DICȚIONAR ETIMOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE

PE BAZA CERCETĂRILOR DE INDO - EUROPENISTICĂ

dr. MIHAI VINEREANU

dr. Mihai Vinereanu

DICȚIONAR ETIMOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE

PE BAZA CERCETĂRILOR DE INDO-EUROPENISTICĂ

ALCOR
EDIMPEX
SRL

Dicţionarul a fost editat cu sprijinul
AUTORITĂŢII NAŢIONALE PENTRU CERCETARE ŞTIINŢIFICĂ.
Preţ de editură 60 lei + TVA.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

VINEREANU, MIHAI
Dicţionar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică / dr. Mihai Vinereanu. - Bucureşti : Alcor Edimpex, 2008
Bibliogr.
ISBN 978-973-8160-31-6

81’374.2:811.135.1’373.21

Coperta: **Daniel Mihail Constantinescu**
Editor: **Corina Firuţă**
Tehnoredactare: **Cristiana Smărăndescu**
Autor: **mvinereanu@yahoo.com**

Editura nu îşi asumă răspunderea pentru eventualele erori de culegere şi interpretare.

©Toate drepturile rezervate S.C. **ALCOR EDIMPEX** S.R.L.
Bd. Ion Mihalache nr.45, bl.16B+C, sc.D, ap.116, sector 1
cod 011173, fax 021/2237106, Bucureşti, ROMANIA
ed_alcor@yahoo.com, www.editura-alcor.ro

Tipărit la CNI CORESI S.A.

dr. Mihai Vinereanu

DICȚIONAR ETIMOLOGIC AL LIMBII ROMÂNE

PE BAZA CERCETĂRILOR DE INDO-EUROPENISTICĂ

București, 2008

NOTA EDITURII

Am optat pentru editarea acestui dicționar pornind de la ideea că rădăcinile unui neam se regăsesc în fondul de cuvinte ale lexicului său, care au rezistat în vreme.

In ultimele decenii au existat cercetări sporadice asupra etimologiei limbii române şi a evoluției ei în timp, care nu s-au finalizat printr-o lucrare de asemenea anvergură. Am considerat că dicționarul de față acoperă în timp şi spațiu dinamica vocabularului limbii române, pentru că autorul vine cu un punct de vedere avizat, complex, novator.

Propunem cititorilor un instrument de cunoaştere şi cercetare cu o informație amplă şi deosebit de valoroasă, oricând perfectibil, care să constituie un punct de plecare pentru alte dezbateri şi lucrari ştiințifice.

CUVÂNT ÎNAINTE

Autorul dicționarului a fost preocupat de problemele originii limbii române încă din anii studenției, la Facultatea de Filologie a Universității din Iaşi, unde a studiat între 1979-1983. După emigrarea sa în Germania şi apoi în SUA, a studiat lingvistica la City University of New York. Aici a obținut în 1998 titlul MA (Master of Arts), cu teza *The Influence of Substrate in Romanian*, devenind cercetător şi profesor asociat. A participat la diverse congrese şi a scris multe articole în publicații româneşti din SUA şi din România, având ca temă originea limbii române. Din 2008, este doctor în filologie al Universității din Bucureşti, susținând teza *Particularități fonetice ale cuvintelor româneşti atribuite substratului traco-dac.*

Domnul Mihai Vinereanu îşi propune să aducă o viziune cu totul nouă asupra limbii române pornind de la sistemul cel mai stabil - sistemul fonologic, sperând ca această întreprindere să constituie un punct de reper pentru cercetări viitoare în lingvistica românească, precum şi în cea indoeuropeană în general. Pentru aceasta, pe baza metodei comparativ istorice, reconstituie sistemul fonologic al limbii traco-dace, respectiv a limbii române şi le compară cu sistemul fonologic al altor limbi indoeuropene, ajungând la concluzia că limba română face parte din marele grup italo-celto-ilirico-tracic, care în mileniul al II-lea î. Ch. era o singură limbă, diferențiată doar la nivel dialectal. Dialectul din centrul şi estul Europei a devenit ulterior limba iliro-traco-dacă, care ar fi fost vorbită la sfârşitul erei pre-creştine, până dincolo de Marea de Azov, iar traco-dacii ar fi fost mai numeroşi decât orice alt popor din Europa. Marele regat al lui Burebista, descompus în mai multe state după căderea acestuia, se reface parțial în sec. I d. Ch. dar se prăbuşeşte după anul 107. În principiu, autorul nu este de acord cu ipoteza romanizării Daciei, invocând fapte care țin de factorul timp, de factorul spațiu şi de cel socio-lingvistic:

1. Romanii nu au stat la nordul Dunării decât vreo 150 de ani (nu 165), o perioadă mult mai scurtă în comparație cu ocupația romană din Gallia,

2. Ei au controlat numai 1/5 din regatul Dacic (Dacia Traiană în comparație cu Dacia Liberă),

3. Dacia, Moesia, Pannonia şi Dalmația nu au avut colonizări organizate de stat, iar situația de la nordul Dunării era nesigură din cauza repetatelor invazii, încât acest lucru "face pe oricine să se întrebe cum a putut avea loc romanizarea, fie ea şi parțială".

Desigur, există şi contraargumente la ipoteza autorului privind originea limbii române, bine cunoscute specialiştilor şi marelui public. În tot cazul, d-l Vinereanu schimbă total perspectiva de a privi substratul şi adstratul limbii române. Are multe idei noi, face multe etimologii plauzibile, considerate până acum obscure (ex. *ghioagă*, *plug*, *a ghici*, chiar *a gândi* - nu derivat din *gând* de origine maghiară, ci traco-dacă **gandi*). Autorul are, de asemenea, dreptate când afirmă că unele elemente puse pe seama

adstratului slav nu sunt nicidecum slave, ci traco-ilirice, întrucât corespund fonologiei acestui grup (ex. *baltă, daltă, gârbă, cârcă, târg* etc).

În ştiinţă adevărul este alături de eroare. Puşcariu nu greşea când spunea că Hasdeu este genial chiar în erorile sale. Chiar o idee greşită poate avea un efect pozitiv, întrucât ea atrage după sine o reacţie contrară, care poate fi la fel de greşită, dar care determină apoi o reducere a contrastelor. Ca hegelian consider că însăşi teoria lui Roesler a jucat într-o oarecare măsură un rol pozitiv: acela de a atrage atenţia cercetătorilor asupra unor aspecte nestudiate din istoria românilor. Teza originii românilor numai din sudul Dunării, a atras cu sine anti-teza, a originii numai din nordul Dunării, care a fost la fel de greşită, dar a declanşat sinteza, a originii atât sud-dunărene cât şi nord-dunărene, teorie care este mai plauzibilă.

De aceea consider că putem privi cu admiraţie argumentarea strânsă a d-lui Mihai Vinereanu sau o putem privi cu scepticismul omului format printr-o bogată bibliografie romanică şi românească, dar nu o putem neglija.

Acest dicţionar etimologic al limbii române este rodul multor ani de muncă asiduă, de documentare exhaustivă în indo-europenistică, limbi clasice, romanistică şi românistică.

Metoda de investigaţie este cea adecvată - metoda comparativ-istorică - dar principiile de bază sînt cu totul noi: autorul pleacă de la premisa că multe cuvinte din limba română de origine necunoscută sau cu origine nesigură pot primi o etimologie sigură pornind de la echivalentele lor în limbi indoeuropene vechi, unele dintre ele dispărute. Consultând o mulţime de surse lexicografice şi aplicând cu rigoare metoda comparativă, autorul reuşeşte să găsească soluţii plauzibile pentru numeroase lexeme româneşti, din punct de vedere etimologic. Este firește, un punct de vedere mai vechi (de la Hasdeu încoace), dar este argumentat ştiinţific de autorul dicţionarului în discuţie.

Prin materialul inedit, lucrarea domnului Mihai Vinereanu este o lucrare lexicografică originală, deosebindu-se mult de dicţionarele de până în prezent, care nu au nici principii ferme, nici metode adecvate. De aici, diversitatea de etimologii controversate.

Consider că dicţionarul în discuţie este o serioasă descriere a structurii etimologice a limbii române întrunind trei condiţii esenţiale:

1. este fără contradicţii, bazându-se pe principii ferme respectând criteriul fonetic şi pe cel semantic,

2. este exhaustivă, cercetând literatura de specialitate, dicţionarele etimologice româneşti existente şi lucrările lexicografice, româneşti şi străine,

3. spre deosebire de alte dicţionare (DA, DRL, DEX), explică etimologiile şi evoluţiile de sens într-un mod logic şi plauzibil.

În concluzie, considerăm că dicţionarul elaborat de d-l Mihai Vinereanu constituie un pas important în studiul structurii etimologice a limbii române şi sîntem convinşi că va fi primit cu interes din partea specialiştilor. Firește, unii cercetători pot să accepte soluţiile autorului, alţii pot să le privească cu rezerve (orice lucru nou se impune greu), dar nici unii, nici alţii nu pot să le ignore, căci această lucrare lexicografică va deveni, cu siguranţă, un punct de referinţă în literatura de specialitate.

30.03.2008

Prof. dr. Constantin Frâncu
Şeful Catedrei de Limba Română şi Lingvistică generală,
Facultatea de Litere, Universitatea "*Al.I.Cuza"* Iaşi

ARGUMENT

Originea limbii române şi adevărata ei structură nu au fost înțelese până acum decât, în cel mai bun caz, parțial. Motivele sânt, desigur, multiple şi nu le putem analiza aici. Limba traco-dacă a fost şi a rămas puțin cunoscută în mod nemijlocit, iar abordarea ei mereu subminată de prejudecăți. Absența documentelor privind limba geto-dacilor rămâne problematică. De cele mai multe ori datele au fost interpretate tezist în funcție de conjunctura socio-politică sau pur şi simplu abordate superficial. Dificultățile lingvisticii comparativ-istorice sânt mereu înmulțite de lipsa fondurilor pentru promovarea acestui tip de cercetare, mai mereu marginalizată. Evident, de-a lungul celor aproximativ 150 de ani care au trecut de când a apărut lingvistica indo-europeană au existat personalități preocupate de originea limbii române, dacă ar fi să menționăm chiar şi numai câteva nume ca Bogdan Petriceicu Hasdeu şi Nicolae Densuşianu în secolul XIX, iar din sec. XX, amintim pe Ion I. Russu, Grigore Brâncuş, George Mihăilă. Alții în schimb, şi aceştia reprezintă marea majoritate, au ignorat segmentul traco-dac, punând accentul pe aşa-zisa moştenire latină, iar atunci când explicațiile prin limba latină nu au mai fost posibile, au recurs la influența slavă sau a altor limbi învecinate.

Astfel, după Cihac, limba română are 20% elemente latine, 40% elemente slave, 20% turceşti şi încă 20% de alte origini. Prin urmare, 80% din lexicul limbii române ar fi constituit din împrumuturi - o situație pe cât de bizară, pe atât de neadevărată - fapt care necesită o analiză detaliată. La Cihac, care şi-a publicat dicționarul în două volume între 1870-1879, nu există niciun cuvânt de origine dacică. Din păcate, lucrurile nu s-au schimbat prea mult nici azi, întrucât dicționarul etimologic al lui Cioranescu - al doilea dicționar etimologic complet - care cuprinde şi elementele aşa-zis nelatine, publicat în anii ’50 ai secolului trecut, tradus şi publicat în limba română în 2002, de asemenea, nu recunoaşte niciun cuvânt ca fiind de origine traco-dacă, deoarece, în ceea ce priveşte elementele nelatine, Cioranescu îl urmează îndeaproape pe Cihac. Amintim că cei doi autori atribuie un număr relativ mic de cuvinte influenței albaneze, şi nu fondului traco-dac, cu toate că majoritatea lingviştilor de azi le consideră cuvinte traco-dace. Acest fond are între 100 şi 180 de cuvinte. Se crede că aşa-zisa moştenire latină, precum şi influența slavă au fost bine determinate de cercetările de până acum. Cu toate acestea, un larg

segment de cuvinte ale limbii române au rămas fără o etimologie bine stabilită; prin tradiție, comparația s-a făcut, în mare măsură, doar cu lexicul latin şi, respectiv, cel slav. Această stare de lucruri, cu totul anormală, ne-a determinat să elaborăm acest dicționar etimologic al limbii române, mai ales după ce ne-a devenit familiară o structură generală a dicționarelor etimologice ale limbii române. Câteva dintre cele mai importante (Cihac, Puşcariu, Tiktin, Cioranescu) au fost publicate în limbi de circulație cum ar fi franceza, germana şi, respectiv, spaniola. Aceste dicționare etimologice dau impresia cercetătorului străin că limba română este o mixtură bizară care, deşi are la bază o oarecare structură romanică, tot o mixtură rămâne. În concepția autorilor respectivi, limba română nu prezintă vreun interes ştiințific deosebit. După mulți, poporul român, departe de a fi de origine italică, are la bază un nucleu provenit dintr-o populație romanizată cândva, peste care au venit alte populații de cele mai diverse origini. După cum se poate vedea, ne confruntăm cu o percepție total eronată privind originea limbii şi a poporului român, dar mai grav este că nu se face mai nimic pentru a o schimba.

Dicționarul de față cuprinde aproximativ 5000 de cuvinte-titlu provenite din fondul vechi sau tradițional şi cca 1000 de neologisme. Fără a lua în considerație neologismele, după calculele noastre, elementele comune cu latina nu depăşesc 13%, cele slave reprezintă cam 8%, cele turceşti 4,5%, greceşti 3%, maghiare 1,5% şi germane 1%. Am putut identifica, de asemenea, un număr de 10-12 cuvinte vechi germanice provenite din gotă sau, mai precis, din dialectul gepid, ceea ce atestă conviețuirea geto-dacilor cu gepizii, în Transilvania. Aceste cuvinte reprezintă un procent de aproximativ 0,2%. Se ştie că, spre deosebire de ostrogoți şi vizigoți, gepizii nu au emigrat, fiind asimilați de strămoşii noştri. Un număr de cca 300 de cuvinte au rămas cu origine incertă, deşi, în general, sânt altele decât cele considerate ca atare de dicționarele etimologice anterioare, reprezentând cam 6,5% din fondul vechi de cuvinte. În sfârşit, cca 280 de cuvinte sânt de origine onomatopeică sau imitativă şi reprezintă un procent de cca 6%. Făcând calculul, constatăm că un procent de cca 58% reprezintă fondul pre-latin sau traco-dac al limbii române. Dicționarul demonstrează că aceste elemente lexicale provin din proto-indo-europeană prin traco-dacă. La acest fond se poate adăuga şi majoritatea elementelor lexicale de natură imitativă cu o vechime considerabilă, care au echivalente în multe alte limbi indo-europene. Astfel, multe dintre cuvintele rămase cu origine incertă provin, probabil, din acelaşi fond pre-latin, aşa că apreciem că fondul autohton ar ajunge la cca 65%. În ultimă instanță, această abordare statistică a lexicului limbii române clarifică, credem noi, misterul numeroaselor cuvinte cu origine necunoscută sau incertă care abundă în dicționarele româneşti. Desigur, această stare de lucruri trebuie să aibă o explicație, însă, aceasta nu poate fi găsită prin căutările slavo-latiniste ale lingvisticii româneşti.

Se pot imagina trei ipoteze cu privire la originea limbii române şi anume: 1. origine latină, cu aproape 20% elemente latine şi peste 80% împrumuturi; 2. origine latină cu foarte multe elemente traco-dace, dar şi slave; 3. origine traco-dacă cu influenţă latină, slavă şi de altă natură.

Prima ipoteză este cea clasică, devenită doctrină oficială în cultura română de peste 150 de ani, care tinde să fie luată ca un fel de dogmă religioasă. Dar această ipoteză nu rezistă unui examen riguros. Dacă limba română ar avea peste 80% elemente de împrumut, ar fi existat influenţe foarte puternice nu numai la nivel lexical, ci şi morfologic şi sintactic. Acest lucru ar fi produs o *creolizare* a limbii române, cu pierderea totală sau aproape totală a flexiunii morfologice, aşa cum se întâmplă în asemenea situaţii. Cazul cel mai cunoscut este cel al limbii engleze care, la nivel lexical, este un amestec (în proporţii sensibil egale) de elemente anglo-saxone şi franceze (sau latine). Prin urmare, această ipoteză nu poate fi acceptată pentru limba română, întrucât aceasta are o morfologie foarte bogată atât la declinarea substantivelor, dar mai ales la conjugarea verbelor.

A doua ipoteză derivă din prima, care, într-o oarecare măsură, ţine cont de structura lexicală a limbii române. Conform acestei ipoteze, originea latină a limbii române nu poate fi contestată, întrucât o bună parte din lexicul de bază este de origine latină. Este ştiut că româna are certe corespondenţe cu latina în ceea ce priveşte lexicul de bază, care însa este destul de redus. Acest fapt ar corespunde *principiilor glotocronologice* care ţin cont de cei cca 1500 de ani ce au trecut de la separarea latino-faliscei de traco-illiră, până când romanii au ajuns în Balcani, la care se adaugă cei 2000 de ani de atunci încoace, întrucât noi analizăm limba română din zilele noastre. Se ştie că latino-faliscii, strămoşii romanilor, au emigrat de pe cursul mijlociu al Dunării, regiune locuită acum peste 2000 de ani de pannoni şi geto-daci care vorbeau, de fapt, aceeaşi limbă. Pentru cei mai puţin iniţiaţi, menţionăm că *glotocronologia* este o ramură a lexico-statisticii care studiază rata de înlocuire a vocabularului şi încearcă, în acelaşi timp, să determine ponderea elementelor comune din lexicul de bază a două limbi diferite, dar înrudite. Din această evaluare se poate estima cât timp a trecut de la separarea celor două limbi. În treacăt fie spus, româna împărtăşeşte un anumit lexic de bază cu toate limbile indo-europene, în funcţie de timpul care s-a scurs de la separarea lor de trunchiul indo-european.

Cea de a treia ipoteză susţine că limba română este, în principiu, urmaşa limbii traco-dace care, de-a lungul timpului, a suferit diverse influenţe din partea limbilor cu care a venit în contact, iar asemănările cu latina provin, în mare parte, din fondul comun traco-italo-celtic. Aceste influenţe au avut loc mai ales la nivel lexical, fără efecte considerabile asupra structurii morfo-sintactice a limbii. Menţionăm faptul că la nivel morfologic, asemănările cu latina nu afectează ipoteza în cauză, întrucât acelaşi gen de corespondenţe le regăsim în greacă, sanskrită,

în limbile baltice şi chiar în cele slave, limbi indo-europene care au, de asemenea, o morfologie bogată. În acest caz, elementele cu adevărat latine reprezintă, în cea mai mare parte, lexicul legat de biserica creştină, precum şi de o serie de elemente generale de civilizaţie. Prin urmare, multe din elementele aşa-zis latine nu sânt, de fapt, de origine latină, ci reprezintă un fond comun. În marea lor majoritate, acestea sânt cuvinte care nu se împrumută de la o limbă la alta, printre care se includ şi cele din categoriile gramaticale închise cum sânt prepoziţiile, conjuncţiile şi adverbele. În acest caz, elementele traco-dace din limba română depăşesc 70% din lexicul tradiţional. Trebuie precizat faptul că, de câte ori am apelat la procente, ne-am referit la numărul cuvintelor-titlu din dicţionar, fără să ţinem cont de derivaţi. Astfel, numărul de derivaţi ai cuvintelor de origine traco-dacă (incluzând o parte din cele comune cu latina) este cu mult mai mare decât al celor de origine slavă, greacă, turcă sau de alte origini, acestea fiind indeosebi cuvinte periferice, în marea lor majoritate substantive cu puţini derivaţi sau fără derivaţi. În acest sens, un excelent exemplu sânt cuvintele de origine turcă, care, deşi în statistica noastră reprezintă 4,5%, atunci când ţinem cont şi de derivaţi ponderea lor scade sub 1%. Menţionăm că, la elementele lexicale de bază există, în medie, cam 5 derivaţi la unele cuvinte din fondul lexical principal, în timp ce numărul derivaţilor se ridică în general la 9-10. O statistică exactă care să includă şi derivaţii este mai greu de realizat, deşi aceasta ar reda situaţia lexicală reală. Cu toate acestea, putem estima că elementele autohtone, calculate în virtutea celei de-a treia ipoteze enunţate mai sus, se ridică la peste 84-85% dintr-un total de cca 25000 de cuvinte, dacă se iau în calcul şi derivaţii. Nu mai este cazul să comentăm frecvenţa acestora şi importanţa lor în evoluţia limbii.

Ipoteza originii traco-dace a poporului şi a limbii române a fost susţinută, la noi, pentru prima oară, de N. Densuşianu, acum aproape 100 de ani. Cercetătorul şi-a susţinut teoria cu argumente istorice valide, dar cu prea puţine date lingvistice, lucru firesc la acea vreme. Mai puţin cunoscut este faptul că aceeaşi teorie a fost susţinută, cu peste 150 de ani în urmă, de Felix Colson, diplomat francez care a scris mai multe cărţi despre Ţările Române, înainte şi imediat după Unirea Principatelor. Nu putem şti dacă Densuşianu a fost sau nu influenţat de ideile lui Colson. De altfel, nici Colson nu aduce argumente lingvistice, ci doar istorice, dar este, ca şi Densuşianu, foarte convins de originea traco-dacă a poporului şi a limbii române.

În afara graniţelor României, puţini ştiu despre aşa-zisa noastră origine latină, ba mai mult, *Romanian language* este frecvent confundată cu *Romany language*, iar *Romanian people* cu *Romany people*, confuzie care, după părerea noastră, echivalează cu o catastrofă ce nu este percepută mai deloc în România. Astfel încât, o reîmprospătare a teoriei cu date şi argumente noi despre originea limbii şi poporului român nu poate fi decât benefică, mai ales că nu este

vorba de o propagandă de imagine, ci de restabilirea unui adevăr istoric din păcate ignorat sau aproape uitat. In țările avansate există fonduri speciale, din care se oferă burse de studii celor interesați să cunoască limba şi cultura poporului respectiv, chiar dacă este vorba de limbi şi culturi bine cunoscute, cum ar fi cea franceză, germană sau italiană, întrucât fiecare generație are nevoie de noi specialişti.

Am arătat cu altă ocazie (cf. Vinereanu, 2002) că limba română a fost comparată cu franceza despre care se consideră, de asemenea, că are trei straturi lexicale: un substrat celtic, stratul latin şi un adstrat germanic. În limba română ar exista cca. 100-180 de cuvinte de origine traco-dacă, cam tot atâtea câte cuvinte de origine gallică se crede că există în limba franceză modernă. Ceea ce se uită însă este faptul că, din punct de vedere istoric, între cucerirea şi stăpânirea romană în Gallia şi, respectiv în Dacia, sânt diferențe foarte mari. Vom menționa aici doar pe cele mai importante: romanii nu au stăpânit la nordul Dunării decât aproape 160 de ani, o perioadă mult mai scurtă comparativ cu prezența romană în Gallia, care a durat peste 500 de ani. În Dacia, romanii au stăpânit o arie geografică restrânsă, cca. 1/5 din regatul dacic. Astfel, un număr mare de geto-daci au trăit în afara provinciei romane Dacia, atât din cei care aparținuseră regatului lui Decebal, cât şi din cei din afara acestuia, întrucât regatul dacic nu includea pe toți geto-dacii. Nu este lipsit de interes să arătăm că, după spusele lui Eutropius, provincia română de la nordul Dunării avea o circumferință de un milion de paşi, adică cca 900 de km, remarcă din care se pot stabili cu destulă precizie granițele şi suprafața totală a provinciei romane Dacia. Cum bine ştim, romanii s-au retras oficial din Dacia în anul 271 d.Ch., dar din Gallia o astfel de retragere oficială nu a avut loc niciodată.

O altă deosebire fundamentală între provincia Dacia şi alte provincii romane este aceea că a fost ultima provincie europeană adăugată imperiului şi prima din care romanii s-au retras. Pe de altă parte, în decursul celor 160 de ani de stăpânire romană la nordul Dunării, situația politico-administrativă în această provincie a fost întotdeauna nesigură din cauza invaziilor dacilor liberi şi ale altor popoare migratoare, cu preponderență goții, fapt dovedit din plin de scrierile istorice din vremea respectivă.

Mărturiile arheologice din sec. II-XII atestă o bogată prezență geto-dacă la nordul Dunării. În anii 50-60 ai sec. XX s-au făcut săpături arheologice în mai multe locuri din România, dar interesul pentru arheologie a scăzut în anii 70-80. După 1990, acest interes pare să fi crescut din nou. Cimitirele nr. 1 şi 2 de la Bratei, județul Sibiu (cf. L. Bârzu, 1973) atestă prezența unei populații dacice în Transilvania. Cimitirul nr. 1 datează din sec. IV-V d.Ch., secole imediat următoare retragerii lui Aurelian. Această populație practica în exclusivitate incinerarea,

pe când romanii practicau atât incinerarea, cât şi înhumarea. În ceea ce priveşte cimitirul nr. 2 de la Bratei, acesta atestă o fază timpurie a culturii Dridu. În această perioadă începe să apară şi înhumarea, dar este practicată pe scară redusă. Astfel, mormintele de incinerație de la cimitirul nr. 2 de la Bratei au multe asemănări cu cele 1 600 de morminte de incinerație de la Sărata-Monteoru, care aparțin culturii Ipoteşti-Cândeşti din sec. VI-VII d.Ch. Cultura Dridu (cf. E. Zaharia, 1967) din sec. IX-XII continuă culturile anterioare din Dacia şi se prezintă ca o cultură unitară, răspândită pe un teritoriu vast care cuprinde actualul teritoriu al României (inclusiv al Republicii Moldova), al Bulgariei şi al Ucrainei de astăzi, unde ritualurile de înmormântare sânt încă predominant de incinerație chiar în sec. IX-XII, ceea ce dovedeşte că la acea vreme practicile creştine erau încă puțin răspândite.

Acestea sânt doar câteva dintre cele mai importante date istorice şi arheologice ce apar ca premise şi condiții socio-istorice ale romanizării dacilor. Istoricii şi lingviştii români sânt de acord cu faptul că la anul 271, din Dacia s-au retras autoritățile şi o bună parte din populația oraşelor vorbitoare de limbă latină, iar populația rurală şi o parte din populația oraşelor a rămas pe loc. Acest fapt este dovedit de arheologie, dar întrebarea care rămâne este dacă populația rurală ştia latină. Este puțin probabil ca populația satelor să fi ştiut latină, iar cei care ştiau erau, desigur, bilingvi. Cei din regiunile mai retrase nu ştiau latină. Astfel, cei care nu aveau nevoie să circule, mai ales femeile, nu cunoşteau latina sau o ştiau în foarte mică măsură. Este evident că puținii vorbitori de latină, la rândul lor bilingvi, nu au putut romaniza restul populației nevorbitoare de latină din fosta provincie romană şi, cu atât mai puțin, pe cei din afara ei, cu mult mai numeroşi. Aceasta numai şi pentru simplul motiv că bilingvii comunică cu ceilalți bilingvi în limba pe care o cunosc mai bine, mai precis în limba lor maternă, iar cu persoanele monolingve în limba celor monolingvi. Orice persoană bilingvă ştie bine acest lucru, fapt complet ignorat de lingvistica românească.

Pe de altă parte, este important să arătăm că s-a făcut prea mult caz cu privire la inscripțiile latine din Dacia, dar prezența acestora nu este deloc o dovadă a romanizării. Se ştie că inscripții latine s-au găsit peste tot în fostul Imperiu Roman, chiar şi în regiuni unde populația nu a fost romanizată. În plus, inscripțiile latine erau o modă a celor mai avuți, puțini la număr, unii dintre ei bilingvi sau chiar neştiutori de latină. Th. Capidan (*Aromânii*) arată că, în secolele trecute, datorită prestigiului limbii greceşti, aromânii mai înstăriți îşi puneau pe mormânt inscripții în neogreacă, chiar şi unii care nu ştiau o boabă greceşte. În cultura română, s-a făcut mult caz de aşa-zisa *linie Jireček*. Această teorie susține că la sud de această linie, s-ar fi vorbit greceşte, iar la nord s-ar fi vorbit latineşte, judecând numai după inscripțiile din această zonă, care la nord erau latineşti sau preponderent latineşti, iar la sud erau greceşti sau prepoderent

greceşti. Accentuăm însă ideea că limba vorbită şi limba inscripţiilor existente într-o regiune, la un anumit moment istoric, pot să nu coincidă. Limba inscripţiilor coincide cu limba oficială sau cu *limba de prestigiu* (prestige language), fapt bine cunoscut cercetătorilor care studiază societăţile bilingve. Un exemplu cu mult mai la îndemână în acest sens este cazul Ţărilor Române, spaţiu în care limba slavonă s-a folosit ca limbă oficială şi de cultură câteva sute de ani şi unde avem multe inscripţii în limba slavonă. Când este vorba de morminte, aceste inscripţii apar pe mormintele domnitorilor şi ale boierilor din acea epocă. Era limba slavonă limba lor maternă? Oricine va răspunde: nicidecum! Ca să nu mai vorbim de restul populaţiei româneşti din Ţara Românească şi Moldova. Ştim bine că limba lor maternă era limba română, dar ca orice persoană educată din acea vreme, mulţi dintre boieri ştiau şi slavonă, mai mult sau mai puţin. Oamenii simpli însă nu ştiau slavonă şi nici nu-şi puneau pe morminte inscripţii în limba slavonă, iar dacă îşi vor fi pus, acelea au fost pe cruci de lemn şi nu au ajuns până la noi. *Mutatis mutandis*, acelaşi lucru s-a întâmplat şi în provincia Dacia, dar şi în jurul faimoasei *linii Jireček*. Prin urmare, inscripţiile nu oferă informaţii certe cu privire la limba vorbită într-o anumită regiune, la un moment dat.

Gamillscheg şi Reichenkron făceau referire la aşa numitele „*nuclee de romanizare*" care ar fi continuat procesul şi după retragerea oficială a romanilor din Dacia. După cum am văzut, aceste nuclee practic au dispărut ori s-au diminuat considerabil, odată cu retragerea populaţiei de la oraşe, astfel încât vorbitorii de latină care au mai rămas după retragerea lui Aurelian s-au topit în masa de vorbitori de limbă dacă. Prin urmare, doar studiul atent al limbii române mai vechi şi mai noi este în măsură să ne lămurească în ceea ce priveşte originea ei; în primul rând, structura ei fonologică şi respectiv lexicală care sânt mai stabile, iar în al doilea rând structura morfologică.

Marea majoritate a lingviştilor consideră limba traco-dacă ca fiind o limbă de tip *satem*, dar acest lucru nu corespunde realităţii decât într-o mică măsură. Comparând datele fonologice ale unor grupuri de limbi indo-europene şi în special limbile italice şi cele celtice, se poate trage concluzia că limba strămoşilor noştri de acum 2000-3000 de ani avea o serie de trăsături fonetice comune cu limba osco-umbrică, dar şi cu celtica continentală. Desigur că, fiind toate limbi indo-europene, împărtăşeau o bună parte din lexic. Este de presupus că, pe la sfârşitul mileniului II î.Ch., traco-illira a început să se dezvolte ca limbă individuală între limbile celtice şi italice la vest şi balto-slava la est, pe atunci un grup etnic cu mult mai mic decât grupul traco-dacic. La începutul epocii fierului (cf. H. Wagner, 1971) traco-ilirii şi celţii ocupau o bună parte a Europei, de la Lacul Meotic (Marea de Azov) până cel puţin în Pirinei, exceptând părţile cele mai de sud şi, respectiv, de nord ale Europei. Cu alte cuvinte, teritoriul de origine al proto-celţilor, înainte de

a se răspândi în întreaga Europă de vest, se afla undeva mai la est şi în continuarea teritoriului de formare a dacilor şi illirilor.

O linie de demarcaţie clară a limbilor acestor grupuri etnice nu este uşor de stabilit întrucât, cum am văzut, fragmentarea unităţii lor trebuie să fi avut loc către sfârşitul mileniului II î.Ch. În plus, Pytheas Massiliotul (cf. O. Schrader, 1890), un navigator grec care a călătorit în Marea Nordului, vorbeşte de populaţia celtică, dar şi de cea „scitică" aşezată la răsărit de Rhin. Navigatorul grec îi menţionează pentru prima oară pe germanici ca teutoni, însă, fără să-i poată localiza cu exactitate. *Volcae* este primul trib celtic cu care germanicii au venit în contact la coborârea lor din peninsula scandinavică, după numele cărora au numit ulterior pe toţi celţii, dar şi pe italici (v. **vlah**). Menţionăm că pe vremea lui Burebista, cât şi după aceea, geto-dacii se învecinau la apus cu germanicii.

Istoricul francez Arbois de Jubainville (1889-1894), citând pe Eusebius Pamphilius, arată că pe la 1200-1100 î.Ch. osco-umbrii au migrat de pe cursul superior al Dunării (sudul Germaniei de azi) în Italia centrală. La acea vreme triburile traco-illire, italice şi celtice încă nu erau suficient diferenţiate din punct de vedere lingvistic. Tot în aceeaşi perioadă, triburile traco-illirice ale dorienilor au migrat tot înspre sud, în Grecia, grecizându-se. Unele dialecte greceşti (cele de vest şi de nord) au cunoscut labializarea labio-velarelor din proto-indo-europeană, spre deosebire de dialectul ionian vorbit în Asia Mică. Astfel, PIE ***kŭetuor** > dor. *πέτταρες*, lesb. *πέττυρες*, precum şi hom. *πίσυρες*, sânt forme care presupun influenţa illiro-tracică asupra acestor dialecte greceşti, spre deosebire de ion. *τέτταρες*.

Toate aceste triburi, plecate de undeva de la Dunăre, au păstrat în dialectele lor, care mai târziu au devenit limbi de sine stătătoare, câteva particularităţi fonetice comune mult prea apropiate între ele ca să fie simple coincidenţe. Acest fapt ce ne duce la concluzia că vorbitorii lor trăiseră până nu demult în acelaşi loc. Autorul latin de origine gallică Marcus Antonius Gnipho (cf. de Jubainville) atribuie gallilor şi osco-umbrilor o origine comună (cf. A. de Jubainville, 1894). M.A. Gnipho, care a trăit în sec. I î.Ch., susţine că umbrii sânt o veche ramură a gallilor. Prin urmare, Gnipho, care ştia limba gallică, nu putea să nu observe o serie de apropieri fonetice şi lexicale între gallică şi umbrică, trăsături pe care latina nu le împărtăşea cu cele două. În plus, este posibil ca acest autor să fi avut informaţii şi din anumite surse mai vechi, romane sau gallice, privitoare la originea umbrilor. Cert este că asemănările între umbrică şi gallică devin evidente oricărui cercetător familiarizat cu aceste două limbi.

În ceea ce priveste latino-faliscii, este extrem de important să arătăm că au migrat de pe cursul mijlociu al Dunării, mai precis de undeva din Pannonia sau Austria de astăzi (cf. *Ist. lumii în date*, 1972), fiind purtătorii culturii Villanova din Italia. Velleius Paterculus (1924, 11. 110)

remarca la începutul sec. I d.Ch. că pannonii aveau obiceiuri romane şi aveau cunoştinţe de limbă romanică, nu de latină. Prin romanică, autorul înţelegea, probabil, ceva similar cu limbile şi dialectele italice din vremea sa („*omnibus autem Pannonis non disciplinae tantum modo, sed linguae quoque notitia Romanae*"), fapt care l-a făcut pe Vasile Pârvan şi pe alţii să conchidă că pannonii (dar şi traco-dacii) începuseră să se romanizeze încă înainte de cucerirea romană, ceea ce este o absurditate. Explicaţia afirmaţiilor lui Paterculus este cu totul alta. Strămoşii latino-faliscilor au emigrat cu câteva secole înaintea osco-umbrilor, întrucât în latină şi faliscă nu se întâlnesc o serie de inovaţii fonetice pe care le întâlnim în traco-illiră, osco-umbrică, gallică şi dialectul dorienilor care, după cum am văzut, sânt traco-illiri grecizaţi. Astfel se explică asemănările între traco-illiră şi latină. Nu este lipsit de interes să arătăm că Priscus Panites (*Amb*.), autor bizantin din sec. V d.Ch. A., care a făcut parte dintr-o delegaţie bizantină ce l-a vizitat pe Atilla, în Pannonia, afirmă că la curtea acestuia se vorbea limba hună, limba gotă şi limba ausonică (nu latină), ausonii fiind consideraţi în antichitate cei mai vechi locuitori ai Peninsulei Italice, cu alte cuvinte strămoşii latino-faliscilor şi ai altor triburi italice vechi. Prin urmare, autorul bizantin făcea clar distincţia între latina din perioada clasică şi ausonică, astfel că în accepţiunea lui Priscus, pannonii vorbeau limba strămoşilor latino-faliscilor.

După această încadrare genetică şi geografică a limbii traco-dace, considerăm oportun să facem o scurtă prezentare a celor mai importante teorii referitoare la originea limbilor indo-europene. În a doua jumătate a sec. XVIII, Sir William Jones (1746-1794), judecător englez stabilit la Calcutta, fiind nevoit să cunoască legislaţia din India, a trebuit să înveţe limba sanskrită, ajungând astfel să facă o descoperire istorică. Bun cunoscător al limbilor greacă şi latină, Jones a constatat că acestea din urmă au multe asemănări cu sanskrita, atât la nivel lexical cât şi la nivel morfologic. După acest moment crucial, încep cercetările lingvistice comparativ-istorice legate de limbile indo-europene, realizări considerabile în acest domeniu datorându-se lingviştilor germani din sec. XIX şi prima jumătate a sec. XX. Astfel a apărut teoria originii orientale a limbilor şi popoarelor indo-europene, de unde provine şi termenul de indo-european, azi larg folosit, deşi ultimele teorii cu privire la originea acestora nu mai justifică pe deplin termenul. Pe la sfârşitul sec. XIX, arheologi germani de prestigiu, precum Otto Schrader, au ajuns la concluzia că indo-europenii s-au format undeva la Nordul Mării Negre, de unde s-au răspândit la vest şi la est. Această teorie nu contrazice întrutotul pe cea anterioară ce susţinea că europenii au venit de undeva din Asia. Este vorba de purtătorii culturii kurganelor, care într-adevăr au migrat spre vest în trei valuri mari, începând de pe la 5500 î.Ch. şi terminând pe la 2700-2500 î.Ch. Conform aceleeaşi teorii, o parte din aceştia au migrat spre sud, iar alţii spre est.

Din aceştia provin popoarele şi limbile indo-ariene care se vorbesc azi din Iran până în India. Această teorie este continuată în sec. XX de alți cercetători, între care a excelat Marija Gimbutas. Cercetătoarea americană de origine lituaniană a dezvoltat teoria în cauză, acordând o atenție deosebită istoriei regiunii carpato-danubiene. Conform teoriei mai sus menționate, vechii locuitori ai Europei erau ne-indo-europeni, fiind asimilați de triburile războinice ale purtătorilor culturii kurganelor - fapt în care Gimbutas crede cu tărie. Ea face tot timpul distincția între Vechea Europă şi Europa ulterioară indo-europeană.

Teoria Marijei Gimbutas, a fost contrazisă pentru prima oară de către arheologul american W. H. Goodenough (1970) care demonstrează, pe baze arheologice, că purtătorii culturii kurganelor sânt, de fapt, o prelungire a culturii Cucuteni. Menționăm că, după teoria susținută de M. Gimbutas, cultura Cucuteni, ca toate culturile aşa-zisei Europe Vechi, era, prin excelență, o cultură ne-indo-europeană. După cum vedem, Goodenougth nu contrazice în totalitate teoria anterioară, ci doar o lărgeşte şi o modifică în mod fundamental, considerând că cel puțin o bună parte a vechilor locuitori ai Europei erau tot indo-europeni. Această idee a fost cu totul nouă la acea vreme.

Ipoteza lui Goodenough a fost preluată şi aprofundată de către Colin Renfrew care, bazându-se pe date arheologice recente, arată că primii indo-europeni au sosit în Europa cu mult timp înainte şi anume după ultima eră glaciară, acum 8000-9000 de ani, de undeva din Asia Mică prin Balcani. Ei au introdus primele elemente de agricultură, precum şi o serie de cereale de cultură şi unele animale domestice. Este ştiut astăzi că o serie de cereale, precum şi unele animale domestice (ex. oaia şi capra) îşi au originea în Asia Mică. Răspândirea agriculturii în toată Europa, din Balcani până în Insulele Britanice, a durat cam 2000 de ani - perioadă egală ca timp cu era creştină - deplasându-se cam un km pe an, conform constatărilor specialiştilor. Datele lingvistice susțin aceeaşi ipoteză, şi anume că limbile indo-europene s-au răspândit pornind de undeva din Asia Mică. După ultimele cercetări lingvistice, limba-mamă indo-europeană din care se trag toate limbile indo-europene face parte dintr-o macro-familie, numită de lingvişti, *nostratică*. Din această macro-familie fac parte familiile: *afro-asiatică* (sau hamito-semitică), *uralo-altaică*, *ugro-finică*, *sud-caucaziană*, *dravidiană* şi *sumeriană*, pe lângă cea *indo-europeană*. Din aceasta s-au desprins caucazienele de sud, care s-au îndreptat spre nord oprindu-se în Caucaz, dravidienii s-au îndreptat spre India, iar uralo-altaicele şi ugro-finicele s-au răspândit spre nord-est. Vorbitorii de hamito-semită au rămas în Orientul Mijlociu, în timp ce vorbitorii de sumeriană s-au aşezat ceva mai la est, iar indo-europenii a trecut în Balcani. Menționăm că aceste migrări nu au avut loc în mod simultan, cu alte cuvinte aceste familii de limbi s-au desprins pe rând din trunchiul comun. Prin urmare, numai din Asia Mică sau Orientul

Mijlociu s-au putut răspândi familiile de limbi aparţinând macro-familiei nostratice. Acesta este încă un argument, de data aceasta lingvistic, că indo-europenii şi-au făcut apariţia în Balcani venind din Asia Mică. Conform cercetătorilor din domeniul geneticii şi arheologiei, omul modern îşi are originea în Africa, de unde a trecut în Orientul Mijlociu, în urmă cu mai multe zeci de mii de ani şi apoi s-a răspândit în Asia şi Europa. Din Asia, în urmă cu cca 10000-12000 de ani, omul a trecut pe continentul nord-american, apoi pe cel sud-american (cf. L.L. Cavalli-Sforza, 2000). Acestea sânt ultimele descoperiri cu privire la originea indo-europenilor, care nu contrazic ci completează teoriile formulate în sec. XX. Cu alte cuvinte, traco-dacii sânt urmaşii primilor indo-europeni veniţi în Europa în urma ultimei ere glaciare. Prin urmare, culturile neolitice (Cucuteni, Starčevo-Criş, Gumelniţa etc.) care s-au dezvoltat în regiunea carpato-danubiană şi în Balcani, pot fi numite proto-tracice şi nu pre-indo-europene (sau ne-indo-europene), cum aprecia M. Gimbutas. Am considerat necesară prezentarea acestor teorii mai vechi şi mai noi pentru a înţelege evoluţia istorică a acestora şi a cunoaşte actualul stadiu al cercetărilor cu privire la originea limbilor indo-europene.

Revenind la discuţia anterioară, privind situaţia lingvistică şi istorică din Europa mileniului II î.Ch., vom analiza raporturile lingvistice ale limbii traco-dace cu limbile indo-europene din proximitatea ei geografică. În acest scop, facem o trecere în revistă a asemănărilor şi deosebirilor fonologice dintre aceste grupuri de limbi. Pentru a înţelege mai bine aspectele fonologice ale acestora, trebuie să arătăm cum au evoluat ele din proto-indo-europeană. Astfel, una din trăsăturile distinctive ale acestei limbi a fost prezenţa oclusivelor sonore aspirate (*b*/*bh*, *d*/*dh*, *g*/*gh*). Dispariţia aspirării a avut loc în mai multe din limbile indo-europene care au avut o poziţie centrală din punct de vedere geografic, şi anume: traco-ilira, celticele, balticele, slava, iraniana. Excepţie face greaca, care are un tratament aparte în ceea ce priveşte consoanele aspirate, transformând aspiratele sonore (*bh*, *dh*, *gh*) în aspirate surde (*ph*, *th*, *ch*). Acest fapt se explică prin evoluţia aparte a limbii proto-greceşti, întrucât grecii s-au stabilit în peninsula balcanică pe la începutul mileniului II î.Ch., venind din Asia Mică. Sanskrita are, de asemenea, un caracter aparte în acest sens, întrucât a păstrat multe elemente ale sistemului fonetic indo-european. Greaca a dezvoltat aspiratele sonore (*bh*, *dh*, *gh*) în aspirate surde, iar în proto-germanică, o altă limbă situată la marginea arealului indo-european, aspiratele sonore (*bh*, *gh*, *gh*) au devenit neaspirate (*b*, *d*, *g*), în timp ce sonorele neaspirate au devenit surde (*p*, *t*, *k*), iar oclusivele surde *p*, *t*, *k* au devenit fricative (*f*, *th*, *k*). Aceste transformări fonologice din proto-germanică, în strânsă legătură una cu cealaltă, sânt cunoscute sub numele de *legea lui Grimm*.

Din această sumară prezentare a evoluției oclusivelor aspirate rezultă că transformările de care am vorbit mai sus (*bh>b*, *gh>g*, *dh>d*), care au avut loc în majoritatea limbilor indo-europene, în principiu cele care au ocupat o poziție centrală, trebuie să fi avut loc la o vreme când strămoşii triburilor indo-europene, vorbind dialecte din care se trag limbile sanskrită, greacă ori germanică, se separaseră de restul comunității indo-europene. Se poate constata din diferențele dialectale ale proto-indo-europenei, precum şi din tratamentul diferit al aspiratelor sonore, că această clasificare *centum*/*satem* are foarte multe carențe din moment ce situează germanica, celtica şi greaca la grupul *centum*, iar traco-daca, baltica, slava şi sanscrita la grupul *satem*. Este evident că tratamentul aspiratelor, precum şi alte transformări fonetice ne dau cu totul alte linii de demarcație. Chiar şi numai acest aspect fonologic ridică serioase întrebări privitoare la validitatea distincției *centum*/*satem*. După cum vom vedea traco-illira se află într-o poziție centrală, împărtăşind multe trăsături cu unele limbi din aşa-zisul grup *centum*, dar şi cu cele din grupul *satem*. De altfel, în ultimele decenii, se ține tot mai puțin cont de această împărțire a limbilor indo-europene.

Rezumând cele de mai sus, în centru se situează limbile traco-illiră, celticele continentale şi osco-umbrica. Fiecare au avut în cadrul limbilor indo-europene un caracter aparte, în sensul că pe lângă evoluția comună a consoanelor aspirate, în cadrul acestor limbi a avut loc şi o evoluție specifică a labio-velarelor provenite din proto-indo-europeană. Aceasta avea trei grupuri de consoane velare formate dintr-o pereche surdă/sonoră şi anume: velarele palatale (**k**', **g**', pron. chi, ghi), velarele simple (**k**, **g**), precum şi aşa-numitele sunete labio-velare: **kŭ**, **gŭ** (care se pronunțau ca şi sunetul latin *qŭ* din *aqua,* cu rotunjirea buzelor).

Este bine cunoscut faptul că în limbile *satem*, labio-velarele proto-indo-europene au pierdut elementul labial, devenind velare simple, confundându-se cu corespondentele lor velare. Pentru cei mai puțin inițiați în indo-europenistică, menționăm că lingviştii secolului XIX au împărțit limbile indo-europene în două mari grupuri: grupul *satem*, în partea de răsărit a arealului indo-european şi grupul *centum*, situat în partea de vest a acestui areal. Denumirile au fost date după forma din avestică *satem* care defineşte termenul „sută" şi respectiv din latină, *centum* care defineşte acelaşi termen. Astfel, în grupul limbilor *satem* intră: limbile indo-ariene, avestica, persana veche, proto-slava, proto-baltica şi urmaşele acestora, iar în grupul *centum* intră: latina, greaca, majoritatea limbilor iltalice indo-europene, illira, celticele şi germanicele. Lingvistica istorică tradițională a inclus traco-daca în grupul *satem* în mod nejustificat, fapt pe care îl vom lămuri în cele ce urmează. Ulterior au apărut date noi şi voci care au criticat această împărțire a limbilor indo-europene, dar lingviştii nu au renunțat totalmente la această distincție.

După această scurtă incursiune cu privire la împărțirea limbilor indo-europene, să revenim la tratamentul labio-velarelor. În cadrul grupului central menționat mai sus, traco-daca a avut un comportament diferit atât față de limbile *satem*, cât şi față de latino-faliscă. Dacă în limbile *satem*, aşa cum am arătat, aceste consoane au păstrat doar componenta velară, eliminând pe cea labială (rotunjirea buzelor), în celticele continentale şi în osco-umbrică şi, într-o oarecare măsură, în traco-dacă, dar şi în unele dialecte greceşti se petrece fenomenul invers, şi anume că labio-velarele au pierdut componenta velară devenind labiale simple (*b*, *p*) (PIE ***kŭi** > osco-umbr. *pis*, iar PIE ***kŭetŭor** > umbr. *petur*, osc. *petor*(-*a*), în comparație cu latina, unde PIE ***kŭi** > lat. *quis*, PIE ***kŭetŭor** > lat. *quattor*). Mai exact, pentru limbile *satem*: labio-velara ***kŭ** a devenit *k*, ***gŭ** a devenit *g*, în timp ce pentru traco-dacă, osco-umbrică şi celticele continentale ***kŭ** a devenit *p*, iar ***gŭ** a devenit *b*, cu anumite diferențe pentru traco-illiră, diferențe pe care le vom discuta mai jos.

Relațiile dintre traco-dacă şi limbile italice si celtice. Indo-europeniştii împart limbile celtice şi italice în două grupuri: dialectele-P care au această inovație şi dialectele-Q care nu au cunoscut această inovație. Dialectele-Q celtice au fost acele dialecte care s-au izolat de trunchiul celtic înainte de a apărea acest fenomen, fie prin migrarea respectivei populații în insulele britanice (proto-irlandeza), fie prin trecerea acesteia dincolo de Pirinei (celtiberica). În schimb, la est de Pirinei, în toată Gallia până la Rhin şi chiar dincolo de Rhin, celții au labializat velarele ca şi osco-umbrii. Aici trebuie să facem o precizare şi anume că toate aceste dialecte, devenite apoi limbi, au labialializat toate velarele indiferent de mediul fonetic în care se aflau, în timp ce traco-illira a avut un tratament parțial diferit în ceea ce priveşte labiovelarele. Astfel cele urmate de o vocală dorsală (*a*, *o*, *u*) au labilalizat (au devenit *p*, *b*), ceea ce apropie traco-illira de celticele continentale şi de osco-umbrică. Cele urmate de o vocală frontală (*i*, *e*) au devenit velare simple (*k*, *g*) în proto-traco-illiră, care apoi au palatalizat în traco-illiră şi, ulterior, procesul de palatalizare s-a accentuat, acestea devenind africate sau spirante (*č*, *ş*) în proto-română, statut care s-a păstrat până în româna de azi (v. **ce**, **şi**, **jar** etc.). Acest aspect apropie fonetic, într-o oarecare masură, traco-illira de grupul balto-slav.

Când vorbim de limbile italice ne referim, în primul rând, la oscă şi umbrică care sânt mai apropiate de celtica de pe continent şi de traco-illiră, întrucât au emigrat în Peninsula Italică mai târziu decât latino-faliscii, fapt dovedit de datele arheologice. Din grupul-P al celticelor fac parte limba gallică, vorbită pe teritoriul vechii Gallii, precum şi grupul britonic din Brittonia, din care a supraviețuit galeza (cymrica), vorbită azi în Țara Galilor, precum şi bretona vorbită azi în Bretagne, nordul Franței. La fel a supravietuit o vreme cornica, vorbită până în secolele XVII-

XVIII, în Cornwell, limbă azi dispărută. Excepție fac limbile irlandeză şi scoțiană care nu au cunoscut niciodată labializarea labio-velarelor, fiind în aceeaşi situație față de celelalte limbi celtice, ca latina şi falisca față de oscă şi umbrică. Scoțiana şi irlandeza fac parte din grupul-Q al limbilor celtice, întrucât, aşa cum am arătat, strămoşii irlandezilor au ajuns în insulele britanice înainte ca această inovație lingvistică să apară pe continent. În aceeaşi manieră, există o diferență netă între osco-umbrică şi latină, din punct de vedere al tratamentului labio-velarelor. În schimb, falisca şi sabina se aseamănă cu latina din acest punct de vedere.

Raporturile dintre latină şi grupul osco-umbric a fost discutat de mai mulți lingvişti de renume. În secolul XX, mai mulți cercetători ca G. Devoto, R. S. Conway, M. S. Beeler ş.a. au negat unitatea limbilor italice. Astfel, Devoto consideră că „*separarea latinilor de osco-umbri nu este un fapt italic, ci un fapt dialectal indo-european, că în Italia indo-europenii au venit în două valuri extrem de diferite*" (cf. Tagliavini, *Orig*., (9), p. 67), în timp ce Beeler, mai aproape de adevăr, se pare, vede între ele o separare, ulterioară despărțirii dialectelor indo-europene. El spune „[n]*u cred că vreuna din inovațiile aflate la latină şi osco-umbrică este destul de puternică să constituie un argument irefutabil pentru o* «*fază italică*»*, concepută ca o comunitate lingvistică separată în timp şi spațiu încă din proto-indo-europeană. Mai degrabă aş sugera că pre-latina şi pre-osco-umbrica au putut ocupa arii învecinate într-o comunitate indo-europeană apuseană încă unitară*" (*Language*, 28, p. 443). Această ipoteză e conformă cu teoriile mai noi. După cum am văzut, strămoşii osco-umbrilor au coborât în Peninsula Italică de pe cursul superior al Dunării la sfârşitul mileniului II î.Ch., iar cei ai latino-faliscilor au venit de pe cursul mijlociu al Dunării la o dată anterioară osco-umbrilor, pe la mijlocul mileniului II î.Ch. Prin urmare, strămoşii latino-faliscilor, care au păstrat labio-velarele PIE intacte, au ajuns în Italia cu cel puțin câteva secole înainte de strămoşilor osco-umbrilor.

Relațiile dintre traco-dacă şi limbile illiră si albaneză. În ceea ce priveşte raporturile dintre traco-dacă şi illiră, considerăm că acestea erau dialecte ale aceleaşi limbi, deşi mulți cercetători moderni consideră limbile traco-dacă şi, respectiv, illiră, ca fiind limbi diferite. În acelaşi timp, o serie de autori antici şi medievali susțin nu numai că tracii şi dacii vorbeau aceeaşi limbă (Strabon), dar şi că illirii erau traci. În *Lexiconul Suidas*, care a fost scris în secolul X d.Ch., se scrie că „*illirii sânt traci barbari*" (ιλλίριοι βαρβάροι θράκοι) (Suidas, 1853). În principiu, există o confuzie generală cu privire la raporturile dintre traco-dacă şi illiră. Astfel, unii le consideră limbi apropiate, în timp ce alții le consideră limbi diferite deoarece, susțin aceştia, illira se apropie de celtice, deci este o limbă *centum*, pe când traco-daca ar fi o veritabilă limbă *satem*. Însă o comparație atentă între glosele traco-dace şi cele illire indică o reală

apropiere între cele două limbi/dialecte. Este drept că illira este mai bine cunoscută din inscripţiile latine care apar pe tot felul de glose illirice (toponime, hidronime, antroponime) şi a căror natură lingvistică apropie această limbă de grupul *centum*, pe când din arealul lingvistic traco-dacic avem un număr mai redus de glose a căror natură lingvistică este mai greu de intuit, mai ales dacă nu se face apropierea de illiră şi de limba română.

În acelaşi timp, este important să arătăm că, deşi, se consideră că albaneza îşi are originea în illiră, concepţia este doar în parte adevărată, deoarece albaneza este urmaşa dialectelor epirote vorbite în Epir, Albania de astăzi. Pornind de la aceste premise, a căror falsitate a fost demonstrată încă din secolul trecut, mulţi lingvişti, începând cu Fr. Miklosich, Gustav Weigand şi alţii au încercat să explice asemănările dintre albaneză şi română. Pe de altă parte, o serie de lingvişti bulgari din secolul XX consideră că traca şi geto-daca ar fi fost două limbi diferite (cf. V. Georgiev, 1986) şi nicidecum două dialecte ale aceleaşi limbi. Ba mai mult, după Georgiev, albaneza este urmaşa limbii dace şi nu a limbii illire, cum au considerat diverşi lingvişti ai secolului XIX, şi nici a limbii trace, pe care el o consideră diferită de dacă. Cu toate acestea se ştie că traca s-a vorbit în sudul Dunării, astfel că albaneza putea fi, mai curând, urmaşa acesteia. Cu alte cuvinte, confuzia poate atinge uneori cote maxime şi astăzi. Avem convingerea că astfel de „greşeli" s-au făcut şi se fac din diferite interese care nu au nimic în comun cu obiectivul cercetării - adevărul ştiinţific.

Deşi albaneza are multe elemente şi trăsături în comun cu româna, nu provine, cum am menţionat, din illira propriu-zisă ci din dialectele epirote. Epiroţii au trăit din timpuri străvechi unde trăiesc azi albanezii. Tucidide scrie despre epiroţi că erau illiri şi că vorbeau două dialecte diferite. Strabo (7, 7) îi situează pe epiroţi la sud de râul Shkumb, iar pe illiri la nord. Hahn (1854) crede că vorbitorii dialectului *tosk* sânt urmaşii epiroţilor, pe când vorbitorii dialectului *gheg* sânt urmaşi ai illirilor. Hahn remarcă pe bună dreptate că nici alte popoare (grecii, latinii, celţii, germanii) nu s-au mutat de pe locurile lor de baştină din antichitate până azi. Prima menţiune istorică a albanezilor, cu acest nume (*Αλβάνοι, Αρβανίται*), este făcută de Mihail Ataleiates, la anul 1042 (cf. Philippide). Ţara lor se numea *Αρβάνον*, în sârbeşte *Rabŭnŭ* (metateza slavă a lui *Arbŭnŭ*) şi cuprindea teritoriul dintre Shkoder, Durrës, Ohrida şi Prizren, cam acelaşi teritoriu pe care se află şi azi. La Ptolemeu (sec. II d.Ch.), albanii apar ceva mai în interior, în Macedonia de vest. Menţionăm că albanezii nu sânt majoritari numai în Albania, ci şi în vestul Macedoniei (precum şi în Kosovo), exact unde îi localizează şi Ptolemeu. Romanii făceau distincţie clară între illirii propriu-zişi (*illyri proprio-dicti*) şi illiri în general, iar în accepţiunea romanilor, epiroţii (albanezii) nu fac parte din grupul illirilor propriu-zişi. Illirii propriu-zişi erau cei din Illiria, Dalmaţia şi din cele două Pannonii. Menţinând discuţia în

domeniul tratamentului labialelor şi a labio-velarelor, în albaneză nu apare deloc fenomenul trecerii labio-velarelor (**kŭ**, **gŭ**) la labiale (*p*, *b*), aşa cum s-a întâmplat în dacă, illiră, osco-umbrică şi celticele de pe continent, această limbă fiind mult mai conservatoare din acest punct de vedere: PIE ***kŭetor** „patru” > alb. *katër*, PIE ***wulkŭos** „lup” > alb. *ulk*. După cum am arătat mai sus, exemplificând cu alte grupuri de limbi sau limbi indo-europene, albaneza este un exemplu clasic de limbă situată la periferia arealului unui grup de limbi, rămânând conservatoare în anumite aspecte şi evoluând, din punct de vedere fonetic, după criterii aparte. Acest fapt se datorează uneori izolării, alteori depărtării de centru, astfel că inovațiile lingvistice care au loc aici, nu ajung şi la periferie.

Menționăm că există un fond lexical comun tuturor limbilor balcanice, adică româna (cu dialectele sud-dunărene – aromâna, megleno-româna, istro-româna), limbile slave de sud (bulgara, sârba), neogreaca şi parțial turca. Cu excepția turcismelor, acest fond provine, în mare parte, din fondul traco-illiric. De aceea, multe cuvinte româneşti care au fost considerate de origine slavă, provin de fapt din fondul traco-illiric, mai ales când acestea se găsesc doar în slavele de sud. In acest sens, am verificat toate aşa-zisele slavonisme din limba română şi pe foarte multe dintre acestea nu le-am putut identifica în dicționarele limbii slave bisericeşti întocmite de Djacenko sau de Blagova. Deci, o serie de cuvinte româneşti considerate de origine slavă nu sânt slave, chiar dacă ele se găsesc în unele documente slavo-române.

Relațiile dintre traco-dacă şi grupul balto-slav. Fără îndoială, este important să cunoaştem şi adevăratele raporturi dintre traco-dacă şi proto-slavă, pentru a înțelege în mod adecvat segmentul slav existent în lexicul limbii române, despre care Cihac credea că reprezintă 40%.

Menționăm că până în prezent atât proto-slava cât şi traco-daca au fost considerate limbi *satem* şi, prin urmare, diferențele dintre ele erau dificil de delimitat. Dar, aşa cum vom vedea, există multe particularități fonologice care disting limba traco-dacă de limbile *satem* şi implicit de limbile slave. Proto-slava se caracterizează printr-o serie de trăsături care o diferențiază net de traco-dacă (v. infra).

După cum am arătat, pentru a înțelege mai bine o serie de aspecte lexicale şi fonologice ale limbii române este necesar să cunoaştem raporturile de înrudire şi de vecinătate cu alte grupuri de limbi indo-europene. Despre relațiile limbii române cu limbile slave s-a scris foarte mult de-a lungul timpului, dar nu întotdeauna în termeni adecvați. Legătura limbii traco-dace (şi române) cu grupul slav şi cel baltic trebuie pusă în adevărații ei termeni, ținând cont că au existat anumite contacte cu mult timp înainte de venirea slavilor la Dunăre şi în Balcani.

Bernstein (1964) arată că majoritatea slaviştilor consideră că slava comună a avut o existență de peste 2000 de ani, deşi el crede că existența acesteia a fost mult mai lungă. În această perioadă au avut loc schimbări importante, astfel că această limbă a fost la începutul existenței sale cu mult diferită față de perioada când a început să se diferențieze în dialecte.

Autorul consideră că cel mai important fenomen în istoria limbii slave comune este „*legea silabelor deschise*". Astfel, într-o anumită perioadă a istoriei limbii slave comune, silaba a început să se caracterizeze printr-o creştere continuă a sonorității. În urma acestui fapt toate silabele închise au început să se transforme în silabe deschise, ceea ce a dus la apariția unui întreg lanț de transformări fonetice. Acest proces a durat o perioadă lungă de timp. Cele mai vechi împrumuturi germanice în slava comună ne arată că această tendință începuse să se manifeste în primele secole ale erei creştine. Bernstein împarte slava comună în două perioade mari: 1. arhaică - până la dispariția silabelor închise; 2. perioada târzie - după dispariția silabelor închise.

Legea silabelor deschise, apărută în slava comună, a dus între altele la *metateza lichidelor,* care se manifestă prin schimbarea poziției lichidelor *l* şi *r* din poziție silabică finală în interiorul silabei. Acest fenomen este necunoscut în traco-dacă şi în română (ca şi în albaneză), iar dacă el totuşi apare uneori, are un caracter cu totul sporadic şi o altă motivație fonologică. O particularitate a proto-slavei este mult-răspândita *palatalizare a velarelor* cât şi *a labio-velarelor* indo-europene. O altă caracteristică este dispariția nazalelor aflate în poziție silabică finală şi, în consecință, apariția vocalelor nazale. În această limbă atât velarele cât şi labio-velarele indo-europene sânt tratate în mod similar. În schimb, traco-daca a avut un tratament diferențiat atât în ceea ce priveşte velarele simple, cât mai ales labio-velarele. În traco-dacă palatalizarea labialelor în maniera proto-slavei nu a avut loc. Ca şi în cazul limbilor osco-umbrică, celtice continentale şi traco-illirică, proto-slava a deaspirat oclusivele aspirate. În schimb, aşa cum am menționat deja, a unificat sistemul velar indo-european: adică labio-velarele au devenit velare înainte de fenomenul palatalizării, ceea ce nu s-a întâmplat în traco-dacă decât în cazul labio-velarelor urmate de *e* sau *i* (ex. PIE ***kŭ** a devenit *k*, PIE ***gŭ** a devenit *g,* care au devenit palatale şi apoi africate).

În ceeea ce priveşte relațiile dintre limbile slave de sud şi albaneză (româna este mai puțin menționată), Bernstein arată că cele mai vechi împrumuturi slave în albaneză pot fi datate din secolul XI (p. 43), dar pătrunderea intensă a cuvintelor slave în limba albaneză începe abia din secolul XIV. Cu toate acestea, găsim în albaneză *gardinë* (cf. bg. *gradina*), alb. *daltë* (bg. *dleto*) (v. **daltă**). S-a spus că rom. a **îngrădi** (G. Mihăilă, SCL, I, XXIV, 1973) s-ar datora influenței slave, dar acest lucru este contrazis de forma mgl. *îngărdes* „îngrădesc", care presupune forma stră-română **îngărdesc*. Astfel, forme româneşti precum *îngrădesc* sânt forme apărute mai târziu în spațiul limbii române. Nu trebuie ignorat faptul că sl. *gradŭ* înseamnă

„oraş” şi nu *gard* ca să poată da un derivat verbal ca **a îngrădi** sau să influenţeze evoluţia acestuia (v. **gard**). Cu toate acestea, nu încape nici o îndoială că, în epoca pătrunderii acestor cuvinte în albaneză (şi română), metateza era de mult încheiată, fapt admis şi de Bernstein. El consideră chiar că aceste fenomene au apărut pe teritoriul limbii albaneze, trăgând concluzia că „[n]*u este lipsit de interes să arătăm că numărul cuvintelor fără metateză este mic şi ele sânt aceleaşi în toate limbile balcanice. În limba română acestea sânt faimoasele* gard, baltă, daltă; *aceste cuvinte se regăsesc şi în albaneză şi neogreacă*” (p. 44). Afirmaţia este cu totul neconformă cu realitatea, întrucât numărul lor este mult mai mare şi nu sânt de origine slavă, ci traco-illirică. Cu privire la revenirea la silabe închise (fără metateză), autorul exemplifică cu rom. **altiţă** de la un sl. **lata* (căruia nu-i dă sensul), nu din **olta*, deşi etimologia rom. **altiţă** rămâne controversată. Cihac (şi Hasdeu) îl consideră slav, pe când Cioranescu (219) crede că provine din lat. *altitia* „înălţime”, formă rar întâlnită în latină (v. **altiţă**). De reţinut faptul că Bernstein aduce argumente precare când susţine teoria că în română, albaneză şi neogreacă a avut loc un proces de răsturnare a *metatezei lichidelor* la împrumuturile slave din aceste limbi.

Pe lângă *legea silabei deschise*, un alt principiu fonetic important din limba slavă comună, este acela al *palatalizării progresive* a consoanelor urmate de *iod* (*j*). Bernstein precizează că acest fenomen a apărut cu mult timp înaintea dispariţiei silabelor închise, mai precis în perioada comunităţii balto-slave, fenomen care a continuat în toată perioada târzie. Acest proces a fost la fel de important ca şi cel privind silaba deschisă, încât, susţine autorul, „*nu cunoaştem nici o poziţie în care această tendinţă să nu se fi realizat*” (p. 46). Din cele arătate mai sus, se poate vedea că şi în traco-dacă a avut loc un proces similar, dar acesta s-a declanşat în mod independent şi a început mai târziu.

Putem astfel să rezumăm că până când a început să funcţioneze legea silabei deschise singura diferenţă majoră între traco-dacă şi balto-slavă a fost aceea că în traco-dacă a avut loc labializarea labio-velarelor indo-europene ***kŭ** şi ***gŭ(h)** (mai exact transformarea acestora în *p* şi *b*) -.atunci când acestea erau urmate de o vocală dorsală, pe când în balto-slavă labio-velarele au devenit velare simple care apoi au palatalizat. Prin urmare, împrumuturile reciproce dinainte de legea silabei deschise se pot distinge ţinând cont de principiul palatalizării, acolo unde acesta poate fi identificat, proces început mult mai devreme în slavă decât în traco-dacă.

Un fapt extrem de important, ignorat în totalitate de lingvistica românească dar discutat de o serie de slavişti de renume, este acela că din unele elemente ale limbilor slave şi baltice se poate deduce că vorbitotrii acestora au fost în contact cu cei ai unor limbi indo-europene de tip *centum* încă din mileniul I î.Ch. Bernstein precizează că până în secolele IV-II î.Ch., întreg teritoriul de la Apus de Vistula a fost ocupat de triburi de cultură luzaciană şi anume că

„[p]*urtătorii acestei culturi au fost triburile venete*” (p. 58), dar autorul nu dă niciun fel de detaliu cu privire la limba (limbile) vorbită de aceste triburi. Această cultură se întindea la nord pe țărmul Mării Baltice, ajungând se pare în contact cu triburile baltice care nu atinseseră la acea vreme țărmul mării. De asemenea, nu se cunosc date arheologice care să ateste că slavii s-ar fi aflat în mileniul I pe țărmul baltic. Cu alte cuvinte, Vistula ar fi constituit de-a lungul multor secole o graniță între limba slavă comună şi limba aşa-zis venetă.

Pe de altă parte, Moszynski (cf. Bernstein) arată că vatra de origine a slavilor a fost pe cursul superior al Niprului. Bernstein este de acord cu arheologul polonez, precizând că de la sud de Pripet până la est de Vistula fusese „*tot teritoriu al limbii venete*”. Mai departe, Bernstein arată că pe teritoriul aşezat la sud de Pripet şi la apus de cursul mijlociu al Niprului există o bogată toponimie neslavă. Astfel, când au coborât spre sud-vest aşezându-se la sud de Pripet, slavii au găsit aici tot populație „venetă”, ca şi cea de la vest de Vistula, pe care cu timpul au asimilat-o (p. 60). Bernstein precizează, de asemenea, că “[p]*e acest teritoriu slavii au trăit o perioadă foarte îndelungată*”. Abia aici slavii au început să se ocupe de agricultură, aici au cunoscut roata olarului şi fierul, dar au continuat să se ocupe şi cu vânătoarea şi pescuitul. Cu timpul slavii s-au extins la vest până la Vistula, iar între sec. III-II i.Ch. şi III-IV d.Ch. au trecut şi la vest de Vistula până la Oder, asimilând şi pe veneții aflați în această regiune. Astfel, când germanicii au venit în contact cu slavii, i-au numit pe aceştia veneți, deşi slavii nu s-au numit niciodată, pe ei înşişi, cu acest nume (cf. Bernstein).

Slaviştii nu ne lămuresc cine erau cu adevărat aceşti veneți, deşi ei sânt în principiu de acord că era o populație care vorbea o limbă indo-europeană de tip *centum*. Un argument *î*n sensul acesta este că în limba slavă comună au păstruns cuvinte de tip *centum*, dar cercetătorii nu au putut cădea de acord din ce grup anume făcea parte aceasta, ca urmare, i-au dat numele generic de „veneto-illiră”. Atât Shevelov (1964, p. 43) cât şi Golab (1972) dau o listă a elementelor *centum* din limbile slave. În cele ce urmează am selectat doar câteva care au corespondent în limba română modernă. Desigur, problema acestor elemente în limbile slave necesită un studiu detaliat, dar scopul lucrării de față nu este acesta.

După aceşti autori, exemple de elemente *centum* în limbile slave ar fi: rus. *glezna* „tibia”, slov. *glezeny* „gleznă, încheietură” (v. **gleznă**), dar lituan. *žlezna* „gleznă” din PIE ***gelg**’ „a se agăța” (*IEW*, 376). Se poate observa că lituaniana, o limbă mai puțin *satem* decât limbile slave, a palatalizat velara inițială *g*, pe când rusa şi slovaca nu.

Acelaşi lucru apare şi la formele provenite din rad. PIE ***akmo-** „piatră” (*IEW*, 18). În limbile baltice predomină formele de tip *satem*, similare cu cele din sanskrită şi avestică, pe când cele slave sânt de tip *centum*: skt., av. *asman* „piatră”, let. *asmenas* „margine, prăpastie”, *akmene*

„piatră”, lituan. *ašmenys* „margine”, *akmus* „piatră”, gr. *ákμov* „nicovală”, v.sl. *kamy*, rus. *kamen* „piatră”, top. dac. *Akmonia*. Rezultă, prin urmare, că toponimul dac poate fi alăturat grupului de tip *centum*, iar elementele slave, deşi ar trebui să fie asociate cu grupul *satem*, prezintă trăsături *centum*, iar limbile baltice au dublete, unul de tip *satem* şi altul de tip *centum* (v. **ocnă**).

Prin urmare, în unele cazuri, atât limbile slave, cât şi cele baltice au dublete, un cuvânt de tip *satem*, cu velară palatalizată şi altul de tip *centum*, cu velară ne-palatalizată. Această situație este extrem de interesantă întrucât pune în evidență o serie de aspecte privitoare la relațiile dintre slava comună şi o limbă indo-europeană de tip *centum*. În această categorie intră şi rad. PIE ***gherdh-** „îngrădi”, **ghordh-** „gard, loc închis”, radical extrem de productiv în toate limbile indo-europene. În seria de tip *satem* se întâlnesc elemente lexicale care definesc elemente de civilizație mai puțin avansată: lituan. *žardas* „un fel de construcție de lemn”, let. *zards*, v. prus. *sardis* „țarc de cai”, v.sl. *žъrdь*, rus. *žerd* „coteț, culme de păsări”, iar seria de tip *centum*: lituan. *gardas* „loc închis pentru animale, loc închis pentru apărare”, v.sl. *gorditi* „a închide, a construi”, *graditi* „a construi”, v.sl. *gradŭ*, rus. *gorod*, pol. *grod* „oraş” etc. (v. **gard**).

Pe de altă parte, Golab (1972) arată că în hidronimia şi toponimia pre-slavă din Polonia de azi, pe lângă o serie de forme de tip *centum*, apare frecvent radicalul *ap-* „apă”. Acesta este frecvent atât în zona balcanică, cât şi în regiunile celtice, dar este de presupus, totuşi, că aceşti misterioşi „veneți” nu erau celți (v. **apă**). Dacă este să-i calificăm drept illiri, cum înclină unii slavişti să creadă, aceştia vorbeau dialecte apropiate de cele geto-dace. În realitate, este vorba, se pare, de triburi de geto-daci nordici care, după cum am văzut, au adus o mare contribuție la civilizația slavă veche în perioada în care s-au aflat la sud de Pripet, unde este a doua vatră a proto-slavilor şi unde există şi azi o bogată toponimie ne-slavă. Această influență a continuat şi mai târziu după ce slavii s-au aşezat la vest de Vistula.

În ceea ce priveşte împrumuturile vechilor slavi din alte limbi indo-europene, după cum sânt interpretate de slavişti, ne vom rezuma doar la câteva remarci. Multe detalii privind unele etimologii slave controversate sânt discutate în detaliu de Vasmer, în *Dicționarul etimologic al limbii ruse.* Bernstein (1964, p. 87) consideră că v.sl. *sluga*, *braga* şi *ljutŭ* sânt vechi împrumuturi din limbile celtice; cf. v.ir. *slog*, *sluag* „mulțime, armată”, ir. *braich* „malț”, cymr. *llid* „răutate” < celt. **lūtu*. Menționăm că forma *slauga* „ajutor, slugă” se întâlneşte în lituaniană. De remarcat faptul că în limbile română, slave şi baltice, sensul este identic, pe când în celtice este destul de diferit. Totuşi, unii slavişti consideră că sl. *braga* provine din turcă, deşi nu poate fi de origine turcă, din moment ce este un cuvânt de origine indo-europeană din PIE ***bhreu-** „a fierbe, a fermenta” (*IEW*, 143) (v. **slugă**, **bragă**, **iute**).

Bernstein afirmă, de asemenea, că unele dintre aceste cuvinte etimologizează bine în celtice, dar acelaşi lucru se poate spune şi despre română, cel puţin în cazul lui **slugă** şi **iute**, mai puţin în cazul lui **bragă**. Astfel, în română, **slugă** are 6 derivaţi pe lângă cuvântul de bază, iar **iute** este un cuvânt cu sensuri multiple în limba română şi cu câţiva derivaţi din cuvântul de bază. Am ales aceste trei elemente lexicale deoarece ele există şi în limba română modernă şi sânt trecute în rândul împrumuturilor slave, deşi, în aceste trei cazuri mai curând este vorba de împrumuturi ale proto-slavei din traco-dacă.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre aşa-zisele împrumuturi gotice în slavă: v.sl. *smoky* „smochină" < got. *smakka*, vino < *wein*, iar din germ. de apus *popŭ* „preot", *pila* „ferăstrău", *vitez'iu* „viteaz" (v. **vin**, **popă**, **pilă**, **viteaz**, **smochină**). Dintre acestea doar **smochină** pare să fie un împrumut vechi germanic în limba română.

În ceea ce priveşte împrumutrile slave din latină: *oltarŭ*, *konopl'a* < lat. **canapis*, *koleda*, *poganŭ* (v. **altar**, **cânepă**, **colindă**, **păgân**) putem admite acest lucru dacă vom considera că la venirea slavilor în sudul Dunării aici se vorbeau în paralel atât stră-româna cât şi latina, dar lipsa de logică a unei astfel de aserţiuni nu mai trebuie comentată.

O altă serie de cuvinte pe care slaviştii le consideră împrumuturi din iraniană: *bogŭ*, *rajŭ*, *toporŭ*, *mogyla*, *sъto*, *vatra* „foc", *kurŭ* „cocoş" etc. se găsesc şi în română, dar slavistul rus nu menţionează niciodată apropierile cu româna, fie ele şi ca împrumuturi iraniene în română (şi albaneză), deşi, multe din aceastea sânt, cu siguranţă, împrumuturi ale proto-slavei din traco-dacă (v. **rai**, **topor**, **măgură**, **sută**, **vatră**). Bernstein asociază sl. *vatra* doar cu av. *athaurvan* „foc sacru" şi cu skt. *atharvan* „preot al focului", fără să amintească că o formă identică se găseşte în română şi albaneză; cf. alb. *vatrë*. În ce priveşte pe *sъto*, Vasmer şi alţi slavişti îl consideră de origine celtică, mai precis din vechea irlandeză, deşi slavii nu au venit niciodată în contact cu irlandezii în vechime şi nici mai târziu. Este bine cunoscut faptul că PIE ***ŭ** a devenit în slavă ъ sau ь care, fiind sunete foarte scurte, au dispărut în cele mai multe cazuri. Prin urmare, slava comună a împrumutat o formă **sŭta*, într-o vreme când mai păstra pe *ŭ* scurt indo-european. Indiferent dacă slava comună a împrumutat acest termen din iraniană sau din geto-dacă, este cert că rom. **sută** nu poate proveni din v.sl. *sъto*. Acesta din urmă provine dintr-un **suta* care, după toate aparenţele, pare a fi un împrumut din geto-dacă.

Relaţia dintre traco-dacă si română. Am considerat necesar să încadrăm limba traco-dacă, din punct de vedere genetic, între limbile cu care se învecina (şi înrudea în acelaşi timp). Aceste limbi sânt cele care s-au situat la vest (grupul osco-umbric şi al celticelor continentale) şi, respectiv, la est de regiunea unde s-a vorbit traco-daca (grupul balto-slav). În urma acestui studiu

comparativ, am constatat că limba traco-illiră avea o serie de caracteristici comune atât cu anumite limbi considerate *centum* prin excelență, cat şi cu unele limbi *satem*, în special, cu grupul balto-slav. Această încadrare a limbii traco-dace aruncă o lumină nouă nu numai cu privire la natura ei, considerată o limbă *satem* prin excelență, dar şi asupra împărțirii limbilor indo-europene în limbi *centum* şi limbi *satem*.

Pentru a stabili trăsăturile fonetice ale limbii traco-dace şi, implicit, influența acestora asupra limbii române, am apelat în mare măsură la comparația cu alte limbi indo-europene dar şi la radicalii indo-europeni stabiliți de lingvişti de prestigiu precum Alois Walde şi Julius Pokorny. Această abordare a fost necesară întrucât glosele şi numele dacice nu sânt suficiente pentru a stabili „portretul-robot" al acestei limbi, deşi le-am folosit şi pe acestea ori de câte ori a fost posibil. Dificultățile ivite nu se datoresc sărăciei acestor date, ci mai degrabă faptului că, în ce priveşte numele proprii, în general, şi antroponimele, în particular, nu se poate stabili o relație de ordin semantic între acestea şi unele cuvinte comune din alte limbi indo-europene. De aceea, pentru a înțelege particularitățile fonetice ale cuvintelor traco-dace, erau necesare abordări noi, folosite azi de cei care se ocupă de cercetări lingvistice comparativ-istorice, şi de autorii de dicționare etimologice ale limbilor indo-europene. Este vorba, în principiu, de comparația directă cu alte limbi indo-europene, între care şi albaneza.

Revenind la traco-dacă şi la raporturile acesteia cu urmaşa sa română, interesul unui cercetător atent la trăsăturile fonetice ale limbii traco-dace este stimulat de asemănarea lor cu cele ale limbii române. Dicționarul de față este în mare parte rezultatul acestor constatări şi anume, că trăsăturile fonologice de bază ale traco-dacei s-au perpetuat cu destulă regularitate în limba română, ca nişte adevărate linii de forță, aşa cum reiese din analiza gloselor rămase din traco-dacă, ale căror sensuri le putem deduce cu destulă precizie (v. **apă**, **buză**, **Cerna**, **jar**, **zer**, **zară**).

În acest sens, sântem de părere că, de-a lungul timpului, începând cu W. Tomaschek şi până astăzi, s-a comis o eroare de fond prin compararea anumitor glose dacice, în special antroponime ale căror sensuri nu le cunoaştem, cu cuvinte din aşa-zisele limbi *satem* (în special iranice), cu care lingviştii credeau că se înrudeşte limba traco-dacă. O ipoteză greşită, după cum am văzut, avansată doar pe baza unor simple asemănări fonice, ceea ce a condus la concluziile bizare cu care ne confruntăm astăzi. În principiu, această manieră de lucru este greşită, iar concluziile unor astfel de raționamente sânt la fel de greşite. Prin urmare, apreciem că cel mai important lucru ce trebuie făcut pentru stabilirea corectă a etimologiei multor cuvinte româneşti este cercetarea atentă a acelora deja considerate de origine traco-dacă, împreună cu cele cu origine incertă şi necunoscută, pentru a găsi anumite trăsături fonetice comune. Odată stabilit sistemul fonologic al limbii traco-dace, se impune compararea elementelor lexicale româneşti cu

cele ale altor limbi indo-europene, mai ales că lexicul tradițional al limbii române comun cu latina nu depăşeşte 13% (după cum am văzut, Cihac vorbea de 20%).

În anii 60, G. Reichenkron (1966) a încercat o metodă nouă în lingvistica istorică românească. A apelat la comparația cu alte limbi indo-europene şi la radicalii indo-europeni din dicționarul Walde-Pokorny, luând în studiu 130 de cuvinte româneşti de origine traco-dacă. Pentru metoda sa, deşi cât se poate de adecvată, a fost pe nedrept criticat de lingviştii români, care au preferat să folosească în continuare metodele vechi şi ineficace de până atunci, metode utilizate în principiu şi astăzi, cu toate că limba română are mai multe mii de cuvinte a căror etimologie a rămas incertă, necunoscută sau a fost în mod eronat stabilită. În anii 70, I.I. Russu a încercat să meargă pe urmele lui Reichenkron, dar se pare că nu era suficient de familiarizat cu aparatul conceptual folosit de acesta şi nici cu principiile indo-europenisticii moderne, astfel încât rezultatele cercetărilor sale nu au avut efectul scontat. Insuccesul său a fost perceput de lingvistica românească ca „ineficiență a metodei" folosite, nu ca lipsă de pricepere a lingvistului român. În ceea ce ne priveşte, dorim ca acest dicționar să transmită un mesaj nou, şi anume, acela că metoda cercetării lingvistice comparate este nu numai cât se poate de adecvată, dar, practic, singura posibilă pentru limba română, atâta timp cât inscripțiile şi glosele traco-dace au rămas insuficient descifrate. În acest sens, avem convingerea că descifrarea adecvată a inscripțiilor şi a gloselor va confirma încă o dată metoda de lucru.

Cu toate acestea, trebuie să admitem că o serie de cercetători moderni au aprofundat studiul aşa-zisului substrat al limbii române, şi în acest sens menționăm pe Cicerone Poghirc, Grigore Brâncuş, Ariton Vraciu, George Mihăilă, Vladimir Georgiev ş.a. - unii dintre ei conştienți de impasul în care se găseşte cercetarea lingvistică românească. Astfel, Brâncuş (*VALR*, 9) arată că „*elementele autohtone din limba română reprezintă şi astăzi, după mai bine de un secol de cercetări asidue, domeniul cel mai puțin elucidat al acestei limbi*", cauza fiind necunoaşterea limbii de substrat, întrucât datele „*transmise în transcrieri latineşti şi greceşti aproximative sânt greu de interpretat etimologic*, iar „*reconstrucția etimonurilor traco-dace este posibilă şi prin comparația cu alte limbi PIE*". În aceeaşi manieră, V. Georgiev (1968) afirmă că „[r]*omâna este o limb*ă *romanică*", dar, pe de altă parte, că „*a păstrat ca substrat elemente prețioase ale unei limbi indo-europene dispărute care au o anumită importanță pentru indo-europenistică şi istoria ei: este vorba de limba dacă* (*sau daco-moesiană*)". Mai departe autorul arată că româna poate fi studiată sub trei aspecte: „*ca o limbă romanică..., ca limbă balcanică şi chiar ca o limbă indo-europeană specifică*". În ce priveşte opinia noastră, cercetarea pe care se bazează acest dicționar priveşte, în mod preponderent, ultimul aspect şi anume, studierea limbii române ca limbă indo-europeană cu trăsături specifice. În acelaşi timp, considerăm că limba

română va fi mult mai bine cunoscută în ansamblul ei atunci când cele trei aspecte amintite de Georgiev vor fi coerent integrate într-un tot unitar, în care cea mai mare pondere îl are caracterul de limbă indo-europeană specifică.

Caracteristicile fonetice ale limbii traco-dace. Am schiţat anterior câteva din trăsăturile pe care traco-daca le împărtăşeşte cu alte limbi indo-europene - italicele şi celticele, pe de o parte, grupul balto-slav şi albaneza, pe de altă parte - pentru a o situa în contextul general al marii familii de limbi indo-europene. Încercări de reconstituire parţială a sistemului fonetic traco-dac au făcut Reichenkron, I.I. Russu, Georgiev, Poghirc, Brâncuş ş.a., dar aceste încercări au rămas lacunare. Bazându-ne pe asemănările mai sus menţionate, pe realizările cercetătorilor care s-au ocupat de particularităţile limbii traco-dace, pe cunoştinţele despre limba traco-dacă, în special glosele care ne-au rămas, dar şi pe limba română, vom încerca în acest capitol, să conturăm portretul fonetic al limbii traco-dace şi modul cum se reflectă acesta în limba vorbită astăzi.

Ca urmare, vom analiza evoluţia tuturor sunetelor de la indo-europeană la traco-dacă, precum şi modul în care au fost ele transmise ulterior limbii române. Am considerat acest demers ca fiind necesar, cu toate progresele făcute în ultimele decenii, deoarece cunoştinţele noastre directe despre fonetica limbii traco-dace sânt cu totul fragmentare. În schimb, configuraţia fonetică a limbii indo-europene este mult mai bine cunoscută datorită studiilor comparativ-istorice realizate în ultimul secol de lingvişti de renume. Întrucât sistemul fonetic al limbii proto-indo-europene este astăzi în întregime reconstituit, am considerat că, prin analogie, este posibil şi în cazul limbii traco-dace un proces similar de reconstituire fonetică. În acest sens, ne-am folosit cu prepoderenţă de *Dicţionarul* Walde-Pokorny, precum şi de o serie de alte lucrări şi dicţionare etimologice ale altor limbi indo-europene.

Aplicaţia principiilor metodologice privind evoluţia fonologică a diftongilor, vocalelor şi consoanelor din indo-europeană la traco-dacă şi apoi la română, pe care o prezentăm în continuare, este un demers realizat pentru prima oară, în mod integral, de autorul acestor rânduri.

Diftongii. O primă caracteristică generală a limbii traco-dace este faptul că a monoftongat diftongii indo-europeni, aceştia devenind vocale lungi, fenomen întâlnit, de altfel, şi în alte limbi indo-europene: exemplul cel mai la îndemână fiind latina. Limba proto-indo-europeană a avut şase diftongi: **ai**, **oi**, **ei**, **au**, **ou** şi **eu**. Trei dintre ei sânt destul de rar întâlniţi: **ai**, **oi** şi **au**; diftongul **ou**, de asemenea, nu este foarte frecvent, în schimb, diftongii **ei** şi **eu** au o

frecvență cu mult mai mare. Cu toate că a existat o tendință generală de monoftongare, se pare că la unele cuvinte monosilabice, între cele două vocale care formau diftongul, a apărut hiatul. Aşa a fost se pare cazul cu diftongul **au**.

Diftongul ***au**. În cuvinte scurte sau monosilabice acest diftong s-a păstrat în limbile italice şi celtice, dar şi în alte limbi cum sânt cele baltice; este de presupus că acelaşi fenomen a avut loc şi în traco-dacă. În toate celelalte cazuri acest diftong a monoftongat.

În limba română acest diftong s-a conservat în anumite cuvinte, a căror etimologie a rămas incertă sau controversată, cum ar fi **auş** „bătrân, bunic", precum şi **auşel** „pasăre mică, insectivoră" (*Regulus regulus*), cf. lat. *avus*, respectiv lat. *avis*, ceea ce poate constitui un argument că şi traco-daca a avut acest diftong. Considerăm că aceste cuvinte pot proveni din fondul traco-dac, pentru că se explică mai greu prin latină. Cei doi radicali se găsesc în mai multe limbi indo-europene. Astfel, rom. **auş** provine din PIE ***aweu-**, **awyo-**, **awo-** „bunic" (Lehmann, *Goth. Etym.*, A242) (v. **auş**). În ce priveşte cealaltă formă, **auşel**, acesta provine din PIE ***auei-**„pasăre"; cf. skt. *vih* „pasăre", av. *viš*, lat. *avis* (v. **auşel**). În aceeaşi manieră, din PIE ***aues-**, **aus-** „a lumina, a străluci, aur, zori" (*IEW*, 86); cf. sabin. *ausom*, lat. *aurum*, v.lituan. *ausas* „aur", v.prus. *ausis* „aur" sau PIE ***aus-os-** „zori" > lat. *aurora*, lituan. *aušra* „zori". Putem constata că acest radical indo-european a evoluat, în general, cu două sensuri : acela de „lumina zilei, zori" şi cel de „aur". Cu sensul de *aur* apare în italice, celtice, baltice, precum şi în alte limbi indo-europene pe care nu le mai amintim aici, iar cu sensul de „*zori*" în latină şi lituaniană. Cu sensul de *zori* este prezent în mai multe limbi, dar am reținut doar forma latină şi lituaniană care au păstrat, şi în acest caz, diftongul indo-european ***au**. Având în vedere că de la rad. PIE ***aues-**, **aus-** există pentru *aur* forme aproape identice atât în limbile italice, cât şi în cele baltice, putem presupune că o formă similară a existat şi în traco-dacă, mai ales că dacii prelucrau aurul de multă vreme (v. **aur**, **zori**). Prin urmare, diftongii proto-indo-europeni s-au păstrat doar în cuvinte scurte, monosilabice. În celelalte cazuri, diftongii au monoftongat, după cum vom vedea în cele ce urmează.

În alte cazuri acest diftong a devenit vocală simplă.

Rom. a **gudura** (ar. *gudurire*, mgl. *găudire*) a fost asociat cu alb. *gudulis* „a gâdila". După Scriban provine din ngr. *χότρα* „hârcă", iar după Phillipide (*OR*, II, 663) din lat. **gaudulare* < *gaudere* „a se bucura". Este cert că rom. **gudura** este înrudit cu lat. *gaudeo* „a se bucura", dar nu poate proveni din latină. Ambele forme provin din PIE ***gāu-** „a se bucura" (*IEW*, 353) (v. **gudura**). Din acest exemplu este evident că diftongul PIE ***au** s-a redus la *u*, probabil, în traco-dacă, deşi forma megleno-română a păstrat diftongul, ca şi latina şi lituaniana.

Faptul reprezintă un argument în plus că, în anumite condiții, acest diftong s-a păstrat, aşa cum am arătat în cazul celor două exemple precedente.

Revenind la ceilalți diftongi indo-europeni, se pare că toți au monoftongat aproape fără excepție. Cu toate acestea, similar cu dift. ***au**, se manifestă diftongii ***eu** şi ***ai**, deveniți *ău* şi respectiv *oi*, în cuvinte scurte sau monosilabice (v. infra). Este demn de amintit că acest diftong s-a păstrat şi în alte limbi indo-europene ca latina, sabina şi limbile baltice.

Diftongul ***ai**. Ca şi în cazul diftongului ***au**, acest diftong nu a monoftongat în cuvinte scurte, cu rădăcină monosilabică. Astfel, rom. **coică** „deal, culme împădurită" şi echivalentul său alb. *kojkë* „deal, culme împădurită" pot fi asociați cu PIE ***kaito-** „pădure, teren nelucrat" (*IEW*, 521) cu asimilarea lui *t* la *k*, sub influența lui *k* inițial; cf. v. cymr. *coit*, cymr. *coed* „pădure", v. corn. *cuit*, bret. *coet* „pădure", precum şi top. gallic *Καιτό-βριξ* (cf. *IEW*). În daca târzie, vocalele deschise au avut o tendință spre variante mai închise (v. **coică**). În cazul de față, vocala *a* s-a închis aici la *o*, iar *o*, în unele cazuri, s-a închis chiar la *u*, aşa cum reiese dintr-o serie de hidronime româneşti (cf. **Mureş**, **Olt**, **Dunăre**). În schimb, în alte condiții, evoluția diftongului ***ai** este conformă regulii generale, cu alte cuvinte a devenit vocală simplă.

În cuvinte mai lungi PIE ***ai** a trecut în traco-dacă la **e* (*i*). Considerăm că rom. **petec** provine din PIE ***baita**, ***paita** „piele de capră" (*IEW*, 93); cf. alb. *petk* „bucată de pânză, petec" (v. **petec**).

Diftongul ***ou.** Este un diftong destul de rar întâlnit, dar nici acesta nu face excepție de la regula generală: PIE ***ou** s-a redus la o vocală simplă **u* sau **o* în traco-dacă, situație păstrată şi în română. Astfel, forme româneşti precum **cocoaşă**, **coacăză**, etc. provin din PIE ***kouko-s** „rotund" < ***keu-** „a îndoi, a curba" (*IEW*, 588). Brâncuş (*VALR*, 66) asociază rom. **coacăză** cu alb. *koqë* „fruct de pădure". (v. **cocoaşă**, **coacăză**, **cocon**).

Diftongul PIE ***ei**. Rom. **țep**, *țeapă*, cu derivatele *țepuşă*, *țepos*, *a înțepa* sânt considerate de origine traco-dacă (Poghirc, ILR, II, 352; Brâncuş, *VALR*, 124). Reichenkron (166) consideră că rom. **țep** provine din PIE ***k**'**eipo-**, ***k**'**oipo-** „par, piatră sau lemn ascuțit" (*IEW*, 542), cu trecerea dift. PIE ***ei** > traco-dac. *e*.; cf. alb. *thep-* „piatră ascuțită". Velara palatală ***k**' a evoluat la *ț* (alteori la *ş*) în română, poate încă din traco-dacă (v. **țep**).

Rom. a **leşina** (ar. *lişin*), **leş**, **leşui**, **lihni** formează o familie de cuvinte, dar li s-au atribuit cele mai diverse origini, fiind discutate separat, deşi ele formează o familie. Toate cele patru forme discutate mai sus provin din PIE ***leik-**, **leig-** „slab, mizerabil, moarte" (*IEW*, 667), în care diftongul PIE ***ei** a trecut la *e* (la *i* în cazul lui a **lihni**) (v. **leşina**, **leş**, **leşui**, **lihni**).

Şi în alte cazuri, dift. PIE ***ei** s-a redus la *i* ca în rom. **mic** care provine din PIE ***mei-ko-s** „mic", fiind o formă adjectivală a vb. ***mei-**, ***mi-neu** „a mici" (*IEW*, 711), formă apropiată şi de

PIE ***(s)meik-**, **smik-** „firimitură, bucățică” (*IEW*, 966). Rom. **mic** are mulți cognați în diverse limbi indo-europene (v. **mic**).

Cum se vede din cazurile discutate mai sus, şi în latină a avut loc această reducere a diftongilor indo-europeni la vocale lungi. Latina avea vocale lungi şi scurte şi dintre cele lungi unele proveneau din diftongi indo-europeni. Este posibil ca şi traco-daca să fi distins între vocale lungi şi vocale scurte, dar nu putem şti cu siguranță. În ce priveşte lat. *dico* „a arăta, a zice” provine din PIE ***deik-** „a arăta, indica” (*IEW*, 188); cf. skt. *didesti*, *diśati* „a arăta, a indica”, gr. *δείκνυμι* „a arăta”, osc. *deicum*, umbr. *deitu* „dicito”. Din exemplele citate, se poate observa că sanskrita şi latina au redus, ca şi traco-daca, diftongul la vocală, pe când greaca, osca şi umbrica au conservat respectivul diftong (v. **zice**).

Diftongul ***eu**. Din câte se ştie acesta era cel mai răspândit diftong indo-european. De aceea, limba română are multe cuvinte care au redus acest diftong la vocala simplă *u* (sau *o*).

Ca şi în cazul dift. ***au**, dift. ***eu** s-a păstrat în cuvinte scurte, cândva monosilabice, apoi între cele două vocale constituente a intervenit hiatul. Păstrarea dift. ***eu** pare să fie atestată de rom. **lăun**, o plantă care creşte pe apele stătătoare (*Myriophyllum verticillatum*). Precizăm că această plantă creşte pe ape stătătoare, mlăştinoase, ceea ce corespunde ca sens cu forme existente în mai multe limbi indo-europene; cf. gr. *λῦμα* „murdărie, ocară”, alb. tosk. *lum*, gheg. *ljum* „baltă, mlaştină”, lituan. *liūnas* „mlaştină, băltoacă”, forme care explică semantic atât subst. **lăun**, cât şi adj. *lăunos* „murdar”. Aceste forme se raportează la rad. PIE ***leu-**, **lū-** „murdărie, a murdări” (*IEW*, 681), unde dift. ***eu** s-a păstrat în dift. rom. *ău* (**lăun**).

În schimb, în cuvinte mai lungi, diftongul ***eu** a monoftongat ca şi în cazul altor diftongi. Considerăm că această reducere a avut loc încă din traco-dacă, chiar într-o fază timpurie a acesteia.

Astfel rom. **broască** provine din PIE ***preu-** „a sări, a țopăi” (*IEW*, 845-46), mai precis de la o formă nominală a acestuia, ***preu-sko**, cu cognați în albaneză şi în limbile germanice. Formele germanice provin dintr-un proto-gmc. **freuska* „broască”; cf. v. sax. *frosc*, v. isl. *froskr*, n.g.s. *Frosch*, eng. *frog* „broască”. Sensul rădăcinii verbale indo-europene este dat de skt. *pravate* „a sări, a țopăi”; cf. alb. *breskë*, it. (dial.) *brosca* (v. **broască**).

În ceea ce priveşte etimologia rom. **ciucă**, s-au emis, de-a lungul timpului, mai multe ipoteze, una mai bizară decât alta. Termenul a intrat din fondul traco-illiric în toate limbile balcanice, fiind frecvent în toponimie şi onomastică. Provine din PIE ***keu-**, **keuk-** „a îndoi, curbură” (*IEW*, 589) (v. **ciucă**). Aşa cum am văzut şi în cazul altor diftongi, şi în acest caz, PIE ***eu** a monoftongat, a trecut la *u* în latină. Astfel, PIE ***leuk-** „a luci, lumină” (*IEW*, 697) > lat. *lucio*, *lucire*, lat. *lux*. Din cele arătate până aici, rom. a **luci** poate proveni din traco-dacă nu din latină (v. **luci**).

Vocalele. *Vocalele scurte*. Vocala scurtă PIE ***a**, în poziție inițială a rămas neschimbată prin trecerea ei la traco-dacă şi apoi la română. Reichenkron consideră că rom. **andrea** provine din PIE ***ardh-** „prăjină” (*IEW*, 63). Poghirc (*O nouă teorie...*, LR, XV, 5, 1967) respinge ipoteza lui Reichenkron propunând PIE ***andher-** „vârf ascuțit, nuia”. În ambele cazuri propuse, PIE ***a** a rămas a în limba română. Cu toate acestea, în limba română, pe lângă această formă, există şi formele undrea, respectiv, îndrea. Aceste schimbări se datorează în primul rând nazalei (v. **andrea**).

Etimologia rom. **argea** a fost mult discutată de-a lungul timpului. Hasdeu (*Col. lui Traian*, 232, 1873) îl consideră autohton de la un dacic **argilla*, iar în *Etymologicum* îl asociază cu gr. *ἀργιλλα* „casă subterană” şi cu v. mac. *ἀργελλα*, cimerian. *ἀργιλλα* „id”, ipoteză preluată ulterior de cei mai mulți dintre cercetători. Brâncuş (*VALR*, 30) şi I.I. Russu (*Elem*., 133) îl raportează la PIE ***areg-** „a închide” (*IEW*, 64) (v. **argea**).

În schimb, în poziție neaccentuată (inclusiv în poziție finală) PIE ***a** a trecut la *ă*, cum se ştie încă de la Hasdeu încoace, ipoteza fiind, în general, acceptată de cercetători. Hasdeu (*Cuvente*, 288) identifică un rad. PIE ***mag-** (cf. Ionescu, *Lex*., 125) Acest radical se regăseşte în gr. (dor.) *μάκος* „lung”, *μακετα* „deal, măgură” > *Μακεδόνες* „cei care trăiesc pe munți şi pe dealuri” (cf. *IEW*, 699). Amintim că forma există şi în sardă şi în dialectul campidanez (din Italia); cf. sard., campid. *moγoro* „deal, colină joasă”, precum şi top. *Mogoro* (cf. Rosetti, *ILR*, 251) (v. **măgură**).

Vocala PIE scurtă ***e** a evoluat în mod diferit, în funcție de context. În multe cazuri aceasta a iotacizat încă din traco-dacă, cu preponderență în silabele accentuate. Prezența semivocalei *y* face ca sunetele consonantice din fața acesteia să palatalizeze. Astfel, aşa cum am arătat mai sus, consoanele oclusive dentale (*t*, *d*) sau oclusive velare (*k*, *g*) au devenit africate (*č*, *ğ*) sau spirante. Acest proces a avut o largă răspândire în limba traco-dacă şi nu a scăpat neobservat cercetătorilor. Fenomenul africatizării (spirantizării) apare într-o serie de glose în care se prezintă forme alternative: *Sabadios*/*Sabazios*, *Dierna*/*Tsierna*, *Germizara*/*Zermizara* etc. Această particularitate atestată de glosele traco-dace se regăseşte atât la cuvintele româneşti de origine traco-dacă, cât şi la cele considerate de origine latină.

De-a lungul timpului, rom. **viezure** (ar. *vizur*(*e*), alb. *vjedhullë* „id”) i s-au atribuit diverse origini. Astfel, Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1877, 579) consideră că provine de la un dac. **viedula*, pe când Cihac (II, 455) crede că provine de la slav. *jazvru* „de arici”. Însă cei mai mulți îi atribuie o origine albaneză, mai precis din alb. *viedhullë*. Ca în multe alte cazuri, intuiția lui Hasdeu se dovedeşte a fi cea mai aproape de adevăr. Considerăm că **viezure** nu trebuie asociat

cu **vizuină** (dial. *viezuină*) aşa cum face Cioranescu (9247), întrucât acesta din urmă are aceeaşi origine cu **văgăună** de la un PIE ***ueg-**, ***uag-** „gaură, cavitate” (*IEW*, 1120); cf. lat. *vagina* „teacă”, v. ir. *fan* „pantă, gaură, cavitate” (v. **viezure**).

Acelaşi proces de iotacizare are loc şi la elementele de presupusă origne latină. Astfel , rom. **miere** < lat. *mel*, ambele din PIE ***mel-it**, se regăşeşte şi în limba albaneză; alb. *mjal*, *mjaltë*. Radicalul este foarte răspândit în limbile indo-europene (v. **miere**).

Se poate observa că iotacizarea vocalei PIE ***e**, în albaneză, împreună cu cel al metafoniei, prezente şi în limba română, indică vechimea acestui fenomen în dialectele illire şi traco-dace, dacă nu este vorba de dezvoltări paralele independente, fapt mai puțin probabil. În albaneză lipseşte doar rotacizarea lui l intervocalic, frecvent întâlnită în română. Rotacismul lichidei l intervocalic este un fenomen ulterior iotacizării. În cazul în care este precedat de o velară sau de o dentală, acestea devin africate sau spirante în urma acțiunii lui iot asupra consoanei.

Pentru rom. **ceață** au fost propuse, în principiu, două etimologii: una latină şi alta slavă. Astfel, Cihac (II, 47) şi Weigand (BA, II, 108) îl pun în legătură cu rus., ucr. čad „fum, abur”; cf. v.sl. kaditi „a afuma”, bg. čadica, în timp ce marea majoritate a cercetătorilor cred în originea latină a rom. **ceață**. După aceştia din urmă, acesta ar proveni din lat. *caecia „albeață a ochiului” < caecus „orb”. Din punct de vedere fonetic, rom. **ceață** nu poate proveni din niciuna din limbile slave menționate, deşi, din punct de vedere semantic, este mult mai apropiat de formele slave decât de presupusul etimon lat. **caecia* cu care nu are nimic în comun. În plus nici nu este atestat. Rom. **ceață** provine de la un mai vechi **ketia*. În realitate, atât forma din limba română, cât şi cele slave îşi au originea în acelaşi rad. PIE ***ked-** „a fumega, a scoate fum” (*IEW*, 537) (v. **ceață**).

Vocala scurtă PIE ***ŭ** a rămas în general neschimbată atât în traco-dacă cât şi în română. Rom. **buză** provine din PIE ***bu-(s)** „buză, a săruta” (*IEW*, 103), cu echivalente în mai multe limbi indo-europene, pe lângă alb. *buzë* „buză” (v. **buză**).

Semivocala scurtă PIE ***ŭ** în poziție inițială, urmată de o altă vocală trece la *v*. Rom. **vatră** (ar., mgl. *vatră*) a fost considerat dacic de cei mai mulți autori şi provine de la PIE ***(ŭ)āter** „foc, vatră” (*IEW*, 69) (v. **vatră**).

O situație similară avem în cazul rom. **vătui**, **viței** şi **vită**, ultimele două considerate de origine latină. I.I. Russu (*Elem*., 211) şi Brâncuş (*VALR*, 150) consideră că rom. **vătui** (ar., mgl. *vitul'u* „ied de un an”) este autohton şi are corespondente în limba albaneză. Toate aceste forme provin din **PIE *ŭet-** „an”, ***ŭet-elo- „**de un an, animal tânăr” (*IEW*, 1175) (v. **vătui**, **viței**, **vită**).

Vocala scurtă PIE ***o** a rămas *o*. În unele cazuri a putut diftonga sub influența vocalei din silaba următoare (metafonie, umlaut) ori a devenit *u* în silabă neaccentuată. Uneori, însă, a rămas

o şi în silabă neaccentuată. Este greu de spus de ce au loc aceste excepţii. Totuşi, trebuie să ne gândim că accentul a putut juca un anumit rol, iar acesta s-a putut schimba de-a lungul timpului.

În interiorul cuvântului, ***o** s-a păstrat, de asemenea. Rom. **bou** (ar., mgl. *bou*, istr. *bowu*) i s-a atribuit o origine latină, din lat. **bovum* < *bovem* (cf. Puşcariu, 213; Candrea-Densusianu, 168; Cioranescu, 1061). Menţionăm, însă, că forme similare sânt atestate în greacă, în limbile italice şi celtice. În ceea ce ne priveşte, avem certitudinea că a existat şi în traco-dacă. De altfel, forma *bos* este un împrumut în latină, întrucât aici *b* provine din PIE ***gŭ**, transformare nespecifică limbii latine; cf. umbr. *bum*, cymr. *buwch*, corn. *buch*, bret. *buch*. Toate aceste forme provin din PIE ***gŭou-s** „vacă, bou” (*IEW*, 482), cu trecerea labio-velarei ***gŭ** la *b*, transformare care, după cum am văzut, a avut loc în traco-illiră, osco-umbrică şi celticele continentale. După cum se vede, derivarea directă din lat. *bos* nu era posibilă, dar există argumente solide pentru a admite derivarea din PIE ***gŭou-s** (v. **bou**).

În silabă închisă accentuată PIE ***o** s-a deschis în traco-dacă la *a* păstrându-se şi în română. Multă vreme, rom. **gard** (ar., mgl. *gard*) a fost considerat cuvânt de origine slavă în limba română, din v.sl. *gradŭ* „oraş”. Poghirc (*ILR*, II, 341) şi Russu (*Traco-dac*., 109; *Elem*., 159) îl consideră dacic. Brâncuş (*VALR*, 76-77) arată că alb. *dh* din *gardh* nu reflectă pe *d* slav, iar faptul că termenul nu a suferit metateza lichidei nici în română şi nici în albaneză, fenomen întâlnit şi la alte elemente lexicale (cf. *baltă*), este un argument că nu provine din slavă. Amintim că acest radical este extrem de răspândit în limbile indo-europene, de cele mai multe ori cu sensuri identice sau foarte apropiate de cele din română şi albaneză; cf. got. *gaird* „gard”, lituan. *gardas* „gard”, v. pr. *sardis* „gard”, frig. (Mane)-*gordum* „oraş, cetate”, lat. *hortus* „grădină” etc. Acestea sânt forme care provin din PIE ***ghordho-s** „gard, fortăreaţă” (*IEW*, 444) (v. **gard**).

Acelaşi fenomen al trecerii PIE ***o** la *a* se regăseşte şi în rom. **mal**. Datorită prezenţei sale într-o serie de glose traco-illire, rom. **mal** a fost considerat autohton încă de la Miklosich şi Hasdeu. Numai Cihac (II, 183) consideră că provine din v. sl. *melŭ* „teren argilos”. Cioranescu (5023), care crede că nu există cuvinte de substrat în limba română, îl consideră cu origine necunoscută, în ciuda tuturor evidenţelor, fapt care pare să dovedească mai mult rea-credinţă decât ignoranţă. Prin urmare, **mal** este cuvânt de origine dacă şi trebuie raportat la PIE ***molā** „mal, ţărm” (*IEW*, 721). În ce priveşte originea aceluiaşi cuvânt, Georgiev (*Introduction*) porneşte de la un radical puţin diferit, anume PIE ***mol-no-s**. Radicalul reconstituit de Georgiev, este mai puţin plauzibil decât acela al lui Walde-Pokorny. Corespondente există în albaneză, lituaniană, letonă şi celtice. Apare des în toponimia antică din spaţiul traco-dac şi illiric (v. **mal**).

Rom. **baci** (ar. *baci*, mgl. *baciu*, ir. *båţe*) este considerat astăzi ca fiind element de substrat care a intrat în mai toate limbile învecinate. Considerăm că rom. **baci** poate fi raportat la PIE ***poti-s** „stăpânul casei, stăpân, soţ” (*IEW*, 842) ca şi **bade** (v. **baci**, **bade**).

Vocala PIE scurtă ***i** era destul de rar întâlnită în proto-indo-europeană, dar a avut se pare aceeaşi evoluţie cu corespondenta ei lungă, deşi nu am putut identifica un element lexical de origine traco-dacă care să reflecte acest lucru.

Vocalele lungi. Deşi limba româna modernă nu face diferenţă intre vocalele lungi şi scurte, nu ştim bine care era situaţia în traco-dacă. De aceea, când afirmăm că o anumită vocală din indo-europeană s-a păstrat în traco-dacă, nu ne referim la cantitatea vocalei respective. Chiar dacă traco-daca a avut la început vocale lungi şi scurte, ulterior vocalele lungi au avut aceeaşi evoluţie ca cele scurte, astfel că la un moment dat, nu s-a mai făcut distincţie între cele două tipuri de vocale.

Vocala lungă PIE ***ā** a avut aceeaşi evoluţie cu ***a** scurt, adică s-a păstrat în traco-dacă. În limba română alternează cu *ă* în funcţie de accent şi anume, rămâne *a* în silabă accentuată, devenind *ă* în silabă neaccentuată sau în poziţie finală. În alte situaţii, calitatea vocalei depinde şi de natura vocalei din silaba următoare.

Rom. a **vătăma** i s-a atribuit o origine latină încă de către Cipariu, mai precis din lat. *victimare*, situaţie neschimbată până azi. Doar I.I. Russu (*Elem*., 101, 116) îl consideră dacic, fără să aducă detalii în acest sens. În ceea ce ne priveşte, considerăm că rom. **vătăma** nu provine din lat. *victimare*, ci este un element de substrat care poate fi raportat la PIE ***uāt-** „a lovi, a răni” (*IEW*, 1108) (v. **vătăma**).

Păstrarea vocalei PIE ***a** poate fi mai uşor observată la cuvintele din alte categorii gramaticale, în afară de verbe. Morfologia verbului în limba română rămâne destul de complexă, spre deosebire de substantiv unde morfologia este ceva mai simplă fără să interfereze la fel de mult cu sistemul fonetic. În poziţie accentuată, în interiorul cuvântului ***ā** (lung) a rămas *a*. Rom. **vatră** provine, după cum am mai spus, din PIE ***(u)āter** „foc, vatră” (*IEW*, 69); cf. alb. *vatrë*, *votër* (v. supra).

Vocala lungă PIE ***ō** a devenit *a* în traco-dacă, rămânând *a* în silabă accentuată şi în română. Astfel, adjectivul rom. **mare** a fost multă vreme explicat prin lat. *mas*, *marem,* prin asocierea ideii de „mărime” cu cea de „virilitate” (cf. Brâncuş, *VALR*, 92). Ipoteza a fost susţinută de mulţi cercetători, dar este falsă. Cu timpul această ipoteză nu i-a mai satisfăcut pe lingvişti. Astfel, I.I. Russu (*Traco-dac*., 111) îl asociază cu radicalul trac. **-maros*, întâlnit într-o serie de antroponime tracice; cf. *Βηρι-μαρος*, *Καρσι-μαρος*, radical întâlnit şi în antroponimele celtice; cf. *Nerto-marus*. Russu, şi ulterior Brâncuş, îl raportează la PIE ***mēro-**, **mōro-**, cu **ō** (**ē**) care a devenit *a* în traco-dacă, aşa cum reiese din antroponimele mai sus citate. Adjectivul s-a păstrat şi în limbile celtice moderne; cf. v. ir. *mar* „mare”, cymr. *maur* „mare”, bret. *meur*. Toate aceste forme se raportează la PIE ***mō-**, **mē-** „mare” (*IEW*, 704). Cu prelungire în *r* se găseşte în

română, în limbile celtice, antice şi moderne, dar cu prelungire în velară (*g*, *k*) este răspândit în multe alte limbi indo-europene între care greaca, latina şi albaneza (v. **mare**).

În silabă neaccentutată, **ō** (lung), devenit *a* în traco-dacă, a trecut la *ă*, ca în rom. **cătun** (ar. *cătună*, mgl. *cătun*), cuvânt considerat autohton încă de Miklosich. I.I. Russu (*Elem*., 149) indică tema *kat*-, temă care trebuie pusă în legătură cu PIE ***kēt**-, **kōt**- „spațiu de locuit" (*IEW*, 586), cu echivalente în limbile iranice; cf. av. *kata* „cameră", n. pers. *kad* „casă". După Walde-Pokorny vocala este lungă, ceea ce arată că în traco-dacă vocalele scurte şi lungi nu s-au mai diferențiat, având, de la un moment dat, aceeaşi evoluție.

Vocala lungă ***ē** nu a fost foarte frecventă în indo-europeană. În traco-dacă a rămas *e* şi s-a transmis la fel şi în română.

Rom. a **legăna**, **leagăn** au un echivalent în alb. *lëkunt* „a legăna", ceea ce l-a făcut pe Miklosich (*Rum. Unt*., II, 22) să-l considere de origine albaneză. Cei mai mulți cercetători au optat însă pentru o origine latină, mai precis din lat. ****liginare***, derivat al lui *ligare* (Puşcariu, 957). Explicația dată de Puşcariu constă în faptul că leagănul se lega de o grindă din tavan. Etimologia propusă de Puşcariu (*Dacor*., 228) a fost acceptată şi de alți cercetători (*REW*, 5028; Rosetti, I, 58; Drăganu, *Dacor*., III, 509), deşi este complet neverosimilă. Ulterior, o serie de cercetători nu au mai acceptat această ipoteză. Astfel, Cioranescu (4752) îl consideră cu origine nesigură, iar I.I. Russu (*Traco-dac*., 216, 217; *Elem*., 42, 101, 112) ca element de substrat; ipoteza, după cum am văzut, a fost susținută şi de Miklosich şi capătă consistență prin faptul că are un corespondent în alb. *lëkunt* cu acelaşi sens ca şi în română. Formele pot fi raportate la ***lēgh**- „jos, a sta întins" (*IEW*, 658). În poziție accentuată vocala *e* devine diftong în română; cf. rom. *leagăn*.

Vocala PIE lungă ***ī**: Rom. **in** este considerat de origine latină, din lat. *linum* „in", dar termenul este foarte răspândit în limbile indo-europene din Europa. Acest fapt dovedeşte că inul a fost bine cunoscut de vechii indo-europeni, astfel încât putem presupune că a existat şi în traco-dacă. Formele provin din PIE ***līno**- „*in*" (*IEW*, 691) (v. **in**).

Consoanele. Consoanele indo-europene au suferit doar câteva schimbări majore. Două din aceste schimbări care au avut loc în traco-dacă sânt pierderea aspirației consoanelor aspirate şi transformarea labio-velarelor în labiale simple în anumite condiții, cum am arătat mai sus. A doua mare schimbare a avut loc mai târziu, după toate aparențele în a doua jumătate a mileniului I d.Ch. Este vorba de africatizarea sau spirantizarea consoanelor velare şi dentale urmate de semivocala *y* (*j*) datorită iotacizării vocalelor *e* şi *i*. Fenomenul atestat într-o serie de glose dacice va fi discutat în detaliu în cele ce urmează.

Spirantele. Spiranta surdă PIE ***s** a devenit *ş*, probabil în traco-daca târzie, în străromână, în faţa unui iniţial PIE ***e** (**i**) care a iotacizat într-o perioadă anterioară, pe care o vom numi convenţional traco-daca medie. Acest fenomen se întâlneşte în mod consecvent şi la elementele aşa-zis latine. Corespondenta ei sonoră **z** nu a existat în indo-europeană.

Forma numeralului **şase** a fost derivată din lat. **sess* < *sex* de către Tiktin (*ZRPh*., XII, 456), teză acceptată de toţi cei care i-au urmat, deşi ar fi trebuit să sune **şes* sau **şas*. Amintim că într-o serie de limbi indo-europene, cum ar fi limbile baltice sau sanskrita, forma pentru numeralul ***şase*** sună aproape identic cu cea din română; cf. skt. *shash*, lituan. *šeše*, let. *šesi*. Numeralele de la 1 la 10 sânt apropiate ca formă în diverse limbi indo-europene şi, prin urmare, este firesc ca şi în traco-dacă să fi existat o formă similară pentru **şase**. În plus, formele indo-europene reconstituite de Walde-Pokorny pentru „şase" sânt identice, sau aproape identice, cu cea latină: ***seks**, **sueks**, **kseks** (*IEW*, 1044). Fără să intrăm în detalii, trebuie arătat că oricare dintre aceste forme ar fi dat **şes* în traco-dacă. Amintim că şi elementele aşa-zis latine din limba română au avut acelaşi comportament în cazul lui *s*, urmat de *e* sau *i* care a iotacizat.

Rom. **şopârlă** a fost asociat cu alb. *shapë*, *shepirellë* „şopârlă", fiind considerat fie împrumut din albaneză (Cihac, Meyer), fie element de substrat. Doar pentru Cioranescu (8004) rămâne o creaţie expresivă. Reichenkron (1966, 152) îl consideră dacic, provenind din PIE ***sk**'**eu-** „a ţâşni" (*IEW*, 955). După acest autor, grupul PIE ***sk**'- a dat *ş* în română, dar ipoteza rămâne îndoielnică. Totuşi, forma română, precum şi cele albaneze trebuie asociate cu gr. *σήψ* „şarpe veninos, şopârlă", lat. *seps* „şopârlă". Prin urmare, rom. **şopârlă** se raportează la un radical PIE ***sep-**, cu iotacizarea lui *e* şi trecerea lui *s* la *ş* (v. **şopârlă**), similar cu PIE ***serp-** „a (se) târî" (*IEW*, 912) de la care provine, de fapt, rom. **şarpe** (v. **şarpe**), unde *e* a iotacizat ca şi în cazul rom. **şopârlă**.

În cazul în care a fost urmată de o altă vocală decât *e* sau *i* (*a*, *o*, *u*) ***s** s-a păstrat ca în rom. **sarbăd**, *a* (*se*) *sărbezi* cu corespondentul alb. *tharbët* „acru". Çabej (cf. Brâncuş, *VALR*, 111) asociază alb. *tharbët* cu *thar* „a tăia". Pe de altă parte, Brâncuş arată că în albaneză există o întreagă familie de cuvinte ce derivă din acest radical. Poghirc (*ILR*, II, 347) trimite la PIE ***sū-ro**, **sou-ro-** „acru, amar" (*IEW*, 1039) (v. **sarbăd**).

Urmată de o altă consoană, spiranta *s* a rămas, de asemenea, neschimbată. Astfel, rom. **sterp** este atribuit de către I.I. Russu (*Elem*., 197-198) substratului, pe care îl asociază cu alb. *shterpë*. Brâncuş (*VALR*, 149) consideră că datorită dificultăţilor fonetice pe care le întâmpină explicarea prin latină sau greacă şi prin faptul că la origine este un element cu sens pastoral, rom. **sterp** poate fi atribuit substratului. Termenul este întâlnit în unele dialecte neolatine; cf. it. (dial. de sud) *stirpa*, ven. *sterpa*, friul. s*terpe*. Pe de altă parte, Poghirc (*ILR*, II, 350) consideră că rom.

ştiră provine, de asemenea, din substrat fiind asociat cu alb. *shtjerrë* „vacă sau oaie tânără". Amintim că Meyer (*EWA*, 417) asociază alb. *shtjerrë* cu *shterpë* „sterp" şi cu rom. **sterp**, considerate ca provenind din illiră. Prin urmare, atât rom. **sterp** cât şi **ştiră** trebuie atribuite fondului traco-dac şi, în acelaşi timp, pot fi raportate la PIE ***ster-** „sterp, steril" (*IEW*, 1024). În celelalte limbi indo-europene apare fără formantul **p** (v. **sterp**, **ştiră**).

Consoanele oclusive. *Labialele*. În cele mai multe cazuri, labialele indo-europene simple, surde şi sonore, nu au suferit schimbări importante.

Bi-labiala surdă ***p** a rămas, în general, neschimbată, cum se va vedea din exemplele de mai jos. Rom. **pânză** nu avea o etimologie clară, dar I.I. Russu (*Elem*., 101) îl trece în rândul elementelor de substrat, fără alte detalii. În ce ne priveşte, considerăm că provine din PIE ***pan-** „Gewebe" (Walde, II, 247; *IEW*, 788). De-a lungul timpului i s-au atribuit diferite origini: din lat. *pandere* „a întinde" (Puşcariu, 1373; Tiktin; *REW*, 6190), din trac. **penza* (Pascu, I, 191) sau din lat. **pandea* „ţesătură" (Cioranescu, 6400). Cioranescu crede că legătura dintre etimonul trac. **penza* cu gr. *πήνη* „pânză" este îndoielnică. De altfel, radicalul este prezent şi în alte limbi, în afară de greacă; cf. lat. *pannus* „pânză, cârpă", got. *fana*, v.g.s. *fano*, cu acelaşi sens. Prezenţa nazalei duble în latină se explică prin existenţa unui grup consonantic în latina veche. Pentru forma latină, Walde trimite la PIE ***pendeo** „a agăţa, a spânzura". Astfel, rad. ***pan-**, reconstituit de Walde-Pokorny, ar fi trebuit să fie PIE ***pand-**, şi nu ***pan-**, dar cei doi lingvişti germani nu au cunoscut forma românească (v. **pânză**).

Se consideră, în general, că prima parte a rom. **pupăză** provine din lat. *upupa*, redus la **pupa*. După o serie de autori, suf. *-ăză* ar indica un împrumut din albaneză. Privind formele existente în alte limbi indo-europene, este destul de evident că toate sânt de natură onomatopeică, pornind de la sunetul specific scos de această pasăre (v. **pupăză**).

Consoana PIE oclusivă bi-labială sonoră ***b** a fost destul de puţin răspândită în indo-europeană, mult mai răspândită fiind corespondenta ei aspirată ***bh**. Labiala **b** a rămas în general *b*. Iniţial, rom. **buză** (ar. *budză*, bg. *buza* „obraz") a fost considerat de origine latină, din lat. *basium* sau de origine albaneză, din alb. *Buzë,* sau dintr-un radical lat. **bud-* (Puşcariu, 242). Radicalul este atestat de antroponimele tracice *Byzas*, *Byzos*, *Beuzas*, (Dečev, *Thrak. Sprach*., 94-95), precum şi de illir. *Buzos*, *Buzetius* sau de top. *Byzantion* „oraşul de pe ţărm" (Çabej; cf. Poghirc, *ILR*, II, 329). Rom. **buză** provine din PIE ***bu-** „buză, sărut" (*IEW*, 103); cf. gall. *Bussumaros* (NP) (v. **buză**).

Consoana bi-labială sonoră aspirată ***bh** a avut o răspândire mult mai largă decât corespondenta ei neaspirată. După cum am menţionat, labiala aspirată sonoră ***bh** din indo-europeană a devenit, de cele mai multe ori, bi-labială simplă în traco-dacă. În română există numeroase elemente lexicale de origine traco-dacă ce atestă această transformare fonetică.

S-a discutat mult în jurul originii rom. **brânză**, considerat încă de Hasdeu, de origine dacă (*Cuvente*, I, 190), deşi acesta nu a reuşit să identifice, în mod corect, etimonul. În *Col. lui Traian* (1874, 107) savantul dă o formă compusă **bo-ransa*, în care al doilea element este echivalent cu **rânză** ; cf. alb. *brenza*, *-t* (pl) „interius, viscera", cu der. *brendësa-t*, *përbrëndësa-t* „cheag". Formele din română şi albaneză pot fi raportate la PIE ***bhrendh-** „a se umfla, a se coace" (*IEW*, 167); cf. lituan. *brestu*, *brendau* „a se umfla, a se coace". Din română a intrat în toate limbile învecinate (v. **brânză**).

Formele româneşti **bălan**, **băl**, **bălaş** etc. provin din PIE ***bhel-** „strălucitor, alb" (*IEW*, 118) cu o foarte largă răspândire în limbile indo-europene. Forma *bálan* este atestată la Procopius din Caesarea (*Războaiele gotice*), atunci când descrie calul generalului bizantin Belizarie (v. **bălan**). Formele **barză** şi **breaz** provin din PIE ***bhereg**' „alb, a străluci" (*IEW*, 139) (v. **barză**, **breaz**).

Oclusivele dentale. Oclusiva dentală surdă PIE ***t** s-a păstrat în traco-dacă şi în română. Excepţii apar acolo unde dentala a fost urmată de semivocala *y* în traco-dacă, rezultată din iotacizarea vocalelor *e* şi *i*. Alte vocale, cum sânt vocalele rotunjite *o* şi *u*, precum şi vocala *a* nu au afectat natura acestei consoane. Cam acelaşi lucru se poate spune şi despre celelalte consoane din traco-dacă. Urmată de o altă consoană (de obicei lichida *r*) oclusiva dentală surdă *t* rămâne neschimată.

Pentru rom. **tânjală** „dispozitiv care se adaugă când se foloseşte un atelaj în plus sau încă o pereche de boi" nu a fost găsită o etimologie adecvată. Cihac (II, 411), urmat de Cioranescu (8729) consideră că provine din v.sl. *tęzalo*. Cu toate acestea, termenul nu l-am putut verifica în dicţionarele limbii slave vechi (cf. Blagova, Djačenko). Cihac consideră că v.sl. *tęzalo* provine din v.sl. *tągovati* „a fi neliniştit", ceea ce nu poate fi adevărat, deoarece sensul este mult diferit. Avem convingerea că rom. **tânjală** este cognat cu lat. *temo*, *-onis* care are acelaşi sens de „oişte, tânjală". După Walde-Pokorny (1067) lat. *temo* provine din PIE ***tengh-** „a trage, a întinde". Astfel rom. **tânjală**, spre deosebire de latină, a păstrat, sub formă palatalizată, velara sonoră aspirată din indo-europeană (**gh**). Forma latină provine de la un proto-lat. **tenksmo* (cf. *IEW*). Din cele arătate aici, reiese că vocala ***e** a trecut iniţial la *ă*, probabil încă din traco-dacă, apoi s-a închis la *î* (â), aşa cum s-a întâmplat cu vocalele urmate de o nazală, atât la elementele aşa-zise latine cât şi la cele de origine traco-dacă.

Rom. **strepede** „vierme de brânză" (ar. *streapid*, *streapide*, mgl. *strepŭ*) este considerat aproape în unanimitate ca fiind de origine traco-dacă. Are aceeaşi origine cu alb. *shtrep* „id" care a fost asociat cu alb. *shtërpinj*, *shtërpenj* „alles Kriechende" (cf. Brâncuş, *VALR*, 115). Rom. *strepede* a fost raportat la PIE ***serp-** „a (se) târî" (*IEW*, 912), prin forma metatizată **srep-*, unde grup. *sr* a trecut la *str*, (cf. Poghirc, ILR, II, 349) ca şi în *Strumon* (v. **Strumon**, p. 169).

PIE ***t**, urmat de semivocala y (care în general a rezultat, cum am văzut, din diftongarea lui *e* sau *i*), a devenit *ţ*.

Rom. **hoţ** a fost multă vreme considerat cu origine obscură, cu etimologie greu de determinat, deoarece explicaţiile propuse nu au fost acceptate de majoritatea lingviştilor. Reichenkron (134-35) propune o soluţie mult mai credibilă, pe care o vom discuta în cele ce urmează. După ce arată că românescului **hoţ** nu i s-a găsit nici o etimologie acceptabilă şi că nu are corespondenţi în alte limbi, deşi forma derivată *hoţoman* indică vechimea sa, cercetătorul german exclude proveniența acestei forme dintr-un cuvânt de argou. Spunând asta, Reichenkron s-a gândit, probabil, la derivarea ei din interjecţia *haţ*, propusă doar ca o posibilitate de Cioranescu. Reichenkron crede că rom. **hoţ** provine de la PIE ***(s)keudh-**, ***(s)keut-** „a acoperi, a învel" (*IEW*, 952); cf. skt. *kuhaka* „şarlatan, escroc", *kuhayate* (3, sg) „a înşela". Această ipoteză apropie rom. **hoţ** de forma sanskrită şi de originalul indo-european prin faptul că **hoţ**, în limba română, nu înseamnă doar „cel care fură", ci şi „escroc, şarlatan, şmecher". Trecerea de la „a acoperi, a învel" la cel de „a înşela" apare, după cum indică Reichenkron, şi în lat. *clepo*, respectiv, gr. *κλέπτω* „a fura", ambele provenind de la un rad. **klep*, care la rândul său provine din PIE ***kel-** „a ascunde". Astfel, Reichenkron raportează rom. **hoţ** la PIE ***(s)keut-**, printr-un ***kutio-s** > traco-dac. **hutios*, cu trecerea lui *t* la *ţ*, în timp ce vocala *u* s-a deschis la *o*. În ce ne priveşte aderăm la ipoteza lui Reichenkron (v. **hoţ**).

După Russu (*Elem., 209*), rom. **ţarc** provine din PIE ***tuer-** „a cuprinde, a îngrădi" (*IEW*, 1101), cu echivalente în limbile baltice şi vechea slavă; cf. lituan. *tveriù*, *tvérti* „a cuprinde, a îngrădi", *tvártas* „îngrăditură, ţarc, ocol", let. *tvāre* „gard", v.pr. *toaris* „hambar", v. sl. *zatvoriti* „a încuia, a îngrădi", precum şi gr. *σορός* „urnă", *σώρακος* „coş, paner" (cf. *IEW*). Russu consideră o formă nominală ***ter-ko**, unde *e* a iotacizat determinând trecerea lui *t* la *ţ*, deci **terk* > **tjark* > *ţarc*.

Soluţiile mai vechi cu privire la originea rom. **ţarc** sânt azi nesatisfăcătoare: fie că este vorba de alb. *cark* „ţarc, îngrăditură", fie de iran. **čark* > pers. *čart* „cerc". În schimb, Reichenkron (165) crede şi el că termenul este dacic, din PIE ***serk-** „împletitură, a îngrădi" (*IEW*, 912); cf. gr. *έρκος* „ţarc, gard", dar identifică greşit radicalul indo-european. Sântem de părere că identificarea corectă este cea făcută de I.I. Russu şi prezentată în paragraful anterior. Ipoteza lui Reichenkron prezintă dificultăţi de derivare, deoarece PIE ***s** prin palatalizare ar fi dat *ş* în română, nu *ţ* (v. **ţarc**).

Dentala sonoră neaspirată ***d** a avut o evoluţie similară cu corespondenta ei surdă ***t**. Aşa cum am arătat deja, în traco-dacă dentala sonoră aspirată ***dh** a trecut la ***d**, având ulterior aceeaşi evoluţie. Cu alte cuvinte, a palatalizat când a fost urmat de *i* sau *e*, dar a rămas acelaşi în celelalte cazuri.

În ceea ce priveşte rom. **mânz**, majoritatea cercetătorilor l-au considerat de origine illirică, mai precis din illir. **mandus* sau **manzus*. Russu (*Elem*., 180), Poghirc (*ILR*, II, 332) şi Brâncuş (*VALR*, 97) îl consideră autohton. Acest radical este atestat şi în toponimia celtică; cf. gall. (top.) *Epo-manduo-dunum* (cf. Walde), britanic (top.) *Mandu-essedum*. A existat în egală măsură şi în illiră, Jupiter *Menzana* la messapi, a fost o divinitate a cailor, căruia i se sacrificau cai tineri, dar şi în trac. *μεζ-ηναι* (cf. Brâncuş). Pe lângă limbile celtice şi illiră forma este prezentă, de asemenea, în sard. *mandzu*, it. *manzo* „viţel". De Mauro-Mancini (1176) consideră it. *manzo* de origine pre-romană. Acest radical are o întreagă familie de derivate în limba română, toate purtând amprenta trecerii lui *d* la *z*: *mânzat* „taur tânăr", *mânzată*, *mânzare* „oaie care alăptează, oaie cu lapte", cuvinte prezente de altfel şi în albaneză.

Poghirc raportează rom. **mânz** (ar. *mândzu*) la PIE ***mend-**, ***mond-** „a suge" (*IEW*, 729), lucru pe care l-am făcut şi noi, independent de Poghirc; cf. alb. *mënd* „a suge, a (se) hrăni", alb. *mëndeshë* „doică", alb. *mëz* „mânz". Forme din n.g.s. (dial. tirolez) precum *Manz*, *Menz* „vacă stearpă" provin din anumite graiuri pre-romane vorbite cândva în sudul Austriei de azi, radical de la care derivă şi rom. **mânzare**, **mânzat** (v. **mânz**, **mânzare**, **mânzat**).

Acelaşi fenomen fonetic poate fi observat şi la o serie de antroponime şi teonime traco-dace. Astfel Georgiev (*Introduction*, 138) citează antrop. *Zia* (nume feminin întâlnit în două inscripţii) care, după lingvistul bulgar, provine de la un mai vechi **Dia*. Acelaşi lucru se poate spune despre unele teonime traco-dace precum **Saba-zios** sau *Gebelei-zis*, forme compuse, unde cel de-al doilea element *-zios*, *-zis* este acelaşi cu lat. *deus* „zeu". Ipoteza este întărită şi de faptul că în unele texte numele lui **Saba-zios** apare şi sub forma *Saba-dios* (v. **zeu**, **Sabazios**). Aceeaşi trecere a PIE ***d** la *z* o regăsim în rom. **zână**, **zi** (v. **zână**, **zi**).

Consoanele velare. Ca şi în cazul celorlalte consoane, velarele simple indo-europene s-au păstrat în română, cu excepţia celor urmate de *e* sau *i*.

Velara PIE surdă simplă ***k**, urmată de *u* sau de altă vocală dorsală a rămas neschimbată ca în **curpen**. După o serie de cercetători, rom. **curpen** (ar. *curpan*, *curpăn*) provine din alb. *kurpén*, *kurpër*. Alţii consideră că este autohton, provenind de la un PIE ***kŭelp-** „a se învârti, a se mişca" (*IEW*, 639) (v. **curpen**). Aceeaşi situaţie apare şi în cazul rom. **caună** „mină, ocnă", despre care Puşcariu şi autorii DAR consideră, în mod eronat, că provine din lat. **cavina* < *cavus* „gol, scobit".

Rom. **caună** este desigur cognat cu lat. *cavus*, dar nu provine din lat. **cavina* care, de altfel, nu este atestat. Rom. **caună** face parte dintr-o familie de cuvinte mai largă care include rom. **cavă**, **căuc** (*cauc*), **căuş**, **gaură**, **găunos** (v. aceste forme), toate provenind din acelaşi rad. PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate" (*IEW*, 592).

Ca şi în cazul celorlalte consoane, PIE ***k**, urmat de *e* sau *i*, a palatalizat. Georgiev (*op. cit*.) consideră că hidr. *Cerna* provine din PIE ***k**(**u**)**ersna** „negru”. Top. dac. *Tsierna* (lat. *Dierna*), azi Orşova, oraş situat la vărsarea Cernei în Dunăre este menţionat în mai multe documente antice greceşti şi latine. În documentele latine apare mai mult sub forma *Dierna*. Este posibil ca în acea vreme numele oraşului să se fi pronunţat în limba dacă **Cerna**, ca şi în româna de azi, sau *Ţierna*, cum apare în unele documente greceşti. Dar este la fel de posibil ca redarea sub forma *Tsierna* să se datorească faptului că greaca nu avea sunetul *č*, iar redarea în latină sub forma *Dierna* să apară pentru că latina nu avea pe *ţ*, acesta fiind perceput de vorbitorii de limbă latină mai degrabă ca un sunet apropiat de *d* latinesc. Poghirc (*ILR*, II, 357) îl asociază cu rom. **zârnă** (*Solanum nigrum*) care a fost apropiat de Hasdeu (*Ist. crit*., 271) de numele de plantă dacic *προ-διάρνα* (*Veratrum nigrum*). **Zârnă** este acelaşi cu *a* (*se*) *zârni* „a se înnegri” (despre plante) şi epitetul **zârnă** dat oilor negre. Poghirc raportează rom. **zârnă** la PIE ***dherg-no**; cf. m. ir. *derg* „roşu”, ags. *deorc*, eng. *dark* „întunecat”. De altfel, rom. **zârnă** şi a *zârni* definesc o culoare întunecată, nu propriu-zis culoarea neagră (v. **negru**). În orice caz, radicalul indicat de Poghirc este altul decât cel indicat de Georgiev. Poghirc crede că forma actuală **Cerna** ar putea fi o adaptare slavă după un mai vechi *Dzerna* (v. **Cerna**), dar noi considerăm că această ultimă ipoteză a lui Poghirc este greşită (v. **zârnă**, **cerni**, **Cerna**).

Velara sonoră simplă PIE ***g** a avut un comportament similar cu corespondenta ei surdă. În cele ce urmează vom aduce câteva exemple. Poghirc (*ILR*, II; 330) apropie rom. **gorun** „o varietate de stejar” de PIE ***gŭel-**, **gŭol-** „gorun, stejar, ghindă” (*IEW*, 472), ipoteză propusă şi de noi, independent de Poghirc. De la acest radical provine şi rom. **ghindă** (v. **gorun**, **ghindă**). I.I. Russu (*Elem*., 165) şi Brâncuş (*VALR*, 78) consideră rom. **ghimpe** ca fiind element de substrat, cu corespondente în alb. *gjëmp*, *gljimp*. I.I. Russu raportează aceste forme la PIE ***guel-** „a înţepa, durere” (*IEW*, 470) (v. **ghimpe**), ipoteză la care aderăm şi noi.

Etimologia rom. **grapă**, din bg. *graba* „greblă”, dată de Cihac nu este corectă, dar nici cea din alb. *grep* „1. cârlig, ac de undiţă, ancoră; 2. furcă pentru bălegar”. Alb. *grep* este, de altfel, cognat cu rom. **grapă**, ambele forme provenind de la un rad. traco-illir. ****grep***, care la rândul său, vine din PIE ***ghrebh-** „a zgâria, a râcâi” (*IEW*, 455) (v. **grapă**).

Velara aspirată sonoră ***gh**. Ca toate consoanele aspirate din indo-europeană, în traco-dacă această aspirată se confundă cu echivalenta ei neaspirată *g*.

Lingvistul german Reichenkron a încercat să stabilească etimologia vb. a **găsi** fără prea mult succes, etimologia propusă de el fiind eronată.

Considerăm că rom. a **găsi**, a **gândi** şi a **ghici** provin din PIE ***ghend-**, **ghed-** „a prinde, a înţelege” (*IEW*, 437), cu forme înrudite în limbile germanice şi în slava veche: cf. got. *bi-gitan* „a găsi”, v. isl. *geta* „a presupune, a ghici”, v. sax. *begetan* „a i se da, a primi”, v. sl. *gadati* „a

presupune, a ghici, a gândi". În engleza modernă, vb. *to get* are numeroase sensuri între care şi cel de „a percepe, înțelege, a primi, a lua". Dicționarele etimologice ale limbii engleze consideră că vb. *to get* provine de la acelaşi radical indo-european ca şi *to guess* „a ghici". Astfel, avem un paralelism între aceste două forme din limba engleză şi perechea românească *a* **găsi**/**ghici**, atât ca sens cât şi ca formă, care conduce la ideea că ambele verbe româneşti provin de la acest radical indo-european. Forma mai veche pentru a **ghici** este, desigur, *a găci* (*gâci*), folosită dialectal şi azi. Ambele forme româneşti par să provină dintr-un mai vechi (dacic) **geti*, cu trecerea lui *e* la *ă*, iar *t* urmat de *i* a dat *ț*, în cazul lui a **găsi**, şi *č*, în cazul lui *a ghici*. În primul caz, *ț* a devenit *s* ca în cazul rom. **cursă,** care provine de la un mai vechi **curță* (cf. alb. *kurthë* < **kurțë*), la rândul său tot de origine traco-illirică. Între altele, trebuie arătat că vb. a **gândi** provine tot de la acest rad. PIE, mai precis de la forma ***ghendh**-, cu echivalente în lat. (*a*)*prae-hendo*, *comprae-hendo* „a prinde, a înțelege", ca şi alb. *gënjej* „a minți", alb. *gjej* „a găsi".

De-a lungul timpului originea acestor cuvinte a fost căutată în limbile vecine sau mai puțin vecine cu care româna a venit în contact. Astfel, s-a crezut că rom. a **gândi** ar proveni din magh. *gond* (Cihac, II, 500; Cioranescu, 3765), pe când a **ghici** a rămas cu etimologie obscură, iar a **găsi** a fost derivat din v.sl. *gasiti* „a stinge". În acest din urmă caz, diferența semantică face imposibilă ipoteza ca rom. a **găsi** să provină din v.sl. *gasiti*. De fapt, corespondentul din slava veche este v.sl. *gadati* „a presupune, a ghici, a gândi". Dar, ceea ce elucidează adevărata origine a acestor verbe este multitudinea de cognați care se regăsesc în mai multe limbi indo-europene (v. **găsi**, **gândi**, **ghici**).

Aspirata velară palatală sonoră ***g**'(**h**) a devenit spirantă în traco-dacă şi în proto-albaneză, ca în limbile *satem*. Este cazul rom. **viezure** care, după cum am arătat mai sus, provine din PIE ***ŭeg**'**h** „a duce, a căra, a trage" (*IEW*, 1118) (v. **viezure**).

În ceea ce priveşte originea rom. **ghioagă** (var. *ghigă*, *ghegă*, *ghioacă*, ar. *cl'ioagă*, *gl'ioagă*), aceasta a rămas obscură. Au fost propuse mai multe etimologii latine care însă nu sânt deloc convingătoare. Rom. **ghioagă** provine din PIE ***g**'**halg**(**h**)-, ***gh**'**olgh**- „ramură, par" (*IEW*, 402) printr-o formă intermediară mai veche **galga*, **golga*, după care lichida a metatizat dând **gloga*, apoi **ghioagă** (v. **ghioagă**).

Consoanele labio-velare: După cum am arătat deja, au existat în indo-europeană trei consoane labio-velare o pereche surdă/sonoră (**kŭ** şi **gŭ**), precum şi labio-velara aspirată sonoră ***gŭh** care au avut un comportament cu totul special în traco-dacă şi în dialectele-P din limbile celtice şi italice, fapt care le-a dat o notă cu totul specială în cadrul limbilor indo-europene, (v. supra).

Urmată de *a*, *o*, labio-velara ***kŭ** a devenit bi-labiala surdă *p*. Astfel, Georgiev (*Introduction*, 139) consideră că toponimul dacic *Tapae* (v. **Tăpia)** provine din PIE ***tokŭo** „râu, pârâu"; cf. av. *taka* „râu, pârâu", v. bg. *tokŭ*. În schimb, acestea au palatalizat când au fost

urmate de *e* sau *i*. Acest lucru se poate exemplifica cu PIE ***kŭe** „şi” > ***ke** > rom. *şi*, cu echivalente în mai multe limbi indo-europene, inclusiv latina; cf. skt. *ca*, av. *ča*, v. pers. *ča* „şi” (enclitic), lat. *-que* „şi” (enclitic), v. sl. *cĕ* „şi”, lituan. *-ke* „şi” (enclitic) (v. **şi**). Acelaşi lucru se poate spune despre rom. **jar** care provine din PIE ***gŭher-** „fierbinte, cald”, adj. **gŭhermo** „cald” (*IEW*, 498), radical atestat în toponimul *Zermizara* (probabil, pronunaţat *Jermizara*). Trebuie menţionat faptul că nici în greacă şi nici în latină nu exista sunetul *j*. Ca urmare, autorii antici au fost siliţi să redea sunetul dacic *j* prin *z*, păstrat de asemenea în alb. *zjarr* (*zjarm*) (v. **jar**).

Rom. a **lepăda** este considerat de I.I. Russu (*Elem*., 101) ca element de substrat care nu are echivalent în albaneză. Autorul nu oferă însă alte detalii. Cu toate acestea, noi sântem de părere că a **lepăda** trebuie raportat la PIE ***lekŭ** „a lăsa în urmă, a părăsi, a lepăda” (*IEW*, 669), unde ***kŭ** este o labio-velară; cf. gr. *λείπω* „a lăsa, a părăsi”, lat. *linquo* „a lăsa în urmă, a părăsi”, arm. *likānem* „a lăsa, a părăsi”, lituan. *lieku* (v. lit. *liekmi*) „1. a lăsa, a părăsi”; 2. a rămâne”. Labio-velara PIE ***kŭ,** urmată aici de vocala *a*, a dat, în mod firesc, *p* în traco-dacă (v. **lepăda**).

Nazalele. Proto-indo-europeana a avut două nazale - **m** şi **n -** care s-au conservat bine în limba traco-dacă şi ulterior în română.

Nazala labială PIE ***m** a rămas, în general, neschimbată. Poghirc (*ILR*, II, 345) atribuie substratului rom. **mire**, arătând carenaţele ipotezelor anterioare. Pe de altă parte, Brâncuş (*VALR*, 142) este mult mai la obiect, raportând cuvântul la PIE ***merio** „bărbat tânăr”, respectiv ***meri** „soţie tânără” (*IEW*, 738), ipoteză avansată şi de noi, în mod independent. Radicalul are o largă răspândire în limbile indo-europene; cf. skt. *marya* „bărbat tânăr, iubit, logodnic”, v. pr. *martin* „mireasă”, lituan. *marti* „mireasă”, got. crim. *marzus* „nuntă”. Prin urmare, nu greşim dacă raportăm la acest radical PIE şi rom. a (se) **mărita** (v. **mire**, **mărita**).

În ceea ce priveşte nazala PIE ***n**, aceasta s-a conservat bine ca şi perechea ei labială. De la Cihac încoace, s-a considerat că rom. **năpârcă** (ar. *năpărtică*) provine din alb. *nepërkë* „viperă, năpârcă” Cu toate acestea, cercetările din ultimele decenii arată că formele româneşti nu sânt împrumuturi din albaneză, ci doar provin din acelaşi fond comun. Astfel, Poghirc (*ILR*, II, 346), I.I. Russu (*Elem*., 184) şi Brâncuş (*VALR*, 104) îl consideră element autohton ca şi alb. *nepërkë*. Russu asociază termenii din română şi albaneză cu PIE ***ne-tr**, **nə-tr** „şarpe, viperă” (*IEW*, 767) (v. **năpârcă**).

Începând cu Cihac s-a considerat că rom. **râncheza** provine din gr. *ρονχαλίζω* „a sforăi” şi ulterior, din lat. *rhoncare* „a sforăi” > ****rhonchi-zare*** (Rosetti, II, 68). Cioranescu îl consideră o „creaţie expresivă”. După cei mai mulţi autori, rom. **necheza** (cf. ar. *nicl'ezare*) este o variantă a lui a **râncheza**, dar, noi considerăm că, de fapt, lucrurile stau exact invers; mai precis a **râncheza** este un derivat al lui a **necheza,** cum vom vedea mai jos. Această ipoteză se bazează pe faptul că rom. a **necheza** are o serie de corespondente în limbile germanice, cu acelaşi sens

din română; cf. eng. *neigh* „a necheza” < v. eng. *knaegan*, med. oland. *nijgen*, v. isl. *gneggia* „a necheza”. Prin urmare, forma inițială este a **necheza** (cf. ar. *nicl'ezare*) de la un traco-dac *(*k*)*nekle-*, (*k*)*negle-*, fapt care justifică atât formele românești, cât și pe cele germanice care provin din PIE ***kneug-** „formație onomatopeică” (*IEW*, 608); cf. gr. *κνίζαν* „a mârâi” (despre câini), *a scânci* (despre copii)”, lituan. *kniaukti* „a mieuna”. Nu putem spune cu precizie de unde provine lichida *l* în forma traco-dacă (cf. ar. *necl'ezare*), deoarece ea lipsește în celelalte limbi care au păstrat acest radical. Prin urmare, rom. a **râncheza** este o variantă a lui a **necheza**, care la rândul său provine din radicalul menționat mai sus. Acesta pare să fi rezultat dintr-o contaminare cu formele *a răncălui*, *a râncăi* (v. **necheza**).

Lichidele. Nici lichidele (***l**, ***r**) nu au înregistrat schimbări majore. Excepție face *l* intervocalic care s-a rotacizat, în majoritatea cazurilor. Rotacismul lui *l* intervocalic a constituit o problemă majoră în lingvistica românească, deoarece, așa cum am mai arătat, nu în toate cazurile *l* intervocalic a rotacizat. În unele cazuri există explicații bine întemeiate, cum vom vedea mai jos, în altele mai puțin. În plus, ca și în cazul nazalei *n*, *l* urmat de iot a palatalizat și apoi a dispărut. În schimb, urmat de alte vocale, lichida *l* s-a păstrat. După opinia noastră, etimologia rom. **lan** din v.sl. **lan* „lanț” este total nepotrivită din punct de vedere semantic. În elucidarea etimologiei rom. **lan**, acesta trebuie asociat cu forme similare și apropiate ca sens, din alte limbi indo-europene precum alb. *lëndinë* „pământ nearat, țelină”. Astfel, rom. **lan** trebuie pus în legătură cu PIE ***lendh-** „teren liber, teren necultivat, stepă” (*IEW*, 675); cf. v.g.s. *land*, n.g.s. *Land*, eng. *land* „teren, pământ, ținut, țară”. Echivalentele din limbile celtice moderne precum ir. *lann* „bucată de pământ”, m. cymr. *lann* „suprafață de teren, teren cultivat” sânt mult mai apropiate ca formă și sens de rom. **lan**, iar basc. *landa* „câmp, teren”, basc. *landu* „a cultiva pământul, a munci”, *lan* „muncă, activitate” par să fie împrumuturi din dialectele celtice din Peninsula Iberică sub forma **land*. În bască acest radical formează o întreagă familie de cuvinte iar prezența lui în albaneză indică originea traco-illirică a rom. **lan**. Formele din bască sânt apropiate de radicalul indo-european, fiind terminate în dentală. În cazul rom. **lan**, unde *a* nu a trecut la *â* în fața nazalei, acest lucru se explică prin faptul că nazala *n* a fost o nazală *forte* ca în lat. *annus* „an”, deci a avut valoare de nazală dublă datorită lui *d* final, care ulterior a dispărut. Această ipoteză este confirmată și de formele din limbile celtice moderne, ortografiate cu nazală dublă (v. **lan**).

Uneori *l* s-a păstrat în poziție finală (v. **băl**, **mal**), dar și la mijlocul cuvântului (cf. **baltă**), chiar intervocalic (cf. **bălan**, **bălaș**). Toate aceste forme provin din PIE ***bhel-** „alb, strălucitor” (*IEW*, 119) (v. supra). În unele cazuri, aflat în poziție finală a rotacizat (v. **abur**).

După Reichenkron, rom. a **feri** (ar. (*a*)*firescu*, mgl. *mi fires*) provine din substrat, mai precis din PIE ***pel-**, **ple-** „a acoperi, a ascunde” (*IEW*, 803) unde *p* urmat de *e* a trecut la *f*, iar *l* intervocalic a rotacizat. Alte etimologii rămân complet inadecvate (v. **feri**).

În ceea ce priveşte lichida PIE ***r**, putem spune că aceasta s-a conservat, indiferent de mediul fonetic în care s-a aflat. Reichenkron asociază rom. **rână** cu formele corespondente din lituaniană şi limbile iranice; cf. lituan. *strena* „Lende, Hüfte", av., n. pers. *rân*, forme care provin din PIE ***srena** „Obershenkel, Lenden" (*IEW*, 1002). Prin urmare, etimologia din lat. *ren* „rinichi" este total nepotrivită (v. **rână**).

În interiorul cuvântului, lichida ***r** s-a conservat, de asemenea, ca în cuvintele **brânză** (v. supra), **beregată**, **brad** etc.

Etimologia rom. **beregată** (ar. *biricuată*) din lat. **verucata* < *veruca* „protuberanţă pe piele" nu este adecvată datorită incompatibilităţii semantice. I.I. Russu îl trece pe lista cuvintelor de origine traco-dacă, fără echivalent în limba albaneză. Rom. **beregată** provine din PIE ***bherug-**, **bhrug-**, **bhorg-** „1. beregată, trahee; 2. faringe" (*IEW*, 145); cf. gr. *φάρυξ* „faringe, beregată", arm. *beran* „gură", lituan. *burna* „gură". Termenul românesc rămâne foarte apropiat ca sens şi formă de gr. *φάρυξ* (v. **beregată**).

În cele de mai sus am prezentat o serie de date istorice, arheologice şi lingvistice care dau o nouă viziune despre originea limbii române. Nu este lipsit de interes să arătăm că în sec. VI d.Ch., la Procopius din Caesarea (*De Aedificiis*, IV) apar mai multe toponime precum *Gemenos* (Geamăn), *Kaminos* (Cămin), *Faskiai* (Fâşii), *Loupophantana*, *Kastellnouva*, *Argentares*, *Tredetitili* (treizeci tei), *Arsa*, *Dousmanes*, *Septecasas*, *Oulmeton*, *Labutza*, *Stenes* (Stâna), *Scares* (Scara) etc. (v. **argint**, a **arde**, **cămin**, **duşman**, **şapte**, **ulm**, **labă**, **stână**, **scară** etc) . Unele, desigur, au corespondente şi în latină, altele nu. În schimb, toate au corespondente în româna de azi. Remarcăm, în primul rând, top. *Dousmanes* şi *Labutza*. Primul este forma grecizată a rom. **duşman**, iar al doilea este dimnutivul de la **labă**. Se consideră că **duşman** este de origine turcă, preluat din persană, iar **labă** ar proveni din maghiară, cu toate că, atât turcii cât şi maghiarii au venit multe secole mai târziu. Se consideră, de asemenea, că suf. *-iţa*, *-uţa* sânt de origine slavă, dar aceste sufixe sânt mai vechi de sec. VI d.Ch., dată la care slavii nu se stabiliseră încă în sudul Dunării. Tot din acea perioadă, s-a păstrat şi celebrul *torna*, *torna fratre* (la Theophanes), precum şi *balan* (la Procopius, *Războaiele gotice*) (v. **bălan**), încât avem o imagine destul de clară despre cum arăta strămâna în sec VI d.Ch. Se ştie că niciun dicţionar etimologic al limbii române nu face referire la toponimele menţionate în lucrarea lui Procopius, care sânt denumiri ale unor cetăţi din sudul Dunării reparate de împăratul Iustinian. Fiind vorba de nişte cetăţi vechi, care necesitau deja la acea vreme, reparaţii serioase, este evident că ele fuseseră construite cu câteva secole mai înaninte, iar denumitile lor erau şi mai vechi. Judecând după aceste toponime, limba română era deja formată cu multe secole înaintea consemnării acestor date de către Procopius.

Prin urmare, trebuie reevaluat aportul limbii latine la formarea limbii române . În plus, este evident că multe presupuse împrumuturi ale limbii române din limbile slave, turcă, maghiară, chiar greacă, sânt împrumuturi ale acestor limbi din fondul traco-illiric, fapt dovedit din plin de acest Dicționar.

În lucrarea de față am făcut o evaluare a datelor lingvistice care privesc evoluția anumitor faze istorice care preced limba română, pentru a înțelege atât adevărata sa origine, cât şi metoda de lucru folosită în elaborarea acestui dicționar.

Astfel, în prima parte, am urmărit evoluția limbilor de la *nostratică* la *indo-europeană*, la *traco-dacă* şi până la *română*, argumentând cu date lingvistice, arheologice şi istorice, tocmai pentru a ne îndepărta de interpretările şi teoriile teziste şi false care au fost susținute de-a lungul timpului. Pentru o bună înțelegere a evoluției limbii traco-dace, pe care o considerăm adevărata predecesoare a limbii române, şi nu latina cum se crede îndeobşte, am făcut ample comparații cu mai multe limbi indo-europene cu care traco-daca şi illira se învecinau şi se înrudeau, folosind date şi informații la zi mai puțin cunoscute atât marelui public, cât şi specialiştilor.

În partea a doua, am urmărit evoluția istorică a tuturor sunetelor de la *proto-indo-europeană* la *română*, tot în scopul unei mai bune înțelegeri a istoriei limbii pe care o vorbim.

În ultima parte am prezentat pe scurt o serie de toponime atestate în sec. VI d.Ch. la Procopius din Caesarea. Este vorba de o perioadă importantă, când Imperiul Roman de Apus nu mai exista, iar slavii, maghiarii şi turcii nu se stabiliseră încă pe vechile teritorii dacice. Este, desigur, doar o foarte mică parte din toponimele care se cer studiate. De aceea, o analiză etimologică a tuturor toponimelor, hidronimelor şi gloselor care ne stau la dispoziție din cele mai vechi timpuri şi până în epoca modernă este o necesitate în cultura română, tocmai pentru a ne cunoaşte mai bine istoria şi propria noastră origine.

Originea limbii române şi a poporului român vor trebui regândite în mod fundamental, întrucât ştiința şi teoriile ştiințifice trebuie elaborate în conformitate cu datele lumii reale şi cu dovezile de ultimă oră de care dispunem, nu datele să fie interpretate şi selectate în funcție de teoriile pre-existente. De aceea, considerăm că este imperios necesar ca toți cei care cercetează originea limbii şi a poporului român – istorici, arheologi şi lingvişti – să reinterpreteze şi să-şi reformuleze periodic teoriile în conformitate cu datele cele mai noi ale ultimelor descoperiri privind istoria, arheologia, lingvistica şi mai nou, genetica.

August, 2008

M. Vinereanu

Abrevieri generale

A
acuz. – acuzativ
adj. – adjectiv
arg. – argotic
art. – articol

B
Basar. – Basarabia
Bucov. – Bucovina

C
conj. – conjuncție

D
dat. – dativ
der. – derivat
dem. – demonstrativ
dial. – dialectal

E
ex. – exemplu

F
fem. – feminin
fig. – figurat

G
gen. – genitiv

H
hidr. – hidronim

I
interj. – interjecție
inf. – infinitiv

Î
înv. – învechit

L
loc. – locativ
lit. – literal

M
masc. – masculin
mod. – modern
Mold. – Moldova
Munt.- Muntenia

N
neol. – neologism
nom. – nominativ
num. – numeral

O
Olt. – Oltenia
onomat. – onomatopee
oron. – oronim

P
part.- participiu
peior. – peiorativ
pers. – persoana, personal
pl. – plural
pop. – popular
pos. – posesiv
pref. – prefix
prep. – prepoziție
prez. – prezent
pron. – pronume

R
refl. – reflexiv
reg. – regionalism
rel. – relativ

S
subst. – substantiv
sec. – secol
suf. – sufix

T
top. – toponim
Trans. – Transilvania

V
v. – vezi
var. – variantă
vb. – verb
voc. – vocativ
vulg. – vulgar.

Index de limbi

AA (HS) – afro-asiatic (hamito-semitic)
afgan. – afgană
ainu – ainu
akkad. – acadiană
alb. – albaneză
algon. – algonchiană
arab. – arabă
aramaic.- aramaică
ar. – aromână
aram. – aramaică
arm. – armeană
av. – avestică
basc.- bască
beluc. – belucistani
biel. – bielorusă
bg. – bulgară
bret. – bretonă
bur.- buriată
calm. – calmâcă
cat. – catalană
ceh. – cehă
ciuv. – ciuvaşă
corn.- cornică
copt. – coptă
cr. – croată
cymr. – cimrică, Welsh, galeză
dac. – dacă
dacor. – dacoromână
dalm. – dalmată
dan. – daneză
ebr. – ebraică
egipt. – egipteană
eng. – engleză
est.- estonă
EA – euro-asiatic (nostratic)
etiop. – etiopiană
etr.. – etruscă
fal.. – faliscă
fin. – finlandeză
fr. – franceză
frig. – frigiană
friul. – friulană
friz. – frizonă
gall. – gallică
gallo-rom. – gallo-romană
georg. – georgiană
geto-dac. – geto-dacă
gr. – greacă
hindi – hindi
hitt. – hittită
hun. – hună
iavan. – iavaneză
indo-iran. – indo-iraniană
ir. – irlandeză
iran. – iraniană
isl. – islandeză
istr. – istro-română
it.- italiană
ital. – italică
jap. – japoneză
kaz. – kazahă
kipč. – kipčakă
kirg. – kirghiză
kurd. – kurdă
lat. – latină
lat.med. – latina medievală
lat.pop.- latina populară
lat. vulg. – latina vulgară
lett. – letonă
lic. – liciană
lituan. – lituaniană
lepont. – lepontică
log. – dial. logudorez
mac. – macedoneană
malay. – malayeză
malinke – Africa de vest
messap.- mesapică
mitan.- mitani
m. eng. – engleza medie
m.g.s. – germana medie de sus
m.ir. – irlandeza medie
mgh. – maghiară
mgl. – megleno-română
mgr. – medio-greacă
mordv. – mordvină
m. pers. – persana medie
nahuatl – nahuatl (amerind.)
ngr. – neogreacă
n.g.s. – noua germană de sus
n.ir. – noua irlandeză
n.pers. – noua persană
norv. – norvegiană
osc. – oscă
oset. – osetă
pal. – palaică
PIE – proto-indo-europeană
pol. – poloneză
polab. – polabă
port. – portugheză
proto-sl. – proto-slavă
prov. – provensală
retorom. – retoromană
rom. – română
rus. – rusă
saami – saami (finică)
sarak. – dial. sărăcăcean
skt. – sanskrită
skt. ved. – sanskrita vedică
sard. – sardă
sb.- sârbă
scot. – scoțiană
scr. – sârbo-croată
sicil. – siciliană
sl. – slavă
sloven. – slovenă
slov. – slovacă
stră-rom. – stră-română
sued. – suedeză
tadjik. – tadjică
tc. – turcă
traco-dac.- traco-dacă
țig.- țigănească
ucr. – ucraineană
uigur. – uigură
umbr. – umbrică
v.bg. – bulgara veche
ven. – venetă
vgl.- vegliotă (dalmată)
v. eng. – engleza veche
v. fr. – franceza veche
v. friz. – veche frizonă
v.gr. – greaca veche
v.g.s.- vechea germană de sus
v. isl. – vechea islandeză
v. pers. – persana veche
v. pr. – vechea prusacă
v. sax. – vechea saxonă
v. scand. – vechea scandinavă
v. tc. – vechea turcică
wolof – wolof (Africa de vest)

A

a[1] – exclamaţie de durere, mirare etc.
După Cioranescu (2) este o „creaţie expresivă”.
Proto-indo-europeanul [de aici PIE] ***ā** „exclamaţie de mirare” (*IEW*, 1); cf. skt. *ā* „exclamaţie de mirare”, gr. *á* „exclamaţie de indignare, durere”, lat. *ā*, *āh* „exclamaţie de durere, indignare, neplăcere”, got. *ō* „exclamaţie de durere”, lituan. *á* „exclamaţie de durere”. Interjecţia este răspândită în mai multe limbi indo-europene [de aici IE]. Din fondul pre-latin.

a[2] (ar. *a* „a, la”) – prepoziţie care exprimă o relaţie spaţială (*înv*.), azi **la.**
Lat. *ad* (Puşcariu, 1; Candrea-Densusianu, 1; *REW*, 136; Cioranescu, 1).
În limba veche prepoziţia **a** are sensul de **la**: „*şezu a dereapta lui Dumnezeu*” (Coresi; cf. Cioranescu), frecvent întâlnit la cronicari, la Dosoftei şi la alţi autori vechi. Cu toate că nu se mai foloseşte la fel de frecvent ca în limba veche, în româna modernă continuă să fie folosită, deşi uzul său se limitează la anumite situaţii specifice: în expresii ca „*miroase a flori*” sau în forme compuse ca „*acasă*” şi la formarea cazului genitiv.
Formele articolului aşa-zis genitival nu sânt altceva decât derivaţi ai articolului hotărât la care se adaugă prep. **a**: *-a*, *-l*, *-i*, *-le*. Dovada este faptul că la grupurile verbale unde apare un numeral care nu are nevoie de articol hotărât avem doar prepoziţia simplă la formarea genitivului: ex. „*mamă a trei copii”* etc. O situaţie similară se găseşte în aromână, unde aşa-zisul articol genitival din daco-română apare invariabil sub formă de **a**, care este considerat de T. Papahagi drept articol (49), dar care, de fapt, este marcă de genitiv redată doar prin prepoziţia **a**, aşa cum frecvent se întâlneşte şi în alte limbi unde genitivul şi dativul sânt introduse printr-o prepoziţie.
PIE ***ad** „la, lângă” (*IEW*, 3); cf. osc. *az* „la”, cymr. *add* „la”, gall. *ad*, got. *at* „la, lângă”, v.g.s. *az* „la, lângă”, eng. *at* „la, lângă”. Nu se poate deci spune că prep. **a**, respectiv, **la** din limba română ar proveni din latină. Este evident că a fost şi este foarte răspândită în multe limbi IE. Poate proveni din fondul pre-latin (v. **la**).

a[3] – prefix pronominal deictic.
Acest prefix pronominal este folosit la formarea mai multor pronume demonstrative şi adverbe; cf. **a-cesta**, **a-cela**, **a-ici**, **a-colo**, **acum**, **a-tunci**, **a-şa**. Pref. deictic **a** are echivalente în limbile caucaziene de sud (grupul kartvelian). În aceste limbi există două astfel de prefixe; pref. deictic *a* care indică, în general, apropierea, precum pref. deictic *i* indică depărtarea.
Această dihotomie nu este prezentă şi în limba română. Acest paralelism între română şi grupul kartvelian nu se poate explica prin împrumuturi, mai ales că astfel de forme nu se împrumută, iar contacte între vorbitorii de limba română şi caucazienele de sud nu au existat. Pe de altă parte, aceste asemănări nu sânt întâmplătoare, ele explicându-se prin fondul nostratic. Din macro-familia nostratică fac parte mai multe familii de limbi, între care familia indo-europeană, precum şi familia limbilor cauca-ziene de sud; cf. georg. *a-ma* „acela, acesta”, *a-ka* „aici”, *a-se* „aşa”. Acest prefix deictic se întâlneşte şi la formele corespunzătoare din aromână (v. **acela, acesta, acum, aici, acolo, aşa**).

Nota autorului:
1 - Numele autorilor citaţi au fost transcrise aşa cum ei înşişi s-au semnat: B. P. Hasdeu, Cioranescu, N. Densuşianu, Ov. Densusianu
*2 - Am optat pentru următoarele forme ale verbului a fi: sânt, sântem, sânteţi, sânt (vezi: **sânt**)*

abạ – dimie, țesătură groasă de lână.
Tc. *aba* (Miklosich, *Fremdw*., 63; Şăineanu, II, 3; Cioranescu, 4); cf. bg. *aba*.
Der: *abager*, *abagiu*, *abagerie*.

abạc – 1. numărătoare, instrument de calculat.
Din it. *abbaco* > *ἀμπάκος* (Gáldi, *Les mots*, 143) sau din fr. *abaque* (Cioranescu, 5).

abajụr – dispozitiv care abate lumina unei lămpi.
Fr. *abat-jour* (Cioranescu, 6); cf. it. *abagiur*.

abanọs – lemn de esență tare, de culoare neagră.
Tc. *abanos*, prin ngr. *ébενος* (Roesler, 587; Şăineanu, II, 5; *REW*, 2816; Cioranescu, 7); cf. alb. *abanos*, bg. *abanos*, ngr. *αμπάνος*. Cuvânt de origine semitică, intrat în medio-greacă, apoi în lat.med. (*h*)*ebenus*, de unde s-a răspândit şi în alte limbi europene; cf. eng. *ebony*.

abạte[1] (ar. *abat* „a abate") – 1. a devia, a schimba drumul; 2. a-i trece cuiva prin minte; 3. a se mâhni, a se descuraja.
Lat. *abbattere* (Puşcariu, 2; *REW*, 1; Cioranescu, 8). Este un derivat al limbii române de la a **bate**, prefixat cu *a*. Trebuie menționat că lat. *abbattere* „a coborî, a o lua în jos, a suprima" nu există în nici un text clasic. Forma apare pentru prima oară în *Legea Salică* (Niermeyer, 1,1), cod de legi bazat pe vechile tradiții germanice, pre-creştine, formulat de francii salici între 507- 511 D.C, deci abia în latina medievală şi este vorba aici probabil de o influență celtică, sensul fiind, de asemenea, diferit față de rom. a **abate**, astfel încât româna nu putea să-l împrumute din latina medievală. Forma există şi în aromână cu acelaşi sens. Prin urmare, rom. **abate** nu poate proveni din lat. *abbattere* (v. **bate**).

abạte[2] – titlul superiorului unei mânăstiri catolice.
It. *abate* (Cioranescu, 9).
Der: *abație* (cf. it. *abazzia*), *abațial*.

abatọr – clădire, loc unde se sacrifică vitele destinate consumului.
Fr. *abattoir* (Cioranescu, 10).

abecedạr – manual pentru învățarea scrisului şi a cititului.
Fr. *abécédaire* (Cioranescu, 11) (sec. XVIII); cf. it. *abecedario*.

abiạ (ar. *avia*) – 1. de foarte puțină vreme, de curând; 2. cu greu, anevoie, foarte puțin; 3. cel puțin, măcar.
Lat. **ad-vix* din *vix* „abia, cu greu" (Philippide, *Principii*, 91; Puşcariu, 3; Candrea-Densusianu, 224; Cioranescu, 12). Cihac consideră că provine din v.sl. *abije* „imediat" care, semantic vorbind, nu are nimic în comun cu rom. **abia**.
Pentru a explica etimologia lat. *vix*, Walde (II, 810) porneşte de la un PIE ***ŭiqŭ-s** „greu, apăsător", pe care îl asociază cu gr. *ιπόω* „a apăsa, a presa (I, sg.)". Dacă raționamentul lui Walde este corect, atunci rom. **abia** ar putea proveni de la acelaşi radical ca şi lat. *vix*, în care labio-velara **kŭ** a devenit labială simplă surdă *p*, care apoi a devenit sonoră. Este dificil să urmărim toate fazele, de la forma PIE la româna modernă, dar trebuie să fi fost prefixată cu prep. *a* (*ad*), poate într-o fază relativ târzie.
Trebuie arătat de la început că multe adverbe, prepoziții şi conjuncții româneşti sânt explicate prin fel de fel de „compuşi" latineşti, uneori extrem de lungi, ajungându-se până la 3-4 sau chiar 5 elemente latineşti pentru a „obține" rezultatul dorit, procedeu neverosimil pentru orice limbă. Desigur că lat. *vix* este apropiat ca sens şi formă de cea din limba română, dar rom. **abia** nu poate proveni direct din lat. *vix* „cu greu, abia" şi nici de la un compus al acestuia. Ele sânt doar forme înrudite pe fond IE. În mod firesc, din lat. *vix* ar fi trebuit să avem în română un *(*a*)*vis* (*a*)*ves*), *(*a*)*bis* (*abes*), dar nu **abia**. Provine din fondul pre-latin.

abịl – iscusit, dibaci.
Fr. *habile* (Cioranescu, 13).
Der: *a abilita*, *abilitate*.

abiții – mai mult mai bine, mai tare.
Tc. *better* „mai rău" (Cioranescu, 14). Tc. *abeter*, comparativ al lui *abe* „clar" (Şăineanu, II, 6; *DAR*). Această ipoteză este respinsă de Cioranescu, deşi este mult mai plauzibilă decât prima. Se foloseşte împreună cu adverbul de comparație *mai*.

abnegație – devotament, sârguință.
Fr. *abnégation* (Cioranescu, 17) din lat. *abnegare*.

abnormitate – anomalie, aberație.
N.g.s. *Abnormität* (Cioranescu, 18). Germanism introdus de Titu Maiorescu (cf. Cioranescu).

aboná – 1. a face abonament; 2. (arg.) a profita, a se folosi în mod indirect de o facilitate.
Fr. *abonner* (Cioranescu, 19).
Der: *abonament*, *abonat*.

abordá – 1. a acosta (despre nave); 2. a trata o problemă.
Fr. *aborder* (Cioranescu, 20).
Der: *abordaj*, *abordabil*, *inabordabil*.

abrâș (ar. *abraşcu* „obraznic, impertinent") – 1. nărăvaş (despre cai); 2. rău, violent (despre oameni).
Tc. *abraş* (Şăineanu, II, 7; Cioranescu, 21). Şăineanu crede că forma turcă provine din arabă, iar din turcă a fost preluat de română. Amintim că acest cuvânt există, de asemenea, în bg. *abraš* şi alb. *abrash*.
Radicalul nu poate fi de origine turcă sau arabă, deoarece este prezent şi în alte limbi IE care nu au avut niciodată contacte lingvistice cu limba turcă.
PIE ***abhro-*** „puternic, violent" (*IEW*, 2); cf. cymr. *afr* „foarte", illir. *Abroi* (nume de trib), trac. *Abro-* (nume personal), got. *abrs* „puternic, violent", eng. *brash* „îndrăzneț, energic". Din cele arătate aici, în mod evident, turca l-a preluat dintr-o limbă IE, probabil din română sau altă limbă balcanică. Origine traco-illirică.

Abrúd – oraş din Transilvania.
Acest toponim este atestat încă din antichitate sub forma *Abruttum*, numele antic al acestui oraş (cf. Giurescu, 1, 125). Origine traco-dacă.
Der: *abrudean*, *abrudeancă*: 1. persoană de sex feminin care locuieşte în Abrud; 2. numele unui dans popular din Ardeal.

absênt adj. – 1. care lipseşte, care nu este prezent; 2. neatent, distrat.
Fr. *absent* (Cioranescu, 23).
Der: *a absenta*, *absență*, *absenteism*.

absolví – 1. a termina studiile; 2. a ierta, a scuti.
Lat. *absolvere* (Cioranescu, 24). Din sec. XVIII. Primul sens se datorează influenței limbii germane (cf. Cioranescu).
Der: *absolvire*, *absolvent*, *absolvență*.

absorbí – 1. a suge, a se îmbiba; 2. a preocupa.
Fr. *absorber* (Cioranescu, 25). Schimbarea declinării a avut loc datorită influenței rom. a **sorbi** (v. **sorbi**).
Der: *absorbțiune*, *absorbant*, *absorbitor*.

abțíne – 1. a se stăpâni; 2. a nu se pronunța, a nu-şi exprima părerea sau votul.
Fr. *abtenir*. Este format de la a **ține** după paralelismul *tenir-abtenir* (cf. Cioranescu, 26). În fapt, provine din fr. abtenir fiind influențat de rom. a ține. Este, prin urmare, un calc parțial. Astfel de cazuri sânt frecvente în limba română.
Der: *abstinent*, *abstinență*.

abuá – a adormi, a dormi.
Cuvânt vechi, azi folosit rar, întâlnit în cântecele de leagăn. A fost evitat de dicționarele etimologice. Este cuvânt vechi de origine pre-latină, din PIE ***au-**, ***au-es-**, ***au-s-*** „a înnopta, a dormi" (*IEW*, 72); cf. arm. *aganim* „a înnopta, a petrece noaptea", gr. *ιαύω* „a dormi". În traco-dacă PIE ***u** a trecut la *v* sau *b* în poziție intervocalică sau când a fost urmat de o altă vocală (v. **vatră**). Din fondul traco-dac.

abundá – a fi, a se găsi din belşug, a prisosi.
Lat. *abundare* (Cioranescu, 27) (din sec. XIX).
Der: *abundență*, *abundent*.

aburcá – a se urca, a se cățăra, a se ridica.
Din lat. **arboricare* < *arbor* (Puşcariu, *ZRPh*., 31, 616; *DAR*; *REW*, *606*). Cioranescu (29) respinge, pe bună dreptate, ipoteza lui Puşcariu, considerând că provine de la un **aboricare* < **boricare* < **oricare*, la rîndul său din lat. *orior* „a urca". Apropierea de lat. *orior* este corectă, deşi rom. **aburca** nu provine de aici.
Are aceeaşi origine cu a **urca** din PIE ***er-**, ***or-** „a se pune în mişcare, a se agita, a se ridica" (*IEW*, 326); cf. hitt. *šark* „a (se) urca", skt. *abhy-uccar* „a urca, a merge în sus", av. *ar* „a se pune în mişcare", gr. *ὄρνυμι* „a se mişca, a se ridica", lat. *orior* „a urca" (v. **urca**). De la acest radical cu prelungire în **k**, prefixat cu *a*(*d*). Origine traco-dacă.

ạbur (ar. *abur*) – 1. vapori de apă; 2. ceață rară; tărie, aromă; 3. suflare uşoară, adiere.
De origine traco-dacă (Miklosich, *Slaw. Elem*., 9) sau alb. *abull* (Cihac, II, 714; Philippide, II, 605). Cioranescu (28) crede că provine din lat. *albulus* „pată albă". Derivarea din albaneză este superfluă, iar proveniența din lat. *albulus* nu este posibilă.
Brâncuş (*VALR*, 28) arată că etimologiile acestui cuvânt se pot reduce la două tipuri şi anume fie la cea din latină, fie la cea din albaneză sau direct din substrat. Meyer (*EWA*, 28) consideră că rom. **abur** provine din albaneză. Trebuie arătat că majoritatea cercetătorilor de azi îl consideră traco-dac, iar asemănarea cu forma albaneză se explică prin fondul comun traco-illiric.
PIE ***bholo-** „abur, ceață" (*IEW*, 162) din care a derivat un traco-dac. **ad-bolo* > rom. **abur**; cf. skt. *busa* „abur, ceață", v.ir. *boladh* „miros", let. *buls*, lituan. *bula* „ceață, abur", alb. *avull* (dial. gheg *abull*) „abur". Origine traco-illirică.
Der: *a aburi*, *abureală*, *aburire*, *aburos*.

ac (ar. *ac*) – 1. mic instrument de oțel, lustruit, ascuțit la un capăt, iar la celălalt prevăzut cu o gaură care serveşte la trecutața de cusut; 2. indicator la unele aparate; 3. organ de apărare sau de atac la unele animale, insecte.
Lat. *acus* „pleavă de grâu, ac" (Puşcariu, 6; Candrea-Densusianu, 3; *REW*, 130, Cioranescu, 30). Lat. *acus* face parte dintr-o largă familie de cuvinte care au rădăcina *ac-*: *aceo*, *acer*, *acidus*, *acerbus*, *acus*, *acer* (cf. Ernout-Meillet), rădăcină care are sensul de „a fi înțepător, ascuțit".
Acest radical latin provine de la PIE ***ak-** (Ernout-Meillet, 7) sau PIE ***ak**'-, ***ok**'- „ascuțit" (*IEW*, 18); cf. gr. *αχυρός*, v.g.s. *ahir*, got. *ahana*, *akeit* „oțet", v.isl. *ogni*, lituan. *akutas*, v.sl. *ociti*, v.ir. *acat* „oțet", dar şi gr. *άκρος* „vârf de munte", gr. *ακή*, *ακμήν* „vârf", v.lat. *ocris* „colină", umbr. *ukar*, *ucar* „colină". Got. *akeit* „oțet" este un posibil împrumut din traco-dacă, deşi unii cercetă-tori îl consideră împrumut din latină (cf. Corazza, 1969) (v. **acru, oțet**).

acadeạ – bomboană din zahăr topit.
Tc. *akıde* < arab. *akīda* (Şăineanu, II, 7; Cioranescu, 31).

acareț – 1. accesorii, bunuri gospodăreşti; 2. unelte agricole.
Tc. *akarat* (pl. de la *akar* „bunuri gospodăreşti") (Şăineanu, II, 7; Cioranescu, 32).

acạsă (ar. *acasă*) – 1. la sau spre casa în care locuieşti; 2. (*fig*.) locul natal, în patrie.
Este un derivat al lui **casă** prefixat cu prep. **a**[2] (v. **a**[2] şi **casă**).

acatịst – 1. imn şi slujbă bisericească în cinstea Fecioarei Maria sau a unor sfinți; 2. listă cu nume de persoane dată preotului pentru a se ruga pentru ei.
Gr. *ακάθιστος* din *καθίζω* „a sta jos" cu *α* privativ întrucât aceste imnuri se cântă stând în picioare (cf. Cioranescu, 36).
Der: *acatistier* „colecție de imnuri".

acătării (var. *acătarea*, *acătărea*, *acătare*) – 1. bun, frumos, de treabă; 2. care posedă calități corespunzătoare scopului sau destinației.
Au fost propuse mai multe etimologii. Lat. **ad-quetale* (Cipariu, *Gram.,* II, 60), *de cătare* (Philippide, *Principii*, 8), *de atare* (Puşcariu, 8) sau din lat. **eccum talis* (Cioranescu, 35). Nici una dintre aceste ipoteze nu este adecvată. Trebuie asociat cu vb. **a căuta**, ambele provenind de la acelaşi radical, PIE ***keu-**, ***skeu-** „a studia, a cerceta, a privi" (*IEW*, 587) (v. **căuta**). Provine din fondul pre-latin.

acặța (var. *a agăța*, ar. *acațu*) – 1. a atârna, a anina, a suspenda de un cui sau de un cârlig etc.; 2. (pop.) a se spânzura.
Lat. **accaptiare* din *captiare* „a căuta să prindă, a prinde" (Philippide, *Principii*, 43; Puşcariu, *Lat. ti*, 12; Candrea-Densusianu, *REW*, 1663). Chiar dacă acceptăm un lat.vulg. **accaptiare*, nu se poate explica trecerea grupului *pt* la *t* ori *ț* (cf. bg. *kacja* (Meyer, *Alb. St*.). Trebuie arătat că forme similare există şi în alte limbi IE; cf. alb. *kace* (*kacja*) „mărăcine", skt. *a-kac* (perf. *cakace*) „a lega (strâns)", hitt. *aggati* „plasă de prins".
Având în vedere formele de mai sus putem reconstrui un radical PIE ***kati-** „a agăța, a prinde", radical destul de productiv în limba română (v. *agăța*, **cață**, **cățăra**). Din fondul pre-latin.

acceptă – a fi de acord, a admite.
Fr. *accepter* (Cioranescu, 39) din lat.med. *acceptare*.
Der: *accept*, *acceptabil*, *accepțiune*.

accș – posibilitate de intra, de a pătrunde.
Fr. *accès* (Cioranescu, 40) din lat. *accessus* < *accedere* < *cedere* „a pleca, a ceda”.
Der: *accesoriu*, *accesibil*, *inaccesibil*.

accidșnt – 1. eveniment imprevizibil; 2. întâmplare neplăcută care întrerupe bunul mers al lucrurilor.
Fr. *accident* (Cioranescu, 41).
Der: *a accidenta*, *accidental*, *accidență*.

accș̆z (var. *acciză*) – impozit asupra unor bunuri de consum.
Fr. *accise* (Cioranescu, 42).
Der: *accizar*.

acșl, **acșla** (ar. *aț̆el*) – pronume (adjectiv) demostrativ de depărtare.
Lat. **ecce illi*, **ecce illa* (Diez, I, 337; Puşcariu, 9; Candrea-Densusianu, 532; *REW*, 4266); cf. umbr. *ulu*, *ulo* „illuc”, osc. *ulas* „illius”.
Derivat din **ăl** prefixat cu *ac*-. Walde-Pokorny reconstituie un PIE ***al-**, **ol-** (cf. *IEW*, 24). Forma refăcută de Walde-Pokorny nu justifică *-ll-* din latină, cum nu justifică nici v.sl. *onŭ*, lituan. *ans*, arm. *na*, *ayn*, v.g.s. *ener*. De aceea este mult mai corectă forma PIE ***ol-ne** propusă de Ernout-Meillet. Prezența lui **-n-** în componența rad. PIE se reflectă, de asemenea, în articolul hotărât din limbile celtice moderne: cf. ir. *an*, bret. *an*, *ar*, *al*, cymr. *y*, *yr*.
Formele rom. **ăl**, *a*, de la care provin **ăla**, *aia* (**acela**, *aceea*), precum şi articolele hotărâte **cel**, *cea* pentru adjective şi *-l*, *-a* pentru substantive, îşi au originea în acest PIE ***olne**, deoarece prezența lui **-n-** până mai târziu justifică nerotacizarea lui *-l-* intervocalic în formele **ăla**, **acela** etc. Derivate ale acestui radical există şi în albaneză: *ajo*, *ajs*. De asemenea, în albaneză forma articolului hotărât, la feminin singular este identică cu forma din limba română (cf. rom. balt-*ă*/balt-*a*, alb. balt-*ë*/balt-*a*). Prefixul deictic **a-**, este întâlnit şi la pronume demonstrative, precum şi la o serie de adverbe precum **a-ici**, **a-colo**, **a-cum**, **a-şa**. Sunetul *c* se explică prin analogie cu **a-cest**, sunet care are aceeaşi origine cu particula alb. *kë-* din *kë-to* „acesta” (v. **a**[3]**, ăl, acest**).

ațeră (var. *acir̆ă*) – vultur, acvilă.
Lat. *aquila* (Puşcariu, 10; *REW*, 582; *DAR*; Cioranescu, 44). Panromanic. Cioranescu consideră că este o creație artificială a unor filologi latinişti din sec. XIX, întrucât termenul a fost folosit foarte rar şi nu se întâlneşte în niciun text popular.

aceră (var. *acina*) – 1. a aştepta, 2. a pândi (Banat).
Lat. *acinari* (Graur, *BL*, IV, 64; Cioranescu, 45). În schimb, Puşcariu (*Dacor*., II, 592) crede că provine din alb. *kjëlloni* „a avea grijă”, ipoteză mult mai potrivită.
Der: *a încina* „a se odihni vitele” nu poate fi asociat cu **cină** cum fac autorii *DAR*.

acșst, **acșsta** (var. *ăsta*, ar. *aț̆estu, aest*(*ŭ*)) – pronume (adjectiv) demonstrativ de apropiere.
Lat. *iste*, *ista*, *istud* (Puşcariu, 11; Candrea-Densusianu, 13; *REW*, 4553; Cioranescu, 46); cf. umbr. *estu* „istum”, *esto* „ista”, alb. *kë-to* „acesta”. După Walde (I, 712) lat. *iste* este compus din particulele *is-* şi **te*, acesta din urmă de la un mai vechi IE **to*; cf. skt. *tat*, *tam* „acesta”, gr. *το*, *τον* „articol hotărât”, lat. *tam*, alb. *kë-ta* „acesta”.
Walde-Pokorny (1086) reface rad. PIE ***to-**, **tā-**, **tio-** „radical pronominal” pentru toate aceste forme. Forma apare şi în alte limbi italice ca umbrica, deci acelaşi principiu al derivării a funcționat în mai multe limbi. Rom. **acest**, **acesta** provin de la formele mai vechi *ăst*, *ăsta*, folosite şi azi, similare cu formele latine, prefixate cu *ac-* (**acel**). Particula *a-* este prefix deictic (v. **a**[3]**, acel**).
Walde-Pokorny (1086) derivă v.ir. *to* „da” din PIE ***to-**, ***ta-** „rădăcină pronominală”. După Walde-Pokorny, tot de la acest radical provine şi alb. (*kë*)*-to* „acesta”. Acelaşi lucru se poate spune şi despre rom. (*ăs*)*-ta*, (*is*)*-ta* (v. **da**).
Prin urmare, dacă forma de masculin *ist*(*a*) se poate explica prin latină, cu echivalent şi în umbrică, toate celelalte forme nu se mai pot explica prin latină, dar, într-o anumită măsură, se apropie de forma albaneză, existând multe apropieri şi de alte limbi indo-europene.

achiță – 1. a plăti; 2. a absolvi în justiție; 3. a omorî, a ucide (*arg*.).
Fr. *aquitter* (Cioranescu, 47).

acị (var. *aici,* ar. *aoá, ația „acolo”*) – (*adv. de loc*) în acest loc, în aceste locuri apropiate de vorbitor.
Lat. **eccum-hic* (Puşcariu, 12; Candrea-Densusianu, 8; *REW*, 4129). Panromanic. Cu toate acestea, trebuie arătat că forme similare există în mai multe limbi indo-europene, la rândul lor aparținând unor grupuri diferite; cf. umbr. *essu*, osc. *eks-*, *uk*, lituan. *čia* „aici”, skt. *iha* „aici”. Particula *a-* este prefix deictic, ca şi în oscă şi umbrică (v. **a**[3]**, acolo, acel**).
Der: *acilea* (cf. *acolea*). Pentru suf. *-lea* (v. **acela, acolo**).

acioạie (var. *cioaie*) – bronz, alamă.
It. *acciaio* „oțel” (Hasdeu, *Etym.*; *DAR*; Cioranescu, 49). Etimonul a fost respins de Candrea şi Scriban.

aciuạ (var. *aciuia*, *aciola*, *acina*) – a se ascunde, a se adăposti.
V.sl. *utečati* „a fugi” (Cihac, 9). Lat. **acellare* < lat. *cella* „ascunzătoare” (Philippide, *ZRPh*., 31, 287; Puşcariu, *Conv. lit*., 1908, 602; *REW*, 1802; *DAR*). Lat. **accubiliare* (Candrea-Densusianu, 10). Lat. *cieri* „a incita, a chema” (Cioranescu, 50).
Niciuna dintre aceste ipoteze nu este veridică, fiind inadecvate fie din punct de vedere fonetic, fie din punct de vedere semantic. Cu toate acestea, ipoteza lui Philippide este mai puțin eronată, în sensul că lat. *cella* este cognat cu rom. **aciua**. Cioranescu admite că formele *a aciola* şi *acioală* „adăpost, refugiu” nu pot fi explicate uşor. Prin urmare, originea rom. **aciua** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***k**’**el-** „a acoperi, a ascunde”, cu forma nominală **k**’**olia** „acoperitoare, ascunzătoare” (*IEW*, 553); cf. lat. *cella*, lat. *cilium* „pleoapă”, got. *hulian*, v.scand. *hulia*, v.g.s. *hullen* „a acoperi”. Rom. *acioală* provine de la forma nominală, iar vb. *aciola* este derivat din forma nominală. Toate formele au un *a* protetic, una din modalitățile specifice limbii traco-dace de a creea derivați de la un anumit radical. De la acest radical provin şi alte forme româneşti fără ca să aibă acest *a* protetic (v. **colibă**, **colnă**, **şoric**). Origine traco-dacă.
Der. *acioală*.

acọlo (var. *acole*, *acolea*, *acoló, colo*, ar. *acló, aclóia, aclóțe*, istr. *colo* etc.) – (*adv. de loc*) în acel loc, îndepărtat de cel care vorbeşte.
Lat. **eccum illoc* (Philippide, *Principii*, 92; Puşcariu, 15; Candrea-Densusianu, 12; *REW*, 4270; Cioranescu, 54). Ca şi în cazul lui *aci* (*aici*), rom. **acolo** nu poate proveni din compusul latinesc de mai sus.
Forma ***kŭel-** „departe (în timp sau în spațiu)” (*IEW*, 640), preluată şi de Bomhart pentru reconstituirea unui proto-nostratic ***kŭ**(**h**)**ul-**, ***kŭ**(**h**)**ol-** „departe, îndepărtat”, e un radical mai apropiat de forma românească, cu echivalente în limbile IE; cf. gr. *πήλε* „departe” şi cymr., corn., bret. *pell* „departe”, dar şi în grupul altaic; proto-altaic. **kola* „departe, îndepărtat”; cf. mong. clas. *qola* „departe” etc. (v. **acel, acest, încoace, încolo***)*. Forma *acilea* indică apropierea prin particula *ci-lea* ca şi în *a-ici* (v. **a**[3]). Origine pre-latină.

acọnt – avans, arvună.
Fr. *acompt* (Cioranescu, 55).

acoperị (ar. *acoapir*) – a pune peste un obiect sau peste o ființă ceva care să le ascundă vederii; 2. a ascunde, a tăinui.
Lat. *cooperire* „a acoperi” (Puşcariu, 395; Candrea-Densusianu, 307; *REW*, 2205; Cioranescu, 2379). În latină, forma *cooperio* era mai puțin folosită, mult mai frecvent fiind *operio*.
Acest verb are reflexe în toate limbile neolatine; cf. it. *coprire*, fr. *couvrir*, sp. *cubrir*, vgl. *koprer* etc. Şi în aceste caz, în română apare din nou *a* protetic inexistent în latină şi celelalte limbi romanice. Alb. *kaplo* „a acoperi”, indică, de asemenea, un radical *kap-* ca şi româna şi limbile neolatine.
În latina clasică avem forma *operio*, *-ire* cu sensul de „*a închide, a acoperi, a ține ascuns*” ca opus lui *aperio*, *-ire* „a deschide”. După Ernout-Meillet, *aperio*, *operio* provin de la forme mai vechi **ap-uerio*, **op-uerio* având componentul comun **uerio*, existent şi în alte limbi IE ca limbile baltice, slave şi sanskrită; cf. lituan. *už-veriu* „închid”, *ad-veriu* „deschid”, v.sl. *vira*, *vreti* „închid”. În sanskrită cele două forme verbale echivalente celor latine şi baltice

apar cu un infix nazal: skr. *apavrnoti* „deschide” (III, sg.), *apivrnoti* „închide” (III, sg.).
Acelaşi radical PIE ***uer-** apare şi în osco-umbrică sub forma *veru* „uşă”, precum şi în alte limbi IE. Având în vedere larga răspândire a rad. PIE ***uer-i**, a putut exista o formă pre-latină **co-per*, de la un mai vechi **co-ver*, tocmai datorită răspândirii largi a acestei forme care trebuie să fi existat înaintea răspândirii limbii latine în alte provincii ale imperiului.
Der: *acoperire*, *acoperământ*, *acoperiş*, *acoperitor*.

acordă – a da, a oferi.
Fr. *accorder* (Cioranescu, 56) lat.med. *accordare* < *ac-*, *cord-* „inimă”.
Der: *acord*, *acordabil*, *acordor*, *acordeon*.

acrostih – poezie sau strofă în care literele iniţiale ale versurilor formează un cuvânt sau o frază.
Gr. *ακρόστιχον* (Gáldi, *Les mots*, 137; Cioranescu, 58) (din sec. XVII).

acru (ar., mgl. *acru*).
Lat.vulg. **acrus* < *acer* „ascuţit, înflăcărat, violent” (Puşcariu, 15; Candrea-Densusianu, 13; *REW*, 92; Cioranescu, 59). Panromanic. Alb. *egrë* „acru”. Sensul din limbile neolatine coincide cu cel din limba română.
PIE ***ak**’**er**, **ok**’**er** din **ak-**, **ok**’- „ascuţit” (*IEW*, 24). De la acest radical provine şi v.ir. *a(i)cher* „ascuţit”, v.br. *acer-uission* „cu degete ascuţite”, lat. *acer*, n.g.s. (dial.) *Acher*.
Der: *a acri*, *acriturǎ*, *acreală*, *acrişor*, *acruţ*.

act – 1. document; 2. manifestare acţiune.
Fr. *acte* (Cioranescu, 61) din lat. *actum* < lat. *actus*, part. trecut de la *agere* „a conduce (un vehicul), a acţiona”.

actor – artist de teatru sau film.
Fr. *acteur* (Cioranescu, 62) din lat. *actor* < *agere* (v. **act**).
Der: *actoraş*, *actriţă*, *actorie*, *actoricesc*, *actoriceşte*.

acţiune – desfăşurare a unei activităţi, faptă întreprinsă pentru atingerea unui scop.
Fr. *action* din lat. *actio*, *-onis* < *agere* (v. **act**).
Der: *acţiune*, *acţiona*, *acţionar*, *activ*, *activist*, *actual*, *activitate*, *actualiza*, *inacţiune*, *inactiv*.

acuafort – 1. procedeu de gravură; 2. gravură lucrată prin acest procedeu.
It. *acquaforte*.
Der: *acuafortist*.

acuarelă – 1. tehnică picturală în care culorile sânt diluate în apă; 2. pictură executată prin acest procedeu.
It. *acquarella* (Cioranescu, 64) de la *aqua* „apă”.
Der: *acuarelist*.

acurateţe – exactitate, grijă deosebită în executarea unui lucru.
It. *accuratezza* din lat. *accuratus*, part. trecut de la *accurare* „a face, a pregăti cu grijă” < *cura* „grijă”.
Der: acurat (ar. acurat); cf. it. accurato, n.g.s. akkurat.

acum (ar. *amu*, *acuşi*) – (*adv. de timp*) 1. în prezent, în momentul de faţă; 2. în împrejurările actuale; 3. îndată, imediat.
Lat. **eccum modo* (Philippide, *Principii*, 92; Puşcariu, 18; Candrea-Densusianu, 14; *REW*, 5630, Cioranescu, 65). Prezumtivul sens al lui **eccum modo* nu are nimic în comun cu sensul adverbului de timp **acum** din limba română. Pe de altă parte, *d* din *modo* nu ar trebuit să dispară. De altfel, **eccum modo*, chiar dacă facem total abstracţie de sensul ciudat pe care l-ar fi avut acest grup nominal, din punct de vedere fonologic, ar fi trebuit să dea fie un **ec*(*u*)*mod* sau **ac*(*u*)*mo*, dar în nici un caz *acmu*.
Rom. **acum** provine de la PIE ***nu** „acum” (*IEW*, 770); cf. lat. *nunc*, got. *nu*, v.g.s. *nu*, lit. *nu*, toh. A, B *nu*, v.ir. *nu*, gr. *vv*, *vvv*. Toate au sens de „acum”. Acest radical apare, în mod consistent, în toate grupurile de limbi IE, încât nu este posibil ca această formă să nu fi existat şi în traco-dacă, cum de altfel este prezent şi în latină. Probabil că prefixul *ac-* a fost adăugat la un moment dat pentru a evita omonimia cu adverbul de negaţie **nu** (care provine din PIE ***ne**). Forma **acnu* nu este atestată, dar avem forma *acmu*, folosită în limba populară şi care provine din **acnu*. Grupul *cn* este dificil de pronunţat în orice limbă. În engleza modernă, grupul *kn* s-a redus la *n*; cf. eng. *knee*, *knight*, *knife* etc. În limba română acest grup este destul de rar întâlnit, precum *cneaz*, *cnut* care se pronunţă mai degrabă *câneaz*, *cânut*. Pe de altă parte,

aceste două cuvinte sânt puțin uzuale, folosite doar când se face referire la epoci istorice trecute. Prin urmare, **acnu* a trecut la *acmu*, ca apoi prin metateza nazalei *m* să se obțină forma din româna modernă. Provine din fondul pre-latin.
Der: *acu*, *acuși*.

adaptă – 1. a se acomoda; 2. a face să se potrivească.
Fr. *adapter* (Cioranescu, 71) din lat. *adaptare* < prep. *ad-*, *apere* „a lega strâns, a ataşa”.
Der: *adaptabil*, *inadaptabil*.

aderă – a se ataşa, a se alătura.
Fr. *adhérer* (Cioranescu, 74) din lat. *adhaerere* < prep. *ad-*, *haerere* „a (se) lipi, a (se) agăța”.
Der: *aderent*, *aderență*, *adeziune*.

adălmaș (var. *aldămaș*) – băutură sau masă oferită de cineva în urma unei tranzacții.
Mgh. *adolmás* „1. toast, binecuvântare; 2. cană de vin (fig.)” (Cihac, II, 475; Berneker, 27, Gáldi, *Dict.*, 86; Cioranescu, 184).
Rom. **adălmaș** are aceeaşi origine cu *adămană* „mită, dar”; cf. mgh. *adomany*, cu acelaşi sens care provine din română. Poghirc (*ILR*, 327) asociază rom. *adămană* cu a **ademeni** care este de origine traco-dacă (v. **ademeni**). Astfel, este de presupus că forma maghiară provine din română. Forma este atestată în mai multe limbi învecinate; cf. ucr. *odomaš* „dar, cadou”, sb. *aldumaš* „salariu”, sloven. *aldomaš* „salariu”.

adăpa (ar. *adap*, mgl. *dap*, istr. *adopu*) – 1. a da apă de băut unui animal; 2. (*refl*.) a bea apă (despre un animal).
Lat. *adaquare* „a uda, a stropi” (Puşcariu, 20; *REW*, 147; Cioranescu, 69). Forma este prezentă şi în italiană.
Am arătat cu altă ocazie (cf. Vinereanu, 2002) că PIE ***kŭ**, urmat de **a**, a dat *p* încă din traco-dacă, iar **apă** este atestat într-o mulțime de hidronime şi toponime din spațiul illiro-traco-dac, dar şi celtic. Sensul a **adăpa** apare doar în *Vulgata*, versiunea latină a *Septuagintei*, traducere realizată de Sf. Ieronim, la 383 d.Ch., la cererea papei Damascus (v. **apă**).

adăsta (ar. *adastu*) – a aştepta.
Lat. **adastare* (Puşcariu, 22; *REW*, 148; Cioranescu, 72). Meyer-Lübke, urmând pe Puşcariu, traduce lat. *adastare* prin „a aştepta la rând, a ezita”, pe când Cioranescu crede că este vorba de un *adastare* cu sensul de „a fi prezent”. În realitate, în latină nu este atestat un astfel de verb, nici în latina clasică (cf. *TLL*), dar nici în cea medievală (cf. Niermeyer), iar dacă ar exista vreunul cu sensurile indicate mai sus ar fi incompatibil din punct de vedere semantic cu rom. **adăsta**.
Ca şi pentru a **adăpa**, **adăuga**, **adăpost***(i)* şi în cazul acestui verb apare aceeaşi structură: prepoziția *ad*, care provine din PIE ***ad** (v. prep. **a**) este folosită ca prefix al unei forme verbale. Această modalitate de a forma cuvinte noi, în acest caz verbe, este întâlnită şi în latină: *adaquare*, *adaugere*. În schimb, **adăpost***(i)* şi a **adăsta** nu au echivalente în latină. Verbul a **adăsta** trebuie să provină de la **ad-stare* > **adastare* „a sta lângă, a sta alături, a aştepta”. Forma *adăstare* s-a obținut prin epenteza lui *a* (*ă*), la fel ca şi în cazul lui **adăpost** (v. **sta**). Din fondul pre-latin.

adăugă (var. *adăugi,* ar. *adavg*) – a pune peste, a pune în plus.
Lat. *adaugere* „a mări, a adăuga” (Puşcariu, 10; Candrea-Densusianu, 16; *REW*, 149; Cioranescu, 68). Menționăm că lat. *adaugere* nu s-a păstrat decât în română dintre limbile neolatine.
Der: *adaus*, *adăugire*, *adăugare*.

adăpost – 1. loc ferit care apără de vreme rea, de primejdii etc.; 2. loc de azil, casă, cămin.
Lat. *ad depositum* ori **addapostum* (Philippide, *Principii*, 97; Tiktin; Puşcariu, 21; Rosetti, I, 161; Cioranescu, 70). Candrea-Densusianu (15) propun ca etimon lat. *ad appos(i)tum*, unde *appositum* provine de la *appono* „a pune, a aşeza”, derivat de la o formă mai veche **adponno*, care ar fi avut la început valoare adverbială, dar ipoteza este puțin plauzibilă. Amintim că forma **adponno* este proto-latină şi, prin urmare, nu poate fi efectiv etimonul rom. **adăpost**. Este o formă compusă din prep. *ad* şi un **postum*, formă de participiu a unui radical verbal **ponno*, care nu este însă, în mod necesar, de origine latină, deşi

originea acestor părţi componente este greu de precizat. Provine probabil din fondul pre-latin.
Der: *a adăposti*, *adăpostire*, *adăpostească*, *adăpostitor*.

adậnc (ar. *adânc*, mgl. *dănca*) – profund, în profunzime.
Lat. *aduncus* (Puşcariu, 25; Candrea-Densusianu, 17; Tiktin).
Lat. *aduncus* are sensul de „coroiat, curbat” şi se referă în general la părţi ale corpului: nas, cioc, coarne. În spaniolă există forma *adunco* şi are acelaşi sens ca şi în latină, de „curbat, încovoiat” (cf. Williams, 1988).
Spre deosebire de latină şi spaniolă, rom. **adânc** are cu totul alt sens. În plus, vocalele rotunjite din latină nu au dat sau mai bine-zis nu au ca echivalente vocale nerotunjite în română, ceea ce ar constitui încă o excepţie de la regulă. De aceea, *REW* (144) şi Rosetti (161) preferă un lat.vulg. **adancus*. În principiu, consider că lat. *aduncus* nu a putut da în rom. **adânc**, iar **adancus* nu este atestat, deci nu poate fi luat în considerare.
Rom. **adânc** provine din PIE ***dheub-**, **dheup-** „adânc, gaură”, **dhumb** „adâncitură în pământ”, precum şi formele echivalente ***dheug-**, **dheuk-** (*IEW*, 267). Rom. **adânc** provine de la forma cu velară ***dheuk-**, la care a fost infixată nazala *n*, infixare care apare şi în limbile celtice. Deci, este vorba de o formă mai veche **ad-demk*, **ad-denk*. Forme echivalente avem şi în alte limbi IE: cf. ir. *domhain*, cymr. *dwfn*, corn. *down*, bret. *doun*, got. *diups*, toate cu sensul de „adânc”. De la formele cu velară ***dheug-**, **dheuk-** provin gmc. **duk*, **dukk*; cf. n.g.s. *tauchen*, *sich ducken* „a (se) scufunda (sub apă)”. Forme cu nazală avem în baltice şi în daneză (dial.) *dump* „groapă, adâncitură în pământ”, precum şi în lituan. *dumbaris* „groapă adâncă, plină cu apă”. Din fondul pre-latin.
Der: *adâncire*, *adâncime*, *adâncitură*, *adâncit*.

ademeni – 1. a atrage, a ispiti, a momi; 2. a seduce.
Cihac (II, 202) îl asociază cu a **momi** din v.sl. *mamiti*. Mgh. *adomany* „dar, donaţie” (*DAR*; Cioranescu, 73). Hasdeu îl consideră dacic (*Col. lui Traian*, 1874, 102). Acest verb românesc trebuie să aibă aceeaşi structură cu celelalte verbe discutate mai sus: **adăpa**, **adăpost***(i),* **adăsta**, adică fiind format din prepoziţia PIE ***ad** plus o rădăcină verbală. Putem presupune un mai vechi **admeni* > **adameni* > **ademeni**. În realitate, nu poate fi disociat de a **momi** (cf. v.sl. *mamiti* „a înşela”). Radicalul nu este slav, ci trebuie să fie mai vechi (prezent şi în slave) ţinând cont, aici, de prezenţa prep. ***ad**. Poghirc (*ILR*, 327) îl asociază cu *adămană* „mită, dar”, înrudit cu frig. *ἀδαμνειντό* (în Hesychius; cf. Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1874, 102). Forma frigiană este construită în aceeaşi manieră: din prep. *ad-* şi rad. **mne-*, **men-*. Astfel este de presupus că mgh. *adomany* provine din rom. *adămană*. Provine din fondul pre-latin (v. **adălmaş**, **momi**).
Der: *ademenire*, *ademeneală*, *ademenitor*.

adęs (var. *adesea*, *adeseori*) – (*adv. de mod*) de multe ori, des.
Este o formă compusă din **a**[2] şi **des** (v. **des**).

adevậr (ar. *aver*, *di-ver* (înv.) „într-adevăr”, istr. *veru* „adevărat”) – 1. concordanţă între cunoştiinţele şi percepţiile noastre şi realitatea obiectivă; ceea ce s-a întâmplat în realitate.
Dicţionarele etimologice (Philippide, *Principii*, 96; Puşcariu, 24; *REW*, 9262; Cioranescu, 77) îl derivă de la un grup adverbial neverosimil care ar fi existat în latina aşa-zis vulgară: **ad-de-verum*, ipoteză nepotrivită pentru formele din aromână şi istro-română.
În realitate, a existat o formă PIE ***ŭer-** „adevăr” (Walde, II, 728) de la care au derivat numeroase forme prezente într-o serie de limbi IE; cf. skr. *ri-vrata* „cel care spune adevărul”, lat. *verus* „adevărat”, v.g.s. *war* „adevăr”, ir. *fír*, cymr. *gwir* „adevăr”, v.sl. *vera* „credinţă”, av. *vərəne* „(eu) cred”, alb. *vërtet* „într-adevăr”, *vërtetë* „adevăr”. Prin urmare, avem şi aici acelaşi principiu al compunerii cu prepoziţia *ad* plus un radical verbal.
Astfel, putem presupune că este o formă compusă din PIE ***uer-o**, printr-o formă **ad-veru* (**adeveru*) > rom. **adevăr**. Formele din aromână sânt construite pe un principiu similar, deşi forma ar. *aver* reduce grup. *dv* la *v* spre deosebire de daco-română care foloseşte

epenteza. În schimb, forma este practic identică cu radicalul PIE. Această ipoteză este cât se poate de plauzibilă dacă ținem cont de formele din aromână şi istro-română.
Der: *a* (*se*) *adeveri*, *adeverință*, *adeveritor*, *neadevăr*.

adiạ (ar. *adil'iu* „1. a respira, a sufla; 2. a mângâia ") – 1. (despre vânt) a sufla lin, uşor; 2. a mângâia.
Pentru acest verb a fost propus un lat. **aduliare* (*REW*, 204) care ar fi forma vulgară a lat. *adulare* „a adula". Este evident că sensul lat. *adulare* (**aduliare*) nu ar fi putut devia în aşa manieră încât să ajungă să însemne a **adia** în româna de azi. Prin urmare, această ipoteză trebuie respinsă.
Lat. **adiliare* < *ilia* „intestine" (Candrea, *Conv. lit*., 39, 119; Pascu, I, 102). Este o ipoteză cu totul hazardată care trebuie respinsă.
Există, în schimb, în câteva limbi slave forme similare ca sens şi formă: cf. pol. *odwiać* „a sufla" (Cihac, II, 1), bg. *duja*, scr. *dujem* „a sufla" (Scriban). Formele sud-slave şi, respectiv, poloneză oferă o soluție asupra originii acestui verb românesc.
Acest verb, desigur, nu provine din slavă, dar trebuie considerat că toate au o origine comună, din PIE *dheu-, *dheu- „a adia, a sufla, respirație" (*IEW*, 261); cf. skt. *apa-dvan* „a se ridica", *upa-dvan* „a zbura înspre". Forma din aromână arată că a existat o formă mai veche **adilio*, *-are*. Forma română este prefixată cu prep. *ad* (v. duh, duios). Origine traco-dacă.

adịcă (var. *adecă*, *adicătăle*, *adicătălea*) – (*adv*.) 1. anume, cu alte cuvinte, va să zică; 2. la drept vorbind; 3. în momentul hotărâtor, la nevoie.
Pentru rom. **adică** au fost propuse cele mai bizare etimologii. Din gr. *δική* „justiție" (Hasdeu, *Etym*.; Jarnik, *ZRPh*., 27; Candrea, *Elem*., 64) sau din *ad id quod* (Philippide, *Principii*, 7) şi alte asemenea ipoteze, ba chiar şi tc. (arab.) *dakika* „moment, clipă" (Lokotsch, 469).
Cu toate acestea, un adverb cu formă similară există în latină *adaeque* (*ad-aeque*) „în mod egal, astfel, aşa" (în *Corpus gloss*. *lat*., 5, 21; cf. Cioranescu, 81), formă rar întâlnită, dar apropiată de rom. **adică**, de la care derivă vb. lat. *adaequo* „a face egal, a pune pe picior de egalitate" (cf. Glare, 1997).

adineạuri (var. *adineaori*, *adineaorea*) (adv.) – cu puțin înainte, de curând.
Lat. *in illa hora* (Puşcariu, 26; *REW*, 4146) ar fi putut da cel mult o formă mai veche **inioară* în maniera it. *allora* < *illa hora*. Puşcariu (26) propune un compus de tipul **ad de in illa horam*, o ipoteză, după părerea mea, imposibil de susținut. Un compus format din 5 elemente latineşti pentru a justifica „etimologia" unui adverb din limba română este un procedeu lingvistic neverosimil şi total neconvingător. De remarcat că avem în lituaniană forma *anadien* cu sens similar ca şi cel din română „de curând, recent" (v. **oară**, **odinioară**).
În mod cert, derivă din forma *oară*. Este probabil vorba de un compus de tipul *o* plus *de* plus *oară* cu infixarea nazalei *n*. Este, prin urmare, o formă compusă apărută pe teritoriul limbii române (v. **oară**).

adịns (var. *înadins*, *dinadins*) – intenționat, expres.
Lat. **ad ipsum illum* (*REW*, 4541; *DAR*) sau lat. *ad idipsum* „întocmai pentru aceasta" (Cioranescu, 84) (v. **ins**).

adịo – rămas bun pentru o despărțire definitivă.
Fr. *adieu* (Cioranescu, 85); cf. it. *addio*.

adjudecạ – a atribui un bun scos la licitație persoanei care oferă mai mult.
Lat. *adjudecare* (Cioranescu, 86); cf. fr. *adjuger*.
Der: *adjudecare*, *adjudecație*, *adjudecatar*.

adjụnct – persoană care ocupă funcția imediat subordonată titularului.
Lat. *adiunctum* (Cioranescu, 87).

adjutạnt – aghiotant.
Fr. *adjuntant* (Cioranescu, 88).
administrạ – a conduce, a gospodări o intreprindere, o instituție.
Fr. *administrer* (Cioranescu, 89).

admirạ – a privi ceva sau pe cineva cu un sentiment de încântare.
Fr. *admirer* (Cioranescu, 90) din lat. *admirari* < *ad*, *mirari* „a se minuna, a admira" (v. **mira**).
Der: *admirabil*, *admirativ*, *admirație*, *admirator*.

admíte – a primi, a considera ca adevărat; a da curs favorabil unei cereri, a accepta.
Fr. *admettre* (Cioranescu, 91) din lat. *admittere* < *ad*, *mittere* „a trimite, a lăsa să plece” (v. **trimite**).
Der: *admisibil*, *admisiune*, *inadmisibil*.

adormí (ar. *adormu*) – 1. a aduce sau trece pe cineva la starea de somn; 2. a liniști, a potoli; 3. a înșela; 4. (bis.) a muri.
Lat. *addormire* „a adormi” (Puşcariu, 27; Candrea-Densusianu., 509; *REW*, 157; Cioranescu, 92). Lat. *addormisco* (*addormio*) este, de asemenea, întâlnit în latină, cu echivalente în limbile neolatine (v. **dormi**).
Der: *adormire*, *adormitor*, *adormițéle* „dediței, zorele”.

adrésă – indicație cuprinzând numele şi domiciliul cuiva.
Fr: *adresse* (Cioranescu, 93) din lat. **directare* < *directus* (v. **drept**).
Der: *a adresa, adresant*.

adúce (ar. *aduc*, mgl. *duc*, istr. *aducu*) – a lua cu sine un lucru şi a veni cu el altundeva; 2. a da, a produce un randament; 3. a încovoia, a apleca, a arcui; 4. a se asemăna.
Lat. *adducere* „a trage, a contracta, a strânge” (Puşcariu, 28; Candrea-Densusianu., 518; *REW*, 160; Cioranescu, 94); cf. it. *addure*, cat. *adur*, sp. *aducir*.
Atât **aduce**, cât şi **duce**, ca şi lat. *duco*, *ducere* îşi au originea în PIE ***deuk-** „a trage, a duce” (*IEW*, 220). Corespondente ale acestui radical PIE există în multe dintre limbile IE (v. **duce**). Se pare că forma **aduce** a avut echivalentul ei în PIE ***ad-deuko**, cu corespondentul got. *at-tiuhan* „a aduce” din *tiuhan* „a trage, a duce”; cf. got. *ga-tiuhan* „a conduce”. Forme similare avem şi în celtice: v.ir. *toucc* „a aduce”, cymr. *dygaf* „(eu) aduc”. Rom. a **aduce** este un derivat al lui a **duce** (v. **duce**).
Der: *aducere*, *aducătură*, *adusătură*, *aducător*.

adulmecá (var. *adulma*, *aulma*) – a căuta să simtă cu ajutorul mirosului, a mirosi (despre animale); 2. a căuta să afle (despre oameni); 4. a cerceta cu neîncredere.
Au fost emise câteva ipoteze care nu au căpătat suport ştiinţific de-a lungul timpului. Lat. **adolmicare* (Hasdeu, *Etym*., 386; Puşcariu, 29) sau lat. **adosmare* (*REW*, 6112). Cioranescu (95) îl consideră cu origine obscură, dar trimite la un posibil lat. **adosmare* < lat. **osmare*, la rândul său din gr. *οσμάω* „a adulmeca”. Tot Cioranescu spune că rom. **adulmeca** presupune un lat. **adosmicare*, formă neatestată în latină sau care să fi dat vreun derivat în limbile neolatine. Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată, deşi apropierea de gr. *οσμάω* făcută de Cioranescu este corectă; nu în sensul dat de el, ci în sensul că rom. **adulmeca** este cognat cu forma grecească, formă care pare să provină de la un mai vechi **odmao*, similar cu radicalul din care provine forma românească.
Rom. **adulmeca** provine din PIE ***od-** „a mirosi”, cu forma nominală ***od-ma** „miros, aromă, parfum” (*IEW*, 712); cf. arm. *hot* „abur, miros”, *hotim* „(eu) miros”, gr. (hom.) *οδμή*, gr. (dor.) *οδμά* „abur, miros”, lat. *odefacio*, *olefacio* „a mirosi”, *oleo* „a mirosi, a puți”, lituan. *ŭodžiu* „a mirosi”. Forma verbului românesc trebuie să provină de la forma nominală **odma* „miros”, sufixat cu *-ika*, sufix derivativ foarte frecvent în limba română.
Astfel, rom. **adulmeca** provine PIE ***odma**, printr-un traco-dac **odmao* > **adumika* > rom. **adulmeca**. Rad. **odmao* explică şi variantele *adulma* şi, respectiv, *aulma*. Ştim că PIE ***o** s-a deschis la *a* în traco-dacă, o altă vocală *o*(*u*) a fost introdusă pentru a sparge grupul consonantic *dm*, apoi, probabil în străromână, are loc epenteza lichidei *l*, pentru a evita omonimia cu un alte verbe, acestea fiind vb. a **dumica** şi a **aduna**. Origine traco-dacă.
Der. *adulmecare*, *adulmecător*.

adumbrí – a umbri, a se aşeza, a sta la umbră.
Lat. *adumbrare* „a umbri, a ascunde adevărul” (Puşcariu, 30; Cioranescu, 96); cf. it. *adombrare*, prov. *azombrar*, sp. *asombrar* (v. **umbră**). În română are loc trecerea de la conjugarea I la IV, ceea ce nu se întâmplă în nici o altă limbă neolatină în cazul acestui verb. Derivat din **a umbri** (v. **umbră**).
Der: *adumbrire*, *adumbrit*.

aduna (ar. *adun*, mgl. *dun*, istr. *aduru*) – 1. a strânge la un loc, a ridica de pe jos; 2. a se grămădi, a se ghemui; 3 a pune la o parte, a agonisi; 4. a se strânge la un loc.
Lat. *adunare* „a uni, a aduna la un loc" (Puşcariu, 31; *REW*, 209; Cioranescu, 97); cf. it. *adunare*, sp., cat., port. *aunar*. Forma verbală *adunare* este foarte rar întâlnită în latină, doar în câteva glose târzii mai frecventă este forma nominală *adunatio* „adunare, reuniune".
Der: *adunare*, *adunat*, *adunătură*, *adunător*.

adventist – membru al unei secte religioase neoprotestante apărută în America de Nord în sec. XIX care predică a doua venire a lui Christos.
Din lat. *adventus* „venire, sosire" în directă legătură cu expresia *adveniat regnum tuum* „vie împărăția ta".
Der: *adventism*.

advocat, avocat (ar. *avucat*) – 1. persoană care are pregătirea de a da consultații juridice şi de a reprezenta pe cineva în faţa unei instanţe; 2. persoană care vorbeşte în numele altcuiva.
Lat. *advocatus* (Cioranescu, 100); cf. fr. *avocat*, it. *avvocato*. (din sec. XIX).
Der: *advocățesc* (*avocățesc*), *advocatură* (*avocatură*), *avocățime*.

aer (ar., mgl. *aeru*) – 1. văzduh; 2. aspect, înfăţişare.
Lat. *aer* (Puşcariu, 43; *REW*, 240; *DAR*; Cioranescu, 101). Panromanic; cf. alb. *ajër*. Sensul 2 este împrumutat din franceză, precum şi o serie de forme neologice, deşi cuvântul este vechi, din moment ce este atestat şi în dialectele sud-dunărene.
Der: *a aera* „aerisi", *aereală* „esenţă", *aeresc*, *aerian*, *aerisi* < ngr. *αερίζω*, precum şi forme neologice ca: *aeroplan*, *aeronaut*, *aeronavă* etc.

afacere – tranzacţie comercială sau financiară.
Este un calc după fr. *affaire* din rom. *facere* cu pref. *a* (cf. Cioranescu, 103).
Der: *afacerism*, *afacerist*.

afară (ar. *afoară*) – dincolo de limitele unui spaţiu închis, în exterior.
Lat. *ad foras* din *foras* „afară" (Puşcariu, 33; Candrea-Densusianu, 550; *REW*, 265; Cioranescu, 105); cf. it. *fuori*, v.fr. *afors*, sp. *afuera*.
Walde (I, 529) derivă, în mod eronat, lat. *foris* (*foras*) din PIE ***dhuor** „uşă", radical cu mulţi derivaţi în diverse limbi IE; cf. skt. *dvarah* „uşă", got. *daur* „uşă", v.g.s. *tor* „uşă", v.ir. *dorus* „uşă", alb. *derë* „uşă" etc., dar nu acesta este rad. PIE potrivit pentru lat. *foras*. Prin urmare, se pare că nu acest radical stă la originea lat. *foras*.
În schimb, forme similare se găsesc într-o serie de limbi IE. Astfel, avem alb. *afër* „lângă, aproape", got. *afar* „dincolo", hitt. *para* „afară", skr. *apara* „în spate, mai târziu", arm. *ap'n* „mal", v.g.s. *ufer* „mal, ţărm". Toate acestea, inclusiv lat. *foras*, provin de la PIE ***āpero** „mal, ţărm" (*IEW*, 53). La sensul dat de Walde-Pokorny trebuie adăugat şi cel de „afară", deoarece acest sens apare în limbi vechi ca hittita şi gotica. Pentru română, cel puţin, trecerea lui *p* > *f* a avut loc încă din traco-dacă, unde *p* (sau *b*(*h*)) urmat de *j*(*e*), rezultat din iotacizarea lui *e*, a transformat labiala *p* (*b*) într-o labio-dentală.
Formele cu *a* iniţial în limbi nelatine (albaneză, germanice, sanskrită) provin din PIE ***āpero**. Aici trebuie arătat că *a* iniţial există şi în limbile neolatine, ceea ce ne îndreptăţeşte să credem că aceste forme ar putea să nu provină din lat. *foras* „afară" precedat de prepoziţia *ad*, ci din forme pre-romanice similare.

afin (ar. *afin*) – arbust cu flori alb-gălbui şi fructe comestibile (*Vaccinium myrtillus*).
Din mgh. *afonya* propus de Cihac (II, 475), ipoteză contrazisă de prezenţa acestei forme în macedo-română. Originea din lat. *daphne* „laur" (Herzog, *RF*, 1, 94-104) nu este posibilă, deşi sânt cognaţi. Forma maghiară provine din română, ca şi ucr. *jafina*, pol. *iafira* şi săs. *afunie*.
Rom. **afin** trebuie asociat cu calabr. *afina* „laur", formă care, în mod aproape cert, provine din limba oscă. Ambele au aceeaşi origine ca şi lat. *daphne*. Lat. *daphne* provine din gr. *δάφνη*. Chantraine (255) consideră forma greacă de origine mediteraneană, iar legătura cu lat. *laurus* este făcută de forma *λάφνη*; cf. micen. *dapu*. Dintre toate, rom. **afin** rămâne foarte apropiat de forma calabreză, dar şi de gr. *λάφνη*, resp. micen. *dapu*. Provine din fondul pre-latin.
Der: *afină*, *afiniş*, *afinată*.

afiș – anunț, înștiințare expusă în public.
Fr. *affiche* < *afficher* (Cioranescu, 113).
Der: *a afişa*, *afijaş*, *afişier*.

aflą (ar. *aflu*, istr. *oflu*) – 1. a lua cunoștință despre ceva; 2. a se găsi într-un loc, într-o poziție.
Lat. *afflare* „a sufla” (Puşcariu, 34; Candrea-Densuşanu, 19; *REW*, 261; Cioranescu, 114). Sensul din latină este de *a sufla*, în schimb, forme similare având sensul din limba română apar în câteva limbi neolatine; cf. dalm. *aflatura*, calabr. *ahhare*, sp. *haller*, port. *achar* „a găsi”, reto-rom. *afla*.
Sensul din latina clasică este cu totul diferit de cele din limbile neolatine şi, ca atare, nu se poate stabili o relație etimologică între lat. *afflare* şi acestea din urmă. Argumentul că ar putea proveni dintr-o formă a latinei vulgare **afflare* cu sensul de „a afla, a descoperi” nu este plauzibil. Schuchardt (*ZRPh*., 20, 536) crede că este vorba de o deviere a sensului *mihi afflatur* „mi s-a suflat, mi s-a sugerat”, pentru ca tot el, mai târziu (*ZRPh*, 31, 719; 32, 230), să considere că sensul provine dintr-un prezumtiv sens al limbajului vânătoresc, unde ogarul „*află*” mirosind (adică inspirând) urma vânatului, dar această ipoteză trebuie respinsă, chiar dacă provine de la un lingvist de talia lui Schuchardt. De asemenea, Corominas (III, 308) derivă sp. *hallar* „a găsi” tot din lat. *afflare* printr-o formă v.sp. *falar*. Toate aceste încercări neizbutite ne fac să rămânem la ipoteza unui radical pre-roman de la care au derivat formele de mai sus.
În acest caz, putem considera o rădăcină pre-latină **afflo*, radical diferita de cel latinesc. Un verb pornind de la acest radical şi cu sensul din limba română există şi în medio-greacă *άλφειν* „a căuta”, ceea ce l-a făcut pe Cihac (II, 633) să creadă că rom. a **afla** este de origine greacă. Este de presupus că forma medio-greacă este un împrumut din graiurile din Balcani. Lampe (80) crede că verbul din medio-greacă provine din άλφα „prima literă” fiind astfel un calc după ebraică, după un radical din ebraică cu sensul de „a înăța”, ceea ce pare să fie o eroare.
Der: *aflare*, *aflător*.

afurisi (ar. *afurisire*, mgl. *furisit*) – 1. a arunca anatema asupra cuiva; 2. a blestema.
Mgr. *αφορίζω*, aorist *αφόρισα* (Roesler, 565; Cioranescu, 117); bg. *afurisati*, tc. *aforoz*. Din română provine săs. *afurisin* „a blestema, a înjura” (cf. Cioranescu).
Der: *afurisenie*, *afurisit*.

agąle (ar. *agale*) – 1. încet, domol; 2. uşurel.
Ngr. *αγαλία* „agale” (Meyer, *Neugr. St.*, 4, 6, Gáldi, 141; Cioranescu, 120), care ar proveni din it. *uguale*. Pe de o parte, it. *uguale* înseamnă „egal, la fel”, nu **agale**, iar, pe de altă parte, există şi alb. *ngadalë* „încet, agale”. Forma uşor diferită din albaneză exclude un posibil împrumut în română şi albaneză din neogreacă. Prin urmare, forma din neogreacă provine din aromână.

agasą – a deranja, incomoda, a stânjeni.
Fr. *agacer* (Cioranescu, 124).
Der: *agasant*.

agă (*înv*.) – 1. ofițer superior din armata turcă; 2. nobil de rang secundar.
Tc. *aga* (Roesler, 587; Şăineanu, II, 10; Cioranescu, 118).
Der: *agie* „poliție”.

ageamiu (ar. *ağami*, mgl. *ağamiia*) – nepriceput.
Tc. *acemi* < arab. *ağam* „barbar” (Şăineanu, II, 12; Cioranescu, 125); cf. ngr. *ατζαμής*, bg. *ağamija*.

ager – 1. isteț, deştept; 2. agil, iute, uşor.
Lat. *agilis* (Cipariu, *Gram., II*, 344; Puşcariu, 37; Candrea-Densusianu, 19; *REW*, 230). În latină, sensul primar este de *agil* „care se mişcă repede”, păstrat în fr. *agile*, sens secundar în limba română, sensul primar fiind de „ager la minte”.
Lat. *agilis* provine de la *ago* „a conduce”, din PIE ***ag-** „a conduce” (*IEW*, 4), păstrat şi în gr. *άγω* „a conduce”, skr. *ajati* „a conduce un vehicul, a mâna animalele”. De asemenea, în osc. *actud*, umbr. *aitu*, v.ir. *ad-aig*, v.cymr. *agit*, av. *ayaiti* „a conduce un vehicul tras de animale”, arm. *acem* „a aduce, a conduce”.
Deosebit de interesant este că în turcă există forma *acar* (cit. *agear*) „vrednic, isteț, ager” care pare să provină dintr-o limbă IE, iar această limbă nu poate fi

decât limba română. Este, prin urmare, evident că limba turcă a putut împrumuta şi alte cuvinte din limba română, care au fost apoi considerate de lingvişti ca fiind împrumuturi ale limbii române din turcă.
Der: *a ageri*, *agerime*.

aghiąsmă (var. *aiazmă*, ar. *agiazma*, mgl. *ghiasmá*) – apă sfinţită.
Mgr. *αγίασμα* (Cioranescu, 129); cf. alb. *ajazmë*, bg. *agiazma*.
Der: *a aghesmui* „a stropi cu aghiasmă”, *aghiazmatar* „vas pentru aghiasmă”.

agâmbą – a urmări, a călca în picioare.
Lat. *gamba* (Philippide, II, 643) sau din lat. **aggambare* (*REW*, 1529; *DAR*), ipoteze respinse de Cioranescu (131) care îl consideră cu origine necunoscută, mai ales că etimoanele respective nu explică sensul formelor agâmbeală „epilepsie”, agâmbat „nenorocit, amărât”.
Rom. **agâmba** provine din PIE ***gheubh-** „îndoi, a se cocoşa” (Walde, I, 597; *IEW*, 450) cu epenteza nazalei *m*, fenomen fonetic frecvent în limba română; cf. let. *gubtu*, *gubt* „a se cocoşa, a se îndoi”, lituan. *geibus* „slab”, gr. *κυφος* „îndoit, încovoiat” (v. **gheb**). Origine traco-dacă.
Der: *agâmbeală*, *agâmbat*.

agonisi (ar. *agunisescu*, mgl. *angunesés*) – 1. a munci, a trudi (*înv*.); 2. a câştiga; 3. a economisi.
Mgr. *αγονίζομαι* „a lupta” (Roesler, 563; *DAR*; Cioranescu, 134).
Der: *agoniseală*, *agonisită*, *agonisitor*.

agriş – arbust cu fructe comestibile.
Mgh. *egres* „agrişă” (*Ribes uva-cripsa*) (Gáldi, 82; Cioranescu, 136), la rândul său din m.g.s. *agras* < v.fr. *aigras* < lat. *acrus* (cf. Cioranescu).
Berneker (II, 5) consideră că formele v.sl. *agres*, ceh. *agrest*, pol. *agrest* ar proveni din it. *agresto* „strugure verde”. Tot din italiană ar proveni alb. *grestë* şi sb. *greš*, *ogrešta* (cf. Miklosich, *Fremdw*., 73); cf. rus. *agrest*, *agrus* „agriş”. După Vasmer (I, 5) forma rusă provine din pol., ucr. *agrest* < it. *agresto*.
Formele prezentate mai sus nu par să provină din aceeaşi sursă, mai exact, unele ar putea proveni din italiană, altele din alte limbi, precum stră-româna. În mod evident, există o legătură între lat. *acrus* şi rom. **agriş** dar pe fond IE, fără să fie vorba, probabil, de un împrumut. Este un derivat din **acru** ca şi forma dialectală *acriş* „lapte acru, iaurt” sau *măcriş* (var. *macriş*) datorită gustului lor acru. Mgh. *egres* provine din română (v. **acru**).
Der: *agrişă*.

ągru (ar. şi mgl. *agru*) – câmp, ogor.
Lat. *agrum* (acuz. al lui *ager* „ogor”) (Puşcariu, 38; Candrea-Densusianu, 21; *REW*, 276). Formele română şi latină provin de la acelaşi radical PIE ***ag**'**ro-s** (Walde, I, 22); cf. umbr. *ager* „ogor”, skt. *ajrah* „ogor, arie”, gr. *αγρός* „ogor”, got. *akrs* „ogor”, v.g.s. *ackar*, n. g. s. *Acker*. Forma **agru** este azi rar întâlnită în daco-română, mult mai frecventă fiind forma **ogor** (v. **ogor**). Dată fiind răspândirea vastă a acestui radical în limbile IE, este de presupus că el a existat şi în fondul pre-latin.

agụdă – dudă.
V.sl. **agoda* (Hasdeu, 534). Forma slavă neatestată a fost dedusă din sb. *jagoda* „fragă”, dar rom. **agudă** nu poate proveni din sb. *jagoda*, care în principu ar fi trebuit să sune în rom. **iagodă*.
Rom. **agudă** derivă de la **acru** ca şi **agriş** şi **aguridă** (v. **agriş**, **aguridă**), datorită gustului acrişor al fructelor respective (v. **acru**).

aguręa – a prezice, a prevesti.
Lat. *a*(*u*)*gurare* (Densusianu, *Rom*., 28, 61; Puşcariu, 39; Candrea-Densusianu, 23, *REW*, 784; *DAR*; Cioranescu, 139). Cuvântul este rar folosit în Transilvania de vest.
Cioranescu respinge ipoteza lui Pascu (I, 178) precum că ar. *ugure* „profeţie” ar fi moştenit, considerându-l împrumut din turcă care, la rândul său, l-a preluat din ngr. *γουρί* < lat. *augurium*.

aguręidă (ar. *aguridă*, mgl. *guridă*) – viţă sălbatică.
Mgr. *αγουρίδα* de la *άγουρος* „verde” (Miklosich, *Fremdw*. 73; Cioranescu, 140); cf. alb. *aguridhë*, bg.

agurida. Formele mediogreceşti invocate de Miklosich nu sânt atestate în medio-greacă (cf. Lampe). Trebuie să provină din fondul illiro-tracic aşa cum rezultă şi din prezenţa acestei forme în albaneză şi bulgară. Este foarte apropiată ca formă de rom. **agudă** (v. **agudă**). Este un derivat al limbii române din **agru** (**acru**) cu suf. *-idă*, datorită gustului acru al strugurilor de viţă sălbatică. Din fondul pre-latin.
Der: *agurijoară* „plantă decorativă".

ạgust (var. *gust*, *gustar*, *agustru*, ar. *avgustu*, mgl. *avgust*) – luna august.
Lat.vulg. **agustus* (Puşcariu, 40; Candrea-Densusianu, 24; *REW*, 786); cf. alb. *gusht.* Forma modernă **august** este un împrumut recent din secolul al XIX-lea.

ah (var. *a*, *aha*) – interjecţie care exprimă durere.
Variantele *a* şi *aha* exprimă surpriză sau satisfacţie; cf. skt. *aho* „interjecţie de surpriză plăcută sau dureroasă". Pentru Cioranescu (142) este o creaţie expresivă. Asemănarea ca sens şi formă cu sanskrita ne îndreptăţeşte să credem că provine din PIE ***ā** „exclamaţie de mirare" (*IEW*, 1), respectiv, prin traco-dacă (v. **a**[1]).

ai (ar., mgl. *al'u*, ir. *ol'u*) – usturoi.
Lat. *alium* „usturoi" (Puşcariu, 47; Candrea-Densusianu; *REW*, 366; Cioranescu, 145); cf. alb. *aj*, skt. *alu-h*, *alukam* „rădăcină, bulb".
PIE ***alu**, **alō** „plantă, bulb amar" (*IEW*, 33) de la care provine şi lat. *alium*. Posibilă origine pre-latină.

aịdoma – la fel, întocmai; 2. aievea, într-adevăr.
V.sl. *vidomŭ* „vizibil" din v.sl. *videti* „a vedea", devenit în româneşte adverb având adăugat un *a* protetic (Cihac, II, 2; Cioranescu, 149).
Etimonul vechi slav indicat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). La Cihac apare şi forma rom. *avidoma*. Dacă acceptăm etimologia dată de Cihac, este dificil să explicăm prezenţa lui *a* protetic. În schimb, forme cu *a* protetic şi cu sens similar apar în sanskrită şi lituaniană; cf. skt. *aviš* „deschis în faţa ochilor", lituan. *avytis* „a se lăsa văzut".
În mod evident, toate aceste forme, inclusiv cea slavă, provin de la acelaşi rad. PIE ***ụedi-** „a percepe, a vedea" (*IEW*, 1125) (v. **vedea**). Prin urmare, sensul şi structura formelor sanskrită şi lituaniană ne fac să credem că rom. **aidoma** provine din fondul pre-latin.

aieptạ – 1. a se repezi, a se arunca; 2. a potrivi, a îndrepta.
Lat. **aiectare* din lat. *eiectare* „a arunca" (Puşcariu, 42; Candrea-Densusianu, 27; Cioranescu, 151). Diculescu (*Elementele*, 463) se îndoieşte, în schimb, de această etimologie şi propune gr. *ιάκτω* „a arunca". Ipoteza lui Diculescu pare adecvată, dar forma dată de el nu este atestată în limba greacă. Forma corectă în greacă este *ίάπτω* „a arunca", formă pe care Boisacq (364) o derivă din PIE ***(ii)-iaqŭ-io** şi pe care o consideră de origine obscură în limba greacă, unde are loc o trecere a labio-velarei *kŭ* la *p* ca şi în traco-dacă. După Boisacq, cognatul latinesc al acestei forme greceşti este *jacio* „a arunca". Dacă Boisacq îl consideră un împrumut în greacă, el nu menţionează sursa, dar aceasta nu poate fi decât din traco-illiră. Este evident că formele latină şi greacă sânt înrudite cu cea din limba română. Trecerea grup. PIE ***kt** la *pt* a fost un fenomen pre-latin (cf**. cuptor**, **noapte**). Din fondul pre-latin.

aiẹvea (ar. *aevea*, *naevea*) – 1. în realitate; 2. cu adevărat, într-adevăr; 3 ca şi cum s-ar întâmpla în realitate.
V.sl. *javiti* „a arăta, a prezenta" (Cihac, II, 153; Berneker, 34; Cioranescu, 152); cf. v.sl. *ave* „evident" (Berneker, I, 34).
Menţionăm că etimonul slav invocat de Cihac nu apare în Blagova. Pe de altă parte, *a* protetic nu poate fi explicat. Cihac îl asociază cu rom. a **ivi**; cf. lituan. *ovijus*, *ovitis* „a se arăta în vis". Asocierea cu rom. **a ivi**, precum şi cu v.sl. *javiti* şi lituan. *ovijus* este corectă, dar derivarea directă din v.sl. *javiti* nu este posibilă (v. **ivi**). Din fondul pre-latin.

aiụrea (ar. *al'urea*, mgl. *l'urea*, istr. *al'ure*) – 1. în alt loc, în altă parte, undeva, departe; 2. la intâmplare, fără sens.
Lat. *aliubi* (Creţu, 305; Candrea-Densusianu, 29; Cioranescu, 155); cf. fr. *ailleurs*, v.sp. *alubre*, port. *alhur*.

Pentru aceste forme neolatine se postulează un lat. **aliore* (*REW,* 347; Gamillscheg, 21). Cioranescu (155) crede că această formă nu ar sta la baza celei româneşti şi ar fi un compus. Pentru prima parte s-a încercat apropierea de lat. *ali-ubi* „oriunde", dar, pentru cea de-a doua parte, cercetătorii nu au putut cădea de acord. Cioranescu se gândeşte la un lat. ***(***vo***)***let*, dar nu este clar de ce ar fi existat o astfel de formă.

Lat. *ali-* provine de la PIE ***alio-s** „alt" (*IEW*, 25; Walde, I, 30), radical întâlnit în majoritatea grupurilor de limbi IE, în unele cu sens şi formă aproape identice cu româna de azi; cf. got. *aljar* „în altă parte, aiurea", v.eng. *ellor*, v.scand. *ellior* „în altă parte, aiurea", gall. *alla* „aliud", gr. *ἄλλος* „alt", v.ir. *aile* „alt".

G. Schmidt (1962, 70; cf. Lehmann, 28) susţine că formele germanice provin de la proto-gmc. **aljōr*, dar această formă proto-germanică este identică cu forma din latina vulgară propusă pentru forme neolatine ca fr. *ailleurs*, rom. **aiurea** etc. În ceea ce priveşte rom. **aiurea**, nu trebuie considerat că ar fi de origine germanică, întrucât trebuie să fi existat o formă identică în celtice şi traco-dacă. Din fondul pre-latin.

Der: *a aiura*, *aiurit*, *aiureală*.

ajụn (ar. *agiun* „a flămânzi") – 1. zi sau perioadă de timp care precede un eveniment; 2. zi în care se posteşte.

Lat. **aiunare* din *ieiunum* „post" (Meyer, *Alb. St*., 4, 88; Philippide, II, 645). Deşi lat. **aiunare* nu este atestat, forme verbale asemănătoare există în alb. *agjenoj* „a posti", sp. *ayunar* şi fr. *à jeun* de la un mai vechi *ajeun*, la care vocala iniţială *a* a fost percepută mai târziu ca prepoziţie (cf. Cioranescu), respectiv, *dejeuner*. Corominas (1, 428) derivă sp. *ayuno* de la un lat.vulg. **iaiunus*.

Walde (I, 674) propune un rad. PIE ***edi-unos** „privat sau lipsit de hrană", ca etimon al lat. *ieiunum* sau dintr-un IE ***ieiu-s**, ***iaiu-** „foame"; cf. skt. *adjunah* „vorace, lacom". În schimb, Glare (821) consideră lat. *ieiunum* cu origine necunoscută. Cu toate acestea, forma sanskrită este relevantă, formă care explică pe *a* protetic din prepoziţia PIE ***ad**. Prin urmare, trebuie să considerăm forma **adiunare* preluată din una din limbile vorbite în imperiu, formă bazată pe acelaşi radical ca şi lat. *ieiunum* şi skt. *adjunah*.

Deşi rom. **ajun**, **ajuna** se înrudeşte cu aceste forme, adevărata sa filiaţie este greu de stabilit. Totuşi, două par să fie alternativele posibile: fie a intrat în străromână din latina târzie, odată cu alte elemente creştine, iar prezumtiva formă latină provine dintr-un idiom pre-roman, fie acest radical a existat şi în traco-illiră. Ipoteza din urmă este întărită de existenţa formei sanskrite.

Der: *a ajuna*, *ajunare*.

ajụnge (ar. *agiung*, mgl. *jung*) – a sosi la destinaţie sau într-un anumit punct; 2 a egala pe cineva; 3. a realiza, a împlini.

Lat. *adiungere* „a uni, a lipi" (Puşcariu, 50; Candrea-Densusianu, 33; Cioranescu, 158). Panromanic.

Lat. *adiungo* este un compus din *ad* plus *iu(n)go* „a uni, a înjuga"; cf. skt. *aš*, *ašnoti*, *ašunte* „a ajunge, a obţine, a lua în posesie".

Der: *ajungere*, *ajuns*.

ajuţa (ar. *agiut*, mgl. *jut*, ir. *(a)jut*) – a da ajutor, a sprijini ceva sau pe cineva.

Lat. *adiutare* „a ajuta" (Puşcariu, 51; Candrea-Densusianu, 33; *REW*, 171; Cioranescu, 160); cf. it. *ajutare*, prov. *ajudar*, sp. *ayudar*, precum şi skt. *(an)-uti* „ajutor". Forma sanskrită, împreună cu cea latină, presupun un PIE ***uti-** „a ajuta, ajutor" din care au derivat aceste forme.

Der: *ajutor*, *ajutător*, *ajutare*, *a ajutora*, *ajutorare*.

al (*a*, *ai*, *ale*) – articol genitival.

Formă compusă din prep. *a* plus articolul hotărât *l* din *(ă)l* (al) (v. **ăl**, **ăla**, **acela**).

Der: *a*, *ai*, *ale*, *alor*.

alạc – specie de grâu care creşte în regiuni muntoase.

Mgh. *alakor* „alac" (Cihac, II, 475; Densusianu, *Rom*. 33, 273; Gáldi, 140); cf. lat. *alica* „alac". Cihac crede că mgh. *alakor* provine din lat. *alica* fără să dea alte detalii. Cioranescu (166) îl consideră cu origine obscură. Există şi forma sp. *alaga* „alac", pe care Corominas (1, 75) o derivă din lat. **alaca*; cf. alb. *lakër* „verdeaţă".

Forma latină este *alica* şi, după Walde (I, 29), provine din gr. *ἅλιξ* (gen. *ἅλικος*), cu acelaşi sens. Forma latină este de gen feminin, pe când în greacă este masculin ca şi în română. Păstrarea lui *l* intervocalic nu trebuie să ne facă să-l considerăm un împrumut relativ recent în limba română, deoarece există numeroase astfel de excepţii. Cum am arătat şi în alte cazuri (v. **bălan**), rotacizarea lui *l* intervocalic în limba română are loc doar în anumite situaţii, existând multe excepţii de la regulă. În cele mai multe cazuri, excepţiile se pot datora poziţiei accentului. Probabil că latina nu l-a împrumutat din greacă, formele respective fiind cognaţi în cele două limbi. În orice caz, forma românească pare să fie autohtonă. Mgh. *alakor* provine din română (cf. Edelspacher, 8).

alại (ar. *alae*) – 1. mulţime de oameni care însoţeşte o ceremonie, o paradă, o persoană de seamă.
Tc. *alay* (Şăineanu, II, 4; Roesler, 561, Cioranescu, 16); cf. ngr. *αλάι*, bg., scr. *alai*.

alạmă (ar. *malamă* „aur") – 1. aliaj de cupru şi zinc de culoare galben-aurie; 2 obiecte de alamă.
Ngr. *μαλάμα* „aur" (Cioranescu, 171); cf. alb. *malamë* „aur". Dispariţia lui *m* iniţial se datoreşte influenţei rom. **aramă** cu care se aseamănă ca sens şi formă.
Der: *a alămi*, *alămar*, *alămărie*.

alambịc (ar. *lămbic*) – aparat pentru distilarea alcoolului.
Fr. *alambic* (Cioranescu, 172); it. *lambico*, ngr. *λαμπίκος*, bg. *lambik*. Formele din limbile balcanice, inclusiv cea din aromână provin din italiană.
Der: *alambica* „a face foarte subtil", *alambicat* „subtil".

alandạla – pe dos, în dezordine.
Ngr. *άλλ'αντ'άλλον* „unul în locul celuilalt" (Philippide, *Principii*, 146; *DAR*; Gáldi, *Les mots*, 142; Cioranescu, 173).

alặturi (var. *alăturea*) – lângă ceva sau cineva.
Lat. *ad latera* (*REW*, 4934; Cioranescu, 175).
Forma **latera* nu este atestată în latină, ci doar *lateralis* din *latus* „lat". Prin urmare, pare mult mai firesc să-l considerăm un derivat al limbii române din *a*(*d*) plus *lături* (pl. de la **latură**) (v. **latură**).
Der: *a alătura*, *a înlătura*.

alb (ar. *albu*, mgl. *alb*) – de culoarea zăpezii sau a laptelui.
Lat. *albus* „alb" (Puşcariu, 55; Candrea-Densusianu, 36; *REW*, 331; Cioranescu, 176).
PIE ***albho-** „alb" (*IEW*, 30); cf. hitt. *alpa-as* „nori", *ali* „alb", gr. *αλφός*, umbr. *alfu*, cymr. *elfydd*, v.g.s. *albiz*, gall-rom. *Albion* „Brittania", m.ir. *Albbu* „Brittania", lituan. *alvas*, toate cu sensul de *alb*.
O formă **albu* trebuie să fi existat şi în traco-dacă, mai ales că se constată o largă răspândire a acestui radical în limbile italice şi celtice cu care traco-daca era înrudită, radical de la care provine şi top. dacic *Apulum* (cf. *Apulum*). De asemenea, numele vechi al lui Apollo vine de la *Aplu*, care la rândul său derivă de la acest rad. PIE. Radicalul apare şi în antroponima tracică; cf. *Albos Proklou* (Samsaris, în *Noi, Tracii*, 24, 1991).
Der: *a albi*, *albeaţă*, *albitură*, *albeţe*, *albicios*, *albinos*, *albineţ*, *albişor*, *a înălbi*, *înălbeală* etc.

albạstru (ar. *albastru* „cenuşiu, fumuriu") – care are culoarea cerului senin.
Lat. **albaster* de la *albus* „alb" (Puşcariu, 56; Candrea-Densusianu, 37; *REW*, 319; Cioranescu, 177). Ipoteza nu poate fi acceptată, mai ales că rom. **alb** nu pare să provină din latină (v. **alb**). Prin urmare, rom. **albastru** trebuie considerat un derivat din **alb**, probabil cu sensul iniţial de „cenuşiu, fumuriu", sens păstrat în aromână (v. **alb**).
Der: *a albăstri*, *albăstrea*, *albăstreală*, *albăstriu*, *a înălbăstri* etc.

ạlbie – 1. vas alungit făcut de obicei dintr-un trunchi scobit; 2. matca unui râu; 3. adâncitură în scoarţa pământului.
Lat. **alvea* (Puşcariu, 58; Candrea-Densusianu, 43; *REW*, 320; Cioranescu, 178). Există lat. *alveus* „albie de spălat, ciubăr", o altă formă feminină de la un lat. **alvea* dar nu avem în nicio altă limbă romanică. În schimb, sp. *alveo* este formă masculină ca şi cea latină.

PIE ***aldh-** „albie” (*IEW*, 31); cf. v.scand. *alda* „albie”, norv.(dial.) *olda*, lituan. *aldjia* „albie de râu”.
În traco-dacă, dentala (aspirată sau neaspirată) sonoră PIE ***d**(**h**), precedată de o lichidă a devenit bilabiala sonoră *b*, ca şi în cazul rom. **vorbă**, fenomen paralel în latină (cf. lat. *verbum*), ceea ce dovedeşte încă odată înrudirea celor două limbi (v. **barbă**, **vorbă**).
Este demn de remarcat că forma lituaniană, nu numai că este foarte apropiată de cea din limba română, dar are şi sensul de „albie de râu”, sens care se regăseşte, din câte ştim, doar în română. Origine traco-dacă.
Der: *albiuță*, *albioară*.

albșnă (ar. *alg'ină*) – insectă care produce miere şi ceară (*Ophris cornuta*).
Lat. **alvina* (Puşcariu, 59; Candrea-Densusianu, 48; *REW*, 389; Cioranescu, 179). Lat. **alvina* nu este atestat, există doar lat. *alveus* „albie de spălat, ciubăr” de la care se crede că ar proveni **alvina* (v. **albie**).
Această ipoteză nu poate fi admisă. Pe de o parte, datorită faptului că sensul este cu totul diferit, iar pe de altă parte, pentru că presupusul etimon latin nu este atestat şi nu există forme similare în alte limbi neolatine.
PIE ***bhei-** „albină” cu prelungiri în **n**, **k**, **t** (*IEW*, 116). Rom. **albină** provine de la PIE ***bhei-**, cu prelungirea în **-n**, prin urmare, un IE ***bheina**, apoi **bina* (cf. v.g.s. *bini)*. De asemenea, în alte limbi indo-europene avem forme cu prelungire în **-t**; cf. alb. *bletë*, lit. *bité*, v.pr. *bité* sau cu prelungire în **k**; cf. v.ir. *bech*, toate cu acelaşi sens.
Este bine cunoscut faptul că dacii erau mari crescători de albine şi este greu de presupus că rom. **albină** provine de la un derivat secundar al lat. *alveus* care în română nu a dat **albie**, dar, în schimb, a putut da **albină**.
Pe de altă parte, Walde (I, 57) asociază lat. *apis* cu o serie de alte forme care conduc la un alt posibil radical; cf. gallo-rom. *amella* < **ampella*, gr. *ἔμπις* „ţânţar”, n.pers. *ang*. „albină”, n.g.s. *imbi* „roi de albine”, v.sl. *bičela* < **bikela*, bask. *abia* „ţânţar, insectă care înţeapă”. Ţinând cont de toate aceste forme se poate reconstitui un alt radical IE ***ambela**, ***ampela**, ulterior celui reconstituit de J. *IEW* şi mult mai apropiat de rom. **albină**, care ar putea fi rezultatul metatezei între nazala *m* şi lichida *l*. Provine din fondul pre-latin.
Der: *albinar*, *albinărel* „o pasăre”, *albinărie*, *albinărit*.

alcătui – 1. a face, a construi, a înjgheba; 2. a forma împreună, a constitui.
Mgh. *alkot-ni* „a crea, a procrea” (Cihac, II, 475; Cioranescu, 183).
Etimonul maghiar indicat de Cihac nu este compatibil din punct de vedere semantic. Pe de altă parte, rom. **alcătui** pare să aibă un cognat în skt. *šlok*, *šlokate* „a compune, a fi compus”. Din forma română şi cea sanskrită se poate reconstitui un rad. PIE ***olk-at-** „a alcătui, a aduna”. Din fondul pre-latin.
Der: *alcătuire*, *alcătuială*, *alcătuitor*.

alchimie – ramură a chimiei din Evul Mediu şi Renaştere preocupată de transmutarea metalelor obişnuite în aur şi cu găsirea pietrei filosofale.
Din lat.med. *alchimia* < arab. *al-kimia* < gr. *χημεία* „transmutare” (v. **chimie**).
Der: *alchimist*.

alde – articol nehotărât invariabil cu sensul „de felul, oameni ca”.
Este o formă compusă din pronumele demostrativ **ăl** şi prep. **de** (cf. Cioranescu, 163).

aleân – 1. durere sufletească; 2. sentiment de duioşie; 3. duşmănie, pică.
V.sl. *alinŭ* „perfid, viclean” (Cihac, II, 2) sau mgh. *ellén* „contra” (*DAR*, Cioranescu, 1869).
Niciuna din aceste etimologii nu este convingătoare. V.sl. *alinŭ* nu poate constitui etimonul rom. **alean**, în primul rând din motive semantice, în al doilea rând, întrucât este vorba de o schimbare de categorie gramaticală de la adjectiv la substantiv.
Propun ca etimon al rom. **alean** PIE ***lei-** „a intra, a reduce, a dispărea”, **lei-no** „slab, slăbit” (*IEW*, 661); cf. gr. *λιναμαι* „a se da la o parte, a evita delicat”, got. *af-linnan* „a goli, a pleca”, got. *bi-linnan* „a ceda, a termina”, v.ir. *linna* „a lăsa să se termine, a încetini”, m.ir. *lian* „moale”. Acest rad. PIE este apropiat de sensurile 1 şi 2 ale rom. **alean**, iar sensul 3 este o contaminare cu v.sl. *alinŭ* „perfid,

viclean", ceea ce ar da, în mică măsură, dreptate şi lui Cihac. Este evident că primele două sensuri ale rom. **alean** se apropie ca sens de originalul PIE.

alęge (ar. *aleg*, *aleadzire* (*alepşu*, *aleaptă*)) – 1. a opta pentru ceva sau cineva, a-şi fixa preferinţele; 2. a se separa, a ieşi în evidenţă, a se deosebi.
Lat. **allegere* (Puşcariu, 60; *REW*, 364). După Cioranescu, s-ar fi păstrat şi în italiană *alleggere*, dar acest verb nu există în italiană, cum nu există nici *allegere* în latină, ci doar *eligere*, fără dublu *l*, cum apare în forma inventată **allegere*, în virtutea ideii că *l* simplu latinesc intervocalic s-a rotacizat în română.
Rom. **alege** este, fără îndoială, înrudit cu lat. *eligere*. Lat. *eligere* provine de la *lego*, *-ere* „a aduna, a alege" care la rândul său provine din PIE ***leg-**, **leg**'- „a culege, a aduna"; cf. gr. *λέγω* „a aduna, a culege, a număra, a citi", alb. *mb-leth* „a aduna, a culege". Este posibil ca verbul rom. **alege** să fie o formă compusă din prepoziţia *ad* şi *lege*, ceea ce ar explica nerotacizarea lui *l* intervocalic (cf. lat. *eligere* < **ex-legere*), fiind deci format pe principiul compunerii, ca şi în latină şi albaneză, dar cu prefixe diferite. De altfel, româna mai are un compus de la acelaşi rad. PIE, a **culege** cu corespondentul lat. *colligere* cu acelaşi sens (v. **culege**). Pare să provină din fondul pre-latin.
Der: *alegere*, *alegător*.

alęi (var. *alelei*, ar. *alai*) – exclamaţie (precedând o invocaţie) care exprimă mânia, părerea de rău sau entuziasmul.
Suidas spune că *eleleu* era „strigăt de război" (cf. Cioranescu, 189); cf. bg. *olele*.
PIE ***alā** „interjecţie folosită pentru a atrage atenţia cuiva" (*IEW*, 29); cf. skt. *alala*, gr. *αλαλά*, *αλαλαί* „alelei, ura", gr. *ελελεῦ* „strigăt de războ, de durere", n.g.s. *hallo*, v.eng. *hallo*, *halloo*, lituan. *aluoti* „a striga alelei". Este, prin urmare, o formaţie expresivă mergând până la PIE. Prezenţa acestei interjecţii în mai multe limbi IE confirmă vechimea ei. Provine din fondul pre-latin.

alergą (ar. *alag*, mgl. *lag*) – a merge cu viteză, a goni, a fugi; 2 a se grăbi; 3.a umbla după treburi.
Lat. **allargare* din *largus* (Philippide, II, 539; Puşcariu, 61; Candrea-Densusianu, 952; *REW*, 352).
În albaneză, există două verbe similare ca formă: cf. *ljargon* „a pleca, a se despărţi" şi altul *largo* cu sensul „a (se) muta, a (se) deplasa". Pe de altă parte, it. *allargare* „a (se) mări, a (se) lărgi" nu are aceeaşi origine cu rom. **alerga**, fiind un derivat din *largo*. Cioranescu (192) îl consideră cu origine nesigură.
PIE ***leg-** „a curge, a (se) scurge, a (se) topi" (*IEW*, 659); cf. v.ir. *legaim* (I, sg.) „a (se) scurge, a (se) topi, v.isl. *lekr* „scurgere", m.g.s. *lecken* „izvor, râu", arm. *lič* < **legia* „mlaştină", lituan. *lekti* „a fugi, a alerga".
Fără îndoială că rom. **alerga** provine de la acest radical PIE. La formele sud-dunărene nu apare lichida *r*, prin urmare prezenţa lichidei *r* în forma daco-română este o epenteză relativ târzie, forma stră-română fiind **alegare*, apropiată de ar. *alag*. Sensul iniţial a fost acela de „curgere (scurgere) a unui lichid", precum şi acela de „curs de apă", pentru ca apoi să însemne a **alerga** ca şi în litunaniană. Din fondul pre-latin.
Der: *alergare*, *alergător*, *alergătură*, *alergat*.

alică (var. *alic*, ar. *hăliche*) – 1. pietricică, bucăţică de cărămidă; 2. proiectile sferice folosite la armele de vânătoare.
Ngr. *χαλίκι* „pietricică" (*DAR*; Cioranescu, 198); cf. alb. *halič*.

alifię (ar. *alfie*) – unguent.
Ngr. *αλουφή* (Roesler, 564; Cioranescu, 200).

alinạ – 1. a potoli, a uşura; 2. a (se) domoli.
Lat. **allenare* (Puşcariu, 62; Candrea-Densusianu, 989; Rosetti, I, 79).
Forma latină nu este atestată, în schimb, sard. *allenare* este citat ca formă corespondentă a rom. **alina**, dar sensul din sardă este complet diferit, acela de „a instrui, a învăţa, a dresa". Cu alte cuvinte, forma sardă nu are nimic în comun cu rom. **alina**. Prin urmare, **alina** nu poate proveni din lat. **allenare*.
În schimb, trebuie asociat cu **lin**, la rândul său din PIE ***leno-** „slab, moale" (*IEW*, 667) (v. **alinta**, **lin**). Din fondul pre-latin.
Der: *alinare*, *alinat*, *alinător*, *alinătură*.

alintă – 1. a dezmierda, a mângâia; 2. a (se) răsfăța; 3. a se mişca încet şi grațios.
Lat. **allentare* de la *lenis* „moale, încet” după Candrea-Densusianu (990) sau din lat. *lentus* după Puşcariu (64) şi *REW* (257); cf. it. *allentare* „ a (se) slăbi, a (se) relaxa”. Ca şi în cazurile de mai sus, nu poate fi vorba de o origine comună a acestor forme, ci de formațiuni interne în fiecare din aceste limbi, cu sensuri diferite.
Trebuie considerat un derivat al limbii române din *lin*, la rândul său din PIE ***leno-** „slab, moale” (*IEW*, 667) (v. **alina**, **lin**, **lene**, **linişte**). Provine probabil din fondul pre-latin ca şi precedentul.
Der: *alint*, *alintare*, *alintătură*, *alintător*.

alişveriş (ar. *alişverişe*, mgl. *alişvăroş*) – comerț, negoț.
Tc. *alişveriş* < *alıs* „dar” şi *verıs* „a lua” (Roesler, 587; Şăineanu, II, 17; Cioranescu, 209); cf. ngr. *αλισβερίσι*, alb. *alishverish*, bg. *ališveriš*.

alo – exclamție folosită la telefon.
Fr. *allo* < eng. *hello* (Cioranescu, 214).

alocă – a atribui, a acorda.
Din fr. *allouer* şi lat. *locare* (Cioranescu, 215).
Der: *alocație*.

alt (ar., mgl. *altu*, istr. *ot*) – 1. diferit, celălat; 2. al doilea termen al unei antonomii.
Lat. **altru* din *alter* „alt” (Puşcariu, 67; Candrea-Densusianu., 48; *REW*, 382); cf. osc. *allo*, *altram*, cymr. *arall*, alb. dial. *jetër*, gr. *ετεροϛ*, lituan. *autra* (adv.) „în al doilea rând”, arm. *ail* „alt”. Panromanic; cf. sard. *altu*.
Toate aceste forme au sensul de „alt” şi provin de la PIE ***alio-s** „alt” (*IEW*, 25; Walde, 1, 30). Alte forme IE: cf. gr. *άλλοϛ* „alt”, got. *aljar* „în altă parte, aiurea”, v.ir. *aile* „alt”, cymr. *ail* „alt”, gall. *alla* „aliud”, bret. *all* „alt” etc. Deşi este apropiat de latină, forme similare avem în multe alte limbi indo-europene.

altar (ar. *altar*, *altare*) – 1. parte a bisericii despărțită de naos prin catapeteasmă, unde se oficiază liturghia; 2. ridicătură de piatră, de lemn sau de pământ unde se aduceau jertfe zeilor.
Lat. *altarium* „partea superioară a altarului pe care se ardeau jertfele” (Puşcariu, 68; Candrea-Densusianu, 49; *REW*, 381); cf. alb. *liter*. Panromanic.
Pe lângă *altar*(*ium*), există în latină şi forma *ara* – „altar sau bloc de piatră situat în temple, case sau la răspântii pe care se aduceau jertfe sau se ardeau miresme în cinstea zeilor” – care provine de la acelaşi rad. PIE ca şi a **arde** (v. **arde**).
Rom. **altar** nu provine din v.sl. *olŭtarĭ* aşa cum se crede (cf. Miklosich, *Slaw*. *Elem*., 33; Cihac, II, 227; Gáldi, 148), ci acesta din urmă (având în vedere epenteza lui *ŭ*, conformă cu caracterul limbii slave vechi) provine dintr-o formă românească mai veche *oltariu* (*altariu*); cf. v.sl. *olŭtarĭ* (Blagova, 411), precum şi bg., scr., rus., ceh., mgh. *oltar*. Forma a intrat în stră-română din latină odată cu alte elemente creştine.

altiță – broderie lată pe umerii iilor.
Din scr. *latica* (Cihac, II, 24; Hasdeu, *Etym*.). Lat. *altitia* „înălțime” (Cioranescu, 219); cf. it. *altezza* „înălțime”.
Forma lat. *altitia* este rar întâlnită. Cioranescu justifică ipoteza sa prin faptul că sânt denumite cu acest termen doar broderiile din partea de sus a cămăşii sau a mânecilor, ceea ce pare să justifice originea acestui termen. Forma scr. *latica* provine din română prin metateza lichidei, fenomen specific limbilor slave. Rom. **altiță** provine de la acelaşi radical ca şi **înalt** (v. **înalt**).

ațltfel – 1. în alt chip, în alt mod; 2. cu toate acestea, în plus; 3. dacă nu, în caz contrar.
Este o formă compusă din **alt** plus **fel** (v. **alt** şi **fel**).

altmințeri (var. *altminterea*, *altmintrelea* etc) – în alt mod, altfel.
Lat. *alia mente* (Cipariu, *Gramm.,* II, 40; Hasdeu, *Etym*.; Puşcariu, 44; Puşcariu, *Dacor*., 3, 397; Candrea-Densusianu, 1133; Rosetti, I, 114; Cioranescu, 220). Primul component alt indică faptul că este un derivat al limbii române din **alt** şi **minte** ca şi a **aminti** (v. **alt**, **minte**).

altoi – 1. a introduce o ramură a unei plante în țesutul alteia; 2. a bate, a lovi.
Mgh. *oltvány* „a altoi” (Gáldi, 83; Cioranescu, 221).
Der: *a altoi*, *altoială*, *port-altoi*.

aluạt (ar. *aluat*, *aloat*, mgl. *luțol*, ir. *aluot*) – 1. pastă din făină, apă, grăsime etc; 2. pastă; 3. drojdie, dospeală.
Lat. **allevatum* < *allevare* „a (se) ridica” (Puşcariu, 69; Candrea-Densusianu, 1008; *REW*, 360).
Presupusul etimon latin nu este atestat în latină şi nu are corespondenți în limbile romanice. Rom. **aluat** provine din PIE ***lei-** „moale, lipicios, cleios” (*IEW*, 662), cu prelungire în **t**, ***lei-t**. Forme cu prelugire în **t** există în limbile baltice; cf. lituan. *lyteti* „a atinge, a întinde”, let. *làitêt* „a întinde”. Forma mgl. *luțol* nu poate fi explicat prin lat. **allevatum*. Rom. **aluat** provine de la acest radical prefixat cu *a* din prep. PIE ***ad-** „la”. Din fondul pre-latin.

alụnă (ar. *alună*, ir. *alure*) – fructul alunului (*Corylus avellana*).
Lat. **abellona* din *abellana* „alună” (Puşcariu, 70; Candrea-Densusianu, 51; *REW*, 17); cf. it. *avellana*, sp. *avellana*, cat. *vellana*, prov. *aulona*. It. *avellana* provine din lat. *abellana*.
Se presupune că lat. *abellana* provine de la top. *Abella* (it. *Avella*). Cert este că forma mai veche latină pentru **alună** era (*nux*) *auellana* (cf. Walde, I, 3) unde *u*, aici o semivocală, a devenit ulterior *b* în latină. Nu este exclus ca top. *Abella* să provină de la *abellana*, şi nu invers cum se crede, deoarece toponimele şi hidronimele vechi îşi trag numele de la o realitate deja existentă. Această lipsă a lui *b* intervocalic în latina veche ar explica, cel puțin în parte, de ce acest *b* (*v*) a „dispărut” din română (v. **cal**). Pe de altă parte, amintim că acest sunet nu a dispărut în poziție intervocalică atunci când el a existat în PIE (v. **abur**, **avea** etc.).
Der: *alun*, *aluniş*, *aluniță*, *alunel*, *alunar*.

alunecạ (var. *a luneca,* ar. *alunic*) – a se deplasa pe o suprafață netedă, lucioasă; 2. a se deplasa de la loc.
Lat. *lubricare* (Philippide, *Principii*, 98; Puşcariu, 997; Candrea-Densusianu, 1021; Pascu, I, 38; *REW*, 5132; Cioranescu, 4944) sau lat. **lunicare* < *luna* (Meyer, *Alb. St*., 4, 36). Niciuna dintre aceste etimologii nu poate fi corectă. În primul caz, etimologia nu este adecvată din punct de vedere fonologic, în al doilea caz, din punct de vedere semantic, dacă admitem un **lunicare* derivat din *luna*.
PIE ***lei-** „alunecos, unsuros, a aluneca” (*IEW*, 662); cf. skt. *linati* „a sta întins, a se cuibări”, skt. *lindu* „alunecos”, lat. *lino* „a mânji”, v.ir. *lenaid* „a urma (pe cineva)”, lituan. *lendu*, lişti „a aluneca”. Radicalul apare în mai multe limbi IE cu prelungire în nazală, IE ***slimno** „alunecos”; cf. v.ir. *slemun* „moale, alunecos”, m.g.s., v.sax. *slim* „flegmă, mucus”, eng. *slime* „noroi, substanță gelatinoasă”, let. *slienas* „salivă”, v.sl. *sliny* „mucus”. Rom. a **aluneca** provine de la acest rad. PIE cu prelungire în *n*, ca şi în latină, sanskrită şi grupul balto-slav, cu suf. verbal *-eca*. Provine din fondul pre-latin.
Der: *alunecare*, *alunecos*, *alunecuş*, *alunecat*, *alunecătură*.

alungạ – a goni, a îndepărta.
Lat. **allongare* (Puşcariu, 71; Candrea-Densusianu, 1024; *REW*, 1853; Cioranescu, 234). Cioranescu citează în favoarea acestei etimologii it. *allongare* care, de fapt, nu există în italiană. Avem doar lat. *elongare* „a se lungi, a se alungi”, evident un derivat al lui *longus*. Sensul din limba română este complet diferit şi nu poate avea nimic în comun cu lat. *elongare*, cu atât mai puțin cu **allongare* care nu este atestat. Prin urmare, originea rom. **alunga** trebuie căutată în altă parte.
Rom. **alunga** trebuie asociat cu lat. *abigo* „a alunga”, fiind o formă compusă ca şi acesta. Lat. *abigo* este o formă compusă din *ab-* şi *ago* „a mâna”, format pe acelaşi principiu cu gr. *απάγω* „a alunga” şi skt. *apa-ajati* „a alunga”, toate provenind din PIE ***apo-** „înapoi, după” (*IEW*, 53) şi PIE ***ago-** „a mâna” (*IEW*, 4), deci o formă compusă ***apo-ago** sau ***apago**. În aceeaşi manieră, rom. a **alunga** provine de la aceeaşi formă compusă, printr-un mai vechi **aplago*, apoi cu epenteza lui *n* **aplongo* şi cu căderea ulterioară a lui *p*. Nu este clar de ce a avut loc epenteza lui *n*, poate prin contaminare cu **lung**.

Având în vedere cognaţii din latină, greacă şi sanskrită cu sens identic, formaţi pe acelaşi principiu, putem avea certitudinea că rom. **alunga** provine de aici. Epenteza lui *n* este, totuşi, destul de firească, deoarece secvenţa *-ung-* şi în general grupul *un* plus oclusivă sânt destul de frecvente în limba română. Provine din fondul pre-latin.
Der: *alungare*, *alungător*.

amạn – iertare, milostenie.
Tc. *aman* < arab. *āman* (Şăineanu, II, 18; Cioranescu, 228); cf. alb., bg. *aman*. Fr. *aman*, sp. *amán* provin direct din arabă (cf. Cioranescu).

amanẹt (ar. *amânete*, mgl. *amanet*) – garanţie, cauţiune.
Tc. *amanet*, *emanet* (Roesler, 587; Şăineanu, II, 19; Cioranescu, 230); cf. ngr. *αμανέτι*, alb., bg., sb. *amanet*.
Der: *a amaneta*.

amạnt – iubit.
Fr. *amant* (Cioranescu, 231) din lat. *amans*, *-its* < *amare* „a iubi”.

amạr (ar. *amar*, mgl. *(an)mar*, ir. *amår*) – 1. care are gustul specific fierii sau al pelinului; 2. tristeţe, suferinţă.
Lat. *amarus* „amar” (Puşcariu, 73; Candrea-Densusianu, 53; *REW*, 406; Cioranescu, 233); cf. it. *amaro*, fr. *amer*, sp. *amargo*, vgl. *amnar*.
Forma există şi în limbile celtice; cf. m.ir. *amar* „necaz, suferinţă”. De remarcat că acest sens există şi în limba română, iar derivatele rom. **amar** (*amărâciune*, *a amărî*, *amărât*) au doar acest sens.
PIE ***am-ro** „amar” (Walde, I, 35).
Der: *a amărî*, *amărâciune*, *amărât* etc.

amatọr – 1. iubitor, doritor de; 2. diletant.
Fr. *amateur* (Cioranescu, 234) din lat. *amator* „iubit, aman” < *amare* (v. **amant**).
Der: *amatorism* „diletantism”.

amăgi (ar. *amaie* „vrajă”) – 1. a înşela; 2. a ispiti, a ademeni.
Gr. *μαγεύω* „a vrăji, a lega cu farmece” (Hasdeu, *Etym*.; Diculescu, *Elem*., 474; Rosetti, II, 66; Cioranescu, 227). Cioranescu, ca în multe alte cazuri, traduce eronat sensul din limba română în spaniolă pentru a coincide cu sensul verbului din greaca veche. În acest caz, rom. a **amăgi** este tradus prin *hechizar* „a vrăji, a lega cu farmece”, sens inexistent în română.
Forma greacă stă în legătură cu numele tribului medic al magilor, menţionat de Herodot (1, 101). Boisacq (597) consideră că gr. *μάγοι* provine din persană împreună cu verbul respectiv; cf. v.pers. *maguš* „mag”. Magii constituiau casta preoţilor la vechii mezi având apanajul tuturor ştiinţelor vremii: interpretarea viselor, medicină, necromanţie etc. Prin urmare, nu este la origine un radical grecesc.
Originea acestui verb trebuie să fie autohtonă, de la acelaşi radical de la care provine şi v.pers. *maguš*, cu *a* epentetic, atât de frecvent în limba română şi care trebuie să provină din PIE ***ad**. Este important să arătăm că forma nu este prezentă în latină sau în altă limbă neolatină, cu excepţia sard. (logud.) *ammajare* „a vrăji”, care este şi în acest caz element pre-roman şi deci nu provine din greacă. Vocala *a* în poziţie iniţială şi nazala dublă în sardă confirmă ipoteza că ambele forme (română şi sardă) au aceeaşi origine şi sânt compuse pe baza aceluiaşi principiu de la un **ad-mag-*, cu sensul original de a „vrăji, a face farmece”, ca şi în greacă de altfel, sens care nu se mai păstrează în limba română modernă. T. Papahagi (88) consideră că ar. *amaie* provine din gr. *μάγια* „vrăji”, fără să facă legătura cu forma daco-română sau cu celelalte forme menţionate mai sus. Din cele arătate, se poate spune că rom. a **amăgi** provine din fondul pre-latin.
Der: *amăgire*, *amăgeală*, *amăgitor*, *amăgit*, *a dezamăgi*, *dezamăgire*.

amănụnt – element secundar, neesenţial.
De la *mărunt*, prefixat cu *a* (cf. Cioranescu, 232) (v. **mărunt**).
Der: *a amănunţi*, *amănunţit*, *amănunţime*.

amână (ar. *amân*) – 1. a hotărî îndeplinirea unei acţiuni pentru un moment ulterior celui stabilit; 2. a duce cu vorba.

Lat. **ad mane* (Puşcariu, 79; *REW*, 2924). Cioranescu (249) se gândeşte la un derivat adverbial **amâne*, pornind de la acelaşi lat. **ad mane*. În realitate, trebuie să fie un derivat al unui radical mai vechi, prezent şi în albaneză; cf. alb. *mënoj* „a amâna", de la un radical comun proto-traco-illiric, la rândul său din PIE ***men-** „a rămâne, a se opri" (*IEW*, 729) (v. **rămâne**). Din fondul pre-latin.
Der: *amânare*, *amânat*.

amândoi (ar., istr. *amândoi*) – şi unul şi altul, ambii.
Lat. *ambo duo* > **ambo dui* (Puşcariu, 80; *REW*, 411; Cioranescu, 250). Forme similare există în alte limbi neolatine: cf. engad. *amenduos*, prov. *amdui*. Amintim că ambele elemente ale acestei forme compuse le regăsim la PIE.
PIE ***ambho** „amândoi" (*IEW*, 34); cf. skt. *ubhau*, av. *uwa*, gr. *αμφί*, lat. *ambo*, lituan. *abu*, got. *bai*, toch. A *ampi*, *ampe*, toate cu sensul primar din PIE, precum şi PIE ***duo** „doi" prezent în toate limbile IE. Prin urmare, putem spune că rom. **amândoi** este o formaţie internă din cei doi radicali PIE, indicaţi mai sus, de la un mai vechi **ambhe-dui*, **ambe-doi* > rom. *amân-doi* (v. **doi**).

ambalaj – 1. a împacheta; 2. acţiona, a pune în mişcare.
Fr. *amballer* (Cioranescu, 235)
Der: *ambalaj*.

ambiţie – dorinţă, aspiraţie.
Fr. *ambition* (Cioranescu, 238) din lat. *ambitio*; cf. it. *ambizione*, eng. *ambition*.
Der: *a ambiţiona*, *ambiţios*.

ambuscadă – acţiune de luptă în care inamicul este luat prin surprindere; 2. loc special amenajat în scopul executării unei ambuscade.
Fr. *embuscade* (Cioranescu, 239) dintr-un radical gmc. **busk*.

amendă – pedeapsă în bani.
Fr. *amende* (Cioranescu, 241) din lat. *emendare* „a corecta" < *mendum* „greşală".
Der. *a amenda*, *amendabil*, *amendament*.

americă (ar. *amiricancă*, mgl. *americă*) – pânză de bumbac.
De la *America* (Cioranescu, 243).

ameninţa – 1. a manifesta intenţia de a face rău cuiva; 2 a face gesturi de ameninţare; 3. a constitui o primejdie pentru cineva.
Lat. **amminaciare* < *minaciae* „ameninţare" (Puşcariu, 77; *REW*, 5584; Cioranescu, 242); cf. it. *minacciare*, prov., cat. *menassar*, fr. *menacer*, sp. *amenazar*. La aceste forme trebuie adăugat alb. *mënirë* „a ameninţa".
Dicţionarul etimologic italian al lui De Mauro-Mancini (1250) consideră un lat. **minaciare* ca etimon pentru it. *minacciare*, în timp ce sp. *amenaza* ar proveni dintr-un lat. vulg. **minacia* (cf. Corominas). Walde (II, 90) asociază lat. *mino*, *-are* cu *minae* „ameninţări".
Toate aceste forme provin din PIE ***men-** „a călca, a presa, a începe, a lovi, a împinge" (*IEW*, 726). Rom. **ameninţa** provine din acest radical, dar probabil că nu prin intermediar latin.
Der: *ameninţare*, *ameninţat*, *ameninţător*.

amestecă (var. *a mesteca*, ar. *ameastic*) – 1. a se uni într-un tot; 2. a schimba ordinea, a încurca; 3. a se pierde printre alţii.
Lat. **ammixticare* < *mixtus* „amestec" (Candrea-Densusianu, 1086; Pascu, I, 115; *REW*, 5617; Cioranescu, 244).
PIE ***mei-k** „a amesteca" (*IEW*, 714). PIE ***mei-k** apare cu temele ***meisko-** şi **meikro-** în diverse limbi IE; cf. skt. *mekşayati* „a amesteca, a agita (III, sg.)", av. *mišra*, *minašti* „ a amesteca" (III, sg.), gr. *μείξω* „a amesteca (I, sg.)", lat. *misceo*, v.ir. *mesc* „beat, băut", m.ir. *mescaid* „a amesteca (III, sg.)", cymr. *mysgu* „a amesteca", v.g.s. *miskan* „a amesteca", lituan. *miešiu* „a amesteca", v.bg. *mešo*, *mešiti* „a amesteca". După cum vedem, acest rad. PIE apare în toate grupurile de limbi IE şi, prin urmare, nu este necesar să inventăm o formă latină atunci când ea nu există.
Rom. a **amesteca** provine de la PIE ***meisko**, printr-o formă mai veche **misk-ika* cu trecerea velarei k la t,

prin procesul de dezasimilare şi bine-cunoscuta prefixare cu *a*, *(a)-mestika*. Suf. verbal *-ica*, *-ca* este frecvent în limba română la verbe de origine latină şi la cele de origine geto-dacică (cf. **adulmeca**, **ridica**). În mod inutil, variantei a **mesteca** i s-a căutat originea în lat. **mixticare* (Puşcariu, 1063, Candrea-Densusianu, 1085, *REW*, 5617).
Ambele forme au aceeaşi origine în PIE ***meik-** „a (a)mesteca", cu tema în **-sko** (*IEW*, 714). Apropiate de formele româneşti sânt nu numai lat. *misceo* „a amesteca" şi *mastico* „a mesteca", dar şi lituan. *mišti* „a amesteca", lituan. *mištoke* „putinei (de bătut untul), malaxor" (v. **mesteca**).
Der: *amestecat*, *amestecător, amestecătură*.

ameți – 1. a fi cuprins de amețeală; 2. a (se) zăpăci; 3. a (se) îmbăta uşor.
Lat. **ammatiare* < **mattus* (cf. it. *matto* „nebun") (Puşcariu, *ZRPh*., 32, 717); cf. it. *ammazzare* „a ucide" sau lat. **ammatteare* < **mattea* „băț, par" (Cioranescu, 245).
Este mai mult decât evident că acest verb românesc nu provine din latină, „etimonul" indicat de Puşcariu fiind total inadecvat. În greacă există verbul *μετύω* „a fi beat, amețit", precum şi *μέθη* „beție". Chantraine (676) asociază aceste forme greceşti cu *μέδυ* „mied, vin".
Prin analogie, rom. a **ameți** provine de la o formă mai veche **ameti*, dintr-un radical traco-dac **medi-*, **meti-* în directă legătură cu forma *mied*, ambele provenind din PIE ***medhu** „miere, mied" (*IEW* (707). *Medos* era denumirea unei băuturi a locuitorilor geto-daci din Pannonia, pe timpul lui Atilla, menționată de Priscus (v. **mied**, **bezmetic**, **dezmetici**). Origine traco-dacă.
Der: *amețeală*, *amețire*, *ameți*t, *ameți*tor.

amiază (var. *amiazi*, *nămiază*, *nămiezi,* ar. *n'eadză-dzuuă*) – mijlocul zilei, momentul de înălțare maximă a soarelui.
Lat. **medi-die* (Cioranescu, 246); cf. lat. *meridies* > it. *meriggio*.
Desigur că forma latină neatestată **medi-die*, indicată de Cioranescu, nu ajută prea mult. Etimonul în cauză ar fi trebuit să dea **miază-zi*, ori ceva similar, dar *miază-zi* are alt sens în limba română. Rom. **amiază** nu este format din cele două rădăcini *medi* şi *die* latineşti, ci doar din ***medhi** „mijloc, miez" prefixat de prepoziția *ad*.
Astfel, PIE ***medhi-**, **medhio-** „miez, mijloc" (*IEW*, 706), printr-un **admedhia*, apoi **ad-miezia* > rom. **amiază**. Forma aromână indică un radical comun mai vechi **media* (cf. fr. *midi*).
Am arătat cu altă ocazie (cf. Vinereanu, 107-08) că PIE *d a trecut la *z* încă din traco-dacă către începutul mileniului I î.Ch. (cf. *Saba-zios*, *Menzana*, *Mieza*) (v. miez). Este o formație proprie a limbii române care nu-şi are originea în limba latină. La limită, poate fi considerat ca derivat pe teritoriul limbii române, dar considerăm că provine din fondul pre-latin.

amic – prieten.
Lat. *amicus* (Cioranescu, 247) (din sec. XIX).
Der: *amical*, *amiciție*, *inamic*, *inimiciție*.

amin – interjecție folosită în textele şi practicile bisericii creştine.
Mgr. *αμήν* (Cioranescu, 248); cf. v.sl. *aminŭ*.

aminte (ar. *aminte*) – faptul de a nu trece cu vederea, de a ține seamă de ceva.
Este o formă compusă din *a* şi **minte** < **ad-minte*; cf. lituan. *atminti* „a-şi aminti, a ține minte", lituan. *atmintis* „amintire, memorie", let. *mineti* „a-şi aminti, a se gândi la", v.pr. *minisnan* „amintire, memorie", v.pr. *mintimai* „a minți" (I, pl.)".
Având în vedere formele lituaniene, pref. *a* din română provine din PIE ***ad**, ceea ce atestă încă odată, vechimea acestor forme.
Ambele forme sânt construite pe acelaşi principiu din PIE ***men-** „a gândi", cu formele nominale ***menti**, ***mentu**, ***mnți**, ***mnto** „minte, gândire" (*IEW*, 726). Provine din fondul pre-latin (v. **minte**, **minți**).
Der: *a*(*-şi*) *aminti*, *amintire*.

amnar (ar. *mânear* „amnar") – 1. bucată de oțel cu care se scot scântei din cremene prin lovirea acesteia.
Lat. *manuarius* „manual" < *manus* „mână" (Puşcariu, 8; *REW*, 5332). Lat. **ignarium* (Philippide, *Principii*, 46). Densusianu (*Rom*., 33, 274) crede că este vorba de un derivat de la **mână**.

Ipoteza lui Philippide este mai aproape de adevăr, totuşi rom. **amnar** nu provine din lat. neatestat **ignarium*, ci de la o formă similară traco-dacă, de la un mai vechi **ognari-s*, la rîndul său din PIE ***egnis**, **ognis** „foc" (*IEW*, 293); cf. skt. *agni* „foc", lat. *ignis* „foc". Trecerea grup. *gn* la *mn* a avut loc încă din traco-dacă având în vedere că acest din urmă grup consonantic este prezent în mai multe glose traco-dace. T. Papahagi (696) crede că ar. *mânear* provine din lat. *manualis*. Este destul de evident că forma aromână reprezintă o contaminare cu forma **mână**. Din fondul pre-latin.
Der: *amnăruş*.

amọr – 1. iubire, dragoste; 2 ataşament, afecţiune.
Lat. *amor* (Cioranescu, 253); cf. fr. *amour*, it. *amore* (din sec. XVIII).
Der: *amoraş*, *amorez*, *a* (se) *amoreza*.

amploiạt – funcţionar, angajat.
Fr. *employé* (Cioranescu, 255).

amorţi (ar. *amurţăscu*, mgl. *amurţoş*) – 1. a deveni insensibil, a înţepeni; 2 (despre unele animale) a intra în perioada de hibernare.
Lat. **ammortire* (Puşcariu, 83; Candrea-Densusianu, 1178; *REW*, 186; Meyer, *Alb. St*., 4, 86); cf. it. *ammortire* „a slăbi, a rupe", prov., fr. *amortir*. Sensurile din italiană sânt diferite de cele din română. Inexistenţa unei forme latine care să susţină formele neolatine ne face să credem, ca şi în alte cazuri, că formele neolatine sânt, şi în acest caz, derivate ale termenului în cadrul fiecăreia dintre aceste limbi, fapt care explică de ce sensurile sânt diferite. Rom. **amorţi** este un derivat al limbii române de la *mort* cu pref. *a* (v. **muri**).
Der: *amorţire*, *amorţit*, *amorţeală*.

amụrg (ar. *amurg*) – înserare, crepuscul.
Provine de la **murg** prefixat cu *a*. Origine traco-dacă (v. **murg**).
Der: *a amurgi*, *amurgeală*.

amvọn (ar. *amvun*) – balcon într-o biserică de unde se predică sau se citeşte evanghelia.
Mgr. *άμβων* (Cioranescu, 259).

amuţi (ar. *amuţăscu*) – 1. a-şi pierde capacitatea de a vorbi, a deveni mut; 2. a înceta de a mai vorbi, a se linişti.
Lat. **ammutire* (Puşcariu, 86; Candrea-Densusianu, 1191; Cioranescu, 257); cf. it. *ammutire*. Este un derivat al limbii române de la **mut** (v. **mut**).
Der: *amuţire*, *amuţeală*.

an (ar., mgl. *an*, ir. *on*) – perioadă de timp de 12 luni.
Lat. *annus* „an" (Puşcariu, 88; Candrea-Densusianu, 58; *REW*, 487; Cioranescu, 260). Panromanic.
PIE ***en** „an" (*IEW*, 314); cf. gr. *ένος* „an", got. *athnan* (dat. pl.), osc. *akenei* < **at-nei*, skt. *hayana* „în fiecare an", lituan. *per-n-ai* „anul trecut", let. *perns* „anul trecut" (cf. lat. *per-ennis* „peren"). Nazala dublă din latină se explică prin existenţa unei alte consoane lângă nazală probabil *d* de la prep. PIE ***ad**, deci un mai vechi **ad-ne*, **ad-no*, formă similară cu cea oscă şi cea gotică, formate pe acelaşi principiu.
Der: *anotimp*, *anual*, *anuar*, *anuitate* (der. neologice).

anạfură (var. *nafură*, ar. *anafură*, mgl. *nafără*) – bucăţele de prescură sfinţită care se împart credincioşilor după slujbă.
Mgr. *αναφορά* (Murnu, 4; Cioranescu, 263).
anạnghie (ar. *ananghie*) – situaţie grea, necaz.
Ngr. *ανάγκη* (Gáldi, 146; Cioranescu, 264).

anạpoda (ar. *anapuδa*) – 1. invers, pe dos; 2 în altă direcţie.
Ngr. *ανάποδα* (Roesler, 564, Gáldi, 146; Cioranescu, 265).

anarhịe – stare de dezordine, haos.
Fr. *anarchie* (Cioranescu, 266) din lat. *anarchia* < gr. *αναρχία* < *άναρχος* < *αν* „fără", *αρχός* „conducător".
Der: *anarhic*, *anarhism, anarhist*.

anasậna – înjurătură în limba turcă.
Tc. *anasını* „mater eius"(*DAR*; Cioranescu, 267). Se foloseşte doar în expresia „*cu anasâna*" (cu forţa).

anasọn – plantă erbacee aromatică.
Tc. *anason* < gr. *άνισον* (Roesler, 584; Şăineanu, II, 20; Cioranescu, 268); cf. bg., sb. *anason*.

anahoreț – pustnic.
Mgr. *αναχωρίτης* < *αναχώρειν* „a se îndepărta” (Cioranescu, 273); cf. fr. *anachorète*.
Der: *anahoretic*.

anatema (ar. *anatima*, mgl. *natima*) – excludere, ostracizarea cuiva de către biserică.
Mgr. *ανάθημα* (Murnu, 4; Cioranescu, 270).
Der: *a anatemiza*, *anatemizare*.

anchetă – cercetare.
Fr. *enquête* (Cioranescu, 272) din v.fr. *enquerrer* < la. *inquirere* „a căuta” < *quaere* „a căuta, a întreba”.
Der. *a ancheta*, *anchetator*.

ancoră (var. *anghiră* (înv.), ar. *angură*) – piesă de metal cu două brațe care se aruncă în apă când nava staționează în port.
Lat. *ancora* < mgr. *άνκυρα* (Philippide, II, 631; Cioranescu, 274).
Der: *a ancora*, *ancorare*.

angaja – 1. a lua un anagjament; 2. a lua pe cineva în slujbă; 3. a risca.
Fr. *engajer* (Cioranescu, 280) v.fr. *engagier* < *guagier*, de la un radical gmc. **wad-* „a promite”; cf. v.scand. *vethja* „a promite solemn”, n.g.s. *wetten* „a paria” (v. **nevastă**).
Der: *angajare*, *angajament*.

angară (ar. *angărie*) – obligație în bani.
Mgr. *αγγαρεία* (Meyer, 12; Cioranescu, 281); cf. alb. *ngherij*, bg. *angarija*, pol. *angarya*, tc. *angarya*, it. *angheria*, fr. *angarie*, sp. *angaria*.

andreă (var. *undrea*, *îndrea*) – fiecare dintre acele cu care se împletesc obiecte de lână, bumbac etc.
Cioranescu (9060) pornește de la forma **undrea**, pe care o asociază cu **îndrea** „decembrie” care provine de la numele Sf. Andrei, respectiv de la forma sa lat. *Andreas* (Puşcariu, 832; Tiktin; Cioranescu, 4397). Forme similare pentru luna decembrie apar şi în aromână; cf. ar. *Andreluşu*, *Andreu*.
Cu toate acestea, rom. **andrea** este o variantă a lui **undrea**, a cărei origine nu trebuie asociată cu **îndrea**, respectiv cu numele Sf. Andrei. De altfel, din câte vom vedea mai jos forma andrea este cea originală. Reichenkron propune ca etimon al rom. **andrea** PIE ***ardh-** „prăjină” (*IEW*, 63), ipoteză respinsă de Poghirc („O nouă teorie...?”, *Limba română*, 15, 5, 1967), care propune PIE ***andher-** „vârf ascuțit, nuia”. În fond, radicalul propus de Poghirc nu diferă aproape cu nimic de cel indicat de Reichenkron care de cele mai multe ori trimite la dicționarul lui *IEW* (v. **undrea**). Provine din fondul pre-latin.

anghinară – plantă erbacee medicinală.
Cf. ngr. *αγκινάρα* (Gáldi, 148; Cioranescu, 285); cf. alb. *hinarë*, bg. *anginar*, tc. *enginar*.

anghină (var. *angină*) – inflamație a gâtului.
Fr. *angine* (Cioranescu, 286) din lat. *angina*, *ancina < gr. *ανχόνη* „strangulare, spânzurare”.

animă – a însufleți, a încuraja.
Fr. *animer* (Cioranescu, 288) din lat. *animare* < *animus* „suflet, spirit” (v. **inimă**).
Der: *animație*, *animator*, *desanima*, *neanimat*, *reanima*, *reanimare*.

animal – ființă, vietate, dobitoc.
Fr. *animal* (Cioranescu, 289) din lat. *animalis* < *anima*, *animus* (v. **anima**).
Der. *animalic*, *animalitate*.

anină (ar. *alin* „a urca”) – a atârna, a agăța de ceva sau de cineva.
Lat. **anninare* de la **ninna* „leagăn” (Puşcariu, 89; *REW*, 5817; Cioranescu, 291); cf. prov. *nina* „a dormi” (cf. Cioranescu). Prin urmare, rom. **anina** ar proveni de la un verb latinesc inexistent care, la rândul său, provine de la un substantiv tot inexistent **ninna* „leagăn”. Pe lângă toate acestea, ar. *alin* contrazice, de asemenea, această ipoteză.
Rom. **anina** provine din PIE ***arn-** „a împărți, a (se) agăța, a (se) ridica” (*IEW*, 61). Astfel, traco-dac. **arn-ina* > rom. **anina**; cf. gr. *αρνυμαι* „a se ridica, a ajunge, a atinge”, hitt. *arnumi* „a aduce (I, sg.)”, arm. *arnumi* „a lua (I, sg.)” (cf. Vinereanu, 77). Forma aromână este rezultatul disimilării între cei doi *n*, prin dispariția celui dintâi şi trecerea lui *r* la *l*. Provine din fondul pre-latin.
Der: *aninare*, *anină toare*.

anọst (ar. *anustu*) – insipid, searbăd, plicticos.
Ngr. *άνοστος* (Gáldi, *Les mots*, 148; Cioranescu, 293).

antărț – acum doi ani.
Lat. *anno tertio* (*DAR*; Cioranescu, 295) (v. **an**, **terțiu**).

anteriu (ar. *antiriu*, mgl. *antiriia*) – 1. caftan, haină fastuoasă pentru boieri şi domni; 2. haine lungi preoţeşti.
Tc. *antari* din arab. *antari* (Şăineanu, II20; Meyer, 11; Cioranescu, 298); ngr. *αντερίον*, alb. *anderi*, bg., sb. *anterija*.

ạntic – 1. vechi; 2. care aparţine antichităţii.
Fr. *antique* (Cioranescu, 301) din lat. *antiquus* „în faţă, care a existat mai înainte, vechi” < *ante* „înainte” (v. **înainte**).
Der: *antichitate* (ar., mgl. *antică*), *anticar*, *anticariat*, *anticărie*.

antologie – culegere de lucrări, alese dintr-un autor sau mai mulţi.
Fr. *anthologie* < gr. *ανθολογία* (Cioranescu, 305) din gr. *ανθολόγος* „adunat de flori” < *άνθος* „floare”, *λόγος* din *λέγειν* „a culege” (v. **alege**, **culege**).
Der: *antologic*.

antrạct – pauză între două acte ale unei reprezentaţii.
Fr. *entr'acte* (Cioranescu, 307).

ạntrax – 1. dalac, cărbune; 2. furunculoză.
Fr. *anthrax* < mgr. *άντραξ* „cărbune” (Cioranescu, 308).

antrenạ – a pregăti prin exerciţii.
Fr. *entrainer* (Cioranescu, 309) din v.fr. *trahiner* < lat.med. **trahinare* < lat. *trahere* „a trage” (v. **trage**).
Der: *antrenare*, *antrenament*.

antrepriză – întrepridere comercială.
Fr. *entreprise* (Cioranescu, 310) din lat. *enterpris*, part. trecut de la *enterprendere* < *inter*, *prehendere* „a lua, a prinde” (v. **gândi**, **prinde**).
Der. *antreprenor*.

antreu (var. *antret*) – vestibul.
Fr. *entrée* (Cioranescu, 312) din fr. *entrer* „a intra” < lat. *intrare* „a intra” < *inter* „înăuntru” (v. **înăuntru**, **intra**).

anunţạ – a înştiinţa, a aduce la cunoştinţă.
Fr. *annoncer* < lat. *annuntiare* < *nuntiare* „a anunţa” < lat. *nuntius* „mesager” (v. **nunţiu**).
Der. *anunţ*, *anunţător*.

aolẹu (var. *aoleo*) – (*interj*.) exclamaţie care exprimă diverse stări sufleteşti: durere, spaimă, surpriză, mirare etc.
Variantă a lui **au** (v. **au**) sau, mai precis, este o contaminare a lui **au** cu **văleu**. Forma rom. **văleu** provine din PIE ***ŭai-lo-s** care, la rândul său, este o formă derivată din PIE ***ŭai** „vai” (*IEW* (1110) (v. **vai**, **văleu**). Din fondul pre-latin.
Der: *aolică*.

aparạt – maşinărie, intrument, dispozitiv.
Lat. *apparatus* (Cioranescu, 319).
Der. *aparatură*, *aparataj*.

apạrte – 1. separat, deosebit; 2. dialog separat, discuţie cu sine.
It. *aparte* (Cioranescu, 321); cf. fr. *aparte*.

aparţine – a face parte din, a fi propriu cuiva.
Fr. *appartenir* (Cioranescu, 322). Este un calc parţial după a **ţine**.
Der. *apartenenţă*, *aparţinător*.

ạpă (ar. *apă*, mgl. *apă*, *apu*, istr. *ape*) – 1. lichid incolor necesar susţinerii vieţii; 2. masă de apă în râu, pârâu, lac, mare.
Lat. *aqŭa* „apă” (Puşcariu, 91; Candrea-Densusianu, 62; *REW*, 570; Cioranescu, 316); cf. it. *aqua*, sp. *agua*, port. *agoa*, sard. *abba*.
PIE ***akŭa** „apă” (*IEW*, 23); cf. lat. aqua, got. *ahwa*, skt. *ap-*, *apa*, av. *ap*, hitt. *ŭappe*, v.g.s. *affa* toate cu acelaşi sens. Multe hidronime şi toponime din spaţiul traco-illiric, dar şi din cel celtic şi italic, au în componenţa lor rad. *-apa* (v. Vinereanu, 52); cf. *Zaldapa* „localitate în Dobrogea de azi”, *Salapia*, oraş în Apulia. În Gallia şi Brittania sânt atestate formele *Geld-apa*, *Arn-apa*, *Len-apa*, *Ol-epa*, *Man-apia*, *Appa*, *Apava*. În Pannonia, *Apeva* (cf. Holder, vol. I). Din Grecia s-au păstrat o mulţime de hidronime şi toponime incluzând acest radical vechi traco-dacic. Astfel, avem şi aici nume de ape sau toponime, precum *Απια, Ινωπος* în Peloponez,

Απιδον, localitate în Arcadia (Steph. Byz.), *Απιδανος*, localitate în Tessalia, *Αναπος*, râu în Acarnania (Tucidide, 2, 82), dar şi în Sicilia (Tucidide 6, 96, 3; 7, 78, 3; Diodor din Sicilia, 15, 13, 5, Tit. Liv. 24, 36, 2) *Apsus*, râu în sudul Illiriei (v. Krahe, *ZONF*, 20, 1931), *Apila*, mic râu pe coasta de est a Macedoniei, *Colapis*, râu în sudul Pannoniei, azi *Kulpa* (v. Strabon, 4, 207, 7, 314), la Dio Cassius (49, 37) *Colapius*, precum şi numele de trib *Colapiani* (Pliniu, 3, 147), tribul pannonic *Sirapilli* (Pliniu, 3, 147), de asemenea, *Apulii* din Apulia, precum şi *Μεσσαπιον όρος*, munţi în Beoţia şi Tracia. *Messapion*, respectiv, *Messapi* a însemnat „între ape". Numele messapilor illiri din Calabria justifică această explicaţie din moment ce ei erau aşezaţi chiar în „călcâiul" Peninsulei Italice, înconjurat pe trei părţi de apă. Pe de altă parte, forme similare, dar fără trecerea PIE ***kŭ** la *p*, apar sub forma *Akilis*, în ţinutul carnilor, Italia de nord (Zosimus, 5, 29, 4), precum şi *Akele*, râu în Lituania. De remarcat că sarda, o limbă romanică periferică, ca şi româna, prezintă trecerea labio-velarelor (*kŭ*, *gŭ*) la *p*, *b* la fel ca şi în celticele continentale şi osco-umbrică, dar şi în română, deci o caracteristică pre-latină. Astfel, avem rom. **apă**, respectiv, sard. *abba*.

Amintim că Walde-Pokorny (1) reface încă un radical PIE ***ab-** „apă, curs, de apă" din care provine v.ir. *ab* < *aba* (gen. *abae*) „curs de apă", ir. *abh* „râu", cymr. *afon*, gall. brit. *Abona* (hidr.), let. *Abava* (hidr.), precum şi PIE ***ap-** (*IEW*, 29). Toate aceste trei forme par, totuşi, să aibă o origine comună. Origine traco-dacă.

Der: *apar*, *apăraie*, *apătos, apos, apşoară,* etc.

apăra (ar. *apăr*, istr. *opăr*) – a interveni în ajutorul cuiva pentru a-l susţine împotriva unor forţe ostile; 2 a se împotrivi unui atac.

Lat. *apparare* „a (se) pregăti, a fi gata de" < **ad-parare* (Puşcariu, 93; Candrea-Densusianu, 63; *REW*, 534; Cioranescu, 318); cf. it. *apparare*, prov. *apara*, sp. *aparar*, toate trei cu sensul din latină.

Având în vedere diferenţa semantică între forma românească şi celelalte limbi neolatine, cu excepţia calabr. *apparari* „a pune la adăpost", ipoteza lui Puşcariu rămâne puţin probabilă. Prin urmare, este greu de presupus că rom. **apăra** provine din lat. *apparare*.

Walde (II, 257) derivă lat. *paro* „a (se) pregăti" de la un PIE ***per-** cu sensul de *a cumpăra*. În schimb, alb. *mbroj* are exact sensul din limba română (cf. Haarmann, H., *Lat. L. A*.; cf. Orel, 1998). Haarmann crede că alb. *mbroj* provine de la un lat. **imparare*. În albaneză există şi forma *proj* care după Orel (346) provine din lat. *parare*. Poate fi asociat cu IE ***pari** > ***pari-et** „de jur împrejur" (cf. Walde; II, 254) provenit din PIE ***per** (*IEW*, 810); cf. hitt. *pi-ir* „casă", gr. *περι* „împrejur" de la care provine şi rom. a **apăra.** Este posibil să fi existat un rad. traco-illir. **paro-*, având aceeaşi origine cu cel latinesc, prefixat cu *in* (*im*) în illira epirotă şi cu *ad-* în traco-dacă, respectiv, **in-paro* > *mbroj* şi **ad-paro* > *apăr* (cf. trac. *-para* „cetate", „oraş"). Sensul este diferit de cel din latină şi din limbile neolatine, dar identitatea de sens cu albaneza, precum şi trac. **para** „cetate", elucidează etimologia acestui cuvânt (v. **para**[1], **perete**). Provine probabil din fondul traco-illiric.

Der: *apărare*, *apărător*, *apărătoare*, *apărătură*.

apăreą – 1. a se arăta, a se ivi, a lua naştere; 2. a ieşi de sub tipar.

Derivat din **a** şi **părea** (cf. Cioranescu, 320). Cioranescu crede că s-a format din **părea** după modelul fr. *apparaître*, ceea ce este o eroare, deoarece rom. **apărea** nu este un calc lingvistic modern, nici un neologism, ci este un cuvânt aparţinând fondului vechi. Cu toate că există forma lat. *apparere* cu sensul din română, rom. **apărea** este un derivat al limbii române.

Aceste forme provin din PIE ***par-** „a arăta, a apărea" (*IEW*, 769) (v. **părea**).

Der: *aparent*, *aparenţă*, *apariţie*.

apăsą – 1. a se lăsa cu toată greutatea, a presa, a împinge; 2 a accentua, a sublinia; 3. a chinui, a copleşi.

Lat. **appensare* < *pensare* „a cântări" (Philippide, *Principii*, 21; Puşcariu, 94; Candrea-Densusianu, 1349; *REW*, 544; Cioranescu, 324); cf. sp. *pesar*, fr. *peser*. În forma lat. *pensare* nazala *n* este un infix, deoarece ea nu apare în alte limbi IE, precum skt. *a-piš* „a presa, a apăsa", alb. *pish* „greutate", alb. *pesho* „a cântări", cymr. *pwyso* „a cântări", *pwysan* „greutate", bret. *pouez* „greutate", *poueza* „a apăsa".

În niciunul dintre aceste grupuri de limbi IE nu apare nazala *n*, ceea ce ne îndreptățește să reconstituim PIE ***pes-*** „greutate, a apăsa, a cântări”. Numai formele română şi sanskrită apar cu un *a* protetic, în schimb, acest *a* protetic nu apare în franceză şi spaniolă, ca să putem postula un lat. **appensare*. Acest *a* protetic provine de la prep. PIE ***ad***, cum este cazul atâtor verbe din limba română (v. supra).
Prin urmare, din cele arătate mai sus, desprindem concluzia că *n* este un infix al latinei, inexistent în vreo altă limbă IE, iar *a* protetic nu se poate explica prin latina aşa-zis vulgară, deoarece el nu există în alte limbi neolatine, dar există în sanskrită. Din fondul pre-latin (v. **păs**).
Der: *apăsare*, *apăsat*, *apăsător*.

apeduct – sistem de instalații pentru transportul apei la distanță.
Lat. *aquaeductus* (cf. Cioranescu, 325) cu înlocuirea lat. *aquae* cu rom. *ape*; cf. fr. *aqueduc* (din sec. XIX).

apel – 1. citire cu glas tare a numelor persoanelor unui grup; 2. recurs.
Fr. *appel* (Cioranescu, 326).
Der: *a apela*, *apelațiune*, *apelant*.

aplecă (ar. *aplec*, *aplic* „alăptez”, mgl. *plec*) – 1. a (se) îndoi, a (se) înclina; 2 a-i veni rău cuiva, a i se face greață; 3. a alăpta.
Lat. *applicare* „a aplica, a propti” (Puşcariu, 97; Pascu, I, 35; *REW*, 548; Cioranescu, 332); cf. cat. *aplegar*, sp. *allegar*, port. *achegar*.
Rom. a **apleca** trebuie asociat cu lat. *plico*, ambele provenind din PIE ***plek***’- „a îndoi, a împleti” (*IEW*, 834); cf. skt. *praśna* „împletitură, turban”, gr. *πλεκω* „a împleti”, lat. *plico*, *-are* „a îndoi, a împătura”, alb. *plëhurë* „pătură groasă”. Forma lat. *applico* provine din *plico*, dar s-a folosit doar până pe la sfârşitul Republicii, după care a fost tot mai rar folosită (cf. Glare, 152); deci, cu aproape 150 de ani înainte de cucerirea Daciei această formă intrase în desuetitudine. Prin urmare, este puțin probabil ca rom. **apleca** să provină din latină, deşi ambele îşi au originea în acelaşi rad. PIE, prefixat cu *ad*.
De remarcat că forma nu apare decât în limbile neolatine din Penisula Iberică.

De la forma a (se) **pleca** provin formele româneşti *plecăciune*, *plecătoare* „oaie fără miel, oaie cu lapte” din care provine şi mgh. *pleketor* „oaie fără miel”; de la a **apleca** „a alăpta (mielul)” provine, de asemenea, şi ucr. *plekati* „a alăpta”. Vb. a **pleca** „a porni, a se duce” are o cu totul altă proveniență (v. **pleca**).
Der: (*a*)*plecăciune*, *aplecătură*, (*a*)*plecătoare* „oaie cu miel”.

apocalips (var. *apocalipsă*, *apocalipsis*) – parte a Noului Testament care prezintă, în mod alegoric, sfârşitul lumii.
Mgr. *αποκάλυψις* (Cioranescu, 333) din gr. *αποκαλύπτειν* „a dezvălui, a da la iveală” < *απο-*, *καλύπτειν* „a acoperi, a ascunde”; cf. fr. *apocalypse*.
Der: *apocaliptic*.

apoi (ar. *apoi*, *apoea*, mgl. *napoi*, *năpoi*, *poia*, istr. *napoi*) – după aceea, pe urmă.
Lat. *ad post* (Puşcariu, 98; Candrea-Densusianu, 1423; *REW*, 195; Cioranescu, 335). Dacă rom. **apoi** ar proveni din lat. *ad post* atunci ar trebui să avem **apost* sau ceva similar, dar nu **apoi**.
Rom. **apoi** provine din PIE ***apo-*** „înapoi” (*IEW*, 53); cf. skt. *apo* „înapoi”, gr. *άπω* „înapoi”, got. *af*, hitt. *appa* „înapoi, după, din nou”, alb. *pr-apë* „înapoi, din nou” (v. **înapoi**). Din fondul pre-latin.

Apollo – divinitate greco-romană de origine tracică.
De la un mai vechi *Aplu*, formă de la care provine şi **Apullum**, din PIE ***albho-*** „alb” (*IEW*, 30) (v. **alb**, **Apullum**).
Der: *apolinic*.

apoplexie – atac cerebral.
Ngr. *αποπληξία* (Cioranescu, 337) din gr. *αποπλέσειν* „a lovi, a trânti”; cf. fr. *apoplexie* (din sec. XVII).
Der. *apoplectic*.

aporie – 1. îndoială; 2. (*fil.*) în logică, dificultate teoretică în stabilirea adevărului teoretic al unei propoziții, ivită din prezența datelor pentru şi împotriva propoziției respective.
Gr. *απορία* (Cioranescu, 337) din gr. *άπορος* < *πόρος* „trecere, deschizătură” (din sec. XVII).

apọrt – contribuție.
Fr. *apporter* „a aduce” (Cioranescu, 338). Vb. *aporta* are, în limba română, un sens restrâns, cu referire la câinii de vânătoare, acela de „a aduce vânatul”.

apostạt – 1. răzvrătit, rebel; 2. care neagă dogmele creştine.
Mgr. *αποστάτης* (Gáldi, *Les mots*, 151) din *απο-*, *στα-* „a sta”, cu sensul original de „cel care stă deoparte, cel care se retrage”; cf. skt. *sthā-*, lat. *stare* (v. *sta*).
Se poate spune că atitudinea de „a sta deoparte, de a nu fi creştin” era condamnată de autoritățile creştine. Denumirea a fost aplicată împăratului Iulian (361-363) datorită atitudinii sale rezervate față de creştinism, care a fost apoi considerată drept anti-creştină.
Der: *apostazie*, *a apostazia* „a renega”.

apọstol – discipol al lui Christos.
Mgr. *απόστολος* „trimis” (Murnu, 6; Cioranescu, 342), sensul exact fiind acela de „cel care a fost trimis” din *αποστέλλειν* „a trimite (pe cineva)”.
Der: *apostolat, apostolic*, *apostolicesc*, *apostoliceşte*, *apostolie*.

apostrọf – semn ortografic care machează în rostire lipsa unor sunete.
Gr. *απόστροφος* (Gáldi, *Les mots*, 151) din *αποστρέφειν* „a da înapoi” < *στρέφειν* „a întoarce”; cf. fr. *apostrophe* (din sec. XVII; cf. Gáldi).
Der: *apostrofă* „apostrofare, mustrare”, *a apostrofa* „a mustra”.

apotecă (*potică*, *aptecă*) – farmacie.
N.g.s. *Apotheke* „farmacie” (Cioranescu, 6707) din lat. *apotheca* < gr. *αποθήκη* < *θήκη* „teacă” < *τιθήναι* „a aşeza, a pune” (v. **teacă**) (din sec. XVIII).
Der: *apotecar*, *potecăraş* (var. *poticarăş*) „farmacist”.

aprecia (*apreţui*, *apreția* (înv.)) – a evalua, a prețui.
Fr. *apprécier* (Cioranescu, 345) din lat. *appretiare* < *pretium* „preț” (v. **preț**).
Der: *apreciabil*, *apreciator*, *inapreciabil*.

ạprig – 1. iute, înfocat, nestăpânit; 2. aspru, crunt, nemilos; 3. lacom, zgârcit.
Lat. *apricus* „expus la soare”, de unde sensul de „ardent” (Hasdeu, *Etym.*; Cihac, I, 24; Cioranescu, 347). Puşcariu (99) respinge această ipoteză şi îl consideră cu origine necunoscută. *REW* (581) respinge, de asemenea, ipoteza. Autorii *DAR* propun ca etimon gr. *ἁρπαξ* „avid, zgârcit” (de unde fr. *Harpagon*; cf. Cioranescu), mult mai apropiat de rom. **aprig**, dar cele două forme sânt probabil cognați. Prin urmare, niciuna dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată, de aceea originea acestui cuvânt românesc trebuie căutată în altă parte.
Trebuie arătat că în alte limbi IE există forme similare, având sens identic cu cel din română, toate provenind de la PIE ***preg-** „zgârcit, aprig, vehement” (*IEW*, 845); cf. got. (*faihu*) *friks* „avar, lacom (de bani)”, v.isl. *ferkr* „avid, lacom”, v.g.s. *freh* „zgârcit”, v.sax. *froec* „lacom, îndrăzneț”, pol. *pragnać* „a fi zgârcit, lacom”, ceh. *prahnouti* „a dori, a tânji”. Dată fiind răspândirea acestui radical PIE în diverse limbi IE, nu încape nici o îndoială că rom. **aprig** provine de la acest rad. PIE, prefixat cu prep. *a* (*ad*). Origine traco-dacă.

aprịlie – a patra lună a anului.
Mgr. *Απρίλιος* (Cioranescu, 348); cf. v.sl. *Aprili*. Intrat în limba română pe cale bisericească, spre deosebire de forma **prier** care s-a păstrat din latină (v. **prier**).

aprịnde (ar. *aprindu*, mgl. *prind*, istr. *aprindu*) – 1. a da foc, a face să ardă focul; 2. a face să ilumineze un corp sau obiect de iluminat; 3. a (se) înflăcăra; 4. a (se) înroşi la față; 5. a se încinge (despre fân, cereale, făină).
Lat. **apprendere* < *apprehendere* „a înțelege, a prinde, a cuprinde” (Şăineanu, *Semasiol.*, 181; Puşcariu, 100; Candrea-Densusianu, 1448; *REW*, 554; Cioranescu, 349); cf. it. *apprendre*, fr. *apprendre*, sp. *apprende*, cu același sens sau cu sensuri apropiate de cel latin.
Verbul rom. **aprinde** nu poate proveni din lat. *appr(he)endere*, ci este un derivat al limbii române de la a **prinde** şi prepoziția *a* (*ad*). În vechime, când focul se aprindea cu cremenea şi amnarul, a aprinde focul era echivalent cu a „prinde” o scânteie prin ciocnirea amnarului de cremene. Argumentul lui Cioranescu cu expresia fr. *le feu a pris* este o dezvoltare paralelă, dar nu justifică originea rom. a **aprinde** din lat. **apprendere* (v. **prinde**).

aproape (ar. *aproapea*, mgl. *proapi*, istr. (*a*)*prope*) – 1. la distanță mică, în preajmă; 2. cam, aproximativ.
Lat. *ad prope* (Puşcariu, 101; Candrea-Densusianu, 65; *REW*, 197; Cioranescu, 350). Lat. *prope* < **proque* (cf. *proximus*).
Lat. *prope* provine din osco-umbrică prin trecerea PIE ***kŭe** > *pe*, preluat de latina clasică. Ceva asemănător a putut avea loc şi în traco-dacă. Cunoscând comportamentul similar al traco-dacei cu osco-umbrica, privitor la tratamentul labio-velarelor. Lat. *appropiare* este întâlnit doar în latina medievală, la autorii ecleziastici.
Der: *a apropia*, *apropiere*, *apropiat*.

aprobą – 1. a încuviința, a fi de aceeaşi părere; 2. a rezolva în mod favorabil.
Lat. *approbare* (Cioranescu, 351) din lat *probare* „a trece o probă"; cf. it. *approbare*.
Der: *aprobativ*, *aprobator*, *a dezaproba*.

aprọd – 1. fecior de boier care slujea la curtea domnească; 2. slujbaş care păzea sălile şi intoducea publicul în anumite instituții.
Mgh. *apród* „paj" < *apró* „mic" (Cihac, II, 476; Cioranescu, 352).
Atestat pentru prima dată într-un document slavo-român de la 1443 (cf. Cioranescu).

apropọ – fiindcă veni vorba, fiindcă mi-am adus aminte.
Fr. *à propos* (Cioranescu, 354).
Der: *apropo*(*u*) „aluzie".

apucą (ar. *apuc*) – 1. a prinde, a lua, a înşfăca; 2. a pune mâna în grabă pe ceva; 3 a trăi în acelaşi timp cu cineva.
Lat. *occupare* „a prinde, a apuca" propus de Cihac (I, 14) a fost respins de Meyer-Lübke (*Dacor.,* 4, 642) şi *REW*, 776). Ipoteza lui Cihac fiind respinsă, a fost propus *aucupar* „a întinde curse la păsări" (Burlă, *St. Fil*., 1880), etimologie acceptată de Puşcariu (103), *REW* (776) şi Rosetti (1, 162). Totuşi, nici una din aceste etimologii nu poate fi acceptată.
Rom. **apuca** provine de la rad. PIE ***ap-** „a apuca, a prinde, a ajunge" (*IEW*, 50); cf. hitt. *eipmi* „a lua (I, sg.), skt. *apnoti* „a ajunge la, a câştiga", av. *apayeiti* „a ajunge la", gr. *απτω* „a strânge, a lega (I, sg.)", gr. *άπτω* „a atinge, a apuca, a lua, a strânge", lat. *apiscor* „a apuca, a ajunge", toh. A *oppaççi* „priceput, ingenios". Din nou avem o formă apropiată în latină din care forma românească nu poate proveni, deşi cele două sânt înrudite. Nu există nici o îndoială deci că rom. **apuca** provine din PIE ***ap-** cu suf. *-uca*. Se pare că acest verb nu a suferit schimbări importante de la proto-traco-dacă până la română. Acest verb este un exemplu viu al faptului că a căuta în latină, cu tot dinadinsul, etimologia unor cuvinte româneşti este o manieră greşită de a aborda lucrurile. Aruncând o privire şi la alte limbi IE, perspectiva se schimbă brusc. Provine din fondul pre-latin.
Der: *apucare*, *apucat*, *apucător*, *apucătură*.

Ạpullum – veche cetate dacică din Transilvania, azi Alba-Iulia.
Forma **Apullum** este latinizarea unei forme dacice **Aplo* sau **Apl*, azi *Alba-Iulia*. Acest toponim provine din PIE ***albho-** „alb" (*IEW*, 30); cf. gall-rom. *Albion* „Brittania", m.ir. *Albbu* „Brittania" (v. **alb**, **Apollo**).

apụne (ar. *apun*) – 1. a dispărea sub orizont, a asfinți, a scăpăta (despre soare, lună, stele); 2. a decădea, a fi în declin.
Lat. *apponere* „a pune lângă, a servi masa, a contribui cu" (Şăineanu, *Semasiol*., 181, Puşcariu, Candrea-Densusianu, 1462; *REW,* 551; Cioranescu, 356). Totuşi, sensul lat. *apponere* este complet diferit de cel din română. Sp. *ponerse el sol* „a apune soarele" este desigur apropiat de forma din română, dar asta nu justifică în nici un caz derivarea rom. a **apune** de la lat. *apponere*. Este un derivat al limbii române din *a* plus *pune* (v. **pune**).
Der: *apunere*, *apus*, *apusean*.

arą (ar, mgl. *ar*, istr. *oru*) – a tăia pământul cu plugul răsturnând brazdele.
Lat. *arare* „a ara" (Puşcariu, 105; Candrea-Densusianu, 67; *REW*, 508; Cioranescu, 357); cf. it. *arare*, sp., port. *arar*.
Cu toate că rom. **ara** se aseamănă de astă dată atât ca formă cât şi ca sens cu lat. *arare*, precum şi cu

formele neolatine, forme ale acestui verb sânt atestate practic în toate grupurile de limbi IE. Toate provin din PIE ***ar(ə)** „a ara” (*IEW*, 62); cf. gr. *αρόω* „a ara (I, sg.)”, m.ir. *airim* „a ara, a munci” (I, sg.), cymr. *arddu* „a ara”, lituan. *ariu* „a ara”, lituan. *arimas* „arătură, loc arat”, got. *arjan* „a ara”, v.g.s. *erran*, v.sl. *orjo*, *orati*, alb. *arë* „arie, loc arabil”, *arar* „plugar”. Acest rad. PIE are derivatul nominal ***arətrom** „plug”; cf. arm. *araur*, lit. *arklas*, toh. *are*, lat. *aratrum*. Prin urmare, poate proveni în egală măsură atât din latină, cât şi din fondul pre-latin (v. **arat** „plug”).
Der. *arătură*, *arător* „1. plugar; 2. bun de arat”, precum şi der. neologic *arabil*.

arababụră (var. *harababură*) – dezordine, scandal.
Tc. *anababulla*, probabil prin intermediul ngr. *αλλαμπάμπολλα* (*DAR*; Cioranescu, 358). Cioranescu arată că forme similare sânt atestate şi în alte limbi; cf. lat.med. *baburra* „nebunie”, mgr. *βαβοϋρα* „id”, ven. *alabala* „în chip confuz”, fiind, în principiu, vorba de o creație expresivă.

arạc (var. *harac*, *hărac*, ar. *harac*) – par lung care serveşte la susținerea viței-de-vie sau a altor plante agățătoare.
Ngr. *χαράκι* „arac, bloc de piatră” (Roesler, 586; Cioranescu, 360); cf. tc. *herek*, bg. *harak*.

arạmă (ar. *aramă*) – 1. cupru; 2 obiecte din cupru.
Lat. ***aramen** (Diez, *Gramm*., I, 5; Puşcariu, 107; Candrea-Densusianu, 61; Rosetti, I, 65; Cioranescu, 363).
PIE ***aios** „metal” (*IEW*, 15); cf. skt. *ayas*, av. *ayanh* „metal, fier”, lat. *aes*, *aeris*, got. *aiz* „bronz, metal, bani”, v.g.s. *erin*, v.eng. *īren*. Se presupune existența unui lat. ***aramen** < lat. *aeramen*, de la care ar fi derivat formele neolatine: cf. it. *rame*, v.fr. *arain*, v.prov., cat. *aram,* v.sp. *arambre*, precum şi alb. *rem*, alb. *aramë*. Formele din limbile neolatine, forme dispărute azi în mare măsură, cu excepția italienei, sânt destul de diverse şi nu provin toate de la o singură formă a latinei vulgare. Forme similare există şi în v.g.s. *erin*, precum şi în albaneză *rem*, cele neolatine pot proveni din fondul italo-celtic.
Radicalul apare şi în alte limbi IE; cf. v.ir. *iarn*, cymr. *haern*, gall. *isarno*, v.sax. *isarn* (eng. *iron*), got. *iesarn*. Barnhart arată că formele germanice (cf. eng. *iron*) provin din illiră, putem zice din traco-illiră, deoarece era una şi aceeaşi limbă, diferențiată doar dialectal, de la o formă ***eisarnon**. Amintim că forme similare există în limbile afro-asiatice de la un rad. AA ***ariw** „metal” (Orel, 1995, 55); cf. akkad. *weru*, *eru* „cupru, aramă” cu echivalente în mai multe limbi afro-asiatice. Epoca bronzului a început în Anatolia răsăriteană încă din mileniul VII î.Ch. de unde s-a răspândit în Balcani şi apoi în restul Europei, mai întâi ca metalurgie a cuprului. Aliajul de bronz apare abia la începutul mileniului III î.Ch. Nu greşim dacă presupunem că rom. **aramă** provine din fondul traco-illiric (v. **fier**).
Der: *a arăma*, *arămire*, *arămioară*, *arămărie*, *arămiu* etc.

aranjạ – 1. a pune în ordine; 2. a pune la cale, a face un aranjament.
Fr. *arranger* (Cioranescu, 364) din v.fr. *arangier* < v.fr. *renc* „rând”, de origine germanică sau celtică (v. **rând**).
Der: *aranjament*, *aranjator*, *aranjor*, *a deranja*, *deranjament*.

arạp (ar. *arap*, mgl. *rap*) – 1. arab; 2. persoană pielea neagră sau de culoare închisă.
Tc. *arab* „arab” (Şăineanu, II, 22; Cioranescu, 365); cf. ngr. *αράπες*, alb. *arap*, bg. *harap*. Este interesant că forma turcă *arab* cu *b* nu apare în nici una din limbile balcanice, inclusiv româna, a cărei formă veche este *arap* (*harap*). Prin urmare, acest cuvânt a ajuns în aceste limbi prin cultura bizantină, deci cu mult timp de venirea turcilor în Balcani.
Der: *arăpesc*, *arăpime*, *arăpoaică*, *arăpilă* ec.

arat (ar. *aratru*) – plug (numai în Muscel).
Lat. *aratrum* „plug” (Puşcariu, *Dacor*., 8, 324). De la acest radical provine ar. *arător* „plugar” care, după toate aparențele, provine din lat. *aratorius* (cf. Papahagi, 133). O formă daco-rom. *artor* este atestată în nordul Moldovei, azi probabil dispărută.
PIE ***arətrom** „plug” (*IEW*, 62) (v. **ara**).

arătă (ar. *arăt*, istr. *arotu*) – 1. a indica, a semnala; 2. a prezenta, a înfăţişa; 3. a avea aspectul; 4. a expune, a explica.
Lat. **ad reputare* (Hasdeu, 1557). Lat. **arrectare* de la *rectus* „drept, direct” (Cihac, I, 82) sau lat. **arratare* (Candrea, *Rom*., 31, 301) la care însuşi Candrea (*GS*, 3, 423) a renunţat mai târziu. Lat. *ratare* „a socoti, a determina” (Cioranescu, 369), derivat de la *ratus* „valid, bine determinat” care provine, în ultimă instanţă, de la acelaşi radical PIE ca şi rom. a **arătа**.
Totuşi, nici una dintre aceste etimolologii nu poate fi acceptată. De aici, de fapt, multitudinea formelor propuse, deoarece nici una nu este validă. În schimb, există echivalente în limbile celtice; cf. cymr. *arddangosfa* „a arăta, a expune”, *arddangos* „spectacol” (*E-W Dict.*, *S*: 1278), precum şi în multe alte limbi provenind de la un singur rad. PIE.
PIE ***ar**(**e**), **arə-** „a uni, a fi potrivit, a se potrivi, a vorbi, a arăta, a calcula” (*IEW*, 55). Prelungire cu formantul **dh**: ***aredh** (*IEW*, 59); cf. v.ir. *no-raidiu*, *no-radim* „înţelept, învăţat”, got. *rodian*, alb. *ruaj*, (aor. *ruajta*) „a păzi, a avea grijă de”, skt. *radh* (*riidh*), *radhati* „a reuşi, a duce la bun sfârşit”, lat. *ratio* „număr, calcul”, n.g.s. *reden* „a vorbi”. Acest radical apare şi sub forma ***redh**, **rodh**, **radh**, deci fără *a* iniţial ca în exemplele de mai sus. Origine traco-dacă.
Der: *arătare*, *arătos*, *arătător*, *arătătură*.

ạrbore (ar. *arbure*, mgl. *arbur*, ir. *årbure*) – copac, pom.
Lat. *arbor* „arbore, copac” (Puşcariu, 112; Candrea-Densusianu, 74; *REW*, 606); cf. vgl. *juarbul*, it. *albero*, cors. *arburu*, fr., cat. *arbre*, sp. *arbol*. De asemenea, alb. *arbur* şi v.g.s. *albar*. (cf. Ernout-Meillet, 56).
PIE ***ardho-s** „arbore, copac” (Walde, I, 62), unde ***d**(**h**), precedat de o lichidă, a trecut la *b*, fenomen întâlnit atât în traco-dacă, cât şi în latină (v. **albie**, **vorbă**).
Der: *arborescent*, *arborescenţă*, *arboricultură* (neolog.), *arboros*.

arc (ar. *arcu*, mgl. *arc*) – armă primitivă alcătuită dintr-o vargă de lemn flexibilă sau de metal legată cu o coardă la cele două extremităţi folosită la aruncarea săgeţilor; 2. porţiune dintr-o circumferinţă.
Lat. *arcus* „arc” (Puşcariu, 113; Candrea-Densusianu, 76; Cioranescu); cf. sp., port. *arco*, prov., fr. *arc*, alb. *ark* (*hark*).
PIE ***arqu-** „arcuit” (*IEW*, 67); cf. umbr. *arçlataf* „arculatas (covrigi)”, got. *arhazna* „arc”, v.sax. *earh* „săgeată” din gmc. **arhwo*, gr. *ἁρκευθος* „ienupăr”, lat. *arcis* „ienupăr”, alb. *arkitë* „răchită”. V. Orel derivă alb. *arkitë* dintr-un presupus slav **orkyta* (Miklosich, *Etym. Wb*, 226; Vasmer, II, 488); cf. rus. *rakita*, ceh. *rokyta*, scr. *rokita* (v. **răchită**).
Der: *arcaş*, *arcui*, *arcuit*, *arcuire*.

arcạci – îngrăditură pentru separat oile.
Tc. *arkaç* „îngrăditură de separat oile” (Hasdeu, *Etym*.,1492).
Este destul de evident că provine de la rad. PIE ***arqu-** „arcuit” (*IEW*, 63), deci nu poate fi de origine turcică, ci de origine IE. Astfel, turcii l-au preluat de la unul din popoarele IE din Asia Mică sau din Balcani (v. **arc**, **arcan**).

arcạn – laţ pentru prinderea sau priponirea vitelor.
Tăt. *arkan* „laţ pentru prinderea vitelor” (Miklosich, *Fremdw*., 175; Cioranescu); cf. tc., pol., ucr., rus. *arkan*. Miklosich (*Wander*., 12) crede că forma poloneză provine din română. Indiferent ce ar spune un autor sau altul, *arkan* (**arcan**) nu poate fi decât de origine stră-română. Acest lucru îl indică atât rad. *arc*-, cu sensul original din PIE de „obiect arcuit, îndoit”, cât şi sufixul *-n*. În ultimă instanţă, provine de la rad. PIE ***arqu-** „arcuit” (*IEW*, 67).

ạrcă – corabie.
Lat. *arca* (Cioranescu, 377). Din sec. XIX.

ạrctic – situat în regiunea Polului Nord.
Lat. *arcticus* < gr. *αρκτικός* (cf. Gáldi, *Les mots*, 152) din *ἄρκτος* „urs” (din sec. XVII).

ạrde (ar. *ardu*, mgl. *ard*, ir. *årdu*) – 1. a se mistui prin foc, a se preface în cenuşă; 2. a cauteriza o rană; 3. a fi fierbinte; 4. a fi cuprins de sentimente puternice.
Lat. **ardĕre* (un loc de *ardēre*) (Puşcariu, 114; Candrea-Densusianu, 78; *REW*, 620; Cioranescu, 381); cf. vgl. *ardar*, it. *ardere*, prov. v.fr. *ardre*.

Radicalul este atestat de top. *Arsa*, în Dardania, la Procopius din Cesarea, fiind una dintre cetățile din sudul Dunării reparate de împăratul Iustinian, în prima jumătate a sec. VI d.Ch. Desigur, atât cetatea şi cu atât mai mult denumirea localității sânt cu mult mai vechi.

PIE ***as-**, **azd-**, **azg(h)-** „a arde” (*IEW*, 68); cf. skt. *asa-h* „cenuşă”, *asita-h* „negru”, lat. *ara* „altar”, osc. *aasai* „altar”, umbr. *are* „altar”, toh. A, B *as-*, *aus-* „a (se) usca”, arm. *ačiun* „cenuşă”, v.isl. *aska*, v.sax. *asc*, v.g.s. *asca*, n.g.s. *Asche*, eng. *ash*. Formele germanice au sensul de „cenuşă”.

Der: *ardere*, *arsură*, *ardei* etc.

Ardeal – provincia de nord-vest a României.

PIE ***er(ə)d** „înalt, a (se) trezi, a (se) ridica” (*IEW*, 339); cf. av. *ərədva* „înalt”, lat. *arduus* „înalt, abrupt”, gall. *Arduenna* (*silva*), v.ir. *ard* „înălțime”, ir. *aird* „ținut, regiune”, ir. *airde* „înălțime”, cymr. *hardd* „frumos”, alb. *rit* „a se trezi” (v. **ridica**).

N. Drăganu, care nu contestă etimologia din mgh. *erdely,* curentă la acea vreme, exemplifică, în lucrarea sa cu peste 35 de toponime şi hidronime din tot spațiul românesc, care provin de la acelaşi radical. În mod surprinzător, acest lucru nu-i spune nimic, când este evident că toate aceste forme nu pot avea nimic în comun cu mgh. *erdely* şi care, fără îndoială, au altă origine, origine care trebuie atribuită şi rom. **Ardeal**. Iată doar câteva dintre ele: *Ardel*, *Ardaloaia*, *Ardelei*, *Ardelion*, *Ardelia*, *Ardeoani*, *Ardota*, *Ardeu*, *Arduzăl* etc. (cf. Vinereanu, 144), răspândite în tot spațiul locuit de români. Aceste forme nu au cum să provină din mgh. *erdely*, întrucât multe din ele provin din regiuni româneşti care nu au avut niciodată vreun contact cu maghiarii.

Coincidența între numele **Ardeal** şi forma maghiară *erdely* „pădure” este numai aparentă, fiind vorba de un caz absolut tipic de etimologie populară. Acest termen se referă la un bine-cunoscut fenomen lingvistic: când un anumit grup etno-lingvistic vine în contact cu cuvinte din alte limbi, în acest caz toponime noi cărora nu le cunoaşte sensul, vorbitorii acestei limbi le asociază cu cuvinte din propria lor limbă. Întâmplarea a făcut ca denumirea **Ardeal** să se asemene cu mgh. *erdely* cu sens de „pădure”. În cazul când traducerea unui anumit termen este posibilă se face şi acest lucru. Aşa s-a întâmplat cu top. **Târnava** care derivă de la un mai vechi rom. **târn** „mărăcine”, astfel că a fost tradus în maghiară cu *Kükülö* (v. **Târnava**). Dar sensul inițial pentru **Ardeal** de „loc ridicat” se pierduse în stră-română la acea vreme, astfel că maghiarii au recurs la etimologia populară.

Un exemplu clasic de etimologie populară există în limba românilor ardeleni emigrați în America, deveniți ciobani în partea de nord-vest a Statelor Unite, în *Couster Mountains*. Aceştia au fost denumiți de români *Munții Custurii*. Astfel, numele propriu de origine engleză a fost asociat cu rom. **custură,** care desigur nu are nimic în comun cu numele propriu *Couster*, în afară de faptul că sună cam la fel.

Nu numai vorbitorii de limbă română au făcut acest lucru, dar şi vorbitorii de limbă engleză. Cu mult timp înaintea lor au adaptat, prin etimologie populară, multe cuvinte din limbile amerindiene la spiritul limbii engleze, cuvinte care definesc de obicei plante sau animale de pe teritoriul nord-american şi care nu au corespondenți pe vechiul continent. Astfel, *marmota monax*, un bine cunoscut rozător care hibernează, şi de care se leagă o binecunoscută legendă privitoare la sfârşitul iernii, se numeşte în engleză *woodchuck*, care este o adaptare fonetică a lui *ockqutchaun*, termen din limba algonchiană, o limbă amerindiană. Semantic vorbind, cele două forme nu au absolut nimic în comun.

Der: *ardelean*, *ardeleancă*, *ardelenesc*, *ardeleneşte*.

arendă (*arindă* (Trans., Olt.), *orândă* (Mold.) – 1. cedarea dreptului de proprietate pe un timp determinat în schimbul unei sume de bani; 2. suma plătită pentru arendarea unui bun.

Bg., scr., pol., rus. *arenda* (Cihac, II, 3; Hasdeu, *Etym*.,1540). Aceşti autori cred că provine din slavă; cf. mgh. *arenda*. Densusianu (*Hlr*., 148) şi Puşcariu (121) consideră că forma mold. *arândă* ar proveni direct de la un lat. **arrendare*; cf. sard. *arrendare*, sp. *arrendar*. Avem, de asemenea, şi alb. *arendë* „arendă”. Din lat.med. *arenda* (Cioranescu, 383). În

ciuda părerii unor autori (cf. Cioranescu), *arenda* nu este atestat în latina clasică, dar nici în cea medievală, cu toate că avem forme similare în sardă şi spaniolă. Este posibil ca în slave şi în maghiară să fie un împrumut timpuriu din (stră)-rom. **arendă**, care este înrudit cu v.fr. *rente* (secolul XII) şi are forme similare în prov. *renta* (*renda*), sp. *renta*, port. *renda*, it. *rendita*. Şi în acest caz s-a presupus un lat. **rendita* < lat.clas. *reddita* < **rendere* (cf. Murray, 1888-1928). Latina clasică are doar vb. *reddo*, *reddere* „a da înapoi, a returna", cu derivatul nominal *redditio* „actul de a da înapoi", apropiat ca sens şi ca formă de rom. **arendă** şi v.fr. *rente*. Ambele forme ale latinei clasice prezintă consoana dublă *d*, cu siguranţă datorită elidării nazalei *n* dintr-o formă mai veche **rendo*, **rendere* a latinei arhaice; nazala a dispărut în latina clasică, dar s-a păstrat în celtice (cf. v.fr. *rente*). Forma **arendă** se datorează influenţei textelor slave, formele tradiţionale fiind *arindă*, *orindă*, *arândă* păstrate în vorbirea populară.
PIE ***rent-** „bunuri, avere, lucruri" (*IEW*, 865); cf. skt. *ratnam* „bunuri, posesiune, proprietate", ir. *ret* „lucruri, bunuri", lat. *reddo* < **rendo*. Sensul iniţial din PIE trebuie să fi însemnat „obiect sau bun luat ca amanet în schimbul altor servicii" care, desigur, este foarte apropiat ca sens atât de **arendă** cât şi de v.fr. *rente* şi lat. *reddo*, *reddere*. Walde-Pokorny nu văd apropierea dintre forma sanskrită şi cea latină, la care se adaugă şi forma v.fr. *rente* şi cea rom. **arendă**. Rom. **arendă** provine de la un mai vechi **ad-renda* din care provin forma română şi cea albaneză, împrumutată apoi şi de maghiară şi slave. Din fondul pre-latin.
Der: *a arenda*, *arendare*, *arendaş*, *arendăşiţă*, *arendăşie*, *arendăşesc*.

arestă (var. *arestui*) – a deţine, a întemniţa.
It. *arrestare* (Cioranescu, 384) din lat.pop. **arrestare* „a opri" < lat. *rest* < *re-*, *stare* „a sta"; cf. fr. *arrêter*.
Der: *arestare*, *arest*, *arestat*.

arţe (ar. *arete*, *areati*, mgl. *reti*, *areati*, istr. *arete*) – berbec.
Lat. *aries*, *-etem* „berbec" (Puşcariu, 115; Candrea-Densusianu, 81; *REW*, 645; Cioranescu, 386). Lat. *arietem* ar fi dat **ariete* în limba română. Fonetismul a fost discutat de Rosetti (1, 51).
PIE ***er-**, **eri-** „berbec, oaie, vacă" (*IEW*, 326); cf. arm. *or*, *oj* „miel, mia", gr. *ἔριφος* „ţap sau capră tânără", v.ir. *heirp* „capră", let. *jers* „miel".

argăsi (ar. *aryăsescu*, *aryăsire*) – a prelucra pielea sau blana animalelor cu soluţii speciale.
Ngr. *αργάζω* „a argăsi" (ar. de la *αργασα*) (*DAR*; Cioranescu, 388); cf. bg. *argasvam*, alb. *argoshë* „iritare a pielii".
PIE ***areq-** „a proteja, a apăra, a sigila, a închide" (*IEW*, 65); cf. arm. *argel* „obstacol, impediment", gr. *αρκέω* „a proteja", lat. *arceo* „a sigila, a închide". Sensurile din greacă şi latină redau ideea de „a conserva, a proteja", noţiune existentă şi în rom. a **argăsi**. Forma neogreacă provine din română, nu din greaca veche, forma din greaca clasică şi neogreacă existând diferenţe destul de mari între atât de ordin fonologic, cât şi semantic. Origine traco-dacă.
Der: *argăsire*, *argăsit*, *argăseală*, *argăsitor*.

argat (ar., mgl. *argat*) – slujitor, slugă, ajutor la câmp.
Ngr. *αργάτης* < gr. *εργάτης* „muncitor" (Roesler, 564; Murnu, 6); cf. alb. *argat*, tc. *irgat*, bg. *argatin*, scr. *argat*.
Der: *argăţel*, *a argăţi*, *argăţesc*, *argăţime*.

argeă – 1. nişă, firidă; 2. încăpere la subsol în casele ţărăneşti.
Dac. **argilla* (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1873, 232; *Etym*. 1577-9; Densusianu, *Filologie*, 449; *Hlr*., 38; *GS*, 7, 86; Philippide, *Principii*, 33, 148; Iordan, *Dift*. 58) pe care îl asociază cu gr. *ἀργιλλα* „casă subterană" şi v.maced. *ἀργελλα* „cameră de baie".
Jokl (*IF*, 44, 13) şi Puşcariu (*Lr*., 237) consideră că forma veche macedoneană este de origine cimeriană *ἀργιλλα*, şi s-a păstrat şi în alb. *ragëlia*. După mai mulţi autori antici şi bizantini (cf. Herodot, Procopius) cimerienii erau traci care au trăit în nordul Mării Negre. În plus, Procopius spune despre huni că erau urmaşii vechilor cimerieni. După Cioranescu (390), crede că provine din tc. *arca* „cutie", ipoteză total nefondată. Apropierea făcută încă de Hasdeu de

formele greacă şi veche macedoneană, de care rom. **argea** este strâns legată, este evidentă, astfel că trebuie considerat de orgine traco-dacă. Chantraine (103) susţine că termenul este grecesc, nu propriu-zis macedonean. Brâncuş (*VALR*, 30) arată că în albaneză există mai mulţi termeni care provin dintr-o bază comună. Brâncuş (*loc. cit.*) şi I.I. Russu (*Elem.*, 133) îl raportează la IE ***areg-** „a închide” (*IEW*, 64); cf. skt. *argala-h* „zăvor, încuietoare”.

Argeş – râu în Muntenia
Hidronim menţionat de diverşi autori antici şi bizantini de la Herodot încoace.
PIE ***ar(e)g**’-, **arg**’- „alb, strălucitor” (*IEW*, 64). De la o formă **argyos* > traco-dac. *Argesio-s* (ori *Orgesio-s*). La Herodot apare sub forma *Ordessos*, *Ordesos*, la Pliniu, o hipercorecţie unde *g*’ este redat ca *d*, deoarece greaca veche şi latina clasică nu aveau africatele *ğ*, *č*. Forme mult mai apropiate de forma modernă **Argeş**, precum *Argesios*, *Argisios*, apar la autorii bizantini până la Constantin Porfirogenetul (începutul secolului X, d.Ch.). Suf. *-sio-s* explică pe *ş* final, deoarece *s* urmat de *i* a dat *ş* în limba română (v. **şapte**, **şarpe**), fenomen întâlnit la mai multe hidronime româneşti (v. **Arieş**, **Criş**, **Mureş**, **Timiş**). De la acelaşi rad. provine şi rom. **argint** (v. **argint**). Origine traco-dacă.
Der: *Curtea-de-Argeş*, *argeşean*, *argeşeancă*.

argilă – lut.
Fr. *argile* (Cioranescu, 392) din gr. *άργιλλος* < *αργός* „alb” (v. **Argeş**).
Der. *argilos*.

argint (ar. *arzint*, *răzint*, istr. *arzint*) – 1. metal preţios de culoare albă strălucitoare; 2. vase sau obiecte de argint; 3. monedă de argint; 4. bani (pl.).
Lat. *argentum* „argint” (Puşcariu, 116; Candrea-Densusianu, 82; *REW*, 640; Cioranescu, 393).
Termenul este atestat în top. *Argintares* (Argintari), la Procopius din Cesarea (De Aedificiis), fiind una din cetăţile din sudul Dunării, reparate de Iustinian pe la mijlocul sec. VI, d.Ch. (v. **duşman**, **labă**, **stână**).
PIE ***ar(e)g**’-, **arg**’- „alb, strălucitor” (*IEW*, 64); cf. skt. *árjunah* „alb, argintiu, curat, culoarea zilei”, gr. *άργυρος* „argint”, osc. *arageto-* „argint”, alb. *argjent* „argint”, ir. *argat* „argint (metal şi bani)”, v.cymr. *argant* „argint”, corn.med. *argans* „argint”, bret. *archant* „argint”, arm. *arcath* argint”.
La picţi (trib celtic din nordul Brittaniei) apare numele *Argento-coxos* „picior de argint” (cf. Vendryes). Prin urmare, formele celtice nu sânt de origine latină. Menţionăm că este prezent în toate limbile celtice sub forme uşor diferite, ceea ce exclude proveniența latină a acestora, precum şi în albaneză şi greacă având acelaşi sens din latină, celtice şi română.
Der: *argint-viu* „mercur”, *a arginta*, *argintare*, *argintat*, *argintiu*, *argintar*, *argintărie*, *argintos*, *argintiu*.

arhaic – foarte vechi, care aparţine unor vremuri demult trecute.
Fr. *archaïque* (Cioranescu, 395) gr. *αρχαϊκος* „vechi, de modă veche” < *αρχαϊος* „vechi”.
Der: *arhaism*, *a arhaiza*, *arhaizant*.

arhanghel (ar. *arhanghil*, mgl. *ranghilă*) – căpetenie a îngerilor.
Mgr. *αρχάγγελος* (Cioranescu, 396) din *άρχος* „conducător” < *άρχειν* „a fi primul”; cf. v.sl. *archangelŭ*.

arhimandrit – 1. călugăr ortodox cu funcţie înaltă pe lângă un episcop; 2. starețul unei mânăstiri.
Mgr. *αρχιμανδρίτης* < (Murnu, 7; Cioranescu, 399) din *άρχος* „conducător” şi *μάνδρα* „mânăstire”.
Der: *arhimandrie* „titlu de arhimandrit”.

arhipelag – grup de insule.
It. *arcipelago* (cf. Cioranescu, 400). Forma italiană este o alterare a lui *Egeopelago* din gr. *Αιγαϊον πέλαγος* „marea Egee” (din sec. XIX).

arhitect – specialist în arhitectură.
Fr. *architecte* < gr. *αρχιτέκτον* (Gáldi, *Les mots*, 153) din gr. *άρχος* „conducător, şef”, *τεκτών* „constructor”. Intrat în limba română în sec. XVIII, din greacă (cf. Gáldi).
Der: *arhitectură*, *arhitectural*, *arhitectonic*, *arhitectonică*, *arhitectonie*.

arhivă – 1. totalitatea actelor şi documentelor unei instituţii; 2. locul unde se păstrează aceste documente.
Fr. *archive* (Cioranescu, 402) din lat. arhiva < gr. *αρχεία*, plural de la *αρχείον* (din sec. XVIII).
Der: *arhivar*, *arhivist*, *arhivistică*.

arici (ar. *ariciu*, *arit*, mgl. *arit*) – mamifer insectivor, cu bot ascuţit, acoperit cu ţepi.
Lat. *ericius* „arici" (Diez, I, 349; Puşcariu, 118; Candrea-Densusianu, 85; Cioranescu, 404); cf. alb. *irik* (*urik*), it. *riccio*, sard. *rizzu*, sp. *erizo*. Toate cu sens de **arici**.
Walde (I, 413) consideră că lat. *ericius* provine din PIE ***g'her-*** „a fi rigid", ipoteză nu tocmai plauzibilă.
Der: *aricioaică*.

ărie[1] – melodie, compoziţie muzicală.
It. *aria* (Cioranescu, 405) (din sec. XIX).

ărie[2] (ar. *arie*, *ar.*, mgl. *arγie*) – loc special unde se treieră cerealele.
Lat. *area* (Puşcariu, 119; Candrea-Densusianu, 86; *REW*, 626; Cioranescu, 406). Panromanic; cf. alb. *arë*.

ariergărdă – partea din urmă a unei armate sau corp de armată.
Fr. *arrière-garde* (Cioranescu, 407).

arin (var. *anin, arine*) – nume dat mai multor specii de arbori care cresc pe malul râurilor de munte sau în pădurile umede de la şes.
Lat. **alninus* < *alnus* „arin" (Hasdeu, *Etym.,*1205; Densusianu, *Hlr.,* 119; Puşcariu, 90; *REW*, 375a; Cioranescu, 290).
Radicalul din care provine lat. *alnus* are o largă răspândire în limbile indo-europene; cf. got. **alisa*, v.g.s. *ellira*, v.sax. *alor*, lituan., let. *alksnis*, v.pr. *alskande* „arin", gall. **alisa*, atestat în top. *Alisia*, locul unde Caesar a învins forţele gallice reunite de Vercingetorix, în anul 52, î.Ch. Toate au sens de „arin".
Putem astfel reconstitui un PIE ***alisno-s*** „anin". Forma primară în română este **arin** care provine de la **alisno-s* prin elidarea lui *s* şi rotacizarea lui *l* intervocalic. Prin urmare, forma *anin* derivă din **arin** prin asimilarea lui *r* la *n* sub influenţa lui *n* din silaba următoare. Din fondul pre-latin.
Der: *ariniş*, *arinişte*.

arină (ar. *arină*) – nisip.
Lat. *arēna* „nisip" (Puşcariu, 119; Candrea-Densusianu; 87; *REW*, 630; Philippide, II, 632; Cioranescu, 408). Panromanic; cf. alb. *rerë*.
Forma **arină** este întâlnită în limba română la extremităţile vestică şi, respectiv, estică şi sudică a arealului limbii române, adică în vestul Transilvaniei, în Transnistria şi în Macedonia. Celelalte graiuri folosesc forma **nisip**.
Der: *ariniş* „deşert", *arinos* „nisipos".

arină (ar., mgl. *aripă*) – organ al păsărilor sau al unor insecte sau mamifere care serveşte la zbor.
Pentru acest cuvânt românesc au fost propuse mai multe etimologii, toate latineşti. Din lat. *alipes* < *ali pes* „cu aripi la picioare" (Densusianu, *Hlr.*, 30), ipoteză respinsă de Puşcariu (123), care admite că doar prima parte a cuvântului poate fi cunoscută (cf. lat. *ala*), pe când autorii *DAR* propun lat. *alapa* „lovitură cu palma" cu mult mai improbabilă decât prima, dar acceptată de *REW* (319). Cihac (II, 476) crede că provine din mgh. *rop* „zbor, aripă". În fine, pentru Roesler, provine din gr. *ρική*. Roesler nu vede, însă, că gr. *κ* nu avea cum să dea *p* în limba română. Rom. **aripă** are, se pare, un cognat în calabr. *alapa* „paleta unei roţi de moară".
Rom. **aripă** provine de la un IE ***al-e**, **al-a** (cf. lat. *ala* „aripă"), cu suf. *-pa*, prin urmare, un **alepa* > rom. *areapă* (**aripă**). După Walde (I, 25) lat. *ala* provine de la un mai vechi **ags-la*. În mod cert, rom. **aripă** este cognat cu lat. *ala*, ambele provenind de la acelaşi radical. Din fondul pre-latin.
Der: *aripioară*, *a înaripa*, *înaripat*.

arlechin – măscărici, bufon, personaj comic.
Fr. *arlequin* (Cioranescu, 410).

armaş – boier de rangul trei în vechea administraţie românească, comandant al artileriei. Era, de asemenea, însărcinat cu menţinerea ordinii publice având şi alte atribuţiuni.

Este un derivat din **armă** cu suf. *-aş*. Din rom. **armaş** provine mgh. *ármas*; cf. alb. *armë* (v. **armă**).
Der: *armăşel* „paznic”, *armăşoaie* „soție de armaş”, *armăşie* etc.

ạrmă (ar. *armă*, istr. *orme*) – obiect, maşină sau aparat care serveşte la atac sau la apărare.
Lat. *arma* „armament, arme” (*REW*, 651); cf. ir. *arm*, considerat un împrumut din latină de Vendryes (A-89). Walde (I, 68) derivă lat. **arma** din PIE ***ar**(**e**) „a uni”.
Termenul apare şi în greaca veche încă la Homer; cf. *ἅρμα*, *-τος* „armă, armată”.
Der: *a arma*, *armare*, *armată*, *armament*, *a înarma*, *înarmare* etc.

armăsạr – cal mascul necastrat.
Lat. *equus admissarius* „armăsar” (Schuchardt, *Vokal*., 1, 141; Philippide, II, 361; Puşcariu, 126; Candrea-Densusianu, 93; *REW*, 177; Cioranescu, 414); cf. alb. *harmeshuar* (*harmeshor*) „armăsar”, sard. *ammesardzu*. Din română provine ucr. *harmasar* (Miklosich, *Wander*., 16; Candrea, *Elemente*, 404). Forma *armig* „armăsar”, întâlnită dialectal, nu pare să provină din latină, ci e o variantă autohtonă, cognat al formei latineşti. Cioranescu crede că trecerea lui *d* la *r* este o contaminare cu gr. *χάρμα* „atelaj, tracțiune de cai”, contaminare care nu este posibilă, din moment ce o formă similară nu a existat în română. Pe de altă parte, forma greacă explică rom. *armig*, care provine de la acelaşi radical cu forma greacă.
Der: *armăsărel*, *armăsăruş*.

armonịe (ar. *armunie*) – potrivire desărvârşită a elementelor unui întreg.
Gr. *αρμονία* (Cioranescu, 417); cf. fr. *harmonie*.
Der: *armonică*, *armonios*, *armonist*, *armoniza*, *dezarmonie*, *dezarmoniza*, *inarmonic*, *nearmonios*.

arnịci – pânză de bumbac colorată.
Cf. scr. *jarenica*, bg. *arnič*, mgh. *arninci*. Cioranescu (420) îl consideră cu origine necunoscută, deşi crede totuşi că pare o deformare de la *urşinic* „catifea”.
Din română provin bg. *arnič* (Capidan, *Raporturile*, 220) şi mgh. *arninc* (Candrea, *Elemente*, 406). Origine incertă.

arọmă (ar. *arumă*) – mireasmă, parfum.
Mgr. *άρωμα* (Roesler, 664; Murnu, 7; Cioranescu, 421).
Der: *aromatic*, *aromeală*, *aromatiza*.

arpacạş – boabe de orz sau grâu decorticat.
Mgh. *árpa kása*, *árpa* „orz” şi *kása* „griş” (DAR). Cuvântul maghiar *árpa* coicide cu tc. *arpa* „orz”; cf. sloven. *arpakaša*.

arpagịc – bulb mic de ceapă obținut din sămânță care, ulterior, se plantează în pământ
Tc. *arpacik* (*sogani*) „(ceapă ca) orzul mărunt” (Cihac, II, 544); cf. sb. *arpagĭk*.

arpẹgiu – executare succesivă a notelor unui acord.
It. *arpeggio* (Cioranescu, 425) din lat. *arpeggiare* „a cânta la harpă”, de la un radical de origine germanică (v. **harpă**).

arsenạl – 1. clădire unde se păstrează armamentul; 2. totalitatea mijloacelor de luptă.
Fr. *arsenal* < mgr. *αρσηνάλης* < arab. *dār-sin'a* (Cioranescu, 426).

arsụră – 1. senzație dureroasă, usturătoare; 2. rană produsă de foc, căldură etc; 3. loc unde a ars pădurea.
Lat. *arsura* (Puşcariu, 130, *REW*; 682, Cioranescu, 431); cf. it., prov. cat. *arsura*, sp. *asura* (v. **arde**).
Lat. *arsura* este atestat doar în latina medievală cu sens de „foc, incendiu” (cf. Niermeyer, 82). De Mauro-Mancini (151) derivă it. *arsura* „secetă” din lat.med *arsura*(*m*). Rom. **arsură** nu provine din latină, ci este un derivat al limbii române de la a **arde** (v. **arde**).

arşịc (ar. *aşic*) – 1. os, astragal folosit la un joc de copii; 2. numele jocului respectiv.
Tc. *aşik* (Şăineanu, II, 26; Cioranescu, 429); cf. alb. *a*(*s*)*ik*, bg. *asik*, sb. *arsik*.

ạrşiță – căldură mare, dogoare, zăduf.
Lat. ****arsicia* (Puşcariu, 129; Candrea-Densusianu, 80; Cioranescu, 430). Este un derivat al limbii române din *arde*; cf. it. *arsiccio* „loc ars”, care este un derivat al limbii italiene (v. **arde**).

ạrtă – activitatea prin care se produc valori estetice; 2. măiestrie, pricepere.
It. *arte* < lat. *ars* (Cioranescu, 432). Din sec. XIX.
Der: *artist*, *artistic*.

artịcol (var. *articul*) – 1. expunere scrisă cu scopul de a fi publicată; 2. parte a unei legi sau document oficial; 3. obiect care se vinde în comerț; 4. parte de vorbire care, în general, determină substantivul sau adjectivul.
Lat. *articulus* (Cioranescu, 438). Din sec. XVII.
Der: *a articula*, *articulați*(*un*)*e*, *articular*, *a dezarticula*.

artilẹrie – 1. ansamblu de arme de foc care servesc la aruncarea proiectilelor la distanță.
Fr. *artillerie* < lat.med. *artilleria* (Cioranescu, 439).
Der: *artilerist*.

arțạg (var. *harțag*) – pornire spre ceartă, chef de ceartă.
Mgh. *harcag* (Philippide, *Principii*, 150; Cioranescu, 433). Nu am putut verifica mgh. *harcag*, dar în maghiară există forma *harc* „luptă, conflict”. Trebuie pus în legătură cu rom. **harță**, *a hărțui* (ignorate de Philippide) apropiate ca formă şi sens de fr. *harasser* (cf. eng. *to harass*). Rom. **arțag** este o formație expresivă şi are aceeaşi origine cu **harță** (v. **harță**) (cf. **hâr**). Forma maghiară provine din română.
Der: *arțăgos*.

arțạr – arbore cu lemnul alb şi tare, înrudit cu paltinul (*Acer platanoides*).
Lat. *acer* „arțar” (Puşcariu, 131; *REW*, 91). Cioranescu (434) propune un lat. neatestat **arcearius*, ipoteză pe care nu o putem accepta. G. Ivănescu crede că provine din PIE ***ak**’**ar**(**n**)**os** sau mai degrabă ***alk**’**arnos** (**ark**’**arnos**) (*Thraco-Dacica*, 1976; *ILR*). El arată că rom. **arțar** nu poate proveni din lat. *acer* sau **arciarum*, care ar fi dat un **aciar* sau **arciar*, nu *arțar*. În plus, prezența lichidei *r* în fața dentalei *ț*, de asemenea, nu se explică prin latină. Formele date de Ivănescu ar corespunde cu formele din dialectele germane de nord *Alhorn*, *Elhorn*, pe lângă n.g.s *Ahorn* „arțar” de la un gmc. **aχurna*, precum şi cu skt. *akráh* „arțar”. În schimb, Walde (I, 7) consideră că lat. *acer* provine de la un PIE ***ēkiro-s**, **ēkuro-s**. Cu altă ocazie (cf. Vinereanu, 2002) am arătat că velara palatală PIE ***k**’ a dat *ş* sau *ț* în limba română (v. **țep**). Prin urmare, aşa cum a arătat deja Ivănescu, rom. **arțar** provine din traco-dacă.

aruncạ (ar. *aruc*, *arucare*, mgl. *runc*, *rucari*) – 1. a lansa, a azvârli; 2. a scăpa de ceva, a lepăda; 3. a țâşni, a izbucni.
Lat. *runcare* (*eruncare*) „a smulge, a curăța buruieni” (Cihac, I, 17; Pascu, I, 62; *REW*, 2908; Cioranescu, 443); cf. it. *arroncare* „a smulge buruieni”, let. *ruket* „a smulge”, ir. *urchar* „a arunca”.
PIE ***reu-** cu prelungire în **k**, ***reuk-** „a smulge, arunca” (*IEW*, 869) cu infixarea nazalei *n* în sanskrită, latină şi română; cf. skt. *luñcati* „a smulge, a coji, a se lupta”, *rukśa* „aspru, abraziv”, cymr. *rhwgn* „frecat, treierat” (v. **răfui**, **rupe**).
Der: *aruncare*, *aruncat*, *aruncător*, *aruncătură*.

arvụnă (ar. *arvună*) – acont dat la o cumpărare sau închiriere.
Gr. *αρραβών* > lat. *arr(h)a(bo)* (Cioranescu, 446); cf. it. *arra*, fr. *arrhes*, sp. *arras*, ngr. *αρραβώνας*.
Rom. **arvună** nu poate proveni din latină, este mai apropiat de formele greceşti din care ar putea proveni, mai precis, din forma neogreacă sau mediogreacă unde *β* se pronunța deja *v*, pe când în greaca veche se pronunța *b*. După Boisacq (82), gr. *αρραβών* provine din ebr. *erābōn* „gaj, amanet”. Din română a trecut în ucr. *arawona* (Miklosich, *Wander*., 12).
Der: *a arvuni*, *arvunire*.

asạlt – atac, ofensivă.
It. *assalto* (Cioranescu, 451) din lat.med. *assaltus*, *assultus* < *saltus* „săritură, salt” < *salire* „a sări” (v. **sări**) (din sec. XIX).
Der: *a asalta*, *asaltare*.

asanạ – a înlătura excesul de apă, a seca.
Lat. *sanare* (cf. Cioranescu, 452); cf. fr. *assanir* (din sec. XIX).

asceț (var. *aschit*, *aschet* (înv.)) – pustnic, sihastru.
Mgr. *ασκητής* (Cioranescu, 455) din gr. *ασκέσις* „exercițiu” < gr. *ασκεϊν* „a practica, a exersa”, atestat din sec. XVII.
Der: *ascetic*, *ascetism*, *ascezǎ*.

ascultą (ar. *ascultu*, mgl. *acult*, istr. *ascutu*) – 1. a auzi; 2 a da ascultare, a se supune; 3. a da crezare; 4. a examina un elev.
Lat.pop. **ascultare* < *auscultare* „a asculta cu atenție” (Puşcariu, 138; Candrea-Densusianu, 95; *REW*, 802; Cioranescu, 457); cf. it. *ascoltare*, v.fr. *ascouter*, v.sp. *ascuchar*.
După Walde (I, 36), lat. *auscultare* provine de la *aus* şi *clutare*, deci **aus* „ureche” şi **clutare* de la *clutus* acelaşi cu *inclutus* „renumit, faimos” ca şi gr. *κλυτος* „renumit, faimos”. Walde crede, în mod eronat, că **aus*-*clutare* ar fi însemnat „cu urechile deschise”, dar nu există nici o dovadă că pref. **aus*- ar proveni din proto-lat. **ausis* „ureche”, nici că ar fi existat un verb lat. **clutare* cu sensul de „a deschide”. Nesatisfăcătoare rămâne şi ipoteza lui Ernout-Meillet (60) pe care nu o mai discutăm aici.
Lat. *auscultare* provine de la PIE ***k**’**leu-**, **k**’**lu-** „a auzi”, **k**’**leu-to-m** „auz”, **k**’**luti**, **k**’**lutos** „renumit” (*IEW*, 605) sau PIE ***kleus-** (Boisacq, 467); cf. skt. *śrudhú* „aud”, gr. *κλεω* (I, sg.) „a lăuda, a glorifica”, ir. *cloth* „faimă”, cymr. *clywed* „a auzi”, corn. *clewaf* „a auzi”, bret. *clevout*, v.g.s. *hlosen* „a asculta”, v.scand. *hlusta*, v.sax. *hlystan*, eng. *listen*, v.sl. *slyśati* „a asculta”. Lat. *auscultare* provine de la un mai vechi **cluto* „a asculta” prefixat cu *ad*, siflanta *s* este de natură epentetică, deci un **adsclutare*. Forma ulterioară *auscultare* de datorează contaminării cu *ausis*, ceea ce justifică, în parte ipoteza lui Walde. De remarcat, conservarea sensului în toate limbile IE în care avem derivați din radicalul PIE respectiv.
Der: *ascultare*, *ascultat*, *ascultător* etc.

ascunde (ar. *ascundu*, mgl. *şcund*, istr. *ascundu*) – 1. a sustrage cederii, a pune la adăpost; 2. a tăinui o faptă, gând sau sentiment.
Lat. *abscondere* „a ascunde” (Puşcariu, 139; Candrea-Densusianu, 97; *REW*, 41); cf. it. *ascondere*, v.prov., v.fr. *esconder*, cat. *ascoudir*, v.sp. *ascouder*, dar şi alb. *askund* „nicăieri, niciunde”.
Lat. *abscondere* provine din *condo*, *-ere* „a pune, a introduce, a ascunde”. Acesta din urmă ar fi la rândul său un compus din *con* plus *do* „a da”, după Ernout-Meillet (137) sau din rad. PIE ***dhe** „a aşeza”, după Walde (440-41). Ambele ipoteze sânt eronate, deoarece lat. *condo* provine de la PIE ***(s)keu-**, **(s)keud-** „a acoperi, a ascunde” (*IEW*, 952); cf. v.sax. *hydan* „a ascunde”, eng. *hide* „a ascunde”, v.isl. *skaud* „teacă”. Prin urmare, lat. *condo* şi, prin urmare, *abscondo*, respectiv, rom. **ascunde** provin din acest rad. PIE, cu epenteza nazalei *n*.
Der: *ascundere*, *ascuns*, *ascunziş*, *ascunzătoare*, *ascunzător*.

ascuți – a face mai tăioasă lama unei arme sau a unei unelte de tăiat; 2. a face vârf unui obiect.
Lat. *acutus* „ascuțit” (Cihac, I, 18) sau lat. **excotire* (< *cos, cotem*) (Puşcariu, 140; Densusianu, *Rom*. 33, 274; *REW*, 2275; Cioranescu, 459); cf. *cuțit*, *cute*, it. *aguzzare* „a ascuți”, sp. *aguzar*, v.prov., port. *agusar*, fr. *aiguisser* < lat. *acutiare* „a ascuți”, v.ir. *acuit* „ascuțit”. Corominas (1, 80) postulează un lat.vulg. **acutiare* de la *acutus*. De Mauro-Mancini (51) derivă it. *aguzzare* dintr-un lat. neatestat **acutiare* din *acutus* „ascuțit”.
PIE ***ak**’-, **ok**’- „ascuțit” (*IEW*, 18); cf. gr. *ακωκή* „vârf”, lat. *acere*. Rom. **ascuți** nu provine de la **excotire*, dar poate fi asociat cu *acutiare*, de la care par să provină formele neolatine. La fel de apropiată este şi forma v.ir. *acuit*. Epenteza siflantei *s* nu are o explicație bine definită. O formă similară există şi în albaneză; cf. alb. *cokas* „a ascuți”.
Der: *ascuțeală*, *ascuțime*, *ascuțitură*, *ascuțitor*, *ascuțitoare*, *ascuțiş*.

aşediu – atac asupra unei poziții întărite.
It. *assedio* (Cioranescu, 460) (din sec. XIX).
Der: *a asedia*, *asediator*.

asemăna – 1. a fi la fel sau similar cu cineva sau ceva, 2. a socoti la fel cu altul.
Lat. *assimilare* „a simula, a se preface” (Diez, *Gramm*. 1, 189; Puşcariu, 134, Cioranescu, 461).

Acest verb nu provine din latină, ci are aceeaşi rădăcină cu *samă* cu sensul vechi de „un număr de, un număr egal cu”, cu foarte multe corespondente în multe limbi IE, inclusiv lat. *simulo*.
PIE ***som-o** „împreună, la fel” (*IEW*, 903). Este un derivat al limbii române din **samă** (v. **samă** (*seamă*), **semăna**). Din fondul pre-latin.
Der: *asemănare*, *a asemui*, *asemenea*, *asemănător* etc.

asfinți – a apune, a scăpăta (despre soare sau alți aştri).
Lat. **affingere* < *effingere* „a modela, a da o formă” (Cioranescu, 465).
De la **sfânt** (Miklosich, *Slaw. Elem*. 44, Cihac). Poate fi comparat cu expresia din ngr. *ήλιος βασιλείει* (cf. Cioranescu), ceea ce este mult mai plauzibil (v. **sfânt**). Rom. a **asfinți** este complet diferit din punct de vedere semantic de lat. *effingere*, care nu poate fi etimonul rom. a **asfinți**. Este foarte posibil ca în credințele vechi populare ideea de sfințenie să se fi asociat cu apusul (soarelui), adică cu trecerea în lumea cealaltă. Ştim că, la daci, Zalmoxis, Deceneu etc. au fost venerați în timpul vieții ca mari profeți, iar după moarte ca zei (cf. Iordanes, *Getica*). Un obicei similar exista şi la romani la care împărații deveneau zei după moarte. De altfel, în limba populară se spune frecvent *a sfinți* pentru a **asfinți** şi *sfințit* pentru *asfințit* (v. **sfânt**).
Der: *asfințire*, *asfințit*, *asfințită*.

asiatic (var. *asiaticesc*, *asian* (înv.)) – din Asia, specific Asiei.
Lat. *asiaticus*. Forma *asiaticesc* este atestată în sec. XVI.

asin (var. *asen*, *asân* (înv.), istr. *ąsir*) – măgar.
Lat. *asinus* „asin, măgar” (Puşcariu, 135; Candrea-Densusianu, 100; *REW*, 704). Nu este exclus să fie un împrumut pe cale cultă din secolele XV-XVI, deşi forma *asân* pare mai veche.
Pe lângă latină, există forme similare şi în alte limbi IE care, desigur, nu provin din latină: cf. lituan. *asilas*, v.pr. *asilis*, v.ir. *asan*, *asal* „măgar”, v.eng. *esol*, v.g.s. *esil*, v.sl. *osilŭ*.
După Walde (I, 72-73), lat. *asinus* este un împrumut din traco-illiră, pe care l-a preluat, la rândul său dintr-o limbă din Asia Mică, situată la sudul *Pontului Euxin*. Numai aşa se explică formele baltice care sânt împrumuturi tot din geto-dacă; cf. turco-tăt. *esek* „măgar” care provine din aceeaşi sursă. Radicalul s-a răspândit şi în alte limbi ne-indo-europene; cf. basc. *astakilo* „măgar”, *astoeme* „măgăriță”, ebr. *aton* „măgăriță”. Chiar dacă a existat şi în traco-dacă, în română a fost reintrodus pe cale cultă sau mai bine-zis readaptat după forma latină, probabil prin biserică.

asmuți (var. *a*(*s*)*muța*, *sumuți*, *sumuța*) – a îndemna un câine la urmărie, la atac.
Lat. pop. *ex-*mucciare* (*REW*, 5707; Candrea-Densusianu, 1197).
Această etimologie nu poate fi admisă. O astfel de formă nu a existat în latină şi nici ceva similar. Totuşi, o formă similară este lituan. *atsmunti* „a respinge, a goni înapoi”. Pref. *at-*, în lituaniană, provine de la prep. PIE ***ad**, ceea ce pare să fi fost cazul şi cu rom. **asmuți** care provine de la un mai vechi **ad-smutire*, unde mai târziu dentala *d* a fost elidată.
Formele română şi lituaniană par să provină din PIE ***smeit-**, **smit-** „arunca” (*IEW*, 968); cf. lat. *mitto*, *-ere* „a lăsa să plece, a lăsa să fugă, a trimite”. Din fondul pre-latin.
Der: asmuțire, asmuțit.

asocia – a se uni, a se grupa.
Fr. *associer* (Cioranescu, 474) din lat. *associare* < *ad-*, *sociare* < *socius* „tovarăş, însoțitor” (v. **social**, **soț**).
Der: *asociație*, *asociaționism*, *coasociat*.

asorta – a pune pe categorii, a potrivi.
Fr. *assortir* (Cioranescu, 475) din lat. *sortiri* „a trage la sorți” < *sors* „soartă” (v. **soartă**).
Der: (*a*)*sortiment*.

aspidă – 1. şarpe veninos; 2. femeie rea.
Mgr. *ασπίδα* (Cioranescu, 478); cf. v.sl. *aspida*, sp. *aspid*, fr. *aspic*.
În realitate, forma grecească este *ασπίς*, *-ιδος* „basilisc”, care are origine obscură, după Boisacq (90), dar pe care acesta îl pune în legătură cu ebr. *śepa* „basilisc”. Corominas (1, 382) derivă sp. *aspid* din lat. *aspis* care la rândul său provine din greacă. Pe de altă parte, pare să fie acelaşi cu gr. *ασπίς* „scut”.

Astfel, rom. **aspidă** poate proveni din fondul balcanic, ca şi forma greacă, preluată apoi de latină, iar mai târziu şi de vechea slavă.

ășpru (ar., mgl. *aspru*) – 1. cu suprafață zgrunțuroasă; 2. țepos (despre păr); 3. puternic, năprasnic; 4. greu de îndurat.
Lat. *asper* „aspru” (Puşcariu, 146; Candrea-Densusianu, 191; *REW*, 768; Cioranescu, 479); cf. it. *aspro*, prov., cat. *aspre*, fr. *apre*, sp., port. *aspero*. De asemenea, alb. *ashpër* „aspru”.
Walde-Pokorny (992-93) derivă lat. *asper* din PIE ***sp**(**h**)**er-**, **sp**(**h**)**era-** „a face mişcări bruşte, a împinge, a se încolăci”, iar forma compusă **apo-spero* „care face mişcări bruşte” o asociază cu skt. *apa-sphura* „care face mişcări bruşte”.
Der: *a* (*se*) *aspri*, *asprime*, *aspreală*, *a* (*se*) *înăspri*, *înăspreală* etc.

astâmpăra (var. *a stâmpăra*) – 1. a se linişti, a se potoli; 2. a se calma.
Lat. **extemperare* (Densusianu, *Rom*., 33; Puşcariu, 152; *REW*, 3082; Rosetti, I, 163; Cioranescu, 486).
Lat. **extemperare* nu este atestat, ci doar *tempero, -are* „a amesteca în proporții juste, a potrivi, a conduce, a potoli”. Prefixul *ex-* în fața unor rădăcini verbale schimbă sensul inițial, devenind de multe ori opus. Walde (II, 660) derivă lat. *tempero* din *tempus*, ceea ce este, în mod evident, o eroare.
Benveniste (*Mél. Vendryes*) propune rad. PIE ***(s)temb**(**h**) „a lovi, a sparge prin lovire”; cf. skt.(aor.) *astambhit*, gr. *στεμβω* „a scutura, a maltrata”. La rândul său, Boisacq (909) derivă forma grecească dintr-o formă similară, PIE ***stemb-**, **stembh-**, pe care îl pune în legătură cu v.g.s. *stamfon* şi v.scand. *stappa* „a călca în picioare, a zdrobi”.
Rom. **astâmpăra** provine de la acest radical PIE, ca de altfel şi lat. *tempero*. Sensul formei româneşti este mai apropiat de sensul vechi IE, decât cel latin care păstrează mai puțin din sensul inițial, spre deosebire de sensul din limba română unde expresia „a stâmpăra focul” cu sensul de „a domoli focul” implica probabil zdrobirea (parțială) a cărbunilor aprinşi. Provine din fondul pre-latin.
Der: *astâmpărare*, *astâmpăr*, *astâmpărat*, *neastâmpărat*, etc.

ășfel – 1. în modul acesta; 2. prin urmare; 3. în mod asemănător.
Formă compusă din *ast* (*ăst*) şi **fel**; cf. alb. *ashtu* „astfel, aşa”, alb. *atillë* „aşa, în felul acesta” (v. **fel**).

astrahan (var. *astracan*) – piele de miel din rasa caracul.
Din *Astrahan* „oraş şi provincie din Rusia”.

astrăgaci – instrument de cizmărie folosit la întins talpa sau la întors cizmele pe față.
Lat. *extrahere* (Philippide, *ZRPh.*, 1907, 294; Pascu, *Suf*., 198). Mgh. *esztergázni* „a întoarce” (Scriban; Cioranescu, 489); cf. bg. *stragač*. Cioranescu consideră că este vorba de o contaminare cu *trăgaci* doar în ce privește desinența. Originea maghiară a rom. **astrăgaci** nu explică forma bg. *stragač*. Origine incertă.

ășstro- – element cu sensul de „stea” folosit la formarea unor termeni compuşi ca astronomie, astrologie etc.
Gr. *άστρος* „stea”.

astroleb – intrument folosit în astronomie.
Gr. *αστρολάβος*, *αστρολάβιον* (Gáldi, *Les mots*, 155) din *άστρος* „stea”, *λαμβάνειν* „a lua, a prinde”; cf. fr. *astrolabe*. Atestat din sec. XVII.

astroleg – persoană care practică astrologia, care prezice viitorul după mersul stelelor; 2. cititor în stele.
Gr. *αστρολόγος* (Gáldi, *Les mots*, 155) din *astro-* (v. **astro-**), *λόγος* „cuvânt, gând”< *γέγειν* „a culege, a citi, a vorbi”; cf. fr. *astroloque*. Din sec. XVII.
Der. *astrologhicesc*, *astrologic*, *astrologie*.

astronom – specilialist în astronomie.
Gr. *αστρονόμος* (Gáldi, *Les mots*, 155) din *astro-* (v. **astro-**), *νόμος* „lege, obicei” < *νέμειν* „a controla, a domina”; cf. fr. astronome (v. **neam**[1], **noimă**). Atestat din sec. XVII.
Der. *astronomicesc*, *astronomic*, *astronomie*.

ășstru – corp ceresc.
Fr. *astre* (Cioranescu, 493) din gr. *άστρος* „stea”.

astrucą – 1. a îngropa, a înmormânta; 2. a (se) învеli, a (se) acoperi.
Lat. **astru*(*i*)*care* < *astruere* „a construi pe o construcție mai veche, a adăuga, a contribui” (Meyer-Lübke, *ZRPh*., 27, 253; Puşcariu, 153; Candrea-Densusianu, 106; *REW*, 748; Rosetti, I, 163).
Sensul verbului latin este destul de îndepărtat de cel românesc, cu toate că cele două verbe au o rădăcină comună. Nu se poate explica prin latină prezența velarei *c* în forma românească. Pe de altă parte, nu există forme similare în limbile neolatine. Lat. *astruo* derivă de la *struo* „a aranja, a construi”, care provine din PIE ***ste-**, **stre-**, **streu-** „a întinde, a împrăştia” (*IEW*, 1029); cf. av. *star* „culcuş, pat”, lat. *struix* „grămadă”.
Forme cu prelungire în velară (*k*) apar în germanice şi umbrică, pe lângă română; cf. v.sax. *stregdan* „a împrăştia, a aşterne, a stropi”, umbr. *struçla*. Sensul mai vechi în limba română este acela de „a se acoperi, a se învеli, a se culca”, ceea ce îl apropie de cel din avestică; cf. *astrucământ* „pătură” (Banat).
Der: *astrucare*, *astrucat*.

astupą (ar. *astup*, mgl. (*a*)*stup*, (*h*)*ăstup*) – 1.a umple o gaură, o deschizătură; 2. a înfunda o sticlă.
Lat. **adstuppare* < *stuppa* „fire netoarse, mănunchi de fire” (Philippide, *Principii*, 99; Puşcariu, 154; *REW*, 8333; Cioranescu, 495); cf. alb. *shtupë* cu acelaşi sens ca în latină.
În schimb, hitt. *ištap* „a acoperi, a închide”, v.g.s. *stopfon* „a opri”, bret. *stouva* „a astupa, închide”, bret. *stouv* „dop”, let. *staupe* se apropie mult atât ca sens, dar şi ca formă de rom. **astupa**. Forma albaneză *shtupë*, unde *sh* provine din PIE ***s**, este veche şi nu este împrumut din latină.
PIE ***(s)teup-** „a împinge, a astupa” (*IEW*, 1034). Sensul din română este apropiat de cel din celtice, germanice şi hittită. Din fondul pre-latin.
Der: *astupătură*, *astupătoare*, *astupător*, *astupuş*, *destupa*.

asudą (ar. *asud*, mgl. *sud*) – a transpira, a năduşi; a se aburi.
Lat. **assudare* (Puşcariu, 155; Candrea-Densusianu, 107; *REW*, 3076; Rosetti).
În latină avem doar forma *sudo*, de la care provin formele neolatine, în schimb, forma lat. **assudare* nu este atestată ca atare.
PIE ***sueid-** „a asuda”, cu formele nominlae ***su**(**e**)**dro**, **suoido** „sudoare” (*IEW*, 1043); cf. skt. *svidyati*, *svedate* „a asuda”, *sveda* „sudoare”, av. *χvaeda* „sudoare”, let. *sviedri* „sudoare”, gr. (*ε*)*ίδος* „sudoare”, v.g.s. *swissen*, cymr. *chwys*, bret. *c'houez* (< **suidso*) „sudoare”. Prin urmare, radicalul are o largă răspândire în limbile IE. Rom. a **asuda** trebuie să provină de la un mai vechi (traco-dacic) **ad-sudare*, pref. *a*(*d*) fiind folosit doar la forma verbală, inexistent la forma nominală (v. **sudoare**).
Der: *asudare*, *asudat*, *asudător*, *asudătură*, *neasudat* etc.

asụpra (ar. *asupră*, mgl. *supră*) – 1. peste, deasupra; 2. în contra, împotriva.
Lat. **ad-supra* (Puşcariu, 156; *REW*, 200; Cioranescu, 497); cf. sard. *assubra*, gr. *ὕπερ*, umbr. *super*, *subra*, alb. *sipër*. Walde (II, 632) derivă lat. *super*, în mod eronat, din *sub*.
PIE ***uper**, **uperi** „peste, deasupra” (*IEW*, 1105); cf. skt. *upari*, av. *upari* „deasupra”, got. *ufar*, v.g.s. *ubir* „deasupra”, v.ir. *for*, cymr. *gor*, corn. *gor*, bret. *gour*.
Formele italice (ca şi cea română şi albaneză) indică epenteza lui *s*, probabil prin contaminare cu *sub*. Pe de altă parte, la rom. **asupra** apare acelaşi *a* protetic atât de frecvent în limba română, dar mult mai rar întâlnit în latină.
Der: *deasupra*, *a asupri*, *asuprire*, *asupreală*, *asupritor*.

asurzị (ar. *asurdzăscu*) – 1. a deveni surd; 2. a face pe cineva să nu mai audă.
Lat. **assurdire* < *obsurdesco* (Puşcariu, 157; *REW*, 6024; Cioranescu, 498); cf. fr. *assourdir*, it. *assordire*, alb. *shurdër* „surd” (v. **surd**).
Der: *asurzire*, *asurzitor*, *asurzeală*.

aşą (var. *aşe*, *aşea*, ar. *acşe*, *aşiţe*, mgl. *şa*, istr. (*a*)*şo*) – asemenea, astfel, în acest fel.
Lat. *ac sic* < *sic* „aşa” (Puşcariu, 133; *REW*, 7897; Cioranescu, 450); cf. it. *cosi*, sp. *asi*, prov. *aissi*. Această ipoteză nu este posibilă nici din punct de vedere fonologic, dar nici semantic.

PIE ***sŭo** „aşa” (*IEW*, 884); cf. hitt. *kissan* „aşa”, skt. *asan* „aşa şi aşa”, skt. *ish* „aşa, asemenea”, v.lat. *suad* „aşa”, gr. *ώς* „aşa”, got. *swa* „aşa”, v.g.s. *so* „aşa”, v.sax. *so* „aşa”, alb. *ashtu* „aşa”, alb. *dha* „aşa”. Alb. *dha* provine de la un proto-alb. **za*, la rândul său de la un mai vechi **sa*. Astfel, rom. **aşa** îşi are originea într-o formă mai veche *a(*k*)-*sa*, **a-sja* din PIE ***sŭo**. A iniţial provine din *a*(*c*)-, prezent şi la pronumele demonstrative (cf. **acel**, **acest**), aşa cum reiese din forma aromână; cf. ar. *acşe*. Din fondul pre-latin.

aşadar – prin urmare, va să zică, deci.
Este o formă compusă din **aşa** şi **dar** (v. **dar**, **iar**); cf. lituan. *dar* „dar, încă”.

aşchie (ar. *iascl'ă*) – bucată mică de lemn care se desprinde dintr-un lemn, dintr-o piatră prin cioplire, prin spargere etc.
Lat. **ascla* < **astula* < *assula* „aşchie, ţandără” (Puşcariu, 136; Candrea-Densusianu, 94; *REW*, 736); cf. alb. *ashkë*, ngr. *άσκλα*, vgl. *jaska*, it. *aschia*, nap. *aška*, it. *ascola*, sp. *astilla*.
Ca şi în română, în umbrică a existat grup. *cla*, *clu*, cărora le corespund lat. *-tula*, *-ula*, *-cula* (cf. *astula*, *auricula* etc.). Astfel, rom. **aşchie** provine de la un mai vechi **ascla*, aşa cum indică şi forma aromână, formă neatestată în latină.
Walde (I, 74) pune lat. *assula* în legătură cu *asser* „bârnă, par gros”, iar Ernout-Meillet (51) consideră că lat. *assula* provine din *assis* care, la rândul său, ar proveni din *axis*. În fine, Corominas (1, 384) derivă sp. *astilla* din lat.med. *astĕlla* „aşchie mică”.
Der: *a aşchia*, *aşchiere*, *aşchiuţă*, *aşchioară*, *aşchios*.

aşeza (ar. *aşedz*) – 1. a (se) pune pe scaun, pe pământ etc. pentru a şedea; 2. a pune, a aranja; 3. a fixa, a stabili, a rândui, a organiza.
Lat. **assediare* < *sedere* „a şedea” (Hasdeu, *Etym*., 1992; Puşcariu, 142; *REW*, 721; Cioranescu, 464); cf. fr. *asseoir* < lat.pop. **assedere* (cf. Dauzat, 51).
PIE ***sed-** „a şedea” (*IEW*, 884); cf. skt. *aš*, *ašyati* „a se aşeza”, hitt. *aš*, *eš*, *ašatar* „a şedea, a se aşeza”. Rom. a **aşeza** este un compus din prep.***ad** şi ***sed-**, printr-un mai vechi **adsediare* > **aşeza**. Opţiunea prin latină nu este plauzibilă pentru română, cum nu este probabil nici pentru franceză. Din fondul pre-latin (v. **şedea**).
Der: *aşezare*, *aşezat*, *aşezământ*, *aşezător*, *aşezătură*.

aşteamăt – pe ascuns.
A fost apropiat de lat. *schema* din gr. *σχήμα* (Puşcariu, *Dacor*., 5, 411-420) şi de sb. *štimati* din lat. *aestimare* „a aprecia” (Iordan, *RF*, 2, 276). În schimb, Cioranescu (483) îl consideră cu origine necunoscută, totuşi sugerează o apropiere de n.g.s. *anstimmend*. În realitate, n.g.s. *anstimmend* este forma de participiu prezent a vb. *anstimmen* „a potrivi, a acorda” de la *stimmen* „a se potrivi, a fi în ton”, deci nu pot avea nimic în comun cu rom. **aşteamăt**. Nici una din aceste ipoteze nu este acceptabilă. Origine obscură.

aşteptă (ar. *aşteptu*, mgl. *ştet*, istr. *aşteptu*) – a sta undeva pentru a fi de faţă; 2. a avea răbdare; 3. a sta la îndoială, a ezita; 3. a spera; 4. a crede, a prevedea, a conta pe ceva.
Lat. **adspectare* > **astectare* (Meyer-Lübke, *Gramm*. 1, 469; Puşcariu, 151; Densusianu, *Rom*., 33, 274; Candrea-Densusianu, 104; *REW*, 3039; Cioranescu, 484); cf. it. *aspettare*, calabr. *astettare*. Formele latineşti în cauză nu sânt atestate, forma din latina clasică fiind *expectare*. Forma calabreză este cea mai apropiată de cea românească. Lat. *expectare* derivă din *spectare* „a păzi”, în timp ce varianta greacă *σπεκτομαι* este foarte apropiată de latină, dar şi de cele neolatine, inclusiv româna.
PIE ***spek-** „a se uita, a privi”, *spector* „cercetaş”, *spek-to* „a zări, a observa” (*IEW*, 984); cf. skt. *spaśati* (III, sg.) „a vedea, a privi”, av. *spasyeiti* „a se uita”, gr. *σπεκτομαι* (I, sg.) „a privi” v.g.s. *spehōn* „a se uita, a privi”.
Rom. **aştepta** pare să provină din PIE ***spek-to**, cu trecerea grupului **kt** la *pt*, trecere care a avut loc de timpuriu (v. **cuptor**), obţinându-se o formă *(*a*)*spepto*, apoi a avut loc trecerea primului *p* la *t* prin disimilare faţă de al doilea *p*. Ca în multe alte cazuri, când este vorba de verbele româneşti acest radical primeşte un *a* iniţial prin ataşarea prep. ***ad**.
Der: *aşteptare*, *aşteptat*.

aştẹrne (ar. *aşternu*, mgl. *ştern*, istr. *(a)şternu*) – 1. a întinde ceva, a extinde, a expune; 2. a face patul; 3. a pune pe hârtie, a scrie.
Lat. *asternere* „a se prosterna" (Cipariu, *Gramm.,* 107; Puşcariu, 151; Candrea-Densusianu, 105; *REW*, 8248; Cioranescu, 485).
PIE ***ster-**, **steru-**, **streu-** „a întinde, a aşterne" (*IEW*, 1029); cf. skt. *strnati*, *strnoti* „a acoperi*", stariman* „întindere", gr. *στρώννυω* „întinde", lat. *sterno*, *-ere* „a întinde, a aşterne" alb. *shtrin* „a se întinde", v.ir. *sernim* „a întinde, a aşterne", v.pr. *stranany*. Sensul din limba română este mai apropiat de sensul din proto-indo-europeană şi de alte forme din diverse limbi indo-europene decât de presupusul etimon latin. Din fondul pre-latin.
Der: *aşternere*, *aşternut*.

atacạ – a asalta, a comite o agresiune; 2. a cere justiției să anuleze o hotărâre.
Fr. *attaquer* din v.fr. *attacquer* < it. *attacare* dintr-un radical gmc. **stakka* „băț, par" din PIE ***(s)teg-** „stinghie, par, stâlp, bârnă" (*IEW*, 1014) (v. **steajer**, **stânjen**, **stejar**).
Der: *atac*, *atacant*, *atacabil*, *atacabilitate*, *inatacabil*, *inatacabilitate*.

atạre (ar. *a(h)tare*, mgl. *ftari*, *(h)tare*) – astfel de, asemenea.
Lat. *talis* „asemenea" (Cioranescu, 502); cf. v.fr. *itel* > fr. *tel*, prov. *aital*, v.sp. *atal* > *tal*.
Nu se explică de unde provine *a* protetic în toate aceste forme dacă pornim de la latină. Lat. *talis* are corespondente într-o serie de limbi IE; cf. v.sl. *tolŭ* „aşa", lituan. *toli* „larg, departe", let. *tads* „un, astfel" din care se poate reconstitui un PIE ***tal-**, **tol-** „aşa, astfel". Rom. **atare** provine de la acest radical prefixat cu *ac-*, după cum reiese din formele sud-dunărene (cf. **acel**, **acest**, **aşa**).

ataşạ – 1. a adăuga la un ansamblu, a alătura; 2. a îndrăgi.
Fr. *attacher* (Cioranescu, 503) din v. fr. *attachier* < v.fr. *estachier* „a lega de un par", de la un radical gmc. **stakka* „băț, par" (v. **ataca**).
Der: ataş, *ataşat*, *ataşament*, *ataşabil*, *a detaşa*, *detaşabil* etc.

atârnạ – 1. a agăța, a suspenda; 2. a cădea liber în jos fiind suspendat; 3. a cântări; 4. a depinde de ceva sau cineva.
După Cihac (II, 476) din mgh. *aterni* „a întinde peste ceva". Pentru Cioranescu (519) rămâne cu origine incertă.
În albaneză avem formele *tërmal* şi *tërnaltë* care înseamnă „pantă abruptă". Nu am reperat în albaneză un verb provenind din această rădăcină, dar este evident că rad. *tërm-* din albaneză este similar cu rom. **a-târn-a**.
Ambele pot proveni de la un rad. proto-traco-illiric **tern-* „abrupt, a agăța, a atârna", la rândul său din PIE ***ter-**, **terə-** „a trece peste, a sta atârnat, a sta deasupra" (*IEW*, 1074). În acest caz, luând în considerare PIE ***ter-**, cu sensul respectiv, precum şi forma din limba română, mgh. *aterni* pare să provină din română. Din fondul pre-latin.
Der: *atârnat*, *atârnătoare*, *atârnătură*, *neatârnare*, *neatârnat*, *târnaț* „balcon terasă"(Trans.).

atật (ar. *ahtântu*, *ahât*, *atânt*, mgl. *tăntu*) – 1. în asemenea măsură; 2. în acelaşi grad, număr etc.
Lat. *eccum tantum* (Puşacariu, 162; Densusianu, *Rom*. 33, 274; Candrea-Densusianu, 110; *REW*, 8562). Panromanic.
Lat. *tantus*, *-a*, *-um* „atât" este acelaşi cu *tam* „atât", fiind reconstruit după *quantus* (cf. Walde, II, 648); cf. osc. *e-tanto* „tanta", umbr. *e-tantu* „tanta". De remarcat că în aceste limbi există un *e* protetic similar cu *a* protetic din limba română, ceea ce arată că este vorba de forme compuse, a căror compunere s-a făcut pe aceleaşi principii. Astfel, formele româneşti probabil că nu provin din latină, ci din fondul pre-latin, fiind cognați cu formele din oscă şi umbrică. În cazul formelor româneşti, *a* inițial provine din *ac-*, la rândul său probabil din prep. ***ad**, devenită **ak-* prin disimilarea celor două dentale, aşa cum reiese din formele sud-dunărene; cf. ar. *ahtântu*, *ahât* (v. **acel**, **acest**, **aşa**, **atare**).

ateneu – clădire publică în care au loc manifestări culturale sau artistice.
Fr. *athénée* (Cioranescu, 508) din lat. *athenaeum* < gr. *Αθήναιον* „templul Atenei”.

atent – care are atenția îndreptată spre ceva sau cineva.
Lat. *attentus* (Cioranescu, 509) din lat. *attendere* „a se pleca asupra la ceva, a observa” < *tendere* „a întinde” (v. **întinde**).
Der: *atenție*, *atențiune*, *a atenționa*, *neatent*, *neatenție*.

ateriza – a reveni la sol (despre aeronave).
Fr. *atterrir* (Cioranescu, 511) din *a-*, *terre* „pământ”.
Der: *aterizaj*, *aterizare*.

atesta – a confirma, a dovedi.
Fr. *attester* (Cioranescu, 512) din lat. *atestari* „a depune mărturie” < *testis* „martor”.
Der: *astestat*, *atestator*, *atestație*.

ateu (ar. *atheu*) – persoană care neagă existența divinității.
Fr. *athée* (Gáldi, *Les mots*, 155; Cioranescu, 513) din gr. *άθεος* „fără dumnezeu”.
Forma *ateizmos* este atestată din sec. XVII, intrat în limba română din greacă (cf. Gáldi).
Der: *ateist*, *ateistic*, *ateism*.

atinge – 1. a lua contact direct; a lovi, a izbi; 3. a aduce prejudicii, a vătăma; 4. a ajunge la o anumită distanță.
Lat. *attingere* „a (se) atinge” (Puşcariu, 161; Candrea-Densusianu, 108; *REW*, 768); cf. it. *attingere*, v.prov. *atenher*.
Lat. *attingere* derivă din *tango* cu acelaşi sens care, la rândul său, provine din PIE ***tag-** „a atinge, a lua” (*IEW*, 1054); cf. gr. *τεταγών* „care prinde”, got. *tēkan* „a atinge”, v.scand. *taka* „a lua”, v.ir. *tongid* (III, sg.) „a jura”, cymr. *tyngu* „a jura”, eng. *touch* provine din fr. *toucher* care, la rândul său, provine, în mod evident, de la acelaşi rad. PIE şi este probabil de origine gallică sau influențat de o formă gallică sau germanică.
Der: *atingere*, *atins*, *atingător*.

atlas – colecție de hărți.
De la *Atlas*, titan din mitologia clasică, fiu al lui Iapetus şi frate al lui Prometeu şi al lui Epimetheus, condamnat de Zeus să susțină cerul pe umerii săi, identificat de antici cu munții Atlas din Africa de nord-vest care au o înălțime de cca 4500 m. Denumirea unor astfel de colecții de hărți provine de la faptul că primele lucrări de acest gen (la sf. sec. XVI) erau ilustrate cu imagini ale lui Atlas susținând globul terestru.

atom – cea mai mică parte dintr-un element chimic.
Lat. *atomus* < *άτομος* „nedivizat, netăiat” (Gáldi, *Les mots*, 155; Cioranescu, 523) din *τέμνειν* „a tăia”. Este atestat din sec. XVII, intrat în limba română din greacă (cf. Gáldi).
Der: *atomic*, *atomicitate*, *atomism*, *atomist*, *atomistic*.

atrage – a exercita o atracție, a apropia de sine.
Calchiat după fr. *attirer* „a atrage” din rom. a **trage** (Cioranescu, 525). De fapt, provine din lat. *attrahere* „a atrage” < trahere „a trage”, refăcut după rom. a **trage** (v. **trage**).
Der: *atrăgător*, *atractiv*, *atracție*.

atu – cartea cu cea mai mare valoare la jocul de cărți.
Fr. *atout* (Cioranescu, 527).

atunci (ar. *atunțea*, mgl. *tunțea*, istr. (*a*)*tunț*) – 1. în momentul acela; 2. într-un moment concomitent cu o acțiune sau imediat după, aceea; 3. numai aşa, numai în acest caz.
Lat. **ad tunc ce* < *tunc* „atunci” (Philippide, *Principii*, 92; Puşcariu, 164; Candrea-Densusianu, 114; *REW*, 810; Cioranescu, 528); cf. cat. *adonchs*, sp. *entonces*, v.port. *entom*.
Forma *tunc* s-a folosit până în epoca republicană a Romei, mai târziu se folosea *tum*, în timp ce *tunc* era doar emfatic, iar în latina medievală apare forma *ad tunc* care nu a mai putut influența limba română.
Walde (II, 715) consideră că lat. *tunc* (*tum*) provine din PIE ***tuo**, **tu**; cf. av. *təm* „atunci”. De asemenea, lat. *tunc*, *tum* trebuie asociat cu formele germanice cu acelaşi sens; cf. v.sax. *thana*, v.g.s. *danne*, got. *than*, n.g.s. *dann*, eng. *than*, toate cu sens de „atunci”. Posibilă origine pre-latină.

aţă – 1. fir, fibră, filament; 2. direct, fără oprire.
Lat. *acia* „aţă” (Puşcariu, 158; *REW*, 102; Cioranescu, 500); cf. it. *acia*, calabr. *azza*, ven. *atssa*, milan. *asa*, engad. *atsa*.
Este, de asemenea, posibil să fi existat o formă prelatină **atia* de la care provine forma rom. **aţă**, precum şi alte forme ca cea calabreză, venețiană şi engadină. Walde (I, 8) derivă lat. *acia* dintr-un mai vechi **aquia* de la *acus* „ac”; cf. arm. *asłani* „aţă”, *aseln* „ac”.
Der: *aţică*, *aţos*.

aţâţa – a face să ardă, a înviora focul; 2. a întărâta, a înrăi, a asmuți.
Lat. **attitiar*e din *titio* „tăciune, jar” (Puşcariu, *Lat. ti*, 40; Puşcariu, 163; Candrea-Densusianu, 111, *REW*, 769; Cioranescu, 521). Rom. **aţâţa** trebuie asociat cu a **înteți** (v. **înteți**, **tăciune**). Din fondul pre-latin.
Der: *aţâţare*, *aţâţat*, *aţâţător*.

aţine – a sta în calea cuiva, a pândi trecerea cuiva.
Lat. **attenare* < *attinere* „a ține” (Puşcariu, 160; Cioranescu, 515).
Este un derivat al limbii române din a **ține** cu pref. *a*, probabil din **ad* plus **tene* (v. **ține**). Nu am putut verifica forma fr. *atenir*, indicată de Cioranescu.

aţipi – a începe să doarmă, a fi cuprins de un somn uşor.
Lat. **adtepire* < *tepere* „a avea puțină căldură, a fi cald” (Rosetti, I, 163; Cioranescu, 317).
Lat. *tepeo*, *-ere* are aceeaşi origine cu *tepesco*, *-ere* „a se încălzi, a (se) topi”. Această etimologie nu este plauzibilă, deoarece forma latină propusă nu există ca atare, iar sensul lat. *tepere* rămâne destul de diferit față de rom. a **aţipi.**
Cu toate acestea, rom. **aţipi** poate fi asociat cu lat. *tepeo* care provine din PIE ***tep-** „a fi cald” (*IEW*, 1069) ca şi rom. a **topi** (v. **topi**). Desigur, forma **adtepire* propusă de Rosetti provine din PIE ***tep-**, dar probabil prin traco-dacă şi nu prin latină.
Der: *aţipire*, *aţipit*.

ạu[1] – exclamație de durere.
PIE ***au** „exclamație de durere, de iritare” (*IEW*, 71); cf. skt. *o*, lat. *au*, v.sax. *ea*, m.g.s. *ou*, n.g.s. *au*, let. *au*, ceh., pol. *au* (v. **aoleo**).

ạu[2] (ar. *au*, *ai*) – sau, ori.
Lat. *aut* „sau” (Diez, I, 292; Puşcariu, 165; Candrea-Densusianu, 114; *REW*, 810; Cioranescu, 529).
Walde (I, 87) derivă lat. *aut* dintr-un PIE ***au**; cf. gr. *aú* „pe de altă parte, sau”, de asemenea, un proto-italic. **au-ti*; cf. umbr. *ute*, *ote* „sau”, osc. *outi* „sau”. Forma rom. **au** este identică cu originalul PIE, precum şi cu cea din limba greacă. Provine probabil din fondul pre-latin.

ạuă – struguri.
Lat. *ūva* (Puşcariu, 166; Candrea-Densusianu, 117; *DAR*; Cioranescu, 530); cf. it., sp., port. *uva*, sard. *ua*.
Cuvântul este vechi şi pare să fi fost un arhaism încă din sec. 17, păstrat, totuşi în Oltenia ca denumire a unei varietăți de struguri (cf. Puşcariu, *Dacor*., 8, 324 şi Cioranescu).
Dacă ar proveni din lat. *ūva* ar trebui să sune **uvă* ca şi în celelalte limbi neolatine sau cel puțin **uuă*, dar nu **auă**. Origine incertă.

audiență – întrevedere acordată unui solicitator.
Lat. *audientia* (Cioranescu, 352) din *audire* „a auzi” (v. **auzi**). Din sec. XVII.

ạur (istr. *aur*) – 1. metal prețios de culoare galbenă foarte maleabil şi ductil; 2. lucru valoros, prețios.
Lat. *aurum* „aur” (Puşcariu, 170; Candrea-Densusianu, 118; *REW*, 800; Cioranescu, 534).
Lat. *aurum* provine de la o formă italică mai veche **auso-m*, la rândul său din PIE ***aus-os** „a străluci, aur, zori” (*IEW*, 86); cf. sabin. *ausom* „aur”, ir. *or* „aur”, cymr. *aur* „aur”, alb. *ar* „aur”, v.pr. *ausis* „aur”, toh. A *wäs* „aur” (cf. Vinereanu, 2002, 73-74).
Nu trebuie să uităm că dacii erau cei mai mari producători de aur din întreaga lume antică şi, prin urmare, cunoşteau bine acest metal, încât este greu de presupus că i-au împrumutat numele din latină, mai ales că forma este bine reprezentată în atâtea limbi IE. Acest radical, cu acelaşi sens, a existat nu numai în limbile italice, dar există şi în limbile celtice, baltice, precum şi în toharică, fără să mai menționăm albaneza despre care s-ar putea argumenta că l-a preluat din latină. De aceea nu greşim dacă presupunem că a existat şi în traco-dacă.

Der: *a auri*, *aurar*, *aurărie*, *aurit*, *daurit*, *auros*, *aurifer* etc.

aụstru (ar. *austru*) – vânt de sud.
Lat. *auster* (Puşcariu, 174; Candrea-Densusianu, 113; *REW*, 807; *DAR*). Cuvânt păstrat în vorbirea populară.

aụş (ar. *auş* „bunic, strămoş") – bătrân, bunic.
Lat. *avus* (Candrea-Densusianu, 122; *DAR*; *REW,* 839; Cioranescu, 536). După aceşti autori, suf. *-uş*, ar fi un sufix diminutival, adăugat formei **au* care ar fi rezultat din lat. *avus*. După Puşcariu (*Dacor*., 8, 324), suf. *-uş* s-ar datora contaminării cu *neaoş*, ceea ce este o ipoteză neîntemeiată. Desigur că nu este vorba de o contaminare, ci, mai curând, de o origine comună a celor două forme.
Înrudirea cu lat. *avus* este evidentă, dar proveniența din latină nu pare posibilă. Deşi suf. *-us*, *-os*, prezent în mai multe limbi IE, în afară de greacă şi latină, s-a pierdut în limba română, în acest caz s-a păstrat datorită scurtimii cuvântului. În astfel de cazuri, *s* a devenit *ş* ca şi în alte limbi IE, precum în lituniană şi vechea persană, unde suf. IE **-us* se pronunță *-uš*; cf. v.pers. *maguš* „mag".
PIE ***aweu-**, ***awyo-**, ***awo-** „bunic" (Lehmann, A242); cf. hitt. *hahhaš*, got. *awo* „bunică", lituan. *avynas* „bunic", cymr. *ewytr*, v.ir. *ai* „străbunic", isl. *ae* „bunic", arm. *hav* „bunic" (v. **bunic**, **neaoş**). Forme similare există şi în unele limbi ne-indo-europene; cf. ebr. *aba*, *av* „tată" din AA ***ab-** „tată" (Orel, 1995, 2). Asemănarea acestor forme se explică prin proveniența lor din limbajul copiilor (*Lallwort*). Familia IE şi cea AA aparțin macro-familiei nostratice sau euro-asiatice (v. **babă**, **babac**)

auşel – mică pasăre insectivoră (*Regulus regulus*).
A fost, în mod eronat, derivat din *auş* „moş" (DAR; Cioranescu, 536), dar ideea trebuie respinsă. Scriban propune un lat. **aucellus*, care ar fi dat în româneşte un **ucel*, iar nu **auşel**; cf. it. *uccello*.
PIE ***aŭei-** „pasăre" (*IEW*, 86); cf. skt. *vih* „pasăre", av. *viš* „pasăre", lat. *avis* „pasăre", it. *uccelo* „pasăre". În acest caz, PIE ***ŭ** (scurt) nu a trecut la *v* în poziție interioară, neintervocalică, fiind vorba aici de un radical mai vechi **aus*, similar cu forma avestică, dar şi cea latină. Suf. *-el* este sufix diminutival, foarte frecvent în limba română. Din fondul pre-latin.

autențic – adevărat, original.
Fr. *authentique* (Cioranescu, 539) din lat. *authenticus* < gr. *αυθεντικός* „original, primar".
Der: *autenticitate*, *a autentifica*.

autọr – creator al unei opere, de obicei, în domeniul literar, artistic, filosofic sau ştiințific.
Lat. *auctor* (Cioranescu, 541) din lat. *augere* „a mări, a creşte". Din sec. XIX.

auzị (ar. *avdu*, mgl. *ut*, istr. *ovdu*) – 1. a percepe cu ajutorul auzului, a asculta; 2. a afla.
Lat. *audire* „a auzi" (Puşcariu, 167; Candrea-Densuşinau, 124; *REW*, 779; Cioranescu, 542); cf. it *udire*, v.prov. *auzir*, fr. *ouir*, sp. *oir*, port. *ouvir*.
PIE ***auei-** „a percepe, a înțelege" (*IEW*, 78; Walde, 1, 180); cf. skt. *avis*, av. *aviš* „deschis (despre ochi)", gr.(dial) *αfειδειν* „auzi", lituan. *ausis* „ureche", v.pr. *ausinus* „ureche", lat. *auris* „ureche" (v. **ureche**).
Der: *auz*, *auzitor*, *neauzit*, *nemaiauzit*.

avansạ – 1. a înainta, a progresa, a merge spre o țintă; 2. a promova în muncă, în grad.
Fr. *avancer* din lat.med. **abantiare* < *abante* < *ab* „de la", *ante* „înainte" (v. **înainte**).
Der: *avans*, *avansare*.

avantạj – folos.
Fr. *avantage* (Cioranescu, 549) din fr. *avantage* < lat. *abante* (v. **avansa**); cf. it. *avvantaggio*.
Der: *avantajos*, *a avantaja* etc.

avậnt – pornire, elan, însuflețire.
Este un derivat a lui **vânt** prefixat cu *a* (Cioranescu, 553). După autorii *DAR* este un derivat regresiv, de la *a* (*se*) *avânta* (v. **vânt**).
Der: *a* (*se*) *avânta*, *avântare*, *avântat*.

aveạ (ar. *am*, *avui*, *avut*, *aveare*) – 1. a stăpâni, a poseda, a deține; 2. a conține, a însuma; 3. a suferi de ceva; 4. are valoare auxiliară, fiind folosit la formarea unor timpuri şi moduri compuse.

Lat. *habere* „a avea” (Puşcariu, 72; Candrea-Densusianu, 126; *REW*, 3958; Cioranescu, 550); cf. vgl. *avar*, it. *avere*, fr. *avoir*, sp. *haber*.

Pe lângă limbile neolatine, radicalul există şi în limbile italice antice; cf. osc. *hafiest* „habebit”, umbr. *habe* „habet”, *habiest* „habebit”.

După o serie de autori, formele italice (latină, oscă şi umbrică), precum şi cele germanice, ar proveni de la un PIE ***ghabh-** „a prinde, a lua” (cf. *IEW*, 408). În schimb, alţii (cf. Barnhart) cred că formele italice şi cele germanice nu provin de la acelaşi rad. PIE, în ciuda asemănării lor, atât ca sens cât şi ca formă, ceea ce este doar parţial adevărat.

Trebuie arătat că pentru germanice avem, în mod clar, două rădăcini: una ***ghabh** din care a rezultat got. *geben* „avere, avuţie”, precum şi o alta ***khap-** din care provin v.g.s. *kepi* „avere, avuţie”, *kepic* „bogat”. Pe de altă parte, PIE ***ghabh-** este asociat cu got. *giban*, v.g.s. *geben* (cf. *IEW*, 408; Walde, 1, 630), dar şi cu formele *haben*, *have* etc. Aşa ceva nu poate fi corect, deoarece se ştie că PIE ***k(h)** a dat *k*, apoi *h* în germanice, iar PIE ***gh** a dat *g* în acelaşi grup de limbi. Prin urmare, formele pentru „a avea” din germanicele moderne provin din PIE ***khabh-**.

Echivalente pentru gmc. *haben*, există şi în limbile celtice: cf. corn. *caffos*, m.bret. *caf(f)out*, bret. *kavout* „a avea”, iar în albaneză avem *kam* „a avea (I, sg.), acelaşi cu rom. *am* (I, sg.)”. Prin urmare, formele celtice şi albaneză au, de asemenea, la bază forma ***khabh-**. Astfel, rad. PIE pentru albaneză trebuie să fi fost cu aspirată surdă, aşa cum reiese şi din formele celtice şi, în ultimă instanţă, şi din română, deci un PIE ***khab(h)-**, indicat mai sus pentru limbile germanice, formă care nu apare în *IEW*, nici în Walde, dar este reconstituit de Leumann-Stolz (cf. Walde), rădăcină similară cu PIE ***ghabh-** „a prinde, a lua”; cf. v.ir. *gaibim* „ a lua, a înhăţa (I, sg.)”.

Lat. *capio* „a lua, a prinde” trebuie asociat cu *habeo*, *habere*, deşi nu provin de la aceeaşi bază. Prin urmare, au existat, în mod cert, două rădăcini PIE, una ***ghabh-** şi alta ***khab(h)-** cu formă şi sens apropiate sau mai precis, două variante ale aceluiaşi radical, dar care au evoluat în mod diferit în diversele dialecte IE din care provin marile grupuri de limbi ale acestei familii. Dovadă, în acest sens, este faptul că cei doi radicali apar în sânul aceluiaşi grup sau chiar în aceeaşi limbă cu diferenţieri semantice evidente. Astfel, în gotică, care este o limbă est-germanică, forma *haban* „a ţine” este identică ca formă cu vest-gmc. *haben* (cf. v.isl. *hafa*, v.sax. *habban*, v.friz. *habba*, v.scand. *habbean*, v.g.s. *haben*), toate cu sensul de „avea”.

V. Orel (2000) arată că PIE ***k**, precum şi ***kh** a dat în proto-albaneză *k*. Astfel, alb. *ka* „a avea”, dar mai ales, alb. *kam* „(eu) am” (1, sg.) este foarte apropiat de forma echivalentă din limba română „(eu) am” şi, în mod evident, ambele provin de la aceeaşi proto-formă. În schimb, PIE ***gh** a dat *g* în albaneză, ca şi în traco-dacă şi română, iar PIE ***kh** a putut da *h* în traco-dacă, care apoi a căzut. În orice caz, aspirata surdă ***kh** a fost puţin frecventă în PIE, fiind în acest caz doar o alternativă la sunetul PIE ***gh**, apărută ceva mai târziu din necesităţi semantice, pentru a realiza anumite diferenţieri de sens. Revenind la cele arătate mai sus, în latină, celtice şi albaneză, acest sunet a devenit velară surdă simplă.

Pe de altă parte, amintim că din PIE ***ghabh-** provine rom. a **găbui** „a prinde, a înhăţa” („*găbuiesc pupăza pe ouă*”, Ion Creangă, *Amintiri...*). Forma actuală a **dibui** provine de la un mai vechi *a gâbui*, *ghibui*, variantă a lui a **găbui**, unde *ghi* a trecut la *d* prin hipercorecţie (v. **dibui**).

Prin urmare, avem câte un set PIE ***ghabh**/***khabh** atât în latină cât şi în traco-dacă, ale căror forme au derivat pe cărări opuse în traco-illiră şi latină, cam în aceeaşi manieră ca şi în cazul germanicelor de răsărit (gotica) în raport cu germanicele de vest. Astfel, PIE ***ghabh-** a dat *habeo* în latină, iar PIE ***khabh-** a dat *capio* „a prinde, a apuca”. Având în vedere, cele arătate până acum, rom. **a avea** provine, cel puţin în parte, din PIE ***khabh-**. Pe de altă parte, se consideră că *b* intervocalic a dispărut la trecerea de la latină la română. În acest caz, *b* a trecut la *v*, deşi unele forme cum ar fi cele de imperativ şi conjunctiv au păstrat pe *b* intervocalic: *aibă*, *să aibă*, fenomen destul de

frecvent în limba română, în ciuda aparenţelor (v. **găbui**, **scobi**, **seu**).

Prin urmare, cele arătate până acum reprezintă o ipoteză alternativă cu privire la originea rom. a **avea**, cu argumente bazate pe formele din albaneză, din limbile celtice şi germanice, ipoteză pentru prima oară avansată, din câte ştiu, în ce priveşte limba română. După câte am văzut, situaţia este destul de complexă dacă analizăm cu atenţie diferitele grupuri de limbi IE, dar în ultimă instanţă totul se reduce la cei doi radicali PIE ***ghabh-**/***khabh-,** cu sensuri şi forme similare, care au evoluat independent în diferite limbi IE. În ce priveşte româna, formele de prezent indicativ *am*, *are* şi chiar *ai* nu se pot explica prin latină. Astfel, este cel puţin vorba de o suprapunere a lat. *habere* cu diferitele forme morfologice existente în graiurile traco-dace din regiunea balcanică. În orice caz, lat. *habere* nu poate explica decât parţial formele din româna de azi.

Pe de altă parte, înainte de a încheia, trebuie arătat că existenţa radicalului cu velară surdă este întărită şi de rad. AA ***qam-** „a poseda, a ţine” (Orel, 2033); cf. egipt. *hvm* „a poseda, a ţine”, v.chad. **qam* „a ţine”. Existenţa acestui radical afro-asiatic explică, încă odată, forma alb. *kam* „(eu) am” şi, prin extensie, şi forma românească pentru pers. I, singular (*eu*) *am*, forme care provin din rad. PIE ***khabh-**.

Reluând cele discutate mai sus, constatăm că rom. a **avea** nu se poate explica decât parţial prin lat. *habere* şi, prin urmare, acest verb, extrem de important, este, cel mult, rezultatul unui compromis, al unei suprapuneri de forme din fondul traco-dac cu cele ale lat. *habere*, dacă nu este cumva o coincidenţă parţială de forme. Acelaşi lucru l-am putut constata şi în cazul formelor vb. a **fi** (v. infra), unde situaţia este şi mai evidentă decât în cazul lui a **avea**.

Aceste constatări duc la câteva concluzii importante privind originea limbii române. Mai întâi că traco-daca era o limbă IE similară, din multe puncte de vedere, nu numai cu illira, dar şi cu latina, greaca, precum şi cu alte limbi IE, în special limbile celtice. În al doilea rând, astfel de asemănări şi suprapuneri au putut avea loc în cazul mai multor elemente lexicale care trec azi drept cuvinte latine, greceşti sau slave, fapt care îl semnalăm în cursul acestui dicţionar ori de câte ori datele lingvistice de care dispunem ne ajută să o facem, iar în al treilea rând, putem conclude că în limba română s-au putut păstra mult mai multe cuvinte din limba traco-dacă, dacă vb. a **avea**, atât de important, este, cel puţin într-o bună măsură, de origine traco-dacă, în ciuda teoriei dominante privind originea limbii române.

Datorită lipsei unor texte dacice concludente, acest lucru se poate demonstra doar folosind principiile lingvisticii comparate, precum şi a radicalilor PIE reconstituiţi de lingvişti de renume ca A. Walde şi J. Pokorny.

Der: *avere*, *avut*, *avuţie*, *a înavuţi*, *neavut*, *neavere*.

avertizạ – a preveni, a atrage atenţia.

Fr. *avertir* (Cioranescu, 551) din lat. *avertere* < *vertere* „a suci, a învârti” (v. **învârti**).

Der: *avertisment*.

avịz – notă scrisă, înştiinţare.

Fr. *avis* (Cioranescu, 554) din fr. *a vis* < lat. *visum* „văz” < *videre* „a vedea” (v. **vedea**).

Der: *a aviza*, *avizare*.

avrămeạsă – veninariţă (*Gratiola officinalis*).

Bg., rus. *avram* (*DAR*; Pascu, *Suf*., 26; Cioranescu, 558) sau de la *Avram* (Tagliavini, Arch. Rom. XII; 167).

ạxă – direcţie, ax central.

Gr. *άξων* (Cioranescu, 559); cf. fr. *axe*. Atestat din sec. XVII (Gáldi, *Les mots*, 156).

Der: *axial*.

axiọmă – adevăr fundamental admis fără demonstraţie.

Gr. *αξίωμα* (Gáldi, *Les mots*, 156) din gr. *αξιούν* „a considera demn de”; cf. fr. *axiome*. Atestat din sec XVII (cf. Gáldi).

Der: *axiomatic*.

ạzi (ar. *ază*, mgl. *ază*, *as*) – în ziua aceasta, astăzi.

Lat. *hac die* redus la **hadie* prin confuzie cu *hodie* pe care l-a substituit (Puşcariu, 176; *REW*, 4163).

Rom. **azi** este un derivat al lui **zi**, la rândul său provenit din PIE ***diues** „zi” (*IEW*, 185). Această ipoteză este mult mai plauzibilă, având în vedere că rom. **zi**(**uă**) nu poate fi explicat prin lat. *dies* (v. **zi**).
Der: *astăzi*.

azimă (var. *azmă*, ar. *adzîmă*, mgl. *azim*) – pâine din aluat nedospit.
Gr. *άζυμος* (Murnu, 9, Diculescu, *Elementele*, 472; Cioranescu, 566). Cioranescu arată că acest cuvânt pare să fi intrat în limba română în primele secole creştine, fiind un cuvânt popular prezent şi-n unele limbi şi dialecte romanice; cf. ven. *azme*, calabr. *áyimo*, port. *asmo*.
Der: *azimioară*.

azur – 1. culoarea cerului; 2. albastru.
Fr. *azur* (Cioranescu, 566) din pers. *lāzhuward* „lapis lazuli” prin identificarea lui l iniţial cu art. hotărât.
Der: *azurat*, *azuriu*.

azvârli (var. *zvârli, ar. azvîrlescu*) – a arunca.
Formaţie onomatopeică de la *zvâr* cu suf. verbal *-li*; cf. bg. *vărliam*, scr. *vrljti*. Formele sud-slave provin probabil din română (v. **zvârli**).
Der: *azvârlită*, *azvârlitură*.

Ă

ăl (var. *cel*) – articol hotărât adjectival.
Lat. *ille*, *illa* (Puşcariu, 53; *DAR*; Cioranescu, 163). Cioranescu crede, în mod eronat, că articolul hotărât adjectival se confundă cu articolul genitival **al** (v. **al**). Nimic mai greşit. Forma **al**, folosită în construcţiile genitivale, este un compus format din prep. **a** plus art. hot. *-l*. Acesta din urmă provine din **ăl**, cu derivatele respective.
Rom. **ăl** (*a*, *ăi*, *ale*) provin de la PIE ***al-**, **ol-**, **al-no-s**, **ol-no-s** „radical pronominal” (*IEW*, 24); cf. umbr. *ulu*, „illuc”, osc. *ullas* „illius”. Lat. *ollus* este o formă arhaică atestată la Ennius, menţionată de Varro (1.1.7, 42) (cf. Walde, 2, 206). Ennius era de origine oscă, iar osca era limba lui maternă; ştia, de asemenea, şi greacă şi, desigur, latină. Lat. *ollus* este foarte apropiat de forma oscă. Date fiind şi alte forme din diferite limbi IE, formele propuse de Walde-Pokorny arată puţin diferit la Ernout-Meillet (309) sub forma ***il-ne**, ***ol-ne** (v. **acel**). De la această formă au provenit formele pronominale *ăl(a)*, *acel*(a) precum şi *cel* cu derivatele lor, dar şi articolul hotărât *-l, -a*. (v. **acel**, **ăla**, **cel**). În celticele moderne articolul hotărât este pre-pus, dar provine tot de la acest radical; cf. ir. *a*, *an* de la un proto-celt. **eln-*, **aln*.

ăla (fem. *aia*) – pronume demonstrativ de depărtare.
Derivat din **ăl** prin sufixare cu particula **a**, ca şi **acela**, **ăsta** (**acesta**), cu derivatele lor.

ăra (var. *ira*) (*interj*.) – ah, vai de mine.
Interjecţiile au, de obicei, o vechime considerabilă şi sânt de cele mai multe ori de natură expresivă. Rom. **ăra** ar putea fi asociat cu oare care. Provine din PIE ***ar**, ***er**, ***or** cu sensul de „aşa, aşadar” sau folosit ca particulă interogativă (*IEW*, 62) (v. **oare**).

ăst(**a**) (var. *ăst*, *aista*, *ist*, *ista* (dial.), ar. *aestu*, *aistu*) – pronume demonstrativ de apropiere.
Lat. ****istus* < *iste* (Puşcariu, 147; Candrea-Densusianu, 102; REW, 4553; Cioranescu, 48); cf. umbr. *estu* „istum”, *esto* „ista”, alb. *kë-to* „acesta”.
După Walde (I, 712) lat. *iste* este compus din particulele *is-* şi ****te*, acesta din urmă de la un mai vechi IE ***to**; cf. skt. *tat*, *tam* „acesta”, gr. *το*, *τον* „articol hotărât”, lat. *tam*, alb. *kë-ta* „acesta”. Putem constata că formele umbrice sânt mai apropiate de rom. **ăst** decât lat. *iste*, astfel că nu este exclus ca rom. **ăst** să provină de la un traco-dac. ***estu*, identic cu forma umbrică; cf. ar. *aestu*, *aistu*. Rom. **ăst** constituie baza de derivare pentru **acest** (v. **acest**).

B

ba (ar. *ba* „nu, dar") – în nici un caz, deloc, nicidecum.
V.sl. *ba* „da" (Cihac, II, 4; Hasdeu, 2251; Cioranescu, 567); cf. bg, scr, ceh, pol, ucr., rus. *ba* „dar, cum, sigur".
Forma este atestată în vechea slavă (Berneker, I, 36). De asemenea, v.ir. *ba* „ou bien", lituan. *ba* „da, desigur", alb. *ba-ba-ba*! este o expresie de negație absolută, cu sensul de „în nici un caz, nici în ruptul capului etc". De asemenea, gr. *φή*, av. *ba* „particulă de întărire, da" şi arm. *ba* „particulă de întărire", n.g.s. *ba*, fr. *bah*, got. *ba* „dacă", pol. *ba* „într-adevăr", precum şi tc. *ba*, în mod evident, un împrumut dintr-o limbă IE.
De altfel, sensul rom. **ba** este unul de întărire folosit alături de adverbele *da* şi *nu* (*ba da*, *ba nu*), ca şi în avestică şi armeană. În limba modernă, se foloseşte mai rar, în mod individual, cu sens de negație dar mult mai frecvent în limba veche. Existența acestui adverb în avestică, armeană, albaneză, vechea irlandeză şi lituaniană, pe lângă slave, este un indiciu că a putut exista în limba română înainte chiar de contactul cu limbile slave.

bạbă (ar., mgl. *babă*) – 1. femeie bătrână; 1. bârnă de sprijin.
V.sl. *baba* „femeie în vârstă, babă" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; Cihac, II, 4; Cioranescu, 568); cf. bg., scr., ucr. *baba*.
Există, de asemenea, alb. *babë* „babă, femeie bătrână", precum şi *baba* „tată, fondator, şef al unei congregații religioase", lituan. *boba* „babă, femeie bătrână", precum şi lituan. *bobuté* „bătuță, femeie mică, în vârstă", ngr. *βόβα* „babă, femeie în vârstă".
În corsicană există forma *babbucio* „naş" (pe lângă *mammucia* „naşă") care, evident, nu este un împrumut din slavă, dar nu provine nici din latină, ci din fondul pre-roman.
Prin urmare, nu putem admite proveniența slavă a acestui cuvânt, el având, de asemenea, o largă răspândire în alte limbi IE. În plus, în albaneză există sensuri inexistente în limbile slave. De remarcat că forma lituan. *bobuté* are în comun cu româna suf. *-uté* pe lângă rad. *bab-*, ceea ce este un indiciu că niciuna din aceste limbi nu a împrumutat acest cuvânt din limbile slave. Radicalul este de natură imitativă din limbajul copiilor (v. **babacă**). Din fondul pre-latin.
Der: *bătuță*, *băbuşcă*, *băbătie*, *băbârcă*, *băboi* etc.

babạcă (ar. *baba*) – tată.
Tc. *baba* „tată" (Şăineanu, II, 30; Gáldi, 156). Cioranescu (569) crede că provine din ngr. *μπαμπάκας*.
Nu putem admite o proveniență turcă a acestui cuvânt, deoarece este evident că provine de la un rad. *bab-*, foarte răspândit în limbile IE. În plus, în albaneză există forma *baba* „tată", precum şi *babackë* cu acelaşi sens; cf. ngr. *μπαμπάκας*, v.sl. *baba* „tată", bg. *babajko*, scr. *baba*, rus. *baba* „bunic". După cum am arătat la precendentul articol, cors. *babbucio* „naş" infirmă şi aici vechile ipoteze.
Pe de altă parte, acest radical există şi în limbile hamito-semitice; cf. rad. AA. ***bab-** „tată" (Orel, 1995, 42). După Orel, acest radical este de natură imitativă sau, mai precis, provine din limbajul copiilor, ceea ce explică şi vasta lui răspândire (v. **babă**).

babilọn – 1. babilonie; 2. tribunal.
Din *Babilon*, intrat în limba română mai întâi cu fonetismul mediogrecesc, *Vavilon*, apoi sub influența

limbii franceze, *Babilon* (Cioranescu, 574). Sensul este cel dat de legenda biblică legată de construirea Turnului Babel.
Der: *babilonian*, *babilonic*.

bațbiță – 1. pelican (*Pelecanus onocrotalus*); 2. ciupercă care creşte pe copaci şi din care se prepară iasca.
V.sl. *babica,* diminutiv de la *baba* (Cihac, II, 4; Cioranescu, 576); cf. bg., pol., ucr. *baba* „pelican", rus. *babica* „ciupercă". Ipoteză greu de susținut.
Forma v.sl. *babica* pare să fie o invenție a lui Cihac, refăcută după formele din limbile slave moderne, deoarece nu este atestată ca atare în dicționarele limbii slave vechi (cf. Blagova). Ar putea proveni de la rad. *bab-*, radical de la care provin formele **babă** şi **babacă**. Originea acestui cuvânt rămâne totuşi incertă.

babọi – 1. biban (*Perca fluvilatilis*); 2. peşte mic.
Bg. *baboj* (*DAR*; Cioranescu, 577). În schimb, Cihac (II, 477) crede că provine din mgh. *bab* „larvă", ceea ce este, în mod cert, o eroare. Asemănarea cu bulgara este relevantă, dar acest cuvânt nu poate fi considerat slav din moment ce el nu există decât în bulgară; în plus, suf. *-oi* este românesc, care provine de la un o formă mai veche a acestui sufix, *-oniu* (cf. **broscoi**). Poate fi asociat cu **babiță**, având în vedere sensul 2 al acestuia, de la acelaşi rad. *bab-* (v. **babiță**).

Bacău – oraş în Moldova.
După Cihac (II, 477) provine din mgh. *bakó* „călău", pe când Hasdeu (*Etym*., 2291) îl consideră de origine cumană, citând numele oraşului *Baku*, capitala Azerbaijanului, deşi avansează această ipoteză doar ca o posibilitate.
Niciuna din aceste ipoteze nu este însă plauzibilă. Hasdeu arată că acest toponim este răspândit şi în Ungaria (*Bakó, Baka, Bák, Bakov*) şi Serbia, fiind atestat la 1341 un sat *Bakovo* (cf. Hasdeu). Hasdeu exclude însă o origine slavă a acestui toponim. Pe de altă parte, asemănarea cu numele capitalei azere pare a fi, în ultimă instanță, o coincidență. Cihac îşi bazează ipoteza pe expresia „*a-şi găsi bacăul*", adică „a-şi găsi nănaşul, a-şi găsi omul". Hasdeu dă o interpretare diferită acestei expresii, considerând că trebuie pornit de la ideea că Bacăul era oraş vamal, fiind situat la granița Moldovei cu Țara Românească, până la 1470 când districtul Putnei a fost alipit Moldovei. Tot Hasdeu arată că expresia mai sus menționată nu are nimic de a face cu ideea de „a muri, a pieri", cum ar trebui să fie dacă ar trebui să considerăm rom. **Bacău** de origine maghiară. După episcopul italian Marco Bandini, Bacăul a fost capitala Moldovei, cel puțin până în prima parte a domniei lui Alexandru cel Bun (v. Hasdeu). Originea acestui toponim rămâne totuşi incertă.
Der: *băcăuan*.

bạci (ar., mgl. *baci*) – 1. cioban care conduce o stână; 2. cioban care face brânza.
Miklosich (*Slaw. Elem*., 14) îl pune în legătură cu v.sl. *bašta* „tată", iar în *Lexicon* (12) îl asociază cu *baština*, ipoteză la care s-a renunțat datorită dificultăților fonologice. În realitate, atât *bašta*, cât şi *baština* nu au caracteristicile fonetice ale slavei comune. Hasdeu (*Etym.*, 2295) crede că provine de la rad. turanic *bak* „a privi, a supraveghea" cu suf. *-či*, *bakči*, dar tot el, în altă parte, (*Col. lui Traian*, 1874, 104) îl consideră dacic. Pe de altă parte, Densusianu (*GS*, 4, 1929, 150-151) crede, în mod eronat, că **baci** „şef al ciobanilor" nu are aceeaşi origine cu **baci** „nene, frate mai mare". Pentru Cioranescu (585) rămâne cu origine necunoscută, iar pentru Poghirc (*ILR*, II, 335) etimologia este neclară.
Cuvântul există şi în albaneză, *bacë*, folosit ca „termen de respect pentru un frate mai mare sau pentru o persoană mai în vârstă" (cf. Newmark) cu ambele sensuri din română: acela de frate mai mare şi de mai mare între ciobani sau cel care face brânza. Există şi în mgh. *bácsi* „nene", dar el este, fără îndoială, un împrumut din străromână, preluat de toate limbile învecinate din arealul în care se vorbeşte azi limba română sau, mai exact, în care se mai vorbeşte sau s-a vorbit cândva româneşte; cf. bg. *bač*, sb. *bač(a)*, slov., ceh. *bača*, pol. *bacza*, mgh. *bácsi*. Rom. **baci** provine de la acelaşi radical ca şi *bade*, fiind la origine o variantă dialectală cu alterarea dentalei (*t*, *d*), de la un mai vechi **batiu* din PIE ***poti-s** „stăpânul casei, stăpân, soț" (*IEW*, 842) (v. **bade**). Cuvântul este de origine traco-illiră.
Der: *băcie*, *băciță*, *a băciui*, *băciuială*.

baclavạ (ar. *băclăvă*) – prăjitură orientală din foi de plăcintă, miere şi migdale.
Tc. *baklava* (Roesler, 588; Şăineanu, II, 33; Cioranescu, 586); cf. ngr. *μπακλαβάς*, bg. *baclava*.

bacşiş (ar. *băhcişe*, mgl. *băcşiş*) – sumă de bani dată pe lângă plata cuvenită.
Tc. *bahşiş* „mită, bacşiş” (Roesler, 588; Şăineanu, II, 33; Cioranescu, 588); cf. alb. *baksis*, bg. *baksis*.

bạde (var. *badiu* (Trans.), *bădie*, *bădiț*(*ă*), *bădişor*, *bădică*, *bădieş*, *bădicuță*, *bădițucă*, *bădițică* etc) – 1. termen de respect pentru un bărbat mai în vârstă, 2. termen pentru bărbatul iubit.
După Cioranescu (591) este cu origine necunoscută; cf. bg. *bata*, *batja* „formă de respect pentru un frate mai mare”, sb. *bato*, *bača*, mgh. *batya* cu acelaşi sens, care sânt, de fapt, împrumuturi din română. Cioranescu sugerează că poate fi vorba de forma autohtonă a rad. PIE pentru tată, care este ***pater** (cf. *IEW*, 829; Walde, 2, 264), formă pe care Cioranescu nu o menționează, formă în care ar fi avut loc trecerea lui ***p** la *b* ca în rus. *batjuška* „tată”.
Rom. **bade** nu are deloc sensul de „tată”, ci este o formă de respect față de un frate mai mare sau bărbat mai în vârstă, ceea ce pare să fie un sens derivat ceva mai nou, sens preluat de limbile învecinate, dar sensul mai vechi trebuie să provină din acela din cântecele populare de „iubit, soț”, sens întâlnit şi în alte limbi.
Astfel, rom. **bade** provine de la PIE ***poti-s** „stăpânul casei, stăpân, soț” (*IEW*, 842); cf. skt. *patih* „stăpân, soț”, av. *paiti* „stăpân, soț”, gr. *πόσις* „soț”, toh. A *pats* „soț”, v.pr. *wais-pattin* „gospodină”, lituan. *pats* „soț” (v. **baci**, **gospodar**). Din română provine ucr. *badika* (Candrea, *Elemente*, 406). Origine traco-dacă.

bạftă (ar. *baftă* „noroc”, *bahtă* „satisfacție”) – 1. noroc; 2. cioc, gură; 3. burtă (*înv*.).
Cihac (II, 49) îl consideră de origine slavă asociindu-l cu ceh. *bachor*, dar şi cu v.g.s. *bacho*, *pacho*, n.g.s. *Bauch* „burtă”. Din tc. *baht* (*DAR*; Cioranescu, 594); cf. țig. *baht*, bg., scr. *baht*, alb. *baft*, ngr. *βάχτ*. Pentru Graur (124), urmând pe Miklosich (*Zig*. 172), termenul a intrat în română prin intermediul limbii țigăneşti.
Cihac porneşte, în mod corect, de la sensul mai vechi al rom. **baftă** „burtă, umflătură”. Astfel, rom. **baftă** provine de la PIE ***baχb-**, **bhaχbh-**, **paχp-** „a (se) umfla” (*IEW*, 91), similar cu PIE **bhaχmb-**, **bhaχmbh-** „a se umfla” (*IEW*, 94); cf. skt. *pippala-h* „boabă, fruct sălbatic”, lat. *papula* „pustulă, băşică”, eng. *baby* (cf. *IEW*). T. Papahagi (189) consideră că formele aromâneşti provin din tc. *bakht* „noroc, fericire”. Rom. **baftă** provine de la o formă mai veche **bahba*, apoi *bahtă*, prin disimilarea celor doi *b*. În cazul sensului 1, este desigur vorba de o suprapunere cu tc. *baht* (v. **ghiftui**).
Der: *băftos*.

bagatẹlă (ar. *bagatelă*) – fleac, lucru fără importanță.
Fr. *bagatelle* (Cioranescu, 596); cf. it. *bagatella*.
Der: *a bagateliza*.

bageạc (ar. *băgé*, mgl. *báğă*) – lucarnă.
Tc. *baca*(*k*) „lucarnă, fereastră în acoperiş” (Cihac, II, 545; Şăineanu, II, 35; Cioranescu, 599); cf. ngr. *μπαδζάχ*, alb. *bagë*, bg. *badza*.

baghẹtă – mică vargă.
Fr. *baguette* (Cioranescu, 600).

bạhnă – loc mlăştinos (Mold.).
Ucr. *bahno* (Cihac, 32; Berneker, 38; DAR; Cioranescu, 604); cf. pol., rus., ceh. *bagno*. A fost asociat cu n.g.s. *Bach* „pârâu”.
Toate aceste forme provin din PIE ***bhogh-**, **bhagh-** „baltă, mlaştină” (*IEW*, 161). Radicalul există şi în alte limbi IE, pe lângă cele deja menționate; cf. v.g.s. *bah* „izvor”, v.isl. *bekkr* „izvor”, ir. *búal* < *proto-celt. **bhogla*, lituan. *bojus* „loc mlăştinos, baltă, mocirlă” (v. hidr. **Bug**).
Der. *băhniş*, *băhnos* „mocirlos”, *a* (*se*) *băhni* „a se cloci, a se împuți” (despre ape), *băhnit*.

bại – necaz, încurcătură.
Mgh. *baj* care, la rândul său, ar proveni din v.sl. *boj* „calamitate, nenorocire” (Miklosich, *Lexicon*, 35; Cihac, II, 478; Gáldi, *Dict.*, 103); cf. scr. slov., ceh., ucr., rus. *boj* „război”.
Acest radical nu este întâlnit doar în limbile menționate mai sus, ci şi în alb. *baj* „teamă, groază”,

lituan. *bajus* „teribil, înfricoşător”, lituan. *baisus* „îngrozit, înfricoşat”, precum şi în skt. *bhaya* „teamă, alarmă”. Este puțin probabil ca forma să provină din slavă, întrucât radicalul din care provine are o foarte largă răspândire. Astfel, putem reface un PIE ***bhai-*** „teamă, groază, frică”. În toate limbile IE în care se regăseşte acest radical avem vocala *a*, numai formele slave au *o* care provine dintr-un *a* mai vechi, închis la *o* în proto-slavă. În română provine probabil din fondul traco-illiric, fiind preluat şi de maghiară (v. **război**).

baiadḑră – dansatoare indiană.
Fr. *bayadère* (Cioranescu, 607). Forma franceză provine din port. *bailadeira* < *bailador* „dansator” < *bailar* „a dansa”.

bạie (ar., mgl. *bañă*) – 1. îmbăiere; 2. cadă, vană; 3. mină.
Lat. *balnea* (Cioranescu, 612); cf. it. *bagno*, fr. *bain*, sp. *baño* care provin de la un **bannea*, altele ca it. *bagno* presupun un **banea*. Rom. **baie** ar fi dat **bâie* (cf. **râie**) dacă ar proveni de la **banea*, dar rom. **baie** presupune un mai vechi **bannea*, aşa cum reiese şi din alte forme neolatine (cf. Cioranescu). Mai departe, Cioranescu arată, pe bună dreptate, că dublu *n* nu alterează vocala anterioară, fiind o consoană forte (cf. *annus* > *an*). Desigur, nu putem şti ce se poate întâmpla cu vocala respectivă atunci când are loc palatalizarea nazalei duble, deoarece lipsesc exemplele similare, deşi nazala dublă trebuie să se fi comportat ca una simplă ca şi în cazul lui *ll* din *malleus*, care a palatalizat sub influența vocalei iotacizate (cf. Cioranescu).
O serie de autori (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14, Cihac, II, 478; Puşcariu, 117; *REW*, 917) au încercat să rezolve problema considerând cuvântul de origine slavă, dar slavii l-au preluat de la strămâni, deoarece acest cuvânt nu este slav la origine. Prezența băilor termale precum şi a minelor de exploatare a aurului sau a altor minereuri este bine cunoscută în Dacia cu mult timp înainte de venirea slavilor, maghiarilor, dar şi cu destul timp înainte de venirea romanilor. Forma mgh. *banya* este de origine română (cf. alb. *banjë*, ar., mgl. *bañă*).
Walde (I, 94), pentru a justifica prezența acestei forme în limba slavă, inventează mgr. **βανειον*, dar pierde din vedere că în mediogreacă *β* se pronunța deja *v*, astfel încât slavii ar fi trebuit să aibă o formă **vanja* şi nu *banja*. Forma albaneză este apropiată de cele maghiară şi slavă. Pe de altă parte, radicalul este prezent în mai multe toponime din țară, în locuri unde s-au exploatat diverse minereuri din cele mai vechi timpuri; cf. *Baia-de-Fier*, *Baia-de-aramă*, *Baia-Mare*, *Băița*, *Baia* (Mold.) etc.
Amintim că la Strabo (5.4.5.) apare top. *Baiae*, în partea de sud a Peninsulei Italice, în regiunea oscă, Campania de azi. Astfel, el spune „*lângă Cumae şi capul Misenum este situat* Baiae *şi acele izvoare de apă caldă care sânt prețuite atât de gustul celor pretenționi, dar şi pentru vindecarea bolnavilor*”. Cu alte cuvinte, numele acestei localități antice, din sudul Italiei, este direct legat de prezența băilor termale, bine cunoscute de antici. Identitatea rom. **baie** cu acest toponim italic nu este întâmplătoare. Interesant de observat că în acest toponim italic *n* dispăruse deja de pe vremea lui Strabo. Acest fenomen al palatalizării consoanelor nazale sau lichide sub influența lui *e*(*i*) iotacizat este un fenomen des întâlnit în traco-dacă. Am arătat în mai multe rânduri că limba oscă (ca şi umbrica) aveau o serie de trăsături comune cu traco-daca şi cu illira. Din fondul pre-latin.
Der: *a băi*, *băiaş* (*băieş*), *băieşiță*.

bạieră (var. *baier*, ar. *bair*, mgl. *baier*, istr. *baiere*) – curea, şiret, panglică cusută de un obiect cu ajutorul căreia obiectul respectiv poate fi transportat sau atârnat.
Lat. *baiulus* „hamal” (Philippide, *ZRPh.*, 31, 295; Candrea-Densusianu, 127; *REW*, 880).
Această etimologie nu corespunde din punct de vedere semantic, dar nici fonologic. La nivel fonologic există două mari obstacole. În primul rând, lat. *baiulus* ar fi trebuit să păstreze pe *u*, adică să dea **baiur*, mai precis **bajur*, deoarece semivocala lat. *i* are echivalentul *j* în română (cf. **jug**, **ajun** etc.). Prin urmare, ipoteza originii din lat. *baiulus* nu se susține. Din română provin bg. *baer* „laț” şi ucr. *bajor* „şiret de lână”.
Rom. **baieră** poate fi asociat cu **balț**. Ambele provin de la un rad. **bal-*, *bail-*, *bael-* de la care provine şi lat.

balteus pe care Varro îl consideră de origine etruscă, deşi nu putem şti adevărata filiaţie a lat. *balteus*. Rom. **baieră** pare să provină din fondul pre-latin (v. **balţ**).
Der: *a îmbăiera*, *îmbăierare*, *îmbăierat*, *a dezbăiera*, *dezbăierare*, *dezbăierat*.

baionétă (ar. *băinetă*) – armă albă în formă de sabie.
Fr. *bayonette* (Cioranescu, 614). Din sec. XVIII, întâlnit la Neculce (cf. Cioranescu).

bairạm (ar. *băirame*) – 1. numele a două sărbători musulmane; 2. chef, peterecere.
Tc. *bayram* „sărbătoare, festival” (Roesler, 588; Şăineanu, 3, 9); cf. ngr. *μπαιράμος*, bg. *bairjam*.

bal – petrecere mare cu dans, de obicei, dat cu un anumit scop sau în cinstea cuiva.
Fr. *ball* < fr. *baller* < lat.med. *ball!re* < gr. *βαλλίζειν* „a dansa”. Verbul este întâlnit doar în greaca din sudul Italiei (Magna Graecia) fiind firește un împrumut din limbile italice de sud. Apare şi în latina medievală considerat împrumut din greacă, deşi pare să fie, ca şi în cazul limbii greceşti, un împrumut din fondul pre-roman (v. **balet**).

balabụstă – 1. nevastă de evreu; 2. femeie grasă.
Din idiş. *balabuste* (Candrea; Cioranescu, 622).

balamạ – 1. ţâţână; 2. închietură, articulaţie.
Tc. *bağlama* „bandă” (Cihac, II, 546; Şăineanu, 3, 10); cf. bg., sb. *baglama*, alb. *bagljamë*.

balamục – 1. casă de nebuni, ospiciu; 2. gălăgie mare, zgomot.
Din *Malamoc*, veche casă de alienaţi mintal din Muntenia (*DAR*; Cioranescu, 626). Folosit iniţial ca eufemism pentru „ospiciu” (cf. Cioranescu).

balansạ – 1. a echilibra; 2. a legăna.
Fr. *balancer* (Cioranescu, 628).
Der: *balans*, *balansoar*, *contrabalansa*.

balanță (var. *palanță,* ar. *palandză*) – cântar, aparat pentru măsurarea greutăţii corpurilor.
Probabil din ven. *balanza* „balanţă” (Cioranescu, 629); cf. ngr. *μπαλάντσα*, alb. *palanxë*, bg. *palanca*.

balạur (var. *bălaur*, ar. *bul'ar*) – 1. dragon, monstru; 2. ţigan (*peior*.).
După Cihac (II, 7) şi Meyer (41) ar proveni din sb. *bla(v)or*, *blavur* care la rândul său ar proveni din alb. *buljar* „şarpe de apă”, dar forma românească nu se poate explica fonologic prin sârbă.
PIE ***bhel-*** „a creşte, a se umfla” (*IEW*, 120); cf. skt. *balina* „scorpion”, alb. *bollë* „şarpe mare”, gr. *πελώριον* „monstru”, lat. *belua* „animal, brută”. Rom. **balaur** nu poate fi explicat fonetic prin lat. *belua* cu toată asemănarea de sens şi formă, dar ambele au aceeaşi origine. Scr. *blavor* este un împrumut din limba română (v. **bală**). De la acest radical provin şi anumite forme celtice; cf. cymr. *bleddyn* „lup”, bret. *bleis* „lup” Origine traco-illirică.

bạlă – animal, monstru.
Lat. *belua* „animal, brută” (Philippide, II, 633; Pascu,. *Arch. Rom.*, 6, 244; *REW*, 1026). Cioranescu (620) crede, în mod eronat, că este o contracţie de la *boală*.
Provine de la acelaşi radical ca şi forma precedentă, anume din PIE ***bhel-***, **bhle-** „a creşte, a se umfla” (*IEW*, 120); cf. skt. *bhala-m* „putere, forţă, vigoare”, v.sl. *bolĭ* „taur”, v.sax. *bula* „taur tânăr”. Origine traco-dacă (v. **balaur**).
Der: *bălătenie*.

balcâz – urât, obez.
Probabil tc. *balık kız* (Cioranescu, 635). Cioranescu traduce tc. *balık kız* prin „fată grasă”, dar de fapt cei doi termeni sânt ambii substantive. Astfel *balık* înseamnă „peşte”, iar *kız* înseamnă „fată”, încât ipoteza lui Cioranescu nu este câtuşi de puţin plauzibilă. Ar putea fi o creaţie expresivă. Origine incertă.

balcọn (ar. *balcone*) – platformă pe peretele exterior al unei clădiri.
Fr. *balcon* (Cioranescu, 636); cf. it. *balcone*.
Der: *balconaş*.

bạle (ar. *bală*, mgl. *bal'ă*) – salivă.
Lat. **baba* (Puşcariu, 180; Candea-Densusianu, 129; *REW*, 953; Cioranescu, 639); cf. it. *bava*, fr. *bave*, sp., port. *baba*. Miklosich (*Slaw. Elem*. 14) şi Cihac

(II, 7), în schimb, propun scr. *bale* de la *baliti* „a saliva”, cu der. *balav* „bălos”. Este evident că formele română, sârbă, precum şi formele neolatine, au aceeaşi origine.
Propun ca etimologie a acestor forme PIE ***balbal*** „a bolborosi, a se bâlbâi” (*IEW*, 91). Forma reconstruită de *IEW* reprezintă dublarea silabei ***bal-***. Forma românească provine de la acest radical în forma sa simplă, pe când forma de la care provin formele neolatine au la origine un ***balbal*** prin elidarea lichidei *l*, mai întâi din poziție finală, ajungându-se la o formă **balba*, apoi **baba*. Din fondul pre-latin.
Der: *a îmbăloşa*, *bălos*.

baleriṇ (var. *baletist*) – dansator.
It. *ballerino.* Din sec. XIX (v. **balet**, **baiaderă**).
Der: *balerină*.

baleț – dans clasic caracterizat prin grație şi precizie.
It. *balletto* < lat.med. *ballāre* „a dansa” (v. **bal**, **balerin**).

bạligă (var. *balegă*, ar. *baligă*, istr. *(am)balig*) – excrement al animalelor mari.
După Miklosich (*Slaw. Elem*., 14) şi Cihac provine din sârbă. Mai târziu, Miklosich (*Fremdw*., 76), consideră că scr. *balega* cu der. *balegara* „băligar” şi *balegati* „a (se) băliga” provin din română; cf. alb. *balgë*, *baigë*.
Alții, în schimb, îl consideră de origine albaneză (Capidan, *Raporturile*, 518; Rosetti, II, 109; *REW*, 873). Din română provine ucr. *bal'oh*, *bal'yga* (cf. Candrea, *Elemente*, 407), precum şi scr. *balega*, *balaga*, *baloga* (cf. Berneker, 41). Hasdeu (*Etym.*, 2384) îl asociază cu tăt. *balgas*, *balhas* cu acelaşi sens. Asemănarea cu formele tătare este incitantă, dar dificil de explicat. Concluzia este că limba tătară a împrumutat termenul cândva dintr-o limbă IE. Dincolo de aceste apropieri, forma este prezentă şi în gr. *βόλιτον* „balegă”. Chantraine (184) crede că forma greacă poate proveni de la *βόλβιτος* „id”, la rândul său din *βόλβος*, cuvânt care desemnează un obiect rotund. În aceeaşi manieră, rom. **balegă** poate fi asociat cu **bulgăre**, respectiv **bulz**, ambele din PIE ***bheulgh-*** (*IEW*, 125) (v. **bulgăre**, **bulz**), printr-o formă mai veche **bulga*, **bolga*, apoi un traco-illir. **balga*. Din fondul pre-latin.
Der: *a băliga*, *băligar*, *băligos* etc.

baliștă – maşină de război antică pentru aruncat bolovani sau alte proiectile.
Lat. *ballista* (Cioranescu, 648). Lat. *ballista* este împrumut din gr. *βαλλιστής* < *βάλλειν* „a arunca”.
Der: *balistic*, *balistică*.

bạlmoş (var. *balmuş, balmeş, balmaş* etc.) – mâncare tradițională din mălai, unt, brânză şi ouă.
După Cihac (II, 478) ar proveni din maghiară, iar după alții (Iordan, *BF*, 2, 184; Cioranescu, 649) ar fi o formație expresivă, considerând că a **bălmăji** (cu derivatele sale) ar proveni din **balmoş**; ipoteze care nu se susțin (v. **bălmăji**). Este prezent într-o serie de limbi slave şi în maghiară; cf. pol. *balmosz*, ucr. *balmuš*, bg. *belmez*. Proto-slava nu accepta silabe închise. Drăganu (*Dacor*., 5, 330) consideră că forma maghiară provine din română.
Amintim că în franceză există o formă similară, *talmouse*, care definește un produs de patiserie făcut cu brânză, ouă şi unt. Balmoşul românesc se face la fel din făină, brânză şi unt. Dauzat (730) consideră fr. *talmouse* cu origine obscură (cf. rom. *talmeş*).
Este evident că formele română şi franceză au aceeaşi origine dacică şi, respectiv, gallică provenind de la un rad. IE comun. Ambele par să provină din PIE ***bhlig-***, **bhleig-** „a lovi, a arunca” (*IEW*, 160-61); cf. cymr. *blyf* „catapultă”, de la ideea de „a bate, de a amesteca ingredientele respective”, idee prezentă şi în expresia „*talmeş-balmeş*”, unde primul element este similar cu fr. *talmouse*, deşi derivarea în ambele cazuri nu este în întregime clară. Din fondul pre-latin.
Der: *talmeş-balmeş*.

balsạm – substanță aromată, uleioasă sau răşinoasă folosită în scopuri curative obținută din arbori tropicali din genul *Commiphora*.
Lat. *balsamum* (Cioranescu, 650); cf. alb., tc., bg. *balsam*, it. *balsamo*, n.g.s. *Balsam*, eng. *balm*, *balsam*. Lat. *balsamum* provine din gr. *βάλσαμον*. Este atestat din sec. XVII, ceea ce înseamnă că poate

proveni din greaca veche; forma *valsam*, azi dispărută, a apărut sub influneţa limbii neogreceşti.
Der: *balsamic*, *a îmbălsăma* (*îmbălsăm*i).

Balş – 1. oraş în Oltenia; nume propiu de familie.
Acest toponim românesc este identic cu alb. *Ballsh*, oraş situat în nordul Albaniei; cele două toponime par să aibă aceeaşi origine cu rom. **băl**, **bălan**, **bălaş**, radical bine reprezentat în ambele limbi (v. **băl**, **bălan**). În română se întâlneşte şi ca nume de familie.

baltag (ar. *bâltă* „baltag, secure") – topor cu coadă lungă întrebuiţat ca armă.
Cf. tc. *baltak* (Roesler, 588; Şăineanu, II, 37; Cioranescu, 653). Cu toate acestea, poate fi asociat cu **bardă**. Cele două forme par să provină de la acelaşi radical. rom. **bardă** are un echivalent în v.fr. *barde*, cu acelaşi sens (v. **bardă**).

băltă (ar., mgl., *baltă*, istr. *båte*) – 1. apă stătătoare, de obicei permanentă; 2. mlaştină; 3. lunca inundabilă a Dunării.
V.sl. *blato* „mare" (Miklosich, *Slaw. Elem*. 15; Roesler, 565; Cihac, II, 5; Philippide, *Principii*, 140).
Am arătat cu altă ocazie (Vinereanu, 175) că acest cuvânt nu poate fi de origine slavă, datorită lipsei metatezei lichidei care a avut loc în proto-slavă şi trebuia să apară la fel şi în română. În plus, el există în alb. *baltë* (cu o largă varietate de forme), fiind atestat şi în top. illiric *Balta* (cf. lat. *mare Balticum*), precum şi în top. v.pr. *Rythabalt*.
Acest radical apare şi în câteva dialecte italice; cf. ven. *palta*, lombard. *palta*, piemont. *pauta* (cf. Vasmer, I,190). Vasmer susţine, de asemenea, că alb. *baltë* este de origine illirică. Trebuie arătat că în albaneză acest cuvânt are foarte mulţi derivaţi, fapt care atestă că nu este un împrumut în această limbă, cum nu este nici în limba română.
PIE ***bhel-** „alb, strălucitor" (*IEW*, 118). *IEW* derivă forma illirică, dar şi v.sl. *blato* „mare" de la acest radical, deşi asocierea noţiunii de alb cu cel de baltă, făcută de *IEW*, nu este destul de clară, dar acest detaliu nu afectează analiza noastră.
Existenţa unui traco-illiric *balta* nu mai este, actualmente, pusă la îndoială datorită existenţei top. trac. *Di-baltum*, *Δε-βελτός* (cf. Dečev, *Thrak*. *Spr*., 122), în regiunea bălţoasă a golfului Burgas (cf. Poghirc, *ILR*, 2, 328). De la acest cuvânt traco-illiric provin lomb. *palta*, triest. *paltan*, piem. *pauta*, precum şi mgr. *βάλτε*, ngr. *μπάλτα*. Forme similare există şi în latină şi lituaniană; cf. lat. *blatea* „noroi", lituan. *balá* „baltă, mlaştină". Walde-Pokorny (119) îl consideră illir. (*Duria*) *Bautica* ca provenind, de asemenea, din **Baltica*. Despre *mare Balticum* (marea Baltică) autorul crede (cu semn de întrebare) că are origine veneto-illiră, deşi veneţii şi illirii nu au atins niciodată coastele mării Baltice, al cărui nume nu poate fi decât de origine geto-dacă, de la geto-dacii nordici. Brâncuş (*VALR*, 36) arată că marea răspândire a acestui cuvânt în sudul şi estul Europei, în nordul continentului european, precum şi în unele dialecte italiene, este o dovadă că termenul este pre-slav. Din fondul traco-illiric.
Der: *a bălti*, *bălţăceală*, *a bălţăci*, *a bălti*, *bălţăreţ*, *bălţărie*, *bălţău*, *bălţoacă*, *bălţoc*, *bălţoi*, *bălţină*, *bălţiş*, *bălţos* etc.

balţ – laş, şiret, panglică.
Lat. *balteus* „panglică" (Puşcariu, 181; Candrea-Densusianu, 130; Cioranescu, 631); cf. it. *balzo* „margine".
După Varro (*Char. gramm*. 1, 77, 9, cf. Walde, 1, 95), lat. *balteus* este de origine etruscă. Walde asociază lat. *balteus* cu hitt. *baltanaš* „braţ, parte" şi cu got. *balths* „îndrăzneţ", dar aceste asocieri nu sânt plauzibile. Rom. **balţ** trebuie asociat cu **baieră** cu care împărtăşeşte acelaşi semantism (v. **baieră**).
Nu trebuie asociat cu **bălţat** care ar proveni, după o serie de autori, din lat. *balteatus* „încins, încununat" (Puşcariu, 181; *REW*, 919; Candrea-Densusianu, 132; *DAR*), întrucât rom. **bălţat** este participiu trecut de la a **bălţa** din PIE ***bhel-** „alb" (*IEW*, 118) (v. **bălţa**).

ban[1] – principe
Bg., scr. *ban* (Cihac, II, 8; Rosetti, I978, 297, 431). Miklosich (*Türk. Elem*., 1, 11) şi Hasdeu (*Etym*., 2425) îl consideră de origine persană, ajuns la noi prin intermediul pecenegilor şi cumanilor; cf. av. *van* „persoană ilustră, bogată, domn", pers. *bān* „stăpân, casă", precum şi skt. *panah* „un fel de monedă", *pana*

„a juca jocuri de noroc”, dar şi „monedă, casă” (cf. Monier-Williams, 580). Berneker (42) crede că formele slave sânt de origine mongolă.

Pe de altă parte, Puşcariu (*Dacor.*, 3, 378-397) îl consideră tracic, asociindu-l cu ar. *bană* „viaţă” de la un rad. trac. **bann-* „viaţă, vite, bani”, grup semantic similar cu lat. *pecus* „vite”, *pecunia* „bani”. Cioranescu (655) este de părere că rom. **ban** este de origine mongolă, din mong. *bajan* „bogat”, iar în paragraful următor spune că ungurii au avut *bán* de unde a fost preluat în sârbo-croată, cehă şi poloneză.

Titlul de **ban** apare la diferite formaţiuni politice din Balcani până la Adriatică (cf. Hasdeu). Pecenegii au trăit multă vreme dincolo de Nistru, dar la venirea acestora în Balcani puterea lor a fost zdrobită de bizantini, iar cumanii au dominat doar în partea de răsărit şi sud-est a teritoriului locuit azi de români, încât titlul de **ban** la slavii de sud şi la maghiari nu se poate explica prin influenţa pecenegă sau cumană. După cum am văzut, rad. *ban* este de origine IE, întâlnit la popoarele iranice din cele mai vechi timpuri. Există şi la armeni sub forma *marz-ban* „capul oştirii” (cf. Hasdeu) care poate fi sau nu un împrumut din persană. În acelaşi timp, el a existat în Nordul Mării Negre la alani, încă din secolul IV D.C cu cel puţin o jumătate de mileniu înaintea apariţiei triburilor turanice în Europa Centrală şi de Răsărit. Alanii alungaţi de huni în a doua jumătate a secolului IV d.Ch., ajunşi în Europa Centrală, aveau un principe numit *Sangi-banus* (cf. Iordanes).

În română termenul este de origine tracică, aşa cum a intuit Puşcariu (*Dacor.*, 3, 378-397), înrudit cu formele indo-iranice. Forma *βάνναϛ* apare la Hesychius care spune că la locuitorii din sudul Peninsulei Italice acest termen definea o demnitate politică şi militară supremă similară cu aceea de rege (cf. N. Densusianu, 1078). Prin urmare, termenul este vechi întâlnit şi la popoarele sud-italice, fiind aici, probabil, de origine oscă sau umbrică. Prin urmare, este vorba de o isoglosă comună limbilor sud-italice şi traco-dacei.

Pe de altă parte, Paliga (11) crede că aceste forme provin din PIE ***pā-** „proteja, a hrăni” (*IEW*, 782), ceea ce este plauzibil. Pornind de la ipoteza lui Puşcariu care asociază rom. **ban** cu ar. *bană*, atunci trebuie asociat şi cu alb. *banë* „locuinţă, casă”, o ipoteză mai puţin plauzibilă. Cu toate acestea, dacă este să-l asociem cu alb. *banë*, acesta are aceeaşi origine cu skt. *bhavana* „locuinţă, casă”, ambele provenind de la un IE ***bhouono-** (cf. Orel, 16). Forma sanskrită provine de la acelaşi radical ca şi skt. *bhávati* „a fi, a creşte, a prospera” (3, sg.) din PIE ***bheu-**, **bhua-**, **bhou-**, **bhū-** „a fi, a creşte, a se dezvolta”. Acest radical are o largă răspândire în limbile IE (v. **fi**, **băiat**). Este greu de spus de la ce radical indo-european ar putea proveni acest termen, dar este, în mod cert, de origine traco-dacă. În sprijinul acestei aserţiuni un rol major îl joacă glosa dată de Hesychius, formă care nu poate fi disociată de rom. **ban**. Din fondul pre-latin.

Der: *bănie*, *banat*, *Banat*, *bănăţean*, *bănăţeancă*, *bănăţenesc*, *bănăţeneşte*.

ban[2] – monedă.

Miklosich (*Slaw. Elem.*, 14), bazându-se pe existenţa bg. *ban* „1. principe; 2. monedă”, precum şi pe v.pol. *ban*, îl consideră de origine slavă. Cihac (II, 8), urmat de Capidan (*Raporturile*, 230) cred că formele slave respective sânt de origine română. Hasdeu (*Etym.*, 2425) îl explică, în mod just, prin **ban** „principe”. Cioranescu (656) şi de data asta greşeşte susţinând că nu poate fi asociat cu **ban**[1], când este evident că are aceeaşi origine cu acesta. Din fondul pre-latin.

Der: *bănuţ*, *bănişor*, *bănesc*, *băneşte*, *bănos*, *bănet*.

banană – fruct tropical de culoare galbenă şi formă lunguiaţă, fructul unei plante tropicale cu frunze mari, de forma unui arbust, din familia *Musaceae*-lor. Fr. *banane* (Cioranescu, 657). Cuvântul a intrat în limbile europene prin portugheză sau spaniolă care, la rândul lor, l-au împrumutat din limbile africane de vest, mai precis din limbile *wolof* sau *malinke*, unde apare sub forma *banana*.

Der: *bananier*.

banchęt – masă festivă.

It. *banchetto* sau fr. *banquet* (Cioranescu, 660). Este atestat din sec. XVIII. It. *banchetto* provine din *banca* „masă, tejghea”.

Der: *a benchetui*, *benchetuială*.

bạndă – 1. grup de persoane; 2. grup de răufăcători.
It. *banda* „bandă” < lat.med. *bandum*, intrat în latina medievală din limbile germanice, foarte probabil din limba gotă; cf. got. *bandwa* „steag”. Radicalul este atestat în limbile germanice vechi, precum şi în sanskrită; cf. v.g.s. *binta* „legătură, bandă”, v.g.s. *bintan* „a lega”, got. *bindan* „a lega”, skt. *bandhati* „a lega”(III, sg.). De la acelaşi radical germanic provine şi it. *bandiera* „steag”. Forma *bandieră* „steag” este atestată în limba română în sec. XVIII, a fost puțin folosită, azi ieşită din uz (v. **bantă**).
Der: *bandit*, *banditesc*, *banditeşte*.

bạniță – unitate de măsură pentru capacitate.
Bg. *banica* din v.sl. *banja* „baie” (Cihac, II, 5; Cioranescu, 665). Bg. *banica* înseamnă „barcă, navă”, ceea ce face această ipoteză total neverosimilă din punct de vedere semantic. Origine incertă.

bạntă – 1. laț; 2. fâşie.
N.g.s. *Band* (*DAR*) sau din rus., pol. *bant* (Cioranescu, 666). Intermediarul rus nu este necesar.
Der. *bentiță* „panglică”.

barabọi – plantă erbacee.
Mgh. *baraboly* „plantă erbacee” (Cihac, II, 479); cf. bg. *baraboj* „cartof”, ucr. *barabolja* „cartof”. Între rom. **baraboi** şi formele bulgară şi ucraineană nu este decât o coincidență sonică (v. **barabulă**). Probabil că forma maghiară provine din română de la un strărom. **baraboliu*. Nu poate fi asociat cu **barabulă**, aşa cum face Cioranescu (673) (v. **barabulă**).

barabụlă – cartof.
Philippide (*Principii*, 109), urmat de Borcea (177) şi Tiktin consideră că este vorba de o formă derivată din *Brandenburg*, regiune de unde se importau cartofi în cantități mari. Forma apare şi în ucraineană *barabolja* „cartof” şi bulgară *baraboj* „cartof”. Cioranescu (673), în schimb, crede că trebuie pornit de la n.g.s. *Grundbirne* „cartof”, desigur o eroare, deoarece din n.g.s. *Grundbirne* provine rom. **crumpănă**, *grumpănă* (v. **crumpănă**). Niciuna dintre aceste ipoteze nu este verosimilă. Ar putea fi o formație expresivă sau să derive de la un radical neidentificat. Formele bulgară şi ucraineană par să provină din română.

barạc – varietate de câine lățos originar din Asia.
Tc. *barak* (Hasdeu, *Etym*., 2481; Cioranescu, 674).

bạră[1] – bucată lungă de lemn sau de metal.
Fr. *barre* (Cioranescu, 670).
Fr. *barre* provine de la o formă mai veche **barra* „bară”, neatestată în latina clasică, şi nici în cea medievală, după toate probabilitățile, de origine celtică. Radicalul este atestat şi în limba română în oron. *Baraolt*, munți în Carpații Meridionali care blochează trecerea râului Olt. Acesta îşi schimbă cursul spre vest, apoi se întoarece spre sud pe valea Oltului. Prin urmare, *Baraolt* este de origine pre-latină (v. **Olt**).
Der: *a bara* < fr. *barrer*, *baraj* < fr. *barage*.

bạră[2] (var. *băracă* (Munt.), *bărăcie*, *bărăciune* (Munt., Trans.) – mlaştină.
Sb. *bara* (*DAR*; Cioranescu, 669).
În mod evident, forma provine din PIE ***bhel-** „alb, strălucitor” (*IEW*, 118), radical de la care provine şi rom. baltă (v. **baltă**). Rom. **bară** provine de la un mai vechi **bala* „baltă, mlaştină”, formă care se regăseşte şi în lituan. *balá* „baltă, mlaştină”. Rotacizarea lui *l* intervocalic este un fenomen fonetic frecvent în limba română, dar necunoscut limbilor slave. Ca şi rom. **baltă, bară** provine din fondul pre-latin.

barbạr – 1. necivilizat, sălbatic, crud; 2. străin, non-grec, non-roman.
După Cioranescu (679) provine din fr. *barbare*, deşi forma este atestată în limba română din sec. XVI. Termenul poate fi şi mai vechi, ştiut fiind că textele cele mai vechi de limbă română care au ajuns până la noi sânt din sec. XVI.
Rom. **barbar** provine din gr. *βάρβαρος* < *βαρβαρίζειν* „a se bâlbâi, a vorbi ininteligibil” din care provine şi lat. *barbarus*, acelaşi cu skt. *barbara* „bâlbâit, non-arian”, ambele forme din PIE ***balbal-**, **barbar-**, **baba-** „a vorbi ininteligibil” (*IEW*, 91) (v. **bâlbâi**). Forma *varvar*, azi ieşită din uz, a apărut sub influența limbii neogreceşti şi a limbii slave bisericeşti.
Der: *barbarie*, *barbarism*.

bărbă (ar., mgl. *barbă*, istr. *borbe*) – părul care creşte la bărbaţi pe bărbie şi pe obraji.
Lat. *barba* „barbă” (Puşcariu, 182; Candrea-Densusianu, 133; *REW*, 994). Panromanic.
PIE ***bhardha** „barbă” (*IEW*, 110); cf. v.g.s. *bart*, v.scand. *barda*, v.sl. *brada* (scr. *brada*, rus. *boroda*), v.prus. *bordus*, lett. *barda*, lituan. *barzda*.
Prin urmare, acest radical apare cu consecvenţă în majoritatea grupurilor de limbi. De remarcat că lat. *barbatus* „bărbos”, v.sl. *bradatъ* „bărbos”, lituan. *barzdotas* „bărbos” au o origine comună mai veche IE. Dacă lat. *barba* ar proveni direct din PIE ***bhardha**, urmând principiile fonologice ale limbii latine, am fi avut un **farba* sau **farfa* (cf. it. *farfechie* „mustaţă”) şi nu *barba*. Este evident că acest cuvânt este un împrumut de la „barbarii” traco-illiri sau poate de la celţi care purtau barbă pe vremea când romanii din perioada clasică nu mai purtau barbă demult. Adevăratul moştenitor al lat. **farfa*, formă dispărută, este it. *farfechie* „mustaţă”. În celticele moderne avem cymr. *barf(au),* bret. *baro*, cymr. *barfog* „bărbos”.
A. Meillet (*MSL*, 13, 215) încearcă să argumenteze latinitatea cuvântului *barba* de la **farba* în care *f* iniţial trece la *b* sub influenţa lui *b* din silaba următoare. Totuşi, dacă ar fi fost aşa nu ar mai exista it. *farfechie* care provie, de fapt de la un **farfa*. Trebuie arătat aici că PIE ***d**(**h**) a trecut la *b* atât în traco-dacă cât şi în latină, după o lichidă (cf. lat. *verbum*, rom. **vorbă**). La fel se comportă şi rom. **albie** de la PIE ***aldh-** „albie” (*IEW*, 31) care nu este de origine latină (v. **bărbat**).
Der: *bărbos*, *bărbuţă*, *bărbuşoară*.

barbişon – cioc, barbişă.
Fr. *barbichon* < *barbiche* (Cioranescu, 684) (v. **barbă**).

bărcă – ambarcaţiune de dimensiuni mici.
Lat. *barca* „barcă” (Densusianu, *Rom*., 33, 275) sau it. *barca* (Cioranescu, 690); cf. tc. *barka*, alb. *barkë*, tc., bg. *barko*, ngr. *μπάρκα*. Cioranescu crede că termenul nu poate proveni direct din latină şi că trebuie considerat un împrumut din italiană.

barchet (var. *barhet*) – ţesătură din bumbac.
N.g.s. *Barchent* (Borcea, 178) sau din ceh. *barchet* (Berneker, 44). Forma cehă provine din germană.

bărdă – un fel de secure cu tăişul lung şi coada scurtă întrebuinţată la cioplitul lemnului sau ca armă de luptă.
Mgh. *bard* „bardă” (Densusianu, *Rom*. 33, 275; Şăineanu, *Semasiol., 135*; Cihac, II, 479; Puşcariu, *Lr*., 273). Cioranescu exemplifică, în mod greşit, cu v.g.s. *barta* şi din n.g.s. *Bart* care înseamnă simplu **barbă**, şi nu **bardă** cum crede Cioranescu. Radicalul nu este atestat în gotică, ceea ce dovedeşte că n.g.s. *Hallebarde* este un împrumut relativ târziu, probabil din franceza veche; cf. v.fr. *barde* „bardă”. Forma există şi în tc. *barda* „bardă”, care provine din română. Forma veche franceză nu poate fi explicată decât prin gallică, deci este vorba de un radical IE mai vechi. Formele din limbile turanice; cf. cuman. *balta*, tc. *baltak*, trebuie să provină din aceeaşi sursă cu rom. **bardă** şi v.fr. *barde*, fiind, prin urmare, vorba de o sursă comună, mai veche IE. Astfel, este de presupus că forma maghiară provine din română. Din fondul pre-latin.
Der: *a bărdui* „a ciopli cu barda”, *bărduire*, *bărdaş*.

bărem – măcar, cel puţin.
Tc. *barim* „calculat, stabilit” (Roesler, 588; Şăineanu, II, 38) care provine din pers. *bari*; cf. bg., scr. *barem*, alb. *bari*, ngr. *μπάρεμος*.

baricadă – barieră defensivă, de obicei în stradă, pentru a opri inamicul.
Fr. *barricade*, la rândul său din fr. *barre* < lat.med. **barra* de origine pre-romană (v. **bară**).
Der: *a baricada*.

barieră – 1. orice obiect care serveşte la bararea unei treceri; obstacol natural.
Fr. *barrière* (Cioranescu, 697) (v. **bară**).

bariton – cântăreţ cu vocea între tenor şi bas.
It. *baritono*, la rândul său din gr. *βαρίτονος* „cu sunet grav”.

baromętru – 1. intrument care măsoară presiunea atmosferică; 2. indicator al oricărui gen de schimbare
Fr. *barometre*, formă compusă din gr. *βάρος* „greu” şi gr. *μέτρον* „măsura”; cf. skt. *guru*, lat. *gravis*, got. *kaurus*, cu acelaşi sens (v. **greu**, **măsura**).

barọn – cel mai mic grad nobiliar.
Fr. *baron* (Cioranescu, 701); cf. n.g.s. *Baron*, eng. *baron*.
Forma *baron* este cuvânt de origine germanică, e la un rad. gmc. *baro*.
Der: *baronească*, *baronesc*, *baronie*.

barọș – ciocan mare.
Ţig. *baro* „mare, important” (Miklosich, *Zig*., 177; Hasdeu, 2536; Gáldi, *Dict.*, 226).

bạrză (var. ar. *bardzu* „alb pestriţ”, *barză* „catâr alb”) – pasăre migratoare albă cu pete negre, cu picioare, gât şi cioc foarte lungi, cocostârc (*Ciconia ciconia*).
A fost considerat dacic, apropiat de alb. *barth* „alb” (Hasdeu, *Col. lui Traian*; 1873, 140; Hasdeu, *Etym*., 2526; Philippide, II, 698; Meyer, 27; Capidan, *Raporturile*, 519; Rosetti, II, 110). Rad. *bardh-*, *barth-* este extrem de productiv în limba albaneză.
Cu toate acestea, Cioranescu (704) porneşte de la un lat. **gardea*, în loc de *ardea* „bâtlan”, crezând, în mod cu totul eronat, că velara simplă *g* a putut trece la *b*. El ignoră faptul că doar labiovelarei *gŭ* îi corespunde *b*, şi nicidecum velarei simple *g*. De menţionat această trecere care a avut loc încă din traco-dacă.
PIE ***bhereg**’ „alb, a străluci” (*IEW*, 139); cf. skt. *bhrajate* „a luci, a străluci”, skt. *bharga* „strălucitor”, got. *bairts* „lumină”, lit. *beržas* „mesteacăn”, eng. *birch* „mesteacăn” (v. **breaz**, **Bârsa**, **Braşov**). Forma *bardăş* provine de la un mai vechi **barzăş*. Origine traco-dacă.
Der: *bardăş* „barză, cocostârc”, *bărzoi*.

bas – cu sunet jos (despre voce sau instrument)
It. *basso* < lat.med. *bassus* „jos”, neatestat în latina clasică, pare să fie cuvânt de origine oscă (cf. *Webster’s*); cf. fr. *basse*, eng. *bass*.

Basarạb – numele familiei domnitoare din Ţara Românească.
Hasdeu (*Etym*., 3, 244) arată că forma cea mai frecvent întâlnită în documentele mai vechi este **Basarabă**, nu **Basarab**, care este o formă mai nouă, prin eludarea lui *ă* final „prin analogie cu celelalte nume bărbăteşti”. După Hasdeu, numele propriu **Basarabă** este o formă compusă *Ban-sarabă*, deci din *ban* (v. **ban**[1]) şi *Saraba* „numele castei nobiliare la daci”. Hasdeu arată că în secolul XVI „numai dintre **Basarabi** se numeau marii bani ai Craiovei”, desigur acest lucru venea dintr-o tradiţie mult mai veche. Numele **Basarab** este frecvent în Haţeg chiar în rândurile ţăranilor, fapt care nu trebuie să ne mire deoarece ne aflăm în regiunea vechii capitale dacice Sarmisegetusa. Hasdeu arată, de asemenea, că la 1649, în oştirea cazacă se aflau o mulţime de români, între care cinci Basarabi care proveneau fie din Muntenia, fie din Haţeg.
Iordanes arată şi el că din aşa-zisa castă a *zarabilor* erau recrutaţi regii şi marii preoţi daci („*ex quibus eis et reges, et sacerdotes ordinabantur*” „dintre care erau unşi regii şi sacerdoţii”). *Basarabia* provine desigur de la numele **Basarab**, ştiut fiind că sudul actualei Basarabii a aparţinut Ţării Româneşti până prin secolul XV, deci era un ţinut al Basarabilor.
Vasmer (I, 82) arată că această denumire este atestată în documente din perioada 1349-1357 în forma „*Waywoda Basarabiae*”. După Vasmer, *Basarabia* provine din turco-tăt. *basar* (part. imp.) < *bas* „a apăsa, a domina”. Un ţinut *Basarat* este atestat la 1372 lângă Bosnia şi Rescia (cf. Vasmer). Vasmer ignoră faptul că cumanii nu au ajuns în acele regiuni. După Tomaschek (*Zeitschrift. öster. Gymn*.) şi Roesler, numele **Basarab** ar proveni din cuman. *Barat*, menţionat la 1372, idee la care aderă şi Vasmer, deşi prezumtiva evoluţie fonetică nu este deloc clară, dacă nu de-a dreptul imposibilă. Este cât se poate de clar că Vasmer, autor din secolul XX, reformulează teorii vechi neconforme cu adevărul istoric, fără să ţină cont de opiniile unor autori români de primă mărime, buni cunoscători ai istoriei

şi tradiţiilor româneşti. Această atitudine rămâne o constantă a slavistului german.
Der: *basarabesc*, *Basarabia*, *basarabean*.

bąscă (ar., mgl. *bască*) – lâna tunsă de pe o oaie.
Hasdeu (*Etym.*, 2595) îl asociază cu alb. *bashkë*, cu acelaşi sens. Sunetului *s* din română îi corespunde *sh* în albaneză în cuvintele moştenite în această limbă, ceea ce indică dezvoltarea independentă a radicalului în cele două limbi (Capidan, *Dacor*., 2, 481). Sensul primar este acela de „cantitatea de lână de pe o oaie strânsă, legată la un loc".
Provine din PIE ***bhasko-** „legătură, uniune, pachet, mănunchi" (*IEW*, 111); cf. lat. *fascis* „pachet, legătură", alb. *bashkë* „împreună", *bashkonj* „a reuni". Origine traco-illirică.

basm (var. *basnă* (înv.)) – poveste, fabulă, legendă.
V.sl. *basmŭ* „poveste, legendă" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; Cihac, II, 10; Cioranescu, 718); cf. rus. *basnŭ*, ceh. *básen*. Forma rusă este probabil împrumut din vechea slavă. Origine incertă.

basmą (ar. *basmă*, mgl. *basmă*) – batic.
Tc. *basma* „imprimeu" (Roesler, 588; Berneker, 264; Cioranescu); cf. alb. *basmë* „basma". După Miklosich (*Wander*.) pol. *basaman* provine din rom. **basma**.

bąsta – de ajuns, destul.
It. *basta* (Cioranescu, 722) (din sec. XIX).

bastąrd – copil nelegitim.
It. *bastardo* (Cioranescu, 724). Atestat din sec. XIX.
It. *bastardo* provine dintr-un rad. gmc. *bāst-*, *bōst-* „căsătorie" < gmc. **bandstu* < PIE ***bendh-** „a lega" şi suf. *-ard*, cu sens peiorativ, semnificând copii născuţi din căsătorii poligame, ai unor femei fără status social. Fiind vorba de o formă de căsătorie a tradiţiilor pre-creştine, astfel de copii nu erau recunoscuţi de biserică.

bąşca (var. *băşca*, mgl. *başcă*) – 1. în afară de, exceptând; 2. separat.
Tc. *başka* (Roesler, 590; Şăineanu, II, 40); cf. alb. *bashkë* „împreună", alb. *bashkonj* „a reuni", bg. *baška* „separat". Trebuie asociat cu **bască** şi cu formele albaneze indicate aici, forme care provin din PIE ***bhasko-** „legătură, uniune, pachet, mănunchi" (*IEW*, 111) (v. **bască**).

baştină (ar. *başnă*) – 1. locul de origine, origine, patrie; 2. propietate moştenită.
V.sl. **baština* (*DAR*; Cioranescu, 725); cf. bg. *baštin* „ereditar, moştenit", *baštinija* „patrie", scr. *baština* „ereditar", alb. *bashtinë* „familie, fief, bucată de pământ lucrată de o singură familie". Autorii români menţionaţi mai sus ignoră faptul că Miklosich (*Slaw. Elem*., 14; *Alb. Forsch*., 1, 15; *Fremdw*., 77) îl consideră străin în limbile slave. Nu putem deci admite o origine slavă pentru acest cuvânt, deoarece există doar în limbile slave de sud şi, în acelaşi timp, este prezent şi în albaneză. De asemenea, forma ar. *başnă* nu poate proveni din prezumtivul v.sl. **baština*. Din fondul traco-illiric.
Der: *băştinaş*.

batąl – berbec castrat.
Tc. *batkal* „netrebnic, inutil" < arab. *batal* „a schilodi, a deteriora" (Meyer, 27, Scriban, Cioranescu, 730); cf. alb. *batall* „inutil", bg. *batal* „inutil". Nu am putut verifica forma tc. *batkal*. Rom. **batal** nu poate fi asociat cu formele balcanice menţionate mai sus. Provine din a **bate**.

bątăr (var. *batâr*) – măcar.
Mgh. *bátor* (Cihac, II, 481; Gáldi, *Dict.*, 105; Cioranescu, 737). Este întâlnit în Transilvania şi în unele zone din Moldova.

bątcă (*babcă*, ar. *bată* „capcană, cursă; 2. depresiune") – 1. nicovală pe care se bate coasa; 2. capcană de şoareci.
Este un derivat al vb. a **bate** (v. **bate**). Forma *babcă* are doar sensul 1.

bąte (ar. *bat*) – 1. a lovi, a izbi; 2. a ciocăni în uşă; 3. a lovi cu ciocanul, a ciocăni.
Lat. **battere* < *battuere* (Diez, I, 59; Puşcariu, 192; Candrea-Densusianu, 144; Cioranescu, 734). Panromanic.
Radicalul este prezent şi în alte limbi IE: cf. v.ir. *bith* „a bate, a lovi", v.ir. *bithe* „lovit, bătut", cymr. *bathu*

„a bate, a lovi”, *gall*. (NP) *Batus*, v.ir. *Bodh* „zeița războiului”, v.celt. (NP) *Bodica*, v.g.s. (NP) *Batu*. Forma apare şi în l.germanice; cf. v.isl. *bauta* „a bate”, v.g.s. *bozzan*, v.sax. *beatan* (eng. *beat*).
PIE ***bhat-** (Walde, I, 99). Dacă presupunem o etimologie latină pentru rom. **bate** ne confruntăm cu câteva probleme majore. Mai întâi trebuie să dăm altă etimologie rom. **bâtă** şi **băț**, cu toate că provin de la acelaşi radical. Pe de altă parte, Walde consideră că lat. *fatuus*, *confuto*, *futuo* provin de la acelaşi radical ca şi *battuo*. Şi în acest caz, ne confruntăm cu o altă problemă: ştim că PIE ***bh** a dat *f* în latină, deci de la PIE ***bhat-** ar fi putut deriva doar *fatuus*, *confuto*, *futuo*, dar nu şi *battuere*, lucru pe care Walde, din păcate, îl trece cu vederea.
Walde-Pokorny (112) propune PIE ***bhat-**, ***bhət-** „a bate” dar nu cu succes mai mare decât Walde; cf. cymr. *bathu* „a bate monedă”, scr. *bátati* „a bate”, rus. *bótati* „a lovi, a călca”. Astfel, există două soluții la această problemă: 1. lat. *battuo* este un împrumut în latină; 2. există doi radicali PIE apropiați ca formă şi ca sens, respectiv cu labiala sonoră *bh* şi respectiv *b*, labiala aspirată trecând la *f* în latină, cea de a doua rămânând neschimbată. Cu toate acestea, nu este exclus ca lat. *battuo* să provină direct de la acelaşi radical, astfel păstrarea lui *b* în latină să reprezinte, în acest caz, o excepție, fiind vorba, în acelaşi timp, de o diferențiere la nivel semantic.
Pe de altă parte, amintim că un radical similar, cu sens apropiat, există şi în limbile afro-asiatice, anume AA ***bud-** „băț” (Orel, 325); cf. sem. **bad(d)-* „par, băț, bârnă” (v. **bâtă**, **băț**).
Der: *bătaie*, *bătălie*, *bătătură*, *a bătători*, *a bătuci*, *bătuceală*, *bătăuş*, etc.

bateriе – 1. (*mil*.) două sau mai multe piese de artilerie în acțiune sau unitate militară de artilerie; 2. (*electr*.) combinație de una sau mai multe celule electrice conectate între ele pentru a produce curent electric; 3. serviciu compus dintr-o sticlă de vin şi una de sifon.
Fr. *batterie* (Cioranescu, 735). Fr. *batterie* provine din *battre* „a bate”.
Sensul original al cuvântului este cel militar, celelalte fiind sensuri derivate din primul.

batiċ – basma colorată.
Eng. *batik* care, la rândul său, provine din iavan. *batik*, cuvânt care defineşte tehnica de a colora cu mâna anumite țesături, folosind ceară colorată, colorând anumite părți ale țesăturii, apoi dizolvând ceara prin fierbere.

batiștă – bucată de țesătură fină cu contextură simplă sau complexă confecționată din fibre naturale sau sintetice.
Fr. *batiste* (Cioranescu, 738). Fr. *batiste* provine de la numele lui *Baptiste* de Cambrai, cel care a confecționat, mai întâi, acest gen de țesătură.

batjocură – ocară, insultă.
Compus paratactic din **bate** şi **joc** (v. **bate** şi **joc**).

batoc (var. *batog*) – peşte sărat.
Scr. *batok* „băț, uscat ca un băț” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; Cihac; *REW*; 4650). După autorii *DAR* din rus. *batožiti* „a lovi”, iar Graur (*BL*, 6,136) crede că este vorba de o „încrucişare” între *a bătuci* şi a *betegi*.
Nici una dintre aceste etimologii nu este plauzibilă, sensul presupuselor etimoane slave fiind diferite de cel al cuvântului românesc. Este un derivat de la a **bate**, peştele sărat fiind totodată şi uscat, respectiv, presat (v. **bate**).

batoză – 1. treierătoare mecanică; 2. (arg.) femeie grasă.
Fr. *batteuse* (Cioranescu, 741).

bazacoȵie (var. *boscoană*, *bozgoană*, *borboană*, *bosconiță*) – lucru ciudat, aiureală.
V.sl. **bezakonije* „injustiție” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; *Lexicon*, 12; Şăineanu, *Semasiol*., 218; Cioranescu, 747). Cuvântul ca atare nu este atestat în slava veche, ci numai v.sl. *zakonŭ* „lege”. Forma compusă **bezakonije* a fost creată ca să servească drept etimon pentru rom. **bazaconie**, dar astfel de procedee sânt departe de ceea ce numim spirit ştiințific.
În schimb, Diez (1, 128) şi Cihac (II, 639) îl apropie de gr. *βασκαίνω* „a face farmece, a vrăji (I, sg.)”. Boisacq (116) apropie această formă grecească de lat. *fascinum* „incantație, deochi”, ambii fiind termeni legați de magie. Boisacq afirmă că greaca l-a împrumutat din

tracă sau illiră, dintr-un rad. **bhəsko-*, radical care corespunde cu rom. *bosco-rodi*. Variantele *boscoană*, *bozgoană*, *bosconiță* „vrăji, farmece” confirmă pe deplin această ipoteză. Rom. **boscorodi** „a vorbi ininteligibil” care are aceeaşi origine cu **bazaconie**, este, din punct de vedere semantic, apropiat de modul cum este percepută o incantație, adică de a spune ceva ininteligibil. În ajutorul acestei idei vine mgh. *boszorkanyos* „a face farmece, a face vrăji” care, în acest context, este un împrumut din limba română, acesta fiind de altfel sensul original, aşa cum reiese din formele greacă şi latină, sens care a dispărut în limba română. De asemenea, *bozgor* „maghiar, ungur (peior.)” a însemnat la origine „persoană care vorbeşte ininte-ligibil” (v. **boscorodi**, **bozgor**). Din fondul pre-latin.
Der: *a bosconi* „a face farmece, a boscorodi”, *bosconeală*.

bazar – prăvălie orientală în care se vând tot felul de obiecte, în special mărunțişuri.
N.pers. *bazar*. În română a putut intra fie prin intermediul limbii franceze sau prin cel al limbii turce (Cioranescu, 750); cf. tc. *pazar* „1. duminică; 2. bazar”. Există şi în alte limbi balcanice, precum şi într-o serie de alte limbi europene; cf. alb., scr., rus. *bazar*, bg. *pazarĭ*, eng. *bazaar* etc.

bază – 1. temelie, fundament; 2. ingredient principal într-un amestec.
Fr. *base* (Cioranescu, 746), la rândul său din lat. *basis* (v. *bizui*).
Derr: *a* (*se*) *baza*.

bazin – 1. rezervor de mare capacitate pentru apă sau alte lichide; 2. (*geol*.) vale sau depresiune din care un râu îşi adună apele.
Fr. *bassin* (Cioranescu, 749). Fr. *bassin* provine din lat.med. *baccinum* „vas pentru apă” (v. **pahar**).
Der: *bazinet*.

bă (var. *băi*, *mă*) – cuvânt de adresare unei persoane masculine (*fam*.).
Formă de adresare către o persoană de sex masculin, paralel cu **fă** ca formă de adresare către o persoană de sex feminin, ambele la rândul lor paralele cu formele **băiat** şi, respectiv, **fată**. În principiu, sânt „prescurtări” din vocativele: *băiete* şi respectiv **fată** (v. **fă**).

băcan (ar., mgl. *băcal*) – negustor de produse alimentare.
Tc. *bakkal* „băcan” (Roesler, 590; Şăineanu, II, 51; Cioranescu, 580); cf. ngr. *μπακάλες*, alb. *bakalj*, bg. *bakal*, sb., rus. *bakam*.
Der: *bacalbaşe* „staroste, şef a breslei băcanilor”, *băcănească*, *băcăniță*, *băcănie*.

bădăran – mitocan, necioplit.
Mgh. *badaró* „persoană care vorbeşte grosolan” sufixat cu *-an* (*DAR*; Cioranescu, 590). Tc. (pers.) *bedran* „licențios” (Loebel) sau din țig. *bedoro* „flăcău, fată” (Graur, 123). Ultimele două ipoteze nu sânt plauzibile. În unele graiuri are sensul de „mare, grosolan, neîndemânatic”, fără conotații peiorative. O legătură cu mgh. *badaró* este posibilă, dar totuşi nesigură. Origine incertă.
Der: *bădărănie*.

băga (ar., mgl. *bag*) – 1. a introduce; 2. a se pune la mijloc, a interveni.
În legătură cu originea rom. **băga** au fost emise felurite ipoteze. Miklosich (*Slaw. Elem*., 8), îl consideră dacic. Cihac (II, 638) crede că provine din gr. *βάζω*, *βάνω*, *βάλλω* „a pune, a plasa”, pe când Philippide (2, 697) îl consideră obscur. Pe de altă parte, G. Meyer (*IF*, 6, 115 şi Meyer-Lübke (*REW*, 880) pornesc de la un rad. romanic **bag-*; cf. prov. *baga*, fr. *bague*, opinie hazardată, greu de admis. Cioranescu (595) se gândeşte la un lat. *bigare* < *biga* „car cu doi cai”, ipoteză, de asemenea, eronată.
Ca să analizăm ipoteza lui Cihac, amintim că Chantraine (173) derivă gr. *βάλλω* dintr-un PIE ***gŭelə-**, ***gŭele-**, în timp ce ngr. *μπήγω* „a pune, a băga” provine din română. Este destul de evident că este vorba de un radical diferit, astfel că cele două forme nu au aceeaşi origine.
Este un cuvânt de origine dacică, aşa cum a intuit Miklosich încă de la început. Provine din PIE ***bhag-** „a împărți, a aloca” (*IEW*, 107); cf. gr. *φαγείν* „a

mânca”. Sensul din greacă este mult mai apropiat de cel din română decât sensurile date de Walde-Pokorny, de aceea trebuie adăugat la sensurile date de el şi pe acela de „a băga, a introduce”. Deşi cele mai multe etimologii ale celor 130 de cuvinte dacice analizate de Reichenkron sânt corecte, el greşeşte în cazul rom. a **băga** care nu poate fi asociat cu PIE ***bhedh-** „stechen, graben” (*IEW*, 113) de la care provine şi lat. *fodio*.
Acest radical există şi în alte limbi IE cu sensul din româna de azi. Astfel, Barnhart (71) spune că eng. *bag* „pungă” este de origine scandinavă (cf. v.isl. *baggi* „mănunchi”) cu echivalente în lat.med. *baga* şi v.fr. *bague* „sac” care sânt de origine germanică sau celtică. Engleza veche a avut un verb *baggan* „a băga (într-un sac, pungă)”. Origine traco-dacă.
Der: *băgăreț*, *băgare*, *băgător* sânt folosite mai mult în expresii nominale derivate din locuțiunile verbale „a băga de seamă”, „a băga în seamă”.

băiạ – 1. a creşte, a hrăni, a alăpta; 2. a alinta; 3. a naşte. Este întâlnit în Banat şi Haţeg. Provine din PIE ***bheu-**, **bhou-**, **bhu-** „a creşte, a se ridica, a înflori, a prospera” (*IEW*, 146); cf. skt. *bhavati* „a deveni, a creşte”, av. *bavati* „a deveni, a se naşte”, skt. *bhuyati* „a da naştere, a da fiinţă”, alb. *buj* „a trăi, a locui”, alb. *banë* „locuinţă”, ar. *bană* „viaţă” (v. **băiat**). Origine traco-dacă.

băiạt – 1. copil de sex bărbătesc; 2. fiu, fecior; 3. persoană tânără de sex masculin, adolescent.
Acest cuvânt a rezistat oricărei încercări de a i se găsi o etimologie viabilă. Hasdeu (*Etym*., 2894), urmat de Tiktin, Candrea şi *REW* (913) îl derivă de la *a îmbăia*, dar această ipoteză este eronată. Totuşi majoritatea cercetătorilor (Diez; Densusianu, *Rom*., 33, 275; Puşcariu, *Dacor*., 4, 808; *Lr.*, 546; *REW*, 887; Rosetti, I, 163) au pornit de la a **băia** „a creşte, a hrăni, a alinta” care la rândul său ar proveni de la lat. *baiulare* „a purta, a duce”. Sensurile acestui verb românesc nu se regăsesc în lat. *baiulare*. Prin urmare, această etimologie este în parte o eroare, deoarece rom. a **băia** nu poate proveni de la lat. *baiulare*, în schimb, există o relaţie genetică certă între vb. a **băia** şi **băiat**. În plus, semivocala lat. *i* nu a putut da tot *i* în română, dacă ţinem cont de concepţia tradiţională. În această concepţie, echivalentul în limba română pentru acest sunet din latină este *j* (sau *z*), dar nu *i*.
Cioranescu, deşi iniţial îl califică drept „*voz oscura*”, consideră lat. **bailare* drept etimon al rom. **băiat**, încercare hazardată, citând în acest sens calabr. *vajazzu* „servitor”, cuvânt mai degrabă de origine oscă decât latină, deşi nu poate fi asociat cu rom. **băiat**. La Cioranescu, rom. **băiat** apare cu sensul primar de „băiat de serviciu, vânzător, servitor”, în mod evident, o distorsionare nepermisă a sensului, tocmai pentru a-l apropia de un lat. inexistent **bailator*, ca şi de calabr. *vajazzu* şi mgr. *βαίουλος*. Nici un vorbitor nativ de limbă română nu va fi de acord cu acest lucru, sensul primar fiind acela de „fiu, adolescent, bărbat tânăr”. Sensul mai vechi al rom. **băiat** a fost acela de „copil natural şi legitim” spre deosebire de **copil** al cărui sens la origine a fost acela de „copil natural” care putea fi legitim sau nu (v. **copil**), ipoteză ce pare a fi confirmată şi de forma *băiată* „fetiţă”.
Rom. **băiat** ca şi a **băia** provin de la PIE ***bheu**, **bhou-**, **bhu-** „a creşte, a se ridica, a înflori, a prospera” (*IEW*, 146) (v. **băia**). Origine traco-dacă.
Der: *băieţel*, *băieţaş*, *băienţandru*, *băiată* „fată, fetiţă”, *băieţeşte*, *băieţesc*.

băjẹnie (var. *bejenie*) – 1. fugă în masă a populaţiei din cauza unei invazii duşmane sau a persecuţiilor politice; 2. refugiu, pribegie.
V.sl. *bežanje* „fugă, refugiu” (Miklosich, *Lexicon*, 52; Cioranescu, 618). Forma apare în Blagova (106). v.sl. *bežanje* < *bejati* „a fugi”; cf. lituan. *bėgu*, *bėgti* „a fugi” (v. **fugi**, **zbengui**, **a zbughi**). Origine slavă.
Der: *a băjeni*, *băjenar*.

băl (ar., mgl. *bel* „bălan, alb”) – 1. blond (despre oameni); 2. cu părul alb (despre animale).
V.sl. *belŭ* „alb” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16; *DAR*; Cioranescu, 619). V.sl. *belŭ* nu explică rom. **băl**, deoarece ar fi fost de aşteptat **biel* (cf. Poghirc, *ILR*, 2, 328).
PIE ***bhel-** „strălucitor, alb” (*IEW*, 118); cf. skt. *bhalasa* „alb, culoare albă”, got. *bala* „alb, palid”,

eng. dial. *ball* „cal cu pete albe”, celt. **belo* „alb, strălucitor”, lituan. *balas* (*baltas*) „alb”, alb. *balë* „animal cu pete albe”, v.pr. *ballo* „animal cu pete albe”, alb. *balashi* „cal cu pată albă în frunte”. Are aceeaşi origine cu **bălan**, atestat la Procopius din Caesarea în sec. VI, când nu putea fi vorba de slavi în Balcani, fapt care infirmă orice ipoteză că acest radical ar fi intrat în limba română din limbile slave (v. **bălan**). Origine traco-dacă.
Der: *bălăior*.

bălạn (ar. *bal'iu* „breaz”) – 1. blond; 2. cu părul alb (despre animale).
Lat. *balanus* „ghindă” din gr. *βάλανος* cu acelaşi sens. Propusă prima oară de Koerting (1232), urmat de Densusianu (*Rom*., 33, 275), această ipoteză nu rezistă unui examen elementar. În primul rând, sensul este total diferit, în al doilea rând, acest termen românesc nu poate fi separat de formele **băl**, *bălaş*, *bălăuc*, *bălai*.
Forma *balan* este atestată documentar în secolul VI D.C, la Procopius din Caesarea (*Războaiele gotice*, 5, 18, 6-7), cu sensul de „*cal cu capul alb*” (cf. Vinereanu, 130), atunci când descrie calul generalului bizantin Belizarie, în timpul unei campanii din Italia, împotriva goților. Acest cal, spune autorul, avea capul complet alb. Barbarii numesc *bálan* un astfel de cal. Barbarii fiind traco-dacii care reprezentau populația majoritară din imperiul bizantin, însuşi împăratul bizantin din vremea aceea Iustinian, era traco-dac (stră-român) din sudul Dunării, ca şi Belizarie, de altfel.
Forma aromână *bal'iu* are acelaşi sens cu *balan*, din discuția noastră. În originalul grecesc este *βάλαν* (balan), prin urmare fără suf. *-ος* (sau *-us*), nici măcar cu un *u* final. Un *u* scurt final s-a păstrat până târziu, în secolul XX, în limba română, dar probabil chiar la vremea aceea imperceptibil vorbitorilor de limbă greacă. Iată textul din Procopius „Atunci, cu toate că [Belizarie] fusese în afară de orice pericol mai înainte, nu şi-a mai păstrat postul de general, dar a început să lupte în primele rânduri ca un soldat de rând şi, prin urmare, cauza romanilor (bizantinilor, n.n.) a ajuns în mare pericol, deoarece tot războiul depindea de el. Dar s-a întâmplat că, armăsarul pe care călărea atunci, era foarte experimentat în război şi ştia bine să-l ferească pe călăreț de primejdie; *şi întregul său trup era de un cenuşiu închis, cu excepția faptului că fața lui de sus până la nări era de cel mai pur alb. Un astfel de cal grecii îl numesc* ***φαλιός****, iar barbarii* ***bálan****”.*
De asemenea, trebuie arătat că denumirea greacă *φαλιός* este cognat cu trac. *balan*, ambii termeni provenind de la acelaşi rad. PIE ***bhel-** „alb”. Pe de altă parte, *Βάλιος* „calul lui Achile” nu este de origine greacă, ci de origine traco-frigiană, ştiut fiind faptul că PIE ***bh** a dat *φ* în greacă şi *b* în traco-dacă şi în frigiană. Cioranescu (619) trimite la Phillipide (*OR*, II, 699) care consideră că forma *balan* care apare la Procopius ar fi de origine gotică, dar în gotică nu este atestată această formă. Cioranescu respinge ipoteza lui Philippide pe motiv că nu putem accepta influențe germanice atât de vechi, dar şi pentru faptul că ar trebui să acceptăm nerotacizarea lui *l* intervocalic. În ce priveşte împrumuturile germanice vechi, Cioranescu dovedeşte necunoaşterea realităților istorice, deoarece în secolul VI d.Ch., când scria Procopius aceste rânduri, goții plecaseră de mult în Italia, prin urmare, împrumuturile vechi germanice trebuie să fie chiar mai vechi de această epocă. În treacăt fie spus, bizantinii, sub conducerea lui Belizarie, luptau chiar cu goții care se stabiliseră de mai multă vreme în Italia. Cu alte cuvinte, posibilele împrumuturi vechi germanice trebuie situate la o dată anterioară epocii lui Procopius, nu după aceasta. În plus, Cioranescu crede că rom. **bălan** nu defineşte aceeaşi culoare cu cea desemnată de cuvântul aşa-zis gotic. Este evident că Cioranescu nu a văzut textul lui Procopius, deoarece sensul dat de Procopius este acela de „cal cu capul alb”, prin urmare, se referă la culoarea albă ca şi rom. **bălan**, şi nu la altă culoare. Lingvistica românească tradițională susține că *l* simplu, intervocalic a rotacizat în limba română, teorie în general corectă, dar cu multe excepții, neexplicate până acum. Explicația este aceea că în silabă accentuată, acest *l* simplu, intervocalic de multe ori, nu s-a rotacizat. În cazul silabelor neaccentuate rotacizarea a avut loc

aproape fără excepție. Excepțiile, şi într-un caz şi în altul, par a se datora schimbării de accent de-a lungul istoriei sau altor factori încă neidentificați. Cert este că rotacizarea lui *l* (dublu sau simplu) a avut loc în limba română până târziu. Exemple concludente sânt formele **patrafir** şi **trandafir** provenite din greacă, precum şi **vioară**[2] care provine din it. *viola*, intrat în limba română destul de târziu, prin secolele XVI-XVII. Cert este că tendința de a rotaciza pe *l* intervocalic, în poziție neaccentuată, a persistat până aproape de zilele noastre.

Prin urmare, este evident că rom. **bălan** nu poate să provină din lat. *balanus*, care la rândul său este un împrumut din greacă unde are acelaşi sens, acela de *ghindă*. Rom. **bălan** îşi are originea în acelaşi rad. PIE ca şi **băl**.

Pentru radicalul **bala*-, neatestat în gotică, Lehmann (B15) citează şi el textul lui Procopius dar în mod inexact: „*the barbarians call the horse Bala*" (barbarii numesc calul Bala). În mod evident, nici Lehmann nu a văzut textul original, deoarece ar fi citat corect pe autorul bizantin. În orice caz, acest termen nu apare în textele gotice propriu-zise, ci doar în lucrarea lui Procopius, dar autorul nu specifică la care barbari se referă, deşi este evident, din cele arătate mai sus, că se referă la traci. Autorul bizantin avusese desigur posibilitatea să cunoscă limba tracilor din Imperiul Bizantin care la acea dată, dar şi mult mai târziu, reprezentau populația cea mai numeroasă din imperiu. După cum am arătat, însuşi generalul Belizarie (ca şi Iustinian) erau traci. În ce priveşte limba gotă, ea nu se mai vorbea în Balcani la acea vreme. Prin urmare, originea gotică a acestui termen trebuie respinsă în baza celor arătate mai sus. Poghirc (*ILR*, 2, 328) consideră, de asemenea, că forma *βάλαν* este de origine traco-dacă şi nu gotică.

Amintim că acest radical apare în dialectele româneşti sud-dunărene, precum şi în albaneză, tot cu sensul de „cu pată albă în frunte" ca şi forma *bálan* de pe vremea lui Procopius; cf. mgl. *bal'ă* „oaie cu pată albă în frunte", precum şi alb. *balashi* „cal cu capul alb, cu pată albă în frunte", pe lângă ar. *bal'u* „breaz, cu pată albă în frunte", discutat mai sus. Ivănescu (*ILR*, 260) arată că animalele cu pată albă în frunte erau considerate sfinte (cf. boul Apis) şi de aici provine şi expresia „cu stea în frunte", adică „ieşit din comun, privilegiat de soartă", cum de altfel se vădeşte a fi şi calul lui Belizarie care ştia să-şi salveze stăpânul din primejdie.

PIE ***bhel**- „strălucitor, alb" (*IEW*, 118); cf. v.ir. *ban* „alb", alb. *balë* „animal cu pete albe", eng. (dial.) *ball* „cal cu pete albe" etc. (v. **băl**). Acest radical este destul de productiv în limba română, deoarece pe lângă formele **băl** şi **bălan**, există şi *bălaş* „cu părul alb (despre animale) sau blond (despre persoane)" (cf. N.P. *Bălaşa*, *Bălaşu* etc.), *bălăuc*, *bălăucă* „blond, blondă", *bălai* „blond". De asemenea, forma **bălan** (cu derivate ale sale) este foarte răspândit la români ca nume de familie. Din română provine mgh. *balán* (Edelspacher, 10). Menționăm că la Procopius sânt atestate o serie de toponime din sudul Dunării, multe din ele cu corespondente identice sau aproape identice cu româna de astăzi (v. **arde**, **casă**, **cămin**, **duşman**, **labă**, **şapte** etc). Tot din sec. VI, d.Ch., la Theofan (v. *Izv. ist*.), este atestat şi celebrul *torna*, *torna fratre*. În fapt, toate acestea, trebuie considerate atestări ale limbii române din acea vreme, unele având certe asemănări cu latina, altele dimpotrivă nu au corespondente în latină, dar au în limba română modernă. Origine traco-dacă.

Der: *bălănel* etc.

bălăcări – a certa, a batjocori, a spune cuvinte urâte. Din rus., ucr. *balaguriti* (Cihac, II, 5-6; *DAR*); cf. pol. *balakać*, ceh. *balakati*. Este o formație expresivă ca şi **a bălăci**, fără vreo legătură semantică între ele.

Der: *bălăcăreală*.

bălăci – a (se) scălda producând un pescăit.

Formație onomatopeică (Iordan, *BF*, 2, 184; Cioranescu, 623). Coincide cu bg. *balakam*. După Cihac (II, 5) şi autorii *DAR* ar proveni din bulgară. Poate fi considerat o formație onomatopeică, deşi poate fi raportat, de asemenea, la PIE ***bhel**- (*IEW*, 118) din care provin rom. **baltă** şi **bară** (v. **baltă**, **bară**).

Der: *bălăcit*, *bălăceală*.

bălăi – a behăi.
Lat. *balare* (*DAR*; *REW*, 1021). Cioranescu, 624) îl consideră formaţie expresivă şi îl asociază cu sp. *balar*, sb. *blejati*, n.g.s. *bellen*. Desigur astfel de forme sânt într-o anumită măsură formaţii expresive, dar ele au o vechime considerabilă.
Rom. **bălăi** are aceeaşi origine cu a **behăi** din PIE ***bē-**, **bā-** „imită behăitul oilor” (*IEW*, 76); cf. gr. *βέ*, lat. *bēbo* „a behăi”, n.g.s. *bäh* etc. Într-o serie de limbi apar forme duble ca în latină germană şi chiar în limbile slave. Forme cu *l* avem în latină care pare a fi atestat târziu, în epoca medievală, în germanice, unele limbi romanice şi slave (v. **behăi**). Din fondul pre-latin.

bălărie – buruiană înaltă pe locuri necultivate.
V.sl. *bylŭ* „iarbă, buruiană”, *bylinarica* „iarbă rea” (Cihac, II, 7; *DAR*).
Dacă într-adevăr exista forma *bylinarica*, atunci ea ar fi trebuit să se fi păstrat ca atare, dar forma românească are suf. *-ărie*. Trebuie arătat că această formă nu este atestată în slava veche (cf. Djačenko).
Putem considera însă, fără să greşim, că atât forma slavă, cât şi cea română provin de la acelaşi rad. PIE ***bhel-** „o plantă otrăvitoare” (*IEW*, 120); cf. illir. *beluntia* (cf. *IEW*), rus. *bylijo* „buruiană”. După Walde-Pokorny, v.g.s. *bilsa* (*bilisa*), este un împrumut din limbile celtice. Prin urmare, acest radical este atestat atât în celtice, illirică, germanice, precum şi în l.slave. Pe de altă parte, suf. *-ărie*, prezent la multe cuvinte atât de origine traco-dacă, cât şi din latină, indică o origine pre-latină a acestui cuvânt.

bălmăji (var. *bolmoji*) – 1. a vorbi încurcat, ininteligibil; 2. a îngăima; 3. a spune vrute şi nevrute.
N. Drăganu (*Dacor*., 5, 33) îl explică prin mgh. *balzsamos* „balsam”, ipoteză total neverosimilă. Cioranescu (649), precum şi autorii *DEX* cred că provine din **balmoş**, apropiere nu întrutotul nejustificată din punct de vedere semantic.
Totuşi, rom. a **bălmăji** trebuie asociat cu PIE ***balbal** „a bolborosi, a se bâlbâi” (*IEW*, 91), de la care derivă şi formele a **bolborosi** şi a (se) **bâlbâi** (v**. bolborosi**, **bâlbâi**), în acest caz, prin disimilarea celui de-al doilea *b* la *m*, de la un mai vechi **bălbăji*. Cu toată vechimea acestor forme, ele au încă o puternică notă expresivă.
Der: *bălmăjeală*, *bălmăjitură*.

bălţa – a împestriţa.
Provine de la PIE ***bhel-** „alb, strălucitor” (*IEW*, 118); cf. lituan. *baltas* „alb”.
Rom. **bălţat** (v. **bălţat**) este forma de participiu trecut de la a **bălţa** cu sensul iniţial de „a avea pete albe” din PIE ***bhel-** „strălucitor, alb” (*IEW*, 118); cf. v.ir. *ban* „alb”, alb. *balë* „animal cu pete albe”, alb. *balashi* „cal cu capul alb, cu pată albă în frunte”, eng. dial. *ball* „cal cu pete albe” (cf. **bălţat**). De asemenea (v. **băl**, **bălan**). Origine traco-dacă.
Der: *bălţătură* „pată de culoare deschisă la animale bălţate; 2. obiect colorat ţipător; 3. animal sau lucru bălţat”.
bălţat – 1. pestriţ, alb cu pete negre.
Lat. *balteatus* „încins, încununat” (Puşcariu, 181; Densusianu, *Rom*., 24, 586; Candrea-Densusianu, 132; *REW*, 919).
În realitate, rom. **bălţat** nu este altceva decât participiul trecut al vb. a **bălţa**. Nu are absolut nici o legătură cu lat. *balteus* şi *balteatus* aşa cum s-a crezut până acum. Formele sb. *belcat* „alb” şi ucr. *balec* „pestriţ” (Candrea, *Elemente*, 402) provin din română (v. **bălţa**). Origine traco-dacă.

bănat – 1. tristeţe, necaz, supărare, 2. ciudă; 3. în vinuire, reproş.
Mgh. *bánat* (Gáldi, *Dict.*, 103; Cioranescu, 658). Suf. *-at* al formei maghiare indică originea românească a cuvântului. Cioranescu (668) îl asociază cu a **bănui** care, după el, ar proveni din mgh. *bánom* „regret”. Rom. **bănat** are aceeaşi origine cu a **băni** „a deranja, a sâcâi” (v. **bănui**).

bănui – 1. a presupune, a presimţi; 2. a suspecta (pe cineva).
Mgh. *bánom* „regret” (Cihac, II, 478; Gáldi, *Dict.*, 103; Berneker, 42; Cioranescu, 668). Din maghiară ar fi trecut în scr. *banovati* „a regreta”, precum şi în bulgara din Transilvania *banuva* „a regreta”. Sensul din maghiară este diferit de cel din română, prin

urmare, nu putem accepta această ipoteză (v. **bănat**).
Origine incertă.
Der: *bănuilenic*, *bănuială*, *bănuitor*.

bărăgan – şes, câmpie întinsă cu caractere de stepă.
Nu i s-a găsit nici o etimologie plauzibilă. Forme similare există în limbile afro-asiatice de la un rad. AA ***bar-**, ***bur-** „grâne, cereale” (Orel, 224); cf. sem. **barr-*, **burr-* „cereale, grâu” cu akkad. *burru*, arab. *burr*. Forma există şi în hitt. *buru* „recoltă”, singura limbă indo-europeană, în afară de română, în care mai este atestat acest radical. Nu este totuşi exclus ca termenul hittit să fie un împrumut din akkadiană. În ebraică sensul este mai apropiat de cel din română; cf. ebr. *bar* „1. cereale; 2. câmp deschis, stepă”. Aceste forme sânt corespondente solide pentru rom. **bărăgan** care provine de la un radical eurasiatic (nostratic) ***bar-**, ***bara-** cu sensul iniţial „recoltă, câmpie întinsă”. Suf. *-gan* este acelaşi cu suf. *-an*, *-ean*, velara *g* adăugându-se atunci când radicalul pe care îl modifică se termină într-o vocală (cf. **găligan**). Desigur că rom. **bărăgan** nu provine din limbile hamito-semitice (afro-asiatice), ci din fondul nostratic, comun celor două familii de limbi. Trebuie arătat că apropierea de limbile afro-asiatice este o dovadă a vechimii acestui termen în limba română. În aceeaşi situaţie se găseşte şi rom. **deal** care nu mai are corespondenţi în limbile indo-europene, dar are o mulţime de corespondenţi în limbile afro-asiatice şi de aceea i s-a atribuit o origine greşită (v. **deal**).
Der: *Bărăgan* (NP) „Câmpia Dunării”.

bărbat (ar., mgl. *bărbat*, istr. *bărbât*) – 1. persoană de sex masculin; 2. soţ, om însurat; 3. energic, curajos.
Lat. *barbatus* „bărbos” (Puşcariu, 183; Candrea-Densusianu, 134; *REW*, 946). În limbile romanice s-a păstrat cu sensul din latină de „persoană cu barbă”, dar nu şi cu acela de „bărbat”; cf. it. *barbato*, prov. *barbat*, sp., port. *barbado*, cu echivalente în v.sl. *bradatŭ* „bărbos” şi lituan. *barzdotas* „bărbos”.
Pe de altă parte, forma apare în ngr. *βαρβάτος* şi alb. *varvát*. Forma neogreacă provine din română, iar albaneza l-a preluat, în mod indirect, prin neogreacă, ambele cu sensul de *vir* ca în română şi nu acela de *barbatus*. Am arătat mai sus că lat. *barba* pare să fie un împrumut în latină, iar forma românească trebuie să fie autohtonă. Pe de altă parte, trebuie arătat că la Plaut *barbatus* apare cu sensul de *vir* care este probabil o contaminare între o formă umbrică neatestată pentru *vir* şi lat. *barbatus*. Este ştiut faptul că Plaut era umbrian şi a adus în textele sale forme şi sensuri din această limbă, considerate, în mod eronat, de cei mai mulţi că ar fi nişte caracteristici ale latinei vulgare. De altfel, s-au pus pe seama aşa-zisei latine vulgare toate elementele latinoide sau cvasi-latine care nu provin din latina propriu-zisă, ci din alte limbi înrudite cu latina. Aceste elemente provin în general din oscă şi umbrică, limbile cu cea mai largă răspândire dintre limbile italice, înaintea extinderii latinei odată cu creşterea imperiului roman.
De aceea, nici rom. **bărbat** nu poate fi separat de PIE ***uir** (*IEW*, 1177); cf. lat. *vir*, lituan. *viras* „bărbat”, alb. *burë* „bărbat”. Forma din limba română actuală este, în mod evident, o contaminare între un mai vechi **bur-e*, radical atestat, după toate aparenţele, în numele regelui dac **Burebista** (cf. alb. *burë* „bărbat”) şi un derivat de la **barbă**, *barbatu-s* formă care, după cum am văzut, există atât în vechea slavă, cât şi în lituaniană (cf. **barbă**, **Burebista**).
Der: *bărbăţel*, *bărbătesc*, *bărbăteşte*, *bărbăţie*, *bărbăţime*, *bărbătos*, *bărbătuş* „mascul al unor specii de animale sau păsări”, *a îmbărbăta*.

bărbie – proeminenţa maxilarului inferior.
Lat. **barbilla* (Puşcariu, 184; Tiktin; Cioranescu, 682); cf. it. *barbiglio*, sp. *barbilla* „bărbie”. Cioranescu crede că este, totuşi, vorba de un derivat pe teren propriu. Din punctul nostru de vedere, după toate datele pe care le deţinem, rom. **barbă** pare să fie un cuvânt autohton şi, prin urmare, la fel sânt toate derivatele sale (v. **barbă**).

bărbier (ar. *barber*, *birber*, mgl. *birber*) – frizer.
It. *barbiere* (Cioranescu, 683) (v. **barbă**).
Der: *bărbiereală*, *a bărbieri*, *bărbierie* „frizerie”.

bărdăcă (var. *bărdac*, *bardac*(*ă*), mgl. *bărdac*) – 1. ulcică; 2. varietate de prună.

Tc. *bardak* „cană de băut” (Miklosich, *Fremdw*., 77; Şăineanu, II, 38; Cioranescu, 694); cf. bg. *bardak*, alb. *bardak* (*bardhak*) „vas, de obicei de băut, cu mâner, de obicei din lut”.
O formă similară este atestată în v.fr. *bardeau* „unitate de măsură” (Fr. Godefroy, 1, 583), apropiat ca sens şi formă de rom. **bărdacă**, formă probabil de origine celtică în franceza veche. Existenţa acestui radical în franceza veche ne determină să regândim etimologia acestui cuvânt cu largă răspândire în limbile balcanice. Forma *bardak* este întâlnită şi în graiurile ruseşti de pe Don şi ar proveni, după Vasmer (I, 55), din limbile turcice; cf. tăt.(kipčak) *bardak* „urcior”. Dacă putem da o origine turcică acestor forme balcanice sau est-europene, nu acelaşi lucru se poate spune despre forma din franceza veche şi, prin urmare, ipoteza originii turcice a acestui radical nu este, câtuşi de puţin, convingătoare. Din fondul celto-illiro-trac.

băşcălie – luare în râs, bătaie de joc.
Ţig. *baštali* „şa” (Graur, 127). Această etimologie nu poate fi acceptată din considerente semantice. Drăganu (*Dacor*. 6, 265) consideră că provine de la a **beşteli**, ipoteză mai plauzibilă, ţinând cont că este atestat şi vb. *a băşcăli* „a certa,a mustra” (cf. *Dicţ. de arh. şi reg*., 1, 30). În continuare, Drăganu crede că rom. a **beşteli** provine de la mgh. *bestya* „animal” ceea ce nu este deloc plauzibil (v. **beşteli**).

băşi (var. *a beşi*, ar. *bes*, mgl. *bes*) – a face vânturi, a pârţâi.
Lat. *visire* „*to fart softly*” (Puşcariu, 189; Candrea-Densusianu, 141; *REW*, 9276; Cioranescu, 716); cf. it. *bessa*, fr. *vesser*, v.scand. *fisa*. Sensul şi forma lat. *visire* este mai apropiat de rom. a **fâsâi** care este o formaţie onomatopeică, cum pare să fi fost şi lat. *vissire* şi cum la origine a putut fi şi a **băşi**. Acest radical există totuşi în mai multe grupuri de limbi IE, cu preponderenţă în limbile şi dialectele neolatine; cf. sard. *pisina*, calabr. *vissina*, sicil. *bissino*, cat. *veixina*, sp. *bejin* (cf. Corominas). Walde (II, 802-803) derivă lat. *visire* de la un PIE ***ŭis-**, ***ŭes-**
Bomhard (237) reface un radical proto-nostratic ***p**[**h**]**asy**, **p**[**h**]**əsy** „a sufla, a băşi” cu echivalente în afro-asiatice, în sumeriană, din care provine PIE ***pes-** „a sufla” (*IEW*, 825); cf. lituan. *bezdu*, *bezdeti*, ucr. *pezditi* „*leise einem streichen lassen*”, rus. *perditi* „idem”. Forma românească are o bilabială sonoră în poziţie iniţială ca şi lituaniana.
Der: *băşină*, *băşinos.*

băşică – 1. vezică; 2. bulă, bulbuc.
Lat. *vessica* „vezică, băşică” (Puşcariu, 189; Candrea-Densusianu, 141; *REW*, 92, 76; Cioranescu, 716); cf. it. *vessica*, fr. *vessie*, sp. *vejiga*, port. *vexiga*, basc. *bišika*, alb. *mëshikë.*
Forme similare există şi în alte limbi IE, astfel că putem reface un PIE ***uens-t** „băşică, umflătură”. Forma latină cu dublu *s* indică o formă mai veche **vensica*. Radicalul este prezent şi în alte limbi IE; cf. bret. *chwysigen*, v.g.s. *wanst* „burtă”, skt. *vastih* „băşică, vezică”. Alb. *mëshikë* < ***bëshikë**, cunoscută fiind frecventa alternanţă *m/b* în albaneză. Este, de asemenea, demn de remarcat că forma bască este aproape identică cu cea din limba română.
Der: *a băşica*, *băşicare*, *băşicat*.

bătrân (ar. *bâtârnu*) – 1. înaintat în vârstă, persoană de vârstă înaintată.; 2. care şi-a pierdut frăgezimea.
Lat. *veteranus* (Densusianu, *Hlr*., 195; Puşcariu, 195; Candrea-Densusianu, 151; Cioranescu, 742); cf. vgl. *vetrun*, friul. *vedran*, v.triest. *vedrano*, v.ven. *vetrano*, v.sard. *betran*, precum şi alb. *vjetruar* „bătrân”.
Lat. *veteranus* provine de la *vetus* „vechi” şi are în latină atât sensul de *veteran* cât şi de *bătrân*. Pe de altă parte, forma alb. *vjietruar* nu poate fi disociată de cele din limbile şi dialectele neolatine menţionate mai sus, fiind vorba, în mod preponderent, de dialecte de nord-est, unde prezenţa şi influenţa illirică a fost mai puternică. În schimb, forma este complet inexistentă în limbile neolatine mai importante cu excepţia limbii române.
Toate aceste forme provin de la PIE ***uet-** „an” (*IEW*, 1175); cf. skt. *vatsa*, *vatsara* „an”, *vatsaka* „viţel, pui de animal”, alb. *vit* (pl. *vjet*) „an”, *vitsh* „viţel”, *vjetë* „viţea”, lat. *vetus* „vechi”, *vitulus* „viţel” etc.
Radicalul alb. *vit-*, aproape identic cu cel PIE, este destul de productiv în această limbă.
Der: *bătrână*, *bătrânică*, *bâtrâior*, *bătrânel*, *a îmbătrâni*, *bătrâneşte*, *bătrânesc*, *bătrânicios* etc.

băţ – bucată subţire de lemn.
Este, în general, considerat cu etimologie necunoscută. Cu toate acestea au fost avansate câteva propuneri. Miklosich (*Slaw. Elem*., 16), urmat de Cihac, îl derivă din slav. *bŭtŭ* „sceptru”, de unde ar proveni şi mgh. *bot* „bâtă”. Cioranescu este de părere că provine de la v.sl. *bič* „bici”, cu toate că el însuşi recunoaşte că fonetismul nu este clar. După Pascu (*Lat*., 256) **băţ** şi **bâtă** ar proveni de la lat. **vittum*, respectiv, *vitta*. Forma **vittum*, după cum indică şi asteriscul, nu este atestată în latină, iar *vitta* înseamnă „batic, năframă”, cu care se acopereau matroanele romane, precum şi fetele nemăritate. În ce manieră baticul roman a ajuns să însemne **băţ** în limba română, Pascu nu aduce o explicaţie plauzibilă. Prin urmare, nici una din etimologiile propuse mai sus nu pot fi acceptate.
Rom. **băţ** trebuie să provină de la un mai vechi **batju*, apoi **baţu* > rom. **băţ** care la rândul său provine de la acelaşi rad. PIE ***bhat-** (Walde, I, 99) ca şi a **bate** cu care trebuie pus în legătură (v. **bate**, **bâtă**). Rom. **băţ** are corespondente foarte apropiate în limbile afro-asiatice de la rad. AA ***bud-** „băţ” (Orel, 325); cf. sem. **bad*(*d*)- „par, băţ, bârnă” cu ebr. *bad*, aram. *badd*, arab. *badd*. Din fondul pre-latin (v. **bâtă**).
Der: *băţos*, *a* (*se*) *îmbăţoşa*, *îmbăţoşat*.

băutură (var. *beutură*, ar. *biutură*) – 1. lichid de băut; 2. băutură alcoolică.
Lat. **bibitura* (*REW*, 1079; Pascu, *Lat. Elem*., 275; Cioranescu, 744); cf. it. *bevitura* „băutură”, sard. *biidura*, v.fr. *boiture* „băutură”. Am analizat termenul separat de verbul a **bea**, întrucât aşa a fost analizat până acum, deşi în realitate este un derivat al limbii române de la a **bea** (v. **bea**).

bâiguţ (var. *buigui*, *bulgui*) – 1. a vorbi fără noimă; 2. a îngăima; 3. a aiura, a delira.
Mgh. *bolyogni* „a greşi” (*DAR*; Gáldi, *Dict.*, 86).
Nu există nici o legătură semantică între forma maghiară şi cea românească. Este o formaţie expresivă (cf. Cioranescu, 842), ca şi a **bâjbâi**.
Der: *bâiguială*, *bâiguitor*.

bâjbâi (var. *bojbăi*) – a orbecăi, a umbla nesigur pe întuneric.
Formaţie expresivă (*REW*, 1350; Puşcariu, *Lr*., 100; Cioranescu, 843) (v. **bâigui**, **bâlbâi**).
Der. *bâjbâială*, *bâjbâitură*, *bâjbâitor*.

bâlbâi (ar. *bîlbăiescu*) – 1. a vorbi nedesluşit datorită unui defect de vorbire; 2. a se încurca, a pierde şirul vorbelor.
Lat. *balbus* „bâlbâit” (Philippide, II, 632; Puşcariu, *ZRPh*., 37, 103; *REW*, 898); cf. it. *balbettere*, fr. *balbutier*, sp. *balbucir*.
Radicalul este prezent în multe alte limbi IE în afară de cele neolatine. Cu toate că toate sânt de natură expresivă, aceste forme provin din PIE ***balbal-**, **barbar-**, **baba-** „a vorbi ininteligibil” (*IEW*, 91); cf. gr. *βαβάζω* „a vorbi, a cleveti, a vorbi repede, ininteligibil (I, sg.)”, alb. *balbezo* „a (se) bâlbâi”, let. *bibinat* „a murmura, a îngăima”, v.sl. *bobati* „a (se) bâlbâi”, eng. *babble* „a (se) bâlbâi, a vorbi ininteligibil”. Barnhart (70) consideră, de asemenea, eng. *babble* de origine imitativă.
Der: *bâlbâială*, *bâlbâitură*, *bâlbâit*.

bâlci – târg mare ţinut la anumite momente din timpul anului, iarmaroc.
Mgh. *bolcsu*, *bulcsu* „bâlci, sărbătoare” (Cihac, II, 486; Gáldi, 111). Forma *bolcsu* nu apare în dicţionarele limbii maghiare. Ar putea exista dialectal, fiind împrumutat din limba română. Provine probabil din fondul pre-latin. Cu toate acestea originea rămâne, totuşi, incertă.

bântuţ – 1. a umbla de colo-colo; 2. a face ravagii, a se abate cu furie făcând pagube (despre un fenomen sau forţă naturii); 3. a se dezlănţui o molimă.
Mgh. *bántani* „a deranja, a necăji” (Cihac, II, 478; Gáldi, 84). Rom. a **bântui** înseamnă cu totul altceva „1. a umbla de colo-colo, 2. a bântui o boală”. Această etimologie este, prin urmare, greşită.
Verbul rom. a **bântui** trebuie să provină de la PIE ***bhen-** „a lovi, a răni” (*IEW*, 126). Extrem de interesant este că Walde-Pokorny, când discută sensul acestui radical, adaugă că este vorba de multe ori de lovirea de către spiritele rele care aduc boală.

Această explicație dată de Walde-Pokorny apropie mult expresia rom. a **bântui** *o boală* de rad. PIE ***bhen-**; cf. av. *banayən* „a se îmbolnăvi”, *banta* „bolnav”, got. *banja* „lovitură, rană”, v.g.s. *bano* „ucigaş, asasin”. Sensul formelor avestice sânt identice cu sensul al doilea al rom. a **bântui** care este, probabil sensul original.

Cu toate acestea, pare să fie vorba de două verbe diferite; primul pentru sensul 1, iar cel de-al doilea pentru sensurile 2 şi 3. Originea verbului cu sensul 2 şi 3 este cea indicată mai sus. În schimb, verbul cu sensul 1, este foarte apropiat ca sens de eng. *wander* „a umbla de colo-colo, a colinda” care provine din PIE ***uendh-** „a îndoi, a răsuci,a împleti” (*IEW*, 1148), radical foarte productiv în engleză şi în limbile germanice, precum şi în alte limbi IE. Omonimia totală a celor două verbe a făcut să aibă loc şi o parțială suprapunere de sensuri, ca apoi să fie percepute ca un singur verb cu mai multe sensuri. Ambii radicali provin din fondul pre-latin.

Der: *bântuire*, *bântuială*, *bântuitor*.

bâr – 1. interjecție cu care se strigă oile; 2. interjecție care exprimă starea de frig.

Formație expresivă (Puşcariu, *Dacor*., 1, 84; Cioranescu, 866). A fost asociat cu alb. *berr* „oaie, vită mică” (cf. Hasdeu, *Etym.*, 3234). Meyer (*EWA*) crede că alb. *berr* este un vechi cuvânt alpin pentru care propune apropieri în afara zonei Alpilor. Poghirc (*ILR*, 2, 337) susține, în mod eronat, că în română interjecțiile cu care se strigă sau mână animalele sânt împrumuturi din limbi străine şi reprezintă numele animalului în limbile respective, fără să-şi justifice afirmația. Cu sensul 1 trebuie asociat cu alb. *berr* (v. **berbec**), în timp ce cu sensul 2 trebuie considerat o formație expresivă fără legătură semantică cu primul sens.

Der: *a bârâi*, *bârâială*.

bârfi – a vorbi despre cineva (de rău), a calomnia, a defăima.

Creație expresivă (Iordan, *BF*, 2, 192; Cioranescu, 871), bazată pe consonanța *blf*, *brf*, *mlf* (cf. Cioranescu).

Der: *bârfă*, *bârfitor*, *bârfeală*.

Bârlad – 1. râu în Moldova; 2. oraş în sudul Moldovei situat pe râul Bârlad.

Un râu cu acelaşi nume se află în Podolia (cf. Vasmer, I, 79). Vasmer arată că în vechea rusă *berladnik* înseamnă „aventurier”. Weigand (cf. Vasmer) îl asociază cu ceh. *berla* „toiag”, înrudit cu lat. *ferula* „ramuri uscate” (cf. Berneker, I, 50), iar după Vasmer este înrudit cu v.sl. *berlogŭ* (v. **bârlog**). Nici una dintre aceste ipoteze nu este concludentă. Desigur că numele oraşului **Bârlad** provine de la hidronimul cu acelaşi nume. După cum am văzut, acest hidronim este prezent şi în Podolia, vechi teritoriu geto-dac unde există şi alte toponime şi hidronime dacice (cf. Boldur, *Thrace*, 1980). Etimologia este greu de precizat, dar provine probabil din fondul geto-dac.

Der: *bârlădean*.

bârliga (var. *a îmbârliga*, ar. *anvârlig*) – a se încârliga coada în sus.

Formație expresivă (cf. Cioranescu, 874). Nu este formație imitativă, dar pare să fie o formă derivată de la (*în*)*cârliga* prin disimilarea celor două consoane velare (v. **cârlig**).

Der: (*îm*)*bârligătură*.

bârlog – 1. adăpost în care se retrage ursul în timpul hibernării; 2 (*fig*.) culcuş, ascunziş.

V.sl. *brŭlogŭ* „bârlog, vizuină” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 15; Cihac, II, 9; Cioranescu, 875; cf. scr. *brlog*, rut. *berlog*, pol. *barlog*, rus. *berloga*, alb. *borlog*, mgh. *berlog*, ngr. *μπρολογο*.

Dacă forma veche slavă este *brŭlogŭ*, cu metateză, nu se explică de ce în limbile slave moderne apare fără metateză, cum apare de altfel şi în albaneză şi maghiară. Totuşi la Vasmer forma apare fără metateză. Vasmer (I, 80) asociază forma v.sl. *berlogŭ* cu lituan. *burla* „noroi, excremente” şi cu lituan. *burlungis* „loc mlăştinos”, ceea ce este lipsit de sens. În schimb, Karlovici şi Korbut (cf. Vasmer) trimit la n.g.s. *Bärenloch*, ipoteză respinsă de Vasmer, în mod nejustificat. Cuvântul este un împrumut dintr-un dialect est-germanic (gepid) în stră-română, din care s-a putut răspândi apoi în limbile slave, dar şi în celelate limbi balcanice, dintr-o formă veche

germanică **barloch*, **berloch*. Tribul germanic al gepizilor trăia în Transilvania de vest pe la jumătatea mileniului I, d.Ch., dar şi după aceea şi nu au părăsit aceste teritorii ca ostrogoţii şi vizigoţii, asimilându-se populaţiei geto-dace autohtone. În română are doar sensul de „ascunzătoare, loc de hibernare al ursului" şi nu se foloseşte cu referire la vizuina altor animale sălbatice, ceea ce justifică originea veche germanică a acestei forme în limba română. Poate fi considerat, prin urmare, de origine veche germanică, mai precis, din dialectul gepidic.

bârnă (ar. *brîn*, mgl. *bronă*) – trunchi de copac folosit ca material de construcţie.
V.sl. *brŭvino* „sprânceană, bârnă" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 15; Cihac, II, 9; Puşcariu, *Lr*., 284); cf. bg. *brăvno*, scr. *brovno*, ucr. *berveno*, rus. *bervno*.
V.sl. *brŭvino* nu poate explica fonologic rom. **bârnă**, dar cele două forme sânt înrudite pe fond indo-european. Vasmer (I, 209) asociază formele slave cu v.isl. *bru*, *bruggia* „pod", gall. *breua*, *briva* „pod" şi lituan. *briaunà* „capăt, bordură".
PIE ***bherem** „a ieşi în relief", cu formele nominale **bherm-**, **bhorm-** „margine, gard, perete" (*IEW*, 142); cf. alb. *brenë* „stâlp, par, bârnă", v.g.s. *brem* „margine, gard, perete", v.ir. *braine*, *broine* „parte proeminentă, frunte".
Rom. **bârnă** este foarte apropiat ca sens şi formă de alb. *brenë*, dar şi cu forme din alte limbi IE. Din fondul traco-illiric.

bârsan – oaie cu lâna lungă şi aspră.
Derivat de la *Bârsa*, Ţara Bârsei (Cioranescu, 882); cf. alb. *bardh* „alb", ar. *bârsă* „alb murdar". Rom. **bârsan** nu este, de fapt un derivat din *Bârsa*, deşi ambele provin de la un mai vechi **bârs*, *bârsă* „alb, albă", forma de feminin s-a păstrat în aromână. Ţinând cont de sensul din aromână şi albaneză sensul primar a fost acela de „alb" (v. **Braşov**).
PIE ***bhereg**'-, **bhreg**'- „a străluci, alb" (*IEW*,129); cf. *barză*, *breaz*, *barz*. Origine traco-dacă.

Bârzava – râu în sudul Transilvaniei.
Acest hidronim este atestat încă din antichitate sub forma latinizată *Bersobis*, *Bersovia* (cf. Giurescu, I, 125; Dečev, *Thrak*., 54), prin urmare, este de origine geto-dacă. Provine de la acelaşi radical ca şi rom. **bârzoi** „zbârlit" de la PIE ***bhereg'h** „înalt, a se ridica" (*IEW*, 140), probabil cu sensul iniţial de „a se mări, a deveni puternic, impetuos" (v. **bârzoi**). De asemenea, suf. *-ava* este de origine traco-dacă, sufix întâlnit atât într-o serie de toponime româneşti, cât şi gallice, nu numai slave (v. **Târnava**). Origine traco-dacă.

bârzoi (adj.) – care stă ridicat în sus, zbârlit.
V.sl. **bŭrzŭ* „repede" (Berneker, I08; Cioranescu, 885); cf. scr. *brz*, bg. *brăz*. După Cioranescu ar putea fi o contaminare cu mgh. *borzolni*. În schimb, forma maghiară de care vorbeşte Cioranescu nu am putut-o verifica. Pe de altă parte, rom. **bârzoi** nu poate fi asociat cu sensul de *repede* întâlnit în limbile slave, sensul fiind diferit. Adjectivul rom. **bârzoi** este, fără îndoială, înrudit cu rom. a (se) **burzului**, a (se) **zburli**.
PIE ***bhereg'h** „înalt, a se ridica" (*IEW*, 140); cf. skt. *barhayati* „a se mări, a se ridica, a deveni puternic", skt. *brhant* „mare, înalt", av. *berez* „înalt", v.g.s. *berg* „munte", m.ir. *bri* (ac. *brig*) „colină, deal", cymr. *bry* „colină, deal", toch. A, B *pärk* „a se înălţa, a se ridica" (v. **burzului**, **zbârli**). Origine traco-dacă.
Der: *bârzoiat* „ridicat, sculat, zbârlit" este participiu trecut al unui vb. *a* (*se*) **bârzoia*, cu acelaşi sens, azi dispărut.

bâtă – băţ lung şi gros cu măciucă la un capăt, ciomag.
V.sl. *bŭtŭ* „sceptru" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16; Cihac, II, 10; Cioranescu, 893); cf. rus. *bat*, pol. *bat* „măciucă", scr. *bat* „bâtă, par", mgh. *bot* „bâtă".
După Vasmer (I, 60), formele slave sânt aceleaşi cu v.sl. *batŭ* „măciucă", înrudit cu cymr. *bathu* „bate" şi care, după Berneker, provine din lat. *battuere*. Unii cercetători consideră că lat. *battuere* este de origine gallică, limbă celtică continentală ca şi limba cymrică de azi (v. **bate**). Formele rusă şi sârbo-croată par să provină de la un mai vechi **batŭ*, nu de la *bŭtŭ*, forma dată de Miklosich. Cum am văzut, Vasmer, în schimb, indică o altă formă v.sl. *batŭ* care nu provine din v.sl. *biti* „a bate", dar care are trăsături fonetice comune cu rom. **bate**. Niciunul dintre cei doi slavişti

nu indică formele româneşti, dar fac trimiteri la îndepărtata cymrică. Ocolirea limbii române în astfel de situaţii este de-a dreptul suspectă. După cum am arătat şi în cazul rom. **băţ**, atât acesta, cât şi **bâtă** ar putea fi puse în legătură cu a **bate** (v. **băţ**). Din fondul pre-latin.

bâtcă – 1. coastă, povârniş; 2. munte mic, pisc izolat.
Dintr-un gepid. *bütt*(*i*)*ka* (Diculescu, 181; Scriban) sau din mgh. *botkó*, *bötök* (*DAR*). Cioranescu (895) respinge ambele ipoteze, considerându-l cu origine necunoscută.

bâtlan – stârc cenuşiu (*Ardea minuta*).
Bg. *batlan* (*DAR*) sau de la mgh. *batla* „ibis" (*Ibis religiosa*) (Cihac, II, 11). Philippide (*OR*, II, 150) consideră că este un derivat din **baltă** printr-un intermediar ******băltan*, ipoteză cât se poate de plauzibilă. Cu toate acestea, ipoteza este respinsă de Cioranescu (897). Astfel, bg. *batlan* provine din rom. **bâtlan** care aparţine fondului traco-illiric ca şi **baltă** (v. **baltă**).

bâtu – bunic.
Provine din PIE ***pater** „tată" (cf. *IEW*, 829; Walde, 2, 264) formă în care a avut loc trecerea lui ***p** la *b* ca în rus. *batjuška* „tată", transformare care a avut loc şi la alte forme româneşti ca **bade** şi **baci** (v. **bade**, **baci**). Provine din fondul pre-latin.

bâţâi (var. *bâţăi*) – a mişca repede din mâini şi din picioare, a se fâţâi.
Formaţie expresivă de la *bâţ* (var. *bâţa*) (cf. Cioranescu, 892), ca şi a **fâţâi** (de la *fâţ*). Ca în multe alte cazuri, avem alternanţa *b*/*f*. Deşi în cazul de faţă avem de a face cu formaţii onomatopeice, alte forme cum ar fi **bleau**, **bleandă**, **buleandră** şi, respectiv, **fleandură**, au corepondente în alte limbi IE, ceea ce a permis lui *IEW* să reconstruiască un radical PIE.
Der: *bâţâială*, *bâţâitoare* „codobatură", *bâţan* „ţânţar". Totuşi, *bâţan* poate fi asociat şi cu a **bâzâi** (v. **bâzâi**).

bâzâi – a face un zgomot specific produs de zborul unor insecte.
Formaţie expresivă de la *bâz* „interjecţie care imită zborul albinelor sau al altor insecte" (Puşcariu, *RF*, 1, 269; *Dacor*., 1, 103; *REW*, 1057; Cioranescu, 903) cu corespondente şi în alte limbi IE; cf. v.sl. *bŭzěti*, n.g.s. *biesen*, eng. *to buzz*.
Der: *bâză*, *bâzâit*, *bâzâitor*, *bâzâială*.

bâzdâc – 1.capriciu, toană; 2. exprimă o mişcare bruscă rapidă.
Scriban crede că poate fi pus în legătură cu pol. *bzdyk* „bâtrân, ramolit", ceea ce este lipsit de sens. Cioranescu (905), în mod absurd, crede că este vorba despre o formă „compusă" din sb. *bazdrk* „pârţ" şi rus. *bzdjoch* cu acelaşi sens, la care s-ar adăuga suf. *-dâc* de la *dâcă* „turbare", care la rândul său ar proveni din sl. *dikŭ* „sălbatic". Argumentaţia lui Cioranescu este mai mult decât eronată. Este fără îndoială o formaţie expresivă ca şi *fâstâc*. Sânt, de altfel două variante ale aceleeaşi formaţii expresive (v. **fâstâci**)

bâzdâgănie – dihanie, arătare.
V.sl. *bezŭ dyhaninŭ* „fără suflet" (Candrea; *DAR*; Cioranescu, 906).
Etimologia nu poate fi acceptată din motive semantice. Sensul rom. **bâzdâganie** implică ideea a ceva viu, ceva care se mişcă, în nici un caz ceva lipsit de suflet, de viaţă. Trebuie pus în legătură cu **bâzdâc** care exprimă ideea de mişcare, mişcare rapidă (v. **bâzdâc**).

beą (ar. *beau*, mgl. *bęu*, istr. *beut*, *mbeare*) – 1. a înghiţi, a consuma lichide; 2. a consuma băuturi alcoolice, a cheltui banii pe băutură.
Lat. *bibere* (Puşcariu, 192; Candrea-Densusianu, 152; *REW*, 1074; Cioranescu, 752); cf. it. *bere*, fr. *boir*, sp., port. *beber*.
Acest radical este prezent în marea majoritate a grupurilor de limbi IE provenind de la PIE ***po-**, **pi-** (*IEW*, 839); cf. gr. *πέπωμαι*, skt. *pi*, *pibati*, v.cymr. *iben* „a bea (I, pl.), v.ir. *ibim* (I, sg.), v.sl. *piti*, alb. *pi*. Este evident că forma cu dublarea silabei iniţiale nu este forma de bază a rad. PIE. Acest fenomen al dublării apare în greacă, sanskrită şi latină.

Lat. *bibo*, *bibere* este o formă târzie a unui mai vechi **bo*, *bere* (cf. Walde, I, 103), deci o reduplicare a lui **bo*. Astfel privite lucrurile, forma românească este o formă veche autohtonă **po*, apoi **bo* forme fără reduplicarea radicalului, ci doar cu sonorizarea bilabialei surde *p*, ca şi în cazul lat. *bibo* şi a formelor celtice.

Pe de altă parte, trebuie arătat că vb. a **bea** este atestat în mai multe inscripţii dacice pe fiale (cupe de băut) găsite în mai multe tumule funerare. A. C. Cionchin (pp. 178-184, 2006) arată că în 1931, într-un tumul de la Aghighiol, jud. Tulcea, s-a descoperit un mormânt din sec. V, î.Ch., având înăuntru un tezaur cu diverse piese de argint. Pe o fială de argint avem inscripţia: KOTYOCEΓBEO. Ulterior, în alt mormânt princiar getic, descoperit la Rogozen, în Bulgaria, a fost dezvăluit un adevărat tezaur. Pe un număr de nu mai puţin de 18 vase apare din nou aceeaşi inscripţie. Inscripţia apare şi pe alte fiale getice descoperite în diferite locuri din Bulgaria.

Prin urmare, inscripţia, identică, era des folosită şi nu se poate datora hazardului. Ea apare doar pe vase de băut. Autoarea arată că inscripţii similare se găsesc şi în limba greacă: KAIRE KAI PIEI „noroc şi bea". Astfel, inscripţia dacică nu lasă loc la mai multe interpretări. Ea poate fi divizată astfel: KOTYO SEG BEO „cutie să beu". Geto-dac. *kotyo* este acelaşi cu gr. *κοτύλη* „cupă, ceaşcă, pahar". Prin urmare, limba dacă de acum 2400-2500 de ani nu diferea prea mult de cea de azi (v. **cutie**, **să**). Origine traco-dacă.

Der: *beat*, *beţiv*, *beţivan*, *băut*, *beţie*.

bec – 1. obiect de sticlă de formă rotundă sau ovoidală în care este plasat un filament electric şi care serveşte la iluminat

Fr. *bec de gaz* „lampă" < fr. *bec* „cioc" (Cioranescu, 755). Fr. *bec* este cuvânt de origine celtică (v. **becaţă**).

becaţă (ar. *becaţă* „sitar") – numele a trei păsări călătoare cu ciocul lung care trăiesc în locuri mlăştinoase (*Capella gallinago*, *media*, *Limnocryptus minimus*).

It. *beccaccia* prin intermediul ngr. *μπεκάτζα* (Cioranescu, 756); cf. alb. *bekac*. Autorii *DAR* şi *REW* (1013) îl explică prin fr. *becasse*, fapt care nu pote fi admis. De Mauro-Mancini (222) derivă it. *beccaccia* din *becco* „cioc"; cf. fr. *bec* „cioc" > eng. *beak* „cioc", de origine celtică, din celt. **bacc* (cf. Barnhart, 82; Dauzat, 82). Este greu, dacă nu imposibil, de presupus o origine franceză sau italiană a acestui termen, fiind vorba de denumirea unei păsări sălbatice autohtone, deşi, în mod evident, toate aceste forme au aceeaşi origine. Este, de asemenea, evident că denumirea provine de la faptul că aceste păsări au ciocul lung. În plus, în aromână, termenul defineşte sitarul, o pasăre care are, de asemenea, ciocul lung. Prin urmare, este foarte probabil că este vorba de un împrumut dacic dintr-un dialect celtic.

beţci – încăpere subterană (la subsolul unei clădiri) unde se depozitează alimente şi alte produse necesare unei gospodării.

A fost asociat cu cuman. *beč* „fortificaţie" (cf. tc. *Beç* „Viena") (*DAR*; Puşcariu, *Lr*., 315). Cu toate acestea, autorii *DAR* îl consideră cu etimologie necunoscută.

Nu poate proveni de la cuman. *beč*, întrucât semantica acestui cuvânt este mult prea îndepărtată de rom. **beci**. Rom. **beci** trebuie asociat cu rom. *becer* „bucătar-şef la curtea domnească" şi *becerie* „bucătăria domnească".

Poate fi pus în legătură cu PIE ***bheug-** „a se bucura, a consuma (a mânca, a bea)" (*IEW*, 153), apropiat ca sens de rom. **beci** şi respectiv *becerie*. Din fondul pre-latin.

beciṣnic – 1. necinstit, nelegiut; 2. detestabil; 3. slab, neputincios.

V.sl. *becistinikŭ* „nemilos", v.sl. *becistinŭ* „fără valoare, dezonorat" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; *Lexicon*, 21; Cioranescu, 761); cf. bg. *bezčesten*. Trebuie menţionat că forma v.sl. *becistinŭ* nu apare în Berneker, nici în Blagova. Origine incertă.

Der: *becisnicie*.

behăi – a scoate strigătul specific oilor şi caprelor.

După Cioranescu (768) este o creaţie expresivă de la *behehe*, ceea ce este, în parte, adevărat, dar această creaţie expresivă este întâlnită în mai multe limbi IE, mergând astfel până la PIE ***bē-**, **bā-** „imită behăitul oilor" (*IEW*, 76); cf. gr. *βέ*, lat. *bēbo* „a behăi", n.g.s.

bäh, v.sl. *bekati*, let. *bę*, *bęku*, *biku* „a behăi”, v.isl. *bekri* „ţap”, v.ir. *béiccithir* „a behăi, a striga, a urla”, cymr. *beichio* „a mugi”. Din fondul pre-latin.

bej – cafeniu foarte deschis.
Fr. *beige* (Cioranescu, 772). Fr. *beige* provine din v.fr. *bege* considerat cu origine necunoscută, fiind de origine celtă sau germanică.

belciụg (ar. *bilciugă*, mgl. *bilţug*) – verigă de metal fixată solid în ceva prin care se trece un lanţ, lacăt etc.
V.sl. *belŭčugŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16; *Lexicon*, 53; Cihac); cf. bg. *belciug*, scr. *biociug*, rus. *belčug*. Rus. *belčug* apare numai în textele bisericeşti din secolul XII (cf. Vasmer, I, 150).
Vasmer, urmându-l pe Mikolsich (*Türk. Elem*.), îl consideră de origine turcă. La fel procedează şi Berneker (48). Judecând lucrurile şi din punct de vedere socio-lingvistic, în secolele XI-XII turcii nu ajunseseră în Balcani. Ca acest termen să ajungă în textele vechi ruseşti în secolul XII, el trebuia să intre mai întâi în vechea slavă bisericească din turcă, apoi să fie preluat de rusa veche, fapt imposibil dacă ţinem cont de datele istorice. Provine probabil din fondul balcanic.
Der: *a îmbelciuga*, (*îm*)*belciugat*.

bęldie – 1. par, prăjină lungă şi subţire; 2. cotorul, tulpina unor plante erbacee.
Din bg. *bodel* „plantă otrăvitoare” (Cihac, II, 12); cf. pol. *badel* „tijă de plantă”. Această ipoteză nu se susţine.
PIE ***bheld-*** „a lovi, a îmboldi” (*IEW*, 124); cf. lituan. *bìldu* „a călca în picioare, a zdrobi”, let. *belzt* „a bate, a snopi în bătaie” (v. **îmblăci**). Provine din fondul pre-latin.
Der: *beldiţă*, *beldiuţă*.

beleạ (ar. *bilé*, *bileauă*, mgl. *bilea*) – neplăcere, necaz, încurcătură.
Tc. *belá* „nenorocire, calamitate” (Cihac, II, 548; Roesler, 589; Şăineanu, II, 45; Cioranescu, 778); cf. ngr. *πμελιας*, alb. *belja*, bg. *belja*.

bęlfer – 1. învăţător, dascăl, profesoraş; 2. om care se lăfăieşte în lux şi bogăţie.
N.g.s. *Beihelfer* „ajutor, asistent” prin intermediul idiş. *Belfer* (Borcea, 178; Cioranescu, 781).

belị (ar. *bilescu*, mgl. *biles*) – 1. a jupui, a lua pielea unui animal.
După Miklosich (*Slaw. Elem*., 16) urmat de Cihac (II, 12), Candrea, Scriban provine din v.sl. *beliti* „a albi”. Acestă ipoteză nu poate fi acceptată din motive semantice.
Lat. *vellere* „a rupe, a sfâşia” (Cioranescu, 782). Apropierea de lat. *vello*, *vellere* este mult mai acceptabilă care provine din PIE ***uel-so*** „a rupe, a smulge, a sfâşia” (Walde, II, 744); cf. gr. *γέλλαι*, got. *wilwan*. Rom. a **beli** este identic ca sens cu lituan. *bielyti* „a beli, a jupui” şi foarte apropiat ca formă, ambele de la un radical mai vechi **bel-* „a beli, a jupui”. Din fondul pre-latin.
Der: *belitură*, *belitor*.

belşụg – cantitate mare de bunuri materiale care depăşeşte ceea ce este necesar, abundenţă, prisos.
Mgh. *böseg* „îndestulare, belşug” (Cihac, II, 481; Cioranescu, 784).
Der: *a îmbelşuga*, *îmbelşugat*.

berbạnt – 1. crai, afemeiat; 2. pungaş, şarlatan.
It. *birbante* (*DAR*; Cioranescu, 788).

berbęc (ar. *birbec*) – masculul oii; 2. constelaţie în emisfera boreală; 3. maşină de război întrebuinţată la spargerea zidurilor sau a porţilor unei cetăţi asediate.
Lat. **berbecem* < *vervex* „berbec” (Diez, *Gramm., I*, 7; Puşcariu, 200; Densusianu, *Rom*., 3, 275; Candrea-Densusianu, 158; *REW*, 9270; Cioranescu, 789); cf. it. *berbice*, v.prov. *berbitz*, fr. *brebis*.
Walde (II, 767-68) propune un rad. PIE *uerbha ca origine a lat. *vervex*; cf. v.ir. *ferb* „vacă”, *heirp* „capră”. Dauzat (109) crede că fr. *brebis* provine dintr-un lat.pop. **berbis*. Chantraine (185) consideră că trebuie asociat cu *βούς* „bou”, dacă nu este vorba de o etimologie populară. Windekens (*Le pelasgique*, 79) îl consideră pelasgic. Windekens îi consideră pe pelasgi popor indo-european care se afla în Grecia înainte de venirea grecilor. Pelasgii erau proto-traci. Trebuie asociat cu alb. *berr* „oaie, vită mică” (v. bâr).
Der: *berbecuţ*, *berbecel*.

berbințǎ (var. *bărbânță*) – vas, putină pentru păstrat brânza.
Mgh. *berbence* „vas, recipient” (Miklosich, *Fremdw*., 77; Cihac, II, 481; Gáldi, *Dict.*, 84; Cioranescu, 791) de unde şi ucr. *berbenicja* „putină mică de brânză”. Suf. -*inţă* este foarte răspândit în limba română, la cuvinte considerate de origine dacică (cf. *velinţă*, cuvânt prezent şi în albaneză, dar şi în limbajul sărăcăcenilor din Grecia), sufix cu echivalent în latină. Prin urmare, suf. -*ence* nu poate fi de origine maghiară, astfel, *berbence* trebuie să fie un împrumut din (stră)-română.

berc[1] (var. *bărc*) – desiş, pădurice.
Mgh. *berek* „dumbravă, pădurice” (Cihac, II, 481; Gáldi, 106); cf. alb. *berq* „grămadă”, scr. *berak*. Origine incertă.

berc[2] (fem. *bearcă*) – fără coadă.
După Cihac (II, 481) este de origine slavă; cf. sb., bg. *birka* „oaie cu lâna creaţă”, ceh. *birka* „oaie”, pol. *bierka* „oaie fără coadă”.
După Bogrea (*Dacor*., 1, 257) din lat. **brevicus* < *brevis* sau v.g.s. *breche* „bucată, fragment” > n.g.s. *Bruch* „fragment” (Cioranescu, 794). Etimologia propusă de Bogrea este parţial corectă, în sensul că rom. *berc* are aceeaşi origine cu lat. *brevis*, dar nu provine din latină.
Walde (I, 115) propune ca etimon pentru lat. *brevis* PIE ***mrg**’**hu-s**, radical întâlnit şi în Walde-Pokorny mai precis PIE ***mreg**’**hu-** „scurt” (*IEW*, 750); cf. av. *mərəzu-*(*jiti*) „(viaţă)-scurtă”, sogd. *murzak*, gr. *βραχύς* „scurt”, lat. *brevis*, got. *ga-maurgian* „a scurta” < *maurgus* „scurt”, v.g.s. *murg*(*i*) „scurt”. Relaţia între rom. **berc** şi formele prezentate mai sus este cât se poate de evidentă. De reţinut faptul că PIE ***m** a devenit *b* doar în greacă, latină şi traco-dacă, dar a rămas *m* în limbile iranice şi germanice.
Radicalul PIE mai sus menţionat explică velara din rom. **berc**, pe când lat. *brevis* nu o poate explica. Un caz similar avem în rom. **uşor** (v. **uşor**). Din fondul pre-latin.

bere (ar. *bir*ă) – băutură slab alcoolică obţinută din prin fermentarea cu o drojdie specială a malţului şi a hameiului.
Din n.g.s. *Bier* „bere”, modificat prin etimologie populară cu vb. a **bea**, *bere* (Densusianu, *Rom*., 33, 275; Cioranescu, 794).
Der: *berar*, *berărie*.

berechet (ar. *birichete*, mgl. *birichet*) – belşug, abundenţă.
Tc. *bereket* „abundenţă” (Roesler, 589, Şăineanu, II, 47; Cioranescu, 795); cf. ngr. *πμερεκέτι*, alb. *bereqet* „recoltă, belşug”, bg. *bereket* „belşug”.

beregată (ar. *biricuată*) – 1. laringe; 2. gât, gâtlej.
Lat. **verucata* < *veruca* „protuberanţă pe piele” (Puşcariu, *Dacor*. 9, 440; Cioranescu, 776). Ipoteza lui Puşcariu, preluată şi de Cioranescu, este de neacceptat, în primul rând datorită incompatibilităţii semantice, dar şi datorită faptului că forma propusă este un derivat inexistent al lat. *verruca*. Diculescu (*Elementele*, 475) crede că provine dintr-o formă greacă neatestată **βάρυξ*, derivat al lui *φάρυξ*, ipoteză doar în parte adevărată, în sensul că gr. *φάρυξ* are aceeaşi origine cu rom. **beregată**.
PIE ***bherug-**, **bhrug-**, **bhorg-** „1. beregată, trahee; 2. faringe” (*IEW*, 145); cf. gr. *φάρυξ* „faringe, beregată”, arm. *beran* „gură”, m.ir. *bern*, *berna* „crăpătură”, lituan. *burna* „gură”. Trebuie reţinut că **beregată** defineşte o parte a corpului, cu alte cuvinte face parte dintr-unul din grupurile de cuvinte dintre cele mai importante şi care rezistă cel mai bine la schimbări. Rămâne foarte apropiat ca sens şi formă de gr. *φάρυξ*. Origine traco-dacă.

bestie – animal, fiinţă non-umană.
It. *bestia* (Cioranescu, 808), la rândul său din lat. *bēstia*.
Der: *bestial*, *bestialitate*.

beşleagă – 1. oficial turc, căpitan al gărzii teritoriale; 2. bătrân decrepit.
Tc. *beşli aga* (Roesler, 589; Şăineanu, II, 49; Cioranescu, 804).

beteag – 1. bolnav, nesănătos; 2. infirm, schilod.
Mgh. *beteg* „bolnav” (Miklosich, *Fremdw*., 78; Cihac, II, 482; Gáldi, *Dict.*, 74; Cioranescu, 809); cf. scr. *beteg*, ucr. *betehe*. Miklosich (*Wander*., 12) şi

Berneker (63) consideră că forma ucraineană provine din română. Răspândirea acestei forme în sârbo-croată şi ucraineană pune sub semnul întrebării originea maghiară a acestui cuvânt. Sufixul derivativ adjectival *-og*, *-ag* există şi în celtice (cf. cymr. *barfog* „bărbos"). În româna veche a existat forma *beteahnă* (întâlnită la Dosoftei) (cf. Tiktin, Scriban). Alternanţa *b*/*m* este bine cunoscută în română. Cioranescu (5238), în mod greşit, consideră că forma *beteahnă* se datorează „inventivităţii verbale" a lui Dosoftei. Rom. beteag are aceeaşi origine cu meteahnă (v. meteahnă).
Der: *betegi*, *betegos*, *betegeală*, *beteşug*.

beteală (var. *peteală*, *betea*) – mănunchi de fire lungi de metal sau aspect metalic de culoare aurie sau argintie cu care se împodobesc, de obicei, miresele.
Gr. *πετάλον* > ngr. *πετάλι* „foaie, petală" (Cihac, II, 685; Candrea). Mgr. *πετάλιον* „foiţă de aur" < lat. med. *petalum* (Cioranescu, 810).

bęucă – văgăună, răpâ, prăpastie.
Din v.g.s. *biugo* „curbură, arc" (Diculescu, 182). Nu au existat contacte lingvistice între stră-română şi vechea germană de sus, prin urmare, un astfel de împrumut nu putea avea loc. În plus, sensul v.g.s. *biugo* (n.g.s. *Bogen*) este de „curbat, arc", deci este incompatibil şi din punct de vedere semantic. Cioranescu ((811) îl consideră cu origine necunoscută. Poate fi asociat cu beznă. Origine incertă (v. beznă).

bezeą – 1. sărutare trimisă de departe pe vârful degetelor; 2. prăjitură din ou şi zahăr.
Fr. *baiser* „a săruta" (Cioranescu, 814); cf. *basum* „sărut" (v. **buză**).

bezmętic – zăpăcit, năuc, aiurit.
Sb. *bezmatičiti* „a rămâne fără matcă" (Weigand, *Jb*.,14, 112; Puşcariu, *Lr*., 356). După Giuglea (*Dacor*., 2, 823), **bezmetic** ar proveni din lat. *amphisbeticus* „certăreţ, litigios"; cf. it *bisbetico* „capricios, certăreţ, morocănos". Din v.sl. *bezumŭ* „nebunie" (Iordan, *Arhiva*, 30, 221; *REW*, 428). Nici una dintre aceste ipoteze nu este plauzibilă.
Forma **bezmetic** s-a dezvoltat din *dezmetic*, **dezmetici** ca formă opusă ca sens a lui *dezmetic*. Aici prefixul rom. *bez-* nu trebuie asociat cu pref. slav *bez-* „fără". Acest prefix *bez-* provine din *dez-* şi are sens opus acestuia. Forma acestui prefix, fără răspândire în limba română, a făcut pe unii cercetători să caute o etimologie slavă pentru rom. **bezmetic**.
Rom. **dezmetici** are aceeaşi origine cu a **ameţi**. Aceste forme trebuie asociate cu gr. *μετύω* „a fi beat, ameţit", precum şi *μέθη* „beţie", forme pe care Chantraine (676) le derivă din *μέδυ* „mied, vin". Astfel rom. a **ameţi** şi **dezmetici** provin din PIE ***medhu** „miere, mied" (*IEW* (707) printr-un radical traco-dac **medi-*, **meti-*. Provine din fondul pre-latin (v. **ameţi**, **mied**, **dezmetici**).

bęznă – 1. întuneric mare, de nepătruns; 2. ignoranţă, neştiinţă.
V.sl. *bezdunŭ* „abis" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; Şăineanu, *Semasiol*., 221; Philippide, *Principii*, 47). După Capidan (*Raporturile*, 228), bg. *bezna* (*bezdna*) provine din rom. **beznă**. Această etimologie trebuie respinsă în primul rând pe principii semantice. În plus, forma v.sl. *bezdunŭ* nu este atestată în slava veche (cf. Blagova). Origine incertă (v. **beucă**).

bibąn – specie de peşte răpitor de apă dulce (*Perca fluvialitis*).
Bg. *biban* (Candrea; Scriban; Cioranescu, 820).
Trebuie ascociat cu **baboi** „specie de peşte" (v. **baboi**). Nu am putut verifica etimonul bulgar propus de Candrea. Dacă totuşi există dialectal în limba bulgară, acest cuvânt este probabil de origine română.

bibiļică – pasăre domestică de mărimea unei găini cu pene negre-cenuşii împestriţate cu alb (*Numida meleagris*).
Bg. *biba* „curcan" (Cihac, II, 256; Cioranescu, 825); cf. scr. *biba*, *piblica* „bibilică", tc. *biba* „curcan", alb. **biban** „curcan".

bįblie – cartea sfântă la creştini şi evrei.
Gr. *βιβλία*, prescurtare de la *τά βιβλία τά αγία* „cărţile sfinte" (*Septuanginta*), forma de plural al gr. *βιβλίον* „sul de papirus" < *βύβλος* „papirus" de la numele oraşului *Byblos*, port fenician unde se prelucra şi se exporta papirusul. Atestat din sec. XVII. Cioranescu

(826) crede că provine din lat.med. *biblia*, dar româna nu a avut contacte cu latina medievală decât într-o foarte mică măsură.

bic (ar. *bică*) – taur.
Bg. *bik* (Cihac, II, 13; Cioranescu, 828); cf. scr. *bik*, slov., rus., pol. *byk*, mgh. *bik*. Trebuie pus în legătură cu rom. *beci* „berbec tânăr” (ar. *beci*); cf. v.it. *becco*. Berneker (I, 112) consideră că scr. *buk* provine din dalm. *buac* „taur”, la rândul său din lat. *vacca*. Šachmatov (cf. Vasmer, I, 139) consideră că forma rusă provine din celt. *boukko* „vacă, taur”, iar după Korš (cf. Vasmer), rus. *byk* provine din tc. *buka*. Aceste forme provin de la un rad. **buk*- „a mugi, a suna” cu corespondente în mai multe limbi IE; cf. lituan. *bukti* „a mugi”, lett. *bučet*, *bučeju* „a suna”, cymr. *bugad* „muget”. Este, prin urmare, la origine un cuvânt de natură onomatopeică (v. **bucium**). Totuşi, adevărata filiaţie a acestuia este greu de stabilit.

bici – obiect cu care se îndeamnă animalele la mers.
V.sl. *bici* „bici” < *biti* „a lovi, a bate” (Miklosich, Slaw. *Elem*., 14; *Lexicon*, 22; Cihac (II, 13), Berneker, 56); cf. bg. *bičŭ*, scr., ceh., rus. *bič*, pol. *bicz*. Vasmer (I, 169) îl asociază cu n.pers. *pič* „răsucit”, dar consideră că nu poate proveni din persană.
Der: *a biciui*, *biciuire*, *biciuit*, *biciuială*.

biciclĕtă – vehicul pe două roţi pus în mişcare cu ajutorul pedalelor.
Fr. *bicyclette* (Cioranescu, 832). Fr. *bicyclette* provine din lat.med. *bini* „câte doi” şi *cyclus* < gr. *κύκλος* „cerc, roată”.
Der: *biciclist*, *ciclism*.

bidineą (var. *badana*, Mold.) – pensulă mare folosită la zugrăvit.
Tc. *badana* „bidinea” (Şăineanu, II, 34; Cioranescu, 836); cf. bg. *badana*.

bidivĭu (ar. *bidivi*) – armăsar, cal arab.
Tc. *bedevi* „beduin” < *bedu* „deşert” (Cihac, II, 549; Şăineanu, II, 50; Cioranescu, 837); cf. scr. *bedevjia* „iapă arabă”, pol. *bedawija* „cal de cursă”.

biĕt – sărman, nenorocit, nefericit, vrednic de milă.
V.sl. *bedinŭ* „mizer, sărac” (Cihac, II, 13; Puşcariu, 201); cf. rus. *bedá* „necaz, nenorocire”, bg. *bidá*, ucr. *bidá*, v.pol. *beada*, let. *béda*, lituan. *beda* „necaz”, *bedzus* (cf. Vasmer, I, 142).
Proveniența din forma veche slavă nu este posibilă din punct de vedere fonologic. Totuşi rom. **biet** trebuie considerat cognat cu formele slave şi baltice, toate provenind de la un rad. IE ***bet**-, ***bed**-, apropiat de PIE ***bhoido-s** „înfricoşător” (*IEW*, 161). Rom. **biet** trebuie asociat cu ar. *boiu* „biet”. care a rămas cu origine necunoscută (cf. Papahagi, 215). Forma aromână, diferită de formele slave, baltice şi chiar de cea daco-română face evident faptul că nu trebuie să căutăm originea acestor forme romîneşti în limbile slave.
Lat. *vietus* „zbârcit, slab” (Diez; Densusianu, *Hlr.*, 90; *REW*, 9325; Cioranescu, 838), rămâne foarte dificil din punct de vedere semantic. Lat. *vietus* provine din *viesco* „a se zbârci” cognat cu rom. **veşted** (v. **veşted**). Din fondul pre-latin.

biftĕc – carne de vită la grătar.
Fr. *bifteck* < eng. *beefsteak* (Cioranescu, 839) din eng. *beef* „carne de vită”, *steak* „frigăruie”.

bĭlă – obiect de formă sferică.
Fr. *bille* (Cioranescu, 845) din lat. *bulla*; cf. *bilo*.

bilĕt – 1. răvaş; permis, act.
Fr: *billet* (Cioranescu, 850) din v.fr. *bullete* < lat.med. *bulla* (din sec. XVIII).
Der: *bilețel*.

biliard – joc în care o serie de bile sânt deplasate cu tacul pe o masă specială.
Fr. *billard* (Cioranescu, 852) din v.fr. *billette* „băţ” < v.fr. *bille* „trunchi” din gall. *bilia „trunchi de copac”; cf. v.ir. *bile* „copac de hotar”.

bĭne (istr. *bire*) – în mod convenabil, după cum îşi doreşte cineva.
Lat. *bene* „bine” (Puşcariu, 203; Candrea-Densusianu, 160; *REW*, 1028; Cioranescu, 857). Panromanic.
Walde (I, 111) derivă lat. *bene* din *bonus* „bun”. Lingvistul german consideră că lat. *bonus* provine din

v.lat. *dŭonos* de la un mai vechi *duenos* „bun, potrivit” din PIE ***dou-*** „a da” ***dueno-s*** „avut, bogat”.
Cu toate acestea, lat. *bene* poate fi asociat cu PIE ***bhili-**, **bhilo-*** „bun, prietenos” (*IEW*, 153); cf. m.ir. *bil* „bun”, v.g.s. *bila* „bun”, m.g.s. *unbil* „nedrept”, precum şi gall. *bili-* (în *Bilicatus*, *Bilicius*). Adv. **bine** a servit la formarea unor verbe precum a *binecuvânta*, a *binevoi*, precum şi a subt. *binefacere*, fiecare cu mai mulţi derivaţi.
Der: *bineţe*, *binişor*, *a binecuvânta*, *binecrescut*, *binefacere*, *binevenit* etc.

binoclu – instrument optic de văzut la distanţă cu ambii ochi, constituit din două telescoape
Fr. *binocle* (Cioranescu, 862).
Fr. *binocle* provine din lat.med. *bini* „câte doi” şi *ocularis* (< *oculus*).
Der: *a binocla*, *binocular*.

bir – 1. dare, impozit; 2. tribut.
V.sl. *birŭ* „taxă, bir” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; *Fremdw*., 78; *Lexicon*, 22). Din mgh. *bér* „salariu, a închiria, a angaja” (Cihac, II, 482; Gáldi, 85). Miklosich consideră că scr. *bir* provine din maghiară. Vasmer (I, 87) îl consideră de origine uralo-altaică asociindu-l cu ciuv. *bäri*, *bäru*, tc. *var* „a da”. Berneker, în schimb, crede că provine din v.sl. *sobirati* „a aduna”. Prin urmare, cei doi mari lingvişti germani care s-au ocupat de etimologia limbilor slave nu sânt de acord cu privire la originea acestui termen. Tc. *birr* „dar, cadou” (Moldovan, 423; Cioranescu, 865); cf. bg., scr., slov. *bir* „contribuţie”. Rom. **bir** este apropiat de formele din limbile balcanice şi respectiv turcice. Este probabil de origine uralo-altaică (v. **birui**).

bârjă – trăsură.
Rus. *birža* „loc în care aşteaptă cei care închiriază trăsurile” (Cioranescu, 872).
Der: *birjar*, *birjeresc*, *birjerie*.

birou – 1. masă de lucru; 2. cabinet de lucru.
Fr. *bureau* (Cioranescu, 878) din v.fr. *burel* < lat.med. *burra* „lână, pătură groasă”. Radicalul pare a fi de origine gallică.
Der: *birocrat*, *birocraţie*.

birt – mic restaurant, cârciumă.
Sb. *birt* < n.g.s. *Wirt*(*haus*) din n.g.s. *Wirth* „gazdă, hotelier” (Cihac, II, 14; Cioranescu, 883). Este de presupus că nu a intrat în română prin intermediul limbii sârbe.
Der: *birtaş*, *birtăşiţă*.

birui – a înfrânge, a cuceri.
Mgh. *birni* „a poseda” (*DAR*; Cioranescu, 884). Trebuie asociat cu **bir**, ambele având aceeaşi origine. Este greşit să dăm celor două forme origini diferite, respectiv uneia maghiară şi alteia slavă sau turcică. După toate aparenţele, acest radical este de origine uralo-altaică, dar este dificil să precizăm limba de origine (v. **bir**).
Der: *biruinţă*, *biruitor*.

bis – 1. repetat, a doua oară; 2. (*interj*.) încă odată.
It. *bis* din lat. *bis* < v.lat. *duis* „de două ori”; cf. fr. *bis*.
Der: *a bisa* „a repeta”.

biscuit (var. *biscot*, *pişcot*) – produs alimentar obţinut prin coacerea unui aluat.
Fr. *biscuit* (Cioranescu, 887), la rândul său din lat.med. *biscoctus* „copt de două ori”; cf. it. *biscotto*.

biserică (ar. *băsearică*, mgl. *băserică*, istr. *baserike*) – clădire dedicată celebrării unui cult creştin.
Lat. *basilica* < gr. *βασίλικα* (Puşcariu, 204; Candrea-Densusianu, 161; *REW*, 972; Cioranescu, 888) prescurtare din *βασίλικη οικία* „casă regală”; cf. vgl. *bašalka*, retorom. *baselga*. Discuţiile adepţilor teoriei originii sud-dunărene a limbii şi poporului român s-au dus şi în jurul rom. **biserică**, româna fiind considerată singura limbă neolatină unde numele acestei instituţii provine de la forma de origine grecească, nu de la lat. *ecclesia*. Vedem, în schimb, că atât vegliota, cât şi retoromana au forme derivate tot de la *basilica*, fapt care infirmă unul din argumentele de bază al teoriilor care au promovat originea sud-dunăreană a românilor.
Der: *bisericuţă*, *bisericesc*, *bisericos*.

bistriţ – brumăriu (în expresia *prune bistriţe*).
Este probabil o variantă a formei **pestriţ**. Nu este posibil să provină dintr-un presupus sl. ****bistriči* <

bistru „repede” aşa cum consideră autorii *DAR* şi Cioranescu (891) (v. **pestriț**).

bițang – bastard.
Mgh. *bitang* „vagabond” (Cihac, II, 482; Gáldi, 108); cf. sb. *bitanga* „leneş”. Se foloseşte doar în Transilvania.

bițușe – haină, cojoc uşor din piele de oaie, cu lâna în afară.
Mgh. *bojtos*, *buitus* „împodobit cu ciucuri” (Drăganu, *Dacor*., 5, 333). Mgh. *bojtos* are sensul de „împodobit cu ciucuri” de la *bojt* „ciucure”, astfel că apropierea semantică între cele două forme este forțată. Origine incertă.

bivol (ar. *buval*, mgl. *bivul*) – animal domestic rumegător, înrudit cu boul cu părul negru sau alb.
Bg. *bivol* < v.sl. *byvolŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16; Cihac); cf. alb. *buall* „bivol”. Totuşi, ulterior, Miklosich (*Fremdw*., 80) admite că acest termen nu aparține fondului slav. De altfel, trebuie arătat că alb. *buall* nu poate proveni din slavă, prin urmare, este mai vechi.
Lat. *bubalus* „1. antilopă africană; 2. bivol” (Diez, *Gramm., I*, 259); cf. sued. *buffel*, eng. *buffalo* care provin de asemenea din latină. Forma există şi în greacă *βούβαλος* „antilopă africană”. Cioranescu (902) respinge ipoteza latină, fără să-şi justifice opțiunea, probabil datorită faptului că *b* intervocalic s-a păstrat în acest caz, ceea ce conform unei opinii larg răspândite nu trebuia să se întâmple, opinie eronată, după cum am arătat în câteva rânduri (cf. **avea**, **cal**). Forma ar. *buval* nu provine din ngr. *Βούβαλος*, aşa cum consideră Cioranescu, deoarece ar fi trebui să se pronunțe **vuval*. Forma aromână este foarte apropiată de antroponimele tracice provenite de la acest radical.
Vasmer (I, 139) spune că formele slave provin din lat. **buvalus*, pe când despre rom. **bivol** se spune că provine din limbile slave. Acesta este un mod distorsionat de a vedea lucrurile. Mai sigur e că limbile slave l-au împrumutat din stră-română, forma existând în limbile balcanice de multă vreme. De menționat că, în latină, pe lângă lat. *bubalus* există şi forma *bufalus*. Această alternanță *b-f* apare chiar între dialectele vorbite în Roma; cf. *Mulcifer-Mulciber*, *rufus-ruber*, *sibilus-sifilus*. Formele cu *f* sânt de origine osco-umbrică.
Având în vedere prezența acestei forme în greacă este de presupus că termenul a circulat în limbile şi dialectele din Balcani din cele mai vechi timpuri. Forma este atestată în traco-dacă în nume proprii precum *Βουβαλος*, *Bubalus*, *Βουβαλιον*, nume care apar în inscripții la 259 şi 254 î.Ch., chiar cu mult timp înaintea venirii romanilor în regiunea balcanică (cf. Dečev, *Thrak*., 78). Prin urmare, atât originea latină şi cu atât mai mult cea slavă trebuie respinse. Provine din fondul pre-latin, probabil prin intermediar grecesc. Der: *bivolar*, *bivoliță*.

Bizanț (gr. *Byzantion*) – capitala Imperiului Roman de Răsărit.
Cercetătorii sânt de acord că acest toponim este de origine tracică. Unii consideră că ar proveni de la un radical trac neatestat **buz-* „țap” cu echivalente în mai multe limbi IE; cf. eng. *buck* „țap”.
Alții, în schimb, cred că provine de la radical trac. **buz* „buză, margine” (Čabej, *BUT*, 1960, 4, p. 81, 102; cf. Poghirc, *ILR*, 2, 329), adică oraşul de pe marginea, buza apei. Şi în româna modernă se foloseşte expresia „pe buza apei”, „pe buza malului” etc., cu sensul de pe marginea apei etc. Origine tracică.
Der: *bizantin*, *bizantinologie*.

bizui – a avea încredere, a se baza pe cineva.
Mgh. *bizni* „a se încrede” (Cihac, II, 482; Cioranescu, 908). În ciuda celor indicate de Cihac şi, ulterior, de Cioranescu, în maghiară nu există forma verbală, ci doar adjectivul *bizo* „de încredere”. Rom. **bizui** poate fi asociat cu gr. *βάσις* din care provine şi lat. *basis* „bază”. Astfel, acest radical este IE şi maghiara l-a preluat dintr-o limbă IE, care nu poate fi decât româna.
Der: *bizuință*, *bizuială*.

blacheu (var. *blachiu*) – bucată semiovală care se aplică pe vârful şi pe călcâiul încălțămintei.
Formație onomatopeică care imită zgomotul încălțămintei prevăzută cu blacheuri pe o suprafață tare.

blągă – bogăţie, avere.
Sb. *blago* „calitate, virtute”, *blagŭ* „bun” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; Cihac, II, 15; Cioranescu, 910); cf. scr. *blago* „bogăţie”. Se foloseşte cu precădere în Banat şi Transilvania.

Blaj – oraş în Transilvania, puternic centru al românismului în perioada *Şcolii Ardelene*.
Prima atestare datează de la 1271 „*terra seu villa Herbordi vaivode*” (Suciu, 1967; cf. Paliga, 66), apoi la 1313 „*terra Blasii filii Herbordi*” etc., precum şi mgh. *Balasfalva* (1346). Prin urmare, numele acestui oraş provine de la antrop. *Blasi-us*, fiul lui Herbordus, cu echivalente în antroponimia tracică; cf. *Blas*, *Blasas* (cf. Dečev, *Thrak*., 71; Russu, 1969, 181; Paliga, 67). Nu se poate preciza dacă trebuie asociat cu formele *blah*, *vlah*, *vlaşin* sau cu rad. *blag*, existent şi în limbile slave. În schimb, poate fi asociat cu rom. bălaş (v. **valah**, **blagă**, **blajin**).

blajịn – blând, paşnic, prietenos.
V. sl. *blažinŭ* „bun” (Miklosich, *Lexicon*, 30; Cioranescu, 912).
Nu se poate spune cu siguranţă ce legătură există între slav. *blažinŭ* „bun” şi forma rom. *blajin* cu sensul de *popor bun*, *evlavios şi fericit* din mitologia populară românească care trăieşte departe de lume, undeva pe apa Sâmbetei. Numele acestui popor pare a se confunda cu noţiunea de *blah*, *vlah*, *vlaşin*, fiind, în acelaşi timp, o amintire a unor vremuri mitologice, fericite (v. **Blaj**, **vlah**).

blạnă[1] (ar., mgl. *blană*) – scândură.
Cihac (II, 16) crede că provine din ceh. *blana* „piele” ca şi pe **blană**[2]. Din sb. *blanak* „scândură”, sloven. *blanja* „scândură” (Cioranescu, 914); cf. it. *piana*, fr. *planche*. O astfel de formă nu apare în dicţionarul lui Berneker pentru slava veche. Forme similare apar însă şi în alte limbi europene. Dauzat (573) consideră că fr. *planche* „scândură” provine din lat.med. *planca* „scândură”, formă atestată într-adevăr în latina medievală (cf. Niermeyer, 1049). Înrudirea cu lat.med. *planca* este evidentă, dar acesta nu poate constitui etimonul rom. **blană**[1], atât din punct de vedere fonologic, cât şi din punct de vedere socio-istoric, deşi cele două forme sânt înrudite. Alte forme din diverse limbi indo-europene sânt indicate mai jos.
PIE ***bhel-*** „scândură, grindă” (*IEW*, 122) cu prelungire în **g**’ sau **k**’; cf. cymr. *balog*, gr. *πλάξ* „scândură”, fără această prelungire, precum şi gr. *φάλαγξ* „trunchi, bârnă”. Pentru forma din română a existat, de asemenea, o prelungire în *n*. O formă iniţială **bhelna*, apoi lichida *l* a metatizat dând **blena* > **blană**. Formele baltice şi slave prezintă reflexe atât ale velarei *g’* cât şi ale nazalei *n*; cf. lituan. *balžinas* „grindă, tronson”, let. *balžiens* „stâlp de susţinere, rus (dial.) *bolozno* „scândură groasă”, slov. *blazína* „căprior, grindă”, alb. *blanë* „scândură”. Dicţionarele etimologice ale limbii române consideră forma slov. *blanje*, pe lângă sb. *blanak*, drept etimon al rom. **blană**. Din exemplele de mai sus reiese că forma slavă moştenită din limba slovenă este *blasína*, iar nu *blanjie*, care este un împrumut. Forme similare există şi în multe limbi germanice derivate de la un gmc. **balkan*, **belkan*. Provine din fondul pre-latin.

blạnă[2] – piele de animal cu păr mult şi des.
Ceh. *blana* „piele” (Cihac, II, 16). Cihac crede, în mod eronat, că **blană**[1] şi **blană**[2] au aceeaşi origine. Ceh. *blana* înseamnnă „membrană, peliculă”, desigur apropiat din punct de vedere semantic de rom. **blană**, dar greu de presupus că este etimonul rom. **blană**[2]. V.sl. **blana* (Cioranescu, 904); cf. ceh., slov. *blana* „peliculă”, pol. *błona* „membrană”, rus. (*o*)*bolonĭ* „coajă”, Ngr. *μπλάνα* (Meyer, *Neugr. St., II*, 44) provine din română.
Forma românească este înrudită cu cele slave, dar nu pare să provină din limbile slave, sensul fiind destul de diferit. În plus, forma nu există în limbile slave de sud. După Murnu (*Lehnw*., 35) forma neogreacă provine din română. Cioranescu, ca şi Cihac, crede că are aceeaşi origine ca şi **blană**[1].
Der: *blănărie*, *blănar*.

blazạ – a deveni indiferent.
Fr. *blaser* (Cioranescu, (917) de la un radical de origine germanică; cf. got. *ufblesan*, v.g.s. *blāsan*.

blând – care se poarrtă cu bunătate, blajin (despre oameni); 2. care nu face rău, care nu se sperie (despre animale).
Lat. *blandus* „linguşitor, ademenitor, dulce” (Puşcariu, *206*; Candrea-Densusianu, 164; *REW*, 1151; Cioranescu, 927); cf. sp. *blando* „moale”.
Lat. *blandus* provine din PIE ***meld** (cf. Walde, 1, 108). Walde îl consideră înrudit cu *mollis* „moale, slab”, ambele provenind de la acest radical **meld*.
PIE ***meldh-** (*IEW*, 719); cf. gr. *μαλδακός* „moale”, eng. *mild* „moale, moderat”, cymr. *blydd* „moale, blând” < **meld*. Sensurile din greacă, engleză şi cymrică sânt mai apropiate de română decât cel din latină. Prin urmare, nu este sigur dacă rom. **blând** provine din latină. Ar putea proveni şi din fondul pre-latin.
Der: *a îmblânzi*, *îmblânzire*, *îmblânzitor*.

blândă (ar. *blândă* „erupţie pe piele”) – urticarie, erupţie pe piele.
Cihac (II, 18) crede că provine din v.sl. *bladŭ* „codoşie, desfrânare, exces”. Ipoteza lui Cihac nu se susţine datorită semantismului; de altfel forma nu apare în dicţionarul lui Berneker. Din v.sl. **blo˛di* (Byhan, *Jb*., 4, 304), dar această formă reconstituită contravine formelor din limbile slave moderne care apar cu nazală; cf. ucr. *blynda*, scr. *blanda*, bg. *blunda*, forme care atestă proveniența lor din limba română (cf. Candrea, *Elemente*, 407; Capidan, *Raporturile*, 230). Prezența lui *n* în poziție silabică finală indică, în mod evident, acest lucru. Cioranescu (927), în mod eronat, pune rom. **blândă** la un loc cu **blând**. Papahagi (214) crede că forma aromână provine din lat. *blanda*.

bleandă – 1. obiect flasc, moale; 2. sperietoare de păsări.
După unii autori este o formaţie expresivă (Iordan, *BF*, 2, 181; Cioranescu, 920). Din punct de vedere semantic este legat de **bleg** şi **bleau** (v. **bleg**, **bleau**). Apropierea de v.sl. *bledynŭ* „leneş” se explică pe fond IE. Ucr. *blendati*, şi sb. *blendak* „prost, tont” au fost, de asemenea, apropiate rom. **bleandă** (cf. Cioranescu), nu pot proveni din proto-slavă. Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **bleau** (v. **bleau**, **fleandură**). Din fondul pre-latin.
Der: *blendărău* „obiect care atârnă”.

bleau – 1. bleg, moale, lăsat în jos; 2. nătărău.
După Iordan (*BF*, 2, 181) şi Cioranescu (921) este o formaţie expresivă ca şi în cazul rom. **bleandă** (cf. **bleandă**); cf. bg. *ble*, *blijach* (*DAR*).
PIE ***bhleu-**, **bhlə-**, **bhlu-** „slab, mizerabil” (*IEW*, 159); cf. gr. *φλαύρος* „prost, rău, de proastă calitate”, got. *blauthian* „a elimina, a arunca” (v. **bleg**). Din fondul pre-latin.

bleg – 1. moale, molîu; 2. prost, nătărău; 3. lăsat în jos, îndoit.
A fost asociat cu **bleau** şi **bleandă**, dar i s-a dat ca şi acestora o origine expresivă (cf. Iordan, *BF*, 2, 181; Cioranescu). Pentru alţii, provine din slavă, mai precis din v.sl. *blagŭ* „bun” (Berneker, 58; Bogrea, *Dacor*., 4, 794), în ciuda incompatibilităţii semantice; cf. sb. *blek* „bleg, tont” provine din română.
PIE ***bh(e)lag-**, **bhlag-**, **bhlog-** „slab, prost”, (*IEW*, 124); cf. rus. (dialectal vest) *blahyi* „slab, urât, fără valoare”, let. *blags*, lituan. *blogas* „fără vlagă, slab, prost”, lat. *flaccus* „slab”. Sensurile din limbile baltice coincid în întregime cu cele din limba română. Deşi la *IEW* apar doi radicali diferiţi **bhleu-** şi **bhlag-**, ei nu pot fi separaţi în totalitate, deoarece au forme şi sensuri similare. Din fondul pre-latin.
Der: *a* (*se*) *blegi*, *blegos*, *blegeală*.

bleojdi – a lăsa să atârne în jos.
Provine fără îndoială de la acelaşi rad. PIE ca şi **bleau**.
PIE ***bhleu-**, **bhla-**, **bhlu-** „slab, mizerabil” (*IEW*, 150) ca şi **bleau**; cf. rom. *bleot* „prost, tont” (v. **bleandă**, **bleau**, **bleg**). Din fondul pre-latin.

blestemă (ar. *blăstim*, mgl. *bl'astim*) – 1. a înjura, a ocârî, a huli; 2. a cârti, ase revolta împotriva soartei.
Lat. **blastimare* < lat. *blasphemare* < gr. *βλασφημέω* (I, sg.) (Puşcariu, 205; Meyer, *Alb. St*. 4, 27; Candrea-Densusianu, 162). Lat. *blasphemo* însuşi este un împrumut din limba greacă.
Chantraine (178-179) derivă gr. *βλασφήμω* din *φήμω* „vorbesc” cu pref. *βλασ-* de la un mai vechi **mlas*,

înrudit cu arm. *meł* „păcat”, lituan. *mélas* „păcat”, ir. *mell* „păcat, eroare”. Cu toate acestea, Chantraine consideră primul element cu origine obscură. Origine latină, intrat în română pe cale bisericească.
Der: *blestem*, *blestemăție.*

blid (ar. *blid*) – vas adânc din care se mănâncă, strachină.
V.sl. *bljuda* „vas mare de lemn sau din metal” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 15; *Fremdw*., 78; Cihac, II, 17; Cioranescu, 926); cf. bg. *bljudo*, scr. *bljuda*, rus. *bljudo* „blid”, alb. *bljudë* „vas de lemn, blid”.
După Vasmer (I, 95) rus. *bljudo* ar proveni din got. *biuþs*, *biudis* „blid, strachină”; cf. v.g.s. *biutta* „covată, copaie, stup”. Din aceeaşi sursă provine fin. *pöyta* „masă” (cf. Vasmer). În Berneker (I, 64) apare altă formă şi anume v.sl. *bludva* „canistră, coş” care este destul de incompatibil, din punct de vedere fonetic, cu presupusul etimon gotic.
Este foarte puțin probabil ca formele slave să fie de origine gotică, ştiut fiind faptul că goții au plecat din nordul Dunării cu mult timp înaintea venirii slavilor în regiune. Goții au fost izgoniți de huni la 375, din locurile unde se aşezaseră, undeva în Transnistria de azi. Din fondul pre-latin.
Der: *blidar*, *blidărie*.

blinda – a acoperi cu un strat protector anumite vehicule de luptă.
Fr. *blinder* (Cioranescu, 928).
Der: *blindat*, *blindaj*.

bloc – 1. clădire mare; 2. bucată mare; 3. carnet de notițe.
Fr. *bloc* (Cioranescu, 929), termen de origine germanică; cf. eng. *block*, eng. *balk* „a bloca, grindă” < v.sax. *balca* „grindă”, n.g.s. *Balken* „id” etc.
Der: *a bloca*, *blocaj*, *blocadă*, *a debloca*, *deblocaj*.

blond – bălan, bălai.
Fr. *blond* (Cioranescu, 930). Termenul francez este de origine germanică, înrudit cu v.sax. *blondenfeax* „cărunt”. Fr. *blond* este cognat cu rom. **băl**, **bălan**, **bălai**, **plăviț**, precum şi lat. *flavus* „galben” (v. **bălan**, **plăviț**).

bluf – inducere în eroare, escrocherie.
Eng. *bluff* < *to bluff* „a induce în eroare, a escroca”, cognat cu m.g.s. *bluffen*, oland.med. *bluffen* „a înşela la jocul de cărți”.

blușă – piesă de îmbrăcăminte uşoară.
Fr. *blouse* (Cioranescu, 931) provine din expresia *laine blouse* „lână pură”, unde *blouse* este cuvânt de origine germanică; cf. v.g.s. *bloz* „dezbrăcat”, v.sax. *bleat* „sărac”.

boacă – puțin, mai nimic.
Azi în expresii ca „a nu şti **boacă** „a nu şti nimic”, are un sens mai vechi de persoană ignorantă, de unde şi forma *boacănă* „gafă, nerozie, prostie”. Ar putea fi asociat cu interjecția *boc* care imită zgomotul produs de o lovitură (v. **bocăni**).

boață – 1. vită, animal; 2. termen injurios aplicat preoților.
După Cihac (II, 483) din mgh. *bojti* „stat”, iar Scriban porneşte de la o formă *hoaită* derivată de la **hoit**, ipoteză imposibilă din punct de vedere fonologic.
PIE ***uet-** „an” (*IEW*, 1175). De la acest radical provin forme în mai multe limbi IE din care derivă forme cu sens de **vită**, **viței**, *animal*. Acest cuvânt din limba română provine de la o formă uşor modificată **uot-*, cu trecerea lui ***u** la *v* apoi la *b* ca şi în cazul rom. **bătrân**, **boci** etc. Din română provine mgh. *bojtar*. Din fondul pre-latin (v. **bătrân**, **vită**, **viței**).
Der: *boitar* (var. *buitar*) „ajutor de cioban”.

boală – 1. maladie, afecțiune; 2. calamitate.
V.sl. *bolĭ* „bolnav” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 15; Cihac, II, 18; Cioranescu, 937); cf. scr. *bol*(*a*) „boală”, rus. *bolĭ* „durere”. Acest radical este slab reprezentat în limbile slave. În plus, formele rom. *bolnav*, *bolniță* indică un rad. *boln-*, de la care derivă şi forma *boală* < **bolna*, ceea ce ar explica nerotacizarea lui *l* intervocalic, cu toate că problema rotacizării lui *l* intervocalic în limba română este încă insuficient înțeleasă. Prezența nazalei în limbile slave nu se face simțită.
Vasmer (I, 105) asociază formele slave cu v.g.s. *balo* „răutate, pagubă”, got. *balwawesei* „răutate”, got.

bawajan „a chinui”, dar Berneker (I, 71) respinge relația dintre formele germanice şi cele slave.
PIE ***bheleu-*** „a bate, slab, bolnav” (*IEW*, 125); cf. v.corn. *bal* „boală”, v.sax. *bealo* „rău”, v.isl. *bol* „necaz”, v.g.s. *bliuwan*, v.sl. *bolŭ* „bolnav”, *boleti* „a fi bolnav”. Prin urmare, forma apare nu numai în limbile slave, ci şi în celtice şi germanice. Nici Berneker, nici Vasmer nu văd apropierea de forma veche cornică care este mult mai apropiată de formele slave, respectiv română, decât cele germanice. Această formă pune sub semnul întrebării originea slavă a acestui termen. Nerotacizarea lui *l* nu este deloc un indiciu al originii slave al acestui radical, din moment ce rotacizarea lui *l* intervocalic în limba română are multe excepții (v. **bălan**).
Der: *a* (*se*) *îmbolnăvi*, *a boli*, *bolnav*, *bolnăvicios*.

boar – păstor de boi.
Lat. *boarius* sau *bovarius* (adj.) „de boi” (Candrea-Densusianu, 171; *REW*, 1180). Trebuie considerat un derivat al limbii române de la *bou*. Lat. *boarius* este adjectiv, rom. **boar** este substantiv derivat de la alt substantiv prin sufixare cu sufixul de agent *-ar*; (v. **bou**).

boarcă (var. *boarță*) – specie de peşte (*Rhodeus amarus*, *Rhodeus sericeus*).
Considerat cu etimologie necunoscută (cf. Cioranescu, 941).
Rom. **boarcă** are aceeaşi origine cu **boarfă**[1] de la un rad. ****borb-***, cu trecerea celui de-al doilea *b* la *c*, prin disimilare (**boarfă**[1]). Origine traco-dacă.

boare (ar. *boră*, mgl. *boari*) – adiere uşoară de vânt; 2. (*fig*.) mireasmă, parfum.
Lat. *Boreas* (Densusianu, *Rom*., 33, 275; Pascu, *Beiträge*, 7; Candrea; Graur, *BL*, 5, 90). Puşcariu (*ZRPh*., 36, 112) respinge, pe bună dreptate, ipoteza lui Densusianu, considerând că **boare** provine din **abur**, ceea ce este mult mai aproape de adevăr, cu toate că **boare** nu derivă propriu-zis din **abur**, ci amândouă provin de la acelaşi PIE ***bholo-*** „abur, ceață” (*IEW*, 162) cu multe echivalente în limbile IE (v. **abur**, **bură**).
În mod total eronat, Cioranescu 942) crede că provine de la lat. *vaporem* > ****baporem***, în ciuda unor bariere fonologice de netrecut. În plus, Cioranescu respinge legătura dintre rom. **boare** şi lat. *Boreas*, în ciuda unor asemănări incontestabile, argumentând, în mod surprinzător pentru un vorbitor nativ de limbă română, că sensul de bază al rom. **boare** nu este cel de „*vânt*, adiere de vânt”, ci de „*duhoare*”. Din fondul pre-latin.
Der: *Borilă* „1.vânt din sud; 2. nume propriu de persoană”.

boarfă[1] **–** peşte mic de râu, mreană.
Săs. *buerwan* (cf. n.g.s. *Barbe*) „mreană” (*Barbus barbus*) (cf. Lacea, *Dacor*., 3, 478). Numele acestui peşte în germană (*Barbe*) provine din lat. *barbus* „mreană” ca şi săs. *buerwan*, iar eng. *barbel* provine din lat. med. *barbellus*. Forma românească este, în mod evident, înrudită cu cea latină, dar nu poate proveni din latină, nici din dialectul săsesc. Adevărata sursă de origine nu este uşor de stabilit, dar provine probabil din fondul pre-latin, de la un radical ****borb-***, apoi ****borf-***, cu disimilarea celui de-al doilea *b* la *f* (v. **boarcă**). Din fondul pre-latin

boarfă[2] – 1. cârpă, zdreanță, îmbrăcăminte uzată; 2. femeie uşoară.
Săs. *buerwan* „mreană” (Iordan, *BF*, 2, 192), ipoteză complet eronată. Nu poate fi asociat cu **boarfă**[1]. Origine incertă.

bob (ar., mgl. *bob* „fasole”) – 1. sămânța unor plante (scoasă din păstaie, din cocean, din spic); 2. grăunte.
V.sl. *bobŭ* „bob” (Miklosich, Slaw. Elem., 15; *Lexicon*, 34); cf. bg., rus. *bob*. Forma nu există doar în limbile slave; cf. lat. *faba* „bob, boabă”, v.pr. *babo*, lituan. *pupá*, let. *pupa* „bob, boabă”, alb. *badhë* „boabă, fasole”, v.scand. *baun*, v.sax. *bean*, v.g.s. *bona*, toate cu acelaşi sens. În aromână există şi forma *fauuă* (*fao*) din lat. *faba*. Forma albaneză nu poate proveni din slavă, ci din fondul illiric.
Walde (I, 436) reconstituie un PIE ***bhabha*** de la un rad. ***peup-*** „a se umfla”. Într-o serie de limbi IE rad.

***bha** apare reduplicat, în altele nu, cum este cazul albanezei şi a germanicelor (v. **boboc**).
Der: *boabă*, *bobiță*, *bobuț*, *bobişor*.

bobârnac – lovitură dată peste nas, peste ureche dată cu degetul.
N.g.s. *Schabernack* „glumă, păcăleală” (Iordan, *BF*, 6, 164; Cioranescu, 948). Ipoteza lui Iordan nu pare plauzibilă. Origine incertă, probabil formație expresivă.

boboc (ar. *bubuke,* mgl. *bubuchie*) – 1. floare înainte de a se deschide; 2. pui de gâscă sau de rață.
Ngr. *μπουμπούκι* (Cihac, II, 639; Cioranescu, 951); cf. alb. *bubuqe*, *burbuqe* „boboc, mugur”, *burbuqet* „a înmboboci”.
În albaneză ca şi în română există o familie de cuvinte derivate de la acest radical, pe când în neogreacă pare a fi izolat. Pe de altă parte, trebuie arătat că sunetul *b* (*μπ*) nu este moştenit din greaca veche, el apare doar în elemenele lexicale împrumutate târziu, după ce *β* din vechea greacă a devenit *v* în mediogreacă. Prin urmare, este exclus ca rom. **boboc** să provină din neogreacă, fapt ignorat de Cihac şi Cioranescu. Astfel, este evident că neogreaca l-a împrumutat din stră-română sau din aromână. Provine de la PIE ***peup-** „a se umfla” (Walde, I, 436) (v. **bob**). Origine traco-illirică.
Der: *bobocel*, *a îmboboci*, *îmbobocit*, *îmbobocire* etc.

bocânc – 1. gheată rezistentă; 2. gheată militară.
Mgh. *bakancs* (Cihac, II, 483; Gáldi, *Dict.*, 109; Cioranescu, 959).

bocăni – a scoate un anumit zgomot în urma unor lovituri, a troncăni.
Formație onomatopeică, derivat din **boc** (cf. Cioranescu, 957).
Der: *bocănit*, *bocănitură*, *bocănitoare*.

bocì – a plânge tare, a plânge după un mort.
Lat. **vocire* (Cioranescu, 962). Lat. **vocire* nu există, numai *vocare* „a chema, a striga”, ceea ce ar însemna că a avut loc schimbarea conjugării de la conj. I la conj. IV.
Acest radical există în multe limbi IE şi, prin urmare, putem reconstitui un PIE ***ŭak-** „a vorbi, voce”; cf. skt. *avocam*, *vakti* „a vorbi”, skt. *vak* „voce”, av. *vocah* „voce, cuvânt”, v.pr. *wakitwei* „a striga”, *wackis* „țipăt, stigăt”, toh. A *wak* „voce”, v.ir. *focul* „cuvânt”. Am arătat (cf. Vinereanu, 84) că PIE ***ŭ** în poziție inițială urmat de o vocală a trecut la *v* în traco-dacă (cf. **vatră**) ca şi în alte limbi indo-europene (v. sanskrita, vechea prusacă), iar în cazuri izolate, ca în cazul de față, a trecut la *b*.
Forma *boace* „voce”, formă dialectală menționată de Puşcariu (208), este un indiciu în plus că formele *boace*, *boci*, *bocet* provin din radical traco-dac **vok-*, **bok-*, la rîndul său din PIE ***ŭak-**; cf. v.pr. *wackis* care atât ca formă cît şi ca sens este foarte apropiat de rom. **bocet**. De menționat că pe lângă forma daco-română *boace*, există şi ar. *boațe* „voce” (cf. Papahagi, 214). Din fondul pre-latin.
Der: *bocet* (cf. ar. *boațit*), *bocească*.

bodogăni – a bombăni, a boscorodi.
După Cihac (II, 483) şi Philippide (*Principii*, 155) din mgh. *dobogni* „a face zgomot”. Formație onomatopeică din *bodog* (cf. Cioranescu, 966). Forma maghiară pare să fie tot o formație onomatopeică (cf. **bombăni**, **boscorodi**).

bogasiu (ar. *bugasie*) (înv.) – pânză groasă.
Tc. *bogası* „pânză de bumbac” (Cihac, II, 550; Şăineanu, II, 55; *REW*, 1188; Ciorănescu, 968); cf. ngr. *μποκάσι*, it. *boccasino*, fr. *boucassin*, sp. *bocaci*.

bogat (var. *bugăt* „în cantitate mare” (Trans., Mold.), ar. *îmbugat*, mgl. *bogat*) – 1. care are mare avere, care dispune de mare avere; 2. care se află în cantitate mare, din belşug.
V.sl. *bogatŭ* „bogat” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 15; *Lexicon*, 34; Cihac; Cioranescu, 969); cf. bg. *bogat*, alb. *bëgatë*, *bugat*, *mbugat* „bogat”, lituan. *bogotas* „bogat”, let. *bagàts* „bogat”, pol. *bogaty*. De asemenea, skt. *bhujyu* „bogat”, *bhogin* „fericit, bogat, opulent”. Vasmer (I, 98) susține că formele baltice sânt împrumuturi din slavă, iar Trautmann le consideră doar forme înrudite (cf. Vasmer). Vendryes (B-111) crede că v.ir. *buas* „bogăție” provine de la *bo* „vacă”.
PIE ***bheug-** „a se bucura, a savura” (*IEW*, 153). Fără îndoială că cei vechi asociau starea de a fi bogat

cu bucuria de a trăi, de a se bucura de viaţă (cf. **bucura**).
Pe de altă parte, suf. *-at* prezent şi la formele slave şi baltice există în limba română şi este specific participiului trecut, aşa cum reiese şi mai pregnant din forma aromână. Suf. *-at* se foloseşte în limba română şi ca suf. derivativ adjectival ca în **moţat** de la **moţ**, **rotat** de la **roată**, **bubat** de la **bubă** etc., fără o formă verbală.
Der: *bogăţie*, *a* (*se*) *îmbogăţi*, *îmbogăţire*, *bogătaş*, *bogătan* etc.

boi (ar. *boe*) – statură, talie.
Tc. *boy* „statură" (Şăineanu, II, 57;); cf. alb. *boj*, bg. *boi*, ngr. *μπο(γ)ι*.

boiţă (var. *buia*, ar. *boe*, *buiauă*, mgl. *buia*) – 1. vopsea; 2. ardei roşu uscat şi pisat.
Tc. *boya* (Roesler, 589; Şăineanu, II, 56; Cioranescu, 977); cf. alb. *bojë*, bg., scr. *boja*, ngr. *μπογια*.
Der: *a boi*, *boiangiu*, *boiangeriţă*.

boicoţ – abţinere declarată de a cumpăra sau a face alte tranzacţii ca mijloc de intimidare şi coerciţie.
Fr. *boycotter* (Cioranescu, 981). Termenul vine de la numele englezului Charles C. *Boycott*, proprietar englez din Irlanda, împotriva căruia s-au practicat astfel de măsuri coercitive non-violente, în 1880; cf. eng. *boycott*.
Der: *a boicota*, *boicotare*, *boicotat*.

boiĕr – 1. mare proprietar de pământ, nobil; 2. reprezentant al clasei aristocratice, 2. persoană cu atitudini şi maniere aristocratice.
V.sl. *bolĭarinŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 15; *Lexicon*, 40; Berneker, 72); cf. bg. *boljarin*, alb. *bujar*, lituan. *bajoras* „nobil, boier", *bajorija* „boierime, nobilime".
Există două categorii de date care ne opresc să considerăm acest cuvânt românesc ca fiind de origine slavă. În prima categorie sânt cele de ordin lingvistic. Forma slavă *bolĭarinŭ* prezintă suf. *-ĭnŭ*, pe care vechea slavă îl adăuga şi altor cuvinte împrumutate chiar şi atunci când ele se terminau deja în *in*-(*us*) (cf. *kristinaninŭ* – **creştin**). Pe de altă parte, cuvântul există cu acelaşi sens atât în albaneză cât şi în limbile baltice, vorbitorii acestor limbi având o viaţă socială mai veche decât slavii, dar nici albaneza, nici lituaniana nu prezintă suf. slav *-ĭnŭ* care ar putea indica un împrumut din slave.
Djačenko (56-57) arată că a fost asociat cu sl. *boj* „luptă", deşi el consideră că forma slavă este un împrumut, deoarece ea există atât în mgh. *bojar* „erou", în v.ceh. *bujory* „viteaz", precum şi în română cu sens de nobil, dar autorul admite că este greu de spus de unde provin aceste forme. Pe de altă parte, Djačenko susţine că oricare ar fi originea acestui cuvânt, este cert că v.sl. *boljarinŭ*, alături de care există şi v.rus. *bojarinŭ*, care ulterior a căpătat forma de *barin* începând cu secolul al XVIII-lea, sânt forme de origine livrescă, aduse la ruşi prin cărţile bisericeşti de la bulgari. A doua categorie de argumente este de natură social-istorică.
Vasmer (I974) arată că vechii slavi nu aveau o organizare socială bine definită. În altă parte, ignorând cele spuse de Djačenko, Vasmer (I, 114) crede că formele slave provin din v.tc. *boila*, mgr. *βοιλά*, dar în acest caz derivarea nu este deloc clară. Forma apare sub forma *boliades*, la Porfirogenetul (începutul secolului X) şi *boilas* la Theofan. Lichida *l* indică faptul că forma greacă este preluată din l.slave de sud, iar suf. *-des* este specific limbii greceşti.
În sfârşit, o altă opinie, mult mai plauzibilă, este cea a lui Šachmatov (cf. Vasmer) care susţine că această formă este de origine celtică indicând în acest sens v.ir. *bo-aire* „persoană înstărită, om liber" (lit. „stăpân de boi"); cf. v.ir. *aire* „om liber". Vendryes (B62) spune că în unele texte *boaire* defineşte gradul cel mai de jos al oamenilor liberi, proprietarul unui teren care poate hrăni zece vaci. Vasmer se îndoieşte de această ipoteză, susţinând că dacă ar proveni din l.celtice s-ar fi pronunţat *bujariu*, ceea ce este, fără îndoială, o diferenţă minoră. Pe de altă parte, l.slave de sud prezintă un *lj* în loc de *j*. Cu toate acestea, trebuie arătat că l.slave de sud au avut tendinţa să transforme semivocala *j* (*i*) în *lj* şi în alte împrumuturi. Explicaţia ar consta în faptul că aceste împrumuturi provin din stră-română din perioada când avea loc trecerea de la *li* la *i*, când vorbitorii

oscilau între cele două forme, astfel că l.slave de sud au transformat pe *j* (*i*) în *lj* şi în cazul în care nu a existat o astfel de alteranţă în limba română. Astfel rom. **toiag** are echivalente în l.slave de sud bg. *tojag*, sb. *tojaga*, *toljaga* „băţ, toiag", cu echivalente în limbile turcice; cf. uigur., tăt., ciuvaş. *tajak*, tc. *dayak*, mong. *tajag*, *tajaga* „toiag, băţ", acelaşi lucru se poate spune şi despre formele pentru **corabie** din unele limbi slave (v. **corabie**). Din exemplele de mai sus este evident că nici în română, nici în limbile turcice nu a existat *lj*, ci doar *j* (*i*), dar apare *lj* în l.slave de sud. Este cert că slavii nu au venit în contact cu celţii, deoarece celţii au dispărut din regiune cu mult înaintea apariţiei slavilor. Totuşi dacă, într-adevăr, aceasta este originea acestui termen, slavii nu l-au putut prelua decât de la stră-români. Forma irlandeză provine din ***gŭou-s** „vacă, bou" (*IEW*, 482), unde PIE ***gŭ** a dat *b* atât în celticele continentale, cât şi în traco-dacă, osco-umbrică şi unele dialecte greceşti, iar rad. ***ar-**, **ari-** „stăpân" a avut o largă răspândire în multe limbi IE mai vechi; cf. skt. *aryah* „stăpân, nobil", v.pers. *arya-* „arian".

Paliga (52) simplifică lucrurile spunând că **boier** provine simplu de la **bou** sau mai precis de la pl. **boi** sufixat cu sufixul de agent *-er* (*-ar*), la fel cum **oier** provine de la **oaie**, respectiv, pl. **oi**, ceea ce poate fi cât se poate de plauzibil. Pornind de la această premisă, termenul este dacic similar cu v.ir. **bo-aire** şi respectiv skt. *gaekwar* „conducător", iniţial „paznic de vite" (cf. Paliga).

Cu alte cuvinte, toate aceste trei forme sânt create pe principii similare. Relaţia dintre bogăţie şi vite a existat din cele mai vechi timpuri, aşa cum reiese şi din relaţia dintre lat. *pecus* şi respectiv *pecunia*. La geto-daci, în secolele imediat următoare după retragerea romanilor, aşa cum reiese din datele arheologice (cf. Protase) creşterea bovinelor era preponderentă în secolele IV-VII d.Ch., reprezentând 50% din oasele găsite în mormintele din această epocă, urmat de porc 25%, ovine 6,5 %, cal 6.5%. După Paliga formele baltice sânt împrumuturi din stră-română, nu din l.slave de răsărit, ceea ce este corect, deoarece în aceste limbi termenul a intrat relativ târziu, pe cale livrescă, aşa cum arată Djačenko, din slava bisericească. Răspândirea acestei instituţii la toate popoarele din Centrul şi Răsăritul Europei indică puternica influenţă pe care au avut-o geto-dacii, respectiv românii în structurarea socială a acestor popoare (v. **bou**).

O altă ipoteză, pe lângă cea discutată mai sus este dată de apropierea de skr. *bharu* „domn, stăpân, soţ". Această asemănare este prea evidentă să nu fie luată în calcul. Rom. **boreasă** (var. *boiereasă*) „femeie, nevastă" are aceeaşi origine cu forma sanskrită, în timp de *boiereasă* cu acelaşi sens este o contaminare cu **boier** prin etimologie populară. O situaţie similară există şi în albaneză (v. **borească**). Forma skt. *bharu* şi rom. **borească** provin de la un rad. PIE ***bher-**, **bhor-** „bărbat, soţ, stăpân", radical care lipseşte în Walde-Pokorny (v. **borească**). Din fondul pre-latin.

Der: *boierie*, *a* (se) (îm)*boieri*, *boieresc*, *boiereşte*, *boieran*, *boierime*, *boiernaş*, *boieroaică* etc.

bojdęucă – casă modestă, cocioabă, dărăpănătură.

Derivat din *bujdă* „cocioabă" a cărei etimologie nu este uşor de precizat, dar poate fi asociat cu **bordei**, dar mai ales cu **budă** (v. **bortă**, **bordei**, **budă**).

bojǫc (var. *bojog*) – plămân.

Există şi formele *borjoc*, *borjog*. A fost asociat cu mgh. *borszak* „burtă, abdomen" şi rus. *birža* „pungă, sac" (cf. rom. **burtă**); cf. lat. *bursa*, gr. *βύρσα* „pungă". Dacă asociem cele trei forme, atunci avem de a face cu o origine indo-europeană a radicalului. În acest caz, forma maghiară provine din română. Pare să provină de la o formă **bosio-* „umflat, rotund" ca şi **boş** (v. **boş**). Din fondul pre-latin.

bolborosi – a vorbi încet şi nedesluşit; 2. a rosti cuvinte într-o limbă necunoscută; 3. a produce un zgomot specific produs de ciocnirea cu un osbtacol sau în timpul fierberii.

Formaţie expresivă (Cioranescu, 986).

PIE ***balbal-** „a vorbi ininteligibil" (*IEW*, 91); cf. alb. *bulo* „a bolborosi". Are multe echivalente în limbile IE (v. **bâlbâi**).

Der: *bolborosit*, *bolboroseală*.

bold – 1. strămurare; 2. ac la insecte; 3. vârf ascuțit, ac de gămăli; 3. ac cu gămălie.
V.sl. *bodli* „spin” (Miklosich, *Lexicon*, 35; Cihac, II, 21; Cioranescu, 987); cf. bg. *bodec* „vârf metalic ascuțit”, bg. *bodilo* „ac, spin”. Rom. **bold**, ca şi celelalte derivate, nu provine din slava veche, deşi formele au aceeaşi origine. Radicalul nu are răspândire în limbile slave, cu excepția limbii bulgare.
PIE ***bheld-*** „a izbi, a înghionti, a îmboldi, a lovi” (*IEW*, 124); cf. m.g.s. *bolte*(*n*) „săgeată, vârf ascuțit”, v.sax. *bolt* „săgeată, vârf ascuşit”, lituan. *beldu* „a izbi, a înghionti”, *baldas* „pisălog (de pisat)”, let. *belzt* „a lovi”.
Forma bg. *bodilo* provine din fondul balcanic. Forma dial. a *bontăni* „a lovi, a înghionti” (Maram.) provine de la acelaşi radical; cf. alb. *mbodec* „a îmboldi, a agita”. Forma albaneză este mai apropiată de cele bulgăreşti (v. **beldie**). Provine din fondul traco-illiric.
Der. *a îmboldi*, *îmbolditură*, *boldiş*, *imbold*.

boldei – câine de vânătoare, de talie mică.
Din *bold* (*DAR*; Scriban) sau din eng. *bulldog* (Cioranescu, 988). Buldogul este un câine de talie medie, dar foarte puternic şi nu prea rapid în mişcări. Ipoteza autorilor *DAR* este mult mai plauzibilă decât cea a lui Cioranescu.

bolovan (var. *bulvan*, *balvan*) – 1. pietroi; 2. idol, statuie.
V.sl. *bolŭvanŭ* „statuie, columnă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 14; *Fremdw*., 76; *Lexicon*, 11; Rosetti, *GS*, 5, 161); cf. bg. *balvan*, lituan. *balvonas* „divinitate, statuia unei divinități”, slov., cr. *balvan* „prost”, sb. *balvan* „bârnă”, ucr. *bouvan* „masă informă”, rus. *balbec* „prost, imbecil”, mgh. *bálvány* „volum”.
Miklosich crede că acest radical nu este slav propriu-zis, ci ar proveni din tătară, iar Berneker (41) îl derivă din pers. *pahlawan* „erou”, deoarece s-ar explica prin obiceiul perşilor de a ridica statui unor persoane ilustre. După Vasmer (I, 46) rus. *balbec* „prost” provine din kirg. *bilbes*. Desigur că forma rusă nu are aceeaşi origine cu cele sud-slave. În engleza modernă există forma *boulder* „bolovan”, de la un mai vechi *bolderston* considerat de origine scandinavă (cf. Barnhart); cf. v.isl. *bulr*, *bolr* „trunchi, corp”, sued. *buller-sten* „bolovan”. Formele din limbile germanice par să aibă aceeaşi origine cu rom. **bolovan** (*bulvan*), dintr-un radical comun **bol-*, **bol-v*.
De altfel, o formă mult mai apropiată de rom. **bolovan** este fr. *peulvane* „piatră mare, bolovan, menhir”, formă care seamănă mult mai mult cu rom. **bolovan** şi care nu poate fi de origine slavă sau asiatică. Provine din fondul pre-latin.
Der: *a bolovăni*, *bolovăniş*, *bolovănos*.

bolşevic – adept al comunismului rusesc de tip bolşevic.
Rus. *bolševik* (Cioranescu, 1001) din rus. *bolьšoi* „mare”.
Der: *bolşevism*.

boltă (ar. *voltă*) – 1. partea superioară a unei construcții în formă de semicerc; 2. prăvălie.
It. *volta* > scr., bg. *bolta* (Miklosich, *Fremdw*., 78; Densusianu, *Rom*., 33, 275; Berneker, 70; Gáldi, *Dict*.,110); cf. mgh. *bolt* „boltă”.
Der: *a bolti*.

bombă – 1. proiectil exploziv; 2. cârciumă.
It. *bomba* (Cioranescu, 1005) din lat.med. *bombus* „sunet puternic, bubuitură” < *βόμβος* „id” (v. **bubui**).
Forma *bombardă* provine din it. *bombarda* sau fr. *bombarde*, provenind de la acelaşi radical.
Der: *a bombarda*, *bombardament*, bombardier.

bombastic – emfatic, pretențios.
N.g.s. *Bombast* „umflătură” (Cioranescu, 1006).

bombăni – a vorbi singur, încet şi nedesluşit.
A fost asociat cu un radicalul de natură onomatopeică *bomb-* (cf. Cioranescu, 1003) cu echivalente în mai multe limbi IE; cf. lat. *bombus* „bâzâit,zumzet”, v.sl. *bobnoti* „a bate toba”, lituan. *bambeti* „murmura, a bombăni”, alb. *bumbulit* „a tuna (III, sg.)”.
Un rad. PIE ***bamb-*** „sunet sau zgomot înfundat” a fost refăcut de Walde-Pokorny (93). Verbul rom. a **bombăni** provine de la acest radical sufixat cu *-ăni*. Forma lituaniană este cea mai apropiată de română. Provine din fondul pre-latin.
Der: *bombăneală*, *bombănit*.

bomboạnă – produs de cofetărie de diferite forme.
Fr. *bonbon* (Cioranescu, 1007) din fr. bon „bun” reduplicat.
Der: *bombonieră*.

bon – bilet pe baza căruia se livrează un bun sau o marfă.
Fr. *bon* (Cioranescu, 1009).

bọnă – servitoare, fată în casă.
Fr. *bonne* (Cioranescu, 1010) din fr. *bonne* „bună”.

boncăị (var. *boncălui*, *boncăni*) – a mugi, a scoate răgete.
V.sl. **bąkati*, *bąkaliti* (Cioranescu, 1011); cf. sb., slov. *bukati*, ceh. *boukati*. Cioranescu porneşte de la un radical slav neatestat şi îşi bazează aserțiunea pe faptul că astfel de forme există în unele limbi slave de sud şi vest.
Rom. **boncăi** provine din PIE ***b**(**e**)**u**-, **bh**(**e**)**u**- „imită sunete înfundate” (*IEW*, 97), printr-un rad. ***bak**-, ***bok**-, plus suf. *-ăi*, *-ăni*, *-ălui*; cf. skt. *buk-kara-h* „urletul leului”, *bukkati* „a lătra”, v.sl. *bučati* „a zornăi, a urla”. Nazala *n* este de natură epentetică şi apare doar în forma din limba română, poate prin contaminare cu precedentul. Din fondul pre-latin.

bondạr (var. *bombar*) – 1. insectă asemănătoare cu albina care scoate un zgomot specific, nume generic dat oricărei insecte mari care bâzâie; 2. bărzăun.
Considerat o formație expresivă de la un rad. *bomb*- (Cioranescu, 1003) sau cu etimologie necunoscută (cf. *DEX*), acest cuvânt trebuie asociat, în schimb, cu rad. PIE ***bamb**- „sunet sau zgomot înfundat” (*IEW*, 92); cf. lat. *bombus* „zumzăit, bâzâit”, ngr. *μπομπος*, tocmai datorită zgomotului specific pe care îl face în timpul zborului, zgomot cu care este de altfel asociat numele acestei insecte. Provine de la un radical mai vechi **bomb*- cu sensul de „bâzâit, zumzăit” (cf. lat. *bombus*), sufixat cu suf. *-ar*, deci *bombar*, cu acelaşi sens. De la forma *bombar*, existentă şi azi, dar mai rar folosită, provine **bondar** care este mult mai frecventă, formă care prezintă trecerea celui de-al doilea *b* în *d*, prin procesul de disimilare (v. **bombăni**). Din fondul pre-latin.

bondọc – persoană mică şi îndesată.
Tc. *bunduk* „rotund, rotofei” (Cihac, II, 470; Cioranescu, 1012).
Rom. **bondoc** trebuie asociat cu **bont** şi **butuc**, ambele pornind de la un rad. **bot*- cu sens de „obiect cu formă rotunjită” care la rândul său provine de la PIE ***bed**- „a se umfla” (*IEW*, 96) la care trebuie adăugate variante ca ***bued**-, **buet**-, ținând cont de diferitele forme derivate din limbile IE; cf. eng. *butt* „parte terminală rotundă”, v.eng. *buttuc* „capăt de ceva”, v.isl. *buttr* „surt”, v.isl. *butr* „butuc” etc. (v. **bont**, **bot**, **butuc**). Din fondul pre-latin.

bonẹtă – căciuliță, tichie.
Fr. *bonnet* (Cioranescu, 1014) din v.fr. *bonet* de la un radical gmc. **bund*-, **bind*- „a lega”.

bonọm – blând, blajin.
Fr. *bonhomme* (Cioranescu, 1016) formă compusă din fr. *bon* şi *homme*.
Der. *bonomie*.

bont – 1. fără vârf; 2. scurt şi gros.
Exprimă noțiunea de „rotund, umflat”, ca şi precedentul, la fel cu it. *bozza* „umflătură, cocoaşă” şi fr. *bosse* „cocoaşă”, sp. *bozo* cu care se înrudeşte pe fond IE, dar nu au un echivalent în latină.
Forma *botum*, atestată la Du Cange (cf. Cioranescu, 1053) este, fără îndoială, o formă izolată pe care nu o putem considera de origine latină, ci un împrumut în latina medievală, cu o singură atestare documentară. Dauzat (98) consideră că fr. *bosse* ar proveni de la o formă neatestată a dial. frank. **botja*, ceea ce este, desigur, o simplă speculație. De Mauro-Mancini consideră it. *bozza* cu etimologie incertă. Formele neolatine trebuie asociate cu v.ir. *bot* „coadă, penis”.
Provine din PIE ***bed**- „a se umfla” (*IEW*, 96) la care trebuie adăugată o formă cu vocală rotunjită ***beud**-, **beut**- care în cazul acestei forme româneşti are un *n* epentetic. Trebuie pus în legătură cu rom. **bot**, **boț** (cf. **bondoc**, **bot**, **boț**). Din fondul pre-latin.

borangịc (ar. *birungică*) – 1. fir depănat de pe gogoşile viermilor de mătase; 2. țesătură din acest fir.

Tc. *bürüncük* „pânză foarte fină” (Roesler, 590; Şăineanu, II, 38; Cioranescu, 1019).

borcan – vas cilindric, de sticlă, fără toartă larg la gură.
Mgh. *borkancsó* (din *bor* „vin” şi *kancso* „vas”) (Cihac, II, 484). După Capidan (*Raporturile*, 221), bg. *burkan* provine din română.
Ipoteza lui Cihac nu este deloc verosimilă. O formă similară este ir. *proca* „borcan”. Nu putem şti, totuşi, dacă există o legătură între rom. **borcan** şi ir. *proca*.
Rom. **borcan** provine de la un radical mai vechi **beuk*, **beurk***,** similar cu **bosio-* (cf. **boş**, **bojog**).
Radicalul din care provine rom. **borcan** este de origine pre-latină, deşi forma ca atare a putut să apară mai târziu ca derivat al unui radical destul de răspândit în limba română.
Der. *a borcăna*, *borcănat*, *borcănel* etc.

borceag – 1. numele a două plante din familia leguminoaselor; 2. amestec de leguminoase şi cereale cultivate pentru nutreț; 3. semănătură de borceag.
Tc. *burčak* (Cioranescu, 1022); cf. bg. *borčeak*.

bord – marginea unei ambarcații.
Fr. *bord* (Cioranescu, 1025) din eng. *board* „scândură, bord”, cuvânt de origine germanică.
Der: *bordură*, *a deborda* etc.

bordei (var. *burdei*) – locuință rudimentară jumătate săpată în pământ şi acoperită cu pământ, paie sau stuf.
S-au făcut tot felul de speculații referitoare la originea acestui cuvânt. A fost asociat cu fr. *bordel*, sp. *borda* (*REW*, 1216), asociație total lipsită de temei. Pornind de la aceeaşi ipoteză greşită, Gamillscheg (*Rom. Germ*., II, 263) şi Scriban (*Arhiva*, 39, 93) au încercat să-l asocieze cu un gmc. **bord* „scândură”.
Rom. **bordei** provine de la acelaşi radical ca şi rom. **bortă**, cu sensul original de „gaură, cavitate”. Se ştie, de altfel, că bordeiul era construit în pământ şi doar partea de sus, acoperişul se afla deasupra nivelului solului. După Capidan (*Raporturile*, 220) şi Candrea (*Elemente*, 402) ucr. *bordej*, scr. *bordely*, bg. *burdei*, *bordei*, mgh. *bordej*, *bordely* provin din română. Ținând cont de formele maghiară şi cea sârbo-croată terminate în *-ly*, rom. **bordei** provine de la un mai vechi **bordeliu*.
Dintr-un radical ***beurt-***, ***beurd-***, la rândul său din PIE ***bher-*** „a tăia cu un obiect ascuțit, a reteza” (*IEW*, 133); cf. lat. *foro* „a găuri, a fora”, v.isl. *bora* „gaură”, v.isl. *berja* „a lovi, a bate”, m.ir. *bern*, *berna* „crăpătură”, alb. *brimë* „gaură”, n.g.s. *bohren* „a găuri”, eng. *bore* „a găuri”.
Pe de altă parte, rom. **bordei** împreună cu **bortă** au echivalente apropiate în limbile afro-asiatice din rad. AA ***but-*** „bordei” (Orel, 1995, 348); cf. berb. **but* „bordei în pământ”, v.chad. **but-* „bordei”. Orel spune că acest radical ar putea fi înrudit cu AA **bayit* „casă” (Orel, 1995, 253); cf. ebr. *bet* „casă”. Din fondul pre-latin (v. **bortă**).

borderou – listă, factură.
Fr. *bordereau* (Cioranescu, 1027) dintr-un radical gmc. **bord-* „margine”.

boreasă – femeie, nevastă.
Se consideră că forma *boiereasă* a apărut prin asociere cu **boier** (cf. *DEX*). Pe de altă parte, Poghirc (*ILR*, 2, 337) îl asociază cu alb. *bareshë* (fem. de la *bari* „cioban”) acelaşi cu alb. *berr* „oaie, vită mică” (cf. Hasdeu, *Etym*., 3234). Alb. *bajoreshë* „idem” este o formă paralelă cu rom. *boiereasă*, ambele par să fie contaminări cu forma pentru **boier**. În română **boreasă** nu are sens de ciobăniță, de aceea asocierea cu forma albaneză, deşi verosimilă într-o anumită măsură, nu este sigură. În sanskrită există o formă similară; cf. skr. *bharu* „domn, stăpân, soț” de la un PIE ***bheur-***, ***bhor-*** „bărbat, soț, stăpân”. Astfel, rom. **boreasă** a avut inițial sensul de „stăpâna casei” care ulterior a ajuns să însemne „nevastă” (v. **boier**). Provine din fondul prelatin.

borhot – resturile rămase în urma distilării alcoolului din fructe sau cereale fermentate.
Cihac (II, 23) îl asociază, în mod corect, cu **bragă**. După Scriban, provine din mgh. *bor* „vin”, ipoteză incceptabilă atât din punct de vedere fonetic cât şi semantic. Cioranescu (1029) crede că este vorba de o creație spontană, dar mai departe, în mod eronat, îl

asociază cu rom. **burduf** care are o cu totul altă origine.

Rom. **borhot** are, în mod evident, o origine comună cu **bragă**, provenind PIE ***bheru-**, **bhreu-** „a fierbe, a fermenta” (*IEW*, 143), cu prelungire în velară, deci de la un rad. ***bher-g(h)**, **bhre-g(h)**. Forme similare pentru **bragă** există în mai multe limbi slave, dar rom. **borhot** nu are echivalent în nici una dintre ele (v. **bragă**). Ambele forme provin de la acest radical PIE, însă adevărata filieră este greu de stabilit. Provine probabil din fondul pre-latin.

borî – a vomita.

Lat. ****abhorire*** < *abhorescere* „a urî” (*REW*, 23; Cioranescu, 1030). Panromanic.

Formele neolatine au sensul din latină. Cioranescu încearcă să explice semantismul prin confuzia dintre ideea de *a voma* şi aceea de *a dispreţui ceva*, dar rămâne o încercare neîntemeiată. Este o formaţie expresivă.

Der: *borâtură*, *boralã*.

boroacă – umflătură, tumoare.

Lat. *verruca* „umflătură” (Densusianu, *GS*, VII, 175; Cioranescu, 1033).

Cuvântul este rar întâlnit. Derivarea din latină nu este posibilă deşi cele două forme sânt cognaţi. Ambele forme provin din PIE ***uer-** „ridicătură pe pământ sau pe piele” (*IEW*, 1151). Walde-Pokorny derivă lat. *verruca* de la acest radical (v. **sfârc**, **vârcă**).

boroană – grapă (Mold.).

Cf. mgh. *borona*, ucr., rus. *borona* (Cihac, II, 26; Cioranescu, 1034); cf. alb. *branë*, bg., scr. *brana*. Cihac consideră, în mod eronat, că aceste forme provin din v.sl. *branŭ* „luptă”, pe care îl asociază cu rom. *a brăni* „a defăima” şi *branişte* „pădure rară cu arbori bătrâni în care este oprit tăiatul lemnelor”. Trebuie arătat că forma alb. *branë* este anterioară formei est-slave *borona*, ceea ce indică o formă anterioară **brana*, preluată de slavi şi unguri, formă care a suferit transformările fonetice specifice acestor limbi. În plus, în albaneză există şi forma vb. *branis* „a grăpa”. Vasmer (I, 109) asociază formele slave cu let. *berzd* „a curăţa”, gr. *φαρόω* „a ara”, lat. *forare* „a sfredeli, a găuri”, v.g.s. *boron* „a găuri”, v.pr. *bern* „grapă, boroană”. Forma veche prusacă indică un radical comun **bern-a* „grapă”, la rândul său din PIE ***bher-** „a tăia cu un obiect ascuţit, a reteza” (*IEW*, 133); cf. m.ir. *bern*, *berna* „crăpătură”, alb. *brimë* „gaură” etc.

Vasmer respinge ipoteza lui G. Meyer (*Alb. Wb*., 44) care susţine că formele slave ar proveni din vechea prusacă, deşi formele slave provin dintr-un radical traco-illiric similar. Forma regională din româna modernă este un împrumut din ucraineană, folosită în Moldova.

borş – 1. zeamă acră obţinută din tărâţe fermentate, 2 ciorbă acrită cu borş.

Ucr., rus. *boršt* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16; Cioranescu, 1036).

Termenul este un împrumut destul de recent în limbile slave de est. Forma provine din PIE ***bheru-**, **bhreu-** „a fierbe, a fermenta” (*IEW*, 143). Are aceeaşi origine cu **borhot** şi **bragă** (v. **borhot**, **bragă**).

bortă – gaură, scobitură, groapă.

N.g.s. *Borte* „cosiţă” (Borcea, 179; Gáldi, *Dict.*, 191). Ipoteza lui Borcea este absolut inacceptabilă din punct de vedere semantic. Rom. **bortă** provine de la acelaşi radical ca şi **bordei**, ambele cu sens de „gaură, cavitate”. Nu trebuie totuşi asociat cu forme ca **burtă**, **burduf** etc. care, în ciuda asemănării, au altă origine; cf. lat. *bursa*, alb. *burdhë* „sac de piele”. Din română provine ucr. *bort*(*a*) (cf. Candrea, *Elemente*, 404) (v. **bordei**, **burtucă**).

PIE ***bher-** „a tăia cu un obiect ascuţit, a reteza, a găuri” (*IEW*, 133); cf. lat. *foro* „a găuri, a fora”, v.isl. *bora* „gaură”, m.ir. *bern*, *berna* „crăpătură”, arm. *beren* „gură”, lituan. *burna* „gură”, alb. *brimë* „gaură”, n.g.s. *bohren* „a găuri”, eng. *bore* „a găuri”. Origine traco-dacă.

Der: *a borteli* „a găuri”, *bortos* „săpat, găurit”.

borţ – burtă, pântece (mai ales la femeile gravide).

Dintr-o contaminare a rad. *burd-* contaminat cu *bute* (Densusianu, *DS*, 1, 350). Giuglea (*Dacor*., 4, 1554) îl pune în legătură cu **burtă** şi cu gr. *βαρύτης*.

Diculescu (177), urmat de Gamillcheg, se gândeşte la un gepid. ******baurthei* (cf. n.g.s. *Burde* „povară, greutate"), în timp ce Meyer ((27) îl pune în legătură cu alb. *bark* de la rad. PIE ***bher-** „a duce". Pentru Cioranescu (1037) este o creaţie expresivă, dar remarcă, în mod corect, că nu poate fi separat de rom. **burtă** şi alb. *bark* „1. burtă; 2. parte, formă arcuită". Nimeni însă nu aminteşte alb. *barsë* „gestantă (despre animale)", apropiat de rom. *borţoasă*.
Poghirc (*ILR*, 329) consideră rom. **burtă** de origine dacă din PIE ***bher-**, ***bhor-** „a duce" (*IEW*, 128), opinie care îl apropie de Gamillscheg, în sensul germanice, au aceeaşi origine. După el, de la acest radical provin şi rom. **borţ**, **burduf**, **a îmburda**. Origine traco-dacă (v. **burduf**, **burtă**).
Der. *borţos*, *borţoasă*, *a îmborţoşa*.

boschẹt – grup de arbuşti.
Fr. *bosquet* < v.fr. *bosquet* (Cioranescu, 1043); cf. it. *boschetto*.
Termenul provine de la un radical gmc. ******bosk-* „arbust, tufiş"; cf. v.scand. *buskr* „arbust, tufiş", n.g.s. *Busch* „id", eng. *bush* „id" (v.**buchet**).
Der: *boschetar*.

boscorodị (var. *bozgorodi*) – a bombăni, a bodogăni, a vorbi ininteligibil.
Mgh. *boszorkanyos* „a face farmece" (Drăganu, *Dacor*., 5, 322; Scriban). Din română provine ucr. *božkoroditi* (Cioranescu, 1045), dar după Bogrea (*Dacor*., 9, 795) forma ucraineană ar fi etimonul rom. **boscorodi**.
Rom. **boscorodi** trebuie asociat cu **bazaconie**, a cărui etimologie a fost discutată mai sus. Boisacq (116), urmând pe Kretschmer (*Einl*., 248) şi pe Walde (II, 09) consideră că forma greacă estede origine tracă. Boisacq (116) apropie, de asemenea, gr. *βασκαίνω* „a face farmece, a vrăji (I, sg.)" de la lat. *fascinum* „incanataţie, deochi", ambii fiind termeni legaţi de magie. Boisacq afirmă că greaca l-a împrumutat din tracă dintr-un rad. ******bhəsko-*, radical care corespunde rom. **bosco-rodi**. După Vendryes (B89) v.ir. *bricht* „incantaţie, formulă magică" provine de la un PIE ***bhregh-**, **bhrogh-** (Vendryes, B89) pe care-l asociază forma irlandeză cu v.isl. *bragr* „talent, poetic", *Bragi* „zeul poeziei" (v. **bazaconie**). Provine fondul pre-latin.
Der: *bozgor* „ungur" (*peior*.) cu sensul iniţial de „persoană care vorbeşte ininteligibil", *boscoroadă*, *boscorodeală*.

bostạn (ar. *bostane*, mgl. *bustan*) – 1. dovleac, pepene verde; 2. (*fig*.) cap.
Tc. *bostan* „grădină de legume, bostănărie" (Roesler, 590; Şăineanu, II, 59).
Der: *bostănar*, *bostănărie*.

bosumflạ (var. *busumfla*, *buzumfla*) – a se îmbufna.
Este un derivat al vb. a **umfla** a cărui formă iniţială trebuie să fi fost *buzumfla* compus din **buză** şi **umfla** care trebuie corelat cu expresia „a rămâne cu buzele umflate" (v. **buză**, **umfla**).
Cioranescu (1063) consideră că ar fi existat o formă compusă romanică din ******botum* şi *inflare*. ******Botum* nu este atestat în latină, precum nu există în nici o altă limbă neolatină similară. Forma catalană *botinflat* (*botunflat*) invocată de Cioranescu, nu înseamnă *bosumflat*, ci doar „umflat peste măsură" şi trebuie să fie un derivat al limbii catalane care nu trebuie asociat cu forma românească.
Der: *bosumflare*, *bosumflat*.

boş (pl. *boaşe*, ar. *boaşă*, mgl, istr. *boş*) – testicul.
Diez (*Gramm*.) propune ca etimon lat. *byrsa* „pungă", dificil din punct de vedere semantic şi imposibil din punct de vedere fonologic. Puşcariu (210) propune varianta ******byrsea* care este de asemenea nesatisfăcătoare. Provine de la un radical ******bosio-* „umflat, rotund", la rândul său din PIE ***bed-** „a se umfla" (*IEW*, 96) la care trebuie adăugate formele cu vocală rotunjită ***beud-**, ***beut-**, precum şi sensul de rotund; cf. lat. *bassum* „gros, mare", n.g.s (dial. elv.) *patte* „sân", n.g.s. *Batze* „bulgăre, umflătură" (cf. *bot*, *boţ*). Noţiunea de „umflat, rotund" reiese şi din forme precum *boşar* „pepene galben". Din fondul pre-latin.
Der: *boşorog*, *boşorogi*, *boşorogeală*.

bot – 1. partea anterioară a capului unor mamifere cuprinzând gura şi nasul; 2. parte rotunjită, parte anterioară (în expresii ca „botul pantofului").

De la un radical de natură expresivă (Puşcariu, *Dacor*., 7, 475), întâlnit în spaniolă (Corominas), dar şi în slave (Berneker, 77). Existența acestui radical şi în alte limbi IE ne determină să admitem un rad. PIE ***bot-** „umflat, rotund”.

Lat. *botum* (Cioranescu, 1053), atestat de *Du Cange* este definit drept „*lignum quodvis fractum, vel usu detritum*” (cf. Cioranescu). După Cioranescu un lat. *botium* ar sta la baza it. *bozza* „umflătură, cocoaşă” şi a fr. *bosse* „cocoaşă”. Rom. **bot** nu poate proveni din lat. *botum*, atestat în inscripția menționată de *Du Cange* care trebuie să fie un împrumut în latina medievală, neatestat în textele latine. Această variantă nu poate fi acceptată (v. **boş**, **boț**).

Aceste forme provin din PIE ***bed-** „a se umfla” (*IEW*, 96) cu variante în ***beud-**, **beut-**, la care se poate adăuga sensul de „rotund”, cu corespondente în alte limbi IE; cf. lat. *bassum* „gros, mare”, v.ir. *bot* „coadă, penis”, eng. *butt* „parte terminală rotundă”, v.isl. *buttr* „scurt” etc. Din fondul pre-latin.

boță[1] – vas de lemn pentru apă.

V.sl. *bŭtarŭ* „vatră” (Miklosich, *Lexicon*, 49). Ipoteza nu poate fi acceptată datorită semantismului. După Cioranescu (1054), care se bazează pe existența unor forme ca it. *bote*, sp. *bota,* este de proveniență latină intrat prin filieră orientală.

Nu poate fi separat de **bute** şi **butoi** cu corespondente în multe limbi IE. Este de origine autohtonă aşa cum arată şi formele alb. *bote* „urcior” şi bg. *bota* „vas de lemn”.

Din PIE ***pēd-**, **pod-** „a prinde, vas” (*IEW*, 790), sau mai potrivit este PIE ***bhidh-** „oală, găleată, vas” (*IEW*, 153) (v. **bute**, **butoi**). Din fondul pre-latin.

boță[2] – bâtă, băț, par.

Mgh. *bot* < v. sl. *bŭtŭ* (*DAR*; Cioranescu,1056).

În mod evident, nu poate fi separat de rom. **bâtă** şi **băț**, în realitate fiind doar o variantă a rom. **bâtă**. Forma maghiară provine din română (v. **bate**, **bâtă**, **băț**).

boță[3] (mgl. *bută* „prost”) – prost.

Mgh. *bötö* < *betű* „literă” (Bogrea, *Dacor*., 3, 728; Cioranescu, 1055).

Ipoteza emisă de Bogrea este nefondată din motive semantice. Pe de altă parte, forma megleno-română exclude un împrumut din maghiară. Radicalul apare cu acelaşi sens nu numai în megleno-română, dar şi în it. *boto* „prost”, precum şi în alb. *budalë*. De Mauro-Mancini (2649) consideră it. *boto* cu origine incertă. Provine din fondul pre-latin.

botezą (ar. *batiz*, mgl. *pătedz*, istr. *botez*) – ritual creştin de primire a cuiva în rândurile creştinilor care constă în cufundarea acestuia în apă.

Lat. *baptizare* „a boteza” (Puşcariu, 212; Candrea-Densusianu, 168; *REW*, 939; Cioranescu, 1057) din gr. *βαπτιζείν* „a scufunda” < gr. *βάπτειν* „a îmbăia”.

Trecerea grupului lat. *pt* la *t*, este greu de explicat în română. Cu toate acestea, fenomenul a fost explicat de unii lingvişti (Rosetti-Graur, *BL*, 3, 72) prin disimilarea celor două bi-labiale, în timp ce Candrea (*Eléments*, 9) şi Puşcariu (*Lat. ti*, 9) cred că este vorba de un împrumut târziu din it. *batteggiare*. Ipoteza lui Candrea nu este validă, pe când cea a lui Graur şi Rosetti rămâne singura posibilă. Origine latină.

Der: *botejune*, *botez*, *botezător*, *botezătoare*, *nebotezat* „1. păgân, evreu; 2. curat, neamestecat cu apă”, *Bobotează*.

boțfor – cizmă.

Rus. *botforty* < fr. *bottes fortes* (Bogrea, *Dacor*., I, 292; Cioranescu, 1058).

boțină – gheată.

Fr. *bottine* (Cioranescu, 1059).

boț – cocoloş.

Mgh. *bocs* „chiftea, pârjoală” (Cihac, II, 485); cf. bg. *buca* „cocoloş, cocoaşă, minge”, it. *bozza* „umflătură, cocoaşă”, fr. *bosse* „cocoaşă”.

De Mauro-Mancini (266) consideră it. *bozza* cu origine incertă. Este cert că este vorba de un rad. **bot-io* „ceva umflat, rotund” care la rândul său trebuie asociat cu PIE *bed- „a se umfla” (*IEW*, 96). Rom. boț este apropiat ca formă şi sens de boş, dar şi de lat. *bassium* „gros, mare” < **bad-to* (cf. Walde, I, 98), v.ir. *blog*, *blod* „bucată”, eng. *butt* „parte terminală rotundă”, v.eng. *buttuc* „capăt de ceva”, v.isl. *buttr* „scurt”, *butr* „butuc”, n.g.s. *Batzen*

„bulgăre, cocoloş”. În acest caz, mgh. *bocs* pare să provină din română (v. bot, bont). Origine traco-dacă. Der. *a boți*, *boțitură.*

bọu (ar., mgl. *bou*, istr. *bowu*) – 1. taur castrat folosit ca animal de tracțiune (*Bos taurus*); 2 bour; 3. (*fig*.) prost, tont.
Lat. **bovum* < *bovem* (Puşcariu, 213; Candrea-Densusianu, 168; Cioranescu, 1061). Panromanic.
PIE ***gŭou-s** „vacă, bou” (*IEW*, 482); cf. skt. *gauh*, av. *gauš*, arm. *kov*, let. *guovs*, v.sl. *govedo*, toh. A *ko*, n.g.s. *Kuh*, eng. *cow*, lat. *bos*, umbr. *bum*, cymr. *buwch*, corn. *buch*, bret. *buch*.
Trebuie arătat că alb. *ka* provine tot de la acest radical fără să manifeste trecerea PIE ***gŭ** la *b*, fenomen specific limbii traco-dace şi limbii illire (cf.top. illir. *Bou-dorgis*). Astfel, este cert că albaneza nu este urmaşa limbii illire propriu-zise, ci a dialectului epirot, dialect cu caracteristici aparte încă din antichitate. În plus, este, de asemenea, evident că latina şi greaca au împrumutat acest termen din tracă sau osco-umbrică.
Pe de altă parte, acest radical PIE are echivalente în limbile hamito-semitice, forme care provin de la un rad. AA *gaw „taur, bivol” (Orel, 905); cf. egipt. *gw* „taur”, e.chad. **gVwVy*- „taur”. Aceste forme hamito-semitice sânt probabil de origine IE din moment ce bourul sălbatic a trăit în pădurile emisferei nordice, fiind prezent până destul de târziu în Europa. Trebuie ținut cont că anumiți radicali comuni între limbile IE şi cele AA se datorează împrumutrilor reciproce, iar numai o parte provine din fondul nostratic comun al celor două mari familii de limbi.
Cum am mai arătat (cf. Vinereanu, 123), labio-velarele PIE au dat labiale simple numai în traco-dacă, osco-umbrică, celticele continentale şi unele dialecte greceşti, devenind velare simple în celelate limbi IE, aşa cum reiese şi din exemplele de mai sus. În acest caz, este cât se poate de evident că lat. *bos* este un împrumut dintr-o altă limbă italică, mai precis din oscă sau umbrică, deoarece latina nu a trecut niciodată labio-velarele PIE la labiale simple. Radicalul *bou*- este atestat la Dioscoride sub forma *βου-δαθλα*, denumirea dacică a unei plante, precum şi illyr. *Bou-dorgis* tradus prin „turnul boilor” (cf. Chantraine, 1147), dar trebuie tradus probabil prin „târgul boilor” (v. **târg**, **turn**). Prin urmare, radicalul a fost prezent şi în traco-dacă.
Der: *bouț*, *bouar*, *boulean*, *bouleț*.

bọur (var. *buăr*, *buor*) – 1. taur sălbatic care trăia odinioară în pădurile Europei Centrale, inclusiv pe teritoriul României; 2. bou (Mold.); 3. stema Moldovei (*Bos primigenius*).
Lat. *bubalus* „bivol” (Tiktin, *ZRPh*, 12, 221; Puşcariu, 214; Candrea-Densusianu, 172; Philippide, II, 635; *REW*, 135; Cioranescu, 1062).
Forma latină provine din gr. *βουβαλος*. Forme mai apropiate de rom. **bour** sânt lituan. *buolas* „bou, taur” şi alb. *bual* „bivol, bour”. Judecând după aceste două forme trebuie să considerăm o formă traco-dacă **boulu* care a dat în româneşte **bour** şi care provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **bou** (v. **bou**). Din fondul pre-latin.
Der: *bourean*, *bourel*, *bouresc*.

box – competiție sportivă între doi adversari care se luptă pe ring.
Eng. *box*, prin intermediul fr. *boxe* (Cioranescu, 1064).
Eng.med. *box* „lovitură”, respectiv *boxen* „a bate” sânt de origine incertă în limba engleză.
Der: *a boxa*, *boxer*.

boz (ar. *boz*) – plantă erbacee cu miros neplăcut cu flori albe şi fructe negre (*Sambucus ebulus*).
Cf. bg. *băzie*, rus. *boz* (Meyer, *Neugr. St.,* II, 19; Cioranescu, 1066).
Este atestat în toate limbile slave. Forma există şi în alte limbi din zonă; cf. alb. *vuzë*, ngr. *βουζιον*, mgh. *bodza* „boz”. Vasmer (I, 100) asociază această formă cu v.sl. *bŭk* „fag”, făcând trimitere la kurd. *buz*. În realitate, v.sl. *bŭk* este de origine germanică, deoarece slavii au pierdut termenul pentru fag, în perioada cât au trăit în patria lor de origine, pe cursul superior al Niprului, regiune unde nu creşte fagul. Într-adevăr, dacă slavii ar fi păstrat această formă, aceasta ar fi fost **buz*, dar este greu de admis ca acest

termen să fi ajuns să definească bozul. Pare să aibă o origine traco-illirică.
Der: *bozie*.

brabęte (var. *barabete*, *b*(*ă*)*răbeț*, *vrabete*, *hrăbeț*, *hrăbete* etc., ar. *harabeu*) – vrabie.
Provine de la acelaşi radical ca şi **vrabie** din PIE ***sper-g**, **sparuo**, **pravo** „vrabie” (*IEW*, 991); cf. umbr. *parfam*, *parfa* „numele unei păsări”, gmc. **sparwan* „vrabie” cu got. *sparwa*, v.eng. *spearwa*, v.g.s. *sparo*, sued. *sparv*, norv., dan. *sparv*, corn. *frau*, bret. *frao* „cioară”, lituan. *zvirblis* „vrabie”, v.prus. *spurglis* „vrabie”, toch. A *sparan*, fin. *varpu* „vrabie”. Multiplele forme din limba română pot fi reduse la un mai vechi **varpeu*, **vrabeu* < **prave*, **parve*. Aceaste ultime forme sânt similare cu umbr. *parfa*(*-m*), dar şi cu ***pravo**, refăcut de *IEW* din care provin (v. **vrabie**).

brące (s.m. pl.) – 1.pantaloni; 2. indispensabili (Bucov.).
Lat. *bracae* „pantaloni” (Candrea-Densusianu, 173, Cioranescu, 1069); cf. alb. *brekë* „pantaloni”.
Există aici câteva probleme majore. În primul rând, se ştie că lat. *bracae* este un împrumut din gallică, fapt cunoscut încă de antici, deoarece romanii nu purtau pantaloni, în al doilea rând, forma nu apare azi decât în Bucovina unde nu au ajuns niciodată romanii. Radicalul apare şi în m.ir. *broc* „pantaloni” şi în v.g.s. *bruoh*, acesta din urmă fiind un împrumut din celtice; cf. ngr. *βρακι*. Toate aceste forme provin de la PIE **bhrag-** „a rupe, a tăia” (Walde, I, 112) (v. **brăcinar**, **a îmbrăca**). Provine din fondul pre-latin.

braconą – a vâna ilegal.
Fr. *braconner* (Cioranescu, 1071)
Der: *braconier*.

brad (ar., mgl. *brad*) arbore din famila coniferelor care creşte în zona muntoasă (*Abies alba*, *Abies pectinata*).
De origine dacică (Miklosich, *Slaw. Elem*. 8, Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1873, 110, Philippide, II, 701). Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1873, 244) îl asociază cu arm. *pardi* „plop”. Cu toate acestea, Cioranescu (1072) nu este convins şi consideră rom. **brad** cu origine necunoscută.
De asemenea, trebuie amintite aici consideraţiile lui Orel (1998), care susţine că rom. **brad** provine de la o formă proto-alb. **brada* care la rândul său provine din v.sl. neatestat **bredŭ* „salcie”, acesta din urmă de la sl. *brodŭ* „vad”, ipoteză imposibil de luat în serios.
PIE ***bhrozdh-** de la ***bhar-**, **bhor-** „ţep, vârf ascuţit” (*IEW*, 110); cf. alb. *bredh* „brad”; cf. *padus* „numele bradului la celţii din Valea Padului” (Pliniu, III, 20).Walde-Pokorny explică alb. *bredh* prin acest rad. PIE, fără să menţioneze însă şi forma românească. Origine traco-illirică.
Der: *brăduleț*, *brăduț*, *brădui*.

brągă – băutură răcoritoare acrişoară, făcută din mei râşnit şi fermentat.
Tc. *braga* „bragă, bere” (Cihac, II, 26); cf. rus. *braga*, *braska*, ucr. *braga*, *braha*, pol. *braga* „bragă”.
Rom. **bragă** este cuvânt de origine indo-europeană, astfel turca l-a preluat dintr-o limbă IE. Treimer (*Mitt. Rum. Ist. Wien*, 1, 316; cf. Vasmer, I, 116) consideră că slavele au împrumutat acest cuvânt din celtice prin intermediul limbii române; cf. ir. *braich* „malţ”, cymr. *brag* „bragă, malţ”, cymr. *braged* „bere amestecată cu mied”, de unde şi lat.med. *bracium*, dar Vasmer respinge această ipoteză, deoarece acest termen ar fi răspândit doar în l.slave de răsărit. Cu toate acestea, Vasmer crede că termenul provine din tc. *braga*, asociindu-l cu čuv. *beraga* „a stoarce”, dar uită că berea nu se obţine prin stoarcere. Termenul este, în mod evident, de origine IE, iar turca l-a împrumutat din română, ca şi limbile slave. Traco-daca l-a împrumtat probabil din celtice, dacii fiind, în mod preponderent, consumatori de vin.
PIE ***bheru-**, **bhreu-** „a fierbe, a fermenta” (*IEW*, 143). Barnhart derivă eng. *brew* „a prepara bere” tot de la acest radical. Prin urmare, cu siguranţă, rom. **bragă** provine din acest radical cu prelungire în velară, de la un IE ***bhreu-g**(**h**). Este, prin urmare, destul de clar că acest radical nu este de origine turcă. În română ar putea fi un împrumut dacic din limbile celtice (v. **borhot, borş**).

brạghină – soi autohton de viță de vie cu struguri cu boabe rare şi roşii care se coc devreme.
Provine probabil din PIE ***bhorgŭo-s** „aspru, neprietenos” (*IEW*, 163); cf. arm. *bark* „aspru, amar, înțepător (despre gust)”, m.ir. *borb* „crud, necopt, fără experiență”, let. *baŕgs* „stringent, tare, aspru”. Numele se datoreşte probabil gustului uşor acrişor şi astringent al acestor struguri. Pare să provină din fondul pre-latin.

brạică – cățea cu părul mare.
N.g.s. *Brack*e (Borcea, 179; Cioranescu,1074), cf. fr. *braque*. După Bogrea (*Dacor*., 2, 413) din vl. *brajo* „frate”. Ipoteza lui Bogrea este cu totul hazardată.

brạmbura – la întâmplare.
Formație expresivă (Iordan, *BF*, 2, 192; 6, 196; Cioranescu, 1075).
O formă similară există şi în sanskrită cu acelaşi sens ca şi în română; cf. skt. *sam-bhram* „a umbla de colo colo, a umbla fără nici o țintă”. Nu este, prin urmare, vorba de o creație expresivă. Din fondul pre-latin.

brạnişte – 1. pădure rară cu arbori bătrâni în care este interzisă tăierea lemnelor; 2. moşie domnească folosită ca păşune şi fâneață; 3. contribuție menită să asigure strânsul fânului pe moşiile domneşti din Moldova.
V.sl. *branište* (Cihac, II, 26; *DAR*; Cioranescu, 1076). Cihac crede că provine din *a brăni* „a defăima”, dar acest lucru nu este posibil.
Această formă nu este atestată în slava veche (cf. Djačenko). Suf. -işte este traco-illiric, frecvent întâlnit în română şi albaneză. Ținând cont de cele trei sensuri ale acestui termen, este cert că este vorba de un termen medieval care la origine a însemnat „teren curățat de tufişuri sau de fân”, noțiune care poate fi asociată cu alb. branis „a grăpa”, let. berzd „a curăța”, gr. φαρόω „a ara”, v.pr. bern „grapă, boroană” (v. **boroană**) de la un rad. IE ***bern-**, ***bren-** „a curăța (terenul), a ara”, la rândul său din PIE ***bher-** „a tăia cu un obiect ascuțit, a reteza” (*IEW*, 133). Origine traco-illirică.

Brạşov – oraş în sud-estul Transilvaniei.
Cihac (II, 490), crede că rom. **Braşov** provine de la mgh. *Brassó*, când, de fapt, este evident că raporturile au fost inversate. Din v.sl. *Braša* după Drăganu (*Dacor*., 7, 236).
La cronicari apare forma *Braşeu* pentru **Braşov**. În acest context trebuie luat în considerare top. *Bârsa***,** *Țara Bârsei*, unde este situat Braşovul. Prin urmare, forma *Braşeu* provine de la un mai vechi **Bârsău* or **Barşeu* (cf. *Bârsa*, **bârsan**).
PIE ***bhereg**'-, **bhreg**'- „a străluci, alb” (*IEW*,129); cf. alb. *bardh* „alb”, ar. *bârsă* „alb murdar”. Ținând cont de sensul din aromână şi albaneză, sensul primar a fost acela de „alb” (v. **bârsan**, **barză**, **breaz**, **barz**).
Der: *braşovean*, *braşovenesc*, *braşoavă*.

brạț (ar. *brață*) – membru superior al corpului uman, partea de la umăr până la încheietura mâinii sau de la umăr până la cot.
Lat. *brachium* „braț” (Puşcariu, 217; *REW*, 1256; Candrea-Densusianu, 179; Cioranescu, 1079). Panromanic.
După o serie de autori, lat. *brachium* provine din gr. *βραχίων* „braț”, formă care pare să fi ajuns în latină prin intermediul limbii osce (cf. Walde, I, 114). Acest radical este prezent şi în alte limbi IE ca celticele şi limba albaneză: cf. cymr. *braich*, corn. *brech* şi în albaneză *bracë* (pron. *brață*) „braț”. Astfel, originea lat. *brachium* este neclară, dar, după cum am văzut, radicalul este destul de răspândit şi în alte limbi IE. Chantraine (193) arată că nu există un termen IE pentru braț. Tot el spune că în greacă avem vreo patru termeni care definesc această parte anatomică. În cea ce priveşte originea gr. *βραχίων*, care definea partea de la umăr la cot, lingvistul francez admite etimologia dată de Pollux (II, 138) care credea că ar fi vorba de forma de comparativ a lui *βραχύς* „scurt”, ipoteză pe care nu o putem admite azi, fiind o etimologie populară. Este de presupus că forma a existat în fondul illiro-traco-italic de unde l-a preluat greaca şi latina.
Aceste forme provin probabil de la un radical PIE similar cu PIE ***bhrugh-no** „ramură, tufiş” (*IEW*, 174); cf. cymr. *brwyn-en* < *brugno* (cf. *IEW*). Lat.med. *branca* „labă, ramură” este considerat de origine celtică (cf. Dauzat, 107; Niermeyer, 138) (v. **brâncă**). Din fondul traco-illiric.
Der: *a îmbrățişa*, *îmbrățişare*.

brav – viteaz, îndrăzneț.
Fr. *brave* (Cioranescu, 1082) din v.fr. *brave* < sp. *bravo* < lat.med. **brabus* < lat. *barbarus*.
Der: *a brava*, *bravură*, *bravo*.

brazdă (ar., mgl. *brazdă*) – 1. fâșie de pământ răsturnată cu plugul, urmă lăsată în pământ după plug; 2. polog; 3. strat, răzor; 4. urmă, dâră, crestătură.
V.sl. *brazda* „brazdă” (Miklosich, *Slaw. Elem*. 15; *Lexicon*, 42; Cihac; Berneker, 75); cf. bg, sb. *brazda*, rus. *borozda*, alb. *brazdë* „brazdă”. Prezent în toate limbile slave. Vasmer (I, 196) asociază formele slave cu skt. *bhṛštiš* „ascuțiș, dinte”, ir. *barr* „vârf, creștet”, v.g.s. *burst* „păr aspru, barbă”, ipoteză neverosimilă deoarece sensul acestor forme este diferit.
Formele pentru **brazdă** menționate mai sus provin din PIE ***bhrezdh-** „margine, mal, făgaș” (*IEW* 109); cf. lituan. *biržis* „brazdă”, *brazdas* „pană de lemn”.
Der: *a brăzda*, *brăzdar*, *brăzdătură*, *brăzdător*.

brăcinar – șiret sau curea cu care se strâng ițarii, pantalonii etc.
Derivat din *brăcire* „cordon, șiret”, la rândul său de la lat. *bracīle* „curea, brăcinar” (Puşcariu, 215; *REW*, 1258; Candrea-Densusianu, 174). Are aceeaşi origine cu **brace** (v. **brace**).

brățară – podoabă în formă de verigă, din metal, purtată de femei la încheietura mâinii sau pe braț.
Lat. *brachiale* „brățară” (Puşcariu, 218; Candrea-Densusianu, 180; Cioranescu, 1080). Este probabil un derivat din **braț** (v. **braț**).

brâglă (var. *bârglă*, *braglă*, *braclă*), megl. *bârdlă*) – parte mobilă a războiului de țesut care susține spata.
Bg. *bŭrdilo* (Cihac, II, 9; Cioranescu, 1099).
Nu am putut identifica etimonul propus de Cihac. Pe de altă parte, este dificil din punct de vedere fonologic. Bg. *bŭrdilo*, dacă există în această limbă, nu este moştenit din proto-slavă, ci, în mod evident, este un împrumut, şi nu are nimic în comun cu v.sl. *brudo* „pantă” (cf. Cihac). În schimb, forma mgh. *brudo* „pieptene de țesut”, împreună cu cea bulgară presupun un rad. stră-rom. **burda*, **burdla*, unde dentala sonoră *d* a trecut la *g*, în limba română, apoi cu metateza lichidei s-a ajuns la forma **brâglă**.

brâncă – antebraț, mână.
Lat. *branca* „labă” (Diez, *Gramm*., I, 30; Puşcariu, 220; *REW*, 1925; Candrea-Densusianu, 182; Cioranescu, 1102); cf. it. *branca* „ghiară, labă”, fr. *branche* „ramură”.
Lat. *branca* nu este atestat în latina clasică. Lat. med. *branca* „labă, ramură” este considerat de origine celtică (cf. Dauzat, 107; Niermeyer, 138). În fapt, rom. **brâncă**, înseamnă *antebraț* dacă este să judecăm după expresii ca: a merge pe *brânci* sau a sta pe *brânci*, dar în anumite cazuri poate însemna şi **mână**. Probabil că este vorba aici de distincția între **mână**, *antebraț* şi **braț**, distincție prezentă în alte limbi (cf. eng. *hand*, *forearm* şi *arm*), limbi în care nu apare niciodată confuzia între **mână** şi **braț**, cum apare în româna modernă.
PIE ***bhrugh-no** „ramură, tufiş” (*IEW*, 174); cf. cymr. *brwyn-en* < *brugno* (cf. *IEW*), v.ir. *bengan* „ramură”. Din fondul pre-latin.
Der: *a îmbrânci*, *îmbrânceală*, *îmbrâncitură*.

brânză (*mgl. brândză*) – produs alimentar obținut prin coagularea laptelui.
S-a discutat mult în jurul etimologiei acestui cuvânt românesc. Cu toate că mulți cercetători sânt de acord că provine din traco-dacă, nu i s-a găsit etimonul potrivit. Rom. **brânză** a fost considerat de origine dacă încă de la Hasdeu încoace. Hasdeu (*Cuvente*, I, 190) îl consideră dacic, dar nu reuşeşte să-i stabilească, în mod corect, originea. În *Col. lui Traian* (1874, 107) dă o formă compusă **bo-ransa*, din care al doilea element este echivalent cu *rânză*. Cioranescu (1106), în mod nejustificat, consideră că provine din lat. *brandeum* „pânză de in (subțire)”, deşi ar fi fost necesar un **brandea* ca să rezulte rom. **brânză**.
Schuchardt face referire la numele oraşului elvețian *Birenz*, ipoteză negată de *REW* (1272), în timp ce Cihac (II, 28) crede într-o origine poloneză. Există şi alte ipoteze care mai de care mai năstruşnice pe care nu le mai amintim aici (cf. Cioranescu). În sfârşit, Giuglea (*Dacor*. 3, 573-81), crede că ar trebui pornit

de la un **brendia* sau **brandia* care ar proveni dintr-un IE **gŭrendh* „a fermenta".
Giuglea este aproape de adevăr, dar forma PIE are o labio-velară care nu este urmată de *a* sau *o* ca să fi dat *b* în traco-dacă, respectiv română, aşa cum ar fi cerut legile fonetice ale limbii traco-dace (cf. Vinereanu, 2002). Termenul este prezent în toate limbile slave, fiind considerat împrumut din limba română. Forma este atestată pentru prima oară la 1370, la Dubrovnik, sub forma *brençe* „brânză românească" (cf. Vasmer, I, 130)
PIE ***bhrendh-** „a se umfla, a se coace" (*IEW*, 167); cf. lituan. *brestu*, *brendau* „a se umfla, a se coace". În acest context trebuie arătat că brânza, spre deosebire de caş, este rezultatul unei fermentări a caşului proaspăt, proces care durează mai multe săptămâni. Din română provin sb. *brenca*, slov., pol. *bryndza*, *brendza*, ceh. *brindza* (cf. Miklosich, *Wanderw.*, 8, 10), ngr. *πρέντζα* (Murnu, *Lehnw*., 38). De asemenea, mgh. *brenza*, *brondza*, săs. *präntş*. Origine traco-dacă.
Der: *brânzar*, *brânzărie*, *brânzoi*, *brânzos*, *brânzoaică*, *brânzet*, *brânzeturi*, *a* (*se*) *brânzi*.

brâu (pl. (înv.) *brâne*, ar. *brân*, *bărnu*, mgl. *bron*, istr. *brăv*) – cingătoare lată de lână, piele, mătase etc.
Miklosich (*Slaw*. *Elem*., 9) şi Philippide (OR, II, 701) îl consideră autohton; cf. alb. *bres*, *brezi*, *mbren* „a încinge". Lat. *brandeum* (Cioranescu, 1110) contaminat cu lat. *pannus* „pânză". Ipoteza lui Cioranescu este lipsită de sens, întrucât din lat. *brandeum* trebuia să dea în româneşte **brânz*, şi nu **brâu**. De menționat că lat. *brandeum* este extrem de rar întâlnit în limba latină, doar în câteva glose (cf. *Thesaurus LL*) şi de aceea este probabil un împrumut târziu în latină. Trebuie pornit de la un radical traco-illiric **brenu*, cu nazală păstrat în pl. *brâne*, dar şi în formele aromână şi megleno-română. La forma *brâu* trebuie adăugat şi rom. *brână* „cărare, potecă pe o coastă povârnită".
Provine probabil din PIE ***bhrū-**, ***bhrēu-** „margine, sprânceană" (*IEW*, 172); cf. lituan. (dial.) *brunės* „sprâncene", v.sl. *bruvino* „bârnă". Origine traco-illirică.
Der: *brână* „friză", *brânar*, *brâier*, *brâneț*, *brânişor*, *a dezbrâna* „a descinge" etc.

bre (ar., mgl. *bre*) – introduce o interpelare.
Tc. *bre* „bre" (Roesler, 590; Şăineanu, II, 60; Cioranescu, 1084); cf. alb., bg. *bre*, ngr. *μβρε*. Provine probabil din fondul balcanic. Origine incertă.

breabăn – diferite specii de *Corydalis*.
V.sl. *brebinŭ* < *brebŭ* „de castor" (Candrea, *GS*, 6, 321; Cioranescu, 1085). Această ipoteză trebuie respinsă din motive semantice. Lat. *verbena* „buruiană, plantă sfântă" (Cihac, II, 29), preluat cu anumite rezerve de Densusianu (*Hlr*, 105), Philippide, (*Principii*, 140) şi Puşcariu (219). Apropierea de lat. *verbena* este cât se poate de plauzibilă, deşi rom. **breabăn** nu pare să provină de aci. Radicalul există şi în limbile baltice; cf. lituan. *virbas*, let. *virbs* „ramură", let. *virbens* „băț, ramură". Înrudirea cu forma latină este evidentă, dar diferența de gen creează dificultăți. Origine incertă, probabil din fondul pre-latin.
Der: *brebenel* (*Corydalis Marchaliana* sau *bulbosa* şi *Galathus nivalis*) „ghiocel".

breaslă – asociație de meşteşugari.
V.sl. *bratistvo* „frăție, corporație" < *bratŭ* „frate" (*DAR*; Cioranescu, 1986).
Der: *breslaş*.

breaz (mgl. *breaz*) – 1. cu pată albă în frunte sau cu botul alb (despre animale); 2. (fig.) ieşit din comun, deosebit.
V.sl. *breza* „mesteacăn" (Miklosich *Slaw. Elemente*, 15; Cihac, II, 28); cf. v.bg. *brez* „pestriț, cu pete albe".
Rom. **breaz** este cognat cu v.sl. *breza*, dar nu provine din acesta din urmă. Ucr. *barza* „oaie cu pieptul alb" provine din română; cf. alb. *barth* „alb". Acest radical are foarte mulți derivați în albaneză. Sensurile din bulgară şi ucraineană sânt identice sau similare cu cel din română. Ucr. *barza* ca şi rom. **barză** indică faptul că metateza lichidei a avut loc destul de târziu în cazul rom. **breaz**, care trebuie să provină de la un mai vechi *barz*, atestat în aromână. Sensul din slavă este doar acela de „alb", ca şi în albaneză şi alte limbi IE. Dacă putem considera rom. **barză** ca fiind de origine traco-dacă, în mod cert, nu ne împiedică nimic să considerăm şi rom. **breaz** ca având aceeaşi

origine, mai ales că, în mod evident, ambele forme provin de la acelaşi radical PIE, iar sensul etimonului slav propus este cu mult diferit. Origine traco-dacă.
PIE ***bheregh-** „alb, a străluci” (*IEW*, 139) (v. **barză**, **Bârsa**, **Braşov**).
Drer: *a breza*, *brezaie*, *brezătură*.

breb – animal rozător înrudit cu castorul care trăia odinioară şi pe teritoriul României (*Castor fiber*).
După Miklosich (*Fremdw*., 77) din v.sl. *bebrŭ*, *bebrĭ* care este împrumutat de slavi din altă limbă. Pe de altă parte, Philippide consideră că slavii l-au preluat de la români. Cihac (II, 28) îl consideră slav. Diez (1, 63) încearcă să-l derive din lat. *fiber* „breb, castor”, încercare hazardată, fără şanse de a fi acceptată, desigur. Amintim, în schimb, că este un radical PIE foarte răspândit în limbile IE, dovadă că acest animal a fost cunoscut încă de la început de indo-europeni, trăind într-o zonă unde a existat castorul.
PIE ***bhebru-** < **bhru** „brun” (*IEW*, 136); cf. skt. *babhru-s* „mangustă”, lat. *fiber* „castor”, ir. *beabhar* „castor”, în limbile germanice provenind de la un proto-gmc. **bebrus*, cu acelaşi sens. Din fondul pre-latin.

brebeneac – sturz (*Turdus musicus)*.
Cioranescu (1089) îl consideră cu origine necunoscută, dar îl pune, totuşi, în legătură cu bg. *burbonie* „cotcodăcit”, sb. *breboriti* „a cotcodăci”. Cele trei forme par să aibă aceeaşi origine, care însă e dificil de identificat. Origine incertă.

brec – 1. trăsură uşoară cu patru roţi; 2. tip de autoturism.
Eng. *break* > fr. *break* (Cioranescu, 1090).

brei (var. *brii*, *brie*) – specie de muşchi (*Mercurialis perennis*).
Gr. *βρύον* > lat. *brionia* (Diculescu, *Elementele*, 474). Cioranescu (1092) îl consideră cu origine necunoscută. Bg. *brei* provine din română (Candrea; Scriban). Origine incertă, probabil pre-latină.

breşă – spărtură, străpungere.
Fr. *brèche* (Cioranescu, 1093) dintr-un radical gmc. **brek-* „a rupe, a sparge”; cf. got *brikan*, n.g.s. *brechen*, eng. *break*.

briceag – cuţitaş de buzunar cu una sau mai multe limbi.
Mgh. *bicsak*, tc. *bičak* (Cioranescu, 1095). Cuman. *bičak* (Kuun, 97; cf. Cioranescu); cf. ţig. *biča* „secure”, bg. *bričak*, pol. *biczak*.
Rom. **briceag** trebuie asociat cu alb. *biçak*, cu acelaşi sens. Dacă ar proveni din limbile uralo-altaice lichida *r* se explică prin influenţa lui *brici*, dar această ipoteză nu este singura posibilă. Varianta *brişcă* a fost pusă în legătură cu mgh. *bicska* (v. **brici**)
PIE ***bhrei-**, **bhri-** „a tăia cu un obiect ascuţit” (*IEW*, 166); cf. trac. *βριλών* „brici” (cf. *IEW*). Cu prelungire în *s*: gallo-rom. *brisare* > v. fr. *briser*, v.sl. *briju*, *briti* „a tăia, a reteza”. Cu prelungire în *g*: **bhrei-g*; cf. lituan. *brežiu* „a zgâria”. Rom. **briceag** ca şi **brici** provin de la acest radical cu prelungire în *k*, de la un rad. **bhrei-k*.
Prin urmare, forma maghiară şi, respectiv, cea turcă ar putea proveni dintr-o limbă IE. Atât maghiara cât şi turca nu acceptă grupuri consonantice în poziţie iniţială, astfel că această problemă se poate rezolva fie prin spargerea grupului consonantic, fie prin adăugarea unei vocale în poziţie iniţială, fie prin elimninarea uneia din consoanele aparţinînd grupului consonantic respectiv (v. **brici**). Forma rom. **brişcă**, indică un rad. **brisk-*, din care ar putea proveni toate trei formele româneşti. De la acelaşi radical provine alb. *brisk* „brici”, precum şi mgh. *bicska*. Dacă formele maghiare şi cea turcă nu sânt împrumuturi a putut avea loc o contaminare între anumite forme autohtone cu cele uralo-altaice, dar acest lucru este mai puţin probabil (v. **brici**, **brişcă**).

brichetă – 1. mic aparat folosit pentru aprins ţigările; 2. aglomerat de carbon.
Fr. *briquet* şi *briquette* (Cioranescu, 1096) dintr-un radical gmc. **brek-* „a rupe, a sparge”.

brici – instrument de bărbierit cu limbă de oţel.
V.sl. *briči* (Miklosich., *Slaw. Elem*., 15, *Lexicon*, 44; Cihac, II, 28, Philippide, II, 701); cf. alb. *brisk* „brici”.
Forma veche slavă invocată ca etimon al rom. **brici** nu este atestată. Forme similare există totuşi în limbile slave; cf. bg., ceh., ucr. *britva*, rus. *britvo*. Forma albaneză este cea mai apropiată de română. Radicalul este atestat în trac. *βριλών* „brici” (cf. *IEW*,

166). Este evident că atât **briceag** (**brişcă**), cât şi **brici** provin de la acelaşi radical, mai exact din PIE ***bhrei-**, **bhri-** „a tăia cu un obiect ascuțit” (*IEW*, 166) (v. **briceag**). Din fondul pre-latin.

brigadă – 1. unitate militară; 2. grup de lucru pe schimburi.
Fr. *brigade* (Cioranescu, 1098) din v.it. *brigata* < lat.med. *brigare* „a lupta, a se război” < *briga* „luptă, conflict”.
Der: *brigadier*.
briliant – 1. strălucitor; 2. bijuterie.
Fr. *brillant* (Cioranescu, 1100) din fr. *briller*, la rândul său din it. *brillare* „a străluci”.

brişcă[1] – briceag, cuțitaş
Are aceeaşi origine cu **briceag** şi respectiv **brici**; cf. alb. *brisk* „brici” (v. **briceag**, **brici**).

brişcă[2] – trăsură uşoară, neacoperită.
Pol. *bryczka*, ceh., rus., bg. *brička* (Cihac, II, 29; Berneker, 93).
Formele slave provin din it. *biroccio*, *baroccio* „trăsură” prin n.g.s. *Birutsche* (cf. Vasmer).

brişă – vânt uşor, boare.
Fr. *brise* (Cioranescu, 1111).
Radicalul este prezent atât în anumite limbi germanice, cât şi în cele neolatine; cf. oland. *bries*, friz. *brîse*, fr. *brise*, it. brezza, sp., port. cat. *brisa*, dar adevărata origine şi cale de transmitere nu sânt elucidate.

broaşcă (ar. *broască* „broască țestoasă”) – animal amfibiu din clasa batracienilor, fără coadă, cu picioarele dinapoi mai lungi (*Rana esculenta*).
Considerat autohton de Miklosich (*Slaw. Elem*., 8) şi Cihac (II, 714). Din gr. *βρόθακος* (Creţu, 309). Lat. **brosca* (Puşcariu, 221; Candrea-Densusianu, 183; *REW*, 1329; Cioranescu, 1114); cf. alb. *breskë* „broască”, it. (dial.) *brosco.*
Înrudirea cu forma grecească este evidentă, dar nu poate proveni din greacă. Pe de altă parte, forma ngr. *μπρόσκα* provine din română.
Formele română şi albaneză provin de la o formă proto-traco-illirică **broska* înrudit îndeaproape cu proto-gmc. **freuska* „broască”; cf. v.sax. *frosc*, v.isl. *froskr*, n.g.s. *Frosch*, eng. *frog* „broască”, sensul fiind identic în toate aceste limbi. Toate aceste forme provin de la PIE ***preu-** „a sări, a țopăi”, cu forma nominală ***preu-sko** (*IEW*, 845-46); cf. skt. *pravate* „a sări, a țopăi”. Radicalul nominal ***preu-sko,** din care provin formele menționate mai sus, are sensul inițial de „cea care sare sau țopăie”, în contrast cu lat. *rana* „broască” care provine de la un mai vechi **racna*, deci „cea care răcneşte”, de la acelaşi radical cu *racco* „a urla, a răcni” (v. **răcni**). Formele greceşti par să provină din traco-dacă. Origine traco-illirică (v. **brotac**).
Der: *broscoi*, *broscan*, *broscuță*, *broscărie*, *broscărime*, broască-țestoasă (*Testudo graeca*, *Testudo ibera* şi *Emys orbicularis*).

broboadă (var. *proboadă*, *pobroadă*, *propoadă*) – basma mare.
Bg. *podbraždam*, perf. *podbradja* „a se îmbrobobi, a-ți pune o broboadă”, *podbradka* „basma” (Weigand, *Jb*., 15, 168; Cioranescu, 1115).
Der: *a îmbrobodi*, *îmbrobodeală*, *dezbrobodi*.

broboană – 1. boabă, picătură; 2. coacăză.
Bg. **brubona* < *brubonka* (Weigand, *Jb*., 15, 168).
Nu putem accepta etimologia propusă de Weigand de la o formă bulgară neatestată. Din forma existentă, ar fi trebuit să avem în românește **bruboancă*. Este mult mai probabil ca bulgara să-l fi preluat din română, pornind de la o formă **brubona* din străromână. Provine dintr-o formă neatestată **bobona*, de la acelaşi radical cu **bob**, respectiv **boboc**, cu infixarea lichdei *r* (v. **bob**, **boboc**).

brod (var. *brudă*) – 1. vad, trecerea unei ape prin vad; 2. pod umblător.
V.sl. *brodŭ* (Cihac, II, 29; Cioranescu, 1120).
Radicalul este foarte răspândit în limbile IE din PIE ***per-** „trece prin, a trece peste” cu forma nominală ***per-tu-**, **por-tu-** „trecere, vad”; cf. lat. *portus*, gall. **ritu-* „vad”, cymr. *rhyd* „vad”, v.scand. *fjorthr*, v. friz. *forda*, n.g.s. *Furt*, eng. *ford*, precum şi top. illiric Nau-portus (cf. *IEW*). Indiferent dacă provine din traco-dacă sau prin filieră slavă, nu poate fi asociat cu

a **brodi** care provine de la alt radical. Pare să provină din fondul traco-dac (v. **Prut**).
Der: *brudar*, *brodnic*, *brudină* „vad, ponton”.

brodi – a nimeri, a potrivi, a ajunge la țintă.
V.sl. **broditi* „a trece un vad” < *brod* „vad” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 15, Cihac, II, 29; Cioranescu, 1122); cf. sb. *broditi* „a trece prin vad”, explicat printr-o formă inițială cu sensul de „a găsi vadul”. Ipoteză extrem de şubredă care nu poate fi acceptată din motive semantice.
PIE ***pret-**, **prot-** „a înțelege” (*IEW*, 845); cf. m.ir. *rathaigid* „a observa”, goth. *fraÞ* „sens, înțeles”, v.sax. *frod*, v.g.s. *fruot* „hotărât, curajos”, lituan. *pruotu* „a înțelege, a observa” (v. **potrivă**, **potrivi**). Provine din fondul pre-latin.
Der: *brodire*, *brodeală*.

bronz – 1. aliaj de cupru şi zinc, în care zincul nu depăşeşete 11%; 2. orice aliaj în care cupru reprezintă o mare cantitate.
Fr. *bronze* (Cioranescu, 1123). Termenul s-a răspândit în limbile europene din italiană, dar adevărata sa origine rămâne necunoscută.

broşă – 1. bijuterie care se poartă prinsă pe îmbrăcăminte.
Fr. *broche* (Cioranescu, 1124).
Der: *a broşa* „a lega filele unei cărți”, *broşură*.

brotac (ar. *broatic*) – animal amfibiu înrudit cu broasca, de culoare verde (*Hyla arborea*).
Lat. **brotacus* < gr. *βροτάκος* (ion. *βάτρακος*) (Puşcariu, *Conv. lit*. 35, 831; Philippide, II, 634, Pascu, I, 221; Candrea-Densusianu, 174; *REW*, 1333; Rosetti, II, 634); cf. alb. *bretk*, *bretër* „broscoi”, calabr. *vratiku*.
Forma grecească este o formă dialectală, în timp ce forma latină nu este atestată; există, în schimb, în albaneză şi în dialectul calabrez. Prin urmare, trebuie să admitem existența unui radical balcanic **brotako-s*, mai exact **brostako-s* derivat din **broska* (v. **broască**) pentru gr. *βροτάκος*.
Boisacq (117) reconstituie pentru gr. *βάτρακος* un IE ***gŭṛdhu**, ipoteză care nu este deloc convingătoare. Forma greacă este împrumut din traco-dacă sau cognat cu rom. **broască** a cărei etimologie am discutat-o mai sus (v. **broască**). Din fondul traco-illiric.
Der: *brotăcel*.

brucă – vătrai.
Autorii *DAR* îl asociază cu it. *brocco* şi fr. *boche*. Pentru Cioranescu, 1126) rămâne cu origine necunoscută. Soluția dată de autorii *DAR* nu rezolvă etimologia rom. **brucă**.
Provine din PIE ***bher-** „a tăia cu un obiect ascuțit, a găuri” (*IEW*, 133) cu prelungire în **k**, prin urmare, de la o formă ***breuk**; cf. lat. *foro* „a găuri, a fora”, v.isl. *bora* „gaură”, v.isl. *berja* „a lovi, a bate”, alb. *brimë* „gaură”, n.g.s. *bohren* „a găuri”, eng. *bore* „a găuri”. Din fondul traco-dac (v. **bortă**, **bordei**).
De la acest radical provin mai mulți derivați în limba română: a *bruci* „a aţâţa, a înțepa”, *brucer* „băț cu care se amestecă mămăliga”, *brucoi* „agrafă”, *bruceală* „acțiunea de a face găuri în pământ pentru a pune sămânța”, *brucitură* „gaură pentru sămânță”.

brudă – specie de peşte similar cu păstrăvul (Trans.).
Origine dacică (Giuglea, *LL*, 3, 206-10).

bruftului – a repezi, a certa.
Formație expresivă (Iordan, *BF*, 192). Cioranescu (1128), în schimb, crede că provine din tc. (pers) *abruft* „văruit, stropit cu lapte de var”, pornind de la *bruft* ca având acelaşi sens cu *abruft*. Trebuie considerat ca o formație expresivă.
Der: *bruftuluială*.

brumă (ar. *brumă*) – 1. cristale de gheață care se formează în pe plante, pe iarbă etc. în timpul nopților reci; 2. strat fin alburiu care acoperă unele fructe coapte.
Lat. *bruma* „1. solstițiul de iarnă; 2. timp de iarnă, sezonul rece” (Diez, *Gramm.,* I, 91; Puşcariu, 224; *REW*, 1335; Candrea-Densusianu, 185; Cioranescu, 1129). Sensul presupusului etimon latin este mult diferit, astfel încât originea rom. *brumă* trebuie căutată în altă parte.
Alb. *brumë* are ambele sensuri din română, acela de *chiciură*, cât şi cel de „strat de drojdie care acoperă

fructele coapte"; cf. fr. *brume*, cat. *broma*, prov., sp., port. *bruma*. Formele neolatine au sens de ceață, nu de brumă.
PIE ***preus-** „a îngheța, a arde" (*IEW*, 846); cf. skt. *prusva* „brumă, apă înghețată", lat. *pruina* „brumă", precum şi gmc. **freusanan* „brumă"; cf. got. *fros* „brumă", v.isl. *friosa* „brumă", eng. *frost* „brumă". Bilabiala surdă *p*, urmată de o lichidă, s-a păstrat în general în traco-dacă şi română. Corespondentul traco-illir. **bruma* în latină este *pruina* „brumă", nu *bruma*. În unele cazuri, bilabiala *p* a sonorizat ca în acest caz, dar şi în alte cazuri (cf. **broască** din PIE ***preu-** „a sări, a țopăi" (*IEW*, 845-46)). Rom. **brumă** are prin urmare aceeaşi origine cu lat. *pruina*. Origine traco-illirică.
Der. *brumărea*, *brumăriță*, *brumăriu*, *Brumărel* „Octombrie", *Brumar* „Noiembrie" (cf. ar. *Brumar* „Noiembrie").

brușture (var. *brustur*, ar. *bruştir*) – numele a mai multor plante erbacee cu frunze foarte late cu flori purpurii sau violete.
V.sl. *brosti* „mugur" (T. Papahagi, *Etimologii*, 1940). Cioranescu (1132) crede că forma de singular este refăcută după cea de plural. Această ipoteză este contrazisă de existența alb. *brushtull* „brusture". V.sl. *brosti* nu este atestat (cf. Berneker, Blagova). *REW* (1097) îl apropie de lat. *ustulare*. Din gepid. **brustilo* „mătase" (Gamillscheg, *Rom. germ*., 2, 250). Nici ipoteza lui Gamillscheg nu poate fi acceptată. Forma ar trebui să aibă o bună reprezentare în limbile germanice ca să poată constitui etimonul formei româneşti, dar nici acest lucru nu ar ajuta prea mult deoarece forma există şi în albaneză care nu putea să-l împrumute din gepidă.
PIE ***bhreu-s** „a se umfla, a creşte, a lăstări" (*IEW*, 170); cf. v.scand. *brustian* „a înmuguri". În mod evident, atât rom. **brusture**, cât şi alb. *brushtull* au aceeaşi origine. Fără îndoială, dacă ar fi atestată, forma slavă ar proveni de la acelaşi rad. PIE, dar nu este etimonul formei româneşti. Din fondul pre-latin.
Der: *brustan*, *brustănărie*.

bruş – bulgăre de pământ, cocoloş.
Cf. bg. *bruš*, scr, slov, ceh., pol. *brus* „tocilă" (Cihac, II, 29; Cioranescu, 1131). Ipoteza este inacceptabilă din punct de vedere semantic. Formele slave au altă origine; cf. eng. *brush* „a freca". Prin urmare, originea rom. **bruş** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***bhreus-** „a sparge, a rupe" (*IEW*, 171); cf. lat. *frustum* „bucată de ceva", m.ir. *bruire* „fragment, bruş", gall. *brus-* > fr. *bruiser*, alb. *breshën* „grindină". Provine din fondul pre-latin.
Der: *a bruşi* „a se bate cu bulgări de zăpadă".

brut[1] – neprelucrat, necizelat.
Fr. *brut* (Cioranescu, 1134), la rândul său, din lat. *brutus* „greoi, lipsit de sentimente".
Der: *brută*, *brutal*, *brutalitate*, *a brutaliza*, *abrutiza*.

brut[2] **–** pâine neagră.
V.sl. *brotŭ* < v.g.s. *brot* (Cihac, II, 29).
Este puțin folosit. Mult mai uzuale sânt derivatele sale: *brutar*, *brutărească*, *brutărie*, *brutăresc*, *brutăreşte*. După Barnhart (114) eng. *bread* provine de la gmc. *brauđan* < *breowan* „a fermenta" din PIE ***bhereu-**, **bhreu-**, **bhru-** „a fermenta" (*IEW*, 116) (v. **bragă**). În engleza veche a existat şi forma *hlaf* cu sens de „bucată de pâine" din care provine eng. *loaf* „pâine, bucată de pâine" având aceeaşi origine cu v.sl. *hleb* „pâine".

bubă (ar. *bubă*) – 1. gogoriță; 2. larva viermelui de mătase").
Gr. *βυβών* (Diez, *Gramm., I*, 91). Lat. **buba* (Cioranescu, 1135); cf. fr. *bube*, sp. *buba*, port. *bouba*. Alb. *bubë*, ucr. *buba* „umflătură", bg., sb. *buba* „vierme de mătase". Ngr. *μπούμπα* „larvă" nu provine din greaca veche.
După Cioranescu este mai curând o formație expresivă. Este unul dintre acele cuvinte format din două silabe deschise (identice) pe care le învață copiii mai întâi, cum sânt: *mama*, *tata*, *papa*, *buba* etc. Cu toate acestea, este o formă foarte veche cu răspândire în toate limbile balcanice.
PIE ***b(e)u**, **b(h)eu-** „a se mări, a se umfla" (*IEW*, 98), prin reduplicare ***bu-bu**; cf. gr. *βύβα*, *βυβών*

„bubă", lituan. *bubsá* „băşică", n.g.s. (dial. elv.) *bobba* „umflătură, insectă". Din fondul pre-latin.
Der: *bubiță*, *buboi* < **buboniu* (cf. *βυβών*), *bubos*.

bubuị (ar. *bubuescu* „a îngrozi") – a produce un zgomot înfundat şi puternic (depsre tunet sau arme de foc).
Formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 1137). Natura onomatopeică a acestei forme este cât se poate de evidentă şi veche în acelaşi timp.
PIE ***b(e)u**, **b(h)eu-** „imită sunete înfundate" (*IEW*, 97); cf. gr. *βομβέω*, lat. *bombitare*, lat. *bombus* „bubuitură, zumzet, bâzâit", lituan. *baubti* „a striga, a urla înfundat".
Der: *bubuit*, *bubuitură*, *bubuială*.

buburuz – cocoloş mic şi rotund.
PIE ***b(e)u-**, **b(h)eu-** „a se mări, a se umfla" (*IEW*, 78), prin reduplicare ***bu-bu** (v. **bubă**). Din fondul traco-illiric (v. **buburuză**).

buburụză – gândăcel de formă rotundă, cu aripi roşii cu şapte puncte negre.
A fost considerat cu etimologie necunoscută. Are, în schimb, echivalente în albaneză: cf. *bubureacë* (dial. *boboreshë*) „furnică", *buburuzë* „buburuză"; cf. ar. *bubă*, alb. *bubë* „limbric". Are aceeaşi origine cu **buburuz** (v. **buburuz**, **mămăruță**).

buc – 1. scamă, câlți; 2. coajă, cocoloş
Cihac crede că este de origine slavă; cf. pol., rus. *buch* „zgomot".
Sensul formelor slave este cu totul diferit şi le putem asocia cu rom. **buc**. Expresia *într-un buc* „într-o clipă" are sens de **puțin**. Acest cuvânt trebuie asociat cu rom. **buburuz** şi, respectiv, **bucată** (v. **bucată**), mai ales în ce priveşte sensul al doilea. De la acelaşi radical cu **bucă** (v. **bucă**). Din fondul pre-latin.

bụcă – 1. obraz; 2. fesă
Lat. *bucca* „gură" (Puşcariu, 226; *REW*, 1357; Candrea-Densusianu, 188, Philippide, II, 635).
Sensul de bază din română coincide cu acela din l.celtice moderne: cf. bret. *boch*, cymr. *boch* „obraz". Prin urmare, nu putem accepta etimologia din lat. *bucca* care are alt sens.

Sensul rom. **bucă** este apropiat de cel al lui **buc**, de „formă rotundă, rotunjită", sens apropiat de cel al PIE ***b(e)u-**, **bh(e)u-** „a se mări, a se umfla" (*IEW*, 98), de la care provine şi proto-traco-celtic ***buk-** cu prelungire în *k*, cu sens de „obraz, fesă" ca formă rotunjită; cf. alb. *bukë* „pâine". Amintim că, după Walde-Pokorny, acest radical se referă şi la obrazul umflat (cf. **bubă**, **buburuză**, **buc**). Din fondul pre-latin.
Der: *a bucăla*, *bucălat*, *bucălău*, *bucălaie*.

bucață (ar. *bucă* „bucată") – 1. parte tăiată sau ruptă dintr-un copr solid; 2. fragment, frântură.
Lat. ***buccata* (Puşcariu, 227; Candrea-Densusianu, 191; *REW*, 1358; Cioranescu, 1140); cf. it. *boccata*, prov., sp., port. *bocada* „o singură îmbucătură", dar şi alb. *bukë* „pâine". Formele neolatine, precum şi cea română, sânt derivate ale limbilor respective. Cel puțin în cazul românei sensul este diferit de cel din celelalte limbi neolatine.
Din română provin mgh. *bukata*, precum şi ucr. *bokata*, *bukata*, pol. *bukat*, rus. *bukatka* (Miklosich, *Fremdw*., 80, Candrea, *Elementele*, 403; Berneker, 90).
Rom. **bucată** poate fi asociat cu **bucă** şi **buc** „cocoloş" cu sensul inițial de ceva rotund, sens care este altul decât cel din latină şi coincide cu cel din l.celtice (v. **bucă**). Origine traco-illirică.
Der: *bucate*, *bucățică*, *bucătar*, *bucătăreasă*, *bucătărie*, *bucătăreală*, *a îmbuca, a îmbucăți*, a *îmbucătăți* etc.

buceạ – cerc, inel metalic, manşon ataşat unui butuc de roată.
Lat. *bucella* „guriță" (Candrea-Densusianu, 190; DAR; Cioranescu, 1141).
It. *bucella*, prov. *bucella* „îmbucătură mică" nu trebuie asociate cu rom. **bucea**. Lat. *bucella* nu stă la originea rom. **bucea**. Rom. **bucea** este, în schimb, apropiat ca sens şi formă, de pol. *buks*(*a*) (Cihac, II, 30); cf. rom. **bucşe**. Forma poloneză ar putea proveni din română. Originea acestui radical nu este destul de clară (cf. Graur, *BL*, 5, 90; Cioranescu, 1141). Dacă pornim de la sensul de „rotund" care este sensul de bază al acestui cuvânt, atunci poate fi asociat cu rom. **bucă** care provine din fondul pre-latin (v. **bucă**).

bụche – 1. a doua literă a alfabetului chirilic; 2. literă în general. 3. pic, puțin.
V.sl. *buky* (Cihac, II, 30; Cioranescu, 1143). În sensul al treilea este apropiat de rom. **buc** de care a fost influențat. Vasmer (I, 236) consideră că provine din got. *boka* „literă”, *bokos* (pl.) „carte, scrisoare”.
Der: *bucher*, *buchereală*, *a buchisi*, *buchiseală*.

buchẹt (ar. *buchet*) – 1. mănunchi de flori; 2. aromă de vin
Fr. *bouquet* (Cioranescu, 1144) din v.fr. *bosquet* de origine germnică (v. **boschet**).

bụcium – instrument de suflat sub forma unui tub lung, conic făcut din lemn sau coajă de tei, tulnic.
Lat. *bucina*, *buccina* „corn, trompetă” (Puşcariu, 228, *REW*, 1368, Candrea-Densusianu, 193, Cioranescu, 1146); cf. v.fr. *buisine*, sp., port. *bocina*.
Formele neolatine păstrează atât fonetismul, cât şi genul originalului latin. În ce priveşte rom. **bucium**, genul este schimbat, iar fonetismul prezintă anumite dificultăți. Forma normală din lat. *bucina* ar fi fost *bucină*, şi nu **bucium**, deşi la Varlaam apare forma *bucine* (pl.). S-ar putea admite că rom. **bucium** este o variantă a lui *bucină*, dar, în schimb, avem în albaneză o întreagă familie de cuvinte apropiate de rom. **bucium**: cf. alb. *buçum* „bucium”, vb. *buçet* „1. a scoate un sunet pe o notă joasă, 2. a răsuna. 3. a tâşni, a exploda” (cf. L. Newmark, 1998), precum şi *buçimë* „zgomot puternic, zgomot înfundat”. Radicalul se regăseşte şi în limbile baltice şi celtice (v. infra).
Nu încape îndoială că există o relație directă între rom. **bucium** şi această familie de cuvinte din limba albaneză, dar şi cu lat. **bucina**. Toate aceste forme sânt în ultimă instanță de origine onomatopeică. Din română provine bg. *bucimiš* (Capidan, *Raporturile*, 210).
Relația cu ar. *bucium* cu sensul de „butuc” nu este tocmai clară, deşi trebuie arătat că forma este atestată cu acelaşi sens şi în dacoromână „au cumpărat buciumii de viță” (I. Bianu, *Documente*, 1907). Este foarte plauzibil să fie vorba de forme omonime cu origini diferite, astfel că forma **bucium** cu acest sens trebuie asociat cu **butuc** şi alte forme înrudite (v. **butuc**).
PIE ***b**(**e**)**u**-, **bh**(**e**)**u**- „imită sunete înfundate” (*IEW*, 97); cf. lituan. *bukčius* „bâlbâit”, lituan. *bukti* „a mugi”, let. *bučet*, *bučeju* „a suna”, cymr. *bugad* „muget” (v. **boncăi**). Provine din fondul pre-latin.
Der: *a buciuma*, *buciumaş*, *buciumar*, *buciumător*.

bụclă – cârlionț.
Fr. *boucle* (Cioranescu, 1147).
Der: *a bucla*.

buclục – 1. necaz, încurcătură; 2. ceartă, discordie.
Tc. *bok* „excremente (vulg.)”, *boklu* „murdar” (Şăineanu, II, 53, Cioranescu, 1148); cf. sb. *bokluk* „murdărie, gunoi”, bg. *bokluk* „bălegar”.
Der: *buclucaş*.

Bụcur – nume propriu masculin, precum şi nume de familie, întâlnit şi azi, mai mult în Transilvania
De la acelaşi radical ca şi a (se) **bucura**. Forma de feminin este *Bucura*. Ambele forme se întâlneau până nu demult ca nume de botez în unele regiuni ale țării; cf. alb. *Bukurosh* „nume de bărbat”, *Bukuroshe* „nume de femeie”. Sensul original al acestor nume proprii trebuie să fi fost acela de „frumos”, sens păstrat în limba albaneză. Are aceeaşi origine cu a (se) **bucura** (v. **bucura**).
Der: *Bucura* (hidr. şi antrop.), *Bucurenciu*, *Bucurescu, Bucuroiu* etc.

bucurạ (ar. *bucur*) – 1. a simți, a fi cuprins de bucurie; 2. a se desfăta, a petrece; 3. a dispune de, a avea la îndemână.
Din traco-dacă (Miklosich, *Slaw. Elem*., 9; Rosetti, II, 112) având aceeaşi origine cu forma albaneză. Din albaneză (Cihac, II, 715; Philippide, II, 701; Pascu, II, 218); cf. alb. *bukurosh* „frumos”. Papahagi (223) crede că ar. *bucur* provine tot din albaneză sau din lat. **voculare* „a striga” < **vocula* < *vox* (Cioranescu, 1151). Ipoteza lui Cioranescu nu poate fi admisă.
PIE ***bheug**- „a (se) bucura, a savura” (*IEW*, 153); cf. skt. *bhoga* „bucurie, plăcere”, skt. *bhujyu* „bogat”, skt. *bhogin* „fericit, bogat, opulent”.

De la acest rad. PIE provine şi rom. **bogat**. În sanskrită se păstrează relaţia dintre bucurie, fericire, pe de o parte, şi bogăţie şi opulenţă, pe de alta, de altfel ca şi în latină (cf. *Dacia Felix*) (v. **bogat**). Origine traco-dacă.
Der: *bucurie, bucuros*, *îmbucurător*.

Bucureşti – toponim, capitala României
De la antrop. **Bucur**. Legenda spune că numele cetăţii medievale de pe Dâmboviţa, provine de la numele unui cioban pe nume **Bucur**, probabil un transilvănean, stabilit pe malurile Dâmboviţei. Cetatea a fost construită în secolul XV, nu se ştie exact de cine, probabil de Mircea cel Bătrân, bunicul lui Vlad Dracula, supranumit Ţepeş. Cetatea este menţionată pentru prima oară în documente la 20 septembrie, 1459, ca una dintre curţile lui Vlad III Dracula. Acesta a întărit-o, intenţionând să o transforme în capitala Ţării Româneşti, în cea de-a treia domnie a sa, revenind pe tron la sfârşitul anului 1474, în luna Noiembrie. Domnitorul a murit, din nefericire, pe la sfârşitul lunii decembrie a aceluiaşi an, în urma unui atac neprevăzut al lui Laiotă Basarab, ajutat de turci. Documentele arată că în ianuarie 1475, marele domn nu mai era în viaţă. Din păcate, această ultimă domnie a fost extrem de scurtă, de altfel ca şi prima, nereuşind să-şi îndeplinească pe deplin visul. După aceea, nu peste mult timp capitala se mută de la Târgovişte la Bucureşti (v. **bucura**, **Bucur**).

bụdă (var. *bujdă*, *burdă*, *buşdă*) – 1. cocioabă, colibă (Mold.); 2. closet (Trans.)
Pol., rus. *buda* „colibă” (Cihac, II, 31, Cioranescu, 1152). Mgh. **buda** (Gáldi, *Dict.* 111). După Vasmer (I, 136) formele slave provin din m.g.s. *buode*; cf. n.g.s. *Bude* „colibă”.
Varietatea de forme şi sensuri din limba română este o dovadă a faptului că termenul este vechi şi astfel nu pare să provină din niciuna din aceste limbi, ci, dimpotrivă, fenomenul este probabil, invers. Forma *buda* apropie foarte mult acest termen de rom. **bordei** (v. **bojdeucă**, **bordei**).
Der: *bujducă*, *bujdulă*.

budăi – (*budău*, *budâi*(e), *budâu*, *budaie*, *budaşcă*, *budărău*, *budureu*, *buduroi*, *bâdâi*) – butoi, vas din doage; 2. putinică, ştiubei; 2. canal de scurgere de lemn.
Mgh. *bödöny* „butoi” (Cihac, II, 485; *DAR*; Cioranescu, 1154).
Rom. **budăi** nu provine din maghiară întrucât este vorba de un radical foarte răspândit în limbile IE, inclusiv româna. De la acelaşi radical provin şi rom. **bute** şi *butoi* a căror origine din lat. *buttis* este îndoilenică din moment ce originea acestui termen în latină este nesigură (v. **bute**, **putină**). Toate aceste forme provin de la acelaşi radical PIE care pare să fie ***pēd-**, **pod-** „a cuprinde, vas” (*IEW*, 790). Forma maghiară provine dintr-o formă rom. **budoniu*, **butoniu*, mai veche, de la care provin formele actuale din limba română de **budăi**, respectiv, **butoi**. Din fondul traco-dac.

budịncă – 1. produs de cofetărie din făină, lapte, ouă, zahăr şi alte ingrediente, puding
Eng. *pudding* > fr. *pudding* (Cioranescu, 1155).

bụflă – faţă sau obraz rotund.
A fost asociat cu radical romanic *buff-* (*REW*, 1373; Cioranescu, 1164); cf. it. *buffare*, fr. *bouffer*. Acest radical nu este numai romanic, aşa cum presupun Meyer-Lübke şi Cioranescu. În realitate, este vorba de un rad. *buf*/*buh* cu o răspândire mult mai largă (v. **îmbufna**). Forme similare derivate de la acest radical sânt **bufte** „burtă” şi a **buhăi** (v. **buhăi**). Provine din PIE ***b**(**e**)**u-**, **bh**(**e**)**u-** „a se mări, a se umfla” (*IEW*, 98). Din fondul pre-latin.
Der: *buflei* „copil gras, dolofan”, *buflos* „cel care are obraji rotunzi”, *buflea* „poreclă dată unui copil dolofan”.

bufnị – a izbucni, a bombăni, a izbi.
Formaţie onomatopeică de la un rad. *buf-buh* la fel ca şi v.sl. *buchnoti*, *buchati* „bate, lovi puternic”. Miklosich, în schimb, (*Slaw. Elem*., 18) crede, în mod greşit, că rom. a **bufni** provine din slavă. Berneker (97) consideră forma slavă de natură onomatopeică.

Cioranescu (1160) consideră, în mod greşit, că vb. a **îmbufna** derivă de la acelaşi radical care, la rândul său provine de la un radical *buf-buh* ca şi *vb*. a **buhăi** şi **buflă**, precum şi alți derivați, radical care nu este de natură onomatopeică şi are cu totul alt sens, acela de „umflat, rotund” (cf. **buhăi**, **îmbufna**). Rom. a **bufni** este un derivat al limbii române de la *buf* plus suf. *-ni*, sufix derivativ foarte frecvent în limba română. De la acelaşi radical ca şi a **bubui** şi **bufniță** provin din PIE ***b**(**e**)**u**-, **b**(**h**)**eu**- „imită sunete înfundate” (*IEW*, 97) (v. **bubui**, **bufniță**). De la acest radical derivă şi a **răbufni** (v. **răbufni**).
Der: *a bufni*, *bufnitură*, *bufneală*.

bufniță (var. *buhă*, *buhniță*, ar., mgl. *buf*) – cea mai mare pasăre răpitoare de noapte de culoare brună-sură, cu ochi galbeni mari, care are are un strigăt specific (*Bubo bubo*).
Lat. *būfus* „broască râioasă” < *būho*, *būfo* (Puşcariu, 231; Pascu, I, 54; *REW*, 1352; Cioranescu). Pentru **bufniță**, latina are *bubo* sau *bufo*, acesta din urmă fiind cu mult mai rar.
PIE ***b**(**e**)**u**-, **b**(**h**)**eu**- „imită sunete înfundate” (*IEW*, 97); cf. n.pers. *bum* „bufniță”, arm. *bu* „bufniță”, gr. *βύας* „cucuvea”, lat. *bubo*, alb. *buf* „bufniță”, bg. *buh* „bufniță”.
Este, în principiu, o formație onomatopeică datorită strigătului specific al acestei păsări de noapte, cu răpândire în multe limbi IE. Acest lucru este dovedit şi de faptul că rad. **buhu* „bufniță” (Starostin, 312) este prezent şi în limbile caucaziene de nord. Origine traco-illirică.

Bug[1] – râu care curge la nordul Mării Negre în direcția nord-sud şi se varsă în Marea Neagră.
La Ptolemeu apare sub forma *Βύκης*, *Buces* la Pliniu şi Mela, iar la Porfirogenetul apare sub forma *Βουγυ*. Vasmer (I, 133) îl asociază cu gmc. **baki* din care provine v.g.s. *bah*, n.g.s. *Bach*, la care adaugă şi v.sl. *bagno*. În acest caz, formele date de Vasmer provin de la acelaşi radical PIE ca şi **Bug**.
PIE ***bhogh**-, **bhagh**- „baltă, mlaştină” (*IEW*, 161). Este de presupus că Bugul de sud este mai mlăştinos decât cel de vest, deci este firesc să provină de la acest radical (v. **Bug**[2]).

Bug[2] – râu care curge în nord-vestul Ucrainei şi estul Poloniei în direcția nord-vest, numit şi Bugul de Vest
Vasmer (I, 133) creează acestui hidronim o etimologie destul de fantasmagorică. Arată că este atestat în latina medievală sub forma **Bug**, dar acesta ar proveni din v.scand. *baugr* „inel”, acelaşi cu n.g.s. *biegen*, formele germanice le asociază mai departe cu skt. *bhogas* „curbă”.
Provine din PIE ***bhog**- „apă curgătoare” (*IEW*, 161) (v. **Bug**[1]).

buhați – taur.
Ucr. *bugai*, rus. *bugaj* (*DAR,* Cioranescu, 1165); cf. tc. *buga* „taur”. După Miklosich (*Wanderw*., 12), rom. **buhai** provine din turcă din care apoi a trecut în polonză şi celelalte limbi slave, ceea ce pare a fi adevărul. Vasmer (I, 133) consideră că formele slave provin din turcice; cf. v.uzb. **boga**, v.uigur. *buka*.
Aceste forme sânt de natură onomatopeică imitând sunetele înfundate pe care le scot taurii. Provine din PIE ***b**(**e**)**u**-, **b**(**h**)**eu**- „imită sunete înfundate” (*IEW*, 97). De la acest radical provine şi rom. *buhă*, **bufniță**. Formele pentru „bufniță” provenind de la acest radical au o largă răspândire în limbile IE (v. **bufniță**). În română există şi verbul a *buhăi* „a țipa, a urla” de la care provine de fapt acest subsatntiv. În română, acest termen defineşte şi un instrument muzical popular folosit de colindători în ajunul Anului Nou care scoate un sunet înfundat. Toate aceste date sânt suficiente argumente să considerăm rom. **buhai** ca provenind din fondul pre-latin.

buhăi – a deveni puhav la față.
Formație expresivă de la rad. *buh*- cu sens de „umflat, umflătură”, similar cu rad. romanic *buff*- (*REW*, 1373; Cioranescu, 1164); cf. it. *buffare*, fr. *bouffer*, variantă de altfel prezentă şi în limba română în forme ca *buflă* „obraz rotund”, *buflei* „copil gras, dolofan”, *buflos* „cel care are obraji rotunzi”. Acest radical nu este numai romanic aşa cum presupun Meyer-Lübke şi Cioranescu. Este deci vorba de un rad. *buf-buh* cu o răspândire mult mai largă (v. **îmbufna**).
PIE ***b**(**e**)**u**-, **bh**(**e**)**u**- „a se mări, a se umfla” (*IEW*, 98) (v. **buflă**).
Der. *buhăială*, *buhav* (*puhav*) „umflat”, *buget* „umflat”.

buiąc – zburdalnic, nebunatic.
V.sl. *bujakŭ* „nebun” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16, *Lexicon*, 48; Cihac, II, 32; Cioranescu, 1169). Forma invocată nu este atestată (cf. Berneker, Blagova). O formă similară este v.sl. *bujŭ* „sălbatic” (Berneker, I, 99); cf. rus. *bujan* „sălbatic, îngâmfat”. Vasmer (I, 138) consideră rus. *bujan* de origine turcă, şi îl asociază cu rus. (dial.) *bujdan* „piaţă”, formă care există şi în turcă; cf. tc. *bujdan* „piaţă”, comparat cu **maidan** (v. **maidan**), ceea ce ar veni, după Vasmer, în sprijinul acestei idei.
Trebuie considerat un rad. *bui* sau **buli*(*u*) cu sensul de „impetuos, excesiv, nebun” care poate fi sau nu de origine slavă şi care, la rândul său, trebuie asociat de v.fr. *fol* „nebun” (cf. eng. *fool*) din lat.târz. *follis*. Pe de altă parte, trebuie asociat cu vb. a *buici* „a se dezvolta, a creşte peste măsură (în dauna rodului)” verb care pare să provină din PIE ***b**(**e**)**u-**, **bh**(**e**)**u-** „a se mări, a se umfla” (*IEW*, 98). Pare să provină din fondul pre-latin.

buieştru (var. *boiastră* „vacă în călduri”) – 1. (cal) care merge într-un anumit ritm; 2. nărăvaş, neastâmpărat, impetuos, excesiv.
V.sl. *buj* „încrezut”, *bujakŭ* „nebun” (Cihac, II, 32). Lat. **boiester* < *boia* „piedică, legătură” (Giuglea, *Dacor*.,1, 372; Rosetti, II, 164), lat. **ambulester* < *ambulare* (Puşcariu, *Dacor*., 2, 683) sau lat. **bovestris* (L. Spitzer, *Dacor.,* 4, 664; *REW*, 1245). Ţinând cont de sensul a doilea rom. **buiestru** trebuie asociat cu **buiac**, ambele provenind de la acelaşi radical *bui-* (v. **buiac**).
Der: *buiestraş* „cal care merge în buiestru”.

buimăcị – a ameţi, a zăpăci.
Cihac (II, 31) îl apropie de v.sl. *buj* „încrezut” şi *bujakŭ* care ar fi dat **buimac** în limba română, deşi un etimon slav de care să poată fi legat rom. **buimac** nu este atestat.
Tc. *boyunmak* „a creşte” (Scriban). Această ipoteză nu poate fi admisă, ca şi cea a lui Cihac, de altfel. Cioranescu (1171) îl consideră cu origine necunoscută.
Rom. a **buimăci** este acelaşi cu *a uimăci* „a uimi, a zăpăci”, iar rom. **buimac** este un derivat regresiv de la a **buimăci**. Aceste forme provin din PIE ***uel-**, **uelə-** „a decepţiona, a induce în eroare” (*IEW*, 1140) (v. **uimi**, **ului**). Din fondul pre-latin.
Der: *buimăceală*.

bụjdă – cocioabă.
Are aceeaşi origine cu **bojdeucă** fiind cognat cu **budă** (v. **budă**, **bordei**, **bojdeucă**).

bujdị – a ţâşni, a izbucni.
Mgh. *buzdulni* (Scriban; DAR; Cioranescu, 1175). Forma maghiară *buzdulni* nu am putut-o verifica.
PIE ***bhres-** „a izbucni” (*IEW*, 169): Cu prelungire în dentală **t** sau **d**, în română şi germanice; cf. n.g.s. *bersten* „a se sparge, a izbucni”, eng. *burst* „a izbucni”, eng. (arg.). *bust* „a sparge”. Rom. a **bujdi** provine de la un mai vechi **burs-d-i*, **bruzdi*, **brujdi*. Radicalul are o puternică nuanţă imitativă.
Der: *bujdire*, *bujdeală*.

bujọr (mgl. *băjur*) – nume dat unor plante erbacee cu flori mari roşii, roz sau albe.
V.sl. *božurŭ* (Miklosich, *Lexicon*, 35; Cihac, II, 32; Cioranescu, 1176). Presupusul etimon vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko), dar este prezent în limbile slave de sud, în albaneză şi maghiară; cf. bg, scr, slov. *božur*, alb. *božjur* „mac”, mgh. *boszorosza*. În albaneză nu înseamnă **bujor**, ci **mac**, deci este vorba de o formă bazată pe noţiunea de roşu aprins.
Toate aceste forme din limbile balcanice provin din PIE ***bhok-**(**so**) „a fi aprins, a arde” (*IEW*, 162; Walde, I, 521); cf. arm. *bosor* „roşu”, *boç* „flacără”, prin fondul traco-illiric (v. **foc**).
Der: *bujorel*, *bujoraş*, *a îmbujora*, *îmbujorat* etc.

bụlă – glob, băşică.
Lat. *bulla* (Cioranescu, 1179) (din sec. XIX).

bulbục – obiect rotund, băşică.
După Cihac (II, 32) provine din pol. *babol* „băşică”. Lat. *bulla* (Puşcariu, *REW*, 1385); cf. sp. *burbuja*, fr. *bourbe*. Cioranescu le consideră creaţii expresive ca şi rom. **bulbuc**.
PIE ***b**(**e**)**u-**, ***bh**(**e**)**u-** „a se mări, a se umfla” (*IEW*, 98), cu prelungire în *l*; cf. skt. *buri-h* „dos, bucă, vulvă”, lituan. *bulis*, *bulé* „dos, bucă”, arm. *boil* „grămadă, mulţime”. Din fondul pre-latin.

Der: *bulboacă*, *bulboană*, *vulboană*, *a* (*se*) *bulbuca*, *bulbucătură*.

buleạndră – zdreanță.
Provine de la acelaşi radical ca şi **bleau**, **bleandă**, **fleandură**.
PIE ***bhleu-**, **bhlə-**, **bhlu-** „slab, mizerabil” (*IEW*, 159); cf. gr. *φλαύρος* „prost, rău, de proastă calitate”. Din fondul pre-latin.

bulevạrd – arteră urbană principală.
Fr. *boulevard* (Cioranescu, 1186), cuvânt de origine germanică din gmc. *bole* „trunchi, tulpină” şi *werk* „lucrare”; cf. eng. *bulwark* „val de pământ”.

bulgạr – persoană din Bulgaria sau de naționalitate bulgară.
V.sl. *bulgarinŭ* (Cihac, II, 33; Cioranescu, 1188); cf. bg. *bulgarin*, scr., bugar, rus. *bulgar*, mgh. *bolgar*. Nu este autentic vechi slav, datorită lipsei metatezei, intrat în slavă mai târziu. De altfel, bulgarii au venit în Balcani în urma slavilor. Se pare că au fost două popoare ne-slave diferite care au venit în Balcani după slavi, de undeva de pe Volga, la interval de câteva sute de ani, dar au fost denumiți cu acelaşi nume generic de autorii timpului.
Der: *bulgărime*, *bulgăreşte*, *a bulgări*, *bulgărism*, *bulgărie*.

bụlgăr (var. *bulgăre*) – bucată compactă, solidă dintr-o materie oarecare, mai ales de pământ.
Considerat până acum cu etimologie necunoscută, el trebuie să derive de la un radical PIE ***bh**(**e**)**ulgh-** care este regăsit într-un radical propus de Walde-Pokorny.
PIE ***bheulbh-** şi, respectiv, **bheulgh-** (*IEW*, 125-126; Walde, I, 122). În jurul acestor radicali reuşim să adunăm o mulțime de forme din mai multe limbi IE. Astfel, pentru prima formă avem: lat. *bulbus*, gr. *βολβός* „ceapă, bulb”, skt. *balba-jah* „o plantă (*Eleusine indica*)”, lituan. *bulbe* „cartof”, let. *bulbes* „cartof”. De la cea de-a doua formă provine v.ir. *bolgaim* „a se umfla”, v.ir. *bolach* „umflătură, puşchea”, cymr. *bol*, *bola* „stomac”, bret. *bolc'h* „învelitoare, sac”, got. *ufbauliths* „umflat, mândru, arogant”, lat. *bulga*, v.g.s. *belgan* „a se umfla”, v.pr. *balsins* „pernă, obiect umflat”.
Rom. **bulgăr** provine de la forma ***bh**(**e**)**ulgh-**. Deci de la un rad. traco-dac **bulg-* prin adăugarea suf. *-ar*, devenit *-ăr* mai târziu. De la acelaşi radical pre-latin **bulg-* trebuie să provină şi rom. **bulz** (var. *bulg*) sufixat cu *-iu* (*ju*): traco-dac. **bulgiu* > strărom. *bulzu* (v. **bulz**). Din fondul pre-latin.
Der: *a bulgări*, *bulgăros*.

bụlgur (ar. *bulgur* „grâu fiert”) – grâu măcinat mare.
Tc. *bulgur* „griş, făină de grâu”; cf. alb. *bulgur* „orz decorticat”, ngr. *μπουλγούρι*, bg. *bulgur*, scr. *bungur*.
Pare să fie o variantă a lui **bulgăr**. Probabil că nu este de origine turcă. Origine incertă.

bulục (ar. *buluke*, megl. *biluc*) – 1. grămadă, de-a valma; 2. (înv.) companie de soldați în vechea armată turcească
Tc. *böluk* (Roesler, 590; Şăineanu, II, 61; Cioranescu, 1193); cf. *μπουλούκι*, alb. *bülük*, bg. *bjuljuk*. Ar putea fi totuşi asociat cu **bulbuc** (v. **bulbuc**).
Der: *a* (*se*) *buluci* „a (se) îngrămădi”.

bulughịnă (*bul*(*u*)*gheană*, *buligheană*) – 1. cartof (Mold.); 2. bulz, pâine rotundă.
După Cioranescu (1194) din Bourgogne, ipoteză neverosimilă.
Rom. **bulughină** defineşte un obiect rotund, prin urmare, trebuie asociat cu un radical care defineşte noțiunea de „rotund”. Prin urmare, trebuie asociat cu rom. **bulz**, respectiv **bulgăr** care provin din PIE ***bheulbh-**, **bheulgh-** (*IEW*, 125-126; Walde, 1, 122) (v. **bulgăr**, **bulz**, **îmbălgina**)

bulumạc – țăruş, stâlp.
Tc. *bulamaç* (Bogrea, *Dacor*., 1, 243; Cioranescu, 1180); cf. sb. *bulumac*.
În turcă *bulumaç* înseamnă „terci, mămăligă”, o altă formă similară este *bulumak* „a mânji, a murdări”. Nu poate proveni din turcă; ambele forme au sens total diferit de rom. **bulumac**. Origine incertă.

bulz (var. *bulț*, *bulg*) – cocoloş, bulgăre.
Au fost propuse mai multe ipoteze, unele cu totul bizare. Amintim aici doar câteva. Rus. *bulka* „sac”

(Cihac, II, 33). Lat. **bulgius* (cf. lat. *bulga*) (Puşcariu, 235) sau kirghiz. *bultai* „a se lărgi, a se umfla” (Densusianu, *GS*, 1, 351); cf. tc. *bultai* „umflat”. Gepid. **bultia* (cf. m.g.s. *bulte*) (Diculescu, 181). Această ipoteză este respinsă de *REW* (1382) ca fiind istoriceşte improbabilă.
Niciuna dintre aceste bizarerii nu poate fi acceptată, cu toate că unele din etimoanele propuse provin de la acelaşi rad. PIE. Rom. **bulz** (ca şi **bulgăr**) provin de la acelaşi rad. PIE ca şi lat. *bulga* (v. **bulgăr)**, mai precis din PIE ***bheulgh-** (*IEW*, 125-126; Walde, 1, 122). Tot de la acest radical provine şi ar. *buldzinedzŭ* „a se buhăi” (cf. **îmbălgina**). Din fondul pre-latin.
Der: *bulzăriță* „pânză prin care se strecoară caşul”, *bulziş* „strâns”, *a* (*se*) *îmbulzi*, *îmbulzeală*.

bumb – nasture.
Mgh. *gömb*, *gomb* „nasture, bumb” (Cihac, II, 486; Gáldi, 86).
Lat. *bombus* „bubuitură, zumzet, bâzâit” (Giuglea, *Dacor*., 2, 385, *REW*, 1199). În mod evident, rom. **bumb** nu are aceeaşi origine cu lat. *bombus* care provine din PIE ***b(e)u-**, **b(h)eu-** „imită sunete înfundate” (*IEW*, 97). Este cert că lat. *bombus* are altă origine.
Rom. **bumb** provine din PIE ***b(e)u-**, **b(h)eu-** „a se mări, a se umfla” (*IEW*, 98), cu prelungire în labiovelară şi ulterior epenteza nazalei *m*; ; cf. frig. *βάμβαλον* „organ genital”, lituan. *bamba* „buric”, lituan. *bumbaras* „bilă, umflătură, mugur”, let. *bumba* „bilă”, alb. *bumbrek* „rinichi”
Poghirc (*ILR*, 2, 329) asociază rom. **bumb** cu *bumbărează* „noadă” pe care îl atribuie fondului traco-dac. Mgh. *gomb* provine din română. Din fondul pre-latin.

bumbac – plantă textilă originară din regiunile tropicale sau subtropicale care creşte sub formă de arbust ale cărui semințe sânt înconjurate de un puf moale din care se obține fibra de bumbac.
Lat.med. **bumbacum* < *bumbax* (Puşcariu, 236; *REW*; 1202; Cioranescu, 1198). Diez (2, 8) porneşte de la lat. *bombyx*, dar este dificil din punct de vedere fonologic. Tc. *pa(m)buk* (Roesler, 500; Şăineanu, II, 63) care implică, de asemenea, serioase dificultăți fonologice; cf. it. *bombagio*, sb. *bombak*, *bumbak*, bg. *pa(m)buk*, alb. *pumbak*, *pambuk*, mgh. *pamuk*. Provine, în ultimă instanță, din lat. *bumbax*, probabil prin italiană.
Der. *bumbăcar*, *bumbăcel*, *a bumbăci*, *bumbăceală*.

bụmben – amorțit, insensibil.
V.sl. *bo˛binŭ* „tobă” (*DAR*), dar nu este posibil din punct de vedere semantic.
De la **bumb** (Scriban). Provine de la acelaşi radical cu **bumb** (v. **bumb**).

bun[1] (ar. *bun*, istr. *bur*) – 1. care are însuşiri pozitive; 2. care face bine altora; 3. care se poartă bine cu alții.
Lat. *bonus* „bun” (Puşcariu, 237; Candrea-Densusianu, 195; *REW*, 1208; Cioranescu, 1201). Panromanic (v. **bine**).
Der: *bunătate*, *a îmbuna*, *îmbunea*lă, *nebun*, *nebunatic*, *nebunea*lă, *nebunesc*, *nebuneşte*.

bun[2] (var. *bunic*) – 1. tatăl tatălui sau al mamei; 2. strămoş, străbun.
Lat. **avunus* (Cioranescu, 1202). Cioranescu crede că s-a confundat cu lat. *bonus*, dar această presupoziție nu este necesară (cf. calabr. *bona*).
PIE ***awon** (A. Meillet, *Memoirs de la Soc. Ling*., 9, 141); cf. lat. *avunculus* „unchi”, calabr. *bona* „bunică”. sau PIE ***aweu-**, **awyo-**, **awo-** „bunic” (Lehmann, A242); cf. hitt. *hahhaš*, got. *awo* „bunică”, lituan. *avynas* „bunic”, cymr. *ewytr*, v.ir. *ai* „străbunic”, isl. *ae* „bunic”, arm. *hav* „bunic”. Rom. **bun** provine de la un mai vechi **awon*, apoi **abon* şi în ultimă instanță **bun**; cf. rom. **auş** „bunic”. Din fondul pre-latin.
Der: *bună*, *bunică*, *străbunic*, *străbunică*, *străbun.*

bụndă (ar. *bundă*) – 1. haină lungă şi largă de postav îmblănită purtată de bărbați; 2. cojocel scurt fără mâneci din piele de miel cu broderii purtată de obicei de femeile de la țară; 3. pieptar.
Mgh. *bunda* (Cihac, 486; Gáldi, 86; Cioranescu, 1205); cf. sb., ceh, pol., *bunda*. Miklosich (*Wander*., 13) consideră că pol. *bunda* provine din română. Nu poate proveni nici din maghiară, nici din poloneză, deoarece este atestat şi în aromână. Din fondul pre-latin.
Der: *bundiță*.

bụnget – pădure deasă.
Dacic legat de alb. *bunk* (art. *bungu*) „stejar” (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1877, 577). Alb. *bunk* (Hasdeu, *Cuvente*; Cihac, 715; Meyer, 54; Philippide, II, 703; Rosetti, II, 112). Este fără îndoială dacic, sensul nu coincide cu cel din albaneză, dar rămâne apropiat.

bụră – ploaie măruntă, ceaţă.
V.sl. *bura* „furtună” (Cihac, II, 34; Densusianu, *Rom*. 30, 275); cf. bg., sb. *bura*, rus., *burea* „furtună”. Apare în egală măsură şi în alte limbi IE; cf. lat. *boreas*, gr. *βορέας*, dalm. *bura*, ven. *bura* „vânt nordic”, cat. *boira* „ceaţă”, lituan. *buris* „ploaie, aversă”, alb. *borë* „zăpadă”, alb. *burrë* „furtună pe mare”, v.isl. *byrr* „vânt favorabil”, tc. *bora* „vânt puternic”. Sensul din română este cel mai apropiat de cel din lituaniană şi într-o oarecare măsură şi de albaneză. Trebuie asociat cu **abur**.
PIE ***bholo** „abur, ceaţă” (*IEW*, 162) (v. **abur**, **boare**). Origine dacică.
Der: *a bura*, *burniţă*, *burească*.

burdụf (var. *burduh*, *burduş*) – sac făcut din piele netăbăcită sau din stomacul unui animal (capră, oaie, bivol) în care se păstrează sau se transportă brânză, apă, vin etc.
Provine de la acelaşi radical ca şi rom. **burtă**, alb. *burdhë* „sac”, alb. *bark* „burtă”, arm. *port* „burtă, buric”, lat. *bursa* (din gr. *βύρσα*). Boisacq (137) consideră că gr. *βύρσα* este un împrumut, fără să specifice din ce limbă, dar ţinând cont de forma albaneză şi formele româneşti nu poate fi decât de origine traco-illiră. Provine de la acelaşi radical ca şi alb. *bardhë* „sac”, lat. *bursa* (v. **burtă**).
Poghirc (329) consideră că provine din PIE ***bher-**, **bhor-** „a purta, a duce” (*IEW*, 128); cf. lat. *burdo*, *burdus* „catâr”, *burdubasta* „măgar împovărat”, got. *baurþei* „sarcină”, eng. *burden* „sarcină, povară”, arm. *bard* „grămadă” (v. **burtă**, **borţ**). Din fondul traco-dac.
Der. *burdihan*, *burduhan*, *a burduşi*, *burduşeală*.

Burebịsta – numele vestitului rege dac care, în secolul I î.Ch., a unit majoritatea triburilor geto-dace sub un singur sceptru.
Sub forma **Burebista** apare la Strabo. La Iordanes apare sub forma *Buruista*, la alţi autori *Boerevista*, *Boerebista*. Greaca clasică nu avea sunetul *v*, de aceea în greacă în cuvintele de origine străină acest sunet era redat cu *β*, care în limba greacă desemna sunetul *b*. Ţinând cont de acest detaliu şi de faptul că la alţi autori acest sunet nu mai este redat prin *b*, ci prin *v* sau chiar *u*, este aproape sigur că pronunţia corectă era *Burevista* sau *Boerevista*. Este fără îndoială un nume compus din două elemente: *bure-* (sau *boere-*) şi *vista*. Ţinând cont de aceste forme, primul element ar putea proveni din PIE ***uiro-s** „bărbat” (*IEW*, 1177) unde PIE ***u** urmat de o vocală a trecut la *v* şi apoi la *b*. În ce priveşte această din urmă transformare stă mărturie alb. *burë* „bărbat”, care provine tot de la acest radical cu o largă răspândire în limbile IE ; cf. lat. *vir* „bărbat”, skt. *vira*, av. *vīra* „bărbat”, umbr. uiro, lituan. *vyras*, let. *wîrs*, v.pr. *wijrs* „bărbat”, got. *wair*, v.isl. *verr*, v.scand., v.g.s. *wer* „bărbat”, v.ir. *fer*, cymr. *gwr* „bărbat”. Nu este exclus ca *bure-* (*boere-*) să fie acelaşi cu rom. **boier**, a cărui origine a fost destul de controversată (v. **boier**).
În ce priveşte cel de-al doilea component, acesta trebuie asociat cu rom. **vestit**. Rom. **vestit** are aceeaşi origine cu av. *vista* „cunoscut”, gr. *αfίστος* „care lipseşte, este lipsă”, dar şi cu v.sl. *vestŭ*, rus. *vest* „cunoscut” (v. **veste**).

burẹte – 1. ciupercă; 2. animal din încrengătura spongierilor; 3. obiect făcut din scheletul acestui animal, din material plastic sau din cauciuc cu proprietăţi elastice având diverse întrebuinţări.
Lat. *boletus* „mânătarcă” (Diez, *Garmm*., 1, 188; Puşcariu, 239; Candrea-Densusianu, 199; Cioranescu, 1212).
Radicalul se regăseşte şi în gr. *βολίτης*, formă mai apropiată de română decât cea latină. Walde (I, 110) consideră lat. *boletus* „burete” cu origine incertă, dar îl asociază cu gr. *βώλος* „umflătură, bulgăre”. În acest caz, este evident că forma grecă provine din PIE ***b(e)u**, ***b(h)eu-** „a se mări, a se umfla” (*IEW*, 98); cf. lituan. *budelé* „un soi de ciupercă”. Forma lituaniană este astfel rezultatul unei metateze de la un

bulede*, formă foarte apropiată de lat. *boletus* şi rom. **burete. Provine probabil din fondul pre-latin.

burg – oraş, cetate.
Fr. *bourg* (Cioranescu, 1213), de origine gerrmanică; cf. got. *baurgs* „oraş", v.scand. *borg*, v.sax. *burg*, n.g.s. *Burg* etc., radical prezent şi în alte limbi IE; cf. ir.med. *brig*, cymr. bret. *bre* „deal", av. *bərəz* „înălţime", hitt. *parkus* „înalt".
Der: *burghez*, *burghezie*.

burghiu (ar. *burghie*, megl. *burghiiă*) – sfredel.
Tc. *burgü* (Cioranescu, 1214); cf. alb. *burgj*, bg., sb. *burgija*.

buric (ar. *buric*) – 1. ombilic. 2. vîrful degetului.
Lat. **umbulicus* < *umbilicus* „buric" (Puşcariu, 240; Candrea-Densusianu, 200; *REW*, 9045; Cioranescu, 1215). Panromanic. Cioranescu consideră căderea primei silabe în forma românească o consecinţă a „confuziei" acesteia cu articolul nehotărât. În celelalte limbi neolatine această silabă nu a căzut, cu toate că aceeaşi confuzie a putut exista şi în aceste limbi, exceptând forma it. *belico*; cf. gr. *ómφalós* „centru". Rom. **buric** este cognat cu formele latină şi greacă şi pare să aibă aceeaşi origine cu frig. *βάμβαλον* „organ genital", lituan. *bamba* „buric", alb. *bumbrek* „rinichi". Aceste forme prezintă prelungirea în bi-labială şi ulterior epenteza nazalei *m*, în schimb, prelungirea în *l* este specifică limbilor latină şi greacă.

burlac – bărbat necăsătorit.
Rus. *burlak* (Cihac, II, 35; Berneker, I02; Vasmer, I, 246; Cioranescu, 1217). Berneker admite că termenul este obscur în rusă. În schimb, Vasmer crede că din rusă a fost împrumutat în mai multe limbi; cf. lituan. *burlokas*, let. *burlakas*, fin. *purlaka*, *pulaka*. Totuşi, lichida *r* în poziţie silabică finală indică un împrumut relativ târziu în limba rusă, fapt ignorat de Vasmer. Provine probabil din latina tîrzie (cf. eng. *bachelor*).
Der: *burlăcie*, *burlăcesc*, *burlăceşte*.

burlan – tub, conductă.
A fost apropiat de **gârlan** „gât" (Cioranescu, 1218). Este posibil ca rom. **burlan** să fie un derivat de dată mai recentă, obţinut prin contaminarea lui *urloi* (poate chiar **urlan*) cu **gârlan**.
Rom. **gârlan** provine din PIE ***ger-** „a îndoi, a încovoia" (*IEW*, 385) (v. **gârlan**). Rom. **burlan** are aceeaşi origine cu *urloi*, având acelaşi sens cu **urla²**, care după toate aparenţele este de origine imitativă (v. **urla²**).

burnut – praf, pământ uscat.
Cf. alb. *burnot* „praf, tutun de mirosit". Provine din fondul traco-illiric.

bursuc (ar. mgl. *busuc*) -1.viezure; 2. persoană grasă.
Tc. *borsuk* (Cihac, II, 552; Roesler, 590; Şăineanu, II, 64; Cioranescu, 1221); cf. bg., rus. *barsuk*, mgh., pol., ucr. *borsuk*. Nu am putut verifica forma *borsuk* în limba turcă, în schimb, există o formă similară *bursuk* „arbust răşinos, tisă", care desigur nu poate constitui etimonul rom. **bursuc**.
Nu pot proveni toate din turcă, nici nu este autentic slav. Trebuie să fie de origine română în toate aceste limbi. Ar putea fi asociat cu rom. **burduf**, **burtă** cu sensul de „umflat, rotund" (v. **burduf**, **burtă**).
Rom. **bursuc** pare să provină din PIE ***bher-**, ***bhor-** „a duce" (*IEW*, 128). Rom. **bursuc** are, pe lângă sensul de viezure, şi sensul de persoană grasă, rotofeie (v. **burtă**, **burduf**).

burtă – abdomen, pântece.
Densusianu (*GS*, 1, 350) porneşte de la rad. *burd-* (cf. **burduf**). Pascu (*Arch*. *Rom*. 7, 566) crede că provine de la bg. *tărbuch*, ipoteză eronată, deoarece nu se poate stabili nici un fel de legătură între rom. **burtă** şi bg. *tărbuch*. Diculescu (177), urmat de Gamillscheg (*Rom*. *Germ*., 260), îl pun în legătură cu got. *baurthei* (cf. n.g.s. *Burde* „greutate", eng. *burden*). Apropierea este corectă, întrucât, rom. **burtă** se înrudeşte pe fond indo-european cu formele germanice respective.
Ideea lui Densusianu de a porni de la un rad. *burd-* este, de asemenea, corectă. Acest radical românesc are corespondente în alb. *burdhë* „sac, burduf", lat. *bursa* „pungă"; cf. alb. *bark* „burtă", alb. *barsë* „gestantă" (despre animale; cf. rom. *borţoasă*) (v. **borţ**, **burduf**). Meyer (*EWA*, 28) consideră că alb.

bark provine din proto-alb. **bara*, formă care trebuie asociată cu alb. *barrë* „povară”.
Poghirc (329) consideră rom. **burtă** de origine dacă din PIE ***bher-**, ***bhor-** „a duce” (*IEW*, 128), radical de la care provin şi rom. **borţ**, **burduf**. De la un rad. **bhorda* provine şi lat. *forda* „*vacca praegnans*”, formă întâlnită la Varro (*Re rustica*, 2, 5). Acest radical are echivalente în limbile afro-asiatice de la un rad. AA ***but** „burtă” (Orel, 350); cf. berb. *but-* „buric, burtă”, v.chad. *but-* „burtă, stomac”. Origine traco-dacă.
Der: *burtos*, *burtică*, *burticică*, *burtăverde*, *burtăverzime* etc.

burţucă – copcă, gaură în gheaţă.
Cihac (II, 486) consideră că provine din mgh.*burduga* „şuvoi de apă”: Cioranescu (1223) respinge ipoteza lui Cihac asociindu-l, în mod corect, cu **bortă** (v. **bortă**, **bordei**). Din fondul pre-latin.

buruiană – nume generic pentru diverse plante erbacee necultivate (în afară de iarbă) care dăunează semănăturilor.
Cf. bg. *buren*, rus. *burjanŭ,* ucr. *burjanŭ* „buruiană” (Miklosich, *Slaw. Elem*. 16; Cihac, II, 34; Berneker, I03, Cioranescu, 1222); cf. pol. *burzan* „buruiană”, mgh. *burjan* „buruiană”. Berneker îl consideră cu origine obscură în limbile slave. Este posibil ca formele slave pot proveni din română (v. **bălărie**).
Der: *buruienos*, *a îmburuiena*, *buruienişte*.

burzuluị – 1. a se mânia brusc, a se răsti, 2. a se zbârli.
Mgh. *borzolni* „a zbârli” (*DAR*; Cioranescu, 1224).
Radicalul este de origine IE: cf. eng. *bristle* „a (se) zbârli”, rom. **zbârli**. Forma mgh. *borzolni* nu am putut-o verifica, dar dacă totuşi există dialectal, ea trebuie să fie un împrumut probabil din română. Face parte din aceeaşi familie cu **bârzoi** „zbârlit” provenind de la PIE ***bhereg'h** „înalt, a se ridica” (*IEW*, 140) (v. **bârzoi**). Din fondul pre-latin.
Der: *burzuluială*.

busuiọc (ar. *busuloc*, *busulac*, *busiloc*) – plantă erbacee de origine mediteraneană cu miros plăcut (*Ocinum basilicum*).
Sb. *bosiok* (Miklosich, *Fremdw*., 78; Cihac, II, 35).
Prezent în multe limbi europene; cf. it. *basilico*, fr. *basilic*, eng. *basil* etc. provenind din gr. *βασιλικόν*. Rom. **busuioc** nu poate proveni din această formă grecească, ci dintr-una similară din care au derivat apoi toate formele balcanice. O formă veche **bosiliok* explică formele balcanice, precum şi rom. **busuioc** prin palatalizarea şi apoi dispariţia lichidei *l*; cf. ar. *busiloc*, alb. *bozëljok*, bg. *bosiljak*.
Diculescu (*Elementele*, 461) propune o formă greacă neatestată **βασιλιακόν*, ipoteză justificată de formele balcanice, dar respinsă, în mod nejustificat, de Cioranescu (1229). Forma sârbă *bosiok* şi cea maghiară *bosziok*, *busziok*, provin, în mod cert, din română într-o perioadă mai târzie, după încheierea procesului de palatalizare a lichidei *l* urmată de semivocala *j*.

busọlă – intrument cu ac mgnetic care indică direcţia nord-sud.
Fr. *boussole* (Cioranescu, 1227).
Der: *a debusola*, *debusolat*.

buşị – a lovi puternic, a trânti făcând un zgomot înfundat.
V.sl. **bušiti* „a lovi” (Cihac, II, 35); cf. bg. *buš* „a da cu pumnii”, scr., ceh. *bušiti* „a lovi”. Radicalul slav nu este atestat, ci doar presupus de Cihac, considerând formele slave menţionate mai sus. Este o formaţie onomatopeică de la *buş* (*buf*).
Provine din PIE ***b(e)u-**, ***bh(e)u-** „imită sunete înfundate” (*IEW*, 97) (cf. **buhai**, **bucium**). Formele slave fie provin din română, fie de la acest radical PIE. Din fondul pre-latin.
Der: *buşeală*, *buşitură*.

buşteạn (var. *buştihan*, ar. *buştină* „funingine”) – 1. trunchi de copac tăiat şi curăţat; 2. buturugă.
Săs. *baumstam* (Puşcariu, *Dacor*., 3, 657).
Deşi această formă nu implică dificultăţi nici de natură fonologică, nici semantică, totuşi ar. *buştină* „funingine” nu se poate explica printr-un împrumut săsesc, în primul rând din punct de vedere istoric şi, în al doilea rând, din punct de vedere semantic. De asemenea, nici forme ca *buştenit* „înnegrit”, *butuşină*

sau *buştuşag* (înv. incendiu, devastare (Trans.) nu pot proveni de la săs. *baumstam*.
Rom. **buştean** provine de la acelaşi radical ca şi lat. *bustum* „rug funerar, cenuşă rezultată de la arderea pe rug", deoarece se pare că sensul original a fost acela de „ars, lemn ars", aşa cum reiese din forma ar. *buştină* şi din rom. *buştenit*, ca apoi să însemne „trunchi de copac tăiat".
Walde (I, 124) nu lămureşte originea lat. *bustum*. Între altele spune că nu trebuie asociat cu ir. *bot* „foc" (cf. **bujor**). De asemenea, **buştean** nu poate fi separat de forma *butuşină* cu sens similar. Origine traco-dacă.

but (ar. *bute*, megl. *buti*) – coapsă.
Tc. *but* (Şăineanu, II, 64; Ronzenvalle, 51, Cioranescu, 1232); cf. ngr. *μβούτ*(*ι*), alb., bg. *but*. Mgh. *bu* (ac. *but*) (Puşcariu, *Lr*., 105), ipoteză exclusă în primul rând datorită prezenței acestei forme în dialectele sud-dunărene.
Acest radical este, în mod cert, de origine IE, şi prin urmare, trebuie admis că limba turcă l-a împrumutat dintr-o limbă IE balcanică, foarte probabil româna.
Provine de la un rad. *bot-*, *bot-* cu sensul de „obiect, rotund, rotunjit, ca şi *bot*, *bont*, *butuc*, etc. de la PIE ***bed-** „a se umfla" (*IEW*, 96). Forma *buture* nu se poate explica printr-un împrumut din turcă sau maghiară; cf. eng. *butt* „parte terminală rotundă", eng. *buttock* „fesă". Din fondul pre-latin (v. **buture**).

butaş – lăstar, altoi.
Mgh. *bujtas* „strat, lăstar" (Cihac, II, 406) care după Bogrea (*Dacor*., 1, 274) ar putea proveni din cuman. *butak* „ramură".
Varianta cumană nu este necesară, deoarece maghiara ca şi cumana sânt limbi uralo-altaice.
Der: *a butăşi*, *butăşire*.

bute (var. *butie*, ar. *bute*, mgl. *buti*) – butoi.
Lat. **buttem* (Meyer, *Alb. St*., 4, 29; Puşcariu, 241; *REW*, 1427; Candrea-Densusianu, 202; Cioranescu, 1235). Panromanic. Nu este atestat în latina clasică; cf. alb. *vozë*, *but*, ngr. *βούτα*, skt. *sam-puta* „vas sferic". Există şi în germanice; cf. n.g.s. *Büte* „bute", eng. *vat* considerate împrumuturi din latina medievală.
PIE ***pēd-**, **pod-** „a cuprinde, vas" (*IEW*, 790), dar mai potrivit este PIE ***bhidh-** „oală, găleată, vas" (*IEW*,153). Walde (I, 125) consideră că lat. *buttis* provine din gr. *πυτίνη*, mai precis dintr-o formă dial. *βυτίνη*, ipoteză nu tocmai verosimilă. Cert este că PIE ***bh** ar fi dat în latină *f*, dar nici formele greceşti nu sânt adecvate din punct de vedere fonologic pentru lat. *buttis*.
În schimb, forme similare abundă în limbile IE. Sfera noțunii de la care provin aceste forme este potrivită cu PIE ***bed-** „a (se) umfla" (*IEW*, 96); cf. skt. *badva* „mulțime, ceva în număr mare, n.g.s. (dial. elv.) *patte* „sân". Prin urmare, sensul trebuie extins la „a se umfla, rotund", iar la forma ***bed-**, dată de Walde-Pokorny, trebuie adăugat şi ***beud-** cu aceleaşi sensuri. Derivate sânt multe în limbile IE, din care vom da câteva exemple pe lângă cele menționate mai sus; cf. gr. *πίθος* „vas, vas pentru vin", norv. *bide* „vas pentru unt", norv. *bidne* „vas", eng. *pot*, v.eng. *pott*, m.g.j. *pot*, rom. **putină** (v. **putină**). Din fondul pre-latin.
Der: *butoi*.

buteliе (var. *butelcă*) – 1. sticlă; 2. rezervor de gaz metan.
Fr. *bouteille* (Cioranescu, 1236), la rândul său din lat.med. *butticula* < lat. *buttis* „bute, butoi" (v. **bute**).

butnar – dogar
N.g.s. *Büttner* „dogar" (Gáldi, *Dict.*, 191); cf. mgh. *bodnar*, rus *bondari*, ucr. *bodnar*, pol. *bednarz*. Nu este plauzibilă soluția propusă de Pascu (1, 55) de la un **butinar* < lat. **buttina*. Cu toate acestea, a existat în daco-română şi forma *butar* „dogar", derivat al lui **bute**, deoarece el este atestat în ar. *butar* „dogar". În acest caz, este vorba de o suprapunere a formei germane peste o formă foarte asemănătoare, cu acelaşi sens, care exista deja în limba română şi care a făcut ca forma germană să prindă rădăcini.

butuc (var. *butug*, *butur*, *butor*, *butău*, *butură*, *buture*) – 1. trunchi, buturugă; 2. partea de jos a tulpinii viței-de-vie; 3. partea centrală a roții.
Lat. **bottum* „bont, fără vârf" (Cioranescu, 1238). Cioranescu este de părere că este un dublet al lui **bot**,

idee neverosomilă. Densusianu (*Hlr*., 381) îl consideră de origine cumană, din cum. *butak* „ramură”, iar Şăineanu (2, 65) crede că provine din tc. *boduk* „cu picioare scurte” (cf. **bondoc**).
Gepid. **butilo* (Diculescu, 17; *ZRPh*., 40,413; Gamilscheg, *Rom. germ*., 2, 250-51, Scriban) de la un rad. **bott-* „gros, rotund”; cf. it. *botta*, fr. *botte*. După Miklosich (*Wander*., 20) şi Candrea (*Elemente*, 406) ucr. *butjuk*, *butuki* provine din română, precum şi mgh. *butuk*, bg. *botur*(*o*) (Capidan, *Raporturile*, 221) sau ngr. *μπούτουρα*. Postularea lat. **bottum* este absolut superfluă, deoarece nu se bazează pe vreo formă existentă în vreo limbă vie. Rom. **butuc** provine de la PIE ***bed-** „a se umfla” (*IEW*, 96), la care trebuie adăugate formele alternative ***beud-**, **beut-**, precum şi sensul de „gros, rotund”, aşa cum reiese din diversele limbi IE; cf. lat. *bassum* „gros, mare” < *bad-to* (Walde, I, 98), precum şi eng. *buttock* „fesă”, v.eng. *buttuc* „capăt de ceva”, v.isl. *buttr* „scurt”, *butr* „butuc”, eng. *butt* „parte terminală rotundă; 2. fesă”. Din fondul pre-latin.
Der: *butucănos*.

bụză (ar. *budză*, *buză*) – fiecare dintre cele două părți cărnoase care închid gura şi acoperă dinți.
Lat. *basium* (Miklosich, *Alb. Forsch*., 5, 10, Schuchardt, *Vokalismus*, 3, 50). Alb. *buzë* „buză” (Cihac, II, 715; Pascu, II, 218; Capidan, *Raporturile*, 522). Un radical lat. **bud-* (Puşcariu, 242).
PIE ***bu-** „buză, sărut” (*IEW*, 103); cf. gall. *Bussumaros* (NP), m.ir. *bus*, *pus* „buză”, *busóc*, *pusóc* „sărut”, n.g.s. (dial.) *Buss* „sărut”, *bussen* „a săruta”, n.pers. *bosidan* „a săruta”. Radicalul este atestat şi în antrop. trac. *Byzas*, *Byzos*, *Beuzas* (Dečev, *Thrak. Sprach*., p. 94-95), precum şi antrop. illir. *Buzos*, *Buzetius*.
Din română provine bg. *buza* „obraz”, *budzule* „buze groase” (Capidan, *Raporturile*, 226), pol. *buzia* „gură, în limbajul copiilor” (Berneker, I04). Origine traco-illirică.
Der: *buzat*, *buzos*, *buzău*.

Buzău – 1. râu în estul Munteniei; 2. oraş pe malul acestui râu.
Este atestat în sec. IV, în legătură cu martiriul sf. Sava Gotul, ucis de goți, apostol de origine geto-dacă, mort la 12 Aprilie, 372, fiind înnecat în **Buzău** (v. **Sabazios**). Pare să provină de la **buză** ca şi **Bizanț** (v. **Bizanț**). Ipoteza este justificată de faptul că malul stâng al Buzăului este mult mai înalt; cf. *buzău*.

buzdugạn (ar. *buzdugan*) – măciucă, ghioagă.
Cf. bg. *buzdugan*, sb. *buzdovan*, mgh. *buzogany*, pol. *buzdygan*, rus. *buzdychan* (Cihac, II, 552); cf. ngr. *μπουσδουγάνον*. Toate aceste forme slave au acelaşi sens ca şi în română. Tc. *bozdogan* (Şăineanu, II, 65; Cioranescu, 1240). În turcă există doar forma *bozdoğan* „şoim” care nu poate fi asociat cu rom. **buzdugan**. După toate aparențele, forma este de origine română, intrată în limbile slave, maghiară, neogreacă. Are aceeaşi origine cu rom. **bâzdoacă** (v. **bâzdoacă**).
PIE ***ueis-** „a îndoi, par, măciucă împletită” cu forma nominală *uoiso* „par, bâtă” (*IEW*, 1133); cf. skt. *veşká* „frânghie de strangulat”, lat. *virga* „creangă, ramură, par” < proto-lat. **vis-ga* (cf. *IEW*). Formele româneşti provin dintr-o formă **vis-ga*, **bisga*, identică cu forma proto-lat. *vis-ga*, refăcută de *IEW* (v. **bâzdoagă**, **vâzdoagă**).
Der. *buzdigea, buzdugean, buzdughină*.

bụzna (var. *busta*, *nabuzna*) – dintr-o dată, pe neaşteptate.
De la forma *busta* legată de a **buşi** (Cihac). Mgh. *buszma* „bădăran, necioplit” (*DAR*). Cioranescu (1242) crede, în mod corect, că face parte din aceeaşi familie cu a **năpusti** (cf. *nabuzna*). (v. **năpusti**). Rom. buzna provine de la vb. a buzni „a ataca fără veste” de la un rad. bust-, pust- ca şi a **năpusti**.
Toate aceste forme par să provină din PIE ***bhres-** „a izbucni” (*IEW*, 169); cf. n.g.s. *bersten* „a se sparge, a izbucni”, eng. *burst* „a izbucni”, cu var. argotică *bust* „a sparge, a distruge”. Varianta rom. *busta*, în acest caz, provine de la o formă mai veche neatestată **bursta*. Din fondul pre-latin.

buzunạr (ar. *buzunar*) – un fel de pungă cusută la haine în care se țin diverse obiecte necesare.

Ngr. *μπουζουνάρα* (Cihac, II, 641, Cioranescu, 1243), fiind asociat cu gr. *ζωνάριον*, tc. *zunnar* „cingătoare de călugăr”, deşi forma neogreacă nu are nimic în comun cu aceste forme.

Nu poate fi de origine neogreacă, deoarece este un împrumut în această limbă; sunetul *b* (*μπ*) apare în neogreacă doar în împrumuturi. Rom. **buzunar** trebuie asociat cu pungă având cognați în limbile germanice; cf. v.isl. *poki*, v.eng. *pocca* > eng. *pocket* „buzunar” (v. **pungă**). Toate aceste forme provin dintr-un rad. PIE ***bog-**, **beug-** „pungă, buzunar”.

Conform legii lui Grimm, PIE ***b** a dat *p* în germanice, iar ***g** a devenit *k*. Prin urmare, acest radical a dat, în modul cel mai firesc, un rad. *buz-* în traco-dacă, radical din care provine rom. **buzunar** de la *boznar*, atestat dialectal ca şi *poznar* „buzunar”, forme care provin de la radicalul mai sus amintit, sufixat cu *-ar* şi cu nazal de legătură *-n-*. Din fondul pre-latin.

Der: *a buzunări*, *buzunăreală*, *buzunăraş*, *buzunărel*.

C

ca – adverb de comparație.
Lat. *quam* „cât de, în ce măsură” (Puşcariu, 243; Candrea-Densusianu, 203; *REW*, 6928; Cioranescu, 1244).
Lat. *quam* provine din formele PIE ***kŭo**, **kŭe**, **kŭa** (*IEW*, 644). Din aceşti radicali (cf. *IEW*, 644-648), provin prenumele relativ-interogative, precum şi o serie de adverbe şi conjuncții în majoritatea limbilor IE. Echivalente ca formă şi sens ale rom. **ca** avem în sanskrită, avestică, lituaniană, albaneză şi desigur latină, dar şi în alte limbi; cf. skt. *ca* „ca, de asemnea”, av. *kəm* „ca” (foarte apropiat de latină), alb. *si* „ce” (< ***kŭei**), v.pr. *kai-gi*, lituan. *kai*, lituan. *-ka* (ex. *zvirbliš-ka* – ca o vrabie). În ultimul exemplu, adverbul de comparație apare postpus.
Labio-velara PIE **kŭ**, urmată de *o* sau *a*, a dat *p* în traco-dacă (şi în română). Excepție fac doar clasele închise de părți de vorbire cum sânt adverbele, pronumele relativ-interogative şi conjuncțiile. Acest principiu se aplică în egală măsură fie că explicăm evoluția acestor părți de vorbire prin latină, fie prin traco-dacă, nu există nici o diferență în acest sens. Explicația constă în faptul că labio-velara urmată de *a* sau *o* ar fi trebuit să dea labială (*p*), iar urmată de *e* sau *i* trebuia să rezulte o velară simplă (*k*) în traco-dacă. În primul caz, s-a simțit nevoia menținerii velarei peste tot în aceste categorii gramaticale tocmai datorită unității semantice a tuturor acestor forme în conştiința vorbitorilor.

ca (ar. *ca* „ca, cam”) (conj.) – 1. cu scopul ca, pentru ca.
Lat. *quia* „pentru că” (Puşcariu, 244; Rosetti, II, 117; Cioranescu, 1245). Derivarea rom. **ca** din lat. *quia* este dificilă, dacă nu imposibilă, deoarece ar fi trebuit să dea **cia*, nu **ca**. Prin urmare, este puțin probabil ca lat. *quia* să fie etimonul rom. **ca**, aşa cum a presupus Puşcariu şi cei care i-au urmat. Această conjuncție nu este extrem de frecventă în limba română. Apare fie în forma compusă precum „am vrut *ca să* te văd” ori „cu scopul *ca* sau *pentru ca*”: ex. „am făcut asta *ca* tu să înțelegi”. Ca şi în cazul adv. *ca*, conjuncția **ca** poate proveni de la aceeaşi formă a PIE ***kŭo**, **kŭe**, **kŭa** (*IEW*, 644).

cabaniță – mantie dăruită domnitorilor din Țara Românească şi Moldova de către sultan.
Tc. *kabaniça* < *kaba* „tunică, îmbrăcăminte” < pers. *qaba* (Cihac, II, 553; Şăineanu, II, 69; Cioranescu, 1248); cf. bg., scr. *kabanica*.
Indiferent de relația cu pers. *qaba*, tc. *kananiça* este un împrumut din limbile balcanice, dovadă fiind suf. *-iça* (cf. *-iță*), sufix existent în română, în slave. Acest radical există şi în alte limbi-europene; cf. lat.med. *capanus* (capa, cappa), it. *gabbáno*, fr. *gaban*, *caban*. De Mauro-Mancini (819) explică it. *gabbáno* prin arab. *qaba*. Este probabil un radical IE, dată fiind larga sa răspândire în mai multe limbi din Europa (v. **caftan**, **chepeneag**, **capot**). Sursa imediată a rom. **cabaniță** rămâne totuşi incertă.

cadastru – înregistrarea oficială a extinderii şi valorii unei proprietăți funciare.
Fr. *cadastre* (Cioranescu, 1261), din port. *cadastro* < it. *catastro* < ven. *catastico* < mgr. *κατάστιχον* „registru” (v. **catastif**).
Der: *a cadastra*, *cadastral*.

cadă (ar. *cadă*) – 1. vas mare pentru îmbăiat, vană; 2. vas mare pentru lichide folosit în industrie; 3. vas mare din doage întrebuințat la vie.

Lat. *cada*, *cadus* < gr. *κάδον* (Densusianu, *Hlr.*, 13; Puşcariu, 250; *REW*, 1456; Cioranescu, 1260); cf. sp. *cadozo*, alb. *kadë*, bg., scr. *kada*, mgh. *kad*. Prin urmare, termenul are o largă răspândire. Formele balcanice au toate o singură sursă care nu pare să fie gr. *κάδον*, ci mai degrabă lat. *cada*.

cadână (ar. *cadână*) – femeie care face parte dintr-un harem.
Tc. *kadın* (Şăineanu, II, 70; Meyer, 164; Cioranescu, 1265); cf. alb. *kadënë*, bg. *kadŭna*, sb. *kaduna*.

cadență – desfăşurare ritmică a unei secvențe de sunete sau cuvinte.
Fr. *cadence* (Cioranescu, 1263), din it. *cadenza* < lat. *cadere* (v. **cădea**).
Der: *a cadența*, *cadențat* etc.

cadou – dar.
Fr. *cadeau* (Cioranescu, 1267).

cadril – dans pentru patru perechi constând din cinci mişcări diferite.
Fr. *quadrille* (*REW*, 6921; Cioranescu, 1268) din sp. *cuadrilla*, dim. al lui *cuadra* < *cuatro* „patru”.

cadru (ar. *cadru* „portret”, mgl. *cadru*) – 1. tablou; 2. ramă; 3. ambianță.
Fr. *cadre* (*REW*, 6921; Cioranescu, 1269), din it. *quadro* < *quadrum* „pătrat”.
Der: *a încadra*, *a cadra*, *cadran*.

cafea – (var. *cafă*, ar., mgl. *cafă*) – 1. sămânța unui arbust din regiunile tropicale (*Coffea arabica*); 2. băutura preparată din astfel de semințe (prăjite şi măcinate).
Tc. *kahve* „cafea” < arab. *qahwa* „cafea” (Şăineanu, II, 71; Meyer, 164; Cioranescu, 1272); cf. alb. *kafë*. Prezent în toate limbile europene.
Der: *cafeină* (*cofeină*), *cafegiu* etc.

caftan (înv.) – manta de gală dăruită de către sultan marelui vizir, domnilor țărilor române, precum şi hanului tătar.
Tc. *kaftan* „caftan” < pers. *khaftân* (Cihac, II, 553; Roesler, 595; Şăineanu, II, 73, Cioranescu, 1274); cf. alb., bg., sb, pol., rus. *kaftan* (v. **cabanță**, **chepeneag**). Vasmer consideră rus. *kaftan* împrumut din limbile turcice; cf. tc., azer., tăt. *kaftan*, la origine cuvânt persan.
Der: *a căftăni* „a investi în funcție”, *căftănire*.

caia – cui de potcoavă.
Tc. *kayar* „potcoavă cu colți împotriva alunecării” (Şăineanu, II, 76, Tiktin). Mult mai plauzibilă pare ipoteza lui Scriban care consideră că provine din n.g.s. *Keil*, însă Philippide (*Principii*, 33) propune un etimon lat. **clavella*, prea puțin convingător. Origine incertă.

caier (ar. *cair*) – mănunchi de lână, de in, de cânepă, de borangic sau altă fibră textilă.
Ipoteza lui Miklosich (*Slaw. Elem.*, 28) de la v.sl. *ko˛dri* „încrețit” sau din v.sl. *ko˛driavŭ* „încrețit” (Cihac, II, 37) este lipsită de sens. Alte etimologii la fel de hazardate nu le mai menționăm aici. Lat. **calerus* (Cioranescu, 1284). Cioranescu îl apropie de lat. *galerus* „căciulă de blană cu părul în afară” care, la rândul său, ar fi un derivat de la *galea*, nu cu sens de „coif”, ci de „coc de păr”. Ipoteza lui Cioranescu nu este plauzibilă, în primul rând că lat. **calerus* nu este atestat şi nici nu se poate reface din alte forme neolatine; în al doilea rând, *galea* nu înseamnă „coc de păr”, aşa cum crede Cioranescu, ci doar „coif”.
Puşcariu (251; *ZRPh*, 18, 689) propune lat. **carium* < *carere* „a scărmăna” care nu este compatibil din punct de vedere fonologic. După Pascu (1, 192), *caier* vinede la un lat. **cairum* < *καίρος* „fir, sfoară”. Walde-Pokorny (553) asociază gr. *καίρος* de PIE ***k**’**er-** „fir, şnur”, pe când Boisacq (393) îl consideră cu etimologie necunoscută. Rom. **caier** poate fi asociat cu lat. *caliandrum* „coc fals”, dar fireşte că nu provine din acesta din urmă, ambele par să fie înrudite cu gr. *κάλλυνθρον* „pământuf de şters praful”. Walde, ca şi Boisacq, nu analizează lat. *caliandrum* şi, respectiv, gr. *κάλλυνθρον*, menționați mai sus ca etimoane ale rom. **caier**, forme care par să provină de la PIE ***kōl-**, ***kəl-** „umflat, aparență falsă, a vrăji, a înşela” (*IEW*, 557), adecvat atât fonologic, cât şi semantic pentru toate trei formele. Din fondul pre-latin.
Der: *a încăiera*, *încăierare*, *încăierătură*.

caiet – top de foi de hârtie legate, folosit la scris.
Fr. *cahier* (Cioranescu, 1285); cf. pol. *kajet* (Berneker, 469). Suf. în *-et* este specific multor împrumuturi din franceză.

caimac – 1. smântână groasă care se adună pe suprafața laptelui la fiert; 2. spumă pe suprafața unei fierturi de cafea.
Tc. *kaymak* „cremă, caimac” (Roesler, 594; Şăineanu, II, 76; Cioranescu, 1287); cf. ngr. *καϊμακι*, alb., bg., sb. *kajmak*.

caișă – fructul caisului.
Tc. *kayisi* „caisă” (Roesler, 594; Şăineanu, II, 76; Meyer, 173; Cioranescu, 1291). După Cioranescu, forma turcă provine din gr. *κασσία*; forma există şi în persană; cf. ngr. *καϊσί*, alb. *kais*, bg., sb. *kaisija*.
Der: *cais* (*Prunus armeniaca*).

cal (ar. *cal*) – 1. animal domestic erbivor cu copita nedespicată folosit la călărie şi la tracțiune (*Equus caballus*); 2. armăsar castrat.
Lat. *caballus* „cal de povară” (Diez, I, 119; Puşcariu, 252; Candrea-Densusianu, 209; *REW*, 1440; Cioranescu, 1294); cf. alb. *kalë* „cal”.
Lat. *caballus* este considerat un împrumut din gall. *caballos*, fapt menționat de scriitorii antici; cf. m.ir. *capall*, m.bret. *cavall*, cymr. *ceffyl*. Pe de altă parte, după Ernout-Meillet, cuvântul vine în latină din graiurile balcanice. Această ipoteză este confirmată de prezența acestei forme şi în v.sl. *kobyla* „iapă”, lituan. *kumelé* „iapă” care sânt cognați cu formele celtice, precum şi de forma greacă *καβάλλης* „*εργατες ιππος*”. Într-o inscripție greacă din Callatis, Dobrogea, din secolul III î.Ch. apare, de asemenea, forma *καβαλλεϊον*, prin urmare, cu mult timp înaintea venirii romanilor în Scythia Minor.
Cert este că în limbile celtice apare *b* intervocalic într-o serie de cuvinte, acolo unde în radicalul PIE nu a existat. Astfel, v.ir. *caban* „cavitate, gaură” provine din PIE ***koŭo-*** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592) unde, de asemenea, nu a existat *b* în originalul PIE; cf. lat. *cavus*, *caverna* etc. Acest *b* intervocalic provine în irlandeză dintr-un *ŭ* devenit *v* care apoi a trecut la *b*, ceea ce explică prezența lui *b* intervocalic în formele celtice pentru **cal**. Acelaşi fenomen poate fi observat în cuvinte (nume proprii) intrate în irlandeză la o dată mai târzie; cf. *Eabha* „Eva”, unde *v* intervocalic a trecut la *bh*. Situații similare se întâlnesc şi în latină. Bilabiala *b* în unele forme latine provine dintr-un *u*, ca şi în alte cazuri din limba latină; cf. lat. *tabesco* „a topi” din PIE ***tā-***, ***tau-***, ***təu-*** „a topi, a (se) dizolva” (*IEW*, 1053) sau în cazul lat. *tabanus* „tăun” (v. **tău**[1], **tăun**). În schimb, Vendryes (C-34) este de părere că greaca l-a preluat de la celții din Asia Mică, dar ipoteza nu explică prezența acestei forme în slava veche şi în lituaniană.
Pe de altă parte, extrem de interesant este faptul că în vechea Romă, *Celeres* era cavaleria romană formată din 300 de călăreți de elită, provenită din cei mai bogați patricieni romani care formau garda lui Romulus şi care mai târziu a fost denumită *Equites*. După Dionysos din Halicarnas, Roma a fost construită de a doua generație după sosirea troienilor lui Aeneas în peninsula italică, mai precis de fiii lui Aeneas (v. **român**).
Herodot arată (cartea II, par. 164-168) că şi la egipteni garda faraonului se numea *Calasiries*, avea privilegii speciale. Putem spune, deci, că cel puțin la egipteni această instituție trebuie să fi fost de origine IE. Toate aceste date arată că, pe lângă o formă *caball-* de origine celtică, a existat şi forma *cal*, de origine traco-illirică, mai veche decât prima. Prezentă la egipteni cu cel puțin 2400 de ani în urmă, această noțiune ca şi instituția pe care o definește trebuie să fi fost cu mult mai veche. Prin urmare, termenul *Calasiries* este de origine IE, intrat cu mult timp înainte la egipteni într-un moment istoric greu de stabilit.
Atât lat. *Celeres* cât şi *Calasiries* par să aibă, în ultimă instanță, aceeaşi origine cu rom. *călăraş*, desigur o veche instituție indo-europenană. Prin urmare, acest radical românesc are o origine veche pre-romană. De remarcat că şi în albaneză apar forme similare precum *kalore* „călare” şi *kalorës* „persoană călare, călăreț”, precum şi *kalë* „cal”.
PIE ***kel-*** „a mâna, a împinge, a (se) mişca, a se mişca repede” (*IEW*, 548); cf. skt. *kalayati* „a

împinge, a trage", gr. *κελλέω* „împing corabia la mal", lat. *celer* „repede", *celeber*, *-bris* „foarte frecventat, frecvent, celebru". În latină *Celeres* are aceeaşi origine cu *celer* „repede", întucât calul a fost definit la origine ca „cel repede" (v. **haldău**). Origine traco-illirică.
Der: *călare*, *a călări*, *călărie*, *călăreţ*, *călăraş*, *căluş*, *căluşar*, *căluţ*. Pentru rom. a *încăleca* a fost propus ca etimon, lat.pop. neatestat **caballicare* (Puşcariu, 805; Candrea-Densusianu, 215; *REW*, 1439; Cioranescu, 43709); cf. alb. *ngaliko*, *ngajko* „a încăleca", dar verbul este un derivat al limbii române de le **cal**.

calabalâc (ar. *călăbălîche*, mgl. *calbaloc*) – 1. obiecte felurite aflate în dezordine; 2. bagaj mult cu care călătoreşte sau se mută cineva.
Tc. *kalabalik* „mulţime" (Roesler, 594; Şăineanu, II, 76; Cioranescu, 1295); cf. ngr. *καλαμπαλίκι*, bg. *kalabaluk*, sb. *kalabaluk*.

calambur – joc de cuvinte.
Fr. *calambour* (Cioranescu, 1302).

calapod (ar. *călăpode*) – 1. formă. 2. tipar.
Ngr. *καλαπόδι* < *καλάπους* „picior de lemn" (Meyer, 167; Gáldi, *Dict.*, 157; *REW*, 1525; Cioranescu, 1303); cf. alb. *kalimpodhjë*.

cald (ar. *caldu*, mgl. *cald*, istr. *cåd*) – 1. care se găseşte la o temperatură relativ înaltă (fără a fi fierbinte); 2 prietenos, afectuos.
Lat. **caldus* < *calidus* (Puşcariu, 258; Candrea-Densusianu, 228; *REW*, 1506; Cioranescu, 1514).
PIE ***k**'**el-** „1. cald; 2. a se răci, rece" (*IEW*, 551; Walde, 1, 137). Walde-Pokorny arată că atât noţiunea de *cald* cât şi cea de *a răci*, **rece** au sensul subsidiar de „a arde" şi astfel în diferite limbi IE pot avea unul din aceste sensuri sau chiar pe amândouă cum se întâmplă în lituaniană; cf. skt. *śrad* „toamnă", osset. *sard* „vară", n.pers. *serd* „rece", lituan. *šilti* „a (se) încălzi", *šiltas* „cald", lituan. *šalti* „a se răci", *šaltus* „frig, rece", n.ir. *clithe* „însorit, bătut de soare", cymr. *clyd* „cald" (v. **căldură**, **călâu**, **încălzi**).
Der: *călduţ*, *căldicel*, *călduros*.

caldarâm (ar., mgl. *caldărmă*) – pavaj, drum pavat.
Tc. *kaldırım* „pavaj" (Roesler, 894; Şăineanu, II, 76; Bogrea, *Dacor*., 2, 653; Cioranescu, 1317); cf. ngr. *καλντερίμί*, alb. *kaldram*, bg. *kăldărăm*, sb. *kaldrma*.

cale (ar. *cale*, mgl. *cali*, istr. *cåle*) – 1. drum, cărare; 2. modalitate, procedeu.
Lat. *callem* < *callis* (Puşcariu, 262; Candrea-Densusianu, 234; *REW*, 1520; Cioranescu, 1319); cf. v.ir. *cae* „cale, manieră", alb. *kaloj* (I, sg.) „a merge, a trece", lituan. *kélias* „cale, drum", lituan. *kelianju* „a umbla, a rătăci", scr. *klanac* „strâmtoare, defileu", bg. *klanic*. După Orel (166) forma albaneză ar proveni din lat. *coambulare* „a merge cu", ceea ce reprezintă o ipoteză întru totul falsă. Formele sud-slave indică metateza lichidei de la o formă mai veche **kaln-* de la PIE ***kalni-** „trecere, potecă strâmtă" (*IEW*, 524). De la acest radical PIE a putut deriva un proto-traco-dac **kalne* foarte apropiat de un proto-latin **kalnis* < lat. *callis*. Această ipoteză este cât se poate de pluzibilă dacă ne gândim că rom. **călător** derivă din **cale**, formă atestată şi în textele vechi italice pre-latine, deoarece *calatores* definea pe slujitorii din colegiul Fraţilor arvali (cf. N. Dnsuşianu) (v. **călător**). Pare să provină din fondul pre-latin.

caleaşcă (ar. *caleaşcă*) – trăsură elegantă pe arcuri foarte sensibile.
Cuvântul apare în mai multe limbi europene, astfel încât este dificil de stabilit originea şi căile de provenienţă ale acestui cuvânt în diferite limbi; cf. n.g.s. *Kalesche*, it. *calesse*, fr. *calèche*, sp. *calesa*, bg. *kaliaska*, mgh. *kalicka*, pol. *kolasa*, rus. *koljaska*, tc. *kaleşka*. Formele din limbile slave, turcă şi maghiară provin din aceeaşi sursă ca şi cea românească.
Vasmer (II, 302) consideră că rus. *koljaska* provine din pol. *kolosá* < ceh. *kolesa*, *koleska* < v.sl. *kolo* „roată". După Gáldi (*Dict.*, 112), rom. **caleaşcă** provine prin maghiară. Cioranescu (1321) crede că la origine ar fi un cuvânt ceh (cf. ceh. *kolo* „roată"), iar forma românească ar proveni fie din turcă, fie din rusă. Pentru alb. *koleshkë*, Orel consideră o formă sud-slavă **kolesŭka*, deşi recunoaşte că nu este atestat în slavele de sud, dar este atestat în bulgară.

Meyer (*Neugr. St.,* II, 74) derivă ngr. *καλιάσκα* din română. Dauzat (124) consideră că fr. *calèche* provine din n.g.s. *Kalesche* care la rândul său provine din ceh. *koleska*, pol. *kolaska* din *kolo* „roată". De asemenea, Vasmer (II, 300) consideră că rus. *koljaska* provine din cehă prin poloneză. Acest termen este un *Wanderwort* tipic, care s-a răspândit cu uşurinţă odată cu obiectul definit.

calendạr (var. *cărindar*, ar. *calindar*) – indicator sistematic (sub formă de carte, agendă sau tablou) al succesiunii lunilor şi zilelor dintr-un an.
Lat. *calendarium* „calendar" (Puşcariu, 291; Candrea-Densusianu, 263; *REW*, 1508, Cioranescu, 1324). Varianta mai veche *cărindar* provine din latină. Forma *calendar* este mai nouă, ar putea proveni prin intermediul ngr. *καλενδάρι* (cf. Cioranescu) sau, mai bine spus, este o adaptare a formei mai vechi *cărindar* după forma neogreacă.

cạlfă (ar., mgl. *calfă*) – lucrător calificat care lucrează pe o leafă mică după ce a fost ucenic.
Tc. *kalfa* „constructor, meşter" < ar. *khalifa* „succesor" (Roesler, 594; Şăineanu, II, 81; Meyer, 167; Cioranescu, 1327); cf. ngr. *κάλιφας*, alb. *kalifë*, bg., scr. *kalfa*.

calịc – 1. sărac, cerşetor; 2. ştrengar (*dial*.)
V.sl. *kalika* „pelerin" (Miklosich, *Fremdw*., 94; *Lexicon*, 280; Cihac, II, 38); cf. rus. *kaleka* „olog, invalid", ucr. *kalika* „invalid".
Berneker asociază v.sl. *kalika* cu lat. *caliga* „încălţăminte soldăţească, cizmă". În schimb, Vasmer (I, 508) trimite la kaz., kirg. *kalik* „popor, mulţime", tc. *halh*, ciuv. *χalek*, dar îl asociază şi cu arm. *kał* „şchiop", got. *halts* „şchiop". Apropierea de formele turcice este îndoielnică. Pare destul de evident că forma din slava veche nu are aceeaşi origine cu cea din slavele de răsărit sau, cel puţin, aceasta din urmă este rezultatul unei suprapuneri prin etimologie populară. Astfel, sensul din slavele de răsărit este apropiat de cel din armeană şi gotică.
În ceea ce priveşte româna, forma **calic** are două sensuri total diferite care se pot explica numai printr-o suprapunere. **Calic** sensul de „sărac, cerşetor", întâlnit în Moldova, poate fi asociat cu forma est-slavă, în schimb, cu sensul de „ştrengar" poate fi asociat cu lat. *caliga*, respectiv v.sl. *kalika* care au altă origine. În ultimă instanţă, pare să fie vorba de doi radicali diferiţi. Unul cu sensul de „pelerin, cel care umblă" şi altul cu sensul de „şchiop, invalid" forme s-au suprapus în română prin etimologie populară.
Der: *calicie*, *a calici*, *a se calici* „a se zgârci".

calịciu – 1. învelişul exterior al unei flori; 2. potir, vas liturgic.
Fr. *calice* (Cioranescu, 1331) din lat. *calicium*.

caloiạn – idol de lut care în tradiţia populară este îngropat a treia joi după Paşti pentru a aduce ploaie.
V.sl. *kaljenŭ* „de argilă" (Candrea, *Noua rev. rom.*, 1900, 2, 94-97). A fost pus în legătură cu alb. *llohë* de Giuglea (*Dacor*., 10, 108). Nu este clară legătura cu numele monarhului român din secolul al XIII-lea, Ioan I *Caloiannes*.

calomfịr (var. *caranfil*, *calofir*, *calapăr*; ar. *cărănfil*) – varietate de crizantemă.
Gr. *καλάφυλλον* (cf. *καρυολλι*) (Cioranescu, 1337); cf. alb. *karanfil*, bg. *kalofer*, sb. *kaloper*, rus. *kulufer*, tc. *karanfil*.

calp (ar. *calpu*, mgl. *calp*) – fals, falsificat (despre monezi).
Tc. *kalp* „fals, calp" (Roesler, 594; Şăineanu, 82; Cioranescu, 1338); cf. ngr. *κάλπης*, bg. *kalpav*, sb. *kalp*.

caltabọş (var. *cartaboş*, *cârtaboş*) – un fel de cârnat făcut din maruntaie de porc fierte şi amestecate cu mirodenii.
A fost pus în legătură cu v.sl. *klubaša* „cârnat" (Cihac, II, 44); cf. pol. *kiełbasa*, rus. *kalbasa*, mgh. *kolbász*. Prezent în toate limbile slave, după Vasmer (II, 286) este împrumut din limbile turcice; cf. tc. *külbasty* „carne prăjită, pârjoale" sau, mai puţin probabil, din ebr. *kolbasar* „carne". Proveniența din forma slavă veche implică dificultăţi fonetice. Forma rom. pare a fi copmpusă din carta- (calta-) şi *-boş* „umflat" (v. **boş**).
Pe de altă parte, o formă similară avem în alb. *gardumbëzi* „cârnat". Astfel, prima parte a formei

româneşti, respectiv albaneze pare să provină din PIE ***kert-**, **kerət-**, **krat-** „a (se) suci, răsuci, a se trage (înapoi)" (*IEW*, 584) (v. **cârti**[1]), format pe acelaşi principiu ca şi **cârnat** (v. **cârnat**).

calụp (ar. *călupe*, mgl. *călop*) – bucată, formă.
Tc. *kalip* „tipar, formă" < arab. *qalip* (Şăineanu, II, 83; Meyer, 169; Cioranescu, 1344); cf. ngr. *καλούπι*, alb. *kaljëp*, bg. *kalăp*, sb. *kalap*. De la această formă arabă provine fr. *calibre* (Gamillscheg, 6). În schimb, forma arabă provine din it. *garbo* (Corominas, 2, 616; cf. Cioranescu).

calvịn – care aparţine confesiunii calviniste.
De la *Calvin* (Cioranescu, 1345). Atestat din sec. XVII, a intrat în limbă încă din sec. XVI, după Jean *Chauvin* (Caulvin, lat. Calvinus, 1509-1564), teolog elveţian de limbă franceză, iniţiatorul reformei protestante.

cam – aproximativ, aproape.
Lat. *quam* „cât de, în ce măsură" (Cipariu, *Gram.,* I, 28; *REW*, 6928; Meyer-Lübke, *Rom. Gramm*., 3, 202). Cercetătorii consideră că şi adv. *ca* provine de la acelaşi lat. *quam*, ceea ce nu poate fi admis.
Lat. *quam magis* (Puşcariu, 264), ipoteză care ar explica şi forma ar. *cama* de la un *ca mai*. Rom. **cam** poate fi explicat prin PIE ***kŭo-** (*IEW*, 644). După cum reiese din forma aromână şi rom, **cam** este o formă compusă din **ca** şi **mai** (v. **ca**, **mai**).

camarạd – tovarăş, prieten.
Fr. *camarade* (Cioranescu, 1349), din sp. *camarada* „grup de soldaţi care stau împreună" < *cámara* „cameră" < lat. *camera* „cameră".
Der: *camaraderesc*, *camaraderie*.

camarịlă – grup de consileri oficiali sau privaţi, grupaţi în jurul unei persoane oficiale.
Sp. *camarilla* < *cámara* „cameră" < lat. *camera* „cameră"; cf. fr. *camarille*, eng. *camarilla*.

cạmătă – dobândă.
Mgr. *κάματος* „camătă" (Roesler, 568; Meyer, 169; Murnu, 9; Puşcariu, *Lr*. 260); cf. v.sl. *kamata*, alb. *kamatë*, magh. *kamat*, *kámota*. După Edelspacher (15) mgh. *kámata* provine din română.
Der: *cămătar*, *cămătăreasă*, *cămătărie*, *cămătăresc*, *cămătăreşte*.

cameleọn – reptilă arboricolă care îşi poate schimba culoarea pielii după mediul înconjurător
Fr. *caméléon* (Cioranescu, 1356), din gr. *χαμαιλέων*; cf. eng. *chameleon*.

Cạmenịţa – localitate şi veche cetate medievală situată pe cursul superior al Nistrului, pe malul său drept.
Este considerat de origine slavă. În principiu, top. **Cameniţa** prezintă caracteristici *centum*, nu *satem*. **Cameniţa** provine din PIE ***akmo** „piatră" (*IEW*, 18). Top. *Akmonia* este atestat în frigiană (cf. *IEW*, 18), dar acelaşi top. *Akmonia* este atestat şi în Dacia (cf. I.I. Russu, 1967, 131), toponim pe care *IEW* îl asociază cu rad. ***akmo-**. Pentru PIE ***akmo-** avem următoarele forme în diverse limbi *satem*; cf. skt. *asman* „piatră, av. *asman* „piatră", lituan. *asmenas* „margine", *akmus* „piatră", let. *asmenas* „margine", *akmene* „piatră", v.sl. *kamy* „piatră", rus. *kamen* „piatră".
Ca şi în alte cazuri (v. **gard**), limbile baltice şi slave prezintă perechi de forme, ambele provenind de la acelaşi rad. PIE, unul cu caracteristici *satem*, altul de natură *centum*. Pentru slaviştii (cf. Shevelov (pg. 143) şi Golab) care s-au ocupat de acest fenomen, formele *centum* sânt de provenienţă veneto-illiră, dar ştim foarte bine că nici veneţii, nici illirii nu au ajuns vreodată în vecinătatea slavilor. Pe de altă parte, geto-dacii vorbeau aceeaşi limbă cu ilirii şi au fost în contact cu vorbitorii limbilor slave şi baltice din cele mai vechi timpuri. În concluzie, consider că în toate aceste cazuri formele cu caracteristici *centum* provin din traco-dacă, iar cele de tip *satem* sânt moştenite în aceste limbi. Deşi în română nu mai există o formă de la acest radical care să definescă piatra, top. **Cameniţa** are certe caracteristici *centum*.

cạmeră – 1. încăpere, odaie; 2. parte componentă a corpului legislativ; 3. aparat de filmat; 4. tub de cauciuc care se umflă cu aer, aflat în interiorul anvelopei la roţile autovehiculelor.

It. *camera* (Cioranescu, 1358), din lat. *camera* „cameră” (din sec. XIX).
Der: *cameristă*.

cămfor (ar. *camfură*) – cetonă cristalină, cu miros plăcut, obținută din arborele de camfor, folosită în medicină şi farmacie
Lat. *camphora* (Cioranescu, 1361) din arab. *kāfūr* < malay. *kapur* „cretă”.

camion – vehicul, autocamion.
Fr. *camion* (Cioranescu, 1368).
Der: *autocamion*, *camionagiu*, *camionetă*.

canapeă (ar. *canape*) – sofa.
Fr., it. *canapé* (Cioranescu, 1377); cf. ngr. *καναπές*, tc. *kanape*.
Rom. **canapea** nu pare să fie un neologism de origine franceză. Pe de altă parte, forma aromână este greu de explicat din punct de vedere istoric prin franceză. Ar putea fi vorba de o formă veche balcanică, cu corespondente în franceză şi italiană.
Dauzat (128) derivă fr. *canapé* din lat. *conopeum*, la rândul său din gr. *κονοπειον*. Lingvistul francez consideră că forma greacă provine din *κόνοπς* „țânțar”, adică pat cu plasă împotriva țânțarilor. Origine incertă.

canar – pasăre din genul *Serinus*, în special *Serinus Canaria*, originară din Insulele Canare, de culoare verzuie cu dungi maronii în mediu natrual şi de culoare galbenă cele domestice
Sp. *canario* < *Canarias* (Islas) (Cioranescu, 1378).
Der: *cănăriță*.

canat (ar. *cănată*) – fiecare dintre părțile mobile ale unei uşi sau ferestre.
Tc. *kanat* „aripă, braț” (Roesler, 594; Şăineanu, II, 84; Meyer, 173; Cioranescu, 1381); cf. ngr. *κανάτι* „jaluzea”, alb. *kanatë*, bg., sb. *kanat*. După Philippide (2, 635) din lat. **cannata*. Origine incertă.

cană (var. *cănată* (înv.), ar. *cănată*) – vas cu toartă pentru băut sau păstrat anumite lichide.
V.sl. *kana* (Cihac, II, 39). Forma veche slavă, invocată de Cihac nu este atestată (cf. Berneker, Blagova, Djačenko). De asemenea, termenul lipseşte în limba rusă şi sârbo-croată. Există totuşi în limba bulgară; cf. bg. *kana* „cană, urcior”.
Lat. *canna* „trestie” (Meyer, *Neugr. St., III*, 26). Această ipoteză trebuie respinsă pe principii semantice. Pe de altă parte, forme cu acelaşi sens există în mai multe limbi indo-europene; cf. v.ir. *cann* „vas, cană”, fr. *cannette*, norm. *canne* „urcior”, ngr. *κάννα*. În ce priveşte ir. *cann*, Vendryes (C35) crede că ar putea proveni din latina medievală, având aceeaşi origine cu v.fr. *canne* „vas pentru lapte”. Este evident că forma este veche şi a avut o largă răspândire.
Din n.g.s. *Kanne*, prin intermediar slav, după Cioranescu (1374). După Walde (I, 154), lat. med. *canna* „cană” provine din v.g.s. *chana* „cană”, împrumut târziu în latină. Cu toate acestea, forma latină medievală ar putea proveni din limbile celtice, dată fiind prezența acestui radical în irlandeza veche (şi modernă), dar şi în franceza veche. Vocala *a* nu a trecut la *â* în fața unei nazale forte (cf. *pană*, *canură*). Pe de altă parte, forma *cănată* nu se poate explica prin slavă ori neogreacă. Forma este menționată de Festus ca fiind folosită de greci „*Cana dicunt Graeci, nos canistra et per diminutionem canistella*” (cf. N. Densuşianu, 1083) (*Cană* spun grecii, iar noi *canistră* şi ca diminutiv *canistella*), formă care provine de la acelaşi radical cu lat. *canistra*.
Având în vedere acest detaliu extrem de important, nici una dintre ipoteze nu poate fi acceptată şi prin urmare ele trebuie respinse în totalitate. În greacă, a avut desigur o circulație restrânsă, astfel că este probabil vorba de un împrumut din tracă, deoarece acest termen are o largă răspândire în limbile din Balcani. Larga răspândire a acestui radical într-o serie de limbi IE arată că acest radical este vechi şi a avut o circulație largă încă din antichitate. Această ipoteză este confirmată de existența micen. *kanato* „numele unui vas” (cf. Ventris-Chadwick, *Documents*, 550). Forma micen. *kanato* este practic identică cu *canată*, dar şi cu *cănățuie* „ceaşcă”, *cantă* „vas, oală, urcior”; cf. sb. *kanatica*. Din fondul pre-latin.

cancelar (var. *canțelar*) – 1. şef al guvernului; 2. şef al cancelariei.

Lat. *cancellarius* (Cioranescu, 1383). Atestat din sec. XVII.
Der: *cancelariat*, *cancelarist*, *cancelarie*.

cancioc – unealtă de metal în formă de lingură cu coadă de lemn, folosită de zidari pentru aşezarea mortarului pe rândurile de cărămizi ale unui zid în lucru.
Magh. *kancsó* (Gáldi, *Dict.*, 112; Cioranescu, 1385).

cạndelă (var. *candilă*, ar. *căndilă*, mgl. *căndil'*) – lampă primitivă pe bază de ulei care se pune la icoane sau la morminte.
Ngr. *κάνδηλα* sau *κάνδηλι* „candelă" (Cioranescu, 1387). Un intermediar v.sl. *kanudilo* (Densusianu, 33, 276; Meyer, 123) nu ar fi dat în rom. **candelă**; cf. alb. *kandilje*, bg., sb. *kandilo*, tc. *kandil*. Din română provine săs. *kandele*.

cạnge (ar. *gance*, mgl. *candže*) – 1. prăjină lungă cu cârlig de fier în vârf servind la apucarea unui obiect aflat la distanță; 2. gheara ascuțită şi întoarsă a păsărilor de pradă.
Tc. *kance* „cârlig, cange" (Şăineanu, II, 84; Cioranescu, 1389); cf. ngr. *κάντζα*, sb. *kanga*, alb. *kanxhe*.
Cuvânt cu origine obscură despre care Corominas (1, 804) spune că sensul inițial al sp. *canga* a fost acela de „jug", de la un celt. **cambos* „curbat, strâmb" (cf. *IEW*, 918). Corominas se pare că greşeşte, întrucât sp. *canga* nu pare să provină din celt. **cambos*, deşi ambele forme au o origine comună.
Mai potrivit însă este să considerăm că toate aceste forme provin din PIE ***keg-**, ***keng-**, ***kenk-** „cârlig, mâner" (*IEW*, 557); cf. n.pers. *čang* „ghiară, pumn", gmc. **hakan*: v.isl. *haka* „bărbie", v.g.s. *hako* „cârlig", v.sax. *haka* „băț strâmb, curbat", lituan. *kengé* „cârlig, cange". Prin urmare, termenul este IE, iar turca l-a preluat din una din limbile IE cu care a venit în contact, destul de dificil de stabilit care ar fi aceea, dar, ținând cont de sens şi de formă, probabil că este vorba de o limbă balcanică. Din fondul pre-latin.

cangrẹnă – necroza unui țesut organic daorată lipsei circulației sângelui, urmată de putrezirea țesutului respectiv.
Fr. *gangrène* (Cioranescu, 1390), din lat. *gangraena*.
Der: *a cangrena*, *cangrenos*.

canọn – 1. lege sau regulă bisericească; 2. normă morală; 3. pedeapsă dată la încălcarea unui canon; 4. suferință, chin.
Mgr. *κανών* (Murnu, 11; Cioranescu, 1392); cf. tc. *kanun*, alb., bg. *kanon*.
Der: *a canoni* (var. *canuni*) „a chinui", *canonează*.

cant – 1. margine, muchie.
N.g.s. *Kante* (*DAR*; Cioranescu, 1393), din lat.med. *canthus* „roată metalică", cuvânt de origine celtică; cf. cymr. *cant* „periferie, margine".

cạnură – fire rămase de la dărăcit.
Lat. *cannŭla* „trestie mică" (P. Papahagi, *Notițe*, 14; Pascu, I, 56; *REW*, 1609; Cioranescu, 1395); cf. ven. *kanula*, friul. *kánula* care au sensul din latină.
Lat. **carŭla* < *carĕre* „a scărmăna" (Tiktin; Puşcariu, 268). Din română a trecut în ngr. *κάνουρα*, bg. sb. *kanura* (Berneker, 483; Capidan, *Raporturile*, 204).
Lat. *caro* „a scărmăna", mai rar întâlnit, este acelaşi cu *carminare* „a scărmăna (lână)". Proveniența din lat. *carĕre* nu pare posibilă, din punct de vedere fonetic. Origine pre-latină (v. **scărmăna**).

cap (ar. *cap*, mgl. *cap*, *cåp*, istr. *cåpete*) – 1. partea superioară a corpului omenesc (la animale partea anterioară); 2. început, extremitate, capăt; 3. minte, inteligență; 4. individ, ins; 5. şef, căpetenie; 6. partea cea mai de sus, cea mai importantă.
Lat. **capum* < *caput* (Puşcariu, 269; Candrea-Densusianu, 236; *REW*, 1668; Cioranescu, 1396); cf. it. *capo*, prov., cat. *cap*, fr. *chef*, sp. port. *cabo*.
PIE ***kap-ut**, **-(ē) -lo** „cap" (*IEW*, 529); cf. skt. *kapalam* „craniu", skt. *kaput* „cap", gr. *κεφαλή* „cap", v.sax. *hafola*, v.g.s. *houbit*, n.g.s. *Haupt* „cap, vârf", lituan. *kepuré* „cap", alb. *kokë* „cap", v.sl. *kapusta* < lituan. *kapustas* „căpățână de varză albă", ir. *capat* „cap". După Vendryes (C-40), ir. *capat* provine din lat. *caput*, ceea ce pare să fie o ipoteză greşită. Limba română modernă are mai multe elemente lexicale care provin de la acest radical PIE şi care nu pot fi explicate prin latină (*capăt*, **căpuşă**, *căpățână*,

căpătâi, etc.). Astfel, acest radical a existat şi în fondul pre-latin.
Der: *cap* (pl. *capi*) „conducător, şef", *capăt*, *căpătâi*, *căpăţână*, *căpetenie*, *a se încăpăţâna*, *a se căpătui*, *căpos* etc.

capac (ar. *căpache*, mgl. *capac*) – acoperitoare care se aşează deasupra unei deschizături (vas, cutie etc.).
Tc. *kapak* (Roesler, 595; Şăineanu, II, 86; Meyer, 173; Cioranescu, 1399); cf. alb. *kapak*, ngr. *καπάκι*, bg., sb., pol. *kapak*.
Trebuie asociat cu **cap**. Este de origine română, împrumutat de celelalte limbi balcanice şi slave (v. **cap**).

capă (ar. *capă*) – pelerină.
Fr. *cape* (Cioranescu, 1398) din lat. *cappa* „pelerină cu glugă".

capcană – dispozitiv pentru prinderea unor animale.
Tc. *kapkan* „capcană" (Şăineanu, II, 87; Cioranescu, 1409); cf. rus. *kapkan*.
Termenul îşi are originea în PIE ***kap-** „a prinde, a lua" (*IEW*, 527; cf. lat. *capio*, *-ere* „a apuca, a prinde". Astfel pare să fie provină din fondul balcanic.

capelă[1] – 1. pălărie; 2. şapcă militară.
It. *capella* din lat. *capella*; cf. *kapelje*, ngr. *καπέλα*, bg. *kapela*. După Cioranescu (1411) provine din neogreacă.

capelă[2] – biserică mică; parte a unei biserici unde se găseşte altarul.
It *capella* (Cioranescu, 1412), din lat. *capella*.
Der: *capelan*, *capelmaistru*.

capişon (ar. *capişonă*) – glugă.
Fr. *capuchon* (Cioranescu, 1419) din v.fr. *capuche* < lat. *cappa* „pelerină cu glugă" (v. **capă**, **capucin**).

capie – boală la creier a oilor tinere.
V.sl. *kaplja* (Cihac, II, 39; Cioranescu, 1417).
Sensul v.sl. *kaplja* este acela de „picătură" (cf. Blagova, 282). Ipoteza lui Cihac este lipsită de sens, ipoteză preluată, în mod necritic, de către Cioranescu. Provine de la *cap* (v. **cap**).

capiţel – partea superioară a unei coloane.
It. *capitello* (Cioranescu, 1424) (din sec. XIX).

capitol – diviziunea principală a unei lucrări.
It *capitolo* (Cioranescu, 1425), din lat. *capitulum* < lat. *caput* „cap".
Der: *capitular*, *a capitula*, *capitulaţie*.

căpişte – templu păgân, altar dedicat unor divinităţi păgâne.
Din v.sl. *kapiše* „idol" < *kapĭ* „figură, chip", identic cu magh. *kép*, după Miklosich (*Slaw. Elem*., 24; *Lexicon*, 283) şi Cihac (II, 40); cf. bg., rus. *kapiše* „templu păgân". După Vasmer (II, 185) ar fi un împrumut din ciuvaşă; cf. v.bg., uigur. *kep* „figură, formă, tablou", v.tc. *gib* „tablou" (v. **chip**).

capîntortură – pasăre mică de culoare cenuşie-brună, cu pete albe, care îşi răsuceşte des şi cu multă uşurinţă capul (*Junx torquilla*).
Formă compusă din *cap* şi *întortură* < *a întoarce* (v. **cap** şi **întoarce**).

capodoperă – operă artistică de o valoare excepţională.
It. *capo d'opera* (Cioranescu, 1427).

caporal – grad militar imediat inferior celui de sergent.
Fr. *caporal* (Cioranescu, 1428). Forma *căprar* din n.g.s. *Kapral* (Borcea, 180). Din română provine bg. *kaprar* (Capidan, *Raporturile*, 231).

capot (ar. *capot*) – 1. îmbrăminte de casă, halat.
It. *capotto* (Cihac, II, 40; Şăineanu, II, 87; Cioranescu, 1429). După aceşti autori, prin intermediul tc. *kapot*; cf. ngr. *καπότο*, bg., rus. *kapot*, ceh., mgh. *kaput*. Intermediarul turcesc nu este necesar.
Der: *capotă*, *decapota*, *decapotabil*.

capră (ar. *capră*) – 1. animal domestic rumegător cu părul lung; 2. capră neagră (*Rupicapra rupicapra*); 3. nume dat grecilor consideraţi excesiv de lăudăroşi; 4. numele unui joc de copii; 5. joc la priveghiul morţilor; 6. joc popular în noaptea de Ajunul Crăciunului; 7. aparat de gimnastică pentru sărituri; 8. suport de lemn cu patru picioare încrucişate, susţinute de o scândură orizontală; 9. scaunul vizitiului.

Lat. *capra* „capră” (Puşcariu, 279; Candrea-Densusianu, 248; *REW*, 1647; Cioranescu, 1430). Panromanic; cf. alb. *kjepër*, *kaproç* „căprioară”.
PIE ***kapro-*** „ţap” (*IEW*, 529); cf. gr. *κάπρα „αἰξ τυρρενοί*” (capră la etrusci) (Hesych.), umbr. *kaprum*, *kabru*, gr. *κάπροϛ* „mistreţ”, gall. **cabro-s* „ţap” < proto-celt. **gabro-s*, **gabra*, v.ir. *gabor*, cymr. *gafr* „ţap, capră”, v.scand. *hafri*, eng. *hafer* „junincă”. Este evident că radicalul a avut şi are o largă răspândire în limbile celtice, cu acelaşi sens ca şi în latină, dar şi în germanice, deşi cu sens puţin diferit (v. **căprior**, **căprioară**).
Der: *căprioară, căpresc*, *căpreşte*, *căproi*, *căprui*, *căprar*.

capriciu (ar. *căpriciu*) – dorinţă trecătoare, toană.
It. *capricio* (Cioranescu, 1432).
Der: *capricios*.

cąpsă – 1. capsulă, capac metalic; 2. buton de presiune.
N.g.s. *Kapsel* (*DAR*; Cioranescu, 1434), din lat. *capsa* „cutie”. Rom. *capsulă* din fr. *capsule* < lat. *capsula*.
Der: *a capsa*, *a încapsula*, *încapsulare* etc.

capucin – călugăr franciscan.
Fr. *capucin* (Cioranescu, 1439). În fapt, trebuie considerat de origine italiană, din it. *cappuccino* < *cappa* „pelerină cu glugă” (specifică ordinului franciscan), ţinând cont de pronunţia formei din limba română.

car[1] (înv. *cariu*) – insectă mică.
Lat. *caries* „putrezire, alterare” (Schuchardt, *ZRPh*., 26, 411; *REW*, 1697).
Lat. *carius* (Puşcariu, 293; Candrea-Densusianu, 259); cf. sp. *caronjo*, arag., port. *quara*, cat. *quer*.
Der: *a cări*, *cărete*.

car[2] (ar., mgl. *car*) – vehicul cu patru roţi cu tracţiune animală.
Lat. *carrus* „car (de transport)” (Puşcariu, 284; Candrea-Densusianu, 253; *REW*, 1721). Panromanic; cf. alb. *karrë*.
Din datele pe care le deţinem putem reconstitui un rad. IE ***kar-***, ***kər-***, ***kur-*** „car, vehicul cu două sau patru roţi”, la rândul său derivat din PIE ***ker-s-*** „a alerga, a fugi”, ***kr̥sos*** „car” (*IEW*, 583); cf. gr. *κάρρον*, gall. *carro-*; cf. top. celt. *Karrodunon* (în Germania şi Pannonia; cf. Ptolemeu). După Ernout-Meillet (102), lat. *carrus* este împrumutat din galică. *Currus*, denumirea mai veche a carului, era folosit în limbajul oficial (cf. Ernout-Meillet). Forma *carrus* este folosită de Caesar şi de alţi autori latini de după el, pentru a defini vehiculele gallilor; mai târziu a fost folosit ca termen general. Forma are o largă răspândire în limbile celtice moderne; cf. v.ir. *carr*, m.cymr. *carr*, bret. *karr*, v.g.s. *carro*, toate cu acelaşi sens.
Se consideră că verbul rom. a **căra** ar proveni dintr-un lat. **carrare* (Puşcariu, 285; Candrea-Densusianu, 255; *REW*, 1721). Cioranescu (1444) este de părere că ar fi vorba mai degrabă de un lat.**carriare* de la care ar fi putut proveni calabr. *carriare*, nap. *carreare*, fr. *charrier*. Rom. a **căra** este un derivat al limbii române de la **car**, care la rândul său nu pare să provină din latină (v. **căra**, **curge**).
Der: *căruţă*, *căruţ*, *cărucior*, *a căra*.

carabă – 1. fluier, tubul cimpoiului; 2. picior.
După Cioranescu (1445), pare un cuvânt balcanic. Sb. *karabe* „fluier” îşi are originea în română. Cioranescu consideră, de asemenea, că atât gr. *καραβίϛ* „lăcustă”, precum şi *κάραβοϛ* „gândac” (şi mai târziu „navă”), provin din acelaşi cuvânt tracic din care provine şi rom. **cărăbuş** (v. **cărăbuş**).
În greacă, acestea sânt cuvinte străine, după cum remarcă Boisacq (411) şi, prin urmare, provin, din traco-dacă. Legătura cu rom. **cărăbuş** a acestor forme greceşti este evidentă, dar semantic diferă de **carabă** şi trebuie să fie alt radical tracic, apropiat de lat. *calamus* „trestie, tulpină”, gr. *κάλαμοϛ* „tulpină, trestie*”*, skt. *kalamah* „ramură, trestie”, cymr. *calaf* „tulpină, trestie” de la un PIE ***koləmo*** „trestie” (Boisacq, 397) sau PIE ***k*’*olemo-s***, ***k*’*olema*** „vreg, tulpină, trestie” (*IEW*, 612); cf. v.sl. *slama* < **solma* „vreg, tulpină”, v.g.s. *halm* „vreg, tulpină”.
Prin urmare, Cioranescu greşeşte când asociază formele gr. *καραβίϛ*, *κάραβοϛ* cu rom. **carabă** care trebuie asociat doar cu lat. *calamus* şi gr. *κάλαμοϛ*, forme care provin de la alt radical. De asemenea, rom. **carâmb** trebuie să provină de la acelaşi radical ca şi **carabă**. De remarcat că velara palatală PIE ***k***’

nu a dat *s* în traco-dacă aşa cum ar fi fost de aşteptat pentru o limbă *satem* (cf. v.sl. *slama*), ci a devenit velară simplă ca în alte limbi *centum*. Pe de altă parte, amintim că velarele, precum şi dentalele au palatalizat în traco-dacă doar când au fost urmate de *e* sau *i*, nu şi în alte cazuri. Rom. **carabă** este un exemplu în acest sens (v. **carâmb**). Origine traco-dacă.

caracațiță – moluscă marină (*Octopus vulgaris*).
Rus. *karakatica* „moluscă marină, sepia" (Cihac, II, 79; Cioranescu); cf. sb. *krakatnica*. Rus. *karakatica* provine din rus. *korok'* „picior" (cf. Vasmer, I, 526).

caracudă – 1. peşte mărunt de baltă; 2. oameni de rând, fără importanță.
Bg. *karakuda* (Conev, 53; Cioranescu, 1450). Cioranescu crede că este un cuvânt oriental. Origine incertă.

caragață – 1. coțofană; 2. femeie guralivă.
Tc. *kargaça* „cioară" (Şăineanu, II, 87) sau ngr. *καρακάζα* „specie de pasăre" (Cioranescu, 1452); cf. bg. *karagaşka*.
Este destul de evident că toate aceste forme provin din aceeaşi sursă, şi anume din fondul balcanic traco-dac pornind de la PIE ***ker-**, **kor-** care „imită sunetul scos de unele păsări sau animale" (*IEW*, 567), de la care provin rom. **cioară** şi **corb** (v. **cioară**, **corb**). Deci este vorba de un rad. PIE. Suf. *-ață*, *-eață* este specific limbii române, iar velara *g* a fost intercalată pentru a face legătura între vocala din silaba ultimă a rădăcinii şi vocala inițială a terminației. Din fondul pre-latin.

caraghioș (ar. *caraghios*, mgl. *cărăghios*) – care este ridicol.
Tc. *kara göz* „1. ochi negri; 2. fanfaron în teatrul de păpuşi turcesc" (Şăineanu, II, 88; Cioranescu, 1453).

carantină – izolare preventivă în cazul unor epidemii.
Fr. *quarantaine* (Cioranescu, 1458); cf. tc. *karantina*, rus. *karantin*.

carաs – peşte de baltă din familia crapului (*Carassius vulgaris*).
Rus. *karasi*, ucr., pol., scr. *karaš* (Miklosich, *Fremdw*., 96; Cihac, II, 40; Cioranescu, 1460). Există în toate limbile slave, dar şi în alte limbi IE; cf. n.g.s. *Karausche*, sp. *carasio*, precum şi ngr. *καράσσιος*. Vasmer (I, 528) asociază acest radical cu skt. *kilása* „pătat". După Vasmer, formele baltice, precum lituan. *karusis*, *karosas* provin din v.g.s. *karausche* „caras", la rândul său din v.fr. *corassin*, *carassin*; cf. it. *coracino* „o specie de peşte" din lat. *coracinus*. Vasmer greşeşte atunci când vorbeşte de acest lanț al împrumuturilor în aceste limbi indo-europene, deoarece, în acest caz, nu avem de-a face cu un autentic *Wanderwort*, ci cu un cuvânt local în cele mai multe cazuri. În plus, acest radical apare şi în limbile ugro-finice; cf. mari. *karaka*, udmurt. *karaka*, tăt. *käräkä*. Având în vedere cele de mai sus, este evident că stabilirea originii acestui termen este cât se poate de dificilă. Se pare, totuşi, că originea acestui peşte se află în Europa, astfel că limbile ugro-finice menționate au putut să-l împrumute din limbile europene. De remarcat că toate aceste limbi ugro-finice se vorbesc în Europa. Aria de răspândire a formei **caras** este cam aceeaşi cu cea pentru **crap** (v. **crap**).

caraulă (var. *caraul*, ar. *cărăule*, mgl. *cărăul*) – santinelă, gardă de noapte.
Tc. *karaul* (Roesler, 595; Şăineanu, II, 89; Meyer, 177; Cioranescu; 1462); cf. ngr. *καραούλι*, alb. *karaulj*, bg. *karaul*, sb. *karaula*.

caravană (var. înv. *chervan*, ar. *cărvane*) – convoi.
Fr. *caravane* < pers. *karwan* (Cioranescu, 1463). În mod eronat, Cioranescu se referă la un intermediar ucr. *karavan*, pentru rom. **caravană**. În schimb, alți autori cred că este vorba de un intermediar tc. *karvan* (Roesler, 595; Şăineanu, II, 107; Meyer, 177); cf. ngr. *καρβάνι*, alb. *karvan*, bg. *kervan*. În realitate, forma veche *chervan* a intrat în română prin turcă, ca şi în cazul celorlalte limbi balcanice, pe când forma modernă **caravană** provine din franceză. Aceasta a intrat în limbă în secolul XIX şi s-a suprapus peste forma *chervan*, ambele având aceeaşi sursă persană.

carâmb – 1. partea cizmei care îmbracă picorul de la genunchi până la gleznă; 2. fiecare dintre cei doi drugi paraleli ai loitrei în care intră spetezele carului.

Există o mulțime de ipoteze referitoare la originea acestui cuvânt. Din v.sl. *korubati* „a desghioca” (Miklosich, *Etym. Wb*., 132). Mgh. *karina* (Cihac, II, 487) sau gr. *καράμβος* „gândac” (Capidan, *LL*, 2, 224). Philippide (*ZRPh*., 31, 302) îl derivă dintr-un lat. **carri umbo*, iar Weigand (*Jb*., 16, 222) de la v.sl **korobŭ* „coajă”, care la rândul său ar proveni din gr. *κόρυμβος*. În fine, din lituan. *karabas* (Scriban, *Arhiva*, 121, 238).

Puşcariu (*Dacor*., 2, 596), este cel mai aproape de adevăr, propunând lat. *calamulus* care ar fi dat inițial un **carâmlu*, apoi **carâmb**, ipoteză acceptată şi de *REW* (1485). În realitate, lat. *calamus* nu este etimonul rom. **carâmb** cum crede Puşcariu, ci provine de la acelaşi radical ca şi lat. *calamus* „trestie, tulpină” şi gr. *κάλαμος* pe care Boisacq (397) îl explică prin PIE ***koləmo** „trestie” sau PIE ***k**’**olemo-s**, ***k**’**olema** „vreg, tulpină, trestie” (*IEW*, 612), radical din care provine şi rom. **carabă** (v. **carabă**). Origine traco-dacă.

cạre (ar. *care*) – pronume relativ-interogativ.

Lat. *qualis* „ce fel, cum” (Cipariu, *Gram., II*64; Puşcariu, 290; Candrea-Densusianu, 262; *REW*, 6927; Cioranescu, 1471); cf. it. *quale*, prov., port. *qual*, sp. *qual*, fr. *quel*. Prezent, de asemenea, şi în alte limbi IE; cf. hitt. *kue*, *kuiš* „care”, *kuel* „care”, *kuela* „fiecare”, v.ir. *cair* „pron. relativ-interogativ”, lituan. *kuris* „cine, ce, care”, alb. *cili*, *cila* „care”, v.g.s. *hwer* „cine” (cf. n.g.s. *wer*), sânt forme care provin din PIE ***kŭe-**, ***kŭā-** „pronume relativ-interogativ” (*IEW*, 644). Date fiind toate aceste forme, poate fi refăcut un radical PIE ***kŭa-li**. În acest caz, PIE ***kŭ** urmat de *a* nu a dat *p* în română aşa cum era firesc, aceasta constituind o excepție de la regulă, indiferent dacă îl considerăm de origine latină sau nu.

caritạte – filantropie.

Lat. *caritas*, *-em* (Cioranescu, 1482) din lat. *carus* „drag”.

Der: *caritabil*.

cạrne (ar. *cară*, *carne*, mgl. *carni*, istr. *cårne*) – 1. țesut muscular al corpului omenesc sau al animalelor; 2. pulpă la fructe.

Lat. *carnem* < *caro* „carne” (Puşcariu, 295; Candrea-Densusianu, 266; *REW*, 1706; Cioranescu, 1484). Panromanic; cf. osc. *carneis*, umbr. *karu*, *karnis* „parte”.

PIE ***(s)ker-**, ***(s)kero-** „a tăia” (*IEW*, 938); cf. gr. *κείρω* „a tăia” *κέρμα* „tăietură, bucată de carne”. De remarcat că lat. *caro*, *carnis* înseamnă şi „bucată de carne”, skt. *krnati*, *krnoti* „a răni”, v.ir. *carna* „carne”, n.ir. *carn*, *carna* „carne”. Vendryes consideră formele irlandeze de origine latină, dar ipoteza nu este plauzibilă.

Din cele arătate aici, reiese că acest radical cu sens de „bucată (de carne), carne” apare nu numai în latină ci şi în oscă, umbrică, greacă şi irlandeză.

Der: *cărnos*, *cărnărie*, *cârneleagă*, *a descărna*.

carọu – 1. pătrat; 2. dală.

Fr. *carreau* (Cioranescu, 1485) din v.fr. *quarre* < lat. *quadratus* „pătrat”.

Der: *careu* „formațiune militară sau de gimnatiscă.

Carpați – lanț muntos în Europa Centrală, inclusiv pe teritoriul României.

Denumirea antică a acestui lanț muntos a fost pusă în legătură cu alb. *karpë* „piatră, stâncă” (cf. Poghirc, *ILR*, 2, 334).

Dacă apropierea este corectă, ambele forme provin din PIE ***(s)krep-** „a tăia, a zgâria, a izbi; ascuțit” (*IEW*, 944); cf. alb. *shkrëp* „a scăpăra”, *shkrepës* „cremene” (v. **scăpăra**). Origine traco-dacă.

cạrpen (var. *carpin*, ar., mgl. *carpin*) – arbore cu lemnul tare şi alb întrebunițat la construcții (*Carpinus betulus*).

Lat. *carpinus* „carpen” (Puşcariu, 298; Candrea-Densusianu, 272; *REW*, 1715; Cioranescu, 1486); cf. it *carpino*, fr. *charme*, sp., port. *carpe*.

După Walde (II, 171) lat. *carpinus* provine din PIE ***(s)kerep-** „a tăia”. De rermarcat că acest radical este prezent şi în alte limbi definind carpenul sau alți arbori; cf. lituan. *skirpatas*, v.pr. *skerptus* „ulm”, v.pr. *wosi-grabis* „*Sindelbaum*”, rus. *grab*, *grabina* „carpen”.

cărte (ar. *carte* „scrisoare, carte") – scriere tipărită legată sau broşată în volum.
Lat. *charta* „hârtie, scrisoare" (Puşcariu, 99; Candrea-Densusianu, 273; Philippide, II, 636; *REW*, 1866; Cioranescu, 1489) din gr. *χάρτης* „foaie de papirus" (v. **hârtie**).
Există mai multe ipoteze referitoare la deviațiile semantice de la latină la româna modernă (cf. Capidan, *Dacor*., 1, 335; Densusianu, *GS*, 2, 14; etc.). Cert este că în limba populară **carte** înseamnă doar scrisoare, sens întâlnit în latină, dar şi în albaneză (cf. alb. *kartë* „hârtie, scrisoare"), care mai târziu a început să însemne text tipărit, deci **carte**.
Din română provine bulg. *karticka* „carte de vizită" (cf. Cioranescu,1489).
Der: *cărticică*, *cărturar*, *cărțulie*, *cărțoi*, *cartofor*.

cartel – 1. uniune monopolistă a mai multor intreprinderi.
It. *cartello* (Cioranescu, 1491); cf. fr. *cartel*.
Der: *cartelă*, *a cartela*.

cartier (var. *cvartir*) – 1. parte a unui oraş; 2. comandamentul unei mari unități militare.
Fr. *quartier* (Cioranescu, 1490) din v.fr. *quartier* < lat. *quartarius*.
Der: *a încartirui*.

cartof – plantă erbacee cu flori albe sau violete ai cărui tuberculi comestibili sânt foarte bogați în amidon (*Solanum tuberosum*).
N.g.s. *Kartoffel* „cartof" (Cioranescu, 1492).
Der: *cartofior*.

cartuş – 1. mic tub metalic cu material explosiv; 2. orice tub care conține praf, lichid sau gaz folosite în diverse scopuri.
Fr: *cartouche* (Cioranescu, 1495) din it. *cartoccio* < lat. *charta* (v. **carte**).
Der: *cartuşieră*.

casa – a anula o hotărîre judecătorească.
Fr. *casser* (Cioranescu, 1501).
Der: *casație*, *casant*.

casă (ar. *casă*) – 1. locuință; 2. gospodărie; 3. toți care locuiesc într-o casă, familie.
Lat. *casa* „colibă, bordei" (Diez, I, 115; Diez, *Gramm.,* I, 32; Puşacariu, 302; Candrea-Densusianu, 179; *REW*, 1728; Cioranescu, 1499); cf. it., prov., cat., sp., port. *casa*, fr. *chez*.
Termenul este atestat în top. Sceptecasas, la Procopius din Cesarea (De Aedificiis, IV), fiind una dintre cetățile reparate de Iustinian, desigur denumirile sânt cu mult mai vechi.
PIE ***ket-**, **kot-**, „locuință" (*IEW*, 586) sau PIE ***kat-** (Walde, I, 175); cf. ir. *cas* (cf. Ernout-Meillet, 103), skt. *ava-kaša* „loc, locuință, cameră, av. *kata* „cameră", n.pers. *kad* „casă", got. *hethjop* „cameră", alb. *kasollë* „colibă".
După Ernout-Meillet (103) în latină este un împrumut de origine necunoscută, după părerea lor, poate chiar de origine pre-indo-europeană, termen care este bine reprezentat nu numai în limbile neolatine, dar şi în alte limbi indo-europene, după câte putem constata. Prin urmare, trebuie exclusă o posibilă origine pre-indo-europeană. Teorii mai noi arată că cel puțin în regiunea balcanică şi în centrul Europei s-au vorbit limbi indo-europene din cele mai vechi timpuri.
Der: *căsuță*, *căsoaie*, *căsean*, *căsător*.

cascadă – cădere de apă.
Fr. *cascade* < it. *cascata* < it. *cascare* „a cădea" < lat. *casus* „căzut" < lat. *cadere* „a cădea"; cf. eng. *cascade* (v. **cădea**).

cască – acoperământ din metal pentru protecția capului.
Fr. *casque* (Cioranescu, 1505) din sp. *casco* „cască, coif".
Der. *caschetă*.

cast – pur, neprihănit.
It. *casto* (Cioranescu, 1510) din lat. *castus* (v. **cinste**).
Der: *castitate*.

castan (ar. *căstân'u*, mgl. *căstån*) -1. copac cu frunze simple alungite, cu fructe comestibile (*Castanea sativa*, *Castanea vesca*).
Lat. *castaneus* „de castan" (Densusianu, *Rom*., 33, 276; Cioranescu, 1511).
Lat. *castaneus* < lat. *castanea* „castan", la rândul său din gr. *κάστανον*. Walde (I, 76) afirmă că forma greacă provine dintr-o limbă din Asia Mică.

După cei doi autori români, rom. **castan** este un neologism din secolul XIX. Prezența formelor aromână şi megleno-română ne împiedică să admitem acest lucru. Mai mult decât atât, radicalul este prezent în ngr. *κάστανον*, v.sl. *kastanŭ*, alb. *këstenjë*, tc. *kestane*. Formele slavă şi turcă trebuie să provină din stră-română. Formele sud-dunărene provin de la un mai vechi **castanu*.
Forma din daco-româna modernă este probabil o adaptare după ngr. *κάστανον* care s-a suprapus peste forma **căstân*, deja existentă în limba română.
Termenul este prezent şi în celtice; cf. v.ir. *castan*, cymr. *castan*, bret. *kistin*, dar tot ca împrumuturi latineşti (cf. Vendryes).
Der: *castană*, *castaniu*.

castel – locuința unui prinț sau nobil medieval, întărită cu ziduri de apărare
Lat. *castellum* (Cioranescu, 1514); cf. n.g.s. *Kastell*.

castravețe (ar. *castraveț*ŭ) – 1. plantă cu frunze mari, cu tulpina agățătoare (*Cucumis sativus*); 2. fructul acestei plante.
Bg. *krastavica* < s.vl. *krastavŭ* „râios” (Miklosich, *Lexicon*, 309; Cihac, II; Meyer, 177; Cioranescu, 1515).
Nu am putut identifica forma bg. *krastavica*; cf. alb. *kastravec* „castravete”. Este greu de admis că acest cuvânt poate proveni de la noțiunea de „râios”, aşa cum crede Miklosich. Prin urmare, această ipoteză trebuie respinsă. În schimb, forme similare există şi în alte limbi IE; cf. skt. *carbhatah*, *karkarah* „un fel de dovleac”, *madhu-karkati* „castravete dulce” (cf. *madhu* „miere, dulce”), lat. *curcubita*, v.g.s. *kurbis*, n.g.s. *Kurbis*, v.sax. *hwerhwette* „dovleac”.
Walde (I, 300) derivă toate aceste forme de la un IE ***kŭerbheto** de la ***kŭerbh**- „a îndoi, a încovoia”. Rom. **castravete** provine de la o formă similară cu forma latină şi cele din sanskrită, un mai vechi **carcabita* sau **carcavete*, similar cu lat. *curcubita*. Ipoteza este cât se poate de plauzibilă, asemănările fiind evidente.
Der: *castravecior*.

castrọn – vas adânc în care se aduc unele mâncăruri la masă.
Sb. *kastrola* (Cihac, II, 45; Cioranescu, 1516) sau din fr. *casserole* (Iordan, *Dift*., 285). Bg. *kastron* (Pascu, *Arch. Rom*., 6, 231). După Capidan, bg. *castron* provine din română; cf. săs., pol. *kastrol*, rus. *kastrjiolja*. Toate formele slave, precum şi cea românească şi săsească par să provină dintr-o singură sursă, probabil franceză, dar nu este clar care este intermediarul între franceză şi toate aceste limbi.

cș̣tru (ar. *castru*) – tabără romană întărită.
Lat. *castrum* (Cioranescu, 1517) (din sec.XIX).

caş (ar. *caşŭ* „caş, brânză”) – produs alimentar preparat din lapte închegat şi stors de zer.
Lat. *caseus* „brânză, caş” (Puşcariu, 303; Candrea-Densusianu, 275; *REW*, 1738; Cioranescu, 1498); cf. it. *cacio*, sard. *casu*, sp. *queso*, port. *queijo*.
Prezent şi în germanice: v.g.s. *chasi* (n.g.s. *Käse*), eng. *cheese*, precum şi în celtice: cf. cymr. *caws*, v.corn. *cos* „zer”, v.ir, n.ir. *caise* „brânză”. Vendryes (C22) crede că formele celtice provin din latină, ceea ce este puțin probabil.
Walde consideră că lat. *caseus* provine din PIE ***kŭatio**; cf. v.sl. *kvasŭ* „ferment, covăseală”, alb. *kos* „lapte acru de oaie” (v. **covăsi**).
Pe de altă parte, Alinei (II, 961-962) este de altă opinie. El îl citează pe Varro: „*Caseus e coacto lacte ut coactes dictus*” (5, 108) sau „*Sic e lacte coacto caseus nominatus*” (6, 43). Alinei arată că prin fonetica istorică a limbii latine *caseus* nu poate proveni din *coactus*, cum zice Varro, dar nici din *coagulum*, ci de la o formă neatestată **caglium*, unde grupul *gl* a putut da *ğ* devenit apoi *č*, deci o formă **cač*- cu sensul inițial de „cheag” sau mai precis de „coagulat”. În acest sens, Alinei citează asonanța între *socius* şi *Sosia*, folosită de Plaut (*Amphitruo*, 383-384), ceea ce ar indica faptul că palatalizarea lui *c* (devenit č) a avut loc încă de pe vremea lui Plaut şi suna la fel ca *sj* (pronunțat ş). Cum am spus Plaut se născuse în Umbria şi vorbea nativ limba umbrică care semăna bine atât cu illira şi traca, cât şi cu latina. Plaut foloseşte în opera sa cuvinte din limba sa maternă care sânt considerate ca „provenind” din aşa-zisa latină vulgară. Pe scurt, această trecere a lui *cj* la *sj* este, după toate aparențele, un fenomen umbric.

Prin urmare, Alinei susţine, pe bună dreptate, că latina a împrumutat *caseus* de la popoarele din Italia centrală (locuită în mare măsură de umbri şi osci) care, în opinia sa, ar fi descoperit folosirea cheagului la fabricarea brânzei.
Dacă atribuim aceste fenomene fonetice limbii umbrice, la fel de plauzibile şi pentru stră-română, căci aşa cum se ştie schimbările fonetice majore din stră-română se datoresc structurii fonetice a limbii traco-dace, multe din ele similare cu cele din oscă şi umbrică, considerate transformări ale latinei vulgare. Astfel, în grupul *cl* lichida *l* a palatalizat, apoi a dispărut: **clagum* > **cheag** etc.
Tot Alinei susţine că limbile germanice nu au împrumutat termenul de la romani în urma contactelor cu aceştia, ci, că aceste împrumuturi au fost făcute în epoca Neoliticului târziu, când influxul de slavi (citeşte traco-daci) şi celţi şi-au adus aportul în fonetica latină (mai precis italică), manifestat prin fenomene de palatalizări şi africatizări. Alinei susţine ideea unui val de emigranţi din Balcani în Peninsula Italică, ipoteză susţinută şi de mulţi autori antici.
Dacă acceptăm această ipoteză, atunci germanicii au putut împrumuta de fapt acest termen de la geto-daci şi nu de la popoarele italice neolitice cu care germanicii nu au venit în contact direct la acea vreme. Este ştiut că geto-dacii, ca şi urmaşii lor români au fost bine cunoscuţi ca păstori şi crescători de animale din Evul Mediu până azi. În orice caz, transformările fonetice menţionate de Alinei ar explica la fel de bine şi pe a **covăsi** unde ***t** din PIE ***kŭatio** a devenit *ţ* apoi *s* (v. **cursă**, **covăsi**).
Top. *Κασήερα* este atestat de Procopius (*De Aed*.), formă care corespunde rom. *căşerie*. Top. *Căşerie* este destul de răspândit în româna de azi.
Der: căşerie, căşar, ar. câşari „stână”, câşlegi < caseum legare (Puşcariu, 376; Candrea-Densusianu, 288). Din română provine tc. kaşer (Meyer, Türk. St., I, 56) şi ngr. κασσιάρα (Meyer, Neugr. St., 75); cf. alb. kasher „brânză”, alb. gizë „brânză”, ngr. κασερι „caşcaval”.

caşcavaļ (ar., mgl. *căşcăval*) – sortiment de brânză.
It. *caci cavallo* prin ngr. *κασκαβάλι* sau tc. *kaşkaval* (Şăineanu, II, 92; Weigand, *Jb*. 16, 221). În schimb, Meyer (*Türk. St., I*, 56) crede că tc. *kaşkaval* provine din română, ceea ce Cioranescu consideră a fi o eroare. Din română provine mgh. *kaskaval* (Edelspacher, 15).
Forma italiană ar putea fi explicată de *cavallo* „un anume tipar de brânză” (cf. Iordan, *BF*, 6, 174); cf. alb. *kashkaval*. Din it. (dial) *cascavallo* (Cioranescu, 1507) prin filieră orientală. Nu am putut verifica ipoteza lui Iordan privitoare la it. *cavallo*. Cu toate că este evident că termenul provine din italiană, adevarata filieră a răspândirii acestui cuvânt este dificil de stabilit.

caşmịr – 1. rasă de capre din Kashmir (India); 2. ţesătură din lâna acestor capre.
Fr. *cachemire* (Cioranescu, 1509) din *Cashmere*, variantă a lui *Kashmir*.

cat (mgl. *cat*) – etaj.
Tc. *kat* „1. strat; 2. etaj” (Şăineanu, II, 93; Meyer, 177; Cioranescu, 1519); cf. alb. *kat*, sb. *kat*.

cataļigă – prăjină lungă prevăzută cu un suport pe care se aşează piciorul cu care se umblă la înălţime, piciorong.
Bg. *katerjaga* „scară” (Candrea; Bogrea, *Dacor.,* 4, 812).
Nu am putut identifica etimonul bulgăresc. În bulgară există unele forme similare care provin probabil din română; cf. bg. *katerač* „alpinist”, bg. *katrea* „a urca, a se căţăra” (cf. **căţăra**). Cioranescu (1526) crede că ar trebui pornit de la sb. *kotrig* „articulaţie” sau *koturige* „felie”, ceea ce nu este deloc verosimil.
După Graur (*BL*, 4, 97) ar fi o formă expresivă. Acelaşi lucru crede şi Cioranescu (1526), dar îl ascociază totuşi cu *cotonoage* şi *cătărigi* (var. *catoroage*) „piftie de picioare de porc”.
Rom. **cataligă** provine de la acelaşi radical ***kat-** ca şi vb. **căţăra** (v. **căţăra**). Din fondul pre-latin.

cataļog (ar. *catalog*) – registru, listă.
Fr. *catalogue* (Cioranescu, 1527). Termenul este vechi în limba română, dinainte de sec. XVII, intrat în limba română din greacă; cf. gr. *κατάλογος*.

cataņă (var. *cătană*) – soldat, ostaş, militar.
Mgh. *katona* (Miklosich; *Fremdw*., 96; Cihac, II, 488; Gáldi, 87); cf. scr., tc. *katana*, pol. *katan*.

Acest cuvânt trebuie pus în legătură cu rad. PIE ***kat-** „a lupta”, **katu**, **kat(e)ro** „luptă” (*IEW*, 534); cf. skt. *śatru*, gall. *catu-* „luptă”, v.ir. *cath* „luptă, armată, trupă”, cymr. *cad* „luptă, trupă, batalion”.
Este evidentă relația cu limbile celtice. Rom. **cătană** provine de la acest radical, cuvânt de origine celtică, intrat în traco-dacă, preluat apoi, în mod nemijlocit, de toate celelalte limbi menționate mai sus din (stră)-română. Origine celtică pre-latină.
Der: *a cătăni*, *cătănie*, *cătăneşte*, *cătănesc*.

catapeteąsmă – 1. perete pictat în spatele căruia se află altarul; 2. iconostas.
Gr. *καταπέτασμα* „perdea” (Cioranescu, 1530); cf. v.sl. *katapetasma*.

catarąmă – piesă de metal cu care se încheie o cingătoare.
N.g.s. *Kettenriemen* „cataramă”, printr-o formă săs. neatestată ***kattenramen* (Lacea, *Dacor*., 3, 741; Gáldi, 191). Nu se poate accepta această ipoteză. Este nepotrivită ideea unui împrumut după o formă săsească neatestată, pentru un cuvânt românesc cu largă răspândire. Bogrea (*Dacor*., 4, 798) îl pune în legătură cu tc. *kantarma*.
Radicalul este mai vechi şi trebuie pus în legătură cu PIE ***kat-** „împletitură, verigă” (*IEW*, 534); cf. lat. *catena*, n.g.s. *Ketten* (v. **cătuşă**).

catąrg (înv. *catart*, ar. *catartu*) – stâlpul vertical în lemn sau metal, de pe o navă, care susține pânzele sau antenele telegrafice.
Ngr. *κατάρτι* (Cioranescu, 1533); cf. sb. *katraka*, *katarga*, rus. *katarti*.

catastįf – registru, condică.
Ngr. *κατάστιχον* (Murnu, 11; *REW*, 1762; Cioranescu, 1536) (v. **cadastru**).

catędră (ar. *cathedră*) – pupitru de la care vorbesc profesorii şi oratorii; 2. amvon
Lat. *cathedra* (Cioranescu, 1542).
Der: *catedrală*.

categorįe – 1. diviziune generală; 2. clasă; 3. (*fil*.) în filosofia lui Aristotel, mod fundamental al existenței ca substanța, calitatea şi cantitatea, iar în filosofia lui Kant, principiile fundamentale ale cunoaşterii, cum ar fi principiul cauzalității.
Ngr. *κατηγορία* (Gáldi, *Les mots*, 161; Cioranescu, 1543). Atestat din sec. XVIII.

catehįsm (ar. *catehisie*) – expunere a principiilor religiei creştine.
Lat. *catechismus* (*DAR*; Cioranescu, 1541).
Termenul este atestat din sec. XVI, datorită predicatorilor Reformei calvine (cf. *DAR*; Cioranescu).

caterįncă – flaşnetă.
De la un cântec în limba germană „Charmante *Katherine*” cântat la flaşnetă (Tiktin; *DAR*); cf. ucr. *katerinka*, rus. *šarmanka*.

caterisį – 1. a scoate din preoție; 2. a răspopi.
Ngr. *καθαιρώ*, aorist *καθαίρησα* „a degrada” (Tiktin; *DAR*; Gáldi, *Les mots*, 162).

catilinąr – ambițios, fără scrupule.
Lat. *catilinarius* < *Catilina* (Cioranescu, 1548), politician şi conspirator roman care a trăit între 108-62 î.Ch.
Der. *catilinară* „diatribă”, *catilinarism* „ambiție nemăsurată”.

catâr – animal domestic, corcitură între măgar şi cal.
Tc. *katır* „catâr” (Roesler, 595; Şăineanu; 2, 94). Cuman. *chater* (cf. Kuun, 127); cf. ngr. *γά(ι)διρος*, bg. *katăr*.
Der: *catârcă*.

catolic – care aparține catolicismului.
Lat. *catholicus* (Cioranescu, 1556) din gr. *κατολικός* „general, universal”.
Der. *catolicesc*, *catoliceşte*, *catolicism*.

catrąn (var. *cătran*) – gudron.
Tc. *katran* < *alqitrān* (Şăineanu, II, 95; *REW*, 4684b; Cioranescu, 1559); cf. it. *catrame*, sp. *alqitrán*, alb. *katram*, sb. *katran* etc(v. **gudron**).
Der: *a cătrăni*, *cătrăneală*.

catrįnță (var. *crătință*) – obiect de îmbrăcăminte care se aşează peste fustă, în față (şi în spate) având diverse broderii, şorț.

Cihac (II, 488) îl pune în legătură cu pol. *katan*(*k*)*a* „fustă”, lituan. *katenka* „corsaj”.
Legătura cu aceste două forme este incontestabilă, dar nu este posibil un împrumut din aceste limbi, dată fiiind răspândirea acestui termen în toate graiurile limbii române. În acest caz nu poate fi vorba decât de o înrudire pe fond IE. Mgh. *katrinca*, *kotroncz*, precum şi ţig. *katrinka*, provin din română.

caţă[1] – unealtă de prins.
Provine de la acelaşi radical cu a **acăţa** (v. **acăţa**).

caţă[2] – femeie, persoană care vorbeşte mult.
Formaţie onomatopeică de la *caţa* „onomatopee care imită un strigăt strident al unei păsări, persoane etc.”.
Der: *caţaon* „poreclă dată grecilor”, *Caţavencu* „personaj caragialesc”.

caţuc – potcap purtat de preoţii şi călugării ortodocşi.
Tc. *ka*(*v*)*uk* (Roesler, 595; Şăineanu, II, 96; Meyer, 183; Cioranescu, 1567); cf. alb., sb. *kauk*, ngr. *καβούκι*.
Forma turcă pare a fi un împrumut din neogreacă, iar forma românească este identică cu cea albaneză şi sârbă. Trebuie să existe şi o formă mai veche, în fondul balcanic din care provine şi rom. **căuc**. Pare o variantă a acestuia din urmă (v. **căuc**).

cauciuc – produs elastic solid natural sau sintetic.
Fr. *caoutchouc* (Cioranescu, 1569), din sp. *cauchuc* (azi învechit), preluat la rândul său dintr-o limbă indiană din America de Sud.

caună – mină, ocnă.
Lat. **cavina* < *cavus* „gol, scobit” (Puşcariu, 324; *DAR*). Cioranescu îl consideră cu origine incertă.
Rom. **caună** este desigur cognat cu lat. *cavus*, dar nu provine din lat. **cavina* care, de altfel, nu este atestat.
Rom. **caună** face parte dintr-o familie de cuvinte mai largă care include rom. **cavă**, **căuc** (*cauc*), **căuş**, **gaură**, **găunos**.
Toate provin din acelaşi rad. PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592); cf. bret. *keo* „grotă”, *kougon* „gaură”, m.ir. *cua* „gol”, *cuas* „gaură”, cymr. *gogof* „gaură”, gall. *kavaros*, cymr. *cawr*, corn. *caur*.
Dacii cunoşteau bine mineritul cu mult înainte de venirea romanilor. Din fondul traco-dac. Top. *Cavnic*, important centru minier, provine de la **caună**.

cauză – 1. raţiune sau motiv care determină o schimbare sau acţiune; 2. principiu sau ideal căruia se dedică o mişcare, grup sau persoană; 3. (*fil.*) în filosofia lui Aristotel, cele patru principii necesare pentru ca o mişcare sau devenire întru fiinţă să aibă loc şi anume: a. cauza materială (substanţa); b. cauza eficientă (ceva asupra căruia se exercită acţiunea); c. cauza formală (forma pe care o ia mişcarea respectivă); d. cauza finală (scopul unei mişcări sau acţiuni).
Lat. *causa* „raţiune, caz” (Cioranescu, 1573).
Der: *cauzal*, *cauzalitate*.

cavăl[1] (ar. *căval*) – fluier mare.
Tc. *kaval* (Şăineanu, II, 96; Meyer, 184; Cioranescu, 1575); cf. alb. *kavali*, bg., sb. *kaval*. Pare să provină din fondul balcanic, preluat şi de turci, PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592) (v. **caună**, **caval**[2], **cavă**); cf. lat. *cavus*, *cavere*. Din fondul pre-latin.

cavăl[2] – şănţuleţ prin care trece apa prin straturile de legume.
Are aceeaşi origine cu **caval**[1].

cavaler – 1. titlu nobilar conferit de rege; 2. persoană care aparţine unui ordin cavaleresc; 3. călăreţ; 4. bărbat care însoţeşte o femeie, persoană amabilă
It. *cavaliere* (*DAR*; Cioranescu, 1576), din lat.med. *caballarius* „călăreţ” < lat. *caballus* „cal”; cf. rus., bg. *kavaler* (v. **cal**).
Der: *cavaleresc*, *cavalereşte*, *cavalerism*, *cavalerie*, *cavalerist*.

cavă – adâncitură, găvan.
Face parte din aceeaşi familie de cuvinte cu **caună**, **căuc**, **gaură** etc., forme care provin din PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592). Origine traco-dacă (v. **caună**, **căuc**).

cazac – 1. membru unei comunităţi militare autonome; 2. soldat dintr-o unitate de cavalerie de cazaci.
Tc. *kazak* „aventurier” (Cihac, II, 46; Şăineanu, II, 97; Cioranescu, 1583); cf. rus. *kazak*.
Der: *căzăcesc*, *căzăceşte*, *căzăcime*, *căzăcească* „dans căzăcesc”.

cazạn (ar. *căzane*, mgl. *căzan*) – vas mare de metal în care se fierbe apă, se găteşte mâncare etc.
Tc. *kazan* „cazan” (Roesler, 594; Şăineanu, II, 96; Meyer, 184; Cioranescu, 1585); cf. ngr. *καζάνι*, alb., bg., sb., ucr., rus. *kazan*. Probabil că nu este de origine turcă. Origine incertă.

cazạnie – predică.
V.sl. *kazanije* „mustrare” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; *Lexicon*, 279; Cihac, II, 46; Cioranescu). Cihac, urmat de Cioranescu, consideră că v.sl. *kazanije* „mustrare” provine din *kaznĭ* „pedeapsă”. Această ipoteză nu este verosimilă.
Rom. **cazanie** pare să provină din v.sl. *skazanie* „istorisire, povestire” din *skazati* „a spune, a zice”; cf. rus. *skazanie*.

cazạrmă – ansamblu de clădiri afectate militarilor.
N.g.s. *Kaserne* (Cihac, II, 46); cf. rus. *kazarma*.
Der: *cazarmament*, *a încazarma*.

cạză – despărțitură, căsuță.
Este o formă învechită (cf. *Dicț. de arh. şi reg*.). Are aceeaşi origine cu **casă**, **coteț** din PIE ***ket-**, ***kot-** „locuință” (*IEW*, 586) sau PIE ***kat-** (Walde, I, 175) (v. **casă**, **coteț**).
Rom. **cază** nu se poate explica decât prin fondul traco-dac, în timp ce **casă** a apărut sub influență latină, deşi termenul exista, cum putem constata, deja în traco-dacă. O anumită diferențiere fonetică a permis şi diferențiera semantică.

cazinọu (var. *cazino*) – local pentru jocuri de noroc, dans, spectacole.
Fr. *casino* (Cioranescu, 1589), din it. *casino* < it. *casa* „casă”.

cazmạ – unealtă de săpat pământul asemănătoare cu lopata.
Tc. *kazma* „1. săpat, excavat; 2. lopată, cazma” (Şăineanu, II, 99; Meyer, 184; Cioranescu, 1590); cf. ngr. *καζμός*, alb. *kasmë*, bg., sb. *kazma*.
Forma nominală provine de la vb. tc. *kazmak* „a săpa, a excava”.

cạznă – tortură, chin.
V.sl. *kaznĭ* „pedeapsă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; *Lexicon*, 279; Cihac, II, 46; Cioranescu, 1591); cf. sb. *kazna* „pedeapsă”, pol. *kazn* „pedeapsă”, rus. *kaznĭ*.
Der: *a căzni* „ a tortura (*înv*.), a se strădui”.

că (ar., mgl. *că*, istr. *ke*) – conjucție subordonativă.
Lat. *quod* „faptul că” (Cipariu, *Gram*., 44; Puşcariu, 245; Candrea-Densusianu, 206; *REW*, 6970; Rosetti, I, 117; Cioranescu, 1246). Panromanic; cf. alb. *që* „că”.
Forma albaneză, identică atât ca sens cât şi ca formă cu cea română, ne îndreptățeşte să credem că au existat în traco-illiră forme similare cu cele latine, toate provenind de la aceleaşi forme PIE ***kŭo**, **kŭe**, **kŭa** (*IEW*, 644). Forma albaneză nu poate fi un împrumut din latină, deoarece prepozițiile şi conjuncțiile nu se împrumută dintr-o limbă în alta.
Amintim că foarte multe prepoziții şi conjuncții (dar şi adverbe) din limba română nu se pot explica prin latină (v. adv. **ca**).
Der: *fiindcă*, *pentru că*.

căcạ (ar. *cac*) – a defeca.
Lat. *cacare* (Puşcariu, 247; Candrea-Densusianu, 206; *REW*, 1443; Cioranescu, 1251); cf. it. *cacare*, prov. sp. port. *cagar*, fr. *chier*.
PIE ***kakka** „cacare” (*IEW*, 521); cf. gr. *κακκάω* „caco”, *κάκκη* „excremente”; n.ir. *caccaim* „caco”, *cacc* „excremente”, cymr. *cachu*, bret. *cach*, corn. *caugh*, rus. *kakatь*, n.g.s. *kacken*, arm. *kakor* „gunoi, bălegar”.
Din română provine bg. (*po*)*kakam* (Capidan, *Raporturile*, 233). Menționăm că dacă despre rom. **căca** se poate presupune un etimon latin, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre rom. *căcărează* care provine de la acelaşi radical şi are un echivalent în limba albaneză.
Der: *căcat*, *căcare*, *căcăstoare*, *căcăcios*, *căcănar*, *căcăniu*, *căcărează*, *a căcăreza*; cf. alb. *kakërdhi* „căcărează”, sarak. *kakarandza* „excremente” (cf. Hoeg, 123).

căciụlă (ar., mgl. *cățiulă*) – acoperământ pentru cap din blană de oaie sau alt animal.
Alb. *këshulë* (Cihac, II, 715; Meyer, 190; Rosetti, II, 112). În albaneză există şi formele *kaçul* „smoc, moț” şi *kaçule* „glugă”. Pentru Philippide rămâne obscur,

iar Puşcariu (*Lat. ti*, 53) crede că este vorba de un radical lat. **cat*- căruia i s-a adăugat suf. -*ulă*. Pascu (*Suf*., 248) crede, în mod bizar, că ar proveni de la lat. **cattea* „pisică".
Reichenkron (969 trimite la PIE ***(s)keu**- „a acoperi" (*IEW*, 951) printr-o formă dacică **ku-keul*. Tot de la acest radical provine şi alb. *këshulë*. Din română provin bg. *kačula* „bonetă, moţ", *kačulat* „moţat" (cf. Capidan, *Raporturile*, 202), mgh. *kacsu*(*y*)*a* „pălărie", sb. *košulja*.
De la acelaşi rad. PIE provin şi formele **cucă**, **ciucă**, **cucui** (v. formele respective). De la acest radical provin şi formele albaneze menţionate mai sus. De altfel, albaneza are numeroşi derivaţi, similari cu aceste forme. Din fondul traco-illiric.
Der: *căciular*, *căciulie*, *căciular*, *a* (*se*) *căciuli*, *căciulire*, *căciuleală*, *căciuliţă*, *căciuloi* etc.

cădeą (ar., mgl. *cad*, istr. *cådu*) – 1. a se deplasa de sus în jos prin propria greutate; 2. a se lăsa în jos.
Lat. *cadēre* „a cădea" (Puşcariu, 249; Candrea-Densusianu, 207; *REW*, 1451; Cioranescu, 1262); cf. it. *cadere*, prov. *cazer*, sp. *caer*, port. *cair*.
PIE ***k**'**ad**- „a cădea" (*IEW*, 516); cf. skt. *śad*- „a cădea, a (se) anula", arm. *çacnum* „a cădea", v.ir. *cassar* „grindină", corn. *kaser* „grindină", cymr. *cwyddo* „a cădea".
Aşa cum am mai arătat, velara palatală PIE ***k**' nu a dat *s* (*ş*) în traco-dacă, aşa cum ar fi fost cazul pentru a presupusă limbă *satem* ca traco-daca, decât când a fost urmată de *e* sau *i*, altfel a devenit *k* ca în limbile *centum* (v. **carabă**, **carâmb**).
Der: *căzătură*, *căzător*, precum şi formaţii neologice ca *precădere*, *decădea*.

căi – a regreta, a-i părea rău, a recunoaşte că a greşit.
V.sl. *kajati sę* „a mustra" (Miklosich., *Slaw. Elem*., 24; *Lexicon,* 285; Cihac, II, 37); cf. rus. *kajati* „a mustra". Radicalul este prezent, de asemenea, în toate limbile slave. Vasmer (II, 216) asociază formele slave cu skt. *cáyate* „a răzbuna, a pedepsi", av. *kay* „a plăti, a regreta", av. *kaena* „pedeapsă, răzbunare". Asocierile făcute de Vasmer nu sânt adecvate.
Rom. **căi** trebuie asociat cu formele alb. *qaj*, *qanj*, *qlanj* „a (se) plânge, a boci, a se văieta" care par să provină din PIE ***klau**- „a (se) plânge" (*IEW*, 599); cf. gr. *κλαίω* „a plânge". Rom. a (se) **căina** provine de la PIE ***klau**-, printr-o variantă ***kal**- sufixat cu -*ina*. Astfel, formele româneşti nu par să provină din vechea slavă, deşi ele sânt înrudite. Dispariţia lui *l* este un fenomen specific limbii române, întâlnit şi-n albaneză şi datorită lui *j* (*iot*) apărut prin iotacizarea lui *i* (sau *e*). Astfel, PIE ***kal**-, print-un mai vechi **kalĭ-na*, **căl'*(*na*) > rom. **căi**-(**na**).
Formele albaneze sânt foarte apropiate de română, atât ca sens cât şi ca formă, spre deosebire de a (se) **căi** care are un sens puţin diferit. În sfârşit, forma a (se) **pocăi** a provenit prin filieră slavă şi are, prin excelenţă, o coloratură religioasă, deşi Reichenkorn (116) arată că pref. *po*- este de origine traco-dacă (cf. Poghirc, *ILR*, II, 364) (cf. **pociumb**, **povaţă**, **povară**).
Orel (353) derivă alb. *qaj* din proto-alb. **klaunja* pe care îl asociază cu gr. *κλαίω*. Ambele forme, în ultimă instanţă, provin din PIE ***klau**- indicat mai sus. Este posibil ca forma slavă să fi provenit din stră-română şi apoi să fi fost preluată de română sub forma **pocăi**, sau că slava comună a avut şi ea o formă similară, ţinând cont de răspândirea acestui radical în limbile IE.
Pe de altă parte, după cum am arătat, rom. a căina are formă şi sens parţial diferite de a (se) **căi**. Sensul vb. a căina este mai apropiat de cel al rad. PIE, iar din punct de vedere fonologic, nu se poate explica prin slavă.
Der: *căială, căinţă*, *necăinţă*, *căina*.

căiţă – scufiţă, bonetă.
Scr. *kajca* (Cihac, II, 38; Cioranescu, 1292). Nu am putut verifica forma sârbo-croată.
Pare să provină din PIE ***kel**- „a ascunde, a acoperi", cu forma nominală **k**'**olia**, **kəlia** „acoperiş, ascunziş" (*IEW*, 553). Provine din forma nominală ***k**'**olia**, **kəlia** sufixat cu -*ita*, apoi ***kalita**, cu palatalizarea lui *l* urmat de *i*, ***kal**'**ita** şi, în ultimă instanţă, **căiţă** (v. **colibă**, **şorici**). Din fondul pre-latin.

călare – încălecat pe cal sau pe alt animal.
Lat. *caballarius* (Puşcariu, 153; Candrea-Densusianu, 210; *REW*; 1440; Cioranescu, 1305); cf. alb. *kaluar* „călare". Lat. *caballarius* este întâlnit doar în câteva

inscripții. Rom. **călare** este un derivat al limbii române de la **cal**, care însă nu provine din *caballus*. (v. **cal**).
Der: *a călări*, *călărie*, *călăreț* etc.

călător – 1. drumeț, care se deplasează dintr-un loc în altul; 2. migrator (despre păsări).
Este legat de rom. **cale**, dar după toate aparențele nu poate proveni direct din **cale**, deoarece suf. *-tor* servește în limba română la derivarea nominală de la un verb (cf. Cioranescu, 1306). Puşcariu (262) încearcă să ocolească această dificultate arătând că în albaneză *udhëtar* „călător" derivă de la *udhë* „drum", iar lat. *viator* provine de la *via*, dar nu trebuie să uităm că, în cazurile citate, este vorba de albaneză şi, respectiv, latină şi nu de română, chiar dacă cele două limbi au multe în comun cu româna.
Este de presupus că a existat în română un verb **călăi* „a călători", azi dispărut, apropiat de alb. *kaloj* „a merge, a trece", de la care a putut deriva rom. **călător**. N. Densusianu (1082) spune că forma *calatores* (pl. de la *calator*) definea pe servitorii din colegiul Fraților arvali. Pe de altă parte, după cum arată Pliniu, *calator* este identic ca sens cu lat. *viator* (cf. Pliniu, 18, 4). Deşi are aceeaşi origine ca şi **cale**, forma nu există în latină, în schimb, a existat în alte graiuri italice vechi, iar româna desigur că nu l-a preluat din aceste graiuri (v. **cale**). Provine din fondul pre-latin.
Der: *a călători*, *călătorie*.

călău – persoană însărcinată cu execuția condamnaților la moarte, gâde.
Țig. *kalo* „negru" şi „țigan" (Miklosich, *Zig*., 229; Hasdeu, *Cuvente*, I, 272; Gáldi, 226). Etimologia se explică prin faptul că în Evul Mediu, în Țările Române călăii erau recrutați din rândurile țiganilor.

călăuză (călăuz) – ghid.
Tc. *kila*(*v*)*uz* „ghid, călăuză" (Şăineanu, II, 76; Meyer, 167; Cioranescu, 1308); cf. alb. *kalauz*, ngr. *καλαυζις*, bg., sb., pol. *kalauz*, mgh. *kalausz*.
Radicalul are o bogată reprezentare în greaca veche; cf. gr. *κέλευθος* „drum, traiectorie" pe care Chantraine (512) îl asociază cu *κελεύω* „a se îndrepta spre". De la acelaşi radical provin gr. *κελεύστωρ* „cel care conduce", precum şi *κέλευσμα*, *κελεύστής* „comandantul unui vas". Chantraine (512) asociază toate aceste forme cu gr. *κέλλω* „a pune în mişcare, a aborda o navă, a împinge o navă la mal" din PIE ***kel-** „a mâna, a pune în mişcare" (*IEW*, 548); cf. skt. *kalayati* „a mâna, a duce", lat. *celer* „repede" (v. **cal**).
Prin urmare, rom. **călăuză** este un împrumut din greaca veche sau din mediogreacă, nu din turcă. Forma turcă este un împrumut dintr-o limbă balcanică, cel mai probabil din neogreacă.
Der: *a călăuzi*, *călăuzire*.

călca (ar., mgl. *calcu*) – a pune piciorul undeva sau pe ceva, a păşi; 2. a bătători pământul; 3. a netezi rufăria; 4. a nu respecta, a viola; 5. a vizita pe neaşteptate.
Lat. *calcāre* „a călca" (Puşcariu, 254; Candrea-Densusianu, 217; *REW*, 1491; Cioranescu, 1309); cf. it. *calcare*, prov., cat., sp. *calcar*.
Lat. *calcare* provine din *calx* „călcâi" (Walde, I, 136), care vine, la rândul său, de la un PIE ***kalk-** „a merge" (Walde, I, 144); cf. toh. *kalk* „a merge" (v. **călcâi**).
Der. *călcare*, *călcat*, *călcător*, *călcătorie*, *călcătăreasă*.

călcâi (ar. *călcâń*, mgl. *călcon*(*u*)) – partea dinapoi a tălpii piciorului.
Lat. *calcaneum* (Cipariu, *Gram.,* 18; Puşcariu, 257; Candrea-Densusianu, 216; *REW*, 1490; Cioranescu, 1310); cf. it. *calcagno*, prov. *colcanh*, sp. *calcaño*, port. *calcanhar*. Forma latină clasică este *calx*, *calcis*, forma *calcaneum* apare doar în latina medievală (cf. Niermeyer, 131), dar toate aceste forme derivate din *calcaneum* apar în majoritatea limbilor neolatine. Consider că această formă a intrat în latină târziu, dintr-o limbă italică (sau celtică), fiind prezentă şi în alte limbi. Mai mult, forme similare apar în limbile baltice: cf. lituan. *kułnas*, v.pr. *kulczi* (cf. Glare, 261), dar şi lituan. *kulš*e, pol. *kulča* „coapsă, pelvis", precum şi în celtice: cf. ir. *calc*, cymr. *calch* (cf. Ernout-Meillet, 89).

căldare (ar. *căldare*, mgl. *căldari*) – vas mare rotund, de obicei de aramă, în care se păstrează sau se fierbe apă.
Lat. *caldaria* „cameră de baie caldă" (Puşcariu, 259; Candrea-Densusianu, 229; *REW*, 1503; Cioranescu, 1316); cf. it. *caldaio*, prov. *caudera*, fr. *chaudière*,

sp. *caldera*, port. *caldeira*, alb. *kaldaje* „căldare", ngr. *καλδάρι*.
Forma neogreacă provine din română. De Mauro-Mancini (303) derivă it. *caldaoi* de la lat. *caldarium*.
Der: *căldărar*, *căldăroi*, *căldăruşă*.

căldură (ar. *căldură*) – 1. starea sau gradul de încălzire a unui corp; 2. timp călduros; 3. afecţiune, prietenie; 4. stare energetică a materiei măsurată în unităţi calorice sau calorii.
Lat. **caldura* (Puşcariu, 261; Candrea-Densusianu, 230; *REW*, 1505; Cioranescu, 1318); cf. it. *caldura*. Forma italiană ar putea proveni dintr-o altă limbă italică. De Mauro-Mancini (303) explică it. *caldura* prin *caldo* sufixat cu *-ura*, cu alte cuvinte, ca derivat al limbii italiene, cum, de altfel, trebuie considerat şi rom. **căldură**, un derivat al limbii române (v. **cald**).
Der: *călduros*, *căldurică*, *căldurice*.

căli[1] – a oţeli, a întări.
V.sl. *kaliti* „a răcori, a modera" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; *Lexicon*, 280; Cihac, II, 38; Cioranescu, 1328); cf. bg. *kaljă*, slov. *kaliti*, rus. *za-kaleati* „a usca, a oţeli".
Rom. a **căli**, pe lângă sensul de „a oţeli", are şi sensul de „a încălzi puţin", care se păstrează în forma *a căli* varză, (varză) *călită*. Vasmer (I, 510) asociază rus. *za-kaleati* „a usca, a oţeli", a căli" cu v.ir. *calath* „tare" şi lat. *callum*, *callus* „bătătură". Poate fi asociat cu **căli**[2].
Der. *călire*, *călit*.

căli[2] (ar. *calescu* „a încălzi, a sătura, a îmbăta", mgl. *călit*) – a găti (mai ales varză).
Pentru **căli**[2] sensurile din română şi aromână sânt mai apropiate de lat. *caleo* „a fi cald", dar diferite de v.sl. *kaliti* (v. **căli**[1]), deşi nu par să provină din latină, ci sânt doar forme înrudite. Nerotacizarea lui *l* intevocalic s-ar putea datora poziţiei accentului pe silaba a doua. Cu toate acestea, nerotacizarea lui l intervocalic are multe excepţii care nu au fost încă explicate (v. **călâi**).

călifar – 1. numele a două specii de păsări acvatice asemănătoare cu rata (*Tadorna tadorna*, *Tadorna casarca*); 2. specie de porumbel domestic.
Mgh. *kanály fehér* „pasăre acvatică" (Cihac, II, 487).
Rom. **călifar** apare mai mult în graiurile româneşti din sud, unde nu poate fi vorba efectiv de o influenţă maghiară. Forma maghiară ar putea proveni din rom. **călifar**, remodelat prin etimologie populară.
Gr. *καλλίφαρος* „bine îmbrăcat" (Scriban; Cioranescu, 1332). Această ipoteză este hazardată şi inacceptabilă datorită semantismului. Formele bg. *kalefar*, *kilifar*, indicate de Cioranescu, nu le-am putut identifica. Origine obscură, probabil pre-latină.

călimară (var. *călămară* (Mold.), ar. *călămar*, mgl. *călămar*, *călimară*) – vas mic în care se ţine cerneala.
Ngr. *καλαμάρις*, *καλαμαριά* (Densusianu, *Rom*., 33, 275; Cioranescu, 1334); cf. alb., bg., sb., tc. *kalamar*.

călâi (*călâu*, *căliu*) – călduţ.
Lat. **calaneus* < *calere* (Puşcariu, *Dacor*., 3, 661), iar după Giuglea (*Dacor*., 3, 618) din gr. *καλλάινος* „verde, necopt".
Ambele ipoteze sânt extrem de greu de susţinut, dar mai ales cea a lui Giuglea care este de-a dreptul imposibilă.
Rom. **călâi** trebuie asociat cu **cald**, a **căli** (v. **cald**, **căli**). Dacă rom. **cald** se poate explica prin latină, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre rom. **călâi**.
PIE ***k'el-**, **kal-** „cald", *IEW*, 551); cf. a **căli**. Nerotacizarea lui *l* intervocalic se explică prin faptul că *l* este în silabă accentuată, situaţie întâlnită şi în alte cazuri (v. **bălan**).

călin – arbust cu flori albe (*Viburnum opulus*).
V.sl. *kalina* (Cihac, II, 38; Cioranescu, 1335). Prezent în toate limbile slave. Vasmer consideră că această formă provine din *kal* „arbust cu boabe negre".
Lat. **calinus* (Rosetti, I, 79), ipoteză greu de acceptat, din moment ce forma nu este atestată în latină.
Der: *călină* „fructul călinului".

călţun (ar. *călcin'e* „călţun", *călciun*, *călciune* „ciorapi lungi") – 1. ciorap; 2. gen de îmbrăcăminte; 3. pantof.
It. *calzone* > ngr. *καλτσούνι* (Densusianu, *GS*, 6, 363; *REW*, 1495; Cioranescu, 1342); cf. ar. *calţin* „ţesătură pentru cioareci" care, după Papahagi, ar proveni din it. *calzino*. În ce priveşte pe *călcin'e*, Papahagi crede că provine din tc. *qaltchyn* „ciorapi lungi care se poartă sub

cizme". Este evident că, în ambele cazuri, Papahagi greşeşte. După Capidan (*Raporturile*, 203) bg. *kalcun* provine din română. It. *calzone* înseamnă „crac de pantalon".
După De Mauro-Mancini (308) provine din *calza*, *calzino* „ciorap" care, la rândul lor, provin din lat. med. *calceus* „gheată". Rom. **călţun** ar putea fi un derivat al rad. *calţ-* din care derivă şi a *încălţa*.
Ca şi în cazul rom. **ciorap**, care a fost derivat, în mod tradiţional, din turcă, căruia Reichenkron (103-05) îi găseşte o descendenţă veche PIE, putem considera că acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu rom. **călţun**, care pare să provină din PIE ***kel-** „a ascunde, a acoperi", cu forma nominală **k'olia**, **kəlia** „acoperiş, ascunziş" (*IEW*, 553); cf gr.(att.) *κολεός* „teacă, vagin", lat. *culleus* „sac de piele", rus. *kulŭ*, pol. *kul* „sac", lituan. *kulis*, v.pr. *kuliks* „pungă, sac".
Der: *călţunar*, *călţunaş*.

călụgăr (ar., mgl. *călugăr*) – monah.
Mgr. *καλόγερος* „călugăr" (Murnu, 9; Cioranescu, 1343); cf. v.sl. *kalugerŭ*, bg., sb. *kaluger*.
Der: *călugăriţă*, *călugăraş*, *a călugări*, *călugăreşte*, *călugăresc, călugărie*.

cămạră – 1. odaie, cameră în care se păstrează alimente; 2. odaie, cameră.
Mgr. *κάμαρα* „boltă", *καμάρα* „cameră" (Cihac, II, 487; Meyer, 169; Densusianu; *Rom*., 33, 276). Forma mediogreacă provine din lat. *camara*, formă din care ar putea proveni şi rom. **cămară**; cf. v.sl. *kamarĭ*, tc. *kemer*, alb. *kamëre*, bg. *kamara*.
Der: *cămăraş* „funcţionar care avea grijă de camerele unde locuiau domnitorii români, împreună cu familiile lor; mare *cămăraş* „boier de rangul doi, administrator al palatului domnesc", *cămărăşiţă* „soţia cămăraşului".
Der: *cămăraş*, *cămărăşel*, *cămărăşiţă*.

cămaşă (var. *cămaşe*, *cămeşe*, ar., mgl. *cămeaşă*) – 1. îmbrăcăminte (de pânză) care se poartă pe piele şi acoperă partea superioară corpului; 2. membrană, înveliş.
Lat. *camisia* „cămaşă" (Diez, I, 102; *Gramm*. 1, 19; Puşcariu, 266; Meyer, 187; Candrea-Densusianu, 235; *REW*, 1550; Cioranescu, 1351); cf. it. *camisia*, fr. *chémise*, sp., port. *camisa*, alb. *këmeshe*.
Întâlnit rar şi tardiv în latină, apare pentru prima oară la Sf. Ieronim, care spune că este cuvânt străin (*Epistolae*, 64, 2; cf. Ernou-Meillet, 90). Sf. Ieronim a murit în 419-420 d.Ch., prin urmare, s-a născut cam pe la jumătatea secolului IV, când romanii se retrăseseră de aproape un secol din Dacia. Nu este posibil ca acest termen să fi ajuns în Dacia prin latină, mai ales că era şi aşa rar întâlnit în această limbă, considerat ca termen străin la acea vreme.
Walde (I, 147) arată că romanii l-au preluat de la galli. Termenul este prezent şi în limbile celtice moderne; cf. ir. *caimmse* „cămaşă", v.corn. *cams*, bret. *kamps*, forme care, de asemenea, nu pot proveni din latină.
Acest cuvânt a putut exista şi la daci, care purtau cămăşi ca şi celţii. Prin urmare, ar putea proveni din fondul pre-latin, ca împrumut celtic, dar este mai plauzibil să-l considerăm element autohton.
Der: *cămeşuţă*, *cămeşoi*.

cămịlă – mamifer rumegător din Africa de nord sau din Asia, cu una sau cu două cocoaşe.
Mgr. *καμήλα* < *κάμελος* „cămilă" (Roesler, 571; Murnu, 10; Cioranescu, 1365); cf. alb. *gamilë*, bg., sb. *kamil*.

cămịn (ar. *câmińă*) – 1. sobă joasă cu vatra larg deschisă; 2. casa părintească; 3. aşezământ cu caracter socio-cultural.
Mgr. *κάμινος*, *καμίνε* (Cioranescu, 1367); cf. v.sl. *kamina*, bg., rus. *kamin*.
După Walde (I, 141), lat. *caminus* provine din greacă; cf. prov. *camin*, fr. *cheminée*, it. *cammino*. Termenul există şi în lituaniană *kaminas* „cămin, vatră, horn", având exact aceleaşi sensuri din română, care nu pare să fie împrumut din limbile slave. Termenul este atestat în top. *Kaminos*, cetate din sudul Dunării, reparată de Iustinian (cf. Procopius din Caesarea, *De Aedificiis*, IV), înainte de stabilirea slavilor în regiune. Prin urmare, termenul este traco-dac, iar mediogreaca l-a preluat din stră-română, întrucât nu pare să fie moştenit din greaca veche.
Der: *căminar*.

cănị – a vopsi în negru.
Tc. *kina* „1. arbust din frunzele căruia se extrage un anumit colorant (*Lausonia inermis*); 2. colorantul

respectiv" (Şăineanu, II, 218) din arab. *hinnā*; cf. eng. *henna*.
Der: *căneală*, *cănit*.

căpăstru (ar., mgl., istr. *căpestru*) – piesă a harnaşamentului care se pune pe capul calului sau al măgarului.
Lat. *capistrum* „căpăstru, ştreang, botniţă" (Puşcariu, 272; Candrea-Densusianu, 243; *REW*, 1631; Cioranescu, 1404); cf. it. *capestro*, prov., cat. *cabestre*, fr. *chevêtre*, sp. *cabestro*, alb. *kapistrë*.
După Walde (I, 160), lat. *capistrum* provine din lat. *capio* „a lua, a prinde" (v. **căpăta**).

căpăta – 1. a primi, a obţine; 2. a câştiga, a dobîndi.
Lat. **capitare* < *caput* (Philippide, II, 635; Puşcariu, 273; Candrea-Densusianu, 241; *REW*, 1635; Cioranescu, 1405).
Nu există corespondente satisfăcătoare în limbile neolatine; cf. it. *capitare* „a ajunge". Mgh. *kapni* „a obţine" provine probabil din română, dar Cioranescu crede că nu au nici o legătură, cu toate că sensul este acelaşi.
PIE ***kap-*** „a lua, a prinde" (*IEW*, 527); cf. skt. *kapati* „un pumn, o mână de ceva", lat. *capio* „a lua, a prinde", got. *hafian*, alb. *kap* „a prinde, a lua, a căpăta". Prin urmare, nu putem accepta că rom. **căpăta** provine de la un neatestat lat. **capitare* din *caput*, care are alt sens şi provine de la alt radical. Din fondul pre-latin.
Der: *căpătat*.

căpătâi (dial. (ban.) *căpătâńu*, ar. *căpitâńu*, mgl. *căpitåńu*) – parte a patului sau a oricărui culcuş pe care se pune capul.
Lat. **capitaneum* (Puşcariu, 274; Candrea-Densusianu, 241; *REW*, 1633; Cioranescu, 1406); cf. it. *capitagna* „limbă de pământ, promontoriu".
Forma *capitaneum* nu este atestată, ci doar *capitaneus* „*de initio*" dar şi acesta destul de rar întâlnit. De altfel, nu este substantiv. Rom. **căpătâi** este un derivat al limbii române de la rad. **cap-** din PIE ***kap-ut*** (*IEW*, 529).
Rom. **căpătâi** provine de la acest radical printr-o formă mai veche **capitaneu*, apoi *căpătâniu* (v. **cap**).
Der: *a* (*se*) *căpătui*, *căpătuială*, *căpătuire*.

căpăţână (ar. *căpăţînă*, mgl. *căpţonă*) – 1. capul unui animal mort sau tăiat; 2. bulb sau parte umflată a unei plante.
Lat. **capitina* (Puşcariu, 275; Candrea-Densusianu, 239; Cioranescu, 1408); cf. alb. *kaptinë* „cap, bulb, căpăţână". Bg. *kăpăcin* provine din română (Capidan, *Raporturile*, 227).
Rom. **căpăţână** nu poate proveni din lat. **capitina* care este o formă neatestată şi, prin urmare, nu poate fi admisă. Relaţia acestui termen din limba română cu rad. **cap-** este o certitudine, întrucât, este de presupus că formele româneşti ce provin de la acest radical pot fi corelate cu PIE ***kap-ut*** „cap" (*IEW*, 529). Rom. **căpăţână** are un corespondent în alb. *kaptinë* şi, în acelaşi timp, este un derivat al limbii române (v. **cap**).
Der: *căpăţânos*, *a* (*se*) *încăpăţâna*, *încăpăţânat*, *a descăpăţâna*.

căpcăun (var. *cătcăun*, *căpcân*(*e*), ar. *capdicine*) – 1. fiinţă din mitologia populară care mănâncă oameni; 2.om rău, crud sălbatic.
Cihac (II, 39) merge, ca de obicei, pe filieră slavă, mai precis îl deduce din pol. *kapkan* „zdrenţăros", ipoteză care trebuie exclusă. Calc după mgr. *κυνοκήφαλος* „cap de câine", intrat în limbă prin literatura populară (Cartojan, *Alex. în lit. rom.*, 1910, 95; Tagliavini, *Arch. Rom.*, 16, 357; cf. Cioranescu, 1410). După Pascu (*Suf.*, 53) din **cap** şi **câne**, iar după Scriban din lat.med. *capcanus*; cf. v.tc. *kapgan* „căpetenie a avarilor". Extrem de interesantă rămâne forma avară din care provin lat. *capcanus* şi, respectiv, tc. *kapgan*, formă al cărei prim segment este **cap-**, care pare să provină din **kap-**, radical prin excelenţă IE. Prin urmare, în ciuda unor ipoteze, destul de vagi de altfel, că avarii ar fi fost turanici, judecând după acest termen erau probabil indo-europeni, dacă nu presupunem că acest termen ar fi fost preluat dintr-o altă limbă, ceea ce este mai puţin probabil. Este posibil ca forma avară să fi fost refăcută prin etimologie populară, atât în română, cât şi în medio-greacă, mai ales dacă avem în vedere forma dacor. *căpcâne* şi cea ar. *capdicine*.

căpiţă (ar. *căpiţă*, *copiţă*) – 1. grămadă de fân, de plante, de nutreţ sau cereale; 2. căpăţână.

V.sl. *kupŭ* „grămadă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; Cihac, II, 87; Meyer, 198; Puşcariu, *Lr*., 284; Cioranescu, 1422); cf. bg. *kapica*, *kupica*, ceh., pol. *kopica* „grămadă”, alb. *kopicë*, mgh. *kopicz*, vegl. *cappa* „claie”.
Forma lipseşte în limba rusă. Pe de altă parte, forma vegliotă nu poate proveni din slavă. V.sl. *kupŭ* derivă din vb. *kupiti* „a aduna”. Forma *kopica* nu este atestată în slava veche, aşa cum apare în Cioranescu, ci doar în cehă şi poloneză, dar şi în albaneză şi maghiară.
Rom. **căpiță**, ca şi formele slave, albaneză şi vegliotă provin din PIE ***keu-**, **keup-** „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89); cf. gmc. **Haupaz* > eng. *heap* „grămadă”.

căpşună – fructul căpşunului (*Fragaria elatior*) mai mare decât fraga, de culoare roşie şi parfumat.
A fost pus în legătură cu **căpuşă**, ambele provenind de la rad. **cap-** (cf. **cap**) (Puşcariu, *Dacor*., 594; *REW*, 1658; Rosetti, I, 113).
Formele româneşti trebuie asociate cu alb. *këpushë* „căpuşă”. În albaneză există o situaţie similară; cf. alb. *këpushë* „căpuşă” şi alb. *këpuje* „fruct de pădure, căpşună”. Trebuie arătat că în aromână există o singură formă pentru ambele noțiuni (v. **căpuşă**). Cele două perechi de forme din albaneză şi română provin de la acelaşi rad. proto-traco-illiric **kap-* (v. **cap**). Din fondul pre-latin.

căpuşă (ar. *căpuşe* „1. căpuşă; 2. căpşună”, mgl. *căpuşe*) – 1. insectă parazită (*Melophagus ovinus*); 2. mugur.
Din scr. *k*(*e*)*rpuša* (Meyer, *EWA*., 188). Meyer derivă atât alb. *këpushë* „căpuşă”, cât şi rom. **căpuşă** din sârbă, ceea ce reprezintă o eroare, desigur, când lucrurile stau, de fapt, invers.
Derivat din **cap** cu suf. *-uşă* (Puşcariu, *Dacor*., 594; 1658; Cioranescu, 1396); cf. alb. *këpushë* „căpuşă” şi *këpuje* „căpşună, fruct de pădure”, formă paralelă cu rom. **căpşună**. De remarcat că în aromână există o singură formă pentru cele două noțiuni (v. **cap**, **căpşună**). Din fondul pre-latin.

căpuță – parte a încălțămintei care acoperă partea superioară a labei piciorului.
După Cihac (II, 487) ar proveni din mgh. *kapta* „calapod de pantofi”. A fost pus, de asemenea, în legătură cu v.sl. *kopyto* „copită” (cf. Poghirc) şi, respectiv, cu v.sl. *kopytice* „gen de încălțăminte”, ca şi cu alb. *këputsë*. Formele pentru „copită” provin de la PIE ***k**’**apho-**, ***k**’**opho-** „copită” (*IEW*, 530) (v. **copită**).
În ciuda celor spuse de Poghirc şi de alți cercetători, rom. **căpută** nu poate fi asociat cu **copită** din motive semantice, dar, în schimb, este acelaşi cu alb. *këputsë* şi v.sl. *kopytice*. Din fondul pre-latin.
Der: *a căputa*, *a încăputa* „a repara”, *căputar* „cizmar”.

cărț – a duce, a transporta.
Lat. **carrare* < *carrus* „car” (Puşcariu, 285; Candrea-Densusianu, 255; *REW*, 1271; Cioranescu, 1444); cf. calabr. *carriare*, napol. *carreare*, fr. *charier*, sp. *acarrear*, forme care presupun mai degrabă un lat. **carriare*. Astfel ipoteza este destul de şubredă. Rom. a **căra,** precum şi formele neolatine menționate mai sus provin de la un radical verbal *car-* (v. **car**).
Der: *cărat*, *cărător*, *cărătoare*, *cărel*, *cărăuş*, *cărăuşie*, *a cărăuşi*, *cărăuşit* etc.

cărare (ar. *cărare*) – drum îngust pe care se poate umbla numai cu piciorul.
Lat. **carraria* (Densusianu, *Hlr.*, 159; Puşcariu, 287; Candrea-Densusianu, 244; *REW*, 1718; Philippide, II, 636; Cioranescu, 1459); cf. it. *carraja* „drum de căruță”, calabr. *carrara*, cat., sp. *carrera* „goană, fugă, grabă”, alb. *karrarë* „cărare”, skt. *upa-nish-kara* „drum principal, mare”.
Este destul de evident că rom. **cărare** nu poate proveni din latină. Formele neolatine au puțin în comun cu forma românească şi albaneză, întrucât sensurile sânt diferite. În schimb, sanskrita aduce lumină în elucidarea etimologiei acestui temen: *upa-nish-kara*, unde *upa-nish* înseamnă „principal, de sus, superior”, iar *kara* „drum, cărare”.
Puşcariu încearcă, în zadar, să justifice sensul din română prin condițiile vieții primitive a românilor (cf. *Loc. limb. rom.*, 54). Ipoteza lui Puşcariu nu are nici un suport ştiințific, deoarece ar trebui să admitem că românii nu au mai folosit vehicule cu două sau patru roți, asta ar însemna că ar fi trebuit să dispară şi

cuvinte precum **car** şi **căruţă**, ceea ce nu este cazul. Pe de altă parte, formele albaneză şi sanskrită au acelaşi sens cu cea românească.

cărăbuş (mgl. *carabatšcă*) – insectă (*Melolontha vulgaris*).
Lat. *scarabeus* „cărăbuş" (Puşcariu, 286); cf. sard. *carrabusu* (*REW*, 1225), gr. *κάραβος* „gândac". Walde (II, 490-91) consideră lat. *scarabeus* ca un împrumut din gr. *κάραβος*, ipoteză nu tocmai sigură.
A fost pus în legătură cu alb. *karabush* „rac, ştiulete de porumb" (Meyer, 177; T. Papahagi, *Etimologii*). De asemenea, gr. *καραβίς* „lăcustă", precum şi *κάραβος* „gândac" (şi mai târziu „navă, corabie") provin din acelaşi radical. În greacă sânt cuvinte străine, după cum remarcă Boisacq (411), prin urmare, provin din traco-dacă. Legătura cu forma grecească şi cea albaneză este neîndoielnică, astfel încât, trebuie să admitem un radical balcanic de proveniență traco-illiră **karab-*, din care provin toate aceste forme (v. **corabie**). Suf. *-uş*, în acest caz, pare să fie acelaşi cu gr. *-oς* şi respectiv lat. *-us*, păstrat la câteva forme nominale din limba română, precum rom. *avuş* (v. **auş**). Origine traco-dacă.

cărămidă (ar., mgl. *chirămidă*) – material de construcţii din lut ars, de formă prismatică.
Mgr. *κεραμίδα* „cărămidă" (Roesler, 571; Murnu, 11; *REW*, 1822; Cioranescu, 1457); cf. bg. *keramida*, tc. *keremit*, calabr. *ceramida*.
În realitate, forma mediogreacă este *κεραμίδιον*, aşa cum este şi în greaca veche, şi are aceeaşi origine cu gr. *κέραμος* „ceramică", despre care Chantraine (516) susţine că nu are o etimologie bine determinată.
Existența acestui termen în calabreză, dar nu şi în alte dialecte italiene, pune sub semnul întrebării originea mediogreacă a acestui termen. Prin urmare, trebuie să fie un termen mai vechi, prezent în greaca veche de remarcat că, pe când în greacă este de genul neutru, în română şi calabreză este de genul feminin.
Aceste forme provin din PIE ***ker-(ə)** „a arde, a fi incandescent" (*IEW*, 571), de la care provin şi formele germanice pentru vatră; cf. v.g.s. *herd*, n.g.s. *Herd*, eng. *hearth* „vatră" (v. **cărbune**).
Der: *cărămidar*, *cărămidărie*, *cărămiziu*.

cărbune (ar. *cărbuni*, istr. *cărbur*(*e*)) – 1. material de culoare neagră rezultat din arderea incompletă a unui material organic; 2. rocă combustibilă amorfă de culoare neagră.
Lat. *carbonem* (Puşcariu, 289; Candrea-Densusianu, 260; *REW*, 1676; Cioranescu, 1466). Panromanic; cf. got. *hauri* „cărbune".
Lat. *carbo* provine din PIE este ***kṛd-**, **kerəd-** (Walde, I, 165) sau PIE ***ker(ə)** „a arde, a fi incandescent" (*IEW*, 571); cf. v.g.s. *herd* „vatră", n.g.s. *Herd*, lituan. *kuriu* „a face focul", v.sl. *kuriti* „a fumega".
Pare să provină din IE ***kard-** > *karb-*, ca urmare a trecerii lui *d* la *b*, precedat de o lichidă, fenomen întâlnit atât în latină, cât şi în traco-dacă (v. **albie**, **vorbă**). În plus, din lat. *carbonem* ar fi dat un **carbone* din care, prin umlaut, *o* ar fi diftongat la *oa*, urmând să avem azi un **carboane*. Cu alte cuvinte, rom. **cărbune** provine de la un mai vechi **carbune-* (*m*), nu *carbonem*. Din română provine ngr. *καρβούνι*. Împrumutul este destul de vechi, încă din mediogreacă, din moment ce pronunţia lui *b* din rom. **cărbune** a devenit *v* în ngr. *καρβούνι*.
Der: *cărbunar* etc.

cărindar (ar. *calindar*) – calendar.
Lat. *caledarium* „calendar" (Puşcariu, 291; *REW*, 1508; Candrea-Densusianu, 263). Forma **cărindar** este, în mod cert, o formă mai veche, cu rotacizarea lui *l* intervocalic, spre deosebire de calendar care este o formă mai nouă (v. **calendar**).

cărpănoş – persoană zgârcită.
După Şăineanu (1998, 220), este o combinaţie din **cârpă** şi **răpănos**.
Această combinaţie nu este deloc verosimilă. Provine de la acelaşi radical ca şi a **cârpi**, mai precis din PIE ***(s)kerp-**, **(s)krep-** (*IEW*, 944); cf. skt. *karpata* „haină cârpită" (v. **cârpi**).

cărunt (ar. *cănut*) – care a început să albească (despre păr).
Lat. **canutus* < *canus* (Cipariu, *Gram*., 91; Puşcariu, 301; Candrea-Densusianu, 274; *REW*, 1622; Cioranescu, 1496). Panromanic.

Lat. *canus* provine de la un mai vechi italic **casnus* (Walde, I, 156); cf. palign. *casnar* „senex", sabin. *cascus* „senex".
Formele italice provin din PIE ***kasŭo-** „cenuşiu, cărunt" (cf. Walde), din care provine şi proto-gmc. *haswa* „cenuşiu"; cf. v.g.s. *hasan* „cenuşiu, cărunt". v.g.s. *haso* „gri, cenuşiu". Din română provine ngr. *κανούτον* (cf. Meyer, *Neugr. St., II*, 75).
Der: *căruntețe*, *a încărunți*, *încărunțeală*.

căruță – vehicul de forma carului, dar mai mic.
Este o formă derivată din **car**; cf. alb. *karroçë* „căruță, trăsură" (v. **car**).
Der: *căruțaş*, *căruțărie*.

căsători – a se uni prin căsătorie.
Provine din *căsător* (înv.) „soț, cap de familie"; cf. ar. *căsător* „bărbat căsătorit, soț". Rom. **căsător** derivă de la un verb azi dispărut **a căsa* „a se căsători, a întemeia o familie", la rândul său, derivat din **casă**. Puşcariu (305) postulează un lat. **casare*, dar rom. **a căsa* este un derivat al limbii române.
Der: *căsătorie*, *necăsătorit*.

căscą (ar. *cascu* (*hascu*), mgl. *casc* (*hasc*)) – 1. a deschide gura spre a vorbi, a striga, a mânca etc.; 2. a se deschise puțin, a se crăpa.
Lat. **cascare* < gr. *χάσκω* „a căsca" (Candrea, *Rom*. 31, 304; Meyer, *Alb. St.,* 123; Puşcariu; 306; Candrea-Densusianu, 282; *REW*, 1733; Cioranescu, 1506); cf. sard. *kaskare*.
În mod evident, intermedierea unei forme latine neatestate care ar proveni din greacă este un proces cu totul nefiresc. Pe de altă parte, forme similare se găsesc în mai multe limbi IE; cf. alb. *gogësi* „a căsca", v.scand. *geispa* „a căsca", sued. *gäspa* „a căsca", eng. *gasp* „a căsca". Echivalentul latinesc al rom. **căsca** este *hisco* „a căsca".
Boisacq (1052) consideră că gr. *χάσκω* provine din IE ***ghə-sko**, iar Walde (I, 648) derivă lat. *hio*, *hisco* „a căsca" dintr-o formă similară ***ghi-sko**. Forma ar. *hascu* a apărut sub influența formei greceşti.
PIE ***g**'**həi-**, **ghə-** „a căsca, a deschide" (*IEW*, 419). În limbile prezentate mai sus formele apar cu formantul *-sko* (greacă, latină, sardă) sau *-spo* (germanice), în altele nu apar aceşti formanți; cf. lituan. *žio-ju* (I, sg.) „a deschide".
Astfel, un IE ***ghə-sko** > proto-traco-dac. **gasko* > traco-dac. **casco* > stră-rom. *cascu*, cu asimilarea lui *g* la *c* sub influența lui *c* din a doua silabă. Un proces invers, de asimilare a velarei surde *k* la *g* a avut loc în albaneză; cf. alb. *gogësi*. Forma gr. *χάσκω* provine de la un mai vechi proto-gr. **ghasko*, identic cu forma proto-traco-dacă şi foarte apropiat de forma proto-latină. Origine traco-dacă.
Der: *căscare*, *căscat*, *căscătură*, *căscăund*.

căşuną – 1. a-i veni cuiva o idee sau o poftă ciudată; 2. a prinde necaz pe ceva sau pe cineva; 3. a prinde dragoste pentru ceva sau cineva.
Lat. **occasionare* (Ascoli, *Arch. glott. it*. 16, 185; Puşcariu, 311). Lat. **cassionare* < *casus* (Candrea-Densusianu, 285). Cioranescu (1518) îl asociază cu v.fr. *achoisoner* „a vexa". Legătura cu forma veche franceză este o simplă prezumție, greu de confirmat, iar formele latine propuse sânt neatestate, fără forme echivalente în limbile neolatine. Origine obscură.

cătină – numele mai multor specii de arbuşti (*Lycium hamilifolium*, *Lycium vulgare*, *Hippophaë rhamnoides*, *Tamarix germanica*, *Tamarix gallica*).
Lat. *catanum* (Cioranescu, 1550).
Faptul că se cunoaşte un anumit arbust denumit *catanum*, specie asemănătoare cu drobul, a cărui denumire este atestată în Spania în secolul VI d.Ch., menționat de Corominas (cf. Cioranescu), nu este deloc un indiciu că rom. **cătină** provine de aci, ba, dimpotrivă şansele ca această formă din latina medievală să fie etimonul rom. **cătină** sânt practic nule.
În plus, drobul este un arbust leguminos, deci o specie total diferită de **cătină**. Fără îndoială că acest *catanum* este un termen din fondul iberic şi nu un termen propriu-zis latin. Varianta propusă de autorii *DAR* din lat. *catena* „lanț" este, de asemenea, lipsită de sens şi trebuie respinsă. Prin urmare, cei doi termeni nu au nimic în comun cu rom. **cătină**, cu excepția unei anumite rezonanțe fonice.
Pe de altă parte, trebuie arătat că florile de cătină sânt denumite *mâțişori*, prin asociere cu puii de animal, probabil datorită aspectului lor pufos. Este deci mai

plauzibil să admitem că rom. **cătină** provine din PIE ***kat-** „a făta, pui de animal” (*IEW*, 534) (v. **cățel**, **cotoi**, precum şi *cătuşe* „pisică”). Provine din fondul pre-latin.
Der: *cătinar*, *cătinet*, *cătiniş*.

cătinęl – încet, lin, domol.
Lat. **cautelīnus* sau **cautelēnus* < *cautēla* „precauție, cauțiune” (Puşcariu, *Dacor*., 3, 658, *REW*, 1782a) sau de la lat. *cattus* „pisică”, după L. Spitzer (*Dacor.* 4, 656-63). Cioranescu (1551) consideră lat. *continue* „în mod continuu” ca etimon al rom. **cătinel**. Toate trei ipotezele mai sus menționate nu se susțin, în special din cauza incompatibilității semantice.
Rom. **cătinel** provine de la acelaşi radical ca şi **încet**, mai precis din PIE ***kŭeiə**, **kŭiie** „a fi liniştit, a se odihni în linişte” (*IEW*, 638); cf. lat. *quietus* „nemişcat, în stare de repaus”, *quesco* „a se odihni”, alb. *qet*, v.sl. *pokojo*, *pokojiti* „a se calma”. Rom. **cătinel** provine de la un mai vechi **katin-*, apropiat de lat. *quietus*. Dacă rom. **cătinel** ar putea fi explicat prin latină, atunci am putea considera o origine latină şi pentru **încet**, deşi, şi în cazul lui **încet** prefixul *în* nu poate fi uşor explicat.
Trebuie pornit de la radicalul PIE mai sus menționat cu prelungire în dentală, un PIE ***kŭiie-to-s**, printr-un **keto-*, **kati-* > rom. **cătinel**.
Vocala *e* a trecut la *a* înainte de a palataliza pe *k*, dar nu acelaşi lucru s-a întâmplat cu **încet** unde *e* a rămas *e*, continuându-se procesul de palatalizare al lui *k* (v. **încet**).

cățre (var. *către*, *câtă*, ar. *cătră*, *cîtră*, mgl. *cutru*, istr. *cătrę*) – spre, înspre, la.
Lat. *contra* (Diez, I, 438; Puşcariu, 319; Candrea-Densusianu, 291; *REW*, 2187; Philippide, II, 638; Cioranescu, 1560).
Rom. **către** nu poate proveni din lat. *contra*, atât din rațiuni fonologice cât şi semantice. Nazalul *n* nu trebuia să dispară, *a* final ar fi trebuit să rămână *a* sau să devină *ă*, nu *e*. Din punct de vedere semantic, cele două forme au sensuri diferite. Rom. **către** formează o familie de cuvinte cu **încotro**, ambele apropiate ca sens şi formă de skt. *kutra* „încotro”. Origine traco-dacă (v. **încotro**).

cătțun (ar. *cătună*, mgl. *cătun*) – mic grup de aşezări omeneşti.
De origine dacică (Miklosich, *Slaw. Elem*., 10, Philippide, *OR*, II, 703; Jokl, *IF*, 33, 1913-1914). Totuşi, de-a lungul timpului, Miklosich şi-a schimbat opinia privitoare la originea acestui cuvânt considerat, fie de origine albaneză (*Fremdw*., 97), fie turcică (*Türk. Elem*., 1, 329), fie italiană (*Alb. Forsch*., 2, 10). Alți autori i-au găsit, de asemenea, cele mai diverse origini. Voi încerca să redau câteva din ele. Din turcă (Şăineanu, *Infl. orient.*, 2, 96), din limbile iraniene (Densusianu, *GS*, 7, 90) sau avară (Treimer, *Slavia*, 3, 45). Există şi alte ipoteze, bazate în esență pe cele generale expuse mai sus, dar nu le mai amintim aici.
Nici una dintre aceste ipoteze nu este suficient de întemeiată. Radicalul există în toate limbile balcanice, indicând fondul balcanic ca sursă a acestui termen: cf. alb. *katund* „sat, cătun”, sb. *katun* „cătun, stână de ciobani”, bg. *katun* „colibă”, ngr. *κατοϋνα* „tabără”, țig. *katuna* „cort”. Demn de remarcat este faptul că o formă similară există şi în limba ainu din Japonia, limbă cu anumite caracteristici indo-europene; cf. ainu *kotan* „sat, aşezare” (cf. Majewicz). Populația ainu s-a stabilit în insulele nipone înaintea japonezilor, în urmă cu vreo 3000 de ani sau chiar mai devreme.
Termenul provine din PIE ***kēt-**, **kōt-** „spațiu de locuit” (*IEW*, 586); cf. av. *kata* „cameră”, n.pers. *kad* „casă” (v. **casă**, **coteț**). Origine traco-illiră.

cătușă (var. *cătuşe*) – fiecare dintre cele două inele metalice legate între ele printr-un lanț cu care se leagă mâinile (şi picioarele) arestaților.
Lat. *cattus* „pisică” (Puşcariu, 321; Candrea-Densusianu, 293; Cioranescu, 1564). Nu este posibil, din punct de vedere semantic, ca rom. cătuşă să provină din lat. *cattus*, dar nici fonetic. Identitatea de formă cu *cătuş* „pisică”, este un caz tipic de omonimie. Forma *cătuşă* are altă origine (v. cătină, cotoi, cățel).
PIE ***kat-** „a împleti, împletitură, verigă” (*IEW*, 534); cf. lat. *catena* „lanț, verigă” < **catesna* (Walde, I, 181), umbr. *kateramu*. Rom. **cătuşă** provine de la o formă similară cu proto-lat. **catesna*, o formă **katesne* ori **katusne*, apropiată atât ca sens, cât şi ca formă de cea din proto-latină. Vocala finală *e* a

iotacizat, palatalizând nazala *n*, dând un **katusnje*, apoi *s* a trecut la *ş* sub influenţa semivocalei *j*. Din fondul pre-latin.

cățăra – 1. a se sui, agățându-se pe un loc înalt şi abrupt sau pe un copac; 2. a se prinde prin intermediul cârceilor (despre palnte).
Schuchardt (*ZRPh.*, 28, 41) presupune o contaminare între rom. a **acăța** şi bg. *katerjă se* „a se cățăra”. Capidan (*Dacor*., 7, 129) îl apropie de alb. *katsaroj* „a se cățăra”, dar el există şi în ngr. *καντσαρώνω* „a se cățăra, a se urca”. Este vorba de un radical din fondul balcanic **katsar-*, care provine de la acelaşi radical ca şi rom. a **acăța**, mai exact de la PIE ***kati-** „a agăța, a prinde” (v. **acăța**). Din fondul traco-illiric.
Der: *cățărare*, *cățărător*.

cățeạ (ar. *cățăuă*, *cățao*) – 1. femela câinelui; 2. femeie rea; 3. (*arg*.) mitralieră.
Lat. **catella* < *catula* „cățeluşă” (Puşcariu, 314; Candrea-Densusianu, 237, *REW*, 1763). Forma *catella* nu este atestată în latină, ci doar *catula* „cățeluşă” (v. **cățel**).
Der: *cățeluşă*, *a cățeli*.

cățẹl (ar. *cățăl*, mgl. *cățol*) – 1. pui de câine; 2. pui de animal sălbatic (asemănător cu câinele).
Lat. **cattelus* < *catulus* (Puşcariu, 314; Candrea-Densusianu, 237; *REW*, 1763; Cioranescu, 1544); cf. it. *catello*, v.prov. *cadel*; cat. *cadell*.
Lat. *catellus* nu este atestat, ci doar *catulus*. Ceea ce este extrem de interesant este faptul că forma românească este aproape identică cu cea umbrică; cf. umbr. *katel* „cățel” (cf. Buck, 1974, 331). În plus, suf. *-el*, frecvent în limba română cu sens diminutival, apare şi la alte forme; cf. **viţel**, **purcel** etc. Pentru forma **purcel** avem corespondente în alte limbi IE; cf. v.g.s. *farheli*, n.g.s. *Ferkel* „purcel”, lituan. *paršelis* „purcel” etc. care provin de la un PIE ***porkelio-s** (v. **purcel**). Cu alte cuvinte, aceste forme româneşti pot fi derivate fără nici o dificultate din IE.
PIE ***kat-** „a făta, pui de animal” (*IEW*, 534); cf. alb. *kucë*, *kutë* „cățel”.
Der: *cățeluş*, *cățelan*, *cățelandru*.

căục (var. *căuş*) – vas în formă de cupă sau de lingură mare.
Lat. *caucus* „căuş” (Densusianu, *Hlr*, 200; Puşcariu, 323; Candrea-Densuşainu, 294; *REW*, 1773; Cioranescu, 1566).
Lat. *caucus* (*caucum*) este destul de rar întâlnit în latină, doar la Sf. Ieronim, scriitor din secolul IV-V d.Ch., fiind, probabil, un împrumut din celtice sau traco-illiră. Mgr. *καύκος*, *καύκη* sânt mai degrabă împrumuturi din fondul balcanic ca şi lat. *caucum*. Forma este prezentă, în schimb, în limbile celtice moderne; cf. n.ir. *cuac*, *cuach* „castron, cupă, găleată”, cymr. *cawg* „vas, cupă”, precum şi în alb. *kaush* „1. pungă, 2. loc de dormit, 3. celulă de închisoare”.
PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592), m.ir. *cua* „gol”, *cuas* „gaură”, gall. *kavaros*, cymr. *cawr*, corn. *caur* (v. **caună**, **gaură**).
Der: *căuşel*.

căutạ (var. *a căta*, ar. *caftu*, mgl. *caft*, istr. *cowt*) – 1. a încerca să găseşti ceva sau pe cineva; 2. a umbla după; 3. a-şi da silința, ase strădui.
Lat. *captiare* „a prinde, a încerca să prindă” (Schuchardt, *ZRPh*., 28, 38; Candrea-Densusianu, 286; *REW*, 1561); cf. vegl. *catuar* „a afla”.
Rom. a **căuta** nu poate proveni din lat. *captiare*, fiind incompatibil din punct de vedere semantic, iar din punct de vedere fonetic derivarea nu este, de asemenea, posibilă.
Rom. a **căuta** provine de la cu totul alt radical. Este vorba de PIE ***keu-**, **skeu-** „a studia, a cerceta, a privi” (*IEW*, 587). Rom. a **căuta** provine de la o formă cu prelungire în dentală ***keut-**. Alte forme care provin de la acelaşi rad. PIE; cf. skt. *kau-* „a căuta, a dori”, *kavi* „înțelept, poet, profet”, *kautuka* „curiozitate, căutare ”, gr. *κοέω* „a observa”, lat. *caveo* „a fi atent”, let. *kavet* „a ezita, a oscila” (v. **acătării**, **isca**, **iscodi**, **isteț**, **scotoci**). Origine traco-dacă.
Der: *căutare*, *căutat*, *căutătură*, *căutător*.

câine (var. *câne*, ar. *cîne*, mgl. *coini*, istr. *căre*) – animal carnivor domestic folosit pentru, pază şi vânătoare (*Canis domesticus*); 2. om rău, fără suflet.
Lat. *canis* „câine” (Puşcariu, 367; *REW*, 1592; Candrea-Densusianu, 337; Cioranescu, 1901). Panromanic; cf.

alb. *qen*. Orel (356) consideră alb. *qen* un împrumut târziu din latină pe motiv că nu sânt urme de rotacism în dialectul tosk. Toți ceilalți autori îl consideră moștenit din PIE (cf. Orel).

PIE ***k'uon-**, **kun-** „câine" (*IEW*, 632; Walde, 1, 153); cf. hitt. *kuan-nana* „îngrijitor de câini", skt. *sva*, gr. *κύων*, v.ir. *cu* „câine", v.ir. *cana*, *cano* „cățel", cymr. *cenaw* „cățel, pui de lup", got. *hunds*, v.g.s. *hunt* „câine", n.g.s. *Hund* „câine", eng. *hound* „ogar", arm. *šun*, v.pr. *sunis*, lituan. *šuo*, lid. *kan*, toh. A *ku* (*obl. kon*). Este atestat în traco-dacă, în numele compus al unei plante dacice *κινουβοιλά*, întâlnită la Dioscoride, iar la Apuleius aceeași plantă este denumită *cinubula* (sau *dinupula*). Aceste variații ale formei cuvântului dacic nu trebuie să ne surprindă; ele se pot datora copiștilor, dar și transcrierii adeseori defectuoase a numelor sau denumirilor străine de către autorul însuși, din motive ușor de înțeles. Este desigur un cuvânt compus, în care prima parte *κινου-* înseamnă câine, iar a doua *-βοιλά*, *-bula*, *-pula* este, probabil, același cu rom. **pulă** (cf. N. Densușianu, 1085).

Modalitatea compunerii este frecvent aceeași la mai toate denumirile de plante din greacă, latină, gallică și dacică, așa cum apar ele la Dioscoride și Apuleius, dar și în româna modernă. Unele sânt la fel de plastice ca și forma dacică în discuție, precum *pula-calului*, „o specie de ciupercă având o anumită formă" sau *pizda-țigăncii*, „o plantă cu flori de un roșu aprins" și, prin extensie, orice fel de plantă cu astfel de flori. În româna modernă există, de asemenea, și forma *lemnul-câinelui* care definește un arbust cu fructe mici, rotunde, necomestibile, de culoare închisă.

Trebuie arătat că una din formele PIE refăcute de *IEW*, este ortografiată cu velara palatală *k'*, deoarece în limbile *satem* acest sunet a dat *s* sau *š*, după cum reiese și din exemplele de mai sus. În limbile *centum* acest sunet a devenit velară simplă *k*, ceea ce este cazul și cu exemplul de față. Am arătat că includerea limbii traco-dace la limbile *satem* este o eroare fundamentală, făcută în secolul al XIX-lea, dar datele pe care le deținem azi ne obligă să respingem această ipoteză. Totuși, traco-daca are anumite tendințe așa-zis *satem* în sensul că marea majoritate a velarelor au dat *ş* în traco-dacă, atunci când au fost urmate de una din vocalele anterioare *e* sau *i*, fenomen perpetuat în româna modernă (v. **șale**, **și**). În cazul acestui radical, glosele traco-dace prezintă velara *k* nealterată, ceea ce justifică ipoteza că traco-daca nu era o limbă *satem*.

Amintim că acest radical există și în limbile afro-asiatice; cf. AA **kan-* „câine" (Orel, 1995, 1425); cf. e.chad. **kanya-* „câine" sau AA **kun-* „câine" (Orel, 1995, 1498); cf. berb. **kun* „câine", omot. **kunan-* „câine", kaffa *kunano*. Nu există nici o îndoială că aceste forme afro-asiatice au aceeași origine cu cele IE, însă stabilirea adevăratei origini a acestui radical este strâns legată de domesticirea lupului care este strămoșul câinelui. Lupul a fost și este foarte răspândit în emisfera nordică. Nu putem preciza dacă indo-europenii au fost aceia care l-au domesticit sau ei, la rândul lor, l-au preluat de la alte civilizații cu care indo-europenii au venit în contact, dar acest lucru este greu de probat deocamdată și nu este relevant pentru etimologia rom. **câine**. Putem însă susține cu destulă precizie că limbile afro-asiatice l-au împrumutat fie de la IE, fie de la alte civilizații străvechi din nord. Origine traco-dacă.

Der: *câinos*, *câinoșenie*, *câinime*, *câinesc*, *câineşte* etc.

cățlți – fire scurte și groase rămase ca deșeuri în urma trecerii fuiorului de cânepă sau in printre dinții daracului.

V.sl. *klŭkŭ* (pl. *klŭcĭ*) (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; *Lexicon*, 290; Cihac, II, 723; Berneker, 525); cf. ceh. *kloč* „smoc de lână", pol. *kłaki* „smoc de lână". Etimonul vechi slav indicat mai sus nu este atestat (cf. Djačenko).

Dacă rom. **câlți** provine din slavă, atunci nu se explică trecerea lui *k* la *ț*, nici lipsa metatezei în română. Forma nu apare doar în slave; cf. alb. *kalesh* „păros, lățos", v.ir. *celg* „înșelăciune, trădare", cymr. *cleg* „ascunziș", v.sax. *hylc* „îndoitură, răsucitură", arm. *helck* „ipocrizie". Toate provin de la un PIE ***kelg-**, **kelk-** „a se răsuci, a se împleti, a se încâlci" (*IEW*, 554). Formele slave provin probabil tot din acest radical, fiind astfel cognați ai rom. **câlți**. Din fondul pre-latin.

Der: *încâlci*, *descâlci*, *încâlcitură*, *descâlcitură*, *câlțos*.

câmp (ar. *câmpu*, mgl. *comp*) – 1. şes, câmpie; 2. teren lucrat, ogor, lan.
Lat. *campus* „câmp” (Puşcariu, 361; Candrea-Densusianu, 338; *REW*, 1563; Cioranescu, 1914). Panromanic.
PIE ***kam-p*** „a îndoi”, ***kampo-s*** „îndoitură, colţ” (*IEW*, 525); cf. skt. *kampate* „a tremura”; gr. *καμβος* „sfoară”, lituan. *kampiti* „a se îndoi”. Walde-Pokorny derivă lat. *campus* de la acest radical. Astfel, sensul acestui cuvânt latin este explicat de Walde-Pokorny prin faptul că terenurile prezintă în general denivelări. Walde (I, 149) reconstituie un radical similar, PIE ***kam-***, ***kam-p***, ***kam-b***. A fost împrumutat cu acest sens de m.g.s. *kamp* „teren, loc împrejmuit”.
Der: *câmpie*, *câmpean*, *câmpenesc*, *câmpeneşte*; toponime: *Câmpeni*, *Câmpina* etc.; nume proprii: *Câmpeanu*, *Câmpineanu* etc.

când (ar. *cându*, mgl. *con*, istr. *căn*(*d*)) – adverb de timp.
Lat. *quando* „când” (Puşcariu, 364; Candrea-Densusianu, 344; *REW*, 6932; Cioranescu, 1929). Panromanic. Forme similare apar şi în alte grupuri de limbi IE. În germanice; cf. got. *hwan*, v.g.s. *wanne*, n.g.s. *wann*, v.sax. *hwan*, eng. *when* „când” (cf. Barnhart, 1230). Formele germanice provin de la un rad. IE ***kŭand-o***, identic cu forma latină, din PIE ***kŭo*** „radical relativ-interogativ” (*IEW*, 644). În alte grupuri de limbi IE, forma apare fără nazală, aşa încât se poate reconstitui un IE ***kŭado-***; cf. skt. *kada* „când”, av. *kadha* „când”, lituan. *kada* „când”, *kada-kada* „când şi când”.

cânepă (ar. *cânipă*, mgl. *conipă*) – plantă textilă cu tulpina înaltă şi frunze dinţate, cultivată pentru fibrele care se scot din tulpină (*Cannabis sativa*).
Lat. **canapa* > *cannabis* „cânepă” (Diez, I, 107; Philippide, II, 635; Puşcariu, 368; Candrea-Densusianu, 346; *REW*, 1599, Rosetti, II, 57; Cioranescu, 1931); cf. it. *canapa*, fr. *chanvre*, sp. *cañamo*, port. *cannamo*.
Lat. *cannabis* provine din gr. *κάνναβις* „cânepă”. Este, în schimb, întâlnit în foarte multe limbi IE; cf. skt. *çana-h*, alb. *kënep*, alb. *kërp*, ir. *cnaib*, arm. *kanap*, *kanep*, kurd. *kinif*, n.pers. *kanneb*, lituan. *kanapes*, v.prus. *knapios*, let. *kanepas* (eston. *kanep*), gmc. **kanap*; v.g.s. *hanaf*, v.sax. *haenep*, proto-sl. **konop-*.
Walde (I, 154) crede că termenul este de origine est-europeană, probabil scitică. Nu încape nici o îndoială că dacii au cunoscut **cânepa** şi au avut un termen similar pentru ea. De aceea, este îndoielnică derivarea rom. **cânepă** din lat. neatestat **canapa*. În societatea tradiţională românească produsele de **cânepă**, inclusiv îmbrăcămintea de **cânepă**, erau chiar mai răspândite, mai răspândite decât cele de in. Din fondul pre-latin.
Der: *cânepar*, *cânepărie*, *cânepişte*, *cânepiu*.

cânţa (ar. *cântu*, mgl. c*ont*, istr. *cănt*) – a emite un şir de sunete muzicale care se rânduiesc într-o melodie.
Lat. *cantare* „a cânta” (Puşcariu, 372; Candrea-Densusianu, *REW*, 1611; Cioranescu, 1938). Panromanic; cf. alb. *këndoj* „(eu) cânt”. Orel (178) consideră că forma albaneză ar fi de origine latină. Radicalul are o largă răspândire în limbile IE.
PIE ***kan-*** „a cânta, a suna” (*IEW*, 525); cf. skt. *a-kantha* „fără voce, fără gât”, toh. A *kan* „cântec”, umbr. *kanetu*, v.ir. *canim* „(eu) cânt”, cymr. *canu* „a cânta”, bret. *cana* „a cânta”, bret. *kentel* „lecţie” < proto-celt. **kanthom*, v.g.s. *huon* (n.g.s. *Hahn*) „cocoş”.
Der: *cânt*, *cântec*, *cântare*, *cântăreţ*, *cântător*.

cântar (ar. *cândare*, mgl. *căntar*) – instrument care serveşte la măsurarea greutăţii unui obiect.
Tc. *kantar* „cântar” < arab. *qintar* < lat. *centenarius* (Şăineanu, II, 85; Meyer, 173; Cioranescu); cf. ngr. *καντάρι*, alb. *kandar*, bg., sb. *kantar*.
În mod normal, *a* urmat de nazală nu trebuia să treacă la *â*, ci să rămână *a*, aşa cum s-a întâmplat în împrumuturile mai recente (cf. **candelă**).
Der: *a cântări*, *cântărire*, *cântărit*, *cântăreală*, *cantaragiu*.

cârcă (ar. *ngărcaci*, mgl. *carcaci*) – spate, spinare.
V.sl. *krŭkŭ* „gât” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 27; *Lexicon*, 315; Cihac, II, 40; Cioranescu, 2011); cf. ceh. *krk* „gât”.
Etimonul v.sl. *krŭkŭ* nu este atestat (cf. Djačenko). De altfel, forma nici nu are răspândire în limbile

slave. Forma cehă, dacă este moştenită din slava comună, este un cognat al celei româneşti. Pe lângă diferența semantică, forma românească este fără metateza lichidei *r*. Rom. **cârcă** provine din PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935) cu prelungire în velară ***kerk-**; cf. skt. *kṛka* „laringe”, *kṛkata* „curbura gâtului”. Origine traco-dacă.

cârcăli – 1. a face ceva de mântuială; 2. a frige sumar, a perpeli.
După Puşcariu (*Dacor*., I, 595) şi autorii *DAR* din sb. *krkaliti* „a murdări”, iar după Graur (*BL*, 91) şi Cioranescu (2013) este o creație expresivă.
Ipoteza lui Puşcariu nu este plauzibilă. Termenul nu are răspândire în limbile slave. Ca urmare, forma sârbă provine probabil din română. Rom. **cârcăli** provine probabil din PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935) cu prelungire în velară ***kerk-**, ***kirk-** (v. **cârcă**, **cârcel**). Această ipoteză este totuşi nesigură. Origine incertă.

cârcel – 1. fire răsucite în spirală care cresc pe tulpina unor plante; 2. contracție bruscă şi involuntară a muşchilor însoțită de o senzație duureroasă.
După Diculescu (*Elementele*, 462) ar proveni din gr. *κρικέλιον* „inel”, (cf. sp. *zarcillo* „cercel”), iar după Crețu (327) din lat. *cancellus* (*cancello* „a împrejmui cu gard”). Skok (63) consideră că provine din sb. *krčel*, iar după Conev din bg. *kurčel* (cf. Cioranescu, 2014). Cioranescu indică în mod corect faptul că suf. *-el* trădează originea românească a formelor sud-slave.
Etimologic vorbind, **cârcel** nu poate fi separat de lat. *circellus* şi gr. *κιρκέλιον*; ambele au sens de inel, fără să provină din nici una din aceste forme. După Cioranescu este rezultatul contaminării între *cercel* şi v.sl. *kručiti* „a (ră)suci”. Forma slavă provine de la acelaşi rad. PIE indicat mai jos. Astfel ipoteza lui Cioranescu nu are nici un suport ştiințific.
PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935) cu prelungire în velară ***kerk-**, **kirk-**; cf. lat. *circus*, rus. *korča*, *korč* „crampă, cârcel”. Forma rusă pare a fi un împrumut (v. **cerc**). Origine traco-dacă.

cârcị (var. *a* (*se*) *chirci*, *a* (*se*) *închici*) – a se strânge, a (se) micşora.
V.sl. *krŭčiti* „a suci” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; Cihac, II, 41; Cioranescu, 2015); cf. slov. *kerčiti*, ceh. *krčiti*, pol. *kurcyć*, rus. *korčiti* „a se chici, a se strâmba, a-şi da aere”. Forma românească nu provine din slavă, ci de la un radical cu acelaşi sens, PIE ***kerk-**, ***kork-**, ***kṛk-** „a se chirci, a se atrofia, a slăbi” (*IEW*, 581); cf. skt. *krunčati* „a se strâmba, a se îndoi”, v.isl. *hryggr* „coloană vertebrală”, v.isl. *krokkua* „a se chirci”, isl. *hrukka* „a-şi încreți fruntea, a se zbârci”, ir. *crocum* „coloană vertebrală”. Rom. **a cârci** este varianta mai veche a lui a **chirci**. Origine traco-dacă.
Der: *chircire*, *chircit*.

cârciumă (var. *crâşmă*, *cârcimă*, *crâcimă*) – local unde se vând şi se consumă băuturi alcoolice şi mâncăruri.
V.sl. *kručima* „cârciumăreasă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; *Lexicon*, 318; Cihac, II, 41; Meyer, 207, Berneker, 666, Cioranescu, 2017); cf. bg. *krŭčima*, sb., slov. *krčma*, mgh. *korcsima*.
Este dificil de explicat prin limbile slave. Miklosich (*Etym. Wb*., 152) îl asociază cu n.g.s. *Krug* „urcior, cârciumă”. Totuşi, Mladenov (cf. Vasmer, I, 671) asociază această formă cu bg. *krŭkam* „a chefui zgomotos” şi ceh. *krkati* „a râgâi”. Ipoteza lui Mladenov nu se susține. Vasmer consideră nepotrivită apropierea de fino-ugr. *kortsmo* „încăpere închisă pe vas”, *kortsna* „cârciumă, birt”, întrucât lipsesc vechile influențe fino-ugrice în limbile slave. Acest radical poate fi asociat cu lituan. *krysma* „răscruce”. Astfel, rom. **cârciumă** ar putea proveni de la un mai vechi **krucimă*, la rândul său din **cruce** (v. **cruce**).
Der: *cârciumar*, *cârciumăreasă*, *crâşmar*, *crâşmăriță*, *cârciumărit*.

cârcâị (var. *cârcăi*) – a scoate sunete caracteristice (despre unele păsări).
Formație onomatopeică derivată de la **cârc**, interjecție care imită sunetele scoase de găini sau alte păsări domestice; cf. v.sl. *kruknoti* „a piui” pe care Miklosich (*Slaw. Elem*., 42) îl consideră etimonul formei româneşti (v. **cioară**, **cârâi**).
PIE ***ker-**, ***kor-**, ***k'er-**, **k'or-** „sunet scos de anumite păsări” (*IEW*, 567) (v. **cioară**, **corb**). Din fondul pre-latin.
Der: *cârcâit*, *cârcâitură*, *cârcâială*.

cârd (ar. *gârdel'u*, mgl. *cărd*) – grup mare de animale sau păsări de acelaşi fel.
Scr. *krd* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 26; Cihac, II, 42; Cioranescu, 2019); cf. bg. *kŭrd*, slov. *kèrdelo*, ucr. *kerd*, *kyrd*. Formele bulgară şi ucraineană nu le-am putut verifica. Fonologic vorbind, formele slave de mai sus nu pot proveni din proto-slavă. Velara *k* trebuia să treacă la *č* sau mai exact s, iar lichida *r* trebuia să fie metatizată, adică să treacă în faţa vocalei. Forma proto-slavă este *čreda*, sigur de la acelaşi rad. PIE ca şi **cârd**. Forma **cârd** este românească şi provine din traco-dacă.
PIE ***k**'**erdho**, ***k**'**erdha** „turmă, cârd" (*IEW*, 579); cf. skt. *śardha* „turmă, cireadă", av. *sarəda* „semințe, gen", gr. *κόρθος*, v.ir. *crod* „bogăție, animale", m.cymr. *cordd* „grup, gloată", got. *hairda*, v.isl. *hjord*, v.g.s. *heord*, n.g.s. *Herde*, eng. *herd* „turmă, cârd", lituan. *kerdžius* „păstor", v.sl. *čreda.* Toate au sensul de „turmă, mulțime" (cf. Vinereanu, 112-13). În alte cazuri velara aspirată PIE **dh*, precedată de o velară *a*, trecut la *b* în traco-dacă, dar această transformare a avut loc din motive necunoscute, poate pentru a se evita omonimia cu alt cuvânt. Cert este că nu a putut fi împrumutat din limbile slave (v. **cireadă**, **ciurdă**). Din fondul pre-latin.
Der: *a* (*se*) *cârdui*, *cârdişor*, *cârduleț*.

cârâi – a scoate sunete scurte şi guturale (despre păsări).
Derivat de la **câr**, interjecție care imită sunetele scoase de unele păsări.
Această interjecție este aceeaşi cu PIE ***ker-**, **kor-**, **k**'**er-**, **k**'**or-** „sunet scos de anumite păsări" (*IEW*, 567); cf. v.ir. *cru* „corb". Origine traco-dacă (v. **cioară**, **corb**, **a cârcâi**).
Der: *cârâit*, *cârâială*, *cârâitură*.

cârjă (var. *cârje*) – 1. baston de episcop; 2. băț cu partea superioară îndoită pentru sprijin.
V.sl. *križĭ* „cruce" < lat. *crucem* (Cihac, II, 42; Cioranescu, 2027); cf. sb. *krža* „cârjă", rus. *krž* „cruce catolică".
Nu se explică metateza lichidei în română, ar fi putut rămâne **crujă*. Cu sensul de „baston de episcop" ar fi trebuit să sune **crujă*, dar se putea să fie asimilată cu forma pre-existentă **cârjă** care are altă origine (cf. eng. *crook* „cârjă"). Dar în vechea slavă nu există sensul de **cârjă** sau cârjă episcopală.
PIE ***ger-g** „obiect curbat" (*IEW*, 385); cf. v.scand. *kraki* „cârjă", m.eng. *crok*, eng. *crook* „cârjă", let. *gredzens* „inel". Din fondul pre-latin.

cârlan – 1. mânz de doi ani; 2. miel de un an.
De la **călan*, derivat de la **cal** cu infixarea lichidei *r* (Lambrior, 107; Crețu, 327). Candrea (*Elemente*, 405) crede că provine de la **caballanus*, dar, aşa cum am văzut, rom. **cal** nu provine de la lat. *caballus* (v. **cal**). Cioranescu (2028) consideră că sensul al doilea nu se poate explica prin această ipoteză. În realitate, sensul s-a extins de la o specie la alta, având la bază noțiunea de animal tânăr sau mai degrabă prin inversarea a două noțiuni, aceea de **cârlan** şi de **noatin**. În graiurile care folosesc noțiunea de **cârlan** pentru *cabaline* avem în mod obligatoriu **noatin** pentru ovine şi invers.
În ceea ce ne priveşte, propunem ca etimon pentru rom. **cârlan** PIE ***ger-**, **grei-** „a creşte, a se ridica, a se trezi" (*IEW*, 390); cf. alb. *ngrë* „a se ridica, a se trezi", v.scand. *karskr* „nou, plin de viață". Apropierea rom. **cârlan** de acest radical PIE este întărită de rom. **gârlan** „copil hoinar" (v. **gârlan**). Din fondul pre-latin.

cârlig (ar. *cărig*, *cărlig*, mgl. *cărlig*) – piesă de metal cu un capăt îndoit de care se atârnă sau se prinde un obiect.
După Cihac din v.sl. *krivŭ* „arcuit", imposibil din punct de vedere fonologic. Giuglea (*Dacor*., III, 1690) consideră lat. *calabrix* „specie de spin" ca etimon al rom. **cârlig**, ipoteză care, de asemenea, nu se susține. Pentru Graur (*BL*, IV, 98), urmat de Cioranescu (2029) este o creație expresivă. Formele bg. *karlik*, *karljuga* şi alb. *kërluk* „băț, baston de cioban" nu le-am putut verifica.
Şi în acest caz trebuie să pornim de la rad. PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia" (*IEW*, 935), de astă dată fără prelungire în velară, dar sufixat cu *-lig*. Velara *k* nu s-a palatalizat datorită trecerii lui *e* la *a* (sau *ă*) într-o fază timpurie când diversificarea semantică impunea diversificare şi la nivel fonetic şi morfologic. Origine traco-dacă.
Der: *a încârliga*, *cârligel*, *cârliguț*.

cârliонț – buclă, zuluf.
Deşi nu i s-a găsit o etimologie corespunzătoare până acum, a fost apropiat semantic şi fonetic de **cârlig** (Cioranescu, 2029). Cele două forme provin de la acelaşi radical. Rom. **cârlionț** este, de asemenea, foarte apropiat ca formă şi identic ca sens de PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935); cf. skt. *kurula* „cârlionț”, alb. *kërlesh* „zbârlit, încurcat”, n.g.s. *kraus* „cârlionțat” sau cu prelungire în *l*, v.g.s., m.g.s. *kroll* „cârlionțat”, m.g.s. *krüle*, norv. *krull*, eng. *curl* „cârlionț”. Origine traco-dacă.

cârmă – 1. piesă mobilă care serveşte la schimbarea sau menținerea direcției unei nave; 2. conducere, guvernare.
V.sl. *krŭma* < v.sl. *krumiti* „a guverna” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; *Lexicon*, 315; Cihac, 43; Berneker, 668; Cioranescu, 2030); cf. bg. *kŭrmo*, scr. *krma* „vâslă, timonă”, slov. *koromany*, *kermiti* „a schimba direcția”, mgh. *kormány*, bg. *kŭrmač*, ucr. *kormač*.
Formele slave moderne par a fi împrumuturi relativ târzii, întrucât lipseşte metateza lichidei. După Berneker formele slave provin din gr. *κρύμνα* „cârmă”, la rândul său din gr. *κρέμνον* „grindă”. Vasmer (I, 628), în schimb, crede că provine din gr. *κορμός* „buştean, butuc, jgheab”, care la Euripide înseamnă **vâslă** (cf. Vasmer) şi pe care-l asociază cu gr. *κυβερνάω* „a guverna, a conduce”.
Astfel, toate aceste forme par să provină din PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935) cu prelungire în nazală (*m*) ***kerm-**. Rom. **cârmă** (*a cârmi*) trebuie asociat cu vb. **a cârni** care provine tot de la acest radical (v. **cârni**). Formele slave provin probabil din stră-română.
Der: *a cârmi*, *a cârmui*, *cârmaci*, *cârmitor*, *cârmuitor*, *cârmuire*.

cârmâz (ar. *cârmeze*, mgl. *chirmiz*) – 1. plantă erbacee cu fructe mici, roşii sau negre, sub formă de bobițe din care se extrage un colorant (*Phytolaca decandra*); 2.materie colorantă roşie obținută din fructele de cârmâz.
Tc. *kırmız* „de culoare roşie” < arab. *al-qirmiz* (Roesler, 597; Şăineanu, II, 91; Cioranescu, 2031); cf. ngr. *κρεμέζι*, alb. *kermes*, bg. *kŭrmuz*.

cârn (ar. *cârn*) – 1. nas mic, scurt, ridicat puțin în sus (despre nas); 2. persoană cu nasul cârn; 3. cu nasul mutilat; 4. cu vârful strâmbat, îndoit în sus (despre obiecte).
V.sl. *krŭnŭ* „mutilat, cu nasul tăiat” < *krnoti* „a mutila” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; *Lexicon*, 316; Cihac, II, 43; Cioranescu, 2033).
Formele v.sl. *krŭnŭ,* respectiv *krnoti* nu sânt atestate (cf. Djačenko, Blagova), astfel că ipoteza lui Miklosich nu poate fi admisă. De altfel, în română **cârn** nu înseamnă mutilat, ci persoană având nasul de o anumită formă sau nas **cârn** însemnând „nas deformat, de o anumită formă”. Are aceeaşi origine cu a **cârni** (v. **cârni**).

cârnị – 1. a (se) întoarce, a (se) îndrepta într-o altă direcție; 2. a tăia vârful lăstarilor tineri; 3. a se eschiva, a se codi.
V.sl. *krenati* „a răsuci” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; Cihac, II, 44).
Etimonul slav indicat de Miklosich şi de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). În realitate, provine de la acelaşi rad. ca şi *a cârmi*, din PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935) (v. **cârmă**). Din fondul pre-latin.
Der: *cârnire*, *cârnit*, *cârniş*.

cârnạt (mgl. c*ărnat*) – produs alimentar preparat din carne tocată şi mirodenii introduse în intestine de porc sau într-un înveliş artificial.
Lat. **carnaceus* (Cipariu, *Gram*., 354; Puşcariu, 374; Candrea-Densusianu, 267; *REW*, 1701; Cioranescu, 2034); cf. v.sard. *karnatu* (Atzori, 90), alb. *kërnackë* „cârnat”.
Ar putea fi un un derivat al limbii române de la **carne**, dar adevărul nu este acesta, deoarece această ipoteză nu poate explica forma albaneză.
Provine din PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935) ca şi **cârn**, a **cârni**, de la ideea de „curb, încovoiat”. Din română provin scr. *krnata* şi bg. *kŭrnače*. Din fondul pre-latin.
Der: *cârnățar*, *cârnăță rie*, *cârnăcior*.

cârpă (ar. *cârpă*, mgl. *corpă*) – 1. bucată de pânză sau de stofă; 2. bucată de pânză sau de stofă veche, zdreanță.

V.sl. *krŭpa* „haină de lână” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; *Lexicon*, 316; Cihac, II, 44; Cioranescu, 2035); cf. alb. *kërpë* „cârpă”, bg. *kŭrpŭ*, sb. *krpa*, slov. *kèrpa*.
Forma veche slavă invocată nu este atestată (cf. Djačenko). Nu are răspândire în limbile slave. Formele sud-slave moderne nu prezintă metateza lichidei, astfel că ele nu pot proveni decât din română. De asemenea, forma albaneză este identică cu cea românească.
PIE ***(s)kerp-**, **(s)krep-** (*IEW*, 944) de la **(s)ker-** „a se zbârci, piele aspră, crustă” (*IEW*, 933); cf. skt. *karpata* „haină cârpită”, lituan. *kerpŭ*, *krpiti* „a tăia, a scurta”. Prin urmare, o origine slavă a acestui cuvânt nu este acceptabilă. Origine traco-dacă.
Der: *a cârpi*, *a cârpăci*, *cârpeală*, *cârpitură*, *cârpit*

cârpaci – 1. cizmar; 2. meseriaş care repară haine sau încălţăminte; 2 meseriaş prost.
Derivat din a **cârpi**. Are corespondente în bg. *kurpač*, slov. *kèrpăč* şi alb. *kërpaç* „cizmar”. Formele sud-slave sânt fără metateză (v. **cârpă**).

cârpător (ar. *cărpitor*, *crăpitor*, mgl. *călpitro*, *cripitor*) – 1. capac, fund, tocător; 2. lopăţică de brutar.
Lat. *coŏpĕratōrium* „capac” (Puşcariu, 375; Tiktin; Puşcariu, *Dacor*., I, 415; Cioranescu, 2037). Sb. *krpàtur* provine din română (cf. Cioranescu).

cârsteĭ (var. *cristei*) – lişiţă (*Crex pratensis*).
V.sl. *krastelŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 26; Cihac, II, 83; Cioranescu, 2043).

cârţi[1] – a bombăni, a critica.
V.sl. *krŭtenije* „bodogăneală” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; Cihac, II, 44). Etimonul slav invocat nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko).
PIE *kert-, kerət-, krat- „a (se) suci, răsuci, a se trage (înapoi)” (*IEW*, 584). După cum am arătat, forma nu este atestată în slava veche. Rom. a cârti provine de la acest radical, dar sensul din română este o variantă abstractă a originalului PIE. Din fondul pre-latin.

cârţi[2] – a sfâşia, a rupe în bucăţi (Banat).
Este omonim cu **cârti**[1], cu care este des confundat, dar au sens şi origine diferite.
PIE ***kars-** „a zgâria, a scărmăna, a sfâşia” (*IEW*, 552); cf. skt. **kaşati** „a freca, a râcâi, a zgâria”, lat. *carpo* „a rupe, a sfâşia, a scărmăna”, lituan. *karši* „a pieptăna, a scărmăna”, let. *kaŕšu* „a scărmăna lână”. Origine traco-dacă.

cârtiţă – mic mamifer insectivor de culoare neagră care trăieşte în galeriile pe care le sapă sub pământ (*Talpa europea*).
Derivă de la **cârti**[2]; cf. bg. *kŭrtjă* „a scormoni”, bg. *kŭrtica*, sb. *krtica*, cr. şi slov. *kèrtica*. După Cihac (II, 44) şi Philippide (*Principii*, 38) ar proveni din v.sl. *krŭtŭ* „cârtiţă”; cf. lituan. *kertus* „şoarece de câmp”. Formele slave moderne provin din română. Din română provine şi mgh. *kertica* (cf. Edelspacher, 16). Pare a fi doar cognat cu formele slave dat fiind vb. a **cârti**[2].

câşlegi (ar. *căşleadze*, *câşleagă*) – interval dintre două perioade de post, când se mănâncă de dulce.
Lat. *caseum ligat* (Puşcariu, 376; Candrea-Densusianu, 288).
A intrat în limba română odată cu alţi termeni legaţi de credinţa creştină.

câştigă (var. *câşliga* (Basar.), ar. *câştig'edzŭ* „a îngriji”) – 1. a strânge, a dobândi, a agonisi; 2. a atrage de partea sa, a cuceri; 3. a obţine victoria.
Lat. *castigare* „a pedepsi” < *castus* (Puşcariu, 377; Candrea-Densusianu, 389; *REW*, 1746; Cioranescu, 2057). Panromanic.
În toate limbile neolatine, formele păstrează sensul din latină. Excepţie face v.sard. *castigare* „a conserva”, cu sens fără îndoială pre-roman. Lat. *castigare* derivă de la *castus* „cast, care se conformează normelor religioase”. Prin urmare, sensul iniţial în vechea latină trebuie să fi fost acela de „a conserva, a constrânge, a instrui” şi, în ultimă instanţă, acela de „a pedepsi”, ajungând în latina clasică să însemne doar „a pedepsi”. Sensul s-a păstrat în limbile neolatine, pe când în vechea sardă a rămas doar sensul original de „a conserva”. Sensuri similare există în mai multe limbi IE; cf. skt. *cistah* „instruit, educat”, skt. *sasti* „a constrânge, a pedepsi”, av. *sasti* „a promite”, *sasna* „ştiinţă, învăţătură”, arm.

sast „acuzație, reproș”. Sensul formelor din sanskrită fac legătura între sensul vechi păstrat în sardă şi cel din latină.
Este cât se poate de evident că etimologia dată de Pușcariu şi preluată în mod necritic, de celelalte dicționare etimologice, nu este corectă. Prin urmare, originea rom. **câştiga** trebuie căutată în altă parte. În Basarabia există forma *câşliga*, *câşlega* „a câştiga”, astfel că forma **câştiga** pare să fie mai nouă, cu trecerea lui *şl* la *şt* care este mai uşor de pronunțat. Ținând cont de aceste detalii, rom. **câştiga** (*câşliga*) provine de la PIE ***kaus-** „a câştiga (la jocurile de noroc)” (*IEW*, 537), cf. gr. *καύνος* „zar, sorți < **kaus-nos* (cf. *IEW*), v.sl. *kŭšiti* „a arunca zarurile”, v.sl. *prěkŭšiti* „a câştiga (la jocuri de noroc)”. Nu există nici o îndoială că rom. **câştiga** provine de la acest radical PIE. Este posibil ca acest verb să fie o formă compusă din rad. ***kaus-** şi ***leig-** „a lega” (*IEW*, 668) (v. **lega**), dar indiferent dacă este o formă compusă sau nu, etimologia acestui verb rămâne neschimbată.
Der: *câştig*, *câştigare*, *câştigat*, *câştigător*.

cât (ar. *cât*) – în ce măsură, în ce grad, în ce cantitate.
Lat. *quantus* „cât” (Pușcariu, 378; Candrea-Densusianu, 361; Cioranescu, 2059). Rezultatul firesc ar fi fost **cânt*, nu cât. Pentru a evita această dificultate s-a presupus o contaminare cu *quot* „cât” (formă indecl.).
Lat. *quantus* provine din PIE ***kŭoti**, ***kŭeti** „cât” (*IEW*, 645), cu infixarea lui *n*, proces care nu apare decât în latină, nu şi în alte limbi IE; cf. skt. *kati* „cât”, hitt. *kuwatta* „cât”, gr. *πόσος*.
Forma rom. **cât** pare să provină de la ***kŭoti**, cu deschiderea lui ***o** la *a*, în traco-dacă, care a trecut apoi la *ă* în stră-română. De fapt, toate pronumele relativ-interogative au păstrat forma cu velară fără ca aceasta să treacă la labială după principiul analogiei, principiu lingvistic larg răspândit. În cazul altor părți de vorbire, labio-velara **kŭ** a trecut la *p* atunci când a fost urmată de *a*, *o* sau chiar de *u* (v. **care**). Din fondul pre-latin.

ce (ar. *țe*) – pronume relativ-interogativ.
Lat. *quid* (Diez, I, 123; Pușcariu, 326; Candrea-Densusianu, 296; *REW*, 6953; Cioranescu, 1593).
PIE ***kŭo**, **kŭe** „ce, cine” (*IEW*, 644); cf. lat. *qui*, osc. *pui*, av. *ko* „cine, care”, v.ir. *cia* „ce, care”, v.ir. *ce*, *ci* „dacă, ce”, v.ir. *cindas* „ce”, ir. *ci*, *cia* „ce, cum, cine”, lituan. *kas* „cine, ce”, alb. *çë* „ce” (v. **că**).

ceạ (var. *ceala*, *ța*) – îndemn cu care se mână boii spre dreapta.
Lat. *ecce hac* (Drăganu, *Dacor*., 3, 692). După Philippide (*ZRPh*., 31, 302) este vorba de articolul hotărât adjectival femimin *cea* şi trebuie interpretat ca expresie eliptică a lui *cea parte*. Pentru Iordan (*BF*, 9, 117) este o formă expresivă.
Deşi nu se pot stabili legături cu alte limbi IE, în afară de limbile învecinate, este evident că este vorba de un termen vechi, preluat de limbile vecine din română.
Din română provin mgh. *csá*(*h*), *csále*, sb. *ča*, ucr. *ča*(*la*), pol. *chala*. Din fondul pre-latin.

ceacậr (var. *ceur*, *ceuc*, ar. *ceacâr*, mgl. *ceacăr*) – 1. saşiu, zbanghiu; 2. cu irisul înconjurat de un cearcăn albicios.
Tc. *çakır* (Şăineanu, II, 119); Cioranescu, 1597); cf. bg. *čakăr*.
Cioranescu traduce tc. *çakır* prin „albastru-cenuşiu”, sens inexistent pentru această formă în limba turcă. Pentru forma *çakır*, turca mai are două sensuri, acela de „vin”, care este învechit, şi de „teren accidentat”, ambele la fel de străine de sensul rom. **ceacâr**.
Rom. **ceacâr** trebuie asociat cu **chior** care, de asemenea, nu provine din tc. *kör* „orb”, ci din PIE ***kaiko-s** „chior, numai cu un ochi” (*IEW*, 519; Walde, I, 129); cf. skt. *kekara* „saşiu, zbanghiu”, v.ir. *caech* „cu un singur ochi, chior”, got. *haihs* „cu un singur ochi, chior”, fr. *borgne* „cu un singur ochi, chior”. Dauzat consideră că fr. *borgne* este de origine pre-romanică. Forma *ceuc* este cea mai veche şi se explică prin ***kaiko-s**, formă apropiată de lat. *caecus* „orb”, iar forma *ceur* este o varinată a lui *ceuc*, din care au derivat apoi, **ceacâr** şi **chior**. Pe de altă parte, rom. **ceacâr** este foarte apropiat de skt. *kekara*, având acelaşi sens. Rom. **ceacâr** ar putea proveni de la o formă mai veche IE ***kekar** din care provine şi forma sanskrită (v. **chior**). Din fondul pre-latin.

ceafă (ar. *chiafă*) – partea de dinapoi a capului (sau a gâtului).
Alb. *qafë*, *čafë* „ceafă” (Meyer, 219; Philippide, II, 704; Pascu, II, 224; Rosetti, I14); cf. tc. *kafa* „ceafă” < arab. *qafa* (Moldovan, 404; cf. Cioranescu). Legătura cu forma arabă nu este pluzibilă. Trecerea velarei *k* din turcă la africată este imposibilă, de aceea s-a apelat la intermediarul alb. *qafë*, dar nici în albaneză această trecere nu pare posibilă, deşi aici există ambele forme: cu velară palatală, dar şi cu africată, ca în română. Chiar dacă admitem ca posibil acest detaliu fonologic, împrumutul albanez din turcă a avut loc târziu, încât nici adepţii originii sud-dunărene a poporului român nu ar putea susţine acest lucru, deoarece acest prezumtiv împrumut din albaneză nu putea avea loc mai devreme de secolele XV-XVI. Prin urmare, originea acestui cuvânt trebuie căutată în altă parte.
Formele română şi albaneză par să provină din PIE ***ghebh-el** „cap, cornişă” (*IEW*, 423); cf. gr. *κεφαλη* „cap, capăt, vârf”, got. *gibla* „cornişă”, v.scand. *gafl*, v.g.s. *gebal* „craniu, cap”, m.g.s. *gebel* „craniu”, toch. *spal* „cap”. Prin urmare, sântem de părere că formele balcanice provin dintr-o formă comună **kefa-le*. Din fondul pre-latin.

ceahlău – vultur bărbos (*Gypaetus barbatus*).
Mgh. *csagoló* „care urlă” (Puşcariu, *Dacor*., 3, 673; Cioranescu, 1602).
În realitate, dacă mai toate păsările scot diferite sunete, de ce tocmai această specie de vultur ar purta acest nume, provenind dintr-o formă maghiară, rămâne total obscur. Dacă în maghiară nu există acest sens cu referire la vulturul bărbos, este imposibil de admis că ea a putut apărea pe teritoriul limbii române. Origine incertă.
Der: *Ceahlău* „celebru oronim, numele unui cunoscut pisc din Carpaţii Răsăriteni”.

ceai (ar. *ceai*) – arbust exotic cultivat pentru frunzele lui (*Thea chinensis*); 2. frunzele uscate ale acestui arbust; 3. băutură obţinută prin fierberea acestor frunze; 4. băutură obţinută prin fierberea frunzelor sau fructelor uscate ale unor plante; 5. reuniune unde se serveşte ceai, mâncare sau alte băuturi.
Tc. *çay* „ceai” (Roesler, 607; Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Şăineanu, II, 120; Cioranescu, 75). La origine este un cuvânt chinezesc *čā*; cf. bg., scr, ceh., rus. *čaj*, ngr. *τσάι*. Este, de asemenea, prezent în majoritatea limbilor europene.
Der: *ceainic* (din rus. *čajnik*), *ceainărie*.

ceair (înv.) (ar. *ciair*) – loc de păşune împrejmuit.
Tc. *çayr* „păşune, loc închis pentru păşunat” (Meyer, 442; Cioranescu, 1605); cf. alb. *çajr*.

ceamur (înv.) – mortar.
Tc. *čamur* „noroi” (Cioranescu, 1609).

ceangău – maghiar stabilit în Moldova în secolele XIV-XV.
Mgh. *csángó* „care sună prost” (Cihac, II, 488; Şăineanu, *Semasiol*., 171; Cioranescu, 1611).
Este ştiut că *ceangăii* sânt români maghiarizaţi încă dinainte de trecerea lor în Moldova, din ţinutul secuiesc. Ei nu şi-au însuşit niciodată maghiara cum trebuie şi de aceea pentru un maghiar graiul lor a sunat întotdeauna prost. Origine maghiară.

ceapă (ar. *ţeapă*) – plantă erbacee comestibilă, cu miros puternic, specific.
Lat. *caepa* „ceapă” (Puşcariu, 327; Candrea-Densusianu 297; *REW*, 1817; Cioranescu, 1612); cf. friul. t*š*e*ve*, prov. *sebo*, cat. *ceba*, sp. *cebolla*, alb. *qepë*, *čepë*. Forma există şi în gr. *κάπια* (*Hesych*.; cf. Glare, 253).
Der: *cepar*, *cepărie*.

ceaprăz – şiret sau panglică cu care se împodobesc hainele.
Tc. *çapraz* (Miklosich, *Fremdw*. 82; Cihac, II, 559; Şăineanu, II, 123; Meyer, 442; Cioranescu, 1614); cf. ngr. *τσαπράζι*, alb. *çapraz*, bg. *čapraz*. De asemenea, pol. *szabraka*, n.g.s. *Schabrake* „iebâncă, pătură de cal”, fr. *chabraque* „iebâncă” din tc. *çaprak*.
Der: *ceaprazar*, *ceaprazărie*.

ceară (ar. *ţeară*) – substanţă plastică gălbuie, formată din grăsimi şi uleiuri secretate de albine din care sânt făcuţi fagurii; 2. substanţă de origine animală, vegetală sau minerală.

Lat. *cēra* „ceară” (Puşcariu, 328; Candrea-Densusianu, 229; *REW*, 1821; Cioranescu, 1617). Panromanic.
PIE ***kar-*** „ceară” (*IEW*, 532); cf. gr. *κερός* „ceară”, *κηρίον* „fagure”, gr.(dor.) *κάρος* „ceară”, lituan. *korys* „miere de fagure”, let. *kares*, ir. *caor* „lumânare”, ir. *ceir* „ceară”, cymr. *cwyr*, corn. *ceir*, v.bret. *coir*, bret. *koar*.
După Vendryes (*C*56), formele celtice provin din latină, dar este practic imposibil ca toate aceste limbi celtice să fi împrumutat termenul din latină. După cum se poate vedea, termenul este răspândit într-o mulţime de limbi IE, pe lângă greacă şi de limbile celtice. Albinăritul era bine cunoscut indo-europenilor. Pe de altă parte, geto-dacii au fost mari apicultori şi, prin urmare, au avut cu siguranţă acest termen din cele mai vechi timpuri. Astfel, putem spune că acest radical a existat şi în fondul pre-latin al limbii române.
Der: *a cera*, *cerat*, *ceriu*, *a cerui*, *ceruială*, *ceruitură*.

ceạrcăn – 1. cerc vânăt în jurul ochilor; 2. cerc vizibil în jurul discului solar sau al lunii; 3. compas de dogar.
Lat. *circinus* „compas” < lat. *circinare* „a rotunji” (Densusianu, *Rom.* 33, 276; Puşcariu, 329; Candrea-Densusianu, 312; *REW*, 1942); cf. gr. *καρκίνος* „1. cancer; 2. compas”, *καρκινόω* „a curba”.
Aici nu avem de a face cu împrumuturi, ci doar cu cognaţi în diferite limbi IE de la acelaşi rad. PIE ***(s)ker-*** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935) cu prelungire velară ***kerk-***, în toate aceste limbi. Rom. **cearcăn** nu poate proveni de la lat. *circinus*, nu doar din motive semantice, ci mai ales din motive fonologice. Lat. *circinus* ar fi trebuit să dea în română **circin* ori **cercin*, în nici un caz **cearcăn**. Rom. **cearcăn** provine de la un mai vechi ***kerkan***, de la PIE ***kerk-*** plus suf. *-an*.

cearceạf (var. *cearşaf*) – obiect de rufărie confecţionat din pânză.
Tc. *çarşaf* „cearceaf, garderoba femeilor musulmane” (Roesler, 607; Şăineanu, II, 124; Meyer, 442; Cioranescu, 1620); cf. ngr. *τσαρτσάφι*, alb.*çarçaf*, bg., sb. *čarčav*.

ceạs – 1. aparat de măsurat timpul; 2. interval de timp cuprinzând 60 de minute.
V.sl. *časŭ* „oră” (Miklosich, *Slaw. Elem.* 52; Cihac, II, 47; Meyer, 442); cf. bg., scr., slov. *čas*, alb. *ças*.
V.sl. *časŭ* provine din proto-sl. *časŭ* „timp” dintr-un IE ***kes-*** „anotimp”, înrudit cu v.pr. *kisman* „timp”, alb. *kohe* „timp, vreme” < **kesa*, n.g.s. *hasten*, eng. *haste* „a se grăbi” (cf. Vasmer, III, 304).
Der: *ceaslov*, *ceasornic*, *ceasornicar*, *ceasornicărie*.

ceạşcă – vas mic cu toartă din porţelan sau faianţă, care serveşte la băut.
Pol. *czaszka* < v.sl. *čaša* „vas” (Mikolsich, *Slaw. Elem*., 52; Cihac, II, 47; Meyer, 443; Cioranescu, 1624); cf. bg. *časka*, alb. *çaçkë*, ngr. *τσάσκα*.
Pe lângă aceste forme, avem skt. *cashaka* „cupă, pahar de vin”, n.pers. *čašaka*, *čašidan* „a gusta”, arm. *čaśak* „vas de băut”.
Vasmer (III, 306) respinge geneza persană a formelor slave. Vasmer crede că la originea acestor forme stă un proto-sl. **čaša*, înrudit cu v.pr. *kiosi* „cupă”. Prin urmare, radicalul este răspândit în mai multe grupuri de limbi IE. Termenul pare să provină din persană, dar adevărata filiaţie este greu de stabilit.
Der: *ceşcuţă*.

ceạtă – 1. grup de persoane adunat cu un anume scop, mulţime; 2. trupă, companie, unitate condusă de un nobil (în vechea organizare militară); 3. totalitatea slujitorilor unui stăpân.; 4. grup de moşneni sau răzeşi care stăpâneau în comun o anumită suprafaţă de pământ sau pădure.
V.sl. *četa* „breaslă” (Miklosich, *Fremdw*., 82; *Lexicon*, 1113; Cihac, II, 47; Meyer, 446); cf. rus. *četa*, ucr. *čata* „companie”, ceh. *čet*(*a*), scr. *četa* „companie”, alb. *çetë* „ceată”, tc. *čete*.
Sensul vechi al rom. **ceată** este acela „de unitate militară, de luptă” şi nu acela de „breaslă” întâlnit în limbile slave. Astfel, rom. **ceată** provine din rad. PIE ***kat-*** „a lupta”, **katu**, **kat**(**e**)**ro** „luptă” (*IEW*, 534); cf. skt. *śatru*, gall. *catu-* „luptă”, v.ir. *cath* „luptă, armată, trupă”, ir. *cethern* „grup, contingent”, cymr. *cad* „luptă, trupă, batalion”. Există, de asemenea, şi skt. *chata* „ceată, grămadă”. Aceste forme sânt etimologic înrudite cu lat. *caterva* „trupă de barbari,

gloată, mulţime", umbr. *kateramu* „congregamini". Formele slave par să provină din stră-română, întrucât în aceste limbi nu există sensul vechi de „unitate militară, de luptă", cum există în majoritatea limbilor menţionate mai sus. Astfel, formele slave par să derive din cea românească cu sensul 3 şi mai ales 4 care, în mod evident, sânt sensuri derivate din sensul 2 care este cel iniţial. Sensul 4 este în directă legătură cu sensul 2, întrucât este de presupus că anumită ceată de luptă primea de la boier sau de la domnitor o anumită bucată de pământ să o stăpânească în comun, proprietate care nu era divizibilă, iar cel care dintr-un motiv sau altul dispărea din acest grup pierdea şi dreptul de proprietate în comun. De la acest radical provine şi rom. **cătană**, poate prin filieră celtică veche (v. **cătană**). În schimb, rom. **ceată** pare să fie de origine traco-illirică.
Der: *cetaş* „soldat, ortac".

ceaţă – aburi de apă în atmosferă care împiedică vizibilitatea.
Cihac (II, 47) şi Weigand (*BA*, 3, 108) îl pun în legătură cu rus., ucr. *čad* „fum, abur"; cf. v.sl. *kaditi* „a afuma", bg. *čadica*.
Lat. **caecia* „albeaţă a ochiului" < *caecus* „orb" (Puşcariu, *Conv. lit.* 37, 598; Densusianu, *Rom*., 33, 74; Puşcariu, 359, Candrea-Densusianu, 308; Densusianu, *Hlr*., 158; *REW*, 1467; Cioranescu, 1628). Fonologic vorbind, rom. **ceaţă** nu poate proveni din niciuna din formele slave menţionate mai sus, deşi, din punct de vedere semantic, este mult mai apropiat de formele slave decât de presupusul etimon lat. **caecia*. Rom. **ceaţă** provine de la un mai vechi ***ketia**. În realitate, atât forma din limba română, cât şi cele slave provin de la acelaşi rad. PIE ***ked-** „a fumega, a scoate fum" (*IEW*, 537); cf. v.sl. *kadilo* „afumătoare", sb. *čaditi* „a se afuma". Prin urmare, rom. **ceaţă** provine din PIE ***ked-**, printr-un mai vechi ***kedia** > ***ketia** > rom. *ceaţă*. Origine traco-dacă.
Der: *a* (se) *înceţoşa*, *înceţoşat*, *ceţos*.

ceaun – 1. vas de fontă cu fundul rotund în care se fierbe, de obicei, mămăliga; 2. conţinutul acestui vas.
Tăt. *čahun* „căldare, ceaun" (Gaster, *ZRPh*., 5, 169; Şăineanu, II, 125; Weigand, *Jb*., 25, 222; Cioranescu, 1632); cf. ucr. *ča(v)um*.

Cu toate acestea, termenul este de origine IE şi trebuie asociat cu rad. PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate" (*IEW*, 592) sau PIE ***kau-**, ***kəu-** „a scobi, a tăia, a lovi" (*IEW*, 535), radical din care provin numeroase cuvinte româneşti care definesc un obiect scobit (v. **caună**, **căuş**, **covată** etc). În realitate, este vorba de un singur radical, încât nu este clar de ce Walde-Pokorny au reconstituit doi radicali diferiţi. Rom. **ceaun** este foarte apropiat ca formă de **caună** „mină, ocnă", fără să mai adăugăm că acest radical este extrem de productiv în limba română.
Der: *ceaunaş*, *ceaunel*.

ceauş – 1. funcţionar inferior în administraţia turcă; 2. portar, sergent.
Tc. *ça*(*v*)*uş* „sergent, subofiţer" (Şăineanu, II, 125; Cioranescu, 1633).
Der: *ceauşie*, *ceauşel*, *Ceauşescu* (NP).

cec – bilet de bancă în baza căruia se fac anumite tranzacţii bancare.
Eng. *check* (Cioranescu, 1636).

cedă – a părăsi, a da; 2. a îngădui.
Lat. *cedere* „a pleca, a retrage, a ceda" (din sec. XIX).
Der: *a retroceda*.

cedru – specie de conifere (*Cedrus Libani*).
Lat. *cedrus* (Cioranescu, 1637) sau din gr. *κέδρος* (Murnu, 12); cf. v.sl. *kedrŭ*. Atestat din sec. XVI.

cegă – varietate de sturion cu capul lung şi ascuţit, care creşte în Dunăre (*Acipenser ruthenus*).
Radicalul există într-o serie de limbi învecinate cu limba română; cf sb. *čiga*, *kečiga*, pol. *czeczuga*, mgh. *csuka*, *kecsege* „nisetru", bg. *čiga*, rus. *čečuga*. Cioranescu (1639) îl consideră cu origine incertă. Forma *căciugă*, mult mai rar întâlnită, ar proveni după Miklosich (*Slaw. Elem*., 24) şi Cihac (II, 36), din slavă. Vasmer (III, 334) asociază formele slave cu formele română şi maghiară. Nu putem preciza originea acestui termen. Poate fi în egală măsură slav, dar şi traco-dac, având în vedere răspândirea sa în limbile balcanice. Origine incertă.
Der: *cegarniţă* „vârşe".

cel (fem. *cea*, ar. *ţel*, *ţea*) – articol hotărât adjectival.
Cioranescu (1643) consideră, în mod greşit, că este forma redusă a lui **acel**. În realitate, cele două forme au funcţii gramaticale diferite şi nu trebuie confundate, deşi sânt forme similare şi, în principiu, provin de la aceeaşi formă de bază, respectiv **ăl**. Din punct de vedere semantic (şi gramatical), **cel** este identic cu **ăl** (**a**). Este o creaţie mai recentă prin asociere cu **acel**, la rândul său derivat tot din **ăl** (v. **acel**, **ăl**).
Der: *celălalt* identic ca sens cu *ălălalt* (*ălalt*). Forma *ălalt* este, în mod evident, un compus format din *ăl* plus *alt*, căruia îi corespund ar. *alantu* (*anantu*), mgl. *lalt*, (*la*)*lant*. Principiile formării şi derivării tuturor acestor termeni sânt extrem de interesante, dar insuficient studiate până astăzi de gramaticile limbii române.

celar (ar. *ţilar*) – cămară.
Lat. *cellarium* „de cămară” (Puşcariu, 331; Candrea-Densusianu, 301; *REW*, 1804; Cioranescu; 1644); cf. v.it. *cellaio*, prov. *celier*, fr. *cellier*, cat. *celler*, sp. *cillero*.
PIE ***k**’**el-** „a păstra, a acoperi” (*IEW*, 553; Walde, I, 195); cf. skt. *śalah* „loc închis”, v.ir. *celim* „a ascunde, a acoperi (I, sg.)”, v.g.s. *helan* „a ascunde”. În schimb, v.sl. *kelarŭ* pare să fie un împrumut din stră-română, deşi Walde crede că provine din gr. *κελλαριϛ*.

cenaclu – reuniune de scriitori sau artişti.
Fr. *cénacle* (Cioranescu, 1649).
Der: *cenaclist* membru al unui cenaclu.

cent – centimă, a suta parte dintr-o unitate monetară.
Eng. *cent* < lat. *centesimus* „sutime” < lat. *centum* „sută”.

centură – curea, cingătoare.
Fr. *ceinture* (Cioranescu, 1652), din v.fr. *ceingture* < lat. *cinctura* < lat. *cingere* „a încinge” (v. **încinge**, **cingătoare**).

cenuşă (var. *cenuşe*, ar. *ţinuse, cinuşe*, mgl. *ţănuşă*, istr. *ţeruşe*) – reziduu rămas după arderea unui corp.
Lat. **cinusia* < *cinis* (Densusianu, *Hlr*., 138; Puşcariu, 332; Candrea-Densusianu, 302; *REW*, 1930); cf. it. *cinigia*, sard. *cinus*, prov. *ceniso*, sp. *ceniza*, port. *cinza*. De Mauro-Mancini (399) derivă it. *cinigia* din lat. **cinisia*.
PIE ***kenis**, **konis** „cenuşă” (*IEW*, 559); cf. gr. *κονίω* „a prăfui”, gr. *κόνιϛ* „praf” derivă de la un mai vechi **κονισιο* (cf. *IEW*). Formele aşa-zisei latine vulgare sânt forme pre-existente în alte limbi IE, de multe ori înrudite, mai mult sau mai puţin, cu latina.
Der: *a încenuşa*, *cenuşar*, *cenuşăreasă*, *cenuşărit*, *cenuşerniţă*, *cenuşiu*.

cep – 1. dop lung de lemn cu care se astupă gaura unui butoi; 2. nod în tulpina unui brad.
S-a presupus că este rezultatul contaminării între lat. *cippus* „par ascuţit, piatră de hotar, columnă funerară” şi bg. *čep* „ciot” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Cihac, II, 48; Puşcariu, 333, Candrea-Densusianu, 303); cf. rus., scr. *čop* „cep”. Cioranescu (1654) nu crede în această ipoteză, considerând că rom. **cep** continuă pe lat. *cippus* ca şi celelalte forme neolatine; cf. it. *ceppo* „cep”, prov., cat. *cep*, sp., port. *cepo* „trunchi de arbore”. Berneker (I43) arată că formele slave nu sânt cu adevărat slave, dar după Berneker, în mod bizar, ele ar proveni din it. *ceppo*; cf. bg., slov., ceh. *čep*, sb. *čepa*, ucr. *čip*, rus. *čop*, pol. *czop*. Berneker nu ţine seamă că între italiană şi slave nu au existat contacte lingvistice, pe când între română şi acestea din urmă au existat astfel de contacte timp îndelungat.
În schimb, Vasmer (IV, 372) respinge ipoteza lui Berneker, susţinând că radicalul este foarte răspândit în limbile slave. Această formă există şi în alte limbi IE; cf. skt. *śepah* „coadă, penis”, v.ir. *cepp* „butuc de vie, trunchi de copac, cotor, butuc”, lituan. *čiaupus* „cep, dop”, alb. *çep* „cep, dop”. Formele slave provin probabil din română (v. **ciot**).
PIE ***k**’**eipo-**, **k**’**oipo-** „par, lemn ascuţit” (*IEW*, 543). Origine traco-dacă.
Der: *a cepui*, *cepuşor*.

cer[1] (ar., mgl. *ţer*, istr. *cer*) – 1. spaţiu cosmic; 2. palatul gurii.
Lat. *caelum* „cer” (Puşcariu, 335; Candrea-Densusianu, 305; *REW*, 1466; Cioranescu, 1659). Panromanic; cf. alb. *qiell*.
După Walde (I, 130), lat. *coelum* provine din PIE ***kai-**, **kī-** „luminos, fierbinte” (Walde, I, 130); cf.

osc. *kaila* „templu”, ir. *cel* „divinație, augur”. În cântecele saliare apare forma *cerus* „*Iancus Ianes cerus duonus es*”, iar la Festus, *Cerus manus* (cf. N. Densuşianu, 1084). Termenul a existat probabil şi în traco-illiră. Poate proveni din latină, dar fiind vorba de un element lexical important, el a avut o largă răspândire, mai ales că, aşa cum reiese din exemplele de mai sus, o formă identică a existat în limbile vechi italice.
Der: *ceresc*, *ceruleu*.

cer[2] (ar. *ţer*, istr. *cer*) – specie de stejar (*Quercus cerris*).
Lat. *cerrus* (Meyer, 220; Puşcariu, 336; *REW*, 1848; Cioranescu, 1660); cf. it. *cerro*, alb. *qarr*. Există şi în slavele de sud: bg., sb. *čer*, slov. *čer*(*a*), pe care Miklosich (*Etym. Wb*., 28) şi Berneker (I23) le explică direct prin latină, ceea ce este o distorsionare grosolană a datelor, deoarece slavii au venit în contact cu vorbitori de stră-română, nu cu vorbitori de latină. Pentru Cihac (II, 432), ca de obicei, forma românească provine din slave. Mgh. *cser* provine din română (cf. Candrea, *Elem*. 406). Walde (I, 207), în mod inexplicabil, îl consideră de origine hamitică în latină, citând forma berberă *kerruš*. Forma berberă este un împrumut din latină sau din altă limbă IE.
În mod evident, lat. *cerrus* nu poate fi separat de *quercus* care are acelaşi sens şi cu care trebuie să aibă aceeaşi origine. Prin urmare, lat. *cerrus* este un împrumut dintr-o altă limbă IE, probabil dintr-o limbă italică sau chiar din traco-illiră.
Der. *ceruleu* „de culoarea cerului”.

cerb (ar. *ţerbu*, mgl. *ţerb*) – mamifer rumegător de pădure (*Cervus elephus*).
Lat. *cervus* „cerb” (Puşcariu, 339; Densusianu, *Hlr*, 105; Candrea-Densusianu; 306; *REW*, 1850; Cioranescu, 1661); cf. it., port., cat. *cervo*, fr. *cerf*, sp. *ciervo*.
PIE ***kr̥ŭo**, ***kerəŭo** (Walde, I, 208); cf. gr. *κεράος*, v.g.s. *hiruz* „cerb”, cymr. *carw*, corn. *carow*, bret. *karo* „cerb”, lituan. *karvė* „vacă”, rus. *korova* „vacă”. Radicalul a existat şi în traco-illiră, aşa cum arată toponimele şi antroponimele din această zonă: top. *Cerbatis* (în Moesia Inferior), top. *Cerbalus* (în Illiricum), antrop. dac. *Cerbula*.
Der: *cerbărie*.

cerbice – ceafă, grumaz.
Lat. *cervicem* „grumaz, ceafă” (Puşcariu, 340; Candrea-Densusianu, 308; *REW*, 1848; Cioranescu, 1662); cf. sard. *kervija* „ceafă”. Lat. *cervicem* vine din IE ***kers-ŭeik-s** (Walde, I, 207).
Der: *cerbicie* (cf. v.sard. *kerbiklia* „voinţă”; cf. Atzori, 98).

cerc (ar. *ţerkl'u*, mgl. *ţerc*) – 1. figură geometrică definită ca o linie curbă egal depărtată de un punct fix; 2. belciug, inel; 3. grup de persoane cu interese comune, cenaclu.
Lat. *circus* (Puşcariu, 341; Candrea-Densusianu, 309; *REW*, 1948; Cioranescu, 1663); cf. it., sp., port., *cerco*, alb. *qark* „cerc”. Tc. *çark* „roată, volan” provine din română sau albaneză. De menţionat că, în lat. *circus* înseamnă „orbită, loc circular, circ”; pentru „cerc” latina are forma *circulus*. Pe de altă parte, ar. *ţerkl'u* şi rom. **cerc** nu provin de la aceeaşi formă de bază; ar. *ţerkl'u* este apropiat de *circulus*, şi provine de la un mai vechi **kerklu*, pe când forma daco-română are la origine un **kerk* (cf. lat. *circus*).
PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935). Acest radical, cu prelungire în velară ***kerk-**, ***kirk-** apare în mai multe limbi IE; cf. skt. *kr̥ka* „laringe”, gr. *κίρκος* „cerc”, lat. *circus*, rus. *korča*, *korč* „crampă, cârcel” (v. **cercel**, **cârcel**, **ţarc**).
Der: *a cercui*, *cercuială*, *cercui*, *cerculeţ*, *a încercui*, *încercuire*, *încercuit* etc.

cercel – obiect de podoabă fixat sau atârnat de ureche.
Lat. *cīrcĕlus* „cerc mic, ineluş” (Puşcariu, 343; Candrea-Densusianu, 311; *REW*, 1939; Cioranescu, 1666); cf. it. *circello*, sicil. *tsirtseklu*, fr. *cerceau*, sp. *cercillo*, port. *cercilho*, sp. *zarcillo*.
Din română provin mgh. *csercse*(*lya*), *csörcse*(*lye*), *csörcsö* (cf. Candrea, *Elem.* 403) şi bg. *čarčaluša* „cerceluş, fucsie” (bot.). (Capidan, *Raporturile*, 221). De Mauro-Mancini (402) crede că it. *circello* derivă din lat.med. *circellum* (v. **cerc**).
Der: *cerceluş*.

cercetą – 1. a examina cu atenție, a obverva; 2. a studia, a consulta, a căuta; 3. a întreba, a iscodi, a ancheta.
Lat. *cĭrcĭtāre* „a merge sau a zbura în cercuri” (Diez, *Gramm*., I, 32; Puşcariu, 344; Candrea-Densusianu, 314; *REW*, 1943; Cioranescu, 1667).
Rom. **cerceta** este foarte apropiat ca sens de fr. *chercher*, pe care Dauzat (160) îl derivă din lat.med. *circire* „a merge în cercuri” – formă diferită de cea de la care se presupune că provine forma din limba română. Din moment ce nu există o singură expresie a latinei aşa-zis vulgare pentru ambele forme, trebuie să considerăm că avem de a face cu derivați din limbile respective. Dacă pentru forma franceză se poate admite, în ultimă instanță, că provine din lat.med. *circire*, pentru limba română această opțiune nu este posibilă.
Der: *cercetaş*, *cercetător*, *cercetare*.

cerceveą (var. *giurgiuvea*, ar. *circive*, mgl. *čărčăvel*) – cadru în care este fixat geamul la o fereastră.
Tc. *çerçive* (Roesler, 607; Cihac, II, 560; Şăineanu, II, 101; Meyer, 446; Cioranescu, 1668); cf. alb. *çerçivë*, bg. *čerčevé*, ngr. *τσερτσεβές*.

cerdąc (ar. *cirdache*, mgl. *čărdac*) – 1. clădire cu o singură încăpere aşezată pe o ridicătură de pământ sau pe stâlp înalți pentru supraveghere, foişor; 2. balcon, pridvor.
Tc. *çerdak* (Roesler, 607; Cihac, II, 560; Şăineanu, II, 123; Meyer, 4429, Cioranescu, 1670); cf. alb. *çardhak*, ngr.*τσαρδάκι*, bg., sb., ucr., rus. *čardak*. După Miklosich (*Wanderw:*, 13), ucr. *čardak* provine din română. Nu am putut verifica forma *cerdak* în limba turcă. Este posibil ca *cerdac* să provină din fondul traco-illiric şi să fi fost răspândit apoi în mai toate limbile slave, precum şi în neogreacă şi în unele dialecte turceşti.

cęre – 1. a se adresa cuiva pentru a obține ceva; 2. a peți; 3 a cerşi; 4. a fixa prețul unei mărfi.
Lat. *quaerere* „a căuta, a cerceta” (Puşcariu, 337; Candrea-Densusianu, 317; *REW*, 6923; Cioranescu, 1671); cf. sp., port. *querer* „a dori”, v.fr. *querrer* „a căuta, a cerceta” (cf. *D.A.L.F.*, 1961). Sensul de a **cere** nu există în latină, nici în limbile neolatine.
PIE ***kŭei-t**, ***kŭe(i)ro-** „a observa, a apăra, a proteja” (*IEW*, 636); cf. gr. *τερέω* „a percepe, a distinge, a observa”, skt. *cara* „client, clientelă”, *cayati* „a avea grijă”.
Der: *cerere*, *a cerşi*, *cerşală*, *cerşetor*.

ceremonie (ar. *țirimone*) – festivitate, paradă.
Lat. *caeremonia* „ritual sacru” sau it. *cerimonia* (Cioranescu, 16729).

cęrgă (ar., mgl. *cergă* „cort”) – pătură de lână, țol, scoarță.
Tc. *çergi* „cort” (Şăineanu, II, 101; Meyer, 414; Cioranescu, 1675); cf. alb. *cergë*, ngr., *τσέργα*, bg., sb. *čerga*, mgh. *cserga*, *cserge*, țig. *čerga*. În aceste limbi sensurile sânt fie acela de cort, fie de pătură.
Din lat. *serica* „de mătase” a fost preluat de greacă (Berneker, I45), apoi a trecut în limbile slave (Miklosich, *Fremdw*. 82). Acestea sânt simple speculații fără vreun suport ştiințific. Lat. *serica* nu poate constitui etimonul rom. **cergă**, nici al formelor slave. După Murnu (45), forma neogreacă provine din română, iar după Meyer (*Neugr*. *St.* 2, 61) fenomenul este exact invers.
Rom. **cergă** pare să provină din PIE ***kel-** „a acoperi” cu formele nominale **kela** (*fem*.), **kelo-s** (*masc*.) „pătură, ceva de acoperit” (*IEW*, 553); cf. gr. *καλιά* „colibă, cuib, ascunziş”, lat. *cilium* „pleoapă”, v.g.s. *helan* „a acoperi”. Rom. **cergă** presupune un mai vechi ****keliga***, apoi ****ceriga***, cu elidarea lui *i*, devenit **cergă**. Provine din fondul traco-illiric.

Cęrna – hidronim şi toponim.
Numele a mai multor râuri şi localități de pe cuprinsul României. Radicalul este atestat în denumirea aşezării antice *Dierna* (*Tsierna*), azi Orşova, situată la gura râului care se numeşte şi azi *Cerna*. Forma este transcrierea aproximativă în latină sau greacă a unui dacic **Cerna**, vechea denumire a Orşovei. Se ştie că în antichitate oraşele şi aşezările situate la gura unor râuri purtau acelaşi nume cu râul respectiv. Nici latina clasică, nici greaca nu aveau sunetul *č* aşa că denumirea acestei localități a fost redată aproximativ ca *Dierna* sau *Tsierna*.

Cerna provine de la PIE ***kers-**, **krsno-** „negru” (*IEW*, 583) (v. **cerni**, **Criş**). S-a considerat că atât vb. a **cerni** cât şi acest hidronim şi toponim provin din slavă. Nu putem să-l considerăm slav din moment ce radicalul este atestat de acest hidronim.
Der: *Cernişoara* (toponim şi hirdronim), *Cernea* (NP), *Cernica* (toponim şi NP), *cernean* „locuitor al localităţii Cerna”, *Cerneanu* (NP), *Cernescu* (NP) etc.

cęrne (ar. *nţernu*, mgl., istr. *cernu*) – a trece un material prin sită sau prin ciur.
Lat. *cernere* „a cerne, a distinge, a separa” (Puşcariu, 346; Candrea-Densusianu, 319; *REW*, 1842; Cioranescu, 1677); cf. prov., sp. *cerner*, cat. *cendre*, port. *cernir*.
Acest radical există şi în celtice, germanice şi greacă; cf. cymr. *go-grunu* „a cerne”, bret. *gourner* „sită”, lituan. *krijas* „sită, ciur”, got. *hrains* „curat”, v.g.s. *hreni* „curat”, gr. *κρίνω* „a separa, a alege”.
După Walde (II, 205), lat. *cernere* provine dintr-un PIE ***(s)kerei-** „a separa, a distinge, a cerne” (v. **ciur**).
Der: *cernător*, *cernut*.

cerni̯ – 1. a vopsi în negru,a înnegri; 2. a purta doliu.
V.sl. *črŭniti* „a înnegri” < *črŭnŭ* „negru” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Cihac, II, 48; Cioranescu, 1678).
PIE ***kers-**, ***krsno-** „negru” (*IEW*, 583); cf. skt. *krsna* „negru”, v.pr. *kirsnan* „negru”, v.ir. *ciar* „de culoare închisă, gri”, lituan. *kiršas* „alb cu pete negre”, norv. *harr* „negru”. Date fiind hidronimele **Cerna** şi **Criş** păstrate în limba română din traco-dacă, precum şi o serie de alte forme similare din diverse limbi indo-europene, este evident că acest verb a existat şi în traco-dacă. În plus, formele slave prezintă metateza lichidei, în timp ce rom. a **cerni** şi **Cerna** nu au această metateză.
Der: *cernire*, *cernit*, *cerneală*.

cert – sigur, neîndoios.
Lat. *certus* (Cioranescu, 1679) din lat. *cernere* „a cerne, a distinge” (din sec. XIX).
Der: *certitudine*, *incert*, *incertitudine*, *a certifica*, *certificat*, *certificator*.

certa̯ (ar. *nţertu*, mgl. (*an*)*ţertu*, istr. *certu*) – 1. a mustra; 2. a pedepsi; 3. a instrui, a lumina, a deschide ochii cuiva; 3. a lua învătură, a se instrui.
Lat. *certare* „a lupta, a rivaliza” (Puşcariu, 347; Candrea-Densusianu, 321; *REW*, 1840; Cioranescu, 1680); cf. alb. *qertoj* „a certa, a critica”, sard. *kertare*, dar şi skt. *car*, *carati* „a se comporta neprietenos, a fi ostil”. Walde (I, 205) asociază lat. *certare* cu *cernere*. Într-adevăr sensul 3, azi învechit, este apropiat de cel al vb. *cernere* din latină (v. **cerne**).
Der: *ceartă* (cf. alb. *qjartë* „ceartă”), *certăreţ*, *certător*.

cervąnă – plantă erbacee cu flori mici albe şi fructe roşii-purpurii.
După Cihac (II, 48) de la v.sl. *čruvenŭ* „roşu”, dar Tiktin nu este de acord cu această ipoteză. La fel şi Cioranescu (1681), care îl consideră cu origine necunoscută. Etimologie greu de stabilit. Origine obscură.

cetą̆te (ar. *ţitate*, mgl. *ţitati*, istr. *citote*) – loc întărit, fortăreaţă, oraş întărit cu ziduri.
Lat. *civitatem* < *civitas* „stat, cetate, neam” (Diez, I, 129; Puşcariu, 349; Candrea-Densusianu, 322; *REW*, 1959; Cioranescu, 1682); cf. alb. *qytat*; it. *citta*, cat. *ciutat*, fr. *cité*, sp. *ciudad*, port. *cidade*. De remarcat că în nici una din formele neolatine nu apare *v* intervocalic.
Der: *cetăţuie*, *cetăţean*, precum şi formele moderne: *cetăţenie*, *cetăţenesc*, *cetăţeneşte*, *a încetăţeni*. În mod aparent, rom. *cetăţean* ar părea să fie un neologism, un calc după fr. *citoyen*, dar acest lucru nu este adevărat, deoarece există toponimul. *Cetăţeni*, în jud. Dâmboviţa, denumire care se trage de la numele *Cetăţuii* medievale care se află în preajmă.

cęteră – vioară.
După Cihac (II, 488) din mgh. *citera*. Lat. *cithera* (Puşcariu, 350; Candrea-Densusianu, 323; *REW*, 1953; Cioranescu, 1683).
Lat. *cithera* provine din gr. *κιθάρα* „liră” (cf. Glare, 327). Chantraine (530) arată că gr. *κιθάρα* are origine necunoscută, dar că, probabil, probabil provine dintr-o limbă orientală.
Der: *ceteraş* (cf. mgh. *citerás*), *ceteruică*.

cętină – ramură, creangă de brad.
V.sl. *četina* < *četŭ* „ac, ţep” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Cihac, II, 48; Cioranescu, 1684); cf. scr. *četina*,

ceh. *četina*, alb. *çetinë* „molid", mgh. *csetina*. Nu are răspândire în limbile slave.
Formele v.sl. *četŭ*, precum şi *četina* nu sânt atestate în slava veche (cf. Djačenko), astfel încât ipoteza lui Miklosich, preluată în mod necritic de Cihac şi Cioranescu, nu poate fi acceptată. Nu este de origine slavă. Poate fi asociat cu **ţep**, de la o formă mai veche **cepina* din PIE ***k**'**oipo-**, **k**'**eipo-** „par, piatră sau lemn ascuţit" (*IEW*, 542) (v. **cep**, **ţep**). Provine din fondul pre-latin.
Der: *cetiniş*, *cetinioară*, *cetiniţă*.

cevą – un lucrue oarecare, oarece.
Este o formă compusă din *ce* şi *va* (v. **ce**, *cineva*, *câtva*, *careva* etc.)

cęzar – titlul dat împăraţilor romani.
Lat. (Iulius Gaius) *Caesar* (cca 100-44 î.Ch.) (Cioranescu, 1686) (din sec. XIX).
Der: *cezarian*, *cezariană*.

cheąg (ar., mgl. *cl'ag*) – 1. ferment extras din sucul gastric al rumegătoarelor tinere, care are proprietatea de a coagula cazeina din lapte.
Lat. **clagum* < *coāgulum* (Densusianu, *Hlr.*, 90; Puşcariu, 355; Candrea-Densusianu, 332; *REW*, 2006; Cioranescu, 1749); cf. it. *caglio*, prov. *calh*, sp. *cuajo*, alb. *kljuar* < **clagorium* (Meyer, 193).
Walde (I, 142) derivă lat. *coagulum* din *cogo* > (**co-ago*) „a ţine la un loc, a forţa". De Mauro-Mancini derivă it. *caglio* din lat. *coagulum*, la fel şi Corominas (2, 256) pentru sp. *cuajo*. După Alinei, lat. *caseus* nu poate proveni din *coagulum* (cf. Varro), ci de la o formă neatestată **caglium*, mai veche. Din română provin ucr. *gl'ak*, pol., rus. *gliak* (Miklosich, *Wander.*, 10) (v. **caş**).
Der: *a închega*, *închegător*, *închegătură*.

chebąb (var. *chebap*, ar. *chibape*) – frigăruie pregătită în stil oriental.
Tc. *kebap* „chebab" (Şăineanu, II, 102; Cioranescu, 1688) din pers. *kebāb* < hindi *kebāb*; cf. ngr. *κεμπάπι*, bg. *kebab*.

chef (ar. *kîefe*, mgl. *chef*) – 1. petrecere; 2. stare uşoară de beţie şi de bună dispoziţie; 3. bună dispoziţie, voie bună; 4. dorinţă neaşteptată, capriciu, toană.
Tc. *kef*, *keyf* „dar, satisfacţie" (Roesler, 596; Şăineanu, II, 103; Cioranescu, 1690); cf. ngr. *κέφι*, bg. *kef*, alb. *qejf*.
Der: *a chefui*, *chefliu*.

chefnį (var. *căuni*) – a lătra scurt, repetat şi agitat.
Formaţie expresivă (Cioranescu, 1693).
Der: *chefnit*.

chęie (ar. *cl'aie*, mgl. *cl'eili*) – 1. obiect de metal care serveşte la închiderea şi la deschiderea unei broaşte sau a unui lacăt; 2. explicaţie, dezlegare; 3. dantelă; 4. defileu, vale îngustă.
Lat. *clavem* (Puşcariu, 352; Candrea-Densusianu, 324; *REW*, 1981; Cioranescu, 1697); cf. it. *chiave*, prov., cat. *clau*, fr. *clef*, sp. *llave*, port. *chave*.
Forma sardă *keia* este pre-romană (Wagner, 294; cf. Cioranescu). În mod normal, lat. *cl* > sard. *cr*. În acest context amintim că există şi forma gr. *κεία*. Pe de altă parte, rom. *cheutoare* (*cheotoare*) provine de la acelaşi radical, dar nu poate fi explicat prin latină. Ipoteza că ar proveni din lat. **clavatoria* < **clautus* < *clavus* „cui, piron" nu poate fi admisă.
În realitate, aceste forme provin de la acelaşi rad. PIE ***kleu-** „a închide" (*IEW*, 604; Walde, I, 229); cf. gr. (att.) *κλείς*, gr.(ion.) *κληϊς*, gr.(dor.) *κλαϊς* „cheie", v.ir. *clo* „cui de lemn, pană", v.cymr. *cloi* „a închide", v.sl. *ključŭ* „cheie", alb. *kyç*, *qyç*, *klyç*.
Miklosich (*Slaw. Elem. Alb.*) consideră că formele albaneze provin din sl.**kl'učŭ*, dar este evident că forme similare sânt atestate în multe alte limbi indo-europene. Din cele prezentate mai sus reiese că forma românească este mai apropiată de formele greceşti, care, ca şi cele celtice, nu au labio-dentala *v* în poziţie intervocalică, ci a apărut în latină dintr-un *ŭ* (scurt), intervocalic. Prin urmare, putem considera un mai vechi **kleia* ca etimon pentru rom. **cheie**.
Din acelaşi rad. PIE ***kleu-** provin şi rom. a **încheia**, a **descheia** (v. **încheia**, **descheia**), iar cu prelungire în dentală *d*, dintr-un radical **kled-*, similar cu lat. *claudo* „închide", au derivat a **închide**, respectiv a **deschide** (v. **închide**, **deschide**).
Der: *cheiţă*.

chel (var. *chelbos,* ar. *calvŭ*) – persoană căruia i-a căzut părul de pe cap, pleşuv.
Tc. *kel* „chel” (Şăineanu, II, 104; Cioranescu, 1698). Cu toată asemănarea între forma românească şi cea turcă trebuie arătat că acest radical este extrem de răspândit în limbile IE având acelaşi sens. Şăineanu (2, 105) crede că formele ar. *chileş*, mgl. *cheleş* provin din tc. *keleş*. În schimb, Puşcariu (*Dacor*., 4, 720) propune un lat. **calvia* cu metateza lui *l* **clavia*. PIE ***keləŭo-**, **keleŭo-** „chel” (*IEW*, 554); cf. skt. *kalata* „chel”, *ati-kulva* „complet chel”, lat. *calvus* (cf. sp. *calbo* „chel”, fr. *chauf*), m.g.s. *kal* „chel”.
Prin urmare, este cert că turca l-a preluat dintr-o limbă IE. Nu putem accepta deci originea turcă a acestui termen, întrucât este vorba de un radical foarte răspândit în limbile IE. În concluzie, trebuie să fi existat o formă intermediară **kelb, kalb* cu propagarea lui *l* **kleb*, **klel-b*.
Der: *chelbe*, *chelbos*, *chelie*, *a cheli*, *chilug*.

chelar – 1. intendent; 2. persoană care deținea cheile unei gospodării boiereşti.
Gr. *κελλάριος* (Murnu; Cioranescu); cf. v.sl. *kelarĭ* (v. **celar**).

chelălăi (var. *schelălăi*) – a scheuna (despre câini).
Este o formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 1699).
Der: *chelălăială*, *chelălăit*, *chelălăitură*.

chelner – ospătar.
N.g.s. *Kellner* (Borcea, 181; Cioranescu, 1703).

cheltău -coş (în Trans.)
Mgh. *költö* „obiect de transportat” (Drăganu, *Dacor*., 3, 711; Cioranescu, 1706).

cheltui – 1. a întrebuința bani pentru a cumpăra sau a plăti ceva; 2. a risipi bani.
Mgh. *költeni* „a cheltui” (Cihac, II, 488). Din română provine ucr. *keltovati* „a cheltui” (Miklosich, *Wander.*, 16).
Der: *cheltuială*, *cheltuitor*, *cheltuire*.

chema (ar. *acl'em*, mgl., istr. *cl'em*) – 1. a striga pe cineva, a comunica cuiva să vină; 2. a invita să participe la o acțiune; 3. a se zice, a se socoti, a se numi.
Lat. *clamāre* „a chema, a striga” (Diez, I, 124; Puşcariu, 353; Candrea-Densusianu, 329; *REW*, 1961). Panromanic.
PIE ***kle-** (Walde, I, 227) cu prelungire în *m*, ***klem-**. Mai potrivit este PIE ***kel-**, ***k(e)lē**, **k(e)lā** „a chema, a striga” (*IEW*, 548); cf. gr. *καλέω* „a chema, a striga”, umbr. *kařitu*, *kařetu* „*calato*, *appelato*”, lat. *calo* „a chema, a convoca”, let. *kalata* „strigăt, gălăgie”. Cu prelungire în *m*: cf. lat. *clamo* „a striga”, v.g.s. *hlaman* „a striga, a urla”, v.g.s. *hlimman* „a urla, a plânge”, v.scand. *hlymja* „a suna”.
Der: *chemare*, *chemător*.

chenar (ar. *chinare*) – 1. margine sau bordură; 2. toc, cadru, ramă.
Tc. *kenar* (Şăineanu, II, 105; Cioranescu, 1711); cf. ngr. *κενάρι*, alb. *qenar*, bg. *kenari*, sb. *cenar*.

chenzină – 1. perioadă de 15 zile; 2. salariu pe 15 zile.
Fr. *quinzaine* (Cioranescu, 1714) din fr. *quinze*.

chepeng (ar. *chepenghe*, mgl. *chipeng*) – uşa de la intrarea unei pivnițe.
Tc. *kepenk* „1. molie, fluture; 2. chepeng” (Şăineanu, II, 106; Cioranescu, 1717); cf. ngr. *κεπέγκι*, alb. *qjepenqj*, bg. *kepenk*.

chercheli – a se ameți uşor de băutură.
Au fost propuse mai multe etimologii, dar sânt puțin convingătoare. Scriban crede că provine din mgh. *kérkedni* „a presupune”, ceea ce este o imposibilitate, pe când Drăganu (*Dacor.* 6, 269) propune mgh. *korkely* „om de nimic, neisprăvit”. Graur (*BL*, 4, 91), urmat de Cioranescu (1722) consideră că este vorba de o formație expresivă.
Această din urmă ipoteză este cea mai plauzibilă dintre toate. Origine incertă.

cherem – folosit doar în expresia „la cheremul” cuiva, adică la discreția cuiva.
Tc. *kerem* „favoare” (Roesler, 596; Şăineanu, II, 106; Cioranescu, 1724).

cheresteá (ar., mgl. *chiriste*) – material lemnos parțial prelucrat.

Tc. *kereste* „lemn, cherestea” (Roesler, 595; Şăineanu, II, 106; Cioranescu, 1725); cf. ngr. *κερεζτές*, bg. *kereste*.
Der: *cherestegiu*.

chestiụne (var. *chestie*) – problemă, temă.
Fr. *question* (Cioranescu, 1741), din lat. *quaestio* < lat. *quaerere* „a întreba, a cere” (v. **cere**).
Der: *a chestiona*, *chestionar*.

chẹstor – şeful unei secţii de poliţie.
Fr. *questeur* (Cioranescu, 1742), din lat. *quaestor* < lat. *quaerere* „a întreba, a cere”.
Der: *chestură*.

chẹtă – colectă.
Fr. *quête* (Cioranescu, 1743).

chezaş – persoană care garantează pentru altul, garant.
Mgh. *kezes* (Cihac, II, 489; Gáldi, 87; Cioranescu, 1746).
Der: *chezăşie*, *a chezăşui*, *chezăşuire*.

chiabụr – bogat, înstărit.
Tc. *kiabir* „bogat, puternic” (Cihac, II, 562; Şăineanu, II, 109; Cioranescu, 1748).
Der: *chiaburime*.

chiạr (istr. *kl'or*) – întocmai, exact.
Lat. *clarus* „clar” (Puşcariu, 356; Candrea-Densusianu, 334; *REW*, 1963; Cioranescu, 1750).
Semantismul este foarte dificil de explicat. Expresii ca *apă chioară* de la un mai vechi *apă chiară* nu ajută cu nimic semantismul lui **chiar**, cu toate că s-a făcut mult caz de asta (cf. Şăineanu, *Semasiol*., 182). Sânt, în realitate, două noţiuni diferite şi nu poate fi explicată una prin cealaltă, oricâte argumente s-ar aduce. Pare să provină din contopirea prep. **că** şi conj. **iar** (v. **că** şi **iar**). Din română provine ucr. *tjar* (cf. Candrea, *Elemente*, 407).

chibịţ – persoană care asistă la jocul de cărţi
N.g.s. *Kiebitz* (*DAR*; Cioranescu, 1752).
Der: *a chibiţa*, *chibiţărie*, *chiţibuş*.

chibrịt – beţişor de lemn având la un capăt o substanţă inflamabilă folosit pentru a aprinde focul.
Tc. (arab., pers.) *kibrit* „sulf” (Roesler, 596; Şăineanu, II, 109; Meyer, 334; Cioranescu, 1755); cf. alb., bg. *kibrit*.

chibzuị – 1. a reflecta, a gândi; 2. a presupune.
Mgh. *képezni* „a forma, a alcătui” (*DAR*; Cioranescu, 1756). După Miklosich (*Fremdw*., 97) din mgh. *kobzoni*; cf. ucr. *kobzovati*, iar Berneker (498) crede că provine din mgh. *képzelni*; cf. ucr. *kebzuvati*, slov. *kebzovati*. Origine incertă.
Der: *chibzuire*, *chibzuială*, *chibzuit*, *chibzuinţă*.

chịcă (ar. *kică*) – 1. plete, 2. creastă de munte, de cocoş.
V.sl. *kŭkŭ*, *kyka* „păr, coamă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; Cihac, 49; Cioranescu, 1657); cf. bg., scr. *kika*, alb. *kikë* „creastă de munte”.
Formele vechi slave indicate de Miklosich şi Cihac nu apar în dicţionarul lui Djačenko. Nu există nici în bulgară, ci doar în scr. *kiaka* „coadă, pleată”.
Provine de la acelaşi radical ca şi **chiceră** din PIE ***keu-**, **keuk-** „a îndoi, ridicătură” (*IEW*, 589). Româna are o multidudine de forme similare provenind de la un radical PIE comun (v. **chiceră**, **ciucă**, **Kogaion** etc). Origine traco-illirică.

chịceră – culme muntoasă, vârf.
Drăganu (*Dacor*., 1, 117) îl pune, în mod just, în legătură cu alb. *kikërë* „culme”, considerându-l totodată de origine pre-romanică. Provine de la PIE ***keu-**, **keuk-** „a îndoi, ridicătură” (*IEW*, 589) (v. **chică**, **ciucă**).

chịciură – promoroacă.
Bg. *kičor* „ciorchine” (Conev, 75; cf. Cioranescu, 1762). Forma bg. *kičur* – al cărui sens este acela de „moţ, smoc, mănunchi”, nu **ciorchine**, cum indică Cioranescu – provine probabil din română. Var. *cicură* este pusă de Cihac (II, 52) în legătură cu ceh. *cikor*.
Se pare că forma originală a fost *cicură* care prin metateză a dat **chiciură**, formă preluată şi de bulgară. Rom. **chiciură** are aceeaşi origine cu alb. *ciknë* „chiciură, vreme friguroasă”. Provine de la acelaşi radical ca şi **ceaţă** şi **chidă**, mai precis din PIE ***ked-** „a fumega, a scoate fum” (*IEW*, 537) (v. **ceaţă**, **chidă**). Origiher traco-dacă.

chịcot – râs înfundat cu izbucniri zgomotoase.
Formaţie onomatopeică apropiată ca formă de **hohot** cu o serie de echivalente în limbile slave: cf. bg., sb. *kikot*, ceh. *chechot*, slov. *hehet*, pol. *chychot* (cf. Cihac, II, 49; Tiktin; Berneker, 393). (v. **hohot**, **chiot**).
Der: *a chicoti*, *chicotală*.

chịdă – 1. chiciură. 2. negură, ceaţă.
Mgh. *köd* „negură” (Cihac, II, 489; Cioranescu, 1765). Are aceeaşi origine cu rom. **ceaţă** (v. **ceaţă**). Forma maghiară provine din română.
PIE ***ked-** „a fumega, a scoate fum” (*IEW*, 537). Forma maghiară este un împrumut dintr-o limbă IE (v. **ceaţă**, **chiciură**). Origine traco-dacă.

chịflă – pâinişoară, corn.
N.g.s. *Kipfel* „chiflă” (Tiktin, Borcea, 181; Cioranescu, 1766); cf. bg, *kifla*, mgh. *kifli*. Forma *Kipfel* există doar în dialectele din Bavaria şi Austria.
Der: *chiflar*.

chifteạ (ar. *chifte*, mgl. *chiófti*) – turtă mică de carne tocată, prăjită în grăsime.
Tc. *kiufte, kufte* „chiftea” (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 113; Şăineanu, II, 110; Cioranescu, 1768); cf. ngr. *κιοφτές*, bg. *kjofté*, sb. *ćufteta*.

chihlimbạr – ambră galbenă.
Tc. (pers.) *kehlibar* „ambră, chihlimbar” (Şăineanu, II, 110; Meyer, 221; Cioranescu, 1771); cf. ngr. *κεχριμπάρι*, alb. *qehribar*, sb. *ćeribar*.
Der: *chihlimabriu*.

chilịe (ar. *chilie*) – 1. odăiţă din cuprinsul unei mânăstiri, în care locuieşte un călugăr sau o călugăriţă; 2. (fig.) cameră mică de locuit.
Mgr. *κελλίον* „chilie, celulă” (Cihac, II, 646; Murnu, 13; Meyer, 221; Vasmer, *Gr*., 50; Cioranescu, 1779); cf. v.sl. *kelija*, alb. *qeli*.

chilipịr (ar. *chilipure*, mgl. *chilipir*) – afacere avantajoasă sau câştig neaşteptat.
Tc. *kelepir* „afacere avantajoasă care are loc întâmplător” (Roesler, 596; Şăineanu, II, 111; Meyer, 221; Cioranescu, 1783); cf. ngr. *κελεπίρι*, sb. *ćelepir*.

chilọt – obiect de lenjerie.
Fr. *culotte* (Cioranescu, 1785), din lat. *culus*.

chịmen (var. *chimion***,** ar. *chimin*) – plantă erbacee ale cărei seminţe aromate se întrebuinţează ca mirodenii sau în medicină (*Carum carvi*).
Gr. *κύμινον* „chimen” (Şăineanu, II, 112; Cioranescu, 1787); cf. v.sl. *kjominŭ*, *kiminŭ*, bg. *kimen*, rus. *kiminŭ*, mgh. *kömeny*. Din greacă provine şi lat. *cuminum*. Forma există şi în limbile slave; cf. v.sl. *kjuminŭ*, rus. *kiminŭ* etc., în alb. *kjumino*, precum şi în majoritatea limbilor vest-europene; cf. v.g.s. *chumin*, fr. *cumin*, eng. *cumin* etc. Chantraine (599) arată că forma provine în greacă din limbile semitice; cf. akkad. *kumunu*-(*m*), ebr. *kommon*. Termenul a intrat în dialectele greceşti, şi este de presupus că şi în alte limbi IE, din cele mai vechi timpuri, deoarece este atestat în micen. *kumino*.

chimịe – ştiinţă care studiază compoziţia substanţelor.
Gr. *χημεία* (Cioranescu, 1789), atestat din sec. XVIII cu pronunţia grecească, apoi fonetismul a fost modificat după pronunţia latină (v. **alchimie**).
Der. *chimic*, *chimical*, *chimist*.

chimịr (ar. *chimere*, mgl. *chimer*) – 1. brâu lat de piele prevăzut cu buzunare purtat de ţărani; 2. şerpar.
Tc. *kemer* „1. boltă, arc; 2. brâu” < mgr. *καμάρα* „cămară” (Roesler, 596; Şăineanu, II, 112; Berneker, 556; Cioranescu, 1790); cf. ngr. *κεμέρι*, bg. *kemer*.

chịntă (var. *cvintă*) – 1. intervalul dintre cinci note muzicale consecutive; formaţie de cinci cărţi consecutive de aceeaşi culoare la jocul de poker.
Lat. *quinta* (Cioranescu, 1804); cf. fr. *quinte*.
Der: *chintet* (*cvintet*), *chintesenţă*.

chin – 1. suferinţă fizică, supliciu; 2. suferinţă morală, necaz.
Mgh. *kin* „chin, tortură” (Miklosich, *Fremdw*., 98; Cihac, II, 489; Gáldi, *Dict.*, 87; Berneker, 504; Cioranescu, 1791); cf. sb. *kini*, cr. *kina*, tc. *kin* „ură”. După Roesler (596) din tc. *kin*.
Der: *a* (*se*) *chinui*, *chinuire*, *chinuit*, *chinuială*, *chinuitor*.

chindẹu – ştergar, năframă.
Mgh. *kendö* „pânză, ţesătură” (Cihac, II, 489; Gáldi, *Dict.*, 114; Cioranescu, 1795).

Radicalul există şi în alb. *qendis* „a broda, a coase”, care nu poate fi de origine maghiară. Origine incertă.

chindie (ar. *chindie*) – timp al zilei către asfinţitul soarelui.
Tc. *ikindi* „după-masă, rugăciunea de după prânz” (Şăineanu, II, 113; Meyer, 158; Cioranescu, 1796); cf. ngr. *κεντί*, alb. *içindi*, sb. *ikindija*.

chingă (var. *cingă*, ar. *gíncală*, *ɣincală*, *ɣinglă*, mgl. *cl'ingă*) – 1. fâşie de piele sau de ţesătură cu care se strânge şaua calului; 2. cingătoare; 3. bară de lemn sau de metal care leagă părţile componente ale unui obiect.
Lat. *cingŭla* „chingă” (Diez, I, 27; Densusianu, *Rom*., 29; 330; 33, 276; Puşcariu, 370; *REW*, 1926; Cioranescu, 1799); cf. alb. *qingël*, *qingje* „chingă”, *qingjo* „a închinga (I, sg.)”, it. *cinghia*, prov. *cenha*, fr. *sangle*, cat. *singla*, sp. *cincha*. După Candrea-Densusianu (350) ar veni de la un lat. **clinga*. Celelalte limbi neolatine presupun o formă **cingla*. Forma megleno-română indică o formă mai veche **clinga*, ca şi napol. *chienga* (Battisti, 2, 944). După Cioranescu a fost mai degrabă **cingla*, iar metateza a apărut mai târziu, după palatalizarea lui *g*, deci de la **cinghe* s-a obţinut apoi *chingă*. Această ipoteză nu se susţine.
Credem că rom. **chingă** provine de la un mai vechi **clinga*, la rândul său de la o formă proto-balcanică **kingle*, **kingla*, iar metateza a avut loc înaintea palatalizării lui *c* (cf. gr. *κιγκλις*). Acest radical este foarte răspândit în multe limbi IE.
PIE ***kenk-** „a încinge, a lega strâns” (*IEW*, 565); cf. hitt. *gang*, *kank* „a agăţa, a suspenda”, skt. *kanci* „curea, chingă”, lat. *cingo*, gr. *κιγκλίς*, lituan. *kinkaŭ*, *-yti* „a închinga calul”. Forme ca **cingla*, **clinga*, mai apropiate de forma grecească, au putut exista în limbile pre-romanice vorbite în provinciile imperiului roman. Gr. *κιγκλίς* este foarte apropiată de formele româneşti; în plus epenteza lui *u* din suf. *-ula* lipseşte şi în greacă (v. **încinge**, **cingătoare**). Din fondul pre-latin.
Der: *a închinga*, *închingat*, *a deschinga* etc.

chiomb – miop, chior.
Scriban presupune că provine de la rus. *temnī* „întunecat, obscur”, iar *DAR* îl derivă din mgh. *tömpe* „prost”. Afirmaţia autorilor *DAR* că ar exista doar în Moldova, Bucovina şi Transilvania este eronată.
Nici una din aceste ipoteze nu poate fi acceptată. Rom. **chiomb** este o variantă de la **chior** sau, mai precis, o contaminare între **chior** şi **orb**, de la *chiorb* > **chiomb** (v. **chior**).

chior (ar. *kior*) – 1. care vede numai cu un ochi, căruia îi lipseşte un ochi, 2. saşiu, miop; 3. opac.
Tc. *kör* „orb” (Roesler, 596; Miklosich; *Türk. Elem*., 2, 111; Şăineanu, II, 114 Bernecker, 680; Meyer, 140; Cioranescu, 1810); cf. alb. *qorr*, sb. *čor*.
Din PIE ***kolno-s** < ***kel-** „a înţepa” (*IEW*, 545); cf. skt. *kaná-k* „a străpunge, găurit, chior”, v.ir. *coll* „chior”, m.ir. *goll* „chior”. Evoluţia rom. **chior** din acest radical presupune propagarea lichidei *l*, **klol*(*n*) şi roatcizarea lui *l* final.
Un alt radical cu care trebuie asociat este PIE ***kaiko-s** „chior, numai cu un ochi” (*IEW*, 519; Walde, I, 129) este mult mai răspândit în limbile IE; cf. skt. *kekara* „saşiu, chior”, v.ir. *caech* „cu un singur ochi, chior”, got. *haihs* „cu un singur, ochi, chior”, fr. *borgne* „cu un singur ochi, chior”. Dauzat consideră fr. *borgne* de origine pre-romanică. Bilabiala *b* se explică prin gallică, unde la un moment dat velara iniţială *k* trebuie să fi devenit labio-velara *kŭ* care în gallică a trecut la *p*, apoi la *b*, în acest caz. Pe de altă parte, în forma franceză apare lichida *r* ca şi în română şi sanskrită.
Este evident că Walde şi apoi *IEW* au greşit în reconstiuirea radicalului pentru „chior”; desigur reconstituirea este dificilă având în vedere numeroasele forme din limbile IE. Astfel, forma rom. *ceacâr*, precum şi skt. *kekara* par să fie rezultatul unei suprapuneri între rad. ***kaiko-*** „chior” şi un altul ***keln-**, ***keuln-**. Româna are patru forme diferite pentru „chior” care provin de la unul din aceşti radicali sau de la suprapunerea lor.
Rom. **chior** trebuie asociat cu **ceacâr** (*ceachir*) „1. saşiu; 2. cu albeaţă la un ochi”, cu sens similar, considerat tot de origine turcă. Rom. **ceacâr** trebuie să provină de la un **ceacăr*, de la un şi mai vechi **kekar*, foarte apropiat de skt. *kekara* „saşiu”. Rom. **chior** trebuie asociat cu forma *ceur* „chior”, similar

cu *ceuc* „chior”, forme care nu pot fi explicate prin turcă, nici prin latină, deşi apropierea dintre rom. *ceuc* şi lat. *caecus* este evidentă,. ambele provenind din ***kaiko-s**. Rom. **ceacâr** a fost pus în legătură cu tc. *čakır* „albastru cu reflexe cenuşii”, sens complet diferit care nu are nimic de a face cu sensul din limba română.
Limba turcă nu face distincţia între **chior** şi **orb**, aşa cum fac toate celelalte limbi IE (cu excepţia latinei) care au moştenit acest radical PIE. Prin urmare, turca nu putea decât să-l fi împrumutat din limba română (v. **ceacâr**). Din fondul pre-latin.
Der: *a chiorî*, *chorîş*.

chip – 1. faţă, obraz, figură; 2. imagine, înfăţişare; 3. modalitate, posibilitate.
Mgh. *kép* „imagine” (Cihac, II, 489; Gáldi, *Dict.*, 87; Cioranescu, 1816); cf. sb., slov. *kip*.
Der: *chipeş*, *chipos*, *închipui*, *închipuit*.

chiparoş – arbore răşinos cu lemn parfumat.
Mgr. *κυπαρίσσι* (Vasmer, *Gr.*, 78; Cioranescu, 1818); cf. alb., bg. *kiparis*.

chipiu – şapcă militară.
N.g.s. *Käppi*; cf. fr. *képi*. Cioranescu (1819) consideră că provine din fr. *képi*.

chirăi – 1. a striga, a ţipa (despre persoane); 2. sunet scos de păsări, greieri.
Formaţie onomatopeică de la *chir*, interjecţie care imită sunete emise pe o notă înaltă. Poate fi asociat cu PIE ***ker-**, **kor-**, **k’er-**, **k’or-** „sunet scos de anumite păsări” (*IEW*, 567) (v. **cârâi**).
Der: *chirăit*, *chirăială*.

chircị (var. *cârci*, *a* (*se*) *închirci*) – 1. a se strânge grămadă, a se ghemui; 2. a nu se dezvolta cum trebuie, a se pipernici, a se usca.
V.sl. *kručiti* „a suci” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; Cihac, II, 41; Cioranescu, 2015); cf. slov. *kerčit*, ceh. *krčiti*, pol. *kurcsyć*, rus. *korčiti*.
În lipsa unei soluţii mai bune a fost acceptat acest etimon slav. Cu toate acestea, rom. **chirci** provine de la PIE ***kerk-**, ***kork-**, ***kṛk-** „a se chirci, a se atrofia, a slăbi” (*IEW*, 581). Forma a **chirci** este mai nouă, de la a **cârci** (v. **cârci**). Origine traco-dacă.
Der: *chircitură*, *chirlceală*, *chircit*, *cârcel* (*cârcean*) „căpuşă”, *cârceag* „boală a oilor”.

chiriẹ (ar. *chirie*, mgl. *chiriă*) – sumă plătită în schimbul folosirii temporare a unui lucru.
Tc. *kira* < arab. *al-qiré* < vb. *kârâ* „a închiria” (Miklosich, *Türk. Elem*., II, 111; Roesler, 596; Cihac, II, 564; Şăineanu, II, 115; Cioranescu, 1824); cf. ngr. *κιρά*, alb. *kirá*, bg., sb. *kirija*.
Der: *chiriaş*, *a închiria*, *închiriere*.

chirpịci – material de construcţie în formă de cărămidă făcut dintr-un maestec de lut, paie şi bălegar.
Cf. tc. *kerpiç*, alb. *kerpiç* „chirpici”. Provine probabil din fondul balcanic. Origine incertă.

chirụrg (var. *hirurg*) – medic specializat în chirurgie.
Lat.*chirurgus* (Cioranescu, 1830), la rândul său din gr. *χειρουργός* „chirurg”.
Der: *chirurgie*, *chirurgical*.

chiseạ – 1. vas mic de sticlă, cristal sau porţelan în care se ţine dulceaţa (sau tutunul); 2. (înv.) pungă în care se ţinea tutun.
Tc. *kise*, *kese* „pungă” (Şăineanu, II, 116; Meyer, 224; Cioranescu, 1836); cf. alb. *qesë*, bg. *kesija*, sb. *česa*, rus. *kisa*.

chịsăliță (var. *chiseliță*, *pisăliță*) – 1. fiertură de fructe sau de legume; 2. terci, tocătură.
V.sl. *kiselŭ* „acru” (Cihac, II, 50; Cioranescu, 1837); cf. bg., sb. *kiselica*, ceh. *kyselice* „marmeladă de fructe”, rus. *kiselĭ* „jeleu de fructe”.
Rom. **chisăliță** provine de la vb. a **pisa**. Cioranescu crede că forma *pisăliță* este o hipercorecţie, ceea ce este corect într-o oarecare măsură, deşi nu este vorba decât de o revenire la forma originală. Rom. **chisăliță** nu implică noţiunea de *acru*, dar o implică pe cea de „a strivi, a pisa”. Totuşi, cu privire la sensul 1, ar putea fi vorba de o anumită influenţă a formelor slave, deşi rămâne o ipoteză greu de verificat (v. **pisa**).

chiṣer (var. *chisăr*) – teslă, instrument de dogărie.
Tc. *kesser* < *kesmek* „a tăia” (Cioranescu, 1838).

chit[1] (înv.) – balenă.
Mgr. *κήτος* (Murnu, 13; Cioranescu, 1849), atestat din sec. XVI.

chit[2] – amestec dintr-un praf mineral şi o pastă folosit ca izolator.
N.g.s. *Kitt* (Cioranescu, 1850).
Der: *a chitui*, *chituială*.

chitanță – act în baza căruia se face dovada primirii unei sume de bani.
It. *quitanza* (Cioranescu, 1855); cf. fr. *quitance*, rus. *kvitancija*.
Der: *chitanțier*.

chiță – mănunchi, buchet.
Cf. ceh. *kyta* „panaş" (Cihac, II, 50; Cioranescu, 1853); cf. sb. *kȉta*, bg. *kitka* „mănunchi". Cioranescu îl asociază cu a **chiti** (v. **chiti**).
Forma nu are răspândire în limbile slave. Astfel ar putea fi de origine română. Origine incertă.
Der: *a chiti* „a aşeza, a pune în ordine".

chiți – a ținti, a observa.
Sb. *hitat*, *hititi* „a trage" (Puşcariu, *RF*, 1, 271; Cioranescu, 1857). După Cioranescu s-a confundat cu **chită**, opinie nejustificată.
În sârbă vb. *hitati*, *hiteti* are sensul de „a (se) grăbi", nu de „a trage", aşa cum indică Puşcariu şi Cioranescu. Prin urmare, forma sârbă nu poate fi asociată cu rom. a **chiti**. În schimb, rom. **chiti** poate fi asociat cu eng. *hit* „a lovi", pe care Barnhart (484) îl derivă din PIE ***keid-** „a cădea, a se întâmpla" (*IEW*, 542). Din fondul pre-latin.

chițibuș – 1. lucru mărunt; 2. tertip.
Scriban, urmat de autorii *DAR*, cred că este o deformare prin metateză a lui *pițiguş* „ceva mic, mărunt". Cioranescu (1858) se îndoieşte considerându-l cu etimologie necunoscută. Cu toate acestea, ipoteza lui Scriban este cât se poate de plauzibilă şi întrutotul acceptabilă. Formele *pițiguş*, *chițibuş* provin de la radicalul rom. *pit-*, *put-* cu o largă răspândire în limba română(v. **pitic**, **puțin**).
Der: *chițibuşar*.

chițic[1] – 1. nume generic pentru mai multe varietăți de peşte mărunt, peştişor; 2. folosit în expresia *a tăcea chitic* „a nu sufla o vorbă"
Derivă de la forma **pitic** prin palatalizarea labialei asociată cu rad. *pit-* „mic", radical pre-latin destul de răspândit în limba română (v. **pitic**, **a piti**, **chituc**).

chițuc – butuc mic, ciot.
Bg. *kitjuk* (Candrea). Forma bulgară provine din română. Forma de bază este un ***pituc** de la rad. *pit-* „mic" (cf. Cioranescu, 1863) care a dat **chituc** prin palatalizarea labialei (v. **chitic**, **pitic**).

chițăi – a scoate sunete ascuțite (despre şoareci).
Formație onomatopeică de la *chiț*, care imită sunetele scoase de şoareci; cf. bg. *kvic*, sb. *kvečati* „a geme".
Der: *a chițcăi*, *chițăit*, *chițăială*, *chițăitură*, *chițcan*, *chițoran*.

chivără – cască, coif.
V.rus. *kiverŭ* „bonetă înaltă" (Cihac, II, 51; Cioranescu, 1871); cf. ucr. *kyver*, pol. *kiwior* „turban" După Cihac formele slave provin din v.sl. *kivori* „cupă cu picior înalt". Vasmer (II, 228) asociază rus. *kiverŭ* cu v.g.s. *kiever* „maxilar", respingând ipoteza lui Brückner (*ZSlPh*., 16, 206; cf. Vasmer) care crede că provine din mgr. *κιβώριον*; cf. gr. *κιβάριϛ* „turban". Cu toate acestea, Vasmer (I, 554) consideră, totuşi, că rus. *kiverŭ* este de origine obscură. A fost, de asemenea, asociat cu eston. *küvar* „căciulă", idee respinsă de Vasmer. De asemenea, Vasmer crede că let. *kivere*, *kiveris* „coif" provine din vechea germană, ipoteză greu de susținut, din moment ce în vechea germană are alt sens.
În mod cert, forma rusă şi cea română provin din mediogreacă, din care par să provină şi forma estoniană şi, respectiv, letonă oricât ar încerca Vasmer să demonstreze altceva. Este cuvânt de origine IE, şi provine de la acelaşi radical ca şi coif, mai precis din PIE ***keu-**, **keup-** „gaură, groapă" (*IEW*, 591) (v. **cofă**, **coif**, **scufie**).

chivernisi – 1. a administra, a face economii; 2. a ajunge la o situație materială bună, a se căpătui; 3. a se aproviziona, a se îndestula.
Mgr. *κυβερνώ* „a guverna" (Murnu, 14; Meyer, 228; Cioranescu, 1872); cf. alb. *qiveris*.

chivuță – femeie care spoieşte cu bidineaua sau care face comerț ambulant.
Provine de la numele propriu *Chivuța*.

chivọt – 1. cutie; 2. cufăr, ladă raclă.
Mgr. *κιβώτον*, *κιβωτός* (Murnu, 14); cf. v.sl. *kivotŭ*.

chix – eşec.
N.g.s. *Kicks* (*DAR*; Cioranescu, 1875). Se foloseşte doar în expresia *a da chix*.

chiznovạt (var. *închiznovat*) – ciudat, poznaş.
Cihac (II, 50) asociază rom. **chiznovat** cu **chisăliță**, care la rândul său ar proveni din v.sl. *kyselŭ* „acru", ceea ce nu poate fi acceptat. Pus în legătură cu tc. *kisni* „ciudat" (Şăineanu, *Dict.*). Din rus. *kislovaty* (Scriban), bg. *kislovat* „acru" (Graur, *BL*, 4, 73) sau v.sl. *kysnoti* „a se acri" (Berneker, 687). Cioranescu (1876) îl consideră cu origine incertă. Totuşi, merge şi mai departe, crezând că este vorba de o contaminare între bg. *kislovat* şi *čiudnovat* „ciudat".
Toate acestea sânt bizarerii care nu pot fi luate drept ipoteze ştiinţifice. Ipoteza lui Scriban şi apoi cea emisă de Graur trebuie respinse pe principii semantice, iar ipoteza lui Cioranescu este mai mult decât bizară: contaminarea de care vorbeşte şi care nu a avut pe teritoriul limbii bulgare nu putea sa aibă loc nici pe cel al limbii române, fiind vorba de două elemente lexicale bulgăreşti. Apropierea de forma turcă este singura adecvată, însă derivarea nu este clară. Origine incertă.

ci – conjuncţie adversativă.
Are aceeaşi origine cu conjucţia copulativă **şi**. În momentul diferenţierii lor semantice s-a simţit şi nevoia diferenţierii lor fonetice.
PIE ***kŭe*** „şi" (*IEW*, 635). PIE ***kŭe*** a trecut la ***ke*** apoi la ***ce***, **ci** (v. **şi**). Din fondul pre-latin.

cịcă – expresie cu valoare de verb impersonal care precedă o afirmaţie pusă pe seama altorpersoane decât vorbitorul.
Este prescurtarea expresiei *se zice că*.

cịclu – o secvenţă completă de fenomene sau evenimente care se repetă periodic
Fr. *cycle* (Cioranescu, 1888) din lat.med. *cyclus*. Varianta *chiclu* din gr. *κύκλος* „roată, cerc, ciclu" (v. **cerc**). Varianta atestată din sec. XVIII.
Der: *ciclic*, *ciclicitate*.

cicălị – a bate la cap, a face cuiva reproşuri în mod repetat.
Cioranescu (1892) îl pune în legătură cu **cicoare**[2] (v. **cicoare**[2]).
Această apropiere nu este verosimilă. Forme similare există în limbile germanice; cf. v.eng. *chiteren*, eng. *chatter* „a vorbi tot timpul". Barnhart (163) consideră eng. *chatter* de natură onomatopeică, cu forme echivalente în alte limbi germanice: cf. dan. *kvidre*, oland. *koeteren*. Are origine onomatopeică ca şi formele germanice.
Der: *cicăleală*, *cicălitor*, *cicălitoare*.

cicoạre[1] (ar. *ţicoară*) – 1. plantă erbacee (*Cichorium intybus*); 2. surogat de cafea preparat din rădăcina acestei plante.
Lat. ***cĭchōria*** (pl. de la *cĭchōrium* „cicoare") < *κιχώριον* (Phillippide, *OR*, II, 636; Puşcariu, 360; Candrea-Densusianu, 336; Meyer, 201; Cioranescu, 1891); cf. alb. *çikorë* „cicoare". Formele germanice n.g.s. *Zickorie*, eng. *chicory*, sued. *cikoria* provin din latină.
În greacă sânt atestate mai multe forme. Pe lângă cea prezentată mai sus există formele: *κίχορα*, *κιχόριον*, forme de feminin ca şi cele din română şi albaneză. Boisacq (462) consideră formele greceşti cu origine necunoscută, dar menţionează că zona de proveniență acestei plante este Europa. Aceste două forme sânt mult mai apropiate de rom. *cicoare* şi alb. *çikorë*, astfel încât trebuie să provină dintr-o formă traco-illiră similară ****kikore*** sau ****kikora***.

cicoạre[2] (ar. *gincală* „greier", mgl. *ţicoari*) – insectă de culoare galbenă-castanie (*Cicada orni*).
Lat. ****cĭcāla*** < *cicada* „greier" (Puşcariu, *RF*, 1, 270; Cioranescu, 1892); cf. alb. *qingalë*, it. *cicala*, prov. *cigala*, sp. *cigarra*. Forma firească ar fi trebuit să fie ****cicară***. Cioranescu crede că forma **cicoare** se datoreşte influenţei termenului anterior, **cicoare**[1]. Menţionăm că avem acelaşi diftong şi în meglenoromână, unde termenul anterior lipseşte. În greacă există formele: *ζειγαρά*, *ζειγάρη* cu acelaşi sens cu lat. *cicada* (cf. Walde, I, 210).
Prin urmare, formele greceşti sânt mult mai apropiate de forma românească, unde avem lichida vibrantă *r*,

nu laterala *l* ca în presupusul etimon latin. Probabil că forme similare au existat încă din antichitate în diferite limbi şi dialecte din Balcani şi Peninsula Italică. Din fondul pre-latin.

cịdru – băutură obținută din fermentarea mustului de mere.
Fr. *cidre* (Cioranescu, 1894), din lat.med. *sicera* < gr. *σήκερα* (în *Septuaginta*) < ebr. *shēkār*.

cịfră – simbol grafic care reprezintă numerele de la zero la nouă.
It. *cifra* (var. *ţifră*) (Cioranescu, 1895), la rândul său din lat.med. *ciphra* < arab. *śifr* „gol, zero” < skt. *śūnyā* „gol”. Termenul a definit inițial cifra **zero** (v. **zero**).
Der: *cifru* (*ţâfru*), *a cifra*.

cilibịu – 1. nobil, aristocrat; 2. elegant.
Tc. *çelebi* ((Roesler, 607; Şăineanu, II, 100; Cioranescu, 1904); cf. *čelebija*, it. *celebi*.

cịmbru – plantă erbacee cu frunze înguste şi ascuțite, cu miros aromatic, folosită drept condiment (*Satureja hortensis*)
V.sl. **čębrŭ*, **čąbrŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 53; Cihac, II, 52); cf. ceh. *čibr*, pol. *ćąbr*, dar aceste forme nu se explică decât prin intemediul românei tocmai datorită sunetului *č* (Berneker, I60; Puşcariu, *Dacor*., 4, 1405). Pus în legătură cu gr. *θύμβος* (Philippide, *Baumsteine*, 54; Pascu, I, 193; Cioranescu (187) îl consideră cu origine necunoscută. Proveniența greacă nu este posibilă din punct de vedere fonetic. Forma engleză *thyme* provine din franceză, care la rândul său provine din latină cu originea în limba greacă. Chantraine (445) crede că nu este cuvânt grecesc şi asociază forma greacă cu anumite toponime din Asia Mică; cf. *Θύμβρη*, *Θύμβριον*. Weigand (Jb., 9, 80), în mod inexplicabil, îl explică prin mgh. *csombor*, *csömbör*, dar este evident că este vorba de un radical cu largă răspândire în limbile IE. Rom. **cimbru** trebuie asociat cu gr. *θύμβος*. Provine din fondul pre-latin.
Der: *cimbrişor* „plantă erbacee cu frunze aromate folosită în medicină la infuzii” (*Thymus vulgaris*).

cimẹnt – pulbere fină care se foloseşte în construcții în amestec cu apă, nisip sau alte ingrediente.
It. *cimento* (Cioranescu, 1910), din lat. *caementum* (*cementum*) < lat. *caedere* „a tăia”. Lat. *caementum* a avut inițial sensul de „piatră nefinisată scoasă dintr-o carieră”.

cimilị (*ciumili*) – a ghici, a interpreta.
Din.v.sl. *ciniti* „a aranja” (Cihac, II, 52). Creație expresivă cu sensul de „a căuta pe dibuite”, similar cu a **ciuguli** (Graur, *BL*, 4, 91-97; Cioranescu, 1911). Există şi alte ipoteze pe care nu le mai amintim. Origine obscură.
Der: *cimilitură*.

cimiţịr (mgl. *chimitiriu*) – loc unde se îngroapă morții.
It. *cimiterio* „cimitir” (Cioranescu, 1912): Forma mai veche *chimitir* (cf. mgl. *chimitiriu*) provine din ngr. *κομητήριον* (cf. Cioranescu).

cimpọi – instrument musical.
It. *zampogna* „fluier de trestie, cimpoi” (Diez, *Gramm., I*, 446). După de Mauro-Mancini (2307) derivă, în mod eronat, it. *zampogna* din lat. *symphonia*. Din lat **centipollium* < *centipellium* (Giuglea, *Dacor*., 3, 594; Puşcariu, *Dacor*., 3, 667), ori lat. *symphonia* (Spitzer, *Dacor*., 4, 649). În fine, din mgh. *csimpolya* (Cihac, II, 490; Densusianu, *Rom.,* 33, 276). În realitate, mgh. *csimpolya* provine din română (cf. Candrea, *Elemente*, 403; Edelspacher, 11).
Nici una din aceste soluții nu poate fi acceptată. Cimpoiul este un instrument vechi folosit de diferite popoare indo-europene, precum sciții, tracii şi celții. Datorită vechimii sale nu putem accepta o origine italiană a termenului, dar este evident că cele două forme au o origine comună.
Propunem PIE ***kem-** „a presa, împiedica” (*IEW*, 555) ca etimon pentru rom. **cimpoi**; cf. arm. *kamel* „a presa, a stoarce, a filtra, a face să curgă”, v.scand. *hemja* (*hemda*) „a restrânge, a opri”, m.eng. *hamperen*, eng. *hamper* „a împiedica”, lituan. *kamouoti* „a presa, a înghesui”, v.pr. *kumpint* „a întârzia”.
Rom. **cimpoi** provine de la acest radical cu prelungire în *p*, ca şi în limbile germanice şi vechea prusacă, de la un trac. **kempolio*, **kimpoliu*, apoi stră-rom. **cimpoliu*, aşa cum reiese din forma maghiară. De

remarcat că forma italică a avut suf. *-onia*, fiind, în acelaşi timp, o formă feminină. Origine traco-dacă.
Der: *a cimpoi*, *cimpoitor* „cimpoier", *cimpoier* (var. *cimponier*), *cimpoieş*.

cţnă (ar., mgl. *ţină*, istr. *cire*) – 1. masa de seară; 2. mâncare pregătită pentru această masă.
Lat. *cēna* „cină" (Puşcariu, 362; Candrea-Densusianu, 341; *REW*, 1806; Cioranescu, 1921); cf. it., prov., sp. *cena*. Lat. *cena* de la un v.lat. *cesna* (la Festus, cf. Ernout-Meillet, 112) cu echivalente în osc. *kersnu*, umbr. *śesna* şi celtice; cf. ir. *cen*, cymr. *coyn*. Derivarea din latină ar fi dat un **cenă* care prin umlaut ar fi devenit în rom. modernă **ceană*. Prin urmare, rom. **cină** trebuie să provină de la un mai vechi **cina*, nu *cena*.
Der: *a cina* (ar., mgl. *ţin*, istr. *cir*).

cţnci (ar., mgl. *ţinţ*, istr. *cinci*) – număr situat între patru şi şase.
Lat.vulg. **cinque* < lat. *quinque* (Puşcariu, 393; Candrea-Densusianu, 343; *REW*, 6964; Cioranescu, 1928): Panromanic.
PIE ***penkŭe** (*IEW*, 808). Această formă a suferit câteva transformări importante în diferite grupuri de limbi IE, transformări care trebuie lămurite pentru a înţelege evoluţia termenului. Trebuie precizat încă de la început că sistemul numeral de la 1 la 10 s-a conservat extrem de bine, în toate limbile IE. Nu pare să existe nici o limbă IE în care să fi dispărut vreo formă pentru numerale de la 1 la 10. Explicaţia constă în faptul că numeralele nu sânt susceptibile la deviaţii semantice ca ceilalţi termeni, cu alte cuvinte **cinci** nu va însemna niciodată **patru** sau **şase**.
În unele grupuri de limbi PIE ***penkŭe**, *p* iniţial a fost asimilat la *k* sub influenţa lui *kŭ* din silaba următoare, fapt bine cunoscut în indo-europenistică. Astfel a putut avea loc următoarea evoluţie: PIE ***penkŭe** > proto-traco-dac **kenkŭe* > traco-dac **kinke* (ori **kinki*) > rom. **cinci**. Această derivare este în perfectă concordanţă cu legile de transformare din traco-dacă (cf. Vinereanu, 51-56; 121-124) şi anume PIE ***kŭ** a dat *k* în proto- traco-dacă (respectiv *č* în română) atunci când a fost urmat de *e* şi *i*, iar *p* în celelalte cazuri. În ce priveşte acest din urmă fenomen, el este întâlnit şi în osco-umbrică, dar şi în celticele continentale. În cazul acestor limbi PIE ***kŭ** a dat *p* în toate cazurile fără excepţie. Astfel avem osco-umbr. *pumpe*, gall. *pempe*, bret. *pemp*, cymr. *pimp*. Situaţia este diferită pentru celticele insulare; cf. v.ir. *coic*. Interesant este cazul ir. *coic* care provine de la un proto-celtic **kŭonkŭe* > **kuogge* > **kogge* > proto-ir. **koig* > v.ir. *coic* (cf. *IEW*) (v. discuţia de la numeralul **patru** precum şi celelalte numerale).

cţne (ar. *ţine*, istr. *ţire*) – pronume relativ-interogativ.
Lat. **quem* (Puşcariu, 366; Candrea-Densusianu, 345; *REW*, 6953; Cioranescu, 1930); cf. sard. *kini*, calabr. *chine*, sp. *quien* „cine". Lat. **quisne* (Philippide, *Principii*, 78; Pascu, I, 176); cf. skt. *ka*, *kas*, *kim* „pronume interogative".
Formele latine propuse nu sânt atestate. În schimb, formele sardă şi calabreză sânt aproape identice cu rom. cine. Sânt forme care provin din fondul pre-latin. În cazul categoriilor gramaticale închise ale căror elemente sânt în număr limitat în orice limbă, un cuvânt neatestat înseamnă în acelaşi timp că nu a existat. Avem, în schimb, lat. *quisnam* (**cine** pentru masculin), respectiv, *quaenam* pentru feminine.
În principiu putem porni de la PIE ***kŭe** (*IEW*, 644) de la care provine o formă intermediră **quine*, similară cu formele latină şi sankrită; cf. av. *kō* „cine", lituan. *kas* „cine", v.sl. *čito* „cine", v.ir. *ce*, *cia* „cine", hitt. *kuis*, *kuit* „cine".
Poghirc (*ILR*, II, 326) arată că suf. *-ne*, în forme precum **cine**, **mine**, **tine**, **sine**, provine din substratul traco-dac cu forme paralele în română, albaneză şi neogreacă; cf. alb. *mua* < *mene*, ngr. (ε)*μένα* cu acelaşi sens, precum şi unele forme dialectale italiene *mene*, *tene* care, de asemenea, nu pot fi atribuite latinei. Din fondul pre-latin (cf. **mine**, **tine**, **sine**).

cţnste – 1. onestitate, corectitudine; 2. virtute, castitate; 3. respect, stimă, consideraţie.
V.sl. *čisti* „veneraţie" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 53; Cihac, II, 52); cf. rus. *čestnîi* „cinstit" < rus. *čistîi* „curat". Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. skt. *cistah* „instruit, educat" (cf. Vendryes, *MSL*, 20, 272), av. *cisti* „cugetare, cunoaştere", let. *skist* „a gândi, a respecta". Vasmer (III, 342) asociază forme rusă cu v.pr. *skistan* „curat".

Există şi în geto-dacă, sub formă grecizată, *cistai* (*κτισται*) „cei puri, cei curaţi”. Termenul este folosit de Strabo cu referire la preoţii daci. Geto-dac. *cistai* (pl.) este acelaşi cu lat. *castus* „cel care se conformează normelor religioase, cast”. Forma slavă este un cognat cu formele prezentate mai sus sau un împrumut din stră-română. Nu putem şti când a avut loc epenteza nazalei *n*, în limba română.
PIE **k**’**as-**, **k**’**əs-** „a constrânge, a instrui, a pedepsi” (*IEW*, 533; Walde, 1, 179); cf. av. *sasti* „a promite”, *sasna* „ştiinţă, învăţătură”, lat. *castus*.
Der: *a cinsti*, *cinstit*, *cinstire* etc.

cinteză (var. *cintiţă*, ar. *cionă*, mgl. *cifincă*) – mică pasăre cântătoare cu spatele verde şi aripi negre (*Fringilla coelebs*).
Formaţie onomatopeică bazată pe rad. *cint-* (Densusianu, *Bausteine*, 476; Pascu, I, 64; Drăganu, *Dacor*., 3, 695; Cioranescu); cf. lat. *cincitare* „a cânta mierla”. Formele ar. *cionă* „cinteză” şi mgl. *cifincă* diferă într-o oarecare măsură de cea daco-română ceea ce întăreşte ipoteza onomatopeică. Cu toate acestea, asemănarea dintre eng. *chaffinch* „cinteză” cu mgl. *cifincă*, este un indiciu că este vorbe de un radical mai vechi.
Barnhart (157) crede că forma eng. *chafinch* provine de la *chaf* „pleavă”, deoarece cinteza s-ar hrăni cu pleavă (şi grâu), ipoteză fireşte eronată, bazată pe etimologie populară. În realitate forma *chafinch* este doar o variantă a lui *finch*. Forme similare apar şi în alte limbi balcanice; cf. alb. *cinkë* „piţigoi, sticlete”, bg. *cinka* „cinteză” (cf. rom. **cincă**).
Formele indo-europene pentru **cinteză** provin PIE ***(s)ping** „cinteză” (*IEW*, 999); cf. skt. *phingaka* „un fel de erete”, gr. *σπύγγας σπινθών*„cinteză”, proto-gmc. **finkiz* (v.g.s. *fincho*, eng. *finch*). În limbile germanice apar şi alte forme: cf. n.g.s. (dial. elv.) *spink* „cinteză”, eng. (dial.) *pink*, *pinch* „cinteză”, dar şi *spink* (dial. de nord) (cf. Barnhart, 157). Având în vedere forma rom. *cincă*, rom. **cinteză** provine de la cintiţă, din cincă. Prin urmare, formă *cincă* este cea mai veche, şi se regăseşte în albaneză şi bulgară; cf. *cinfior* „grangur”. Este posibil ca cincă să fie o prescurtare a lui *cifincă* (cf. mgl. *cifincă*) de la un mai vechi *(*ci*)*pinga*, *(*ci*)*pinka*, iar *cinfior* de la un mai vechi **cinpioliu* (cf. *cincă*). Prima silabă *če*, *ča*, prezentă şi în limba engleză, pare să fie de natură imitativă. Din fondul pre-latin.

cioacă – 1. deal, vârf de deal; 2. cârlig, zăvor; 3. târnăcop, cazma; 4. unealtă de tăiat şi scobit; 5. lingură mare de lemn de băut apă, polonic.
PIE ***keuk-** „obiect curbat, rotund, curbură” (*IEW*, 589) (v. **cioc²**, **ciucă**). Rom. *cioancă* „1. unealtă de săpat pământul tare, târnăcop, cazma; 2. nuia lungă cu măciucă în cap; 3. lulea cu coadă scurtă” este o variantă a lui **cioacă**.
Din română provin bg. *čokoi*, *čokoika* şi mgh. *csoka* (cf. Cioranescu, 1944). Origine traco-dacă.

cioară (ar. *cioară*) – 1. nume dat mai multor specii de păsări negre sau cenuşii din familia corbului, dar mai mici decât acesta (*Corvus cornis*, *Corvus corone*, *Corvus frugilegus*, *Corvus monedula*); poreclă dată ţiganilor.
De origine dacică (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1874, 176). Apropiat de alb. *sorrë* (Meyer, *Alb. St*., 4, 72; Philippide, II, 705). Forme similare apar şi într-o serie de limbi şi dialecte romanice: cf. friul. *čore*, *sore* (Densusianu, *Hlr*, 231; *REW*, 2449), sicil. *čaulo*, calabr. *čola*, piem. *čova* (cf. rom. **ciovică**). Cioranescu (1947) îl consideră cu origine necunoscută, dar îl consideră o formaţie expresivă.
PIE ***ker-**, **kor-**, **k**’**er-**, **k**’**or-** „sunet scos de anumite păsări” (*IEW*, 567). Pentru formele română şi albaneză, ca şi pentru cele din limbile şi dialectele romanice menţionate mai sus trebuie să pornim de la forma PIE ***k**’**or-** > proto-traco-illir. *kiora* > traco-dac. *ciora* > rom. **cioară**; cf. skt. *karata* „cioară”, gr. *κόραξ* „corb”. De la variantele cu *k’* provin skt. *śari-*, *śārika*, pers. *sār* „păsăre neagră”, lituan. *šarka*. De la forma ***k**’**er** provine rom. **ţarcă** (v. **ţarcă**, **cârâi**). Origine dacică.
Der: *cioroi*, *ciorărie*, *cioresc*, *cioran* etc.

cioareci (ar. *cioaric* „postav”, *cioariţi* „ciorapi de pânză”) – pantaloni ţărăneşti strânşi pe picior.
După Cihac (II, 490) din mgh. *szövelék* „ţesătură”. Tc. *čarek* „cizme orientale” (Şăineanu, II, 132;

Meyer, 439) sau din ar. *cioară* „şireturi pentru picioare” (Capidan, *Dacor*., 4, 265).
Reichenkron (104) urmează o procedură diferită, mult mai adecvată, pornind de la un rad. PIE ***(s)keu-*** „a acoperi” (*IEW*, 951) cu formantul *-r-*. Reichenkron arată că limbile celtice folosesc acelaşi formant pentru noţiunile de încălţăminte sau îmbrăcăminte: cf. v.ir. *cuaran*, cymr. *curan*, dar şi unele limbi germanice; cf. v.scand. *skor* „pantof”. Acestui rad. **keu-r* „înveliş” i s-a adăugat un suffix *-iko-s*, deci un proto-traco-dac. **keuriko-s* > traco-dac. *k'uriko-s* > stră-rom. **ciorecu* > rom. **cioarec(i)**. De la acelaşi radical provine şi **ciorap** (v. **ciorap**). Origine dacică.

ciob – fragment, bucată dintr-un obiect de sticlă, lut., faianţă etc.
Tc. *çob* (Roesler, 608; Şăineanu, II, 128). Nu am putut verifica forma din limba turcă. Autorii *DAR* nu sânt de acord cu această ipoteză datorită absenţei ei în dialectele sud-dunărene, deşi este răspândit în toate graiurile daco-române. Cu toate acestea, radicalul este prezent în limba albaneză; cf. alb. *çopë* „bucată, parte”. Cihac (II, 135) îl derivă din pol. *csop*. Forme similare există şi în germanice; cf. v.sax. *kipp*, eng. *chip* „bucăţică de ceva”, v.g.s. *kipfa* „aşchie, bucată de ceva”. Cuvânt de origine IE, moştenit din traco-dacă sau intrat în limbă dintr-un dialect vechi germanic, în principiu, dialectul gepidic.
Der: *cioabă*, *a ciobi*, *ciobeală*, *ciobitură*.

ciobăcă – luntre scobită dintr-un trunchi de copac.
Mgh. *csobák* (*DAR*; Cioranescu, 1950); cf. ucr. *čobak* „vas de lemn”.
Pe de altă parte, Cioranescu crede că rom. *cioban* „vas de lemn” provine din mgh. *csobány*, iar rom. *ciobănie* (pron, *ciobăñe*; cf Cioranescu) „vas de lemn” provine din sb. *čobanija* „id”.
Toate aceste ipoteze ignoră faptul că aceste forme provin dintr-o singură sursă, de la acelaşi rad. PIE ***kau-**, ***kəu-** „a scobi, a tăia, a lovi” (*IEW*, 535); cf. v.g.s. *houwan* (n.g.s. *hauen*) „a tăia”. Formele maghiară şi, respectiv ucraineană provin din română. Toate aceste forme provin din stră-română formând o familie de cuvinte cu rom. **covată**, **copaie**, **a scobi**. Origine traco-dacă.

ciobạn (ar. *cioban*, istr. *ţoban*) – 1. persoană care păzeşte şi îngrijeşte oile; 2. proprietar de oi, baci.
Tc. *çoban* „cioban” (Roesler, 608; Miklosich, *Türk. Elem*.1, 278; Cihac, II, 565; Şăineanu, II, 128); cf. ngr. *τσουπμάνης*, *τσουπάνος*, alb. *čoban*, bg., sb. *čoban*, ucr. *čaban*, rus. *čaban*, mgh. *csobán*(*y*).
Amintim de la bun început că suf. *-an* este de origine IE şi, deci trebuie găsită sursa IE pentru acest cuvânt din limbile balcanice şi slave. Forme similare apar în antroponimia tracică; cf. trac. *Κυβαίνων Κυβείνων* (Dečev, *Thrak.*, 269). Având în vedere aceste antroponime tracice, precum şi arealul răspândirii lor, care corespunde cu aria de răspândire a traco-dacilor şi mai târziu a românilor, acest termen este de origine traco-dacă. Pe de altă parte, termenul apare la Pliniu (9, 97, 1) „*Coebanum hic Liguria mittit ovium maxime lactis*” (cf. N. Densusianu, 571).
Amintim că acest radical apare şi în istr. *ţoban*, precum şi în toponime ale istro-românilor care nu au avut niciodată vreun contact cu turcii. Aceste topnime sânt menţionate de Ion Maiorescu (*Itinerar în Istria*, Iaşi, 1874), iar dintre autorii străini la Miklosich şi la Weigand (cf. N. Densusianu). Aceştia s-au ocupat de etimologiile lexicului românesc dar au ignorat complet acest detaliu.
Acest termen provine de la PIE ***keu-**, ***skeu-** „a observa, a privi, a păzi” (*IEW*, 587); cf. skt. *kava* „inteligent, clarvăzător, poet”, gr. *κοέω* (I, sg.) „a observa, a auzi”, lat. *caveo* „a avea grijă”, let. *kavet* „a ezita”, sb. *čavati* „a păzi”. Se ştie că în traco-dacă, PIE ŭ (scurt) a trecut la *v* în poziţie iniţială (v. **vatră**) şi urmat de o altă vocală, dar şi în poziţie intervocalică, în poziţie accentuată, apoi *v* a trecut la *b*, încă din traco-dacă, aşa cum reiese din antroponimele tracice menţionate mai sus – fenomen întâlnit în latină şi limbile celtice (v. **cal**, **tăun**). Origine traco-dacă.
Der: *a ciobăni*, *ciobănaş*, *ciobănel*, *ciobancă*, *ciobăniţă*, *ciobănesc*, *ciobăneşte*, *ciobănos*, *ciobănime*, *ciobănie*.

ciọc[1] (ar. *cioc* „cioc”, mgl. *cioc* „ciocan”) – plisc.
Forma onomatopeică de la **cioc** (cf. **boc**, **toc**) (cf. Cioranescu, 1954); cf. alb. *čok* „cioc”, rus. *čok* „interjecţie care imită un zgomot”, it. *ciocco*.

ciọc[2] – cârlig.
Cioranescu (1954) îl confundă cu **cioc**[1], dar **cioc**[2] are altă origine. Rom. **cioc**[2] provine de la acelaşi radical PIE ca şi **cioacă**, din PIE ***keuk-** „obiect curbat, curbură” (*IEW*, 589) (v. **cioacă**). Origine traco-dacă.

ciocạn (ar. *cioc* „ciocan”, *ciocan* „clopot”, mgl. *cioc*, *cecan*) – unealtă formată dintr-o bucată de metal prevăzută cu o coadă, care serveşte la bătut sau prelucrat materiale rezistente.
Există în majoritatea limbilor balcanice şi slave. Pentru română este evident că este o formaţie onomatopeică de la **cioc**, care imită zgomotul produs de lovituri ritmice. După Miklosich (*Slaw. Elem.,* 52) şi Cihac (II, 54) rom. **ciocan** provine din v.sl. *čekanŭ*. În schimb, tot Miklosich (*Wander.*, 14) consideră forma ucraineană *čekan* ca provenind din română. Roesler (608) îl consideră de origine turcă, Philippide (2, 705) crede că este vorba de o origine neogreacă sau chiar albaneză. Berneker (I35) spune că formele slave provin din turcă, deşi suf. *-an* este de origine IE.
În realitate, este vorba de rad. PIE ***keku-** „băţ, măciucă” (*IEW*, 543); cf. av. *čakuš* „ciocan”, n.pers. *čakuš* „ciocan” de natură onomatopeică. Natura onomatopeică a ar. *cioc* „cican” este, de asemenea, cât se poate de evidentă (v. **cioc**[1]). Este, prin urmare, un radical vechi IE care, pe lângă limbile balcanice, se găseşte şi în limbile iranice vechi şi moderne. Originea formelor balcanice şi slave trebuie căutată în fondul traco-illiric şi nu în altă parte; cf. ngr. *τσοκάνος*, alb. *çokanë*, bg. *čukan*, *čekan*, sb. *čekanj*, ucr., rus. *čekan*, tc. *çakan*, mgh. *csákány*. În albaneză există şi vb. *çoket* „a ciocăni”. Din fondul pre-latin.
Der: *a ciocăni*, *ciocănit*, *ciocănire*, *ciocăneală*.

ciocălậu (var. *ciucălău*) – ştiulete.
Este un derivat de la *ciocan* „ştiulete” care are şi varianta **cocean**. Ar putea fi asociat cu **cioc**[1] „plisc”, datorită formei sale alungite, acesta din urmă având o origine onomatopeică (cf. **cioc**[1], **ciocan**). I s-au găsit diverse origini. După Cihac (II, 53) şi Schuchardt (*ZRPh*., 15) din sb. *čokov* „cocean”, sau din mgh. *csukló* „vârful frunzei” (Scriban, *Arhiva*, 1912) (v. **cocean**).

ciocănị – 1. a bate repetat cu un obiect într-un material tare; 2. bate cu ciocanul.
Este o formaţie onomatopeică de la **cioc**[1] şi **ciocan**, acesta din urmă cu o largă răspândire în limbile balcanice (v. **cioc**[1], **ciocan**).
Der: *ciocănească*, *ciocănitor*, *ciocănitoare*.

ciocârlịe – 1. pasăre cântătoare mică de culoare cafenie care zboară vertical la înălţimi mari (*Alauda arvensis*); 2. numele unui cântec popular care imită ciripitul ciocârliei.
Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1873, 110) îl consideră dacic. Philippide (2, 706) îl pune în legătură cu alb. *zog* „pasăre”. Candrea (*Elemente*, 405) îl derivă de la *cioc* cu suf. *-ârlie*.
Ca şi Hasdeu, Reichenkron (105-107) îl consideră, de asemenea, dacic, pornind de la PIE ***skeu-d** „a ţâşni, a se grăbi” (*IEW*, 955-56) bazându-se pe faptul că ciocârlia face mişcări rapide în zborul ei, cu un formant în *-k*, astfel de la un IE ***(s)keu-k-ro-s** la un dacic **k**’**ukər** > rom. *ciocâr-* la care se adaugă suf. *-lie*.
Privitor la semantica semnalată mai sus, Reichenkron arată că de la acelaşi radical provin şi lituan *skubrus* şi let. *skubrs* ambele cu sens de „rapid, iute”.
Din rom. *ciorcârlan* provine sb. *čokrljan* (Candrea, *Elemente*, 40). Origine traco-dacă.
Der: *ciocârlan*.

ciocârţị – a ciopli.
Este varianta lui **ciopârţi**, care are aceeaşi origine cu a **ciopli** (v. **ciopârţi**, **a ciopli**).

ciochịnă (var. *ciochin*) – 1. partea de sus a şeii; 2. cârlig, cange.
Din tc. *çikin* „raniţă, pungă” (Roesler, 608; Şăineanu, II, 129).
Ipoteză greşită deoarece nu se poate explica deviaţia semantică de la noţiunea de „raniţă, pungă” la aceea de **ciochină**. Din sb. *čikaly*, *čekljun* „cârlig” (Cihac, II, 54). În cazul acesta întâmpinăm dificultăţi de ordin fonologic. Este un derivat de la **cioc** „cârlig” (cf. Cioranescu, 1957). Singura ipoteză plauzibilă este cea propusă de Cioranescu. Formele sud-slave provin din română. Provine din PIE ***keuk-** „curbat, curbură” (*IEW*, 589) cu suf. *-ină* (v. **cioc**, **cioacă**). Origine traco-dacă.

cioclu **–** persoană care transportă morții la groapă.
Provine de la **cioc**[2] „cârlig”. În secolele trecute cioclii se foloseau de un instrument lung cu un cârlig în vârf pentru a trage trupurile celor morți de boli contagioase. Astfel, evitau să se infecteze ei înşişi; cf. bg. *čokla* (v. **cioc**[2]).

ciocnị – 1. a (se) lovi, a (se) izbi unul de altul; 2. a lovi în ceva tare.
Formație onomatopeică de la **cioc**[1] care imită zgomotul unei izbituri. S-a format în mod similar cu **a ciocăni** prin adăugarea suf. *-ni* (cf. *a boc-ăni*, *a poc-ni*).
Der: *ciocneală*, *ciocnitură*, *ciocnit*.

ciocọi – 1. termen de dispreț pentru un parvenit; 2. fecior de casă, servitor.
Este un derivat de la rad. *cioc-* de la care provine şi **cioc**[2] „cârlig, obiect curbat” cu sensul de „curbat” de la PIE ***keu-k** „curbat” (*IEW*, 588-92). În acest caz, cu sensul de umflat, adică arogant. Forma **ciocoi**, desigur, este o formație mai recentă plecând de la un radical vechi căruia i s-a dat un sens metaforic. Cu sens similar există şi forma *cioclovină* „parvenit, arogant”, cu aceeaşi origine.
Der: *a* (*se*) *ciocoi*, *ciocoiaş*, *ciocoiesc*, *ciocoieşte*, *ciocoime*.

cioflęc – 1. cupă, pahar; 2. mănunchi, ciorchine.
Autorii *DAR* îl asociază cu n.g.s. *Schufleck* „petic”. Cioranescu (1965) crede că are origine expresivă.
PIE ***(s)keup-**, **skeup-** „mănunchi, smoc, ciuf” (*IEW*, 956).
Cu sensul 1 este probabil o contaminare cu o formă provenind din PIE ***keu-**, **keug-** „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89). Din fondul pre-latin.
Der: *ciofleagă* „om de nimic”, *cioflac* „copil răsfățat”.

cioflingạr (var. *cioflicar*, *ciofle*(*n*)*engar*) – om de nimic.
Germ. *Schuhflicker* „pantofar” (Borcea, 181; Tiktin; Iordan, *RF*, 2, 272). Ipoteza este puțin verosimilă. Are aceeaşi origine cu *cioflec*. Mai exact, este o variantă a lui *ciofleac* cu suf. *-licar*, ambele având acelaşi sens.

ciọi – 1. nod, umflătură; 2. strachină, blid.
Variantă de la *acioaie* (Bogrea, *Dacor*., 2, 655. Cioranescu (1969) îl consideră cu origine necunoscută.
Provine din PIE ***keu-**, **keug-** „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89), ipoteză împărtăşită şi de Reichenkron (108).
Cu sensul 2 este omonim cu primul, care are altă origine şi anume din PIE ***kau-**, ***kəu-** „a scobi, a tăia, a lovi” (*IEW*, 535) (v. **ciobacă**, **covată**, **copaie**, **scobi**, **țoi**). Din fondul pre-latin.

ciolạc – mutilat, ciung (*reg*.).
Tc. *çulak* „cu o singură mână” (Roesler, 608; Cihac, II, 566; Şăineanu, II, 131).
Rom. ciolac trebuie asociat cu rom. **ciul** „fără urechi”, formă prezentă şi în albaneză şi în alte limbi balcanice (v. **ciul**).
Der. *Ciolac*, *Ciolacu* (NP).

ciolạn (ar. *ciol'iu* „ciolan, os”) – os de animal cu carne pe el; 2. os mare.
V.sl. *članŭ* „membru (al corpului sau al societății)” (Cihac, II, 55; Cioranescu, 1972); cf. rus. *člen* „membru”.
Forma aromână nu poate proveni din vechea slavă. Este de presupus că forma din slava veche provine din daco-română sau este este un cognat al formei româneşti.
Ambele forme româneşti provin probabil din PIE ***(s)kel-** „a îndoi, a rezema” (*IEW*, 928); cf. gr. *σκέλος* „piciorul de la genunchi în jos până la gleznă”, alb. *tschalë* „şchiop” < ***skelno**, v.g.s. *scëlah* „încovoiat”. Din fondul pre-latin.
Der: *ciolănos*.

ciolpạn – trunchi rămas după căderea copacului.
Cioranescu (1974) se gândeşte la v.sl. *çerpŭ* „aşchie”, ipoteză greu de acceptat atât din punct de vedere fonologic, cât şi semantic. Trebuie pus în legătură cu **ciot** printr-o variantă **cioltan* (v. **ciot**).

cioltạr – pătură împodobită cu diferite cusături care se pune sub şa.
Tc. *çoltar* „cioltar” (Cihac, II, 566; Şăineanu, II, 131); cf. bg. *čultar*, sb. *čoltar*, mgh. *csoltár*, pol. *czoldar*.

Nu am putut verifica forma turcă. Termenul trebuie să provină dintr-o limbă IE având în vedere suf. *-ar*. Astfel, turca l-a putut împrumuta dintr-o limbă din Balcani, probabil româna, având în vedere prezența acestui termen şi în maghiară şi poloneză.

ciomag (ar. *ciumag*(*ă*), mgl. *ciămugă*) – băț gros cu noduri, cu o măciulie la un capăt, bâtă.
Tc. *çomak*, *çumak* „ciomag, măciucă” (Cihac, II, 566; Şăineanu, II, 131; Meyer, 448; Cioranescu, 1975).
PIE ***k**'**em**-, **k**'**am**- „par, bâtă, ciomag, corn” (*IEW*, 556); cf. skt. *śamya* „bâtă, ciomag, cui de lemn, stâlp”, av. *sima* „oişte”, gr. *χάμαξ* „bâtă, par, partea din spate (de lemn) a suliței”, arm. *samik* „partea din față a jugului”. Provine de la un mai vechi **kemag*. Din fondul pre-latin.
Der: *ciomăgel*, *a ciomăgi*, *ciomăgeală*, *ciomăgaş*, *ciomăgar*.

ciondăni – a se certa pentru nimicuri, fără a-şi spune vorbe grele, a se împunge cu vorba.
Cihac (II, 490) crede că provine din mgh. *civódni*, dar este imposibil din punct de vedere fonologic. Autorii *DAR* propun săs. *schäden* „a certa”, iar pentru Cioranescu este o creație expresivă de tipul a *bombăni*, *a dondăni*.
Reichenkron (108-109) propune ca etimon al rom. **ciondăni** rad. PIE ***skeud**- „a fi prost dispus, morocănos”; cf. gr. *κυδάζω* „a certa”, eng. *hoot* „a urla”, v.sl. *kuždo*, *kuditi* „a mustra, a certa” prin infixarea nazalei *n*; ***keund**- şi adăugarea suf. *-ăni* > traco-dac. *k'ond-ani* > rom. **ciondăni**. Origine traco-dacă.
Der: *cioandă* „ceartă uşoară”, *ciondăneală*.

ciopață (var. *ciopartă*, *ciopârtă*) – bucată (de carne).
Din mgh. *csapat* „grămadă, turmă” (*DAR*; Cioranescu, 1977).
Trebuie pus în legătură cu a **ciopârți**; cf. alb. *çopë* „bucată, parte”. Nu se poate deci admite o origine maghiară pentru acest termen în primul rând datorită incompatibilității semantice, cât şi a prezenței acestui radical în limba albaneză (v. **ciob**, **ciopârți**, **ciopli**). Din fondul trao-illiric.

ciopârți – 1. a tăia în bucăți; 2. a tăia un obiect în mod neregulat, a ciopli rău, neîndemânatic.
De la un rad. *ciop*- (cf. **ciopli**) similar cu forme din alte limbi IE fapt care permite reconstituirea unui rad. PIE ***gleubh**- (Boisacq, 152; *IEW*, 401) la care se poate adăuga şi ***kleubh**- (v. **ciopli**); cf. alb. *çoparka* „resturi, bucăți” (v. **ciopli**). Din fondul pre-latin.
Der: *ciopârțire*, *ciopârțeală*.

ciopli (ar. *ciuplescu*) – 1. a tăia, cu un obiect ascuțit, aşchii dintr-o bucată de lemn sau de piatră; 2. a sculpta; 3. a cizela.
S-a pornit în mod eronat de la un etimon v.sl. *čepiti*, *čeplija* „a sparge” (Cihac, II, 55; Densusianu, *Hlr*., 365); cf. sb. *čopliti* „a sparge”, bg. *čoplijă* „a răzui”. Forma veche slavă, indicată de Cihac, nu am putut-o verifica în Djačenko. Astfel, formele sud-slave provin probabil din română. Există, în schimb, forme în greacă şi germanice mult mai apropiate semantic de rom. a **ciopli**, forme care provin din PIE ***gleubh**- „a tăia, a scobi, a ciopli” (Boisacq, 152; *IEW*, 401); cf. gr. *γλύφω* „a scobi, a ciopli”, gmc **kappian* (v.g.s. *klioban* „a spinteca”, v.scand. *kliufa* „a spintec, v. sax. *ceapian*, eng. *chop* „a tăia, a ciopli”), alb. *çopë* „bucată”. În ce priveşte mgh. *csaplálni* „a tăia”, acesta pare să provină din română.
cfa”. De la acest radical cu metateza lichidei. Origine traco-dacă.
Der: *cioplire*, *cioplitor*, *ciopleală* etc.

ciopor – 1. cârd, cireadă, turmă; 2. ceată, trupă, mulțime.
Mgh. *csoport* „mulțime, hoardă” (Miklosich, *Fremdw*., 82; Cihac, II, 491; Drăganu, *Dacor*., 4, 754; Puşcariu, *Lr*., 105); cf. scr. *čopor* „turmă, ciopor, mulțime”.

cioraș – obiect de încălțăminte din fire de bumbac, lână sau mătase care acoperă piciorul.
Tc. *çorap* „ciorap” (Roesler, 608; Cihac, II, 566; Şăineanu, II, 132; Meyer, 450).
Termenul se găseşte şi în alte limbi balcanice; cf. ngr. *τσουράπι*, alb. *çorap*, bg. *čorap*. Acest termen românesc trebuie asociat cu **cioareci**. Termenul **cioareci** se aplică şi unor **ciorapi** de pânză sau postav atât în daco-română cât şi în aromână. Prin urmare, nu putem disocia cei doi termeni care pornesc de la

aceeaşi noţiune şi, prin urmare, trebuie să aibă aceeaşi origine.
Am arătat în cazul rom. **cioareci** etimologia dată de Reichenkron (103-105), pornind de la PIE ***(s)keu-** „a acoperi" (*IEW*, 951) cu formantul *-r-* şi suf. *-iko-s*, în acest caz, un suf. *-ako-s*. Rom. **ciorap** provine de la acelaşi radical, printr-o formă **keu-r-ako-s*, cu trecerea lui *k* la *p* pentru a diferenţia fonetic ceea ce se diferenţiase deja noţional prin apariţia celor doi termeni. Celelalte forme balcanice provin din română. Origine traco-dacă.
Der: *ciorăpar*, *ciorăpărie*.

ciorbă (ar., mgl. *ciorbă*) – fel de mâncare care constă dintr-o zeamă (acră) de legume, adesea cu carne sau peşte.
Tc. *çorba* „ciorbă" (Cihac, II, 566; Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Şăineanu, II, 132; Berneker, I60; Cioranescu; 1984). După Cioranescu, forma turcă provine din arab. *šorba*, *šarab* „băutură" care s-a răspândit în mai multe limbi neolatine; cf. sp. *jarabe* „sirop, băutură dulce", it. *sorbetto*. De Mauro-Mancini (2206) consideră că forma italiană provine din tc. *sorbet* „apă cu gheaţă" (cf. tc. *şerbet* „băutură proaspătă"), iar Corominas (3, 493) consideră că forma spaniolă provine din ar. *šaráb* „băutură", forme care au sens de băutură, nu de **ciorbă** sau ceva similar.
Din cele arătate mai sus se pare că forma **ciorbă** nu provine din radicalul arab menţionat mai sus, dar poate fi asociat cu rom. *surbitură*, *surghitură* „ciorbă" printr-o variantă **surbă*, **şurbă*, **şorbă* cu trecerea lui *ş* la *č* prin procesul de hipercorecţie; cf. ngr. *τσορβάς*, alb. *çorbë*, bg., sb. *čorba*, mgh. *csorba* (v. **sorbi**). Această ipoteză este una alternativă la cea tradiţională, având în vedere faptul că, în acest caz, nu este vorba de un *Wanderwort* tipic. Origine incertă.
Der: *ciorbiţă*, *ciorbică*, *ciorbar*.

ciorchine – 1. tip de inflorescenţă prin dezvoltarea axului principal; 2. grupare de fructe aşezate unele lângă altele de-a lungul aceluiaşi ax.
Cihac (II, 53) îl apropie de **ciochină**. Derivat de la **cerc** (Puşcariu, *Dacor*., 6, 309-313). Lat. **circulina* (Densusianu, *GS*, 5, 173); cf. it. *ciocca* „ciorchine". De Mauro-Mancini (400) consideră forma italiană cu origine incertă.
Provine din PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia" (*IEW*, 935), cu prelungire în **k**, ***kerk-** „cerc, rotund, rotunjit" (cf. **cârcel**) ţinând cont de forma specifică rotundă a unui **ciorchine**. Din fondul pre-latin.

ciordi – a fura (arg.).
Ţig. *čor*, aor. *čordom* „a fura" (Graur, *Rom*., 52, 565; Graur, 186).
Der: *ciordeală*, *ciorditor*.

ciormă – vierme.
S-a considerat, în mod eronat, v.sl. *čirmŭ* „roşu" ca etimon al rom. **ciormă** (Berneker, I69, Cioranescu, 1987). Trebuie arătat că are corespondente în albaneză, baltice, celtice şi sanskrită, cu acelaşi sens.
PIE ***kŭr̥mi** „vierme, larvă" (Pokonry, 649); cf. skt. *kr̥mi* „vierme, larvă", v.ir. *cruim* „vierme", cymr. *pruif* „vierme, larvă", v.pr. *girmis*, lituan. *kirmis* „vierme", alb. tosk *krimp*, gheg *krüm* „vierme" (v. **vierme**). Din fondul pre-latin.

ciorovăi – a se certa cu cineva, a se ciondăni.
Scriban (*Arhiva*, 1922, 475) îl pune în legătură cu sb. *čavarjati* „a umbla brambura", ipoteză evident greşită. Este o formaţie onomatopeică. Poate fi asociat cu PIE ***ker-**, **kor-**, **k'er-**, **k'or-** „sunet scos de anumite păsări" (*IEW*, 567), în acest caz cu referire şi la activităţile umane (v. **cârâi**, **cioară**, **corb**).
Der: *ciorovăială* „ceartă".

ciorsăi – a tăia, a ciopârţi (folosind intrumente proaste).
V.sl. *čirta*, *čersti* „a tăia" (Cihac, II, 56); cf. ucr. *čersati* „a rade". După Cioranescu (1995) este formaţie onomatopeică de la *ciors* „zgomot făcut de un obiect metalic ascuţit tăind ceva".
PIE ***(s)ker-** „a tăia, a zgâria" (*IEW*, 938); cf. gr. *κείρω* „a tăia, a separa, a tunde", alb. *shkjer* „a sfâşia", v.ir. *scaraim* „tai, separ", v.g.s. *scar* „fierul plugului" (n.g.s. *Pflugschar*), v.isl. *skera* „a tăia, a înţepa, a găuri". Forma veche slavă provine tot de la acest rad. PIE (v. **zgâria**), probabil prin fondul pre-latin.
Der: *cioarsă* (var. *gioarsă*), *ciorsăială*.

ciosvârtă – bucată mare de carne, halcă.
V.sl. *četvrŭtŭ* „sfert” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Puşcariu, *Dacor*., 6, 313; Puşcariu, *Lr*., 291).
Rom. **ciosvârtă** pare să provină din PIE ***k**’**es-** „a tăia” (*IEW*, 586), având sensul de „bucată tăiată” şi, astfel, nu poate fi asociat semantic cu presupusul etimon slav care are alt sens (v. **coasă**, **custură**). De la acest radical cu suf. (*v*)*ârtă*.

ciot (ar. *ciotă*) – 1. parte rămasă dintr-un copac după ce a fost tăiat; 2. obiect mic, ciuntit.
Cihac (II, 56) îl derivă din sb. *čot* „colină”, iar *REW* (2454) îl pune în legătură cu it. *ciotto* „şchiop” şi mgh. *csut*(*a*), *csutkó* „ciung”; cf. tc. *čotuk* „ciot”.
PIE ***skeu-t** „a tăia, a diviza, a da la o parte” (*IEW*, 954) sau PIE ***kseud-** „a mărunţi” (*IEW*, 625); cf. skt. *ksodati* „a mărunţi”, *ksoda* „mic, mărunt”, v.sl. *chudŭ* „mic, mărunt”.
Gr. *κοντός* „scurt”, *κόντυρος* „fără coadă” sânt apropiate ca formă şi sens de rom. **ciont**, **ciunt**. De la acelaşi radical provin şi alte forme româneşti precum **ciut**, **şut**, **ciont**, **ciunt**. Origine traco-dacă.
Der: *cioturos*.

ciovîcă – 1. cea mai mică dintre speciile de bufniţă (*Glaucidium passerinum*); 2. cucuvea; 3. nagâţ (*Glareola pratincola*).
Cihac (II, 56) îi atribuie o origine slavă; cf. slov. *čovik* „bufniţă”, mgh. *csuvika* „bufniţă”. Autorii *DAR* şi Cioranescu (2001) îl consideră formaţie onomatopeică, care imită sunetele scoase de anumite păsări ceea ce pare, în parte, să fie adevărul. O formă similară există în dialectele italiene; cf. it. (dial. piem.) *čova* „cioară”. Formele slovacă şi, respectiv, maghiară provin din română. Din fondul pre-latin.

cipîc – papuc de lână împletită sau de stofă.
Mgh. *cipöke* din *cipö* „pantof, încălţăminte” (Cihac, II, 491) sau din bg. *čepik* (*DAR*). Wagner (1930, 71; cf. Cioranescu, 2005) remarcă prezenţa acestei forme şi în iudeo-sp. *čipičis*. Origine incertă.

cir – 1. terci; 2. pastă făcută din făină, lut etc.
Petrovici (*Dacor*., 10, 26-32) crede că provine din gr. *χυλός* „suc”. Ipoteza lui Petrovici nu este acceptabilă, ţinând cont în primul rând de faptul că **cir** este folosit mai mult în Transilvania şi Moldova. Există şi în alb. *qull* „cir”, precum şi vb. *qull* „a muia”, *qyl* „noroi” de la care trebuie să provină forma nominală. Forma greacă pare să aibă aceeaşi origine.
Propunem ca etimon pentru rom. **cir**, precum şi pentru formele albaneze, PIE ***k**’**uel** „umed, mocirlos” (*IEW*, 629) (v. **coleaşă**, **gârlă**). Din fondul pre-latin.

cirac – 1. elev, discipol, ucenic; 2. persoană care urmază servil părerile cuiva.
Tc. *çirak* „ucenic” (Cihac, II, 566; Roesler, 608; Şăineanu, II, 133; Meyer, 446; Cioranescu, 2008); cf. alb. *çirak*, ngr. *τσιράκι*.

cireadă – turmă de vite cornute.
V.sl. *čreda* „turmă, cireadă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; *Lexicon*, 1124; Cihac, II, 56; Cioranescu, 2020); cf. bg. *črŭdŭ*, sb., slov., ceh. *čreda*, cr. *črid*, pol. *czereda*, rus. *čereda*, mgh. *csorda*.
Formele slave provin de la acelaşi radical cu rom. **cârd** (v. **cârd**) de la PIE ***k**’**erdho**, **k**’**erdha** (*IEW*, 579). Dacă rom. **cireadă** pare să provină prin filieră slavă, nu acelaşi lucru se poate spune despre forma **cârd** şi **ciurdă** (v. **cârd**, **ciurdă**).

cireaşă (ar. *cireaşe*) – fructul cireşului (*Prunus avium*).
Lat.vulg. **ceresia* < *cerasea* (Densusianu, *Hlr.*, 71; Puşcariu, 338; Candrea-Densusianu, 358; *REW*, 1823; Rosetti, I, 57; Cioranescu, 2021).
PIE ***ker-** „coarnă, cireaşă” (*IEW*, 572) cu prelungire în *-s-* pentru latină, greacă, armeană, albaneză şi germanice; cf. gr. *κεράτιον* „cireş”, alb. *qershi* „cireaşă”, alb. *Quershor* „luna iunie” (cf. rom. *Cireşar*), arm. *keras*, *gheras* „cireaşă”, kurd. *ghilas*, *keras*. Cu prelungire în *-n-* apare în baltice: cf. lituan. *Kirnis* „divinitate a cireşului”, v.pr. *kirno* „tufiş, arbust”. Formele germanice (v.g.s. *kersa*, *kirsa*) provin din latină (cf. Kluge, 490).
Walde-Pokorny (572) consideră că este un cuvânt traco-frigian preluat de greacă şi latină, ceea ce este cât se poate de plauzibil deoarece în zona Europei Centrale, cu precădere pe teritoriul României de azi,

cireşul creşte în stare sălbatică. În aceeaşi manieră, Chantraine (518) arată că, cuvintele greceşti terminate în *-τος*, precum *κεράτος* „cireş” sânt împrumuturi din alte limbi. Şi el afirmă că cireşul este originar din zona pontică (top. *Κερατούς*; cf. Chantraine). Din română provine bg. *čereša*. Origine traco-dacă.
Der: *cireş*, *cireşar*, *cireşiu*, *cireşel*.

ciripi – a scoate tonuri ascuţite şi uniforme (despre păsărele).
Cihac (II, 491) îl derivă din mgh. *csiripelni* „a piui” sau din lat. **tinniulare* (Pascu, *Etimologii*, 21). Cioranescu (2023) îl consideră creaţie expresivă care coincide cu v.sl. *čirikati*.
Natura imitativă a acestui radical este şi mai evidentă dacă ne uităm şi la alte limbi IE; cf. gr. *τερεπίζω*, n.g.s. *zirpen*, eng. *chirp* „a ciripi”. Barnhart (166) asociază eng. *chirp* „a ciripi” cu *creak* „a scârţâi” şi *crack* „a trosni, a crăpa”, ambele de natură onomatopeică (v. crăpa, scârţâi). Deşi, în principiu, este o formaţie onomatopeică, având în vedere formele echivalente în alte limbi IE, precum şi vechimea lor, este de presupus că provine din fondul pre-latin.
Der: *ciripire*, *ciripit*, *ciripitură*, *ciripitor*, etc.

cişmeă (mgl. *ceşmă*) – şipot, izvor, fântână.
Tc. *češme* „cişmea” (Cihac, II, 560; Roesler, 609; Şăineanu, II, 135; Cioranescu, 2053); cf. ngr. *τζεσμές*, bg. *češma*, sb. *česma*.

citi – a parcurge un text pentru a lua cunoştinţă de cele scrise; 2. a descifra o partitură; 3. a învăţa, a studia.
V.sl. *čitati* < v.sl. *čisti*, *čito* „a cinsti, a citi” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Cihac, II, 57; Cioranescu, 2062). În slavă pare să fie vorba de doi radicali diferiţi asociaţi prin etimologie populară.
Radicalul este răspândit în mai limbi IE; cf. skt. *cit* „a studia”, lat. *cito* „a se mişca, a chema, a cita”, *citatio*, lituan. *skaitau*, *skaytiti* „a înţelege, a citi”.
Der: *citire*, *citit*, *cititor*.

ciubăr – vas rotund din doage cu două toarte având diverse întrebuinţări.
V.sl. **čibrŭ* „vas mare, ciubăr” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 53; Cihac, II, 51); cf. alb. *qebër*, bg. *čabur*, sb. *čabar*, slov. *čeber*, mgh. *čöbör*, *cseber*. Forma slavă neatestată nu poate constitui un etimon pentru rom. **ciubăr**. Dintre slave, este prezent doar în slavele de sud.
PIE ***keu-**, ***keubh-** „a îndoi, gaură, scobitură” (*IEW*, 590); cf. skt. *kupa* „groapă, gaură”, v.g.s. *huba* „coif”. Printr-un proto-traco-illir **keubario-s* de la care derivă forma română şi respectiv albaneză. Şi în acest caz, s-a păstrat *b* intervocalic, ca la toţi radicalii care au avut acest sunet în PIE (v. **avea**, **găbui**, **dibui**).
Forma albaneză nu poate proveni din slavă deoarece păstrează velara originală, deşi palatalizată, dar nu africatizată cum apare în slave. Formele slave şi maghiară provin din fondul traco-illiric.

ciubotă – cizmă.
Cf. rus. *čeboty* „cizmă de marochin”, pol. *csobot*, ucr. *čobotŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Cihac, II, 565). Cioranescu (2066) consideră că tc. *çabata* este etimonul rom. **ciubotă**.
Nu am putut verifica forma turcă. Cioranescu susţine că din turcă a trecut în it. *ciabatta*, fr. *savate*, sp. *zapato* „pantof”. În schimb, Corominas (6, 77), pentru spaniolă, şi, respectiv, de Mauro-Mancini (2000, 387), pentru italiană, dau etimologii incerte. După Corominas, în spaniolă este atestat din secolele X-XI, deci este exclus să aibă o proveniență turcă. Toate aceste forme din limbile europene trebuie să aibă o origine europeană sau, mai precis, IE, deoarece forma există şi în persană.
Vasmer (III, 346) spune, însă, că formele slave provin din limbile turcice; cf. tăt. *čabata* „opincă din coajă de mesteacăn”, ciuv. *šabada* „idem” care la rândul lor ar fi de origine persană. În ce priveşte limbile vest-europene, precum şi româna, este posibilă originea persană, dar nu prin intermediar turcesc. De altfel, dacă este de origine orientală, este greu de înţeles o aşa de mare răspândire în limbile europene, inclusiv vest-europene, fără să admitem un împrumut din persană încă din antichitate sau din Evul Mediu timpuriu.
Pe de altă parte, ar putea fi vorba de un rad. IE existent şi în persană, cu aceeaşi origine cu cel european, fără să fie însă vorba de un împrumut. Cu

toate acestea, este dificil de precizat care este adevarata filieră a acestui termen, întâlnit în atâtea limbi europene.
Der: *ciuboţică*, *ciubotar*, *ciubotărie*, *ciubotăresc*, *ciubotăreşte*. De la dim. *ciuboţică* provin numele a două plante, şi anume *ciuboţica-cucului* „plantă erbacee cu frunze ovale dispuse în formă de rozetă şi cu flori galbene” (*Primula officinalis*) şi *ciuboţica-ursului* „plantă erbacee cu frunze lobate şi flori purpurii” (*Cortusa matthioli*).

ciubuc (ar. *ciubucă*, mgl. *ciăbuc*) – pipă orientală cu ţeavă lungă.
Tc. *çubuk*, *çibuk* „ciubuc” (Roesler, 69; Meyer, 446; Cihac, II, 565; Şăineanu, II, 136; Cioranescu, 2067); ngr. *τσιμπούκι*, alb. *çibuk*, *çubuk*, bg., sb. *čibuk*, pol. *cybuch*, rus., ucr. *čibuk*.
Der: *ciubuccerie*, *ciubucciu*.

ciucă (ar., mgl. *ciucă*) – culme, vârf.
Philippide (2, 706), urmat de Rosetti (2, 114) consideră că provine din gr. *κύκλος* „cerc”, dar ipoteza este inadmisibilă. Capidan (*Dacor.*, 2, 462) crede că provine de la **cioc**, deşi este de natură onomatopeică, idee preluată şi de Cioranescu (2068).
În mod evident, Capidan confundă cele două forme omonime din limba română, forme care au sens şi origine diferită (v. **cioc**[1] şi **cioc**[2]). Ipoteza onomatopeică ar explica în egală măsură, după opinia lui Cioranescu, prezenţa acestei forme în toate limbile balcanice; cf. ngr. *τσούκα* „tumul, gorgan”, alb. *çukë*, bg. *čuka* „colină”, sb. *čuka* „povârniş înalt”, mgh. *csúcs* „vârf”, opinie, de asemenea, eronată. În schimb, autorii *DAR* consideră, în mod corect, că este un cuvânt autohton.
PIE ***keu-**, **keuk-** „a îndoi, curbură” (*IEW*, 589); cf. skt. *kuca* „sân de femeie”, lituan. *kaukara* „deluşor, movilă”, lituan. *kukulys* „cocoloş”. Rom. **ciucă** precum şi celelate forme balcanice provin toate din fondul traco-illiric (v. **cucă**, **cioc**[2], **cioacă**). Din fondul traco-illiric.
Der: top. *Ciucaş*, nume de familie *Ciucă*.

ciuci (var. ciuciuli) – a se strânge, a se ghemui, a se chirci.
V.sl. *čučati* (*DAR*); cf. sb. *čučati* „a se lăsa pe vine”, mgh. *csucsulni* „a sta jos”. Etimonul vechi slav indicat de autorii *DAR* nu se găseşte în Djačenko. Cioranescu (2070) crede şi de astă dată că este vorba de o creaţie expresivă.
Provine de la acelaşi rad. PIE ***keu-** „a îndoi, a încovoia” cu prelungire în *k*, ***keuk-** (*IEW*, 589). Formele sârbă şi respectiv maghiară provin din română. Origine traco-dacă.
Der: *ciuci*, *ciucit*, *ciuciulit*.

ciuclă – 1. creastă; 2. grămadă.
Mgh. *csuklya* „cornet de hârtie” (*DAR*; Cioranescu, 2972).
Noţiunea de „cornet de hârite” este nouă, astfel încât rom. **ciuclă**, care defineşte noţiuni mult mai vechi, nu poate proveni din mgh. *csuklya*. Rom. **ciuclă** pare să provină din PIE ***keu-**, **keuk-** „a îndoi, curbură” (*IEW*, 589). De la acest radical provin şi rom. **cioc**, **cioacă**, **ciucă**, **cucă**.

ciucure – 1. ornament făcut dintr-un mănunchi de fire; 2. smoc de păr, moţ.
După Cihac (II, 491) şi Gáldi (*Dict.*, 172) provine din mgh. *csukor*, *csokor* „grămadă, buchet” sau din gr. *κίκκος* „partea cărnoasă a rodiei”, după autorii *DAR*. Niciuna dintre aceste ipoteze nu este plauzibilă. Derivat de la *ciuc* „smoc” cu un singular refăcut după pl. *ciucuri* (Cioranescu, 2073). Ipoteza lui Cioranescu este corectă. Amintim că pentru forma *ciuc* avem şi varianta *ciup*.
Rom. *ciuc*, *ciup* „moţ, smoc” provin din PIE ***(s)keup-**, **skeup-** „mănunchi, smoc, ciuf” (*IEW*, 956) (v. **ciuf**). Astfel, forma maghiară pare să provină din română. Din fondul pre-latin.

ciudă (ar. *ciudie*, mgl. *ciudă* „minune”) – 1. necaz, supărare amestecată cu mânie, cu invidie, cu părere de rău.
V.sl. *čudo* „miracol” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 53; Cihac, II, 58); cf. bg., scr, ucr., rus. *čudo*, mgh. *csoda*, *csuda*, alb. *çudë* „ceva care inspiră frică şi dispreţ”, *çudi* „minune”.
Vasmer (IV, 348) consideră că rus. *čudo* „miracol, ciudăţenie” provine de la numele populaţiei *čudi*,

veche populaţie finică, băştinaşă în guberniile Pskovk, Novgorod, Arhangelsk şi Olonețk, azi rusificată. Istoricul rus V. Klučevski consideră că etimologia se justifică prin faptul că această populaţie nu a opus nici o rezistenţă dominaţiei ruseşti, ceea ce a constituit un miracol, o ciudăţenie pentru ruşii cotropitori, neobişnuiţi cu o astfel de atitudine din partea populaţiilor locale.

Referitor la ipoteza lui Vasmer şi, respectiv, a istoricului rus, cred că este vorba de o etimologie populară care nu are nimic în comun cu realitatea lingvistică. Dacă ar fi să admitem „etimologia" celor doi, ar însemna că termenul a intrat în limba rusă într-o perioadă istorică destul de recentă, odată cu extinderea teritorială a Rusiei, începând cu sec. XVII. Având în vedere aceste detalii, nu se explică răspândirea acestui termen în limbile balcanice. Pe de altă parte, sensul rom. **ciudă**, precum şi al echivalentului său albanez *çudë* este mult diferit de sensul din limbile slave. Astfel este de presupus că termenul a existat şi în fondul traco-illiric peste care s-a suprapus forma slavă cu sensuri noi.

Der: *ciudat*, *ciudăţenie*, *a se ciudi*.

ciuf (var. *ciup* „moţ, smoc", ar. *ciuf*, ar. *ciup* „aţă de cânepă") – smoc de păr.

Schuchardt (*ZRPh*., 31, 1-5) şi Tiktin cred că este o formaţie expresivă. Philippide îl consideră cu origine incertă. Puşcariu (*Dacor*. 2, 607), urmat de Gáldi (116), cred că provine din mgh. *csúf*. Trebuie pus în legătură cu *ciuc*, *ciup* „smoc", prin trecerea lui *p* la *f*; cf. alb. *çupë* „păr lung", alb. *çufkë* „moţ", dar şi sb. *čup* „smoc", ceh. *čup*, rus. *čup* „moţ". Formele slave sânt forme paralele cu cea română şi albaneză, derivând de la acelaşi rad. IE.

Formele rom. *ciup*, *ciuc*, **ciuf** provin din PIE ***(s)keup-**, **skeup-** „mănunchi, smoc, ciuf" (*IEW*, 956), între care forma *ciup* este cea mai veche, celelalte două fiind derivate din aceasta din urmă; cf. got. *skufta* „moţ", v.sax. *skufel* „bonetă de femei", v.isl. *skopt*, m.g.s. *schopf*, n.g.s. *Schopf* „smoc de păr, moţ", norv. *hupp* „moţ". Origine traco-illirică.

Der: *a ciufuli*, *ciufuleală*.

ciufuţ – zgârcit, meschin, cămătar.

Tc. *çufut* „evreu" < arab. *gehud* „evreu" (Cihac, II, 565; Şăineanu, II, 138; Meyer, 446); cf. alb. *çifut* „evreu", bg. *čifuts*, sb. *čivut*.

ciuguliţ – a ciupi de ici de colo cu ciocul pentru a mânca (despre păsări).

A fost pus în legătură cu **cioc** „plisc" (Cihac, II, 53; Tiktin). După Graur (*BL*, 4, 91) este o formaţie expresivă. Din mgh. *csokolni* „a săruta" (Scriban, *Arhiva*, 1912) sau mgh. *csögölni* „a curăţa de coajă" (*DAR*).

Ipoteza lui Cihac este singura plauzibilă dintre toate cele prezentate mai sus. Are aceeaşi origine cu **cioc**[1] (v. **cioc**[1]).

Der: *ciuguleală*, *ciugulitură*.

ciulamă – mâncare cu sos alb de făină, cu carne sau ciuperci.

Tc. *çulama* „ciulama" (Şăineanu, II, 138; Cioranescu, 2080).

ciuleandră – 1. numele unui vechi dans cu ritm progresiv accelerat; 2. melodia după care se execută acest dans.

Dansul *ciuleandra* pare să fie un vechi dans ritualic cu ritm din ce în ce mai accelarat prin învârtire din ce în ce mai rapidă, în maniera dansului dervişilor orientali. Ţinând cont de aceste detalii propunem ca etimon al rom. **ciuleandră** PIE ***(s)kel-** „a se încovoia, a (se) rezema" (*IEW*, 928) (v. **ciuli**[1], **scălâmbăi**). Suf. *-andru* a fost, în general, explicat prin suf. lat. *-an* şi *-ulu* (Philippide, *Principii*, 151; Diculescu, *Originile*, 64).

În schimb, Hasdeu (*Ist. crit.*, I, 262) îl atribuie substratului, ipoteză la care aderă şi Poghirc (*ILR*, II, 363). Suf. *-andru*, *-andra* care nu este grecesc, ci vechi IE, este întâlnit la numele multor troieni (cf. *Alexandru*, *Scamandru*, *Casandra*). Suf. *-andru* este, de asemenea, frecvent în limba română (cf. *copilandru*, *băieţandru*, *căţelandru* etc.

ciul (ar. *ciul*) – fără urechi, cu urechile tăiate.

Forma adj. **ciul** există în mai multe limbi balcanice, ceea ce se explică prin fondul comun balcanic; cf.

alb. *çullë*, bg. *čul*, sb. *čule*, mgh. *csul*(*y*)*a*. A fost derivat din gr. *κύλλος* „tăiat” (Pascu, I, 193; Diculescu, 428; Puşcariu, *Lr.*, 260), cu care are probabil aceeaşi origine fără să derive din acesta.
PIE ***(s)kel-*** „a tăia” (*IEW*, 923); cf. skt. *kala* „bucăţică”, gr. *σκάλλω* „a zgâria”, ar. *ciulescu* „a tăia”, arm. *čeltem* „a spinteca, a sparge”. Origine traco-illirică.

ciulị[1] (ar. *ciulescu*) – a (se) ghemui, a (se) încolăci.
Cu privire la originea acestui verb, s-au emis mai multe ipoteze, puţin probabile. După Cihac (II, 58) din sb. *čuliti*, iar după Philippide din gr. *κυλλώ* „a răsuci” (*Bausteine*, 54), din gr. *κύλλος* „tăiat” (Pascu, I, 193; Puşcariu, *Lr*, 260; *DAR)* sau o prescurtare de la *ciuciuli* „a (se) ghemui” (cf. Cioranescu, 2082) şi asociat cu „a (se) ciuci” cu acelaşi sens (v. **ciuci**).
PIE ***(s)kel-*** „a se încovoia, a (se) rezema” (*IEW*, 928); cf. gr. *κυλίω* „a răsuci”, lat. *scelus* „crimă, ticăloşenie” (v. **ciuleandra**, **scălâmbăi**). Nerotacizarea lui *l* intervocalic nu se poate explica dacă ţinem cont de teoria clasică, dar cum am arătat în nenumărate rânduri, acest principiu fonologic nu se aplică cu regularitate lexicului românesc, din motive încă neclare. În ştiinţă trebuie pornit de la date pentru a elabora o teorie, nu să forţăm datele să se „conformeze” teoriei. În caz că apar date noi care contrazic o anumită teorie, trebuie ajustată teoria, nu ignorate datele. Din fondul pre-latin.

ciulị[2] – a ridica urechile, a asculta cu atenţie.
Diferit ca sens de omonimul său **ciuli**[1], astfel că trebuie să aibă altă origine. Are aceeaşi origine ca şi rom. **ciul** (v. **ciul**).
Der: *ciuleală*, *Ciulei* (NP).

ciulịn (var. *ciuline*, ar. *ciuliiă* „spin”)- numele a mai multor specii de scaieţi (*Cardus nutans*, *Dipsacus silvestris*, *Onopordon acanthium*, *Berberis vulgaris*, *Xanthium spinosum*).
Rus. *čilimŭ* „ciulin de apă” (*Trapa natans*) (Cihac, II, 58) sau mgh. *súlyom* „ciulin” (Gáldi, *Dict.*, 173). Prezenţa numai în rusă şi maghiară, pe lângă română, pune serios întrebarea adevăratei origini a acestui termen. El nu este desigur de origine slavă, fiind prezent doar în rusă. Contactele lingvistice între români şi ruşi par să fie de dată mai recentă, iar aceste contacte au fost mai intense doar cu românii din partea de răsărit a arealului în care se vorbeşte limba română, astfel încât forma macedo-română nu poate fi un împrumut din rusă. De altfel, Vasmer (III, 339) consideră forma rusă cu origine obscură. Prin urmare, originea rom. **ciulin** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***kel-*** „a înţepa, a fi ţepos”, **kolso** „spin, scai” (*IEW*, 545); cf. v.g.s. *hulis*, n.g.s. *Hulst*, eng. *holly* „arbust cu spini”, m.ir. *cuilenn*, cymr. *celyn*, corn. *kelin*, m.bret. *quelenn* „scai, ciulin”. Prin urmare, provine de la acest radical suf. cu *-in*, sufix prezent şi în limbile celtice, de la un traco-dac. ****kilin*, ****keulin*** (v. **scai**). Origine traco-dacă.

ciụmă (ar. *ciumă* „1. floc de lână; 2. „vârf al capului sau al unui munte”, mgl. *ciumă*) – 1. boală infecţioasă epidemică, pestă; 2. plagă, calamitate.
Lat. *cyma* „lăstar de varză sau de legumă” (Puşcariu, 330; Puşcariu, *Lat. ti*, 60; Berneker, I63; Capidan, *Dacor*., 3, 142; Diculescu, *Elementele*, 477; Cioranescu, 2084) nu este adecvat ca etimon pentru rom. **ciumă**. Prin urmare, originea rom. **ciumă** trebuie căutată în altă parte.
Forma lat. *cyma* apare doar în glose târzii de la care pot proveni sp. *cima* „vârf, culme”, it. *cima*, fr. *cime*, deşi aceste forme par să aibă o origine pre-romană. Lat. *cyma* este un împrumut târziu în latină, probabil din limbile celtice; cf. v.ir. **coim** „sân”. Lat. *cyma* nu poate constitui etimonul rom. **ciumă**, dar sânt forme înrudite ca şi cu gr. *κύμα*(*ς*) „umflat”, aceleaşi cu forma verbală *κυέω* „a deveni gravidă”. Forma din aromână are sensuri diferite de daco-română, mai apropiate de sensul radicalului PIE, dar diferite de latină, fapt care infirmă încă odată originea latină a rom. **ciumă**. Este, desigur, vorba de un termen vechi balcanic, cu sensul iniţial de „umflătură, abces”, un mai vechi ****kuma***, înrudit cu termenul grecesc, care nu este discutat nici de Boisacq, nici de Walde. Forma alb. *qjimë* „abces” este un bun exemplu în acest sens şi are evoluţia sa separată cu velara palatală, nu africatizată ca în română din care provin formele slave, maghiară şi turcă; cf. tc., bg., scr., rus.

čuma, pol., ucr. *dzuma*, mgh. *csume*, *csoma*. Toate formele slave, turcă şi maghiară par să provină din română. Chantraine derivă gr. *κύμα*(*ς*) din gr. *κυέω* „a deveni gravidă” care la rândul său provine din PIE ***keu-**, **keuə-** „a (se) umfla, umflătură, curbură”, **ku-no** „umflat” (*IEW*, 592).

Atât forma română cât şi cea greacă provin de la acest rad. PIE cu prelungire în *m*. Miklosich (*Etym. Wb*., 419; *Türk. Elem*., 1, 279) consideră că formele slave provin din turcă, pe când Radlov şi Mladenov (cf. Vasmer) sânt de părere că turca l-a preluat din limbile slave. Vasmer (IV, 381), în mod cu totul aberant, susține că trebuie respinsă originea română a acestui termen Ipoteza a fost avansată de Berneker, după care, termenul, ar proveni din lat. *cyma*, şi acesta, la rândul său, din greacă. Vasmer justifică dezacordul său prin faptul că răspândirea geografică a acestui termen ar fi necaracteristică unui împrumut din română, adăugând un alt argument, lipsit de orice logică, şi anume că lipsa acestui termen din alte limbi neolatine justifică ipoteza sa. Vasmer ignoră faptul că termenul există în latină, dar cu alt sens, sens care în limba română este secundar.

Lipsa acestui termen din limbile neolatine indică un singur lucru, şi anume că termenul nu provine din latină, ci din traco-dacă, dar acest lucru pare să-i scape lui Vasmer. Nu este nici o îndoială că limbile slave precum şi turca l-au împrumutat din română. Origine traco-dacă.

Der: *a ciuma*, *ciumat*.

ciụmp – capăt rămas dintr-o creangă, coadă de animal etc.

După Cihac (II, 493) din mgh. *csámpás* „şchiop” sau din bg. *čup*(*av*) „cu urechile tăiate” după Pascu (*Suf.*, 281) şi autorii *DAR*. Poghirc (*ILR*, II, 339) crede, în mod eronat, că ar putea fi o formație onomatopeică. Forma are echivalente şi în alte limbi IE, pe lângă română; cf. ven. *ciompo* „ciung”, it. *ciampa* „şchiop”. Are aceeaşi origine cu **ciung**. Forma maghiară provine din română. Origine traco-dacă (v. **ciung**).

Der: *ciumpav*, *a ciumpăvi*, *ciumpăvit*.

ciụng – 1. care a fost amputată (despre mâini), persoană fără o mână; 2. fără crengi (despre copaci).

Cihac (II, 491) îl derivă din mgh. *csonka* „ciung”. Formație expresivă (Schuchardt, *ZRPh*., XV, 106; Meyer, 442; Densusianu, *Hlr.*, 231; Philippide, II, 707; Cioranescu, 2087); cf. it. *cionco* „mutilat”, sp. *ciongo* „ciung”, calabr. *mani-ciuncu*, alb. *çung* „invalid”, mgh. *csonka* „ciung”. Trebuie asociat cu **ciunt** şi **ciump**. În sanskrită există forme foarte apropiate de cele din română; cf. skt. *kundh*, *kundhati* „a fi invalid sau şchiop”, skt. *cut*, *cunt cund*, *cudati* „a tăia, a surta” (*c*~*č*).

Toate aceste forme provin de la un rad. **kun-*, *keun-* „a tăia, a scurta” din PIE ***(s)keu-** „a tăia, a da la o parte, a zgâria” (*IEW*, 954) cu prelungire în *g* şi epenteza lui *n*. Din forma a doua ***keun-** provin mai multe cuvinte româneşti – în marea lor majoritate cu echivalente în albaneză, maghiară şi slave cu prelungiri în: *t*, *g*, *p*. Cele cu *t*: *a ciunti*, *ciont*, *ciut*(*ă*), *şut*(*ă*) au echivalente în sanskrită. Pentru cele cu prelungire în velara *g*: **ciung**, *ciungări*, există cognați în italice şi albaneză, iar cu bi-labiala *p*: *ciump*, *ciumpav*, *ciumpăvi* există echivalente în bulgară şi maghiară care sânt împrumuturi din română, precum şi în dialectul ven. *ciompo* „ciung”. Forma maghiară provine din română (v. **ciont**, **ciunt**, **ciut**, **ciump**, **şut**). Din fondul pre-latin.

Der: *a ciungi* „a mutila”, *a ciungări* „a tăia”, *ciungitură* „pădure cu crengile tăiate”, *ciungar* „persoană care curăță copacii”, *ciungără* „oaie cu coarenele tăiate”.

ciụnt (var. *ciont*) – 1. ciung; 2. rupt, retezat.

Din aceeaşi familie cu **ciump**, **ciut**.

PIE ***skeu-** „a tăia, a da la o parte” (*IEW*, 954); cf. skt. *skauti*, *skunati*, *skunoti* „a distruge” (v. **ciung**, **ciump**, **ciut**, **şut**). Din fondul pre-latin.

Der: *a ciunti*, *ciuntitură*, *ciuntează*.

ciupạg -pieptul iiei cusut cu flori.

V.sl. *čĭpagŭ* „buzunar la piept” (Cihac, II, 59). Cihac indică bg. *čepak* „pieptul cămăşii”, sb. *čpag* „buzunar” ca derivate din etimonul vechi slav, dar aceste forme din limbile sud-slave nu le-am putut verifica. Berneker (I69) arată că acest radical este obscur în limbile slave. În plus, trebuie menționat faptul că acest termen nu

apare în Djačenko în amplul său dicţionar al limbii slave vechi. Încercarea lui Diculescu (*Elementele*, 471) de a-l deriva din gr. **κύπαξ* < *κυπός* nu se justifică. Termenul gr. *κυπός* nu l-am putut verifica în greaca veche, dar nici în neogreacă. Origine incertă.

ciupă (var. *cipă*) – 1. apă caldă pentru baia unui copil; 2. baia copilului.
Din. bg. *čipa* „nou născut" (Lacea, *Dacor*., 5, 397) sau din bg. *čipkam* „a îmbăia un copil" (*DAR*). Din gr. *κύπη* „concavitate" (Pascu, *Etimologii*, 46; Diculescu, *Elementele*, 468). Pentru Cioranescu (2090) rămâne cu origine necunoscută, deşi este convins că are o origine slavă. Ipoteza lui Pascu este singura care intuieşte parţial etimologia acestui cuvânt, în sensul că rom. ciupă este cognat cu gr. *κύπη*, întrucât rom. **ciupă** defineşte „vasul de lemn, albia, covta, troaca" (cf. *Dicţ. de arh. şi reg*., I, 93) în care era îmbăiat copilul, ca apoi să definească apa caldă şi baia copilului. Prin urmare, este cognat cu forma grecească. Rom. **ciupă** face parte din aceeaşi familie de cuvinte cu rom. **ciobacă**, **covată**, **copaie**, **a scobi**, **scafă** etc. care provin din PIE ***kau-**, ***kəu-** „a scobi, a tăia, a lovi" (*IEW*, 535). Origine traco-dacă.

ciupĕrcă (ar. *peciurcă*, mgl. *cinciunpercă*) – 1. plantă criptogamă; face principalele încrengături ale regnului vegetal care cuprinde specii numeroase şi variate, adesea comestibile; 2. pălărie.
Mgh. *čepérke* „ciupercă" (Cihac, II, 492; Philippide, *Principii*, 140; Iordan, *Dift.*, 95); cf. bg. *čepurka*, sb. *pečurka*, alb. *kërpudhë*. Toate aceste forme au acelaşi sens. Cioranescu (2092) crede că provine din bulgară. Prezenţa lichidei *r* în poziţie silabică finală în bg. *čepurka*, arată că este un împrumut în bulgară.
Formele sud-slave sânt identice cu cea macedo-română. În schimb, o variantă bulgară, forma albaneză şi cea maghiară sânt similare cu forma din limba română. Având în vedere formele română şi albaneză credem că radicalul original a fost cu velara în poziţie iniţială **kerpuk-* sau ceva similar. Formele sud-slave şi macedo-română sânt rezultatul metatezei între *č* şi *p*. Din fondul pre-latin.
Der: *ciupercos*, *ciupercar*, *ciupercărie*.

ciupi – 1. a pişca; 2 a muşca cu ciocul sau cu gura.
Din sb. *čupati* „a ciupi, a smulge" (Puşcariu, *Lr*., 265; Rosetti, I14). Pe lângă sârbă şi română, termenul este prezent atât în bg. *čupja* „a rupe" şi *čupkam* „ciuguli", în mgh. *csipni* „a ciupi", precum şi în alb. *çupis* „a ciuguli" şi, respectiv, în lituan. *čupti* „a apuca, a prinde". Pe de altă parte, forma nu are răspândire în limbile slave, cu excepţia slavelor de sud cu cognaţi în albaneză şi limbile baltice. Aceste date infirmă ipoteza unei creaţii expresive, cum consideră Cioranescu (2088). Poghirc (*ILR*, II, 340) crede, în mod, eronat, că ar proveni din interjecţia *ciup*. Toate aceste forme indică un PIE ***keup-** „a ciupi, a apuca", inexistent în Walde-Pokorny. Origine traco-illirică.
Der: *ciupitură*, *ciupeală*, *ciupitor*.

ciur (ar. *ţir*, mgl. *ciur*) – unealtă de cernut pleava, neghina sau alte impurităţi din cereale, sită.
Lat. **cibrum* < lat. *cribrum* „ciur, sită" (Candrea, *Rom*., 31, 305-6; Puşcariu, 381; Candrea-Densusianu, 364; *REW*, 2324; Cioranescu, 2093); cf. it. *crivo*, fr. *crible*, sp. *cribo*, port. *crivo*.
Cioranescu crede că se poate porni şi de la *cilibrum*, formă a latinei arhaice, anterioară lui *cribrum* (cf. sard. *kilibru*, *kiliru*), dar acest fapt este de neconceput pentru că romanii care au venit în Dacia nu vorbeau latina arhaică. Pe de altă parte, derivarea nu ar fi posibilă din punct de vedere fonetic.
Forme similare există în baltice, în vechea irlandeză şi în saxona veche, toate fără bilabiala *b* care întotdeauna complică lucrurile la „derivarea" din latină. Forma lituan. *krijas* „sită, ciur", let. *kreju* „sită, ciur", precum şi v.ir. *criathar* „sită", v.sax. *hriddar* „sită rudimentară" sânt forme apropiate de rom. **ciur**. În plus, aceste forme arată că labiala *b* din lat. *cibrum* este de natură epentetică, mai târzie, deoarece nu există în niciunul dintre aceşti cognaţi.
Are aceeaşi origine cu a **cerne** care provine din PIE ***(s)kerei** „a separa, a distinge, a cerne" (Walde, II, 205). Formele pentru „ciur" provin dintr-un PIE ***kre-**, **keur-**. Rom. **ciur** provine de la a doua formă. Origine traco-dacă (v. **cerne**).
Der: *a ciurui*, *ciuruială*, *ciuruit*, *ciuruitură*, *ciuruitor*.

ciurục – 1. lucru fără valoare, rămăşiţă bună de aruncat; 2. om care nu este bun de nimic.
Tc. *çürük* „putred, stricat” (Şăineanu, II, 139; Cioranescu, 2099); cf. bg., sb. *čuruk*.

ciụş (ar. *ciuş*) – interjecţie folosită pentru a îndemna măgarii.
După Cioranescu (2100) este o creaţie expresivă; cf. bg. *čuš*.
De cele mai multe ori este greu de stabilit originea interjectiilor folosite ca îndemnuri pentru animale. Papahagi (372) consideră că forma aromână provine din tc. *čuş*, cu acelaşi sens. Toate aceste forme au, desigur, o origine comună, greu de identificat. Origine obscură, probabil pre-latină.

ciụşcă[1] (ar. *ciuşcă* „ardei lung”) – ardei iute.
Bg. *čuška* „ardei” (Cihac, 437); cf. scr. *čuška* „lovitură cu palma”.
Provine de la o formă mai veche **chişcă*, **chiuşcă* şi apoi *ciuşcă* din *a chişca*, varianta palatalizată a lui a **pişca** (v. **pişca**). Forma bulgară provine din română.

ciụşcă[2] (mgl. *ciuşcă* „joc”) – joc popular.
Derivat de la *a ţuşti* (*ciuşti*) „a sări brusc”, de natură imitativă.

ciụt (var. *şut*, ar. *ciut*, *şut*, mgl. *ciut*) – fără coarne.
Majoritatea cercetătorilor consideră că provine din alb. *shut* „ciut, şut” (Meyer, 420; Philippide, II, 707; Capidan, *Dacor.*, 1, 512; 2, 550); cf. bg., sb. *šut*, mgh. *csuta*, *suta*, ceh. *šuta*, pol. *szuty*, ucr. *šuta*. Capidan a încercat să rezolve fonetismul plecând de la forma cu articol adjectival *të šut*, încercare fără să fie justificată cu ceva.
Cihac (II, 59) crede că provine din bulgară, iar Pascu (I, 194) de la un lat. **tiutus*. Cioranescu (2102) presupne că este vorba de o creaţie expresivă.
Faptul că termenul este răspândit în atâtea limbi din Europa Centrală şi de Răsărit exclude originea albaneză a acestuia. Forma albaneză este cognat al rom. **ciut**. Trebuie pus în legătură cu **ciunt**, **ciung** (v. **ciunt**, **ciung**). Forme similare avem în skt. *cut*, *cund*, *cundati* „a tăia, a scurta” şi skt. *kundh*, *kundhati* „a fi invalid sau şchiop” din PIE ***skeu-** „a tăia, a diviza, a da la o parte” (*IEW*, 954). Origine traco-illirică (v. **ciung**, **ciunt**, **ciump**, **şut**).
Der: *ciută*.

ciụtură (ar. *ciutră*, *ciutură*, mgl. *ciutură*) – găleată, vas din doage sau dintr-un singur trunchi scobit care serveşte la scos apa din fântână.
Lat. **cytola* < *κότυλος* „scoică” (Puşcariu, 382; *REW*, 2290; Puşcariu, *Lat. ti*; Cioranescu, 2104); cf. it. *ciotola* „vas de lemn”. Roesler (609) crede că rom. **ciutură** provine din turcă; cf. alb. *çutërr*, *çutullë* „vas de lemn, butoi de vin”, bg. *čotura*, scr. *čutura*, mgh. *csutora*, ucr. *čutora*, tc. *çot*(*u*)*ra*. Toate aceste forme, cu excepţia alb. *çutullë*, provin din română după cum indică prezenţa lichidei *r* care reprezintă rotacizarea unui mai vechi *l* intervocalic, din formele italiană şi albaneză. Nu putem admite un lat. vulg. **cytola*, ci o formă italo-illiro-tracă **kytola* din care provin formele italiană, albaneză şi română.
La rândul său, De Mauro-Mancini (401) derivă it. *ciotola* din lat *cotyla*(*m*) din gr. *κοτύλη* „cavitate, vas” care, după Boisacq (502-03), provine din PIE ***sketula**; cf. skt. *catvalah* „cavitate”, v.sax. *ketil*, v.sl. *kotilu* „căldare”, lituan. *katilas*, v.pr. *catils* „căldare”.
Pentru Chantraine (573), gr. *κοτύλη* este de origine obscură, pe când Walde-Pokorny (587) îl derivă din PIE ***ket-**, **kot-** „spaţiu de locuit”, cu sensul iniţial de „gaură în pământ” (cf. *IEW*). Indiferent dacă aceste forme provin din radicalul PIE, refăcut de Walde-Pokorny, în mod cert ele au o origine comună de la un radical IE cu sens de „vas, căldare, cavitate”. Origine traco-illiră.

cịzmă (ar. *cizmă*) – încălţăminte din piele sau din cauciuc cu carâmbul (aproape) până la genunchi.
Tc. *çizme* „cizmă” (Mikolsich, *Fremdw*., 82; Meyer, 447; Berneker, I58; Cioranescu, 2108. Cihac (II, 492). Se crede că provine din mgh. *csizma* „cizmă”; sau din cf. alb. *çizmë*, bg., sb. *čizma*, ceh. pol. *čizma*, ceea ce este mai plauzibil.
Der: *cizmuliţă*, *cizmar*, *cizmărie*, *cizmărit*, *cizmăresc*.

clăcă – 1. prestaţie feudală, muncă neplătită pe care ţăranul era obligat să o facă în folosul stăpânului;

2. muncă colectivă benevolă, pe care ţăranii o fac în folosul unuia sau altuia dintre ei sca o formă de ajutor reciproc.
V.sl. *tlaka* „serviciu feudal” (Cihac, II, 416; Cioranescu, 2112); cf. scr., slov., ceh. *tlaka* „serviciu”, pol. *tłoska* „muncă voluntară”, ucr. *kljaka*. Fonetismul formei ucrainene indică un împrumut din română (Miklosich, *Wander.*, 21; Candrea, *Elememte*, 407).
Der: *a clăcui*, *clăcaş*.

clădă – grămadă, morman.
Bg. *klada* „grămadă” (*DAR*, Cioranescu, 2113); cf. rus. *kladi* „încărcătură”.
PIE ***klā-*** „a întinde, a răspândi”, **klā-to** „piatră de construcţie” (*IEW*, 599); cf v.sax. *hlođ* „jaf, pradă”, lituan. *klóju*, *klóti* „a întinde, a acoperi”, lituan. *klotas* „pavaj în curte”, let. *kláju*, *klât*, v.bg. *klado*, *klasti* „a întinde” (v. **clădi**).
Der: *clădărie*.

clăie – grămadă mare de fân, de paie, de snopi sau de cereale.
V.sl. ****klanja*** (Cihac, II, 60; Cioranescu, 2115); cf. sb., ucr. *kladnja*, slov. *klaja* „furaj, nutreţ”.
Etimonul vechi slav este neatestat. Forma pare să provină PIE ***klā-*** „a întinde, a răspândi” (*IEW*, 599) cu sensul de „a stivui, a clădi”, sens omis de *IEW*, dar care există în diferite limbi IE. Origine incertă (v. **clădi**).

clamă – 1. a striga, a chema.
Lat. *clamare* (Cioranescu, 2116) (din sec. XIX) (v. **chema**).

clanţă – 1. dispozitiv de închidere a uşii; 2. gură.
Formaţie expresivă din *clanţ* (Cioranescu, 2117), ipoteză neplauzibilă.
Paliga (66) crede că provine de la PIE ***kleu-*** „a închide” (*IEW*, 604; Walde, I, 229), iar conservarea grupului *kl* s-ar datora faptului că acest cuvânt nu provine din latină, ci din traco-dacă, întrucât acest segment al limbii române nu se supune aceloraşi legi fonetice ca segmentul latin. Situaţia este cred alta, şi anume, grupul *kl* numai urmat de o vocală frontală (*e* sau *i*) a trecut la *k*, nu şi în cazul când a fost urmat de *a*, *o*, *u* sau, cel puţin nu în cele mai multe cazuri, în ce priveşte al doilea caz, deoarece aceste vocale nu pot da un *iot* care să palatalizeze lichida precedentă. „Excepţii” precum **cheie** din lat. *clavis* nu sânt concludente, deoarece forma românească este mai apropiată de formele greceşti, dar şi de originalul PIE (v. **cheie**), iar pentru rom. **chema** trebuie considerat un ****clemare***, în loc de *clamare*. Din fondul pre-latin.
Der: *clonţ* „cioc”, *a clănţăni*, *clănţău*, *clănţăneală*.

clapă (ar. *clapă*, *cl'eapă*) – 1. capac, astupătoare; 2. tastă, valvă; 3. bucată de stofă care acoperă buzunarul; 4. lama de metal a rindelei..
Ngr. *κλάπα* (Meyer, *Neugr. St.*, IV, 35; Bogrea, *Dacor.*, I, 263; Cioranescu, 2119).
Este o formaţie onomatopeică de la *clap*, interjecţie care imită zgomotul unei uşi sau a unui capac care se închide. Este puţin probabil să fie un împrumut din neogreacă; cf. v.g.s. *klaphon* „a bate, a lovi”, v.sax. *claeppan* „a pulsa, a bate ritmul”, eng. *clap* „a bate din palme” (v. **clămpăni**).

clapon (var. *capon*, *capun*, *caplon*) – cocoş castrat.
N.g.s. *Kapaun*, prin intermediul pol. *kaplon*, rus. *kaplun* (Cihac, II, 60; Cioranescu, 2121), din lat.med. *capōn-* „clapon”; cf. gr. *κόπτειν* „a tăia” (v. **scopi**).

clar – desluşit, limpede.
Lat. *clarus* (Cioranescu, 2122) (v. **chiar**).
Der: *claritate*, *a clarifica*, *clarobscur*, *clarificator*, *clavăzător*.

clarinet (ar. *clărnetă*) – intrument muzical de suflat.
Fr. *clarinette* (Cioranescu, 2123).
Der: *clarinetist*.

clasă – 1. categorie de elemente, obiecte, oameni; 2. eleganţă, graţie.
Fr. *classe* (Cioranescu, 2124), din lat. *classis*.
Der: *a clasa*, *clasic*, *clasicitate*, *clasicism*, *a clasifica*, *clasificator*, *a declasa*.

claustră – a închide, a izola.
Lat. *claustrare* < *claustrum* „loc închis”.

clauză – dispoziţie prevăzută într-un tratat sau contract.
Fr. *clause* (Cioranescu, 2128).

clavịr – pian.
N.g.s. *Klavier* (Cioranescu, 2129).

clăbục – 1. băşică, bulbuc; 2. spumă făcută de săpunul amestecat cu apă; 3. spumă.
Bg. *klabuk*, scr. *klobuk* „clăbuc” (Cihac, II, 59; Cioranescu, 2112); cf. alb. *këlboqe* „flegmă”. Formele sud-slave nu le-am putut verifica. Forma albaneză este fără metateza lichidei, prin urmare, nu este un împrumut din slave (cf. alb. *arqitë* „răchită”). Putem, deci, considera forma albaneză ca fiind mai veche, astfel încât rom. **clăbuc** provine de la un mai vechi ******călbuc*. Formele sud-slave, dacă sânt atestate, sânt împrumuturi din română. Din fondul traco-illiric.

clădi – 1. a îngrămădi, a stivui; 2. a construi, a face o clădire.
V.sl. *klasti*, *klado* „a aranja” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; Cihac, II, 60; Cioranescu, 2114).
PIE ***klā-** „a întinde, a răspândi”, cu forma nominală **klā-to** „piatră de construcţie” (*IEW*, 599); cf. got. *afhladhen* „a supraîncărca”, v.sl. *hlađa*, v.sax. *hladen*, v.g.s. *hladan* „a clădi, a stivui”, v.sax. *hlođ* „pradă”, lituan. *klóju*, *klóti* „a întinde, a răspândi”, let. *kláju*, *kât*, lituan. *klotas* „strat, pavajul curţii”, v.bg. *klodo*, *klasti* „a încărca, a întinde” > rus. *kladŭ* (I, sg.) „a tăia”. Este evident că toate aceste forme au o origine comună. În schimb, în acest caz, forma românească se apropie ca sens mai mult, de cele germanice decât de bulgară şi baltice. În ce priveşte situaţia grupului *cl* (*gl*) în limba română, vezi discuţia de la **clanţă**.
Der: *clădire*, *clăditor*.

clămpăni – 1. zgomot specific, prin închiderea unui obiect trântit puternic; 2. a vorbi vrute şi nevrute.
Formaţie onomatopeică de la *clamp* cu suf. *-ăni*; cf. eng. *clap* „a lovi două suprafeţe care scot un zgomot ascuţit; a aplauda”. Forme similare există în multe dintre limbile germanice, forme pe care Barnhart (176) le consideră formaţii onomatopeice; cf. v.eng. *claeppan* „a lovi, a bate”, v.friz. *klapa* „a bate”, v.g.s. *klaphōn*, v.isl. *klapa* „a bate”, norv., dan., sued. *klapa* cu acelaşi sens, pornind în principiu de la aceeaşi formă onomatopeică de bază cu rom. a **clămpăni**, de la un radical ***klap-** „a bate, a lovi două suprafeţe”. Spre deosebire de formele germanice, rom. a **clămpăni** prezintă epenteza nazalei *m* (v. **clapă**).
Der: *clămpăneală*, *clămpănitură*, *clămpău*, *clămpănit*.

clănţăni – 1. a-şi ciocni dinţii în mod ritmic (de frig etc); 2. a produce un zgomot caracteristic prin lovirea ritmică a unor obiecte de metal sau de sticlă; 3. a flecări.
Formaţie onomatopeică de la *clanţ* cu suf. *-ăni*. Rom. a **clănţăni** porneşte de la aceeaşi formă de tip onomatopeic ca şi eng. *clatter* „a zornăi, a vorbi tare sau repede”. Ca şi în cazul lui a **clămpăni**, vb. **a clănţăni** prezintă epenteza nazalei *n*.
Der: *clănţăneală*, *clănţănitură*, *clănţău*, *clănţănit*.

clăpăụg (var. *clăpăuc*, *clep*) – cu urechi mari, lăsate în jos.
Pol., ucr. *klapauchy* (Cihac, II, 60; Loewe, 24; Cioranescu, 2120); cf. slov. *klaputh* „clăpăug”, scr. *klempav*, *klompav*, *klepav* „clăpăug”.
După aceşti autori, formele slave ar proveni din n.g.s. *klapprig* „instabil, care se mişcă”. Termenii din limbile slave provin probabil din română, iar asemănarea cu germ. *klapprig* are la bază natura onomatopeică a rădăcinii verbale de la care provin. Forma *clep* nu se poate explica prin slave. Formaţie onomatopeică (v. **clămpăni**, **clapă**).
Der: *clepan* „apucat, într-o ureche, deşucheat”.

clăţi (ar. *clătescŭ*) – 1. a spăla, a limpezi; 2. a clătina.
V. sl. *klatiti* „a scutura, a legăna” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 24; Miklosich, *Lexicon*; Cihac, II, 60; Cioranescu, 2125); cf. bg. *klatjă* „a ucide, a străpunge”, ceh. *klátiti*, pol. *klócić*. Forma veche slavă nu este atestată şi, prin urmare, nu putem accepta acest etimon (cf. Blagova).
PIE ***kel-** „a pune în mişcare, a urni, a clinti” (*IEW*, 548) (v. **clinti**).
Der: *clătire*, *clătească*, *clătită*.

clătina (ar. *clatin*) – 1. a (se) mişca puţin într-o parte şi în alta; a şovăi în mers, în mişcare; 3. a ezita, a şovăi.
De la acelaşi radical ca şi **clăti** plus suf. *-ina* (v. **clăti**).
Der: *clătinătură*, *clătinătoare*, *clătinat*.

cleạd (var. *cled*) – 1. (*reg*.) masă cleioasă, clei, clisă; 2. necopt, moale (despre pâine sau paste făinoase).
Este un regionalism rar întâlnit, omis de cele mai multe dicţionare explicative, însă are un corespondent în limba sanskrită: *ud-kleda* „a deveni moale, umed”. Are aceeaşi origine cu ar. *cl'iciŭ* „pâine necoaptă”. Se ştie că grupul *cl* urmat de *e* în daco-română a dus la palatalizarea şi apoi la dispariţia lui *l*. Rom. **clead** este un cuvânt periferic rar întâlnit şi de aceea nu s-a supus regulii generale. Astfel, rom. **clead** reprezintă o excepţie, fenomen care s-a putut extinde şi la alte forme. Poate fi asociat cu **clisă** (v. **clei**, **clisă**). Din fondul pre-latin.

cleạn (ar. *clen*) – numele acâtorva specii de guvid (*Squalius cephalus*, *Alburnus lucidus*, *Leuciscus dobula*).
V.sl. *klěnŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; Cihac, II, 61; Berneker, 567; Cioranescu, 2130); cf. bg. *klěn*, scr. *kljen*, rus. *klenĭ*.
Etimonul vechi slav invocat nu este atestat (cf. Blagova). Vasmer (II, 247) spune că rus. *klenĭ* are origine obscură şi respinge ipoteza lui Löwenthal (cf. Vasmer) după care ar proveni din gr. *κελανός* „negru, întunecat”.

cleạnţ – 1. strâmtoare, trecătoare; 2. stâncă; colţ de stâncă.
Sb. *klanac* „cărare strâmtă, defileu” (Drăganu, *Dacor*., III, 704; Cioranescu, 2131).
Forma sârbă care se presupune că ar fi etimonul rom. **cleanţ**, provine din PIE ***kalni** „strâmtoare, trecătoare” (*IEW*, 524) de la care provin şi lat. *callis* „potecă de munte, potecă în pădure”, precum şi bg. *klanik* „spaţiul dintre vatră şi perete” (cf. *IEW*).
Ţinând cont de sensul al doilea din limba română, rom. **cleanţ** ar putea proveni din PIE ***kel-** „a înţepa, a găuri, a perfora”, cu prelugiri nominale în *-so* şi *-to*: **kol-so**, **kol-to** „ţep, colţ, vârf ascuţit” (*IEW*, 545).
Pe de altă parte, cu sensul al doilea, rom. **cleanţ** are acelaşi sens şi o formă similară cu eng. *cliff* „stâncă”, pe care Barnhart (401) îl derivă din PIE***gleubh-** (*IEW*, 401). În ce priveşte păstrarea grupului *cl* (v. **clead**, **cloţ**). Ar putea fi vorba, în ultimă instanţă, de două forme omonime cu origini diferite, asociate prin etimologie populară.

clefăi – a mânca cu zgomot, a plescăi.
Formaţie onomatopeică cu echivalente în alte limbi IE; cf. lat.vulg. *clefare* (H. Mihăescu, *BF*, III, 23; cf. Cioranescu), slov. *klafati*, n.g.s. *klaffen* „a căsca”.
Der: *clefăit*, *clefăire*.

clẹi – 1. substanţă vâscoasă care serveşte la lipit; 2. lichid care se surge din scoarţa unor arbori.
V.sl. *klej* „clei” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; *Lexicon*, 291; Cihac, II, 61; Cioranescu, 2134); cf. slov. *kléj*, sb. *klija*, ceh. *klej*, pol., rus. *kléj* „clei”. Berneker (659) arată că forma proto-slavă a fost ***kŭleju**. O formă similară ***călei**, putea fi şi în stră-română, aşa cum reiese din originalul PIE, ceea ce ar explica păstrarea grupului *cl*.
PIE ***kol(e)i** „clei” (*IEW*, 612); cf. gr. *κόλλα* „clei”, lituan. *klejai* „clei”, mgh. *kilih* „clei”. Rom. a **năclăi** provine tot de la acest radical (v. **năclăi**). Nepalatalizarea lichidei ar indica originea slavă, dar forma a putut exista până târziu ***kolei**, apoi ***călei**, desigur, excepţii de acest gen există şi în alte cazuri (v. **clenci** etc).
Forme similare sânt atestate şi în limbile germanice şi în latină provenind de la PIE ***glei-** „clei” (*IEW*, 362-63); cf. gr. *γλία* „clei”, lat. *glus*, *gluten* „clei”, v.sax. *klei*, eng. *clay*, v.g.s. *kliwa* „clei”, lituan. *glitùs* „alunecos”, *glieti* „a mânji”, v.sl., rus., pol. *glina* „argilă, clei”. Prin urmare, aşa cum reiese din *IEW*, au existat în PIE două forme uşor diferite cu acelaşi sens. În limbile slave există derivaţi din ambele forme, la fel în greacă şi lituaniană, ceea ce nu este cazul cu limba română, limba latină şi limbile germanice (v. **clead**, **clei**, **clisă**).
Der: *cleios*, *a încleia*, *a descleia*.

clemẹnţă – indulgenţă, milă.
Lat. *clementia* < *clemens* „indulgent, milos”.
Der: *clement*, *inclement*, *inclemenţă*.

clẹnci – creangă cu rămurele incomplet tăiate pentru a forma un fel un cârlig; 2. cârlig; 3. pricină, motiv; 4. sens ascuns, tâlc.

Cihac îl asociază cu v.sl. *ključi* „cheie”, iar Capidan (*Dacor*., 3, 1008) îl pune în legătură cu bg. *klečka* „aşchie”. Cioranescu (2137) se gândeşte la o „creaţie expresivă” din familia lui *clanţ*.
PIE ***gel-*** „a se strânge, a se încleşta” cu forma nominală **gle(n)k-** (*IEW*, 357); cf. v.sax. *clingan* „a ţine strâns, a agăţa”, eng. *cling* „a (se) agăţa, a (se) ţine de”, norv. (dial.) *klank*. Rad. PIE ***glenk-**, ***glonk-** este singurul etimon plauzibil pentru rom. **clenci**. Nepalatalizarea lichidei *l* nu are o explicaţie clară, dar mai avem şi alte excepţii în limba română.

cler (var. *clir*, *cliros* (înv.)) – preoţime.
Mgr. *κλήρος* (Murnu, 14; Cioranescu, 2139). Atestat din sec. XVI. Forma modernă **cler** apare sub influenţa lat. *clerus*.

cleştar – cristal.
Mgh. *kristály* „cristal” (Drăganu, *Dacor*., 3, 712; Cioranescu, 2140).
Forma maghiară provine din lat. *crystallum* care la rândul său provine din gr. *κρύσταλλος* < *κρυσταίνειν* „a îngheţa”. Apare în basmele româneşti din toate zonele ţării şi este greu de presupus că a intrat în română prin filieră maghiară. De aceea, trebuie să fie mai vechi, astfel că trebuie asociat cu lat. *crystalum* cu rotacizarea lui *l* şi trecerea lui *r* din rădăcină la *l* prin disimilare faţă de *r* final.

cleşte (ar. *cle*(*a*)*şte*, mgl. *cleaşti*) – 1. unealtă de fier sau alt material alcătuită din două braţe articulate între ele care serveşte la prinderea unor obiecte; 2. picioarele dinainte ale racului.
V.sl. *klešte* „cleşte” (pl. lui *klešta*) (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; Miklosich, *Lexicon*, 291; Cihac, II, 61; Cioranescu, 2141); cf. bg. *klešti*, sb. *klešte*, slov. *klešči*, rus. *klešti*.
PIE ***kleik-*** „a presa, a strânge, a ciupi” (*IEW*, 602); cf. skt. *klisnati* „a necăji, a irita”, lituan. *kliše* „cleştele racului”, proto-sl. **kliša* „cleşte, foarfecă” < balto-slav. **kleišia* (cf. *IEW*). Aşa cum am mai arătat, Walde-Pokorny nu au avut în vedere limba română, în care există şi alte forme care provin de la acest radical; cf. *cleaşcă* „instrument cu care ciubărarii moţi prind doagele de cerc, cârlig” şi *cleapţă* „capcană, cleşte”. Formele sud-slave par să provină din română. Din fondul pre-latin.
Der: *a încleşta*, *încleştare*, *încleştat*, *a descleşta*, *descleştare*, *descleştat* etc.

cleveţi – 1. a bârfi, a răspândi calomnii; 2. a vorbi de rău pe cineva.
V.sl. *kleveta* „calomnie” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; Miklosich, *Lexicon*, 288; Cihac, II, 62); cf. bg. *kleveta*, rus. *klevetati* „a cleveti”. Vasmer (II, 245) respinge în mod nejustificat apropierea de gr. *χλεύη* „glumă, zeflemea”.
PIE **k’leu-**, **kleuə-**, **k’lu-** „a auzi, de unde se aud multe, faimă, vestit” (*IEW*, 605); cf. gr. *κλείω* „a lăuda”, lat. *clueo* „a numi”, cymr. *clywed* „auz”, toh. A, B *klaw* „a anunţa, a prezice”.
Der: *clevetire*, *clevetitor*, *clevetească*.

clin (ar., mgl. *cl’in* „clin”) – 1. bucată triunghiulară de pânză sau de stofă care se adaugă la hiane; 2. unealtă de cizmar; 3. porţiune de teren triunughiulară.
V.sl. *klinŭ* „cui” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; Miklosich, *Lexicon*, 289; Cihac, II, 62; Cioranescu, 2149); cf. bg., scr., slov., ceh., pol., rus. *klin* „pană”.

clinchet – sunet produs de clopoţei sau de zurgălăi.
În mod evident, este o formaţie onomatopeică (cf. Cioranescu, 2150); cf. eng. *clink* „a scoate un clinchet, a clincăi”, n.g.s. *klingen*. Barnhart (180) consideră eng. *clink* o formaţie onomatopeică.

clinţi – a mişca puţin din loc, a (se) urni, a (se) deplasa.
Cihac (II, 61) îl asociază cu a **clăti**, pe care îl derivă din v.sl. *klatiti* „a scutura, a lovi, a izbi”. Alţii au presupus că este vorba de o contaminare între v.sl. **klentiti* cu *klenuti* „a mişca” sau din v.sl. *krutati* „a răsuci” (*DAR*, Cioranescu, 2151).
Forma v.sl. *klenuti* nu este atestată (cf. Blagova). Autorii *DAR* vorbesc de o „contaminare” între o formă slavă neatestată cu o alta, de asemenea, neatestată, tocmai pentru a „găsi” o soluţie salvatoare din care să rezulte sensul şi forma termenului românesc, ipoteză cu totul precară. În acelaşi timp, ipoteza propusă de Cioranescu nu este cu nimic mai

fericită. Este o variantă a lui **clăti**, **clătina** (v. **clăti**, **clătina**). Prin urmare, deşi a **clinti** nu poate avea o origine slavă, nici în acest caz nu se poate explica păstrarea grupului *cl*, deşi avem numeroase de excepţii de la această regulă.
Der: *clintire*, *clintit*, *neclintit*.

clipi – a face o mişcare reflexă (şi ritmică) de ridicare şi coborâre a pleoapelor.
V.sl. *klepati* „a arăta, a indica" (Mikolsich, *Slaw. Elem*., 24; Cihac, II, 63; Cioranescu, 2152); cf. sb. *zaklopti* „a închide", cr. *zaklopnica* „pleoapă", bg. *klepač* „pleoapă".
Pentru v.sl. *klepati*, Miklosich şi Cihac indică sensul de „a lovi", dar, în realitate, sensul acestui verb din vechea slavă este acela de „a arăta, a indica" (cf. Blagova, 285). Rus. *klepáti* are sensul de „a învinui, a acuza", pe care Vasmer (I, 568) îl ascocizază cu m.g.s. *klappen* „a pălăvrăgi, a bârfi" şi dan. *kleffe* „a cleveti, a defăima". Bg. *klepea* are sensul de „a bate coasa", iar scr. *klepati* „a bate cu ciocanul". Sensurile din slavele de sud sânt apropiate de sensurile din limbile baltice; cf. lituan. *klàpterèti* „a trânti, a pocni tare", let. *klapstèt* „a bate, a izbi, a pălăvrăgi".
Din cele arătate mai sus, se pare că rom. a **clipi** nu poate proveni din v.sl. *klepati*. Totuşi se poate stabili o anumită apropiere de sensul formelor sud-slave, dar acest lucru nu este suficient pentru a stabili etimologia rom. a **clipi**. Problema grupului *cl*, în care *l* trebuia să palatalizeze şi să dispară nu este în întregime elucidată. Unele cuvinte slave intrate în stră-română, după unii în latina balcanică, au suferit acest proces de palatalizare a lui *l* şi ulterior dispariţia acestuia, în cuvinte precum *şchiau* „slav", din *sclavu*(*s*). După Candrea (*Elemente*, 407), ucr. *klipati*, *klypiti* „a clipi" şi *kljipka* „clipă, secundă" provin din română. Origine incertă.
Der: *clipă*, *clipeală*, *clipoci*, *clipoceală*.

clişă -1. lut, argilă; 2. slănină (Trans.)
Cihac (II, 63) îl asociază cu **clei**. Bg. *klisa* (Mikolsich, *Slaw. Elem*., 24; Cioranescu, 2154).
Rom. **clisă** are aceeaşi origine cu **clei**. Dintre limbile slave există doar în bulgară, de aceea ar putea fi un împrumt al bulgarei din română. Din nou ne confruntăm cu păstrarea grupului *cl* (v. **clipi**) care, după concepţia tradiţională, ar trebui să dea *chi* în română. În acest caz, termenul pare a fi un împrumut din bulgară, dar şi acest lucru rămâne confuz deoarece acest cuvânt nu este întâlnit în graiurile din Muntenia, aşa cum ar trebui dacă ar proveni din bulgară, ci în cele din Transilvania unde contactul cu limba bulgară a fost aproape inexistent. Pe de altă parte, rom. clisă formează o familie de cuvinte cu **clead** şi **clei** (v. **clead**, **clei**).
Der: *clisos*.

clişmă – spălătură, clistir.
N.g.s. *Klisma* (*DAR*) < gr. *κλύσμα*.

clişeu – 1. negativ fotografic; 2. lucru banal, şablon.
Fr. *cliché* (Cioranescu, 2155).

cloci (ar. *clucescŭ*) – a şedea pe ouă încălzindu-le pentru a scoate pui (despre păsări); 2. a se gândi în tăcere la ceva; 3. a lenevi, a trândăvi.
Formaţie onomatopeică de la *cloc* (cf. *clonc*, *cronc*). În acelaşi timp este prezent şi în alte limbi IE; cf. gr. *κλώσσω*, lat. *glocire*, n.g.s. *glucken* „a cloncăni", eng.med. *clocian*, eng. *cluck* „a cloncăni", alb. *kllocis*, *kllocita* „a cloci, a cloncăni", v.sl. *klokotati* „a cloncăni", bg. *kloci*, *kločka*, ucr. *kločka*.
Prin urmare, apare în multe limbi IE, aparent de formaţie onomatopeică, cu sensul de a **cloncăni**, a **cloci**. Formaţie onomatopeică.
Der: *clocit*, *cloşcă*, *clocă*, *cloţă*, *cloceală*.

clocoti (ar. *clocut*) – a fierbe în clocot.
V.sl. *klokotati* „a clocoti" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; Miklosich, *Lexicon*, 290; Cihac, II, 63; Cioranescu, 2163); cf. sb. *klokotati*, bg. *klokotjă*.
Trebuie asociat cu a **colcăi** (cf. var. *colcot* „clocot") care, în mod evident, este o formaţie onomatopeică. Asemănarea cu slavele de sud se poate explica şi prin natura expresivă a acestui verb. Forma mai veche a putut fi **a colcoti* (v. **colcăi**).
Der: *clocot*, *clocotire*, *clocoteală*.

cloncăni – a scoate sunete specifice speciei (despre păsări).

Formaţie onomatopeică de la *clonc*. Are multe echivalente în limbile IE, în mod aparent, toate fiind de origine onomatopeică. De la acelaşi rad. *cloc-*, cu epenteza nazalei *n* şi sufixat cu *-ăni* (v. **cloci**).
Der: *clocănit*, *cloncăneală*.

clondịr (var. *crondir*, ar. *clondir*, mgl. *clundir*) – carafă, sticlă.
Mgr. *κρωντήριον* (Cihac, II, 248; Cioranescu, 2164), cf. bg. *krondir*, sb. *kondir*.

clop – pălărie.
Mgh. *kalap* „pălărie, clop” (Gáldi, *Dict.*, 118; Cioranescu, 2165).
În mod normal, ar fi trebuit să avem un **kolop* în română. Maghiara nu acceptă grupuri consonantice în poziţie iniţială, de aceea pare să provină de la **clop**. În română avem şi forma *cleapcă* „pălărie veche” (*reg*.), care nu provine din maghiară. Formele pot fi asociate cu PIE ***k**’**el-** „a acoperi, a ascunde”, cu forma nominală **k**’**olia** „acoperitoare, ascunzătoare” (*IEW*, 553) (v. **colibă**, **corlată**).

clọpot (ar. *cloput*) – obiect de metal în formă de pară, prevăzut cu o limbă mobilă care produce sunete caracteristice.
V.sl. *klopotŭ* „zgomot” < *klepati* (Miklosich, *Slaw. Elem.* 25; *Lexicon*, 288; Cihac, II, 64). Reamintesc că sensul dat de Miklosich şi Cihac este acela de „a bate, a lovi”, dar dicţionarele limbii slave dau cu totul alt sens, şi anume acela de „a arăta, a indica” (cf. Blagova, 285). Astfel, se pare, că Miklosich a ţinut cont de sensurile din limbile slave de sud când a stabilit sensul vb. *klepati*. Spre deosebire de slava veche, apare cu sens de **clopot** în limbile slave de sud; cf. bg. *klopot* „clopot”, sb. *klepetuša* „talangă”. Din română provine sb. *klopotar* „miel blând”.
Rom. **clopot** nu poate fi separat de o serie de forme cu acelaşi sens din mai multe limbi indo-europene, cum sânt limbile celtice; cf. m.ir. *clocc* „clopot”, bret. *cloc’h*, cymr. *cloch* „clopot”, lat. *clocca* „clopot”, v.fr. *klocka*. Forma apare în latina târzie şi este de origine celtică, apoi preluată de limbile germanice; cf. v.g.s. *klocka*, *glocka*, v.isl. *klocka*, sued. *klocka*, norv., dan. *klokke*.
Formele din latina târzie şi din limbile germanice provin din celtice (cf. Barnhart, 180). Walde (I, 227) îl asociază cu lat. *clango*, deşi *clocca* nu-şi are originea în *clango*, după cum am văzut. Ernout-Meillet (128) arată că termenul apare în latină abia în secolul VII d.Ch. şi îl consideră cu origine incertă, deşi înclină spre originea celtică.
Forma, iniţial celtică, provine de la PIE ***klēg-**, **klōg-**, **kləg-**, **klang-** „a ţipa, a suna, a răsuna” (*IEW*, 599). Rom. **clopot** trebuie asociat cu formele celtice, toate provenind, în ultimă instanţă, din rad. PIE ***klēg-**, **klōg-**.
Suf. *-ot* este destul de frecvent în limba română, la o serie de substantive de natură onomatopeică; cf. **ropot**, **şopot**, **clocot**. Pare să provină din fondul pre-latin.
Der: *clopotar*, *clopotărie*, *clopoţel*, *a clopoţi* (var. *clopoti*), *clopotniţă*.

closẹt – latrină, instalaţie igienică.
Eng. (*water*)*closet* (Cioranescu, 2169) din eng. *close* „a închide” < lat. *clausus*, part. trecut al lat. *claudere* „a închide” (v. **închide**).

cloşcă (var. *clocă*, *cloţă,* ar. *cloşcă, cloce*) – 1. găină care cloceşte; 2. femeie leneşă.
Este o formă derivată de la a **cloci**; cf. alb. *kločkë*, *kllukë*, *klocis*, bg., ucr. *kločka*, slov. *kvočka*, pol. *kwoczka*, tc. *kulučka* (v. **cloci**).

cloţ -1. cui, pivot; 2. trunchi, buştean.
Pare să fie acelaşi cu **cloţ** „spărtură de cărămidă sau piatră folosită de zidari” de la acelaşi radical ca şi **colţ**.
Provine din PIE ***kel-** „a înţepa, a găuri, a perfora”, cu prelungiri nominale în *-so* şi *-to*: **kol-so**, **kol-to** „ţep, colţ, vârf ascuţit” (*IEW*, 545) (v. **cleanţ**, **colţ**).
Der: *clonţ* „cioc. ţanc, vârf, dinte canin”. Forma *cloţan* „ţanc, stâncă” este o variantă a lui cloţ, iar **cleanţ** derivă din *cloţan* (v. **cleanţ**). *Cloţan* „şobolan” este un simplu omonim al lui *cloţan* „ţanc, stâncă”, deci nu are aceeaşi origine cu **cloţ**, *cloţan*, ci este o formă derivată de la *chiţcan*. Forma *cloanţă* este o variantă a lui **clanţă** (de la a **clănţăni** „a vorbi mult”), în ciuda altor opinii precedente (cf. Cioranescu, 2170). Rom. **glonţ** provine de la acelaşi radical cu **cloţ**, *clonţ*.

clucęr – în vechea administrație, dregător care se ocupa de aprovizionarea curții domneşti şi a armatei.
V sl. *ključarĭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; Miklosich, *Lexicon*, 291, Cihac, II, 64; Cioranescu, 2171). Rom. *colcer* „persoană care se ocupă cu aprovizionarea la nunți", precum şi *colceriță* „femeie care prepară mâncarea la nunți", sânt forme care, după Drăganu (Drăganu, *Dacor*., 5, 364-366), ar proveni din mgh. *kolcsar*.

Cluj – oraş în centrul Transilvaniei.
Atestat încă din secolul XII; cf. *Clusienses* (*comes*), (*castrum*) *Clus* (1213), *civis Clusiensis* (1235), (*villa*) *Clusvar* (1275), în formă germanizată *Clausenburg* (1348), precum şi latinizată *Claudiopolis* (1573). De la 1808 avem forma *Cluş* (Suciu, 1, 158; Paliga, 1999, 61). Forma germană, cât şi forma latină sânt rezultatul unei asociații libere, a unei cvasi-etimologii populare.
Paliga consideră că provine de la un antroponim dacic atestat în forme precum *Κλεους*, *Κλευς* (cf. Dečev, 1957, 248) de la PIE ***klēu-**, **klāu-** „a îndoi, a încovoia", radical de la care ar proveni lat. *claudeo*, *claudico* „a şchiopăta". Este aici vorba de un **Clusio*, similar cu *Cleus*, unde *eu* a trecut la *u*, probabil **kluš* (cf. **Arieş**, **Mureş**, **Criş**, **Timiş**). Forma *Clusio* se deduce din lat. *Clusienses*. Prin urmare, top. **Cluj** provine de la un antroponim echivalent **Kluš*, formă atestată în antroponimia tracică, prezumtivul întemeietor al acestui oraş după retragerea romanilor, cândva, în primul mileniu al erei creştine.
Der: *clujean*.

cneąz (ar. *cneaz*, *cn'eaz*) – şef al unei formațiuni statale medievale.
Rus. *kneaz*, ucr. *knjaz* „cneaz" (Cihac, II, 64).
Vasmer (I, 581) consideră că formele slave provin de la un proto-slav **kunedzu*, la rândul său din gmc. **kunigga*; cf. v.g.s. *kuning* < *kuni* „neam, gen". Din germanice provin şi fin., eston. *kunigas* „rege" (cf. Vasmer).
Formele germanice *konig*, *king* provin de la un proto-gmc. **kuningaz* derivate din PIE ***g'enə** „a naşte, a aparține" (Kluge, 470); cf. v.g.s. *kuninc*, got. *kuni*, probabil înrudite cu gr. *γενικός* „de familie, nobil" (cf. Kluge), dar şi cu lituan. *kuningas* „stăpân, domn"; cf. mgh. *kenéz*, alb. *knez*.
Kluge arată că rădăcina PIE **g'enə** este omonimă cu ***g'enə**, **gnō** „a cunoaşte", deşi nu par să se confunde. Larga răspândire a acestui radical este un indiciu că el nu a existat doar în limbile germanice. În mod normal, formele est-slave au grupul consonantic *cn* prin elidarea lui *u* (devenit *ŭ*) din etimonul german **kuningaz*. În schimb, amintim că în limba română vorbită a existat forma *chinez*, de la un mai vechi **cânez*, **cunez*, aşa cum s-a păstrat în numele cneazului bănățean Pavel *Chinezu*.
Der: *cneaghină*, *cnezat*.

cnut – bici.
Rus. *knut* (Cioranescu, 2174). Berneker (531) îl consideră de proveniență scandinavă; cf. v.isl. *knutr*, v.sued. *knuter*.

coącăză (ar. *coacăză*) – fructul comestibil al coacăzului (*Ribes rubrum*).
Lat. *coca* (pl. a lui *coccum* „1. cârmâz (plantă); 2. culoarea stacojie") (Densusianu, *Bausteine*, 474; Philippide, II, 707; Pascu, *Suf*., 379; Rosetti, II, 115) cu suf. *-ză* ca în *pupăză*, *cinteză*, fără să se explice clar de ce un sufix de origine traco-illiră apare la un radical latin.
Alți autori pornesc de la alb. *koqë* „boabă" > alb. *kokëzë* (Schuchardt, *ZRPh*., 24, 322; Densusianu, 74; Meyer, 164; Puşcariu, *Lr*., 265; *REW*, 2009). Cioranescu (2176) nu crede în această din urmă ipoteză, deoarece după el, această formă, nu ar exista în albaneză. Nu este adevărat, deoarece avem alb. *kokëzë*.
Rom. **coacăză** nu provine din lat. *coca*. Nu este, însă, nici de origine albaneză, din moment ce radicalul *coc-*, *gog-* a dat şi alte forme în limba română (cf. **cocoloş**, **gogoaşă**), nu numai în latină şi albaneză. El există şi în alte limbi IE, cum ar fi lituan. *kukulys* „cocoloş" (cf. **cocoloş**). Din română provin bg. *kokazi* „afină", mgh. *kokojza*, *kokolyza* „coacăză", ucr. *gogodza*.
PIE ***keu-** „a se îndoi", **kouko-s** „rotund" (*IEW*, 588) (v. **cocă** „chiflă, cocoloş", **cocoloş** etc.) sau PIE ***gag-**, **gōg-** „ceva rotund, umflat" (*IEW*, 349) folosit în limbajul copiilor (cf. *IEW*) (v. **gogă**, **gogoaşă**). Origine traco-dacă.
Der: *coacăz*, *cocăzar* (var. *cocozar*).

coace (ar., mgl. *coc*, *cops*, istr. *coc*) – a supune un aliment la acțiunea căldurii pentru a-l face (mai) bun de mâncat; 2. a face ca fructele sau semințele să ajungă la maturitate; 3. a se maturiza; 4. a pune ceva la cale cu intenții rău-voitoare.
Lat. **cŏcĕre* < *cōquĕre* (Puşcariu, 390; Candrea-Densusianu, 370; *REW*, 2212; Cioranescu, 2177).
PIE **pekŭo-** „a coace”, **pekŭto** „copt”, **pekŭter**, **pokŭo-s** „bucătar” (*IEW*, 798). Forma PIE a trecut la *kŭekŭo* > *kŭokŭo* în italice, traco-dacă, dar şi la alte grupuri de limbi (cf. **cinci**); cf. v.ir. *cuchtar* „bucătărie, tavernă”, cymr. *pobi* „a coace”, lituan. *kepti* „a coace”, skt. *kvat*, *kvathati* „a fierbe, a găti”, n.g.s *kochen*, eng. *cook*. Sensul de matur apare şi în calabr. *cottu* „copt, matur”. La Suidas apare forma *κοπτή* „un fel de plăcintă”, iar la Marțial *copta*, cu acelaşi sens. Fenomenul trecerii grup. *ct* (*cs*) la *pt* este specific limbii traco-illirice, deoarece el nu apare doar în dialectele românești ci şi în vegliotă; cf. vgl. *kopsa* „coapsă” (v. **coapsă**). Astfel, forma greacă este un împrumut din graiurile balcanice. Prin urmare, trecerea PIE ***ks** la *pt* a avut loc încă din traco-dacă. Aceste detalii ne îndreptățesc să credem că acest radical poate proveni din forma PIE, fără intermediar latin (v. **cinci**, **cuptor**).
Der: *a răscoace* (cu derivate), *necopt*. După Candrea-Densusianu, pref. *răs-* ar proveni din lat. **re-ex-* (**re-excocere*), ipoteză neplauzibilă, deşi prefixul rom. *răs-* are aceeaşi origine cu lat. *re-* (v. **cuptor**).
Der: *coptură*, *coptătură*.

coadă (ar., mgl. *coadă*, istr. *code*) – apendice final al corpului animalului.
Lat.pop. **cōda* > *cauda* „coadă” (Puşcariu, 384; Candrea-Densusianu, 374; *REW*, 1774, Cioranescu, 2179). Panromanic.
Lat. *cauda* provine din PIE ***(s)keud-** „coadă” (Walde, I, 185); cf. got. *skaut* „coadă, vârf”, lituan. *kuodas* „coada păsărilor”, let. *kodels*.

coafa – a aranja părul într-un anumit fel.
Fr. *coiffer* (Cioranescu, 2180).
Der: *coafor*, *coafeză*, *coafură*.

coajă (ar. *coaje*) – învelişul exterior al tulpinii şi al rădăcinii plantelor, arborilor, fructelor, scoarță; 2. partea exterioară mai tare a alimentelor coapte.
V.sl. *koža* „pieliță” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 25; Miklosich; *Lexicon*, 292; Cihac, II, 65; Cioranescu, 2181); cf. bg., scr. *koža* „piele, pieliță”.
Vasmer (I, 650) consideră că formele slave provin de la *kozá* „capră”, aici cu sensul de „piele de capră”. Ipoteza lui Vasmer este o eroare deoarece acest radical cu sens de „coajă, crustă” se regăseşte în multe limbi IE. Semantismul românesc nu se explică prin forma sud-slavă. Cioranescu (2181) susține că ar fi vorba de o contaminare cu v.sl. *kora* „scoarță”.
Şi acest radical există în multe limbi IE; cf. skt. *ahi-koša* „coajă, crustă”, alb. *guazë* „coajă, crustă”, hitt. *kurša*, *gurša* „coajă, piele”, lituan. *šašas* „coajă, crustă” cu sensuri apropiate sau identice cu cel din română. De remarcat că forma albaneză nu poate fi explicată prin limbile slave, fiind destul de diferită de acestea.
Din aceste forme putem reconstitui un rad. PIE ***keuk**'-, **keug**'- cu sensul de „coajă, înveliş”. Formele sud-slave provin probabil din română.

coală (ar. *acoală*, *colă*) – bucată de hîrtie de diferite dimensiuni folosită la scris.
Ngr. *κόλλα* < it. *colla* „coadă” (Roesler, 570; Cihac, II, 648; Murnu, 15; Cioranescu, 2182).

coamă (ar., mgl. *coamă*, istr. *come*) – 1. păr lung şi stufos care creşte pe grumazul unor animale; 2. culme de deal sau de munte; 3. partea de deasupra a unui zid.
Lat. *cŏma* „părul capului, chică, plete” (Puşcariu, 305; Candrea-Densusianu, 377; *REW*, 2071; Cioranescu, 2183); cf. it. *chioma*, prov. port. *coma*.
Lat. *coma* este un împrumut din gr. *κομή* „părul capului”, formă care apare încă la Homer, cu acelaşi sens ca şi în latină (cf. Boisacq, 489; Ernout-Meillet, 135; Walde, I, 253); cf. alb. *komë* „coama calului, păr de cal sau de capră”. Termenul trebuie să-l fi avut şi geto-daca din moment ce a existat clasa socială a *comatilor*, denumire care nu poate fi o traducere latină, deoarece nici forma *tarabostes* nu apare tradusă, ci aşa cum era ea în limba geto-dacă. Pe de altă parte, forma este veche în limbile balcanice aşa cum reiese din limba greacă homerică. Din fondul pre-latin.

coapsă – partea corpului cuprinsă între şold şi genunchi.
Lat. *coxa* „coapsă” (Diez, I, 141; Puşcariu, 386; Candrea-Densusianu, 378; *REW*, 2292; Cioranescu, 2185); cf. vgl. *kopsa*, alb. *kofshë* „coapsă”.
PIE ***kok**’**sa** „denumirea unei părţi a corpului” (*IEW*, 611); cf. skt. *kaksa* „subţioară, partea toracică a calului”, av. *koša* „braţ”, v.g.s. *hahsina* „patrea posterioară a încheieturii genunchiului”, v.ir. *coss* „picior”, *Argento-coxos* „picior de argint”, nume propriu întâlnit la picţi, trib celtic din nordul Britanniei (cf. Vendryes). În general, lat. *x* îi corespunde în română fie *s* (cf. **frasin**, **lăsa**), fie *pt*, o inconsecvenţă care nu este uşor de explicat dacă derivăm formele româneşti respective din latină, dar mult mai simplu de explicat dacă recurgem direct la rad. PIE. Derivarea din PIE nu implică aceste dificultăţi (v. **lăsa**, **noapte**).

coardă (ar. *coardă* „1. coardă; 2. ţarc”, mgl. *coardă* „grajd”) – 1. fir elastic confecţionat din metal sau alt material care, întins pe anumite instrumente, scoate sunete muzicale; 2. sfoară, şiret; 3. lăstar, 4. arc, resort.
Lat. *chorda* „1. maţ (la Petronius); 2. coardă de instrument muzical (la Ovidiu)” (Puşcariu, 387; Candrea-Densusianu, 380; *REW*, 1881; *DAR*; Cioranescu, 2187). Panromanic; cf. alb. *kordëzë*. Glare consideră că lat. *chorda* provine din gr. *χορδή* „stomac”. Chantraine (1269) asociază forma greacă cu hitt. *karad* „intestine”. Atestat în documentele slavo-române încă din 1406 (cf. Cioranescu). Din română provine bg. *korda* (Capidan, *Raporturile*, 206), dar şi ngr. *κόρδα*. Este puţin probabil ca forma neogreacă să provină din latină, aşa cum consideră Cioranescu. Cu sens de „bârnă” apare în sard. *kordáu*, sens apropiat de cel al formelor sud-dunărene.
Der: *a încorda*, *încordare*, *încordătură*, *a dezacorda*.

coasă (ar. *coasă*) – 1. unealtă agricolă formată dintr-o lamă metalică ascuţită fixată pe o coadă lungă de lemn şi care se foloseşte la cosit.
V.sl. *kosa* „coasă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 26; Miklosich, *Lexicon*, 304; Cihac, II, 65; Pascu, II, 187; Cioranescu, 2189); cf. alb. *kosë*, bg., ucr., rus. *kosá*, sb. *kosa*, ngr. *κόσσα*.
PIE ***k**’**es-** „a tăia” (*IEW*, 586); cf. skt. *sasti*, *sasasti* „a tăia, a măcelări”, skt. *çastram* „cuţit”, gr. *κεάζω* „a spinteca”, m.ir. *cess* „sabie”, v.scand. *hes*, lituan. *kasù*, *kàsit* „a săpa”, alb. *korre* „seceriş”, alb. *korr* „a strânge roadele”.
Pokorny este foarte nedumerit de ce PIE ***k**’ nu a dat o spirantă în slavă, cum ar fi fost normal pentru o limbă prin excelenţă *satem* ca limba slavă veche. El pune între paranteze următoarea întrebare: “statt *s* durch Dissimilation gegen das folgende *s*?”, dar lasă problema deschisă. Prin urmare, putem conchide că rom. **coasă** nu este de origine slavă, cum consideră dicţionarele etimologice.
Principiile fonologice par să meargă în paralel cu cele sociale şi istorice. Pe de o parte, ca popor nomad. slavii nu au făcut agricultură înainte de a veni în contact cu geto-dacii iar pe de altă parte, ei au venit în contact cu geto-dacii înainte să fi ajuns la Dunăre, în secolele VI-VII d.Ch. După cum vedem, cuvântul **coasă**, care prezintă o caracteristică *centum*, există nu numai în limbile slave de sud, ci şi în cele de răsărit, adică în ucraineană şi rusă. Să precizăm şi că formele albaneze fără echivalent în limbile slave arată că acest radical a existat în traco-illiră din cele mai vechi timpuri. În plus, rom. **coasă** formează o familie de cuvinte cu a **cresta** şi **custură** (v. **cresta**, **custură**).
Der: *a cosi*, *cosit*, *cosaş*, *cositor*, *cositură*.

coase (ar., mgl., istr. *cos*) – a prinde părţile unei haine, un nasture etc, cu ajutorul unui ac cu aţă.
Lat.pop. **coserе* < *consuere* (Diez, *Gramm*., I, 33; Puşcariu, 405; Candrea-Densusianu, 381; *REW*, 2174; Cioranescu, 2191); cf. vgl. *koser*, it. *cucire*, prov. *cozer*, fr. *coudre*, cat. *cosir*, sp., port. *coser*.
Dicţionarele etimologice ale unor limbi neolatine dau variante diferite pentru forma latină respectivă; cf. it. *cucire* < lat. **cosire* (De Mauro-Mancini), sp. *coser* < lat. *consuere* (Corominas, II, 221).
PIE ***siu-** „a coase”, *siudhla* „sulă”, **siu-to** „cusut” (*IEW*, 915); cf. skt. *siyati* (III, sg.) „a coase”, lat. *suere*, got. *siujan* „a coase”, v.g.s. *siuwan*, lituan. *siuvu* „a coase”. Forma latină compusă *consuere* este

mai puțin frecventă decât *suere*, ceea ce ne face să credem că *consuere* este un împrumt din una din limbile italice, precum osca sau umbrica (v. **saia**, **sulă**, **însăila**).
Der: *cusătură* (cf. calabr. *cusitura*), *cusătorească*, *cusătorie*, *descoase*.

coaștă (ar. *coastă*) – 1. fiecare din oasele care alcătuiesc toaracele; 2. latură, parte laterală; 3. pantă povârniş.
Lat. *cŏsta* „coastă, pântece” (Puşcariu, 389; Candrea-Densusianu, 383; *REW*, 2279; Cioranescu, 2192); cf. vgl. *kuasta*, it. port. *costa*, fr. *côte*, sp. *cuesta*.
PIE ***kost-*** „os, picior” (*IEW*, 616); cf. v.bg. *kostŭ* „os”, scr. *kost* „coastă”, hitt. *hastai* „os”, radical care a fost pus în legătură cu PIE ***ost*(h)** „os” (*IEW*, 616; Walde, I, 281) prin prefixare cu *k*. Formele sud-slave par să provină din română.

cobe (ar. *cobă* „nenorocire”) – 1. pasăsre care prin strigătul ei prevesteşte ceva de rău augur; 2. boală la păsări, găină care suferă de acestă boală; 3. orice ființă sau lucru care prevesteşte o nenorocire, piază rea; 4. ființă antipatică, nesuferită.
V.sl. *kobĭ* „augur, destin” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; *Lexicon*, 294; Cihac, II, 65; Meyer, 193; Cioranescu, 2198); cf. v.rus. *kobĭ* „ghicitul după zborul păsărilor”, bg. *koba* „presimțire rea”, sb. *kob*(*a*), ceh. *kob*, alb. *kobë*, *kobzi* „a aduce nenoroc, a cobi”.
Vasmer (I, 584) asociază formele slave cu v.isl. *happ* „fericire”, norv. *heppen* „fericit, plăcut”, eng. *happen* „a se întâmpla”, v.ir. *cob* „victorie, biruință”, şi respinge ipoteza lui Šachmatov care crede că acest radical din limbile slave ar fi de origine celtică. Pare să provină din fondul traco-illiric.
Der: *a cobi* (ar. *cubire*, sb. *kobiti*), *cobit*, *cobeală*.

cobiliță – bucată de lemn curbată, cu toarte sau cârlige la ambele capete, care se poartă pe umeri şi serveşte la transportarea găleților, cofelor, coşurilor cu marfă.
Bg., scr. *kobilica* „iapă, cobiliță” < v.sl. *kobyla* „iapă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, Cihac, II, 66). Această ipoteză nu este câtuşi de puțin veridică, fiind total incompatibilă din punct de vedere semantic. În realitate, provine de la *cobilă* „pârghie, suport, suport pe care se transportă plugul”. Astfel, este evident că rom. **cobilă** nu are nici o legătură cu v.sl. *kobyla*.
PIE ***keu-***, ***keub(h)-*** „a îndoi, a încovoia”, ***kubo-s***, ***kubho-s*** „încovoiat” (*IEW*, 588-89). Sensul rom. **cobiliță** este cât se poate de apropiat de cel al radicalului PIE reconstuit de Walde-Pokorny. Origine traco-dacă.

coborî – 1. a se da jos dintr-un loc ridicat; 2. a lăsa jos, a da jos; 3. a merge în jos pe o pantă; 4. a diminua, a reduce (prețurile etc).
V.sl. *pogorĭ* „în jos” (Cihac, II, 272; Cioranescu, 2202); cf. ar. *pogor* „în jos”.
Provine din forma mai veche a **pogorî** prin metateză. Etimonul slav *pogorĭ* nu este atestat în limba slavă veche (cf. Blagova), dar este atestat în aromână (v. **doborî**).
Der: *coborît*, *coborîş*, *coborîtor***,** *a scoborî*.

cobză – instrument cu coarde tradițional – 1. instrument muzical cu coarde asemănător cu chitara, intrebuințat numai la acompaniament.
Tc. *kupuz* „lăută, cobză” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 99; Şăineanu, II, 140; Berneker, I, 534; Cioranescu, 2204); cf. ceh., pol., ucr., rus. *kobza*.
După Berneker, formele slave provin indirect din turcă, printr-un intermediar necunoscut. Acest intermediar nu poate fi decât limba română, pe care Berneker nu o menționează mai niciodată. Este foarte posibil ca tc. *kupuz* să provină de la un **cobz*, echivalent cu rom. **cobză**, cu epenteza lui *u*, pentru a sparge grupul consonantic *bz*. Forma învechită *cobuz* (cf. mgh. *koboz*) pare să provină din turcă, pe când forma **cobză** nu pare să aibă aceeaşi origine. Rus. *kobzarĭ* ar cofirma ideea că formele slave provin din română (cf. Cioranescu, 2204), deşi suf. *-ar* este şi în limbile slave.
Der: *cobzar*.

coc – 1. chiflă; 2. conci.
Fr. *coque* „coc” (Schuchardt, *ZRPh*., XXVI, 323; *REW*, 2009). După Cioranescu (2205) este o creație expresivă.

Numai pentru sensul al doilea se poate admite influența formei franceze care, în ultimă instanță, provine de la acelaşi rad. PIE. Trebuie asociat cu rom. **cocă**, **coacăză**, **cocon**, precum şi cu multe alte forme care provin de la acelaşi rad. PIE ***keu-**, **kouko-s** „rotund, curbat” (*IEW*, 588); cf. mgl. *cocă* „cap”, alb. *kokë* „cap”, sard. *kokka* „pâine rotundă” etc. (v. **cocă, conci**). Origine traco-dacă.

coçcă (ar. *cocă* „1. cap; 2. fruct”, mgl. *cocă* „cap”) – 1. (cocoloş de) aluat; 2. chiflă; 3. păpuşă; 4. copil.
Provine de la rad. **coc-** ca şi **cocoloş**, **gogoaşă**, **coacăză**, **cocon** etc. care exprimă ideea de „rotund, obiect cu formă rotundă”; cf. alb. *koqë* „boabă”, gr. *κόκκος* „sâmbure, sămânță”, lat. *coccum* „plantă erbacee cu fructe în formă de bobițe roşii sau negre din care se extrăgea un colorant roşu”, sard. *kokka* „pâine rotundă”. Boisacq (482) consideră gr. *κόκκος* un împrumut dintr-o altă limbă IE, iar Chantraine (553) îl consideră cu origine necunoscută.
PIE ***keu-**, **kouko-s** „rotund” (*IEW*, 588). Origine traco-dacă.

coceạn (var. *ciocan*) – 1. tulpina unor plante cultivate folosite ca nutreț; 2. tulei de porumb desfăcut de boabe.
Cf. bg. *kočan*, scr. *kočany* „tulpină, cocean”, alb. *kočan*, ngr. *κοτσανι*, mgh. *kocsány*. Considerat ca o variantă a lui **ciocan**, care la rândul său ar proveni fie din slavă (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Cihac, II, 54), fie din turcă, după Roesler (608). Forma v.sl. *kočanŭ* „*membrum virile*” este asociată de Vasmer (II, 356-7) cu v.g.s. *hagen* „taur”. Vasmer consideră că tc. *kočan* „lujer, tulpină” şi tăt. *kočan* „tulpină” provin din limba rusă, iar mgh. *kocsány* ar proveni din sârbo-croată. În irlandeză **cochan** are sens de „pai”, formă care are probabil aceeaşi origine cu rom. **cocean**. Cred că nu trebuie asociat cu rom. **ciocan** care, în mod evident, este la origine onomatopeic. Rom. **cocean** pare să provină de la acelaşi rad. *coc-*, datorită formei sale rotunde, ca şi rom. **cucuruz** (c. **cucuruz**). Varianta *ciocan* este probabil o contaminare cu **ciocan**, fiind doar omonime. Din fondul pre-latin.
Der: *cocenărie*.

cochẹț – care caută să placă printr-un aspect îngrijit.
Fr. *coquet* (Cioranescu, 2210).
Der: *a cocheta*, *cochetărie*.

cocịe – trăsură uşoară pe arcuri.
Mgh. *kocsi* „trăsură, cocie” (Miklosich, *Fremdw*., 99; Cihac, II, 66; Meyer, 203; Cioranescu, 2213).
Termenul provine de la numele oraşului *Kocs* unde se construiau aceste trăsuri; cf. bg., scr. slove. *kočja*, n.g.s. *Kutsche*. Termenul a fost preluat de majoritatea limbilor europene.

coçină (ar., mgl. *cocină*) – adăpost, coteț pentru porci.
Bg., scr. *kočina* „cocină” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 26; Cihac, II, 76; Cioranescu, 2214). Cihac asociază, în mod corect, forma **cocină** cu **coteț**. Termenul trebuie să fie de origine balcanică; cf. **coteț**, **cocioabă**.
PIE ***ket-**, **kot-** „spațiu de locuit” (*IEW*, 586). De la forma a doua cu suf. *-ina*. Din fondul pre-latin.

cocioạbă – casă mică sărăcăcioasă.
După Şăineanu (318) de la tăt. *koči aba* „cort de nomad”, ipoteză hazardată care nu poate fi admisă. Nu trebuie asociat nici cu formele pol. *koczuba*, ucr. *kočuba* „vătrai” care au aceeaşi origine cu **cociorbă** (v. **cociorbă**). Provine de la acelaşi rad. ca şi **cocină**, **coteț**.
PIE ***ket-**, **kot-** „spațiu de locuit” (*IEW*, 586). Provine la forma a doua cu suf. *-oba*; cf. av. *kata* „cameră”, n.pers. *kad* „casă”, v.isl. *kot* „colibă”, v.sax. *cot* „colibă, spațiu de locuit”, got. *hethjo* „cameră”, v.fr. *cote* > *cottage* „colibă” > eng. *cottage*.
În sistemul medieval englez, *cottage* însemna coliba unui țăran aservit. Sistemul de derivare al v.fr. *cottage* şi rom. **cocioabă** este similar. Forma franceză veche provine de la un radical gmc. kot; cf. v.scand. *kot* „colibă”. Aceste forme provin de la rad. PIE ***kot-** (v. **coteț**, **cătun**). Din fondul pre-latin.

cociọrbă – 1. vătrai; 2. bâtă, măciucă.
Cf. v.rus. *kočargá*, ucr. *kočerga*, pol. *koczarga* (Cihac, II, 722; Tiktin). Mgh. *kocsorba* (Gáldi, *Dict.*,

122). Forma maghiară provine din română, iar în slave termenul este obscur (cf. Berneker, 536). Cioranescu (2216) îl consideră cu origine necunoscută.
Vasmer (I, 649) respinge ipoteza mai veche conform căreia formele slave ar proveni din tc. *köcirga*, similar ca sens cu altaic. *köcür* „a transfera ceva, a trece" sau cu tăt. *kücer* „a muta dintr-un loc în altul, a trece", ciuvaş. *turdžega* „cociorbă". El respinge, apropierea de n.g.s. *Kotschabe* „unealtă de curăţat bălegarul". Formele slave par să provină din română.
PIE ***keg-**, **kog-** „cârjă, obiect curbat" (*IEW*, 537) cu suf. *-orba*. În forme mai vechi sufixul a putut fi *-orga* (*-arga*) unde *g* a trecut la *b* prin procesul de disimilare faţă de celelalte două velare anterioare. Formele slave provin probabil din stră-română.

cocârjă – a curba, a îndoi.
Derivat de la acelaşi radical ca şi termenul precedent.
PIE ***keg-**, **kog-** „cârjă, obiect curbat" (*IEW*, 537). De la forma ***kok-**, cu suf. *-ârja*; cf. mgh. *kukora* „curbat" care probabil provine din slavă (cf. sb. *kukara*). Este apropiat de rom. **cocoaşă**, **a cocoşa**. Din fondul pre-latin.

cocârlă – 1. obiect curbat; 2. îndoire, curbare; 3. mică ciupercă comestibilă.
Provine de la acelaşi rad. PIE ***keg-**, **kog-** „cârjă, obiect curbat" (*IEW*, 537) ca şi precedentul, prin adăugarea sufixului traco-dac *-ârlă*; cf. v.g.s. *hako*, v.sax. *hoc*, eng. *hook* „cârlig, obiect curbat", v.sl. *kuka* „baston". Origine traco-dacă.

coclăuri – locuri neumblate, ascunse, pustii, îndepărtate.
Etimologie greu de stabilit, rămasă obscură. Provine de la *cotlan*, variantă a lui **cotlon**, devenit apoi *coclan*, respectiv *coclau*, formă de singular de la care provine pl. **coclauri**, de la care ulterior s-a refăcut sg. *coclaur*, *coclaură* „stâncă, ţanc".
Rom. **coclauri** ca şi **cotlon** provin de la rad. PIE ***ket-**, **kat-** „culcuş, vizuină, ascunzătoare" (*IEW*, 586). Din fondul pre-latin.

coclęte (var. *cocleţ*) – 1. învelişul alunei sau al castanei; 2. coajă de castană; 3. fire de urzeală.
Provine de la acelaşi rad. *coc-* ca şi **coc**, **cocă**, **cocoaşă**, **cocon**, precum şi multe alte cuvinte din limba română, de la sensul original de ceva rotund. Cihac (II, 76) îl pune în legătură cu v.sl. *kuka* „baston, cârlig". Forma slavă provine de la acelaşi rad. PIE.
PIE ***keu-**, **kouko-s** „curbat, rotund" (*IEW*, 588) cu adăugarea suf. *-lete* (*-leţ*). Din fondul pre-latin.

coclį – oxidarea unui obiect de cupru.
V.sl. **kotĭliti* < *kotĭlŭ* „căldare" (Cihac, II, 76; Puşcariu, *Lr*., 291).
Ipoteza nu este verosimilă. Origine incertă.
Der: *coclit*, *cocleală*.

cocoaşă (ar. *cucoaşe* „nucă", cucoş „nuc") – 1. protuberanţă anormală pe spatele sau pe pieptul unui om, gheb; 2. protuberanţă pe spatele unor animale.
Aparţine unui mare grup de cuvinte din limba română pornind de la noţiunea de „umflat, curbat, rotund", provenind în ultimă instanţă de la PIE ***keu-**, **kouko-s** „curbat, rotund" (*IEW*, 588), cu suf. fem. *-oaşă*; cf. *gogă* „nucă, sperietoare"; cf. alb. *gogë* „sperietoare", mgh. *gogó* „nucă", forme apropiate de rom. **cocoloş**, **gogoaşă**. Forma maghiară provine din română. Deşi formele aromâneşti au sens diferit de cea daco-română, ele au acelaşi sens cu forma albaneză şi cea maghiară. Origine traco-illirică.
Der: *a cocoşa*, *cocoşat*.

cocoloş – bucată dintr-o materie căreia i s-a dat o formă aproape sferică, de bulgăre, boş, ghemotoc.
Provine din PIE ***gag-**, **gōg-** „ceva rotund, umflat" (*IEW*, 349), radical apropiat de PIE ***keu-**, **kouko-s** „curbat, rotund" (*IEW*, 588) cu suf. *-loş*; cf. lituan. *kukulys* „cocoloş, chiftea" (**gogoaşă**). Origine traco-dacă.
Der: *a cocoloşi*, *cocoloşeală*, *cocoloşit*.

cocon (ar. *cucon*) – 1. fiu, fecior; 2. învelişul viermelui de mătase.
Provine de la **cocă** (*coacă*) „copil", formă din limbajul copiilor cu suf. *-on* (cf. Cioranescu, 2221), care, la rândul său, provine de la PIE ***keu-**, **kouko-s** „curbat, rotund" (*IEW*, 588); cf. gr. *κόκκος* „boabă,

sămânță", lat. *coccum*. Din latină a dat, ulterior, v.fr. *cocon* > eng. *cocoon* „larvă de vierme de mătase". Boisacq (482) consideră gr. *κόκκος* „sâmbure" un împrumut dintr-o altă limbă IE.
Din română provin: ngr. *κοκόνα* „doamnă", *κοκονίτσα* „domnişoară", bg. *kokona*, *kokonica*, tc. *kokona*; cf. ar. *cuconă*, mgl. *cucoană*. Origine traco-dacă.
Der: *cocoană* (var. *cucoană*), *coconaş* (*cuconaş*, *conaş*), *coconiță*, *coconet*, *coconie*, *coconesc*, *coconeşte*.

cocor – pasăre migratoare cu ciocul ascuțit, cu gâtul şi picioarele lungi, cu pene cenuşii (*Grus cinerea*).
Hasdeu (*Cuvente*, I, 303) îl pune în legătură cu lat. *ciconia* „cocor, cocostârc". Cihac (II, 494) îl derivă din maghiară, iar alți autori din v.sl. *kokorĭ*, *kokora* „curbat, cârlionțat" (Drăganu, *Dacor*., 5, 341; Cioranescu, 2223). După Cioranescu (2223) numele s-ar datora moțului acestei păsări, dar acesta este un raționament cât se poate de bizar. Forma veche slavă provine din PIE **kouko-s* „curbat, rotund" (*IEW*, 588), radical de altfel foarte productiv în limba română.
Se pare că rom. **cocor** nu provine din PIE ***ger-** „a striga, a țipa răguşit", ***gerong** „cocor" (*IEW*, 383) de la care provine rom. **grui**[2] „cocor". Pe de altă parte, rom. **cocor** pare să fie o formă mai nouă provenită de la un rad. **coc-*, de la care provine şi **cocoş**, forme care par să-şi aibă originea în PIE ***ker-**, **kor-**, **kr-** „imită sunetul scos de unele păsări sau animale" (*IEW*, 567), mai precis cu forma ***kor-**, prin reduplicare (v. **grui**[2], **cocoş**). Forma **cocostârc** este o formă compusă din **cocor** şi **stârc** (v. **stârc**). Din fondul pre-latin.

cocoş (ar., mgl. *cucot*, *cócut*) – pasăre domestică (masculul găinii) cu creastă roşie şi cu penajul, de obicei, viu colorat (*Gallus domesticus*).
După unii autori din v.sl. *kokotŭ* „cocoş" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; *Lexicon*, 296; Cihac, II, 67; Meyer, 194). Cioranescu îl consideră o creație expresivă, dar crede că este totuşi influențat de v.sl. *kokošĭ* „găină"; cf. bg. *kokoška* „găină", sb. *kokoš* „găină", *kokot* „cocoş", pol. *kokosz* „găină", *kokot* „cocoş". Forma *kokoš* cu sensul de **cocoş** apare în slov., ceh., ucr. şi mgh. *kakas*, dar şi în ngr. *κοκκόσιον*, precum şi alb. *kokosh*, *koposh*. Radicalul există în multe alte limbi IE şi este considerat ca fiind de origine onomatopeică (cf. Barnhart, 185); cf. v.isl. *kokr* „cocoş", v.fr. *coc* „cocoş" (fr. *coque* > eng. *cock*), skt. *kukkuta* „cocoş", lat. *coco* „cucurigu". Din fondul pre-latin.
Der: *cocoşel*.

cocoța – 1. a se urca pe ceva; 2. a se ridica pe un loc mai înalt.
Cihac (II, 67) şi Tiktin îl pun în legătură cu *cocoş*, ceea ce este desigur o eroare. Puşcariu (424), în schimb, consideră că provine din *cucuia* „a se urca", pe când Giuglea (*Dacor*., 1, 495) propune lat. *cucutium* ca etimon pentru rom. **cocoța**, ca mai târziu să se răzgândească şi să propună lat. **concaptiare* (*Dacor*., 4, 1554). Toate aceste ipoteze sânt inacceptabile. Cioranescu (2225) crede că este vorba de rădăcina *coc-*, pe care el o consideră de altfel ca fiind expresivă, ceea ce este o eroare deoarece am văzut că radicalul rom. *coc-* îşi are originea în PIE ***keu-**, **kouko-s** „curbat, rotund" (*IEW*, 588). Din fondul pre-latin.
Der: *cocoțat*, *cocoțare*.

codalb – care are coada sau vârful cozii de culoare albă.
Cuvânt compus din **coadă** şi **alb** (v. **coadă**, **alb**).

codobatură (ar. *coadăbatură*, *cutrubatură*, mgl. *coadărăbadără*) – pasăre mică cenuşie cu coada lungă, în veşnică mişcare.
Lat.pop. **codobatula* (Pascu, 50; Candrea-Densusianu, 150; *REW*, 1774). Alte limbi neolatine preferă combinația inversă: it. *baticoda*, florent. *batekova*, prov. *bateco*. În schimb, forma calabr. *codivatula* este construită ca şi formele româneşti. Cioranescu (2226) consideră că aceasta este anterioară românei. În realitate, cvasi-identitatea cu forma calabreză este un indiciu că este vorba de o formă pre-romană sau că este un termen compus pe teritoriul limbii române.

codoş (ar. *cudoş*) – proxenet.
Tc. *kodoş* „bărbat încornorat" (Şăineanu, II, 140; Meyer, 193; Cioranescu, 2227); cf. alb. *kodosh*, bg. *kodoš*.
Der: *codoaşă*, *codoşlâc*.

coḍină – lână inferioară.
Este un derivat de la **coadă** cu suf. *-ină* (v. **coadă**).

codirîşte (var. *codirişcă*) – coadă de bici.
Provine de la coadă sufixat cu *–işte*, prin intercalarea lichidei *r* (v. **coadă**).

coḍru[1] (ar. *cod*(*u*)*ru*, mgl. *codru*) – 1. pădure, 2. munte (*înv*.).
Lat.pop. **codrum* în loc de *quadrum* „pătrat” (Densusianu, *Rom*., 28 62; Crețu, 313; Candrea-Densusianu, 384; *REW*, 6921; Capidan, *Dacor*., 1, 59; Cioranescu, 2228).
Această etimologie prezintă dificultăți atât la nivel fonologic, cât şi semantic. În primul rând, trecerea lat. *qua-* la *co-* nu este posibilă (cf. Meyer-Lübke, *Literaturblatt*, 22, 299; Rosetti, I, 57; Diculescu, *Elem*., 437), deoarece ar fi trebuit să avem un **podru* (cf. **patru**), iar, semantic vorbind, noțiunea de pătrat nu poate fi asociată cu cea de pădure sau munte. Radicalul este de origine traco-illirică; cf. alb. *kodrë* „deal”.Alți cercetători, în schimb, îl consideră de origine dacică (Miklosich, *Slaw. Elem*., 10, Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1873, 110; Philippide, II, 708). Din alb. *kodrë*, după alți autori (Cihac, II, 716; Meyer, 193; Şăineanu, *Semasiol*., 166; Puşcariu, 392), tracic după Pascu (1, 189) sau din v.sl. *krada* „grămadă de lemne”, iar după Scriban. Forma este cu mult mai veche, forme echivalente există şi în alte limbi IE; cf. hitt. *kaldi* „pădure”. De asemenea, şi în limbile celtice există forme similare pentru „pădure, codru”; cf. m.ir. *caill* „pădure”, cymr. *celli* „pădure” de la un proto-celt. **kaldi* (*IEW*, 546). După Walde-Pokorny (545), radicalul proto-celtic ar proveni din PIE ***kel-** „a tăia”, dar această ipoteză nu pare adecvată.
Cert este că există o relație genetică între formele celtice, hittită, română şi albaneză. Prin urmare, putem reconstitui un rad. IE ***keld-**, ***kald-** „pădure, codru, munte” de la care provin toate aceste forme şi care nu are, probabil, nici o legătură cu PIE ***kel-**, indicat de Walde-Pokorny. În cazul românei (şi al albanezei) a avut loc metateza şi apoi rotacizarea lichdei *l*. În Walde-Pokorny (521) există PIE ***kai-to** „pădure, teren nelucrat”; cf. v.cymr. *coit*, cymr. *coed* „pădure”, v.corn. *cuit*, bret. *coet*, *coat* „pădure”, got. *haithr*, v.isl. *heidr* „teren nelucrat” de la care provine rom. **coică** (v. **coică**). Origine traco-illirică.
Der: *codruleț*, *codruț*, *codrean*.

coḍru[2] – bucată de pâine.
Mulți cercetători au crezut că are aceeaşi etimologie ca şi forma anterioară, **coḍru**[1], fapt care nu poate fi admis. Trebuie, în schimb, asociat cu ngr. *κόδρα* „colț de pâine”; cf. lat. *quadra*, *codra* „*panis quadratus*, *quadra panis*”. Cele două forme latineşti sânt rare, apar doar la câțiva autori latini. Cihac (II, 649) crede că rom. **codru** provine din neogreacă. În realitate, româna l-a putut lua din latină ca şi neogreaca, din forma lat. *codra*, nu *quadra*, dar este puțin probabil.
Pe de altă parte, Reichenkron (111) îl consideră dacic, din PIE ***ker-** „a tăia”, ***(s)kerd-**, (*IEW*, 941) din PIE ***ker-** „a tăia”, printr-o formă ***kor-t-**; cf. alb. *hurdhë*, *hudhrë* „id”, ceea ce este mult mai plauzibil. Origine traco-dacă.

coḍă (ar. *cofă* „ploscă”, mgl. *covă*) – vas făcut din doage de brad cu toartă în care se ține apă.
Apare practic în toate limbile balcanice: cf. bg., scr. *kova*, *kofa*, rus. *kof* „vas”, ngr. *κοφα* „coş”, alb. *kofë*, mgh. *kofa*, ucr. *kofa*, tc. *kova*, ceea ce presupune originea balcanică a acestui cuvânt. Termenul se regăseşte şi în it. *coffa*, sp. *cofa*, n.g.s. *Kufe* (săs. *kof*), ceea ce ar presupune o formă lat.med. **cofa*. Cioranescu (2229), consideră că rom. **cofă** poate proveni din oricare din limbile balcanice, ceea ce este o eroare. Este greu de presupus că latina medievală a putut influența limba română. Este, desigur, vorba de un termen pre-roman care a intrat şi în latina medievală.
PIE ***keu-**, ***keup-** „gaură, groapă” (*IEW*, 591); cf. skt. *kupa-h* „groapă, gaură”, gr. *κύπε* „cupă, cană” > lat. *cupa*, v.sax. *hyf* „stup”. În traco-dacă, PIE ***p** urmat de *e* sau *i* prin iotacizarea acestor vocale a trecut la *f* (v. **feri**). Din fondul traco-illiric.
Der: *cofiță*, *cofăiel*, *cofăieş*.

coḍer – 1. polonic, vas pentru lichide, 2. găleată, ciubăr (în Trans, Munt. şi Olt.).
Are aceeaşi origine ca şi **cofă**. Scriban, urmat de Cioranescu (2230), cred că provine din săs. *Schufel* contaminat cu **cofă**, ipoteză inacceptabilă (v. **cofă**).

cogeąmite (var. *coşcogea*, *coşcogeamite*) – exprimă ideea de mare (*invar.*)
Tc. *koča* „mare, bătrân” (Cihac, II, 75; Şăineanu, II, 146). Tc. *koş-koca*, forma de superlativ a lui *koča* „mare” (Iordan, *GS*, 6, 338; Cioranescu, 2461); cf. bg., sb. *koğamiti*.
Coincide cu scr. *kodžamiti*, bg. *kodjamiti*.

cofęt (ar. *cufetă*) – bomboană dulce.
It. *confetto* (Cioranescu, 2231)
Der: *cofetar*, *cofetărie*, *cofetăresc*.

cọi (ar. *col'u*, istr. *col'e*) – testicul.
Lat. *coleus* „scrot” (Diez, I, 132; Puşcariu, 394; Candrea-Densusianu, 385; *REW*, 2038; Cioranescu, 2236); cf. alb. *kulje* „hernie”, it. *coglia*, prov. *colh*, fr. coquille, sp. *cojon* „testicul”. Walde (I, 244) derivă lat. *coleus* de la PIE ***kuel-**, **ko(u)l-**; cf. bret. *kall* „testicul”, ir. *cochall* „scrot”, v.rus. *kuljate* „testicule”. Acest radical este echivalent cu rad. AA ***qol-** „testicule” (Orel, 2067); cf. v.chad. **qwal-* „testicule”, c.chad. **qwal-* „penis, testicule”, e.chad. **kwal-* „testicule”. Deci, este vorba de un radical aparţinând macro-familiei euro-asiatice, fiind, prin urmare, cu mult mai vechi. Cum am mai arătat, cuvintele care definesc părţi ale corpului prezintă unul din grupurile de cuvinte care rezistă cel mai bine la schimbări. Având în vedere cele arătate, probabil că nu este de origine latină.
Der: *coios*.

cọică – loc, culme împădurită.
Coincide cu alb. *kojkë* „deal, culme împădurită”.
Provine din PIE ***kai-to** „pădure, teren nelucrat” (*IEW*, 521) cu asimilarea lui *t* la *k*, sub influenţa primului *k* (v. **codru**[1]). Origine traco-illirică.

cọif – acoperământ de metal pentru protecţia capului purtat altădată de soldaţi în luptă.
Lat.med. *cofea* (Diez, I48; Diez, *Gramm*. I, 172; Puşcariu, 393; *REW*, 2024; Cioranescu, 2237). Forma latină este atestată şi sub forma *cufia* (cf. *Tesaurus Linguae Latinae*, vol. III, 1445; Niermeyer, 256), dar este foarte rar întâlnită şi originea sa nu este cunoscută. Lat. *cofea*, *cufia* este de gen feminin, ca şi formele neolatine, pe când forma românească este de genul neutru. Trebuie pus în legătură cu **cofă**, de care este apropiat atât fonetic cât şi semantic; cf. it. (*s*)*cuffia*, fr. *coiffe*, prov. *coifa*, sp. (es)*cofia*, port. *coifa*. Cihac (II, 697) îl consideră neologism, deşi este atestat încă din secolul XVI.
Provine de la acelaşi rad. ca şi **cofă**, anume, din PIE ***keu-**, **keup-** „gaură, groapă” (*IEW*, 591) (v. **cofă**, **scufie**).

coincịde – a se pretrece în acelaşi timp.
Fr. *coïncider* (Cioranescu, 2239) din lat.med. *coincidere* < *co-*, lat. *incidere* „a se întâmpla” < lat. *cadere* „a cădea” (v. **cădea**).
Der: *coincident*, *coincidenţă*.

cojọc (ar. *cojoc*, *cujuc*) – obiect de îmbrăcăminе făcut din piele de oaie prelucrată cu miţe cu tot.
V.sl. *kožuchŭ* < *koža* „piele” (Miklosich, *Lexicon*, 296; Cihac, II, 65; Cioranescu, 2241); cf. bg., sb, ucr., rus. *kožuch*, alb. *gozhup*. Din română provine mgh. *koszók* (Candrea, *Elemente*, 403; Edelspacher, 17). După Meyer (*Neugr. St., II*, 32) ngr. *κοζάκα* ar proveni direct din slavă. După Vasmer (I, 650) v.sl. *koža* ar proveni din sl. *koza* „capră”, ipoteză care nu poate fi admisă, deoarece acest radical cu sens de „crustă, coajă” există în mai multe limbi IE (v. **coajă**).
În plus, forme similare există şi în limbile germanice; cf. got. *hakuls* „pelerină, mantie”, v.isl. *hokull* „idem”. Prin urmare, este vorba de un rad. PIE ***keug**'-, **koug**'- „coajă, înveliş” (v. **coajă**).
Der: *cojocar*, *cojocăriţă*, *cojocărească*, *cojocărie*, *cojocăresc*.

colạc – 1. un fel de pâine în formă de inel, covirg; 2. colac de slavare.
V.sl. *kolač* < sl. *kolo* „roată” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; Cihac, II, 67; Cioranescu, 2243); cf. bg. *kolač*, sb. *kólač*, rus. *kalač*. Din rusă provin lituan. *kalačis*; eston. *kalats* provin din rusă (cf. Vasmer, I, 595). De remarcat că forma cu fonetism românesc a intrat în mai multe limbi; cf. tc. *kolak*, bg. *kolak*, mgh. *kalák*.
Forma **colac** are aceeaşi origine cu a **colinda**, ambele provenind din PIE ***kŭel-**, **kŭol-** „a (se) îndoi, a (se)

roti, răsuci" (*IEW*, 639), de la care provine şi v.sl. *kolo* (v. **colinda**).
Der: *colăcel*, *colăcar*, *colăcărie*, *a încolăci*, *a descolăci*.

colaștră (var. *corast*(*r*)*ă*, *curastă*, ar. *curastă*, *corastă*, mgl. *gulastră*) – laptele la primele zile după fătare.
Lat. *cŏlostra* „colastră" (Puşcariu, 456; Candrea-Densusianu, 392; *REW*, 2058; Cioranescu, 2249); cf. sp. *calostro*, v.arag. *cullastru*, astur. *culliestru*. Formele neolatine sânt de gen masculin provenind de la lat. *colostrum*, pe când în română este de gen feminin. Din română a intrat în multe limbi din Europa Centrală şi de Răsărit cu care româna a venit în contact; cf. bg. *kolastra*, *kulastra*, sb. *konastra*, slov. *kurastva*, ucr. *kułastra*, *kułestra*, *kołastra* (Miklosich, *Wander:*, 22), mgh. *gulazst*(*r*)*a*, *gulezstra* (Candrea, *Elemente*, 401; Edelspacher, 14), ngr. *κουλιάςτρα*, sarak. *κλιάςτρα*. Formele româneşti cu *l* intervocalic nerotacizat se explică prin disimilarea datorată lui *r* din silaba următoare, fapt care rezultă şi din forma *curastă* care a elidat pe al doilea *r*. Pe de altă parte, *l* intervocalic în silabă accentuată are tendința să rămână neschimbat, spre deosebire de *l* în silabă neaccentuată (v. **bălan**).

colb – praf.
Cihac (II, 723) îl apropie de pulbere, într-o formă redusă **polb*. Drăganu (*Dacor*., 9, 206) îl pune în legătură cu rus. *kolabaty* „a agita", iar Cioranescu (2250) crede, în mod eronat, că trebuie plecat de la bg. *kolba* „brățară". Doar ipoteza lui Cihac constituie un punct de vedere rezonabil, forma **polb* a putut deveni **colb**, datorită fenomenului de disimilare între cele două consoane bilabiale. În ultimă instanță, provine din acelaşi rad. IE ca şi lat. *pulvis* (v. **pulbere**).
Der: *a colbăi* (*colbui*), *colbăit*, *colbărie* etc.

colcăi – 1. a mişuna, 2. a fierbe.
Trebuie asociat cu a **clocoti**. Ca şi a **clocoti**, este o formație imitativă (v. **clocoti**).
Der: *colcăitor*, *colcăială*.

coleașă (ar. *coleaş*, *culeaş* „făină fiartă cu apă") – 1. terci, 2. mămăligă.
Există în mai multe limbi slave; cf. bg. *kuljaša*, sb. *kùlješ*, ceh. *kulaše*, *gulaše*, ucr. *kulesa*, pol. *kulesz*(*a*), rus. *kuleš* (cf. Cihac, II, 68; Iordan, *Dift*., 77), dar, după Berneker (642), radicalul nu este autentic slav. Weigand (*Jb*., 26, 222) şi Gáldi (*Dict.*, 88) îl derivă din mgh. *köles* „mei", dar nu este posibil având în vedere aria de răspândire în limbile slave. Pe de altă parte, mgh. *gulyas* are aceeaşi origine. Trebuie asociat cu **cir**, cu echivalente în albaneză şi greaca veche; cf. alb. *qull* „cir", *qull* „a muia", gr. *χυλός* „suc". Având în vedere formele din limba română, precum şi formele din greacă şi albaneză, se poate reconstitui un rad. PIE ***k**'**uel-** „a muia, ud, a dilua, diluat" (*IEW*, 629) (v. **cir**, **gârlă**). Rom. **coleaşă** este un derivat al lui *a coleşi* „a dilua". Nerotacizarea lichidei *l* se datorează accentului care cade pe silaba a doua (v. **bălan**). Din fondul pre-latin.
Der: *coleşer* (*culeşer*) „mestecău de mămăligă".

colecționa – a aduna, a strânge.
Fr. *collectionner* (cf. Cioranescu, 2256), din lat. *collectus* < lat. *colligere* „a aduna, a strânge" (v. **culege**).
Der: *colecție*, *colecționar*.

colęg – camarad, tovarăş.
Lat. *collega* (Cioranescu, 2257), din lat. *legere* „a strânge, a aduna".
Der: *colegial*, *necolegial*, *colegialitate*, *colegiu*.

colęt – pachet.
Fr. *colis* (*DAR*; Cioranescu, 2258), cu terminația ca în **caiet**, **pachet** etc. (cf. *DAR*).

colibă (ar. *colibă*, *călivă*, mgl. *colibă*) – casă mică şi sărăcăcioasă, adăpost din bârne.
Miklosich (*Slaw. Elem*., 25; *Lexicon*, 297) urmat de Cihac (II, 69) şi Puşcariu (*Lr*., 260) consideră că provine din bg. *koliba*. Ulterior, Miklosich (*Türk. Elem*., 1, 88) îşi schimbă opinia, considerând că provine din tc. *koliba*, opinie împărtăşită de Meyer (170). Alți autori (Roesler, 541; Vasmer, *ArchSlPhil*., 38, 282; *Gr*., 79) îl consideră de origine neogreacă; cf. ngr. *καλύβα*. Termenul se găseşte în majoritatea limbilor balcanice şi slave, precum şi în turcă şi

maghiară; cf. alb. *kolibë*, scr., slov., ceh., pol., mgh. *koliba*, ucr. *kołyba*, tc. *koliba*, *kaliba*, *kulübe*. Nu poate proveni din neogreacă, deoarece ngr. *β* se pronunță *v* şi ar fi trebuit să rămână la fel în limba română. Doar ar. *călivă* provine din neogreacă sau cel puțin este influențat de forma neogreacă. Din turcă nu poate proveni, de asemenea, deoarece termenul apare în sârbă din secolul XIII (cf. Cioranescu, 2259).

Berneker (546), în schimb, crede că formele slave provin din română. Romansky (*Rev.ét.sl*., 2, 53) îl explică prin pers. *kulba* „colibă" cu care este, în mod evident, înrudit. Pe de altă parte, menționăm că forma este atestată în greaca veche încă de la Herodot. Termenul este atestat şi la Pausanias sub forma *καλύβα*, *καλύβα*, *καλύβη*. În plus, forma se regăseşte ca toponim, în Tracia, la Ptolemeu sub forma *Καλύβη* (cf. N. Densusianu, 1082). Este cert că forma cu *η* este formă de plural în tracă, şi care corespunde rom. **colibe**, mai exact un toponim cu numele de *Colibe*. Dacă judecăm după formele greceşti şi după toponimul tracic, forma tracă era *kaliba* la singular şi *kalibe* la plural, forme aproape identice cu forma românească de azi. Ele indică modul de formare a pluralului în traco-dacă care este practic identic cu cel din româna de azi. Închiderea vocalei *a* la *o* (şi uneori chiar la *u*) se regăseşte într-o serie de hidronime româneşti, precum **Mureş**, **Dunăre**, **Olt** etc. (v. **Mureş**, **Dunăre**, **Olt**), fenomen atribuit, în mod total eronat, influenței slave, de către marea majoritate a cercetătorilor. Poghirc (*ILR*, II, 330) consideră că împrumutul s-a făcut din greaca veche înainte de trecerea sunetului *b* (*β*) la *v*. Dar el nu este de acord că acest radical ar fi fost moştenit de tracă din indo-europeană, deoarece, crede el, sunetul PIE **k* ar fi trebuit să dea *s*, concepția conform căreia traca era o limbă *satem*. Despre şubrezenia teoriei care împarte limbile indo-europene în limbi *centum* şi *satem* am vorbit în mai multe rânduri (cf. Vinereanu, 2002), inclusiv în acest dicționar. În acest sens, cititorul poate observa formele din limbile baltice şi slave care provin din rad. PIE ***kel**.

PIE ***kel-** „a ascunde, a acoperi" cu forma nominală **k'olia**, **kəlia** „acoperiş, ascunziş" (*IEW*, 553); cf. gr. *καλια* „colibă, cuib", gr.att. *κολεός* „teacă, vagin", lat. *culleus* „sac de piele", rus. *kulŭ*, pol. *kul* „sac", lituan. *kulis*, v.pr. *kuliks* „pungă, sac". Rom. **colibă** provine din acest radical, dar nu prin intermediar grecesc, deoarece forma greacă care provine de la acest radical este *καλια*. Din fondul traco-dac.

Der: *colibaş* (*colibar*) „om sărac, care locuieşte într-o colibă".

colilie – numele mai multor plante graminee (*Stipa pennata*).

Cf. scr., slov. *kovilie* „colilie" (Cihac, II, 69; Cioranescu, 2261). Se presupune că *v* s-a asimilat la *l* datorită lui *l* din silaba următoare. Este atestat doar în aceste două limbi sud-slave, ceea ce pune sub semnul întrebării etimologia dată de Cihac şi acceptată, în mod necritic, de către Cioranescu. Provine probabil din fondul pre-latin.

Der: *coliliu* alb, cărunt.

colină – deal, colnic.

Fr. *colline* (*DAR*; Cioranescu, 2263) (v. **colnic**, **culme**).

colindă (ar. *colinda* „Moş-ajun") – 1. umblet din loc în loc; 2. cântec tradițional de Crăciun.

V.sl. *kolęda* „prima zi a anului" < lat. *calendae* „prima zi a lunii" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; *Lexicon*, 299; Cihac, II, 69; Vasmer, I, 606; Berneker, 344); cf. bg. *koleda* „Crăciunul", sb. *kole*(*n*)*da* „colind", ceh., mgh. *koleda* „chetă, colectă", ucr. *koledá*, rus. *koleadá*, ngr. *καλανδα* „colindă".

Vasmer (I, 606) crede că formele slave provin din lat. *calendae*, când, de fapt, provin din română, deoarece slavii au venit în contact cu vorbitori de limbă străromână, nu de latină. Ipoteza lui Vasmer presupune că la venirea slavilor se vorbeau atât latina cât şi străromâna. În lingvistica românească a fost acceptată originea slavă a acestei forme, datorită lipsei rotacizării lichdei *l* în poziție intervocalică în limba română. Am arătat (cf. **bălan**) că *l* intervocalic din limba română nu a rotacizat în toate cazurile datorită poziției accentului. Silaba accentuată are întotdeuna tendința să se conserve, pe când silaba neaccentuată este mult mai predispusă schimbărilor, asta nu numai

în română, ci şi în multe alte limbi. Ori, în rom. **colindă** accentul cade pe silaba a doua, silaba care conţine şi pe *l* care nu a rotacizat. Rom. **cărindar** care provine din lat. *calendarius* este un bun exemplu în acest sens, unde *l* intervocalic a rotacizat în silabă neaccentuată. Am arătat că rom. **bălan**, formă atestată în secolul VI d.Ch. la Procopius din Caesarea, a rămas neschimbată pe parcursul celor 15 secole care s-au scurs de la Procopius până azi. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu rom. **colindă**. În slave nazala *n* a fost elidată, fenomen firesc pentru limbile slave, în schimb, nazala s-a păstrat în română şi neogreacă. Prin urmare, prezenţa nazalei în aceste două limbi nu se poate explica prin slavă.

Colindele la români sânt legate de obiceiuri vechi, pre-creştine, şi astfel este de presupus că şi termenul este anterior creştinismului. Rom. **colindă** provine probabil de la PIE ***kŭel-**, **kŭol-** „a (se) îndoi, a (se) roti, răsuci”, **kŭelos**, **kŭol-** (*IEW*, 639); cf. gr. *βου-kólos* „păstor de boi”, *αι-kólος* „păstor de capre”, deci vb. *col-inda*, apoi prin derivare regresivă **colindă** (v. **ocol**). În română vb. a **colinda** nu înseamnă doar „a merge cu colindul”, ci şi „a umbla de colo colo”, astfel că radicalul etimologizează bine în limba română, ceea ce nu este cazul cu limbile slave şi chiar cu latina. În limbile slave nu există un verb similar, dovadă că acestea l-au preluat din limba română. Astfel că lat. *calendae* este, probabil, doar cognat cu rom. a **colinda** şi nu etimonul acestuia. Din fondul pre-latin.

Der: *a colinda*, *colindători*, *colindeţ*.

colivă – grâu fiert amestecat cu nuci şi zahăr, folosit la diverse ceremonii religioase.

Mgr. *kólυβα* (Roesler, 570; Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; *Lexicon*, 297; Murnu, 15, Vasmer, *Gr*., 79). Termenul este atestat la Suidas. Prin urmare, obiceiul de a pregăti **colivă** şi a da **colivă** în memoria celor răposaţi este vechi balcanic, în mod cert pre-creştin şi, prin urmare, nu a putut fi preluat de română din slavă; cf. v.sl. *koliva*, bg. *kolivo*, sb. *kolijivo*. Forma nu pare să fi existat în greaca veche. Din fondul pre-latin.

Der: *colivar*.

colivie (ar. *cluvie*) – cuşcă mică de metal sau de lemn în care se ţin păsări cântătoare sau exotice.

Ngr. *κλουβί* < gr. *κλωβός* (Cioranescu, 2267); cf. v.sl. *kluvija* (v. **cuib**). Chantraine (545) spune că forma greacă este de origine semitică; cf. siriac. *kəlab* „colivie”.

colnă – colibă, construcţie primitivă folosită la adăpostirea vitelor sau uneltelor agricole.

Sb. *kolna*, *kolnica* (Cihac, II, 70); cf. ceh. *kolna* „adăpost pentru trăsuri”, mgh. *kolna* „cârciumă”. Nu am putut verifica etimoanele sârbeşti menţionate de Cihac. Forma nu are răspândire în limbile slave. Cioranescu (2268) crede, în mod eronat, că provine de la v.sl. *kolo* „roată”. Pe de altă parte, Cioranescu (2268) greşeşte, asociindu-l cu **colnic**, care provine de la un cu totul alt radical (v. **colnic**).

PIE ***kel-** „a acoperi, a ascunde”, cu forma nominală **k'olia**, **kəlia** „acoperiş, ascunziş” (*IEW*, 553). Rom. **colnă** provine de la una din formele nominale indicate de Walde-Pokorny (v. rom. **colibă**). Sb. *kolna*, dacă este atestată, nu poate fi de origine slavă datorită poziţiei lichidei *l* (v. **colibă**). Din fondul pre-latin.

colnic – 1. deal, colină; 2. drum care trece peste un deal sau prin pădure.

V.sl. *koln*(*ic*)*a* (Cihac, II, 270); cf. bg. *kolnik* „drum de care”, alb. *kolik*. Nu provine de la acelaşi rad. cu **colnă** (v. **colnă**). Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko).

PIE ***kel-**, **kelə-** „a se ridica”, **klṇis** „culme, colină” (*IEW*, 544); cf. gr. *κολωνός* „deal”, lat. *collis* < **colnis*, gmc. **hulnis* (cu v.eng. *hyll*, eng. *hill*, v.friz. *holla* „deal”), lituan. *kalnas* „deal, munte”. Forma lituaniană este aproape identică şi ca sens cu rom. **colnic**. Forma proto-slavă, de la acest rad. PIE, este **čъlnъ*, iar în limbile slave moderne: bg. *čelo* „frunte”, rus. *čelo* „frunte”. Prin urmare, velara PIE ***k** a devenit o africată în proto-slavă aşa cum era de aşteptat. În plus, în forma *kolnik* nu apare nici metateza lichidei *l*, aşa cum ar fi trebuit dacă ar fi provenit din slavă. Prin urmare, rom. **colnic**, alături de formele sud-slave, precum şi alb. *kolik* sânt de origine traco-illirică.

coloạnă (ar. *culoană*) – stâlp cilindric din material rezistent ridicat ca suport de susținere sau cu scop decorativ.
Lat. *columna* (Cioranescu, 2269). În realitate, provine din it. *colonna*, care vine, la rândul său, din lat. *columna* < *columen* „culme, vârf". Atestat din sec. XVIII (v. **columnă**).

colọn[1] – muncitor agricol într-o anumită colonie.
Lat. *colonus* (Cioranescu, 2273).
Der: *colonie*, *colonist*, *a coloniza*, *colonizator*.

colọn[2] – intestinul gros.
Fr. *colon* din gr. *κόλον* „intestinul gros"; cf. eng. *colon*.

colonẹl – 1. grad militar superior; 2. persoană care poartă acest grad.
It. *colonnello* (Cioranescu, 2274), din it. *colonna* < lat. *columna*, numit astfel pentru că un colonel conducea prima companie (coloană) a regimentului.

colọs – 1. legendara statuie de bronz a lui Helios din Rhodos, una din cele şapte minuni ale lumii antice; 2. statuie de mărime gigantică; 3. orice obiect, persoană, grup etc. de mărime gigantică sau de putere extraordinară.
Lat. *colossus* < gr. *κολοσσός* „statuie, imagine", cuvânt de origine pre-elenică, pelasgică.
Der: *colosal*.

coltục – 1. colț de pâine; 2. cot.
Tc. *koltuk* „perniță" (Cihac, II, 569; Șăineanu, II, 141; Cioranescu, 2281). Etimologia nu este posibilă din punct de vedere semantic. Rom. **coltuc** este o variantă a lui **colț** (v. **colț**). Din fondul pre-latin.

colț – 1. punct unde se întâlnesc două sau mai multe laturi ale unui obiect; 2. margine, extremitate; 3. ungher.
V.sl. *kolĭčĭ* < *klati*, *koljo* „a înțepa" (Cihac, II, 70; Cioranescu, 2278); cf. bg. *kolec*, *kolac* „țăruş", sb. *kolac* „tăruş", ucr. *kolecĭ* „germen", rus. *kol* „țeapă" din proto-sl. **kolti*, *koljo* (Vasmer, II, 296).
PIE ***kel-*** „a înțepa, a găuri, a perfora", cu prelugiri nominale în *-so* şi *-to*: **kol-so**, **kol-to** „țep, colț, vârf ascuțit" (*IEW*, 545); cf. skt. *katamba* „săgeată", v.g.s. *hulis*, *huls*, n.g.s. *Hulst* „săgeată, vârf ascuțit". Radicalul proto-slav reconstituit de Vasmer provine tot de la acest radical PIE, dar româna are o întreagă familie de cuvinte care provin de la acest radical. Din fondul pre-latin (v. **cloț**, **cleanț**).
Der: *colțan* (var. *cloțan*), *colțar*, *colțos*, *colțat*, *a încolți*.

colụmnă – coloană verticală, înaltă, de obicei cilindrică.
Lat. *columna* (v. **coloană**) (din sec. XIX).

comandạ – a ordona, a da un ordin.
Fr. *commander* (Cioranescu, 2288), din lat. *commendare* < lat. *mandare* „a autoriza" < lat. *manus* (v. **comânda**).
Der: *comandă*, *comandant*, *a comendui*, *comenduire*, *comenduială*, *comandor*, *comandatură*.

comạrnic – 1. colibă mică în care locuiesc ciobanii la stână; 2. umbrar pentru ciobani.
Bg. *komarnik* „cabană" (Weigand, *Jb*. 16, 223; *DAR*; Cioranescu, 2289). Nu am putut verifica forma bulgară invocată de Weigand. Ar putea exista în această limbă ca formă dialectală, ea un împrumut din limba română. După Giuglea (*Dacor*., 3, 332) provine din lat. *camera*, fiind preluat de română din bulgară. Giuglea îşi justifică ipoteza luând în considerare sufixul derivativ *-nik* considerat slav. În schimb, Candrea (*Elemente*, 402) consideră că ucr. *komarnyk* provine din română. Origine incertă.

comasạ (var. *masa*) – a strânge la un loc.
Lat. *commassare* (Cioranescu, 2290), din lat. *massa* „masă" < gr. *μάζα* „prăjitură din făină de orz" < gr. *μάσσειν* „a dospi"; cf. n.g.s. *kommassieren*.

cọmă – pierdere totală a cunoştinței.
Lat. *comma* (Cioranescu, 2265). Cioranescu crede că este acelaşi cu *comă* „virgulă", cuvânt cu sens şi origine diferite. Acesta din urmă provine din lat. *comma*, la rândul său din gr. *κόμμα* < *κόπτειν* „a tăia", pe când **comă** „pierderea cunoştinței" provine din lat. *coma* < gr. *κόμα* „somn adânc".
Der: *comatos*, *comatoză*.

comănac (istr. *coromac*, *caramac*) – 1. acoperământ al capului de formă cilindrică folosit de călugării ortodocşi; 2. capac, acoperiş (Trans.)
Lat. *calamancum* „moţ, vârf" (Scriban, *Arhiva*, 1914, 133); cf. sb. *kalamank* „bonetă", n.g.s. *Kalmank*. Cioranescu (2287) îl consideră cu origine obscură. În latină este atestată forma *calamancus* cu sensul de „*pilleus*, *galerus*", adică „pălărie, bonetă", din care provine probabil rom. **comănac**.

combina – a pune împreună, a îmbina.
Fr. *combiner* (Cioranescu, 2292), din lat. *combinare* < lat. *bini* „câte doi".
Der: *combină*, *combinat*, *combinaţie*.

comedie – 1. piesă de teatru sau film cu subiect umoristic; 2. ramură a artei dramatice; 3. întâmplare comică.
Fr. *comédie* (Cioranescu, 2293) din lat. *commedia* < lat.med. *comedia* < lat. *comoedia* < gr. *κωμωιδία* < *κωμωιδός* „comedian".
Der: *comediant*, *comedios*.

comenta – a face observaţii asupra unui eveniment, întâmplare, lucrare etc.
Lat. *commentari* (Cioranescu, 2294) din lat. *commentum* < *mens*, *-tem* „minte".; cf. fr. *commenter*.
Der: *comentariu*, *comentator*.

comerţ – schimb de produse prin vânzare şi cumpărare.
Lat. *commercium* (Cioranescu, 2295) din lat. *commercari* „a face comerţ" < *mercari* „a cumpăra, a târgui" < *merx* „marfă"; cf. it. *commerzio* (v. **marfă**).
Der: *a comercia*, *a comercializa*, *comercial*, *comerciant*.

comĕtă (*comet* (înv.)) – corp ceresc care se mişcă în jurul soarelui pe o orbită excentrică constând într-o masă centrală înconjurată de gaz sau praf.
Gr. *κομήτης* (Murnu, 15; Gáldi, *Les mots*, 167) *κόμη* „coamă", din sec. XVII. Lat. *cometa* (Cioranescu, 2296), din sec. XIX (v. **coamă**).

comic – de comedie, hazliu.
Lat. *comicus* (Cioranescu, 2297), din gr. *κωμικός* < gr. *κωμός* „glumă"; cf. it. *comico*.
Der: *comicărie*, *comedie*, *comediant* etc.

cŏmină (ar. *comină* „drojdie") – tescovină.
Sb. *kŏmina* „huskus, comină" (*DAR*; Cioranescu, 2299). Termenul nu are răspândire în limbile slave. Rom. **comină** poate fi pus în legătură cu lat. *camum* „un fel de bere", pe care Walde (I, 149) îl consideră de origine pannonică şi care, la rândul său, ar fi celtic. Radicalul este prezent în limbile celtice; cf. ir. *cuirm*, cymr. *cwirm*, ambele cu sens de bere. Cert este că Priscus (*Ambas*.) relatând vizita pe care a întreprins-o la curtea lui Atilla (sec. V, d.Ch.), redă numele a două băuturi folosite de localnici: *camos* şi *medos*. *Camos* este unul şi acelaşi cu lat. *camum*, iar *medos* este, în mod evident, miedul. Ultimii celţi care au trăit în Pannonia au fost boiii şi tauriscii, înfrânţi şi alungaţi de Burebista cu peste 500 de ani mai înainte de vizita lui Priscus în Pannonia. Chiar dacă admitem o posibilă origine celtică a acestui radical, deşi este o simplă prezumţie, el s-a menţinut în limba băştinaşilor pannoni care erau illiri şi care vorbeau aceeaşi limbă cu dacii. Nu putem avea certitudinea dacă rom. **comină** are aceeaşi origine cu pann. *camos*, dar rom. **comină** provine din PIE ***kem-** „a strânge, a împiedica" (*IEW*, 555); cf. arm. *kamel* „a presa, a stoarce". Comina reprezintă resturile care rămân de la stoarcerea strugurilor. De asemenea, este foarte posibil ca băutura *camos* să fi fost obţinută din fermentarea cominei. Din fondul pre-latin.

comis – dregător la curţile domneşti, boier de rangul doi, administrator al grajdurilor domneşti
care corespunde în societatea medievală occidentală cu rangul de *comes stabuli*.
Lat. *comes* „tovarăş de drum, comite „înalt slujitor al curţii" > mgr. *κόμης* „comis" (Vasmer, *Gr*., 80; Cioranescu, 2302); cf. v.sl. *komisŭ.*
Der: *comisoaie*, *comişie*, *comişel*.

comisar (ar. *comisar*) – ofiţer de poliţie.
Lat. *commisarius* (Cioranescu, 2303), echivalent cu lat. *commissus* < *commitere* „a încredinţa" < *mittere* „a trimite" (v. **trimite**); cf. it. *commesario*, rus. *komisar*.

comisie – organism cu anumite atribuţiuni pe lângă o instituţie, guvern sau organizaţie internaţională.

Lat. *commissio* (Cioranescu, 2304) din *commitere* < *mittere* (v. **comisar**).
Der: *a comisiona* „a încredința".

comițe – a săvârşi, a face.
Lat. *commitere*, fr. *commettre* (Cioranescu, 2305).
Der: *comitet*, *comitangiu* „agitator bulgar care acționa la ordinul anumitor grupuri (comitete) subversive şi făcea incursiuni pe teritoriul statelor vecine".

comândą (var. *cumânda, ar. cumândŭ*) – 1. a sacrifica; 2. a îngriji de sufletul morților, a face o înmormântare, a pomeni; 3. a da dispoziții cu privire la propria înmormântare şi pomenirile ulterioare
Lat. **commandare* < *commendare* (Hasdeu, 2171; Puşcariu, 440; Candrea-Densusianu, 386; Puşcariu, *Lr*., 336; Cioranescu, 2300).
Din punct de vedere etimologic, este înrudit cu lat. *commnendare*, precum şi cu fr. *commander*, preluat în multe limbi moderne. Lat. *commendare* „a încredința în grija cuiva, a recomanda" şi *commendatio* „recomandare" corespund cu sensul al treilea al rom. **comânda**, dar în latină nu există nimic similar cu sensurile 1 şi 2. Un termen având acelaşi sens cu sensurile 1 şi 2 ale rom. **comând**, **comânda** găsim la Leon Diaconul, autor bizantin din secolul X d.Ch. Acesta relatează o serie de detalii legate de luptele bizantinilor cu geții din Durostorum şi cu tauro-sciții, lupte care au avut loc în a doua jumătate a secolului X. În timpul unei bătălii a geto-dacilor din Durostorum cu bizantinii, primii cer ajutor tauro-sciților, numiți de autor şi *rosi*, al căror conducător se numea *Sfentostlav*. În urma acestei bătălii dintre daci şi tauro-sciți, pe de o parte şi bizantini pe de alta, primii suferă o grea înfrângere, după care, aşa cum relatează autorul, aceştia îşi ard morții, obicei pe care, scrie autorul, „l-au deprins de la Anacharsis şi Zamolxis", obicei păgân care i-a impresionat desigur pe bizantinii creştini.
După acest ritual, *Sfentostlav* întruneşte sfatul oştenilor săi ca să decidă dacă mai continuă lupta cu bizantinii sau nu. Acest sfat se numea în limba tauro-sciților *komenton*, cuvânt original, transcris ca atare de Leon Diaconul. Din păcate, toate traducerile, inclusiv cele româneşti, redau numele acestui conducător tauro-scit *Sviatoslav*, formă slavizată, pe când forma din originalul grec este *Sfentostlav* (v. **sfânt**). Legat de forma corectă a acestui nume, am făcut remarcile necesare cu altă ocazie (cf. Vinereanu, 180-181). Aici ne interesează, în mod special, doar termenul *komenton*. Menționăm că unii cercetători ruşi identifică pe aceşti *rosi* cu strămoşii lor (cf. A. Groza), ceea ce este, în mod evident, o eroare. Numele de *Sfentostlav* trădează aspecte fonologice neslave, la fel ca şi *komenton*. Forma *komenton*, dacă ar fi slavă, ar fi trebuit să sune **komjaton*(*ŭ*) în textul lui Leon Diaconul şi nu *komenton* cum este de fapt. Acest termen corespunde, însă, atât ca formă cât şi ca sens cu rom. *comând*, şi prin urmare tauro-sciții nu puteau fi slavi, ci daco-geți din Crimeea de azi. Din fondul pre-latin.
Der: *comând*, *comândare*.

comoară- grămadă de bani sau de obiecte de preț (păstrate sub lacăt, ascunse etc.).
V.sl. *komora* „palat, cameră, depozit" care la rândul său provine din lat. *camera* sau mgr. *καμάρα* (Miklosich, *Fremdw*., 99; *Lexicon*, 299; Cihac, II, 71; Cioranescu, 3207); cf. sb. *komòra*, cr., slov., ceh., pol., ucr., rus. *komora* „depozit, magazie".

compănie – 1. unitate militară între pluton şi batalion; 2. tovărăşie, însoțire; 3. organizație sau grup cu anumite interese economice.
It. *compagnia* (Cioranescu, 2308) din lat.med. *companio* < *con*-, *panis* „pâine".
Forma din latina medievală pare a fi un calc după un cuvânt dintr-o limbă germanică, probabil gota; cf. got. *gahlaiba* < *hlaiba* „pâine", v.g.s. *galeipo*.
Der: *companist*, *companion*.

compąs – 1. intrument pentru măsurarea şi trasarea cercurilor; 2. busolă (*înv*.).
Fr. *compas* (Cioranescu, 2309) din lat. *compassus* < *con*-, *passus* „pas".

complemęnt – 1. ceea ce se adaugă; 2. (*gram*.) în sintaxă, parte de propoziție ce defineşte elementul sintactic care determină un verb.
Fr. *complément* (Cioranescu, 2310) din lat. *complementum* < *complere* „a umple, a împlini".

Forma *compliment* „cuvânt de laudă”, din fr. *compliment*, este dubletul lui **complement**.
Der: *complementar*, *a complementa*.

complęt (var. *complect*) – 1. întreg; 2. plen al unui tribunal.
Fr. *complet* (Cioranescu, 2311) din lat. *completus* < *complere* „a umple, a împlini”.

compụne – 1. a alcătui; 2. a scrie, a redacta un text; 3. a crea o operă muzicală.
Lat. *componere* (Cioranescu, 2312), la rândul său din *con-*, *ponere* „a pune”; cf. fr. *composer*.
Der: *compoziție*, *component*, *compunere*, *a descompune*.

cọmput – socoteală, calcul.
Lat. *computus* „calcul, număr” (Cioranescu, 2313) din lat. *computare* < *putare* „a gândi. Din sec. XVIII (în Trans., înv.).
Der: *computer*, este împrumut din engleză care provine din același cuvânt latin.

comụn – 1. care aparține în mod egal la două sau mai multe persoane, unui grup sau unei națiuni;
2. obișnuit, larg răspândit; de valoare mediocră.
Lat. *communis*, fr. *commun* (Cioranescu, 2314) din lat. *munus* „sarcină, datorie”.
Der: *comună*, *comunal*, *comunitate*, *comunism*, *comunist*, *comunica*, *comunicat*, *comunicație*, *comunicabil*, *comunicant*, *comuniune*.

comută – 1. a schimba, a schimba legăturile unui circut electric; 2. (*jur*.) a schimba o pedeapsă mai grea cu una mai ușoară.
Lat. *commutare* „a schimba, a înlocui” (Cioranescu, 2316) din lat. *mutare* „a muta” (v. **muta**).
Der: *comutator*, *comutativ*.

conạc – (ar. *cunache*, mgl. *conac*) – 1. casă boierească la țară, la moșie; 2. loc de popas, distanță de la un loc la altul; 3. interval de timp egal cu o jumătate de zi.
Tc. *konak* „conac, vilă” (Roesler, 596; Șăineanu, II, 142; Meyer, 196; Cioranescu, 2318); cf. ngr. *κονάκι*, alb., bg. *konak*. Provine probabil din fondul balcanic.
Der: *conăcar* „dregător însărcinat cu găzduirea domnitorului”, *a conăci*, *conăcărie*, *conăceală*.

concęde – 1. a îngădui, a încuviința; 2. a ceda un drept.
Fr. *concéder* (Cioranescu, 2319) din lat. *concedere* < *cedere* „a ceda, a retrage (v. **ceda**)
Der: *a concedia*, *concediu*, *concesie*, *concesiune*.

concępe – 1. a gândi, a face un proiect; 2. a înțelege; 3. a procrea.
Lat. *concipere* (Cioranescu, 2321), din lat. *con-*, *cipere* < *capere* „a prinde, a lua” (v. **începe**, **căpăta**).
Der: *concepție*, *concept*, *conceptual*, *a conceptualiza*.

concęrn – grup de intreprinderi economice cu interese comune.
Eng. *concern* (Cioranescu, 2322), din lat. *concernere* < *cernere* „a cerne” (v. **cerne**).

concęrt – 1. executarea în public a unei piese muzicale cu soliști sau/și intrumentiști.
It. *concerto* (Cioranescu, 2323) din lat. *concertare* < *certare* „a lupta, a rivaliza”.
Der: *a concerta*, *a deconcerta* etc.

conchịde – a concluziona, a încheia.
Lat. *concludere* (Cioranescu, (Cioranescu, 2324), la rândul său din *claudere* „a închide” (v. **închide**).

conchịstă – cucerire.
It. *conquista* (Cioramescu, 2325), din lat. *conquirere* < *quaerere* „a căuta”.
Der: *conchistador*.

cọnci – 1. coc de păr; 2. smoc de păr.
Mgh. *konty* „conci”, provenit la rândul său din it. *concio* (Cihac, II, 492; Gáldi, 120); cf. sb. *konč*. După Miklosich (*Wander.*, 16) formele ucr. *konča*, *kanča* provin din română, iar Capidan (*Raporturile*, 227) consideră că bg. *konč* provine tot din română. Bernard (28), în mod eronat, consideră că forma bulgară ar proveni din maghiară, deși recunoaște că așa se numește pieptănătura femeilor române din Vidin (cf. Cioranescu). Răspândirea largă a termenului exclude o filieră maghiară a acestuia pentru restul limbilor balcanice. Rom. **conci** nu poate

fi separat de **coc**, identic ca sens şi foarte apropiat ca formă, şi nici de o mulţime de alte forme româneşti, toate provenind de la acelaşi rad. PIE ***keu-**, ***kouko-s** „rotund, curbat” (*IEW*, 588). Forma **conci** are un infix nazal, iar velara finală este palatalizată. Din fondul pre-latin.

concịliu – sinod, sobor.
Lat. *concilium* „sinod, conciliu” < lat. *calcare* „a convoca”.

concura – 1. a participa la un concurs; 2. a face concurență.
Lat. *concurrere* (Cioranescu, 2327) din lat. *currere* „a curge” (v. **curge**).
Der: *concurs*, *concurență*.

condamna – 1. a învinui, a blama; 2. (*jur.*) a pronunța o condamanre.
Lat. *condemnare* (Cioranescu, 2330) din lat. *damnare* „a condamna” < *damnum* „daună, pagubă” (v. **daună**).

condei (ar. *cundil'u*, mgl. *cundil'*) – unealtă de scris, pană, toc.
Mgr. *κονδίλιον* „trestie, pană de scris” (Roesler, 570; Murnu, 15; Meyer, 197; Cioranescu, 2331); cf. v.sb. *kondiiĭ*, alb. *kondilj*.
Der: *a încondeia*, *încondeială*, *încondeietură*.

cọndică – registru, catastif.
Ngr. *κώντικας* „cod” din lat. *codex* (Cihac, II, 651; Cioranescu, 2332).
Der: *condicar*, *condicuță*.

condiție – 1. circumstanță necesară pentru un anumit rezultat; 2. un anumit fel de a fi; 3. poziție socială; 4. parte a unei înțelegeri; 5. (*fil.*) în logică, antecedenta unei propoziții condiționale.
Lat. *conditio* < lat. *condicere* < *dicere* „a spune, a arăta” (v. **zice**).
Der: *a condiționa*, *condiționat*.

condola – a prezenta condoleanțe.
Lat. *condolere* (Cioranescu, 2334) din lat. *dolere* < *dolor* „durere” (v. **durea**). Este azi învechit.
Der: *condoleanță*.

conduce – 1. a merge înainte; 2. a guida; 3. a avea funcție de răspundere.
Lat. *conducere* (Cioranescu, 2335) din lat. *ducere* „a duce, a conduce” (v. **duce**)

condur – pantof de femeie cu toc înalt, împodobit adesea cu broderii (*înv.*).
Tc. *kondura*, *kundura* „pantof” (Cihac, II, 568; Şăineanu, II, 145; Meyer, 197; Cioranescu, 2336). Tc. *kondura* provine din neogreacă (sau mediogreacă) la rândul său din v.gr. *κόθορνος*, intrat şi în latină; cf. lat. *cothurnus*. Rom. **condur** provine din mediogreacă sau neogreacă, nu din turcă.

conferi – a acorda, a da.
Fr. *conférer* (Cioranescu, 2337) din lat. *conferrere* „a compara” < *ferrere* „a duce, a aduce, a căra” (v. **burtă**, **dezbăra**, **povară**).
Der: *conferință*, *conferența*, *conferențiar*.

confrunta – 1. a pune față în față pentru a examina; 2. a compara.
Fr. *confronter* (Cioranescu, 2338), din lat. *confrontari* < *frons* „frunte” (v. **frunte**).

confunda – a nu distinge un element de altul.
Lat. *confundere* (Cioranescu, 2339) din lat. *fundere* „a turna”.

conjuga – 1. a îmbina, a uni; 2. (gram.) a modifica formele unui verb.
Lat. *conjugare* „a înjuga împreună” (Cioranescu, 2340) din lat. *jugum* „jug” (v. **jug**).
Der: *conjugare*, *conjugal*.

conopidă (ar. *cunupidă*) – 1. plantă erbacee cu frunze lunguiețe şi groase cu o inflorescență comestibilă (*Brassica oleracea*); 2. inflorescența acestei plante.
Mgr. *κουνουπίδια* (Cihac, II, 651; Gáldi, 167); cf. alb. *kunipidhë*, tc. *kunebit*.

consecință – rezultat, urmare.
Lat. *consequentia* (Cioranescu, 2344) din *con-*, *sequentia* < *sequio* „a urma”. Rom. *consecvență* are aceeaşi origine.

conșemn – 1. cuvânt de ordine; 2. ordin dispoziție.
Din **semn**, după fr. *consigne* (Cioranescu, 2345), din lat. *signum* „semn” (v. **semn**).
Der: *a consemna*, *consemnați*(*un*)*e*.

consiliu – grup organizat cu sarcini de conducere.
Lat. *consilium* (Cioranescu, 2346).
Der: *a consilia*, *consilier*.

consort – soț.
Fr. *consort* (Cioranescu, 2347); cf. it. *consorte*. Rom. *consorțiu* provine din lat. *consortium*.

constitui – 1. a înființa, a forma, a organiza; 2. a reprezenta.
Fr. *constituer* (Cioranescu, 2349), din lat. *constituere* < *statuere* „a pune, a stabili”.
Der: *constituant*, *constitutiv*, *constituție*, *constituțional*, *constituționalitate*.

consul (ar. *consul*) – șef al unei reprezentanțe diplomatice.
Lat. *consultare*, *consulere* „a consulta, a se sfătui”. Rom. *consul* din lat *consul* < *consulere*, atestat din sec. XVII.
Der: *consultanță*, *consular*, *consulat*.

consuma – a folosi, a cheltui.
Lat. *consumere* < lat. *sumere* „a lua” < *sub-*, *emere* „a lua, a cumpăra”.
Der: *consum*, *consumator*, *consumație*.

conștient – care își dă seama.
Fr. *conscient* (Cioranescu, 2348), din lat. *conscietiosus* < *scire* „a ști” (v. **ști**).
Pe de altă parte, rom. *conștiință* provine din lat. *conscientia*.
Der: *conștiincios*, *conștiinciozitate*, *inconștient*, *inconștiență*, *subconștient*.

cont – 1. bani depuși într-o bancă; 2. socoteală.
It. *conto* (Cioranescu, 2352) din lat. *computum* (v. **comput**).
Der: *a conta*, *a deconta*, *decontabil*, *contabil*, *contabilitate*, *contor*.

conte – titlu nobiliar mai mic decât cel de marchiz.
It. *conte* (Cioranescu, 2354) din lat. *comes*, *comitem* (v. **comis**).

conteni (var. *cunteni*) – a înceta.
Lat. *cunctinare* < *cunctinari* „a zăbovi, a șovăi” (Pușcariu, *Dacor*., 1, 226; *DAR*) sau lat *continere* „a conține” (Candrea). Cioranescu (2355) îl consideră cu origine obscură. Etimologiile propuse nu se susțin. Origine obscură.
Der: *necontenit*, *cuntenitură* (înv.), *continență*.

conține – a cuprinde, a avea în interior.
Lat. *continere* (Cioranescu, 2356) din lat. *tenere* „a ține”, format după a **ține** (v. **ține**). Rom. *continent* din lat. *continens*, *-tem* < **continere**; cf. fr. *continent*.
Der: *conținut*.

continuu – fără întrerupere, neîncetat.
Lat. *continuus* (Cioranescu, 2357) din *continere*.
Der: *a continua*, *continuator*, *continuitate*.

contopi – a amesteca, a uni a amalgama.
Derivat din a **topi**. Forma a apărut în a doua jumătate a sec XIX la autori ca Hasdeu şi Odobescu (cf. Cioranescu, 2358) (v. **topi**).

contra (ar. *contra*, *contră*) – împotrivă.
Se foloseşte şi ca prefix în compunerea a multor termeni din limba română; cf. *contraatac*, *contraface*, *contrazice* sau derivați ca *a încontra*, *contrar* etc.

contract – înțelegere încheiată între două sau mai multe părți.
Lat. *contractus* „înțelegere, tranzacție” (Cioranescu, 2360) din lat. *contrahere* < *trahere* „a trage” (v. **trage**).

control – 1. verificare, analiză; 2. stăpânire, stăpânire de sine.
Fr. *contrôle* (Cioranescu, 2364) din v.fr. *contreroller* „a ține, a păstra un duplicat”.
Der: *a controla*, *controlor*.

conveni – 1. a cădea de acord; 2. a accepta, a admite.
Lat. *convenire* (Cioranescu, 2366) din lat. *venire* „a veni” (v. **veni**).
Der: *convenție*, *convenabil*, *convenință*.

convinge – a cădea de acord în urma prezentării unor argumente şi probe.

Lat. *convincere* (Cioranescu, 2368) din lat. *vincere* „a învinge” (v. **învinge**”).

convoi – coloană, cortegiu, şir de vehicule.
Fr. *convoi* (Cioranescu, 2369) din lat. *con-*, *viare* < *via* „drum”. Pronunţia este apropiată de it. *convoglio* şi, practic, identică cu cea din engleză şi rusă; cf. eng. *convoy*, rus. *konvoi*.

copac (var. (înv.) *copaci*, ar., mgl. *cupaci*, istr. *copaţ* „desiş”) – arbore.
Miklosich (*Slaw. Elem*., 10) îl consideră dacic. Alb. *kopač* „copac” (Cihac, II, 716; Meyer, 198; Philippide, II, 708; Pascu, II, 219); cf. mgh. *kopács* „tufiş”. În mod evident, forma maghiară nu poate proveni din albaneză. Cioranescu (2371) se gândeşte la v.sl. *kopati* „a excava, a goli” care este ipoteză în mod evident, greşită. Nu poate proveni din albaneză, deoarece el există şi în maghiară şi ucraineană. În acest caz, nu poate proveni decât din fondul traco-illiric.
După Capidan (*Raporturile*, 526) ucr. *kopač* provine din română, ca şi mgh. *kopacs* „tufiş” (cf. Candrea, *Elemente*, 406; Edelspacher, 176). Origine traco-illiră.
Der: *copăcel*.

copaie (ar. *copan'e*, *cupană*, *cupac* „covăţică”) – albie, troacă, făcută dintr-un trunchi de copac scobit.
Cf. bg. *kopanja* „copaie, troacă” (Cihac, II, 72; Cioranescu, 2372). Cihac susţine că formele sud-slave provin din v.sl. *kopati* „a goli”. Nu am putut identifica forma veche slavă indicată de Cihac (cf. Djačenko).
PIE ***keu-**, **keu-p-** „a scobi”, **kupa** „scobitură, vas” (*IEW*, 588-89); cf. ar. *cupac*. Împrejurarea că dialectele româneşti au forme diferite ca sens, pornind de la acelaşi radical, indică faptul că niciuna din ele nu sânt împrumuturi, ci forme derivate în dialectele respective, provenind de la un radical comun. De la acelaşi rad. PIE au derivat şi rom. **cofă**, respectiv, a **scobi**, a **scofeli** (v. **cofă**, **covată**, **scobi**, **scofeli**). Forma bulgară provine din română. Judecând după formele din aromână şi bulgară, rom. **copaie** provine dintr-o formă mai veche ***copan'e**. Din fondul pre-latin.

copaţ (ar. *copan* „copilaş, albie”, mgl. *cupan*) – 1. pisălog de piuliţă; 2. pulpă şold, coapsă (de animal).
Bg. *kopan* „copan, picior de pui” (*DAR*, Cioranescu, 2373); cf. alb. *kopan* „mai, ciocan de lemn”, gr., ngr. *κόπανον*. Berneker (I, 564) consideră că bg. *kopan* provine din greacă. Cu toate acestea, forma din aromână are alte sensuri care duc la un rad. ***cop** din ***keu-**, **keug-**, **keup-** „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89). Forma aromână trebuie asociată cu **cocon** şi, respectiv, **copil**. Forma din daco-română, precum şi cele din limbile balcanice, au aceeaşi origine. Sensul 1 este probabil de natură onomatopeică ca şi **cioc**[1] şi **ciocan**, fiind rezultatul unei contaminări cu **copan**. Nu poate proveni din bulgară, deoarece forma exista în albaneză şi în greacă. Din fondul pre-latin.

copcă[1] (var. *copce*, mgl. *copce*) – agrafă, capsă.
Tc. *kopča* „copcă” (Şăineanu, II, 145; Meyer, 198; Berneker, 564; Cioranescu, 2375); cf. alb. *kopsë*, bg. *kopče*, sb. *kopča*, mgh. *kapocs*. Origine incertă.

copcă[2] – gaură, spărtură.
Bg. *kopka* „gaură” (Cihac, II, 72; *DAR*; Cioranescu, 2376).
Cihac consideră că bg. *kopka* < v.sl. *kopati* „a goli”, dar e o ipoteză desigur greşită. Nu am putut identifica v.sl. *kopati* (cf. Djačenko). Dintre limbile slave există doar în bulgară. Trebuie asociat cu PIE ***keup-** „gaură, scobitură” (*IEW*, 589); cf. gr. *κύβος* „gaură lăsată de copita calului”. Din fondul pre-latin.

copertă – învelişul unei cărţi; 2. învelitoare, înveliş.
It. *coperta* (Cioranescu, 2380) (din sec. XIX) (v. **acoperi**).
Der: *a decoperta*.

copie – 1. duplicat; 2. abundenţă.
Lat. *copia* (Cioranescu, 2381). Cu sensul 2 este învechit, în schimb, s-a păstrat *copios* un derivat al acestuia.
Der: *a copia*, *copist*.

copiļ (ar. *cochil* „bastard”, *cochilă* „fecioară”, mgl. *copil* „bastard”, *copilaş* „băiat, flăcău”) – 1. băiat sau fată, la primii ani ai vieții; 2. fiu, fiică; 3. om naiv, fără experiență.

Origine traco-dacă (Mikloscih, *Slaw. Elem*., 10; *Etym. Wb*., 129; Berneker, 564; Rosetti, II, 115). După Cihac (II, 651) provine din mgr. *κόπελος*, iar după Philippide (*Principii*, 44) şi Tiktin din slavă sau chiar din albaneză (Densusianu, *Hlr*, 37; Meyer, *Neugr. St., II*, 67; Capidan, *Dacor*., 2, 524; Philippide, II, 608). Poate, din dialectul gepid **kopilo* (Diculescu, *Dacor*., 4, 1552). Există, însă, în foarte multe alte limbi, pe lângă mediogreacă şi albaneză, menționate mai sus; cf. ngr. *κοπέλι* „băiat”, *κοπέλα* „fată”, v.sl. *kopilŭ* „bastard”, bg. *kópele*, *kopelák* „bastard”, sb. *kópile* „bastard”, *kopilan* „băiat, flăcău”, v.rus. *kopelŭ* „bastard”, mgh. *kópé* „vagabond”. Prin urmare, acest radical nu se explică prin greacă sau slavă. Ar putea fi asociat cu eng. *child*, precum şi cu alte forme similare din limbile germanice; cf. got. *kilthei* „pântec, sân”, v.sax. *cild*, n.g.s. *kalb* „viţel” din gmc **kalban*, de la PIE ***gel-** cu prelungire în dentală (*d*) sau bilabială (*b*) cu sens de „umflătură, pântec, fetus” (*IEW*, 358). Rom. **copil** are aceeaşi filiație, de la o formă mai veche **kolp-il*, cu elidarea primului *l*.

O a doua ipoteză, mult mai plauzibilă, este că rom. **copil** are aceeaşi origine cu **cocon**, al căror sens se confundă la origine, ambele provenind din PIE ***keug-**, **keup-**, **kouko-s** „a îndoi, curbat, rotund” (*IEW*, 588-589).

Aşa cum reiese din dialectele sud-dunărene, precum şi din limbile sud-slave, sensul inițial a fost acela de „copil nelegitim”, în contrast cu **băiat** şi, respectiv, **cocon**, care au avut de la început sensul de „copil natural şi legitim”. Acest lucru reiese şi din forma *cópil* „lăstar (care trebuie tăiat)”, respectiv, *a copili* „a tăia lăstarii”. Origine traco-illirică.

Der: *copilă*, *copiluț*, *copilaş*, *a copilări*, *copilăros*, *copilărie*, *copilăresc*, *copilăreşte*, *copilărime*; *cópil* „lăstar”, *a copili* „a tăia lăstarii”, *copilitură*.

copiță (mgl. *cupită*) – partea cornoasă, rezistentă, care acoperă extremitatea piciorului la unele animale. V.sl. *kopyto* (Miklosich, *Lexicon*, 303; Cihac, II, 72); cf. alb. *kopitë*, bg. *kopito*, sb. *kópito*, rus. *kopito*.

PIE ***k**’**apho-**, **k**’**ōpho-** „copită” (*IEW*, 530); cf. skt. *šafa* „copită”, av. *safa* „copita calului”, v.g.s. *huof* „copită”, v.isl. *hofr*, n.g.s. *Huf*, eng. *hoof* „copită”. Velara palatală PIE ***k**’ trebuia să dea o siflantă în proto-slavă, nicidecum o velară pură.

Prin urmare, formele slave provin probabil din română (v. **coasă**). Menționăm că forme similare există şi în limbile afro-asiatice, forme care provin de la un rad. AA **qof-* „copită” (Orel, 2066); cf. sem. **hupp-* „copită” cu arab. *huff*, v.chad. **qwaf-* „copită”. Provine din fondul pre-latin.

copleşi – 1. a năpădi, a birui; 2. a emoționa peste măsură.

A fost apropiat de alb. *kaplis* „a bruma” (Cihac, II, 716; Scriban). Lat. **complexare* sau **complexire* (Tiktin, Candrea-Densusianu, 391; *REW*, 2102), ipoteză respinsă de Graur (*BL*., 5, 94) şi Rosetti (1, 160). După Cioranescu (2386) este o creație expresivă de la a **pleoşti** prefixat cu *co-*, ipoteză neverosimilă; cf. alb. *kapit* „a copleşi, a extenua, a epuiza”.

Provine din PIE ***pləi-**, **pləu-** „a turti, a lăți, a copleşi” (*IEW*, 838); cf. lat. *plaudo* „a bate, a lovi, a izbi”. Rom. a **copleşi** provine de la acest rad. PIE cu pref. *co*(*n*). Origine traco-illirică.

Der: *copleşitor*, *copleşeală*.

copoi (var. (înv.) *copou*) – câine de vînătoare de talie mare.

Mgh. *kopó* „copoi, câine de vânătoare” (Miklosich, *Fremdw*., 96; Cihac, II, 493; Gáldi, 112). Forma veche *copou*, apoi forma **copoi** după pl. **copoi**. Din română provine bg. *kopoi* (Capidan, *Raporturile*, 216). Der: *capaucă* (*copaucă*), *copoaică*, *copoiesc*, *copoieşte*.

cor (înv. *hor*(*iu*)) – grup organizat de cântăreți.

Gr. *χορός* „dans, grup de dansatori şi cântăreți” (Cioranescu, 2394) (din sec. XVII). Forma **cor** a apărut sub influența lat. *chorus*, it. *coro* (sec. XIX) (v. **horă**).

corąbie – vas mare cu pânze folosit în trecut pentru transport.
V.sl. *korablĭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 26; *Lexicon*, 303; Cihac, II, 73; Meyer, 177; Cioranescu, 2397); cf. alb. *karaf*, mgh. *kereb*, bg., sb. *korab*, cr., slov. *korablja*, pol. *korab*, rus. *korablĭ*.
După aceşti autori, forma slavă ar proveni din gr. *κοράβιον* „corabie” care are aceeaşi origine cu gr. *κόραβος* „gândac, cărăbuş”. La venirea slavilor în Balcani, gr. *β* se pronunța deja *v*, astfel slava nu l-a putut lua decât din română. În plus, menționăm că formele slave prezintă un *l* epentetic inexistent în formele greacă şi română. Acest *l* epentetic apare şi în alte împrumuturi slave a cărui explicație am prezentat-o în cazul rom. **boier** şi **toiag** (v. **boier**, **toiag**). În aceeaşi situație se află şi v.sl. *konopl'i* „cânepă” despre care slaviştii cred că provine din lat. **canapis* (v. **cânepă**). De asemenea, formele albaneză şi maghiară nu au avut ca intermediar forma slavă veche. Mai mule despre acest radical la discuțiile de la **carabă** şi **cărăbuş**.
Der: *corăbier*, *corăbiuță*.

coran (var. *kuran*) – cartea sacră a religiei islamice.
Tc. *koran* (Şăineanu, II, 145; Cioranescu, 2399) din arab. (*al*)-*qurān* „carte, citire” < *qara'a* „a citi, a recita”.

corb (ar. *corbu*, mgl., istr. *corb*) – pasăre semi-răpitoare, omnivoră, mai mare decât cioara, cu pene negre (*Corvus corax*).
Lat. *corvus* „corb” (Puşcariu, 399; Candrea-Densusianu, 393; *REW*, 2269; Cioranescu, 2401). Panromanic.
PIE ***ker-**, **kor-**, **kr-** „imită sunetul scos de unele păsări sau animale” (*IEW*, 567); cf. alb. *korb*, ir. *creach* „corb”, *cymr. corff* „corb” (v. **cioară**, **cârâi**). Într-o inscripție din Noricum (*C.I.L*., III) apare antroponimul *Corbus*, deci cu *b* ca în română şi albaneză. Există un paralelism perfect între formele pentru **cioară** şi **corb** în limbile albaneză şi română. Alb. *sorrë* este considerat illiric, pe când *korb* trece drept împrumut din latină, la fel ca şi în română. Rom. **cioară** este considerat uneori, în mod abuziv, împrumut din albaneză (cf. Orel, 399 ş.a), ignorându-se forma friul. *čore* „cioară” care nu poate proveni din lat. *cornix* „cioară”. Asemănarea dintre friulană, română şi albaneză au la bază fondul co
mun italo-illiro-tracic, prea puțin explorat până astăzi. De asemenea, este ştiut că friulana are multe caracteristici fonetice, precum şi o serie de elemente lexicale comune cu româna.
Din română provin ngr. *κόρμπου* „negru” (Meyer, *Neugr. St., II*, 75; Murnu, *Lehnw*., 29). Pare să provină din fondul traco-illiric.
Der: *corbuşor*, *corbuleț*, *corbiu*.

corcị (var. *a curci*) – a se încrucişa, a se amesteca (despre plante sau animale din rase sau specii diferite).
Mgh. *korcs* „metis, degenerat” (Cihac, II, 493; Gáldi, 88). Cioranescu (2403) crede că este o deformare de la a **cruci** cu sensul de a **încrucişa**. Ipoteza lui Cioranescu este cât se poate de firească, astfel încât mgh. *korcs* provine, probabil, din română. Cu toate acestea, nu am putut verifica forma mgh. *korcs*.
Der: *corcitură*, *corcit*.

corcodẹl – cufundar (*Gallinula chloropus*).
Formație onomatopeică (Philippide, II, 708; Cioranescu, 2406).
Provine din PIE ***ker-**, **kor-**, **kr-** „imită sunetul scos de unele păsări sau animale” (*IEW*, 567) (v. **cioară**, **cârâi**, **corb**).
Der: *corcodan* „păun”, care scoate un sunet similar.

corcoduș – varietate de prun cu fructe mici de culoare galbenă sau vânătă sau roşie (*Prunus cerasifera*).
Derivat din *corcoduşă*, fructul corcoduşului. *Corcoduşă* provine de la rad. *coc-* „ceva rotund”, din PIE ***keu-**, **kouko-s** „rotund, curbat” (*IEW*, 588) (v**. coc**, **cocă**, **cocon**, etc.), prin infixarea lichidei *r* şi sufixarea cu *-uşă*, apropiere posibilă datorită formei rotunde a acestor fructe. Dentala *d* s-a adăugat între rad. *coco-* şi suf. *-uşă*, deoarece s-a simțit necesară o consoană între vocala finală a radicalului şi vocala inițială a sufixului, fenomen întâlnit în limba română destul de des (cf. **bărăgan**, **găligan** etc.).

cord – inimă.
Lat. *cor*, *-dis* (Cioranescu, 2407) (din sec. XIX).
Der: *cordial*, *cordialitate*.

cordeą – panglică.
Ngr. *κόρδελα* „panglică” (Densusianu, *Rom*., 33, 276; Tiktin, Gáldi, *Dict.*, 167); cf. tc. *kordela*.
Der: *cordeluță*, *cordelar*.

cordọn (ar. *curdone*) – cingătoare.
Fr. *cordon* (Cioranescu, 2411); cf. n.g.s. *Kordon*, rus. *kordon*.

coręct – în conformitate cu normele.
Fr. *correct* (2413) din lat. *correctus* < *corrigere* < *regere* „a conduce” (v. **drept**, **rege**). Rom. *a corija*, *corigent*, *corigență* pot fi puse în directă legătură cu lat. *corrigere*; cf. fr. *corriger*, n.g.s. *korrigieren*.
Der: *a corecta*, *corectură*, *corector*, *corecție*, *corecțional*, *corectiv*, *corectitudine*, *incorectitudine*.

corespụnde – a fi conform cu, a se potrivi.
Fr. *correspondre* (Cioranescu, 2415) din lat.med. *correspondere* < *respondere* (v. **răspunde**). Rom. *a coresponda* este dubletul lui **corespunde**.
Der: *corespunzător*, *corespondent*, *corespondență*.

cọrfă – coș, paner.
Lat. *corbis* „coș” (Diez, *Gramm., I*, 260). Săs. *korf* (cf. n.g.s. *Korb*) (Borcea, 183). Am putea admite originea săsească a acestui termen, dacă el nu ar exista în albaneză, *korbull* „vas, butoi de lemn” și în turcă *kürfe*. Originea latină a acestui termen nu este posibilă, deoarece *b* nu ar fi trebuit să treacă la *f*, deși relația dintre rom. **corfă** și lat. *corbis* nu poate fi negată, fiind cognați pe fond IE.
Walde (I, 272) explică lat. *corbis* prin PIE ***(s)kerebh-** „a îndoi, a încovoia”; cf. rus. *korobitŭ* „a îndoi”. De regulă, PIE ***bh** a trecut la *f* în latină, dar în multe cazuri și în traco-dacă, latina făcând excepție în acest caz. Din fondul pre-latin.

coriạndru – plantă din aceeași familie cu pătrunjelul (*Coriandrum sativum*).
Lat. *coriandrum* (Cioranescu, 2421). Este atestat din sec. XVI, prin urmare, provine din gr. *κορίανδρος*.

corlạtă (var. *corlat*) – 1. poliță, dulap; 2. ocol, îngrăditură.
Mgh. *korlát* „ocol, îngrăditură” (Cihac, II, 493). Suf. *-at* trădează originea românească a acestui termen. După Scriban ar fi un cuvânt gepidic, având în vedere n.g.s. *Querlatte* „bară, dungă” ori *Querlatte* nu poate fi asociat cu rom. **corlată**. Trebuie raportat, în schimb, la rom. **colibă** (v. **colibă**). Ambele forme provin de la un radical comun, mai precis PIE ***k**’**olia** „acoperiș, ascunziș” (*IEW*, 553), fiind derivate cu sufixe diferite. În cazul lui **corlată** a avut loc infixarea lichidei *r*, de la un mai vechi **kolată* (cf. **polată**). Din fondul pre-latin.

cormạnă – 1. partea plugului care răstoarnă brazda de pământ; 2. (*înv*.) catarg.
Mgh. *kormány* „cârmă” (Cihac, II, 493; Gáldi, 88). Cioranescu (2427) crede că forma maghiară ar proveni din v.sl. *krŭmilo* „cârmă”; cf. sb. *korman*, rus. *kormilo* „cârma corabiei”. Forme similare cu sensul de „curbat, îndoit” se găsesc în multe limbi IE; cf. lat. *curvus*, gr. *κόρτος* „curbat”. Altele sânt cu formant nazal ca și formele rom. **cormană**, **cârmă**.
PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935; Walde, I, 317). Forme cu prelungire în nazală; cf. m.cymr. *crwnn*, m.ir. *cruind*. v.bret. *cron* „rotund”, n.g.s. *krummen* „a îndoi”. Formele sârbă și, respectiv, rusă sânt împrumuturi în aceste limbi și provin de la același rad. PIE (v. **cârmă**, **cârni**, **coroană**). Conform datelor arheologice, dacii foloseau plugul cu brăzdar de fier cel puțin din secolul III î.Ch. (cf. Vinereanu, 2002).

corn[1] – fiecare dintre cele două excrescențe de pe osul frontal al rumegătoarelor; 2. instrument muzical de suflat.
Lat. *cŏrnu* „corn” (Puşcariu, 400; Candrea-Densusianu, 394; *REW*, 2240). Panromanic
PIE ***kṛn-** (Walde, I, 276); cf. m.ir. *corn*, ir. corn, bret. *corn* „corn de băut”, cymr. *corn* „corn”, got. *haurn*, v.g.s. *horn*. Acest radical este atestat în zona illirică, prin nume proprii ca *Cornu-inus*, sau nume de triburi *Tri-kornentioi* (Krahe, *PN*, 142, *ZONF*, 7, 32; cf. Walde). Formele celtice, precum și cea illirică, sânt identice cu cel din latină. Pare să provină din fondul pre-latin.

corn[2] – arbust.
Lat. *cornum* „corn (arbust), lemn de corn” (Puşcariu, 401; Candrea-Densusianu, 396; *REW*, 2241).

PIE ***kṛno-s*** (Walde, I, 276); cf. gr. *κράνος* „corn", lituan. *Kirnis* „divinitate a cireşelor (*deus cerasorum*)", v.pr. *kirno* „arbust, tufiş" (v. **cireş**).

coroană – podoabă de pus pe cap, de formă circulară, cunună.
Lat. *corona* „coroană" (cf. Cioranescu, 2431). Ar putea proveni prin mgr. *κορώνη*; cf. mgh. *korona*, bg., pol., rus. *korona*.
Forma latină provine din PIE ***(s)ker-*** „a îndoi, a încovoia" (*IEW*, 935; Walde, I, 317). Forme cu prelungire în nazală; cf. m.cymr. *crwnn*, m.ir. *cruind*, v.bret. *cron* „rotund", gr. *κορωνός* „îndoit, încovoiat", n.g.s. *krummen* „a îndoi" (v. **cârmă**, **cormană**).
Der: *a încorona*, *încoronare*.

coroi – nume dat mai multor specii de păsări răpitoare mici (*falco tinnunculus*, *falco nisus*).
Mgh. *karoly*, *karvaly* „*Falco nisus*" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 26; Cihac, II, 493; *DAR*; Gáldi, 122; Cioranescu, 2432). Rom. **coroi** provine de la PIE ***ker-**, **kor-** „imită sunetul scos de unele păsări şi animale" (*IEW*, 567-68). Ţinând cont de forma maghiară este de presupus că a existat o formă mai veche ****koroliu*** din care a evoluat forma actuală **coroi**. Reichenkron (134) analizează forma *horoi*(*u*) „ciocănitoare" pe care o derivă de la acelaşi rad. PIE. După Reichenkron PIE (**s**)**k** a dat *h* în traco-dacă, dar acesta este un fenomen sporadic.
Astfel, după cum se vede, forma *horoi* este o variantă a lui **coroi**. De la acest radical provin şi formele **cioară**, **corb**, **ţarcă** (cf. **cioară**, **corb**, **ţarcă**). Origine traco-dacă.

coroia – a fi încovoiat, adus.
Cioranescu (2432) crede că provine din **coroi** care la rândul său a fost derivat din mgh. *karoly* „pasăre răpitoare" (v. **coroi**) Ipoteza lui Cioranescu este lipsită de temei, întrucât cele două forme româneşti provin de la radicali diferiţi (v. **coroi**).
Walde (I, 317) derivă lat. *curvus* de la un PIE ***(s)ker-*** „a îndoi, a încovoia" (cf. *IEW*, 935); cf. gr. *γρύπος* „coroiat", eng. *crook* „a încovoia, cârjă". Din fondul pre-latin.
Der: *coroiat*.

coropişniţă – insectă care trăieşte în pământ şi care atacă în special culturile de grădină (*Gryllotalpa vulgaris*).
V.sl. ****skoropošištinŭ*** < ***skorŭ*** „rapid" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 53) sau de la *konoplja šturici* „animal de cânepă" (Philippide, *Principii*, 108). Autorii *DAR* pornesc de la bg. *konopištica* care ar proveni din v.sl. *konopĭ* „cânepă", opinie la care aderă şi Cioranescu (2435). Coropişniţa este o insectă dăunătoare destul de greoaie care trăieşte în pământ. Prin urmare, nu excelează nici prin rapiditate, nu atacă şi nu trăieşte cu preponderenţă în culturile de cânepă. Este o insectă destul de mare, iar numele ei pare să provină de la acelaşi radical ca şi rom. **cărăbuş** (cf. mgl. *carabatšcă* „cărăbuş"), cu echivalente în lat. *scarabeus* „cărăbuş" şi gr. *κάραβος* „gândac, cărăbuş", de la un rad. ****karab-*** (v. **cărăbuş**). Din fondul pre-latin.

corsar – pirat.
It. *corsario* (Cioranescu, 2442); cf. fr. *corsaire* (din sec. XVII).

corset – centură elastică pentru strângerea taliei, folosită în special de femei
Fr. *corset* (Cioranescu, 2443).
Der: *corsaj*, *corsetar*, *a încorseta*.

cort – adăpost portabil făcut dintr-un schelet de ţăruşi acoperit de o pânză tare impermeabilă.
Mgr. *κόρτη* „cort" < *cohors* (Puşcariu, *Lr*., 261; Cioranescu, 2444). Din română provine mgh. *kort* „cort de ţigan" (cf. Cioranescu).
Der: *corturar*, *corturăresc*.

cortegiu – alai, convoi.
It. *corteggio* (Cioranescu, 2445); cf. fr. *cortège* (din sec. XIX).

cortină – perdea care desparte spectatorii din sala de teatru de scenă.
It. *cortina* (Cioranescu, 2445) din lat.med. *cortina*, din *cohors* „curte", calc după gr. *αυλάια* < *αυλή* „curte"; cf. fr. *courtine*, eng. *curtain* (din sec. XIX).

corupe – 1. a distruge integritatea morală a unei persoane; 2. a altera, a strica.

Lat. *corrumpere* „a rupe în bucăți” (Cioranescu, 2448) din *rumpere* „a rupe” (v. **rupe**).
Der: *corupt*, *corupător*, *coruptibil*, *corupție*.

corvoadă – muncă gratuită pe care țăranii erau obligați s-o presteze în folosul boierului sau statului.
Cf. lat.med. *corvata* „corvoadă” (Iordan, *Dift*., 220; Graur, *BL*, 2, 49). Diftongul *oa* a fost explicat prin analogie cu *podvoadă* (cf. Cioranescu, 2449). În realitate, diftongul *oa* provine de la *o*, deci de la o formă **corvoda* care nu coincide cu lat.med. *corvata* (cf. Niermeyer, 246) şi care, de altfel, este aproape imposibil să fi pătruns în română, deoarece între latina medievală şi română, nu au existat contacte lingvistice. Totuşi, cele două forme sânt înrudite. Origine incertă, probabil pre-latină.

cosânzeană – prototip al frumuseții feminine în basmele populare româneşti. Ileana Cosânzeana, personaj mitic în mitologia românească, simbol al frumuseții feminine.
Lat. *semidivina* ca epitet al Elenei din Troia (Philippide, *Principii*, 138), ipoteză desigur imposibilă. O variantă de la **sânziana** (Scriban; *DAR*). Pentru Cioranescu (2464) rămâne cu origine incertă. Etimologia dată de Scriban este singura adecvată (v. **sânziana**).

cosiță (ar., mgl. *cusiță*) – părul lung al femeilor împletit în una sau în două cozi.
Bg., sb. *kosica* < v.sl. *kosa* „păr, plete” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 26; Cihac, 75); cf. rus. *kosá*. Cihac, în mod eronat, crede că provine de la acelaşi radical ca şi **coasă**.
Forma există în skt. *keša* „cosiță”, *keša-garbhaka* „păr, împletit”, gr. *κέσκεον* „câlți”, v.isl. *haddr* „părul capului la femei” < gmc. **hasda*, ir. *cir* „coamă, creastă” < proto-celt. **kesra*, lituan. *kasa* „cosiță, păr împletit”, let. *kasît* „a împleti, a pieptăna”, alb. *kosë* „cosiță”. Forma veche slavă este cognat cu cea românească. Provine din fondul pre-latin.

cosițor – staniu.
Gr. *κασσίτερος* „cositor” (Murnu, 15) sau prin intermediul v.sl. *kositerŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*. 26; *Lexicon*, 304; Vasmer, *Gr.*, 83); cf. bg. *kositro*, sb. *kòsitar*.
Termenul este atestat încă de la Homer, încât este greu de presupus că stră-românii nu-l foloseau deja la venirea slavilor, aşa cum presupun Miklosich şi Vasmer. În greaca homerică există o serie de cuvinte care nu s-au mai păstrat în greaca clasică, dar ele există în româna de azi. Greaca a împrumutat mulți din aceşti termeni din traco-dacă, deoarece majoritatea lor nu se explică prin greacă, iar autorii de dicționare etimologice greceşti le consideră împrumuturi. Pliniu (30, 160) spune că procedeul cositoritului este o invenție celtică. În limbile celtice, termenul pentru **cositor** provine de la un radical proto-celtic *stan-*, împrumutat şi în latină *stagnum*, din care provine denumirea modernă de *staniu*; cf. ir. *stan*, cymr. *ystan*, corn., bret. *stean*, cu sens de **cositor**.
Der: *a cositori*, *cositoreală*, *cositorar*.

costă – a avea o valoare, un preț.
It. **costare** (Cioranescu, 2475) din lat. *constare* < *stare* „a sta” (v. **sta**).

costrei – sorg (*Sorghum halepense*).
Bg., slov. *kostreva* (*Alopecurus pratensis*) (Cihac, II, 74). Nu am putut identifica formele sud-slave indicate de Cihac. O formă similară există totuşi în limba rusă; cf. rus. *kostjor* „iarba ovăzului, obsigă, zizanie”, dar nu se poate preciza ce legătură are cu rom. *costrei*. Cioranescu (2479) consideră că provine din slava veche, dar fără să indice etimonul. Origine incertă.

cosor (ar., mgl. *cosor*) – cuțit scurt cu vârful încovoiat întrebuințat la tăiatul viței-de vie.
V.sl. *kosorĭ* < *kosa* „coasă” (Miklosich, *Lexicon*, 305; Cihac, II, 65); cf. bg. *koser*, sb. *kòsor*, slov. *koser*, rus. *kosarĭ* „cuțit mare, satâr”. De la acelaşi radical ca şi **coasă**. Am arătat la **coasă** că, **k**’ din PIE ***k**’**es-** „a tăia” (*IEW*, 586) a dat *s* (*ş*) în limbile *satem*, ceea ce trebuia să se întâmple şi în proto-slavă. Prin urmare atât **coasă** cât şi **cosor** provin din traco-dacă, iar proto-slava l-a preluat din stră-română (v. **coasă**, **custură**).

costeliv (ar. *costenliv*) – slab, uscățiv.
Bg. *kosteliv* „costeliv” (*DAR*; Cioranescu) ar proveni de la v.sl. *kostĭ* „os”. Atât suf. *-iv*, cât şi rad. *kost-*, nu sânt doar slave. Suf. *-ivus* apare şi în latină ca şi rad. *kost-* (cf. lat. *costa*). Forma există doar în bulgară, dintre limbile slave. Provine din **coastă**, **costeliv** însemnând „slab, uscățiv, la care se văd”, termen care se aplică atât la oameni cât şi la animale cu sensul de „slab încât i se văd coastele”. Forma bulgară provine din română (v. **coastă**).

costum – tip de îmbrăcăminte.
Fr. *costume* (Cioranescu, 2480) din it. *costumo* < lat. *consuetus* „obişnuit”, part. trecut de la *consuescere* < *suus* „său” (v. **său**).
Der: *costuma*, *costumier*.

cotă – parte, indice.
Fr. *quote* (Cioranescu, 2482) din lat. *quot* „cât” > *quotare* „a împărți în capitole, în versete” (v. **cât**).
Der: *a cota*, *a cotiza*, *cotizație*.

coş[1] – larvă.
Lat. *cossus* „vierme, car” (Philippide, *ZRPh*., 31, 307; *REW*, 2278; Cioranescu, 2452); cf. it. *cosso*, fr. *cosson* „gărgăriță” (cf. Cioranescu). Forma apare şi în lituan. *kośe* „chist, gâlmă”. Fonetismul a fost explicat prin analogie cu forma de plural (cf. Cioranescu), dar faptul este îndoielnic. Rom. **coş** provine de la o formă mai veche **kosio*. Trebuie precizat că şi forma lituaniană are acelaşi sunet. Walde (I, 281) derivă lat. *cossus* de la un mai vechi **kodtos*.

coş[2] (ar., mgl. *coş*) – 1. obiect de diferite forme făcut din împletitură de nuiele, papură etc.: 2 conținutul unui asemenea obiect; 3. cavitatea toracică; 4. horn.
V.sl. *košĭ* „coş” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 26; *Lexicon*, 307; Cihac, II, 75; Cioranescu, 2453); cf. alb. *kosh*, bg., sb., slov., rus. *koš* „coş împletit, coş de prins peşte”, pol. *kosz*, mgh. *kas*. Vasmer derivă formele slave de la un proto-sl. **kosio*.
PIE ***kŭasio*** „împletitură, coş împletit” (*IEW*, 635; Walde, I, 397); cf. lat. *quasilus* „coşuleț”, skt. *kośa* „vas, receptacol”, *anda-kośa* „scrot” (cf. *anda* „ou” şi *kośa*), v.ir. *ain-chas* „coş de pâine” (v.ir. *ain* < proto-celt. **pan*, *chas* „coş”). Forma turcă *keş* „coş” provine din una din limbile balcanice. Rad. PIE ***kŭasio***, aşa cum este refăcut în Walde-Pokorny, cu labio-velara *kŭ* urmată de *a*, ar fi dat un *p* în traco-dacă, dar ar putea fi vorba nu de o labio-velară, ci de o velară urmată de *u* scurt. Walde-Pokorny au reconstituit forma PIE cu labio-velară (***kŭ)***, tocmai datorită formei latine, deoarece reflexe similare nu pot fi depistate în celelalte limbi care au forme derivate de la acest radical. O metodă sigură de a depista dacă forma PIE a fost cu labio-velară sau cu velară urmată de *u* scurt este aceea de a găsi cognați în limbile celtice continentale sau în osco-umbrică şi care ar prezenta în poziție inițială *p* sau *k* (*c*). În primul caz, ar fi o dovadă că sunetul inițial din PIE a fost o labio-velară, iar în al doilea caz a fost o velară simplă urmată de *u* scurt. Radicalul este prezent pe lângă slave în sanskrită, latină şi celtice.
Der: *coşuleț*.

coşar – 1. hambar, pătul; 2. împletitură de nuiele.
V.sl. *košara* „stână, țarc, loc închis” (Cihac,, 75); cf. bg. *košara* „stână”, sb. *kòšara* „coş de prins peşte”, ucr. *košara* „stână”. Cihac îl asociază cu **coş**. Formele slave echivalente provin din română (cf. Wiedk*IEW*icz, *Mitt. Wien*, 274); cf. slov. *košar*, pol. *koszara*. Berneker (I, 587), urmat de Meyer-Lübke (166) şi Vasmer (II, 360), consideră că formele slave provin din ar. *căşare*, care la rândul său ar proveni din lat. *casearia* „căşerie”. De remarcat că Vasmer evită să menționeze daco-româna ca sursă etimologică, pentru formele slave preferând macedo-româna. Această atitudine rămâne o constantă de-a lungul întregii sale opere. Unele forme slave provin într-adevăr din *koš*, cele care păstrează acest sens, altele nu, deşi au fost influențate fonetic de acesta din urmă.
Der: *coşerar*, *coşară*, *coşarcă*.

coşciug – sicriu.
V.sl. *kovĭčegŭ* „cutie” (Cihac, II, 65); cf. bg., sb., rus. *kovčeg* „arcă, corabie, cutie”. Fonetismul influențat de analogia cu **coş** (cf. Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1883, 244). Vasmer (II, 272-3) consideră că acest radical provine din limbile uralo-altaice; cf. v.uzb. *kopur*

„vas”, *koburčag* „cutie”, mgh. *koporso* „coşciug, cutie” (cf. rom. **copârşeu**), mong. *qugurčag* „ladă, sicriu”, tc. *kapčug* „cutie”. Vasmer respinge însă ipoteza lui Miklosich şi Berneker că ar proveni din gr. *καύκος*, *καύκιον* „cupă”, deoarece nu se explică suf. *-eg*, *-ug*, ceea ce este just.

coşmar – vis urât.
Fr. *cauchemar* (Cioranescu, 2468). Cuvât de origine germanică; cf. v.scand. *mara*, n.g.s. *Mahre*, eng. *nightmare* „coşmar”.

cot (ar. *cod*, *cot*) – articulația dintre braț şi antebraț; 2. cotitură, întorsătură, unghi; 3. colț, curbă, ungher; 4. măsură de lungime cu valoare variabilă (0,606 m în Munt. şi 0,637 în Mold.).
Lat. *cŭbĭtus* „cot” (Diez, I, 146; *Gramm., I*, 154; Puşcariu, 406; Candrea-Densusianu, 399; *REW*, 2324; Cioranescu, 2481). Panromanic; cf. gr. *κύβιτον* „cot”. După Boisacq, gr. *κύβιτον* este împrumut din latină. Există forme similare fără *b* intervocalic şi în alte limbi IE; cf. cymr. *gwthio* „cot”, alb. *kut* „cot”, cu sensul de „antebraț”, precum şi ca unitate de măsură (60-80cm). Forma cymrică, ca şi cea albaneză, indică un radical fără bilabiala *b*. De asemenea, în bască există o formă similară *ukondo* „cot” (ca parte anatomică). Miklosich (*Rom. Elemente*, 19) crede că alb. *kut* provine din lat. *cubitus*. Astfel *b* intervocalic din latină a apărut mai târziu dintr-un *ŭ*, devenit *v*, apoi *b* în poziție intervocalică. Toate aceste forme provin din PIE ***keu-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 588). Datorită labialei *b* din latină, Walde (I, 297) postulează un PIE ***keu-b** „a îndoi, a încovoia”. Din română provin sb. *kotiljati* „a se grăbi” şi *kut* „unghi” (v. **cotigă**).
Der: *a coti*, *cotitură*.

cotarlă – câine jigărit, javră, potaie.
Pare să provină de la acelaşi radical ca şi **cotei**, contaminat cu **cotârlău** „1. gaură în vatra cuptorului; 2. cotlon, coteț” cu sensul de câine care stă mai tot timpul în coteț, care nu face nimic (v. **cotei**, **cotârlău**).

cotârlău (var. *cotârlaie*, *cotârleț*) – 1. gaură în vatra cuptorului; 2. cotlon, coteț.
Are aceeaşi origine cu **cotruță** (v. **cotruță**).

cotcodac – imită sunetul scos de găină.
Formație onomatopeică (Cioranescu, 2487) ca şi **cucurigu**; cf. bg. *kukudekam*, slov., sb. *kokodákati*, ceh. *kodkodákati*, mgh. *kotkodacsolni*.
Der. *a cotocodăci*, *cotcodăceală*.

cotei – câine mic.
De origine dacică (Hasdeu, *Cuv. din Bătrâni*, 1, 274). În schimb, Şăineanu (*Création metaphor*., II, 15) crede că provine de la **cot**, ceea ce reprezintă o eroare, desigur. Din alb. *kut*(*a*) „câine” (Philippide, II, 809; Pascu, *Beiträge*, 40), din v.sl. *kotelĭ* „pisică” (Scriban), rus. *kotejko* „pisică” (Candrea). Nici una dintre aceste soluții nu este plauzibilă. În schimb, înrudirea cu alb. *kuta* este evidentă. Rom. **cotei** provine de la un mai vechi **coteliu*, de la acelaşi radical ca şi formele **cățel**, respectiv, **cățea**. La discuția despre **cățel** am arătat că forma românească este aproape identică cu cea umbrică (cf. umbr. *katel*), spre deosebire de lat. *catulus* (v. **cățel**, **cățea**). Prin urmare, ipoteza lui Hasdeu se dovedeşte a fi corectă. Vb. **a coteli** „a căuta, a iscodi” vine de la forma mai veche **coteliu*, de asemenea, *cotarlă* „potaie”, precum şi **potaie**, de la un mai vechi **cotaie* (cf. Cioranescu). Mgh. *kutya* provine din străromână (cf. alb. *kuta*).
PIE ***kat-** „a făta, pui de animal” (Pokorny, 534) (v. **cățel**, **cotoi**, **potaie**). Din fondul pre-latin.
Der: *coteiaş*, *coteică*. Forma *cotarlă* „câine, javră”, deşi nu derivă direct din **cotei**, provine de la acelaşi radical.

coteli – 1. a căuta cu de-amănuntul, a scotoci, a cotrobăi; 2. a umbla prin casă după treburi; 3. a linge vasele; 4. a coti.
Are aceeaşi origine cu a **căuta**, a **scotoci** (v. **căuta**). Cu sensul 4 este o contaminare cu a *coti* (v. **cot**). Din fondul pre-latin.
Der: *cotelit*, *coteleală*.

coteț – adăpost pentru animale ca porci, păsări, câini.
V.sl. *kotĭcĭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 26; Cihac, II, 76; Meyer, 202; Berneker, 589; Cioranescu, 2489); cf. alb. *kotec*, bg. *kotec* „staul, coteț”, pol. *kociec*, ceh. *kotec* „căsuță”, rus. *kotec* „traistă, desagă”, ngr. *κοτέτσι*.

Forma v.sl. *kotĭcĭ* nu este atestată (cf. Djačenko). Formele albaneză, bulgară şi cehă sânt identice cu cea română, iar cea neogreacă este un împrumut din română, în timp ce forma rusă are alt sens.
PIE ***ket-**, **kot-** „culcuş, spaţiu de locuit” (*IEW*, 586); cf. skt. *asva-kuti* „grajd de cai” (cf. *asva* „cal”), av. *kata* „cameră”, n.pers. *kad* „casă”, v.eng. *cot* „colibă”, v.isl. *kot* „colibă”, lituan. *kute*, *kutis* „grajd”. De la acest radical provin şi **cocioabă**, **cătun** (v. **cocioabă**, **cătun**). Din fondul traco-illiric.

cotidiạn – 1. zilnic; 2. periodic care apare zilnic, ziar.
Fr. *quotidien* (Cioranescu, 2491) din lat. *quotidianus* < *quot*, *die*(*s*) „câte au loc pe zi” (v. **cât**, **zi**).

cotlẹt – bucată de carne pentru prăjit, antricot.
Fr. *côtelette* (Cioranescu, 2493) din v.fr. *costelette* < *coste* < lat. *costa* „coastă” (v. **coastă**).

cotịgă – căruţă pe două roţi.
Origine controversată. V.sl. *kotyga* „tunică” (Miklosich, *Lexicon*, 306; Cihac, II, 76). În slavă are sensul de „manta, tunică”, prin urmare nu se poate concepe o astfel de ipoteză. Cioranescu (2492) încearcă să salveze situaţia spunând că termenul ar fi putut fi folosit pentru căruţele acoperite, deşi cotiga nu este niciodată acoperită şi chiar dacă ar fi ipoteza tot nu se justifică. Ucr. *kotiga* „căruţă” provine din română (cf. Candrea, *Elemente*, 404). Nu poate fi separat de verbul a **cotigi** „a da cotul, a întoarce”. Cotiga este un mijloc de transport uşor care poate întoarce sau schimba direcţia cu uşurinţă. Prin urmare, ar putea deriva de la **a cotigi**, care la rândul său provine de la **cot** (v. **cot**).
Der: *a cotigi*, *cotigar*.

cotlọn – colţ, loc ascuns.
Mgh. *katlan* „căldare” < v.sl. *kotĭlŭ* „căldare” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 26; *Lexicon*, 306; Cihac, II, 76). Această etimologie nu poate fi admisă, datorită incompatibilităţii semantice dintre cei doi termeni. Rom. **cotlon** nu poate fi separat de formele *cotrov*, *cotrog*, **cotrobăi** care provin de la rad. PIE ***ket-**, **kat-**, „culcuş, vizuină” (*IEW*, 586). Forma are, în limba română, multe variante cu sens asemănător: *cotlan*, *coclan*, **cotron** „cămin”, *cotrun* (v. **coclauri**, **cotrobăi**).

cotọi (ar. *cătuşŭ* „cotoi”, *cătuşe* „pisică”) – masculul pisicii, motan.
V.sl. *kotŭka* „pisică” din v.sl. *kotŭ* „pisică” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 26; *Lexicon*, 306; Cihac, II, 77). Lat. *cattus* „pisică” (Puşcariu, *Dacor.*, 3, 1091; *Lr.*, 281).
Forma apare destul de târziu în latină (cf. Ernout-Meillet, 106), dar este bine reprezentată în toate limbile neolatine. Numele tradiţional latin, pentru această specie este *feles*, iar *cattus* a fost introdus, mai târziu, pentru pisica domestică. Din latină a fost preluat de limbile germanice. Termenul este de origine celtică, deoarece apare ca antropnim şi la galli; cf. gall. *Cattos*, fem. *Catta* (Holder, 1, 846); cf. ir. *catt*, cymr. *cath* „pisică”, prezent, de asemenea, şi în slave şi baltice; cf. lituan. *katė* de unde a fost preluat de fin. *katti*. Fonologic vorbind, rom. **cotoi** nu poate proveni din v.sl. *kotŭka*, ci presupune o formă mai veche **cotoniu*. Cam acelaşi lucru se poate spune şi despre formele din aromână care s-au dezvoltat paralel cu cele din daco-română. În acest caz, nu se poate vorbi de o formă comună, stră-română. Populaţia de pe ambele maluri ale Dunării trebuie să fi cunoscut acest animal înainte de venirea slavilor în Balcani.
Aceste forme trebuie asociate cu PIE ***kat-** „a făta, pui de animal” (*IEW*, 534); cf. lat. *catulus*, umbr. *katel*. În acest caz, latina a împrumutat *cattus* dintr-o altă limbă IE, cel mai probabil gallica. Relaţia rom. **cotoi** cu aceste forme este evidentă, dar adevărata filiaţie este greu de stabilit. Pe de altă parte, trebuie arătat că forme similare cu sens de „pisică” există în limbile caucaziene de nord, de la un rad. *gatu-* „pisică” (Starostin, 433). Dacă acest radical nu este un împrumut în aceste limbi din vreo limbă indo-europeană, ceea ce nu poate fi în întregime exclus, avem de a face cu un radical vechi. Termenul este vechi indo-european având în vedere că pisica sălbatică trăieşte şi azi în pădurile din România şi, probabil, şi în alte zone din Europa.
Der: *cotoşman* „motan mare”, *a cotoi*, *cotoială*.

cotonọg (var. *chitonog*, *pitonog*) – bolnav de picioare, şchiop.
Pol. *kuternoga* „şchiop”, ucr. *kutornogyi* „cu picioare strâmbe” (Cihac, II, 77; Cioranescu, 2498).
Der: *cotonoagă*, *cotonogi*, *cotonogeală*.

cotor – 1. tulpină, lujer, partea de jos a unei tulpini; 2. rest nefolositor.
Mgh. *kötö* „legat zdravăn” (Cihac, II, 493). Lat. *captorius* „care serveşte la prins” < *captor* „cel care prinde” (Candrea-Densusianu, 400) sau sb. *katarište* „lance de drapel” (Bogrea, *Dacor*., 4, 802). Pentru Cioranescu (2499) rămâne cu origine necunoscută. Etimonul maghiar, propus de Cihac, este total necorespunzător. De asemenea, originea latină este exclusă. Pe de altă parte, deşi nu poate proveni din sb. *katarište* (cf. **codirişte**), cele două forme au o origine comună. Provine probabil din fondul traco-illiric de la acelaşi radical ca şi **coadă** (v. **coadă**).

cotorosi (var. *descotorosi*, ar. *cutursire*) – a scăpa de ceva, a se dezbăra.
Tc. *kurtarmak* „a elibera” (Cihac, II, 77; Şăineanu, II, 146; Densusianu, *Rom*., 23, 76; Pascu, II, 129). Formaţie expresivă (Graur, *BL*, 4, 105; Cioranescu, 2500). Semantic vorbind, poate fi asociat cu presupusul etimon turcesc, dar derivarea este dificilă din motive fonologice, iar în ceea ce priveşte cea de-a doua ipoteză, nu sânt indicii că ar fi o formaţie expresivă. Origine incertă.
Der: *cotoroseală*.

cotrobăi – a căuta cu de-amănuntul răvăşind lucrurile.
După Cihac (II, 494), urmat de Scriban, din mgh. *kótorogni* „a greşi”, iar după autorii *DAR* din *cotrov* „ascunzătoare” care este, în mod evident, înrudit cu **cotlon** ca şi *cotrog* „culcuş, adăpost de pisici” („Iar pisicile din vecini ţin sobor în grădina lui, îşi fac *cotrog* prin straturi” (I. Slavici); cf. *DLR*, I, 565). Formele rom. *cotrov* şi respectiv *cotrog* provin de la rad. PIE ***ket-**, ***kat-** „culcuş, ascunziş, spaţiu de locuit” (*IEW*, 586). Trebuie asociat cu rom. **cotlon**. Din română provine ucr. *kotlovan* „căutare”. Rom. *cotroci* „a căuta, a iscodi”, derivat al lui *cotroc* „pat, culcuş” (v. **cotlon**, **cotron**), este, se pare o formă mai veche ca a **cotrobăi**, ambele de la acelaşi radical. Din fondul pre-latin.
Der: *cotrobăire*, *cotrobăit*, *cotrobăială*.

cotrọn – (var. *cotroană*, *cotroc*, *cotrog* „pat, culcuş” (Trans.) – culcuş.
Provine de la acelaşi radical ca şi **cotlon**, din PIE ***ket-**, **kat-**, „culcuş, vizuină” (*IEW*, 586). (v. **coteţ**, **cotlon**).

cotropi (var. *cutropi*, *cutrupi*, *încotropi*) – 1. a acoperi, a astupa; 2. a ocupa; 3. a invada, a călca în picioare
De-a lungul timpului au fost avansate mai multe ipoteze. V.sl. *otrobati* „a tăia” (Cihac, II, 88) sau lat. **contorpire* < *torpeo* „a fi amorţit” (Tiktin, Candrea-Densusianu, 469). De la gmc. **thorp* „turmă, mulţime” (Diculescu, *Elementele*, 472), în forma lat. *troppus* (Puşcariu, *Dacor*., 8, 292; *Lr*., 273). În sfârşit, Scriban îl pune în legătură cu *a cotroci* „a căuta”, în timp ce Cioranescu (2505) crede că este o formaţie expresivă, apropiindu-l în acest fel de a **cotrobăi** şi a **copleşi** (v. **cotrobăi**, **copleşi**) care, după părerea lui, sânt tot de natură expresivă.
Rom. **cotropi** trebuie pus în legătură cu alb. *kapërdhij* „a cotropi, a subjuga”, prin urmare, cu acelaşi sens ca şi în română. Într-una dintre cele două forme trebuie să fi avut loc metateza între labiala *p* şi dentala *t* (*dh*). După o serie de observaţii, se poate constata că albaneza a făcut această metatizare, aşa cum reiese din PIE ***terp-** „a ajunge peste, a trece peste, a pătrunde” (*IEW*, 1074) din care provin ambele forme. În forma românească a avut loc metateza lichidei *r* şi prefixarea cu *co*(*n*), prefixare care a avut loc şi în albaneză. Origine traco-illirică.
Der: *cotropire*, *cotropit*, *cotropitor*.

cotruţă – 1. parte sau colţ din vatră, partea din faţă a cuptorului; 2. coteţ pentru pisici, câini sau găini.
Slov. *kotrec* (Cihac, II, 77; Lacea, *Dacor*., 3, 741; Cioranescu, 2506); cf. *katrč* „colibă”, mgh. *katroc*, *katrócz*, *kötröc*. Autorii DAR consideră că sensul 2 reprezintă un cuvânt diferit, dar nu este diferit. Rom. **cotruţă** este acelaşi cu foma **cotârlău**, *cotârleţ* „gaură în vatra cuptorului; 2. cotlon, coteţ”. Ambele provin de la acelaşi radical, mai precis din PIE ***ket-**, **kat-**, „culcuş, vizuină” (*IEW*, 586). Mulţimea de derivaţi în limba română de la acest radical ne determină să respingem etimologia dată de Cihac şi acceptată de ceilalţi cercetători. Prin urmare, formele slave şi, respectiv cea maghiară provin din română. Origine traco-dacă (v. **coteţ**, **cotron**, **cuşcă**).

coțăi – 1. a se împerechea (despre câini); 2. a da din coadă.
După Cioranescu (2483) este o creație expresivă. În realitate, trebuie asociat cu **cotei**, ambele provenind din PIE ***kat-** „a făta, pui de animal” (*IEW*, 534) (v. **cotei**, **cotoi**, **potaie**).
Der: *coțăire*, *coțăit*, *coțăitură*, *coțăială*.

covași (var. *covar*, *coval*(*iu*) (Mold.)) – fierar.
V.sl. *kovačĭ* „fierar” < v.sl. *kovati* „a forja”. (Miklosich, *Slaw. Elem*., 25; *Lexicon*, 295; Cihac, II, 78; Meyer, 203) sau din mgh. *kovacs* (Gáldi, *Dict.*, 112); cf. bg., sb. *kovačĭ*, alb. *kovač*.
Der: *covăcie*, *covălie*.

covață (ar. *cuvată*, *guvată*) – albie.
Tc. *kuvata*, *kaveta* „vas mare de lemn sau de pământ” (Cihac, II, 568; Șăineanu, II, 146; Meyer, 128; Philippide, II, 709; Pascu, I, 197; Cioranescu, 2510) prin intermediul mgr. *γάβατα*; cf. alb. *govatë*. Acest termen nu poate fi de origine turcă, iar în mediogreacă trebuie să fie un împrumut din străromână. Argumentul împotriva originii turce este acela că termenul în discuție este un derivat de la un rad. IE; cf. lat. *cavea* „cavitate, scobitură”. Rom. **covată** provine de la același radical cu vb. *a covăți* „a scobi, a găuri, a rotunji”, precum și *covătos* „concav”, *covățitură* „umflătură”, precum și **copaie** și a **scobi**, forme care provin din PIE ***kau-**, ***kəu-** „a scobi, a tăia, a lovi” (*IEW*, 535); cf. v.g.s. *houwan* (n.g.s. *hauen*) „a tăia”, v.bg. *kavo˛*, *kovati* „a forja”. Probabil că forma **covată** provine de la a **covăți**, și nu invers, verbul fiind aici forma de bază (v. **copaie**, **scobi** etc.). Forme similare apar și în alte limbi; cf. v.gr. *γαβατόν*, *ζάβατος* „vas” din care provine lat. *gabatus* „vas”, precum și it. *gavetta*, sp. *gábata*, fr. *jatte* „vas, bazin”. De Mauro-Mancini (834) derivă it. *gavetta* din lat. med. *gavetu*(*m*) „vas”. Acest termen are, prin urmare, o largă răspândire atât în limbile balcanice, dar și în latina medievală, precum și în limbile neolatine. În mod cert, turca l-a împrumutat din una din limbile balcanice, după toate aparențele, chiar din limba română. De asemenea, este evident că acest termen este de proveniență indo-europeană, și nu uralo-altaică. Din fondul pre-latin.
Der: *covățică*, *a covăți* „a scobi, a rotunji”, *covătos* „concav”, *covățitură* „umflătură”, *covătar*.

covăși – a acri laptele dulce cu ajutorul covăselii.
V.sl. *kvasiti* < *kvasŭ* „ferment” (Cihac, II, 568; Cioranescu, 2509); cf. bg. *kvasja* „a acri”, ucr. *kvasa*, rus. *kvasiti* „a pune la murat, acrit”. Acest radical este prezent și în alte limbi IE; cf. alb. *kos* „lapte acru de oaie”, skt. *kvathati* „a fermenta”, skt. *kvathas* „infuzie, fiertură”, got. *hvaþo* „spumă”. Alb. *kos* nu poate proveni din limbile slave, astfel căradicalul a existat și în traco-illirică. A fost asociat, de asemnea, cu lat. *caseus*. Walde consideră că lat. *caseus* provine din PIE ***kŭatio** (v. **caș**).
Der: *covăseală*.

covăi – a înconjura, a ocoli.
Cioranescu (2508) îl consideră cu origine necunoscută, dar înclină să creadă că ar putea fi vorba de o formație expresivă. Nu are cum să fie formație expresivă. Provine din PIE ***keu-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 588) ca și **covercă**, **coviltir**, **covru** (v. **covercă**, **coviltir**, **covru**). Din fondul pre-latin.
Der: **covei** „1. încovoiat, întors; 2. cot, cotitură; ascunziș”. (Banat, Olt.)

covârși – a copleși, a învinge.
V.sl. *vrŭšiti* „a umple (până sus)” cu pref. *ku* (Scriban, Cioranescu, 2511). Forma v.sl. *vrŭšiti* nu este atestată (cf. Djačenko). După Pușcariu (*Dacor*., 6, 313) și autorii *DAR* vine de la expresia „cu vârf”.
Rom. **covârși** pare să provină din PIE ***ŭer-g** „a îndoi, a răsuci, a încovoia” (*IEW*, 1152-1154) contaminat cu PIE ***keu-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 588), fapt datorat identității de sens dintre cei doi radicali (v. **covrag**, **covrig**). Din fondul pre-latin.
Der: *covârșitor*.

covercă (var. *covergă*) – 1. nuia încovoiată; 2. scheletul coviltirului pe care se așează rogojina; 3. coviltir; 4. șopron, colibă.
Provine din PIE ***keu-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 588) sau PIE ***keu-b** „id” (Walde, I, 297), sufixat cu

-ercă, iar *u* intervocalic a trecut la *v*. Din fondul pre-latin.

covor – țesătură groasă de lână, bumbac etc. care se aştene pe podea, pe pat sau pe pereți.
V.rus. *kovrŭ* „covor” (Miklosich, *Lexicon*, 295; Cihac, II, 78; Berneker, 592); cf. bg. *kovor*, cr. *kover*, ucr. *koverčĭ*, rus. *kover*, lituan. *kaurà*. Miklosich (*Fremdw*.) derivă formele slave din eng. *cover* ce pare să vină prin fr. *couverture* din lat. *cooperire* „a acoperi”. Pe pe altă parte, Vasmer (I, 584) consideră că este cuvânt împrumutat de la bulgarii altaici; cf. v.ciuvaş. *kavar* de la un mai vechi **kebir*, tc. *kivis*, *küwuz*, tăt. *kiz*, mong. *kebiz* „covor”, în timp ce lituan. *kauras*, *kaura* sânt împrmuturi din slave (cf. Vasmer) (v. **acoperi**). Din română provine mgh. *kóbor* (Edelspacher, 16). Argumentele lui Vasmer nu sânt plauzibile. Origine incertă.
Der: *covoraş*.

covrąg – tulpină de dovleac, tulpină subțire răsucită.
Cf. sb. *kovrag* „tufăriş” (*DAR*, Cioranescu, 2514). Trebuie asociat cu **covrig**, ambele provenind de la PIE ***ŭer-g** „a îndoi, a răsuci, a încovoia” (*IEW*, 1152-1154) suprapus cu PIE ***keu-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 588) (v. **covârşi**, **covrig**). Din fondul pre-latin.

covrįg – produs alimentar în formă de cerc, făcut din făină de grâu.
Bg., rus. *kovrig*(*a*) „bucată de pâine” < tc. *kevrek* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 25; Cihac, II, 78; Berneker, 594; Cioranescu, 2515). Vasmer (I, 585) respinge proveniența din tc. *gävräk*, deoarece există dificultăți fonetice în acest sens; cf. tc. *kyvryk* „împletit”, v.uzb. *kyvrak* „răsucit, împletit”, fin. *kaurika* < *kaura* „ovăz” (cf. Vasmer). După Vasmer, dan., norv. *kavring* „pesmet” ar fi împrumuturi din limba rusă. Din română provine mgh. *kovri* (Edelspacher, 17).
Pare să provină din PIE ***ŭer-g** „a îndoi, a răsuci, a încovoia” (*IEW*, 1152-1154) suprapus cu PIE ***keu-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 588) (v. **covârşi**, **covrag**). Rom. **covrig**, ca şi **covrag**, au în comun noțiunea de „răsucit, îndoit”. Formele uralo-altaice prezentate de Vasmer par să fie împrumuturi dintr-o limbă IE, dar nu putem preciza care ar fi aceea. Forma *covrit* „încovrigat, încârligat, covrig” (*reg*.) (cf. *Dict.arh.reg*., I, 123) provine de la un vb. neatestat **a covri*, azi dispărut ce vine de la acelaşi radical ca şi **covru** (v. **covru**). Aceste detalii sânt dovezi că forma **covrig** nu este un împrumut în limba română.
Der: *a* (*se*) *încovriga*, *a* (*se*) *covrigi*, *covrigar*, *covrigărie*, *covrigel*.

cọvru – (reg.) 1. bârlog, vizuină, culcuş; 2. depresiune mică, rotunjită, vâlcea.
Din PIE ***keu-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 588) radical foarte productiv în limba română (v. **covei**, **covercă**, **covrig**, **coviltir** etc.). Origine traco-dacă.

cozonąc –prăjitură din aluat dospit cu unt, ouă şi zahăr, şi uneori cu mac, nuci, cacao.
Ngr. *κοσωνάκι* < *κοσώνα* „păpuşă” (Cihac, II, 652; Scriban), iar după autorii *DAR* de la ngr. *κουδουνάκι* „clopoțel”; cf. bg. *kuzunak*, *kozonak* „cozonac”. Forma bulgară provine din română (cf. Capidan, *Raporturile*). Soluțiile propuse nu sânt deloc verosimile. Sensul din română şi bulgară diferă total de etimoanele neogeceşti propuse. Origine incertă.

cozondrąci – bretele de pantaloni.
N.g.s. *Hosenträger* „bretele de pantaloni” (Cioranescu, 2520).

cozorọc – partea dinainte a chipiului sau a şepcii.
Rus. *kozyriok* „cozoroc, vizieră” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 25; Cihac, II, 79).

crac (ar. *creac* „pripor”) – 1. picior; 2. creangă; 3. ramificație a unui lanț muntos.
Bg. *krak* „picior” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 26; *Lexicon*, 308; Cihac, II, 79); cf. sb. *krak* „picior”, pol. *krok* „pas”. Forme similare există şi în alte limbi IE, provenind din PIE ***kr(o)oko-** „braț” (*IEW*, 624); cf. alb. *krakë*, *krah* „braț, umăr”, lituan. *karka* „braț, piciorul de la genunchi în jos, picior de porc”, skt. *kiska* „antebraț”, skt. *kara* „mână, trompă de elefant”, lat. *crus* „piciorul de la genuchi în jos”, arm. *srunk* „pulpa piciorului”. Walde (I, 295) derivă lat. *crus* de la PIE ***kreu-os** „picior, os”. Formele română, albaneză şi lituaniană indică o prelungire în *k*, deci un PIE

***krak-**, **kreuk-**. În română există o mulțime de derivate pornind de la acest radical: **cracă**, *crăcană*, *a* (*se*) *crăci*, *a* (*se*) *crăcăna*, *cracoş*, deci etimologizează foarte bine în limba română. Origine traco-illirică.
Der: *a* (*se*) *crăci*, *crăcire*, *crăcit*.

crącă (var. *creangă*, ar. *crancă*, *creangă*) – ramificație a unui copac, arbore.
PIE ***kak-a**, ***kank-a** „creangă, ramură" (*IEW*, 523); cf. got. *hoha* „plug", lituan. *krakė* „băț, toiag". Got. *hoha*, cu sens de „plug", atestă încă odată faptul că înaintea apariției plugului de fier se folosea plugul simplu de lemn. Rom. *creangă* (var. *crangă*, *crancă*, ar. *crancă*) este o formă derivată sau mai exact o formă alternativă, aşa cum arată şi cele două forme ale rad. PIE. Cu toate acestea, rom. *creangă* a fost considerat de origine bulgară; cf. bg. *kranga* (Weigand, *Jb*, 15, 168; Pascu, II, 188 ; Scriban). Cioranescu (2548) îl consideră cu origine incertă. Multiple forme din dialectele româneşti provin de la cele două reconstituite de Walde-Pokorny, la care a fost infixată lichida *r*, probabil, prin contaminare cu **crac** (v. **crac**). Din fondul pre-latin.
Der: *crăcană*.

crah – faliment, catastrofă financiară.
N.g.s. *Krach* (Cioranescu, 2528); cf. fr. *krach*.

crąi – 1. rege, domnitor; 2. căpetenie; 3. vagabond, bărbat afemeiat.
V.sl. *kralĭ* „rege" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 26; *Lexicon*, 308; Cihac, II, 80; Meyer, 203; Berneker, 573).
În lipsă de altceva mai bun, toți cercetătorii au acceptat ipoteza lui Mikosich, aceea că v.sl. *kralĭ* provine de la *Karl*, forma germanică a numelui lui Carol cel Mare; cf. rus. *karolĭ* „rege", bg. *kraleat*, mgh. *király*, alb. *kralj*, tc. *kiral*. Am arătat în mai multe rânduri că sl. *lĭ*, *lj* provine, de ce cele mai multe ori, dintr-un *i* simplu semivocalic (v. **boier**, **toiag**) şi, prin urmare, nu trebuie să ne mire prezența lui *l* palatal în forma slavă veche care l-a preluat din stră-română. Forma rusă provine din v.sl. *kralĭ*, cu epenteza lui *a* între consoană şi lichidă, fenomen fonetic care caracterizează slavele de răsărit, şi numit *plenison* sau *polnoglasie*.
Această etimologie ar putea fi acceptată dacă nu ar exista la Homer forma *κρείων* „rege, principe", ca în sintagma *κρείων Ἀγαμέμνων* „craiul (regele) Agamemnon", cu forma de fem. *κρείουσα* „crăiasă, regină" şi, de asemenea, gr. (dor.) *κρείοισα* (*Theoc*., 17.132; cf. Liddel, 993). Forma apare de mai multe ori la Homer, cu referire la Agamemnon. În schimb, forma feminină se găseşte doar o singură dată cu referire la una din soțiile lui Priam (*Iliada*, 22, 48; cf. Lidell, 993). Acest detaliu este un indiciu că forma exista deja în limba troienilor. Chantraine (580) asociază formele greceşti cu skt. *śri*, av. *sri* „suveranitate, bogăție, strălucire".
Din toate aceste forme se poate reconstitui un rad. PIE **k're-** „suveran, suveranitate, bogăție", radical inexistent în Walde-Pokorny sau Walde.
Faptul că forma de feminin, din limba greacă, este atât de rar întâlnită, pe când în basmele româneşti abundă, ca şi cea de masculin, de altfel, ca singurele forme folosite în basme şi în baladele româneşti cu referire la capetele încoronate, face posibil ca formele greceşti să fie împrumuturi din traco-dacă. Aceste forme au fost preluate de poezia cultă, şi sânt întâlnite frecvent la Eminescu, având un farmec deosebit în poezia eminesciană.
Cu alte cuvinte, etimologia dată mai întâi de Miklosich şi acceptată de toți ceilalți lingviști, slavişti sau nu, se dovedeşte a fi eronată şi ca, atare, nu mai poate fi azi acceptată. Ținând cont de aceste date, este de presupus că formele slave provin din stră-română. Origine traco-dacă.
Der: *crăiasă*, *crăişor*, *crăiță*, *crăime*, *crăiie* „regat", *crăiesc*, *crăieşte*.

crąinic – 1. herald, dregător; 2. vestitor; 3. perceptor de dări.
Cf. ucr. *krajnik* „judecător, stăpân" (Candrea, *DAR*); cf. mgh. *krajnik* „judecător al nobililor". Scriban crede, în mod eronat, că este vorba de v.sl. *krai* „margine". Cioranescu (2532) consideră că ar putea fi un derivat intern al limbii române. Rom. **crainic** este un derivat de la **crai** (v. **crai**).

Craiọva – capitala Olteniei.

Este derivat din **crai**, cu sufixul *-ova*, sufix existent atât în traco-dacă, cât şi în limbile celtice (v. **Târnava**, **Bârzava**). Oraşul Craiova este unul dintre oraşele cele mai vechi de pe teritoriul României. A fost capitala banilor Olteniei încă dinaintea întemeierii statului feudal Ţara Românească. Se pare că banii Olteniei s-au unit de bună voie cu principatul lui Basarab I, păstrându-şi într-o mare măsură autonomia. Este posibil ca banii Craiovei să se fi numit **crai** până la unirea cu principatul lui Basarab I şi de aici numele de **Craiova**. Dar, titlul a devenit nepotrivit atunci când autoritatea supremă a trecut în mâinile suveranului de la Câmpulung, ei numindu-se de atunci încoace bani ai Craiovei, un titlu mai mic decât acela de **crai**. Faptul că oraşul Craiova este numit şi *Bănie* este un indiciu destul de clar în acest sens. Cu alte cuvinte, numele alternativ de *Bănie* provine de la **ban**, precum cel de **Craiova** provine de la **crai** (v. **crai**).

Der: *Craioviţa*, *craiovean*, *craioveancă*.

crạmă – 1. loc unde se tescuiesc strugurii; 2. depozit de vinuri.

N.g.s. *Kram* „lucruri vechi, vechituri” (Cihac, II, 80); cf. scr. *krama* „cămară”, pol. *kram* „han”.

Sensul de „han”, dat de Cihac, nu pare să existe în limba germană. În mod tradiţional, crama definea locul, clădirea de la vie unde se tescuiau strugurii. Atât daco-geţii, cât şi ulterior românii, au fost mari producători de vin, încât nu se poate imagina ca un termen atât de important pentru civilizaţia românească să fie un împrumut târziu din germană care are un sens mult diferit. Pe de altă parte, este vorba de o practică veche, care presupune o noţiune şi o denumire la fel de vechi.

Rom. **cramă** provine, probabil, de la PIE ***grem-**, **grom-** „a stoarce, a presa” (*IEW*, 383); cf. lat. *gremium* „mănunchi”, v.g.s. *krimman* „a presa”, v.isl. *kremja* „a stoarce”, eng. *cram* „a stoarce”. Din fondul pre-latin.

crap (ar., mgl. *crap*) – peşte de apă dulce (*Cyprinus carpio*).

Bg., scr. *krap* „crap” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 16; Cihac, II, 81; Meyer, 204); cf. gr. *κυπρινος* „crap”, alb. *krap*, rus. *krop*, v.g.s. *karpo*, m.g.s. *karpfe*, lituan. *karpa*, let. *karpe*, *karpa*, sued. *karp*, eston. *karp*. Vasmer (II, 334-5) crede că formele germanice provin de la etimonul trac *καρπιοι* „carpi” şi respectiv **Carpaţi**, dar, cu toate acestea, afirmă că limbile slave au împrumutat forma din germanice.

Menţionăm că termenul există, practic, în majoritatea limbilor IE din Europa. Astfel, forma lat. *carpa* este atestată la Cassiodorus, autor din secolul VI d.Ch., care îl menţionează ca peşte care creşte în Dunăre. Unii autori consideră că lat. *carpa* este un împrumut din gotică (cf. Walde, I, 171). Cert este că nu trebuie să ne gândim neapărat la împrumuturi, deoarece el există în multe din limbile IE din Europa. În mod necesar, trebuie să fi existat şi în limba geto-dacă, din moment ce acest peşte creştea în Dunăre. Ernout-Meillet îl pun, de asemenea, în legătură cu numele carpilor, ipoteză preluată şi de Vasmer. Barnhart (146) consideră că latina l-a preluat din germanice, care la rândul lor l-au preluat dintr-o sursă pre-germanică necunoscută. Se ştie că înaintea venirii germanicilor din peninsula scandinavă, până prin secolele V-IV î.Ch., în Europa Centrală trăiau celţii până la Rhin, învecinându-se la Răsărit cu dacii. Pytheas din Massilia (cf. O. Schrader, 1890) care întreprinde o călătorie în Marea Nordului în secolul IV î.Ch. face o constatare extrem de interesantă şi anume că până la Rhin populaţia era celtică, iar la est de Rhin această populaţie se transforma din celtică în scitică, ştiut fiind faptul că de foarte multe ori grecii foloseau termenul general de scit şi când era vorba despre daci (cf. Vinereanu, 47-48). Termenul este, prin urmare, vechi IE, evident folosit de popoarele unde creştea crapul. Origine traco-dacă.

crạtimă – liniuţă de unire între două cuvinte diferite care se pronunţă împreună

Ngr. *κράτημα* (Cihac, II, 652; Cioranescu, 2542).

crạtiţă – vas de bucătărie cu toarte, din metal sau de pământ.

A fost apropiat de cuvinte din limbile sud-slave precum bg. *kratičika* „puţin, scurt”, scr. *kratica* „scurtare” (Candrea, Scriban). Meyer (129) crede că

provine din v.sl. *graticika* „gratie”. Cioranescu (2543) îl consideră cu etimologie necunoscută.

Rom. **cratiță**, în afară de o anumită rezonanță fonică, nu are nimic în comun cu formele slave menționate, dar există o formă echivalentă cu sens foarte apropiat în greaca veche; cf. gr. *κρατέρ* cu sensul de „1. vas în care se amesteca vinul cu apă, vas mare de lut sau de metal folosit în templele antice sau în alte locuri sfinte; 2. craterul unui vulcan, orice scobitură de forma unui vas”. Forma greacă nu este analizată de Chantraine. Nu încape nici o îndoială că rom. **cratiță** provine de la acelaşi radical cu forma din greaca veche, cu suf. *-iță*, sufix întâlnit în limbile slave, dar care a existat şi în traco-dacă. Termenul se întâlneşte şi în miceniană; cf. micen. *karatera* „vas” (cf. Ventris-Chadwick, 551). Din fondul pre-latin.

Der: *crăticioară*.

cravață (ar. *cravată*) – accesoriu de îmbrăcăminte bărbătească.

Fr. *cravate* (Cioranescu, 2546); cf. it. *cravata*.

Crăciun (ar., mgl. *Crățun*, *Crăciun*, *Cărțun*) – 1. sărbătoarea creştină a naşterii lui Iisus care se celebrează pe data de 25 decembrie; 2. personaj legendar care aduce daruri de Crăciun celor mici, numit Moş Crăciun.

Originea acestui cuvânt a fost mult discutată de-a lungul timpului. Astfel, mulți cercetători consideră că provine din lat. *creatione*(*m*) (Densusianu, *Hlr*, 262; Pascu, *Beiträge*, 8; Pascu, I, 69). Dacă încercăm să derivăm rom. **Crăciun** de la lat. *creationem* întâmpinăm câteva dificultăți de ordin fonologic, dar şi de ordin teologic. În ce priveşte cele de ordin fonologic, Rosetti (*BL*., 11, 56) arată, pe bună dreptate, că lat. *ea* > *e*, deoarece se găseşte în poziție neaccentuată, iar *e* final nu trebuie să lipsească (cf. **amărăciune** etc.), deci, ar fi trebuit să avem un **Creciune* sau, în cel mai bun caz, **Crăciune*, dar nu **Crăciun**.

Pe de altă parte, din punct de vedere teologic, aşa cum indică Cioranescu (2524), ideea de creație este împotriva dogmei creştine, deoarece Iisus a pre-existat naşterii sale pământene, ca fiu al lui Dumnezeu şi, prin urmare, el doar s-a întrupat. Crezul creştin ține să menționeze că Iisus este „născut, iar nu făcut”, cum bine remarcă Cioranescu.

Autorii *Lex. de la Buda* cred că provine de la (*in*)*carnationem*, iar Hasdeu consideră că provine din lat. *crestinum*. Meyer (*Alb. St., I*89) derivă alb. *kershendella* din lat. *Cristi natalia*, dar oricum *Cristi natalia* ori *kershendella* nu poate explica pe rom. **Crăciun**. P. Papahagi (*Conv. lit*., 3, 211) crede că provine din lat. *colationem*, prima zi din lună când preotul pre-creştin chema lumea să anunțe sărbătorile de peste lună, idee preluată şi de Puşcariu (407) şi Capidan (*Dacor*., 3, 142).

Cuvântul **Crăciun** este practic răspândit în toate limbile din Balcani, precum şi în cele din Centrul şi Estul Europei; cf. bg. *kračon*, scr. *Kračun* (nume propriu), magh. *Karačon*, *karačon* (nume propriu şi **Crăciun**), ceh. *cračun*, ucr. *k(e)rečun*, *kračiun*, v.rus. *koročun*. În vechea rusă avea sens de „solstițiu de iarnă” şi „moarte”. Larga răspândire a acestui termen în limbile din Centrul şi Estul Europei i-a făcut pe unii autori să creadă că ar fi de origine slavă (Cihac, II, 79; Philippide, *Principii*, 17; Weigand, *BA*, 3, 98; Rosetti, *BL*, 9, 56. În căutarea etimologiei termenilor slavi, Vasmer (633) se bazează pe forme slave complet inadecvate, precum *kratŭkŭ* „scurt” sau *kračati* „a păşi”.

Paliga (46-47) arată că la sârbi *kračun* se referă la „ziua butucului” când se ardea un „butuc de **Crăciun**”, la bulgari *kračun* este fie o zi din perioada de iarnă, fie perioada dintre 8-12 iunie. La ruşi *karačon* este perioada solstițiului de vară, iar la ucraineni este „colacul de **Crăciun**”. În rusa veche, *koročun* era o sărbătoare de după 15 August. Paliga consideră că forma alb. *kërcu* care înseamnă „butuc, buturugă”, în general, ar proveni de la PIE (**s**)**ker**- „a tăia, a îndoi” şi ar fi un indiciu că toate aceste forme provin de la noțiunea de „butuc, buturugă”. Acest lucru nu trebuie să ne inducă în eroare, deoarece este la fel de posibil ca noțiunea de butuc din albaneză să provină de la cea de **Crăciun** şi nu invers, din moment ce butucul Crăciunului a fost tot timpul asociat cu această sărbătoare străveche.

Vasmer (I, 633) nu crede că formele slave provin din română, deoarece acest cuvânt este menționat în C*ronica lui Nestor* (1143). Vasmer ar putea avea dreptate dacă am considera că poporul român s-a format în a doua jumătate a mileniului I şi începutul

primei jumătăţi a celui de-al II-lea mileniu creştin, dar poporul român este cu mult mai vechi, iar sărbătoarea „creştină" a Crăciunului are rădăcini la fel de vechi, datând din perioada pre-creştină. Astfel, afirmaţia lui Vasmer nu este susţinută de datele ştiinţifice. Faptul că la slavii de răsărit, Crăciunul se numeşte simplu *Rozdeštvo*, adică „Naşterea", ca de altfel şi în alte limbi europene (cf, it. *Natale*, sp. *Navidad*), iar Moş **Crăciun** se numeşte *Ded' Moroz*, adică *Moş Ger*, arată clar că la ei nu s-a făcut o asociaţie între anumite tradiţii agrare pre-creştine şi sărbătoarea Crăciunului, aşa cum s-a făcut la români şi la alte popoare vechi din Europa sub influenţa culturii române. Astfel nu este nici o îndoială că slavii de sud, maghiarii şi alte popoare din Europa Centrală au luat acest termen de la români. În plus, este cert că au existat contacte între geto-daci şi slavi încă din primele secole ale erei creştine sau chiar şi mai devreme.

Dovadă că această sărbătoare nu este la origine creştină şi că acest cuvânt nu este de origine latină este faptul că sărbătoarea Crăciunului nu s-a celebrat în sânul bisericii creştine decât destul de târziu, cam din secolul IV, mai întâi la Roma, de prin 336 d.Ch. încoace. În partea de Răsărit a Imperiului, naşterea şi botezul lui Iisus se sărbătorea la 6 ianuarie, dată care corespunde cu sărbătoarea *Bobotezei* în biserica ortodoxă, apoi treptat data de 25 decembrie, ca dată a naşterii lui Iisus, s-a generalizat în ambele părţi ale Imperiului Roman.Totuşi ea nu a fost niciodată acceptată de Biserica Armeană care păstrează şi azi ziua de 6 ianuarie ca dată a naşterii şi botezului lui Iisus. Faptul că sărbătoarea naşterii lui Iisus este pe 25 decembrie se datoreşte încercării primilor creştini de a înlocui sărbătoarea romană „*natalis solis invicti*" („naşterea soarelui neînvins"), sărbătoare care avea loc la solstiţiul de iarnă, când ziua începea să crească şi soarele să urce din ce în ce mai mult pe bolta cerească.

În tradiţia romană, tot în acea perioadă, mai exact între 17-22 decembrie, se sărbătoreau *Saturnaliile*. Romanii se distrau şi îşi făceau cadouri, obicei preluat de creştinism, asimilat cu sărbătorirea Crăciunului, care dăinuie şi astăzi, răspândindu-se în toate ţările europene, cât şi peste ocean în cele două Americi. La romani, data de 25 decembrie era ziua naşterii lui Mithra, divinitate de origine persană, supranumit şi Soarele Dreptăţii. Menţionăm că în biserica ortodoxă, Cristos este denumit şi el Soarele Dreptăţii, în special cu ocazia celebrării naşterii sale.

Nu există nici un dubiu că sărbătoarea păgână romană a solstiţiului de iarnă are aceeaşi origine cu cea a zeului Mithra, prin urmare, este vorba de sărbători indo-europene străvechi, cu rădăcini în neolitic. Societăţile neolitice acordau o mare însemnătate Soarelui ca dătător de viaţă. Prin urmare, data solstiţiului de iarnă, dată la care soarele şi ziua încep să crească, era o dată extrem de importantă pentru aceste societăţi, agrare prin excelenţă. Sărbători legate de această dată sânt întâlnite la toate popoarele din Europa, fapt care atestă vechimea şi importanţa acestei date.

Având în vedere aceste detalii, geto-dacii sărbătoreau desigur şi ei în preajma solstiţiului de iarnă naşterea unei divinităţi solare, uraniene, sărbătoare asociată şi cu ideea de moarte (şi naştere), aşa cum reiese şi din terminologia folosită în cronica lui Nestor. Avem atestări documentare că vechea religie traco-dacă era încă vie în a doua jumătate a mileniului I d.Ch. Astfel cultul lui Saba-zios a dăinuit până foarte târziu la traco-daci. Procopius din Caesarea spune că împăratul Iustin, în satul său natal Tauresium fusese un adept al cultului lui **Sabazios**, asta în secolul VI d.Ch., dar desigur că ritualurile dedicate acestui zeu trac vor fi dăinuit mult timp şi după aceea. De menţionat, de asemenea, că în religia zoroastriană naşterea lui Zarathustra include multe asemănări, până la detaliu, cu tradiţia creştină referitoare la naşterea lui Iisus.

Multitudinea obiceiurilor străvechi din folclorul românesc legate de sărbătoarea Crăciunului, obiceiuri care au rezistat până azi, sânt încă o dovadă că ele nu au apărut odată cu introducerea în biserica creştină a celebrării naşterii lui Iisus. A. Chelariu (2003, 117-126) consideră, pe bună dreptate, că sărbătoarea Crăciunului îşi are originile în vechile tradiţii indo-

europene aşa cum am arătat mai sus. Din punct de vedere etimologic, autoarea îl leagă de rad. PIE ***perku-** „stejar”, radical din care provine lat. *quercus* „stejar”, în proto-celtă ****perkunia***, apoi ****erkunia*** (cf. *Hercinia silva*), amintind obiceiul multor popoare indo-europene de a aduce în vatră, în perioada solstiţiului de iarnă, „butucul Crăciunului” care este aprins şi lăsat să ardă până în primăvară. Autoarea arată că la francezi acest butuc se numeşte „*chalendal*, *chalendaou*, *calignaou*, *calnos*”, termen extrem de apropiat de rom. *călindău*, aşa cum este denumit buşteanul din seara de Crăciun. La megleno-români, acest butuc se numeşte „boadnic”. În concluzie, în mai multe culturi europene, inclusiv în cultura română, termenul care defineşte butucul respectiv provine de la un radical diferit de cel de la care provine **Crăciun**, încât este puţin probabil ca rom. **Crăciun** să provină de la rad. ***perku-**, radical care defineşte stejarul.Astfel, cei doi termeni trebuie separaţi. În plus, nu este evident că acest butuc trebuia să fie numai din lemn de stejar. Pe de altă parte, trebuie arătat că la ruşi *karačon* defineşte perioada solstiţiului de vară, iar în rusa veche definea o sărbătoare de după 15 August. Din toate aceste date se poate trage concluzia că la traco-daci acest radical putea defini mai multe sărbători importante din cursul anului care aveau ceva în comun putând fi legate calendaristic de cele două solstiţii. Pentru societăţile agrare antice este posibil că aceea care celebra solstiţiul de iarnă să fie cea mai importantă, deoarece marchează momentul când ziua începe să crească, dar marchează totodată şi începutul iernii astronomice, perioadă în care membrii societăţilor agrare dispuneau de timp mai mult pentru astfel de ceremonii. Acest lucru reiese şi din sărbătorile romane care aveau loc în jurul solstiţiului de iarnă. Arderea butucului în vatră până primăvara este un simbol al menţinerii vieţii pe perioada anotimpului rece.

Ulterior, sărbătorile străvechi legate de solstiţiul de iarnă au fost asociate cu naşterea lui Iisus şi la popoarele germanice. Astfel solstiţiul de iarnă se numeşte în limbile scandinave *jul* (cf. friz. *jul*, eng. *yule*). După Grimm (cf. Alinei, II, 313) acest termen provine de la gmc. ****hjul*** „discul (cercul) solar”; cf. eng. *wheel* „roată”, gr. *κύκλος*. Prin urmare, rom. **Crăciun** trebuie să definească tot „discul (cercul) solar” şi nu altceva şi trebuie să provină de la acelaşi radical care defineşte cercul în limba română.

Reiese, cât se poate de clar din cele arătate mai sus, că rom. **Crăciun** provine din PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935), respectiv ***kerk-** „cerc”, radical destul de productiv în limba română, din care provine şi rom. **cerc** (v. **cerc**, **cârlig**, **cârmă**, **coroia** etc.).

Astfel din PIE ***ker-** > proto-traco-dac. ****kerkion*** > traco-dac. ****Kerk'un*** > rom. **Crăciun**. Suf. *-ion* este specific limbii geto-dace (cf. *Koga-ion*). Forma ar. *Cărţun* ne îndreptăţeşte să credem că metateza lichidei *r* a avut loc destul de târziu, dar nu putem preciza când, poate către sfârşitul mileniului I sau începutul mileniului II d.Ch. În concluzie, sărbătoarea Crăciunului are rădăcini vechi indo-europene având un caracter agrar neolitic, fiind întâlnită sub o formă sau alta la mai multe popoare indo-europene. În esenţă este o celebrare a solstiţiului de iarnă, a soarelui, iar denumirea însăşi a Crăciunului este de origine traco-dacă, preluată apoi de celelalte popoare din Europa Centrală şi de Răsărit.

Der. *crăciunel* „colacul de Crăciun”, *Crăciun* (top., N.P.), *Crăciunescu* (N.P.), *Crăciuneanu* (N.P.), *Crăciuneşti* (top.)

crăpa (ar. *crep*) – a se desface, a plesni, a se sparge.

Lat. *crepare* „a trosni, a scârţâi, a pârâi” (Densusianu, *Hlr*, 189; Puşcariu, Candrea-Densusianu, 401; *REW*, 2313; Cioranescu, 2538). Panromanic.

Sensul lat. *crepare* este mai apropiat de cel al PIE ***ker-**, ***kor-**, ***ko-** „onomatopee pentru sunete aspre, dure sau pentru a reda sunetele scoase de unele animale” (*IEW*, 567), la care se adaugă formantul *p* ; cf. skt. *krpate* „a se plânge, a se văita, a geme”. Walde (I, 290) derivă lat. *crepare* de la un PIE ***kr-ep-**, ***kr-eb-**, tot de natură onomatopeică, cum fac de altfel şi Ernout-Meillet (149). Dauzat (209) face acelaşi lucru cu privire la fr. *craquer* „a crăpa”. Pentru eng. *crack* „a crăpa” din v.eng. *cracian*, Barnhart (230) trimite la PIE ***gra-g-**, ***kra-k**.

Prin urmare, atât forma latină, cât şi cele din limbi moderne ca franceza, engleza şi româna sânt de natură onomatopeică. Din rom. *crăpătură* provine ngr. *κριπιτούρα* (Murnu, *Lehnw*., 30).

Der: *crăpătură*, *crăpăcios*.

crâcnị – a protesta prin vorbe fără prea multă vehemență, a se împotrivi cu vorba.
Este o formație expresivă din *crâc* (*cârc*) şi suf. derivativ verbal *ni*, ca şi a **scrâşni** (v. **scrâşni**).

crâmpẹi – parte ruptă, bucată, porțiune, fărâmă.
V.sl. *krompu* „mic" (Şăineanu, II, 341). Forma v.sl. *krompŭ* nu este atestată în slava veche (cf. Djačenko); forma este atipică şi nu ar fi putut proveni din proto-slavă, unde nazalele au dispărut din poziție silabică finală, astfel acest termen este un împrumut în v.slavă. Trebuie pus în legătură cu a **crâmpoți** (v. **crâmpoți**). Din fondul pre-latin.

crâmpoți – a tăia în bucăți mici, inegale, a rupe bucăți din ceva.
Acest verb trebuie pus în legătură cu **crâmpei**.
Ambele provin de la PIE ***(s)ker(ə)-**, **(s)krē-** „a tăia", **(s)kerbo** „ascuțit, tăios" (*IEW*, 938). Forma inițială proto-traco-dacă trebuie să fi fost ***kerb(o)** care apoi prin metateză dă *kreb*, iar prin epenteza nazalei *m*, *kremb* > **crâmpei**. Rom. a **crâmpoți** provine din acest radical cu suf. verbal (*o*)*ți*; (cf. **ciopârți**). Din fondul pre-latin.

crâncen – cumplit, aprig, crud, violent, nemilos.
V.sl. *krącina* „holeră" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 27; Cihac, II, 81; Graur, *Rom*. 53, 384; Cioranescu, 2575). Forma v.sl. *krącina* nu este atestată în slava veche (cf. Berneker, Blagova). Cioranescu consideră că v.sl. *krącina* trebuie să fi însemnat şi „turbare, furie". Rom. **crâncen** provine de la acelaşi radical ca şi **crunt** (v. **crunt**).
Der: *a* (*se*) *încrâncena*, *încrâncenat*, *crâncenie*.

crâng – pădurice de arbori tineri şi de lăstari.
V.sl. *kro˛gu* „cerc" (Cihac, II, 83; Cioranescu, 2576); cf. sb., rus. *krug*.
Din motive, în primul rând semantice, nu putem accepta etimologia dată de Cihac. Forma maghiară *korong* „disc, roată" provine din slavă. În expresia rar întâlnită „în crângul cerului" coincide cu sensul din slavă, dar este o simplă formă omonimă care nu poate fi asociată cu sensul de bază al rom. **crâng**. V.sl. *kro˛gu* a dat *crug* în română, şi nu **crâng**. Menționăm că *o* nazal slav a dat *o* (*u*) simplu în limba română. Forma slavă provine din PIE ***krengh-**, **khrongh-**, **krn̥gh-** < **(s)ker-** „a îndoi, a încovoia" (*IEW*, 936). Cioranescu (2576) greşeşte când încearcă să argumenteze că sensul de pădure se explică prin sinuozitățile râurilor. Rom. **crâng** trebuie asociat cu alb. *krënd* „ramuri cu frunze", *krëndet* „a înmuguri, a da frunza", *krëndishte* „crâng, dumbravă". Orel (1998) consideră că alb. *krënd* provine din PIE ***rendh-** „a rupe, a smulge, a sfâşia" (*IEW*, 865), ipoteză nu tocmai plauzibilă. Indiferent dacă formele română şi albaneză provin sau nu din acest rad. PIE, ele au aceeaşi sursă traco-illirică.

creạ – 1. a face, a înființa; 2. a inventa, a concepe.
Lat. *creare* (Cioranescu, 2547) ; cf. fr. *créer*.
Der: *creație*, *creațiune*, *creator*, *creatură*, *a recrea*, *recreație*, *procrea*, *procreație*.

creạstă (ar. *creastă*) – 1. excrescență cărnoasă pe capul unor păsări; 2. culmea unui deal sau a unui munte; 3. partea de sus a acoperişului unei case.
Lat. *crista* „creastă" (Puşcariu, 410; Candrea-Densusianu, 403; *REW*, 2330; Cioranescu, 2549). Panromanic; cf. alb. *kreshtë*, sb. *kresta* < rom. *creastă*.
Lat. *crista* provine din PIE ***(s)ker-** > **(s)kreis-** „creastă, smoc" (Walde, I, 292); cf. v.pr. *craysi* „tulpină, vreg", v.g.s. *rista* „smoc, ciuf", v.bg. *šreste* „păr", lituan. *šerys* „păr, smoc", m.ir. *cressaim* „a se legăna, a oscila". Walde (I, 292) crede că alb. *kreshtë* nu este de origine latină, aşa cum crede şi Meyer (*Wb*., 205).
De la acelaşi radical provine şi rom. **creştet**. Dacă forma **creastă** se poate explica prin latină, nu acelaşi lucru se poate spune despre rom. **creştet**. Este totuşi firesc ca ambelor forme româneşti să le atribuim aceeaşi origine (v. **creştet**). Din fondul traco-illiric.

crẹde (ar. *cred*) – 1. a fi convins de un fapt; 2. a-şi imagina, a-şi închipui; 3. a avea încredere; 4. a avea credință religioasă.
Lat. *credere* „a încredința, a crede" (Puşcariu, 411; Candrea-Densusianu, 404; *REW*, 2307; Cioranescu, 2550). Panromanic.
Pentru lat. *credo*, Walde (I, 287) reconstituie PIE ***kerdhe**. Forme similare sânt atestate în sanskrită,

avestică şi în limbile celtice; cf. skt. *šraddhati* (III, sg.) „a crede”, av. *zrazda* „a crede”, v.ir. *cretim* (I, sg.) „a crede”, cymr. *credaf*, corn. creży, mbret. *criddif*, n.bret. *credi* „a crede”, v.ir. *cretar*, m.cymr. *creiv*, cymr. *craiv*. < *proto-celt. *kredra*. Formele celtice sânt foarte apropiate ca sens şi formă de lat. *credo*. Acest radical PIE este îndeaproape înrudit cu rad. PIE ***k**'**erd-**, **kerd-**, **kṛd-**, **k**'**red-** „inimă” (*IEW*, 579); cf gr. *χάρδια* „inimă”, v.ir. *cride* „inimă, miez”, cymr. *craid* „mijloc, centru”. Dată fiind răspândirea acestui radical în limbile indo-europene, mai ales în cele celtice, acest radical a putut exista şi în fondul pre-latin (v. **credință**).
Der: *a se încrede*, *încrezător*, *încrezut*, *crezare*, *credincios* etc.

credință – faptul de a crede; 2. părere, opinie, convingere; 3. convingere religioasă.
Lat. **credentia* (Puşcariu, 412; Candrea-Densusianu, 405; *REW*, 2306; Cioranescu, 2551); cf. v.sard. *credença*, v.fr. *credence*. Suf. *-ință* nu pare să fie de proveniență latină în limba română. Aceste sufix se găseşte şi în cuvinte de origine dacică (cf. **velință**, alb. *velenxë*). Am văzut că verbul a **crede** are multe corespondente în limbile celtice. Rom. **credință** trebuie considerat un derivat al limbii române de la **a crede** (v. **crede**).

creier (ar. *criel*, *crier*, mgl. *criel*) – 1. organul gândirii şi al conştienței; 2. minte, judecată.
Lat. *cerebrum* > **cebrum* (Philippide, II, 636; Pascu, *Lat.*, 275) sau lat. *c*(*e*)*erebelum* (Puşcariu, 413; Candrea-Densusianu, 406). Cioranescu (2552) crede ca ambele soluții sânt posibile. Este neverosimil ca rom. **creier** să provină din lat. **cebrum* din mai multe motive: dispariția lui *b* (care nu este intervocalic) nu se poate explica, apoi apariția celei de-a doua lichide (*r*, *l*) din nou nu se explică.
PIE ***k**'**er-**, ***kerə-**, ***k**'**ra-**, **kerei-**, **keren-** „partea de sus a corpului, cap, corn (la animale cornute), vârf” (Pokory, 574); cf. alb. *krije* (pl. *krerë*) „cap, capitol”, skt. *śiras* „cap, vârf”, av. *sarah* „cap”, gr. (hom.) *καρ* „cap”. Prin urmare, **creier** nu pare să provină din latină, deşi ambele provin de la acelaşi rad. PIE.

crem㠖 1. produs culinar; 2. ceea ce este bun, de calitate superioară; 3. preparat pentru lustruit încălță-mintea; 4. unguent cosmetic sau medicinal.
Fr. *crême* (Cioranescu, 2555) din lat. *chrisma* < gr. *χρήσμα* „unguent”.

cremene – varietate de rocă silicioasă, silex.
V.sl. *kremy* „silex” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 26; Cihac, II, 81; Cioranescu, 2556); cf. bg., sb. *kremen*, rus. *kremeny*. Vasmer (I, 659) consideră let. *krams*, *krems* „cremene”, împrumut din limbile slave.
Der: *a încremeni*, *încremeneală*, *încremenitor*.

crestă – a face o incizie, o crestătură.
Derivat din **creastă** (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 2561). Această ipoteză este neverosimilă şi, ca atare, nu poate fi acceptată, deşi cele două forme par să aibă aceeaşi origine. Lat. *castrare* „a castra” (Cioranescu, 2561). Ipoteza lui Cioranescu nu este lipsită de fundament, dar, cu toate acestea, este foarte puțin probabil ca rom. **cresta** să provină din lat. *castrare* „a tăia, a castra”, deşi cele două forme sânt înrudite. După *IEW* (586), lat. *castro* provine forma nominală ***kestro-m** „cuțit, instrument de tăiat”, rad. verbal ***k**'**es-** „a tăia”.
Rom. **cresta** provine din aceeaşi formă, cu metateza lichidei şi, desigur, desubstantivarea radicalului nominal, aşa cum s-a întâmplat şi cu vb. lat. *castro*, *-are*. Acest paralelism arată încă odată că traco-daca şi latina nu erau limbi cu mult diferite, aşa cum se crede. Limba traco-dacă este considerată o limbă prin excelență *satem* iar pe baza acestei concepții false i s-au atribuit caracteristici pe care nu le-a avut niciodată (v. **coasă**). În afară de latină şi română, alb. *thadrë* „secure” provine din aceeaşi formă nominală. De altfel, alb. *thadrë* este substantiv ca şi rom. **custură** şi provine din originalul PIE (v. **custură**). Din fondul pre-latin.
Der: *crestătură*, *crestez*.

creşte (ar. *crescu*, mgl. *cresc*, ir. *crescu*) – a se dezvolta, a se maturiza; 2. a se mări, a deveni mai mare; 3. a se umfla (despre aluat); 4. a se mări luna.
Lat. *crescere* „a creşte” (Puşcariu 414; Candrea-Densusianu, 407; *REW*, 2317; Cioranescu, 2562). Panromanic.

Walde (I, 288) pune lat. *cresco* în legătură cu *creo* „a crea, a procrea” de la un ***kers-** „a creşte”, acelaşi cu PIE ***k**’**er-**, **kre-**„a creşte, a face să crească, a hrăni” (*IEW*, 577); cf. arm. *ser* „urmaş, familie”, arm. *serim* „a (se) naşte, a creşte”, alb. *thjer* „ghindă”, v.isl. *hirsi* „mei”, lituan. *šeriu* „a (se) hrăni”.

creştet (ar. *creaştit*, *creaştid*) – 1. vârful capului; 2. vârf, munte, pisc.
Din **creastă** (*DAR*). În mod evident, are aceeaşi origine cu rom. **creastă**, ambele forme provenind din PIE ***(s)ker-** > **(s)kreis-** „creastă, smoc” (Walde, I, 292); cf. v.g.s. *rista* „smoc, ciuf”, v.bg. *šreste* „păr”, lituan. *šerys* „păr, smoc”, m.ir. *cressaim* „a se legăna, a oscila”. Asocierea cu **creastă** este întărită şi de ar. *creaştic* „culme, creastă” (v. **creastă)**. Din fondul pre-latin.

creţtă (var, *crită*, *cridă*) – 1. rocă moale formată, în general, din scoici fosile; 2. obiect din sulfat de calciu folosit la scris.
Lat. *creta* „cretă, argilă” (Cioranescu, 2565).

creţ – 1. răsucit în inele (despre păr sau lână); 2. cu denivelări.
V.sl. *kručiti* „a răsuci” (Cihac, II, 41). Sb., bg. *krečav* provin din română (Capidan, *Raporturile*, 229; Candrea, *Elementele*). Gr. *κριπίον* (Philippide, *Un specialist*; Iordan, *Dift*. 74).
Lat. **cirricius* < *cirrus* (Densusianu, *GS*, 1, 164) sau din n.g.s. *Kreis* „cerc” (Giuglea, *Dacor*., 2, 394).
Rom. **creţ** provine din PIE ***kert-**, **kerət-**, **krat-** „a roti, a răsuci” (*IEW*, 584), din care provine şi forma slavă menţionată mai sus. Forma românească provine de la un mai vechi **kretio*. Origine traco-dacă.
Der: *a încreţi*, *încreţitură*, *încreţit* etc.

crimă (ar. *crimă* „păcat”) – infracţiune gravă, omucidere.
Fr. *crime* (Cioranescu, 2573) din lat. *crimen*.
Der. *criminal*, *criminalist*.

crin – plantă erbacee ornamentală din familia liliaceelor cu flori albe strălucitoare şi cu miros foarte plăcut (*Lilium candidum*).
Gr. *κρίνον* „crin” (Cihac, II, 653; Murnu, 16; Meyer, 206); cf. v.sl. *krinŭ* „crin”, bg., sb. *krin*, alb. *krinë* (cf. Vasmer, *Gr.*, 84).

cristal (ar. *cristal*) – 1. material anorganic foarte transparent având o structură specială; 2. sticlă foarte transparentă.
N.g.s. *κρύσταλλος* (Cioranescu, 2583) din gr. *κρύσταλλος* < *κρυσταίνειν* „ a îngheţa”; cf. lat. *crystallum*. Atestat din sec. XVII.
Der: *cristalin*, *cristaliza*.

Criş – hidronim.
Denumirea a trei râuri din nord-vestul României care curg spre vest şi se varsă în Tisa, în Pannonia. Cele trei denumiri sânt: Crişul Alb, Crişul Negru şi Crişul Repede. La Iordanes apare sub forma *Crisia*. Suf. *-sia* cu *s* urmat de *i* explică pe *ş* (ca în **şarpe**, **şapte**) din unele hidronime româneşti, ca şi în cazul lui **Mureş** şi **Timiş** (v. **Mureş**, **Timiş**).
Numele de **Criş** vine din PIE ***kers-**, ***krsno-** „negru” (*IEW*, 583); cf. skt. *krsna* „negru”, v.pr. *kirsnan* „negru”, lituan. *kiršas* „alb cu pete negre”. Sensul iniţial a fost acela de negru, păstrat în denumirea Crişului Negru, apoi numele de **Criş** s-a extins şi asupra celorlalte două râuri învecinate (v. **cerni**, **Cerna**). Denumirea acestor râuri s-a transmis din PIE prin traco-dacă în română, ca şi în cazul tuturor celorlalte macrohidronime din regiune. Mgh. *Körös* este preluat din stră-română. Origine geto-dacă, la rândul său, din indo-europeană.
Der: *Crişana*, *crişan* „locuitor din Ţara Crişurilor”, *Crişan* (NP).

criţă – oţel.
Rus. *krica* „bucată de minereu” (Cihac, II, 84; Cioranescu, 2586); cf. ucr. *kricea* „bucată de minereu”. După Vasmer (I, 665) formele slave provin din n.g.s. *Kritze*, *Kritzeisen*.

crivăţ (ar. *crivat*, mgl. *crivet*) – pat.
Ngr. *κρεββάτι* „pat” (Cihac, II, 652; Meyer, 205); cf. tc. *kerevet*, v.sl. *krevato* „pat” alb., bg., sb. *krevet*, rus. *krovati*, mgh. *kerevet*, it. *grabato*, fr. *grabat*. Existenţa acestui termen, nu numai în limbile balcanice,

maghiară, v.slavă şi rusă, dar şi în latină, italiană şi franceză, infirmă ipoteza lui Cihac. Termenul are o largă răspândire şi a existat probabil şi în fondul pre-latin. Cu toate acestea, adevărata filiație a termenului rămâne incertă.

crịvăț – vânt puternic şi rece care suflă iarna dinspre nord-est.
V.sl. *krivŭ* „strâmb, răsucit” (Miklosich, *Slaw. Elem*, 26; *Lexicon*, 311; Cihac, II, 84). Formele sud-slave indicate de Cihac, bg., scr., slov. *krivec* nu le-am putut verifica în aceste limbi. Este de presupus că nu provine de la v.sl. *krivŭ*. Acest cuvânt nu există decât în slavele de sud.
PIE ***kreu-** „a cădea, a (se) scurge, a se grăbi, a doborî” (*IEW*, 622). *IEW* nu găseşte această rădăcină decât în germanice şi baltice; cf. v.isl. *kruđia* „vreme rece şi umedă, ploaie, zăpadă”, v.pr. *krut* „a cădea”, *kruwis* „cădere”. Prin urmare, nu putem accepta v.sl. *krivŭ* ca etimon al rom. **crivăț**, care provine de la PIE ***kreu-** la care s-a adăugat suf. *-*etio*, astfel *u* între două vocale a devenit *v*. Sensul v.isl. *kruđia* este e un indiciu sigur în acest sens. Din fondul pre-latin.

croị (ar. *cruescu*, mgl. *cruies*) – 1. a tăia materialul după un model; 2. a confecționa, a face; 3. a da formă, a modela; 4. a plănui a inventa.
V.sl. *kroiti*, *krojati* „a tăia” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 26; *Lexicon*, 312; Cihac, II, 84); cf. bg. *kroja* „a castra”, sb. *krojiti*, slov. *krajati*, rus. *kroju*, *kroiti* „a plesni, a crăpa”.
Formele slave provin din PIE ***(s)ker(ə)-**, **(s)krē-** „a tăia”, **(s)kerbo** „ascuțit, tăios” (*IEW*, 938); cf. hitt. *kuruzzi* „instrument de croitorie, foarfecă” (v. **crâmpoți**).

croşețtă – ac de croşetat.
Fr. *crochet* (Cioranescu, 2600).
Der: *a croşeta*.

crụce (ar. *cruțe*) – 1. obiect format din două bucăți aşezate perpendicular una pe alta; 2. semnul crucii; 3. crucifix.
Lat. *crucem*, *crux* „cruce” (Puşcariu, 416; Candrea-Densusianu, 411; *REW*, 2348; Cioranescu, 2602). Panromanic; cf. alb. *kruq* (*kruyq*) „cruce”, substantiv masculin.
De remarcat că, în albaneză, pe lângă forma *kryq* şi derivatele sale cu conotații creştine, există şi forma *kryqe* (fem.) cu alți derivați, care au sensul de „cruciş, încrucişat, răscruce”, neavând nimic în comun cu **crucea** creştină. O situație similară avem şi în limba română. Pe lângă **cruce** şi *a* (*se*) *cruci*, avem formele *răscruce*, *cruciş*, *a* (*se*) *încrucişa* etc., deci o întreagă familie de cuvinte. Dat fiind faptul că în ambele limbi avem acelaşi fenomen, putem conchide că aceste forme provin din PIE ***(s)kreuk-** „a curba, a încovoia” din care după Walde (I, 296) derivă lat. *crux*.

crud (ar., mgl. *crud*) – 1. nefiert, nefript, necopt; 2. verde, necopt; 3. fraged, tânăr; 4. nemilos.
Lat. *crŭdus* „crud” (Puşcariu, 417; Candrea-Densusianu, 412; *REW*, 2342). Panromanic.
PIE ***kreu-**, **kreuə-**, **kru-** „sânge, carne crudă” (*IEW*, 621); cf. v.ir. *cruaid* „dur, aspru, crud” (cf. Vendryes, C250). Vendryes admite că v.ir. *cruaid* nu este latinesc şi cele două forme provin dintr-un radical comun **kroud-*; cf. bret. *kriz* „dur, aspru”.
Der: *cruditate*, *cruzime*.

crụmpănă (var. *grumpănă*) – cartof.
N.g.s. *Grundbirne* „cartof” (Borcea, 184; *REW*, 3892; Cioranescu, 2605) prin intermediul săs. *krumpirn*; cf. sb., slov. *krumpis*.

crunt – 1. sângeros, crunt, feroce; 2. cumplit, îngrozitor.
Lat. *cruentus* „însângerat” (Puşcariu, 418; Candrea-Densusianu; 414; Cioranescu, 2606); cf. it., sp., port. *cruento* (v. **crud**). Walde (II, 294) derivă lat. *cruentus* dintr-un mai vechi **cru-ventus* „însângerat” < PIE ***kru-ṇ-tos**; cf. av. *χrvant* „crunt, crâncen, înspâimântator”, v.ir. *cru* „sânge vărsat”, *crauid* „dur, crud”, lituan. *kruvintas* „sângeros, crud, crunt”.
De reținut că forma avestică şi cea lituaniană au acelaşi sens cu formele româneşti, iar forma din limba română este cât se poate de apropiată de originalul PIE. Lat. *cruentus* este cognat cu rom. **crunt**. Prin urmare, nu pare să fie etimonul formei româneşti. În plus, româna are mai multe forme care

provin din acelaşi radical, printre care şi rom. **crâncen**, a cărui origine nu a fost stabilită corect până acum (v. **crâncen**). În plus, sensul din avestică şi lituaniană este mai aproape de sensul celor două forme româneşti decât sensul din latină. De remarcat că atât Cihac, cât şi Cioranescu traduc rom. **crunt** prin „însângerat” şi a **încrunta** prin „a însângera”, sensuri inexistente în limba română actuală, deşi *crunt* „însîngerat” este atestat dialectal (v. **crâncen**, **crud**, **a încrunta**).

cruṇpă – partea de dinapoi şi de sus a trunchiului unor mamifere.
Fr. *croupe* (Cioranescu, 2608).

cruṣtă – coajă, pojghiță.
Lat. **crusta** (Cioranescu, 2612); cf. fr. *croûte*, n.g.s. *Kruste*, eng. *crust* „crustă”.
Der: *crustaceu*.

cruța – 1. a ierta, a scuti; 2. a proteja, a ocroti; 3. a economisi, a cheltui puțin.
Nu i s-a găsit o etimologie satisfăcătoare. Miklosich (*Slaw. Elem.*, 10) îl consideră cuvânt autohton, iar alții îl derivă din lat. **curtiare* „a tăia” (Philippide, II, 639; Puşcariu, *Lat. ti*, 43; *Lr.*, 264; *REW*, 2419) sau din alb. *kurcen* (Cihac, II, 716; Philippide; *Principii*, 140; Densusianu, *Rom.* 33, 276; Densusianu, *Hlr*, 352). Sensul de bază al acestui cuvânt românesc nu corespunde cu cel al lat. **curtiare* şi originea lui trebuie căutată în altă parte.
Rom. a **cruța** are un cognat foarte apropiat în eng. *ruth* „milă, compasiune” din m.eng. *reuthe* de la *rue* „a-i fi milă”; cf. v.scand. *hrygo* „grijă, durere” (cf. De Vries, 262). Barnhart (942) derivă formele germanice din PIE ***kreu-**, **kru-** „a lovi puternic” (*IEW*, 622), ceea ce este neverosimil din punct de vedere semantic. Radicalul ar trebui să fie PIE ***kreut-**, **kreudh-**. Un astfel de radical există în *IEW* (623), dar cu sensul de „a scutura, a legăna”, mai potrivit din punct de vedere semantic decât primul. Totuşi, aceasta nu pare să fie etimonul nici al formelor germanice, nici al rom. a **cruța**. Forme existente în limbile germanice, apropiate atât ca formă cât şi ca sens, ne îndreptățesc să reconstruim un radical PIE ***kreu-**, **kreuth-**, ***kreudh-** „a-i fi milă, a cruța”, deci cu sens diferit de cel din *IEW*, dar din care provine şi rom. a **cruța**.
Prin urmare din PIE ***kreuth** pintr-o formă traco-dacă **krutje* > rom. a **cruța**. Origine traco-dacă.
Der: (*ne*)*cruțător*, *cruțare*.

ctițor – 1. fundator; 2. persoană care construieşte şi înzestrează o biserică.
Mgr. *κτίτωρ*; cf. v.sl. *ktitorŭ* (Vasmer, *Gr.*, 65, 85).
Der: *a ctitori*, *ctitorie*.

cu (ar. *cu*) – împreună, însoțit de.
Lat. *cum* „cu” (Puşcariu, 421; Candrea-Densusianu, 417; *REW*, 2385; Cioranescu, 2615). Panromanic, exceptând franceza.
Forma apare în limbile italice şi celtice dintr-un PIE ***ku-** „cu” (Walde, I, 305); cf. osc. *com-*, *con-* „cu”, corn. *con* „cu”, umbr. *com-*, *co-*, *ku-*, *con-*, *co(n)-*, *ku*(*m*), volsc. *co-*, fal. *cun-captum* „conceptum”, ir. *co* „cu”, cymr. *cyn*, *cyf*, *cy* „cu”, dar şi în got. *ga* „cu” şi v.g.s. *ga-* „cu”. PIE ***ku-** nu este labio-velară, aşa cum indică Walde, ci un cuvânt format dintr-o silabă întreagă care trebuie redat prin ***ku**. O labio-velară ar fi dat *p.* în celticele continentale, precum şi în osco-umbrică.

cuarț (var. *cvarț*) – bioxid de siliciu masiv sau sub formă de cristale.
Fr. *quartz* (Cioranescu, 2618) din n.g.s. *Quarz*.

cuc[1] (ar. *cuc*) – pasăre călătoare cu pene cenuşii.
Lat. **cuccus* < *cuculus* „cuc” (Puşcariu, 422; Candrea-Densusianu, 418, *REW*, 2360; Cioranescu, 2622). Panromanic. Formație onomatopeică. Există în multe alte limbi; cf. ngr. *κούκκος*, alb. *qyqe*, tc. *kuku*, bg. *kuk*, n.g.s. *Kuckuck*, eng. *cuckoo* etc. În albaneză există şi forma *qyq* cu sensul de „singur, persoană singură”, care corespunde expresiei rom. „singur cuc”.

cuc[2] – sus, la înălțime.
Mgh. *kukra* (*DAR*; Cioranescu, 2620). Are aceeaşi origine cu **cucă** (cu toate cele trei sensuri). Forma maghiară provine din română.

cucă[1] – deal, culme.
Pascu (*Beiträge*, 9) consideră că provine din bg. *kuka*, iar autorii *DAR* avansează ideea bizară că ar fi acelaşi cu *cucă* „femela cucului”, când este evident că rom. **cuc** are la bază o onomatopee.
După *REW* (2359) vine din lat. *cucullus* „glugă” cu care este cognat fără să provină de aici. Provine de la acelaşi radical PIE ca şi **ciucă**, **coc**, **cocon**, **cocârlă**, **cucui** etc., mai exact din PIE ***keu-**, ***keuk-** „a îndoi, a curba”, ***kouko-s*** „rotund, curbat” (*IEW*, 588).
Prin urmare, provine de la PIE ***keuk-*** > traco-dac. **kuka* > rom. **cucă**; cf. dac. *Kogaion*, mgl. *cocă* „cap”, alb. *kukë*, *kokë* „cap”. Din fondul pre-latin (v. **ciucă**, **cucui**).

cucă[2] – 1. cârlig, măciucă cu cârlig cu care se loveşte în cap morunul; 2. năvod.
Bg., sb. *kuka* (*DAR*; Cioranescu, 2622). Are aceeaşi origine cu **cucă**[1] şi **cucă**[3].

cucă[3] – horn.
Bg. *kuk* (*DAR*; Cioranescu, 2623). Are aceeaşi origine cu **cuc**[2], precum şi cu **cucă**[1], şi **cucă**[2].

cuceri – 1. a cuprinde, a supune, a ocupa un teritoriu prin forţa armelor; 2. a dobândi ceva prin luptă susţinută, a câştiga.
Lat. **conquaerĕre* < *conquirĕre* „a căuta, a investiga” (Puşcariu, 425; Candrea-Densusianu, 318; *REW*, 2155; Cioranescu, 2627); cf. prov. *conquerer*, fr. *conquerir*. Lat. *conquerire* < *quaero* „a căuta, a cerceta” provine de la un PIE ***kŭeis-*** „a avea grijă” (Walde, II, 396). Dauzat (191) crede că forma franceză provine din lat.med. **conquarere* „a căuta să prindă”.
Der: *cucerire*, *cuceritor*, *cucernic*, *cucernicie*.

cucoană (var. *cocoană*) – 1. termen de politeţe pentru o femeie măritată; 2. fată tânără dintr-o familie domnitoare (*înv.*).
Este forma feminină a lui **cocon** (v. **cocon**).
Der: *coană*, *coniţă*, *coconiţă*, *coconet*, *coconesc*, *coconeşte* etc.

cucui (ar. *cucul'iu* „moţ”) – 1. umflătură (la cap); 2. moţ la păsări; 3. culme, vârf.
Lat. **cucullium* < *cucullus* „glugă” (Candrea--Densusianu, 419; Pascu, I, 71; Cioranescu, 2629). Lat. *cucullus* înseamnă „glugă, ceva de pus pe cap”; cf. alb. *kukul* „vârf”, calabr. *cuccua* „umflătură, tumoare”. Toate aceste cuvinte au o origine comună, dar nu se poate spune că vreunul din ele derivă din lat. *cucullus*.
Rom. **cucui** provine de la PIE ***keuk-*** „a îndoi, a curba” (*IEW*, 588), ca o mulţime de alte cuvinte româneşti (v. **ciucă**, **cucă**, **coc** etc.). De la acest radical PIE printr-o formă pre-latină **kukuliu*.

cucură – 1. tolbă cu săgeţi; 2. piesă a plugului.
Mgr. *κούκουρον* < lat. *cucurum* (Philippide, II, 710; *REW*, 4790); cf. alb. *kukurë* „cucură”, bg. *kukur*. În realitate, forma din latina târzie este *cucura*, nu *cucurum*. Termenul se găseşte şi în limbile germanice; cf. v.g.s. *kohhari* (n.g.s. *Köcher*), v.friz. *koker*, v.sax. *kokar*, dar şi în fr. *quivre* < **kukur*, cuvânt care se presupune că ar proveni din limba hunilor (cf. Barnhart, 878). Forma **cucură**, cu sens de „tolbă de săgeţi”, nu poate fi separată de cea de **cucură** „parte a plugului care leagă brăzdarul, cormana şi plazul”.
Ambele par să provină de la PIE ***kŭer-*** „cheie, vas, container” (*IEW*, 642); cf. skt. *cava* „vas, capac”, skt. *karkari* „urcior”, v. ir. *co*(*i*)*re* „vas”, v.scand. *hwar*, v.sax. *hwer*, v.g.s. *hwer*. Astfel, forma rom. **cucură** provine de la un mai vechi **kurkura* care, prin elidarea primului *r*, a dat **cucură**. Forma, din care presupunem că provine rom. **cucură,** este foarte apropiată de skt. *karkari*, atât ca formă cât şi ca sens.
Prin urmare, **cucură** „tolbă” este ceva care ţine la un loc mai multe săgeţi, iar **cucură** „piesă a plugului” ţine mai multe piese ale plugului la un loc. Pe de altă parte, am arătat în diverse ocazii că hunii erau indo-europeni, fiind de altfel urmaşii cimerienilor aşa cum arată un contemporan al lor, Procopius din Caesarea. Origine traco-illirică.

cucuţigu – 1. cuvânt care imită cântecul cocoşului; 2. etajul cel mai înalt al unei case, mansardă (*arg.*).
Bg. *kukurigu* (Cihac, II, 85); cf. pol., ucr. *kukurygu*, sb. *kurijek*. Formaţie onomatopeică (cf. Cioranescu, 2643), la fel ca şi în alte limbi IE; cf. gr. *κίκιρρος*

„cocoş", lat. *cucurrire* „a cânta cucurigu" < *cuccuru* „cucurigu"; cf. fr. *coquerico*. Trebuie considerat formaţie onomatopeică.
Der: *a cucuriga*, *a cucurigi*.

cucuruz – 1. ştiulete de porumb; 2. con de brad.
Termenul este foarte răspândit în dialectele italiene, dar şi în alte limbi europene; cf. it. *cocoruzzo* „vârf în formă de pară", salent. *cuccuruzzu* „grămadă de pietre în formă de piramidă", tarent. *cucuruzzë* „culme rotunjită", mil. *kokorin* „con de brad", sard. *kodzorutu* „ştiulete de porumb", ngr. *κουκούρι* „grămadă de pământ", bg. *kukuruz*, sb. *kukuruz*, pol. *kukuruza*, ucr. *kukurudz*, rus. *kykyryza*, săs. *kukeruse*, mgh. *kukuricsa*, lituan. *kukuruza*; bg. scr. *kukurizište* prezintă suf. traco-illir. *-işte*.
Miklosich (*Türk. Elem*., 1, 334), urmat de Cihac (II, 86), Berneker (640) şi Vasmer (I, 686) arată că acest radical nu se poate explica prin slavă. În schimb, Miklosich a propus pentru acest radical o origine turcă din *kokoros* „porumb", ipoteză neacceptată de majoritatea cercetătorilor. Cu toate acestea, Vasmer acceptă ipoteza lui Miklosich, deoarece, spune el, dacă ar proveni din română ar însemna „con de brad" şi nu porumb. Vasmer ignoră faptul că în română există ambele sensuri, iar sensul de porumb derivă de la cel de „con de brad" care este desigur mai vechi. Vasmer nu cunoaşte formele din dialectele italiene. Battisti (II, 997) propune pentru toate formele de mai sus un radical vechi mediteranean **cuccur*, dar pentru Cioranescu (2635) este o formaţie expresivă. Din datele pe care le deţinem, trebuie să fim de acord cu opinia lui Battisti în privinţa existenţei unui rad. mediteranean **kukur* de la care provin multe forme italice, precum şi forma românească. Formele slave, maghiară, săsească etc. sânt de origine română. Din formele dialectale italiene deducem că această formă exprimă ceva rotund, iar în dialectul milanez înseamnă chiar „con de brad" ca şi în română, pe când în sardă a ajuns să însemne „ştiulete de porumb" ca şi în unele graiuri româneşti, în limbile slave, maghiară etc. Din toate acestea putem conchide că în limba veche românească a însemnat „con de brad", care are o formă rotundă şi alungită, iar prin analogie a ajuns să însemne mai târziu şi „ştiulete de porumb", formă pe care au preluat-o toate limbile slave, precum şi alte limbi cu care româna a fost în contact. Formele italice, precum şi cea română provin de la PIE ***keu-k-**, **kouko-s** „curbat, rotund" (*IEW*, 588) ca şi multe alte forme româneşti: **cocoaşă**, **cocoloş**, **coc**, **cocon**, **ciucă**, **cucă**, **cucui** etc. Din fondul pre-latin.

cucuţă (ar. *cucută*) – plantă otrăvitoare (*Conum maculatum*).
Cihac (II, 86) crede că provine din sb. *kukùta*. Lat. **cucuta* < *cicuta* „cucută" (Puşcariu, 427; Densusianu, *Rom*., 29, 332; Candrea-Densusianu, 682; *REW*, 2140; Cioranescu, 2636); cf. alb. *kukutë*, bret. *cegid*, gr. *κίκορα* (Ernout-Meillet, 119). Formele română şi albaneză sânt identice; ele reprezintă aceeaşi „alterare" fonetică faţă de lat. *cicuta*; cf. fr. *ciquë* (dial. *Siatonge coucou*), prov. *coucouda* (cf. Cioranescu).
Walde (I, 213) derivă lat. *cicuta* de la un rad PIE ***kout-**, **kut-**; cf. skt. *kutumbakah* „nume de plantă". Din română provine sb. *kukùta* (Candrea, *Elemente*, 406; Berneker, 641). Forma *kukuta* provine din fondul pre-latin.

cucuveţă (ar. *cucuveauă*, mgl. *cucuveaică*) – pasăre de noapte cu pene de culoare cenuşie.
Din v.gr. *κικκάβι* (Roesler, 571) sau ngr. *κουκουβάγια*, *κουκουβάια* „cucuvea" (Cihac, II, 653). Formă foarte răspândită în limbile balcanice şi cele italice, de natură onomatopeică; cf. gr. *κικκάβι*, lat.med. *cucuba*, it. *cuccoveggia*, calabr. *cucuvella*, ngr. *κουκουβάγια*, bg. *kukuveika*, sb. *kukuveja*, alb. *kukuvaje*, *kukumacë, kukuvajkë*. De aceeaşi opinie sânt Philippide (II, 710), *REW* (1890) şi Battisti (II, 995). Pascu (1, 71; *Suf*., 150), în schimb, încearcă să-l derive de la un lat. **cucumella*. Deşi se poate argumenta că este, într-adevăr, o formaţie onomatopeică, forma trebuie să fi avut o largă răspândire în bazinul mediteranean încă din cele mai vechi timpuri. Formele sud-slave provin din română.
Der: *cucuveică*.

cufundă (var. *scufunda*) – 1. a afunda, a întra în apă sau într-o materie moale; 2. a se lăsa absorbit de ceva.

Lat. **confundare* (Puşcariu, 429; Candrea-Densusianu, 682; *REW*, 2137; Rosetti, I65; Cioranescu, 2640). Lat. **confundare* nu este atestat, ci doar lat. *confundere* cu sensul de „a turna, a amesteca, a întinde etc". Această ipoteză nu este convingătoare; cf. calabr. *skuffundare* şi perechea rom. **cufunda/scufunda**. Trebuie arătat, cum am menţionat şi cu alte ocazii, că forma dial. calabreză *skuffundare* provine din oscă, limbă italică, apropiată de illiră şi tracă din anumite puncte de vedere; cf. lituan. *nuskanditi* „a (se) scufunda".
Der: (*s*)*cufundare*, (*s*)*cufundător*, *cufundac*, *cufundar*.

cufuri (ar. *cufurescu*, mgl. *cufărez*) – 1. a avea diaree; 2. a muri de frică.
Lat. **conforire* < lat. *foria* „diaree" (Puşcariu, 430; Candrea-Densusianu, 425; *REW*, 2137; Rosetti, I, 165; Cioranescu, 2641), *foriolus*, *conforire* „a descărca un gunoi, excremente"; cf. gr. *φόρυς*, *φορύνω* „a murdări, a desecra". Lat. *foria* pare să fie un împrumut din greacă, verbele *forio, -ire*, respectiv, *conforio*, *-ire* sânt foarte rar întâlnite în limba latină, mai frecvente sânt în greacă. Lat. *forio* provine PIE ***dher-** „murdărie, căcare" (Walde, I, 528; *IEW*, 256). Pentru gr. *φορύνω* „a murdări", Chantraine (1222) porneşte de la un alt radical şi anume PIE ***bher-o**, **bhre-o** diferit de radicalul reconstituit de Walde şi *IEW* pentru latină. Deşi autorii menţionaţi consideră radicali diferiţi pentru formele greacă şi latină, acest lucru nu poate fi adevărat, deoarece ambele forme trebuie să provină din acelaşi rad. PIE. Nu avem dovezi că în traco-dacă PIE **dh** a dat **f**, dar, în schimb, PIE ***bh** a dat **f**, în multe cazuri, de obicei când a fost urmat de o lichidă (*r*, *l*) sau când a fost urmat de vocala *e*, astfel un PIE ***bher-** este mult mai adecvat pentru toate aceste forme.
Der: *cufurit*, *cufureală*.

cugeta – a se gândi, a reflecta, a medita.
Lat. *cogitare* „a cugeta, a gândi" (Puşcariu, 431; Candrea-Densusianu, 425; *REW*, 2027); cf. alb. *kujton* „a-şi aminti, a se gândi", v.it. *coitare*, v.fr. *cuidier*, sp., port. *cuidar*, lat. *cogito* > *coagito* (**co-ago*) „a înţelege" (Walde, I, 242).
Der: *cugetare*, *cugetător*, *liber-cugetător*.

cuhnie (var. *cunie*, *cuină*) – 1. bucătărie; 2. dependinţă.
Rus., ucr. *kuhnja* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 27; Cihac, II, 87); cf. cr., slov. *kuhnja*, sb. *kuina*, ngr. *κούχνη*. Formele slave şi balcanice provin din v.g.s. *chuhhina* „bucătărie, cuhnie"< lat.med. *coquina* „bucătărie".

cui (istr. *cuñu*) – piesă mică cilindrică sau în patru colţuri din metal sau lemn, turtită la un capăt şi ascuţită la celălalt.
Lat. *cuneus* „cui" (Puşcariu, 433; Candrea-Densusianu, 426; Cioănescu, 2644); cf. alb. *kunj* „cui de lemn, băţ de chibrit", fr. *coin*, sp. *cuño*, prov. *cunh*, port. *cunho*, cymr. *cyn* „cui (de lemn), pană". După Pedersen, cymr. *cyn* provine din latină, pe când Lidén (*Arm. St.*, 79) îl derivă din **kuno* „vârf ascuţit" < *ku* „ascuţit" (Walde, I, 308).
În cazul în care acceptăm o formă mai veche IE **kuno*, ceea ce pare a fi cazul, atunci formele cymrică, română şi albaneză pot proveni de la această formă.

cuib (ar. *cul'bu*, mgl., istr. *cul'b*) – 1. culcuş făcut de păsări sau de unele mamifere; 2. cămin, vatră; 3. groapă mică în pământ unde se pune sămânţa şi încolţit.
Lat. **cubium* < *cuběre* „a sta întins, a sta culcat" (Cihac, I, 66; Philippide, *Principii*, 68, 140; Meyer, *Alb. St.*, 4, 121; Puşcariu, 432; Candrea-Densusianu, 429; Pascu, I, 72; *REW*, 2645). Din **cubium* ar fi dat **cub* (*cubiu*), nu **cuib**. În plus, formele sud-dunărene nu pot proveni de aici. Această ipoteză nu poate fi acceptată datorită incompatibilităţii semantice, dar mai ales fonologice, ca să nu mai spunem că etimonul propus nici nu este atestat. Cioranescu (2645) crede că provine din gr. *κλωβός* „cuşcă", prin intermediul unui latinesc **clubium*; cf. ngr. *κουλβί* > v.sl. *kulivija* (cf. ar. *cluvie*). Chantraine (545) afirmă că forma greacă este de origine semitică; cf. siriac. *kəlab* „colivie", deşi radicalul are o foarte largă răspândire în limbile indo-europene (v. **colivie**).
În ceeea ce priveşte rom. **cuib** trebuie pornit de la un traco-dac. **kulibu* (cf. Puşcariu, *Lr.*, 1, 236), înrudit, după Puşcariu, cu gr. *κλωβός*, dar care nu provine din acesta, cu atât mai puţin din ngr. *κουλβί*, cu toate că prezintă lichida metatizată ca şi în română, întrucât în ngr. *β* se pronunţă *v*.

Traco-dac. **kulibu* este apropiat ca sens şi formă de lat. *cubile* „pat, culcuş”, care derivă de la lat. *cubo* „a sta întins, a se culca”, care, după Walde (I, 298), provine de la un PIE ***kub-**; cf. ucr. *kublyty* „a face cuib” şi rus. dial. *kubló*, pe lângă formele greacă şi latină, atestă prezenţa lichidei *l* adăugată rad. PIE ***kub-**. Totuşi acest radical nu explică bine, din punct de vedere fonologic, rom. **cuib**, în special poziţia silabei *li*.

Rom. **cuib** trebuie asociat cu PIE ***kel-** „a ascunde, a acoperi”. cu forma nominală **k’olia**, **k’əlia** „acoperiş, ascunziş” (*IEW*, 553). Astfel, rom. **cuib** trebuie asociat cu gr. *καλια* „colibă, cuib” pe care *IEW* îl derivă de la acest radical. Prin urmare, rom. **cuib** provine din forma nominală **koli-* cu prelungire în *b*, de la un mai vechi **kolibu*, apoi **kulibu*. Având în vedere formele sud-dunărene, este evident că a existat o formă mai veche traco-dacică **kulibu*, unde *l* a palatizat, apoi a dispărut în daco-româna modernă (v. **căiță**, **călțun**, **colibă**). Din fondul pre-latin.

Der: *cuibar*, *a* (*se*) *încuiba*, *a* (*se*) *cuibări*, *cuibăreală*

cuirașă – platoşă.

Fr. *cuirasse* (Cioranescu, 2646) din lat. *coriacea* < *corium* „piele”. În antichitate platoşele erau făcute din piele.

cujbă (var. *gujbă*) 1. nuia flexibilă care serveşte la legat; 2. partea împletită a biciului; 2. lanţ cu cârlig pentru ceaun.

Sb. *gužba* „parte a plugului” (Cihac, II, 447); cf. mgh. *guszba*, ceh. *vazba*. Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1876, 32) îl consideră dacic; cf. **gânj**. Nu avem nici un motiv să fim în dezacord cu Hasdeu. Forma nu are răspândire în limbile slave. După toate aparenţele, sb. *guzba* este un împrumut din română.

PIE ***keu-** „a îndoi, ridicătură, curbură”, cu prelungire în **b**, ***keub-** (*IEW*, 588-89), de un mai vechi **kuba*, cu epenteza lui *j*, poate prin contaminare cu **gânj** (v. **gânj**) Origine traco-dacă.

culbęc – melc.

După autorii *DAR* ar proveni de la **coadă** şi **berc**, adică „fără coadă”, dar această ipoteză nu este deloc firească. Cioranescu (2655) arată că provine din limbajul copiilor după un joc de cuvinte de tipul **melcu-belcu*, ceea ce este cu mult mai plauzibil. Sunetele *m* şi *b* diferă numai printr-o sigură trăsătură fonetică, ambele fiind bi-labiale, una nazală şi cealaltă oclusivă. Astfel de perechi de cuvinte precum *melc* şi *belc* sânt denumite perechi minime. Astfel de jocuri de cuvinte sânt specifice limbajului copiilor în orice limbă. Deci trebuie pornit de la forma **belcu*, după care a avut loc reduplicarea silabei *cu*, deci un *melcu-cubelcu*, apoi desigur prin metateza lichdei la forma de azi **culbec** (v. **melc**).

culcą (ar. *culcu*, mgl. *culc*, istr. *cucu*) – 1. a se întinde, a se lungi; 2. a se întinde, a se culca în pat; 3. a găzdui; 4. a doborî, a pune la pământ; 5. a avea relaţii sexuale cu cineva.

Lat. *collŏcāre* „a pune, a plasa” (Diez, I, 123; Puşcariu, 435; Candrea-Densusianu, 1005; *REW*, 2052; Cioranescu, 2656); cf. it. *coricare* (*colcare*), lucan. *culcá*, calabr. *curcare*, prov., cat., sp., *colgar*, fr. *coucher*. De Mauro-Mancini (427) derivă it. *colcare* din lat. *collocare*.

Der: *culcare*, *culcuş*.

culęge – 1. a aduna, a strânge; 2. a dobândi.

Lat. *collīgĕre* „culege” < **conligo* (Diez, I, 132; Puşcariu, 436; Candrea-Densusianu, 430, *REW*, 248; Cioranescu, 2657). Panromanic.

PIE ***leg**’- „a culege, a aduna” (*IEW*, 658); cf. gr. *λέγω* „a aduna, a culege, a număra, a citi”, lat. *lego*, *-ere* „a culege, a aduna”, alb. *mb-leth* „a aduna, a culege”.

cụlme – (ar. *culme*, mgl. *culmi*) – 1. vârf, creastă; 2. coamă, acoperiş; 3. prăjină orizintală de care se atârnă haine; 4. apogeu; 5. desăvârşire, perfecţiune.

Lat. *culmen* „culme, creştet” (Diez, I, 133; Puşcariu, 437; Candrea-Densusianu, 431, *REW*, 2376; Cioranescu, 2661); cf. alb. *kulm* „vârf, culme”, alb. *kulmar* „partea de sus a acoperişului casei”, *kulmon* „a pune în vârf”, *kulmos* „a pune în formă de piramidă”. Lat. *culmen* este mai vechi, forma latină clasică este *columen*. Se ştie că de multe ori în latina clasică, faţă de latina arhaică, apare un *u* epentetic între două consoane.

PIE ***kel-**, **kelə-** „a ridica, a înălța”, **klṇs** „colină, culme” (*IEW*, 544, Walde, I, 249). Pentru o serie de forme din limbile IE, Walde reface o formă nominală ***kḷmo** „culme, ridicătură”; cf. gall. **calmis* „culme stâncoasă” (Meyer-Lübke, cf. Walde); cf. v.scand. *holmr* „insuliță”, v.sax. *holmi* „val de mare, insulă”, n.g.s. *Holm* „culme, deal” (v. **colnic**).
Der: *culminant*, *culminație*.

culoare (var. *coloare*) – proprietatea unui obiect sau substanță cu privire la lumina reflectată de acesta, determninată de absorbția spectrului vizual, prin faptul că obiectul absoarbe radiațiile spectrului cu excepția celei reflectate care constituie culoarea obiectului respectiv.
Lat. *color* (Cioranescu, 2270) (din sec. XIX).
Der. *a colora*, *colorit*, *coloratură*, *colorist*, *incolor*.

cụlpă – vină.
Lat. *culpa* (Cioranescu, 2662).
Der: *culpabil*, *culpabilitate*, *a inculpa*, *a disculpa*.

cult – 1. venerație; 2. instruit.
Lat. *cultus* (Cioranescu, 2663) din lat. *colere* „a locui, a ara, a venera”.
Der: *a cultiva*, *cultivabil*, *cultivator*, *cultură*, *cultural*, *incultură*, *incult*, *necultivat*.

cum – în ce fel, în ce mod.
Lat. *quomo* (*do*) „cum, în ce fel” (Diez, I 135; Puşcariu, 439; Candrea-Densusianu, 433; *REW*, 6972); cf. it. *come*, prov. *co*(*m*), fr. *comme*, sp., port. *como*. Corominas (I, 160) derivă sp. *como* din lat. *quo-modo*, pe când Dauzat (181) derivă fr. *comme* din lat.pop. **quomo*.
PIE ***kŭo**, ***kŭe**, ***kŭom** „forme relativ-interogative” (*IEW*, 644); cf. osc. *pun* „cum”, umbr. *ponne* „ca”, gmc. ***hwo** „cum” (v.sax. *hwuo* „cum”, v.g.s. *hwie* „cum”, eng. *how* „cum”) v.pr. *kan* „ca, dacă”, av. *kam* „cum”, arm. *k'an* „cum”, v.ir. *co* „cum”., alb. *qysh* „cum”.

cumătru – 1. naşul în raport cu părinții copilului botezat; 2. termen de adresare între persoane de aceeaşi vârstă.
V.sl. *kŭmotrŭ* „compater (naş de botez)”, *kŭmotra* „commater” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 27; *Lexicon*, 326; Cihac, II, 86; Skok, *Études slaves*, 10, 186). Totuşi, formele din limbile slave de azi sânt destul de diferite de originalul vechi slav, dar şi de română: cf. bg., scr., pol., rus. *kum*, sb. *kumak*. Aceeaşi formă apare şi în albaneză; cf. alb. *kum* (fem. *kumë*) „naş (naşă)”, lituan. *kumas* (*m*) „naş”, *kuma* (*f*) „naşă”, alb. *kumutri* (fem.) „hainele trimise de către mire miresei ca dar de nuntă”. Vasmer (I, 691) spune că rus. *kum* este o prescurtare al v.sl. *kŭmotrŭ*.
Alți lingvişti români (Philippide, II, 637; Puşcariu, *Dacor*., 3, 395; Rosetti, *BL*, 8, 160) îl derivă din lat. *commater* „naşă la botez”, forma de masculin fiind un derivat din forma feminină; cf. sp. *compadre* „naş”, *comadre* „rudă, vecină, cumătră”, cors. *compare* „naş”, *comare* „naşă”. În corsicană, formele pentru **fin**, **fină** sânt foarte apropiate de formele româneşti şi albaneze; cf. cors. *figliano*, *figliana* cu forme apropiate şi în sardă şi dial. calabrez din Italia (v. **fin**, **naş**). După Alinei (II, 630) instituția năşitului este veche pre-romană, iar în concepția sa în Corsica, Sardinia şi alte regiuni din Imperiul Roman s-a vorbit o latină pre-romană din cele mai vechi timpuri.
Există fără îndoială o legătură între lat. *commater* „naşă” şi rom. **cumătră**. Forma apare târziu în latină, doar la autorii creştini, precum Gregorius din Tours care a trăit în a doua jumătate a secolului VI d.Ch. Acest autor ține la un moment dat să explice sensul acestui termen, dovadă că termenul nu era bine cunoscut „*mulier quae per baptismum quasi altera mater facta est*” (cf. *TLL*, 3, 1822). Nu putem şti dacă forma *commater* este o creație a limbii latine sau este un împrumut sau calc lingvistic târziu, după o altă limbă IE, deşi a doua ipoteză este mult mai plauzibilă. Rom. **cumătră** ar putea să nu provină din lat. *commater*, ci de la o formă traco-dacă **ku*(*m*)-*matra*, deoarece *commater* implică dificultăți de derivare. Existența unei forme traco-dacice este susținută de existența acestui radical nu numai în limbile slave şi albaneză, dar şi în lituaniană, pe lângă o serie de limbi şi dialecte neolatine. Prin urmare, forma slavă veche (cf. Miklosich, Cihac) pare a fi un împrumut din stră-română.
În cultura română noțiunea de **cumătru** este legată nu numai de botez, ci şi de cununie şi de alte obiceiuri

care nu au apărut doar odată cu introducerea creştinismului. Nu este exclus ca lat. *commater* să fie o formă, un calc creat târziu după alte limbi din necesităţi strict ecleziastice legate de botez, botezul cu apă fiind practicat încă de la începuturile creştinismului. Astfel, o formă traco-dacă **ku(m)matra* poate sta la baza formei româneşti moderne **cumătră**, iar formele din limbile prezentate mai sus pot fi puse în legătură cu aceasta din urmă, chiar dacă ele nu provin direct de aici, ci de la forme IE similare. În cazul de faţă, forma de bază este cea feminină, în timp ce forma de masculin derivă de la cea de feminin.
Der: *cumetrie*, *a încumetri*.

cumineca (ar. *cumnic*, *cuminic*, mgl. *cuminic*) – a (se) împărtăşi, a (se) griji.
Lat. **comminicare* < *communicare* (Densusianu, *Hlr.*, 188; Puşcariu, 441; Candrea-Densusianu, 435; Rosetti, I, 61); cf. alb. *kungon*. Cihac (I, 67; II, 290), în schimb, crede că forma românească provine de la v.sl. *komŭkati*. În mod evident, vechea slavă l-a împrumutat din română. Româna nu putea împrumuta din slava veche un termen creştin de origine latină.
Der: *cuminecătură*.

cumnat (ar., mgl. *cumnat*, istr. *cumnot*) – fratele unuia dintre soţi în raport cu celălalt soţ.
Lat. *cognatus* „înrudit prin naştere, rudă” (Diez, I, 132; Puşcariu, 422; Candrea-Densusianu, 438; *REW*, 3755); cf. alb. *kunat* (*kunatë*), it. *cognato*, v.sard. *cumnadu*, prov. *cunhat*, cat. *cunyat*, sp. *cuñado*.
Din română provin bg. *kumnatul* (cf. Capidan, *Raporturile*, 231) şi ucr. *kumnat* (Miklosich, *Etym. Wb.*, 147; Candrea, *Elemente*, 407; Berneker, 644).
Lat. *cognatus* provine din *natus*.
Der: *cumnăţie*, *cumnăţesc*.

cumpănă – 1. dispozitiv format dintr-o bârnă de lemn aşezată pe un stâlp înalt având un braţ mai lung, de care este atârnată găleata cu care se scoate apă dintr-o fântână; 2. cântar format dintr-o pârghie cu braţe egale; 3. pârghie; 4. şovăire, indecizie.
V.sl. *ko˛pona* „taler, tavă” < lat. *campana* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 27; *Lexicon*, 329; Cihac, II, 87; Berneker, 600); cf. bg. *kapona*, alb. *kumponë*. Atât v.sl. *ko˛pona*, cât şi rom. **cumpănă** nu pot proveni de la lat. *campana*. În latină, *campana* are două sensuri, acela de feminin al lui *campanus* „locuitor al Campaniei”, precum şi numele unui instrument muzical (cf. *TLL*, 3, 207), cu al doilea sens fiind foarte rar întâlnit. Un al treilea sens al lat. *campana* este acela de „clopot de biserică” care apare doar în latina medievală. Prin urmare, semantismul este complet diferit şi, ca atare, nu putem accepta această ipoteză.
Rom. *cumpănă* provine din PIE ***kam-p** „a îndoi”, **kampo-s** „îndoitură, colţ” (*IEW*, 529), similar cu PIE ***(s)kamb-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 918); cf. skt. *kapana* „vierme, omidă”, gr. *παμπή* „îndoitură, curbură”, *κάμπη* „omidă”, gr. *κομβόω* „a ataşa, a lega, a cumpăni (pe cal, pe măgar)”, litan. *kimbù* „a agăţa”, precum şi gr. *σκαμβός* „cu picioare strâmbe”, v.ir. *camm* „îndoit, încovoiat”.
În Pannonia a existat top. *Campona* (cf. *IEW*), probabil cu sensul de *Cumpăna*. Pannonii erau illiri şi vorbeau aceeaşi limbă cu dacii. Despre pannoni V. Paterculus spune că aveau multe obiceiuri comune cu romanii, dar şi cunoştinţe de limbă latină (cf. Vinereanu, 2002, 21). Uşurinţa de care dădeau dovadă pannonii în înţelegerea limbii latine se datoreşte faptului că limba lor era foarte apropiată de latină. De la acest radical provine şi verbul „*a cumpăni*”, unde suf. *-ăni* este traco-dac, sufix derivativ specific limbii române. Este de presupus că subst. **cumpănă** provine din verb şi nu invers. Sufixul verbal *-ăni* este foarte frecvent în limba română, fiind întâlnit la verbe de origine traco-dacă, precum şi la cele onomatopeice. Din fondul pre-latin.
Der: *a cumpăni*, *cumpănit*, *cumpănire*.

cumpăra (ar. (*a*)*cumpăr*, (*a*)*cumpru*, (*a*)*cumpur*, mgl. *cumpur*, istr. *cumpru*) – 1. a intra în posesia unui lucru plătind contravaloarea sa; 2. a mitui, a corupe.
Lat. *comparare* „a pregăti” (Puşcariu, 433; Candrea-Densusianu, 438; *REW*, 3755); cf. it. *comp*(*a*)*rare*, v.fr. *comperer*, prov. cat. sp., port. *comprar*.
Sensul presupusului etimon latin este diferit de sensul formelor neolatine care trebuie asociate cu lat. *caupo* „negustor, cârciumar”, lat. *cauponor* „a face afaceri”.

Walde (I, 189) asociază forma latină cu rad. gmc **kaup-* „a cumpăra”; cf. got. *kaupôn* „a face comerț”, v.scand. *kaupa*, v.sax. *cýpan*, n.g.s. *kaufen* „a cumpăra”, precum şi cu v.sl. *kupiti* „a cumpăra”. Aceeaşi origine au şi v.pr. *kaupiskan* „comerț”, precum şi fin. *kaupa* „marfă”.
Pe de altă parte, nu putem ignora nici PIE ***per-**, **perə** „a cumpăra, a împărți” (*IEW*, 817); cf. lituan. *perku* „cumpăr”.
Kluge (479) consideră că acest radical este, în limbile germanice, un împrumut foarte timpuriu din latină. În aceeaşi manieră, Vasmer (II, 420) consideră forma slavă ca împrumut din germană, care l-a preluat, la rândul său, din latină. Toate aceste forme provin de la un rad. IE ***kop-**, **kaup-** „a cumpăra”. Forma din limba română şi limbile neolatine provin de la acest radical cu infixarea nazalei *m* şi nu din lat. *comparare*.
Der. *cumpărare*, *cumpărat*, *cumpărător*.

cụmpăt – 1. măsură, moderație; 2. prudență, tact; 3. sobrietate.
Lat. *computum* „calcul, număr” din *compitum* „încrucişare, răscruce” (Philippide, *Principii*, 44, Şăineanu, *Semasiol*., 127; Candrea-Densusianu, 444); cf. alb. *kupeton* „a observa”. Puşcariu (*ZRPh.*, 27, 680), urmat de *REW* (2099) încearcă să-l derive direct din **compitum** „răscruce, intersecție”.
Lat. *compitum* provine din *peto*, *-ere* „a se îndrepta spre” care, după Walde-Pokorny (825) provine de la rad. PIE ***pet-**, **petə**, **pto-** „a zbura, a cădea” (*IEW*, 825).
Rom. **cumpăt** provine de la acelaşi radical **kump-* ca şi **cumpănă**, a **cumpăni**, cu suf. *-ăt* din PIE ***kam-p** „a îndoi”, **kampo-s** „îndoitură, colț” (*IEW*, 529). Expresia *a sta în cumpăt*, cu sensul de „a şovăi” este o dovadă în acest sens, deşi, după Cioranescu, s-ar datora unei confuzii cu „a sta în cumpănă” cu sens similar. Acest detaliu vine în sprijinul ipotezei că cele două substantive româneşti au avut sensuri apropiate încă de la început şi, ca atare, aceeaşi origine. Din fondul pre-latin.
Der: *a cumpăta*, *cumpătat*, *cumpătare*.

cumplịt – groaznic, teribil, crud, nemilos.
Lat. **complire* < *complere* „a umple” (Puşcariu, 445; Candrea-Densusianu; 445; *REW*, 2101; Cioranescu, 2677); cf. it. *compiere*, prov., cat. *complir*, fr. *accomplir*, sp. *cumplir*. În toate limbile neolatine sensurile sânt similare cu latina, dar niciunul nu se aseamănă cu cel al rom. *cumpli* de la care provine **cumplit**.
Originea acestui cuvânt trebuie căutată în altă parte. Rom. *a cumpli* „a ucide, a extermina”, azi dispărut, provine din PIE ***plē-**, **plə-** „spinteca, a tăia, a da la o parte” (*IEW*, 834) cu pref. *cum-*; cf. v.ir. *flassa* „fragment, aşchie”, norv. *flasa* „a ciopli, a spinteca”. Din fondul pre-latin.

cunoạşte (ar. *cunosc*) – a lua cunoştință în mod just de obiectele şi fenomenele înconjurătoare; 2. a avea cunoştințe pe baza studiului, a înțelegerii; 3. a înțelege, a aprecia, a judeca; 4. a deduce, a conchide.
Lat. **connoscere* < *cognoscere* (Puşcariu, 447; Candrea-Densusianu, 446; *REW*, 2031; Cioranescu, 2681). Panromanic.
Lat. *cognoscere* provine din PIE ***gnosko** (Walde, II, 176) sau PIE ***g'nē-**, **g'nō-** (*IEW*, 376); cf. skt. *janati* „a şti”, v.lat. *gnosco*, gr.(epir.) *γνώσκω* (I, sg.) „a cunoaşte, a înțelege”, alb. *njoh*, proto-gmc. *knaeran*; v.g.s. *kuan* „a şti, a înțelege”, eng. *know* „a şti, a cunoaşte”, v.ir. *guath* „cunoscut”, toh A şi B *kna* „a şti”, v.sl. *zanti*, lituan. *žinoti*, arm. *caneay* „ştiam”.
Dacă ar proveni din lat. *cognosco*, rom. **cunosc** (**cunoaşte**) ar trebui să sune **cumnosc*, deoarece grupului lat. *gn* îi corespunde întotdeauna *mn* în română. În schimb, dacă îl derivăm de la PIE ***gnosko**, nu întâmpinăm astfel de dificultăți. În principiu, a fost necesară doar epenteza unei vocale pentru a sparge grupul *gn*, grup dificil de pronunțat, pe care româna are tendința de a-l desface prin epenteza unei vocale (v. **acum**, **cneaz**). Forma din care provine rom. **cunoaşte** este identică cu forma veche latină şi cu cea greacă.
Der: *cunoaştere*, *cunoştință*, *cunoscător*, *necunoaştere*, *necunoştință*, *necunoscător*, *a recunoaşte*, *recunoaştere*, *a încunoştința* etc.

cunụnă (ar., mgl. *curună*) – coroană.
Lat. *corōna* „coroană” (Puşcariu, 449; Candrea-Densusianu, 447; *REW*, 2243; Cioranescu, 2683) *DAR*). Panromanic; cf. alb. *kurorë*, ngr. *κορώνη*, v.sl. *korona*, *koruna* din stră-română **corună* (*curună*).

Forma **cunună** se datorește asimilării lichidei *r* din forma *curună*, păstrat în dialectele din sudul Dunării, asimilarea făcîndu-se prin influența nazalei din silaba următoare. Forma **coroană** este dublet al lui **cunună** (v. **coroană**).
Der: *cununiță*, *a cununa*, *cununie*, *a încununa*, *încununare*, *a descununa* etc.

cupă (ar. *cupă*) – 1. blid, vas de lemn; 2. cană; 3. pahar.
Lat. *cūppa* „vas, butoi” (Puşcariu, 450; Candrea-Densusianu, 449; *REW*, 2409; Cioranescu, 2684); cf. alb. *kupë*. După Cioranescu, cu cel de-al treilea sens ar putea proveni din ngr. *κούπα*. După Miklosich (*Slaw. Elem.*, 27; *Lexicon*, 322), urmat de Berneker (645), bg., sb., ucr., mgh., tc. *cupa* ar proveni din latină, desigur, un mod distorsionat de a vedea lucrurile, deoarece vorbitorii acestor limbi au venit în contact cu vorbitori de stră-română nu de latină. În funcție de sensul specific din fiecare din aceste limbi se poate stabili dacă provin direct din latină sau din română. Din latină nu puteau proveni decât pe cale cultă, dar acest lucru nu este plauzibil.

cupeu – 1. trăsură; 2. compartiment într-un vagon de cale ferată.
Fr. *cupé* (Cioranescu, 2686).

cupi – 1. a însăila; 2. a strânge.
Sb. *kupiti* „a uni, a prinde” (*DAR*; Cioranescu, 2687). Sensul sb. *kupiti* este acela de „a aduna, a strânge”. Nu avem nici o certitudine despre originea acestui termen. Ar putea fi de origine română, preluat de limba sârbă, din moment ce nu pare să existe în vreo altă limbă slavă. Provine probabil din fondul pre-latin.
Der: *cupit* „zgârcit”, *cupenie* „zgârcenie” (Trans.)

cupla – a lega, a unui două sau mai multe elemente într-un sistem.
Fr. *coupler* din v.fr. *copler*, *cupler* < lat. *copulare* < *copula* „legătură”.
Der: *cuplu*, *cuplet*, *cupletist*, *a decupla*.

cuprinde – a prinde, a apuca ceva de jur împrejur, a captura; 2. a-şi mmări averea, a se îmbogăți; 3. a acoperi din toate părțile, a învălui.
Lat. *comprehendere* „a lua în mână, a prinde, a înțelege” (Puşcariu, 451; Candrea-Densusianu, 449; *REW*, 2106; Cioranescu, 2689). Ca formă există în toate limbile neolatine, dar cu sensul de „a înțelege” şi nu de „a cuprinde” ca cel din română. Româna păstrează sensul inițial, pe când limbile neolatine îl au pe cel secundar de „a înțelege”. Origine latină.
Der: *cuprindere*, *cuprins*, *cuprinzător*, *necuprins*.

cupru – aramă.
Lat. *cuprum* (Cioranescu, 2690) din lat. *Cyprum* „Cipru”.

cuptor (ar. *cuptor*) – 1. construcție de cărămidă, metal, lut în care se coace pâinea sau alte alimente; 2. construcție de încălzire pentru prelucrarea unui material (în industrie).
Lat. **coctorium* (Densusianu, *Rom.*, 33, 277; Candrea-Densusianu, 371; *REW*, 2019; Cioranescu, 2691); cf. alb. *koftor*, abruzz. *kottora* „ceaun”, calabr. *cuttuoru*, it. *cottoio* (Battisti, II, 140), lituan. *keptuve* „tigaie”.
Lat. **coctorium* nu este atestat, în schimb, avem o formă aproape identică în albaneză şi în unele dialecte din Italia. Cu certitudine că formele actuale din dialectele din Italia provin din alte limbi italice. Astfel radicalul comun al acestor forme provine din fondul italo-illiro-tracic. Trecerea grupului *kt* < *pt* s-a făcut în perioada pre-latină şi a avut situații paralele în osco-umbrică, illiră şi venetă (v. **coace**). O situație similară există şi în cazul rom. **noapte** (cf. Vinereanu, 2002, 127). Din română provine bg. *kuptor* (cf. Capidan, *Raporturile*, 223). Din fondul pre-latin.
Der: *cuptorar*, *cuptoraş*.

cur (ar., mgl., istr. *cur*) – 1. fund, şezut; 2. anus.
Lat. *cūlus* „cur, anus” (Puşcariu, 453; Candrea-Densusianu, 450; *REW*, 2984; Cioranescu, 2692); cf. it., sp. *culo*, fr., cat. *cul*, port. *cú*. Totuşi forma apare şi în limbile celtice cu acelaşi sens; cf. v.ir. *cul* „fund, spate”, v.corn. *kir* „dos, spate”, cymr. *cil* „spate, fund”, bret. *kil* „fund, spate” din IE ***kū-los** (Walde, I, 305).
Der: *curos*, *cureş*, *curiman*.

curạt (ar., mgl. *curat*, istr. *curot*) – 1. lipsit de murdărie, de praf, de pete; 2. lipsit de impurități.
Este participiul trecut al vb. *a cura* „a curăța, a defrișa” din lat. *curare* (Candrea-Densusianu, 451; Pascu, I, 73; *REW*, 2412; Cioranescu, 2694); cf. ar. *cur* „a curăța”
Nu există echivalente în limbile neolatine. Lat. *curo*, *-are* are cu totul alte sensuri decât rom. *a cura* (**curat**, *a curăți*, *curăța*). Sensul din latină este acela de „a veghea, a observa, a avea în grijă, a dori”, nici unul dintre sensurile date de dicționarele latine nu este câtuși de puțin apropiat de sensul românesc.
Walde-Pokorny (611) consideră că lat. *cura* „grijă” provine din PIE *kois- „a avea grijă”. Pe de altă parte, forme similare celor din limba română și cu sens identic există în alte limbi IE; cf. hitt. *kurrisar* „a (se) spăla pe cap”, hitt. *ku* „curat”, gr. *κόρος* „mătură”, *κορέω* „a mătura, a curăța”, alb. *krasi-t* „a curăța”. Chantraine (566) consideră gr. *κορέω* cu etimologie necunoscută. Din aceste forme putem reconstitui un rad. PIE *kur-, keur- „a curăța”. Din fondul pre-latin.
Der: *a curăța*, *a curăți*, *curățenie*.

cụră – tratament medical.
Fr. *cure* (Cioranescu, 2693) din lat. *cura* < *curare* „a îngriji”.
Der: *curativ*.

curând (ar. *curundu*, mgl. *curån*) – peste puțin timp, îndată, numaidecât.
Cihac (I, 71) îl derivă din a **curge** (*cure*), identificându-l cu gerunziul acestui verb, asociindu-l cu it. *corrente*, sp. *corriente*, fr. *couramment* „în mod curent”. Lat. **currendo* < *cŭrro, -ĕre* (Puşcariu, 455; Pascu, I, 73; Cioranescu, 2707). Niciuna dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată. Este o formă apărută pe teritoriul limbii române din **cu** și **rând**.

curb – 1. îndoit, încovoiat.
Fr. *courbe* (Cioranescu, 2697) din lat. *curvus* „îndoit, curbat”.
Der: *a curba*, *curbă*, *curbură*.

cụrcă – pasăre domestică mare cu pene negre (*Maleagris galloparo*).
Bg., pol. *kurka* < v.sl. *kuru* „cocoș” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 27; *Lexicon*, 324; Cihac, II, 87; Meyer, *Neugr. St*., II, 36); cf. bg. *kuru* „pui”, *kurkoj* „curcan”, pol. *kura*, *kurka* „pui”, alb. *çurkë*, lituan. *kurké* „curcă”, lituan. *kurkinas* „curcan”.
Din română provin ngr. *κούρκας* „curcă” (*DAR*) și mgh. *kurka* (după Edelspacher, 17). Este greu de precizat care este adevărata filiație a acestui cuvânt existent în atâtea limbi balcanice și central-europene. Ca și formele slave pentru **cocoș** și **pui**, și formele pentru **curcă** și *curcan* în toate aceste limbi au origine onomatopeică, provenind de la sunetele scoase de aceste păsări (v. **cârâi**, **coroi**, **cioară**, **corb**).
Der: *curcan* (cf. alb. *qukan*), *curcănărie*, *curcănesc*

curcubẹu – fenomen optic datorat refracției luminii solare în picăturile de apă aflate în atmosferă. și care are aspectul unui imens arc multicolor desfășurat pe cer.
A fost asociat cu lat. *curvus* (*Lexiconul de la Buda*; Cipariu, *Gram., I*32; Cihac, I, 65; Philippide, *Principii*, 140; Densusianu, *Hlr*, 104; Tiktin), iar Roesler (39) crede că provine din pers. *kalkum*. După Pușcariu (*Dacor*., 6, 315-317) din lat. *circus bibit* devenit **curcus bibit*, idee preluată și de autorii *DAR*. Bogrea (*Dacor*., 4, 805) îl asociază cu **cucură**, iar Scriban crede că este vorba de o formă *cocobelci*, variantă a lui *cubelci* (*culbeci*). În sfârșit, Cioranescu (269) consideră că este vorba de lat. **cucuvius* „încovoiat”.
Rom. **curcubeu** pare, la prima vedere, a fi cognat cu forme latine precum *circus*, *curvus*, dar nu provine din latină și nici de la vreun radical similar. Nu știm ce legătură are cu pers. *kalkum*. Nu poate fi asociat cu **cucură** care provine de la alt radical PIE (v. **cucură**). Dacă acceptăm acest tip de raționament, anume că rom. **curcubeu** trebuie asociat cu noțiunea de „curb, încovoiat”, atunci rom. **curcubeu** provine de la un radical mai vechi **kurk*- din PIE ***ger-g-** „obiect curbat” (*IEW*, 385) sau din PIE ***(s)ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 935) cu prelungire în **k**, dar acest lucru este doar în mică măsură adevărat, după cum vom vedea mai jos. Suf. *-eu* (*-ău*) este frecvent în limba română. În acest caz, *b* este un sunet de legătură între radical și sufix.

Cu toate acestea, adevărul pare să fie altul. Este însă mult mai plauzibil să considerăm că suf. *-beu* provine de la a **bea**, format pe acelaşi principiu cu reto-rom. *arkobando*, *arkobiando* (în ladina centrală *arcobuan*), camp. *arcobevere*, forme pe care nu putem să nu le luăm în considerare. Toate aceste forme sânt compuse, având sensul de „arc băutor", dar conform teoriei clasice *b* intervocalic a dispărut în poziție intervocalică la trecerea de la latină la română şi deci nu provine din latina vulgară. În acest dicționar am arătat de mai multe ori şubrezenia acestei ipoteze foarte înrădăcinată în lingvistica românească.
Alinei (II, 957) spune că curcubeul a fost imaginat ca o ființă gigantescă, ființă care bea apa din râuri ca să o returneze sub formă de ploaie. Sensul de arc în definirea curcubeului apare şi în alte limbi indo-europene ca în eng. *rainbow* (lit. arc de ploaie). Având în vedere cele arătate mai sus, rom. **curcubeu** provine de la un mai vechi **arcubeu*, unde *a* s-a închis la *o* sau poate la *u*, fenomen specific limbii dace târzii (v. **Mureş**, **Dunăre**). Deci, la **orcubeu*, **urcubeu* căruia i s-a adăugat *c* inițial, prin asociere cu alte cuvinte din limba română care exprimă noțiunea de „curb, încovoiat" (cf. **cerc**, **cârlig**, **cârmă**, **cormană** etc.), atunci când sensul de „arc băutor" a început să dispară din conştiința vorbitorilor. Din română provine ucr. *korkobeč* (Miklosich, *Wander*., 10; Miklosich, *Etym. Wb*., 130; Berneker, 571; Candrea, *Elemente*, 407) (v. **arc**, **bea**).

cureą (ar. *curauă*) – 1. fâşie lungă de piele sau din alt material folosită ca cingătoare; 2. bici; 3. şiret de piele; 4. centură, faşă; 5. limbă de pământ.
Lat. *corrigia* „curea (la încălțăminte)" (Diez. 1, 250; Cioranescu, 2704). Fonetismul lat. *corrigia* ne împiedică să derivăm rom. **curea** din lat. *corrigia*, deşi cele două forme sânt înrudite. Astfel, Densusianu (*Rom*., 33, 277) propune forma **corium*, iar Puşcariu (439), urmat de Iordan (*Dift*., 59) sânt pentru forma **corella*. În sfârşit, Meyer (*Alb. St*., 4, 79) şi Pascu (I, 73) cred că provine dintr-un lat. **coriella*. Niciuna dintre aceste forme neatestate în latină nu pot fi luate în considerare. În schimb, avem în spaniolă *correa* „curea" şi sard. *korria*, care corespund, atât ca sens cât şi ca formă, cu rom. **curea**. Corominas (II, 206) consideră că sp. *correa* provine din lat. *corrigia*. Nu putem propune o formă **corella* (*coriella*) a latinei vulgare, deoarece în spaniolă ar trebui să sune **corella* (sau *coreya*), dar nu *correa*. Trebuie să pornim de la o formă pre-latină **korrea*, din care provin formele română, spaniolă şi sardă. Putem reconstitui un rad. IE ***kom-rigo**, unde *rigo* < PIE ***reig-**, **rig-** „a lega" (Walde, I, 279); cf. m.ir. *cuim-rech* „lanț, legătură". Oricum, nici în acest caz nu se explică dispariția velarei *g* în spaniolă, sardă şi română, păstrată doar în latină şi irlandeza medie.
Der: *cureluşă*, *curelar*, *curelărie*.

curęchi – varză (Trans.)
Lat. **coliculus* < lat. *caulis*, *colis* „tijă, tulpină, varză" (Cipariu, *Elem*., 18; Puşcariu, Candrea-Densusianu, 456; *DAR*; Rosetti, I, 66); cf. it. *collechio*, sp. *colleja*; cf. ir. *cuaille* „par, stâlp", gr. *καυλός* „tijă, tulpină", v.pr. *kaulan* „os", lituan. *kaulas* „os", let. *kauls* „tulpină, os". N.g.s. *Kohl* „varză" provine din latină (cf. Kluge, 508).
Der: *curechişte*, *curecher*.

cụrge (ar. *cur*) – 1. a se mişca necontenit în direcția pantei (despre ape); 2. a veni din belşug.
Lat. *curro*, *cucurri*, *cursum* „a alerga". Rom. **curge** este refăcut după alte verbe precum **merge**, **şterge** etc. (Puşcariu; 455; *Lr*., I, 22) pentru a se evita omonimia cu rom. **cur** (cf. Hasdeu, *Cuvente*, I, 421). Forma aromână îndreptățeşte pe deplin această ipoteză. T. Papahagi (334) consideră că provine din lat. *colare*.
PIE ***kers-** „a alerga, a fugi", **kṛsos** „car" (*IEW*, 583); cf. gr. *επίκουρος* „care se grăbeşte să dea ajutor", m.g.s. *hurren* „a se mişca repede, a se grăbi", eng. *hurry* „a se grăbi" (v. **car**).
Der: *curgere*, *a scurge*, *scurgere*, *curgător*.

curmą (ar. *curmŭ*) – 1. a tăia un lemn de-a curmezişul; 2. a se întrerupe, a se termina.
Este considerat un derivat de la *curm* „curmei, legătură, laț" care, la rândul său, ar proveni din gr. *κορμός* „trunchi, tulpină" (Meyer, *Alb. St*., 4, 72; Giuglea, *Dacor*., 3, 620; Diculescu, *Elementele*, 459

Rosetti, II, 67). Există în greacă şi vb. *κορμάζω* „a tăia”, precum este prezent şi în albaneză *kurmoj* „a tăia în bucăţi”, dar şi alb. *kurmezo* „îndoi, a încovoia”. Prin urmare, se pare că avem de-a face cu doi radicali diferiţi. Gr. *κορμάζω* nu este discutat în Chantraine. Pascu (1, 193) propune un lat. **cormare* provenit din greacă, soluţie neverosimilă; cf. calabr. *kurmu* „trunchi, tulpină”, alb. *kurm* „tors, spate”, ar. *curmŭ* „curmei”. Se poate reconstitui astfel un rad. IE ***korm-o** „a tăia” de la PIE *(**s**)**ker-** „a tăia”, de la care a derivat şi o formă verbală în greacă şi în traco-illiră. Nu trebuie asociat cu **curmei** şi **curmătură**. Din fondul pre-latin.
Der: *curmare*, *curmat*.

curmală (ar. *curmă*) – fruct exotic (*Phoenix dactylifera*).
Tc. *kurma* > ngr. *κουρμάς* (Roesler, 597; Şăineanu, II, 149; Cioranescu, 2710). Sg. *curmală* a fost refăcut după pl. *curmale*.

curmătură – depresiune între doi masivi muntoşi.
Are aceeaşi origine cu rom. **curmei**, provenind de la acelaşi rad. PIE ***ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 385) (v. **curmei**). Origine traco-dacă.

curmei (var. *curm*) – 1. legătură, laţ; 2. frânghie cu care se priponesc vitele.
Gr. *κορμός* „trunchi” (Meyer, *Alb. St*., 4, 72; Giuglea, *Dacor*., 620, Diculescu, *Elementele*, 459; Rosetti, 3, 620; Cioranescu, 2709). Ipoteza este eronată, deoarece gr. *κορμός* are alt sens.
Rom. **curmei** provine de la un mai vechi **curmeliu* din PIE ***ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 385) cu prelungire în *m* (v. **curmătură**), apropiat de PIE ***kuerp-** „a (se) curba, a roti” (*IEW*, 631) (v. **curpen**). Din fondul pre-latin.

cụrpen (ar. *curpan*, *curpăn*) – mlădiţă lungă şi subţire de viţă-de-vie sau a altei plante agăţătoare care se încolăceşte sau se agaţă de alte plante, ramuri tinere, nuiele; 2. arbust cu tulpina agăţătoare.
Alb. *kurpén*, *kurpër* (Densusianu, *Rom*., 33, 277; Philippide, II, 710; Pascu, II, 219; Rosetti, I, 115). Cioranescu (2714) îl consideră cu origine incertă. Nu există nici un indiciu că româna l-ar fi împrumutat din albaneză.
PIE ***kuerp-** „a (se) curba, a roti” (*IEW*, 631); cf. gr. *καρπός* „carpus, încheietura mâinii”, lat. *curbo*, v. scand. *kverfa* „a se roti, a se învârti”, v.g.s. *hwerban* „a se roti, a se încolăci”, toh. A *kärp* „a coborî”, B *kärp* „a se încolăci”. Origine traco-illirică.
Der: *curpenos*, *curpeniş*, *curpeniţă*.

cụrsă – 1. capcană; 2. ambuscadă.
Alb. *kurthë* „cursă” (Meyer, *Alb. St., II*16; Philippide, II, 711). Cioranescu (2715) crede, în mod eronat, că provine din *cure* (**curge**). Trebuie pus în legătură cu lat. *cratis* „împletitură”, gr. *κυρτια* „împletitură”, v.g.s. *hurd* „împletitură, gard împletit” de la PIE ***kṛta** „împletitură” (Walde, I, 286). Formele română şi albaneză au fost asociate de cei mai mulţi cercetători (Meyer, *EWA*, 216; Philippide, *OR*, II, 711; Rosetti, *ILR*, 269). Poghirc (*ILR*, II, 340) şi Brâncuş (*VALR*, 71) trimit la PIE ***kert-** „a împleti” (*IEW*, 584), de la un mai vechi **kortam* „leasă, gard”, înrudit cu v.g.s. *hurt* „împletitură”. Alb. *kurthë* provine din proto-alb. **kurt'së* căreia îi corespunde un stră-rom. *curţă* (cf. Brâncuş). Ulterior *ţ* a trecut la *s* în limba română. Origine traco-illirică.
Der: *cursar*.

cụrte – 1. spaţiu împrejmuit pe lângă casă, ogradă; 2. conac, casă boierească; 3. tribunal, plen al unei instanţe judecătoreşti; 4. omagiu măgulitor, galanterie.
Lat. **curtem* < *cohortem*, *cohortis* „ogradă, curte” (Diez, I, 140; Puşcariu, 462; Candrea-Densusianu, 464; Cioranescu, 2718). Panromanic; cf. ir. *cuairt*, *cuirt* „1. curte; 2. curte de justiţie”.
Lat. *cohors* „loc închis, unde se ţin animalele şi uneltele de lucru în gospodăria ţăranului” este un cuvânt compus. Pe de altă parte, rom. **curte** este foarte apropiat de v.pr. *cort* „loc închis (cu gard), curte”, iar ngr. *κούρτη* „curte” este probabil de origine română. Vendryes (C279) nu consideră că v.ir. *cuirt* „curte” provine din latină, iar Dauzat (206) derivă fr. *cour* din lat. med. *curtis*, formă din epoca francă considerînd, în mod eronat, că provine din lat. *cohors*. Dacă v.ir. *cuirt* nu provine din latină, atunci nici fr. *cour* nu provine din latină, ci din gallică. Ceea

ce dă într-adevăr de gândit este forma v.pr. *cort* care nu se poate explica prin latină şi este puţin probabil să provină din vreun dialect celtic, deşi nu este cu totul exclus.
Walde (I, 242) derivă lat. *co-hors* de la PIE ***ghṛtis** „a uni, a strânge la un loc” cu forma nominală **ghortos** „loc închis”; cf. osc. *hurz* (ac. *hurtum*), gr. *χόστος* „loc închis”, v.ir. *gort* „ogor, holdă”, cymr. *garth* „loc închis” şi *gardd* „gard”, bret. *garz* „loc închis”.
Forma **ghortos** dată de Walde este foarte apropiată de **ghordho-s** „gard”, ca sens şi formă. Astfel, este de preusupus că la un moment dat s-a simţit nevoia unei diferenţieri, cum s-a întâmplat şi în vechea irlandeză şi cymrică. Trebuie considerată o formă IE **kortos* „gard, curte” apărută ceva mai târziu, paralelă cu PIE ***ghordhos** „gard” (v. **gard**) sau mai potrivit este să considerăm că PIE ***kert-**, ***kerət-**, ***krat-** „a îndoi, a împleti” (*IEW*, 584) (v. **cursă**, **gratie**).
Der: *a curteni*, *curtenie*, *curtenitor*, *curtean*, *curtezan*, *curtuoazie* (ultim. două neologisme după fr.)

cụrvă – prostituată, târfă.
V.sl. *kurŭva* „curvă, prostituată” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 27; *Lexicon*, 324; Cihac, II, 88; Berneker, 651); cf. alb. *kurvë*, ngr. *κούρβα*, bg., sb., rus., mgh. *kurva*, lituan. *kurva*.
Vasmer (I, 698) crede că formele slave provin din *kurŭ* „găină”, asociindu-l în acest sens cu fr. *cocotte* „găinuşă, târfă”, o ipoteză destul de şubredă. Amintim că forme similare, având acelaşi sens, se găsesc şi în limbile germanice, ceea ce invalidează ipoteza lui Vasmer; cf. got. *hors* „persoană adulteră”, v.isl. *hora*, v.g.s. *huora*, v.eng. *hore*, n.g.s. *Hure*, eng. *whore* „curvă, prostituată” din PIE ***ka-** „a se veseli, a tânji după ceva”, **kamo-** „dorinţă, poftă” (*IEW*, 515); cf. skt. *kama-s* „iubire”, *Kama-deva* „Zeul dragostei, în religia hindusă”, echivalentul lui *Cupidon*, lat. *carus* „drag”, v.ir. *caraim* „iubesc”, cymr. *caraf* „iubesc”, let. *kars* „languros, pofticios”.
Formele germanice, română, albaneză, precum şi cele slave indică un rad. ***kor-**, ***kur-**, al cărui sens s-a perpetuat în toate aceste limbi. Din fondul pre-latin.
Der: *curviştină*, *curvar*, *a curvăsări*, *curvăsărie* etc.

curụţ – răsculat, rebel.
Mgh. *kuruc* < n.g.s. *Kreuz*(fahrer) „cruciat” (*DAR*; Gáldi, *Dict.*, 123; Cioranescu, 2720). În maghiară a denumit pe ţăranii răsculaţi de la 1514.

cụscru (ar. *cuscru*, *cuscur*, mgl., istr. *cuscru*) – relaţie de rudenie între părinţii soţilor.
Lat. *consocer* „cuscru” (Puşcariu, 464; Philippide, II, 638; *REW*, 2166; Cioranescu, 2724); cf. alb. *krushk*, vgl. *consegro*, sp. *consuegro*.
Din română provin bg. *kuskr* (Capidan, *Raporturile*, 232) şi mgh. *kuszkura* (Edelspacher, 16).
Der: *cuscră*, *cuscrie*, *a* (*se*) *încuscri*.

custụră (ar. *custură*) – 1. lama de cuţit sau alt instrument de tăiat, cuţit rudimentar (fără plăsele); 2. cuţit; 3. creastă de munte stâncoasă, ascuţită.
Scr. *kustura* „custură” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 27; Cihac, II, 89). Formele sud-slave, precum bg. *kustura*, slov. *kostura* „cuţit de buzunar” nu le-am putut verifica; cf. mgh. *kusztor*(*a*) „cuţit de buzunar”. Cihac pune aceste forme în legătură cu v.sl. *kosa*. Alţi autori, precum Berneker (652), Capidan (*Raporturile*, 207) şi Drăganu (*Dacor*., 7, 109) îl consideră de origine română. Pe de altă parte, o serie de cercetători (Tiktin; Pascu, II, 74; Scriban) cred că este un derivat de la *cuţitură*, o formă redusă în care *i* a fost elidat, iar *ţ* a devenit *s*.
Rom. **custură** provine din PIE ***kestro-m** „cuţit, instrument de tăiat” din PIE ***k**’**es-** „a tăia” (*IEW*, 586); cf. skt. *çastrám* „cuţit”. După Walde-Pokorny (586), lat. *castro* provine de la forma nominală ***kestro-m** „cuţit, instrument de tăiat” (v. **cresta**, **coasă**, **cuţit**).
Formele sud-slave au caracteristici *centum*, nu sânt autentic slave. În plus, forma nu are răspândire în limbile slave. Din fondul pre-latin.
Der: *custurice*, *custurar*.

cusụr – defect.
Tc. *kusur* „defect” (Roesler, 597; Şăineanu, II, 150; Cihac, II, 570; Berneker, 652); cf. ngr. *κουσούρι*, alb., bg., scr. *kusur*.
Der: *cusurgiu*.

cuşcă – 1. coteț (pentru păsări sau unele animale domestice); 2. colibă, bordei; 3. colibă de lemn unde se despănuşa porumbul. 4. (fig.) încăpere strâmtă.
Ucr. *kučka* „coteț de păsări” (Cihac, II, 88); cf. rus. *kušča* „colibă, cort”. Cioranescu (2723) presupune că a avut loc o încrucişare cu tc. *kuş* „pasăre” şi *kuşkame* „colivie”.
Provine din PIE ***ket-**, **kot-** „culcuş, spațiu de locuit” (*IEW*, 586); cf. skt. *asva-kuti* „grajd de cai” (cf. *asva* „cal”), v.eng. *cot* „colibă”, v.isl. *kot* „colibă”, lituan. *kute*, *kutis* „grajd”. În română există mai multe elemente lexicale care provin de la acest radical (v. **cătun**, **coteț** etc.**)**. Din fondul traco-dac.

cuşmă – căciulă de blană.
V.sl. *kučima* „pălărie, căciulă”, prin intermediul mgh. *kucsma* (Cihac, II, 494; Gáldi, *Dict.*, 88); cf. ucr., slov. *kučma*, pol. *kucsma*. Vasmer (I, 709) consideră că formele slave provin din mgh. *kucsma*.
PIE ***keuk-** „a îndoi, curbură” (*IEW*, 588) cu suf. *-ma*, deci un mai vechi **kukma*, apoi *kučma*. Aceeaşi origine are şi rom. **căciulă** (v. **căciulă**).
Der: *cuşmar*.

cutare (mgl. *cutari*) – 1. pronume nehotărât care înlocuieşte numele unei persoane sau al unui obiect; 2. un oarecare.
Lat. *eccum talis* (Cipariu, *Gram.,* II, 60; Diez, I, 142; Cioranescu, 2736).
Această ipoteză propusă încă de Cipariu nu a fost contestată de nimeni, dar menționăm că rom. **cutare** are cognați în mai multe limbi indo-europene.
Rom. **cutare** provin de la PIE ***kŭo-tero** „care (din doi)” (*IEW*, 645) cf. skr. *katana* „care (din mai mulți)”, *katara* „care din doi”, lituan. *katras* „care”, *nekatras* „nici unul”, got. *hathar* „care (din doi)” (v. **acătării**). Din fondul pre-latin.
Der: *cutărică*.

cută -1. îndoitură, fald, creț într-o țesătură; 2. zbârcitură, încrețitură, rid; 3. încrețitură a scoarței pământului.
Lat. *cŭtem* „piele” (Puşcariu, *Conv. lit.*, 39, 61-63; Puşcariu, 469).
Nu poate proveni din lat. *cŭtem*, întrucât sensul este mult prea diferit. Rom. **cută** are cognați sard. *kude*, sicil. *kuti*, gr. *κότις* „crestătură, incizie”. Skok (67; cf. Cioranescu) crede că provine de la bg. *skut* „tiv, margine”, ipoteză care, de asemenea, nu este pluzibilă pentru că nu poate explica relația cu formele greacă, sardă şi siciliană. Cioranescu (2735) îl consideră cu origine incertă.
Provine din PIE ***skeut-** „a tăia, a separa, a zgâria, a scobi, a îmboldi” (*IEW*, 954). Din fondul pre-latin.

cute – piatră de ascuțit uneltele tăioase, gresie.
Lat. *cos*, *cotem* „piatră dură, cute, gresie” (Puşcariu, 471; Candrea-Densusianu, 467; *REW*, 2275; Cioranescu, 2737); it. *cote*, calabr. *cute*. De altfel, lat. *cotem* trebuia să dea în rom. **coate*. Prin urmare, rom. **cute** ar putea proveni de la o formă (probabil pre-latină) cu *u* **kute* ca şi forma calabreză. Walde (I, 281) asociază lat. *cos* cu *catus* „ascuțit”. În aceeaşi manieră, rom. **cute** poate fi asociat cu **cuțit** (v. **cuțit**).

cutezą (ar. *cutedzŭ*, mgl., istr. *cutez*) – a îndrăzni, a se încumeta.
Gr. *κοττίζω* „a juca zaruri” > lat. **cotizzare* (Densusianu, *Rom*., 28, 66; Puşcariu, Candrea-Densusianu; Philippide, II, 711; Rosetti, II, 67).
Această ipoteză trebuie respinsă, deoarece sensul presupusului etimon grecesc este cu totul diferit. Poate fi asociat cu numele vestitului rege dac *Cotiso* sau *Cotizo*, cunoscut din scrierile unor autori romani (cf. Florus şi Horațiu), rege dac care a domnit după Burebista şi a avut mai multe confruntări cu romanii. Acesta a atacat pe timp de iarnă, în mai multe rânduri, la sud de Dunăre învingând armata romană condusă de Crassus în anul 29 î.Ch. Este de presupus că de la actele sale de bravură i se trage şi numele, având sensul de „cutezătorul, îndrăznețul”, procedeu foarte răspândit în lumea antică şi anume de a numi pe cineva după caracteristicile sale fizice sau morale. Se ştie că traco-dac. *a*, respectiv, *o* s-au închis, mai întâi, la *o*, apoi la *u*, în silabă deschisă (v. **Mureş**, **Dokidava**).
Der: *cutezare*, *cutezanță*, *cutezător*.

cuție – 1. obiect de metal, lemn sau carton în care se ăstrează anumite lucruri; 2. sertar, casă de bani; 2. cufăr, ladă.

Tc. *kutu*, *kuti* (Miklosich, *Türk. Elem*., 1, 338; Şăineanu, II, 151; Berneker, 653; Cioranescu, 2739); cf. ngr. *κουτί*, bg, scr. *kutja*, alb. *kuti*.
Termenul se găseşte în toate limbile balcanice şi este atestat în mai multe inscripţii dacice pe fiale (cupe de băut) găsite în mai multe tumule funerare din România şi Bulgaria. Pe aceste fiale avem inscripţia: KOTYOCEΓBEO. Mai târziu, în alt mormânt princiar getic, descoperit la Rogozen, în Bulgaria, a fost dezvăluit un tezaur. Pe un număr de 18 vase apare din nou aceeaşi inscripţie reprezentând o expresie în limba dacă: KOTYO SEG BEO „cutie să beu". Geto-dac. *kotyo* este acelaşi cu gr. *κοτύλη* „cupă, ceaşcă, pahar" (v. **bea**, **să**). Formele balcanice provin din (stră-)română. Origine traco-dacă.
Der: *cutiuță*.

cuțră – 1. persoană prefăcută, intrigantă; 2. secătură.
Cf. bg. *kutra* (*DEX*). Nu am putut verifica această formă în limba bulgară unde există doar forma *kutre* „1. degetul mic; 2. căţeluş". Sensul al doilea din bulgară este acelaşi ca şi pentru alb. *kutë*, ar. *cută*. Este de presupus că forma bulgară provine din română. Sensul iniţial în limba română a fost probabil acela de „căţel, javră" şi de aici sensul figurat de astăzi. Epenteza lui *r* a fost necesară pentru a se evita omonimia cu **cută**. Prin urmare, rom. **cutră** trebuie asociat cu **cotei**, **cățea**, **cățel**, **cuțu** din PIE ***kat-** „a făta, pui de animal" (Pokormy, 534) (v. **cotei**, **cățea**, **cățel**). Din fondul pre-latin.

cutreiera (ar. *cutrivir*) – 1. a străbate, a umbla, a merge.; 2. a hoinări, a colinda.
Lat. *contrĭbŭlāre* „a sfărâma, a strivi" < *tribulare* „a strivi" (Puşcariu, 475; *REW*, 8885; Cioranescu, 2743). Etimologia nu este corectă, întrucât nu pare posibilă deviaţia semantică de la a **sfărâma** la a **cutreiera**. Totuşi, lat. *tribulo*, *tribulatio* „a rătăci, rătăcire" trebuie asociat cu rom. **cutreiera**.
Walde (II, 703) asociază lat. *tribulo* cu *tero* „a freca", acelaşi cu gr. *τρίβω* „a freca", *τείρω* „a freca" – ambele din ***ter-**, **teri-**, **tri-** „freca" (*IEW*, 1071). Prin urmare, lat. *tribulo* îşi are originea în PIE ***ter-**, **terə-** „a ajunge, a trece peste, a duce peste, a salva" (*IEW*) de unde provine şi rom. a **cutreiera**. Corespondentele rom. a **treiera**, a **cutreiera** nu prezintă pe *b* intervocalic ca formele latineşti, dar acest *b* nu a existat nici în originalul PIE (v. **treiera**). Din fondul pre-latin.
Der: *cutreierare*, *cutreierătură*, *cutreierător*.

cutremura (ar. *cutream*(*b*)*ur*, mgl. *cutrumur*) – 1. a face să tremure; 2. a scutura, a clătian; 3. a se înfiora, a se îngrozi, a se speria.
Lat. ****contrĕmŭlāre** (Puşcariu; 475). Nu putem accepta forma ****contremulare** ca etimon pentru rom. **cutremura**, fiind vorba de un compus format pe teritoriul limbii (cf. Cioranescu, 2744), deci un derivat al limbii române; cf. alb. *trëmp* „a tremura", *tërmet* „cutremur", *tërmek-et* „a scutura puternic", *trembë* „frică, teamă", vgl. *tremesco*, gr. *τρέμω* „a tremura". Sensul formelor albaneze şi greacă este similar cu cel din română. Prin urmare, este vorba de forme pre-latine care derivă din PIE ***t(e)rem-** „a tremura" (Boisacq, 982; Walde, II, 701) (v. **tremura**).
Der: *cutremur*, *cutremurare*, *cutremurător*.

cuțit (ar. *cățut*, *cuțut*, mgl. *cuțot*, istr. *cuțit*) – 1. instrument de tăiat, format dintr-o lamă metalică şi un mâner; 2 piesă metalică de tăiat, componentă la unele maşini şi unelte industriale.
Cihac (I, 73) îl asociază cu formele neolatine corespunzătoare. Lat. ****cotītus** (Tiktin, *ZRPh*., 28, 148; Puşcariu, 471; *Lr*., 198; Pascu, I, 74; Rosetti, I, 165) nu este un etimon valid pentru rom. **cuțit**. Etimonul formelor neolatine este lat. *culter* „cuţit", dar acesta nu poate constitui etimonul rom. **cuțit**, deşi par să provină dintr-o sursă comună.
Lat. ****acutīre** (Candrea-Densusianu, 468) este, de asemenea, inacceptabil; cf. skt. *kaditula* „sabie, cuţit", hitt. *kuer* „a tăia". Forme similare se găsesc şi în limbile germanice; cf. sued.(dial.) *kuta*, *kata* „a tăia", *kuta* „cuţit", isl. *kuti* „cuţit". După Barnhart (246), eng. *cut* „a tăia" este de provenienţă scandinavă. La Procopius din Caesarea apare antrop. dacic *Cutillas*.

PIE ***(s)keut-** „a tăia, a separa, a zgâria” (*IEW*, 954); cf. skt. *skauti* „a distruge, a strica”. Acest radical PIE este apropiat de rad. AA ***kut-**, ***kat-** „a tăia” (Orel, 1558); cf. sem. **kut-* „a tăia”, amhar. *qwtt* „a tăia”, cushit. **kat-* „a face circumcizie”, omot. **kut-* „a tăia”. Rom. **cuțit** provine din traco-dacă.
Der: *cuțitar*, *cuțitaș*, *cuțitorie*, *cuțitoaie*.

cuțu (ar. *cută* „câine) – 1. strigăt cu care se cheamă câinii; 2. nume de dezmierdare pentru câini.
Mgh. *kutya* „câine” (Cihac, II, 494); cf. v.sl. *kučka* „câine”, sb. *kuče*. Forme similare există şi în mai multe dialecte italiene; cf. it. *cuccio*, sicil. *guzzu*, calabr. *cuci-cuci*, *cucciu* „câine”, alb. *kucë* (fem.) „cățel, pui de lup, vulpe”, *kuçkë* „cățea”, ngr. *κούστι-κούστι*, tc. *kuçut* „cățel”, bg. scr. *kuče*. Formele maghiară şi turcă sânt împrumuturi din limbile balcanice, cum este cazul cu multe alte cuvinte comune limbilor balcanice considerate de origine turcă. În mod evident, este vorba de un radical italo-illiro-trac. Toate formele din limbile balcanice provin din fondul traco-illiric.
PIE ***kat-** „a făta, pui de animal” (*IEW*, 534) (v. **cățel**, **cățea**). Din fondul pre-latin.
Der: *cuțulache*, *cuțulan*.

cuvânt (ar. *cuvendă*, istr. *cuvint*) – element al vorbirii omenești, vorbă; 2. făgăduială promisiune; 3. ordin, dispoziție.
Lat. *conventum* „reuniune, adunare” (Philippide, II, 638; Puşcariu, 478; *REW*, 2194; Cioranescu, 2748). Sensul din latină şi din alte limbi romanice este foarte diferit. Mai apropiat este, în schimb, alb. *kuvend* „conversație”, *kuvendo* „a discuta (pe îndelete)”; cf. ngr. *κουβέντα* „conversație”.
Der: *a cuvânta*, *cuvântător*, *necuvântător*, *cuvântare*, *precuvântare*, *cuvântelnic* „dicționar”, *a binecuvânta*, *binecuvântare* etc.

cuveni – 1. a-i reveni cuiva ceva, a avea drept la ceva, a merita; 2. a fi conform cu normele morale.
Lat. *convenire* „a se aduna” (Puşcariu, 478; *REW*, 2193; Cioranescu, 2747); cf. osc. *kumbened* „convenit”, it. *convenire*, prov., fr., cat. *convenir*, *convenire* (< *con-venire*) „a se aduna, a se strânge, a vizita, a face o înțelegere”, sensuri care nu coincid cu cel din română. Pare să fie o formă compusă, apărută în limba română din *cu-* şi **veni**, ca şi *cuminte* sau *cumsecade* (v. **veni**).
Der: *cuviință*, *necuviință*, *încuviința*, *cuviincios*, *necuviincios*, *cuvios* etc.

D

da[1] (adv.) – cuvânt care exprimă o afirmaţie sau se foloseşte ca răspuns afirmativ la o întrebare.
Cf. rus. *da* (Cihac, II, 89; Tiktin; Cioranescu, 2749). În celelalte limbi slave indicate de Cihac sensul este, întrucâtva, diferit; cf. bg. *da* „şi, dar, pentru (ca)”, scr. *da* „da, pentru ca”, v.ceh. *da* „într-adevăr”, pol. *da* „pentru ca”.
În schimb, în alte limbi IE sensul este identic sau mult mai apropiat de cel din limba română; cf. lituan. *da* „da”, v.ir. *to* „da”, n.ir. *ti*, cymr. do „da”, hitt. *da* (*ta*) „adverb de întărire”, precum şi gr. *δή* „adverb de întărire”. Este, prin urmare, o formă veche răspândită în mai multe grupuri de limbi IE. Prezenţa cu acelaşi sens în limba română ne face să reconsiderăm originea acestui adverb *IEW* (1086) explică v.ir. **to** „da” prin PIE ***to-**, **ta-** „rădăcină pronominală”. Walde-Pokorny derivă şi alb. (*kë*)-*to* „acesta” tot din acest radical. Acelaşi lucru se poate spune şi despre rom. (**ăs**)-**ta**, (**is**)-**ta**, precum şi despre echivalentul său latin (v. **ăsta**, **acesta**). Toate aceste forme au aceeaşi veche origine indo-europeană.

da[2] (ar., mgl. *dau*, ir. *dọu*) – a întinde, a înmâna ceva cuiva, a oferi; 2. a dona; 3. a pune pe cineva în posesia unui lucru.
Lat. *dāre* „a da” (Puşcariu, 487; Candrea-Densusianu, 470; REW, 2476; Cioranescu, 2750). De altfel, acest radical este răspândit în toate grupurile de limbi IE, cu excepţia celor germanice.
PIE ***do-**, **də-**, **dou-** „a da” (*IEW*, 223); cf. skt. *da-dati* „a da”, skt. *data* „dat”, gr. *δίδομι* „dau”, alb. *dha* „a da”, lituan. *duomi* „a da”, v.sl. *damŭ* „a da”, arm. *tam* (I, sg.) „a da”, etc.
Forma rom. *dau* (I, sg) nu poate proveni de la lat. *do* (I, sg) (cf. Densusianu, *Hlr*, 155), ci de la un mai vechi ***dao**. Situaţii similare se întâlnesc şi la alte verbe din limba română (v. **bea**). Radicalul are o largă răspândire în limbile IE. Pare să provină din fondul pre-latin.
Der. *dare*, *dat*, *dătător* etc. Unele forme derivate de la acest radical vor fi discutate separat, întrucât, în mod incorect, li s-au dat origini diverse.

dạbilă – impozit, dare.
Candrea şi Scriban îl explică, în mod cu totul nefondat, prin mgh. *debella* „femeie înaltă”. Graur (*BL*, 2, 145) crede că ar proveni din ţig. *dabul-* „futuere”, iar mai târziu (*BL*, 4, 77) îl derivă din tc. *dabul* „femeie grasă”.
Toate aceste ipoteze sânt aberante şi nu pot fi admise. Trebuie considerat un derivat de la vb. a **da**; da plus suf. *-bilă*. Suf. *-ilă* este frecvent în limba română, iar bi-labiala *b* a fost introdusă între vocala a aparţinând rădăcinii şi *i* aparţinând sufixului (v. **da**[2]).

dac – numele antic al strămoşilor românilor.
Deşi etnonimul **dac** a intrat în limba română pe cale cultă, totuşi româna, după toate aparenţele, a păstrat toponimul Dacia, sub numele legendar al babei *Dochia*, frecvent întâlnit în folclorul românesc. Pe de altă parte, interesul pentru etimologia etnonimelor *dac* şi *get* a crescut în ultimii ani, dând naştere la tot felul de speculaţii şi etimologii fanteziste, încât am considerat că este necesară discutarea acestora, fără pretenţia de a fi spus ultimul cuvânt. Numele *Dochia* păstrează închiderea vocalei *a* la o, fenomen care apare în daca târzie, şi care se reflectă într-o serie de toponime şi hidronime dacice, precum **Dunăre**, **Olt**, **Mureş**, **Someş**, care sânt discutate în acest dicţionar. Fenomenul a avut loc cel târziu în secolul II-III d.Ch.

el apare în top. *Dokidova* (cf. Ptolemeu), în loc de *Dakidava*, cum ar fi fost normal, fenomenul fiind pus pe seama influenței slave, dar acesta a apărut cu mult timp înainte de orice posibilă influență slavă.

Forma mai veche a etnonimului a fost *Δάος* (pl. *Δάοι*), apoi *davos*, *davus* şi, în ultimă instanță *dacus*, evoluție similară cu *Graeci* < *Γραιοι*. Există o opinie cvasi-generalizată, mai ales de la M. Eliade (1980) încoace, şi anume că etnonim. *dac* ar proveni din **daos* care înseamnă *lup* în frigiană Ipoteza a fost sugerată doar ca o posibilitate de Dečev (1957, 117), preluată şi difuzată fără spirit critic în cultura română; ipoteza este bazată pe o glosă din Hesychius. Pe de o parte, nu putem şti cât de veridică este această glosă, iar pe de altă parte, se uită un detaliu fundamental şi anume că acest presupus **daos* a existat în frigiană, nu în traco-dacă. Chiar dacă cele două erau înrudite nu putem face această generalizare.

Trebuie arătat că formele pentru *lup*, în limbile indo-europene, provin aproape în unanimitate din PIE ***ulkŭo-s** (v. **lup**) şi este de presupus că şi în traco-dacă exista o formă derivată din acest radical. La fel de probabil şi în frigiană. Este posibil ca în frigiană să fi existat şi forma *daos*, ca termen alternativ şi care se datora unui tabu des întâlnit la popoarele vechi, tabu care cerea să nu rosteşti anumite nume ca să nu invoci forțe malefice (cf. **iele**).

Tomaschek (1984, 1, 101; 2, 29), urmat de I.I. Russu, crede că etnonimul dac provine din PIE ***dhē-** „a pune, a aşeza”. Pe de altă parte, Paliga (1999, 77) crede că etnonim. **dac** provine din rad. pre-IE ***da(i)-**, **do(i)-** „blând, drăguț”, din care a derivat mai târziu sensul de „a cânta, a recita”, de la care provine şi **doină** (v. **doină**). Zeul Apollo, de origine tracică, a fost renumit în antichitate pentru talentul său muzical şi artistic. Astfel, pornind de la premisa că dacii erau mari iubitori de muzică, Strabon (10, 3, 17) arată că poezia şi muzica, atât ca ritm, dar şi ca melodie sânt de origine tracică, iar după Ştefan Bizantinul, aceştia cântă la *kitharas* când transmit un mesaj. Pomponius Mella (2, 2, 18) spune că la daci înmormântările erau prilej de bucurie, timp în care dansau şi se acompaniau de muzică. În sfârşit, Iordanes arată că preoții daci îşi acompaniau rugăciunile cu muzică. Astfel, este cât se poate de plauzibil ca etonim. **dac** să provină din radicalul indicat de Paliga. În schimb, spre deosebire de Paliga, noi nu considerăm că acest radical este de origine pre-IE (v. **doină**).

În altă ordine de idei, N. Densusianu crede că numele de **dac** ar însemna muntean, după cum au fost definiți aceştia de unii autori antici; la Pliniu (4, 25, 1) „*Montes et saltus Daci (tenent)*” sau la Florus (4, 12) „*Daci montibus inhaerent*”, spre deosebire de geți care erau denumiți de greci *Γέται* şi poate fi pus în legătură cu gr. *γή* sau *γαία*, adică *oameni ai pământului*.

Dintre primele două ipoteze, a lui Tomaschek şi cea a lui Paliga, prima pare mai plauzibilă. Pe de altă parte, **dava** şi **dac** nu par să aibă aceeaşi origine. Dava ar putea avea aceeaşi origine cu celt. dunum (v. dava). Cu toate acestea, etimologia rămâne încă incertă, şi subiectul rămâne deschis pentru cercetări viitoare (v. **dava**, **get**).

Der: *dacic*, *dacism*, *daco-român* etc.

dạcă – prepoziție care introduce o subordonată condițională.

Miklosich (*Etym. Wb*.) credea că provine din ucr. *dak* sau bg. *dakle* „astfel”, ipoteză respinsă de Berneker (I77).

Din *de* plus *că* (Tiktin; Scriban; Drăganu, *Dacor*., 3, 254). În sec. XVI-XVII apare forma *deacă*. Nu putem şti cât de vechi este acest principiu al compunerii, dar aparent el este prezent şi în alte limbi romanice; cf. fr. *dés que*, sp. *desde que* (v. **de** şi **că**).

dạdă (ar. *dadă* „mamă”, *tetă* „mătuşă”) – apelativ pentru o soră mai mare.

După Tiktin, Candrea şi Berneker (I76) provine din tc. *dada* „gospodină, stăpâna casei”, prin medierea bg. scr., mgh. *dada*. Limba română are o varietate de forme: *dădacă*, *dodă*, *daică* care nu pot fi explicate prin turcă sau limbile sud-slave. Radicalul este foarte răspândit în limbile IE; cf. lituan. *teta* „mătuşă”, v.sl. *teta* „mătuşă”, rus. *tjotka* „mătuşă”, alb. *dadë* „moaşă”, dar şi alb. *daj* „unchi dinspre mamă”, *dajko* „unchi”. Este o formă specifică limbajului copiilor,

ca şi **tată**, **tete**, **dede** (v. **tată**, **tete**, **dede**). Tc. *dada* este probabil un împrumut dintr-o limbă IE balcanică. PIE ***tata**, **téta** „formaţie expresivă din limbajul copiilor" (*IEW*, 1056) (v. **dede**, **tată**, **tătăişe**, **tete**).
Acest radical PIE are echivalente în limbile afro-asiatice de la un rad. AA. ***dad-** „mamă" (Orel, 612); cf. sem. ***dad-** „doică (nursing mother)", cu arab. *dad*(*h*), v.chad. **dad-* „mamă, soră", c.chad. **dad-* „mamă". Menţionăm că forma aromână are sens de „mamă" ca şi în limbile hamito-semitice. Asemănarea cu formele hamito-semitice se explică prin natura imitativă a acestora, dar, în acelaşi timp, acest lucru atestă originea euro-asiatică (nostratică) a acestui radical şi implicit vechimea lui. Origine traco-dacă.
Der: *dodă*, *daică*.

dạfin (ar. *dafin*) – mic arbore originar din sudul Europei, cu frunze lucioase şi aromatice care se menţin tot timpul verzi, laur (*Laurus nobilus*).
Gr. *δάφνη* > lat. *daphinus* (Puşcariu, 482; Candrea, *Éléments*, 23; Diculescu, *Elementele*, 48; Cioranescu, 2754). După Cihac (II, 654), din sl. (bg., scr.) *dafina*; cf. alb. *dafinë*. În slavele de sud şi albaneză, formele sânt de gen feminin, spre deosebire de forma română, ceea ce ar fi un indiciu că provine din latină sau poate direct din greacă.

dalạc (ar. *dalacă*, mgl. *dălac*) – antrax.
Cf. tc. *dalak* „splină" (Şăineanu, II, 152; Candrea; Cioranescu, 2761); cf. bg., sb. *dalak*.

dalb – 1. alb, curat, imaculat; 2. neprihănit; 3. luminos, limpede, strălucitor.
Este o formă compusă din **de** şi **alb** (v. **alb**).

dạltă – unealtă de fier în formă de pană tăioasă folosită de fierari, dulgheri etc. la tăiat, la crestat, la scobit.
V.sl. *dlato* „daltă" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; *Lexicon*, 162; Cihac, II, 91); cf. bg. *dlato*, *dleto* „daltă", rus. *dolotó*, alb. *daltë* „daltă".
Acest cuvânt este, fără îndoială, de origine traco-illiră; slavii de sud l-au preluat din stră-română, apoi a avut loc metateza lichidei. Tot fără metateză există şi în fin. *talta* „daltă" care, după Vasmer, ar proveni din proto-sl. **dolto*. Forma albaneză este identică cu cea română, fapt care dovedeşte că aşa a fost moştenit din fondul traco-illiric. Rosetti (*BL*, 14, 116) consideră că acest termen a fost preluat din slavă de timpuriu, adică înainte de sec. XI, având în vedere forma românească fără metateza lichidei. Rosetti greşeşte, pentru că metateza lichidei a avut loc încă din slava comună, nu în sec. X-XI. În plus, albanezii ar fi trebuit să împrumute acest termen mai târziu de la slavii de sud, mult după de a avut loc metateza lichidei. Berneker (108) porneşte de la un etimon vechi slav neatestat **dolto*. În realitate, slavii l-au preluat din stră-română destul de timpuriu, operând metateza lichidei *l*, metateză care nu apare nici în albaneză, nici în română (v. **baltă**).
Trebuie să arătăm că forma este identică în albaneză cu aceea din română (cf. alb. *daltë*), deşi dicţionarele etimologice române şi albaneze, urmând pe Miklosich, consideră acest cuvânt ca fiind de origine slavă. Cu toate acestea, lingviştii din ultimele decenii ca C. Poghirc, I.I. Russu şi Gr. Brâncuş contestă originea slavă a acestui termen. Este cât se poate de nefiresc ca româna, ca şi albaneza, să preia acest cuvânt din v. sl. *dlato* şi să-l pronunţe absolut la fel, când nici una din aceste limbi nu are restricţii în ce priveşte poziţia lichidelor, pe când ştim bine că slava veche a avut. Brâncuş (*VALR*, 138) consideră că rom. **daltă** ar putea proveni din substrat, fiind legat de lucrul în lemn, meşteşug străvechi la români. Acelaşi lucru îl susţine şi Georgiev, precum şi Çabej, cu privire la alb. *daltë* (cf. Brâncuş).
Provine din PIE ***dhelbh-** „a săpa, a scobi" (*IEW*, 246); cf. v.g.s. *bi-telban* „a îngropa", balto-slav. **dilbo* „a săpa, a scobi" cu v.pr. *dalptan* „dorn, daltă", lituan. *delba*, *dálba* „pârghie", lett. *dilba*, *dilbis* „tibia", ceh. *dlabati* „a dăltui".
După cum reiese din exemplele de mai sus, formele verbale baltice şi slave au păstrat bilabiala *b* ca în PIE, şi nu există limbi în care să nu apară forme cu *t* ca în rom. *daltă* şi echivalentul său albanez. Aceste detalii sânt încă o dovadă în plus că v.sl. *dlato* este un împrumut în această limbă. Am arătat în cazul altor cuvinte din limba română precum **albie**, **barbă**,

vorbă etc (v. **albie**, **barbă**, **vorbă**) că PIE ***d**(**h**) urmat de o lichidă a dat în traco-dacă *b*. În cazul de față, este vorba de PIE ***bh** care a devenit dentala *t*, ceea ce reprezintă reversul primului fenomen, fapt întru-totul plauzibil. Origine traco-illirică.
Der: *a dăltui*, *dăltuire*, *dăltuit*, *dăltuitură*, *dăltuitor*.

dạmă – 1. doamnă, cucoană; 2. femeie stricată; 3. regină la jocurile de cărți.
Fr. *dame* (Cioranescu, 2765) din lat. *domina*.

damblạ (ar. *dămlaie*, *dămblă*, mgl. *damla*) – 1. paralizie, apoplexie; 2. capriciu, poftă, chef.
Tc. *damla* „gută" (Șăineanu, II, 153; Meyer, 60); cf. ngr. *νταμπλός*, alb. *dambla*, bg. *damla*.
Der: *a damblagi*, *damblagiu*.

damf – 1. presiune; 2. abur.
N.g.s. *Damf* „abur" (Iordan, BF, 7, 225; Cioranescu, 2768)

damigeạnă – vas mare de sticlă cu gâtul scurt.
It. *damigiana* < fr. *dame-jeanne* (Scriban; Candrea, Cioranescu, 2789); cf. ngr. *δαμετζάνα*, bg. *damežana*, sb.*damižana*.

dandạnạ – 1. întâmplare neplăcută, necaz, încurcătură; 2. zgomot, tămbălău, tărăboi.
Tc. *thanthana* „zgomot, sunete, pompă, strălucire" (Cihac, II, 541; Roesler, 591; Șăineanu, II, 154); cf. bg. *dandana*.

dạnie – 1. donație; 2. pomană, ofrandă.
V.sl. *danije* „donație" < *dati* „a da" (Cihac, II, 90; Cioranescu, 2776); cf. rus. *dan* „bir". Forma există și în alte limbi IE cu același sens; cf. alb. *dhënije* și *dhënë* „danie, dar", skt. *danam* „dar, jertfă", skt. *a-dana* „ne-darnic", gr. *δάνος* „dar", cymr. *dawn* „dar", let. *dana*, *danis* „dar", lituan. *donis* „dar". Rad. *da-* (*re*) există și în română, ca atare. Forma alb. *dhënë*, cu aceeași formă și sens, prezintă sunetul *dh*, ca și pentru verbul *a da*; cf. alb. *dha* „a da" demonstrează că nu l-a împrumutat din slavă, ci l-a moștenit. În *IEW* (223) este refăcută forma nominală ***dono-m** „dar, donație" a vb. ***do** „a da", din care provin formele IE indicate mai sus (v. **da**, **dabilă**, **dar**[2]). Din fondul pre-latin.

dans (var. *danț*) – mișcare a picioarelor și a corpului după ritmul muzicii.
Fr. *danse* (Cioranescu, 2777) cuvânt de origine germanică; cf.n.g.s. *Tanz*, eng. *dance*.
Der: *a dansa*, *dansator*, *dănțuială*.

dantẹlă – împletitură ajurată din lână, ață sau mătase lucrată în diferite modele.
Fr. *dantelle* (Cioranescu, 2778)
Der: *a dantela*, *dantelare*, *dantelat*, *danteluță*.

dar[1] – conjuncție adversativă.
S-au emis o serie de teorii privitoare la etimologia acestei conjuncții. Astfel, după Pușcariu (*ZRPh*., 32, 112) și *REW* (2513), ar proveni din lat. *de ea re*. După alți autori (Crețu, 315; Tiktin, Iordan, *Dift*., 49) provine din lat. *de vero*. Cioranescu (2779) crede că este compus din *de* plus *iar*, dar ipoteza nu este plauzibilă, cum nu sânt deloc plauzibile nici opiniile precedente. Forma *doară*, după Tiktin ar proveni din lat. **de volat* < **de velit*, ipoteză, de asemenea, total neverosimilă. Candrea-Densusianu (510) pornesc de la lat. *de hora*. În schimb, toate aceste ipoteze îl ignoră pe *doar* care nu derivă din *doară*, ci din **dar**. Forme similare apar și în alte limbi; cf. alb. *por* „dar", lituan. *ar* „dar", v.bg. *dar* „și, dar". Asemănările cu albaneza și lituaniana indică o proveniență pre-latină. Forma din bulgara veche provine din stră-română.
PIE ***ar**, **er**, **or** „așa, astfel, prin urmare" (*IEW*, 62). Astfel rom. **dar** provine din prep. **de** și acest radical. Acest radical este, de asemenea, și particulă interogativă (cf. *IEW*). De la acest radical PIE provine și conjucția **iar**, dar și particula interogativă **oare** (v. **iar**, **oare**). Origine pre-latină.

dar[2] (ar. *dar*) – cadou, donație.
V.sl. *darŭ* (Cihac, II, 90; Cioranescu, 2780); cf. bg., scr., rus. *dar*. Forma nu are răspândire în limbile slave. Ca și în cazul rom. *danie* nu trebuie să apelăm la împrumuturi din slavă, o formă apropiată existând în gr. *δόρον* „dar", de gen neutru ca și forma din limba română. Ca și în cazul rom. *danie*, în Walde-Pokorny (223) apare forma nominlă de la care provine atât forma greacă cât și cea slavă.

PIE ***do-**, **də- dəu-**, **du-** „a da”, cu forma nominală ***dōro-m** „dar, cadou” (*IEW*, 223), de la care Walde-Pokorny derivă gr. *δόρον* „dar”. Origine traco-dacă.
Der: *a dărui*, *dăruire*, *dăruială*, *darnic*.

darabană – tobă.
Tc. *dareban* „pulsație, palpitație” < tc. (arab.) *darb* „lovitură” (Scriban; Puşcariu; Cioranescu, 2782); cf. ceh., pol., ucr. *taraban*, rus. *baraban*. Rom. **darabană**, ca de altfel şi formele slave sânt de natură onomatopeică şi nu trebuie asociate cu forma turcă, respectiv, arabă.

darac – unealtă de pieptănat şi scărmănat lâna, cânepa, inul.
Tc. *tarak* „a grăpa, grapă, pieptene” (Şăineanu, II, 155; Cioranescu, 2783); cf. ngr. *ταράκι*, bg., scr. *darak*. Există forma skt. *daraka* „a smulge, a desface, a rupe”. Sensul din sanskrită este foarte apropiat de cel din română, astfel încât este de presupus că turca l-a împrumutat dintr-o limbă IE din Anatolia sau din împrejurimi.
Termenul provine din PIE ***der-** „a maltrata, a jupui, a despica” (*IEW*, 206).
Der: *a dărăci*, *dărăcit*.

daravără (var. *daravelă*) – 1. încurcătură; 2. treabă, afacere comercială (*înv.*); 3. organ sexual (*arg.*).
It. *dare(e)avere* „a da (şi) a avea” (Papahagi, *Jb.*, 16, 131; Cioranescu, 2786); cf. ngr. *ντραβέρι* „comerț”, tc. *dalavera* „înşelătorie”, alb. *dallavere* „escrocherie”. Autori mai vechi, precum Tiktin, Candrea şi Scriban cred că este vorba de un calc după tc. *alişveriş*, ceea ce nu este plauzibil deoarece, forme similare apar şi în alte limbi balcanice care nu mai pot fi calcuri după turcă. În realitate, raporturile sânt inversate, în sensul că tc. *alişveriş* este un calc după it. *dare(e)avere*, păstrat şi în turcă cu alt sens. Trebuie considerat un împrumut din italiană, în toate limbile balcanice.

dărămite
Este o formă compusă din *dară* şi *mi-te* (v. **dar**[2]).

dătină (ar. *dat* „datină”) – obicei vechi devenit tradiție pentru o anumită colectivitate, tradiție.
După Cioranescu (2750) provine din v.sl. *dedina* „moştenire”. Forma dată de Cioranescu, nu apare în Cihac, în Berneker, şi nici în Blagova. Ca şi alte cuvine româneşti derivate de la vb. a **da**, nici datină nu este slav, ci un derivat din participiul trecut al vb. a **da**, dat plus suf. *-ină*, atât de frecvent în limba română. Forma aromână întăreşte cu prisosință această ipoteză. Origine traco-dacă (v. **da**).
Der. *a* (*se*) *îndătina*, *îndătinat*.

dator (ar. *dător*) – 1. care are de plătit cuiva o datorie; 2. obligat.
Lat. ****debitorius** < *debitor* „debitor, îndatorat” (Cipariu, *Gram.*, 86; Puşcariu, 486; Candrea-Densusianu, 473; Cioranescu, 2794); cf. prov., sp. *deudor*, port. *devedor*, alb. *detyrë* „datorie”, *detorës* „dator”. Meyer (*Alb. St.*, 66) consideră forma albaneză un împrumut din română. Cioranescu crede că vocalismul acestei forme indică o contaminare cu vb. a **da**, datorită apropierii semantice. În schimb, după Miklosich (*Rom. Elem.*, 20) şi Meyer (*Wb.*, 66), alb. *detyrë* provine din lat.vulg. ****debitura***. Menționăm că în albaneză există şi vb. *detoj*, *detonj* „a datora”, considerat că ar proveni, de asemenea, de la un lat. ****debitare***. Multitudinea de forme din română şi albaneză pun sub semnul întrebării proveniența lor de la forme latine neatestate.
Provine din PIE ***do-**, **də- dəu-**, **du-** „a da”. Una din formele nominale, reconstituite de Walde-Pokorny, este ***dō-ter** „cel care dă” (*IEW*, 223). O derivare directă de la această formă nominală sau un derivat al limbii române de la vb. a **da** sânt singurele ipoteze care pot fi luate în considerare. Dispariția lui *b* intervocalic la trecerea de la latină la română se dovedeşte, şi în acest caz, o ipoteză eronată, deoarece nu se explică nici prin latina vorbită, nici prin aşa-zisul substrat traco-dac. Acest *b* intervocalic din latină a apărut în această limbă în perioada pre-clasică (v. **alună**). În elementele lexicale general acceptate ca fiind de origine traco-dacă, *b* intervocalic nu a dispărut (v. **abur**). În acelaşi timp o serie de antroponime dacice conțin, de asemenea, pe *b* intervocalic, ca în numele tracice *Boubas*, *Boba* etc.

(Samsaris, în *Noi Tracii*, Oct., 1991). Provine de la PIE ***dō-ter** „cel care dă”, aici cu sensul de „cel care are de dat” (v. **da**).
Der: *a datora*, *datorie*, *datornic*, *îndatora*, *îndatoritor*.

dạună – pagubă, prejudiciu.
Majoritatea autorilor cred că provine din lat. *damnum* „pagubă, daună”. Se consideră a fi un împrumut din sec. XIX, cu fonetism imitat după **scaun** (< *scamnum*) şi cu formă feminină, după **pagubă** (Philippide, *Principii*, 66; Tiktin, Candrea, Scriban). Argumentaţia nu este convingătoare. Pe de altă parte, Puşcariu (488-90) şi Meyer-Lübke (*REW*, 2438) cred că provine din fondul latin tradiţional. Dacă ar proveni din lat. *damnum* ar fi trebuit să fie probabil **damn*, şi nu *daună*. În plus, există în albaneză forme similare; cf. alb. *dëmtim* „daună”, *dëmto* „a dăuna”. Albaneza a transformat PIE ***bh** în *t*, sub influenţa dentalei *d* din poziţia iniţială. Formele albaneze nu pot proveni din lat. *damnum*, cu toate că ele au o origine comună. Acelaşi lucru se poate spune şi despre formele din limba română. Walde (I, 322) derivă lat. *damnum* de la un IE ***dab-nom**.
PIE ***dhebh-**, ***dhembh-** „a păgubi, a înşela” (*IEW*, 240; Walde, I, 323); cf. skt. *dambha-h* „înşelăciune”, skt. *dabhnoti* „a dăuna, a păgubi”, av. *dab* „a înşela, a păcăli”, hitt. *te-ip-nu* „puţin respect”. De la acest radical provin atât lat. *damnum*, cât şi rom. *daună*, respectiv alb. *dëmtim*. Rom. **daună** provine dintr-o formă intermediară **dab-no-m* ca şi lat. *damnum* (cf. Walde), apoi **dabna* cu trecerea lui *b* la *u*, grupul *bn* fiind practic inexistent în lexicul românesc tradiţional (v. **scaun**). Provine din fondul pre-latin.

dạva (var. *deva*) – cetate dacică.
Este una din denumirile dacice pentru „oraş, cetate”, întâlnit frecvent, în forme toponimice compuse precum; *Aci-dava*, *Argi-dava*, *Buri-dava*, *Capi-dava* etc., la nord de Dunăre, dar şi la sudul Dunării *Pulpudeva* (azi *Plovdiv*, în Bulgaria). Deşi nu face parte din lexicul tradiţional, ca în cazul formelor dac şi get, considerăm necesar să prezentăm opiniile mai importante cu privire la originea acestei forme. Pentru a explica dac. **dava**, Tomaschek (2, 1:9) porneşte de la PIE ***dhē-** „a pune, a aşeza” cu prelungire în **w**, ***dē-w**. Tomaschek consideră că şi etnonimul **dac** provine tot de la acest radical PIE (v. **dac**). Această ipoteză a fost acceptată de majoritatea cercetărilor precum Dečev, Russu, Georgiev şi Paliga. Top. actual *Deva* provine de la acest radical, deşi mulţi cercetători consideră că *b*/*v* intervocalic a dispărut în limba română, ipoteză care în multe cazuri nu este valabilă (v. **avea**, **abur** etc.). Acest radical dacic trebuie asociat cu alb. *dhatë* „oraş”, precum şi cu gr. *θάκος* „loc, centru”. Paliga (1999, 5-6) consideră, pe bună dreptate, că şi alte toponime româneşti, precum *Deda*, *Deta* (cf. trac. *Datos*) şi *Dej* (de la un **De-eš*, confirmat de scrierea în latina medievală sub forma *Dees*), provin tot de la acest radical (v. **oraş**, **para**[1]). N. Densuşianu (1086) asociază acest cuvânt cu numele dacilor, care apar şi sub numele de *Dai* şi *Davi* (cf. Strabo, Plaut, Terenţiu, Horaţiu). N. Densusianu, crede că numele de **dac** ar însemna muntean, după modul în care dacii au fost definiţi de unii autori antici; la Pliniu (4, 25, 1) „*Montes et saltus Daci* (*tenent*)” sau la Florus (4, 12) „*Daci montibus inhaerent*”, spre deosebire de geţi care erau denumiţi de greci *Γέται*, formă care trebuie asociată cu gr. *γή* sau *γαία* (v. **get**). Cu alte cuvinte, **dava** ca şi **dac** ar proveni de la un radical cu sens de „loc înalt, munte”, care mai târziu a început să însemne „fortificaţie, loc întărit” şi este probabil înrudit cu celt. *dunum* „oraş, cetate”. În acest sens trebuie arătat că la Ptolemeu forma *dava* este înlocuită de multe ori cu *-dana* sau *-dabna* ca în *Petrodana*, *Patridana*, *Marcodana* şi *Ramidabna*, forme pe care N. Densusianu le asociază mai departe rom. **dâmb** (v. **dâmb**). Densusianu (1107) îl citează pe Kogălniceanu (*Cronici*, 1, 81) unde apare forma *tabie* „bastion, redută”, formă folosită încă în sec. XVIII care trebuie asociată cu dac. **dava** (şi cu gr. *Theba*). Din câte se poate vedea argumentaţia lui N. Densusianu este cât se poate de plauzibilă. Nu putem şti totuşi dacă **dava** şi **dac** provin de la acelaşi radical, dar probabil că nu au aceeaşi origine (v. **dac**).

dăiṇa (var. *dâina*) – a se legăna.
După Cihac (II, 90) din pol. *dindać* „a se legăna”, ceh. *dyndati* „a se legăna”. Rom. **dăina** nu poate

proveni din aceste limbi din motive fonetice, altfel ar fi trebuit să avem în română **dinda* sau ceva similar. Totuşi, asemănarea cu formele slave indică o origine comună pe fond IE. După Cioranescu (2757) este o creaţie expresivă.

Rom. a **dăina** provine din PIE ***deiə-** (**diā-**, **diə-**, **dī-**) „a se legăna, a se răsuci, a se grăbi” (*IEW*, 187); cf. skt. *diyati* (III, sg) „a zbura, a se legăna”, gr. *δίνος* „vârtej”, gr. *δινέω* „a se răsuci, a se legăna”, v.ir. *dian* „repede”, let. *deju* „a dansa”. Origine traco-dacă.

Der. *dăinuş*, *derdeluş*.

dăinuị – a contiuna să existe, să se menţină, a dura, a persista.

Scr. *danovati*, *danujem* „a petrece o zi” (Candrea; Scriban; Cioranescu, 2758). Tc. *dayanmak* „a dura” (Şăineanu, II, 152; Pascu, II, 130), ipoteză respinsă de Cioranescu. Nici una din variante nu este convingătoare.

PIE ***del-** „lung” cu sens verbal de „a dura, a dăinui” (*IEW*, 196); cf. v.scand. *talma* „a opri, ţine pe loc”, norv. (dial.) *tela* „a ezita, a aştepta”, m.g.j. *talman* „a ezita, a aştepta”. Rom. a **dăinui** provine de la acest radical cu prelungire în nazală ***deli-n**, sufixat apoi cu suf. *-ui*, sufix verbal foarte frecvent în limba română, folosit la derivarea verbelor din substantive. Ulterior, lichida a palatalizat şi a trecut la *i* ca şi în cazul lui **cuib** (v. **cuib**). Din fondul pre-latin.

Der: *dăinuire*, *dăinuitor*.

dărạb – bucată.

Cf. mgh. *darab* „bucată”. Mgh. *darab* trebuie asociat cu **drob** din care de altfel provine. Rom. **drob** a fost explicat, în mod inconcludent, prin v.sl. *drobio* „a sparge”, cognat cu rom. *a zdrobi*, dar forma ca atare nu este atestată în vechea slavă. Pe de altă parte, este evident că mgh. *darab* este de origine indo-europeană, astfel este de presupus că provine din limba română. Maghiara nu acceptă grupuri consonantice în poziţie iniţială. Este o variantă a lui **drob** (v. **drob**, **zdrobi**).

dărăpănạ – 1. a (se) nărui, a (se) distruge; 2. a smulge părul din cap (înv.); 3. a prăda, a jefui (rar).

Lat. **deripinare* (Candrea, *Éléments*, 11) sau lat. **dĕripānare* < **dērapĕre* (Philippide, *Principii*, 99; Puşcariu, 484; Tiktin, Scriban, *REW*, 2579); Rosetti, I, 165). Nu sânt atestate în latină nici **derepinare*, nici **derepare*, ci doar *derepo*, *-ere* „a se târî”, care nu poate fi asociat cu „a dărăpăna”. Din gr. *δρεπανίζω* „a seca” (Bogrea, *Dacor.*, 4, 807). Lat. *dēruncinare* „a peria, a bărbieri, a netezi, a dărâma” (Cioranescu, 2785). Chiar dacă acceptăm devierea semantică şi o variantă lat. **deru*(*n*)*quinare*, aşa cum propune Cioranescu, în nici un caz *qu* urmat de *i* nu a putut da *p* în română, cum încearcă să demonstreze acesta. Aşa cum am arătat cu altă ocazie (Vinereanu, 2002), labio-velarele PIE ***kŭ** şi ***gŭ** au dat *p* sau *b* în limba română numai când au fost urmate de vocalele *a* sau *o*, în nici un caz atunci când au fost urmate de vocalele frontale *e* sau *i*, detaliu extrem de important ignorat de Cioranescu. Acelaşi autor aduce ca exemple it. *dirupare* „a cădea, a se prăbuşi” şi *dirupato* „abrupt, prăpăstios”, care, de fapt, sânt forme compuse din *di* şi *rupo* (cf. De Mauro-Mancini, 586).

Toate aceste încercări nu sânt decât un şir de erori din dorinţa de a găsi verbului rom. a **dărăpăna** o ascendenţă latină. Prin urmare, rom. **dărăpăna** nu se poate explica prin latină. Suf. *-ăna* ne îndreptăţeşte să-l considerăm de origine traco-dacă. Acest sufix este unul derivativ pentru multe verbe din limba română, cele mai multe de origine traco-dacă.

PIE ***dhreub-**, **dhrub-** „a (se) prăbuşi, a strivi, a înmuia, a incapacita” (*IEW*, 303); cf. eng. *drip* „a picura”, eng. *to drop* „a lăsa să cadă”, lituan. *drimbru* „a cădea (a picura) încet”. Din acest radical, printr-o formă mai veche **drab-ana*, apoi **drăpăna*. Origine traco-dacă.

Der: *dărăpănare*, *dărăpănat*, *dărăpănător*, *dărăpănătură*.

dărâmą (var. *dărma*, ar. *dărâm*) – 1. a doborî, a culca la pământ; 2. (*fig*.) a distruge,a nimici; 3. a se prăbuşi, a se surpa, a se ruina, a se dărăpăna.

Lat. **deramare* < *ramus* „ramură” (Cihac, I, 226; Densusianu, *Filol.*, 449; Philippide, II, 639; Scriban;

Graur, *BL*, 5, 95). Cioranescu dă ca sens principal pentru rom. a **dărâma** acela „de a rupe crengile unui trunchi", sens inexistent în limba română modernă. În argumentația sa, Cioranescu pornește de la ar. *dramă* „ramură", menționat de Meyer (*Alb. St*., 4, 66). Menționăm că există forme similare cu sens identic şi în alte limbi IE; cf. skt. *darma* „a dărâma, a face bucăți", lituan. *ardymas* „distrugere", dar mai ales alb. *dërmoj* „a dărâma". Orel (63) consideră, în mod eronat, că alb. *dërmoj* ar fi provenit tot din lat. **deramare*. Presupusa origine din lat. **deramare* nu poate fi acceptată nici în cazul limbii albaneze.
Toate aceste forme trebuie asociate cu PIE ***dhreu-** „a sparge, a dărâma, a se prăbuşi" (*IEW*, 274). Origine traco-illirică.
Der: *dărâmătură*, *dărmătură*, *dărâmat*, *dărâmător*, *dărmător*, *dărâmare*, *dărmare* etc.

dâmb – movilă de pământ, înălțime, deal mic.
Din mgh. *domb* „deal, ridicătură, cocoaşă" < v.sl. *dąbŭ* „arbore" (Cihac, II, 495; Candrea; Gáldi, 123; Cioranescu, 2947).
În mod cert, rom. **dâmb** şi mgh. *domb* au aceeaşi origine, dar nu provin din v.sl. *dąbŭ* al cărui sens este total diferit. Rom. **dâmb** are aceeaşi origine cu gr. *τάφος* „tumul, movilă funerară", cu sens aproape identic cu cel din româna de azi, pe care Boisacq (991) îl derivă din PIE ***tumb-**. Poghirc (*ILR*, II, 355) consideră că gr. *τύμβος*, cu acelaşi sens, este un împrumut dintr-o limbă balcanică, cu alte cuvinte, din tracă sau illiră. Toate aceste forme îşi au originea în PIE ***dmbh-** „movilă, ridicătură" (*IEW*, 248). Forma maghiară provine din română. Rom. **tâmpă** (v. **tâmpă**) are aceeaşi origine. Din fondul pre-latin.

dânsul
Este o formă compusă din **de** şi *însul* (v. **însuşi**, **ins**).
Der: *dânsa* (fem.)

dâră (ar. *dîră*, mgl. *diră*) – urmă continuă lăsată pe pământ, pe nisip, pe zăpadă etc. de un obiect târât; 2. urmă de miros lăsată de cineva.
V.sl. (rus.) *dira* „gaură" (G. Mohl, *Mel. Soc. Ling*., 7, 160; Tiktin; Cioranescu, 2961); cf. scr. *dira* „semn prevestitor", bg. *dyria*, sloven. *dira*.
Sensurile din slave sânt diferite între ele. Cel din română poate fi asociat doar cu formele sud-slave, mai puțin sârbo-croata. Pe de altă parte, forma **dâră** apare cu acelaşi sens din română şi în albaneză şi sanskrită; cf. alb. *dirë* „urmă, dâră", skt. *asrij-dhera* „dâră de sânge", skr. *madhu-dhara* „dâră de miere", prin urmare, skt. *dhara* „urmă, dâră". Dacă pentru română şi albaneză s-a putut susține că această formă ar fi de origine slavă nu acelaşi lucru se poate spune despre sanskrită. Forma din vechea slavă are alt sens şi trebuie să provină de la alt radical.
Pe de altă parte, rom. **dâră** poate fi asociat cu a **târî** (v. **tărî**). Origine traco-illirică.
Der: *a dârî*.

dârdâi (ar. *dărdărire* „a cleveti, a vorbi", mgl. *dardares* „a vorbi tot timpul") – a clănțăni de frig sau de frică, a tremura.
Bg. *durdoria* „a cleveti, a vorbi"; tc. *dirdir* „şarlatan, persoană care vorbeşte mult".
Sensul din daco-română este diferit față de aromână, megleno-română, precum şi față de bulgară şi turcă, dar are corespondente cu acelaşi sens în alb. *dridhje* „a dârdâi, a tremura", în lituan. *dardeti* „a clănțăni, a dârdâi" şi bască *dardatu* „a tremura, a dârdâi". Limba bască nu este limbă IE, dar asemănarea cuvântului basc ca formă şi sens cu formele menționate mai sus, relevă natura onomatopeică a acestui radical, dacă nu este cumva un împrumut dintr-o limbă indo-europeană, în acest caz celtică. Cioranescu (2962) crede că este vorba de o „creație expresivă", ceea ce este adevărat, dar se pare că aceste forme expresive sânt extrem de vechi, din moment ce ele există cu sensuri aproape identice în română, albaneză şi lituaniană.
Cu sensul din dialectele sud-dunărene, poate fi asociat cu PIE ***dher-**, **dhereu-** „a murmura, a bâzâi, a urla" (*IEW*, 255). Walde-Pokorny consideră, de asemenea, că acest radical este de natură onomatopeică; cf. v.scand. *drōm*, v.sax. *dream* „gălăgie", v.sax. *dran* „bondar", let. *dunduris* „viespe, bondar". Sensul formelor din dialectele româneşti sud-dunărene este mult mai apropiat de cel al radicalului PIE. Origine traco-illirică.
Der: *dârdâială, dârdâit*.

dârjală – 1. mâner, toartă, coadă de topor; 2. nuia băţ
Sl. (bg.) *dărjalo* (Candrea; Scriban; Cioranescu, 2966).
Suf. *-alo* indică originea românească a formei bulgăreşti. Rom. **dârjală** are aceeaşi origine cu **dârlog** din PIE ***dher-**, **dherə-** „a opri, a ţine strâns” (*IEW*, 252) (**dârlog**). Origine traco-dacă.

dârlog (var. *dalog*) – curea, frâu.
V.sl. **dologŭ* „adăugat, adiţional” de la *dalogati* „a adăuga” (Cihac, II, 91; Scriban; Philippide, II, 268, Tiktin; Cioranescu, 2967). După Cioranescu, apariţia lichidei *r* se datorează influenţei altor forme ca **pârlog**, **bârlog** etc., dar, în realitate, var. *dalog* este o formă ulterioară derivată din **dârlog**, deoarece formele româneşti nu provin din slavă. Candrea consideră că *dârloagă* „mârţoagă, persoană neînsemnată” ar avea origine diferită, provenind de la bg. *draglă* „slabă”. Aici trebuie menţionat că sensul de *dârloagă* „persoană neînsemnată” provine de la o expresie mai veche „slugă la dârloagă” adică „slugă pentru ţinut frâul” (cf. Cioranescu), şi, prin urmare, ipoteza lui Candrea nu este validă.
PIE ***dher-**, **dherə-** „a opri, a ţine strâns” (*IEW*, 252); cf. skt. *dhar* „a opri, a duce, a obţine”, skt. *dharaka* „receptacol”. Amintim că Walde-Pokorny derivă lat. *frenum* „frâu” de la acest radical. Este evindent că rom. **dârlog** provine tot din acest radical PIE, dar în mod evident, nu prin latină. Totuşi, lat. *frenum* are echivalente în alte limbi IE, care provin însă de la un alt radical, ceea ce infirmă ipoteza din *IEW* că lat. *frenum* provine din acest radical (v. **dârjală**, **frâu**).

dârmon (ar. *dirmonu*, mgl. *drămon*) – ciur, sită mare.
Ngr. *δερμόνι* (*δρομόνι*) „ciur mare, dârmon” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 2969); cf. calabr. *dramoni* „sită”, bg. *darmon*, alb. *dërmon* „sită, ciur”. Prezenţa acestei forme în dialectul calabrez este un indiciu că forma a existat de mult timp în fondul italo-illiro-trac, iar neogreaca, ca şi bulgara, l-au preluat de aici. Din fondul pre-latin.

dârstă – piuă
Bg. *drăsta* (Skok, 67; Candrea; Cioranescu, 2972); cf. bg. *drăstelo*, ar., mgl. *dristelă*, ngr. *δριστέλλα*, alb. *dërstiljë*. Termenul aparţine fondului traco-illiric.

PIE ***der-**, **derə- dre-** „a maltrata, a jupui, a spinteca” (*IEW*, 206), cu prelungire în **-sk**; cf. lituan. *su-druskù* „a rupe, a sfâşia”, bg. *draskam* „a zgâria”.
Der: *dârstar* „piuar”, *dârştină* „cămaşă de penitenţă”.

dârvală – muncă grea, copleşitoare.
A fost ignorat de dicţionarele etimologice. Pare să provină din PIE ***dherbh-** „a munci” (*IEW*, 257); cf. arm. *derbuk* „dur, tare, necioplit”, lituan. *dìrbu* „a munci”. Din fondul pre-latin.

dârz – îndrăzneţ, curajos, cutezător.
V.sl. *drŭzŭ* „îndrăzneţ”, *drŭzati* „a îndrăzni” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; *Lexicon*, 178; Cihac, II, 91; Cioranescu, 2973); cf. bg. *durzaĭa* (I, sg) „a îndrăzni”, rus. *derzati* „a cuteza”. Forma dată de Miklosich, cu metateza lichidei din slavă, nu se regăseşte în bulgara modernă, dar nici în rusă, unde apare fără metateză, ceea ce presupune că sânt împrumuturi târzii, probabil din română. În sanskrită apare tot fără metateză: cf. skt. *darsha* „îndrăzneală, aroganţă”. Forma apare şi în lituan. *draša* „curaj, bravură, şi drasus „curajos”. Radicalul este prezent şi în germanice: cf. sued. *djärv* „îndrăzneţ” şi *drista* „a îndrăzni”, precum şi eng. *dare*, dar şi în alte limbi IE.
PIE ***dhers-**, **dhors-** „a fi dârz, îndrăzneţ” (*IEW*, 259); cf. skt. *dershnomi* „a cuteza, a îndrăzni”, gr. *δρασύς* „curajos”, gr. *δράσος* „semeţ, arogant”, gr. (lesb.) *δέρσος* „curaj, îndrăzneală”, got. *ga-daursan* „a îndrăzni (1, sg), v.pr. *dyrsos* < **dirsu* „capabil, eficient”. Barnhart (251) consideră că forma engleză provine de la acest radical (v. **îndrăzni**). Larga sa răspândire în mai multe limbi IE, precum şi lipsa metatezei lichidei în limba română indică originea pre-latină a rom. **dârz**.
Der: *dârzenie*, *a îndârji*, *îndârjire*, *îndârjit*.

de[1] (ar. *di*) – prepoziţie.
Lat. *de* „de” (Puşcariu, 491; Candrea-Densusianu, 474; *REW*, 2488; Cioranescu, 2797). Panromanic.
Forme similare există în albaneză şi în celtice (cf. Sommerfelt, *De en italo-celtique*, Oslo, 1920); cf. alb. *të* (*së*) „de”, ir. *de* „de”, bret. *da* „de”, cymr. *di-*.
Der: *de* (conj.), *din*, *dintre*, *decât* etc.

de[2] – particulă care exprimă îndoiala având în acelaşi timp o nuanţă emfatică.
Hasdeu (*Cuvente*, I, 275) îl consideră dacic. Forma este întâlnită în câteva limbi balcanice; cf. alb. *de* „particulă care exprimă intensitate" şi se foloseşte după un verb, dar şi ngr. *vté*, scr. *dé*. Neogreaca şi sârbo-croata l-au împrumutat din fondul vechi balcanic. Este de origine traco-illirică.

deal (ar. *deal*) – formă de relief, ridicătură a pământului mai mic decât muntele, colină.
V.sl. *delŭ* „parte, bucată" < *delo*, *deliti* „a tăia, a diviza" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; Cihac, II, 92). Această ipoteză trebuie exclusă din motive semantice. Din română provine ucr. *dil'* (Miklosich, *Wander*., 10).
De la Miklosich încoace nimeni nu a respins această ipoteză lipsită de sens, tocmai pentru că nu i s-a găsit o soluţie mai bună. Pe de altă parte, rom. **deal** nu are corespondenţi în alte limbi IE şi, ca atare, cu greu se poate stabili un rad. PIE din care ar putea proveni, deşi, la limită, se poate face aşa ceva, pornind doar de la rom. **deal**.
Cu totul remarcabil este faptul că rom. **deal** are echivalenţi foarte apropiaţi în limbile semitice, forme care provin de la AA ***tül-** „deal" (Orel, 1995, 2429); cf. sem. **tall-*, **till-* „deal" cu akkad. *tīlu*, ugaritic *tl*, aram. (syr.) *tellō*, arab. *tall-*, ebr. *tel*, *tilim* „deal". În Israelul de azi există mai multe toponime formate cu acest radical; cf. *Tel-Adashim*, *Tel-Asher*, *Tel-Amarna*, şi chiar capitala statului Israel, *Tel-Aviv*. Radicalul este bine reprezentat şi în limbile hamitice; cf. v.chad. **tul-* „vârful dealului"; hausa *tull-uvā*, cushit. **tul-* „deal".
Paliga (1999, 136) crede că rom. **deal** provine de la un rad. pre-IE ***t-l**, **t-r**, **d-l** „pământ, piatră, ridicătură". Paliga consideră că şi **Ardeal** provine de la acest radical, dar această ipoteză nu poate fi admisă, pentru că rom. **Ardeal** are altă origine (v. **Ardeal**). Prin urmare rom. **deal** are o origine străveche euro-asiatică. Faptul că, dintre limbile indo-europenene, româna pare să fie singura care a păstrat acest radical, dovedeşte încă odată conservatorismul limbii acesteia.
Dolgopolski (1998) arată că atât limbile indo-europene, cât şi cele afro-asiatice fac parte din marea familie nostratică care cuprinde în total, şapte familii de limbi. După Dolgopolski şi alţi lingvişti contemporani, marele grup nostratic a început să se dezmembreze în perioada mezolitică, mai precis acum cca 17 000 de ani. Pentru familia IE, pornind de la unicul supravieţuitor al acestei familii de limbi, rom. *deal*, putem reconstitui PIE ***del-** „deal", transmis limbii traco-dace, apoi limbii române. Desigur, după toate aparenţele, celelalte limbi IE au pierdut acest radical. Origine traco-dacă.
Der: *deluros*, *delean*.

debarcă – a coborî de pe o navă pe uscat.
Fr. *débarquer* (Cioranescu, 2802).
Der: *debarcader*.

debălăzą (var. *dăbăla*, *dăbila*, *dăhula*, *dăula*) – 1. a se bosumfla; 2. a slăbi, a da drumul; 3. a extenua, a obosi.
După Cihac (II, 89) din v.sl. **debělati* < *debelŭ* „gras, mare". După Philippide (*Principii*, 140), d**ebălăza** trebuie interpretat ca *des-zăbăla*, iar după Puşcariu şi *REW* (2491), forma *dăula* derivă din lat. *debilis*. Poate fi asociat cu lat. *debilis*, dar nu provine din acesta.
Lat. *debilis* „slab, debil" < **de-bel-is* din PIE ***bel-** „puternic" (*IEW*, 96), cu pref. negativ *de-*. Prin urmare, rom. **debălăza** nu provine din lat. *debilis*, ci este doar cognat cu acesta. Este evident că *b* intervocalic nu a dispărut nici în acest caz, aşa cum ar fi trebuit. Din fondul pre-latin.

debil – slab.
Lat. *debilis* „slab".

debit – 1. desfacere, vânzare; 2. consum; 3. cheltuială.
Fr. *débit* (Cioranescu, 2803)
Der: *debitor*.

decedą – a muri.
Fr. *décéder* (Cioranescu, 2812) din lat. *decedere* „a pleca" < *cedere* „a pleca, a ceda".
Der: *deces*.

Dęcebal – numele ultimului rege dac.
Este o formă compusă dintr-un rad. **dak-* şi un altul **balo-* „puternic”.
Primul element pare să provină din PIE ***dek**’- „a lua, a primi”, de aici „a saluta, a venera” (*IEW*, 189); cf. skt. *daśasyáti* „a venera, a venera un zeu”, gr. *δέκαται* „a saluta”, lat. *decet* „a se potrivi, a se cuveni”, lat *dignus* < **decnos* (cf. *IEW*), lat. *decus* „1, frumusețe, virtute; 2. demnitate onoare; 3. fapte strălucite”, lat. *doceo* „a învăța (pe cineva)”, v.ir. *dech* „cel mai bun” şi PIE ***bel-** „puternic” (*IEW*, 96); cf. skt. *bala-m* „putere, forță, vigoare”, v.ir. *adbal* „mare, puternic”. Prin urmare, având în vedere cele arătate mai sus, numele lui Decebal s-ar traduce prin „veneratul (nobilul) cel puternic”.

decęmbrie (var. *decembre*, *dechemvrie* (înv.)) – a 12-a lună a anului.
Lat. *december* (Cioranescu, 2813). Varianta *dechemvrie* din mgr. *δεκέμβριος* < lat. *december*.

decęnt – 1. cuviincios; 2. potrivit.
Fr. *décent* (Cioranescu, 2814) din lat. *decens* „potrivit” < *decus* „cinste, onoare”.

decępție – dezamăgire, deziluzie.
Lat. *deceptio*, *-onem* (Cioranescu, 2815) din lat. *decipere* „a captura, a prinde în laț” < *capere* „a prinde, a apuca”.
Der: *a decepționa*, *decepționare*, *decepționat*.

decide – a hătărî.
Fr. *décider* (Cioranescu, 2816) din lat. *decidere* „a reteza” < lat. *caedere* „a tăia”.
Der: *decizie*, *decisiv*, *indecizie*, *indecis*, *indecisiv*.

decola – a-şi lua zborul (despre avioane).
Fr. *décoller* (Cioranescu, 2818)
Der: *decolare*, *decolaj*.

decolta – a răscroi mult un veşmânt în jurul gâtului.
Fr. *décolleter* (Cioranescu, 2819).
Der: *decoltat*, *decolteu*.

deda – 1. a se obişnui; 2. a face fapte rele; 3. a se consacra.
Lat. **dedare* < *dedĕre* „a ceda, a preda” (Puşcariu, 493; Candrea-Densusianu, 472; *REW*, 2511; Rosetti, I, 167; Cioranescu, 2820). Nu poate fi vorba de origine latină în acest caz. Scriban şi Tiktin cred că este o formație neologică a limbii române din *de* plus *da*. Cioranescu (2820) îl consideră cu origine incertă, dar crede, în mod eronat, că nu este folosit în limba populară. Ipoteza lui Scriban şi Tiktin este singura plauzibilă, cu mențiunea că nu este formație neologică, ea fiind folosită în limba populară doar cu primul sens; cel de-al treilea sens a apărut prin contaminare cu a dedica.

dęde – formă de respect pentru un frate mai mare sau unchi.
Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **dadă**, **tată**, **tete** etc. (v. **dadă**, **tată**, **tete**)
PIE ***tata**, **téta** „formație expresivă din limbajul copiilor (*Lallwort*)” (*IEW*, 1056); cf. alb. *daj* „unchi dinspre mamă”, *dajko* „unchi”, rus. *deadea* „unchi”, rus. *deduška* „bunic”, rus. *tjotka* „mătuşă”. Forme similare există în limbile hamito-semitice de la un rad. AA ***dad-** „bărbat, băiat” (Orel, 613) cu berb.**dad-* „1. lume; 2. frate, unchi”, ebr. *dod* „unchi”. Radicalul este de natură imitativă, fapt care explică larga răspândire a acestuia (v. **dadă**). Origine pre-latină.

deduce – a trage o concluzie.
Fr. *déduire* pornind de la a **duce** (Cioranescu, 2823). În fapt trebuie considerat ca provenind din lat. *deducere* „a duce la, a deriva” < *ducere* „a duce” (v. **duce**).
Der: *deducere*, *deducție*.

defęct – imperfecțiune.
Lat. *defectus* „slăbiciune” (Cioranescu, 2825) din lat. *deficere* „a fi insuficient, a slăbi” < lat. *facere* „a face” (v. **face**).
Der. *defectuos*, *defectiv*, *defectibil, defectabil*.

defăima – a ponegri, a calomnia.
Lat. **diffamiare* < *diffamare* din lat. *fama* „zvon, veste, vorba lumii” (Lambrior, 372; Candrea-Densusianu, 477). Alții, în mod corect, consideră că

rom. **defăima** provine din *defaimă* „ponegrire”, formă învechită, nefolosită azi (Puşcariu, 495; Rosetti, I, 165); cf. lat. *fama*, osc. *fāmā*, gr. *φήμα*, gr. (dor.) *φάμα* „ştire, revelaţie”, gr. (dor.) *φάμι* (I, sg) „a vorbi” (Walde, I, 450).
Toate aceste forme provin de la PIE ***bha-** „a vorbi” (*IEW*, 105). Dorienii traci sau illiri au emigrat din nord pe sfârşitul mil. 2 I.C., iar dialectul lor a avut multe în comun cu traco-illira şi osco-umbrica din acea perioadă. Este de presupus că traco-daca a avut această formă, poate ca împrumut din greacă. Atât lat. *diffamare*, cât şi rom. *defaimă* provin de la acest radical, prefixat cu pref. negativ *de-*, *di-* (v. **faimă**).
Der: *defăimare*, *defăimător*.

degaja – a desprinde, a lăsa liber.
Fr. *dégager* (Cioranescu, 2829).
Der: *degajat*, *degajament*.

deghiza – a disimula, a travesti.
Fr. *déguiser* (Cioranescu, 2832) din v.fr. *desguiser*, cuvânt de origine germanică; cf. v.scand. *viss*, got. *witan* „a şti”, înrudite cu skt. *vidati* „a şti”, lat. *videre* „a vedea” (v. **vedea**).

deja – încă de pe acum, din acest moment.
Fr. *déjà* (Cioranescu, 2834).

dejuna – a lua masa de prânz.
Fr. *déjeuner* (Cioranescu, 2836) din lat. *ajunare* (v. **ajun**).
Der. *dejun*.

degeaba – 1. în zadar, fără nicun folos; 2. fără plată, gratis.
Este o formă compusă din **de** şi **geaba** din tc. *caba* (pron. *geaba*) (v. **geaba**).

degera (ar. *dzeadzir*) – 1. a suferi din cauza gerului o iritaţie sau inflamaţie dureroasă; 2. a amorţi de frig.
Lat. ***degelare* de la *gelare* „a îngheţa” (Puşcariu, 496; Candrea-Densusianu, 733; Tiktin; *REW*, 3714). Etimonul latin ca atare nu este atestat. Este vorba de un derivat al limbii române de la **ger** prefixat cu *de-* (v. **ger**).
Der: *degerare*, *degerat*, *degerătură*.

degeţ – fiecare dintre prelungirile mobile cu care se sfârşeşte mâna sau talpa piciorului; 2. unitate de măsură tradiţională de aproximativ lăţimea unui deget.
Lat. *dīgĭtus* „digit” (Puşcariu, 497; Candrea-Densusianu, 478; *REW*, 2638). Panromanic.
Cu toate acestea, rom. **deget** pare să fie un neologism. În vorbirea populară se spune *deşti* (pl. *deşte*) şi aşa s-a spus până nu demult, probabil până către începutul secolului al XIX-lea.
Rom. *deşti* provine din PIE ***gŭistis** „deget” (*IEW*, 481), păstrat cu acelaşi sens în limbile celtice şi albaneză; cf. alb. *gisht* „deget”, cymr. *bys*, v.corn. *bis* (bes), bret. *biz* „deget”, precum şi v.scand. *kvistr* „ramură”. În celticele continentale, labio-velara PIE ***gŭ** > *b*, fără excepţie, iar în proto-albaneză a devenit *ğ* şi în română (traco-dacă) tot *ğ*, în cazul în care a fost urmat de *i* (*e*). În vechime, probabil s-a spus şi în rom. *geşti* (pl. *geşte*), dar, sub influenţa lui *deget* sau mai curând dintr-o tendinţă hipercorectivă cu efecte mai largi, a avut loc trecerea lui *g* > *d*, ca şi în cazul lui a **dibui** din a *ghibui* (**găbui**) (v. **dibui**). Acest cuvânt vechi din limba română, moştenit din PIE atestă încă odată, teoria conform căreia PIE ***kŭ**, **gŭ**, urmate de *i* (e) au dat *č*, *ğ*, şi numai cele urmate de *a* (o) au dat *p*, şi respectiv, *b*.
Der: *degetar*, *degeţel*.

delfin (ar. *dilfin*) – mamifer marin, porc-de-mare (*Delphinus delphis*).
Ngr. *δελφίνι*, modern din lat. *delphinus* (Cioranescu, 283); cf. tc. *dülfin*, *delfin*, alb, *dhelfin*, bg. *delfin*. După Cioranescu rom. *dulf* „balenă” provine din turcă, ceea ce nu pare să fie adevărat (v. **dulf**).

delecta – a se desfăta.
Fr. *délecter* din lat. *delectare* < *delicere* „a atrage, a fascina” (v. **delicat**, **deliciu**).

delicat (ar. *dilicat*) – fin, gingaş.
Fr. *délicat* (Cioranescu, 2841); cf. lat. *delectare*.
Der. *delicatese*, *delicateţe*, *nedelicateţe*, *nedelicat*.

deliciu – plăcere, desfătare.
Lat. *delicium* „plăcere” (Cioranescu, 2842) folosit mai frecvent pl. *deliciae*; cf. lat. *delectare* (v. **delecta**).
Der: *delicios*.

delegạ – a trimite, a numi.
Lat. *delegare* „a numi, a delega” < *legare* „a lega” (v. **lega**).
Der: *delegat*, *delegație*.

democrație – guvernarea de către popor, prin reprezentanți.
Gr. *δημοκρατεία* (Gáldi, *Les mots*, 172) atestat din sec. XVIII sau din fr. *democratie* (Cioranescu, 2849). Rom. **democrație** provine practic din greacă.
Der: *democrat*, *democratic*, *democratiza*.

dęmon (var. *dimon*, ar. *dhemon*) – diavol, drac.
Mgr. *δαίμον* „spirit, spirit de natură divină” (Tiktin; Cioranescu, 2850) care în teologia creştină a început să însemne „spirit rău”.
Der: *demonic*, *demoniac*, *a demoniza*.

dęnie (ar. *dină* „credință”) – serviciu religios nocturn.
V.sl. *bŭdenije* „veghe” (Cihac, II, 94; Tiktin; Cioranescu, 2851); cf. sb. *denije*, rus. *bydenije* „veghe de noapte”. Este curios de ce forma sârbă nu a păstrat silaba inițială din slava veche. Totuşi sensul din română nu este tocmai acelaşi.
Forme similare apar în sankrită şi avestică cu sens mult mai apropiat de rom. decât de cel din slava veche; cf. skt. *dhena* „rugăciune”, av. *daena* „credință”. Forma şi sensul ar. *dină* este un argument în acest sens, deşi după T. Papahagi ar. *dină* ar proveni din tc. *din* „religie”. Totuşi, nu putem ignora faptul că ar. *dină* este foarte apropiat ca formă şi identic ca sens cu forma sanskrită, respectiv avestică. Deşi nu cunoaştem originea tc. *din*, putem intui că este un împrumut dintr-o limbă iraniană, foarte probabil din persană. Origine incertă.

denunța – 1. a aduce la cunoştiință o infracțiune; 2. a rezilia unilateral un contract, o înțelegere.
Fr. *dénoncer* (Cioranescu, 2852) din v.fr. *denoncier* < lat. *denuntiare* < *nuntiare* < *nuntium* „mesager” (v. **anunța**).
Der: *denunț*, *denunțător*.

deosebi – 1. a distinge, a diferenția; 2. a se distinge.
V.sl. *osobĭ* „aparte” < v.sl. *osebiti* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 231; Cioranescu, 5939).
În realitate, forma verbală *osebiti* nu este atestată în vechea slavă ca atare, dar există v.sl. *sobi* „particularitate”; cf. rus. *osobyi* „deosebit, neobişnuit”, rus. *osoba* „față”. Acest radical nu are răspândire în limbile slave. Vasmer (III, 162) asociază formele slave cu skt. *sabhá* „adunarea comunității sătești”, got. *sibia*, n.g.s. *sippea* „neam, gintă”, lat. *Sabini* (v. **săbaş**). Rom. **săbaş** „1. trăsătură fizică distinctivă; 2. origine” este cognat cu forma sanskrită şi cu cele germanice şi slave. Dat fiind faptul că nu există o formă verbală în limbile slave de la acest radical este foarte puțin probabil ca acest verb să fi apărut în română de la un adjectiv slav.
Der: *osebi*, *deosebire*, *deosebit*.

deochi – putere magică atribuită unor persoane de a face rău, de a vătăma sau de a îmbolnăvi pe alții prin puterea privirii.
Este un compus din **de** şi **ochi** (v.**ochi**).
Der: *a* (*se*) *deochia*, *deochiat*.

depạrte (ar. *diparte*, mgl. *diparti*) – la mare distanță.
Provine din **parte** prefixat cu *de-* (Candrea-Densusianu, 1341; Tiktin; Scriban; Cioranescu, 2855). Puşcariu (500), urmat de *REW* (3061), propune un lat. **exquartare* de la *quartus*. În acest caz, adverbul provine din vb. a **depărta**. O formă similară există şi în it. *squartare* „a tăia, a împărți în patru”.
Dauzat (251) consideră că fr. *écarter* „a separa, a îndepărta” provine din lat **exquartare*. Pornind de la acest principiu, în mod evident, rom. **departe**, *a depărta*, *a îndepărta* nu poate proveni din lat. **exquartare*, ci de la o formă pre-latină înrudită **de-qŭartare*, din PIE ***kŭeter**, ***kŭətuor**, ***kŭetur** „patru” (*IEW*, 642) (v. **patru**) cu trecerea PIE ***kŭ** la *p*, fenomen specific limbii traco-dace.
Pe de altă parte, este mult mai pluzibil să asociem rom. **departe**, *a* (*se*) *depărta* cu fr. *partir*, it. *partire*. După Bloch (442), fr. *partir* provine din lat. *partior*, *-īrī* „a împărți”.
Der: *depărtişor*, *a* (*se*) *depărta*, *îndepărta*, *depărtare*.

depănă (ar. *deapin*, mgl. *depin*) – a înfăşura firele de pe un scul pe un mosor sau pe o țeavă.
Lat. **depenare* < *pānus* „sul de fire, umflătură” (Körting, 2493; Puşcariu, 492; Candrea-Densusianu, 483;Tiktin; *REW*, 2569); cf. gr. *πήνος*, it. *dipannare* „a depăna”, sp. *devanar*, prov., cat. *debanar*.
De Mauro-Mancini (583) derivă it. *dipannare* din lat. **depanare*. Walde (II, 247) crede ca lat. *panus* provine de la acelaşi radical ca şi *pannus* „bucată de pânză” care îşi trage originea din PIE ***pan-** „pânză” (*IEW*, 788); cf. got. *fana* „bucată de pânză, pânză”, v.g.s. *fana* „lucruri, haine, pânză” (v. **pânză**, **pănuşă**).
Der: *depănare*, *depănat*, *depănătură* etc.

depeşă – înştiințare, comunicare.
Fr. *dépêche* (Cioranescu, 2856).

depinde – 1. a fi legat de; 2. a fi subordonat cuiva.
Fr. *dépandre* (Cioranescu, 2857) din lat. *dependere* „a spânzura, a sta spânzurat” < *pendere* „a sta agățat” (v. **spânzura**).
Der: *dependent*, *dependență*, *independent*, *independență*.

deplin – de tot, în întregime, pe de-a întregul.
Este o formă compusă din **de** şi **plin** (v. **plin**).
Der: *a îndeplini*, *îndeplinit*, *îndeplinire*.

deprinde – a se obişnui, a învăța.
Lat. *dēprĕhĕndĕre* „a lua, a surprinde, a găsi, a descoperi” (Puşcariu, 501; Candrea-Densusianu, 1450; Rosetti, I, 154; Cioranescu, 2859); cf. it. *apprendere*, fr. *apprendre*. Sensul din latină nu este acela de „a deprinde, a învăța”, ca în limbile neolatine şi română. Probabil că forma latină nu este etimonul rom. **a deprinde** care este un derivat al limbii române, din *de* şi **prinde**, un principiu similar cu principiul de derivare a formelor din italiană şi franceză (v. **prinde**).
Der. *deprindere*.

depută – a numi, a desemna.
Fr. *députer* (Cioranescu, 2861) din lat.med. *deputare* „a divide, a distribui” < lat. *putare* „a gândi”. Verbul este rar folosit, în schimb, derivații săi au mult mai mare circulație.
Der: *deputat*, *deputație*, *deputăție*.

deraiă – a sări de pe şine (despre mijloacele de transport); 2. (fig.) a bate câmpii, a vorbi aiurea.
Fr. *dérailler* (Cioranescu, 2862) din v.fr. *raille* „bară, bârnă” < lat. *regula* „bară, bucată de lemn dreaptă”.
Der: *deraiere*, *deraiat*.

deranjă – 1. a face dezordine; 2. a inoportuna.
Fr. *déranger* (Cioranescu, 2863) din v.fr. *desrengier* < v.fr. *rang* „rând, linie”, probabil de origine germanică sau celtică. Pare înrudit cu gall. *-renda*, *-randa*, v.ir. *renn* „parte” (cf. Walde, II, 221), prin contaminarea cu un cuvânt germanic; cf. v.scand. *hringr*, n.g.s. *Ring*, eng. *ring* „inel” (v. **rând**, **rîncă**).
Der: *deranj*, *deranjare*, *deranjament*.

derbedeu – vagabond, haimana, golan.
Tc. *derbeder* „vagabond, femeie uşoară” (Cihac, II, 572; Şăineanu, II, 156; Cioranescu, 2864); cf. sb. *derbedenica* „cerşetor”. După Iorga (*Rev. ist.,*1, 8, 379) ar proveni din tc. *derebei* „şefii de jos”, nume dat celor care s-au răsculat împotriva lui Mahomed II (cf. Cioranescu), dar această ipoteză este mai puțin plauzibilă.

derdeluş – loc în pantă unde se dau copiii cu săniuța.
Este o variantă a lui a lui *dăinuş*, derivat al lui a **dăina**, de la un mai vechi **dăidănuş*, formă obținută prin reduplicarea primei silabe (v. **dăina**).

dereticą – a face curat.
Lat. **deradicare* „a smulge din rădăcină” (Candrea-Densusianu, 684; Graur, *BL*, IV).
În limba veche a avut şi sensul de „a da la o parte”; cf. „voi dărăteca pre cei fără lege” (*Biblia*, 1688; cf. Cioranescu). Alți autori preferă un lat. **directicare* de la *rectus* (Puşcariu, 503; Tiktin; Scriban). Poghirc (*ILR*, 327) este de altă opinie: îl consideră de origine traco-dacă şi îl asociază cu ar. *adaru* „fac” din PIE ***derə-**, **dra-** „a lucra” (*IEW*, 212); cf. gr. *δράω*, lituan. *darau*, let. *darît* „a face”. Ipoteza lui Poghirc este mult mai plauzibilă decât toate celelalte. Origine traco-dacă.
Der: *dereticare*, *dereticat*.

derutạ – a încurca, a zăpăci.
Fr. *dérouter* (Cioranescu, 2868) din v.fr. *route* < lat. *rupta* „(drum) rupt” (v. **rupe**).
Der: *derută*, *derutare*, *derutat*.

des- – prefix.
Lat. *dĭs-* (Cioranescu, 2871); cf. it. *dis-*, fr. *des-*, sp. *des-*. Prefixul se foloseşte şi cu forme verbale de altă proveniență, fiind activ şi în prezent ca prefix derivativ.
Acest prefix există şi în alte limbi IE provenind din PIE ***dŭis-** (Walde, I, 354); cf. skt. *dvisthah* „echivoc, ambiguu, cu două înțelesuri”, gr. *διστάζω* „a se îndoi”, got. *twis-standan* „a (se) despărți”, v.scand. *twistr* „despărțit în două”.
des (ar. *ndes*, mgl. *des*) – 1. dens, compact; 2. adesea, frecvent.
Lat. *densus* „dens, des” (Puşcariu, 504; Candrea-Densusianu, 485; *REW*, 2558; Cioranescu, 2870).
PIE ***dens-** „des” (*IEW*, 202); cf. gr. *δασύς* „des”, alb. *dend* „a îndesa”. Forma română este mai apropiată de cea greacă, fără nazală, pe când cea albaneză a păstrat nazala ca şi latina. Provine probabil din fondul pre-latin.
Der: *a îndesa*, *îndesare*, *îndesat*.

desạgă (ar. *desagă*, mgl. *disagă*, istr. *bisagă*) – traistă făcută din doi saci de mărime egală care se poartă în echilibru.
Mgr. *δισάκκι* (*δισσάκκιον*) „desagi” după lat. *bisaccium* (Pascu, II, 32; Tiktin; Scriban); cf. bg. *disagi*, *bisagi*. Medio-greaca ar fi fost firesc să păstreze forma lat. *bisaccium*, totuşi formele mediogreceşti sânt cu *δι-* trebuie atribuite unei influențe vechi balcanice, ştiut fiind că imperiul bizantin a fost dominat de traci până în sec. VII d.Ch. şi care au continuat să constituie populația majoritară încă multă vreme. Top. traco-illir. *Di-mallum*, *Δι-μάλη* „doi munți” (cf. Poghirc, *ILR*, II, 331) sânt un indiciu în acest sens.
Der: *desăgar*, *desăgăriță*, *desăguț*.

desăvârşi – 1. a perfecționa, a face să devină perfect; 2. a da o formă definitivă.
Este o formă compusă din pref. *de-* şi **săvârşi** (v. **săvârşi**).
Der: *desăvârşire*, *desăvârşit*.

descălecạ (ar. *descalic*) – a coborî, a se da jos de pe cal.
Lat. **dĭscaballīcare* (Candrea-Densusianu, 214; Tiktin; *REW*, 1439). Presupusul etimon latin nu este atestat, pe de altă parte, păstrarea lui *i* neaccentuat este improbabilă. Am arătat că rom. **cal** nu provine din latină şi, prin urmare, toate celelate forme sânt derivați de la **cal**. Astfel rom. **descăleca** este o formă paralelă cu a **încăleca**, ambele derivate ale limbii române din **cal** (v. **cal**).
Der: *descălecare*, *descălecător*, *descălecat*.

descălță (var. *desculța*, ar. *descalțu*) – a(-şi) scoate încălțămintea.
Lat. **discalceare* (Densusianu, *Hlr*, 1, 169; Puşcariu, 505; Candrea-Densusianu, 2876); Scriban; Cioranescu, 2875). Lat. **discalceare* nu este atestat, ci numai *calceo* şi *discalceatus* „desculț”. Rom. **desculț** nu poate proveni direct de la *discalceatus*, cu toate că forme similare cu cea din română există şi în alte limbi neolatine; cf. friul. *diskolts*, padov. *descolzo*, sard. *iskultsu*. Rom. *desculț* (ar., mgl. *disculț*) a fost explicat prin lat. **dĭsculceus* (Puşcariu, 512; Tiktin; Candrea-Densusianu, 266; *REW*, 2662).
Lat. *calx* (pron. *cals*) are echivalente în limbile baltice; cf. v.pr. *culczi*, lituan. *kulnas* astfel poate fi reconstituit un rad. PIE ***kal-k** (v. **călcâi**, **încălța**). Rom. **desculța** (*descălța*) provine din **desculț** a cărui proveniență nu pare să fie una latină, ci mai curând una din fondul pre-latin.

descărcạ (ar. *discarcŭ*) – 1. a goli de conținut un vehicul de transport; 2. a da jos încărcătura dintr-un vehicul; 3. a scoate încărcătura dintr-o armă de foc; a-şi pierde încărcătura electrică.
Lat. **discarricare* (Densusianu, *Hlr*, 1, 169; Puşcariu; Candrea-Densusianu, 258; *REW*, 2652; Cioranescu, 2877). Cu toate că lat. **discarricare* nu este atestat, forme echivalente ale rom. *descărca* există şi alte limbi neolatine; cf. it. *discarcare*, prov.,

sp. *descargar*, sp. *descaregar*, precum şi alb. *skarkon*. Forma lat. *discarricare* este, totuşi, atestată în latina medievală pentru prima oară la Fortunatus, în a doua jumătate a sec. XVI, d.Ch. (cf. Niermeyer, 442), dar această formă nu poate constitui etimonul rom. a **descărca**. Este o formă paralelă cu a **încărca** (v. **încărca**).
Der: *descărcare*, *descărcat*.

descântă (ar. *discîntu*) – a face farmece, a spune formule magice; 2. a seduce cu vorbe, a ademeni.
Lat. **discantare* (Puşcariu, 508; Candrea-Densusianu, 356; Tiktin; Cioranescu, 2879). Trebuie considerat un derivat al limbii române din a **cânta** (v. **cânta**).
Der. *descântec*, *descântător*.

descheiă – 1. a desface o haină încheiată cu nasturi; 2. a se desface din încheieturi.
Provine de la acelaşi radical ca şi a **încheia** despre originea căruia s-au emis mai multe ipoteze (v. **încheia**).
Ambele forme provin de la rad. PIE ***kleu-** „a închide” (*IEW*, 604; Walde, I, 229); cf. gr. (att.) *κλείς*, gr.(ion.) *κληϊς*, gr.(dor.) *κλαϊς* „cheie”, v.ir. *clo* „cui de lemn, pană”, v.cymr. *cloi* „a închide”, v.sl. *ključŭ* „cheie”, alb. *çel* „a deschide, a descuia”, v.scand. *skilja* „a spinteca, a despărţi”, lituan. *skelin* „a despărţi, a spinteca”.
Rad. PIE ***kleu-** a dat în limba română trei perechi de verbe ale căror elemente sânt opuse ca sens: **încheia**/**descheia**, **închide**/**deschide**, **încuia**/**descuia**. Toate aceste perechi au sens similar şi provin de la trei forme uşor diferite ale rad. PIE ***kleu-**, respectiv, ***klei-**, ***klid-** şi ***kuli-**. De la acelaşi radical provin şi **cheie**, **cheutoare** (v. **cheie**, **încheia**, **încuia**, **descuia**, **deschide**, **închide**).
Der: *descheiere*, *descheietură*, *descheiat*.

deschide (ar., mgl. *dişcl'id*, istr. *recl'id*) – 1. a da la o parte, a împinge înlături o uşă, o fereastră, un capac etc; 2. a lăsa liber accesul sau vederea; 3. a stârni, a stimula.
Lat. *discludere* „a închide, a separa” (Puşcariu, 509; Candrea-Densusianu, 368; Cioranescu, 2879). Lat. *discludere* (din *dis-* şi *claudo*) nu poate constitui etimonul rom. **deschide** care are sens opus, dar ambele provin de la radicali similari.
Toate provin din PIE ***kleu-** „a închide” (*IEW*, 604); cf. lat. **clavis**, v.ir. **clo** (pl. cloi) „cui, cui de lemn”, cymr. *clo* „bolţ, cui, dop”, cymr. *cloi* „a închide”, alb. *çel* „a deschide”, lituan. *skeliu* „a deschide”. Forma latină şi formele româneşti pentru perechea **închide/deschide** prezintă o prelungire în dentală *d*, deci o formă ***kleud-**. Pentru limba română trebuie considerat un rad. **klid-* pentru perechea **închide/deschide** (v. **încheia/descheia**, **încuia**, **descuia**), apărută pe teritoriul limbii române, aşa cum indică forma istro-română. Aceasta prezintă suf. *re-*, în loc de suf. *des-*, aşa cum este cazul şi cu celelalte dialecte româneşti. De reţinut că radicalul este atestat în mai multe grupuri de limbi indo-europene, între care limbile celtice, baltice şi limba albaneză. Cu alte cuvinte, radicalul a existat şi în illiră. Poate proveni din fondul pre-latin (v. **închide**).
Der: *deschizătură*, *deschizător*.

descoperi (ar., mgl. *discoapir*, istr. *discoperescu*) – 1. a lua, a ridica de pe ceva sau cineva ceea ce le acoperă; 2. a găsi, a afla; 3. a releva, a dezvălui.
Lat. *dĭscooperīre* (Puşcariu, 510; Candrea-Densusianu, 390; *REW*, 2659; Cioranescu, 2880). Este o formă paralelă cu **acoperi** şi ambele pot constitui derivate ale limbii române (v. **acoperi**). Panromanic.
Lat. *dĭscooperīre* este atestat doar în *Vulgata*, text târziu, scris la sfârşitul sec. IV şi începutul sec. V, d.Ch., terminat în 405 d.Ch. *Vulgata* reprezintă traducerea în latină a *Vechiului Testament*, traducere realizată de Sf. Ieronim, la cererea Papei Damasus.
Der: *descoperire*, *descoperitor*.

deşen – reprezentare grafică a unui obiect, figuri etc.
Fr. *dessin* (Cioranescu, 2883) din lat. *designus*. Forma *desemn* este un calc după lat. *designum*. Formele *desemn*, *desemna* cu sensul de „desen” şi respectiv „a desena” au devenit desuete datorită suprapunerii cu a **desemna** „a numi” (v. **desemna**).
Der: *a desena*, *desenator*.

desemnạ – a numi într-o funcție.
Lat. *designare* < *signum* „semn” (v. **semn**).
Der: *desemnare*, *desemnat*.

deşẹrt – fel de mâncare servit la sfârşitul mesei.
Fr. *dessert* < fr. *deservir* „a curăța masa” < *servir*.

desfăcạ – a dezghioca.
Candrea-Densusianu (568) propun lat. **disfabicare*, ca etimon al rom. **deşfăca**. În schimb, Pascu (*Beiträge*, 16) porneşte de la ar. *disvucare*, formă care nu poate proveni din lat. **disfabicare* care oricum este o formă neatestată. Densusianu (*Rom*. 31, 76) crede că este vorba de o contaminare între a **desface** şi a **desghioca**. Niciuna din aceste ipoteze nu poate fi acceptata. Cioranescu (2886) îl consideră cu origine incertă.
Provine, probabil, din PIE ***bhasko-** „legătură, uniune, pachet, mănunchi” (*IEW*, 111); cf. rom. **bască**. Nu este clar de ce în cazul formelor verbale a **desfăca** şi **înşfăca**, PIE ***bh** a trecut la *f*, iar în **bască** a devenit *b*. Ținând cont de forma ar. *disvucare*, este de presupus că vb. a **desfăca**, a **înşfăca** au trecut printr-o formă intermediară cu *v* (v. **bască**, **a înşfăca**).

desfạce (ar. *disfac*) – 1. a dezlega; 2. a da drumul, a slobozi; 3. a dezghioca, a desfăca; a vinde, a lichida; 4. a se deschide, a crăpa.
Lat. **dĭsfacere* (Candrea-Densusianu, 538; Cioranescu, 2887).
Lat. *disfacere* nu este atestat ca atare, însă există forme neolatine care, desigur, nu provin direct din latină; cf. it. *disfare*, calabr. *disfaciri*. Panromanic. Din nou, forma calabreză este cea mai apropiată de română. De Mauro-Mancini (585) consideră it. *disfare* ca fiind un derivat al limbii italiene. Tot aşa, rom. **desface** este un derivat al limbii române din a **face** (v. **face**)
Der: *desfacere*, *desfăcut*.

desfătạ – 1. a produce plăcere, a se delecta; 2. a se distra, a petrece.
Lat. *facies* „față” (Cihac, I, 90). Lat. **foetere* „a mirosi urât, a puți” (Şăineanu; Cioranescu, 2888), care ar fi căpătat sens opus prin prefixul *des*-, ipoteză total neconvingătoare. Mai sânt şi alte ipoteze la fel de neconvingătoare: din lat **disfatare* de la *fatum* „soartă” (Puşcariu, 518), lat. **diseffetare* de la *effetus* „istovit de sarcină” (Densusianu, *GS*, 3, 430) sau din lat. **fata* „fătătoare” prefixat cu *dis*- (Spitzer, *RF*, 2, 284). Multitudinea ipotezelor privitoare la originea rom. *a desfăta* dovedeşte futilitatea acestora.
Provine din PIE ***sp**(**h**)**ei-**, **spī-**, **sphe-** „a prospera, a avea succes” (*IEW*, 983); cf. skt. *sphayate* „a deveni gras”, lat. *spero* „a spera”. Alte forme apar cu prelungire în dentală ca în română; cf. lituan. *speti* „a se desfăta, a se distra”, let. *spét* „a putea, a fi capabil”, hitt. *išpati* „a mânca pe săturate”. Este evident că trebuie să derivăm rom. **desfăta** de la acest radical cu prelungire în dentală ca şi în baltice şi hittită. Astfel ***p**(**h**) în traco-dacă a trecut la *f* când a fost urmat de *e* sau *i* iotacizat. Nu este foarte clar de ce i s-a adăugat prefixul *de*- care, aici, nu este acelaşi cu *des*-, care are sens negativ, dar singura explicație plauzibilă este aceea că trebuia diferențiat de omonimul a **făta** care are un cu totul alt sens. Din fondul pre-latin.
Der: *desfătare*, *desfătător*.

desfịde – a provoca pe cineva să dovedească ceva.
Fr. *défier* (Cioranescu, 2889). În fapt, rom. **desfide** provine din lat. *desfidere* < *fidere* < *fide* „încredere”.

desluşị – 1. a distinge, a recunoaşte; 2. a lămuri, a explica.
Rus. *doslušati* „a asculta până la sfârşit” (Cihac, II, 100; Scriban; Cioranescu, 2894). Această ipoteză nu poate fi corectă. Rus. *doslušati* provine de la *šlusati* „a asculta” cu pref. exhaustiv *do*-. Rom. a **desluşi** este diferit ca sens şi nu poate fi explicat prin rus. *doslušati*. Prin urmare, originea rom. a **desluşi** trebuie căutată în altă parte.
Rom. a **desluşi** provine probabil din a **luci**, la rândul său de la PIE ***leuk-** „a luci, a lumina, a licări” (*IEW*, 687) cu pref. *des*- care, în acest caz, nu dă sensul opus al radicalului. Este posibil ca prefixul să fi fost adăugat după ce sensul inițial de „a lămuri, a lumina” s-a pierdut. Dacă această ipoteză este corectă atunci rom. **desluşi** provine din fondul pre-latin (v. **luci**).
Der: *desluşire*, *desluşit*.

desmăța – a duce o viață desfrânată, a trăi în libertinaj.
Lat. **metiri* (metior) „a măsura; ceva; volum; lungime etc.”; cf. skt. *matih*, gr. *μητως*. Rom. a **desmăța** provine din PIE ***me-t** „a măsura” (*IEW*, 703), printr-o formă **matia* > rom. **desmăța**. De la acest radical cu pref. *des-*, care are aici sens negativ. Rom. **desmăța** are sensul original de „a fi lipsit de măsură”; cf. alb. *mas*, *mata* „a măsura” < proto-alb.**matja* (cf. Orel, 246). Origine pre-latină.
Der: *desmățare*, *dezmățat*.

desmierdă (ar. *desmierdu*) – a mângâia.
Lat. **desmerdare* < *merda* „bălegar, excremente” (Puşcariu, 522; Candrea-Densusianu, 491; *REW*, 5520; Cioranescu, 2896). Lat. *merda* „bălegar, excremente” (cf. lituan. *smardas*, v.bg. *smrŭdeti*, rom. **murdar**) nu pare să fie originea rom. *a dezmierda*, al cărui sens originar ar fi fost acela de „a şterge la fund (un copil)”. Această ipoteză este totuşi puțin probabilă.
Der: *desmierdare*, *dezmierdat*, *desmierdător*.

despică (ar. *dischic*, mgl. *dispic*) – a tăia, a sparge de-a lungul.
Lat. *despicare* „a goli de măruntaie” (Densusianu, *Hlr*, 169; Candrea, *Rom*. 31, 307; Puşcariu, 524; *REW*, 2598; Cioranescu, 2898).
Lat. *despicare* este un termen vechi, din limbajul religios augural, cu sensul de „a citi în măruntaie” (cf. Ernout-Meillet, 170), probabil înrudit cu lat. *despicere* „a vedea”. Nu cred că rom. *despica* provine de la lat. *despicare*, foarte limitat ca sens şi care s-ar fi păstrat doar în română. Rom. **despica** trebuie asociat cu **spinteca**.
PIE ***(s)plei-** „a despica, a spinteca” (*IEW*, 1000), cu corespondente în limbile germanice şi celtice; cf. n.g.s. **spalten** „a despica”, eng. **split** „a despica”, v.ir. **sliss** „tăietură, despicătură”. Trebuie corelată cu o formă mai veche, eventual **des-plica* (v. **spinteca**). Din fondul pre-latin.
Der: *despicare*, *despicătură*, *despicat*.

dęspoț – tiran, autocrat.
Mgr. *δεσπότης* „domn, autocrat” (Cioranescu, 2899) din *δόμος* „casă”, *-ποτ* „stăpân”, cu sensul de „stăpânul casei”. În limbile slave *hospodar* definea pe voevozii Țărilor Române (v. **gospodar**, **bade**). Este atestat din sec. XVI.
Der: *despotic*, *despotism*.

despuiă (ar. *dispol'u*, mgl. *dispol*, istr. *despol'u*) – 1. a jupui; 2. a dezgoli.
Lat. *despoliare* „a fura, a jefui” < lat. *spoliare* (Densusianu, *Hlr*, 189; Puşcariu, 525; Candrea-Densusianu, 492; *REW*, 2602; Tiktin; Cioranescu, 29009); cf. it. *despogliare*, prov., cat. *despullar*, sp., port. *despojar*, fr. *depouiller*.
Forma latină provine probabil din PIE ***(s)p(h)el-** „a spinteca, a jupui” (*IEW*, 985).
Der: *despuiere*, *despuiat*.

destoinic – 1. capabil, vrednic, merituos; 2. competent.
V.sl. *dostoinŭ* „demn” (Miklosich, *Lexicon*, 173; *Slaw. Elem*., 21; Cihac, II, 95; Cioranescu, 2904); cf. rus. *destoinĭ* „demn de, respectabil”. Acest termen nu este discutat de Vasmer în *Dicționarul etimologic al limbii ruse.*
Der: *destoinicie*.

destrăbăla – 1. a se deda la o viață imorală; 2. a avea purtări dezmățate.
Densusianu (*GS*, 5, 358) îl derivă din lat. **disterebelare*, ipoteză contestată de Cioranescu (2905) datorită prezenței lui *b* intervocalic, pe baza concepției că *b* intervocalic a dispărut în română la cuvintele de origine latină. Cioranescu, în schimb, crede că este vorba de un cuvânt modern, dar nu aduce argumente în acest sens. Origine incertă.
Der: *destrăbălare*, *destrăbălat*.

destrămă – a se zdrențui prin desfacerea firelor, a se rupe; 2. a se desface, a se descompune.
Lat. **distramare* < *trama* „urzeală” (Papahagi, *Notițe*, 19; Pascu, I, 171; Cioranescu, 2906).
Lat. *trama* < *tragh-sma < PIE ***tragh-** „a trage” (*IEW*, 1089). Lat. **distramare* nu este atestat; rom. *destrăma* este un derivat al limbii române în a cărui componență intră rad. *trama*. *Tramă* „urzeală” există în aromână, formă care trebuie să fi existat cândva şi

în daco-română şi care a fost reintrodusă ca neologism. Vb. a **destrăma** a apărut pe teritoriul limbii române, dar radicalul ar fi putut exista şi în fondul pre-latin (v. **trage**).
Der: *destrămătură*, *destrămare*, *destrămat*.

destụl – 1. atât cât trebuie, în cantitate suficientă, suficient; 2. de multe ori, adesea.
Derivat din *sătul* prefixat cu de (Puşcariu, 1531; Tiktin; Cioranescu, 2907). Din română provine bg. *destur* (cf. Cioranescu); cf. lat. *satis* „destul", formă care provine de la acelaşi radical PIE (v. **sătura**, **sătul**).
Der: *îndestula*, *îndestulător*, *îndestulare*, *îndestulat*, *neîndestulător*, *neîndestulat*.

destupạ (ar. *distup*) – 1. a scoate dopul unei sticle; 2. a desfunda.
Lat. **dis-stuppare* (Cioranescu, 2908). Ipoteza este inacceptabilă. Trebuie considerat un derivat al limbii române, fiind o formă paralelă cu **astupa** (v. **astupa**).
Der: destupare.

deşănță – a se destrăbăla.
Origine obscură. Trebuie asociat cu deşanț „curios, ciudat" (despre lucruri) a cărui origine este, de asemenea, necunoscută.
Der. *deşănțare*, *deşănțat*.

deşẹrt (ar. *dişertat*, mgl. *dişårt*, istr. *deşårt*) – 1. pustiu, nepopulat; 2. gol; 3. van, zadarnic.
Lat. *desertum* (Puşcariu, 515; Candrea-Densusianu, 487; *REW*, 2592; Cioranescu, 2884) din lat. *deserere* „a abandona, a părăsi".
Der. *a deşerta* „a goli", *deşertăciune* „vanitate".

deşirạ – 1. a ieşi de pe ață, a cădea înşirându-se; 2. a se desface, a se destrăma.
Lat. **dĭsĕrāre* (Candrea; Cioranescu, 2892); cf. fr. *déserrer*. După Tiktin, provine din *desfira*. Este un derivat al limbii române din **şir**, la rândul său un cuvânt autohton (v. **şir**).
Der: *deşirare*, *deşirat*, *deşirătură*.

deşteptạ (ar. *dişteptu*, mgl. *dištet*) – 1. a (se) trezi din somn; 2. a se trezi din letargie, amorțire; 3. a deveni conştient, a ajunge să înțeleagă.
Lat. **dĭspectare* (Candrea, *Rom*. 31, 307; Cioranescu, 2902).
Această etimologie nu a fost acceptată de alți cercetători şi, ulterior, a fost abandonată chiar de Candrea, dar reconsiderată de Cioranescu. Lat. **dĭspectare* nu este atestat, există în schimb lat. *dispicio*, *spexi*, *spectum* „a distinge între lumină şi întuneric, a distinge cu mintea". Forme apropiate în limbile neolatine sânt it. *despettare* „a dispreți" şi sp. *despechar* „a (se) înfuria". It. *dispettare* este extrem de rar şi nu este folosit în limba vorbită, ca să nu mai vorbim de sensul total diferit al formelor italiană şi spaniolă față de rom. **deştepta** (v. **aştepta**). Rom. a **deştepta** este cognat cu lat. *dispicio*, dar fonologic vorbind nu poate proveni din latină.
PIE ***spek-** „a arunca o privire, a privi, a se uita" cu der. **spek-to** „a detecta, a surprinde cu privirea, a distinge" cu forma nominală ***spec-tor** (*IEW*, 984); cf. skt. *spáśati* „a vedea", av. *spašta* „a detecta", gr. *σκεπτομαι* „a se uita, a arunca o privire", v.g.s. *spehon* „a detecta". Rom. **deştepta** provine de la PIE ***spek-to** prefixat cu **de**(**s**), deci un mai vechi **despekto*. Grupul *kt* a trecut la *pt* în perioada pre-română (v. **cuptor**), deci rezultând un **despepto*, care prin disimilarea celor doi *p*, a devenit **deştepta**. Din fondul pre-latin.
Der: *deştept*, *deşteptare*, *deşteptăciune*.

deşuchiạt (var. *şuchiat*, *şuchet*) – 1. nebun, smintit; 2. dezmățat, destrăbălat.
După Scriban, de la *şuchet* care, la rândul său, provine din mgh. *süket* „surd". Lat. **dis-sutuculatus* < *subucula* „cămaşă, tunică interioară" (Cioranescu, 2909). Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată. Origine incertă.
Der: *deşuchetură*.

deụnăzi – zilele trecute, nu demult, acum câteva zile.
Este o formă compusă din **de** plus *ună* şi **zi**.

devenị – a ajunge să fie, a se face.
Fr. *devenir* (Cioranescu, 2914).
Der: *devenire*.

deviz – evaluare anticipată a cheltuielilor.
Fr. *devis* (Cioranescu, 2917).
Der. *deviză*.

devesi – a risipi, a dispărea.
Cf. alb. *debëso* „a slăbi, a diminua”, lituan. *dvesti* „a pieri, a muri”. Orel (69) crede că alb. *dobët* „slab” provine din v.sl. *dobrŭ* „bun”, ipoteză total lipsită de sens.
Formele română, albaneză şi lituaniană au origine comună şi provin din PIE ***dhebh-**, **dhebh-en** „a distruge, a deteriora, a înşela” (*IEW*, 240); cf. skt. *dabhnoti* „a distruge, a înşela”, av. *dab* „a înşela”. Din fondul traco-illiric.
Der: *devesire*, *deveseală*, *devesitor*.

dęvlă – ţeasta capului.
După Scriban din bg. *devla* „cană mare, băşică”, iar după Candrea din v.sl. *deblo* „lemn”. Graur (149) îl derivă din ţig. *devla* „Dumnezeu”.
Nici una dintre aceste ipoteze nu este verosimilă şi ca atare trebuie respinse. Este de presupus că forma bulgară provine din română. Cioranescu (2918) crede că trebuie pus în legătură cu **tâlv**, ceea ce este cu mult mai plauzibil. De asemenea, forma **dovleac** trebuie asociată cu **devlă** (v. **dovleac**, **tâlv**, **tulnic**). Toate aceste forme provin din PIE ***tuo-**, **tu-l** „tub, ţeavă” (*IEW*, 1102). Din fondul pre-latin.

devota – 1. a consacra, a oferi; 2. (*refl*.) a se dărui, a se jertfi.
Lat. *devotare* (Cioranescu, 2920), din lat. *devotus* < *devovere* < *vovere* „a promite, a declara solemn”.
Der: *devotament*, *devotat*.

dezbăra – 1. a renunţa la o deprindere rea; 2. a reuşi să scape de ceva sau cineva incomod.
Sensul original a fost acela de **a descărca**, *a dezpovăra* (un animal de povară). Este, în mod evident, un compus din pref. *dez-* şi rad. *bar-*.
Provine din PIE ***bher-** „a duce, a căra” (*IEW*, 128); cf. skt. *bharati* „a duce”, gr. *φέρω* „a duce, a aduce”, gr. *βάρω* (I, sg) „a încărca”, got. *baira*, arm. *berem*, v.ir. *biru* „a duce”, alb. *barrë* „greutate”. Gr. *βάρω* este un împrumut în greacă, deoarece PIE ***bh** a trecut la *φ* în greacă, ca în gr. *φερόνω* „a duce” care provine de la acelaşi radical. Rom. **dezbăra** provine de la un mai vechi **baro* „a duce”, azi dispărut. Rom. **dezbăra** se află, de asemenea, în strânsă relaţie cu alb. *barrë* „greutate” (v. **burtă**, **burduf**, **povară**). Din fondul pre-latin.
Der: *dezbărare*.

dezbina (var. *dezghina*) – a face să se despartă, să se duşmănească, a învrăjbi, a produce discordie.
Cuvânt tradiţional derivat din *a dezghina*, prin analogie cu *a combina* (Philippide, *Principii*, 107; Puşcariu, 778).
Rom. a **îmbina** este o formă paralelă cu sens opus care provine de la acelaşi radical. Ea trebuie asociată cu ar. *disgl'inare* „a tăia crengile”; deci, este vorba de o formă mai veche **disglinare* care nu poate proveni din lat. **disglutinare* „a deslipi”. Acesta nu poate fi etimonul rom. *dezbina* (cf. Candrea-Densusianu, 482; Pascu, I, 76). Cioranescu (2891) îl consideră cu origine necunoscută, ca să afirme apoi că originea sa latină pare sigură datorită formei ar. *dizgl'inare* „a tăia crengile”. Rom. a **dezbina** provine de la un rad. ***glei-** ca şi **a îmbina**, **a răzghina**.
PIE ***glei-**, **glei-t-**, **glei-bh-**, **glei-m** „a lipi, a mânji, a unge” cu forma nominală ***gli-io-no** (*IEW*, 362); cf. gr. *γλία* „clei”, lat. *glus* „clei”, v.ir. *glenim*, cymr. *glynaf* „a sta fixat, a sta lipit”, lituan. *glieju* „a mânji, a unge” (v. **îmbina**, **răzghina**). Formele prezintă o prelungire în nazală ca şi formele celtice (v. **îmbina**, **răzghina**). Formele cu *b* sânt rezultatul unei hipercorecţii. Origine pre-latină.
Der: *dezbinare*, *dezbinat*, *dezbinător*.

dezmeticĭ – 1. a se trezi din beţie; 2. a-şi veni în fire.
Lat. **deexmenticare* (*REW*, 2550a). Ipoteza trebuie respinsă. Pref. *dez-* nu poate proveni din **de-ex*.
Are aceeaşi origine cu a **ameţi** şi cu **bezmetic**. Formele sânt cognaţi cu gr. *μετύω* „a fi beat, ameţit”, precum şi cu *μέθη* „beţie”. În română, există şi forma **dezmeţi** (*înv*.), cu sensul de „a se trezi din ameţeală” (cf. *Dict. arh. şi reg*.), astfel încât a **dezmetici** este o variantă a acestuia.

Chantraine (676) consideră că formele greceşti din *μέδυ* „mied, vin”. Astfel formele româneşti provin dintr-un rad. traco-dac ***medi-**, ***meti-**, la rândul său din PIE ***medhu** „miere, mied” (*IEW* (707) (v. **mied**, **bezmetic**). Origine traco-dacă.
Der: *dezmetic*, *dezmeticeală*, *dezmeticit*.

di – îndemn pentru cai.
După Cioranescu (2921) este o creație expresivă ca şi **hi** cu care îl asociază (v. **hi**). Trebuie arătat că forma există şi în albaneză; cf. alb. *de* „ îndemn pentru cai”. Din fondul pre-latin.

diac – 1. cântăreț bisericesc; 2. scriitor de cancelarie, copist.
Gr. *διάκος* (Murnu, 17).

diacon – membru al clerului situat pe o treaptă inferioară preotului.
Gr. *διάκονος* (Murnu, 17; Cioranescu, 2923).
Der: *diaconar*, *diaconească*, *diaconesc*, *arhidiacon*.

dialect – varietate a unei limbi.
Gr. *διάλεκτος* „discurs, limbaj, dialect” (Gáldi, *Les mots*, 170) < *διαλέγεσται* „a conversa” < *λέγειν* „a culege, a vorbi, a citi”. Atestat din sec. XVIII.

diamant (ar. *diamantă*, mgl. *diaman*) – piatră prețioasă din carbon sub formă de cristale.
Ngr. *διαμάντι* (Tiktin; Cioranescu, 2927).
Der: *diamantin*.

diavol (var. *ghiavol*, ar. *dhiavol*) – drac, demon.
Mgr. *διάβολος* (Murnu, 18; Cioranescu, 2930) cu sensul inițial de „cel care defăimează, calomniază” (Satana în *Septuaginta* şi *Noul Testament*) din gr. *διαβάλλειν* „a arunca peste”, apoi cu sensul de „a lovi în caracterul cuiva” < *δια* „peste”, *βάλλειν* „a arunca” (v. **balistă**).
Der: *diavolesc*, *diavoliță*.

didahie (ar. *dhidhăhie*) – predică.
Ngr. *διδαχή* (Tiktin; Cioranescu, 2939).

dibaci (var. *ghibaci*) – iscusit, îndemânatic.
Sb. *gibak* „flexibil” < v.sl. *gybati* „a încovoia” (Cihac, II, 119; Tiktin; Byck-Graur, *BL*, 1, 24; Cioranescu, 2931).
Această ipoteză nu este total neverosimilă. Trebuie pus în legătură cu a **dibui**. Forma originară este *ghibaci*, dar a fost alterată prin hipercorecție, la fel cum s-a întâmplat şi cu a **dibui**, a cărui formă originală este *a ghibui*, aceeaşi cu a **găbui**.
Ambele provin de la PIE ***ghabh-** „a prinde, a lua” (*IEW*, 408; Walde, I, 630) (v. **avea**, **găbui**). Din fondul pre-latin.
Der: *a dibăci*, *dibăcie*.

dibui – 1. merge cu nesiguranță, a căuta cu nesiguranță; 2. a găsi, a afla, a descoperi.
Are aceeaşi origine cu **dibaci**. Provine de la o formă mai veche *a ghibui*, aceeaşi cu a **găbui**. Forma *a ghibui* a fost alterată prin hipercorecție.
Provine de la PIE ***ghabh-** „prinde, a lua” (*IEW*, 408; Walde, I, 630) (v. **avea**, **găbui**). Origine traco-dacă.
Der: *dibuire*, *dibuit*, *dibuială*.

dichisi – 1. a se îmbrăca cu gust; 2. a se găti mult şi cu exagerare.
Ngr. *διοικέω* (aor. *διοίκησα*) „a conduce, a administra” (Tiktin; Scriban; Cioranescu, 2937). A fost asociat şi cu v.sl. *dikisŭ* „maslu”, cuvânt cu origine incertă în slavă (cf. Miklosich, *Lexicon*, 161); cf. *dichici* „cuțit de cizmar”, care este o variantă a lui *dichis* după Candrea (*GS*, 6, 324). Scriban însă crede că provine din mgh. *dikics* „cuțit, briceag”. Rom. *dichis* poate fi asociat cu mgh. *dikics*, doar cu sensul al 2-lea. Singura ipoteză plauzibilă este cea a lui Tiktin.
Der: *dichis* „1. aranjare, ordine; 2. sculă, unealtă” (postverb.), *dichiseală*, *dichisit.*

dihai – (mai) mult, (mai) mare.
Bogrea (*Dacor*., 1, 275) din tc. *diha* „iată”. Tc. *dihai* „mai mult” (Iogu, *GS*, 5, 182; Cioranescu, 2941). Ținând cont de sens, trebuie optat pentru a doua ipoteză.

dihanie – 1. ființă, animal, vietate; 2. fiară, monstru.
V.sl. *dychanije* „respirație, spirit” din v.sl. *dychajo* „a respira” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; Tiktin, Candrea; Cioranescu, 2942) sau v.sl. *divŭ* „miracol” (Cihac, II, 95); cf. scr. *divui* „monstru”. V.sl. *dychanije* are şi sensul figurat de „ființă, vietate” (cf.

Blagova, 202). Cioranescu îl asociază cu **duh** şi **bâzdâganie**.

dig – construcţie de-a lungul unui râu pentru a împiedica inundaţiile.
Fr. *digue* (Cioranescu, 2940).
Der: *a îndigui*, *îndiguire*, *îndiguit*.

dihonie – neînţelegere, ceartă.
Ngr. *διχόνια* (Roesler, 566; Tiktin; Gáldi, *Les mots*, 172).

dihor – mamifer carnivor care se apără răspândind un miros neplăcut (*Martes foina*, Mustela *putorius*).
V.sl. **dŭchori* „miros urât, duhoare” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23; Cihac, II, 96; Cioranescu, 2944); cf. scr. *tvor*, bg. *dŭchor*. Acest cuvânt nu este atestat în slava veche (cf. Blagova). Rom. *dihor* provine din **a duhni** (v. **duh**, **duhni**, *duhoare*).

dijmă – dare care reprezintă a zecea parte din produse.
V.sl. *dižma* < lat. *decima* „zecime” (Cihac, II, 96; Tiktin; Cioranescu, 2945); cf. scr., ceh. *dežma*, mgh. *deszma*.
Forma veche slavă nu este atestată (cf. Blagova). Este dificil de stabilit filiaţia acestui cuvânt. Limbile slave l-au preluat la un moment dat, când regula silabei deschise, specifică slavei comune, nu mai era activă. Este posibil ca atât limbile slave cât şi maghiara să-l fi preluat din stră-română care, la rândul ei, l-a împrumutat din latină.
Der: *a dijmui*, *dijmar*, *dijmărit*, *dijmuitor*.

dimie – 1. ţesătură groasă de lână (de culoare albă).
Tc. *demi* „barhet” (Meyer, *Türk. St., I*, 54; Şăineanu, II, 157; Cioranescu, 2949); cf. bg. *dimija*, scr. *dimije*, alb. *dimi* „pantaloni turceşti, şalvari”.

dimineaţă (ar. *dimineaţă*, *dumeneaţă*, mgl. *dimineaţata*, istr. *demareţe*) – partea de început a zilei.
Lat. **demanitia* (Lambrior, 100; Candrea-Densusianu, 1117; Tiktin; *REW*, 2458). Lat. *mane* (Puşcariu, 1083) sau un lat. **de mane* (Pascu, *Suf*., 29; Iordan, *Dift*., 56; Candrea-Densusianu). Panromanic.
Compuşi care indică un **de mane* există în italiană, franceză şi catalană, dar şi în irlandeză; cf. n.ir. *main* „dimineaţă”. Rom. **dimineaţă** provine de la un **demanitia* care poate fi pre-latin, de la acelaşi radical ca şi forma latină şi cele celtice (v. **mâine**).
PIE ***mā-** „dimineaţă, devreme” (*IEW*, 693).

din (*den* (arh.), *dîn*) – prepoziţie care indică originea, locul sau materia de proveniență.
Este o formă compusă prep. **de** şi **în** (v. **de** şi **în**).

dineu – cină, masă de seară.
Fr. *diner* (Cioranescu, 2954) din v.fr. *disner* < lat. *dis-*, *jejunare* „a posti” < *jejunum* (v. **ajun**).

dinte (ar. *dinte*) – fiecare dintre oasele mici acoperite cu un strat de smalţ, aşezate în alveolele maxilarelor servind la ruperea şi mestecarea alimentelor.
Lat. *dentem* „dinte” (acc.) (Puşcariu, 533; Candrea-Densusianu, 498; *REW*, 2556; Tiktin; Cioranescu, 2956). Panromanic.
PIE ***edont-**, **dont-**, **dnts** „dinte” (*IEW*, 287; Walde, I, 340); cf. skt. *dant-ah*, skt. *a-danta* „fără dinţi”, av. *dantan* „dinte”, gr. *οδών*, lituan. *dantis* „dinte”, v.ir. *det*, cymr. *dant*, gmc. **tanth*, **tunth* (got. *tunthus*, v.g.s. *zand*, m.oland. *tant*, *tand*, eng. *tooth*).
De remarcat că radicalul PIE, precum majoritatea formelor din mai multe limbi IE, conţine dentala *t* ca şi forma de acuzativ a limbii latine din care se presupune că provine rom. **dinte**. În limba română grupurile *de-*, *di-*, urmate de secvenţa nazală plus dentală, în acest caz *nt*, nu au trecut la *ze-*, *zi-*, aşa cum s-a întâmplat în alte situaţii (v. **zi**, **zeu**, **zână**). Se consideră că acest principiu de fonologie istorică se aplică la elementele lexicale de origine latină. În acest context, trebuie arătat că în antroponimele tracice întâlnim aceeaşi situaţie; cf. *Dintos*, *Dintas*, *Dendu-poris*, *Dindi-poris* (Samsaris, în *Noi Tracii*, 24, 1991). Prin urmare, acest fenomen fonologic era prezent şi în limba traco-dacă. În plus, radicalul PIE indicat mai sus este extrem de răspândit în limbile IE, astfel încât putem considera că rom. **dinte** este de origine pre-latină.
Der. *a dinţa*, *dinţar* „dentist”, *dinţos*, *dinţat* etc.

disc – obiect plat şi circular.
Gr. *δίσκος* (Murnu, 18; Cioranescu, 2974).
Der: *discobol*, *a discui*.

discordie – neînțelegere, ceartă.
Lat. *discordia* (Cioranescu, 2976) din lat. *cors*, *cordis* „inimă”.
Der: *discordant*, *discordanță*.

distinge – a face diferența între două sau mai multe elemente, a diferenția.
Lat. *distinguere* „a face diferența, a alege” (Cioranescu, 2979).
Der: *distincție*, *distins*, *distinctiv*.

distra – a amuza, a distrage.
Fr. *distraire* (Ciornaescu, 2980) din lat. *distrahere* (v. **distrage**).
Der. *distracție*, *distrat.*

distrage – a tulbura, a atrage atenția în altă parte.
Calc după lat. *distrahere* din a **trage** (v. **trage**).
Der: *distragere*.

distruge – a nimici, a ruina, a anihila.
It. *distruggere* (Cioranescu, 2981), din lat.med. **destrugere* < lat. *destruere* < *struere* „a aduna, a clădi”.
Der: *distrugere*, *distrugător* etc.

diurn – de zi, în timpul zilei.
Lat. *diurnus* „zilnic”.
Der: *diurnă* „sumă alocată pentru o zi”.

divaga – a face digresiuni.
Lat. *divagari* < *vagari* „ a rătăci, a umbla de colo colo”.
Der: *divagație*.

divan (ar. *divane*) – sofa orientală aşezată lângă perete folosită şi pentru dormit; 2. consiliu de stat în Turcia şi în alte țări orientale.
Pers. *diwan* > *devan* „cărticică” prin tc. *divan* (Roesler, 591; Şăineanu, II, 148; Cioranescu, 2985). Cioranescu şi alți cercetători consideră că tc. *divan* provine din arabă, ceea ce este o eroare. Termenul este de origine persană, chiar dacă a intrat şi în arabă.

divide – a împărți.
Lat. *dividere* (Cioranescu, 2987).
Der: *divizare*, *diviziune*, *divizat*.

doagă (ar., mgl. *doagă*, istr. *duge*) – bucată de lemn (puțin încovoiată) care face parte din corpul unor vase.
Lat. *doga* < gr. *δοχή*, *δοχός*, *-ov* „recipient” (Cihac, I, 78; Puşcariu, 536; Candrea-Densusianu, 50; *REW*, 2714; Cioranescu, 2988); cf. it., prov., cat., sp. *doga*, fr. *douve*, alb. *dogë* „doagă”.
Forma *doga* este atestată numai în latina târzie şi are sensul de „vas de măsurat lichide”. Sensurile din limbile neolatine coincid cu cele din română şi albaneză, deşi cel din latină este destul de diferit de acestea. De altfel, lat. *doga* este extrem de rar şi apare pentru prima oară la Vopiscus, în sec. III d.Ch. (cf. Dauzat, 254; Battisti-Alessio, 1472). De Mauro-Mancini (614) consideră etimologia it. *doga* drept incertă, apropiindu-l fără convingere de lat. *doga*, iar Battisti-Alessio cred că forma latină a fost preluată printr-un intermediar etrusc **ducha*. Este firesc să considerăm că rom. *doagă* nu poate proveni din latină, dar nici din greacă. Acest radical trebuie considerat ca aparținând fondului balcano-italic, fiind cognat cu forma grecească. Din fondul pre-latin.
Der. *dog* (reg.) „cârpător, fund”, *dogar*, *dogărie*, *a dogi*, *dogeală* etc.

doar – numai.
Este considerat ca formă derivată din *doară*, care ar proveni din lat. **de volat* (Tiktin, Sciban) sau din lat. **de hora* (Candrea-Densusianu, 510). Există şi forma *dară* care provine din *dar* din care provin **doar** şi *doară* (v. **dar** (*conj*.)).

dobândi – a obține ceva în urma unei străduințe, a ajunge la; 2. a câştiga.
V.sl. **dobyti*, **dobodo* „a câştiga” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16, Cihac, II, 96; Cioranescu, 2989); cf. mgh. *debonda* „dobândă”, care provine din română (Edelspacher, 12). Formele vechi slave enunțate nu sânt atestate, dar există rus. *dobyti* „a obține, a

dobândi". Totuşi, acest verb este evitat de dicţionarele etimologice ruseşti (cf. Vasmer, Preobrazhensky).
Cu toate acestea, în slava veche există forma *u-dobiati* „a câştiga" care, după Berneker (I, 205), provine din IE ***dhab**(**h**)- ca şi forma *dobŭ* „capabil, nobil". De asemenea, alb. *dobis* (ar. *dobita*) „a câştiga, a dobândi" nu poate fi de origine slavă, deşi Orel (1998, 69), urmându-i pe Miklosich (*Slaw. Elem. im Alb*., 18) şi Meyer (*Wb*., 70), îl consideră tot de origine slavă. Dar acest radical lipseşte în slavele de sud. Suf. slav *-iati* provine de la un mai vechi *-*enti*, prin urmare, v.sl. *u-dobiati* derivă de la un mai vechi *(*u*)-*dobenti*, formă deja similară cu cea din română, care este mai conservatoare din acest punct de vedere. Slaba reprezentare a acestui radical în limbile slave indică faptul că este un împrumut în slava veche bisericească din fondul balcanic, preluat de limba rusă pe cale cultă şi tocmai de aceea evitat de dicţionarele etimologice ale limbii ruse. Formele română, albaneză şi slavă provin de la un radical comun **dab-enti*.
Der: *dobândă*, *dobândire*.

dobiţoc – 1. animal patruped domestic; 2. persoană lipsită de inteligenţă sau de bun simţ.
V.sl. *dobytukŭ* „câştig" < *u-dobiati* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16; Miklosich, *Lexicon*, 168; Cihac, II, 96; Cioranescu, 2990); cf. bg. *dobituk*, scr. *dobitak* „câştig, profit", rus. *dobycha* „câştig". Formele slave au aceeaşi origine cu rom. a **dobândi**.
Ipoteza este foarte puţin probabilă. Este greu de presupus că rom. **dobitoc** are vreo legătură etimologică cu formele slave care au sens diferit (v. **dobândi**). Rom. **dobitoc** provine probabil din PIE ***dheues-**, **dhus-** „a se mişca repede, a (se) învârti, ceaţă, abur, praf" (*IEW*, 268); cf. gr. *θύω* „a (se) umfla, a scoate fum", *θεός* „zeu, spirit", got. *dius* „animal", v.g.s. *tior* „animal sălbatic", n.g.s. *Tier* „animal", eng. *deer* „căprioară". Sensul formelor germanice este aproape identic cu cel din română. Totuşi derivarea nu este tocmai clară, dar provine de la o formă intermediară, unde **u** scurt, intervocalic a trecut la *v* **dovi-s*, apoi *v* a trecut la *b*. Suf. *-oc* este foarte frecvent în limba română (v. **duh**).
Der: *dobitocie, a îndobitoci*, *îndobitocire*, *îndobitoceală*.

dobori (var. *oborî* (înv.)) – 1. a da jos, a culca la pământ; 2. a răsturna, a dărâma.
V.sl. *oboriti* „răsturna, a învinge" (Miklosich, *Lexicon*, 472; Cioranescu, 2991) cu prefixul exhaustiv slav *do-*. Dentala iniţială a apărut în limba română pentru a distinge verbul de alte forme similare.
Vasmer (II, 243) asociază vb. *oboriti* „a distruge" cu *oriti*, *razoriti*, precum şi cu skt. *ardati* „a pulveriza", lituan. *ardyti* „a diviza", let. *ardît* „a distruge".
Der: *doborâre*, *doborât*, *doborâtor*, *doborâtură*.

doc[1] – ţesătură de bumbac.
Eng. *duck* „ţesătură de bumbac" (Cioranescu, 2993); cf. oland. *doek*, n.g.s. *Tuch* „pânză, cârpă".

doc[2] – bazin portuar.
Eng. *dock* „loc unde ancorează navele" (Cioranescu, 2994).
Der. *docher*.

doctor (var. *doftor*) – 1. titlu ştiinţific înalt; 2. medic.
Lat. *doctor* (Cioranescu, 2997).
Der: *doctorand*, *doctorat*, *doctoriţă*, *doctorie*, *doftorească*, *doftorie*, *doftoricesc*, *doftoricale*.

dodă – apelativ pentru o soră mai mare (Banat, Olt.).
După Cioranescu (2998) este o „creaţie expresivă" din limbajul copiilor.
Provine fără îndoială din limbajul copiilor ca şi **tată**, **tete**, **dadă** etc., de la acelaşi rad. PIE ***tata**, **téta** „formaţie expresivă din limbajul copiilor" (*IEW*, 1056) (v. **dadă**, **dede**, **tată**). Din fondul pre-latin (v. **dadă**, **dede**, **tată**).

dogorî (ar. *dugurescu*) – 1. a răspândi o căldură puternică; 2. a fi aprins, încins.
V.sl. *goro*, *goreti* „a arde" cu prefixul exhaustiv slav *do-* (Miklosich, *Lexicon*, 138; Cihac, II, 98; Pascu, *Suf*., 52; Cioranescu, 3002); cf. bg. *dogoriam*, scr. *dogoreti*.

Rom. a **dogori** nu provine din v.sl. *goreti*, iar silaba inițială *do-* face parte din rădăcina verbului. Oricum, sensul rom. a **dogori** nu este exhaustiv, astfel că formele bulgară şi sârbă provin din română.
Berneker nu face legătura cu rad. PIE ***dhegŭh**. Este de presupus că v.sl. *goreti* provine de la acest radical, preluat poate din stră-română sau nu, iar silaba inițială *do-* a căzut fiind percepută ca prefix exhaustiv în unele limbi slave. Formele actuale din bulgară şi sârbă sânt împrumuturi mai târzii tot din română sau sânt influențate de limba română.
Rom. a **dogori** provine de la PIE ***dhegŭh** „a arde”, cu formele nominale **dhogŭho-s**, **dhegŭh-ro-s** „căldură” (*IEW*, 240); cf. skt. *dahati*, av. *dažati* (III, sg) „a arde”, lituan. *degu*, v.sl. *žego*, alb. *djek* (III, sg) „a arde”, m.ir. *daig* „foc, durere”, ir. *doghaim* „a arde, a expune la căldură”, v.bret. *devi*, m.bret. *deuiff*, cymr. *deifiv* „a arde”, got. *dags* „zi”.
După cum bine se vede, nu poate fi vorba de nici un prefix exhaustiv slav. Pe de altă parte, forma slavonă moştenită din slava comună este *žego*, în timp ce v.sl. *goro*, *goreti* trebuie să fie un împrumut din geto-dacă sau stră-română cu căderea pref. *do-* care a fost perceput de slavi ca prefix exhaustiv. Rom. **a dogori**, *dogoare* provine din forma nominală ***dhegŭh-ro-s**. Mai precis, forma *dogor* „arşiță; 2. foc” (*înv*.), respectiv *dogoare* provin din forma nominală PIE ***dhegŭh-ro-s**, iar vb. a **dogori**, în acest caz, este un derivat de la forma nominală. Origine traco-dacă.
Der: *dogor*, *dogoare*, *dogoreală*, *dogoritor*.

dọhot – 1. seu, unsoare; 2. miros urât.
Mgh. *dohot* (Cihac, II, 98; Scriban; Cioranescu, 3003); cf. ucr. *dochotĭ*. Ținând cont de sensul al 2-lea, se poate stabili o relație cu a **duhni** (v. **duhni**).
Der: *dohotniță* „vas în care se păstrează dohotul”.

dọi (ar. *doi*, *dao*, mgl. *doi*, *două*, istr. *do*i, *do*) – numărul între unu şi trei.
Lat. **dui*, fem. *duae* (Puşcariu, 540; Candrea-Densusianu, 503; *REW*, 2978; Cioranescu, 3004). Panromanic. Cu toate acestea, rom. **doi** nu poate proveni din latină, întrucât presupusul etimon lat. **dui* nu este atestat, mai ales că atunci când este vorba de categorii gramaticale cum sânt numeralele nu poate fi vorba de forme neatestate.
Pe lângă limbile neolatine, forma există în toate limbile indo-europene, provenind de la PIE ***duo**(**u**) „doi” (*IEW*, 228); cf. skt. *dvau*, *dva*, av. *dva*, fem. *dvé*, hitt. **da*, gr. (hom.) *δυω*, lat. *duo*, umbr. *dur*, *duo*, alb. *dy* (fem. *dü̈j*), v.ir. *dau*, *do*, ir. *da*, got. *twai*, lituan. *du*, v.pr. *dwai*, v.sl. *dŭva*. De remarcat că forma românească este mai apropiată de albaneză, vechea prusacă şi gotică. Procedeul de compunere a numeralelor mai mari decât **zece** este aproape identic cu albaneza, dar similar şi cu alte limbi IE; cf. skt. *dva-daša* „doisprezece” (lit. doi-zece). Din fondul pre-latin (v. discuția de la celelalte numerale).
Der: *a îndoi*, *îndoitură*, *îndoielnic*, *îndoială* etc.

dọică – dădacă.
Bg. *dojkŭ* < *dojo* „a suge” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; *Lexicon*, 170; Cihac, II, 98; Cioranescu, 3005); cf. pol. *doijka* „vacă cu lapte”, ceh., slov., scr. *dojka* „doică”, rus. *dojka* „mulsoare”, alb. *dojkë* „doică”, mgh. *dajka* „doică”.
Paliga (1999, 74) îl asociază cu **doină**, ambele forme provenind de la un rad. pre-IE ***da-**(**i**) „blând, drăguț, prietenos, încet” (v. **doină**), ipoteză cât se poate de plauzibilă. Formele slave de sud cu sensul de „doică” provin din fondul traco-illiric şi nu pot fi asociate cu celelalte forme cu sens de „mulsoare, vacă cu lapte” care provin din v.sl. *dojo* „a suge”. Forma mai veche pentru **doică** este *daică* refăcut după **dadă**, ca şi *taică* sau **maică** refăcute după **tată** şi, respectiv, **mamă** (v. **dadă**).
Reichenkron (102) îl consideră dacic din PIE ***dhe**(**i**)- „a suge, a alăpta” (*IEW*, 241); cf. skt. *dhaya-h* „care hrăneşte, îngrijeşte”. Reichenkron nu citează pe Walde-Pokorny, nici exemple din alte limbi IE, dar indică în mod corect radicalul PIE. În plus, lingvistul german consideră că forma *daică* este dacică iar peste ea s-a suprapus forma slavă. Origine traco-illirică.

dọină – cântec elegiac popular tipic muzicii populare româneşti.

Origine traco-dacă (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1882, 397, 529). După Cihac (II, 96) din scr. *dvoinica* „fluier". Scr. *daljina* „separare, despărțire" (Cioranescu, 3006).

Rom. **doină** (*dainǎ*) este, fără îndoială, de origine traco-dacă şi trebuie pus în legătură cu lituan. *daina* „doină", identic ca formă şi sens cu rom. **doină**, let. *daina* „cântec de jale", *dainat* „a cânta, doini", dar şi av. *daena* „lege cântată, recitată", n.pers. *danah* „voce feminină", ir. *dan* „cântec, poem", precum şi basc. *doinu*, *doina*, *donu* „melodie, cântec", basc. *doinutu* „a intona".

Aceste forme provin probabil din PIE ***dei-**, **deia-** „a (se) întoarce, a oscila" (*IEW*, 187); cf. lituan. *deinauti* „a curta, a atrage", let. *daile* „frumusețe", alb. *dajrë* „tamburină". Paliga (1999, 75) crede că este vorba de un rad. pre-IE ***da-(i)** „blând, drăguț, prietenos, încet".

Cert este că radicalul este destul de răspândit în limbile IE. Este cunoscut faptul că dacii îşi cântau, îşi recitau legile. Av. *daena* „lege cântată recitată" reflectă acelaşi lucru. Origine traco-dacă.

Der: *dainǎ*, *doiniță*, *a doini*, *doinar*, *doinaş*.

dojenị – a certa, a mustra.

V.sl. ****dognati*, *doženo* „a lua" < *gnati*, *goniti* „a urmări" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; Cihac, II, 99; Cioranescu, 3007). V.sl. *dognati*, *doženo* nu este atestat în slava veche (cf. Djačenko), dar chiar dacă ar fi, sensul pretinsului etimon slav, indicat de Miklosich, este mult diferit; cf. alb. *doke* „moravuri, obicei". Prin urmare, etimologia rom. a **dojeni** trebuie căutată în altă parte.

Rom. **dojeni** este cognat cu lat. *doceo* „a învăța (pe cineva)", lat. *decet* „1.a se potrivi; 2. a se cuveni", forme care provin din PIE ***dek**'- „a lua, a primi", de aici „a saluta, a venera" (*IEW*, 189); cf. skt. *daśasyáti* „a venera, a venera un zeu", gr. *δέκομαι* „accept, onorez".

Rom. **dojeni** este apropiat ca sens cu lat. *doceo*, sensul verbului românesc fiind acela de „a face observații moralizatoare", sens diferit de acela de „a mustra" sau „a certa". Origine traco-dacă.

Der: *dojană*, *dojenitor*.

dọldora – plin, îndesat.

Formă indeclinabilă. Tc. *doldur* „acțiunea de a umple, a încărca" (Şăineanu, II, 60; Cioranescu, 3008).

dọlcă – cățea de pază.

Origine dacică (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1874, 173). Hasdeu îl pune în legătură cu lidian. *κανδαύλες* „ucigaşul de câini", asociat de Jokl cu trac. *κανδάων*, *κανδαϊον*, epitet al lui Ares (cf. Poghirc, *ILR*, II, 330), în care al doilea termen ar proveni dintr-un rad. IE ***dao-**; cf. v.sl. *daviti* „a sugruma". Nu cred că rom. **dolcă,** respectiv **dulău** provin de la acest radical.

Rom. **dolcă** provine de la acelaşi radical ca şi **dulău**, din PIE ***del-** „1. a se mişca (repede) de colo-colo, a da din coadă"; 2. a se legăna, clătina" (*IEW*, 193), printr-o formă ***dol-**, puțin diferită de cea refăcută de Walde-Pokorny (v. **dulău**, **duluță**). Origine traco-dacă.

dolofạn – durduliu, rotofei.

Este o formație expresivă (v. **durduliu**).

dọliu – 1. durere pricinuită de moartea cuiva; 2. durerea exprimată prin atitudine şi îmbrăcăminte.

It. *doglio* (Cioranescu, 3010) din lat.med. *dolus* < lat. *dolor*; cf. fr. *deuil* (v. **durea**).

Der: *a îndolia*.

domẹstic – 1. care trăieşte pe lângă casă (despre animale); 2. în legătură cu casa sau viața de familie

Lat. *domesticus* (Cioranescu, 3014) din *domus* „casă", din sec. XIX.

Dubletul *dumes*(*t*)*nic* „domestic, blând, fertil" este mai vechi şi a fost considerat rezultatul unei contaminări cu v.sl. *domaštinŭ* (Cihac, II, 105; Puşcariu, 556; Candrea-Densusianu, 522; REW, 2732).

Der: *a domestici*.

dominạ – a stăpâni.

Lat. *dominari* „a stăpâni, a controla" (Cioranescu, 3015) din lat. *dominus* < *domus* „casă".

Der: *a predomina*, *dominator*, *dominant*, *domeniu*, *domenial*.

dominọ – 1. îmbrăcămite de bal mascat; 2. joc de societate cu 28 de piese plate, fiecare dintre ele fiind

împărțită în două părți; fiecare cu unul până la 6 puncte.
It. *domino* (Cioranescu, 3016).

domn (ar., istr. *domnu*, mgl. *dom*(*n*)) – 1. termen de politețe pentru un bărbat, în general; 2. titlu oficial al domnitorilor români; 3. nume dat lui Dumnezeu.
Lat. *dom*(*ĭ*)*nus* (Diez, I, 157; Cihac, I, 80; Puşcariu, 541; Candrea-Densusianu, 565; Cioranescu, 3018). Panromanic. Lat. *dominus* < domus „casă” (Walde, I, 367). În inscripții apar şi formele *domn-us* (*C.I.L*., 1.585.27; 3.1289 etc) şi *domna* (*C.I.L*., 3.1686, 7833). De asemenea, sânt atestate antrop. *Domna*, *Domnica* nume de persoane întâlnite pe inscripții (*C.I.L*. III) descoperite în Pannonia (cf. N. Densusianu, 1088). Grupul consonantic *mn* apare în antroponimele tracice; cf. trac. *Lamneis* (Samsaris, în *Noi Tracii*, 24, 1991).
Der. *a domni*, *domnitor*, *domnesc*, *domneşte*, *Dumnezeu*, *dumnea-voastră*, *doamnă*, *domniță*, *domnişoară*, *domnia-ta*, *dumneata* etc.

domoli – a calma, a împăca, a linişti.
V.sl. *maliti* „a mici, a micşora” < *malu* „mic” (Miklosich, *Lexicon*, 361; Cihac, II, 99; Cioranescu, 3010). Tiktin nu este de acord cu originea slavă a rom. **domoli**, iar pentru Candrea rămâne cu origine necunoscută. Cioranescu consideră că silaba inițială este prefixul exhaustiv slav ca şi în a **doborî** şi a **dogori**. În cazul acestor verbe, am arătat cu dovezi, dincolo de orice îndoială, că silaba inițială al verbului românesc nu trebuie asociată cu prefixul exhaustiv slav **do-**, aşa cum crede Cioranescu. Aceeaşi situație avem şi în cazul rom. a **domoli**.
PIE ***demə-**, **domə-** „a îmblânzi, a domestici, a struni, a domoli” (*IEW*, 199); cf. skt. *damyati* (III, sg) „a îmblânzi”, osset. *domun* „a îmblânzi”, gr. *δάμναμι* „a struni, a controla, a domoli”, lat. *domo* „a struni, a domoli, a îmblânzi”, v.ir. *damnaim* „a lega strâns, a struni (un cal)”, got. *ga-tamjan*, v.scand. *temja*, v.sax. *tam*, v.g.s. *zahm* „a îmblânzi”, eng. *tame*. Origine traco-dacă.
Der: *domol*, *domolire*, *domolit*.

Don – râu în Europa de răsărit, azi Ucraina, care se varsă în Marea Neagră.
Cunoscut încă de la Herodot cu numele grecizat de *Ταναϊς*.
Provine din PIE ***danu** „râu, curs de apă” (*IEW*, 175) (cf. **Dunăre**, **Nistru**, **Nipru**).

doṇa – a da, a dărui.
Lat. *donare* (Cioranescu, 3020) din lat. *donum* „dar” (v. **da**).
Der: *donație*, *donator*.

doṇiță – vas, găleată de lemn.
Pol. *do*(*j*)*nica* „vas pentru muls” din v.sl. *dojnica* „oaie cu lapte” (Cihac, II, 98; Tiktin; Cioranescu, 3021). Forma slavă veche *dojnica* nu este atestată (cf. Blagova), iar pol. *do*(*j*)*nica* înseamnă „glastră mare”. Cihac îl asociază cu **doică**. Origine incertă.

dop – bucată de lemn, de plută etc. cu care se astupă deschizătura unei sticle, a unui vas.
Săs. **dop** (Rosetti, *IRL*); cf. alb. *tapë* „dop”, it. *tappo*, cat. *tap*.
Prezența acestei forme în albaneză ne face să respingem originea săsească a acestui termen. După Orel, forma albaneză provine din lat. **tappum*. Totuşi De Mauro-Mancini (2112) consideră că it. *tappo* este de origine germanică din frank. **tappo*. Forme similare există şi în limbile germanice. După Barnhart (1115) formele germanice provin din gmc. **tappon*; cf. v.isl. *tappi*, sued., norw. *tapp*, dan. *tap*, n.g.s. *Zapfen*, eng. *tap* „1. dop; 2. valvă, robinet”. Acest radical are origine necunoscută în germanice (cf. Barnhart). Rom. **dop** ar putea proveni dintr-unul din dialectele germanice vorbite pe teritoriul Daciei, cel mai probabil din dialectul gepid, dar forma albaneză ne face să considerăm o origine traco-illirică a termenului.
Der: *a îndopa*, *îndopare*, *îndopat*.

dor – 1. dorință puternică, tristețe, nostalgie; 2. dragoste, pasiune, frământare sentimentală; 3. durere, mâhnire.

Lat. *dolus* „abilitate, isteţime, viclenie” (Puşcariu, 543; Candrea-Densusianu, 526; Philippide, Principii, 61, Pascu, I, 78; Cioranescu, 3024).
Sensul lat. *dolus* este total diferit de sensul din limbile neolatine. Sensul din latină este similar cu cel din gr. *δόλος* „înşelăciune” şi, probabil, cu cel din osc. *dolom*. După Ernout-Meillet (181), trebuie să fi apărut mai târziu un lat. *dolus* de la *doleo-* „a durea”, care l-a eliminat pe primul datorită omonimiei şi din care au derivat apoi formele neolatine, toate cu sensul de „*doliu*, *durere*”. Este desigur o ipoteză valabilă pentru limbile neolatine, dar nu pentru română. Rom. **dor** nu poate să provină nici din această formă latină târzie, presupusă de Ernout-Meillet. Rom. **dor** are acelaşi sens cu a *dori* şi nu pot fi asociate cu lat. *doleo*, *-ere* „a durea”, ci trebuie să provină de la un radical diferit. Dovada acestui fapt o face verbul alb. *do* „a dori, a vrea, a plăcea, a iubi”, cuvânt evitat de Orel în dicţionarul său. Alb. *do* are aceleaşi sensuri ca şi în limba română, fără a fi asociate cu noţiunea de durere (fizică), exprimate de verbul latin. Încă o dovadă în acest sens este locuţinea verbală *a*-(i) *fi* **dor**, care are sensul de *a dori* ceva sau pe cineva. Formele neolatine au sensul de durere sufletească, dar nici cu acestea nu pot fi asociate. În fapt, rom. **dor** nu exprimă acest lucru, şi numai cvasi-omofonia cu vb. a **durea** (şi derivatele sale) a făcut să fie asociat cu acestea. Totodată, verbul a *dori* nu exprimă în vreun fel noţiunea de durere fizică sau psihică, cum de altfel nu exprimă nici în albaneză. Deci, trebuie să considerăm că verbul a *dori* ca şi a **durea**, cu toată asemănarea dintre ele, provin din două rădăcini diferite. După toate cele arătate mai sus, rom. **dor**, a *dori* nu provine din latină, ci din fondul traco-illiric. În schimb, a **durea** este acelaşi cu lat. *doleo* (v. **durea**).
Der: *a dori*, *doritor*, *dorinţă* etc.

dorâṇgă (var. *dărângă*) – prăjină, prăjină de întins rufele (Olt.)
Sb. *doronga* (Candrea; Cioranescu, 3925) sau din mgh. *dorong* (Scriban). Termenul nu are răspândire în limbile slave. Are aceeaşi origine cu **drug**, **druete** din PIE ***deru-**, **doru-**, **dreu-** „arbore, copac” (*IEW*) (v. **druete**, **drug**). Din fondul pre-latin.

dormi (ar., istr. *dormu*, mgl. *dorm*) – a se afla în stare de somn.
Lat. *dormire* „a dormi” (Cihac, I, 81; Puşcariu, 544; Candrea-Densusianu, 506; *REW*, 2751; Cioranescu, 3026). Panromanic.
PIE ***dṛm-iio*** (Walde, I, 372); cf. skt.(ved.) *drati* „a dormi”, skt.(clas.) *drayate* „a dormi”, v.ir. *druim-m*, gmc. **draumaz* (n.g.s. Traum „vis”, eng. *dream* „a visa, vis”), v. sl. *dremjo* (I, sg) „a dormi”, alb. *ëndërr* „vis, iluzie”, alb. *dremit* „a fi somnoros”.
Der: *dormita*, *dormitor*; *a adormi*, *adormire*, *adormitor* etc.

dos (istr. *dos*) – 1. partea dinapoi, spate, spinare; 2. verso, parte opusă.
Lat.pop. **dossum* < *dorsum* (Cihac, I, 81; Puşcariu, 546; Candrea-Densusianu, 507; *REW*, 2755; Cioranescu, 3030); cf. it. *dosso*, fr. *dos*, sp., port. *dorso*. Menţionăm că forma **dossum* nu este atestată nici în latina medievală.
După Walde (I, 372), lat. *dorsum* provine din PIE ***dṛso-m***, şi are corespondentul proto-celtic **drot-men*; cf. v.ir. *druim-m*, *drommo*, cymr. *trum* „spate”, v.g.s. *zers* „pennis”, let. *dirsa* „dos, spate”.
Der: *a dosi*, *dosnic*.

dospi – a fermenta.
V.sl. **dospěti* „a (se) coace” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; *Lexicon*, 173; Cihac, II, 100; Iordan, *Dift*., 137); cf. rus. *dospjeti* „a se coace în întregime”. Nu este răspândit în limbile slave, fiind prezent doar în limba rusă, dar acest verb nu este discutat de Vasmer şi nici de Preobrazhensky. Pe de altă parte, forma nu apare nici în dicţionarul lui Berneker, nici la Blagova, încât pare să nu fie atestat în slava veche. Origine incertă.
Der: *dospeală*, *nedospit*.

dovedi – 1. a demonstra, a arăta; 2. a testa; 3. a învinge, a răzbi.
V.sl. *dovesti*, *dovedo* (Miklosich, *Slaw. Elem*.; Cihac, II, 100; Cioranescu, 3034); cf. bg. *doveždam* „a lăsa, a lăsa să treacă”, rus. *dovesti* „a însoţi, a reduce la

absurd". Forma nu este atestată în slava veche (cf. Berneker, Blagova). Rus. *dovesti* nu este discutat în dicţionarele etimologice ale limbii ruse, cel al lui Vasmer şi respectiv al lui Preobrazhensky. Sensurile din bulgară şi rusă sânt diferite de cel din limba română. Din cele arătate mai sus reiese că rom. a **dovedi** nu poate avea origine slavă, deşi nu putem identifica un etimon pentru acest verb din limba română. Origine incertă.
Der: *dovadă*, *doveditor*, *nedovedit*.

dovleac – bostan (*Cucurbita pepo maxima*).
Tc. *devlek* (Şăineanu, II, 161); cf. mgh. *döblek*, scr. *dumlek*. Forma *devlek* nu am putut-o verifica în turcă. Dovleacul este numit „*kabak*", în limba turcă. Dacă va fi existat cândva sau mai există şi azi dialectal, atunci trebuie să fie un împrumut, cel mai probabil, din română.
Rom. **dovleac** este un derivat de la **devlă** „ţeastă" (cf. dovleac „cap") din PIE ***tuo-**, **tu-l** „tub, ţeavă" (*IEW*, 1102). Formele maghiară şi sârbo-croată provin din română (v. **devlă**, **tâlv**). Radicalul românesc de la care provin aceste forme este de origine pre-latină.
Der: *dovlecel*, *dovlecos* „cu capul mare".

doză – cantitate determinată dintr-o substanţă sau medicament.
Fr. *dose* (Cioranescu, 3037) din lat.med. *dosis* < gr. *δόσις*.

drac (ar. *drac*) – demon, diavol, spirit malign.
Lat. **dracus* < *draco* „dragon" (Cihac, II, 81; Puşcariu, 547; Candrea-Densusianu, 510; Cioranescu, 3038); cf. gr. *δράκον* „drac", lituan. *drakas* „dragon", ir. *draic*, *draig* „dragon", alb. *dreq* „diavol, drac". Cu sensul de „drac" apare în unele inscripţii latine (cf. *CIL*, 8, 15427), iar la Suidas „*In Hiobo, diabolus draco dicitur*". De reţinut că în greaca veche, română şi albaneză există acelaşi sens de „drac, diavol", spre deosebire de celelalte limbi, unde sensul este de „dragon". În plus, forma gr. *δρακαινα* „drăcoaică" este foarte aprpopiată de forma de la care derivă rom. *drăcoaică*. Această formă a fost **drakona*, **drakone* din care a rezultat rom. *drăcoañe*, **drăcoaie* şi apoi *drăcoaică*. Chantraine derivă gr. *δράκον* din vb. *δέρκομαι*. Provine din fondul pre-latin.
Der: *a drăcui*, *drăcie*, *drăcoaică*, *drăcuşor*, *drăcesc*, *drăceşte, a îndrăci*.

drăcilă (var. *dracină*) – arbust spinos cu flori galbene, bucsău (*Berberis vulgaris*).
V.sl. *dračia* „mur, mărăcine" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; Cihac, II, 100; Tiktin); cf. bg, *draka* „ghimpe, mărăcine".
Acest radical nu are răspândire în limbile slave, dar este întâlnit în limbile celtice. Forma slavă veche şi, respectiv, bulgară provin din stră-română. În schimb, nu se explică, suf. *-ilă* din forma românească, dacă presupunem o origine slavă a acestui cuvânt, sufix care este de origine traco-dacă. Semantic vorbind sensul este similar, rom. **dracilă** apropiindu-se de forma slavă, cât se apropie şi de cele celtice.
PIE **dheregh-** „plantă, plantă cu spini" (*IEW*, 258); cf. gallo-rom. *dragenos* „spin", v.ir. *draigen* „prunus spinosa". Origine traco-dacă.

drag – iubit, scump.
V.sl. *dragŭ* „scump, preţios" (Miklosich, 21; Cihac, II, 100; Cioranescu, 3040); cf. bg., scr. *drag* „scump", mgh. *drága* „drag", rus. *daragoi* „scump". Acest radical există şi în alte limbi IE; cf. let. *dàrgts* „scump", v.pr. *Darge*, *Dargel* (antroponime), ir. *dir* „cum se cuvine, potrivit", ir. *dire* „obligaţie", skt. *ā-dṛiyate* „respect", skt. *ā-dṛtas* „amabil, drăguţ".
După (Barnhart, 254), eng. *dear* provine din gmc **deurijaz* „scump", considerat de el cu origine necunoscută în germanice. Kluge (914) crede că n.g.s. *teuer* „scump, drag" provine din PIE ***dhegŭ-** „a încălzi" sau din PIE ***dhegŭh** „a arde", cu formele nominale **dhogŭho-s**, **dhegŭh-ro-s** (*IEW*, 240). Ipoteza este plauzibilă, dar nu este clară evoluţia lichidei *r*, în cadrul formelor română şi slave (v. **dogori**). Probabil că nu este de origine slavă, întrucât în tradiţia românească există sărbătorile *Drăgaica* şi *Dragobetele* cu forme ce vin din acelaşi radical, sărbători străvechi pre-creştine, de origine dacică. După tradiţiile româneşti *Dragobete* este fiul *Babei*

Dochia, a cărui zi se sărbătoreşte la 3 martie, iar *Drăgaica* la 24 iunie.Origine incertă.
Der: *a îndrăgi, dragoste*, *a drăgosti*, *a* (*se*) *îndrăgosti*, *drăgăstos*, *drăgălaş*, *drăgălăşenie*, *drăguţ* etc. Apare, de asemenea, într-o serie de toponime: *Drăgăşani*, *Drăguleşti*, *Drăguş* etc., precum şi în prenume ca Dragoş şi în nume de familie: *Drăgulin*, *Drăguşin*, *Drăgulescu*, *Drăgoescu* etc.

Dragobęte – personaj mitologic din mitologia populară românească, fiul Babei Dochia care se sărbătoreşte la 3 martie, zi considerată şi sărbătoarea păsărilor.
Cioranescu (3044) îl consideră cu origine incertă. Cu toate acestea, îl asociază cu sb. *drugobrat* „cumnat”, ipoteză, desigur, fără sens. Rom. **Dragobete** provine de la **drag**, fiind un simbol al primăverii şi al dragostei. La această dată se presupune că fetele îl vor cunoaşte pe viitorul soţ. Este, în acelaşi timp, şi sărbătoarea păsărilor, pentru că după această dată păsările se împerechează (v. **drag**).

drăgąică – sărbătoare, târg, bâlci.
Provine de la **drag** (v. **drag**, **Dragobete**)

drâmbă – instrument muzical.
Cf. pol. *drumbla*, ucr. *drymba*, scr. *drombulja* „drâmbă” (Cihac, I, 101; Tiktin; Pascu, *Arch. Rom*., 7, 559; Cioranescu, 3065); cf. mgh. *doromb*(*ly*)*a*.
Poziţia nazalei care închide silaba indică o proveniență neslavă a acestui cuvânt. Forma apare şi în limbile germanice; cf. m.g.s. *trumme*, n.g.s *Trommel*, norv., dan. *tromme*, sued. *trumma*, eng. *drum*. Barhart (304) consideră eng. *drum* „tobă” de origine imitativă. Acelaşi lucru trebuie spus şi despre rom. **drâmbă**, formă similară cu *drângă* şi a **zdrăngăni** (v. **zdrăngăni**). Origine onomatopeică.

dreąvă – 1. băţ încovoiat în formă de arc cu care se bate lâna; 2. bară.
V.sl. *drevo* „lemn” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 3054). Sl. *drevo* cu sens de lemn nu este atestată în slava veche, forma corectă fiind *drŭva* (cf. Berneker); cf. ucr. *drova*.
Rom. *dreavă* poate fi asociat cu PIE ***dereg**’**h** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 258); cf. arm. *darnam* „a se îndoi, a se încovoia”. Din fondul pre-latin.

dręge (ar. *ndreg*, mgl. (*a*)*ndireg*) – 1. a repara, a îndrepta; 2. a condimenta a găti; 3. a conduce, a călăuzi (*înv*.).
Lat. *dĭrĭgēre* „a îndrepta, a alinia” (Cihac, I, 81; Puşcariu, 548; Candrea-Densusianu, 512; Cioranescu, 3055); cf. alb. *ndreq* „a repara, drege”. Lat. *dirĭgēre* < *dĭs-* şi *rego*, *-ere*.
Der: *dregător*, *dregătorie*.

drept (ar. (*a*)*direptu*, mgl. *direptu*) – 1. care merge de la un punct la altul fără ocol; 2. care are poziţie verticală; 3. întemeiat, just; 4. legitim, autentic; care este situat pe partea dreaptă.
Lat. **derectus* < *dīrectus* (Puşcariu; 550; Candrea-Densusianu, 513; *REW*, 2648; Cioranescu, 3058); cf. alb. *drejt* „drept, în linie dreaptă, corect”, *drejtë* „drept” (adverb). Ca şi în cazul lui *dirigo*, *-ere* este vorba de o prefixare cu *de-*. Lat. *directus*, *dirigo* de la un mai vechi **dis-rego*.
PIE ***reg**’-, **rog**’-, **ŗg-** „drept, a conduce, a îndrepta” (*IEW*, 854); cf. lat. *rectus*, v.ir. *recht*, cymr. *rhaith*, gmc. **rehtaz* (got. *raihts*, v.g.s. *reht*, v.sax. *reht* „drept”).
Der: *dreapta*, *dreptate*, *nedreptate*, *dreptunghi*, *îndreptăți*, *dreptăți*, *nedreptățit* etc.

dresą – a învăța, a deprinde un animal să facă anumite mişcări.
Fr. *dresser* (Cioranescu, 3059)
Der: *dresaj*, *dresură*.

dric – 1. car mortuar; 2. scheletul unui car.
Din tc. *direk* „stâlp, arbore, coloană” (Cihac, II, 574) sau din mgh. *derek* „1. drept. onest; 2. mijloc” (Tiktin; Scriban; Gáldi, 89); cf. scr. *drek* „încărcătura unei căruţe”. Cioranescu (3061) îl consideră cu origine incertă. Niciuna dintre aceste ipoteze nu este adecvată. Origine incertă.

dricuį – 1. a scurma, a râma, a brăzda; 2. a cutreiera.
Cioranescu (3062) îl consideră cu origine incertă. Are aceeaşi origine cu **dâră** (v. **dâră**).

drişcă – unealtă de zidărie cu care se netezeşte mortarul, mistrie.

Cf. bg. *drăzka* „mâner”, sb. *drska* „mâner”. Nu are răspândire în limbile slave, cu excepția slavelor de sud. Origine incertă.
Der: *a drişcui*, *drişcuială*.

droaşgă – căruță mare, greoaie.
Forma apare în limbile slave, dar, în acelaşi timp, acest radical există şi în greacă, armeană şi celtice cu acelaşi sens sau cu sens similar; cf. gr. *τρόχος* „roată, roata olarului”, arm. *durgn* „roata olarului”, v.ir. *droch* „căruță, vehicul” < proto-celt. **drogo-n*.
Boisacq (983) consideră că gr. *τρόχος* provine din PIE ***dhrogh-*** sau ***dhorgh-***. În slave există următoarele forme: rus. *droga* şi ucr. *drožka* „căruță, caleaşcă”. În slavele de răsărit grupurile consonantice de tipul *gr*, *dr*, urmate de o vocală etc. au devenit *goro-*, *doro-* (cf. *gorod* din *gradŭ* etc.), ca urmare a polnoglasiei. Astfel este de presupus că aceste forme est-slave trebuie să fie împrumuturi relativ târzii din română.

droaie – mulțime, ceată de oameni sau de animale.
V.sl. *dragarĭ* < gr. *δρουγγάριος* (Cihac, II, 656); cf. gr. *δρούγγος* „gloată”. În schimb, în vol. I, tot Cihac dă o origine latină rom. **droaie**, din lat. *strues* „grămadă”, printr-o variantă *sdroaie*. Forma veche slavă nu este atestată (cf. Djačenko). În mod evident, rom. **droaie** este cognat cu forma latină şi mediogreacă, dar nu provine din nici una din ele. Mai puțin ispirată este ipoteza lui Scriban, urmat de Rosetti (2, 115) care pleacă de la alb. *droe* „spaimă”. Origine traco-dacă.

droaşcă (var. *droşcă*) – trăsură, birjă.
Cf. rus. *drožki*, pol., ceh. *droška* „trăsură cu un cal” din v.sl. *drągŭ* „grindă” (Cihac, II, 102). Vasmer (I, 540) asociază forma din limba rusă cu rom. **droagă**, înrudit cu v.isl. *draga*, v.sax. *draga* „a trage”. Vasmer respinge posibilitatea unui împrumut slav din proto-celt. **drogon* „roată”; cf. ir. *droch* (v. **târî**, **a trage**). Origine incertă.

drob[1] (ar. *drob*) – bucată, bulgăre de sare.
V.sl. *drobio* „a sparge” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; Cihac, II, 102; Cioranescu, 3069); bg. *drob* „plămân”, scr., slov., ceh. *drob* „intestine”, rus. *drobiti* „a sparge”, mgh. *darab* „bucată”.
PIE ***dhrebh-*** „a zdrobi, a mărunți” (*IEW*, 272); cf. gr. *δρύπτω* (I, sg) „a sparge”, alb. *drobit* „a sparge, a zdrobi”. Toate aceste forme au aceeaşi origine cu rom. a **zdrobi** (v. **zdrobi**, **dărab**). Din fondul pre-latin.

drob[2] – varietate de arbust.
Cihac (II, 102) îl asociază, în mod eronat, cu **drob**[1]. Ucr., rus. *drok* „drobiță” (Candrea; Scriban; Cioranescu, 3070). Nu se explică trecerea lui *k* > *b*. Vasmer (I, 541) asociază rus. *drok* cu bg. *draka* „arbust ghimpos, porumbar”. Rom. **drob**[2] pare a fi cognat cu formele slave. Origine incertă.

drog – stupefiant.
Fr. *drogue* (Cioranescu, 3071) din v.fr. *drogue*, cuvânt de origine persană; cf. v.pers. *druga* „falsitate, minciună”, av. *drauga* „id”.
Der: *drogherie*, *a* (*se*) *droga*, *drogat*.

drọjdie (mgl. *drujdeală*) – 1. subsatanță depusă pe fundul unui vas dintr-un lichid care a fermentat; 2. ferment (ciupercă microscopică) întrebuințat pentru dospirea aluatului sau fermentarea alcoolului (*Saccharomyces cerevisiae*, *elipsoideus*); 3. elemente declasate, pleava societății (*fig*.).
V.sl. *droždije* „drojdie” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; *Lexicon*, 176; Cihac, II, 102); cf. bg. *droždie*, scr. *drožda*, ceh. *droždi*, rus. *droži*.
Formele slave provin dintr-un proto-slav. **drozga* (cf. Vasmer, I, 371). Acest radical există şi în albaneză şi limbile baltice; cf. alb. *dra*, *drąni* „borhot, resturi rămase de la stoarcerea uleiului”, let. *dradzi* „drojdie”. Berneker (II28) consideră că v.sl. *droždije* provine dintr-un mai vechi **troska* „sediment, drojdie”.
PIE ***dhrerə-gh*** „sediment, drojdie, murdărie” (*IEW*, 251); cf. lat. *fraces* „sediment al uleiului”, *fracare* „a fi rânced”, v.isl. *dregg*, v.scand. *dregg*, v.sax. *darsta* < gmc. **draχsta*, v.lituan. *drages*, v.pr. *dragios*, toate

cu sens de „drojdie”, gallo-rom. *drasica* < ***drasca* (cf. *IEW*). În latină, PIE ***dh** a devenit *f*. Forma albaneză nu provine din limbile slave, ci din fondul illiric. Formele slave actuale şi, respectiv cele române sânt similare cu cea proto-germană, dar şi cu cea gallică. Deşi radicalul PIE indicat mai sus stă la originea rom. **drojdie**, totuşi adevărata filieră de la PIE la română rămâne incertă.

drọpie – pasăre sălbatică mare de culoare ruginie, cu pete şi linii albe, cu carne comestibilă (*Otis tarda*).
Bg., scr. *droplja* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; Cihac, II, 102; Petrovici, *Dacor*., 10, 139; Cioranescu, 3074); cf. pol., ceh. *drop*. După Kluge (926), n.g.s. *Trappe* „dropie” provine din limbile slave; cf. pol., ceh. *drop* „dropie”. Forma nu există în slavele de răsărit, ceea ce ar indica faptul că ar putea fi un împrumut în celelalte limbi slave. Prezenţa lichidei *l* în formele sud-slave este de natură epentetică (v. **boier**, **toiag**, **corabie**). O formă similară *tarda*, despre care s-a crezut multă vreme, în mod eronat, că este fem. de la *tardus* „târziu” apare şi în latină. Glare (1907) se îndoieşte de acest lucru considerând lat. *tarda* ca împrumut în latină, fără să specifice vreo sursă.
PIE ***drā-**, **dreb-**, **drem-** „a alerga, a călca, a tropăi” (*IEW*, 204). Walde-Pokorny derivă pol., ceh. *drop* „dropie” de la acest radical. Rom. **dropie** provine de la acest radical, dar nu se poate preciza filiera. În mod cert, forma a existat şi în alte limbi în afara limbilor slave, aşa cum indică lat. *tarda* care provine dintr-un idiom pre-latin.

druẹte – bucată de lemn.
Din gr. *δρύς* (Diculescu, 482). Rosetti (II, 116) îl pune în legătură cu alb. *dru* „lemn”. Pentru Cioranescu (3077) rămâne cu origine obscură. Georgiev îl asociază cu top. dac. *Drobeta* (cf. Poghirc, 2, 330).
PIE ***deru-o-**, **druo-**, **dreu-** „tare, solid” (cf. Chantraine, 299); cf. skt. *druma* „arbore”, pers. *draxt* „arbore”, alb. *dru*, skt. *dram* „lemn”, av. *dru* „arbore”, got. *triu* „lemn, copac”. Origine traco-illirică.

drug (var. *druc*) – bară de lemn.
V.sl. *drągŭ* „grindă” (Cihac, II, 102; Cioranescu, 3078); cf. sb. *drug*, rus. *druk* „prăjină, joardă”, ngr. *δρούγα*, alb. *drugë*. Vasmer (I, 543) asociază formele slave cu v.isl. *drenga* „par, prăjină groasă”, norv. *dreng* „columnă, băţ gros” din gmc. **dranga* „prăjină groasă”. De la acelaşi radical PIE ca şi **druete** (v. **druete, dorângă**).
Der. *drugă* „ştiulete de porumb”, *drugăleaţă*, *drughineaţă*.

druid – preot în religia pre-creştină a celţilor, practicată în Gallia, Brittania şi Irlanda.
Cuvânt de origine celtică a cărui etimologie a rămas controversată pentru că sensul primar al acestui cuvânt celtic nu a fost bine determinat. S-a păstrat în forma latină *druidae* (pl.) care este împrumut din gallică. Druizii sânt menţionaţi târziu de lumea greco-romană, abia în sec. II, î.Ch. Grecii credeau că **druid** provine din gr. *δρύς* „stejar”, la rândul său din PIE ***deru-o**, **dru-o**, **dreu-** „tare, solid” (cf. Chantraine, 299). Este adevărat că vâscul şi stejarul jucau un rol important în religia celtică (cf. Pliniu, 16, 249), deşi într-o serie de limbi IE celtice termenul pentru stejar provine de la alt radical. Stejarul era un simbol al permanenţei şi, prin urmare, al cunoaşterii adevărate, perene, iar vâscul, plantă parazită, veşnic verde, care creşte pe ramurile stejarului are o semnificaţie similară. Etnocentrismul grecesc făcut ca o serie de termeni din alte limbi să fie interpretaţi prin cuvinte greceşti, ceea ce a condus la erori, desigur. Mai mulţi cercetători consideră că **druid** este un termen compus din ***dreu-** „arbore, copac” şi ***uedi-** „a şti, a vedea” (*IEW*, 1125), cu sensul de „cunoscător al arborelui lumii”. Originea acestui termen rămâne totuşi incertă.

drum (ar., mgl. *drum*) – 1. cale de comunicaţie terestră, stradă, şosea; 2. călătorie, traseu, parcurs.
Gr. *δρόμος* „care aleargă” < *δραμείν* „a alerga, a se grăbi” (Murnu, 19; Diculescu, *Elementele*, 420; Puşcariu, LR., 260; *Dacor*., 8, 283; Rosetti, II, 67). Alţii, în schimb, iau în consideraţie o filieră slavă (Miklosich, *Fremdw*., 8; Tiktin; Puşcariu, *Dacor*., 8,

283); cf. bg. *drum*, scr. *drum* „drum". Ipoteza filierei slave este fără sens, deoarece forma există nu numai în alb. *dhrom*, dar şi în sicil. *drom*, şi calabr. *dromu*. Pe de altă parte, cu excepţia limbilor bulgară şi sîrbo-croată nu are răspândire în limbile slave. În plus, acest radical există şi în sanskrită; cf. skt. *dramati* „a alerga", skt. *drumm*, *drummati* „a merge" (cf. Monier-Willimas, 502, col. 2). Este evident că formele verbale din sanskrită au aceeaşi origine cu gr. *δραμείν*, dar şi cu rom. *drum*. Radicalul este atestat în top. trac. *Ἀνα-δραιμος* tradus prin gr. *Ἔννεα ὁδοι* „nouă drumuri" (cf. Poghirc, *ILR*, II, 330).
PIE ***drā-**, ***dreb-**, ***drem-** „a alerga, a călca, a tropăi" (*IEW*, 204). Origine traco-illirică.
Der: *drumar*, *drumeag*, *drumeţ*, *drumeţie*, *a îndruma*, *îndrumare*, *îndrumător*.

druşcă – fată care însoţeşte mireasa la cunuie şi are anumite atribuţiuni la nuntă.
Cf. ucr. *družka* (cf. *DEX*). Forma ucraineană menţionată nu am putut-o verifica. Există totuşi în ucraineană o formă similară; cf. ucr. *družina* „soţie, consoartă", acelaşi cu rus. *drug* „prieten", cognaţi cu lituan. *draugas* „însoţitor, tovarăş", let. *draugs* „id", v.isl. *draugr* „soţ", got. *driugan*, gr. *δρύγγος* „detaşament de soldaţi", lat. *drungus* „detaşament de soldaţi" (cf. Vasmer, I, 373). Rom. *druşcă* nu poate proveni nici din rus. *družka* „vătăşel", rus. *družki* „prieten" care este practic un diminutiv de la *drug*. Forma românească este mai apropiată ca sens de cele baltice. Nu provine din limbile slave, dar este cognat cu formele slave, germanice, şi cu cele din greacă, latină etc. Nu este exclus ca rom. **druşcă** „domnişoară de onoare, însoţitoare a miresei" să fi a avut, iniţial, sensul de soră. În unele graiuri se spune la **druşcă** şi „soră de mireasă"; cf. arm. *dustr* „soră" (v. **soră**). Provine probabil din fondul pre-latin.

dubiu – îndoială.
Lat. *dubium* (Cioranescu, 3083); cf. lat. *dubitare* „a ezita, a fi nesigur"
Der: *dubios*, *dubitativ*, *indubitabil*.

dublu – de două ori mai mare.
Fr. *double* (Cioranescu, 3084) din lat. *duplus* < *duo* şi *plus* < *plicare* „a îndoi".
Der: *a dubla*, *dublură* etc.

duce – 1. a transporta ceva sau pe cineva dintr-un loc în altul; 2. a călăuzi, a orienta; 3. a căra; 4. a merge.
Lat. *ducere* „a trage, a duce, a conduce" (Cihac, I, 83; Puşcariu, 552; Candrea-Densusianu, 517; *REW*, 2785; Cioranescu, 3085).
PIE ***deuk-** „a duce, a trage" (*IEW*, 220); cf. alb. *nduk* „a smulge, a trage", m.cymr. d*ygaf* „duc", got. *at-tiuhan* „a aduce" (v. **aduce**).
Der: *ducere*, *a aduce*, *a reduce*.

dud (ar. *dud*) – arbore cu fructe mici, cărnoase, albe sau negre (*Morus alba*, *Morus nigra*).
Tc. *dut* „dud" < pers. *tud* (Miklosich, *Türk. Elem*., 1, 287; Roesler, 591; Şăineanu); cf. alb. *dudë* „dudă", mgh. *dudva*.
Der. *dudă*.

dudă – fluier primitiv.
Formaţie onomatopeică. Cu toate acestea are corespondente în mai multe limbi; cf. v.sl *duda* > rus. *dudka* „fluier de trestie", tc. *düdük*, mgh. *duda* (v. **dudui**).
Poate fi asociat cu PIE ***der-**, **dord-** „a mormăi, a bâzâi, a cleveti" (*IEW*, 203); cf. skt. *darda-h* „fluier" (v. **dudui**, **durdui, durdă).**

duduị – 1. a răsuna, a bubui; 2. a alunga, a da afară cu zgomot; 3. a arde cu zgomot.
După Cihac (II, 496) este o variantă a lui **durdui** care la rândul său ar proveni din mgh. *dördülni* care este o formaţie onomatopeică, iar după Cioranescu (3091) este o creaţie expresivă. Este prin excelenţă o formaţie onomatopeică, dar care merge până la PIE.
PIE ***der-**, **dord-** „a mormăi, a bâzâi, a cleveti" (*IEW*, 203); cf. v.ir. **dordaid** „a behăi, a urla", cymr. *dwrd* „gălăgie", lituan. *dardeti*, let. *dardet* „a scârţâi". Acest rad. PIE este foarte apropiat de rom. a **durdui** şi derivatele sale. Acelaşi lucru se poate spune despre a **durui** şi **durdă** „puşcă" (v. **durui**, **durdă**). Toate aceste forme au coloratură onomatopeică.
Der: *duduitură*, *duduit*.

dudụie (var. *duducă*, ar. *dudie*) – domnişoară.
Tc. *dudu* „papagal” (Cihac, II, 574; Şăineanu, II, 161; Cioranescu, 3090); cf. bg. *dudum*. După Cihac forma turcă are sensul de „doamnă, fiică mai mare, domnişoară”, ceea ce nu este adevărat, sensul fiind acela de papagal.
Paliga (73) asociază rom. **duduie**, *duducă* cu **dadă**, *dodă* „apelativ pentru o soră mai mare”. Rom. **duduie**, ca şi **dadă** provine din limbajul copiilor, radical cu o vechime considerabilă (v. **dadă**, **tată**, **tete**).

duẹl – 1. luptă între două persoane înarmate; 2. (*fig*.) dispută.
Fr. *duel* (Cioranescu, 3092) din lat. *duellum*, formă din care provine *bellum* „război”.
Der: *a duela*.

dugheạnă (ar. *dukeană*) – prăvălie.
Tc. *dükkan* (Roesler, 591; Şăineanu, II, 162; Cioranescu, 3093); cf. alb. *dukian*, bg. *diugen*, sb. *dukan*, mgh. *dogány*, it. *dogana*.
Der: *dughenar*.

dụgliş – lene, trândav (Mold.).
Mgh. *dog* „cadavru, miros urât” (Cioranescu, 3094) sau din mgh. *dogelni* „a dormi” (Scriban). Mgh. *dog* trebuie asociat cu rom. a **duhni** (var. *a dugni*) (v. **duh**, **duhni**). Origine incertă.

duh (ar. *duh*) – 1. suflet, spirit; 2. respiraţie, suflare.
V.sl. *duchŭ* „spirit” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; *Lexicon*, 182; Cihac, II, 104; Cioranescu, 3095); cf. bg. *duh* „spirit”, slov. *duh* „miros”, rus. *duch*.
Berneker (II, 35-36) consideră că forma slavă provine din PIE ***dhous-**, ***dheues-**; cf. lituan. *dausos* „aer”, *dviesiu* (I, sg) „a respira”, let. *dwascha* „respiraţie”, gall. *dusios* „daemon immundus” (cf. Berneker). În slave apar forme similare, mai apropiate de rad. PIE indicat de Berneker; cf. v.sl. *duša*, rus., ucr. *duša* „suflet”, astfel că v.sl. *duchŭ*, precum şi celelalte forme slave pot fi împrumuturi în aceste limbi. Radicalul refăcut de Berneker este similar cu PIE ***dheues-**, **dhus-** „a se mişca repede, a (se) prăfui, a (se) învârti, ceaţă, abur, praf” (*IEW*, 268); cf. gr. *θύω* „a (se) umfla, a scoate fum”, got. *dius* „animal”, v.g.s. *tior* „animal sălbatic”, n.g.s. *Tier* „animal”, rus. *dvochatŭ* „a gâfâi” etc. (v. **dobitoc**, **duhni**).
Der: *duhovnic*, *duhovnicie*, *duhovnicesc*, *duhovniceşte*.

duhạn – tutun.
Scr. *duhan* din tc. *duhan* < arab. *duhân* (Miklosich, *Fremdw*., 87; Cihac, II, 104; Meyer, 76, Cioranescu, 3096); cf. alb. *duhan*, mgh. *dohány*. În realitate nu este necesar intermediarul sârb.
Der: *a duhăni*, *duhăneală*.

duhnị – a răspândi un miros urât, a mirosi urât.
Are aceeaşi origine cu *duh*; cf. alb. *duhmë* „miros greu, duhoare”, rus. *tuchnuti* „a putrezi”, mgh. *doh* „miros urât” (v. **duh**).

duiọs (ar. *adil'ios* „duios, dulce, tandru”) – 1. mişcător, emoţionant; 2. mângâietor, blând, dulce; 3. iubitor; 4. sentimental.
Lat. **doliosus* (P. Papahagi, *Notiţe*, 20; Puşcariu, 553; Candrea-Densusianu, 527; Graur, *BL*, 5, 96; Cioranescu, 3098); cf. it. *doglioso* „îndurerat”. De Mauro-Mancini (614) explică it. *doglioso* prin lat. *dolium* „doliu”.
Sensul din română este mult diferit, încât etimologia din lat. **doliosus* nu este verosimilă, mai ales că forma ca atare nu este atestată. Forma aromână pare să aibă aceeaşi origine vb. *adil'iu* „a adia, a sufla; 2. a mângâia”, prin urmare şi dacor. **duios** poate fi asociat cu a **adia**. Din fondul pre-latin (v. **adia**).
Der: *duioşie*, *a înduioşa*, *înduioşat*, *înduieşător*.

duiụm – 1. mult; 2. mulţime, grămadă.
Tc. *doyum* „pradă” (Şăineanu, II, 162; Cioranescu, 3099). Folosit, de obicei, în expresia „cu duiumul” cu sensul de „mult”.

dulạmă – 1. haină lungă şi îmblănită; 2. haină de ceremonie purtată de Domn şi de boieri, făcută din stofă scumpă şi împodobită cu blană şi cu paftale.
Tc. *dolama* (Şăineanu, II, 163; Cioranescu, 3100); cf. ngr. *ντουλαμάς*, bg. scr. *dolama*, mgh. *dolmány*, pol., rus. *dolman*, alb. *dollamë*.

dulạp (ar. *dulape*, mgl. *dulap*) – mobilă de scândură în care se păstrează haine sau diverse alte obiecte.
Tc. *dolab* < pers. *dolab* (Şăineanu, II, 164; Cioranescu, 3102); cf. ngr. *ντουλάπι*, bg., scr. *dolap*, alb. *doljap*. Mgh. *duláb* provine din română ori din sârbă (Edelspacher, 13).

dulậu – 1. câine de pază; 2. câine de vânătoare, copoi (*înv*.).
Pol. *dołow* < v.sl. *loviti* „a vâna” (Cihac, II, 104) sau din mgh. *dullö* (Şăineanu, *Rom*., 30, 549). Nu am putut verifica forma maghiară, şi nici pe cea poloneză. Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1874, 173) îl consideră dacic. Etimoanele din poloneză şi maghiară nu sânt convingătoare chiar dacă ele există. De remarcat că Cihac asociază rom. **duluță** „repede” (cf. „*şi s-a dus* **duluță**” (Creangă)) cu **dulău**, dar, în mod evident, această nouă asociere slăbeşte ipoteza inițială a lui Cihac. Rom. **dolcă** „cățea de pază” este forma de feminin a lui **dulău** (v. **dolcă**).
Rom. **dulău** provine din PIE ***del-** „1. a se mişca (repede) de colo-colo, a da din coadă”; 2. a se legăna, clătina” (*IEW*, 193) sau mai adecvat ar fi un PIE ***deul-**, cu acelaşi sens. De la acest radical provine şi forma *duluță*. De asemenea, sensul rom. **dulău** este cât se poate de apropiat de cel al rad. PIE refăcut de *IEW*, fără ca acesta să fi luat în considerare limba română. Origine traco-dacă.

dụlce (ar. *dulțe*, mgl. *dulți*, istr. *dul'țe*) – 1. care are gustul mierii sau al zahărului; 2. bun gingaş; 3. plăcut la gust; 4. moale, liniştit, molcom.
Lat. *dŭlcis* „dulce” (Cihac, I, 84; Puşcariu, 544; Candrea-Densusianu, 520; *REW*, 2792; Cioranescu, 3104). Panromanic.
PIE ***dḷku-** „dulce” (*IEW*, 222); cf. gr. *γλυκύς* „dulce”, lat. *dulcis*.
Der: *dulceag*, *dulciuri*, *dulceață*, *a îndulci* etc.

dulf – balenă.
După Cioranescu (2839) provine din tc. *dülphin* „delfin”. Această etimologie nu poate fi corectă, întrucât dulful este un animal fabulos, destul de răspândit în folclorul românesc, şi rămas amintire de pe vremea când existau balene în Marea Neagră. Prin urmare, rom. **dulf** trebuie asociat cu gr. *δελφής* din care provine sau cu care este cognat.

dulghẹr – meseriaş care execută construcții sau părți de construcții din lemn.
Tc. *dülger* „dulgher, tâmplar” (Roesler, 591; Şăineanu, II, 165; Cioranescu, 3105); cf. alb. *düljger*, bg. *djulger*(*in*), scr. *dulger*.
Der: *dulgherie*, *dulgherit*.

duluță – a fugi repede (în expresia *a se duce* **duluță**).
De la **dulău** (Şăineanu, *Chien*, 258; Puşcariu, *Dimin*., 77). După Pascu (Beiträge, 40) de la **a tuli** „a fugi” printr-un diminutiv **tuluță*. Cioranescu (3107) îl consideră cu origine necunoscută. Ipoteza lui Pascu nu poate fi respinsă în totalitate, deşi pare verosimilă doar în măsura în care provine de la acelaşi radical PIE. Ipoteza lui Şăineanu este în parte corectă deoarece asociază rom. **duluță** cu **dulău**, deşi **duluță** nu provine de la **dulău**, ci ambele provin de la acelaşi rad. PIE ***del-** „1. a se mişca (repede) de colo-colo, a da din coadă”; 2. a se legăna, clătina” (*IEW*, 193) (v. **dulău**, **dolcă**). Din fondul pre-latin.

dumbrạvă – pădure tânără şi nu prea deasă.
V.sl. *dąbrava* < *dąbu* „gorun, stejar” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; *Lexicon*, 189; Cihac, II, 104); cf. rus. *dubrava*.
Der: *dumbrăvean*, *dumbrăveancă*, *dumbrăviță* etc.

dumeṛi (var. *dumiri*) – a pricepe sau a face pe cineva să priceapă, a lămuri.
Cf. bg *domerja* (cf. *DEX*). Nu am putut verifica forma bulgară invocată de autorii *DEX*. Ar putea fi o formă derivată din *a lămuri* (v. **lamură**). Origine incertă.
Der: *dumerire*, *nedumerire*, *dumerit*, *nedumerit*.

dumicạ (ar. *duńic*) – 1. a sfărâma, a rupe, a tăia în bucățele; 2. a fărâmița un aliment; 3. (*înv*.) a tăia pe cineva în bucăți, a ciopârți, a distruge, a nimici.
Lat. **demicare* < *mīca* „fărâmitură, bucățică” (Puşcariu, 499; Candrea-Densusianu, 1095; *REW*, 2551; Rosetti, I, 166). Din sl. (slov., ceh.) *demikat*

(Cihac, II, 94); cf. mgh. *domika* „cir, terci”. Acestui cuvânt românesc i se atribuie o etimologie latină pe baza unor raționamente precare. Formele din limbile slave şi maghiară sânt împrumuturi din stră-română. Asocierea cu lat. *mīca* nu este tocmai lipsită de interes, deşi verbul respectiv nu este atestat în latină.
Consider că trebuie să pornim de la forma **mic** care are aceeaşi origine cu lat. *mīca*, ambele provenind de la PIE ***sme(i)k-**, **smik-** „mic” (*IEW*, 966) (v. mic). Este un derivat al limbii române din acest radical printr-o formă intermediară **demica* (v. **mic**). Din fondul pre-latin.
Der: *dumicare*, *dumicat*

dumînică (var. *dumínecă*, ar., mgl. *duminică*, istr. *dumireke*).
Lat. (*dies*) *dominica* (Cihac, I, 80; Puşcariu, 557; Candrea-Densusianu, 506; *REW*, 2738; Cioranescu, 3110); cf. ir. *dia-domhaigh* „duminică”. Panromanic.

dụnă – movilă de nisip adunat de vânt în regiunile de deşert sau pe malul oceanelor
Fr. *dune* (Cioranescu, 3114), cuvânt de origine germanică.

Dụnăre – fluviu în Europa Centrală care izvorăşte din M-ții Pădurea Neagră din Germania şi se varsă în Marea Neagră în România parcurgând o lungime de 2775 km.
Originea acestui hidronim a fost destul de rar discutată în cultura română, cu toată importanța acestuia. Se pare că nu a fost niciodată asociat cu PIE ***danu** „râu” (*IEW*, 175) de la care într-adevăr provine; cf. skt. *dana*, av. *danu* „râu, izvor”, osset. *don* „apă, râu”. Rom. **dunăre** este folosit şi ca substantiv comun cu sensul de „apă mare, apă multă”, sau în expresii ca „*a creşte dunăre”* cu sensul de „a creşte peste măsură” şi „*a se face dunăre”* „a deveni peste măsură de furios”. Există şi alte hidronime cu aceeaşi origine; cf. **Don**, numit de grecii antici *Ταναΐς* (cf. Herodot), celt. *Danuvius* „Dunăre”, formă preluată şi de romani, sub forma *Danubius*, **Nistru** (*Dniestr*) < *Donastius* < **Danu-nazdya* „râul din față”, **Nipru** (*Dniepr*) < *Danapris* < **Danu apara* „râul din spate” (cf. *IEW*).
Rom. **Dunăre** are în mod evident aceeaşi origine ca şi *Danuvius* celtic, ambele provenind din PIE ***danu**, singura deosebire fiind aceea că **Dunăre** este dacic şi nu celtic. Numai la români apare această formă. Slavii îl denumesc fie *Dunaj* sau *Dunav*, iar maghiarii *Duna*. Nu ştim cu exactitate cum îl pronunțau dacii, pentru că în operele autorilor greci este numit *Istros*, ale celor romani *Danubius*. Numai Herodian (sec. II-III d.Ch.) aminteşte că **Dunărea** a fost numită *Danubis* ori *Danusis* (cf. Georgiev, 1982), dar pe vremea lui nu se mai pronunța aşa, deoarece autorul vorbeşte la timpul trecut. Prima formă este cea celtică, preluată şi de latină, a doua este fără îndoială cea traco-dacă. Ca şi în latina veche *s* intervocalic a rotacizat astfel că *Danusis* a devenit **Danuris*, **Danuri*, **Dunari*, şi în ultimă instanță, **Dunăre**. Vasmer (I, 380) susține că v.sl. *Dunav* este de origine celtică, prin intermediul unui got. **Donawi* la rândul său din celt.-lat. *Danuvius* (cf. Caesar, *De bello*, 6, 25) dar afirmația rămâne o simplă ipoteză nesusținută de date.
Vasmer respinge ipoteza lui Sobolevski care crede că provine din sarmat. **Danu-avi* „râul oilor”, iar despre forma românească **Dunăre** nici nu aminteşte. În spațiul est-slav există mai multe hidronime care provin de la acelaşi radical; cf. *Dunaveč* (Ucraina, fosta gubernie Černogov), *Dunavec* (Belarus), *Dunavjec* (Rusia europeană). Pentru cealaltă formă, *Istru*, există în spațiul est-european câteva hidronime care provin din acelaşi radical. Astfel, avem două râuri *Istra*, unul în Rusia Centrală, afluent al râului Moscova, altul în regiunea Kaluga. Un râu cu acelaşi nume se află în Prusia Orientală, pe care era aşezat oraşul *Insterburg* (azi Černechovsk) (cf. Vasmer); cf. osset. *don-istyr* „apă mare”. De altfel, această formă din limba ossetică cuprinde ambii radicali care definesc fluviul Dunăre. A treia denumire a Dunării, *Matoas*, este întâlnită la Şt. Byzantinul; Vasmer o asociază cu alb. *Mati*. Radicalul de la care provin aceste forme putea însemna „(apă) mare”; Origine traco-dacă (v. **Don**, **Nistru**, **Nipru**).
Der: *dunărean*.

dụngă – 1. linie, dâră, 2. striație, cută; 3. colț, muchie; 4. latură, coastă.
V.sl. **dąga* „arc” (Cihac, II, 96; Cioranescu, 3116); cf. bg. *dŭgá*, rus. *dugá* „arc”. Este inadecvat din punct de vedere semantic. Cihac îl asociază cu **doagă**, ceea ce este la fel de nepotrivit. Totuşi se pare că avem un cognat în alb. *dallgë* „val (de apă)”. Origine incertă.
Der: *dunguță*, *a dunga*, *dungat*.

dụpă (ar. *după*, *dupu*, *dipă*, mgl. *dipu*, istr. *dupe*) – 1. în urma; 2. în urmă, în spate; 3. conform.
Lat. *de post* (Diez, I, 326; Puşcariu, 559; Densusianu, *Hlr*, 1, 172; Candrea-Densusianu, 1425); cf. it. *dopo*. De Mauro-Mancini (619) consideră că it. *dopo* provine din „*de poi*”.
Ceva similar se poate spune şi despre rom. **după**, mai precis că provine din **de** şi **apo**(**i**), acesta din urmă din PIE ***apo-** „apoi, înapoi” (*IEW*, 53) (v. **apoi**).

dur – tare, aspru.
Lat. *durus* (Cioranescu, 3123).
Der: *duritate*.

durạ[1] (ar. *dor*, *durari*) – 1. a edifica, a construi; 2. a ciopli lemnul.
Lat. *dolare* „a ciopli, a tăia” (Cihac,1, 84; Puşcariu, 560; Candrea-Densusianu, 524; *REW*, 2718; Cioranescu, 3124); cf. calabr. *dulare*, sp. *dular*, alb. *duruem*.
PIE ***del-**, **dol-**, **delə-** „a spinteca, a tăia, a ciopli în ceva (piatră, lemn)” (*IEW*, 194); cf. skt. *dalayati* „a tăia, a spinteca”, gr. *δαιλαλος* „cioplitură, lucrătură”, v.ir. *delb* „formă, imagine”.

durạ[2] – a rezista în timp.
Lat. *durare* „a dura, a rezista” < *durus* (v. **dur**) (din sec. XIX).
Der: *durată*, *durabilitate*, *durabil*.

dụrdă – puşcă.
Formație onomatopeică ca şi PIE ***der-**, **dord-** „a mormăi, a bâzâi, a cleveti” (*IEW*, 203) (v. **dudui**, **durdui**).

durduị – 1. a dudui; 2. a tuna.
Formație onomatopeică ca şi precedentul (v. **dudui**, **durdă**).

durdulịu – grăsuliu, dolofan.
Mgh. **durda** „gras, supraponderal” (Cihac, I05; Iordan, *BF*, 7, 252); cf. rus. *dordnyi* „supraponderal, gras”, alb. *dordoljets* „durduliu”. Forma albaneză nu poate proveni din maghiară. Toate aceste forme sânt de natură expresivă (v. **dolofan**).

durea (ar. *dor*, mgl. *doari*, istr. *dore*) – 1. a simți o durere fizică; 2. a mâhni, a întrista.
Lat. *dolere* „durea, a simți durere” (Cihac, I, 78; Puşcariu, 543; Candrea-Densusianu, 525; *REW*, 2721; Cioranescu, 3127). Lat. *doleo* a fost asociat cu *dolo* „a ciopli, a tăia”. După Walde (I, 364) ambele provin de la acelaşi radical PIE (v. **dura**). Panromanic.
Der: *durere*, *dureros*, *a îndurera*, *îndurerat* etc.

duruị – 1. a face un zgomot mare în mers (despre vehicule); 2. a vorbi repede.
Formație onomatopeică ca şi a **durdui**, **dudui** (v. **dudui**, **durdă**, **durdui**).
Der: *duruit*, *duruitură*.

duş – 1. jet de apă folosit la spălare; 2. instalația respectivă.
Fr. *douche* (Cioranescu, 3128) din it. *doccia* < lat. *ductio* < *ducere* (v. **duce**).
dụşcă – înghițitură, sorbitură.
Cf. sb. *za dužak* „fără a respira”, slov. *dušek*, ceh. *duškem*, rus. *duška* „sufletel, bunătate de om” (Cihac, II, 104; Cioranescu, 3130). Origine incertă.

duşmạn (ar. *duşman*) – vrăşmaş, inamic.
Tc. (pers.) *düşmen* „duşman” (Roesler, 591; Miklosich, *Türk. Elem*., 1, 288; Cihac, II, 575; Şăineanu, II, 165; Cioranescu, 3133); cf. bg., scr. *dušman*(*in*), alb. *dushman,* alb. *dushme* „trădare, perfidie”.
Cuvântul trebuie să provină din fondul traco-illiric întrucât este atestat în sec. VI, d.Ch. la Procopius din Cesarea. În lucrarea sa, *De Aedificiis*, autorul bizantin dă denumirea mai multor cetăți din sudul Dunării, care au fost reparate în acea vreme de împăratul Iustinian. Iată câteva denumiri: *Gemenos* (Geamăn),

Kaminos (Cămin), *Faskiai* (Fâşii), *Loupophantana*, *Kastellnouva*, *Argentares*, *Tredetitili* (treizeci tei), *Arsa*, *Dousmanes*, *Sceptecasas*, *Oulmeton*, *Labutza*, *Stenes* (Stâna), *Scares* (Scara) (*De Aedificiis*, IV). După cum se poate vedea toți aceşti termeni, fără excepție, există şi în limba română, apropiați de limbajul sec. XXI şi foarte uzuali în acelaşi timp. Mulți dintre ei au corespondenți şi în latină, alții nu. Cei fără corespondenți în latină prezintă un interes aparte, întrucât ne dă o imagine clară despre cum arăta limba strămoşilor noştri cu 1500 sau chiar cu 2000 de ani în urmă. Să nu uităm că cetățile în discuție au fost reparate în prima jumătate a sec. VI, dar ele erau cu mult mai vechi (din moment ce aveau nevoie de reparații), iar denumirile localităților respective erau şi mai vechi. Ceea ce ne interesează aici, în mod deosebit este top. *Dousmanes* care, în mod evident, provine de la *dusman* sau **duşman** (greaca nu avea sunetul *ş*, iar *-es* este sufix grecesc). Prin urmare, termenul este cu mult mai vechi, atestat cu mult timp înainte de venirea turcilor şi chiar a slavilor în Balcani. Este, astfel, cât se poate de evident că trebuie să regândim, în mod fundamental, originea limbii şi a poporului român. Dacă acest termen, considerat atâta timp cuvânt de origine turcă, se dovedeşte a nu fi de orgine turcă, atunci putem conchide că acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu alte cuvinte cu aceeaşi origine sau din slavă, maghiară sau de alte origini.

Radicalul apare şi în alte limbi IE; cf. skt. *dvish* „duşman", *dvish* „a urî, a arăta ură", skt. *daša* „demon", pers. *dah* „sclav", n.pers. *dah* „slujitor". Vechii indieni se numeau pe ei înşişi *arya*, în contrast cu dravidienii localnici pe care îi numeau *daša*. Este vorba de un vechi rad. IE, iar dacă a fost preluat cumva din persană, acest lucru s-a întâmplat cu peste 2000 de ani în urmă, fapt, de altfel, puțin probabil. Origine traco-illirică.

duşumeą (var. *duşamea*, ar. *duşăme*) – podea, pardoseală.

Tc. *düşeme* „duşumea" (Şăineanu, II, 166; Cioranescu, 3134).

E

eạ (var. *ia*, ar. *ea*, *ia*, mgl. *ea*, istr. *io*) – pronume personal, pers. III, sg.
Din lat. *illa* „aceea” (Puşcariu, 764; *REW*, 4266; Cioranescu, 3140); pl. *ele* < *illae*, gen. *ei* < *illaei*, gen. pl. *lor* < *illorum* (v. **ăl**, **a**, **el**).

echẹr – intrument tehnic de formă triunghiulară.
Fr. *équerre* (Cioranescu, 3142).

ẹchi- – prefix cu sensul de egal.
Lat. *aequi-* (Cioranescu, 3143) din lat. *aequus* „egal”.
Der: *echicaloric*, *echidistant*, *echidistanță*, *echiform*, *echilateral*, *echivalent*, *echivalență*, *echilibru*, *echilibra*, *echilibrist*, *echilibristică*, *echimolecular*, *echinocțiu*, *echinocțial*, *echivoc* etc.

echịpă – grup organizat de persoane.
Fr. *équipe* (Cioranescu, 3144) din v.fr. *esquiper*, cuvânt care pare să provină dintr-un radical germanic.
Der: *a echipa*, *echipaj*, *echipament*.

ecleziạrh -1. cleric; 2. (*înv*.) călugăr care administra veniturile unei mânăstiri.
Mgr. *εκκλησιάρχος* < gr. *εκκλεησία* (Murnu, 19; Cioranescu, 3145), atestat din sec. XVII (v. **ecleziastic**).

ecleziạstic – bisericesc.
Lat.med. *ecclesiasticus* < gr. *εκκλησιαστικός* < gr. *εκκλεησία* „1. sfat, grup, ansamblu; 2. biserică” din gr. *καλείν* „a chema”.
Der: *Ecleziastul* „capitol din biblie”.

eclịpsă – 1. întunecarea luminii lunii prin interpunerea pământului între soare şi lună; 2. întunecarea oricărui astru printr-un fenomen similar; 3. umbrirea reputației cuiva.
Gr. *έκλειψις* (Gáldi, *Les mots*, 176) din gr. *εκλείπειν* „a pleca, a abandona”.
Der: *ecliptic*, *ecliptică* „cercul format de intersecția dintre planul orbitei pământului cu sfera celestă”, *a eclipsa*.

econọm – 1. care cheltuieşte cu cumpătare, strângător, cumpătat; 2. călugăr care administrează veniturile unei mânăstiri; 3. persoană care se ocupă cu administrarea unei instituții sau averii cuiva.
Gr. *οικόνομος* (Cioranescu, 3147) din *οίκος* „casă” şi *νόμος* „lege, obicei”.
Der: *economisi*, *economie*, *economat*, *economic*, *economist*.

ecọu (var. *eho*) – 1. răsunet; 2. unde sonore reflectate de o suprafață şi ajunse într-un punct de unde pot fi percepute distinct în raport cu cele curente; 3. vâlvă produsă de un eveniment.
Fr. *écho* (Cioranescu, 3148) din lat. *echo* < gr. *ηχώ* „sunet”. Varianta *eho* provine din neogreacă, atestată din sec. XVII, azi învechită.

ecrạn – 1. suprafață pe care se proiectează imagini cu ajutorul unui aparat de proiecție; 2. (*tehn*.) perete sau înveliş protector.
Fr. *écran*.
Der. *a ecrana*.

ectẹnie – rugăciuni rostite de preot (şi diacon) în timpul slujbei, în biserica ortodoxă.
Mgr. *εκτένεια* (Cioranescu, 3150), atestat din sec. XVII.

ecuatọr – cerc (imaginar), perpendicular pe axa unei sfere sau a unui corp ceresc, situat la distanțe egale de poli.
Lat. *aequator* din *aequare* „a face egal” (v. **egal**).

ecumęnic – 1. general, universal; 3. care aparţine întregii biserici creştine; 3. care promovează unitatea creştinismului.
Lat. *oecumenicus* < gr. *οικουμενικός* < *οικείν* „a locui”.

ecvęstru – de călăreț, călare (despre opere de artă).
Lat. *equestris* < *equus* „cal” (v. **iapă**).

edificą – 1. a construi, a clădi; 2. a lămuri, a clarifica.
Lar. *aedificare* (Cioranescu, 3152) din lat. *aedificium* „clădire”.
Der. *edificiu*, *edificant*, *edificator*.

editą – a publica.
Fr. *éditer* (Cioranescu, 3153) din lat. *ēdere* „a scoate”.
Der: *editor*, *editorial*, *editură*, *ediție*, *a reedita*, *reediție*, *inedit*.

educą – a influența, în mod sistematic şi organizat, dezvoltarea intelectuală, morală şi fizică a copiilor, a tinerilor sau a societății în general.
Fr. *éduquer* (Cioranescu, 3154) din lat. *educare* < *ducere* (v. **duce**).
Der: *educabil*, *educativ*, *educație*, *educator*, *a reeduca*, *needucat*.

efęb – bărbat tânăr.
Lat. *ephebus* din gr. *έφηβος*.

efęct – ceea ce rezultă, în mod necesar, dintr-o anumită cauză; 2. fenomen iluzoriu (efectul tridimensional); 3. fenomen natural real, numit de obicei după descoperitorul său (efectul Doppler).
Lat. *effectus* (Cioranescu, 3155) din lat. *efficere* „a face, a duce la bun sfârşit” < *facere* „a face” (v. **face**).
Der: *efectiv*, *efectua*.

efemęr – de scurtă durată, trecător.
Fr. *éphémère* din gr. *εφέμερος* < *επ-*, *ημέρα* „zi”.
Der: *insectă* (care trăieşte o singură zi, *Ephemera vulgata*), *efemeridă*.

efervescęnt – 1. (despre lichide) care dezvoltă gaze în timpul unui proces fizico-chimic; 2. (fig.) agitat, frământat.
Fr. *effervescent* din lat. *effervescens* < *effervescere* < *fervere* „a fierbe” (v. **fierbe**).

eficient – 1. care funcționează la parametrii optimi, cu minimum de pierderi; 2. eficace.
Fr. *efficient* din lat. *efficiens* < *efficere* < *facere* (v. **face**).
Der: *eficiență*.

efigie – chipul sau imaginea unei persoane reprezentat pe monezi, medalii sau monumente.
Fr. *effigie* din lat. *effigies* < *effigere* < *fingere* „a modela”. (v. **figură**).

efort – 1. exercitarea puterii fizice sau mentale; 2. strădanie, străduință.
Fr. *effort* din v.fr. *esfort* < v.fr. *esforcier* „a forța” < lat. *fortis* „puternic” (v. **foarte**, **forță**).

egal – care este la fel ca altul într-o anumită privință.
Fr. *égal* din lat. *aequalis* „egal” < *aequus* „neted, drept, egal”.
Der. *a egala*, *egalabil*, *egalitar*, *egalitate*, *egaliza*, *egalizator*, *inegal*, *neegal*.

egoism – raportare excesivă la propria persoană sau promovarea propriilor interese cu orice preț.
Fr. *egoïsme* din lat. *ego* „eu” (v. **eu**).
Der: *egotism*, *egoist*.

egumen (ar. *igumin*) – superior al unei mânăstiri ortodoxe, stareț.
Mgr. *ηγούμενος* (Cioranescu, 3163); cf. bg. *igumen*.
Der: *egumenie*, *egumenesc*.

ei – interjecție folosită pentru a striga pe cineva.
După Cioranescu (3164) este o „creație expresivă”. Există şi în alte limbi; cf. eng. *hey*, cu acelaşi sens, pe care Barnhart îl consideră o „formație imitativă”. Formație expresivă.
Der: *ehei*, *hei*, etc.

el (ar. *el*, mgl. *iel*, ir. *ie*) – pronume personal, pers. III, singular.
Lat. *ille* „acela” (Diez, I, 161; Puşcariu, 764; Candrea-Densusianu, 531; *REW*, 4266; Cioranescu, 3130). Panromanic.

Rom. **el** trebuie asociat cu **ăl**, cu care are, în ultimă instanță, aceeaşi origine. În vechea irlandeză există forma *ai* pentru pronumele personal de persoana a 3-a singular şi plural care are aceeaşi origine cu formele neolatine, iar în irlandeza modernă avem *e* „el” (v. **ăl**).

elaborạ – 1. a lucra ceva cu grijă, cu atenție la detalii; 2. a formula.
Fr. *élaborer* din lat. *elaborare* < *labor* „lucru, muncă”.
Der: *elaborare*, *elaborat*.

elạn[1] – animal rumegător din familia cervidelor (*Alces alces*).
Fr. *élan* din oland. *eland* „cerb”, înrudit cu lat. *alces*, n.g.s. *Elch*, eng. *elk*, lituan. *élnis* „cerb”.

elạn[2] – însuflețire, avânt, entuziasm.
Fr. *élan* < v.fr. *eslan* < v.fr. *eslancer* < *lancer* < *lance* „lance” < lat.med. *lancea*, probabil de origine celtică.

elęctric – care aparține electricității, privitor la electricitate.
Fr. *éléctrique* din lat. *electricus* < *electrus* < gr. *έλεκτρον* „chihlimbar, ambră; 2. aliaj de aur şi argint”.
Denumirea provine de la faptul că bucățile de ambră se electrizează foarte uşor producând mici scântei electrice. Rad. *electro-* se foloseşte în mulți compuşi în limbile moderne.
Der. *electricitate*, *electrician*, *electrifica*, *electriza* etc.

electrọn – particulă elementară, parte fundamentală constituentă a materiei având electricitate negativă, numit şi negatron.
Fr. *électron* din gr. *έλεκτρον* (v. **electric**).
Der. *eletronic*, *electronic*, *electronist*.

elefạnt – cel mai mare mamifer terestru care trăieşte în zilele noastre aparținând celor două subspecii de pachiderme din familia Elefantidelor, anume elefantul african (*Loxodonta africana*) şi elefantul indian (*Elephas maximus*).
Fr. *éléphant* din lat. *elephantis* < gr. *ελέφας* „elefant”.

eliberạ (var. *libera*) – 1. a pune în libertate, a da libertate; 2. a fi lăsat la vatră; 3. a da cuiva un act, a preda o marfă; 4. a scoate din funcție.
Lat. *eliberare* din *liber* „liber” (v. **liber**).
Der: *eliberare*, *eliberator*.

eliminạ – a înlătura, a exclude.
Fr. *éliminer* din lat. *eliminare* < *limen* „prag”.
Der: *eliminatoriu*.

elocvẹnt – care are darul de a expune clar şi convingător.
Lat. *eloquens* < *eloqui-* „a vorbi, a expune” < *loquor* „a vorbi”; cf. fr. *éloquent*.
Der: *elocință*, *elocuțiune*, *elocvență*.

elọgiu – apreciere foarte favorabilă, laudă.
Lat. *elogium* „inscripție pe o piatră de mormânt” < *eulogium* < gr. *ευλογία* „laudă, binecuvântare”; cf. fr *éloge*.
Der: *a elogia*, *elogios*.

emanạ – 1. a degaja, a emite un gaz; 2. a proveni, a-şi avea originea.
Lat. *emanare* din *manere* „a curge”; cf. fr. *émaner*.
Der: *emanație*.

emancipạ – a elibera, a-şi câştiga independența.
Lat. *emancipare* „a elibera de sub control” < *manus* „mână” (v. **mână**).
Der: *emancipare*, *emancipație*.

embrịon – 1. orice organism din momentul fecundării până când toate organele sânt formate; 2. germenul unei plante; 3. începutul unui lucru.
Fr. *embryon* din gr. *έμβρυον* < *βρύειν* „a se umfla”.
Der: *embriologie*, *embriolog*, *embrionar*.

emęrge – a ieşi la iveală.
Lat. *emergere* „a ieşi din, a ieşi la suprafață” < *mergere* „a se scufunda”. Nu trebuie asociat cu **a merge**.
Der: *emergent*, *emergență*.

emigrạ – a pleca din patrie şi a se stabili permenent sau temporar în altă țară.
Fr. *émigrer* din lat. *emigrare* < *migrare* „a migra” (v. **merge**).
Der: *emigrant*, *emigrație*.

emițe – 1. a elabora, a scoate (un decret, o lege etc); 2. a anunța, a exprima, a lansa o idee, teorie etc.; 3. a pune în circulație o bancnotă; 4. a propaga radiații în mediul înconjurător.
Lat. *emittere* „a transmite, a trimite” din *mittere* „a trimite” (v. **trimite**).
Der: *emitent*, *emițător*, *emisiune*.

emoție – reacție afectivă puternică uneori neașteptată.
Fr. *émotion* < v.fr. *esmotion* < v.fr. *movoir* < lat. *movere* „a mișca”.
Der: *emotiv*, *emotivitate*, *emoționa*, *emoțional*, *emoționant*.

empiric – bazat pe experiență, care aparține empirismului.
Fr. *empirique* din lat. *empiricus* < *εμπειρικός* < *πειράν* „a încerca”.
Der: *empirism*, *empirist*.

enciclopedie – lucrare amplă organizată alfabetic cu informații precise și detaliate în toate domeniile.
Fr. *encyclopédie* din gr. *ενκυκλοπέδια* < gr. *κύκλος* „roată, cerc”, *παιδία* „educație”, cu sensul de „educație atotcuprinzătoare”.
Der: *enciclopedic*, *enciclopedist*.

energie – 1. capacitatea unui sistem fizic de a efectua lucru mecanic prin trecerea dintr-o stare dată în alta; 2. forță, putere, tărie, vigoare.
Gr. *ενέργεια* din *ενεργείν* „a fi activ”.

entuziasm – avânt, înflăcărare, stare de însuflețire puternică.
Fr. *enthousiasme* din lat.med. *enthusiasmus* < *ένθους* < *ένθεος* „cu un zeu (spirit) înăuntru (în suflet)”.
Der. *a entuziazma*, *entuziast*, *entuziasmant*.

enunț – 1. formularea datelor unei probleme; 2. formulă prin care se exprimă ceva.
Fr. *énoncé* din lat.med *enuntiare* < *nuntium* „mesager”.
Der: *a enunța*, *enunțiativă* „prepoziție enunțiativă, propoziție în care se face o comunicare în mod obiectiv”.
Der: *a enunța*, *enunțare*, *enunțător*.

enorm – foarte mare, imens, colosal.
Fr. *énorme* < lat. *enormis* < *norma* „regulă”.
Der: *enormitate*.

enigmă – 1. lucru nelămurit, ascuns, greu de pătruns; 2. taină, mister; 3. ghicitoare.
Fr. *énigme* din lat. *aenigma* < gr. *αινίγμα* „enigmă < *αινίσσεσθαι* „a vorbi enigmatic” < *αίνος* „fabulă”.
Der: *enigmatic*.

epidemie – răspândirea unei boli infecțioase, molimă.
Fr. *épidémie* din lat. *epidemia* < gr. *επιδημία* < *επι-* „pe, lângă, la”, *δέμος* „lume, mulțime, populație”.
Der: *epidemic*, *epidemiologie*.

eparhie – episcopie, diocеză.
Mgr. *επαρχία* (Murnu, 21; Gáldi, *Les mots*, 180; Cioranescu, 3184) din gr. *έπαρχος* „comandant, guvernator, prefect” < *επ-*, *άρχος* „conducător” < *άρχη* „început” (sec. XVII).
Der: *eparhial*.

epilepsie – boală a sistemului nervos caracterizată prin convulsii și pierderea cunoștinței.
Ngr. *επιλεψία* (Gáldi, *Les mots*, 181; Cioranescu, 3187) din gr. *επιλαμβάνειν* „a prinde, a fi cuprins de” < *λαμβάνειν* „a prinde” (sec. XVIII).
Der: *epileptic*.

episcop (ar. episcop) – grad înalt în ierarhia bisericească.
Mgr. *επίσκοπος* (Murnu, 12; Cioranescu, 3188) din gr. *σκοπός* „paznic” < *σκοπείν* „a se uita la, a privi la”. Sensul inițial al gr. *επίσκοπος* a fost acela de „supraveghetor”.
Der: *episcopie*, *episcopal*, *arhiepiscop*, *arhiepiscopie*, *arhiepiscopal*.

epocă (*epohă* (înv.)) – perioadă, eră.
Mgr. *εποχή* (Gáldi, *Les mots*, 183, Cioranescu, 3194) din gr. *έχειν* „a avea”; cf. fr. *époque*.
Der. *epocal*.

eroare – greșeală.
Fr. *erreur* din lat. *error* < *errare* „a greși”, înrudit cu got. *airzian*, n.g.s. *irren*.
Der: *eronat*.

erọtic – 1. privitor la dragoste; 2. care exprimă dragostea sau cântă dragostea.
Fr. *érotique* din gr. *εροτικός* „erotic, de dragoste, iubăreț” < *Έρος* „zeul iubirii”.
Der: *erotism*.

erọu – 1. persoană care se distinge prin vitejie, curaj; 2. ostaș căzut pe câmpul de luptă; 3. personaj principal al unei opere literare.
Fr. *héros* (Cioranescu, 3204) din lat. *heros* < *ἥρος*.
Der: *eroină*, *eroic*, *eroism*.

erẹs – 1. credință în forțe supranaturale; 2. credință greșită.
Mgr. *αϊρεσις* „erezie” (Murnu, 22; Iordan, *Dift*., 145; Cioranescu, 3198).
Este un dublet mai vechi al formei neologice *erezie* din fr. *hérésie* < lat. *haeresis*.

erẹte (var. *herete*, *harete*) – pasăre răpitoare asemănătoare cu uliul (*Falco subbuteo*).
Din *arete* „berbec” (Scriban) sau din gr. *ιεράκιος* (Diculescu, *Elementele*, 488). După Pascu (Suf., 39) dintr-o variantă ionică neastestată **ιερήκιος*.
Ambele ipoteze sânt complet eronate. Rom. **erete** are echivalente foarte apropiate într-o serie de limbi IE, fapt care indică originea traco-dacă a acestui termen.
PIE ***er-**, **or-** „vultur, pasăre” (*IEW*, 325); cf. gr. *όρνις* „păsăre, cocoș, găină”, arm. *ororr*, *urur* „pescăruș”, got. *ara*, v.isl. *ari*, *årn*, v.g.s. *aro*, *aru* „vultur”, v.bg. *orŭlŭ*, rus. *orel* „vultur”, lituan. *erelis* „vultur”, lituan. *aras* „vultur”, let. *èrglis* „vultur”, alb. *ort* „vultur”, hitt. *hara* „vultur”, rom. (dial.) *hârău* „uliu” (Trans.), mgh. *harács* „specie de vultur”. De remarcat că acest radical este prezent și în basc. *arrano* „vultur”, probabil un împrumut dintr-o limbă indo-europeană. Origine traco-dacă.
Der. *hereu*, *hărău*, *hârău* „uliu, pasăre răpitoare”.

escrọc – pungaș, persoană care înșeală.
Fr. *escroc*.
Der: *a escroca*, *escrocherie*.

esẹnță – ceea ce este mai important în lucruri și fenomene pentru existența lor.
Lat. *essentia* din *esse* „1. a fi; 2. ființă, existență”; cf. fr. *essence*.
Der: *esențial*.

ește (ar. *escu*, *eşti*, *easte*) – a fi (pers. III, sg.).
Deși are echivalent pe lat. *est*, forme similare există în toate grupurile de limbi IE.
PIE ***ēs-ti** „este” (*IEW*, 341); cf. skt. *asti*, gr. *εστί*, venet. *est*, got. *ist*, v.isl. *es*, v.g.s. *ist*, v.sax. *is*, v.lituan. *esti*, v.prus. *este*, v.sl. *jeste*, v.ir. *is*, alb. *eshtë*, arm. *ė*. Toate aceste forme au același sens, cu alte cuvinte reprezintă forma de persoana III, singular.
Este unul din cei șapte radicali ai verbului a **fi** care sânt prezenți în limba română: **fi**, **fu-(s)-**, **fost**, **era-**, **est-**, **(î)s**, **sânt**. În aromână, forma de pers. I, sg. *escu* „(eu)sânt” a fost creată prin analogie cu formele de pers, II și III sg. Dintre aceștia, cinci se întâlnesc și în latină (v. **fi**).

etẹrn – care există dintotdeauna și nu va înceta să existe.
Lat. *aeternus* „etern”.
Der: *eternitate*, *a eterniza*.

ẹu (ar. *eu*, *io*(*u*), *mine*, mgl., istr. *io*) – pronume personal (pers. I, sg.).
Lat. *ego* „eu” (Diez, I, 239; Pușcariu, 771; Candrea-Densusianu, 533; REW, 2830; Cioranescu, 3213); cf. vgl. *jo*, it. *io* (sard. *eo*), prov. *ieu*, fr. *je*, sp. *yo*, port. *eu*, alb. *u*(*në*).
PIE ***eg(h)om**, **ego** „eu” (*IEW*, 291); cf. gr. *εγώ* „eu”, gr.(beoț.) *ίω*, got. *ik*, v.g.s. *ih*, lituan. *aš*, v.sl. *azŭ*.
Indiferent dacă încercăm să-l derivăm din latină sau direct din PIE, întâmpinăm aceleași dificultăți de derivare. Deși se consideră că *g* intervocalic a dispărut în latina populară acest lucru nu a avut caracter general. În ce privește acest pronume, același lucru s-a întâmplat și în dialectul grecesc beoțian care este unul din dialectele de nord care au suferit o puternică influență tracică. Atât Corominas (6, 16), cât și De Mauro-Mancini (1023) derivă sp. *yo*, respectiv it. *io* dintr-un lat. neatestat **eo*.

evanghẹlie – denumirea fiecăreia dintre primele patru cărți ale Noului Testament.
Mgr. *ευαγγέλιον* „bună-vestire” din *άγγελος* „mesager” (v. **înger**).

Der: *evanghelic*, *evangheliza*, *evanghelism*, *evanghelist*, *evangheliar*.

evoluą – a trece printr-o serie de transformări, în mod progresiv, spre o treaptă superioară, a se dezvolta".
Fr. *évoluer* din lat. *evolvere* „a (se) desfăşura".
Der: *evoluție*, *evolutiv*, *evoluționism*, *evolutionist*.

exagerą – 1. a amplica peste măsură, a da faptelor dimensiuni mult mai mari decât cele reale; 2. a deforma realitatea.
Der: *exagérer* din lat. *exaggerare* „a aduna grămadă" < *agger* „grămadă" (v. **grămadă**).

exąmen – 1. mijloc de verificare a cunoştinţelor dobândite de elevi, studenți sau candidați la un post; 2. probă, încercare; 3. cercetare amănunțită.
Fr. *examen* din lat. *examen* „roi de albine, balanță" < lat. *exigere* „a alunga, a examina".
Der: *a examina*, *examinator*.

executą – 1. a face, a confecționa; 2. a se supune; 3. supune un condamnat la pedeapsa cu moartea.
Fr. *éxecuter* din lat. *executare* < *ex-*, *sequio* „a urma, a urmări".
Der: *executant*, *executor*, *executoriu*, *execuție*.

experiență – 1. cunoştinţe dobândite prin practică; 2. provocare intenționată a unor fenomene în vederea studierii legilor lor.
Fr. *expérience* din lat. *experientia* < *experiri* „a încerca, a testa".
Der: *a experimenta*, *experiment*, *experimental*, *experimentator*.

explicą – a face înțeles, a clarifica.
Fr. *expliquer* din lat. *explicare* < *plicare* „a împacheta, a împătura" (v. **apleca**, **pleată**).
Der: *explicație*, *explicator*, *explicit*.

exprimą – a expune, a formula, a manifesta păreri, idei.
Fr. *exprimer* din lat. *exprimere* < *premere* „a presa". O serie de forme derivate provin din *expressus*, part. trecut de la e*xprimere* (v. **presa**).
Der: *exprimare*, *exprimabil*, *expres*, *expresie*, *expresionism*, *expresionist*, *expresiv*, *expresivitate*, *exprimabil* etc.

explodą – a izbucni, a face explozie.
Lat. *explodere* „a alunga, a alunga prin batere din palme" < *plaudere* „a bate din palme, a lovi"; cf. it. *explodere*.
Der: *explozie*, *exploziv*, *explozibil*.

exteriọr – care este în afară, extern.
Fr. *extérieur* din lat. *exterior*, comp. lui *exter*, *exterus* „din afară" (v. **extern**).
Der. *exterioriza*.

extẹrn – care se află în afară, străin.
Fr. *externe* din lat. *externus* < *exterus* „din afară".
Der: *externa*.

extrẹm – foarte mare, exagerat.
Fr. *extreme* din lat. *extremus*, superlativ. lui *exterus* (v. **exterior**).
Der: *extremă*, *extremism*, *extremist*.

ezitą – a sta la îndoială, a şovăi.
Fr. *hésiter* din lat. *haesitare* < *haesus* part. trecut al lui *haerere* „a ține strâns".
Der: *ezitant*.

F

fabrică (ar. *fabrică*) – intreprindere industrială.
Fr. *fabrique* din lat. *fabrica* < *fabere* (v. **faur**); cf. it. *fabbrica*.
Der: *a fabrica*, *fabricație*, *fabricator*.

fabulă – scurtă povestire alegorică alcătuită ca învățătură morală.
Lat. *fabula* din *fari* „a vorbi" (din sec.XIX)
Der: *a fabula*, *fabulație*, *fabulist*, *fabulos*.

face (ar. *fac*, *fațire*, mgl. *fac*, *fat*, istr. *facu*, *facut*) – 1. a înfăptui, a produce; 2. a creea; 3. a da formă, a construi, a edifica; 4. a plăsmui, a imagina; 5. a da naştere, a rodi, a da roade; 6. a valora; 7. a transforma, a preface; 8. a se ocupa cu ceva; 9. a găti, a pregăti.
Lat. *facere* „a face" (Diez, I82; Puşcariu, 566; Candrea-Densusianu, 534; *REW*, 3128; Cioranescu, 3232). Panromanic.
Forma neolatină cea mai apropiată de română este sard. *fakere*. Avem din abundență forme similare în limbile italice: osc. *fakiiad*, umbr. *façia*, *fakust*, volsc. *facia*, venet. *vhaχsto*, toate cu sensul de „a face".
Se consideră, în general, că veneții au fost un trib illiric stabilit în nordul peninsulei italice a căror limbă semăna mult atât cu latina, dar şi cu alte limbi italice. Acest lucru este doar o prezumpție, dată fiind apropierea acestei limbi de glosele illirice care au supraviețuit timpului. Trebuie arătat, în schimb, că Titus Livius (1, 8-14) spune că veneții erau urmaşii troienilor veniți cu Antenor după căderea Troiei, care după ce i-au alungat pe localnici s-au aşezat pe valea Padului între Alpi şi Marea Adriatică, spre deosebie de troienii lui Aeneas care s-au amestecat cu latinii băştinaşi. Dacă vom considera că veneta este urmaşa graiului vorbit la Troia, diferențele dintre dialectul vorbit de troieni şi cel vorbit de latini nu erau mari, cele două grupuri găsind multe puncte comune în limba pe care o vorbeau, precum şi în tradițiile lor. Aşa se explică şi faptul că Aeneas, după moartea lui Latinus a putut să-i declare pe toți latini, astfel că au devenit curând un singur popor. Acest amănunt istoric consemnat de Titus Livius explică asemănarea limbii venete cu dialectele illirice, deoarece troienii erau traci, iar dialectele illirice erau similare cu cele tracice. Datorită faptului că veneții i-au alungat pe localnici, ei şi-au păstrat multă vreme intact dialectul troian, desigur, până la instaurarea puterii Romei pe valea Padului şi câteva sute de ani după aceea. Ca urmare, credem că limba venetă este o sursă extraordinară pentru înțelegerea limbii traco-dace, deşi acest lucru ar putea părea bizar unor cercetători. Istoricii antici care s-au ocupat de istoria veche a popoarelor italice afirmă că diferitele grupuri italice au emigrat în peninsula italică fie din Balcani, mai ales după venirea grecilor, fie din nord-estul peninsulei, cu alte cuvinte din regiuni locuite de traco-daci.
După Walde (I, 440), formele italice provin de la un rad. italic **fē* < PIE ***dhē-** „a aşeza, a pune". Radicalul propus de Walde nu pare să fie cel corect. În primul rând că radicalul italic trebuie să fie **fak-*, terminat în velară. Pe de altă parte, forma venetă care este mai arhaică, indică un rad. PIE ***bhekh-**, sau ***bhakh-** din care provin toate aceste forme italice, radical inexistent la Walde sau Walde-Pokorny. Acest rad. PIE trebuie să fi avut sensul de „a face, a crea".

Der: *facere*, *făcut*, *făcătură*, *făcător*, precum şi forme compuse ca *binefacere*, *binefăcător, refacere*.

fạchie – făclie.
Lat. **facla* din *facula* (Puşcariu, 567; Candrea-Densusianu, 539; REW, 3137; Cioranescu, 3233). Este dubletul lui *făclie* (v. **flacără**).

fạctor – 1. cauză, forţă motrice; 2. funcţionar al poştei.
Fr. *facteur* din lat. *factor* < *facere* „a face” (v. **face**).
Der: *a factura*, *factură*.

fag (ar., mgl. *fag*) – arbore înalt cu coaja netedă, cenusie, cu lemn tare (*Fagus silvatica*), foarte răspândit în pădurile din Europa Centrală, inclusiv România.
Lat. *fagus* „fag” (Puşcariu, 568; Candrea-Densusianu, 540; *REW*, 3145; Cioranescu, 3239). Panromanic; cf. alb. *fag*, calabr. *fagu*. Meyer (*Alb. St*., 97) crede că alb. *fag* provine din română sau din dialectul calabrez.
PIE ***bhāgos** „fag” (*IEW*, 107). Walde, (1, 445), în schimb, propune un PIE ***bheug-**, ***bhəug-**; cf. gr. *φηγός*, gr.(dor.) *φαγός* „stejar”. Forma latină şi cea românească sânt practic identice cu cea dorianã. Se ştie că dorienii erau illiri sau traci grecizaţi, care au coborât în nordul Greciei de azi, de undeva din bazinul dunărean, înainte de 1100-1200 î.Ch., perioadă în care traco-illira începuse să se diferenţieze de graiurile triburilor italice şi celtice. Ţinând cont de formele germanice; cf. got. *boka*, v.g.s. *buohha*, v.isl. *bok*, proto-slav. **buza* şi, în sfârşit, kurd. *buz* „ulm”, ar fi de presupus că forma PIE va fi avut, mai degrabă, o vocală rotunjită în loc de **ā** (lung) din forma refăcută de Walde-Pokorny, deci un PIE ***bheug-os**, aşa cum consideră Walde. Astfel **e** din diftongul ***eu** a putut iotaciza, fapt care a făcut ca ***bh** să treacă la *f*, într-o serie de dialecte traco-illirice. Din cele arătate mai sus, putem conchide că rom. **fag** este probabil de origine pre-latină.
Der: *făgui*, *făguţ*, *făgan*, *făgău*, *făgeţel*, *făget* etc.

fạgure (var. *fag*) – strat de ceară cu celule hexagonale în care albinele îşi depun mierea şi ouăle.
Lat. **favulus* < *favus* „fagure” (Puşcariu, 570; Candrea-Densusianu, 541; *REW*, 3227a) sau lat. *favus* (*REW*, 3228; Cioranescu, 3240).
Se consideră că labialele *b*, *v* intervocalice au dispărut la trecerea din latină în română. În cazul rom. **fagure**, v a trecut la *g* (v > g), transformare destul de neobişnuită. Pe de altă parte, Bâncuş (*VALR*, 87) consideră că *b* latin intervocalic a trecut la *u*, iar în unele cazuri, u a a devenit *h*, apoi *g*, ca în cazul rom. **negură**. Astfel, lat. *nebula* < ***neuura* < *nehură* < **negură**. Aceste transformări fonetice sânt veridice, indiferent dacă rom. **negură** provine sau nu din latină (v. **negură**). Acelaşi lucru se poate spune şi despre **fagure**. Cioranescu arată că forma mai veche a fost *fag*, iar forma actuală **fagure** este refăcută după cea de plural *faguri*. Walde (I, 469) consideră lat. *favus* cu origine incertă. Astfel, forma latină este probabil un împrumut dintr-o altă limbă italică, fiind în acelaşi timp, cognat cu rom. **fagure**. Rom. **fagure** are un alt cognat în alb. *felë* „fagure”.
PIE ***ŭabh-** „ţese, a împleti” (*IEW*, 1114; Walde, I, 469); cf. v.g.s. *waba*, *wabo*, n.g.s. *Wabe* „fagure”. Forma latină provine de la acest radical printr-o formă **vafus*. Rom. **fagure** provine probabil de la un mai vechi ***vabu-**, unde *b* intervocalic a trecut la *g* datorită procesului de disimilare între labio-dentala *v* şi bilabiala *b*. Origine pre-latină.

fạimă – reputaţie, renume, celebritate.
Lat. *fama* „zvon, veste, părere generală, reputaţie” (Candrea, *Rom*., 31, 308; Puşcariu; *DAR*); cf. alb. *famë*, gr.(dor.) *φάμα*, gr.(ion.) *φήμη* „reputaţie, faimă”, osc. *fãma-* < *faamat* „edicit”.
PIE ***bhā-** „a vorbi” (Ernout-Meillet, 214; *IEW*, 105); cf. arm. *ban* „cuvânt, vorbă”. Derivarea directă din lat. *fama* este improbabilă, deoarece ar fi trebuit să dea în română **famă*. În PIE a fost un **ā** care a diftongat într-o perioadă greu de precizat. Forma apare şi în greacă, fapt care atestă existenţa acesteia în regiunea balcanică cu mult înaintea venirii romanilor.
Der: *faimos,.a defăima*, *defăimător.*

fạlangă – 1. formaţie de infanterie cu rânduri compacte, în armata macedoneană; 2. fiecare dintre oasele care alcătuiesc degetele.

Fr. *phalange* din lat. *phalanga* < gr. *φάλαγξ* (v. **părângă**).
Der: *falanster*, *falangist*.

fală (mgl. *falbă*) – 1. trufie, mândrie; 2. glorie, renume.
V.sl. *chvala* „laudă, elogiu" < v.sl. *chvaliti* „a lăuda", (Miklosich, *Slaw. Elem*., 51; Cihac, II, 107; Cioranescu, 3250); cf. bg. *fal*(*b*)*a*, scr. *fala*, rus. *chvala* „laudă, elogiu". Vasmer (IV, 228) consideră formele slave cu origine incertă, dar le asociază cu v.isl. *skvala* „a chema, a striga", *skvali* „gălăgios", n.g.s. *swellan* „a se umfla", eng. *swell* „a se umfla".
În orice caz, forma v.sl. *chvala* nu explică forma megleno-română *falbă* care este mai arhaică decât cea daco-română. Prin urmare, trebuie găsită altă etimologie pentru rom. **fală**. În acest caz, trebuie ținut cont de formele germanice. Barnhart (1101) asociază eng. *swell* „a (se) umfla" cu got. *uf-swalleins* „mândrie, vanitate". Radicalul este prezent în mai multe limbi germanice. Nu este destul de clară legătura cu v.sl. *chvala*, deşi pare să fie cognat cu formele din limba română.
Lehmann (U13) spune că forma gotică nu are o etimologie stabilită şi că acest radical este prezent doar în limbile germanice. De reținut că sensul rom. **fală** este identic cu cel din gotică. Ținând cont de formele germanice şi de cea din limba română se poate reconstitui un PIE ***(s)ŭel-b** „mândrie, vanitate". Rom. **fală** provine de la acest radical printr-un traco-dac. **valba*, **falba* > stră-rom. **falbă* (cf. mgl. *falbă*) > rom. **fală**. Prezența lui *b* explică nerotacizarea lui *l* intervocalic. Din fondul pre-latin.
Der: *a se făli*, *făios*, *falnic*.

fălcă (ar., mgl. *falcă*) – 1. mandibulă; 2. obraz, față; 3. braț al loitrei căruței; 4. talpă la sanie.
Lat. **falca* (Puşcariu, 575; Candrea-Densusianu, 542; *REW*, 3175). După Cioranescu (3254) provine din lat. *falx*, *falcis* „1. orice instrument cu formă curbată, coasă, seceră, cosor; 2. seceră, sabie încovoiată". Sensul lat. *falx* este diferit, în plus, ar fi trebuit să dea în română **falce*, nu **falcă**. Rom. **falcă** este cognat cu lat. *falx*, dar nu pare să provină din acesta. În albaneză există formele *fulkë* „falcă" şi *fulkior* „maxilar", având acelaşi sens cu româna şi prin urmare, aceeaşi origine. Cioranescu spune că rom. **falce** „unitate de suprafață" are sensul din lat.med. *falcata* şi consideră că a putut circula în trecut cu sensul de „seceră".
PIE ***bhļko-s** „îndoit, încovoiat" (Walde, I, 450); cf. lat. *falx*, gr. *φάλκης* „partea laterală a corăbiei", gr. *φαλκός* „cu picioare strâmbe, crăcănat". Formele română şi albaneză provin tot de la acest radical cu sensul inițial de „strâmb, încovoiat". Evoluția PIE ***bh**, în traco-illirică nu este tocmai clară întrucât în unele cazuri a dat în mod cert *f*, iar în altele *b*, în funcție de caracteristicile vocalei următoare (v. **falce**).

fălce – (var. *falcă*)veche unitate de măsură pentru suprafețe agricole de cca 1, 5 ha (14 323 m²), folosită în Moldova.
Cioranescu (3254) îl asociază cu **falcă**, deşi este vorba de o legătură indirectă. O formă similară este atestată doar în lat.med. *falcata* „măsură de teren pentru fânețe" din *falcare* „a cosi" (cf. Niermeyer, 532). Lat. *falcare* vine din *falx* formă care provine, probabil, dintr-una din limbile pre-latine şi are aceeaşi origine cu rom. *falce*. În Moldova romanii nu au ajuns niciodată şi este nefiresc să se fi păstrat tocmai aici un termen roman care s-a pierdut în toate celelalte graiuri şi dialecte. Oricum vb. *falcare* nu apare decât în latina medievală, astfel că rom. **falce** a putut exista independent de forma din limba latină. În mod cert, ele au o origine comună de la un radical mai vechi cu sens de „curbat, încovoiat", ca şi în cazul rom. **falcă** (v. **falcă**).

fals – 1. contrar adevărului; 2. alterarea unui act, document etc.
Lat. *falsus* din *fallere* „a înşela".
Der: *a falsa*, *falsitate*, *a falsifica*, *falsificator*.

fămen (ar. *feamin*, *heamin* „feminin") – 1. eunuc (*înv*.); 2. om desfrânat, decăzut, efeminat.
Lat. *feminus*; cf. ar. *feamină* „femeie" din lat. *femina*.

familie – formă de organizare socială formată din soț, soție şi copii.

Fr. *famille* din lat. *familia* „gospodărie, familie care includea şi sclavii”, înrudit cu *famulus* „sclav”. Termenul a intrat în majoritatea limbilor europene.
Der. *familist*, *a familiariza*, *familiarism*, *familiaritate*.

fanar – 1. felinar, lanternă; 2. cartierul grecesc din Constantinopol.
Ngr. *φανάρι* (Gáldi, *Les mots*, 187; Cioranescu, 187).
Der: *fanariot*, *fanariotic*, *fanariotiza*, *fanariotism*.

fanatic – 1. caracterizat printr-o râvnă exagerată; 2. exagerat.
Fr. *fanatique* din lat. *fanaticus* < *fanus* „templu”; cf. eng. *fan* prescurtare de la *fanatic*.
Der: *a fanatiza*, *fanatism*.

fascina – a fermeca, a subjuga, a cuceri.
Lat. *fascinare* „face vrăji, a vrăji” din *fascinum* „vrăjitorie” (v. **bazaconie**, **boscorodi**).
Der: *fascinaţie*, *fascinant*.

fantezie – 1. imaginaţie, reverie; 2. gust capriciu; 3. plăsmuire; 4. compoziţie muzicală.
Gr. *φαντασία* (Gáldi, *Les mots*, 187; Cioranescu, 3267) din gr. *φανός* „lumină” (din sec. XVII) (v. **fanar**); cf. fr. *fantaisie* din lat. *phantasia*. Rom. *fantasmă* provine, prin neogreacă, din acelaşi radical grecesc. În română există o multitudine de forme ce derivă din acest radical grecesc şi care provin fie din greacă, din neogreacă sau din franceză, acesta fiind un bun exemplu de suprapunere a unor forme de la acelaşi radical intrate într-o limbă la diverse epoci istorice. Limba română este edificatoare în acest sens, încât stabilirea etimologiei unor cuvinte nu este deloc uşoară.
Der: *a* (*se*) *fandosi*, *fandoseală*, *fandaxie*, *fantast*, *fantastic*, *fantezist*, *fantasmagorie*, *fantomă* din fr. *fantôme*, *fantomatic*.

fapt – întâmplare reală, lucru petrecut în realitate; 2. acţiune, faptă, act săvârşit de cineva.
Lat. *factum* „faptă, lucrare” din *facere* „a face” (Puşcariu, 579; Candrea-Densusianu, 535; *REW*, 3135; Cioranescu, 3269). Fenomenul de trecere a lui *ct* > *pt* se datorează substratului (v. **face**).
Der. *faptă*, *făptaş*, *înfăptui*, *înfăptuire*, *făptură*.

fariseu – 1. membru al unei comunităţi religioase la vechii evrei care reprezenta populaţia oraşelor şi care se caracteriza prin formalism exagerat în păstrarea ritualurilor religioase; 2. ipocrit, făţarnic.
Gr. *φαρισαίος* din aram. *pərishayyā* (pl.) „separat”; cf. lat. *phariseus*, v.sl. *farisei*.
Der: *fariseic*, *fariseim*.

fară (ar. *fară*) – castă, rasă, grup, trib.
Ngr. *φάρα* „origine, descendenţă” (Meyer, 100; Philippide, II, 641); cf. alb. *farë*, bg. *fara*. După alţi autori (Puşcariu, *Dacor*., 8, 293; Giuglea, *Dacor*., 2, 396) din longobard. *fara*.
Orel (1998, 93) derivă alb. *farë* (cu acelaşi sens) de la un proto-alb. **spara* < IE ***spora** înrudit cu gr. *σπορα* „sămânţă”.
După Boisacq (1041) formele gr. *φυλέ* „trib, batalion, specie”, gr.(hom.) *φύλον* „rasă, trib, specie” provin din PIE ***bhū-lo**. Nu există nici un dubiu că rom. **fară** are aceeaşi origine cu aceste forme vechi greceşti, iar forma neogreacă provine din macedo-română aşa cum indică rotacizarea lui *l* intervocalic. Forma **fară** a intrat în fondul pasiv al dialectului daco-român. Ea apare la P. Maior, dar, după Cioranescu, ar fi o utilizare cultă a termenului ca împrumut din macedo-română, ceea ce este foarte puţin probabil. Această ipoteză este invalidată de faptul că acest termen apare totuşi şi într-un text popular din Haţeg (cf. Cioranescu). Din fondul pre-latin.

farfara (ar. *fărfără*) – persoană care vorbeşte mult, persoană neserioasă.
Tc. *farfara* „bufon” < arab. *farfar* (Şăineanu, II, 168; *REW*, 3194; Cioranescu, 3277); cf. ngr. *φαρφαράς*, bg. *farfara*. Dauzat (396) arată că fr. *fanfaron* provine tot din arab. *farfar*.

farfurie (ar. *fărfuriu*) – obiect de faianţă, de porţelan etc., de formă rotundă, în care se serveşte mâncarea.
Tc. *fagfur* „porţelan” < pers. *faghfūrī* (Cihac, II, 576, Şăineanu, II, 168; Meyer, 98, Tagliavini, *Arch. Rom*., 16, 356; Cioranescu, 3278); cf. ngr.*φαρφουρί*, alb. *farfuri*, bg. *farfor* (Berneker, 279). Din română provine pol. *farfury* (Miklosich, *Wander*., 14).

Termenul provine de la numele unei provincii din China, celebră pentru produsele sale din porţelan.
Der. *farfuriuţă*, *farfurioară*.

fărmec (ar. *farmac* „amărâciune”, *farmăc* „a vrăji”) – acţiunea de a vrăji şi rezultatul ei; 2. transformare miraculoasă a lucrurilor, 3. desfătare, plăcere, încântare.
Gr. *φάρμακον* „1. plantă folosită în medicină şi magie; 2. venin” (Murnu, 24; Diculescu, 474) sau prin lat. *pharmacum* (Philippide, *Principii*, 18; Puşcariu, 583; Candrea-Densusianu, 551; *REW*, 6462; Rosetti, I, 166; Cioranescu, 3283); cf. alb., bg. *farmak* „venin”.
Chantraine (1177) crede că este o formă izolată în greacă şi de aceea este probabil un împrumut provenind din PIE ***bher-*** „a tăia” (*IEW*, 135), iar după Boisacq (1016) provine din PIE ***bhṛmen***; cf. gr. *φαρμακός* „magician, vrăjitor”, lituan. *buriù*, *bùrti*. let. *buriu*, *burt* „a vrăji, a fermeca”.
Der. *a fermeca*, *fermecător*, *fermecătură*. Derivatele neologice *farmacie*, *farmaceutic*, *farmacologie*, *farmacolog*, *farmacologie*, *farmacopee*, *farmacoterapie* provin, prin limba franceză, din lat. *pharmacum* < gr. *φάρμακον*.

fasole (var. *fasule*, *făsui*, ar. *făsul'u*, mgl. *făsul'*) – 1. plantă erbacee din familia leguminoaselor, cultivată pentru păstăile şi pentru boabele sale (*Phaseolus vulgaris*); 2. păstaia sau boabele acestei plannte.
Mgr. *φασόλι* „fasole” (Cihac, II, 659; Meyer, 110; Berneker, 289; Philippide, II, 712; Cioranescu, 3291); cf. alb. *fasulj*, bg. *fasul*, calabr. *fasolu*, tc. *fasulye*, mgh. *paszulya*, bret. *fawel*. Forma *făsui* este cea mai veche, provenind de la un mai vechi **fasuliu* din care provine şi ar. *făsul'iu*). Are aceeaşi origine cu **păsulă** (v. **păsulă**).
Der: *a fasoli*, *fasolească*, *fasolică*.

faşă (ar. *faşe*, mgl. *faşă*, istr. *foşă*) – bucată lungă şi îngustă de pânză., bandă; 2. scutec.
Lat. *fascia* „faşă, fâşie, bandă” (Puşcariu, 585; Candrea-Densusianu, 553; Pascu, I 83; Cioranescu, 3288); cf. alb. *fashë*, it. *fascia*, sard. *faša* etc. De remarcat că forma românească este mai apropiată de cea din albaneză şi sardă. După Meyer (*EWA*, 99) forma albaneză provine tot din lat. *fascia*.
Cuvântul este atestat în top. *Faskiai*, la Procopius din Caesarea (*De Aedificiis*, IV), fiind una dintre cetăţile reparate de împăratul Iustinian pe la mijlocul sec. VI, d.Ch. Amintim că o serie dintre denumirile cetăţilor sud-dunărene nu au corespondent în latină, dar sânt foarte apropiate de limba română de azi (v. **duşman**, **labă**, **cămin**, **stână**).
Walde (I, 460) derivă lat. *fascia* din PIE ***bhasko-*** „legătură, mănunchi” (*IEW*, 111) (v. **bască**). Rom. **faşă** trebuie asociat cu *fâşie* şi a **sfâşia** (v. **sfâşia**).
Der: *fâşie*.

favoare (var. *favor*) – 1. dovadă deosebită de bunăvoinţă faţă de cineva; 2. avantaj acordat cuiva faţă de alţii.
Fr. *faveur* din lat. *favor* < *favere* „a fi binevoitor”.
Der: *a favoriza*, *favorabil*, *favorit*, *favoritism*.

fatal – 1. care are urmări nenorocite, care pricinuieşte moartea.
Fr. *fatale* din lat. *fatalis* < *fatum* „ursită, soartă” < *fari* „a vorbi”; cf. lat. *Fatae* „cele trei zeiţe ale sorţii”, numite şi *Parcae*, la greci *Moire*.
Der: *fatalitate*, *fatalism*, *fatalist*, *fatalmente*.

faţă (ar. *feată*, mgl. *fetă*, ir. *fete*) – 1. persoană de sex feminin, nemăritată; 2. tânără, copilă; 3. fecioară.
Lat. *feta* „femelă cu pui” (Puşcariu, 588; Candrea-Densusianu, *GS*, 2, 314; Cioranescu, 3294); cf. friul. *fede*, lombard. *feda*, piemont. *fea*, toate cu sensul de „oaie”.
Rom. **fată** nu provine din lat. *feta*, ci este forma feminină a rom. **făt** (v. **făt**). Această formă apare la cei mai vechi autori greci şi latini. Astfel, la Hesiod, Gorgonele se numeau *φαταί* cu sensul de „inefabile, misterioase”. În inscripţiile latine, *Fata*, *Fatae* sânt fiinţe mitologice, identice, în unele cazuri, cu Parcele (*C.I.L.*, 2, 3727, 89). De asemenea, soţia lui *Faun* se numeşte, la unii autori romani, *Fatua* (cf. Macrobiu, *Sat.*,1, 12; Justin, 43, 1). La Dionynissos din Halicarnas, ea este numită *κόρη* „fată”. La greci, Proserpina era numită şi *Φερρέφαττα* (cf. Platon,

Cratylos). În Beoția era numită cu termenul grecesc *Kórη* (cf. Pausanias, 8, 37, 9), iar la Ausonius, *Grațiile* sânt numite *Fatae*. S. Fl. Marian (*Descântece*) arată că în descântecele populare se distinge între „Fete curate" care fac bine şi „Fete necurate" care fac rău (cf. N. Densusianu, 1090). Rom. **făt** are aceeaşi origine. Nu putem ştii care din care derivă, dar, din câte am văzut, forma de feminin este foarte veche şi are o largă răspândire în mitologia greacă şi romană (v. **făt**). Forma a putut exista şi în traco-dacă, cu sensul de **fată**, dar şi cu sensul de ființă mitologică, aşa cum reiese din descântecele româneşti. Prin urmare, ipoteza lui Puşcariu trebuie respinsă ca fiind eronată.

Rom. **fată**, respectiv **făt**, pot fi asociați cu ebr. *bat*, *banot* „1, fiică; 2. fată, femeie tânără". De remarcat că cele două sensuri din ebraică sânt identice cu cele din limba română. Rom. **fată** provine de la un radical euro-asiatic (sau nostratic) ***bhet-**, ***bheta** „fată", prin iotacizarea lui **e**, sub a cărui influență ***b**(**h**) a trecut la *f*, deci **feta*, radical care trebuie asociat cu un altul, respectiv PIE ***bher-** „a duce, a a duce, a purta" (*IEW*, 128) (v. **făta**). Forma mai veche daco-română a fost **fetă*, apoi *feată*, aşa cum este şi în megleno-româna şi aromâna de azi (v. **fag**, **fier**).

Der: *fetie*, *a feti*, *fetică*, *fetişoară*, *fetişor* „băiat" (reg., înv.), *fetească* „soi de struguri" *fătălău*, *Feteşti* (top.).

față (ar. *față*) – 1. chip, figură; 2. aspect, înfățişare; 3. persoană, individ; 4. suprafață, partea superioară; 5. cuvertură, învelitoare.

Lat. **facia* < *facies* (Diez, I, 166; Puşcariu, 589; Candrea-Densusianu, 565; Philippide, II, 641; *REW*, 3130); cf. it. *facia*, fr. *face*, sp. *faz*, alb. *fakje*, *faqe* „obraz, față".

Lat. *facies* provine din PIE ***bhe-** „a luci, a părea" (Walde, I, 439) sau PIE ***bha-** „lumină, strălucire, putere" (Boisacq, 1014); cf. gr. *φάος* „lumină", gr. *φάω* (1, sg) „a luci, a apărea", skt. *bha* „lumină", *bhati* „a (se) lumina", *bhati-h* „lumină".

În română **față** nu înseamnă doar „față, figură umană" sau „suprafață", ci şi versantul sudic mai însorit, mai luminat al unui deal sau munte, în contrast cu „dos" care denumeşte versantul nordic, ceea ce apropie, ca sens, rom. **față** de forma greacă, dar mai ales de cea sanskrită.

Der: *fățărie*, *fățos*, *fățărnicie*, *fățarnic, a fățări*, *a înfățişa*, *înfățişetor*, *a fățui*, *fățuitor*, etc., precum şi derivate neologice *suprafață*, *fațadă*, *fațetă* care sânt calcuri după franceză.

fașur (ar. *favru*, *favur*) – 1. fierar; 2. varietate de gândac.

Lat. *faber* „meşter, meşteşugar" (Puşcariu, 590; Candrea-Densusianu, 569; *REW*, 3231; Cioranescu, 3298); cf. it. *fabbro*, prov. *faure*, fr. *fevre*, alb. *fërkuar* „fierar" (alb. *fruer* „februarie"; cf. rom. *făurar*). Walde (I, 436) derivă lat. *faber* din PIE ***dhabh-**, ***dhabhro-**; cf. arm. *darbin* „fierar".

Der: *făurar*, *a făuri*, *făuritor*.

fă – formă de adresare către o persoană de sex feminin, folosită în paralel cu **bă**, ca formă de adresare către o persoană de sex masculin, ambele la rândul lor paralele cu formele **fată** şi, respectiv, **băiat**.

În principiu, sânt „prescurtări" din vocativele: **fată** şi respectiv **băiete** (v. **bă**).

făcăi (var. *făcăli*, *făcălui*) – a bate, a amesteca terciul cu un băț.

După Graur (*BL*, 6, 91-97) şi Cioranescu (3231) este o formație expresivă cu suf. *-li*; cf. *cocoli*, *mâzgăli*, etc. Într-adevăr, acest sufix *-li* (*-eli*, *-ăli*) apare frecvent în limba română la derivați verbali de natură onomatopeică sau expresivă pe lângă *-ni*, *-ăni* (cf. **pocni**, **zăngăni**, etc.), dar nu numai în astfel de cazuri, ci şi la alte categorii de verbe.

Din mgh. *fa-kál* „lingură de lemn" (Drăganu, *Dacor*., 3, 714; Tiktin; Scriban) pentru forma *făcăleț*. Rom. *făcăi* nu provine din magh. *fa-kál*, întrucât provine de la un radical cu mulți derivați, spre deosebire de maghiară. Probabil că forma maghiară provine din română.

Acest verb poate fi asociat cu PIE ***bhau-**, **bhu-** „a bate, a lovi, a împinge" (*IEW*, 112); cf. lat. *fustis* < *bhud-stis*, v.isl. *bauta* „a bate, a lovi", v.eng. *beatan* „a bate, a lovi". Origine pre-latină.

Der. *făcăleț*, *făcălitoare*.

făcău – roată de moară cu fus vertical.
Cech. *valch* „piuă" (Cihac, II, 106). Cioranescu (3231) respinge această ipoteză asociindu-l cu *a făcăli*, *făcăleț* considerate, în mod eronat, de origine maghiară. Cu toate acestea asocierea cu **a făcăi** este justă (v. **făcăi**).

făgaș (var. *ogaș*, *hogaș*, *hăgaș*, *hăgău*) – urmă săpată de apele de ploaie sau de roțile unui vehicul; 2. direcție, drum.
Mgh. *vágás* (Cihac, II, 537; Gáldi, 95; Cioranescu, 3243); cf. scr., ucr. *vagaš*. În ceea ce priveşte ultima formă, Drăganu (*Dacor*., 6, 275) crede că această trecere s-ar explica prin încrucişarea cu mgh. *forga* „cotitură", ipoteză foarte puțin probabilă, mai ales că această formă nu există în limba română. În română există şi formele *hoagă* sau *hoancă* „adâncitură, vâlcea, albia unui pârâu", cu *h* inițial ca şi *hogaş* care nu pot fi explicate prin maghiară. Alternanța *f*/*h* (*v*/*h*) este frecventă în limba română (cf. *vârtop*/*hârtop* etc.)
Toate aceste forme provin din PIE ***ŭek-**, **ŭe-n-k** „a îndoi" (*IEW*, 1134); cf. skt. *vanka* „vale", lat. *convexus*, m.ir. *feccaid* „a se îndoi", got. *un-wāks* „impecabil". Origine pre-latină.

făgădău – han, cârciumă (Trans.).
Mgh. *fogadó* (Gáldi, 127; Cioranescu, 3241) (v. **făgădui**).
Der. *făgădar* „cârciumar".

făgăduș – a promite.
Mgh. *fogadni* „a primi" şi „a promite" (Gáldi, *Dict.*, 89; Cioranescu, 3242).
Der. *făgăduință*, *făgăduială*.

făină (var. *fărină*, *fănină*, ar. *fărină*, istr. *farire*) – pulbere obținută prin măcinarea boabelor de cereale sau alte semințe.
Lat. *farina* (Puşcariu, 572; Candrea, *Éléments*, 48; Rosetti, *Rhotacisme*, 20; Cioranescu, 3248); cf. it. *farina*, vgl. *faraina*, fr. *farine*, sp. *harina*.
PIE ***bhar-es** „orz" (Walde, I, 455); cf. osc. *far*, umbr. *far*, v.scand. *barr* „orz", got. *barizens* „din orz", v.ir. *bairgen*, cymr., corn., bret. *bara* „pâine".
Der. *făinos*, *a înfăina*, *făinar* etc.

făraș (ar. *făraşe*, mgl. *fraşă*) – obiect casnic în fomă de lopată cu coadă scurtă..
Tc. *faraş* „făraş" (Şăineanu, II, 168; Cioranescu, 3274); cf. ngr. *φαρασι*, bg. *faraš*, alb. *ferasht* „groapă de gunoi".

fără (ar. *făra*, mgl. *făr*, *for*, *fără*, istr. *făr de*) – 1. lipsit de; 2. în afară de.
Lat. *foras* „afară" (Puşcariu, 581; Candrea-Densusianu, 549; *REW*, 3431; Cioranescu, 3271). Formele neolatine au, în general, sensul de „*afară*", ca şi în latină. Rom. **fără** nu poate proveni din lat. *foras*. Forme similare cu acelaşi sens există şi în alte limbi indo-europene; cf. alb. *pa* „fără", osc. *perum* „fără".
PIE ***apo-**, **apero-** „apoi, înapoi" (*IEW*, 53); cf. skt. *apo-* „alături, lângă", gr. *απω* „de la", got. *af* „de la". Walde-Pokorny consideră că alb. *pa* „fără" provine de la acest radical. Rom. *fără* provine de la a doua formă ***apero**, cu căderea lui **a** inițial şi trecerea lui **p** la *f* sub influența lui **e**, fenomen specific întâlnit şi în alte cazuri similare (v. **feri**). Lat. *foras* provine de la acelaşi rad. PIE, dar probabil că acesta nu este etimonul rom. *fără*. Alb. *pa* este o mărturie a faptului că acest radical a existat şi în traco-illiră cu acelaşi sens.

fărâmă (var. *fărma*, *sfărâma*, *sfărma*, *sfârmi* „a lua boabele de porumb de pe cocean") – a sparge, a zdrobi, a preface în fărâme.
Lat. *fragmen* „bucată, frântură" (Diez, *Gramm., I*, 281; Körting, 3950; Meyer, 90; Scriban) sau lat. **farrimen* de la *far* „alac" (Puşcariu, *Conv. lit*., 35, 818; *ZRPh*., 27, 739; Puşcariu, 582; Giuglea, *Dacor*., 3, 598; Philippide, II, 712; Rosetti, II, 116). Lat. **exformare* (Cioranescu, 3280). Ciorănesscu îl apropie de it. *sformare* „a desfigura". *REW* (3202) respinge, însă, această ipoteză pe criterii semantice.
Pe de altă parte, Reichenkron (118) consideră că provine de la PIE ***(s)per-**, **(s)p(h)er-** „a sparge, a sfâşia, zdrențe" (*IEW*, 992) din care provin arm *p'ert'* „bucată zdrențuită", v.scand. *spior* „bucată, zdreanță", gr. *σπαράσσω* (1, sg) „a sfâşia, a rupe, smulge", *σπάραγμα* „bucată ruptă, sfâşiată". Dacă

acest radical stă la originea rom. **fărâmă**, atunci alb. *thërimë* „fărâmă” are altă origine, ceea ce nu pare a fi corect.
Pe de altă parte, Walde-Pokorny (1071) arată că alb. *thërimë* provine din PIE ***ter-*** „a freca”; cf. gr. *τειρω* „a freca”, lat. *tero* „a freca, a zdrobi”. În plus, în limba albaneză, există şi vb. *ther* „a tăia, a măcelări” care, în mod evident, are aceeaşi origine. A. Ionescu (1985) consideră că toate aceste forme provin din PIE ***k'er-*** „a vătăma, a sparge, a sfărâma” (*IEW*, 410) cu formantul nominal **-mo**. Çabej (cf. A. Ionescu) a arătat că în albaneză oscilaţia *f*/*th* este frecventă chiar şi în cuvinte de origine latină ca şi în împrumuturi mai recente. Astfel, rom. fărâmă provine de la PIE ***k'erimo*** > stră-rom. **sărimă*, apoi *fărâmă*. PIE ***k'***, urmat de *e* sau *i* a dat *ţ*, în română (v. **ţep**), iar în unele cazuri, *ţ* a trecut la s (v. **cursă**). Brâncuş (*VALR*, 75) arată că forma **sărimă* este posibilă deoarece există în aromână formele *sărmă*, *sârmă* „fărâmă”. Labio-dentala *f* este de natură epentetică, introdusă pentru a evita omonimia cu **sârmă**, ulterior *s* iniţial a devenit facultativ. Origine traco-illirică.
Der: *a* (*s*)*fărâma*, *firimitură*, (*s*)*fărâmicios*, *fărămiţi*, *fărâmiţa*, *sfărâmător*, *fărâmicios* etc.

fărşeroţ – aromân din Albania.
Provine din top. *Frasheri* (localitate din Albania) < alb. *frasher* „frasin” (v. **frasin**).

făt (ar. *fetŭ*, istr. *fet*) 1. fetus; 2. pui de animal; 3. copil, prunc.
Lat. *fētus* (*foetus*) „făt, naştere, procreaţie” (Puşcariu, 586; Candrea-Densusianu, 560; Densusianu, *GS*, 2, 314; *REW*, 3273; Cioranescu, 3293). Rom. **făt** este acelaşi cu **fată**, forme care nu provin din a **făta** (v. **fată**), deşi au, în ultimă instanţă aceeaşi origine. Este posibil ca, în ultimă instanţă, toate aceste forme să aibă o origine comună (v. **făta**). Provine probabil din fondul pre-latin (v. **fată**).

fătă (ar. *fet*) – a naşte, a face pui (despre animale).
Lat. *fetare* „a cloci, a făta” (Puşcariu, 587; Candrea-Densusianu, 562; *REW*, 3271; Cioranescu, 3295); cf. sard. *fedare*, sicil. *fatari*. După Walde şi Walde-Pokorny, lat. *fetare* provine din PIE ***dhe-i*** „a suge” (*IEW*, 241; Walde, I, 490). Cu toate acestea, ipoteza lui Walde şi Walde-Pokorny nu pare a fi corectă. Astfel, în limbile germanice avem o altă situaţie de care trebuie să ţinem cont. În engleză vb. to **bear** are sensul de „a duce”, dar şi de „a naşte”. Probabil că acelaşi lucru a fost valabil şi în latină şi alte limbi înrudite, în ciuda celor arătate de Walde şi Walde-Pokorny. Astfel lat. *feto*, *-are* are probabil aceeaşi origine cu *fero* „a duce”. Ipoteza devine mai pluzibilă dacă observăm alte forme latineşti, cf. lat. *ferculum* „targă”, *fertilis* „fertil”, care fac trecerea de la un radical latin la celălalt. Astfel, toate aceste forme din limba latină provin din PIE ***bher-*** „a duce, a aduce, a purta” (*IEW*, 128); cf. gr. *φέρω* „a duce” (v. **burtă**, **dezbăra**, **povară**). Radicalul este răspândit în majoritatea limbilor IE (v. **fată**, **făt**, **fecior**, **fiu**).
Der: *fătare*, *fătăciune*, *fătătoare*.

făurar (ar. *flivrar*, istr. *fauror*) – luna februarie.
Lat. *februarius* (Puşcariu, 591; Candrea-Densusianu, 574; *REW*, 3231; Cioranescu, 3299); cf. *alb*. *fruer* „februarie”, calabr. *frevaru*, friul. *frevar*. Este un derivat a lui **faur** (v. **faur**).

făuri – a crea, a înfăptui, a construi, a face.
Lat. *fabrire* „a clădi a făuri, a forja” (Puşcariu, 592; Candrea-Densusianu, 570); cf. alb. *farkë* „fierărie”. Meyer (*EWA*, 99) consideră că alb. *farkë* provine din lat. *fabrica*. Această formă nu este atestată în latina clasică unde avem doar forma *fabricare*, cu aceeaşi origine ca şi *faber*. Forma *fabrire* apare doar în latina medievală (cf. Niermeyer, 528). Este atestat pentru prima oară la Fortunatus (*Lib.* 2, *carm*. 8, *v*. 23; cf. Niermeyer)

feciор (ar., mgl. *fiţor*, istr. *feţor*) – 1. fiu, băiat; 2. flăcău; 3. servitor la casele boiereşti.
Lat. **fētiolus* (diminutiv de la *fētus*) (Puşcariu, 593; Candrea-Densusianu, 561; REW, 3273). Lat. *fetiolus* nu este atestat. Cioranescu (3302) inclină să creadă că este vorba de un derivat al limbii române: **făt** >

fetcior* (fetşor), ceea ce, într-adevăr, este mult mai verosimil decât ipoteza emisă de Puşcariu, care pornea de la **fetiolus*; cf. alb. *feçor* „băiat, persoană scundă”. Din română provin bg. *fičior* (Capidan, *Raporturile*, 195) şi mgh. *ficsor* (Edelspacher, 14; Candrea, *Elemente*, 407). Rom. *fecior* provine, într-adevăr, de la un radical mai vechi **fet-* (v. **fată, **făt**, **fiu**).
Der. *fecioară*, *feciorelnic*, *feciorie*, *feciorime*, *feciorel*, *fecioresc*, *fecioreşte* etc.

fân – iarbă cosită şi uscată.
Lat. *fēnum* „fân” (Puşcariu, 612; Candrea-Densusianu; *REW*, 3247; Cioranescu, 3384). Panromanic.
Forme similare există în multe limbi IE care, după Walde (I, 479), provin de la PIE ***(s)khoino-s** „fân”. Sunetul ***kh**, rar întâlnit în PIE a dat *h* în proto-latină (ca şi în traco-dacă), deci un proto-lat. **haenum*, apoi *fenum*. PIE ***k(h)** a dat *h* şi în limbile germanice; cf. got. *hawi*, v.g.s. *hewi*, n.g.s. *Heu* „fân”, v.isl. *hey*, eng. *hay* „fân”, ir. *fear* „fân”, cymr. *gwir*, lituan. *šienas*, lett. *šiens* „fân”, v.bg. *sěno* „fân”. Prin urmare, acest radical este bine reprezentat în limbile IE, sensul păstrându-se în toate aceste limbi. Rom. **fân** poate proveni din latină, dar, din cele arătate mai sus, poate fi, în egală măsură, şi de origine pre-romanică.
Der: *fâneaţă, a afâna*, *afânare* etc.

fântâ̦nă (ar. *fântână*) – puţ, izvor.
Lat. **fontāna* < *fons*, *-tis* „fântână” (Diez, I, 185, Puşcariu, 615; Candrea-Densusianu, 592; *REW*, 3426; Cioranescu, 3388); cf. it. *fontana*, prov. *fontana*, fr. *fontaine*, sp. *fuente*. De Mauro-Mancini (786) derivă it. *fontana* din lat.med. **fontana*; cf. top. umbr. *Funt-lere*.
Atestat în top. *Loupo-phantana*, la Procopius din Caesarea (*De Aedificiis*, IV), ca una dintre cetăţile reparate de împăratul Iustinian (v. **duşman**, **labă**).
Walde (I, 525) propune PIE ***bhrēuŗ-**, iar Kluge (155) un PIE ***bhreun-t**; cf. gr. *φρέαρ* „izvor, fântână”, got. *brunna*, v.scand. *brunno*, v.g.s. *brunno* „izvor, fântână”. De la acest radical provine şi alb. *bunar* „izvor, fântână”.
Der: *fântâniţă*, *fântânar*.

fârţa̦t (ar. *fârtat*, mgl. *fârtat*, *furtat*) – 1. prieten nedespărţit; 2. frate de cruce.
Este un derivat din **frate** (Puşcariu, 644) sau de la **frate** pe baza unui model slav neidentificat (Schuchardt, ZRPh., 1, 481). Participiu de la *fratrāre* (Cioranescu, 3401).
Trebuie considerat derivat al limbii române de la **frate** (v. **frate**).
Der: *fărtăţie*, *fărtăciune*, *fărtăţel*, *a fărtăţi*.

fâsâ̦i – a produce un zgomot şuierător şi surd.
Formaţie onomatopeică de la *fâs*, care imită sunetul emis de gazele care ies sub presiune; cf. lat. *visire* „a scăpa vânturi” (v. **băşi**).
Der: *fâsâială*, *fâsâitură*.

fâstâcâ̦i – 1. a-şi pierde cumpătul în faţa unei întâmplări neaşteptate; 2. a se intimida, a se zăpăci.
Cioranescu (3408) crede că provine de la *fistic*, cuvânt de origine orientală, mai exact persană, care nu poate fi asociat cu rom. **fâstâci.**
Vb. a **fâstâci** este o formaţie expresivă de la *fâstâc*, interjecţie care exprimă o mişcare bruscă similară cu *fâţ*, *bâţ*, **bâzdâc** etc. (v. **bâzdâc**).

fâşâ̦i – a produce un zgomot specific frunzelor în mişcare.
Formaţie onomatopeică de la *fâş* care imită zgomotul scos de frunzele mişcate de vânt, al foilor de hârtie etc. (Puşcariu, *Dacor*. 1, 86; Iordan, *BF*, 7, 257; Cioranescu, 3403). Pe acelaşi principiu s-au format şi a **foşni**, a **fojgăi**, cu sensuri puţin diferite, dar care au aceeaşi natură onomatopeică (v. **foşni**, **fojgăi**).
Der: *fâşâială*, *fâşâitură*, *fâşâit* etc.

fâţâ̦i – a se mişca încoace şi încolo fără astâmpăr.
Formaţie expresivă de la *fâţ* ca şi *bâţ*, *hâţ* (cf. Cioranescu, 3410) (v**. fâstâci**).
Der. *fâţa*, *fâţăială*, *fâţâire*, *fiţă* etc.

fecu̦nd – 1. prolific, care se înmulţeşte repede; 2. rodnic, bogat.
Lat. *fecundus*, înrudit cu *fetus* „făt” (v. **făt**); cf. fr. *fécond*.
Der: *a fecunda*, *fecundaţie*, *fecunditate*.

fedeleş – butoiaş de diferite forme în care se transportă apă sau vin.
Mgh. *fedeles* „capac, dop” < *fedel* „cuvertură” (Gáldi, 89; Cioranescu, 3303). Nu are o largă răspândire în limba română. Se foloseşte cu predilecţie în expresia „a lega fedeleş”.

federal – privitor la o federaţie, la o uniune de state, care ţine de o federaţie.
Fr. *fédéral* din *foedus* „ligă”; cf. lat. *foederatus*.
Der: *federaţie*, *federalism*, *federalist*, *a federaliza*, *federalizare*.

fel – mod de a fi; 2. soi, varieate, gen, chip.
Mgh. *-fele* „asemănător”, *fel* „parte” (Cihac, II, 498; Scriban; Cioranescu, 3305); cf. scr., sloven. *fela* „categorie, clasă”, bg. (Trans) *feli* (Miklosich, *Bulg*., 121). Giuglea (*Dacor*., 2, 637) propune lat. *fabella* „istorioară” prin intermediul alb. *fjaljë* „cuvânt, vorbă”, ipoteză foarte puţin probabilă, dacă nu imposibilă. Asemănarea cu forma maghiară este evidentă, dar nu este clar care este limba sursă. Origine incertă (v. **felie**).

feţe – 1. măsură de capacitate pentru lichide egală cu ¾ de litru; 2. oală mică, ulcică.
Este în general asociat cu mgh. *felé* ca şi **ferie**, căruia de asemenea i s-a găsit un echivalent maghiar (v. **ferie**).
PIE ***pel-** „măsură de capacitate, vas, castron” (*IEW*, 804); cf. skt. **pālavi** „un fel de vas”, skt. *pari* „şuştar, vas de muls”, gr. *πέλλα* „şuştar, vas de muls”, gr. *πελλίς* „vas, cupă”, v.scand., v.isl., v.sax. *full* < ***pḷ-no-m**. Rom. **fele** provine tot de la o formă cu nazală fapt care explică şi lichida dublă din formele greceşti, printr-un traco-dac. **pelne* ca şi formele germanice şi cele greceşti, ceea ce explică nerotacizarea lui *l*, spre deosebire de **ferie**.

feliţe – bucată subţire tăiată dintr-un întreg.
Ngr. *φελλί* < lat. *offella* „bucăţică de mâncare, carne” (Meyer, *Neugr. St*., 4, 69; Puşcariu; Vasmer, *Gr*. 59; Gáldi, 188); cf. bg. *filija*, scr. *felija*, alb. *felë* „felie”.
Lat. *ofella* este diminutiv al lui *offa* „cocoloş de aluat”, pe care Walde (I, 204) îl derivă de la un IE ***odhbho**. Proveniența directă din latină a formelor balcanice nu este posibilă.
Rom. **felie** este o prescurtare a lui *scofelie* din a **scofeli**. Aceste forme provin de la acelaşi rad. PIE ca şi a **scobi**; cf. *scofleaje* „felie de dovleac sau de pepene”. Prin urmare, rom. **felie** provine din *scofelie* prin elidarea silabei iniţiale ca mijloc de derivare (v. **scobi**, **scofâlci**, **scobâlţi**).

femeie (ar. *fămeal'e*, *fumeal'e* „familie”) – persoană adultă de sex feminin.
Lat. *fămilĭa* „familie, incluzând şi sclavii şi liberţii care trăiau în casa aceluiaşi stăpân” (Puşcariu, 595; Candrea-Densusianu, 575; *REW*, 3180; Cioranescu, 3317). Latina are, de asemenea, forma *femella* „femeie tânără, fată”, şi *femina* „femeie”; cf. alb. *femër* „femeie”, *fëmje* „1. familie, copii; 2. soţie”. Formele latineşti provin PIE ***dhē-(i)** „a suge” (Walde, I, 476-77; *IEW*, 241).
Der: *femeiuşcă*, *femeiet*, *femeiesc*, *femeieşte*.

feminin – 1. de femeie, care aparţine femeilor; 2. gen al substantivelor care definesc fiinţe de sex feminin.
Fr. *fémina* din lat. *femininus* < *femina* „femeie” (v. **familie**, **femeie**).
Der: *feminist*, *feminitate*, *feminiza*, *efeminat*.

fenomen – 1. formă exterioară a lucrurilor care poate fi percepută de organele senzoriale; 2. fapt; 3. fiinţă, obiect, întâmplare care surprinde prin neobişnuit; 4. (*fil*.) în gândirea lui Kant reprezintă obiectul aşa cum este perceput de simţuri şi conceput de mintea umană spre deosebire de numen sau lucru în sine.
Fr. *phénomène* din lat. *phaenomenon* < gr. *φαινόμενον* < *φαινείν* „a arăta”.
Der: *fenomenal*, *fenomenalism*, *fenomenalist*, *fenomenalitate*, *fenomenologie*, *fenomenologic*.

ferăstrău (var. *firiz*, *feresteu*, *heresteu*, *herăstrău* etc.) – unealtă prevăzută cu o lamă, o bandă sau disc de oţel cu dinţi ascuţiţi, folosită pentru tăiatul lemenlor, uneori al metalelor.
Mgh. *fürészni* „a tăia cu ferăstrăul” (Cihac, II, 498; Puşcariu, *Dacor*., 7, 467; Gáldi, 90; Cioranescu, 3318). Aceste forme au o puternică nuanţă onomatopeică.

fęrcheş – 1. cu înfăţişare plăcută şi elegantă, îmbrăcat cu grijă; 2. elegant, dichisit.
Mgh. *fehérkés* „alb, albicios” (Drăganu, *Dacor*., 5, 352; Cioranescu, 3319). După Scriban din mgh. *felékes* „elegant”, dar Cioranescu consideră fonetismul neclar, deşi această variantă este mai plauzibilă decât cea emisă de Drăganu. Credem că fonetismul este totuşi destul de clar, în ciuda celor spuse de Cioranescu. Astfel, *l* intervocalic a rotacizat, iar ulterior cel de-al doilea e, aflându-se în silabă neaccentuată a sincopat.

fereąstră (ar. *fireastră*) – deschizătură lăsată în peretele unei clădiri sau vehicul etc. pentru a permite intrarea razelor de lumină şi a aerului.
Lat. *fenestra* „fereastră” (Puşcariu, 596; Candrea-Densusianu, 576; Pascu, I, 85; *REW*, 3242; Cioranescu, 3322). Este prezent şi în v.g.s. *fenster*, n.ir. *feinester*, cymr. *fenester* care sânt împrumuturi din latină.
După Ernout-Meillet (225) are origine obscură în latină, fiind probabil de origine etruscă. Ei consideră că suf. *-*tra* este puţin reprezentat în latină. În acelaşi timp, o origine etruscă este plauzibilă, deoarece ei au organizat mai întâi viaţa urbană în Italia. Ernout-Meillet consideră un original etrusc **fnestra*.
În schimb, Walde (I, 478) propune un PIE ***bheno*** > **feno-s* „lumină”; cf. gr. *φαίνο*(*μαι*) „a face vizibil, a arăta”, pe care Boisacq (1011) îl derivă din PIE ***bha-*** „lumină, strălucire”. Se pare că are aceeaşi origine cu rom. **firidă** (v. **faţă**, **firidă**).

ferecą (ar. *făric*, *făricare* „a potcovi calul”, mgl. *firicari*)m – 1. a pune garnituri de fier; 2. a întări, a consolida; 3. a pune obezi la roată.
Lat. *fabricare* „a construi, a făuri” (Candrea-Densusianu, 571; *REW*, 3294; Capidan, *Meglen*., 126; Cioranescu, 3323).
Lat. **ferricare* (Meyer, *Neugr. St*., I2, 16; Puşcariu, 597). Rom. *fereca* pare să fie o creaţie pe teritoriul limbii române, un derivat de la *fer-* plus suf. *-eca*, frecvent în limba română. Rad. *fer-* de la care derivă acest verb este acelaşi cu **fier**; cf. alb. *ferkuar* „fierar” (v. **faur**, **fier**).
Der: *ferecătură*.

ferfelį (var. *ferfeniţi*) – 1. a zdrenţui, a sfâşia; 2. a murdări.
După Cihac (II, 108) provine din ucr. *ferfelicja* „ninsoare deasă”, iar după Bogrea (*Dacor*., 4, 814) din mgh. *farfene*. Creaţie expresivă (Iordan, *BF*, 2, 190; Ciorăenscu, 3327), similar cu a morfoli. Un derivat al lui *terfeli* (Lacea, *Dacor*., 4, 783). Este de natură expresivă.
Der. *ferfeniţă*, *ferfeliţă*.

ferį – (ar. (*a*)*firescu*, mgl. *mi fires*) – 1. a proteja, a ocroti; 2. a adăposti; 3. a evita, a scăpa.
Din mgh. *örizni* „a păzi” (Cihac, II, 498). Lat. **fari* (Philippide, *Principii*, 148) sau lat. **auferire* < *auferre* „a lua, a duce” (Candrea, *GS*, 3, 424; *REW*, 3642); Giuglea, *Dacor*., 4, 1554; 10, 66). Lat. **ferire* „a sărbători” < *feriae*. (Rosetti, I, 166) Nici una din aceste ipoteze nu poate fi admisă.
Reichenkron (120) îl consideră dacic, din PIE ***pel-***, ***ple-*** „a acoperi, a ascunde” (*IEW*, 803) unde *p* > *f*, iar *l* intervocalic a trecut la *r*. Origine traco-dacă.
Der: *ferealî*, *feritoare*, *feritor*.

ferįce – plin de bucurie, mulţumit sufleteşte.
Lat. *felicem*, *felix* „ferict” (Puşcariu, 599; Candrea-Densusianu, 579; *REW*, 3236; Cioranescu, 3329); cf. it. *felice*, sp. *feliz* „fericit”.
Lat. *felix*, *-cem* „care dă roade, roditor” < **fela* „mamelă, sân” < PIE **dhē-(i)** „a suge” > *felare* „a suge” (Walde, I, 475); cf. umbr. *feliuf*, *filiu* „lactantes”, gr. *θηλή* (v. **fiu**).
Der: *a ferici*, *fericit*, *fericire*.

ferįe – 1. măsură de capacitate de 20 litri; 2. vas, găleată; 3. (înv.) taxă plătită trezoreriei în urma unui proces.
Mgh. *ferö* „măsură de capacitate” (Drăganu, *Dacor*., 5, 354-58). Pentru sensul 3 a fost propus ca etimon pol. *feruje* de la *ferować* „a pronunţa sentinţa” (Bogrea, *Anuar. Inst. de Ist*., Cluj, 2, 350), iar mai târziu Bogrea (*Arh*., 1, 631) îşi schimbă opinia considerându-l de origine turcă, mai precis din tc. *vera* „acord”.
Reichenkron (120) aduce o cu totul altă soluţie. El consideră că rom. **ferie** provine din PIE ***pel-***

„măsură de capacitate, vas, castron” (*IEW*, 804); cf. skt. *pālavi* „un fel de vas”, skt. *pari* „şuştar, vas de muls” gr. *πέλλα* „şuştar, vas de muls”, gr. *πελλίς* „vas, cupă”, lat. *peluis* „vas, castron”. Spre deosebire de greacă şi latină PIE ***p** urmat de **e** a devenit *f* în traco-dacă, sub influenţa lui *e* iotacizat (cf. **feri**, **fele**, **ferigă** etc.). Din exemplele citate mai sus, reiese că avem o serie de cognaţi în mai multe limbi IE. Pe de altă parte, legile fonologice converg spre o origine traco-dacă a acestor forme. Prin urmare, atât rom. **ferie**, cât şi **fele** sânt etimoanele formelor maghiare corespunzătoare (v. **fele**). Din fondul pre-latin.

fęrigă (var. *feregă*, ar. *fearică*) – numele mai multor specii de plante criptogame cu frunze mari dinţate.
Lat. *fīlĭcem* < *filix* „ferigă” (Puşcariu, 598; Candrea-Densusianu, 577; Cioranescu, 3331); cf. sard. *filige*, alb. *fier* „ferigă”. Orel (1998, 96) derivă alb. *fier* < proto-alb. **spera* ori *sperna*; cf. v.g.s. *far*(*a*)*n*. În mod normal, nu trebuie să provină de la un radical cu *s* iniţial, aşa cum crede Orel.
După Barnhart (376), eng. *fern* „ferigă” provine din PIE ***por-**, **prə-** „ferigă”; cf. n.g.s *Farn-kraut* „ferigă”, rus. *poporotnik* „ferigă” din proto-sl. **poporotŭ*. Lat. *filix* este împrumut în latină, deoarece PIE ***p** nu a dat *f* în latină. De altfel, Walde (I, 497) nu indică nici un radical PIE pentru lat. *filix*. Trebuie să fi existat un rad. proto-traco-illir. **per-* din care provine forma albaneză şi după toate aparenţele şi cea română. Menţionăm că PIE ***p** a dat *f* în traco-dacă atunci când a fost urmat de *e* (sau *i*) care prin iotacizare au devenit *je* (sau *ji*) tranformând pe **p** în *f* (v. **ferie**, **feri** etc.).
Der: *fereguţă*, *feregos*.

fermęnt – substanţă organică produsă de micro-organisme care produce procesul de fermentaţie.
Fr. *ferment* din lat. *fermentum* < *fervere* (v. **bragă**, **fierbe**).
Der: *a fermenta*, *fermentaţie*.

fes (ar. *fese*, mgl. *fes*) – un fel de căciulă, de forma unui trunchi de con cu un ciucure în vârf, făcută din postav roşu şi purtată mai ales de musulmani.
Tc. *fes*, *fez* „fes” (Şăineanu, II, 170; Cioranescu, 3336); cf. ngr. *φέσι*, alb. *fesë*, bg. *fes*, precum şi fr. sp., eng. *fez*.

festįv – sărbătoresc.
Lat. *festivus* „vesel” < *festus* „sărbătoare”.
Der: *festivitate*, *festival*.

feştįlă – fitil de lumânare, lampă, opaiţ.
V.sl. **svěštilo* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 44; *Lexicon*, 832; Cihac, II, 108; Cioranescu, 3339); cf. cr. *svěštilo* „feştilă”. După cum indică asteriscul forma veche slavă nu este atestată, şi nu există nici în alte limbi slave, în afară de croată. Origine incertă.

feųdă – moşie, domeniu, teritoriu pe care un vasal o primea de la seniorul său.
It. *feudo* din lat. *feudum*, *feodum*.
Der: *feudal*, *feudalism*, *feudalitate*, *feudalist*.

fi (ar. *hiu* „eu sânt”, *heare*) – 1. a exista, a fiinţa; 2. a se afla, a se găsi; a trăi; 4. a avea loc, a se ţine.
Lat. *fieri* „a fi” (Puşcariu, 597; Candrea-Densuşianu, 581; *REW*, 3288).
PIE ***bheu-** „a creşte, a fi” (*IEW*, 146); cf. gr. *φύω* „a creşte” > *φύσις* „natură”, v.ir. *bi-* „a fi” etc. Acest radical există în toate grupurile de limbi IE. Am arătat în câteva situaţii că PIE ***p** sau ***b**(**h**) a dat f în traco-dacă, atunci când a fost urmat de *e* sau *i* (v. **feri**, **sfii**, **fag**). Limba română are şapte rădăcini diferite pentru vb. a fi: **fi**, **îs**, **sânt**, **fost**, **est-**, **er-a**, **fu**(**s**), dintre care împărtăşeşte cu latina numai şase adică *fi-*, (*e*)*s-*, *est-*, *er-*, *fu-*(*s*), *sânt*, cu excepţia lui **fost**. Rad. **fost** este acelaşi cu umbr. *fust* „erit”, pe când formele umbrice *furent* „erant”, *sent* „sânt” sânt mai apropiate de limba română decât de latină. *IEW* derivă lat. *fui* din PIE ***bheu**. La origine, rom. **sânt** şi lat. *sânt* provin din PIE ***senthi**; cf. skt. *santi*, v.sl *sątu*, n.g.s. *sind*. Rom. **sânt** nu provine din latină, ci din PIE ***senthi**, printr-un traco-dac **sant* > stră-rom. *sănt*. Forma actuală *sânt*, folosită de regulă în limba scrisă, reluată pe scară largă după 1990, este un latinism din sec. XIX, folosit alături de forma tradiţională **sânt**. Pentru o corectă ortografiere a acestei forme a vb. a **fi** propun să fie ortografiat **sânt**,

cu *â* din *a* deoarece în traco-dacă a fost acolo un *a* provenit din PIE ***e**, în timp ce lat. *sânt* a avut o evoluție diferită, deoarece aici PIE ***e** a devenit probabil **o*, în proto-latină, apoi *u* în latina clasică. Existența lui ***e** proto-indo-european este demostrată în toate celelate forme din celelate limbi IE, cu excepția latinei.

Dăm mai jos conjugarea verbului *a fi* la indicativ prezent în câteva limbi IE mai importante, incluzând cele trei limbi clasice IE: sanskrita, greacă şi latina, precum şi în lituaniană, o limbă care păstrează multe trăsături arhaice:

skt. gr.
sg. as-mi ei-mi
asi ei
asti esti

pl s-mah esmen
s-tha este
santhi eisi (< *senti)

lat. lituan.
sg. sum (< *esmi) es-u
es (< *esi) esi
est (< *esti) esti

pl sumus (< *somos) es-ame
estis (< *estes) es-ate
sânt (< *sonti) -
(v. **îs**, **este**, **sânt**, **fost**, **era**, **fu**).

fiară – 1. animal sălbatic mare; 2. om rău, crud.
Lat. *fĕra* „fiară, animal sălbatic” (Puşcariu, 601; Candrea-Densusianu, 582; *REW*, 3264; Cioranescu, 3346).
PIE ***g**’**hŭēr-os** „animal sălbatic” (Walde, I, 487-88); cf. gr.(ion.) *θηρ*, gr.(lesb.) *φήρ*, gr.(hom.) *φήρες*, gr.(tess.) *φείρ*, lat. *ferus*, *fera*, lituan *žveris*, v.sl. *žvěrŭ* „animal sălbatic”.
De remarcat că toate formele greceşti apar cu *φ*, cu excepția celei din dialectul ionian care este cel mai vechi şi care a suferit cele mai puține influențe străine. Celelalte dialecte de pe continent au fost influențate de traco-illiră. Trecerea PIE ***g**’**hŭ-** la *f* a avut loc probabil pe la sfârşitul mil. II sau începutul mil. I î.Ch. ținând cont de formele greceşti. Poate proveni din fondul pre-latin.

ficat (ar. *h’icat*, istr. *ficot*) – organ situat în partea dreaptă a abdomenului,.sub diafragmă care îndeplineşte mai multe funcții.
Lat. *fīcātum* (Diez, I, 174; Puşcariu, 603; Candrea-Densusianu, 601; *REW*, 8494; Cioranescu, 3349). Lat. *ficatum* nu este atestat decât ca derivat de la *fica* „smochină”, în sintagma *jecur ficatum* „ficat umplut cu smochine” (Corominas, III, 357; De Mauro-Mancini, 745); cf. it.(dial. ven.) *figa*, sp. *higado* „ficat”. De asemenea, în dialectul din Galicia (Spania) *fegado*, sard.(log.) *ficatu* (*ficadu*), fr. *foie*, it. *fegato*. De reținut că absolut nici o limbă neolatină nu a păstrat forma lat. *jecur*, toate formele pentru „ficat” provenind din rad. ***fik-**, care se presupune că provine din *fica* „smochină”. Mă îndoiesc de această ipoteză. Provine probabil de la acelaşi rad. PIE ca şi lat. *iecur* şi gr. *έπαρ*, *ήπαρ* sau de la un radical similar, dar derivarea nu este clară. Ar putea fi asociat cu gr. *ήπατος* „ficat”, printr-o formă intermediară ***hipatu-m**. Origine incertă.

fideà – pastă făinoasă, tăiței.
Ngr. *φιγές* (Cihac, II, 660; *REW*, 3306; *DAR*; Gáldi, *Les mots*, 189; Cioranescu, 3350); cf. alb. *fidhi*, it. *fedellini*.

fidel – credincios, leal.
Fr. *fidèle* din lat. *fidelis* < *fides* „credință”.
Der: *fidelitate*, *infidel*, *infidelitate*.

fie- – element folosit împreună cu formele pronumelor relativ-interogative pentru a reda idea de nedeterminare.
Apare în forme precum **fie**-*cine*, **fie**-*care*, **fie**-*unde* etc. Are aceeaşi origine ca şi **vre-** (*veri-*) şi **ori-** cu acelaşi sens şi aceeaşi funcție (v. **vre-un**, **ori-**).

fie (var. *fiie*, *fiică*, ar. *hil’e*, mgl. *iil’e*) – fiică.
Lat. *filia* „fată, fiică” (DAR; Cioranescu, 3352); cf. it. *figlia*, fr. *fille*, sp. *hija*. Forma originală **fie** apare în forme precum **fie**-mea, **fie**-ta, **fie**-sa.

O formă similară avem în alb *bijë* (pl. *bÿa*) „fiică”. În dialectul tosk, cel de sud, precum şi în dialectele albaneze din Italia apare o formă mai arhaică, *bilë* (cf. Orel, 1998, 25). Jokl. (*IF*, 37, 109) crede, în mod greşit, că provine de la un proto-alb. **birila*, având în vedere forma masc. *bir*, deşi este vorba de o formă similară *bila*, ca cea din dialectele din Italia. Este evident că trebuie asociat cu lat. *filia*, ambele forme provenind de la un PIE ***bheuilia** (ori **bhuilia**; cf. Orel). De la acest radical provine şi alb. *bir* „fiu” cu rotacizarea lui *l*. Orel crede că este vorba de un alt radical decât PIE ***bher-** „a naşte” (cf. Walde, I, 496) de la care provine şi got. *baur* „fiu”; mess. *bilia* „soție”; cf. etr. *puia*. Meyer (*Alb. Etym. Wb*., 37) consideră că ambele forme albaneze provin de la un PIE ***bhul-**, ceea ce îl apropie de Jokl. Trebuie menționat că radicalul apare şi în mess. *bilia* „soție”. Messapica era un dialect illiric vorbit în sud-estul penisulei italice (v. **fată**, **făt**, **fecior**, **fiu**).

fiẹr (ar. *h'erŭ*, mgl. *ier*, istr. *fl'er*) – metal greu de culoare cenuşie cu întrebuințări multiple.
Lat. *ferrum* „fier” (Puşcariu, 605; Candrea-Densusianu, 583; *REW*, 3262; Cioranescu, 3353). Panromanic; cf. cymr. *haearn* (*heyrn*), bret. *honaru*, *hern* < proto-celt. **isăro* (D. W. L, 1801).
Lat. *ferrum* < **fersom* < ***bhersom** de la un posibil ***bher-s** „a întări” (Walde, I, 486), radical care probabil că nu este de origine IE; cf. fen. *barzel*, ebr. *barzel*, assyr. *parz-illu* „fier”, basc. *burdin*. Arheologia a dovedit că prelucrarea fierului a început în Asia Mică, de unde s-a răspândit şi în Europa. De la acest radical provin denumirile pentru *fier* şi în limbile semitice. În traco-dacă PIE***bh** a trecut la *f* sub influența lui iot rezultat din diftongarea lui *e* sau *i*, în timp ce în latină PIE ***bh** a trecut la *f* în mod necondiționat (v. **fag**).
Der: *fierar*, *fierărie*, *a înfiera* etc.

fiẹrbe (ar. *h'erbu*) – a trece un lichid în stare de vapori sub acțiunea căldurii; 2. a clocoti; 3. a fermenta, a altera; 4. a se tulbura, a se nelinişti.
Lat. *fĕrvĕre* „a fierbe” (Puşcariu, 607; Candrea-Densusianu, 586; *REW*, 3265; Cioranescu, 3355).
PIE ***bheru-**, **bhreu-** „a fiebe, a fermenta” (*IEW*, 143) sau PIE ***bher-** „a fierbe, a se umfla” (*IEW*, 132); cf. skt. *bhurati* „a se mişca, a tresări”, gr. *πορφύρω* „a fierbe, a se umfla”. Walde-Pokorny derivă lat. *fervere* din prima formă a rad. PIE indicat mai sus; cf. m.ir. *berbaim* „fierb”, cymr. *berwi*, bret. *birvi* „a fierbe”. În multe situații, PIE ***bh** a trecut la *f* în traco-dacă (v. **bragă**).
Der: *fierbinte*, *fierbințeală*, *fiertură*, *nefiert* etc.

fiẹre (ar. *heare*) – lichid amar secretat de ficat, bilă.
Lat. **felem* < *fel*, *fellis* „fiere” (Puşcariu, Candrea-Densusianu, *DAR*).
Panromanic; cf. sic. *fieri*.
PIE ***g'hol-n** (Walde, I, 473) sau PIE ***g'hel-**, **g'hol-**, **g'hl̥-** „galben, verde, gri, albastru” (*IEW*, 429); cf. gr. *χολή* „fiere”, av. *zara* „galben”, gmc. *žallōn*, eng. *gall*-(bladder) „vezica biliară”, lituan. *tulžis*, let. *žults* „fiere”, lituan. *želiù*, let. *zel'u* „a înverzi”.

figụră – 1. chip, față, obraz; 2. imagine.
Fr. *figure* din lat. *figura* < *fingere* „a forma, a modela”.
Der: *a figura*, *figurant*, *figurativ*, *figurație*, *figurină*.

film – 1. peliculă de celuloid pe care se formează imagini fotografice sub influența luminii; 2. gen de artă; 3. strat subțire, pojghiță.
Fr. *film* din eng. *film* < eng.med. *filmen* „membrană, pieliță”, înrudit cu eng. *fell* „piele”; cf. n.g.s. *Fell* „id”, lat. *pellis* (v. **piele**).
Der: *a filma*, *filmotecă*.

filo- – element de compunere cu sensul de „prieten, iubitor”.
Din gr. *φίλος*. Serveşte la formarea multor substanitve şi adjective în diverse limbi moderne; cf. *filologie*, *filosofie*, *filantropie* etc. cu derivatele lor.

fin[1] (ar. *fin*) – delicat, rafinat; 2. mărunt.
It. *fino* (Cioranescu, 3383) din lat. *finis* „sfârşit, punct maxim”.
Der: *finețe*.

fin[2] (ar. *h'il'in*) – băiat considerat în raport cu naşii săi de botez sau de cununie.

Lat. **fīlīānus* (Philippide, II, 642; Puşcariu, 611; Densusianu, *GS*, 2, 314; *REW*, 3296; Cioranescu, 3382). Din română provine ucr. *fijn*, *fijna* (Miklosich, *Wander*., 15); cf. alb. *fijan* (pl. *fijanë*) „fin" < lat. **filianus* (Miklosich, *Rom. Elem*., 26). Având în vedere şi forma macedo-română, ambele provin de la un **filinu-s*, nu de la **filianu-s* de la care provine forma albaneză, unde *l* urmat de *i* a palatalizat şi apoi a dispărut, rezultând forma **fijn*, apoi *fin*. Dacă rom. **fin** ar proveni de la un prezumtiv lat. **filianus*, ar trebui să fie **fian*.

De reţinut că instituţia năşitului se regăseşte şi în Sardinia, Corsica şi sudul Italiei, ba mai mult, termenii care definesc noţiunile de „fin" şi „naş" sânt foarte apropiaţi de cei româneşti. Astfel, în corsicană avem *figliano* „fin", *figliana* „fină", în sardă *nonno* „naş", *nonna* „naşă" şi respectiv *figliolo* „fin", *figliola* „fină", iar în dial. calabrez avem *nunnu* „naş" (v. **naş**, **cumătru**). Din câte se poate observa, pentru toate acestea, nu se poate reconstitui o singură formă latină, fie ea şi neatestată, „prezentă" doar în latina vulgară, deoarece la baza fiecărei forme din aceste limbi, la origine stă o formă diferită de celelalte, deşi ele sânt înrudite între ele. Este greu să admitem o origine latină pentru **fin** şi respectiv **naş** (v. **fată**, **făt**, **fecior**, **fiu**, **fie**).

finạl – din urmă, de sfârşit.

Fr. *final* din lat. *finalis* < *finis* „sfârşit".

Der: *finală*, *finalitate*, *finalism*, *finalist*, *a finaliza*.

financiạr – 1. privitor la finanţe, bănesc; 2. specialist în operaţii financiare

Fr. *financier* din v.fr. *finance* < *finer* „a termina, a plăti".

Der: *finanţă*, *finanţist*, *finanţator*.

fiọr (ar. *hior*) – emoţie vie pricinuită de un sentiment puternic (de frică, de bucurie etc.).

Cihac (I, 100) îl pune în legătură cu **frig**. Lat. *febris* „febră" (Puşcariu, 616; Candrea-Densusianu, 593; *REW*, 3230; Cioranescu, 3391). Ambele sânt ipoteze cu totul hazardate care nu pot fi acceptate nici din punct de vedere semantic, dar nici fonologic. Rom. **fior** are aceeaşi origine cu **frică**, formă care, în mod eronat, s-a crezut că provine din mediogreacă, dar ele au o proveniență pre-latină.

Rom. **fior** provine din PIE ***per-**, **pēr-** „a încerca, a risca, pericol" (*IEW*, 818); cf. gr. *πειρα* „experienţă, încercare", lat. *periculum*. Din alte exemple (cf. **fără**, **ferie**, **feri** etc.) ştim că PIE ***p** urmat de *e* sau *i* a dat *f* în traco-dacă, respectiv română. Deci rom. **fior** provine probabil de la forma PIE cu **ē** lung, sau de la o formă ***peor**. Origine traco-dacă.

Der: *a înfiora*, *înfiorător*, *fioros* etc.

fir – (ar. *h'ir*, mgl. *ir*) – 1. produs obţinut prin toarcerea unor fibre textile; 2. aţă; 3. fibră, filament, păr.

Lat. *filum* „fir" (Puşcariu, 617; Candrea-Densusianu, 598; Philippide, II, 642; Cioranescu, 3393). Panromanic; cf. sicil. *firu*. Alb. *fill* (pl. *fij*, *fije*) „fir, aţă" din lat. *filum* (Miklosich, *Rom. Elem*., 26).

Walde (I, 497-98) derivă lat. *filum* din PIE ***gŭhis-lom**; cf. arm. *jil* „sfoară, şnur", lituan. *gysla* „venă", let. *dzísla* „venă", v. sl. *žilo* „venă".

firạv – slăbuţ, plăpând.

Cihac (II, 138) îl apropie de v.sl. *chyra* „slăbiciune, debilitate"; cf. *chyrŭ* „bolnav" (Berneker, I, 413). Miklosich (cf. Vasmer) consideră forma veche slavă ca fiind un împrumut din iraniană, iar Vasmer (IV, 239) compară formele slave cu skt. *khoras* „olog". Acest radical nu are răspândire în limbile slave moderne în afară de bulgară şi rusă. Rusa l-a preluat probabil din slava bisericească.

Rom. **firav** provine din **fire** prin expresia „fără fire", adică **firav**, precum *vlăguit* provine de la *vlagă*, cu sensul de „lipsit de vlagă". Suf. *-av* este traco-dac (cf. Vinereanu, 2002). Este înrudit cu alb. *firë* „pierdere (în greutate), slăbire, micşorare", *firo* „deveni slab, a pierde în greutate". Origine traco-illirică.

firịdă (var. *hiridă*, ar. *firidă*) – 1. adâncitură lăsată în zid; nişă; 2. deschizătură în zid.

Cihac (II, 499) îl asociază cu mgh. *fülke* „nişă, firidă". Ngr. *φυρίδα* (Philippide, *Principii*, 148; Cioranescu, 3396); cf. bg. *firida*. Pentru ar. *firidă*, Papahagi (459) indică etimonul gr. *θυρίδα*

„ferestruică”. Nu se poate preciza din ce limbă balcanică provine. Nu am putut verifica existența acestei forme în neogreacă. Este cognat cu lat. *fenestra* (v. **fereastră**). Are origine pre-latină, poate greacă.

firoscoș – priceput la toate, învățat, deștept.
Joc de cuvinte plecând de la *filosof* > *firosof*, apoi **firoscos** (cf. Cioranescu, 3399).

fisc – 1. administrația finanțelor statului; 2. serviciu de percepere a impozitelor.
Fr. *fisc* din lat. *fiscus* „coș, pungă”.
Der: *fiscal*, *fiscalitate*, *fiscalism*.

fistic – arbust tropical având fructe cu sâmbure comestibil.
Tc. *fistik* „fistic” < pers. *festuq*, *pistaq* „fistic” (Cihac, II, 577; Şăineanu, II, 173; Cioranescu, 3408); cf. ngr. *φυστίκι*, alb. *festek*. De la cealaltă formă din limba persană provin o serie de forme din diferite limbi europene; cf. lat.med. *pistachia*, fr. *pistache*, eng. *pistachio*, sp. *pistacho*, v.sl. *pistakŭ*. În unele din aceste limbi există forme paralele cu *f*; cf. lat.med. *festechum*, fr. *fustet*, port. *fistico*.

fișic – (ar. *fuseche*, mgl. *fişec*) – teanc de monede înfăşurate în hârtie.
Tc. *fişek* „fişic” (Cihac, II, 577; Şăineanu, II, 172; Meyer, 111; Cioranescu, 3405); cf. ngr. *φυσέκι*, alb. *fyshek*, bg., scr. *fišek*.

fiștețică – bucată de pământ.
Este derivat de la *fâşie* prin înlocuirea suf. *-ie* cu suf. *-eică* şi epenteza dentalei *t* (v. **faşă**).

fitil – fir de bumbac, sfoară care se introduce în mijlocul lumânărilor pentru a fi aprins; 2 detonator; 3. intrigă, uneltire.
Tc. *fetil* (vulg. *fitil*) „fitil” (Cihac, II, 577; Şăineanu, II, 173; Meyer, 100; Cioranescu, 3412); cf. ngr. *φυτίλι*, alb., bg. *fitil*, sb. *fitilj*. Sensul de *intrigă* există şi în turcă şi neogreacă (cf. Graur, *BL*, 4, 79).
Der: *a fitili* „a băga intrigă”, *fitilist* „intrigant”.

fiu (ar. *h'il'u*, mgl. *il'u*, istr. *fil'*) – copil, băiat considerat în raport cu părinții.
Lat. *filius* „fiu” (Puşcariu, 618; Candrea-Densusianu, 588; *REW*, 3303; Cioranescu, 3413). Panromanic.
Trebuie asociat cu alb. *bir* „fiu” şi *bijë*, *bilë* „fiică”, dar şi cu messap. *bilia* „soție, fiică”, etrusc. *puia*, got. *baur*. Walde (I, 496) crede că este vorba de rad. PIE ***bher-*** „a naşte”. La *IEW* (128) acest radical are sensul de „a duce, a aduce”.
Orel (25) consideră un alt rad. PIE ***bheuliia***, iar Meyer (*Alb. Etym. Wb*., 37) un rad. PIE ***bhul-***, care trebuie asociați cu PIE ***bher-*** „a naşte”. Walde-Pokorny derivă formele albaneze de la acest radical.
Walde (I, 496) asociază anumite forme italice precum umbr. *feliuf*, *filiu* „lactantes” cu PIE***dhē-(i)***, ***dhi-*** „a suge”, printr-un un rad. proto-italic **felios* „fiu”; cf. lat. *filius*, falisc. *fio*, umbr. *feliuf*, *filiu*; cf. lett. *dile* „vițel de lapte” (v. **fie**). Dacă pornim de la acest din urmă radical, atunci formele albaneză şi messapică nu pot proveni de aici, ceea ce nu este logic, întrucât toate aceste forme par să aibă aceeaşi origine. Este de presupus că formele italice şi cele albaneze au aceeaşi origine de la o formă ***bhelio*** în legătură directă cu PIE ***bher-*** (v. **făta**).
În acest sens trebuie accentuată ideea că forme similare ca sens există şi în limbile afro-asiatice; cf. aram. *bar* „fiu”, berb. **barar* „fiu” de la un rad. AA **bar* „copil” (Orel, 1995, 213) (v. **fată**, **făt**, **fecior**, **flăcău**).

fix – care nu-şi schimbă locul, poziția, nemişcat, neclintit.
Fr. *fixe* din lat. *fixus*, part. trecut de la *figere* „a lega, strâns”.
Der: *a fixa*, *fixație*, *fixativ*, *fixist*, *fixism*, *fixitate*.

fizic – care se referă la corpul ființelor vii; 2. care se referă la materie, material; 3. aspectul exterior al unei persoane.
Fr. *physique* < gr. *φυσικός*. O serie de termeni din limba română şi alte limbi moderne se formează cu *fizio-* de la acest termen grecesc, precum *fiziologie*, *fizionomie*, *fizioterapie* etc şi derivații lor.
Der: *fizică*, *fizician*, *fiziceşte*.

flăcără (ar. *fleacă*, *fleamă* „flacără") – 1. masă liberă de gaze în stare incandenscentă care iese dintr-un corp aprins sub formă de lumină şi căldură; 2. înflăcărare, pasiune.
Lat. *facula* „torță" (Philippide, II, 659; Puşcariu, 620; Pascu, II, 85; *REW*, 3137; Cioranescu, 3415); cf. it. *fiaccola* „torță". Cioranescu susține că epenteza lui *l* după *f* se datorează contaminării cu *flamma*, dar lat. *flamma* nu s-a păstrat în română ca să putem vorbi de o contaminare. În schimb, există ar. *fleacă* şi alb. *flakë* „flacără" cu exact acelaşi sens ca în română, de *flacără*, nu de *torță*; cf. alb.(pl.) *flakëra*.
Papahagi (463) crede că forma aromână *fleacă* provine din albaneză, iar *fleamă* este de origine latină. Consider că Papahagi greşeşte cel puțin în cazul lui *fleacă*, formă care are corespondent în daco-română. Rom. **flacără** este un singular refăcut după forma de plural *flăcări*.
Formele română şi albaneză trebuie asociate cu lat. *flamma*, formă apropiată şi cu sens identic. Lat. *flamma* < **flagma* corespunde gr. *φλογμός* „flacără" şi let. *blazma* „radiere, strălucire", toate provenind de la PIE ***blag**'**ma** (Walde, I, 513); cf. eng. *blaze* „flacără, vâlvătaie". Forma reconstituită de Walde este cu bi-labială sonoră simplă, dar această bilabială trebuie să fi fost aspirată, aşa cum indică şi forma engleză (legea lui Grimm).
Rom. **flacără** provine din PIE ***bhlag**'**ma**, printr-o formă intermediară **flakma*, apoi *flacă* şi respectiv **flacără**. Spre deosebire de latină, care l-a elidat pe *g* (*k*), traco-illira l-a elidat pe *m*. Grupurile *cm*/*gm* sânt neobişnuite pentru limba română. Având în vedere acest caz, putem afirma că PIE ***bh**, în poziție inițială urmată de o lichidă a dat *f* în traco-illiră ca şi în greacă şi latină.
Der. *flăcăraie*, *flăcăruie*, *a flăcăra* „a arde cu flăcări", *a înflăcăra*, *înflăcărat*, *înflăcărare* etc.

flamură (ar. *flamură*) – steag, drapel.
Mgr. *φλάμμουρον* „drapel" (Cihac, II, 660; Meyer, *Neugr. St., III*, 69; Gáldi, 191). După Puşcariu, din lat. *flammula* „mică flacără", dar ipoteza este eronată; cf. ngr. *φλάμβουρον*, alb. *flamur*, *fljambur*.

flăcău – tânăr neînsurat, fecior, june.
V.sl. *chlakŭ* „holtei" (Cihac, II, 109; Philippide, *Principii*, 154). Forma veche slavă invocată de Cihac nu este atestată (cf. Blagova, Djačenko). Puşcariu (*Dacor*., 2, 600) crede că provine din **fleac**. Nici una din aceste două ipoteze nu poate fi acceptată. Cioranescu (3416) îl derivă din **făt** plus suf. *-lău*, deci **fătlău* > **făclău* > **flăcău**.
Ipoteza lui Cioranescu este cât se poate de plauzibilă şi poate fi acceptată (v. **fată**, **făt**, **fecior**, **fiu**). Radicalul de la care provin aceste forme este foarte vechi, fiind întâlnit la autori greci şi latini. Probabil că rom. **flăcău** este un derivat ceva mai târziu din **făt**. Totuşi, nu putem aprecia vechimea acestei forme derivate. Provine din fondul autohton.
Der: *flăcăiaş*, *flăcăiandru*.

flămând (ar. *flămunt*, mgl. *flămund*, istr. *flămănt*) – care simte senzația de foame, căruia îi este foame.
În mod evident, are aceeaşi origine cu rom. **foame**, respectiv lat. *fames*, dar nici una din aceste forme nu explică pe **flămând**. Cioranescu (3419) crede că provine de la lat. *famelicus* cu propagarea lichidei *l* **flamelicus*. Derivarea este o imposibilitate fonologică pe care Cioranescu nu o vede, deoarece suf. *-ând* nu poate fi explicat pornind de la **flamelicus*. Rom. **flămând** provine din acelaşi rad. ca şi **foame** (v. **foame**) prin epenteza lui *l* de la un **fomându* > **flomând* > **flămând**.
Der. *flămânzime*, *flămânjune*, *flămânzenie*, *flămânzare* „parte a corpului la animale", *flămânzică* „plantă" (Drama nemorosa), *a flămânzi*, *flămânzilă*, *flămânjos*.

fleac – lucru mărunt.
Cuvânt de natură expresivă (Iordan, *BF*, 2, 174; Cioranescu, 3427). Nu este de natură expresivă; trebuie asociat cu a **flecui** (v. **flecui**).
Der: *a flecări*, *flecăreală*, *flecuț*, *flecuşteț*.

fleandură – 1. zdreanță, buleandră; 2. haină ruptă.
Cf. ceh. *flandra*, pol. *flędra* „femeie uşoară" (Cihac, II, 109).
Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **bleau**, **bleg**, **buleandră**, **bleandă**, **fleaşcă** etc. (v. **bleau**, **bleg**,

bleandă, **fleț**). Formele din limbile slave provin din română. Alternanța *b*/*f* a existat şi în latină (v. **bivol**).
PIE ***bhleu-**, **bhlə-**, **bhlu-** „slab, mizerabil” (*IEW*, 159); cf. gr. *φλαύρος* „prost, rău, de proastă calitate”.
Der: *flenduros*.

flec – petic.
N.g.s. *Fleck* „petic la încălțăminte” (*DAR*; Cioranescu, 3429). Lat. *flaccus* „clăpăug” (Giuglea, *Dacor*. 3, 1090; *REW*, 3343). Prima ipoteză este mai plauzibilă, dar trebuie asociat cu a **flecui** (v. **flecui**)

flecuị (var. *fleciui*, *fleci*) – a mărunți, a zdrobi.
După Cioranescu (3427) este o creație expresivă. Alții îl asociază cu **flec** „petic” (v. **flec**). În mod evident, rom. **fleac** derivă de la a **flecui** sau, oricum, au aceeaşi origine.
Rom. a **flecui** ar putea proveni din PIE ***plēk**'-, **plə-**, **plēik**'- „a smulge, a sfâşia” (*IEW*, 835); cf. v.isl. *fla*, v. sax. *flean* „a jupui”, v.isl. *flackna* „a coji, a rupe în bucăți”, v.g.s. *flecko*, n.g.s. *Fleck* „petec, pată, bucată”. De obicei, grup. PIE ***pl-** nu a dat *fl*-, ci a rămas *pl*, în traco-dacă şi română, ceea ce ar da curs ipotezei unei origini germanice a acestui verb. Dacă **flec** provine din germana modernă, nu acelaşi lucru se poate spune despre a **flecui** şi respectiv **fleac**. În acest caz, ar putea fi vorba de unul din dialectele germanice vorbite în Dacia, în prima jumătate a mileniului I d.Ch.

fleşcăị – a se muia, a se moleşi.
Formație onomatopeică de la *fleaşc*, onomatopee care exprimă zgomotul scos la lovirea unei suprafețe cu un obiect moale. Trebuie asociat cu *pleosc*, tot de natură onomatopeică, fiind vorba de alternanța *pl*/*fl*, similară cu alternanța *bl*/*fl* sau cu rad. PIE ***bhleu-**, **bhlə-**, **bhlu-** „slab, mizerabil” (*IEW*, 159 (v. **fleandură**, **fleț**)
Der: *fleaşcă*, *fleşcăială*, *fleşcăraie*.

fleț – prost, nătărău.
Provine de la acelaşi radical ca şi **bleg**.
PIE ***bh**(**e**)**lag-**, **bhlag-**, **bhlog-** „slab, prost”, (*IEW*, 124); cf. lat. *flaccus* „slab”. Alternanța *bl*/*fl* din limba română se apropie de limba latină unde PIE ***bh** a trecut la *f* fără excepție, pe când în traco-dacă procesul nu a mers până la capăt existând o serie de excepții de la regulă (cf. **bleau**, **bleandă**, **nătăfleț**).

fleịcă – bucată de carne pentru grătar.
Săs. *Flecken* (*DAR*; Cioranescu, 3431).

fliință – puşcă.
N.g.s. *Flinte* „puşcă, flintă” (Cihac, II, 110; Gáldi, 176; Cioranescu, 3432); cf. mgh. *filinta*, *filinte*, pol. cr. *flinta*. Forma apare şi în alte limbi germanice; cf. eng. *flint* „piatră sau cuarț foarte dur care produce scântei când este lovit cu un obiect dur de oțel”.

flit (var. *plit*) – bot, rât.
Există şi forma *plit* cu acelaşi sens care, după toate aparențele, este forma originală. Alternanța *pl*/*fl* şi *bl*/*fl* este destul de frecventă în limba română (cf. **bleg**/**fleț**, **bleandă**/**fleandură**).
Provine probabil din PIE ***pel-**, **pla-** „a împinge, a lovi, a mâna” (*IEW*, 801) (v. **păli**[2]).
Der: *a flitui* „a certa, a lovi peste bot”, *flituială*.

floạre (ar. *floară*) – 1. parte a unei plante care cuprinde organele de reproducere sexuală.
Lat. *flōs, florem* „floare” (Puşcariu, 623; Candrea-Densusianu, 604; *REW*, 3390; Cioranescu, 3433). Panromanic.
PIE ***bhlō-** (Ernout-Meillet, 241; *IEW*, 122; Walde, I, 518); cf. osc. *fluusoi*, lat. *flos*, ir. *blath*, cymr. *blawd*, gmc. **blomon* cu got. *bloma*, v.g.s. *bluot*, eng. *bloom*.
PIE ***bh** au dat *f*, în geto-dacă, în poziție inițială urmat de o lichidă (v. **flacără**, **fluier** etc.).

floc (ar. *floc*) – 1. smoc de păr; 2. păr pubian.
Lat. *floccus* „floc de lână” (Puşcariu, 624; Candrea-Densusianu, 607; Cioranescu, 3434). Panromanic; cf. alb. *flok* (pl. *flokë*) „floc”.
PIE ***bhlōko-s** (Walde, I, 517-18) sau PIE ***bhlok-** „floc, pânză” (*IEW*, 161); cf. v.g.s. *blaha*, n.g.s. *Blahe* „pânză groasă de in”, let. *plauki* „fulg”, let. *plaukas* „floc”, ir. *flocc*.
Cum am văzut şi în alte ocazii (v. *flacără*, *flămând*), PIE ***bh** urmat de o lichidă a dat *f* atât în latină cât şi în traco-dacă. Formele rom. **flacără**, **fluier** etc. nu se

pot explica prin latină. În schimb, **floc**, **floare**, au corespondente în latină, dar din moment ce legea fonologică s-a stabilit pentru alți rad. PIE cu ***bh** inițial, urmat de o lichidă, atunci rămâne întrebarea dacă astfel de cuvinte provin din latină, sau pot proveni în egală măsură şi din traco-dacă. Această lege fonologică comună limbii latine şi limbii traco-dace dovedeşte încă odată că cele două limbi erau destul de apropiate, în ciuda unor teorii mai vechi care au încercat să apropie limba traco-dacă de limbile iranice şi de limbile *satem* în general (v. **fulg**).

Der. *a flocăi*, *flocăială* etc.

flụier (ar. *fluer*, *fluir*, *fluiară*, mgl. (*s*)*friel*) – instrument muzical alcătuit dintr-un tub de lemn cu (şase) găuri.

Cuvânt cu origine obscură (Puşcariu, 625). După Philippide (2, 712) din lat. **flibula* sau lat. *fibula* (Crețu, 322). Lat. **vivulellus* (Poghirc, *ILR*, II, 341; Rosetti, *ILR*, I, 277). Puşcariu mai târziu (*Lr*, 179) îl consideră autohton. Berneker (II85) şi Meyer (108) cred că provine din alb. *flojere*, dar forma albaneză ar putea fi de origine română, deoarece cuvântul este răspândit în multe limbi din Balcani, Europa Centrală şi de Răsărit; cf. ngr. *φλοσγέρα*, sb. *frúla*, *frulica*, slov. *fujara*, ceh., pol. *fujara*, ucr. *fl'ojara*, *fl'jera*, *fujara*, mgh. *furulya* (Candrea, *Elemente*, 403). După alți autori ar proveni din mgh. *furulya* (Miklosich, *Wander*., 10; *Fremdw*., 88; Cihac, II, 499; Berneker, 285). După Iordan (*BF*, 2, 177), urmat de Cioranescu (3436), ar fi o formație expresivă, ceea ce este aberant. Este evident că rom. **fluier** (*a fluiera*) are aceeaşi origine cu lat. *flo*, *-āre* „a sufla, a răsuna”. În traco-dacă PIE **bh*, urmat de o lichidă a dat *f* (v. **flacără**).

Walde (I, 517) derivă lat. *flo* de la PIE ***bh(ə)lə-**, ***bhl̥-**. Eng. *blow* „a sufla, a umfla” are aceeaşi origine pentru care Barnhart (101) trimite la PIE ***bhel-**, ***bhle-** „a (se) umfla” (*IEW*, 120). Există şi alte forme germanice care provin de la acelaşi radical; cf. got. *blesan*, v.g.s. *blasan*, v.scand. *blasa*, n.g.s. *blasen* „a sufla, a fluiera”.

În ultimă instanță este vorba de un PIE ***bhle-**, ***bhlo-**, de la care derivă toate aceste forme. Din fondul pre-latin.

Der. *fluieră*, *fluiera*, *fluierat*, *fluierătură*, *fluierici*, *fluierar* etc.

fluturạ – a mişca, a bate din aripi; 2. a zbura; 3. a se mişca în bătaia vântului.

Lat. **fluctulare* < *fluctuare* „a fi bătut de valuri, a fluctua” (Diez, II, 22, Meyer, 100; *REW*, 3384; Rosetti, I, 167); cf. alb. *flutur* „flutur(e)”, *fluturoj* „a zbura”, *fletë* „aripă, frunză”, bg. *flutur*, *flotore*. Miklosich, (*Elemente*, 21; Meyer, *Wb*., 109; Orel, 101) explică formele albaneze, cu excepția lui *fletë*, prin aceeaşi formă latină.

Alb. *fletë* nu poate fi explicat prin lat. **fluctulare*, deci trebuie să fi existat un rad. traco-illir. **flet-*, **flut-*. Lăsând la o parte faptul că lat **fluctulare* este neatestat, nici aşa nu putem obține **flutura**, ci **fluptura*, unde grupului lat. *ct*, îi corespunde întotdeauna în română grup. *pt*. Şi în acest caz, rom. **flutura** şi lat. *fluctuare* au aceeaşi origine mai veche, fără ca rom. **flutura** să provină din latină. Lat. **flutulare* < *flutare* „a pluti” (Candrea, *Éléments*, 96; Puşcariu, 626; Candrea-Densusianu, 610). După Scriban (*Arhiva*, 41, 48) ar fi de origine gepidică. Ca şi în cazul lui *fluier*, Iordan (*BF*, 2, 170), urmat de Cioranescu (3438) îl consideră o formație expresivă.

Provine din PIE ***bhleu-** „a se umfla, a sufla, a curge” (*IEW*, 158). PIE ***bhleu-** cu prel în **k**; cf. lat. *fluctuare*, gr. *φλέψ*, *-βος* „venă”, iar alta în **t** din care a rezultat proto-traco-illir. **flut-* > **flut-ur**. Boisacq (1030) derivă gr. *φλεψ* din PIE ***bhel-e** „a sufla, a se umfla, a se răspândi, a curge” ca şi pe lat. *fluo*. Este evident că formele latină şi greacă provin de la acelaşi rad. PIE, ca şi rom. a **flutura**, de la un PIE ***bhle-**, ***bhlo-**. După Walde-Pokorny (837) la baza formelor germanice stă PIE ***pleuk-** „a curge, a înnota, a zbura” cu un gmc. ***flug-la**; cf. n.g.s. *fliegen*, eng. *fly* etc. PIE ***bh** urmat de o lichidă a dat *f* în traco-dacă (v. **fluier**, **flacără**).

Der: *fluture* (ar. *flutur*)

foaie (ar. *fol'i* (pl.)) – 1. frunză; 2. filă de hârtie; 3. ziar, periodic.
Lat. **folĭa* > *folium* „frunză" (Puşcariu, 628; Candrea-Densusianu, 611; *REW*, 3415; Cioranescu, 3441). Panromanic.
PIE ***bhel-**, **bhle-**, **bhlo-** „frunză, floare, a înflori" (*IEW*, 122) sau PIE ***bhl̥iom** (Walde, I, 523); cf. gr. *φύλλον* „frunză", gr. *πεντά-φυλλον* (Diosc.), gall. *βελιουκάνδας* (Diosc.), gmc. **blada* > n.g.s. *Blatt*.
Der: *a* (*se*) *foi*, *foială* etc.

foale (ar. *foale*, mgl. *foale*, istr. *fole*, *fol'*) – instrument pentru pomparea aerului în forjă; 2. abdomen, pântece, stomac.
Lat. *fŏllis* „foale, burduf" (Puşcariu, 629; Candrea-Densusianu, 614; Cioranescu, 3442).
PIE ***bhel-**, **bhle-** „a se umfla" (*IEW*, 120); cf. gr. *φαλλός*, *φάλλης* „penis", v.g.s. *bolla* „minge", v.ir. *bolg* „sac de piele", v.ir. *ball* „membrum virile". Un rad. IE ***bholnis** < PIE ***bhl̥unio** (Walde, I, 524) din care provin formele latină, greacă. Chantraine (1175) consideră gr. *φαλλός* de origine traco-frigiană, printr-o formă ioniană populară *βαλλίον*.
Der: *a* (*se*) *înfoia* etc.

foame (ar. *foame*, istr. *fome*) – 1. senzaţia nevoii de a mânca; 2 dorinţă nestăvilită, lăcomie.
Lat. *fames* „foame" (Puşcariu, 630; Candrea-Densusianu, 622; *REW*, 3178; Cioranescu, 3444). Panromanic.
Forma rom. **foame** (*oa* < **o*) a dat naştere la multe discuţii. Densusianu (*Hlr*, 72) arată că port. *fome* nu poate servi ca exemplu deoarece are pe *a* redus la *o*, fenomen frecvent în portugheză. În plus, există vgl. *fum* precum şi friul (dial.) *fom* (Schuchardt, *Vok.,* 1, 169). Alţii (Philippide, *Principii*, 40, Puşcariu, 630) consideră că ar fi vorba de o încrucişare cu *fōmes* „iască, aşchie", idee total nepotrivită, deoarece ar fi trebuit să fi existat o oarecare apropiere semantică între ele ca să se producă acest fenomen. Ipoteza influenţei unei forme atone ca *fometos* (Graur, *BL*, 3, 49; Rosetti, I, 57) este cel mult tautologică, dacă nu total lipsită de sens, deoarece *fometos* provine de la **foame**, nu invers.
Walde (I, 451), citând mai mulţi autori, indică o serie de radicali PIE din care ar putea proveni lat. *fames*: PIE ***dhem-** (cf. gmc. *dheu-ono* „a muri"), precum şi ***bhəm-(ĭ)e**, cu coresp. gr. *πείνη* „foame".
În schimb, Boisacq (756) derivă forma greacă din PIE ***pe-n**, iar Chantraine (869) îl consideră cu origine obscură. Având în vedere identitatea de sens dintre forma greacă şi cea latină, ambele trebuie să provină din acelaşi rad. PIE, un rad. ***pen-**.
În acest caz, lat. *fames* pare a fi împrumut în latină dintr-o altă limbă din peninsula italică, adevăratul cognat latin al formei greceşti fiind *penuria*, iar cum am mai văzut PIE ***p** nu a dat *f* în latină (v. **ferigă**). Dar acest fenomen a avut loc în traco-dacă în anumite condiţii, mai exact atunci când a fost urmat de *e* a dat *f* în traco-dacă (v. **feri**, **ferie** etc.). În acest context, rom. **flămând** pare să elucideze situaţia. Dacă rom. **foame** este cognat cu lat. *fames*, deşi fonologic vorbind nu poate proveni din acesta din urmă, rom. **flămând** nu are nici un echivalent apropiat în latină (v. **flămând**).
Pe de altă parte, rom. **foame** poate fi asociat cu a **hămesi** de la un IE ***kham-**, cu mulţi cognaţi în diverse limbi IE; cf. alb. *hamës* „lacom, mâncău", alb. *hamje* „fel de a mânca, mâncare". În acest caz ar putea fi vorba de alternanţa *f*/*h*, frecventă în limba română sau chiar de o suprapunere a lat. *fames* peste un traco-dac. **hamă* sau ceva similar. De reţinut că forme similare există şi în limbile hamito-semitice (v. **hămesi**).
Der: *foamete*, *a înfometa*, *înfometare*, *înfometat*.

foarfecă (ar. *foarfică*, mgl. *foarfiţi*) – unealtă pentru tăiat.
Lat. *forficem* < *forfex* „foarfecă" (Puşcariu, 633; Candrea-Densusianu, 624; *REW*, 3435; Cioranescu, 3445); cf. calabr. *forfica*, *puórfice*, sard. *forfige*.
PIE ***bher-** „a tăia cu un instrument ascuţit", cu prelungire în dentală ***bher-d**, **-t** (*IEW*, 183). În latină PIE ***bh** a trecut la *f*, iar dentala *d*, a trecut iniţial la b, apoi la *f* sub influenţa primului f (v. **barbă**, **albie**, **vorbă** etc.).

foạrte (istr. *forte*) – mult, tare.
Lat **forte* < *fortis* „tare” (Puşcariu, 634; Candrea-Densusianu, 626; *REW*, 3458; Cioranescu, 3446). Panromanic; cf. alb. *fortë* „tare, puternic”.
PIE ***bherg'h** „a (se) ridica” (cf. Walde, 535) (v. **bârzoi**). Rom. **foarte** este probabil un neologism de la sfârşitul sec. XVIII sau începutul sec. XIX. Se foloseşte doar pentru forma de superlativ a gradului de comparaţie şi, în acest caz, este sinonim cu **tare**, care are o sferă semantică mult mai largă.

foc (ar., mgl. *foc*, *focuri*, istr. *foc*, *focure*) – 1. ardere cu flacără şi degajare de căldură; 2. incendiu, rug; 3. împuşcătură; 4. cămin, vatră; 5. ardoare, violenţă, avânt.
Lat. *fŏcus* „vatră, cămin” (Diez, I, 192; Puşcariu, 635; Candrea-Densusianu, 627; *REW*, 3400; Cioranescu, 3448). Panromanic; cf. alb. *fugë* „foc, flacără puternică”.
PIE ***bhok-(so)** „a fi aprins, a arde” (*IEW*, 162; Walde, I, 521); cf. arm. *bosor* „roşu”, *boç* „flacără”, gr. *φώγω* (I, sg) „a frige”, v.g.s. *backan* (*bahhan*) „a coace”.
Ernout-Meillet (243) consideră că rad. ***bhok-** nu pare IE. Cu toate acestea, afirmaţia lor nu este plauzibilă deoarece acest radical este răspândit, cum am văzut, într-o serie de limbi IE.
Der: *focar*, *focos*, *a înfoca*.

fof- – radical expresiv.
Radical de natură expresivă cu sensul de „*a mormăi*, *a bălmăji*” (cf. Cioranescu, 3451). Au fost câteva încercări de a explica acest radical prin împrumuturi.
Radicalul a fost asociat cu mgh. *fokasz* „scară” (Cihac, II, 500), pe când Drăganu (*Dacor.*, 5, 359) crede că provine din ucr. *fufati* „a se bâlbâi” care pare un împrumut din română. De la acest radical provin mai multe forme nominale şi verbale în limba română: *fofează* „aripă de moară de vânt, vârtelniţă”, *fofârnă* „femeie fonfăită”, *fonf*, *fofârlică* (în expresia „a umbla cu fofârlica”), *fofelniţă* „vârtelniţă, femeie vorbăreaţă”, *foflenchi* „interjecţie care exprimă zgomotul unui obiect care cade”, *fofolog* (var. *tafalog*) „persoană greoaie” de la care derivă vb. *a înfofoli*, asociat, în mod eronat, de Loewe (80; cf. Ciorănescu) cu v.sl. *fufati*. Forma *fonf* prezintă infixarea nazalei *n*; de la această formă provine vb. *a fonfăi* (*fonfăni*), respectiv *fonfăială*, *fonfăneală*.

foişor – 1. cameră amplasată în podul casei, mansardă; 2. turn, clopotniţă de biserică.
Mgh. *folyosó* „coridor, galerie” (Cihac, II, 500). Un derivat de la foaie printr-o formă *foiş* (Bogrea, *Dacor.*, 6, 274).
Etimologia dată de Bogrea este mult mai plauzibilă decât cea dată de Cihac, deoarece un foişor nu este un coridor sau o galerie. Sensul iniţial de cameră amplasată în podul casei explică foarte bine etimologia rom. **foişor** (v. **foaie**).

fojgăi – a foi, a mişuna.
Formaţie onomatopeică de la *fâş*, ca şi a **fâşâi** şi a **foşni** (v. **fâşâi**, **foşni**).

folos – câştig moral sau material, avantaj, profit.
Mgr. *όφελος* redus la *φέλος*; cf. mgr. *οφελη* „datorie” (Cihac, II, 660, Murnu, 25, Puşcariu, *Lr*, 261); cf. ngr. *όφελειμα*. Nu am putut verifica forma *όφελος* sau *φελος* (forma dată de Cihac) nici în medio-greacă, nici în neogreacă.
O formă similară cu cea dată de Cihac este vb. *οφείλω* (1, sg) „a datora”, precum şi *ώφελω* (1, sg) „a fi util, profitabil” care are sens similar cu rom. **folos**. Rom. **folos** trebuie asociat cu acest radical grecesc.
Der: *a folosi*, *folosinţă*, *folositor*.

forăi (var. *a forcăi*) – 1. a sufla cu forţă pe nări; 2. a răsufla zgomtos.
Formaţie onomatopeică de la *for*, *sfor* similar cu *hor* de la care provine a **horcăi** (cf. Cioranescu, 3459) (v. **sforăi**).
Der. *forăială*, *forătură*.

forfoţi – a umbla de colo până colo iute; 2. a foi, a roi, a mişuna; 3. a fierbe cu zgomot înăbuşit.
Formaţie onomatopeică, care exprimă zgomotul uşor scos de ceva care fierbe încet sau zgomotul unei mişcări continui.
Der. *forfotă*, *forfoteală*.

fọrmă – aspect exterior sub care se prezintă orice fenomen sau obiect.
Lat. *forma* (Cioranescu, 3460).
Der: *a forma*, *formal*, *formalism*, *formalist*, *formalitate*, *formaliza*, *format*, *formator*, *formație*, *formațiune*, *formulă*, *formular*, *formula*.

foto- – element de compunere însemnând „lumină”.
Fr. *photo* din gr. *φοτός*.
Apare într-o serie de forme compuse, precum *fotochimic*, *fotoeletric*, *fotocopie*, *fotocromie*, *fotoelement*, *fotogen*, *fotograf*, *fotogramă*, *fotogrametrie*, *fotolitografie*, *fotoliză*, *fotomecanică*, *fotometrie*, *fotomontaj*, *fotoreportaj*, *fotosensibil*, *fotosferă*, *fotosinteză*, *fototerapie* etc şi derivatele lor.

fost – forma de participiu trecut a vb. a **fi**.
Nu are echivalent în limba latină, dar este acelaşi cu umbr. *fust* „erit”. Există o serie de paralelisme între limba română şi osco-umbrică pe care le-am discutat în mai multe rânduri (v. Vinereanu, 2002). Româna are şapte forme pentru vb. a **fi**. Între ele forma de participiu trecut **fost**, precum şi formele **îs** şi **sânt** nu pot proveni din latină (v. **este**, **fi**, **îs**, **sânt**).

fotă (ar. *fotă*) – parte componentă a costumului național femeiesc, confecționată din stofă care se petrece în jurul corpului și ține loc de fustă.
Tc. *fota* „prosop de baie” (Șăineanu, II, 174; Meyer, 111); cf. alb. *futë*, bg. scr. *futa*, ngr. *φουτάς*, it. *futa*, port. *fota* (Eguilaz, 400; cf. Cioranescu, 339). De Mauro-Mancini (817) consideră că it. *futa* provine din arab. *fūta* „față de masă”.
Nu este posibil ca forma din limba română să fie de origine turcă. Provine din fondul balcanic cu echivalente în italiană şi portugheză. Probabil că forma turcă provine din arabă, dar este un cu totul alt etimon care nu poate fi asociat cu rom. **fotă** din care provin celelalte forme balcanice. Din fondul pre-latin.

fracțiụne – parte dintr-un întreg.
Fr. *fraction* din lat *fractio*, *-nis* < *fractus* < *frangere* „a rupe, a frânge” (v. **frânge**).
Der: *a fracționa*, *fracție*, *fracționism*, *fracționist*.

frạgă – fructul comestibil al fragului, plantă erbacee din familia rozaceelor cu flori albe (*Fragaria vesca*, *Fragaria elatior*).
Lat. *fraga* (nom. pl.) < *fragum* „fragă” (Puşcariu, 639; Candrea-Densusianu, 630; *REW*, 3480; Cioranescu, 3467). Se folosea numai ca plural, atestat de la Vergiliu încoace (Ernout-Meillet, 251).
Lat. *fragum* provine de la rad. PIE ***srag-** de origine necunoscută (cf. Ernout-Meillet); cf. gr. *ράξ*, *ραγός* „boabă de strugure”. În ciuda celor afirmate de Ernout-Meillet menționăm că acest radical apare în mai multe limbi IE.
PIE ***sraga-m*** „fragă, căpşună” (Walde, I, 540); cf. eng. *straw-berry* „căpşună” < v.sax. *streaw-*(*berie*) < **sraga-m*, lituan. *spragé* „fragă, căpşună”. Forma latină, respectiv română, se explică printr-o formă intermediară *(*s*)*prag-* (cf. lituan. *spragé*), cu căderea lui *s* inițial şi trecerea lui *p* urmat de o lichidă la *f*.
Der: *frag*.

frạged – 1. crud, tânăr, 2. tănăr, gingaş, plăpând, delicat.
Lat. *fracidus* „rânced” încrucişat cu fragilis „fragil” (Puşcariu, *Conv. lit*., 35, 82; Puşcariu, 640, Puşcariu, *Dacor*., 9, 178; Candrea-Densusianu, 631; Pascu, *Suf*., 64; *REW*, 3465). Rom. *fraged* nu poate proveni din lat. *fracidus*, dar are aceeaşi origine cu lat. *fragilis*, dar nu poate deriva direct din lat. *fragilis* (v. **frâmânta**, **frânge**).
PIE ***bhreg-*** „a rupe, a frânge” (*IEW*, 165); cf. skt. *giri-bhraj* „rupt din munte” (*giri* „munte”, *bhraj* „rupt”), got. *brikan*, v.s.g. *brehhan* „a rupe”, m.ir. *braigid* (I, sg) „visire”. Walde-Pokorny derivă lat. *frango* de la acest radical (v. **frânge**).
Der: *a frăgezi*, *frăgezime*, *frăgezeală*.

fragmẹnt – bucată, parte, frântură.
Fr. *fragment* din lat. *fragmentum* „bucată, ruptă, fragment” < *frangere* „a frânge” (v. **frânge**).
Der: *a fragmenta*, *fragmentar*, *fragmentare*.

frạier – persoană naivă care se lasă uşor înşelată.
N.g.s. *Freier* „pretendent, logodnic” (Graur, *GS*, 6, 82). După Vasiliu (*GS*, 7, 114) din n.g.s. *Freiherr* „baron”.
Der: *a fraieri*, *fraiereală*.

frământa (ar. *frimintu*, mgl. *frimint*) – a preface aluatul într-o masă omogenă, a amesteca; 2. a chinui, a munci; 3. a bate, a lovi.
Lat. *fermentare* „a face să fermenteze” (Meyer, *Alb. St.*, 4, 53; Giuglea, *Dacor*., 3, 576; Rosetti, I, 167). Lat. **fragmentare* < *fragmentum* „bucată ruptă, țandără, frântură” (Puşcariu, *ZRPh*, 33, 233; *Dacor*., 1,415; Puşcariu, 641; Candrea-Densusianu, 631; *REW*, 3473). Cioranescu (3471) respinge această a doua ipoteză, susținând că noțiunea de a **frământa** nu implică ideea de fragmentare din latină. Cu toate acestea, rom. **frământa** este cognat cu lat. *fragmentum*, dar probabil că nu provine din acesta.
PIE ***bhreg-** „a rupe, a frânge” (*IEW*, 165) sau PIE ***bhrag-** „a sparge, a rupe” (Walde, I, 539); cf. lat. *fragor* „frântură”.
Der: *frământător*, *frământare*, *frământătură*.

frașin (var. *frapsăn*, *frapsine* (Banat), ar. *frapsin*, istr. *frosir*) – arbore cu tulpina dreaptă, cu lemnul elastic (*Fraxinus excelsior*).
Lat. *fraxinus* „frasin” (Puşcariu, 642; Candrea-Densusianu, 633; *REW*, 3489; Graur-Rosetti, *BL*, 3, 70; Cioranescu, 3475). Panromanic; cf. alb. *frasher*.
Walde (I, 544) derivă lat. *fraxinus* din PIE ***bhereg**' „alb”, radical din care provin formele pentru „mesteacăn” în limbile germanice, baltice şi slave.

frate (ar. *frate*) – persoană de sex masculin născută din aceeaşi părinți (sau numai din unul).
Lat. *frāter*, *frātrem* „frate” (Puşcariu, 3, 70; Candrea-Densusianu, 635; REW, 3485; Cioranescu, 3477). Panromanic.
PIE ***bhrater** „frate” (*IEW*, 163). Prezent în toate grupurile de limbi IE; cf. skt. *bhratar*, av., v.pers. *bhrātar*, phryg. *braterais*, gr. *φράτηρ*, osc. *fratrum*, umbr. *frater*, venet. *vhraterei*, got. *broÞar*, v.scand. *brōðir*, v.g.s. *bruoder*, v.ir. *brat*(*a*)*ir*, v.corn. *broder*, v.pr. *brati* (voc. *brote*), v.sl. *bratrŭ*, *bratŭ*.
Am văzut în cazul altor cuvinte românești care nu pot proveni din latină că PIE ***bh**, urmat de o lichidă, a dat *f* în traco-dacă în formele moştenite în română (cf. *fluier*, *fluture* etc.) ca şi în latină de altfel. Acelaşi comportament există şi la unele dialecte greceşti, şi o serie de limbi italice precum osca, umbrica şi veneta. Prin urmare, PIE ***bhrater** a putut da *frate*(*-r*) în traco-dacă, adică grup. PIE ***bhr-** > *fr-* ca şi în greacă, oscă, umbrică şi parțial în venetă. Forma venetă, în schimb, este concludentă deoarece ven. *vh* este o formă intermediară între PIE ***bh** şi *f* din aceste limbi (v. **face**). De menționat că limba venetă este considerată un dialect illiric având multe caracteristici în comun cu illira. Dincolo de aceste observații lingvistice, trebuie arătat că veneții erau urmaşii troienilor veniți cu Antenor şi stabiliți în această regiune după ce i-au alungat pe localnici (cf. Titus Livius, 1, 8-14). Cu toate acestea, dacă forma autohtonă a fost cu *b* peste ea s-a suprapus cea latină cu *f* inițial. Forma *fratre* este atestată la Theophanes şi alți autori bizantini din sec. VI care citează celebra expresie „*torna*, *torna fratre*”.
Der: *frățîne*, *fârtat*, *frățior*, *a* (se) *înfrăți*, *frăție* etc. Pentru acesta din urmă; cf. skt. *bhratrya-m*, gr. *φρατερία*, lat. *frateria*, v.sl. *bratrŭja*, *bratŭja*, toate cu acelaşi sens.

frânge (ar. *frângu*, mgl. *frongu*) – 1. a rupe, a fractura; 2. a sparge; 3. a înfrânge, a învinge.
Lat. *frangere* „a frânge” (Puşcariu, 652; Candrea-Densusianu, 647; Cioranescu, 3490). Panromanic.
PIE ***bhreg-** „a rupe, a crăpa” (*IEW*, 165); cf. skt. *bhranš* „a cădea, a se prăbuşi”. Se pare că au existat încă de la început forme cu nazală (cf. formele latină şi sanskrită), dar şi fără nazală (v. **fraged**).
Der. *frântură*, *frângăcios*, *a înfrânge* etc.

frânghie (var. *frâmbie*, *frimbie*) – sfoară, funie.
Lat. *fimbria* „1. tiv la o haină, ciucuri; 2. fir, legătură (*fig*.)”. (Puşcariu, 653; Candrea-Densusianu, 650; *REW*, 3308; Cioranescu, 3491).
Rom. *frânghie* are probabil aceeaşi origine cu **frâu** (v. **frâu**). Origine incertă.

frâu (ar. *firnu*, *frîn*, *afăr*) – ansamblu de curele care se pun pe capul unui cal pentru a-l putea struni sau mâna.
Lat. *frēnum* „frâu, hățuri, căpăstru” (Puşcariu, 655; Candrea-Densusianu, 652; Philippide, II, 643; *REW*,

3496; Cioranescu, 3492); cf. alb. *fre* (pl. *frerë*), *frena*, *frenj* (pl. în rom. *frâie*, *frâuri*).
PIE ***bhresnom** (Walde, I, 546); cf. v.sl. *brŭzda* (rus. *brozda*) „frâu", lituan. *brazduklas* „frâu", v.sax. *brigdels* „frâu", eng. *bridle* „frâu, căpăstru". Pe de altă parte, *IEW* derivă lat. *frenum* de la alt radical şi anume din PIE ***dher-**, **dherə-** „a opri, a ţine strâns" (*IEW*, 252); cf. skt. *dhar* „a opri, a duce, a obţine", skt. *dharaka* „receptacol" (v. **dârlog**).
Forma PIE cu ***bh** în poziţie iniţială are derivaţi în mai multe limbi IE, astfel, lat. *frenum* trebuie explicat prin acest radical. Pe de altă parte, nu este mai puţin adevărat că rom. **dârlog** provine de la celălalt radical PIE, prin traco-dacă, pe când **frâu** poate proveni în egală masură atât prin latină cât şi prin traco-dacă, deaorece în traco-dacă PIE ***bh** urmat de o lichidă a dat *f* (v. **fluture**) cu echivalente germanice, baltice şi slave (v. **dârlog**).
Der: *a înfrâna*, *a desfrâna*.

freamăt – 1. murmur, zgomot, rumoare; 2. infiorare, fior.
Lat. *fremitus* „zgomot surd şi continuu, zumzet, freamăt" < *fremo* „a murmura, a mugi, a fremăta" (Puşcariu, 645; Candrea-Densusianu, 636; *REW*, 3492; Byck-Graur, *BL*, 1, 19; Cioranescu, 3479); cf. it., sp., port. *fremito*. Lat. *fremo*, *fremor* „freamăt" sânt mult mai frecvente decât *fremitus* care stă la baza formelor neolatine.
PIE ***bher-** „a mormăi, a zumzăi, bâzâi" (*IEW*, 135); cf. skt. *brambhara-h* „albină", lituan. *barbeti* „a scârţâi, a zdrăngăni". Walde (I, 544) porneşte de la PIE ***bhrem-** ; cf. v.g.s. *breman*, n.g.s. *brummen* „a zumzăi, a scoate un zgomot înfundat".
Der: *a fremăta*, *fremătare*, *fremătător*.

frecă (ar. *frec*, *fricare*, mgl. *frec*, *friani*) – 1. a mişca un corp pe suprafaţa altui corp; 2. a şterge, a curăţa, a frecţiona. Lat. *fricare* „a freca" (Puşcariu, 647; Candrea-Densusianu, 637; *REW*, 3501; Philippide, II, 643; Cioranescu, 3480). Panromanic; cf. alb. *fërkoj* (I, sg) „a freca".
PIE ***bhrei-**, **bhri-** „a tăia, a zgâria, a toca, a freca" (*IEW*, 166; Walde, I, 549); cf. gallo-rom. *brisare* „a rupe, a frânge", cymr. *brwydr* „luptă", v.sl. *britva* „brici", v.sl. *brati* „a lupta", lituan. *barti* „a (se) certa".
Der: *frecare*, *frecăţei*, *frecţie*, *frecuş*, *frecţiona* etc.

frecvent – care se întâmplă des.
Lat. *frequentum* (Cioranescu, 3481)
Der: *a frecventa*, *frecvenţă*.

frică (ar., mgl., istr. *frică*) – teamă, spaimă.
Mgr. *φρίκη* „frică" (Murnu, 26; Pascu, I, 193; Rosetti, II, 67; Cioranescu, 3484); cf. alb. *frikë* „frică, teamă", *frik-et* „a (se) speria, a se teme", *frikacak* „fricos", precum şi expresia *frika ruan vreshtat* „frica păzeşte via/pepenii".
Nu poate proveni din medio-greacă. Există atât în română, cât şi în albaneză o întreagă familie de cuvinte derivate din acest radical, precum şi proverbul identic cu cel românesc. Termenul este atestat şi în greaca veche. În medio-greacă, este atestat în câteva texte ale *Noului Testament*, în *Evanghelia după Ioan* (8.2), în *Corintieni*. (10.6), precum şi într-una din omiliile lui Chrysostomos (47.1).
Chantraine (1229) crede că forma *φρίκη* există doar în neogreacă, pe lângă greaca veche, nu şi în medio-greacă. În acelaşi timp, el susţine că gr. *φρίξ* „tremur, frison" provine din PIE ***srig-** (v. **frig**, **rece**). Boisacq (1039) derivă gr. *φρικάζω* „a tremura" şi *φρίκη* „frison" dintr-un PIE ***bhrik-**, dar nu indică corespondenţi în alte limbi IE. În greaca veche, există, de asemenea, şi formele *φρίκη* şi *φρικία*, ambele cu sens de „*frică, groază*".
Rom. **frică** provine din PIE ***perg-** „frică, a-i fi frică" (*IEW*, 820) cu cognaţi în alte limbi indo-europene. Formele greceşti nu pot proveni direct de la acest radical PIE, deoarece în greacă PIE ***p** urmat de *e* a rămas neschimbat. Prin urmare, se pare că greaca veche l-a împrumutat din tracă. Din acest radical provin şi formele germanice cu acelaşi sens; cf. gmc. **faera*, v.g.s. *fāra*, v. sax. *faer*, eng. *fear* „frică". Din alte exemple (cf. **fără**, **ferie**, **feri** etc.) ştim că PIE ***p** urmat de *e* a dat *f* în traco-dacă şi respectiv română. Rom. *frică* provine de la un rad. proto-traco-illir. **pierga*, **pierka*, apoi **ferka*, apoi prin metateza

lichidei **frika*, formă preluată şi de greaca veche. Prin urmare, trecerea lui **p** la *f*, precum şi metateza au avut loc cu peste 2000 de ani în urmă. Cum am spus PIE ***p** nu a dat *f* în greacă, dar a dat *f* în germanice fără excepţie (legea lui Grimm) şi în traco-dacă, în condiţiile arătate mai sus. O situaţie similară există în engleza modernă cu *frighten* „a (se) speria" şi *fear* „frică", unde forma verbală a suferit metateza lichidei, dar nu şi forma nominală. În acest context, probabil că alb. *frikë* este împrumut din română, mai exact din macedo-română.
Der. *fricos, a înfricoşa*, *înfricoşător*, *înfricoşare* etc.

frig (ar., mgl. *frig*) – 1. temperatură scăzută a aerului care dă senzaţia de rece; 2. senzaţia de rece, provocată de temperatura scăzută.
Lat. *frīgus* „frig" (Puşcariu, 649; Candrea-Densusianu, 640; *REW*, 3515; Cioranescu, 3485).
PIE ***srīg-**, **srīgo-s** „frig, îngheţ" (*IEW*, 1004); cf. gr. *ρίγος* „îngheţ", *ριγέω* (I, sg) „a îngheţa". De asemenea, proto-baltic **sernŭ* (cf. Walde, I, 547); cf. lituan. *stregti* „a îngheţa", let. *striegele* „sloi de gheaţă". Grup. ***sr** este neobişnuit în latină, la fel de neobişnuit şi în română. În traco-dacă ***sr** a trecut la **str-* (cf. *Strumon* < ***sreu** „a curge" (*IEW*, 1003) sau chiar la ***spr-** (v. **fragă**). Din exemplele de mai sus, reiese că balticele au avut aceeaşi tendinţă. În cazul discutat aici ***sr** > *fr*, fie pentru a se evita confuzia cu alte cuvinte, deoarece grupul *str-* în poziţie iniţială este mai frecvent atât în latină cât şi în româna modernă, fie datorită apropierii între *frigeo*, *-ere* „a fi rece" şi *frigo*, *-ere* „a frige". Cu toate acestea, există în greacă vb. *φρικαζω* „a tremura" şi *φριξ* „care se zbârleşte, care tremură", pe care Boisacq (1039) îl derivă din PIE ***bhrik-**. Astfel, deşi situaţia de mai sus pare obscură la prima vedere, la o analiză atentă situaţia se clarifică cu destulă uşurinţă. Este evident că avem de-a face cu doi radicali diferiţi, cu sensuri diferite. Primul ***srīg-**, **srīgos** cu sens de „frig, îngheţ", al doilea ***bhrik-**, cu sensul de „a tremura, a se zbârli". În greacă s-au păstrat ambele forme cu sensul lor original, dar în latină (şi probabil în traco-dacă), al doilea radical a deviat spre sensul de „frig", probabil prin contaminare cu *frigo* „a frige", asociindu-se ideea de „frig" cu cea de „a tremura" aparţinând sensului iniţial. În schimb, în traco-dacă s-a păstrat şi primul radical în rom. **rece** care a fost derivat din lat. *recens* „proaspăt, recent", ceea ce este cu totul eronat (v. **rece**).
Der. *a (se) înfrigoşa*, *friguros*, *înfrigurare* etc.

frige – a prepara un aliment (de obicei carne sau peşte) prin expunerea la acţiunea focului; 2. a arde, a prăji.
Lat. *frigo*, *frigere* „a frige, a prăji" (Puşcariu, 648; Candrea-Densusianu, 642; *REW*, 3510; Cioranescu, 3487). Panromanic; cf. alb. *fërgoj* „a prăji, a frige" (I, sg).
PIE ***bhrēg-**, **bhrug-** „a frige, a prăji" (Walde, I, 548); cf. skt. *bhriyj* „a prăji, a frige, a coace", skt. *bhrishta* „fript, prăjit", gr. *φρύγω* „a frige, a prăji", *φρυκτός* „fript, prăjit", umbr. *freχtu* „fript", alb. *fërgoj* „a frige", n.pers. *biristau* „a prăji". Din nou avem PIE ***bh** urmat de o lichidă (**l**, **r**) care trece la *f* nu numai în latină, ci şi în osco-umbrică, în greacă şi, după cum am văzut, în traco-dacă. (v. *fluier*, *fluture*, *flacără*).
Der: *friptură*, *frigare*, *fripturist* etc.

frumoş (ar., mgl. *muşat* < **frumuşat*) – 1. drăguţ, plăcut, care trezeşte admiraţia; 2. categorie fundamentală a esteticii dată de capacitatea fiinţei umane de a simţi emoţii estetice în faţa operelor de artă.
Lat. *formōsus* „frumos" (Puşcariu, 665; Candrea-Densusianu, 655; *REW*, 3450; Cioranescu, 3497). Panromanic (exceptând franceza); cf. calabr. *frumusu*.
Din română provine v.pol. *frymužny* „capricios, delicat, mofturos" pe care Berneker îl consideră cu origine necunoscută (cf. Cioranescu).
Lat. *formosus* provine din lat. *forma* pe care Walde (I, 530) îl consideră cu origine incertă. Este cognat cu gr. *μορφή* „formă" de la un **morma* (etr. *marmis*; cf. Walde) printr-o disimilare de tipul *m*/*m* > *f*/*m* sau *f*/*m* (cf. *formica*); cf. rom. **morman**. Origine latină.
Der. *a înfrumuseţa*, *frumuseţe*, *frumuşel* etc

frunte (ar. *frunte*, *frâmte*) – 1. partea de sus a feţei; 2. parte anterioară; 3. parte eminentă, elita societăţii.

Lat. *frons*, *frontem* „frunte” (Puşcariu, 658; Candrea-Densusianu, 657; *REW*, 3533; Cioranescu, 3499).
Se consideră că *o* latinesc în faţa unei nazale a trecut la *u* (cf. Rosetti, *ILR*, 1968), cu toate că, nu ştim de ce, dar acest lucru se poate datora aşa-zisului substrat (v. **frunză**).
PIE ***bhren-**, ***bhrondo-s*** „a ieşi în afară (în evidenţă), dungă, margine” (*IEW*, 167; Walde, I, 155); cf. v.sax. *brant* „înalt, abrupt”, let. *bruodinš* „coama casei (partea de sus a acoperişului casei)”, lituan. *pruntas* „frunte”. Remarcăm că vocala *u* apare în lituaniană ca şi în română, spre deosebire de latină, având identitatea de sens.
Der: *fruntar*, *fruntaş*, *a înfrunta*, *înfruntător*, *fruntos*, *fruntarie* „frontieră” etc.

frụnză (ar. *frăndză*, *frândză*, mgl. *frunză*, istr. *frunze*) – organ principal al plantei care permite respiraţia, transpiraţia, precum şi procesul de fotosinteză.
Lat. **frondia* (Puşcariu, 659; Candrea-Densusianu, 622; *REW*, 3530; Cioranescu, 3500). Lat. **frondia* nu este atestat ca atare, ci doar *frons*, *-dis* „frunziş, frunze, ramuri”.
Forme mai vechi precum *fruns*, *frund* sânt întâlnite la Ennius (*Ann*., 261, 577); cf. calabr. *frunda*, sard. *frundza*. Limba maternă a lui Ennius (239-169 Î. C.) era osca, dar a studiat în greacă şi a scris în latină, motiv pentru care poetul considera că are „trei suflete”. Ennius este unul din primii poeţi latini, iar formele *fruns*, *frund* sânt influenţate de limba sa maternă, osca, sau împrumuturi directe de aici. El a scris într-o vreme când rigorile latinei clasice nu se impuseseră, osca fiind una din limbile despre care ştim că avea anumite caractetistici comune cu traco-illira. Ipoteza că lat. *fruns*, *frund* sânt forme din limba oscă sau influenţate de această limbă, rezultă şi din forma de astăzi a dial. calabrez *frunda*. Prin urmare, aceste forme cu *u*, în loc de *o*, sânt cele mai arhaice, forme păstrate şi în română, sardă şi dialectul calabrez. Astfel, nu este exclus să fi existat un traco-dac **frundia*, din care provine rom. **frunză** (v. **frunte**).
PIE ***bhromdi-*** „frunză” (Walde, I, 550) cu corespondente în germanice; cf. v.scand. *brum* „mugur”, n.g.s. (dial. elv.) *brom* „ramură, tânără, mugur”, eng. *broom* „o anumită plantă, mătură”. Barnhart (120) pentru eng. *broom* trimite la PIE ***bhremo-s*** (*IEW*, 142), iar *IEW* derivă lat. *frons* din PIE ***bhrem-**, ***bhrom-**, ***bherem-*** „a ieşi în afară”.
Der: *a înfrunzi*, *a frunzări*, *frunzar*, *frunzărel* „buchet”, *frunzărie*, *frunzărime*, *frunzărească*, *frunzos*, *frunziş* etc.

frupt – produse din carne şi lapte interzise în timpul postului.
Lat. *fructus* „plăcere, uzufruct; 2. fruct, rod” (Şăineanu, *Semasiol*., 182; Puşcariu, 660; Candrea-Densusianu, 664; *REW*, 3537; Cioranescu, 3501); cf. umbr. *fruktiatiuf*, alb. *fryt* (pl. fryte) „fruct” < **frujt*. Forma *fruct* a fost adoptată în sec. XIX.
PIE ***bhrūg-*** „fruct, a lua masa, a folosi” (*IEW*, 173); cf. got. *brukjan*, v.g.s. *bruhhan*, v.sax. *brucan* „a avea nevoie”.
Der: *a* (*se*) *înfrupta* „a gusta, a savura”.

fudụl (ar., mgl. *fudul*) – orogolios, mândru, trufaş, încrezut.
Tc. *fuzul* (vulg. *fodul*, *fodol*) „care exagerează, arogant, orgolios” (Cihac, II, 578; Şăineanu, II, 175; Cioranescu, 3505; Berneker, I, 292); cf. alb. *fodull*, bg. *fuduliu*, scr. *fodul*, mgh. fodul, v.sp. *fodoli* (Eguilaz, 399; cf. Cioranescu).
Din română provine ucr. *fudulija*, *fudulyty* (Miklosich, *Wander*., 15; Candrea, *Elemente*, 408; Berneker, I, 292).
Der: *a* (*se*) *fuduli*, *fudulie*, *fudulii*.

fụgă – 1. alergare, goană; 2. cursă; 3. părăsire în grabă, evadare.
Lat. *fũga* „fugă” (Puşcariu, 663; Candrea-Densusianu, 667; *REW*, 3548; Cioranescu, 3506); cf. it., cat., sp., port. *fuga*, alb. *fugo*(j) (I, sg) „a fugi”. Forma vb. *a fugi* este de conj. IV pe când corespondentul latin *fũgere* este de conj. III.
PIE ***bheug-*** „a fugi” (Boisacq, 1023; *IEW*, 152; Walde, I, 556); cf. gr. *φεύγω* (I, sg) „a fugi”, lituan. *bugstu* „a (se) speria” (cf. **pribeag**, a (o) **zbughi**).
Der: *a fugi*, *a fugări*, *fugărească* etc.

fuiọr (ar., mgl. *ful'or*) – 1. mănunchi de lână sau de cânepă gata de tors; 2. cânepă, în general.
Lat. **folliolus* < *follis* „foale, burduf" (Puşcariu, 644; Candrea-Densusianu, 616; Pascu, I, 86; Rosetti, I, 167). După Scriban, de la un **funiolus*, similar cu lat. *fūnīculus*, dar etimonul nu este posibil datorită formei din aromână şi megleno-română care indică un mai vechi **fuliolu*.
Cioranescu (3509) îl consideră cu origine incertă, dar crede, totuşi, că provine din **fŏliola* < *folium* „foaie". Dar forma propusă de Cioranescu este de genul feminin, pe când rom. *fuior* este de genul neutru, prin urmare, mai adecvat ar fi un **foliolu-m*, care nu poate proveni de la *folium*, cum crede Cioranescu, din motive semantice. Ar putea fi asociat cu **fir** (v. **fir**).

fulg (ar. *fulgu*) – 1. mici cristale de gheaţă care se formează în atmosferă în sezonul rece; 2. pană uşoară.
Lat. *fulgēre* „a străluci" (Puşcariu, 665; REW, 3554a; DAR). Giuglea (*Dacor*., 3, 626) crede că provine de la v.g.s. *vlugel* „aripă" (cf. n.g.s. *Flügel*). Cioranescu (3512) respinge aceste două ipoteze propunând lat. **folcus* < *floccus*, prin metateză. Amintim că alb. *flok* are şi sensul de *floc* (de păr, lână), dar şi pe cel de *fulg* (de zăpadă). Are aceeaşi origine cu rom. **floc**.
PIE ***bhlōko-s*** (Walde, I, 517-18) sau PIE ***bhlok-*** „floc, pânză" (*IEW*, 161); cf. v.g.s. *blaha*, n.g.s. *Blahe* „pânză groasă de in", v.isl. *fla* „a jupui", v.isl. *flakna* „a (se) coji", eng. *flake* „fulg", let. *plauki* „fulg", let. *plaukas* „floc". Cum am văzut şi în alte ocazii (v. **flacără**, **fluier** etc.), PIE ***bh*** urmat de o lichidă a dat *f* atât în latină, cât şi în traco-dacă. Formele româneşti **flacără**, **fluier** etc. nu se pot explica prin latină. Rom. **fulg** este forma metatizată a rad. **flok-*. În vechime limbile funcţionau pe diverse principii de derivare internă pentru a obţine noi forme pe măsură ce viaţa socială, ca şi limba deveneau mai complexe. Un exemplu concludent în acest sens sânt şi cele două forme din limba letonă date mai sus. Din fondul pre-latin.
Der: *a fulgui*, *fulguială, fulguşor*.

fụlger (ar. *sflugŭ*) – 1. fenomen luminos însoţit de tunet, datorat unei descărcări electrie între doi nori; 2. străfulgerare, scăpărare.
Lat. **fŭlger* < *fŭlgor* „fulger" (Puşcariu, 666; Candrea-Densusianu, 669; Densusianu, *Hlr*, 137; *REW*, 3555; Cioranescu, 3513). Oricum, forma aromână nu este compatibilă cu nici una din formele de mai sus, dar este mai apropiată de forma iniţială PIE, cu aceeaşi poziţie a lichidei, ca şi forma din greaca veche, ceea ce explică foarte bine trecerea PIE ***bh*** la *f*, urmat de o lichidă, după cum apare şi în alte cazuri (v. **fluture**, **flacără** etc.).
PIE ***bhlei-g*** „a străluci" (*IEW*, 156; Walde, I, 510); cf lat. *flagro*, *fulgeo*, gr. *φλέγω*. Boisacq (1029) derivă gr. *φλέγω* dintr-o formă similară PIE ***bhleg-***, ***bhelg-***; cf. ir. *blicht* „lumină". Formele germanice provin dintr-un gmc. **blason*; cf. n.g.s. *Blitz*, eng. *blaze*, care provin de la alt rad. PIE ***bhles-***, ***bhlos-*** „a străluci" (*IEW*, 158), similar cu primul. Prin urmare, cei doi radicali sânt foarte apropiaţi atât ca sens cât şi ca formă, încât ar putea fi reduşi la unul singur.
Der: *a fulgera*, *fulgerare*, *străfulgerare*, *fulgerător* etc.

fum (ar. *fum*) – 1. suspensie de particule solide într-un mediu gazos produs în timpul arderii incomplete a unor materiale combustibile; 2. cămin, casă (*înv*.); 3. îngâmfare, trufie.
Lat. *fūmus* „fum" (Puşcariu, 668; Candrea-Densusianu, 674; *REW*, 3572; Cioranescu, 3516). Panromanic.
PIE ***dhumō-*** (Ernout-Meillet, 260), ***dheu-es*** (Walde, I, 562) sau PIE ***dheu-***, ***dheŭə*** „a (se) răsuci, a (se) învârti" (*IEW*, 261); cf. skt. *dhumah* „fum, abur", gr. *θυμος*, m.ir. *dumbacho* „negură", v. sl. *dymŭ* „fum" lituan. *dumai* (plural), lett. *dumi*, v.pr. *dumis* „fum". Nu ştim dacă, şi în ce condiţii PIE ***dh*** a putut trece la *f* în traco-dacă. Putem considera că în traco-dacă a fost o formă **dum-o*, peste care s-a suprapus cea latină. Prin urmare, rom. *fum* trebuie considerat de origine latină.
Der: *a fuma*, *a afuma*, *afumătoare*, *a fumega*, *fumegător*, *fumător*, *fumat, fumoar* etc.

fund (ar. *fundu*, mgl., istr. *fund*) – 1. partea de jos a unui obiect; 2. punct îndepărtat de un centru.
Lat. *fŭndus* „fund” (Puşcariu, 672; Candrea-Densusianu, 679; *REW*, 3585; Cioranescu, 3518). Panromanic; cf. alb. *fund* „fund”.
PIE ***bhudh-*** (*IEW*, 174) sau PIE ***bhundho-s*** „fund” (Walde, I, 565); cf. gr. *πυθμήν* „podea”, gmc. **buthm*, *buthn* (v.sax. *bodam*, eng. *bottom* „fund”).
Der: *a înfunda*, *fundătură* etc.

fundạ (var. *fonda*) – a pune baza a ceva, a întemeia.
Lat. *fundare* din *fundus* „fund” (v. *fund*); cf. fr. *fonder*.
Der: *fundaţie*, *fundament*, *fundamental*.

fụndă – panglică, nod sau legătură de panglici.
Ngr. *φούνδα* „creastă, moţ” (Meyer, *Neugr. St*., 4, 71, Pascu, I, 89; Gáldi, 192); cf. alb. *fundë*, bg. *funda*.

fụnie (ar. *fune*) – sfoară, frânghie.
Lat. *fŭnis* „funie” (Puşcariu, 673; Candrea-Densusianu, 684; Cioranescu, 3689); cf. v.fr. *fune* (cf. Cioranescu).
Originea lat. *funis* rămâne incertă (cf. Walde, I, 567). Din română provine bg. *funija*.
Der: *funiuţă*, *funioară*.

funigẹl – 1. fir de pânză de păianjen; 2. piesă a războiului de ţesut pe care se întind firele.
Lat. **fuligella* < *fuligo* „funingine” (Puşcariu, 674; Rosetti, *Rhotacisme*, 20). Lat. **fŭnicĕllus* < *funis* (Cioranescu, 3523). Nici una din aceste ipoteze nu este verosimilă. Cu toate acestea, poate fi asociat cu lat. *funis*, respectiv **funie** (v. **funie**). Origine incertă.

funịngine – materie solidă de culoare neagră rezultată din arderea incompletă a materiilor organice.
Lat. *fuligo*, *fuliginem* „funingine” (Puşcariu, 675; Candrea-Densusianu, 586; *REW*, 3558; Cioranescu, 3524); cf. it. *fuliggine*, port. *fuligen*.
Walde (I, 560) derivă lat. *fuligo* dintr-un PIE ***dhuli-***, **dhuolo**; cf. skt. *dhuli* „praf”, lituan. *dulis* „negură, abur”.

furạ (ar., mgl., istr. *fur*) – a-şi însuşi pe ascuns sau prin forţă bunuri care aparţin altuia, a hoţi, a jefui; 2. a fermeca, a vrăji, a fascina.
Lat. *fŭror*, *fŭrāri* „a fura” (Puşcariu, 667; Candrea-Densusianu, 690; *REW*, 3591; Cioranescu, 3527); cf. it. *furare*, prov. *furar*. Din română provine săs. *furisch* (cf. Cioranescu).
PIE ***bhor-*** (Walde, I, 569); cf. skr. *bharah* „jaf, furt”, gr. *φώρ*, *φώρος* „hoţ”. Forma nu apare la Boisacq, dar radicalul reconstituit de Walde este corect având în vedere cognaţii din greacă şi sanskrită.
În schimb, Chantraine (1238) crede că forma greacă provine din PIE ***bher-*** „a duce, a aduce” (*IEW*, 128). Walde-Pokorny consideră că lat. *fur* „hoţ” provine de la acest radical. O situaţie paralelă există în albaneză, unde vb. *vjedh* „a fura” provine din PIE ***ŭegh*** „a duce, conduce, a căra” (*IEW*, 1118) cu acelaşi sens iniţial de „a duce cu sine” (v. **viezure**). Formele din limba română ar putea să nu provină din latină, având în vedere că forme aproape identice avem şi în greacă (v. **fată**).
Der: *fur*, *furt*, *furişa*, *furiş*, *furtişag*, *furăcios* etc.

fụrcă (ar., mgl. *furcă*, istr. *furke*) – 1. vergea de lemn de care se leagă caierul pentru a fi tors; 2. unealtă agricolă de metal cu doi-trei dinţi, având ataşată o coadă de lemn.
Lat. *fŭrca* „furcă” (Puşcariu, 678; Candrea-Densusianu, 693; *REW*, 3593; Cioranescu, 3528). Panromanic; cf. alb. *furkë*, ngr. *φούρκα*, basc. *urka* „furcă”.
Walde (I, 570) derivă lat. *furca* din PIE ***g**'**hei-*** „a prinde, a lua” (cf. *IEW*, 442); cf. lituan. *žìrges* „Kreuzhölzer”.

furnịcă (ar., mgl. *furnigă*, istr. *frunige*) – insectă din ordinul himenopterelor (*Formica nigra*).
Lat. *formīca* „furnică” (Puşcariu, 681, Candrea-Densusianu, 697; *REW*, 3593; Cioranescu, 3534). Panromanic.
PIE ***momro***, **momri** (Walde, I, 531); cf. skt. *vamrah*, gr. *μύρμηξ* „furnică”, ir. *moirb*, v.isl. *maurr*, v.sl. *mraviji*, arm. *mrjiwn*, av. *maoiriš*, cymr. *myr*

„furnică”. Într-una din glosele lui Hesychius apare forma *βύρμεκας*, cu acelaşi sens (cf. Chantraine).
Boisacq (621) propune PIE ***ŭormi**, **ŭorm**, soluție atractivă pentru forma latină *formica*, forma greacă explicând-o prin asimilarea labio-dentalei la bi-labiala *m*, dar nu putem să admitem această ipoteză, datorită multitudinii de forme din celelalte limbi IE care apar cu *m* inițial. Practic, toate exemplele de mai sus au un *m* inițial cu excepția sanskritei, care, din acest punct de vedere, se aseamănă cu latina. În acest caz, lat. *formica* este rezultatul unei disimilări a nazalei inițiale.
Der: *a furnica*, *furnicătură*.

furnizạ – a procura, a înzestra, a aproviziona.
Fr. *fournir* din v. fr. *furnisser*, termen de origine germanică; cf. v.g.s. *frumjan* „a înzestra, a furniza”.
Der: *furnizor*.

furtụn – tub flexibil care serveşte la conducerea gazelor şi a lichidelor.
Tc. *hortum* (Scriban, *Arhiva*, 1912; Cioranescu, 3540). Este atestat din sec. XVIII. La Cantemir apare cu sensul de „trompă de elefant” (cf. Cioranescu).

furtụnă (ar., mgl. *furtună*) – vânt puternic însoțit de ploaie, vijelie.
Lat. *fortūna* „noroc” (Puşcariu, 686; Candrea-Densusianu, 702; *REW*, 3458; Cioranescu, 3541); cf. it. *fortuna*, fr. *fortune*, sp. *fortuna*. În spaniolă, pe lângă sensul de „*noroc*, *şansă*”, are şi pe acela de „*furtună pe mare*”, dar acest sens nu există în italiană şi franceză. Din mgr. *φουρτοῦνα* > tc. *furtuna*, *fortuna*; cf. alb. *furtunë* „furtună”.
Walde (I, 534) consideră că lat. *fortuna* provine de la *fors* „soartă, şansă” care vine, la rândul său, din PIE ***bhṛtis**, **bhṛtus**.
Der: *furtunos*.

fus (ar. *fus*) – unealtă pe care se înfăşoară firul pe măsură ce este tors; 2. ax la moară; 3. ax, arbore la maşinile industriale; 4. suport pentru mosorul de la suveică; 5. tulpină la fasole.
Lat. *fŭsus* „fus” (Puşcariu, 688; Candrea-Densusianu, 703; *REW*, 3620; Cioranescu, 3543).
Walde (I, 574) consideră că lat. *fŭsus* este un derivat al lui *fustis* ambele provenind din PIE ***bhud-sko**; cf. gr. *φυσκία* „băşică”, *φύσκη* „intestinul gros, colon”.
Pe de altă parte, Walde indică, tot în acest sens, şi rad. PIE ***dheu-** „a se învârti, răsuci” sau ***bhud-to-s** „băț ascuțit la ambele capete”.

fuscẹl – vergea, nuia.
Lat. **fusticellus* < *fustis* „par, băț” (Puşcariu, 691; Candrea-Densusianu, 706; *REW*, 3618; Cioranescu, 3544). Este evident că are aceeaşi origine cu lat. *fustis*, dar lipseşte etimonul latin de la care ar putea deriva. Rom. *fuscel* provine de la o formă mai veche **fuştel*. Nu poate fi separat de **fus** având aceeaşi origine (v. **fus**).

fụstă (ar. *fustă*, *fustană*, mgl. *fuscă*, *fustana*) – obiect de îmbrăcăminte femeiască care acoperă corpul de la talie în jos; 2. jupă.
Ngr. *φούστα*, *φουστάνι* < it. *fustagno* din lat.med. *fustaneum* „bumbac” (Cioranescu, 3545).
În ciuda opiniei lui Cioranescu, it. *fustagno* înseamnă „*catifea*, *velură*”, nu **fustă**. It. *fustagno* este considerat cu etimologie incertă de către Mauro-Mancini (817). În plus, lat. *fustaneum* apare în epoca medievală, când relațiile popoarelor balcanice cu Vestul erau extrem de reduse. Majoritatea popoarelor balcanice atât bărbații cât şi femeile poartă această piesă vestimentară. Trebuie asociat cu **fotă** (v. **fotă**).

fụşte (ar. *fuşte*, mgl. *fuşt*) – 1. bâtă, par, prăjină; 2. suliță.
Lat. *fustis* „par, băț” (Puşcariu, 690; Candrea-Densusianu, 704; Cioranescu, 3546). Trebuie asociat cu **fus** şi respectiv **fuscel** cu care are aceeaşi origine (v. **fus**).
Der: *fustaş* „suliţaş”.

fụte (ar. *fut*, *futire*, mgl. *fut*) – a copula.
Lat. **futere* < *futuere* (Puşcariu, 692; Candrea-Densusianu, 707; *REW*, 3622; Cioranescu, 3547); cf. it. *fottere*, prov., cat. *fotre*, fr. *foutre*, sp. *hoder*, port. *foder*.
Walde (I, 574) crede că lat. futuere provine din PIE ***bhaut-**, ***bhut-** „a lovi” cf. ir. *bot* „penis”, v.isl.

byøill „organul genital al calului”, v.isl. *banta* „a lovi”, v.sax. *beatan*, gr. *φιτύω* „a produce, a creşte, a avea copii”, v.gr. *φίτω* „a planta”, alb. *fus* „1. a introduce, a scufunda; 2. a lovi”. Există, în mod cert, o legătură etimologică între alb. *fus* (*futa*), lat. *futuere* şi v.gr. *φιτύω*, respectiv, gr. *φίτω*.

Lat. *futuere* ar putea proveni dintr-un rad. PIE cu sens de „*împinge*, *a introduce*”, ca şi în cazul formelor din albaneză şi limbile germanice, şi mai puțin dintr-un radical cu sensul de „*a lovi*”. Astfel, Kluge (291) consideră că formele germanice provin din PIE ***peuk-**, ***peug-** „înțepa, a împinge”. Orel (106) derivă forma albaneză dintr-un proto-alb. **sputja*, pe care îl asociază, în mod eronat, cu lat. *puto* „a tunde” şi toch. A, B *putk* „a divide”. Deşi se pare că există o legătură cu formele germanice, radicalul comun ne scapă, întrucât PIE ***p** nu a dat *f* în latină, deşi acest fenomen este verificat pentru traco-dacă. Acest radical ar putea fi un PIE ***peu-**, cu prelungire în velară în limbile germanice, dar cu prelungire în dentală în limbile balcanice precum greaca, illira şi traca. Totuşi, această ipoteză nu explică forma latină decât ca împrumut dintr-o altă limbă IE.

Der: *futai*, *futătură*, *fute-vânt* „1. codobatură; 2. persoană neserioasă, vagabond”.

fuzioná – a (se) contopi.

Fr. *fusioner* din lat. *fusio* < *fusus*, part. trecut de la *fundere* „a turna, a topi”.

Der: *fuziune*.

G

ga (var. *gaga*) – 1. sunetul scos de gâşte; 2. exprimă gângureala copiilor sau un limbaj ininteligibil.
După Cioranescu (3548) este o formaţie expresivă. E o formaţie onomatopeică, dar de o vechime considerabilă.
PIE ***gha**, **gha**, **ghe**, **ghe**, **ghi**, **ghi** „sunetul scos de unele păsări” de la care provine PIE ***ghans-** „gâscă” (*IEW*, 407) (v. **găgăuţ**, **gâscă**).

gąbjă – gheară, mână.
Are aceeaşi origine cu *a găbji*, variantă a lui a **găbui** din PIE ***ghabh-** „a prinde, a apuca” (*IEW*, 407) (v. **găbui**). Origine traco-dacă.

gąci – pantaloni din Oaş.
Mgh. *gatya* „pantaloni (purtaţi de ţărani)” (Tiktin; Cioranescu, 3555); cf. ucr., rus. *gači*, pol. *gacie*. Larga răspândire a acestui termen în limbile slave de răsărit face mai puţin credibilă originea maghiară a acestui termen. Origine incertă.

gądină – animal, animal sălbatic.
V.sl. **gadinŭ* < *gadŭ* „reptilă, animal respingător” (Miklosich, *Lexicon*, 125; Cihac, II, 112; Cioranescu, 3556); cf. bg. *gadin*, pol. *hadina*, rus. *gadina* „canalie, nemernic”. Vasmer (I, 381) asociază formele slave cu v.g.s. *quât* „rău”, oland. *kwaad* „rău”. Forma v.sl. **gadinŭ* nu este atestată ca atare, ceea ce face ipoteza lui Miklosich puţin plauzibilă.
Rom. **gadină** este mai apropiat ca sens de rom. **gavet** „animal sălbatic” cu care are aceeaşi origine. Astfel, asemănarea cu formele slave este una pe fond PIE.
PIE ***gou-** ***gouə-** „a striga, a urla” (*IEW*, 403) (v. **gavet**).

gagịu (arg.) – iubit.
Ţig. *gağo*, *gači* „străin, neţigan” (Bogrea, *Dacor*., 2, 441; Graur, 152; Cioranescu, 3558). Cuvântul rămâne argotic, neacceptat de limba literară.
Der: *gagică*, *gagicăreală* etc.

gąică – agăţătoare, cheutoare.
Rus. *gajka* „piuliţă, şurub” (Tiktin; Cioranescu, 3560). Vasmer (I, 252) consideră acest cuvânt cu origine necunoscută în limba rusă. Nu poate fi considerat etimonul rom. **gaică** din motive semantice.
Rom. **gaică** provine, probabil, din PIE” (*IEW*, 403) ***gouə-**, **gauə-** „mână, a prinde, a agăţa, a înmâna”. De la acest radical printr-o fomă **gaua*, apoi **gaia* derivă ulterior prin adăugarea suf. *-că*, **gaică** (v. **gaiţă**).

gąie (var. *caie* (înv.), *gaică*, ar. *gaie* „cioară”) – pasăre răpitoare, uliu (*Milvus regalis*, *Milvus ater*).
Cihac (II, 112) îl consideră slav, fără să indice etimonul, apropiindu-l de pol. *kania* „pasăre răpitoare, o varietate de şoim”, ceh. *kan*, mgh. *kanya*. Din lat. *gaia* „coţofană, cioară” (Puşcariu, 693; Candrea-Densusianu, 708; Pascu, II, 241; *REW*, 3640). Este formaţie onomatopeică după Cioranescu (3562). El consideră că rom. **gaie** nu poate proveni de la lat. *gaia* din motive semantice şi fonologice. Totuşi semantismul nu constituie o problemă în acest caz, în schimb, fonologic vorbind, există probleme majore. Astfel, semivocala *i* din lat. *gaia*, ar fi trebuit să dea *j* (sau *z*) în română, deoarece cuvintele româneşti cu corespondente latine, care au semivovala *i* în poziţia respectivă, au în română fie *z*, fie *j* (cf. *jaco* „zace”, *iugum* „jug” etc.). Derivatul **gaiţă,** care este apropiat

din punct de vedere semantic de lat. *gaia*, prezintă sufixul derivativ *-ță*. Formele româneşti au un cognat în alb. *gaigë* „coțofană”, precum şi în v.fr. *jay* „gaiță” < lat. *gaius* „coțofană”.
Atât forma latină cât şi cea română provin de la PIE ***gal-*** „a striga, a țipa” (*IEW*, 350; Walde, I, 581), apropiat de PIE ***gha**, **gha**, **ghe**, **ghe**, **ghi*** „sunetul scos de unele păsări” (*IEW*, 407) (v. **gâscă**). Coțofana este o pasăre gălăgioasă, aşa încât numele ei coincide cu sensul originar din PIE. Din fondul pre-latin (v. **găină**).
Der: *gaiță*.

gạiță – 1. mânerul cleştelui de dogar; 2. lampă țărănească cu petrol şi fitil.
Rom. **gaiță** are aceeaşi origine cu **gaică**. Ambele exprimă noțiunea de „a prinde, a agăța” din PIE ***gouə-**, **gauə-*** „mână, a prinde, a agăța, a înmâna” (*IEW*, 403). Nu trebuie confundat cu *gaiță*, formă derivată de la **gaie**. De la un mai vechi ***gaia*** căruia i s-a adăugat suf. *-ță* (v. **gaie**). Origine traco-dacă.

gaj – amanet, zălog.
Fr. *gage* (Cioranescu, 3566).

galạnt (ar. *galantu*) – curtenitor, amabil.
Fr. *galant* (Cioranescu, 3569). Cuvânt de origine germanică din v.fr. *galant* < gallo-rom. *galare* < gmc. **wala*; cf. v. sax. *wela* „bunăstare, fericire”, eng. *well* „bine”.
Der: *galanton* (*galantom*), *galantonie* (*galantomie*), *galanterie*, *galantar*.

galaxie – mare sistem de aştri care se caracterizează prin gravitație (atracție) reciprocă şi care este izolat de alte sisteme similare prin vaste porțiuni de spațiu gol.
Fr. *galaxie* din gr. *γαλαξίας κύκλος* „cercul (roata) galactic” < *γαλάκτος* „lapte”; cf. rom. *Calea Laptelui*.
Der: *galactic*, *intergalactic*.

galerie – 1. lucrare subterană la minele subterane; 2. coridor; 3. public, spectatori.
Fr. *galerie* (Cioranescu, 3574) din lat.med. *galeria* < lat. *galilaea* „vestibul, portic la intrarea în biserică”, aluzie la Galilea ca țară a gentililor, diferită de Iudea (cf. *Webster's*).

gạlben (var. *galbin*, ar. *galbu*, *galbin*, mgl. *galbin*) – 1. de culoare aurului, a lămâiei; 2. blond; 3. palid decolorat; 4. ducat, monedă veche de aur.
Lat. *galbĭnus* „1. verde spălăcit, gălbui; 2. moleşit de plăceri (fig.)” (Puşcariu, 696; Candrea-Densusianu, 713; *REW*, 3676; Cioranescu, 3571). Forma latină *galbinus* este rară, cea uzuală fiind *galbus*, care provine de la un radical foarte răspândit în limbile IE.
PIE ***ghel-**, **g'hlō-*** „a străluci”, precum şi denumirea unei culori ca „galben, verde, gri sau albastru” (*IEW*, 429) sau PIE ***ghel-**, **ghel-bho-*** (Walde, I, 578); cf. skt. *hari* „gălbui”, gr. *χλωρός* „galben-verzui”, lat. *helvus* „galben închis”, v.g.s. *gelo*, v.eng. *geolu*, eng. *yellow*, lituan. *žilas* „cenuşiu, gri”, let. *zils* „albastru”, ir. *gel* „alb”, v.prus. *golimban* „albastru”, alb. *gjelbër* „verde”.
Walde arată, pe bună dreptate, că lat. *galbus* este un împrumut din limbile celtice, mai exact din gallică, din gall. ***galbos*** < IE ***ghelbo-s.*** Forma latină moştenită este *helvus*, deoarece, cum bine se ştie, velara sonoră aspirată ***gh** din PIE a dat *h*, nu *g* în latină (cf. *hortos*), spre deosebire de traco-dacă unde PIE ***gh*** a dat *g* în traco-dacă, respectiv română (cf. **gard**). Având în vedere cele arătate mai sus, rom. **galben** este, probabil, de origine traco-dacă şi nu latină.
Der: *a îngălbeni*, *gălbenare*, *gălbeneală*, *gălbejit*, *gălbinos* etc.

gạleş – iubitor, drăgăstos.
Bg. *kaleš* „cu ochi negri” (Berneker, 293) ori bg. *galen* „fraged, moale”; cf. ar. *gal* „negricios”, ar., mgl. *caleš* „oaie cu ochi negri (cu negru la ochi”, alb. *kaljesh* cu acelaşi sens. Cioranescu (3576) consideră că provine din bg. (sb.) *galiti* „a tânji” care este mai apropiat din punct de vedere semantic de rom. *galeş*. Asemănarea cu forma aromână şi megleno-română *caleş* este posibil întâmplătoare, având aceeaşi

origine cu bg. *kaleš* şi n-ar trebui să ne inducă în eroare. Origine incertă.
Der. *Galeş* „lac în Munții Retezat”. Hidronimele în special, dar şi oronimele sânt denumiri foarte vechi, încât stabilrea etimologiei lor este destul de dificilă.

gạlfăd (var. *galfed*) – palid (Banat, Trans.) – palid, veşted.
Puşcariu (*Dacor*., 4, 684) îl derivă de la un lat. **galbidus* (< *galbinus*). Întrucât *galfăd* (*galfed*) trebuie pus în legătură cu **galben**, nu este necesar să apelăm la forme latineşti neatestate. Este un derivat al limbii române de la acelaşi rad. PIE ca şi **galben**. Rom. **galben** nu provine din latină şi, de altfel, dacă l-am considera ca provenind din lat. *galbinus*, atunci rom. **galfăd** s-ar cuveni să-i găsim altă origine ceea ce nu este cazul.
PIE ***ghel-**, **g**’**hlō-** „a străluci” ca şi denumirea unei culori precum „galben, verde, gri sau albastru” (*IEW*, 429) (v. **galben**, **gălbeji**). Din fondul pre-latin.

gạliță – 1. pasăre de curte; 2. cioară de câmp (*Garrulus glandarius*).
Bg., scr. *galica* „cioară” < *galŭ* „negru” (Cihac, II, 114; Miklosich, *Lexicon*, 126; Cioranescu, 3580). Nu putem admite această ipoteză din motive semantice. Cioranescu încearcă să argumenteze prin faptul că este folosit cu sens depreciativ, dar nici acest raționament nu e posibil din moment ce în româneşte termenul pentru cioară este altul. E cazul să fie asociat cu **gaie** care este autohton, de natură onomatopeică, înrudit cu lat. *gaius* (v. *gaie*). Cihac menționează v.sl. *galinŭ* „cocoş”, foarte apropiat ca sens şi formă de lat. *gallus*, deşi respinge, în mod nejustificat, ideea că ar avea de-a face cu lat. *gallus*.
Acest termen provine de la PIE ***gal-** „a țipa, a striga” (*IEW*, 350, Walde, 350). În limba română noțiunea de **galiță** este legată de natura gălăgioasă a păsărilor de curte şi a ciorilor, şi nu de culoarea neagră (v. **gaie**, **găină**).

galọp – goana calului.
Fr. *galop* din v. fr. *galop*, *galoper* < gmc. **wala hlaupan* „a alerga bine” (cf. *Webster’s*).
Der: *a galopa*, *galopandă*, *galopant*.

galọş – încălțăminte de cauciuc.
Fr. *galoche* (Cioranescu, 3584); cf. tc. *galoş*, rus. *galoša*, *kaloša*.

gang – coridor, culoar, loc de trecere.
N.g.s. *Gang* (Cioranescu, 3588).

gạră[1] – 1. clevetire; 2. mulțime gălăgioasă.
După Cihac (II, 114), autorii *DAR* şi Cioranescu (3593), provine din pol. *gwar*(*a*) „zgomot”. Ipoteza nu se susține întrucât, astfel de cuvinte nu se împrumută decât atunci când există bilingvism între vorbitorii celor două limbi. Forma poloneză poate fi cognat cu rom. **gară**[1].
Are aceeaşi origine cu a **grăi** şi, respectiv, **gură** din PIE ***gar-** „a chema, a striga” (*IEW*, 352); lat. *garrulus* „vorbăreț, clevetitor”. Rom. **a grăi** a fost considerat de origine slavă, iar **gură** de origine latină. Este însă evident că cele trei forme au aceeaşi origine (v. **grăi**, **gură**). Rom. **gară**[1] s-a folosit tot mai rar datorită concurenței cu omonimul său **gară**[2] intrat în limbă în sec. XIX. Forma *gargară* „vorbă multă, clevetire” este o contaminare cu **gargară** Rad. PIE ***gar-** este foarte răspândit în limbile IE. Origine traco-dacă.

gạră[2] – stație de cale ferată.
Fr. *gare* (Cioranescu, 3594) din v.fr. *garer* „a adăposti” < gmc. **waron* „a observa”.
Der: *a gara*, *garaj*, *autogară*, *aerogară*.

gạrd (ar. *gardu*, mgl. *gard*) – construcție care împrejmuieşte o curte, un teren, o grădină.
V.sl. *gradŭ* „oraş” (Miklosich, *Lexicon*, 141; Cihac, II, 115; Cioranescu, 3596). Metateza lichidei şi sensul mult diferit sânt suficiente argumente ca această ipoteză, mult prea veche, să fie respinsă o dată pentru totdeauna.
PIE ***g**’**herd-**, **gherd-** „a împrejmui, a închide cu gard, a îngrădi” (*IEW*, 444), **ghordho-s** „gard, fortăreață”; cf. hitt. *gurtas* „fortăreață, loc întărit”, skt. *grha* „casă, locuință”, frig. *gordum* „oraş, cetate”, gr. *χόρτις* „grădină”, lat. *hortus* „grădină”, got. *gaird* „gard”, *garts* „casă”, v.g.s. *gart* „cerc”, v.eng. *geard*,

eng. *yard* „curte”, alb. *gardh* „gard”, lituan. *gardas* „gard”, v.ir.*garda*, v.ir *lubgort* „grădină” (luib „plantă”), n.ir. *garradh* „grădină, gard”, cymr. *garth*, bret. *garz*, v.pr. *sardis* „gard”, let. *zardi* „gard”. Am dat câteva exemple din toate grupurile de limbi IE, deşi lista poate fi continuată. Toponimele frigiene *Gordium* (capitala Frigiei), precum şi *Manegordum*, *Manezordum* (oraşul lui Mane(s)), indică prezenţa acestui radical în limba frigiană, limbă înrudită cu traco-illira. De remarcat că, frigiana, considerată în speţă o limbă *satem*, prezintă mai degrabă caracteristici *centum*, fără să lipsească tendinţele *satem*, fapt evident din exemplele de mai sus, unde PIE ***gh** a devenit *g* sau în unele cazuri *z*. Este posibil ca unele dialecte frigiene să fi avut tendinţe *satem* (cf. *Menzordum*), pe când altele să fi fost predominant *centum* (cf. *Gordium*, *Manegordium*). Este ştiut încă de la Herodot că frigienii au emigrat din Balcani cu peste 3000 de ani în urmă, vreme la care se numeau *bhrigi*, unde PIE ***bh** înaintea unei lichide a devenit *f*, fenomen întâlnit atât în latină cât şi în traco-dacă (v. **frate**, **frige**, **frânge** etc.). Prin urmare, acest radical este prezent practic în toate grupurile de limbi IE.

Rom. **gard** păstrează forma fără metateză din PIE, ca în majoritatea limbilor IE. Dacă îl prelua din slavă, ar fi trebuit să păstreze metateza. Pe de altă parte, e cazul de arătat că, acest radical PIE prezintă în limbile slave şi baltice atât forme cu velară, cât şi cu siflantă; cf. lituan. *gardas* „loc închis pentru animale, loc de apărare”, precum şi lituan. *žardas* „un fel de construcţie din lemn”, let. *zards*, v.prus. *sardis* „gard, ţarc de cai” sau v.sl. *žrŭdŭ* „coteţ (culme) de păsări”, v.sl. *gradŭ* „oraş”. Astfel de perechi sânt multe în limbile slave şi baltice, fiecare dintre ele referindu-se la anumite aspecte ale vieţii materiale. Vasmer (I, 297) respinge teoria lui Zubatov (cf. Vasmer) cum că rus. *gorod*, precum şi celelalte forme în velară ar proveni din got. *garþs*, fără să dea alte detalii. Unele teorii mai recente (cf. Golab,1972) consideră că grupul de cuvinte cu velară provine dintr-o limbă *centum*, fără să poată preciza această limbă. Golab optează pentru venetă sau illiră, dar nici veneţii, nici illirii nu au avut contacte lingvistice cu strămoşii balticilor şi ai slavilor. Doar geto-dacii au avut contacte cu aceştia din urmă, apropiaţi din punct de vedere lingvistic de illiri şi veneţi (v. **face**, **frate**). Ştim că traco-daca (ca şi româna) este o limbă cu caracteristici prepoderent *centum*, dar, în acelaşi timp, are şi anumite caracteristici *satem*. Caracteristicile *satem* constau în palatalizarea oclusivelor urmate de vocale frontale precum *e* şi *i* care, în celelalte situaţii, rămân nepalatalizate. Prin urmare, putem spune că formele cu velară din limbile slave şi baltice provin din traco-dacă, misterioasa limbă *centum* neidentificată de slavişti (v. **gardină**, **grădină**, **ogradă**, **grădişte**). Origine traco-dacă.

Der: *gărduţ*, *a îngrădi*, *îngrădire*, *îngrăditură* etc.

gạrdă – pază efectuată într-o unitate militară; 2. persoană sau grup de persoane care asigură paza; 3. apărătoare metalică între mânerul şi lama săbiei.

Fr. *garde* din v.fr *guarde*, de origine germanică; cf. v.sax. *weard*, n.g.s. *warten*.

Der: *gardian*, *gardist* „poliţist”, precum şi formele compuse de origine franceză *garderobă*, *garderobier*.

gạrdină (var. *gardin*) – şănţuleţ la doagele unui butoi în care se fixează fundul sau capacul.

N.g.s. *Gurgel*, *Gergel* „gât” (Tiktin; *REW*, 3586). Din *gard* (Scriban). Ambele ipoteze sânt respinse de Cioranescu (3599), care consideră rom. **gardină** cu origine obscură. În mod evident, ipoteza lui Scriban este aproape corectă, în sensul că rom. **gardină** implică noţiunea de împrejmuire şi exprimă sensul iniţial al rad. PIE ***g**’**herd**-, **gherd**- (*IEW*, 444), cu specificarea că cele două forme provin de la acelaşi radical; cf. alb. *gardhë* „gardină” definit de dicţionarele albaneze ca „şănţuleţ făcut în interiorul unui butoi în care se aşează capacul şi, respectiv, fundul butoiului” deci are sens identic cu cel al rom. **gardină** (v. **gard**, **grădină**, **grădişte**, **zgardă**). Origine traco-dacă.

Der: *gărdinar* „unealtă cu care se fac gardine la butoaie sau alte vase de lemn”, *a gărdina*, *a dezgărdina*.

gargară (ar. *yaryară*) – clătirea gurii, a gâtului cu un lichid (dezinfectant).
Ngr. *γαργάρα* „gargară” (Cihac, II, 661; Gáldi, 193; Cioranescu, 3601), cu echivalente şi în alte limbi europene; cf. fr. *gargarizer*, eng. *gurgle*. Barnhart (422) consideră că eng. *gargle* provine din lat *gargarizare*, iar acesta, la rândul său din gr. *γαργαριζειν* cu acelaşi sens. Natura imitativă a acestui cuvânt este evidentă. Trebuie, prin urmare, considerat de natură imitativă.

garoafă (ar. *garoaflă*) – plantă erbacee cu frunze lunguiețe, cu flori albe sau roşii (*Dianthus caryophyllus*).
Ngr. *γαράφαλον* (*REW*, 1727; Cioranescu, 3604); cf. scr. *garofo*, *garofu*l, tc. *karafil*, it. *garofano*, ven. *garofalo*. Nu poate fi identificat în neogreacă. Ar putea să fi intrat în română direct din italiană, date fiind strânsele relații culturale între țările române, în special Țara Românească, şi Italia (în sec. XVII-XVIII).

gaşcă -1. colibă; 2. grup, ceată.
Cihac (II, 117) crede că provine din rus. *gaika* „piuliță, şurub”. Etimologia propusă de Cihac este imposibilă atât din punct de vedere semantic cât şi fonologic. De remarcat că Cihac consideră că şi rom. **gaică** provine tot din rus. *gaika*, ceea ce înseamnă a forța lucrurile nepermis de mult (v. **gaică**). Origine incertă.

gat – zăgaz, stăvilar.
Mgh. *gát* „dig” (DAR; Cioranescu, 3613); cf. scr. *gat* „dig, zăgaz”. Forma se găseşte şi în slava veche, precum şi în rusă; cf. rus. *gatĭ* „ridicătură de pământ, dig”. Sensul v.sl. *gatĭ* este acela de „dig” (cf. Djačenko, 120) Prin urmare, forma maghiară este de origine IE. Prin urmare, rom. **gat** pare să fie de origine slavă. Forme similare există şi în limbile germanice; cf. got. *gatvo* „stradă”, eng. *gate* „poartă”, precum şi în limbile baltice; cf. let. *gatva* „alee”. Toate aceste forme par să provină din PIE ***ghedh-**, **ghodh-** „a uni, a fi strâns legat, a lega strâns, a ține strâns” cu un sens mai vechi de „a strânge în brațe” (*IEW*, 428) (v. **gătej**). Cu toate acestea, rom. **gat** poate fi asociat şi cu rom. **hat** şi, respectiv, **hotar** (v. **hat, hotar**).

gața – 1. isprăvit, terminat, 2. pregătit, aranjat.
Dacic (Miklosich, *Slaw. Elem*., 9). V.sl. *gatovŭ* „repede, prompt” (Miklosich, *Lexicon*, 140; Cihac, II, 118; Cioranescu, 3614); cf. alb. *gati* „gata”, alb. *gat* „a termina”, lituan. *gataras* „gata”. După alți autori (Meyer, 119; Philippide, II, 713; Petrovici, *Dacor*., 7, 348, Rosetti, II, 116) provine din alb. *gat*. Ulterior, Petrovici (*Dacor*., 10, 129) îl crede slav. Orel (111) derivă alb. *gat* din sl. **gatovati*, iar Meyer (*Alb. Wb*., 121) îl consideră doar cognat cu acesta. Cu corespondente de sens şi formă în albaneză şi lituaniană, rom. **gata** trebuie considerat traco-illiric.
Der. *a* (*se*) *găta*, *a* (*se*) *pregăti*, de la care prin derivare semantică a apărut şi *a găti*, cu sensul de a pregăti mâncarea, *gătealâ* etc.

gaură (ar. *gavră*, mgl. *gaură*) – 1. scobitură, cavitate, groapă.
Lat. **caula* (Cipariu, *Gram., I*17; Puşcariu, *Dacor*., 3, 671). Lat. **cavula* (Densusianu, *Hlr*, 111; Puşcariu; Candrea-Densusianu, 720; Philippide, II, 713; Pascu, I, 91; Rosetti, I, 73). După Cioranescu (3617), provine din lat. *cavum*; cf. alb. *grij* „a tăia, a găuri”.
Multitudinea de etimoane propuse arată şubrezenia ipotezelor avansate de-a lungul timpului. Pe de altă parte, alb. *gavër* (fem., pl. *gavra*), *gavrë* „gaură”, identic cu ar. *gavră* „gaură”, precum şi rom. (dial., Apuseni) *gavră* indică proveniența de la un radical traco-illiric. De altfel, radicalul abundă în limbile IE. Rom. **gaură** este, fără îndoială, cognat cu lat. *cavo* „a scobi, a săpa, a găuri” şi *cavus* „scobit, concav”. Lat. *cavo* provine din PIE ***keu-**(**e**)**-**, **keuā-**, **ku-** „a se umfla, a se curba” (cf. Walde, I, 191), care, mai apoi, a început să însemne „*încovoitură*”, respectiv „*gaură*” (v. Walde). Indiferent de aceste detalii date de Walde, este cert că româna are echivalente apropiate în multe grupuri de limbi IE, în albaneză, precum şi forme foarte apropiate în celtice. Lat.

cavus, (*-um*) provine de la acelaşi radical, desigur, fără să fie însă etimonul rom. **gaură**.

Totuşi, mult mai potrivit pentru rom. **gaură**, dar şi pentru formele latine, este PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592); cf. bret. *keo* „grotă”, *kougon* „gaură”, m.ir. *cua* „gol”, *cuas* „gaură”, cymr. *gogof* „gaură”, gall. *kavaros*, cymr. *cawr*, corn. *caur*, care provin de la un proto-celtic **kavaro* (*IEW*). Tot de la acest radical provin şi gr. *κώος* „gaură”, av. *sura* „groapă”, arm. *soil* „gaură”, precum şi alb. *guvë* „scorbură, cavernă” pe lângă formele menţionate mai sus. Trebuie considerat un rad. traco-illiric **gau-*, de la care provin formele **gaură**, **găunos** (de la un mai vechi **gaună*), **găoace**, **zgău** (v. **găoace**, **găoază**, **zgău**). Origine traco-dacă.

Der. *a* (*în*)*găuri*, *găurică*, *găurice*, *găureală*, *Gavrea* (NP) etc.

gạvet (var. *gavăt*) – animal sălbatic, lighioană, jivină.

Bg. *gaved* (*DAR*; Cioranescu, 3621). Forma bulgară n-a putut fi verificată.

Putem spune cu destulă siguranţă că, rom. **gavet** provine de la PIE ***gou-**, **gouə-** „a striga, a urla” (*IEW*, 403); cf. skt. *gavete* „a suna, a răsuna”, lat. *glavia* „pescăruş”, lituan. *gauja* „haită de lupi sau câini”, lituan. *gauda* „plâns, lamentaţie”, v.sl. *govorŭ* „gălăgie”, *govoriti* „a face gălăgie” > rus. *govoriti* „a vorbi” (v. **gadină**).

gạzdă – 1. stăpân, proprietar; 2. amfitrion; 3. hangiu; 4. găzduire.

Mgh. *gazda* „gazdă, stăpânul casei” (Cihac, II, 500; Gáldi, 90; Cioranescu, 3625). În preocupările lingvistice de până acum privitoare la etimologiile cuvintelor româneşti a lipsit aproape cu desăvârşire perspectiva indo-europeană, practicându-se o cercetare bazată prevalent pe surse. Altfel, nu se explică de ce un cuvânt ca rom. **gazdă** este considerat că provine din mgh. *gazda*, care nu poate fi decât un împrumut în maghiară, deoarece este evident că provine din rad. PIE ***ghostis** „străin, oaspete” (*IEW*, 453); cf. lat. *hostis*, got. *gasts*, v.g.s. *gast*, v.scand. *gast*, v.sax. *giest*, eng. *guest* „oaspete”, v.sl. *gostŭ*, alb. *gostë* (*gosti*) „masă dată în cinstea oaspeţilor”. Având în vedere formele de mai sus, maghiara l-ar fi putut împrumuta (în afară de română) din slave sau germană, ori, nici una din cele două forme nu pot constitui etimonul mgh. *gazda*, deoarece un împrumut din germană (v.g.s.) ar fi sunat **gast* în maghiară, iar din slavă ceva **gost*.

Berneker (199) consideră, de asemenea, scr. *gázda* „gazdă, stăpânul casei” de origine maghiară. Dar, suf. *a* este marcă de feminin în limba română, ceea ce e o dovadă a adevăratei origini a acestui cuvânt atât în sârbă, cât şi în maghiară. Prin urmare, mgh. *gazda* este un împrumut din română şi nu invers. Origine traco-dacă (v. **gospodar**).

Der: *găzdoi*, *a găzdui*, *găzduire*, *găzduitor* etc.

gazẹtă (ar. *găzetă*) – ziar, jurnal, revistă.

It. *gazetta* (Cioranescu, 3626); cf. bg. *gazeta*, tc. *kazeta*.

Der: *gazetar*, *gazetărie*.

găbuị (var. **găb(ă)şi**, **găbji**, **găjbi** (Mold.), **ghibui** (Munt.) – a apuca, a prinde.

V.sl. (rus.) **gabati** „a urmări, a goni” (*DAR*; Cioranescu, 3553). Pol. *gabac* „a prinde”, invocat de autorii *DAR* şi preluat de Cioranescu, nu l-am putut verifica în limba poloneză. Sensul din limba rusă este mult mai îndepărtat, iar forma poloneză nu poate constitui originea rom. a **găbui**.

Acest verb românesc provine de la PIE ***ghabh-** „a prinde, a apuca” (*IEW*, 407); cf. skt. *gabhasti* „mână, antebraţ”, v.ir. *gaibid* (3, sg) „a lua, a prinde”, got. *gabei* „avere, bogăţie”, lituan. *gabana* „o mână de ceva”, lat. *capio* „a lua, a prinde”, proto-sl. **gabati* > v.rus. *habač* „a lua, a prinde”. Prin urmare, proto-sl. **gabati* a dat în v. rusă *habač* cu acelaşi sens din română, latină, celtice etc. Prin urmare, rus. *gabati*, considerat etimon pentru rom. a **găbui**, are altă proveniență, probabil un împrumut din altă limbă IE. Acest radical are mai multe variante dialectale în limba română: *a ghibui*, *a găjbi* etc. Considerând că rom. a **găbui** provine din acest radical PIE, atunci *b* intervocalic s-a păstrat ca şi în cazul unor forme a lui a **avea** (v. **avea**). Forma *a ghibui*, întâlnită mai mult

în Muntenia, a dat prin hipercorecție a **dibui** (v. **avea**, **dibui**, **dibaci**). De la acest radical provine şi rom. **gabjă** „gheară, mână” (v. **gabjă**). Origine traco-dacă.

găgăuț (var. *găgăuz*)– numele unei populații de origine pecenegă sau cumană din Bulgaria, mutată de autoritățile țariste în sudul Basarabiei.
Cuman. (tc.) *kök uz* „uşă albastră” (Cioranescu, 3557); cf. rus. *gagauz*, tc. *gagavuz*. Cioranescu consideră, în mod nejustificat, că nu are legătură cu rom. *găgăuță* „prost, om de nimic”. Etimologia dată de Cioranescu nu se susține, întrucât nu se poate explica în ce manieră cuman. „*uşă albastră*” a ajuns etimonul formei rom. **găgăuț**. Tiktin, pe bună dreptate, consideră că provine din onomat. *gaga* „gâgâitul gâştelor” sau de la *a gâgâi*. Vasmer (I, 249) consideră că ar proveni din cuman. **gag-oγuz*, formă neatestată, pe care autorul o asociază cu tc. *oγuz* < *ok-uz* „oameni cu săgeți” sau din *gök-uz* „nod albastru”. Nici una din aceste ipoteze avansate de Vasmer nu este plauzibilă.
Inițial, găgăuții au fost considerați bulgari turcizați, ipoteză la care s-a renunțat. Conform altor teorii, găgăuții sânt o populație de origine turcică stabilită în sudul Dunării la o dată necunoscută. Alți autori cred că sânt o ramură a turcilor osmanlâi, ceea ce nu este plauzibil. Mult mai veridică este ipoteza conform căreia găgăuții sânt urmaşi ai pecenegilor (sau ai cumanilor), stabiliți în sudul Dunării în urmă cu cca 1000 de ani. Găgăuții sânt creştini şi au în limba lor multe elemente lexicale din limba română. Prin urmare, nu sânt o ramură a turcilor osmanlâi, aşa cum s-a crezut, deoarece turcii osmanlâi au devenit musulmani înainte de a se stabili şi în unele zone din Balcani şi este foarte puțin probabil să se fi creştinat mai apoi într-un imperiu dominat de turci. Numele lor a fost inițial o poreclă care pornea de la **ga** (v. **ga**), respectiv a *găgăi*, *gâgâi*, cu sensul de limbaj ininteligibil. Prin urmare, termenul provine din limba română. Această ipoteză este întărită de alb. *gagaç* „bâlbâit” care are aceeaşi origine cu rom. **găgăuț**, **gângav**, **gâgă**. Cert este că, în prima jumătate a sec. XIX, o bună parte a populației găgăuțe a fost deportată de guvernul țarist din actuala Bulgarie, în sudul Basarabiei. Actualmente, găgăuții se găsesc în Republica Moldova şi Ucraina (sudul Basarabiei). La începutul sec. XIX se aflau în aprox. 30 de localități din această regiune. În Republica Moldova, minoritatea găgăuță trăieşte în Comrat şi în împrejurimile acestei localități, de asemenea, în partea de sud a Basarabiei şi numără, după statisticile actuale, cca 180. 000 de indivizi. O parte din găgăuți au rămas în Bulgaria, mai exact în partea de răsărit a Bulgariei, în jurul Varnei (v. **ga**, **gângav**, **gâgă**, **a gâgâi**).
Der. *găgăuță*.

găibăra (*zgăibări*) – a agăța, a atârna.
Are aceeaşi origine cu cu **gaică** şi **gaiță** din (*IEW*, 403) ***gouə-**, **gauə-** „mână, a prinde, a agăța, a înmâna” (v. **gaică**, **gaiță**), contaminat cu forme care provin din PIE ***ghabh-** „a prinde, a apuca” (*IEW*, 407) (v. **găbui**). De altfel cei doi radicali au forme şi sensuri similare. Origine traco-dacă.

găină (ar., mgl. *găl'ină*, istr. *galire*) – 1. specie de pasăre domestică crescută pentru carne şi ouă; 2. constelația pleiadelor *Cloşca-cu-Puii-de-Aur*.
Lat. *gallī*na < *gallus* „cocoş” (Puşcariu, 694; Candrea-Densusianu, 709; *REW*, 3661; Cioranescu, 3563).
PIE ***gal-** „a striga, a țipa”, ***gal-sos** „chemare” (Walde, I, 581; *IEW*, 350); cf. m.ir. *gall* „faimă, glorie”, cymr. *galw* „a chema”, gr. *κάλλαιον* „Hahnenbart”, gr. *καλαϊς* „găină”. Cu alte cuvinte, *gallus* „cocoş” a însemnat la origine „*cel care strigă*, *cheamă*”, nu numai în latină, dar şi în greacă. Nu este exclus ca forme similare să fi existat şi în traco-illiră, deşi rom. *găină* provine, probabil, din latină. Alb. *g'el* „cocoş” este considerat un împrumut din latină, dar, având în vedere cele arătate mai sus, s-ar putea să vină din altă sursă.
Ernout-Meillet (266) consideră că fr. *coq* este o formație onomatopeică. Acelaşi lucru s-ar putea spune şi despre rom. **cocoş** (v. **cocoş**). Rom. **găină** este, probabil, de origine latină, dar acest radical s-a păstrat din PIE şi în traco-dacă, aşa cum indică forme precum **gaie** şi **galiță** (v. **gaie**, **galiță, gălăgie**).
Der. *găinar*, *găinărie*, *găinaț*, *Găina* „Pleiadele” etc.

găitạn (ar., mgl. *găitan*) – firet, şiret, galon.
Tc. *kaytan*, *ghaytan* „găitan, tresă, galon" (Şăineanu, II, 176; Meyer, 111; Cioranescu, 3565); cf. alb., bg. *gaitan*, sb. *gajtan*. Pentru limbile slave, Vasmer (*Gr.*, 60) propune ca etimon mgr. *γαίετανον*, dar n-a putut fi verificat în medio-greacă. Dacă a existat în mediogreacă, e cert că este mai vechi decât tc. *kaytan*; astfel, este probabil că turca l-a împrumutat din limbile balcanice. Provine mai curând din fondul balcanic.
Der: *a găităna*, *găitănar*, *găitănărie*.

gălăgịe – zgomot mare, larmă, tărăboi.
Rus. *galačiti* „a certa" < v.sl. *glasŭ* (Cihac, II, 113; Cioranescu, 3568). Cu toate aestea, vb. *galačiti* nu există în limba rusă. Există totuşi o formă similară; cf. rus. *galáñeti* „a râde zgomotos, a glumi". Prin urmare, este evident că rom. *gălăgie* nu provine din rusă.
PIE ***gal-** „a striga, a ţipa", **gal-so** „strigăt" (*IEW*, 350), la care s-a adăugat suf. *-g-ie*. În română, *g* este introdus atunci când radicalul se termină cu o vocală. În mod evident, este cognat cu forma rusă, dar nu provine din rusă. Rom. **gălăgie** este de fapt un derivat de la vb. a **gălăgi** „a striga, a ţipa, a face zgomot", azi învechit şi care a păstrat sensul original din PIE. Acest rad. PIE s-a conservat în mai multe cuvinte româneşti precum **gaie**, **galiță**, **găină**, **glas** (v. **gaie**, **galiță**, **găină**, **glas**). Nu este clar de ce *l* intervocalic nu a rotacizat, deoarece se află în silabă neaccentuată, dar, în ultimă instanță, este exact în aceeaşi situație ca rom. **galiță**. Cum am arătat în diverse ocazii, situația lui *l* intervocalic în limba română rămâne destul de neclară (v. **bălan**).

gălbeạză (var. *călbează*, ar. *gălbadză*) – boală de ficat a ovinelor provocată de un vierme parazit (*Fascicola hepatica* şi *Dicrocelium dentriticum*).
Alb. *gëlbazë*, *këlbazë* „1. flegmă, sputum; 2. gălbează" (Cihac, II, 717; Meyer, 222; Puşcariu, 696; Philippide, I, 265; 2, 702; Pascu, II, 220; Capidan, *Raporturile*, 530; Rosetti, II, 113). De observat că, sensul etimonului albanez este acela de „*flegmă*, *scuipat*", preluat de română doar cu sensul al doilea. Lat. **calbea* < **calvella* < **clāvĕlla* (Cioranescu, 3570). Ipoteza lui Cioranescu este întrutotul inacceptabilă. Lat. **clāvĕlla* nu este atestat, fiind posibil numai dacă îl considerăm diminutivul lui *clava* „bâtă, ciomag"; prin urmare, semantismul acestei forme este total diferit, încât nu poate fi etimonul rom. *gălbează*. Alb. *gëlbazë* derivă de la *qelb* „puroi" şi, respectiv, *kalb* „a lăsa să putrezească" şi vine de la un PIE ***gŭolbh-** (Orel, 355) înrudit cu arm. *kel* „tumoare" şi gr. *κελεφος* „lepros". Din aceeaşi sursă provine şi ngr. *καλμβάτσα* care este, în mod evident, un împrumut în neogreacă, datorită sunetului *b* (*μβ*) care nu apare în formele moştenite deoarece gr. *β* a început să se pronunțe *v* încă din medio-greacă. Chantraine (513) arată că gr. *κελεφος* nu apare în greacă înainte de sec.I d.Ch. şi, după el, provine din siriac. *qelefana* „lepră", termenul vechi grecesc, dacă este de origine siriacă, ar trebui să nu aibă nimic în comun cu formele română şi albaneză. Aşa dar, originea siriacă a acestui termen grecesc este foarte puțin probabilă. Pe de altă parte, albaneza are mulți derivați din acest radical, astfel încât este foarte probabil să fie moştenit în albaneză.
Rom. **gălbează** este un împrumut din albaneză, circulând ca *Wanderwort* în limbile din Balcani, cu referire specifică la această boală a oilor care afectează ficatul. În română există atât forma cu *c*, cât şi cu *g*. Forma cu *c* este cea originală, iar cea cu *g* se datoreşte contaminării cu vb. a (se) **gălbeji** „a se îmbolnăvi de hidropizie, a slăbi, a deveni palid" (v. **galben**, **galfăd** „palid").

găleạtă (ar. *găleată*, mgl. *găletă*) – 1. vas de lemn, căldare; 2. vas, recipient; 3. veche măsură de capacitate pentru lapte şi cereale.
Lat.med. *gallēta* „vas, găleată" prin mgh. *galéta* (Cihac, II, 113; Candrea, *Rom.*, 31, 311; Puşcariu, 697; Candrea-Densusianu, 715; *REW*, 3656; Cioranescu, 3572); cf. ceh., slov. *galéta*, sloven. *golida*, ucr. *gałetka*, lituan. *galda*, mgh. *gáleta*. După Cihac, în maghiară ar proveni din v.g.s. *gellita*, *kellita* „găleată". Ipoteza lui Cihac este infirmată de

prezența acestei forme în dialectele sud-dunărene. Termenul este mai vechi, prezent în mai multe limbi IE, iar v.g.s. l-a preluat din latina medievală. Fonetic vorbind, formele maghiară şi slave sânt mai apropiate de română decât de vechea germană. Cioranescu aduce ca exemple alb. *galetë* „biscuit uscat” şi it. *galleta* „biscuit”. În acest caz, alb. *galetë* este un împrumut din italiană, dar în aceste limbi sensul este total diferit de română. Lat. *galleta* nu este atestat în latina clasică, ci doar în latina medievală, pe la 1039-1055 (cf. Niermeyer); cf. alb. *gotë* „pahar de apă”, hitt. *kugula* „vas metalic”.

Lat. *calathus* „coş sau vas” (Philippide, *Principii*, 66). Este evident că există o legătură între lat. *calathus* şi rom. *găleată*. Singura problemă fiind aceea că, această formă apare doar în latina medievală ca şi *gallēta* care este un împrumut din gall. *galla* „vas” (Barnhart, 419). Din aceeaşi sursă gallică derivă fr. *jale* „castron şi fr. *jaloie* „măsură de capacitate” din care provine eng. *gallon* „măsură de capacitate”. Este de presupus că mgh. *galéta*, ceh, slov. *galeta*, pol. *gjaleta*, *gjelata* provin din română. Miklosich (*Wander*., 22) consideră pol. *gjaleta* de proveniență românească. După Berneker (II92), formele slave provin din lat.med. **galleta*. Desigur, Berneker ar trebui să folosească termenul din (stră)-română, deoarece slavii au fost tot timpul în contact cu vorbitori de limbă română, cel puțin din sec. VI-VII încoace.

PIE ***geu-**, **gu-** „îndoi, a încovoia”, formă nominală cu prelungire în **-l**, **geulo-s** „vas rotund” (*IEW*, 396); cf. skt. *gola-h* „vas, sferă”, gr. *κάλαθος* „coş”, arm. *kełth* „măsură de capacitate”, lat. *galea* „coif” care are şi sens de *vas* (cf. Walde, I, 579), v.scand. *kjoll* „găleată, umflătură”. Toate aceste forme europene au o origine cu mult mai veche, cu echivalente în limbile din macro-familia euro-asiatică, mai precis în limbile afro-asiatice de la un rad. AA, ***gal-** „vas” (Orel, 871); cf. egipt. *gn.t* „vas”, v.chad. **gal-* „vas făcut din coaja unui curcubitaceu”, c.chad. **gal-* „oală”. Provine, probabil, din fondul traco-illiric.

Der: *găletar*, *găletuță*, *găletuşă*.

găligạn (var. *gligan*) – bărbat, băiat foarte înalt, vlăjgan. Bg. *gligan* „porc mistreț” (Candrea, *Conv*. *literare*, 34, 1132; Cioranescu, 3811). Faptul că există în limba bulgară o formă similară, cu sens total diferit, inexistentă în alte limbi slave, nu este un indiciu că această formă constituie etimonul rom. **găligan**. Astfel de apropieri trebuie evitate, ele fiind inadecvate din punct de vedere ştiințific. În schimb, rom. **găligan** are un cognat în alb. *gallagan* cu exact acelaşi sens din limba română „*persoană neatractivă*, *prea înaltă şi slabă*”. Prin urmare, provine din fondul traco-illiric.

găluşcă – chiftea de carne, de făină, sau de griş.

Cf. pol. *galuszka*, rus. *galuška*, ceh. *haluška* „pârjoală, găluşcă” (Cihac, II, 114; *DAR*; Cioranescu, 3585); cf. mgh. *galuska*. Cihac îl asociază cu **gâlcă**. Cihac are dreptate în parte, deşi, el consideră, în mod greşit, că rom. **gâlcă** este de origine slavă; totuşi, cele două forme se înrudesc pe fond IE. Şi Vasmer (I, 388) recurge la un raționament similar asociind rus. *galuška* cu *gálka* „bilă”, formă prezentă în majoritatea limbilor slave cu sens de „bilă, ochi, ceva rotund” care, după Vasmer, ar proveni fie m.g.s. *galla* „umflătură, tumoare”, fie din lat. *galla* „1. umflătură pe frunzele sau ramurile arborilor glandiferi; 2. gogoaşă de ristic”. Aceste forme slave trebuie asociate cu rom. **gâlcă**. Rom. **găluşcă** este, probabil, de origine slavă (v. **gâlcă**).

gămălie – 1. parte îngroşată de formă sferică la capătul unui ac sau cui; 2. cocoloş, bulgăre, bulb.

Cf. slov., scr. *gomoli* „bulb” (Cihac, II, 114; *DAR*); cf. mgh. *gomoly*(*a*) „gămălie”. Forma maghiară cu *a* final, marcă de feminin în limba română, indică proveniența românească a acesteia. În plus, el este prezent doar în slavele de sud. De asemenea, există alb. *gamule* „grămadă”.

PIE ***geu-** „a îndoi, a încovoia” cu prelungire în nazală **n**, ***gou-no-m** „zbârlit, umflat, curbat” (*IEW*, 397). Provine din fondul traco-illiric.

găman – mâncăcios, mâncău.
După Cihac (II, 661) din gr. *γεμένος* „care a mâncat”. Cioranescu (3587) consideră că provine de la un radical **gau-* „gaură, cavitate”, la care se adaugă suf. *-man* ca în **gogoman** etc. Este cert că rom. **găman** este cognat cu gr. *γεμένος*, dar nu provine din acesta. Gr. *γεμένος* se trage din verbul gr. *γεμω* „a fi sătul”. Chantraine (215) nu găseşte o soluţie directă pentru gr. *γέμω*, dar îl asociază cu *γεντω* „a lua”, din PIE ***gem-*** „a prinde, a lua” (*IEW*, 368); cf. umbr. *gomia* „gravidas”, lituan. *gumstu*, *gumt* „a prinde”. Etimologia stabilită de Chantraine pentru forma greacă nu este corectă. Formele din cele două limbi: română şi greacă, provin din PIE ***ghos-*** „a mânca, a înghiţi, a devora” (*IEW*, 452); cf. skt. *ghas* „a mânca, a înghiţi”, av. *gah* „a mânca, a devora”, lat. *hostia* „jertfă, animal pentru jertfă”. Este posibil ca gr. *γέμω* să fie de origine tracică, deoarece PIE ***gh-*** a dat *χ* în greacă, ca şi în latină, şi nu *g*, ca în traco-dacă. Din fondul pre-latin.

găoace (var. *ghioace*, ar. *găoace*, *găoal'e*) – 1. gaură, loc gol; 2. coajă, coajă de ou; 3. gogoaşă a viermelui de mătase.
Lat. *cavum* „gaură” (Cioranescu, 3589). Deşi lat. *cavum* este cognat cu rom. **găoace**, precum şi cu alte forme din limba română, forma latină nu poate constitui etimonul acestuia. În realitate, rom. **găoace** provine din acelaşi radical traco-illiric **gau-*, ca şi **gaură**, găunos din PIE ***koŭo-*** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592). De asemenea, **ghioc** face parte din aceeaşi familie de cuvinte provenind de la un mai vechi **găoc* (v. **gaură**). Origine traco-dacă.
Der: *găuşel*.

găoază – anus.
Provine de la acelaşi radical ca şi precedentul PIE ***koŭo-*** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592) printr-un rad. traco-dac. **gau-* ca şi **gaură**, **găoace**, **zgău** etc. Origine traco-dacă.
Der: *găozar* „homosexual”.

gărgăriţă (var. *gârgără*, *gârglişă*, *gărgăliţă*, *gâlgăriţă*) – nume dat mai multor insecte.
Lat. *gurgulio* < *curculio* „gărgăriţă” (Schuchardt, *ZRPh*., 26, 586). Sb. *gàrgrica* (Cihac, II, 116) sau ngr. *γαργόρι* (Bogrea, *Dacor*., 4, 816). Cioranescu (3600) afirmă că provine din rădăcina expresivă *garg-*, fără să explice natura acesteia.
Nu este nici cea mai mică îndoială că rom. **gărgăriţă** este cognat cu lat. *curculio*. Walde (I, 314) derivă lat. *curculio* dintr-un mai vechi **kor-kor-io*, prin reduplicarea rad. PIE ***ker-*** „a (se) îndoi, a (se) încovoia”. Deci, un radical traco-illric **gargar-* cognat cu proto-lat. **kor-kor-io* pare cât se poate de firesc, după ce i s-a adăugat suf. *-iţă*. Ambele provin, posibil, din PIE ***ker-*** „a se îndoi, a se încovoia” (*IEW*, 577). Din română provin bg. *găgrica* (Capidan, *Raporturile*, 215), sb. *gargrica*, ucr. *gulgulyca*, *gergelyca*, mgh. *gergelice*, *gergerice* (Berneker, 290; Candrea, *Elemente*, 405). Origine traco-dacă.
Der: *gărgăun* (var. *gărgăune*) „bondar, bărzăun”.

găsi – 1. a afla, a descoperi; 2. a afla, a întâlni; 3. a observa, a constata; 4. a considera, a crede, a socoti.
V.sl. *gasiti* „a stinge (un foc etc)” (Puşcariu, *Lr*, 282; Cioranescu, 3611). Aceasta este una dintre cele mai neinspirate etimologii, cu referire la lexicul limbii române. Dacă aceşti autori s-ar fi uitat la limba albaneză, ar fi găsit corespondentul de care aveau nevoie; cf. alb. *gjej* „a găsi (I, sg.)”, *gjend* „a se afla, a se situa, a se întâmpla”.
PIE ***ghend-*** şi ***ghed-*** „a prinde, a înţelege” (*IEW*, 437). Rom. a **găsi** provine din a doua formă; de la prima provine rom. a **gândi**. Din PIE ***ghed*** provin: got. *bi-gitan* „a găsi”, v.isl. *geta* „a ajunge, a presupune, a ghici”, v.sax. *begetan* „a i se da, a primi”, v.slav. *gadati* „a presupune, a ghici, a gândi”. A fost indicat cu altă ocazie (cf. Vinereanu, 2002, 119-120) că, dicţionarele etimologice englezeşti consideră verbele *to get* şi *to guess* ca provenind de la acelaşi radical PIE ***ghed-***. Cele două forme din limba engelză sânt foarte apropiate atât ca formă, cât şi ca sens de rom. *a găsi* şi, respectiv, *a ghici*. Pe când perechea *to get*/a **găsi** au multe în comun din punct de vedere semantic, cealaltă pereche to *guess*/*a ghici* au sens identic (v. **gândi** şi **ghici**).

Reichenkron (120-21) îl consideră tot de origine dacică, dar îl derivă de la alt rad. PIE ***dheu-**, **dheŭə-** „a se roti, a adia, a sufla” (*IEW*, 261). Ipoteza lui Reichekron este greşită în acest caz, deoarece sensul este total diferit, iar trecerea de la PIE ***dhŭ-** la *gŭ* este total neclară. În explicarea sensului, Reichenkron apelează la paralelismul latina vulgară/română, indo-europeană/dacă, aducând ca exemplu lat. *afflare* „a sufla” care ar fi dat în română a **afla**. Am indicat deja că, rom. a **afla** nu provine din lat. *afflare* (v. *afla*). Deşi nu sânt de acord cu Reichenkron privind originea rom. a **găsi**, am prezentat totuşi această ipoteză a lingvistului german care, în lucrarea sa „*Das Dakische*”, aduce multă lumină în clarificarea relației limbii române cu traco-daca, arătând, ca şi în alte lucrări ale sale, că elementele latine din română nu sânt prea numeroase, iar numărul cuvintelor rămase cu etimologie necunoscută în limba română este extrem de mare. Din păcate, lucrarea lui Reichenkron a rămas aproape fără ecou în lingvistica românească.
Der: *găsire*, *a regăsi*, *regăsire*, *găsitură*, *găselniță*.

gătej (ar. *gîn'e*) – vreasc.
V.sl. *gatĭ* „mănunchi, snop” (*DAR*; Cioranescu, 3615); cf. rus. *gatĭ* „ridicătură de pământ, dig”. Sensul v.sl. *gatĭ* este acela de „dig” (cf. Djačenko, 120) nu de „*mănunchi*, *snop*”, cum consideră autorii *DAR*. Etimologia dată de autorii *DAR* nu este plauzibilă.
Rom. **gătej** provine, probabil, din PIE ***ghedh-**, **ghodh-** „a uni, a fi strâns legat, a lega strâns, a ține strâns”, cu un sens mai vechi de „a strânge, a strânge în brațe” (*IEW*, 428). Totuşi, nu putem avea certitudinea că provine de la acest radical.

găți (v. *a găta* (pentru sensul al 2-lea)) – 1. a pregăti mâncare; 2. a termina.
Este derivat al adv. *gata*; cf. alb. *gatoj* (1, sg) „a găti, a face mâncare” (v. **gata**). Origine traco-illirică.

găunoș – 1. scorburos; 2. făr miez, lipsit de esență; 3. cariat, găurit.
Derivat din *gaună* „gaură mică” (Bucov.) care provine de la PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592) printr-un rad. traco-dac. **gau-* (v. Walde pentru *cavus*); cf. alb. *guvë* „scorbură, cavernă” (v. *gaură*). Origine traco-dacă.
Der: *a găunoşi*, *găunoşenie* etc.

găvan – 1. scobitură, adâncitură; 2. strachină, blid; 3. lingură mare, polonic; 4. prăpastie, hău.
Cf. bg., scr. *vagan* „castron, strachină” (Cihac, II, 118); cf. bg. *gavanka*. Formele sud-slave invocate de Cihac n-au putut fi verificate. Există totuşi bg. *gavanka* „blid, castron de lemn”. Mgr. *γαβένα* „vas” trebuie să provină din fondul traco-illiric. Este evident că **găvan** provine de la acelaşi radical traco-illiric **gau-* la rândul său din PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592) ca şi **gaură**, **găunos** (v. **gaură**). Origine traco-dacă
Der: *Găvana* (top.), *Găvăneşti* (top.), *Găvănescu* (NP).

gâde – 1. călău; 2. judecător (*arg*.).
Din ceh., pol. *kat* „călău” (Cihac, II, 111) nu pare posibil din punct de vedere fonologic. Din bg. *gidija* „țicnit, extravagant” (Cioranescu, 3751), semantismul este greu de explicat.
Pare să aibă aceeaşi origine cu pol. *kat*, fără să provină de aici. Forma slavă alături de cea română indică un rad. IE ***gat-**, ***kat-**, ***gad-**, de la care pot deriva aceste forme. Berneker (I, 493) consideră radicalul slav *kat* „călău” cu orgine obscură dar îl asociază totuşi cu un PIE ***kau**; cf. PIE ***kau-** „a amesteca, a lovi” (*IEW*, 589). Atât rom. **gâde**, cât şi sl. *kat* provin de la acest radical PIE. Cele două forme sânt cognați.

gâdilą (var. *gâdili*, *ghidili*, ar. *gîdil*, *gîdilic*) – a produce prin uşaore atingeri o senzație particulară, de obicei, însoțită de râs; 2. a măguli.
Bg. *gadeličkam* „a gâdila” (Cihac, II, 111; Berneker, 367). Etimonul bulgar invocat de Cihac n-a putut fi verificat. După Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1873, 110) este de origine dacică. A fost pus în legătură cu alb. *gudulis* „a gâdila” de Pilippide (2, 111) şi Meyer

(133). Pascu (1, 91) e de părere că provine din lat. **gatelare*, iar Diez (2, 253) din lat. **catulare*. Cioranescu (3752) îl crede de proveniență tc. *gıdıklanmak*.
Forme similare există în mai multe limbi IE; cf. alb. *gudulis* „a gâdila", v.eng. *tinclian*, eng. *tickle* „a gâdila", n.g.s. (dial.) *zickeln* „gâdila". Barnhart (1141) consideră eng. *tickle* cu origine obscură. Cu toate acestea, formele germanice au aceeaşi origine cu cea română şi albaneză. În unul din aceste două grupuri a avut loc metateza între velară şi dentală. Forma bulgară, dacă ea există, provine din fondul balcanic. Origine traco-illirică.
Der: *gâdileală*, *gâdilătură*, *gâdilici*, *gâdilicios* etc.

gâfâi – a respira des şi greu.
Formaţie expresivă (cf. Cioranescu, 3753).
Der. *gâfâială*, *gâfâit*, *gâfâitură*, *gâfâitor*.

gâgâi – redă sunetul scos de gâşte.
Este de natură onomatopeică din PIE ***gha**, **g'ha**, **ghe**, **g'he**, **ghi**, **g'hi** „sunetul scos de unele păsări" de la care derivă PIE ***ghans-** „gâscă" (*IEW*, 407). Are echivalente şi în alte limbi IE; cf. v.sl. *gagati*, n.g.s. *gachern* „a gâgâi" (v. **găgăuţ**, **gâscă**).
Der. *gâgâială*, *gâgâitură*, *gâgă* etc.

gâlcă (ar. *glâcă*, mgl. *golcă*) – 1. umflătură, nod; 2. tumoare.
V.sl. **galka* „umflătură" (Cihac, II, 113; Cioranescu, 3759). Formele din bulgară şi poloneză; cf. bg. *glaka* „inflamţie", pol. *galka* „umflătură", indicate de Cihac, n-au putut fi verificate. Există doar pol. *glaca* „cap, căpăţână", ca formă argotică, dar nu poate constitui etimonul rom. *gâlcă*. Este atestat, de asemenea, rus. *gálka* „bilă". Unele din formele slave menţionate nu pot proveni din proto-slavă deoarece nu prezintă metateza lichidei. În aceste cazuri trebuie să fie vorba de împrumuturi relativ târzii din stră-română. Forma de mai sus sau alta similară nu apare în Berneker.
PIE ***gel-** „a se rotunji, rotunjime" (*IEW*, 357); cf. skt. *gula-h*, *guli*, *gulika* „sferă, castron, perlă", *gulma* „umflătură, tumoare", gr. *γαγγλίον* (redupl.) „ganglion", lat. *galla* „umflătură, gogoaşă" < **gel-na*, **gol-na*. Cu prelungire în velară (**k**, **g**): ***gelk-**, ***gelg-**; cf. gr. *γαλγις* „căţel de usturoi", gmc. **glek*: v.scand. *kleggi* „căpiţă de fân", m.g.s. *galla* (v. **gâlmă**). Origine traco-dacă.

gâlceavă – 1. ceartă, sfadă; 2. discuţie aprinsă, neînţelegere.
V.sl. *glŭkŭ* „sunet" (Miklosich, *Lexicon*, 130; Cihac, I, 113). Formele sud-slave, indicate de Miklosich, bg. *galč* „zgomot", slov. *golčati* „a vorbi", n-au putut fi verificate. Rom. **gâlceavă** trebuie pus în legătură cu rom. **găläge** (< **gălgie*). Suf. *-avă* în română este de origine tracică, deşi există şi în limbile slave (cf. Vinereanu, 145-147). De asemenea, el a existat şi în gallică, independent de existenţa sa în limbile slave. Forma **gâlceavă** ca atare nici nu există în limbile slave, ci doar radicalul respectiv care este IE.
PIE ***gal-** „a chema, a striga" (*IEW*, 350) pritr-un PIE ***gal-g**, > traco-dac **galg-* > **gâlce-avă**, respectiv, **gălgie* > **găläge** (v. **găläge**). Origine traco-dacă.
Der: *a* (*se*) *gâlcevi*, *gâlcevire*, *gâlcevitor*.

gâlgâi – 1. a se scurge cu zgomot printr-o deschizătură, a curge provocând zgomot; 2. a bea cu înghiţituri mari.
Formaţie onomatopeică de la **gâl** (Puşcariu, *Dacor.*, 1, 82); interjecţie care imită zgomotul unui lichid ce intră sau iese dintr-un vas cu o deschizătură îngustă, sau produs la înghiţirea unui lichid. Forme similare în alte limbi: cf. fr. *glouglou*, slov. *glg* (Skok, 72; cf Cioranescu, 3757).
Der. *gâlgâială*, *gâlgâitură*, *gâlgâitor*, *gâlgâit* etc.

gâlmă – 1. umflătură; 2. dâmb.
V.sl. *chlŭmŭ* „colină" (*DAR*; Cioranescu, 3761). Etimonul invocat de autorii *DAR* şi de Cioranescu nu este atestat în vechea slavă (cf. Djačenko). Chiar dacă ar exista această formă în limba slavă este inadecvată din punct de vedere fonologic şi semantic. Forma din limba română apare fără metateză. În plus, în română, sensul primar este acela de umflătură. Este o variantă a formei **gâlcă**.

PIE ***gel-** „a se face rotund, rotunjime” (*IEW*, 357); cf. skt. *gulma* „umflătură, tumoare”, lat. *galla* „umflătură, gogoaşă” < **gel-na*, **gol-na*. Prin urmare, există o formă aproape identică în sanskrită, iar lat. *galla* provine de la o formă proto-latină cu prelungire în nazală ca şi rom. **gâlmă** şi skt. *gulma* (v. **gâlcă**). Origine traco-dacă.

gândi – 1. a cugeta, a reflecta, a medita; 2. a fi preocupat de; 3. a fi de părere; 4. a intenționa.
Mgh. *gond* „grijă, teamă, necaz” (Cihac, II, 500; Gáldi, 90; Cioranescu, 3765).
Cum s-a menționat deja la a **găsi** şi a **ghici**, şi verbul românesc a **gândi** provine din PIE ***ghend-**, **ghed-** „a prinde, a înțelege” (*IEW*, 437); cf. hitt. *hanna* „a judeca, a rezolva o problemă judiciară”, skt. *ava-gan* „a se gândi la, a concepe, a cunoaşte, a învăța, a înțelege”, skt. *gan*, *ganati* „a număra, a lua în considerare, a gândi”, *cinta* „gând”, *duś-cinta* „gând rău”, *cint-* „a gândi”, *a-cinta* „lipsă de gândire”, lat. *prae-hendo*, *aprae-hendo*, *com-prae-hendo* „a prinde, a înțelege”, alb. *gënjei* (1, sg) „a minți”, *gjendem* „găsisem”, *gëneshtrë* „minciună, calomnie”. Rom. a **gândi** provine, în mod evident, de la acest radical PIE. Mgh. *gond*, precum şi *gondol* „a crede, gândi” sânt, probabil, împrumuturi din română. Origine traco-dacă (v. **găsi**, **ghici**).
Der: *gând*, *gânditor*, *gândire*, *gânduros* etc.

gângănie – nume generic dat insectelor mici.
Din v.sl. *gągnanije* „zumzet” (Cihac, II, 114). Acest etimon invocat de Cihac nu este atestat în vechea slavă (cf. Blagova, Djačenko). Cioranescu (3767) consideră că este vorba de o formație expresivă *gâng* cu sens de „zgomot”. În română noțiunea de *gânganie* (cf. **goangă**) nu se asociază doar cu cea de „zgomot”.
Trebuie plecat de la PIE ***ghen-**, **ghengh-** „a muşca, a zgâria” (*IEW*, 436), deoarece insectele sânt asociate şi cu noțiunea de a „*înțepa*”, aşa cum reiese şi din alte limbi IE; cf. gr. *χναύω* „a zgâria, a înțepa”, v.scand. *gnaga* „a muşca, a înțepa”, v.sax. *gnoet* „țânțar”, eng. *gnat* „țânțar”, eng. *gnaw* „a înțepa, a muşca, a înțepa”, n.g.s. *nagen*, let. *gnega* „o creatură cu dinți mari”. Pentru anumite forme din limba română luăm în considerare forma cu prelungire în velară ***ghengh**. Putem considera, fără a greşi, că a existat un rad. traco-dac **gang*, **gong* (cf. *goangă*), care provine din PIE ***ghengh**, sufixat cu *-anie*, frecvent în limba română. De altfel, rom. **gânganie** denumeşte o insectă, în general, de obicei necunoscută, care are caracteristicile generale ale speciei, printre care şi acțiunea de *a muşca* sau *a înțepa* (v. **gândac**, **goangă**). Origine traco-dacă.

gândac – nume genereic dat insectelor din ordinul coleopterelor.
Autorii *DAR* consideră că provine dintr-un v.sl. **gądakŭ*. Este vorba însă de o formă neatestată, prin urmare, nu poate fi luată în considerare.
Rom. **gândac** provine de la acelaşi radical **gang-* < PIE ***ghen-**, **ghengh-** „a muşca, a zgâria” (*IEW*, 436) plus suf. *-ac*, cu prelungire în *d*, spre deosebire de celelalte forme cu prelungire în *g* (cf. **gânganie**, **gonc**, **goangă**). Origine traco-dacă.

gâșgav (ar. *gângu*) – bâlbâit.
Sb. *gingav* „leneş” (Miklosich, *Lexicon*, 150; Cihac, II, 114). Cihac îl asociază cu *gâng* „zgomot” şi cu v.sl. *gagnati* „a murmura”. Dar, forma veche slavă nu este atestată (cf. Djačenko). Nu s-a putut verifica nici etimonul sârb.
În realitate, este o formație de natură onomatopeică de la rad. *gâng* (cf. Cioranescu, 3767) ca şi rom. a **gânguri**; cf. alb. *gugat* „a gânguri” (v. **ga**, **gâgă**, **găgăuț**, **gânguri**) din PIE ***gha**, **ghe**, **ghə**, **ghi** (*IEW*, 407). Din fondul pre-latin.
Der: *a gângăvi*, *gângăvie*, *gângăvit*, *gângăveală*.

gânguri (ar. *guguredzŭ*) – 1. a scoate sunete abia articulate (despre copiii mici); 2. a scoate sunete specifice speciei (despre porumbei).
Este o formație onomatopeică de la *gâng* „zgomot”; cf. alb. *gugat* „a gânguri”. Barnhart (297) consideră, de asemenea, eng. *to coo* „a gânguri” de origine onomatopeică.

Rom. a **gânguri** trebuie asociat cu PIE ***gha**, **ghe**, **ghə**, **ghi** „interjecție care imită zgomotul scos de unele păsări sau animale” (*IEW*, 407) (v. **ga**, **gâgă**, **găgăuț**, **gângav**). Din fondul pre-latin.
Der. *gângurit*, *gângurează*.

gânj – nuia foarte subțire şi elastică folosită la legat.
V.sl. **gązĭ* (Cihac, II, 447; Vasmer, I, 318). Etimonul slav **gązi* nu este atestat.
Rom. **gânj** provine din PIE ***gengh-** „a îndoi, a încovoia, a împleti” (*IEW*, 380). Origine traco-dacă.

gânsac – gâscan.
V.sl. **gąsakŭ* (Conev, 54; cf. Cioranescu, 3773); cf. bg. *găsak*, scr. *gusak*, ceh., ucr. *husak*. Etimonul vechi slav este neatestat, cu toate că are echivalenți în câteva limbi slave moderne.
PIE ***ghans-** „gâscă” (*IEW*, 413). Suf. *-ac* este specific limbii române în forme ca **godac**, **gândac**, **ortac** etc., chiar dacă el există şi în limbile slave; forma veche slavă nu este atestată. Practic, aici e vorba de PIE ***ghans-** „gâscă” care a dat în rom. **gâns-*, la care s-a adăugat suf. *-ac*. (v. **ga**, **gâscă**). Din fondul pre-latin.

gârbaci (ar. *gărbace*, mgl. *grăbaci*) – bici din curele împletite.
Cihac (II, 115) îl asociază cu **gârbă**; cf. bg. *grub* „spate”, bg. *grubŭ* „cocoaşă”, dar ipoteza nu e suficient de convingătoare. Tc. *kirbaç* (Meyer, 119; Şăineanu, II, 176; Cioranescu, 3779); cf. ngr. *κουρμβάτσι*, alb. *gërbac*, bg. *gărbaç*, scr., ucr. *korbaç*, pol. *korbacz*, mgh. *korbacz*; cf. skt. *keśa-garbhaka* „coşiță, păr împletit”, *keśa* „cosiță, părul capului”. Se pare ca tc. *kirbaç* este de origine IE, iar datorită poziției lichidei *r* nu poate fi nici slav (v. **gârbă**). Origine incertă.

gârbă (ar. *gârbuv*, *zgârb* „gârbov”, mgl. *gorb*) – 1 spinare; 2. cocoaşă.
V.sl. **grŭbŭ* „spinare” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 20; Cihac, II, 343; Cioranescu, 3778); cf. bg. *gerbet*, scr. *grbica* „cocoaşă”, rus. *gorb* „cocoaşă, gheb”, alb. *gërbë* „cocoaşă, gheb”, mgh. *görbe*. După Cihac (II, 115) **gârbov** provine de la sl. *grŭbovŭ*; cf. bg. *gârbav*, sb. *grbav*.
Nu este clar de ce formele slave nu prezintă metateza lichidei *r* (cf. **gâlcă**, **gârbaci** etc). Adevărata formă slavă este v.sl. *chribŭ* „spate”, cognat cu rom. **gârbă**.
PIE ***ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 385), cu prelungire în labială ***gerbh-**, **grebh-**; cf. gr. *κορυφή* „țeastă, cap”, v.ir. *gerbach* „zbârcit, brăzdat”, v.pr. *garbis* „munte”, isl. *korpa* „zbârcitură”, lituan. *garbana* „a împleti părul”, arm. *kart* „undiță, cârlig” (v. **greabăn**). Origine traco-dacă.
Der. *gârbov*, *a* (*se*) *gârbovi*, *gârbovează*, *gârbiță* „greabăn” etc.

gârlạn[1] – copil, copil hoinar.
Are aceeaşi origine cu **cârlan**, ambele din PIE ***ger-**, **grei** „a creşte, a se ridica, a se trezi” (*IEW*, 390) (v. **cârlan**). Origine traco-dacă.

gârlạn[2] – gât, gâtlej.
Cioranescu (3782) crede că provine din v.sl. *grŭlo* „gât”.
PIE ***ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 385) (v. **gârbă**). Rom. **burlan** este o formă derivată din **gârlan** (v. **burlan**). Origine traco-dacă.
Der: *gârtan* „1. persoană cu gâtul umflat din cauza unei boli a glandei tiroide datorată lipsei de iod”; 2. bădăran”. Sensul 1 al formei gârtan este, probabil, o contaminare cu *gâtlej*.

gâṛlă – braț de râu, apă mică.
Bg. *garlo* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 20; Cihac, II, 116; Cioranescu, 3781). Cioranescu îl asociază cu **gârlici** şi respectiv **gârliță**, dar trebuie precizat că aceste forme româneşti au altă origine.
PIE ***k'uel-** „umed, mocirlos” (*IEW*, 629); cf. arm. *šałem* „a muia, a umezi”, *šalax* „noroi, mocirlă”. De la acest radical cu epenteza lui *r* (v. **cir**, **mocirlă**). Este de presupus că tc. *göl* „lac, baltă” provine tot din acest radical, împrumut dintr-o limbă indo-europeană neidentificată. Din fondul pre-latin.

gârlịci – 1. intrare, coridor, prispă; 2. inflamare a gâtului (la porci); 3. gât de sticlă.

Sb. *grlič* „gât de sticlă, țeava puștii” (*DAR*, Cioranescu, 3783). Are aceeași origine ca și **gârliță**[1] (v. **gârliță**[1], **gât**). Forma sârbă provine, probabil, din limba română.

gârliță[1] (ar. *gurliță*) – 1. inel, lanț în formă de colier; 2. inflamare a gâtului.
Bg. *ogarlica* (*DAR*; Cioranescu, 3784). Etimonul bulgar invocat de autorii *DAR* n-a putut fi verificat. Totuși, în limbile slave există forme similare cu sens de *gât*; cf. bg. *gerlo*, rus., ucr. *gorlo* „gât, gât de sticlă” etc. Vasmer (I, 442) asociază formele slave cu v.pr. *gurcle* „gât, gâtlej”, lituan. *gurklys* „gât”, lituan. *gurkli* „gât, gușă”.
PIE ***ger-*** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 385). Cu primul sens – provine din acest radical, cu al doilea sens este o contaminare cu **gât**, **gâtlej** (v. **gât**, **ga**). Origine traco-dacă.

gârliță[2] – gâscă sălbatică de talie mică (*Anser albifrons*).
Formă omonimă cu **gârliță**[1]**,** pe care Cioranescu (3784) le confundă, ele, însă, au origine diferită. Rom. **gârliță**[2] este de natură onomatopeică ca și **gâscă** (v. **gâscă**).

gârniță (var. *gârneață*) – varietate de stejar (*Quercus conferta*).
Bg., scr. *granica* „specie de stejar” (Cihac, II, 117; Cioranescu, 3786). N-au putut fi verificate formele sud-slave invocate de Cihac. Totuși, aceste forme există, dar cu alte sensuri, decât cel dat de Cihac. În sârbă *granica* înseamnă *graniță*, cu un sens, iar cu celălat este diminutiv de la *grana* „ramură”. În bulgară *granica* înseamnă, de asemenea, *graniță*. Nu este totuși exclus ca aceste forme să existe în unele dialecte sud-salve influențate de limba română. Forma românească nu prezintă metateza lichidei. Gârnița este o varietate de gorun și trebuie pus în legătură cu forma **gorun**.
Rom. **gârniță** este un diminutiv feminin de la **gorun**, un mai vechi ***goruniță***, apoi ***gărniță***, având aceeași origine cu **gorun** din PIE ***gŭel-***, ***gŭlo-*** „gorun, stejar, ghindă” (*IEW*, 472). Din fondul pre-latin. (v. **ghindă**, **gorun**).
Der: *gârnete*, *gârneț* „par gros”.

gâscă – 1. pasăre domestică mai mare decât rața (*Anser anser*); 2. pasăre migratoare acvatică (*Anser segetum*).
Bg. *găska* „gâscă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 21; Cihac, II, 117; Cioranescu, 3787). Celelalte forme slave cu excepția sb. *guska*, sânt destul de diferite, deși provin de la același radical PIE; cf. rus. *gusĭ*, pol. *gęs*, cognați cu rom. **gâscă**. Prin urmare, formele sud-slave provin din română.
PIE ***ghans-*** „gâscă” (*IEW*, 413); cf. skt. *hamsa-h* < ****hanse-r*** „gâscă, lebădă”, lat. *anser* de un mai vechi ****hanser*** „gâscă”, v.g.s. *gans*, v.ir *geiss* „lebădă”, lituan. *žąsis* „gâscă”, v.sl. *gąsŭ* „gâscă”. Este evident că nu provine din slava veche, așa cum s-a crezut până acum (v. **ga**, **găgăuț**).
Forma mai veche trebuie să fi fost ****gânsă***, apoi ****gânscă*** (v. **gânsac**), iar și mai veche decât aceasta a fost ****gânsă***, de la un proto-traco-dac. ****gansa***, adică rad. PIE ***ghans-*** plus suf. *a* ca marcă pentru genul feminin (v. **gânsac**). Origine traco-dacă.
Der: *gâsculiță*.

gât – 1. parte a corpului care unește capul cu trunchiul; 2. gâtlej; 3. înghițitură; 4. gâtul sticlei; 5. țeavă, tub.
Lat. *guttur* „gât, gușă (la păsări)” (Diez, *Gram*., I, 440; Cipariu, *Gram.,* 13; Densusianu, *Hlr*, 276; Cioranescu, 3788). Rom. **gât** nu poate proveni din lat. *guttur*, dar cele două forme au aceeași origine. Cioranescu consideră că sg. **gât** a fost refăcut după forma de plural *gâturi*, ceea ce nu pare să fie adevărat. În plus, consoanele rotunjite din latină nu au corespondente nerotunjite în română.
PIE ***gut-***, ***geut-***, ***guet-*** „a se îndoi, a se curba” (Walde, I, 629); cf. m.g.s. (dial.) *koder* „gușă, partea de sub bărbie”, eng.med. *cuddle* „a se strânge, a se ghemui”, got. *qoþus* „stomac, burtă”, hitt. *kuttar*, *kuttan* „gât”. Din fondul pre-latin.
Der: *a gâtui*, *gâtuială*, *gătuitură*, *gâtișor*, *gâtar*, *gâtlan*, *gâtlej*.

gâză (var. *gâzulie*, *gâjulie*, *gâzoabă*) – insectă mică.
Pol. *giez* „un fel de tăun” (Cihac, II, 120; Scriban). Candrea (*Elemente*, 406) presupune un vb. imitativ **a gâzâi*, similar cu a **bâzâi**. Cihac consideră, în mod greşit, că forma poloneză provine din n.g.s. *Bisse-wurm*, m.g.s. *bise-wurm* „un fel de tăun”, unde forma germană *bise-* este de natură onomatopeică (cf. **bâzâi**). Cioranescu (3796) îl consideră o formaţie expresivă, ceea ce este mult mai aproape de adevăr. În ultimă instanţă, trebuie considerat o formaţie onomatopeică, indiferent dacă postulăm un verb echivalent sau nu. Relaţia cu a **bâzâi** este evidentă (v. **bâză**, **bâzâi**).

geaba (ar. *ğeaba*) – 1. în zadar, zadarnic; 2. gratis, fără plată.
Tc. *caba* „degeaba, gratis” (Cihac, II, 579; Şăineanu, II, 184; Meyer, 79; Cioranescu, 3627); cf. ngr. *τζάμβα*, alb. *ğaba*, bg. *džaba*. Mai frecvent se foloseşte forma **degeaba** (v. **degeaba**).

gealat (ar., mgl. *gilat*) – 1. călău, gâde; 2. om voinic (şi violent).
Tc. *cellad* „torţionar, călău” (Cihac, II, 579; Meyer, 79; Şăineanu, II, 177; Cioranescu, 3628); cf. ngr. *τζελάτα*, alb. *ğelat*, bg. *dželatin*, scr. *dželat* „idem”.

gealău – rindea.
Mgh. *gyalō* „gealău, rindea mare” (Cihac, II, 501; Gáldi, 132; Cioranescu, 3630).
Der: *a gelui*.

geam (ar., mgl. geam) – 1. placă de sticlă fixată la fereastră; 2. fereastră.
Tc. *cam* „sticlă, geam” (Cihac, II, 579; Roesler, 610; Şăineanu, II, 185; Cioranescu, 3631); cf. ngr. *τζάμι*, alb. *ğam*, bg. *džam*.

geamandură – corp plutitor ancorat de fundul unei ape; indică anumite restricţii de navigaţie.
Tc. *camandura* < ngr. *σημαντήρ* „indicator” (Cihac, II, 579; Graur, *GS*, 6, 331; Scriban; Cioranescu, 3634).

geamantan (ar. *ğeamantan*) – valiză.
Tc. *camèdan*, *camadan* „valiză, geamantan” (Cihac, II, 579; Roesler, 610; Meyer, 79; Şăineanu, II, 186; Cioranescu, 3635); cf. ngr. *τσαμαντάνι*, rus. *ğemodanŭ* „idem”.

geamăn – care a fost născut odată cu altul de către aceeaşi mamă.
Lat. *gĕminus* „geamăn” (Puşcariu, 704; Candrea-Densusianu, 726; *REW*, 3723; Cioranescu, 3633).
Cuvântul este atestat în top. *Gemenos*, la Procopius din Cesarea (*De Aedificiis*, IV), fiind una dintre cetăţile reparate de Iustinian.
PIE ***gem-** „a presa, a stoarce” (Walde, I, 587); cf. umbr. *gomia* „gravidă”, skt. *yamah* „pereche, geamăn”, av. *yemo* „geamăn”, let. *jumis* „fruct dublu”, v.sl. *žimo* (1, sg) „a presa”, gr. *γαμέω* (1, sg) „a se căsători”. Deşi Walde dă sensul de „a presa, a stoarce”, din derivatele IE rezultă clar sensul de „*geamăn*, *pereche*, *jumătate*” (nu cel dat de Walde).

geambaş (ar. *geambaz*) – 1. negustor de cai; 2. escroc, trişor.
Tc. *cambaş* „geambaş, negustor de cai” (Cihac, II, 579; Roesler, 610; Şăineanu, II, 186; Cioranescu, 3636); cf. ngr. *τσαμβάζης*, alb. *ğambaš*, bg. *džambazin*.

geană (ar. *dzeană*, *zeană* „deal”, mgl. *zęna*, istr. *jąne*) – 1. pleoapă; 2. zare, orizont.
Lat. **genna* < *gena* „obraz, faţă” (Puşcariu, 702; Candrea-Densusianu, 726; Puşcariu, *ZRPh*, 28, 682; REW, 3727; Cioranescu, 3639); cf. calabr. *yena* „mal, margine”, prov. *gena* „obraz”.
Lat. *gena* provine din PIE **g'enu-* „falcă, bărbie” (*IEW*, 381); cf. skt. *hanuh* „falcă”, av. *zanu*, gr. *γενυς* „bărbie, falcă”, v.ir. *gin*, *giun* „gură”, cymr. *gen*, *geneu*, v.corn. *genau*, bret. *genou* „obraz”, lituan. *žandas* „falcă”, got. *kinnus* „obraz”. Sensul de „*margine*, *orizont*” din română coincide cu cel din dialectul calabrez.
Acest substantiv nu poate fi asociat cu ţig. *ğene* „persoană”, aşa cum, în mod greşit, şi-a imaginat Graur (155). Ţig. *ğene* provine de la un alt radical PIE ***g'en-**, ***g'enə-** „a genera, a reproduce” (*IEW*, 373), cognat cu lat. *gens*, *gent*, *-ilis*, rom. **geane** sau v.cymr. *-gint* (v. **geane**).

Este de presupus ca formele din dialectele româneşti să aibă aceeaşi origine cu lat. *gena*, dar, în mod cert, nu provine din latină. Forma latină se apropie mult ca sens de originalul PIE, pe când formele româneşti reprezintă o deviere de la sensul de origine. Origine incertă, probabil traco-dacă.
Der: *a gini* „a zări, a observa de la distanță”.

geạne – lume (Banat).
Cioranescu (3671) îl consideră cu origine necunoscută.
Provine din PIE ***g**'**en-**, **g**'**enə** „genera, a produce, a reproduce” (*IEW*, 373); cf. gr. *γενεά* „creație”, lat. *gens*, alb. *gin* „neam, origine”, calabr. *jenia* etc. Din fondul pre-latin.

geạntă (ar. ceantă) – poşetă, servietă.
Tc. *canta* „sac de provizii, valiză” (Cihac, II, 579; Şăineanu, II, 188; Cioranescu, 3643); cf. ngr. *τζαντα*, bg. *čanta*.

gẹme (ar. *gem*, *geamire*) – 1. a scoate sunete nearticulate ca urmare a unei dureri; 2. a se plânge; 3. a fi plin, încărcat peste măsură.
Lat. *gemere* „a geme” (Puşcariu, 703; Candrea-Densusianu, 727; *REW*, 3722; Cioranescu, 3649).
PIE ***g**'**uemo** (Walde, I, 589); cf. gr. *σγέμω* (1, sg) „a fi, a avea din abundență, a fi plin”, v.sl. *žemo*, *žeti* „a comprima, a îndesa”, lituan. *gume* „ofensă, iritare”, alb. *demb*, *dhemp* „a durea, a avea dureri”.
Der: *geamăt*, *gemut* etc.

gen – fel, soi, tip, varietate.
Lat. *genus* < gr. *γένος*.
De la acest radical provin multe alte forme precum *genă*, *genetică, a genera*, *general*, *genealogie*, *inginer* etc, cu derivatele lor, forme întâlnite şi în alte limbi moderne.
Der: *generic*.

gẹniu – 1. o persoană cu capacitate creatoare extraordinară; 2. fire, natură, caracter; 3. spirit, spirit protector.
Lat. **genius** (Cioranescu, 3653); cf. fr. *génie*, eng. *genius*.
Der: *genial*.

genụnchi (ar. *genuncl'u*, mgl. *zenucl'u*, istr. *jerucl'u*) – parte a piciorului care cuprinde articulația femurului cu tibia.
Lat. **genuclum* < *genu* „genunchi” (Diez, I, 212; Puşcariu, 850; Densusianu, *Hlr*, 161; Candrea-Densusianu, 730; *DAR*). Panromanic; cf. it. *ginocchio*. Formele *genuculum*, *genuclum* apar doar în latina medievală.
PIE ***g**'**enu**, **g**'**neu** „genunchi, unghi, colț” (*IEW*, 380); cf. skt. *janu* „genunchi”, n.per. *zanu*, gr. *γονυ* „genunchi”, arm. *cuno* „genunchi”, got. *kniu* „genunchi”, eng. *knee* „genunchi”, toch. A *kanwem*, B *kenine* „genunchi” (dual), hitt. *gienu* „genunchi”, alb. *gju* „genunchi”, *gjunëzoj* „a îngenunchia”. În limba traco-dacă este atestat top. *Genucla*, cetate situată în sudul Dunării, asediată şi cucerită de romani pe la jumătatea sec. I î.Ch.
Der. *a îngenunchia*, *îngenunchere*, *îngenuncheat*, *îngenunchetură*.

genụne – 1. prăpastie, abis.
Lat.med. *gehenna* „infern” (Cihac, II, 580) sau din lat. **gironem* „vârtej” (Candrea-Densusianu, 924; *REW*, 3938; Rosetti, *Rhotacisme*, 20). Lat. *gehenna* este atestat doar în latina medievală (cf. Niermeyer, 608). Din lat. **caerula* „mare, albastrul cerului” (Cioranescu, 3657). Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi susținută. Hasdeu crede că este de origine dacă (*Cuvente,* II, 201).
Trebuie pus în legătură cu geană, cu sensul de „*margine*, *orizont*” (v. **geană**) sau cu rad. **gau*, **gaun* (v. **gaură**, **găunos**). Proveniența unor cuvinte româneşti din latina medievală a fost discutată în mai multe rânduri, considerându-se foarte îndoielnice, dacă nu chiar imposibile. Astfel de împrumuturi nu puteau avea loc din moment ce nu au existat contacte lingvistice între vorbitorii de limbă română şi cei din Occident, unde în Evul Mediu se folosea latina. Cu toate acestea, asemănările de acest fel pot fi explicate printr-un fond comun mai vechi.

ger (ar. *ger*) – frig foarte mare.
Lat. *gēlum* „ger, gheață, îngheț” (Puşcariu, 707; Candrea-Densusianu, 732; Cioranescu, 3658); cf. it. *gelo*, prov., cat. *gel*, sp. *hielo*. Lat. *gelum* provine din PIE **guel-* (Walde, 586); cf. skt. *jadah* „rece”, osc. *γελα*, got. *kalds* < gmc. **golto*, lituan. *šalu* „a îngheța”, m.bg. *golotŭ* „gheață”. După Walde este un dublet al lui PIE ***k**’**el**.
Der: *geruleț*, *a gerui*, *geruială*, *geros*.

gęrmen (var. *germene*) – corpuscul sau sămânță care, în condiții favorabile, se dezvoltă dând naştere unei noi plante.
Lat. *germen* „lăstar, mugur” dintr-un mai vechi **genmen* < *gen-* „a genera” (v. **gen**).
Der. *a germina*, *germinație*, *germinativ*, *germinator*, *germicid*.

gest – mişcare a mâinii sau a capului care exprimă o idee sau un sentiment; 2. fapt sau purtare determinate de un anumit scop.
Fr. *geste* din v.fr. geste < lat. *gestus*, part. trecut de la *gerere* „a duce, a efectua”.
Der: *a gesticula*, *gesticulație*.

get – denumirea dată de greci dacilor de la sud de Carpați şi de pe ambele maluri ale Dunării.
Este o încercare îndrăzneață să cauți etimologia unui astfel de cuvânt! Dar, aşa cum a fost arătat în cazul etnonimului **dac**, interesul pentru etimologia acestora a sporit considerabil în ultimul timp, cu multe încercări fanteziste, de aceea am considerat necesară discutarea originii acestor etnonime sub care erau cunoscuți strămoşii noştri în lumea antică (v. **dac**). N. Densuşianu (1087) consideră că forma *Γέται* provine de la gr. *γή* sau *γαία* „pământ”, adică *țărani* sau mai precis, *pământeni* sau *oameni ai pământului*. Soluția propusă de N. Densuşianu este plauzibilă şi poate fi acceptată, deoarece grecii ştiau că *geții* (şi *pelasgii*) erau cei mai vechi locuitori de la Dunăre, din Balcani şi de la Marea Egee (pe care ei o numeau Marea Tracică) Privitor la originea gr. *γή*, *γαία*, Chantraine (219) se mulțumeşte să spună că nu are nici o etimologie stabilită. În ce priveşte forma **get**, această etimologie este plauzibilă întrucât aşa cum grecii i-au numit pe pelasgi *oamenii mării*, aceştia fiind primii oameni pe care i-au întâlnit pe locurile unde se află azi, şi care se ocupau cu navigatul, aşa îi puteau defini şi pe geți ca *oameni ai pământului*. Se ştie că statul cretan era un imperiu maritim care stăpânea nu numai Marea Mediterană, dar probabil şi Marea Neagră, şi cea Adriatică, şi care a fost distrus de primii invadatori din regiune (aceştia fiind grecii), care au ars oraşul Knossos, aşa cum vor face un mileniu mai târziu şi cu Troia. Pentru etimologia lui *pelasg*, vezi discuția de la **valah**.

get-begęt – autentic, neaoş.
Tc. *ced bi ced* „de la unul la altul”, cu sensul de la strămoş la urmaş (Meyer, 81; Şăineanu, II, 179; Cioranescu, 3664). Proveniența rom. **get-beget** din expresia tc. *ced bi ced* rămâne totuşi îndoielnică, deşi plauzibilă. Origine incertă.

gheară – 1. unghie ascuțită şi încovoiată la păsări şi la animalele carnivore; 2. dispozitiv tehnic de prelucrare şi fixare a unei piese.
Lat. **garra* (Puşcariu, *ZRPh*, 28, 687; Puşcariu, 713; *REW*, 3690). Cioranescu propune lat. **ung*(*u*)*lāris*, care ar fi dat un **ungheare*, nu **înghiare* cum crede Cioranescu, cu atât mai puțin **gheară**. Acest lat. **garra*, deşi neatestat, nu poate fi decât de origine celtică, de unde şi sp. *garra* „gheară”. Fără îndoială că acest celtism este înrudit cu rom. **gheară**. Acest radical există şi în albaneză: *gjarë* (dorë) „mână”. Prin urmare, prezumtivul lat. **garra* este de fapt gall. **garra* (cf. *REW*); cf. cymr. *gar* „picior, femur”, bret. *gâr* „piciorul de la genuchi în jos”.
Toate aceste forme provin din PIE ***gher-** „a zgâria, râcâi” (*IEW*, 441); cf. skt. *a-kara* „fără mână”, arm. *jeru* „mână”, toh. A *tsar*, B *žar* „mână”. Nu există nici o îndoială că rom. **gheară** provine de la acest rad. PIE, printr-o formă traco-dacă ***gara**. Palatalizarea lui *g* se datoreşte, probabil, refacerii formei de singular după un plural mai vechi **ghere*

de la **gară*, ceea ce explică totodată şi lipsa africatizării (v. **zgâria**).

gheață (ar. *gl'iață*, istr. *glote*) – 1. apă la temperatură joasă, în stare solidă; 2. întindere de gheață..
Lat. **glacia* < *glacies* „gheață" (Densusianu, *Hlr*, 133; Puşcariu, 709; Candrea-Densusianu, 735; *REW*, 3771; Cioranescu, 3693); cf. it. *ghiacia*, fr. *glace*.
PIE ***gŭel-** (Walde, I, 586). Walde-Pokorny (435) reconstituie forma nominală PIE ***gheləd-** „gheață"; cf. gr.(hom.) *χάλαζα* „grindină", n.pers. *žala* „grindină" < **žalda*, v.sl. *žledica* „lapoviță", rus. *golotŭ*, sloven. *žled* „gheață". Prin urmare, ținând cont de forma reconstituită de *IEW*, aşa cum reiese şi din formele slave, a existat un derivat nominal cu prel. în dentală **t**(**d**) un IE ***glet-**. Presupusul etimon latin nu este atestat, iar derivarea din lat. *glacies* este discutabilă. Din forma nominală dată de *IEW* putem reconstrui cu destulă precizie un mai vechi **gle-ti-a*. (v. **ger**). Originea latină a rom. **gheață** nu poate fi exclusă, dar, după cum am văzut, nu este singura posibilitate.
Der: *a îngheța*, *a dezgheța*, *ghețar*, *ghețuş* etc.

gheb[1] **–** 1. cocoaşă.
A fost confundat cu **gheb**[2], dar nu au aceeaşi origine. Lat. **glibba* < **gibbla* < *gibbula* (Puşcariu, 708; *REW*, 3754; Cioranescu, 3667). Formele indicate mai sus nu sânt atestate în latină. Lat. *gibbula* este un diminutiv de la *gibba* „cocoaşă, gheb", care provine de la acelaşi radical PIE ca şi rom. **gheb**. Lat. *gibbula* este întâlnit doar la Vegecio (cf. Battisti, 3, 1837); cf. cat. *gep*, sp. *giba*, port. *geba*.
PIE ***gheubh-** „îndoi, a se cocoşa" (Walde, I, 597; *IEW*, 450); cf. let. *gubtu*, *gubt* „a se cocoşa, a se îndoi", lituan. *geibus* „slab", gr. *κυφος* „îndoit, încovoiat", v.dan. *gubbe* „căpățână de varză, sân", v.sl. *gunoti* „a împături", rus. *gnutu* „a îndoi, a împătura". Rom. **gheb** provine de la un mai vechi **glibu* < **giblu*. Din fondul pre-latin.
Der: (*în*)*gheboşa*, *ghebos*.

gheb[2] **–** specie de ciuperci.
V.sl. *go˛ba* „burete, ciupercă" (Cihac, II, 502). Nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.

gheişă – cântăreață, dansatoare şi damă de companie japoneză.
Jap. *geisha*, formă compusă din *gei* „artă", *sha* „persoană", ambele de origine chineză; cf. fr., eng. *geisha*.

ghem (ar. *gl'om*, *gl'em*, mgl., istr. *gl'em*) – 1. obiect rotund format prin depănarea unor fire; 2. cocoloş, bulgăre.
Lat. **glemus* < *glomus* „ghem" (Densusianu, *Filol*., 447; Puşcariu, 711; Candrea-Densusianu, 734; Philippide, II, 643, *REW*, 3801, Iordan, *ZRPh*., 61, 230; Graur, *Revue de Phil*., 11, 267; Rosetti, I, 57; Cioranescu, 3654); cf. alb. *gjeb* „ghem", alb. *ljëms*, it. *ghiomo*, ven. *gemo*. Cioranescu crede, în mod greşit, că forma **ghem** a fost refăcută după pl. *gheme*, care, la rândul său, ar proveni dintr-un **ghiome*. În limba română nu a avut loc niciodată o astfel de transformare; în plus, *o* ar fi trebuit să devină *oa* prin umlaut, deci **ghioame*. Dimpotrivă, forma cu *e* este mai veche. În acest sens, Walde (I, 609) arată că forma originală din care provine lat. *glomus* a fost **glemu-* şi chiar exemplifică în acest sens cu rom. **ghem** şi ven. *ğemo* care provin de la PIE ***glem-**, iar acesta, la rândul său, de la ***gel-** „pachet, sac", v.g.s. *klamma* „a se urca, a se răsuci, *klimban* „înghesuială, înghesuit", lituan. *glomoti* „a îmbrățişa", v.ir. *glomar* „frâu". Dialectul venețian de azi păstrează elemente lexicale şi particularități fonetice ale limbii venete, vorbită pe Valea Padului. După Titus Livius şi alți autori latini, veneții erau urmaşii unui grup de troieni conduşi de Antenor, stabiliți aici după războiul Troiei (v. **face**).
Der: *ghemotoc*, *ghemuleț*, *a ghemui*, *ghemuire*, *ghemuit* etc.

ghęrlă – închisoare.
Provine de la top. *Gherla*, oraş în Transilvania.

ghes – 1. brânci; 2. îndemn, imbold, impuls.
Drăganu (*Dacor*., 5, 363) îl pune în legătură cu mgh. *gyüszü* „degetar". După Julliand (165) din țig. *ges*, opțiune pe care Cioranescu (3668) o găseşte destul de plauzibilă. În realitate, nici una din aceste ipoteze nu este validă.

Există, însă, alb. *gjesh*, *ngjesh* „a înghesui, a presa, a stoarce”, care este un echivalent al rom. **ghes** (*a înghesui*), atât ca formă cât şi ca sens. Rom. **ghes** este cognat cu alb. *ngjesh*. Ambele provin de la un rad. traco-illir. **gles*-, care la rândul său provine din PIE ***gel-** „pachet, sac” (Walde, I, 609) cu metateza lichidei *l*, ca şi în **glem*-, de la care provine **ghem** (v. **ghem**), dar în acest caz cu prelungire în *s*. Din fondul pre-latin.
Der: *a înghesui*, *înghesuit*, *înghesuială*, *înghesuitor*.

ghiaur (mgl. *caur*) – nume dat în batjocură creştinilor de către turci.
Tc. *caur* < pers. *gebr* „păgân” (Şăineanu, II, 180; Cioranescu, 3694); cf. ngr. *γκιαούρ*(*ις*), bg. *giavurin* „idem”.

ghiceşti – a descoperi, a afla, a intui.
Nu i s-a găsit o etimologie satisfăcătoare. Cihac (II, 111) l-a apropiat de v.sl. *gadati* „a presupune, a crede”, care provine desigur de la acelaşi radical PIE ca şi rom. a **ghici** fără să derive unul din celălalt. După Berneker (II88) rom. a **ghici** provine tot din v.sl. *gadati*, prin intermediul v.sl. *gadači* „ghicitor” sau din bg. *gatka* „ghicitoare” (Pascu, Philippide, II, 714). Toate aceste ipoteze trebuie respinse.
PIE ***ghed-** „a prinde, a înţelege” (*IEW*, 437); cf. bg. *gatka* „ghicitoare”. Barnhart (577) consideră că eng. *guess* „a ghici” provine de la acest radical. S-a discutat cu altă ocazie în detaliu (cf. Vinereanu, 119-120), adevărata origine a rom. a **ghici** (v. **găsi**, **gândi**). Origine traco-dacă.
Der: *ghicitor*, *ghicitoare*.

ghiftuieşti (var. *biftui* (înv.) – a îndopa, a îmbuiba, a umple.
Cihac (II, 4) îl consideră o formă derivată din *a biftui* (resp. *baftă*), asociindu-l cu anumite forme slave şi germanice cu sens general de „burtă, umflătură”. Etimologia din n.g.s. *Gift* „otravă” propusă de Drăganu (*Dacor*., 1, 316) este absurdă. Scriban (*Arhiva*, 29, 240), urmat de Cioranescu (3699), îl consideră o „creaţie expresivă”, dar, ca şi Cihac, credem că este o variantă a lui *a biftui*. Rom. **ghiftui** este o variantă a formei mai vechi *biftui* care are aceeaşi origine cu **baftă**, al cărui sens mai vechi este „burtă, umflătură” (v. **baftă**).
PIE ***baχb-**, **bhaχbh-**, **paχp-** „a (se) umfla” (*IEW*, 91) (v. **baftă**). Din fondul pre-latin.

ghimpe – 1. spin; 2. vârf ascuţit; 3. numele unor plante cu spini.
Alb. *gjëmp*, *gljimp* „ghimpe” (Cihac, II, 717; Meyer, 140; Philippide, II, 713; Rosetti, 2, 117). Cioranescu se întrece pe sine însuşi propunând lat. **pungulum* (cf. it. *pungolo*), care, printr-o serie de transformări şi metateze, a ajuns la rom. **ghimpe**: **pungulum* > **punglu* > **glumpu* > **ghimpu*. Dar rom. **ghimpe** nu provine din albaneză, ci este cognat al alb. *gjemp*. Din forma albaneză dialectală (albaneza din Grecia) *gljimp* deducem că, forma iniţială a stat la baza rom. **ghimpe** şi al alb. *gljimp,* care provine de la un mai vechi **glemp* < **gelmp.*
PIE ***guel-** „a înţepa, durere” (*IEW*, 470); cf. lituan. *geliu*, *gelti* „a înţepa”, let. *gals* „vârf ascuţit”, arm. *kelem* „a tortura”, v.g.s. *quelan* „a tortura”. Deci, provine din acest radical cu metateza lichidei *l* şi cu prelungire în *m*. Origine traco-illirică.
Der: *a* (*în*)*ghimpa*, *ghimpat*, *ghimpos* etc.

ghin – 1. sapă; 2. daltă.
Provine de la acelaşi radical ca şi **ghionoi** „târnăcop”, respectiv, **ghionoaie** „ciocănitoare”. Identitatea a fost remarcată încă de Hasdeu (*Col. lui Traian*, 3, 282), dar idee respinsă de majoritatea lingviştilor. Tiktin îl pune în legătură cu **gaură** ceea ce este corect, deoarece provine din acelaşi radical. Cihac (I, 119) îl asociază cu v.sl. *žlŭtŭ* „blond”, ipoteză lipsită de sens. Philippide (2, 714) îl pune în legătură cu alb. *gjon* „cucuvea” cu care rom. **ghin** ar putea fi cognat (cf. **ghionoaie**), dar ipoteza nu este susţinută. Provine de la rad. traco-dac **gau*- „gaură, a găuri”, care vine, la rândul său, din PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592) (v. **gaură**, **găunos**, **ghionoi**, **ghionoaie**). Din fondul pre-latin.

ghịndă (ar., mgl. *gl'indă*, istr. *gl'inde*) – fructul stejarului..

Lat. **glanda* < *glans*, *glandis* „ghindă" (cu schimbarea declinării) (Puşcariu, 714; Candrea-Densusianu, 741; *REW*, 3774; Cioranescu, 3711); cf. alb. *ljendë* (tosk) (pl. *ljendera*) „ghindă".

Pentru lat. *glans*, *glandis*, Walde (605) porneşte de la PIE ***gŭel-ǝno**. Cu toate acestea, mai potrivit este PIE ***gŭel-**, **gŭlo-** „gorun, stejar, ghindă" (*IEW*, 472); cf. skt. *gulah* „glandă, penis, clitoris", arm. *kałin* „ghindă", *kałni* „gorun", gr. *βάλανος* „ghindă", lat. *glans*, *glandis* „ghindă", lituan. *giléndra* „recoltă bogată în fructe", lituan. *gile*, v.pr. *gile*, let. *džile* „stejar", v.sl., rus. *želudu* „ghindă", scr. *želud* „ghindă" (v. **gorun**, **gârniță**).

Rom. **ghindă** este, din punct de vedere etimologic, direct legat de forma **gorun**, astfel că, dacă în română s-a păstrat **gorun** din traco-dacă, nu există nici un argument logic, şi nici lingvistic care să ne oprească să considerăm că rom. **ghindă** are aceeaşi origine. Astfel, rom. **ghindă** provine de la o formă proto-traco-illir. **gŭelen-da*, printr-un traco-dac **glenda*, la rom. *ghindă*. Derivarea din latină implică câteva dificultăți fonologice în plus, chiar dacă se porneşte de la forma neatestată **glanda*. Provine, probabil, din fondul pre-latin.

Der: *ghindoc* „persoană mică de statură", *ghindar* „gorun".

ghịndură (ar., mgl. *gl'indură* „ganglion, umflătură") – umflătură, ganglion.

Lat. *glandula* „amigdală, gâlcă" (Puşcariu, 715; Candrea-Densusianu, 742; *REW*, 3777; Cioranescu, 3712). Din română provine sb. *glindura* (Candrea, *Elementele*, 408).

PIE ***gel-** „a se rotunji, rotunjime" (*IEW*, 357); cf. alb. (dial. din Grecia) *glenderë*, tosk. *genderë*, gheg. *ganderë* „glandă". Rom. *ghindură* (ar., mgl. *gl'indură*) „ganglion, umflătură" este acelaşi cu forma albaneză, forme înrudite cu lat. *glandula*. Formele româneşti, precum şi cea albaneză, posibil că nu provin din latină. Sb. *glindura* este de origine română (Candrea, *Elementele*, 408), fiind împrumutat la o vreme când *l* nu palatalizase (v. **gâlcă**, **gâlmă**).

Der: *ghinduros* „umflat, cu ganglioni".

ghint – şanț în formă de spirală săpat în interiorul țevii unei arme de foc pentru a imprima proiectilului o mişcare de rotație.

N.g.s. *Gewinde* „fir, filet, ghint"; cf. pol. *gwint*, ucr. *gvint*.

Der: *a ghintui*, *ghintuire*.

ghioạgă (var. *ghigă*, *ghegă*, *ghioacă*, ar. *cl'ioagă*, *gl'ioagă*) – măciucă, buzdugan

Hasdeu (*Col. lui Traian*, 3) este de părere că provine din lat. *clava* „băț, bâtă". Derivarea prezintă o serie de dificultăți fonologice greu de trecut, astfel, lat. *clava* ar fi dat în română **chie* sau **ghie*. Din lat. **clavica* (Weigand, *Jb*., 12, 109; Pascu, *Beiträge*, 9; *REW*, 1978) sau din lat. **globica* (Giuglea, *Dacor*., 4, 1554). Forme similare există şi în alte limbi balcanice; cf. alb. *kljokë*, bg. *gega*, ngr. *γλογιά* „lance".

PIE ***g'halg(h)-**, **gh'olgh-** „ramură, par" (*IEW*, 402); cf. got. **galga** „par, sabie", v.g.s. *galgo* „par", v.isl. *galgi* „par", lituan., let. *žalga* „par, băț lung". Rom. **ghioagă** provine de la o formă mai veche **galga*, **golga*, după care lichida a metatizat dând **gloga*, apoi **ghioagă**. Origine traco-dacă.

ghiob – vas de lemn pentru păstrat brânza, putină.

După Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1876, 97) este dacic, iar după autorii *DAR* ar proveni din mgh. *döböny*.

PIE ***gel-** „a strânge, a împacheta, rotunjime" (*IEW*, 357) cu prelungire în **b(h)**: **gheleb(h)**, **gleb(h)**, **gləb(h)**, **gļb(h)-** „a strânge la un loc" (*IEW*, 359); cf. lat. *globus* „glob", lituan. *glebiu*, *glebti* „a strânge în brațe". De la un mai vechi **glob-* > *gl'ob*. Origine traco-dacă.

ghiọc – 1. specie de melci; 2. albăstrea; 3. scoică marină (*Cypraea moneta*) a cărei cochilie era folosită şi de țigăncile ghicitoare, care pretindeau că ghicesc viitorul ascultând sunetele emise de aceasta.

Lat. *gullioca* „coajă verde de nucă” (Cihac, II, 333; Philippide, 99; Pascu, I, 95). Lat. **cloca* < *cochlea* (Puşcariu; 718; *REW*, 2011). Rom. **ghioc** provine de la acelaşi radical traco-dac. **gau* < PIE ***keu-** (*IEW*, 588). O formă mai veche a putut fi **găoc*, forma masculină echivalentă a fem. **găoace**, din traco-dacul **gauk* (v. **gaură**). Din fondul pre-latin.

ghiocęl – plantă care înfloreşte primăvara timpuriu.
Este diminutivul lui **ghioc**, numit aşa datorită florilor sale în formă de clopoţel, cu suf. *-el* (v. **ghioc**).

ghiol (ar. *ghiole*) – lac, baltă.
Tc. *göl* „lac, ghiol” (Şăineanu, II, 182; Cioranescu, 3720); cf. alb. *gjol* „lac, baltă”.

ghionoaie – ciocănitoare.
Hasdeu (*Cuvente*, 1, 282), în mod corect, l-a pus în legătură cu **ghin** „sapă, daltă” şi, respectiv, cu **ghionoi** „târnăcop”, însă ideea n-a fost acceptată. Rom. **ghionoaie** trebuie pus în legătură cu rad. **gau-*, în special cu variantele cu prelungire în nazala **gaun-* din PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate” (*IEW*, 592) (cf. *gaună*, **găunos**). O formă mai veche trebuie să fi fost **găunoaie*, de la un traco-dac **gaunone* cu suf. *-one*. Referitor la suf. *-one*, *-ona* (v. Vinereanu, 2002). Nu credem că poate fi asociat cu ar. *gion* „graur”, respectiv cu mgl. *ghion* „pasăre care cântă frumos” sau cu alb. *gjon* „păsăre de noapte”, aşa cum s-a încercat (cf. Rosetti, *ILR*, 249), deşi ipoteza nu este întrutotul lipsită de sens. Din fondul pre-latin..
Der: **ghionoi** „târnăcop”.

ghiont (var. *ghiold*) – 1. lovitură dată cu pumnul sau cu cotul; 2. lovitură uşoară prin care se face semn cuiva.
Autorii *DAR* îl pun în legătură cu **bold**, dar apropierea nu poate fi admisă deoarece în română *b* nu trece la *g* decât atunci când este urmat de o vocală frontală (*e*, *i*) şi nu în cazul când este urmat de *o* sau alte vocale. Cioranescu (3799), de asemenea, îl asociază greşit cu rom. **ghin** „sapă, daltă” (cf. **ghionoaie**). Rom. **ghiont** (var. *ghiold*) cu trecerea lui *l* la *n* în varianta **ghiont** (cf. **glod**) vine din PIE ***gel-** „a se rotunji, rotunjime” (*IEW*, 357) (v. **gâlcă**, **gâlmă**).
Der. *a* (*în*)*ghionti*, *înghiontează*, *a înghioldi*, *ghioldiş*.

ghiorăi (var. *a chiorăi*) **–** a produce un zgomot caracteristic datorită mişcării gazelor din intestine.
Formaţie onomatopeică de la *ghior*, interjecţie care imită anumite zgomote, similar cu *chior*, având aceeaşi semnificaţie.
Der: *ghiorlan* „ţopârlan” (cf. alb. *gjorë* „sărac”), *ghioarlă* (dial.) „javră, câine”.

ghiozdan – geantă purtată (în spate) de şcolari în care transportă cărţile şi caietele.
Tc. *küzdan*, *guzdan* „mapă, portofel” (Şăineanu, II, 183; Cioranescu, 3730).
Der: *ghiozdănel*, *ghiozdănaş*.

ghiuj (ar. *giuşŭ*) – bătrân.
Din alb. *gjysh* „bunic” (Meyer, 143; Philippide, II, 714). Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1876, 1) consideră că provine din dac. **ghiuga*. Cioranescu (3736) îl pune în legătură cu o formă slavă neatestată **gazĭ* „creangă subţire”. Ipoteza lui Cioranescu este eronată şi trebuie respinsă. Acest radical cu sensul de bunic trebuie să fie extrem de vechi din moment ce el există în hitt. şi luv. *huhhas*, precum şi în lician. *χuga* „bunic”. Astfel că intuiţia lui Hasdeu despre un dacic **ghiuga* se dovedeşte cât se poate de corectă. Totuşi mai aproape de adevăr ar fi forma **gugiu*. Origine traco-dacă.

ghiul – 1. inel mare; 2. piatră preţioasă fixată într-un inel.
Tc. *gül* „trandafir” (Şăineanu, II, 183; Cioranescu, 3738).

ghiuleă (ar., mgl. *ghiule*) – proiectil de tun.
Tc. *gülle* „ghiulea” (Cihac, 581; Şăineanu, II, 183; Cioranescu, 3739); cf. alb. *gjuljë*, bg. *giulle*.

ghivęci – 1. glastră, oală; 2. fel de mâncare din carne şi zarzavaturi.
Tc. *guveç* „ghiveci, vas de pământ” (Cihac, II, 581; Şăineanu, II, 184, Cioranescu, 3745); cf. ngr. *γκιουβέτσι*, bg. *geveč* „idem”.

ghivẹnt – filet, şanţ elicoidal la anumite piese, de obicei metalice, pentru înşurubare.
N.g.s. *Gewinde* „fir, filet, ghint” (Tiktin; Cioranescu, 3746). După Cihac (II, 120) şi Berneker (365) a intrat în română prin intermediul limbii poloneze sau ucrainene. Este dubletul lui **ghint**, cu aceeaşi origine, forma **ghivent** fiind de dată mai recentă.

ghizd[1] – 1. marginea, cheiul fântânii.
V.sl. *gyzda* „podoabă, ornament” (Cihac, II, 120; *DAR*; Cioranescu, 3748). Această etimologie trebuie respinsă din raţiuni semantice. Rom. **ghizd** nu poate fi asociat cu *ghizdă* „podoabă”, folosit dialectal doar în Banat sau cu *ghizdav* „frumos”, aşa cum propune Cioranescu.
PIE ***ghais-** „a ataşa, a mărgini, a înconjura cu ceva” (*IEW*, 410); cf. lat. *haereo* „a alipi, a lega strâns”, lat. *haesitare* „a fi strâns, a ezita”, lituan. *gaistu* „a înconjura cu ceva, a lega strâns”. Rom. **ghizd** este apropiat atât ca formă, cât şi ca sens de forma lituaniană. Din fondul pre-latin.
Der: *a ghizdui*.

ghizd[2] – plantă (*Madicago falcata*).
A fost confundat cu precedentul, dar nu au aceeaşi origine. Rom. **ghizd**[2] trebuie asociat cu **ghizdei** cu care are aceeaşi origine (v. **ghizdei**).

ghizdẹi – plantă de nutreţ cu flori galbene, asemănătoare cu trifoiul.
Provine, probabil, din PIE ***gues-**, **guos-**, **gus-** „rămuriş, frunziş” cu prelungire în dentală **gŭozdo** (*IEW*, 480); cf. alb. (dial. gheg) *gjethi* „frunză”, (dial. tosk) *gjethë* „frunziş, ramură”, v.g.s. *questa* „frunze”, v.sb. *gvozd* „pădure”, v.pol. *gwozd* „codru”. Din fondul pre-latin.

gimno- – formă cu sens de „gol, dezbrăcat, expus”, folosită la o serie de cuvinte compuse.
Gr. *γυμνός* „gol, deschis, expus”.
Der: *gimnosperm*, *gimnosofie*, *gimnosofist* „ascet indian”, *gimnospor* etc.

gimnạst – sportiv specializat în gimnastică.
Fr. *gymnaste*, din gr. *γυμναστής* „antrenor al atleţilor” < *γυμνάζειν* „a exersa dezbrăcat”.
Der: *gimnastic*, *gimnastică*.

gimnạziu – 1. din şcoală clasele 5-8; 2. cursul inferior de liceu.
Fr. *gymnase* din lat. *gymnasium* < gr. *γυμνάσιον* „şcoală de gimnastică” (v. **gimnast**).
Der: *gimnazial*, *gimnazist*, *gimnazier*.

gịnere (ar. *dzinere*, mgl. *ziniri*, istr. *žiner*) – 1. soţul unei femei în raport cu părinţii acesteia; 2. mire.
Lat. *gener* „ginere, logodnic” (Puşcariu, 720; Candrea-Densusianu, 745; *REW*, 3730; Cioranescu, 3766). Panromanic.
PIE ***gene-** „a procrea, a reproduce”, ***genətr** „ginere” (*IEW*, 373; Walde, I, 591); cf. skt. *jamatar*, av. *zamatar* „ginere”, gr. *γαμβρός* „ginere”, hitt. *gaenas*, *gaenanza* „rudă prin alianţă”, alb. *dhëndhër* „ginere”, v.sl. *zetŭ*, scr. *zêt* „ginere”, let. *zmots*, lituan. *žentas* „ginere”. Prin urmare, există şi alţi cognaţi foarte apropiaţi, în limbi ca sanskrita, avestica şi greaca, pe lângă alb. *dhëndhër*, încât derivarea din lat. *gener* nu este singura alternativă. Deci, o formă similară a putut exista şi în traco-dacă (v. **mire**).

gịngaş – 1. plămând, firav; 2. delicat, fin.
Mgh. (dial.) *dsingas* < *gyengyes* „gingaş, delicat, tandru” (Miklosich, *Fremdw*., 89; Cihac, II, 501; Gáldi, 91; Cioranescu, 3768); cf. scr. *gingav* „plăpând, debil.
Der: *gingăşie*.

gingịe (var. *gingină*, *gingenă*, ar. *dzindzie*, istr. *žinžire*) – ţesut care înveleşte rădăcinile dinţilor şi măselelor.
Lat. *gingiva* „gingie” (Diez, I, 206; Puşcariu, 721; Candrea-Densusianu, 745; *REW*, 3675; Cioranescu, 3769); cf. it., prov., port. *gingiva*, calabr. *gringia*, alb. *zhumbinë* „gingie”.
PIE ***genga** „protuberanţă, cocoaşă” (Walde, I, 601) la care s-a adăugat în latină suf. *-iva*; cf. lituan. *gunga* „mică umflătură, protuberanţă, cocoaşă”, *gungulijs* „minge”, let. *gungis* „curbură, stomac, burtă”, gr. *γογγρώνη* „excrescenţă pe gât, gâlcă, umflătură”. Rom. *gingie* provine din acelaşi radical PIE ca şi lat. *gingiva*. În română lipseşte suf. *-iva* ca şi în cazul formei calabreze *gringia*, precum şi la celelalte forme IE.

gir – 1. semnătură pe o cambie, prin care cel care o deține dispune plata sumei prevăzute; 2. mijloc, act prin care cineva garantează pentru altcineva.
It. *giro* (Cioranescu, 3777).
Der: *a gira*, *girant*, *giratar*.

girafă – mamifer erbivor rumegător, cu gâtul şi picioarele foarte lungi, care trăieşte în Africa (*Giraffa camelopardis*).
Fr. *girafe* din it. *giraffa* < arab. *zirāfah* < pers. *zurnāpā*.

gireadă – şir, stog de grâu sau de paie.
A fost evitat de dicționarele etimologice sau este trecut în rândul celor cu etimologie necunoscută.
PIE ***gher-** „a ieşi în afară, a se ridica (despre vârfuri sau lăstari de plante), ridicătură de pământ, margine a ceva” (*IEW*, 440); cf. gr. *χαρία* „vârf de lance”, v.g.s *grana* „mustață, gură, pin”, m.g.s. *grat* „sulă, vârf de munte”. Sensul rom. **gireadă** coincide cu „ridicătură de pământ” dat de *IEW* sau ridicătură în general. Din fondul pre-latin.

giubeă (ar. *giube*) – haină lungă şi largă de postav.
Tc. *cübe* „piesă de îmbrăcăminte, manta lungă cu mâneci scurte” (Cihac, 581; Roesler, 610; Şăineanu, II, 188; Cioranescu, 3789). După aceşti autori, forma turcă provine din it. *giubba* „pieptar”; cf. alb. *giube*, ngr. *τσουμβές* (v. **zăbun**, **şubă**).

giugiuli (var. *gugiuli*, *guguli*, ar. *gugiulescŭ* „mângâia”) – a dezmierda, a mângîia, a (se) drăgosti.
Este o formație de natură imitativă.
Der: *giugiuleală*.

giulgiu (var. *jolj*) – 1. linţoliu; 2. pânză fină foarte subțire.
Mgh. *gyolcs* „pânză subțire” (Cihac, II, 501; Gáldi, 93; Cioranescu, 3791).

giuvaer (var. *juvaer*, ar. *giuvair*, mgl. *giăvăier*) – bijuterie, podoabă.
Tc. *cevahir* „diamant” (Şăineanu, II, 190; Cioranescu, 3794); cf. ngr. *τσουβαέρι*, alb.*ğevaher*, bg. *dževair*.
Der: *giuvaergiu*, *giuvaergerie*, *giuvaergicale*.

glandă – organ care produce o anumită secreție.
Fr. *glande* din lat. *glans* „ghindă” (v. **ghindă**, **ghindură**, **gorun**).
Der: *glandulă*, *glandular*, *glandulos*.

glas (mgl. *glas*) – voce.
V.sl. *glasŭ* „voce, glas” (Miklosich, *Lexicon*, 129; Cihac, II, 121); cf. *glas*, ceh. *hlas*, pol. *glos*, rus., ucr. *golos* „glas”. Acest radical este răspândit în multe limbi IE. Ca şi în cazul latinei, asemănările cu limbile slave sânt, de multe ori, pe fond IE.
PIE ***gal-** „a chema, a striga”, **gal-so** „chemare, glas” (*IEW*, 350). Forme care provin din PIE ***gal-so**: cf. skt. *hlas*, *hlasati* „a suna, a răsuna”, lat. *gallus* „cocoş” < **galsus* „cel care strigă”, v.isl. *kalla* „a striga”, ir. *gall* „vestit” < **galno*, cymr. *galw* „a chema”, osset. *ɣalas* „a vorbi”, v.sl. *glasŭ*, lituan. *galsas* „voce, glas”, v.scand. *kall* „strigăt”, eng. *call* „a chema, a striga”, De la rad. ***gal-**, fără altă prelungire, provin o serie de forme în limbile celtice; cf. cymr. *galw* „a chema”, m.bret. *galu* „apel”, m.ir. *gall* „faimă”. Există multe alte corespondente în diferite grupuri de limbi IE, dar ne oprim aici.
Der: *a glăsui*, *glăsuire*, *glăsuitor* etc.

glezna – încheietura de jos a piciorului.
V.sl. *glezŭnŭ* „gleznă” (Miklosich, *Lexicon*, 129; Cihac, II, 121); cf. bg. *glezen*, scr. *gležani*, slov. *gležan*, pol. *glozna*, ucr. *glezna*, rus. *glezna*. *IEW* (376) derivă rus. *glezna*, precum şi lituan. *žlezna* „gleznă, încheietură” din PIE ***gelg**’- „a (se) agăța”. Forma lituaniană prezintă caracteristicile unei limbi *satem*, pe când cele slave au caracteristici *centum*. Se ştie că metateza lichidei a avut loc în proto-slavă, pe când oclusivele PIE urmate de vocale au palatalizat în această limbă, altfel ar fi trebuit să fie în slave **žlezena* sau **žlezna*, forme apropiate de cele baltice. Prin urmare, formele slave provin dintr-o limbă cu caracteristici *centum*. Rom. **gleznă** provenind din PIE ***gelg**’- păstrează tendințele fonologice ale limbii traco-dace, astfel, **g** palatal (**g’**) din poziție finală a dat *z*, iar **g** inițial s-a conservat, datorită lichidei *l* care a metatizat. Lichida *l* urmată de *e* nu a palatalizat, din

motive greu de precizat, fapt care ar indica o origine slavă a termenului, dar cum am văzut, acesta pare un împrumut în limbile în cauză. Reamintim că există şi alte situaţii similare în limba română. Deşi am putut identifica rad. PIE, nu cunoaştem cu precizie filiera etimologică (v. **glie**).

glie – 1. pământ, ogor; 2. patrie (*fig*.).
Körting (4166), urmat de Tiktin şi *REW* (3782), cred că provine din lat. *glēba* „bulgăre de pământ, brazdă", care s-a încrucişat cu ucr. *gliba*. Forme similare există şi în alte limbi slave; cf. pol., slovac. *gleba* cu sensul din latină, precum şi rus., scr. *glina* „lut, argilă". Cioranescu (3810) crede că provine din slavă şi trebuie pus în aceeaşi familie cu *clisă*, asociindu-l cu anumite forme slave; cf. slov. *glije* „pastă", ucr., rus. *glej* „ceramică". Legătura cu lat. *glēba* este neîndoilenică, însă rom. **glie** nu pare să provină din latină.
Walde (I, 607) consideră că lat. *glēba* provine din PIE ***gel(e)**. Dacă lat. *glēba* s-ar fi încrucişat cu ucr. *gliba*, aşa cum se crede, atunci ar fi trebuit să avem, probabil, un **gliba* sau **gleba*. Cert este că rom. **glie** provine de la rad. PIE ***gel(e)**. S-a recurs la încrucişarea formei latine cu ucr. *gliba*, deoarece s-a crezut că *l* din lat. *glēba* trebuia să palatalizeze şi apoi să dispară, sub influenţa lui *e* iotacizat, fenomen foarte răspândit în limba română. În realitate, în rom. **glie** avem două silabe, prima cu un *i* simplu şi semivocala *j (y)*, în a doua silabă. În mod normal, ar trebui scris *glije* (*gliye*). În acest caz, *i* aflat în faţa semivocalei nu a mai iotacizat, rămânând neschimbat, ceea ce ar explica nepalatalizarea lichidei *l* care prin palatalizare ar fi dispărut. Provine, probabil, din fondul pre-latin.

gloabă – 1. amendă; 2. mârţoagă.
V.sl. *globa* „pedeapsă" (Miklosich, *Lexicon*, 129; Berneker, 305; Meyer, 140; Cioranescu, 3813); cf. bg., scr., *globa* „amendă", alb. *gjobë* „amendă, gloabă", ngr. *γλόμπα*. Dintre limbile slave, termenul există doar în slavele de sud. Forma apare şi în lituaniană; cf. lituan. *globa* „protecţie".

gloaţă (ar. *gloată*) – 1. mulţime; 2. adunătură, plebe.
Cf. bg., scr., slov. *glota* „mulţime" (Miklosich, *Lexicon*, 120; Cihac, II, 129; *DAR*); cf. pol. *gołota*.
Provine din acelaşi radical ca şi **glod**[1] din PIE ***gel-**, **glod-**, **glot-** „a rotunji, rotunjit" (*IEW*, 362) (v. **glod**[1]). Sensul iniţial al rom. **gloată** a fost acela de „aglomerare", aşa cum este indicat şi de sensul vb. *a înglota* „a fi foarte ocupat sau excedat de probleme".
Der: *glotaş*, *a îngloti*, *a înglota* etc.

glod[1] – 1. umflătură, cocoloş; 2. ştiulete, fruct; 3. noroi.
Cihac (II, 122) îl asociază, pe bună dreptate, cu **gloată**, punându-l în legătură şi cu mgh. *galád* „murdar" şi rus. *gluda*. Scriban îl asociază cu let. *glud*.
PIE ***gel-**, **glod-**, **glot** „a rotunji, rotunjit" (*IEW*, 362); cf. v.eng. *clod*, eng. *clod* „cocoloş, bulgăre de pământ" etc.
Der: *a glodi.*

glod[2] – noroi.
Nu trebuie confundat cu **glod**[1], deşi provin de la acelaşi radical PIE. Sensul lui **glod**[2] a derivat de la acela de „bulgăre de pământ", adică ceva rotund (v. **glod**[1]); cf. mgh. *galád* „murdar.

glonţ – 1. obiect (mic) greu; 2. mic proiectil la armele de foc; 3. plumb la năvodul de pescuit.
După Cihac (II, 501), urmat de autorii *DAR* din mgh. *golyócs*, *galacs*. Nu am putut identifica formele maghiare indicate de Cihac, ci doar forma *gloyo* „glob, sferă". După Scriban, provine de la **grăunte** sau *grunţ*, pe care îl derivă mai departe din n.g.s. *Flinte* „puşcă", iar Skok (73; cf. Cioranescu) crede că provine din sb. *glonta* „glonţ". În sfârşit, Cioranescu (3817) îl consideră o formaţie expresivă. Este evident că rom. **glonţ** provine de la acelaşi rad. ca şi *cloţ*, *clonţ*, cu sensul iniţial de „obiect ascuţit". Este deci acelaşi cu *clonţ* prin sonorizarea velarei iniţiale.
PIE * **kel-** „a înţepa, a găuri, a perfora", cu prelugiri nominale în *-so* şi *-to*: **kol-so**, **kol-to** „ţep, colţ, vârf ascuţit" (*IEW*, 545).

glugă – 1. obiect de îmbrăcăminte sub formă de pungă cu care se acoperă capul; 2. grămadă, morman.

Bg. *gugla* „glugă” < ngr. *κουκλα* „păpuşă” (Tiktin; Scriban; *DAR*). Acest radical nu-şi află originea în bulgară sau în neogreacă. El a existat şi în latina medievală *cuculla* „glugă” de la un mai vechi *cucullus* „un fel de manta cu glugă”. Lat. *cuculla* a fost preluat de v.g.s *cucula* > m.g.s. *gugel*. Există şi în celtice; cf. v.ir. *cochall*, v.corn. *cugol*, bret. *kougoul*, cymr. *kwcwul*, care probabil că nu sânt împrumuturi din latină. Vechimea acestei forme în spaţiul traco-illiric este atestată de alb. *kukul* „vârf”. Un **kukul* ori mai degrabă **kugul* trebuie să fi existat şi în traco-dacă, de la care a putut proveni stră-rom. **guglă* (cf. bg. *gugla*), având aceeaşi origine cu rom. **cucă** „vârf” (v. **ciucă**, **cucă**, **cucui**). Este important de menţionat că hainele cu glugă au apărut în lumea romană după extinderea creştinismului şi, deci, cuvântul s-a transmis odată cu răspândirea vieţii monahale în Europa, prin călugării care purtau astfel de mantale cu glugă. Lat. *cuculla* pare a fi un împrumut dintr-o limbă celtică sau poate din traco-illiră. Aceste mantale cu glugă par să provină de la păstori (celţi sau traco-illiri), iar numele lor derivă de la PIE ***keu-**, **keu-g** „a încovoia, a îndoi, curbură” (*IEW*, 588). Origine traco-illirică.
Der: *gluguţă*.

glụmă (ar. *ngl'img*) – poveste hazlie, banc.
V.sl. *gluma* „lipsă de pudoare, desfrânare” (Cihac, II, 122; Cioranescu, 3820). Forma v.sl. *gluma* este, probabil, o variantă a v.sl. *glumŭ* „glumă”, prezent în majoritatea limbilor slave, dar şi în alte limbi balcanice; cf. alb. *gulmë* (*gulm*) „supărare, necaz”, tc. *gülmek* „a glumi, a râde”. Menţionăm că forma aromână *ngl'img* nu poate proveni direct din v.sl. *gluma* sau *glumŭ*. Pe de altă parte, acest radical are o largă răspândire în limbile IE.
PIE ***ghleu-** „a fi bucuros, a glumi” (*IEW*, 451); cf. gr. *χλευή* „glumă, ridiculizare”, v.isl. *gly* „bucurie”, v.isl. *glaumr* „petrecere”, v.isl. *gleyma* „a fi vesel”, v.sax. *glēo*, *glieg*, *gliu* „bucurie, joacă”, lituan. *glaudas* (masc.), *glauda* (fem.) „distracţie”, *gláudoti* „a glumi”, let. *glaudat* „mângâiat”. Câteva forme apar în nazală (m); cf. v.isl. *glaunar* „jubilare”, v.sax. *gleam* „jubilare, bucurie”, rus. *glum* „glumă, ridiculizare”, v. ceh. *hluma* „actor comic, pantomim”. După toate aparenţele, rom. **glumă** nu pare să provină din limbile slave, dar păstrarea grup. *gl* reprezintă o problemă, dacă nu este vorba de o excepţie ca şi în alte cazuri (cf. **glonţ**). Origine incertă.

gnọstic – membru al gnostiscismului, religie pre-creştină care susţinea că are o cunoaştere superioară în probleme spirituale: gnosticii explicau lumea ca fiind creaţia unor forţe care provin de la Dumnezeu, concepţie similară cu cea a religiei hinduse cu privire la crearea lumii şi a Universului.
Fr. *gnostique* din gr. *γνωστικός* „care aparţine cunoaşterii” < gr. *γιγνώσκειν* „a cunoaşte, a înţelege” (v. **cunoaşte**).
Der: *gnosticism*.

gnọză – cunoaştere în probleme spirituale şi mistice.
Cf. fr. *gnose* din gr. *γνώσις* „cunoaştere”; cf. eng. *gnosis*.
Der: *gnoseologie* „parte a filosofiei care se ocupă de capacitatea omului de a cunoaşte realitatea şi de a ajunge la adevăr; 2. teoria cunoşterii”, *gnoselogic*.

goạngă – insectă, gânganie.
Derivat al rad. *gâng-*, *gong-* de la PIE ***ghen-** „a muşca, a zgâria” (*IEW*, 436), deoarece insectele sânt asociate cu noţiunea de a „înţepa, muşca”. În greacă, precum şi în limbile germanice există termeni pentru insecte pornind de la acest radical; cf. gr. *χναύω* „a zgâria, a înţepa”, v.sax. *gnoet* „ţânţar”, eng. *gnat* „ţânţar”.
Pentru formele din limba română luăm în considerare un radical cu prelungire în velară PIE ***ghengh-** „a muşca, a zgâria” (*IEW*, 436). Putem spune că a existat un radical traco-dac ***gang-**, ***gong-** de la care au derivat ulterior rom. **gânganie** şi, respectiv, **goangă** şi **gândac** (v. **gânganie**, **gândac**). Origine traco-dacă.

gọgă – nucă.
Alb. *gogël* „ghindă, nucă, cocoloş, fruct cu formă rotundă” (Cihac, II, 717; Philippide, II, 715; Puşcariu, *Lr*, 265; Rosetti, II, 117; Cioranescu, 3826); cf. alb. *kokë* „cap”. Rom. *gogă* este cognat cu lat. *coccum* „fruct de pădure” şi gr. *kokkos*, fără să fie vorba de împrumuturi.
PIE ***gag-**, **gōg-** „ceva rotund, umflat” (*IEW*, 349), folosit în limbajul copiilor (cf. *IEW*); cf. isl. *kaka* „prăjitură”, lituan. *gúogé* „căpăţână de varză, cap”. Origine traco-illirică.
Der: *goagă* „popic, bilă”, *gogea* „bulgăre de sare gemă”, *goghe* „copil, prunc” (cf. *cocon*), *a gogi* „a curăţa nuci”, precum şi alte forme cum sânt *gogoloi*, *gogoneţ*, *gogoneaţă* etc. provin de la acelaşi rad. *gog-*. Rad. PIE este similar ca sens şi formă cu PIE ***kouko-s** „rotund, curbat” (*IEW*, 588), din care provin mai multe cuvinte din limba română.

gogoaşă (ar. *gugoşŭ* „glonţ”) – 1. prăjitură făcută din aluat dospit şi prăjit în grăsime; 2. excrescenţă rotundă care se formează pe ramurile sau pe frunzele unor arbori; 3. minciună.
Provine din acelaşi rad. PIE ***gag-**, **gōg-** „ceva rotund, umflat” (*IEW*, 349) ca şi **gogă** (v. **gogă**); cf. alb. *gogëlushë* (*gogelukë*) „cocoloş de carne tocată”, alb. *gogosh* „gogoaşă de vierme de mătase” (v. **gogă**, **gogonea** etc.). Din fondul pre-latin.
Der: *gogoşerie*, *gogoşar* „varietate de ardei”, *gogonat*

gogoneạ – 1. obiect rotund, sferic; 2. pătlăgică verde murată.
Provine de la acelaşi rad. PIE ***gag-**, **gōg-** „ceva rotund, umflat” (*IEW*, 349) ca şi **gogă** şi alte forme din limba română care au radicalul românesc *gog-*, similar a lui *coc-* (cf. **cocoloş**) (v. **gogă**, **gogoaşă** etc.). Din fondul pre-latin.

gogomạn (var. *gog*, *guguman*) – prostănac, nătărău.
După Cihac (II, 112) de la *gâg-* plus suf. *-man*. Cihac îl asociază cu a **gâgâi**. Formaţie expresivă de la rad. *gog-* plus suf. *-man* (Şăineanu, *Semasiol*., 229; Cioranescu, 3828). Tiktin crede că ar proveni de la expresia *gogu-mamei*.
Provine de la acelaşi radical ca şi **gâgă**, **găgăuţ**(*ă*) (v. **gâgâi**, **găgăuţ**).
Der. *gogomănie*.

gogoloi – mic obiect de formă sferică.
Provine din PIE ***gag-**, **gog-** „ceva rotund, umflat” (*IEW*, 349) ca şi **gogă**, **gogonea**, **gogoneţ** etc. Din fondul pre-latin.

gogoneţ (var. *gogonat*) – care are formă sferică.
De la acelaşi radical ca şi formele de mai sus: **gogă**, **gogonea**, **gogoloi**. Din fondul pre-latin.

gol – 1. spaţiu liber; 2. lipsit de conţinut; 3. dezbrăcat.
Sl (bg., scr, slov.) *golŭ* (Miklosich, Lexicon, 135; Cihac, II, 123; Cioranescu, 3830).
Provine din PIE ***gol-** (*IEW*, 402); cf. arm. kalad „gaură, vizuină”, gr. γωλεός „gaură, groapă”, lituan. *guolis* „gaură, vizuină”, lett. *guol'a* „cuib, vizuină”, eng. *hollow* „gol, găunos”.
Der: *a goli*, *golire*, *golit*, *golan*, *golănesc*, *golăneşte*, *golănime*, *golaş*, *goliciune*, *golătate*, *a dezgoli* etc.

gologạn (ar. *gălăgan*) – 1. monedă de armă de 10 bani; 2. monede, bani.
După Cihac (II, 121), urmat de Scriban de la un sl. **golovan* < v.sl. *glava* „cap”, ipoteză desigur eronată. Pentru Bogrea (*Dacor*., 4, 818), urmat de Cioranescu (3832), este o formaţie expresivă bazată pe rad. *gog-*.
Rom**. gologan** provine într-adevăr de la rad. *gog-*, dar acest radical nu este câtuşi de puţin de natură expresivă, ci provine din PIE ***gag-**, **gōg-** „ceva rotund, umflat” (*IEW*, 588), radical de la care provin şi alte forme româneşti (cf. **gogă**, **gogonea**, **gogoaşă**). Din fondul pre-latin.

goni – 1. a alunga, a izgoni; 2. a urmări, a vâna, a hăitui.
V.sl. *goniti* „a pune în mişcare, a împinge” (Miklosich, *Lexicon*, 136; Cihac, II, 124; Cioranescu, 3836); cf. bg. *goniă*, sloven., scr. *goniti se* „a fi în călduri, a se goni”.
PIE ***gŭhen-** „a lovi” cu forma nominală **gŭhono** „lovitură” (*IEW*, 491); cf. skt. *hanti* „a lovi (3, sg)”,

arm. *gan* „bâtă, bătaie”, alb. *gjanj* „a vâna, a urmări”, de la un mai vechi ***gwhenio*, v.ir. *ganim* „a răni, a ucide”, ir. *guin* „rană”. Trebuie menționat că labio-velarele aspirate, urmate de *a* şi *o*, nu au trecut în labială în traco-dacă, aşa cum au făcut labio-velarele neaspirate. Berneker (I, 328) spune că formele slave *ženo*, *guneti* sânt mai vechi, pe când v.sl. *goniti* este mai nou şi provine de la un radical ***gon*. De remarcat că acest radical este identic cu cel românesc. Prin urmare, formele slave mai noi pot fi considerate împrumuturi din stră-română sau din traco-dacă, mai ales că, forma există nu numai în albaneză, ci şi în alte limbi IE. Aceste forme provin din forma nominală ***gŭhono-** (v. **izgoni**).
Der: *goană*, *gonitură*, *goneală*, *gonaci*.

gorgạn – 1. movilă înălțată deasupra unui mormânt; 2. movilă.
Pers. *gorkhanah* „monument funerar” (Miklosich, *Fremdw*., 103) intrat în română prin tc. *kurgan* (Şăineanu, II, 191; Bogrea, *Dacor*., 3, 460; Iordan, *BF*, 130) sau prin rus. *kurgan* (Hasdeu, *Cuvente,* I, 282); cf. ucr., pol. *kurgan*. Formele slave sânt împrumuturi relativ târzii în aceste limbi, datorită lipsei metatezei lichidei.
Este un radical vechi IE care a existat în mai multe limbi; turcii l-au preluat de la perşi iar slavii de la anumite triburi iraniene din Nordul Mării Negre sau de la alți indo-europeni. De remarcat că în forma românească, velara inițială este sonoră, ca şi în persană, urmată apoi de *o* ca şi în persană, pe când forma turcă este puțin diferită. În plus, în română sensul primar – de monument funerar – dacă acesta era într-adevăr sensul primar, nu s-a păstrat, rom. **gorgan** însemnând „movilă, ridicătură de pământ”. Forma românească este, probabil, autohtonă şi trebuie să provină de la acelaşi radical.
PIE ***kouko-s** „rotund, curbat” (*IEW*, 588) cu epenteza lichidei *r*. Această epenteză apare şi în rom. **gurgui** (cf. **gurgui**) care în sensul 3 este o contaminare cu radicalul PIE ***kouko-s** din care provine **gorgan**. În mod evident, rom. **gorgan** are aceeaşi origine cu pers. *gorhkanah* şi ar putea fi într-adevăr un împrumut dintr-o limbă iranică din Nordul Mării Negre din perioada pre-romană. Prin urmare, nu este împrumut din turcă sau din rusă. Ideea de împrumut iranic ar putea fi susținută în cazul rom. **gorgan** şi de faptul că dacii, în mod preponderent, îşi incinerau morții, iar cenuşa morților împreună cu alte obiecte erau depuse în mormânt. Movila funerară putea fi folosită şi de daci, în cazul unor regi, nobil, eroi sau conducători militari, dacii fiind urmaşi direcți ai purtătorilor civilizației kurganelor. De altfel, sensul rom. **gorgan** nu este doar acela de tumul funerar, ci şi de movilă în general. Acest al doilea sens se suprapune cu sensul al 3-lea al rom. **gurgui** ceea ce întăreşte ipoteza unei origini traco-dace (cf. **cucă**, **Kogaion**). Nu este clară totuşi relația cu lat. *grumus* „colină”. Walde (I, 623) consideră că lat. *grumus* provine dintr-un PIE ***ger-** „a îndoi”, printr-un rad. intermediar **greu-*. În ultimă instanță, s-ar putea ca rom. **gorgan** şi lat. *grumus* să provină de la radicali diferiți. Din fondul pre-latin.

gordịn – varietate de viță-de-vie cu struguri cu boaba ovoidală, de culoare galben-verzui şi cu puncte de culoare roşiatică, folosiți pentru vin.
V.sl. *grozdovina* „strugure” (Cihac, II, 123); cf. rus. *grozdĭ* „ciorchine de struguri”. De origine dacică (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1874, 90). Din rus. *gordina* „coacăză" (Tiktin; Cioranescu, 3837). Etimonul rus invocat de Tiktin nu este atestat în limba rusă. Provine, probabil, din fondul pre-latin.

gorụn – varietate de stejar (*Quercus petraea*).
Bg. *gorun* „gorun” (Weigand, *BA*, 3, 97; Cioranescu, 3842). Forma nu are răspândire în limbile slave.
Rom. **gorun** provine din PIE ***gŭel-**, **gŭlo-** „gorun, stejar, ghindă” (*IEW*, 472); cf. arm. *kałin* „ghindă”, *kałni* „gorun”, gr. *βάλανος* „ghindă”, lat. *glans*, *glandis* „ghindă”, lituan. *giléndra* „recoltă bogată în fructe”, v.sl., rus. *želudu* „ghindă”, scr. *želud* „ghindă” (v. **ghindă**, **gârniță**). Forma sud-slavă **gorun** provine din română. Rotacizarea lui *l*

intervocalic este specific limbii române, nu limbilor slave. Forma sârbo-croată *želud* „ghindă” provine din proto-slavă şi prezintă caracteristici fonologice diferite de ale rom. **gorun**. Origine traco-dacă.

gospodạr – 1. titltu dat domnitorilor români, pe lângă cel de domn; 2. stăpânul casei, capul familiei; 3. harnic, priceput.
V.sl. *gospodarŭ* „domn” (Miklosich, *Lexicon*, 138; Cihac, II, 125; Cioranescu, 3843); cf. bg., scr. *gospodar*, ceh. *hospodar*, rus. *gosŭdarĭ* „domn, suveran”, rus. *gospodin* „domn”. Vasmer (I, 299) respinge teoria lui Korsch care susține că formele slave ar proveni din m.pres. *gospanddar* „stăpân de oi, oier”. În schimb, Iakobson (cf. Vasmer) consideră că forma rusă provine din cehă. După Vasmer, rom. **gospodar** „prinț, domnitor” ar proveni din ucraineană. În limbile slave, **gospodar** înseamnă şi „prinț sau domnitor român” ceea ce este un indiciu că acest termen provine din limba română.
Rom. **gospodar** provine din PIE ***ghosti-poti-s**. Din acest ***ghosti-poti-s** provine şi proto-lat. **hosti-poti* (cf. Walde, I, 661) din care a derivat lat. *hospes*. Această formă este compusă din PIE ***ghosti-s** „străin, oaspete” (*IEW*, 453) şi PIE ***poti-s** „stăpân, stăpânul casei” (*IEW*, 842). Este vorba, prin urmare, de un **ghosti-poti*, identic cu un pre-proto-latin **ghost-pot* > **gos-pot*, plus suf. derivativ *-ar*, foarte frecvent în limba română, dar prezent şi în multe alte limbi IE. Aceeaşi elidare a lui *t* ca şi în latină. Pe de altă parte, Mikkola (*Sbornik Fortunat*., 274; cf. Walde) derivă v.bg. *gos-podŭ* dintr-un gotic neatestat **gast*(*i*)*-fadi*. În primul rând, forma gotică respectivă nu este atestată, dar ceea ce este cu mult mai important e faptul că, în vechea bulgară apare cu *p* nu cu *f* ca în prezumtivul etimon gotic. Se ştie că germanicele au transformat PIE ***p** în *f* (*legea lui Grimm*), în timp ce atât forma din limba română, cât şi cele slave păstrează PIE ***p**. În acest caz, forma veche slavă nu poate proveni decât din stră-română (v. **bade**, **gazdă**, **oaspete**). Prin urmare, este vorba de un PIE ***ghost-poti-s**, care mai târziu, în traco-dacă, a fost sufixat cu *-ar*. Lituan. *gospodarius* este un împrumut, fie prin slave, fie direct din stră-română. Din fondul pre-latin.
Der: *gospodărie*, *gospodină*, *a gospodări* etc.

grad – 1. unitate de măsură a unor mărimi variabile (temperatură, unghi, densitate etc); 2. (*mat*.) exponentul cel mai mare al unei ecuații sau polinom; 3. treaptă, nivel, stadiu.
Fr. *grade* din lat. *gradus* „pas, nivel, grad” < lat. *gradior* „a merge, a păşi”.
Der: *a grada*, *gradație*, *gradat* etc..

-graf (*grafo-*) – formă cu sens de „desenat” sau „scris” într-o serie de cuvinte compuse.
Gr. *γράφος* < *γράφειν* „a inciza, a scrie” (v. **scrie**, **zgâria**).
Der: *grafic*, *grafică*, *grafician*, *grafie*, *grafit*, *grafofon*, *grafolog*, *grafologie*, *grafologic*, *grafoman*, *grafomanie*, *grafometru*, *biograf*, *biografic*, *biografie*, *geograf*, *geografic*, *geografie*, *monografie* etc.

gram – unitate de măsură pentru greutăți, egală cu a mia parte dintr-un kilogram.
Fr. *gramme* din lat. *gramma* < gr. *γράμμα* „ceva desenat, mică greutate”.
Der: *gramaj*, *mili-*, *centi-*, *deci-*, *deca-*, *hecto-*, *kilogram* etc.

gramạtic (var. *grămătic*) – 1. scriitor de cancelarie, secretar; 2. specialist în gramatică (*înv*.), autor de tratate de gramatică.
Mgr. *γραμματικός* (Murnu, 27) din gr. *γράμμα* „literă”.
Der: *gramatică*, *gramatical*, *gramatologie*.

grație – finețe, gingăşie.
Lat. *gratia* „favoare, finețe, stimă” din *gratus* „plăcut”.
Der: *grațios*, *grațiozitate*, *a gratifica*, *gratificație*, *gratitudine*, *gratis*, *gratuit*, *gratuitate*, *a gratula*, *a grația*, *disgrație*.

grajd – clădire unde se adăpostesc vitele mari.
V.sl. *gražd*ĭ „grajd, staul” (Miklosich, *Lexicon*, 151; Cihac, II, 115; Cioranescu, 3857); cf. alb. *grasht*, *graždar* „grăjdar”, bg. *gražd*.
Der: *grăjdar*.

grạngur – pasăre migratoare cu pene galbene.
Lat. *galgŭlus* < *galbulus* „grangur” (Puşcariu, 725; Candrea-Densusianu, 748; *REW*, 3647; Rosetti, I, 167; Ciorănesccu, 3862); cf. ar. *galgur* „galben verzui”. Se consideră că lat. *galgulus* provine de la *galbulus*, *galbus* „galben”. Lat. *galbus* (*galbulus*) este un împrumut din celtice. Walde (I, 577) îl asociază cu *galba*, cuvânt care este, de asemenea, de origine gallică din PIE ***geleb**(**h**) (v. **galben**). Origine incertă.

grạniță (ar. *gîrniță*) – frontieră, hotar.
Miklosich (*Slaw. Elem*., 180), urmat de Gáldi (117) şi Cioranescu (3863) îl consideră de proveniență slavă; cf. bg., scr., slov., pol., rus. *granica*. Formele slave ca şi cea românească provin din n.g.s. *Grenze*.
Der: *grănicer*, *grăniceresc*, *grănicereşte* etc.

grạpă – unealtă agricolă formată dintr-un grătar cu dinți sau dintr-o legătură de mărăcini care serveşte la mărunțirea şi netezirea pământului arat.
Bg. *graba* „greblă” (Cihac, II, 127; Scriban; Cioranescu, 3865); cf. pol. *grabje* „greblă”, alb. grep „1. cârlig, ac de undiță, ancoră; 2. furcă pentru bălegar”. A fost apropiat de got. *grepian* „a lua” (Giuglea, *Contribuții*, 8-10; *REW*, 4760). Alți autori l-au asociat cu alb. *grep* „cârlig” (Philippide, II, 715; Puşcariu, *Dacor*., 8, 293; Rosetti, II, 117).
Forma albaneză nu provine din bulgară, dar trebuie asociată cu rom. **grapă**, ambele forme provenind de la un rad. traco-illir. **grep*, la rândul său din PIE ***ghrebh-** „a zgâria, a râcâi” (*IEW*, 455); cf. v.sl. *greti*, *grebsti* „a râcâi”, germ. *grapschen* „a prinde, a ciupi”, radical care este apropiat de PIE ***grep-** de la ***ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 388); cf. v.g.s. *krapfo* „cârlig”, m.g.s. *krāpe* „cârlig, cioc”, oland. *krap* „cârlig, cioc”, eng. *grape* „1. cârlig; 2. (ciorchine de) struguri”. Barnhart derivă eng. *grape* de la acest rad. PIE. Origine traco-illirică.
Der: *a grăpa*, *grăpiş* (*târâş-grăpiş*) „încet, anevoie”.

gras (ar., mgl. *gras*, istr. *gros*) – care are sub piele un strat gros de grăsime; 2. unsuros; 3. fertil, roditor.
Lat. *grassus* < *crassus* „gras” (Diez, I, 251; Puşcariu, 726; Candrea-Densusianu, 749; Rosetti, I, 73; *REW*, 2299; Cioranescu, 3866). Panromanic. Walde (I, 285) consideră că forma latină provine din IE ***ker-** „curb, rotund” cu prelungire în **t**, ***kert**.
Der. *grăsan*, *grăsuliu*, *grăsime*, *grăsuț*, *grăsun*, *a îngrăşa*, *îngrăşământ* etc.

grạție – 1. grilaj; 2. zăbrea, bară de metal; 3. grilă, grătar.
Lat. **gratis* < *cratis* „împletitură de nuiele” de la acc. sg. *cratem* a lui *cratis* „împletitură” (Densusianu, *Hlr*, 111; Puşcariu, 728; Candrea-Densusianu, 725; *REW*, 2304; Cioranescu, 3867); cf. it. *grata* „grătar” din care provin scr. *grata*. Alb. *gratë* „gard de nuiele” este cognat cu rom. *gratie*.
PIE ***kert-**, ***kerət-**, ***krat-** „a îndoi, a împleti” (*IEW*, 584); cf. gr. *κάρταλλος* „coş”, v.g. *hurdi* „gard împletit”, v.pr. *corto* „curte, loc închis, loc închis cu gard”. Este de presupus că rom. *gratie* nu provine de la lat. **gratis* (**gratem*). Este cognat cu lat. *cratis*, ambele provenind de la acest radical PIE. Din fondul pre-latin.
Der: *grătar*, *grătărel*.

grạur – 1. pasăre migratoare cu pene negre-verzui (*Sturnus vulgaris*).
Lat. **graulus* < *graculus* „stăncuță” (Meyer-Lübke, *ZRPh*, 10, 172; Puşcariu, 731; Candrea-Densusianu, 765; *REW*, 3850; Cioranescu, 3870). Candrea (*Elem*., 19) propune lat. **gravulus*; cf. calabr. *gravulu*, romagn. *gravolo*, fr. *grolle*.
Walde (I, 615) consideră că lat. *graculus* „cioară, stăncuță” provine de la onomat **grak* „a croncăni”; cf. v.g.s. *kragillon* „a vorbi, a cleveti”, v.sax. *crawan* „a croncăni”, eng. *crow* „cioară, a croncăni”, v.scand. *kraka* „cioară”, *krakr* „corb”, v.sl. *graču*, *grakati* „a râcâi”, ir. *grag* „râcâit”. Dar g*raculus* „stăncuță” este o pasăre diferită de graur. Acesta din urmă migrează şi are ciocul şi picioarele galbene, pe când stăncuța nu migrează şi are ciocul şi picioarele negre făcând parte din aceeaşi familie cu cioara.

Provine din PIE ***ker-**, **kor-**, **k'er-**, **k'or-** „sunet scos de anumite păsări" (*IEW*, 567) (v. **cioară**, **corb**). Din fondul pre-latin.

grăbi – 1. a acționa repede, a da zor; 2. a face pe cineva să acționeze repede; 3. a forța, a face ceva în mod pripit.
V.sl. **grabiti* „a răpi" (Miklosich, *Lexicon*, 140; Cihac, II, 126; Cioranescu, 3850). Etimonul slav invocat de Miklosich nu este atestat, ci doar v.sl. *ŭgrabis* „a fura, a jefui", care provine de la un radical extrem de răspândit în multe grupuri de limbi IE, anume PIE ***grebh-**, **gherbh-** „a lua, a înhăța" (*IEW*, 455); cf. skt. *grabh*, *grah* „a prinde, a lua", lituan. *grabju* „a lua, a prinde, a înhăța", got. **greipan* „a lua, a înhăța" etc. Dacă acceptăm această ipoteză, ar rezulta că în toate aceste limbi s-a păstrat sensul din PIE, numai în română sensul ar fi deviat. Rom. a (se) **grăbi** ar putea proveni din oricare aceste grupuri de limbi, dacă pornim de la acest principiu, dar originea acestui verb din limba română trebuie căutată în altă parte. Prin urmare, nu se poate accepta v.sl. **grabiti* ca etimon pentru rom. a (se) **grăbi**, precum nu se poate admite că ar proveni de la acest rad. PIE, sensul fiind diferit. O formă similară, cu același sens există însă în alb. *grah* „a grăbi, a (se) grăbi". Aceste forme provin de la alt radical, un PIE ***gregŭ-**, ținând cont și de forma albaneză, cu trecerea PIE ***gŭ** la *b* în traco-dacă. Origine traco-illirică.
Der: *grăbire*, *grăbit*, *grabă*.

grădină (ar., mgl. *gărdină*) – suprafață de teren pe care se cultivă legume, flori, pomi fructiferi etc.
Bg. *gradina* „grădină" (Cihac, II, 115; Meyer, 119; Cioranescu, 3854); cf. alb. *gradinë* „grădină". Rom. **grădină** nu este de origine slavă, cum nu este nici rom. **gard**. Este evident că avem un derivat al rom. **gard** (v. **gard**), preluat de limbile slave de sud. Forma bulgară provine din română. Rom. **grădină** trebuie asociat cu n.g.s. *Garten*, eng. *garden*, fr. *jardin*. Barnhart (422) asociază eng. *garden* cu v.g.s. *garto*. Formele aromână și megleno-română fără metateza lichidei sânt încă o dovadă în plus că nu pot fi de origine bulgară (v. **gard**). Origine traco-dacă.
Der: *grădinar*, *a grădinări*, *grădinărit*, *grădinărie*, *grădiniță* etc.

grădiște – fortăreață sau ruina unei cetăți.
După (Cihac, II, 115) și Cioranescu (3855) din bg., scr. *gradišče* „ruinele unui oraș antic"; cf. alb. *gradishte* „1. fortăreață, cetățuie; 2. ruinele unei fortărețe". Trebuie asociat cu frig. *Gordium*, *Manegordium*, orașe din Frigia. Rom. **grădiște** provine din PIE ***g'herd-**, **gherd-** „a închide cu gard, a îngrădi" (*IEW*, 444), **ghordho-s** „gard, fortăreață"; cf. hit. *gurtas* „fortăreață, loc întărit", skt. *grha* „casă, locuință", frig. *gordum* „oraș, cetate", gr. *χόρτις* „grădină", lat. *hortus* „grădină", got. *gaird* „gard" *garts* „casă", alb. *gardh* „gard", lituan. *gardas* „gard", ir. *garradh* „grădină". Suf. *-işte*, foarte frecvent în română și albaneză, este de origine traco-illiră. Rom. **grădiște** păstrează sensul originar al rad. PIE ***ghordos** care însemna atât gard cât și fortăreață, cum a însemnat și în hittită și frigiană. Rom. **grădiște** s-a păstrat în toponime precum orașul **Grădiște**, din județul Hunedoara, în apropiere de vechea cetate a Sarmisegetusei. Origine traco-illirică (v. **gard**, **grădină**).

grăi (ar. *grai* „cuvânt", *grescu*, mgl. *gres*) – 1. a vorbi; 2. a spune, a rosti.
Scr. *grajati* „a orăcăi, a croncăni, a face gălăgie" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 20; Densusianu, *Hlr*, 267; Cioranescu, 3856). Devierea semantică ar fi de neînțeles dacă am accepta scr. *grajati* ca etimon al rom. **a grăi**. Ipoteza este total inacceptabilă, ba chiar ridicolă.
Rom. a **grăi** provine din PIE ***gar-** „a chema, a striga" (*IEW*, 352); cf. skt. *ati-gur* „a striga", *ud-guri* „a ridica vocea", gr. *γήρυς*, gr. (dor.) *γάρυς* „voce, grai", lat. *garrio* „a vorbi, a cleveti", *garrulus* „vorbăreț", v.ir. *gar* „a chema", *ad-gair* „a se plânge, a face o plângere", cymr. *gair* „cuvânt", lituan. *giriu*, *girti* „a lăuda, a slăvi" (v. **gară**[1], **gură**). Bg. *graj* „cântec" provine din română, deși Miklosich (*Slaw. Elem.*, 20; *Lexicon*, 141), urmat de Conev (95; cf. Cioranescu) și Cioranescu, crede că rom. *grai* provine din bulgară (cf. ar. *grai*, *grei*, mgl. *grei*).

Rom. a **grăi** are aceeaşi origine cu **gară**[1] „gălăgie”, prin urmare nu putem atribui o origine slavă vb. a **grăi**, respectiv **grai**. Origine traco-dacă.
Der: *grai*, *grăitor*, *negrăit*, *negrăitor*.

grămadă (ar., mgl. *grămadă*) – 1. cantitate mare de obiecte strânse la un loc, morman; 2. cantitate, mulţime.
Cf. bg., scr. *gramada* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 20; *Lexicon*, 141; Berneker, 345; Cioranescu, 3858); cf. alb. *gërmadhë*, pol. *gromada*, mgh. *garmada*.
PIE ***ger-**, **gere-** „a aduna, a pune la un loc, a grămădi” (*IEW*, 382). Cu prelungire în **m**: **grem**; cf. skr. *gramah* „grămadă, mulţime”, lat. *gremium* „un braţ de ceva, grămadă”, lituan. *grumulas* „grămadă, masă”, lituan. *gramantas* (*grumadas*) „bulgăre de pământ”. Suf. *-adă* este frecvent în română. Bg., scr. *gramada* provine din română. Vasmer (I, 130) respinge ipoteza lui Koshtial care susţine că formele slave provin din venet. (friulan.) *grumada*. După Vasmer, această formă din dialectele neolatine ar proveni din slave, ceea ce nu este posibil. Majoritatea lingviştilor consideră că veneţii vorbeau un dialect illiric, iar dialectul venețian de azi are ca substrat vechea venetă. După Titus Livius, veneţii sânt urmaşii troienilor veniţi pe acele locuri împreună cu Antenor după căderea Troiei. Prezenţa acestei forme în venetă şi friulană arată că acest radical este de origine traco-illirică, iar slavii au preluat acest termen din stră-română. Origine traco-illirică.
Der: *grămăjoară*, *grămăjuie*, *a* (*în*)*grămădi*, (*în*)*grămădire*, (*în*)*grămădeală*, (*în*)*grămădit*.

grătar – 1. dispozitiv format din vergele metalice aşezate paralel, prinse într-un cadru dreptunghiular pe care se frige carnea; 2. carne friptă în acest fel.
Lat. **gratalis* (Puşcariu, 727; *DAR*), sau din lat. **gratarium* (Candrea-Densusianu, 753). Cele două ipoteze nu pot fi acceptate, deoarece presupusele etimoane latineşti nu sânt atestate, nici nu au vreun echivalent în limbile neolatine.
Este un derivat al limbii române de la acelaşi radical ca şi **gratie** sau mai precis un derivat de la rad. PIE ***kert-**, **kerət-**, **krat-** „a îndoi, a împleti” (*IEW*, 584) ca şi **gratie** (v. **gratie**). Din română provine ucr. *grata* (Candrea, *Elemente*, 408). Din fondul pre-latin.

grăunte (var. *grăunţ*, *grăuncă*, ar. *grănuţ*, *gărnuţ*) – 1. fruct sau sămânţă în formă de bob al unei plante, în special cereale; 2. bob; 3. ceva foarte mic.
Pentru fiecare din variantele de mai sus s-au propus diferite „etimologii” latine, toate fiind forme neatestate. Lat. **granutium* (Cioranescu, 3869) sau lat. **granuceum* (Densusianu, *Rom*., 33, 279; Candrea-Densusianu, 765; Pascu, I, 95) şi, în sfârşit, lat. **granunculus* (Puşcariu, 730). Din punct de vedere fonologic nici una din formele propuse nu pot da rom. **grăunte** sau *grăunţ*(*ă*). Ca să nu mai menţionăm că aceste forme nu există în latină, ci au fost create pentru a se obţine forma dorită din română. Rom. **grăunte** provine din PIE ***ģrnom** „fruct copt, sămânţă, grâu” (*IEW*, 390) ca şi **grâu** (v. **grâu**). Din fondul pre-latin.
Der: *grăuncior*, *grăunţ*, *grăuncă*.

greabăn (var. *greben*, *grebăn*) – partea mai ridicată a şirei spinării unor animale unde se împreună spetele.
V.sl. *grebenĭ* „căpută” (Cihac, II, 128). Ipoteza este, fără îndoială, eronată. Trebuie pus în legătură cu **gârbă** „cocoaşă” care, de asemenea, nu este slav (v. **gârbă**).
PIE ***ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 385). Cu prelungire în labială, **gerbh**, **grebh**; cf. v.ir. *gerbach* „zbârcit”, v.pr. *garbis* „munte”, lituan. *garbana* „cârlionţ”, rus. *gorb* „cocoaşă” (v. *gârbă*). Origine traco-dacă.
Der: *grenănar*, *grebănos*.

greaţă (ar. *greaţă*) – 1. senzaţie de vărsătură; 2. scârbă, dezgust.
Lat. **grevitia* < *gravitas* „greutate” (Puşcariu, 732; Candrea-Densusianu, 758; *REW*, 3855). Derivat al lui *greu* (*grea*) plus suf. *-eaţă* (*DAR*; Cioranescu, 3872). Aceste ipoteze nu se pot susţine şi, prin urmare, trebuie respinse în totalitate.
Rom. **greaţă** are aceeaşi origine cu alb. *gërdi* „greaţă”, *gërdit* „a-i fi greaţă”. Orel (114) crede că

alb. *gërdit* provine, nici mai mult nici mai puțin, de la un v.sl. neatestat **gorditi* „a fi mândru”, ceea ce reprezintă o absurditate. În albaneză există şi formele *gromë* (înv.) „greață”, *gromësij* „a vomita”. Mann (*Language*, 28, 36) asociază formele albaneze cu lat. *grēmens* „arsură la stomac” (cf. Orel, 124).
PIE ***ghers-**, **ghres-** „dezgust, greață” (*IEW*, 445); cf. av. *grəma* „păcătos”, arm. *garšim* (I, sg) „a avea repulsie de”, v.ir. *gortac* „foame”, ir. *garg*, *garga* „dezgust, greață”, v.g.s. *gersti* „amărâciune”, n.g.s. *garstig* „mizerabil, scârbos”, Rom. **greață** provine de la un mai vechi **gersa*, devenit apoi, în traco-dacă, **gretia*. Origine traco-illirică.
Der: *grețos*, *a îngrețoşa*.

gręblă (ar. *graţă* „greblă”) – 1. unealtă de lemn sau de metal cu coadă lungă de lemn pentru strâns paie, fân etc.; 2. pieptene (*arg*.)
Miklosich (*Lexicon*, 140) consideră că provine din v.sl. *grabja* „răpire”. Ipoteza lui Miklosich este lipsită de sens. Bg. *greblo* (Cihac, II, 126); cf. sb. *grebla* (Meyer, 119), alb. *grambëlë* „greblă”, alb. *gribë* „greblă, pieptene cu dinți foarte rari”, alb. *grep* „cui (de lemn), ac de undiță”. Amintim că albaneza are foarte mulți derivați de la acest radical.
Rom. **greblă**, precum şi formele albaneze, au o origine comună provenind de la acelaşi rad. PIE. În plus, forma apare în slavele de răsărit, limbile baltice şi vechea islandeză, cu acelaşi sens; cf. rus. *grabli* „greblă”, ucr. *grabli*, lituan. *gréblis* „greblă”, let. *greblis* „greblă”, v.isl. *greſ* „greblă”, n.g.s.(dial. elv.) *grebel* „săpăligă, prăşitoare”. Este de presupus că termenul este vechi indo-european, astfel că, toate aceste forme provin de la un IE ***grep-** „greblă” din PIE ***grep-** < ***ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 388) (v. **grapă**). Forma aromână provine de la un radical similar din care provin rom. **gratie** şi **grătar**. Provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *a grebla*, *greblătură*.

gręier – insectă de culoare neagră cu antene lungi care scoate un sunet specific (*Gryllus* campestris, *domesticus*).
Lat. *grillus* „greiere” > *grillo* „a ciripi” (Puşcariu, 744; Candrea-Densusianu, 755; *REW*, 3900; Cioranescu, 3875); cf. it., sp. *grillo*, prov. *grelh*, port. *grilho*.
După Walde, lat. *grillo* este o formație onomatopeică, care poate fi pusă în legătură cu PIE ***gar-** „a chema, a striga” (*IEW*, 352). O situație similară trebuie să fi existat şi pentru rom. **greier**, care poate fi pus în legătură cu verbe onomatopeice de tipul *a cârâi*, *a gârâi*, precum şi cu PIE ***gar-**; cf. fr. *criquet* > eng. *cricket* „greier”, considerat, de asemenea, onomatopeic (cf. Klein, I, 372); cf. eng. *creak*, *croak* „a orăcăi”, considerate, de asemenea, onomatopeice la origine. În orice caz, din punct de vedere fonologic derivarea rom. **greier** din lat. *grillus* nu este posibilă deşi sânt cognați, având, deci, aceeaşi origine. Din fondul pre-latin.
Der: *greieraş*, *greierel*.

gręsie (ar. *grease*, *greasă*) – 1. rocă sedimentară dură, 2. piatră de moară; 3. cute folosită la ascuțirea obiectelor tăioase.
Alb. *gëresë* „unealtă a olarului pentru nivelat suprafețele” (Cihac, II, 718; Meyer, 130; Pascu, II, 223; Philippide, II, 715, Puşcariu, *Lr*, 1, 265; Rosetti, II, 117; Cioranescu, 2, 117). Această ipoteză este puțin probabilă. Alb. *gerësë* provine de la vb. *gërvish* „a zgâria”. Este evident că formele albaneze sânt cognați cu rom. gresie.
PIE ***g'har-** „a zgâria, a râcâi” (*IEW*, 441); cf. lituan. *žeriu*, *žerti* „a zgâria, a râcâi” (v. *zgâria*). Origine traco-illirică.

gręşi (ar. *agârşescu*, mgl. *grişos*) – 1. a comite o eroare; 2. a se înşela; 3. a păcătui; 4. a cădea în păcat.
V.sl. *grešiti* „a păcătui” < v.sl. *grechŭ* „păcat” (Miklosich, *Lexicon*, 147, Cihac, II, 128, Cioranescu, 3876); cf. bg. *grešu*, sb. *grešiti*, rus. *grešiti* „a păcătui”. După Vasmer (I, 457), formele slave provin de la un rad. **groiso*, **groisko* „îndoitură, cotitură”. Forme similare există şi în baltice; cf. lituan. *griekas* „păcat”, lituan. *grešyti* „a păcătui”, v.pr. *grikan* „a greşi”. Forma din prusaca veche prezintă o velară

unde în slave este o siflantă, prin urmare, nu poate fi de origine slavă, dar, în mod evident, ele au o origine comună. Toate provin de la o formă veche PIE ***grek-** „a păcătui, a greşi”. Rom. a **greşi** cuprinde o arie semantică mult mai largă decât în limbile slave şi chiar cele baltice. De obicei, termenii religioşi din limba română, atunci când sânt de origine latină sau slavă, se folosesc doar cu sensul lor strict religios (v. **cuminecătură**, **păstor**, **mucenic**, **maslu** etc). Este greu de precizat dacă provine din forma veche slavă sau cele două forme sânt fie cognați, fie slava veche l-a împrumutat din română, ceea ce, după toate aparențele, pare să fie adevărul. În mod cert, în baltice formele sânt moştenite din moment ce forma veche prusacă, aşa cum am arătat, prezintă o velară, acolo unde în limbile slave avem o siflantă. Origine incertă.
Der: *greş*, *greşală*, *negreşit*.

grẹu (ar. *greu*) – 1. care cîntăreşte mult; 2. dificil, anevoios; 3. adânc; important, mare; 4. greutate, povară, chin.
Lat. ***grevis** < *gravis* (Diez, I, 223; Densusianu, *Hlr*, 540; Puşcariu, 735; Candrea-Densusianu, 756; Philippide, *Principii*, 33; *REW*, 3855; Rosetti, I, 57; Cioranescu, 3878).
PIE ***gŭer(ə)** (Walde, I, 621); cf. skt. *guru-h* „greu, mare”, av. *gouru*, gr. *βαρύς* „greu”, got. *kaurus* „greu”, cymr. *bryw* „puternic”, arm. *kar*, *kan* „greu”, let. *gruts* „greu”. Formele sanskrită, avestică, greacă, gotică şi cymrică indică o formă PIE ***gŭereu**, apropiată de rom. *greu*. În traco-dacă, PIE ***gŭ** urmat de *e* (şi *i*) a devenit velară simplă, iar vocala *e* a sincopat de timpuriu, cum a fost cazul şi în latină (*gravis*), respectiv celtice (cf. cymr. *bryw*). După toate aparențele, nu provine din latină, ci din fondul pre-latin. Nici rom. **uşor** nu provine din latină (v. **uşor**), ceea ce este de presupus că s-a întâmplat şi în cazul antonimului său.
Der: *greoi*, *greutate*, *a* (*se*) *îngreuna*, *greuț* etc.

grịjă (ar. *grijŭ* „grijă”) – teamă, neliniște; 2. interese deosebit pentru ceva sau cineva, 3. atenție, migală, strădanie.
V.sl. *gryža* „grijă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 20; *Lexicon*, 147; Cihac, II, 128; Cioranescu, 3880); cf. bg. *griža* „grijă”. Forma nu are răspândire în limbile slave. Probabil că este un împrumut al bulgarei din fondul balcanic. Româna are foarte mulți derivați de la acest radical. Origine incertă.
Der: *a* (*se*) *îngriji*, *grijuliu*, *a* (*se*) *griji*, *îngrijora*, *îngrijorător*, *grijanie*, *îngrijitor*, *neîngrijit*.

grịndă (ar. *grendă*, mgl. *grindă*) – 1. bârnă; 2. raft, poliță.
V.sl. ****gręda** (Miklosich, *Slaw. Elem*., 20; *Lexicon*, 148; Cihac, II, 129; Iordan, *Dift*., 108; Cioranescu, 3882); cf. bg., scr. *greda* „grindă”, mgh. *gerend*(*a*), ngr. *γρενδα*.
PIE ***ghrendh-** „grindă” (*IEW*, 459); cf. lat. *grunda* „acoperiş, căpriorii acoperişului”, v.isl. *grind* „structură, ramă”, lituan. *grinda* „pat de scânduri”, lituan. *grindis*, *grindas* „grindă, plafon”, let. *grida* „duşumea de scândură”, v.pr. *grandico* „scândură groasă, grindă”, rus. *grjada* „strat, răzor”. Nu poate să provină din slave datorită nazalei, care a dispărut din proto-slavă, dar există în celelalte limbi: latină, română, baltice, precum şi în forma originală PIE. În plus, forma neogreacă şi cea maghiară au nazala *n*, prin urmare, formele respective nu provin din slavă nici în aceste limbi,, ci din fondul balcanic, traco-illiric. Cioranescu crede că rom. *grind* „dâmb, colină, dună de nisip” este dubletul lui **grindă**. Dar sensurile diferă, prin urmare, ele nu au aceeaşi origine. O suprapunere de sensuri apare în forma *grindiş* „1. osatură, schelet; 2. grămadă de nisip”, în timp ce *grind* „ax” este identic ca formă cu *grind* „dâmb, dună de nisip”, dar similar ca sens cu **grindă**. De asemenea, **grindei** „ansamblul grinzilor, ax, arbore, dâmb” suprapune cele două sensuri. După Cihac (II, 129) rom. *grindei* ar proveni din mgh. *gerendely*, iar după Conev (71; cf. Cioranescu) din bg. *grendelĭ*. Fonologic vorbind bg. *grendelĭ* nu provine din slava veche, ci de la un strămoş-rom. ***grindeliu** din care provine şi rom. *grindei* prin palatalizarea şi apoi dispariția lichidei *l*. Din fondul pre-latin.

grịndină (ar. *grindină*) – precipitație atmosferică în formă de boabe de gheață.

Lat. *grandinem* < *grando* „grindină” (Puşcariu, 738; Candrea-Densusianu, 762; *REW*, 3840a; Cioranescu, 3883).

PIE ***grod-**, **grəd-** „grindină” (*IEW*, 406); cf. lituan. *gruodas* „ger, brumă”, v.sl. *gradŭ*, rus., pol. *grad*. În acest caz, forma românească este mai aproape de forma latină decât de cea slavă. Formele română şi latină prezintă un infix nazal inexistent în rad. PIE refăcut de Walde-Pokorny. Dacă nazala ar fi existat şi în proto-slavă, ea ar fi dispărut nazalizând vocala anterioară, nazalizare care ar fi existat în slava veche, dar ea nu este perceptibilă. De altfel, nazala lipseşte şi în lituaniană. În acest caz este vorba de mai multe limbi IE diferite, care au moştenit forme din acelaşi rad. PIE. Singura modalitate de a le diferenția şi a şti dacă este vorba de împrumuturi sau nu, este aceea de a ține cont de principiile fonologice ale acestor limbi. Din punct de vedere fonologic, derivarea rom. **grindină** din latină este dificilă.

griv (fem. *grivă*, ar. *griv*) – cenuşiu.

Bg. *griv* (Pascu, I, 196; Pascu, Beiträge, 35; Cioranescu, 3889). Etimonul bulgar invocat n-a putut fi verificat; cf. alb. *grivë* „gri, cărunt”, ngr. *γριβας* „cal sur”.

PIE ***greuo-s** < **g**’**her** „a străluci, a radia” (Walde, I, 422); cf. lat. *ravus* „cenuşiu-gălbui” < **grawos*, got. **grewa*, v.g.s. *grao*, v.eng. *graeg*, eng. *grey* „gri, cenuşiu”, lituan. *žeriu* „a străluci”. Walde crede, în mod eronat, că ngr. *γρίβας* „cal sur” provine din gotică. El nu ştia probabil că există atât în albaneză, cât şi în română şi nu le menționează. În plus, sensul de „a străluci, a radia” nu apare decât în lituan. *žeriu* care, în ultimă instanță, ar putea să nu provină de la acelaşi rad. PIE ca formele din celelalte limbi IE. În schimb, în celelalte limbi sensul este acela de „cenuşiu, gri”, nu de „a radia”. Prin urmare, radicalul indicat de Walde trebuie să fi avut sensul de „cenuşiu, gri”. Origine traco-illirică.

Der: *Grivei* „nume de câine”.

grậu (ar. *grân*, *gârnu*, istr. *grăv*) – plantă erbacee din ale cărei boabe se face făină; 2. cereale.

Lat. *granum* „bob, grăunte” (Puşcariu, 740; Candrea-Densusianu, 764; *REW*, 3864; Cioranescu, 3888); cf. it., sp. *grano*, fr. *grain*, basc. *garau* „sămânță, grâu, fruct”. Istr. *grăv* presupune un mai vechi **grau* care nu poate proveni din lat. *granum* sau de la altă formă cu nazală. Cu toate acestea, forma PIE refăcută de Walde-Pokorny este apropiată de cea latină.

PIE ***ģṛnom** „fruct copt, sămânță, grâu” (*IEW*, 390); cf. got. *kauru* „grâne, cereale”, alb. *grurë* (grunë) „grâu”, v.ir. *gran* „bob, boabe de grâu, boabă”, cymr. *grawn*, bret. *greun*, v.pr. *syrne* „sămânță, bob”, lituan. *žirnis*, let. *žirnis* „mazăre”. Marija Gimbutas (1991) arată că o anumită varietate de grâu, numită în engleză „einkorn wheat”, precum şi anumite specii de animale domestice, precum oaia, capra au strămoşi indigeni şi în Europa, deşi se consideră, în general că aceste specii de plante şi animale au foste domesticite mai întâi în Asia Mică (v. **grăunte**, **jir**). Prin urmare, este de presupus că o formă similară a existat şi în fondul traco-illiric.

groạpă (ar. *groapă*) – 1. gaură, cavitate în pământ; 2. mormânt.

Autohton după Miklosich (*Slaw. Elem*., 9), deşi alți cercetători îl consideră de origine albaneză (Meyer, *Alb. St*., 4, 54; Philippide, II, 715; Capidan, *Raporturile*, 532, Rosetti, I, 117). Acest cuvânt nu poate fi decât autohton, forme provenind de la acest radical comun există pe lângă albaneză şi în limbile germanice şi baltice.

PIE ***grebh-**, **ghrabh-** „a săpa (o groapă), a zgâria” (*IEW*, 455); cf. got. *graban* „a săpa (o groapă)”, v.g.s. *graban*, n.g.s. *Grube* „groapă”, lituan *pagraba* „groapă (în pământ)”, v.sl. *grebo*, *greti* „a săpa” (v. *grobişte*). Origine traco-illirică.

Der: *gropiță*, *gropar*, *a îngropa*, *îngropare*, *îngropat*, *îngropăciune* etc,

groạză – 1. spaimă, teroare; 2. mulțime, puzderie, cantitate mare.

Cf. bg. *grozá* „groază, oroare” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 18, Cihac, II, 130); cf. rus. *grozá*, ucr. *groza* „furtună, vijelie”. Acest radical are o largă răspândire în limbile IE; cf. hitt. *hurkel* „groază”, skt. *ava-gar* „a amenința”, *ava-gorana* „amenințător”, gr. *γοργός* „groaznic, teribil”, lat. *horreo*, v.g.s. *gruison*, m.g.s. *grus*, n.g.s. *grausam* „înspăimântător, groaznic”, n.g.s. *Grauen* „groază”, eng. *gruesome* „îngrozitor, groaznic”, ir. *garg* „dur, sălbatic”, ir. *grain* „sluțenie”, lituan. *grasa* „amenințare”, lituan. *grasus* „respingător”, lituan. *grazóju*, *grazóti* „a amnenița”, let. *gręzuot* „a amenința”.
Kluge (370) explică formele germanice printr-un PIE ***ghers-** „a fi speriat, agitat”. Este evident că rom. **groază** provine de la acest radical, dar nu este sigur dacă provine sau nu prin intermediar slav.
Der: *grozav*, *groaznic*, *a îngrozi*, *îngrozitor*, *grozăvenie*.

grọbişte (ar. *grupişte*) **–** cimitir (Olt.) – cimitir.
Bg. *grobišče* „cimitir” (Scriban; Cioranescu, 3894). Forma rom. *grobişte* este fără îndoială un derivat de la *groapă* prin adăugarea suf. traco-illir. *-işte*. Rom. **groapă** este un cuvânt autohton. Astfel, este de presupus că bg. *grobište* este un împrumut din română. Acest fapt este întărit de forma aromână *grupişte* cu *p*, nu cu *b* (v. **groapă**).

grohăi (ar. *grohut* „hohot”) – a scoate sunetele caracteristice speciei (despre porci).
V.sl. *grochotŭ* „zgomot”, *grochotati* „a izbucni în râs” (Miklosich, *Slaw. Elem*.; Cihac, II, 130). Această ipoteză trebuie respinsă din motive semantice. Este o formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 3897), cum, de altfel, este şi forma veche slavă. Forma *groştel* „purcel” provine de la acest radical, deşi Puşcariu (*Dacor*., 1, 328), urmat de *REW* (3882) crede că provine din lat. **grossicellus*, ipoteză total neverosimilă. Rom. a **grohăi** este de natură onomatopeică, ca şi formele vechi slave, fără să provină din acestea.
Der: *grohăit*, *grohăială*.

grohoțiș – pietriș.
Formație onomatopeică de la un radical *groh* care imită zgomotul produs de pietriș; cf. v.sl. *grochotŭ* „zgomot” (v. **grohăi**).
Der: *grohotă* „morman de pietre”, *grohotar* „grămadă de pietre”.

gros (ar. *gros*) – 1. voluminos; 2. gras; 3. dens; 4. închisoare; 5. parte mai importantă..
Lat. *grossus* „gros, grosolan” (Puşcariu, 741; Candrea-Densusianu, 768; Cioranescu, 3900). Panromanic.
PIE ***gŭroso-** (Walde, I, 623); cf. v.ir. *bres*, corn. *bros* „gros”, v.sl. *grŭdŭ* „mândru”.
Der. *a îngroşa*, *îngroşeală*, *grosolan* etc.

grụi[1] – munte.
Lat. **grunnium* „rât de porc” (Candrea; Scriban; Cioranescu, 3907). Etimologia este total neverosimilă din punct de vedere semantic.
PIE ***gŭer-** „munte” (*IEW*, 477); cf. skt. *giri* „munte”, av. *gairi* „munte”, lituan. *giria* „pădure”, let. *dziria*, v.sl. *gora* „munte”, alb. *gur* (pl *gurë*) „piatră”. Walde-Pokorny consideră că gr. *βορέας* „vântul de nord” provine de la acest radical. Cu toate acestea, forma greacă pare mai degrabă a fi înrudită cu rom. **bură** (v. **bură**). Mai departe, Walde-Pokorny spune că numele Hiperboreenilor este tracic „cei care locuiesc dincolo de munți, peste munți”. Într-adevăr, grecii îi numeau pe traco-geți hiperboreeni, cei care trăiau la nord de munții Haemus, azi Balcani. Origine traco-dacă.
Der: *gruieț*, *gruios*.

grui[2] – cocor (*reg*.).
Rom. **grui** este cognat cu lat. *grus*, dar nu pare să provină din acesta. Ambele forme provin PIE ***ger-** „a striga, a țipa răguşit”, ***gerong** „cocor” (*IEW*, 383; Walde, 1, 624); cf. gr. *γέρανος*, v.g.s. *chranuch*, eng. *crane*, lituan. *gerve*, v.sl. *žeravŭ*, arm. *krunk*. Prin urmare, radicalul are o largă răspândire în limbile IE. Toate au sensul de **cocor** (v. **cocor**). Rom. **grui**[2] a fost înlocuit de **cocor** datorită concurenței omonimului său **grui**[1].

grumạz (ar. *grumadzŭ*) – 1. gât, gâtlej; 2. gât, ceafă.
Miklosich (*Slaw. Elem*., 9) îl consideră autohton. Alb. *gurmaz* (Cihac, II, 718; Meyer, *Alb. St*., 4, 76; Philippide, II, 716, Rosetti, II, 117) sau lat. *grumus* „movilă, colină” (Papahagi, *Notiţe*, 24; Puşcariu; REW, 3888).
Rom. **grumaz** şi alb. *gurmaz* sânt cognaţi şi provin din acelaşi fond , de la un proto-traco-illir. **kurm* „a (se) îndoi, a (se) încovoia” din PIE ***ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 385); cf. alb. *kurmezo* „îndoi, a încovoia”. (cf. **curmei**, **curmătură** etc.). Forma rom. **grumaz** a suferit metateza lichidei *r*, pe când în albaneză lichida a rămas în poziţia iniţială, ca şi la celelalte forme româneşti: **curmei**, **curmătură** etc. Origine traco-illirică.

grunz (var. *grunj*, ar. *grundă*, *grundză* „tărâţă”, mgl. *grus*) – 1. bucată dintr-o materie tare şi sfărâmicioasă, bulgăre; 2. asperitate, zbârcitură.
Alb. *grundë* „grunj, bulgăr de pământ” (Philippide, II, 716; Rosetti, II, 118) sau mgh. *göröngy* „movilă” (Cihac, II, 502; Weigand, *Jb*., 21, 224), imposibil din punct de vedere semantic. Din alb. *grundë* încrucişat cu lat. *grandia* (Capidan, *Raporturile*, 532). Pentru Cioranescu (3912) este o „creaţie expresivă”. Toate acestea sânt ipoteze neverosimile. Cioranescu (3912) crede că alb. *grundë*, *krundë* provin din macedo-română.
PIE ***ghren-** „a strivi, a fărâma, a măcina”, derivat nominal. PIE ***ghrend-** (*IEW*, 459); cf. gr. *χόνδροϛ* „orz, grâu, seminţe”, lat. *frendo* „a strivi, a măcina”, v.isl. *grotti* „moară”, lituan. *grendu* „a măcina mare”. Origine traco-illirică.
Der: *grunjos* (var. *grunzos*).

grup (ar. *grup*) – 1. ansamblu de obiecte sau fiinţe asemănătoare aflate laolaltă; 2. colectivitate de persoane reunite pe baza unor concepţii, idei sau interese comune.
Fr. *groupe* din it. *gruppo*, cuvânt de origine germanică.
Der: *grupă*, *a grupa*, *grupare*, *grupuleţ*.

gubạv – bătrân, decrepit.
V.sl. *gąbavŭ* „lepros” prin intermediul v.sl. *gubav* „râios” (Cihac, II, 131; Cioranescu, 3915). Formele invocate de Cihac nu sânt atestate în vechea slavă (cf. Blagova, Djačenko), dar există forma *guba* „pagubă”, care nu are nimic în comun cu rom. **gubav**. De asemenea există sb. *gyba* „lepră”. Origine incertă.

gudurạ (ar. *gudur*, *gudurescŭ*) – 1. a se bucura (despre câini); 2. a se linguşi (*fig*., *peior*.)
Cf. alb. *gudulis* „a gâdila”, ngr. *γουδουλώ* (*DAR*). Alb. *gudulis* are aceeaşi origine cu rom. **gâdila** şi, prin urmare, nu poate fi asociat cu rom. a **gudura** (v. **gâdila**).
Este cognat cu lat. *gaudeo* „a se bucura” pe care *IEW* îl derivă din PIE ***gāu-** „a se bucura” (*IEW*, 353); cf. gr. *γηδέω*, gr.(dor.) *γαδέω* „mă bucur”. Origine traco-dacă.

gụdă – căţea (Trans. de Vest).
Provine de la acelaşi radical ca şi a (se) **gudura** din PIE ***gāu-** „a se bucura” (*IEW*, 353) (v. **gudura**).

guguştiục – porumbel sălbatic.
Este o formaţie onomatopeică; cf. skt. *kata-gosha* „cuc indian”, alb. *gugush* „porumbel, guguştiuc”, bg. *guguštiuk*.

guiţạ – a scoate un strigăt ascuţit (despre porci).
Este, de asemenea, o formaţie onomatopeică; cf. alb. *gic* (pron. *giţ*) „purcel de lapte”.

gụler – parte a unor obiecte de îmbrăcăminte care acoperă gâtul sau care termină o haină la gât.
Mgh. *gáller* „guler” < it. *callare* „guler” (Cihac, II, 502; Gáldi, 91; Cioranescu, 3923); cf. eng. *collar* „guler” din italiană.
Der: *guleraş*, *a gulera*, *gulerat*.

guliẹ – 1. plantă erbacee comestibilă cu tulpină rotundă; 2. nap porcesc.
Ngr. *γουλία* „gulie” (Cihac, II, 723). Cioranescu (3924), urmând pe Conev (48; cf. Cioranescu), consideră că din bg. *gulja*, alb. *guljë* „gulie”.

gụmă – substanţă vâscoasă secretată de unele plante sau obţinută pe cale sintetică, care se întăreşte în contact cu aerul devenind elastică.
Lat. *gummi*, *cummi* din gr. *κόμμι*.
Der: *a guma*, *gumilastic*.

gunoi – 1. resturi, rămăşiţe; 2. murdărie, băligar.
V.sl. *gnoi* „putrefacţie, bălegar” (Miklosich, Lexicon, 131; Cihac, II, 131); cf. v.bg. *gnojŭ* „gunoi”, scr. *gnoj* „puroi”. Mgh. *ganaj* provine din româneşte (Candrea, *Elemente*, 404).
Der: *a gunoi*, *a îngunoia*, *gunoişte*, *gunoier*, *gunoios*.

gu̯ră (ar., mgl. *gură*, istr. *gure*) – 1. cavitate în partea anterioară şi inferioară a capului delimitată de buze care serveşte ca organ al alimentării şi vorbirii; 2. deschizătură prin care intră sau iese ceva; 3. îmbucătură, înghiţitură; 4. strâmtoare, chei, pas.
Lat. *gula* „gât, gâtlej” (Puşcariu, 745; Candrea-Densusianu, 772; Cioranescu, 3929); cf. it., pr., cat., sp. *gola*, fr. *gueule*. Sensul formelor neolatine coincide cu cel din latină, dar nu şi cu cel din română. Rom. **gură** nu poate proveni din lat. *gula* care are alt sens; cf. alb. *goje* „gură”, *gurë* „izvor, sursă” (cf. top. rom. **Gura** *Râului*, **Gura** *Humorului* etc.).
PIE ***gar-*** „a chema, a striga” (*IEW*, 352); cf. skt. *gira* „vorbire, voce”, skt. *gir* „invocaţie, vers, cântec”, gr. *γήρυς*, gr. (dor.) *γάρυς* „glas, voce”, lat. *garrio* „a vorbi, a cleveti”, *garrulus* „vorbăreţ” (v. **grăi**). Origine traco-illirică.
Der: *guriţă*, *guraliv*, *gureş*, *guran* „şalău”.

gurgu̯i (var. *gurguleu*, ar. *gurgul'u* „cioc de urcior, obiect rotund”) – 1. sfârc, mamelon; 2. cioc de urcior; 3. vârf, culme.
Hasdeu (*Cuvente,* I, 284) îl pune în legătură cu lat. **gurgullus*, iar Pascu (1, 196), urmat de *REW* (3922) îl derivă din lat. *gurgulio* „gărgăriţă”. Lat. *gurgullus* nu este atestat în latina clasică, şi nici în cea medievală (cf. Glare; *TLL*; Niermeyer). Cioranescu (3930) intuieşte corect un radical *gog-*, dar, în mod eronat, îl consideră de natură expresivă.
PIE ***gag-***, ***gōg-*** „ceva umflat, rotund” (*IEW*, 349) cu epenteza lichidei *r* a existat o formă mai veche **gurguliu* (cf. ar. *gurgul'u*, dacor. *gurguleu*) din care derivă forma gurgui. Sensul 3 este o contaminare cu un alt rad. PIE ***kouko-s*** „rotund, curbat” (*IEW*, 588) (cf. **Kogaion**, **cucă**, **chică** etc.).
Într-o situaţie similară este şi rom. **gorgan** (v. **gorgan**). Din fondul pre-latin.
Der: *a gurguia*.

gustă (ar. *gustu*, *γustu*, mgl., istr. *gust*) – 1. a mânca sau a bea în cantităţi mici; 2. a lua câte puţin dintr-o mâncare sau băutură pentru a le afla gustul; 3. a avea parte, a se bucura de ceva; 4. a preţui, a-i plăcea ceva cuiva.
Lat. *gustus* „gust” (Puşcariu, 748; Candrea-Densusianu, 775; *REW*, 3827; Cioranescu, 3933). Panromanic.
PIE ***geus-*** „a gusta, a savura, a se bucura” cu formele nominale **gustis**, **gusto-s** (*IEW*, 399); cf. skt. *josati* „a gusta, a savura, a iubi”, gr. *γεύομαι* „a gusta, a savura”, got. *kiusan* „a încerca, a proba”, got. *kausjan* „a gusta, a savura”, got. *kustus* „încercare”, v.g.s. *kusta* „încercare, alegere”, n.g.s. *kosten* „a gusta”, v.ir. *guss* < ***gustu* „putere”. În acest caz, rom. **gust** este foarte apropiat de latină şi limbile neolatine, dar şi de formele nominale PIE.
Der: *gust*, *gustare*, *gustat*, *gustativ*; *gustărică*.

gu̯şă (ar., mgl. *guşă*, istr. *guşe*) – 1. porţiune a sistemului digestiv în care rămân un timp alimentele (la păsări); 2. umflătură patologică în partea de jos a gâtului; 3. boală a oilor.
Din fondul autohton (Miklosich, *Slaw. Elem*., 9) sau alb. *gushë* (Miklosich, *Fremdw*., 91; Densusianu, 33, 279; Philippide, II, 716; Rosetti, II, 118). Din bg. *guši* (Cihac, II, 131).
Lat. ***gusia* < *geusiae* (Meyer-Lübke, *ZRPh*., 21, 199; Puşcariu, 747; *REW*, 3750; Pascu, I, 97; Cioranescu, 3932). Dauzat (348) consideră că fr. *gosier* „guşă” provine dintr-un radical gall. *gos-* din care provine v.fr. *geuse* „gât”, precum şi lat.med. *geusiae*. Forma latină medievală apare prima oară la M. Empiricus în sec. V, e.n. (cf. Dauzat). Rom. *guşă* provine din fondul traco-illiric, de la un mai vechi **gusia*, cognat cu forma celtică; cf. alb. *gushë*. Forma albaneză este considerată împrumut din română (Meyer, *EWA*, 135; Puşcariu, 64; Poghirc, *ILR*, II, 343; Rosetti, *ILR*, 278).

PIE ***geu-**, **gu-** „a îndoi, încovoia”, forma nominală **gutr̥** „gât” (*IEW*, 394), cu prelungire în **s**; cf. gr. *γύης* „piesă de plug de formă curbată”, n.pers. *goša* „curbură, colţ”.
Cognaţi cu acelaşi sens există în limbile neolatine, în slavele de sud, precum şi în maghiară; cf. it. *gozza*, *gozzo* „gât, guşă”, bg. *guši*, sb. *guša* „guşă”, mgh. *guzsa* „guşă”, *guzsás* „guşat, guşos”. Formele din limbile slave de sud şi din maghiară provin din română (v. *gât*, *guturai*). Din fondul pre-latin.
Der: *guşuliţă*, *guşat*.

gụşter (ar. *guştir*, *guştur*, mgl. *guşter*) – 1. varietate de şopârlă (*Lacerta viridis*); 2. anghină difterică, 3. gâtlej, esofag.
Cf. bg., scr. *gušter* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 20; Cihac); cf. ngr. *γουστέρα*, alb. *gushtericë* „şopârlă”. După Orel (128) forma albaneză provine din slavele de sud. Din fondul traco-illiric.
Der: *guşteriţă*.

gụtă – 1. boală care se manifestă prin umflarea picioarelor datorită acumulării acidului uric la încheieturi; 2. paralizie (Trans.)
Lat. *gutta* „picătură” (Puşcariu, 750; *REW*, 3928; Cioranescu, 3936); cf. scr., sloven., mgh., ucr. *gota*, alb. *gutë*, fr. *goute*, eng. *goute*, toate cu acelaşi sens. Se consideră că este un sens derivat de la lat. *gutta* „picătură”, deoarece, în Evul Mediu, se credea că această boală e din cauza unor picături de lichid provenit din sânge şi stabilit la încheieturi (cf. Dauzat, 350; Barnhart, 443). Cu toate acestea, ar putea fi asociat cu **guşă**, ambele din PIE ***geu-**, **gu-** „a îndoi, a curba” (*IEW*, 393), ulterior cu sensul de „ceva umflat, umflătură” (v. **guşă**).

gutụi (var. *gutăi*, *gutâi*, ar. *gutuńiu*, mgl. *gături*, *găduri*) – pom fructifer cu fructe mari galbene, acoperite cu puf (*Cydonia vulgaris*).
Lat. **cottaneus* < *cotoneus* < gr. *γυδώνιος* (Diez, I, 143; Cipariu, *Gram., I*13; Meyer, *Alb. St.* 4, 75; Pascu, I, 97; *REW*, 2436; Cioranescu, 3937); cf. it. *cotogna*, sicil. *cutugna*, prov. *codoing*, fr. *coing*, cat. *codony*, basc. *kuduina*. Derivarea din latină este mai dificilă, rom. **gutui** fiind mai apropiat de forma greacă din care pare să provină. Din română provin ucr. *guteja*, rus. *gutej*.
Der: *gutuie*.

guturại (ar. *guturaiŭ*) – boală contagioasă care se localizează pe căile respiratorii, răceală.
Lat. **gutturalia* < pl. de la **gutturalis* (*REW*, 3930; Cioranescu, 3938); cf. lat. *guttur* „gât”, *guttorosus* „cu gâtul umflat”. Etimonul latinesc propus nu este atestat. Din română provin sb. *guntura*, *gunturač*, cr. *gunturar*. În ce priveşte forma aromână, întâlnită la aromânii grămosteni, lui Papahagi (510) i se pare suspectă şi, într-adevăr, ar trebui să fie *gutural'iŭ* şi nu *guturaiŭ*.
PIE ***gut-r̥** „gât” (*IEW*, 394); cf. lat. *guttur* (v. **gât**, **guşă**).

guverna – 1. a conduce un stat; 2. (rar) a îndruma conduita cuiva.
Fr. *gouverner* din lat. *gubernare* < gr. *κυβερνάν* „a ghida (cursul unui vehicul), a urmări” (v. **chivernisi**).
Der: *guvern*, *guvernare*, *guvernamental*, *guvernant*, *guvernantă*, *guvernământ*.

guvịd – specie de peşte.
Ngr. *γουβίδι* (Gáldi, *Les mots*, 194; Cioranescu, 3938) (v. **juvete**).

guz (ar. *guzgun* „scormonitor”) – şobolan, guzgan.
Mgh. *gezö* „şobolan”, *güzü* „şoarece” (Cihac, II, 503; Philippide, *Principii*, 150; Cioranescu, 3941). Hasdeu (*Cuvente, I*, 287) îl consideră dacic. În aromână există vb. *guzgunipsescŭ* „a scormoni”. Nu este niciun dubiu că forma aromână nu poate proveni din maghiară, astfel că intuiţia lui Hasdeu se dovedeşte încă odată corectă.
Rom. **guz**, respectiv, *guzgan* provin din PIE ***gheug**ʾ**h-**, **ghug**ʾ**h-** „a ascunde ceva” (*IEW*, 450); cf. skt. *guhati* „a ascunde”, av. *guz* „a ascunde”, lituan. *gusti* „a pune la adăpost”. Sensul acestui radical constituie un bun argument pentru a-l considera etimonul rom. **guzgan**, dată fiind natura acestuia de a strânge şi a ascunde, de unde şi expresia „a strânge ca guzganul”. Formele maghiare provin din română. Origine traco-dacă.
Der: *a guzui* „a scormoni”, *guzan*, *guzgan*.

H

ha (ar. *ha*) – interjecție care exprimă surpriză sau dezamăgire.
Formație imitativă cu derivați în mai multe limbi IE mergând până la PIE ***ha** „ha” (*IEW*, 497); cf. skt. *ha*, gr. *ά* (ha), lat. *ha*, n.g.s. *ha*.

ha-ha – interjecție care imită râsul.
Formație imitativă mergând până la PIE ***ha** (*IEW*, 497); cf. skt. *ha ha*, gr. *ά ά* (*ha ha*), lat. *ha*, *hac*, n.g.s. *ha ha*, rus. *cha cha* etc.

hạbă[1] **–** şezătoare (în Crişana şi Sălaj).
Origine necunoscută (cf. Cioranescu, 3943). Reichenkron (126) consideră că provine din PIE ***skabh-**, **skambh-** „a se sprijini” (*IEW*, 916); cf. skt. *skambha*, *skambhanam* „support, sprijin”, av. *fraskëmba* „stâlp”. Un IE ***skabh-ā** > traco-dac. **haba* > rom. **habă** (cf. Reichenkron).

hạbă[2] – boală, boală venerică.
Reichenkron (126) îl consideră dacic din PIE ***skabh-** „a tăia, ascuțit” (*IEW*, 931); cf. lat. *scabies* „râie”, v.sax. *sceabb* „a scărpina, a zgâria”.

habạr – grijă, păs.
Tc. *habar* „veste, informație” (Roesler, 605; Şăineanu, II, 192; Cioranescu, 3946); cf. alb. *haber*, bg., sb. *haber*, ngr. *χαμπάρι*. Folosit doar în expresia *a nu avea habar*.

habọtnic – bigot.
Rus. *chabatnik* „secta evreilor habotnici” (Şăineanu, II, 193; Candrea; Cioranescu, 3948).

hac – retribuție.
Tc. *hak* „drept, sumă datorată” (Şăineanu, II, 193; Meyer, 145; Cioranescu, 3949). Folosit doar în expresia „a-i veni (cuiva) de hac”. Din română provine ucr. *hak* (Berneker, 383).

hacaṇa – de o parte.
Țig. *akana* „acum” (Graur, 157; Cioranescu, 3952). Etimologia dată de Graur nu poate fi acceptată, datorită diferenței de sens. Origine obscură.

hạchiță (pl. *hachițe*) – toană, capriciu.
Cioranescu (3953) îl consideră cu etimologie necunoscută. Originea acestui cuvânt rămâne obscură.

hagịu (ar. *hağı*) – pelerin.
Tc. haci < mgr. άγιος „sfânt” (Şăineanu, II, 194; Cioranescu, 3959); cf. ngr. χάτζής, alb. hağı, bg. hadžiia.

hahalẹră – 1. persoană care vorbeşte mult, 2. persoană neserioasă, fără scrupule.
Cioranescu (3960) îl consideră cu origine necunoscută, dar îl pune totuşi în legătură cu ngr. χαχος „prost, nerod”. Rom. **hahaleră** nu implică ideea de „prostie, nerozie”, ci aceea de a vorbi mult şi fără rost. Trebuie asociat cu ha-ha. Este, prin urmare, o formație imitativă (v. **ha-ha**).

hại[1] – exclamație care exprimă regret sau admirație.
Formație imitativă; cf. *ai* cu acelaşi sens (v. interj. **a**).

hại[2] (ar. *hai*, *haide*, mgl. *hăi*) – exprimă îndemnul la o acțiune comună.
Tc. *hayde* „hai” (Miklosich, *Fremdw*., 91; Roesler, 606; Meyer, 144; Berneker, 381; Cioranescu, 3965); cf. bg. *haide*, ngr. *άϊντε*, alb. *hai*(*de*), rus. *ajda*. Anumite variante precum bg., maghiară. *hajdete* sau sb. *hajdemo*, *hajdete* par să indice o proveniență

românească, cum reiese din forma suf. *-mo*, *-ete*, aceleaşi cu desinenţele verbale de pers. I şi a II-a plural, indicativ din limba română.

hạidoş (var. *haitoş*) – zdravăn, voinic, bine făcut.
Trebuie asociat cu **haldău**, respectiv *haidău* ambele cu sens de văcar. Formele par să fie de origine veche germanică (v. **haldău**).

haiduc – om în afara legii, care se ocupă cu jaful ca protest împotriva exploatării şi dominaţiei străine din sec. XVII-XVIII.
Mgh. *hajdu*, pl. *hajduk* „soldat de infanterie” (Cihac, II, 503); cf. bg., scr. *hajduk*, alb. *hajdut*, tc. *hayduk*. Este evident că toate aceste limbi din Balcani nu puteau să-l împrumute din maghiară.
Rom. **haiduc** trebuie asociat cu **haidău**, **haldău**, respectiv **haidoş**, *haitoş*. Rom. **haidău**, **haldău** întâlnit în Transilvania este de origine veche germanică, mai exact gepidică (v. **bârlog**).
Der: *a haiduci*, *haiducie*.

haihụi (ar. *haihui* „zăpăcit”) – fără rost, fără ţintă.
Tc. *hay-huy* „interjecţie care exprimă un zgomot” (Bogrea, *Dacor*., 1, 277). Semantismul nu este deloc clar. Scriban, în schimb, crede că provine din mgh. *haja-huja* „uşor”; dar, în acest caz nu se explică forma macedo-română. Trebuie considerat derivat din **hai²**. Nu este totuşi clară proveniența celei de-a doua silabe (**hai²**).

haimanạ – vagabond, golan.
Tc. *haymana* „a umbla de acolo, acolo” (Roesler, 606; Cihac, II, 583; Şăineanu, II, 196; Cioranescu, 3968); cf. alb. *haymana*, sb. *ajmana*.

haịn (ar. *hain* „leneş”) – 1. perfid, rău la inimă, hapsân; 2. trădător, necredincios (*înv*.).
Tc. *khâin* „perfid, trădător” (Roesler, 606; Şăineanu, II, 197); cf. ngr. *χαϊνες*, alb. *hain* „hoţ, tâlhar”, *hajno* „a jefui”.
Der: *a* (*se*) *haini* „a trăda”.

hạină – obiect de îmbrăcăminte exterioară.
Scr. *haljina* „îmbrăcăminte” (Diez, *Gram.,*I, 444; Cihac, II, 133; *DAR*); cf. bg. *halina*, ceh. *halena*. Forma română, precum şi cele slave provin din v.gr. *χλαίνα* (*χλαμύς*, *χλανίς*) „îmbrăcăminte”. Toate aceste forme vechi greceşti cu derivatele lor, Chantraine (1262) le numeşte „grup de cuvinte de origine necunoscută”. Forma din limba română provine de la un mai vechi **halina*, aceeaşi cu formele slave. Formele slave par să provină din stră-română (v. **halat**). Origine incertă.
Der: *hăinărie*, *hăinar*.

hạită – 1. grup de câini sau lupi care umblă împreună după hrană; 2. grup de câini la vânătoare; 3. cătea; 4. femeie stricată.
Mgh. *hajta* „hăituire, gonire, actul de a mâna” din *hajt* „a mâna” (Cihac, II, 505; Gáldi, 92; Cioranescu, 3971). Forma mgh. *hajta*, invocată de Cihac, n-a putut fi verificată. O formă similară este mgh. *hajt* „1. a mâna; 2. îndoi; 3. a înmuguri”.
Primul sens este similar cu rom. *a hăitui*, iar celelalte două par să fie simple omonime, fără să aibă aceeaşi origine. Originea formei din limba română, precum şi forma maghiară cu sensul 1, ar putea proveni dintr-un dialect germanic (gotic sau gepid), de la un **halita*, formă similară cu got. *haldan* „a păzi sau a paşte vitele” din PIE ***kel-** „a împinge, a mişca ceva, a se mişca repede” (*IEW*, 548). Sensul actual din română este apropiat de sensul originalului PIE (v. **haidău**). Dacă această ipoteză este corectă, forma maghiară provine din română.
Der: *a hăitui*, *hăituire*, *hătuit*, *hăituială*.

hal (ar. *hala*, mgl. *al* „stare, condiţie”) – condiţie proastă, situaţie necorespunzătoare.
Tc. *hal* „fel, stare, condiţie” (Şăineanu, II, 198; Cihac, II, 583; Cioranescu, 3973); cf. ngr. *χάλι*, alb. *hal*, bg., scr. *hal*. În toate limbile balcanice (exceptând turca) are sens peiorativ.

halạl (ar. *halal*) – exclamaţie care exprimă surpriza.
Tc. *halal* < arab. *halal* „legitim, permis” (Şăineanu, II, 199); cf. ngr. *χαλάλι* „permis”, alb. *halalj*, bg., scr. *halal*.

halạt (ar. *halat*) – 1. haină lungă care se poartă în timpul lucrului; 2. capot.

Tc. *halyat* < *haliat* din mgr. *χλαίνα* „haină, îmbrăcăminte” (Şăineanu, II, 199; Cioranescu, 3983); cf. rus. *chalat* (v. **haină**).

hạlcă – bucată mare.
Mgh. *halk* „aşchie” (DAR; Cioranescu, 3986); cf. skt. *śalka* „bucată, parte”.
Ţinând cont de forma sanskrită putem reface un rad. PIE ***k’**(**h**)**alk** „bucată, parte”. PIE **k’** a dat *ś*, în limba sanskrită. Forma maghiară este, probabil, de origine română.

haldậu (var. *haidău*) – văcar.
Pare să provină din got. **haldan** „a păzi, a paşte vitele”, mai precis din dialectul gepid; cf. v.g.s. *haltan* „a păzi, a păstra, a opri”, v.sax. *haldan*, eng. *hold* „a opri” (v. **haidoş**). Stră-româna a venit prea puţin în contact cu dialectul gotic, aşa că este mai potrivit să considerăm că provine din dialectul gepid. Gepizii au trăit pe Tisa şi la răsărit de Tisa câteva sute de ani, fiind asimilaţi de populaţia geto-dacă. Prin urmare, rom. **haldău** este un derivat nominal de la got. *haldan* cu acelaşi sens, care la rândul său provine din PIE ***kel-** „a împinge, a mişca ceva, a se mişca repede” (*IEW*, 548).

halị – a mânca, a înfuleca.
Ţig. *ha*, part. *halo* „a mânca” (Graur, 159; Juilland, 166; Cioranescu, 3990); cf. alb. *ha* „a mânca”.
Forma din limba ţigănească şi cea din albaneză provin din PIE ***ed-**, ***od-** „a mânca” (*IEW*, 287); cf. lat. *edo* „mănânc”, gmc. **etanan* (n.g.s. *essen*, eng. *eat* etc.). Având în vedere existenţa unei forme similare în albaneză, ipoteza originii ţigăneşti a rom. *hali* devine îndoielnică. Origine incertă.

halvạ (var. *alva*, ar. *hălvă*) – preparat dulce oriental făcut din seminţe de tahin sau floarea-soarelui şi zahăr.
Tc. *halva* „halva” (Cihac, II, 584; Şăineanu, II, 200; Cioranescu, 3996).
Der: (*h*)*alviţă*.

ham[1] – ansamblu de curele necesare pentru a înhăma calul la un vehicul.
Mgh. *ham* „ham” (Miklosich, *Fremdw*., 92; Lambrior, 375; Cihac, II, 504); cf. sb., ceh. *ham*, pol., ucr. *hamy*. Mgh. *ham* < v.g.s. *chamo* „zăbală”; cf. it. *camo*, sp. *camal*.
De asemenea, există lat. *cāmus* „botniţă”, gr. *κημός*, gr.(dor.) *καμός* „frâu”, arm. *kamel* „a presa, a stoarce”, arm. *čim*, *čem* „frâu”, lituan. *kineszti* „a opri, a înfrâna”, let. *kamati* „a comprima, a opri”, lituan. *kamanos* „frâu de piele”, m.g.s. *hemen* „a reţine, a împiedica”; v.scand. *hemia* „a pune frâu, a constrânge”. Prin urmare, cu sensul de „frâu” radicalul apare nu numai în greacă, ci şi în armeană, fapt care dovedeşte că termenul a existat în zonă din cele mai vechi timpuri şi, ca atare, greaca l-a putut împrumuta din traco-dacă. Chantraine (525) defineşte forma gr. *κημός* drept termen tehnic fără explicaţie, iar, după el, lat. *camus* ar proveni din dor. *καμός* „frâu”. De remarcat că, dor. *καμός* „frâu” este foarte apropiat de rom. *ham*, dar şi de formele din limba armeană. Este demn de menţionat că la Isidor din Sevilla (cf. N. Densusianu, 1083) lat.med. *camus* este definit astfel „*genus asperi freni este, quo caballi superbi coerceri solent, dictus a curvitare,* ***χαμόν*** *enim Graeci curvum dictum*”. Rom. **ham** trebuie asociat cu **hăţ**. Dată fiind multitudinea de forme în diverse limbi IE putem reconstitui un PIE ***khe-m** „a stoarce, a constrânge, a împiedica”. PIE ***kh** explică pe *k* în greacă şi în baltice şi *h* în germană şi eventual în română (v. **hăţ**). Provine din fondul pre-latin. Nu este exclusă nici o origine veche germanică.
Der: *a înhăma*, *a înhăimura* etc.

ham[2] (ar. *ham*) – interjecţie care imită lătratul câinilor.
Formaţie onomatopeică.
Der: *a hămăi* „a lătra”, *hămăială*.

hamạl – muncitor care transportă poveri (în porturi sau în gări).
Tc. *hamal* < arab. *al-hammal* „hamal” (Şăineanu, II, 201; Cioranescu, 4000).

hambạr (ar. *ambare*, mgl. *ambar*) – magazie pentru păstrat cereale; 2. ladă mare de lemn unde se păstrează făina.
Tc.(pers.) *ambar* (Hesseling, 38; Şăineanu, II, 202; Berneker, 28; Cioranescu, 4001); cf. alb., bg., scr., ucr., rus. *ambar* „hambar, magazie", mgh. *hámbár*, skt. *ambara* „circumferinţă".
Vasmer (I, 75) consideră că formele slave provin din limbile turcice; cf. kazah. *anbar*. Este puţin probabil ca toate aceste forme din limbile balcanice şi alte limbi europene, să provină din persană prin turcă. Radicalul este vechi IE, fiind prezent şi în limba sanskrită.

hameị – plantă erbacee care se întrebuinţează la fabricarea berii (*Humulus lupulus*).
V.sl. *chmelĭ* „hamei" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 51; Cihac, II, 137; Philippide, *Principii*, 38; Cioranescu, 4002); cf. bg. *chmelŭ*, pol. *chmiel*, v.rus. *ch*(*ŭ*)*melĭ* (atestat la 985, d.Ch.; cf. Vasmer), rus. *chmeli*, ngr. *χουμέλι*, tc. *hemil*. Forme similare există şi în limbile germanice; cf. v.isl., sued. *humle* „hamei", v.sax. *hymele*, n.g.s. *Hopfe*, eng. *hop* „hamei", dar şi în latină. Walde (I, 664) consideră lat. *humulus* „hamei" un *Wanderwort* care ar proveni din v.bg. *chmelŭ*. Forma din limba română modernă presupune un mai vechi **homeliu*, **hameliu*. Vasmer (III, 250) crede că această plantă îşi are originea în Orient, fiind adusă de finici şi de triburile tătare. La bulgarii de pe Volga era cunoscut cuvântul *χumlaγ*, precum şi la ciuvaşi *χamla*, *χomla* „hamei", de unde şi mgh. *komló* şi fin. *humala*.

hamsịe – peşte mic.
Ngr. *χαμψί* „peşte mărunt, hamsie" (Candrea; Scriban; Cioranescu, 4004); cf. bg. *hamsija*.

han[1] (ar. *hane*, mgl. *an*) – cârciumă.
Tc. *khan* < arab. *khan* „han, cârciumă" (Roesler, 606; Cihac, II, 584; Şăineanu, II, 204; Cioranescu, 4005); cf. ngr. *χάνι*, alb. *han*, bg., scr. *han*, ngr. *χαν*.
Der: *hangiu*, *hangiţă*.

han[2] **–** conducătorul tătarilor.
Tc. *khân* „titlul sultanului sau al hanului tătarilor" (Cihac, II, 585).

hangẹr (ar. *hăngear*) – pumnal mare încovoiat, fără teacă, care se purta la brâu.
Tc. *hançer* „sabie" < arab. *al-hachar* (Roesler, 606; Cihac, II, 585; Şăineanu, II, 205; Cioranescu, 4010); cf. alb., scr. *hanğar*, bg. *handžar*.

haọs – 1. stare primordială de dezordine; 2. dezorganizare, confuzie.
Gr. *χάος* (Cioranescu, 4017) din gr. *χαίνω* „casc", atestat din sec. XVII.
Der: *haotic*.

hap (ar. *hapă*) – pilulă.
Tc. *hap* „hap, pilulă" (Roesler, 606; Şăineanu, II, 205; Cioranescu, 4019); cf. ngr. *χάπι*, alb., bg. *hap* „pilulă". Poate fi asociat cu *hap*, interjecţie care exprimă ideea de „a apuca repede" cu echivalente în mai multe limbi; cf. v.sl. *chapati*, ucr. *chapati* „a apuca", n.g.s. *happen* „a apuca", fr. *happer* „id", rom. *a hăpăi* „a înghiţi"; cf. rom. *haţ*, **înhăţa**.

hapsận – 1. răutăcios, hapsân; 2. avar, zgârcit.
Mgh. *habszi* „lacom" (Cihac, II, 504; Cioranescu, 4021).

har (ar. *hare*) – graţie divină.
Mgr. *χάρις* „har" (Roesler, 578; Cioranescu, 4022); cf. v. sl. *chari*.

harạm – pleaşcă, lucru obţinut fără muncă.
Tc. *haram* „lucru interzis" (Roesler, 606; Şăineanu, II, 202; *DAR*). V.sb. *haran* „gratuit" < *har* „graţie" (Cioranescu, 4027).
Din punct de vedere semantic, dar şi istoric, e imposibil să se tragă din turcă deoarece este atestat în sârbă încă din sec. XIV (Dancici, 3, 572; cf. Cioranescu). Provine din **hram**. Sensul formei **hram** este şi acela de „serbare, masă festivă dată în cinstea patronului unei biserici", formă care în unele graiuri se pronunţă *haram* sau *hăram* (v. **hram**).

harạpnic – bici.
Pol. *harapnik*, rus. *arapnik* „bici vânătoresc" (Cihac, II, 135; Cioranescu, 4029); cf. ucr. *garapnik*. De la expresia *harap* „strigătul cu care vânătorii alungă câinii de la vânat" < n.g.s. *herab* „jos, lasă jos".

harbụz – pepene roşu, lubeniță (*Citrullus vulgaris*).
Tc. *harbuz*, *karbuz* < pers. *kharbouz* „pepene roşu” (Roesler, 606; Miklosich, *Fremdw*., 75; Cihac, II, 585; Şăineanu, II, 29; Cioranescu, 4031); cf. ngr. *καρπουζι*.
Din română provin pol. *arbuz* (Miklosich, *Wanderw*., 12), precum ucr. *arbuza* şi, probabil, indirect, prin intermediul limbilor slave lituan. *arbuzas*.

hạrcea-pạrcea – a face bucăți; folosit doar în expresia „a face harcea-parcea”.
Tc. *parça-parça* „bucată cu bucată” (*DAR*).

hardughịe – clădire mare veche şi dărăpănată.
Cihac (II, 136) îl pune în legătură cu *gard* printr-o formă intermediară *gardughie*. Ngr. *χαρτόπιϊα* „fabrică de hârtie” (*DAR*). Ipoteza autorilor *DAR* este eronată, pe când cea a lui Cihac este mai plauzibilă, deşi rom. **hardughie** poate fi apropiat de *harduchit* „hodorogit” (cf. *hodorog*, **hodoronc**). Origine incertă.

harẹm (ar. *hareme*) – totalitatea soțiilor unui mahomedan poligam.
Tc. *harem* „harem” (Roesler, 606; Şăineanu, II, 210; Cioranescu, 4034); cf. ngr. *χαρέμι*, alb., bg., sb. *harem*.

harpă (var. *harfă*, *arpă*, *arfă*) – intrument muzical cu coarde.
Fr. *harpe*, cuvânt de origine germanică; cf. v.scand. *harpa*, n.g.s. *Harfe*, eng. *harp*.

hạrtă (ar. *hartă*) – reprezentare grafică a unui spațiu: țară , continent etc.
Mgr. *χάρτις* „hartă” (*DAR*; Cioranescu, 4039) (v. **hârtie**).

hạrță – încăierare, ceartă, sfadă.
Mgh. (pol.) *harc* (Cihac, II. 505; Berneker, 377; Gáldi, 92; Cioranescu, 4040).
Rom. **harță** trebuie pus în legătură cu fr. *harasser* (eng. *harass*) „a hărțui”, care provine din v.fr. *harer* (cf. Bloch, 315), fiind un derivat de la *hare* „strigăt pentru a incita câinii”, foarte apropiat de rom. **hâr**, **hâră** care sânt de fapt creații imitative cu origine mai veche; cf. hitt. *haršani* „mânios, furios”. Prin urmare, nu putem atribui o origine maghiară acestui cuvânt. Este o formație onomatopeică (v. **hâră**).
Der. *harțag*, *arțag*, *a hărțui*.

hạrți – perioadă din timpul unui post când li se permite credincioşilor (ortodocşi) să mănânce dulce.
Ngr. *χάρτζι* „cheltuială” (Cihac, II, 136) care la rândul său provine din armeană (cf. *DAR*). După Cihac, forma neogreacă ar proveni din tc. *harç* „cheltuială”.

hat – 1. răzor, hotar; 2. câmp nelucrat.
Ucr. *hat* „dig, zăgaz” (Scriban; Cioranescu, 4048). După Moldovan (425) din tc. *hatt* „linie”. Ambele forme propuse sânt incompatibile din punct de vedere semantic cu rom. *hat*. Cihac (I, 118) îl asociază cu **gătej**, respectiv, **gat**. Trebuie asociat doar cu **gat** (v. **gat**). Are origine veche eurasiatică (nostratică) ca şi **hotar** (v. **hotar**).

hạț – interjecție care indică o mişcare rapidă de a prinde ceva. Formație imitativă (v. **hoț**).
Der: *a înhăța*, *hățiş*.

haz – veselie.
Tc. *hazz* „haz” (Şăineanu, II, 213; Cioranescu, 4069); cf. ngr. *χάζι* „haz”.
În ciuda formei tc. **haz**, rom. *haz* are echivalente foarte vechi în câteva limbi IE, ca hitt. *hahharš* „a râde” şi skt. *has*, *hasati* „a râde, a zâmbi, a lua în derâdere etc”. Forma sanskrită este foarte apropiată de română. Toate aceste forme sânt de natură onomatopeică (v. *ha-ha*).
Der: *hazliu*, *hazos*.

hazạrd – întâmplare neprevăzută, şansă.
Fr. *hasard* din v.fr. *hasard*, probabil din arab. *al-zahr* „zarul”.
Der: *a* (*se*) *hazarda*, *hazardat*.

hạznă – folos, plăcere (dial. Trans.).
Mgh. *haszon* „avantaj, folos” (Gáldi, *Dict.*, 135; Cioranescu, 4047).

hăbăục – năuc, buimac, zăpăcit.
V.sl. *gybŭkŭ* „flexibil” (Cihac, II, 133) sau mgh. (dial.) *habóka* (*DAR*; Cioranescu, 3947).

Etimologia propusă de Cihac este imposibilă. Apropierea de mgh. *haboka* este plauzibilă, dar acest lucru nu rezolvă etimologia rom. **hăbăuc**. Origine incertă.

hăcuị – a tăia în bucăți.
Origine incertă (Cioranescu, 3954). Autorii *DEX* cred că provine din n.g.s. *hacken* „a tăia în bucăți, a toca”. Kluge (381) consideră că forma germană provine de la un gmc. **hakk-o*, prezent în mai multe limbi germanice, dar originea sa rămâne neclară. Barnhart (459), de asemenea, asociază eng. *hack* „a tăia în bucăți, a hăcui” cu alte forme germanice, dar nici el nu merge mai departe. Rom. **hăcui** este un cuvânt vechi şi nu pare a fi un împrumut din germana modernă, deşi forma română şi cele germanice par să aibă aceeaşi origine, şi cu echivalente în hamito-semitice. Formele hamito-semitice provin de la un rad. AA ***hac-** „secure” (Orel, 1318); cf. sem. **haşş* „secure” (akkad. *haşş-innu*, cushit. **haç-* „instrument de tocat”). Rom. **hăcui** este, probabil, de origine eurasiatică (nostratică), radical care s-a pierdut în celelalte limbi IE, cu excepția românei şi a limbilor germanice.

hặi – interjecție folosită pentru a mâna vitele.
Creație spontană (Cioranescu, 3963). Ca şi în cazul altor interjecții rom. **hăi** este o creație expresivă (v. **hei**, **hăis**).

hặis – îndemn pentru boii înjugați ca să întoarcă la stânga.
Un derivat din interj. **hăi** (Cioranescu, 3963). Din română provin sb. *ias*, mgh. *hajsz*, săs. *hoijts*, ucr. *hojs*, cu acelaşi sens. Este, totuşi, dificil să se stabilească etimologia îndemnurilor pentru vite, neputând fi corelate cu alte elemente lexicale. În cazul rom. **hăis**, acesta poate fi asociat cu **hi** „îndemn pentru mânat caii (v. **cea**, **hi**).

hălăduị – a trăi undeva în voie, în libertate, a locui.
Mgh. *haladni* „a propăşi, a merge mai înainte” (*DAR*; Cioranescu, 3977). Presupusul etimon maghiar nu este potrivit din punct de vedere semantic. Origine incertă.

hămesị – a flămânzi peste măsură, a fi lihnit de foame.
Alb. *hamës* „lacom, mâncău” (DAR); cf. alb. *hamje* „fel de a mânca, mâncare”.
Walde (I, 451) propune un început al radicalului respectiv în ***skh** ori **kh** fără a încerca să refacă radicalul respectiv în întregime; cf. arm. *χand* „dorință puternică”, cymr. *chwant* „dorință, apetit, lăcomie”, v.ir. *sant*, gr. *χάτις* „deficiență, necesitate”, *χατέω* „a tânji, a avea nevoie”. Lat. *fames* „foame” se consideră că provine de la un **dhəmo*, în schimb, date fiind exemplele de mai sus, *fames* provine, probabil, de la rad. IE ***kham-**. Chantraine (1240) consdieră că, gr. *χατεω* provine de la PIE ***ghə-** „gol, vid”. Alternanța *f*/*h* în diferite graiuri şi dialecte ale limbii române moderne sânt grăitoare în acest sens (v. *făgaş*/*hogaş*). În mod evident, rom. **hămesi** are corespondente atât în albaneză, precum şi în alte limbi IE, deşi este dificil de identificat un rad. PIE (v. **foame**).
Demn de remarcat este faptul că foarte apropiat este şi rad. AA ***ham-** „a mânca” (Orel, 1157); cf. sem. *nVham-* „a fi nesătul”, arab. *nhm*, v.chad. **hVm-* „a mânca, a mesteca, e.chad. **ham-* „a mânca”.

hărăzị – a destina, a dedica.
Ngr. *χαρίζω* „a dona, a face cadouri” (Murnu, 27; Cioranescu, 4031); cf. v.sl. *charizati*.

hăt – mult, foarte.
Adverb care însoțeşte adjective sau adverbe având sensul de mult, tare, foarte, ca în exp. **hăt** *şi bine* „mult şi bine”, **hăt** *departe* „foarte departe” etc.
Cihac (II, 505) crede că provine din mgh. *hát* „la fel”. Ucr. *het* (Weigand, *Dial. der Bukovina*, Leipzig, 1904, 96; cf. Cioranescu, 4050). Ipoteza lui Cihac nu poate fi luată în considerare, iar cea propusă de Weigand este nesigură, deoarece nu putem spune dacă provine din ucraineană, întrucât este izolat în limbile slave. Cioranescu, în mod eronat, susține că este foarte rar întâlnit în Muntenia. Ar putea fi asociat cu rom. **hat** (v. **hat**). Origine incertă.

hăț (pl. *hățuri*) – 1. parte a harnaşamentului cu care se struneşte calul; 2. laţ, juvăţ.
Cioranescu (4051) îl derivă din interjecţia **haţ**, care, la rândul său ar fi o creaţie expresivă. Ipoteza este eronată deoarece rom. **hăț** nu poate fi asociat cu această interjecţie. Rom. **hăț** are cognaţi în alte limbi IE; cf. gr. *κημός*, gr.(dor.) *καμός* „frâu", arm. *kamel* „a presa, a stoarce", lituan. *kineszti* „a opri, a înfrâna", lituan. *kamanos* „frâu de piele", m.g.s. *hemen* „a reţine, a împiedica", v.scand. *hemia* „a pune frâu, a constrânge". Formele din celelalte limbi IE ne dau posibilitatea de a reconstitui un PIE ***khe-m** „a stoarce, a constrânge, a împiedica". Deşi rom. **ham** are corespondenţi în alte limbi învecinate, rom. **hăț** deşi are aceeaşi origine, nu are astfel de corespondenţi. Prin urmare, este greşit să atribuim o origine maghiară rom. **hăț**, deoarece ambele forme româneşti au aceeaşi origine (v. **ham**). Din fondul pre-latin.
Der: *hățaş* „cal care se lasă mânat cu hățul".

hățaş – cărare făcută de fiare sălbatice în pădure.
Origine incertă (cf. Cioranescu, 4055). Cioranescu crede totuşi că ar putea proveni de la **hăț**, pornind de la ideea de „a pleca, a devia", dar această ipoteză nu este plauzibilă. Trebuie asociat cu **hățiş** (v. **hățiş**).

hățiş (var. *hățag*, *hățugă* (sudul Trans.) – desiş, pădure deasă.
Provine de la interjecţia *haţ*.

hău (ar. *hău*, *haŭ*) **–** prăpastie, abis, genune.
Similar ca formă şi sens cu v.gr. *χάος* „haos". Pentru v.gr. *χάος*, Chantraine trimite la PIE ***g**'**heu-**, **g**'**ho**(**u**)- „a (se) căsca" (*IEW*, 449). Walde-Pokorny derivă forma grecească de la acelaşi radical; cf. got. *gawi*, n.g.s. *Gau* „ţinut". Rom. **hău** nu provine din greacă, dar a doua formă aromână pare să fie influenţată de pronunţia greacă.
Reichenkron, în schimb, crede că provine din PIE ***keu-** „gaură, cavitate" (*IEW*, 589), ceea ce nu este exclus. Din fondul pre-latin.

hăuli – 1. a chiui (de bucurie); 2. (despre câini) a urla.
Este de natură imitiativă. Forme similare se găsesc în limbile germanice; cf. n.g.s. *heulen*, oland. *huilen*, eng. *to howl*, cu acelaşi sens.
Der: *hăulit*.

hâc – interjecţie.
Scr. *hakati* „a sufla" (Cihac, II, 33). Creaţie imitativă (Cioranescu, 4098). Este, fără îndoială, o formaţie onomatopeică (v. **icni**).
Der: *a hâcâi*.

hâd – foarte urât, slut.
V.sl. *chudŭ* „escroc, persoană lipsită de caracter" (Cihac, II, 138; Cioranescu, 4100); cf. scr., sloven. *hud*, rus. *chudoj* „rău", ucr. *hydny* „ceva respingător". Numai forma ucraineană se apropie ca sens şi formă de rom. **hâd**, şi provine din română (cf. Candrea, *Elemente*, 408). Ipoteza lui Cihac nu se poate susţine.
Rom. **hâd** are aceeaşi origine cu fr. *hideux* „hâd, hidos", care are o etimologie incertă în limba franceză, dar se presupune că provine de la o formă germană cu origine necunoscută (cf. Greimas, 334; Dauzat, 371). Germanic sau nu, fr. *hideux* poate fi în egală măsură celtic, ceea ce este cu mult mai plauzibil. Fr. *hideux* este identic ca sens cu rom. **hâd**, spre deosebire de v.sl. *chudŭ* care are cu totul alt sens, ceea ce ne face să credem că au aceeaşi origine pre-română. Din fondul pre-latin.
Der: *hidoşenie*.

hârău – specie de uliu.
Nu i s-a putut stabili o etimologie. Rom. **hârău** are corespondente în hitt. *hara* „vultur" şi lituan. *aras* „vultur", forme care provin din PIE ***er-**, **or-** „vultur, pasăre" (*IEW*, 325) (v. **erete**) sau poate fi, în ultimă instanţă, de natură onomatopeică apropiat de PIE ***ker-**, **kor-**, **kr-** „imită sunetul scos de unele păsări sau animale" (*IEW*, 567) cu alternanţa *k*/*h*; cf. **coroi** (*horoi*) „pasăre răpitoare".

hârb (ar. *hrup*, mgl. *ărb*, *herb*) – 1. vas vechi spart; 2. bucată dintr-un vas, ciob.
V.sl. *črepŭ* „vas de lut" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 52; Cihac, II, 135; Cioranescu, 4115); cf. bg. *čerup* „vas de lut".

Rom. **hârb** are un echivalent în alb. *vorbë*, *vorbare* „vas mare de lut folosit la fierbere” care, după Orel (514), provine din PIE ***uerb-** „a îndoi, a răsuci” (*IEW*, 1153). Astfel rom. **hârb** ar putea proveni de la o formă mai veche **vărb* (*vârb*), devenit apoi **hârb**. Alternanța *v*/*h* este frecventă în română (cf. *vârtop*/*hârtop*). În ciuda celor spuse de Orel, forma albaneză provine din PIE ***uer-** „a arde, a înnegri” (*IEW*, 1166) ca şi rom. **hârb** < **vârb* (v. **urdă**, **var**). Din fondul traco-illiric.

hậrcă[1] **–** tuse.
Formație de natură imitativă (cf. Cioranescu, 4114).
Der: *a hârcâi*, *hârcâială*, *horcăi*, *horcăitură, horcăială*.

hậrcă[2] – femeie bătrână, babă.
Cioranescu (4114) crede că este acelaşi cu **hârcă**[1]. Totuşi, această ipoteză nu este plauzibilă
PIE ***(s)ker-**, **(s)kerk-**, **(s)kerg-** „a zgârci, a zbârci, piele aspră” (*IEW*, 933); cf. norv. (dial.) *hork* „femeie zbârcită”. Este destul de evident că rom. **hârcă** provine, în ultimă instanță, din acest rad. PIE. În general, PIE ***k** a rămas *k* în traco-dacă şi română. Reichenkron consideră, totuşi, că PIE ***sk** a dat *h* în traco-dacă. Trecerea la *h* a avut loc în limbile germanice, astfel rom. **hârcă** ar putea fi de origine gotică sau gepidă (cf. norv. *hork*), dacă nu este vorba cumva de o excepție de la regulă, prin trecerea lui **k** la *h* prin asemănarea cu *hârcă*[1]. Trecerea lui **k** la *h* nu ar constitui o excepție izolată, un caz similar fiind perechea *coroi*/*horoi*.

hârdậu (var. *hârgău* (Mold) – vas făcut din doage de lemn în care se păstrează lichide.
Mgh. *hordo* „butoi” (Miklosich, *Fremdw*., 75; Cihac, II, 505; Gáldi, 91; Cioranescu, 4117); cf. scr. *ardov*, alb. *kërbë* „vană, butoi”, alb. *herdhe* „cuib, stup”. Orel (180) consideră că alb. *kërbë* ar proveni dintr-un proto-sl. **karba*, cognat cu lat. *corbis* „coş”; cf. lituan. *karbas*, let. *karba* „vas din coajă de mesteacăn”. După Walde (I, 212), lat. *corbis* provine dintr-un PIE **(s)kerebh-** „a îndoi, a încovoia” sau dintr-o formă apropiată PIE ***gerb-**, **kerb-**, cu acelaşi sens. Trecerea lui ***b** la *d* nu este tocmai clară, dar este, probabil, fenomenul invers al trecerii lui ***d** la *b*, atunci când acesta este precedat de o lichidă (v. **albie**, **vorbă**). După Reichenkron PIE ***sk** a dat *h* în traco-dacă. Trebuie arătat că, această ipoteză a lui Reichenkron nu se aplică decât în anumite cazuri. Din cele arătate mai sus, este evident că rom. **hârdău** are cognați în mai multe limbi IE, astfel că forma maghiară provine din română. Din fondul pre-latin.

hârâi – 1. a scoate un zgomot dogit; 2. a mârâi; 3. a întârâta.
Formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 4113) de la care provin **harță** şi, respectiv, *a hărțui* (v. **harță**).
Der: hârâi, hârâială.

hârjoni – 1. a se lua la luptă, în joacă, a se juca; 2. a se încăiera în glumă.
Cf. mgh. *harsolodni* „a se certa” (DAR).
În ultimă instanță, rom. **hârjoni** este de natură onomatopeică provenind de la interjecția **hâr** (v. **harță**, **hâr**).
Der: *hârjoneală*.

hârleț – cazma, lopată.
V.sl. *rylicĭ* „săpăligă” (Miklosich, *Lexicon*, 810; Cihac, II, 138; Iordan, *Dift*., 146; Cioranescu, 4118). Fonologic vorbind, rom. **hârleț** nu se poate explica prin v.sl. *rylicĭ*. V.sl. *rylicĭ* ar fi dat în rom. **râlici* sau cel mult **râleț*, dar nu **hârleț**. În schimb, din rom. **hârleț** se poate obține sl. *rylecĭ* prin metateza lichidei (**hryleci*) şi apoi prin căderea lui *h* inițial. Origine incertă.

hârșie – blană de miel argăsită.
Cioranescu (4122) crede, în mod eronat, că provine de la interjecția *hârş*, iar autorii *DAR* (370) îl pun în legătură cu mgh. *hasker* „piele de pe burtă”.
În schimb, Reichenkron îl derivă de la PIE ***(s)ker-t** „a tăia, a decupa” (*IEW*, 941), radical care are sens de blană şi în alte limbi IE; cf. skt. *kṛti* „blană”, lat. *cortex* „coajă, scoarță”, lat. *scortum* „piele, blană”, v.g.s. *herdo*, v.sax. *heorda* „blană”, arm. *k'ertem* „a

jupui", alb. *qet* „a tăia" de la un mai vechi **kerto*. Reichenkron porneşte de la o formă de bază ***(s)kersya** > traco-dac. **hersya* > rom. **hârşie**. Origine traco-dacă.

hârție – 1. produs industrial, special pentru scris, tipărit, desenat; 2. foaie de hârtie; 3. act, document; 4. ban, bancnotă.
Ngr. *χάρτι* (pl. *χαρτιά*) „hârtie" (Cihac, II, 663; Murnu, 28; *DAR*; Cioranescu, 4124); cf. bg., sb. *chartija*.

hârzob – 1. funie groasă cu care se coboară sau urcă obiecte grele; 2. obiect care atârnă.
Bg. *vărzop* „legătură" (Cihac, II, 136; Tiktin; Cioranescu, 4126).
Rom. **hârzob** provine de la un mai vechi **vărzob*, formă păstrată în limba bulgară, care provine însă PIE ***uer-** „a lega, a lega strâns, a agăța" (*IEW*, 1150); e o formă cu prelungire în **d** ***uerd-** cu suf. *-ob*, unde *d* a devenit siflanta *z*; cf. alb. *vjer* „a agăța", lituan. *virvé* „frânghie". Cihac defineşte rom. **hârzob** „coş din coajă de brad" sau „coş în general", sens secundar în limba română, apărut, probabil, prin influență slavă. Astfel, Cihac îl asociază cu pol. *kaub* „vas", rus. *kusovŭ* „coş din coajă de tei". Formele slave provin din v.sl. *koža* „piele". Rom. **hârzob** nu se poate explica prin slavă din punct de vedere semantic şi nici fonologic, sensul primar din limba română fiind acela de frânghie. Pe de altă parte, nu poate fi separat de **hurduzău** „funie, frânghie" (v. **hurduzău**). Forma bulgară este fără metateză, astfel că este un împrumut din limba română. Din fondul pre-latin.

hâtru (mgl. *itru*) – 1. viclean, şmecher, şiret; 2. glumeț.
V.sl. *chytrŭ* „conform cu regulile, doritor, amator" (Cihac, II, 138); cf. bg. *hitър*, ceh. *chytry*, rus. *chitryĭ* „şiret, viclean" din proto-sl. **chytrŭ* (Vasmer, IV, 240). Rom. **hâtru** este apropiat ca sens şi de lituan. *gudrùs*, *gudrás* „şiret, cuminte".
Nu ştim ce legătură există între rom. **hâtru** şi ebr. *hitul* „comic", dar se pare că nu este o simplă coincidență. În ultimă instanță toate aceste forme pot proveni dintr-un radical eurasiatic ***hit-ul-**. Reamintim că familia indo-europeană face parte din macrofamilia eurasiatică sau nostratică din care mai face parte, între altele, şi familia hamito-semitică.

hâşâi – a alunga găinile sau alte păsări.
Este un derivat de la **hâş** (var. *huş*, *uş*), interjecție cu care se alungă păsările domestice.
Der: *a huşui*, *a uşui*, *huşuială*, *uşuială*.

hâțânа – a scutura puternic, a zgâlțâi.
Reichenkron consideră că provine din PIE ***(s)keut-** „a scutura" (*IEW*, 957); cf. **hâț** (var. *huța*, *hâța*, *uța*), interjecție care indică o mişcare ritmică (v. **scutura**).
Der: *hâțânеală*, *a hâțâi*, *hâțâială*.

hei (var. *hăi*, *ehei*) – interjecție.
Întâlnit în mai multe limbi indo-europene; cf. bg. *hei*, alb. *he*, eng. *hey*, etc. După Barnhart (480) eng. *hey* este de origine imitativă.
PIE ***ehem**, **eheu**, **ehe** „interjecție" (*IEW*, 293); cf. skt.ved. *aha* „hei", skt. *ahaha*, *ahe*, lat. *ehem*, *hem* „hei".

herghelie (ar. *irghelie*) – grup mare de cai care cresc sau pasc laolaltă.
Tc. *herghele* „mulțime, vagabond" (Roesler, 606; Cihac, II, 586; Şăineanu, II, 215; Cioranescu, 4089); cf. ngr. *χεργελές* „cal nărăvaş", bg. *ergele*, alb. *hergelje*.
Cu altă ocazie (cf. Vinereanu, 2002, 117-18) am arătat că acest cuvânt din limba română ar putea proveni din PIE ***ger-**, **gere-** „a aduna, a pune la un loc" (*IEW*, 382) cu o serie de echivalente apropiate în mai multe limbi indo-europene; cf. lat. *grex*, *gregis* „turmă, mulțime", m.ir. *graig* „herghelie", lituan. *gurgule* „mulțime, grămadă". Se poate observa că sufixul lituan. *-ule* este echivalent cu sufixele rom. *-lie*, *-ală*, *-eală*. Pentru toate exemplele din limbile balcanice trebuie pornit de la un radical nominal PIE ***gerg-**; astfel a putut exista un mai vechi **gergalia* cu disimilare între cele două velare **hergalia*. Limba turcă l-a putut împrumuta dintr-o limbă IE.

hęring – peşte marin asemănător cu scrumbia (*Clupea harengus harengus*).
N.g.s. *Häring* (*DAR*; Cioranescu, 4090); cf. v.sax. *hāring*, eng. herring.

hi – interjecție pentru a îndemna caii.
De la forma de imperativ al lat. *ire* (Puşcariu, 772; Pascu, I, 104). Formație expresivă (Cioranescu, 4096) ca şi **di** (v. **di**). Ar putea fi o formație expresivă ca şi **hăi**. Cu toate acestea, nici ipoteza lui Puşcariu nu poate fi exclusă. Vb. *ii* „a merge" este atestat şi în aromână. Astfel **hi** poate proveni din forma de imperativ *ii* cu un *h* epentetic apărut atunci când sensul inițial s-a pierdut (v. **hăi**, **hăis**).

hibă – defect, cusur.
Mgh. *hiba* „greşeală, eroare" (*DAR*; Cioranescu, 4097).
Nu putem avea certitudinea că provine din maghiară; el poate proveni în egală măsură în maghiară din română. Origine incertă.

hinghęr – persoană din serviciul de ecarisaj care se ocupă cu prindera câinilor vagabonzi.
N.g.s. *Henker* „călău" (Gáldi, 178; Cioranescu, 4108); cf. săs. *hoenger*, mgh. *henger*.

hirotonie (ar. hirotonie) – ridicarea unui diacon la rangul de preot.
Mgr. *χειροτονία* „hirotonie" (Cihac, II, 663; Murnu, 28; Cioranescu, 4121).
Der: *a hirotoni*(*si*).

hoardă – 1. formă de organizare la popoarele mongole nomade; 2. ceată, bandă care pradă şi jefuieşte, 3. armată cotropitoare.
Tăt. *orda* „tabără" (cf. tc. *urdú* „tabără, armată"); cf. pol. *horda*, rus. *ordá*. Forma poloneză, dar şi cea rusă trebuie să fie împrumuturi relativ târzii, aşa cum arată lipsa metatezei lichidei. Forme cu *h* inițial apar şi în alte limbi europene; cf. n.g.s *Horde*, fr. *horde*, eng. *horde* spre deosebire de rus. *ordá*. Vasmer (III, 150) susține şi el originea turcă a acestui termen; cf. kazah. *ordá* „palatul, cortul sultanului". Forma cu *h* inițial epentetic este de origine română sau poloneză care apoi s-a răspândit în celelalte limbi europene.

hoaspă – învelişul grăuntelui de cereale, pleavă.
Este identic ca sens şi foarte apropiat ca formă cu eng. *husk* „coajă, pleavă, hoaspă" < m.eng. *huske*. Originea eng. *husk* nu este bine identificată. Barhart (498) crede că ar putea proveni din oland. *huuskiu* „căsuță", ipoteză destul de şubredă şi, foarte probabil, incorectă. În acelaşi timp, Barnhart îl pune în legătură cu *hull* „coajă, înveliş" pe care îl derivă, în mod corect, de la PIE ***kel-**, **kol-** „a acoperi, a ascunde" (*IEW*, 553). Cu toată asemănarea între sensurile celor două forme din limba engleză, ele nu par să aibă aceeaşi origine. În schimb, asemănarea cu rom. **hoaspă** este cât se poate de interesantă, dar, din păcate, total ignorată de autorii de dicționare etimologice ale celor două limbi. Un radical comun PIE nu a putut fi reconstruit, deoarece a fost ignorată asemănarea dintre cele două forme. În mod cert, ele au o sursă comună. Rom. **hoaspă**, poate fi de proveniență gotică, mai exact gepidică, sau de origine traco-dacă.

hoaşcă (var. *hoanghină*) – epitet injurios dat unei femei bătrâne şi rele.
Cf. ucr. *haška* „viperă" (*DEX*). Nu putem accepta această etimologie, deoarece presupusul etimon ucrainean are un sens diferit. Origine incertă, probabil de natură imitativă (cf. **hârcă**).

hodorońc (var. *hodoronc-tronc*, *hodorog*) – cuvânt care exprimă ciocnirea unor obiecte tari sau mersul zdruncinat al unui vehicul.
Formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 4144) (v. *hardughie*).
Der: *hodorogi*, *hodoroagă*, *hodorogeală* etc.

hogaş – drum, făgaş.
Provine de la aceeaşi formă ca şi **făgaş**. Există mai multe forme la care alternează *f* cu *h* în poziție inițială, cele cu *h* fiind probabil mai vechi (v. **făgaş**).

hohot – izbucnire zgomotoasă de râs sau de plâns.
Cf. rus. *chochot* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 51; Cihac, II, 139; Tiktin; Berneker, 393) Cioranescu (4147).

În ambele limbi este vorba de formaţii onomatopeice fără să fie cazul unor împrumuturi. Provine de la **ha-ha** cu multe echivalente în limbile IE (v. **ha-ha**); cf. **chicoti**. În limba română suf. *-ot* apare la forme nominale derivate din onomatopee; cf. **ropot**, **şopot**, **şipot**, deşi acest sufix există şi în unele limbi slave.
Der: *a hohoti*, *hohotală*.

hoinar – care bate drumurile, care umblă fără căpătâi.
Cioranescu (5855) îl derivă din **oină** (*hoină*), ipoteză absolut bizară. Rom. **hoinar** pare să aibă un cognat în hitt. *huinu* „a se pregăti să fugă”. Origine incertă.
Der: *a hoinări*, *hoinărit*, *hoinăreală*.

hoit – cadavru.
Mgh. (dial.) *holt* < *hallot* „mort” (Cihac, II, 506). Nu se poate explica din punct de vedere fonologic. Origine incertă.

holbă (ar. *volbu*, *vulbare*) – a se uita la cineva cu ochii măriţi de curiozitate sau de spaimă.
Lat. *volvere* „a călători, a (se) roti” (Tiktin; Pascu, I, 188; Scriban). Cioranescu (4150) crede că *holba* trebuie pus în legătură cu **bulb**(**uc**)**a** cu alternanţa la *b*/*h* ca şi în perechile *bolboană*/*holboană*, *bolboacă*/*holboacă*.
Ţinând cont de formele sud-dunărene, rom. **holba** provine dintr-un mai vechi **volba* din PIE ***uel-** „a vedea” (*IEW*, 1136); cf. lat. *voltus*, *vultus* „faţă, privire”, got. *wulƀus* „spledoare”. Rom. **holba** nu poate avea nimic în comun cu lat. *volvere* care are alt sens provenind de la un alt rad. PIE. Din fondul pre-latin (v. **uita**).

holdă – 1. câmp semănat, lan.
Mgh. hold „măsură, baniţă” (Cihac, II, 506; Gáldi, Dict., 92). Presupusul etimon maghiar nu este adecvat din punct de vedere semantic. Origine incertă.

holeră (ar. *huleră*) – boală contagioasă gravă care se manifestă prin dureri stomacale şi vărsături.
După Cihac (II, 140) din bg. *holera*, iar Cioranescu (4153) crede că provine din ngr. *χολέρα* care la rândul lor provin din lat. *cholera*. Glare (311) susţine că forma latină este un împrumut din gr. *χολέρα*; cf. rus. *holera*. Vasmer (IV, 254) consideră forma rusă împrumut din poloneză care, la rândul său, l-a preluat din latină. Cuvântul s-ar putea să fie mai demult în limba română, întrucât epidemiile de holeră erau frecvente în antichitate şi Evul Mediu timpuriu, de aceea trebuie considerat de origine latină sau greacă veche.

holtei – 1. bărbat necăsătorit; 2. bărbat bun de însurat.
Rus. *cholostyi* „burlac” (Cihac, II, 140). Pol. *hultaj*, ucr. *hol'tjai* „desfrânat” (Tiktin; *DAR*; Cioranescu, 4155). Vasmer (IV, 257) crede că rus. *cholostyi* poate fi asociat cu lat. *solus* „singur”. Forma rusă este greu de admis ca etimon al rom. **holtei**, acesta din urmă fiind mai apropiat de formele poloneză şi ucraineană. Origine incertă.

hop (var. *hopa*, ar. *hop*) – exclamţie care însoţeşte o săritură peste un obstacol.
Formaţie de natură imitativă (cf. Cioranescu, 4159); cf. alb. *hop*, *hopa* cu sensuri apropiate de limba română ca şi eng. *to hop* „a sări, a ţopăi”. Pentru forma din limba engleză, Barnhart (490) trimite la PIE ***keub-**, **kub-** „a curba” (*IEW*, 589).

horă – 1. dans în cerc; 2. melodie a acestui dans; 3. adunare sărbătorească unde se joacă hora.
Ngr. *χορός* „horă” (Roesler, 578). Unii autori (Puşcariu, *Lr*, 280; *DAR*) consideră că a intrat în română prin intermediul bg. *hóro*. De altfel, există şi formele sb. *horo* şi, respectiv, tc. *horo*.
Forma *χορός* „loc de dans” există şi în greaca veche. Rom. **horă** este mai vechi decât contactele lingvistice ale vorbitorilor de limbă română cu neogreaca. Rom. **horă** şi derivatele sale sânt mai răspândite în Transilvania, unde nu au existat niciodată contacte directe lingvistice între vorbitorii de neogrecă şi românii de aici. Boisacq (1067) crede că forma greacă provine din PIE ***g**'**horo**. În schimb, Chantraine (1270) îl consideră cu origine incertă în greacă, dar îl apropie de PIE ***gher-** „a prinde, a cuprinde” (*IEW*, 442) ceea ce este cât se poate de

plauzibil (v. **gard**). Din greacă provine lat. *chorus* „dans cu cântec”. Din fondul pre-latin.
Der: *a hori*.

horn – 1. coş de fum; 2. partea superioară a vetrei ţărăneşti pe unde iese fumul.
Ucr. *horn* (*gorn*) (*DAR*; Tiktin); cf. rus. *gorn* „cuptor, forjă, vatră”. Ucraineana (ca şi rusa) în cuvintele de origine străină transformă pe *h* în *g*. Prezenţa grupului consonantic *rn*, precum şi lipsa metatezei lichidei *r* în aceste două limbi slave de răsărit, indică faptul că este un împrumut relativ recent în aceste limbi. Împrumutul este din limba română. Cioranescu (4166) crede că provine din n.g.s. *Horn* „corn”, ipoteză absolut eronată.
Rom. **horn** este cognat cu lat. *furnus*, *fornus* „cuptor”. Walde (I, 534) consideră că lat. *furnus* din PIE ***gŭhorno-s*** „horn”; cf. skt. *ghṛnah* „căldură, dogoare”, v.ir. *gorn* „foc”, v.prus. *goro* „Feuerstand”, v.sl *grŭnŭ* „oală, căldare”. Forma veche slavă moştenită din acest radical este, prin urmare, *grŭnŭ*, nu *gorn* (*horn*). Rom. **horn** provine de la acest rad. PIE, caz în care labio-velara aspirată ***gŭh*** a dat *g* în traco-dacă. Trecerea lui *g* la *h* are loc, probabil, mai târziu. Din fondul pre-latin.
Der: *hornar*.

hot – bucată.
Reichenkron (134) îl consideră dacic, din PIE ***skeut-*** „a tăia” (*IEW*, 954). Origine traco-dacă.

hotar – 1. linie de demarcaţie care desparte o proprietate de alta, o ţară de alta; 2. limită, margine, capăt.
Mgh. *határol* „margine, hotar” (Cihac, II, 507; Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 92); cf. alb. *hatar* „hotar”. Berneker (384) consideră că este dificil de determinat dacă sl. *chotarŭ* provine din maghiară sau invers.
Considerăm că este un cuvânt autohton de origine traco-illirică intrat în maghiară şi în slava veche. Sb. *hatar* apare în sec. XIV (Dancici, 3, 582; cf. Cioranescu, 4174). Acest radical are mai mulţi derivaţi în limba română şi este răspândit în toate graiurile româneşti, dar unii dintre aceştia apar şi în limba maghiară. Este foarte puţin probabil ca termenul să fie de origine slavă. Forma **hotar** trebuie asociată cu **hat**, ambele de origine eurasiatică, cu echivalente în limbile afro-asiatice (hamito-semitice), forme care provin de la un rad. AA ***hot-*** „gard, loc închis” (Orel, 1188) din care provine AA ***hotar*** „loc fortificat” (Orel, 1190); cf. berb. **hu*[*t*]*ar* „loc fortificat”, cushit. **hotor* < **hotar* „curte”. Rom. **hotar** nu are echivalente în limbile IE, cu excepţia albanezei. Origine traco-illirică.
Der: *a hotărî*, *hotărâre*, *hotărâtor*, *nehotărât*, *hotărât*, *hotarnic*, *hotărnicie* etc.

Hotin – 1. oraş pe malul drept al Nistrului; 2. cetate medievală a Moldovei.
Pe aceleaşi locuri a fost vechea cetate a Hotinului aparţinând Moldovei, care a fost apoi preluată de turci. Toponimul **Hotin** a fost asociat cu numele regelui dac *Cotizo* (cf. Brockhaus & Efron, vol. 37, 588). Regele *Cotiso* sau *Cotizo* este unul din regii daci care a preluat puterea după Burebista, atestat la Florus (51) şi la Horaţiu (*Ode*). Din scrierile acestora reiese că el a atacat, în mai multe rânduri, pe timp de iarnă provinciile romane de la sud de Dunăre şi l-a învins pe Crassus în anul 29 î.Ch. Ţinând cont de cele arătate mai sus, ar rezulta că pe vremea lui *Cotizo* regatul dac se întindea la răsărit până pe Nistru, cel puţin, iar în sud până la Dunăre. Cu alte cuvinte după destrămarea imperiului lui Burebista, regatul dac a fost refăcut la foarte scurt timp, poate la dimensiuni ceva mai mici, probabil chiar de *Cotizo* sau alt rege dinaintea acestuia. Regatul dac din vremea lui *Cotizo* avea aproximativ aceleaşi dimensiuni ca şi pe timpul lui Decebal, cca 150 de ani mai târziu. Se ştie că regatul lui Decebal se întindea la vest până la Tisa, iar la sud până la Dunăre. Cu alte cuvinte, teritoriul regatului dac, de la *Cotizo* la **Decebal**, coincidea în linii mari cu teritoriul celor două state româneşti de azi România şi Republica Moldova (v. **cuteza**).

hoţ – 1. persoană care fură; 2. şmecher, pungaş.
Este considerat cu origine obscură, greu de determinat. De la radicalul slav **chop* > rus. *chopiti* „a lua” (Densusianu, *GS*, 4, 153), dar ipoteza nu este plauzibilă. De la etnonim. *got*, prin ucraineană (cf. Vasmer, I, 324) foarte puţin probabil, în plus nu se explică *ţ* final, în loc de *t*. Cioranescu (4173) îl consideră cu origine obscură, dar îl apropie de interjecţia *haţ*. Un exemplu concludent în acest sens este forma *hăţaş* „hoţ”, folosit în Bucovina. Dintre toate soluţiile propuse mai sus, aceasta din urmă pare cea mai plauzibilă. Trecerea de la *a* la *o*, poate avea o motivaţie semantică pentru a distinge subst. **hoţ** de interjecţia de origine **haţ**.
Pe lângă această ultimă soluţie, mai este cea avansată de Reichenkron (134-35). El arată că rom. **hoţ** nu i s-a găsit nici o etimologie acceptabilă şi că nu are corespondenţi în alte limbi, în timp ce forma derivată *hoţoman* indică vechimea acestor forme, dar în acelaşi timp exclude proveniența acestei forme dintr-un cuvânt de argou. Spunând asta, Reichenkron s-a gândit probabil la derivarea din *hoţ* din interjecţia **haţ**, propusă doar ca o posibilitate de Cioranescu. Reichenkron crede că provine de la PIE ***(s)keudh-**, ***(s)keut-** „a acoperi, a învel” (*IEW*, 952); cf. skt. *kuhaka* „şarlatan, escroc”, *kuhayate* (3, sg) „a înşela”. Această ipoteză apropie rom. **hoţ** de forma sanskrită şi de originalul PIE prin faptul că **hoţ**, în limba română, nu înseamnă doar „cel care fură”, ci şi „escroc, şarlatan, şmecher”. Trecerea de la „a acoperi, a învel” la „înşela” apare, după cum indică Reichenkron, şi la lat. *clepo*, respectiv, gr. *κλέπτω* „a fura”, ambele provenind de la un rad. **klep*, care la rândul său provine din PIE ***kel-** „a ascunde”. Astfel, de la PIE ***(s)keut-** la o formă nominală proto-traco-dacă * *kutios* > traco-dac. **hutios*. Etimologia dată de Reichenkron este bine argumentată, dar există o dificultate, şi anume PIE ***k** a dat, în general, *c* sau *ş* (*ţ*) în română, deşi sânt şi excepţii. Şi în cazul altor forme (cf. **hârşie**) *h* iniţial provine tot de la un PIE ***(s)k**. În aceste cazuri ar putea fi vorba de velara aspirată ***kh**. În *IEW*, această velară, nu apare aproape deloc, dar cum am arătat şi în cazul rom. **a avea**, acest sunet trebuie să fi existat. Faptul că acest sunet nu apare în formele reconstituite de *IEW* sau de alţi autori de dicţionare etimologice indo-europene, este pentru că în marea majoritate a limbilor a devenit velară surdă simplă, fiind greu de determinat. Excepţie pare să fi făcut traco-daca, dar alte cazuri nu am putut găsi până acum. Privind doar acest aspect, ne putem da seama de importanţa limbii române moderne în înţelegerea unor fenomene extrem de importante ce au avut loc în lingvistica istorică şi comparată a limbilor indo-europene. Origine traco-dacă.
Der: *a hoţi*, *hoţie*, *hoţoman*.

hrană (var. *hărană*, ar. *hrană*, *hrănescu*, mgl. *rănes*) – aliment, mâncare.
V.sl. *chrana* „hrană” (Cihac, II, 142; Cioranescu, 4179); cf. bg. *hran*, sb. *hrana*. Pe lângă slavele de sud şi română radicalul există şi în sanskrită; cf. skt. *abhy ava-hri* „a (se) hrăni, a mânca”. Formele sud-slave ar putea proveni din română. Origine incertă.
Der: *a hrăni* (var. *a hărăni*), *hrănitor*, *nehrănit*, *hrănire*.

hrăpi (var. *hărăpi*) – a lua cu forţa, a smulge, a răpi.
Autorii *DAR* îl pun în legătură cu **răpi**. Cu toate acestea, cele două forme nu trebuie confundate. Vb. a **hrăpi** (*a hărăpi*), ca şi *hrăpăreţ*, înseamnă „a fi lacom, a (se) lăcomi”, foarte apropiat de hitt. *karap*, *karep* „a devora, a mânca”. Rom. **hrăpi** poate fi asociat cu *a crăpa* „a mânca a se ghiftui”.
Der: *hrăpăreţ*.

hreaţn (var. *herean*, *hirian*, ar. *hrean*) – plantă din familia cruciferelor a cărui rădăcină este folosită drept condiment (*Cochlearia armoracia*).
V.sl. *chrenŭ* „hrean” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 51; Cioranescu, 4182); cf. bg. *hren*, rus. *chren*, ngr. *χράνος*, tc. *hyren*, n.g.s. (dial. din Bavaria şi Austria) *kreen* din m.g.s. *krên*, *chrêne*.
Kluge (537) consideră că forma din germana medie provine din slavă. Vasmer (IV, 275) asociază formele

slave cu lat. *cerain* întâlnit la Plinius (*Ist.Nat*. 19, 82), cu gr. *αχρίαν*, întâlnit la Theophrast, precum şi cu skt. *kşaras* „înţepător, usturător". Rom. **hrean** trebuie asociat cu forma greacă. A putut intra în limba română (sau dacă) din greacă la o dată greu de determinat. Provine din fondul balcanic.

hrib – burete de culoare brună cărnos (Mold.).
V.sl. *chribŭ* „spate" (Miklosich, *Slaw. Elem*.; Cihac, II, 143; Cioranescu, 4185); cf. ucr. *hryb* „ciupercă", rus. *grib* „ciupercă", pol. *grzyb*, slov. *hrib*, mgh. *hirib* „ciupercă". V.sl. *chribŭ* este apropiat, atât din punct de vedere semantic, cât şi fonologic, de rom. **gârbă**, ele având, probabil, o origine comună. Ucr. *hryb*, precum şi celelate forme slave moderne nu provin din v.sl. *chribŭ*, a căror origine trebuie căutată în altă parte. Forma apare şi în limba lituaniană cu sens identic; cf. lituan *grybas* „ciupercă", formă pe care Vasmer (I, 458) o consideră de origine slavă. Origine incertă.

hrisov – 1. document provenit de la curtea domnitorilor români care purtau pecetea domnească; 2. orice act, document legal.
Mgr. *χρυσόβουλον* „bulă de aur" (Roesler, 579; Cihac, II, 664; *DAR*; Cioranescu, 4190).

hrişcă – plantă erbacee meliferă cu seminţe comestibile.
Ucr. *hrička*, pol. *hryczka* (Miklosich, *Slaw. Elem*.; Cihac, II, 144; DAR; Cioranescu, 4137); cf. rus. *grecicha* „hrişcă", mgh. *haricska*. Vasmer (I, 457) spune că provine de la greci, de unde vine şi termenul, planta fiind foarte bine cunoscută în bazinul Mării Negre, care s-a răspândit apoi şi la alte popoare. Dar ipoteza lui Vasmer se bazează doar pe asemănarea termenului din limba rusă cu etnonimul *grec* care, în ultimă instanţă, pare să fie o simplă coincidenţă fonică. Prin urmare, se pare că lingvistul german s-a lăsat sedus de o veritabilă etimologie populară. În alte limbi europene denumirile pentru această plantă au altă proveniență; cf. lat.med. *turcicum frumentum*, n.g.s. *Heidenkorn*, fr. *blésarasin*. Este evident că rom. **hrişcă** are aceeaşi origine cu formele ucraineană, poloneză şi maghiară, iar forma din limba rusă pare să fie un împrumut din acestea unde *h* a trecut la *g*, fenomen tipic limbilor slave de răsărit. Acestea fiind datele, rămâne totuşi incert care este adevărata origine a acestor forme.

hrubă – 1. încăpere subterană, subsol; 2. colibă, bordei.
Mgh. *huruba* „bordei subteran" (Cihac, II, 507; Cioranescu, 4193); cf. ucr. *hruba* „sobă" (Candrea; Scriban), bg. *koruba* „scorbură", alb. *korubë* „stup". Este identic ca formă cu ucr. *hruba*. Mgh. *huruba* provine din aceeaşi formă *hruba*. Se ştie că maghiara nu acceptă grupuri consonantice în poziţie iniţială, deci *hruba* a devenit *huruba* în maghiară. Forma *hruba* ar putea proveni din limbile slave de răsărit, înrudită cu rom. **groapă**, precum şi cu n.g.s. *Grube*. Prin urmare, atât forma din limba română, cât şi cea maghiară provin din slavele de răsărit, mai precis din ucraineană, deşi în slavele de răsărit grup. *gr*, *hr* au devenit *gor*, *hor*; cf. rus. *gorod*, ucr. *horod* „oraş" < v.sl. *gradŭ*. Pirn urmare, forma ucraineană pare să fie un împrumut relativ târziu în această limbă. O altă ipoteză ar decurge din asocierea cu formele din bulgară şi albaneză, forme care par să provină din fondul balcanic. Astfel, un mai vechi **kruba* a putut deveni ulterior *hruba*.

huceag – pădure deasă, crâng.
Cf. ucr. *huška* „desiş" (Cihac, II, 134; Cioranescu, 4196); cf. ucr. *huščak*, ceh. *husty*, scr. *gušta* „tufiş". Rom. *huci* „pădurice, deal (împădurit)" are, de asemenea, aceeaşi origine.

hudă[1] – gaură.
V.sl. *had* „potecuţă" (*DAR*). Etimonul slav invocat de autorii *DAR* nu este atestat în vechea slavă (cf. Djačenko).
Reichenkorn (136) îl consideră traco-dac provenind de la PIE ***(s)keudh-** „a tăia, a zgâria" (*IEW*, 952); cf. skt. *kuhara* „gaură", gr. *κευθμον* „gaură".

hudă[2] – casă (*înv*.).
Reichenkron (136) îl derivă din PIE ***skeudh-** (*IEW*, 952). După Reichenkron un derivat nominal

*(**s**)**kuda** care a dat traco-dac. **huda* > rom **hudă**; cf. gr. *κεύθω*„a ascunde", v.sax. *hydan* „a ascunde". Barnhart (499) derivă eng. *hut* (huddle) „colibă" din acelaşi radical cu *hide* „a ascunde" ambele din PIE ***(s)keudh-**, indicat şi de Reichenkron ca etimon pentru rom. **hudă²**. Walde-Pokorny (951) reconstituie rad. PIE ***(s)keu-**, ***(s)ku-** „a acoperi, a ascunde" cu forma nominală ***kuz-dho** „ascunzătoare, gaură". Consider că rom. **hudă²** provine de la această formă nominală ca şi precedentul (**hudă¹**).

huhurez (var. *ciuhurez*) – pasăre răpitoare de noapte din familia bufniţelor (*Syrnium aluco*).
Formaţie onomatopeică derivată din interjecţia *hu-hu*, care imită sunetele scoase de unele păsări de noapte: bufniţa şi cucuveaua; cf. alb. *hut* „bufniţă, huhurez", eng. *hoot* „bufniţă".
Der: *a huhureza*, top. *Hurez*, *Hurezi*, *Hurezani* etc.

huiduí – a apostrofa în mod violent cu ocări şi fluierături.
Formă verbală derivată din *huideo*, interjecţie folosită ca strigăt de ocară sau strigăt cu care se alungă câinii; cf. bg., scr. *ujdo*.
Der: *huiduială*.

hulă – calomnie, blasfemie.
V.sl. *chula* „hulă, blasfemie" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 51; Cihac, II, 144; Cioranescu, 4199). cf. bg. *hul*, scr., sloven. *hula*, rus. *chula* „hulă, blasfemie".
Der: *a huli*, *hulire*.

hultuí – a altoi.
Formă derivată a lui **altoi**, de origine maghiară (v. **altoi**)

humă (ar., mgl. *umă*) – rocă argiloasă moale, argilă.
Ngr. *χώμα* „pământ, humă, praf" (Miklosich, *Vokalismus*, 3, 6; Roesler, 571; Densusianu, *Filol*., 448) prin intermediul bg. *huma* (*DAR*; Candrea). Puşcariu îl derivă direct din lat. *humus*, dar schimbarea de gen, precum şi păstrarea lui *h* din latină nu sânt posibile. Provine mai degrabă din v.gr. *χώμα* „ridicătură de pământ, mal" de la PIE ***gh(d)em**, **gh(d)om** „pământ" (*IEW*, 414); cf. lat. *homo*, osc. *humuns*, got. *guma* „bărbat", v.g.s. *gomo* „om", etc. (v. **om**). În general, PIE ***gh** nu a dat *h* în traco-dacă, ci *g*, deşi există unele excepţii (v. **horn**).

hurducă – a (se) clătina, a (se) zdruncina tare.
Cihac (II, 144) îl asociază cu ceh. *hurt* „zgomot" din m.g.s. *hurt* „a lovi"; cf. fr. *heurter* „a lovi" de origine germanică (cf. Dauzat, 371). Ipoteza lui Cihac nu se poate susţine. Este o formaţie onomatopeică (cf. *DAR*).

hurmúz – mărgea de sticlă.
Tc. *hurmuz* < pers. *Hurmuz* (oraş la Golful Persic) (Şăineanu, II, 216; Cioranescu, 4210).

hurduzău – funie, frânghie (Trans.).
Mgh. *hordozó* „purtător" (Bogrea, *Dacor*., 1. 269; Gáldi, 138; Cioranescu, 4208). Rom. **hurduzău** are aceeaşi origine cu **hârzob**, al cărui sens original este acela de frânghie, de la PIE ***uer-** „a lega, a lega strâns, a agăţa" (*IEW*, 1150) (v. **hârzob**).

huzúr (ar. *huzure*) – 1. trai comod şi lipsit de griji; 2. viaţă de trândăvie şi de îmbuibare.
Tc. *huzur* „linişte, odihnă" (Roesler, 606; Şăineanu, II, 217; Cioranescu, 4218); cf. ngr. *χουζούρι*.
Der: *a huzuri*, *huzureală*.

I

ia (ar., mgl. *ia*) – 1. interjecție care atrage atenția ascultătorului asupra unui îndemn care i se va adresa; 2. iacă, iată, uite.
V.sl. *ja* „şi”, scr. *ja* „ori, sau ” (Cihac, II, 145). Etimonul invocat de Cihac nu l-am putut verifica (cf. Djačenko). Pascu (2, 95) din mgh. *he*. Din lat. *ecce* „iată” (Diez, I, 161) sau lat. *eccam* (Philippide, *Principii*, 92; Iordan, *Dift*., 49; *REW*, 2822); cf. sard. *ea* „iată”. După Candrea şi Scriban, din v.sl. *eto*; cf.bg. *jeto*. Rom. **ia**, **iacă** sânt cognați cu lat. *ecce*, dar acesta probabil că nu constituie etimonul formelor româneşti. Pe de altă parte, amintim că alb. *ja*, *ja që* au sensuri apropiate sau identice cu rom. **ia**, **iacă**: „1. acela de a atrage atenția interlocutorului nemijlocit; 2. în expresii cum ar fi *acum* sau *aici*; 3. de a introduce un subiect în discuție; 4. iată, etc.”, alb. *jakë* „vino, vino încoace”. Forma *iacă* este, probabil, un compus din **ia** şi conj. **că**, iar *iată* este o variantă mai nouă a lui *iacă*.
Rom. **ia** provine din PIE ***ē**, **ō** „particulă exclamativă”, mai precis din ***ē.** De aici şi particulă de vocativ (*IEW*, 281); cf. gr. *ή* „ei, hei”, lat. *eh* „ei, păi”. Trebuie menționat că, în multe limbi IE, în special cele vechi, sanskrită, greacă şi latină, vocativul se formează cu *-e*, la fel ca şi în româna modernă. Prin urmare, nu se poate spune că vocativul în *-e*, în limba română provine din latină. În plus, cealaltă particulă PIE ***ō** este folosită pentru vocativul feminin în limba română şi la numele proprii masculine terminate în *a* (Toma, Mircea etc.), pe când ***ē** este rezervat formelor masculine. Provine probabil din fondul pre-latin.
Der: *iacă*, *iată*, *iacătă*.

iac – animal ierbivor rumegător din Tibet, mai mic decât bivolul, acoperit cu păr lung (*Bos grunniens*).
Fr. *ya*(*c*)*k*, cuvânt din limba tibetană.

iad – infern.
Gr. *άδης* „iad” > v.sl. **jadŭ* (Cihac, II, 145; *DAR*; Cioranescu, 4226); cf. bg., sb., rus. *ad*. Forma veche slavă invocată de Cihac nu este atestată. Formele din limbile slave moderne nu provin din v.sl. **jadŭ*, ci din v.sl. *adŭ* „iad” care este un împrumut din greacă.
Chantraine (31) arată că sânt mai multe ipoteze privind etimologia gr. *άδης*, dar incerte. Fără să le prezinte, trimite la Frisk, însă fără să indice opera. În mod normal, rom. **iad** trebuie să provină de la o formă mai veche **ed*, deci cu *e* inițial în loc de *a*, ca în greaca clasică, altfel nu se explică apariția semivocalei *i*. Rom. **iad** fie că provine dintr-o formă dialectală grecească neatestată, ceea ce este mai puțin probabil, fie este cognat cu gr. *άδης*. Sau, în ultimă instanță, forma greacă provine din traco-dacă, având în vedere faptul că lingviştii nu au reuşit să stabilească etimologia acestui cuvânt. Se ştie că, mitologia grecilor în mare parte, este de origine tracă, astfel că ultima ipoteză este cât se poate de plauzibilă.

iahnie (ar. *γiahne*, mgl. *ianiia*) – mâncare scăzută din legume cu carne sau peşte.
Tc. *yahni* „mâncare de legume cu carne” (Şăineanu, II, 219); cf. ngr. *γιαχνί*, bg. *jahnija*, alb. *jahni*.

iaht – mică ambarcațiune pentru călătorii de plăcere, necomerciale.

Eng. *yacht*, prescuratare din oland. *jagenschip* < *jagen* „a vâna”, *schip* „navă”; cf. fr. *yacht*.

iąma – invazie, incursiune rapidă.
Tc. *ya*(*g*)*ma* „jaf” (Cihac, II, 587; Şăineanu, II, 219; Cioranescu, 4229); cf. bg. *yagma*.

iamb – unitate prozodică a versului compusă din două silabe, prima neaccentuată şi a doua accentuată.
Fr. *iambe* din lat. *iambus* < gr. *ιάμβος*

iapă (ar., mgl. *iapă*, istr. *iope*) – 1. femela calului; 2. tălpig la războiul de ţesut; 3. suport pe care se trage plugul când nu este folosit la arat.
Lat. *equa* „iapă” (Puşcariu; Candrea-Densusianu; DAR; Cioranescu, 4238).
Am arătat (cf. Vinereanu, 2002) că, PIE ***kŭ** urmat de *a* a dat *p* în traco-dacă, în celticele continentale şi osco-umbrică; cf. gall. *epo-* „cal”, gall. *Epona* „zeiţa cailor”. Având în vedere aceste detalii, rom. **iapă** poate proveni din traco-dacă, nu din latină; cf. sard. *ebbu* „cal”, cymr., corn. *ebol* „mânz”. Am arătat că formele rom. **cal** şi **mânz** sânt de origine pre-latină (v. **cal**, **mânz**).

iar (var. *iară*, ar. *iar*(*ă*), mgl. *ară*) – 1. încă o dată, din nou; 2. de asemenea.
Lat. **era* (Schuchardt, *ZRPh*, 25, 240; Meyer-Lübke, *Rom. Gramm*., 3, 495; Puşcariu, 756; *DAR*; Cioranescu, 4240); cf. engad. *eir*, prov. *er*(*a*) „iar, de asemenea”, ngr. *άρα*, *έρα*. Se poate spune că este vorba de o formă pre-romanică.
PIE ***ar**, **er**, **or** „aşa, astfel, prin urmare”. Este, de asemenea, şi particulă interogativă (*IEW*, 62); cf. gr. *άρα*, *άρ* „aşa, astfel, prin urmare”, lituan. *ir* „şi, de asemenea, dar, iar”, let. *ir* „de asemenea, dar, iar”, v.pr. *ir* „şi, dar, de asemenea” (v. **dar**, **oare**). Sensurile date de Walde-Pokorny coincid cu cele din greacă; sensurile din limbile baltice sânt puţin diferite de originalul indo-europnean, dar mai apropiate de română. Din fondul pre-latin.
Der: *iară*, *iarăşi*.

iarbă (ar. *iarbă*) – 1. nume generic folosit pentru plantele folosite pentru hrana animalelor; 2. pajişte, gazon; 3. praf de puşcă..
Lat. *herba* „iarbă” (Puşcariu, 757; Candrea-Densusianu, 796; *REW*, 4109; Cioranescu, 4241). Panromanic.
Lat. *herba* provine din PIE ***g**’**herdha**, **g’her**(**z**)**dha** < PIE ***g’herzd** „a se uita la, a fi rigid, ţeapăn” (Walde, I, 640); cf. skt. *yavasa* „iarbă, păşune”.
Der. *ierbărie*, *a înierba*, *ierbărit*, *ierbos*, *ierbar*.

iarmaroc – târg (Mold.).
N.g.s. *Jahrmarkt* „târg anual, bâlci” > ucr. *jarmarok* (Cihac, II, 145; Cioranescu, 4244); cf. pol. *jarmar*(*e*)*k*, rus. *jarmorka*.

iarnă (ar. *iar*(*n*)*ă*, mgl. *iarnă*, istr. *iorne*) – anotimpul cel mai receal anului, între toamnă şi primăvară.
Lat. (*tempora*) *hiberna* „perioada de iarnă” (Diez, I, 239; Puşcariu, 758; Densusianu, *Hlr*, 158; Candrea-Densusianu, 800; REW, 4126; *DAR*; Cioranescu, 4245). În latină există doar forma *hibernus* (*tempus*) „iarnă, perioadă de iarnă”. Este acelaşi cu *Hibernia*, aşa cum este denumită Irlanda la Caesar (*De bello gallico*, 5.13). La Strabo (1.4.3) acelaşi toponim apare sub forma *Ierne*, formă mult mai apropiată de rom. **iarnă**. Toponimul este cu certitudine de origine celtică, şi apărea la diferite triburi celtice fie (*H*)*ibernia*, fie *Ierne*. Menţionăm că în zilele noastre, în limba irlandeză (celtică), Irlanda se numeşte *Eire*, formă destul de apropiată de cea dată de Strabo. Astfel, este destul de evident că forma *Hibernia* era specifică celticelor continentale (cf. fr. *hiver*), iar *Ierne* (*Eire*) sânt forme specifice celticelor insulare. Panromanic. Având în vedere aceste detalii, rom. **iarnă** nu pare să fie de origine latină.
Der: *a ierna*, *iernatic*.

iască (ar., mgl. *iască*) – nume dat mai multor ciuperci parazite care cresc pe trunchiul arborilor.
Lat. *esca* „mâncare, hrană, momeală” (Diez, I, 163; Densusianu, *Hlr*, 189; Puşcariu, 759; Candrea-Densusianu, 804; *REW*, 2913; Cioranescu, 4247); cf. alb. *eshkë* „iască” având exact sensul din română. Pe

lângă albaneză, în unele limbi romanice sensul este acela de **iască**. Astfel, sp. *yesca* „lemn putred, iască" despre care Corominas (VI, 16), în mod eronat, crede că provine din lat. *esca* „mâncare". În latina clasică nu există sensul de **iască**. Numai cu albaneza există identitate de sensuri, dar este apropiat şi de spaniolă. Rom. **iască** nu poate proveni din lat. *esca*.
Pe de altă parte, amintim că lituan. *eska* „foame, apetit" este înrudit cu lat. *esca*, fără să fie vorba de un împrumut. Astfel, este nepotrivit să vedem în rom. **iască** (alb. *eshkë*) un continuator al lat. *esca*. Din fondul pre-latin.

iąsmă (var. *iazmă*) **–** spectru, fantasmă.
Din v.sl. *jasva* „plagă, molimă, ciumă" (Cihac, II, 146); cf. bg. *jasva* „rană", rus. *jazva* „molimă, ciumă".
Vasmer (IV, 550) asociază forma v.sl., v.rus. *jasva* cu v.pr. *eyswo* „rană", lituan. *áiža* „crăpătură". Cioranescu (4248) îl consideră cu origine incertă, dar îl apropie de **aghiasmă** „apă sfinţită", prin forma *aiasmă*, deoarece era folosită la alungarea spiritelor malefice. Ipoteza lui Cioranescu este extrem de şubredă. Origine incertă, probabil slavă.

iasomie (ar. *iasamin*) – mic arbust cu flori albe parfumate (*Iasminum officinale*).
Ngr. *γιασεμί* „iasomie" (Roesler, 593; Cihac, II, 664; Cioranescu, 4250); cf. pers (tc.) *yasemin*, n.g.s. *yasmin*, eng. *jasmin* etc. Forma este prezentă în majoritatea limbilor europene. La origine este cuvânt de origine persană.

iatąc – dormitor, buduar.
Tc. *yatac* „dormitor" (Roesler, 592; Cihac, II, 587; Şăineanu, II, 220; Cioranescu, 4252); cf. ngr *γιατάκι*, bg. *jatak*, alb. *jatak* „pat, adăpost".

iatagąn (ar. *iatagan*) – sabie turcească curbă, cu două tăişuri.
Tc. *yatagan* „sabie, iatagan" (Roesler, 593; Cihac, II, 587; Şăineanu, II, 221; Cioranescu, 4253); cf. alb. *jatagan*, bg. *jatagan*, ngr. *γιαταγάνι*, mgh. *jatagány*.

iaurt (ar. *γiaurte*, mgl. *iourt*) – produs lactat cu gust acru.
Tc. *yogurt* „iaurt" (Roesler, 593; Cihac, II, 587; Şăineanu 2, 222; Cioranescu, 4254); cf. ngr.*γιαούρτι*, bg. *jaurt*. Prezent în mai multe din limbile vest-europene moderne; cf. eng. *yoghurt*.

iaz – 1. lac artificial; 2. zăgaz, lac mic, natural, format în albia unui râu.
V.sl. *jazŭ* „jgheab, şanţ" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 53; Cihac, II, 145; Cioranescu, 4256); cf. bg., scr., pol. *jaz*, rus. *jaz* „stăvilar, dig", alb. *iaz*. Formele slave provin din proto-sl. **jezŭ*, înrudit cu v.pr. *asy* „hotar, mic golf", lituan. *eže* „hotar, mic golf", arm. *ezr* „mal, hotar". Toate aceste forme provin din PIE ***eg'h-*** (Vasmer, IV, 549).
Der. *iezer* „lac de munte"; cf. bg, scr., ceh. *jezer*. Forma există şi în lituan. *ezeras*; cf. n.g.s. *Geiser*.

ibriċ – vas cilindric de metal cu coadă lungă.
Tc. *ibrik* „ibric" (Roesler, 593; Şăineanu, II, 222; 4259); cf. alb. *ibrik*, bg. scr. *ibrik*, ngr. *ιμβρίκι*.

ic – pană de despicat.
Mgh. *ek* „ic, pană" (Cihac, II, 508; Gáldi, 93; Cioranescu, 4261).

icnį (var. *igni*, *hicni*) – a suspina, a geme.
Din rus. *iknuti* „a sughiţa" (Cihac, II, 146); cf. v.sl. *lakati*. Din bg. *ikam* (aor. *iknah*) (*DAR*, Candrea). Nu am putut verifica forma bulgară. Formaţie onomatopeică de la *ic* sufixat cu (*ă*)*ni* (Cioranescu, 4264) (v. **hâc**).
Provine probabil din PIE ***lauk-**, **ləuk-** „1. gât, beregată; 2. a sughiţa" (*IEW*, 655); cf. alb. *lekme*, ucr. *łykati* „a sughiţa", m.g.s. *slucken* „a sughiţa". Rom. **icni** provine de la acest radical printr-un mai vechi **liuk-* > **licni* > **icni** (v. **uşor**). Din fondul pre-latin.
Der: *icnit*, *icneală*.

icoąnă (ar. icoană) – imagine pictată a unui sfânt creştin.
Mgr. *εικόνα* „imagine, reprezentare" (Cihac, II, 665; Murnu, 29; Cioranescu, 4265); cf. bg., scr. *ikona* „imaginea, reprezentarea unui sfânt", alb. *ikonë* „imaginea unui sfânt".
Der. *iconar*, *iconiţă*.

ţicre – denumire generică pentru ouăle de peşte, caviar.
V.sl. *ikra* „icre” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23; *Lexicon*, 255; Meyer, 158; Cioranescu, 4269); cf. bg. scr., pol., rus., mgh., alb. *ikra*, lituan. *ikrai* „caviar”, *ikras* „icre”, let. *ikri* (pl. a lui *ikra*). Trebuie arătat că forma există şi în vechea irlandeză; cf. v.ir. *iuchair* (nom. *iuchrach*) „icre” < **ikór*.
Larga răspândire a acestui termen face dificilă stabilirea adevăratei filiaţii a acestui termen. Cert este că termenul este extrem de vechi din moment ce şi forma din irlandeza veche provine de la acelaşi radical ca şi formele central şi est-europene. Vasmer (I, 477) asociază acest radical cu formele pentru „ficat” în diverse limbi IE; cf.. skt. *jákṛt*, *jaknás*, av. *yākarə*, gr. *ἡπαρ*, lat. *iecur* „ficat”, lituan. *jāknos*, *aknos*, let. *aknas*.

idęe (ar. *idee*) – 1. noţiune, concept, gând; 2. cantitate mică, puţin; 3. intenţie, plan, proiect.
Fr. *idée* din lat.med. *idea* < gr. *ιδέα* < gr. *ιδείν* „a vedea”.
Der: *ideal*, *idealist*, *idealism*, *a idealiza*, *idealizare, ideaţie* etc.

idiot – lipsit total de inteligenţă.
Fr. *idiot* din lat. *idiota* < gr. *ιδιώτης* „om de rând, persoană fără educaţie”.
Der. *idioţenie*, *idioţie*, *idiotism*.

ţidol (ar., mgl. *idol*) – 1. divinitate păgână; 2. imaginea unei divinităţi; 3. lucru sau persoană privite cu deosebită admiraţie.
Mgr. *εἰδωλον* „imagine, idol (Murnu, 29) din gr. *εἶδος* „imagine, formă”.
Der: *idolatrie*, *idolatru*, *a idolatriza*.

ţie (ar. *il'e*) – bluză femeiască împodobită cu cusături care face parte din portul naţional românesc.
Lat. (*vestis*) *linea* „îmbrăcăminte de in” (Cipariu, *Gram*., 90; Densusianu, *Hlr*, 158; Puşcariu, Candrea-Densusianu; *DAR*); cf. alb. *linjë* „cămaşă albă, pânză de in”, de la o formă illirică identică cu cea de la care derivă rom. *ie*. Radicalul care defineşte inul este răspândit în multe limbi IE (v. **in**).

ied (ar. *ied*) – pui de capră sau de căprioară.
Lat. *haedus* „ied, ţap tânăr” (Puşcariu, 762; Candrea-Densusianu, 805; *REW*, 3974; Cioranescu, 4275), formă rurală **edus*; cf. alb. *ked* (dial. *edh*).
Dicţionarele etimologice ale limbii latine consideră că lat. *haedus* provine de la PIE ***ghaidos** (Ernout-Meillet, 288; Walde, I, 632), din care provin şi got. *gaits*, v.g.s. *geiz*, v.scand. *geit*, v.sax. *gāt*, eng. *goat* etc. De remarcat că în proto-germanică a existat şi forma **kiðio* „ied” care, cu toată asemănarea cu **gait* din care provin formele pentru **capră** sau **ţap**, nu este exact acelaşi radical, ci o variantă a acestuia.
Aşa cum am arătat lat. *haedus* „ied, ţap” provine din PIE ***ghaido-s**, ca şi formele germanice pentru „capră”, ştiut fiind faptul că PIE ***gh** a dat *h* în latină. În schimb, formele germanice pentru „ied” provin de la un rad. PIE ***khe(i)dh-**, **khidh-**, ca şi alb. *ked* „ied”. Prin urmare, au existat doi radicali: PIE ***ghaido-s** „ţap, capră” şi PIE ***khe(i)do-s** „ied”. Acesta din urmă este o formă afectivă din care provin formele pentru „ied” în mai multe limbi IE. Kluge (491) arată că în vechea germană de sus există forma *kizzi*(*i*) de la un mai vechi **kitt*, formă afectivă pentru *ied*, iar în germana modernă există, de asemenea, forma *Ziecke*, formă afectivă pentru *Ziege* „capră”. Din aceste detalii se poate deduce că, în principiu, formele afective apar pe baza contrastului surd/sonor pentru relaţia afectiv/neafectiv, contrast care pare să fie universal. În latina veche, precum şi în unele dialecte italice au existat formele *edus*, *aedus*, pe lângă formele sabine *fedus*, *faedus*. Varro (*L.Lat*., 5.97) arată că sabin. *fircus* îi corespunde lat. *hircus*, iar pentru sabin. *fedus*, avem lat. *hedus* „ţap”. Aceste raporturi arată că au existat asemănări strânse între limbile şi dialectele italice, încât trebuie multă atenţie în stabilirea filiaţiei unui cuvânt, nu numai în dialectele italiene de astăzi sau în română, dar şi în latină. De aici provine marea confuzie cu aşa-zisa latină vulgară. Quintilian (*Inst. Orat*., 1, 5.20) spune că autorii vechi foloseau forme precum *aedus* şi *ircus*, în loc de *haedus* şi respectiv *hircus*, fapt care explică „dispariţia” lui *h* în aşa-zisa

latină vulgară. Lingviştii consideră că acest fenomen a apărut târziu în latină, dar vedem, din spusele lui Quitilian, că este un fenomen vechi anterior latinei clasice. Desigur, autorii vechi foloseau formele uzuale din dialectele vorbite la ei acasă, într-o vreme când normele latinei clasice nu apăruseră încă. Forma *aedus* apare şi la Apuleius (*Met*., 8.15), autor cunoscut pentru stilul său literar neconformist.
Revenind la forma rom. **ied**, este destul de clar că acesta trebuie să fi derivat din PIE ***khe(i)do-s**, din care provin formele pentru **ied** în limbile germanice, alb. **ked**, şi o serie de dialecte italice. Am arătat la vb. a **avea** (v. **avea**) că formele lat. *habeo* „a avea" şi *capio* „a prinde" au paralele în limbile germanice, toate aceste forme provenind de la doi radicali PIE asemănători: ***ghab(h)-** şi **khab(h)-** (v. **avea**). În acelaşi mod, rom. **ied** poate proveni din PIE ***khe(i)do-s** ca şi formele germanice şi alb. **ked**. La discuţia despre **a avea** am arătat că şi alb. *kam* „(eu) am" este paralel cu forma din română, astfel încât trebuie să fi provenit de la aceeaşi proto-formă care, la rândul ei, provine din PIE ***khab(h)**. Astfel, PIE ***kh** a dat *k* în proto-albaneză şi *h* în traco-dacă, ulterior *h* a căzut într-o perioadă istorică greu de determinat. Numai aşa se poate explica acest paralelism de forme şi sensuri între limbile italice, germanice şi traco-illiră. Există multe asemenea paralelisme între aceste limbi, care nu au fost elucidate încă.

ieşderă (ar. *eadiră*, mgl. *iadră*) – plantă agăţătoare cu frunze veşnic verzi (*Hedera helix*).
Lat. *hedera*, *edera* „iederă" (Puşcariu, 763; Candrea-Densusianu, 806; *REW*, 4092; Cioranescu, 4277). Panromanic.
PIE ***ghed-** „a înconjura, a prinde" (Walde, I, 638); cf. skt. *khadirah* „Acacia catechu", gr. *κίσσαρος* „iederă". Sanskrita şi greaca indică un PIE ***khed-**, ***khedera** şi nu un PIE ***ghed**, aşa cum consideră Walde. Prin urmare, este vorba de un ***khedera**, unde ***kh** > *h*, atât în proto-latină cât şi, foarte probabil, în proto-traco-dacă; apoi, în stră-română *h* a devenit caduc (v. *ied*).

ieftin – care are un preţ mic, convenabil.
Mgr. *εύθινός* „ieftin" (Roesler, 568; Cioranescu, 4278); cf. bg., scr. *jevtin*.
Der: *a ieftini*, *ieftinire*, *ieftinătate*.

iele – în mitologia românilor fiinţe supranaturale cu puteri magice, de obicei malefice, imaginate ca nişte zâne tinere şi frumoase; 2. dânsele, drăgaicele.
Mgh. *lél* „spirit" (Cihac, II, 508). A fost pus în legătură cu tc. *jel* „vânt" (Lokotsch, 950; cf. Cioranescu).
De la pron. pers. III pl. *ele* substantivizat (Bogrea, *Dacor*., 4, 822; Cionănescu, 4280). Această ultimă ipoteză este singura plauzibilă. Este ştiut că în credinţele populare numele unor forţe malefice nu trebuie rostit, deoarece, pronunţându-le numele ele ar fi invocate, acestea făcându-şi apariţia şi provocând necazuri vorbitorului.

iepure (ar. *l'epur*(*e*) – mamifer din ordinul rozătoarelor cu urechi lungi, vânat pentru carnea şi blana sa.
Lat. *leporem* (acc. de la *lepus*) „iepure" (Puşcariu, 765; Candrea-Densusianu, 807; *REW*, 4991; Cioranescu, 4285). Panromanic; cf. calabr. *liepuru* (comp. it. *lebre*), alb. *lepur* „iepure", *lepurush* „iepuraş", v.sicil. *λέποριν* (cf. Varro, 1.1.5, 101).
Walde (I, 786) crede că provine din substratul iberic, de la o formă **lappar*; cf. gr.(dial. massiliot) *λεβερίς* „iepure". Walde consideră că trebuie pornit de la un **lep-ausro* „ureche lăsată, clăpăugă", la rândul său din **legŭ* > *λοβός*, cu trecerea PIE ***gŭ** la *b*, trecere improprie limbii latine. Astfel, lat. *lepus* > ligur. **leperis* poate fi apropiat de alb. *lapë* „bucată de piele, lobul urechii, frunză"; cf. alb. *lëpush* „urecheat" (de aici, probabil, şi rom. **Lăbuş** „nume de câine"). Astfel, originea lat. *lepus*, *-oris*, precum şi celelalte forme indicate mai sus trebuie căutată în altă parte. Putem presupune un IE ***lepa-r-**, **lepu-r-** „urecheatul", de la care derivă toate formele indicate mai sus din PIE ***lopos**, **lopo-** „cârpă, lobul urechii" (*IEW*, 678) (v. **lăpuş**).

ieri (ar. *a*(*i*)*eri*, mgl., istr. *ieri*) – în ziua precedentă.
Lat. *heri* „mai ieri, de curând” (Puşcariu, 707; Candrea-Densusianu, 809; *REW*, 4115a; Cioranescu, 4289). Panromanic.
Lat. *heri* provine de la un PIE ***g**'**hes(i)**- (Walde, I, 642) sau PIE ***g**'**hdyes**-, **g**'**hyes**, **g**'**hes**- „ieri” (*IEW*, 416); cf. skt. *hya-s*, gr. *χιές*, alb. *die*, gmc. *žestra* (n.g.s. *gestern*, eng. *yester*-day).

iertą (ar., mgl. *l'ertu*, *l'irtare*) – 1. a absolvi, a scuti de pedeapsă; 2. a cruța; 3. a scuza; 4. a permite,a îngădui, 5. a abadona, a lăsa.
Lat. **libertare* (Puşcariu, 769; Candrea-Densusianu, 811; *REW*, 5014; Rosetti, I, 167). Forma **libertare*, nu este atestată în latină şi nu cunoaştem alți derivați în niciuna din limbile neolatine. Cu toate acestea există ceva similar în albaneză; cf. alb. *liroj* „a elibera” despre care se consideră că provine din lat. *liberare* (Meyer, *Etym. Wb*., 247).
Lat. *liber*, *libero* < PIE ***leidh** (Walde, I, 791), mai exact de la ***leidh**(**e**)**r**; cf. gr. *ελεύθερος* „liber” < **leudheros*. Tot de la o formă ***leidhr** poate proveni rom. *a ierta*, prin metateza lichidei *r*. Astfel PIE ***leidh**(**e**)**r** printr-o formă **ledr*, apoi prin metateză **lierd*, *liert*.
Der: *iertare*, *iertat*, *iertăciune*.

ierușncă – pasăre cu pene ruginii, cu roşu în jurul ochilor şi moț pe cap (*Tetrastes bonasia*).
V.sl. *jarębi* „potârniche” (Cihac, II, 149); cf. lituan. *jerubé* (*jarubé*) „ieruncă”. Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). Sensul lituan. *jerubé* este identic cu cel din română. Provine din fondul pre-latin.

ieși (ar. *es*, mgl. *ies*) – a trece din interior spre exterior; 2. a părăsi un loc, o încăpere, limitele a ceva; 3. a proveni, a rezulta.
Lat. *exire*, formă compusă din *ex* şi *eo* „a merge” (Diez, I, 164; Puşcariu; 770, Candrea-Densusianu, 815; *REW*, 3018; *DAR*; Cioranescu). Panromanic.
În general grupurilor lat. *ks*, *ct* le corespund în română grupurile *ps*, respectiv, *pt* (cf. *coxa* „coapsă”, *nox* (*noctem*) „noapte”, iar în alte cazuri lat. *ks* (*x*) îi corespunde *s* în română (v. **lăsa**). Origine latină.

ieșle – construcție în formă de jgheab în care se dă mâncare vitelor.
Cf. bg., rus. *jaslĭ* „grajd, iesle” (Cihac, II, 146; Cioranescu, 4295); cf. scr., slov. *jasle*, pol. *jasla*, mgh. *jászol*.
Formele slave provin din proto-slav, **jasli* iar acesta de la un mai vechi **ēdsli* din PIE ***ed**- „a mânca” (cf. Vasmer); cf. got. *uzēta* „iesle”, lituan. *edžios* „troacă, covată”, lituan. *ēdesis* „nutreț, furaj”.

ignorą – 1. a nu şti, a nu cunoaşte; 2. a neglija în mod voit, a nu lua în seamă, a trece cu vederea.
Fr. *ignorer* din lat. *ignorare* < *ignarus* „care nu ştie, care ignoră” < *ignotus* „neştiut”, înrudit cu *gnoscere* „a şti, a cunoaşte” (v. *cunoaşte*).
Der: *ignorant*, *ignoranță*.

igrasie (ar. igrasie) – umezală a pereților, mucegai.
Ngr. *υγρατία* „umiditate, umezeală” (Gáldi, 199; Cioranescu, 4304).

ilău (var. *ileu* (Mold.) – nicovală.
Mgh. *ülö* „actul de a sta, a se odihni” (Cihac, II, 508; Gáldi, 93). Origine obscură.

ilușie – 1. speranță neîntemeiată, amăgire; 2. percepere denaturată a realității.
Fr. *illusion* din lat. *illusio* „ironie, derâdere” < *illudere* „a lua în derâdere, a ridiculiza” < *ludere* „a (se) juca”.
Der: *a iluziona*, *iluzionist*, *iluzionism*, *iluzoriu*.

im – 1. noroi, mâl; 2. murdărie, jeg.
Lat. *līmus* „mocirlă, noroi, mâl” (Cipariu, *Gram., II*, 338; Puşcariu, 775); cf. it., sp., port. *limo*, alb. *ljim*.
Rom. *imos* a fost explicat prin lat. *limosus* „mânjit, murdar” (Candrea-Densusianu; 821); cf. sp., port., it. *limoso*, prov. *limos*, alb. *limo* „a polei, a şlefui”. Lat. *limus* provine de la un mai vechi **loimos* din PIE ***lei**- „murdar, uleios, mucilaginos” (Walde, I, 805; *IEW*, 662) cu forma nominală ***leimo** (cf. Walde); cf. v.g.s. *leim*, v.eng. *lim*, n.g.s. *Lehm*, eng. *loam* „noroi,

lut". Astfel, din punct de vedere fonologic, rom. **im**, respectiv **imos**, pot proveni în egală măsură atât din PIE prin traco-dacă, cât şi din latină.
Der: *imos* „murdar".

imągine – 1. reprezentare vizuală a unei realități fizice sau mentale; 2. reprezentare mentală a realității prin cuvinte, în idee, concept.
Fr. *image* din lat. *imago*, *-ionis* „copie, imagine".
Der: *a imagina*, *imaginabil*, *imaginar*, *imaginabil*, *imaginativ*.

imąş – izlaz, păşune.
Mgh. *nyomás* „presiune, stoarcere" (Cihac, II, 508; Philippide, *Principii*, 64; Şăineanu, *Rom.* 30, 549; Cioranescu, 4320). Sensul este total diferit, aşa încât mgh. *nyomás* nu poate fi etimonul rom. **imaş**. Origine obscură.

imbecįl – persoană cu capacități mentale foarte reduse; 2. neghiob.
Fr. *imbécile* din lat. *imbecillus* „slab".
Der: *a imbeciliza*, *imbecilitate*, *imbecilizant*.

imitą – 1. a adopta felul de a gândi sau a se comporta al cuiva; 2. a copia, a reproduce.
Fr. *imiter* din lat. *imitari* „a copia", înrudit cu *imago* (v. **imagine**).
Der: *imitabil*, *imitativ*, *imitator*, *imitație*.

impęriu – grup de națiuni grupate într-o formațiune statală condusă de un împărat sau împărătească; 2. teritoriul unei națiuni dominante la care se adaugă teritorii ale altor națiuni subjugate.
Lat. *imperium* „comandă, putere supremă" < *imperare* „a conduce" (v. **împărat**).
Der: *imperial*, *imperialism*, *imperialist*.

imprimą – 1.a lăsa urme prin apăsare; a înregistra; 3 a tipări..
Fr. *imprimer* din lat. *imprimere* „a presa, a lăsa urme prin apăsare" < *premere* „a apăsa, a presa". O serie de derivați provin din lat. *impressus*, part. trecut de la *imprimere* (v. **exprima**, **presa**).
Der: *imprimare*, *imprimerie*, *imprimeu*, *a impresiona*, *impresionabil*, *impresie*, *impresionant*, *impresionabilitate*, *impresionism*, *impresionist*.

impųls – 1. imbold, îndemn, avânt; 2. (*fiz*.) mărime egală cu produsul dintre masa unui corp şi viteza lui.
Lat. *impulsus* „impuls, presiune", part. trecut *pellere* „împinge".
Der: *a impulsiona*, *impulsie*, *impulsiune*, *impulsiv*, *impulsivitate*.

in (ar., mgl., istr. *l'in*) – plantă erbacee textilă (*Linum usitatissimum*).
Lat. *linum* „in" (Puşcariu, 798; Candrea-Densusianu, 830; *REW*, 5073; Cioranescu, 4357). Panromanic.
PIE ***lino-*** „in" (*IEW*, 691); cf. gr. *λίνον* „in", v.ir. *lin*, ir. *lion* „in", cymr. *llin* „in", bret. *lien* „in", got. *lein* „in", v.g.s. *lin* „in", let. *lini* (pl.), v.pr. *linno*, lituan. *linai* (pl.) „in", alb. *liri* (gheg *lini*) „in". Prin urmare, inul a fost cunoscut de vechii indo-europeni, şi denumirea sa s-a păstrat în multe limbi IE vechi şi moderne. O formă similară trebuie să fi existat şi în traco-dacă care ar fi dat tot „in" în româna modernă.

inc – 1. poftă de râs, de joc; 2. râs, hohot.
Formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 4366) (v. **icni**).
Der: *incot* (cf. *chicot*), *a incui*, *incuială*.

incęndiu – foc mare care cuprinde şi mistuie o casă, o pădure etc.
Fr. *incendie* din lat. *incendium* „foc" < *incendere* „a aprinde" < *candere* „a străluci, a fi fierbinte".
Der: *a incendia*, *incendiar*, *incendiat*, *incendiator*.

indicą – 1. a arăta, a face cunoscut, a semnala; 2. a recomanda, a prescrie medicamente etc.
Lat. *indicare* „a arăta, a indica" < *dicere* „a arăta, a zice, a spune" (v. **zice**).
Der. *indicație*, *indicativ*, *indicator*, *indice* etc.

indivįd – 1. persoană privată privită ca unitate distinctă în raport cu alte persoane; 2. ființă privită ca unitate distinctă a speței din care face parte.
Fr. *individu* din lat. *individuus* „indivizibil" < *dividere* „a divide, a împărți".

Der: *individual*, *individualist*, *individualism*, *a individualiza*, *individualitate*.

inęl (ar. *nel*) – 1. cerc mic din metal (prețios) care se poartă pe deget; 2. cerc mic; 3. cârlionț.
Lat. *anellus* „cerc mic, inel” (Puşcariu, 833; Candrea-Densusianu, 858; *REW*, 452; Cioranescu, 4402). Panromanic.
Lat. *anellus* < anus „cerc”; cf. v.ir. *anne* „cerc”, ir. *ain* „inel”, arm. *anur* „colier, cerc”. Toate aceste forme provin din PIE ***an-u** „cerc” (*IEW*, 47).
Der: *a inela*, *inelare*, *inelat, ineluş*.

ințimă (ar., mgl. *inimă*) – 1. organ intern muscular central al aparatului circulator, situat în partea stângă a toracelui; 2. bunătate, sensibilitate; 3. bărbăție, curaj, îndrăzneală; 4. principiu vital, spirit.
Lat. *anima* „aer, suflu de aer” (Diez, I, 26; Candrea-Densusianu, 866; *REW*, 475; Rosetti, I, 173); cf. *animus* „suflet”. Panromanic. În limbile neolatine sensurile coincid cu cel din latină.
Radicalul există şi în alte limbi IE; cf. skt. *ani-ti*, *anati* „a sufla, a răsufla”, osc. *ananum* „animam”, gr. *ánεμos* „răsuflare, vânt”, v.isl. *angi*, v.ir. *animm* „suflet”, ir. *anam* „viață, suflet”, cymr., corn. *eneff* „suflet”, alb. *aj*, (gheg *en* (I, sg) „a (se) umfla” de la un PIE ***ane-**, **ene-** „a sufla”. Demn de remarcat că în oscă, vechea irlandeză, greacă şi sanskrită sensurile se apropie de latină. Este de presupus că a avut loc o deviere de sens cu mult timp înainte, când *anima* a început să semnifice şi **inimă**, nu numai *aer* sau **suflet**.
Der: *inimioară*, *inimos*.

inorọg – 1. unicorn; 2. rinocer.
V.sl. *inorogŭ* „unicorn” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; Cihac, II, 148; Cioranescu, 4426). V.sl. *inorogŭ* este un calc după gr. *μονόκερως* „unicorn”.

intrą (ar., istr. *intru*, mgl. *antru*) – 1. a trece din afară înăuntru, a pătrunde; 2. a începea; 3. a adera, a se înscrie; 4. a pătrunde, a străbate.
Lat. *intrare* „a intra, a pătrunde” (Puşcariu, 893; Candrea-Densusianu, 867; *REW*, 4501; Cioranescu, 4447).
PIE ***enter**, **ņter** „între” (*IEW*, 313); cf. skt. *antar*, skt. *antura* „înăuntru”, av. *antarə*, v.pers. *antar* „între, printre”, osc. *anter* „între”, alb. *nder* „între”, v.g.s. *untar* „între”.
Demn de remarcat că în rom. a **intra**, este cu *i* ca în latină, de *în*, *între* etc.
Der: *intrare*, *intrând*.

ințrigă – 1. uneltire, acțiune ascunsă care uzează de mijloace nepermise pentru a atinge un scop sau a zădărnici o acțiune, complot.
Fr. *intrigue* din it. *intrigo* < lat. *intricare*.
Der: *a intriga*, *intrigant*.

iobąg – şerb.
Mgh. *jobbagy* „iobag” (Cihac, II, 509; Tiktin; Cioranescu, 4467).
Der: *iobăgi*, *iobăgie*, *iobăgime*, *iobăgesc*, *iobăgeşte*.

ioc (mgl. *ioc*) – nimic, de fel, câtuşi de puțin.
Tc. *yoc* (Ronzevalle, 177; Cioranescu, 4468); cf. cuman. *iok* (Kuun, 68).

iorgovạn (ar. *argăvan*, mgl. *răgăvam*) – liliac (*Syringa vulgaris*).
Tc. *erghevân* „o plantă” (Şăineanu, II, 227); cf. sb. *jorgovan*, bg., alb. *argavan*. Etimonul turcesc propus de Şăineanu este incompatibil din punct de vedere semantic. Origine incertă.

irosị – a consuma, a cheltui, a risipi.
Ngr. *φυραίνω* (1, sg) „a (se) micşora” (Cihac, II, 660; Scriban; *DAR*). Cioranescu (4503) crede că este vorba de forma prescurtată a lui *afierosi* „a risipi”, prin pierderea lui *a* inițial, iar *f* a trecut la *h*, care apoi a dispărut. Ipoteza lui Cioranescu pare mai plauzibilă.

iscą – a produce, a provoca.
V.sl. *iskati* „a cere, a dori” (Cihac, II, 149; Candrea; Cioranescu, 4506); cf. bg. *iskam* „a cere, a dori”, rus. *iskati* „a căuta”, lituan. *ieskoti* „a căuta”. Rom. **isca** este cognat cu formele slave şi baltice, dar nu provine din slavă, deoarece sensurile sânt destul de diferite.
Pe de altă parte, forme similare există şi în alte limbi IE, cu sens mai apropiat de română decât vechea

slavă; cf. skt. *iccháti* „a căuta, a dori", av. *isaiti* „a căuta, a dori", arm. *aiç* „examinare, cercetare", v.g.s. *ieskon*, n.g.s. *heischen*, v.sax. *āscian*, eng. *ask* „a întreba".
Barnhart (559) consideră că eng. *ask* provine din PIE ***ais-**, **is-** (*IEW*, 55) de la care provin cele menționate mai sus. Ținând cont de formele din limbile IE care ne stau la dispoziție, mai potivit ar fi radicalul PIE ***aisk-**, **isk-**, nu cel reconstituit de Walde-Pokorny. Forma românească este apropiată nu numai de limbile slave, dar şi de lituaniană şi de germanice (v. **iscodi**, **isteț**). Trebuie asociat cu a **iscodi**.

iscăli – a semna, a-şi pune numele, semnătura pe ceva.
V.sl. ***iskaljati** „a murdări, a păta"; cf. bg. *iskaljam* „a se murdări" (Cihac, II, 149; Şăineanu, *Semasiol*., 15). Nu am putut verifica forma bulgară invocată de Cihac. Argumentul lui Cihac este că în vechime semnătura era o amprentă a degetului sau o pată, argument care nu rezistă unei analize mai atente din moment ce nici forma slavă, nici cea bulgară nu sânt atestate. Alte verbe similare în slava veche nu sânt potrivite din punct de vedere semantic; v.sl. *azŭ iskalŭ* „eu doresc"< v.sl. *iskati* (Tiktin; Scriban). Origine incertă.

iscodi – a căuta, a cerceta.
V.sl. *ischoditi* „a ieşi, a se apropia de sfârşit" (*DAR*; Cioranescu, 4509).
Este diferit din punct de vedere semantic în slava veche, dar are cognați mai apropiați din punct de vedere semantic în alte limbi IE; cf. skt. *iksh*, *icchati* (pron. *ičhati*), hitt. *iših*, *išiyah* „a găsi, a descoperi", av. *isaiti* „a căuta, a dori", arm. *aiç* „examinare, cercetare", lituan. *ieškoti* „a căuta", v.g.s. *ieskon*, n.g.s. *heischen*, v.sax. *āscian*, eng. *ask* „a întreba", În această categorie se include şi v.sl. *iskati* „a cere, a dori" despre care se consideră a fi etimonul rom. a **isca**. Rom. a **iscodi** pare să provină de la acelaşi radical ca şi a **isca** (v. **isca**, **iscusi**, **isteț**).
Ca şi în cazul limbii române, în sanskrită acest radical a dat două verbe diferite; cf. skt. *iksh*, *ikshate* „a vedea, a prevedea", înrudit cu *aksh*, *akshati* „a ajunge, a pătrunde, a prevedea". Din fondul pre-latin.
Der: *iscoadă*, *iscodire*, *iscoditor*.

iscusi – a cerceta, a (se) instrui.
V.sl. *iskusiti* „a încerca, a proba, a verifica" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; Cihac 2, 150; Cioranescu, 4511); cf. rus. *iskusiteli* „ademenitor"
Rom. a **iscusi** provine din PIE ***aisk-, isk-** (v. **isca**). Din fondul pre-latin.

ișmă, **izmă –** mentă.
Ngr. (*ά*)*γιόσμος* „mentă"; cf. alb. *dhiozmë*, bg. *giozum*, gr. *οσμή* „miros" (Tiktin). Din mgh. *izme* (Gáldi, 178) sau din mgh. *izmat* „parfum" < germ. *Schmack* (Puşcariu, *Lr*., 105; *DAR*). Provine din neogreacă.

ispaș – numele sărbătorii creştine a înălțării Domnului.
Cihac îl asociază cu *a spăşi* din v.sl. *opasti* „se cavere" sau din v.sl. *supašu* „mântuitor" (*DAR*); cf. rus. *sapsiti* „a salva, a mântui", rus. *spas* „mântuitor", rus. *Spasovdeni* „6 August" (Vasmer, III, 732).
Der: *a ispăşi* < v. sl. *sŭpasiti* „mântui" (*DAR*) (v. *ispas*).

ispită – seducție, tentație.
V.sl. ***ispyti** (Miklosich, *Slaw., Elem*., 24; Cihac, II, 151; *DAR*; Cioranescu); cf. rus. *ispitati* „a pune la încercare". Etimonul invocat de Miklosich nu este atestat în slava veche şi nu are răspândire în limbile slave. Există, în schimb, skt. *īspita* „dorit, dorință", de la *īps* „a dori să obțină", identic cu rom. *ispită*. Asemănarea cu sanskrita este evidentă. Înrudirea este pe fond IE.
Der: *a ispiti*, *ispitală*, *ispititor*.

isprăvi – a sfârşi, a termina.
V.sl. *ispraviti* „a îndrepta, a forma" < *pravŭ* „drept" (Miklosich, *Lexicon*, 266; Cihac, II, 286; Cioranescu, 4523); cf. rus. *ispraviti* „a îndrepta, a corecta". Forma slavă veche are un sens total diferit şi, prin urmare, nu poate constitui etimonul rom. a **isprăvi**. Origine incertă.
Der: *ispravă*, *isprăvit*, *ispravnic*, *isprăvenie*.

isteț – ager la minte, iscusit, priceput.
V.sl. *istŭ* „adevărat” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; Cihac 2, 151) sau v.sl. *isticĭ* „inculpat” (Tiktin; Puşcariu, *Lr*., 358; *DAR*); cf. bg., rus. *istec* „reclamant”.
Niciuna din aceste ipoteze nu se poate susține, ba mai mult, sânt de-a dreptul aberante. Rom. **isteț** este cognat cu lat. *astutus* „isteț, inteligent” < *astus* „istețime, inteligență” şi trebuie pus în legătură cu a **iscusi**, a **isca**, a **iscodi**, forme care provin din PIE ***ais-**, **is-** (*IEW*, 55) sau, mai precis, PIE * **aisk-**, **isk-** (v. **isca**); cf. skt. *ishti* „actul de a cerceta, de a căuta, dorință”. (v. **iscodi**, **iscusi**). Din fondul pre-latin.
Der: *istețime*, *a (se*) *isteți*.

istorie – proces de dezvoltare a fenomenelor din natură şi societate; 2. ştiință care studiază dezvoltarea societății în ansamblul ei; 3. povestire, narațiune.
Mgr. *ιστορία* din *ιδείν* „a vedea”, cognat cu lat. *videre*, got. *witan* „a şti”, skt. *vidati* „a şti” (v. **vedea**). Atestat din sec. XVII.
Der: *istoric*, *istoricesc*, *istoriceşte*, *istorioară*, *istoriografie*, *istoriograf*, *a istorisi*, *istorism*.

iță̦r (pl. *iță̦ri*) – pantaloni țărăneşti lungi şi strâmți.
A fost pus în legătură cu **iță̦** (Cioranescu, 4534). Origine incertă (v. **iță̦**).

iță̦ (ar. *l'iță̦*) – dispozitiv la războiul de țesut format din rame care susțin firele aşezate vertical prin ochiurile cărora se trec firele de urzeală.
Lat. *licia* < *licium* „fir, sfoară, şnur” (Puşcariu, 906; Candrea-Densusianu, 899; *REW*, 5020; Cioranescu, 4534).

iți – a se ivi.
Cihac (II, 151) crede că provine din v.sl. *iti* „a merge”, iar Philippide (2, 718) îl pune în legătură cu alb. *etsën*. De la interjecția *iții* folosită în jocurile de copii, se zice despre cel care scoate capul de unde s-a ascuns pentru a da un anumit semnal (DAR, Scriban). Cu toate acestea, fenomenul pare să fie invers. Cu alte cuvinte, interjecția respectivă pare să provină de la acest verb şi nu invers. Formație expresivă după Cioranescu (4535). Niciuna dintre aceste ipoteze nu este plauzibilă. Trebuie asociat cu a **ivi**. Origine obscură.

iubi – a avea o mare afecțiune sau admirație pentru ceva sau cineva; 2. a fi îndrăgostit de o persoană de sex opus, a avea relații sexuale; 3. a îndrăgi.
V.sl. *ljubiti* „a iubi” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 29; Cihac, II, 151; Cioranescu, 4538).
PIE ***leubh-** „a fi bucuros, a iubi” (*IEW*, 683); cf. skt. *lubh*, *lubhyati* „a dori, a simți o dorință puternică”, *lōbha* „dorință”, lat. *libet* < v.lat. *lubet* „a dori, a face plăcere”, *libido* „dorință”, got. *liufs*, got. *lubains* „speranță”, v.g.s. *liob* < gmc **laubjan* „a iubi”, alb. *laps* (1, sg) „a dori”, v.sl. *lubo*, *ljubiti* „a iubi”, lituan. *liáupsinti* „a glorifica”.
Prin urmare, forme provenind de la acest radical există, pe lângă slave, în sanskrită, în germanice, în latină, albaneză, iar derivarea din PIE nu implică nici cea mai mică dificultate pentru rom. a **iubi**. De remarcat că forma latină veche este foarte apropiată de proto-forma **lub-* care stă şi la baza rom. a **iubi**. Provine din fondul pre-latin.
Der: *iubire*, *iubitor*, *iubeț*, *iubăreț* etc.

iureş (ar. *iuruşe*, mgl. *iruş*) – năvală, goană, asalt.
Tc. *yuriş* „iureş, asalt” (Roesler, 593; Cihac, II, 588; Pascu, *Beiträge*, 52; Cioranescu, 4549).

iute – 1. care aleargă repede; 2. care acționează repede, 3. descurcăreț, agil; 4. picant.
V.sl. *ljutŭ* „acru, crud, aspru” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 29; Cihac, II, 152; Cioranescu, 4551); cf. rus. *ljutŭ* „feroce, crud”.
Rom. **iute** are şi sensul de „repede”, astfel că trebuie să provină din PIE ***leut-**, **lut-** „furios” (*IEW*, 691); cf. v.sl. *ljutiti* „a fi crud”, lituan. *lutis* „furtună”, toch. *lyutar* „foarte, peste măsură de”. Vasmer (I, 2, 79) respinge ipoteza lui L. Spavinski că formele slave ar fi de origine celtică. În schimb, Bernstein (p. 87) consideră că v.sl. *ljutŭ*, precum şi alte elemente lexicale (cf. *sluga*, *braga*), sânt împrumuturi din limbile celtice. Desigur că formele slave pot proveni

din geto-dacă. În legătură cu etimologia cymr. *llid*, *IEW* nu este sigur, astfel că trimite şi la PIE ***leto-**, **loto-** „rut, plăcere, căldură, furie” (*IEW*, 680), cu toate că formele celtice au acelaşi sens cu rad. PIE ***leut-**, **lut-**; cf. m.cymr. *llit* „mânie, furie”, cymr. *llid* „furie, mânie, ardoare” < **luto*, v.isl. *liti* „rut, călduri”. În românește există expresia „*iute la mânie*”, ceea ce apropie forma românească de originalul IE. Pe de altă parte, celălalt sens, acela de „*pişcător*, *ardeiat*” se apropie mult de rad. PIE ***leto-**, **loto-**. Este posibil să fie vorba doar de un singur radical PIE, al cărui sens să se fi diversificat încă din perioada dialectelor IE, asociindu-se aici *impetuozitatea* şi *furia* cu *căldura* şi cu *plăcerea* picantă. De remarcat că doar româna şi slava veche mai păstrează ambele sensuri. Origine traco-dacă.
Der. *a iuți*, *iuțeală*, *iuțime*.

ivi (mgl. *iaves*) – a apărea, a se arăta, a ieşi la iveală.
V.sl. *aviti*, *javiti* „a arăta, a prezenta” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 53; Cihac, II, 152; Tiktin; Cioranescu, 4555); cf. bg. *iavea* „a arăta”, rus. *javiti* „a arăta” care provin din proto-sl. **aviti* (Vasmer, III, 477). Cihac îl asociază cu rom. **aievea**.
Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. skt. *avih* „real, aievea”, av. *aviš* „real, aievea, evident”, lituan. *ovijus*, *ovitis* „a se arăta în vis”, let. *ovyie* „real, aievea”. Aceste forme sânt aproape identice ca sens şi formă cu rom. **aievea**, spre deosebire de cele slave invocate, care sânt forme verbale şi doar înrudite cu rom. a **ivi**, întrucât din punct de vedere fonetic nu sânt adecvate ca etimon.
Der: *ivire*, *iveală*.

iz – miros sau gust particular.
Mgh. *iz* „gust” (Cihac, II, 509; Tiktin). Tc. *iz* „urmă, dâră” (Bogrea, *Dacor*., 4, 826; Cioranescu, 4557). Origine incertă.

izbăvi – 1. a elibera, a răscumpăra; 2. a salva, ascăpa.
V.sl. *izbaviti* „a elibera” (Cihac, II, 158; Tiktin; Cioranescu, 4559); cf. bg. *izbavjam*, rus. *izbavam* „a salva”.
Der: *izbăvire*, *izbăvit*.

izbi – 1. a lovi cu putere; 2. a atrage atenția.
V.sl. *izbiti* „a omorî” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23; Cihac, II, 153; *DAR*). Rus. *izbiti* „a omorî în bătaie” este ignorat de dicționarele etimologice ruseşti (Vasmer, Preobraženski). Acest radical nu are răspândire în limbile slave. Poate fi asociat cu trac. (antrop.) *Esbenus* care ar putea proveni de la acelaşi radical, cu sensul de „cel care izbeşte, care loveşte”. Există alte ipoteze pe care nu le mai menționăm aici întrucât nu credem câtuşi de puțin în ele. În treacăt fie spus, sufixul traco-dac. *-enus* este aproape identic cu sufixul rom. *-ean*(*u*).
Der: *izbire*, *izbitor* etc.

izbândi – 1. a câştiga, a triumfa; 2. a înfăptui, a realiza; 3. a reuşi, a izbuti.
V.sl. *izbyti*, *izbąda* „a depăşi, a întrece” (*DAR*; Cioranescu, 4561). Sensul v.sl. *izbyti* este acela de „a rămânea”, nu cel dat de autorii *DAR*; cf. v.sl. *zbitki* „rămăşițe”, rus. *izbitok* „prisos”. Această ipoteză nu poate fi acceptată. Origine incertă.
Der: *izbândă*, *izbândire*.

izbucni (var. *zbucni*, *zbugni*) – 1. a izvorî, a țâşni; 2. a se porni brusc şi cu putere; 3. a bufni, a pufni.
După Miklosich (*Slaw, Elem*., 16) vine de la v.sl. *buchnoti* sau bg. *izbuchvam* (*DAR*); cf. rus. *búchnuti* „a tuna, a bubui”. Este la origine o formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 4563) ca şi formele slave menționate mai sus. Ca atare, provine din onom. *zbuc* suf. cu *-ni*, sufix derivațional foarte frecvent în limba română; cf. *a pocni*, *a bufni*.

izbuți – a reuşi.
Trebuie asociat cu a **izbândi**, a cărui etimologie rămâne neclară (v. **izbândi**).

izgoni (ar. *azgunescu*) – 1. a alunga; 2. a sili pe cineva să plece.
V.sl. *izgoniti* „a alunga, a urmări” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23; Cihac, II, 124; Cioranescu, 4565); cf. bg. *izgonjam*, sb. *izgoniti* „a vâna”. Cihac îl asociază cu a **goni** (v. **goni**).
Din română provine mgh. *izgána* (Edelspacher, 15).

izidị – a risipi.
Cf. bg. *izjaždam* „a mânca, a consuma” (*DAR*; Cioranescu, 4567). Origine incertă.

iziṇi – a slăbi.
Cf. sb. *jezina* (Drăganu, *Dacor*., 7, 134; Cioranescu, 4568). Etimonul sârb invocat nu l-am putut verifica; cf. rom. *izină* „slăbiciune, mudărie”. Provine din fondul balcanic.

izlạz (mgl. *izlaz*) – păşune, imaş.
Cf. bg., scr., slov. *izlazŭ* „ieşire” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23, Cihac, II, 153; Cioranescu, 4569); cf. v.sl. *izlaziti* „a ieşi”.
Rom. **izlaz** pare să nu provină din forma sud-slavă indicată de Miklosich. Pe de altă parte, **izlaz** poate fi asociat cu rom. **laz**, *a lăzui*. Rom. **laz** provine din PIE ***(s)leig-** „a lovi, a tăia” (*IEW*, 691), cu corespondente în toate limbile balcanice (v. **laz**).

izmạnă (ar. zmeană, mgl. izmeani) – indispensabili.
V.sl. *izmena* „răscumpărare, lovitură de stat, schimbare” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23; Cihac, II, 144; Cioranescu, 4570).
Der: *a* (*se*) *izmeni*, *izmeneală*.

izolạ – 1. a despărți, a separa; 2. a împiedica trecerea căldurii, frigului sau a umezelii; 3. a se îndepărta de societate.
Fr: *isoler* din it. *isolare*.
Der: *izolant*, *izolator*, *izolație*.

izvọd – 1. izvor, origine; 2. text, original, versiune.
Cf. bg. *izvod* „concluzie, deducție” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23; Cihac, II, 154; Cioranescu); cf. rus. *izvod* „1. risipă; 2. versiune (arhaism)”. Cihac derivă *izvodŭ* din *voditi* „a conduce”.
Der. *a izvodi*, *izvoditor*.

izvọr (ar., mgl. *izvur*) – 1. sursă de apă subterană care iese la suprafață; 2. pârâu; 3. origine, început, obârşie, proveniență.
V.sl. *izvorŭ* „izvor” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23; Cihac, II, 154; Cioranescu, 4574); cf. bg., scr. *izvorŭ* „izvor”. Cihac derivă formele slave din v.sl. *vreti* „a fierbe”, ipoteză foarte puțin probabilă. Forma v.sl. *izvorŭ* este atestată pentru prima oară abia în sec. XV la Grigore Bogoslov (Teologul): „*lângă acel munte ape prea-curate izvorăsc*” (cf. Djačenko, 214). Nu are răspândire în limbile slave cu excepția slavelor de sud. Provine, probabil, din fondul pre-latin (v. **iezer**). În aromână verbul este *azvurăscu*, care poate fi asociat cu *azvom* „a țîşni” (cf. lat. *vomere*). În acest caz, formele româneşti nu au origine slavă. Atestarea foarte târzie în limba slavonă a acestui termen, întăreşte această ipoteză.
Der. *a izvorî, izvorâre*, *izvorâtor*.

Î

îhî – (*interj*.) – cuvânt popular şi familiar, care exprimă o aprobare, un consimţământ.
Are un caracter cvasi-universal fiind folosit şi de vorbitorii altor limbi. Formaţie expresivă.

îl (*-l*) – pronume personal, pers. III, singular.
Are aceeaşi origine cu **el** (**ăl**, **el**, **o**[3]).

îmbi – amândoi, ambii.
Lat. *ambi* (Candrea-Densusianu, 822; *REW*, 411).
O formă aproape identică cu cea latină a existat şi în PIE ***ambho** „amândoi” (*IEW*, 34); cf. skt. *ubhau*, av. *uwa*, gr. *αμφί*, lat. *ambo*, lituan. *abu*, got. *bai*, toch. A *ampi*, *ampe*, toate cu sensul primar din PIE.

îmbia – 1. a îndemna stăruitor pe cineva să primească ceva; 2. a invita, a pofti.
Lat. *invitare* „a invita” (Körting, 5136), nu este posibil din punct de vedere fonologic, deşi este apropiat din punct de vedere semantic. Lat. **inviare* „a obliga < *vis* „forţă” (Puşcariu, *Dacor*., 4, 1319; *REW*, 9295) sau lat. **iniviare* „a îndruma”, lat. **ambiare* < *ambire* „a merge de colo-colo, a cere sprijin” (Philippide, II, 718; Cioranescu, 4325).
Numeroasele ipoteze propuse dovedesc dificultatea de a găsi originea acestui verb. Atenţie merită ipoteza lui Philippide, deoarece el porneşte de la o formă existentă în limba latină, deşi are loc o schimbare de conjugare, iar sensul rămâne totuşi destul de diferit. Lat. *ambire* provine din *amb-*, *ambi* „împrejur, de jur împrejur” (Walde); cf. osc. *amfret* „ambient”.
Din punct de vedere semantic, rom. **îmbia** poate fi asociat cu lat. *invitare*, dar, din punct de vedere fonologic, nu poate proveni din latină, deoarece ar fi trebuit să dea în română **îmbita* sau ceva similar. Walde derivă lat. *invitare* de la PIE ***uei-**, **ueiə-**, **ui-** „a aspira la, a urmări, a vâna” (*IEW*, 1123; Walde, I, 714); cf. skt. *veti*, *vayati* „a urmări, a aspira la”, av. *voi* „a se bucura”, lituan. *veja* „a vâna, a urmări”. Prin urmare, rom. a **îmbia** provine de la acest radical prefixat cu *in-* (*îm-*), la fel ca şi în latină. Din fondul pre-latin.

îmbina – a împreuna, a face să se lege strâns două sau mai multe elemente într-un tot unitar, a uni.
Lat. **imbinare* < *bini* „doi, câte doi” (*Lex. de la Buda*; Densusianu, *Hlr*., 288; *Filol*., 447; Puşcariu, 778; *REW*, 4280), lat. **desglutinare* (Candrea-Densusianu, 482) sau lat. **disbinare* (Philippide, II, 640). Giuglea (*Dacor*., 3, 621) porneşte de la **disglinare* < *γλίνη* „coadă”. În sfârşit, din lat. **binati* (Puşcariu, *ZRPh*., 29; Philippide, Principii, 108; *REW*, 1109; Cioranescu, 4326).
Deşi lat. **binati* nu este atestat, în latina medievală este atestată forma *combinare* (cf. Niermeyer, 1, 167). Rom. **îmbina** (**dezbina**, **răzghina**) ar putea avea în comun cu forma latină un rad. *binare*. Din păcate, Niermeyer nu indică de când este atestată această formă în latina medievală. Cioranescu, în mod nejustificat, respinge ideea pre-existenţei formei *dezghina* de la care ar putea deriva a **dezbina**, ignorând ar. *dezgl'ina*, formă care ar putea invalida toate ipotezele latineşti prezentate mai sus. Russu (*Elem. Autoht*., 101) consideră a **îmbina**, **dezbina** şi **răzghina** (var. **răjghina**) ca fiind de provenienţă

traco-dacă, fără să indice vreo formă dacică sau radical PIE; cf. **dezbina**, **răzghina**.

Dacă vom considera că ar. *dezgl'ina* are aceeaşi origine cu rom. **îmbina**, respectiv **dezbina**, atunci originea acestor forme trebuie căutată în PIE ***glei-**, **gleit-**, **glei-bh-**, **glei-m-** „a lipi, a mânji, a unge" cu forma nominală **gli-io-no** (*IEW*, 362); cf. gr. *γλία* „clei", lat. *glus* „clei", v.ir. *glenim*, cymr. *glynaf* „a sta fixat, a sta lipit, a adera", lituan. *glieju* „a mânji, a unge", v.g.s. *klenan* „a lipi, a adera".

În schimb, dacă rom. *a îmbina* trebuie asociat cu lat.med. *combinare*, deşi, desigur, nu provine din acesta din urmă, ambele pot fi asociate cu lat. *bi*, *bini* „doi, câte doi" pe care Walde (I, 106) îl derivă din PIE ***duis-no**, dar derivarea nu este deloc clară nici în cazul latinei. Forma apare şi în av. *biš* „bis" (cf. Walde). Cu toate acestea, mult mai potrivit este radicalul PIE ***glei-**, indicat mai sus. Din fondul pre-latin.

îmbâcsi (var. *bâcsi*, *băcsi*, *bucşi*) – 1. a (se) umple de praf, de murdărie; 2. (dial.) a umple ceva îndesând, înghesuind.

Pol. *buks*(*a*) < gr. *πυξίς* (Cihac, II, 31) sau mgh. *buckó* (Cihac, II, 485). Nu am putut verifica forma maghiară indicată de Cihac. A fost, de asemenea, asociat cu alb. *mbuš* „a umple" (Philippide, II, 701). În sfârşit, din ngr. *μπίγω* (aor. *έμπηξα*) „a îndesa, a introduce cu forţa" (Graur, 4, 89; Cioranescu, 834). Asemănarea cu alb. *mbuš* merită mai multă atenţie. Orel (253) reconstituie proto-alb- **en-busa* acelaşi cu gr. *βυνέω* „a umple" < **βυσνέω*. Rom. **îm-bâcsi** provine de la un radical similar care ulterior s-a contaminat cu a **ticsi** (v. **teasc**, **ticsi**).

Der: *îmbâcseală*.

îmblăci (var. *îmblătiu*, *mlăci*, *mlăcie*) – băţ gros de bătut cerealele sau legumele cu păstăi pentru a desprinde boabele din teci sau de pe spic.

V.sl. *mlatiti* < *mlatŭ* „ciocan, mai" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 30; *Lexicon*, 372; Cihac, I46; Cioranescu); cf. bg. *mlat*. În Berneker (II, 64) nu apar aceste forme, ci doar *mlava* „băţ, bâtă". Lat. *bucŭlum* (Giuglea, *LL*, 2, 21).

Pe lângă faptul că, o formă *bucŭlum* nu pare să fi existat în latină, derivarea din lat. *bucŭlum* nu este posibilă din punct de vedere fonologic. Relaţia cu forma slavă merită mai multă atenţie, deşi forma există doar în bulgară. Astfel încât este posibil ca bulgara să-l fi împrumutat din română ţinând cont că forme cu *m* se găsesc şi în română. În plus, este bine-cunoscută alternanţa *b*/*m* în limba română (v. **Timiş**). În principiu, rom. **îmblăci** (*îmblătiu*) provine de la *a îmblăti* şi nu invers cum se crede în general. Cu toate acestea, am urmat tradiţia în a considera subst. **îmblăci** ca element lexical de bază şi nu *a îmblăti,* aşa cum ar fi trebuit.

Prin urmare, rom. *a* **îmblăti** provine din PIE ***bheld-** „a lovi, a bate" (*IEW*, 124), al cărui sens a rămas acelaşi cu sensul radicalului PIE; cf. v.g.s. *bolz* „săgeată, băţ", v.sax. *bolt*, n.g.s. *Bolz*, n.g.s. *bolzen* „a lovi, a trânti", lituan. *beldŭ* „a bate, a lovi", *baldas* „pisălog, obiect de pisat", let. *belzt* „a bate" (v. **beldie**). Origine traco-dacă.

Der: *a îmblăti* „1. a bate cerealele; 2. a cotonogi pe cineva", *îmblătează*, *îmblătitor* „persoană care îmblăteşte".

îmbrăcă – a-şi pune sau a pune cuiva hainele potrivindu-le pe corp; 2. a purta haine de o anumită croială, calitate etc.; 3. a acoperi, a înveli: 4. a fereca icoane, arme etc.

Lat. **imbracare* < *bracae* „pantaloni" (Puşcariu, 780; Candrea-Densusianu, 147; *REW*, 428; Cioranescu, 4328).

Forme verbale derivate de la *bracae* nu par să existe în limbile neolatine, ci doar forme substantivale (cf. it. *braca*, sp. *bragas*), cum de altfel nu există nici în latină (doar *bracae*, *bracatus* „care poartă pantaloni".

Lat. *bracae* este un împrumut din gall. *braca*; cf. m.ir. *broc* „pantaloni", v.g.s. *bruoh* „pantaloni scurţi". Pantalonii nu se foloseau în lumea greco-romană. Dacii, în schimb, ca şi celţii şi vechii germani, purtau pantaloni. Există, de asemenea, rom. **brace** „pantaloni", întâlnit în Bucovina. Avem aici câteva probleme majore. În primul rând, lat. *bracae* este un

împrumut din gallică, fapt cunoscut încă de antici; în al doilea rând, forma nu apare în română decât în Bucovina unde nu au ajuns niciodată romanii.
Radicalul se regăseşte şi în m.ir. *broc* „pantaloni" şi în v.g.s. *bruoh*, acesta din urmă fiind probabil un împrumut din celtice. Amintim că forma apare şi în neogreacă; cf. ngr. *βράκι*. Forma neogreacă este un împrumut din fondul balcanic; cf. alb. *brekë* „pantaloni (scurți)". După Meyer (*Etym. Wb.*, 46) forma albaneză provine din lat. *bracare*, ipoteză puțin probabilă.
Toate aceste forme provinîn opinia noastră din PIE ***bhrag-** „a rupe, a tăia" (Walde, I, 112); (v. **brace**, **brăcinar**). Din fondul pre-latin.
Der: *a dezbrăca*, *îmbrăcăminte*, *îmbrăcătură*, *neîmbrăcat*.

îmbufnạ – a se supăra, a se bosumfla.
Formație expresivă de la rad. *buh-* cu sens de „umflat, umflătură", similar cu rad. romanic *buff-* (*REW*, 1373; Cioranescu, 1164); cf. it. *buffare*, fr. *bouffer*, variantă de altfel prezentă şi în limba română în forme ca **buflă** „obraz rotund", *buflei* „copil gras, dolofan", *buflos* „cel care are obraji rotunzi". Este deci vorba de un rad. *buf*/*buh* cu o răspândire mult mai largă. Nu trebuie asociat cu a **bufni** (*răbufni*) care este de natură onomatopeică (v. **bufni**).
Der: *îmbufnare*, *îmbufnat*.

îmbuibạ – 1. a (se) ghiftui, a (se) îndopa; 2. a trăi în belşug excesiv.
Lat. *bubia* (Densusianu, *Archiv lat. Lex*., 12, 425). Din lat. **imbubiare* (Puşcariu, 782; *REW*, 4286a) sau din lat. **imbuviare* < lat. *imbuere* (Giuglea, *Dacor*., 2, 632-37) sau, în sfârşit, din lat. *bubire* „a umfla" (Rosetti, I, 167). Autorii *DAR* cred că este vorba de o încrucişare între lat. *imbuere* şi v.sl. *buiti sę* „a trăi înconjurat de plăceri". Cioranescu (4331) îl consideră cu origine necunoscută.
Pe de altă parte, Walde (I, 682) afirmă că lat. *imbuere* are etimologie nesigură. Rom. **îmbuiba** este, probabil, cognat cu lat. *bubire* propus de Rosetti ca etimon pentru rom. **îmbuiba**, ambele fiind de natură expresivă.
Der: *îmbuibare*, *îmbuibat*.

îmburdạ – a răsturna, a trânti, a descărca.
De la *bord* „pietricică" (Giuglea, *Dacor*., 3, 595). Lat. **imburda* < *burdus* „catâr" (Puşcariu, *Dacor*., 3, 838) sau din mgh. *borda* „coastă, râpă" (Drăganu; *DAR*). Cioranescu (4332) îl consideră cu origine necunoscută, dar îl asociază totuşi cu forma expresivă *burdu* (cf. *hurhu-burdu*).
Poghirc (329) îl consideră dacic din PIE ***bher-**, **bhor-** „a duce" (*IEW*, 128); cf. lat. *burdo*, *burdus* „catâr", *burdubasta* „măgar împovărat", got. *baurþei* „sarcină", eng. *burden* „sarcină, povară", arm. *bard* „grămadă" (v. **burtă**, **borț**, **povară**). Din fondul pre-latin.
Der: *îmburdare*.

împăcạ – 1. a termina conflictul cu cineva, a restabili înțelegerea; 2. a cădea de acord cu cineva; 3. a se obişnui, a se deprinde cu ceva; 4. a mulțumi pe cineva.
Lat. *pacare* „a pacifica, a supune" (Puşcariu, 783; Candrea-Densusianu, 1298; *REW*, 6132; *DAR*; Cioranescu).
Rom. **împăca** trebuie considerat un derivat al limbii române de la **pace** (v. **pace**).
Der. *împăciuitor*, *împăcăciune*, *împăciui*, *împăciuire*, *împăciuială*.

împănạ – a umple, a înțesa, a împânzi un loc; 2. a umple o bucată de carne sau o legumă cu bucățele de slănină, usturoi.
Lat. **impinnare* (Candrea-Densusianu, 1316). Este un derivat al limbii române de la **pană**[2] (v. **pană**[2]).

împărạt – suveran al unui imperiu.
Lat. *imperator* „împărat" (Puşcariu, 785; Candrea-Densusianu, 824; *REW*, 4305; *DAR*) din *imperare* „ a conduce"; cf. alb. *mbret* „împărat" (v. **imperiu**).
Der: *a împărăți*, *împărăție*, *împărătească*, *împărătesc*, *împărăteşte*.

împândurạ – (var. *împândăra*, *împândra*, *împrânda*) – a împrăştia, a răspândi.
A fost pus în legătură cu a **răspândi** (Tiktin; Scriban). După Densusianu (*GS*, 5, 173) ar proveni de la lat. **impandulare* < *pandere*. Autorii *DAR* cred

că este vorba de un lat. **impinnulare*, unde *nn* < *nd*, ceea ce este un non-sens. Cioranescu (4342) îl consideră cu origine incertă. Ipoteza lui Tiktin rămâne corectă, în sensul că atât a **împândura** cât şi a **răspândi** provin de la acelaşi radical. Rom. a **împândura** nu are un etimon latin, dar este cognat cu lat. *pando*. Walde (I, 245) consideră că, *lat*. *pando* „a desface, a întinde" provine din PIE ***pan-d-**, apropiat de PIE ***pet-**, **petə-** „a întinde, a răspândi" (*IEW*, 824) (v. **răspândi**, **Tisa**). Provine, probabil, din fondul pre-latin.

împiedicạ – 1. a se poticni; 2. a da mereu peste ceva sau peste cineva în drum; 3. a pune unui animal piedică la picioare; 2. a înfrâna roţile unui vehicul.
Lat. *impedicare* „a prinde cu un laţ" (Puşcariu, 787; Candrea-Densusianu, 1377; *REW*, 4296). Lat. *impedico* apare în latina târzie fiind atestat doar la Ammianus Marcellinus (sec. V, d.Ch.), deşi forme similare se găsesc şi în limbile neolatine. În română este un derivat din **piedică** (v. **piedică**).
Der: *împiedicare*, *împiedicat*, *împiedicător*.

împilạ – a asupri, a oprima.
Lat. **impilare* < *pilare* (Cihac, I, 119; Puşcariu, *RF*, 2, 66-71). În latină sânt două verbe omonime *pilare*; lat. *pilare* înseamnă „a fixa bine" şi lat. *pilare* „1. a lăsa fără păr; 2. a lăsa să crească părul". Niciunul dintre aceste sensuri ale lat. *pilare* nu se potriveşte cu cel al rom. a **împila**. Drăganu (*Dacor*., 6, 286) crede că provine de la *chilă* din *a închila* care a trecut *la împila* prin hipercorecţie.
Niciuna dintre aceste ipoteze nu este convingătoare. Cu toate acestea există în franceză o formă similară; cf. fr. *fouler* „a călca, a călca în picioare". Dauzat (317) derivă fr. *fouler* din lat.pop. **fullare*. Totuşi, în lat există atât *fullo*, *-are* „cel care calcă sau spală rufe", cât şi vb. *fullare* „a călca în picioare", pe care Dauzat îl consideră neatestat. În mod evident, rom. a **împila** nu provine din lat. *fullare*, deşi sânt probabil cognaţi. Walde (I, 560) crede că lat. *fullare* provine din PIE ***bheld-** „a lovi, a bate"; cf. lituan. *bìldu* „a călca în picioare, a zdrobi", let. *belzt* „a bate, a snopi în bătaie". Din acest rad. PIE provin formele româneşti, **îmblăci** şi **beldie**. Este, totuşi, puţin plauzibil ca rom. **împila** să provină din acest radical, dar ipoteza poate fi admisă cu o anumită rezervă. Origine incertă, probabil din fondul pre-latin.

împịnge (ar. *pingu*, *pimşu*, *pimtu*) – 1. a urni, a mişca, a deplasa din loc; 2. a îndesa, a vârî cu forţa; 3. a face să avanseze; 4. a îndemna, a îmboldi.
Lat. *impingere* „a izbi, a impune" (Puşcariu, 788; Candrea-Densusianu; 1391; REW, 4309; Cioranescu, 4343); cf. it. (*im*)*pingere* (calabr. *mpingere*), prov. *empenher*, cat. *empenyer*.
Lat. *pango* „înfige" de la care provine *impingere*, provine la rândul său din PIE ***pag**'-, **pak**'- „a lega strâns" (*IEW*, 787; Walde, I, 254).

împleţị – 1. a reuni, a împreuna mai multe fire încrucişându-le între ele după un anumit sistem; 2. a strânge părul în cozi; 3. a forma colaci din fâşii de aluat răsucite şi îmbinate în diverse feluri.
V.sl. *plesti*, *pleto* „a împleti, a coase" (Cihac, II, 263; Cioranescu, 4344); cf. bg. *pleta*, scr. *plesti*, pol. *pletač*.
Rom. **împleti** este un derivat al limbii române de la **pleată** care provine din PIE ***plek**'- „a împleti, a răsuci" (*IEW*, 834) asociat de Walde-Pokorny cu PIE ***pel-** „a împătura", cu derivatul nominal **pelto** „îndoitură, fald"; cf. skt. *prasna* „împletitură, turban", gr. *πλέκω* „împletesc", lat. *plico* „împătur", lat. *plecto* „împletesc", v.g.s. *flehtan* „a împleti", n.g.s. *flechten*, v.sl. *pleto*. Formele latină, veche germană şi slavă indică un PIE ***plekto**. Rom. a **împleti** şi **pleată** sânt apropiate atât de latină, cât şi de slavă. Fonologic vorbind, rom. a **împleti** nu poate proveni din latină, dar nu avem motive să credem că provine din slavă. Rom. a **împleti** este un derivat de la forma nominală ***pelto**, apoi ***pleta** care a dat în română **pleată** (v. **pleată**). Ştim din alte situaţii că PIE ***p** urmat de o lichidă a rămas, în general, neschimbat, dar în unele cazuri a trecut la **b** (v. **broască**).
Der. *împletitură*, *împletici*, *împleticeală*, *împletecitură* „încurcătură" (înv.).

împlânța (ar. (*m*)*plântu*, mgl. *plântu*) – a înfige, a vârî. Lat. *plantare* „a planta, a lovi” (Puşcariu, 790; Candrea-Densusianu, 1411; *DAR*; Cioranescu, 4346); cf. alb. *mbjell* „a semăna, a planta, a răspândi”.

împopoțona (var. *împopoța*) – a se găti peste măsură (şi fără gust).
Cioranescu (6642) crede că provine de la *pop* „1. stâlp, proptea; 2. grămadă de snopi sau de mănunchi de cânepă sau de alte plante”; îl consideră formație expresivă care exprimă ceva rotund sau scurt (v. **popic**, **popândău**). Capidan (*Dacor*., 2, 626) îl asociază cu **pupăză**, pornind de la o formă mai veche *a împupăza*. Spre deosebire de *pop*, rom. **pupăză** este o formație onomatopeică de la sunetele pe care le scoate această pasăre. Ipoteza lui Capidan nu se poate susține, deşi rom. a **împopoțona** este de natură expresivă, aşa cum consideră Cioranescu, dar ipoteza lui Cioranescu că ar proveni din *pop* trebuie respinsă.
Der: *împopoțonare*, *împopoțonat*.

împotrțva – în opoziție, în contra, în ciuda.
Derivat din **potrivă**, considerat de origine slavă; cf. alb. *mprojtër* „apărare, defensivă”, *mbro* „a apăra, a proteja”; După Haarmann, (140), alb. *mbroj* provine din lat. **imparare*. Acest radical apare şi în sanskrită; cf. skt. **prati-** „opponent”, skt. **proth** „a fi egal cu, a fi deopotrivă cu”. Astfel, rom. **potrivă** < **protiva* (v. **potrivă**).
Der: *a* (*se*) *împotrivi***,** *împotrivire* etc.

împrăştia – 1. a risipi, a răspândi; 2. a difuza, a răspândi.
În mod tradițional, s-a crezut că provine din *praştie* care la rândul său este considerat că îşi are originea în v.sl. *prašta* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 261; Cioranescu, 6757); cf. bg. *praštka*, cr., slov. *prača*, rus. *prăstī*. Totuşi, această etimologie nu este adecvată (v. **praştie**).
PIE ***spreu-** „a răspândi, a împrăştia, a stropi” cu prelungire în **-k**, **-g** (*IEW*, 993); cf. hitt. *parš* „a sparge”, *papparš* „a stropi, a împroşca”, arm. *parat* „a împrăştia, a risipi”, lituan. *sprugti* „a se ridica, a sări”, let. *sprukt* „a scăpa”. Radicalul se găseşte şi în albaneză; cf. alb. *përandit* „a răspândi, a împrăştia”. Din fondul pre-latin (v. **împroşca**).
Der: *împrăştiere*, *împrăştiat*.

împrejur – în jur, în locul înconjurător.
Derivat din *pre* şi **jur** (Cioranescu, 4348). Cioranescu crede că prefixarea cu *în-* (*îm-*) este modernă (v. **jur**).
Der: *împrejura*, *împrejmui*, *împrejmuitor*, *împrejmuire*.

împresură – 1. a înconjura din toate părțile, a încercui; 2. a cuprinde cu brațele; 3. a deposeda în mod abuziv (*înv*.)
Lat. **pressurare* < *pressura* „apăsare” (Cipariu, *Gram., I*, 140; Puşcariu, 792). După Candrea-Densusianu (825) din lat. **impressoriare* < *pressarium* sau din lat. **impresulare* (Körting, 4759). Cioranescu (4349) crede că provine din lat. *pressus* „greutate, apăsare” care a dat în română un **pres*, azi dispărut, prin forma sa de pl. **presuri*. Niciunul dintre etimoanele propuse nu este atestat în latină, în plus, sensul rom. a **împresura** este acela de „*a înconjura*, *a încercui*”, nu acela *de a presa* sau de *a apăsa*.
PIE ***prā-** „a îndoi” (*IEW*, 843; Walde, I, 358); cf. lat. *pravus* „îndoit”, *pratum* „păşune” (cu sensul de teren ondulat), m.ir. *rath*, *raith* < **prath* „val de pământ, întăritură”, m.cymr. *rath* „tumul funerar, mormânt”. Este ştiut că, PIE ***p** în poziție inițială a căzut în grupul de limbi celtice. Rom. **îm-pres-ura** provine de la un IE ***prat-**, **pret-** ca şi lat. *pratum* şi formele celtice. Prin urmare, sensul din română este mai apropiat, în acest caz, de sensul cuvintelor din limbile celtice decât de sensul cuvintelor latineşti. Dentala *t* a trecut la *ț*, apoi la *s* (v. **cursă**). Origine traco-dacă.
Der: *împresurare*, *împresurat*.

împreună (mgl. *priună*) – la un loc, laolaltă.
Lat. **in per-una* (Philippide, *Principii*, 92). A existat şi forma *depreună* pe lângă forma megleno-română

ceea ce invalidează ipoteza lui Philippide. Derivat al limbii române din **în** şi **pre-ună* (v. **pre** şi **un**).
Der: *despreuna*, *dimpreună*, *împreuna*, *împreunare*, *împreunător*.

împroşcă – a împrăştia apă sau noroi stropind în toate părţile; 2. a stropi cu apă; 3. a arunca cu ceva asupra cuiva; 4. a batjocori, a insulta.
A fost pus în legătură cu bg. *prăskam* „a sparge” (*DAR*). Radicalul nu are răspândire în limbile slave. Forma bulgară provine, probabil, din română. Are aceeaşi origine cu a împrăştia (v**. împrăştia**).
PIE ***spreu-** „a răspândi, a împrăştia, a stropi” cu prelungire în **-k**, **-g** (*IEW*, 993); cf. hitt. *parš* „a sparge”, *papparš* „a stropi, a împroşca”, arm. *parat* „a împrăştia, a risipi”, lituan. *sprugti* „a se ridica, a sări”, let. *sprukt* „a scăpa” (v. **împrăştia**). Din fondul pre-latin.
Der: *împroşcare*, *împroşcătură*.

împunge – 1. a înţepa cu un vârf ascuţit; 2. a îmboldi cu ajutorul unui obiect cu vârf; 3. a lovi cu coarnele; 4. a ironiza.
Lat. *pungere* „a străpunge” (Puşcariu, 795; Candrea-Densusianu, 1470; *REW*, 6850; Cioranescu, 4354). Forma rom. a **străpunge** are un echivalent în friul. *straponzi*. Atât rom. **împunge**, cât şi **străpunge** sânt derivate ale limbii române, chiar dacă admitem ca etimon lat. *pungere*.
PIE ***peuk**’-, **peug**’- (*IEW*, 828; Walde, II, 383); cf. gr. **πεύκος* (în *περι-πευκές* „ţeapă, vârf ascuţit”), gr. *πυγμή* „pumn, bătaie cu pumnii”, lat. *pungo*, *pugnus*, m.ir. *ochlach* < **puklaka* „suliţă”.

în – indică locul sau spaţiul în care are loc o acţiune; 2. indică direcţia mişcării; 3. indică scopul sau finalitatea; 4. indică timpul; 5. indică o cauză.
Lat. *in* „în” (Puşcariu, 799; Candrea-Densusianu, 833; *REW*, 4328; Cioranescu, 4358).
Forma există în multe grupuri de limbi IE din PIE ***en** „în” (*IEW*, 311); cf. gr. *én*, *ív* (dial.), v.maced. *ív*, messap. *in* (cf. *IEW*), osc. *-en*, umbr. *en* (postpoziţie), got. *in*, v.ir. *in*, v.bret. *en*, *in*, corn. *in*, cymr. *yn*, v.pr. *en*, v.sl. *on*, toch. A, B *yn* (*in*). În toate aceste limbi sensul este de „*în*”. O formă similară trebuie să fi existat şi în traco-dacă. Derivarea din PIE ***en** nu implică nicio dificultate.

înaînte (var. *nainte*, *nante*, ar. *nănte*, *inte*, *ainte*) – 1. anterior, precedent; 2. mai devreme; 3. în locul dintâi, în frunte; 4. în faţa, în prezenţa.
Lat. **inainte* (*REW*, 4335). Lat. *in abante e inde* (Pascu, I, 129). Lat. *ab ante* (Cioranescu, 4361). Nici una dintre aceste ipoteze nu este convingătoare. Formele mai vechi indicate mai sus, precum şi cele din macedo-română exclud toate ipotezele de până acum. Totuşi, o formă similară *inantea* apare în latina medievală abia în sec. IX-X (cf. Niermeyer, 1, 675) şi ea trebuie să provină din vreuna din limbile pre-romanice. Rom. **înainte** provine din **in-ante* > rom. *înante*. Forma *înante* este întâlnită şi azi în unele graiuri mai conservatoare. Forma actuală **înainte** este o variantă mai nouă a lui *înante*.
PIE ***anti-** „înainte, în faţă” (*IEW*, 48); cf. hitt. *hant* (*hanti*) „înainte, partea din faţă”, skt. *anti* „înainte”, gr. *αντί* „în faţă”, lat. *ante*, got. *and* „deasupra, peste”, v.g.s. *ant*. Rom. *înante* provine de la acest radical prefixat cu *in-*.
Der: *a înainta*, *înaintare*, *înaintat*, *înaintaş* etc.

înalt (var. *nalt*) – 1. care se întinde mult în sus; 2. de statură mare; care se găseşte la înălţime; 3. situat pe o treaptă înaltă; 4. cu un mare număr de oscilaţii (despre sunete); 5. situat pe o treaptă înaltă pe scara valorilor.
Lat. *altus* „înalt” (Puşcariu, 802; Candrea-Densusianu, 836; *REW*, 387; Cioranescu, 4362). Panromanic.
Prefixarea cu *în-* este prezentă doar în română şi alb. *nalt*, *naltë* „înalt, superior, elevat”. Forma există şi în celtice: cf. v.ir. *alt* „înălţime, ridicătură”, cymr. *allt* „stâncă”.
Lat. *altus* provine din PIE ***al-** „a creşte, a hrăni” (*IEW*, 26); cf. v.ir. *alim* „a creşte, a hrăni”, got., v.sax. *alan* „a creşte, a (se) hrăni”, v.g.s. *alt* „bătrân”, n.g.s. *alt*, eng. *old*.
Der. (*î*)*năltuţ*, *înălţa*, *înălţător*, *înălţare*, *înălţime*.

înapọi – 1. în spate, îndărăt; 2. în direcţia contrară înaintării.
Derivă de la *apoi* prefixat cu în- (v. *apoi*).
Der: *înapoia*, *înapoiere*, *înapoiat*.

înăụntru (var. *înlăuntru*, *lăuntru*, *luntru*) – în interior.
V.sl. *vŭno˛trĭ*, *ŭno˛trĭ* „înăuntru” (Cihac, II, 147; Scriban). Lat. *in illo intro* (Tiktin; DAR). Niciuna dintre aceste ipoteze nu este acceptabilă. Înrudirea cu forma slavă este pe fond IE. Cioranescu (4365) îl consideră cu origine obscură.
PIE ***enter**, **ņter** „între, printre”, **entero** „înăuntru, intern” (*IEW*, 313); cf. hitt. *anturiia* „interior, înăuntru”, skt. *antar*, skt. *antara* „înăutru”, av. *antarə*, v.pers. *antar* „între, printre”, av. *antara* „înăutru, intern”, osc. *anter*, lat. *enter*, *inter* „între, printre”, lat. *internus*, alb. *nder* (v. **între**, **în**). În mod evident, rom. **înăuntru** provine de la forma a doua ***entero**, prefixat cu *in-*, cu forme apropiate nu numai ca sens, dar şi ca formă, în hittită şi sanskrită, în timp ce de la prima formă provin **între**, **printre**. Origine traco-dacă.
Der: *lăuntric*.

încạlte (var. *încai*, *încaile*, *încaltea*) – cel puţin, măcar, barem.
Cihac (1, 122) consideră că provine din **încă**.
Este un derivat al limbii române din **încă** şi particula *-le*. Forma *încaile* pare să fie mai veche. Particula *-le* intră şi în componenţa altor forme (ale unor categorii gramaticale închise), precum *acole*, *acilea* etc. (v. **acolo**). Pe de altă parte, Cihac îl pune în legătură cu lat. *ad hoc*, dar asocierea nu este corectă. În schimb, rom. **încă** are cognaţi în alte limbi neolatine; cf. it. *anche*, sp. *aun*, fr. *encore* (v. **încă**).

încă (ar. *încă*) – în plus, pe deasupra, iarăşi, mai mult.
Lat. *unquam* „întotdeauna” (Puşcariu, 805; Candrea-Densusianu, 838; Spitzer, *Dacor*., 5, 468; Cioranescu, 4367).
Această ipoteză nu poate fi acceptată, în primul rând din motive semantice. Pe de altă parte, cu toate că nu există un etimon latin pentru rom. **încă**, forme similare există în alte limbi romanice; cf. it. *anche*, v.prov. *anc*, fr. *encore*, precum şi alb. *ende* „încă”. Forme similare, cu sens identic, există în limbile germanice; cf. got. *nauh*, v.g.s. *noh*, m.g.s. *noch*, n.g.s. *noch*. Kluge (654) consideră că formele germanice sânt forme compuse din PIE ***nu** „acum” şi ***kŭe**, deci un **nu-kŭe*. Este de presupus că formele din limbile neolatine provin de la o formă ***enque*, proto-italică şi proto-traco-illiră dar, în acelaşi timp (cf. alb. *ende*), formă care nu pare să fie aceeaşi cu IE ***nu-que* de la care provin formele germanice, deşi a fost creată după un procedeu similar din ***en** şi ***kŭe**. S, poate, au una dintre aceste forme neatestate este produsul unei metateze.

încălţa – 1. a-şi trage, a-şi pune încălţămintea în picior; 2. a înşela, a păcăli.
Lat. ***incalciare** < *calceare* (Densusianu, *Hlr*., 169; Puşcariu, 806; Candrea-Densusianu, 224; *REW*, 1497; *DAR*); cf. alb. *kalcë* „jambiere”. Este un derivat al limbii române din rad. ***calc-** (v. **călcâi**).

încăpeạ (ar. *ncap*, mgl. (*a*)*ncap*) – a putea intra undeva; a nu fi prea mare să intre înt-un spaţiu închis.
Cihac (I, 122) crede că provine din lat. ***incapio**, formă neatestată în latina clasică ori cea medievală. Lat. *capēre* < *capere* „a prinde, a lua” (Puşcariu, 809; Candrea-Densusianu, 839; *REW*, 1625; *DAR*; Cioranescu). Trebuie asociat cu lat. *capax* „încăpător” din *capio* şi suf. *-ax*.
Lat. *capio*, *capax* provine din PIE ***kap-** „a prinde, a lua” (*IEW*, 527); cf. skt. *kapati* „un pumn de ceva”, n.pers. *časpidan* „a lua, a împacheta”, gr. *καρέτις* „măsură de capacitate”, *κάπη* „leagăn, iesle”, lat. *capax* „încăpător” (cf. it. *capace* „încăpător”), alb. *kapasë* „vas mare de lut pentru ulei sau făină”, ir. *cuan* „port naval”. Reiese din datele de mai sus că diferenţierea semantică a început cu mult timp înainte. Rom. a **încăpea** este mai apropiat semantic de formele indo-iraniene, greacă, albaneză şi irlandeză, dar destul de diferit de lat. *capio*; dar foarte apropiat, ca sens, de lat. *capax*. Atât lat. *capax* (cf. Glare, 268), cât şi rom. **încăpea** provin din acelaşi

rad. PIE ***kap-**, ca şi lat. *capio*, dar diferenţierea semantică între „a lua” şi „a fi încăpător, a încăpea” apare chiar în limba latină. O diferenţă semantică similară apare şi în româna modernă între vb. a **căpăta** şi a **încăpea** (v. **căpăta**).
Der: *încăpere*, (*ne*)*încăpător*.

încărca (ar. (*î*)*ncarcu*, mgl. (*a*)*ncare*, istr. (*în*)*cargescu*) – 1. a umple un vehicul sau un recipient cu ceva; 2. a pune o povară într-un vehicul, în spinarea cuiva sau a unui animal de povară; 3. a introduce într-o armă un cartuş sau un proiectil; 4. a înşela pe cineva la nota de plată; 5. a acumula sarcină electrică.
Lat. *carrĭcāre* (Puşcariu, 810; Candrea-Densusianu, 257; *REW*, 1719; Cioranescu, 4373). Panromanic.
Forma este atestată doar în latina medievală. Lat.med. *carricare* este rar întâlnit, cu toate că există derivate în limbile neolatine de la un rad. **karg-* care la rândul său derivă de la *carrus* sau o formă similară dintr-o limbă pre-romană; cf. v.fr. *chargier*, fr. *charger* > eng. *charge*, alb. *ngarko* „a încărca”. Dauzat (559) explică fr. *charger* prin lat.med. *carricare*. Prima atestare documentară a lat. *carricare* apare către sfârşitul sec. VIII, la 777 d.Ch. (cf. Niermeyer, 1, 194). Apariţia atât de târzie a acestui verb în latina medievală ne face să credem că forma a intrat foarte târziu şi în latina aşa-zis vulgară, probabil din gallică. Formă care provine, cum am spus, de la *carrus*, cuvânt tot de origine gallică, intrat în limba latină încă din perioada antică. Ca atare, lat. *carricare* nu este etimonul rom. a **încărca**, în schimb, această formă a putut exista nu numai în gallică, ci şi în traco-illirică.
Der: *încărcare*, *încărcat*, *încărcătură*, *încărcător*.

începe (ar. *nţep*) – 1. a porni, a face primii paşi într-o lucrare sau într-o acţiune; 2. a da primele semne, a se ivi.
Lat. *incipĕre* „a începe, a se apuca de” (Puşcariu, 812; Candrea-Densusianu, 843; *REW*, 4353; Rosetti, I68; Cioranescu, 424). Lat. *incipere* este o formă compusă din pref. *in* şi *capio*, care provine din PIE ***kap-** „a prinde, a lua” (*IEW*, 527). Origine latină.
Der: *începere*, *început*, *începător*, *neînceput*.

încercă (var. *a cerca*) – 1 a proba, a verifica; 2. a întreprinde o acţiune în speranţa că rezultatul va fi favorabil; 3. a proba o haină.
Lat. *circare* (Diez, *Gramm*., I, 32; Puşcariu, 352; Candrea-Densusianu, 313; Philippide, II, 636; Cioranescu, 1664; cf. it. *cercare*, alb. *kërkoj*.
Lat. *circare* „a face un tur al diocezei” este atestat pentru prima oară la 787 (cf. Niermeyer, 1, 237). It. *cercare* „a căuta”, echivalent al fr. *chercher*, provine din lat. *circare* (De Mauro-Mancini, 367). Alb. *kërkoj* „a căuta” provine, după Orel, (181) tot din lat. *circare*, ceea ce este admisibil deoarece are acelaşi sens cu forma italiană. Formele discutate mai sus au echivalent pe rom. **cerceta** (v. **cerceta**). În schimb, din punct de vedere fonologic, rom. a **cerceta** nu poate proveni din aceeaşi formă latină, chiar dacă se face abstracţie de faptul că lat. *circare* nu este atestat decât foarte târziu. Rom. **încerca** nu provine din lat. *circare* care, pe lângă faptul că este atestat atât de târziu, este nepotrivit şi din punct de vedere semantic. Origine incertă.
Der: *încercare*, *încercat*.

încet (ar. *înţet*) – 1. fără grabă, domol; 2. lent, lin; 3. pe nesimţite, 4. cu glas coborât, molcom.
Lat. **quetus* < *quietus* „liniştit, calm” (Puşcariu, 813; Densusianu, *Hlr*., 81; Candrea-Densusianu, 844; *REW*, 6958; Cioranescu, 4376); cf. it. *cheto* „calm, încet”, prov. *quet*, sp., port. *quedo* „încet”, alb. *qetë* „încet”.
Walde derivă lat. *quietus*, precum şi lat. *quies* „linişte, odihnă, somn” de la PIE ***kŭeie-**, ***kŭi(i)e-** „a se odihni confortabil”, **kŭiie-t-s** (Walde, I, 406; *IEW*, 638). Lat. *quies* „odihnă” are echivalente în germanice şi în vechea slavă; cf. got. *hveila*, n.g.s. (*h*)*wila* „timp, răgaz”, v.sl. *pokojo* „linişte, odihnă”. De la acest rad. PIE provine şi rom. **cătinel** (v. **cătinel**).
Der: *a încetini*, *încetinire*, *încetineală*, *încetişor*.

încheia – 1. a îmbina, a uni; 2. a închide, a termina; 3. a stabili un acord, a semna un tratat; 4. a pune capăt.

Din **cheie** (Tiktin; Candrea-Densusianu, 327; Scriban; Cioranescu, 4377). Lat. **inclaviare* < *clavis* „cheie” (Puşcariu, 815; *REW*, 2392; *DAR*).
PIE ***kleu-** „a închide” (*IEW*, 604; Walde, I, 229); cf. gr.(att.) *κλείς*, gr.(ion.) *κληϊς*, gr.(dor.) *κλαϊς* „cheie”, lat. *clavus* „cui, piron” din *claudo* „a închide”, v.ir. *clo* „cui de lemn, pană”, v.cymr. *cloi* „a închide”, v.sl. *ključŭ* „cheie”, scr. *kljuka* „cheie”, v.sl. *ključŭ* „cheie” (v. **cheie**).
Der: *încheiere*, *încheietură*, *descheia*, *descheiere*, *descheietură* etc.

închide – 1. a mişca o uşă, o fereastră, un capac pentru a acoperi deschizătura corespunzătoare; 2. a încuia cu cheia, cu zăvorul; 3. a acoperi, a astupa; 4. a termina, a sfârşi, a pune capăt; 5. a băga la închisoare.
Lat. *includere* cu sens de *claudere* „a închide” (Puşcariu, 816; Candrea-Densusianu, 368; *REW*, 1967; Cioranescu, 4378).
Provine de la acelaşi rad. PIE ***kleu-** ca şi a **încheia** (v. **deschide**, **încheia**, **cheie**).
Der: *închizătoare*, *închizătură*, *închisoare*, *închizător*.

închina (ar. *încl'in*, mgl. *ancl'in*) – 1. a înclina, a apleca; 2. a face o reverenţă; 3. a se supune, a capitula; 4. a dedica; 5. a face o ofrandă; 6. a ridica paharul, a toasta; 7. a face semnul crucii.
Lat. *inclināre* „a apleca, a înclina” din lat. *clino* (Puşcariu, 818; Candrea-Densusianu, 4848; *REW*, 4359; Cioranescu, 4379). Din română provine mgh. *entyinál* (Edelspacher, 13).
Lat. *clino* provine din PIE ***klei-** „a se îndoi, a se înclina, a se rezema” (*IEW*, 600-01; Walde, I, 234); cf. gr. *κλίνω* „a (ase) îndoi, a (se) rezema”, v.ir. *cloin* „cocoşat, adus de spate”, v.g.s. (*k*)*linen*, n.g.s. *lehnen*, eng. *lean* „a (se) rezema” (v. **înclina**).
Der: *închinare*, *închinat*, *închinăciune*, *închinător*.

încinge[1] – a (se) încălzi, a se înfierbânta.
Lat. *incendere* „a da foc, a aprinde” (Creţu, *Col. lui Traian*, 4, 246; Puşcariu, 821; Candrea-Densusianu, 848; *REW*, 4346; *DAR*). Forma **incinge** în loc de **încinge**[2] (cf. Cioranescu, 425).
PIE ***(s)kand-**, **(s)kend-** (Walde, I, 151), justificat prin forme existente în skr. *condati* „a străluci, a lumina”, gr. *κάνδαρος*, cymr. *cann* „luminos, alb”. O formă având o guturală în loc de velară există şi în umbr. *ku-kuhes* „incendet”, ca şi în rom. **încinge**.
Der: *încins*.

încinge[2] (ar. *ţingu*, mgl. (*a*)*nţing*) – a (se) înfăşura cu un brâu, cingătoare etc.
Lat. *cingere* „a încinge” (Puşcariu, 821; Candrea-Densusianu, 352; *REW*, 1924; Cioranescu, 1932).
PIE ***kenk-** „a încinge, a lega strâns” (*IEW*; 565; Walde, I, 217); cf. hitt. *gang*, *kank* „a agăţa, a suspenda”, skt. *kanci* „curea, chingă”, gr. *κιγκλίς*, lituan. *kinkaŭ*, *-yti* „a închinga calul” (v. *chingă*).
Der: *cingătoare* (*încingătoare*), *încingător* „brâu”, *încinsătură*.

înclina – 1. a apleca; 2. a face o reverenţă.
Fr. *incliner* < lat. *inclinare* (v. **închina**). Are aceeaşi origine cu **închina** care provine direct din latină, pe când **înclina** este un neologism preluat din franceză în sec. XVIII-XIX.

încoace (var. *încoa*, ar. *ncoa*, mgl. *ancoaţi*) – direcţia înspre vorbitor.
Lat. *eccum hocce* (Puşcariu, *ZRPh*., 32, 478; Candrea-Densusianu, 851) sau din lat. *in ecce hacce* (Philippide, *Principii*, 92).
Forme precum *încoa* (ar. *ncoa*, mgl. *anco*) sânt un indiciu că variantele latine propuse nu sânt acceptabile. Nu încape îndoială că rom. **încoace** este înrudit cu lat. *hic*, *haec*, *hoc*. Lat. *hic*, *hoc* sânt forme compuse la origine la fel ca şi rom. **încoace**. Formele latine provin de la un PIE ***gho-**, **ghe-** şi PIE ***kŭe** (Walde, I, 644) din care au rezultat formele proto-lat. **ho-ce*, **he-ce*. O formă similară *hei-ce* este atestată în latina veche la Ennius (cf. Walde); cf. osc. *ekik* „hoc”. Pentru prima parte, Meillet (*MSL*, 19, 20; 22, 201; cf. Walde) propune PIE ***kho**, fapt care nu schimbă esenţial datele problemei. Se ştie că PIE ***gh**

a dat *h* în latină şi *g* în traco-dacă. Prin urmare, de la un PIE ***gho-kŭe** a derivat *ho-ce* în proto-latină şi **go-ke* în proto-traco-dacă, trecând apoi la **koce*, prin asimilarea lui *g* la *k* sub influenţa velarei surde următoare. Pref. *în-* este extrem de frecvent folosit în limba română, chiar mult mai frecvent decât în latină, apărând la forme verbale derivate din alte părţi de vorbire, precum şi la o serie de adverbe (v. **înăuntru**, **încolo**, **încotro**).
Der: *dincoace*.

încọlo (ar. (*î*)*nclo*) – indică direcţia dinspre vorbitor.
Din *colo* (Cioranescu, 4382). Rom. **încolo** are, cum este şi firesc, o situaţie similară cu **încoace**, cele două adverbe fiind antonime. Forma ***kŭel** „departe (în timp sau spaţiu)”, dată de Walde-Pokorny (640), este refăcută de Bomhard prin PIE ***kŭ**(**h**)**el-** de la un proto-nostratic ***kŭ**(**h**)**ul-**, ***kŭ**(**h**)**ol-** „departe, îndepărtat”, regăsit în proto-alt. **kola* „departe, îndepărtat”; cf. mong.clas. *qola* „departe”. Labio-velarele aspirate urmate de *a* sau *o* nu au trecut la labiale în traco-dacă, aşa cum s-a întâmplat cu labio-velarele neaspirate. Acest radical mai apropiat de forma românească are echivalente în limbile indo-europene cf. gr. *πήλε* „departe” şi cymr., corn., bret. *pell* „departe” (v. **acolo**, **încoace**).

înconjurạ – 1. a face ocolul; 2 a împrejmui; 3. a asedia, a încercui; 4. a evita; 5. a merge pe un traseu ocolit.
Lat. *congyrare* (Puşcariu, 826; Candrea-Densusianu, 925; *DAR*). Lat. *congyrare* < *gyrus* era extrem de rar folosit, formă care provine de la gr. *γίρος* „rotund, rotunjit”. Lat. *gyrus* era folosit de dresorii de cai, deci cu un sens extrem de restrâns, şi este întâlnit pentru prima oară la Cicero (*De Or*., 3, 70) cu sens figurat (cf. Ernout-Meillet, 286). Este greu de crezut că lat. *gyrus*, rar folosit în latină, a putut da în româneşte o întreagă familie de cuvinte. Pentru forma greacă, Boisacq (159) reconstituie un PIE ***gouero**, **guro**. Rom. **înconjura** trebuie considerat ca derivat al limbii române din **jur**.
PIE ***geuro-s**, **gouro-s** „zbârlit, umflat (despre păr sau valuri)” < **geu-** „îndoi, a încovoia” (*IEW*, 392); cf. arm. **kur**, **kor** „curbă, îndoitură”. Din fondul pre-latin (v. **jur**).
Der: *înconjurare*, *înconjurat*, *înconjur*, *înconjurător*, *înconjurime*.

încotrọ – în ce direcţie, unde.
Lat. *contra ubi* (Philippide, *Principii*, 92; *DAR*; Cioranescu, 426).
În cazul multor adverbe din limba română ele nu au un corespondent plauzibil în latină, încât, uneori, s-au inventat forme compuse doar ca să li se poată da o etimologie.
Lat. (*in*)*contra ubi* este una din aceste aglomerări „latineşti” create să justifice forma din limba română. Pentru rom. **încotro** avem PIE ***kŭo-tero** „care din doi” (*IEW*, 645); cf. skt. *katara*, av. *katara* „care din doi”, gr. *πότερος* (ion. *κότερος*) „încotro”, osc. *puterei-pid* „încotro”, umbr. *podruh-pei* „utroque”, lat. *utroque* „către o parte sau alta”, *utro* „către una din cele două părţi”.
Sensurile din greacă şi osco-umbrică sânt identice cu cel din română. Reamintim aici că în osco-umbrică, precum şi într-o serie de dialecte greceşti, PIE ***kŭ** > *p*, cum s-a întâmplat în anumite condiţii şi în traco-dacă. În plus, rom. **în-cotro** este foarte apropiat ca formă şi identic ca sens de lat. *utroque*, care este o formă compusă din *uter* şi *que* (v. **cutare**, **încoace**, **încolo**). Origine traco-dacă.

încovoiạ – a se curba, a se îndoi; 2. a se apleca.
V.sl. *kovati* „a făuri” (Miklosich, *Slaw. Elem*.; *DAR*). Ipoteză nepotrivită din punct de vedere semantic.
Rom. **încovoia** este o formă derivată din **covoia*, de la care provin formele *covăit*, *covăiat* „încovoiat” din PIE ***keu-**, **keuk-** „a îndoi, curbură” (*IEW*, 589); mai precis, de la o variantă ***kou-** a acestui radical extrem de productiv în limba română (v. **cocon**, **cioacă**, **cioc**, **cucă**, **ciucă** etc.). Origine traco-dacă.
Der: *încovoiere*, *încovoietură*, *încovoiat*.

încropị – a agonisi, a înjgheba, a face rost de.
De la *încrop* din v.sl. *ukropŭ* „apă fierbinte, băutură care se serveşte în casa mirelui”, derivat, la rândul

său, din v.sl. *kropiti* „a stropi” din *kropa* „picătură” (Cihac, II, 147; *DAR*); cf. bg. *ukrop* „țuică fiartă”, rus. *ukrop*, ucr. *ukrip* „apă clocotită”. Ipoteza nu este câtuşi de puțin verosimilă şi trebuie respinsă odată pentru totdeauna, sensul fiind complet diferit.
PIE ***greub-*** < **ger-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 389); cf. v.sax. *cropp* „mănunchi”, v.g.s. *kropf* „guşă”, eng. *crop* „guşă, măciulie, recoltă”. Sensul din română se apropie mult de cel din vechea saxonă şi din engleza modernă. În engleza modernă pe lângă sensul de „guşă” care este mai puțin frecvent, există şi cel de recoltă, care este azi predominant, sens evoluat față de cel de „ceva rotund, grămadă de ceva, ceva adunat la un loc”, care se regăseşte şi în verbul rom. a **încropi** „a aduna ceva la un loc, a strânge”. Prin urmare, rom. **încropi** este cognat cu formele germanice şi nu poate fi asociat cu v.sl. *ukropŭ*, propus ca etimon pentru acest verb din limba română doar pe baza asemănării fonice şi din lipsă de altceva mai bun. Din fondul pre-latin.
Der: *încropire*, *încropit*.

încruntă - a strânge din sprâncene în semn de supărare
Lat. *cruentare* „a stropi, a mânji cu sânge, a răni” (Puşcariu, 824; Candrea-Densusianu, 415; *DAR*). Cioranescu (2606) consideră că rom. **încrunta** provine din **crunt**, ipoteză mult mai plauzibilă. Trebuie considerat un derivat al limbii române din **crunt** (v. **crud**, **crunt**).
Der: *încruntătură*, *a descrunta*, *descruntătură*.

încuia – a închide o uşă, un lacăt cu cheia, cu zăvorul; 2. izola o ființă sau un lucru într-o încăpere încuiată; 3. a lăsa pe cineva încurcat într-o problemă.
Lat. *cuneare* „a strânge cu un cui, a înțepeni cu un cui” din *cuneus* „cui” (Puşcariu, 827; Candrea-Densusianu, 427; Tiktin; *REW*, 2392; Cioranescu, 4385); cf. sic. *încuńari*, engad. *inkuńer*, sard. (*in*)*kundzare* (cf. Cioranescu).
Tiktin crede că sensul s-ar datora obiceiului mai vechi de a încuia folosind cuie; Cioranescu, în schimb, afirmă că lat. *cuneus* a ajuns să însemne **cheie**, precum *clavis* „cheie” care derivă din *clavus* „cui”. Ipoteza lui Cioranescu este plauzibilă, dar trebuie arătat că forma verbală a apărut pe teritoriul limbii române ca derivat din **cui**, la un moment istoric greu de precizat. Procedeul se regăseşte în siciliană, sardă şi engadină.
Der: *încuia*, *încuiere*, *încuietură*, *încuietoare*.

încumeta – a îndrăzni să intreprindă ceva fără să ia în seamă riscurile.
Lat. *commitere* (Philippide, *Principii*, 141; Candrea-Densusianu, 434; *DAR*; Cioranescu, 426). Lat. *commitere* are sensul de „a uni, a pune în contact, a începe ceva, a se angaja într-o luptă”. Singurul sens care se apropie de rom. **încumeta** este acela de „a se angaja într-o luptă”. Origine incertă.
Der: *încumetare*.

încurca – 1. a încâlci; 2. a stânjeni într-o acțiune; 3. a complica, a tulbura; 4. a confunda, a amesteca; 5. a zăbovi, a pierde vremea.
Lat. ***incolĭcare*** < *colus* „furcă de tors” (Giuglea, *Cercet. lex*., 12; *DAR*; Rosseti, I, 168). Etimologie imposibilă din punct de vedere semantic. A fost apropiat de gr. *κροκώ* „a țese, a împleti” (Diculescu, *Elementele*, 466). Rom. **a încurca** este apropiat atât ca formă cât şi semantic de gr. *κροκω* şi pare să derive de la acelaşi radical PIE ca şi forma greacă.
PIE ***gerg-***, **gorg-** < ***ger-*** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 385). Acest radical PIE este singurul etimon plauzibil pentru rom. **încurca**. Origine traco-dacă.
Der: *încurcare*, *încurcat*, *încurcătură*, *a descurca*, *descurcătură*, *descurcăreț* etc.

îndărăt – înapoi, în spate, în urmă.
Lat. *de retro* (Cipariu, *Gram*., 78; Puşcariu, 828; Candrea-Densusianu, 852; *REW*, 2582; Cioranescu, 427). Walde (II, 422) asociază lat. *retro* „înapoi” cu forma *re* care provine de la un IE ***uret,*** apropiat de ***teret*** > *teres* „rotunjit”. Prin urmare, formele ***uret***, respectiv ***teret*** sânt mult mai apropiate de rom. **îndărăt** (**<** ****in-teret***), decât lat. *de retro*. Din fondul pre-latin.
Der: *de-a îndărătelea*, *îndărătnic*, *îndărătnicie*.

îndelețe – cu încetul, fără grabă.
V.sl. *leto* „an, vară” (Puşcariu, *Dacor*., 1, 232-4; *DAR*; Cioranescu, 4390). Ipoteza lui Puşcariu este total neverosimilă. Din alb. *letë* (*lehtë*) (Weigand, *BA*, 3, 218).
Rom. **îndelete** este cognat cu forma albaneză *letë*, dar, nu provine din albaneză, aşa cum crede Weigand. În română există şi forma *lete* „timp liber” (în Banat şi Mehedinți; cf. Rosetti, *ILR*, 250). Apropierea de alb. *letë* „uşor, încet, moale” este mult mai verosimilă, întrucât ambele îşi au originea în fondul traco-illiric. Trebuie asociat, de asemenea, cu lat. *lente* „încet, pe îndelete” (*lentus*, *lenis*).
PIE ***le(i)-*** „a slăbi, a lăsa, a reduce” (*IEW*, 666; Walde, I, 782), cu prelungire în **d**, ***le(i)d**. Prin urmare, rom. **îndelete** provine de la un rad. **led*(*e*), apoi *lete*, prefixat cu *înde-* din *în* şi **de** (v. **lin**, **linişte**, a **lăsa**). Origine traco-dacă.
Der: *a* (*se*) *îndeletnici*, (*în*)*deletnic*.

îndemână – 1. comod, uşor; 2. accesibil, uşor de obținut; 3. oportun, potrivit, prielnic.
Din **mână** prefixat cu *în* şi **de** (Cioranescu, 427)
Der. *îndemânare*, *îndemânatic*.

îndemna (ar. *îndemn*) – 1. a stârni, a da un impuls; 2. a invita, a pofti.
Lat. **inde-minare* (Puşcariu, 830; *REW*, 4371).
PIE ***men-*** „a călca, a presa, a începe, a lovi, a împinge” (*IEW*, 726); cf. skt. *carma-mnas* „tăbăcar”, lituan. *minu*, *minti* „a lovi, a împinge, a melița inul, a tăbăci”.
Sensul din limba română a devenit mai abstract, [i anume, de „a împinge pe cineva să facă ceva” (v. **a mâna**). Din fondul pre-latin.
Der: *îndemnare*, *îndemn*.

îndesa (ar. (*î*)*ndes*, mgl. *andes*) – 1. a înghesui, a burduşi; 2. a bătători; 3. a presa, a apăsa.
Lat. *densare* „a strânge, a face compact” < lat. *densire* (Puşcariu, 831; Candrea-Densusianu, 486). După Densusianu (*Hlr*., 150). Cioranescu (4393), în schimb, crede că este vorba de un derivat al limbii române de la **des**, ceea ce este mult mai plauzibil (v. **des**).
Der: *îndesare*, *îndesat*, *îndesătură*.

îndrăzni – a se încumeta, a avea curajul să intreprindă ceva.
V.sl. *druzati* „a îndrăzni” (Cihac, II, 92; Puşcariu, *Dacor*., 8, 349; Cioranescu). Cihac nu dă niciun exemplu din limbile slave moderne, ci doar cu lituan. *drąsùs* „dârz, curajos”, ca şi cum acest procedeu ar fi suficient. Acest radical este larg răspândit în limbile IE, astfel încât această formă provine, probabil, din traco-dacă.
Aceste forme provin din PIE ***dhers-**, **dhors-** „a fi dârz, îndrăzneț” (*IEW*, 259) (v. **dârz**).
Der: *îndrăzneț*, *îndrăzneală*.

îndreș – decembrie.
Lat. *Andrea*(*s*) < gr. *Ανδρέας* (Puşcariu, 832; Tiktin; Cioranescu, 4397); cf. alb. *shën-endre* „decembrie”, v.sard. *sant-andria* „noiembrie” (cf. Cioranescu).

înduplecă – 1. a face pe cineva să cedeze, să consimtă; 2. a ceda, a se lăsa convins.
Lat. *duplicare* „a dubla, a îndoi” din *duplex* (Puşcariu, 834; Candrea-Densusianu; *REW*, 2801) sau din lat. **induplicare* (Densusianu, *GS*, 5, 19).
Walde (I, 383) derivă lat. *duplex* din *du* şi rad. **plek* „a îndoi, a împătura” de la care provine şi lat. *plico* din PIE ***plek'-*** „a îndoi, a împleti” (*IEW*, 834); cf. umbr. *tu-plak*, gr. *δί-πλαξ* „îndoit” (v. **apleca**, **sufleca**). Formele umbrică şi greacă sânt foarte apropiate atât de latină, cât şi de română.
Der: *înduplecare*, *înduplecat*.

îndura – 1. a suporta, a rezista; 2. a suferi, a pătimi.
Lat. (*in*)*durare* „a (se) întări” (Puşcariu, 825; Candrea-Densusianu, 857; *REW*, 4386).
Forme similare apar şi în alte limbi IE; cf. skt. *dhura* „jug, povară”, alb. *duroj* „a îndura, a rezista, a fi răbdător”. Dată fiind apropierea semantică între formele română, albaneză şi sanskrită este de presupus că nu provine din latină. Trebuie menționat că forma *indurare* „a se încăpățâna, a dura” de la *durus* apare doar în latina medievală; cf. fr. *endurer* > eng. *endure*.
Der: *îndurare*, *îndurător*.

înecą – 1. a muri sau a face să moară prin asfixiere în apă sau în alt lichid; 2. a se cufunda, a se afunda; 3. a copleşi, a înăbuşi.
Lat. *nĕcāre* „a ucide, a suprima” (Puşcariu, 836; Candrea-Densusianu; *REW*, 2873; Cioranescu, 4401); cf. it. *annegare*, prov. *negar*, cat., sp., port. *anegar* „a (se) înneca”.
Sensurile din limbile neolatine nu coincid decât parţial cu cel din latină. După De Mauro-Mancini (100), it. *annegare* ar proveni dintr-un lat. **adnecare*, iar după Corominas (I, 265) forma spaniolă provine din lat. *ēnĕcare* „a ucide”. Cu alte cuvinte, fiecare formă neo-latină are propriul său etimon latin diferit de forma din latina clasică.
PIE ***nek**’- „anihilare fizică”, **neku-s** „ucigaş, cadavru” (*IEW*, 762); cf. skt. *naśyati* „a se pierde”, gr. *νεκάς* „grămadă de cadavre”.
Der: *înecat*, *înecător*, *înecăcios*, *înecătură*, *înecăciune*.

înfăşą (var. *înfăşia*, ar. *nfaş*, mgl. *anfaş*) – 1. a înfăşura în scutece; 2. a bandaja; 3. a înfăşura, a lega strâns.
Lat. *fasciare* „a bandaja”, din *fascia* „fâşie, bandaj” (Puşcariu, 839; Candrea-Densusianu, 554; *REW*, 3209; Cioranescu, 4405). Trebuie considerat un derivat din **faşă**; cf. alb. *fashë* (*fashkë*), *fasho* „a înfăşa” (v. **faşă**).
Der: *înfăşetură*, *a desfăşa*.

înfăşurą – 1. a acoperi de jur împrejur cu o bucată de pânză, cu o învelitoare.
Lat. **in-fasciolare* din *fasciola*, diminutiv de la *fascia* „fâşie, bandaj” (Puşcariu, 840; Tiktin; Candrea-Densusianu, 558). Cioranescu (4405) crede, pe bună dreptate, că este un derivat al lui **a înfăşa**, ceea ce este corect (v. **faşă**, **a înfăşa**).
Der: *înfăşurătură*, *înfăşurător*, *desfăşura*.

înfįge (ar. (*n*)*hig*) – 1. a implânta; 2. a străpunge.
Lat. **infigere* din *figo* „a înfige, a bate un cui” (Puşcariu, 841; Candrea-Densusianu, 780; *REW*, 4402; Cioranescu, 4407).
Forma de participiu *înfipt* ar presupune un lat. **infictum* în loc de *infixum*; cf. umbr. *fiktu* „figito”. Walde (I, 495) derivă lat. *figo* din PIE ***dhig-o**; cf. lituan. *dygstu*, *dygti*, let. *diegt* „a înţepa, a împinge”.
Der: *înfigere*, *înfipt*.

înfiripą – 1. a alcătui ceva din elemente puţine, disparate, a înjgheba; 2. a lua naştere, a prinde consistenţă; 3. a se reface, a se întrema.
Au fost avansate mai multe ipoteze. Ipoteza lui Giuglea (*Dacor*., 2, 825; *LL*, 2, 42) din lat. **imperfilare* este complet neplauzibilă.
După Puşcariu (*Dacor*., 4, 710) provine din sl. (rus., ucr., bg.) *čerep* „glastră, oală, ghiveci”. Cioranescu (4408) respinge această ipoteză, considerând, pe bună dreptate, că este un derivat din *fire* cu sensul de „a-şi veni în fire”, cu forme corespondente în limba albaneză (v. **firav**). Din fondul pre-latin.
Der: *înfiripare*, *înfiripat*.

înfofolį – a (se) îmbrăca, a (se) acoperi cu multe haine groase şi călduroase.
Cioranescu (3451) consideră că provine de la radicalul de natură expresivă **fof-** cu sensul de „a mormăi, a bălmăji”, de la care ar deriva şi alte cuvinte din limba română, cum ar fi *fonf*, *fofează*, *fofârlică*, *fafalog* (*fofolog*) etc. Cu toate acestea, rom. *fofolog* (var. *tafalog*) „persoană greoaie” ca şi vb. a **înfofoli** provin de la un radical *fof-*, tot de natură expresivă, cu sensul de *a fi greoi*, care nu este acelaşi cu **fof-**, cu sensul de *a vorbi încurcat*.
Der: *înfofolire*, *înfofolit*, *înfofoleală*.

înfulecą – 1. a îmbuca repede şi lacom; 2. a înghiţi pe nerăsuflate.
Lat. **follicare* „a umfla, a pufni” din *follis* „sac, minge umflată” (Puşcariu, 846; Candrea-Densusianu, 620; *REW*, 3417). Cioranescu (4410) respinge această ipoteză şi îl derivă din lat. *fullicare* din *fullo* „mai, ciocan de bătut, piuă”, ipoteză care este cu mult mai puţin plauzibilă. Origine incertă..
Der: *înfulecare*, *înfulecat*.

îngăduį – 1. a permite, a lăsa; 2. a admite, a accepta; 3. a se înţelege.

Mgh. *enged*, *engedni* „a da voie, a permite” (Cihac, II, 509; *DAR*; Gáldi, *Dict.*, 93) sau din bulgara din Transilvania *enieduva* (Miklosich, *Bulg*., 121).
O formă foarte apropiată de rom. a **îngădui** este alb. *godi* (s.f) „înțelegere”, alb. *ndëjeig* „a permite, a da voie”. În mod cert, formele din limba albaneză nu pot proveni din maghiară, prin urmare, forma maghiară îşi are originea în fondul traco-illiric. Atât rom. **îngădui** cât şi alb. *godi* provin de la un radical proto-illiro-trac **god-*, **gad-* care este aproape identic cu PIE ***ghedh-**, **ghodh-** „a (se) uni, a fi strâns legat, a merge împreună, a se potrivi” cu sensuri mai vechi de „a se îmbrățișa, a sta strâns, a sta împreună” (*IEW*, 423): cf. gmc. **goða* „potrivit, compatibil”; cf. v.g.s. *gi-gat* „potrivit, compatibil”, n.g.s. *Gatte* „soț”, v.sl. *godŭ* „timp potrivit”, *vi-goda* „avantaj, profit” (v. **gaşcă**). Forma maghiară provine din română. Din fondul pre-latin.
Der: *îngăduială*, *îngăduință*, *îngăduitor*, *neîngăduitor*, *neîngăduință* etc.

îngăima – a bâigui, a bălmăji, a rosti cu greutate.
Alb. *gënen* (Cihac, II, 718; Philippide, II, 718; *Principii*, 68). Din lat. **ingannare* (Lambrior, 373; Philippide, *Principii*, 68). Cioranescu (4412) îl identifică semantic cu a **îngăla**, şi le atribuie o origine expresivă. Apropierea celor două verbe este justă, dar, ele nu au origine expresivă cum consideră Cioranescu.
PIE ***gal-** „a chema, a striga” (*IEW*, 350); cf. skt. *ud-gai* „a începe să cânte sau să recite”. Origine traco-dacă.
Der: *îngăimare*, *îngăimat*, *îngăimătură*, *îngăimător*.

îngăla – 1. a murdări; 2. a îngăima.
La. **ingallare* din *galla* „gâlcă” (Densusianu, *Hlr*., 191; Puşcariu, 848; Pascu, *Etimologii*, 65; Bogrea, *Dacor*., 4, 825) sau din v.sl. *galŭ* „negru” (Capidan, *Dacor*., 4, 1551). Niciuna dintre aceste ipoteze nu se poate susține. Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi rom. a **îngăima** (v. **îngăima**).
Der: *îngălare*, *îngălat*.

îngâmfa – a se mândri, a se făli.
Derivat din *gâmfă* „guşă”, azi rar folosit, despre care se crede că provine din lat. *conflare* „a sufla, a aprinde un foc, a inventa, a topi” (Puşcariu, 835; *REW*, 2135) sau de la un lat. neatestat **gamphae* < gr. *γαμφαι*, variantă a lui *γαμφηλαί* „falcă de animal” (Cioranescu, 3763). Dicționarele etimologice ale limbii italiene (Battisti-Alessio, 1844; De Mauro-Mancini, 873) consideră că it. *gonfiare* „a (se) umfla” provine din lat. *conflare*. În ciuda aparențelor, lat. *conflare* nu este etimonul potrivit pentru rom. **îngâmfa**, deoarece acest verb este un derivat de la *gâmfă*, iar etimonul propus de Cioranescu nu este atestat în latină. Rom. *gâmfă* este apropiat ca sens şi formă de gr. *γαμφός* „încovoiat, curbat”, lituan. *gumbas* „umflătură, nod”, v.scand. *kumbl* „tumul funerar”. De la acelaşi rad. cu *γαμφός*, derivă şi gr. *γόμπω* „a curba, a îndoi”. Boisacq (141) nu reconstituie nici un rad. PIE pentru aceste forme. În schimb, Chantraine (209) derivă gr. *γαμφαί*, *γαμφελαί* într-un proto-gr. **γαφ-*, **γαμφ-*. Prin urmare, din formele prezentate mai sus se poate reconstitui un PIE ***gembh-**, **gombh-**. În multe cazuri PIE *bh a dat *f* în traco-dacă (ca şi în greacă şi latină), deşi există şi excepții de la această regulă. Origine traco-dacă.
Der: *îngâmfare*, *îngâmfat*.

îngâna – 1. a imita, a reproduce glasul cuiva; 2. a cânta încet, a murmura.
Lat. **ingannare* < *gannare* „a ridiculiza” (Diez, I, 35; Densusianu, *Hlr*., 191; Puşcariu, 854; Candrea-Densusianu, 861; *REW*, 4416); cf. alb. *ngënen*.
PIE ***gang-** „a ridiculiza, a lua în derâdere” (Walde, I, 582); cf. skt. *ganj-*, *ganjati* „a scoate un anumit sunet”, gr. *γογγρύζειν* „a mormăi, a sforăi”, gr. *γογγύζειν* „a mormăi, a gânguri”, m.ir „*geim* „răget, urlet”, n.ir. *geoin* „strigăt”. Rom. **îngâna** este un derivat al limbii române de la acest radical prefixat cu *in-*. Rom. a **îngâna** are două sensuri: acela de *a începe*, *a intona un cântec*, precum şi cel de *a ridiculiza*, *a lua în derâdere*. Primul sens se regăseşte în sanskrită şi greacă, iar al doilea doar în latină.

Desigur, sensul radicalului PIE dat de Walde este luat după latină, fără să fi ţinut cont de sensurile din celelalte limbi IE. Prin urmare, este de presus că radicalul verbal a existat în traco-dacă cu primul sens, peste care s-a suprapus sensul din latină la contactul dintre cele două limbi.
Der: *îngânare*, *îngânat*.

înger (ar., mgl. *ángil*) – în creştinism, fiinţă supranaturală, înaripată, înzestrată cu calităţi deosebite.
Lat. *angelus* „înger" < gr. *ἄγγελος* „mesager" (Puşcariu, 851; Candrea-Densusianu, 859, *REW*, 458a; Cioranescu, 4416). Panromanic. Prezent în majoritatea limbilor vest-europene; cf. alb. *engel*.
Der: *îngeraş*, *îngeresc*, *îngereşte*.

înghiţi (ar. *îngl'it*) – 1. a face să pătrundă mâncarea sau băutura din gură în stomac; 2. a suporta o neplăcere.
Lat. (*in*)*gluttire* „a înghiţi" (Puşcariu, 853; Candrea-Densusianu, 860; *REW*, 4423; *DAR*).
PIE ***gel-**, ***gŭel-** „a înghiţi, a devora" cu derivatul nominal ***gl̥tos*** (*IEW*, 365); cf. v.ir. *gelid* „a consuma, a mânca, a devora". Din PIE ***gl̥tos** a putut deriva atât forma sl. **glŭtati* (cf. rus. *glotati*, bg. *gŭltam*, sloven. *goltiti*), cât şi lat. *glutio* şi alb. *gëlltit* „a înghiţi". Având în vedere originalul PIE ***gl̥tos** şi forma alb. *gëlltit*, putem reconstitui un proto-illiro-trac **gelt-*, care prin metateză şi pref. cu *in-* a rezultat **ingleti*, **ingliti* > **înghiţi**.
Der: *înghiţire*, *înghiţitor*, *înghiţitoare* „gâtlej, laringe", *înghiţitură*.

îngust – strâmt; 2. care are lăţimea mică; 3. subţire, delicat; 4. lipsit de lărgime, mic; 5. lipsit de orizont, mărginit, meschin.
Lat. *angustus* „strâmt, îngust" (Puşcariu, 860; Candrea-Densusianu, 863; *REW*, 471; *DAR*).
PIE ***anĝh-** „a îngusta", ***anĝhu-s*** „îngust" (*IEW*, 42); cf. hitt. *ankstas* „strâmt, îngust", got. *aggws* „îngust", v.g.s. *angi*, n.g.s. *eng* „îngust", arm. *anjuk* „îngust". alb. *ngusht*(*ë*) „îngust".
Der: *a îngusta*, *îngustare*, *îngustime*, *îngustătură*.

înjurą (ar. *nğiur*, mgl. *anjur*) – 1. a spune cuvinte de ocară la adresa cuiva; 2. a sudui.
Lat. **iniuriari* (Puşcariu, 866; Candrea-Densusianu, 868; Puşcariu, *Dacor*., 8, 109).
Rom. **înjura** trebuie asociat cu lat. *iniuria* „act ilegal, ofensă" de la care provine fr. *injure* > eng. *injury*, cu toate că fr. *injurier* înseamnă *a jura*. Ipoteza unui lat. **iniuriare* este puţin probabilă. În română pref. *în-* nu are sens negativ, ci este un prefix derivativ. Nu putem şti care este relaţia dintre lat. *iniuria* şi rom. a **înjura**. Dacă rom**.** a **înjura** provine din lat. *iniuria*, substantivul echivalent a dispărut din limba română (v. **jura**).
Der: *înjurătură*.

înotą (ar. *not*) – 1. a se mişca în apă; 2. a pluti; 3. a avea ceva din abundenţă.
Lat. **notare* din *natare* „înota" (Diez, I, 291; Densusianu, *Hlr*., 89; Puşcariu, 868; Candrea-Densusianu, 1263; *REW*, 4443; *DAR*; Rosseti, 1, 159); cf. alb. *notoj* „a înota".
PIE *(**s**)**net-**, (**s**)**not-** (Walde, II, 147) sau PIE ***sna-**, **snət-**, **snau-**, **sneu-** „a curge, umiditate" (*IEW*, 971); cf. skt. *snati*, *snayate* „a face baie", gr. *νήχω* „a înota", gr. *νότος* „vânt sudic", *νότιος*, *νοτερός* „umed", lat. *no*, *nare* „a înota, a pluti", umbr. *snata* „umedă", v.ir. *snam* „înot (s.m.)", cymr. *nawf* „a înota", got. *natjan* „a uda, a înmuia", n.g.s. *netzen* „a muia, a uda", alb. *notoj* „a înota".
Der: *înotare*, *înotat*, *înotător*, *înotătoare*.

însă – conjuncţie adversativă.
Lat. *ipse* „însumi" (Cioranescu, 4428). Cioranescu crede, în mod eronat, că provine din **îns** (*ins*), *însumi* şi ar putea fi un caz paralel cu it. *medesimanente* de la *medesimo* sau fr. *mêment* de la *même*, acest raţionament fiind o eroare de principiu.
În cazul exemplelor date din italiană şi franceză este vorba de derivaţi ai acestor limbi, unde formele respective sânt adverbe derivate prin sufixare, de la alte părţi de vorbire, procedeu răspândit şi în alte limbi. Astfel, o serie de adverbe derivă din adjective. Adjectivele sânt o clasă deschisă de părţi de vorbire.

Conjuncțiile şi prepozițiile sânt clase închise de părți de vorbire şi nu pot fi derivate din forme aparținând altor clase de părți de vorbire. Rom. **însă** trebuie să fie un caz paralel cu **încă**. Conj. **însă** pare să fie o formă compusă din **în** şi **să**. Acesta din urmă este echivalent cu alb. *të* „să". După Meyer (383), forma albaneză provine din proto-alb.**tsja*, la rândul său din PIE ***k**'**iā**. Conj. **să** pare să aibă aceeaşi origine cu alb. *të* (v. **încă**).

însăilą – 1. a coase în mod provizoziu cu împunsături îndepărtate; 2. a improviza.
Are aceeaşi origine cu **saia** „1. ață pentru însăilat; 2. cusătură provizorie".
Ambele provin din PIE ***siu-** „a coase", **siudhla** „sulă", **siu-to** „cusut" (*IEW*, 915); cf. skt. *siyati* (III, sg) „a coase", lat. *suere* „a coase", got. *siujan* „a coase", v.g.s. *siuwan*, lituan. *siuvu* „a coase" (v. **coase**, **sulă**, **saia**).
Der: *însăilare*, *însăilat*, *însăilătură*.

însu- (fem. *însă-*, ar. *ni năs*, mgl *ons*, istr. *ăns*) – radical reflexiv.
Însu- este radicalul reflexiv din care derivă pronumele reflexive: *însumi* (1, sg.), *însuți* (2, sg.) (*însăți* (fem.)), *însuşi* (3, sg.), (*însăşi* (fem.)), *înşine* (1, pl.), *înşivă* (2, pl.), *înseşi* (3, pl.), (*însele* (fem.)).
Aceste forme au fost derivate, în mod eronat, din lat. *ipse* (Diez, I, 163; Puşcariu, 870; Candrea-Densusianu, 869; *REW*, 4541; Cioranescu, 4428), dar lat. *ipse* nu ar fi putut da **însu-** sau *ins* în limba română. Este acelaşi cu **ins** „individ" (fem. *însă*, ar. *is*, *ins* „ins") de la care au derivat formele **dânsul**, **dânsa**.
Partea a doua din **în-su** provine din PIE ***seuo**, **suo**, cu forme mai vechi ***so-**, ***se-** (Walde, II, 626) sau PIE ***seue**, **sue** „formă reflexivă, pronume reflexiv" cu forme similare în toate grupurile de limbi IE; cf. skt. *sva* „al său", av. *hana*, lat. *sui*, *sibi*, *se*, osc. *suveis* „sieşi, pe sine", *suvad* „sua", *suvam* „suam", lituan. *savo* „sieşi", got. *swes* „al său, propriu", alb. *ve-të* < ***swe-te**. Prin urmare, rom. **însu-** provine de la acest rad. PIE, prefixat cu ***en-**, deci un mai vechi ***ensu-**, după un procedeu folosit şi în alte cazuri (cf. **încă**, **însă**, **încoace**, **încolo**, **încotro** etc.). La acest radical reflexiv se adaugă formele atone ale pronumelui personal: *-mi*, *-ți*, *-şi*, *-ne*, *-vă*, *-le* (v. **sine**, **se**).
Der: *ins*, *însă*.

înspicą – a face spic, a da în spic.
Provine de la **spic** (Cioranescu, 8069) (v. **spic**).

însură (ar. *nsor*, mgl. (*a*)*nsor*, istr. *ansor*) – a se căsători (despre bărbați).
Lat. *uxorari* „a (se) însura" (Cipariu, *Elemente*, 72; Philippide, *Principii*, 108; Puşcariu, 874, Candrea-Densusianu, 870; *DAR*; *REW*, 9107). Limba latină avea expresia „uxorem ducere" pentru „a se însura, a lua în căsătorie". Cortelazzo-Marcato (303) consideră că it. (dial.) *nsurare* provine din latina târzie, ori româna nu a avut contact cu latina târzie. După *REW* (9107) forma *nsurare* apare în dial. calabrez, dialect care păstrează multe elemente din limba oscă. Forma it. *nsurare* provine cu siguranță din una din limbile italice, probabil oscă sau umbrică. Forma *uxorari* apare în latina medievală cu sensul: „1. a se însura; 2. a se mărita" (Niermeyer, 2, 1378). Cu cel de-al doilea sens este atestat la 1071 d.Ch., în schimb, Niermeyer nu menționează când este atestată forma cu primul sens.
Aceste forme provin din PIE ***ukŭsen-** (Walde, II, 850); cf. skt. *ukšan*, skt. *ukš*, *ukšati* „a stropi, a arunca, a emite (spermă, sămânță)", av. *uχšan* „taur", av., v.pers. *aršan* „bărbat", gr. *άρσην* „bărbătesc (bărbăteşte)", got. *anhsa*, cymr. *yoh* „bou (taur)", eng. *ox* „bou".
Der: *însurat*, *însurătoare*, *însurățel*.

înşelą – a induce în eroare.
V.sl. *mŭšelŭ* „câştig" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 148; Weigand, *Jb.*, 13, 110; Puşcariu, *Dacor.*, 6, 327).
Forma v.sl. *mŭšelŭ* nu este atestată (cf. Djačenko), precum nici bg. *mšel*. Cioranescu (7301) crede că provine din lat. *sĕlla* „şa", ceea ce pare ceva mai

plauzibil (v. **şa**), considerând că *a înşela* „a înşeua, a pune şaua” este acelaşi cu a **înşela** „a induce în eroare”. Dacă acest lucru este adevărat, atunci etimologia dată de Cioranescu este corectă. Origine incertă.
Der: *înşelare*, *înşelat*, *înşelătură*, *înşelător*, *înşelătorie*, *înşelăciune*.

înşfăcă – a apuca brusc, a prinde cu putere.
Bg. *hvaščam* „a lua, aprinde” (Cihac, II, 148) sau gr. *τφεκοω* „a strânge, a stoarce” (Giuglea, *Dacor*., 3, 622).
Forme similare sânt şi în alte limbi slave; cf. rus. *chvatiti*. Cu privire la forma din limba rusă, Vasmer (IV, 230) crede că nu sânt corespondente temeinice în alte limbi în afara limbilor slave. Rom. **înşfăca** nu poate fi asociat cu formele slave. Poate fi asociat cu PIE ***bhasko-** „legătură, uniune, pachet, mănunchi” (*IEW*, 111) de la un mai vechi **faşcă*, azi dispărut. Din acest rad. PIE provine şi lat. *fascia* şi m.ir. *basc* „colier”, precum şi rom. **faşă**, **fâşie** (v. **faşă**).
Der: *înşfăcare*, *înşfăcat*.

întărâtă – a aţâţa, a incita.
Lat. *interritare* (Schuchardt, *ZRPh*., 23, 419; Puşcariu, 879; Candrea-Densusianu, 872; *REW*, 4491; Cioranescu, 4433). Forma lat. *interritare* s-a păstrat într-o singură glosă din sec. VIII care, după Cioranescu, ar proveni de la *irritare* contaminat cu *territare* „a speria”. Lat. *interritare* nu este înregistrat de dicţionarele limbii latine (cf. Glare, Niermeyer). O singură atestare atât de târzie, ne obligă să respingem această etimologie; cf. it. (dial. napolitan) *nderreta*.
Rom. a **întărâta** pare să provină PIE ***ter-** „a se mişca, a se agita, a tremura” (*IEW*, 1070); cf. skt. *taralá* „agitat, fără astâmpăr”, alb. *tartalis* „a se agita”. În albaneză, ca şi în română are loc reduplicarea radicalului. Din fondul pre-latin.
Der: *întărâtare*, *întărâtat*.

întâi (ar. (*î*)*ntâńu*) – 1. care se află în fruntea unei serii, prim; 2. în primul rând.
Lat. **antaneus* (Densusianu, *Rom*., 30, 113; Puşcariu, *Dacor*., 4, 1570; Candrea-Densusianu, 885; Rosetti, I, 168). Această ipoteză nu poate fi acceptată, etimonul latin nefiind atestat. Cioranescu (4439) îl consideră cu origine obscură. Cert este că rom. **întâi** este cognat cu lat. *antea* „în trecut, înainte”, dar această formă latină nu constituie etimonul rom. **întâi** care provine de la o formă mai veche **anteniu* > *ăntañu* > **întâi** care, probabil că nu este de origine latină.
PIE ***anti-** „înainte, în faţă” (*IEW*, 48) sau PIE ***anta** „înainte, în faţă” (Walde, I, 53); cf. hitt. *hant* (*hanti*) „înainte, partea din faţă”, skt. *anti* „înainte”, gr. αντί „în faţă”, lat. *ante*, got. *and* „deasupra, peste”, v.g.s. *ant* (v. **înainte**). Din fondul pre-latin.
Der: *întâiaşi*, *întâietate*.

întâlnị (ar. *astal'iu* „a întâlni”) – 1. a se încrucişa în drum cu cineva, a da în cale cu cineva; 2. a întâmpina; 3. a ajunge în acelaşi loc cu cineva.
Mgh. *találni* (Cihac, II, 509; Gáldi, *Dict.*, 97).
Forma maghiară *talal* are sens de „a găsi, a descoperi”, prin urmare, sensul nu este cu totul diferit de cel din română. În mod aparent, există o relaţie între rom. **întâlni** şi mgh. *talal*, dar nu putem spune dacă rom. **întâlni** provine din maghiară sau este vorba de un împrumut al maghiarei din română. Forma din aromână indică un rad. *tal-*, întâlnit atât în forma daco-română, cât şi în maghiară. Pe de altă parte, este cert că aromâna nu putea să-l împrumute din maghiară. Russu (*Elem*. *aut*., 101) îl consideră dacic. Origine traco-dacă (v. **a întâmpina**, **a întâmpla**).
Der: *întâlnire*, *întâlniş*.

întâmpinạ – a ieşi înaintea cuiva, a primi pe cineva; 2. a întâlni; 3. a da peste un necaz.
Gr. *υπαντάω* „a întâlni” (Cihac, II, 666). Din *tâmpănă* „tobă, darabană” (Candrea, *Elemente*, 26; Puşcariu, *Dacor*. 2, 762). Rom. **întâmpina** este înrudit cu gr. *υπαντάω* „a întâlni sau a întâmpina ca prieten sau cu armată”, ambele provenind de la acelaşi PIE ***pent-** „a păşi, a intra, a merge, a întâlni”

(*IEW*, 808); cf. skt. *panthah*, av. *panta* „loc, întindere, spațiu”, got. *findhan* „a găsi”, n.g.s. *finden*, eng. *find* „a găsi”. Rom. **întâmpina** provine de la acest radical prin metateza celor două oclusive. Russu (*Elem. aut*., 101) îl pune în rândul cuvintelor de origine traco-dacă (v. **întâlni**, **întâmpla**).
Der: *întâmpinare*, *întâmpinat*.

întâmpla – 1. a se petrece, a avea loc; 2. a se traduce în fapt, a se realiza; 3. a se nimeri să fie într-un anumit fel.
Lat. **templare* < *templum* (Puşcariu, 884; Rosetti, I, 168; Puşcariu, *Lr*., 356).
S-a pornit de la ideea că lat. *templum* era spațiul desenat de către prezicător pe cer, spațiu în care acesta își făcea predicțiile şi de aici lat. *contemplare*. În acelaşi timp, zborul păsărilor care intrau în acest spațiu indica ce se va întâmpla, de undeşi vb. **(in)templare*. Ipoteza nu este complet lipsită de sens (cf. Cioranescu, 4442). Cu toate acestea, Cioranescu îl consideră cu origine incertă. La Dosoftei apare acest verb cu un sens puțin diferit: cf. „tâmplându-l la mijloc de cale o boală”, cu sensul de „a fi surprins de o boală”, „a i se întâmpla ceva”. Cioranescu respinge valoarea documentară a acestei forme, argumentând că la Dosoftei abundă improprietățile de limbă, dar, în mod evident, el ignoră faptul că ceea ce poate constitui o „improprietate” de limbă azi, putea fi ceva foarte firesc pe vremea lui Dosoftei. Dacă nu îl acuzăm pe Dososftei de necunoaşterea limbii române din sec. al XVII-lea, ceea ce, firește, nu este cazul. Rom. a **întâmpla** trebuie asociat cu a **întâmpina**, ambele derivând de la un rad. **temp*- care este rezultatul metatezei între **p** şi **t** din PIE ***pent**- (v**. întâlni**, **întâmpina**). Russu (*Elem. aut*., 101) îl trece în rândul cuvintelor dacice. Această metateză se datorează contaminării rădăcinii verbale care stă la baza verbelor a **întâmpina** şi a **întâmpla** cu vb. a **întâlni**. Din fondul pre-latin.
Der: *întâmplare*, *întâmplător*.

înteți – a deveni mai puternic, mai intens.
Lat. **attitiare* (Weigand, *Jb*., 19, 136; *REW*, 769). Puşcariu (882) îl consideră cu origine necunoscută, ca mai târziu (*Lat. ti*, 42) să-l derive din lat. *incitare*. Cioranescu (4438), de asemenea, îl consideră cu origine necunoscută.
Forme similare există şi în limbile germanice; cf. got. *tundnan* „a arde”, v.g.s. *zunden* „a prinde, a atâța”, dar şi în alte limbi IE; cf. cymr. *ennyn* „a aprinde, a atâța”, arm. *ant'el* „jar”. Aceste forme provin de la un PIE ***and-ent**- (Kluge, 1018) (v. **ațâța**, **tăciune**). Din fondul pre-latin.
Der: *întețire*, *întețit*.

întinde – 1. a trage de un corp mărindu-l; 2. a aşeza pe o suprafață; 3. a desface, a desfăşura; 4. a aşterne; 5. a se răspândi, a se înmulți.
Lat. *intendere* „a întinde” (Cihac, I, 130; Puşcariu, 885; *REW*, 4483).
Lat. *intendere* este mai rar întâlnit în latina clasică, forma clasică fiind *tendo* „a întinde”. În latina medievală apare pentru prima oară la Sf. Grigore din Tours, autor din a doua jumătate a sec. VI d.Ch., cu sensul de „a privi la, a fi atent la”.
Aceste forme provin din PIE ***ten**-, ***tend**- „a întinde, a trage” (*IEW*, 1065); cf. skt. *tan*-, *tanoti* „a întinde”, lituan. *tinti* „a se umfla”, n.pers. *taniδan* „a îndoi, a răsuci”, gr. *τάνυται* „a întinde, a îndrepta”, cymr. *tant* „timp”, alb. *ndënj* „a întinde”.
Der: *întindere*, *întins*, *întinzător* etc.

întinge – 1. a muia cu pâine sau mămăligă într-un sos; 2. a înmuia uşor.
Lat. *tingere* „a uda prin scufundare” (Puşcariu, 886; REW, 4504; DAR). Cu toată asemănarea cu latina, forme identice ca sens şi formă există atât în greacă, cât şi în germanice şi celtice. Rom. **întinge** prezintă prefixarea rad. PIE cu *în*-, fenomen foarte frecvent în limba română, dar mai puțin frecvent în latină (v. **întoarce**, **întinde** etc.).
PIE ***teng**- „a muia, a uda” (Walde, II, 684); cf. gr. *τέγγω* „a muia, a uda”, v.g.s. *thunkon* „a înmuia, a scufunda”, m.ir. tummaim „a muia, a scufunda”.

întoarce – a reveni sau a face pe cineva să revină; 2. a-şi schimba sau a face pe cineva să-şi schimbe părerea; 3. a da îndărăt, a restitui; 4. a strânge arcul unui ceas.

Lat. **intorqŭere* < *torqŭeo* „a suci, a răsuci, a întoarce” (Puşcariu, 888; Tiktin; Cioranescu, 4446).
PIE ***terk-**, **trek-**, **tork-**, **trok-** „a îndoi” (*IEW*, 1077); cf. skt. *tarka* „fus”, ir. *trochal* „care umblă de colo, colo”. Forma lat. *torqueo* este atestată de la Plaut încoace. Plaut era de origine umbrică şi foloseşte în lucrările sale cuvinte şi expresii din limba sa maternă care au fost atribuite, în mod eronat, aşa-zisei latine vulgare (v. **toarce**, **înturna**).
Der: *întorsătură*, *întorsură*, *întoarcere*.

întortocheạ – 1. a suci, a încâlci; 2. a învârti în toate felurile pentru a produce confuzie.
Lat. **intorticulare* (Puşcariu, 888; Tiktin).
Este cât se poate de clar că este vorba de un derivat al limbii române plecând de la rad. ***tork-**, ca şi la a **întoarce** (v. **întoarce**), printr-o reduplicare parţială (cf. **cap-întortură**, lat. *intortum*).
Der: *întortochetură*, *întortocheat*.

între[1] (ar. *tră*, mgl. *antri*, istr. *ăntre*) – 1. în locul dintre; 2. printre, în mijlocul.
Lat. *inter* „între” (Puşcariu, 890; Candrea-Densusianu, 878; *REW*, 4485a; Cioranescu, 4448) (v. **intra**, **înăuntru**, **întru**).
PIE ***enter** (Walde, 708) sau PIE ***enter**, **ņter** „între, printre”, **entero** „înăuntru, intern” (*IEW*, 313); cf. hitt. *anda* „între”, skt. *antar* „între”, etc. (v. **înăuntru**, **intra**).

între-[2] – element de compunere care arată reciprocitatea; cf. *întredeschide*, *întreţesut* etc.
Are aceeaşi origine cu **între**[1].

întrebạ (ar. (*î*)*ntreb*) – 1. a pune întrebări; 2. a cerceta, a examina; 3. a cere informaţii, lămuriri.
Lat. *interrogare* „a întreba” (Puşcariu, 891; *DAR*; Cioranescu, 4449) sau din **interrogŭare* (Meyer-Lübke, *Rom. Gramm*. 1, 439; Rosetti, I, 76), pornindu-se de la ideea că lat. *gŭ* a dat *b* în română. Cioranescu respinge acest argument.
De reţinut că în traco-dacă labio-velara ***gŭ**, urmată de *a* sau *o*, a dat *b*, dar este greu de presupus că o formă mai simplă ca *interrogare* s-a transformat într-una mai complexă ca *interrogŭare*, ca apoi să se simplifice din nou la *întrebare*. Probabil, a fost un mai vechi **(inter)rogŭo* care din latină a devenit simplu (*inter*)*rogo*. Labiovelara ***gŭ** (**kŭ**) este confirmată de hitt. *arkuwai* „a ruga”.
Der: *întrebare*, *întrebător*.

întręg (ar. (*î*)*ntreg*) – 1. complet, nedivizat; 2. neatins, din care nu lipseşte nimic, 3. teafăr, sănătos; 4. ferm, integru; 5. număr întreg; 6. totalitate, ansamblu.
Lat. **intregum* din *integer* „întreg” (Puşcariu, 892; Candrea-Densusianu, 886; *REW*, 4479; Cioranescu, 4450).
PIE ***entag-ro-s** (Walde, I, 708); cf. umbr. *antakres* „întreg, intact”.
Der: *a întregi*, *întregire*, *întregime*, *întregitor*.

întremạ – a se înzdrăveni, a se face bine.
De la *arm* „picior” cu pref. *întru-* (Puşcariu, *Dacor*., 1, 235; *DAR*; Puşcariu, *Lr*., 328; Cioranescu, 4451) sau de la lat. *trama* (Creţu, 376; Tiktin).
Rom. **întrema** trebuie să provină din PIE ***treg-** „a folosi toată puterea, luptă” (*IEW*, 1090); cf. ir. *tren* < **treg-sno*, cymr. *tren* „impetuos, puternic”. Prin urmare, provine de la o formă mai veche **in-tregma*. Russu (*Elem. aut*., 101) trece rom. **întrema** în rândul elementelor de origine dacică. Origine traco-dacă.

întunecạ – 1. a fi cuprins de întuneric; 2. a-şi pierde strălucirea, a nu mai răspândi lumină; 3. a se însera; 4. a se face mai închis, a deveni obscur.
Lat. **intunicare* din *tunica* „tunică” (Densusianu, *Rom*., 33, 280; Weigand, *Jb*., 3, 26; Puşcariu, 859; Candrea-Densusianu, 892). Ipoteza este lipsită de orice justificare ştiinţifică şi, ca atare, trebuie respinsă.
PIE ***tem(ə)-** „întunecat”, **temes** „întuneric”, **temesra**, **temesro** „întunecat” (*IEW*, 1063-64); cf. skt. *tamasa* „întuneric”, av. *təmah* „întuneric”, lituan. *temsta*, *temti* „a se întuneca”, lituan. *tamsa* „întuneric”, v.sl. *tŭma* „întuneric”, v.g.s. *demar*, n.g.s. *Dämmerung* „întuneric, amurg”.
Forme cu nazala *n* apar în hitt. *neku* „a se întuneca”, hitt. *nekuz* „noapte” şi lat. *tenebrae*, care par a fi contaminări cu PIE ***nekŭ-(t)**, **nokŭ-ut** „noapte”.

Rom. **întuneca** poate fi asociat, de asemenea, cu PIE ***neuk-** „întunecat, indistinct, vag, confuz, nedefinit” (*IEW*, 768); cf. lat. *nuscitiosus* „care nu vede noaptea” dintr-un mai vechi **nuescos* (cf. Glare, 1207), lituan. *niukšoti* „a se întuneca”, *priniáukti* „a se înnora” (v. **năuc**). Astfel rom. **întuneca** este o contaminare între PIE ***tem(ə)** şi ***nekŭ-** rezultând un radical verbal **tenek-*, **tunek*. Origine traco-dacă.
Der: *întunecare*, *întunecat*, *întunecime*, *întunecală*, *întunecos*, *întuneric*.

înțelege (ar. *nțăleg*, mgl. *anțileg*, istr. *anțeleg*) – 1. a pricepe; 2. a cunoaşte, a-şi da seama; 3. a admite, a accepta; 4. a ajunge la învoială.
Lat. *intĕlligere* „a distinge, a observa, a remarca, înțelege” (Puşcariu, 880; Candrea-Densusianu, 873; REW, 4482; Cioranescu, 4434). Lat. *intelligo* provine din *lego* „a lega”, prefixat cu *inter* „între” (cf. Glare, 936) (cf. *neg-lego* „a neglija”).
Der: *înțelegere*, *înțelept*, *înțelepciune*, *neînțelegere*, *neînțeles*, *preaînțelept*.

înțesa (var. *înțăsa*) – a (supra)-satura.
Lat. **intexare* < *intexere* „a țese” (Puşcariu, *Dacor*. 4, 705) sau din lat. **insitiare* (Giuglea, *Dacor*., 2, 823). Cioranescu (4437) îl derivă din lat. *incessare* „a invada, a pătrunde” de la *incedere* care ar fi dat **încesa*. După Cioranescu, trecerea lui *č* la *ț* s-ar datora unei disimilări, deşi *č* este diferit de *s*. Singura ipoteză interesantă rămâne cea propusă de Pascu (*Arch. Rom*. 8, 556), după care rom. **înțesa** vine de la lat. *insatiatus*, deci *a însăța* care, prin metateză, a dat *înțăsa* cu acelaşi sens. Forma *a însăța* există şi azi în unele graiuri, astfel încât etimologia propusă de Pascu este îndreptățită, dar nu întru totul corectă. Rom. *însăța* (**înțesa**) nu provine din lat. *insatiatus*, unde pref. *in-* are sens de negație. În cazul rom. *însăța*, *în-* este prefix derivativ pentru rad. *sat-* de la care provin vb. a **sătura**, precum şi subst. **saț** (resp. *nesaț*), forma **înțesa** este o hipercorecție a lui *înțăsa*.
PIE ***sā-** „sătul, a sătura”, **sa-ti-is** „saționete, saț” (*IEW*, 876); cf. skt. *sah*, *sahyati* „a satisface, a mulțumi”, gr. *άεται* „a se sătura”, lat. *satis* „destul”, lat. *satio* „a (se) sătura”, v.ir. *saith* < **sati* „saționete, saț”, v.ir. *saithech* „sătul”, got. **sath-* „saționete, saț”, *gosothjan* „a (se) sătura”, v.g.s. *saton* „a (se) sătura”, v.eng. *sadian* „a (se) sătura”, lituan. *sotis* „saturație, *sotus* „sătul” (v. **sătura**, **sătul**, **saț**).
Der: *înțesare*, *înțesat*.

înțina – a întări foarte puțin, a sprijini slab.
Lat. *tenŭare* „a susține, a atenua” (Candrea-Densusianu, 876; *REW*, 8654; Rosetti, I, 168; Cioranescu, 4443). Ipoteza nu este verosimilă. Trebuie pus în legătură cu a **ține**, fiind un derivat al limbii române de la acelaşi radical cu a **ține** (v. **ține**).
Der: *înținat*.

învăța (ar. *vețŭ*, *nvețŭ*, mgl.*anveț*, istr. (*an*)*mețu*) – 1. a-şi însuşi, a asimila o lecție, o meserie etc, a studia; 2. a desprinde, a se obişnui cu ceva; 3. a instrui pe cineva, a transmite cuiva cunoştinte într-un domeniu; 4. a sfătui, a povățui.
Lat. **invitiare* din *vitium* „defect, stricăciune, lipsă” (*Lex. de la Buda*; Puşcariu, 898; Candrea-Densusianu, 895; Densusianu, *GS*, 2, 10; *REW*, 4536; Cioranescu, 4456).
Deşi această ipoteză latinizantă până la absurd, a fost stabilită încă de autorii *Lex. de la Buda*, ea nu a fost respinsă până acum, din lipsă de altceva mai bun. Rom. a **învăța** nu poate proveni de la o formă latină inexistentă, derivată din lat. *vitium* „viciu” care ar fi însemnat *a* (*se*) *deda la viciu*. Aşa cum reiese din formele sud-dunărene este de presupus că a fost o formă mai veche **vetiu*, **vatiu*.
PIE ***ŭat-** „a fi drept, corect din punct de vedere spiritual” (*IEW*, 1113); cf. skt. *vac*, *vakti* „a vorbi”, skt. *anu-vac* „a recita, a învăța, a studia”, lat. *vates* „profet, ghicitor”, got. *wods* „posedat”, v.g.s. *Wuotan* „divinitatea supremă a vechilor germanici”, v.ir. *faith* „profet, clar-văzător”, lituan. *waidila* „preot precreştin”. Din cuvintele care provin din acest radical, aduse aici ca exemplu din diverse limbi indo-

europene, rezultă că sensul atribuit de Walde-Pokorny acestui radical nu este cel mai potrivit. Sensul potrivit ar fi acela de „a învăța, a recita, profet, clarvăzător, învățat”, sens foarte apropiat de cel al rom. a **învăța**. Pe de altă parte, rom. **povață** are aceeaşi origine cu a **învăța**. Dacă acceptăm ipoteza, de altfel absurdă, că rom. a **învăța** provine din lat. **invitiare*, atunci trebuie să atribuim formei **povață** o altă origine ceea ce nu are sens (v. **povață**), întrucât cele două elemente lexicale formează o familie de cuvinte. Din fondul pre-latin.
Der: *învăț*, *dezvăț*, *învățătură*, *învățător*, *învățăcel*, *învățat*, *neînvățat*, *învățământ*.

înveli (var. *învălui*) – a înfăşura, a acoperi.
V.sl. *valiti* „a se rostogoli” (Cihac, II, 106; *DAR*); cf. bg. *valjam*, rus. *valiti* „a răsturna, a doborî”. Lat. **invelare* (Meyer, *Alb. St*., 4, 105; Cioranescu, 4457). De la Cihac încoace a fost ignorată forma lat. *velo*, *-are* „a înveli, a acoperi”. Şi în acest caz, rad. PIE este neprefixat în latină, dar apare prefixat în limba română ca şi în cazul altor verbe (v. **întoarce**, **întinge** etc.). Rom. **înveli** (ca şi *învălui*) au aceeaşi origine cu **val** „sul”, care însă are origine diferită față de **val** „undă de apă”. Glare (2024) consideră lat. *velum* cu origine incertă.
Walde (II, 745) derivă lat. *velo* de la un PIE ***ŭeg-** „a țese”, ipoteză total nepotrivită. În orice caz, radicalul există şi în slave, precum şi în sanskrită. Aceste forme provin de la PIE ***ŭel-** „a îndoi, a împleti, a răsuci” (*IEW*, 1140); cf. skt. *valati* „a se întoarce, a se răsuci”, arm. *gelum* „a se răsuci, a se împleti”, v.ir. *fillid* (3, sg) „a se îndoi”, v.g.s. *wellan* „a înconjura, a rostogoli”, v.sl. *valŭ* „val”, got. *waltjan* „a se roti” (v. **văl**, **velință**).
Der: *învelire*, *înveliş*, *învelit*, *învelitoare*, *învăluitor*.

înverşuna – 1. a acționa cu furie, cu mânie; 2. a (se) îndârji.
Mgh. *gerjeszteni* „a aprinde, a încălzi, a excita” (Cihac, II, 509). Deşi sensul etimonului maghiar propus de Cihac nu este mult diferit ca sens, din punct de vedere fonetic derivarea este, practic, o imposibilitate.
Rom. **înverşuna** este apropiat ca sens şi formă de PIE ***ŭerg-**, **ŭorg-** „a fi abundent, a fi plin, a răbufni, a fi plin de putere sau de mânie” (*IEW*, 1169); cf. skt. *urj*, *urja* „hrană”, gr. *οργή* „dorință, implus puternic, furie”, v.ir. *ferc*, m.ir. *ferg* „furie”. În traco-dacă, PIE ***ŭ** în poziție inițială, urmat de o vocală, a dat *v* (v. **vatră**), iar **g** prin palatalizare a dat *j*, care, în acest caz a trecut la *ş* prin disimilare față de *v* care este de asemena sonor. Origine traco-dacă.
Der: *înverşunare*, *înverşunat*.

învia – a reveni sau a readuce la viață.
Lat. *vivere* „a trăi” cu pref. *in* (Tiktin; Cioranescu, 4460) sau din lat. **inviviare* (Puşcariu, *Dacor*., 6, 704).
Rom. a **învia** este, de fapt, un derivat de la **viu** pref. cu *în* (v. **viu**).
Der: *reînvia*, *înviere*, *învietor*.

înviora – a face mai vioi, a dezmorți, a însufleți.
Lat. **invivulare* (Puşcariu, *Conv. lit*., 39, 325; Drăganu, *Dacor*., 2, 617; Puşcariu, 903).
Este un derivat de la **viu** sau mai pecis de la **vioi** cu suf. *-ra*, ca în *înfumura*, *îngândura* etc. Cioranescu (4462) presupune că suf. verbal *-ra* ar proveni din forma de pl. **viuri* ca şi în *fumuri*, *gânduri*, etc., ipoteză care nu este necesară, dar nici conformă cu realitatea (v. **viu**, **a învia**).
Der: *înviorare*, *înviorat*.

învârți – 1. a se roti, a se răsuci; 2. a roti, a încolăci; 3. a se descurca.
V.sl. *obrŭteti* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 33) sau v.sl. *vryteti* „a se învârti” (Cihac, II, 465; Tiktin; Cioranescu, 4463). Lat. *vertere* „a întoarce” (Philippide, *Principii*, 148), ipoteză respinsă de Cioranescu. Se observă că, întrucât radicalul există atât în latină, cât şi în slavă, opiniile sânt împărțite între cele două limbi. Cei mai mulți aderenți sânt pentru ipoteza slavă.
De altfel, ambele forme, atât cea slavă cât şi cea latină, propuse ca etimon pentru rom**.** a **învârti** provin de la PIE ***uert-** „a învârti, a roti” (*IEW*, 1156), radical foarte bine reprezentat în limbile IE;

cf. skt. *vrit*, *vavarti*, *varti* „a (se) întoarce”, lituan. *verpti* „a învârti”, *verti* „a întoarce”, lituan. *nuvertima* „a răsturna” (v. **vârtop**, **vârtelniță**, **vârtej**, **vârteguș**). Origine traco-dacă.

învolburạ (var. *învolba*, ar. *mvolbu*, *volbu*, *volvu* „învelitor”, mgl. *volbu*) – 1. a se mişca în vârtejuri, a se învârteji (despre apă, furtună etc.)

Lat. *involvĕre* „a se rostogoli, a înfăşura, a învelì” (Puşcariu, 904; *REW*, 4540; Cioranescu, 4465).

Walde (II, 745) consideră că lat. *velo* provine dintr-un PIE ***ŭeg-*** „a țese”. Ipoteza lui Walde nu pare validă. În orice caz, acest radical există nu numai în bulgara veche şi în latină, dar şi în alte limbi IE, toate provenind de la PIE ***ŭel-*** „a îndoi, a împleti, a răsuci” (*IEW*, 1140); cf. skt. *valati* „a se în întoarce, a se răsuci”, arm. *gelum* „a se răsuci, a se împleti”, v.ir. *fillid* (3, sg) „a se îndoi”, v.g.s. *wellan* „a înconjura, a rostogoli”, got. *waltjan* „a se roti”. Rom. **învolbura** provine de la acest radical ca şi lat. *involvere*, cu prelungire în *b* (v. **înveli**, val). Rom. *volbură* este un derivat regresiv din a **învolbura**.

Der: *învolburare*, *învoburat*.

îs (prescurt. -*s*) – a fi (pers. I, sg.).

Forma veche pentru persoana I, singular, prezent, este (eu) **îs**, formă întâlnită şi azi în graiurile mai conservatoare, în special în Transilvania, formă care provine din PIE ***es-*** „a fi”, cu o formă derivată **es-mi** „eu sânt” (*IEW*, 340); cf. skt. *asmi*, gr. *ειμί*, lat. *sum* < **esmi*, lituan. *esu* „(eu) sânt”. Forma actuală **sânt** este preluată, după persoana III, plural, în parte datorită confuziei între forma scurtă -*s*, folosită pentru ambele forme, dar şi datorită faptului că la multe verbe, în limba română, forma de pers. I singular şi cea de a III-a plural sânt identice, aşa că pe baza principiului analogiei, cele două forme au putut fi confundate uşor şi în cazul verbului a **fi**. Această formă din limba română este o dovadă în plus că vb. a **fi** nu este de origine latină (v. **este**, **era**, **fi**, **fost**, **fu**, **sânt**). Ca şi în cazul vb a **avea** şi în cazul lui a **fi** sânt anumite forme care nu se pot explica prin latină. Astfel, în cazul ambelor verbe poate fi vorba de o suprapunere a formelor latine peste cele traco-dace sau de o asemănare destul de mare între formele verbale ale celor două limbi. Origine traco-dacă.

J

jąbă – un fel de aftă, boală care se manifestă la oi sau la câini.
Bg. *žaba* „boală, aftă” (*DAR*; Cioranescu, 4576). În realitate, bg. *žaba* înseamnă „broască”; prin urmare, această etimologie nu se poate susține.
Aşa cum arată Cioranescu, rom. **jabă** face parte dintr-o largă familie de cuvinte precum: **jeg**, **janghină**, **jigodie**, **javră**, **jerpeli** etc. (v. aceste forme) cu echivalente în limba albaneză. Toate acestea provin de la acelaşi radical traco-iliric. Din fondul pre-latin.

jachętă (ar. *jachetă*) – haină scurtă, încheiată în față.
Fr. *jaquette* < *jacque* „țăran” < *Jacques* „nume tipic țărănesc”.
Der. *jachetuță*.

jaf (var. *jac*) – prădăciune.
Cf. pol. *žak* „tip de năvod” (Cihac, II, 155) sau it. *sacco* prin intermediul mgh. *zsák* (Philippide, *Principii*, 297; *DAR*); cf. mgh. *zsakolni* „a jefui”, ucr. *žah* „frică, teroare”. Nu am putut verifica mgh. *zsakolni* „a prăda” indicat de Cioranescu (4579).
Pentru rom. **jaf** (*jac*) propun ca etimon rad. PIE ***iagh-** „a urmări, a vâna, a dori” (*IEW*, 502); cf. skt. *jahu*, *jahva* „fără astâmpăr, care țâşneşte repede”, av. *yuzuž puθro* „fiul cel mai mic”, v.g.s. *jagon* „a vâna”, n.g.s., oland. *jagen* „a vâna”. Ştim că semivocala PIE ***i** în poziție inițială a dat **j** în traco-dacă (cf. **jib**, **jug** etc.), deci a existat o formă mai veche **jag*, apoi *jac*, atestat în limba veche, ca apoi *c* să treacă la *f*. Origine traco-dacă.
Der: *a jefui*, *jefuitor*, *jefuială*, *a jecmăni*, *jecmănitor*, *jecmănire*.

jagardeą – persoană lipsită de caracter.
După Cioranescu (4580) este cu origine necunoscută. Totuşi, consideră că ar putea fi o combinație expresivă între **javră** şi **jigodie**. Rom. **jagardea** provine de la acelaşi radical ca şi cele două forme menționate de Cioranescu (v. **jabă**, **javră**, **jigodie**, **jerpeli**).

jąlbă – 1. plângere, reclamție; 2. cerere, petiție.
V.sl. *žalība* (Miklosich, *Lexicon*, 191; Cihac, II, 155; Tiktin; Cioranescu, 458); cf. v.sl. *žaloba* (ceh., pol., rus.) *žaloba* „plângere” (Iordan, *BF*, 6, 104).
O formă similară există în skt. *pra-jalb*, *jalbati* „a vorbi, a spune”, *jalpa* „discuție, bârfă”. Prin urmare, este vorba de un radical IE cu o răspândire mai largă.
Der: *jălbar*.

jąle[1] (ar. *jale*, mgl. *jal'*) – necaz, durere, mâhnire.
V.sl. *žali* „durere” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; Cihac, II, 155; *DAR*); cf. bg. *žalja* „durere”, rus. *jaleti* „a compătimi, a plânge”, v.rus. *jelea* „tristețe, durere”, lituan. *gélti*, *gelia*, *gele* „a fi foarte bolnav”, lituan. *žalà* „durere”, *žélówoti* „a se plânge, jelui”, v.sax. *cwelan* „a muri”, v.g.s. *quelan* „a suporta, a boli”, arm. *kełem* „a chinui, a sfâşia”.
Der: *a jeli*, *jelanie*, *jeluitor*.

jąle[2] **–** salvie (*Salvia officinalis*).
Mgh. *zsalya* din lat. *salvia* (Gáldi, *Dict*., 139; Cioranescu, 4583); cf. sb. *žali*, *žalfija*. Forma sb. *žalfija* este mult apropiată de lat. *salvia*. Termenul nu putea fi preluat din latină în aceste limbi, ci din străromână, de unde *s* a trecut la *ž*.

jambọn – 1. şuncă de porc; 2. pulpă, picior.
Fr. *jambon* (Cioranescu, 4584).

jandạrm – militar din corpul jandarmerie.
Fr. *jandarme* (Cioranescu, 4597) din fr. *gens d'armes*; cf. alb. *ğandarmë*, bg. *žandarm*, sb. *žandar*, tc. *candarma*.
Der: *jandarmerie*, *jandarmeresc*.

janț (var. *janță*, *jintiță*) – zer rezultat din scurgerea caşului.
Tiktin îl apropie de n.g.s. *Sahne* „smântână". Este un derivat nominal de la sl. *žęti* „a presa" al cărui corespondent verbal nu s-a păstrat în limba română (Cioranescu, 4589). Apropiere probabilă de care nici Cioranescu nu este convins, considerând, în ultimă instanță, rom. **janț** cu origine incertă. Vb. *a jintui* „a frământa caşul pentru a stoarce zerul din el"; are aceeaşi origine cu **janț**, fiind, în acelaşi timp, cognat cu v.sl. *žęti*. Nazala *n* dispărută încă din slava comună, păstrat în română (v. **jintiță**).
Der: *a jintui*, *jintuire*, *jintuială*.

jap – cuvânt care redă zgomotul produs de o lovitură.
Formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 4590) din care derivă *japă* „nuia, vargă" (Trans.).
Der: *a jepui* (*jopăi*, *jopoti*, *jupăi*) „a lovi, a biciui, a bate".

jạpcă[1] **–** extorsiune, spoliere, jefuire.
Bg. *žapka* „laț, cursă" (*DAR*; Cioranescu, 4591).
Provine din acelaşi rad. PIE ca şi *jac* (v. **jaf**).

jạpcă[2] – loc, teren acoperit cu apă.
Trebuie asociat cu alb. *zhakë* „pond of stagnant water" (cf. Newmark), cu acelaşi sens ca şi română.

jar (ar., mgl. *jar*) – cărbuni incandescenți..
V.sl. *žarŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; *Lexicon*, 191, Tiktin; Cioranescu, 4593); cf. bg., scr., ucr., *žar* „gelos", rus. *žar* „căldură, arşiță". Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). O formă similară este v.sl. *žeravi* „aprins" din v.sl. *goreti* „a arde".
Acest cuvânt românesc nu este de origine slavă. Provine de la PIE ***gŭher-*** „fierbinte, cald", adj. ***gŭhermo*** „cald" (*IEW*, 493), radical atestat în toponimul *Zermizara* (probabil, pron. *Jermizara*). Trebuie menționat că nici în greacă şi nici în latină nu exista sunetul *j*, astfel că autorii antici au trebuit să redea sunetul dacic *j* prin *z*. Păstrat de asemenea în alb. *zjarr* (*zjarm*). Forma alb. *zjarm* nu poate proveni din slavă, fiind mai aproape de originalul PIE, şi, este de presupus că în stră-română trebuie să fi fost forma ****jarm*** (cf. *Jermi-zara*); cf. skt. *haras* „jar", *gharma* „căldură", gr. *θερμός* „cald", lat. *formus*, arm. *jerm* „jar", v.pr. *gorme* „cald", lett. *gařme* „căldură", arm. *jern* < traco-frig. ****germo***. Forma alb. *jarm*, precum şi top. *Zermizara*, infirmă ipoteza slavă.
Din rom. **jar** provine ngr. *ζιάρι* (Murnu, *Lehnw*., 25). Meyer (*Neugr. St., II*, 28) crede că forma neogreacă provine din slavă. Origine traco-dacă.
Der: *jarişte* (înv.) „jar, foc", *jeratic*.

jạrcă – 1. piele de oaie în stare proastă; 2. oaie bătrână, slabă.
Provine din fondul traco-illiric, acelaşi cu alb. *xhargë* „pantof rupt, complet uzat" (v. **jabă**, **javră**, **a jerpeli** etc.).
Der: *jarchilă* „haină uzată, cojoc rupt".

jạvră – câine slab şi prăpădit, potaie.
V. sl. *žebrati* „a ruga" (Cihac, II, 156); cf. pol. *żebrać* „ruga", ceh. *žebrati* „a ruga". Ipoteza lui Cihac nu se poate susține datorită imcompatibilității semantice.
Rom. **javră** nu poate fi asociat cu v.sl. *žebrati*, întrucât sensul este complet diferit, dar are un cognat în alb. *xhave* „câine, câine rătăcit". Rom. **javră** are aceeaşi origine cu **jabă**, **jarcă**, **jeg**, **jigodie**, **a jerpeli** etc. (v. aceste forme). Ucr. *žavra* provine din română. Din fondul traco-illiric.
Der: *jevruță*.

jder – 1. mic animal carnivor, asemănător cu dihorul; 2. blana acestui animal.
V.sl. *ždero* „lacom" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; Cihac, II, 157; Cioranescu, 4594).
Forma din slava veche invocată de Miklosich nu este atestată (cf. Djačenko). Există totuşi în scr.

ždero „lacom”. Forma nu are răspândire în limbile slave. Astfel, este de presupus că forma sârbă provine din română.

jeb (ar. *ğepe*, *ğape*) – buzunar (dial. Trans.).
Mgh. *zseb* „buzunar” (Tiktin; Cioranescu, 4595); cf. alb. *xhep* „buzunar”. Prezența formei în limba albaneză infirmă originea maghiară a acestui cuvânt. După Papahagi (533) forma aromână ar proveni din tc. *djeb* „buzunar”. Având în vedere că forma este răspândită în mai multe limbi balcanice, inclusiv turca, termenul nu este de origine maghiară. Provine, probabil, din fondul balcanic pre-latin.

jeg[1] – murdărie, rapăn.
V.sl. *žegŭ* „căldură” (Cihac, II, 152; Tiktin; Puşcariu, *Dacor*., 7, 122); cf. rus. *žeg* „căldură”.
Forma **jeg** cu sens de „arsură la stomac” are o cu totul altă origine care este înrudită cu forma slavă (v. **jeg**[2]). Există, în schimb, în albaneză, o întreagă familie de cuvinte; cf. alb. *zhy-het* „a murdări foarte rău”, alb. *zhig* „1. reziduu pe fundul unei oale; 2. pată, jeg, murdărie”, alb. *zhugë* „persoană murdară”. Prin urmare, această familie de cuvinte are aceeaşi origine cu rom. **jeg**. Provine din fondul traco-illiric.

jeg[2] – senzație de arsură pe gât.
V.sl. *žegŭ* „căldură” (Cihac, II, 152; Tiktin; Puşcariu, *Dacor*., 7, 122; Cioranescu, 4596). Este rar întâlnit, dar se mai păstrează în Banat şi Transilvania. Este omonim cu **jeg**[1], dar nu au aceeaşi origine. Sensul rom. **jeg**[2] este corect pus în legătură cu v.sl. *žegŭ*. Ambele par să provină din PIE ***dhegŭh** „a arde” (*IEW*, 240) (v. **jigni**).
Der: *a jegui* „a avea senzația de arsură la stomac”, *jeguială*.

jep (var. *jip*) – arbust din familia pinului.
Considerat cu origine necunoscută. Trebuie, fără îndoială, pus în legătură cu lat. *ieniperus* şi cu gall. **iupo-s* (cf. *ιουπικέλλουσον*, Diosc. I, 103). Walde (I, 731) derivă lat. *iuniperus* dintr-un **ioni-peros* sau **iunqueris*, înrudit cu *iuncus* „trestie, nuia”. Oricum, formele date de Walde nu ajută la înțelegerea formei rom. **jep**. Pe de altă parte, gall.**iupo-s* este mult mai apropiat de rom. **jep** (*jip*) decât de lat. *Ieniperus*, care provine de la acelaşi radical. Rom. **jep** este cognat cu forma gallică şi provine din fondul autohton.

jerpelị – 1. a se învechi, a se rupe; 2. a se zdrențui.
Provine din fondul traco-illiric cu echivalente în limba albaneză; cf. alb. *xhap* „a slăbi, a se jigări”, alb. *xhargë* „pantof rupt, complet uzat” (v. **jabă**, **javră**, **jigodie**, **jarcă**, **jigări**).
Der: *jerpelit*, *jerpelitură*.

jẹrtfă – 1. ceea ce se aduce ca dar divinității; 2. sacrificiu; 3. victimă.
V.sl. *žrytva* „sacrificiu” (Miklosich, *Lexicon*, 200; Cihac, II, 157; Tiktin; Cioranescu, 4600); cf. bg., pol., rus. *žertva*, sb. *žrtva*.
Forma refăcută de Miklosich **žrytva* nu corespunde cu forma modernă *žertva*. Cihac îl asociază, în mod corect, cu lituan *girti* „a lăuda, a slăvi”, care are aceeaşi origine cu rom. *jertfă*.
Vasmer asociază formele slave cu v.pr. *girtwai* „a proslăvi”, skt. *gir* „laudă, recompensă”, av. *aγairyat* „a proslăvi”, av. *gar* „laudă, recompensă”, lat. *gratus* „dorit, plăcut”. Aceste forme provin de la un rad. PIE ***ger-t**, **gir-t** „a proslăvi” apropiat de PIE ***g'heu-** „a face libații”, **g'heum-** „libație” (*IEW*, 447); cf. skt. *juhoti*, *juhute* „a turna ceva pe foc” (ca formă de libație), a jertfi”, skt. *hotar* „preot”, skt. *hotra* „jertfă”, av. *zaotar*, *zaoθr* „preot, cel care face jertfe”, gr. χέ(*f*)ω „a face libații”, *χύτρος*, *χύτρα*. Walde-Pokorny arată că trac. *zetraia* „jertfă” provine dintr-un mai vechi ***gheutr-** din care provin şi alte forme indo-europene. Trac. *zetraia*, se pronunța probabil *jetraia*, iar ulterior prin metateză **jertaia*. Astfel forma rom. **jertfă** este apropiată ca formă, nu numai cu forma tracică, dar şi cu formele nominale din sanskrită, avestică şi greacă, precum şi cu formele baltice.
Der: *a jertfi*, *jertfitor*.

jeț (var. *jilț*) – 1. tron; 2. scaun înalt fotoliu.
Cf. ceh. *židlice* „scaun” (Cihac, II, 159). Lat. *sessus* „ședere, ședut, loc de ședut” (Hasdeu, *Ist. critică*, 1, 2, 256) sau n.g.s. *Sitz* prin săs. *säts* (Mândrescu, *Influența germană*, 63; Gáldi, 193). Cioranescu (4603) propune lat. **iacium* < *iacere* „a arunca, a sta întins” formă din care par să provină it. *diaccio* „țarc pentru oi” și sicil. *jazzu* „vizuină” (cf. Cioranescu). Apropierea de lat. *iacere* „a sta întins” este forțată, în acest caz. De asemenea, lipsește etimonul direct **iacium*, presupus de Cioranescu. Rom. **jeț** provine din săs. *säts* (cf. n.g.s. *Sitz*).

jgheab – 1. scobitură în formă de canal din piatră sau din lemn; canal de scurgere; 3. scocul morii.
V.sl. *žlebŭ* „șanț, canal” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 51; Cihac, II, 157).
Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Totuși, forme similare există într-o serie de limbi slave moderne; cf. bg., scr. *žleb* „jgheab”, ceh. *žlab*, pol. *žlob* „iesle”, rus. *žolob*, precum și mgh. *zsilip*, *zselép*. O formă similară avem în alb. *stjegull* „burlan de scurgere a apei de pe casă, jgheab”. Ținând cont de forma albaneză, rom. **jgheab** ar putea proveni de la un mai vechi **steglu*, apoi prin metateză **stlegu*. Prin iotacizarea lui *e* dentala *t* a putut palatiliza, devenind *k'*, apoi *g'*. Origine incertă.
Der: *a înjgheba*, *înjghebare*, *înjghebat*.

jib – puternic, robust (Trans. de Nord).
Din mgh. *zsib* „actor comic” (*DAR*) sau din v.sl. *živ* „viu” (Drăganu, *Dacor*., 9, 209).
Ambele sânt ipoteze aberante, avansate doar din lipsa unei soluții adecvate. Cioranescu (4605) îl consideră cu origine necunoscută.
PIE ***iēgŭa** „putere, vigoare tinerească” (*IEW*, 503); cf. gr. *ἡβη* „putere, bărbăție”, lituan. *pa-jepa* „forță”. În traco-dacă PIE ***gŭ** urmat de *a* a dat *b*, deci a putut exista un mai vechi **jiba* „putere”, azi dispărut. Aceeași trecere se constată în lituaniană doar în anumite cazuri (cf. lituan. *upe* „curs de apă” din PIE ***akŭa** „curs de apă”). Este posibil ca lituan. *upe* să fie un împrumut din traco-dacă. Aceste excepții în limba lituaniană se datoresc influenței limbii geto-dace asupra unor dialecte baltice. Origine traco-dacă.

jigănie – animal sălbatic, jivină, lighioană.
Cf. slov. *žisec* „insectă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22). Nu am putut verifica forma invocată de Miklosich. Din v.sl. *živiti* „a trăi” (Tiktin, Scriban) cu suf. *-ganie* ca în **dihanie**, **gânganie**. În sfârșit, din v.sl. **žiganie* „usturime” (Puşcariu, *Dacor*., 8, 125). Cioranescu (4596) îl pune în legătură cu sb. *žiganja* „înțepătură”; cf. rus. *žigalka* „muscă ce înțeapă”. Toate aceste ipoteze sânt puțin plauzibile, deoarece rom. **jiganie** înseamnă „animal sălbatic”, nu insectă ca în formele slave respective. Rom. **jiganie** trebuie asociat cu **gânganie**. În ultimă instanță, poate fi o contaminare între **gânganie** și **jivină**.
În acest sens, pentru rom. **jiganie** propun ca etimon PIE ***ghen-** „a mușca, a zgâria” (*IEW*, 436) ca și în cazul rom. **gânganie**, printr-o formă intermediară **jinganie*. Formele slave par să provină de la același rad. PIE (v. **gânganie**).

jigări – a-și pierde vlaga, a slăbi, a se sfriji.
Mgh. *szikar* „slab” (Cihac, II, 510; Philippide, *Principii*, 297). Ipoteza maghiară nu este adecvată deoarece forme similare există în macedo-română; cf. ar. *țigărit* „slab, jigărit”, precum și alb. *xhap-* „a slăbi, a se jigări” (v. **jerpeli**). Cioranescu (4596) pune rom. **jigări** în legătură cu v.sl. *žegŭ* „căldură”, ca și alte cuvinte românești ca **jiganie**, **jeg**, **jigni** etc. Din acest grup trebuie exclus v.sl. *žegŭ* care, în mod cert, are altă origine (v. **jeg**[2]). Este evident că toate aceste forme au o origine comună (v. **jabă**, **jarcă**, **javră**, **jeg**, **jigodie**, **jerpeli** etc.) cu multe echivalente în limba albaneză. Origine traco-illiră.
Der: *jigăreală*, *jigărit*.

jignț – 1. a se încinge (despre grâu); 2. a se râncezi (despre grăsimi); 3. insulta.
V.sl. ***žignuti** „a înțepa” (Cioranescu, 4596); cf. scr. *žignuti* „a înțepa”. Etimonul slav propus de Cioranescu nu este atestat, iar forma sb. *žignuti* nu corespunde din punct de vedere semantic. Trebuie

asociat cu rom. **jeg**[2] „arsură la stomac” care este cognat cu v.sl. *žegŭ* „căldură”. Aceste forme provin din PIE ***dhegŭh*** „a arde” (*IEW*, 240) (v. **dogori**, **jeg**[2]).
Der: *jignire*, *jignit*.

jigo̯die – 1. boală molipsitoare a cîinilor tineri care se manifestă prin tulburări generale şi atrofierea muşchilor; 2. javră.
Mgh. *zsigora* „boală a câinilor” (Cihac, II, 510; Gáldi, 178). După Cioranescu (4596) de la *jig* cu un sufix slav, printr-o derivare rămasă obscură. Provine de la un rad. **jeg-*, **jeb-* cu mulţi derivaţi în limba română şi albaneză (cf. **jabă**, **jagardea**, **jarcă**, **javră**, **a jerpeli**, **jeg**, **jigodie**).

jilạv – umed, reavăn.
Bg. *žilav* „elastic, lipicios”, scr. *žilav* „gros, tare” din v.sl. *žila* „venă” (Miklosich, *Lexicon*, 198; Cihac, II, 158); cf. scr. *žila* „tendon, venă”. Ipoteza emisă de Miklosich este total inadmisibilă, imposibil de susţinut. Radicalul trebuie să provină din fondul pre-latin, deoarece intră în componenţa hidronimelor **Jiu** şi **Gilort**, ambele în Oltenia. În Oltenia, forma *jii* înseamnă „orice apă curgătoare mai mare sau mai mică”. Este posibil ca *Jirlău* „lac şi comună”, situate în partea de est a Munteniei, să aibă aceeaşi origine. Forma *Jirlău* provine, probabil, de la un mai vechi **Jilău* (v. **Jiu**).
Der: *a* (*se*) *jilăvi*, *Jilava*, *Jilavele*.

jimbạ (var. *zâmba*) – 1. a se strâmba, a (se) rânji.
V.sl. *zǫbŭ* „dinte” (Cihac, II, 473; Tiktin; Cioranescu, 9493).
PIE ***g'embh-*** „a-şi arăta dinţii, a muşca” **g'ombhos** „dinte” (*IEW*, 369) (v. **zâmţ**, **zâmbre**, **zâmbi**). Origine traco-dacă.

jind – dorinţă adâncă, poftă.
V.sl. *žadati* „a dori” (Cihac, II, 159); cf. rus. *žaždati* „a-i fi sete, a dori”, lituan. *gedáuju*, *gedáuti* „a dori, a năzui”, lituan. *godas* „zgârcit”, av. *jaydiat* „a cere”, ir. *guidim* „a cere”. Ipoteza este improbabilă din raţiuni fonologice, deoarece nu se explică în română prezenţa nazalei. Cioranescu (4611) propune v.sl. **žęždĭ*, *žęžda* „sete”, cu disimilarea celui de-al doilea *ž*. Ipoteza lui Cioranescu este cu totul aberantă, imposibilă din punct de vedere fonologic, ca şi aceea a lui Cihac. Rom. **jind** trebuie considerat cognat cu formele IE şi baltice menţionate mai sus, de la un PIE ***ged-***, cu infixarea nazalei *n* în cazul formei româneşti. Din fondul pre-latin.
Der: *a jindui*, *jinduire*, *jinduitor*.

jịnţiţă – 1. produs lactat din zer; 2. reziduuri de la fagurele de miere.
Cihac (II, 159), urmat de Weigand (*Jb*. 16, 225) îl pun în legătură cu v.sl. *žinka* „sită pentru cereale”, ipoteză respinsă de Cioranescu (4612) ca fiind nepotrivită cu sensul acestui termen.
V.sl. **žętica* < *žęti* „a presa” (Cioranescu, 4612). Termenul este răspândit în mai multe limbile central-europene. După Candrea (*Elemente*, 401; Wędk*IEW*icz, *Mitteil. Wien*., 281); cf. slov. *žincica*, *žintica*, ceh. *žinčica*, ucr. *žentyca*, *čyntica*, pol. *žyntica*, *žynczica*, *żentyca*, *żetyca*, mgh. *zsinczicza*, *zsendicze*, n.g.s. (dial.) *Schentitze* par a proveni din română (v. **janţ**).

jir (ar. *jir*) – fructul fagului.
V.sl. *žiru* „nutreţ, furaj” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; Cihac, II, 159); cf. scr. *žir* „ghindă”, ucr. *žir* „nutreţ”, rus. *žyr* „grăsime”.
Este evident că formele bulgară şi sârbo-croată cu sens de „ghindă” nu pot fi asociate cu cele din ucraineană şi rusă care au altă origine. Argumentul că jirul ar constitui hrana obişnuită a porcilor nu este deloc convingător. Sârbo-croata a putut prelua forma din stră-română cu un sens foarte apropiat de rom. **jir**. În schimb, formele din slavele de răsărit au altă origine.
PIE ***g'er-***, ***g'erə-***, *g're-* „a se coace, a îmbătrâni“, cu forma nominală ***g̑ṛnom*** „fruct copt, sămânţă, grâu” (*IEW*, 390); cf. skt. *jarant* „bătrân, cărunt”, arm. *cer* „bătrân, cărunt”. Din ***g̑ṛnom*** „fruct copt, sămânţă, grâu” provin o serie de forme prezente în diverse limbi IE cu sens de „seminţe, boabe sau grâu”; cf. got. *kauru* „grâne, cereale”, alb. *grurë* (*grunë*)

„grâu”, v.ir. *gran* „bob, boabe de grâu, boabă”, cymr. *grawn*, bret. *greun*, v.pr. *syrne* „sămânță, bob”, lituan. *žirnis*, lett. *žirnis* „mazăre” (v. **grâu**). Este demn de remarcat că forme similare există şi în limbile afro-asiatice (hamito-semitice), provenind de la un rad. A.A ***gir-** „bob, sămânță” (Orel, 933); cf. sem. **gir-* „bob, sămânță”, c.chad. **giur* „mei”, c.chad. *gur* „boabă”. Origine traco-dacă..
Der: *jirişte* „pădure de fag”.

Jiu (var. *Jii*) – râu în Oltenia.
Forma veche a acestui hidronim este *Jilu*, considerat dacic de Hasdeu (*Ist. critică*, pg. 255 şi urm.). A fost asociat cu hidr. *Gilpil*, întâlnit la Iordanes (*Getica*, 113) sau *Gilpit* la Geograful din Ravenna (4, 14) (cf. Poghirc, *ILR*, II, 357). Forma *Jii* este mai veche şi folosită frecvent în cântecele populare; provine de la un mai vechi **Jiliu* sau *Jilu*. În Oltenia, *jii* se spune la orice apă curgătoare mai mare sau mai mică, formă care explică foarte bine varianta *Jii* a acestui hidronim. Hasdeu (*Ist. critică*, I, 255-258) asociază rom. *jelț*, *jilț*, *jîlț* „pârâu” cu **Jiu**. De la acelaşi radical provine şi hidr. *Gilort*. Toate aceste forme presupun un rad. *jil-* „apă curgătoare, pârâu” şi pot fi asociate cu forma **jilav** (v. **jilav**). Origine traco-dacă.
Der: *Jieț* „râu, afluent al Jiului”.

jivină – animal sălbatic, fiară, lighioană.
Cf. bg., scr., slov. *živina*, pol. *żywina* din v.sl. *živu* „viu” (Miklosich, *Slaw Elem*., 22; Cihac, II, 160; Cioranescu, 4620); cf. v.sl. *život* „viață”, bg. *život* „viață” scr. *život* „viață, scrot”, rus. *živodnaja* „animal, vietate”, v.pr. *giwato* „viață”, lituan. *gyvate* „viață, mod de viață”, gr. *βίοτις* „viață”, cymr. *bywyd* „viață”.

jneapăn (var. *jneap*, ar. *ginneapine*, mgl. *juneapin*).
Lat. **ienuperus* < *iuniperus* (Puşcariu, 908; Candrea-Densusianu, 903; *REW*, 4624; Cioranescu, 4621). Rom. **jneapăn** (*jneap*) are aceeaşi origine cu **jep** care nu se poate explica prin latină (v. **jep**). Din română provine ucr. *ženepyr*.

joagăr – ferăstrău mare (de obicei mecanic) pentru tăiatul butucilor.
Săs. *zager* < n.g.s. *Säger* (Borcea, 194; Tiktin; Cioranescu, 4622).

joardă (var. *jordie*) – nuia lungă, subțire şi flexibilă, vargă.
V.sl. *žrudŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; Cihac, II, 156); cf. bg. *žert* „stinghie”, slov. *žrd*, ceh. *žerd*, rus. *žerdĭ* „prăjină, joardă”. Din rusă provin fin. *hirsi* „bârnă, grindă”, eston. *hirž* „joardă” (cf. Vasmer, I, 419). Vasmer, în mod eronat, crede că aceste forme nu sânt înrudite cu v.g.s. *gerta* „nuia”, n.g.s. Gerte „nuia, joardă”, precum şi v.sax. *gerd* „nuia dreaptă”, eng. *yard* „unitate de lungime „0, 91 m)”. Unii autori consideră că forma a intrat în limba română prin intermediul mgh. *zsorda* (Gáldi, *Dict.*, 179; *DAR*), fiind atraşi de forma maghiară fără metateză, care de altfel provine din stră-română. Este adevărat că maghiara nu admite grupuri consonantice în poziție inițială, dar dacă l-ar fi împrumutat din slavă ar fi trebuit să sune probabil **zsoroda*. Interesant este faptul că şi forma rus. *žerdi* (Vasmer, I, 419), precum şi celelalte forme slave nu prezintă metateza lichidei, ca şi cea maghiară, în ciuda afirmației lui Miklosich. Provine de la un radical PIE ***gert-** „nuia, joardă”, ca şi formele germanice. Rom. **joardă** provine de la un mai vechi **gerda*, apoi prin palatalizarea velarei a devenit **jerda*, în traco-dacă, iar la un moment dat, probabil, în stră-română vocala *e* a trecut la *o*. Formele slave par împrumuturi relativ târzii dintr-o altă limbă IE, datorită lipsei metatezei lichidei. Din fondul traco-dac.

joc (ar. (*a*)*ğioc*, mgl., istr. *joc*) – 1. acțiunea de a se juca; 2. acțiunea de a juca un joc de noroc; 3. dans; 4. acțiunea de a interpreta pe scenă un rol.
Lat. *iocus* „glumă, joc” (Puşcariu, 909; Candrea-Densusianu, 904; *REW*, 4588; Cioranescu, 4625). Panromanic.
PIE ***iek-** „a vorbi, a vorbi solemn” (*IEW*, 503; Walde, I, 715-16); cf. skt. *yokati* „a implora”, umbr. *iuka* „rugămite, rugăciune”, lituan. *juōkas* „glumă,

râs", *juokuoju* „a glumi", let. *joks* „glumă", alb. *gjah* „joc, goană, vânătoare". Este relevant faptul că sensul din baltice este mult apropiat de cel din latină, apropiere semantică pe fond IE. Dacă despre albaneză şi română se poate argumenta că au luat formele lor din latină, despre baltice nu se poate spune acelaşi lucru. Este justificat să credem că rom. joc poate să nu provină din latină, ci din fondul autohton. Ucr. *žjok* (Candrea, *Elemente*, 408) şi rus. *dzok* (Vasmer, I, 429) provin din română.

Vb. *a juca* a fost derivat din lat. **iocare* în loc de *iocari* „a glumi" (Puşcariu, 910; Candrea-Densusianu, 905; *REW*, 4585; Cioranescu, 4634), al cărui sens diferă de cel din latină. Nici sensul de a *dansa* nu există în latină, dar Puşcariu (*Lr*., 242) crede, în mod nejustificat, că s-ar datora unui calc după v.sl. *igrati* „a juca" şi „a dansa", dar, fără îndoială, este vorba de o evoluţie semantică internă.

Der: *a juca*, *jucăuş*, *jucărie*, *jucător* etc.

jocheu – călăreţ la cursele de cai.

Eng. *jockey* (Cioranescu, 4626).

joi (ar. *ğioi*, mgl. *joi*) – a patra zi a săptămânii.

Lat. (*dies*) *Iovis* (Diez, I, 213; Puşcariu, 911; Candrea-Densusianu, 906; *REW*, 4594; Cioranescu, 4627).

Der: *joian*, *joiană* (nume de vite născute în ziua de joi).

joimăriţă – fiinţă imaginară malefică care ameninţă femeile leneşe.

Este derivat din Joia Mare (v. **joi**).

jongla – 1. a mânui cu abilitate şi repeziciune obiecte aruncate în aer unul după altul; 2. a mânui idei, concepte etc.

Fr. *jongleur* din v. fr. *jogleur* < lat. *joculator* < *joculari* < *jocus* „glumă" (v. **joc**).

Der: *jongler*, *jonglerie*.

jos (ar. *ğios*, megl. (*an*)*jos*, istr. *jos*) – 1. într-un loc relativ mai puţin ridicat; 2. aproape de pământ sau aşezat pe pământ.

Lat. **deosum* < *deorsum* (Diez, I, 216; Puşcariu, 912; Candrea-Densusianu; 907; *REW*, 2566; Cioranescu, 4631); cf. it. *giu* (calabr. *jusu*), sard. *giosu*, v.fr. *jus*. De Mauro-Mancini (859) consideră că it. *giu* „jos" provine din forma lat. târz. **iusu*(*m*). Este ştiut că latina târzie nu a putut avea nici o influenţă la Dunărea de jos, astfel încât rom. *jos* nu poate proveni în nici un caz din latina târzie. Formele indicate mai sus indică un **iusu*. Dacă în rom. *d* urmat de *y*(*e*) a palatalizat şi ar fi putut da *z* (mai puţin *j*), nu acelaşi lucru se poate spune despre celelalte limbi romanice. În plus, am arătat că nici în celelalte limbi romanice formele respective nu pot proveni din *deorsum*.

Este demn de menţionat că formele *jusum*, *josum*, *jusu*, *josu*, *juso* apar totuşi în latina medievală (cf. Niermeyer, 1, 736). Prin urmare, formele neolatine provin din forme similare cu cele din latina medievală, forme care îşi au originea în alte limbi italice şi pre-romanice, dar nu în latină. De menţionat că, o formă similară există şi în irladeza modernă *sios* „jos", care este cognat cu rom. *jos*, dar şi cu forma latină medievală şi formele din limbile neolatine. Strămoşii irlandezilor au emigrat de pe continent cu peste 3000 de ani în urmă. Prin urmare, această formă datează dinainte de această dată (v. **sus**). Origine traco-illiră.

De: *a înjosi*, *înjosire*, *înjosit*, *înjositor*.

judecă (ar. *ğiudic*, mgl. *judic*, istr. *judec*).

Lat. *iudicare* „1.a fi judecător; 2. a judeca, a pronunţa o sentinţă" (Puşcariu, 914; Candrea-Densusianu, 910; *REW*, 4600; Cioranescu, 4635). Panromanic; cf. alb. *gjykoj* „a judeca". Walde (I, 726) derivă lat. *iudicare* dintr-un **ious-dik-s*; cf. lat. *ius* „drept" şi *dico* „a zice". În acest caz avem de-a face cu o excepţie: *d* urmat de *i* nu a dat *z*, aşa cum se întâmplă în marea majoritate a cazurilor. Acest detaliu se explică prin faptul că rom. **judeca** este de proveniență latină şi

jude – judecător.

Lat. *iudex* „judecător" (Puşcariu, 913, Candrea-Densusianu, 908; *REW*, 4599; Cioranescu, 4635); cf. alb. *gjyq* „proces, tribunal".

necesită o investigație mai aprofundată. Astfel, forme precum **ziuă**, **zeu**, **zână** au corespondente latineşti cu *d* urmat de *e* sau *i*. În acest caz este de presupus că aceste forme nu sânt de origine latină, ci doar cognați cu formele latine (v. **zeu**, **zi**, **zână**).
Der: *judecător*, *judecătorie*, *judecată*.

județ (ar. *ğiudeț*, mgl. *județ*) – 1. împărțire administrativă, ținut; 2. judecător, magistrat.
Lat. *iudicium* „acțiune judiciară, judecată, proces” (Puşcariu, 915; Candrea-Densusianu, 909; *REW*, 4601; Cioranescu, 4637). Lat. *judicium* apare prima oară la Grigore din Tours (a doua jum. a sec. VI; cf. Niermeyer, 1, 738) (v. **judeca**).

jug (ar.*ğiug*) – 1. dispozitiv de lemn pentru înjugarea vitelor, care se sprijină pe grumazul animalelor înjugate; 2. muncă grea, robie, tiranie.
Lat. *jugum* „jug, pereche de cai sau de boi” (Puşcariu, 916; Candrea-Densusianu, 913; *DAR*; *REW*, 4610; Cioranescu, 4638). Panromanic. Pe lângă limbile neolatine, acest radical se întâlneşte în majoritatea limbilor IE.
PIE ***iugo-m** „jug” (*IEW*, 508); cf. skt. *yuga* „jug, pereche”, gr. *ζυγόν* „jug”, got. *juk*, v.g.s. *juch* „jug”, eng. *yoke* „jug”, lituan. *jungas* „jug”, v.sl. *igo*, cymr. *iau*, bret. *ieo*, *geo* „jug”.
Dată fiind larga răspândire a acestui termen în limbile IE, putem presupune că şi traco-daca a avut acest termen. PIE ***i** a dat *j* în traco-dacă şi în cuvinte care nu provin din latină (cf. **jib**, **jep**, **jumătate**).
Der: *a înjuga*, *înjugare*, *înjugat*, *jugan*, *a jugăni*, *jugănire*, *jugăneală*.

julț (ar. *julescu*) – a răni uşor, a zdreli.
Cf. bg. *žjuli* „a juli” (Cihac, II, 161); cf. scr., slov. *žuliti* „a juli, a răni”. Etimonul bulgar indicat de Cihac nu l-am putut identifica. În bulgară, există, în schimb, o formă similară *žulea* „a bate, a înțepa”. Cioranescu (4643) porneşte de la un v.sl. inexistent **žuliti*, care vine de la v.sl. *sužuliti* „a tăia”. În ambele cazuri avem de-a face cu încercări neizbutite de a găsi un etimon slav acestui cuvânt din limba română. Forma nu are răspândire în limbile slave cu excepția slavelor de sud. Este, probabil, o variantă a rom. a **jupui** (v. **jupui**). Aceste două verbe au aceeaşi origine cu ar. *jul'iu*, alb. *zhulj* „piele”, forme care trebuie asociate cu traco-dac. *zalma* „piele”, întâlnit la Porfiriu (*Viața lui Pytagora*). Provine din fondul pre-latin.
Der: *julitură*, *juleală*.

jumără – 1. resturile rezultate din topirea slăninii procului; 2. ouă prăjite în untură.
N.g.s. (Austria) *Schmarren* „ouă prăjite în untură” (Philippide, *Principii*, 38; Tiktin; Cioranescu, 4644); cf. scr. *žmire* „ouă bătute”, mgh. *zsumorka* „ouă bătute”. În schimb, autorii *DAR* îl pun, în mod incorect, în legătură cu rus. *žimera*, *žomera* „reziduuri”, ipoteză neplauzibilă. Prima ipoteză rămâne corectă.

jumătate (var. *jumate*, ar. *ğiumitate*, mgl. *jimitate*) – 1. fiecare dintre cele două părți egale în care se împarte un întreg; 2. soț, soție.
A fost apropiat de alb. *gjymës* „jumătate” (Miklosich, *Rum. Untersuch*., 1, 269; Capidan, *Raporturile*, 528; Philippide, II, 718; Rosetti, II, 118). Au fost, de asemenea, încercări nereuşite de a-i găsi un etimon latin încă de la Cipariu, din lat. *medietātem* (Cipariu, *Elem*., 61; Körting, 2977; Densusianu, *Rom*., 33, 281; Pascu, I, 133) cu o metateză **diemitatem* sau **jimitatem* încrucişat cu gr. *ήμισυ* (Philippide, *O rămăşită din timpuri străvechi*, 11). De asemenea, forma alb. *gjumë* a fost derivată din gr. *ήμισος* (Meyer, 153). În cazul rom. **jumătate** s-a recurs la tot felul de distorsiuni fonetice pentru a se demonstra că vine din latină. În realitate, rom. **jumătate** precum şi echivalentul său albanez provin din fondul traco-illiric, mergând până la PIE.
PIE ***iem-o** „a opri, a împerechea”, **iemo-** „geamăn” (*IEW*, 505); cf. skt. *yama* „a duplica”, skt. *yama-h* „geamăn”, av. *yəma* „geamăn”, lat. *geminus*, gr. *ήμισος* „jumătate”. Atât forma albaneză cât şi cea română trebuie să provină de la un proto-illiro-trac. **iuma-s* sau **juma-s* „jumătate”. În română apare suf. *-ate* ca şi la alte substantive (cf. **sănătate**, *bunătate*)

care, probabil că nu este de origine latină. În rom. **jumătate** avem un nou caz în care PIE ***i** a dat *j* în română (v. **jib**, **jug** etc.). Origine traco-dacă.
Der: *a înjumătăți*, *înjumătățire*, *înjumătățit*.

jumị (var. *a ajumi*) – a închide ochii (Trans.).
Bg. *žumja* (*DAR*; Cioranescu, 4646). Varianta a **miji** este rezultatul unei metateze.
Acest radical există şi în alb. *gjumë* „somn". Românii din Nordul Transilvaniei nu aveau cum să-l ia din bulgară, astfel că, mai curând bulgara l-a preluat din fondul balcanic. Orel (138), în mod eronat, crede că alb. *gjumë* provine din PIE ***sŭep-**, **sup**, **supno-** „a dormi" (*IEW*, 1048).
Cu toate acestea, forma română şi cea albaneză par să provină de la PIE ***k'ei-** „a sta întins, culcat, culcuş, pat, locuință" (*IEW*, 539); cf. skt. *cayate* „a se culca", gr. *κοιμάω* „a se culca, a se odihni", *κώμα* „somn adânc", osc. *ceus* „cetățean", lat. *civis* „cetățean", got. *haims* „sat", v.g.s. *heim* „casă, patrie", *hiwo* „soț", *hiwa* „soție", v.ir. *cia* „soț". Din fondul traco-illiric.

jumulị – 1. a smulge penele, lâna sau părul; 2. a escroca, a înşela, a despuia.
Mgh. *gyolmalni* „a smulge buruienile" (Scriban; *DAR*). Philippide (2, 719) îl apropie de alb. *humëljon* „a distruge". Dacă rom. **jumuli** are aceeaşi origine cu alb. *humëljon*, atunci forma maghiară provine din română.
Pe de altă parte, rom. a **jumuli** poate fi asociat cu a **jupui** şi, respectiv a **juli**, întrucât pare să fie rezultatul suprapunerii acestor două verbe, verbe care provin din fondul pre-latin, printr-o formă intermediară **jupuli* (v. **juli**, **jupui**).
Der: *jumulitură*, *jumulează*.

junc (ar. *ğiuncu*, mgl. *junc*, istr. *jungu*) – bou sau taur tânăr.
Lat. *iuvencus* „persoană tânără, cal sau bou tânăr" (Puşcariu, 920; Candrea-Densusianu, 921; Cioranescu, 4648).
PIE ***iuuenis** (Walde, I, 735) cf. skt. *yuvasa*, *yuvaka* „tânăr, tineresc", got. *juggs*, v.g.s. *jung* „tânăr", cymr. *iveka*, *iuenga* „junincă". Se consideră că *v* (sau *b*) intervocalic a dispărut la trecerea din latină la română. În primul rând, *v* nu a existat în latină, ci doar *u*, în al doilea rând, în PIE există un dublu *u* care a dat *v*, în acest caz, doar în sanskrită; în toate celelalte limbi s-a redus la *u*, în timp ce în latină există un dublu u ca în PIE. Din fondul pre-latin (v. **june**).
Der: *juncan*, *juncă*, *junincă*.

jụne (ar. *ğione*, megl. *june*, *jure*) – bărbat tânăr, burlac, bărbat neînsurat.
Lat. *iuvenis* „tânăr, tânără" (Puşcariu, 921, Candrea-Densusianu, 920; *REW*, 4642; DAR; Cioranescu). Walde (I, 735) derivă din lat. *iuuenis* din PIE ***iuuenios**. Mai potrivit pentru forma românească este PIE ***iun-** „tânăr" (*IEW*, 510);cf. skt. *yuvan* „tânăr", cymr. *ieuanc*, bret. *iaounak*, v.corn. *iouenc* „tânăr", lituan. *jaunas*, let. *jauns* „tânăr". V.bg. *junŭ* „tânăr" este un împrumut din stră-română. Ca şi în cazul rom. **junc**, forma **june** nu implică nici o dificultate dacă este derivată din PIE. În plus, trecerea PIE ***i** la *j* se confirmă şi în acest caz (v. **jib**, **jep**, **jug**).
Der: *junețe*, *junime*.

junghiạ (var. *a înjunghia*, ar. *ğiungl'are*, mgl. *jungl'u*) – 1. a străpunge cu un cuțit, un pumnal sau alt obiect ascuțit pe cineva; 2. a tăia, a ucide un animal.
Lat. *iugulare* „a tăia gâtul" din *iugulum* „claviculă, gât" (*Lex. de la Buda*; Diez, *Gramm*., I, 187; *REW*, 4607; Cioranescu, 4650). Infixul nazal la trecerea de la latină la română, nu este uşor de explicat, dar acest fenomen pare să fie mai vechi; el apare şi în latină şi în alte limbi. Latina are două verbe care provin din acelaşi rad. PIE: *iugo* „a uni, a lega" şi *iungo* „a înjuga" din PIE ***ieug-** „a uni" (*IEW*, 508). La fel ca şi lituan. *jungas* „jug", skt. *junja-ti*.
Der: *junghi*, *jungher*, *junghietură* etc.

jupận (var. *giupân*, ar. *jupîn* „om de rând") – 1. titlu de politețe dat persoanelor care ocupau funcții înalte; 2. titlu de politețe echivalent cu „domn".

Au fost propuse mai multe soluţii cu privire la etimologia acestui cuvânt românesc. Ca de atâtea ori, prima soluţie a fost slavă: *županŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 22; Cihac, II, 161; Şăineanu, *Semasiol*., 238; Rosetti, *BL*, 5, 222); cf. bg. *župan*, scr. *župan*, rus. *župán* „şeful unui ţinut", lituan. *župane* „femeie nobilă". Soluţie greu de acceptat, nu numai în ce priveşte trecerea lui *an* > *ân*, dar şi din cauza formelor rotacizate *giupâr*, *jupâr*, care îl situează într-o epocă mai veche. Unii autori (cf. Berneker, 368) îl consideră un termen cu origine neclară pe terenul limbii slave şi, ca atare, pare a fi un împrumut în limbile slave. S-a încercat şi varianta latinească pornind de la un lat. **gypanus* (din gr. *γύπη* „casă" (Giuglea, *Dacor*., 3, 606-10). Nu am putut verifica forma gr. *γύπη* cu sensul de „casă". În realitate, gr. *γύπη* înseamnă „cuib (de vultur)". Pe de altă parte, Puşcariu (*Lr*., 257) îl consideră de origine avară. În schimb, Vasmer (I, 432) consideră că este puţin probabil să fie de origine avară, dar crede că provine din sl. *župa* „ţinut" şi *pan* (cf. pol., ceh. *pan* „stăpân") cu toate că *pan* nu pare să fie de origine slavă.

După o altă teorie (Mengetz; cf. Vasmer) ar fi de orgine turcică, fiind asociat cu tc. *čupan* „ajutor de primar". În sfârşit, Philippide (2, 15) îl consideră autohton, arătând că ar proveni din *Diupaneos* (ortografiat şi *Diurpaneos*), supranumele lui Decebal. Soluţia pare plauzibilă, întrucât *di* > *j* (în loc de *z*). Comentând acest fapt, Cioranescu trage concluzia că dacă într-adevăr aceasta este soluţia etimologică avem, desigur, de-a face cu singurul cuvânt de origine dacică din limba română. De adăugat că forma *jupan* s-a folosit în limba română doar ca titlu alăturat unui nume propriu, reminiscenţă din perioada când aceste titulaturi se foloseau în textele slave. În schimb, forma *jupan* nu s-a folosit în limba curentă, iar în limba de azi nu se foloseşte decât forma **jupân**. Boisacq (159) consideră că gr. *γύπη* provine de la rad. PIE ***geupa** „ţinut, teritoriu" (Brugmann, *IF*, 11, 111; cf. Boisacq); cf. skt. *gopayati* „a proteja", v.scand. *kofe* „colibă", v.sl. *župa* „ţinut, teritoriu".

Pe de altă parte, de la Philippide încoace, rom. **jupân** a fost asociat cu antroponime tracice precum *Diuppaneus*, *Diopanes*, *Δυρπαναις*, *Δορπαναις Δορπανας*, *Dorpaneus*, *Diurpaneus* (cf. Dečev, *Trak. Sprach*., 150; Russu, 1967, 104). În greacă nu exista sunetul *ğ* (sau *j*), iar varietatea de forme care ne-au rămas sânt o dovadă că autorii antici au încercat să redea un sunet care nu exista în limba în care scriau. Origine traco-dacă.

Der: *jupâniţă*, *jupâneasă*, *jupânime*, *jupânesc*, *jupâneşte*.

jupuị (var. *jupi*) – 1. a îndepărta pielea de pe corp; 2. a juli.

Cihac (II, 162) îl derivă din v.sl. (*iz*)*lupiti* „a prăda". Ipoteza lui Cihac este neplauzibilă din motive semantice. Autorii *DAR* şi Cioranescu (4654) îl derivă din bg. *župia* „a curăţa un arbore de coajă". Nu am putut identifica forma bg. *župia*.

Rom. a **jupui** pare să provină din PIE ***lep-** „a jupui, a spinteca" (*IEW*, 678); cf. gr. *λέπω* „jupoi" *λοπός* „piele", alb. *llapë* „limbă, lobul urechii", *lapë* „bucată de piele". De la acest rad. PIE, prin palatalizarea lui *l* a rezultat un **l'ipui*, **l'iupui*, apoi **iupui*, cu trecerea lui *i* la *j* prin asociere cu a **juli** (v. **juli**, **jumuli**).

Der: *jupuială*, *jupuitură*, *jupuitor*.

jur (var. *giur* (Mold.), ar. *ğiur*) – ocol, înconjur.

Lat. *gyrus* din gr. *γύρος* „rotunjime, cerc, ceva rotund" (Cipariu, *Gram., I*45; Candrea-Densusianu, 923; *REW*, 3938; *DAR*; Rosetti, I, 63; Densusianu, *Hlr*., 80); cf. it. *giro*, prov. *gir*, sp., port. *giro*, basc. *inguru* „în jur, împrejur". Dacă ar proveni din lat. *gyrus*, a trebui să avem **gir*, nu **jur**, prin urmare cu *i* nu cu *u*, cum este cazul cu formele din celelalte limbi neo-latine. Astfel, este de presupus că a existat o formă cu mult mai veche **geuro-s*, care explică formele din română şi greacă (de la care provine lat. *gyrus*).

PIE ***geu-**, „a îndoi”, cu forma nominală **geuro-s** „îndoitură, curbură” (*IEW*, 393-97). Prin urmare, rom. **jur** provine de la această formă nominală, fiind apropiat ca sens şi formă de gr. *γύρος* „rotunjime, cerc, groapă rotundă” şi gr. *γυρός* „rotund, încovoiat” cu care se înrudeşte pe fond IE.
Der: *împrejur*, *împrejura*, *împrejurare*, *înconjura*, *înconjur*, *înconjurare* etc.

jurą (ar. *ğiur*, mgl., istr. *jur*) – 1. a presta, a face un jurământ; 2 a afirma, a declara solemn; 3. a promite.
Lat. *iurare* „a jura, a depune jurământ” (Puşcariu, 926; Candrea-Densusianu, 927; *REW*, 4630; Cioranescu, 4656). Panromanic (v. **înjura**).
Der: *jurământ*, *jurat*.

jțiu – grup de persoane care apreciază şi clasifică performanțele unor concurenți sau ierarhizează şi decernează premii.
Fr. *jury* din v.fr. *jurée*, part. trecut (fem.) de la *jurer* < lat. *iurare* „a jura” (v. **jura**).
Der: *jurat*, *juridic* etc.

jurnal – 1. ziar, gazetă; 2. publicație periodică; 3. însemnări zilnice.
Fr. *journal* din *jour* „zi” < lat. *diurnus*, *diurnalis* „zilnic”.
Der: *jurnalist*, *jurnalism*, *jurnalistică*.

just – 1. conform cu adevărul; 2. drept, corect.
Fr. *juste* din lat. *justus* „drept” < *jus* „lege”.
Der: *justețe*, *a justifica*, *justificabil*, *justificativ*, *justificator*, *justițiar*, *justiție*.

juvăț – laț la capătul unei funii, ştreang.
Cihac (II, 447) îl pune în legătură cu *juviță*, **şuviță** de la v.sl. *vežati* „a lega”, respectiv, *veža* „legătură, faşă”. Din v.sl. *živiičǐ* (Conev, 130; cf. Cioranescu, 4659). Ucr. *živec* provine, probabil, din română. Origine incertă.

juvețe – 1. peşte mărunt; 2. persoană lipsită de importanță.
Trebuie asociat cu ngr. *γουβίδι* „varietate de peşte, peşte mărunt”.
Aceste forme au echivalente în limbile afro-asiatice (hamito-semitice), forme care provin din rad. AA ***gub-** „peşte” (Orel, 968); cf. egipt. *gb.t* „un fel de peşte”, e.chad. **gub-* „peşte”. Din fondul pre-latin.

K

Kogaiọn – muntele sfânt al dacilor.
În ultimul timp se fac extrem de multe speculații cu privire la etimologia toponimelor, oronimelor şi antroponimelor geto-dace, speculații care arareori se apropie de adevăr. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că, orice încercare de a emite o ipoteză în acest domeniu obscur, are şanse minime de succes, dacă numele respectiv nu este adus în domeniul semantic, căruia îi aparține. În ce priveşte acest oronim dacic, avem convingerea că provine de la PIE ***keu-**, **keug-** „a îndoi, ridicătură, curbură" (*IEW*, 588-89), fiind vorba de un masiv muntos. De la acest radical provin mai multe multe substantive comune din limba română care se înscriu în aceeaşi sferă semantică; cf. **cucă**, **ciucă**, **cucui**, *guguian* etc. Prin urmare, sfera semantică poate fi stabilită cu multă certitudine. Diftongul PIE ***eu** > traco-dac. *o* (*u*), iar suf. dac. *-ion* este echivalentul sufixului românesc de azi *-an*, *-ean*, *-ian*. Denumirea muntelui *Guguianu* din Retezat (cf. Berinde-Lugojanu, 1984) are aceeaşi origine cu oronimul dacic **Kogaion** din antichitate, al cărui nume a suferit doar câteva modificări fonetice neesențiale. Totuşi, **Kogaionul** din Retezat, probabil că nu este acelaşi cu cel dacic, ci doar un omonim, dar acest detaliu este neesențial în ceea ce ne priveşte. Alte încercări de a situa Kogaionul se dovedesc inutile din moment ce acesta trebuia să fie în preajma cetății de scaun a regilor daci, ştiută fiind strânsa legătură dintre marele preot şi rege. Este posibil să fi existat şi în alte părți centre religioase dacice, care să fi purtat acelaşi nume generic. Este de presupus că Kogaionul dac este muntele pe care se crede că se află ruinele cetății Sarmisegetusa. Capitala regatului dac nu putea fi însă acolo, deoarece acel loc nu poate fi identificat drept capitala unui regat puternic ca cel dacic. Acolo trebuie sa fi fost un templu religios aşa cum indică discurile de andezit, precum şi celelate obiecte cioplite în piatră. Cetatea Sarmisegetusa trebuie să fi fost jos, unde ulterior a fost construită Ulpia Traiana Sarmisegetusa.

kilo- – termen cu sensul de „o mie", în forme compuse precum kilogram, kilometru etc, unități de măsură în sistemul metric.
Din gr. *κήλιοι* „o mie".

L

la (ar. *la*) – 1. spre, către; 2. până, înspre; 3. acasă la.
Lat. *illac ad* (Meyer-Lübke, *Rom. Gram*., III, 364; Puşcariu, 929; *REW*, 4265; Candrea-Densusianu, 93).
Această ipoteză nu este deloc plauzibilă, după cum rezultă din cele ce urmează. În textele vechi româneşti prepoziția **la** este rar întâlnită, prin urmare, nu poate avea o ascendență în latină, ci este o formă apărută relativ târziu în limba română. Ipoteza a fost emisă de Meyer-Lübke care nu a cunoscut forma veche **a**, ipoteză preluată în mod necritic de autorii români care i-au urmat. În aceste texte vechi româneşti apare prep. **a** „*şi şezu a dreapta lui Dumnezeu*”. Prep. **la** a apărut datorită folosirii la dativ atât a prep. **a** cât şi a art. hot. **lui** (*lu*): cf. „am dat cartea *lu* Ion, respectiv, „am dat cartea *la* Ion”. În plus, înțelegerea exprimării cu prep. **a** are de suferit când cuvântul precedent se termină în *a* (*ă/e*), situație frecvent întâlnită în limba română; astfel s-a simțit nevoia introducerii lui *l* sub influența formei *lu*(*i*) (v. prep. **a**).

la (*lau* (I, sg.), *lăut* (part.), ar. *lau*) – a spăla.
Lat. *lavare* „a spăla” (Puşcariu, 954; *REW*, 4951; Cioranescu, 4661).
Acest radical există în multe limbi IE, astfel încât putem reface un PIE ***lo***-, ***leu- *lou***- (*IEW*, 692); cf. gr. *λούω* (hom. *λόω*) „a (se) spăla, a se scălda”, gall. *lautro* „a se spăla, a se scălda” (cf. *IEW*), arm. *loganam* „a face baie” (I, sg.), v.ir. *loathar* (*lothar*) „bazin, eleşteu”, m.cymr. *lovazo*, n.cymr. *laoer* „albie, troacă”, cymr. *gwlaw*, corn. *glau* „ploaie”, hitt. *lahuwa* „a turna, a goli (un lichid)”, *lahhus* „bazin”, alb. *laj* „a (se) spăla (I, sg.)”. Prin urmare, radicalul are o largă răspândire în limbile indo-europene, astfel că, rom. **la** poate proveni din fondul pre-latin.
Der: *lăutoare*, *lăutor*, *lătură* (pl. **lături**, v. **lături**).

lạbă – 1. partea de jos a piciorului; 2. picior de animal; 3. masturbare.
Mgh. *lab* „picior” (Cihac, II, 511; *DAR*; Gáldi, 93; Cioranescu, 4662) la rândul său, din v.sl. *lapa*; cf. bg., rus. *lapa*, pol. *łapa* „labă, ghiară”. Rom. **labă** este mai apropiată de formele slave, atât ca formă cât şi ca sens, fiind cognat cu acestea.
Ipoteza lui Cihac cade, deşi acesta a fost urmat de ceilalți autori de dicționare etimologice, întrucât cuvântul este atestat în sec. VI, la Procopius din Cesarea (*De Aedificiis*), în top. *Labutza*, fiind vorba de una din cetățile reparate de împăraul Iustinian, formă identică cu cea din româna sec. XXI (v. **duşman**, **şapte**, **cămin**). Desigur, cetatea era cu mult mai veche, ca să nu mai vorbim de toponimul în cauză, care trebuie să fi fost mai vechi cu câteva sute de ani înainte de stabilirea slavilor în Balcani şi cu 1000 de ani înainte de venirea ungurilor în regiune. Aceste forme au origine ne-latină şi pot fi din epoca pre-romană. În plus, acest toponim rezolvă şi problema suf. *-uț*, *-uță*, respectiv, *-iț*, *-iță*, considerate de multă vreme a fi slave. În fapt, se dovedeşte cu acest toponim că ele sânt de origine traco-dacă, dintr-un mai vechi **-itia*, prezent şi în latină.
PIE ***lopa*** „mână, labă” (*IEW*, 679); cf. got. *lofa* „palma mâinii”, v.g.s. *lapo* „palma mâinii”, lituan. *lopa*, let. *lopa* „labă”, kurd. *lopk* „labă”. Prin urmare, radicalul este răspândit în mai multe grupuri de limbi

IE. Tot la Procopius este atestată şi forma *balan* (v. **bălan**). Origine traco-dacă.
Der: *lăbuţă*, *lăboaie*, *lăbos*, *labagiu*.

labiriņt (var. *lavirint*) – 1. construcţie cu număr mare de camere şi de galerii.
Mgr. *λαβύρινθος* (Gáldi, *Les mots*, 205); cf. fr. *labyrinthe*. Atestat din sec. XVII.
Cuvânt de origine pre-grecească, pelasgică. Labirintul a fost construit în aşa fel încât nimeni să nu poată găsi ieşirea. Construcţie realizată de Daedalus, la ordinul regelui cretan Minos, pentru a adăposti Minotaurul.

lac (ar., mgl. *lac*, istr. *loc*) – 1. întindere mare de apă stătătoare; 2. cantitate mare de apă sau de lichid.
Lat. *lacus* „1. vas mare pentru lichide; 2. lac” (Puşcariu, 630; Candrea-Densusianu, 937; *REW*, 4836; Cioranescu, 4667). Panromanic.
PIE ***laku-** „lac mare; apă adunată într-o groapă” (*IEW*, 653; Walde, I, 748); cf. gr. *λάκκος* „adâncitură, gaură, lac”, v.g.s. *lahha* „lac”, v.sax. *lacu*, eng. *lake* „lac”, v.ir. *loch* „lac”, v.corn., bret. *lagen* „mare, lac”, cymr. *lwch*, alb. *lagë* „mare, apă”, lituan. *lekmene* „baltă, rovină, loc mlăştinos”.
Der. *lăcărie*, *lacovişte*, *lăcos*.

lăcăt – mecanism de închidere prevăzut cu o toartă.
Mgh. *lakat* „lacăt” (Cihac, II, 511; Gáldi, 93; Cioranescu, 4669); cf. scr., sloven. *lokot*. Berneker (729) pune formele slave în legătură cu it. *luccheto*. Toate aceste forme provin din fr. *loquet* atestat încă din secolul XII din v.fr. *loc*, cuvânt de origine germanică (cf. Dauzat), formă răspândită în multe limbi germanice de la un gmc. **lukan* „a închide”; cf. eng. *lock* „1. a închide; 2. lacăt”.
Der: *lăcătuş*, *lăcătuşerie*.

lachęu – valet.
Fr. *laquais* (Cioranescu, 4671) din cat. *lacayo*, *alacayo*, de origine incertă în catalană.

lăcom – 1. care mănâncă sau bea mult, vorace; 2. avid, nesăţios.
V.sl. *lakomŭ* „lacom, avar” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 24; Cihac, II, 163; Cioranescu, 4672); cf. bg., scr. *lakomŭ* „lacom”. Acest cuvânt nu există în alte limbi slave în afară de bulgară şi sârbo-croată, prin urmare acestea l-au împrumutat din fondul traco-illiric. Radicalul este prezent şi în mgh. *lakoma* „festin, masă”, precum şi în lituan. *lakomnas* „lacom”. Apare şi în alb. *lakmo* „a (se) lăcomi, a fi lacom (la mâncare)”. Există o întreagă familie de cuvinte în albaneză: *lakmi* „lăcomie”, *lakmes* „lacom”.
Din punct de vedere fonologic, alb. *lakmo* nu poate proveni din slavele de sud. Dacă ar fi un împrumut din slave, ar fi sunat în albaneză **lakëm* sau **lakom*. Alb. *lakmo* (*lakmi*) provine ca şi rom. **lacom** dintr-un proto-traco-illir. **laks-mo*, **lak-mo-* care ar putea fi asociat cu PIE ***las-** „lacom, maliţios”, ***las-ni** „lacom” (*IEW*, 654); cf. skt. *laşati* „a dori, a pofti, a (se) lăcomi”, gr. *λιλαίομαι* „a dori, a (se) lăcomi”, v.ir. *lainn* „lacom” < **las-nis*, got. *lustus* „plăcere, dorinţă”, v.g.s. *lust* „plăcere, dorinţă”, lituan. *lokšnus* „tandru, afectuos”.
Este de presupus că, pentru formele din română, albaneză şi lituaniană a avut loc o contaminare cu PIE ***(s)lagw** „a lua, a înhăţa” (*IEW*, 958); cf. gr. *λάζομαι* „a lua, a înhăţa”, gr. *λάβρος* „violent, impetuos, lacom (la mâncare), lacom (avar)”, v.sax. *laeccan* „a lua, a înhăţa”, eng. *latch* „a prinde, a înhăţa”. Origine traco-illirică.
Der: *a* (*se*) *lăcomi*, *lăcomie*, *lăcomire*, *lăcomeală*, *lăcomos*.

lącrimă (ar. *lacrămă*, *lacrimă*) – picătură din lichidul care umezeşte ochii şi se prelinge în afară.
Lat. *lacrima* „lacrimă” (Puşcariu, 931; Candrea-Densusianu; 938; *REW*, 4824; Cioranescu, 4672). Panromanic.
PIE ***dakru-** „lacrimă” (*IEW*, 179) de la un mai vechi ***drak'ru** (cf. Walde, I, 746); cf. gr. *δάκρυ*, *δάκρυμα* „lacrimi”, v.lat. *dacruma*, v.ir. *dēr*, v.g.s. *zahar*, eng. *tear*. Forma cu *l* se datorează influenţei sabine (cf. Walde). Formele baltice, lituan. *ašara*, let. *asara*, precum şi skt. *ašru-* „lacrimă” indică o formă de origine **ak'ro*, similară cu ***dakru**.
Der: *a lăcrima*, *lăcrimare* etc.

lădă – 1. cutie mare de lemn sau de metal în care se transportă sau se păstrează diverse obiecte.
Miklosich (*Fremdw*., 104), urmat de Cihac (II, 163), cred că provine de la sb. *lad*.
N.g.s. *Lade* „ladă" (cf. mgh. *lada*) (*DAR*) sau cr., slov., pol., ucr. *lada* (Cioranescu, 4676). Sursa de origine este germana, iar răspândirea a avut loc în toate limbile menționate mai sus, dar filiera exactă a nu se poate preciza.

lagăr – 1. loc de staționare a trupelor, tabără; 2. organ de mașină care se sprjină pe un ax sau pe un arbore.
N.g.s. *Lager* (Cihac, II, 163; Cioranescu, 4680) din *lagern* „a depozita".

lai (fem. *laie*, ar. *laiŭ*) – 1. sur, brumăriu, gri; 2. de culoare închisă, negru sau negru amestecat cu alb.
Au fost propuse mai multe etimologii, unele destul de bizare. Amintim câteva dintre ele. După Pușcariu (*Dacor*., 4, 720-35) și Giuglea (*Dacor*., 5, 547-50) din lat. *lābēs* „cădere, prăvălire". Din. alb. *llaj*(*e*) (P. Papahagi, *Jb*, 12, 103) cu formele *llajë* „oaie sau vacă neagră", *llajush* „berbec sau taur negru". De menționat că, în aromână forma *negru* este mai rar folosită, cea uzuală fiind *laiŭ*. Ngr. *λαϊους* provine din română (cf. Murnu, *Lehnw*., 30). Formele slave: sb. *laja*, slov. *laja*, ceh. *laika*, rut. *ljajislyi* provin din română (Candrea, *Elemente*, 408). Prin urmare, formele din română și albaneză provin din fondul traco-illiric.
PIE ***(s)lī-**, **(s)ləi-**, **(s)loi**, **(s)liuo** „albastru închis, vânăt" (*IEW*, 965); cf. lat. *liveo* „a învineți, *lividus* „vânăt, plumburiu", v.ir. *lī* „culoare", v.sl., rus. *sliva* „prună", v.g.s. *sleha*, v.sax. *slah*, n.g.s. *Schlehe*, eng. *sloe*. Toate formele germanice au sens de „coarnă, fructul porumbarului". Din fondul pre-latin.

lăibăr – haină țărănească scurtă până în talie, de obicei fără mâneci, pieptar.
Săs. *leibel* (Borcea, 195; Cioranescu, 4685).

laleă (ar. *lalei*) – plantă erbacee din familia liliaceelor cu o singură floare (*Tulipa*).
Tc. lale „lalea" < pers. laléh (Cihac, II, 589; Miklosich, Türk. Elem., 2, 117; Roesler, 597; Șăineanu, II, 233; Berneker, 688; Cioranescu, 4688); cf. ngr. λαλές, bg., scr. lale.

lamentă – a (se) plânge, a (se) tângui, a (se) văicări.
Fr. *lamenter* din lat. *lamentari* < *lamentum* „plângere".
Der. *lamentație*, *lamentabil*.

laminș – a prelucra, a întinde (un metal) în foi subțiri.
Fr. *laminer* din lat. *laminare* < *lamina* „bucată de metal subțire" (v. **lamură**).
Der: *laminor*, *laminară*.

lampă (var. *lambă*, ar. *lampă*, *lambă*, mgl. *lambă*) – aparat care produce lumină, felinar.
It. *lampa* „lampă" (Cioranescu, 4693); cf. germ. *Lampe*, fr. *lampe*, eng. *lamp*, rus. *lampa*, tc., bg. *lampa*, alb. *llampë* etc. Cu toate acestea, Cioranescu susține că a intrat în limba română pe căi diferite: germană, maghiară, franceză, rusă etc. It. *lampa* provine din gr. *λάμπος* „făclie"; cf. gr *λάμπω* „a lumina", let. *lop* „făclie (de pin)", lituan. *lópé* „lumină", v.scand. *leiptr* „fulger" de la un PIE ***la(i)p-**, **ləip-** „a lumina, lumină, făclie" (v. **limpede**). Desigur că forma nu a putut intra în română din toate aceste limbi, cum susține Cioranescu. În română a intrat, probabil, în secolele XVII-XVIII, când contactele cu cultura italiană erau destul de strânse. Este un caz tipic de *Wanderwort*, iar ceea ce interesează aici, în primul rând, este sursa de origine care este limba italiană.
Der: *lămpaș*, *lampadar*, *lămpiță* etc.

lamură – 1. metal prețios purificat; 2. elită; 3. partea cea mai fină a unui lucru.
Lat. *lamina* „bară de metal prețios" (*Lexiconul de la Buda*; Tiktin; Bogrea, *Dacor*., 3, 411; Cioranescu, 4695). Pentru a obține forma **lamură** s-a pornit de la pluralul lat. *lamine* din care ar fi dat pl. *lamuri*, după care s-a refăcut sg. **lamură**, deși pl. *lamuri* nu se poate explica prin lat. *lamine*. Este greu de acceptat o asemenea evoluție, deoarece pluralul lat. *lamine* ar fi rămas *lamine*. Lat. **remola* (Pușcariu, 935; *REW*, 4869) este complet inacceptabilă. Forme similare

există şi în alte limbi IE; cf. skr. *lalama* „bijuterii, ornamente”, alb. *llamarinë* „foaie de metal laminat, metal galvanizat”, v.ir. *lann* „carcasă, strat, coajă”. Dacii au fost mari specialişti în prelucrarea metalelor din cele mai vechi timpuri. Romanii au jefuit cantităţi uriaşe de aur şi argint din Dacia, după căderea Sarmisegetusei. Origine incertă, probabil traco-dacă.
Din **lamură** derivă vb. *a lămuri* „1. a purifica metale; 2. a explica, a face clar”, cu derivatele sale: *lămurire*, *lămuritor*, *nelămurit*.

lan – câmp semănat cu acelaşi fel de cultură.
V.sl. **lan* „lanţ” (Cihac, II, 165; Tiktin; Cioranescu, 4696). Această ipoteză este cu totul inacceptabilă datorită incompatibilităţii semantice.
În elucidarea etimologiei rom. **lan**, extrem de interesantă este forma etruscă *laes* „câmp cultivat”, precum şi gr. *λήϊον*, *λάϊον* „câmp cultivat”. Mai apropiat este alb. *lëndinë* „pământ nearat, ţelină”. Astfel, rom. **lan** trebuie pus în legătură cu PIE ***lendh-** „teren liber, teren necultivat, stepă” (*IEW*, 675); cf. v.g.s. *land*, n.g.s. *Land*, eng. *land* „teren, pământ, ţinut, ţară”, ir. *lann* „bucată de pământ”, m.cymr. *lann* „suprafaţă de teren, teren cultivat”, basc. *landa* „câmp, teren”, basc. *landu* „a cultiva pământul, a munci”, *lan* „muncă, activitate” etc. Prezenţa acestui radical în albaneză indică o origine traco-illirică a rom. **lan**.
Pe de altă parte, formează în bască o întreagă familie de cuvinte. Limba bască a împrumutat acest radical de la celţii stabiliţi în Peninsula Iberică sub forma *land*, de la care provin şi formele celtice actuale. Formele din bască sânt apropiate de rad. PIE, fiind terminate în dentală. Se consideră, în general, că basca şi etrusca ar face parte din acelaşi grup lingvistic, un grup de limbi pre-indo-european care s-ar fi vorbit în Europa înainte de invazia indo-europenilor. Evenimentul ar fi avut loc în urmă cu aprox. 5000 de ani, deşi o bună parte a populaţiei neolitice europene era totuşi indo-europeană chiar şi înaintea marii invazii pomenită mai sus. După noile cercetări, indo-europenii, ca grup aparţinând marii familii nostratice au locuit Europa încă de la sfârşitul mini-erei glaciare care a luat sfârşit cu cca. 10 000-12 000 de ani în urmă. Invazia indo-europeană de acum cca. 5000 de ani în urmă a însemnat revenirea unor triburi de indo-eropeni păstori după ce se extinseseră spre răsărit.
În cazul rom. **lan**, *a* nu a trecut la *â* în faţa nazalei ceea ce se explică prin faptul că, nazala a fost o nazală forte ca şi în cazul lui *annus*, deci a avut valoare de nazală dublă datorită lui *d* final care ulterior a dispărut. Această ipoteză este confirmată şi de formele din limbile celtice moderne, ortografiate cu nazală dublă. Provine din fondul traco-dac.

lance – veche armă de atac, suliţă.
It. *lancia* (Cioranescu, 4697) din lat. *lacea*, probabil de origine celtică.

lansa – a arunca, a azvârli; 2. a pune în circulaţie; 3. a se avânta într-o acţiune.
Fr. *lancer* din *lance* „lance” (v. **lance**).
Der: *lansare*, *lansator*.

lanterna – mică lampă portativă.
Fr. *lanterne* din lat. *lanterna* < gr. *λαμπτέρ* „lampă” (v. **lampă**).

lanţ (ar. *alţu*) – 1. şir de verigi metalice sau alte elemente de continuitate (munţi); 2. legătură puternică; 3. şir de elemente de acelaşi fel; 4. podoabă.
V.sl. *lanici* prin mgh. *lánc* „lanţ” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 165; Gáldi, 93); cf. bg. *lanec*, scr. *lanac*, slov., ucr. *lanc*, pol. *lancuch*, ucr. *lancjug*, rus. *lancug* (Vasmer, I953, 2, 13).
Forma corectă în slava veche este *lancucha* „lanţ” (cf. Djačenko, 268). Vasmer (II, 458) crede că rus. *lancug* provine din n.g.s. ***lannzug* < m.g.s. *lanne* „lanţ”. Nu putem admite o formă neatestată a germanei moderne, mai ales aceasta este atestată şi în slava veche. În plus, celelalte forme slave nu pot fi explicate nici prin germana modernă, dar nici prin forma atestată în germana medie. Formele slave provin, probabil din română. Ambele forme, **lanţ** şi *lănzug*, care stau la baza formelor slave există în limba română. Forma aromână *alţu* ar fi, după T.

Papahagi, acelaşi cu ar. *alis* care provine din gr. *άλυσος* „lanţ". Ar. *alţu* nu poate proveni direct din greacă, dar atât această formă, cât şi dacor. **lanț** trebuie asociate cu forma greacă cu care sânt cognați. În acest caz, formele slave par să provină din română. Din păcate nu cunoaştem etimlogia m.g.s. *lanne* care are aceeaşi origine şi a cărui dublă nazală arată că provine de la o formă mai veche, cu prezența unei consoane după nazală ca şi în formele româneşti şi cele slave. Nu poate fi exclusă nici o origine veche germanică, în acest caz din gotică sau gepidă. Originea rămâne totuşi incertă.
Der: *lănțug*, *a înlănțui*, *înlănțuire*.

lapoviță (ar. *lapă*, *lăpuviță*) – ploaie amestecată cu zăpadă.
Cf. bg., scr. *lapavica* „lapoviță" (Cihac, II, 165; Cioranescu, 4705). Prezent doar în slavele de sud.
PIE ***lat-*** „umed, baltă" (*IEW*, 654); cf. gr. *λάταξ* „picătură", lat. *latex* „lichid, apă", m.ir. *laith* „bere, umezeală", corn. *lad* „băutură", cymr. *llaid* „noroi, mocirlă". Forma aromână *lapă* este mai arhaică, încât trebuie să fi existat şi în daco-română; de aici a derivat ulterior **lapoviță**, care nu se poate explica prin forma sud-slavă. De la acest radical, printr-o formă traco-illirică intermediară **lata*, devine *lapă* cu trecerea primului *t* la *p*. Din fondul pre-latin.

lapte (ar. *lapte*, mgl. *lapti*, istr. *lopte*) – lichid alb-gălbui secretat de glandele mamare.
Lat. *lac*, *-tem* (Densusianu, *Hlr*, 123; Puşcariu, 939; Candrea-Densusianu, 943; *REW*, 4817; Cioranescu, 4707).
PIE ***glag-***, ***glak-***, ***glakt-*** „lapte" (*IEW*, 400); cf. gr. *γάλα*, *γάλακτος* „lapte", n.ir. *lacd* „lapte", cymr. *laeth* „lapte", bret. *lež* „lapte". Formele celtice nu provin din latină, dar sânt foarte apropiate atât de latină cât şi de română. În plus, forma cymrică (galeză) este foarte apropiată de fr. *lait*, încât se naşte întrebarea dacă fr. *lait* este de origine gallică sau latină. O formă similară a putut exista şi în traco-dacă.
Der: *lăptişor*, *lăptos*, *lăptărie*, *lăptar*, *a alăpta*.

larg (ar. *largu*) – 1. care ocupă o suprafață mare; 2 de dimensiuni mari.
Lat. *largus* „1. abundent, mult; 2. generos" (Puşcariu, 943; Candrea-Densusianu, 950; *REW*, 4912; Cioranescu, 4712). Panromanic. Forma apare în albaneză, precum şi în bască, sensurile din aceste limbi asemănându-se; cf. alb. *larg* „departe", *largësi* „distanță, depărtare", *largo* „a pleca, a părăsi", basc. *largatu* „a pleca, a părăsi, a da drumul, a lăsa să plece", basc. *largatze* „actul de a pleca, de a lăsa să plece". Basc. *largatu* şi alb. *largo* au ambele sensul de „a pleca, a părăsi", ceea ce nu poate fi o coincidență. Se poate conchide că, rad. **larg-* este pre-romanic în aceste două limbi, cum poate fi şi în română. Astfel, radicalul a putut intra în bască în perioada pre-romană din celtica iberică.
O altă caracteristică a limbii basce este suf. *-utze*, *-atze*, similar ca sens şi formă cu rom. *-ețe*, *-eață* (cf. *larghețe*, *junețe*, *verdeață* etc.), asemănare care nici ea nu poate fi o simplă coincidență, deşi limba bască nu este o limbă IE. Walde (I, 764), fără să elaboreze destul, derivă lat. *largus* de la un mai vechi ***las-gos***. Originea latină a acestui radical nu este sigură.
Der: *lărguț*, *lărgime*, *larghețe*, *a lărgi*.

laş – fricos, lipsit de sentimentul onoarei.
Fr. *lâche* (Cioranescu, 4714).
Der: *laşitate*.

lat (ar. *lat*) – care are o extindere relativ mare.
Lat. *latus* „lat" (Puşcariu, 964; Candrea-Densusianu, 955; *REW*. 4935; *DAR*). Panromanic.
Walde (I, 772) derivă lat. *latus* de la un PIE ***stlato-s*** „lat"; cf. arm. *lain* „lat", n.ir. *lead* „lățime"
Der: *lățime*, *a lăți*, *lățiş*, *lateş* „cu coame desfăcute".

latură – parte laterală a unui obiect.
Din pl. lat. *latera* (Puşcariu, 950; Candrea-Densusianu, 961; *REW*, 4934). Este un derivat al limbii române din lat cu suf. *-ură* (cf. Cioranescu, 4724).
Der: *alături*, *pe de lături*, *lăturalnic*, *a înlătura*, *înlăturare*, *a alătura*.

laț[1] (ar. *alaț*, mgl. *laț*) – 1. nod larg la capătul unei sfori; 2. instrument pentru prins păsări sau animale sălbatice.
Lat. *laqueus* „laț" (Diez, I, 240; Puşcariu, 947; Candrea-Densusianu, 957; *REW*, 4909; Cioranescu, 4725); cf. it. *laccio* „laț" (calabr. *lazzu*), prov. *latz*, sp. *lazo* „laț", port. *laço*, precum şi alb. *llaçë* „gaură în ciorap". Corominas (I, 612) consideră că sp. *lazo* provine de la un lat. neatestat **laciu*.
Lat. *laqueus* derivă din *lacio*, de la un mai vechi *laquio* „a momi, a ademeni" < PIE ***leg-**, ***leug-** (Walde, I, 744); cf. gr. *λυγίζω* „a îndoi, încovoia", *λύγος* „ramură îndoită", lituan. *lugnas* „îndoit, încovoiat". Dacă derivăm rom. **laț** din lat. *Laqueus*, ar fi trebuit să dea un **lace* sau **laţe*, nu **laț**. Origine incertă.

laț[2] (var. *leaț*) – şipcă, despicătură de lemn lungă şi îngustă, fasonată, folosită în tâmplărie.
Săs. *laz* din n.g.s. *Latte* (Borcea, 196; Cioranescu, 4726) sau din mgh. *lec* (Gáldi, 141); cf. eng. *lath* „idem".

laţe – şuviţe de păr sau de lână care atârnă.
Giuglea (*Dacor*., 2, 394), pornind de la forma *loaţe*, consideră că provine din n.g.s. *Locke* „buclă de păr". Este evident că există o legătură între cele două forme, dar un împrumut din germana modernă este exclus, deoarece nu este posibil din punct de vedere fonologic: *k* din germană nu putea da *ţ* în română. Forme similare există şi în greaca veche şi în albaneză; cf. gr. *λάσιος*, alb. *leckë* „zdreanţă", alb. *llacë*. Toate aceste forme sânt cognaţi având o origine comună.
Are, de asemenea, echivalente în mai multe limbi germanice, de la un gmc. **lukkos* < PIE ***luguos** (Barnhart, 606); cf. v.friz., v.sax. *lock*, v.isl. *lokkr*, eng. *lock* „buclă, şuviţă de păr", lituan. *lugnas* „suplu, flexibil". Origine traco-illirică.

laur – 1. plantă (*Datura stramonium*); 2. dafin (*Laurus nobilis*).
Lat. *laurus* (Candrea-Densusianu, 967; *REW*, 4943; *DAR*; Cioranescu, 4735).

laviţă (var. *laiţă*) – pat de scânduri; 2. scândură de şezut, bancă.
Bg. *lavica* „raft" < v.sl. *lava* „scaun" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 166; *DAR*; Cioranescu, 4740). Forma *lavica* ori *lavice* cu sens de **laviţă** sau **scaun** nu există în nici o altă limbă slavă, ci numai cu sensul de *leoaică* de la *lav* „leu". Forme similare există şi în limbile baltice; cf. lituan. *lova*, let. *lava* „scaun".
Vasmer (II, 444) asociază acest radical cu forma *laba* „labă", asociere nu tocmai potrivită. Varianta *laiţă* din bg. (var.) *lajca* (Scriban). Cu toate acestea nu am putut verifica bg. *lajca*. Provine din fondul balcanic.

laz (ar. *ladzină*, *laznă*) – pământ desţelenit, loc defrişat.
Cf. scr. *laz* „drum, laz" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 166); cf. mgh. *laz*, alb. *lazinë* „loc, teren unde se ţin caii sau alte animale". Formele din aromână şi albaneză nu se pot explica prin sârbo-croată. Astfel, formele maghiară şi sârbo-croată provin din română. Rus. *laz* „potecă de animale" ar putea proveni din slava bisericească.
PIE ***(s)leig-** „a lovi, a tăia" (*IEW*, 691); cf. lat. *ligo*, *-onis* „târnâcop, cazma", n.g.s. *schlagen* „a lovi", eng. *to slice* „a tăia în bucăţi". Trecerea PIE ***g** la **z** (sau **j**) este firească în traco-dacă atunci când velara *g* este urmată de o vocală anterioară (*e*, *i*) (v. **jar**). Sensul rom. **laz** este strâns legat de sensul acestui rad. PIE din care provine. Subst. **laz** este, probabil, un derivat regresiv din forma verbală *a lăzui*. Origine traco-illirică.
Der: *a lăzui* „a desţeleni", top. *Lazuri*.

lăbărţa – a se lărgi, a se deforma.
Cihac (II, 163) crede că provine din sb. *labruja* „rât", iar Cioranescu (4665) îl consideră o „creaţie expresivă". Rom. **lăbărţa** are un cognat în verbul alb. *labërgo* „a se lăbărţa, a (se) desface, precum şi *lapërko* „a desface, a da drumul".
Ambele provin de la PIE ***leb-**, **lob-**, **lab-** „a atârna, a fi lăbărţat" (*IEW*, 655); cf. lat. *labo* „a se clătina, a (se) balansa", v.isl. *lafa* „a (se) bălăngăni", isl., norv. *lapa* „a atârna, a fi lăbărţat". Ţinând cont de forma

albaneză, a existat un radical proto-traco-illir. **laberk*, unde velara pal. *k* a palatalizat (*k'*) şi apoi *ţ* în română. Origine traco-illirică.
Der: *lăbărţare*, *lăbărţat*, *lăbărţătură*.

lăcuştă (ar. *lacustă*) – insectă din ordinul ortopterelor cu picioarele dinapoi mai lungi (*Locusta migratoria*).
Lat. **lacusta* < *locusta* „lăcustă, homar" (Puşcariu, 934; Candrea-Densusianu, 941, Giuglea, *LL*, 1, 164; *REW*, 5098; Rosetti, I, 50). Lat. *locusta* provine dintr-un proto-latin **lokos-ta* (Walde, I, 818); cf. gr. *ληκάν* „a sări, a ţopăi" (Walde, I, 818). Ţinând cont de acest verb din greacă, putem reconstitui un IE ***lek-**, **lok-** „a sări, a ţopăi" care stă şi la baza lat. *locusta*.

lăfăi – a sta comod, a trăi în belşug, a huzuri.
Tc. *laf* „vorbărie, taifas" (Roesler, 587; Şăineanu, II, 232); cf. ar. *lafe*, mgl. *laf* „vorbărie, taifas", ngr. *λάφα*, alb. *llaf*, bg. *laf* „cuvânt, vorbărie", mgh. *leffeni* „a atârna". Formele sud-dunărene provin din turcă, dar nu şi daco-rom. **lăfăi**. Mgh. *leffeni* „a atârna" pare să fie în legătură cu rom. *lăfăi* care provine, probabil, din PIE ***leb-**, ***lob-**, ***lab-** „a atârna, a fi lăbărţat" (*IEW*, 655) (v. **lăbărţa**).
Prin urmare, forma maghiară pare să fie de origine indo-europeană: de la acest radical cu trecerea lui *b* la *f*. Alternanţa *b*/*f* este întâlnită în limba română: cf. **bleg**/**fleţ**, **bleandă**/**fleandură** etc. Origine incertă.

lămâie – fructul lămâiului (*Citrus limonium*) cu coaja galbenă.
Ngr. *λεμόνι* „lămâie" (Roesler, 597; Cioranescu, 4691). La origine este un cuvânt de origine persană (cf. pers. *limun*), răspândit în toate limbile europene; cf. it. *limone*, sp. *limón*, eng. *lemon*, bg. *lomon*, scr. *limun*, pol. *limonia*, mgh. *lemonya* etc.
Rom. **lămâie** presupune o formă intermediară mai veche **lemonie*. Pornind de la forma din neo-greacă, acestei forme i s-a adăugat un *e* final, marcă de feminin în limba română. Mai departe, semivocala *i* a dus la palatalizarea lui *n* şi apoi la dispariţia acestuia din urmă.
Der: *lămâi*, *lămâioară*, *lămâier*, *lămâiţă*.

lăptucă (ar. *lăptucă*, istr. *lătucă*) – plantă comestibilă din familia compozitelor salată verde (*Lactuca sativa*).
Lat. *lactuca* „lăptucă" (Puşcariu, 941; Candrea-Densusianu, 947; *REW*, 4833; Cioranescu, 4709). Panromanic. Poate fi considerat un derivat al limbii române de la **lapte** (v. **lapte**).

lăpuş (ar. *lîpuş*, mgl. *lăpu*(*ş*)) – brusture.
Lat. *lappa* „fruct ţepos, brusture" (P. Papahagi, *An. Acad. Rom.*, 29, *REW*, 4903), ipoteză combătută de Graur (*BL*, 5, 103).
V.sl. **lopuš* (*DAR*, Cioranescu, 4710); cf. bg. *lopuš*, alb. *llapushë* „nufăr, plantă cu frunze mari", de asemenea, *llapush* „clăpăug cu urechi mari", mgh. *lapu*, *lapuc* „brusture".
Semantismul acestor cuvinte este acela de „cu frunze sau urechi mari, întinse"; nu numai în română şi albaneză, ci şi în latină sensul este acela de ceva „mare, întins". În cazul lat. *lepus* „iepure", Walde crede că trebuie pornit de la un **lep-ausro* „ureche lăsată, clăpăugă", de la un **legw* > *λοβός*, cu trecerea PIE ***gŭ** la **b**, trecere improprie limbii latine, dar specifică celticelor continentale, osco-umbricei şi traco-illirei. Astfel lat. *lepus* > ligur. **leperis* trebuie asociat cu alb. *lapë* „bucată de piele, lobul urechii, frunză"; cf. alb. *lëpush* „urecheat". De aici provine şi rom. *Lăbuş* „nume de câine".
Walde-Pokorny (678) reconstituie PIE ***lopos**, **lopo** „cârpă, lob" < ***lep-** „a jupui, a spinteca"; cf. gr. *λέπω* „jupoi" *λοπός* „piele", alb. *llapë* „limbă, lobul urechii", *lapë* „bucată de piele", lituan. *lopas* „cârpă, petic, lobul urechii", n.g.s. *Lappen* „petic". Nu putem accepta ca etimon pentru rom. **lăpuş** o formă slavă neatestată şi întâlnită doar în bulgară, dintre limbile slave. Deci rom. **lăpuş** îşi capătă sensul de la noţiunea de ceva „întins, mare", aşa cum este frunza de brusture sau urechile iepurelui şi ale unor rase de câini. Acest radical apare în multe toponime româneşti. Origine traco-dacă.
Derivate toponimice: *Lăpuş*, *Lăpuşel*, *Târgu-Lăpuş*, *Lăpuşna* de la care derivă numele de familie *Lăpuşneanu* întâlnit şi azi în onomastica românească.

lăsa (ar. (*a*)*las*, mgl. *las*, istr. *losu*) – 1. a da drumul, a elibera; 2. a permite, a consimți; 3. a părăsi, a abandona; 4. a numi, a desemna, a amâna, a ceda, a întrece, a coborî.
Lat. *laxare* „a lărgi, a mări, a extinde” (Diez., 1, 243; Puşcariu, 945; Candrea-Densusianu, 953, *REW*, 4955; Cioranescu, 4715); cf. it. *lasciare* „a lăsa”, prov. *laissar*, fr. *laisser*, alb. *lësho* „a lăsa, a părăsi”, *lësho* „a lăsa, a da drumul”, sensuri regăsite şi în rom. a **lăsa**. Sensul din latină diferă nu numai de română şi albaneză, ci şi de sensul formelor neolatine. Sensurile formelor română şi albaneză coincid în întregime între ele, dar şi cu cel al gmc.**lat-* > v.g.s. *lazan*, v.eng. *laetan*, eng. *let*, n.g.s. *lassen* „a lăsa”. Lat. *laxare* provine de la *laxus* < *langueo* „a fi slab” (Walde, I, 758-59).
PIE ***le-(i)**, **leid-**, **ləd-** „a slăbi, a diminua” (*IEW*, 666); cf. gr. *ληδείν* „a duce, a fi obosit”, lat. *lassus* „obosit”, got. *letan* „a lăsa”, v. isl. *lata* „a lăsa”, v.g.s. *lazan* „a lăsa”, v.sax. *laetan* „a lăsa”, lituan. *leizdu*, *leisti* „a lăsa”, alb.(gheg) *lek*, tosk. *le* „a lăsa”, alb. *leshoj* „a lăsa”. Sensul de „a lăsa”, întâlnit în multe limbi IE, nu apare în latina clasică, ci doar în latina medievală, pentru prima oară la Grigore din Tours (Niermeyer, 1, 771).
Der: *lăsător*, *lăsătoare*, *a delăsa*, *delăsare*, *delăsător*.

lăstar (ar. *lăstare*, mgl. *vlăstar*) – ramură tânără care răsare din rădăcina sau din tulpina unei plante.
Mgr. *βλαστάριον* (Miklosich, *Fremdw*., 104; Tikitn, Vasmer, *Gr.*, 88; Cioranescu, 9332); cf. alb. *lastar* „lăstar”, bg., sb. *lastar*. Rom. **lăstar** este acelaşi cu **vlăstar** (v. **vlăstar**). Forma mgr. *βλαστάριον* nu am putut-o verifica. Există, în schimb, mgr. *βλαστόν*, *βλαστός* „vlăstar”, precum şi vb. *βλάστη* „creştere, recoltă” din v.gr. *βλαστάνω* „a creşte” (despre plante; cf. Chantraine). Chantraine (178) afirmă că, v.gr. *βλαστάνω* este un termen cu origine obscură care provine, probabil, de la un mai vechi **βλαδ-*, **βλατ-* fără să spună mai mult. Înrudirea cu formele greceşti este evidentă, dar e posibil ca formele din limbile balcanice să nu provină din greacă, ci din fondul traco-illiric, având în vedere faptul că originea radicalului grecesc rămâne obscură.
Der. *a lăstări*, *lăstăriş*.

lăstun – pasăre mică asemănătoare cu rândunica (*Apus apus*).
V.sl. *lastunŭ* „rândunică” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 166, *DAR*); cf. v.sl. *lastovica* „rândunică”, scr. *lasta* „rândunică”, bg., rus. *lastorica*, scr. *lastavica*. Hasdeu (*Cuvente,* I, 287) îl consideră dacic. Cert este că în niciuna dintre limbile slave moderne nu apare suf. *-un*(*ŭ*), ci doar suf. *-ica*. Forme similare provenind de la acelaşi rad. PIE există şi în alte limbi IE; cf. lituan. *lakstau* „a zbura, a se roti”, lituan. *lakstus* „iute, repede”. Berneker crede că formele din limbile slave nu au o proveniență clară, dar nu spune mai mult. Radicalul nu are răspândire în limbile slave.

lătra (ar. *alatru*, mgl. *latru*, istr. *lotru*) – a scoate sunete specifice câinilor.
Lat. *latrare* „a lătra” (Puşcariu, 949; Candrea-Densusianu, 958, *REW*, 4928; Cioranescu, 4730); cf. it. *latrare*, cat. *lladrar*, sp. *ladrar*.
PIE ***la-**, **le-** „rădăcină onomatopeică” (Walde, I, 754; *IEW*, 650); cf. skt. *rayati*(I, sg.) „a lătra”, alb. *leh* „a lătra”, gr. *λάσκω*, arm. *lam* „a plânge”, lituan. *log*, *loti* „a lătra”, let. *lāt* „a lătra”, v.sl. *lajo*, *lajati* „a lătra” (v. **lehăi**).

lătură (pl. *lătúri*, ar. *lătúră*) – apă murdară rămasă de la spălatul vaselor, spălătură de vase.
Lat. **lavatura* (Puşcariu, 951; Candrea-Densusianu, 935; *REW*, 4953; Cioranescu, 4732); cf. it. *lavatura*, prov., sp., port. *lavadura*, fr. *lavure*. Formele neolatine presupun într-adevăr un lat. **lavatura*. Deşi s-a optat până acum pentru lat. neatestat **lavatura*, în realitate a existat în latină forma *lōtūra* „spălare, spălătură”, deşi destul de rar întâlnită, atestată la Pliniu (*Nat*., 33.114; 34.131; 34; 168; cf. Glare, 1044), care ar putea fi un împrumut în latină din osco-umbrică; cf. alb. *latyrë* „lătură, spălătură de vase”. Trebuie asociat cu *lăutură* „faptul de a se spăla, a face baie”, precum şi cu *lăutoare* „apă fierbinte pentru spălat (v. **la**).

lăudą (ar. (*a*)*lavdŭ*) – a elogia.
Lat. *laudare* „a lăuda” (Puşcariu, 953; Candrea-Densusianu, 962, *REW*, 4938, *DAR*). Panromanic; cf. alb. *lavd* „a lăuda”, bask. *laudoriotu* „a lăuda”.
PIE ***leu-d**, **leu-t** (Walde, I, 776); cf. got. *liudhon* „a cânta imnuri de slavă”, v.g.s. *liudon* „a cânta”.

lăurușcă (var. *rouruscă*) – viță sălbatică.
Lat. *labrūsca* „viță sălabică, lăuruscă” (Puşcariu, 956; Candrea-Densusianu, 968, *REW*, 4814, *DAR*; Cioranescu, 4736); cf. it. *lambrusca*, fr. *lambruche*, sp. *labrusca*, alb. *lërrushk*.
PIE ***labŗg-ska** (Walde, I, 740); cf. skt. *libuja* „plantă agățătoare, liană”, gr. *λαθρός* „secret, clandestin”.

lăuță – instrument muzical cu coarde, asemănător cu cobza.
Tc. *lauta* < arab. *al-ūd* (T. Papahagi, *GS*., 7, 294; Cioranescu, 4737); cf. ngr. *λαούτο*, bg. *lauta*, alb. *lahutä*, *lahutar*, it. *liuto*, calabr. *lautu*, fr. *luth*, sp. *laud*, port. *alaude*, n.g.s. *Laute*, eng. *lute*. Termenul este atestat şi în limba gotică, fapt care infirmă originea turco-arabă a acestui radical.
Este răspândit practic în mai toate limbile europene, fapt care exclude o filieră turcească pentru toate aceste limbi. De Mauro-Mancini (1127) pentru it. *liuto* consideră fr. med. (sec. XIII) *leut* ca fiind etimonul formei italiene, din arab. *al-ūd* (lit. „lemnul”). Dacă acest cuvânt este de origine arabă, intrat în franceză înainte de secolul XIII, atunci când turcii nu ajunseseră în Europa, este de presupus că şi în română a putut intra prin altă filieră. Din română provin ţig. *labutaris* „lăutar”, precum şi bg. *lautar* (Capidan, *Raporturile*, 232).
Der. *lăutar*, *lăutărească*, lăutăresc, *lăutăreşte*.

lăuză (var. *lehuză*) – nume dat unei femei în perioada imediată de după naştere.
Ngr. *λεχούσα* din gr. *λεχώ*, *-ους* „lăuză” (Roesler, 571, Tiktin, Cioranescu, 4738); cf. tc. *lōgusa*, bg. *lehusa*, alb. *lehonë*. Forma neogreacă provine din gr. *λαχομαι* „a sta întins”, care vine, la rândul său, din PIE ***legh-**, **logh-** „a sta întins” (*IEW*, 658). Origine neogreacă.
Der. *lăuzie*, *a lăuzi*.

lậnă (ar. *lână*, mgl. *lonă*, istr. *lăre*) – părul care acoperă corpul unor animale, în special al oilor.
Lat. *lana* „lână” (Puşcariu, 954; Candrea-Densusianu, 991; *REW*, 4875; Cioranescu, 4839).
PIE ***uļna** „lână” (*IEW*, 1139; Walde, I, 756); cf. hitt. *hulana* „lână”, skt. *urna* „lână”, av. *varna* „lână”, gr.(ion.) *λένος*, dor. *λάνος* „lână”, got. *wulla* „lână”, v.g.s. *wolla* „lână”, lituan. *vilna*, let. *vilna*, v.prus. *wilna* „lână”, alb. *lesh* „lână”, cymr. *gwlan*, v.ir. *olana* „lână”. Prezent în toate grupurile de limbi IE De interes deosebit sânt formele greceşti, în special dor. *λάνος*, ştiut fiind că dorienii au emigrat de la Dunăre în urmă cu peste 3000 de ani, fiind, de fapt, traci sau illiri grecizaţi. Din punct de vedere fonologic poate deriva direct din PIE sau prin intermediar latin, deşi prezenţa unei forme aproape identice în dialectul dorian este un argument puternic pentru prima opţiune. Provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *lânică*, *lânar*, *lânărie*, *lânos*.

lậnced (mgl. *lângit*, *lângid*) – lipsit de vigoare sau de energie, sleit de puteri.
Lat. *languidus* < *languesco* „a slăbi, a deveni slab” din *laxus* (Puşcariu, 976; Candrea-Densusianu, 994; *REW*, 4890; Cioranescu, 4840). Lat. *languidus* < *languesco* „a slăbi, a deveni slab”, la rândul său din *laxus* (Glare, 999). Nu există forme corespondente în limbile neolatine. Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **lingoare**.
PIE ***(s)lēg-**, **(s)leng-** „a fi slab, fără putere” (Walde, I, 759). Din punct de vedere fonologic poate proveni în egală măsură direct din PIE sau prin intermediar latin.
Der: *a lâncezi* (cf. *languesco*), *lâncezeală*.

lậngă (ar. *ningă*, mgl. *lăngă*, istr. *pringe*) – în preajmă, alături.

Lat. *longo* (Candrea-Densusianu, 99; *REW*, 5119; Cioranescu, 4844). Lat. *longum ad* (Puşcariu, 979, Tiktin).

Formele neolatine sânt adjective ca şi în latină, nu prepoziţii; cf. it. *lungo*, friul. *longu*, cat. *llong*, v.sp. *luengo*, fr. *longe*, dar şi rom. **lung**. În general, nu avem în română o vocală nerotunjită care să corespundă uneia rotunjite în latină. Astfel, pentru rom. **lângă** trebuie să ne gândim la o formă paralelă cu vocală nerotunjită de la acelaşi rad. PIE ***dlongho** < **del** „lung” (*IEW*, 197). Formele germanice sânt cu *a*; cf. v.isl. *langr*, norv., dan. *lang*, v.g.s. *lan*, n.g.s. *lang* (v. **lung**). Rom. **lângă** provine de la un radical similar, probabil cu sensul iniţial de „de-a lungul”, de la o formă cu *a*, nu cu *o*, ca în cazul rom. **lung** (v. **lung**).

leạc (mgl. *leac*) – 1. medicament, remediu; 2. tratament. V.sl. *lěkŭ* „leac, medicament” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28, Cihac, II, 166; Cioranescu, 47ơ48); cf. bg., cr., slov., ucr. *lěk*, sb. *ljak*, pol. *lek* „leac, medicament”, rus. *leká* „tratament”, ucr. *lik* „leac, medicament”. Cu toată aparenţa slavă, prin răspândirea sa în limbile slave, acest radical este departe de a fi prezent doar în limbile slave. El a existat în majoritatea limbilor germanice vechi: cf. got. *lekeis* „doctor”, v.isl. *laekna*, v.sax. *laece*, v.eng. *laekare* „doctor”, *lācman* „a vindeca”, v.friz. *leza*, v.scand. *laki*, v.g.s. *laihi* „doctor”; dar şi în limbi germanice moderne; cf. sued. *läk* „a vindeca”.

Vasmer (II, 27) crede că este, de provenienţă germanică în limbile slave. Dacă ar exista doar în germanice, s-ar presupune că slava comună l-a preluat din una din limbile germanice de răsărit, cum ar fi gotica, dar el există şi în celtice: v. ir. *liaig* „doctor” (n.ir. *leagh*). Arbois de Jubainville (2: 366-67) consideră că vechii germani l-au împrumutat de la celţi, dintr-un radical celtic *lēgi* < *leigi*, concepţie la care aderă atât Vasmer, cât şi Lehmann (232). Ceea ce ne interesează pe noi este faptul că a existat în celtice şi, prin urmare, este foarte probabil să fi existat şi în traco-dacă, ştiută fiind apropierea între celtice şi traco-dacă. Arbois de Jubainville consideră că forma slavă provine de la rad. germanic **lēkjo* (cf. got. *lekeis*), dar *k* urmat de *e* sau *i* (cf. got. *lekeis*) ar fi dat o siflantă în slave (*ž*, *z*), în nici un caz *k*. În plus, referitor la contactul slavilor cu goţii, se ignoră faptul că pe vremea stat goţii erau undeva la est de Nistru, cam în Transnistria de azi, slavii nu coborâseră încă din vatra lor de origine, situată la sud de râul Pripet.

În ce priveşte rom. **leac** nu este exclus ca geto-daca să-l fi preluat din limba gotă, iar v.sl. *lěkŭ* să fi provenit din stră-română.

Propun PIE ***leig-**, **leik-**, **oleig-k** „amărât, biet, sărman, boală” (*IEW*, 667) ca etimon pentru toate formele IE indicate mai sus, deoarece întotdeauna leacurile (medicamentele) au fost luate în cantităţi mici. Walde-Pokorny indică doar sensurile indicate mai sus, dar acestui radical trebuie să-i atribuim şi sensul de „puţin”, aşa cum reiese din anumite forme IE provenite din acest radical (v. **leacă**, **nițel**).

leạcă – puţin, un pic.

Ngr. *ὀλιγόκι* diminutiv al lui *ολίγο* „puţin” (Cihac, II, 680; Philippide, *Principii*, 107; Scriban, Cioranescu, 4749); cf. abrruz. *licca* „un pic”. Ipoteza nu rezistă la un examen fonologic elementar: Forma ngr. *ὀλιγόκι* în raport *ὀλίγο* complică lucrurile în loc să le lămurească. Rom. **oleacă** este cognat cu v.gr. *ολίγο*.

PIE ***leig-**, **leik-**, **oleig-k** „amărât, biet, sărman, boală” (*IEW*, 667); cf. gr. *ὀλίγος* „puţin”, gmc. **litila* (Barnhart, 603) cu got. *leitils* „mic”, v.isl. *litell*, v.friz. *litik* etc, precum şi skt. *a-lesa* „nu puţin” unde *a-* este prefix de negaţie, atunci rămâne forma *lesa* „puţin”, v.pr. *licuts* „mic”. La sensurile date de *IEW* trebuie adăugat şi cel de „puţin, mic”, aşa cum reiese din majoritatea limbilor IE.

Cred că este oportun să considerăm că rom. **oleacă** provine de la PIE ***oleig-**, **oleik-** ca şi forma greacă. În română, *o* iniţial este perceput ca articol nehotărât feminin. Forma românească **o leacă** este invariabilă şi inflexionară, astfel că deşi se scrie **o leacă**, deoarece este percepută ca formă de feminin datorită lui *ă* final care este marcă specifică de feminin în limba română, ea s-ar putea scrie foarte bine şi **oleacă** fiind acelaşi cu gr. *ολίγος* „puţin” (v. **leac**, **nițel**). Din fondul pre-latin.

leáfă (ar. *lufë*) – salariu, plată.
Tc. *ülefe*, *ölefe* „salariu, soldă” (Şăineanu, II, 233; Cihac, II, 539, Berneker, 683; Cioranescu, 4750); cf. ngr. *λουφές*, bg. *lefe*, alb. *ljufë*, sb., ucr. *lefa*, pol. *lafa*. În turcă, împrumuturilor care începeau cu o consoană li s-a adăugat o vocală în poziție inițială (cf. *iflak* < *vlah*), fenomen întâlnit şi în maghiară. Vocala inițială lipseşte în toate celelalte forme prezentate mai sus, ceea ce întăreşte ipoteza că originalul din care provine tc. *ülefe* (*ölefe*) era fără vocală inițială. Cu toate acestea, nu se poate preciza adevărata origine a acestui cuvânt.

leándru – plantă ornamentală cu flori albe sau roşii (*Nerium oleander*).
N.g.s. *Oleander*, it. *oleandro* (Cioranescu, 4758).

leásă (ar., mgl. *leasă*) – 1. împletitură de nuiele, rogojină, cuşcă, hambar, instrument de pescuit; 2. desiş, lăstăriş.
V.sl. **lěsa* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; Cihac, II, 167; Cioranescu, 4759); cf. v.sl. *lěsŭ* „pădure”, sb. *ljesa*, mgh. *lesza*, bg. slov., rus. *lěs* „pădure”, alb. *lesë* „grapă”. Forma slavă este *lěsŭ*, din care nu poate proveni rom. **leasă** care are un etimon **lesa* ca şi alb. *lesë*: „1. împletitură de nuiele, împletitură (rogojină), targă; 2. grapă”. În albaneză există sensuri multiple ca şi în română care coincid în mare parte sensuri inexistente în „originalul” slav *lesŭ* „pădure”.
Putem spune că mgh. *lesza* şi sb. *ljesa* provin din stră-română. Sensul de „desiş” din română se apropie desigur de originalul slav, fără să se confunde cu acesta. Nu putem deci să admitem o origine slavă, nici în cazul românei, nici al albanezei. Formele din aceste două limbi sânt cognați.

lebădă – pasăre de apă cu gâtul lung şi arcuit, cu penele albe (*Cygnus olor*).
Bg., rus. *lebedĭ* „lebădă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 166; Cioranescu, 4761); cf. bg. *lebed*, scr., slov. *lebéd*. Formele slave provin de la un mai vechi **olboda* din PIE ***albho-*** „alb” (cf. *IEW*).
Miklosich (*Lexicon*, 335), urmat de Cihac, cred că v.sl. *lebedŭ* provine din v.g.s. *elbiz* „lebădă”, deşi nu este posibilă trecerea lui *z* la *d*, mai ales pentru o limbă *satem*, ca limba proto-slavă. Vasmer (II, 470) crede că formele slave sânt doar înrudite cu v.isl. *olptr* „lebădă”. Cert este că aceste forme provin de la rad. PIE ***albho-*** „alb” (*IEW*, 30), formă care a putut exista în mai multe limbi IE, dar adevărata filiație a nu o putem stabili cu exactitate (v. **alb**).

legá (ar. *leg*) – 1. a uni strâns; 2. a închide la gură un sac; 3. a imobiliza pe cineva cu ajutorul unei frânghii; 4. a pansa, a bandaja; 5. a face un contact între două elemente; 6. a lega foile unei cărți; 7. a aresta; 8. a se angaja să facă ceva; 9. a se îndrepta; 10. a rodi.
Lat. *līgāre* „a lega” (Puşcariu, 958; Candrea-Densusianu; 969; *REW*, 5024, *DAR*; Cioranescu, 4769). PIE ***leig-*** „a lega” (*IEW*, 668); cf. skt. *a-lagna* „ne-legat” de la rad. *lag-*, skt. *ā-lag*, *-lagati* „a (se) lipi, a (se) agăța”, m.g.s. *līk* „bandă, curea”, lituan. *laigonas* „fratele soției (cumnat)”, alb. *lidh* „a lega”. Aici alb. *dh* < *z*, la rândul său din *g*.
Rom. a **lega** poate, din punct de vedere fonologic, proveni în egală măsură atât direct din PIE, cât şi din latină.
Der: *legătură*, *legătorie*, *legător*.

legăná (ar. *leagăn* (vb.)) – 1. a mişca lin într-o parte şi în alta un copil pentru a-l adormi; 3. a se lăsa amăgit de speranțe deşarte; 4. a se clătina, a se balansa.
Lat. **liginare* < *ligare* „a lega” (Puşcariu, 957; Puşcariu, *Dacor.*, 1, 228; *REW*, 5028; Rosetti, I, 58). Puşcariu şi-a bazat argumentul pe o prezumtivă relație semantică, şi anume, aceea că în anumite zone leagănul se lega de o grindă din tavanul casei, o prezumție, de altfel, destul de şubredă. Din gr. *λεκάνη* „taler, găleată, jgheab” (Roesler, 591) nu a fost acceptat de cercetători. Alb. *lëkund* „a legăna” (Miklosich, *Rum. Untersuch.*, 2, 22). Mgh. *lengeni* „a undui, a face valuri” (Cihac, II, 511). Cioranescu (4752) îl consideră cu origine nesigură, dar crede, totuşi, că ar putea proveni dintr-un lat. **lecane*, **lecanis*, venit la rândul său din gr. *λεκάνη*.

Rom. a **legăna** este autohton, având aceeaşi origine ca şi alb. *lëkund*. În plus, suf. *-ăna* este un sufix derivativ frecvent în limba română, mai ales la verbele de origine traco-dacă.
PIE ***leig-**, **loig-** „a țopăi, a tremura, a (se) legăna” (*IEW*, 667); cf. skt. *rejati* „a face să țopăie, a face să tremure”, gr. *ελελίζω* „a face să tremure, a legăna”, got. *laikan* „a sări, a țopăi”, v. sax. *lacan* „a se juca, a se mişca repede”. Origine traco-dacă.
Der: *legănătură*, *leagăn*, *legănuş*, *legănuț* (ar. *leagână*, mgl. *leagăn*, istr. *leagăr*).

lege (ar. *leadze*) – 1. expresia raporturilor obiective necesare, generale şi esențiale dintre ființe, obiecte şi fenomene, normă, regulă; 2. religie, confesiune; 3. tradiție, obicei al pământului; 4. principiu ştiințific, act normativ cu caracter obligatoriu.
Lat. *lēgem* < *lex* „lege” (Densusianu, *Hlr*., 192, Puşcariu, 961; Candrea-Densusianu, 974, *REW*, 5008; *DAR*, Cioranescu, 4770). Panromanic; cf alb. *ligj* „lege”.
PIE ***legh-** „a fi aşezat, bine fixat, a sta întins” (*IEW*, 658; Walde, I, 790). Din acest radical provin atât forma latină, cât şi formele germanice cu acelaşi sens; cf. lat. *lex*, gmc. **lago* „lege” (Murray, VI, 1, 113); cf. v. isl. *log*, v. scand. *log*, v.sax. *lagu*, eng. *law* „lege”, sued. *lag* „lege”. Rad. *leg-* cu sens de lege a putut exista şi în traco-dacă având în vedere forma *Belagine-s* „codul de legi ale dacilor instituit de Zamolxe” (cf. Iordanes), care pare să fie compus din doi radicali **bel-* „alb” (v. **bălan**) posibil cu sens de frumos în traco-dacă şi **lag* cu sens de **lege**, deci „Legile frumoase sau albe”, numite aşa, probabil, datorită conținutului lor superior care făcea apel la buna înțelegere între membrii societății fără să se recurgă la pedepse aspre.
Der: *a legiui*, *legiuire*, *legiuitor, legitate, legitimitate, legist, legic, legislatură, legal, legalitate, ilegal, ilegalitate*.

legụmă – 1. nume dat mai multor vegetale cultivate, zarzavat; 2. mâncare, hrană.
Lat. *legūmen* „legumă, plantă leguminoasă” (Puşcariu, 962; Candrea-Densusianu, 925, *REW*, 4972; Cioranescu, 4774). Panromanic.
Walde (I, 781) reconstituie un rad. IE ***leb-** pentru forma gr. *λοβός*, *λέβυνθοι* „mazăre” (*Pisum sativum*), fără să indice un radical pentru forma latină. Un radical potrivit pentru ambele forme ar fi un IE ***legŭ-**, unde ***gŭ** a dat *b* în greacă, dar nu în latină; şi nici în traco-dacă unde nu este urmat de *a* sau *o*.
Der: *legumos*, *legumărie*, *a legumi* etc.

lehăi – a vorbi vrute şi nevrute, a vorbi repede.
V.sl. *lichŭ* „gol, inutil” (Cihac, II, 168) sau din alb. *leh* „a lătra, a vorbi fără rost, a bârfi” (Philippide, II, 719; Tiktin). Ipoteza lui Cihac trebuie respinsă, deoarece sensul presupusului etimon slav este complet diferit. Rom. **lehăi** este cognat cu forma albaneză, deci nu provine din albaneză.
PIE ***lā-**, **laio-**, **leio-** „radical imitativ (*Schallwort*)” (*IEW*, 650); cf. skt. *rayati* „latră”, gr. *λήρος* „bârfă, pălăvrăgeală”, lat. *lamentum*, arm. *lam* „plânge” etc. (v. **lătra**). Origine traco-illirică.

lęle (var. *leică*, ar. *lele*, *lală* „formulă de adresare pentru unchi, mătuşă sau văr) – apelativ pentru rude de sex feminin.
Cf. bg. *lelea* „mătuşă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 169). Acest radical nu are răspândire în limbile slave. Prin urmare, este foarte puțin probabil să provină din bulgară, mai ales datorită răspândirii acestei forme în multe (alte) limbi indo-europene; cf. skt. *lalama* „femeie, soție”, gr. *λαλα* „bunică”, alb. *lala* „mătuşă”, *lake* „unchi”, lituan. *lelé* „păpuşă”, tc. *lela* „doamnă”, *lolo* „prostituată”, it. (dial. genov.) *lalla* „mătuşă”, sp. *lela* „doamnă”.
Forma bulgară provine din română. Cioranescu (4780) consideră că este vorba de o expresie din limbajul copiilor. Acelaşi lucru spune şi Orel (212) despre alb. *lala* „mătuşă”. Mergând pe această idee, ipoteza este valabilă, ca şi pentru **mamă**, **tată**, care sânt, de asemenea, considerate ca provenind din limbajul copiilor, forme care constau din repetarea unei silabe simple, deschise, care este formată dintr-o

consoană urmată de o vocală; dar aceste forme merg până la PIE. Cert este că sânt printre primele silabe pronunțate de copii, dar aceste cuvinte au o vechime ancestrală.
Der: *lelică*, *leliță*, *liță*, *leică*, *lea* „formă prescurtată de la **lelea** urmată de numele persoanei în cauză, ca şi *nea* prescurtare de la *nenea*".

lemn (ar. *lemnu*, mgl. *lemn*, istr. *lemne*) – 1. substanță dură, compactă care alcătuieşte tulpina, ramurile şi trunchiul arborilor; 2. bucată ruptă sau tăiată din trunchiul unui copac.
Lat. *lignum* „lemn" (Puşcariu, 963; Candrea-Densusianu, 976; *REW*, 5034; Cioranescu, 4781); cf. lituan. *lazda* „băț", arm. *last* „plută (de lemn) care pluteşte pe apă".
Walde (I, 799) derivă lat. *lignum* dintr-un mai vechi **leg-nom* „*das Aufgelesene*", la rândul său din *ligo* „a lega". Legătura cu lat. *ligo* pe care o face Walde nu pare plauzibilă. Grupul nazal *mn* se întâlneşte în antroponime tracice; cf. trac. *Lamneis* (cf. Samsaris, în *Noi, Tracii*, pg. 12, Oct., 1991).
Der: *lemnar*, *lemnărie*, *lemnos*, *a înlemni*, *untdelemn*, *lemnărit*.

lene (ar. *leane*, mgl. *leani*) – trândăvie, inactivitate, faptul de a se complace în inactivitate.
V.sl. *lěnĭ* „lene" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; *Lexicon*, 349; Cihac, II, 169; Cioranescu, 4784); cf. bg., rus. *lěni* „lene". Aceste forme sânt înrudite cu lituan. *lenas* „liniştit, încet", let. *lens* „leneş, blând".
PIE ***lēs-**, **les-** „slab, fără putere" (*IEW*, 680) sau PIE ***lei-** „a intra, a reduce, a dispărea", **lei-no** „slab, slăbit" (*IEW*, 661); cf. lat. *lenis* „moale, fragil", got. *lasiws* „slab", got. *lats* „leneş", bg. *loš* „rău", toh. *ljäsk* „slăbiciune", eng. *lazy* „leneş", ir. *lask* „ofilit, vestejit, indolent", alb. *loth* „obosit". Rom. **lene** trebuie asociat cu forma **lesne**, ambele provenind de la aceste rad. PIE (v. **alean**). Acest radical are mulți derivați în limba română care provin direct de aici fără să fie vorba de împrumuturi din alte limbi IE.
Der: *lenevie*, *a lenevi*, *leneş*, *lenevos*, *alene*.

leoarcă – foarte ud, plin de apă.
Cihac (II, 171) îl asociază cu lat. *lora*, *lorea* „băutură diluată făcută din apă şi coji de struguri", apropiat ca formă şi sens de rom. *liurcă* „zeamă sau băutură diluată". Radicalul este întâlnit într-o serie de dialecte italice şi de limbi slave. Are, în schimb, un cognat şi în alb. *llohë* „ploaie torențială, sloată".
Orel (238) crede că forma albaneză este un împrumut dintr-o formă slavă neatestată **lojŭ* „grăsime, loc inundat". Desigur, apropierea alb. *llohë* de rom. **leoarcă** invalidează ipoteza lui Orel. Formele română şi albaneză au o origine comună de la un proto-traco-illiric **lo*(*r*)*k*(*h*)*a*, apropiat de forma latină.
Der: *liurcă*.

leopard – animal de pradă din familia felinelor cu blana gălbuie cu pete roşcate, care trăieşte în Asia şi Africa (*Felis pardus*).
Lat. *leopardus* din gr. *λεόπαρδος* < gr. *λεοντόπαρδος* < *λέον* „leu", *πάρδος*.

lepădă (ar. *mi aleapidu* „mă grăbesc") – 1. a lăsa ceva din mână; 2. a se debarasa de un obiect nefolositor, 3. a lăsa un veşmânt sau încălțăminte.
Lat. *lapīdare* „1. a ataca cu pietre; 2. a acoperi cu pietre" (*Lexiconul de la Buda*; Puşcariu, 936; Capidan, *Aromânii*, 220; Iordan, *Dift.*, 152). Alți autori au avut rezerve față de această etimologie emisă încă de autorii *Lexiconului de la Buda*. Din punct de vedere semantic această etimologie este practic imposibilă.
Cioranescu (4789) încearcă, în schimb, să o salveze spunând că sensul de „a azvârli" ar fi sensul primar şi ar explica şi sensul verbului din macedo-română. Dimpotrivă, consider că sensul formei din aromână infirmă încă o dată ipoteza de mai sus. Argumentul este eronat, din moment ce *lapidare* provine de la *lapis* „piatră" (cf. gr. *λέπας*), având un sens foarte restrâns, acela de „a ataca cu pietre sau de a acoperi (un cadavru) cu pietre". Mgh. *lapedál* „respins, aruncat" (Cihac, II, 512). Lat. **liquidare* (E. Herzog, *Dacor.*, 1, 220; *Dacor.*, 5, 483; *REW*, 5076a), ipoteză respinsă, pe bună dreptate, de Rosetti (1, 160),

deoarece *qu* urmat de o vocală frontală nu a dat niciodată *p* în traco-dacă sau română.
Rom. a **lepăda** provine de la PIE ***lekŭ-** „a lăsa în urmă, a părăsi, a lepăda” (*IEW*, 669); cf gr. *λείπω* „a lăsa, a părăsi”, lat. *linquo* „a lăsa în urmă, a părăsi”, arm. *likānem* „a lăsa, a părăsi”, lituan. *lieku* (v.lituan. *liekmi*) 1. „a lăsa, a părăsi”; 2. „a rămâne”.
Labio-velara PIE ***kŭ** urmată aici de vocala *a*, a dat, în mod firesc, *p* în traco-dacă, respectiv română (cf. **apă**, **patru** etc.). Rom. **lepăda** are, prin urmare, aceeaşi origine cu lat. *linquo*, cu diferenţa că lat. *linquo* are un infix nazal, ceea ce îl face să nu poată fi etimonul rom. a **lepăda**. În plus forma românească are suf. *-ăda*, ceea ce presupune un mai vechi ***laqŭado*, apoi ***lapado*.
Prin urmare, derivarea din PIE este perfect plauzibilă, în concordanţă cu fonologia traco-dacă şi cu sensul originar din PIE. Forma maghiară provine din română. Origine traco-dacă.
Der: *lepădare*, *lepădat*, *lepădătură*.

lepră (ar., mgl. *lepră*) – 1. boală contagioasă cronică întâlnită mai ales în regiunile tropicale; 2. persoană lipsită de scrupule, fără caracter.
Mgr. *λέπρα* „lepră” (Tiktin, Iordan, *Dift*., 95; Cioranescu, 4791); cf. alb. *ljeprë*, bg. *lepra* „lepră”.
Der: *lepros*, *leprozerie*.

ler (var. *lerui*-(*ler*)) – cuvânt care serveşte ca refren la colinde.
Gr. *άλληλουια* din ebr. *hallelujah* „lăudaţi pe Domnul” (I. Ionescu, *St. Teol*., Seria 2, 4-6, 135), cu rotacizarea celui de al doilea *l* şi cu afereza lui *a* iniţial. Formele *lerui*, precum şi *lerului* sânt forme cu desinenţă de genitiv-dativ, ceea ce infirmă practic ipoteza lui Ionescu.
Acest refren trebuie pus în legătură cu rom. **ler** „1. vreme, timp; 2. timp în care cineva este în floarea vârstei”, cuvânt întâlnit şi în expresia „a-i trece (cuiva) lerul” cu sensul de „a fi îmbătrânit”, dar şi cu sensul de „farmec, haz”, astfel că refrenul pare să însemne „cândva în acele vremuri de început, vremuri fericite de demult”, cu referire la un timp mitic, fericit.
În plus, rom. **ler**, *lerui* poate fi asociat cu alb. *lerë* „naştere, răsărit”, sensuri cvasi-identice. Astfel, pare să fie vorba de un radical vechi raco-illiric ****ler*-** cu sens de „început, naştere, răsărit”, cu referire la naşterea lui Iisus sau altei divinităţi pre-creştine cu extindere la creştinism. Origine traco-illirică.

leşne (ar. *lesnic*) – uşor, cu uşurinţă, comod.
V.sl. *listinŭ* „uşor” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 170; Cioranescu, 4794); cf. bg. *lesen*, *lesno* „uşor, lesne”. Etimonul vechi slav invocat de Miklosich şi ceilalţi nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Pe de altă parte, radicalul nu are răspândire în limbile slave, în afara bulgarei. Trebuie pus în legătură cu alte forme româneşti precum **lene**, **lin**, **linişte**, cărora li s-au dat diverse origini, fie latină, fie slavă. Prin urmare, forma bulgară provine din română.
Rom. **lin** este derivat din lat. *lēnis* (v. **lin**), care la rândul său a fost derivat din PIE ***led-nos** (Walde, I, 783) sau PIE ***lēs-**, **les-** „slab, fără putere” (*IEW*, 680); cf. lituan. *lenas* „liniştit, blând, încet”, let. *lèns* „încet, leneş, moale”, v.sl. *lenŭ*, precum şi o serie de forme germanice; cf. got. *lasiws* „slab”, v.isl. *lassin* „slab”, eng. *lazy* „leneş”. Forma reconstituită de Walde ar putea fi uşor corectată la un PIE ***les-nos**, din care poate deriva atât forma latină, cele germanice, baltice, slave, precum şi cele din română (v. **lene**, **lin**, **linişte**).
Der: *a înlesni*, *înlesnire*, *înlesnitor*, *lesnicios*.

leşpede – 1. piatră poligonală, prelucrată care se foloseşte la pavat sau la acoperit mormintele; 2. piatră lătăreaţă.
V.sl. *lesti* „a zace” (Cihac, II, 170). Etimonul slav indicat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko), dar chiar dacă ar exista nu este potrivit din punct de vedere semantic şi nici din punct de vedere fonologic. Prin urmare, această ipoteză nu se poate susţine.
Lat. *lapidem* (Tiktin, Scriban). Această ipoteză nu explică prezenţa lui *s*, deşi rom. *lespede* este cognat cu lat. *lapis*, *lapidem* şi cu gr. *λέπας*. Lat ****lispus*** < gr. *λίσπος* „neted, plan” (Diculescu, *Elementele*, 49). PIE ***lep-** „stâncă, piatră” (*IEW*, 678); cf. gr. *λεπός* „ţanc,

piatră", lat. *lapis*, *lapidis* „piatră". Walde-Pokorny asociază acest radical cu rad. ***lep-*** „a jupui, a spinteca" (*IEW*, 687) (v. **lăpuş**).
Derivatele celui de al doilea radical au sensul de „ceva întins, având o anumită suprafață". Intuiția autorilor *IEW* se dovedeşte justă, cei doi radicali fiind apropiați şi din punct de vedere semantic, apropiere evidentă în rom. **lespede**; noțiunea exprimă ideea de „piatră mare, cu două suprafețe plane", spre deosebire de stâncă, țanc, bolovan, care nu implică ideea de suprafață. Siflanta *s* din forma românească este probabil de natură epentetică, dacă nu cumva ea a existat în PIE, dar a fost elidată în greacă şi latină; avem în vedere faptul că rad. PIE reconstituit de *IEW* se bazează doar pe formele greacă şi latină. Origine traco-dacă.
Der: *lespejoară*.

leş (ar. *leşŭ*) – cadavru, hoit, stârv.
Tc. *leş* „cadavru" (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 119; Cihac, II, 590; Tiktin, Philippide, II, 719); cf. ngr. *λέσι*, alb. *lješ*, bg. *leš* „leş, cadavru". Rom. **leş** nu provine din turcă deoarece acest cuvânt are o proveniență IE, cu o largă răspândire în limbile IE. Miklosich (*Slaw. Elem.*, 28), pe bună dreptate, crede că este vorba de un cuvânt indigen.
Rom. **leş** provine din PIE ***leig-***, ***leik-*** „mizerabil, slab, boală" (*IEW*, 667); cf. gr. *λοιγός* „ruină, distrugere, dezastru, moarte". Rom. **leş** este înrudit cu gmc. **lika* „corp, cadavru" (Kluge, 567) din care provin o serie de forme germanice; cf. got. *leik*, v.scand. *lik*, v.eng. *lic*, v.g.s. *lī*(*c*)*h*, m.g.s *līch*, n.g.s. *Leiche* „leş, cadavru", lituan. *liga* „boală grea", let. *liga* „boală grea", fin. *liha*, eston. *lihha* „carne". În mod evident, tc. *leş* este un împrumut dintr-o limbă din Balcani. Identitatea de sens a formei româneşti cu cele germanice nu exclude un împrumut al traco-dacei din gotică, deşi *k* final din gotică nu este urmat de o vocală frontală ca să genereze palatalizarea lui *k*, fenomen specific limbii traco-dace. De aceea trebuie considerat ca fiind moştenit în traco-dacă din PIE, mai ales că din acest radical PIE provin şi alte forme româneşti precum a **leşina** şi a **leşui**, deci o întreagă familie de cuvinte (v. **leşina**, **leşui**).

leşie (ar. *alisivă*) – soluție alcalină obținută prin dizolvarea în apă a sodei caustice sau prin fierberea cenuşei de lemn în apă folosită pentru spălat rufe şi duşumele.
Lat. *lixiva* „de leşie" (Diez, I, 251; Puşcariu, 967; Candrea-Densusianu, 982, *REW*, 5084; Cioranescu, 4793); cf. it. *lisciva* (dial. piemont. *lessia*, calabr. *lissia*), fr. *lessiv*e, sp. *lejia*, alb. *aljsivë* > ngr. *ηλισίβα* (cf. ar. *alisivă*). Cioranescu crede că forma neogreacă provine din italiană, iar din neogreacă a fost preluat de albaneză şi aromână, ipoteză puțin probabilă. Din română provin bg. *lešja*, scr. *lušja* (Capidan, *Raporturile*, 223; Candrea, *Elemente*, 408). De observat că, formele din dialectele piemontez şi cel calabrez sânt foarte apropiate de română, având dialectul calabrez ca substrat osca, iar cel piemontez umbrica sau veneta, limbi apropiate de traco-illiră; veneta este considerată, de altfel, un dialect illiric. Pe de altă parte, după De Mauro-Mancini (123) it. *liscivia* (*lisciva*) provine din forma de acuzativ a adj. *liscivia*(*m*).
Forma există şi în limbile germanice, provenită dintr-un gmc. **laužo*, la rândul său dintr-un PIE ***lou-k-ā*** (Barnhart, 617); cf. v.g.s. *louga*, n.g.s. *Laugel* „leşie", v.eng. *laeg*, *lēag* „leşie", v.isl. *laug*. După Walde (I, 816) lat. *lixa* „leşie" provine din *lix* „cenuşă". Nu încape nici o îndoială că formele germanice şi cele neolatine au o origine comună într-un PIE ***leik***, ***loug-*** „cenuşă, leşie"; cf. gr. *λιγνύς* „fum gros amestecat cu flăcări".
Der: *leşios*, *leşietic*.

leşină (ar. *lişin*) – a-şi pierde cunoştința.
Gr. *όλιγώνομαι* „a leşina" (Cihac, II, 669). Mai aproape de adevăr, cel puțin în parte, sânt Philippide (*Principii*, 148) şi Iordan (*BF*, 9, 153) care îl derivă din **leş**. În sfârşit, din lat. **laesionare* din *laesio*, *laesionem* „vătămare" (Candrea-Densusianu, 983; Pascu, I, 108; Densusianu, *GS*, 2, 19; Rosetti, I, 168). Această ultimă ipoteză trebuie respinsă pe principii semantice. În plus, verbul ca atare nu este atestat în latină. Deşi nu provine din **leş**, ambele forme au

aceeaşi origine. Trebuie pus într-adevăr în legătură cu rom. **leş**, a **leşui** şi implicit cu rad. PIE ***leig-**, **leik-** „slab, mizerabil, boală” (*IEW*, 667), din care provin toate aceste forme româneşti (v. **leş**, **leşui**). Origine traco-dacă.
Der: *leşinătură*, *leşin*, *leşinat* etc.

leşuị – a slăbi, a rămâne fără putere.
V.sl. *lištiti* „a lipsi” (Cioranescu, 4797). Este o ipoteză lipsită de sens şi ca atare trebuie respinsă.
PIE ***leig-**, **leik-** „mizerabil, slab, boală” (*IEW*, 667), radical de la care provine şi rom. **leş** (v. **leş**). Rom. **leşui** este mai apropiat de originalul PIE şi explică pe **leş**. De asemenea, vb. a **leşina** provine tot din acest radical (v. **leş**, **leşina**). Origine traco-dacă.
Der: *leşuire*, *leşuială*, *leşuit*.

lẹu – 1. animal mare de pradă din familia felinelor cu păr scurt de culoare gălbuie şi cu coamă, care trăieşte în Asia meridională şi Africa (*Felis leo*); 2. unitate monetară românească; 3. numele unei constelaţii.
Lat. *leo* „leu” (Puşcariu, 968; Pascu, I, 107; Diculescu, *Elementele*, 427). În acest caz, rom. **leu** provine din forma de nominativ, în timp ce, în general, formele neolatine provin de la forma de acuzativ a etimonului latin. În plus, nu a avut loc palatalizarea lui *l* urmat de *e*. Lat. *leo* a pătruns şi în celtice; cf. m.ir *leo*, v.corn. *leu*, cymr. *lew* (pron. *leu*), precum şi în alte limbi europene. În latină provine din greacă, din cuvântul de origine hamito-semitică; cf. ebr. *lâhi*, assyr. *labbu*, egipt. *lapu* din rad. AA ***labi-**, **liba-** „leu, leoaică” (Orel, 1995, 1636). Forma de nominativ, precum şi nepalatalizarea lichidei, pune sub semnul întrebării o serie de alte forme considerate de origine latină în limba română.
Cu toate acestea, nepalatalizarea lui *l* urmat de *e* sau *i* este întâlnită la multe elemente lexicale de proveniență traco-dacă, fenomen care nu are o explicație clară. Prin urmare, acest principiu fonologic trebuie reconsiderat. Origine latină.
Der: *leuț*.

lẹucă – accesoriu al carului (sau al căruței) care constă dintr-o bucată de lemn încovoiat, cu un cap prins în osie, iar celălalt servind de sprijin loitrei.
N.g.s. *Leichse* > mgh. *löcs* (Cihac, II, 170; Tiktin); cf. slov. *levca*, sb. *lijevca*, bg. *levca*. Formele sud-slave nu par să provină direct nici din germană, nici din maghiară, dar pot proveni din stră-română. Kluge (572) consideră n.g.s. *Leichse* „leucă, loitră” cu origine neclară. Origine incertă.

lẹurdă – varietate de usturoi.
Alb. *hurdhë*, *hudhër* „usturoi” (Cihac, II, 718; Philippide, II, 719; Rosetti, II, 118). Lat. *luridus* „galben de boală” (Scriban). Ipoteza lui Scriban nu se poate susține. Cioranescu (4801) îl consideră cu origine necunoscută. În mod evident, există o legătură între formele română şi albaneză. Orel (151) derivă alb. *hurdhë* distr-un prot-alb. **skurda*, ipoteză care nu ajută la elucidarea relației dintre cele două forme. Singura dificultate este incompatibilitatea dintre *h* şi *l*, incompatibilitate greu de explicat.
Din română provine ucr. *levurda* (cf. Cioranescu). Aceeaşi formă există şi în bulgară *levurda*, fiind, de asemenea, un împrumut din română. Astfel alb. *hurdhë* provine de la un mai vechi *levurda*, devenit **lehurda* cu trecerea lui *v* la *h*, fenomen întâlnit frecvent şi în română, apoi suportând căderea silabei inițiale, care trebuie să fi fost neaccentuată. Este ştiut că în albaneză vocalele din silabele neaccentuate au sincopat. În acest caz, lichida inițială *l* trebuia să devină şi ea caducă. Din fondul pre-latin.
Der. toponimice: *Leurda*, *Leordeni* etc.

leuşteạn (var. *leguştean*) – plantă erbacee aromată întrebuințată drept condiment (*Levisticum officinale*).
Mgh. *lestvan*, *lestyan* (Cihac, II, 511; Gáldi, 179). Cioranescu (4802) îl consideră cu origine îndoielnică, deoarece găseşte că provine din latină, probabil, prin filieră maghiară. Rom. **leuştean** provine din lat. *ligusticum* „leuştean”. Cercetătorii de până acum au omis forma dialectală *leguştean*, mult mai apropiată de latină, deşi chiar şi în acest caz derivarea din latină nu este tocmai simplă, dar este singura posibilă. În

latina medievală apare forma **lubisticum* (Walde, I, 801) preluat de v.g.s. *lubesteco* > n..g.s. *Liebstökel*. Forma *lubisticum* ar putea fi o formă celtică (sau celtizată) a lat. *ligusticum*, unde lat. *gŭ* a fost perceput ca *gw* (labio-velară) care a trecut astfel la *b* în celtice. După Walde, *ligusticum* este acelaşi *ligusticus* „ligur", ligurii fiind un trib celtic care a trăit în nord-vestul Peninsulei Italice. Pliniu (*Nat*., 19: 165) spune „*ligusticum silvestre est in Liguriae suae montibus*"; cf. Walde), această plantă fiind originară din acele locuri.

lexic – vocabular.
Fr: *lexique* din gr. *λεξικός* < gr. *λέξις* „vorbire, cuvânt < *λέγειν* „a aduna, a culege, a vorbi, a citi".
Der: *lexicon*, *lexical*, *lexicograf*, *lexicografie*, *lexicolog*, *lexicologie*, *lexicologic*.

libarcă – insectă.
Bg. *hlebarka* < *hleb* „pâine" (Scriban, Cioranescu, 4809). Această ipoteză este total inadecvată, din punct de vedere semantic şi, prin urmare, nu o putem accepta.
Alb. *lëbarkë* „dizenterie" este, de asemenea, similar ca formă cu rom. *libarcă*, dar semantismul este diferit. Provine, probabil, din fondul pre-latin, dar nu avem suficiente dovezi pentru a afirma acest lucru. Origine incertă.

liber – care se bucură de libertate.
Lat. *liber* „liber" (Cioranescu, 4810) cf. fr. *libre*.
Der: *a libera*, *a elibera*, *eliberator*, *liberal*, *liberalism*, *liberalist*, *liberator*, *libertate*, *liber-schimbist*, *libertin*, *libertinaj*.

licăi – a linge, a linchi.
V.sl. *lokati* (Miklosich, *Lexicon*, 343; Cihac, II, 171). Etimonul vechi slav invocat de Miklosich şi Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). Nu par să existe forme echivalente în alte limbi slave moderne, astfel că această ipoteză nu se susţine.
Din v.g.s. *leckon* (Diez, I, 246). Rom. a **licăi** este cognat cu forma veche germană, dar nu provine din aceasta.
PIE ***leig'h-**, ***sleig'h-** „a linge" (*IEW*, 668); cf. skt. *ledhi*, *lihati* „linge", n.pers. *lištan* „a linge", arm. *lizum* „linge", lat. *lingo* „ling", gr. *λείχω* „ling", v.ir. *ligim* „ling", cymr. *lyfu* „a linge", v.eng. *liccian*, eng. *lick* „a linge", lituan. *liezu* „a linge" (v. **linge**). Origine traco-dacă.
Der: *licăit*, *lincăit*, *licăială*, *lincăială*.

licări – a luci, a scânteia.
Au fost emise mai multe ipoteze cu privire la originea acestui verb din limba română. Lat **luculire* (Pascu, I, 111), lat. *lucere* (Tiktin, Scriban) sau lat. **liquorare* (Puşcariu, *Dacor*., 4, 735-738, *REW*, 5079a). Niciuna din aceste forme nu este atestată în latină, fiind doar încercări şubrede de a explica originea rom. **licări**. Rom. a **licări** provine din acelaşi radical ca şi a **luci**.
PIE ***leuk-** „a luci, a lumina, a licări" (*IEW*, 687); cf. skt. *rocate* „luceşte", gr. *λευκός* „lumină", illir. (antropon.) *Λεύκαρος*, lat. *lux*, *-cis* „lumină", *luceo* „a luci", arm. *lois* „lumină", v.pr. *luckis* „lumină, strălucire", cymr. *llug* „strălucire, licărire", v.ir. *luchair* „strălucire", gall. *leucetius*, *loucetius* „supranume al lui Marte" (v. **luci**). Observăm că pe lângă greacă şi latină radicalul este atestat şi în illirică şi limbile celtice. Origine traco-dacă.
Der: *licărire*, *licurici*.

liceu – colegiu, gimnaziu.
Fr. *lycée* din lat. *Lyceum* < gr. *Λύκειον* „loc în Atena aproape de templul lui Apollo" care era supranumit *λύκαιος*, probabil de la *λύκος* „lup" (v. **lup**).
Der: *liceal*, *licean*.

licheă – escroc, ticălos, şmecher.
Tc. *leké* (peior.) „murdărie" (Ciahc, 2, 590; Şăineanu, 376; Meyer, 239); cf. ngr. *λεκές*, alb. *likje*, bg. *leké*.
Der: *licheluţă*, *lichelism*.

lichid – fluid.
Fr. *liquide* (Cioranescu, 4818) din lat. *liquidus*.
Der: *a lichefia*, *lichefiant*, *a lichida*, *lichidator*.

lichior – băutură alcoolică dulce.
Fr. *liqueur* (Cioranescu, 4819) din lat. *liquor* < *liquere* „a fi lichid".

lĭftă – păgân, necredincios.
Pol. *litwa* „lituanian” (Cihac, II, 173; Tiktin, Cioranescu, 4823). Lituanienii au trecut oficial la creştinism în 1387, după unirea Lituaniei cu Polonia, în 1385, ca rezultat al căsătoriei ducelui lituanian Jogaila cu Jadwiga, regina minoră a Poloniei care la acea dată avea doar 12 ani. Totuşi, religia şi obiceiurile pre-creştine au dăinuit la lituanieni până târziu în secolele XVI-XVII. Cronicarul polonez Długosz descrie obiceiurile păgâne ale acestora comparându-le cu cele ale romanilor, aducând în acelaşi timp şi argumente de limbă. El trage concluzia că strămoşii lituanienilor ar fi emigrat cândva din Peninsula Italică şi, prin urmare, atât poporul lituanian, cât şi limba acestuia ar fi de origine italică. Tot cam din aceeaşi perioadă dăinuie şi ipoteza originii latine a limbii şi a poporului român, întâlnită la cronicarii moldoveni (cf. Gr. Ureche şi Miron Costin). Unul din elementele centrale ale religiei lor era focul sacru (lituan. *ugnis swenta*), element crucial al vechii religii indo-europene, întâlnit şi la romani, detaliu extrem de important care nu putea să scape cronicarului polonez. Ipoteza originii lor romane a dăinuit la lituanieni până în secolul al XIX-lea, când, probabil, sub influenţa lucrărilor de lingvistică comparată au renunţat la această idee.

ligheạn – vas întrebuinţat la spălat.
Tc. *legen* „lighean” (Şăineanu, II36; Meyer, 234; Berneker, 699; Vasmer, II, 24); cf. ngr. *λεγένι*, alb. *ljëgen*, *lege*, sb. *ledjen*, rus. *legin*. La originea tuturor acestor forme stă gr. *λεκάνη* „taler, găleată, jgheab”.

lighioạnă – animal, vietate.
Ngr. *άλογα είνα* „vietăţi mici” (Cihac, II, 669), ipoteză neacceptată de lingvişti. Mgr. *λεγεών* „legiune” (Tiktin, Candrea, Cioranescu, 4825), prin deformarea formei *leghion* „legiune” (înv.), ipoteză de asemenea imposibil de acceptat.
PIE ***leibh-*** „a trăi” (*IEW*, 670); cf. got. *liban*, v.isl. *lif*, v.sax. *libban*, v.eng. *līf*, eng. *to live*, v.scand. *līf*, v.g.s. *leben*, m.g.s. *leben*, toate cu sensul de „a trăi”. Rom. **lighioană** provine de la o formă traco-dacă ****libiona***, prin palatizarea labialei *b* > *g*, se pronunţă azi **lighioană**. Origine traco-dacă.
Der: *lighioaie* dintr-un mai vechi ****lighione***. Pentru suf. *-oaie*, *-oaică* (cf. *lupoaică*).

lihnị (var. *ligni*) – a simţi sfârşeală, slăbiciune (din cauza foamei).
Ngr. *λιχνεύομαι*, *λιχναίμω*, *λιχνεύω* „a se subţia” (Tiktin, Candrea). Deşi are o anumită apropiere de forma grecească, rom. a **lihni** provine de la acelaşi radical ca şi a **leşina** (v. **leş**, **leşui**, **leşina**).
PIE ***leik-***, ***leig-*** „slab, mizerabil, moarte” (*IEW*, 667). În cazul rom. **lihni** (dial. *ligni*), velara nu s-a palatalizat, deoarece a fost urmată de nazala *n*. Origine traco-dacă.
Der: *lihnit*, *lihneală*.

lịhod (ar. *lihud* „flămând”) – 1. flămând, palid (Trans.); 2. anost, searbăd (Mold., Trans.).
Ngr. *λιχούδες* „flămând” (Pascu, II, 57; Cioranescu, 4827). Ipoteza lui Pascu nu este plauzibilă deoarece nu explică răspândirea acestui termen în Transilvania, unde contactul cu neogreaca a fost nul. Forma neogreacă trebuie să fie un împrumut din dialectele româneşti sud-dunărene. Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **leş**, **leşina**, **lihni** (v. formele respective). Origine traco-dacă.
PIE ***leik-***, ***leig-*** „slab, mizerabil,moarte” (*IEW*, 667). Ca şi în cazul rom. **lihni**, velara *g* (*k*) n-a palatalizat fiind urmată de vocala dorsală *o*.
Der: *a lihozi*, *lihozeală* (sau *lihodeală*).

liliạc[1] (ar. *lelic*) – animal mamifer insectivor care poate zbura, trăieşte în locuri întunecoase de unde iese numai noaptea (*Vespertilio murinus*).
V.sl. *lilikŭ* „cufundar” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; *Lexicon*, 337; Cihac, II, 177; Cioranescu, 4828); cf. sb. *ljljak* „liliac”, ucr. *lilik* „liliac”. Formele ceh., rus. *lelek* „varietate de rândunică”, sb. *lelek* „barză”, bg. *lilek* „barză”, invocate de Cioranescu, nu le-am putut verifica. Doar în sârbo-croată avem forma *lelek* „vietate”, dar nu cu sens de „barză”, cum indică Cioranescu.

Este la fel de puțin probabil să provină din v.sl *likŭ* „cufundar”. Forma cufundar este numele a două specii de păsări înnotătoare palmipede înrudite cu **rața**, dar mai mari ca aceasta. Din română provine mgh. *liliak* (Edelspacher, 18). Origine incertă.

liliac[2] (ar. *lilic*, mgl. *liliac*) – arbust cu flori albe şi mov.
Tc. *lejlak* din pers. *lilach* „culoarea violet” (Roesler, 597; Şăineanu, II, 246; Cioranescu, 4829). Răspândit în mai multe limbi europene; cf. ngr. *λειλάκι*, bg. *liljak*, pol. *liliak*, it. *lillà*, sp. *lila*, fr. *lilas* etc. Forma persană provine, probabil, din PIE ***(s)lī-**, ***sleī-** „albastru, albăstrui” (*IEW*, 965).
Der: *liliachiu*.

limạn (ar. *limane*) – 1. țărm, mal; 2. adăpost, refugiu.
Tc. *liman* (Roesler, 571; Şăineanu, II, 237; Meyer, 244; Cioranescu, 4831). Din gr. *λιμήν* (Murnu, 31); cf. ngr. *λιμανι*, bg., ucr., rus. *liman*.
Chantraine (628) apropie gr. *λειμών* „loc, câmpie umedă” de lat. *limus* şi v.g.s. *slim* din PIE ***lei-**, ***slei-** „umed, slinos”, **lei-m-ak** „melc” (*IEW*, 662). Ipoteza lui Murnu este respinsă de Cioranescu, deşi este cât se poate de plauzibilă. De altfel, greaca veche este sursa primară a acestui etimon, azi destul de răspândit.

lịmbă (ar., mgl. *limbă*, istr. *limbe*) – 1. organ anatomic; 2. mijloc de comunicare între oameni, idiom; 3. naţiune, popor; 4. informaţie, ştire (*înv*.); 5. bucată, fâşie de pământ; 6. denumirea unor nume de plante erbacee: limba *oii*, *cucului*, *boului*, *vrăbiei*, *şarpelui*, *peştelui*.
Lat. *lingua* „limbă” (Puşcariu, 969; Candrea-Densusianu, 984; *REW*, 5067; Cioranescu, 4832). Panromanic. Cioranescu crede că o variantă populară **limba* ar fi existat încă din latină, citând sard. *limba* şi it. *limbello*. Trebuie menţionat că it. *limbello* provine din lat. med. *limbellum* < *limbus* „tiv, pulpană”, care nu poate fi asociat cu *lingua*. În schimb, sard. *limba* are acelaşi sens cu cel din română, dar este greşit să credem că are ceva de a face cu aşa-zisa latină populară, deşi forma a putut exista în alte limbi italice.
Reamintim că PIE ***kŭ**, ***gŭ** au trecut la **p**, **b** într-o serie de limbi italice, în celticele continentale şi traco-illiră. Lat. *lingua* provine din PIE ***dn̥ghŭa** (*IEW*, 223); cf. sab. *dingua*, osc. *fangvam*, got. *tuggo* (pron. *tungo*), v. scand. *tunga*, v.g.s. *zunga*, n.g.s. *Zunge*, eng. *tongue* „limbă”. Forma veche proto-latină a fost *dingua* > *lingua* prin contaminare cu *lingere* „a linge” (cf. *IEW*, 223). Forme alternative trebuie să fi existat nu numai în italice, dar şi în celtice; cf. v.ir. *teng* „limbă (cu sens de limbaj)” şi v.ir. *ligur* „limbă (organ anatomic)”. A doua formă a irlandezei vechi este o dovadă a contaminării cu rad. PIE ***leik-** „a linge”, cealaltă formă este o derivare directă din PIE ***dn̥ghŭa**. Astfel se pare că, într-o serie de alte limbi incluzând latina, contaminarea cu rad. ***leik-** „a linge” s-a extins şi la al doilea sens (v. **linge**, **licăi**). În unele limbi italice (umbrica) şi în celticele continentale au putut exista formele cu dentală sau lichidă în poziție inițială şi cu bilabiala *b* în ambele cazuri. Cu alte cuvinte, în aceste limbi a putut exista forma **limba* înainte de contactul cu latina, ceea ce poate fi cazul şi cu sard. *limba*, dar şi cu rom. **limbă**. Acelaşi lucru se aplică şi traco-illirei, unde PIE ***kŭ**, ***gŭ** > **p**, **b**. Astfel şi aici a putut exista forma **limba* cu mult înainte de venirea romanilor în Balcani sau în nordul Dunării; cf. alb. *llapë* „limbă (organ)”, lituan. *liežuvis* „1. limbă; 2. limbă (ca organ anatomic)”, apropiat de *liežti* „a linge”, v.sl. *języ-ka* (rus. *jazyk*). Forma *llapë* trebuie să fie un împrumut dintr-un dialect illiric de nord, deoarece în albaneză nu a avut loc trecerea PIE ***kŭ** la *p*.
Der: *limbaj* (după fr. *langage*), *limbuță*, *limburuş* „omuşor”, *limbut*, *limbuție* etc.

limbrịc (ar. *lâmbric*) – vierme intestinal.
Lat. **limbricus* din *lumbricus* (Puşcariu, 970; Candrea-Densusianu, 986, *REW*, 5158; Cioranescu, 4833).
Walde (I, 831) consideră că lat. *lumbricus* provine dintr-un **lundhr-iko-s* (cu suf. *iko-*, ca şi în *form-ica* „furnică”) < PIE ***sleidh-**, **(s)lendh-** „a aluneca”; cf. lituan. *lendu*, *lišti* „a aluneca”. Fick (2, 248) şi Osthoff

(*IF*, 4, 270), având în vedere şi forma cymr. *llyngyr* „limbric, râmă” reconstituie un IE ***longŭhriko** „limbric, râmă”, ipoteză mult mai plauzibilă. În forma latină, ***gŭ** a trecut la *b*, fenomen nespecific limbii latine, întrucât este vorba de un împrumut în limba latină dintr-o altă limbă italică sau celtică din Peninsulă.

lịmită – 1. punct extrem, margine; 2. limită fizică, teritorială, de vârstă, de mărime.
Fr. *limite* din lat. *limes*, *-tis* „graniță”.
Der: *a limita*, *limitativ*, *limitrof.*

lịmpede (ar. *limpid*, *limpit*) – clar, curat.
Lat. *līmpīdus* „limpede, transparent” (Puşcariu, 972; Candrea-Densusianu, 987, *REW*, 5056; Cioranescu, 4835); cf. sard. *limpiu*, sp. *limpio*. Lat. *līmpīdus* a fost asociat cu *liquidus* (cf. Walde, I, 804). Pe de altă parte, Walde preferă un rad. PIE ***la(i)p-**, ***ləip-** de la care provin forme cu sensul de „a lumina, lumină, făclie”; cf. gr *λάμπω* „a lumina”, gr. *λάμπος* „făclie”, let. *lop* „făclie (de pin)”, lituan. *lópė* „lumină”, v.scand. *leiptr* „fulger” etc.
Der: *a limpezi*, *limpezime*, *limpezeală*.

lin[1] – care se mişcă în mod egal, domol, încet, liniştit.
Lat.pop. **lēnus* din lat. *lēnis* „lin, uşor” (Puşcariu, 973, Candrea-Densusianu, 988; *REW*, 4977; Rosetti, I, 107; Cioranescu, 4837).
Walde (I, 782) derivă lat. *lēnis* dintr-un mai vechi **lēn-os* care, la rândul său, provine de la PIE ***led-nos** (Walde, I, 783). Mai potrivit este PIE ***leno-** „slab, moale” din ***le(i)-** „a slăbi, a diminua” (*IEW*, 667); cf. lituan. *lenas* „liniştit, blând, încet”, let. *lèns* „încet, leneş, moale”, v.sl. *lenŭ*, precum şi o serie de forme germanice; cf. got. *lasiws* „slab”, v. isl. *lassin*, „slab”, eng. *lazy* „leneş”. Rom. **lin** poate proveni din PIE ***leno-** fără dificultăți fonologice, cu echivalente foarte apropiate în baltice şi slava veche, pe lângă latină. De la acelaşi radical cu rom. **lin** provin şi a **alina**, a **alinta**, **lene** (*leneş*), **lesne**, precum şi **linişte**, deşi primele două sânt considerate de origine slavă, pe când **linişte** a fost derivat din **lin** (cf. Cioranescu). Rom. **linişte** are suf. *-işte*, sufix care este de origine traco-illirică, deşi mulți cercetători îl consideră, în mod eronat, de origine slavă.

lin[2] (ar. *inar*) – peşte de apă dulce stătătoare (*Tinca vulgaris*).
V.sl. *linĭ* „peşte” (*Cyprinus tinca*) (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 171; Cioranescu, 4837). Cu toate că forma veche slavă nu este atestată, acest radical este bine reprezentat în limbile slave; cf. bg. *lin*, pol. *lin*, rus. *lini*. Forme similare cu acelaşi sens există şi în alte limbi IE; cf. v.pr. *linis* „lin”, lituan. *ljnas* „lin”, let. *linis* „lin”, gr. *λινείς* „peşte de mare”, v.g.s. *slio*, v.eng. *sliw* „lin”.

lin[3] – 1. teasc de stors struguri; 2. vas în care se pun la fermentat prunele pentru țuică.
Ngr. *ληνός* (Roesler, 571; Diculescu, *Elementele*, 460;Tiktin; Gáldi, 206). Cioranescu (4838) nu crede că este posibilă proveniența direct din neogreacă, ci prin indermediar bulgar; cf. bg. *lin*. În ciuda celor spuse de Cioranescu, intermediarul bulgar nu este necesar.

lindịc – clitoris.
Lat. *landica* „clitoris” (Philippide, *Principii*, 148; Candrea-Densusianu, 995, *REW*, 4886; Cioranescu, 4842). Schimbarea genului este greu de explicat, iar, pe de altă parte, trecerea lui *a* la *i* nu este firească. Din română provine mgh. *lindik* (Edelspracher, 18). Walde (I, 758) consideră lat. *landica* cu origine incertă, probabil de la o formă **glandica* (cf. lat. *glans* „glandă”). Legătura cu lat. *landica* este evidentă, deşi, cum am arătat, avem serioase dificultăți de derivare. Din română provine mgh. *lindik* (Edelpacher, 18)

lịndină (ar. *lindină*, istr. *lindire*) – ou de păduche.
Lat. *lendinem* < *lendis* (Diez, I, 247; Puşcariu, 977; Densusianu, *Hlr.*,139; Candrea-Densusianu, 996; *REW*, 4978; Cioranescu, 4843); cf. it. *lendine*, sp. *liendre*, fr. *lente*, port. *lendea*, friul. *glendon*, ven. *ğendena*. Byhan (316) crede că provine din v.sl. *lędina*, ipoteză respinsă de Cioranescu. V.sl. *lędina* ar putea proveni din română. Forme cu velara *g* apar şi în baltice; cf. lituan. *glinda* „lindină, păduche”. O serie de forme aşa-zis neolatine (friulana, veneta) prezintă velara *g*, fapt care nu se poate explica prin

latină. Pe de altă parte, aceste forme sânt similare cu cea lituaniană. Toate aceste forme, inclusiv cea latină, provin de la un PIE ***glend-**, ***ghlend-** (Walde, I, 783).
Der: *lindinos*.

lingạv (var. *ligav*) – 1. slab, bolnăvicios; 2. fără poftă de mâncare.
Scr. *ljohav* „bolnăvicios” (Cihac, II, 171) sau v.sl. *legavŭ* „murdar” (Byhan, 317; Cioranescu, 4845); cf. bg. *ligav* „persoană murdară”. Nici etimonul sârb, nici cel vechi slav nu sânt atestate (cf. Djačenko). În plus, primul exemplu este inadecvat din punct de vedere fonologic, în al doilea caz din punct de vedere semantic. Loewe (31) l-a asociat, în mod corect, cu **lângoare**, deci de la un mai vechi *****lângav*. De altfel, rom. **lângoare** este doar o variantă, azi mai puțin folosită, a lui **lingoare**, mult mai frecventă, dar forma **lângoare** este folosită de dicționarele etimologice deoarece poate fi explicată prin lat. *languor*. Este cert că **lângoare** este mai vechi şi trebuie asociat cu lat. *languor*.
PIE ***(s)lēg-**, ***(s)leng-** „a fi slab, fără putere” (Walde, I, 759); cf. skt. *langah* „slab, fără viață, şchiop”, gr. *λαγγάζω* „a ezita”, lat. *langueo* „a fi slab, fără putere”, lat. *languidus* „slab, fără putere”, v.ir. *lacc* „slab, fără putere”, lituan. *liga* „boală”, let. *legęns*. Rom. **lingav** este echivalent cu skt. *langah*, lat. *languidus*, v.ir. *lacc*, având suf. *-av*, suf. de origine traco-dacă, prezent şi în slave, precum şi în latină sub forma *-ivus*. Forma scr. *ljohav* „bolnăvicios” are aceeaşi origine, provenind, probabil, din română (v. **lingoare**). Origine traco-dacă.

lịnge (ar. *lingu*, mgl. *ling*, istr. *ling*) – a atinge cu limba ceva de mâncare, a da cu limba, inclusiv la animale, a se spăla.
Lat. *lingere* „a linge” (Puşcariu, 798; Candrea-Densusianu, 999; *REW*, 5066; Cioranescu, 4846).
PIE ***legh-** „a linge” (*IEW*, 668); cf. skt. *ledhi*, *lihati* „linge”, n.pers. *lištan* „a linge”, arm. *lizum* „linge”, gr. *λείχω* „ling”; v.ir. *ligim* „ling”, cymr. *lyfu* „a linge”, v.eng. *liccian*, eng. *lick* „a linge”, lituan. *liezu* „a linge”. *IEW* asociază lat. *lingo* cu acest radical.
Forma lat. *lingo*, *-ere* provine din acest radical cu infixarea nazalei *n* (v. **licăi**). Atât din punct de vedere fonologic cât şi semantic, rom. a **linge** poate proveni în egală măsură atât din latină, cât şi din PIE, prin traco-dacă. Forma a **licăi** indică păstrarea acestui radical independent de latină.
Der: *lingău*, *a prelinge* etc.

lingoạre (ar. *lângoare*, megl. *lăngoare*) – 1. febră tifoidă; 2. boală, suferință.
Lat. *languor*, *languorem* „oboseală, slăbiciune” (Puşcariu, 980; Candrea-Densusianu, 1001; *REW*, 4891; Cioranescu, 4847). Nu există în celelalte limbi romanice.
PIE ***(s)lēg-**, ***(s)leng-** „a fi slab, fără putere” (Walde, I, 759) (v. **lingav**).

lịngură (ar., mgl. *lingură*, istr. *lingurę*) – 1. obiect cu care se mănâncă; 2. conținutul unei linguri.
Lat. *ligula* (dar şi *lingula*) „1. limbă mică de pământ; 2. şiret de piele; 3. lingură; 4. spadă mică; 5. acul balanței” (Puşcariu, 981; Candrea-Densusianu, 1002; *REW*, 5036; Cioranescu, 4848). Forma *lingula* este o formă populară condamnată de Martial (14.120) ca formă incorectă. Cu infix nazal nu există decât în limba română, fără infix există în sp. *legra* (cf. Corominas, III, 60). Se crede că forma *lingula* este o contaminare între *ligula* şi *lingo* (cf. Keller, *Lat. Volksetymologie*). Ipoteza lui Keller a fost însuşită şi de ceilalți lingvişti. Astfel de infixări apar des şi în latina clasică, ca şi în română, (v. **licăi** şi **linge** etc.).
Deci, lat. *lingo* provine de la un mai vechi ***ligo-** cu acelaşi sens din PIE ***leig'h-** „a linge” (Walde, I, 801). Glare (1030) consideră că, în parte, *lingula* (*ligula*) este diminutiv al lui *lingua*. În albaneză avem *llapë* „limbă” (organ) (v. **limbă**).
Der: *linguroi*, *ligurică*, *linguriță*.

linguşi – a căuta să câştige bunăvoința cuiva prin vorbe măgulitoare.
Provine de la acelaşi radical ca şi **linge** sau mai precis este un derivat din a **linge** (v. **linge**).
PIE ***legh-** „a linge” (*IEW*, 668) (v. **licăi**, **linge**).
Der: *linguşire*, *linguşeală*, *linguşitor*.

lịnie – 1. dreaptă, dungă; 2. rând, şir; 3. legătură de comunicaţii; 4. descendenţă; 5. operaţii succesive într-un proces tehnologic; 6. riglă; 7. traseu ce marchează direcţia, conturul, limita; 8. cratimă.
Lat. *linea*, fem. de la *lineus* „(sfoară) *de in*" < *linum* „in" (v. **in**).
Der: *a alinia*, *linioară*, *liniuţă*.

lịnişte – 1. calm, acalmie; 2. stare lipsită de zbucium, tihnă.
Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **lin**[1], sufixat cu *-işte*. Cioranescu (4836) consideră că este un derivat al limbii române din **lin**[1], la rândul său din lat. *lenis* sau mai exact din lat.pop. **lenus*.
PIE ***leno-*** „slab, moale" din ***le(i)-*** „a slăbi, a diminua" (*IEW*, 667); cf. lituan. *lenas* „liniştit, blând, încet", let. *lèns* „încet, leneş, moale", v.sl. *lenŭ* etc. (v. **lin**[1]). Origine traco-dacă.
Der: *linişte*, *a linişti*, *liniştitor*, *nelinişte*, *a nelinişti*, *neliniştor*.

linşa – a condamna pe cineva la moarte fără judecată sau cu o judecată sumară.
Fr. *lincher* din eng. *to lynch*, după numele lui William *Lynch* (1742-1820) din Pittsylvania, Virginia.
Der: *linşaj*.

lịnte (ar. *linte*, *linde*) – plantă leguminoasă (*Lens esculenta*).
Lat. *lentem* < *lēns* „linte" (Puşcariu, 984; Candrea-Densusianu, 1003; *REW*, 4979; Cioranescu, 4851).
Walde (I, 783) consideră că lat. *lēns* provine din PIE ***lenth-*** „linte". Walde (cf. Berneker, 708) crede că v.sl. *lešte* „linte" este un împrumut dintr-o sursă necunoscută, iar let. *lêza* provine din slavă. În ceea ce priveşte lituan. *lenšis*, Walde îl consideră împrumut din germană fără să indice perioada, iar v.g.s. *linsi* ar fi un împrumut din latină. Tot acest lanţ al împrumuturilor pare destul de nefiresc. Pe de altă parte, Kluge (577) consideră că v.g.s. *linsa* (n.g.s. *Linse*) provine dintr-o limbă necunoscută, poate dintr-o formă balto-slavă, care în ultimă instanţă provine din latină. Ipoteza este foarte puţin probabilă, dacă nu imposibilă, deoarece limbile baltice nu puteau să-l împrumute direct din latină. În tot acest lanţ al ipotezelor, geto-daca (şi româna) sânt ignorate în mod sistematic limba de origine fiind fie latina, fie o limbă necunoscută pe care nimeni nu încearcă s-o identifice, fie şi la modul ipotetic.

lịotă – bandă, mulţime.
Bg., sb., ucr. *lihotá* „lucru inutil" (Candrea, Scriban). După Tiktin provine din m.g.s. *ljute* „lume". Cioranescu (4855) respinge pe bună dreptate această ipoteză, considerând rom. **liotă** cu origine îndoielnică. Ipoteza lui Tiktin este mai aproape de adevăr, observând relaţia cu forma germanică. Cu toate acestea, rom. **liotă** nu poate proveni din germana medie, deoarece nu au existat contacte lingvistice între stră-română şi germana medie.
De aceea, rom. **liotă** nu poate proveni decât din gotică sau din alt dialect est-germanic, mai precis din dialectul gepid cu care geto-dacii au fost în contacte lingvistice timp de câteva secole, şi anume de la o formă neatestată **liuta* „lume, mulţime". Etimonul est-germanic provine din PIE ***leudh-*** „tineret, lume" (*IEW*, 684), radical din care provine şi rom. **lume**, precum şi alte forme cu acelaşi sens în baltice, vechea slavă, albaneză, precum şi în limbile germanice. De menţionat că, rom. **liotă** are o anumită nuanţă, uşor peiorativă, cum au şi alte câteva împrumuturi vechi germanice (v. **haldău**, **haitoş**), ceea este firesc. Acest lucru se întâmplă şi cu anumite împrumuturi din alte limbi. Azi, multe împrumuturi turceşti din limba română sânt în aceeaşi situaţie (v. **lume**).

lipạn[1] – brusture (*Lappa major*).
V.sl. *lepanĭ* „frunză" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 172; Cioranescu, 4858); cf. alb. *llapan* „cu frunze mari". Nu am putut verifica nici una din formele sud-slave invocate de aceşti autor; cf. bg. *lĕpjan*, scr. *ljopeno*, slov. *lepen*. Forma v.sl. *lepanĭ*, de asemenea, nu este atestată (cf. Djačenko). Trebuie asociat cu **lăpuş**, formă existentă şi în alte limbi balcanice; cf. bg. *lopuš*, alb. *llapushë* „nufăr, plantă

cu frunze mari"; de asemenea, alb. *llapush* „clăpăug cu urechi mari", mgh. *lapu*, *lapuc*. Semantismul acestor cuvinte are în vedere ceva „mare, întins" „cu frunze sau urechi mari, întinse", nu numai în română şi albaneză, dar şi în latină. Forma **lăpuş** sau derivate ale acestuia se păstrează în mai multe toponime din Transilvania şi Moldova (v. **lăpuş**). Walde (I, 786) crede că forma latină provine din substratul iberic, de la o formă **lappar*; cf. gr.(massiliot.) *λεβερις* „iepure" (v. **iepure**). La forma menţionată de Walde trebuie adăugate alb. *lapë* „bucată de piele, lobul urechii, frunză" şi alb. *lëpush* „urecheat".
Walde-Pokorny (678) reconstituie PIE ***lopos**, **lopo** „cârpă", ***lob** < ***lep-** „a jupui, a spinteca"; cf. gr. *λέπω* „jupoi" *λοπός* „piele", alb. *llapë* „limbă, lobul urechii", *lapë* „bucată de piele", lituan. *lopas* „cârpă, petic, lobul urechii", n.g.s. *Lappen* „petic" (v. **lăpuş**). Ca şi **lăpuş**, rom. **lipan** implică ideea de „ceva întins, având o anumită suprafaţă".

lipaṇ[2] – peşte de apă dulce, de munte, cu capul mic şi cu corpul lung (*Thymallus thymallus*).
Cf. ceh. *lipan* „peşte" (*Thymalus vulgaris*) (Cihac, II, 172; Tiktin; Cioranescu, 4859); cf. sb. *lipen*, mgh. *lepény*. Nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.

lipi (ar. *alichescu*, mgl. *lipes*) – 1. a prinde, a uni un lucru de altul cu ajutorul unei materii cleioase; 2. a tencui; 3. a pălmui.
V.sl. *lĕpiti* din *lĕpŭ* „clei" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; Cihac, II, 172; Cioranescu, 4861); cf. bg. *lĕpja*, scr. *lepiti*.
PIE ***leip-** „a unge cu grăsime, a lipi" (*IEW*, 670); cf. hitt. *lip-* „a unge", skt. *lip* (*limpati*, *limpyate*) „a unge, a mânji", *lipta* „uns, mânjit", skt. *leps* „unsoare", gr. *λίπος* „grăsime", alb. *laparos* „a murdări", lat. *lippus* „cu ochi umflaţi, lăcrimând", lituan. *limpu*, *lipti* „a lipi", *lipus* „lipit, agăţat", let. *lipu*, *lipt* „a lipi, a agăţa". În ciuda celor susţinute de lingvişti de-a lungul timpului, forma slavă **lipeti* (ori *lepiti*) nu este atestată, ci doar *pri-lŭpeti* „a lipi", precum nu este atestat nici **lĕpŭ* „clei"; slava veche are doar forma *lĕpŭ* „potrivit, frumos" (cf. Djačenko). Prin urmare, ipoteza lui Miklosich, preluată în mod necritic de Cihac şi de Cioranescu, nu se poate susţine. Formele baltice sânt cele mai apropiate de rom. a **lipi**, atât ca sens, cât şi ca formă. Din fondul pre-latin.
Der: *lipire*, *lipit*, *lipici*, *lipitură*, *lipeală*, *lipitor*, *lipitoare*, *lipicios* etc.

lipsi – 1. a nu fi, a nu se găsi; 2. a nu avea ceva; 3. a nu fi de faţă, a absenta; 4. a dispărea.
V.sl. *lipsati* „a muri, a dispărea" (Miklosich, *Etym. Wb.*, 170; Berneker, 723); cf. alb. *lipsem*, alb. *lipsë* „lipsă", bg. *lipsuvam* „a lipsi". Cu toate acestea, Miklosich (*Bulg.*, 127) crede că, bg. *lipsuvam* provine din română. Acest radical nu are răspândire în limbile slave. Din gr. *λείπω* (aor. *ελείψα*) „a lăsa în urmă, a părăsi" (Murnu, 31; Meyer, 247; Sandfeld, 19; Cioranescu, 4864), ipoteză care, de asemenea, nu se poate susţine, în ciuda aparenţelor. Nu încape nici o îndoială că rom. a **lipsi** nu provine din forma de aorist a gr. *λείπω*, aşa cu consideră o serie de lingvişti din sec. II0, întrucât sensul gr. *λειπω* este diferit, provenind din alt radical PIE (v. **lepădа**). Pe de altă parte, prezenţa acestui radical în albaneză, având acelaşi sens, indică o origine traco-illirică a celor două forme.
PIE ***leips-** „a dori, a tânji după ceva"; cf. skt. *lipsa* „dorinţă de câştig, tânjire după ceva", *lipsita* „dorit" (Monier-Williams, pg. 897, col. 1). Pe lângă sanskrită, există forme similare şi în limbile baltice; cf. lituan. *liepiu*, *liepti*, *pa-lepti* „a ordona", v.pr. *pallaips* „lege", *pallapsi* „a dori, a tânji". Din fondul pre-latin.
Der: *lipsă*, *lipsire*, *lipsit*.

lĭră (ar., mgl. *liră*) – 1. instrument muzical de coarde cu care poeţii şi rapsozii antici îşi acompaniau recitarea poemelor; 2. fig., simbol al talentului poetic, al inspiraţiei; 3. numele unei constelaţii.
Lat. *lyra* din gr. *λύρα*.
Der: *liric*, *lirism*.

lis – cu părul alb (despre cai sau câini).
V.sl. *liti* „a topi" (Cihac, II, 168). După Cioranescu (4868) rămâne cu origine obscură.

Etimologia dată de Cihac nu se susține din motive semantice. Trebuie asociat cu **lişiță**, ambele din acelaşi rad. PIE ***leuk-** „a lumina, lumină” (v. **lişiță**).

lişiță – pasăre de baltă (*Fulica atra*).
Cf. sb. *liska* „lişiță” (*Fulica atra*) (Cihac, II, 173; Tiktin). Nu poate fi explicat din punct de vedere fonologic; cf. pol. *lyska* „pată în fruntea unui animal” (Pogonovski, 1, 900). Forma sârbă ca şi cea poloneză sânt cognați cu rom. **lişiță**. Scriban crede că provine din *leaşiță* de la *leah* „polonez”, ipoteză admisă de Cioranescu (4869), deoarece lişiței i se mai spune şi rață leşească.
Cihac îl asociază şi cu lituan. *laukas* „cu o pată albă”, formă pe care *IEW* (689) o derivă din PIE ***leuk-**„a lumina, lumină” (v. **licări**, **luci**). Numele acestei păsări provine din acest radical, deoarece pe lângă penajul ei negru are o pată albă în frunte. Rom. **lişiță** trebuie asociat cu **lis** „animal cu părul alb (de obicei despre cai sau câini)”, ambele provenind din acelaşi rad. PIE. Având în vedere cele arătate mai sus, nu putem, în ultimă instanță, să spunem care este adevărata sorginte a rom. **lişiță**. Cu toate acestea, având în vedere răspândirea acestui termen în câteva limbi slave şi baltice, dar şi existența rom. **lis** a cărui etimologie nu a putut fi stabilită şi care formează o familie de cuvinte cu rom. **lişiță**, putem considera că ambele forme îşi au originea în fondul pre-latin, deşi o origine slavă a rom. **lişiță** nu poate fi, în totalitate, exclusă (v. **lis**).

livadă (ar. *livade*) – 1. plantație de pomi fructiferi; 2. întindere, suprafață de pământ cu iarbă pentru cosit sau păşunat.
Mgr. *λιβάδι*(*ον*) „păşune mlăştinoasă” > v.sl. *livada* (Miklosich, *Slaw.Elem.*, 28; Cihac, II, 174; Puşcariu, *Lr.*, 260); cf. bg., scr. *livada*, rus. *levada* „pădure, pădure inundabilă”. Vasmer (II, 493) consideră că formele slave sânt de origine greacă. Direct din mediogreacă (Roesler, 571; Murnu, 33, Pascu, II, 58); cf. alb. *livadh*. Intermediarul slav nu este necesar. În greaca veche *λιβάδιον* înseamnă „pârâu”, iar în neogreaca *koine*, aceeaşi formă are sens de „loc umed”.

lițră (ar. *litră*) -1. măsură veche de greutate egală cu o pătrime de oca; 2. o pătrime de litru.
Mgr. *λίτρα* (Meyer, 247; Tiktin; Cioranescu, 4877); cf. tc., bg., v.sb. *litra*, alb. *ljitrë*.
Este dubletul lui *litru* intrat prin franceză de la acelaşi etimon grecesc.

loc (ar. *loc* „loc, țară, ținut”) – 1. porțiune determinată în spațiu; 2. spațiu ocupat de ceva sau cineva; 3. bucată de pământ; 4. aşezare omenească.
Lat. *locus* „loc, localitate, ținut” (Diez, I, 253, Puşcariu, 986, Candrea-Densusianu, 1004, *REW*, 5097). Panromanic; cf. ir. *loc* „loc”.
Walde (I, 818) consideră că lat. *locus* provine de la un ***stlo-ko-s** la rândul său din PIE ***st**(**h**)**el-**, **st**(**h**)**a** „a sta”, dar ipoteza aceasta nu pare plauzibilă. De remarcat că o formă similară avem în skt. *loka* „regiune, district, țară”; cf. skt. *asura-loka* „locul demonilor”, *antariksha-loka* „zonă intermediară în sferele cereşti”. Forma sanskrită este apropiată de cea latină, atât ca formă, cât şi ca sens. Cele două forme presupun un PIE ***lok-** „loc, ținut, regiune” (*antar* „între”).
Extrem de interesant este faptul că în sanskrită există expresia *loke*, plus genitivul, cu sensul de „în locul (plus genitivul)” (cf. Monier-Williams, p. 908, col. 1, 2) procedeu întâlnit şi în limba română.
Der: *a înlocui*, *înlocuitor*, *locaş*, *locşor*, *pe alocuri*, precum şi o serie de neologisme după model francez: *locatar*, *local*, *localitate* etc.

locuị – a-şi avea domiciliu undeva, a fi stabilit cu locuința undeva.
Mgh. *lakni* „a locui” (Cihac, II, 511; Tiktin; Gáldi, 93). Mgh. *lakni* trebuie să provină dintr-un mai vechi **lăcuni* (**locui**), unde nazala *n* a dispărut în română, prin palatalizare; cf. mgh. *lakás* „locaş”. Sensul rom. a **locui** poate fi asociat cu sensurile din latină şi sanskrită de „regiune, district”, astfel încât trebuie considerat derivat al limbii române din **loc** (v. **loc**).
Der: *locaş* (*lăcaş*), *locuință*, *locuitor*, *conlocui*, *conlocuitor*.

lọgică – 1. ştiinţa care studiază formele şi legile gândirii; 2. fel de a gândi; 3. cerinţă firească, temei raţional.
Fr. *logique* din lat. *logica* < *λογικός* < *λόγος* „cuvânt, discurs”.
Der: *logic*, *nelogic*, *ilogic*.

logodị – a se angaja solemn pentru o căsătorie viitoare.
V.sl. **lagoditi* „a flata, adula” < v.sl. *goditi* „a fi plăcut, agreabil” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 175;); cf. cr. *logoditi* „a flata”, ceh. *lahoda* „drăgălăşenie, farmec, graţie”, rus. *lagoda* „învoială”, ucr. *lahoda* „pace”. Formele est-slave sânt mai apropiate ca sens de română, de altfel şi de lituaniană; cf. lituan. *loga* „rând, ordine”, *logóti* „a pune în ordine”. Cu toate acestea, în cazul rom. a **logodi**, sensul rămâne diferit.
Berneker asociază formele slave cu ideea de „moliciune, slăbiciune”, fapt care ar apropia-o de PIE ***(s)lēg-**, **(s)leng-** „a fi slab, fără putere” (Walde, I, 759); cf. lat. *languo*, *laxus* (cf. Berneker) (v. **lingoare**, **lânced**). Apropierea de acest radical PIE, făcută de Berneker este interesantă. Nu ştim dacă avem ceva similar şi în alte limbi IE. Din gr. *δίδω λόγον* „a promite” (Roesler, 572) este o ipoteză puţin probabilă. Origine incertă.
Der: *logodnă*, *logodnic*(*ă*).

logofăt – titlu de mare demnitar în ierarhia boierilor români. Titlul de Mare Logofăt, în Moldova, îl avea întâiul boier din Divan şi, în lipsa domnitorului sau a mitropolitului prezida Divanul, iar în Muntenia era unul dintre cei mai mari boieri în Divan, urmând după Ban.
Mgr. *λογοθέτες* „demnitar ecleziastic” (Murnu, 33; Tiktin; Vasmer, Gr., 91; Cioranescu, 4899); cf. sb. *logoteti*, *logofeti*, tc. *logofet*.
Der: *logofeteasă*, *logofeţie*.

lọitră – 1. un fel de scară pe cele două părţi laterale ale căruţei.
N.g.s. *Leiter* „scară” < m.g.s. *leitera*, *leitra* (Miklosich, *Fremdw*., 106; Cihac, II, 176; Cioranescu, 4903); cf. sb. *lotra*, cr., slov. *loitra*, mgh. *lojtorja*.

lopạtă (ar. *lopată*, mgl. *lapată*) – unealtă pentru ridicat pământul; 2. vâslă; 3. paletă de roată hidraulică.
V.sl. *lopata* „lopată” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 176;); cf. bg., sb., slov., ucr., rus. *lopata*, alb. *lopatë* „lopată”, v.pr. *lopto*, lituan. *lopeta* „lopată”, let. *lapsta* „lopată, vâslă”. Suf. *-ata*, după toate aparenţele, nu este slav. Vasmer (II, 58) asociază formele slave cu ir. *lue* din celt. **lopet*. În plus, Vasmer consideră că forma veche prusacă nu provine din slave, dar acelaşi lucru se poate spune şi despre formele din celelalte limbi baltice. Este cât se poate de relevant să aruncăm o privire şi la alte forme similare şi în alte limbi IE sau din Europa; cf. v.g.s. *laffa* „palmă, vâslă”, finn. *lapio*, *lapia*, karel. *labia* „vâslă”. Probabil că, formele slave provin din geto-dacă sau din stră-română.
Walde-Pokorny (679) crede că formele slave şi baltice provin din PIE ***lep-**, **lōp-**, **ləp-** „a fi plat, mână, laba piciorului, spată, lopată”. De asemenea, kurd. *lopk* „labă” (v. **labă**).
Der: *lopătar*, *lopătică*, *a lopăţi*.

lọstriţă (var. *lostiţă*, *lostoţă*, *lostică*, *lostuţă*, *lostov*) – peşte răpitor din familia salmonidelor, înrudit cu păstrăvul, dar mult mai mare (*Salmo hucho*).
V.sl. *lososĭ* „somon” (Cihac, II, 176, Tiktin; Cioranescu, 4912); cf. pol. *łosos*, rus., sb. *losos*. Cioranescu admite că derivarea din slavă nu este clară, fără să propună altceva. Într-adevăr, derivarea rom. **lostriţă** din v.sl. *lososĭ* nu este posibilă, deşi ambele au aceeaşi origine, mai precis, provin din rad. PIE ***lak'so-**, **lok'so** „somon” (Kluge, 552; *IEW*, 653). Walde-Pokorny explică numele acestui peşte prin rad. verbal PIE ***lak'-** „a stropi, a păta”; cf. v.g.s., m.g.s. *lahs* „somon”, lituan. *lašiša* „somon”, toch. B *laks* „peşte”, alb. *losë* „lostriţă”. Kluge, în schimb, îl asociază cu ideea de „repeziciune, mişcare rapidă”; cf. lituan. *lekti* „a fugi, a alerga”.
Prin urmare, radicalul are o mare răspândire în limbile IE chiar şi în zonele în care nu creşte somonul, ca în cazul toharicei, unde a ajuns să însemne „peşte”, în general. Acest fapt a determinat lingviştii să considere că patria de origine a indo-

europenilor a fost într-o regiune unde creşte (sau creştea) somonul, vorbindu-se de aşa-numitul argument al somonului (*Lachargument*), în paralel cu argumentul fagului (*Buchargument*) (cf. Krogmann, W., *Das Lachargument*). Pe teritoriul României fagul creşte din abundenţă, iar specia somonului este reprezentată de lostriţă şi de păstrăv (v. **lostriţă**) care cresc şi azi în apele de deal şi de munte ale României, dar cândva au putut exista şi alte specii de somon (v. **fag**).
Rom. **lostriţă** are aceeaşi origine cu alb. *losë*, ambele provenind din rad. PIE amintit mai sus, prin fondul traco-illiric.

lotru (var. *lotroman*) – hoţ, tâlhar.
V.sl. *lotrŭ* (Miklosich, *Fremdw*., 106; Cihac, II, 176; Tiktin; Cioranescu, 4915); cf. sb. *lotar*, slov. *loter*, ceh., pol. *lotr* „escroc, pungaş". Din română provine mgh. *lator* (Candrea, *Elemente*, 408). Djačenko (1037) arată că în rusă este atestat doar din secolul XVI, preluat din pol. *lotr*, la rândul său din lat. *latro*. Larga răspândire a acestui radical în limbile slave exclude posibilitatea originii latine în aceste limbi. Pe de altă parte, radicalul există şi are o largă răspândire în limbile IE; cf. skt. *lota* „hoţ", skt. *lotram* „jaf, furt", lituan. *latras* „hoţ, tâlhar", lat. *latro* „1.soldat mercenar; 2. hoţ, tâlhar", sp. *ladron* „hoţ, escroc". Este interesantă evoluţia semantică a lat. *latro* din latina clasică care, la prima vedere, nu ar avea legătură cu formele sanskrită şi lituaniană. O deviaţie semantică de la lat. *latro* „soldat mercenar" la sensul de „hoţ, tâlhar" din latina medievală nu pare posibilă decât sub influenţa unei forme pre-romane, deoarece forme cu acelaşi sens apar, după cum am văzut, în sanskrită şi lituaniană. De asemenea, eng. *loot* „a jefui" provine din hind. *lūt* „a fura, a jefui" (cf. Barnhart, 610). Forme similare există şi în greacă; cf. gr. *ληϊστορ*, *ληστής* „hoţ, tâlhar", din care însă nu poate proveni lat.med. *latro*, deşi sensul este acelaşi; dar, din punct de vedere fonologic drivarea nu este posibilă. Este de presupus că lat. med. *latro* a fost influenţat de anumite idiomuri pre-romane, între care şi traco-illira. Forma veche slavă provine din română. Ţinând cont de formele menţionate mai sus este de presupus că toate acestea provin din forma nominală ***lot-r**, a PIE ***lāu-** „a duce, a captura, a jefui" (*IEW*, 655) (v. **lua**). Din fondul pre-latin.
Der: *Lotru*, *Latoriţa* (hidr.).

lovęle (*arg*.) – bani.
Ţig. *lovo* (pl. *lové*) (Graur, 165; Cioranescu, 4916).

lovi – 1. a izbi, a bate; 2. a aduce prejudicii, pagube; 3. a se asemăna, a se potrivi; 4. a da de greutăţi.
V.sl. *loviti* „a prinde, a apuca" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 177; Cioranescu, 4917); cf. bg. *lovjā* „a apuca", bg. *lov* „vânătoare". Şăineanu încearcă să explice sensul deviat în *Semasiol*. (167).
Rom. a **lovi** provine din PIE ***labh-** „a prinde, a lua" (*IEW*, 653); cf. skt. *labhate* „a prinde, a lua", *labha* „parte, câştig", gr. *λάφυρον* „pradă, captură", lituan. *lobis* „proprietate, avere", cu trecerea lui *b* intervocalic la *v*, ca şi în a **şovăi** (v. **şovăi**).
Pe de altă parte, Walde-Pokorny (655) explică v.sl. *lovŭ* „vânătoare" prin PIE ***lau-** „a duce, a captura, a jefui", nu prin PIE ***labh-** (*IEW*, 652), ceea ce nu este, de altfel posibil din punct de vedere fonologic. Cu toate acestea, cei doi radicali PIE sânt foarte apropiaţi ca formă şi sens, având în vedere derivaţii din cele mai multe limbi IE, deşi ei rămân doi radicali diferiţi, întrucât formele din diverse limbi IE nu pot fi explicate printr-un singur radical. În acest sens, v.sl. *lovŭ* „vânătoare" şi rom. a **lovi** pot fi disociate (v. **lua**). Astfel, rom. **lovi** provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *lovire*, *lovit*, *lovitură*.

luą (ar. *l'eau*, mgl. *leau*, istr. *l'au*) – 1. a prinde un obiect în mână; 2. a prinde, a apuca; 3. a primi, a accepta; 4. a angaja; 5. a cuceri, a ocupa; 6. a încasa, a primi; 7. a trece un examen.
Lat. *levare* „1. a netezi, a lustrui; 2. a lua părul" (Densusianu, *Hlr*., 192, Puşcariu, 760; Candrea-Densusianu, 1007; *REW*, 5000; Cioranescu, 4921); cf. it. *levare* „a ridica", fr. *lever* „a ridica", sp. *llevar* „a duce, a transporta". Sensul rom. a **lua** diferă atât faţă de latină, cât şi faţă de limbile neolatine.

PIE ***lāu-*** „a duce, a captura, a jefui” (*IEW*, 655); cf. skt. *latam*, *latram* „jaf, captură”, gr. (dor.) *λαία* „pradă, captură, gr. (ion.) *λεϊη* „pradă”, got. *laun* „plată, răzbunare”, v.ir. *log* „plată, preț” (v. **lotru**, **lovi**). Formele de indicativ prezent singular din limba română presupun acest radical *lau* (*iau*, *iei*, *ia*, precum şi formele echivalente din dialectele sud-dunărene), pe când cele de indicativ prezent plural, precum şi alte timpuri şi moduri, presupun forma *lua*, o formă a lui ****lau-a***, cu sincopa lui *a* neaccentuat din rădăcina verbului, formă, de altfel, dificil de pronunțat, după adăugarea desinenței *a* ca marcă de conjugarea I. Prin urmare, radicalul original *lau-* este identic cu cel din PIE ***lāu***. Este cât se poate de plauzibil ca rom. **lua** să provină din acest rad. PIE (v. **lotru**, **lovi**). Provine din fondul pre-latin.
Der: *luare*.

lụbeniță (mgl. *l'ubiniță*) – pepene verde (*Curcubita citrullus*).
Cf. scr. *lubenica* „pepene, lubeniță” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 28; Cihac, II, 177); cf. bg. sloven. *lubenica*, alb. *lubenicë* „pepene, lubeniță”. După Cihac, forma sârbo-croată ar proveni din v.sl. *lupina* „*curcubita agrestis*”. Această formă slavă veche nu este atestată în slava veche (cf. Djačenko). Este atestată, totuşi, o formă similară v.sl. *lupiniar* „măr sălbatic” (cf. Djačenko, 288) care nu poate fi asociat cu rom. **lubeniță**. Această formă este prezentă doar în română, albaneză şi în slavele de sud.

luceạfăr (ar. *luțeafir*(*e*)) – numele planetei Venus sau a altor planete strălucioare.
Lat. *lucifer* „aducător de lumină” (Puşcariu, 987; Candrea-Densusianu, 1012; *REW*, 514; Cioranescu, 4925). Rom. **luceafăr** este acelaşi cu lat. *Lucifer* „luceafărul de dimineață (planeta Venus)” (v. **luci**).

luci (ar. *luțescu*) – 1. a răspândi lumină; 2. a sclipi, a scânteia.
Lat. ****lucire*** < *lucere* „a luci, a străluci” (Densusianu, *Lr.*, 147; Puşcariu, 4928).
PIE ***leuk-*** „a luci, lumină” (*IEW*, 687); cf. hitt. *lak* „a aprinde”, hitt. *lalukesh* „a străluci”, *lalukima* „lumină”, *lukk* „a (se) lumina, a deveni luminos” (v. **licări**, **lucoare**).
Der: *lucire*, *lucitor*, *a străluci*, *strălucire*, *strălucitor*.

lucoạre – lumină, strălucire.
Lat. ****lucorem*** (Puşcariu, 989; Candrea-Densusianu, 1010; REW, 5144; Cioranescu, 4930). Presupusul etimon latin nu este atestat şi nu se cunosc nici alte corespondente în limbile neolatine. Trebuie asociat cu a **luci** care se poate explica prin latină, în timp ce etimonul rom. **lucoare** nu este atestat (v. **luci**, **licări**). Din fondul pre-latin.

lucrạ (ar. *lucredzŭ*) – 1. a munci; 2. a da unui material brut altă formă.
Lat. ****lucrare*** „a câştiga” < *lucrum* „câştig” (Puşcariu, 951, *REW*, 5145, Puşcariu, *Lr.* 243; Cioranescu, 4931). Walde (I, 826) consideră că lat. *lucrum* provine de la un ****lut-lon***, la rândul său din PIE ***lau-*** „a duce, a captura” (*IEW* (655) (v. **lotru**, **a lua**). După Philippide (II, 646), alb. *lukrë* „oaie” provine din română, dar este mult mai plauzibil să fie un împrumut din latină, întrucât sensul este mai apropiat de cel din latină, decât de cel din română. Rom. *lucrativ* nu poate fi considerat un derivat neologic, cum crede Cioranescu, deoarece păstrează sensul din fr. *lucratif*, acelaşi cu sensul din latină, dar în ciuda aparențelor, sens diferit de cel al formelor moştenite în română.
Etimologia dată de Puşcariu nu este deloc plauzibilă. Rom. *lucru*, **lucra** trebuie asociate cu lat. *lucubro* „a lucra ziua sau la lumina lămpii”, *lucubratio* „lucru, muncă”, dar formele româneşti nu pot proveni din latină. După Walde-Pokorny (688), formele latine provin de la un mai vechi ****leukos-ro***, la rândul său din PIE ***leuk-*** „a lumina, lumină” (*IEW*, 687). Este evident că rom. *lucru* are aceeaşi origine. Din cele arătate aici, formele latinei clasice au apărut mai târziu, fiind vorba de un mai vechi ****leuk-ro*** din care provine rom. *lucru*, a lucra (v. **luci**, **lucoare**). Din fondul pre-latin.
Der: *lucru*, *lucrător*, *lucrătură*, *lucrare*, a *pre-lucra*, a *conlucra* etc.

lujer – 1. tulpină subțire sau porțiune dintr-o tulpină; 2. ramură crescută în decursul unui an.
V.sl. *loza* „coardă de viță de vie, viță de vie” (Cihac, II, 177) sau din v.sl. *chladŭ* care ar fi devenit *hluj*, apoi *hlujan* şi în ultimă instanță **lujer** (Byck-Graur, 28). Etimonul invocat de Byck-Graur nu este atestat (cf. Djačenko), în plus, derivarea nu este posibilă. Din sb. *lužanj* „praz”, *lužan* „narcisă”, *lužanica* „zambilă” (Cioranescu, 4937). Formele sârbe provin, probabil, din stră-română, deoarece acest radical nu are răspândire în limbile slave. În schimb, forme similare există în limbile baltice; cf. lituan. *laužas* „ramură ruptă, uscată”, lituan. *lazdá* „băț”, let. *lagda*, v.pr. *laχde* „băț”. Deşi rom. **lujer** este apropiat din punct de vedere semantic de v.sl. *loza*, fonologic nu poate proveni din acesta. Rom. **lujer** are aceeaşi origine cu forma slavă şi cele baltice, provenind de la acelaşi rad. PIE; cf. hitt. *lazzai* „un fel de trestie cu gust dulce”.

lumânare – 1. obiect de lumninat în formă de cilindru, făcut din ceară sau din altă materie grasă şi un fitil interior, care, aprins, produce lumină; 2. făclie; 3. lumina lunii.
Lat. *luminare* „lampă” (Puşcariu, 992; Candrea-Densusianu, 1015, *REW*, 5162; Cioranescu, 4941).
Der: *lumânărar*, *lumânărică*.

lume (ar., istr. *lume*, mgl. *lumi*) – 1. totalitatea celor existente, univers, cosmos; 2. oameni; 3. viața laică.
Lat. *lumen* „lumină” (Puşcariu, 993; Candrea-Densusianu, 1014, *REW*, 5161; Cioranescu, 4939)
Cioranescu, 4939). Semantismul este diferit, nu poate fi acceptată această ipoteză. Originea rom. **lume** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***leudh-** „tineret, lume” (*IEW*, 684); cf. got. *liudan*, v.g.s. *liut*, v.eng. *leod*, n.g.s. *Leute* „lume”, lituan. *liaudis*, v.sl. *ljodoje* „lume”, alb. *polem* „lume, mulțime”. Pentru forma din limba română un interes deosebit îl reprezintă alb. *po-lem* care provine de la un mai vechi **leudhm* (cf. *IEW*). De la această formă trebuie pornit şi pentru a explica rom. **lume** care provine de la **leudhm*(*e*) > **ludme*, apoi **lume** (v. **liotă**). Origine traco-illirică.
Der: *lumesc*, *lumeț*, *lumeşte*.

lumină (ar. *lun'ină*) – 1. claritate, transparență; 2. strălucire; 3. făclie, corp luminos; 4. lumânare.
Lat. *lumina* (pl. de la *lumen* „lumină”) (Puşcariu, 994; Candrea-Densusianu, 1014; *REW*, 5161; Cioranescu, 4940). Walde (I, 833) derivă lat. *lumen* de la un mai vechi IE ***lukmen**, ***leukmon**; cf. got. *lauhmuni* „fulger”, v.scand. *ljome*, v.eng. *leoma*. Aceste forme provin din PIE ***leuk-** „a luci, lumină” (*IEW*, 687) (v. **licări**, **luci**).
Der: *a lumina*, *luminos*, *luminat*, *luminiță*.

lună (ar. *lună*) – 1. astru, satelit al pământului; 2. perioadă de timp echivalentă cu a 12-a parte din an.
Lat. *luna* „lună” (Puşcariu, 995; Candrea-Densusianu, 1018, *REW*, 5163; Cioranescu, 4942). Puşcariu (*Lr*., 248) spune că **lună** cu sens de unitate de timp apare în inscripțiile latine (*CIL*, III), dar şi în franceza modernă în expresia *lune de miel* (Shadbei, *Problemele vocabularului*..., 1934, 12). Sensul de unitate de timp este fără îndoială datorat limbilor pre-romane. Panromanic.
PIE ***leuk-** „a luci, a lumina”, **louk-s-no** (**-na**) „lună” (*IEW*, 697; Walde, 833); cf. av. *raoχšna* „strălucitor”, arm. *lusin* „lună”, m.ir. *luan* „lună”. Walde consideră cymr. *lunn* ca fiind împrumut din latină. Deşi asupra cymr. *lunn* este greu de decis dacă este sau nu împrumut latin, în ce priveşte m.ir. *luan*, acesta nu poate fi împrumut din latină, deoarece lat. *u* nu a diftongat în irlandeză, cf. lat. *columna* care a dat *columa* în irlandeză. Pe de altă parte, în alte forme moştenite din PIE precum v.ir. *sluag* care provine din PIE ***slougo-** „ajutor, servitor, slugă” (*IEW*, 965), diftongul PIE **ou** a dat **ua** în irlandeză la fel ca şi în *luan*. Din română a fost preluat de v.bg. *luna* care a trecut apoi şi în rusă *luná* prin intermediul slavei bisericeşti (v. **licări**, **luci**, **lumină**).
Der: *lunar*, *lunatic*.

lụncă (ar. *luncă*) – 1. şes de-a lungul unei ape curgătoare, regiunea inundabilă a unei văi; 2. pădure pe marginea unui râu.
V.sl. *ląka* „mlaştină” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; Cihac, II, 178; Cioranescu, 4943). Etimonul vechi slav invocat de Miklosich şi Cihac nu este atestat ca atare în slava veche (cf. Djačenko). Forma veche slavă corectă este *laža* „mlaştină” şi, prin urmare, nu poate fi etimonul rom. **luncă**. Pe e altă parte, radicalul nu are răspândire în limbile slave. De la o formă pre-romanică **lanka* (cf. Hubschmidt, *Praeromanica*, 39-49; Lahovary, 332) cu echivalent în lituan. *lanka*.
PIE **leug-**, **lug-** „negricios, mlaştină” (*IEW*, 686); cf. gr. *λυγαίος* „întunecat”, illir. *luga*, *lugas* „mlaştină” (Strabo, 314; cf. *IEW*), lituan. *lanka* „luncă”. Forma veche slavă este, prin urmare, *laža*, nu *ląka*, aşa cum este dată iniţial de Miklosich. Avem atestarea acestui radical în illirică. Din fondul traco-illiric.
Der: *luncet*, *luncuţă*, *lunculiţă*.

lung (ar. *lungu*) – 1. ale cărui capete sânt îndepărtate unul de altul; 2. care se întinde pe distanţă mare; 3. înalt; 4. îndelungat.
Lat. *longus* „lung” (Puşcariu, 998; Candrea-Densusianu, 1022, *REW*, 5119). Panromanic.
PIE ***(d)longho-s** (Walde, I, 820); cf. hitt. *daluga* „lung”, *dalugaiti* „lăţime, lărgime”, hitt. *dalukeš* „a se lungi”, v.bret. *Λόγγος* (hidr. la Ptolemeu), got. *laggs* (pron. *langs*), v.g.s. *lang*, ir. *long*, cymr. *llong* „navă, corabie” (v. **lângă**).
Der: *a lungi*, *lungire*, *lungime*, *lungan*, *lungăreţ*, *lungit*, *lungiş* etc.

lụntre (ar. *lăndură*) – barcă.
Lat. *lynter* (*linter*, *lunter*) „luntre, barcă” (Meyer, 247; Puşcariu, 1000; Candrea-Densusianu, 1027; *REW*, 5171; Cioranescu, 4947).
PIE ***lṇtri** (cf. Walde, I, 809); cf. v.scand. *lūdr* „trunchi de copac scobit”, v.g.s. *ludara* „leagăn”. În latină există trei forme diferite; genul este în general feminin, dar apare şi de gen masculin (în Tibullus, 2. 5. 34 şi Velleius, 2. 107. 2). Aceste detalii sugerează că anumite forme latine ar putea fi împrumuturi dintr-o altă limbă (italică). Nu s-a păstrat decât în vgl. *lundro*, alb. *ljundrë*, în afară de română. Ngr. *λουντρα* provine, probabil, din română. Cu alte cuvinte, este prezent doar în limbile balcanice, cu echivalente în limbile germanice. Adevărata filiaţie a rom. **luntre** rămâne incertă. Provine, probabil, din fondul traco-illiric.
Der: *luntraş* (cf. alb. *lundrar*).

lup (ar. mgl., istr. *lup*) – mamifer sălbatic, carnivor asemănător cu câinele (*Canis lupus*).
Lat. *lupus* „lup” (Puşcariu, 1001; Candrea-Densusianu, 1028, *REW*, 5173; Cioranescu, 4948). Panromanic.
PIE ***uḷkŭos** „lup” (*IEW*, 1178); cf. skt. *vṛka* „lup”, av. *vəhrka* „lup”, gr. *λύκος* „lup”, lig. (NP) *Ulkos*, illir. (NP) *Ulcudins*, illir. (top.) *Ουλκινιον*, got. *wulfs* „lup” (precum şi *Wulfila*), v.g.s *wolf* „lup”, v.ir. *olc* „feroce, rău”, lituan. *vilkas* „lup” (fem. *vilke*), let. *vilks* „lup”, v.pr. *wilkis* „lup”, v.sl *vlŭkŭ*, alb. *ulk* „lup”, alb *ujkonje* „lupoaică”. Suf. *-onje*, este ca în stră-română *–onie*, ca în **luponie* > *lupoañe* > *lupoaie* > *lupoaică*. Lat. *lupus* este un împrumut din altă limbă italică aparţinând grupului-P de dialecte italice, adică acel grup în care PIE ***kŭ** a trecut la **p**, ca şi în celticele continentale şi în traco-dacă. *IEW* consideră lat. *lupus* ca fiind împrumut din sabină.
Pe de altă parte, ţinând cont de fonologia traco-dacă şi de originalul PIE, lupului trebuie să i se fi spus tot **lup** în traco-dacă. M. Eliade (*De la Zamolxis*..., 1980) greşeşte, când consideră că numele de **dac** provine de la cuvântul dacic pentru lup, care la rândul său ar proveni de la un rad. ***dek-** „a sugruma”, o presupoziţie izvorâtă din lipsa unor cunoştinţe temeinice de lingvistică. Este o eroare de fond care s-a răspândit recent în cultura română şi care trebuie combătută cu mijloace lingvistice. Pe de altă parte, forma mai veche a etnonimului *dacus* era *daos*, prin urmare nu avea cum să provină de la PIE ***dek-** „a sugruma”. Prin urmare, chiar dacă o serie de practici şi credinţe religioase ale dacilor confirmă prezenţa

lupului, asta nu înseamnă că etnonimul dac provine de la lup, pentru că, pur şi simplu, datele lingvistice nu confirmă acest lucru. Pe de altă parte, astfel de credinţe aveau şi alte popoare vechi, nu numai dacii, printre aceştia numărându-se şi romanii. Rad. PIE ***uḷkŭos** „lup" este foarte răspândit în mai toate limbile IE, astfel încât traco-daca nu putea face excepţie (v. **vulpe**).
Der: *lupan*, *lupuşor*, *lupărie*, *lupesc*, *lupeşte*, *lupoaică*, *lupoi*.

luptă (ar. *luptă*, *luftă*) – 1. ciocnire între două sau mai multe persoane cu scopul de a învinge; 2. ciocnire armată între două forţe ostile, bătălie; 3. ciocnire între două forţe care lucrează în sens contrar.
Lat. *lucta* „luptă" (Meyer, 247; Puşcariu, 1003; Candrea-Densusianu, 1031, *REW*, 5147). Panromanic; cf. alb. *luftë*. Este relevantă identitatea de formă între macedo-română şi albaneză.
Lat. *lucta* provine din PIE ***lug-**, **leug-** „a rupe, a sparge" (*IEW*, 686; Walde, I, 827)
Der: *a lupta*, *luptător* (cf. alb. *luftëtar*).

lustru – luciu, strălucire a unei suprafeţe.
It. *lustro* (Cioranescu, 4951); cf. tc. *lustro*.
Der: *a lustrui*, *lustruială*, *lustragiu*.

lut (ar. *lut*) – 1. argilă; 2. pământ.
Lat. *lutus* „noroi, mocirlă" (Puşcariu, 1005; Candrea-Densusianu, 1032, *REW*, 5189); cf. it. *loto*, sp., port. *lodo*. PIE ***leud(h)r-** (Walde, I, 840). Mai potrivit este PIE ***leu-**, **lu-**, „murdărie, a murdări", cu forma nominală **lu-to** „noroi" (*IEW*, 681); cf. top. illir. *Ludrum* (cf. *IEW*), top. gall. *Luteva* (cf. *IEW*), v.ir. *loth* „murdărie", cymr. *lludelic* „noroios", gr. *λύμα* „murdărie", alb. *lumn* „noroi, fecale", lituan. *lutynas* „noroi, mocirlă". Prin urmare, acest radical este atestat în mai multe grupuri de limbi IE, inclusiv în illirică, cu forme şi sensuri similare. Ţinând cont de cele arătate mai sus, rom. **lut** poate proveni din latină, dar este, probabil, de origine traco-dacă din moment ce e atestat în illirică (v. **im**, **imos**).
Der: *a lutui*, *lutărie*, *lutişor*, *lutos*.

lux – fast, eleganţă.
Fr. *luxe* (Cioranescu, 4953) din lat. *luxus* „exces".
Der: *luxos*.

M

mac – imită sunetul scos de rațe.
Creație expresivă (Cioranescu, 4955). Formație onomatopeică.
Der: *a măcăi* (*măcăni*), *măcăit*, *măcăială*.

mac (ar. *mac*) – plantă cu flori de culoare roşu aprins (*Papaver somniferum*).
V.sl. **makŭ* „mac” (Miklosich, *Lexicon*, 359; Cihac, II, 179); cf. v.sl. *makovica* „vârful macului”, bg., scr., slov., ceh., rus. *mak* „mac”, mgh. *mák* „mac”.
PIE ***māk*(-**en**) „mac” (*IEW*, 698); cf. gr.(ion.) *μήκων*, gr.(dor.) *mákων*, v.g.s. *maho*, m.g.s. *mage*, v.sued. *valmoghi*, v.pr. *moke*, lituan. *magone*, toate cu sens de **mac**. Este, deci, răspândit în multe limbi IE. Forma dorianā *μάκων* este practic identică cu forma rom. **mac**. Dacă slavii nu l-au avut ei înşişi, l-au împrumutat din traco-dacă. Vasmer (II, 89) spune că, probabil, formele slave sânt înrudite cu cele greceşti şi germanice precum şi cu v.ir. *meccun* „păstârnac”, ir. *meacan* „păstârnac”. Vasmer consideră că acest cuvânt este de origine mediteraneană fără să precizeze sursa, deşi posibil că nu se gândea la limba greacă. După el, v.pr. *moge* ar putea fi împrumut din slave, pe când lituan. *magone* ar fi de origine germanică, deşi în ambele limbi baltice formele sânt cum se vede moştenite. Tot el spune că împrumutul din greacă nu poate fi acceptat, deşi admite că este de origine mediteraneană, dar evită să indice ca sursă româna sau traco-daca. Din fondul pre-latin.

macară – aparat de ridicat şi deplasat obiecte grele.
Tc. *makara* (Miklosich, *Türk. Elem*., II, 122; Roesler, 572; Şăineanu, II, 240; Berneker, II, 9; Cioranescu, 4960); cf. alb. *makarë*, bg., sb. *makara*.

macaroană – fel de paste făinoase.
Fr. *macaroni* din it. (ven.) *maccaroni*; cf. eng. *macaroni*.

macaţ (ar. *măcate*) – cuvertură.
Tc. *macad* din arab. *mak'ad* „loc de stat” (Şăineanu, II, 240; Cioranescu, 4962); cf. ngr. *μακάτι*, bg., sb., pol. *makat*.

macaz (mgl. *măcaz* „căprior”) – dispozitiv de bifurcare a liniilor de tren sau de tramvai cu ajutorul căruia vehiculul este direcționat pe una dintre liniile bifurcației.
Tc. *makas* „foarfecă” (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 122; Şăineanu, II, 240; Berneker, 2, 9); cf. ngr. *μακάσι* „traversă”, sb. *makaze* „tăietor”.

mącru (ar. *macru*) – slab, fără grăsime (numai despre carne).
Lat. *macer* „slab” (Puşcariu, 1012; Candrea-Densusianu, 1037; *REW*, 5202; Cioranescu, 4973); cf. it., sp., port. *magro*, fr. *maïgre*, prov., cat. *magre*. În limbile neolatine înseamnă „slab” ca şi în latină. Forma există şi în germanice; cf. gmc. **magra*. Lat. *macer* provine de la un mai vechi **makros* (Walde, II, 2), similar cu gmc. **makra*, formă fără epenteza lui *e*, epenteză apărută mai târziu în limba latină ca şi în alte cazuri, fenomen numit şi *anaptixă*.
Ambele forme derivă dintr-un PIE ***məkro-s*** (Walde, II, 2; Kluge, 588); cf. hitt. *maklant* „slab”, v.scand., v.g.s. *magr*, eng. *meager* „slab”. Rom. **macru** poate proveni din PIE, prin traco-dacă. În ceea ce priveşte originea latină, ar fi necesar un etimon neatestat **macru-m*, în loc de *macer*, care ar putea explica şi celelalte forme neolatine.

madonă – reprezentare plastică a Maicii Domnului.
It. *madonna*; cf. fr. *madone*.

mag (ar. *mag*) – nume dat preoților religiei zoroastriene.
Ngr. *μάγος*, în parte prin lat. *magus* (Cioranescu, 4984); cf. bg. *mag* „mag".
La origine, cuvântul este de origine indo-ariană. În religia veche zoroastriană magii reprezentau casta preoților care practicau, în acelaşi timp, magia şi medicina. Formele greacă şi latină provin din v.pers. *magušˇ* „mag < av. *moγu*; cf. skt. *maga* „mag, magician, preot al cultului soarelui". Este firesc să credem că acest cuvânt a intrat în română odată cu religia creştină, probabil din medio-greacă, nu din neogreacă, cum consideră Cioranescu. Cu toate acestea, rad. **mag*- este mai vechi în limba română, şi din el provine şi rom. a **amăgi** care nu este de origine greacă (v. **amăgi**).

maghẹr – bucătar la o mânăstire.
Mgr. *μάγειρος* „bucătar" (Tiktin; Cioranescu, 4988); cf. v.sl. *magerŭ* „idem". V.sl. **magernica* nu este atestat în slava veche (cf. Hasdeu, *Cuv. din bătrâni*", 1, 222; Murnu, 34); cf. ngr. *μαγειρίον* „bucătărie".
Der: *magherniță* „bucătărie, baracă".

magiụn – pastă dulce de prune sau de alte fructe, marmeladă.
Tc. (arab.) *macun* (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 120; Roesler, 599; Şăineanu, II, 244; Cihac, II, 592; Berneker, 2, 2; Cioranescu, 4990); cf. ngr. *μαντζούνι*, bg., sb. *mağun*.

magnet – bucată de ferită sau oțel care are proprietatea de a atrage anumite metale, în special fierul.
Lat. *magnes*, *-etis* (Cioranescu, 4992).
În realitate, rom. **magnet** provine din gr. *μαγνήτης*, fiind atestat în română din sec. XVII. Termenul grecesc provine de la Magnesia, cu sensul de piatră de Magnesia, oraş grecesc din Asia Mică. Forma latină a putut influența pronunția în sec. XIX; cf. n.g.s. *Magnet*.

mahalą – suburbie, periferie; populația care locuieşte în aceste locuri.
Tc. (arab.) *mahalle* „cartier (al unui oraş)" (Miklosich, *Türk. Elem.*, 2, 121, Roesler, 599; Cihac, II, 592; Şăineanu, II, 242); cf. ngr. *μαχαλάς*, bg., sb. *mahala*, alb. *mahallë*.
Der: *mahalagiu*, *mahalagioaică*.

mahmụr (ar. *mahmur*) – 1. cu capul tulbure după beție; 2. indispus, posomorât.
Tc. (arab.) *mahmur* „lipsit de viață, fără energie" (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 121; Cihac, 592; Şăineanu, II, 243); cf. ngr. *μαχμούρης*, bg. *mahmuren*, sb. *mahmuran*.
Der: *mahmureală*.

mại[1] (ar. *ma*, mgl., istr. *mai*) – adverb de comparație.
Lat. *magis* „mai" (Puşcariu, 1015; Candrea-Densusianu, 1041; *REW*, 5228; Cioranescu, 5006).
Din punct de vedere fonologic, proveniența rom. **mai** din lat. *magis* este puțin probabilă, deşi se presupune că *g* intervocalic a dispărut la trecerea din latină la română, cu toate că acelaşi *g* intervocalic nu a dispărut din elementele recunoscute ca fiind de origine traco-dacă. Cele două forme sânt înrudite doar pe fond indo-european. Forme neolatine ca it. *ma*, prov., fr. *mais*, sp. *mas* au în general sensuri diferite (ex. sp. *mas*).
PIE ***me-ies** „formă de comparativ" (*IEW*, 704) are corespondente nu numai în latină, ci şi în oscă, celtice, albaneză şi gotică; cf. osc. *mais* „mai", v.ir. *mau*, cymr. *muy*, corn. *muy*, bret. *mui* „mai" < **meis*), got. *maiza* „mai", alb. *my* „mai" < proto-alb. **mai* < PIE ***me-ies** (cf. Orel, 258). Este evident că rom. **mai** poate proveni din forma PIE cu acelaşi sens, aşa cum apare şi din alte limbi IE, formă de la care provine şi lat. **magis**. De asemenea, se poate observa că *g* intervocalic din latină este specific limbii latine, dar în acest caz, nu şi celorlalte limbi IE. Din fondul pre-latin.

mại[2] (ar. *mal'u*, mgl. *mal'*) – 1. unealtă în formă de ciocan (de lemn) folosită în dulgherie şi rotărie; 2. pisălog.

Lat. *malleus* „mai” (Diez, I, 258; Puşcariu, 1057; Candrea-Densusianu, 1038; *REW*, 5268; Cioranescu, 5007); cf. it. *maglio*, prov. *malh*, fr. *mail*, cat. *mall*, sp. *majo*, port. *malho*, alb. *maj*.
PIE ***malto-**, ***mallo-** (Walde, II, 16); cf. skt. *mardati* „a freca, a zdrobi”, gr. *αμαλϛνω* „a distruge, a demola”, v.sl. *mlatŭ* „mai”, rus. *molot* „a măcina”. Rom. **mai** poate proveni din forma PIE ***mallo-**. Formele date de Walde îşi au originea în PIE ***mel-** „a zdrobi, a lovi, a măcina” (*IEW*, 716). De la acest radical provin rom. **mălai**, precum şi **măciucă**. Prin urmare, din PIE ***mal-**, cu prelungiri în *t* şi *n*, **malt-* > **măciucă**, **maln-* > **mălai** (v. **mălai**, **măciucă**).

maĭ[3] – ficat.
Mgh. *máj* „ficat” (Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 143; Cioranescu, 5009); cf. alb. *mëlçi* „ficat”. Forma albaneză nu se poate explica prin maghiară, nici din punct de vedere socio-istoric, şi nici din punct de vedere fonologic. Origine incertă.
Der. *măior* „caltaboş cu ficat de porc”, *măieş* „caltaboş”, *măietic* „caltaboş”.

maĭ (ar., mgl. *mai*, istr. *mai*) – luna mai.
Lat. *maius* „luna mai” (Puşcariu, 1018; Candrea-Densusianu, 1040, *REW*, 5250). Din mgr. *Máïoϛ* (Pascu, *Beiträge*; 10; Cioranescu, 5008); cf. alb., bg. *maj*, tc. *maios*. Intrat în limba română prin biserică.

maĭa (ar. *maiauă*) – drojdie.
Tc. *maiè* „maia, ferment” din pers. *maya* (Miklosich, *Türk Elem.*, 2, 122; Cihac, II, 592; Şăineanu, II, 243; Berneker, 2, 5; Cioranescu, 5011); cf. ngr. *μαγιά*, bg., sb. *maja*.

maĭcă (*muică*) – 1. mamă; 2. termen de adresare către o femeie în vârstă; 3. călugăriţă.
Bg., scr. *majka* „mamă” (Cihac, II, 103; Berneker, 2, 8). Nu există nici o reală justificare să credem că rom. **maică** provine din slavele de sud. La venirea lor în Balcani, strămoşii acestor slavi nu erau diferenţiaţi din punct de vedere lingvistic de ceilalţi slavi, iar forma nu apare şi în alte limbi slave. Rom. **maică** este o prescurtare a dim. *mamică*, **mămaică*, *mămuică*, iar forma *muică* specifică limbii române este o dovadă în acest sens. Formele sud-slave provin din română (v. **mamă**).
Der: *măiculiţă*, *muiculiţă*.

maidạn – teren viran.
Tc. *maidan*, *meidan* „spaţiu, loc public” (Miklosich, *Türk. Elem.*, 2, 243; Roesler, 598; Cihac, II, 595; Şăineanu, II, 243; Berneker, 2, 6; Cioranescu, 5013); cf. ngr. *μεϊντάνι*, alb., pol., rus. *mejdan*, bg., sb. *medan* „maidan”.

maimụţă (ar. *maimun*, megl. *măimun*) – nume dat mai multor familii de animale tropicale din ordinul primatelor.
Tc. (arab.) *maimun* „maimuţă” (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 122; Şăineanu, II, 243; Berneker, II, 6; Cioranescu, 5016).
Der: *a maimuţi*, *a maimuţări*, *maimuţire*, *maimuţăreală.*

majọr – (mai) mare.
Lat. *maior* (Cioranescu, 5022) (din sec. XIX)
Der: *a majora*, *majoritate*, *majoritar*, *majordom*, *majusculă*.

mal (ar. *meal*) – 1. marginea unei ape, ţărm; 2. râpă.
Acest cuvânt a fost considerat autohton încă de la Miklosich (Miklosich, *Slaw. Elem*., 10; Hasdeu, *Cuvente,* I, 288; Meyer, 256; Philippide, II, 720; Densusianu, *Hlr.*, 17; Rosetti, II, 59). Numai Cihac (II, 183) crede că provine din v.sl. *melŭ* „teren argilos”, iar Cioranescu (5023) îl consideră cu origine necunoscută, în ciuda tuturor evidenţelor. El crede că prezenţa lui *l* final (în forma mai veche, *malu*, intervocalic) exclude posibilitatea ca **mal** să fie autohton, ignorând faptul că există destule excepţii. De aceea, Cioranescu preferă o origine expresivă dintr-un radical de la care provine şi *maldac* „morman”.
Rom. **mal** este atestat documentar în textele antice; cf. top. dacic *Malua*, capitala *Daciei Maluensis*, precum şi top. illirice *Dimallum*, *Maluntum*, precum şi top. *Malontina*, *Malonta* din regiunea venetă.
PIE ***mel-**, **melə-**, **melo-** „a apărea, a urca, înălţime”, **molā** „mal” (*IEW*, 721); cf. v.ir. *mailgea* < **malik*,

m.ir. *mal* „pleoapă”, *mullach* „vârf”, lituan. *mala* „mal, țărm”. Apare frecvent în toponimia românească. Origine traco-dacă.
Der: *măluros*, *mălurean*.

mąldăr (ar. *mal* „morman”) – cantitate mare de lucruri, grămadă, morman.
V.g.s. *malter* „unitate de măsură” (Cihac, II, 184); cf. m.g.s. *malter*, *malder*, n.g.s. *Malter*, v.sax. *malter* „unitate de măsură”, v.scand. *meldr* „cantitate de cereale necesară pentru un măcinat”. Cihac pune forma din limba română în legătură cu pol. *małdr*, ceh. *meldr* care la rândul lor provin din v.g.s. *malter*. Formele germanice provin din PIE ***mel-**, **meld-**, **mled-** „a zdrobi. a măcina” (*IEW*, 716).
Rom. **maldăr** nu pare să provină din vechea germană, indiferent dacă este vorba de o filieră slavă sau nu. Are aceeaşi origine cu rom. *maldac* „morman, mănunchi de fân” care a fost derivat din mgr. *μανδάκης* (Philippide, *Principii*, 107). În schimb, Hasdeu (*Etym. Magnum*, 1, 116) asociază forma *malda* cu trac. *μανδάκης*. Origine traco-dacă.

malț – produs obținut din orz sau alte cereale încolțite, uscate şi măcinate, folosit la fabricarea berii şi a spirtului.
N.g.s. *Malz* (Tiktin; Cioranescu, 5033).

mąmă (var. *mumă*, ar., mgl. *mamă*) – 1. femeie care are copii; 2. femeie considerată în raport cu copii ei.
Lat. *mamma* „1. țâță, sân; 2. mamă (în limbajul copiilor)” (Diez, I, 260; Puşcariu, 1019; Candrea-Densusianu, 1044; *REW*, 5307). Cioranescu (5035) crede că este vorba de o „creație expresivă”. Este adevărat că *ma* este una dintre primele silabe pe care le pronunță copiii. Astfel se explică de ce în foarte multe limbi avem acest cuvânt; cf. gr. *μάμμα*, alb. *mamë*, bg., scr., rus. *mama*, mgh. *mama*, it. *mamma*, *mama* etc. Forme similare avem şi în alte limbi IE; cf. skt. *nana*, hitt. *ana*, cymr. *mam*(*an*).
Formele sânt foarte vechi, şi originea lor merge până la PIE ***ma-** „*Lallwort* pentru mamă”, reduplicat **mamă**, **mammă** (*IEW*, 694). La formele prezentate mai sus pot fi adăugate şi altele, din diverse limbi IE; cf. skt. *mā*, gr.(dor.) *μα*, v.ir. *muimme* „doică”, v.g.s. *muoma* „mătuşă (dinspre mamă)”, lituan. *mama*, *moma*, lituan. *māma* (v. **maică**). Dată fiind natura sa imitativă (*Lallwort*), radicalul există şi în limbile ne-indo-europene; cf. basc. *ama*, ebr. *ima* „mamă” (v. **mătuşă**). Din fondul pre-latin.
Der: *mămică*, *mămucă*, *mămulică*, *mămuliță*, *mumulică*, *mumuliță*, *mumuleană*, *mămos* etc.

mamụt – mamifer din era glaciară, din familia elefantidelor, mai mare decât elefantul.
Fr. *mammouth* din rus. *mammot* (*mamot*), de origine incertă.

mąnă[1] – 1. lichen comestibil; 2. abundență, beneficiu, noroc; 3. boală a plantelor provocată de ciuperci parazite.
Ngr. *μάννα* „mană” (Candrea; Cioranescu, 5042). Forma este atestată şi în latina medievală, în medio-greacă, precum şi într-o serie de alte limbi europene moderne; cf. fr. *manna* > eng. *manna*. Toate aceste forme provin, în ultimă instanță, din ebr. *man* „mană, abundență”.
Der: *mănos*.

mąnă[2] – ploaie pe vreme însorită care provoacă distrugerea recoltelor datorită căldurii soarelui.
Are probabil aceeaşi origine cu **manăă**[1], dar sensul este diferit. Este totuşi interesant că alb. *mënje* are atât sensul lui **manăă**[1], cât şi sensul de ploaie (măruntă), sens prezent în rom. **manăă**[2].

mandarịn – 1. membru al unuia dintre cele nouă ranguri de persoane oficiale în China imperială; 2. limba chineză literară, dialect chinezesc din nord, vorbit în Beijing şi în împrejurimi; 3. arbore citric (*Citrus reticulata)*.
Fr. *mandarin* < port. *mandarim* < hindi *mantri* < skt. *mantrin* „consilier” (v. **minte**).
Der: *mandarinat*, *mandarină*.

manifẹst – declarație cu conținut de program în care se face, în mod public, cunoscută profesiunea de credință a unui guvern, grupare politică, literară etc.
Fr. *manifeste* din lat. *manifestus* < *manus* „mână” (v. **mână**).
Der: *a manifesta*, *manifestant*, *manifestație*.

mantạ (var. *mantou*) – haină lungă şi groasă.
Fr. *manteau* (Cioranescu, 5067) din lat.med. *mantellum*, *mantum*.

manuscrịs – text scris de mână, text nepublicat.
Calc după fr. *manuscrit* din lat. *manuscriptum*.

marạmă (var. *mahramă*, *năframă*) – piesă de îmbrăcăminte cu care femeile îşi acopereau capul.
Tc. *mahrama* (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 121; Şăineanu, II, 248; Berneker, 2, 5; Cioranescu, 5077); cf. ngr. *μαχραμάς*, bg., sb. *marama*, alb. *maram*, pol. *machram*.

mạrcă – semn distinctiv.
It. *marca*, fr. *marque* (Cioranescu, 5083).
Der: *a marca*, *marcant*, *marcator*, *marchetărie*, *a remarca*, *remarcă*, *remarcabil*.

mạre[1] (ar. *mare*, mgl. *mari*, istr. *more*) – care depăşeşte dimensiunile obişnuite.
Lat. *mas*, *marem* „mascul” (Miklosich, *Rum. Untersuch*., 2, 23; Puşcariu, 1027; Candrea-Densusianu, 1048, Tiktin; Rosetti, I, 169; Cioranescu, 5091). Schimbarea de sens a fost explicată de Tiktin prin încrucişarea cu lat. *magnus*. Meyer-Lübke (*REW*, 5231) respinge această ipoteză, iar Meyer (*Alb. St*. 4, 83) îl consideră autohton punându-l în legătură cu v.ir. *már* „mare”.
PIE ***mē-**, **mō-** „mare” (*IEW*, 704). Cu prelungire în *-r-* radicalul există în română, celtice şi germanice; cf. v.ir. *mar* „mare”, cymr. *maur* „mare”, bret. *meur* (cf. *IEW*, 704). Cu prelungire în velară avem: lat. *magnus*, gr. *μέγας* „mare”, skt. *maha* „mare”, toh. *mak*, *maka* „mult”, iar cu prelungire inter-dentală alb. *madh* „mare”. De altfel, alb. *dh* provine dintr-un *z*, la rândul său provenit dintr-un mai vechi *g*. Origine traco-dacă.
Der: *a mări*, *mărie*, *măreţ*, *măreţie*, *mărire*, *mărime*, *a preamări*, *preamărire*.

mạre[2] (ar. *amare*, mgl. *mari*, istr. *more*) – întindere de apă sărată.
Lat. *mare* „mare” (Puşcariu, 1026; Candrea-Densusianu, 1047; *REW*, 5349; Cioranescu, 5092). Panromanic.
PIE ***mori**, **mōri** „mare, apă stătătoare” (*IEW*, 748); cf. skt. *mira* „mare, ocean, limită”, v.ir. *muir*, cymr. corn., bret. *mor* „mare”, gall. (top.) *Mor-ini*, got. *mare*, v.isl. *marr* „mare”, v.g.s. *māri* „mare”, v.sax. *merisc* „mlaştină”, v.pr. *mary* „mare”, lituan. *mare* „mare”, v.sl. *morje* „mare” etc. Acest radical există practic în toate grupurile de limbi IE, aşa încât el trebuie să fi existat şi în traco-dacă. Dovezi în acest sens sânt hidr. rom. **Mureş**, atestat de la Herodot încoace, precum şi hidr. *Sal-mor-ude* (azi lacul Razelm). Din punct de vedere fonologic poate proveni în egală măsură atât din latină, cât şi din PIE, prin traco-dacă (v. **Mureş**). Origine traco-dacă.

mạrfă – 1. obiecte pentru comerţ; 2. vite (Trans., Maram.).
Scr. *marha* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac, II, 186) sau mgh. *marhu* (Gáldi, 144). După Cihac, forma sârbo-croată ar proveni din v.g.s. *mariha* „cal”. Cu toate acestea, nu am putut verifica etimonul sârb. Din română provine ucr. *marfa* „marfă, unelte” (Miklosich, *Wander.*, 17) şi mgh. *marfa* (Edelspracher, 18). Se pare că limbile sud-slave au împrumutat termenul din stră-română.
Rom. **marfă** are aceeaşi origine cu lat. *merx* „marfă”, cu mulţi derivaţi în latină, în limbile neolatine sau alte limbi europene moderne; cf. *mercantil*, *mercurial*, sp. *mercado* „piaţă” (eng. *market* „piaţă”), *comerţ*, *Mercur* „zeul comerţului” etc. Cu toate acestea, rom. **marfă** nu poate fi derivat din latină.
PIE ***merk**’- „a lua, a prinde” (*IEW*, 739); cf. skt. *mṛśáti* „a lua, a apuca”, gr. *βράψαι* „a prinde, a apuca”, *μάρκτις* „hoţ, tâlhar”, lat. *merx* „marfă”, osc. *amiricum* „comerţ”. Walde-Pokorny, derivă forma latină din acest radical. Prin urmare, rom. **marfă** provine de la un mai vechi *marhă*, la rândul său din **mearhă* < **merh-a*, respectiv **merk-a*, forme apropiate de lat. *merx* cu care au aceeaşi origine. Alternanţa *h*/*f* este bine-cunoscută în limba română; cf. *făgaş*/*hogaş*. Din fondul pre-latin.
Der: *marfar*.

marghilomạn(ă) – cafea cu rom.
De la numele de familie al lui Mihai Marghiloman, prefectul de poliție al Bucureştilor între 1861-1863 (Tagliavini, *Arch. Rom*. 12, 222; Cioranescu, 5100).

mạrgine (ar. *mardzine*, mgl. *mardzini*) – 1. locul unde se termină o suprafață; 2. extremitate, periferie, hotar.
Lat. *margo*, *marginem* „margine" (Puşcariu, 1031; Candrea-Densusianu, 1053; *REW*, 5355; Cioranescu, 5102).
PIE ***merg'-ōn** (Walde, II, 39); cf. got. *marka* „margine, graniță", v.g.s. *marc*(*h*)*a* „graniță, ținut mărginaş", v.ir. *mruig*, *bruig* „margine, ținut mărginaş", precum şi alb. *mërgim* „exil, emigrație", *mërgo* „a (se) exila". Forma există în mai multe grupuri de limbi IE. Rom. **margine** poate proveni în egală măsură atât din latină, cât şi din PIE prin traco-dacă.
Der: *a mărgini*, *mărginire*, *mărginit*, *nemărginit*, *mărginime*, *mărginean* etc.

marț (înv.) (ar. *marțu*) – 1. luna martie; 2. mărțişor.
Lat. *Martius* (Puşcariu, 1034; Candrea-Densusianu, 1036) sau din mgr. *μάρτιος* (Vasmer, *Gram*., 95).
Der: *mărțişor*.

mạrți – a doua zi din săptămână.
Lat. *Martis dies* (Diez, I, 265; Puşcariu, 1035; Candrea-Densusianu, 1055, *REW*, 5382, Philippide, II, 647, Cioranescu, 5119). Panromanic; cf. calabr. *marti*, cel mai apropiat de limba română, precum şi alb. *martë* şi ir. *dia-mairt*.

mạsă – 1. mobilă; 2. mâncare, bucate.
Lat. *mensa* „masă" (Puşcariu, 1040; Candrea-Densusianu, 1066; *REW*, 5497; Cioranescu, 5125); cf. sp., port. *mesa*. Walde (II, 70) consideră got. *mes* „masă, față de masă", drept împrumut din latină. Goții au fost mai mult timp în contact cu dacii decât în contact cu vorbitorii de limbă latină, cel puțin până în vremea lui Wulfila. În plus, în forma gotică nu apare nazala *n*, aşa cum nu apare nici în română; cf. umbr. *mefe* „fel de mâncare (*cake*) oferit la ritualurile de sacrificiu", sens identic cu lat. *lēbum*, dar şi cu gr. *μέθη* (cf. Walde, II, 70).
După Walde formele umbrică şi, respectiv, greacă ar proveni din PIE ***medha**, iar lat. *mensa* din PIE ***memsa** „carne"; cf. skt. *mams*, got. *mimz*, arm. *mis*, alb. *mish*, toate cu sens de carne. Ipoteza lui Walde este şubredă, astfel că originea lat. *mensa* rămâne obscură. În schimb, extrem de interesantă este forma gotică mult apropiată de română, dar şi de sp., port. *mesa*. Derivarea rom. *masă* din lat. *mensa* nu este lipsită de dificultăți. În primul rând, nu se explică dispariția nazalei *n*, deşi se presupune că este vorba de o formă a lat. pop. ***mesa**. Nazala *n* în poziție silabică finală apare frecvent în limba română, atât la forme demult recunoscute ca fiind autohtone (cf. **mânz**, **rânză**, **brânză**, **gândi** etc.), cât şi la alte forme ca **minte** sau a **minți** care au fost considerate de origine latină (v. **minte**).
Der: *măsuță*, *mescioară*, *mesean*, *comesean*.

mascarạ (*înv*.) – paiață.
Tc. *maskara* „saltimbanc, măscărici" din arab. *maschara* (Şăineanu, II, 250; Berneker, 2, 23; Cioranescu, 5131); cf. bg., scr. *mascara*, alb. *mascarë*. Battisti (3, 2381) consideră it. *maschera*, sp. *mascara* diferite de forma arabă, deşi ele par să aibă o origine comună. Forma este învechită în română şi nu se mai foloseşte azi. În schimb, derivatele sale aparțin fondului activ.
Der: *a măscări*, *măscărici*, *mascaradă*.

mascụr (ar., mgl. *mascur* „masculin") **–** porc castrat.
Lat. *masculus* „de sex masculin" (Puşcariu, 1044; Candrea-Densusianu, 1049, *REW*, 5392; Cioranescu, 5132).

mạslu – miruire, împărtăşanie.
V.sl. *maslo* „unsoare, ulei" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; *Lexicon*; Cihac, II, 188; Cioranescu, 5137); cf. bg., sb. *maslo* „ulei" (v. **măslin**).
Der: *a măslui*, *măsluire*.

mat – final la jocul de şah.
Tc. *mat* „idem" (T. Papahagi, *GS*, 7, 295) sau prin fr. *mat* (Cioranescu, 5142).
Cuvântul este de origine persană, jocul provenind în Europa de la perşi; *mat* în persană înseamnă „mort",

prin urmare, *shah mat* se traduce prin „regele (este) mort”. La origine jocul de şah a fost imaginat ca o fomă de război virtual, cu victime de ambele părți, războiul sfârşindu-se odată cu moartea unuia din regii celor două tabere sau prin pierderea tuturor trupelor ale unuia dintre combatanți (v. **şah**).

matahală – ființă foarte mare, namilă.
Mgh. *matoha* „fantomă” (Cihac, II, 189; Scriban). Ipoteza este foarte puțin probabilă. După Cioranescu (5145) este o creație expresivă, bazată pe consonanța *m-t*, cu suf. *-ală* (ca în Păcală, Tândală). Rom. **matahală** poate fi asociat cu lat. *magnus*, gr. *μέγας*, skt. *maha*, av. *maz*, v.g.s. *mihhil*, alb. *madh*, toate cu sens de mare din PIE ***megh** „mare” (*IEW*, 708).
Forma modernă **matahală** provine dintr-o formă mai veche **magală*, **mahală*, prin infixarea silabei *-ta*. Forme foarte apropiate sânt gall. *Magalos* (NP) (Titus Livius, 21, 29) şi v.ir. *mal* „prinț, rege” dintr-un proto-celt. **maglo* (cf. Vendryes, M-13). Rad. *mag-* este prezent şi în **măgădan**, măgăoaie, **mogâldeață** (v. aceste forme), şi aparține, după toate aparențele, fondului pre-latin.
Der: *mătăhălos*.

mațcă (mgl. *matcă* „regina albinelor”) – 1. regina albinelor; 2. albie de râu”.
V.sl. **matka* din *mati* „mamă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; Cihac, II, 182); cf. bg. *matka* „1. uter; 2. matcă de albine”, ceh. *matka* „mamă”, rus. *matka* „1. uter, femelă”, alb. *matkë* „regina albinelor”. Etimonul vechi slav invocat de Miklosich şi Cihac nu este atestat în vechea slavă (cf. Djačenko). Popov (cf. Vasmer, II, 105) consideră că forma rusă ar fi de origine finno-karelică, mai precis din finlandeza karelică *matka* „cale”, al cărui sens este apropiat de sensul 2 din limba română, dar care nu există în nici o limbă slavă. Astfel, este de presupus că forma finlandeză provine dintr-o limbă indo-europeană, fiind, după toate aparențele, un împrumut dintr-o limbă sau dialect baltic. Se ştie că balticii se la sud de triburile finice, din regiunile unde se află şi astăzi, întinzându-se în Rusia Centrală, până pe cursul superior al Volgăi (cf. Gimbutas, 1999).
În ciuda celor arătate mai sus, Orel (247) derivă forma albaneză precum şi pe cea bulgară de la un v.sl. **matŭka*.
În ultimă instanță, aceste forme provin din PIE ***māter** „mamă” (*IEW*, 700); cf. skt. *matar* „mamă”, av. *matar* „mamă, lat. *mater* etc.
Nu trebuie uitat că dacii erau mari crescători de albine, astfel încât mulțimea albinelor la daci a impresionat pe mulți călători greci. Slavii ca popor nomad nu puteau să fie apicultori, de aceea în limbile slave nu există acest sens, cu excepția bulgarei, unde pe lângă sensul de „uter”, apare şi cel de „matcă de albine” care se datorează, în mod evident, fondului traco-illiric. Astfel, este de presupus că forma a existat atât în limbile slave, cât şi în traco-illirică, sensurile fiind net diferite, cu excepția limbii bulgare unde ele se suprapun parțial datorită influenței substratului traco-illiric. Provine din rad. *mat-* plus suf. *-că*. Origine traco-illirică.

matęrie – 1. realitate obiectivă, substanță din care este făcută lumea înconjurătoare; 2. domeniu de cunoaştere.
Lat. *materia* „partea lemnoasă a unui arbore” < *mater* „mamă”.
Der. *material*, *a materializa*, *materialism*, *materialist*, *materialitate*, *materialmente*.

matur – 1. ajuns la vârsta când dezvoltarea fizică şi psihică sânt depline; 2. persoană cu judecată, experiență.
Lat. *maturus* „copt”; cf. it. *maturo*.
Der: *a maturiza*, *maturație*, *maturitate*.

maț (ar. *maț*(*ŭ*), mgl. *maț*(*ă*), istr. *moțe*) – intestin.
Lat. *matia* (Candrea, *Revista Ist. Arheol.*, 7, 83; Puşcariu, 1048; Candrea-Densusianu, 1070; *REW*, 5412; Cioranescu, 5143); cf. napol. *matsse*, sard. *matssa*. Lat. *matia* este foarte rar întâlnit, fiind acelaşi cu *mattea* „cârnat, intestine, maț”, probabil de la acelaşi rad. cu *matula* „vas pentru lichide”; cf. got. *mats* „mâncare, fel de mâncare”. Cuvântul latin este considerat de origine greacă, din gr. *μάττυν*, care definea cârnatul făcut din carne tocată şi condimentată, în maniera în care se face şi azi. După Boisacq

(615) cuvântul este de origine tessalică, unde influența macedoneană şi tracică era puternică. Boisacq îl pune în legătură cu rad. IE ***madhia**. Interesant că forma **maţ** defineşte în limba română doar intestinul, nu şi produsul respectiv ca în greacă şi latină, astfel încât el trebuie să fie traco-dac la origine, răspândit în greacă şi latină numai cu sensul de cârnat, sens derivat din acela de intestin. Rom. **maţ** are echivalente în limbile afro-asiatice; cf. AA **ma'id-* „stomac" (cu arab. *ma'id-at-*, c.chad. **mVHid-* „ficat", e.chad. „*myad-* „burtă") (Orel, 1995, 1708). Din fondul pre-latin.

mązăre (ar. *madzîre*) – plantă leguminoasă (*Pisum sativum*).
Traco-dacic (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1877, 522; Tocilescu, *Dacia*..., 569; Philippide, II, 720; Capidan, *Raporturile*, 537). Apropiat de alb. *modhultë* „mazăre" ca formă, identic ca sens şi identificat cu dac. *mozoula*, atestat la Dioscoride. Cu toate acestea, Cioranescu (5171) nu se lasă convins şi îl consideră cu origine necunoscută. Radicalul este prezent şi în limba sanskrită; cf. skt. *masura* „un fel de linte", *masuraka* „un fel de prună, linte, erupție pe piele, pojar", skt. *māsa* „fasole", gr. *móζoς* „o plantă", v.ir. *maisse* „mâncare, fel de mâncare". Din română provine bg. *mazarik*.
Din toate aceste forme se poate reconstitui un PIE ***mos-**, **mas-**. În română se foloseşte forma *măzăriche* pentru erupțiile pe piele, formă aproape identică cu skt. *masuraka*, care are şi sensul de „erupție pe piele". Origine traco-illirică.
Der: *măzăriche*, *măzărar* „insectă parazită", *măzărat* „granulos" etc.

mazîl (*înv*.) – 1. boier rămas fără funcție în administrația stat; 2. domnitor sau înalt demnitar scos din funcție.
Tc. *mazul* (Şăineanu, II, 253; Roesler, 598; Cioranescu, 5177).
Der: *a mazili*, *mazilire*.

mă[1] – pronume personal (pers. 1, sg. ac.).
Este identic cu alb. *më* (pron. pers. 1, sg., ac.), cu forme echivalente în multe alte limbi IE.
PIE ***mei-os**, ***meie**, ***me** „forma pentru cazurile oblice ale pron. pers. 1, nom. sg." (*IEW*, 702). Forma este prezentă în mai multe limbi IE; cf. skt., av. *-mā* „mă", folosit enclitic, gr. *εμέ*, *με*, v.ir. *me*, *me-sse*, v.pr. *mien*, v.sl. *me*, alb. *më* „mă". Este apropiat ca formă şi sens de **mine** (respectiv **tine**) care nu pot fi explicate prin latină şi, prin urmare, se consideră că sânt de origine traco-dacă (v. **mine**, **tine**). Origine traco-dacă.

mă[2] – formulă de adresare persoanelor de sex masculin, mai rar pentru persoane de sex feminin.
A fost asociat cu **măre** (Cihac, 718; Philippide, II, 722; Pascu, II, 65). Cioranescu (5010) crede, în mod eronat, că provine din lat. *modo* redus la **mo*. Forma este o alternativă a lui **bă** cu acelaşi sens, fiind o contaminare a lui **măi** cu **bă** (v. **bă**, **fă**).

măcar – cel puțin, barem.
Originea acestui cuvânt a rămas controversată, mai ales că are o largă răspândire. Tc. *meger* (*mejer*) din pers. *magar* „dacă nu, exceptând, pe lângă, dar, numai" (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 125; Berneker, 2, 9; *REW*, 5224). Pornind de la Corominas (III, 190, 1954), Cioranescu (4959) propune mgr. *μακάρι* (de fapt, neogrecesc) „măcar", care, la rândul său, ar proveni din v.gr. *μακάριος* „fericit", mai precis de la forma de vocativ. Aceeaşi etimologie este propusă şi pentru it. *magàri* „numai dacă" (care exprimă o dorință) (De Mauro-Mancini, 1153). Dacă forma *maguer* în spaniola modernă este rar întâlnită, ea a fost foarte frecventă în Evul Mediu până în secolul XIV (cf. Corominas, III, 190, 1954), prezentă, de asemenea, în portugheza veche *magar* şi în dialectul galițian vechi *macar* (cf. Corominas, III, 190, 1954). În dialectele italice apare destul de frecvent (cf. calabr. *macari*, napol. *makare* „măcar").
Dar acest adverb nu există numai în limbile romanice, ci şi în toate limbile balcanice; cf. alb. *makar*, bg., scr., slov. *makar*, ngr. *μακάρι* „măcar". De menționat că şi în neogreacă sensul coincide cu celelalte limbi balcanice, rămânând, de asemenea, foarte apropiat de sensul formelor din limbile şi

dialectele neolatine, fapt care pune serios la îndoială proveniența sa din gr. *μακάριος* „fericit”. Cu toate acestea, Corominas (III, 190, 1954) rămâne convins că toate aceste forme provin din gr. *μακάριος*, deşi ipoteza lui nu se susține. Frecvența acestui cuvânt în atâtea limbi, având sensuri similare, dar total diferite de v.gr. *μακάριος*, ne îndreptățește să respingem ipoteza lui Corominas. În ediția veche, Corominas nu este de acord cu originea turcă a acestui radical,pentru ca, în ediția ultimă, cea din 1989 (III, 764-68) el însuşi să devieze mult de la ipoteza inițială. Prezența acestei forme într-o serie de limbi iranice îl face pe Corominas să admită o origine iranică a acestui cuvânt ajuns în Europa, crede el, prin filieră turcească; poziția este diametral opusă față de ipoteza din ediția din 1954, unde era susținută originea greacă a acestui radical. Astfel, avem n.pers. *magar* „poate, din întâmplare, dacă nu”, afgan. *ma*(*n*)*garo* „dar, cu toate că”, tadjik. *magam* „dacă, în orice caz” (cf. Corominas, III, 766, 1989).

Cred că nu este potrivit să admitem o origine iraniană (prin filieră turcească) a acestui radical atât de răspândit în Balcani şi Peninsula Italică, până în Peninsula Iberică, având în vedere că aceste forme sânt vechi în aceste limbi. Ca atare, consider că rom. **măcar** este pre-roman. El a existat în egală măsură în unele limbi italice (şi, probabil, şi în celtice), cum a existat şi există până azi în limbile iranice. În acest caz, este firesc să considerăm că această formă este veche indo-europeană, având în vedere larga ei răspândire din Tadjikistan până în Peninsula Iberică. Din fondul pre-latin.

măcăleạndru – pasăre mică cafenie, cu guşa roşcată (*Erithacus rubecula*).

După Tiktin, urmat de Candrea, provine din ucr. *makoljandra* „măcăleandru”. Din ngr. *χαμαί κάλανδρος* „o specie de ciocârlie” (Scriban) sau din ngr. *κάλανδρος* (Philippide, *Principii*, 151), nu explică prezența silabei inițiale în română. Ucr. *makoljandra* este o formă dialectală. De reținut că suf. *-andru* nu este slav, ca atare nu poate proveni nici din ucraineană. Forma ucraineană este împrumut din română (cf. Cioranescu, 4958). Cioranescu susține că se foloseşte numai în Moldova.

măcẹl – ucidere în masă, masacru.

Lat. *macellum* „piață, piață de legume şi carne” (Puşcariu, 1007). Lat. *macellum* provine din gr. *μάκελλον* „loc închis, piață, măcelărie”, radicalul grecesc provenind din ebr. *mikla* „gard, loc îngrădit” (cf. Walde, II, 1-2). Tiktin şi Candrea cred că este un împrumut modern din it. *macellaio* „măcelar”, iar Cioranescu (4964) îl consideră cu origine îndoilenică. În realitate, în italiană există şi forma *macello*, cu sensul primar de abator, dar şi cu sens figurat de **măcel** (cf. *mandare gli soldati al macello*) „a trimite soldații la moarte (sigură)”. Pe de altă parte, rom. măcelar provine din ngr. *μακελλάρης*; cf. alb. *makjellar*. Prin urmare, rom. **măcel** nu pare să provină din latină, ci din italiană, iar *măcelar* este de influență neogrecească, întrucât nu poate fi explicat direct prin it. *macellaio*. Acest lucru se observă şi din faptul că în românește există o evidentă diferență între sensurile formelor **măcel** şi, respectiv, **măcelar** cu derivatele sale intrând în limba română în momente istorice diferite şi din surse diferite.

Der: *măcelar*, *măcelăreasă*, *măcelărie*, *măcelăresc* (atestat la Radu Popescu, la înc. sec. XVIII; cf. Cioranescu).

măcẹş (ar., *măceşŭ*, mgl. *măceş*) – arbust cu spini, flori roz sau albe şi fructe roşii (*Rosa canina*).

Au fost avansate mai multe ipoteze care mai de care mai neinspirate. Sb. *mekuša* „măr sau pară moale” (Cihac, II, 180) sau mgh. *Matyas* „Matei” (Tiktin; Scriban). Etimonul sârb invocat de Cihac nu l-am putut verifica. În ce priveşte cea de a doua ipoteză, nici măcar nu poate fi luată în serios. Prin urmare, ambele ipoteze sânt lipsite de sens. În plus, cea de a doua ipoteză nu poate explica formele aromână megleno-română, deoarece românii din sudul Dunării nu au avut nici un fel de contacte lingvistice cu vorbitorii de limbă maghiară. Nu există în albaneză. Din fondul pre-latin.

Der: *măceaşă* (pl. *măceşe*) „fructul măceşului”.

măcị – a strivi, a zdrobi.

V.sl. *mečiti* „a (se) înmuia” (Cihac, II, 180; Cioranescu, 4968); cf. sb. *mečiti* „a zdrobi, a presa”. Sensul din sârbă

diferă de cel din slava veche; cele două forme au origini diferite. Este de presupus că forma sârbă provine din română. Rom. **măci** provine de la acelaşi radical ca şi a **măcina** (v. **măcina**). Origine traco-dacă.

măcinạ (ar., mgl. *maţin*, istr. *moţiru*) – a preface boabele de cereale (sau alte seminţe) în făină sau pulbere.
Lat. **machinare*, **macinare* < *machinor*, *machinari* „a inventa, a construi" (Densusianu, *Hlr*., 192, Puşcariu, 1009; Candrea-Densusianu, 1036; *REW*, 5206; Cioranescu, 4969); cf. it. *macinare*, vegl. *maknur*, log. *maginare* (cf. Walde, II, 4). Se consideră că lat. *machinor*, *-ari* provine din dor. *μαχανά* (att. *μεχανά*) „instrument, maşinărie", având acelaşi sens; cf. v.gr. *μεχαναομαί* „a construi, a pregăti", întâlnit doar la Homer (cf. Liddell, 1131, col.1, 1996). Dacă această formă verbală este întâlnită doar la Homer nu este admisibilă originea verbului latin din greacă. Soluţia propusă de Walde că ar proveni din dor. *μαχανα* este puţin probabilă, ştiut fiind că dorienii au emigrat în secolul XII î.Ch. în Grecia, din nord, de la Dunăre, deci este greu de presupus că a putut avea loc o influenţă directă a dialectului dorian asupra latinei. În cel mai bun caz este vorba de o origine comună a formei greceşti şi latine.
Pe de altă parte, formele neolatine, precum şi cea română, au alt sens decât acela din latină şi greacă. De Mauro-Mancini (1148) dau drept etimon pentru it. *macinare* pe lat. med. *machinare* cu sens de „a măcina" (Pseudo-Antoninus, *Itin*.; cf. Niermeyer), precum şi *machina*, *macina* „sculă, unealtă, piatră de moară". În acest caz, nu poate fi admisă o origine latină a rom. **măcina**. Este de presupus că alte limbi italice şi nu latina au avut acest radical cu sensul de a **măcina** pe care l-au transmis atât latinei medievale, cât şi limbii italiene moderne. Astfel, acest radical cu acelaşi sens în italiană şi română, a existat şi în fondul pre-latin.
Toate aceste forme provin din PIE ***mel-** „a zdrobi, a lovi, a măcina" cu prelungire în velară (**k**), ***mlak-** (*IEW*, 716), ulterior **mak-* „a zdrobi, a strivi" de la care provine şi rom. a **măci**, radical similar (v. **măci**, **mai**, **mălai**). Este probabil autohton, deoarece are aceeaşi origine cu a **măci** care este autohton, formă care nu poate fi explicată prin latină, dar nici prin greacă, ci numai prin PIE ***mlak-** (v. **măci**). În ultimă instanţă, putem admite o suprapunere a formei din latina populară *macinare* peste un autohton **maci* (**măci**). În acest sens, există posibilitatea ca şi oronimul Măcin (Muntele) să provină din acest radical. Din fondul pre-latin.
Der: *măciniş*, *măcinătură*.

măciụcă (ar. *măţucă*, mgl. *măcioc*, *măciucă*, *ceanugă*) – 1. partea îngroşată şi rotunjită a unui ciomag sau a altui obiect; 2. ciomag, bâtă.
Ngr. *ματσούκα* (cf. Roesler, 573, Cihac, II, 671). Lat. *matteuca* (Philippide, *Principii*, 63; Puşcariu, 1011; Candrea-Densusianu, 1036; Tiktin; *REW*, 5426; Cioranescu, 4970). Forma *matteuca*, foarte rar întâlnită în latină, este similară cu o altă formă *mateola* (*REW*, 5425a) şi prezintă suf. *-uca* considerat de origine gallică. În română acest sufix este atât de frecvent încât nu este cazul să-l importăm din gallică. Cioranescu crede că este vorba de o „formaţie expresivă". Din română provin bg. *mačuk*, *mačak* (Capidan, *Raporturile*, 208), precum şi scr., slov. *macuga* (Candrea, *Elem.*, 403); cf. ucr. *mačug*, pol. *maczuga* (Berneker, 2, 1). Tot din română provin şi formele mgh. *macsuka*, *matyuka* (cf. Cioranescu). Este evident că nu poate proveni din neogreacă, aşa cum au opinat Cihac şi Roesler, având în vedere larga răspândire a termenului. Prin urmare, forma neogreacă provine din română.
PIE ***mat-** „măciucă, târnăcop" (*IEW*, 700); cf. lat *mateola* „mai de lemn", v.g.s. *medela* „plug", v.sax. *maltuc* „sapă cu lama lată", eng. *mattock* „sapă", cymr. *maltog*, ir. *madag*. rus. *motyuka*, lituan. *matikas* „sapă mare", alb. *macukë* (var. *matukë*). Orel (1998, 247), pornind de la Miklosich (*Slaw. Elem. im Alb*., 27) şi Meyer (*Etym. Wört*., 263) derivă forma albaneză dintr-un slav neatestat **motyka*. Pe de altă

parte, Barnhart (642) consideră că eng. *mattock* provine din lat. *matteuca* ca şi eng. *mace* „măciucă” din lat. *mattea*, dar eng. *mattock* are sens diferit de lat. *Matteuca*, care are sens apropiat de formele vechi germanice, precum şi de cele din lituaniană, albaneză şi limbile celtice. De aceea ipoteza lui Barnhart nu este verosimilă.
Prin urmare, rom. **măciucă** provine din acelaşi radical PIE ca şi lat. *mateola*, iar forma lat. *matteuca* este, probabil, de origine gallică. Judecând după forma maghiară, în primul rând, forma veche a fost **mattiuca*, similară cu forma latină, lituaniană, formele germanice şi celtice. Din acelaşi radical provine şi rom. **măciulie** (v. **măciulie**). Din fondul pre-latin.

măciulie – 1. capătul mai gros al unor obiecte; 2. capsulă.
Este considerat cu etimologie necunoscută. Provine, de fapt, de la acelaşi radical cu **măciucă** (v. **măciucă**). Existenţa rom. **măciulie** întăreşte ipoteza unui radical traco-dac **mat*- provenind direct din PIE ***mat**- „măciucă, târnăcop” (*IEW*, 700), radical din care provin ambele forme româneşti. Din fondul pre-latin.

măcriş (var. *macriş*) – plantă erbacee cu frunze cu gust acrişor (*Rimex acetosa*).
Bg. *mokreš* din *mokăr* „umed” (Conev, 43; Pascu, *Beiträge*, 117; Cioranescu, 4972). Nu am putut verifica forma bulgară, deşi acest radical există în bg. *mokrea* „a uda”, dar chiar dacă există această formă în vreun dialect bulgar, ipoteza nu poate fi acceptată din motive semantice. Din **macru** (Puşcariu, *Dim*., 117), ipoteză respinsă de Cioranescu. În schimb, trebuie pus în legătură cu **acru**; cf. rom. *acriş* (dial.) „iaurt, lapte acru”. Este, de asemenea, ştiut că frunzele diferitelor specii de **măcriş** au gust acrişor. Prin urmare, forma **măcriş** (var. *macriş*) nu este decât o formă alterată a lui *acriş*. (v. **acru**).

măduļar (ar. *mădular*) – 1. parte a corpului, organ; 2. organ genital (*înv*.).
Lat. *medŭllaris* „care pătrunde până în măduva oaselor (despre durere)”. (Puşcariu, 1014; Candrea-Densusianu, 1115, *REW*, 5463); printr-o formă intermediară **medŭllarium* (Densusianu, GS, II, 315). Lat. *medullaris* este un adjectiv derivat din *medulla*, astfel că rom. **mădular** nu pare să provină din lat. *medŭllaris*. Rom. **mădular** îşi are originea în acelaşi radical ca şi **măduvă** (v. **măduvă**).

măḑuvă (var. *măduhă*, ar. *măduŭă*, mgl. *măiduă*) – 1. substanţa moale din interiorul oaselor sau a coloanei vertebrale; 2. miez, esenţă.
Lat. *medulla* „măduvă, miez” (Puşcariu, 1013; Candrea-Densusianu, 1114; *REW*, 5463; Cioranescu, 4982); cf. it. *midolla*, v.fr. *meolte*, prov. *mezola*, sp. *meollo*, port. *miola*. Suf. *-vă*, în loc de *-lla*, a fost explicat prin trecerea lui *ll* la *u*, apoi la *h* > *v*. Glare (1091) îl consideră cu origine obscură în latină, iar Walde (I, 58) presupune un mai vechi **smerulla* din **smerŭ* „grăsime”; cf. v.g.s. *smero* „grăsime”, lituan. *smarsa* „grăsime”. Aceste încercări de a stabili etimologia lat. *medulla* nu sânt plauzibile ele provenind din PIE ***medhu**- „miez, mijloc” (*IEW*, 706; Walde, II, 59), ipoteză justificată de skt. *medas* „măduvă, grăsime” (cf. Monier-Williams, 832, col. 3). Formele germanice se trag de la un rad **marg*; cf. v.scand. *marg*, v.g.s. *marg*. O altă formă este **mazg*; cf. av. *mazga*, v.sl. *mozgu*, skt. *majjan* „măduvă”.

măeştru (var. *măiestru*) – iscusit, abil.
Lat. *magister* (Puşcariu, 1016; Candrea-Densusianu, 1043; *REW*, 5229; Tiktin; Cioranescu, 4983), poate prin intermediul unui lat. pop. **maistrum* (Candrea, *Éléments*, 35). Cioranescu arată că derivarea nu este clară. Forma neologică *maestru* este un dublet după it. *maestro* (v. **meşter**).
Der: *măiastră*, *măiestrie*.

măgar (ar. *ɣumar*) – 1. asin (*Equus asinus*); 2. prost, încăpăţânat.
Ngr. *γομάρι* „măgar” (Miklosich, *Fremdw.*, 107; Cihac, II, 180; Philippide, II, 121; Puşcariu, *Lr*., 278); cf. alb. *gomar*. Tiktin consideră că forma neogreacă provine din arab. *himar*; cf. ebr. *khomar* „1. măgar; 2. idiot”. Albaneza are şi forma *magar*.

Cioranescu (4986) crede că provine de la un lat. **onagrarius* > **onagrius* > **unăgariu*, dar derivarea nu este posibilă, deşi este de presupus că forma actuală **măgar** este rezultatul unei suprapuneri a lui **unăgariu* (sau **onagru*) cu *gomar*, neatestat în daco-română, dar prezent în aromână, neogreacă şi albaneză. Lat. *onager* „măgar sălbatic" provine din gr. *όναγρος* (*ον-αγρος* < *όνος όγριος*). Cioranescu citează, de asemenea, prezenţa *măgarilor* sălbatici în vechime pe teritoriul românesc de la nordul Dunării (cf. Giurescu, *Istoria Rom*., I, 7, 1935). Este destul de evident că prezenţa măgarului în Balcani este cu mult mai veche decât o posibilă influenţă arabă. Acest radical provine dintr-o limbă orientală, probabil semitică, dacă nu este de origine mai veche euro-asiatică (*nostratică*). Această ipoteză este îndreptăţită şi de prezenţa acestui radical în limbile caucaziene de nord; cf. **himV* „măgar" (Starostin, 518), radical similar cu cel din limbile semitice de la care provine şi forma *gomar* din limbile balcanice.

Pe de altă parte, având în vedere faptul că măgarul a trăit în stare sălbatică din cele mai vechi timpuri pe teritoriul actualei Românii, putem admite ipoteza unei origini eurasiatice. Prin urmare, ţinând cont şi de radicalul nord-caucazian, putem admite ipoteza unei forme vechi, pre-latine **gimar*, **gumar* (*gomar*), fără să fie vorba de un împrmut din arabă sau altă limbă semitică, ci de un vechi radical eurasiatic.

Din română provine bg. *magare* (cu o serie de derivate), în timp ce sb., slov. *magarac* provine de la o formă mai veche identică cu alb. *margaç*.

Der: *măgăruş*, *măgăriţă*, *măgăresc*, *măgăreşte*.

măgădạn (var. *măgădău*) – bărbat mare la trup, vlăjgan.

Provine din PIE ***megh-** „mare" (Walde, II, 11; *IEW*, 708); cf. *măgăoaie* (v. **mogâldeaţă**).

măghiran (var. *magheran*) **–** plantă erbacee cu flori roşietice sau albe (*Origanum majorana*).

Lat. *amaracus* „măghiran" (*REW*, 398) de la o formă **amaragana*. Lat. *amaracus* provine din gr. *αμάρακος* sau din lat. med. *maiorana*, prin intermediul it. *maggiorana*, apoi, probabil, prin ngr. *ματζουράνα* (Cioranescu, 4989).

Ambele soluţii sânt foarte puţin probabile. Prima nu este posibilă din punct de vedere fonologic, a doua nu explică de ce în română apare o velară palatală, în timp ce în italiană şi neogreacă există o africată şi, respectiv, o dentală. Forma există în majoritatea limbilor romanice fără să provină din latină, aşa cum consideră Meyer-Lübke (cf. *REW*, 389). De Mauro-Mancini (1154, col.1) consideră it. *maggiorana* cu etimologie incertă. O formă lat. *mezurana* este atestată în Dioscoride: „*Ρομάιοι μεζουράνα*". Este considerat cuvânt de origine orientală în latină (cf. Bartoldi, *Riv. degli studi orientali*, 13, 370).

Rom. **măghiran** nu poate proveni nici din latină, nici din italiană sau neogreacă, deşi toate formele au o origine comună. Cu alte cuvinte, adevărata filiaţie a acestei forme este greu de stabilit. Pe de altă parte, radicalul este prezent în greaca veche, prin urmare, acesta a existat în Peninsula Balcanică din cele mai vechi timpuri. Origine incertă.

măguli – a flata, a linguşi.

Mgr. **μαγουλίζω* din *μάγουλον* „obraz" (Cihac, II, 672; Meyer, *IF*, 3, 69). Verbul mediogrecesc nu este atestat, prin urmare, ipoteza nu se susţine. Cioranescu (4994) consideră că este vorba de o „creaţie expresivă" de la un rad. **măc-*, **moc* „obiect rotund" cu suf. *-uli*. De ce este vorba de un obiect rotund şi de ce este creaţie expresivă, dacă are acest radical, Cioranescu nu explică.

Trebuie considerat, desigur, un cuvânt autohton, similar ca formă cu *a guguli*, a **giugiuli**, cu trecerea lui *g* iniţial la *m*, prin procesul de disimilare. Suf. *-(u)li* este sufix derivativ folosit în limba română la derivarea unor forme verbale din alte părţi de vorbire.

Der: *măgulire*, *măgulit*, *măgulitor*.

măgură (ar. *măgură*, *măγulă*) – deal împădurit, colnic.

Considerat dacic (Hasdeu, *Cuvente,* I, 280), tracic (Pascu, *Arch. Rom*., 6, 224); cf. alb. *magullë* „deal, colină", ngr. *μάγουλα*. Cioranescu, şi în acest caz, crede că este vorba de o „creaţie expresivă" pornind

de la un rad. **măg-*, *moc-* (cf. **măguli**). Este autohton, forma neogreacă provine din macedo-română.

Poate proveni din PIE ***māk**'-, **mək**'- „lung şi subțire" (*IEW*, 699); cf. av. *mas* „lung", *masya* „cel mare", av. *masah* „lung, mare", v.pers. *maθista* „cel mai înalt", gr.(dor.) *μάκος* „lung", *μακετα* „deal, măgură" > *Μακεδόνες* „cei care trăiesc pe munți şi dealuri". *IEW* derivă formele din dialectul dorian de la acest radical, formă care trebuie asociată cu rom. **măgură**. Cu toate acestea, măgură trebuie asociat cu **mâglă**[2] „grămadă, morman", considerat de origine maghiară. De remarcat că forma există şi în sardă şi în dial. campidanez (din Italia); cf. sard., campid. *moɣoro* „deal, colină joasă", precum şi top. *Mogoro* (cf. Rosetti, *ILR*, 251). Existența acestei forme în sardă şi în unul din dialectele italice mai conservatoare atestă încă o dată apropierea vechilor limbi italice de limbile tracă şi illiră. Slaviştii consideră că v.sl. *mogyla* (precum şi formele din limbile slave moderne) este cuvânt de origine iraniană, deşi abundența radicalului în limbile balcanice şi o serie de limbi şi dialecte din Italia, ne face să-l considerăm împrumut din geto-dacă (v. **mâglă**, **movilă**). Origine traco-illirică.

Der: *măgurean*.

măi – formulă de adresare.

În general, formulă de adresare pentru bărbați (cf. **mă**, **bă**). A fost apropiat, în mod nejustificat, de **măre** (Cihac, II, 718; Philippide, II, 722; Pascu, II, 65); cf. it. *mo*, sard. *moi*, alb. *moj* „apelativ adresat unei femei sau fete". În româneşte, în general, este adresat bărbaților dar uneori şi femeilor, mai ales în Moldova.

Din lat. *modo* redus la **mo* (Cioranescu, 5010). Dentala din *modo* nu putea să cadă, astfel că ipoteza lui Cioranescu nu se poate susține. Este acelaşi cu **mă** derivat din **bă**, apelativ pentru bărbați după prescurtarea de la **băiat**.

mălai – 1. făină de mei sau de porumb; 2. teren cultivat cu mei sau cu porumb.

Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1874, 52) îl consideră dacic. Din v.sl. *mlete*, *melja* (Cihac, II, 184; Tiktin; Scriban). Pentru Cioranescu (5020) rămâne cu etimologie necunoscută. S-au emis şi alte ipoteze pe care nu le mai amintim. Aşa cum a intuit Hasdeu, acest cuvânt este de origine dacică şi provine din rad. PIE ***mel-**, ***(s)mel-** „a zdrobi, a măcina", **mḷto-** „zdrobire, strivire" (*IEW*, 716) sau PIE ***malno-**, **malto-** „a sfărâma, a zdrobi, a măcina" (Walde, II, 16); cf. skt. *mrnati* „zdrobeşte", gr. *μύλος* „moară", *μύλλω* „a strivi, a măcina", lat. *molo* „a măcina", *molina* „moară", *mola* „piatră de moară", got., v.g.s. *malan* „a măcina", v.sl. *meljo* „a măcina", lituan. *malu* „a măcina", hitt. *ma-al-la-i* „a strivi, a zdrobi" (III, sg.), alb. *miell* „făină, mălai".

Rom. **mălai** provine de la o formă mai veche **mal-*, **maln-*, cu forme echivalente în germanice, baltice, albaneză; cf. v.g.s. *melo*, sued. *mjol*, eng. *meal*, lituan. *milti*, alb. *mjell*, toate cu acelaşi sens de „făină sau mălai". În caz că luăm în considerare forma **mal-* ca etimon al rom. **mălai**, rotacizarea lichidei intervocalice se explică prin poziția accentului pe silaba respectivă (v. **bălan**). Din română provin ucr. *maljai*, pol. *malai* (Miklosich, *Wander.*, 10), dar şi rus. *malai* (Vasmer, II, 90), bg. *malai* (Capidan, *Raporturile*, 225) şi mgh. *malé* (Edelspacher, 18). De la acest radical provine şi rom. **mămăligă** (v. **mămăligă**). Din fondul pre-latin.

mălin -1. arbust din familia rozaceelor (*Prunus padus*); 2. liliac (Trans.).

Bg., scr., slov., ceh., rus. *malina* „zmeură" (Cihac, II, 185; Berneker, 2, 12; Pascu, II, 220; Cioranescu, 5030). Nu putem accepta această ipoteză din cauza deosebirii semantice. S-a încercat, într-un mod extrem de stângaci, să se justifice „devierea" semantică prin aceea că mălinul ar creşte în aceleaşi desişuri ca şi zmeurişul (cf. Cioranescu). În realitate, zmeurişul creşte la altitudine mai înaltă decât mălinul.

PIE ***mel-**, **melə-** „de culoare închisă, murdar" (*IEW*, 720); cf. skt. *malina* „murdar, negru", gr. *μέλας* „negru", alb. *melenë* „ulm", lat. *mulleus* „roşiatic, purpuriu", got. *mela* „semn grafic", *meljan* „a scrie", lituan. *melas* „albastru", lituan. *mulvas* „roşiatic,

gălbui". Walde-Pokorny explică rus. *malina* „zmeură" prin acest radical PIE. Numele acestui arbust vine de la culoarea fructelor sale de culoare închisă, fapt confirmat de liliacul cu aceeaşi culoare, care este denumit la fel în nordul Transilvanei datorită culorii violacee a florilor sale. În cazul mălinului, de altfel, trebuie considerat că numele arbustului vine de fruct şi nu invers. Şi în acest caz, *l* intervocalic nu a rotacizat, probabil datorită accentului, cum este cazul cu o serie de elemente lexicale din limba română (cf. **bălan**, **mălai**). Din fondul pre-latin.
Der: *mălină* „fructul mălinului".

mămăliţă (var. *măligă*) – aliment preparat din făină de porumb fiartă în apă.
Creaţie expresivă pornind de la consonanţa *mama* „hrană" (P. Papahagi, *Notiţe*, 31; Capidan, *Dacor.*, 7, 131); cf. ven. *melega* „hrişcă" (Cihac, II, 185). Cioranescu (5028) crede că este vorba de o creaţie expresivă care ar fi dat mai întâi o formă **mămălaie*, apoi **mămăligă**. Considerăm forma *măligă* ca formă de bază, care provine din rad. *măl-* din PIE ***mal-n-*** prezent şi în **mălai** (v. **mălai**), la care se adaugă suf. *–igă*; astfel forma uzuală prezintă prima silabă reduplicată. Din română a fost împrumutat în toate limbile balcanice; cf. tc. *mamaliga*; ngr. *μαμαλίγα*, bg. *mamaliga*, scr. *mamljuga*, mgh. *mamaliga*, precum şi în slavele de răsărit: cf. ucr. *mamalyg*, pol. (dial.) *mamalyge*, rus. *mamalyga*. În mod tradiţional, **mămăliga** se făcea din mei măcinat, apoi din porumb. Etimologia acestui cuvânt este strâns legată de cea a rom. **mălai** (v. **mălai**). Din fondul pre-latin.
Der: *mămăligar*, *mămăligos*.

mămăruţă – insectă, buburuză (*Coccinella septempunctata*).
Etimologia din lat. *eruca* „omidă" propusă de Puşcariu (*Jb*. 11, 47; *REW*, 2907) este total nelalocul ei. Cioranescu (5037) o consideră o „creaţie spontană". Este, de fapt, o formă alternativă a lui **buburuză** prin alternanţa *b*/*m*, alternanţă frecventă în limba română. Este vorba de un rad. **bub-*(*ur*) „insectă, vierme", la care se adaugă suf. *-uză*, sau *-uţă*; cf. alb. *bubë* „vierme, larvă" (v. **buburuză**).

mănuşă (var. *mănuşe*, *mânuşe*, ar. *mănuşe* „cercel, toartă") – 1. obiect de îmbrăcăminte pentru a acoperi mâna; 2. toartă, mâner.
Derivat de la **mână** şi suf. *-uş*(*ă*) (v. **mână**).
Der: *mănuşar*, *înmănuşa*.

mănunchi (var. *mănuchi*, ar. *mânucl'u*) – 1. legătură de spice, flori, etc.) câte se pot cuprinde cu mâna; 2. legătură de mai multe obiecte, fascicul.
Lat. *manŭcŭlus* (Puşcariu, 1021; Candrea-Densusianu, 1125; *REW*, 5306); cf. it. *manocchio*, prov. *manolh*, sp. *manojo*. În latină a existat şi forma diminutivală *manuciolum* (cf. Glare). Forma românească presupune un mai vechi **manuclu*. Este ştiut că suf. lat. *-ulus* provine de la un mai vechi *-lu-s*, primul *u* fiind de natură epentetică (v. **vechi**). Prin urmare, lat. *manŭcŭlus* provine de la un mai vechi **manuclu-s*, identic cu forma din care provine rom. **mănunchi** (cf. ar. *mânucl'u*).
Der: *a înmănunchia*, *înmănunchere*, *înmănuncheat*.

măr (ar., mgl., istr. *mer*) – 1. pom fructifer din familia rozaceelor, cu flori albe-trandafirii şi fruct de formă rotundă-turtită (*Pirus malus*); 2. fructul acestui pom.
Lat. **melus* din *malus* „măr" (Densusianu, *Hlr*., 71; Puşcariu, 1023; Candrea-Densusianu, 1048; *REW*, 5272; Rosetti, I, 57; Cioranescu, 5074); cf. gr. *μήλον*, alb. *mollë* „măr". Walde (II, 18) consideră lat. *malum* un împrumut din dor. *μάλον* „măr, fruct". Cum am mai arătat şi cu alte ocazii (v. **măcina**), probabil că latina nu a împrmutat din dialectul dorian. Acest radical a existat în Balcani şi la Dunăre înainte de Imperiul Roman, ceea ce este firesc deoarece în această regiune mărul creşte în stare sălbatică. Provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *merişor*, *merar*, *meriş*.

mărăcine (ar. *mărăţine*, mgl. *mărţin*, *mărăţină*) – nume generic dat diverşilor arbuşti ale căror tulpini şi ramuri au spini.

Lat. **marra* „spin” (Schuchardt, *ZRPh*., 23, 189; Tiktin; *REW*, 5370). Lat. **marrucina* < *marra* „un fel de sapă, ciocan” (Candrea-Densusianu, 1046) sau lat. **marricina* (Puşcariu, 1025). Lat. *malitia* „răutate” (Cioranescu, 5075).

De remarcat că niciunul din etimoanele latineşti propuse nu este atestat, cu excepţia celui propus de Cioranescu, dar nu poate fi acceptat din motive semantice. Prin urmare, niciuna dintre aceste ipoteze nu se susţine. Pe de altă parte, menţionăm că forme similare apar în it. *marruca* „mur” şi alb. *mërqinjë* „mărăcine, spin”, respectiv, alb. *murriz* „păducel, mărăcine”. Orel (279) asociază formele albaneze cu it. *marruca*. Radicalul este atestat în top. dacic *Marcinium* (cf. Giurescu). Origine traco-illirică.

Der: *mărăciniş*, *mărăcinar*.

mărar (ar. *măral'u*) – plantă erbacee aromatică întrebuinţată drept condiment (*Anethum graveolens*).

Gr. *μάραθρον* „molură, secărea” (Philippide, *Principii*, 102; Philippide, II, 744; Pascu, II, 60, Diculescu, *Elementele*, 460) sau ngr. *μαράθριον* (Berneker, I1, 73; Philippide, II, 647); cf. alb. *mëraj*, scr. *morac*. Din motive fonologice originea greacă (sau neogreacă) este foarte puţin probabilă, deşi, în mod evident, formele din cele două limbi au o origine comună.

Echivalentul botanic al gr. *μάραθρον* este rom. **molură**, care, de asemenea, trebuie să aibă aceeaşi origine. Molura este o plantă aromatică cu flori galbene ale cărei fructe sânt întrebuinţate în medicină. Etimologic vorbind, rom. **molură** pare să aibă aceeaşi origine cu rom. **mărar**. Gr. *μάραθρον* este o variantă a lui *μάραθον*, acelaşi cu top. *Μάραθον*, locul faimoasei victorii a grecilor asupra perşilor, numit aşa datorită faptului că aici creştea din abundenţă molura. Chantraine (666) respinge IE ***mer**(**ə**)**dho** propus ca etimon pentru gr. *μάραθον*, ipoteză susţinută de către Hasselmann (Symb. Danielsson, 94; cf. Chantraine), datorită prezenţei formei miceniene *maratuwo*, considerându-l astfel un termen indigen, ca un împrumut în greacă. Când spune indigen, Chantraine se referă la traci, dar mai ales la pelasgi care în secolul XIX şi în prima jumătate a secolului XX erau consideraţi pre-indo-europeni, deci ne-indo-europeni. Cercetările din ultimele decenii (cf. van Windenkens, 1952) au relevat, în mare măsură pe baza hidronimiei şi toponimiei pre-greceşti, că aşa-zişii pelasgi erau indo-europeni, mai precis noi proto-traci. Prin urmare, atât **mărar** cât şi **molură** provin din fondul vechi balcanic.

mărе (ar. *more*, mgl. *mara*, istr. *murié*) – cuvânt care exprimă mirare, curiozitate, uimire, admiraţie.

Lat. *mās* „mascul” (Philippide, II, 722) sau lat. *amorem* (Şăineanu, *Ist*. *fil*., 345). Niciuna dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată, fiind inadecvate din punct de vedere semantic.

Ngr. *μώρε* (Scriban). Forma ngr. *μώρε* nu am putut-o verifica în această limbă (deşi ea poate exista ca împrumut din ar. *more* şi folosită doar dialectal), ci doar *μορία* „prostie” şi *μορός* „prost”, care nu pot avea nimic în comun cu rom. **mărе**. Ceva foarte apropiat atât ca sens, cât şi ca formă, există în alb. *more* „apelativ adresat unui băiat, apelativ care precedă numele unui bărbat cu sens de intimitate şi prietenie” (cf. Newmark, 537). Prin urmare, sensul din albaneză este absolut identic cu cel din română; cf. bg, sb. *more*, ven. *more* (cf. Cioranescu). Origine traco-illiră.

mărgăriţar (var. *mărgărint*, ar. *mărgăritar*(*e*)) – perlă.

Gr. *μαργάρις*, *μαργαρίτης* „perlă, mărgăritar” (Cihac, II, 673). Ngr. *μαργαρίτης* (Candrea; Scriban; Cioranescu, 5096); cf. alb. *margaritar* (v. **mărgea**).

mărăgărit – 1. mărgăritar; 2. numele a două plante: mărgăritar şi lăcrimioară. Are aceeaşi origine cu **mărgăritar**.

mărgeą – boabă de sticlă, de piatră, de diverse culori.

Gr. *μαργέλλιον* „perlă, mărgea” (Cihac, II, 673). Lat. **margella* (Densusianu, *Hlr*., 200; Puşcariu, 1029; Candrea-Densusianu, 1052; *REW*, 5353; Cioranescu,

5097). Lat. *margella* este atestată în Du Cange (cf. Cihac), dar nu este menționată, totuşi, în Niermeyer, fiind extrem de rar. Este neîndoielnic că are aceeaşi origine cu gr. *μαργέλλιον*, astfel încât rom. **mărgea** datează probabil din epoca pre-romană.
Der: *mărgică*, *mărgeluşă*, *mărgelat*.

mărgeạn (ar. *mirgeane*, mgl. *mirgean*) – coral.
Tc. *mercan* din mgr. *μερτζάνι* „*coralium rubrum*" (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 126; Şăineanu, II, 249; Berneker, 2, 37; Cioranescu, 5098); cf. ngr. *μερτζανί*, alb., bg., sb. *merğan*.

mărịtă (ar. *marit*, *mărtare*, mgl. *marit*, *măritari*, istr. *marit*) – 1. a (se) căsători (despre femei); 2. a da în căsătorie; 3. a vinde ceva la preț mic, a se debarasa de ceva.
Lat. *maritare* „a căsători" (Puşcariu, 1032, Candrea-Densusianu, 1051, *REW*, 5361). Panromanic; cf. alb. *martoj* „(mă) căsătoresc".
PIE ***mari-to-s*** „a avea femeie tânără", ***merĭ*** „femeie tânără" (Walde, II, 40) sau PIE ***merio*** „bărbat tânăr", ***meri*** „soție tânără" (*IEW*, 738); cf. skt. *maryah* „bărbat tânăr, iubit, logodnic", gr. *μείραξ*, lituan. *merga*, v.pr. *mergo* „fată tânără, domnişoară", lituan. *marti* „fecioară, mireasă", v.pr. ****martin*** „mireasă", lituan. *marsa* „soția fratelui, cumnată", cymr. *merch*, bret. *merc' h*, corn. *myrgh* „fiică, femeie", got. crimeeană *marzus* „nuptiae", alb. *shemërë* „iubită, concubină". Deşi rom. a (se) **mărita** este considerat că provine din lat. *maritare*, rom. **mire** i s-au găsit cele mai bizare origini (v. **mire**), deşi este evident că aceste două forme româneşti au aceeaşi origine. Este dincolo de orice îndoială că rom. **mire** (*mireasă*) provine din PIE ***merio*** „bărbat tânăr", cu forme echivalente în mai multe limbi IE. Prin urmare, acest radical este pre-romanic şi ca atare şi vb. a **mărita**, pe lângă **mire**, poate fi considerat tot pre-romanic.
După cele prezentate mai sus, reiese că acest radical are o largă răspândire în multe grupuri de limbi IE. Este greu de presupus că româna a păstrat din traco-dacă pe **mire**, dar a preluat din latină vb. a **mărita** (v. **mire**). Provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *măritiş*, precum şi o serie de neologisme după franceză derivate din acelaşi radical.

mărụnt – 1. de dimensiuni mici, mic; 2. cu elemente componente foarte mici; 3. de mică importanță, neînsemnat; 4. mic de statură.
Lat. *mĭnŭtus* „foarte mic, mititel" (Puşcariu, 1037, Candrea-Densusianu, 1058, *REW*, 5600). Panromanic.
PIE ***mei-***, **mineu** „a diminua, a mici", **minu** „mic" (Walde, II, 93); cf. hitt. *manink* „a fi mic", skt. *minati* „a mici", skt. *manak* „puțin", gr. *μίνυθω* „(mă) micesc". Poate proveni fie din latină, fie din PIE prin traco-dacă.
Der: *mărunțel*, *a mărunți*, *măruntă* „dans cu paşi mici", *mărunțaie*, *mărunțiş* etc.

măseạ (ar., mgl. *măseauă*) – molar.
Lat. *maxilla* „maxilar, falcă" (Puşcariu, 1045; Candrea-Densusianu, 1067, *REW*, 5443; Cioranescu, 5133); cf. ngr. *μασέλλα* „maxilar", it. *mascella* „falcă", prov., v.fr. *maisselle* „falcă", sp. *mejilla* „obraz, falcă". În niciuna din limbile neolatine şi nici în neogreacă nu are sens de **măsea**, de „maxilar". În plus, lat. *x*(*cs*) îi corespunde, în general, în limba română gr. *ps*, deşi există excepții (v. **lăsa**, **mătase**). Această diferență de tratament al grupului lat. *cs* nu a fost niciodată explicată în mod adecvat.
PIE ***mei-k-***, **mei-so**, **meisko**, **mik'ro** „a amesteca" (*IEW*, 714). Rom. **măsea** pare să provină din acest radical, mai precis de la forma ***mei-so***, apropiat ca formă de gr. *μασάομαι*. Lat. *maxilla* şi *masco* „a mesteca" provin tot din acest rad. PIE.
Der: *măselar*, *măselariță*.

măsliṇă (ar. *mas*(*i*)*nă*, mgl. *maslincă*) – fructul măslinului (*Olea europaea*).
V.sl. *maslina* „măslină" < *maslŭ* „ulei" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; *Lexicon*, 363; Cihac II, 188; Cioranescu, 5136) (cf. **maslu** „unsoare, ulei").
Der: *măslin*, *măsliniu*, *măsliniş*.

măsură (ar. *misură*, mgl. *misur*) – 1. faptul de a determina cu anumite instrumente valoarea unei mărimi; 2. a scruta, a privi cu atenție; 3. a cântări, a modera; 4. a se compara, a se lua la întrecere.
Lat. *mensura* „măsurare, măsurătoare” (Puşcariu, 1047; Candrea-Densusianu, 1068; *REW*, 5502); cf. it. *misura*, fr. *mesure*, sp. *mesura*.
PIE ***mē-**, **me-t** „a măsura” (*IEW*, 703); cf. skt. *mati*, *mimati* „măsoară”, av., v.pers. *ma-* „a măsura”, av. *miti* „cantitate, greutate, măsură”, gr. *μέτρον* „cantitate, măsură, greutate”, lat. *metior* „a măsura”, *mensis* „lună”, alb. *mat*, *mas* „a măsura”, *matë* „măsură, cantitate”, lituan. *metas* „an, timp, măsură”, v.pr. *mettan* „an”, lituan. *matuoti* „a măsura”, toh. A *me*, toh. B *mai* „a măsura”.
Deşi rom. **măsură** este apropiat ca formă de lat. *mensura*, răspândirea acestui radical în foarte multe limbi IE elimină posibilitatea ca forma latină să fie singura opțiune privind originea rom. **măsură**.
Der: *a măsura*, *măsurare*, *măsurat*, *măsurătoare*, *măsurător*.

mătănie – 1. înclinarea corpului în semn de venerație şi respect; 2. şirag de mărgele pe care credincioşii numără rugăciunile pe care le rostesc.
Mgr. *μετάνοία* „schimbare de opinie, prosternare în semn de pocăință” (Cihac, II, 675; Murnu, 36, Tiktin, Berneker, 2, 40; Vasmer, *Gr.*, 97; Cioranescu, 5146); cf. bg., scr. *metanija*.

mătase – 1. fibră textilă extrasă din gogoşile viermilor de mătase; 2. fibră sintetică cu proprietăți similare; 3. țesătură din astfel de fibre.
Lat. *metaxa* < gr. *μέταξα* „mătase” (Diez, I, 268; Roesler, 573; Cihac, II, 674; Tiktin, *REW*, 5403; Cioranescu, 5148); cf. ngr. *μετάξι*, alb. *mëndafsh*. Lat. *metaxa* apare numai în latina medievală (Niermeyer, 881), astfel rom. **mătase** provine din greacă.
Der: *mătăsărie*, *mătăsar*, *mătăsos* etc.

mătăuz – 1. mănunchi de busuioc; 2. buchetul miresei.
V.sl. *motiti* „a mişca, a agita” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 30; Cihac, II, 189; Cioranescu, 5149); cf. rus. *motouz* „fir”, rus. *motuz* (dial.).
Această ipoteză nu este convingătoare. După Vasmer (II, 664) forma rusă provine din vb. *motatzi* „a împleti” şi *voz* „nod”. Cihac îl asociază pe bună dreptate cu **mototol** şi **moț**, dar etimonul este greşit.
Aceste forme româneşti pot fi asociate cu PIE ***mŭk-** „grămadă” (*IEW*, 752); cf. gr. *μύκων*, gall. **mukina* „grămadă de pietre”, v.isl. *mugi* „grămadă, mulțime”, v.isl. *mostr* „mulțime mare”, norw.(dial.) *mukka* „grămadă, mulțime”. În românește există o întreagă familie de cuvinte de la acest radical, de aceea s-a simțit nevoia unei alternanțe de sunete *k-t* sau epenteza lui *s*, ca în cazul lui **smoc** (v. **moț**, **smoc**, **mototol**). Din fondul pre-latin.

mătrăgună (ar. *mătrăgună*) – 1. plantă erbacee otrăvitoare cu flori brune-violete şi fructe negre (*Atropa belladona*); 2. mandragoră, beladonă.
Gr. *μανδραγόρας* „mătrăgună” (Philippide, *Principii*, 17; Diculescu, *Elem.*, 485; Cioranescu, 5158) sau prin intermediul unui lat. **mandragona* (Puşcariu, 1049), ipoteză respinsă de Cioranescu ca puțin probabilă. În orice caz, există lat. *mandragoras* care provine din greacă; cf. alb. *matërgonë*. Această plantă creşte pe teritoriul vechii Dacii din cele mai vechi timpuri. Pe de altă parte, există multe credințe populare legate de această plantă pentru calitățile ei magice (cf. Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Gingis-Han*).
Chantraine (664) afirmă că la greci mătrăguna era folosită în magie şi medicină. Tot el sugerează că termenul ar putea avea originea în numele vreunui medic (vraci), deoarece apare în onomastica ioniană. Ştiut fiind faptul că dacii erau foarte buni cunoscători ai calităților terapeutice ale diferitelor plante, termenul a putut exista la daci din cele mai vechi timpuri. Dacă admitem totuşi o origine greacă a acestui termen, el este desigur un împrumut din epoca pre-romană.

mătrăşi – 1. a ucide, a alunga, a goni; 2. a risipi.
Provine de la PIE ***mē-**, **me-t-** „a cosi, a tăia” (*IEW*, 703); cf. lat. *meto*, *-ere* „a tăia, a secera”, cymr. *midi*, v.corn. *midit* „secerător”. Probabil că tot de la acest radical provine şi sp. *matar* „a ucide”, întâlnit şi în

celelalte limbi iberice. În spaniola medievală avea sensul de „a răni”. Corominas (III, 878) îl derivă din lat. **mattare* de la *mattus* „prost, tâmpit”, formă care, după el, ar fi existat în latina din perioada imperială; în ultimă instanță, admite „ că sp. *matar* rămâne totuşi cu origine necunoscută. Astfel, este evident că sp. *matar* provine din acest rad. PIE, nu prin latină, ci prin fondul iberic. În română provine din fondul pre-latin.

mătreață (mgl. *mătriță*) – 1. părticele de epidermă care se desprind de pe pielea capului; 2. mătasea-broaştei.
Derivat din **mătură** (Cihac, II, 190; Philippide, *Principii*, 63; Iordan, *Dift.*, 56; Scriban). Ipoteza se bazează pe sensul derivat de „ceea ce iese, se separă prin spălare”. Desigur, ipoteza este extrem de şubredă şi, ca urmare, a fost respinsă de alți lingvişti.
Lat. **matricia* (Candrea-Densusianu, 1071; Spitzer, *Dacor.*, 4, 641; *REW*, 5406). Cioranescu (5160) respinge ambele ipoteze, considerându-l cu origine necunoscută. Rom. **mătreață** are forme echivalente în câteva limbi IE; cf. rad. v.ir. *mad-* „a face erupție, a se răspândi” (Vendryes, M-5), gr. *μαδόρος* „umed, răni supurante, chel”, gr. *μαδαριάω* (*μαδάω*) „chelesc”.
Walde-Pokorny (694) derivă forma gr. *μαδαριάω* (*μαδάω*) din PIE ***mad-** „umed, a picura, a picura grăsime” de la care provine şi lat. *madeo* „a fi umed, a picura”. Este cert că rom. **mătreață** se apropie atât ca formă, cât şi ca sens de greaca veche, dar mai ales de irlandeza veche. Prin urmare, atribuim rom. **mătreață** o origine traco-dacă, la rândul său provenit din rad. PIE ***mad-**, al cărui sens ar fi putut să fie puțin diferit decât cel dat de Walde-Pokorny, aşa cum reiese din radicalul vechi irlandez şi din forma din limba română, dar Walde-Pokorny a reconstituit sensul radicalului bazându-se în principiu pe sensul verbul latinesc.

mătură (ar. *metură*, mgl. *m*(*i*)*etură*, istr. *meture*) – 1. obiect de uz casnic făcut dintr-un mănunchi de tulpini ale plantei cu acelaşi nume sau din nuiele; 2. sorg (*Sorghum vulgare*).
V.sl. *metla* „nuieluşă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac, II, 190; Berneker, 2, 41); cf. bg., rus. *metlá* „mătură”, scr., ceh. *metla* „mătură”. Etimonul vechi slav invocat de Miklosich şi Cihac nu este atestat (cf. Djačenko).
Lat. *metula* „piramidă mică” (Candrea, *Éléments*, 29; Puşcariu, 1053; Candrea-Densusianu, 1074, *REW*, 5554). Legătura cu lat. *matta* „covoraş” făcută de Cioranescu (5166) este total inadecvată. De altfel, Cioranescu (5166) consideră rom. **mătură** cu origine obscură. Formele neolatine; cf. sard. *matta* „tufă, arbust”, abruz. *mattele* „mănunchi”, it. (dial. lucan.) *mattore* „mătură de nuiele”, calabr. *mattulu* „mănunchi de fân”, sicil. *máttula* „scul” etc. (cf. Cioranescu) au aceeaşi origine cu rom. **mătură**, dar nu pot fi asociate cu lat. *matta* sau lat. *metula*. Ele provin din substratul italic, precum rom. **mătură** şi alb. *metull* „mătură” provin din fondul traco-illiric. Formele slave sânt, probabil, cognați cu formele română, albaneză şi cele italice, şi provin dintr-un mai vechi **metŭla*, unde *ŭ* (scurt) a trecut la *ъ* care apoi a sincopat ca şi în cazul lui *sto* „sută” (v. **sută**). Acest **metŭla* este de origine traco-dacă ca **magŭla* de la care provine v.sl. *mogyla* (v. **măgură**, **movilă**).
Rom. **mătură** provine de la acelaşi traco-dac. **metŭla*, ca şi celelalte forme menționate mai sus probabil din PIE ***mē-**, **me-t-** „a cosi, a tăia” (*IEW*, 703); cf. lat. *meto*, *-ere* „a tăia, a secera”. Toate aceste forme provin de la un radical cu sensul inițial de „mănunchi de nuiele sau paie tăiate” folosite la măturat (v. **mătrăşi**). Din fondul pre-latin.
Der: *a mătura*, *măturător*, *măturoi*, *măturică*, *măturătură*.

mătuşă – 1. femeie considerată în raport cu copiii surorilor şi ai fraților ei; 2. termen de respect pentru o femeie în vârstă.
După Cihac (II, 182) din v.sl. *mati* „mamă” având ca intermediar dim. rus. *mátuška*, o ipoteză care nu mai convinge astăzi pe nimeni. Din alb. *emtë* (Meyer, 92; Philippide, II, 631) sau din ucr. *matuša* (Pascu, *Beiträge*, 8). În schimb, Candrea (*Elemente*, 408), în

mod corect, consideră că ucr. *matuša* provine din română. Lat. **mita* din *amita* „mătuşă dinspre tată” (Puşcariu, 1054; Candrea-Densusianu, 1075, *REW*, 424; Cioranescu, 5167); cf. skt. *matula* „fratele mamei”, *matulani* „soţia fratelui mamei”, lituan. *anyta* „soacră”, m.ir. *ammait* „femeie în vârstă, mătuşă”, v.fr. *ante*, reto-rom. *amda*. Alb. *emtë* „mătuşă” este aproape identic cu forma reto-romană şi destul de apropiat de lat. *amita*, dar probabil că nu provine din latină.

Lat. *amita* provine din PIE ***am**(**m**)**a**, **ami-** (*IEW*, 36; Walde, I, 39), forme considerate atât de *IEW*, cât şi de Walde ca fiind de natură imitativă, cu alte cuvinte din limbajul copiilor. Este cât se poate de clar că rom. **mătuşă** nu provine din lat. **mita* sau *amita*, deşi ambele provin de la acelaşi rad. IE. Pentru formele indicate mai sus ar fi mai potrivit un rad. PIE ***(a)mat-a** „mătuşă”, decât cel reconstruit de *IEW* şi Walde, similar cu PIE ***māter** „mamă” (*IEW*, 700). Origine traco-dacă.

Der: *mătuşo*(*n*)*iu* „unchi” (Banat).

mâglă[1] **–** ceaţă.

V.sl. **migla* (Tiktin; Graur, *Rom.*, 53, 384); cf. rus. *mygla* (Vasmer, II, 109).

Forma provine de la PIE ***mighla** „negură, nor” (*IEW*, 712); forme similare există în multe alte limbi IE dintre care cele mai apropiate în spaţiu de română sânt: v.gr. *μίχλε* „nor, negură”, lituan. *miglà* „negură”, *mìgla* „negură”, v.bg. *mъgla* „negură”. Originea poate fi slavă, dar abundenţa de forme similare există în alte limbi IE. Astfel de situaţii sânt destul de multe în limba română, astfel încât stabilirea etimologiei unor astfel de cuvinte nu este deloc uşoară, dat fiind faptul că toate sânt limbi IE, ale căror forme provin din acelaşi rad. PIE. Trebuie asociat cu **negură** care este considerat de origine latină, mai precis din lat. *nebula* (v. **pâclă**, **negură**). Provine, probabil, din fondul pre-latin.

mâglă[2] – grămadă, morman.

Mgh. *mágl*(*y*)*a* (Candrea; Cioranescu, 5269). A fost asociat, în mod corect, cu **măgură** (Tiktin, Scriban), apropiere respinsă de Cioranescu. Este extrem de interesant că rom. **mâglă**[2], omonim cu **mâglă**[1], formează un grup paralel cu **măgură** şi, respectiv, **negură**. Am arătat mai sus că, atât **mâglă**[1], cât şi **negură** provin din acelaşi rad. PIE ***mighla** (*IEW*, 712) cu derivaţi în multe limbi IE; o formă apropiată este PIE ***nebhela** (Walde, II, 151); cf. lat. *nebula*, gr. *νυφέλι* „nor, negură”, m.cymr. *nyfel* „nor”, v.ir. *gen nivil* „nor, negură”, v.scand. *njol*(*a*) „negură, noapte”, skt. *nabhas* „negură, întuneric, nor”, v.sl. *nebo* „cer”. Forme provenind de la aceşti doi radicali există în greacă şi sanskrită, astfel încât aceste perechi pot exista şi în alte limbi, inclusiv limba română (v. **măgură**, **negură**, **mâglă**[1]). Prin urmare, etimonul acestui cuvânt este un radical IE, deci nu poate fi de origine maghiară. Maghiara l-a preluat probabil din stră-română.

mâhnị – 1. a (se) întrista, a supăra, a apăsa.

Bg. *mahnuvam* „a despărţi” din *machna* „a agita, a da din mână” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; Cihac, II, 182). Etimonul bulgar invocat de Miklosich şi Cihac nu l-am putut identifica, deşi bg. *machna* există; cf. rus. *machati* „a da din mână”. Totuşi, sensul formelor slave este total diferit încât nu poate fi asociat cu rom. a **mâhni**. Alb. *moçoj*, aor. *moçova* „a insulta, a ofensa” este similar cu rom. **mâhni**, prin urmare, aceste forme au o origine comună.

Orel (271) crede că alb. *moçoj* provine din lat. *monstrare* „arăta, a raporta”, dar raţionamentul nu este corect, deoarece etimonul latin propus de Orel este inadecvat atât din punct de vedere semantic, cât şi fonologic. Rom. **mâhni** provine de la un radical rom. *moh*, *mâh-* din care provin a **mâhni** şi a **mohorî** (v. **mohorî**), şi care poate fi asociat cu skt. *a nu-muh* „a se simţi abătut, necăjit”, skt. *muh*, *muhyati* „tulbura, a zăpăci” (Monier-Williams, 824, col.3). Din fondul pre-latin.

mâine (ar. *mâine*) – ziua imediat următoare, după cea de astăzi.

Lat. *mane* „de dimineaţă” (Diez, I, 261; Puşcariu, 1083; Candrea-Densusianu, 1116; *REW*, 5294); cf. it.

(*di*)*mani*, prov. (*da*)*man*, fr. (*de*)*main*, precum şi alb. *mëngoj* din lat. *manicare* „a se scula de dimineaţă”, *mengjes* „dimineaţă”.
Walde-Pokorny (693) derivă lat. *mane* „dimineaţă, devreme” din PIE ***mā-*** „bun, timp potrivit” cu formantul **no-**, radical de la care provine şi lat. *manes* „spirite ale morţilor”; cf. frig. *Μήν*, osc. *Maatuis*. Dacă rom. **mâine** (*mâne*) poate deriva din lat. *mane*, nu acelaşi lucru se poate spune despre rom. **dimineaţă**, care provine din acelaşi radical, dar nu are un corespondent direct în latină (v. **dimineaţă**, **mâneca**).

mâl – amestec de apă şi pământ, noroi.
Sb. *mulj*, pol., ucr. *mul* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac, II, 183; Tiktin); cf. v.sl. *melŭ* „mlaştină, murdărie, lut” (v. **podmol**, **nămol**). Cihac îl asociază, în mod greşit, cu **mal**, care are altă origine. Formele slave moderne au, în general, sens de „nisip, praf”, nu de **mâl**. În schimb, rom. **mâl** este apropiat ca sens şi formă de lituan. *molis* „mâl, lut” şi de let. *mals* „mâl, lut”. Dincolo de limbile slave şi baltice, radicalul există şi în albaneză; cf.alb. *mellë* „mâl, argilă”. Aceste forme pot fi asociate cu PIE ***meu-***, ***meuə-***, **mu-** „umed, a înmuia, apă murdară” (*IEW*, 741); cf. eng. *mud* „mlaştină, noroi” (v. rom. **mlaştină**, **mocirlă**).
Der: *mâlos*.

mâlc – în tăcere, fără o vorbă.
Bg. *mlek* „a tăcea” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 38; Cihac, II, 200); cf. v.sl. *mluknati* „a tăcea”, v.sl. *mleke* „tăcere”, v.sl. *milčati*, rus. *molčati* „a tăcea”. Cihac îl asociază cu a **mocni** al cărui prim sens îl defineşte ca „*devenir muet*” şi care ar proveni din v.sl. *mluknati* „*contiscere*”. Vasmer (II, 648) apropie radicalul slav de skt. *murkhás* „prost, neghiob”, lituan. *smulkús* „mărunt”, *mùlkis* „neghiob”, v.g.s. *molawén* „tabere”, ir. *malcaim* „putrezesc”, dar respinge apropierea de alb. *mekem* „a-şi ţine răsuflarea” şi *meke* „prost, meghiob”. În ciuda celor spuse de Vasmer, rom. **mâlc** poate fi asociat cu formele din limba albaneză, dar şi cu cele slave şi baltice. Formele slave prezintă metateza lichdei *l*, în contrast cu toate celelalte limbi IE. Origine incertă.

mâna (ar. *min*, *minare*, istr. *mir*) – 1. a îndemna animalele la mers; 2. a conduce un vehicul; 3. a merge repede, a se grăbi.
Lat. *minare* „a ameninţa” (Diez, I, 270; Puşcariu, 1077; Candrea-Densusianu, 1119; *REW*, 5585; Cioranescu, 5286); cf. it. *menare* „a lua, a conduce, a mâna”, prov., cat., v.sp. *menar*. De Mauro-Mancini explică it. *menare* tot prin lat. *minare*. Rom. a **mâna** are aceeaşi origine cu a **îndemna** şi pot proveni din PIE ***men-*** „a călca, a presa, a începe, a lovi, a împinge” (*IEW*, 726). Din fondul pre-latin (v. **ameninţa**, **îndemna**).

mână (ar. *mână*) – 1. partea anterioară a braţului; 2. braţ, membru superior; 3. cantitate, câtă poate fi prinsă în mână; 4. pricepere.
Lat. *manus* „mână” (Puşcariu, 1079; Candrea-Densusianu, 1120; *REW*, 5339; Cioranescu, 5285). Panromanic.
PIE ***mə-r***, ***məne-s***, **mŋtos** „mână” (*IEW*, 740) sau tema consonantică ***mŋ** (Ernout-Meillet, 386); cf. hitt. *maniiahh* „a înmâna, a conduce, a administra”, osc. *manim* „manum”, umbr. *manu*, umbr. *mani* „manu” (abl.), v.isl. *mund* „mână”, v.g.s. *munt* „mână”, v.sax. *mund*, v.ir. *man*, *am* „mână”. Vendryes (M15) consideră v.ir. *man* ca fiind împrumut din latină, dar forma există şi în cymr. *mun* „mână”, precum şi în mai multe limbi germanice vechi, dar şi în alte limbi italice precum osca şi umbrica. Rom. **mână** poate proveni în egală măsură atât din latină, cât şi din PIE prin traco-dacă, fără intermediar latin.
Der: *mânecă* (ar. *mânecă*), *mânecuţă*, *a înmâna*.

mânăstĭrgură – prosop.
Este derivat din **mână** şi *ştergură* (v. **mână** şi **şterge**).

mânăstire (ar *mînăstir*, mgl. *mănăstir*) – instituţie religioasă unde trăiesc, conform unor reguli austere de viaţă călugări sau călugăriţe.

Mgr. *μαναςτήριον* (Murnu, 34; Cioranescu, 5287); cf. sl. *manastyri*, alb. *monoštir*, tc., bg. *manastir*, v.rus. *manastyr*.
Der: *mânăstiresc*, *mânăstireşte*, *mânăstioară*.

mânăţarcă – ciupercă comestibilă (*Boletus edulis*).
Ngr. **μανιτάρί* < gr. *άμανίται* (Tiktin; Cioranescu, 5289); cf. bg. *manatarka*. Forma bulgară este identică cu cea română. Rom. **mânătarcă** este cognat gr. *άμανίται*. Din fondul pre-latin.

mâncą (ar. *mâ*(*n*)*c*, *măc*(*u*), mgl. *m*(*an*)*onc*, istr. *mărăncu*) – 1. a se hrăni; 2. a coroda, a strica; 3. a consuma, a folosi.
Lat. **manucare* < *manducare* (Diez, I, 262; Puşcariu, 1022; Candrea-Densusianu, 1127; *REW*, 5592; Cioranescu, 5293); cf. it. *manucare*, calabr. *manëka* (înv.), it. *mangiare*, fr. *manger*, care se consideră că ar proveni din lat. *manducare*. Grupul *nd* din lat. *manducare*, cel puţin în cazul românei, nu trebuia să se simplifice la *n*; acest grup este frecvent în cazul limbii române fără să aibă tendinţe de simplificare, astfel că ar fi trebuit să sune în limba română **mânduca*, **mânzuca*. De Mauro-Mancini (1175) şi Dauzat (441) explică formele italiană, respectiv, franceză prin lat. *manducare*. De altfel, lat. *manduco* provine din *mando* „a muşca, a zdrobi între dinţi”; cf. lat. *maduco* „mâncăcios, lacom”.
La rândul său, forma lat. *mando* provine din PIE ***menth** „a mesteca, gură” (*IEW*, 732); cf. skt. *math* „a mânca, a se îndopa”, ir. *méadal* „burtă, intestine”. În germanice, formele provenind din acest radical au sens de „gură”; cf. got. *munÞs*, v.scand. *muðr*, v.g.s. *mund*, n.g.s. *Mund*, eng. *mouth*. Prin urmare, deşi lat. *manducare* provine de la acelaşi rad. PIE, totuşi nu constituie etimonul formelor din franceză şi română. Rom. a **mânca**, precum şi formele din celelalte limbi neolatine provin din acest rad. PIE cu trecerea lui ***th** la velară (**k**, **g**) din motive greu de determinat, probabil pentru a evita omonimia cu alte forme verbale.
Der: *mâncare*, *mâncat*, *mâncătorie*, *mâncărime*.

mândru (mgl. *mondru*) – 1. plin de încredere în forţele şi în însuşirile sale; 2. fudul, îngâmfat; 3. frumos, falnic, măreţ; 4. iubit (în lirica populară).
V.sl. *mo˛dru* „înţelept” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 197); cf. ceh. *mondriti* „a se înfumura”.
PIE ***m**(**o**)**ndh-ro** „sprinten, vioi” (*IEW*, 730); cf. skt. *madha* „înţelepciune”, av. *mazda-h* „memorie, amintire”, gr. *μανδάνω* „învăţa”, alb. *mund* „a şti, a câştiga”, got. *mundrei* „scop”, lituan. *mandras* „vioi, mândru”, *muòdrs* „treaz”.
Walde-Pokorny explică forma veche slavă prin acest radical. Menţionăm că nu există forme similare în alte limbi slave. După cele arătate mai sus, rom. **mândru** probabil că nu provine din bg. *mo˛dru*, ci acesta provine din stră-română. Formele baltice nu diferă cu mult de cea din limba română. Din fondul pre-latin. La Dioscoride se întâlneşte forma *mendruta*, ca nume dacic de plantă, nume care trebuie să provină tot de la acest radical. Din fondul pre-latin.
Der: *mândră*, *mândruţă*, *a* (*se*) *mândri*, *mândreţe*, *mândrie*, *preamândri*.

mâneą – a înnopta, a rămâne peste noapte.
Lat. *manere* (Densusianu, *Hlr*., 193; Puşcariu, 1078; Candrea-Densusianu, 1128; *REW*, 5296; Cioranescu, 5299). Panromanic. Rom. **mânea** se poate explica prin latină, dar şi prin PIE **men*- „a rămâne, a se opri” (*IEW*, 729); cf. skt. *man* „a ezita, a (se) opri”, av., v.pers. *man* „a rămâne, a aştepta”, arm. *mnam* „a rămâne” (I, sg.), gr. *μένω* „a rămâne”, alb. *mënoj* „a opri, a reţine, a rămâne (v. **amâna**, **rămâne**).

mânecą (cf. mgl. *mănicat* „timpuriu”) – zori; a porni, a pleca, a se duce.
Lat. *manicare* „a se scula de dimineaţă” (Densusianu, *Hlr*., 169; Puşcariu, 1084; Candrea-Densusianu, 1118, *REW*, 5300; Cioranescu, 5300); cf. alb. *mëngoj* „a se scula de dimineaţă”. Provine din acelaşi radical ca şi **mâine**, **dimineaţă** (v. **mâine**, **dimineaţă**).

mânecă – parte a îmbrăcămintei care acoperă braţul.
Lat. *mănīca* „mânecă” (Candrea-Densusianu, 1124; *REW*, 5300; Pascu, I, 119; Cioranescu, 5301); cf. it. *manica*, prov., sp., port. *manga*, fr. *manche*, alb. *mëngë* „mânecă” (v. **mână**).

mâner – partea unui obiect, unealtă etc., de care se apucă cu mâna, toartă.

Lat. *manuarius* „de mână, câştigat la zaruri, pungaş” (*REW*, 5332), ipoteză respinsă, pe bună dreptate, de Cioranescu (5304). Provine de la **mână** cu suf. *-er* (v. **mână**).

mângâiạ – 1. a alinta; 2. a consola, a linişti, a încuraja.
Gr. *μαγγανεύω* „a face farmece”, prin intermediul unui lat. **manganiare* (Philippide, *Principii*, 146; Şăineanu, *Semasiol.*, 13; Murnu, *Lehnw.*, 34; Candrea-Densusianu, 1131; Rosetti, II, 68; Cioranescu, 5307). Chantraine (656) consideră forma greacă cu origine obscură, dar îl asociază cu PIE ***meng-** „a înfrumuseța”; cf. skt. *mañju* „frumos, plăcut”, *mangala* „fericire, bucurie”, m.ir. *meng* „înşelăciune”, oset. *mang* „înşelăciune”. Forma *mângânietură* apare în P*alia* de la 1581 (cf. Cioranescu). Semantic vorbind, rom. a **mângâia** nu poate proveni din greacă, dar considerăm că rom. a **mângâia** provine din acest rad. PIE, având în vedere că sensurile din celelalte limbi IE se apropie mai mult de cel din română decât cel din greacă (v. **râzgâia**).
Der: *mângâiere*, *mângâietură*, *mângâietor*, *mângâios*, *nemângâiat*.

mânie (ar. *mânie*) – supărare, furie.
Lat. pop. **mania* „nebunie” < gr. *μάνια* (Puşcariu, 1087; Cioranescu, 5308)
PIE ***mani** „mânie” (Walde, I927, 3, 232); cf. skt. *antar-manas* „trist, perplex”, gr. *μηνίς*, gr.(dor.) *μανίς* „mânie”, alb. *mëni* „a urî, a se înfuria”.
De observat că în dialectul dorian apare cu *a*, nu cu *e*, ca în cel ionian. Cu toate că nu este atestat în latina clasică, apare totuşi în cea medievală (cf. Niermeyer, 833). Niermeyer nu precizează când este atestat pentru prima oară în latina medievală. Existența acestei forme în greacă, cu precădere în dialectul dorian, este un indiciu că forma a existat şi în traco-dacă. În plus, dicționarele etimologice ale limbii greceşti nu elucidează proveniența acestui cuvânt în greacă. Chantraine (696-97) spune doar că anticii îl puneau în legătură cu *μένω* „a rămâne”, deoarece este vorba de o furie de durată. Această concepție antică nu este decât un caz specific de etimologie populară şi nimic altceva care nu trebuie preluată de lingvistica modernă. Chantraine nu cunoaşte formele albaneză şi sanskrită. Formele *manie* şi *maniac* sânt dublete neologice împrumutate din franceză; cf. fr. *manie*, *maniaque*. Din fondul pre-latin.
Der: *a mânia*, *mânios*.

mânjị – a murdări, a păta, a mâzgăli.
V.sl. *mažo*, *mažati* „a unge” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 29; Cihac, II, 185); cf. v.sl. maža „unsoare”, rus. *mažati* „a unge cu grăsime”. Radicalul este prezent în majoritatea limbilor slave. Pentru Cioranescu (5310) rămâne cu origine îndoielnică.
Walde-Pokorny (696) explică v.sl. *mažo*, *mažati* prin PIE **mag**’- „a frământa, a presa”; cf. gr. *μαγήναι* „a frâmânta”, gr. *μαγεύς* „brutar”, arm. *macaim* „a îndesa, a întări”. De asemenea, gmc. *macian* „a face”; cf. v.g.s. *mahhon*, n.g.s. *machen*, eng. *make* „a face”. Reichenkron (142) îl consideră de origine dacică, şi provenind de la acelaşi rad. PIE ***mag**’-, fără să citeze dicționarul Walde-Pokorny. După Reichenkron, vb. *a tămânji* prezintă pref. *tă-* care este de origine traco-dacă (ca în **tăvăli**, **tologi**) (v. **mâzgăli**).
Der: *mânjală*, *mânjire*, *mânzăli*.

mântuị – 1. a (se) salva; 2. a termina, a sfârşi; 3. a se curăța de păcate.
Mgh. *menteni* < *menten* „liber” (Miklosich, *Fremdw.*, 110; Cihac, II, 515; Weigand, *Jb.*, 13, 111; Tiktin; Gáldi, 94); cf. scr., slov. *mentovati*. Sensul original este acela de „a termina, a duce la bun sfârşit”, sens păstrat şi azi în Basarabia şi în unele părți din Ardeal. În maghiară nu este acest sens, ci numai cel de „a elibera”. Origine incertă.
Der: *mântuire*, *mântuit*, *mântuială*.

mânz (ar. *mândzu*) – puiul iepei (până la un an), pui de măgar; 2. copilandru (*fam.*).
Illir. **mandus* sau **manzus* (Meyer, 276, Philippide, II, 723, *REW*, 5298; Rosetti, II, 58; Cioranescu, 5319); cf. lat *mannus* „căluț, ponei” de la un **mandius* „mânz” (Walde, II, 29), gall. (top.) *Epo-*

manduo-dunum (cf. Walde), britanic (top.) *Manduessedum*. Prin urmare, a existat în illiră, dar şi în celtice (gallică). La mesapi, *Jupiter Menzana* a fost o divinitate a cailor; cf. alb. *mëz* „mânz”, sard. *mandzu*, it. *manzo* „viţel”. De Mauro-Mancini (1176) consideră it. *manzo* de origine pre-romană.

PIE ***mend-**, **mond-** „a suge” (*IEW*, 729); cf. alb. *mënd* „a suge, a (se) hrăni”, alb. *mëndeshë* „doică”. De asemenea, n.g.s. (dial. tirolez) *Manz*, *Menz* „vacă stearpă”. Numele tatălui lui Atilla era *Mundzuk*, care este probabil acelaşi cu rom. *mânzuc*, iar unchiul acestuia din urmă, căruia i-a urmat la tron, se numea *Ruga*. Procopius din Caeserea arată că hunii erau urmaşii cimerienilor care pe vremea lui Herodot trăiau dincolo de Marea de Azov. Mai târziu, pe vremea lui Procopius, acolo vieţuiau încă urmaşii lor hunii. Atât Herodot cât şi Procopius spun că cimerienii erau o ramură a tracilor. Origine traco-illirică (v. **mânzat**, **mânzare**).

Der: *mânză*, *a* (*se*) *mânzi* „a se împreuna (despre cai şi măgari)”, *mânzoc*, *mânzuc*, *mânzeşte*.

mânzaţ (ar. *mînzat*) – taur tânăr.

Provine din acelaşi rad. PIE ***mend-**, **mond-** „a suge” (*IEW*, 729) ca şi **mânz**; cf. alb. *mëzat* „taur tânăr, mânzat”, it. *manzo* „viţel” (v. **mânz**). Origine traco-dacă.

Der: *mânzată*.

mânzare – oaie cu miel sau cu lapte.

De la acelaşi rad. PIE ***mend-**, ***mond-** „a suge” (*IEW*, 729) ca şi **mânz** şi **mânzat**; cf. alb. *mëzore* „vacă tânără cu lapte” (v. **mânz**, **mânzat**). Origine traco-dacă.

Der: *mânzărar*.

mârâi – 1. a scoate sunete aspre, hârâite din fundul gâtului (despre câini); 2. a vorbi neclar manifestând nemulţumire.

Provine din *mâr* „onomatopee care imită anumite zgomote guturale şi indică iritarea sau nemulţumirea (despre câini)” sau despre oameni (peior.) „a vorbi neclar, printre dinţi, arătând nemulţumirea”.

Der: *mârâit*, *mârâială*.

mârlan – 1. om grosolan, lipsit de maniere; 2. termen disprețuitor folosit la adresa oamenilor simpli (*înv*.)

Lat. *mas* „bărbătesc, masculin” (Giuglea, *LL*, 1, 166) sau de la *mâr* „a bodogăni” (Scriban). Trebuie asociat cu precedentul, din acelaşi rad. PIE ***mes-**, ***mos-** (v. **mârli**).

Der: *mârlănie*, *mârlănesc*, *mârlăneşte*.

mârli (ar. *mârlescu*, *mârlire*, mgl. *mărles*) – a se împreuna (despre oi şi capre).

V.sl. *mrŭkati* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30) sau bg. *mărlija* (Candrea; Capidan, *Dacor*., 5, 473; Cioranescu, 5333). Etimonul bulgar invocat nu l-am putut verifica. Lat. **mellire* < **agnellire* (Lambrior, 107; Philippide, *Principii*, 147). Cioranescu respinge, pe bună dreptate, ipotezele lui Miklosich şi, respectiv, Lambrior.

Provine din acelaşi radical ca şi lat. *mas*, *-ris* „masculin”, ambele provenind de la un PIE ***mes-**, **mos-** (Walde, II, 46) cu rotacizarea lui *s*; cf. skt. *pumas* „bărbat”, gr. *ανήρ* „bărbat”. Forma bulgară provine din română. Din fondul pre-latin.

mârşav – 1. josnic, ticălos, infam, lipsit de scrupule; 2. debil, slab.

V.sl. *mrŭsavŭ* „slab” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac, II, 187; Şăineanu, *Semasiol.*, 209); cf. bg. *măršav*, sb. *mršav* „slab, sărac”, ceh. *mršavy*, *mercina* „cadavru, măruntaie” < v.sl. *mrucina*; cf. sb. *mrgina*, slov. *mercina*. Forma veche slavă apare în dicţionarul lui Djačenko (318), dar acesta îl citează ca sursă pe Miklosich. Vasmer asociază aceste forme slave cu v.sl. *mrŭzŭkŭ* „respingător, antipatic”. Provine dintr-un mai vechi **mărša* (cf. ar., mgl. *mărşă* „cadavru”).

Der: *mârşăvie*.

mârţoagă – cal slab, rău îngrijit.

Din acelaşi radical *mârş-*, *mârţ-*, ca şi **mârşav** cu suf. *-og* (Cihac, II, 187; Densusianu, *GS*, 1, 349) sau v.g.s. *mariha*, *marha* „cal” > n.g.s. *Mähre* „gloabă, mârţoagă” (Diculescu, 176). Ca şi forma din limba germană, rom. **mârţoagă** pare să fie o contaminare cu PIE ***marko** „cal” (*IEW*, 700). Walde-Pokorny

consideră că există doar în celtice şi germanice; cf. ir. *marc*, cymr. *march* „cal”, gall. *Markon* (cf. *Marco-dunum* (top.)), v.g.s. *march*, v.sax. *mearh* „cal”, eng. *mare* „iapă”. Sunetul *ţ* provine din PIE ***k** palatal (v. **ţep**).

mârzac – nobil tătar.
Tc. (tăt.) *mirza* (Şăineanu, II, 260; Cioranescu, 5338).

mâţă (mgl. *maţă*) – 1. pisică; 2. femela jderului sau a râsului; 3. nume dat unor obiecte în formă de gheară, cu care se apucă, se prinde ceva.
Posibilă origine expresivă cu forme similare în mai multe limbi europene; cf. alb. *micë* (*macë*), it. *micio*, v.fr. *mite*, sp. *miz*(*o*), germ. *Mieze*, bg., scr. *maca* (Diez, I, 276; Cihac, II, 190; Meyer, 263; Şăineanu, *Semasiol.*, 177; Berneker, 2, 1; *REW*, 5557; Cioranescu, 5360). Din română provine mgh. *móca* (Edelspacher, 19).
Der: *mâţ*, *mâţoc*, *mâţucă*, *mâţesc*, *mâţeşte*.

mâţişor – flori unisexuate ale unor arbori ca salcia, cătina, alunul etc.
Cf. alb. *mitë* „vlăstar, mugur”. Provine de la acelaşi rad. *mâţ-* ca şi *mâţ* prin asocierea acestor flori cu puii de pisică. După Orel (268) alb. *mitë* < proto-alb. *meita* pe care îl ascociază cu skt. *methi* „stâlp”, v.scand. *meiðr* „bârnă”, lituan. *mietas* „par, stâlp”, asocieri care nu sânt adecvate (v. **cătină**, **mâţă**).

mâzgă (ar. *mâzgă* „noroi”) – 1. seva, sucul din organele plantelor; 2. stratul moale de pe scoarţa interioară a copacilor; 3. substanţă cleioasă sau unsuroasă depusă pe diverse alimente sau alte diverse suprafeţe; noroi moale, alunecos.
V.sl. *mezga* „partea dintre coajă şi lemn” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 191; Berneker, 2, 54); cf. bg. *măzgá* „sevă”, rus. *mjezgá* „terci”.
PIE ***mez-go*** „a scufunda, a muia” (Walde, II, 77), cu o formă derivată *mad-gu* ori *moz-gu* „mlaştină, creier”; cf. av. *mazga* „mlaştină”, v.g.s. *marg*, *marag* „mlaştină”, alb. *muzgë* „baltă, mlaştină”. De la acest radical provine lat. *mergo* „a scufunda”.
Forma albaneză este practic aceeaşi ca sens şi formă cu cea avestică, ambele foarte apropiate de rad. PIE. Este de presupus că forma bulgară provine din română. Nu este nici o îndoială că rom. **mâzgă** provine de la acest radical, din fondul traco-illiric cu echivalente în limbile slave, germanice şi albaneză.

mâzgăli (var. *smângăli*) – 1. a murdări, a păta; 2. a scrie sau adesena urât şi murdar mânjind hârtia.
A fost asociat cu pol. *mazgáć* „a unge” < v.sl. *mazati* „a unge” (Cihac, II, 185; Candrea) sau cu ucr. *markaliti* (Bogrea, *Dacor*., 4, 833). Din ucr. *mazguljati* (Scriban), formă care provine din română (Cioranescu, 5347). În schimb, Cioranescu îl consideră o creaţie expresivă. Rom. a **mâzgăli** este o variantă a lui *a mânzăli* (*smângăli*), prin contaminare cu **mâzgă**, fiind acelaşi cu a **mânji** din PIE **mag**’- „a frământa, a presa”; cf. v.gr. *μαγήναι* „a frâmânta”, gr. *μαγεύς* „brutar”, arm. *macaim* „a îndesa, a întări” (v. **mânji**).
Der: *mâzgălire*, *mâzgălit*, *mâzgălitură*, *mâzgăleală*.

medalie – decoraţie.
It. *medaglia* (Cioranescu, 5118); cf. fr. *médaille*.
Der: *a medalia*, *medalier*, *medalion, medalistică*.

mędic – doctor.
It. *medico* (Cioranescu, 5185) din lat. *medicus* < lat. *mederi* „a vindeca”.
Der: *medicament, medicină*, *medicinal, medical*.

mędiu – 1. ambianţă, mijloc; 2. persoană care poate servi ca intermediar între cei de dincolo şi lumea de aici (în ocultism).
Lat. *medium* (Cioranescu, 5186) din *miedus* „miez” (v. **miez**).
Der. *a media*, *mediere*, *median*, *a mediatiza*, *mediaţie*, *mas-media*.

meditą – 1. a gândi; 2. a da meditaţii.
Fr. *méditer* din lat. *meditari* „a medita, a contempla” (Cioranescu, 5187).
Der: *meditaţie*, *meditativ*, *a premedita*.

megieş (var. *megieş*) – 1. ţăran liber, stăpân pe pământ (în Ţara Românească); 2. vecin.
Scr., sloven. *medjaš* < v.sl. *meždŭ* „între” (Cihac, II, 191; Berneker, 2, 32; Tiktin; Cioranescu, 5188) sau

prin intermediul mgh. *megyés* (Roesetti, BL, 9, 80). Formele provin din PIE ***medhu-** „miez, mijloc” (*IEW*, 706). Formele sud-slave şi cea maghiară par să provină din substartul traco-dac. Suf. *-aş* este specific românei, albanezei şi maghiarei, mai puțin limbilor slave. În plus, forma nu este întâlnită decât în slavele de sud (v. **mejdină**, **miez**).
Der: *a megieşi*, *megieşie*.

mei (ar., mgl. *mel'u*, istr. *mel'*) – plantă erbacee din familia gramineelor (*Panicum miliaceum*).
Lat. *milium* „mei” (Puşcariu, 1056; Candrea-Densusianu, 1079; *REW*, 5572; Cioranescu, 5191).
PIE ***mel-i**, **-nes** (Walde, II, 88). Walde îl pune în legătură cu PIE ***mel-** „a măcina”, ceea ce este cât se poate de plauzibil, meiul fiind unul din primele cereale cultivate în Europa; cf. alb. *mel* „mei”, lituan. *malnos* „mei”, v.sax. *mil*, v.g.s. *milli*, bret. *mell*, arm. *mell*, ir. *muilead*. Franceza are două forme: *mil* şi *millet*. Forma *millet* este considerată un diminutiv, dar forma irlandeză modernă *milead* este foarte apropiată de fr. *millet*, formă preluată şi de engleză. Este de presupus că fr. *mil* provine din lat. *milium*, pe când *millet* este autohton (gallic) (v. **mălai**, **mămăligă**, **mirişte**). Poate proveni, în egală măsură, atât din latină, cât şi din traco-dacă. Totuşi, ținând cont de numeroasele forme româneşti care îşi au originea în acest rad. PIE, este de presupus că şi forma **mei**, cu o largă răspândire în limbile IE, provine din traco-dacă.
Der: *meişor* „specie de mei”, *meişte* „cultură de mei”.

mejdină (ar. *mejdă*, *meje*) – margine, hat.
Bg. *meža* (Candrea). Forma *meje* se întâlneşte în Ardeal. Bulgara are şi formele *mežda* şi *meždina*; cf. alb. *mezhdë* „margine, mejdină, hotar între două ogoare”, scr. *mežu* „între”, *meža* „hotar, limită”. Nu are răspândire în limbile slave. Toate aceste forme provin din PIE ***medhu-** „miez, mijloc” (*IEW*, 706); cf. skt. *madhys* „mijloc”, av. *maiδya* „mijlociu”, ir. *mide* mijlociu”. Nu se poate specifica dacă provine prin filieră slavă sau traco-illiră (v. **măduvă**, **megieş**, **miez**, **mijloc**). Forma **mejdină** trebuie asociată cu *miezuină* „hotar, hat” (Trans.), fiind probabil vorba de o suprapunere între un radical slav şi forma tradițională *miezuină*, ambele provenind de la acelaşi radical PIE.
Der: *a mejdini*, *mejdinaş*.

melc (ar. *zmelciŭ*) – 1. nume dat mai multor animale din încrengătura moluştelor; 2. partea anterioară a urechii interne; 3. prăjitură.
Dac. ****miliku*** sau ****kadmiliku*** (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1883, 193); cf. alb. *kërmill*. Lat. *milax*, forma metatizată a lui *limax* (Philippide, *Principii*, 295). Dintr-o formă înrudită cu lat. *murex* „un fel de scoică” (Tiktin); cf. zend. *muraka* (cf. Tiktin). Celelalte ipoteze propuse sânt lipsite de sens: sb. *mela* „vâsc” (Byck-Graur, *BL*, 1, 23). De la o temă slavă cu sens de moale (Cihac, II, 192).
Originea rom. **melc** trebuie căutată în altă parte. Forme similare există în limbile germanice: cf. v.g.s. *snegil*, v.scand. *snigill*, ang. sax. *snegel* etc., toate cu sens de „melc”. De asemenea, port. *caramujo* „melc marin”, gr. *ακραμύλα* „melc” (Hesch.), ar putea proveni de la acelaşi radical.
PIE ***sneig-**, **sneg-** „a (se) târî” (*IEW*, 974; Walde, II, 698). Multe forme IE prezintă lichida *l*, astfel că a existat o formă PIE ***(s)neklo-s**, ***(s)nekilos** cu sens de „melc”; cf. eng. *snail* „melc”. Forma aromână păstrează siflanta din originalul PIE. Astfel, formele româneşti provin de la un traco-dac. *(*s*)*neklu*, *(*s*)*meklu*, care apoi, prin metateza lichidei, a dat forma de azi **melc**. Origine traco-dacă.

meleag – loc, ținut, regiune.
Sb. *miljak* „proprietate” (Cihac, II, 196). Mgh. *mellek* (Tiktin, Candrea). Mgh. *mellek* înseamnă „auxiliar, complementar” şi provine din *mellé* „lângă, alături”. Ambele ipoteze sânt eronate.
Rom. **meleag** provine, posibil, din PIE ***mel-**, **melə-**, **mlo-** „apărea, a urca”, cu forma nominală **molā** „mal” (*IEW*, 721). De la acest radical cu sensul inițial de „loc înalt, munte” cu suf. (*e*)*ag*, probabil a căpătat sensul de azi „loc îndepărtat” (v. **mal**). Din fondul pre-latin.

męliță (mgl. *mel'iță*) – 1. unealtă de lemn cu ajutorul căreia se zdrobesc tulpinile de cânepă şi de in pentru a se alege fuiorul.
Bg. *melica* din v.sl. *mleti*, *melja* „a zdrobi" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 192); cf. rus. *meliti* „a zdrobi", v.pr. *malunis*, v.pr. *meltan* „făină", lituan. *malù*, let. *malu*, *malt* „moară", got. *melim* „a măcina", arm. *melem* „a măcina, a zdrobi".
PIE ***mel-**, **smel-**, **melek-** „a zdrobi, a măcina" (*IEW*, 716) sau PIE ***malno-**, **malto-** „a sfărâma, a zdrobi, a măcina" (Walde, II, 16). Din rad. **mel-** plus suf. *-iță*. Suf. *-itia* a existat şi în traco-dacă. Dintre limbile slave forma nu există decât în bulgară şi sârbă. Atât semantic cât şi fonologic, rom. **meliță** poate fi de origine slavă, dar provine probabil din fondul balcanic. Privind a doua ipoteză, nerotacizarea lichidei *l* ar putea constitui o problemă, dar acest principiu fonologic are multe excepții în limba română, excepții ale căror cauze nu sânt cunoscute decât parțial; sau este vorba de o formă mai veche **melnitia* (v. **bălan**).
Der: *a melița*, *melițat*.

melancolie – stare de tristețe, de deprimare.
Fr. *mélancolie* din lat. *melancholia*, primit la rândul său din greacă.
Der: *melancolic*.

męlos – melodie.
Mgr. *μέλος* (Gáldi, *Les mots*, 509). Atestat din sec. XVIII. Forma *melodie* prin fr. *mélodie*.
Der: *melodic*, *melodios*, *meloman*, *melomanie, melodramă*, *melodramatic*.

memǫrie – 1. proprietate a creierului de a reține, a recunoaşte şi a reproduce ulterior date furnizate de experiența trecută concretă şi livrescă; 2. amintire; 3. aminitirea pe care posteritatea o păstrează oamenilor iluştri.
Lat. *memoria*; cf. fr. *memoire*.
Der: *a memora*, *a memoriza*, *memorabil*, *memorator*, *memorandum*, *memorial*, *memorialist*, *memorialistic*, *memorialistică*.

męndre – capricii.
Alb. *mendur* „manieră, fel" (Cihac, II, 718; Philippide 2, 723). Lat. *mendulum* dim. de la *mendum* „defect fizic, eroare, greşeală" (Philippide, *Principii*, 151). După Cioranescu (5206) este o formație expresivă. Atât rom. **mendre**, cât şi alb. *mendur* pot fi asociate cu lat. *mendum*, întrucât toate par să provină de la un radical comun. Sensurile din limbile română şi albaneză sânt identice, pe când cel din lat. *mendum* este destul de diferit. Forme similare există în mai multe limbi indo-europene, apropiate ca sens de lat. *mendum*.
PIE ***mend-a**, **-om** „greşeală, defect fizic" (*IEW*, 729); cf. skt. *minda* „defect fizic", v.ir. *mannar* „pată, defect", cymr. *mann* „semn distinctiv, greşeală". Din fondul pre-latin.

męnghină – unealtă cu care se ține strâns o piesă pentru a fi prelucrată.
Tc. *mengene* din mgr. *μάγγανον* (Şăineanu, II, 256; Meyer, *Türk. St., I*, 48); cf. ngr. *μεγγενές*, alb., scr. *mengene*.

meręu – 1. tot timpul, continuu; 2. încet.
A fost pus în legătură cu mgh. *mero* „curat" (Bogrea, *Dacor.*, 1, 270, Scriban). Presupusul etimon maghiar este incompatibil din punct de vedere semantic cu rom. **mereu**. Proveniența de la forma dialectală a verbului a **merge**, *mere* (Cioranescu, 5215) este mai plauzibilă, mai precis de la vb. *mere*, variantă a lui **merge**, cu sensul de „a merge în continuu" (v. **merge**). Cu toate acestea etimologia nu este sigură. Origine incertă.
Der: *mereuț* „1. continuu; 2. calm, încet" (Banat, Olt.).

męrge (ar. *n'ergu*) – 1. a se deplasa dintr-un loc în altul; 2. a umbla, a călători; 3. a frecventa; 4. a funcționa; 5. a progresa, a înainta; 6. a izbuti; 7. a corespunde.
Lat. *mergere* „a (se) scufunda" (Puşcariu, 1056; Candrea-Densusianu, 1080; *REW*, 5525). Ipoteza originii din lat. *mergere* nu are nici o justificare ştiințifică. În schimb, există forme similare cu sens identic sau aproape identic cu rom. a **merge** în alte

limbi IE; cf. skt. *mark* „a merge, a pleca” (Monier-Williams, 791, col.1), skt. *marga* „cărare, drum, dâră de animale” (Monier-Williams, 812, col. 2), arm. *merdžem* „a merge, a se îndepărta”, alb. *mergon* „a pleca, a (se) îndepărta”. În unele părți din Transilvania, vb. a **merge** se foloseşte cu sensul de „a pleca, a se îndepărta” ca şi în armeană şi albaneză. Fr. *marcher* este considerat că provine din franc. *markon* „a marca, a imprima” (Bloch-Wartburg, pg. 390). Pe de altă parte, it. *marciare* şi sp. *marchar* ar proveni din franceză (cf. Bloch-Wartburg). Desigur că fr. *marcher* provine de la acelaşi rad. PIE ca şi celelate forme IE cu acelaşi sens.

PIE ***mei-*** „a merge” (*IEW*, 710; Walde, II, 73), cu prelungire în **g**, ***meigŭo*** „a schimba”. De la această formă provine şi lat. *migro*, *-are* „a se muta, a migra” (cf. *IEW*). Prin urmare, a existat o formă mai veche IE ***meigro-**, **migro-** „a se muta, a pleca, a migra” din care provine atât lat. *migro*, cât şi toate celelalte forme indicate mai sus. Pe de altă parte, lat. *mergo* „a scufunda” provine din PIE ***mezgo-*** „a (se) scufunda”; cf. skt. *majjati* „a scufunda”, lituan. *mazgoti* „a scufunda”, *mazgaju*, *mazgat* „spăl” etc., radical de la care provine şi rom. **mâzgă** (v. **mâzgă**). Origine traco-dacă.

Der: *a pre-merge*, (*pre*)*mergător* etc.

meriṇde (ar., mgl. *mirinde*, istr. *merinde*) – provizii de hrană pe care cineva le ia când pleacă la drum.

Lat. *merenda* „gustare de după amiază” (Puşcariu, 1059; Candrea-Densusianu, 108; *REW*, 5521). Panromanic.

mẹrit – însuşire remarcabilă a cuiva.

Fr. *mérite* din lat. *meritum* din *meritus*, part. trecut de la *merere* „a câştiga”.

Der: *a merita*, *meritoriu*, *merituos*.

merțic – 1. măsură pentru cereale; 2. dijmă care se dă la mori pentru măcinat.

Mgr. *μεριτικόν*, ngr. *μερτικόν* „parte” (Cioranescu, 5222); cf. mgh. *mérték*, scr., slov. *mertuk*. Vasmer (*Gr*., 97) arată că este atestat în v.sb. *mèrtik*. Mgh. *mérték* ar deriva din mgh. *mérni* „a măsura”, la rândul său din v.sl. *měriti* „a măsura”. De la acelaşi radical provine şi rom. **merță** (var. *mierță*) despre care se consideră că provine din v.sl. *mjerica*, sl. *mera* „măsură” (Cihac, II, 193, Berneker, 2, 50, Iordan, *Dift.*, 95); cf. mgh. *merce* (Gáldi, 144).

Faptul că în limba română există două forme diferite, cu acelaşi sens, cărora li s-au atribuit origini diferite, trebuie să ne ducă la concluzia că ele au, totuşi, aceeaşi origine, mai precis provin din PIE ***mē-**, **me-t** „a măsura” (*IEW*, 703). Cu toate acestea, adevărata filiație a acestor forme româneşti este greu de stabilit (v. **măsura**, **merță**).

mẹrță (var. *mierță*) – măsură de capacitate.

Scr. *mjerca* < v.sl. *měra* „măsură” (Cihac, II, 193; Berneker, 2, 50; Iordan, *Dift.*, 95; Cioranescu, 5221); cf. mgh. *mérce* (Gáldi, *Dict.*, 144). Nu am putut verifica etimonul sârb, totuşi, legătura cu v.sl. *mera* este evidentă, dar adevărata origine a rom. **merță** este greu de stabilit, deşi trebuie asociat cu precedentul.

mesạj (var. *mesagiu*) – 1. apel oral sau scris; 2. comunicat oficial; 3. ştire, veste.

Fr. *message* (Cioranescu, 5225) din lat. med. **missaticus* < *missus*, part. trecut de la *mittere* „a trimite” (v. **trimite**); cf. it. *messagio*.

Der: *mesager*, *mesagerie*.

meschịn – preocupat de interese mărunte, lipsit de generozitate, mic la suflet.

It. *meschino* (Cioranescu, 5226).

Der: *meschinărie*.

meserịe – 1. profesiune; 2. ocupație manuală.

Din *meser* „sărac”, provenit la rândul său din lat. *miser*(*um*) (Tiktin; *REW*, 5608; Cioranescu, 5227). Această ipoteză nu poate fi acceptată datorită incompatibilității semantice. Trebuie asociat cu it. *mestiere* „meserie” şi fr. *métier*. Rom. **meserie** provine, probabil, din it. *mestiere*. De Mauro-Mancini (1221) consideră că it. *mestiere* provine din v.fr. *mestier*, la rândul său din lat. med. *misterium*, variantă a formei lat. *ministerium* (v. **meşter**).

Der: *meseriaş*.

mesteạcăn – 1. arbore cu coaja albă, frunze argintii şi ramuri flexibile (*Betula alba*); 2. lemnul acestui arbore.
Lat. *mastichinus* < gr. *μαστίχινος* (Candrea-Densusianu, 1089; Tiktin, *REW*, 5398b, Diculescu, *Elementele*, 480; Rosetti, I, 169; Cioranescu, 5233). Lat. *mastichinus* şi gr. *μαστικίνος* provin din lat. *mastiche*, respectiv, gr. *μαστίχη* „răşina unor arbori" ca *Pistacia lentiscus*, forme care nu au nimic de a face cu rom. **mesteacăn**; cf.alb. *mështekër* (*meshtekën*) „mesteacăn". Forma albaneză, după Orel (264) şi H. Mihăescu (*RESEE*, 4, 1-2, 29), ar proveni tot din lat. *masticinus*.
Mesteacănul a fost cunoscut de strămoşii românilor şi albanezilor din cele mai vechi timpuri. Nu putem accepta teoria că aceste două popoare au preluat o denumire exotică a unor arbori necunoscuţi pentru un arbore autohton. În plus, lat. *mastichinus*, respectiv, gr. *μαστίχινος* sânt doar forme adjectivale de la *mastiche*, răşina acestor arbori, şi nicidecum denumirea lor. *Pistacia lentiscus* este un arbust care creşte în Orientul Mijlociu cu frunza veşnic verde şi produce o răşină care era folosită din antichitate. Forma provine din greacă, preluată în latină şi apoi în alte limbi europene, provenind din gr. *μάσταξ* „falcă", *μασάομαι* „a mesteca". Răşina acestui arbore era mestecată, de aici numele acestei răşini. După Cioranescu, analogia s-ar datora „sevei dulcege" a mesteacănului, ipoteză complet eronată, întrucât mulţi arbori pot avea sevă dulceagă, dar asta nu-i face mesteceni. În plus, seva mesteacănului nu se solidifică sub formă de răşină pentru a putea fi mestecată sau folosită în alte împrejurări. Pe de altă parte, este ştiut faptul că, seva de mesteacăn este amară, ca şi frunzele, care nu sânt consumate de nici un animal. De asemenea, ceaiul din frunză de mesteacăn cu efecte terapeutice este foarte amar. Prin urmare, denumirea mesteacănului, atât în română, cât şi în albaneză, trebuie căutată în altă parte, mai precis în traco-illiră.
Rom. **mesteacăn** provine din PIE ***mazdo-** „par, prăjină, băţ lung" (*IEW*, 701); cf. n.g.s. *Mastbaum*, eng. *masttree* „nume dat unor arbori înalţi". Denumirea acestor arbori înalţi în germanice vine să elucideze originea rom. **mesteacăn**, deoarece este ştiut că mesteacănul creşte înalt şi subţire. Ca şi în cazul stejarului, denumirea mesteacănului provine de la aspectul particular al acestui arbore (v. **stejar**). Din fondul pre-latin.
Der: *mestecănaş*, *mestecăniş*.

mestecạ (mgl. *mestic*) – a amesteca în gură.
Lat. *masticare* „a mesteca" (Diez, I, 268; Philippide, *Principii*, 98; Puşcariu, 1062; *REW*, 5398); cf. it. *masticare*, prov. *mascher*, fr. *mâcher*, sp., port. *masgar*, basc. *mastakatu*. Cu toată prezenţa masivă în limbile neolatine, inclusiv în bască, lat. *mastico*, *-are* este întâlnit extrem de rar şi se consideră că provine din gr. *μαστίχαω* „a scrâşni din dinţi" (cf. *Thesaurus*, 8, 432, col. 2); cf. gr. *μαστάζω* „a mesteca, a mânca".
PIE ***mei-k** „a amesteca" (*IEW*, *714*) care apare cu temele *meisko-* şi *meikro-* în diverse limbi IE. (v. **amesteca**, **măsea**).
Der: *mestecător*, *mestecău*.

męşter (ar. *mastur*) – 1. meşteşugar; 2. persoană pricepută.
N.g.s. *Meister* „şef, maestru" prin intermediul v.sl. *mestru* (Cihac, II, 194) sau al mgh. *mester* (Tiktin; Gáldi, 94); cf. ngr. *μάστορας*, alb. *mjeshtër*, tc. *mehter*, slov. *mešter*. Forma germană provine din lat. *magister* (Kluge, 611). Forma din limba română nu poate proveni prin intermediul limbii slave, fiind mai apropiat de forma maghiară şi de cea albaneză (v. **măestru**).
Der: *meşteră*, *meştereasă, meşteriţă*, *a meşteri*, *meşteşug*, *meşteşugi*, *meşteşugar*, *meşteşugăresc* etc.

metạforă – figură de stil prin care un cuvânt capătă o nouă semnificaţie bazată pe o comparaţie subînţeleasă.
Fr. *métaphore* din lat. *metaphora* < gr. *μεταφορά* < *μεταφέρειν* „a transfera" (mot-à-mot „a duce dincolo").
Der: *metaforic*, *metaforism*.

metafịzică – (*fil*.) teoria existenţei.
Fr. *métaphisique* din lat. *metaphysica* < gr. *μεταφυσικά* < *τα μετά τα φυσικά* „cele de dincolo de Fizică" (cu referire la *Fizica* lui Aristotel).
Der: *metafizic*, *metafizician*.

metạl – element chimic cu luciu caracteristic, bun conducător de căldură şi electricitate.
Lat. *metallum* din gr. *μέταλλον* „mină, metal”.
Der: *metalic*, *a metaliza*, *metalifer*, *metalochimic*, *metalochimie*, *metalografie*, *metalografic*, *metaloid*, *metalotehnică*, *metaloterapie*, *metalurgie*, *metalurgic*, *metalurgist*.

meteạhnă – defect, cusur, lipsă; 2. slăbiciune, pasiune; 3. boală, leziune.
Scr. *mahana* „eroare, defect” (Cihac, II, 194); cf. bg. *mahana*. Berneker (II, 5) consideră că formele sud-slave provin din lat. med. *mahamium* „mutilare, defect”. De la **beteag** din *beteahnă* (întâlnit la Dosoftei) (Tiktin, Scriban). Alternanţa *b*/*m* este bine cunoscută în română. Cioranescu (5238), în mod greşit, consideră că forma *beteahnă* se datorează „inventivităţii verbale” a lui Dosoftei şi, prin urmare, consideră rom. **meteahnă** o „creaţie expresivă” (v. **beteag**). Dosoftei nu a putut fi atât de inventiv încât să creeze cuvinte noi, numai de el cunoscute. În mod evident, rom. **meteahnă** este o variantă modernă a lui *beteahnă* din care provine rom. **beteag** care, probabil, nu este de origine maghiară. Rom. **meteahnă** pare să fie cognat cu lat. med. *mahamium*. Formele latinei medievale neatestate în latina clasică provin, în general, dintr-o serie de limbi IE pre-romanice, vorbite în Europa.

meteọr – 1. corp de natură minerală venit din spaţii interplanetare care se aprinde după ce intră în atmosferă descompunându-se, sau ajunge pe suprafaţa pământului; 2. nume dat fenomenelor meteorologice electrice, luminoase de condensare a vaporilor de apă.
Fr. *météore* din lat. *meteora* < gr. *μετέορον*.
Der: *meteoric*, *meteorit*, *meteoritic*, *meteorograf*, *meteorografie*, *meteorolog*, *meteorologic*, *meteorologie*.

meterẹz (ar. *mitirize*, mgl. *mitiriz*) – crenel.
Tc. *meteris* „meterez, redută” (Miklosich, *Türk. Elem*., 2, 127; Cihac, II, 595; Şăineanu, II, 258; Cioranescu, 5240); cf. ngr. *μετερίζι*, alb. *meteris*, bg., sb. *meteriz* „tranşeu”.

metọdă – procedeu folosit pentru realizarea unui lucru sau atingerea unui scop.
Fr. *méthode* din lat. *methodus* < gr. *μέθοδος* „cale sistematică”.
Der: *metodic*, *metodică*, *metodist*, *metodologic*, *metodologie*.

mẹu (ar. *meu*, *n'eu*, *mel*) – pronume, adjectiv posesiv (pers. I, sg, masc.).
Lat. *meus* „(al) meu” (Puşcariu, 1047; Candrea-Densusianu, 1091; *REW*, 5556; Cioranescu, 5242). Forma firească *mieu* nu este folosită în limba literară, ci doar **meu**, formă rezultată prin hipercorecţie sub influenţa lat. *meus*. Unii lingvişti consideră că forma **meu** s-ar datora influenţei formei de feminin *mea* (Rosetti, *BL*, 5, 34; Rosetti, *Mélanges*, 173; Cioranescu, 5242), ipoteză eronată, din moment ce şi forma feminină a putut avea aceeaşi evoluţie, deoarece în unele graiuri se pronunţă *mia*, nu *mea*. Acest radical are o largă răspândire în diverse limbi IE.
PIE ***mei-os**, **mei-es** „(al) meu” (Walde, II, 84); cf. hitt. *mu* (*mi*, *mĩe*), skt. *mamaka* „(al) meu”, gr. *εμος*, got. *meins* din gmc. **minaz*, v.sl. *mojŭ*, v.pr. *mais*, alb. *im*, *imi*, *mia* (fem.), lituan. *manas* etc.

mezạt – licitaţie.
Tc. *mezat* „licitaţie” din arab. *mezad* (Cihac, II, 595; Şăineanu, II, 258; Cioranescu, 5243); cf. ngr. *μεξάτι*, bg. *mezat*. Se foloseşte doar în expresia „a scoate la mezat”, expresie care are, azi, doar sens figurat şi totodată peiorativ.

mezdrị (var. *a mizdri*) – a lua coaja, a răzui.
Cf. cr., slov., rus. *mezdriti* „a descărna” din v.sl. *mezo* „carne” pare să se fi confundat cu v.sl. *mezdra* „membrană” (Cihac, II, 194; Berneker, 2, 45; Tiktin). Prin urmare, confuzia ar fi avut loc în română nu în slavă, întrucât în limbile slave sensul este acela de „a descărna”, nu de a „lua coaja”, astfel că ipoteza nu pare să se susţină. Origine incertă.
Der: *mezdreală*.

mezẹl – nume generic dat mai multor preparate din carne de tipul salamului.

Tc. *meze* „gust, savoare” < pers. *maza* (Roesler, 599; Cihac, II, 595; Şăineanu, II, 258); cf. ngr. *μεζές*, alb. *mezë*.
Der: *mezelar*, *mezelărie*.

mezin – 1. cel mai tânăr dintre mai mulți frați; 2. al doilea dintre trei frați (*rar*), frate mijlociu.
V.sl. *mezinŭ* „mai tânăr” (Candrea, 2, 194; Tiktin). Etimonul invocat nu este atestat în vechea slavă. Cu toate acestea, forme similare există în mai multe limbi slave; cf. slov. *mezinek*, ceh. *mezenek*, ucr. *mizinec*, rus. *mizinec* „degetul mic, fiul cel mic”. Rom. **mezin** este de proveniență slavă.
Ipoteza lui Puşcariu (1065) din lat. *medianus* (Puşcariu, 1065) nu este verosimilă. Cu toate acestea având în vedere sensul 1 care este cel mai frecvent considerăm că rom. **mezin** este de origine slavă. Trebuie asociat cu **mic**, ambele forme provin de la acelaşi radical, deşi **mezin** provine prin filieră slavă; cf.v.pr. *massais* „mai mic”, lituan. *mažas* „mic, scurt”, lituan. *menkas* „slab, mic”, *mazs* „mic”, alb. *mej* „a micşora, a mici” (v. **mic**).

miau (var. *miorlau*) – cuvânt care imită strigătul pisicii.
Formație onomatopeică care imită mieunatul pisicilor.
Der: *a mieuna*; formă alternativă, *miorlau*, cu der. verbal *a miorlăi* (forme similare se întâlnesc şi în alte limbi europene; cf. it. *miaulare*, alb. *miauljis*, eng. *meow* etc.) *mieunat*, *mieunătură*, *a miorlăi*, *miorlăit*, *miorlăitură*.

mic (ar. *n'ic*, mgl., istr. *mic*) – 1. de mărime redusă; 2. scund; 3. de vârstă fragedă; 4. specialitate culinară la grătar din carne tocată şi condimentată.
Lat. **miccus* < gr. *μικρός*. (Densusianu, *Hlr*., 201; Puşcariu, 1067; Candrea-Densusianu, 1092, *REW*, 5559; Pascu, I, 133; Rosetti, II68). A apela la forme greceşti pentru a explica o prezumtivă formă latină din care ar proveni o anume formă din limba română, ca în cazul de față, înseamnă a forța lucrurile nepermis de mult. Lat. *mica* „firimitură” (Diez, I, 126; Koerting, 5279; Philippide, *Principii*, 46), a fost respinsă de Densusianu (*ILR*, 1, 201).
Ca şi adj. **mare**, rom. **mic** este de origine traco-dacă provenind din PIE ***sme(i)k**, **smik** „firimitură, bucățică” (*IEW*, 966) sau PIE ***mei**, **mi-neu** „a mici” (*IEW*, 711) cu o formă adjectivală ***mei-ko-s** „mic”; cf. gr.(dor., beot.) *μικκός*, gr.att. *μικρός*, lituan. *mažas* „mic, scurt”, lituan. *menkas* „slab, mic”, *mazs* „mic”, alb. *mej* „a micşora, a mici”, lat. *mica* „firimitură, bucățică”, sicil. *micu*, calabr. *miccu*, v.sl. *migŭ* „clipă, moment”.
Acest radical este atestat în câteva nume şi denumiri traco-dace; cf. top. *Micia*, etnonim. *Micensis* şi *Miccos*, *Miccas* (NP). Origine traco-dacă.
Der: *micuț*, *micutel*, *a mici*, *a micşora*, *micime* etc.

micro- – element de compunere însemnând „mic” folosit la formarea unor termeni compuşi.
Gr. *μικρός* „mic” (v. **mic**).
Der: *microcentrală*, *microcosmos*, *microbiologie*, *microfilm*, *microscop*, *microfon* etc.

micsandră – plantă erbacee cu flori albe, roşii sau violete cu miros plăcut (*Matthiola incana*).
Cihac (II, 596) îl asociază cu **micşunea**, ca şi Philippide (*Principii* 151) mai târziu. Considerăm că rom. **micsandră** trebuie asociat cu mgr. *μανεψα* „violetă”, deşi forma mediogreacă nu pare să fie etimonul formei româneşti. Astfel că rom. **micsandră** pare să provină de la o formă similară, neatestată. Ambele nume de flori conțin radicalul *mics-* care este rezultatul unei suprapuneri a două forme similare pe care vorbitorii de limbă română le-au asociat, fiind vorba de două nume de flori (v. **micşunea**).

micşuneą – viorea, violetă (*Viola odorata*).
Tc. *menekşe* < pers. *benefše* (Cihac, II, 596; Şăineanu, II59; Meyer, 263); cf. ngr. *μενεξές*, alb., bg. *menekše*. Forma persană este înrudită cu mgr. *μανεψα*, dar nu putem spune dacă forma mediogreacă provine din persană sau cele două au doar o origine comună. Pe de altă parte, rom. **micşunea** este rezultatul unei contaminări a etimonului persan, transmis limbii române prin intermediar turcesc, cu forma **micsandră**.

mịdie – moluscă de mare comestibilă (*Mytilus edulis*).
Mgr. *μίδιον* „*mutylus marinus*” < lat. *mutylus* (Cihac, II, 675; Tiktin, Berneker, 2, 55; Cioranescu, 5256); cf. bg. *mida*.

mịe[1] **–** pronume personal (pers., I, sg., dativ).
Lat. *mihi* „mie” (Candrea-Densusianu, 1099; Cioranescu, 5257).
PIE ***mei-os**,***meie** „pronume personal”, ***me** „formă pentru cazurile oblice” (*IEW*, 702; Walde, II, 85); cf. alb. *mua*, *meje* (*më*) (acc.). Forme similare cu rom. **mă**, **mie** sânt frecvent întâlnite în limbile IE, pe lângă albaneză şi neolatine. Lat. *mihi*, umbr. *mehe* provin din PIE ***meg'hi** (*IEW*, 702) (v. **mă**, **mine**). Rom. **mie** este apropiat ca formă de originalul PIE.

mịe[2] (ar. *mil'e*, mgl. *mil'ă*) – număr egal cu zece sute.
Lat. *millia* (pl. de la *mille* „o mie”) (Puşcariu, 1069; Candrea-Densusianu, 1100; *REW*, 5573; Cioranescu, 5258). Panromanic. Există şi alte limbi IE; cf. gr. *μίλίον*, *μυλίοι* „o mie”, v.ir. *mile*, cymr., bret. *mil*, corn. *myl* „o mie”, alb. *mjië* „o mie”. După Walde (II, 88) aceste forme celtice ar fi împrumuturi din latină, dar este greu de admis că toate limbile celtice ar fi preluat forma latină. Walde consideră că lat. *mille* provine din PIE ***sm-li** „grămadă mare”; cf. gr. *όμιλος* „grămadă”. Având în vedere larga răspândire a acestui radical într-o serie de limbi IE, este posibil ca rom. **mie** să nu provină din latină.

mịed – hidromel.
V.sl. *medŭ* „miere” (Cihac, II, 191; Berneker, 2, 31; Cioranescu, 5259); cf. bg., scr., slov. *med* „miere”. Cu toată larga răspândire în limbile slave, acest radical are sensul de „miere” în limbile slave, nu acela de „mied”. În schimb, el a existat în gallică; cf. gall. *medu* „mied” (*Medu-rix* (NP)), sens care se regăseşte şi în alte limbi celtice (v. infra). Priscus (*Ambasad*.), relatând vizita unei delegaţii bizantine, din care făcea parte, la curtea lui Atilla, în prima jumătate a secolului V d.Ch., scrie că localnicii din Pannonia, pe care el îi numeşte invariabil sciţi, cum îi numeşte de altfel şi pe huni, de cele mai multe ori, consumau o băutură numită *medos*.
Prin urmare, acest lucru se întâmpla cu mult timp înainte de venirea slavilor în regiune. O altă băutură se numea *camos* (v. **comină**). În PIE acest radical a însemnat atât **miere**, cât şi **mied**, deoarece miedul se obţine prin fermentarea mierii într-o soluţie de apă. Pe lângă română, în celtice, greacă şi vechea germană de sus înseamnă tot „mied”, ceea ce reprezintă un motiv în plus să-l considerăm de origine traco-dacă.
PIE ***medhu** „mied, miere” (*IEW*, 707); cf. skt. *madhu* „miere, mied”, av. *maδu* „miere, vin”, gr. *μέδυ* „mied, vin”, v.ir. *mid* „băutură ameţitoare”, cymr. *medd*, bret. *mez* „mied”, v.g.s. *metu* „mied”, v.pr. *meddo* „miere”, lituan. *medùs* „miere”, rus. *mjod* „miere” etc. Vasmer (II, 110) arată că acest radical este răspândit şi la unele limbi ne-indo-europene, cum ar fi limbile finno-ugrice, chineză, japoneză; cf. fin. *mesi*, jap. *mitsu*. Sensul de „mied” nu există doar în română, ci şi în sanskrită, avestică, greacă, limbile celtice, precum şi în vechea germană de sus. Este totuşi posibil ca forma veche germană să fie un împrumut din celtice sau din geto-dacă. În PIE a existat o altă formă pentru miere, ***melit**, care definea doar **mierea** (v. **miere**). În limba română există o întreagă familie de cuvinte derivate de la acest radical: **ameţi**, **bezmetic**, **anormal**. Origine traco-dacă.

mịel (ar. *n'iel*, mgl. (*m*)*niel*, istr. *mlé*) – puiul oii la primele luni.
Lat. *agnellus* < *agnus* „miel” (Puşcariu, 1070; Candrea-Densusianu, 1100, *REW*, 284; Cioranescu, 5260); cf. it. *agnello*, prov. *agnel*, fr. *agneau*, cat. *anyell*, v.sp. *añel*. Derivarea din *agnellus* prezintă o serie de probleme de ordin fonologic, probleme constatate de Puşcariu (*Dacoro*., 1, 424-425) şi Rosetti (*ILR*, 1, 85). Candrea-Densusianu propun o formă intermediară **amnel* cu trecerea *mn* la *m* şi căderea lui *a* iniţial. Această ipoteză a fost criticată de Meyer-Lübke (*Dacor*., 2, 2).

Rom. **miel** provine de la PIE ***melo** „animal mic” (*IEW*, 724); cf. gr. *μήλον* „vită mică, oaie”, v.ir. *mil* „animal mic”, cymr., v.corn., bret. *mil* „animal”, arm. *mal* „oaie, berbec”. Walde consideră că această formă este o substantivizare a unui adjectiv cu sensul de „mic”, sens indicat în unele limbi slave; cf. v.bg. *malŭ* „mic”, de unde v.sl. *mal'* „oi tinere” (cu sens colectiv) sau în limbile germanice: cf. v.g.s. *smal* „mic”, got. *smals* „mic”, eng. *small* „mic”. Origine traco-dacă.
Der: *mia*, *mieluț*, *mieluşel*, *mielar*.

mięrcuri – a treia zi din săptămână.
Lat. *Mercuris* (*dies*) (Diez, I, 274; Puşcariu, 1071; Candrea-Densusianu, 1102; *REW*, 5519, 5261); cf. alb. *mërkurë*.

mięre (ar. *ńere*, *ńare*, mgl. (*m*)*ńari*, istr. *ml'ore*) – substanță semilichidă, de culoare gălbuie, dulce şi aromată extrasă de albine din nectarul florilor.
Lat. ***melem** < *mellem* < *mel* (Puşcariu, 1072; Candrea-Densusianu, 1103, *REW*, 5469). Panromanic.
PIE ***melit** „miere” (*IEW*, 723); cf. hitt. *milit*, gr. *μελί*, got. *milith*, arm. *mełr* (gen. *mełu*) „miere”, alb. *mjal* (*mjaltë*) „miere”, v.ir *mil* „miere”, cymr., corn., bret. *mel* „miere”. Alb. *mjal* nu este considerat de origine latină, cu toate acestea este foarte apropiat de rom. **miere**, apropiate fiind şi formele celtice.
Dacii au fost mari crescători de albine şi exportatori de miere, deci, este vorba de o noțiune pe care o aveau demult. În plus, acest radical apare în foarte multe limbi IE cu forme apropiate şi sens identic. În unele limbi IE termenul pentru miere provine de la PIE ***medhu** „mied, miere” (*IEW*, 707), radical care în multe limbi IE înseamnă **mied**, nu **miere**. Se poate observa paralelismul între formele celtice şi română în ce priveşte **mied** şi **miere**, paralelism de care nu putem face abstracție (v. **mied**). Origine traco-illirică.
Der: *mieriu* „de culoarea mierii”, *mieros* etc.

mięrlă (ar. *n'erlă*, *mălăn'e*, mgl. (*m*)*ńierlă*, istr. *merle*) – pasăre cântătoare de pădure cu cioc galben şi pene negre (*Turdus merula*).
Lat. *merula* „mierlă” (Puşcariu, 1073; Candrea-Densusianu, 1104; *REW*, 5534; Cioranescu, 5263); cf. it., prov., cat. *merla*, fr. *merle*, sp. *mirla*, port. *niero*, alb. *mellenjë*, *mullizezë*. Prin urmare, formele neolatine, inclusiv româna, presupun un etimon ****merla***. Forme similare avem în limbile celtice; cf. cymr. *muyalch*, corn. *moelch*, bret. *monalch*. Formele din v.g.s. *amusla*, *amsala* sânt mai îndepărtate, dar provin de la acelaşi rad. PIE. Walde (II, 77) crede că forma v.g.s. *merla*, provine, probabil, din latină.
Toate aceste forme indică un PIE ***mesola** (cf. Walde, II, 77) sau mai exact un PIE ***mesla**. Fonetismul firesc ar fi dat ****miarlă***, astfel că forma **mierlă** a fost explicată prin influența formei de masculin *mierloi* (cf. Candrea-Densusianu, 1104) sau după pluralul *mierle*, în loc de ****miarlă*** (Pascu, *Beiträge*, 18). Pornind de la PIE ***mes(o)la**, o formă similară a existat şi în traco-dacă. În plus, rotacizarea lui *s* intervocalic nu a avut loc doar în latină, ci şi în traco-dacă (v. **zori**, **aur**).
Der: *mierloi*.

mierlį – a muri (*arg*.).
De la forma de viitor *merla* a ți*g. *mer* „a muri” (Graur, 170; Cioranescu, 5264).

mięz (ar. *ńedzu*, mgl. (*m*)*ñez*, istr. *mez*) – 1. pulpă, măduvă; 2. partea moale a pâinii; 3. mijloc, parte centrală; 4. esență.
Lat. *medius* „de mijloc, mijlociu” (Diez, I, 276; Puşcariu, 1075; Candrea-Densusianu, 1105; *REW*, 5462; Cioranescu, 5265).
PIE ***medhio** „mijloc, miez” (*IEW*, 706); cf. skt. *madhya* „miez, mijloc”, av. *maδya* „miez, mijloc”, arm. *mej* „miez, mijloc”, gr.(att) *μέσος* „miez, mijloc”, gall. *Medio-*(*lanum*), osc. *messimas*, got. *midjis*, v.g.s. *mitt*, alb. *mes* „miez”. V. Orel (271) susține, fără să justifice cu argumente, că alb. *mes* provine din greaca modernă, cu toate că există o multitudine de derivați în albaneză care provin de la acest radical. În albaneză există, de asemenea, forma *mjez* „miez” în compuşi precum *mjezditë* „amiază” şi, respectiv, *mieznatë* „miezul nopții” (unde *ditë* şi *natë*,

înseamnă, **zi** şi, respectiv, **noapte**). În mod la fel de nejustificat, Orel crede că aceste forme provin de la lat. *medius* (citându-l pe Meyer, *Wb*., 284). Forma rom. **miez** este atestat în numele dacic *Mieza*, întâlnit la Plutarch (cf. Vinereanu, 107).
Der: *miezos*, *miezuină* „hotar, hat" (Trans.) etc.

migạlă – 1. minuțiozitate; 2. muncă făcută cu minuțiozitate.
V.sl. *migati* „a închide ochii" (Cihac, II, 195); cf. rus. *migati* „a clipi, a licări". Derivat de la **mic** (Tiktin) sau creație expresivă (Graur, *BL*, 4, 93; Cioranescu, 2001, 507). Consider că ipoteza lui Tiktin este singura corectă. De reținut că suf. *-ală*, *-eală* este sufix derivativ care apare frecvent în limba română (v. **mic**).
Der: *a migăli*, *migăleală*, *migălitură*.

mijị – 1. a începe să se zărească, a apărea, a se ivi; 2. a întredeschide ochii, a dormita.
V.sl. *mižati* „a închide ochii" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 195; Berneker, 2, 56). De reținut, v.sl. *mižati* nu este atestat ca atare, forma corectă în slava veche este *mizikati* „a clipi, a licări", al cărui sens diferă. Radicalul există şi în alte limbi IE; cf. skt. *un-mish* „a deschide ochii", v.pr. *miž* „pleoapă", v.pr. *miecte* „a dormi", lituan. *miegas* „somn", lituan. *midgyti* „a dormi", *miegas* „somn", rus. *migati* „a clipi". Este cert că este vorba de un radical PIE destul de răspândit. Originea slavă a vb. **miji** nu poate fi exclusă, deşi, din punct de vedere semantic, dar şi fonetic, rom. **miji** se apropie mai mult de limbile baltice şi de sanskrită.
Der: *mijire*, *mijeală*.

mịjlọc (ar. *ńoldzuc*, mgl. *mejluc*, istr. *mejloc*) – 1. punct care se găseşte la egală depărtare de două extreme, centru; 2. loc aflat în interior; 3. miez; 4. talie, mijloc; 5. avere, bani resurse; 6. utilaje.
Lat. *medius locus* (Cipariu, *Gram*. 95; Graur, 95; Puşcariu, 1076; Candrea-Densusianu, 1112, *REW*, 5462; Cioranescu, 5276) (v. **miez** şi **loc**).
Der: *a mijloci*, *mijlociu*, *mijlocaş*, *mijlocire*, *mijlocitor*.

mịlă (ar. *n'ilă*) – 1. compătimire, compasiune; 2. pomană.
V.sl. *milŭ* „gingaş, tandru" (Miklosich, *Lexicon*, 368; Cihac, II, 196); cf. bg. *mil* „drag, scump", scr. *mila* „drag, scump", rus. *milъi* „frumos, drăguț", precum şi formele verbale: v.sl., rus. *milovati* sau nominale v.sl., rus. *miloserdie*, dar şi în alte limbi slave. Vasmer (II, 134) spune că forma nominală este un calc după lat. *misericordia* sau după germanice; cf. v.g.s. *armiherzida*, got. *armahairtei*. De reținut că acest radical există şi în baltice cu sens mai apropiat de română, spre deosebire de limbile slave; cf. v.pr. *myls*, lituan. *meile* „iubire", *mila* „iubire", precum şi în alte limbi IE; cf. skt. *máyas* „plăcere, bucurie", lat. *mitis* „blând, prietenos", ir. *moith* „gingaş, tandru", precum şi alb. *mirë* „drag, iubit".
Presupusul etimon slav este adjectiv şi, în acest caz, forma românească ar proveni de la femininul formei slave al cărui sens este destul de diferit. În schimb, în limbile baltice, formele sânt substantive, cu formă şi sensuri apropiate de română, iar alb. *mirë* atestă faptul că radicalul a existat şi în traco-illiră.
Dacă presupunem o origine pre-latină a acestui cuvânt românesc, nerotacizarea lui *l* intervocalic nu constituie o problemă, întrucât aşa cum am mai arătat problema rotacizării lichidei *l* în poziție intervocalică nu este suficient înțeleasă. Exemplul rom. **bălan**, atestat la Procopius din Caesarea, prezintă aceeaşi situație. În cazul lui **bălan** ar fi putut exista o schimbare de accent (v. **bălan**). Din cercetările de până acum am dedus că, în general, în silabele neaccentuate *l* a trecut la *r*. În cazul lui **milă** a doua silabă este neaccentuată, deci ar fi fost firesc să se rotacizeze. O altă excepție este rom. **mal** (v. **mal**), de origine traco-dacă, unde, de asemenea, *l* nu a rotacizat, spre deosebire de **măr**, unde *l* a rotacizat (v. **măr**). Dar nici acest principiu nu se extinde la sufixe precum *-ulă*, *-ală*, *-eală*, *-lie* etc. Din fondul pre-latin.
Der: *milog*, *milogeală*, *milogi*, *milui*, *milostenie*, *milostiv*, *milostivi*.

militą – a lupta
Fr. *militer* (Cioranescu, 5283) din lat. *miles* „soldat”.
Der: *militant*, *militar*, *milităresc*, *milităreşte*, *militărie*, *militarism*, *milităros*, *a militariza*, *a demilitariza*, *miliție*, *miliţian*.

mină – 1. sursă, filon, zăcământ, 2. aparență, aspect, prezență, față.
Fr. *mine* din lat. med. *mina*, din radicalul de origine celtică **mein*-; cf. ir.med. *méin*, cymr. *mwyn* „minereu, zăcământ”.
Der: *miner*, *minerit*, *minereu*, *mineriadă*.

minciună (ar. *minciună*, *minciune*) – 1. denaturare intenționată a adevărului, neadevăr; 2. fleacuri, nimicuri.
Lat **mentitionem* < **mentionem* (Cipariu, *Principii*, 96; Meyer, *Alb. St*., 4, 126; Puşcariu, 1082; Candrea-Densusianu, 1136; Pascu, I, 116; *REW*, 5508). Cioranescu (5295) consideră că nu poate fi vorba de un derivat din a **minți**, deoarece ar fi trebuit să existe şi o formă **minţiciune*, pe lângă **minciună**, ca în cazul grupurilor *putrejune-putreziciune*, *repejune-repeziciune*. Este posibil totuşi ca forma **minţiciune*, perfect plauzibilă, dar nu singura posibilă, să fi dispărut. În orice caz, această ipoteză este posibilă dacă vorbim de forma latină neatestată indicată mai sus, dar ar putea fi vorba de alt etimon care să stea la originea rom. **minciună** (v. **minți**).
Der: *mincinos*, *minciunea*, *minciunică*.

mine (ar. *mine* „eu”) – pronume personal (pers., I, sg., acuzativ).
Lat. **me-ne* < lat. *me* (Philippide, *Principii*, 78; Candrea-Densusianu, 533), ipoteză nejustificată. La fel, Scriban consideră că a existat un **mene* prin analogie cu **quene*, dar există în limba română şi formele **tine**, **sine**. Poghirc (*ILR*, II, 325), urmat de alți cercetători, consideră că suf. *-ne* prezent în aceste forme este de origine traco-dacă, şi îl compară cu alb. *në* şi v.gr. *-νε*.
PIE ***me-**, formă pentru cazurile oblice a pron. pers. (1, sg.) (*IEW*, 702). Forme similare apar şi în alte limbi IE; cf. skt. *me-ne* „*von mir*” (de (la) mine), identic cu av. *mana*, v.sl. *mene*, precum şi gmc. **minaz*; cf. got. *meina* „*of me*”, v.eng. *min* „*of me*” care sânt forme de genitiv traductibile în română doar prin pronumele posesiv (v. **tine**, **sine**). Din fondul pre-latin

minge (var. (înv.) *mince*) – obiect sferic (sau ovidal) folosit la diverse jocuri sportive.
V.sl. *męčĭ* „moale” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 197); cf. bg. *mečka* „cocoloş de pâine cu brânză”, sb. *meča* „miez de pâine”, rus. *mjači* „minge, balon”, mgh. *mancs*. Dacă acest radical este de origine slavă, atunci nu se explică prezența nazalei în română şi maghiară. Atât formele română şi maghiară, precum şi cele slave, provin din PIE ***men(ə)k** „a (se) umfla, a stoarce”, cu forma adjectivală ***menku** „moale” (*IEW*, 730).

minte (ar. *minte*) – facultatea de a gândi, rațiune; gând, cuget; intelect; chibzuință.
Lat. *mentem*, *mens* „minte” (Puşcariu, 1090; Candrea-Densusianu, 1132, *REW*, 5496; Cioranescu, 5312). Panromanic.
PIE ***men-** „a gândi” cu formele nominale ***menti**, ***mentu**, **mnți**, **mnto** „minte, gândire” (*IEW*, 726); cf. skt. *manyate* „a gândi”, *mntis* „intelect, gândire”, alb. *mëndje* „minte, intelect”, alb. *mëntoj* „a (se) gândi”, lituan. *minti* „a-şi aminti, a gândi”, lituan. *mineti* „a-şi aminti, a se gândi la”, *minat* „a-şi aminti, a se gândi la”, lituan. *mintis* „gând, idee”, v.pr. *mintimas* „a minți” (I, pl.); (v. **aminti**, **minciună**). Formele nominale PIE sânt apropiate de rom. **minte**; forme similare există în sanskrită, albaneză şi lituaniană, dar şi cele ale cazurilor oblice din latină. De remarcat că formele cazurilor oblice din latină sânt întotdeauna mai apropiate de radicalul PIE, decât cea de nominativ. Menționăm că rom. a(-şi) **aminti** nu are echivalent în latină, dar are echivalenți în alte limbi IE, cum sânt limbile baltice (v. **aminti**). Poate proveni din latină, dar şi din traco-dacă, având în vedere larga răspândire a acestui radical în limbile indo-europene.
Der: *mintos*, *cuminte*, *cumințenie*.

mințen (var. *minteni*, *mintenaş*) – imediat.
Mgh. *menten* „liber, imediat” (Cihac, II, 515; Gáldi, 145). Regionalism folosit doar în Ardeal.

minți – 1. a denatura în mod intenționat adevărul; 2. a induce în eroare, a înşela.
Lat. **mentire* < *mentior*, *mentiri* „a minți” (Puşcariu, 1088; Candrea-Densusianu, 1135, *REW*, 5510; Cioranescu, 5315). Walde (II, 68) derivă lat. *mendex* „mincinos” din *mentior* „a minți” derivat la rândul său din PIE ***mņtis** (cf. *IEW*, 726). Panromanic.
În albaneză *mëntoj* înseamnă „a gândi”, în timp ce *gënjei* înseamnă „a minți”, forme paralele cu rom. **a gândi**, respectiv, a **minți**, ale căror sensuri sânt inversate (v. **gândi**). În schimb, în vechea prusacă *mintimai* „mințim”, formă de persoana I, plural, este practic identică cu forma echivalentă din limba română (v. **aminti**, **minte**, **minciună**).
Der: *mințit*.

minune – 1. miracol; 2. lucru neobişnuit, extraordinar.
Lat **mirionem* din *mirari* „a se mira” (Candrea-Densusianu, 1138). Puşcariu (1094) consideră că provine de la a **mira** > **minune*. În schimb, Cioranescu (5317) se îndoieşte de ambele ipoteze, crezând că este vorba de o formă deverbală a unui substantiv. **miruna* de la a **mira**, ca în cazul altor verbe precum **clăti**(**-na**), *ruşi*(*-na*), deşi este mai plauzibil să considerăm că verbul provine de la forma nominală ca şi în cazul **cunună**/*cununa*. Relația cu vb. a (se) **mira** este evidentă, astfel ipoteza lui Puşcariu este corectă (v. **a mira**).
Der: *a se minuna*, *minunat*, *minunăție* etc.

miọr (fem. mioară, ar. miliur, mil’or) – miel de doi ani.
Din **miel** cu suf. *-or* (Tiktin; Rosetti, *BL*, 5, 56; Rosetti, *Melanges*, 174). Lat. **agnelliolus* (Puşcariu, 1083; Candrea-Densusianu, 1101). Cea de-a doua ipoteză creează un diminutiv din alt diminutiv (*agnellus*). În orice caz, **mior** este un **miel** de doi ani, fiind astfel ilogic să provină de la un diminutiv; cf. alb. *milor*, *miljorë* „mioară”, ngr. *μπλίώρα*, *μιλιόρι*. Din română provine mgh. *miora*, *millora*. Am arătat mai sus că rom. **miel** nu îşi are originea în lat. *agnellus* (v. **miel**). Rom. **mior** provine de la un mai vechi **milior* din acelaşi rad. PIE ***melo** „animal mic” (*IEW*, 724) ca şi **miel** (v. **miel**). Origine traco-dacă.
Der: *mioară*, *miorar*, *strămior* „berbec de 3 ani”, *strămioară* „oaie de 3 ani”.

miorcăi (var. *smiorcăi*) – a scânci.
Este derivat al lui *miorc*, care este de natură imitativă ca şi **miau**, *miorlau* etc.
Der: *a miorțăi*, *miorțăială*, *miorcoti* etc.

mir[1] (ar. *mir*) – untdelemn sfințit folosit în biserica creştină la diverse ritualuri.
Mgr. *μύρον* „unguent, miros plăcut” (Roesler, 572; Murnu, 37; Cioranescu, 5322).
Chantraine (724) asociază gr. *μύρον* cu forme din alte limbi IE cu sens de „grăsime, măduvă”; cf v.g.s. *smero*, v.sax. *smero*, v.ir. *sm*(*u*)*r*, cymr. *mer* „măduvă” etc. din PIE ***smerŭ** „grăsime” (*IEW*, 979). Alte forme, precum **mirodenie**, provin din mgr. *μυροδία* „parfum”, iar *mironosiță* „1. femeie care a uns corpul lui Iisus; 2. femeie fandosită, ipocrită” trebuie asociat cu gr. *μυρώνω* „a mirui” (v. **miros**, **mirosi**, **mireasmă**).
Der: *a mirui*.

mir[2] **–** lume, societate (în opoziție cu viața monahală).
V.sl. *mirŭ* „lume” (Cihac, II, 197; Tiktin; Cioranescu, 5324). În română are o semantică foarte restrânsă, folosindu-se, de obicei, doar în expresia „preot de mir”, în contrast cu noțiunea de călugăr.
Der: *mirean*, *mirenesc*, *mirenie*.

mirạ – a fi uimit, a se minuna.
Lat. **mirare* din *mirari* „a se mira” (Puşcariu, 1094; Candrea-Densusianu, 1137; *REW*, 5603; Cioranescu, 5325); cf. alb. *mërej* „a surprinde, a mira”. Walde (II, 94) explică lat. *mirari* prin *mirus*, de la un PIE (**s**)**mei-**, **smeu-** „a râde, a se mira” cu forma nominală ***smei-ro-s** „surprinzător, miraculos” (*IEW*, 967); cf. skt. *smayate* „a râde”, *smera* „care râde”, lituan. *smeju* „a râde, a se veseli”, eng. *smile* „a zâmbi”, v.sl. *smějo* „a râde”, toch. A *smi* „a râde”.

mi̯re (ar. *măireasă* „mireasă”) – bărbat în ziua sau în preajma căsătoriei.
Lat. *miles* „soldat” (P. Papahagi, *Notiţe*, 36; Tiktin; *REW*, 5568; Rosetti, I, 169), considerat un calc semantic după bg. *voino*. Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1873, 110) crede că este dacic, asociindu-l cu alb. *mirë* „drag, iubit” şi cu afgan. *mîreh*. Din tc. *amir* „şef” (cf. ar. *amiră* „împărat”) (Pascu, II, 108) sau cuman. *mir* „prinţ, principe” (Philippide, II, 378). Cioranescu (5329) crede că provine din mgr. *μύρον* „unsoare, mir”, justificând ipoteza prin faptul că în timpul ceremoniei matrimoniale, deşi nu se foloseşte mirul, preotul obişnuieşte să schiţeze cu degetele pe fruntea mirelui gestul ungerii. Cu toate acestea, pentru Cioranescu rămâne cu origine îndoielnică. Ivănescu (*ILR*, 259), urmând pe Hasdeu, îl asociază cu alb. *mirë* „drag, iubit”, dar trebuie arătat că, în general, lui *r* intervocalic românesc îi corespunde alb. *ll* (*l'*). Weigand (*Etym.Wb*., 279) arată că originea alb. *mirë* rămâne nesigură, dar îl asociază totuşi cu v.sl. *milŭ* „iubit”, şi v.pr. *mils*, lituan. *meilus* „iubit”. Ivănescu crede că este vorba de un traco-dac. *milu* „drag, iubit”, moştenit din proto-indo-europeană ca şi cuvintele balto-slave citate, ipoteză pe care nu o împărtăşim, întrucât în albaneză ar fi trebuit, aşa cum am spus, să fie cu *ll*, nu cu *r* (v. **milă**). După el, forma iniţială este *mir*(*u*) atestat în zona Hunedoarei şi apoi **mire** care, după Ivănescu, este forma de vocativa lui *mir*, iar înainte de a se fi creat derivatul *mireasă*, trebuie să fi existat forma de feminin **miră* (cf. Ivănescu). Cioranescu arată că din română provine mgh. *myirasza*. Trebuie arătat că suf. -(*e*)*ască* este frecvent folosit la formele de feminin derivate din cele de masculin, sufix întâlnit şi în greaca veche la forme precum *κρείουσα* „crăiasă, regină” (v. **crai**). Poghirc (*ILR*, II, 345) atribuie substratului rom. **mire**, arătând scăderile ipotezelor anterioare. Pe de altă parte, Brâncuş (*VALR*, 142) este mult mai specific raportându-l la PIE ***merio** „bărbat tânăr”, respectiv, ***meri** „soţie tânără” (*IEW*, 738); cf. skt. *marya* „bărbat tânăr, iubit, logodnic”, v.pr. *martin* „mireasă”, lituan. *marti* „mireasă”, got. crim. *marzus* „nuntă”. Rom. **mire** provine din acest rad. PIE de care este foarte apropiat ca sens şi formă, cu echivalente în mai multe limbi IE (v. **mărita**). Origine traco-dacă.
Der: *mirel*, *mireasă*, *miresoi*.

mi̯rişte – teren după recoltarea cerealelor păioase.
Bg. *merište* (Candrea, Cioranescu, 5332) sau din v.sl. *mirŭ* (Capidan, *RF*, 2, 280). Etimonul slav invocat de Candrea şi Cioranescu nu l-am putut verifica în limba bulgară, deşi el ar putea exista dialectal ca împrumut din română. Rom. **mirişte** poate fi explicat printr-o formă mai veche pentru **mei** < **meliu*. Cu alte cuvinte, a existat o formă **melişte* > **mirişte** prin rotacizarea lui *r* intervocalic. Există şi azi forma refăcută după **mei**, *meişte*, formă apărută după ce sensul de **mirişte** s-a generalizat. Termenul **mirişte** semnifică terenul după recoltarea unei culturi de cereale. Cum **meiul** în timpuri străvechi era planta cerealieră care se cultiva în mod preponderent, a ajuns să însemne, mai târziu, terenul rămas după recoltarea oricărei cereale păioase. După acelaşi principiu s-au format şi alţi termeni precum *porumbişte*, *cânepişte* etc. Suf. -*işte* este prin excelenţă traco-illiric, frecvent atât în română cât şi în albaneză. Origine traco-dacă (v. **mei**). Din fondul pre-latin.

mirosi̯ (ar. (*a*)*mirosesc*, mgl. *mirises*) – 1. a exala miros, 2. a adulmeca, a percepe mirosul.
Mgr. *μυρώνω* (aor. *έμύρωσα*) „a parfuma” (Graur, *BL*, 4, 102; Puşcariu, *Lr*., 260; Cioranescu, 5334). Gr. *μιρισω* „mirosi” este mult mai apropiat de forma din limba română şi din alte limbi balcanice; cf. v.sb. *mirisati* (Vasmer, *Gr*., 99), bg. *mirisati*, *mirosati* (secolul XVII), alb. *mirëz* „parfum, miros”, cu echivalente în limbile baltice; cf. lituan. *marža*, *smaka* „miros”.
Der: *miros*, *mirositor*, *miroseală*, *mireasmă*, *a înmiresma*.

misa̯dă (var. *mesadă*) – căptuşeală.
Ngr. *μισάδι* „jumătate” (Cihac, II, 672; Cioranescu, 5340).

mistreț – 1. porc sălbatic; 2. amestecat, ambiguu.
Lat. *mīxticius*, *misticius* „amestecat, *hybrid*” (Candrea-Densusianu, 1087; Tiktin; Cioranescu, 5354). Sensul original este acela de a aparține la două naturi diferite: măr **mistreț** „măr pădureț”, porc **mistreț**, timp **mistreț** „timp nedeterminat între bun și rău”. Totuși lat. *misticius* este extrem de rar. Alb. *mistrec* „persoană mică de statură, băiat, puști” are același sens, de ceva cu „o natură ambiguă, nedeterminată”, adică o persoană cu o vârstă între copil și adult. Deși există o relație semantică destul de clară cu lat. *misticius*, forme cu sens similar există și în alte limbi IE; cf. skt. *misrah* „amestecat”, lituan. *misras* „amestecat”.
Toate aceste forme provin din PIE ***mei-k** „a amesteca” (*IEW*, 714) cu temele ***meisko-** și ***meikro-** (v. **amesteca**, **măsea**). Rom. **mistreț** poate proveni de la un radical mai vechi **misr-o* „amestecat” de unde derivă și formele sanskrită și lituaniană. Grupul *sr* a trecut la *str*, o tendință simțită încă din traco-dacă (v. **strungă**, **Strumon**). Din fondul pre-latin.

mistrie (ar. *mistrie*, megl. *mistriiă*) – unealtă de zidărie în formă de lopățică cu care se tencuiește.
Mgr. *μνστρί* din gr. *μύστρον* „lingură” (Berneker, 2, 62; Tiktin; Vasmer, *Gr.*, 99; Rosetti, II, 65); cf. bg., scr. *misteija*, alb. *mistri* „mistrie”.

mistuĭ – 1. a digera; 2. a nimici, a consuma; 3. a chinui sufletește; 4. a se face nevăzut, a se ascunde.
Mgh. *emeszteni* „a digera” (Cihac, II, 516; Tiktin; Gáldi, 83; Cioranescu, 5356). Forma maghiară pare să fie în legătură cu PIE ***mei-k** „a amesteca” (*IEW*, 714) și este, probabil, de origine română. Radicalul apare, de asemenea, cu temele ***meisko-** și ***meikro-** în diverse limbi IE. În acest caz forma maghiară provine din română și nu invers (v. **amesteca**, **măsea**, **mistreț**). Din fondul pre-latin.
Der: *mistuitor*.

mișcă (mgl. *micicari*) – 1. a se deplasa; 2. a impresiona, a deplasa.
V.sl. *mykati* „a parcurge, a străbate” (Cihac, I77), ipoteză respinsă de Cioranescu. Lat. *miscere* (Philippide, *Principii*, 48) sau din lat. **micicare*, la rândul său din lat. *micare* „a tremura, a mișca, a se zbate” (Candrea, *Rom.*, 31, 313). Cioranescu (5341) se gândește la un lat. **miscicare*, asociindu-l cu forma megleno-română, deși pentru el rămâne cu origine îndoielnică.
Niciuna din aceste ipoteze nu este verosimilă, dar poate fi asociat cu lat. *micare*, deși derivarea nu este posibilă. Forme chiar mai apropiate decât cea latină există în alte limbi IE; cf. skt. *mask*, *maskate* „a (se) mișca, a merge” (Monier-Williams, 794, col.1), lituan. *měskoti* „a merge încet, a ezita”. Având în vedere forma sanskrită, lituaniană și română putem reconstitui un radical PIE similar ***misk-**, ***mesk-** „a (se) mișca” de la care provine și rom. a **mișca**. Pe de altă parte rom. **mișca** trebuie asociat cu a **vâșca**, cu același sens (v. **vâșca**). Origine traco-dacă.
Der: *mișcare*, *nemișcare*, *nemișcat*, *mișcător*.

mișel – mizerabil, josnic.
Lat. *mĭsellus* „sărac” (Pușcariu, 1097; Candrea-Densusianu, 1078; *REW*, 5607; Cioranescu, 5607); cf. it. *misello*, prov., v.fr. *mesel* „lepros”, cat. *mesell*, v.sp. *mesillo*. Lat. *misellus* < *miser-lus* < lat. *maero* „a fi întristat, abătut” (Walde, II, 8).
Der: *mișelie*, *mișelesc*, *mișelește*.

mișină – 1. abundență, grămadă, provizii; 2. mică scobitură în dinții cailor după care se poate recunoaște vârsta acestora..
S-a crezut că are o origine comună cu a **mișuna** și este de natură expresivă (cf. Cioranescu, 5339), dar apropierea nu este verosimilă. Este cognat cu lat. *messio* „recoltă”, care provine de la *meto* „a recolta” de la un rad. PIE ***mē-**, **me-t** „a tăia” (*IEW*, 708; Walde, II, 83); cf. *Messia* „zeița recoltei” la romani, v.g.s. *mad* „recoltă, fân”, v.sax. *maed* „recoltă, fân cosit”. Rom. **mișină** este apropiat de lat. *messio* atât din punct de vedere semantic, cât și fonetic și de la care ar putea proveni. Cu toate acestea radicalul se regăsește la alte cuvinte din limba română ca vb. a

mătrăşi care nu poate fi explicat prin latină (v. **mătrăşi**). Din fondul pre-latin.

mişuna – a se mişca în număr mare de colo până colo, a forfoti, a viermui.
V.sl. *mešiti* „a amesteca” (Cihac, II, 198). Din lat. **messionare* „a recolta” < *messio* „recoltă” (Puşcariu, 1098; Candrea-Densusianu, 1141), întrucât s-a crezut, în mod eronat, că **mişină** şi **a mişuna** au aceeaşi origine.
Cioranescu (5339) cade în aceeaşi eroare, deşi el consideră că este vorba de o creaţie expresivă, *mîş*, paralelă cu *fîs*, *hîş*.
Consider că rom. a **mişuna** are aceeaşi origine cu a **mişca**, foarte apropiate din punct de vedere semantic, ambele provenind de la rad. ***misk-**, cu suf. *-una*. Nu trebuie asociat cu **mişină** „abundenţă, grămadă, provizii” care, după cum am văzut, are altă origine. Din fondul pre-latin.

miţă – bani daţi unei persoane cu scopul de a o corupe să facă un lucru ilegal.
V.sl. *myto* „mită, dar” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac, II, 198); cf. scr. *mito*, alb. *mitë*. Sreznjevsky (cf. Djačenko, 322) susţine că aproape nu există popor indo-european care să nu aibă un cuvânt provenind din această rădăcină.
Der: *a mitui*, *mituială*, *mituitor*.

miţă (ar. *ńiţ*) – 1. smoc de lână, păr; 2. lâna tunsă pentru prima oară de pe miei.
Lat. **agnicius* „de miel” (Candrea-Densusianu, 1142; Pascu, I, 134). Lat. *mica* „fragment” (Tiktin), din **mâţă** (*REW*, 5537). Niciuna dintre aceste ipoteze nu se susţine. Cioranescu (5359) îl consideră cu origine îndoielnică.
Rom. **miţă** trebuie asociat cu alb. *mjetë* „1. lână, aţă; 2. aţă, scame rămase de la războiul de ţesut”. Orel (270) derivă forma albaneză din gr. *μίτος* „aţă de lână”, în proto-albaneză a fost **meta* > *mjetë*. Este foarte puţin probabil ca atât rom. **miţă** cât şi alb. *mjetë* să provină din greaca veche, fiind vorba de un termen din viaţa păstorească. Boisacq (641) pune gr. *μίτος* în legătură cu IE **mito* „a trimite”; cf. lat. *mittere*, av. *maēθ* „a trimite”, asociere forţată, lipsită de sens, care nu este deloc verosimilă. La Chantraine nu apare *μίτος*, ci numai *μίτυλος* „epitet dat caprei” al cărui sens nu se cunoaşte. Forma este rară fiind întâlnită la Teocrit (cf. Chantraine), formă pe care diverşi autori au tradus-o cu „fără coarne, şută”, prin analogie cu lat. *mutilus*, traducere pe care Chantraine o respinge. Totuşi, având în vedere sensul gr. *μίτος*, atunci *μίτυλος* trebuie să fi însemnat „miţos, cu păr lung”, ca epitet pentru capră. Astfel, este de presupus că greaca veche a preluat termenul din fondul traco-illiric. Trebuie arătat că în română sensul mai vechi a fost cel de „lâna mieilor”, astfel **miţă** ar putea fi derivat de la **miel** (v. **miel**). Origine traco-illirică.
Der: *a miţui*, *miţuit*, *miţos*.

miţră[1] (ar. *mitră*) – matrice, uter.
Ngr. *μήτρα* „uter, pântec” (Cioranescu, 5362). Totuşi, forme cu acelaşi sens există în diferite dialecte italice, cf. it. (dial.) *matra*, calabr. *matre*, *matri* „uter de scroafă sau vacă”, sicil. *matruzza* „idem” (cf. Cortelazzo-Marcato, 277). Prin urmare, forma există şi în alte limbi europene, nu numai în neogreacă şi română; astfel, este de presupus că forma neogreacă provine din română. Pe de altă parte, formele dialectale italiene sânt de origine pre-latină, ca şi forma din limba română.
PIE ***māter** „mamă” (*IEW*, 700); cf. skt. *matar* „mamă”, av. *matar* „mamă”, lat. *mater* etc.

miţră[2] – tocă purtată de prelaţi.
Gr. *μίτρα* (Murnu, 38; Tikitn; Cioranescu, 5361). La Homer desemna o parte a armurii (Iliada, 4, 137, 187, 216; 5, 857; cf. Chantraine, 706). Mai târziu a căpătat sensul de azi; cf. lat. *mitra*, fr. *mitre*, n.g.s. *Mitra* etc., din PIE ***mei-** „a lega, a înnoda”, cu forma nominală **mi-tro** „legătură” (*IEW*, 710); cf. skt. *mitrá* „prieten”, av. *miθra* „prieten, pact, tratat”, dar şi zeul persan *Mithra*, divinitate a Soarelui.

mititel (var. *micutel*) – 1. mic; 2. preparat din carne tocată şi condimentată pregătit la grătar.

Derivat de la **mic** plus suf. *-tel*, mai întâi forma *micutel*, apoi prin asimilarea velarei *c* cu dentala ulterioară *t* a rezultat **mititel** (v. **mic**). Origine traco-dacă.
Der: *micutică*, *mitutică*, *mititică*.

mlaştină – baltă, mocirlă, noroi.
V.sl. *mlaka* „groapă, iaz" (Tiktin); cf. sb., ucr. *mlaka* „mlaştină" sau de la sl. **mlaščina* (Scriban). Din alb. *mlashk* (Puşcariu, *Conv. lit*., 38, 463; Philippide, II, 724). După Cioranescu (5366), din dim. sl. **mlačka* de la *mlaka* (v**. mocirlă**). Rom. **mlaştină** este cognat cu formele slave şi albaneză, dar nu poate proveni nici din slavă, nici din albaneză. Din punct de vedere fonetic este mai apropiat de forma albaneză. Rom. **mlaştină** provine de la un radical mai vechi **mlašk-*, cu suf. *-ina*, sufix larg răspândit în limba română, printr-o formă mai veche **mlaşcină*. Rom mlaştină poate fi asociat cu **mâl** (v. **mâl**). Din fondul pre-latin.
Der: *mlăştinos*.

mlădiță – ramură tânără.
V.sl. *mladŭ* „tânăr" (Cihac, II, 199; Tiktin); cf. scr. *mlad* „tânăr". Există doar în limbile slave de sud şi rusă. Vasmer (II, 631) arată că rus. *mladenec* este împrumut din vechea slavă; cf. bg. *mladenec*. Este relevantă prezența acestui radical în v.pr. *maldai* „tânăr (pl.)". Forme derivate de la acest radical nu există în slavele de răsărit, astfel că forma din vechea prusacă este una moştenită şi, prin urmare, rom. *mladă* poate fi, de asemenea, moştenit. PIE ***mḷdo** (Walde, II, 103); cf. skt. *mṛduh* „fraged, moale", v.ir. *meldach* „plăcut, agreabil" (v. **moale**).
Der: *mlădiu*, *mlădios*, *a* (*se*) *mlădia*, *înmlădia*.

moacă – 1. măciucă, ghioagă; 2. căpățână; 3. persoană înceată, leneşă; 4. domnişoară; 5. mormoloc.
De la un radical **moc*, variantă a lui **coc** (cf. **coc**) cu sensul de „obiect rotund" (Philippide, *Principii*, 61; Iordan, *BF*, 4, 183; Cioranescu, 5368) ca şi în **mogâldeață**, *mogârdan*, *modâlcă* „tumoare, gâlcă", de la un mai vechi *mogâlcă*; cf. ucr. *mogilka* „gorgan" (Cihac, II, 204; Bogrea, *Dacor.* 4, 834) Trebuie asociat cu **măciucă** (v. **măciucă**).
Der: *mocan* a intrat în mgh. *mokany* „țăran" şi tc. *mukan* „cioban din Trans." (Meyer, *Türk. St., I*, 2).

moale (ar., mgl. *moale*, istr. *mole*) – 1. lipsit de duritate; 2. slab, flasc; 3. delăsător, leneş, greoi.
Lat. *mollis* „moale" (Puşcariu, 1101; Candrea-Densusianu, 1143, *REW*, 5649; Cioranescu, 5370). Panromanic.
PIE ***mḷdo** (Walde, II, 103). Lat. *mollis* provine de la un mai vechi **moldo* (cf. Walde); cf. hitt. *mališku* „slab, moale", skt. *mṛduh* „fraged, moale", gr. *αμαλός* „fraged", arm. *melk* „moale" (cf. rom. *molcuț* „slab, moale", v.ir. *meldach* „plăcut, agreabil", v.pr. *maldai* „tânăr" (pl.), cymr. *blydd* „moale" < ***mlad**, alb. *molis* „a slăbi, a obosi". De la acest radical provine şi **mlădiță** (v. **mlădiță**) (cf. **muia**, **moină**).
Der: *molan*, *molatec*, *molâu*, *molcuț*, *moliciune*, *a moleşi*, *moleşitor*, *moleşeală* etc.

moară (ar., mgl. *moară*) – 1. instalație pentru măcinatul cerealelor; 2. jocul de țintar.
Lat. *mola* „moară" (Candrea-Densusianu, 1148; Tiktin; *REW*, 5641; Cioranescu, 5371). Panromanic.
PIE ***mel-**, (**s**)**mel-** „a zdrobi, a măcina", **mḷto-** „zdrobire, strivire" (*IEW*, 716); cf. v.ir. *melim* (I, sg.) „a măcina", cymr. *malu*, bret. *malaf* „a măcina", got., v.g.s. *malen*, gr. *μύλη* „moară", v.scand. *mjol* „mălai", arm. *malem* (I, sg.) „a zdrobi", alb. *mulli* „moară", bret. *meil* „moară". Lat. *mola*, precum şi alte forme din diferite limbi IE pentru moară, provin de la acest radical; cf. n.g.s. *Muhle*, eng. *mill* (v. **mălai**, **mămăligă**, **mei**, **meliță**). Dată fiind larga răspândire în limbile indo-europene, este de presupus că o formă similară a existat şi în traco-dacă.
Der: *morar*, *morărit*, *morăresc*, *morişcă* etc.

moare (ar. *moare*) – saramură pentru murături.
Lat. *muries*, *muria* „apă sărată, saramură" (Puşcariu, 1103; Philippide, *Principii*, 40; Candrea-Densusianu, 1151; *REW*, 5756; Cioranescu, 5372). Lat. *muries* a fost explicat prin PIE ***mue-ro** < ***meu-** „umed" (*IEW*, 741; Walde, II, 130); cf. arm. *mor* „mlaştină, baltă", lituan. *murstu*, *murti* „a se uda, a se umezi",

let. *murit* „a mânji, a murdări”. Cu toate că rom. **moare** şi a **mura** provin de la acelaşi radical ca şi lat. *muria*, vb. a **mura** nu are echivalent în latină, iar din punct de vedere fonetic rom. **moare** presupune o formă **more*.

moạrte (ar. *moarte*, mgl. *moarti*) – 1. sfârşitul vieţii, deces; 2. omor, asasinat.
Lat. *mortem* < *mors* „moarte” (Puşcariu, 1104; Candrea-Densusianu, 1175; *REW*, 5688; Cioranescu, 5374). Panromanic; cf. alb. *mort* (*mortje*) „moarte”.
PIE ***mer-** „a muri” cu formele nominale **mṛ-to-m** „moarte”, **mṛtu** „moarte”, **mor-to** „muritor” (*IEW*, 735); cf. skt. *marate* „a muri” (III, sg.), av. *mityeite* „a muri”, skt. *mṛta*, av. *mərəta* „mort”, skt. *mṛtam* „moarte”, v.scand. *mord* „crimă, omucidere”, v.sax. *mordor* „crimă, omucidere”, v.sl. *mrŭtvŭ* „mort”, v.ir. *marb*, cymr. *marw* „mort”, arm. *mard* „om”, arm. *meranim* (I, sg.) „a muri”. Este evident că, din punct de vedere fonologic, rom. **moarte** poate proveni în egală măsură atât din latină, cât şi direct din PIE.

moaşte (mgl. *moaste*) – 1. oseminte, rămăşiţe pământeşti mumificate ale unor sfinţi creştini; 2. relicve creştine.
V.sl. *mošti* „moaşte” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 30; Cihac, II, 199; Berneker, II, 70); cf. bg., sb. *mošti*. Rus. *mošti* provine din v.sl. *mošti* (Vasmer, II, 669).

mocăi̯ – a lucra încet şi fără spor.
Provine de la rad. *moc* (v. **moacă**). Tiktin, în mod eronat, crede că trebuie asociat cu v.sl. *mąka* „chin”.
Der: *mocăială*, *a mocoşi*.

mocịrlă (ar. *mucirlă*) – baltă, noroi.
Candrea, urmat de Cioranescu (5378), pornesc de la ucr. *močar* din v.sl. *mokrŭ* „ud”.
Rom. **mocirlă** este răspândit în toate zonele unde se vorbeşte româneşte, inclusiv în aromână. Forme similare se găsesc şi în alte limbi învecinate; cf. pol. *mocziła*, mgh. *mocsolya*. Rom. mocirlă trebuie asociat cu PIE ***meuk-**, ***muk-** „mocirlă, moale” (*IEW*, 744) (v. **muc**[1], **muced**), similar cu PIE ***mak-** „umed, a (se) umezi” (*IEW*, 698); cf. arm. *mor* „mlaştină, baltă”, v.sl. *moknati*, alb. *mocal* „baltă, mocirlă”, v.bg. *mokrŭ* „umed”, lituan. *makonė* „mocirlă, mlaştină”. Cu toate că în Walde-Pokorny avem doi radicali diferiţi, în principiu, cei doi radicali s-au suprapus de-a lungul timpului. În ceea ce priveşte suf. *-irlă*, forma **mocirlă** este, probabil, o contaminare cu **gârlă** (v. **gârlă**); suf. derivativ *-ârlă* este frecvent în limba română şi nu este de natură expresivă, cum consideră Cioranescu (v. **mlaştină**).
Der: *mocirlos*.

mocnị – 1. a arde încet, fără flacără; 2. a nutri, în ascuns sentimente de ură, de revoltă.
V.sl. *moknati* „a se uda” (Scriban; Cioranescu, 5379). Această ipoteză nu este verosimilă. Din rad. *moc* (cf. **mocăi**) cu sensul de „a se mişca, a acţiona încet” cu suf. *-ni*, variantă a suf. *-ăni*. Din fondul pre-latin.
Der: *mocnire*, *mocnit*, *mocneală*.

moflụz (ar. *mofluz*) – 1. nemulţumit, dezamăgit, blazat; 2. falit (înv.).
Tc. *müflüz* (Roesler, 599; Şăineanu, II, 262); cf. ngr. *μουφλούζης*, alb. *muflis*, bg. *miuhluz*, sb. *mufluz*.

moft – 1. fleac, bagatelă; 2. lucru de nimic, fără valoare; 3. fason, sclifoseală.
Tc. *muft* < pers. *muft* „fără importanţă” (Şăineanu, II, 262; Cioranescu, 5384); cf. alb. *mufte* „gratuit”.
Der: *moftangiu*.

mogâldeạță (var. *mogândeață*, *moghindeață*) – fiinţă sau lucru care se vede nedesluşit din cauza întunericului, a ceţei etc; cu contururi vagi.
Cioranescu (5368) consideră că provine de la rad. *moc-* cu sensul de obiect rotund ca şi **coc** (Iordan, *Dift.*, 208; Philippide, *Principii*, 61; Iordan, *BF*, 4, 183). Pe de altă parte, rom. **mogâldeață** poate fi asociat cu **matahală**, *măgădan* şi *măgăoaie* care provin de la un alt radical, şi anume de la PIE ***megh-** „mare” (Walde, 3, 11; *IEW*, 708) (v. **matahală**).

mohọr – 1. nume dat mai multor plante erbacee din familia gramineelor, cu flori stacojii dispuse în spice, unele specii fiind cultivate ca plante furajere; 2. parâng (*Setaria glauca*, *Setaria viridis*).

Mgh. *mohar* (Cihac, II, 516; Tiktin; Gáldi, 94); cf. alb. *mohar* „mohor”. Nu poate fi de origine maghiară, deoarece albaneza nu l-a putut împrumuta din această limbă. Pe de altă parte, forma maghiară *mohar* nu am putut-o verifica. În maghiară există doar forma *moha* „muşchi de pământ” care, probabil că, nu are legătură cu rom. **mohor**. Dacă totuşi forma există în maghiară este o formă dialectală împrumutată din română.

Mohorul este o plantă ale cărei frunze şi flori au o culoare stacojie, roşu-închis spre brun, astfel că pare să provină din PIE ***mer(ə)gh-** „a licări” (*IEW*, 734), radical din care provin forme în diverse limbi IE cu sens de „colorat, întunecat etc”; cf. skt. *mṛgā* „gazelă”, v.gr. *αμορβός* „întunecat”, lituan. *márgas* „colorat”, sens pe care îl are şi rom. a (se) **mohorî**. De asemenea, rom. *mocru* „varietate de cireşe” trebuie asociat cu rom. **mohor**, denumirea acestora fiind direct legată de culoarea lor închisă. De la acest radical provin şi rom. **amurg**, respectiv, **murg**, care sânt de origine traco-illirică (v. **amurg**, **murg**).

Der: *a mohorî*, *mohorît*, *mohorală* etc.

mọină – 1. timp umed şi călduros care urmează iarna după o vreme de ger; timp umed şi ceţos în orice anotimp; 2. câmp muiat de ploaie; 3. câmp necultivat, lăsat să se odihnească.

Lat **mollinare* < *mollis* (Drăganu, *Dacor*., 3, 514), ori lat. **mollimen* (Giuglea, *Dacor*., 1553). Tiktin consideră că provine de la **moale**, printr-o formă **moi*, plus suf. *-nă*.

PIE ***ma-no**, **mā-ni** „umed” (*IEW*, 690); cf. lat. *mano* „a curge”, bret. *man* „mlaştină”, cymr. *mawn* „putregai, sol”, v.ir. *moin* „mlaştină”, arm. *moyn* „scufundat”, m.ir. *mun* „urină”, alb. *morovinë* „vreme umedă şi călduţă”. Din fondul pre-latin.

Der: *moinos*, *moişte*.

mojạr – vas de mărunţit, de pisat.

Mgh. *mozsar* < n.g.s. *Mörser* (Cihac, II, 516; Gáldi, 146; Cioranescu, 5388). N.g.s. *Mörser* provine din lat. *mortarium*; cf. it. *mortajo*, sp. *mortero*, port. *morteiro*. Trebuie asociat cu **mujdei**.

mojịc (var. *mujic*) – 1. bădăran, impertinent; 2. om simplu, de rând, ţăran; lipsit de maniere.

Rus., ucr. *mužik* „ţăran, mujic” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 31; Cihac, II, 201).

Rus. *mujik* are şi sens de „bărbat” şi provine din rus. *muž* „soţ”, fiind de fapt diminutivul acestuia din urmă. Acest radical este prezent în toate limbile slave cu sens de „soţ, bărbat”.

Vasmer (II, 670) asociază acest radical cu skt. *manu* „om, bărbat”, av. *manus*, got. *manna*, v.sl. *madr* „bărbat”, lituan. *žmogus* „om” (pl. *žmones* „oameni). După Tacit, *Mannus* era strămoşul germanilor, precum un *Mάνες* era, de asemenea, strămoşul frigienilor (cf. Vasmer). La vechii indieni *Manu* este primul om care a primit legile divine de la zei. Astfel, este de presupus că acest radical cu sens de „om, primul om” a existat în majoritatea limbilor vechi IE (v. **om**).

Der: *mojicesc*, *mojiceşte*, *mojicie*.

mọldă (Trans. şi Olt.) – albie, covată.

N.g.s. *Mulde* „moldă, albie” (Tiktin; Cioranescu, 5396).

Forma **moldă** nu poate fi disociată de rom. **albie** care provine din PIE ***aldh-** „albie” (*IEW*, 31); cf. v.scand. *alda* „albie”, norv.(dial.) *olda*, lituan. *aldjia* „albie de râu” (v. **albie**).

Moldọva – numele provinciei istorice româneşti cuprinsă între Carpaţii Răsăriteni şi Nistru.

Spinei (*Mold. 11th-14th cent*.) îi găseşte o origine germanică, mai precis din n.g.s. *Mulde* „moldă, albie”. Pe de o parte, această ipoteză nu explică suf. *-ova*, iar, pe de altă parte, nu se poate stabili nici o relaţie semantică între cele două forme, mai precis, între n.g.s. *Mulde* şi toponimul rom. **Moldova**.

Din cele arătate de Boldur (*Thrace*), acest toponim este compus din **mal** şi **dava**, un mai vechi **maldava* „cetatea de pe mal”. Se ştie că mai toate cetăţile din Moldova erau construite pe malul mai înalt al apei, acesta fiind cel din dreapta Fenomenul se explică prin tendinţa albiei râurilor de a se deplasa spre apus datorită forţei create de rotaţia pământului în jurul

axei sale. În plus, malul drept era malul din partea opusă direcției de atac a năvălitorilor, veniți întotdeauna din răsărit. Se știe că în daca târzie vocala *a* s-a închis la *o* ca și în *Dokidova* (cf. Ptolemeu).
Boldur (*op. cit.*) arată că toponime cu *-dava* sănt atestate până în Evul Mediu târziu, în nord până la râul *Sau* și *Bugul de Vest*; cf. *Volodova*, *Blodava*, precum și *Gnidava*, pe malul de vest al râului *Styr*, și chiar *Mlodova* tot pe malul de vest al unui afluent al *Styrului*. Forma *Mlodova* nu este altceva decât forma cu *l* metatizat, în spiritul limbilor slave, a formei **Moldova**, la fel ca *Volodova* și *Blodova*. O *Clepidava* apare la Ptolemeu, însă, pe malul stâng al *Nistrului* superior, în *Podolia*. În ziua de azi în Basarabia mai sânt două toponime care provin de la acest nume: *Molodova*, lângă *Cetatea-Albă*, pe râul *Sărata*, precum și un sat în județul *Hotin*, așezat pe malul drept al *Nistrului*. Se poate constata că aceste denumiri apar aproape în exclusivitate pe malul drept sau de vest al diferitelor râuri din zonă, care este întotdeauna malul mai înalt. Tot o astfel de cetate întărită așezată pe malul drept al unui râu din vechiul spațiu traco-dac a dat numele unei entități politice, cu mult timp înainte de întemeirea statului feudal Moldova de către Dragoș. Prima capitală a Moldovei lui Dragoș a fost la *Baia*, pe râul *Moldova*. Ținând cont de numele acestui râu și de datele de mai sus, este aproape sigur că a existat cândva pe malurile acestui râu o cetate cu același nume, care a dat numele apei și unei entități politice mai reduse, apoi țării întregi. Cetatea respectivă a putut exista înaintea fondării orașului *Baia*, pe același loc sau prin apropiere. Numele arată că a existat cândva și un puternic centru minier (cf. Baia-Mare, Baia-de-Fier, Baia-de-Aramă). Această denumire dacică apare sub formă de hidronim și în vest, și anume, numele râului *Vltava* (n.g.s. *Moldau*) în Cehia, de la un mai vechi geto-dac (stră-rom.) **Moldova**, germanii păstrând forma mai apropiată de originalul traco-dac, întrucât erau mai vechi în regiune decât slavii. Forma *Vltava* prezintă trecerea lui *m* la *v*, o bilabială a devenit labio-dentală. Un fenomen similar există și în cazul formelor *Volodova* și *Blodava*, modificate tot datorită vorbitorilor unor dialecte slave. Etimologia cuvântului **mal** am prezentat-o mai sus (v. **mal**), cuvânt de origine traco-illiră atestat în mai multe toponime antice; cf. illir. *Dimalum*, precum și *Malua*, capitala *Daciei Maluensis* (cf. Tocilescu, 243-44) (v. **dava**).
Der: *Moldoviță*, *moldovean*, *moldovenesc*, *moldovenește.*

molfăi (var. *morfoli*, *morfăi*) – a mânca încet, fără poftă. Este o creație expresivă (cf. Cioranescu, 5399). Este evident că avem de-a face cu o formație onomatopeică, dar, cu toate acestea, Cihac (II, 202) crede că provine din v.sl. *mlŭriti* „a se frământa”, cu toate dificultățile fonetice care intervin pentru o astfel de ipoteză (v. **mozoli**).
Der: *molfăit*, *molfăitură*, *molfăială*.

moție – nume dat mai multor specii de fluturi mici.
V.sl. *molĭ* „molie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac, II, 202); cf. cr., slov., rus. *molj*, mgh. *moli*, bg. *molec* „molie”, alb. *molë*, *molicë* „molie”, alb. *molis* „a fi mâncat de molii”. Orel (272) consideră forma albaneză tot de origine slavă. Forme similare există și în limbile germanice; cf. got. *malo*, v.isl. *molr* „molie”, v.g.s. *miliwa*, v.scand. *motte*, sued. *mal* „molie”, dan. *mœl* „molie”, eng. *moth* „molie”, n.g.s. *Molte* „molie”. În scandinave, formele prezintă lichida *l*, ca și în română, albaneză și limbile slave, pe când în celelalte limbi germanice avem fie o dentală, fie grupul *lt*.
După Vasmer (II, 153) formele germanice provin de la gmc. **malan* „a zdrobi, a măcina”. Considerând ipoteza lui Vasmer ca fiind validă, atunci, acest verb proto-germanic provine la rândul său, din PIE ***mel-**, (**s**)**mel-** „a zdrobi, a măcina”, **mlto-** „zdrobire, strivire” (*IEW*, 716). Astfel, putem reconstitui un PIE ***molte**, ***motle** „molie”. Pe lângă germanice și slave, acest radical este prezent și în sanskrită și armeană; cf. skt. *malukas* „un vierme”, arm. *mlukn* „ploșniță”. Dacă rom. **molie** are un echivalent slav, nu același

lucru se poate spune despre rom. *molete* „larvă care trăieşte în făină”, formă care provine din acelaşi rad. PIE ***molte**, ***motle**. Origine incertă.

moliḍ (var. *molift*, *molidv*) – arbore răşinos din familia coniferelor (*Larix europea*).
V.sl. *modrŭ* „vânăt, vineţiu” (Cihac, II, 202); cf. pol. *modrzew*, ceh. *modrev*, ucr. *modervŭ* „*pinus larix*”, alb. *molikë* „pin balcanic”.
Etimonul vechi slav nu este adecvat din punct de vedere fonetic, deşi formele slave moderne sânt cognaţi cu formele din română şi albaneză, dar acestea din urmă nu pot proveni din niciuna dintre limbile slave moderne. Formele română şi albaneză provin probabil din PIE ***mel-**, **melə-** „de culoare închisă, murdar” (*IEW*, 720); cf. skt. *malina* „murdar, negru”, gr. *μέλας* „negru”, alb. *melenë* „ulm”, lat. *mulleus* „roşiatic, purpuriu” (v. **mălin**). Tot de la acest radical par să provină şi formele slave menţionate mai sus. Origine traco-illiră.

moḷimă (ar. *molimă*) – epidemie.
Ngr. *μόλεμα* „molimă” (Tiktin; Gáldi, 211; Cioranescu, 5401); cf. alb. *molemë*.
Der: *a* (*se*) *molipsi* < ngr. *μολεύω*, aor. *μολέψω*; cf. ar. *mulipsire*, bg. *molepsa*, precum şi *molipseală*, *molipsire*, *molipsitor*.

moliftă (var. *molitvă*, mgl. *moliftă*) – rugăciune citită de preot pentru iertarea păcatelor.
V.sl (bg.) *molitva* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 39; Miklosich, *Lexicon*, 379; Cihac, II, 201). Forma v.sl. *molitva* provine din *moliba* „rugăciune” < *moliti* „a se ruga”.
Der: *moliftelnic* „liturgier”.

moloz – sfărâmături de tencuială, cărămizi şi mortar provenite din dărâmarea unei clădiri.
Tc. *moloz* (Şăineanu, II, 263; Cioranescu, 5404); cf. bg. *molos*.

molură – varietate de chimion.
Scriban îl apropie de **mălură**, cu care, desigur, nu are nici o legătură, iar Cioranescu (5406) îl consideră cu origine necunoscută. Rom. **molură** trebuie asociat cu gr. *μάραθρον* „molură, secărea” din care se consideră că ar proveni rom. **mărar** (v. **mărar**). Din motive fonologice originea greacă a rom. **mărar** este foarte puţin probabilă, deşi, cele două forme au o origine comună. Echivalentul exact al gr. *μάραθρον* este rom. **molură**. Molura este o plantă aromatică cu flori galbene ale cărei fructe sânt întrebuinţate în medicină. Gr. *μάραθρον* este o variantă a lui *μάραθον*, acelaşi cu top. *Μαραθών*, locul faimoasei victorii asupra perşilor, numit aşa datorită faptului că aici creştea din abundenţă molura. Chantraine (666) respinge IE ***mer**(**ə**)**dho** propus ca etimon pentru gr. *μάραθον* de către Hasselmann (*Symb. Danielsson*, 94; cf. Chantraine), datorită formei miceniene *maratuwo*, pe care o consideră un termen indigen, împrumutat din greacă. Când spune indigen, Chantraine se referă desigur la pelasgi. Este de preusupus că atât **mărar** cât şi **molură** provin din fondul vechi balcanic (v. **mărar**).

momi (mgl. *mumes*) – a seduce, a atrage, a ademeni.
V.sl. *mamiti* „a înşela” (Miklosich, *Lexicon*, 362; Cihac, II, 202; Tiktin; Cioranescu, 5407); cf. bg. *mamjă*, cr. *mamiti*, pol. *momič* (v. **ademeni**).
Der: *momeală*.

momiţă – 1. glandă de la pieptul şi de la gâtul viţelului sau mielului; 2. mâncare care se prepară din aceste glande.
Etimologia din sb. *micina* „tumoare” (Cihac, II, 202) nu se susţine. Din bg. *momič* (Candrea; Cioranescu, 5409). Nu am putut verifica etimonul sârb indicat de Cihac, nici pe cel bulgar propus de Candrea. În bulgară există forma *momica* „pancreas, thymus” care este foarte apropiat ca sens şi identic ca formă cu rom. **momiţă**. Această formă nu are răspândire în limbile slave şi, prin umrare, bg. *momica* provine din română.

momâie (var. *mămuie*, *mămâie*) – sperietoare, bau-bau.
Derivat din *mamă* (Giuglea, *Dacor.*, 2, 825). Ipoteza nu este posibilă. Creaţie expresivă (*REW*,

5277; Cioranescu, 5408) de la un rad. *mom-* prezent şi în alte limbi; cf. ngr. *μαμούναϛ*, slov. *mamona*, basc. *mamu* „spirit rău, monstru”, folosit în limbajul copiilor, identic cu rom. *momu* „spirit rău, monstru”, de asemenea din limbajul copiilor. În bască există o întreagă familie de cuvinte derivate din acest radical: cf. *mamuka* „joc de copii în care cineva îşi acoperă faţa ca să sperie pe alţi copii”, *mamutzar* „fantomă, monstru”, *mamutu* „a-şi pune mască”. Rom. **momâie** este o creaţie expresivă, ca şi formele din limba bască şi din celelalte limbi menţionate mai sus.

monạh – călugăr.
Mgr. *μοναχόϛ* „monah” (Cihac, II, 277; Tiktin; Vasmer, *Gr.*, 100; Cioranescu, 5410); cf. it. *monaco*, fr. *moine*, sp. *monje*.
Der: *monahism*, *monahie*, *monahal*, *monahicesc*, *ieromonah*.

monạrh – rege, suveran.
Mgr. *μόναρχοϛ* „monarh” (Tiktin; Gáldi, 111; Cioranescu, 5411). Atestat din secolul XVII, consolidat prin intermediul lat. *monarhus*.
Der: *monarhie*, *monarhic*, *monarhism*.

mono- – element de compunere având sensul de „singur, unu”.
Gr. *μόνοϛ* „singur” (cf. **monah**, **monarh**).
Der: *monobazic*, *monoclu*, *monodie*, *monofobie*, *monogamie*, *monografie*, *monogramă*, *monolit*, *monolog*, *monomer*, *monopol*, *monoteist*, *monoton*, *monovalent* etc.

monẹdă (var. *monetă*) – ban de metal sau de hârtie; 2. ban de metal de valoare mică.
Lat., it. *moneta* (Cioranescu, 5413); cf. ven. *moneda*.
Der: *monetar*, *monetărie*.

morạl – etic; în conformitate cu normele de conduită.
Fr. *moral* din lat. *moralis* < *mos*, *-ris* „obicei”.
Der: *moralitate*, *moralicește*, *a moraliza*, *moralizator*, *moralist*, *moralmente*.

mormăị – 1. a scoate sunete scurte şi groase specifice speciei (despre urşi); 2. a vorbi nedesluşit.
Formaţie onomatopeică derivată din interj. *mor* care imită vocea ursului. Alte forme similare: *mâr*, *hâr*, *câr*, *sfâr* etc. După Cihac (II, 203) ar proveni din sb. *mèrmiljati*. Natura onomatopeică a acestui verb îl apropie de PIE ***mormor**, **murmur** „a murmura, a scoate un sunet înfundat” (*IEW*, 748) (v. **murmura**).
Der: *mormăit*, *mormăială*.

mọrcov – plantă erbacee cu rădăcina mare comestibilă, în formă de con (*Daucus carota*).
Bg., rus. *morkov* „morcov” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac, II, 203; Tiktin); cf. mgh. *murok*, *morkony*. După Cihac formele slave provin din v.g.s. *moraha*, *morha* „morcov”. Pentru n.g.s. *Möhre* „morcov”, Kluge (627) trimite la un gmc. ****murhon***, asociindu-l cu gr. *βράκανα* „legumă sălbatică” de la un PIE ***mrak**. Kluge spune că rus. *morkov* nu este împrumut din v.g.s. *morha*, în ciuda celor spuse de Cihac. Pe de altă parte, Vasmer (II, 655) crede că formele slave provin dintr-un proto-sl. ****murky*** pe care îl asociază cu lituan. *burkunas* „morcov”.
PIE ***mrk-** „rădăcină comestibilă, morcov” (*IEW*, 750). Contrar opiniei lui Kluge, Walde-Pokorny consideră că formele slave sânt împrumuturi din germanice. Formele slave sânt, în mod sigur, împrumuturi relativ târzii, datorită lui *r* în poziţie silabică finală. Ca de obicei, PIE ***k** a dat *h* în germanice, cum arată şi forma din germana veche, în schimb, în slave radicalul apare cu *k*, nu cu *h*, aşa cum ar trebuit, dacă era împrumut din limbile germanice. Remarcăm, de asemenea, că forma lituaniană este foarte apropiată de cea din limba greacă.

morâncị – a sfărâma, a frământa.
După Cioranescu (5429) este o formaţie expresivă.
Rom. a **morânci** poate fi asociat cu PIE ***mer-**, **merə-** „a freca (şi împacheta)” (*IEW*, 735) din care probabil că provine; cf. skr. *mṛnati* „a sfărâma, a strivi, a zdrobi”, gr. *μαραίνω* „a freca, a se uza” v.sued. *morth* „fărâmituri, resturi”. Natura expresivă a acestor forme este evidentă (v. **molfăi**, **morfoli**, **mozoli**).

mormạn – grămadă.
Dacic (Russu, *Dacor*., 11, 148). Variantă a lui **gorgan** > *borban* > *morman*, ca în v.gr. *Μορμώ* şi *Γοργώ* „divinitate feminină terifiantă” (Scriban, 833). Rom. **gorgan**, după unii autori, ar proveni din pers. *gorkhanah* „monument funerar” (Miklosich, *Fremdw*., 103) intrat în română prin tc. *kurgan* (Şăineanu, II, 191, Bogrea, *Dacor*., 3, 460; Iordan, *BF*, 130) sau prin rus. *kurgan* (Hasdeu, *Cuvente*, 1, 282); cf. ucr., pol. *kurgan*.
Formele slave sânt împrumuturi relativ târzii în aceste limbi, datorită lipsei metatezei lichidei (v. **gorgan**). Din **morman** vine, probabil, şi rom. **mormânt**. Provine din fondul pre-latin (v. **mormânt**).

mormậnt (ar. *murminte*, *mărmintu*, megl. *murmânt*) – groapă, cavou.
Lat. *monumentum* > **monimentum* (Densusianu, *Hlr*., 193; Puşcariu, 1109; Candrea-Densusianu, 1153; *REW*, 5672; Cioranescu, 5431); cf. sard. *morimentu* (Atzori, 237), prov. *mori*, *morimen* „movilă”, sard. *morimentu* „movilă, grămadă, morman”.
Lat. *monumentum* derivă din *moneo* „a arăta, a aminti”. Ţinând cont de formele provensală şi sardă, rom. **mormânt** poate fi asociat cu **morman**. Este greu de crezut că **mormânt** vine de la *monumentum*. Chiar şi în timpul ocupaţiei romane, extrem de puţini oameni îşi ridicau monumente acolo unde erau înmormântaţi. Pe de altă parte, se ştie că dacii înmormântau rămăşiţele rămase de la incinerare împreună cu alte obiecte, peste care se ridica un morman de pământ şi pietre. Am arătat că **morman** este o variantă a lui **gorgan**, care până în ziua de azi are atât sensul de „movilă de pământ”, cât şi pe acela de „tumul funerar” (v. **morman**, **gorgan**).
Der: *a înmormânta*, *înmormântare*.

mormoloc – 1. larvă de batracian; 2. persoană care se mişcă încet.
Gr. *μορμωλύκη* „sperietoare, stafie” (Diculescu, *Elem*., 486) sau ngr. *μορμολύκειον* „sperietoare” (Cioranescu, 5432); cf. sb. *mrmoljak*, bg. *mramorok*. Este exclus să provină din greacă, în primul rând pentru că este o mare diferenţă semantică între presupusul etimon grecesc şi cuvântul din limba română. În al doilea rând, nu desemnează un anumit element de civilizaţie odată cu care ar fi putut fi împrumutat şi termenul respectiv. Formele greceşti prezentate mai sus au aceeaşi provenienţă cu rom. **momâie** (v. **momâie**). Rom. **mormoloc** este de natură expresivă şi indică o mişcare înceată ca şi a **mocăi** „a se mişca, a lucra încet” sau a **morfoli** „a mesteca încet”.

moroạgă (var. *morugă*, *murugă*) – mâncare foarte sărată.
Sb. *more* „apă de mare” (Candrea; Cioranescu, 5433). Ipoteza lui Candrea nu poate fi admisă. Pentru a putea accepta originea din sb. *more* „apă de mare” ar trebui să existe în sârbă o formă similară care la rândul ei să provină din *more* „mare”, altfel ipoteza nu are nici un suport şi ca atare, nu poate fi admisă. Varianta *mur-ugă* trebuie pusă în legătură cu **saramură** şi, respectiv, **moare**, de la un rad. traco-dac. *mur-*, *mor-*, cu sens de sărat, apă sărată (cf. dac. *Sal-mor-ude* „apă sărată”), folosită la conservarea alimentelor, radical întâlnit şi în latină (v. **saramură**, **moare**). Din fondul traco-dac.
Der: *a morogi* „a săra exagerat”.

morọi – spirit, vârcolac (în credinţele populare).
V.sl. *mora* „vrăjitoare” (Cihac, II, 203; Cioranescu, 5434); cf. alb. *more* „sperietoare, coşmar”, scr. *mora* „vrăjitoare”, ngr. *μόρα*. Forma nu are răspândire în limbile slave. V.sl. *mora* „vrăjitoare” apare în dicţionarul lui Djačenko (317), care îl menţionează ca sursă pe Miklosich. Probabil că forma nu există în nici un text vechi slav, ea fiind „refăcută” de Miklosich după scr. *mora*, formă care nu are răspândire în limbile slave, dar este bine atestată în mai toate limbile balcanice. În plus, derivarea nu este posibilă nici din punct de vedere fonetic. Rom. **moroi** provine de la un mai vechi **moroniu*, care ar putea fi asociat cu gr. *μωρός* „prost, tâmpit” cu care este apropiat ca formă. Prin urmare, forma veche slavă nu este etimonul rom. **moroi**. Chantraine (731) asociază gr. *μωρός* cu skt. *mura* „prost, tâmpit”. Din fondul pre-latin.

morocănị – a certa pe cineva pe înfundate, a cicăli.
Formaţie onomatopeică de la rad. *mor* „a mormăi”; cf. mgh. *morogni* „a mormăi”. Provine din rad. *mor-* ca şi a **mormăi**, similar cu PIE ***mormor**, ***murmur** „a murmura” (*IEW*, 748) de la care provine rom. **murmura**. Mgh. *morogni* provine, probabil, din română (v. **mormăi**, **murmura**). Din fondul pre-latin.
Der: *morocănos*.

mortăciụne (ar. *murtuţină*, mgl. *murtăciuni*) – 1. stârv, hoit; 2. fiinţă excesiv de slabă.
Lat. *morticina* (Puşcariu, 1111; Candrea-Densusianu, 1177; *REW*, 5694); cf. calabr. *mortecinu*, sp. *mortecina*. Lat. *morticina* este fem. de la *morticinus* „mort din cauze naturale, nu ucis” (v. **muri**, **moarte**).

morụn – varietate de sturion.
Cf. scr. *muruna* „ţipar” (Cihac, II, 203; Vasmer, *Gr.*, 101). Ngr. *μουρούνα* < v.gr. *μύραινα* „un fel de ţipar” (Cioranescu, 5440); cf. lat. *murena* (*muraena*) „un fel de ţipar”. Prezent doar în slavele de sud dintre limbile slave, forma apare şi în alte limbi din zonă; cf. tc. *morona*, mgh. *moruna* „un ţipar de apă sărată”. Forma neogreacă nu pare să provină direct din gr. *μύραινα*, ci pare o formă refăcută sub influenţa altor limbi vorbite în Balcani. De la acelaşi radical provine şi rom. **mreană** (v. **mreană**).

moş (ar. *moşŭ*, *moaşe*, mgl., istr. *moş*) – 1. bărbat în vârstă, bunic; 2. strămoş; 3. unchi.
Considerat dacic (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 10; Hasdeu, *Cuv. din bătrâni*, 1, 294); cf. alb. *moshë* „vârstă”, lituan. *moša* „cumnată”. Sensul din lituaniană defineşte o relaţie de rudenie, ca şi în rom. **moş** „bunic, unchi” ori *moaşă* „mătuşă”, pe lângă lituan. *mote* care înseamnă „soţie, mamă” şi *moteris* „femeie”, în general, sau *motina* „mamă”. Acestea din urmă provin din PIE ***mater** „mamă” (*IEW*, 700) (v. **mitră**[1]). Russu (*Elem*., 360) consideră, pe bună dreptate, că rom. **moş** provine din rad. PIE ***me-** „a măsura” (*IEW*, 703). În albaneză există, de asemenea, forma *mot* „timp, vreme, furtună” de la un mai vechi **mati*; cf. skt. *mati* „a măsura” şi lituan. *metas* „an, timp”. Origine traco-dacă (v. *moşie*, *moştenire*, *moşnean*).
Der: *moaşă*, *strămoş*, *moşuleţ*, *moşneag* etc.

moşie – 1. proprietate de pământ; 2. moştenire.
Provine din acelaşi radical ca şi **moş** (v. **moş**).
Der: *moşier*, *moşioară*, *moşiuţă*.

moşmonị (var. *moşmoli*) – a se mişca încet, a lucra încet.
Formaţie expresivă ca şi a **mocăi** (v. **mocăi**).
Der: *moşmoneală*, *moşmoană*.

moşneạn (var. *moştean*) – 1. moştenitor (înv.); 2. ţăran liber, proprietar de pământ.
Provine de la acelaşi radical ca şi **moş**, forma mai veche fiind *moştean* (v. **moş**). Folosit în Ţara Românească, avea echivalentul **răzeş** în Molodova (v. **răzeş**). La 1850 existau 70 000 de moşneni (cf. Cioranescu, 5446).
Der: *moşneancă* (var. *moşteancă*) „moştenitoare”, *a moşneni* „a moşteni” (*înv*., Mold.)

moştenị – a primi ceva ca moştenire, a dobândi prin testament.
Din **moştean** care la rândul său provine din **moş** (v. **moş**).
Der: *moştenire*, *moştenitor*.

motạn (var. *mârtan*, Olt.) – 1. cotoi; 2. om tăcut despre care este greu de spus ce gândeşte.
Provine de la acelaşi radical ca şi **mâţă**. În orice caz, forma **motan** nu există în albaneză sau în celelalte limbi balcanice, fiind un derivat al limbii române. În albaneză există totuşi forma *maçok* pentru **motan**, foarte apropiat de rom. *mâţoc*.

motârcă – penis.
Din PIE ***ne-tr**, **nə-tr** „şarpe, viperă” (*IEW*, 767). Rom. **motârcă** este cognat cu lat. *natrix* „şarpe de apă, penis”. Tot de la acest rad. PIE provine şi rom. **năpârcă**.
Ca şi în cazul latinei, în traco-dacă acest radical a avut dublu sens, de „şarpe”, dar şi de „penis” (v. **năpârcă**). În română (sau traco-dacă) cele două

forme s-au diferenţiat fonetic după ce s-au diferenţiat semantic. Diferenţierea constă în faptul că în cazul rom. **motârcă**, *n* iniţial a trecut la *m*, iar în cazul rom. **năpârcă**, dentala *t* a trecut la *p*. Origine traco-dacă.

mototoli – a cocoloşi, a boţi.
Formaţie expresivă (cf. Cioranescu, 5450) de la un rad. *mot-* care exprimă ideea de „obiect rotund”. Cioranescu consideră că, de la acest radical provine şi **motan** care este forma de masculin pentru **mâţă**, cu o largă răspândire în mai multe limbi (v. **mâţă**). Rom. *mototol* este un derivat regresiv din a **mototoli**. În limba română există, într-adevăr, un radical *mot-*, *moc-*, dar nu este de natură expresivă, deoarece este răspândit şi în alte limbi IE (v. **moţ**, **smoc**, *moţoc*).

Mo̧tru – toponim şi hidronim în Oltenia.
Este atestat încă din antichitate numele localităţii *Amutria*, aşezată la vărsarea Motrului în Jiu (cf. Giurescu, *Ist. rom*., I, 125), având, prin urmare, origine geto-dacă. Macro-hidronimia românească este aproape în întregime veche, atestată de la Herodot încoace, în contrast cu micro-hidronimia care este mult mai puţin întâlnită în lucrările autorilor antici sau bizantini şi, prin urmare, şi mult mai puţin cunoscută, dar asta nu înseamnă că ea nu s-a păstrat. În câteva cazuri, totuşi, avem date privind denumirea unor cursuri de apă mai mici de pe teritoriul României care, cu toate că micro-hidronimia se conservă mai puţin bine decât macro-hidronimia, s-au păstrat şi acestea foarte bine ca dovadă că populaţia autohtonă a continuat să trăiască pe aceste locuri în mod neîntrerupt, în ciuda unor teorii bine cunoscute (v. **Bârzava**, **Cerna**).

moţ[1] – vârf, smoc.
Dacic (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1876, 32). Din v.sl. *motŭ* „smoc” (Tiktin; Byck-Graur) unde *ţ* final s-ar explica prin forma de plural *moţi*, idee respinsă de Cioranescu (5451) care-l consideră „creaţie expresivă”. Rom. *moţ* provine de la un mai vechi **mokio*, la rândul său din PIE ***mūk-** „grămadă, morman” (*IEW*, 752); cf. gr. *μύκων* „grămadă de pietre”, m.g.s. *mocke* „bulgăre”, n.g.s. *Maucke* „protuberanţă, excrescenţă”, alb. *mys*.
După Orel, alb. *mys* < proto-alb. **mutja* < IE ***meu-** „ud, murdar, a spăla”, ipoteză cu totul absurdă. Alb. *mys* (pron. *mius*) înseamnă „protuberanţă, cocoaşă, deluşor, formă arcuită”, sensuri apropiate de cel al rom. **moţ**. Etimologia dată de Orel pentru forma albaneză este necorespunzătoare. Rom. **moţ** trebuie asociat cu **smoc** (v. **smoc**). Din română provine bg. *moc* (Capidan, *Raporturile*, 227). Origine traco-illirică. Der: *a moţa*, *moţoc* „vârf, conci”, *moţochină* „nod, umflătură”. Forma *muţuţui* „vârf, creştet” (Banat) este, probabil, o contaminare a lui **moţ** cu **ţugui** (v. **ţugui**).

moţ[2] – român din Apuseni.
Are aceeaşi origine cu **moţ**[1]; cf. **moţ**[1].

moţăi – a aţipi şezând, a picoti, a dormita.
Derivat din **moţ** (Tiktin; Cioranescu, 5451). Ipoteza este puţin plauzibilă, în sensul că rom. a **moţăi** nu provine direct din **moţ**, deşi, în ultimă instanţă, provin de la acelaşi radical IE ***muk-**, cu o multitudine de derivaţi în limba română (v. **moţ**). Rom. a **moţăi** trebuie asociat cu a **mocăi** (v. **mocăi**).
Der: *moţăială*, *moţăitură*, *moţăilă*.

movilă (var. *moghilă*) – 1. gorgan; 2. morman.
Forma **movilă** este o hipercorecţie de la *moghilă*, foarte răspândită în limbile slave; cf. bg., rus. *mogyla*, scr. *mogila*, ceh. *mohyla*, ucr. *mohylja*, dar şi alb. *mogilë* sau *gomilë* (cf. rom. **gămălie**, scr. *gomila*).
În mod tradiţional, a fost considerat de origine slavă din v.sl. *mogyla* „deal, colină” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 30; Cihac, II, 204), dar alţii îl consideră străin în slave (cf. Berneker II, 69). Vasmer (II, 143) crede că acest radical este inseparabil de alb. *gamule* „movilă de pământ”, şi de alb. *magule* şi rom. **măgură**, dar consideră puţin probabilă originea albaneză a acestui cuvânt.

Mladenov (cf. Vasmer) asociază bg. *gomila* cu gr. *γέμω* „a fi plin, a fi sătul” când, de fapt, este vorba de o formă metatizată din *mogyla*. Moshinky (cf. Vasmer) apropie v.sl. *mogyla* de tăt. siber., *mogol* „claie”, mari *mugol'o* „claie”. Pe de altă parte, Bernstein (*Gram.*) spune despre v.sl. *mogyla* care a fost totdeauna adus ca exemplu de paralelism între traco-dacă şi slavă, că este un împrumut din iraniană. Ținând cont de legile de transformare de la indo-europeană la slava comună, slava comună a împrumutat cândva o formă **māgŭla*, deoarece ***ā** lung indo-european a trecut la *o* în slava comună, iar ***u** lung a trecut la *y*, şi astfel s-a ajuns la sl. *mogyla*. Dacă acest cuvânt este într-adevăr un împrumut în slavă, aşa cum susțin slaviştii, el poate proveni din dac. **māgŭla* care a devenit în română *măgură*. Şi în acest caz, împrumutul s-a făcut într-o fază timpurie a slavei comune. În aceste condiții, românii au re-împrumutat sl. *mogyla* multe secole mai târziu. Forma veche românească este *moghilă* şi este o variantă a unui mai vechi *mogâlă*, acelaşi cu **mâglă**[2] „grămadă, morman”, ambele forme având aceeaşi origine cu **măgură** (v. **măgură**, **mâglă**[2]).

mozọc – 1. câine; 2. copil; 3. persoană bosumflată.
Este dacic după Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1874, 174), iar după Cihac (II, 204) ar proveni din ucr. *mosĭka* „câine”. Densusianu (*GS*, 4, 388) îl asociază cu alb. *madh* „mare”. Ipoteza lui Densusianu este eronată, iar în ce priveşte etimologia dată de Cihac, forma ucraineană provine, probabil, din română. Cioranescu (5456) îl asociază cu a **mozoli**. Rom. **mozoc** provine de la acelaşi rad. **mok-*, cu sens de rotund ca şi **moț**. Din fondul pre-latin (v. **moț**, **smoc**).

mozolị – 1. a molfăi; 2 a mânji.
Din mgh. *majzolni* (Cihac, II, 205). După Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1874, 174) este dacic. Din rus. *mazoliti* „a face bătături” (Scriban). Creație expresivă (Cioranescu, 5456) de la acelaşi radical ca şi **mozoc** sau de la rad. *mot-* de la care provin **moț** şi *moțoc*, cu sufixul verbal *–li*. Dar ipoteza lui Cioranescu nu este corectă, întrucât semantismul este altul. Are aceeaşi origine cu a **mâzgăli**, a **mânji** (v. **molfăi**, **morfoli**).
Der: *mozolire*, *mozoleală*.

mrạniță – bălegar, pământ îngrăşat.
Scriban crede că provine de la un v.sl. neatestat **mranica*, iar Cioranescu (5457) îl pune în legătură cu bg. *chrana* „aliment”. Ambele soluții sânt neverosimile. Origine incertă.

mreạjă – 1. plasă de prins peşte; 2. cursă, capcană.
V.sl. *mreža* „mreajă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac 2, 205; Berneker, 2, 38); cf. bg., scr., slov. *mreža* „plasă”, alb. *mrezhë*, ngr. *μέρζα*. Nu are răspândire în limbile slave, există numai în slavele de sud, precum şi în albaneză şi neogreacă. Provine, probabil, din fondul balcanic, pre-latin.

mreạnă (var. *breană*, *mireană*, *umbreană*, ar. *breană*, megl. *mreancă*) – peşte de râu (*Barbus fluviatilis*).
Scr. *mrena* „țipar” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac, II, 205; *REW*, 5734). Este fără îndoială înrudit etimologic cu lat. *murena* „(un fel de) țipar” şi v.gr. *μύραινα* > lat. *muraena*. Nu are răspândire în limbile slave; cf. alb. *murenë* „peşte care creşte în lacul Ohrida”. Cioranescu (5459) consideră că provine din mgr. *μύραινα*. Are aceeaşi origine cu **morun**. Din fondul balcanic pre-latin (v. **morun**).

muc[1] (ar. *muc*(*ă*), *muț*, mgl. *muc*, *muți*) – substanță gelatinoasă.
Lat. *mucus* „muc (din nas)” (Puşcariu, 1112, Candrea-Densusianu, 1135*; REW*, 5709; Cioranescu, 5461*)*; cf. it. *moccio* (sicil. *mukku*), prov., cat. *moc*, sp. *moco*, port. *monco*, alb. *myk*, basc. *muku*.
Walde (II, 118) asociază lat. *mucus* cu gr. *μύκης* „ciupercă” şi cu v.scand. *smjuga* „a aluneca”. Lat. *mucus* provine din acelaşi radical ca şi *mucare* „a fi mucegăit” din PIE ***meuk-**, **muk-** „mocirlă, moale” (*IEW*, 744); cf. gr. *μύξα* „mucus”, got. *muka* „moale”, v.isl. *myk*, *mukr* „bălegar de vacă”, v.isl. *mjukr* „moale”, cymr. *mign* „moale”.

muc[2] – 1. capăt de lumânare topită; 2. capăt de țigară, chiştoc.

Cioranescu (5461) crede că este acelaşi cu **muc**[1], dar sensurile sânt total diferite, astfel că **muc**[2] trebuie să aibă altă origine. Rom. **muc**[2] are aceeaşi origine cu **moţ**, respectiv **smoc**, de la PIE ***mūk-** „grămadă, morman” (*IEW*, 752) (v. **moţ**, **smoc**). Din fondul pre-latin.

mucalịt – glumeţ.
Tc (arab.) *mukalid* (Şăineanu, II, 264; Cioranescu, 5464); cf. ngr. *μουκαλίτης*.

mucavạ (ar. *mucăvă*) – carton.
Tc. *mukava* < arab. *mukawwā* (Şăineanu, II, 264; Cioranescu, 5466); cf. bg. *mukava*, ngr. *μουκαβός*.

mụced – mucegăit.
Lat. *mūcĭdus* „muced, mucegăit” (Puşcariu, 1113; Candrea-Densusianu, 1158; *REW*, 5711; Cioranescu, 5467). Lat. *mūcĭdus* derivă de la *muceo* „a fi mucegăit”, care, la rândul său, provine din *mucus* (Ernout-Meillet, 417; Walde, II, 118; Glare, 1139). Cert este că forme similare există şi în alte limbi IE; cf. alb. *myke* „a mucezi”, *mykët* „muced”, lituan. *museri* „mucegai”, engl. *mould* „mucegai”. După Meyer (*EWA*, 295) alb. *myk* ar proveni din lat. *mucus*. Radicalul este PIE ***meuk-**, **muk-** (*IEW*, 744) prezent în latină, română, albaneză şi lituaniană (v. **muc**[1]).
Der: *a mucezi*, *mucegai*, *a mucegăi*, *mucegăială*, *mucezeală*.

mucenịc – 1. martir din primele secole ale creştinismului; 2. colăcei cu nuci şi cu miere care se pregătesc pe 9 martie de ziua celor patruzeci de mucenici.
Sb. *mučenik* (Cihac, II, 205) sau din v.sl. *mąčenikŭ* < *mąka* „chin” (Tiktin; Candrea); cf. bg. *măčenik*. Din v.sl. *mąka* a fost derivat, în mod incorect, şi rom. **muncă** (v. **muncă**). Forma veche slavă prezintă vocala nazală *ą* care nu a dat *an*, *un* sau *ân* în română, deşi în multe alte cazuri lui *ą* (sau altă vocală nazală) îi corespunde, în română, segmentul vocală plus nazală. În slava veche nazalele în poziţie silabică finală au fost elidate.
Der: *mucenicie*, *muceniță*.

mụchie (ar. *mucl'e*, mgl. *muclă*) – 1. intersecţie a două planuri; 2. margine, dungă; 3. partea opusă tăişului la instrumentele de tăiat; 4. culmea unui deal sau a unui munte, creastă.
Lat. **muculus* (Cipariu, *Archiv*, 970). Aceată ipoteză se bazează pe forma it. *mucchio* „grămadă” (v. **moţ**), care provine de la un alt radical şi nu poate fi asociat din punct de vedere semantic cu rom. **muchie**. Pe de altă parte, nu se explică schimbarea de gen. Lat. *mūtŭlus* (Puşcariu, 1114; *REW*, 5797; Tiktin). Lat. *mūtŭlus* „consolă pentru a susţine o grindă” este un termen pur tehnic şi nu poate constitui etimonul rom. **muchie** care cuprinde o arie semantică mai largă şi, în mare parte, diferită de sensul lat. *mūtŭlus*. Lat. *mutilus* „schilod, mutilat” (Candrea-Densusianu, 1159; Pascu, I, 120). Pentru Cioranescu (5469) rămâne cu origine îndoielnică. Prin urmare, niciuna dintre etimologiile propuse nu este validă. Există, în schimb, alb. *mykë* „partea neascuţită a unui instrument de tăiat”, care are, deci sensul de „muchie” din română. Cu alte cuvinte, ţinând seama şi de formele aromână şi megleno-română, care prezintă un *l* (palatal) putem reconstitui o formă proto-traco-illirică **muk*(*l*)*a* din care provin cele patru forme: română, macedo-română, megleno-română şi albaneză. După Orel (281) forma albaneză provine dintr-un proto-alb. **mūka*. Dintre formele cu sensul cel mai apropiat de română şi albaneză ar fi lat. *mutulus* „consolă” care este considerat de origine etruscă (cf. Glare, 1151), dar ca şi în alte cazuri nu se explică trecerea lui *t* > *k*. Rom. **muchie**, precum şi echivalentul său albanez, provin din PIE ***māk**'-, ***mək**'- „lung şi subţire” (*IEW*, 699); cf. av. *mas* „lung”, *masya* „cel mare”, av. *masah* „lung, mare”, v.pers. *maθista* „cel mai înalt”, gr.(dor.) *μάκος* „lung”, *Μάκετα* „culme muntoasă” > *Μακεδόνες* „cei care trăiesc pe munţi şi pe dealuri” (cf. *IEW*). Amintim că sensul rom. **muchie** este şi de „culme a unui deal sau munte”, acelaşi sens cu cel din dialectul dorian. Origine traco-illiră.

mugi̯ (ar. *mudzescu*) – a zbiera, a rage.
Lat. *mugire* „a mugi” (Puşcariu, 1118; Candrea-Densusianu,1160; *REW*, 5719); cf. it. *muggire*, v.fr. *muire*.
PIE ***mu-g*** (Walde, II, 119) sau PIE ***mu-*** „imită sunetul înfundat scos cu buzele închise, sunet nearticulat” (*IEW*, 751); cf. hitt. *mūgāi* „a (se) plânge, a se văita”, skt. *munjati*, *mojati* „a scoate un anumit sunet”, skt. *a-ma* „a behăi, a mugi”, umbr. *mugatu* „a murmura”, gr. *μύζω* (< **μυγιω*) „a geme”, v.g.s. *muckazzen* (> n.g.s *mucksen* „a nu se sinchisi, a nu scoate un sunet) (v. **mut**).
Der: *muget*, *mugitor*, *mugitură*.

mu̯gur (mgl. *mugur*) – boboc.
Cuvânt dacic (Hasdeu, *Cuvente*, I, 294). Lat. **muculus* (Philippide, *Principii*, 49) sau alb. *mugull* (Philippide, II, 724; Tiktin; Rosetti, I19). Cioranescu (5476) porneşte de la **muc**, **mugur** acestea fiind, după el, forme de singular reconstituite după pl. *mucuri* „prin asemănarea mugurelui cu fitilul de lumânare”. Ipoteza este lipsită de sens, deşi rom. **mugur** poate fi asociat cu **muc²**, care este omonim cu **muc¹**, dar pe care Cioranescu le confundă ajungând la concluzii absurde. Privind dincolo de latină, şi în acest caz, de albaneză, avem skt. *makura* „mugur” şi skt. *ā-mukulita* „înmugurit” (v. **moţ**, **muc²**). Origine traco-illirică.
Der: *mugurel*, *a înmuguri*, *înmugurire*.

mui̯ą¹ (var. *a înmuia*, ar. *mol'iu*, mgl. *anmol*) – 1. a deveni moale.
Lat. *molliare* „a (se) muia” < *mollis* „moale” (Puşcariu, 1105; Candrea-Densusianu, 1146; Cioranescu, 5482). Lat. *mollis* provine din PIE ***mḷd-o*** (Walde, II, 103); cf. alb. *molis* „a slăbi, a obosi, a se moleşi”. Orel consideră, în mod eronat, că alb. *molis* provine de la un slav **mŭdŭliti* (cf. v.sl. *medliti*) (v. **moale**).

mui̯ą² (var. *a înmuia*) – a uda, a umezi, a pune la muiat.
Rom. **muia²** şi rom. **muia¹** au, în ciuda omonimiei, sensuri şi proveniență diferite.
PIE ***meu-*** „umed” (*IEW*, 741); cf. v.bg. *myjo*, *myti* „a spăla”. Din fondul pre-latin.

mui̯ere (ar. *mul'eare*) – 1. femeie; 2. soție.
Lat. *mulier* „femeie” (Densusianu, *Hlr*., 66; Puşcariu, 1120; Candrea-Densusianu, 1162; *REW*, 5730; Cioranescu, 5484). Panromanic, dar prezent şi în alte limbi IE; cf. skt. *mahela*, *muhila* „femeie” (Monier-Williams, 803), gr. *μυλλός* „*pudenta muliebris*”.
Walde (II, 122) asociază aceste forme cu *μύλλω* „a măcina, a zdrobi”, de la PIE ***mal-no***, **malto** „a zdrobi, a strivi, a măcina” (Walde, II,160). *IEW* (716) reconstituie un radical similar PIE ***mel-***, **(s)mel-** „a zdrobi, a măcina”, **mḷto-** „zdrobire, strivire”. Prin urmare, aceste forme provin din acest radical, adică „cea care macină”, măcinatul sau mai exact zdrobitul semințelor, ca şi alte activități casnice, intrând în atribuțiunile femeii (v. **moară**).
Der: *muieruşă*, *muieret*, *muieratic*, *muieresc*, *muiereşte* .

mujdei̯ – pastă de usturoi cu ulei şi apă.
Din v.sl. *moštižĭ* „oțet” (Cihac, II04). Din a **mojdi** „a pisa, a zdrobi” (Cioranescu, 5390); cf. sb. *možditi*, sb. *meždenik* „pastă de fasole”. Trebuie asociat cu **mojar**.

mu̯lge (ar. *mulgu*) – 1. a extrage lapte din uger prin stoarcerea acestuia; 2. a exploata pe cineva.
Lat. *mulgere* „a mulge” (Densusianu, *Hlr.*, 1,147; Puşcariu, 1112; Candrea-Densusianu, 1146; *REW*, 5729; Cioranescu, 5489).
PIE ***melg***'- „a şterge, a înlătura”, iar pentru limbile IE din Europa „a mulge”, *molgo* „muls” (*IEW*, 722); cf. gr. *αμέλγω* „mulg”, got. *miluks*, v.g.s. *milchen* „a mulge”, v.ir. *bligim* < „(eu) mulg” (cu trecerea lui *m* la *b* şi metateza lichidei), cymr. *blith* „lapte”, alb. *miell* „mulg”, toh. A *mlaklum* „muls”, toh. B *malkwer* „lapte”, lituan. *melžu* „a mulge”, v.sl. *mleko* „lapte”. Rom. a **mulge** poate proveni prin latină, dar şi prin traco-dacă, având în vedere multitudinea de forme în diverse limbi IE (v. **smulge**).
Der: *mulsoare*, *mulgătoare*, *mulgător* etc.

mult (ar. *multu*, mgl. *mult*, istr. *munt*) – 1. în mare cantitate, intens, tare; 2. abundent, enorm; 3. timp îndelungat.
Lat. *multus* „mult” (Puşcariu, 1124; Candrea-Densusianu, 1168; *REW*, 5740; Cioranescu, 5490). Panromanic. Walde-Pokorny (720) derivă lat. *multus* din PIE ***mel-** „puternic, mare”; cf. osc. *molto* (gen. *moltas*, acc. *moltam*) „amendă” (v. **mie**, **mulțumi**).
Der: *mulțime*, *a înmulți*, *înmulțire* etc.

mulțumi (var. *mulțămi*) – 1. a(-şi) exprima recunoştința; 2. a răsplăti, a recompesa; 3. a satisface pe cineva, a face pe placul cuiva.
Din expresia „La mulți ani” (Crețu, 349; Tiktin; *REW*, 487; Scriban; Bărbulescu, *Arhiva*, 33, 47); cf. ngr. *είς πολλά έτη* „să trăiască la mulți ani > *σπολλάτη* „mulțumesc” (cf. Cioranescu, 5490).
Der: *mulțumire*, *mulțumit*, *mulțumitor* etc.

muncă – 1. activitate a omului îndreptată spre un scop; 2. efort de a realiza ceva; 3. agoniseală.
V.sl. *mąka* „chin” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 31); cf. bg. *maka* „chin”, sb. *muka*, rus. *múká* „chin”, mgh. *monka* „muncă”. Numai în maghiară are acelaşi sens cu rom. **muncă**. Lituan. *muka*, lit. *moka* „chin” provin din slavele de răsărit (cf. Vasmer, III, 7).
Această ipoteză trebuie respinsă, atât pe criterii fonetice, cât şi semantice. Rom. **muncă** are aceeaşi origine cu alb. *punë* „muncă”, gr. *πόνος* „muncă”, gr. *πένομαι* „a munci, a se încorda”. Rom. **muncă** provine de la un mai vechi dacic **puna*, unde *p* > *m* (cf. *Tibiscum* > **Timiş**), devenit **mună* > **muncă**. Din păcate, Chantraine (881-82) nu reuşeşte să stabilească un rad. PIE pentru gr. *πόνος*, *πένομαι*. Este, totuşi, evident că rom. **muncă**, alb. *punë* şi gr. *πόνος* au aceeaşi origine. Aceste forme sânt asociate cu lat. *opus* „muncă, operă” din PIE ***op-** „a munci” (*IEW*, 780; Walde, II, 218), cu corespodente în multe alte limbi IE; cf. skt. *ápas* „muncă”, av. *hv-apah* „lucrare bună”, v.scand. *efna* „a duce, a duce la bun sfârşit”, v.g.s. *wobo* „lucrător al pământului”, v.g.s. *woben* „a lucra, a practica”, m.g.s. *wop* „lucru, munca câmpului”. Pornind de la acest radical PIE, a existat probabil un radical proto-balcanic **opna* sau **opona* „muncă”, care a devenit **pona*, formă din care provine gr. *πόνος* şi forma traco-illiră **pona* sau **puna*. Este posibil ca greaca veche să-l fi preluat din traco-illiră. A fost preluat, de asemenea, mult mai târziu, şi de maghiară. V.sl. *mąka* are alt sens şi, desigur, altă origine. Vocala nazală *ą* nu a dat vocală plus nazală în limba română (v. **mucenic**). Din fondul pre-latin.
Der: *a munci*, *muncit*, *muncitor*, *muncitorime*, *muncitoresc*, *muncitoreşte* etc.

munte (ar. *munte*, *munde*) – 1. ridicătură a scoarței pământului mai mare decât dealul, de obicei stâncoasă, depăşind 800 de metri altitudine; 2. grămadă, cantitate mare (*fig*.)
Lat. *montem* < *mons* „munte” (Puşcariu, 1128, Candrea-Densusianu, 1169; *REW*, 5664). Panromanic.
PIE ***men-** „a pune peste”, ***mnt, *moniio** „munte” (*IEW*, 726; Walde, II, 109); cf. av. *mati* „vârf de munte”, v.ir. *moin* „munte”, v.bret. *monid* „munte”, cymr. *mynydd* „munte”, corn. *meneth* „munte”, n. bret. *menez* „munte”, alb. *maje* „vârf (de munte)”. Dacă rom. **munte** provine din lat. *montem*, atunci *o* > *u* foarte de timpuriu, altfel prin umlaut s-ar pronunța azi **moante*. Pe de altă parte, este ştiut că *o* latinesc urmat de o nazală are echivalent un *u* în română (cf. **nume**). În plus, oraşului Roma i se spunea în gotică *Ruma*, aproape sigur un împrumut din daco-getică, deoarece goții au venit în contact cu aceştia mult mai înainte de a ajunge în imperiul roman, este evident că, dacă ar fi preluat numele oraşului Roma direct din gura vorbitorilor de limbă latină, ar fi trebuit să păstreze forma latină. Corazza susține că forma *Ruma* din gotică ar fi de origine etruscă, ceea ce este desigur un non-sens, deoarece goții nu au fost în contact cu etruscii (v. **mur**, **nume**). Este straniu că V. Corazza ignoră faptul că etrusca încetase să mai fie vorbită în sec. I d.Ch., iar textele gotice care ne-au rămas sânt de la sfârşitul sec. IV d.Ch. În daca târzie a existat o tendință generală de închidere a vocalelor aşa cum reiese dintr-o serie de hidronime şi oronime (cf. **Dunăre**, **Kogaion**, **Mureş**, **Olt**, **Bug**).

Der: *muncel*, *muntean*, *muntenesc*, *munteneşte*, *Muntenia*, *muntos*.

munu̯nă – cunună de flori purtată de fete (Trans., Maram.).
Cioranescu (5499) îl consideră cu origine necunoscută, spunând că dacă provine din cunună nu se poate înţelege mecanismul de transformare. Cu toate acestea, provine de la **cunună**, fiind, totuşi, un caz de excepţie al trecerii lui *c* > *m*, pe lângă alte cazuri mai frecvent întâlnite, unde *b*/*p* > *m* ori *m* > *b*/*p*. În orice caz, se apropie de o anumită tendinţă a limbii române de a transforma, în unele cazuri, bi-labialele *b*/*p* în bi-labiala nazală *m*, aici fiind vorba de o asimilare a velarei *c* sub influenţa nazalelor din silabele următoare (v. **cunună**).

mur (ar. *mură*) – nume dat mai multor specii de arbuşti din familia rozaceelor, cu tulpina spinoasă (*Rubus*).
Lat. *mŏrus* „dud” (Puşcariu, 1132; Candrea-Densusianu, 1173; *REW*, 5696a). Ca şi în alte cazuri (cf. **nume**, **munte** etc.) nu se explică trecerea lui *o* la *u*. De aceea s-a apelat la greacă pentru a elucida originea rom. **mur**. Astfel, Roesler (573) crede că provine din ngr. *μουριά*, iar după Diculescu (*Elem*., 481) din gr.(ion.) *μοῦρον*. Din română provine mgh. *múr* (Edelspacher, 19). Ca şi în alte cazuri, trecerea lui *o* la *u* nu a fost explicată (cf. **nume**, **munte**).
PIE ***moro-*** „mură” (Walde, II, 114); hitt. *muriian* „struguri”, gr. *μόρον*, arm. *mor*, *mori*, *moreni* „mură”, m.ir. *merenn*, cymr. *merwydden* „dudă”, v.g.s. *murberi* „mură”, lit. *moras*, alb. *murrët* „închis la culoare”. Se poate remarca că în unele limbi IE sensul este de „mură” ca şi în română, pe când în latină avem sensul de „dudă”. Acest arbust creşte în mod sălbatic pe teritoriul României, încât este greu de presupus că a putut avea loc o astfel de deviaţie semantică. Provine din fondul pre-latin.
Der: *mură*, *murar*.

murdă̦r (ar. *murdar*) – 1. nespălat, întinat, care nu respectă curăţenia; 2. soios, slinos, jegos; 3. neclar; 4. ticălos, josnic; 5. obscen, trivial.
Tc. (pers.) *murdar* (Roesler, 599; Şăineanu, II, 265; Cioranescu, 5504); cf. ngr. *μουρντάρες*, alb., sb. *murdar*. Acest radical este răspândit în multe limbi IE. Rom. **murdar** are cognaţi în alte limbi IE, prin urmare, nu poate fi din turcă ci aceasta l-a preluat din persană.
PIE ***smerd-***, ***smord-*** „a puţi” (*IEW*, 970; Walde, II, 75); cf. skt. *apa-marda* „murdărie, ceea ce se mătură”, gr. *σμόρδονες*, lat. *marda* „gunoi, excremente”, lituan. *smardas* „gunoi, murdărie”, lituan. *murza* „persoană murdară”, *murzinti* „a murdări, a întina”, v.sl. *smradŭ* „miros, murdărie”, v.sl. *smerŭdeti* „a puţi” (v. **smârd**). Origine traco-dacă.
Der: *a murdări*, *murdărie*.

Mu̯reş – râu în centrul Transilvaniei care curge de la est la vest şi se varsă în Tisa.
Întâlnit încă de la Herodot sub forma *Maris*, *Marissos* (Strabon), *Marisia* (Iordanes). Provine din PIE ***mor-***, ***mory-sio*** „apă stătătoare, mlaştină” (*IEW*, 748); cf. v.sax. *merisc* „mlaştină”. Mureşul curge preponderent în zona de câmpie, cu inundaţii în perioada primăverii, ceea ce justifică numele acestui râu. Mgh. *Moros* provine din română. PIE ***o*** s-a deschis la *a* în traco-dacă, dar în daca târzie şi în proto-română a avut loc un fenomen invers de închidere a vocalelor deschise, aşa cum am arătat în diverse ocazii. În secolul II d.Ch. acest fenomen se pare că începuse deja să se dezvolte, deoarece la Ptolemeu apare top. *Dokidova*, în loc de *Dakidava*. Acelaşi lucru se poate spune şi despre hidr. **Olt**. S-a crezut că această închidere a vocalelor deschise se datorează influenţei slave, deşi, din câte se poate observa, fenomenul a început cu mult timp înainte de venirea slavilor. Astfel este vorba de o eroare răspândită îndeosebi de către adepţii originii sud-dunărene a românilor, dar acceptată fără spirit critic de majoritatea lingviştilor (v. **Olt**). În altă ordine de idei, suf. *-sia* explică pe *ş* final din câteva hidronime româneşti, precum **Arieş**, **Mureş**, **Criş**, **Timiş** (v. **Criş**, **Timiş**).
Der: *mureşean*.

murg (ar. *murgu*, mgl. *murg*) – 1. amurg, seară, crepuscul; 2. cal sau bou de culoare brună sau roşiatică.

V.sl. *mrakŭ* „întunecime” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 30; Cihac, II, 206); cf. bg., rus. *mraku* „întunecime”, scr., ceh. *mrak* „apus”. Din gr **μουρικός* „ca mura” (Diculescu, *Elem*., 457) sau lat. **moricus* (Weigand, *Jb.*, 12, 103; Pascu, I, 121; *REW*, 433), gr. **μουρικός* „maur” (Roesler, 573), gr. *αμόργη* „resturi de măslină” (Meyer, 292), lat. *amurca* (Capidan, *Raporturile*, 478; Philippide, II, 631). Din gr. *αμολγός* „timpul mulsului” (Philippide, *Principii*, 14, Diculescu, *Elementele*, 447).

PIE ***mer-**, **mer(e)k-**, **mer(e)gh** „a licări” (*IEW*, 733) sau PIE ***merk-** (Kluge, 632); cf. alb. *murg* „brun, murg”, lituan. *margas* „multicolor”, lit. *mirga* „strălucire, lumină strălucitoare”, n.g.s. *Morgen* „dimineață, zori”, eng. *morning* „dimineață”. Rad. *murg-*, *morg-* se regăsește într-o serie de toponime trace şi sud-italice; cf. top. trac. *Μυργίσκη* (var. *Μυρτίσκη*) (cf. Dečev, *Thrak. Spr*., 324), formă aproape identică cu forma din româna modernă *Murgeşti*. De asemenea, messap. *Mirgetaos*, *Μόργος*, *Μόργης* (NP sudul Italiei).

Bg. *murga* „brun”, *mirguoti* „a străluci”, precum şi scr. *margast* „murg”, sânt împrumuturi din fondul traco-illiric. Nu poate proveni din slavă datorită lipsei metatezei lichidei *r*. De asemenea, mgh. *murga* provine din română. Forma din slava veche, precum şi cele din slavele moderne cu metateza lui *r*, provin din acest rad. PIE; celelalte forme slave moderne provin din română. Origine traco-illirică (v. **amurg**).

Der: *murgă* „noapte, iapă brun-roşcată”, *Murgan* „nume de bou”, *Murgilă* „nume de bou”, *Murgilă* „personaj mitologic care personifică seara sau noaptea”.

muri (ar. *mor*) – a deceda, a se sfârşi din viață.

Lat. **morire* < *morior* (Puşcariu, 1107; Candrea-Densusianu, 1174; *REW*, 5681; Cioranescu, 5507). Panromanic.

PIE ***mer-** „a muri”, **mŗtis** „moarte” (*IEW*, 735; Walde, II, 113); cf. skt. *mriyate* „moare”, skt. *mŗtam* „moarte”, skt. *martah* „om, muritor”, av. *muryiete* „a muri”, av. *mərəta* „mort”, v.sl. *mŭro*, *mreti* „a muri”, lituan. *mirstu*, *mirti* „a muri”, arm. *meranim* „(eu) mor”, arm. *mard* „om, muritor”, alb. *mort* „moarte”, gr. *βροτός* „muritor” cu trecerea lui *m* la *b*, v.ir. *marb* „mort”, cymr. *marw* „mort”, v.g.s. *mord* „crimă, omucidere”. Larga răspândire a acestui radical în limbile IE presupune existența acestuia şi în traco-dacă şi illirică. Rom. a **muri**, probabil că nu provine din latină, ci din fondul pre-latin.

Der: *moarte*, *mortăciune*, *muritor*, *nemurire* etc.

murmura – 1. a rosti cuvinte sau a intona o melodie încet, în mod nedesluşit; 2. a fremăta, a susura.

Lat. *murmurare* „a murmura” (Puşcariu, 1134; *REW*, 5761). Din fr. *murmurer* (Cioranescu, 5508) (v. **mormăi**).

PIE ***mormor-** „murmur, a murmura” (*IEW*, 748); cf. skt. *marmara*, gr. *μορμύρω* „a murmura”, v.g.s. *murmuron* „a murmura”, lituan. *murmenti* „a murmura”, ir. *muiru* „zgomot, gălăgie”, alb. *murmuroj* „(eu) murmur”.

Der: *murmurare*, *murmurat*, *murmur*.

murui – a acoperi pereții cu un strat neted de lut muiat în apă.

Sb. *mura* „noroi” (Cihac, II, 206; Tiktin; Cioranescu, 5511). Nu s-a putut verifica etimonul sârb invocat de Cihac. Cihac îl asociază cu lat. *mura* „argilă, pământ moale” şi slov. *murja* „mlaştină”. Pe de altă parte, Miklosich (*Fremdw.*, 40) îl consideră de origine latină în slave.

Forme provenind de la acelaşi rad. PIE se găsesc şi în limbile germanice; cf. v.g.s. *muor*, n.g.s. *Moor*, eng. *moor* „mlaştină”. Barnhart (676) consideră că eng. *moor* provine din PIE ***mori**, **mōri** „mare, apă stătătoare” (*IEW*, 748), radical de la care provine şi rom. a **murui**. Pe de altă parte, rom. a **murui** poate fi asociat cu **noroi,** înrudit cu gr. *νόσιος* „umed” şi arm. *nay* „umed”, deşi aceasta este o ipoteză mai puțin probabilă (v. **noroi**).

Der: *muruială*.

musacă – mâncare preparată din carne tocată şi legume.

Tc. *musaka* (Tiktin; Cioranescu, 5513); cf. ngr. *μουσακάς*.

musafir (ar. *musafir*) – oaspete.
Tc. (arab.) *musafir* (Roesler, 599; Cioranescu, 5514); cf. ngr. *μουσαφίρης*, alb. *musafir*.

mușai – necesar, obligatoriu (Trans.).
N.g.s. *müssen* „a trebui” (Cihac, II, 517; Tiktin; *REW*, 5766; Cioranescu, 5515); cf. mgh. *muszáj*.

mușcă (ar. *muscă*) – nume dat mai multor specii de insecte care au aparatul bucal adaptat pentru supt, dintre care cea mai cunoscută este *Musca domestica*.
Lat. *musca* „muscă” (Puşcariu, 1137; Candrea-Densusianu,1180; *REW*, 5766; Cioranescu, 5519); cf. it., prov., cat., sp., port. *mosca*, fr. *mouche*.
PIE ***mu-**, **mus-** „țânțar, muscă” (*IEW*, 752); cf. skt. *mašaka* „orice muscă şi țânțar care înțeapă, muscă”, v.sl. *muxa*, alb. *mizë*, „muscă”, alb. *mushkonje* „țânțar”, lituan. *musé*, *mizë* „muscă”, v.g.s. *mucka* „țânțar” (v. **muşca**, **muşiță**).
Der: *musculiță*, *muscoi*.

must – suc de struguri care nu a început încă să fermenteze.
Lat. *mustum* „must” (Puşcariu, 1140; Candrea-Densusianu, 1184; *REW*, 5783; Cioranescu, 5519); cf. alb. *musht*.
Lat. *mustum* provine de la un IE ***mostos** „umed, mustos” (Walde, II, 136).
Der: *a musti*, *mustos*.

mustață – părul care creşte deasupra buzei superioare la bărbați.
Gr. *μύσταξ* (Cihac, II, 678) sau lat. **mustacea* (Puşcariu, 1141; Candrea-Densusianu, 1187; *REW*, 5803a); cf. it. *mostaccio*, calabr. *mustazzu*. Forma **mustacea* nu a existat în latina clasică, fiind un împrumut al latinei medievale din medio-greacă, din care a fost preluat apoi în italiană. De Mauro-Mancini derivă it. *mostaccio* din lat.med. *mustacia* care, la rândul său, provine din mgr. *μουστάκιον*.
Rom. **mustață** presupune o formă mai veche **mustatia* sau **mustakia*, formă preluată sau înrudită cu cea greacă; cf. alb. *mustaqe* „mustață”. Provine, probabil, din (medio)-greacă, aşa cum arată Cihac.
Der: *mustăcioară*, *mustăcios*, *a mustăci*, *mustăceală*.

mustră – a certa.
Lat. *monstrare* „a arăta, demonstra, a prescrie” (Puşcariu, 1143; Candrea-Densusianu, 1188; *REW*, 5665); cf. it. *mostrare* „a arăta”, sard. (logud.) *mustrare*, sic. *mustrari* „a arăta”. Sensul este mult diferit, încât este puțin probabil ca rom. **mustra** să provină din lat. *monstrare*, deşi ipoteza nu poate fi exclusă în totalitate. Origine incertă.
Der: *mustrare*.

muşamă – 1. pânză impermeabilă ceruită sau lăcuită pe una din fețe, 2. obiect făcut dintr-o asemenea pânză.
Tc. (arab) *muşemma* „muşama” (Şăineanu 2, 265); cf. sp. *mojama*, ngh. *μουσαμάς*, alb. *mushaman*, bg. *mušama*.

muşat (ar., istr. *muşat*) – frumos, drăguț.
Din **frumos** > **frumuşat* (*mumuşat*) (Tiktin; *REW*, 3450; Graur, *BL*, 5, 70; Cioranescu, 5518), prin elidarea primei silabe.
Der: *Muşat* „nume de familie”, numele dinastiei moldovene care a domnit în Moldova câteva secole şi a dat cei mai strălucițidomnitori moldoveni.

muşcă (ar. *mâşcu*, *muşcu*, mgl., istr. *mucicu*) – a apuca cu dinții şi a strânge tare provocând răni.
Lat. **muccicare* < **mucculare* < *muccus* (Puşcariu, 1136; *REW*, 576; Candrea, *Rom*., 31, 313) încrucişat cu *morsicare* (Puşcariu, *Jb*., 9, 61; *REW*, 5767). Nu se poate explica prin latină, astfel că originea rom. a **muşca** trebuie căutată în altă parte.
PIE***mu-**, **mus-** „țânțar, muscă” (*IEW*, 752). Alături de forma refăcută de Walde-Pokorny, poate fi refăcut un rad. verbal PIE ***musk** „a răni, a lovi, a muşca”; cf. skt. *mash* „a răni” (Monier-Williams, 793, col. 3), lituan. *mušti* „a lovi”. De la forma skt. **maš* „a răni, a lovi, a muşca” derivă *mašaka* „țânțar, insectă care muşcă”, v.g.s. *mucka* „țânțar” indică faptul că, privitor la formele IE pentru muscă, acestea trebuie asociate cu ideea de „a muşca”. Origine traco-dacă (v. **muscă**).
Der: *muşcat*, *muşcătură*, *muşcător*.

mụşchi[1] (ar. *muscl'iu*, mgl. *muşchi*) – 1. ţesut fibros şi cărnos; 2. astfel de ţesut desprins de pe oasele unui animal întrebuinţat ca aliment.
Lat. *muscŭlus* „şoricel, moluscă, muşchi" (Puşcariu, 1138; Candrea-Densusianu, 1181; *REW*, 5772; Cioranescu); cf. calabr. *muschiu*, alb. *mushk* „umăr" < *muscŭlus*, alb. *mushkull* „muşchi" < *muscŭlus* (Orel, 279, 280). Ernout-Meillet îl consideră fără etimologie, desigur fără o etimologie cunoscută, iar Glare (1148) crede că lat. *musculus* provine din *mus* „şoarece", deşi ar putea fi vorba de o simplă omonimie şi, deci, am avea un caz de etimologie populară. În latină primul *u* din suf. *-ulus*, *ula* este de natură epentetică, deoarece în proto-latină a existat un **musclu-s*, formă de la care derivă rom. **muşchi**.

mụşchi[2] (ar. *muscl'iu*) – plantă, lichen.
Lat. **muscŭlus* (Puşcariu, 1139; Candrea-Densusianu, 1183; *REW*, 5771; Cioranescu, 5525); cf. it. *muschio*, *musco*, calabr. *muschiu*, sp., port. *musgo*, ngr. *μούσκλια* < ar. *muscl'u*, alb. *musk*. Formele româneşti presupun un mai vechi **musclu*.
PIE ***meu-s** „umed", ***meus-kos** „muşchi de pământ" (Walde, II, 143); cf. v.g.s. *mios* „muşchi", v.sax. *meos* „muşchi", n.g.s. *Moos* „muşchi", eng. *moss* "muşchi". Toate cu sensul de „muşchi de pământ".

muşcọi (var. *mâşcoi*) – catâr.
Din v.sl. *mišgŭ*, *miška* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 206; Cioranescu). Ipoteza prezintă dificultăţi (cf. Philippide, II, 725). Philippide are dreptate deoarece rom. **muşcoi** provine de la un mai vechi **muşconiu*, formă mult prea îndepărtată de presupusul etimon slav. Radicalul există şi alte limbi înrudite; cf. alb. *mushk* „catâr", it (dial. ven.) *musso*, friul. *muss* „măgar". În ultimul timp, o serie de cercetători îl consideră de origine dacică (cf. Brâncuş, *VALR*).
PIE ***mozg'ho-s** „vită tânără" (*IEW*, 750).

muşeţẹl – 1. plantă erbacee din familia compozeelor cu flori galbene, foarte aromatice, folosită în medicină (*Matricaria chamomilla*); 2. romaniţă.
Din **muşat** (Cioranescu, 5518). Din română provine mgh. *musacól* (Edelspacher, 19).

mụşiţă (ar. *múşiţă*, mgl. *muşiţă*) – ţânţar, muscă, ouă de muscă.
V.sl. *mysica* „insectă" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 30; Cihac 2, 206; Cioranescu, 5528); cf. bg., scr. *musica* „musculiţă de oţet (*Drosophila*)", alb. *mushicë* „musculiţă de oţet, de fructe".
Djačenko (1050) arată că forma apare pentru prima oară în slava veche în secolul XVI, deci foarte târziu. Prin urmare, formele sud-slave provin din fondul balcanic. Rom. **muşiţă** are aceeaşi origine cu **muscă**.
PIE ***mu-**, **mus-** „ţânţar, muscă" (*IEW*, 752) (v. **muscă**).

muştạr – 1. nume dat mai multor plante cu tulpini ramificate, cu flori galbene şi seminţe mici rotunde de culoare galbenă-cafenie (*Sinapis alba*, *Sinapis nigra*); 2. condiment picant preparat din astfel de seminţe.
Mgh. *mustár*, fr. *moustard* < v.fr. *moustarde* < v.fr. *moust* < lat. *mustum* „must" (v. **must**).

muştục – piesă din ebonită, os etc. folosită la instrumentele de suflat prin care se suflă.
N.g.s. *Mundstück* (Tiktin; Cioranescu, 5538); cf. pol. *musztuk*, rus. *mundstuk* (Vasmer, II, 173).

muşuroi (var. *muşinoi*, *muşunoi*, ar. *măşăron'iu*, *muşman*, *şumuron'u*) – moviliţă de pământ formată prin activitatea furnicilor sau a cârtiţelor, când îşi sapă canalele subterane.
V.sl. *měsiti* „a amesteca" (Cihac, II, 198). Etimonul indicat de Cihac nu este adecvat din punct de vedere semantic. Cihac asociază rom. **muşuroi** cu *a mişui*, **mişuna**. În schimb, Puşcariu (1098) şi *REW*, (5620) consideră, tot în mod nejustificat, că a **mişuna** provine din lat. *mixtionem*. Cioranescu (5539) crede că este vorba de o creaţie expresivă de la un rad. *miş-* care ar indica ideea de furnicar, dar asocierea cu **a mişuna** nu este verosimilă. Rom. **muşuroi** trebuie asociat cu rom. **moţ**, **muc**[2], care provin din PIE ***mūk-** „grămadă, morman" (*IEW*, 752). Forma mai veche a fost **muşironiu*, **muşunoniu*, cu palatalizarea lui ***k,** urmat de *i* care a dat *ş* (v. **moţ, muc**[2]).

mut (ar., mgl., istr. *mut*) – 1. care nu poate vorbi; 2. care este lipsit de facultatea vorbirii; 3. tăcut, liniştit (*fig*.).
Lat. *mŭtus* „mut” (Puşcariu, 1144; Candrea-Densusianu, 1189; *REW*, 5798). Panromanic.
Formele verbale a **muți**, a **amuți** ar proveni dintr-un lat. **mutire* < *mutesco*, *-ĕre* (Puşcariu, 1147; *REW*, 5786). Din română provine bg. *mut* (Capidan, *Raporturile*, 230), mgh. *muta* (Edelspacher, 19), precum şi ngr. *μούτος* (Murnu, *Lehnw*., 33).
Lat. *mutus* provine din PIE ***mu**- „imită zgomotul înfundat scos cu buzele lipite”, ***muko** „mut” (*IEW*, 751; Walde, II, 139); cf. skt. *muka* „mut”, gr. *μύκος*, *μύτις* „mut”, v.g.s. *mutilon*, norv. (dial.) *mutra*, eng. *mutter* „a murmura, a scoate un sunet înfundat” (v. **mutră**).
Der: *mutălău*.

mutạ (ar. *mut*) – 1. a mişca, deplasa un lucru dintr-un loc în altul; 2. a-şi schimba locul; 3. a se aşeza cu locuința în alt loc.
Lat. *mutare* (Puşcariu, 1145; Candrea-Densusianu, 1192; *REW*, 5785). Panromanic.
PIE ***meit**(**h**)- „a schimba” (*IEW*, 715; Walde, II, 137); cf. hitt. *mute* „a (se) îndepărta”, skt. *methati* „a schimba, a se certa, a însoți”, skt. *muta* „mutat”, got. *maigjan* „a schimba, a muta, a falsifica”, lit. *miètus* „schimb”.
Der: *mutare*, *mutat*, *mutător*.

mụtră (ar. *mutră*) – 1. figură, față, fizionomie; 2. strâmbătură, grimasă; 3. fandoseală.
Ngr. *μούτρον* „față” (Tiktin; Gáldi, 212; Cioranescu, 5547); cf. bg. *mutra*.
Poate fi asociat cu PIE ***mu**- „imită sunetul scos cu buzele închise, sunet nearticulat” (*IEW*, 751), cu forme similare în diverse limbi IE; cf. lituan. *muté* „față, gură, mutră”, v.isl. *muli* „bot, mutră”, n.g.s. *Maul* „bot, mutră, falcă”, eng. *muzzle* „bot, mutră”. Lituan. *muté* „față, gură, mutră” este cel mai apropiat de rom. **mutră**. Forma neogreacă ar putea proveni din macedo-română. Este relevant faptul că acest radical există şi în limba bască cu acelaşi sens; cf. basc. *mutur* „mutră, gură, rât”, extrem de apropiată de cea românească, atât ca formă, cât şi ca sens (v. **mut**).

mụțunạche – 1. păpuşă (în teatru de păpuşi de odinioară) care reprezenta un personaj amuzant şi grotesc; 2. tânăr sclifosit, filfizon.
Ngr. *μουτσουνάκι* diminutiv a lui *μουτσούνα* „mască” (Tiktin; Gáldi, *Les mots*, 212; Cioranescu, 5548); cf. bg. *mucuna* „bot, rât”.

mụză – 1. una dintre cele nouă fiice ale lui Zeus, ocrotitoare ale artelor şi ştiințelor; 2. izvor al inspirației artistice.
Fr. *muse* din lat. *musa* < gr. *Μούσα*. Forma *muzeu* din lat. *museum* „loc sacru al muzelor” vine din acelaşi radical.

mụzică – arta de a exprima sentimente şi idei cu ajutorul sunetelor combinate în mod armonic; 2. muzicuță, armonică.
Lat. *musica* de la forma fem. a gr. *μουσικός* < gr. *Μούσα* (v. **muză**).
Der: *muzical*, *muzicalitate*, *muzicant*, *muzician*, *muzicolog*, *muzicologie*, *muzicuță*.

N

na (ar. *na*) – (*interj*.) 1. „Ia, ține"; 2. „Bine, asta lipsea!". V.sl. *na* (Cihac, II, 207; Tiktin; Cioranescu, 5551); cf. bg., scr., slov., pol,. rus. *na*, ngr. *vá*, alb. *na*, tc. *na*, mgh. *na*. (Philippide, II, 725) îl consideră cu origine obscură. Termenul se găseşte şi în alte limbi IE; cf. gr.(beot., arcad.) *νή* „într-adevăr", lat. *ne* „da, aşa, într-adevăr", gr. *vái*, lat. *nae*, cu acelaşi sens. PIE ***nā-** „a ajuta, a fi folositor" (*IEW*, 755); cf. skt. *natha* „ajutor", gr. *óvívεμι* „a fi de folos".

nabạb – 1. vicerege sau guvernator adjunct în India în timpul dinastiei musulmane a Mogulilor; 2. persoană foarte bogată.
Fr. *nabab* din urdu (hindi) *nawwab* < arab. *nāib* „vicerege".

nạdă – 1. îmbinare, adaos; 2. legătură, pretext; momeală la pescuit sau la capcanele pentru prins animale; 3. tentație, ispită, capcană.
Sb. *náda* „speranță" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 31). Mgh. *nad* (Gáldi,147). V.sl. ***nada** < v.sl. *prinada* „înăditură", (Cioranescu, 5558).
Ipoteza lui Miklosich trebuie exclusă pe principii semantice. În cazul ipotezei lui Cioranescu, etimonul slav apare la Djačenko (498), dar acesta îl citează ca sursă pe Miklosich; prin urmare, nu este atestat în alte documente şi nu putem accepta nici ipoteza lui Cioranescu. Forme similare există, în schimb, în multe alte limbi IE.
PIE ***nedh-** „a împleti, a ataşa, a înnoda" (*IEW*, 758); cf. skt. *nadhyati* „a lega", *naddha* „legat", got. *nati*, „împletitură", v.g.s. *nezzi* „împletitură, plasă", v.sax. *net* „împletitură", v.pr. *noatis*, lituan. *noteré*, let. *nátra* „țesătură, pânză", m.ir. *nenaid*, bret. *linaid* „pânză" (v. **nod**). Legătura cu formele slave este îndoielnică. Provine din fondul pre-latin.
Der: *a înnădi*, *înnăditură*.

nadịr – punctul cel mai de jos al sferei cereşti, opus zenitului.
Fr., eng. *nadir* din arab. *nazir* „în partea cealaltă, în partea opusă (v. **zenit**).

nagậț – pasăre de baltă de mărimea unui porumbel cu pene alb-negre-verzui şi cu moț negru alungit (*Vanellus cristatus*).
Mgh. *libuc* „nagâț" (*Vanellus vanellus*) (Cihac, II, 517) sau ucr. *nagoiec* „tătar" (Scriban). După Tiktin, este de natură expresivă, iar Cioranescu (5569) îl consideră cu origine necunoscută. Ipoteza lui Scriban este complet eronată, în schimb, legătura cu mgh. *libuc* nu poate fi ignorată, deşi natura relației celor două forme nu este uşor de stabilit. Ambele forme pot fi de natură expresivă, aşa cum consideră Tiktin. Origine incertă, probabil pre-latină.

nạgodă (var. *nagotă*) – 1. încurcătură; 2. vietate, dihanie; 3. necesitate.
Sb. *nagodba*, ucr. *nagoda* „caz" (Tiktin; Cioranescu, 5570); cf. bg. *nagoda* „bagaj", rus. *nagod* „bagaj", rus. *nagod* „necaz". Niciuna dintre aceste ipoteze nu pare adecvată. Origine incertă.

nại – instrument de suflat compus din mai multe fluiere de diferite dimensiuni.
Tc. (pers.) *nai*, *nei* „trestie" (Roesler, 600; Şăineanu, II, 268; Cioranescu, 5574).

Această ipoteză nu pare verosimilă. Naiul este un instrument muzical vechi şi, în mod cert, anterior contactelor culturale ale românilor cu turcii. Radicalul este prezent şi în greaca veche *ναύλον*, mai târziu, *ναύλα* „instrument cu 10 sau 12 corzi” şi în latină *nablum*, ambele definind un instrument muzical. Chantraine (722) crede că forma greacă este un împrumut din ebr. *nēbel* „harpă” de la un rad. semitic *nbl* care desemnează un vas sau borcan. Rom. **nai** trebuie asociat cu formele greceşti, întrucât provine de la un mai vechi **naliu*, foarte apropiat de forma greacă.

nąiba – 1. dracul; 2. imprecaţie.
Tc. (arab.) *naibe* „nenorocire” (Şăineanu, *Semasiol*., 61) sau din ţig. *naibah* „ghinion” (Graur, 175). Tiktin, urmat de Cioranescu (5575), cred că provine din *n-aibă* (*parte de noi*) echivalent cu „ducă-se pe pustii” sau „ucigă-l toaca”, expresii eufemistice care evită folosirea numelui demonului. Reichenkron (143) este de altă opinie. El crede că este cuvânt dacic şi provine din PIE ***nei-**, ***neiə-**, cu prelungire în **bh**, **noibho** „bun, sfânt” printr-un dacic **naiba*; cf. av. *naiba* „bun, frumos, bun plăcut”, v.ir. *noib* „sfânt”. Reichenkron arată că devierea de sens de la „bun, sfânt” la „diavol” este un eufemism la fel ca şi pentru **iele** < *ele*.

naiv – onest, copilăresc, credul, candid.
Fr. *naïf* (Cioranescu, 5578) din lat. *nativus*.
Der: *naivitate*.

nąlbă (ar. *nalbă*) – numele a trei plante erbacee folosite în medicină, cu flori de diferite culori de la alb până la roşu şi violet (*Malva silvestris*, *Althaca rosea*, *Althaca officinalis*).
Lat. *malva* „nalbă” (Densusianu, *Hlr.*, 103; Puşcariu, 1150; Candrea-Densusianu, 1199; *REW*, 5274; Cioranescu, 5581); cf. it., prov., cat., sp., port. *malva*, sard. *narba*. Există şi în limbile celtice; cf. corn. *malou*, bret. *mal*, pe care Walde le consideră împrumuturi din latină, dar acest lucru nu este verosimil.
PIE ***malghŭa** „nalbă” (Walde, II, 17); cf. gr. *μαλάχη* „nalbă” (*Malva silvestris*). Rom. **nalbă** este cognat cu lat. *malva*. Este bine ştiut faptul că, PIE ***gŭ**, ***ghŭ**, urmat de vocala *a*, a dat *b* în traco-dacă. Origine traco-dacă.
Der: *nălbar* „o specie de fluture”.

nąmilă (mgl. *namilă*) – fiinţă sau lucru foarte mare, matahală.
Etimologia din sl. *namira* „culme”, propusă de Cihac, (II, 192) nu poate fi acceptată, pentru că etimonul vechi slav propus de el nu este atestat (cf. Djačenko). Chiar dacă ar fi atestat, etimologia nu este adecvată datorită semantismului. A fost pus în legătură cu rad. *mam-* (*nam*) (Tiktin; Scriban), cu var. **namilă**, *momilă*, **momâie**, radical considerat a fi de natură expresivă (v. **momâie**). Formele **namilă**, **nămetenie** par să provină de la un rad. **nem-*, **nam-*, **mam-*, *mom-*, cu numeroase variante; cf. *mominā*, *mamină*, *mamilă*, *mamiţă*. De asemenea, var. *natimă*, *anatimă* (cf. Cioranescu). După Cioranescu (5589) este o creaţie expresivă, ceea ce pare plauzibil. Poate fi asociat cu **nămaie**, **nămete** (v. **nămaie**, **nămete**).

nămeţenie (var. *nămetie*) – namilă, monstru.
Are aceeşi origine cu *namilă*, de la rad. **nem-*, **nam-* ca şi **namilă**.

nąnă (var. *nineacă* (Mold.)) – 1. termen de respect pentru o femeie mai în vârstă; 2. iubită, mândră.
Bg. *nana* „doică” (Cihac, II, 210); cf. scr. *nana*, rus. *njanja* „doică”. Din **nani** (Cioranescu, 5591).
PIE ***nana**, ***nena** „*Lallwort* (expresie din limbajul copiilor)” (*IEW*, 754); cf. skt. *nana* „mamă”, gr. *vávva*, *vévva*, *vívva* „mătuşă”, alb. *nanë* „mamă”, cymr. *nain* „bunică” < ***nani** (cf. *IEW*), ir. *Ana* „mama zeilor irlandezi”, dar şi tc. *nene* „mamă” (v. **nene**). Radicalul are o largă răspândire în limbile balcanice vechi şi moderne, astfel că formele bulgară şi sârbo-croată provin din română. Din fondul pre-latin.

nąni (ar. *nană*, *nani* „leagăn”) – cuvânt de alintare în cântecele de leagăn.

După Cioranescu (5501) este o creaţie expresivă; cf. ngr. *νάννι*, it. *nanna*, sp. *anana*, sb. *ninati* „a adormi”. Trebuie asociat cu **nană** (v. **nană**).

naos – parte a bisericii cuprinsă între altar şi pronaos.
Mgr. *ναός* „templu, altar (al unui templu păgân sau al unei sinagogi)” (Gáldi, *Les mots*, 212; Cioranescu, 5593).
Der: *pronaos* < mgr. *πρόναος*.

nap – plantă erbacee a cărei rădăcină cărnoasă, de formă sferică, este comestibilă (*Brassica napus esculenta*).
Lat. *napus* „gulie” (Puşcariu, 1192; Candrea-Densusianu, 1201; *REW*, 5821; Cioranescu, 5594); cf. it. *napo*, prov., cat. *nap*, v.fr. *naf*, sp., port. *nabo*.
PIE ***nep-*** (Walde, II, 143); cf. arm. *niv* „nap sălbatic”, gr. *νάπυ* „muştar”. Walde consideră că rad. ***nep-*** provine din egipt. *σιναπυ*. Având în vedere forma armeană şi cea grecească, este evident că el a existat de multă vreme în limbile şi dialectele din Balcani şi Asia Mică.

narạmză (ar. *nirange*) – portocală.
Tc. *narenci* < pers. *nërëng* (Şăineanu, II, 269; Cioranescu, 5605). Radicalul există şi în sanskrită care este, probabil, limba de origine; a fost preluat de persană şi răspândit într-o serie de limbi europene; cf. ngr. *νεράντζι*, alb. *narec*, bg. *naranza*, sb. *naranğa*, dar şi în limbile neolatine; cf. sp. *naranja* „portocală”, it. *arancia* (*REW*, 5822). Din persană.
Este de presupus că acest radical a intrat în limbile europene înainte de venirea turcilor, mai precis, de când au fost cunoscute portocalele pe acest continent.

nạră (var. *nare*, ar. *nare* „nas, nară”) – fiecare dintre cele două orificii exterioare ale nasului prin care respiră oamenii şi animalele.
Lat. *naris* „nară” (Puşcariu, 1153; Candrea-Densusianu, 1203; *REW*, 5826; Cioranescu, 5603); cf. sard. *nare*, prov. *nar*, cat. *nars*.
De la PIE ***nasis,*** derivat al lui ***nas-*** „nas” (*IEW*, 755) prin rotacizarea lui *s* intervocalic, fenomen specific atât latinei vechi cât şi traco-dacei; cf. skt. *nasika* „nară”, eng. *nostril* „nară”.
După Barnhart, eng. *nostril* este compus din v.eng. *nosū* „nas” şi *thyrel* „gaură”. Acest radical este prezent în aproape toate limbile IE (v. **nas**). Poate proveni prin traco-dacă sau prin latină.

narcọtic – substanţă care provoacă narcoza.
Fr. *narcotique* din lat. *narcoticum* < gr. *ναρκοτικόν* < gr. *ναρκοῦν* „a amorţi”
Der: *narcotină*, *narcoză*, *a narcotiza*.

nas (mgl. *nas*) – organ al respiraţiei şi al mirosului.
Lat. *nasus* „nas” (Puşcariu, 1154; Candrea-Densusianu, 1205; *REW*, 5842; Cioranescu, 5612). Panromanic.
PIE ***nas-*** „nas” (*IEW*, 755); cf. skt. *nasa* „nas”, *nasika* „nară”, av. *nah-* „nas”, v.pers. *naham* „nas”, v.g.s. *nasa* „nas”, v.sax. *nasu* „nas”, n.g.s. *Nase* „nas”, eng. *nose* „nas”, v.pr. *nozy* „nas”, lituan. *nosis* „nas”. Acest radical se găseşte, practic, în toate grupurile de limbi IE. Din punct de vedere fonetic (şi semantic) poate proveni prin traco-dacă, cât şi prin latină.
Der: *năsoi*, *năsuc*, *năsos*.

nạsture (ar. *nastur*(*e*)) – buton.
Lat. ****nastula*** (Pascu, I, 124; Puşcariu, 1157; Candrea-Densusianu, 1209; Cioranescu, 5624), din got. *nostilo* (Giuglea, *Dacor.*, 1, 382) sau din gr. *νάστουλον* (Skok, *ZRPh.*, 54, 487). Acest cuvânt nu este atestat în gotică (cf. Lehmann, 262-269). De asemenea, nu l-am putut verifica nici în greacă. În greacă există totuşi forma *ναστός* „presat” de la *νάσσω* „a presa, a stoarce” cu care rom. **nasture** pare să fie înrudit. Din română provine bg. *nastur* (Capidan, *Raporturile*). Origine incertă, probabil pre-latină.

naş – persoană care ţine copilul în braţe în timpul ceremoniei botezului.
Din **nană** (Cihac, II, 210) prin forma *nănaş*, *nunaş* (v. **nană**, **nun**). Forma *nănaş* provine din acelaşi rad. PIE ca şi **nană**, respectiv **nene** (v. **nană**, **nene**). Trebuie arătat că forme similare cu acelaşi sens există şi în alte limbi şi dialecte neolatine. Astfel, în

corsicană avem *figliano* „fin”, *figliana* „fină”, în sardă *nonno* „naş”, *nonna* „naşă” şi respectiv *figliolo* „fin”, *figliola* „fină”, iar în dial. calabrez avem *nunnu* „naş”, forme care, în mod cert, au aceeaşi origine cu formele rom. **naş** (*nănaş*) şi, respectiv, **fin**. După Alinei (II, 1000), în aceste regiuni s-au vorbit limbi sau dialecte înrudite cu latina încă din neolitic, iar instituţia *năşitului* este foarte veche în societăţile respective. Peroni (cf. Alinei, II, 680) spune că această instituţie este specifică unei „comunităţi gentilico-clientelare pre-urbane”. Rom. **naş** (*nănaş*) nu poate fi disociat de forma **nun** (v. **nun**), deoarece este cât se poate de clar că, ele au aceeaşi origine, provenind dintr-un radical comun **non*-, *nun*. Prin urmare, rom. *nănaş* provine din acelaşi radical ca şi formele neolatine menţionate mai sus, sufixat cu *-aş*. De remarcat că Hasdeu (*Ist. critică*, 1, 260) arată că suf. rom. *-aş* (*-eş*, *-oş*) este de origine traco-dacă, în contra unei opinii cvasi-generalizate că ar fi de origine maghiară; dar, sufixul există şi în albaneză, care nu putea să-l împrumute din maghiară, idee la care aderă şi Poghirc (*ILR*, II, 363) (v. **cumătru**, **fin**). Origine pre-latină.
Der: *năşie*, *năşit*.

naşte (ar. *nascu*) – 1. a da viaţă, a procrea; 2. a căpăta viaţă, a începe să trăiască.
Lat. **nascere* < *nascor* „a se naşte” (Puşcariu, 1155; Candrea-Densusianu, 1207; *REW*, 5832; Cioranescu, 5621).
PIE ***g**’(**ə**)**nəti**, **g**’(**ə**)**nəsko** „a naşte” (Walde, I, 598); cf. gall. *-gnatus* „fiu” (cf. *Ari-gnatus*, *Cintu-gnatus* (NP)), gall. *gnata* „fiică”, skt. *jatah* „născut” < *g(ə)nətos*, av. *zanta* „născut”, gr. *γνωτός* „rudă, frate” (v. **nat**).
Der: *născare*, *născător*, *naştere*, *renaşte*.

nat (ar. *nat* „copil”) – 1. individ; 2. rudă; 3. mulţime.
Lat. *natus* „născut” (Puşcariu, 1158; Candrea-Densusianu, 1208; *REW*, 5851; Cioranescu, 5625). Rom. **nat** se apropie ca sens şi formă de gr. *γνωτός* „rudă, frate”, dar şi de gall. *gnatus* „fiu” al cărui sens este identic cu cel din macedo-română (v. **naşte**).

nătră – urzeală.
Scr. *natra* „război de ţesut” (Cihac, II, 213; Tiktin; Cioranescu, 5628). Nu am putut verifica etimonul sârb indicat de Cihac. Gr.(dor.) *νάτρον* (cf. gr.(ion.) *νήτρον*) „fus” (Diculescu, *Elementele*, 421). Ipoteza lui Diculescu este corectă în sensul apropierii de dialectul dorian cu care româna de azi are o serie de elemente în comun, cum am arătat în multiple ocazii, dar, desigur că nu este un împrumut din acest dialect grecesc, iar dacă este, acest lucru a avut loc cu cca. 3000 de ani în urmă. Dorienii au emigrat de la Dunăre prin secolul XII î.Ch. Dacă a pătruns în limbă din dialectul dorian, acest împrumut este făcut de limba traco-dacă, nu de latină sau de română. Astfel, româna ar fi moştenit din limba greacă veche mai multe elemente lexicale decât din însăşi limba traco-dacă, ceea ce este cu totul lipsit de sens. În mod cert, estede origine pre-latină, iar sârbo-croata l-a preluat din română.

natură – 1. lumea înconjurătoare organizată într-un tot coerent; lume, univers; 2. totalitatea însuşirilor unui individ.
Fr. *nature* din lat. *natura* < *natus*, part. trecut de la *nascor* „a se naşte” (v. **naşte**).
Der: *natural*, *naturalețe*, *naturalism*, *naturalist*, *a naturaliza*.

naţiune (var. *naţie*) – formă stabilă de organizare a oamenilor constituită pe comunitatea de istorie, limbă, teritoriu, cultură şi factură psihică; conştiinţa acestei apartenenţe; popor.
Fr. *nation* din lat. *natio*, *-nis* < *natus*, part. trecut de la *nascor* „a se naşte” (v. *natură*).
Der: *naţional*, *naţionalitate*, *naţionalism*, *naţionalist*, *a naţionaliza*.

naz (ar. *naje*, pl. *năzi*) – capriciu, moft.
Folosit de regulă cu forma de pl. **nazuri** în expresia „a face nazuri”.
Tc. (pers.) **naz** (Şăineanu, II, 270; Cioranescu, 5641); cf. ngr. *νάζι*, alb. *naze* (Meyer, 298).
Der: *năzuros*.

năbădạie – 1. atac de epilepsie; 2. atac, criză.
V.sl. *pasti*, *pada*, *padati* „a cădea” (Cihac, II, 211; Tiktin; Cioranescu, 5552).
Cihac îl asociază cu a **năpădi**, a **năpăstui**, a **prăpădi**, **prăpastie**, **zăpadă**, forme care ar proveni din acelaşi radical verbal ca şi v.sl. *pasti*, *padati*. Totuşi, legătura rom. **năbădaie** cu v.sl. *pasti*, *padati* nu este deloc clară. Etimonul slav nu este potrivit din punct de vedere semantic. În engleză există vb. *to nab* „a prinde, a apuca, a înhăța” care, după Barnhart (692), este de origine scandinavă, şi mult mai apropiat ca sens de rom. **năbădaie**. Având în vedere acest verb din limba engleză, putem considera un radical verbal IE ***nap-**, **nap-** din care provine atât forma din engleza modernă, cât şi cea din română.

năboị – 1. a invada, a izbucni; 2. a inunda.
Rus. *naboj* < v.sl. *biti* „a bate, a lovi” (Cihac, II, 209; Tiktin; Scriban). După Cioranescu (5553) ar proveni din bg. *napoiavam* „a inunda”. Ipoteza dată de Cihac şi urmată de ceilalți nu este verosimilă datorită semantismului. Forma bulgară este, probabil, un împrumut din fondul balcanic.
PIE ***nebh-** „a (se) rupe, a (se) sparge, izbucni” (*IEW*, 758); cf skt. *nabhate* „a (se) rupe, a izbucni”. Origine traco-dacă.

năbuşị (var. *înăbuşi*) – 1. a sufoca; 2. a face să nu se vadă, a face să nu se simtă, 3.a se revărsa, a inunda, a invada.
Sb. *nabušiti* „a găuri, a perfora” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 16; Tiktin; Cioranescu, 5554). Această ipoteză trebuie respinsă pe principii semantice. Din a **buşi** (Cihac, II, 35). Totuşi, rom. a **buşi** este de natură onomatopeică, de la un radical onomatopeic **buş-** din care provine şi a prăbuşi (v. **buşi**, **prăbuşi**). Cu toate acestea, rom. a **năbuşi** este o variantă a lui a **năduşi**, pe care Cihac (II, 203) îl asociază cu **duh** (v. **duh**, **năduf**).
Der: *a înăbuşi*, *năbuşeală*, *năbuşitor*.

năclăị – a (se) îmbiba cu substanțe cleioase, murdare, unsuroase, a (se) murdări.
Bg. *nakleivam* „clei”, rus. *nakleivati* „a încleia”, pol. *nakleiti* „a lipi” < v. sl. *klej* „clei” (Cihac, II, 208; Cioranescu, 5557) (v. **clei**).

năḍẹjde (ar. *nadă*, *nădăescu* „nădăjduiesc, sper”) – speranță.
V.sl. *nadežda* „speranță, nădejde” (Miklosich, *Lexicon*, 401; Cihac, II, 208; Cioranescu, 5559); cf. ceh. *nadeže*. Vasmer (III, 37) arată că rus. *nadežda* este împrumut din vechea slavă bisericească. V.rus. *nadeža* provine din proto-sl. **na-dedĭa*; cf. v.sl. *dežd* „a pune” (cf. Vasmer). În română există şi formele verbale *a nădăi* „a spera” şi *a năduli* „a dori cu ardoare” care, după Cihac, ar proveni dintr-un v.sl. *naděžati*, deşi acest verb nu este atestat în slava veche (cf. Djačenko). În albaneză şi sârbo-croată există o formă similară, dar care, totuşi, nu poate proveni direct din v.sl. *nadežda*; cf. alb. *uzdajë* „nădejde”, scr. *uzdaja* „nădejde”. Rom. **nădejde**, *nădăi*, *năduli* trebuie asociate cu a **năzui**. Forma nu are răspândire în limbile slave. În română radicalul este mai productiv decât în limbile slave (v. **năzui**).
Der: *a nădăjdui*, *nădăjduitor*, *deznădăjdui*, *deznădejde*, *deznădăjduitor*.

nădrạg – pantalon.
V.sl. *nadragy* „pantaloni, nădragi” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 32; Cihac, II, 208, Tiktin; Cioranescu, 5563); cf. pol., ucr. *nadragi*, mgh. *nadrag*. Gáldi (95) consideră că rom. **nădrag** provine din maghiară.
După Vasmer această formă ar proveni din proto-sl. **nadorgŭ* pe care îl asociază cu rus. *djorgati* „a smuci”. Ipoteza lui Vasmer nu este plauzibilă. Formele slave, ca şi cea maghiară, pot proveni din română. Origine incertă.

năḍụf (ar. *năduf*) – 1. senzație de greutate în respirație, sufocare; 2. căldură mare, zăpuşeală.
Sb. *neduh* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 31; Cihac, II, 104); cf. rus. *nedug* „suferință”. Nu am putut verifica etimonul sârb invocat. Forma nu are răspândire în limbile slave. Alb. *duf* „1. furie, mânie”; 2. (înv.) „abur, respirație” este mai apropiat

ca sens de română. Formele română şi, respectiv, albaneză trebuie asociate cu a **năbuşi**, respectiv, **duh** (v. **duh**, **năbuşi**).
Der: *a năduşi* „a transpira, a asuda”.

năjịt – otită, inflamație a urechii.
V.sl. *nežitŭ* (Cihac, II, 209; Cioranescu, 5580).
Etimonul vechi slav nu este atestat, iar termenul nu are răspândire în limbile slave, cu excepția limbilor cehă şi poloneză; cf. ceh. *nežid* „ulcer purulent”, pol. *niežid* „inflamție a gâtului şi a urechilor”. Termenul pare să provină de la un participiu trecut românesc de la un verb azi dispărut. Origine incertă.

nălucị – 1. a i se părea cuiva că vede ceva, a i se năzări ceva cuiva; 2. a se înfățişa vag şi fugitiv vederii.
V.sl. *naluciti* „a afla” (Miklosich, *Lexicon*, 406; Cihac, II, 209; Cioranescu, 5583). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko) şi nu are răspândire în limbile slave. Există totuşi în bulgară o formă similară; cf. bg. *nalučam* „a ghici” care provine, probabil, din limba română. Ar putea fi asociat cu a **luci**, a **licări** (v. **luci**). Origine incertă.
Der: *nălucă*, *nălucire*, *nălucitor*, *nălucitură*.

nămạie (ar. *nămal'u*, *numal'u*, mgl. *nămal'u*) – oaie (Banat).
Lat. *animalia* (Puşcariu, 1151; Candrea-Densusianu, 1200, *REW*, 476; Cioranescu, 5584); cf. parm. *nimal*, friul. *nemal* „bou”. Rom. **nămaie** presupune un mai vechi **nemalia*, iar formele sud-dunărene un **nemaliu-s*, ca şi formele din dialectele neolatine menționate (v. **namilă**).

nămẹte – morman de zăpadă, troian.
V.sl. *nametati* „a amplasa” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Miklosich, *Lexicon*, 406; Cihac, II, 210; Cioranescu, 5588); cf. v.sl. *nametŭ* „cort”, sb. *namet* „amplasament” şi „impozit”, rus. *nametati* „a îngrămădi, a troieni”, rus. *nameti* „cort mare, plasă pentru prinderea păsărilor”.
Ipoteza este complet verosimilă din punct de vedere semantic. Rom. **nămete** trebuie pus în legătură cu un radical vechi românesc **mam* (*nam*) „mare” şi nicidecum cu sb. *nămet* (v. **namilă**). Forma *nămetenie* „uriaş” întăreşte cele spuse mai sus (v. **omăt**).
Der: *a* (*în*)*nămeți*, *înnămețire*.

nămọl – 1. noroi; 2. mâl depus pe fundul apelor stătătoare.
V.sl. *namul* (Cihac, II, 183; Tiktin; Cioranescu, 5590); cf. pol., ucr. *namul* „noroi, nămol”, cr. *namiliti* „a înnămoli” (v. **mâl**). Rom. **nămol** provine din acelaşi radical ca şi **mâl**. Cihac (II, 183) consideră că rom. **mâl** provine din **mal** care, după opinia sa, ar fi de origine slavă. Totuşi, astăzi rom. **mal** este considerat de origine dacică (v. **mal**).
Der: *a înnămoli*, *nămolos*.

năpạstă – nenorocire, pacoste.
V.sl. *napasti* „calamitate” (Miklosich, *Lexicon*, 408; Cihac, II, 211); cf. rus. *napasti* „a năvăli”, rus. (pop.) *napasti* „năpastă, nenorocire”.
Un radical similar există în albaneză; cf. alb. *pushtoj* „1. a ocupa, a cuceri; 2. a cuprinde, îmbrățişa (fig.); 3. a îmbrățişa”. Forma albaneză nu este de origine slavă. Sensurile din albaneză cuprind şi sensurile verbelor româneşti: 1. a (se) **năpusti**; 2. a **năpădi**. Ca şi în cazul lui **năduf** (**năduşi**), formei albaneze îi lipseşte silaba inițială (*nă-*); ceva similar se întâmplă şi cu sanskrita. Rom. a **năpusti** trebuie asociat cu **a năpădi**, întrucât ambele provin din PIE ***pēd-**, **pōd-** „a lua, a prinde, a cuprinde” (*IEW*).
Der: *a năpăstui*, *năpăstuire*, *năpăstuit*.

năpădị (ar. *năpădescu*) – a cuprinde din toate părțile, a împresura.
V.sl. *napadati* „a ataca” (Miklosich, *Slaw. Elem*; Cihac, II, 211; Tiktin); cf. skt. *upa-pad*, *padyati* „a merge împotriva, a ataca”. Rus. *napadati* „a năvăli” nu este analizat în Vasmer. Forma nu are, însă, răspândire în limbile slave. În cazul celor două forme româneşti există echivalente în albaneză şi sanskrită, care nu prezintă pref. *na-* şi care poate fi sau nu slav.

Aceste forme provin din PIE ***pēd-**, **pōd-** „a lua, a prinde, a cuprinde, vas” (*IEW*, 790) cu varianta **past-** (v. **năpusti**).

năpârcă (ar. *năpărtică*) – 1. viperă; 2. şopârlă; 3. om periculos.
Alb. *nepërkë* „viperă, năpârcă” (Cihac, II, 719; Meyer, 303; Pascu, II, 221; Philippide, II, 221; Rosetti, II, 119). Fără să fie un împrumut din albaneză, ambele forme provin din fondul traco-illiric. Cioranescu (5596) crede că este vorba de o creaţie expresivă şi, în acelaşi timp, consideră că şi vb. a **năpârli** provine din acest radical, ceea ce este, în mod evident, o eroare. Totuşi rom. a **năpârli** derivă, probabil, de la **păr** (v. **năpârli**).
I.I. Russu asociază termenii din română şi albaneză cu PIE ***ne-tr**, **nə-tr** „şarpe, viperă” (*IEW*, 767); cf. lat. *natrix* „şarpe de apă, penis”, got. *naðre* „viperă, şarpe”, v.isl. *naðr* „viperă, şarpe”, v.g.s. *natara*, *natra*, n.g.s. *Natter* „viperă, şarpe”, v.ir. *nathir* (gen. *nathrach*), cymr. *neidr* „şarpe”, corn. *nader* „viperă, şarpe”. Rom. **năpârcă** provine de la acest radical cu suf. *-ika*, similar cu suf. lat. *-ik-s*, o formă ***natrika* care se explică prin existenţa rom. **motârcă** „penis”, formă rar folosită azi. Trecerea lui *t* la *p*, în cazul rom. **năpârcă**, se datoreşte diferenţierii semantice care a impus şi diferenţierea fonetică. De remarcat că lat. *natrix* înseamnă atât „şarpe”, cât şi „penis” (v. **motârcă**). Origine traco-illirică.

năpârlị – 1. a schimba părul (despre mamifere); 2. a schimba pielea (despre reptile).
Din v.sl. *pero* „pană” (Cihac, II, 251) sau din **năpârcă** (Cioranescu, 5596). Aceste ipoteze nu se susţin. Derivă de la **păr** prefixat cu *ne-* (*nă-*) şi suf. verbal *-li*.

năpârstọc (mgl. *năprostoc*) – 1. degetar fără fund (*reg.*); 2. copil, persoană scundă.
V.sl. ****naprŭstŭkŭ*** „de grosimea unui deget” < *pristu* „deget” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 38; Cihac, II, 211; Tiktin; Cioranescu, 5597).
Forma slavă veche este neatestată şi nu are echivalente în slavele moderne cu excepţia limbii ruse; cf. rus. *naperstok* „degetar”, iar lituan. *noperckas* „degetar” provine din lituan. *pirštas* „deget”.

năprạsnă – întâmplare nefericită, groaznică, furtunoasă.
V.sl. *naprasno* „brusc, pe neaşteptate” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Cihac, II, 212; Tiktin; Cioranescu, 5600); cf. v.sl. *naprasinstvo* „mânie, exuberanţă”, scr. *naprasan* „irascibil”, rus. *naprsano* „inutil, fără folos”, ucr. *naprasnij* „pe neaşteptate”.
Der: *năprasnic*.

năpustị – 1. a năvăli, a tăbărî; 2. a năpădi, a inunda, a copleşi; 3. a da buzna.
V.sl. *pasti*, *pada*, *padati* „a veni, a merge împotrivă, a pedepsi” (Cihac, II, 211) sau v.sl. *napustiti* „a porunci” (Tiktin; Cioranescu, 5602). Cihac asociază rom. a **năpusti** cu a **năpădi**, **năpastă**, toate provenind de la acelaşi verb din slava veche.
Etimonul v.sl. *napustiti*, indicat de Tiktin, nu este atestat (cf. Djačenko) (v. **năpastă**, **năpădi**), iar în ceea ce priveşte ipoteza lui Cihac, sensul este destul de diferit. Provine din acelaşi radical ca şi a **năpădi** (v. **năpădi**). Rom. **năpusti** trebuie asociat cu alb. *pusthoj* „a ocupa, a cuceri, a cuprinde” din PIE ***pēd-**, **pōd-** „a lua, a prinde, a cuprinde” (*IEW*) cu varianta **past-**.
Der: *năpustire*, *năpustit*.

năr̦av – deprindere, obicei rău.
V.sl. *nravŭ* „obicei” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Miklosich, *Lexicon*, 456; Cihac, II, 212; Vasmer, II, 230; Cioranescu, 5606); cf. bg. *narav*, sb. *narav*, rus. *nravŭ* „fire, caracter”, lituan. *naravas* „obicei, obişnuinţă”, lituan. *nóras* „voinţă, dorinţă”, lituan. *nárvytis* „a se împotrivi”, lituan. *nertiti* „a se supăra”, ir. *nertaim* „a întări”. Rus. *nravŭ* este împrumut din vechea slavă (cf. Vasmer, II, 230). În acest caz, lituaniana nu l-a putut prelua din slavele de sud, ci l-a moştenit, iar slavele de sud l-au putut împrumuta din română. Forma lituaniană provine din vb. *noru*,

noreti „a voi”. După Cihac, forma *moravuri* din lat. *mos moris* este refăcută după **năravuri**, ceea ce pare să fie corect.
Der: *a nărăvi*, *nărăvire*, *nărăvit*, *nărăvie*, *nărăvos*, *nărăveală*.

năruị (mgl. *nuruies* „a nivela solul”) – a (se) surpa, a (se) prăbuşi.
V.sl. *rinati* „a împinge” (Cihac, II, 304) sau din v.sl. *nyrati* „a se scufunda” (Scriban). Niciunul dintre cele două etimoane vechi slave indicate nu sânt atestate (cf. Djačenko). Totuşi, cel de-al doilea etimon are corespondenţi în limbile slave; cf. bg. *nirna*, rus. *nyreati* „a se scufunda”, scr. *po-nirati* „a dispărea”. Lat. *ruere* „a se grăbi” (Tiktin). Cioranescu (5611) îl consideră cu origine îndoielnică. Cihac îl asociază cu a **răni**, ceea ce este o eroare.
Pe de altă parte, rom. a **năruí** poate fi asociat cu forma lat. med. *ruinare* „a ruina”, respectiv, *ruinosus* „care stă să se ruineze” şi *ruina* „mişcare rapidă mişcare în jos, ruină” din latina clasică *ruo* „a se mişca rapid”.
Walde (II, 453) derivă lat. *ruo* din PIE ***reu-*** „a alerga, a se grăbi”; cf. skt. *ṛṇoti* „a se mişca”, gr. *ὀρνυμι* „a agita, a provoca, a se mişca, a umbla”. Ar putea proveni din acest radical prefixat cu *nă-*. Origine incertă.
Der: *năruire*, *năruitură*.

năsălịe (mgl. *nusila*) – targă pe care se duceau morţii, cosciug, sicriu.
Bg. *nasilo* „coşciug” din *nesiti* „a duce” (Cihac, II, 212; Cioranescu, 5614).
Nu am putut verifica forma bulgară. Forma există totuşi în sârbo-croată, care este probabil etimonul rom. **năsălie**; cf. scr. *nosila* „targă, năsălie”, pol. *nosidlo*, mgh. *noszolya*.

născoci – 1. a crea ceva nou, a descoperi, a inventa; 2. a scorni, a plăsmui; 3. a naşte, a isca, a ivi.
Bg. *naskačam* „a sări” (Cihac, II, 332; Cioranescu, 5616); cf. v.sl. *naskakanije* „năvălire”, rus. *naskočiti* „a se năpusti, a lovi”, rus. *naskok* „atac, ieşire brutală”. Presupusul etimon slav are un sens cu totul diferit de cel din română, astfel că ipoteza lui Cihac nu poate fi acceptată.
Rom. **născoci** nu poate fi asociat cu aceste forme slave datorită semantismului care este diferit în limba română.
Provine din PIE ***g**’(**ə**)**nəsko*** „a naşte” (Walde, I, 598), ca şi a **naşte** cu căderea consoanei iniţiale (v. **naşte**). Din fondul pre-latin.
Der: *născocire*, *născocitor*, *născocitură*, *născocească*.

năstrạp – 1. picătură, strop; 2. broboană de sudoare.
Are aceeaşi origine ca şi **strop** (v. **stropi**).

năstrụşnic – ciudat, neobişnuit.
Cf. v.sl. *nastruženŭ* (Cihac, II, 373). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Origine incertă.

nătăfleţ – prost, nătâng, bleg, tont.
Pare a fi o formă compusă din *nătă-*, întâlnit şi la alte forme româneşti cu sens similar (v. **nătărău** şi **fleţ**). După Cioranescu (5626) *nătă-* prefix de natură expresivă care este, de fapt, un radical de la *neder* „prost” (dial.). Astfel, **nătăfleţ** este o formă compusă din *neder* şi **fleţ**. Acesta din urmă provine din PIE ***bh**(**e**)**lag-***, **bhlag-**, **bhlog-** „slab, prost”, (*IEW*, 124); cf. lat. *flaccus* „slab” (v. **fleţ**).

nătărạu – mărginit la minte, prost, neghiob.
Cihac (II, 213) îl asociază cu cr. *tartati* „a se bâlbâi”. Din *netare* < *tare* (Philippide, Principii, 97; Tiktin, Candrea, Scriban). Cum am arătat la precedentul, Cioranescu îl consideră „o creaţie expresivă”, *nătă-*, din care derivă atât **nătărău**, cât şi **nătăfleţ**, **nătâng**, **nătântoc**, **nătântol** etc. Este vorba într-adevăr aici de un radical rom. *nătă-* (cf. rom. (dial.), care este o prescurtare a lui *neder* „prost, nătărău” din care provin toate aceste forme. Lituan. *nederga* „persoană murdară” este, probabil, cognat cu formele din limba română (v. **năvleg**).

năục – zăpăcit, buimac, uluit.
V.sl. *uciti* „a învăţa” cu pref. *ne-* > v.sl. *neukŭ* „nepriceput” (Cihac, II, 213).

Rom. **năuc** nu are sensul de „neinstruit, neînvățat, nepriceput”, ci doar de „confuz, zăpăcit”. Având în vedere acest lucru, rom. **năuc** provine din PIE ***neuk-** „întunecat, indistinct, vag, confuz, nedefinit” (*IEW*, 768); cf. lat. *nuscitiosus* „care nu vede noaptea” dintr-un mai vechi **nuescos* (cf. Glare, 1207), lituan. *niukšoti* „a se întuneca”, *pri-niáukti* „a se înnora”. Rom. **năuc** (*năuci*) redă tocmai această stare de spirit de a fi confuz, dezorientat, întunecat, de a nu mai fi sigur pe nimic, deci nu este vorba de ignoranță. Origine traco-dacă (v. **întuneca**).
Der: *a năuci*, *năuceală*, *năucitor*.

năuț (mgl. *năut*) – plantă leguminoasă asemănătoare cu mazărea (*Cicer arietinum*).
Tc. *nohoud* < pers. *nuhud* (Cihac, II, 600; Șăineanu, II, 268; Cioranescu, 5631); cf. tăt. *nohut*, cuman. *noghut*, ngr. *νωώτ*, bg. *nohut*, alb. *naut*, sb. *naut*.

năvădi (ar. *năvădire*, mgl. *năvădes*) – a urzi.
V.sl. *navesti*, *naveda* „a da drumul, a umple” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 460; Cioranescu, 5632); cf. rus. *navesti* „a îndrepta, a duce, a conduce”. Sensul presupusului etimon slav este mult diferit, astfel încât ipoteza nu se susține.
Rom. **năvădi** provine, probabil, din PIE ***uedh-** „a ataşa, a lega, a împleti” (*IEW*, 1116); cf. hitt. *ueda* „a clădi”, v.ir. *fedan* „jug, pereche”, got. *ga-widan* „a lega, a conecta, a uni”, prefixat cu *nă-* (v. **năvod**). Origine traco-dacă.
Der: *năvădire*, *năvădit*.

năvăli (ar. *năvălire* „a coborî”) – 1. a tăbărî asupra cuiva, a ataca.; 2. a se revărsa, a pătrunde.
V.sl. *navaljati* „a pune deasupra, a îngrămădi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Miklosich, *Lexicon*, 398; Cihac, II, 443; Cioranescu, 5633); cf. bg. *navalisu* „a aduna”, rus. *navaliti* „a îngrămădi”. Rom. a **năvăli** este diferit din punct de vedere semantic de formele slave. Cihac crede că provine din **val** care, la rândul său, ar fi tot de origine slavă.
PIE ***uel-**, **uela-** „a îndoi, a rostogoli” (*IEW*, 1140). Acest radical este foarte productiv în limba română, unele forme fiind similare cu cele din limbile slave, dar şi cu unele forme din limbile baltice şi germanice; cf. lituan. *woloju*, *woloti* „a se rostogoli”, *woluga* „cilindru, tăvălug” (cf. rom. **tăvălug**), got. *waljan* „val”, v.g.s. *welan* „val” etc. Sensul din aromână este apropiat de cel al rad. PIE. Provine de la acest radical cu pref. *nă-*, ca şi în cazul lui **năvădi** (v. **năvădi**).
Der: *năvală*, *năvălire*, *năvălitor*, *năvalnic*.

năvleg (var. *nevleg*) – prost, nerod.
Scriban îl pune în legătură cu mgh. *névleg* „nominal”, ceea ce este o eroare. Pentru Cioranescu (5636) rămâne cu origine necunoscută. Rom. **năvleg** este o formă compusă din *neder* „prost” şi **bleg** ca şi **nătăfleț** (v. **nătăfleț**, **bleg**).

năvod – unealtă de pescuit sub forma unei plase mari cu care se pescuieşte în mare sau lacuri.
V.sl. *nevodŭ* „năvod” (Miklosich, *Lexicon*, 421; Cihac, II, 214; Cioranescu, 5638); cf. sb. *navod*, ceh., rus. *nevod* „năvod”, pol. *nIEWod*, lituan. *newádas* „plasă mare”, lituan. *vadai* „plasă”, lituan. *vedeja* „plasă de pescuit”, let. *vads* „năvod mare”, sued. *vad* „năvod”, v.g.s. *wate* „năvod”, v.isl. *vadr* „ frânghie, funie”. Cihac asociază aceste forme, în mod greşit, cu lat. *navis* şi gr. *ναος* „navă”. Ipoteza preluată în mod necritic de Berneker, este respinsă de Vasmer.
Formele baltice şi germanice ne determină să ne gândim la un alt radical, şi anume la PIE ***uedh-** „a ataşa, a lega, a împleti” (*IEW*, 1116) (v. **năvădi**). Forma ar putea fi un împrumut din limbile slave, iar după cum se poate vedea acest radical este larg răspândit în limbile IE. În plus, în română există vb. **a năvădi** care provine din acelaşi radical ce nu se poate explica prin limbile slave. Adevărata filiație a acestei forme este însă greu de stabilit.
Der: *a năvodi*, *năvodit*, *năvodar*.

năzări – a i se părea cuiva că vede sau aude ceva care, în realtiate nu există, a i se năluci.
Sb. *nazirati* „a vedea confuz” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Miklosich, *Lexicon*, 404; Cihac, II, 469; Cioranescu, 5643).

Etimonul sârb invocat de Miklosich nu l-am putut verifica. Cihac (II, 469) îl asociază cu **zare** din v.sl. *zarja*, *zorja* „strălucire, splendoare”. Nu are nicio legătură cu v.sl. *nazyreti* „a urmări” sau cu rus. *nazreti* „a se coace, a da în pârg”. Rom. a **zări** nu provine din v.sl. *zarja* (v. **zare**). Are aceeaşi origine cu a **zări** din PIE ***sekŭ-** „a observa, a vedea, a indica” (*IEW*, 896), cu corespondente în lat. *obseruo* „a vedea, a observa” şi lituan. *žuru*, *žureti* „a privi, a zări” (v. **zări**). Din fondul pre-latin.
Der: *năzărire*, *năzăritură*.

năzbâție – faptă lipsită de seriozitate, poznă.
V.sl. *izbytie* „eliberare” (Tiktin) sau v.sl. *subytije* „realizare” (Scriban).
Nu putem accepta niciuna din aceste propuneri ale căror sens şi formă diferă mult de rom. **năzbâtie**. Cioranescu (5615) îl consideră cu origine îndoielnică, dar îl asociază totuşi cu sb. *zbitije* „succes”, în forma sa negativă ***nezbitije**. Nici această ipoteză nu este cu nimic mai potrivită decât cele anterioare. Origine incertă.

năzdrăvan – 1. înzestrat cu puteri supranaturale; 2. extrem de inteligent, de priceput; 3. extraordinar, nemaipomenit; 4. iscusit, poznaş.
V.sl. *sŭdravinŭ* „sănătos” (Cihac, II, 335). Semantismul nu a putut fi explicat, deşi Cihac încearcă să justifice această ipoteză, crezând că **năzdrăvan** ar fi însemnat „persoană care face vindecări miraculoase”, dar rom. **năzdrăvan** nu pare să aibă nimic în comun cu ideea de sănătos sau a vindeca. Cioranescu (5617) crede că provine din **zdravăn**. Origine incertă.
Der: *năzdrăvănie*.

năzui – a aspira, a râvni.
V.sl. *nazyvati* „a chema, a invoca” < *zvati* „a chema” (Cihac, II, 214; Tiktin); cf. scr. *nazivati* „a chema, a dori”. Rom. a **năzui** este diferit din punct de vedere semantic, astfel că ipoteza nu se susține. În aromână, avem *nadă* „nădejde, speranță” şi *nădăescu* „sper, nădăjduiesc”, care se apropie mult de dacor. a **năzui**. Trebuie asociat cu **nădejde** (v. **nădejde**). Din fondul pre-latin.
Der: *năzuință*.

ne – element de compunere negativă.
V.sl. *ne* (Cioranescu, 5646). Acest prefix negativ există şi în latină; cf. lat. *ne-*, în forme precum *ne-fas*, *ne-que*, *ne-scior*, lat. *neuter* etc. cu acelaşi sens. Pref. *ne-*, ca element de compunere negativă, există şi în limbile baltice; cf. lituan. *nekaltas* „nevinovat”. În latină mult mai întrebuințat este pref. *in-*, echivalent cu germ. *un-*. Provine din PIE ***ne** „nu”; cf. skt. *na*, v.ir. *an* „prefix negativ”, *ni* „negație, prefix negativ” (*IEW*, 756).

neạ (var. *neauă*, ar. *neao*, *neauă*, mgl. *neuă*, istr. *nęwu*) – zăpadă.
Lat. *nivem* < *nix* „zăpadă” (Puşcariu, 1160, Candrea-Densusianu, 1211, *REW*, 5936; Cioranescu, 5647). Panromanic; cf. vegl. *nai*, gr. *νιφα* (cf. lat. (acc.) *nivem*), cymr. *nyf* „nea”, *nyfio* „a ninge”. Rom. **nea** are o arie semantică mult mai restrânsă decât sinonimul său **zăpadă** (v. **zăpadă**).
PIE ***snigŭh**, **snoigŭho-s** „zăpadă” (*IEW*); cf. av. *snaeža* „zăpadă”, v.sl. *sněgŭ* „zăpadă”, v.pr. *snaygis*, lituan. *snega*, n.g.s. *Schnee*, eng. *snow* etc.

neạm[1] – 1. popor, națiune; 2. rasă, gen, castă.
Mgh. *nem* „sex, gen”, *nemes* „nobil” (Cihac, II, 518; Tiktin). Rom. **neam** pare să nu aibă nimic în comun cu v.sl. *nemŭ* „mut, care vorbeşte altă limbă”, pol. *niemy* „mut”, mgh. *néma* „mut”. Cu toate acestea, Cioranescu (5648) înclină să creadă că provine direct din slavă. După toate aparențele, mgh. *nem* „sex, gen” nu trebuie asociat cu *nemes*, care are o altă origine. Mgh. *nemeş* este de origine română, deoarece se referă, în principiu, la nobilii români din Transilvania, cu precădere la cei din regiunea Hațegului.
Rom. **neam** poate fi asociat cu din PIE ***nem-** „a aloca, a lua”, **nomo-s** „locuință” (*IEW*, 763); cf. gr. *ναίω* „a locui” (poetic), gr. *νέμω* „a distribui, a împărți”, mai târziu „a conduce, a domina, a monopoliza”, av. *nəmah-* „împrumut”, v.ir. *nem*, m.ir. *neim* „otravă”, lituan. *namas* (pl. *namai*) „locuință, casă”, v.ir. *namac* „dușman”. Radicalului PIE ***nem-** trebuie să i se atribuie şi sensul de „a locui”.

Limba greacă oferă o gamă largă de forme care provin din acest radical. Astfel, gr. şi *νέμειν* „a controla, a domina” a avut o evoluţie semantică interesantă, de la „a distribui” la „a conduce, a domina, a monopoliza”, pe când *ναίω* „a locui” a păstrat un sens mai vechi. În ce priveşte primul verb, sensul mai vechi aparţine perioadei neolitice, pe când cel mai nou trebuie să fi apărut în epoca bronzului, într-o perioadă când puterea, dar şi bunurile materiale s-au concentrat în mâinile unui număr mic de persoane care au devenit şi conducători. În mod cert, o evoluţie similară a avut acest radical şi în traco-dacă. La fel gr. *νόμος* „lege, obicei”, a însemnat mai întâi „tradiţie, obicei” ca apoi să definească noţiunea de „lege”, în general.

La origine sensul formei *nemeş*, care provine din **neam**, definea pe cei de „neam”, adică pe vechii locuitori, adică pe băştinaşi şi apoi pe proprietarii de pământ şi de alte forme de proprietate şi pe cei care deţineau puterea politică şi militară. Din fondul pre-latin.

Der: *nemenie* „rasă, castă”, *nemotenie* „rudă”, *a înnemuri* „a înrudi”, *nemureală*, *nemurire* „înrudire” (Mold.)

neạm[2] (reg.) – deloc.

Mgh. *nem* „nu” (Graur, *GS*, 6, 35; Gáldi, Dict., 95; Cioranescu, 5648). Nu trebuie confundat cu **neam**[1].

neạmţ – german.

V.sl. *němьcь* din *němъ* „mut, care vorbeşte o altă limbă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Tiktin; Cioranescu, 5649); cf. ngr. *νέμτσης*, bg. *němec*, alb. *nemec*, mgh. *nemet*, pol. *niemiec*.

Asocierea v.sl. *němьcь* cu *němъ* „mut” este una forţată, realizată prin etimologie populară. Vasmer (III, 62) arată că triburile germanice de răsărit cu care slavii au venit în contact mai întâi se numeau *Nemeti* (cf. Plinius şi Tacit), denumire reinterpretată de slavi prin etimologie populară.

Der: *nemţesc*, *nemţeşte*, *nemţime*.

neạoş – 1. autentic, adevărat; 2. băştinaş, autohton.

Din v.sl. *naši* „al nostru” (Cihac, II, 215) sau din **aoş* < lat. *avus* „bunic” (Weigand, *Jb*., 13, 108; *REW*, 839). Scriban crede că derivă de la *nea* „zăpadă” cu sensul iniţial de „curat ca zăpada”, desigur o altă ipoteză la fel de neconvingătoare.

Ipoteza provenienţei din v.sl. *naši* nu se poate susţine nici din punct de vedere fonetic şi nici semantic. Legătura cu lat. *avus*, avansată de Weigand, nu este totuşi lipsită de interes. Lat. *avus* are aceeaşi origine cu rom. **auş**, ambele provenind din PIE ***aweu-**, **awyo-**, **awo-** „bunic” (Lehmann, A 242); cf. hitt. *hahhaš*, got. *awo* „bunică”, lituan. *avynas* „bunic”, cymr. *ewytr*, v.ir. *ai* „străbunic”, isl. *ae* „bunic”, arm. *hav* „bunic” (v. **auş**). Pare să provină din acest radical, cu sensul iniţial de „strămoşesc, autentic” cu pref. *ne-*. Pentru a clarifica natura pref. *ne-*, trebuie specificat că, în acest caz nu este acelaşi cu pref. neg. *ne-*. La o serie de cuvinte româneşti pref. *ne-*, *nă-* nu are sens negativ (v. **năvod**, **năvădi**, **năvăli** etc.).

Der: *neaoşism*.

nebuloş – neclar, confuz.

Fr. *nébuleux* din lat. *nebulosus* < *nebula* „ceaţă, negură”, cognat cu gr *νεφέλη*, n.g.s. *Nebel* (v. **negură**).

Der: *nebuloasă*, *nebulozitate*.

nebụn – 1. alienat, dement; 2. nesocotit, nechibzuit; 3. zvăpăiat, neastâmpărat.

Din **bun** prefixat cu *ne-* (v. **bun**).

Der: *nebunie*, *nebuneală*, *nebunatic*, *a înnebuni*, *înnebunitor*.

necạz (var. *năcaz*) – 1. supărare, suferinţă; 2. neajuns, neplăcere; 3. furie, mânie.

V.sl. *nakazъ* „instrucţie” < *nakazati* „a pedepsi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 208); bg. *nakazvam* „a pedepsi”, bg. *nakazanije* „pedeapsă, tortură”, ceh. *nakaza* „infecţie”, rus. *nakaz* „ordin, poruncă”, rus. *nakazati* „a pedepsi”.

Această ipoteză nu este plauzibilă, întrucât nu putem spune dacă există sau nu vreo legătură între rom.

necaz şi formele slave. Pe de altă parte, rom. **necaz**, a **necăji** are acelaşi sens cu eng. *nag* „a necăji, a irita”. După Barnhart (693) forma engleză este de proveniență scandinavă; cf. v.isl. *nagg* „a se plânge, a geme”, norv.(dial.) *nagga*, sued. *nagga* „a muşca, a irita”, v.g.s. *gnagan*, *nagan*, n.g.s. *nagen* „a muşca, a face puroi” din PIE ***ghnegh-**, **ghnəgh-** (*IEW*, 436) (cf. Barnhart). Din punct de vedere semantic, rom. **necaz** este mult mai apropiat de formele germanice decât de cele slave. L-am putea considera de origine veche germanică, dar, în acest caz, nu se poate explica *z* final. Provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *a necăji*, *necăjit*.

necheză – a râncheza.
Rom. a **necheza** a fost considerat ca o variantă a lui **râncheza** (v. **râncheza**), deşi are cognați în limbile germanice; cf. v.eng. *hnaegan*, m.oland. *njghen*, m.g.s. *nēgen*, eng. *neigh* „a necheza”. Barnhart (699) consideră că eng. *neigh* este formație expresivă, dar chiar dacă este aşa, ea merge până la PIE.
PIE ***kneug-** „formație onomatopeică” (*IEW*, 608); cf. gr. *κνιζάν* „a mârâi (despre câini)”, „a scânci (despre copii)”, lituan. *kniaukti* „a mieuna”. Este evident că rom. a **necheza** provine din acest radical PIE de natură imitativă cu echivalente în mai multe limbi IE şi al cărui sens este identic cu cel din limbile germanice. Origine traco-dacă.
Der: *nechezare*, *nechezat*, *nechezătură*.

neg – excrescență rotundă nedureroasă care se formează pe piele.
Lat. *naevus* „neg” (Candrea-Densusianu, 1216; *REW*, 5807; Tiktin; Cioranescu, 5656); cf. v.it. *niego*, it. *neo*.
Trecerea lui *v* > *g* nu este plauzibilă. Latina are pe lângă forma *naevus* şi forma *gnaeus* cu acelaşi sens. Deşi rom. **neg** este apropiat ca formă şi sens de lat. *naevus*, derivarea acestuia din urmă din forma latină nu este posibilă.
Lat. *naevus* provine de la un IE ***(k)naigŭos** (Walde, I, 613), radical care explică mult mai bine pe rom. **neg**, printr-un mai vechi **naig*. Ştim că labio-velara ***gŭ** a dat *g*, în general, când a fost urmat de *u*. Din fondul pre-latin.
Der: *negel*.

negară (var. *năgară*) – plantă erbacee din familia gramineelor care creşte în zone de stepă şi la altitudini de peste 2000 m (*Stipa capillata*).
V.sl. *nagŭ* „gol” (Cihac, II, 209). De la o formă slavă neatestată **nagara* (Conev, 48; cf. Cioranescu, 5656) sau din rus. *nagar* „fitil ars” (Scriban). A fost asociat cu **neghină** (Cioranescu, 5658), dar cele două forme nu par să aibă nimic în comun din punct de vedere etimologic.
Totuşi, rom. **negară** provine PIE ***nogŭ-**, ***nogŭod(h)o** „gol, dezbrăcat” (*IEW*, 769); cf. hitt. *nekumanza* „gol”, skt. *nagna* „gol”, av. *magna* „gol”, got. *naqats* „gol, dezbrăcat”, v.g.s. *nahhut*, eng. *naked* „dezbrăcat”, lituan. *nuogas*, let. (dial.) *nuôgs* „gol, dezbrăcat”. De la acest radical provine etimonul slav indicat de Cihac, deşi, fonologic vorbind, acesta nu poate explica pe rom. **negară**, care provine din acest radical. Dar, probabil că nu vine prin filieră slavă, ipoteză care se explică prin faptul că această plantă graminee creşte doar pe terenuri goale, lipsite de arbori sau arbuşti. Origine incertă.

neghină (mgl. *migl'ină*) – 1. buruiană cu flori roşii purpurii care creşte în lanurile de grâu (*Agrostemma githago*); 2. sămânța măruntă de culoare neagră a acestei buruieni, măcinată împreună cu grâul, dă făinii un gust neplăcut, fiind în acelaşi şi toxică.
Lat. **nigrina* (Koerting, 6540; Densusianu, *Rom*., 33, 282). Lat. **nigellina* (Puşcariu, *Convorbiri literare*, 34, 71; Puşcariu, 1163; *REW*, 5917). În cazul ipotezei lui Koerting, lichida *r* trebuia să rămână, deci avem un impediment major de ordin fonetic, pe lângă faptul că etimonul latinesc nu este atestat. În cazul ipotezei avansată de Puşcariu, şi ea este neverosimilă din moment ce lat.**nigellina*, de asemenea, nu este atestat. Cioranescu (5658) crede că **neghină** ar proveni de la acelaşi radical ca şi **neg** şi **negară**, ipoteză care nu se susține. În cazul lui **neghină** a existat o formă mai veche **neglină* (cf. mgl. *megl'ină*).

PIE ***nek-** „a vântura de pleavă” (*IEW*, 761); cf. gr. *λικμάω* „a manipula coşul de vânturat”, gr. *νείκλον*, *λίκλον* „coş de vânturat cereale”, cymr. *nithio*, bret. *niza* „a vântura cereale”, lituan. *niekoti*, let. *niekat* „a curăța cereale prin vânturare”. Prin urmare, rom. **neghină** provine din acest rad. PIE printr-un mai vechi ***neglina*, cu sensul original de „ceea ce rămâne de la vânturararea cerealelor”. Origine traco-dacă.
Der: *neghiniță*, *neghinos*.

neghiob – 1. neîndemânatic, nepriceput; 2. nătărău, nătâng.
V.sl. *negodinŭ* „ingrat” (Cihac, II, 215). Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). Forme similare există în rusa modernă, dar, datorită semantismului lor destul de diferit, nu pot fi asociate cu rom. **neghiob**; cf. rus. *negodny* „de calitate proastă, nepotrivit”, rus. *negodnik* „ticălos”. Mgh. *negyobb* „mai mare, major” (Scriban). Niciuna din aceste două ipoteze nu este plauzibilă. Pentru Cioranescu (5659) rămâne cu origine necunoscută, dar el asociază silaba inițială *ne-* cu forma *nătă-* care stă la baza formelor *nătărău*, **nătăfleț**, **năvleg** etc. Origine obscură.
Der: *neghiobie*.

negoț – comerț, negustorie.
Lat. *negotium* „faptul de a fi ocupat, dificultate, greutate, necaz” (Puşcariu, 1164; Candrea-Densusianu, 1216; *REW*, 5881; Cioranescu, 5660); cf. it. *negozio* „prăvălie, magazin”.
Der: *a neguța*, *neguțător* (ar. *neguțitor*), *negustor*, *negustorească*, *negustorie*. Formele *a negocia*, *negociere*, *negociator* sânt neologisme provenite din franceză.

neţgru (ar. *negru*, *negur*, mgl., istr. *negru*).
Lat. *nigrum* < *niger* „negru” (Puşcariu, 1167; Candrea-Densusianu, *REW*, 5917; Cioranescu, 5661). Panromanic.
PIE ***nei-g-**, **ne(i)go**, **nō(i)go** „murdar, negru” (*IEW*; Walde, II, 163); cf. skt. *naga* „şarpe, elefant”, got. *ga-nipnan* „a se întrista”, let. *niga*, *nigats* „păstrăv”, v.sax. *nipan* „întunecat”.

La Dioscoride este atestat numele dacic de plantă *πεγρίνα* cu echivalentul grecesc *άμπελος μέλαινα* „viță neagră”. Prin urmare, dac. *πεγρίνα* este de fapt *νεγρίνα* cu *π* în loc de *ν*, ceea ce constituie, după câte se pare, o eroare de copist, dacă nu va fi fost la fel în originalul lui Dioscoride. Cu toate acestea, nu există nicio îndoială că glosa dacă are sensul de „negru”, aşa cum rezultă din echivalentul său grecesc şi, prin urmare, forma corectă trebuie să fie *negrina*. Cu alte cuvinte, acest radical a existat şi în traco-dacă, nu numai în latină. De asemenea, suf. *-ină* din dac. *-ina* este frecvent şi în româna de azi, precum în **neghină**, **sulfină** etc. Dată fiind glosa mai sus amintită, putem considera rom. **negru** de origine traco-dacă.
Der: *a înnegri*, *negreală*, *negruț*, *negricios*.

neţgură (ar. *negură*) – ceață densă, întunecime.
Lat. *nebula* „negură, ceață” (Puşcariu, 1168; Candrea-Densusianu, 1222; *REW*, 5865; Cioranescu, 5662). Trecerea de la *b* > *g* nu are o explicație acceptabilă. Pe de altă parte, există în albaneză o formă similară; cf. alb. *mjegul* (*njegull*).
PIE ***mighla** „negură, nor” (*IEW*, 712); cf. skt. *mēgha* „nor”, *mih* „negură”, av. *maega* „nor”, gr. *ομίχλη* „ceață, negură”, arm. *mēg* „negură”, lituan. *migla* „ceață, negură”. Pe lângă forma PIE ***mighla**, a fost reconstituită o altă formă similară PIE ***nebhela** (Walde, II, 151) de la care provin o serie de alte forme; cf. skt. *nabha*s „ceață, nori”, gr. *νεφέλι* „nor, negură”, gr. *νέφος* „ceață, nori”, lat. *nebula*, v.ir. *nel* (gen. *nivil*) „nor, negură”, v.g.s. *nebul* de la un gmc. ****nebula** (Kluge, 647), n.g.s. *Nebel* „negură, ceață”. Cele două forme sânt apropiate atât ca formă, cât şi ca sens şi trebuie să fi existat amândouă încă din PIE din moment ce derivați din fiecare din aceste forme apar chiar în sânul aceleiaşi limbi ca în sanskrită şi greacă.
Rom. **negură** provine de la un mai vechi ****megula*, (cf. alb. *mjegul*), cu un *u* epentetic şi cu trecerea lui *m* la *n* pentru a evita omonimia cu **măgură**. Rom. **nor** provine de la o formă similară (v. **mâglă** şi **nor**).

nęne – termen de respect cu care se adresează o persoană tânără unui bărbat mai în vârstă.
Provine de la acelaşi radical ca şi **nană**, mai precis de la PIE ***nana** (*IEW*, 754) (v. **nană**), **nene** fiind forma de masculin; cf. bg. *nenja*, scr. *nena*.

nepoț (ar., mgl., istr. *nepot*) – 1. fiul fiului sau al fiicei în raport cu bunicii; 2. fiul fratelui sau al surorii sau al vărului sau al verişoarei în raport cu unchiul sau mătuşa.
Lat. *nepotem*, *nepos* „nepot" (Puşcariu, 1171; Candrea-Densusianu, 1225; *REW*, 5890; Cioranescu, 5665). Panromanic.
PIE ***nepot** „nepot (de fiu sau de frate)" (*IEW*, 764); cf. skt. *napat* „nepot, urmaş", av. *napat*, v.pers. *napat* „nepot de fiu sau frate", v.lituan. *nepotis*, v.scand. *nefe*, v.ir. *necht*, cymr. *nith*, v.bret. *nith*, corn. *noith* „nepoată", alb. *nip* „nepot (de fiu sau frate)". Din acest exemplu este evident că aşa-zisele forme de acuzativ care s-au moştenit în română (sau în alte limbi neolatine) sânt de fapt radicali IE pre-latini (compară lat. *nepos* cu PIE ***nepot**, dar şi cu alte limbi IE vechi: skt. *napat*, av. *napat*, v.pers. *napat*, v.lituan. *nepotis*). Prin urmare, forma din limba română modernă este, nu tocmai întâmplător, identică cu cea PIE. În plus, în PIE ***nepot** însemna atât „nepot de frate", cât şi „nepot de fiu", ca şi în româna modernă. Din română provine mgh. *nepotya* (Edelspacher, 20). Din fondul pre-latin.
Der: *nepoată*, *strănepot*, *strănepoată* etc.

neroḍ – prost, neghiob.
V.sl. *neroditi* „a neglija, a (se) delăsa, a ignora" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Tiktin; Cioranescu, 5667); cf. v.sl. *nerodino* „neîngrijit, de mântuială", v.sl. *nerodivŭ* „respingător", slov. *neroden* „neîngrijit". Rom. **nerod** nu poate fi asociat, din punct de vedere semantic, cu v.sl. *neroditi*, astfel că originea acestui termen trebuie căutată în altă parte. În engleză există forma *nerd* „tâmpit, nerod". Barnhart (700) îl derivă dintr-o formă mai veche *nert* care, după el, ar proveni din *nut*, aici cu sensul de „prost, tâmpit". Totuşi, asemănarea între forma română şi cea engleză nu poate fi ignorată, cele două forme având o origine comună. Din română provine mgh. *nerod* (Edelspacher, 20). Provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *nerozie*.

nerv – formaţie anatomică formată din mănunchiuri de fibre (sinapse) care conduc excitaţiile sensitive de la organele periferice ale organismului la creier, şi comenzile motorii de la creier la organele periferice.
Lat. *nervus* din gr. *νεῦρον* „coardă, tendon".
Der: *nervos*, *nervozitate*, *nervură*, *a enerva*, *nevricos*.

nesăbuț – nechibzuit, necugetat.
Mgh. *szabadni* „a fi îngăduit" (Scriban). Cioranescu (5669) îl consideră cu origine necunoscută. Rom. **nesăbuit** provine, probabil, de la un vb. **săbui* „a gândi, a cumpăni", azi dispărut, înrudit cu lat. *sapio* „a gusta, a fi inteligent, a fi cumpătat", lat. *sapientia* „înţelepciune". Aceste forme provin din PIE ***sap-** „a gusta, a percepe" (*IEW*, 880; Walde, II, 477). Poate proveni prin latină. Cu toate acestea suf. *-ui* este sufix derivativ verbal, specific verbelor de origine traco-dacă.
Der: *nesăbuire*, *nesăbuinţă*.

nestemț(ă) – preţios, sump.
Din participiul vb. lat. *aestimare* „a evalua" cu pref. negativ *ne-* (Tiktin; Pascu; *REW*, 246; Cioranescu, 5670). Prima silabă reprezintă, probabil, suf. negativ *ne-*, negaţie care dă sensul general de „inestimabil, de valoare neprețuită", astfel relaţia cu lat. *aestimare* este plauzibilă. Totuşi, pref. negativ *ne-* este puţin frecvent, deşi nu total inexistent în limba lat. (v. **ne-**). Cu toate acestea, prezenţa acestui prefix, ne face să credem că rom. **nestemat(ă)** a apărut pe teritoriul limbii române.

netąm-nesąm (var. *tam-nesam*) – pe neaşteptate, dintr-o dată (şi în mod nepotrivit), niciuna nici alta.
Bg. *ni tam ni sam* „nici acolo, nici aici" (Tiktin; Cioranescu, 5671).

nęted – 1. care are o suprafaţă fără asperităţi; 2. lucios, întins, plan.

Lat. *nitidus* „strălucitor, luminos, lustruit” (Puşcariu, 1177; Candrea-Densusianu, 1227, *REW*, 5929; Cioranescu, 5672). Lat. *nitidus* provine de la *niteo* „a străluci”, provenit, la rândul său, din PIE ***nei-**, **neiə-** „a se mişca repede, a străluci”, cu prelungire în **t**, **k** şi **bh** (Walde, II, 171).

Der: *a netezi*, *netezire*, *netezit*, *netezime*, *neteziş*, *netezitoare*, *netezitor*.

nevạstă (ar. *nveastă*, mgl. *niveastă*) – 1. soţie, 2. femeie măritată.

V.sl. *nevjěsta* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Cihac, II, 216; Cioranescu, 5673); cf. bg., slov., ceh., rus. *nevěsta*, sb. *nevjesta*, pol. *nIEWiesta*.

Cihac (II, 216) consideră că *nevjěsta* provine din v.sl. *vesti*, *veda* „a duce”. Forme similare există şi în limbile germanice şi baltice; cf. got. *ga-wadjan*, *wadi* „a promite căsătorie”, eng. *to wed* „a (se) cununa”. Barnhart (1225) consideră că eng. *wed* provine din PIE ***ŭadh-** „a duce, a merge” (*IEW*, 1109). În lituaniană avem *wedys* „care vrea să se căsătorească” şi *westina* „fată tânără”, *newedes* „(bărbat) necăsătorit”. Vasmer (II, 205) respinge apropierea de skt. *nevisthas* „cel mai tânăr”, precum şi faptul că ar putea proveni din PIE ***neue** „nou” şi ***stha** „a sta”, cu alte cuvinte, un compus care ar însemna „stare nouă”. Formele slave, inclusiv cea românească, au aceeaşi origine cu formele germanice şi baltice, şi anume rad. IE ***ŭad(h)** „a promite, a cere, a lua în căsătorie” care poate fi sau nu acelaşi cu PIE ***ŭadh-** „a duce, a merge”. Forma lituaniană *newedes* arată că pref. *ne-* pare să fie prefixul negativ *ne-*, ceea ce ne îndreptăţeşte să credem că forma **nevastă** a însemnat la origine „fată (încă) necăsătorită, în pragul căsătoriei” care, ulterior, a început să însemne „soţie, nevastă”.

Der: *nevestică*, *nevăstuică* (*Mustela vulgaris*) asociat cu sl. *nevěstuka* (Miklosich, *Lexicon*, 424); cf. bg. *nevěstulka*. Bg. *nevěstulka* poate fi asociat cu ar. *nivestul'e*, respectiv, mgl. *nivistul'ca* de la un mai vechi **nevetula*, **nevestulka*; cf. sb. *nevestica*, ngr. *νυμφίστα*.

nevọie – 1. trebuinţă, necesitate; 2. grijă, necaz; 3. lipsă, mizerie.

V.sl. *nevolja* „nevoie, necesitate, involuntar” (Miklosich, *Lexicon*, 421; Cihac, II, 462; Cioranescu, 5674); cf. scr., slov. *nevolja*, rus. *nevolea* „1. sclavie; 2. necesitate”, alb. *nevojë* „nevoie, necaz”, mgh. *névolya*. Acest termen este o formă compusă din pref. *ne-* şi *volie*. Ambii radicali există în limbile slave, dar sânt prezenţi şi în alte limbi IE, inclusiv latina şi româna modernă.

Rad. *volie* provine din PIE ***ŭel-**, **ŭeli-** „a voi, a alege” (*IEW*, 1137); cf. lat. *volo* „a voi”, v.sl. *voliti* „a voi”, lituan. *velyti* „a voi” (v. **voi**). Vb. a **voi** există şi în limba română, în plus, în română există şi antonimul lui **nevoie**, forma **voie** de la care derivă primul. Rus. *nevolea* nu este analizat în Vasmer.

Der: *a nevoi*, *nevoiaş*, *nevoinţă*, *nevolnic*, *nevolnicie*.

nicăieri (*nicăierea*, *nicăiurea*, ar. *necal'urea*, mgl. *nicăl'ura*).

Lat. *nec aliubi* (Puşcariu, 1178 ; Pascu, I, 33). Cioranescu (5676) porneşte de la lat. *nec* plus **alibi volet*. Rom. **nicăieri** provine de la *nic* şi **aiurea**. Deşi rad. *nic-* este similar cu lat. *nec*, *neque*, rom. **aiurea** nu provine din lat. *aliubi*, după cum am arătat mai sus (v. **aiurea**).

nịci (var. (înv) *nice*, *nece*, ar. *niţi*, *ninţi*, mgl. *niţi*) – cuvânt cu valoare de negaţie.

Lat. *neque* (var. *nec*) „şi nu” (Puşcariu, 1179; Candrea-Densusianu, 1229; *REW*, 5868; Cioranescu, 5677); cf. prov., fr., cat., sp. *ni*, port. *nem*.

PIE ***neikŭe** „nici, nu”, ***neikŭo-s** „niciunul”, **nekŭe** „nu şi” (*IEW*, 756); cf. skt. *naca* „nu şi”, osco-umbr. *neip* < **neique*, got. *nih* „nu”, v.g.s. *nih-ein* „niciunul”, lituan. *nékas* „ceva, câţiva”, lituan. *nejoks* „nici(un)” (v. **nu**, **ci**, **şi**). Radicalul are o largă răspândită în limbile IE.

nicovạlă (mgl. *cuvalnă*) – suport metalic pe care se prelucrează fierul.

V.sl. *nakovalo* „nicovală” < v.sl. *kovati* „a lovi, a bate, a ciocăni” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 78; Cioranescu, 5681); cf. bg. *kovalo*. Provine de

la acelaşi radical ca şi **covaci**; cf. alb. *kovaç*, bg. *kovač*, scr. *kovač*, mgh. *covacsi*. V.sl. *kovati* provine din PIE ***kau-**, **kəu-** „a lovi, a bate” (*IEW*, 535); cf. lat. *cudo*, *cudere* „a bate (cereale, metale), toh. A *ko*, B *kau* „a ucide”, v.g.s. *houwu*, litaun. *káuju*, *koviau* „a lovi, a bate”.
Cu toate acestea, considerăm că rom. **nicovală** provine din PIE ***akmo-** „piatră” (Pokorny, 18), prin formele intermediare **acmo-vala*, *acno-vala*, apoi prin metateza nazalei la formele **nacovala*, şi respectiv, **nicovală**; cf. gr. *ákμον* „nicovală” care provine din acelaşi radical. Grup. *cm-*, *cn-* sânt greu de pronunţat, astfel că a fost necesar să fie transformate, ca şi în alte cazuri din limba română (v. **acum**).

nimeni (var. *nime*, *nima*) – nicio persoană.
Lat. *nemo* „nimeni” (Puşcariu, 1130; Candrea-Densusianu, 1231; *REW*, 5886; Cioranescu, 5682); cf. it. *nimo*, sard. *nimus*, cors. *nimo*, n.g.s. *niemand*, hitt. *numan* „nimic”. Se consideră că lat. *nemo* provine din **ne-hemo* (cf. v.lat. *hemo* „om”), dar forme similare din diferite limbi IE infirmă această ipoteză; cf. v.g.s. *nioman*, m.g.s. *nieman*, n.g.s. *niemand*, v.sax. *neoman* „nimeni”. Rom. **nimeni** este similar ca formă cu cele germanice (v. **nici**, **nimic**).

nimic (var. *nimica*) – niciun lucru.
Lat. **nemica* (Diez, I, 276; Densusianu, *Hlr.*, 164; Puşcariu, 1181; Candrea-Densusianu, 1094; *REW*, 5885; Cioranescu, 5683); cf. v.ven. *nemiga* (cf. rom. *nimica*), v.fr. *nemie*.
De la un radical similar cu lat. *nemo*; cf. hitt. *numan* „nimic”. Forma rom. **nimic** este foarte apropiată de forma veche a dialectului venețian. După scriitorii antici, veneții sânt urmaşii coloniştilor troieni conduşi de Antenor, plecaţi de la Troia după căderea Troiei în secolul XIII î.Ch., fiind vorba de un grup diferit de cel condus de Aeneas, care s-a stabilit în Latium. Asemănarea limbii venete cu illira a făcut pe unii autori moderni să-i considere pe veneți de origine illirică. Dialectul venet de astăzi păstrează unele caracteristici ale limbii venete vorbite în antichitate pe valea Padului, limbă nu mult deosebită de latină. Astfel rom. **nimic**(**a**) este, probabil, de origine traco-illirică.
Der: *a nimici*, *nimicnicie*, *nimicitor*, *nimicuri*.

ninge (ar. (înv.) *nândzire*) – a cădea zăpadă.
Lat. *ningere* „a ninge” (Puşcariu, 1183; Candrea-Densusianu, 1232; *REW*, 5926; Cioranescu, 5685).
PIE ***sneigŭh-** (*IEW*, 974; Walde, II, 169); cf. umbr. *ninctu*, gr. *νείφει* „ninge”, *νίφα* „zăpadă”, got. *snawis* „zăpadă”, v.g.s. *sneo*, lituan. *sniega* „ninge”, dar şi *sninga* „a ninge” foarte apropiat de rom. **ninge**, v.ir. *snigit* „plouă”, m.ir. *snechta* „zăpadă, let. *snaigos* „zăpadă”. Forma latină a pierdut pe *s* inițial. De asemenea, a avut loc epenteza lui *n* în interiorul radicalului, sub influența lui *n* inițial (v. **nea**).
Der: *nins*, *ninsoare*, *ninsoriu*, *ningău* „ninsoare mare, nume dat lunii decembrie”

Nipru – râu în Europa de răsărit care se varsă în Marea Neagră, şi curge la est de Bugul de sud.
PIE ***danu** „râu” (*IEW*, 175). Forma actuală **Nipru** (rus., ucr. *Dniepr*) provine de la un mai vechi *Danapris* < **Danu-apara* „râul din spate” (cf. *IEW*, 175). Al doilea component *-apara* provine din PIE ***apo-** „înapoi, în spate” (*IEW*, 53) (v. **apoi**). Prin urmare, denumirea acestui râu este de origine IE şi provine de la popoarele IE care au trăit la nordul Mării Negre. În ultimul mileniu î.Ch. aici trăiau atât traco-daci, cât şi anumite triburi de origine iraniană, pe care autorii greci şi latini nu-i diferențiau din punct de vedere etnic şi lingvistic, numindu-i cu termenul generic de sciți. Triburile iraniene au apărut mai târziu în zonă, cei mai vechi indo-europeni fiind aici geții şi strămoşii lor. Denumirea acestui râu este dată probabil de graiul unui anumit grup proto-tracic care a trăit între **Nipru** şi **Nistru**, în al căror dialect **Nipru** a însemnat „râul din spate”, iar **Nistru** „râul din față”, cu Bugul undeva la mijloc al cărui nume a însemnat „mlăştinosul” (v. **Dunăre**, **Don**, **Nistru**).

niscai – nişte.
Variantă a lui **nişte** având un sens indefinit (v. **nişte**).
Der: *niscaiva*, *niscareva*.

nișętru – peşte răpitor, cu bot lat şi plăci osoase pe spinare şi pe laturi, care trăieşte în marea Neagră
V.sl. *jesetrŭ* „sturion” (Cihac, II, 150; Tiktin; Cioranescu, 5692); cf. scr. *jesetra*, bg. *esetr*, rus. *osetrŭ*. Forma slavă veche nu este totuşi atestată (cf. Djačenko), deşi forme similare există în limbile slave moderne. Cihac asociază formele slave cu lat. med. *sturio*, formă atestată în latina medievală (cf. Niermeyer, 1299); cf. it. *storione*, sp. *esturion*, fr. *esturgeon* > eng. *sturgeon*, v.g.s. *sturio*, n.g.s. *Stör*, v.isl. *styria*, v.eng. *styria*, lituan. *erškėtas* „sturion, nisetru”. În bulgară există şi forma *nesetra* care nu se explică decât prin română. În aceeaşi manieră, forma rom. **nisetru** nu se explică prin slavă din cauza nazalei *n*. Tiktin încearcă să salveze situaţia, crezând că forma rom. **nisetru** a rezultat prin aglutinarea articolului nehotărât la forma substantivului, dar această ipoteză nu este verosimilă. Kluge (887) consideră formele germanice (cf. gmc. **sturion*) ca fiind un împrumut dintr-o limbă necunoscută. Dată fiind răspândirea acestui radical în diverse grupuri de limbi europene, este posibil ca acest termen să fi existat în mai multe idiomuri vechi indo-europene, apoi să fi avut loc împrumturi dintr-o limbă IE în alta. Sturionii cresc din abundenţă în Marea Neagră şi Marea Caspică, depunându-şi icrele în râurile care se varsă în aceste mări. Locul de origine al slavilor însă este mult îndepărtat atât de Marea Neagră, cât şi de cea Caspică şi, ca atare, slavii au împrumutat acest termen dintr-o altă limbă indo-europeană. Provine din fondul pre-latin.

nișip – 1. rocă sedimentară provenită din sfărîmarea blocurilor de granit, gresie etc; 2. depunere de granule de nisip.
V.sl. *nasŭpŭ* < *sypati* „a împrăştia” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Miklosich, *Lexicon*, 415 ; Cihac, II, 213; Cioranescu, 5694).
Etimonul vechi slav invocat nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Forme similare există într-o serie de limbi slave; cf. bg., sb. *nasip* „dig, movilă”, ceh. *násyp* „dig, banc de nisip”, ceh. *posypka* „nisip, pudră”, ceh. *razsypati* „a dispersa”, rus. *nasypi* „terasament”. Pe de altă parte, trebuie arătat că, forme pornind de la un radical comun există şi în alte limbi IE, al căror sens este identic cu al rom. **nisip**; cf. lat. *sabulum* > fr. *sable* „nisip” (cf. Bloch, 567). Walde (II, 458) consideră că forma latină provine dintr-un mai vechi **psaflom*, formă de la care provine şi gr. *ψάμμος* „nisip”. De asemenea, alb. *shur* „nisip” pare să provină din acelaşi radical PIE.
Toate aceste forme, aparent fără legătură între ele, au o sursă comună în PIE ***seip-**, **seib-** „a turna, a risipi, a cerne, a curge, a picura” (*IEW*, 894). Acest rad. PIE a dat şi alte forme în limba română, forme precum a **risipi** şi **sită** (v. **risipi**, **sită**).
Der: *nisiparniță* „peşte” (*Cobitis taenia*), *nisiparniță* „clepsidră”, *nisipar*, *nisipos*.

Nistru – râu în Europa de răsărit care se varsă în Marea Neagră, situat la răsărit de Prut.
PIE ***danu** „râu” (*IEW*, 175). Forma **Nistru** (rus., ucr. *Dniestr*) de la un mai vechi *Donastius* < **Danu-nazdya* „râul din faţă” (cf. *IEW*) (v. **Dunăre**, **Don**, **Nipru**). Pentru cealaltă denumire a râului Nistru, **Turla** (v. **Turla**).

nişte – articol nehotărât, forma de plural.
Lat. *nescio quid* „nu ştiu ce”. Rom. **nişte** este articol nehotărât şi nu poate proveni dintr-o expresie verbală latină precum *nescio quid*. Acest articol, dacă nu are echivalent în latină, nu poate în niciun caz să fie un împrumut, deoarece aceste categorii lexicale nu se împrumută de la o limbă la alta, ci se schimbă doar odată cu limba. Astfel, trebuie considerat dacic, fapt care implică ideea că articolul, în primul rând nehotărât, nu este de provenienţă latină (v. **un**).
PIE ***oi-no-s** (*IEW*, 286); cf. skt. *e-na* „el”, lat. *unus* < v.lat. *oinos*, v.ir. *oen* „un”, cymr., bret. *un* „un”, v.pr. *ains* „un”, lituan. *vienas* „un”, v.sl. *inŭ* „un”. Rom. **nişte** (niscai) pare să provină de la acest rad. PIE, printr-o formă mai veche *(*o*)*ni-ske*. Suf. derivativ *-sk* (care a dat în rom. *-esc*, *-eşte*) este considerat de origine traco-dacă (cf. Poghirc, *ILR*, II,

363) (v. **niscai**). Suf. *-ske* este sufix de plural în traco-dacă; cf. top. trac. *Μυργίσκη* (var. *Μυρτίσκη*) (cf. Dečev, *Thrak. Spr*., 324) (cf. **murg**).
Der: *niscai*.

nițel – puțin.
Cioranescu (5698) consideră că pentru a elucida etimologia acestui cuvânt trebuie pornit de la forma *nițică*, aceasta ar avea câteva corespondente în latină şi în limbile romanice; cf. lat. *ciccum* „nimic" (în Plaut). Forma *nec ciccum* „*nihil*" apare într-o glosă (cf. Cioranescu); cf. sp. *chico* „mic", it. *cica* „nimic". Corespondentele invocate de Cioranescu nu au nimic în comun cu rom. *nițică*, astfel că ipoteza sa nu este deloc convingătoare. În schimb, calabr. *nazica* „puțin" este mult mai apropiat de formele româneşti, nu provine din latină, ci, foarte probabil din oscă. Densusianu (*Rom*., 33, 79) crede că provine din alb. *në cikë* „puțin". Forma alb. *në cikë* dată de Densusianu nu am putut-o verifica. Rom. **nițel** se apropie mult ca formă şi este identic ca sens cu forme din limbile germanice; cf. got. *leitils*, v.isl. *litill*, v.fr. *litik*, v.g.s. *luzzil*, v.sax. *lytel*, eng. *little*, norw., sued. *liden* „puțin, mic", toate cu sens de **puțin**, de la un gmc. **litilla*, la rândul său din PIE ***loi-si-s** „puțin" (*IEW*, 661). Barnhart (603) consideră că formele germanice provin PIE ***leud-** „a reduce, a mici" (*IEW*, 684). Astfel rom. **nițel** îşi are originea într-o formă mai veche **litel*, cu trecerea lui *l* la *n*. Rom. *nițel* poate proveni din unul din dialectele germanice vorbite pe teritoriul Daciei, de la o formă similară sau identică cu got. *leitils*, deşi o formă asemănătoare a putut exista şi în traco-dacă, ținând cont de calabr. *nazica*. Forma nițică pare un derivat al limbii române din **nițel**, unde suf. *-el* a fost perceput ca sufix diminutival de masculin şi a fost înlocuit cu corespondentul său feminin *-ică* (*-ika*).
Der: *nițică*.

nivęl – 1. înălțime la care se găseşte un punct, un obiect etc.; 2. stadiu, grad.
Fr. *niveau* (Cioranescu, 5699).
Der: *nivela*, *nivelare*, *nivelat*, *nivelator*.

no (var. *noa*) (interj.) – ei, ei bine (Banat, Trans.).
Sb., slov. *no* (Tiktin; Cioranescu, 5703). Origine incertă.

noạdă (ar. *noadă* „*membrum virile*") – 1. coccis; 2. membrum virile.
De la un lat. **noda* (Candrea-Densusianu, 1236; Pascu, I, 128), iar după Iordan (*Dift.*, 189) din *nodus* încrucişat cu **coadă**. Cioranescu (5708) crede că provine de la **nod**. Ambele ipoteze sânt neverosimile, astfel că originea rom. **noadă** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***nōt-**, ***nət-** „fesă, partea din spate" (*IEW*, 770); cf. gr. *νώτος*, *νώτον* „fesă", lat. *natis* „fesă". Înrudirea cu formele greacă şi latină este evidentă, dar din punct de vedere fonetic nu poate proveni din latină. Origine traco-dacă.

noạpte (ar. *noapte*, mgl. *noapti*, istr. *nopte*) – 1. intervalul de timp cuprins între apusul şi răsăritul soarelui, perioadă în care este întuneric; 2. întuneric, întunecime (*fig*.)
Lat. *noctem*, *nox* „noapte" (Puşcariu, 1185; Candrea-Densusianu, 1233; *REW*, 5973; Cioranescu, 5704). Panromanic.
PIE ***nekŭt**, **nokŭt** „noapte" (*IEW*, 762). Labio-velara ***kŭ** explică forma hitt. *nekuz* „noapte", dar şi pe cea din limba română deoarece *p* din grupul *pt* poate fi explicat mai bine prin trecerea labio-velarei ***kŭ** > *p*; deşi acest lucru nu s-a întâmplat cu regularitate ci doar atunci când labio-velara a fost urmată de vocala *a*, şi se pare că, şi atunci când a fost urmată de *t*; cf. hitt. *nekuz* „noapte", gr. *νύξ*, *νυκτός* „noapte", got. *nahts* „noapte", alb. *natë*, lituan. *naktis*, v.ir. *i-nnocht* „*hac nocte*", v.ir. *akta* „noapte", cymr., corn., bret. *noz*. Radicalul există practic în toate grupurile de limbi IE, ca şi formele pentru „zi".
Menționăm că tendința de transformare a grupului lat. *ct* a avut loc şi în albaneză ca manifestare a substratului illiric, dar şi în alte limbi neolatine; tendința s-a datorat substratului celtic, şi s-a manifestat şi în limba umbrică, dovadă că osco-umbrica, illira, traca, precum şi celtica aveau

caractertistici şi tendinţe fonetice foarte apropiate. Densusianu, care nu credea în vreo influenţă a substratului în limba română, pentru a explica o serie de trăsături specifice limbii române, cum ar fi trecerea grupului lat. *ct*, *cs* la *pt*, *ps* sau a lat. *qŭ* (ca în *aqŭa*) la *p*, apelează la limbile messapică şi venetă. El le consideră dialecte illirice, iar elementele de substrat ale limbii române se datoresc după părerea lui illirei adusă în Dacia de coloniştii illiri şi nicidecum limbii traco-dace – eroare de concepţie care şi-a avut consecinţele sale.

După Stolz (cf. Densusianu), veneta este o limbă *centum*, între latină şi celtică. Polibiu arată că veneta se mai vorbea încă în secolul I d. Ch. Aceste trăsături se regăsesc şi în vegliotă; cf. vgl. *guapto* < lat. *octo*, raguz. *kopsa* < lat. *coxa*, unde grup. *pt* şi *ps* corespund în albaneză grup. *ft*, *fsh*, în cuvintele de origine latină. Formele intermediare dintre lat. *ct* şi *cs* şi rom. *pt*, *ps*, precum şi alb. *ft*, *fsh* au fost grupurile **χt*, **χs*. Densusianu crede că aceste particularităţi din română şi albaneză se datoresc limbii illire. În sprijinul acestei ipoteze vine şi existenţa în vechea venetă a acestor grupuri consonantice *χt*, *ht*, *χs*, *hs*, în loc de *ct* şi *cs* din latină. În ultimă instanţă, acestea sânt dovezi că veneta, illira şi traco-daca aveau caracteristici fonetice comune, care s-au transmis şi limbii române. Pe de altă parte, G. Mohl (*Introduction à la chronologie du latin vulgaire*, 1899, 315-316; cf. Densusianu, *ILR*, I, 27) susţine că pentru română aceste trăsături s-ar fi dezvoltat dintr-o pronunţie dialectală italică a grupului *ct*, care ar fi pătruns în latina vulgară şi s-ar fi generalizat în Italia în momentul cuceririi Daciei; acestea ar fi de origine umbrică, pentru că în Umbria, pe vremea lui August se ezita între *faχto*, *faito* şi *fato*, *faqto*, ipoteză falsă deoarece asta se datorează unui fond comun din câte am văzut. După Mohl, în cazul românei, guturala *χ* trebuie să fi fost o velară ca în *aqŭa*, astfel că în secolul II se pronunţa *faqto*, *laqte*, *oqto* în aceste dialecte italice şi, de aici, rom. *fapt*, *lapte*, *opt*. După el, *q* din *faqto* se pronunţa ca şi *qŭ* din *aqŭa*, de aici, în română: *fapt*, *lapte*, *noapte*, *apă* etc. Densusianu nu este decât parţial de acord cu Mohl. După lingvistul român, acesta a neglijat să studieze şi grupul lat. *cs*, în paralel cu grupul *ct*. Densusianu arată că grupul *cs* a trecut apoi la *ss* în oscă şi umbrică. Desigur că în română şi albaneză aceste grupuri au avut o evoluţie paralelă, dar acest fapt nu provine din dialectele italice, cum crede Densusianu, ci din fondul traco-illiric. Pe de altă parte, Densusianu nu admite că traco-daca şi illira ar fi putut avea aceste trăsături în comun. Astfel spus, după Densusianu, illira a fost cea care a influenţat nu numai fonetica latinei balcanice, ci şi lexicul acesteia, motiv pentru care, crede că lexicul comun din română şi albaneză provine din fondul illiric. În acest context, amintim că în albaneză grupul lat. *ct* a avut un tratament diferenţiat, şi a devenit *ej* sau *aj* atunci când a fost precedat de vocala *e* sau *a*; cf. alb. *drejtë* < lat. *directa*, alb. *trajtoj* < lat. *tractare*, diferenţiere întâlnită în unele limbi romanice (cum ar fi franceza), dar inexistentă în limba română. În celelalte cazuri, aşa cum am arătat mai sus, grupurile lat. *ct*, *cs* au avut în albaneză o evoluţie similară cu româna. Pe de altă parte, Tagliavini (*Orig*., 103) arată că într-o serie de limbi neolatine trecerea lat. *ct* la *it* s-ar datora substratului celtic pe următoarea filieră: lat. *ct* > *χt* > *it*, printr-o fază intermediară cu *χ* palatal; cf. lat. *noctem* > fr. *nuit*, piem. *noit* (cf. it. *notte*, sp. *noche*). Limba gallică avea această tendinţă, confirmată de alternanţa grafică de tipul Lucterios/*Luχterios*, Pictilios/ *Piχtilios*, forme care se pot găsi în inscripţii şi pe monede gallice. Tendinţa identică cu cea din limba umbrică şi se regăseşte parţial şi în albaneză, dar s-a manifestat doar în anumite condiţii, după cum am văzut. Amintim că aceeaşi tendinţă este prezentă şi în limbile celtice moderne, atât la materialul moştenit; cf. cymr. *noeth*, corn. *neth* < PIE ***nokt-** „noapte”, cât şi la împrumuturile latineşti; cf. lat. *doctus* > cymr. *doeth* „eseu”, lat. *affectus* > *affaith* „afecţiune” (cf. Tagliavini). Din fondul pre-latin.

Der: *a înnpota*, *înnoptare*, *înnoptat*, *noptatic* etc.

noạtin (var. *noaten*, ar. *noaten*, mgl. *noatin*, istr. *notir*) – oaie tânără în jur de un an.
Lat. *annōtinus* „de un an, de anul trecut” (Puşcariu, 1186; Candrea-Densusianu, 59; *REW*, 485; Cioranescu, 5705). Din română provine mgh. *nótin*. (v. **an**, **cârlan**).

nọbil – 1. generos; 2. distins, elegant; 3. persoană din clasa nobilimii.
Lat. *nobilis* (Cioranescu, 5707) din (*g*)*nobilis* < (*g*)*noscere* „a cunoaşte, a afla”.
Der: *nobiliar*, *nobilime*, *noblețe*, *a înnobila*.

nod (ar. *nod*) – loc în care se leagă două fire, două fâşii etc.; 2. legătura dintre ram şi trunchi; 3. umflătură, tumoare; 4. milă marină.
Lat. *nodus* „nod” (Puşcariu, 1187; Candrea-Densusianu, 1235; *REW*, 5948; Cioranescu, 5708). Panromanic.
PIE ***nodo-*** „înnodat” < ****ned-*** „a lega, a înnoda” (*IEW*, 758); cf. lat. *nodus*, got. *nati* „plasă”, v.g.s. *nezzi* „plasă”. Rom. **nod** poate proveni atât prin latină, cât şi prin traco-dacă. Rom. **nod** trebuie asociat cu **nadă** (v. **nadă**).

noi (ar., mgl. *noi*) – pronume personal (pers. I, pl.).
Lat. *nos* „noi” (Puşcariu, 1, 88; Candrea-Densusianu, 1239; *REW*, 5960; Cioranescu, 5710). Panromanic.
PIE ***ne***, **no**, **nes**, **nos** (pl.) „noi” (*IEW*, 758); cf. skt. (dual, acc., dat., gen.) *nau* „noi”, av. *na*, *no* „noi”, v.isl. *na*, gr.(hom.) *νώι* „noi”, gr.(clas.) *νώ* „noi”, alb. *na*, *ne* „noi”, alb. *neve* „nouă”, cymr. *ny*, corn. *ny*, bret. *ni*, v.pr. *nouson*. De remarcat că forma din română este identică cu cea din greaca homerică. Chantraine (761) arată că Homer foloseşte peste tot forma *νωι*, deşi spune că *ι* nu se poate explica satisfăcător. Acest *i* de care vorbeşte şi Chantraine poate fi explicat ca marcă de plural, deoarece *i* are acest rol în multe limbi IE (inclusiv în greacă *-oi*). Trebuie adăugat că acest radical se folosea şi la formele de dual, astfel că este firesc ca ulterior *i* să fi apărut la formele de plural în timp ce forma de dual (la verb şi la pronume) a dispărut, a rămas doar forma de plural. Pentru noi, importantă este prezența formei la Homer, ceea ce atestă vechimea acesteia. După De Mauro-Mancini (1375) it. *noi* provine din lat. *nos*.

noiạn – 1. ocean, mare, 2. mulțime, puzderie.
A fost pus în legătură cu alb. *ujanë* „ocean” < *ujë* „apă” (Hasdeu, *Cuv. din Bătrâni*, 1, 295; Philippide, II, 726; Puşcariu, *Dacor.*, 3, 387; Puşcariu, *Lr.*, 265; Rosetti, II, 120). De asemenea, trebuie asociat cu rom. *loian* (dial.) „apă multă”, care a fost pus în legătură cu v.sl. *loj* „a curge” (Densusianu, *GS*, 3, 423). O formă similară există şi în alb. *llohë* „ploaie”. Cioranescu (5711) îl consideră cu origine necunoscută. Legătură cu alb. *ujanë* este indubitabilă. Din fondul pre-latin.

nọimă (ar. *noimă*, mgl. *noimă* „semnal”) – 1. înțeles, sens, rost; 2. menire, tâlc.
Ngr. *νόημα* „1. gând; 2. semn, semnificație” (Cihac, II, 679; Gáldi, 213; Cioranescu, 5712); cf. alb. *noimë*.

noiță – albeață, pată albă pe unghii.
Lat. ****novitia*** < *novus* (Philippide, *Principii*, 147; *REW*, 5970; Cioranescu, 5713). Cioranescu îl pune în legătură cu venet. *novitso* „novice” < lat. *novicius*, dar apropierea făcută nu este relevantă. În anumite graiuri se spune şi *oiță* (de la culoarea albă); forma **noiță**, cu nazală inițială, a apărut probabil atunci când sensul metaforic a dispărut. Nu există nicio îndoială că aceasta este originea cuvântului. Pe de altă parte, legătura cu **nou** nu se bazează pe nimic altceva decât pe aspectul fonic al cuvântului (v. **oaie**).

nojiță (ar. *nujiță*, *nuziță*) – cureluşă sau şiret cu care se leagă opincile.
Bg., scr. *nožica* „picioruş” < *noga* „picior” (Cihac, II, 217; Tiktin; Pascu, II, 202). Cioranescu (5714) crede că sensul primar provine de la v.sl. *noga* „picior”, peste care s-a suprapus v.sl. *žica* „şiret”, astfel încât sb. *nožica* „picioruş” a început să însemne în română „şiret”. Totuşi, forma v.sl. *žica* invocată de Cioranescu nu este atestată (cf. Djačenko). În realitate, rom. **nojiță** nu poate fi asociat cu bg., scr. *nožica*, cu care, în afară de coincidența fonică, nu are

nimic în comun. În continuare, Cioranescu susţine că *noaje* (înv.) „coardă, legătură” este probabil o formă regresivă de la **nojiţă** (cf. Iordan, *Dift*, 286), când, de fapt, nojiţă este diminutivul lui *noaje*. Forma *oajdă* (înv. Trans) „coardă” cu der: *a înhojda* trebuie să vină de la acelaşi radical.
PIE ***ōd(e)go-*** „vreg, tulpină, peţiol” (Pokorny, 773); cf. skt. *ōdga* „tulpină de trestie, vreg”, lituan. *uodega* „vreg, tulpină, penis”, let. *uodega* „coadă, dâră”. Rom. **nojiţă** ca şi *oajdă* „coardă” provin de la acest radical. Forma **nojiţă** de la un mai vechi **odgitia* > **ojitia*, prefixat cu *n*, este un procedeu obişnuit în limba română, probabil datorită articolului nehotărât feminin *o* care face dificilă pronunţia a doi de *o* consecutivi (cf. **oajdă**). Origine traco-dacă.

noiembrie (ar. *nuembru*) – a unsprezecea lună a anului.
V.sl. *nojębri* < mgr. *Νοέμβριος* (Pascu, *Beiträge*, 11). Din lat. *novembrius* (*REW*, 5969). Rom. **noiembrie** nu poate proveni din v.sl. *nojębri* unde *n* de la sfârşitul celei de-a doua silabe este elidat (v. **octombrie**). Rom. **noiembrie** provine prin medio-greacă.

-nomie – element folosit în unele cuvinte compuse ca **astronomie**, **economie**, **gastronomie** etc.
Gr. *-νομία* din *νόμος* „lege, obicei” < *νέμειν* „a controla, a domina” (v. **noimă**, **neam**[1]).

nor (var. *nour*, *nuor*, ar. *nior*, *năur*, mgl. *nor*, istr. *n*(*u*)*or*) – masă de vapori de apă condensaţi, aflaţi în atmosferă.
Lat. *nubilus* „înnorat” < *nubes* „nor” (Puşcariu, 1189; Candrea-Densusianu, 1240; *REW*, 5975; Cioranescu, 5715).
Lat. *nubilus* implică dificultăţi de derivare. Astfel, lat. *nubilus* ar fi dat în rom. **nuir*, nu **nor**. În PIE au existat cel puţin două forme pentru **negură** şi **nor**: PIE ***mighla*** „negură” (*IEW*, 712) şi un altul ***nebhlo-*** (Walde, II, 151). În unele limbi IE, formele respective nu prezintă bi-labiala *b*(*h*); cf. gr. *νεφέλι* „nor, negură”, gr. *νέφος* „ceaţă, nori”, v.ir. *nel* (gen. *nivil*) „nor, negură”, cymr. *niwl* (pron. *niul*), corn. *niul* şi v.scand. *njol* „noapte”, fapt care ne îndreptăţeşte să considerăm că cel puţin în anumite dialecte IE a existat încă o formă, anume IE ***nel-***, ***nol-*** „nor, negură”. Din fondul pre-latin.
Der: *a înnora*, *înnorare*, *înnorat*.

nor̦ă (ar. *nor*(*ă*), mgl. *noră*) – soţia fiului.
Lat. **norus* < *nurus* „noră” (Densusianu, *Hlr.*, 78; Puşcariu, 1190; Candrea-Densusianu, 1244; *REW*, 6000; Cioranescu, 5715). Panromanic.
PIE ***snuso-s*** „noră” (*IEW*, 978; Walde, II, 190); cf. skt. *snusa* „noră”, gr. *νυός* „noră”, v.isl. *snor* „noră”, v.g.s. *snur*, *snora* „noră”, v.sax. *snoru*, got.(crim.) *schnos*, arm. *nu*, v.sl. *snucha*, alb. *nusë*. Rotacizarea lui *s* intervocalic este specific nu numai latinei, ci şi limbii traco-dace. Acest fenomen devine evident în cuvinte care nu au corespondent apropiat în latină, precum **noră** sau **aur**, ca în cazul rom. **noroi** (v. **aur**, **noroi**). Putem constata că acest radical are o largă răspândire în limbile IE, fiind prezent şi în greacă şi albaneză, astfel că o formă **nura* de la un mai vechi **nusa* a existat cu certitudine şi în traco-dacă. Lipsa diftongării lui *o* se datorează faptului că a existat până târziu o formă **nura*, **nură*.

nor̦mă – criteriu de apreciere, îndreptar; 2. regulă fixată prin lege sau prin uz; 3. lucrare pe care cineva trebuie să o execute într-o unitate de timp.
Fr. *norme* din lat. *norma* „instrument de tâmplărie”
Der: *a norma*, *normare*, *normativ*, *normator*, *normal*, *normalist*, *normaliza*.

nor̦oc – 1. soartă, ursită, destin; 2. şansă.
V.sl. *narokŭ* „pronunţarea sentinţei, sentinţă, decizie” (Miklosich, *Slaw. Elem*, 32; Cihac, II, 217).
V.sl. *narokŭ* nu pare să fie etimonul rom. **noroc**; cf. rus. *narok* „neintenţionat, involuntar”, rus. *rok* „destin” din v.sl. *rokŭ* „termen, soroc”, lituan. *rãkas* „termen”, let. *raks* „scop” (v. **soroc**). Rom. **noroc** poate fi asociat cu rad. **rok*, întâlnit în limbile slave şi baltice. Pref. *no-* (*nă-*, *ne-*) se găseşte la mai multe cuvinte româneşti, fără să dea sens negativ, cu excepţia câtorva cazuri. În cele mai multe situaţii

acest prefix nu are sens de negație (v. **năvod**, **năpădi**, **năvăli**). Origine incertă.
Der: *norocos*, *norocire*, *nenoroc*, *nenorocos*, *nenorocire*, *a noroci*, *a nenoroci* etc.

norọd – 1. popor, gloată, mulțime; 2. clasele sociale de jos
V.sl. *narodŭ* < v.sl. *roditi* „a rodi, a zămisli" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Cihac, II, 218). Vasmer (III, 490) asociază formele slave cu lituan. *rodynos* „naştere", lituan. *rasmé* „roadă", let. *rads* „rudă", skt. *várdhate* „a creşte, a se înmulți", av. *vərədaiti* „a creşte", arm. *ordi* „fiu", hitt. *hardu* „strănepot" (v. **rod**, **rudă**). Origine slavă.

norọi – glod, nămol.
V.sl. *nora* „ascunzătoare" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 32; Cihac, II, 218) sau v.sl. *naroj* „elan, impuls" din *riti* „a mişca" (Tiktin; Cioranescu, 5719); cf. rus. *nora* „gaură, vizuină", ceh. *nora* „bârlog", pol. *nóra* „bârlog".
Rom. **noroi** nu poate fi asociat cu aceste forme slave, întrucât, în ambele cazuri, diferențele semantice sânt de netrecut. Rom. **noroi** provine din acelaşi rad. PIE ca şi gr. *vósιoς* „umed" şi arm. *nay* „umed". Pentru cele două forme, Frisk (cf. Chantraine, 758) reconstituie rad. IE ***snoso**, potrivit şi pentru rom. **noroi**, care provine de la un mai vechi **nosonio-s*, cu rotacizarea lui *s* intervocalic (fenomen întâlnit şi în latină ca în *aurus*, *nurus* etc.) şi palatalizarea nazalei *n* din sufix. Rotacizarea lui *s* intervocalic, atât în latină, cât şi în traco-dacă, este încă o dovadă, pe lângă altele, că cele două limbi erau destul de apropiate, în ciuda unor concepții mai vechi. În schimb, aceste asemănări de evoluție fonologică complică stabilirea etimologiei unor astfel de cuvinte. Pe de altă parte, rom. a **murui** poate fi asociat cu rom. **noroi** (v. **murui**). Bg. *noroj* provine din română (cf. Scriban). Origine traco-dacă.

nọstru (var. *nost*, *nostu*, ar. *nostru*, *nost*(*u*), mgl., istr. *nostru*).
Lat. *nostrum* < *nos*(*ter*) (Puşcariu, 1191; Candrea-Densusianu, 1245; *REW*, 5961; Cioranescu, 5721). Panromanic.
PIE ***nes**, ***nos** „noi" (Walde, II, 175-6; *IEW*, 758); cf. skt. *nah*, hitt. *naš* „noi", toh. A *nas*, alb. *na* „noi", v.sl. *nasŭ*, v.pr. *nōuson*. De la forma de genitiv ***ņs-ro-m**, ***nos-ro-m**, apoi o formă mai nouă **nostro-m*, prin infixarea lui *t* între *s* şi *r*. Ca şi în latină, grupul PIE ***sr** a devenit *str* (cf. **Strumon** < **Sreumon*) (v. **noi**).

nọstim (ar. *nostim*) – plăcut, drăguț.
Ngr. *vóστιμoς* (Cihac, II, 679; Gáldi, *Les mots*, 215).
Der: *nostimadă*.

nọtă – 1. însemnare, adnotare; 2. evaluare a rezulatelor şcolare; 3. nuanță, trăsătură, caracteristică.
Fr. *note* (Cioranescu, 5722) din lat. *nota* „semn" < *notare* „a însemna".
Der: *a nota*, *notabil*, *notabilitate*, *notar*, *notariat*, *a notifica*, *notiță*, *notoriu*, *notorietate*.

nọu (ar. *nou*, *noauă*, mgl. *nou*, *nouă*, istr. *now*, *nowe*) – 1. recent, proaspăt; 2. făcut, creat de curând.
Lat. *novus* „nou" (Puşcariu, 1192; Candrea-Densusianu; *REW*, 5972; Cioranescu, 5723). Panromanic; cf. sard. *nou*.
PIE ***neu-ios** „nou" (*IEW*, 769; Walde, II, 181); cf. hitt. *newa*(*š*) „nou", skt. *navah* „nou", av. *nava* „nou", gr. *véoς*, toch. A *nu*, v.lituan. **navas*, v.sl. *novŭ*, got. *niujis*, v.g.s. *niuwi*, arm. *nor*. Forme provenite din acest rad. PIE există în toate grupurile de limbi IE. O formă similară a existat şi în traco-dacă.
Der: *a înnoi*, *noutate*, *înnoitor*, *nouț*, *a preînnoi* etc.

nọuă (ar. *noauă*, mgl. *noauă*, *nou*) – numărul după opt.
Lat. *novem* „nouă" (Puşcariu, 1193; Candrea-Densusianu, 1249; *REW*, 5968; Cioranescu, 5724). Panromanic.
PIE ***neun** „nouă" (Walde, II, 179) sau PIE ***e-neuen**, **neuen** „nouă" (*IEW*, 318); cf. skt. *nava* „nouă", av. *nava*, v.ir. *noi*, cymr. *naw*, corn. *naw*, bret. *nao*, got. *niun*, v.g.s. *niuw*, toch. A, B *nu*, alb. *nëntë*. Numeralele de la 1 la 10 s-au conservat în întregime în limbile IE, astfel că o formă similară a

existat şi în traco-dacă. Walde-Pokorny consideră că **nouă** (numeral) trebuie asociat cu ***neuo-s** „nou”, forma **nouă** fiind ceva nou într-un sistem de numerotare până la ***okto** „opt”.

novạc – 1. nou venit; 2. uriaş.
V.sl. *novakŭ* „nou sosit” (Cihac, II, 218). Cu toate că etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko), acest radical este totuşi prezent în câteva limbi slave; cf. scr. *novak* „novice”, pol. *nowik* „novice într-o mânăstire”, rus. *novikŭ* „nou, novice”. Sensul primar din limba română este cel al lat.med. *novicius* (cf. Niermeyer, 942), cu sensul de „nou venit”, referitor la sclavi sau la călugării nou veniți într-o mânăstire. Sensul de *nou venit*, de venetic se păstrează şi azi în limba română. Acelaşi sens există, cum am văzut, şi în unele limbi slave. Astfel, localitatea *Novaci*, din județul Gorj, este formată în mare măsură din păstorii ardeleni stabiliți acolo în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, primind astfel numele dat de localnici noilor veniți de peste munți (v. **nou**).
Der: *Novaci* (top.), *novăcean*.

nu (ar., istr. *nu*) – negație a verbului.
Lat. *non* „nu” (negând un cuvânt sau o propoziție) (Puşcariu, 1196; Densusianu, *Hlr.*, 171; *REW*, 5951; Cioranescu, 5726). Rom. **nu** pare să nu provină din lat. *non*, deşi cele două forme sânt cognați.
PIE ***ne** „nu” (*IEW*, 756); cf. hitt. *nu*, skt. *na*, gr. *νή*, lat. *ne* „nu”, lituan. *ne*, got. *ni*, v.eng. *na* „niciodată”, *no* „nu”, v.g.s. *nio*, v.friz. *no*, alb. *nuk*. Formele germanice provin dintr-un gmc. **ne*. De remarcat că adverbul de negație **nu** are forme similare în toate grupurile de limbi IE. Această negație trebuie să fi avut mai multe forme în diverse dialecte IE, aşa cum reiese din datele de mai sus. Au putut exista, pe lângă forma ***ne**, indicată de Walde-Pokorny, şi formele ***no**, ***nu**. Forma *ne* este prezentă atât în latină, cât şi în grupul balto-slav, iar **nu** a apărut, ca şi în alte limbi, pentru a evita confuzia cu alte forme omonime sau cvasi-omonime.

nuanță – varietate a unei culori, diferență cromatică.; 2. diferență foarte mică între aspecte sau lucruri de acelaşi gen, varietate.
Fr. *nuance* (Cioranescu, 5727) din lat.med. **nubare* „a înnora, a umbri” < *nubes* „nor”.
Der: *a nuanța*, *nuanțare*, *nuanțat*.

nuc (ar., mgl., istr. *nuc*) – pom fructifer mare cu coroană rotundă, şi frunze cu un miros pătrunzător.
Lat. *nucis*, *nux* „nucă” (Puşcariu, 1117; Candrea-Densusianu, 1252; *REW*, 6009). Panromanic.
PIE ***kneu-**, **knou-**, **knū-** „nucă” (*IEW*, 558); cf. m.ir. *cnu*, cymr. *cnenen* (pl. *cnan*), m.corn. *knyfan*, v.sax. *knutu*, eng. *nut*, v.g.s. (*h*)*nuz* din gmc, v.isl. *hnot*, norv. *nöt*, sued. *nøt* etc.
Formele germanice provin dintr-un gmc **Hnut*. Acest rad. PIE are derivați în italice, celtice şi germanice.
Der: *nucă*, *nucşoară*, *nucet*.

nud – trup dezbrăcat.
It. *nudo* (Cioranescu, 5729) din lat. *nudus* „dezbrăcat”.
Der: *nudism*, *nuditate*.

nufăr (var. *nenufar*) – numele a două plante erbacee acvatice care plutesc pe suprafața apei, una cu flori albe (*Nymphaea alba*), a doua cu flori galbene (*Nuphar luteum*).
Tc. *nufer* < pers. *nilufar* (Şăineanu, II, 273; Cioranescu, 5730); cf. arab. *ninufar*, it. *nenufero*, fr. *nenufar*, sp. *nenufar* sau din mgr. *νούφαρα* (Philippide, *Principii*, 17). Formele neolatine provin din arab. *ninufar*.
Der: *nufăriş*.

nuia – 1. ramură tânără şi flexibilă; 2. băț, vargă.
Lat. *novella* < *novellus* „tânăr” (despre animale sau plante) (Philippide, *Principii*, 33; Puşcariu, 1200; Candrea-Densusianu, 1248; *REW*, 5967; Cioranescu, 5731); cf. v.sard. *nuella*, logud. *noella* „vie tânără”. Rom. **nuia** provine de la o formă mai veche, similară cu cea din sarda veche, deci o formă **nuela*, **nulia* din acelaşi radical ca şi **nou** (v. **nou**).
Der: *nuielușă*, *nuieluță*.

nụmăr (ar. *numir*, mgl. *numir*, istr. *numer*) – 1. cantitate de elemente de acelaşi fel; 2. cifră; 3. categorie gramaticală; 4. parte dintr-un spectacol.

Lat. *numerus* „număr” (Puşcariu, 1203; Candrea-Densusianu, 1256; *REW*, 5949).
Lat. *numerus* este cognat cu gr. *νέμω* „a distribui”, *νόμος*, ambele provenid din rad. PIE ***nem-*** „a împărți, a lua” (*IEW*, 763); cf. skt. *namah* „împrumut”, got., v.scand., v.sax. *niman*, v.g.s. *neman* „a lua”, lituan. *namas* (pl. *namai*) „locuință, casă”, let. *nams* „casă”, alb. *namë* „blestem” (v. **neam**).
Der: *a număra*, *numărătoare*, *numărător*, *numeros*, *numerar* etc.

nụme (ar. *numă*, *nume*.mgl. *numi*, istr. *lume*) – 1. denumire; 2. faimă, reputație.
Lat. *nomen* „nume” (Puşcariu, 1206; Candrea-Densusianu, 1558; Cioranescu, 5733). Panromanic.
PIE ***en*(*o*)*mn̥***, (***o*)*nomn̥***, ***nomn̥*** „nume” (*IEW*, 321); cf. hitt. *laman* „nume”, skt., av., v.pr. *naman* „nume”, gr. *óvομα* „nume”, got. *namo* „nume”, v.g.s., v.scand. *namo* „nume”, toch. A *nom*, B *nem* „nume”, v.cymr. *anu* „nume”, v.ir. *ainm* „nume”, alb. *emër* „nume”. Lat. *nomen* ar fi trebuit să dea un **nome*, unde *o* ar fi diftongat şi am avea azi **noame*. Există şi alte cazuri similare unde lat. *o* îi corespunde *u* în română în fața unei nazale (v. **munte**, **frunte**, **frunză**).
Der: *a numi*, *numire*, *numit*, *numitor*, *a denumi*, *denumire*, *pronume*, *supranume*.

nun (ar., mgl. *nun*) – naş de nuntă.
Lat. **nonnus* (Puşcariu, 1207; *REW*, 5817); cf. alb. *nun* „nun, naş”, ngr. *vovvός* „naş”, v.sard. *nonnu* „naş”, it. *nonno* „bunic”. Forma **nonnus* nu este atestată în latina clasică, dar este atestată, în schimb, în lat. med. *nonno* „bunic” (apelativ de respect), la 747 d.Ch. (Niermeyer); cf. gr. *vóvvος* „bunic”. De remarcat că în sardă există *nonno* „naş”, *nonna* „naşă” şi, respectiv, *figliolo* „fin”, *figliola* „fină”, iar în dialectul calabrez *nunnu* „naş”, forme care, în mod cert, au aceeaşi origine cu formele rom. *nănaş* şi, respectiv, **nun**.
Formele de mai sus provin din fondul pre-latin. În mod evident, nu putem atribui origini diferite rom. *nănaş* (**naş**) şi **nun**, aşa cum s-a încercat până acum. Astfel, ambele forme româneşti provin de la un radical comun *non-*, *nun-*, radical prezent şi în limbile neolatine menționate mai sus, dar şi în albaneză (v. **naş**, **nană**, **nene**). Origine pre-latină.
Der: *nănaş*, *nunaş*.

nuntă (ar. *numtă*, *lumptă*, mgl. *nuntă*, istr. *nunte*) – ceremonie de căsătorie.
Lat. *nuptiae* < *nubo* „a se căsători” (Puşcariu, 1208; Candrea-Densusianu, 1260; *REW*, 5999; Cioranescu, 5735); cf. it. *nozze*, sard. *nuntas*, cors. *nonza*, fr. *noces*. S-a încercat explicarea formei româneşti prin încrucişarea cu lat. *nuntiare* „a anunța” (Densusianu, *Hlr.*, 127) sau plecând de la o formă **nupți* (Cipariu, *Arh.*, 469; Pascu, *Beiträge*, 11; Philippide, II, 660) Trecerea *pt* > *nt* este improbabilă pentru limba română, din moment ce grupul *pt* este frecvent în această limbă, ba mai mult, grupului *ct* din latină îi corespunde în română, în mod regulat, grupul *pt*. Cu toate că rom. **nuntă** şi lat. *nuptiae* au o origine comună, derivarea formei româneşti din latină nu este verosimilă.
Walde (II, 183-184) consideră că lat. *nubo*, *nuptiae* provine dintr-un rad. ***nub-***. Forme similare sânt atestate şi în alte limbi IE, care provin din PIE ***sneubh-*** (*IEW*, 977); cf. gr. *νύμφη* „mireasă, tânără, nimfă”, v.sl. *snubiti* „a se împerechea”, ceh. *snoubiti* „a curta, a cere în căsătorie”. Forma greacă are o nazală în poziția finală a primei silabe, ca şi româna, ambele provenind de la un mai vechi **numbha*. Diodor Siculus (III, 60) spune că, la *hyperboreeni*, termen prin care erau desemnați geto-dacii, femeile măritate se numeau *νύμφαι*, desigur un termen dacic adaptat limbii greceşti. Rom. **nuntă** provine, prin urmare, de la un **numba* (*numfa*) cu trecerea bilabialei *b* (sau *f*) la dentala *t*, pentru a evita dificultatea de pronunție a două bilabiale una după alta. Origine traco-dacă.
Der: *a nunti*, *nuntire*, *nuntaş*.

nụnțiu – reprezentat diplomatic al statului Vatican.
It. *nunzio* din lat. *nuntium* „mesager”.
Der: *nunțiatură*.

nu̯rcă – 1. mic animal mamifer din familia jderului (*Mustela lutreola*); 2. blana acestui animal.

V.sl. *noriči* „animal acvatic” (Cihac, II, 217) sau bg., pol. *nurka*, rus. *norka*, *nurka* „nurcă” (Tiktin; Cioranescu, 5737); cf. ceh. *norc*, mgh. *nerc*, n.g.s. *Nerz*. De asemenea, ngr. *νούρκα* (Meyer, *Neugr. St., II*, 47).

După Kluge (649), n.g.s. *Nerz* provine din sorb. *nórc*. În slavă ar însemna „care se scufundă”, din *nyrati* „a se scufunda”; cf. pol. *nurzyč*, *nurzač*, ceh. *noriti*, scr. *noriti* „a plonja, a se scufunda” care, la rândul său, provine din PIE ***ner-** „a penetra, a (se) scufunda, bârlog, gaură” (*IEW*, 766); cf. lituan. *neriu*, *nérti* „a se scufunda, a fugi, a înnota”, *neris* „castor”, illir. *Νάρον* „Narenta” (hidr.) (cf. *IEW*).

nutreț – nume dat plantelor folosite ca hrană pentru vite; 2. hrană pentru animale.

Lat. *nutricium* „nutritiv” < *nutrio* „a alăpta, a hrăni” (Şăineanu, *Semasiol*., 183; Puşcariu, 1210; Candrea-Densusianu, 1264; *REW*, 6004; Cioranescu, 5739). Vb. *a nutri* şi, respectiv, *nutriție*, *nutritiv* sânt neologisme.

O

o[1] (ar. *uă*) (interj.) – exclamație care exprimă diverse stări emotive: regret, bucurie, uimire, nemulțumire.
*PIE ***ō** „interjecție” (*IEW*, 772); cf. skt. *ā*, gr. *ṓ* „interjecție”, lat. *ō* „interjecție”, got. *ā* „interjecție”, v.bg. *o* „interjecție”, lituan. *o* „interjecție” (v. **a**). Din fondul pre-latin.

o[2] (ar., mgl. *ună*, istr. *o*) – articol nehotărât feminin singular.
Dacic (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1877, 461). Lat. **ullam* (Crețu, *Rev. ist.*, 6, 72-88) sau lat. *illam* (Cioranescu, 5741). Din punct de vedere fonetic nu se poate explica prin lat. *ullam* sau *illam*. Este forma scurtă de la *ună* (*una*). Forma *ună* fiind bi-silabică formează o unitate prozodică prin ea însăşi cu prima silabă accentuată şi a doua neaccentuată. Se ştie însă că, în mai toate limbile, atât articolul hotărât cât şi cel nehotărât formează o unitate prozodică cu substantivul pe care îl determină şi din acest motiv este neaccentuat; articolul (hotărât sau nehotărât) nu are semnificație de sine stătătoare în afara substantivului pe care îl determină şi din acest motiv nu apare niciodată în izolare. De aceea, în marea lor majoritate, articolele hotărât şi nehotărât sânt, în diverse limbi, monosilabice. Astfel, în foarte multe limbi cu articol hotărât postpus, acesta aglutinează cu substantivul respectiv, aşa cum se întâmplă atât în română şi albaneză, cât şi în alte limbi precum bulgara, basca şi limbile scandinave. Am indicat şi cu alte ocazii că atât articolul hotărât, cât şi cel nehotărât, deşi au certe asemănări cu latina, nu par să provină din latină (v. **ăl**, **nişte**, **un**, **o**[3]).

o[3]- pron. personal singular feminin în cazul acuzativ.
Deşi aceeaşi ca formă cu o[2] şi confundată de multe ori din punct de vedere etimologic, o[3] nu este identică cu o[2], fiind forma de feminin a pron. **îl**, **-l**. Forma o[3] pare să provină din acelşi rad. PIE ***al-**, **ol-**, **al-no-s**, **ol-no-s** „radical pronominal” (*IEW*, 24), printr-o formă feminină ***olna**. (v. **îl**, **o**[2]).

oạc – onomatopee care imită orăcăitul broaştelor.
Formație onomatopeică (v. **orăcăi**).

oạcheş (ar. *oacl'iş*) – 1. cu negru sau de culoare mai închisă în jurul ochilor (desprte oi); 2. brunet, cu tenul mai închis (despre oameni).
Este un derivat din **ochi** plus suf. *-eş* (Puşcariu, 1217; Tiktin; Cioranescu, 5744). Încercarea lui Pascu (2, 183) de a-l deriva din bg. **vakles* sau a lui Scriban de la *vaklu* „brunet” sânt lipsite de orice suport ştiințific, deoarece aceste forme provin din română. Tot din română provine mgh. *bakisa* (Drăgan, *Dacor*., 7, 199), precum şi slov. *vakeša*, pol. *bakieska* (v. **ochi**).
Der: *ocheşică*, *ocheşea* „floare” (*Tageta patula*).

oạie (ar. *oaie*, mgl. *oaiă*, istr. *oie*) – 1. animal domestic rumegător; 2. femela acestei specii (*Ovis aries*).
Lat. *ovem*, *ovis* „oaie” (Puşcariu, 1211, Candrea-Densusianu, 1265, *REW*, 6127; Cioranescu, 5746).
S-a păstrat doar în română. După Wartburg (*Zur Benennung des Schafes* (în *Abh. Akad*.), Berlin, 10, 1918; Cioranescu), această formă ar fi dispărut din unele limbi romanice datorită cvasi-omonimiei cu *ovum*. Totuşi, evoluția fonologică de la *ovem* > **oaie** nu este firească, întrucât ar fi trebuit să dea *ovem* >

ouă*, **oauă*. Densusianu (*Hlr*., 2, 30) şi Byck-Graur (22) au încercat să găsească o soluţie derivând sg. **oaie de la pluralul *oi*.
*PIE ***oui-s** (m.) „oaie”, **ouika** (fem.) (*IEW*, 784); cf. skt. *avi-* (m) „oaie”, *avika* (fem.) „oaie”, gr. *oía*, *oíç* „oaie”, umbr. *oué*, v.ir. *oi* „oaie”, cymr. *ewig* „oaie” < ***ouika**, v.g. s. *ouwi* „oaie”, got. *awistr* „staul de oi”, lituan. *avis*, let. *aves*, v.pr. *awins* „berbec”. Din cele prezentate mai sus se observă că rom. **oaie** (< **oie*) este mai apropiat de rad. PIE, de greacă, vechea irlandeză şi umbrică, decât de latină. În plus, derivarea directă din PIE ***oui-** nu implică niciun fel de dificultate, pe când derivarea din latină întâmpină serioase obstacole. Rom. **oaie** provine de la un mai vechi **oia*, formă identică cu cea din limba greacă.
Der: *oier* (ar. *uear*), *oierie*, *oiţă*, *oiesc*, *oieşte*, ar. *uin* „lapte de oaie”.

oajdă – coardă (Trans.).
PIE ***ōd(e)go-** „vreg, tulpină, peţiol” (*IEW*, 773); cf. skt. *ōdga* „tulpină de trestie, vreg”, lituan. *uodega* „vreg, tulpină, penis”, let. *uodega* „coadă, dâră”. Rom. **oajdă** provine de la acest radical, printr-o formă **odge*, **odje*, cu metateza lui *j*, **ojda*, apoi prin umlaut **oajdă** (v. **nojiţă**).

oală (ar. *oală*) – 1. vas de lut, de metal sau porţelan cu gura largă folosit la bucătărie; 2. conţinutul acestui vas.
Lat. *olla* „oală” (Puşcariu, 1212; Candrea-Densusianu, 1267; *REW*, 6059; Cioranescu, 5747); cf. it., cat., sp. *olla*, prov. *ola*.
Lat. *olla* < *aulla* < **auxla* < PIE ***uqŭnos**; cf. skt. *ukhah* „oală”, got. *auhns*. Dublu *ll* latinesc se explică printr-o consoană care a existat lângă *l*. Este greu de crezut că geto-dacii, când ar fi preluat aceste cuvinte latine cu dublu sau simplu *l*, învăţând latina de la nişte colonişti care vorbeau destul de aproximativ această limbă, făceau distincţia între ele. După Ernout-Meillet (59) suf. vechi era **-sla*, de aici lat. *auxilla*. Prin urmare, forma veche a fost **ausla* > *aulla*. Dublu *ll* s-ar fi putut păstra doar la vorbitori nativi de latină care puteau face distincţia între *l* şi *ll*. Cuvinte provenite din alte limbi, precum greaca şi având *λ* sau *λλ* intervocalic, s-au bucurat de acelaşi tratament, adică au rotacizat şi într-un caz şi în celălalt, chiar la împrumuturi târzii (v. **patrafir**, **trandafir**).
Der: *olar*, *olărit*, *olică*, *oliţă*, *olan*.

oară (ar. *oară*) – 1. timpul sau momentul când are loc un fapt; 2. oră, moment.
Lat. *hora* „oră” (Densusianu, *Hlr*., 223; Puşcariu, 1213; Candrea-Densusianu, 1270; *REW*, 4176; Cioranescu, *5749*); cf. gr. *ώρα*, alb. *herë*. Lat. *hōralogium* provine din gr. *ωραλογιόν* (cf. Varro), skt. *horā* „oră” (Monier-Williams, 1306, col. 2). Monier-Williams crede că forma sanskrită provine din greacă. După Boisacq (1083) gr. *ώρα* provine din PIE ***iora** „perioadă de timp”; cf. gr. *ώρος* „an”, av. *yar* „an”, v.scand. *ar*, n.g.s. *Jahr*, eng. *year* dintr-un gmc. **iera*. Forma *oră* este neologism din sec. XIX.

oare (ar. *ori*) – interogaţie care întăreşte valoarea interogativă sau dubitativă a unei propoziţii.
Lat. **volet* < *vult* „vrea” (Tiktin, Scriban, Cioranescu, 5750) sau din **oară** (Candrea). Aceste etimologii nu sânt posibile din punct de vedere semantic. Cioranescu (5750) crede, în schimb, că trebuie asociat cu *oricare*, care s-ar folosi uneori şi la interogativ. Acest *or*, *ori* interogativ din limba română nu sânt decât variante ale lui **oare** şi nu pot fi asociate cu prepoziţia disjunctivă **ori**.
PIE ***ar**, ***er**, ***or** tradus de *IEW* prin „aşa, aşadar”, dar şi ca particulă interogativă (*IEW*, 62); cf. gr. *άρα άρ* „aşadar, prin urmare”, gr. (cypr.) *ερ ώρα* „particulă interogativă”, let. *ir* „aşa, de asemenea”, v.pr. *ir* „şi, de asemenea”, lituan. *ār* „introduce o propoziţie interogativă”, let. *ar* „introduce o propoziţie interogativă”. Formele din limbile IE indicate mai sus sânt foarte apropiate ca sens şi formă de rom. **oare**, pe când în latină nu există un corespondent adecvat. Din fondul pre-latin (v. **măre**).

oạrzăn – 1. despre fructe, legume care se coc timpuriu (Trans.); 2. brunet (Banat); 3. uşuratic, neruşinat (Olt.).
Tiktin îl asociază cu **orz**, deşi cele două forme nu au nimic în comun. În schimb, pentru Cioranescu (5751) rămâne cu origine necunoscută. Origine obscură.

oąspe(-te) (ar. *oaspe*) – musafir.
Lat. *hospes* (pl. *hospites*) (Diez, I, 298; Puşcariu, 1215, Candrea-Densusianu, 1275, *REW*, 4197); cf. it. prov. *oste*, v.fr. *ost*, sp. *huesped*, port. *hospede*. Lat. *hospes* are o varietate de sensuri: „1. gazdă, amfitrion, cel care oferă ospitalitate; 2. oaspete, străin, cel care este găzduit". Sensul 1 nu se regăseşte în română, probabil, datorită autohtonului **gazdă** care are aceeaşi origine cu lat. *hospes*. Lat. *hospes* < **hosti-potis* < PIE ***ghosti-poti-s** (v. **gospodar**, **gazdă**). Origine latină.
Der: *a ospăta*, *ospăţ*, *ospătărie*, *ospătar*.

oąste (ar. *oaste*, mgl. *osti*, istr. *oste*) – 1. armată; 2. război.
Lat. *hostem* < *hostis* „străin" (Diez, I, 297; Puşcariu, 1216; Candrea-Densusianu, 1278, *REW*, 4201; Cioranescu, 5753); cf. it., prov. *oste*, sp. *hueste*, port. *hoste*, v.fr. *ost* „oaste, armată", alb. *ushtar* „soldat", alb. *ushtë* „suliţă, lance", *ushtri* „oaste, armată", scr. *ustashe*. Lat. *hostis* provine din PIE ***ghostis** „străin, oaspete" (*IEW*, 453; Walde, I, 662) (v. **gazdă**, **gospodar**). Deşi această etimologie dată de Diez cu cca. 150 de ani în urmă a fost acceptată fără rezerve de către autorii de dicţionare etimologice, ea nu pare să fie corectă. În schimb, forme similare se găsesc în limba greacă; cf. gr. *ώστις*, *ώστης* „cel care loveşte", gr. *ώστιζω* „ lovi", gr. *ώιζω* „a împinge, a se împinge unii pe alţii, a se ciocni, a lupta", dar şi *όιστος* „săgeată". Această ultimă formă este aceeaşi cu alb. *ushtë* şi rom. **ostie**. Este evident că alb. *ushtë* formează o familie de cuvinte cu *ushtar* şi *ushtri*, pe când forma sârbo-croată provine din română. Rom. **ostaş** are aceeaşi sursă, având la origine sensul de „cel care loveşte, care luptă". De la **ostaş** provine de fapt **oaste** şi nu invers (v. **ostie**). Origine traco-illirică.
Der: *oştire*, *oştean*, *ostaş*, *ostăşesc*, *ostăşeşte* etc.

oază – loc cu apă şi vegetaţie în mijlocul unui deşert sau ţinut nisipos.
N.g.s. *Oase* din gr. *οάσις* < egipt. *wo't* „oază"; cf. eng. *oasis*.

obądă – 1. fiecare dintre bucăţile de lemn încovoiat care, împreunate, alcătuiesc partea circulară a unei roţi; 2. instrument de tortură.
V.sl. *obedŭ*, *obodŭ* „margine" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 32; Cihac, II, 218; Graur, *BL*, 3, 38) sau o suprapunere a acestuia cu sl. *obęzŭ* „legătură" < *obęzati* „a lega" (Cioranescu, 5755); cf. pol., rus. *obod* „roată, obadă".

obârşie – punct de plecare, început, origine.
V.sl. *obrŭsĭ* „înălţime, parte superioară" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 448; Cioranescu, 5765); cf. v.sl. *obrušati* „a termina". Etimonul slav invocat nu este atestat în vechea slavă (cf. Blagova, Djačenko). Cihac îl asociază cu **vârf**, a **săvârşi** etc. Rom. **obârşie** probabil că nu provine din v.slav. *obrusi*, sensul fiind diferit; vb. sl. *obrusati* înseamnă „sfârşi, a termina", pe când rom. **obârşie** are sens opus, de „început, origine". Origine incertă.

obcină (var. *opcină*) – culme, coamă prelungită care uneşte doi masivi muntoşi.
Cihac (II, 223) îl asociază cu **obşte**, ambele din v.sl. *obĭsti* „obşte, comunitate", respectiv, *obstą sę* „a avea în comun". V.sl. *obcina* „hotărnicie comunală" (Cioranescu, 5894); cf. ceh. *obcina*, rus. *obščina* „comunitate, obşte", alb. *opčinë* „familie, obşte".
După Vasmer (II, 246) formele slave ar proveni dintr-un proto-sl. **obytio* „care se află în jur", pe care îl asociază cu lituan. *apačià* „de jos, partea inferioară", skt. *ápatyam* „posteritate, urmaşi" (v. **obşte**).

obęz – foarte gras.
Fr. *obése* (Cioranescu, 5758) lat. *obesus*, part. trecut de la *ob-edere* „a mânca (peste)".

obiąlă (var. *oghial*) – 1. bucată de pânză sau de postav folosită în loc de ciorapi; 2. pătură.
V.sl. (bg.) *objalo* < *obili* „a înveli" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 32; Cihac, II, 219; Cioranescu, 5759); cf. v.sl.

oblişti „a îmbrăca”, scr. *obojak* „pantaloni”, ceh. *ob*(*v*)*al* „învelitoare”, *obaliti* „a înveli” (v. **înveli**). Origine slavă.

obiceĭ (var. *ob*(*l*)*iceriu*) – 1. deprindere, uz, practică; 2. tradiție.
V.sl. *obyčaj* „obicei” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 33; Cihac, II, 219; Cioranescu, 5760); cf. bg., scr., slov., rus. *običaj*. Cihac crede că provine din v.sl. *uciti* „a învăța”. Nu pare justificat argumentul că *običaj* provine din *uciti*. Varianta *ob*(*l*)*iceriu* nu se poate explica prin etimonul slav propus. Vasmer (II, 247) consideră că formele slave provin dintr-un proto-sl. **ob-vyčajŭ* „a arunca”, ipoteză puțin plauzibilă. Pe de altă parte, o formă similară există în irlandeza modernă; cf. ir. *abait* „obicei”. Forma nu are răspândire în limbile slave, cu excepția limbilor slave de sud şi rusă. Rusa l-a putut împrumuta din slava veche bisericească. Origine incertă.
Der: *obişnui*, *obişnuire*, *obişnuință*, *neobişnuit*, *a dezobişnui*.

obidă – 1. întristare, durere, amărăciune; 2. nedreptate, asuprire.
V.sl. *obida* „nedreptate” din v.sl. *obiděti* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Cihac, II, 219); cf. bg., ucr., ceh., rus. *obida* „ofensă, insultă”.
Vasmer (II, 239) asociază formele slave cu arm. *aptak* „lovitură cu palma”. Cu toate acestea, forme similare există şi în alte limbi IE; cf. skt. *ā-badh* „a opresa, a molesta, a obidi”, lituan. *abyda* „injustiție, nedreptate”, *abyditi* „a nedreptăți, a ofensa, a insulta”.
Der: *a obidi*, *obidit*, *obidire*.

obiect – 1. lucru cu diferite întrebuințări; 2. element, materie asupra căruia se acționează de către om; 3. materie de studiu; 4. scop, țintă.
Lat. *obiectum* (Cioranescu, 5783) part. trecut de la *objicere* < *jacere* „a arunca”.
Der: *a obiecta*, *obiectiv*, *a obiectiva*, *obiectivitate*.

oblăduĭ – 1. a guverna, a administra; 2. a proteja, a ocroti, a apăra.
V.sl. *obladati* „a stăpâni” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 32; Cihac, II, 220; Cioranescu, 5766), înrudit cu v.sl. *vladeti*, *vlasti* „a stăpâni”.
Radicalul este prezent în majoritatea limbilor slave, precum şi în alte limbi IE din PIE ***ŭal-**, **ŭaldh-** „a fi puternic” (Lehmann, W20); cf. lat. *valeo* „a fi puternic”, got. *waldan* „a conduce”, v.g.s. *waltan*, v.isl. *valda*, v.friz. *valda* „a conduce”, v.ir. *flaith* „stăpânire”, v.cymr. *gualart* „cap, stăpânitor”, v.pr. *walduns* „moştenitor”, lituan. *waldyti* „a stăpâni, a conduce”, lituan. *veldeti* „a moşteni”, let. *váldit*, v.sl. *vladyka* „domn, coducător”.
Der: *oblăduire*, *oblăduit*.

oblânc (ar. *blânc*, mgl. *ublonc*) – partea de dinainte a şeii, mai ridicată.
V.sl. *obląku* < *ląkŭ* „arc” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Cihac, II, 220; Cioranescu, 5773); cf. bg. *oblăc*, scr. *obluk*, slov. *oblok*, ceh. *oblouk*, pol. *oblek* „arc, curbură”. Nazalele la sfârşit de silabă au dispărut încă din slava comună, iar vocalele nazale nu au dat vocală plus nazală în română (v. **mucenic**). Astfel, rom. **oblânc** nu se poate explica prin slavă nici din punct de vedere semantic, nici fonologic. Origine incertă.

oblic – pieziş.
Fr. *oblique* (Cioranescu, 5769) din lat. *oblicuus*
Der: *oblicitate*.

obligă – 1. a constrânge, a sili; 2. a se angaja, a-şi lua o sarcină.
Lat. *obligare* (Cioranescu, 5771) din *ligare* „a lega” (v. **lega**).
Der: *obligativitate*, *obligatoriu*, *obligație*, *obligațiune*.

obloji – 1. a trata, a pansa o rană; 2. îngriji; 3. a înfofoli.
V.sl. *obložiti* „a înconjura, a acoperi, a înveli” < v.sl. *ložiti* „a pune” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Cihac, II, 221; Cioranescu, 5774); cf. bg. *obložvam* „a se culca”.

obloṇ – dispozitiv de lemn sau de metal care protejează o uşă sau o fereastră.

Cihac (II, 220) îl asociază cu **oblânc**. Cioranescu (5775) crede că ar putea fi vorba de o confuzie între *obląku* „arc, oblânc” şi **blană** „scândură”. Nu există nicio formă similară în vechea slavă. O apropiere între **oblon** şi **blană** „scândură” este justificată (v. **blană**[1]).

ȍblu – 1. rotund (înv.); 2. plan, neted, aproape vertical; 3. direct, drept.
V.sl. *oblyi* „rotund” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32, Cihac, II, 220; Cioranescu, 5776); cf. scr. *obli* „rotund”, pol. *obły* „rotund”, rus. *oblyi* „îndesat”. Cioranescu consideră că sensul 3 a apărut sub influenţa n.g.s. *Hobel*, ca şi vb. *obli* „a netezi, e egala, a gelui”. Sensul 2 intră în aceeaşi sferă semantică, astfel că sensul 1, aşa cum este dat de dicţionarele explicative, este învechit şi singurul care este similar cu cel din limbile slave. Nu putem confirma în ce măsură acest sens a existat, cu adevărat, în limba română.

obọi – instrument muzical de suflat.
Fr. *haut-bois* prin n.g.s. *Hoboe* (Cioranescu, 5777).
Der: *oboist*.

obol (*înv.*) – 1. monedă veche grecească; 2. contribuţie modestă.
Lat. *obolus* < gr. *οβολός* „monedă grecească echivalentă cu a şasea parte dintr-o drahmă”. Nici în acest caz *l* simplu intervocalic nu a rotacizat.

obọr (ar., mgl. *ubor*) – 1. ţarc de vite, loc îngrădit; 2. loc împrejmuit unde se ţine târgul de vite.
Bg., scr., sloven. *obor* „curte, obor” din v.sl. *obora* „frânghie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 92, Cihac, II, 221); cf. ngr. *οβορός* „curte”, alb. *oborr* „obor”. După Cihac ar proveni din v.sl. *oboriti* „a aduna, a culege”, dar v.sl. *oboriti* înseamnă „a distruge”, nu „a aduna”, cum greşit indică Cihac. Cihac asociază acest verb cu rus. *obora* „şireturi de pantofi”, pol. *obora*, lituan. *abara* „obor”. Formele sud-slave sânt identice ca sens şi formă cu formele din celelalte limbi balcanice şi nu au, probabil, nimic în comun cu v.sl. *obora*, *oboriti*.

PIE ***kŭel*** „a (se) îndoi, a (se) roti, răsuci”, ***kŭelo-s***, **kŭolo-s** „roată, pivot” (*IEW*, 639) (v. **ocol**). PIE ***kŭ*** urmat de **o** a trecut la *p* în traco-dacă, apoi s-a sonorizat, iar *l* intervocalic a rotacizat. Este cognat cu **ocol** de origine slavă, dar care provine tot de la acest radical (v. **ocol**). Din fondul pre-latin.

obosị – a-şi pierde puterile fizice şi intelectuale în urma unui efort îndelungat, a osteni.
Scr., slov. *obositi* „a ajunge desculţ” < v.sl. *bosŭ* „desculţ” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 222; Tiktin, Puşcariu, *Lr.*, 282). Această etimologie nu se susţine din motive semantice.
Rom. a **obosi** provine din PIE ***bhleus-*** „slăbit, slab” (*IEW*, 160); cf. n.g.s. (dial. elv.) *bloslin*, norv. *blar* „moale, slab”, lituan. *apsi-blausti* „a dispera, a pierde curajul”, cymr. *blino* „a obosi”, printr-o formă mai veche **o-blosi* cu elidarea lui *l*. Din fondul pre-latin.
Der: *oboseală*, *obositor*, *neobosit*.

obrạz (mgl. *ubraz*) – 1. fiecare dintre cele două părţi laterale ale feţei; 2. îndrăzneală, cutezanţă.
V.sl. *obrazŭ* „formă, figură, imagine” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 222; Cioranescu, 5783); cf. bg. *obraz* „obraz”, scr. *obraz* „faţă”, mgh. *ábráz*, pol. *obražny* „jignitor”. O formă similară avem în lituan. *ábrozas* „imagine”. În afară de română, este prezent în principiu în slavele de sud, maghiară şi poloneză, astfel că originea slavă a rom. **obraz** este îndoielnică.
Der: *obrază* „ochelari de cal”, *obrăzar* „mască”, *obraznic*, *a* (*se*) *obrăznici*, *neobrăzat*.

obrinţị – a se inflama o rană din cauza infecţiei.
V.sl. *obruditi* „a (se) înroşi” din v.sl. *obrŭdeti sę* „a se ruşina, a se înroşi” (Cihac, II, 222). După Cihac, v.sl. *obrŭdeti sę* provine din *rŭždi* „roşcat”. Formele vechi slave invocate de Cihac nu sânt atestate (cf. Blagova, Djačenko). Din v.sl. *obętriti sę* „a arde” (Cioranescu, 5786). Origine incertă.
Der: *obrinteală*.

obscụr – 1. întunecos, nedesluşit; 2. necunoscut, fără a fi sau puţin cunoscut.

Fr. *obscur* din lat. *obscurus* „întunecat”.
Der: *obscuritate*, *obscurantism*, *obscurantist*.

obsedą – a urmări, a preocupa permanent ceva pe cineva, a stărui tot timpul în mintea cuiva.
Fr. *obséder* din lat. *odsidere* „a ocupa, a asedia” < *sedere* „a şedea” (v. **şedea**).
Der: *obsedant*, *obsesie*, *obsesiv*.

observą – a remarca, a constata, a examina, a exprima o observație.
Fr. *observer* (Cioranescu, 5789) din lat. *observare* „a supraveghea” < *servare* „a vedea” (v. **zări**).
Der: *observație*, *observator*, *neobservat*.

obște – 1. colectivitate, comunitate, grup de oameni; 2. reprezentanți ai poporului, adunare, sfat.
V.sl. *obšti* „colectivitate” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 223; Cioranescu, 5792); cf. bg., scr. *obšti*, alb. *opčinë* „obște, familie” (v. **obcină**, **obicei**).

obuz – proiectil de artilerie.
Fr. *obus* (Cioranescu, 5794).
Der: *obuzier*.

ocą – unitate de greutate.
Unitate de greutate folosită în Țările Române: avea 1271 gr. în Muntenia şi 1201 în Moldova. Pentru lichide: 1, 251 l în Muntenia, 1, 288 l în Moldova.
Tc. *oka* (Roesler, 600; Cihac, II, 601; Şăineanu, II, 273; Cioranescu, 5795); cf. ngr. *okά*, alb. *okë*, bg., pol. *oka*. După Cioranescu, tc. *oka* ar proveni din arab. *ukia*, la rândul său din gr. *oúγκια*; cf. lat. *uncia*.
Pe lângă formele din limbile balcanice, forme similare apar şi în alte limbi IE; cf. skt. *ukhah* „oală”, gr. *ιπνος*, got. *auhns*, v.scand. *ogn*. Formele balcanice par să provină dintr-o limbă IE, din Asia Mică sau din Balcani, unde sensul original a fost acela de „oală, vas” care folosea la măsurarea diverselor produse lichide sau solide.

ocărî – a certa, a mustra.
V.sl. *u-koriti* „a mustra, a dezaproba” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 223; Cioranescu, 5797); cf. pol. *ukarać* „a pedepsi”, rus. *ukor* „reproş”, *ukoriti* „a certa”.
PIE ***kar-*** „a abuza, a mustra, a pedepsi” (*IEW*, 530); cf. alb. *korit* „a face de ruşine, a dezonora”, lat. *carino* „a batjocori, a ridiculiza”, v.ir. *caire* „a mustra, a ocărî”, cymr. *cara* „a mustra, a ocărî”, let. *karināt* „a necăji, a irita”, toh. A *kärn*, B *karn* „a chinui”. Radicalul est prezent şi în albaneză, având o formă care nu provine din slavă, cu echivalente în multe alte limbi IE, încât credem că radicalul a existat şi în fondul pre-latin. Origine incertă.
Der: *ocară*, *ocărâre*, *ocărât*, *ocărâtor*.

oceąn – întindere vastă de apă sărată.
Lat. *oceanus* < gr. *ωκεανός* < *Ωκεανός* „(mit.) titan, fiul lui Uranos şi al Gaeei, soțul zeiței Tethys, tatăl divinităților apelor şi al Oceanidelor”.
Der: *oceanic*, *oceanografie*, *oceanograf*, *oceanografic*.

ocheląri – dispozitiv optic pentru corectarea vederii.
Din pol. *okulary* încrucişat cu **ochi** (Densusianu, *Rom.*, 33, 283; Tiktin).. Din săs. *okelar* (Drăganu, *Dacor.*, 6, 299) sau sb. *okelar* (*REW*, 6038), dar aceste forme par să provină din română. Din it. *occhiali* „ochelari” cu suf. de agent *-ar* (Cioranescu, 5801). Ipoteza lui Cioranescu rămâne singura plauzibilă.
Der: *ochelarist*.

ochi (ar., mgl., istr. *ocl'u*) – 1. organ al văzului; 2. deschizătură, gaură; 3. butonieră; 4. laț, nod; 5. ou prăjit întreg.
Lat. *ōc*(*u*)*lus* „ochi” (Puşcariu, 1217; Candrea-Densusianu, 1279; *REW*, 6038; Cioranescu, 5802). Panromanic.
PIE ***okŭ*** „a vedea”, **okŭ**, **okŭi** „ochi” (*IEW*, 775); cf. skt. *akši* „ochi”, av. *aši* „ochi (pl.)”, gr. *óσσε* „ochi”, arm. *akn* „ochi, deschizătură, gaură”, alb. *sü* „ochi”, lituan. *akis* „ochi”, v.bg. *oko*, rus. *oko* „ochi”. Rom. **ochi** provine dintr-un mai vechi ****oclu***. Lat. *oculus* < ****oclus***, primul *u* fiind introdus mai târziu în latina clasică prin anaptixă.
Der: *a ochi*, *ochire*, *ocheadă*, *ochenat*, *ochios*, *ochitor*, *a deochia*, *deochi* etc.

ocină – bucată de pământ moştenită.
V.sl. *oticina* „patrimoniu, patrie” din *oticĭ* „tată” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 233; Cioranescu, 5803).

ocnă – salină.
V.sl. *okno* „fereastră” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, 3, 224); cf. bg., scr. *okno* „puț de mină”, ngr. όκνα „salină”, mgh. *akna* „puț de mină”, pol. *okno* „fereastră, deschizătură”, rus. *oknó* „fereastră”, Din ngr. *όκνα* (Meyer, *Neugr. St.,* II, 49), ipoteză contestată de Cioranescu (5807) după care ngr. *όκνα* provine din română.
Sensul presupusului etimon slav este mult prea îndepărtat de cel din limba română. În limbile balcanice are sens numai de „ocnă”, nu de „fereastră” ca în slava veche, în rusă şi poloneză. Prin urmare, formele balcanice pot proveni din română. Rom. **ocnă** îşi are probabil originea în PIE ***ak-**, **ok-** „1. ascuțit”, ***akmo-** „piatră” (*IEW*, 18). După *IEW*, de la acest radical provine top.(frig.) *Akmonia*, toponim întâlnit şi în Dacia. Ținând cont de radicalul reconstituit de *IEW* ***akmo-** şi de top. dac. *Akmonia*, rom. **ocnă** provine probabil dintr-un mai vechi **akma*, **okma*, cu sensul inițial de „piatră, bulgăre de sare”, apoi cu sensul de „mină de sare” şi devenit mai târziu **ocnă**. Menționăm că în română are sens doar de „mină de sare”, ceea ce îndreptățeşte această ipoteză. Celelalte limbi (slavele de sud, maghiara), cu excepția limbii neogreceşti, i-au dat un sens mai larg de „puț de mină, în general”. Se ştie că sarea se găsea din abundență şi era exploatată în Dacia cu mult timp înainte de romani şi, astfel, dacii trebuie să fi avut un termen pentru minele de sare. Din fondul pre-latin.
Der: *ocnaş*.

ocol – 1. circuit, contur; 2. loc îngrădit pentru vite; 3. înconjur, întorsătură; 4. deviație, digresiune.
V.sl. *okolŭ* „cerc” < *kolo* „roată” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 224); cf. bg. *okol* „în jur”, scr. *okol* „în jur, împrejur”, mgh. *akol*, alb. *okoll*.
PIE ***kŭel** „a (se) îndoi, a (se) roti, răsuci”, **kŭelos**, **kŭolos** „roată, pivot” (*IEW*, 639); cf. gr. *βου-κόλος* „păstor de boi”, *αι-κόλος* „păstor de capre”. Are aceeaşi origine cu **obor** (v. **obor**).
Der: *a ocoli*, *ocolire*, *ocoliş*, *ocolit*, *ocolitură*, *ocolească* etc.

ocroți – a proteja.
V.sl. *okrotiti*, *ukrotiti* „a înmuia, a îmblânzi” < *krotiti* „a îmblânzi” (Cihac, II, 224; Cioranescu, 5812). Etimonul slav invocat nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Origine incertă.
Der: *ocrotire*, *ocrotitor*, *neocrotit*, *ocrotească*.

octombrie – a zecea lună a anului.
V.sl. *oktębri*, *oktovrŭ* (Cihac, II, 224; Cioranescu, 5814). Infixul nazal nu poate proveni din slavă, deoarece în latină nazala nu există şi, prin urmare, bg. *oktombrii* ca şi vocala nazală *ę* se explică doar prin română. Forma v.sl. *oktembri* provine din stră-română. Nu este posibil ca slava veche să fi introdus un *n*, deoarece această limbă a avut o tendință clară de a elida nazalele în poziție silabică finală. Acest infix a apărut pe terenul limbii române prin asemănarea cu **noiembrie** (Tiktin; Graur, *BL*, 4, 77). Astfel, pare că rom. **octombrie** nu vine prin slavă, în schimb, slava l-a preluat din română. În concluzie, forma a pătruns în română la o dată anterioară primelor texte în limba slavă, de presupus chiar înaintea venirii slavilor în Balcani. De observat că grupul latin *ct* nu a trecut la *pt* în limba română, aşa cum se presupune că a trecut în alte cazuri; cf. **coapsă**, **noapte**, **lapte** etc. Forma a intrat în limba română la o dată când acest principiu nu mai funcționa. Ca şi în cazul altor termeni creştini, este de presupus că denumirile pentru lunile anului şi zilele săptămânii au intrat în limbă odată cu răspândirea creştinismului în Balcani.

ocupa – 1. a pune stăpânire pe, a cuceri o țară, un oraş; 2. a cuprinde, a umple un loc; 3. a deține un post, o funcție; 4. a se îndeletnici cu, a lucra într-un anumit domeniu.
Fr. *occuper* din lat. *occupare* „a lua, a prinde, a-şi însuşi” < *capere* „a prinde, a lua”.
Der: *ocupare*, *ocupant*, *ocupat*, *ocupație*.

odaie – 1. cameră, încăpere; 2. locuință, sălaș.
Tc. *odha* „cameră, casă” (Roesler, 600; Cihac, II, 601; Şăineanu, II, 274); cf. ngr. *óντας*, alb. *odë*, bg., scr. *odaja*. Forma românească, cea bulgară şi, respectiv, sârbo-croată nu se pot explica prin turcă din punct de vedere fonetic, deşi toate aceste forme au o origine comună; numai forma albaneză ar putea proveni din turcă. Origine incertă.

odăjdii (pl. *odăjdii*) – veşminte bisericeşti, purtate de preoți la oficierea slujbei.
V.sl. *odežda* „mantie” < *odežati* „a se îmbrăca” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 224; Cioranescu, 5817); cf. rus. *odežda* „haine”. Origine slavă.

odgon – parâmă, frânghie.
Cihac (II, 124) îl asociază cu a **goni**, dar această ipoteză nu este acceptabilă. Din sb. *odgn* „brânci” (Tiktin; Candrea); dar nici această ipoteză nu este verosimilă. Sb. *gumina* < it. *gomena* „odgon” cu prep. (*od* < *de*) < **odgumina* (Cioranescu, 5818).
Poate fi asociat cu PIE ***ōd(e)go-*** „vreg, tulpină, pețiol” (*IEW*, 773) (v. **oajdă**, **noijiță**). Origine incertă.

odihni (var. *hodini*) – a întrerupe activitatea, a fi în repaus, pentru a-şi reface energia; a fi mort.
V.sl. *oduchnati* „a respira” < *duchŭ* „duh, spirit” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 104; Cioranescu, 5819); cf. v.sl. *oduchnovelnyi* „care respiră”, rus. *odych* „odihnă, repaus”.
Der: *odihnă* (*hodină*), *odihneală* (*hodineală*), *odihnitor* (*hodinitor*) etc.

odinioară (var. (înv.) *dănăoară*, *dinăuară*, *dinioară*, ar. *di-oară* „demult, odinioară”) – 1. pe vremuri, altă dată, înainte vreme, cândva.
Lat. *de una hora* (Tiktin; Cioranescu, 5820). Derivă din **oară** cu pref. (*o*)*dini-*, (*-dină*), care provine, probabil, din **de** şi *ună*. Forma mai veche a fost *dănăoară* cu sensul de „o dată” devenit „odată, cândva”, după cum reiese şi din expresia *nice dănăoară* (înv.) „niciodată”. Forma este un compus apărut pe teritoriul limbii române pornind de la **oară**, cu forme compuse ca *di-oară* sau *di-*(*u*)*nă-oară*, apoi cu articolul nehotărât *o*, ca şi în cazul lui *odată* (v. **oară**).

odioș – demn de ură, detestabil.
Lat. *odiosus* (Cioranescu, 5821) din *odium* „ură”.

odor – 1. giuvaer, obiect de preț lucrat dintr-un material prețios; 2. ființă iubită, în special copiii.
Scr. *odora* „pradă” < v.sl. *odrati* „a frânge, a zdrobi, a jupui” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 225; Cioranescu, 5825). Această ipoteză nu este adecvată din punct de vedere semantic. Origine incertă.

odrăslă – 1. descendent, urmaș; 2. ramură tânără, lăstar.
V.sl. *otrasli* „vlăstar” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 225; Cioranescu, 5829).
Der: *a odrăsli*, *odrăslire*.

of (var. *o*, *oh*, ar. *oh*, *uh*) – exclamație care exprimă: 1. durere, amărăciune, deznădejde; 2. scârbă, dezgust; 3. necaz, ciudă.
V.sl. *ochŭ* (Cihac, II, 35) sau lat. *optare* „a opta, a alege” (Cipariu, *Elem*., 40). Creație expresivă (Cioranescu, 5830). În mod cert, trebuie pledat pentru această din urmă ipoteză. Forme similare există în multe limbi IE; cf. alb. *ofsh* „of”, *ofsha* „a ofta”, *ofshamë* „oftătură”, ngr. *όχ*, sb. *oh*, tc. *oh*.
Der: *a ofta* (ar. *uhtedz*), *oftat*, *oftătură*.

ofensă – jignire, insultă.
Fr. *offense* (Cioranescu, 5831) din lat. *offensa* < *offendere* < *fendere* „a lovi”.
Der: *a ofensa*, *ofensator*, *ofensivă*, *ofensiv*, *inofensiv*.

ofițiu – serviciu, birou; 2. îndatorire de serviciu, funcție; 3. slujbă bisericească; 4. (la pl.) ajutor, serviciu.
Fr. *office* (Cioranescu, 5833) din lat. *officium* pare a fi opusul lui *opificium* din *opus*, *fic-ere* < *facere* „a face” (v. **face**).
Der: *a oficia*, *oficial*, *a oficializa*, *oficialitate*, *oficiant*, *oficialmente*, *oficiere*, *oficinal*, *oficină*, *oficios*.

ofilț – a se vesteji.
V.sl. *uvęnąti* (Cihac, II, 235) sau v.sl. *vęliti* „a se vesteji” > ***uveliti*** (Cihac, II, 235). Etimonul vechi

slav propus de Cihac este inadecvat din punct de vedere semantic, iar cel propus de Cioranescu nu este atestat (cf. Djačenko) (v. **ugili**).
Der: *ofilire*, *ofilit*.

ofițer – 1. militar cu grad superior; 2. titlul unor funcționari cu atribuțiuni speciale.
Fr. *officier* (Cioranescu, 5835) din lat. *officiarius* < *officium* (v. **oficiu**); cf. n.g.s. *Offizier*, rus. *oficer*.
Der: *ofițeraş*, *ofițerească*, *ofițerime*, *ofițereşte*, *ofițeresc*.

oftică (ar., mgl. *oftică*) – ftizie, tuberculoză.
Ngr. *όχτικας* (Philippide, *Principii*, 107; Tiktin; Cioranescu, 5836); cf. alb. *oftikë*, bg. *ohtika*. De remarcat trecerea grup. *χτ* > *ft* atât în română, cât şi în albaneză. Cu privire la trecerea grup. *ct*, *χt* la *pt* în română şi, respectiv, la *ft* în albaneză vezi discuția de la **noapte**. Vb. *a* (se) *oftica* şi *ofticos* „supărăcios, invidios” este o contaminare cu **of** (v. **of**)
Der: *a* (*se*) *oftica*, *ofticos*.

ogar – câine de vânătoare.
Bg, scr., pol. *ogar* „ogar” (Miklosich, *Lexicon*, 487; Cihac, II, 225; Cioranescu, 5837); cf. v.sl. *zagarŭ*, alb. *zagar*, mgh. *agár*. Nu este clar de ce, nicio limbă slavă nu a păstrat forma slavă veche. Origine incertă.

ogârji (var. *ogârci*, *ocărci*, *ocârji*) – a slăbi.
Cioranescu (5840) îl consideră creație expresivă.
Provine de la PIE ***kerk-**, ***kork-**, **kṛk-** „a se chirci, a se atrofia, a slăbi” (*IEW*, 581). Tot de la acest rad. PIE provin şi a **chirci**, **cocârja**, **zgârci** etc. (v. **chirci**, **cocârja**, **zgârci**). Origine traco-dacă.
Der: *ogârjit*.

ogeac (var. *hogeac*, ar. *ugeaclu*, mgl. *ogeac*) – cămin, casă.
Tc. *očak* (Şăineanu, II, 276; Cioranescu, 5838); cf. ngr. *ούτσάκι*, alb., bg., sb. *oğa*, rus. *očagŭ*. Forma ar. *ugeaclu* pune sub semnul întrebării originea sa turcă astfel încât ar putea proveni din fondul balcanic.

oglindi (înv.) – a privi, a contempla.
V.sl. *oględati* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 222; Cioranescu, 5843).
Der: *oglindă*, *oglindire*, *oglindar*, *oglindărie*.

ogoi – a linişti, a împăca.
După Cihac (II, 225) din v.sl. *godŭ* „timp, răstimp”. Ipoteza nu este potrivită din punct de vedere semantic şi nici din punct de vedere fonetic. După Cioranescu (5845), ar trebui pus în legătură cu v.sb. *goi* „pace” şi sb. *ugoiti* „a creşte”. Formele sârbeşti invocate de Cihac nu au fost verificate. Origine incertă.

ogor (ar. *agur*) – 1. bucată de pământ arat sau cultivat; 2. țarină.
Cf. bg., sb. *ugar* „ogor” (Miklosich, 33; Cihac, II, 226; Cioranescu, 5846); cf. alb. *ugar* „ogor, ogor proaspăt arat, gata pentru însămânțare”, mgh. *ugar* „ogor”, pol. *ugar* „ogor”. Prezent doar în limbile slave de sud, precum şi în poloneză. Trebuie arătat că în aromână, pe lângă forma mai arhaică *agru*, avem şi *agur* care este o variantă a primei forme şi care explică pe *ogor* din daco-română. Limbile slave şi maghiara l-au preluat din stră-română.
PIE *ag-ro-s „câmp, păşune, ogor” (Pokorny, 4); cf. skt. *ajira-h* „câmp, câmpie, păşune”, gr. *αγρός* „câmp, ogor”, lat. *ager*, umbr. *ager* „ogor”, got. *akrs*, v.g.s. *ackar*, arm. *art* „ogor”. Din fondul traco-illiric.

ogrădă – curte, împrejmuire.
Bg. *ograda* „gard, zid” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cioranescu, 5847); cf. v.sl. *ograda* „ocol, țarc, loc închis”, alb. *ograje* „păşune lângă o dumbravă”. După Meyer (315) şi Orel (306) alb. *ograje* ar proveni din sl. **ogordja*, formă care nu concură cu v.sl. *ograda*. Termenul nu are răspândire în limbile slave.
Provine din PIE ***g**'**herd-**, **gherd-** „a închide cu gard, a îngrădi”, *ghordhos* „gard, fortăreață” (*IEW*, 444) ca şi rom. **gard**, **grădină** etc. Acest radical PIE are extrem de mulți derivați în diverse limbi IE (cf. **gard**). Bulgara l-a împrumutat din fondul balcanic. Alb. *ograje* provine de la un mai vechi **ogradje*, unde *dj* a trecut la *j* (cf. *uje* „apă” de la un mai vechi **udje* (v. **ud**)). Forma albaneză nu poate proveni din bulgară şi, prin urmare, acelaşi

lucru se poate spune şi despre rom. **ogradă**. Din fondul traco-illiric (v. **gard**, **grădină**, **grădişte**).

ogrịnji – resturi de paie nemâncate de vite.
V.sl. *ogrysti*, *ogryza* „a muşca” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 227; Cioranescu, 5849); cf. bg. *ogriski* „resturi de mâncare”, scr. *gristi* „a muşca”.

oiągă (var. *uiagă*) – sticlă.
Mgh. *üveg* „sticlă” (Cihac, II, 518; Gáldi, *Dict.*, 166; Cioranescu, 5853).

ọină (var. *hoină* (Mold.)) – joc tradiţional între două echipe, cu o minge de piele care este lovită cu un băţ şi trimisă în terenul advers.
Cuman. *oyn*, tc. *oyun* „joc” (Bogrea, *Dacor*., 1, 289; Cioranescu, 5855). Tiktin îl pune în legătură cu rus. *vojna*, dificil de justificat. Cioranescu crede că rom. **hoinar**, **hoinări** provin de la **oină**, dar această ipoteză nu poate fi admisă.

ọişte – bară de lemn fixată în crucea carului, căruţei etc care separă caii şi de care aceştia sânt legaţi.
Scr. *oje* „oişte” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 226; Meyer, 316; Cioranescu, 5856); cf. sloven. *oje*, ceh., *oj*, *oje* „oişte”, alb. *oshtë*. Meyer (316) arată că alb. *oshtë* provine din proto-alb. **ojište*. Nu are răspândire în limbile slave.

ojọg – perie cu coadă lungă cu care se curăţă cuptorul.
V.sl. *ožegŭ* „vătrai” < *žesti*, *žega* „a arde” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 226; Cioranescu, 5859); cf. scr. *ožeg* „vătrai”, pol. *ożog* „vătrai”. Prin intermediul mgh. *azsag* (Tiktin; Drăgan, *Dacor*., 6, 285). În mod evident, formele slave au aceeaşi origine cu vb. *žesti*, *žega*. De la acelaşi radical provine şi rom. **jeg**[2] (v. **jeg**[2]). Mgh. *azsag* poate proveni din română. Rom. **ojog** ar putea fi asociat cu **jeg**[1] „murdărie”, omonim cu **jeg**[2] „arsură”. Rom. **ojog** înseamnă „1. perie cu coadă; 2. perie mare sau cârpă de curăţat mizeria”, prin urmare nu poate fi asociat cu noţiunea de „cald, fierbinte, a arde”. Dacă într-adevăr rom. **ojog** poate fi asociat cu **jeg**[1], atunci rom. **ojog** nu proveni din slavă (cf. **jeg**[1]).

olạt (înv.) – ţinut, regiune.
Tc. *eïalet* „ţinut, provincie” (Cihac, II, 601) sau cuman. *oleat* (Tiktin; Cioranescu, 5862).

olọg (ar. *ulog*) – 1. căruia îi lipseşte un picior sau amândouă, care nu poate merge; 2. paralitic.
Cf. scr. *ulozi*, *ulogah* „gută, paralizie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50, Cihac, II, 221; Tiktin; Cioranescu, 5867); cf. alb. *ulok*. Formele slave invocate de Cihac, bg. *ulogarka* „podagră” şi rus. *ulogij*, nu le-am putut verifica. Nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.

Olt – râu care izvorăşte din Transilvania, străbate Carpaţii Meridionali şi se varsă în Dunăre.
Apare sub forma *Alutas* la Ptolemeu, ulterior *Alutus*. Forma traco-dacă trebuie să fi fost **Alutu*, iar în stră-română **Altu* (cf. săs. *Alt*), prin elidarea vocalei *u* (în stră-română), fapt care indică lipsa accentului pe această silabă în traco-dacă şi stră-română, astfel încât accentul trebuie să fi fost pe prima silabă. Ideea că ar proveni prin filieră slavă nu este corectă din moment ce este vorba de o silabă închisă, în timp ce slava ar fi trebuit să păstreze silaba deschisă, prin metateza lui *l* (cf. bg. *Lom* < trac. *Almus*). Din punct de vedere istoric, totuşi, slavii nu puteau să-l ia decât de la daci. Fenomenul închiderii vocalelor deschise apare în daca târzie şi continuă în stră-română (v. Dunăre, Mureş). Poghirc (*ILR*, II, 358) arată că fenomenul nu este slav, deoarece hidr. *Alta* (la sud-est de Kiev) a păstrat pe *a*. În spaţiul românesc fenomenul se repetă în *Oltina* < lat. *Altina*. Forme identice se întâlnesc în spaţiul de limbă occitană; *Olt*, *Oultet* (cf. Poghirc, *loc. cit.*). În Lituania există două râuri cu acest nume, *Alutis*, *Aluote*, iar în letonă *aluots* înseamnă izvor. Pe de altă parte, un hidronim *Aluta* există şi în Iran, fiind numele unui râu din nordul acestei ţări care se varsă în Marea Caspică.
Rom. **Olt** ar putea proveni din PIE ***el-eu-dh** „a se pune în mişcare, a (se) mişca, a merge” (*IEW*, 306), printr-o formă proto-traco-dacă **Elud*(*a*) din care a

dat în traco-dacă *Aluta*-(*s*) cu deschiderea lui *e* la *a*. Origine traco-dacă.
Der: *Oltenia*, *oltean*, *olteancă*, *oltenime*, *oltenesc*, *olteneşte* etc.

om (ar. *om*, mgl. (*u*)*om*, istr. *om*) – 1. fiinţă superioară care gândeşte; 2. bărbat; 3. soţ.
Lat. *hōmo* (pl. *homines*) „om” (Diez, I, 425; Puşcariu, 1220; Candrea-Densusianu, 1280; *REW*, 4170; Cioranescu, 5873); cf. osc. *humuns* „*homines*”, umbr. *homonus* „*hominibus*”.
Forma din latina arhaică a fost *hemo*. Lat. *homo* provine din PIE ***g**'**hem**, **g**'**hom** „pământ” (*IEW*, 414); cf. got. *guma* „bărbat”, v.scand. *gume*, v.eng. *guma*, v.g.s. *gomo* „om, bărbat”, v.lituan. *žmno*, lituan. *žmogus* „om”, toh. B *saumo*. În general, PIE ***gh** (**g**'**h**) a dat în traco-dacă *g* simplu. Tendinţa de a deriva noţiunea de om de la pământ (cf. **humă**) a fost prezentă, cum am văzut mai sus, în multe grupuri de limbi: latină, osco-umbrică, germanice, baltice.
Der: *omenesc*, *omeneşte*, *a omeni*, *omenos*, *omenie*, *neomenie*. Pentru rom. *omuşor* „uvulă” există acelaşi semantism şi în alte limbi balcanice; cf. alb. *ujer* „om”, *ujerith* „uvulă”, bg. *măz* „om”, *măzec* „uvulă”. Există, de asemenea, şi forme compuse moderne ca: *omucidere*, *supraom*, *supraomenesc*, *supraomeneşte* etc.

omag – plantă erbacee otrăvitoare cu frunze albastre (*Aconitum napellus*).
V.sl. *oměgŭ* „lupicida” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 227; Cioranescu, 5877); cf. slov. *omej* „*Aconitum napellus*”, pol. *omieg* „*Arnica montana*”, rus. *omeg* „*Cicula virosa*”. Vasmer (III, 138) consideră că formele slave provin din proto-sl. **omegŭ*, înrudit cu eng. *hemlock* „cucută” din v.eng. *hym-lic*.

omagiu – manifestare a respectului, admiraţiei, recunoştinţei faţă de ceva sau cineva.
Fr. *homage* din v.fr. *home* „om” < lat. *homo*; cf. it. *omaggio*, eng. *homage*.
Der: *a omagia*, *omagial*.

omăt – zăpadă.
V.sl. *omesti* „a arunca” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 33; Cihac, II, 210; Cioranescu, 5876); cf. v.sl. *ometa* „capăt, margine”, rus. *ometŭ* „margine, lizieră”, sb. *omet* „măturat”. Cihac îl asociază cu **nămete**, precum şi cu v.sl. *metati* „a sta întins”, şi *ometi* „năvod”. Ipoteza lui Miklosich nu este admisibilă. Pare să fie o variantă a lui **nămete**, de la un radical **nem*- **nam*-; cf. *nămetenie*, **namilă** şi **nămaie** (v. **nămete**). Origine incertă.

omidă (ar. *uńidă*) – larva unor insecte dăunătoare pomilor.
Mgr. *μίδαϛ* „vierme” (Cihac, II, 680; Hasdeu, *Cuv. din Bătrâni*, 1, 259; Meyer, *Alb. St*., 4, 61, Murnu, 39; Diculescu, *Elementele*, 489; Cioranescu, 5878). S-a presupus, în mod greşit, că vocala iniţială *o* ar proveni prin aglutinarea articolului hotărât gr. *ó*, când, de fapt, lucrurile stau invers. Cu alte cuvinte putea să elideze pe *o* iniţial, care se confunda cu articolul hotărât în greacă. Pe de altă parte, nu am putut verifica această formă în medio-greacă. De altfel, ea nu este atestată nici în greaca veche, nici în cea modernă. Cihac arată că această formă este atestată la Hesychius din Alexandria care a trăit în secolul V d.Ch. şi este autorul celui mai complex lexicon al limbii greceşti (de până la el). Nu se ştie nimic mai mult despre biografia sa. În acest lexicon se găsesc cuvinte extrem de rare folosite de anumiţi scriitori şi poeţi din diverse epoci, precum şi de sfinţii părinţi. Sânt incluse de asemenea, cuvinte din dialectele greceşti mai vechi sau mai noi, precum şi forme atestate în unele inscripţii vechi, cuvinte care de multe ori nu sânt de origine greacă, dar au intrat în limba greacă la diverse epoci istorice din alte limbi învecinate. Prin urmare, acest cuvânt este împrumut în limba greacă, fapt care se explică şi prin aceea că, *o* iniţial a fost perceput de vorbitorii de limbă greacă ca articol hotărât şi astfel a fost elidat. În plus, acest radical apare şi în alb. *dhemizë* „omidă”, formă care provine din acelaşi radical. Bg. *omida*

provine din română (Capidan, *Raporturile*, 217). Din fondul traco-illiric.

omilie (ar. *omilie*) – predică.
Mgr. *ομιλία* „omilie” (Cioranescu, 5879).
Der: *omiliar* „carte de predici”, *omiletică* „disciplină care se ocupă cu studiul omiliilor”.

omletă – mâncare făcută din ouă bătute, prăjite în grăsime.
Fr. *omelette* (Cioranescu, 5883) din fr. *amelette*, formă metatizată de la *alemette* < *alemelle* „bucată subțire (de metal sau alte material)” < v.fr. *lamelle* < lat. *lamella* < *lamina* (v. **lamina**, **lamură**).

omorî (ar. *mor* (*omurescu*), (*o*)*murire*) – a ucide.
V.sl. *umoriti* „a stârpi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 227; Cioranescu, 5885); cf. bg. *umorjavam*, sloven. *umoriti* „a ucide, a obosi”, *umor* „agonie, oboseală”, rus. *moriti*, *umoriti* „a stârpi, a extermina”. Radical prezent şi în alte limbi IE; cf. skt. *móriti* „a stârpi, a extermina”, skt. *marayati* „a omorî”, lituan. *marinti* „a stârpi, a extermina”, osset. *máryen* „a omorî”.
PIE ***mer-** „a muri”, *mŗtis* „moarte” (*IEW*, 375; Walde, II, 113) (v. **moarte**, **muri**).

onănie – pocitanie, persoană urâtă.
Ngr. *νάννος* „pitic” cu aglutinarea articolului hotărât gr. *ó* (Philippide, *Principii*, 107; Cioranescu, 5887). Această ipoteză nu este verosimilă.
Considerăm că, poate fi asociat cu **namilă**, de la radicalul rom. *nam-*, *nan-* cu sens de „mare, monstruos” (v. **namilă**). Origine incertă.

onoare – integritate morală, probitate, corectitudine.
Fr. *honneur* din lat. *honor*, *-oris*.
Der: *a onora*, *onor*, *onorar*, *onorabil*, *onorabilitate*, *onorific*.

opaiț – lampă mică primitivă; are un fitil introdus într-un recipient umplut cu seu, ulei sau untură, care se aprinde.
După Miklosich (*Lexicon*, 507) este cuvânt cu origine obscură. V.sl. *opaječi* „opaiț” (Cihac, II, 229; Cioranescu, 5892). Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko), deşi există v.sl. *opalenije* „jar” care este, totuşi, altceva.
Rom. **opaiț** este acelaşi cu *văpaiță* „opaiț” de la un mai vechi **văpaiț* din PIE ***uēp-**, **uəp-** „a scoate abur, a izbucni” (*IEW*, 1149) ca şi **văpaie** şi **vipie** (v. **văpaie**, **vipie**). Din fondul pre-latin.

opăci – a împiedica.
V.sl. *opako* „înapoi” (Cihac; Cioranescu, 5891); cf. sloven. *opak*, *opačiti* „a face pe dos”. Pare să aibă aceeaşi orgine cu lat. *opacus*, *opaco* „a înnegri, a umbri”. Walde (II, 210) asociază lat. *opacus* cu skt. *áp-ákati* „pe o parte, lateral, îndepărtat”, arm. *haka* „înspre, împotriva”. Radicalul nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.
Der: *opăcire*, *opăceală*.

opări (ar. *upărescu*, *upurescu*, mgl. *pupăres*) – a turna peste ceva un lichid foarte fierbinte pentru a spăla, curăța sau găti; 2. a se arde cineva cu apă clocotită; 3. a face arsuri, iritații pe piele (de obicei la copiii mici).
Cf. sb., slov. *opariti* „a încălzi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 243; Cioranescu, 5893); cf. bg. *opare* „a arde”, ceh. *opar* „puştulă, eczemă”. Cihac îl asociază cu **pară**; cf. v.sl. *para* „fum, abur”, v.sl. *pariti* „a se evapora”, pol. *para* „căldură, abur”. Este, probabil, doar cognat cu aceste forme slave.
PIE ***pel-**, **pol-**, **ple-**, **plo-** „a arde, a fi cald” (*IEW*, 805) (v. **păli**[1]). În acest context, reamintim că rotacizarea lui *l* intervocalic este un fenomen specific limbii române, nu limbilor slave.
Der: *opăreală*, *opăritură*.

operă – 1. lucrare originală de artă sau ştiință; 2. compoziție muzicală pentru soliști şi orchestră pe textul unui libret dramatic.
It. *opera* din lat. *opera*, pluralul de la *opus* „lucrare, serviciu”.

Der: *a opera*, *operabil*, *operant*, *operativ*, *operator*, *operativitate*, *operație*, *operațiune*.

opîncă – 1. încălțăminte țărănească din piele legată cu nojițe; 2. clasa țărănească.
V.sl. ******opinuku* < v.sl. *opeti*, *opina* „a acoperi" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 228); cf. v.sl. *opanica* „talpă", bg. *opinak* „sanda, opincă", scr., slov. *opanak*, alb. *opingë* (*opangë*, *opengë*).
V.sl. *opeti*, *opina* nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Un astfel de radical nu se găseşte în limba rusă. Pe de altă parte, nu se explică elidarea vocalei din a treia silabă în română şi albaneză. În schimb, slavele au putut introduce o vocală pentru a sparge grupul consonantic *nk* (*ng*). Orel (306) propune un sl. ******opŭnŭkŭ*, neatestat, fără să facă referire la v.sl. *opeti*, *opina*, de la care ar deriva forma albaneză. Prezent doar în slavele de sud, română şi albaneză. Provine, probabil, din fondul balcanic.
Der: *opincuță*, *opincar*.

opinți – a se forța, a face un efort.
V.sl. *opęti* „înapoi", *vŭspętiti* „a împiedica" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 228; Tiktin; Cioranescu, 5897). Ipoteza este neconvingătoare, formele vechi slave nu par să fie atestate. În vechea slavă există vb. *pinati* „a împinge, a lovi" (cf. Djačenko, 1082); cf. rus. *pinati* „a împinge cu piciorul, a da cu piciorul". Rom. **opinti** ar putea proveni de la un radical ***pin-**, prezent în slava veche şi în lat. *pingere* (v. **împinge**).
Der: *opinteală*, *opintire*.

opleạn – fiecare dintre cele două lemne transversale care leagă şi susține tălpile saniei
Cf. slov. *oplen* „traversă", ceh. *oplen* „oplean" (Tiktin; Cioranescu, 5900); cf. *pleană* „pană, ic" (Bucov.). Nu are răspândire în limbile slave.

oploși – a adăposti, a găzdui, a apăra, a proteja.
V.sl. *oplotiti* „a închide, a înconjura cu un gard", *oplotŭ* „gard" (Cihac, II, 229) sau din v.sl. *plŭchŭ* „câmpie" (Tiktin). Etimonul vechi slav indicat de Cihac nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Pentru Cioranescu (5901) rămâne cu origine incertă, dar acesta greşeşte încercând să-l apropie de a **obloji**. Provine, probabil, din PIE ***plak-**, ***plək-**, **plek-** „întins şi plat; a (se) întinde" (*IEW*, 831); cf. ar. *ploace* „lespede" (v. **plăcintă**).
Der: *oploșire*, *oploșit*.

opri – 1. a face să stea pe loc, a face să înceteze, a stăvili; 2. a deține, a reține; a zăbovi; 3. a reține pentru sine; 4. a rezerva, a reține locuri, bilete etc.; 5. a împiedica pe cineva de la o acțiune.
V.sl. *opreti* „a fixa, a se sprijini, a se rezema" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 229; Cioranescu, 5904); cf. ceh. *opreti* „a se sprijini, a susține", rus. *opora*, *oporŭ* „suport". Cihac asociază rom. a **opri** cu **zăpor** şi a **popri**. Asocierea cu **zăpor** este greşită, deoarece acesta are altă origine (v. **zăpor**). Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. lituan. *spirru*, *spirti* „a se sprijini", alb. *prap* „(mă) opresc" (v. **sprijini**).
Der: *opreală*, *oprelişte*, *oprire*, *oprelnic*, *opritoare*.

opt (ar. *optu*, mgl. *nopt*, istr. *opt*) – numărul aflat între şapte şi nouă.
Lat. *octo* „opt" (Puşcariu, 1222; Candrea-Densusianu, 1283; *REW*, 6035; Cioranescu, 5907). Panromanic; cf. vegl. *guapto*.
PIE ***okto**(**u**) „opt" (*IEW*, 775); cf. skt. *ašta*, gr. *οκτώ*, umbr. *uft*, osc. *uht* (*Uhtavis* „Octavius"), got. *ahtan*, ir. *ocht*, cymr. *wyth* (pron. *uit*), lit. *aštwo* etc. Practic, în toate limbile IE numeralul **opt** provine de la acest rad. PIE. Pe de altă parte, grupul **kt** este identic în greacă, latină şi PIE. Este important să ştim când a avut loc trecerea grupului **kt** > *pt* în traco-dacă. Desigur, trebuie asociat cu trecerea lui **kŭ** > *p* în traco-dacă, care a avut loc, probabil, nu cu mult timp înainte de 1200 î.Ch.; cf. gr. (hom.). *πίσυρες*, gr.(dor.) *πέτυρες* „patru", precum şi hidronimele şi toponimele din zonă care includ radicalul „*-apa*". De asemenea, trecerea PIE ***kt** > umbr. *ft*, respectiv, osc. *ht* a avut loc, probabil, cam tot în aceeaşi perioadă, pe la sfârşitul mileniului II î.Ch. (v. **noapte**).
Der: *optar*, *optime*.

opụne – a (se) împotrivi.
Lat. *opponere* (Cioranescu, 5907) din *ponere* (v. **pune**).
Der: *opoziție*, *opozant*, *opoziționist*, *opozabil*.

orạș (var. *uraş*, *uaraş*) – aşezare omenească importantă, centru economic industrial, politic şi administrativ.
Mgh. *varos* „oraş" (Miklosich, *Fremdw*., 134; Cihac, II, 519; Cioranescu, 5913); cf. scr. *varoš*, alb. *varosh* (înv.) „1. partea unui oraş medieval aflată dincolo de zidurile castelului (cetății); 2. partea oraşului adiacentă pieței" (cf. Newmark, 1998). Am dat traducerea exactă a sensurilor din albaneză pentru a avea o imagine clară a originii acestui cuvânt.
Este evident că albaneza nu avea cum să-l împrumute din maghiară. Sensul alb. *varosh* coincide cu cel al skt. *pranta-durga* „suburbie, grup de locuințe în afara zidurilor cetății", cognat cu rom. **târg**, cu echivalente în multe limbi IE (v. **târg**). Nu există, prin urmare, nicio îndoială că acest radical este vechi traco-illiric indică oraşul din afara cetății întărite. Acesta a fost sensul inițial şi al toponimului *Orăştie*. Cu alte cuvinte, noțiunile de **-para** şi **-dava** trebuie înțelese doar ca noțiuni care definesc cetățile întărite, de apărare, în timp ce noțiunea de **oraş** definea ceea ce se întindea în afara întăriturilor. Pe de altă parte, trebuie arătat că acest radical este atestat în toponimele tracice; cf. *Al-oros*, *Az-oros*, *El-oros*, *Tarp-oron*, *Thest-oros*, *Cap-ora*, *Clev-ora*, *Milk-oros*, *Scap-ora* ş.a. (Dečev, *Thrak. Sprach*., 535). Sânt, astfel, indicii clare că acest radical provine din fondul eurasiatic, deoarece el este prezent nu numai într-o serie de limbi IE; cf. hitt. *uru* „oraş", lat. *urbs* „oraş", *orbis* „cerc, formă circulară", ci şi în multe limbi ne-indo-uropene; sumer. *ur*, *uruk*, basc. *uri* „oraş", ebr. *ir*, *arim* „oraş", ebr. *Ieru–shalam* „oraşul păcii". Lat. *urbs* este considerat de origine mediteraneană (sumero-anatolică) de către Devoto (*St. Etr.*, 12, 147; cf. Walde). Walde (II, 838) şi Ernout-Meillet îl consideră de origine ne-indo-europeană, fără altă specificație.
Aceste forme provin de la un rad. eurasiatic ***or-** „cerc, rotund, formă circulară". Paliga (*Thrac. St*., 46) consideră că acest radical ar avea sensul de „mare, uriaş", asociindu-l şi cu rom. **uriaş**. Trebuie arătat că rom. **oraş** şi **uriaş** nu provin de la acelaşi radical (v. **uriaş**). Pe lângă **deal**, **oraş** este unul dintre puținele cuvinte din limba română despre care putem spune cu certitudine că este de origine eurasiatică (*nostratică*). De la acest radical par să provină şi toponimele româneşti *Oradea* şi, respectiv, *Arad*, precum şi *Orăştie*.
Der: *orăşel*, *orăşean*, *orăşancă*, *orăşenime*, *orăşenesc*, *orăştie*, *orăştioară*.

orăcăi – 1. a urla, a scoate un sunet specific batracienilor; 2. a plânge, a scânci (despre copii).
Cioranescu (5909) îl consideră creație expresivă, ceea ce este adevărat, dar acest verb romământesc poate fi asociat cu alte verbe din limba română sau din alte limbi, provenind din PIE ***rei-**, **rē(i)-** „a striga, a răcni, a lătra" (*IEW*, 859), cu prelungire în **k**: **rek-** „a răcni, a urla"; cf. lat. *raccare*, *rancare* „a răcni, a urla, a striga", cymr. *rhegen* „potârniche" (v. **răcan**, **răcni**).
Der: *orăcăit*, *orăcăială*.

orândă – 1. soartă, destin; 2. ursit; 3. obicei, datină; 4. arendă; 5. han, cârciumă rurală.
V.sl. *urędu* „ordin" (Cihac, II, 230; Cioranescu, 5926). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Cihac îl asociază cu **arendă**, fără să dea alte detalii, iar vb. **a orândui** îl asociază cu **rând**, care ar proveni din v.sl. *rędu* „rând, linie", deşi este evident că **orândă** şi **a orândui** au aceeaşi origine. Vocalele nazale din slava veche nu au dat vocală plus nazală în română (v. **mucenic**).
Într-adevăr, trebuie asociat cu **rând**, întrucât ambele provin din acelaşi radical (v. **rând**), dar nu are nicio legătură etimologică cu **arendă** (v. **arendă**). Rom. **orândă**, a **orândui** trebuie asociate cu lat. *ordo*.

Walde (II, 221) consideră că lat. *ordo* provine dintr-un PIE ***re-n-d**; cf. lituan. *rinda* „rând”, v.ir. *rann* „parte”, bret. *renn* „sfert, cantitate”, gall. *-renda*, *-randa* (cf. Walde). Provine din fondul pre-latin.
Der: *orândui*, *orânduială*, *orânduire*, *orânduit*.

orb – fără vedere.
Lat. *orbus* „lipsit de copii, părinți, soție” (Diez, I, 295; Densusianu, *Hlr*., 193; Puşcariu, 1223; Candrea-Densusianu, 1284; *REW*, 6086; Cioranescu, 5916).
PIE ***orbho-s** „orfan, lipsit de ceva” (*IEW*, 781; Walde, I, 220); cf. skt. *árbha* „mic, slab, copil”, gr. *ορφάνος* „orfan”, gall. *Orbius* (NP), got. *arbi* „moştenitor”, v.g.s. *arbi* „moştenitor”, arm. *orb* „orfan”, arm. *arbaneak* „orfan”, v.ir. *orbe*, *orpe* „moştenitor”, it. *orbo* „orb, lipsit de ceva, orfan”, v.fr. *orb* „orb”, cat. *orb* „orb” (limba catalană are şi forma *cec* „orb” < lat. *caecus* „orb”, astfel încât este posibil ca forma **orb** să provină din celt-iberică), calabr. *orvu*, vegl. *vuarb*, alb. *verb* „orb”. Alb. *verb* < lat. *orbus* (cf. Miklosich, *Rom. Elem*., 45; Meyer, *Wb*., 466), dar derivarea este dificilă. Remarcăm asemănarea dintre forma albaneză şi cea vegliotă. Radicalul există şi în armeană, cu sensul original din PIE. Forma din limba română ar putea fi de origine traco-illiră (v. **orfan**).
Der: *a orbi*, *orbire*, *orbit*, *orbeşte*, *a orbecăi*, *orbecăire*, *orbecăială*.

orceag – arpagic.
Este probabil o formă derivată a lui **arpagic**.

ordin – dispoziție orală sau scrisă; 2. act, hârtie care conține o dispoziție; 3. poruncă.
Lat. *ordo*, *-inis*; cf. fr. *ordre*, it. *ordine.*
Der: *a ordona*, *ordine*, *ordinar*, *ordonanță*, *ordonator*, *a coordona*, *coordonator*, *a dezordona*, *dezordine*, *a subordona*, *subordine* etc.

orez (ar. *uriz*) – plantă din familia gramineelor cultivată pe terenuri umede (*Oryza sativa*).
Ngr. *ορύζι* „orez” (Tiktin; Vasmer, *Gram., I*06; Cioranescu, 5922); cf. v.sl. *orizŭ*, alb. *oriz*, bg., scr. *oriz*.
Der: *orezărie*.

orfan (ar. *oarfăn*) – care a pierdut un părinte sau pe amândoi.
Ngr. *ορφανός* < gr. *ορφάνος* „orfan” (Cihac, II, 630; Roesler, 573; Gáldi, 215; Cioranescu, 5923) sau din lat. **orphanus* (Candrea-Densusianu, 1274, *REW*, 6105); cf. it. *orfano* „orfan”, v.fr. *orfene* „orfan”, cat. *orfe* „orfan”, port. *orfao* „orfan”. Este atestat doar în latina târzie (cf. Niermeyer, 974), dar latina medievală nu a putut afecta limba română; este de presupus că a intrat în limba română încă din perioada medio-greacă (v. **orb**).
Der: *orfelinat*.

organ – 1. parte a corpului unei ființe; 2. ansamblu de piese îmbinate, 3. orgă.
Mgr. *όργανον* „unealtă, organ, instrument muzical” (Murnu, 40; Cioranescu, 5924).
Der: *organic*, *organism*, *organist*, *a organiza*, *organizator*, *organizatoric*, *organizație*, *organigramă*, *organogen*, *organografie*, *organoterapie*.

ori – element folosit împreună cu formele prenumelor relativ-interogative şi redă noțiunea de nedeterminare în forme precum *oricine*, *orice*, *oricare*, *oriunde*, *oricând* etc. Are aceeaşi origine ca şi formele *vre* (*veri*) şi *fie* cu sens şi întrebuințare similare. Nu trebuie confundat cu conjuncția disjunctivă **ori** (v. **vre-un**).

orient – unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în direcția în care răsare soarele; spațiul geografic situat la răsărit de Europa.
Fr. *orient* din lat. *oriens*, *-tis* „orient, răsărit, răsărit de soare” < *oriri* „a (se) ridica” (v. **origine**).
Der: *a orienta*, *oriental*, *orientalism*, *orientalist*, *orientalistică*, *orientare*.

origine – 1. început, proveniență, izvor, obârşie; 2. apartenență prin naştere, grup social, națiune.
Fr. *origine* din lat. *origo*, *-inis* < *oriri* „a (se) ridica”.
Der: *original*, *originalitate*, *originar*.

orizont (var. *orizon* (*înv*.)) – zare.
It. *orizonte* (Cioranescu, 5927) din lat. *horizon* < gr. *ορίζων* < *οριζείν* „a limita”.
Der: *orizontal*.

ọrlişte – casă părăsită, loc pustiu.
A fost pus, în mod nejustificat, în legătură cu v.sl. *orelŭ* „vultur” (Scriban). În schimb, Cioranescu (5928) îl asociază cu *urlă* „loc pustiu unde urlă vântul”, ceea ce este corect. Forma **urlă** provine de la **a urla**[2], cu sensul de „a (se) surpa, a cădea în jos” de la care provine **orlişte** < ***urlişte**; cf. bg., scr. *orlište*, alb. *urishte* „morman de pământ” (v. **urla**[2]).

oropsi – 1. a deprecia, a defavoriza, a disprețui; 2. a azvârli, a respinge, a alunga.
Ngr. *εξορίζω* „a exila” (Cihac, II, 681) sau ngr. *ορίζω* „a limita” (Scriban). Cioranescu (5932) respinge ambele soluții, deşi crede că trebuie să fie un împrumut din neogreacă fără, însă, a-şi explica opțiunea sau a indica vreun etimon. Origine obscură.
Der: *oropsire*, *oropsit*, *oropseală*.

ortoman (var. *iortoman*) – voinic, viteaz, bogat.
Origine dacică (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1873, 85). Din cuman. *yurt* „proprietate” (Şăineanu, I, 227). Lat. *libertus* > ***iertoman** (Giuglea, *Dacor*., 5, 542-47). În sfârşit, din av. *arethamant* „drept” (Hasdeu, *Ist. crit*, 1, 261). Oricum, de data asta, Hasdeu uită că vorbitorii de avestică nu au avut contacte lingvistice cu dacii, deşi apropierea dintre cele două forme este justificată, astfel încât rom. *ortoman* poate fi cognat cu av. *arethamant*. Avestica s-a vorbit în partea de Răsărit a vechii Persii şi a fost limba maternă a lui Zarathustra, fondatorul religiei care-i poartă numele.
Cioranescu (5936) crede că, ar fi posibil să provină de la un mai vechi **lotroman*, ipoteză greu de susținut. Suf. *-man* este frecvent în limba română şi este considerat ca fiind de origine traco-dacă (cf. Hasdeu, *Ist. crit.*, 1, 262; Poghirc, ILR, II, 363). Rad. **orto-** este dificil de explicat, întrucât nu există, din câte se pare, alt cuvânt în limba română care să provină din acest radical. Origine pre-latină.

orz (ar. *ordzu*, mgl. (*u*)*orz*) – plantă erbacee din familia erbaceelor (*Hordeum sativum*).
Lat. *hordeum* „orz” (Puşcariu, 1225; Candrea-Densusianu, 1286; *REW*, 4180; Cioranescu, 5937); cf. vegl. *vuarz*, it. *orzo*, prov., cat. *ordi*, fr. *orge*, gal. *orjo*.
PIE ***g**’**herzd** „orz” (*IEW*, 446); cf. lat. *hordeum*, falisc. *fordeum*, v.g.s. *gersta*. PIE ***gh** a dat *g* traco-dacă.
Der: *orzar*, *orzărie*, *orzişor*, *orzoaică*.

os (ar., istr. *os*, mgl. *uos*) – 1. element al scheletului vertebratelor cu structură dură, rezistentă.; 2. sâmbure, sământă; 3. neam, viță; 4. oseminte, schelet.
Lat. *ossum* „os” (Puşcariu, 1226; Candrea-Densusianu; *REW*, 6114; Cioranescu, 5938). Panromanic; cf. vegl. *vuas*.
PIE ***ost**(**h**)-, **ost**(**h**)**i** „os” (*IEW*, 783); cf. skt. *asthi* „os”, gr. *οστέον* „os”, alb. *asht*, *asthe* „os”.
Der: *oscior*, *osos*, dar şi neologismele *osatură*, *a osifica*.

osândi – a condamna, a pedepsi.
V.sl. *osędіti* „a condamna” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 59; Cihac, II, 231; Cioranescu, 5942). Forma corectă în vechea slavă este *suditi*, *sjaditi* „a condamna”; cf. bg. *sedea*, rus. *suditi* „a condamna”, lituan. *suditi*, *adsuditi*. Radicalul pentru aceste forme este un IE ***seud-**, **sud-** „a condamna, a blama”. Tot de la acest radical provine, probabil, şi rom. a **sudui**, *sudalmă* (v. **sudui**). *O* inițial provine, aşa cum reiese şi din forma lituaniană, de la prepoziția PIE ***ad**, folosită în formarea mai multor forme verbale româneşti (cf. **ademeni**, **aminti** etc.). Origine incertă.
Der: *osândă*, *osândit*.

osânză (ar. *usăndză*) – grăsime de porc neprăjită.
V.sl. *svinija* „porc” (Cihac, II, 231). Lat. *axungia* „grăsime de porc pentru uns osiile” < *axis* şi *ungo* „grăsime de uns osia” (Puşcariu, 1228; Candrea-Densusianu, 1292; *REW*, 846; Cioranescu, 5943); cf. it. *sugna*, sard. (logud.) *assundza*, campan. *assonza*.

Etimologia lui Cihac nu poate fi acceptată. Rom. **osânză** trebuie asociat cu lat. *auxungia*.

osârdie (înv.) – zel, râvnă, asiduitate.
V.sl. *usrŭdije* „zel, ardoare, elan” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 231; Cioranescu, 5944); cf. rus. *userdie* „zel, fervoare”.

oscilą – a se balansa, a se legăna, a şovăi, a ezita.
Fr. *osciller* din lat. *oscilari* „a (se) legăna”.
Der. *oscilant*, *oscilatoriu*, *oscilație*, *oscilograf*, *oscilogramă*, *oscilosop*.

osie – ax, axă.
V.sl. *osi* „axă, osie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 231; Cioranescu, 5941); cf. bg., scr., ceh., pol. *os*; rus. *osĭ*.
PIE ***ag**’**es**, **ak**’**s** „osie, axă” (*IEW*, 14); cf. skt. *akša-h* „osie”, gr. *ἄξον* „car, căruță”, lat. *axis* „osie”, v.g.s. *ahsa* „osie”, n.g.s. *Achse* „osie”, v.pr. *assis*, lituan. *ašis*,, let. *ass* „osie, v.sl. *osŭ*. Nu este necesar un intermediar slav, deoarece rom. **osie** poate proveni din PIE ***ak**’**s**. În multe cazuri lat. *x* îi corespunde un *s* în română (v. **lăsa**), deşi grup. ***ks** a dat *ps* în română (v. **coapsă**), dar sânt destule excepții (cf. **osânză)**. Densusianu (*ILR*, I, 27) arată că grupul *cs* trecuse la *ss* în oscă şi umbrică, fenomen care se observă şi azi într-o serie de dialecte italiene (v. **osânză**).

ospăț (ar. *uspeț*) – petrecere, masă mare cu ocazia unor zile festive.
Lat. *hospitium* „ospitalitate” (Puşcariu, 1230; Candrea-Densusianu, 1276; *REW*, 4200; Cioranescu, 5947). Cioranescu respinge ipoteza lui Rosetti (1, 170) după care numai în română s-a păstrat lat. *hospitium*.. Acesta se bazează pe ipoteza lui Todoran (*Dacor.*, 9, 128), care consideră că ngr. *σπιτί* „casă” şi alb. *shtëpi* „casă” ar proveni din lat. *hospitium*, ipoteză care este, firește, greşită. Lat. *hospitium* provine din *hospes* „gazdă, cel care dă ospitalitate” < proto-lat. **ghosti-poti*, la rândul său din PIE ***ghostis** „străin, oaspete” (*IEW*, 453) (v. **gazdă**) şi PIE ***poti-s** „stăpân, stăpânul casei” (*IEW*, 842) (v. **gospodar**). În latină PIE ***gh** a trecut la **h**, iar în traco-dacă a devenit *g*. Origine latină (v. **bade**, **gazdă**).
Der: *oaspete*, *ospăt, ospătare*, *ospătărie*, *ospătos*.

ostenį – 1. a obosi; 2. a depune un efort, a se strădui.
V.sl. *ustati*, *ustana* „a termina” (Cihac, II, 232; Tiktin; Candrea); cf. rus. *ustanije* „oboseală”, ceh. *ustati* „a (se) osteni”, ceh. *ustani* „oboseală”. Pentru Cioranescu (5950) rămâne cu origine îndoielnică. După Vasmer (III, 748) formele slave provin din v.sl. *stati* „a sta”. Origine incertă.
Der: *osteneală*, *ostenit*, *ostenitor*.

știe – furcă de pescuit.
V.sl. *osti* „osie” (Cihac, II, 232; Tiktin; Cioranescu, 5952). Etimonul invocat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). Forma există doar în sârbă dintre limbile slave; cf. sb. *osti* „harpon”. În schimb, forme similare se găsesc în limba greacă; cf. gr. *ώστις*, *ώστης* „cel care loveşte”, gr. *ώστιζω* „ lovi”, gr. *ώιξω* „a împinge, a se împinge unii pe alții, a se ciocni, a lupta”. La Suidas apare forma *όιστος* „săgeată”, care trebuie asociat cu rom. **ostie**. Rom. **ostie** nu provine desigur din greacă, dar are aceeaşi origine ca şi formele greceşti (v. **oaste**). Provine din fondul pre-latin.

ostoį – a sta, a (se) potoli.
V.sl. *ustojati* „a domina” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 364; Cioranescu, 5954). Etimonul invocat de Miklosich şi Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). Există totuşi două verbe similare ca formă în vechea slavă, anume v.sl. *ostajati* „a rămâne” şi v.sl. *ostojati* „a înconjura”, dar niciunul nu poate constitui etimonul rom. **ostoi**. Rom. **ostoi** provine de la un mai vechi **ostonio* < ***ad-stanio**, din acelaşi radical ca şi a **sta** din PIE ***stā-**, ***stə-** „a sta” (*IEW*, 1004) cu prelungire în *n*, **stan-*. Vocala inițială *o* provine din prepoziția PIE ***ad-** (v. **opinti**).
Der: *ostoi* „odihnă, răgaz”.

ostraciză – 1. a proscrie, a persecuta; 2. a elimnina pe cineva din viața publică.

Fr. *ostraciser* din gr. *οστρακιζείν* < *όστρακον* „scoică, ciob”.
Der: *ostracizare*, *ostracizat*, *ostracism*.

ostropeļ (var. *ostropăţ* (Mold.)) – fel de mâncare din carne de miel sau de pasăre cu sos de oţet, făină şi usturoi.
Bg. *ostroglav* „cu cap ascuţit” (Cihac, II, 232). Ipoteza lui Cihac este eronată. Cioranescu (5956) porneşte de la *ostro* „ascuţit”, aici cu sens de „picant, înţepător”. Trebuie asociat cu a **ustura** (v. **ustura**)

ostrọv – insulă.
V.sl. *ostrovŭ* „insulă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Miklosich, *Lexicon*, 522; Cihac, II, 655). Prezent în mai multe limbi slave. Cihac crede că v.sl. *ostrovŭ* provine din v.sl. *struja* „curgător, care curge”. Vasmer (III, 165) merge pe aceeaşi linie de gândire asociind formele slave cu skt. *sravati* „a curge”, skt. *giri-strava* „şuvoi de munte”, lituan. *sravá* „curgere”, v.isl. *straumr* „râu mare”, lituan. *prasrava* „curent de apă”, let. *strava* „curgere”.
Dacă este să acceptăm toate asocierile făcute de Vasmer, aceste forme provin de la PIE ***sreu-** „a curge”, ***sreu-mon** „râu, curs de apă” (*IEW*, 1003). Radicalul acesta s-a păstrat în hidronimele româneşti de origine traco-dacă: **Sargetia** (*Strei*), **Siret**, **Strumon** (*Struma*) (v. **Sargetia**, **Siret**, **Strumon**).
Der: *ostrovean*.

otạvă – a doua iarbă, al doilea cosit al ierbii.
Bg., scr. *otava* „otavă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 233; Cioranescu, 5962); cf. alb. *otavë* „otavă”, slov., ceh. *otava* „otavă”. Radicalul este prezent în majoritatea limbilor slave. Cihac îl asociază cu v.sl. *tajati*, *taja* „a dizolva, a lichefia”, ceea ce nu este verosimil. Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. lituan. *atolas* „otavă”, let. *atals* „otavă”, skt. *talas* „palmier”, lat. *talea* „puiet, răsad” (cf. Vasmer, II, 289).
Der: *a otăvi*, *otăvişte*.

otâncị (var. *oticni*) – a (se) forţa, a se sili din răsputeri.
V.sl. *otĭnĭčati* „a extenua” (Cihac, II, 234). Sb. *otegnuti* (Candrea; Cioranescu, 5972). Trebuie asociat cu **otâng** „pârghie pusă la plug pentru a ajuta boul mai slab” care a fost asociat v.sl. *otągŭ* (Conev, 61; cf. Cioranescu, 5973).
Provine din PIE ***tengh-** „a trage, a întinde” (*IEW*, 1067) (v. **otâng**, **poticni**, **tânjeală**). Origine traco-dacă.

otậng – pârghie pusă la plug pentru a ajuta boul mai slab.
V.sl. *otągŭ* (Conev, 61; cf. Cioranescu, 5973). Nu am putut verifica forma slavă veche (cf. Djačenko). Are aceeaşi origine cu a **otânci**.

otịc – 1. lopăţică cu care se curăţă de pământ brăzdarul şi cormana plugului; 2. strămurariţă.
Scr. *otic*, slov. *otika* < v.sl. *tykati* „a înţepa” (Cihac, II, 234; Candrea, 20; Cioranescu, 5971). Formele sud-slave invocate nu le-am putut verifica. De asemenea, rom. **otic** nu poate fi asociat cu v.sl. *tykati*. Origine incertă.

ọtova plan, egal, uniform.
Cihac (II, 234) îl consideră slav, însă, fără să indice vreun etimon sau radical slav. Alte ipoteze sânt total absurde ca bg. *ot tova* „al ei” (Scriban) sau rus. *ot tog* „de asta” (Tiktin). Cioranescu (5975) îl consideră cu origine necunosctuă. Este, probabil, o formaţie expresivă.

otrạvă (mgl. *utroavă*) – substanţă toxică care poate produce tulburări ale organismului sau moartea.
V.sl. *otrava* „otravă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 151; Cioranescu, 5977); cf. bg., scr. *otrov*, ceh. *otrova*. Cihac îl asociază cu a **istrăvi** „a delapida”, care ar proveni din v.sl. *sutruvati* „a folosi, a cheltui”.
Der: *a otrăvi*, *otrăvire*, *otrăvit*, *otrăvitor*.

otreạpă – 1. cârpă, zdreanţă; 2. om de nimic.
V.sl. *otrepĭ* „zdreanţă” (Cihac, II, 405; Cioranescu, 5978); cf. rus. *otrepe* „zdreanţă”. După Vasmer (IV,

98), rus. *otrepe* provine din rus. *trepati* „a hărțui, a bate, a lovi”, pe care îl asociază cu v.pr. *ertrepa* „a păși, a trece”, lituan. *trept* „a tropăi”.

oțel – aliaj de fier cu carbon (și alte metale) întrebuințat pentru duritatea și elasticitatea sa.
V.sl. *ocĕlŭ* „oțel” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34, Cihac, II, 234, *REW*, 183; Cioranescu, 5966); cf. scr. *ocal*, slov, ceh. *ocel*, mgh. *acel*. Preobraženskу (672) spune, pe bună dreptate, că nu se pot stabili cu certitudine căile de împrumut. Forme similare există în multe alte limbi IE; cf. v.g.s. *ecchil*, m.g.s. *eckel*, n.g.s. (dial.) *Eckel*, it. *acciale*, venet. *azzale*, fr. *acier* „oțel”. În latina medievală, pe lângă *aciarum*, apar multe alte forme: *accar-*, *acer-*, *asser-*, *azzar-*, *azar-* (cf. Niermeyer, 16). Varietatea de forme în latina medievală este un indiciu că acestea au intrat târziu în latină, provenind din diferite limbi și dilalecte pre-romane. Este astfel evident că, forma veche slavă este un împrumut dintr-o altă limbă europeană. Dauzat (8) crede că lat. *aciarum* provine din *acies* „ascuțit”.
Der: *a oțeli*, *oțelire*, *oțelit*, *oțelos*.

oțărî (var. *oțeri*) – 1. a se mânia, a se înfuria; 2. a se răsti la cineva.
V.sl. *ostriti* „a ascuți” (Cihac, II, 235), ipoteză respinsă de ceilalți cercetători. Nu este posibil din punct de vedere fonetic. Din sb. *ceriti* „a râde sarcastic” (Scriban) sau bg. *ocervam* „a-și arăta colții” (Candrea). Nu am putut verifica etimonul bulgar. În sfârșit, din bg. *cerjă se* „a lua un medicament” (Rosetti, *St. de ling.*, 28). Lat. *obtero* „a strivi, a sfărâma” (Capidan, *Dacor.*, 3, 762). Niciuna din ipotezele de mai sus nu poate fi acceptată, în special datorită sensurilor diferite ale etimoanelor propuse. Origine incertă.

oțet – lichid cu gust acru obținut prin fermentarea acidă a vinului folosit în alimentație și în industrie.
V.sl. *ocĭtŭ* „oțet” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac 2, 235; *REW*, 98; Cioranescu, 5969). Meyer-Lübke (*REW*) crede că slava l-a preluat din got. *akeit*, iar româna din slavă. Pe de altă parte, Lehmann (A105) consideră că got. *akeit* este de origine latină.
În mod tradițional, oțetul se obține prin fermentarea fructelor. Creșterea pomilor fructiferi și fermentarea oțetului este posibilă doar la o populație sedentară. Prin urmare, got. *akeit* ar putea fi de origine dacică, de la o formă similară cu lat. *acetum*. În ciuda unei opinii destul de răspândite, goții, aflați mai întâi la nord de Dunăre și apoi la sud de acest fluviu, au fost timp îndelungat în contact cu geto-dacii. Din punct de vedere administrativ, goții locuiau în partea de est a Daciei, cam unde este astăzi Transnistria. De asemenea, în ciuda unei foarte răspândite teze, că româna nu a preluat nimic sau aproape nimic din gotică, în realitate, româna are multe rădăcini lexicale comune cu limbile germanice; desigur, multe pe fond IE, iar altele datorându-se unor împrumuturi în secolele III-IV d.Ch. Este de presupus că slavii au preluat această formă tot de la geto-daci, deoarece goții au fost alungați de invazia hunilor în 375, d.Ch., înainte de venirea slavilor în regiune. Acest radical dovedește încă odată apropierea dintre traco-dacă și latină. Termenul provine din PIE ***ak**’-, **ok**’- „ascuțit”. Velara palatală PIE **k**’ a dat *ț* în română (v. **arțar**), dar la vremea când a fost preluat de gotică era tot o velară palatală ca și în latină (cf. **țep**).
Der: *a oțeti*, *oțetar*, *oțetărie*.

ou (ar. *ou*, mgl. *uou*, istr. *owu*) – celulă care se formează în corpul ființelor de sex feminin aparținând mai multor specii, celulă care după fecundare devine o nouă ființă.
Lat. *ovum* „ou” (Pușcariu, 1232; Candrea-Densusianu, 1294; *REW*, 6128; Cioranescu, 5982). Panromanic. După Walde (II, 230), lat. *ovum* are cognați în multe limbi IE, care provine din PIE ***oui-**,

ou-; cf. gr.(dor.) *ωέον*, gr.(lesb.) *ωίον*, cymr. *wy* (pron. *ui*), v.corn. *uy*, alb. *voe* „ou”, v.sl. *aju* „ou”.
Der: *ouşor*, *a oua*, *ouătoare*.

ovăz (ar. *ovez*, *uvezŭ*) – 1. plantă erbacee din familia gramineelor (*Avena sativa*); 2. diferite specii de ovăz, 3. lan de ovăz.
V.sl. *ovisŭ*, *ovesŭ* „ovăz” (Miklosich, *Lexicon*, 487; Cihac, II, 235; Cioranescu, 5983); cf. slov., ceh. *oves*, pol. *owies*, rus. *ovjos*, lituan. *aviža*, let. *auzas*, v.pr. *wyse* „ovăz”.
Djačenko (1066) asociază formele slave cu skt. *avasam* „hrană”. După Walde (I, 81) suf. *-ena* din lat. *avena* „ovăz” s-ar datora asocierii cu *arena* „nisip”. Toate aceste forme provin din PIE ***awes-**, **awis-** „ovăz” (*IEW*). Din fondul pre-latin.

oxid – compus al oxigenului cu un alt element chimic.
Fr. *oxide* din gr. *οξύς* „ascuțit, înțepător, acru”.
Der. *a oxida*, *oxidabil*, *oxidant*, *oxidare*, *oxidație*, *oxigen*, *a oxigena*, *oxigenare*, *bioxid*, *hidroxid* etc.

ozon – o formă alotropică de oxigen, a cărui moleculă conține trei atomi de oxigen produs de către razele ultraviolete sau de descărcările electrice din atmosferă.
Fr. *ozone* din gr. *όζων* < *όζειν* „a mirosi”.

P

pac (var. *poc*, *paf*) – cuvânt care imită sunetul scos de o lovitură.
Onomatopee (cf. Cioranescu, 5986); cf. it. *pachiare* „a pocni” (v. **pocni**).

pace – 1. stare de bună înțelegere, fără război; 2. lipsă de tulburări, armonie.
Lat. *pacem* < *pax* „pace” (Puşcariu, 1235; Candrea-Densusianu, 1297; *REW*, 6317; Cioranescu, 5989); cf. lat. *pacisco* „a se înțelege, a se împăca, a promite în căsătorie”. Panromanic; cf. alb. *paqë* „pace”, v.pr. *packe* „pace”, osc. *Pakis* (NP), *Paakul*, *Pakulliis*.
PIE ***pak-*** „fixa, a lega, a aranja” (*IEW*, 787; Walde, II, 232). Pe lângă latină, oscă, umbrică, albaneză, forma v.pr. *packe* „pace” nu se explică desigur prin latină, dar trebuie să fie cognat cu aceasta. Derivați din acest radical există şi în alte limbi IE cu sensul de „a lega”; cf. skt. *pas-a* „laț, praştie”, av. *pas* „a lega unul de altul”, gr. *πάγη* „laț, praştie”.
Der: *a* (*se*) *împăca*, *a împăciui*, *împăcare*, *împăciuire*, *împăciuială* etc.

paceaură (mgl. *pacivură*) – 1. zdreanță, otreapă; 2. femeie stricată.
Tc. *paçavra* (Şăineanu, II, 279; Cioranescu, 5992); cf. ngr. *πατσαβούρα*, alb. *paçavurë* „fără valoare”, bg. *pačavura*, sb. *pačaura*.
Suf. *-ură* indică originea IE a acestui cuvânt. În română acest sufix este întâlnit cu preponderență la elementele de origine traco-dacă (cf. **măgură**), dar şi de origine latină (cf. **lingură**). Trecerea lui *v* la *u* nu este firească în acest caz pentru limba română. Pare să provină din fondul traco-illiric.

pachęt – unul sau mai multe obiecte înfăşurate într-o învelitoare pentru a putea fi transportate mai uşor.
Fr. *paquet* din v.fr. *pacquet*, cuvânt de origine germanică; cf. m.g.j. *pakken*, eng. *pack*.
Der: *pachețel*, *a împacheta*, *împachetabil*.

pacięnt – persoană aflată în evidența unui medic.
Fr. *patient* din lat. *patiens*, part. trecut de la *pati* „a suferi, a îndura” (v. *păți*)
Der: *pacięnță*, *impacięnță*, *a impacienta*.

pącoste – 1. calamitate, nenorocire; 2. supărare, pagubă.
V.sl. *pakostĭ* „pagubă, daună” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 237); cf. bg. *pakost* „pagubă, daună”, scr. *pakost* „răutate”, rus. *pakostĭ* „1. ticăloşie; 2. obscenitate”. Cihac asociază v.sl. *pakostĭ* cu *paky* „din nou, iarăşi”, ceea ce nu este verosimil. O formă similară există în limba ciuvaşă; cf. ciuvaş. *paká* „pacoste” (Abaev; cf. Vasmer, III, 189).

pădină (ar. *padă*, *padină*) – 1. loc plan; 2. loc plan aflat pe culmea unui deal sau munte.
Bg. *padina* „1. depresiune; 2. troacă, albie” (Tiktin; Cioranescu, 6005). Cioranescu traduce greşit sensul acestui cuvânt românesc prin „deal, măgură mică”. PIE ***pet-***, ***petə-*** „a (se) răspândi, a se lăți, a se extinde” (*IEW*, 824); cf. hitt. *pedan* „loc”, av. *paθana* „larg, întins”, gr. (aor.) *πετάσσαι* „a (se) întinde”, lat. *pateo* „a întinde, a extinde”, lat. *patulus* „întins, deschis”. În română există şi forma *pădeu* „loc plan şi fără denivelări”, de la acelaşi radical ca şi **padină**. Radicalul nu are răspândire în limbile slave. Forma bulgară provine din română. Din fondul pre-latin (v. **Tisa**).
Der: *Padina*, *Padeş* (top).

paftạ (ar., mgl. *paftă*) – încuietoare, cataramă.
Tc. *pafta* < pers. *bafta* (Şăineanu, II, 280; Cioranescu, 6010); cf. bg., sb. *pafta*.

pag – pestriț, bălțat.
V.sl. *pĕgŭ* „colorat” (Cihac, II, 237; Cioranescu, 6011); cf. scr. *pega* „pată”, v.slov. *pĕga*. Radicalul nu are răspândire în limbile slave.
PIE ***peig-***, ***peik-*** „pată de culoare, colorat”, ***poiko*** „a avea pete” (*IEW*, 794); cf. skt. *piekte* „malț”, av. *paes* „a colora”, gr. *ποικίλος* „colorat”, lituan. *piešti* „a colora, a scrie”. Formele sud-slave provin, probabil, din fondul balcanic.

pạgină – fiecare dintre cele două fețe ale unei foi de hârtie.
Lat. *pagina* (Cioranescu, 6013) înrudit cu *pangere* „a fixa, a lega” < PIE ***pak-*** „a fixa, a lega, a aranja” (*IEW*, 787).
Der: *a pagina*, *paginare*, *paginație*, *paginatură*, *paginator*.

pạgubă – pierdere materială, daună, pierdere.
V.sl. *paguba* „pagubă, nenorocire” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 34; Cihac, II, 238; Cioranescu, 6014). Din *pa* şi *gubiti* „a nenoroci” (Vasmer, I, 469). Acest radical există şi în lituan. *pagasti* „a strica, a altera”.
Der: *a păgubi*, *păgubaş*, *păgubos*, *păgubitor*, *a despăgubi* etc.

pahạr – vas de băut, cupă.
Cf. v.sb. *peharĭ*, *beharĭ* „pahar” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 238; Cioranescu, 6015); cf. scr., slov. *pehar*, alb. *pehar*, ceh., ucr. *pahar*, pol. *puhar*, mgh. *pahár*. După Capidan (*Raporturile*, 223), bg. *pahar* provine din română, iar după Miklosich bg. (din Trans.) *paharo* provine, de asemenea, din română. Forme similare provenind din aceeaşi sursă există şi în alte limbi IE; cf. gr. *βιχέρ* (*βιχήρ*), it. *bicchiere*, *pécchero*, prov., v.fr. *pichier*, *pechier*, v.g.s. *behhari*, n.g.s. *Becker*, v.scand. *bikkar*, let. *bikeris*. Formele neolatine provin din lat.med. *bacar*, *baccarium*, *picarium*. Kluge consideră că n.g.s. *Becker* provine tot din latina medievală, ca şi forma grecească. După Kluge, lat. *bacar* rămâne cu origine necunoscută. Este de presupus că latina medievală l-a împrumutat dintr-o limbă pre-romanică, dar nu poate fi indicată cu precizie sursa de origine. Indiferent de originea sa, lat. *bicar* provine din acelaşi radical ca şi gr. *βικος* „borcan, vas, pahar de băut, măsură”, care este atestat încă de la Herodot (1, 194; cf. Chantraine). În ultimă instanță, rom. **pahar** poate fi asociat cu gr. *βικίον* (*βιχήρ*), care putea intra în limba română dar la o dată greu de definit.
Der: *paharnic*, *păhărnicie*, *păhărel*, *păhăruț*.

pai (ar., mgl. *pal'iu*) – tulpină uscată de plantă graminee.
Lat. *palea* „paie, pleavă” (Diez, I, 301; Puşcariu, 1248; Candrea-Densusianu, 1310; *REW*, 6161; Cioranescu, 6017). După Giuglea (*Cercetări*, 19) din lat. *pallium* „manta”. Panromanic.
PIE ***pelō*(u)**, **-lo** „pleavă, paie” (Walde, II, 138); cf. skt. *pala* „pai” (Monier-Williams, 609, col. 3), lituan. *pelus* „pleavă”, let. *pelųs* „pleavă”, v.pr. *pelwo* „pleavă”, precum şi bret. (armor.) *pęl* (cf. Ernout-Meillet, 476). Acest radical există cu sens identic sau aproape identic în sanskrită, baltice şi celtice. S-a crezut că singularul **pai** este refăcut după *paie* (cf. Byck-Graur, 361; Cioranescu), ipoteză falsă deoarece nu explică ar. (mgl.) *pal'u* care, în mod evident, provine de la un sg. ****paliu-***, singular neatestat în latină. Formele neolatine: it. *paglia*, prov., port. *pallea*, sp. *paja*, cat. *palla*, fr. *paille* provin din lat. *palea*, dar nu acelaşi lucru se poate spune şi despre formele româneşti. Pare să provină din fondul pre-latin.
Der: *împăia*, *împăiere*, *împăiat*, *păiuț*, *păios*, *păioşie*, *păiş* etc.

pajiște – păşune.
V.sl. *pažiti*, *požiti* „pajişte, păşune” (Cihac, II, 238; Tiktin; Cioranescu, 6028); cf. scr. *pasište* „pajişte, păşune”, ceh. *pažit*, mgh. *pázsit*, *past* „pajişte, verdeață”. Etimonul vechi slav menționat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). După Cihac v.sl. *pažiti*, *požiti* ar proveni din *žiti* „a trăi”. De reținut că suf. -

işte este traco-illiric. Rom. **pajişte** trebuie asociat cu a **paşte** (v. **paşte**).

pajură – pasăre răpitoare, mai mică decât vulturul, care trăieşte în regiunile de munte (*Aquila imperialis*).
În legătură cu originea acestui cuvânt au fost emise câteva ipoteze care nu pot fi acceptate. Din ucr. *pažera* „lacom" (Densusianu, *Rom*., 23, 81; Tiktin) ori pol. *pazur* „labă" (Cihac, II, 239). Pentru Cioranescu (6029) rămâne cu orgine obscură.
Rom. **pajură** provine din acelaşi radical ca şi **pasăre**, cum o dovedesc atât sensul, cât şi forma acestor două cuvinte româneşti. Ambele provin din PIE ***pet-** „a zbura" (*IEW*, 825); cf. lat. *passer* „vrabie". În rom. **pajură** a fost un *d* în loc de *t*, de la un mai vechi **padiura*. Suf. *-ură* este frecvent în limba română, ca şi în latină de altfel (v. **pasăre**). Din fondul pre-latin.

palancă (var. *palangă*) – loc îngrădit.
Tc. *palanka* „fortificaţie" (Cihac, II, 239). Atestat din secolul XVII (cf. Cioranescu) sau mgh. *palank* (*REW*, 6455; Gáldi, 148); cf. it. *palanca*, sp. *palanca*. De Mauro-Mancini (1432) consideră că it. *palanca* provine din lat. **palanca*(*m*) < gr. *φάλαγγα* (acc. lui *φάλαγκς*) „trunchi, baston". Cu toate acestea, forma este atestată în latina medievală şi nu poate proveni din greacă, deoarece s-ar fi pronunţat **falanca*, **falanga*.
Termenul există şi în limba rusă; cf. rus. *palanka* „întăritură, fortificaţie", fiind folosit şi de cazacii zaporojeni, care erau un grup de indivizi cu veleităţi militare, de diferite origini etnice, inclusiv români. Aceştia au putut aduce termenul în limba rusă, dar Vasmer (II, 304) crede că acest cuvânt ar fi ajuns în rusă din germană, fără să indice etimonul german, care la rândul său ar proveni din fr. *palanque*. După Preobraženskу (II, 6) ar proveni direct din greacă, ceea ce nu este corect aşa cum am arătat mai sus. Turca l-a preluat din italiană, dar adevărata proveniență a acestui cuvânt în italiană (şi în latina medievală) nu este sigură. Rom. **palancă** provine din italiană, poate prin intermediul limbii turceşti.

palavră – vorbă goală, fleac, balivernă.
Sp. *palabra* „cuvânt, vorbă" > tc. *palavra* (Meyer, *Türk. St.,* I, 37; Şăineanu, II, 281; Cioranescu, 6043); cf. ngr. *παλάβρα*. Legătura directă cu gr. *παραβολή* (Philippide, *Principii*, 140) nu este posibilă; cf. alb. *palavrë*, sb. *palavra*. Cuvântul a fost introdus în limbile balcanice din iudeo-spaniolă (cf. Cioranescu) începând cu secolul al XVI-lea, după expulzarea evreilor din Spania.
Der: *a pălăvrăgi*, *pălăvrăgeală*, *palavragiu*.

palat – clădire somptuoasă, castel.
Lat. *palatium* prin mgr. *παλάτι* (Meyer, *Neugr. St*., III, 51; Candrea, *Rom*., 33, 282; Cioranescu, 6042).
Der: *palatal*, *a palataliza*, *palatalizare*, *palatin*, *palatinat*.

pală[1] – cantitate de fân.
Cf. alb. *palë* „1. grup, colecţie; 2. cută, rând", mgh. *palla* „şir de iarbă cosită" (G. Meyer, *EWA*) asociază alb. *palë* cu gr. *πέλομαι* „a întoarce". Dacă ar fi să asociem formele din română şi albaneză cu gr. *πέλομαι*, atunci toate par să provină din PIE ***kŭel-** „a întoarce" (*IEW*, 639) printr-o formă proto-traco-illiră ***kŭolo**, **kŭalo** cu trecera grup. ***kŭ** la *p*; cf. skt. *karşu* „brazdă", av. *karša* „brazdă". Pe de altă parte, rom. **pală** trebuie asociat cu **polog** „şir de iarbă cosită". Forma a fost preluată şi în maghiară (v. **polog**).

pală[2] (ar. *pală*) – sabie, hanger.
Tc. *pala* (Şăineanu, II, 230; Cioranescu, 6031); cf. ngr. *πάλα*, alb. *pallë*, bg. *pala*. Amintim că Meyer (319) consideră că alb. *pallë* provine din lat. *pāla* „lopată". Nu încape nici un dubiu că acest termen, prezent în toate limbile balcanice, are o origine comună cu rom. **paloş**. Ca şi rom. **paloş**, considerat de unii lingvişti tot de origine turcă (v. **paloş**), este un cuvânt de sorginte IE, care provine din PIE ***pel-**, **pelə-**, **plā-** „a lovi în stânga şi în dreapta, a împinge, a bate" (*IEW*, 801). Provine din fondul balcanic, turca l-a preluat din una din limbile din Balcani (v. **păli**[2]).

palmă (ar. *palmă*) – 1. partea interioară a mânii de la încheietură până la degete; 2. lovitură cu palma.

Lat. *palma* „palmă” (Puşcariu, 1249; Candrea-Densusianu, 1312; *REW*, 6171; 6053). Panromanic; cf. alb. *pëlemë* (*pëlëmë*) „palmă”.
PIE ***pələma*** (Walde, II, 240) sau PIE ***pelə-***, ***plā-*** „întins şi plat, a se întinde”, *plma* „palmă” (*IEW*, 805); cf. skt. *panih* (< **parnih*) „mână, copită”, gr. *παλάμη* „palmă”, v.ir. *lam* <proto-celt. **plam*, precum şi cymr. *llaw*, v.bret. *lau* „mână” de la acelaşi radical proto-celtic ca şi forma veche irlandeză, precum şi alb. *pëllëmbë* „palmă”. De asemenea, v.g.s. *falma* „mână”. După Miklosich (*Rom. Elemente*, 46), forma albaneză provine din lat. *palma*, iar după Orel (318) din gr. *παλάμη* „mână, palmă”. Prin urmare, radicalul apare în mai multe grupuri de limbi IE cu acelaşi sens.
Der: *a pălmui*, *pălmuire*, *pălmuit*, *pălmaş*.

paleo- -element de compunere însemnând „vechi”, care serveşte la formarea unor substantive sau adjective.
Gr. *παλαιός* „vechi” > fr. *paléo-*; cf. *paleogen*, *paleografie*, *paleolitic*, *paleontologie*, *paleozoic* etc.

pạloş – sabie lată încovoiată, cu două tăişuri.
Cf. scr., sloven. *polош* (Cihac, II, 241); cf. pol. *palasz*, rus. *palaš* „paloş”, it. *palascio*, v.fr. *palache*, n.g.s. *Pallasch*.
După Vasmer (III, 191) formele din limbile europene provin din limba turcă. Din tc. *pala* (Şăineanu, II, 230); cf. ngr. *πάλα*, alb. *palë*, bg. *pala*, mgh. *pallos*, tc. *paloş* „sabie, paloş”. Cioranescu (6031) îl asociază cu **pală** „sabie, hanger”. Derivarea rom. **paloş** din tc. *pala* nu este posibilă, aşa cum presupune Şăineanu, deşi în turcă există şi forma **paloş**. Meyer (*Türk. St.,* I, 2) consideră că tc. *paloş* provine din română. Amintim că suf. *-aş*, *-oş* sunt de origine traco-dacă ,aşa cum a arătat Hasdeu, cu echivalente în limba albaneză (cf. Poghirc, *ILR*, II, 337).
PIE ***pel-***, ***pelə-***, ***plā-*** „a lovi în stânga şi în dreapta, a împinge, a bate” (*IEW*, 801). Prin urmare, aceste forme au o proveniență indo-europeană. Formele turcă şi maghiară provin din stră-română sau din altă limbă IE din Balcani. Formele **pală**, precum şi **paloş** derivă din a **păli²** „a lovi” (v. **păli²**).

palpitạ – (despre inimă) a bate tare şi neregulat, a zvâcni; 2. (despre oameni) a fi stăpâniți de emoție.
Fr. *palpiter* din lat. *palpitare*, înrudit cu *palpare* > fr. *palper*, rom. *palpa*.
Der: *palpitant*, *palpitație*, *a palpa*, *palpabili palpabilitate*.

pạltin (ar. *paltin*) – arbore mare cu frunza crestată adânc al cărui lemn se foloseşte la fabricarea mobilei şi a intrumentelor muzicale.
Lat. *platanus* „platan” (Puşcariu, 1250; Candrea-Densusianu, 1313; *REW*, 6582; Philippide, *Principii*, 67). Lat. *platanus* < gr. *πλάτανος*. După Walde (II, 319), gr. *πλάτανος* este o formă mai nouă. O altă formă grecească este *πλατάνιστος*. Niedermann (*Gl*., 19, 10, 1930; cf. Chantraine, 911) crede că, această formă este un împrumut în limba greacă, formă care a fost asociată, prin etimologie populară, cu *πλατύς* „plat, întins”, cu sensul de „cu frunze mari, întinse”. Proveniența rom. **paltin** din lat. *platanos* implică două probleme fonetice: poziția diferită a lichidei *l* şi *i* în loc de *a* în a doua silabă. Astfel, ar trebui să postulăm un lat. **platinus*, la care a avut loc şi o metateză (*pla* > *pal*). Orel (309) crede că alb. *palnjë* „paltin” provine din lat. **platania* şi, în mod cu totul aberant, crede că rom. **paltin** este împrumut din albaneză, tocmai datorită poziției lichidei *l*. În spațiul carpato-danubian paltinul este extrem de răspândit, încât ideea unui împrumut din albaneză, în acest caz, este o absurditate. Totuşi, este interesant de reținut faptul că poziția lichidei este aceeaşi în română şi albaneză, astfel că putem reconstitui un radical proto-traco-illiric **paltano-s* sau **paltino-s* de la un mai vechi **platano-*, **platino-s*, la rândul său din PIE ***plat-***, ***plet-***, ***plot-*** „întins, plat; a se întinde” (*IEW*, 833). Este de presupus că gr. *πλατανος* provine din acelaşi fond traco-illiric (v. **plat**, **platoşă**).
Der: *păltinaş*, *păltiniş*.

paltọn (ar. *palto*) – haină groasă de iarnă care se poartă peste alte obiecte de îmbrăcăminte.
Fr. *paletot* (Tiktin; Graur, *BL*, IV, 107; Cioranescu, 6055); cf. ngr. *παλτό*, tc., bg. *palto*, it. *palto*(*n*).
Der: *paltonaş*.

pạnă[1] (var. *peană* (înv.), ar., mgl. *peană*) – formaţie epidermică cornoasă care acoperă corpul păsărilor.
Lat. *pinna* „pană (a unei păsări)” (Puşcariu, *ZRPh.*, 28, 682; Puşcariu, 1252, Candrea-Densusianu, 1315; *REW*, 6514; Cioranescu, 6062); cf. it. *penna*, prov., port. *pena*, fr. *penne*. Pe lângă limbile neolatine, acest radical există şi în alte limbi IE; skt. *perna* „vârf de aripă, pană”, alb. *pëndë*. Lat. *penna* provine de la v.lat. *pesna* din **pet-s-na*, la rândul său din PIE ***pet-** „a zbura, a cădea”, cu forma nominal ***pet-n-es** „aripă” (*IEW*, 826); cf. skt. *páttra*, *páta-tra* „aripă”, hitt. *pattar* „aripă”, v.g.s. *federa*, v.sax. *feđer*, n.g.s. *Feder*, eng. *feather* „pană” (v. **pasăre**, **pajură**).
Der: *peniţă*, *penaj*.

pạnă[2] – bucată de lemn sau de metal sub forma unei prisme folosită la despicarea lemnelor sau la fixarea unor piese.
Cioranescu (6062) consideră, în mod eronat, că rom. **pană**[2] este acelaşi cu **pană**[1].
PIE ***pin** „bucată de lemn” (*IEW*, 830); cf. skt. *pinaka* „băţ, par”, gr. *πιναζ* „bârnă”, v.sl. *pŭnŭ*. Din fondul pre-latin.

pạncovă – gogoaşă.
N.g.s. *Pfaunkuchen* > mgh. *panko* (*REW*, 6188; Cioranescu, 574).

pandalịe – criză nervoasă, capriciu, toană.
Ngr. *φαντασία* (Gáldi, 217) prin intermediul unei forme **pandasie*. Din ţig. *pandalo* „confuz” (Graur, *BL*, 6, 167). După Cioranescu (6070) este cu origine incertă, dar îl asociază cu ngr. *πάντ' ολα* „tot” ca în expresia „îl apucă toate pandaliile”, expresie similară cu fr. *il est dans tous ses états* (cf. Cioranescu). Singura ipoteză plauzibilă este cea a lui Cioranescu, deşi rămâne îndoielnică.
Poate fi asociat cu fandaxie, cuvânt de origine neogreacă devenit **pandaxie* (**pandasie*), apoi cu un sufix tipic romanesc *–lie*, a devenit **pandalie**. Este, prin urmare, un împrumut din neogreacă, preluat şi folosit în mod diferit, de diversele straturi sociale.

pandụr – 1. soldat din oastea pământeană de la sfârşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX formată, mai ales, din olteni; 2. soldat din oastea lui Tudor Vladimirescu.
Mgh. *pandúr* „pandur” (Cihac, II, 519; Cioranescu, 6073) din scr., slov. *pandur* „gardă” < v.sl. *pądarĭ* „pândar” (v. **pândi**).

panẹr (ar. *păner*) – coş mic.
It. *paniere*, ven. *paner* > ngr. *πανέρι* (Gáldi, *Le mots*, 217; Graur, *BL*, 5, 72; Cioranescu, 6074). Fr. *panier* < lat. *panarium* „coş de pâine” (Dauzat, 258).

pạnglică – 1. fâşie îngustă de bumbac, mătase, catifea folosită ca podoabă la îmbrăcămintea feminină; 2. bandă, faşă.
N.g.s. *Bandel* > mgh. *pantlika* (Miklosich, *Fremdw*., 116; Gáldi, 149); cf. ngr. *παντλήκα*, sb., ucr. *pantlijka*.
Der: *panglicar*, *panglicărie*.

panọu – planşă, tablă, tăblie.
Fr. *panneau* (Cioranescu, 6078).

pạntă – teren înclinat, înclinare.
Fr. *pente* (Cioranescu, 6080).

pantalọn – îmbrăcăminte bărbătească care acoperă corpul de la brâu în jos.
Fr. *pantalon* < it. (ven.) *pantalone* < „1. *Pantalone*, poreclă dată veneţienilor; 2. nume de personaj comic” de la *Pantaleone*, sfânt din sec. IV, foarte popular în Veneţia.
Der: *pantalonar*, *pantalonaş*.

pantẹism – teorie filosofică după care divinitatea se confundă cu întreaga natură.
Fr. *panthéisme* din gr. *πάν* „tot”, *θεός* „zeu”.
Der: *panteist*.

pantọf (ar. *pandoflă*, mgl. *pandofli*) – încălţăminte de stradă.
It. *pantofola* > n.g.s. *Pantofell* (Cioranescu, 575). În dialectele din sudul Dunării din ngr. *παντόφλα* cu aceeaşi origine.
Der: *pantofar*, *pantofărie*.

panțâr – platoşă.
N.g.s. *Panzer* „cuirasă” > v.sl. *pansyrŭ* (Miklosich, *Lexicon*, 554; Cihac, II, 242; Cioranescu, 6084); cf. pol. *pancerz*, rus. *pancyr*, sb. *pancjier*. N.g.s. *Panzer* < v.g.s. *panzier*, la rândul său din v.fr. *pancier* < lat. *pantex* „pântec” (cf. Vasmer, III, 199).

papagal – pasăre de origine tropicală viu colorată, cu ciocul gros, care imită vocea umană.
It. *pappagallo*, ven. *papagal* (Cioranescu, 6094).
Der. *papagalic*, *papagaliceşte*, *papagalicesc*.

paparudă – 1. fată, femeie care, printr-un dans ritual; invocă ploaia 2. femeie împopoţonată, trivială.
Din lat. *papula* „puştulă, bubuliță” (Densusianu, *Bausteine*, 479), lat. **pupulanda* (Pascu, *Etimologii*, 30) sau lat. *papaver* „mac” (Pascu, *Lat. Elem*., 262). Din gr. *Πομφολύγη* „numele unei divinități marine” (Diculescu, *Elementele*, 208). Cioranescu (6097) îl consideră formație expresivă. Niciuna dintre aceste ipoteze nu este câtuşi de puțin verosimilă. Trebuie asociat cu **păpuşă,** care provine de la un radical de natură expresivă. Ca în cazul multor formații expresive, rom. **paparudă** coincide cu anumite forme din alte limbi: bg. *peperuda*, *peperuga* „fluture”, calabr. *papparutu*, abruzz. *paperotta*, prov. *papalauda* „sperietoare”, cat. *babarola* „sperietoare de păsări” (cf. Cioranescu) (v. **păpuşă**).

papară – 1. felii de pâine prăjită cu brânză şi unt; 2. bătaie, ciomăgeală; 3. ouă jumări
Bg. *popara* „1. lapte cu pâine; 2. vraişte” (Miklosich, *Lexicon*, 625; Tiktin; Cioranescu, (6095) asociat cu v.sl. *popariti* „a opări”; cf. ngr. *ποππάρα*, tc. *papara*. Din ngr. *πάπα* „mâncare” (Roesler, 601) sau din italiană (Meyer, *Neugr. St*., 4, 68). În albaneză avem *papare* „fel de mâncare” şi, respectiv, *papë* „mâncare în limbajul copiilor”, de natură expresivă. În română trebuie considerat ca fiind un derivat din **papă** „mâncare”, suf. *-ară* fiind specific limbii române. Formele balcanice provin din română (v. **papă**[2]).

papă[1] – şeful bisericii catolice.
Lat. *papa* (Cioranescu, 6091) din gr. *πάπας* „episcop, preot” < *πάππας* „tată”; cf. lat. *papa* „tată”, cuvânt din limbajul copiilor ca şi **tată** şi **mamă** (v. *tată*, *mamă*). Atestat di sec. XVII.
Der: *papal*, *papalitate*, *papistaş*.

papă[2] (ar. *papă*) – mâncare (în limbajul copiilor).
Lat. *pappa* „mâncare” (în limbajul copiilor) (Puşcariu, 1258; Candrea-Densusianu, 1321; *REW*, 6214; Puşcariu, *Lr.*, 281); cf. alb. *papë* „mâncare” (în limbajul copiilor), ngr. *πάπα* „mâncare”. In toate aceste limbi este de natură expresivă, provenind din limbajul copiilor.
Der: *a păpa*, *papă-lapte*, *pă*(*m*)*pălău*, *papă-tot*, *papacioc*.

papuc (ar., mgl. *păpuță*) – pantof uşor de casă.
Tc. *papuç* < pers. *papuš* (Eguilaz, 328; Roesler, 601; Şăineanu, II, 282; Cioranescu, 6101); cf. ngr. *παπούτσι*, fr. *babouche*, it. *babuccia*, mgh. *papucs*. Forma de singular refăcută după plural.
Der: *papucar*, *papucărie*, *papugiu*.

papură (mgl. *papră*, *papură*) – plantă cu tulpina înaltă şi subțire care creşte în locuri mlăştinoase (*Typha angustifolia*).
Lat. **papura* (Schuchardt, *ZRPh*., 26, 403; Candrea, *Éléments*, 10; Puşcariu, 1259, Candrea-Densusianu, 1353; *REW*, 6218; Rosetti, *ILR*, 2, 65; Cioranescu, 6103).
Se consideră că, lat. **papura* ar fi forma vulgară a lat. *papyrus* < gr. *πάπυρος*. Sensul din latină este acela de trestie din care se făcea papirusul, dar şi de papirus propriu-zis. Derivatele neolatine au toate sensul de hârtie şi nu acela de trestie, papură sau altă plantă similară. Privitor la gr. *πάπυρος* „pânză subțire, papirus de scris”, Boisacq (746) consideră că este de origine străină (sau obscură) în limba greacă. Chantraine (856) susține că gr. *πάπυρος*, ca şi *βύβλος*, au intrat de timpuriu în limba greacă şi, de aceea, nu s-a putut stabili adevărata lor origine. În continuare, Chantraine consideră că provine din expresia egipteană *pa-p-ouro* „care aparține regelui”, ceea ce este, probabil, o eroare. Aşa cum indică rom. *papură*, lat. *papirus* defineşte trestia din care se făcea

papirusul, de la care, ulterior, a derivat şi sensul de „material, text scris”. Atât din punct de vedere fono-logic cât şi semantic rom. **papură** nu poate proveni din lat. *papyrus*, dar desigur ele au aceeaşi origine ca şi forma greacă a cărui origine nu se cunoaşte. Bg. *papura* provine din rom. **papură** (Capidan, *Raporturile*, 220). Din fondul pre-latin (v. **pipirig**).
Der: *păpuriş*, *păpurică*.

par (ar., mgl. *par*) – lemn lung şi subţire cu diferite întrebuinţări.
Lat. *palus* „par, stâlp, ţăruş” (Puşcariu, 1260; Candrea-Densusianu, 1324; *REW*, 6182; Cioranescu, 6105). Panromanic; cf. ngr. *παλοΰκι*, alb. *palamar*, alb. *pallë* „băţ, par”.
Din lat. *palus* provine şi v.g.s. *pfal* (n.g.s. *Pfahl*). Lat. *palus* provine de la un mai vechi **pak-slo-s* din PIE ***pak-**, **pag-** „a fixa, a lega” (Walde, II, 232; *IEW*, 787) (v. **păleaţă**).

pạra[1] – oraş, cetate (în limba tracă).
Glosele dacice atestate nu sunt numeroase, dar ele trezesc un tot mai larg interes atât cercetătorilor, cât şi celor interesaţi de originea limbii şi a poporului român şi, de aceea, am considerat oportun să le discutăm. Radicalul **para** este folosit la formarea multor toponime tracice din sudul Dunării; cf. *Bessa-para*, *Gelu-para*, *Drusi-para* etc. Apare şi sub forma *-bara*, în special în toponime din nordul Dunării; cf. *Zuro-bara*, *Tamon-bari* etc. Trac. *-para* este cognat cu skt. *pura* „oraş, cetate”, folosit, de asemenea, în toponime compuse (cf. *Romaka-pura* „oraşul Roma”); cf. gr. *πόλις* „oraş, cetate”, let. *pils* „oraş, cetate”. Poate fi asociat cu IE ***pari** > ***pari-et** „de jur împrejur” (cf. Walde; II, 254) din PIE ***per** (*IEW*, 810); cf. hitt. *pi-ir* „casă”, gr. *περι* „împrejur” de la care provine şi rom. a **apăra** (v. **apăra**, **perete**).

pạră[2] (ar., mgl. *pară*) – monedă.
Tc. *para* < pers. *para* (Roesler, 60; Şăineanu, II, 283); cf. ngr. *παρά*, bg., sb. *para*, alb. *para*.

paralẹl – care are toate punctele la fel depărtate de o dreaptă oricât s-ar prelungi (despre drepte).
Fr. *parallèle* din lat. *parallelus* < gr. *παράλλελος* < *παρά* „alături, dincolo”, *άλλος* „alt” (v. **alt**).
Der: *paralelă*, *paralelism*, *paralelipiped, paralelipipedic*, *paralelogram*.

paralizịe – boală care se manifestă prin pierderea totală sau parţială a mobilităţii şi sensibilităţii corpului.
Fr. *paralysie* din gr. *παράλυσις* < *παραλύειν* „a se slăbi, a se desface”.
Der: *a paraliza*, *paralitic*, *paralizant*.

parazịt – 1. care trăieşte pe un organism străin viu hrănindu-se din acesta; 2. persoană care trăieşte din munca altora.
Fr. *parasite* din gr. *παράσιτος* „care mânâncă la masa altuia” < *πάρα* „lângă, alături”, *σϊτος* „grâu, hrană”.
Der: *a parazita*, *a deparazita*, *parazitism*.

pạră (ar. *piră*) – flacără, flamă.
V.sl. *para* „fum, abur” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 243). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Există totuşi forme înrudite în slavele de sud şi rusă; cf. bg., scr. *para* „abur”, rus. *par* „abur”. Nu are răspândire în limbile slave. În plus forma aromână nu se poate explica prin slavă.
PIE ***peuor-**, **pūr**, gen. **pu-n-és** „foc” (*IEW*); cf. hitt. *pahhur* „foc”, gr. *πυρ* „foc”, umbr. *pir* „foc”, got. *fon* „foc”, n.g.s. *Feuer*, eng. *fire*, v.pr. *panno* „foc”, toch. *por* „foc”, arm. *hur* „foc”, ir. *ur* „foc”. Prin urmare, are cognaţi apropiaţi în mai multe grupuri de limbi IE. Provine, probabil, din fondul traco-dac (v. **pârjoli**, **pârli**, **prăji**).

paraclịs (ar. *paraclise*) – 1. slujbă votivă; 2. capelă ridicată langă o biserică sau în cimitir.
Ngr. *παράκλησις* (Murnu, 41; Cioranescu, 6113); cf. v.sl. *paraclisŭ*.
Der: *paracliser*.

paradị (arg.) (var. *a părădui*) – a strica, a deteriora.
V.sl. *prati*, *porja* „a călca în picioare” (Cihac, II, 244); cf. rus. *preti*, *popirati* „a călca în picioare”.

Ţig. *parav* (part. *parado*) „a schimba” (Vasiliu, *G*S, 7, 122; Graur, 178; Cioranescu, 6115). Niciuna dintre aceste două ipoteze nu este verosimilă, datorită sensului diferit al acestor etimoane. Considerăm că trebuie asociat cu rom. a **prăda**, a **prădui**. Deşi pare a fi cognat cu formele slave, totuşi, nu provine de aici, datorită dificultăţilor de ordin fonetic. Pe de altă parte, trebuie ţinut cont că acest radical este bine reprezentat în limba română, cu mulţi derivaţi a căror etimologie a fost explicată în modul cel mai divers (v. **paragină**, **prăda**, **prădui**). Din fondul pre-latin.

paradigmă (ar. *paradigmă*) – model, exemplu.
Mgr. *παράδειγμα* (Gáldi, 518; Cioranescu, 6115) din gr. *παραδεικνύναι* „a pune alături” < *δεικνύναι* „a arăta” (v. **zice**).
Der: *paradigmatic*.

paradiș – 1. rai; 2. loc plăcut, minunat.
Fr. *paradis* (Cioranescu, 6116) din lat. *paradisus* < gr. *παράδεισος*, cuvânt de origine iraniană; cf. v.pers. *dida* „fortăreaţă”, av. *pairi-daeza* „loc închis, ţarc”, cognat cu trac. *-dizos*, *-diza* din PIE ***dheigo-s**, **dhoigo-s** „zid, perete” (*IEW*, 244); cf. skt. *dehi* „zid, val de pământ, dig”, gr. *τείχος* „zid de piatră” (cf. **zid**). Termenul a intrat în limba greacă şi latină la începutul creştinismului, perioadă în care zoroastrismul şi maniheismul au influenţat mult gândirea creştină.
Der: *paradisiac*.

parągină – ruină, dărâmătură; 2. stare de degradare, de neîngrijire; 3. teren necultivat, acoperit de buruieni.
A fost apropiat de mgh. *parrog*, *parlog* „pârloagă” (Cihac, II, 246; Tiktin, Candrea), fără să se ţină cont de diferenţele fonetice. Cioranescu (6112) îl consideră cu origine îndoielnică, totuşi, îl asociază cu *a părădui* (v. **paradi**) cu echivalente în sanskrită; cf. skt. *para-jri*, *jiryati* „a decădea, a se uza, a îmbătrâni” (Monier-Williams, 594, col. 2), compus cu pref. *para-*, precum şi skt. *para-ji*, *-jayati* „a muri, a fi lipsit de, a suferi” (Monier-Williams, 589, col. 3). Din fondul pre-latin.
Der: *a* (*se*) *părăgini*, *părăginire*, *părăginit*.

paralęu – viteaz, curajos.
Pref. *para-* a fost explicat ca având sensul de „foarte” (Tiktin, Candrea, Scriban). Cioranescu (518) îl asociază cu ngr. *θαρραλέος* „viteaz, curajos” cu *f* (din *θ*) trecut la *p* în română. Deşi se îndoieşte de această ipoteză, considerâdu-l cu origine incertă, ipoteza este destul de plauzibilă.

parc – 1. grădină de agrement; 2. rezervaţie; 3. parcare de maşini.
Fr. *parc* (Cioranescu, 6138) din v.fr. *parc* „loc închis, ţarc”, termen de origine germanică (sau celtică).
Der: *a parca*, *parcare*, *părculeţ*, *parchet*.

parcurge – 1. a străbate o distanţă de la un cap la altul; 2. a trece cu privirea peste ceva, a citi în grabă, a răsfoi, un text, o carte, un ziar.
Din fr. *parcourir*, refăcut după rom. *curge* (cf. Cioranescu, 6140)
Der: *parcurgere*, *parcurs*.

pardosi (*părtăsi* (înv.)) – a pava, a pune o podea, a pietrui.
Din gr. *πατώνω* (aor. *πάτωσα*) „a pardosi” (Cihac, II, 683), dar derivarea este dificilă din punct de vedere fonetic. Cioranescu (6143) îl consideră cu origine incertă.
Der: *pardosire*, *pardosit*, *pardoseală*.

parolă – 1. cuvânt secret de recunoaştere folosit de militari sau de grupuri secrete.; 2. cuvânt de onoare.
It. *parola*, fr. *parole* (Cioranescu, 6161) din *parabola*, cuvânt de origine greacă.
Der: *parolist*.

parşiv – şmecher, ticălos.
Rus. *paršivyi* „râios” < *parša* „râie” (Cihac, II, 247); cf. pol. *parsziwy*, ceh. *prašivy* „râios”. Semantismul formei româneşti este diferit de cel din limbile slave, ceea ce ne face să respingem etimologia propusă de Cihac. Origine incertă.
Der: *parşivenie*.

pąrte (ar. *parte*, mgl. *parti*, istr. *porătu*) – 1. bucată, porţiune; 2. diviziune, secţiune; 3. contractant.

Lat. *partem*, *pars* „parte” (Puşcariu, 1274; Candrea-Densusianu, 1339; *REW*, 6254); cf. it., sp., *part* „parte”, fr. *part*, alb. *përčaj* „a tăia, a separa, a divide”.
PIE ***per-**, **perətis** „a împărți” (Walde, II, 258); cf. hitt. *paršiya* „frântură, parte”, skt. *purtam* „plată, salariu”, pers. *parak* „parte, bucată”.
Der: *părtaş, a împărți*, *a despărți*, *împărțire*, *împărțeală*, *despărțire*, *despărțitură*, *împărtăşanie, a împărtăşi* etc.

parveni – 1. a ajunge prin mijloace neoneste la o bună situație materială, socială sau politică; 2. a reuşi, a izbuti; 3. a ajunge la destinație.
Fr. *parvenir* adaptat după rom. *veni* (Cioranescu, 6170)
Der: *parvenit*.

pastă – materie vâscoasă, aluat, cocă.
It. *pasta* (Cioranescu, 6186) din lat.med. *pasta* < gr. *παστά* „fiertură de orz” <*πάσσειν* „a presăra”.
Der: *pastel*, *pastelist*.

pas – mişcare alternativă a picioarelor în mers.
Lat. *passus* „pas” (Puşcariu, 1276; Candrea-Densusianu, 1345; *REW*, 6271; Cioranescu, 6171). Panromanic; cf. alb. *pas*.
Der: *a păşi*, *păşire*, *păşit*.

păsăre (istr. *pąsăre*) – animal vertebrat ovipar cu corpul acoperit cu pene şi dotat cu aripi pentru zbor.
Lat. **passarem* < *passerem*, *passer* „vrabie” (Puşcariu, 1280; Candrea-Densusianu, 1350; *REW*, 6268); alb. *pasar*(*ë*) „vrabie”.
PIE ***pet-**, **petə** „a zbura, a cădea”, **pet-ero-** „zburător” (*IEW*, 825). Rom. **păsăre** (ca şi lat. *passer*) provine din PIE ***pet-ero**. Dacă vom considera rom. **păsăre** ca provenind din ***pet-ero**, primul *e* s-a deschis la *a*, al doilea a diftongat *e* > *je* > *ja*. În acest caz *ja* a alterat pe *t* > *ț*, dând o formă **paţar-e*, unde *ț* > *s*. Acelaşi fenomen fonetic a avut loc şi în cazul altor cuvinte româneşti de proveniență traco-dacă (v. **cursă**). Această ipoteză este justificată şi de forme din limbile baltice şi slave pentru noțiunea de „pasăre”; cf. lituan. *putulys* „animal mic sau pui de pasăre”, let. *putins* „pasăre”, v.sl., rus. *puta* „pasăre”. Tot de la acest radical provine şi **pajură** şi, respectiv, **pană**[1] (v. **pajură**, **pană**[1]).

pasiune – sentiment puternic, afecțiune adâncă pentru ceva sau cineva; 2. obiect care trezeşte o pasiune.
Fr. *passion* din lat.târz. *passio* < *passus*, part. trecut de la *patior* „a suferi, a îndura” (v. **păți**).
Der: *a pasiona*, *pasional*, *pasionat*, *pasionant*.

pastrămă – carne conservată prin sărare şi uscare.
Tc. *pastırma* (Roesler, 601; Şăineanu, II, 285; Meyer, *Alb. St*., 4, 94) din ngr. *παστώνω* „a săra, a presăra”, respectiv, *παστός* „sărat”; cf. alb. *pastërma*, bg. *pastrăma*.
Der: *a păstrămi*.

paşte – 1. a se hrăni rupând iarbă (despre vite); 2 a păzi animalele care pasc.
Lat. *pascere* „a paşte” (Puşcariu, 1282; Candrea-Densusianu, 1353; *REW*, 6263; Cioranescu, 584).
PIE ***pa-** „a păzi, a paşte” (*IEW*, 787); cf. hitt. *pahhši* „păzesc, am grijă de”, *waš*, *wešiya* „a paşte” (trans., intrans.), hitt. *westara* „păstor”, skt. *pati* „a păzi, a avea grijă de”, gr. *βoskω* „a paşte” (trans.), v.pers. *vast-aspa* „păstor (crescător) de cai” > *Histaspe*, toch. B *pask* „a păzi”. Walde (II, 260), pentru lat. *pasco*, porneşte de la un PIE ***pa-** „a hrăni”, dar, din păcate, nu face legătura cu formele în **-sko**, menționate mai sus. Boisacq (197) apropie, în mod eronat, gr. *βóskω* de PIE ***gŭou-s** „bou, vacă”, iar Walde-Pokorny (482) susțin acelaşi lucru. În sfârşit, Chantraine (185-86) respinge această ipoteză, dar nu propune nimic în loc. Din formele de mai sus reiese că a existat o formă IE în **-sko**, un IE ***pa-sko** din care provin formele greacă, latină, veche persană şi toharică. Având în vedere răspândirea acestei forme în mai multe limbi IE, inclusiv greaca, pe lângă latină, este cât se poate de plauzibil ca acest verb să provină din fondul pre-latin.
Der: *paştere*, *păscut*.

Paşte (var. *Paşti*) – sărbătoare religioasă la creştini, prin care se celebrează învierea lui Iisus Christos.
Lat. *Paschae* (Puşcariu, 1283; Candrea-Densusianu, 1352; *REW*, 6264; Cioranescu, 6188). Formele neolatine; cf. it. *pasqua*, fr. *pâques*, port. *pascoa* etc. indică o formă a lat.pop. *pasqua*. Astfel, ar fi trebuit ca în română să fie **paspă* prin trecerea lat. *qu* urmat de *a* trecut la *p*, dar acest lucru nu a avut loc. Cu toate acestea, lat. *quadragesima* a dat **păresimi** în română. Fenomenul trecerii PIE ***kŭ** la *p* în traco-dacă este bine cunoscut, astfel că putem presupune că în primele secole ale erei creştine acest principiu fonologic, deşi încă activ, nu mai funcţiona cu regularitate. Forma **Paşte** este un singular refăcut după pl. *Paşti*; ambele forme sânt uzuale.
Der: *pască*.

pat (ar. *pat*) – 1. mobilă de dormit, aşternut; 2. strat, sol, răsadniţă; 3. partea de lemn a puştii.
Gr. *πάτος* „drum pietruit” (Meyer, *Alb. St*., 4, 73; Candrea-Densusianu, 1356; Tiktin; Philippide, II, 726; Capidan, 217). Cioranescu (6200) crede, în mod eronat, că provine din lat. *pactum* „pact, tratat”; cf. it. *patto* „pact”. În italiană mai există o altă formă (dial.) *patto* „paie pentru fertilizarea solului”, la care se referă Cioranescu, fiind omonim cu cealaltă formă, it. *patto* „pact”, precum şi it. (dial.) (rar) *impatto* „aşternut pentru animale”. Acest *impatto* are, probabil, aceeaşi origine cu rom. **pat**, dar acesta nu provine din latină, ci din una din celelalte limbi italice; cf. alb. *petë* „strat (de ceva), piatră plată”, alb. *pat* „podea, etaj”. Vasmer (*Gr.*, 112) crede că ven. *pato*, scr. *pat* „sul de căpătâi” provin din gr. *πατερον* „căpătâi la pat”. Pe lângă acestea, forme similare, cu sens identic, apar în limbile germanice. Astfel, avem n.g.s. *Bett*, eng. *bed*, v.g.s. *betti*, got. *badi*. Toate aceste forme germanice au acelaşi sens ca în română, acela de „pat”.
Barnhart (85) consideră că, eng. *bed* provine din PIE ***bhedh-**, **bhodh-** „a săpa” (*IEW*, 113). Autorul arată că legătura semantică cu a **săpa** constă în faptul că, în vechime, era săpată o groapă care servea ca loc de odihnă, sens care n-a dispărut din germanice, dar nici din română. Astfel, în engleză *bed* înseamnă, ca şi în română, atât „mobilă de dormit”, cât şi loc „săpat pentru a cultiva plante” (cf. *garden bed* „pat de flori”), precum şi albia unui râu, sens inexistent în română. Pe de altă parte, Reichenkron (145) crede că provine din PIE ***ped-**, ***pod-**. Origine traco-dacă.
Der: *pătuţ*, *pătucel*, *pătulean* etc.

pateric – colecţie de povestiri din viaţile sfinţilor.
Mgr. *πατερικόν* (Cioranescu, 6204) din gr. *πατέρ* „tată”.

pătimă (ar. *pathimă*) -1. pasiune, suferinţă, martiriu; 2. pasiune; 3. viciu.
Mgr. *πάθιμα* (Murnu, 42; *REW*; 6291; Cioranescu, 6206).
Der: *a pătimi*, *pătimaş*, *a compătimi*, *compătimitor*, *a împătimi*, *împătimit*.

patrafir – fâşie lungă de stofă, mătase, pânză brodată, purtată de preoţii ortodocşi în timpul ceremoniei religioase.
Mgr. *επατραχήλιον* (Murnu, 43; Cioranescu, 6210) cu rotacizarea lui *l* intervocalic; cf. v.sl. *patrahilŭ*.
Principiul rotacizării lui *l* intervocalic în silabă neaccentuată a funcţionat până foarte târziu în limba română. Rom. **trandafir**, un împrumut târziu în limba română din neogreacă, prezintă acelaşi feonomen, ca şi rom. **vioară** < it. *viola*. Prin urmare, ideea că, în vremea aşa-ziselor împrumturi slave acest principiu nu mai funcţiona, este absolut falsă (v. **trandafir**, **vioară**, **boală**, **bălan** etc.).

patriarh – 1. şeful bisericii creştine ortodoxe dintr-o ţară anumită; 2. personaj venerabil.
Mgr. *πατριάρχης* „patriarh” (Murnu, 43), parţial prin intermediul v.sl. *patrijarchŭ* (Vasmer, Gr., 113; Cioranescu, 6211). Intermediarul slav nu este necesar.
Der: *patriarhie* < *πατριάρχεία*, precum şi derivatele neologice sub influenţă franceză *patriarhal*, *patriarhalitate* etc.

pątrie – țară de origine, loc de baştină.
Fr. *patrie*, it. *patria* (Cioranescu, 6213) din lat.med. *patriota* < ngr. *πατριώτης* „compatriot” < pater.
Der: *patriot*, *patriotic*, *patriotism*, *patriotard*.

patrọn – proprietar, stăpân; 2. sfânt protector.
Fr. *patron* (Cioranescu, 6214) din lat. *patronus* „protector legal” < *pater* „tată”.
Der: *a patrona*, *patronaj*, *patronat*.

pątru (ar. *patru*, *patur*(*u*), mgl. *patru*, istr. *potru*) – numărul între trei şi cinci.
Lat. *quattor* „patru” (Puşcariu, 1289; Candrea-Densusianu, 1361; *REW*, 6945; Cioranescu, 6215).
PIE ***kŭeter**, **kŭətuor**, **kŭetur** (*IEW*, 642). Am arătat (cf. Vinereanu, 55-56 et passim) că PIE ***kŭ**, urmat de *a* sau *o*, a dat *p* într-o serie de limbi IE ca osca, umbrica, gallica şi traco-daca. Astfel, avem gal. *petru* „patru”, umbr. *petur*, osc. *pettiur* şi rom. **patru**. Fără să avem atestată până acum o formă dacică cu acest numeral, totuşi, hidronime sau toponime compuse cu elem. *-apa* (v. **apă**), abundă în spațiul traco-illiric, formă care a suferit acelaşi fenomen fonetic de trecere a PIE ***kŭ** la *p*. Prin urmare, având în vedere forma PIE ***kŭətuor** şi odată stabilită legea fonetică a trecerii labio-velarei **kŭ** la *p*, în traco-dacă trebuie să se fi spus la **patru,** fie **patur*, fie chiar **patru**. Cum am mai arătat, cifrele de la 1 la 10 s-au conservat în întregime în limbile IE, deoarece acestea n-au suferit devieri semantice şi, prin urmare, n-au fost înlocuite cu alte forme. În schimb, în albaneză, acest fenomen nu a avut loc: alb. *ka* „bou, vacă” şi alb. *katër* „patru” nu prezintă trecerea PIE ***kŭ** la *p*, fenomen specific limbilor traco-dacă, illiră şi osco-umbrică (v. **bou**, **noapte**). Prin urmare, albaneza provine din dialectele epirotice care prezentau o serie de deosebiri față de illira proriu-zisă aceasta fiind mult mai apropiată de traco-dacă. Origine traco-dacă.
Der: *pătrat*, *pătrar*, *pătrime*.

patrụlă – 1. subunitate militară de recunoaştere sau supraveghere a ordinii, strajă.
Fr. *patrouille*, n.g.s. *Patrulle* (Cioranescu, 6216) din fr. *patte* „labă, urmă”, cuvânt de origine germanică; cf. n.g.s. *Pfote*.
Der: *a patrula*.

pațachịnă – 1. roibă (*Rhamnus fragula*); 2. femeie uşoară.
Pentru primul sens, Candrea (*GS*, 6, 324; Scriban, *Dict.*) propune sb. *pasjakovina*, dar sensul al doilea este greu de explicat prin acelaşi etimon. Cioranescu (6202) se gândeşte la o formație expresivă apropiată de *moțochină*. Pe de altă parte, V. Arvinte (*Contr. etim.*, 27, în *Studia in hon*. C. Frâncu) consideră că, este vorba de două forme omonime. Arvinte arată că prima formă cu sensul 1 provine din sb. *pasjakovina* < *pasjak* „scârnă de câine”, datorită mirosului urât pe care îl are acest arbust. Cu sensul 2, Arvnite consideră că provine din *Patzak*, numele unei cafenele din Bucureşti, din a doua jumătate a sec. XIX, unde erau angajate cântărețe originare din Imperiul austro-ungar, pe care bucureştenii le numeau *Patzakine*, fiind, desigur, o denumire injurioasă (cf. Arvinte).

pạuză – interval de timp în care o acțiune sau activitate este întreruptă, repaus.
Lat. *pausa* din gr. *παϋσις* < *παύειν* „a (se) opri”.
Der: *menopauză*.

pavạ – a acoperi cu pavaj o stradă, o curte etc.
Fr. *paver* din lat.med. **pavare* < *pavire* „a lovi, a zdrobi, a doborî”.
Der: *pavaj*, *pavare*, *pavat*.

pạvăză – 1. scut, protecție, apărare.
It. *pavese* prin pol. *pawez* (Miklosich, *Slaw*. *Elem*., 34; Cihac, II, 249; Cioranescu, 6227). Intermediarul polonez nu este necesar.

păcạt (ar., mgl. *picat*, istr. *pecot*) – 1. abatere de la norma religioasă sau morală; 2. slăbiciune, patimă, defect.
Lat. *peccatum* „păcat” (Puşcariu, 1243; Candrea-Densusianu, 1296; *REW*, 6323; Cioranescu, 5988).

Panromanic; cf. alb. *mëkat* „păcat”. Lat. *peccatum* derivă din *pecco* „a greşi, a păcătui” (Walde, II, 269); cf. umbr. *pesetom* „păcat”. Ca multe alte cuvinte care definesc noţiuni referitoare la credinţa şi morala creştină, rom. **păcat** provine din latină.
Der: *păcătos*, *a păcătui*, *păcătuire*.

păcăli – a induce în eroare, a trage pe sfoară.
Toate încercările de a găsi originea acestui radical din limba română au eşuat. Este acelaşi cu *Păcală* şi, probabil, *Pepelea*, personaje bine cunoscute din folclorul românesc, comice şi de o inteligenţă ieşită din comun. Este firesc să considerăm că vb. a **păcăli** derivă din *Păcală* şi nu invers. Sensul modern de „înşela, a induce în eroare” a apărut, posibil, mult mai târziu. *Păcală*, ca şi *Pepelea* sânt personaje pline de umor, iar inducerea în eroare a altor personaje mai puţin inteligente face parte din umorul irezistibil al acestora.
Personaje mitice similare, cu nume asemănător apar, deloc întâmplător, şi în alte culturi indo-europene. Astfel, *Pekulis* este păcăliciul lituanian; la vechii prusaci, numele său este *Patolus*, ambii fiind divinităţi htonice. În cultura indiană se numeşte *Pusan*, iar la vechii irlandezi se numea *Bicriu*. Personajul shakespearian *Puck,* din *Visul unei nopţi de vară*, numit de asemenea şi Robin Goodfellow, este un caracter comic şi provine din *Puck* – „personaj maliţios din folclorul medieval englez”, la rândul său un împrumut din culturile celtice, cf. ir. *pooka* (*púca*) şi cymr. *pwoca*, personaje similare. Tot de aici provine şi eng. *to poke fun at* „a ridiculiza”. Formele celtice provin din acelaşi radical ca şi rom. *Păcală*, precum şi ca numele celorlalte personaje similare din culturile IE. Forma engleză moştenită din proto-germanică este *fun*. Mai multe detalii despre originea mitului lui *Păcală* în cultura română şi a legăturilor sale cu personajele mitologice menţionate mai sus pot fi găsite în lucrarea Anei Radu Chelariu, *Metafora metaforei*. Prin urmare, toate aceste forme provin de la un singur radical care ar caracteriza natura acestor personaje, din PIE ***pek**’-, **pok**’- „a se găti, a se amuza” (*IEW*, 796); cf. got. *faheÞs* „bucurie”, v.g.s. *gi-fehan*, v.sax. *gefeon* „a se bucura”. Rom. *Păcală* provine din acest radical sufixat cu suf. derivativ *-ală*, frecvent în limba română. Origine traco-dacă.
Der: *păcălici*, *păcăleală*, *păcălire*, *păcălitură*, *păcălit*, *păcălitor*.

păcură – reziduu vâscos de culoare închisă rămas de la distilarea ţiţeiului.
Lat. *pīcula* < *pix* „păcură” (Puşcariu, 1237; Candrea-Densusianu, 1300; *REW*, 6483; Cioranescu, 6003); cf. vegl. *pekla*, it. *pegola*, engad. *perla*, prov. *pegola*, alb. *pegull*. Forma lat. *picula* este atestată numai în latina medievală. După De Mauro-Mancini (1485) it. *pegola* < lat. med. *picula*(*m*). Din română provine mgh. *pakura* (Edelspacher, 24), precum şi săs. *pokert* (cf. Cioranescu). Acest radical există şi în alte limbi IE; cf. v.g.s. *peh*, *beh*, v.sax. *pik*, eng. *pitch*, n.g.s. *Pech* pe care Kluge (687) le consideră de origine latină. De asemenea, lituan. *pikis*, v.sl. *pŭklŭ*, *pŭkŭlŭ*, dar şi gr. *πίσσα* „păcură” pentru care Chantraine (907) trimite la PIE ***peig-**, ***peik-** „a colora, colorat, tărcat” (*IEW*, 794). Dar *IEW* nu derivă formele latină şi greacă din acest rad. PIE. Este totuşi cert că, aceste forme sunt vechi, iar lat.med. *picula* provine din fondul pre-roman.
Der: *păcurar*, *păcuros*.

păcurar (ar. *picurar*, *picular*, mgl. *picurar*, istr. *pecuror*) – cioban, păstor.
Lat. *pecorarius* „cioban, păcurar” (Densusianu, *Hlr.*, 159; Puşcariu, 1238; Candrea-Densusianu, 1305; *REW*, 6326; Cioranescu, 6004); cf. it. *pecorano*, calabr. *pecuraru*, sic. *picuraru*, gal. *pequeiro*. S-a considerat că **păcurar** „cioban” a pierdut din importanţă datorită concurenţei cu **păcurar** „muncitor care extrage petrolul” şi, astfel, a fost înlocuit cu forma **cioban** (Caracostea, *Mitt. Wien*, 106; Puşcariu, *Lr.*, 201; Cioranescu, 6004), ipoteză cât se poate de plauzibilă. Ipoteza nu explică, totuşi, de ce a avut loc această scădere în importanţă a formei **păcurar**. În schimb, se poate argumenta

împotriva acestei ipoteze, deoarece forma **păcurar** „cioban” a fost cu mult mai frecventă la români decât cea cu sens de „muncitor care extrage petrolul” şi, ca atare, este mai plauzibil că s-a impus în faţa formei cu cel de-al doilea sens. Ambii termeni, **păcurar** şi **cioban**, provin de la radicali PIE foarte răspândiţi în multe limbi IE. În ciuda unei vechi concepţii că rom. **cioban** ar proveni din turcă, am arătat că acest cuvânt românesc provine de la un rad. PIE (v. **cioban**). În plus, trebuie menţionat că forma **cioban** nu apare în aromână şi megleno-română, unde influenţa turcă a fost mult mai mare şi unde s-a păstrat forma *picurar*. Din română provine mgh. *pakular* (Candrea, *Elem.*, 400; Edelspacher, 21).

PIE ***pek’u** „vită mică, oaie” (*IEW*, 797); cf. skt. *pasu* „vită”, av. *pasu* „vită”, umbr. *pequo*, gr. *πέκος* „vite”, got. *faihu* „proprietate, vite”, v.g.s. *fihu* „vite”, lituan. *pekus* „vită”, v.pr. *pecku* „vită”, alb. *pakare* „vite”. Se poate remarca larga răspândire a acestui radical în limbile IE ca arie geografică.

păducęl – arbust spinos din familia rozaceelor (*Crataegus monogyna*).

Lat. **peducellus* < *peduculus* „păduche mic” (Puşcariu, 1239; Candrea-Densusianu, 1305; *REW*, 6349; Cioranescu, 6007). Nu putem accepta această ipoteză. Trebuie asociat cu gr. *πηδός* „un arbore din care se făceau osii” (*Prunus Mahaleb*), lat. *padus* „arbore răşinos” (v. **pădure**). Din fondul pre-latin.

păduche (ar., mgl. *păducl’iu*, istr. *peducl’iu*) – 1. nume generic dat mai multor specii de insecte parazite (*Pediculus*); 2. persoană parazitară.

Lat. *peduculus* < *pedis* „păduche” (Puşcariu, 1240; Candrea-Densusianu, 1302; *REW*, 6361). Rom. **păduche** provine de la un mai vechi **peduclu*. La Petronius, a cărui limbă maternă era umbrica, apare forma *peduclus*. Panromanic; cf. vgl. *pedeklo*, it. *pidacchio*. Walde (II, 272) consideră că lat. *pedis* provine din PIE ***pezdis**; cf. av. *pazdu* „insectă, căpuşă”, n.pers. *pazdak*.

Der: *păduchios*, *a despăduchea*, *despăduchere*.

pădure (ar. *pădure*, mgl. *Pĕduri* (top.)) – mulţime de copaci crescuţi în stare naturală, codru.

Lat. **padulem* < *paludem* „apă, loc mlăştinos” (Diez, II, 51; Schuchardt, *Vok.*, I, 29; Puşcariu, 1243; Candrea-Densusianu, 1306; *REW*, 6183; Cioranescu, 6009); cf. alb. *pyll* „pădure”, tosc. *padule*, v.sard. *padule*, v.sp., v.port. *paul* (Corominas, III, 695), basc. *padura* „mlaştină”. Sensul este diferit atât faţă de latină, cât şi faţă de limbile neolatine, încât trebuie să respingem această ipoteză. După Meyer (360) alb. *pyll* provine de la acelaşi lat. **padulem* < *paludem* „mlaştină”. Etimologia dată de Diez în a doua parte a sec. XIX, preluată în mod necritic de toţi autorii de dicţionare etimologice, este azi total inadecvată.

Rom. **pădure** provine din PIE ***uidhu-** „pădure, copac, arbore” (*IEW*, 1177); cf. v.ir. *fid* (gen. *fedo*) „arbore, lemn, pădure”, cymr. *gwjdd*, v.corn. *guiden* „Föhre, Harzbaum”, gall. *Uidu*-casses (nume de trib), precum şi v.isl. *vidr* „arbore, lemn, pădure”, v.sax. *widu*, *wudu*, v.g.s. *witu*, *wito* „lemn”, n.g.s. *Walde* „pădure”, eng. *wood* „lemn, pădure”. În traco-dacă, semivocala PIE ***u**, în poziţie iniţială, urmată de o vocală, a dat *v* sau *b* (v. **vatră**, **bătrân**), deci un rad. traco-dac. **vad-*, **bad-*, cu de-sonorizarea bilabialei sonore iniţiale prin procesul de disimalare faţă de dentala sonoră (*d*) din silaba următoare. Deci un mai vechi **pad-*, iar suf. *-ure* se datorează refacerii formei de singular după cea de la pluralul *păduri*. Pe de altă parte, rom. **pădure** păstrează sensul din indo-europeană, fiind apropiat de forma veche irlandeză şi de cele germanice moderne. Prin urmare, provine din fondul traco-dac ca şi **codru** (v. **codru**).

Der: *pădurice*, *păduratic*, *păduros*, *pădureţ*, *pădurar a împăduri*, *a despăduri*, *pădurărie*, *pădurean* etc.

păgân (ar. *pângân*, mgl. *păngon*) – 1. nume dat de creştini celor care aparţineau religiilor pre-creştine; 2. nume dat de creştini celor de alte religii.

Lat. *paganus* „1.sătesc, rural; 2. nemilitar; 3. păgân” < *pagus* „sat” (Diez, I, 300; Puşcariu, 1244; Candrea-Densusianu, 1308; *REW*, 6141; Cioranescu, 6012). Panromanic.

Radicalul se regăseşte în limba lituaniană cu sens similar; cf. lituan. *pagana*, lituan. *paganos* „păstor, cioban”. Sensul din lituaniană este apropiat de sensul original din latină, fiind vorba de forme înrudite pe fond IE. Deci, acest radical a putut exista şi în alte limbi IE, deşi păstrarea doar a sensului de „necreştin” în limba română presupune o origine latină.
Termenul se întâlneşte în toate limbile slave: bg., scr., slov., ceh., pol., rus. *pogan*, care provine de la un v.sl. *poganŭ* împrumutat din stră-română Miklosich (*Slaw. Elem*., 36) şi Cihac (II, 237) susţin că rom. **păgân** ar proveni din v.sl. *poganŭ* „barbar, păgân”. Vasmer (II, 381) consideră că forma slavă provine din lat. *paganus*, deşi este evident că provine din stră-română, stră-românii fiind cei cu care slavii au venit în contact în secolele VI-VII şi nu cu vorbitorii de limbă latină. A susţine contrariul înseamă a distorsiona datele istorice în mod grosolan. Dacă rom. **păgân** ar proveni din slavă ar trebui să se pronunţe *****pogan şi nu **păgân**. Origine latină.
Der: *a păgâni*, *păgânitate*, *păgânesc*, *păgâneşte*, *păgânism*.

păi (var. *poi*, *apăi*, *apoi*) – exprimă o aprobare (desigur, se înţelege).
Lat. *post* „după, înapoi” (Puşcariu, 1348; Candrea-Densusianu, 1422; *REW*, 6684). Atât din punct de vedere semantic, dar mai ales fonologic, această ipoteză este exclusă; cf. alb. *poi* (*po*) „da, păi, dacă”. De Mauro-Mancini (1568) derivă it. *poi* „apoi” din lat. *post*.
PIE ***apo-** „înapoi” (*IEW*, 53) (v. **apoi**). Din fondul pre-latin.

păianjęn (var. *paing*, *paingăn*, ar. *pangu*, mgl. *paiangu*) – ordin de animale din familia arahnidelor fără aripi, cu opt picioare lungi, se hrănesc cu insecte.
V.sl. *paųkŭ* „păianjen” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 238; Cioranescu, 6024); cf. scr., rus. *pauk* „păjanjen”, bg. *pajuk*, slov. *pajok*, pol. *pajak*. Tiktin consideră că provine din sl. *paącina* „pânză de păianjen”. Formele slave provin dintr-un proto-sl. *****pao˛kŭ* (cf. Vasmer). Acest cuvânt nu pare să fie de origine slavă datorită aspectului fonetic. Aşa cum am mai arătat, slava comună a eliminat nazalele în poziţie silabică finală. Pe de altă parte, nu încape nici o îndoială că rom. **păianjen** este cognat cu formele slave. Forme similare care provin probabil de la acelaşi radical apar şi în alte limbi balcanice; cf. alb. *meri-mangë*, ngr. *μύρμηγγι* „furnică, musculiţă” > gr. *μύρμηξ* (cf. dor. *μύρμαξ*). Forma albaneză, ca şi cele greceşti, sunt forme compuse. Din alb. *meri-mangë* ne interesează doar al doilea component, *-mangë*, care este apropiat de ar. *pangu*. Alternanţa *p-b*/*m* este bine cunoscută în albaneză şi română ca fenomen care are loc în primele secole ale erei creştine (v. **Timiş**). Aceste forme provin de la un PIE ***paeng-**, ***paonk** „păianjen”. Din fondul pre-latin.
Der: *a* (*se*) *împăienjeni*, *păinjeniş*, *împăinjeneală*, *păinjenar* „pânză de păianjen” (Olt.)

pălărie – obiect de îmbrăcăminte pentru acoperit capul.
Gr. *φαλαρίον* < *φαλιός* „alb” (Diculescu, *Elemente*, 470). Nu putem accepta această ipoteză, deoarece nu se explică trecerea lui *φ* > *p*. Lat. *pariolum* „ceaun” (Scriban) sau it. *****cappeleria* (P. Panaitescu, *Bl.*, 13, 155; Cioranescu). It. *****cappelleria*, aşa cum indică şi asteriscul, este o formă neatestată în italiană. Există doar it. *cappello* „pălărie” şi *cappelleira* „fabrică de pălării”. În latină există două forme *pīla* cu *ī* (*i* lung) şi o formă *pila* cu *i* scurt dar niciuna cu sens apropiat de rom. **pălărie**. Este atestat, în schimb, lat. *pilleus* „pălărie (de fetru)” purtată de cei eliberaţi din sclavie; cf. gr. *πίλος* „fetru, pălărie de fetru”. Walde (II, 303) susţine că forma latină ar fi mai bine scrisă cu un singur *l* ca şi forma greacă (v. **pâslă**).
Este cunoscut faptul că la daci exista clasa nobililor *pilleati*, purtători de *pila*, o pălărie mică, fără boruri. Dac. *pila* este desigur înrudit cu lat. *pilleus* şi gr. *πίλος*, fără să provină din acestea, ambele forme fiind masculine, pe când rom. **pălărie** este feminin ca şi dac. *pila*. Suf. *-(ă)rie* este refăcut după pl. *pălării*, ca şi în cazul altor cuvinte româneşti (v. **flacără**). Conservarea lui *l* intervocalic se datoreşte accentului.

PIE ***peldo-s** ori **peslo-s** „presat” (Walde, II, 304); cf. gr. *πιλέω*, *πίλος* „pâslă”, v.sl. *plestŭ* „pâslă”, v.g.s. *filz*, v.sax. *felt*, dan., sued. *filt* „pâslă”. Pâsla se obține prin baterea și presarea în piuă a materialului ud. Origine traco-dacă (v. **pâslă**).
Der: *pălăriuță*, *pălărioară*, *pălărier* etc.

păli[1] (ar. *pălescu*, mgl. *palés* „a se încălzi la soare, a dogori”) – 1. a se ofili, a se veșteji; 2. a se face palid; 3. a se încălzi la soare sau la foc”.
V.sl. *paliti*, *palja* „a arde” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 240); cf. bg. *palja*, scr. *paliti*. Nu are răspândire în limbile slave cu exepția slavelor de sud.
PIE ***pel-**, **pol-**, **ple-**, **plo-** „a arde, a fi cald” (*IEW*, 805) (v. **opări**, **perpeli**).
Der: *a pălălăi* „a arde cu flacără”.

păli[2] – a lovi (pe neașteptate).
A fost, în mod greșit, confundat cu a **păli**[1] al cărui sens este cu totul diferit. Cele două forme sunt doar omonime. Rom. a **păli**[2] are cognați în albaneză și lituaniană; cf. alb. *pallo* „a bate (rufele), a bate, a lovi cu putere”, lituan. *pailyti* „a bate, a lovi”. Din **păli**[2] derivă rom. **pală**[2] „sabie, iatagan”, precum și **paloș** (v. **paloș**).
PIE ***pel-**, **pelə-**, **plā** „a împinge sau a lovi în stânga și în dreapta” (*IEW*, 801). Din fondul pre-latin.
Der: *pălire*, *pălitură*, *pălit*.

pămătuf – obiect făcut dintr-un mănunchi de fire de păr sau pene, cu diverse întrebuințări.
V.sl. *pometuchŭ* < *pomesti*, *pometa* „a mătura” (Cihac, II, 519; Cioranescu, 6056); cf. mgh. *pemetfu* „mătură”, bg. *pomatuh*, rus. *podmesti* „a mătura”.

pământ (ar. *pimintu*, mgl. *pimint*, istr. *pemint*) – 1. țărână, sol; 2. teren, suprafață de pământ, 3. lume, globul terestru.
Lat. *pavimentum* „pavaj” (Pușcariu, 125; Candrea-Densusianu, 13, 14; *REW*, 6312). Un lat. **paumentum* în loc de *pavimentum* (cf. Cioranescu, 574) nu schimbă cu nimic situația; cf. logud. *pamentu* „pardoseală, pavaj”.
Este puțin probabil ca un cuvânt care definește o noțiune atât de importană în orice limbă, cu atâtea sensuri și semnificații în limba română, să provină de la lat. *pavimentum* care are, prin natura sa, un sens foarte restrâns. Rom. **pământ** este apropiat ca sens și formă de skt. *bhuman* „pământ, glob pământesc”; cf. alb. *pamënt* „insensibil, absurd, irațional”, lituan. *pamatas* „bază, fundație, temelie”.
După Walde-Pokoeny (146) skt. *bhuman* provine PIE ***bheu-**, **bhou-**, **bhu-** „a crește, a se ridica, a înflori, a prospera”; cf. skt. *bhavati* „a deveni, a crește”, av. *bavati* „a deveni, a se naște”, skt. *bhuyati* „a da naștere, a da ființă”, gr. *φύμα* „creștere, dezvoltare”, alb. *banë* „locuință”, ar. *bană* „viață” (v. **băiat**, **fi**). Rom. **pământ** provine, probabil, din acest rad. PIE ca și skt. *bhuman*, ceea ce ar da o origine traco-dacă a rom. **pământ**.
Der: *a împământeni*, *împământenire*, *împământenit*, *pământean*, *pământiu* etc.

păpușă (ar. *păpuşe*) – 1. jucărie reprezentând (de obicei) o figură umană; 2. marionetă; 3. mănunchi, legătură; 4. știulete de porumb.
Lat. *pupa* „fată, păpușă” (Diez, *Gram., I*, 438). Lat. *pappus* < gr. *πάππος* „puf pe semințe” (Pușcariu, 1256). Ambele etimologii sunt eronate. Prima, datorită dificultăților fonologice, iar a doua prezintă dificultăți atât fonologice, cât și semantice. Este o creație expresivă pe tărâmul limbii române de tipul *papa*, *pupa* cu sufixul *-uşă* (cf. Cioranescu, 577). Cioranescu are dreptate în sensul că provine de la o rădăcină expresivă cu sensul de ceva rotund sau mănunchi de ceva (v. **pop**).
Din română provin bg., ucr. *papuša*, pol. *papusza* „mănunchi de foi de tutun” (Cihac, II, 243; Capidan, *Raporturile*, 224), precum și rus. (dial.) *papušoi* (Weigand, *Jb.*, 17, 365). Lat. *pupus*, *pupa* sunt, de asemenea, de natură expresivă; cf. fr. *pouppée* „păpușă, jucărie” (v. **pop**, **împopoțona**). De remarcat totuși asemănarea de sens și formă cu ebr. *bubah* „păpușă”, ceea ce poate să confere o origine *eurasiatică* (*nostratică*) acestui radical existent în

latină şi română, ceea ce nu infirmă, totuşi, natura expresivă a acestui radical.
Der: *păpuşar*, *păpuşerie*, *păpuşică*, *păpuşoi* etc

păr[1] (ar., mgl. *per*) – pom fructifer (*Pirus communis*).
Lat. *pīrus* „păr (pom fructifer)" (Puşcariu, 1263; Candrea-Densusianu, 1326; *REW*, 6525; Cioranescu, 6106); cf. it. *pero*, logud. *piru*. *Pīrus* este de origine necunoscută, din latină, împrumutat odată cu pomul fructifer respectiv. Stă în relaţie etimologică cu gr. *ἄπιος* „păr" şi *ἄπιον* „pară". Se consideră că provine de la o formă mai veche **piso-* (cf. Ernout-Meillet, 510; Walde, II, 310). Nici Boisacq (69) şi nici Chantraine (97) nu reuşesc să stabilească originea gr.. *ἄπιος*. În spaţiul românesc, părul, ca şi alţi pomi fructiferi precum mărul sau prunul, creşte în stare sălbatică, ceea ce dovedeşte vechimea acestor arbori pe teritoriul României (v. **măr**, **prun**). Astfel, termenul ar putea proveni din fondul balcanic.
Der: *pară*, *perişor* etc.

păr[2] (ar., mgl., istr. *per*) – fir de natură cornoasă de pe corpul omului sau al animalelor.
Lat. *pilus* „păr" (Puşcariu, 1262; Candrea-Densusianu, 1327; *REW*, 6508; Cioranescu, 6107).
PIE ***pi-lo*** „păr" (*IEW*, 830). În schimb, Walde (II, 304-05) nu reconstituie un radical pentru lat. *pilus*; cf. skt. *pulah*, *pulakah* „părul de pe corp", v.ir. *ul* „barbă" în *ul-fota* „barbă lungă", *ulach* „bărbos". Walde-Pokorny şi Walde nu iau în considerare formele sanskrită şi irlandeză. Forma reconstituită ar trebui să fie ***pelo-**, ***peulo-**, nu ***pi-lo**.
Der: *a părui*, *păruială*, *păros*, *a împăroşa*, *răspăr* etc.

părăsi – a abandona.
Ngr. *παρεάω*, (aor. *παρεάσα*) (Tiktin; Puşacariu, *Lr*., 261; Cioranescu, 6127).
Der: *părăsire*, *nepărăsit*.

părea (ar. *apar*) – a da impresia, a avea aparenţa.
Lat. *pārēre* „a părea, a părea" (Puşcariu, 1261; Candrea-Densusianu, 1331; *REW*, 6235); cf. gr. *πεπαρειν* „a arăta". Este acelaşi cu a **apărea**, diferenţierea apărând pe teritoriul limbii române (v. **apărea**). Toate aceste forme provin din PIE ***par-** „a arăta, a apărea" (*IEW*, 769).

părţesimi (ar. *păresine*, *păreasini*) – postul Paştelui de patruzeci de zile.
Lat. *quadragesima* „cele patruzeci de zile de post" (Puşcariu, 1262; Candrea-Densusianu, 1333; *REW*, 6911; Cioranescu, 6146); cf. it. *quaresima*, prov. *caresma*, fr. *carème*, sp. *cuaresma*. Aici lat. *qu*, urmat de *a*, a trecut la *p* în română, spre deosebire de *pasqua* (v. **Paşte**). Acest principiu fonetic se realizează cu regularitate în traco-dacă, precum şi în alte limbi ca osco-umbrica şi celticele continentale (v. **apă**, **patru**, **potârnichie** etc.). Origine latină.

părinte (ar. *p*(*ă*)*rinte*) – 1. tată; 2. tata şi mama (pl.); 3. titlu dat clericilor; 4. întemeietor.
Lat. *parentem*, *parens* „tată sau mamă, părinţi" (Puşcariu, 1271; Candrea-Densusianu, 1338; *REW*, 6233); cf. osc. *pareūtatid*. Panromanic; cf. alb. *prindër* „părinte".
Spre deosebire de formele **tată** şi **mamă**, **părinte** provine din latină. Astfel, rom. **părinte** se foloseşte ca formă de adresare către un **preot**, situaţie în care forma **părinte** nu este interschimbabilă cu forma **tată**. Astfel, în limba română nu ne putem adresa cu apelativul **părinte** către tatăl natural (sau adoptiv). În limba română există o serie de astfel de paralelisme cum ar fi: **tată**/**părinte**, **păstor**/**cioban**, *a păstori*/**a păzi** etc.(v. Vinereanu, 2003a).
Der: *părinţel*, *părintesc*, *părinteşte*.

parângă (*părângă*) – prăjină folosită la transportarea greutăţilor.
Are aceeaşi origine cu **prăjină**, şi **pârghie** din PIE ***perg-** „bară, bâtă, pârghie, tulpină" (*IEW*, 819) (v. **prăjină**, **pârghie**). Origine traco-dacă.

păs – grijă, nelinişte.
Lat. *pensum* „povară" (Puşcariu, 1279; Candrea-Densusianu, 1348; *REW*, 6394); cf. it., sp., port. *peso* „greutate", prov., cat. *pes*.
Provine din PIE ***pes-** „greutate, a apăsa, a cântări" (v. **apăsa**, **păsa**).

păsa – 1. a se îngrijora, a simți nelinişte; 2. a-i cădea greu.
Lat. *pensāre* „a cântări” (Puşcariu, 1277; Candrea-Densusianu, 1347; *REW*, 6391); cf. it. *pesare* „a cântări”, prov., sp., port. *pesar* „a cântări”, alb. *peshë* „greutate”. Numai în alb. *pëso* „a suferi” sensul este identic cu cel din română (v. **apăsa**, **păs**).
Der: *nepăsare*, *nepăsător*.

păsat – 1. mei sau porumb pisat mare; 2. mămăligă din mei.
Lat. *pinsatum* < *pi*(*n*)*so* „a pisa”; cf. skt. *pinasti* „a pisa, a zdrobi”, gr. *πισσω* „a pisa, a zdrobi”, lituan. *paisyti* „a treiera, a bate spicele pentru a scoate semințele”.
Provine din acelaşi radical ca şi lat. *pinsatum* PIE ***peis-**, **pis-** „a pisa, a zdrobi” (*IEW*, 796). Rom. **păsat** nu prezintă nazala *n*, fiind astfel mai apropiat de originalul PIE decât formele latine (**pisa**).

păstaie (ar. *păstal'e*, *pistal'e*) – fruct în formă de teacă la plantele leguminoase.
Lat. **pistalia* < *pistare* „a măcina (mare)” (Candrea-Densusianu, 1351; Pascu, I, 143) sau lat. **quassitalia* < *quassare* „a rupe” (Puşcariu, *Dacor.*, 3, 679). Niciuna dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată; cf. skt. *mana-pashta*, *mana-pashtaka* „o specie leguminoasă”, alb. *pistajë* „păstaie”.
Trebuie asociat şi cu lat. *pisum* „mazăre” < gr. *πίσος*. Boisacq (*MSL*, 17, 58; cf. Walde, II, 311) consideră că acest cuvânt grecesc este de origine traco-frigiană. La rândul său, Chantraine (906) arată că forma greacă este un împrumut, iar în ceea ce priveşte lat. *pisum*, se intreabă dacă este un împrumut din greacă sau este vorba de împrumuturi paralele din aceeaşi sursă neidentificată. Ținând cont de formele din limba sanskrită putem reconstitui un PIE ***pesta-** „păstaie”. Rom. **păstaie** provine de la acest radical sufixat cu suf. *-alia*. Formele macedo-române indică o formă mai veche **pistalia*. Origine traco-dacă.
Der: *păstăios*.

păstârnac – plantă legumicolă cu rădăcină de formă conică (*Pastinaca sativa*).
Pol., rus. *pasternak* (Cihac, II, 248); cf. bg. *pastărnac*, ceh. *paštrnak*, sb. *pastrinjak*, mgh. *pastinák* (Candrea) sau din lat. *pastinaca* „păstârnac” (Cioranescu, 6190); cf. it., sp., port. *pastinaco*, prov. *pastenga*, fr. *panais*. Vasmer (II, 321) consideră că forma rusă provine din poloneză, care, la rândul său, vine din n.g.s. *Pasternak* < lat. *pastinaca*.
Forma *parsinaca* apare pentru prima oară în *Edictul lui Diocleţian*. Împăratul Diocleţian era de origine illiră şi a domnit către sfârşitul secolul III şi începutul secolului IV d.Ch., mai precis, între 295-305. A trăit o vreme la palatul său din Spalato în Illiria (azi Split, Croația). Este foarte plauzibil ca forma *parsinaca* să fie din limba illiră. Fonologic vorbind, acest cuvânt este un împrumut relativ târziu în limbile slave. Este dificil de stabilit care este adevărata filație a acestui termen în fiecare din limbile menționate mai sus, fiind vorba de un *Wanderwort*.

păstor – 1. preot; 2. cioban.
Lat. *pastor* „păstor” (Puşcariu, 1284; Candrea-Densusianu, 1355; *REW*, 6279; Cioranescu, 6191). Forma normală ar fi trebuit să fie *păstore*, dacă se consideră că provine din forma de acuzativ *pastorem* şi, ca atare, Puşcariu a propus forma **pastorius*, formă neatestată în latină; cf. hitt. *westara* „păstor”, palaic. *westaru* „păstor”. Rom. **păstor** provine din forma de nominativ, adică lat. *pastor* „cioban” care vine din *pascere* „a paşte” şi a intrat în limbă ca termen creştin.
În limba veche **păstor** are doar sens ecleziastic, acela de „preot, păstor spiritual”. Rom. **păstor** cu sensul de „cioban” este neologic (v. **paşte**). Origine latină.
Der: *a păstori*, *păstorire*, *păstoraş*, *păstoresc* etc.

păstra – 1. a conserva, a reține; 2. a rezerva, a depozita.
Soluția propusă de G. Meyer (3231) din alb. *pastro* „a curăța”, la rândul său din ngr. *ποστρεύω* „a curăța” nu poate fi admisă datorită semantismului. Rom. **păstra** este apropiat ca sens de ngr. *παστώνω* „a săra, a conserva”, astfel încât pot fi cognați, fără să fie vorba de vreun împrumut. Nu este exclus ca ngr.

παστώνω să provină din română, deoarece greaca veche nu pare să aibă vreun radical cu acest sens. Trebuie asociat cu **post** şi **a păzi**. Kluge (278) derivă formele germanice pentru **post** din PIE ***pŭosto** „pur”.
PIE ***pasto-** „solid, stabil” (*IEW*, 789); cf. got. *fastan* „a păstra, a ține post”, eng. *fasten* „a lega strâns”, *fast* „post”, arm. *hast* „solid, stabil” (v. **post**). Origine traco-dacă.
Der: *păstrare*, *păstrat*, *păstrător*.

păștrăv – 1. peşte de munte din familia salmonidelor; 2. numele unor ciuperci comestibile.
V.sl. *pestrŭ* „pestriț, pătat” (Cihac, II, 252; Cioranescu, 6194); cf. bg. *pestrava*, slov. *postrva*, sb. *pastrva*, ceh. *pstruch*, mgh. *pisztrang*, alb. *pestrovë*, cu acelaşi sens. Termenul nu are răspândire în limbile slave, cu excepția limbilor slave din Balcani şi în cehă. Pe lângă limbile slave menționate se găseşte în albaneză şi maghiară.
PIE ***per-**, **prē-**, **preu-** „a stropi, a sforăi” (*IEW*, 809), cu prelungire în **s**; cf. skt. *prusnoti* „a stropi”, v.g.s. *prusten* „a sforăi”, balto-slav. **prausio* cu lituan. *prausti* „a se spăla pe față”, v.sl. *prysnoti* „a stropi” (v. **pestriț**, **pistrui**, **pric**, **păstrugă**). Nu putem preciza dacă aceste forme româneşti provin din v.sl. *pristŭ* sau din fondul traco-illiric. Totuşi, multitudinea de forme româneşti care provin de la acest radical presupune originea lor pre-latină (v. **păstrugă**, **pestriț**, **pistrui**).
Der: *păstrăvar*, *păstrăvărie*.

păstrugă – varietate de sturion (*Acipenser stellatus*).
Sb. *pastruga*, slov. *postruga* < v.sl. *pestrŭ* „pestriț, pătat” (Cihac, II, 253; Tiktin; Cioranescu, 6195) de la acelaşi rad. PIE ca şi **păstrăv**; cf. rus. *sevryuga* „o specie de sturion care creşte în Marea Caspică”. Nu am putut verifica formele sud-slave invocate de Cihac. Cert este că radicalul din care provine rom. **păstrugă** este întâlnit şi în alte forme româneşti (v. **păstrăv**, **pestriț**, **pistrui**) care nu sunt de origine slavă.

păşi – 1. a face unul sau mai mulți paşi; 2. a înainta pas cu pas.
Derivat al limbii române din **pas** (v. **pas**); cf. skt. *api-pad* „a intra, a păşi”.
Der: *a propăşi*, *propăşire*, precum şi derivatele moderne *a depăşi* (după fr. *depasser*), *depăşire*, *depăşit*.

păşune (ar. *păşune*, istr. *păşure*) – loc acoperit cu iarbă unde pasc vitele, imaş, izlaz.
Lat. *pastionem*, *pastio* „păşune” (Puşcariu, 128; Candrea-Densusianu, 1354; *REW*, 6278; Cioranescu, 6199)(v. **paşte**, **păstor**).
Der: *a păşuna*, *păşunat*.

pătă (var. *peta*) – 1. a (se) murdări, a umple cu pete; 2. a pângări, a profana, a dezonora.
Lat. **pictare* (Cioranescu, 6201). Etimologia dată de Cioranescu porneşte de la o formă latină neatestată. Pe de altă parte, grupul lat. *ct* trebuia să dea *pt* în română, astfel că dispariția lui *c* nu poate fi explicată.
Rom. a **păta** provine din PIE ***peig-**, ***peik-** „a încrusta, a colora” (*IEW*, 794), radical de la care provine şi lat. *pingo*, *pinxi*, *pictum* „a picta” (cf. *IEW*). De la acest radical provine şi rom. **pintenog**. Astfel, putem postula un radical **pi*(*n*)*t-*, **pet-* din care provin ambele forme existente în limba română. Formele dialectale *a peta*, *peată* „pată” indică un mai vechi **peta* (v. **pintenog**). Forme în dentală (*t*) sau spirantă (*s*) există în greacă, slava veche şi limbile baltice; cf. gr. *πάσσω* „a stropi”, căruia Chantraine (860) nu reuşeşte să-i stabilească originea, v.sl. *pisati* „a scrie”, lituan. *piesti* „a picta, a scrie”, v.pr. *peisai* „(eu) scriu”, alb. *pikosh* „pătat”. Este evident că forma albaneză provine din PIE ***peig-**, ***peik-** şi are acelaşi sens cu verbul rom. a **păta**. Ținând cont de cele arătate mai sus, în cazul formelor româneşti, velara rad. PIE a fost urmată de dentală, grupul ***gt**, ***kt**, care apoi s-a simplificat la *t* prin procesul de disimilare în raport cu bi-labiala *p* din prima silabă. Dentala este prezentă şi în celelalte forme româneşti care provin de la acest radical (v. **pestriț**, **păstrăv**, **păstrugă**).
Der: *pată* (var. *peată*), *pătat*.

pătlăgină (var. *platagină*, *platangină*, *patlagică*, *plătager* (Oaş)) – nume dat mai multor plante erbacee (*Plantago*), unele întrebuinţate în medicina populară.
Lat. *plataginem*, *plataginis* „pătlatagină" (Puşcariu, 1288; Candrea-Densusianu, 1360; *REW*, 6577; Cioranescu, 6208). Lat. *plataginis* derivă din *planta* „cu frunze late, întinse" (cf. Walde, II, 318). De altfel lat. *planta* poate proveni de la un mai vechi. **plata*. Un IE ***plata** poate constitui originea rom. *platagină*, adică „cu frunze mari", de la acelaşi rad. PIE ca şi **plat** din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat; a se întinde" (*IEW*, 833) (v. **plat**).

pătlăgeạ (ar. *pătlăgeană*, mgl. *pitligeani*) – 1. tomată, roşie (*Solanum lycopersicum*); 2. vânătă (*Solanum melongena*).
Tc. *patlican* < per. *badingan* „vânătă" (Şăineanu, II, 287); cf. ngr. *πατλιγάνα*, alb., bg., sb. *patliğan*, sp. *berenjena*, fr. *aubergine*, rus. *baklažan*.
Der: *pătlăgică*.

pătrụnde (ar. *pitrundu*, *pitrundere*) – 1. a intra, a penetra, a străpunge; 2. a găuri, a înţepa; 3. a-şi face loc; 4. a scruta, a descoperi.
Lat. *pertundere* „a găuri, a străpunge" (Puşcariu, 1290; Candrea-Densusianu, 1362; *REW*, 6435; Cioranescu, 6217); cf. it. *pertugio* „gamă strâmtă", logud. *pertungere* „a găuri". Lat. *pertundere* provine din *tundo* „a lovi repetat" la rândul său din PIE *(**s**)**teu-** „a lovi, a bate", cu prelungiri în **k** şi **g** (*IEW*, 1032), dar şi în dentală; cf. skt. *tundate* „a lovi".
Der: *pătrundere*, *pătruns*, *pătrunzător*, *nepătruns*.

pătrunjẹl – legumă rădăcinoasă cu frunze aromate folosită în arta culinară.
Gr. *πετροσέλινον* > lat. *petroselinum* „pătrunjel" (Cihac, II, 5253; *REW*, 6448; Cioranescu, 6218). Tiktin crede în mod eronat că **pătrunjel** a intrat în română prin cehă (cf. ceh. *petrzel*) sau maghiară (*petrezselyem*); cf. alb. *pjetroseli*, it. *petrosello*, v.fr. *petrosil*, fr. *persil* > eng. *parsley*. Origine latină.

pătụl (ar. *pătul'iŭ* „ţarc") – construcţie de lemn sau de nuiele ridicată pe un postament, care serveşte la depozitarea ştiuleţilor.
A fost asociat, pe bună dreptate, cu **pat** (Cioranescu, 6200), a cărui origine nu a fost corect stabilită; cf. alb. *petë* „strat (de ceva), piatră plată", alb. *pat* „podea, etaj" (v. **pat**, **pod**). Din fondul pre-latin.

pătură (ar. *petur* „plăcintă de foi") – 1. învelitoare din lână sau bumbac; 2. strat care acoperă ceva.
Lat. **pittula* (dim.) < **pitta* „pată" (Puşcariu, 1287; Candrea-Densusianu, 1358; *REW*, 6548; Cioranescu, 6119). Formele latine invocate nu sunt atestate şi nici nu pot fi asociate cu vreun radical latinesc atestat. Ca atare, ipoteza nu se susţine. Din gr. *πεταλον* „foaie, petală" (Diculescu, *Elemente*, 471); cf. bg. *petura* „plăcintă de foi", ngr. *πετύρον* „plăcintă de foi", alb. *pëturë* (var. *pëlhurë*) „pătură".
Pe lângă aceste forme din limbile balcanice, radicalul există şi în sanskrită; cf. skt. *pat* „a împături, a împacheta", skt. *pata* „pătură, haină" (Monier-Williams, 631, col. 2). Suf. *-ură* (sg.) este, probabil, refăcut după pluralul *pături* pentru a se putea evita omonimia cu alte forme, precum rom. **pată**.
PIE ***pel-**, **pelə-**, **plē-** „a acoperi, piele, blană, pânză, îmbrăcăminte" cu formele nominale ***pel-no**, **pel-men** „piele" şi **pel-to** „ceva de acoperit" (*IEW*, 803). Rom. **pătură** provine din ***pel-to,** printr-o formă **pelta* ca şi formele albaneze, care explică şi forma albaneză *pëlhurë*, apoi un **petula*, cu metateza lichidei (v. **piele**, **blană**). Din fondul traco-illiric.
Der: *păturică*, *a împături*, *împăturire*, *împăturit*.

păţi (ar. *pat*, *patăscu*, mgl. *păţos*, *păţori*) – a i se întâmpla cuiva ceva neplăcut sau neaşteptat.
Lat. **patire* < *patior* „a suporta, a îndura" (Candrea-Densusianu, 1359; *REW*, 6294; Cioranescu, 6205). Walde (II, 264) consideră că lat. *patior* provine din PIE ***pē-**, ***pə-** „deteriora, a distruge", iar după Ernout-Meillet (488) forma latină provine din PIE ***pət-**, **pe-**, **po-**; cf. gr. *πάθος* „suferinţă, necaz", gr. *πάσχω* (aor. *επάθον*) „a suferi, a îndura", alb. *pocaqi* „păţanie, necaz".
Cu toate acestea, Walde-Pokorny (641) consideră că formele greceşti provin din PIE ***kŭendh-** „a suferi, a îndura"; cf. v.ir. *cessaim* „îndur", lituan. *kenčiù* „a

păți, a îndura", let. *ciešu* „a păți a îndura". Dintre cele trei ipoteze considerăm mai justă pe cea *IEW*. În acest caz, forma latină este un împrumut dintr-o limbă sau dialect-P, ca osca sau umbrica. Tot astfel şi forma albaneză provine dintr-unul din dialectele-P. Traco-daca şi o serie de dialecte greceşti de nord au tranformat PIE ***kŭ** în *p*. În schimb, balticele şi irlandeza au transformat labio-velara **kŭ** în velară simplă *k*, care a palatalizat apoi în irlandeză şi letonă, ceea ce concordă cu principiile de evoluție fonetică ale acestor limbi.
Der: *pățire*, *pățit*, *pățanie*.

păzi (ar. *păzire*, mgl. *păzos*) – a supraveghea, a străjui.
V.sl. *paziti* „a urmări atent" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; *Lexicon*, 551; Tiktin, Cioranescu, 6229); cf. bg. *pazja* „a alimenta", pol. *paziti* „a păzi". Din română provine bg. *pazitor* (Miklosich, *Bulg.*, 130; Miklosich, *Fremdw*., 117). Forma v.sl. *paziti* există în Djačenko (403), dar acesta citează ca sursă pe Miklosich; în mod evident, forma nu este atestată în textele slavone, dar Miklosich l-a „reconstituit" din formele sud-slave existente. Acest radical nu are răspândire în limbile slave. Astfel că formele sud-slave provin, probabil, din română (v. **păstra**, **post**).
PIE ***pā**-, ***pə**-, **pā-t**, **pə-t** „a (se) hrăni, a păzi, a paşte" (*IEW*, 787); cf. gr.(dor.) *πανία* „a (se) hrăni", lat. *pasco* „a paşte", v.sl. *paso*, *pasti* „a păzi", got. *fodjan* „a hrăni", v.g.s. *fuoten*, eng. *feed* „a hrăni", eng. *food* „mâncare". Prin urmare, în vechea slavă forma moştenită este *paso*, *pasti*, pe când cealaltă formă este un împrumut. Origine traco-dacă.
Der: *pază*, *păzire*, *păzitor*.

pâclă – ceață, negură uşoară.
V.sl. *pīklŭ* „păcură, iad" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 236); cf. bg. *păklu* „infern", sb. *paclo* „iad, infern", rus., ucr. *peclo* „infern", mgh. *pokol*. Toate formele slave au sens de „iad, infern". Această ipoteză trebuie respinsă, pentru că acest radical slav nu poate fi asociat cu rom. **pâclă**. In lituaniană are acelaşi sens ca în română; cf. lituan. *pageli* „pâclă, vreme umedă". Este evident că lituan. *pageli* nu provine din slavă. Forma **pâclă** este o alterare din PIE ***mighla** „negură, nor" (*IEW*, 712); cf. lituan. *miglà* „negură, ceață", v.bg. *mŭgla* „negură, ceață". Forma **pâclă** a apărut ca urmare a unui proces de alternanță *m*/*b-p*, fenomen destul de frecvent în limba română (v. **negură**, **mâglă**). În română există dialectal (în Bihor) şi forma **păcură** „pâclă" de la un mai vechi **pecula*, **picula* de la acelaşi radical, fapt care infirmă încă odată ipoteza lui Miklosich. Din fondul pre-latin.
Der: *pâclos*, *împâclit*, *pâclişit* „rău, diabolic" (Mold.).

pâine (var. *pâne*, ar. *pâne*, mgl. *poine*, istr. *păre*) – aliment de bază al omului, preparat prin coacerea aluatului dospit făcut, de obicei, din făină de grâu. 2. grâne, cereale; 3. serviciu, slujbă.
Lat. *panem*, *panis* „pâine" (Puşcariu, 1320; Candrea-Densusianu, 1388; *REW*, 6198; Cioranescu, 6341). Panromanic. Acest radical este atestat şi în mesapică, un dialect illiric vorbit în sud-estul peninsulei italice; cf. messap. *πανός* „pâine" (Walde, II, 246), precum şi în v.ir. *ain-chas* „coş de pâine" (v.ir. *ain* < proto-celt. **pan*), gr. (thess.) *πανέιος* (hidr.) < *pan-on-es*, illir. Pannonia < **pan-on-es* (cf. Walde, II, 246). Walde consideră că **pan-on-es* ar însemna „*der schwellenden Leute"*. Prin urmare, acest cuvânt illiric ori geto-dacic provine de la un radical PIE ***pan** „a se umfla" (Walde), ca şi gr. *πάν* „tot, întreg". În schimb, după Walde-Pokorny, lat. panis şi messap. *πανός* provin din PIE ***pa-** „a hrăni" (*IEW*; 787), ipoteză mult mai plauzibilă.
Din exemplele de mai sus rezultă clar faptul că a existat un radical celto-italo-illiric **pan*- cu sensul de **pâine**. Messapii, un trib illiric, s-au stabilit în Italia, probabil, pe la începutul mileniului I î.Ch., iar illirii şi traco-dacii vorbeau aceeaşi limbă sau dialecte foarte apropiate. Prin urmare, forma trebuie să fi existat şi în traco-dacă.

pâlc – grup mic şi neorganizat de oameni, animale, păsări sau de arbori.

V.sl. *plŭkŭ* „grămadă, gloată” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 239). Mai târziu, Miklosich (*Fremdw*., 118) va considera că forma slavă provine din n.g.s. *Volk*, radical cu o largă răspândire în limbile germanice; cf. pol. *polek*, *pulk*, rus. *polk* „regiment”. Şi în acest caz, Vasmer (II, 393), ca şi Miklosich, comit eroarea să considere formele slave de origine germană din gmc. **fulkay*; cf. v.sax. *folc* „detaşament, oaste”, n.g.s. *Volk*, eng. *folk*. Lingvistul german admite totuşi că formele germanice sunt înrudite cu alb. *plogu* „mulţime, gloată” şi lat. *plebes* „idem”. Derivarea din germană nu este posibilă deoarece nu se poate explica trecerea de la *f* la *p*, deşi formele provin de la acelaşi radical PIE. Se ştie că PIE **p* a dat *f* în germanice (*legea lui Grimm*). În plus, există şi lituan. *pulkas* „lume, grup, pâlc” care are aceeaşi origine cu forma latină şi cea albaneză. Astfel, putem reconstitui un PIE ***pl̥k**, ***peulk** „grămadă, mulţime”. Din cele arătate până aici, este evident că rom. **pâlc** nu este slav, ci are origine traco-illirică. Dialectele post-proto-slave l-au preluat fie de la baltici, fie, mai degrabă, de la geto-daci, aşa cum arată poziţia lichidei, situată în poziţie silabică finală. Origine traco-illirică.
Der: *a pâlcui* „a aduna la un loc”.

pâlnie – obiect de metal, sticlă, material plastic etc, prevăzut cu un tub la partea inferioară care serveşte la turnarea lichidelor într-un vas cu gura strâmtă.
V.sl. *pluniti* „a umple” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 241; Tiktin; Cioranescu, 6382); cf. bg. *pălno* „plin”, *pălnenie* „umflare”. Rom. **pâlnie** nu provine din v.sl. *pluniti*, putând fi un derivat al limbii române de la **plin**.
PIE ***pl̥nos** „plin” (Walde, II, 322); cf. skt. *purnas*, *prana* „plin”, got. *fulls* „plin”, lituan. *pilnas*, v.pr. *pilnan*, let. *pilns* „plin” etc. Acest radical este foarte răspândit în limbile IE (v. **plin**).

pâlpâi – a licări, a creşte şi descreşte în timpul arderii (despre flăcări).
Formaţie onomatopeică, similară cu a **fâlfâi** (Iordan, *BP*, 2, 176; Cioranescu, 6385); cf. **fâlfâi**, **gâlgâi**, **bâlbâi** etc.
Der: *pâlpâire*, *pâlpâit*, *pâlpâială*, *pâlpâitor*.

pânză (ar. *pânc*(*ă*), mgl. *pănă*, *pon*, istr. *pire*, *pir*) – conjuncţie care introduce propoziţii circumstanţiale de loc şi de timp.
Lat. *paene* (*ad*) „aproape (că)” (Cipariu, *Gram*., 39; Puşcariu, 1319; Tiktin; *REW*, 6669).
Derivarea nu este clară. Probabil, din **pe** (*pre*) şi **în**(*ă*). Este o formă compusă apărută pe teritoriul limbii române. Alte formaţii similare: **prin**, *pângă* (**pe lângă**).

pândi – 1. a observa cu atenţie dintr-un loc ascuns, a spiona; 2. a aştepta (cu nerăbdare) prilejul potrivit.
V.sl. *pqditi* „a împinge, a îmboldi” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Miklosich, *Lexicon*, 764; Cihac, II, 255). Rom. **pândi** nu poate proveni din v.sl. *pqditi*, atât datorită fonologiei sale, cât şi datorită sensului cu totul diferit. V.sl. *pqditi* ar fi dat în română **pădi* ori **podi* şi nu **pândi**. Alb. *pendar* „pândar”, bg. *pădar*, sb. *pëndar* provin din română (cf. ar., mgl. *păndar*). Având în vedere răspândirea acestui radical în mai multe limbi balcanice, se poate presupune că provine din fondul traco-illiric.
Der: *pândă*, *pândar*, *pândeală*, *pândiş*.

pângări – a profana, a murdări, a necinsti.
Din **păgân** > **păngân* (cf. ar. *pângân*, mgl. *păngon*) (Philippide, *Principii*, 44; Philippide, II, 649; Meyer, *Alb. St*., 4, 80; Tiktin; *REW*, 761); cf. v.sl. (*u*)*puganiti* „a profana” < *poganŭ* „păgân”, alb. *pëgëj* „a murdări, a pângări”, alb. (gheg.) *pëgom* „murdar” (v. **păgân**).
Der: *pângărire*, *pângăritor*.

pântece (var. *pântec*, ar. *pântic*(*ă*), mgl. *pontiţi*) – burtă, abdomen.
Lat. *pantĭcem* < *pantex* „pântece, burtă” (Diez, 302; Puşcariu, 1321; Candrea-Densusianu, 1392; *REW*, 6207); cf. it. *pancia*, calabr. *pántici*, prov. *pansa*, fr. *panse*, cat. *panxa*, sp. *panza*, port. *pança*, alb. *plëndes*. Lat. *pantex* <**pantex* „umflat”. Termenul, cu sens identic, este întâlnit şi în limba letonă, cf. let. *penderis* „burtă, stomac, pântec”. Aceste forme provin de la un rad. ***pent-** „umflat”.
Der: *pântecos*, *pântecăraie* etc.

pânză (ar. *pândză*, mgl. *pondză*, istr. *pănze*) – 1. țesătură; 2. plasă de păianjen.
Lat. *pandere* „a întinde” (Puşcariu, 1373; Tiktin; *REW*, 6190). Trac. **penza* (Pascu, I, 191) pus în legătură cu gr. *πήνη* „pânză”, *πενίζομαι* „a țese”. Lat. **pandea* „țesătură” (Cioranescu, 6400). Cioranescu crede în mod nejustificat că legătura unui trac. **penza* cu gr. *πήνη* este îndoielnică ca şi legătura cu gr. *πενίζομαι* „a țese”.
PIE ***pan-** „pânză” (*IEW*, 788; Walde, II, 247); cf. gr. *πήνος*, *πήνη* „pânză”, lat. *pannus* „pânză, cârpă”, got. *fana*, v.g.s. *fano*. Şi de astă dată legătura apropiată dintre latină şi traco-dacă este evidentă. Walde face trimitere la PIE ***pendeo** „a agăța, a spânzura”, deşi apropierea nu pare potrivită. Pe de altă parte, ținând cont de rom. **pânză**, PIE ***pan-**, refăcut de Walde şi *IEW*, ar trebui să fie un PIE ***pand-**, dar cei doi lingvişti nu au cunoscut forma românească. O altă consoană lângă nazala *n* explică dubla nazală din latină. Această consoană nu putea fi decât *d* care a dat în traco-dacă *z*. Prin urmare, rom. **pânză** provine din PIE ***pan-(d)**, printr-un traco-dac **pandia*, apoi **pânză**. Astfel, ca în atâtea cazuri, lat. *pannus* şi rom. **pânză** se înrudesc pe fond IE, dar nici în acest caz rom. **pânză** nu provine din latină. Origine traco-dacă.
Der: *pânzar*, *împânzi*, *pânzărie*, *pânzeturi* etc.

pârcălab – boier administrator al unei cetăți sau al unei fortărețe, guvernator al unei provincii, atestat de la 1448.
N.g.s. *Burggraf* > mgh. *porkoláb* (Miklosich, *Fremdw*, 119; Cihac, II, 520; Gáldi, 95; Cioranescu, 6411).
Der: *pârcălăbească*, *pârcălăbiță*, *pârcălăbie*.

pârci – țap.
Sb. *prč*, cr. *perč*, bg. *părč*, alb.*përč* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40 ; Cihac, II, 245 ; Cioranescu, 6412). Prezent doar în slavele de sud şi albaneză, în afară de română. Radicalul este atestat în illiră şi sanskrită; cf. illir. *prazi* „berbec”, dar şi în skt. *prs*, *vrs* „a fecunda”, *vrsa* „taur” (cf. Djačenko, 476), skt. *pras*, *prasate* „1. a se extinde, a se răspândi; 2. a naşte pui, a se prăsi” (Monier-Williams, 692, col. 2). Din fondul traco-illiric (v. **prăsi**).
Der: *a pârci* „a se împerechea (despre capre)”, *pârciuială*, *pârciuire*.

pârdălnic – blestemat.
Derivat din a **pierde** (Philippide, *Principii*, 147) sau din **pradă** „jaf” (Tiktin, Candrea). V.sl. **prodalinikŭ* „vânzător” (Cioranescu, 6413) cu sensul de trădător; cf. sb. *prodati* „a vinde”. Ipoteza lui Tiktin este singura plauzibilă, deşi rămâne îndoielnică (v. **pradă**). Origine incertă.

pârgă – în pârgă, aproape coapte (despre fructe, cereale).
V.sl. *prŭga* „grâu timpuriu” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 285; Cioranescu, 5415). Cihac îl asociază cu v.sl. *pružiti* „a coace, a prăji”. Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko).
Radicalul nu este atestat decât în limbile slave de sud, precum şi în albaneză şi maghiară. Prin urmare, trebuie asociat cu rom. a **prăji** (v. **prăji**). Din fondul traco-illiric.
Der: *pârg*, *pârgui*, *pârguială*.

pârghie – bară rigidă cu care se ridică greutăți.
Lat. *pergula* „o mică construcție în fața casei folosită pentru negoț sau alte scopuri” (Pascu, I, 142; Scriban; Cioranescu, 6417). Din **prăjină** (Tiktin). Trebuie asociat cu **prăjină**, deoarece ambele forme româneşti provin de la acelaşi radical.
PIE ***perg-** „bară, bâtă, pârghie, tulpină” (*IEW*, 819); cf. v.isl. *forkr* „bâtă, par”, lituan. *pergas* „barcă de pescar” (dintr-un singur trunchi; cf. *IEW*). Walde-Pokorny consideră că şi lat. *pergula* provine tot de la acest radical prin intermediul unei forme neatestate **perga* „bârnă, bucată de lemn” (v. **prăjină**). Rom. **pârghie** provine de la un mai vechi **pergla*, **pergle*. Din fondul pre-latin.

pârî – a denunța, a acuza.
V.sl. *preti*, *prja*, *prisi* „a încorda, a întinde, a arunca” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 244;

Cioranescu, 6418); cf. scr. *preti* „a acuza”, mgh. *per* „ceartă”. Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Formele sârbo-croată şi maghiară provin, probabil, din română. Cihac îl asociază cu **poară**, dar această asociere nu este justificată, sensurile fiind diferite. Din fondul pre-latin.
Der: *pâră*, *pârâş*, *pârât*.

pârâi – a scoate un zgomot surd, a trosni.
Formaţie onomatopeică de la *pâr*; cf. *hâr*, *mâr*, *bâr*, *câr* etc. (cf. Cioranescu, 6408).
Der: *pârâit*, *pârâitură*, *pârâială* etc.

pârâu – mică apă curgătoare, izvor.
De origine dacică (Miklosich, *Slaw. Elem*.,10) sau din bg. *poroj* „torent” (Miklosich, *Fremdw*., 119; Tiktin; Cioranescu, 6419). Cei mai mulţi însă îl cred de origine albaneză, din alb. *përrua* (Cihac, II, 719; Meyer, 335; Philipide, 2, 729; Rosetti, II, 120; E. Petrovici, *Dacor.*, 7, 347). Cu toate acestea, cercetătorii din ultimele decenii îl consideră dacic. Pascu (*Arhiva*, 1921) îl pune în legătură cu **Prut**, ambele provenind de la un trac **parau*(*t*). Pe lângă alb. *përrua* (pl. *përroj*), avem skt. *ā-pura* „torent, pârâu”, skt. *upa-prut* „a curge pe lângă”, pol. *parow* „mlaştină”. Forma albaneză provine, după Orel (323), din IE ***per-re**(**i**) derivat din *re*(*i*) „a curge”; cf. lat. *rivus*, v.g.s. *rinnan* „a curge”. Atât rom. **pârâu** cât şi alb. *përrua* par să provină din PIE ***pleu-** „a curge, a pluti, a înnota” (*IEW*, 835); cf. gr. *πλέω* „a pluti”, arm. *luanan* „a spăla”, v.g.s. *flouwen* „a spăla”, lituan. *plauju*, *plovian*, *plauti* „a spăla”. De la acest radical cu metateza lichidei *l*, o formă **pel*(*e*)*u*, cu rotacizarea lui *r* intervocalic (v. **Prut**).

pârjolị (ar. *pârjală* „loc însorit”) – a arde uşor la suprafaţă., a pârli, a pârpăli.
Mgh. *pörzsölni* (Cihac, II, 286) sau v.sl. *pružiti* „a coace, a prăji” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40). Nu am putut verifica forma maghiară indicată de Cihac.
PIE ***peuor-**, **pūr**, gen. **pu-n-és** „foc” (*IEW*, 828); cf. hitt. *pahhur* „foc”, skt. panati „a purifica”, gr. *πάνος* „torţă”, gr. *πύρ* „foc”, lat. *patina* „tigaie”, umbr. *pir* „foc”, got. *fon* „foc”, n.g.s. *Feuer*, eng. *fire*, v.pr. *panno* „foc”, toch. por „foc”, arm. *hur* „foc”, ir. ur „foc”. Constatăm că radicalul s-a păstrat cu sensul de foc în mai multe limbi IE, incluzând umbrica (spre deosebire de latină), greaca, celticele şi armeana, limbi care interesează în mod deosebit evoluţia limbii române. Prin urmare, radicalul este prin excelenţă IE, astfel că mgh. *pörzsölni* nu poate fi decât un împrumut din limba română. Tc. *pirzola*, ca şi slov. *pražola*, ngr. *μπρίζολα* sunt de origine română. Forme similare apar şi în dialectele italice; cf. it. *braciuola*, ven. *bresuola* „viţel la grătar” (cf. Cioranescu, 6420) (v. **prăji**). Din fondul traco-dac.
Der: *pârjol*, *pârjoală*, *pârjoleală* etc.

pârlị – a arde uşor, a pârjoli.
Sb. *prljiti*, bg. *opărliam* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40; Cihac, II, 243); cf. ceh. *prliti*.
Are aceeaşi origine ca şi a **pârjoli.** Rom. a *părpăli* (*perpeli*) provine de la acelaşi radical (v. **pârjoli**).
Der: *pârlire*, *pârlit*, *pârlitură*.

pârleạz – trecătoare peste gard.
Cf. bg. *prelez*, scr. *prelaz* < v.sl. *preleazati* „a escalada, a traversa” (Cihac, II, 291); cf. alb. *preilaz* „pârleaz”.

pârloạgă (var. *pârlog*) – teren lăsat necultivat.
V.sl. *prelogŭ* „schimb” (Cihac, II, 246, Cioranescu, 6423). Această formă, cu sensul indicat de Cihac, nu se întâlneşte în limbile slave, în ciuda spuselor sale. V.sl. *prelogŭ* are sens de „dizenterie”, nu de „schimb”, cum greşit indică Cihac. Nu am putut verifica sb. *prjelog* indicat de Cihac. Cu toate acestea, forma este prezentă în alte limbi din zonă; cf. mgh. *parlag* „pârloagă”, alb. *përlinë* „teren necultivat, teren erodat”. Rad. **pa*(*r*)*l-* apare în română, în slavele de sud, în maghiară şi albaneză. Pe de altă parte, rom. **pârloagă** nu are nimic în comun cu v.sl. *prelogŭ*. În plus, forme similare cu sens identic se întâlnesc şi în alte limbi IE, ca cele celtice şi germanice; cf. gall. *olca* „pârloagă” < proto-celtic **polca*, v.eng. *fealg*, friz. (dial.) *falge* „pârloagă”,

eng. *fallow* „pârloagă”, m.g.s. *falgen* „a ara”, n.g.s. *Felge* „arătura unei pârloage”. Pentru toate aceste forme se poate reconstitui un rad. PIE ***pelk**, **polk-** „pârloagă, arătură”. De la un mai vechi ****pelga***, apoi ***peloga** cu epenteza lichidei *r*, ****perloga***. Slavele de sud şi maghiara l-au preluat din stră-română. Din fondul traco-illiric.

pârțâi – a face vânturi, a băşi
Creație expresivă, după Cioranescu (6432). Cu toate acestea, trebuie asociat cu PIE ***perd-** „laut furzen” (*IEW*, 819); cf. skt. *pardate*, av. *pərədaiti*, gr. *περδω*, alb. *pierth*, lituan. *perdžu*, let. *pirdu*, v.g.s. *firz*, *furz*, n.g.s. *furzen*, eng. *to fart*, cu acelaşi sens.
Der: *părțâitură*, *pârțâială*, *pârțag*.

pârtie (var. *pârte*, ar. *pârtică*) – potecă făcută prin zăpadă.
V.sl. *prati*, *perą* „a călca, a călca în picioare” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40; Cihac, II, 247); cf. sb., slov. *prt*, bg. *părtina*.

pâslă – fetru.
V.sl. ****pistla*** < v.sl. *plusti* „pâslă, fetru” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 277); cf. scr. *pust* „pâslă”, ceh. *plst* „pâslă”. Deşi acest radical există în cele două limbi slave moderne, etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Blagova). Prin urmare, această ipoteză este neîntemeiată.
Walde (II, 304) derivă lat. *pilleus* „pălărie de fetru” din PIE ***peldo-s** ori **peslo-s** „presat”; cf. gr. *πιλέω*, v.g.s. *filz*, v.sax. *felt*, dan., sued. *filt* „pâslă”. Alb. *plis* „pâslă” < proto-alb. ****p*(*i*)*litja*** (Orel, 334). Forma albaneză este foarte apropiată de rom. **pâslă**; ambele forme se raportează la PIE ***peslo-s**. Toate aceste forme provin din PIE ***pel-**, **plē** „a lovi, a mâna” (*IEW*, 801). De la acest radical provine şi rom. **pălărie** (v. **piuă**, **a păli**[2]).
Der: *pâslar*, *pâslărie*, *pâslos*, *împâsli*.

pe (*pre* (înv.), ar., mgl. *pri*, istr. *pre*).
Lat. *per* „prin, pe” (Puşcariu, 1293; Candrea-Densusianu, 1396; Cioranescu, 6231); cf. alb. *për*, it. *per*, calabr. *pe*, fr. *par*, sp., port. *por*.
PIE ***per** (*IEW*, 810); cf. skt. *pari* „în jur”, gr. *περί* „în jur”, gr. *προ* „în față, pe”, osc., umbr. *per*, v.ir., ir, cymr. corn., bret. *er*, got. *fair*, alb. *për* „prin”.
Folosit în diverşi compuşi; cf. *presus*, *prejos*, *precum*, *împrejur* (cu derivatele) etc.

pecețe – 1. ştampilă, sigiliu; 2. semn imprimat prin aplicarea unei peceți; 3. trăsătură, semn caracteristic.
V.sl. *pečatĭ* „pecete, sigiliu” < *pečatiti* „a semna” (Cihac, II, 249); cf. ceh. *pečet'*, *pečetiti* „a sigila”, lituan. *peczėtis*, mgh. *pecsét*, n.g.s. *Petschaft*. Kluge (659) consideră că n.g.s. *Petschaft* provine din slov. *pečat*.
Der: *a pecetlui*, *pecetluit*, *pecetluire*.

pęcie – carne macră de vită, porc sau de oaie.
Cf. slov. *péči* „friptură” din v.sl. *pešti*, *petą*, *pečeši* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 250; Cioranescu, 6234). Cihac, urmat de Cioranescu, traduc rom. **pecie** prin „grătar, carne prăjită”, dar sensul din română este acela de carne macră, deşi unele dicționare indică uneori şi sensul „carne macră bună de friptură” (cf. DAR). Autorii DEX consideră că provine din magh. *pecsenye***.** Origine incertă.

pedęstru (ar. *pedestru*) – care merge pe jos.
Lat. *pedester*, *-rem* (Puşcariu, 1295; Meyer; Alb. St., IV, 95; Cioranescu, 6241) din lat. *pes*, *pedes* „picior”.
Der: *pedestraş*, *pedestrime*.

pehlivạn (ar. *pihlivan*, mgl. *pilivan*) – 1. şiret, şmecher, şarlatan; 2. acrobat, scamator.
Tc. *pehlivan* < per. *pahlawan* (Roesler, 602; Cihac, II, 604; Şăineanu, II, 288); cf. alb., sb. *pelivan*, bg. *pehlivanin*.
Der: *pehlivănie*, *pehlivănesc*, *pehlivăneşte*.

peleạg – chel, fără păr.
Cioranescu (6244) îl consideră cu origine necunoscută.
Are aceeaşi origine cu **pleşuv,** care pare să fie de origine slavă. Rom. **peleag** provine din fondul traco-dac şi trebuie asociat cu lituan. *plikas* „gol”, lituan. *plikkas* „chel”, lituan. *pleiké* „chelie”, let. *pleiks*

„chel, pleşuv” din IE ***plikh-**, **ploikh-** (Vasmer, III, 281) sau PIE ***plei-**, **plī-** „chel, golaş”, **pli-na** „chel” (*IEW*, 834). Rom. **peleag** provine de la un mai vechi ***pleg**, ***plec** „chel”. Prin urmare, radicalul exista în stră-română, încât, prin asociere, a fost adoptată şi forma **pleşuv** (v. **pleşuv**). Origine traco-dacă.

peleş – 1. ciucure, franj; 2. îndoitura se sus a pantalonilor țărăneşti prin care se introduce brăcinarul.
Sb. *peleş* „moț” (Tikitn; Cioranescu, 6245).
PIE ***pel- ple-** „a vărsa, a curge, a umple etc.” (*IEW*,798) cu temele nominale **pelis** „oraş”, **pleno-** „plin”; **pelu-** „grămdă, cantitate, mulțime”, Toate aceste forme au o multitudine de derivate în diverse limbi IE, inclusiv în română. Rom **peleş** provine de la ultima temă nominală **pelu-**. După Walde-Pokorny, de la această temă nominală provin forme precum skt. *puru* „plin”, av. *pouru* „id”, v.ir. „id”, got. *filu* „foarte”, lituan. *pilus* „(supra) – abundent”
Der: *peleşel* „ghiocel-bogat (*Leuconium aestivum*)”.

pelicạn (ar. *pilican* „barză”) – pasăre acvatică (*Pelecanus onocrotalus*).
Mgr. *πελεκάν* (Tiktin; Cioranescu, 6246).Lat. *pelicanus* provine din greacă, de unde a intrat în mai multe limbi europene.

pelịn (ar. *pilonŭ*, mgl. *pilin*) – plantă erbacee cu frunze şi flori amare (*Artemisia absinthium*).
V.sl. *pelynŭ* „pelin” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 250; Cioranescu, 6247); cf. alb. *pelin*, bg., scr., slov. *pelin*, pol. *piołyn*, rus. *polin*, ngr. *πελίνος*, lituan. *pelyanas* „pelin”, tc. *pelin*, *pelun*. După Vasmer (II, 393) lituan. *pelynos* şi let. *pelane* provin din slavele de răsărit, iar în ceea ce priveşte albaneza, după Meyer (*EWA*, 326), aceasta l-ar fi împrumutat din slavele de sud.
Der: *peliniță* „varietate de pelin” (*Artemisia pontica*).

pelteạ (ar. *pelte*, mgl. *pelti*) – jeleu de fructe.
Tc. *pelté* „jeleu, peltea” (Cihac, II, 604; Şăineanu, II, 289; Cioranescu, 6249); cf. ngr. *πελτές*.

peltịc (ar., mgl. *peltec*) – care rosteşte defectuos anumite sunete.
Tc. *peltek* „peltic” (Cihac, II, 604; Şăineanu, II, 288; Cioranescu, 6250); cf. ngr. *πελτέχες*, bg. *peltek* „bâlbâit”.
Der: *a peltici*, *pelticărie*, *pelticeală*, *pelticie*.

pensiụne – întreținere pe care o primeşte cineva, constând în locuință şi masă, în schimbul unei sume de bani.
Fr. *pension* din lat. *pensio*, *-onem* < *pendere* „a atârna, a cântări”, de unde provine şi *pensie* cu sensul de „ceva calculat, cântărit” mai dinainte; cf. rus *penslia*, eng. *pension*.
Der: *pension*, *pensie*, *pensioară*, *a pensiona*, *pensionar*, *pensionat*.

pẹnsulă – 1. penel; 2. pămătuf.
N.g.s. *Pinsel* „pensulă” (Cioranescu, 6256).

penticostạl – membru al unei secte religioase neoprotestante care crede în acțiunea directă a Sf. Duh în lumea de azi. Cu predilecție ei cred în „vorbitul în limbi”, asemenea apostolilor, după învierea lui Iisus.
Gr. *πεντηκοστή* (ημέρα) „a cinea zi”. Termenul se referă la ziua când Sf. Duh s-a coborât asupra apostolilor, dându-le posibilitatea să vorbească în limbi necunoscute.

pẹntru – prepoziție care exprimă un raport de finalitate sau un raport cauzal.
Formă compusă din **pe** şi **întru** (v. **pe** şi **întru**); cf. alb. *për* „pentru”.

pẹpene (ar. *peapine*, *piponu*, *pipoană*, mgl. *pipoană*) – 1. pepene roşu, lubeniță; 2. pepene galben.
Lat. ***pepinem** < *peponem*, *pepo* „pepene roşu, lubeniță” (Densusianu, *Hlr.*, 139; Puşcariu, 1298; Candrea-Densusianu, 1360; *REW*, 6395; Cioranescu, 6258). Formele sud-dunărene sunt mai apropiate de originalul latin; cf. alb. *pjepër*. Formele sud-slave; cf. bg. *pipun*, sb., slov. *pipon* şi ngr. *πιππώνι* provin din stră-română.
Der: *pepenaş*, *pepenărie*, *pepenos*.

percępe – 1. a sesizsa cu ajutorul simțurilor şi al gândirii; 2. a încasa, a primi.
Lat. *percipere* „a prinde, a percepe” (Cioranescu, 6259) din lat. *capere* „a apuca, a prinde” (v. **pricepe**).
Der: *perceptibil*, *perceptibilitate*, *imperceptibilitate, perceptiv*, *percepție*, *percepțiune*, *perceptor*.

percheziție – cercetare făcută de organe ale puterii de stat asupra unei persoane sau a locuinței acsteia.
Fr. *perquesition* (Cioranescu, 6260) din lat. *perquirere* „a căuta peste tot” < *quarere* „a căuta, a întreba” (v. **cere**).
Der: *a perchiziționa*, *perchiziționare*.

peregrțn – pelerin, drumeț.
Lat. *peregrinus* (Cioranescu, 6265) din *peregrinari* „a călători în străinătate” < *peregre* „străinătate” (dincolo de hotar) < *per-*, *ager* „ogor” (v. **agru**, **ogor**). Forma pelerin (cu derivații săi) provine din franceză, care la rândul său, vine din aceeaşi formă latină.
Der: *a peregrina*, *peregrinaj*.

perciụne (var. *perciun*) (ar. *percea* „cosiță”) – şuviță de păr de la tâmplă în jos, favorit.
Tc. *perçen* „smoc de păr, coamă, moț la păsări” (Miklosich, *Etym. Wb*., 241a; Şăineanu, II, 289; Cioranescu, 6261). Prezent în toate limbile balcanice; cf. ngr. *περτζές*, alb. *percë*, bg. *percem*, scr., slov. *percin*.
Der: *perciunos*, *perciunat*, *împerciunat*.

perdạf – luare în răspăr, mustrare.
Tc. *perdah* „lustru” (Roesler, 601; Şăineanu, II, 289; Cioranescu, 6262).

perdeạ – 1. obiect din pânză, stofă, dantelă care se atârnă la ferestre sau la uşi; 2. cortină.
Tc. (pers.) *perdé* „perdea, voal” (Şăineanu, II, 290; Roesler, 601; Cihac, II, 605; Cioranescu, 6263). Prezent în toate limbile balcanice; cf. ngr. *μπερδές*, alb., bg., scr. *perde*.
Der: *perdeluță*.

peręche (var. *păreche*, ar. *păreacl'e*, mgl. *părecl'ă*) – 1. grup de două obiecte de acelaşi fel; 2. două părți identice şi simetrice ale unui întreg.
Lat. **paricula* < lat. *par* „pereche” (Diez, I, 306; Puşcariu, 1266; Candrea-Densusianu, 1332; *REW*, 6240); cf. it. *parecchio*, prov. *parelh*, fr. *pareil*, sp. *parejo*. De asemenea, alb. *par* „pereche”, probabil, din lat. *par*(*em*). Interesant că, alb. *par* nu provine de la acelaşi etimon latinesc, adică din lat. **paricula* ca în cazul limbilor neolatine, dar este identic cu lat. *par* „pereche”. Rom. **pereche** provine de la o formă mai veche **paricla*.
Der: *a împerechea*, *împerechere*, *împerecheat*.

perețe (var. *părete*, istr. *parete*) – zid.
Lat. **paretem* < *parietem*, *paries* „perete” (Puşcariu, 1268; Candrea-Densusianu, 1334; *REW*, 6242); cf. it. *parete*, prov. *paret*, fr. *paroi*, sp. *pared*, port. *parede*. După Walde (II, 254) lat. *paries* provine din IE ***pari** > ***pari-et** „de jur împrejur” din PIE ***per** (*IEW*, 810); cf. hitt. *pi-ir* „casă”, gr. *περι* „împrejur” (v. **para**[1], **pe**).

perfęct – desăvârşit, absolut, deplin.
Lat. *perfectus* (Cioranescu, 6269) este part. trecut de la *perficere* „a duce la bun sfârşit” < *facere* „a face” (v. **face**).
Der: *perfecție*, *perfecțiune*, *a perfecta*, *perfectiv*, *perfectibil*, *perfectibilitate*, *a perfecționa*, *imperfect*, *imperfecțiune* etc.

pergamẹnt – piele de scris, document scris pe piele.
N.g.s. *Pergament* (Cioranescu, 6270) de la numele oraşului *Pergam*, situat pe coasta de vest a Asiei Mici.

pęrie – unealtă de uz casnic fromată dintr-un suport de lemn sau metal pe care sunt aşezate fire de păr sau de sârmă.
V.sl. *perije* „penaj” < v.sl. *pero* „pană” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 251; Cioranescu, 6274); cf. rus. *perja* „pene”. Pe de altă parte, unii autori (cf. *DEX*) îl consideră cu etimologie necunoscută.
Rom. **perie** este un derivat al limbii române de la **păr**. Până nu demult, periile se făceau în exclusivitate din **păr** (de porc, coadă de cal etc.).
Der: *periuță*, *a peria*, *periere*, *perietură*, *periat*.

perindạ – a se succeda, a alterna, a veni unul după altul.
De la expresia „pe rând, unul după altul” (Tiktin; Candrea; Scriban). Cioranescu (6279) se îndoieşte de acest lucru. Bogrea (*Dacor.*, 4, 840) crede că provine din mgh. *perrend* „ordinea unui proces”. Probabil, mgh. *perrend* provine din expresia rom. *pe rând*. Ipoteza lui Tiktin rămâne singura valabilă.
Der: *perindare*, *perindat*.

perioạdă – 1. interval de timp în cursul căruia se desfăşoară un fenomen sau are loc un eveniment; 2. fază, epocă, răstimp.
Fr. *période* din lat.med. *periodus* < gr. *περιόδος* „perioadă de timp, perioadă retorică”.
Der: *periodic*, *periodicitate*, *a periodiza*, *periodizare*, *neperiodic* etc.

pẹrje (var. *perjă*) – prună (uscată).
Din a **prăji** (Cihac, II, 252). Pol. *perz* „puf de fructe” (Tiktin) sau mgh. *persza* „piersică” (Scriban), mgh. *parász* „prună” (Cioranescu, 6283). Provine din a **prăji**, aşa cum a intuit Cihac (v. **prăji**).

permịte – îngădui.
Lat *permittere* „a lăsa să treacă prin, a lăsa să plece” (Cioranescu, 6284) din lat. *mittere* „a trimite, a lăsa să plece” (v. **trimite**).
Der: *permis*, *permisie*, *permisiune*, *nepermis*.

pẹrnă (var. *perină*) – obiect pe care se pune capul la culcare, căpătâi.
V.sl. *perina* < *pero* „pană” (Cihac, II, 251; Cioranescu, 6285); cf. sb. *perina* „pernă”, bg. *pernica*, lituan. *perina* „pernă”, mgh. *párna* „pernă”.

perpẹli (var. *părpăli*, *pârpăli*, *pârpoli*, *pârpori*) – 1. a pârli, a prăji; 2. a frige, a încălzi la soare (refl.); 3. (fig.) a se nelinişti (refl.)
Sb. *pripaliti* (Tiktin; Cioranescu, 6286), considerat o formaţie expresivă datorită suf. *-li*. Nu are răspândire în limbile slave. Rom. **perpeli** nu este câtuşi de puţin creaţie expresivă, ci provine de la acelaşi radical PIE ca şi a **păli**[1], mai precis, din PIE ***pel-**, **pol-**, **ple-**, **plo-** „a arde, a fi cald” (*IEW*, 805) (v. **opări**, **păli**[1]). Pe de altă parte, pare a fi o contaminare cu formele care provin de la PIE ***peuor-**, **pūr**, gen. **pu-n-és** „foc” (*IEW*), radical similar ca formă şi sens (v. **pârjoli**, **pârli**, **prăji**). Din fondul pre-latin.
Der: *perpeleală*, *pârpală* (pl. *pârpale*) „vreascuri subţiri pentru aprins focul”.

perpẹtuu – neîntrerupt, necontenit.
Lat. *perpetuus* „neîntrerupt”, part. trecut de la *perpetuare* < *petere* „a căuta, a tinde spre”
Der: *perpetuum*, *a perpetua*, *perpetual*, *perpetuitate*.

persecutạ – a urmări pe cineva pe nedrept, a prigoni, a nedreptăţi.
Fr. *persécuter* din *persecutor* < lat. *persequor* < *sequor* „a urmări”.
Der: *persecutor*, *persecutoriu*, *persecuţie* etc.

persoạnă – fiinţă umană, individ.
Fr. *personne* (Cioranescu, 6290) din lat. *persona* „mască de actor, role” < gr. *πρόσορα* „faţă, mască”.
Der: *personaj*, *personal*, *personalitate*, *a personifica*, *personalism*, *impersonal*.

pescạr (var. *păscar*, ar. *piscar*) – 1. persoană care pescuieşte; 2. negustor de peşte.
Lat. *piscārius* „vânzător de peşte” (Puşcariu, 1299; Candrea-Densusianu, 1368; *REW*, 6527). Forma latină pentru **pescar** este *piscāto,r* din care nu poate proveni rom. **pescar**. Rom. **pescar** este un derivat al limbii române de la **peşte** (cf. Cioranescu, 6299), de la o formă mai veche **pesc*(*u*), **peşc*(*u*), identic cu alb. *peshk* „peşte”. Forma de singular **peşte** este refăcută după pl. *peşti*. Prin urmare, **pescar** provine de la **pesc*(*u*) cu suf. de agent *-ar*, sufix care există în mai multe grupuri de limbi IE: latină, germanice, albaneză etc.; cf. germ. *Fischer*, eng. *fisher*(*man*) etc. În albaneză la **pescar** se spune *peshkatar* cu suf. (*a*)*-tar*, echivalent cu suf. rom. (*ă*)*tor*; cf. *vânător*, *muncitor*, *luptător* etc., dar şi alb. *peshkar* „pescăruş, cocostârc”. În ciuda unei opinii cvasi-generalizate, nici alb. *peshk* (cf. Orel,1998, 316), nici rom. **peşte**

nu provin din latină, ci din radicalul PIE ***peisk-**, **pisk-** „peşte” (*IEW*, 796) (v. **peşte**).
Der: *pescărie*, *pescăresc*, *pescăreşte*, *pescărit*, *pescăruş*.

pesmęt – 1. biscuit, pâine uscată; 2. pâine prăjită.
Tc. *peksimet* (Miklosich, *Et. Wb*., 236; Meyer, *Türk. St., I*, 58; *REW*, 6319; Cioranescu, 6303). Din mgh. *peszmet*, care vine, la rândul său, din ngr. *παξημάδι* (Tiktin) (v. **posmag**).

pęste (var. *preste*, ar. *p*(*r*)*iste*, mgl. *priste*) – prepoziție.
Lat. *per super* (Cioranescu, 6204). Compus al limbii rom. *p*(*r*)*e spre* (Tiktin). Trebuie considerat un compus al limbii române din *pre* cu suf. *-ste* (v. *pre*).

pestrịț (var. *pistriț*, ar. *pestru*) – cu pete mici, bălțat.
V.sl. *pestrŭ* „pătat” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 252; Cioranescu, 6310). Acest radical este foarte productiv în limba română, astfel că este puțin probabil să fie de origine slavă; cf. bg. *pĕgŭ* „colorat”, alb. *prekë* „pistrui”.
PIE ***peig**, **peik**, **pik**’**ro** „colorat, multicolor, pestriț” (*IEW*, 794); cf. skt. *pecas* „formă, culoare”, av. *paesa* „formă, culoare”, gr. *ποικίλος* „pestriț”, lat. *pingo*, *pinxi*, *pictum* „a picta”, v.g.s. *feh* „pestriț”, eng. *freckle* „pistrui”, toch. A *pik*, *pek* „a scrie, a picta”, toch. B *pink*, *paik* „a scrie”. Acest radical are o largă răspândire în limba română (v. **păstrăv**, **păstrugă**, **pistrui**, **pric**). Din fondul pre-latin.
Der: *a împestrița*, *împestrițătură*.

pęşte (ar. *peaşte*, *pescu*, mgl. *peşti*, istr. *peşt*) – vertebrat cu temperatura corpului variabilă, care trăiește în apă şi respiră prin branhii.
Lat. *piscis*, *-em* „peşte” (Puşcariu, 1300; Candrea-Densusianu, 1367; *REW*, 6532; Cioranescu, 6305).
Ar. *peşcu* (ca şi alb. *peshk*) nu poate proveni din lat. *piscem* şi indică, în acelaşi timp, o formă mai veche stră-rom. ****pescu*** ori ****peşcu***, din care derivă şi **pescar**, a **pescui** (v. **pescar**). Prin urmare, este puțin probabil ca rom. **peşte** să provină din lat. *piscis*, avându-şi originea în rad. PIE ***peisk-**, **pisk-** „peşte” (*IEW*, 796); cf. got. *fisks*, v.g.s., v.sax. *fisk* „peşte”, v.ir. *iasc* „peşte” etc. Forma actuală **peşte** este refăcută după pl. *peşti*. Origine traco-dacă.
Der: *peştişor*, *peştoi*, *peştoaică*, *a pescui*.

pęşteră – grotă, cavernă.
Bg. *peščera* „peşteră” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Miklosich, *Lexicon*, 562; Cioranescu, 6307); cf. v.sl. *peštera*, rus. *peščera* „peşteră, cavernă”. Radicalul nu are largă răspândire în limbile slave. Vasmer (III, 256) îl asociază cu lat. *specus* „peşteră”, precum şi cu hidr. *Pečora* din bazinul Niprului, datorită abundenței peşterilor aflate pe cursul superior al acestui râu. Origine incertă.

pętec (var. *petic*, ar. *peatic*, *petic*) – bucată ruptă sau tăiată dintr-un material cu care se repară obiecte rupte sau găurite.
Lat. *pittacium* „petec, bucată de pânză” (Puşcariu, 1287; *REW*, 6547; Cioranescu, 6311). Derivarea din lat. *pittacium* nu este posibilă deoarece ar fi trebuit să dea în română ****pitaci***, care nu există. Pe de altă parte, lat. *pittacium* provine din gr. *πιτάκιον* „bucată de piele”, pe care *IEW* (93) îl consideră de origine tracă. Există, de asemenea, calabr. *pettica* „bucată de piele”, care, de asemenea, nu poate proveni din latină. Acest radical există şi în alte limbi IE.
PIE ***baita**, **paita** „piele de capră” (*IEW*, 93); cf. skt. *pataka* „petec”, gr. *βαίτη* „cort sau îmbrăcăminte din piele de capră”, got. *paida* „piesă de îmbrăcăminte, rochie, fustă”, v.g.s. *pfeit* „cămaşă”, alb. *petk* „petec”, alb. *pecë*, eng. *patch* „petec”, finn. *paita*. Walde-Pokorny consideră că formele germanice sunt împrumuturi din greacă, dar, cum am văzut, tot el spune că gr. *πιτάκιον* provine din tracă. Astfel, este mult mai plauzibil să considerăm formele germanice ca fiind împrumuturi de la geto-daci, cu care germanicii au fost în contact în antichitate, timp de secole. Origine traco-illirică.
Der: *peticuț*, *a petici*, *peticit*, *peticos*, *peticar*.

petręce – 1. a trăi, a parcurge o bucată de timp; 2. a conduce, a însoți; 3. a se distra, a se desfăta; 4. a se întâmpla, a avea loc; 5. a se sfârşi, a muri.

Lat. **pertraicere* < *traicere* „a arunca peste, a traversa” (Tiktin; *REW*, 8842; Cioranescu, 6316).
Rom. **petrece** este un derivat al limbii române de la a **trece**, cu prep. *per* (v. **pe** şi **trece**).
Der: *petrecere*, *petrecut*, *petrecăreț*.

petrol – amestec natural de hidrocarburi şi alți compuşi organici.
Fr. *pétrol* din lat. *petroleum* < *petra* „piatră”, *oleum* „ulei” (v. **piatră**, **ulei**).
Der: *petrolier*, *petrolifer*, *petrolist*, *petrochimie* etc.

peți (var. *împeți*) – a cere mâna, a cere în căsătorie.
Lat. *petere* „a se îndrepta spre, a ataca, a cere, a căuta” (Philippide, *Principii*, 44; Densusianu, *Hlr.*, 149; Puşcariu, 1202; Candrea-Densusianu, 1370; *REW*, 6444; Cioranescu, 6312). Sensul lat. *petere* este destul de diferit, încât ipoteza rămâne nesigură.
Rom. a **peți** ar putea proveni de la un lat. **petire* cu schimbarea conjugării față de forma din latina clasică; cf. v.nap. *pezzire* „a cerşi”, sp., port. *pedir* „a cere”. Corominas (IV, 457) derivă sp. *pedir* „a cere” din lat. *petere*. După Walde (II, 297) lat. *petere* provine din PIE ***petso*** sau ***pet*** „a zbura, a cădea” (*IEW*, 825), ipoteză care nu poate fi acceptată.
Rom. a **peți** poate proveni din PIE ***gŭhedh-*** „a cere, a solicita, a dori” (*IEW*, 488); cf. av. *ĵaiδyemi*, v.pers. *ĵadiyam-ijy* „cer, solicit”, gr. *πόθος* „dor, dorință”, v.ir. *guidin* „cer, doresc”, lituan. *gedan-ju* „a dori, a căuta, a tânji”, v.sl. *žeždo* „a dori”. Dacă rom. **peți** provine din acest radical, atunci şi formele neolatine menționate provin de la un radical similar, dintr-o limbă italică sau un dialect celtic continental unde PIE ***gŭ*** a trecut la *b*, apoi la *p*, fenomen fonetic întâlnit şi în traco-dacă.
Der: *petitor*, *petitoare*, *petitorie*.

pezevenchi – şarlatan, pungaş, şmecher.
Tc. *pezevenk* < pers. *pisahäng* „ghid” (Cihac, II, 605; Şăineanu, II, 295; Cioranescu, 6318); cf. alb., bg., scr. *pizavenk*, ngr. *πεζεβέγγες*.

piatră (ar. *keatră*) – 1. fragment de rocă dură; 2. calcul; 3. grindină.
Lat. *petra* „piatră” (Puşcariu, 1303; Candrea-Densusianu, 1371; *REW*, 6445; Cioranescu, 6341). Panromanic. Radicalul există şi în greacă; cf. gr. (hom.) *πέτρα* „piatră, bolovan”, gr. *πέτρος* „piatră”. De asemenea, lat. *tri-quetrus* „în trei colțuri < **tri-quadros*, v.scand. *huatr*, v.g.s. *hwaz* „ascuțit” (Boisacq, 776) de la un PIE ***qŭetra**, ***qŭatros** (cf. Boisacq). Dacă într-adevăr gr. *πέτρα* (lat. *petra*) provine de la un PIE ***qŭetra**, atunci, în mod evident, lat. *petra* nu provine din vechea latină, ci este un împrumut din una din limbile-P din Italia, în speță osca, umbrica sau poate messapica. Ştim că în traco-dacă PIE ***kŭ*** > *p* în anumite condiții. Indiferent dacă ipoteza lui Boisacq este validă sau nu, acest radical se întâlneşte în mai multe toponime din Dacia, precum şi din Grecia. Astfel, există top. *Petro-dava* (cf. Ptolemeus), azi Piatra-Neamț sau în limbajul localnicilor simplu Piatra, precum şi *Petris* „localitate în Dacia situată între Sarmisegetusa şi Apullum” (cf. *Tab. Peut.*), ceea ce ne îndreptățeşte să credem că acest radical a existat şi în geto-dacă, mai ales că a existat şi în greaca veche. În sprijinul acestei ipoteze vin şi top. *Πετροσάκα*, localitate în Arcadia (Pausanias, 8, 12), precum şi *Πέτροσσα* „insulă aflată în fața insulei Cipru” (Ştefan Byz.) (cf. N. Densuşianu, 1101), toponime care nu sunt de origine latină. Origine traco-dacă.
Der: *pietricică*, *pietros*, *pietroi*, *pietriş*, *a pietrui*, *pietruire*, *pietruit*, *a împietri*, *împietrire*, *împietrit* *Petroşani* (top.) etc.

piață – 1. târg; 2. scuar.
It. *piazza* „piață” (Iordan, *Dift.*, 145; *REW*, 6583; Cioranescu, 6342); cf. ngr. *πιάτζα*, scr. *pijaca*, mgh. *piac*.

piază – semn prevestitor.
Este forma de feminin a lui **piez**; cf. skt. *pádya* „pas”, *paidya* „picior” (v. **piez**).

pic[1] (var. *pac*, *poc*, ar. *kic*, mgl. *chică*) – 1. onomatopee imitând zgomotul unei picături.

Formație onomatopeică. De la un rad. romanic *picc-* (Koerting, 7131; *REW*, 6583); cf. lat. *pancus* „puțin”, alb. *pik* „1. a pica jos; 2. a picura”, alb. *pikë* „picătură”, alb. *pak* „(un) pic, puțin”, calabr. *picca*. De remarcat că verbul alb. *pik* acoperă sensurile verbelor din limba română *a pica* și *a picura*. Cu toate acestea radicalul provine din fondul traco-illiric, fiind prezent și în albaneză.
Der: *a pica*, *a picura*, *picătură*.

pic[2] – puțin.
De la un rad. romanic *picc-* (Koerting, 7131; *REW*, 6583). A fost asociat cu **pic**[1], deși nu au aceeași origine; cf. lat. *pancus* „puțin”, alb. *pak* „(un) pic, puțin”. Toate aceste forme provin din PIE ***pou-**, **pəu-**, **pu** „mic, puțin”, **pau-ko** „puțin” (*IEW*, 842) (v. **pitic**, **puști**, **puțin**).

pișcă (ar. *pică*) – ciudă, resentiment.
Din it. *picca* „suliță, țepușă” (Cihac, II, 254; Meyer, *Neugr. St*., 4, 71). Cioranescu (6345) îl confundă, în mod nejustificat, cu *pică* „vârf de lance la jocul de cărți”, care este neologism și provine din fr. *pique*. Ambele ipoteze sunt inacceptabile. Rom. **pică** provine de la un radical *pic-*, de la care provin și formele rom. a **piguli**, **plisc**, radical întâlnit și în limbile celtice și germanice (v. **piguli**). Preia sensul metaforic al acestui radical, acela de a fi „înțepat, mușcat de ciudă, invidie”.

pici – băiat, puști.
Tc. *piç* „puști” (T. Papahagi, *Etimologii*; Cioranescu, 6348). De la o rădăcină romanică *picc-* (Pușcariu, 1303; Tiktin); cf. alb. *picë* „fetiță”, *picërak* „mic, nedezvoltat”. Trebuie asociat cu **pic**, de la un rad. *pic-*, întâlnit și în alte limbi romanice; cf. it. *piccolo*, sp. *pequeño* „mic”. Corominas (IV, 484) consideră sp. *pequeño* o creație expresivă, iar De Mauro-Mancini (1526) pornesc de la un rad. *pik-* pentru it. *piccolo*, fără altă specificație. La fel ca și formele neolatine și cea albaneză, rom. **pici** provine de la un rad. pre-romanic *pic-* cu o largă varietate de forme în limba română (v. **piti**, **pitic**, **puțin**). Din fondul pre-latin.

piciор (ar. (*ci*)*cior*, mgl. *picior*, istr. *picioru*) – membru inferior la om sau fiecare dintre membrele celorlalte viețuitoare, care ajută la deplasare; 2. labă; 3. măsură de lungime; 4. metru poetic.
Lat. *petiolus* „picioruș, pețiol” (Diez, II, 53; Pușcariu, 1300; Candrea-Densusianu, 1371; *REW*, 6324a; Cioranescu, 6349). Lat. *petiolus* (var. a lui *peciolus*) < *pediciolus* care, la rândul său, este un diminutiv de la un *pediculus*, care și el este tot un diminutiv al lui *pes*, *pedes*. Este greu de admis că rom. **picior** provine de la acest lat. *petiolus*, care la rândul său provine printr-un lanț întreg de diminutivări și devieri semantice, din *pes*, *pedes*.
PIE ***ped-**, **pod-** „picior”, nom. sg. **pots** (gen. **ped-es-os**) (*IEW*, 790); cf. skt. *pad-* „picior”, av. *pad-*, gr. *πώς* „picior”, umbr. *peri*, *persi*, got. *fotus*, v.isl. *fotr*, toh. A *pe*, B *pai*, alb. *posh*, lituan. *pat*, *pata* „picior”. Acest radical s-a păstrat în toate grupurile de limbi IE, astfel că o formă derivată din acest radical trebuie să fi existat și în traco-dacă. Pornind de la acest radical, putem reconstitui un (proto)-traco-dac. ****pedio, petio*** de la care provine și forma **piez**, respectiv **piază** (v. **piez**). Forma de singular **picior** este refăcută după cea de plural. Această ipoteză este o alternativă mult mai viabilă ca ipoteza prezentată mai sus, mai ales că evoluția rom. **picior** este strâns legată de cea a lui **piez**.
Der: *picioruș*, *piciorong*, *împicioronga* (refl.) „a se pune pe picioare”.

pictă – a reprezenta prin culori obiecte, ființe etc.
Lat. *pictus*, part. trecut de la *pingere* „a picta”, cognat cu rom. *pătа* (v. **pată**).
Der: *pictură*, *pictural*.

pidosnic – 1. ieșit din comun; 2. contrar așteptărilor; 3. sucit.
Este o formă compusă din **pe** și **dos** (v. **pe**, **dos**)

piedică – 1. obstacol; 2. dificultate; 3. frână; 4. siguranță la armele de foc.
Lat. *pedica* „piedică” (Pușcariu, 1306; Candrea-Densusianu, 1176; *REW*, 6347; Cioranescu, 6356);

cf. gr. *πέδη* „obstacol, piedică”, *πεδάω* „împiedica”, it. *piedica*, calabr. *pedica*, alb. *pëngon* (*pëngë*) „piedică”, av. *bibda* „piedică”, v.scand. *fetur*, v.g.s. *feter* „piedică”. Pentru a explica etimologia lat. *pedica*, Walde (II, 272) porneşte de la un PIE ***pedis** de la care provine şi o formă germanică **fetala*. Răspândirea acestui radical pe o întinsă arie geografică cuprinde mai multe grupuri mari de limbi IE, în care sensul a rămas identic, conduce la ipoteza că originea latină a rom. **piedică** nu este singura opțiune plauzibilă. Este interesant faptul că, *d* nu a trecut la *z* în română, aşa cum era de aşteptat ca în multe alte cazuri, cel mai apropiat fiind **urzică**.
Der: *a împiedica*, *împiedicat* etc.

pieļe (ar. *chiale*, mgl. *chialie*) -
Lat. *pĕllem* < *pellis* „piele” (Puşcariu, 1309; Candrea-Densusianu, 1379; *REW*, 6377; Cioranescu, 6358). Panromanic.
PIE ***pel-**, **pelə-**, **ple-** „a acoperi”, cu temele nominale ***pelno-**, **pelmen** „piele” (*IEW*, 803); cf. gr. *πέλας* „piele”, v.g.s. *fel* „piele”, v.isl. *fiall* „piele”, lituan. *plene* „pieliță”, v.prus. *pleynis* „meninge”, slov. *plena*, ceh. *plena*. Consoana dublă din latină, precum şi nerotacizarea lui *l* intervocalic în română se datorează nazalei *n* situată după lichida *l*, nazală care a dispărut după procesul de rotacizare din limba română. Forma se întâlneşte, nu numai în latină şi greacă, ci şi în limbile slave, baltice şi germanice (cf. Vinereanu, 2002, 130-131). De menționat că acest radical este atestat în trac. *πέλτων* „scut tracic” (Suidas), acelaşi cu *πελτή* „scut rotund acoperit cu piele de capră” (Hesychius, Suidas).
Der: *pieliță*, *împeliţat* (var. *împieliţat*), *pielărie*, *pielos*.

pieļpt (ar. *keptu*, *kept*) – 1. torace, 2. sân, mamelă; 3. coastă, pantă.
Lat. *pĕctus* „piept” (Puşcariu, 1310; Candrea-Densusianu, 1320; *REW*, 6335; Cioranescu, 6360). Panromanic. Putem reconstitui un radical PIE ***pekt-**, **peukt-**; cf. v.ir. *ucht* „piept”, let. *pups* „sân, mamelă”, lituan. *papas* „sân”, toh. A *passam*, toh. B *pascane* „sâni (dual)”, unde *kt* a trecut la *pt* în română (v. **noapte**). Din română provine bg. *keptar* (Capidan, *Raporturile*, 205) şi ucr. *kyptar* (Miklosich, *Wanderw.*, 17; Candrea, *Elemente*, 402).
Walde-Pokorny (792) consideră că lat. *pectus* provine din PIE ***peg-**, ***pōg-**, ***poks** „subțioară, coapsă, muşchii spatelui”.
Der: *pieptos*, *pieptar*, *pieptăraş*.

pieļptene (ar., mgl. *chiaptine*, istr. *coptir*) – 1. obiect de toaletă pentru păr; 2. darac.
Lat. *pĕctinem* < *pecten* „piepten” < *pecto* „a (se) pieptăna” (Puşcariu, 1312; Candrea-Densusianu, 1383; *REW*, 6328; 6360). Panromanic.
PIE ***pek**’- „a smulge lână sau păr, a ciufuli” cu prel. în **t** ***pekteu-**, **pekt-** (*IEW*, 797); cf. umbr. *penata* „*pectinatam*”, gr. *πεκτέω* „a pieptăna, a tunde”, v.g.s. *fehtan* „a pieptăna”, lituan. *peszù* „a pieptăna”. Pentru forma din limba greacă, Boisacq (750) reconstituie un IE ***pekteu-** > gr. *πεκτεω*.
Der: *a pieptăna*, *pieptănătură* etc.

pieļrde (ar. *kerdu*, mgl. *perd*, istr. *pierd*) – 1. a rămâne fără, a nu mai avea; 2. a duce la pierzanie; 3. a fi înfrânt; 4. a se rătăci; 5. a avorta.
Lat. *pĕrdĕre* „a distruge, a pierde, a irosi” (Puşcariu, 1314; Candrea-Densusianu, 1385; *REW*, 6403; Cioranescu, 6362). Panromanic. Walde (II, 286) consideră că lat. *perdo* este o formă compusă din *per* şi *do* „dau”, ca şi *ce-do*, *re-do*.
Der: *pierdere*, *pierdut*, *pierzanie*, *pierde-vară*.

pieļri (ar. *ker*, mgl. *per*) – 1. a dispărea; 2. a muri.
Lat. **pĕrire* (Puşcariu, 1313; Candrea-Densusianu, 814; *REW*, 6415; Cioranescu, 6363). Panromanic. Cu toată prezența sa în mai multe limbi romanice, acest radical nu este atestat în latină şi, ca atare, dicționarele etimologice neolatine îl consideră o formă compusă *per-ire* (*ire* „a merge”) (cf. Corominas, IV, 488) şi De Mauro-Mancini, 1506). Pe de altă parte, acest **perire* ar putea fi asociat cu skt. *pari-jri*, *pari-jiryati* „a se uza, a decădea, a îmbătrâni, a pieri” (Monier-Williams, 594, col. 2), cu forma

paralelă *para-bhu*, *-bharati* „a pieri, a dispărea” (Monier-Williams, 590, col. 2). Astfel, deşi este vorba de o formă compusă, totuşi cel de-al doilea component nu pare să aibă nimic comun cu lat. *ire*. Origine incertă.
Der: *pieire*, *pieritor*, *nepieritor*.

pieṛsic (ar., mgl. *kiarsic*) – specie de pom fructifer (*Prunus persica*).
Lat. (*malus*) *pĕrsĭcum* „piersic” (Diez, I, 314; Candrea-Densusianu, 1387; *REW*, 6429; Cioranescu, 6364); cf. it. *persico*, *pesco*, calabr. *pirsica*, log. *pessige*, prov. *persega*, fr. *pêche*, sp. *prisco*, basc. *mersika* (*p* > *m*). Origine latină.
Der: *piersică*.

pietate – evlavie, smerenie, cucernicie.
Lat. *pietatem* (Cioranescu, 6367) din lat. *piare* „a aduce pace” ca şi *pius*.
Der: *pios, impietates*.

pieẓ (ar. *pezĕ* „glumă”) – 1. picior; 2. curmeziş.
Lat. *pes*, *pĕdem* „picior” (Puşcariu, *Dacor*., 1, 415; Scriban, *Arhiva*, 29, 49; Drăganu, *Dacor*., 2, 611; Puşcariu, *Lr*., 199; *REW*, 6349; Cioranescu, 6368). Dacă ar proveni din lat. *pĕdem* am avea, probabil, un **pied*(*e*), unde *d* trebuia să se păstreze, iar *e* final nu ar fi trebuit să dispară. Există expresiile *piezi răi* şi *piezi buni* (cf. *REW*, 6439). Unii cercetători (cf. Cioranescu; *REW*, 6368), consideră că expresia „peste piezi” din următorul text „*Va grăi omului cuvinte bune şi le va grăi cu hicleşug, de-l va batjocori, adică va grăi peste piezi*” (*Îndreptarea legii*) are semnificaţia de „a lua peste picior”, ipoteză întărită şi de ar. *pezĕ* „glumă”. Prin urmare, rom. **piez** are sens apropiat de lat. *pes*, *-dem* şi de rom. **picior** şi provine din tema PIE ***pedio**, care vine, la rândul său, din ***ped-**, **pod-** „picior” (*IEW*, 790), aşa cum rezultă din anumite forme derivate care există în diferite limbi IE; cf. skt. *padyate* „a merge, a cădea”, skt. *padya* „pas, urmă, copită”, gr. *πέζα* „picior, margine”, lituan. *peda* „urmă de picior”. Astfel, evoluţia fonetică ar fi următoarea: PIE ***pedio** > proto-traco-dac. **piediu* > traco-dac. **piezu* > rom. **piez**. *IEW* consideră că lat. *peior* „mai rău” şi, respectiv, *pessimus* provin din acest rad. ***pedio**, fapt care ne îndreptăţeşte să credem că expresiile din limba română *piază bună* şi, respectiv, *piază rea* sânt în legătură cu ideea de a călca cu stângul sau de a călca cu dreptul (v. **piază**, **picior**).
Der: *pieziş*.

piftie – gelatină de carne, răcituri.
Ngr. *πηχτή* < tc. *pihti* < pers. *pühti* „gelatină” (Cihac, II, 686; Cioranescu, 6369); cf. bg. *pihtija*, sb. *pitija*. Termenul este, de fapt, de origine persană; cf. pers. *pühti* „gelatină”.

piguli – a ciuguli.
Radicalul apare şi în câteva limbi germanice; cf. eng. *peck* „a lovi cu ciocul, a ciuguli”, m.g.j. *pekken* „a ciuguli, a piguli”. Pe de altă parte, a **piguli** trebuie pus în legătură cu a **ciuguli** care este o variantă a lui **piguli**, prin contaminare cu **cioc**. Rom. **piguli** este cognat cu formele germanice. Privitor la eng. *to peck* „a lovi cu ciocul, a ciuguli”, Barnhart (768) îl asociază cu *pick* „a alege” şi cu v.isl. *pikka* „a găuri, a ciuguli” (v. **ciuguli**).

pilă (ar. *pilă*) – 1. unealtă de oţel călit având una sau ambele feţe brăzdate de crestături pentru netezirea unor suprafeţe sau ascuţirea unor obiecte de metal; 2. protecţie, recomandare.
V.sl. *pila* „ferăstrău” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 255; Cioranescu, 6375); cf. bg., ucr. *pilá* „pilă”, scr., ceh., rus. *pila* „ferăstrău”. Vasmer consideră că formele slave provin, cu certitudine, din v.g.s. *fila*, *fihala* „pilă”; cf. v.sax. *fila*, v.eng. *fil*, înrudite cu v.pr. *peile*, let. *peilis*, lituan. *peilis* „cuţit”. După Vasmer (II, 356) lituan. *pielá* ar fi de origine slavă. Lingvistul german ignoră celelalte forme din limbile baltice. Formele slave nu pot proveni din germanice deoarece *f* nu putea să treacă înapoi la *p*, dar Vasmer, totuşi, afirmă acest lucru împotriva evidenţei. Se ştie că PIE ***p** a dat *f* în germanice (*Legea lui Grimm*). Formele slave provin dintr-o altă

limbă IE, din baltice sau din română. Formele germanice sunt cognați cu cele baltice, precum şi cu rom. **pilă**. Având în vedere cele arătate mai sus, rom. **pilă** provine din fondul traco-dac. Nerotacizarea lui *l* intervocalic trebuie considerată o excepție, ca în multe alte cazuri din limba română.
Der: *a pili*, *pilitură*.

pilaf (ar. *pilaf*, mgl. *pileaf*) – mâncare de orez cu carne de pasăre.
Tc. *pilav* (Roesler, 601; Şăineanu, II, 295); cf. ngr. *πιλάφι*, bg. *pilav*, it. *pilao*, fr. *pilaf*.

pildă – 1. alegorie, fabulă; 2. proverb, 3. exemplu, model.
Mgh. *pelda* < germ. *Bild* „imagine, metaforă, fotografie” (Cihac, II, 520; Bogrea, *Dacor.*, 3, 409). Sensul mai vechi al n.g.s. *Bild* este acela de „model, exemplu, pildă”. Kluge (122) pune forma germană în legătură cu PIE ***bhu-*** „a fi”.
Der: *a pildui*, *pilduitor*.

pili – a bea, a trage la măsea.
Țig. *pi*, part. *pilo* „a bea” (Vasiliu, *GS*, 7, 122; Graur, 180; Juilland, 171; Cioranescu, 6381).
Der: *pileală*, *pilangiu*.

pilot – aviator.
Fr. *pilote* (Cioranescu, 6383) din it. *pilota*, var. a lui *pedota* < mgr. *πεδώτης* „vâslaş” < gr. *πεδόν* „vâslă”.
Der: *a pilota*, *pilotaj*.

pin (ar. *chin*, mgl. *pin*) – nume dat mai multor arbori din familia coniferelor.
Lat. *pĭnus* „pin” (Puşcariu, 1318; Candrea-Densusianu, 1389; *REW*, 6519). Panromanic; cf. alb. *pin*. Walde (II, 308) consideră că lat. *pĭnus* provine din PIE ***pit*(*s*)*nos***; cf. skt. *pitu-daru* „un fel de pin”, gr. *πυτος* „pin”, v.ir. *ochtach* „pin” < celt. **puktako*. După (Kluge, 291) gmc. **feuhtion* „pin” cu v.scand. *fiuhtia*, v.g.s. *fiuhta*, n.g.s. *Fichte*. *IEW* (828) crede că lat. *pinus* provine din PIE ***peuk-***, ***puk-*** „a înțepa”. Prin urmare, originea lat. *pinus* nu este tocmai clară, deşi are corespondenți în mai multe limbi indo-europene.

pingea – talpă de încălțăminte.
Tc. (pers.) *pence* (Şăineanu, II, 295; Cioranescu, 6393); cf. alb. *pandzë*, bg. *penče*, scr. *pendze*.
Der: *a pingeli*, *pingelire*, *pingelit*.

pinten – 1. obicet de metal care se prinde de călcâiul cizmelor călărețului; 2. formațiune cornoasă la picioarele cocoşului.
V.sl. *pętino* „călcâi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 41; Cihac, II, 223). Totuşi, forma veche slavă pentru **călcâi** este *pęta*, nu *pętino*; cf. pol. *pięta* „călcâi”, lituan. *pentinnas* „pinten”, lituan. *paraginti* „a îmboldi”. Nazala în poziție silabică finală a dispărut în proto-slavă. Însă, nazala apare atât în română, cât şi în lituaniană. Pe de altă parte, forma lituaniană are acelaşi sens cu cea din limba română. Forma slavă ar putea fi cognat cu cea din română şi din lituaniană, iar nu etimonul acestora.

pintenog – cu pete albe în jurul gleznei (despre cai).
V.sl. *pętenogŭ* (Cihac, II, 248; Tiktin; Cioranescu, 6399); cf. v.sl. *pęto* „piedică” şi sl. *noga* „picior”. Suf. *-og* este destul de uzual în limba română şi nu trebuie asociat cu v.sl. *noga*. Cihac îl asociază cu **pată** care, la rândul său, ar proveni din v.sl. *pęta* „călcâi” (v. **pinten**) care nu poate fi asociat cu rom. **pată**, respectiv, **pintenog**, care provin din PIE ***peig-***, ***peik-*** „a scrie prin încrustare, a colora” (*IEW*, 794); cf. gr. *ποικίλος* „pestriț”, got. *fihu-faihs* „foarte variat”. Forme cu epenteza lui *n* apar în latină şi toharică (v. **a păta**).

pipă – lulea.
Mgh., pol., ceh. *pipa* „pipă” (Miklosich, *Fremdw.*, 116; Cihac, II, 256; *REW*, 6522a; Gáldi, 151; Cioranescu, 6401). La originea acestora stă lat.med. *pipa* (Niermeyer, 1039), atestat din secolul IX, la 867 d.Ch.; cf. it. *piva*, sp. *pipa*, fr. *pipe*, eng. *pipe* etc. Prezent în multe limbi europene.

pipăi (var. *pilpăi*) – 1. a atinge, a palpa; 2. a dibui.
V.sl. *pipati* „a pipăi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 35; Cihac, II, 256; Cioranescu, 6402); cf. bg. *pipam*, sb. *pipati*. Deşi v.sl. *pipati* se găseşte în dicționarul lui

Djačenko (424), acesta îl citează pe Miklosich ca sursă. Ca şi în alte cazuri, Miklosich a „reconstituit" forma slavă după formele existente în bulgară şi sârbo-croată care sunt, de fapt, împrumuturi din limba română. Termenul nu are răspândire în alte limbi slave. O formă înrudită avem în lat. *palpor* „a mângâia, a pipăi". Dintre limbile slave radicalul este atestat doar în slavele de sud. Varianta „a pilpăi" este mai aproape de forma latină. Din fondul pre-latin.
Der: *pipăire*, *pipăit*, *pipăitură*, *pipăială*.

pipernicị – a se opri din creştere, a rămâne mic (despre plante sau animale).
Trebuie asociat cu **pirpiriu** de la un radical *pip-*, similar cu *pic-*, *pit-*, toate provenind din PIE ***pou-**, **pəu-**, **pu** „mic, puţin", **pau-ko** „puţin", **putlo-s** „copil" (*IEW*, 842) (v. **pic**, **puțin**, **pitic**, **puşti**, **pici** etc.). Din fondul pre-latin.
Der: *pipernicire*, *pipernicit*.

pipẹr (ar., mgl. *piper*) – plantă tropicală ale cărei seminţe se folosesc drept condiment (*Piper nigrum*).
V.sl. *piperĭ* „piper" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; *REW*, 652; Cioranescu, 6403); cf. lat. *pĭper*, gr. *πέπερι*, skt. *pippali*. Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). S-a considerat probabil că *ĭ* (scurt) trebuia să diftongheze dacă ar fi provenit din latină, dar, de fapt, acest fenomen a avut loc încă din traco-dacă şi, judecând după accentul din limba română, *i* a diftongat în silabele accentuate. În cazul rom. **piper** accentul cade pe silaba a doua. Termenul este întâlnit şi în alte limbi balcanice; cf. bg. *pipu*, ngr. *πιπέρι*, alb. *pipér*. De observat că, atât în neogreacă, cât şi în albaneză accentul cade tot pe silaba a doua. Termenul a intrat, probabil, în limba română din medio-greacă.
Der: *piparcă* (ar. *pipercă*) a fost preluat de mgh. *piperka*, apoi prin metateză mgh. *paprika*. După Tiktin, Candrea şi Gáldi (*Dict.*, 151), rom. *piparcă* provine din mgh. *paprika*, ipoteză greşită, deoarece ar. *pipercă*, alb. *piperkë* „1. ardei, ardei gras; 2. ardei iute" nu pot proveni din maghiară. Rom. *piparcă*, respectiv, ar. *pipercă* sunt derivaţi ai limbii române din **piper**.
Der: *a pipăra*, *pipărare*, *pipărat* etc.

pipiriġ – nume dat mai multor plante cu tulpina flexibilă care cresc în mlaştini şi locuri umede.
De la **papură** (Cihac, II, 242; Tiktin). Cihac asociază aceste forme din limba română cu rus. *paporotu*, pol. *paproć*, ceh. *papradi* „ferigă", ceea ce este o eroare. Cioranescu (6404), îl asociază cu **pirpiriu**, *pi*(*r*)*piriu* „stârpitură, slab". După el, nu este altceva decât o „creaţie expresivă". Rom. **pipirig** provine de la acelaşi radical ca şi **papură**, fără a avea ceva în comun cu formele slave menţionate mai sus, şi nu este nici o creaţie expresivă cum crede Cioranescu. Provine de la un rad. traco-dac. **peper-*, **pepur-* (v. **papură**). Din fondul pre-latin.

pịpotă (var. *picotă*, *chipotă*) – stomac de pasăre, rânză.
În legătură cu etimologia acestui cuvânt s-au emis o serie de ipoteze. Din ceh. *pipati* „a piui" (Cihac, II, 256) sau ucr. *pipoti* „ţâfnă" (Scriban). Nu am putut verifica etimonul ucrainean indicat de Scriban. Forma cehă *pipati* este, în mod evident, o formaţie onomatopeică şi nu poate fi asociat cu rom. **pipotă**. Din gr. *ἡπαρ* încrucişat cu *ficatum* (Schuchardt, *ZRPh.*, 28, 435; *REW*, 4108). Ngr. **εφηπα* < gr. *ἡπαρ*, *ἥπατος* „ficat", care apoi a trecut la **πεπατα* (Cioranescu). Nici una din aceste ipoteze nu este câtuşi de puţin plauzibilă, datorită unei serii întregi de inadvertenţe fonetice şi semantice.
Rom. **pipotă** provine din PIE ***pik**(**h**)**o-** „îndesat, umflat, nod, nodul" (*IEW*, 830); cf. av. *piχa* „nod, umflătură", let. *pika* „bulgăre de pământ", la care s-a adaugat suf. *-otă*. Prin urmare, forma originală este *picotă*, în timp ce **pipotă**, respectiv, *chipotă* sunt forme derivate. Origine traco-dacă.

pir – plantă erbacee din familia gramineelor care creşte în locuri cultivate şi nisipoase (*Agropyrum caninum*).
V.sl. *pyro* „alac (specie de grâu)" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 257; Cioranescu, 6407); cf. bg., scr. *pir* „secară". Formele slave sunt înrudite cu v.pr.

pure „ovăz”, lituan. *purai* „grâu de toamnă”; cf. gr. *πυρός*, gr. (dor.) *οπυρός*, v.sax. *fírs* „pir”. Rom. **pir** este înrudit cu aceste forme, dar este puțin probabil să provină din slavă, sensul fiind diferit. Sensul din română este identic cu v.sax. *firs*. Ciuvaş. *pyri* „alac, secară” este un împrumut dintr-o limbă IE. Chantraine (959) compară şi el termenul grecesc cu cel slav şi cu cele baltice fără să vorbească de împrumuturi. Toate aceste forme provin din PIE ***puro-** „sămânță, sămânța plantelor graminee” (*IEW*, 850). Din fondul pre-latin.

piramidă – construcție egipteană având ca bază un patrulater, cu fețe oblice, care se întâlnesc într-un singur punct. Este folosită ca mormânt în Egiptul antic.
Mgr. *πυραμίς* (Gáldi, *Les mots*, Cioranescu, 6409), atestat din sec. XVIII.

pirandă – țigancă.
Țig. *piranó*, *pirandó* din *pirav-* „a se împreuna” (Tiktin; Graur, 182; Cioranescu, 6410).

pirọn (var. *piroi*, ar. *peronă* „ac”) – cui de oțel lung şi gros.
Ngr. *πηρόνι* „buclă, agrafă” (Cihac, II, 686; *REW*, 6366; Cioranescu, 6425); cf. ngr. *πειρούνι* „furculiță”, alb. *pirun* „furculiță”.
Der: *a pironi*.

pirostie (ar. *pirust*(*r*)*ie*, mgl. *pirustiie*) – unealtă de gospodărie făcută dintr-un cerc (sau triunghi) sprijinit pe trei picioare pe care se aşează căldarea sau ceaunul la foc.
Ngr. *πυρωστία* „pirostie” (Tiktin; Cioranescu, 6428); cf. bg. *pirostija*.

pirotị – a dormita, a moțăi.
V.sl. *kyvati*, *kyti* „a mişca capul” (Cihac, II, 50); cf. ceh. *kývati*, *kyti*, cr. *kimati* „a mişca, a apleca capul”. Gr. *πηρόω* „a amorți” (Tiktin). Pentru Cioranescu (6429) rămâne cu origine incertă. Este o variantă a lui *picoti* de natură expresivă.
Der: *piroteală*.

pirpiriu – mic, slab, pipernicit.
Cihac (II, 242) şi Tiktin trimit la **papură**. Provine de la acelaşi radical ca şi a **pipernici**, de la un radical ***pip-** similar cu *pit-*, *pic-* „mic”. Aceşti radicali foarte productivi în limba română provin din PIE ***pou-**, **pəu-**, **pu** „mic, puțin”, **pau-ko** „puțin”, **putlo-s** „copil” (*IEW*, 842) (v. **pic**, **puțin**, **pitic**, **puşti**, **pici** etc.).

pisạ (ar. *chisădzu*) – a sparge, a strivi; 2. a sfărâma; 3. a plictisi, a bate la cap.
Lat. ***pisare* < *pinsare*** „a pisa” (Diez, *Gram., I*, 19; Meyer, *Alb. St.*, 4, 110; Puşcariu, 1325; Candrea-Densusianu, 1395; *REW*, 6517; Cioranescu, 6438).
PIE ***peis-**, **pīs** „a zdrobi, a pisa” (*IEW*, 796); cf. skt. *pinasti* „a pisa, a zdrobi”, av. *pišant* „care zdrobeşte”, lituan. *paisyti* „a treiera”, v.sl. *pŭso* „a împinge, a lovi”. Forma latină prezintă infixarea nazalei *n* față de orginalul PIE, unde nazala lipseşte ca şi în forma din limba română şi alte limbi indo-europene. Din fondul pre-latin.
Der: *pisare*, *pisat*, *pisălogi*, *pisălogeală*, *pisălog*, *pisătură* etc.

pisc (ar. *kiscu*) – vârf de munte, cioc la păsări.
V.sl. *piskŭ* „fluier” (Cihac, II, 557); cf. slov., ceh. *pisk* „fluier”, pol. *pisk* „scâncet”. Această ipoteză nu poate fi acceptată din cauza semantismului cu totul diferit. O formă similară se întâlneşte în hittită; cf. hitt. *piśśu*, *paśśu* „stâncă”, precum şi în alte limbi IE; cf. norv. (dial.) *pik* „pisc, vârf de munte”, eng. *peak* „pisc, vârf de munte”, cymr. *pig* „vârf, cioc, vârf ascuțit”, În limbile vest-europene este, probabil, de origine celtică. Din fondul pre-latin (v. **plisc**).

pisịcă (mgl. *pisă*) – animal domestic carnivor din famila felinelor, mâță (*Felis domestica*).
Formație onomatopeică de la *pis* cu suf. *-ică*. După Cihac (II, 258) din sb. *pis*. Din tc. *pisik*(*a*), *pisi* (Graur, *GS*, 6, 333). Acest radical apare în extrem de multe limbi IE, ceea ce justifică natura expresivă a acestuia; cf. alb. *pisë* „pisică”, breton. *pisik*, ngr.

πισίκα, eng. *pussy*(*cat*), sued. *pus*, *kate-pus*, norv. *puse*, *puus* (Murray, 7, 2, 1642), cymr. *pus*, lituan. *puiže* „pisică”, dar şi pers. *pus* (Murray, 7, 2, 1642).
Der: *pisicuță*, *pisicos*.

pistol – armă de foc de dimensiuni mici.
Fr. *pistole* (Cioranescu, 6449) din germ. *pitschel*, *petsole* < ceh. *pijt'ula* „mică archebuză” (termenul s-a răspândit după războaiele husite).
Der: *pistolet*, *pistolaş*, *pistolar*.

pistrui – pată mică brună sau gălbuie care apare pe piele.
V.sl. *pestrŭ* „pestriț, pătat” (Cioranescu, 6454); cf. alb. *prekë* „pistrui”, eng, *freckle* „pistrui”. Forma albaneză şi, respectiv, engleză au exact acelaşi sens cu rom. **pistrui**, toate provenind de la acelaşi radical PIE, pe când forma slavă are alt sens, deşi este cognat cu aceste forme.
PIE ***peig-**, **peik-**, **pik'ro-** „colorat, multicolor, pestriț” (*IEW*, 794) (v. **păstrăv**, **păstrugă**, **păta**, **pestriț**).
Der: *a pistruia*, *pistruiat*.

pişa (ar., mgl. *chiş*, istr. *piş*) – a urina.
Lat. **pissare* < **pisciare* (Puşcariu, 1324; Tiktin; *REW*, 6544). Panromanic; cf. eng. *piss*, sued. norv., isl. *pissa*, cymr. *piso*, *pisio*, cu acelaşi sens. Este o formație onomatopeică în toate aceste limbi; cf. alb. *shurroj*, *pshurr* „a urina”, tot de natură onomatopeică (cf. rom. **şiroi**, *a şiroi*).

pişca (ar. *chişcu*, mgl. *pişc*) – 1. a ciupi, a înțepa; 2. a mânca puțin, a ciuguli.
Lat. **piccare* (Candrea, *Rom.*, 31, 314; Philippide, II, 651; Pascu, I, 63; Tiktin) sau de la un radical **picc* (Puşcariu, 1304; *REW*, 6535); cf. fr. *piquer* „a înțepa”, sp. *picar* „ înțepa”. Corominas (IV, 578) consideră, în mod forțat, că sp. *picar* ar fi o creație expresivă. Cu toate că rom. a **pişca** este cognat cu radicalul romanic **picc*-, radical fără forme atestate în latină, dar care a dat o serie de forme neolatine (cf. sp. *picar*, fr. *piquer*), fonetic vorbind, rom. a **pişca** nu provine din aceeaşi formă datorită grupului *-şc* (*-sc*), ci de la un radical traco-illiric similar. Mult mai apropiat de română este alb. *pickoj* „a pişca, a înțepa, a răni” (pron. *piţcoi*). Toate par să provină de la un rad. IE ***pesk-**, **pisk-** „a pişca, a înțepa, ascuțit” de la care provine şi **pisc** (v. **pisc**, **pică**).
Der: *pişcare*, *pişcat*, *pişcătură*.

pită – 1. pâine; 2. hrana necesară pentru trai.
Mgr. *πίτα* „un fel de pâine” (Miklosich, *Etym. Wb*., 248a); cf. alb. *pitë* „prăjitură, plăcintă”, alb. *pitush* „pâine mică (cf. rom. *pituşcă*), bg. *pita*, calabr. *pitta* „prăjitură, plăcintă” (*REW*, 6546), ital. *pizza*, mgh. *pita*. De Mauro-Mancini (1549) derivă it. *pizza* din lat.med. *pizza*-(*m*) care, la rândul său, ar proveni din gotică sau lombardă, un **pizzo* < gmc. *bizzo* „bucată”. Această ipoteză nu poate fi acceptată, deoarece, astfel nu s-ar mai putea explica calabr. *pitta*, mgr. *πίτα*, precum şi celelalte forme menționate mai sus. Acest radical cu sensul de „pâine” este pre-roman.
Der: *pitar*.

pitț (var. *pitula*, *tupila*) – a ascunde, a pitula.
Formație onomaropeică (Puşcariu, *Dacor.*, 1, 76; *REW*, 6544a); cf. sard. *pithinu* „mic”, cat. *petit*, fr. *petit* (cf. *REW*, 6544a), basc. *pitin* „puțin”, *pitinka* „puțin câte puțin”. Nu este firesc să considerăm acest radical drept formație onomatopeică numai datorită faptului că nu are echivalent în limba latină. Este un radical IE pre-roman care provine din rad. **pit-*, *pik-* „mic” preluat, la rândul său, din PIE ***pou-**, **pəu-**, **pu** „mic, puțin”, **pau-ko** „puțin”, **putlo-s** „copil” (*IEW*, 842) (v. **pic**, **puțin**, **pitic**, **puşti**, **pici** etc.). Origine traco-illirică.
Der: *pituluş* (*pituliş*), *pitiş*.

pitic – 1. mic, nedezvoltat; 2. om foarte mic.
V.sl. *pitikŭ* „maimuță” (Miklosich, *Fremdw*, 118; Cihac, II, 687). Coincidența fonică cu v.sl. *pitikŭ* este absolut întâmplătoare, coincidență care nu trebuie să ducă la nici un fel de speculații etimologice. Forme similare cu acelaşi sens există în limba albaneză; cf. alb. *picërrak* „mic, nedezvoltat (despre copii)”, alb. *picërro* „a face ceva foarte mic

ceva", alb. *picë* „fetiță". Limba albaneză are o mulțime de derivați cu rad. *pic-* (pron. *piț*); cf. *picërinë* „lucruri mărunte, fără importanță", *picërro* „a face mic, a face ochii mici", *picërruk* „mic, slab". Pentru sp. *pequeño* „mic", Corominas (IV, 484) pornește de un lat.med. **pitinnus*, care nu este atestat în latina medievală (cf. Niermeyer). În schimb, este atestată forma *pittacium* „scrisoare scurtă sau document scurt" (cf.Niermeyer), care provine din același radical, dar are alt sens. Dauzat (557) derivă fr. *petit* de la un lat. **pittitus,* dintr-un rad. **pitt-* specific limbajului copiilor. Rom. **pitic** își are originea într-un radical similar *pit-* din care provin și a **piti**, **puțin**, **pici** (v. **piti**, **puțin**, **pici**) din PIE ***pou-**, **pəu-**, **pu** „mic, puțin", **pau-ko** „puțin", **putlo-s** „copil" (*IEW*, 842) (v. **pic**, **puțin**, **pitic**, **puști**, **pici** etc.). Origine traco-illirică.

pitpalac (var. *pădpăduchi* (Mold.), mgl. *pătpălog*) – imită glasul prepeliței.
Formație onomatopeică; cf. alb. *potpoljaškë*, mgh. *pitypalatty* (Gáldi, 181). Din română provin bg. *pătpăduk* și bg. *pitpălak* (Capidan, *Raporturile*, 217).

pițigăiă – 1. a se subția; 2. a se ascuți vocea.
Considerat cu etimologie necunoscută. Provine din rad. traco-illiric ***pit-**, din care provin și alte forme precum **pitic**, **puțin**, radical care este foarte productiv în albaneză; cf. alb. *picërro* (pron. *piţăro*) „a (se) face foarte mic, a pierde curajul", *picërr* „mic", *picigjatë* „ceva lung și ascuțit". Acest radical pre-romanic *pit-* (v. **pitic**, **puțin**), întâlnit în unele limbi romanice și bască (cf. **piti**, **pitic**, **puțin**) provine din PIE ***pou-**, **pəu-**, **pu** „mic, puțin", **pau-ko** „puțin", **putlo-s** „copil" (*IEW*, 842) (v. **pic**, **puțin**, **pitic**, **puști**, **pici** etc.).
Der: *piţigăiat*, *piţăgăială* etc.

pițigoi – pasăre mică cu pene brun-verzui pe spate și galbene pe pântec (Parus major)
Poate fi asociat cu PIE ***titi-** „sunet scos de păsări" (*IEW*, 1056); cf. skt. *titibha* „*Parra jakana*", let. *titilbis* „*Wasserläufer*", lituan. *tilvikas* „*Brachhuhn*, *Schnepfe*". Formele baltice denumesc specii de păsări acvatice.
Pentru limba română forma originală pare să se fi contaminat cu rad. **pit-* „mic, puțin" (v. **pitic**, **puțin**), dacă nu provine chiar de la acest radical, fiind vorba de o pasăre mică. Din fondul pre-latin.

piuă (var. *pivă*) – 1. mașină folosită pentru împâslirea țesăturilor de lână într-un mediu umed; 2. vas de lemn sau de metal în care se zdrobesc diverse substanțe solide.
Lat. **pilla* < *pila* (Puşcariu, 1327; Candrea-Densusianu, 1387; *REW*, 6496; Cioranescu, 6464). Rom. **piuă** nu poate proveni de la lat. *pīla*, dar își are originea în același radical ca și *pinso* „a pisa". Asocierea lat. **pilla* cu *medulla*, unde *ll* ar fi dat *u*, respectiv, *v* în română (v. **măduvă**) se datorează unei simple presupoziții fără un fundament lingvistic real. Cu alte cuvinte s-a pornit de la lat. **pilla* neatestat pentru că s-a presupus că *ll* a dat *u* sau *v* în românește. Cu toată înrudirea genetică dintre cele două forme, rom. **piuă** nu pare să provină din latină. Rom. **piuă** provine ca și lat. *pila* din PIE ***peis-**, **pīs-** „a zdrobi, a pisa", cu forma nominală ***p**(**e**)**ister** (*IEW*, 796). Walde (II, 302) consideră că lat. *pila* provine de la un mai vechi **pinslom* (v. **pisa**).
Der: *piuar*, *piuliță*.

pivniță (var. *pimniță*) – încăpere subterană, beci.
V.sl. *pivĭnica* < *pivo* „băutură" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 260; Cioranescu, 6465); cf. scr., slov., rus. *pivnica*, pol. *piwnica* „pivniță", mgh. *pincze*.

pizdă (var. *chizdă*, ar. *chizdă*) – organul genital feminin, vulvă.
Bg. (dial), slov., ceh., pol. *pizda*, sb. *pižde*, rus. *pizdá* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 260).
PIE ***pizdā** „organul genital feminin" (*IEW*, 831); cf. alb. *pidh* „id", lituan. *pisé*, *pyzda*, let. *pizda* „id". Toate cu același sens ca și în română, cu excepția v.prus. *peisda* „fund, șezut". Este evident, de asemenea, că alb. *pidh* nu poate proveni din nici una din formele slave moderne. Din fondul pre-latin.

pizmă – invidie, ciudă.
Mgr. *πεϊσμα* (Murnu, 45; Cioranescu, 6467); cf. sb. *pisma*, bg. *pism*, alb. *pizmë*. Mgr. (*το*) *πεϊσμα* are

sensul de „1. frânghie; 2. intenție (fixă), cum ar fi aceea de voință a lui Dumnezeu de a salva omenirea". O formă similară este mgr. *πεισμονή* „convingere, persuasiune". Nu am putut identifica o formă medio-greacă *πεϊσμα* cu sens de „pizmă" sau ceva similar. Nici una din aceste forme nu poate constitui etimonul rom. **pizmă**, fiecare având un sens diferit. Având în vedere că forma este prezentă în română, albaneză, precum şi în slavele de sud putem coinchide că îşi are originea în fondul traco-illiric.
Der: *a pizmui*, *pizmaş*, *pizmuitor*.

plăcă (ar. *ploace* „lespede") – 1. piesă solidă de grosime uniformă, relativ mică față de celelalte două dimensiuni, cu diverse întrebuințări; 2. firmă, insignă. Ngr. *πλάκα* „masă de piatră, placă" (Miklosich, *Fremdw*., 118; Cihac, II, 688; Graur, *BL*, 5, 74; Cioranescu, 6468); cf. alb. *pllakë* „lespede", fr. *plaque*. Forma aromână nu poate proveni din neogreacă sau din albaneză, ci se poate raporta doar la PIE ***plak**, **plə-k**, **ple-k**, **plo-k** „întins şi plat, a se întinde" (*IEW*, 831) (v. **plat**). Origine traco-illirică.

plăgă (ar. *pleagă*) – 1- rană; 2. flagel, calamitate.
Lat. *plaga* „rană" (Puşcariu, 1331; REW, 6562) cf. alb. pljagë. Termenul nu este vechi aşa cum crede Puşcariu.

plăi (ar. *plaiŭ*) – 1. platou, podiş, parte mai înaltă a unui teritoriu; 2. drum de munte, cărare; 3. regiune, ținut; 4. diviziune administrativă.
V.sl. *planina* „munte" (Cihac, II, 260). Gr. *πλάγιον* > **plagium* (Candrea-Densusianu, 1400; *REW*, 6564; Pascu, I, 144; Philippide, II, 729); cf. lat. *plagia* „țărm". În greacă nu este atestată forma *πλάγιον* sau, mai bine-zis, se întâlneşte doar în titulatura mitropoliților munteni, în documentele greceşti: *εξουγγροβλαχίας καί πασης ουγγράσκα πλαγηνων* „(Mitropolia) Ungrovlahiei, a întregii Ungarii şi a Plaiurilor" (Hasdeu, *Etym*., 4, p. 232 *şi urm*.). Prin urmare, forma *πλαγηνων* este doar o formă adaptată după rom. **plai**, cu scopul de a reda, în mod corect, titulatura mitropoliților Munteniei. Rom. **plai** nu pare să aibă aceeaşi origine cu lat. *plaga* „loc deschis, teritoriu, regiune, ținut" care, după Walde (II, 314) provine dintr-un PIE ***pela-g** „plat, întins"; cf. gr. *πέλαγος* „întinderea mării", *πελάσγοι* „oamenii mării", ci provine din PIE ***plei-**, **plī-** „chel, golaş" (*IEW*, 834).
Din rom. **plai** provin alb. *plajë* „platou, plai muntos", scr. *plai* „coastă muntoasă", ucr. *plaj* (Miklosich, *Wanderw*., 18; Candrea, *Elemente*, 143). Săs. *plaj*, mgh. *palaias* „milițian" (Edelspacher, 21) provin din rom. *plăieş*. Origine traco-dacă.
Der: *plăieş*.

plaivaș – creion.
N.g.s. *Bleiweiss* < sb. *plajvaz* (Borcea, 129; Cioranescu, 6474). În realitate nu este nevoie de un intermediar sârb.

plan – 1 proiect, program de lucru; 2. cu suprafață netedă.
Fr. *plan* din lat. *planum* „suprafață plată", forma de neutru a lui *planus* (v. **placă**, **plat**).
Der: *a planifica*, *planificator*, *planiglob*, *planimetrie*, *planografie, a plana*, *planor* etc.

planetă – corp ceresc.
Ngr. *πλανήτης* (Gáldi, 228; Cioranescu, 6478) din gr. (αστέρες) *πλανέται* „(stele) rătăcitoare". În română este atestat din sec. XVIII (cf. Gáldi). Termenul a intrat şi în latina medievală de unde s-a răspândit în limbile europene; cf. fr. *planète*, eng. *planet* etc.
Der: *planetar*, *interplanetar*, *planetoid*.

plantă – nume generic pentru tot ce-şi extrage hrana din sol prin rădăcini.
Fr. *plante* din lat. *planta* „mugur, lăstar (pentru plantat) < *plantare* „a planta, a împlânta" (v. **împlânta**)
Der: *a planta*, *plantator*, *plantație* etc.

plapumă – învelitoare groasă umplută cu lână, vată, puf etc.
Ngr. *πάπλομα* < *εφάπλωμα* (Cihac, II, 602; Miklosich, *Fremdw*., 119, Cioranescu, 6481); cf. slov. *plopon*, rus. *papli*, mg. *paplan*.
Der: *plăpumar*, *plăpumărie*.

plașă[1] (ar. *plase* „plasă”) – 1. împletitură pentru vânat sau pescuit.
V.sl. *plasa* „bandă, fâşie” (Cihac, II, 261). Menționăm că v.sl. *plasa* are doar sens de „zonă” (cf. Blagova, Djačenko) (v. **plasă**[2]). Cioranescu (6483) este de părere că rom. **plăsea** „mâner (al unui cuțit)” trebuie asociat cu **plasă**, dar asocierea nu este plauzibilă, întrucât **plăsea** are altă origine (v. **plăsea**). Atât Cihac, cât şi Cioranescu confundă cele 3 forme omonime din limba română. Nu par să existe forme similare în alte limbi slave. Pe de altă parte, rom. **plasă**[1] trebuie asociat cu **pleată**, *a împleti*, apropiat ca sens şi formă, care provine din PIE ***pel-** „a împături, a împleti”, cu forma nominală **pelto** „îndoitură, împletitură, pleată” (*IEW*, 802), printr-un mai vechi **platia*, apoi **plață*, cu trecerea lui *ț* la *s* (cf. **cursă**) la forma de azi, **plasă** (v. **pleată**). Din fondul pre-latin.

plașă[2] – lamă de cuțit (înv.).
Nu trebuie confundat cu **plasă**[1], cele două forme fiind doar omonime. Rom. **plasă**[2] este acelaşi cu **plăsea**. La un moment dat, rom. **plasă**[2] a început să cedeze în fața formei **plăsea** datorită omonimiei sale cu **plasă**[1]. Rom. **plasă**[2] provine din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat, a se întinde” (*IEW*, 833) (v. **plat**, **plăsea**, **plaz**). Din fondul pre-latin.

plașă[3] – diviziune administrativă.
V.sl. *plasa* „zonă” (Cihac, II, 261); cf. rus. *pléso* „ținut, regiune”.

plașmă – 1. invenție; 2. lichid intercelular.
Gr. *πλάσμα* (Gáldi, 230; Cioranescu, 6487) din gr. *πλάσσειν* „a frământa, a modela”; cf. *plastic*, *plastilină*. Este atestat din sec. XVIII.
Der: *a plăsmui*, *plăsmuitor*, *plastograf*, *plastografie*, *plasture*, *plastic*, *plastician*, *plastilină* etc

plaștă – claie de fân (reg.).
De la acelaşi radical cu **plat**, a **pleoşti** (v. **plat**, **pleoşti**). Forme similare există în unele limbi slave; cf. v.sl. *plast* „claie de fân”, scr., bg. *plast* „claie de fân”, rus. *plast* „strat”. Nu pare să fie de origine slavă. Radicalul are o largă răspândire în limba română.

plat – 1. plan, întins; 2. plită.
Pentru primul sens s-a considerat ca etimon fr. *plat* (Cioranescu, 6488), iar pentru sensul al doilea n.g.s. *Platten* (Candrea). Dauzat consideră că, fr. *plat* provine din lat.pop. **plattus*. Cu toate că această formă nu este atestată în latină (a cărei formă echivalentă este *planus*), ea abundă în multe limbi IE; cf. skt. *prathati* „a (se) întinde”, av. *pərəθu* „întins, lat”, gr. *πλάτος* „plat, întins”, v.ir. *letha* „întins, plat”, cymr. *lled*, bret. *let* < proto-celt. **pletos*, v.sl. *platŭ* „lat”, lituan. *plotyti* „a se întinde”, *plotas* „placă, raft, lespede”, *platus* „întins, larg”, ar. *ploace* „lespede”, v.g.s. *flaz*, eng. *flat* „plat”. Am selectat doar câteva exemple din diferite mari grupuri de limbi IE, pentru exemplificare. Trebuie menționat că, în franceză, cât şi în germană, sursele din care se crede că provine rom. **plat**, nu sunt moştenite în aceste limbi. De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere că nu putem explica rom. **platoşă** şi **plătică**, dacă nu ținem seama de un radical traco-dac **plat-*, radical care provine din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-**. „întins, plat, a se întinde” (*IEW*, 833). Astfel, este de presupus că forma exista deja în fondul vechi şi ulterior a fost întărită prin sensurile neologice, provenite din franceză şi germană (v. **platcă**, **platoşă**, **plăsea**, **plătică**, **plaz**). Din fondul pre-latin.

platcă – partea de sus a unei cămăşi.
V.sl. *platŭ* „lat” (Cihac, II, 26; Cioranescu ; 6491); cf. scr. *plahta* „pânză, pătură”, pol. *platek* „fulg, petală”. Cihac traduce rom. **platcă** cu „miză, pariu la jocurile de cărți” sens care nu poate fi asociat cu sensul tradițional al rom. **platcă**. Provine din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat; a se întinde” (*IEW*, 833). (v. **plat**, **platoşă**, **plătică**). Din fondul pre-latin.

plătină – metal prețios de culoare argintie, dur şi inoxidabil.
Fr. *platine* din sp. *platina* < *plata* „argint” < *plata* „farfurie (de argint)” (v. **plat**).
Der: *a platina*, *platinare*, *platinit*, *platinotipie*.

platoşă – 1. cuirasă; 2. carapace.
Ceh. *plat* „placă”, *platy* „cuirasă” (Cihac, II, 262). Cioranescu (6495) încearcă să-l explice prin pronunția maghiară a lat. med. *platus*, dar această ipoteză este lipsită de sens. Armurile şi platoşele din piele au fost cunoscute din cele mai vechi timpuri. Eroii troieni Hector şi Enea erau acoperiți cu armuri pe tot corpul (cf. Homer, *Il.*, 13, 191 ; 20, 112). Ele puteau fi din piele sau in (cf. Homer, *Iliada*, 2, 529). De asemenea, pe Columna lui Traian cavaleria dacă şi sarmată este îmbrăcată cu armuri (cf. N. Densuşianu, *Istoria*, 54). În decursul Evului Mediu, cavaleria din țările române purta de asemenea armuri sau platoşe din piele.
Din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat; a se întinde” (*IEW*, 833) cu suf. *-oşă* de la un mai vechi **-osia* (v. supra). Origine traco-dacă.
Der: *a împlătoşa*, *împlătoşat*.

plaur (var. *plav*) – masă plutitoare de plante putrezite formate pe bălți şi mlaştini.
După Cioranescu (6496) provine, probabil, din lat. **plabulum* < *pabulum* „furaj, păşune”. Este o ipoteză hazardată care trebuie respinsă.
Provine din PIE ***pleu-** „a curge, a înota, a pluti” (*IEW*, 835); cf. gr. *πλέω* „a naviga, a pluti” (v. **plavie**, **pluti**). Origine traco-dacă.

plavie – grămadă de ierburi şi crengi care plutesc la suprafața apei.
V.sl. *plavi* „navă” < *plavati* „a pluti” (Cihac, II, 269). Deşi forma verbală *plavati* este atestată, etimonul v.sl. *plavi* nu este atestat. Rom. **plavie** provine din PIE ***pleu-** „a curge, a înota, a pluti” (*IEW*, 835) ca şi **plaur**; cf. hidr. illiric *Plavis* (*IEW*, 836); cf. skt. *plavate* „a pluti”, lituan. *plauti*, *plauju* „a clăti, a spăla”, rus. *plavati* „a pluti, a înota” (v. **plaur**, **pluti**). Origine traco-dacă.

plaz – 1. piesă la plug, partea pe care se târăşte plugul când merge pe brazdă; 2. baza războiului de țesut.
Cf. ceh. *plaz* „1. reptilă; 2. care se târăşte” (Cihac, II, 261; Cioranescu, 6499); cf. pol. *płoz* „suprafață plată, plaz”, alb. *pllaz* „1. talpa piciorului; 2. plaz”. În mod cert, forma albaneză nu provine din cehă sau din poloneză. Formele slave sunt, probabil, împrumuturi din limba română, ținând cont că acest radical nu are răspândire în limbile slave. Forma rom. **plăsea**, precum şi multe alte forme din limba română, îşi au origine în acelaşi radical. Prin urmare, nu poate fi admisă ipoteza ca rom. **plaz** să provină din cehă, mai ales că sensurile diferă foarte mult, deşi cele două forme sunt cognați.
PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat; a se întinde” (*IEW*, 833). Acest radical este bine reprezentat în limba română (v. **plat**, **platoşă**, **platcă**, **plăsea**, ar. **ploace**). Din fondul traco-illiric.

plăceą – 1. a simți dragoste şi simpatie pentru cineva; 2. a fi pe gustul cuiva, a-i conveni, a fi bucuros de.
Lat. *placere* „a plăcea” (Puşcariu, 1329; Candrea-Densusianu, 1398; *REW*, 6537; Cioranescu, 6469). Walde (II, 313) consideră că, lat. *placo* provine din IE ***plako-s** „drept, neted”; cf. toh. B *plaki* „înțelegere”, alb. *pëlqej* „a plăcea, a admira”. Dacă într-adevăr se poate face această asociere, atunci aceste forme provin din PIE ***plak**, **plə-k**, **ple-k**, **plo-k** „întins şi plat, a se întinde” (*IEW*, 831). După Meyer (331-332) forma albaneză provine din latină.
Der: *plăcere*, *plăcut*, *neplăcere*, *neplăcut*, *a displace*, *a complace* etc.

plăcințĕ (ar., mgl. *plățintă*) – produs culinar făcut din aluat cu o umplutură.
Lat. *placenta* „turtă, plăcintă” (Puşcariu, 1330; Candrea-Densusianu, 1399; *REW*, 6556; Rosetti, I, 170). Acest latinism s-a păstrat numai în românește. Nu este de mirare, deoarece lat. *placenta* este împrumut din greacă (Walde, II, 313). Gr. *πλακόεντα* este acuzativul de la *πλακόεις* (*πλακούς*) „plăcintă”, derivat de la *πλάξ* „plat”. Desigur că nu este împrumut nici din greacă, rad. *plat-*, *plac-* (cf. ar. *ploace*) a existat în traco-dacă (vezi **plat**, **platoşă**, **plătică**). Termenul este întâlnit şi în letonă cu acelaşi sens; cf. let. *placenis* „plăcintă”. Forma letonă întăreşte ideea unei răspândiri mai largi a acestui

teremen, cu acelaşi sens, în mai multe limbi IE, provenind de la acelaşi rad. PIE ***plak-**, **pləк-**, **plek-** „întins şi plat, a (se) întinde” (*IEW*, 831), apropiat de PIE ***plat-**, **plēt**, **plət** (*IEW*, 833) şi cu acelaşi sens, care sunt de altfel două variante ale aceluiaşi radical, ambii extrem de productivi, nu numai în limba română, ci şi în alte limbi IE.
Der: *plăcintuță*, *plăcintărie*, *plăcintar*.

plămădi – 1. a amesteca aluatul cu drojdia; 2. a concepe, a zămisli, a plăsmui.
Cihac (II, 240) îl asociază cu a **păli** şi nu face distincţie între cele două forme omonime din limba română care au origini diferite. V.sl. *pomladiti* „a întineri” (Tiktin; Cioranescu, 6475). Etimonul vechi slav invocat de Tiktin nu este atestat (cf. Djačenko). Tiktin a avut probabil în vedere anumite forme slave care provin de la un rad. *mlad-*; cf. slov. *mladina* „ramură tânără”, slov. *mladica* „fată, femeie tânără”, dar rom. **plămădi** nu pare să provină de la acest radical. Origine incertă.
Der: *plămadă*, *plămădeală*, *plămădire*, *plămădit*.

plămân (var. *plumân*, ar. *pălmună*, istr. *plumăre*) – fiecare dintre cele două organe cu aspect spongios aflate în cavitatea toracică care alcătuiesc aparatul respirator pricipal.
Lat. *pūlmonem*, *pulmo* „plămân” (Puşcariu, 1344; *REW*, 6833); cf. it. *pulmone*, prov. *polmo*, fr. *poumon*. Diculescu (*Elementele*, 449) îl consideră de origine greacă.
PIE ***pl**(**e**)**umon**, **pleutio** „plămân” (*IEW*, 837); cf. skt. *kloman* „plămânul drept” (cu disim. lui *p* > *k*; cf. *IEW*), gr. *πλεύμον* „plămân”, lat. *pulmo*, lituan. *plaučiai*, let. *plauši*, v.pr. *plauti* „plămân”. Walde-Pokorny asociază acest radical cu PIE ***pleu-** „a curge, a inunda, a pluti” (*IEW*, 835), deoarece plămânul, fiind uşor, pluteşte deasupra apei. Forma din limba română este aproape identică cu originalul PIE şi foarte apropiată de forma greacă şi sanskrită. De altfel, forma mai veche este *plumân*, formă folosită şi azi în unele graiuri. Pe de altă parte, lat. *pulmo* prezintă metateza lui *l*, ceea ce nu este cazul cu forma din limba română, care, din acest punct de vedere, este la fel cu rad. PIE din care provine.
Der: *plămânărică* „plantă”.

plăpând – slăbuț, firav.
Lat. **palpabundus* < *palpare* „a pipăi, a mângâia” (Cihac, I, 223; Candrea, *Rom*., 31, 309; Candrea-Densusianu, 140; Puşcariu, 1332; *REW*, 6174; Rosetti, I, 170). Lat. *palpandus* (Tiktin).
Cioranescu (6480) crede că cele două etimologii propuse anterior nu pot fi admise. El consideră că este vorba de o creație expresivă *plap-* ca şi *pâlp*(*îi*), *fâlf*(*îi*). Forma apare mai întâi la scriitorii din a doua jumătate a secolului XIX (cf. Cioranescu). Forma populară *plăpân* sugerează că suf. *-ând*, cu *d* final, a apărut mai târziu, prin analogie cu alte adjective terminate în *-ând* ca **blând**, **flămând** etc. Cu toate acestea originea rămâne incertă.

plăseș – fiecare dintre cele două părți metal de os sau de lemn care acoperă mânerul unui cuțit sau al unei săbii.
Cihac (II, 261) îl asociază cu **plaz**. Ambele provin din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat; a se întinde” (*IEW*, 833) (v. **plaz**). Din fondul pre-latin.

plăți (ar. *plată*) – 1. a achita contravalorea în bani a unui bun obținut; 2. a achita un impozit sau o obligație; 3. a lichida o datorie.
V.sl. *platiti* „a plăti, a lichida” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 261; Cioranescu, 6493); cf. rus. *platiti* „a plăti”, bg., scr., rus. *plata*. Vasmer (III, 274) consideră că, v.sl. *platiti* provine de la *platok* „broboadă”, deoarece erau folosite bucăți de material ca monedă de schimb. Ipoteza lui Vasmer pare, totuşi, neverosimilă. Raționamentul trebuie să fie altul. Fr. *payer*, respectiv eng. *to pay* provin din v.fr. *paier* < lat.med. *pacere* „1. a mulțumi, a da satisfacție; 2. a pacifica (prin forța armelor)”. Astfel, prin analogie, putem considera că vb. a **plăti** provine de la rad. *plat-*, la rândul său din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat; a se întinde”, aici cu sensul de „la fel, egal” (în urma efectuării unei plăți), radical foarte

răspândit în limba română, dar şi în alte limbi IE (v. supra). Termenul apare în slavele de sud şi rusă. Prin urmare, este posibil ca slavele de sud să-l fi împrumutat din limba română, iar rusa să-l fi preluat din slava bisericească.
Der: *plată*, *neplată*, *platnic*, *neplatnic*, *răsplată*, *a răsplăti*.

plătică – peşte de apă dulce cu corpul plat (*Abramis brama*).
Bg. *platika* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 261; Tiktin). Nu am putut verifica etimonul bulgar invocat de Miklosich; cf. ngr. *πλάτιτσα*.
Provine din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat; a se întinde” (*IEW*, 833). Din fondul balcanic pre-latin (v. **plat**, **platoşă**, **plaz**, **plăsea**).

plăvan (var. *plăvâi*, *plăviu*) – cu părul alb-gălbui (despre animale).
V.sl. *plavyi* „alb, înălbit” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 35; Cihac, II, 262; Cioranescu, 6397); cf. v.sl. *plaveti* „albastru”. Radicalul nu are răspândire în limbile slave. Djačenko (427) asociază forma veche slavă cu lat. *flavius* „blond”, care provine de la acelaşi radical. Mgr. *μπλάβος* provine din stră-română, *μπ* reprezintă sunetul *b* din cuvintele împrumutate, întrucât *β,* care se pronunţa *b* în greaca veche, devenise *v* în medio-greacă. Este de presupus că, bi-labiala sonoră *b* a trecut la *p*, prin disimilare faţă de labio-dentala sonoră *v*, într-o perioadă greu de determinat. Pe de altă parte, o formă **blavan*, **blăvan* este aproape omonimă cu forma **bălan** (*balan*, atestat la Procopius din Cezareea (v. **bălan**)). Prin urmare, s-a simţit nevoia dezambiguizării celor două forme. Nu putem specifica dacă slava veche a avut acest termen sau l-a împrumutat din stră-română.
PIE ***bhle-uo-s** „galben, blond, albastru” (*IEW*, 160). Rom. **plăvan** provine din acest radical prin forma *plav* (*plăviu*) sufixat cu *-an*. Suf. *-an*, răspândit în multe limbi IE, este foarte productiv în limba română (v. **plăviţ**). Din fondul pre-latin.

plăviţ (var. *plăviu*) – 1. persoană blondă; 2. animal cu părul alb-gălbui.
Rom. **plăviţ** provine din PIE ***bhle-uo-s** „galben, blond, albastru” (*IEW*, 160) ca şi precedentul; cf. lat. *flavius* „blond, auriu, roşcat”, osk. *Flaviios*, m.ir. *blar* „cu pată albă, pată”, lituan. *blavas* „auriu”, let. *blavs* „auriu”. Sensul din română coincide cu originalul PIE, dar şi cu sensul din latină şi alte limbi IE. Nu se ştie când bilabiala sonoră *b* a trecut la *p*. În multe cazuri, grupul *bl* a trecut la *fl* în traco-dacă (v. **flacără**), în timp ce grupul *pl* a rămas neschimbat. Pe de altă parte, ţinând cont de mgr. *μπλάβος* care este un împrumut din stră-română, presupunem că se pronunţa cu *b* încă în Evul Mediu timpuriu, radicalul, fiind, la acea vreme, acelaşi cu cel din limbile baltice (v. **plăvan**). Din fondul pre-latin.

plânge (ar. *plângu*, mgl. *plog*, istr. *plâng*) – 1. a vărsa lacrimi (de durere, de emoţie, de bucurie); 2. a compătimi, a deplânge; 3. a se tângui, a se văita.
Lat. *plangere* „1. a (se) lovi; 2. a (se) lovi în piept ca semn de durere; 3. a plânge” (Puşcariu, 1339; Candrea-Densusianu, 1409; *REW*, 6572; Cioranescu, 6519). Panromanic.
Lat. *plango* provine din PIE ***plag-**, ***pleg-**, ***plak-** „a lovi” (*IEW*, 832; Walde, II, 315); cf. gr.(ion.) *πλήσσω* „a lovi”, gr. (dor.) *πλάγα* „lovitură”, v.g.s. *fluohon* „înjurătură, blestem”, lituan. *plaka*, *plakti* „a lovi”.
Der: *plângere*, *plânset*, *plânsoare*, *plângăreţ*.

pleaţn – pradă de război.
V.sl. *plenĭ* „pradă” (Tiktin; Cioranescu, 6501); cf. bg., slov., pol., ceh. *plen* „pradă”, lituan. *plenas* „câştig, avuţie”, let. *pelna* „idem”.
Der: *plenic* „prizonier” (Basarab; cf. Cioranescu).

pleaşcă (ar. *pleaşcă*, *pleacică*) – 1. pradă; 2. chilipir.
Scr. *pljaška* (Cihac, II, 262). Nu am putut verifica etimonul sârb indicat de Cihac; cf. alb. *plačkë* „pradă”. Cioranescu (6502) crede, în mod eronat, că este dubletul lui *plaşcă* „mantie”, de origine slavă, care nu mai circulă azi. Ar putea fi cognat cu v.sl. *plenĭ* cu acelaşi sens (v. **plean**), deşi rom. **pleaşcă**, la

fel cu forma albaneză, trebuie asociat cu PIE ***plak**, **plək**, **plek** „întins şi plat; a (se) întinde” (*IEW*, 831) (v. **pleoşti**). Din fondul pre-latin.

pleață – 1. părul capului lăsat să crească până la umeri sau pe spate (împletit în cozi); 2. mănunchi de fire.
V.sl. *pletŭ*, *pleti* „împletitură” < v.sl. *plesti*, *pleta* „a împleti” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cioranescu, 6504).
PIE ***pel-** „a împături, a împleti”, ***pelto** „îndoitură, împletitură, pleată” (*IEW*, 802); cf. gr. *πλέκω* „a împleti”, lat. *plictum* (part. trecut de la *plico* „a împături”), v.fr. *plet* > eng. *pleat*, v.fr. *pleit* > eng. *plait* „pleată, îndoitură”, n.g.s. *flechten* „a împleti”, eng. *fold* „a împături”, got. *falþan* „a împleti, împături”. Rom. **pleată** provine de la tema nominală ***pelto** „pleată” cu metateza lichidei *l* (v. **plasă**[2]). Din fondul pre-latin.
Der: *a împleti*, *împletitură*, *împleteală*.

pleavă – 1. rămăşiţe de spice sau de păstăi rezulatate de la treieratul acestora; 2. ceea ce este lipsit de valoare.
Cf. bg. *pleava* „paie” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 263; Cioranescu, 6505); cf. v.sl. *pleva* „pleavă”, mgh. *polyva*, scr. *pleva*, *plivi*, alb. *plevicë* „pătul de fân”. Rus. *plevel* „neghină” este împrumut din slava veche (cf. Vasmer, III, 277). Prin urmare, dintre limbile slave, radicalul este prezent doar în limbile slave de sud,.
PIE ***pel-**, **pelə-**, **ple-** „a acoperi, piele, coajă” (*IEW*, 803; Walde, II, 238); cf. skt. *palāvah* „pleavă”, lituan. *pelus* „pleavă”, let. *pelus* „pleavă”, v.pr. *pelwo* „pleavă”, mgh. *polyva*, *pelyva* „pleavă”. Prin urmare, termenul se întâlneşte în multe limbi IE. Radicalul este prezent şi în alte forme româneşti (v. **piele**, **pleoapă**). Din fondul pre-latin.

plecă (ar. *plic*, *plecare*, mgl. *plec*, *plicari*) – a porni, a se duce.
Lat. *plicare* „a împacheta, a împături” (Diez, I, 319; Cipariu, *Gram.*, 30; Densusianu, *Hlr.*, 194; Puşcariu, 1334, Candrea-Densusianu, 1402; *REW*, 6601; Cioranescu, 6506). Rom. a **pleca** „a se duce, a se îndepărta” a fost asociat cu **apleca**, ceea ce reprezintă o eroare de fond care nu poate fi acceptată. Rom. **apleca** „a îndoi” provine de la un PIE ***plek**’- „a îndoi, a împleti” şi nu poate fi asociat cu **pleca**, cele două forme fiind doar omonime (v. **apleca**). Pentru a explica semantismul acestui verb românesc total diferit de cel al lat. *plicare*, prin „a împacheta bagajul (sau cortul)”, s-a pornit de la faptul că *a împacheta* implică ideea de a **pleca** (cf. Puşcariu, 134; Scriban; Tiktin; Cioranescu, 6506), dar acest argument este cât se poate de şubred şi nu poate fi acceptat. Doar rom. (**a**)**pleca** are sens similar şi înrudit cu lat. *plico* (v. **apleca**), dar total diferit de a **pleca** „a porni, a se duce” şi, prin urmare, trebuie să le considerăm ca două rădăcini diferite. Forme similare cu acelaşi sens există în câteva limbi IE; cf. skt. *plih*, *plehati* „a pleca, a merge” (Monier-Willimas, 715, col. 1), lituan. *apleisti* „a porni, a pleca”, lituan. *aplekti* „a zbura, a alerga”. Origine traco-dacă.
Der: *plecare*, *plecat*.

pledă – 1. a apăra o cauză, un litigiu; 2. a interveni, a mijloci.
Fr. *plaider* (Cioranescu, 6508) din lat. *placitare* „a disputa” < *placitum* „opinie”.
Der: *pledant*, *pledoarie*.

pleoapă – fiecare dintre cele două membrane mobile care acoperă ochiul.
Are aceeaşi origine cu lat. *palpebra* „pleoapă”, dar derivarea din latină nu este posibilă. Rom. **pleoapă** provine de la PIE ***pel-**, **pelə-**, **plē-** „a acoperi, piele, coajă” (*IEW*, 803). De la acest radical provine şi rom. **pleavă**, ambele cu sensul de „a acoperi”. De aici provine şi rom. **piele** care poate fi de origine latină sau nu. Forma slov. *pleva* „pleoapă” confirmă această ipoteză. Origine traco-dacă.

pleoştĭ (ar. *plascu* „pleosc”) – 1. a (se) turti, a (se) lăbărța; 2. a lăsa capul sau urechile în jos; 3. a fi abătut, deprimat.

V.sl. *pleskati* „a bate din palme”, v.sl. *pljuskŭ* „zgomot” (Cihac, II, 264). Nu încape îndoială că formele slave sunt de natură onomatopeică şi nu au o legătură directă cu rom. a **pleoşti**. Acesta nu este propriu-zis o formaţie onomatopeică după *pleosc*, deşi pare a fi avut loc o contaminare. În schimb, este apropiat ca sens de lituan. *apluošti* „a se turti, a se pipernici”. Forma lituaniană este foarte apropiată de cea românească, atât ca sens, cât şi ca formă, spre deosebire de cele slave care au alt sens. Cu toate acestea, formele română şi lituaniană pot fi asociate cu PIE ***plat-**, **plēt-**, **plət-** „întins, plat” (*IEW*, 833) cu acelaşi sens.
Der: *pleoştire*, *pleoşteală*.

plescăi (var. *plescăni*, *pleoscăi*) – 1. a scoate un zgomot caracteristic prin lovirea unui lichid sau a unei suprafeţe mai puţin dure; 2. a mânca cu zgomot.
Formaţie onomatopeică de la *pleosc*, ca şi formele echivalente din limbile slave şi baltice, deşi în aceste limbi înseamnă „a bate din palme, a pocni”; cf. v.sl. *pleskati* „a bate din palme”, bg. *pleaskam*, scr. *pleoskati*, lituan. *plesketi* „a bate din palme”, a pocni”, let. *plesket* „a bate din palme, a pocni, a pălăvrăgi”. Onomatopeea **pleosc** este apropiată ca formă şi sens de *fleosc*, *fleoşc*, *fleaşc* (v. **fleşcăi**), care nu par să aibă echivalente în limbile învecinate. Alternanţa bl-pl/fl este destul de obişnuită în limba română (v. relaţia **bleg**/**fleţ**).
Der: *plescăit*, *plescăitură*, *plescăială*.

plesni – 1. a crăpa cu zgomot, a se sparge în bucăţi; 3. a pocni din bici; 4. a pălmui.
V.sl. *plesnati* „a bate din palme” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 265; Cioranescu, 6512). De fapt, forma corectă a etimonului slav este *pleskati*, nu *plesnati*, cum indică Miklosich şi Cihac, formă verbală de natură imitativă ca şi rom. a **plesni**. Ca şi precedentul, este de natură onomatopeică; cf. lituan. *plekti* „a lovi, a plesni”, de asemenea onomatopeic, ca şi forma slavă care, în mod greşit, este considerată etimonul rom. **plesni** (v. **plescăi**).
Der: *plesnet*, *plesnitură*, *plesnitoare*, *plesnitor*, *pleasnă*.

pleşuv (var. *pleş*) – 1. chel; 2. lipsit de vegetaţie sau de arbori (despre soluri sau munţi)
V.sl. *plešivŭ* „chel” < *pleši* „chelie” (Miklosich, *Lexicon*, 518; Cihac, II, 262; Cioranescu, 6503); cf. bg. *plešiv*, slov. *ples*, ceh. *pleš*, slov. *plešiv*, rus. *plešyvyi* „chel, pleşuv”, mgh. *pilis* „tunsoare”, lituan. *plikas* „gol”,. lituan. *plikkas* „chel”, lituan. *pleiké* „chelie”, let. *pleiks* „chel, pleşuv”; cf. rom. *pleaşe*, *pleşiţă* „chelie”.
Vasmer (III, 281) reconstituie un IE ***plikh-**, **ploikh-** de la care provin formele slave (şi baltice) sau din PIE ***plei-**, **plī-** „chel, golaş”, **pli-na** „chel” (*IEW*, 834) (v. *peleag*).
Der: *a pleşi*, *a pleşuvi* „a cheli”, *pleşiţă*, *pleşuvie* etc.

plictis – lâncezeală, monotonie.
Ngr. *πληξίς* „necaz, îngrijorare”(Gáldi, *Les mots*, 232; Cioranescu, 6516).
Der: *plictisi*, *plictiseală*, *plicticos*, *plictisitor*.

plimbă (var. *primbla*, *preumbla*, ar. *priimnu*, *priimnare*, mgl. *priamnu*, *priamnari*) – 1. a umbla în voie dintr-un loc în altul; 2. a se recrea, a lua aer.
Lat. *perambulare* „a umbla a parcurge, a străbate” < *ambulare* (Puşcariu, 1336; Rosetti, I, 170; Cioranescu, 6517). S-a păstrat doar în română. Walde (I, 38) derivă lat. *ambulare* din *amb* „în jur, împrejur”, la rândul său din PIE **ambhi*; cf. umbr. **amblatu*, umbr. *amb-oltu* „ambulato”, gall. *Ambi-dravi*, cymr. *am-*, *em-* „împrejur”, corn., bret. *am-*, *em-*, „împrejur”, v.ir. *imb-*, *imm-* „împrejur”, v.g.s., v.scand. *umbi* „împrejur” (v. **umbla**).
Der: *plimbare*, *plimbăreţ*, *plimbătoare*.

plin – 1. umplut până la limita capacităţii; 2. compact, fără goluri.
Lat. *plenus* „plin” (Puşcariu, 1337; Candrea-Densusianu, 1405; *REW*, 6596 ; Cioranescu, 6518). Panromanic.
PIE ***pel-**, **plē** „a turna, a curge, a umple”, **pļno**, **pleno** „plin” (*IEW*, 798); cf. skt. *purna* „plin”, gr. *πλείος*, *πλέος* „plin”, v.ir. *linaim* „a umple”, v.ir. *lan*, v.cymr. *laun*, corn., bret. *leun* „plin”, got. *fulls*, lituan. *pilnas*

„plin”, v.sl. *plŭnŭ*, alb. *plot* „plin, din plin, complet”. După Orel, forma albaneză provine dintr-un proto-alb. **pleto*, la rândul său, din acelaşi radical PIE, menţionat mai sus.
Der: *plinuţ*, *împlini*, *împlinire*, *împlinit*, *împlinitor*, *deplin*, *deplinătate* etc.

plisc – 1. cioc, clonţ; 2. gură (peior.)
Cihac (II, 257) îl asociază, în mod corect, cu **pisc**. Forme similare apar în limbile celtice. Formele din franceză şi engleză provin din limbile celtice şi definesc noţiunea de „cioc, plisc” sau cea de „vârf, pisc”; cf. eng. beak < v.fr. *bec* < lat.med. *beccus* „cioc”, la rândul său din gallică (v. **pisc**, **piguli**).

plivi – 1. a curăţa de buruieni un teren cultivat; 2. a smulge, a stârpi o buruiană.
V.sl. *pleti*, *pleva* „a culege” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 263). Cihac asociază v.sl. *pleti*, *pleva* cu v.sl. *pleva* „paie, pleavă”, dar apropierea celor doi radicali nu este adecvată.
Der: *pliveală*, *plivit*.

plocon – cadou, dar (oferit pentru a obţine o favoare).
V.sl. *poklonŭ* „reverenţă” (Miklosich, *Lexicon*, 609; Cihac, II, 269; Cioranescu, 6527); cf. bg., sb. *poklon*, rus. *plokon* „plecăciune”. Trebuie asociat cu a (**a**)**pleca** (v. **apleca**).
Der: *a* (*se*) *ploconi*, *ploconire*, *ploconeală*.

plod (mgl. *plod*) – copil.
V.sl. *plodŭ* „sămânţă, fruct” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 226; Cioranescu, 6528); cf. bg., scr., slov. *plod* „fruct, descendent”, rus. *plod* „fruct”, lituan. *plodas* „fruct, plod”, alb. *piel* „a naşte”. Forma se întâlneşte în slavele de sud şi în limba rusă, dintre limbile slave. În rusă provine din slava veche, altfel, dacă ar fi fost moştenit din proto-slavă ar suna **polod*. Vasmer (II, 373) asociază formele slave şi baltice cu ir. *loth* „mânz”, cymr. *llwdh* „pui de animal”, got. *fula* „mânz”, alb. *pjel* „a naşte”, lat. *pullus* „pui” dintr-un rad. PIE ***plot-**. Provine, probabil, din fondul traco-illiric.
Der: *plodire*, *plodit* etc.

plop – nume dat mai multor specii de arbori înalţi cu ramuri subţiri (*Populus*).
Lat. **plopus* < *populus* (Diez, I, 323; Puşcariu, 1341; Candrea-Densusianu, 1412; *REW*, 6655; Cioranescu, 6529); cf. alb. *plep* care ar proveni tot din lat. **poplus* < *populus* (cf. Miklosich, *Rom. Elem*., 5; Meyer, *Wb.*, 345).
Der: *plopişte*, *plopar* „insectă”, *plopiş*.

ploşcă (ar. *ploscă*, mgl. *ploască*) – vas de lemn, de lut sau de metal, rotund sau turtit cu gât strâmt în care se ţine băutura şi care se poartă atârnat cu o curea.
V.sl. *ploskŭ* „turtit”, *ploskva* „ploscă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 226; Cioranescu, 6530); cf. sb. *ploska*, bg. *plosk* „turtit”, ceh. *plosky* „turtit”, mgh. *palaczk*, ngr. *πλόσκα*, alb. *ploskë*, tc. *palaska*, lituan. *ploskas* „plat, turtit”. Forma există şi în greacă; cf. gr. *φλασκίον* „vas pentru vin” care nu poate fi disociat de rom. **ploscă**. Forme derivate de la acelaşi radical se întâlnesc şi în limbile germanice dintr-un gmc. **flaskō* „sticlă”; cf. v. scand. *flaska*, v.eng. *flasce*, forme asociate de Kluge (298) cu *flach* „plat”. Aceeaşi asociere se poate face şi în cazul rom. **ploscă**. În limbile slave se găsesc o mulţime de forme împrumutate din germanice; cf. ceh. *flaska*, rus. *fjiaška*, pol. *flasza*, ucr. *fljaška*, *flaša* etc.
Toate aceste forme provin din PIE ***plak-**, **pləк-**, **plek-** „întins şi plat, a (se) întinde” (*IEW*, 831). Este cert că atât formele germanice cât şi cea din limba română provin dintr-un IE ***ploska**, ***plaska**. Limbile slave oscilează între forma **plosk**(**a**) şi forme cu *f* care sunt împrumuturi din limbile germanice.
Der: *ploscuţă*, *ploscar*.

ploscoană – grămadă de fân.
De la acelaşi radical ca şi **plastă** (v. **plastă**, **a pleoşti**, **ploscă**, **ploşniţă**).

ploşniţă – insectă parazită de culoare roşie, cu corpul turtit care trăieşte în crăpăturile pereţilor.
Ceh. *ploštice* „ploşniţă” < v.sl. *ploskŭ* „turtit” (Cihac, II, 266; Tiktin); cf. pol. *pluskva* „ploşniţă”, rus.

ploscčica, mgh. *polska* „gândac, ploşniţă”. Cihac crede, în mod eronat, că forma românească se explică prin încrucişarea cu a **plesni**. Rad. *plas-t*, *plos-t* apare şi în alte cuvinte româneşti precum a **pleoşti**, **plastă**, **ploscă**, toate provenind din PIE ***plak-**, **pləк-**, **plek-** „întins şi plat, a (se) întinde” (*IEW*, 831), apropiat de PIE ***plat-**, **plēt-**, **plət-** (*IEW*, 833) (v. **ploscă**).

plouą (ar. *ploaie*, istr. *plou*) – a cădea precipitaţii în stare lichidă.

Lat. ****plovere* < *pluere* „a ploua” (Puşcariu, 1342; Candrea-Densusianu, 1413; Densusianu, *Hlr.*, 78; *REW*, 6610; Cioranescu, 6534). Panromanic.

PIE ***pleu-** „a curge, a pluti, a înnota” (*IEW*, 835); cf. gr. *πλέω* „a pluti”, arm. *luanan* „a spăla”, v.g.s. *flouwen* „a spăla”, lituan. *plauju*, *plovian*, *plauti* „a spăla”.

Der: *ploaie*, *ploicică*, *ploiţă*, *plouat*, *plointe*, *ploios*.

plug (ar., mgl. *plug*) – unealtă agricolă folosită la arat şi la desţelenit terenul.

V.sl. *plugŭ* „plug” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 36; Cihac, II, 267; Pascu, II, 205; Cioranescu, 6535); cf. bg., scr., pol. *plug*, ceh. *pluh*, rus. *plug*, alb. *plug*, lituan. *plugas*, v.isl. *plogr*. Vasmer (I974) crede că slavii au luat plugul de la germani. Prima atestare la slavi a termenului apare la 981, în *Povestea vremilor demult trecute* (cf. Vasmer), lucrare cunoscută şi sub numele de *Cronica lui Nestor*. Vasmer (II, 376) crede într-o origine celtică a acestui termen, făcând referire la lat. *plaumoratum* (cf. Pliniu, *Ist. Nat.*, 18, 172). În mod cert, germanicii l-au împrumutat de la celţi sau geto-daci, după trecerea PIE ***p** la *f* în limbile germanice, deci destul de târziu. Termenului *plaumoratum* nu i s-a găsit o explicaţie etimologică sigură. În primele secole ale erei creştine, slavii au putut veni în contact doar cu germanii de răsărit şi probabil într-o mică măsură. Este vorba despre goţi, care erau nomazi la venirea lor în Dacia şi care apoi s-au stabilit undeva în partea de răsărit a Daciei, mai exact pe Nistru şi dincolo de Nistru. Ei au trăit alături de populaţia autohtonă aproape un secol, până la venirea hunilor la 375 d.Ch., care i-au alungat peste Dunăre. De altfel, în gotică la **plug** se spunea *hoha*, care provine din PIE ***k**’**ak-**, ***k**’**ank** „creangă, ramură” (*IEW*; cf. Lehmann, H88), deci slavii nu l-au putut împrumuta din gotică, pentru simplul motiv că acest termen nu a existat în limba gotică. Tot de la acest radical provin şi v.ir. *cecht*, ir. *ceachta* „plug” şi, respectiv, slav. *socha* „băţ, plug de lemn”. Alte forme pentru plug în limbile indo-europene provin din PIE ***ar-**, ***arə-** „a ara” (*IEW*, 55) (v. **ara**). Formele indo-europene provenite de la aceşti doi radicali sunt mai vechi şi provin desigur din perioada neolitică, pe când forma **plug** este mai nouă şi defineşte plugul cu brăzdar de fier.

Caesar arată că, în secolul I î.Ch., nici ceilalţi germanici, cei care trăiau la Răsărit de Rhin, nu se îndeletniceau prea mult cu plugăritul: „*germanii, spune Caesar, nu sunt atraşi de agricultură şi cea mai mare parte a hranei constă în lapte, brânză şi carne. Nimeni nu are o anume suprafaţă de pământ care să fie a sa; judecătorii şi conducătorii lor desemnează în fiecare an atât cât au nevoie şi îi forţează ca la fiecare an să treacă în altă parte. Ei aduc diferite argumente pentru această practică: teama că ar putea fi tentaţi, prin continuă asociere cu pământul respectiv, să înlocuiască zelul lor războinic cu agricultura...*” (*De bello...*, 6, 22). Aceasta fiind situaţia, nu se poate explica, cum au putut slavii să preia termenul **plug** de la germanici. Barnhart (807) afirmă că în germanice termenul este de origine necunoscută. Kluge (697) îl citează pe Pliniu, care scrie că în Rhaetia Gallică apăruse un nou tip de plug cu două roţi numit *plaumoratum*, termen invocat, cum am văzut, şi de Vasmer. Walde (II, 319) consideră că *plaumoratum* ar putea proveni din „*ploum Raeti*”, care la origine ar fi cuvânt de origine raetică sau celtică.

Pe de altă parte, Alinei (II, 568) crede, de asemenea, că **plug** este de origine celtică şi îl derivă, în mod eronat, din PIE ***pleu-** „a curge, a înota, a pluti” (*IEW*, 835-836), dar plugul nu are absolut nimic în comun cu noţiunea de „a pluti, a curge” (v. **pluti**). Prin urmare, ipoteza lui Alinei este inacceptabilă.

Mărturiile arheologice atestă că pe teritoriul Daciei era folosit plugul cu brăzdar de fier încă din secolul III î. Ch. Acest termen ar putea fi asociat cu gr. (dial. laconic) *ευλάκα* „plug” şi gr. *αλοκιζέιν* „a ara”, forme care provin din PIE ***uelk-*** „a trage” (*IEW*, 1145); cf. av. *varək* „a trage”, lituan. *velku* „a trage”. Cert este că **plug** apare doar în limbile germanice, slave, albaneză şi română. Termenul ar fi putut să fie preluat de traco-daci din greacă, dar mai degrabă aceştia din urmă l-au împrumutat de la traci, deoarece grecii nu au fost niciodată mari cultivatori de pământ. Pe de altă parte, se ştie că PIE ***u** iniţial, urmat de o vocală, a trecut la *v* (v. **vatră**), rezultând deci un **vulk*, **vluk*, **vlugo*, formă înrudită cu cea grecească, de la care s-a răspândit apoi la anumite triburi celtice şi, ulterior, la germanici şi, mult mai târziu, la slavi. În orice caz, după toate aparenţele, termenul a apărut în regiunea balcanică şi nu putea să se răspândească în centrul şi vestul Europei decât prin traco-daci, care în antichitate se învecinau la sud-est cu grecii, iar la nord-vest cu celţii şi cu germanicii. Origine traco-dacă.

Der: *a plugări*, *plugărit*, *plugărie*, *plugar*, *plugăraş*, *plugărel*, *plugăresc*, *pluguleţ*, *pluguşor*.

plumb (ar. *pl'umbu* „glonţ”) – 1. element chimic metalic moale, greu şi maleabil; 2. glonte; 3. sigiliu, pecete; 4. fir de plumb.

Lat. *plumbum* „plumb” (Puşcariu, 1343; Candrea-Densusianu, 1418; *REW*, 6615; Cioranescu, 6536). Panromanic; cf. alb. *plumb*, gr. *μόλιβδος*, gr. (epid.) *βόλιμος*, v.g.s. *blio* „plumb”, v.scand. *bly* „plumb”, nume de trib iberic *Plumbarii* (cf. Walde, II, 326), georg. *brpeni*, *prpeni* „plumb, zinc”, basc. *berun* „plumb”. Toate aceste forme provin de la un PIE ***pl-ou-bho*** (Walde, II, 326).

Der: *a plumbui*, *a plomba*, *plumbar*, *plumbos* etc.

plutị (ar. *mplătescu*, *mplătire*) – 1. a se menţine deasupra unui lichid, a se mişca la suprafaţa lichidului; 2. a se mişca lin în aer.

V.sl. *pluti*, *plova* „a înota” (Miklosich, *Slaw. Elem*, 36; Cihac, II, 267; Cioranescu, 6540); cf. scr. *plutati*, ceh. *plouti*. După unii autori alb. *plevas* provine din v.sl. **plyvati*, cf. bg. *plivam*, scr. *plivati*. Desigur că, hidr. illiric *plavis* (*IEW*, 836) infirmă această presupoziţie.

PIE ***pleu-*** „a curge, a înota, a pluti”, **pluti** „inundaţie” (*IEW*, 835-6); cf. skt. *plavate* „a inunda, a pluti” (III, sg.), skt. *plutás* „care pluteşte”, skt. *plutam* „curgere, şuvoi”, gr. *πλυτός* „spălat”, lat. *perplovere*, acelaşi cu v.sl. *plovo*, gr. *πλεω* „a pluti”, lituan. *planj*, *plovian*, *plauti* „a spăla”, toch. A, B *plu-* „a zbura, a pluti”, alb. *plevati*, n.g.s. *fliessen* „a curge”, eng. *float* „a pluti”.

Atât din punct de vedere fonetic, cât şi semantic rom. a **pluti** poate proveni din slavă, dar, în egală măsură, poate fi moştenit din PIE prin traco-dacă. Larga răspândire a acestui radical în limbile IE, precum şi prezeţa acestuia în alte cuvinte româneşti, la care se adaugă hidronimul illiric amintit mai sus, întăresc această ipoteză (v. **plaur**, **ploua**, **plavie**).

Der: *plută*, *plutire*, *plutitor* etc.

poạlă (ar., mgl. *poală*) – 1. partea din jos de talie a unor veşmintelor femeieşti; 2. partea de jos a unui munte sau deal.

V.sl. *polŭ* „mijloc, margine, sân” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; Cihac, II, 268; Cioranescu, 6541): Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Acest radical este atestat cu sensul din română doar în bulgară şi albaneză; cf. bg. *pol* „fustă”, alb. *pollë* „şorţ”. În alte limbi slave există forme similare, dar cu sens diferit; cf. sb. *pol* „sex”, ceh. *pol* „par”, rus. *polá* „podea, sex”. După Cihac forma *pulpană* ar fi rezultatul contaminării pol. *polka* „pulpană” cu rom. **pulpă**. Provine din fondul balcanic.

poạmă – 1. rodul arborilor fructiferi, fruct; 2. fructe tăiate felii, uscate la soare sau în cuptoare speciale cu scopul de a se păstra pentru iarnă; 3. struguri (reg.); 4. bob de strugure uscat; 5. nume dat unui om de nimic; 6. nume dat unei femei uşoare.

Lat. *poma* (pl. *pomum*) interpretat ca singular (Puşcariu, 1345; Candrea-Densusianu, 1419; *REW*, 6645); cf. it. *poma*, fr. *pomme*, alb. *pemë*. Lat. *pomum* provine din IE ***po**(**i**)- „zemos” (Walde, II, 335); cf. umbr. *Puemune*, acelaşi cu lat. *Pomona* „zeiţa recoltei”.
Der: *pomar*, *pomărie*, *pomet*.

poạră – opoziţie, dezacord (Mold., Trans.).
V.sl. *preti*, *pria* „a întinde, a încorda” (Cihac, II, 244; Tiktin; Cioranescu, 6544). Etimonul indicat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). Forme similare există într-o serie de limbi slave, dar sensul este diferit; cf. v.sl. *pora* „schimb de vorbe, altercaţie”, bg., slov. *opora* „suport, sprijin”, rus. *opora* „sprijin, reazem”. Aceste forme par să provină din acelaşi radical cu rom. **poară**, dar sensul rămâne destul de diferit. Cihac îl asociază cu a **opri** şi **pricină**.
Rom. **poară** trebuie asociat cu lat. *sperno* „a respinge”, skt. *pari*, *parin* „potrivnic”, av. *parin* „inamic”, av. *par* „a sta în cale”, v.isl. *sporna* „a lovi (cu copita, cu piciorul), a ofensa”. Toate aceste forme provin din rad. PIE ***per-**, **por-** „potrivnic, împotrivă”. Provine, probabil, din fondul pre-latin.

poạrtă (ar., mgl. *poartă*, istr. *poarte*) – deschidere, loc de trecere într-un loc împrejmuit
Lat. *porta* „poartă” (Puşcariu, 1347; Candrea-Densusianu, 1421; *REW*, 6671; Cioranescu, 6545). Panromanic; cf. alb. *portë* „poartă”.
PIE ***per-**, **perə-** „a trece prin, a trece peste”, **portu-** „intrare, poartă”, **pertu**, **portu** „trecere, vad” (*IEW*, 816); cf. skt. *piparti* „a trece peste”, osc. *purtam* „poartă”, umbr. *purtam* „*portato*”, precum şi lat. *portus* „uşă, port”, lat. *porto* „a trage, a duce”, illir. (top.) *Nau-portus*, gall. *ritu* „vad”, v.cymr. *rit* „vad”, v.g.s. *furt*, „vad”, v.sax. *ford* „vad” (cf. *IEW*). Radicalul este, prin urmare, atestat şi în limba illiră (v. **purta**).
Der: *portar*, *portărel* etc.

pocnị (var. *pocăni*, mgl. *pocănes*) – a răsuna cu un zgomot scurt şi sec.
Formaţie onomatopeică din *poc* sufixat cu -(*ă*)*ni* (cf. *boc*, *toc*, *cioc*) (cf. Cioranescu, 6549)
Der: *pocnitură*, *pocneală*, *pocnitoare*.

pocăị (var. *căi*) – a recunoaşte păcatele comise şi a căuta să obţină iertarea lor prin post şi rugăciune (în practicile religioase).
V.sl. *pokajati* „a se pocăi” (Miklosich, *Slaw. Elem*, 37; Cioranescu, 6550). Rom. a **pocăi** provine de la acelaşi radical ca şi a (se) **căi** care, la rândul său, provine din PIE ***klau-** „a (se) plânge” (*IEW*, 599); cf. gr. *κλαίω* „ a plânge” (v. **căi**), alb. *qaj*, *qanj*, *qlanj* „a (se) plânge, a boci, a se văieta”. Rom. a (se) **căi** nu are conotaţie religioasă, cum au ambele forme slave *kajati* şi *pokajati*. Lichida *l*, urmată de *i*, a dispărut, fapt explicabil prin română, nu prin slavă, dacă se porneşte de la PIE ***klau**, prin metatizarea lui *l*, dând o formă ***kal-** cu suf. *i* sau *–ina,* unde *i* a produs palatalizarea şi apoi dispariţia lui *l*. Forma **pocăi** cu pref. *po-* are, în general, sens de penitenţă religioasă şi a intrat în română din limba slavă veche bisericească, dar, după toate aparenţele v.sl. *kajati,* este de origine stră-română (v. **căi**).
Der: *pocăinţă*, *pocăit*.

pocị – a sluţi, a desfigura.
De la un mai vechi **potci* (Iordan, *BF*, 7, 372), la rândul său din *potcă* „1. necaz, supărare, încurcătură; 2. ceartă”, care ar proveni de la v.sl. *potŭka* „luptă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 269); cf. alb. *potkë* „sperietoare, piatră de hotar”. După alţi autori *potcă* ar proveni din v.sl. **potŭka* „piatră de hotar”, scr. *potka* „semn de hotar” (cf. Orel, 341), deşi forma sârbă trebuie să fie un împrumut din fondul illiric, având acelaşi sens cu forma albaneză.
Rom. a **poci** nu poate fi asociat cu formele slave menţionate mai sus, dar provine din PIE ***peu-** „a lovi, a tăia, a scobi” cu prelungire în velară PIE ***peuk-** „a înţepa, a lovi” (*IEW*, 827-28). Origine traco-dacă.
Der: *pocit*, *pocitanie*, *pocitură* etc.

pod – 1. platformă de scândură; 2. construcţie de lemn, piatră, metal sau beton, care leagă malurile

unei ape sau peste o depresiune de pământ; 3. spațiul dintre acoperiș și planșeul superior al unei case.
V.sl. *podŭ*„dedesubt” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; Cihac, II, 270; Cioranescu, 6560); cf. bg., scr. *pód* „1. dedesupt; 2. podea”, slov. *pod* „sub”, rus. *pod* „1.sub; 2. podea, platformă”, mgh. *pad* „podul casei”, alb. *pod* „etaj, podea”. Pe de altă parte, alb. *petë* „strat (de ceva), piatră plată”, alb. *pat* „podea, etaj”, nu mai pot fi asociate cu formele slave decât pe fond IE. Sensul formei v.sl. *podŭ* ca și cel din majoritatea limbilor slave este acela de „sub”. Într-o serie de limbi slave moderne, bulgara, sârbo-croata și rusa, termenul are două sensuri. Cel de „podea” este o formă omofonă și este rezultatul unui împrumut din fondul traco-illiric. Vasmer (II, 382) asociază rus. *pod* cu lituan. *padas* „talpă”, let. *pads*, skt. *padam* „pas, urmă”, av. *pada* „urmă” și gr. *πέδον* „podea”. Rom. **pod** trebuie asociat cu forma greacă. Sensul de „podul palmei” se apropie de cel baltic. De la același radical provin și formele **pat**, **pătul**, *podea*, similare ca sens și formă. Deci româna are o întreagă familie de cuvinte care derivă din același radical, a căror origine a fost greșit stabilită (v. **pat**, **pătul**). Din română provine slov. *podisiar* (Candrea, *Elemente*, 402).
Der: *podar*, *a podi*, *podea*, *podină*, *podișcă*, *podișor*, *podeală*.

podagră – gută.
Ngr. *ποδάγρα* < gr. *ποδαλγία* (Murnu, 46; Cioranescu, 6561); cf. lat. *podagra*, alb. *podagër* „gută, podagră”. După Vasmer (II, 383) rus. *podagra* provine din lat. *podagra*.

podgorie – viță-de-vie, plantație de viță-de-vie.
V.sl. *podŭgorije* „poalele muntelui, vale” (Miklosich, *Lexicon*, 594; Cihac, II, 273; Cioranescu, 6565); cf. rus. *podĭgorije* „poalele muntelui”, *Podgorica* „capitala Muntenegrului”. Forma v.sl. *podŭgorjie* este o formă compusă din *podŭ* „sub” și *gorjie* „munte”, astfel încât rom. **podgorie** nu pare să provină de aici, sensul fiind diferit.
Der: *podgorean* „viticultor”.

podoabă – ornament, bijuterie.
V.sl. *podoba* „cuvenit, folosire cuvenită” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; Cihac, II, 271; Cioranescu, 6569); cf. scr. *podoba* „figură, formă”, bg. *podoben* „similar, asemănător”. Forma nu are răspândire în limbile slave, cu excepția slavelor de sud. Origine incertă.
Der: *a împodobi*, *împodobire*, *împodobit*.

poezie – 1. creație literară în versuri; 2. totalitatea compozițiilor în versuri ale unui poet sau ale unui popor; 3. farmec, frumusețe, încântare; 4. caracterul poetic al unei opere de artă, al unui peisaj etc.
Fr. *poésie* din lat. *poesia* < gr. *ποίησις* < *ποιεῖν* „a face”.
Der: *poet*, *poetastru*, *poetesă*, *poetic*, *poetică*, *poetizare*, *poezioară*.

pofidă (*pohidă*, *pohită*) – ciudă, necaz, dispreț.
După Cihac (II, 238) din pol. *pochyba* „greșeală, lipsă” < *chyba* „defect”. Cioranescu (6500) îl consideră cu origine nesigură. Nu am putut verifica etimonul polonez invocat de Cihac. Origine incertă.

poftă – a dori, a voi (ceva).
V.sl. *pochoti* „desfrâu, dezmăț” (Miklosich, *Slaw. Elem*, 38; Cihac, II, 272); cf. bg. *pofta* „dorință sexuală”, sb. *pohot* „dorință sexuală, poftă”, rus. *pochoti* „dorință (sexuală)”, alb. *pohtis* „a obține”. Radicalul este atestat doar în slavele de sud și rusă, pe lângă română și albaneză. Sensul din limbile slave este acela de „dorință sexuală”, pe când în română și albaneză există sensuri care cuprind o sferă mai largă.
Der: *poftă*, *pofticios*, *poftire*, *poftit*, *poftitor*.

pogace (ar., mgl. *pugace*) – turtă preparată în diferite feluri după specificul regiunii.
It. *focaccia* > sb., bg. *pogača* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 272; Densusianu, *Rom*., 33, 283; Battisti, 3, 1672) sau prin intermediul mgh. *pogacsa* (Gáldi, *Dict.*, 152); cf ngr. *πογατσα*, alb. *pogaçë*, tc. *poğaça*. Vasmer (II, 382) crede, de asemenea, că formele sud-slave provin din italiană. De Mauro-Mancini (780) consideră că it. *focaccia* provine de la un lat. *focaccia* < *focacius* „*cotto sotto la cenere*”. Forma *focaccia* nu este atestată în latină, dar a putut

exista în una din limbile italice cu *p* inițial care, prin etimologie populară, a fost asociat cu *focus* şi astfel **pocaccia* a devenit *focaccia* în italiană. În orice caz, nu se poate admite ca un cuvânt prezent în toate limbile balcanice, inclusiv maghiara şi turca, să provină din italiană, mai ales că nu este adecvat din punct de vedere fonetic şi nici nu reprezintă un *Wanderwort*.
Pogacea este o turtă din aluat, de obicei nedospit, coaptă pe vatră sau altă suprafață încinsă. Având în vedere aceste detalii putem admite că provine din PIE **plak-**, **plək-**, **plek-** „întins şi plat, a (se) întinde” (*IEW*, 831) printr-o formă mai veche **plokakia* cu elidarea lichidei *l* din nevoia de a o distinge de alte forme similare precum *placenta* (v. **plăcintă**). Din fondul pre-latin.
Der: *pogăcică*, *pogăcea*.

pogodi (var. *împogodi*) – a se înțelege.
Sb. *pogoditi* „1. a lovi (la țintă); 2. a ghici” (Tiktin; Cioranescu, 6587); cf. rus. *pogoditi* „a aştepta, a răbda”. Formele slave au sens diferit. Origine incertă.
Der: *pogodire*, *pogodeală*.

pogon (mgl. *pogon*) – măsură de teren egală cu 5012 mp.
V.sl. *pogonŭ* „1. alergare, urmărie; 2. distanță pe care o pot parcurge caii fără odihnă” < *pogoniti* „a urmări” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; Cihac, II, 124; Cioranescu, 6588). Sensul formei vechi slave *pogoniti* nu este cel indicat de Miklosich şi Cihac de a „mâna boii”, ci acela de „a urmări”, precum nici forma *pogonŭ* nu este atestat în această limbă. Forme similare apar şi în alte limbi slave, dar cu sens diferit; cf. scr. *pogon* „secție a unei fabrici; 2. propulsie”, rus. *pogon* „epolet”, cu origine obscură în limba rusă (cf. Vasmer, II, 382), forme care nu pot fi asociate cu rom. **pogon**. După Cioranescu ar fi însemnat la început suprafața care putea fi arată într-o zi cu doi boi; cf. bg. *pogon*, alb. (top.) *Pogon* „regiune muntoasă din sudul Albaniei”. Cu toate acestea, originea rom. **pogon** rămâne incertă.

poiană (mgl. *pul'ană*) – luminiş fără arbori, cu iarbă şi flori, în mijlocul unei păduri
V.sl. *poljana* „poiană, luminiş” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 268); cf. scr. *ploje poljana* „câmpie mică”, rus. *poljana* „jumătate, sex (masculin sau feminin), ținut”, mgh. *pojána*, *poján* „poiană”.
Der: *poieniță*, *poenar*.

poiată (var. *polată*) – 1. adăpost pentru vite sau păsări; 2. şopron.
V.sl. *pojata* „cuib, adăpost” (Miklosich, *Lexicon*, 654; Puşcariu, *Dacor*., 7, 356); cf. scr. *pojata* „poiată”, alb. *pojatë*, it. (dial. ven. şi friul.) *poiata* „1. grămadă, groapă; 2. „loc, baracă murdară”. Forma veche slavă *pojata* apare pentru prima oară la Besonov, autor rus care a scris *Statul rus* la mijlocul secolul XVI, deci la o dată târzie. Rom. **poiată** este o variantă a formei *polată*, cu acelaşi sens. Dacă admitem că cele două forme au aceeaşi origine atunci rom. **poiată** provine de la un mai vechi **poliata* unde palatalizarea şi dispariția lui *l* se explică doar prin română şi nu prin slavă. Pe de altă parte, formele din dialectele italiene nu se pot explica prin slavă. Aceste forme provin din PIE **pel-**, **plē-** „a acoperi” (*IEW*, 803). Radicalul este destul de bine reprezentat în limba română (v. **piele**, **pleoapă**, **pojghiță**, **polei**). Din fondul pre-latin.

pojar (mgl. *pujar*) – boală contagioasă care se manifestă la copii, rujeolă; 2. incendiu (*înv*.).
V.sl. *požarŭ* „incendiu” (Miklosich, *Lexicon*, 683; Cihac, 2, 156); cf. bg., slov., pol. *požar* „incendiu”, alb. *žar*. Cihac îl asociază cu **jar** pe care îl consideră de origine slavă. Am arătat că **jar** nu este slav, cu toată prezența lui în limbile slave. Formele slave sunt cognați cu rom. **jar** şi alb. *žar*, *žarm*) (v. **jar**).

pojghiță (var. *pojiță*) – 1. coajă, crustă subțire; 2. pieliță.
Cihac (II, 273) îl asociază cu **pofilă** (v. **pofilă**), care poate fi de origine slavă, dar nu poate fi asociat cu **pojghiță**. Cioranescu (6599) îl asociază cu *pojiță* care ar proveni, după Cioranescu, din bg., sb. *žica* cu pref. *podŭ* „pe sub”.
Rom. **pojghiță** poate fi asociat cu PIE **pel-**, **plē-** „a acoperi” (*IEW*, 803) cu prelungire în **g** **pelg**, **polg**.

Nu este clar de ce a dispărut *l*, dar este destul de evident că a existat o formă mai veche **poljiță* (< **polgitia)* care a devenit apoi *pojiță*, respectiv, **pojghiță**. Radicalul este bine reprezentat în limba română (v. **piele**, **pleoapă**, **poiată**, **polei**). Din fondul pre-latin.

pol – 1. fiecare dintre cele două extremități ale axei pământului; 2. regiunea din jurul acestora.
Fr. *pôle* din lat. *polus* < gr. *πόλος* „pivot, axă, stâlp".
Der: *polar*, *a polariza*, *polarimetrie*, *polaritate*, *polarizant*, *polarizator* etc.

poleț (mgl. *puliăes*) – a auri, a acoperi cu un strat de metal, a lustrui.
V.sl. *polijati* „a risipi" (Tiktin, Cioranescu, 6605). Această ipoteză nu poate fi acceptată din motive semantice. În schimb, trebuie asociat cu lat. *polio*, *polire* „a lustrui", gr. *πολίος* „lucios, lustruit, cărunt". Forma latină provine dintr-un **poli-o* „a curăța" (Walde, II, 331). Forma din limba română, dar şi cea latină şi greacă provin, probabil, din PIE ***pel-**, **plē-** „a acoperi" (*IEW*, 803). Trebuie asociat, de asemenea, cu subst. **polei**.
Der: *poleit*, *poleire*, *poleială*.

polței – strat de gheață.
Lat. *pulegium*, *puleium* „iarbă aromată, mentă" > v.sl. *polej* (Cihac, II, 224; Tiktin); cf. mgh. *poloj*. Această ipoteză nu poate fi acceptată din motive, în primul rând, semantice, sensul lat. *pulegium* fiind total diferit. Provine de la acelaşi rad. PIE ***pel-**, **plē-** „a acoperi" (*IEW*, 803) ca şi verbul a **polei** (v. **polei**). Din acelaşi radical provin o serie de alte cuvinte din limba română (v. **piele**, **pleoapă**, **poiată**, **polei**). Din fondul pre-latin.

polțșnic – teren neabrupt.
Sb. *poležati* „a se întinde" (Candrea ; Cioranescu, 6607). Nu am putut verifica sb. *poležati*. Prin urmare, această ipoteză nu poate fi acceptată. Poate fi asociat cu **lesne** (v. **lesne**). Provine din lesne prefixat cu *po-*, prefix care, deşi se găseşte şi în limbile slave, în română este de origine dacică. Este considerat de către Reichenkron şi de Poghirc (ILR, II, 364), fiind întâlnit şi la alte elemente lexicale din limba română (v. **povară**, **povață**).

poliță – scândură fixată orizontal pe un perete, într-un dulap etc, raft; 2. stinghia inferioară a plugului, cormană.
V.sl. *polica* „bancă de şezut în biserică" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; Cihac, II, 274; Cioranescu, 6616); cf. bg. *policŭ* „bancă", ceh. *police* „raft, poliță", ngr. *πολίτσα*, alb. *policë*, mgh. *polcz*. Vasmer asociază aceste forme cu skt. *phálakam* „scândură, placă" şi cu v.isl. *fiol* „scândură". Ar putea proveni din PIE ***plat-**, **plet-**, **plot-** „întins, plat; a se întinde" (*IEW*, 833) (v. **plat**, **platoşă**, **plătică** etc.).
Der: *policioară*.

politțe – 1. stat, guvern; 2. oraş (*înv*.)
Mgr. *πολιτεία* „cetățenie, guvern" (Cioranescu, 6618) din gr. *πόλις* „oraş-stat". Acest termen a dat foarte mulți derivați în limbile europene moderne, inclusiv în română.
Der: *politețe*, *politicos*, *impolitețe*, *nepoliticos*, *politic*, *politică*, *politician*, *politicianism*, *politiceşte*, *politicastru*, *a politiza*, *poliție*, *polițist*, *poliței*, *polițienesc*.

polog (mgl. *pălog*) – strat de fân cosit.
V.sl. *pologŭ* „material în jurul patului" < v.sl. *položiti* „a aşeza, a pune" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; Cihac, II, 275); cf. bg. *polog* „cuib", rus. *polog* „draperie de pat", alb. *plog* „căpiță de fân". Formele română şi albaneză au sens diferit față de cele slave şi nu trebuie asociate între ele. Astfel v.sl. *pologŭ* nu poate fi etimonul rom. **polog**. Forma din limba română poate fi asociată cu gr. *πλάγιος* „pus alături" de la un rad. *πλαγ-* la rândul său dintr-un IE ***pləg-** (Chantraine, 908). Atât forma greacă, cât şi cea albaneză şi română provin din PIE ***plak-**, **plok-**, **plag-** „întins, a întinde" (*IEW*, 831). Rom. **polog** provine din acest radical printr-o formă mai veche **plog* (cf. alb. *plog*). Epenteza lui *o* în română a avut loc, probabil, pentru a evita cvasi-omonimia cu forma **plug** (v. **pală**). Din fondul pre-latin.

pom – 1. arbore fructifer, 2. pomul de Crăciun.
Lat. *pomus* „pom, arbore fructifer” (Puşcariu, 1349; Candrea-Densusianu, 1419; *REW*, 6645; Cioranescu, 6627). Ernout-Meillet (520) consideră lat. *pomus* (*pomum*) cu origine obscură şi, după părerea lor, este un împrumut cum sunt, în general, numele latine pentru fructe (v. **poamă**).
Der: *pomet*, *pomărit*, precum şi neol.: *pomicultură*, *pomicultor*, *pomolog*.

pomạnă – 1. masă, mâncare oferită în memoria unui mort; 2. milostenie, binefacere; 3. chilipir, pleaşcă.
V.sl. *pomenŭ* „memorie” < v.sl. *pomeanuti* „a-şi aminti” < v.sl. *po-myneti*, *myneti* „a-şi aminti” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; Cihac, II, 275; Cioranescu, 6629); cf. bg., sb. *pomen* „memorie”, lituan. *mineti* „a-şi aminti, a comemora”, let. *minet*, *minetu* „a comemora”, v.pr. *minisman* „memorie”, lat. *memini* „a-şi aminti” din PIE ***men-** „a gândi” (v. **aminti**, **minte**). Bg., scr., ucr. *pomana* „milostenie, binefacere” provin din română (Miklosich, *Wanderw.*, 118; Capidan, *Raporturile*, 193).
Der: *a pomeni*, *pomină*, *pomelnic*, *pomanageală*, *pomanagiu* etc.

pọmpă[1] – 1. suită, cortegiu; 2. lux, fast.
Fr. *pompe* (Cioranescu, 6634) din lat. *pompa* „paradă, procesiune”, cuvânt de origine greacă.
Der: *pompos*.

pọmpă[2] – aparat cilindric cu piston pentru a extrage sau împrăştia un lichid sau un gaz.
Fr. *pompe*. Cioranescu crede, în mod eronat, că cele două forme omonime sunt unul şi acelaşi. Acesta din urmă este de origine germanică şi vine de la radicalul gmc. *pump-*; cf. n.g.s. *Pumpe*, eng. *pump*, probabil de origine imitativă.
Der: *a pompa*, *pompier*, *pompieresc*.

ponọr – coastă prăpăstioasă, povârniş.
V.sl. *ponorŭ* „loc unde apa unui râu intră sub pământ” (Cihac, II, 276; Cioranescu, 5539). Etimonul vechi slav nu este atestat ca atare, dar există forme similare în limbile slave moderne; cf. ceh. *ponor* „scufundare (a unei corăbii)”, *ponoriti* „a se scufunda”, rus. *ponoryvati* „a coborî (ceva)”.

ponọs – necaz, neajuns.
V.sl. *ponosŭ* „ruşine, dezonoare” (Cihac, II, 276; Cioranescu, 6640); cf. rus. *ponositi* „a critica, a calomnia”. Rom. **ponos** provine din mgr. *πόνος* „muncă grea, suferinţă”.
Der: *a* (*se*) *ponosi* „a (se) învechi, deteriora”, *ponoseală*.

pop – 1. grămadă de ştiuleţi de porumb puşi la uscat; 2. stâlp din pridvorul casei; 3. proptea.
A fost apropiat, în mod neconvingător, de bg. *pop* sau raportat la *popă* „preot” (Tiktin; Scriban). Cioranescu (6642) îl consideră o creaţie expresivă ca şi **păpuşă**; cf. fr. *pouppee* „păpuşă, jucărie” (v. **păpuşă**)
Der: *popic*, *popicar*, *popicărie*.

popạs – oprire pentru odihnă în timpul unui drum mai lung; 2. şedere mai îndelungată într-un loc.
V.sl. *popasŭ* „păşune” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 150; Cioranescu, 6644). Etimonul vechi slav nu este atestat, dar există forme similare în poloneză şi bulgară; cf. pol. *popas* „oprire pentru a hrăni animalele”, bg. *popasvam* „a paşte vitele puţin”. Cu toate acestea, termenul nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.
Der: *a poposi*, *poposire*.

pọpă (mgl. *popă*) – preot.
V.sl. *popŭ* < mgr. *πάπας* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 277; Cioranescu, 6643); cf. bg., scr., slov., ceh. *pop*, alb. *pop* „preot ortodox”. Este acelaşi cu lat. *popa* „preot de rang inferior care ucidea victima în vederea unui sacrificiu”, în vechea religie romană. Este posibil să provină de la acelaşi radical ca şi lat. *coquo* (cf. osc. *Pupidu-s*) şi *popina* „bucătărie”, deci de origine osco-umbrică, dar nu este exclusă nici originea etruscă; cf. etr. *pupa*, *pupe*, *puma* (Ernout-Meillet, 521). Cu alte cuvinte, originea acestui cuvânt este cu mult mai veche şi exclude ipoteza unei origini slave chiar dacă admitem o formă slavă ca intermediar. Pe de altă parte, lat. *popa* ar putea fi

asociat cu v.gr. *πάππας* „tată” (în limbajul copiilor), acelaşi cu mgr. *πάπας* de origine imitativă. În limbile slave s-a răspândit pe cale bisericească provenind din stră-română sau medio-greacă.
Der: *a popi*, *popesc*, *popeşte*, *a răspopi*, *răspopit* etc.

popândău – mic mamifer de stepă din familia rozătoarelor (*Citellus citellus*).
Formaţie expresivă de la *pop* (cf. *hop*, *ţop*) sufixat cu *-ândău*; cf. eng. *to pop* „a sări sau ţâşni dintr-o dată” considerat, de asemenea, de natură imitativă.

poponeaţă (var. *poponeţ*, *poponete*) – 1. şoarece de câmp (*Apodemus sylvaticus*); 2. şezut.
Formaţie expresivă de la un radical *pop-* care exprimă ceva „rotund sau scurt şi îndesat” (v. **păpuşă**, **pop**).
Der: *popou*, *poponar* „homosexual”.

popâlnị – a umple până la refuz.
V.sl. *poplŭniti* „a umple” < *plŭnŭ* (Candrea; Graur, *BL*, 6, 168; Cioranescu, 6646); cf. bg. *popalnjam*, rus. *popolnjati* „a umple”.

popọr – 1. naţiune; 2. număr nedefinit de persoane, mulţime.
Lat. *pŏpūlus* „popor” (Puşcariu, *ZRPh*., 26, 741; *REW*, 6654; Cioranescu, 6648).
Lat. *pŏpūlus* provine din PIE ***pļ-**, **plo-** (Walde, II, 339), printr-o formă intermediară ***pol-,plo**; cf. umbr. *puplum*, *polom*, gall. *Poplia* „*Publia*”; cf. v.sl. *tlŭpa*, rus. *tolpa* „grămadă, mulţime”.
Lat. *pŏpūlus* ar putea proveni de la acelaşi radical ca şi formele germanice; cf. n.g.s. *volk*, eng. *folk* etc. După Barhart eng. *folk* provine din PIE ***pel-** „a umple” (*IEW*, 798). Forma albaneză *popull* provine din lat. *populus* (Meyer, 346; Orel, 330) (v. **pâlc**).
Der: *popular*, *poporal*, *popularitate, poporanist*, *poporan*, *populaţie*, *a populariza*, *poporaţie* etc.

poprị – a ţine, a confisca, a opri.
V.sl. *popreti* „a propti, a sprijini” (Cihac, II, 229). Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). O formă similară există în v.sl. *popretiti* „a dojeni, a mustra aspru”, care nu este etimonul rom. **popri**. Rom. **popri** trebuie asociat cu a **opri**, întrucât pare a fi un derivat al acestuia (v. **opri**).
Der: *popreală*.

por – 1. mic orificiu pe suprafaţa pielii; 2. gol de mici dimensiuni în masa unui corp solid
Fr. *pore* din lat. *porus* < *πόρος* „trecere, deschizătură, crăpătură” (v. *aporie*).
Der: *poros*, *porozitate*.

porc (ar. *porcu*, mgl., istr. *porc*) – mamifer domestic omnivor (*Suis scrofa domestica*).
Lat. *porcus* „porc” (Puşcariu, 1353; Candrea-Densusianu, 1426; *REW*, 6666; Cioranescu, 6652). Panromanic (cf. vegl. *puark*).
PIE ***porko-s** „porc”, ***porkelio** „purcel” (*IEW*, 841); cf. umbr. *porca*, *purca* „scroafă, purcea”, ir.(med.) *orc* „porc” < proto-celt. **porc*, v.g.s. *farh* „porc”, n.g.s. *Ferkel* „purcel”, lituan. *peršas* „porc”, *paršelis* „purcel”, kurd. *purs* „porc”. Remarcăm larga răspândire a acestui radical, în mai multe limbi IE, mai precis în limbile italice (afară de latină), celtice, germanice şi baltice; prin urmare, nu putea să nu existe şi în traco-dacă. Chiar pentru diminutivul *purcel* a fost reconstituită o formă PIE, cu echivalente în germana modernă, lituaniană şi română. Forme ale acestui radical s-au răspândit şi în anumite limbi ne-indo-europene, ca fin. *porsas* şi mordv. *purts*, care au venit cândva în contact cu anumite limbi IE. Este evident că vatra vechilor IE era un ţinut în care exista porcul mistreţ, ce ulterior a fost domesticit, regiune care a fost probabil Europa Centrală.
Der: *porcar*, *porcărie*, *porceală*, *porcuşor*, *purcea*, *purcel*, *purcică*, *porculeţ*, *porcos*, *a porcăi*, *porcesc*, *porceşte* etc.

porcọi – grămadă, muşuroi.
Lat. *porca* „1. coama brazdei; 2. unitate de suprafaţă în Spania de 30 de picioare lăţime şi 180 lungime” (Cioranescu, 6654). Cioranescu, probabil, din dorinţa de a apropia presupusul etimon latin de rom. **porcoi**,

traduce lat. *porca* prin „muşuroire”, deşi adevăratul sens al formei latineşti este cel indicat mai sus, nu cel dat de Cioranescu. Această tendință poate fi des remarcată la Cioranescu şi la Cihac. Forma **porcoi** provine de la un mai vechi **porconiu*, nu de la *porca*, deşi ambele forme par să aibă aceeaşi origine. Cioranescu consideră că, deşi o formă *porca* nu este atestată în limba română, rus. *porka* „vas de lemn”, care este cu origine necunoscută în limba rusă (cf. Vasmer), ar putea proveni din română. Lat. *porca* provine din PIE ***pr̥ka**, ***pr̥kus** (Walde, II, 340) cu echivalente în limbile germanice; cf. v.g.s. *furuh*, v.sax. *furh*, eng. *furrow* „brazdă”.

poreclă (var. *poriclă*) – supranume dat unei persoane în legătură cu o caracteristică fizică, psihică sau morală a acesteia.
V.sl. *poreklo* „poreclă, supranume” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 278; Cioranescu, 6655); cf. scr. *pòrĕklo* „descendență, origine”. Dintre limbile slave nu există decât în slovenă şi sârbo-croată. Cihac asociază formele slave cu v.sl. *roditi*, *poroditi* „a rodi, a genera”, dar ipoteza nu pare verosimilă.
Der: *a porecli*, *poreclit*.

porni (ar. *purn'escu*, mgl. *părăies*, *părăiri* „zbura”) – 1. a pleca; 2. a pune în mişcare, 3. a începe, a iniția.
V.sl. *porinati* „a îndemna” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 318; Cioranescu, 6658). Etimonul vechi slav invocat nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Acest radical nu pare să fie prezent în limbile slave. Din gr. *απόρνυμαι* „a porni, a pleca dintr-un loc” (Diculescu, *Elem*., 493). Legătura cu gr. *απόρνυμαι* pare evidentă, dar forma nu am putut-o verifica, deşi există ceva similar în limba greacă veche (v. mai jos). Din română provine ucr. *purnjati* „a păşuna turma noaptea” şi *pornjala*, mgh. *pornyálni* „a păşuna turma pe pârloage” (Candrea, *Elemente*, 400), sensuri existente şi în limba română în limbajul păstoresc.
PIE ***ureg-** „a împinge, a urmări” (*IEW*, 1181); cf. av. *ar* „a (se) porni, a (se) urni” gr. *órvυμι* „a (se) înfuria, a (se) porni”, lat. *urgeo* „a presa, a apăsa, a împinge”, v.friz. *wreka*, v.sax. *wreccan* „a mâna, a împinge”. Rom. a **porni** este, în principiu, o formă derivată din a **urni**, care provine de la acest radical PIE, cele două forme româneşti fiind apropiate de gr. *órvυμι* (v. **urni**). Provine din fondul tracic.
Der: *pornire*, *pornit*, *porneală*, *pornitură*.

port – 1. loc amenajat pe malul unei ape navigabile pentru acostarea navelor; 2. oraş cu port.
Fr. *port*, it. *porto* (Cioranescu, 6662) din lat. *portus* „port”, cognat cu rom. **brod**, eng. *ford* (v. **brod**).
Der: *portuar*.

portocal (ar., mgl. *purtucală*) – arbore citric fructifer mediteranean (*Citrus Aurantium*).
Ngr. *πορτοκάλλι* (Tiktin; Gáldi, *Les mots*, 234; Cioranescu, 6665); cf. tc., bg. *portokal*, alb. *portokaljë*, calabr. *portugallu*.
Der: *portocală*, *portocaliu*.

portret – pictură, desen sau fotografie care reprezintă chipul cuiva.
Fr. *portrait* (Cioranescu, 6666) din lat. *protractum*, part. trecut de la *protrahere* „a descrie” < *trahere* „a trage” (v. **trage**).
Der: *a portretiza*, *portretistică*, *portretist*.

porție – rație, cotă-parte.
Fr. **portion** (Cioranescu, 6664) din lat. *portio* „parte, porție” < lat. *pars* „parte”; cf. it. *porzione* (v. **parte**).

porumb (ar. *părumbu* „porumbel”) – 1. porumbel; 2. păpuşoi, cucuruz (*Zea mais*); 3. cenuşiu (adj.).
Lat. *polumbus* „porumbel” (Puşcariu, 1359; Candrea-Densusianu, 1431; Tiktin, *ZRPh.*, 60, 773, *REW*, 6181; Cioranescu, 6668); cf. it. *palombo*, sp. *paloma*, port. *pombo*, alb. *pëlumb* „porumbel”, v.pr. *poalis* „porumbel”, v.sl. *goląbŭ* „porumbel”, v.pr. *golimban* „albastru”..
Walde (II, 242) consideră că, lat. *polumbus* provine de la un rad. PIE ***pelon-bho**. Trebuie menționat că există şi forma lat. *columba*; cf. lituan. *gelumbė* „pânză albastră”. Nu este foarte clar de ce avem alternanța bi-labială/velară la aceste forme. De remarcat că în latină apar ambele forme. Este vorba,

probabil, de o hipercorecție care avut loc în limba latină sau mai precis în unul dintre dialectele limbii latine, forma cu bi-labială fiind percepută ca trecere a labio-velarei *kwo* la *po*. Fenomenul este specific limbii osco-umbrice, care trebuia „corectat" în latină, deşi această alternanță pare să existe şi în vechea prusacă.

PIE ***pel-** „cenuşiu, palid", **peli-to** „cenuşiu" (*IEW*, 804); cf. lat. *palleo*, *pallesco* „a deveni palid, a păli" şi skt. *palitah* „cenuşiu, palid (în expresii pentru culori), gr. *πελιτνός* „cenuşiu", lituan. *pelenai* „cenuşă", let. *peln*, v.pr. *pelene* „cenuşă", v.pr. *poalis* „porumbel (datorită culorii penajului său)" (v. **păli**). Odată cu introducerea culturii porumbului în țările române (a doua jumătate a sec. XVII), forma **porumb** a început să denumească această plantă, iar pentru *Columba palumbus* a fost creată forma diminutivală *porumbel*.

Forma *porumbar* are sensuri multiple, unele desigur anterioare introducerii porumbului în țările române: 1. crescător de porumbei; 2. hulubărie; 3. pătul de porumb; 4. *Prunus spinosa*. Privitor la sensul 4, acesta este cel mai vechi şi trebuie pus în legătură cu culoarea fructelor sale albastră-cenuşie, denumite, de asemenea, *porumbe*, cu trimitere directă la sensul radicalului PIE şi la sensurile formelor din sanskrită, greacă şi limbile baltice. Denumirea acestui arbust a apărut pe acelaşi principiu ca şi denumirea păsării, cu referire directă la culoarea cenuşie, atât în latină cât şi în limbile slave şi baltice. În ce priveşte limbile baltice, această legătură este mult mai evidentă decât la celelalte limbi. Prin urmare, denumirea arbustului *Prunus spinosa* în limba română nu a apărut prin vreo asociere cu porumbelul, ci a evoluat de la sensul rad. PIE. Urmând acest raționament, putem spune acelaşi lucru şi despre denumirea păsării, mai ales că şi în limbile baltice şi slave, denumirea porumbelului provine din acelaşi radical.

Der: *porumbel*, *porumbiță*, *porumbar*, *porumbărie*, *porumbişte* etc.

porunci – a ordona, a cere.

V.sl. *porąčiti*, *poraca* „a încredința, a însărcina" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 278; Cioranescu, 6669); cf. v.sl. *porąči* „împuternicire, mandat", rus. *poruciti* „a însărcina, a încredința", rus. *poruka* „garanție", mgh. *parancsolni* „a porunci", *parancs* „ordin, poruncă", *porúčiti* „a comanda, a ordona", sb. *poruka* „ordin", alb. *porsi*, *porosi* „poruncă, ordin".

Der: *poruncă*, *porunceală*, *poruncitor*.

posac – 1. tăcut, morocănos, necomunicativ; 2. nesociabil.

V.sl. *posupiti* „a se bosumfla" (Cihac, II, 289) sau v.sl. *posekati* „a tăia", *posekŭ* „incizie", sb. *poseka* „doborâre" (Cioranescu, 6672). Etimonul vechi slav indicat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko), iar cel propus de Cioranescu are alt sens. Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată. Scriban îl asociază cu *mozoc*. Poate fi asociat cu *posomorât* (v. **posomorî**). Origine incertă.

Der: *posăceală*, *posăcie*.

posadă – 1. curătură în pădure; 2. loc plan pe un deal; 3. loc de odihnă pentru călători; 4. trecătoare în munți; 5. dispozitiv pentru reglarea pietrelor de moară.

V.sl. *posaditi* „a aşeza" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 323; Cioranescu, 6673); cf. v.sl. *posadŭ* „cartier", *posada* „aşezare". V.sl. *posadŭ* apare pentru prima oară într-un document din 1467 (cf. Djačenko). Toponimul rom. **Posada** este cu mult mai vechi, atestat documentar în prima jumătate a secolului XIV, în legătură cu faimoasa bătălie de la Posada, din 1330, dintre armatele lui Basarab I şi cele ale lui Carol Robert de Anjou, regele Ungariei. Sensul v.sl. *posaditi* este acela de „a sădi", nu cel indicat de Miklosich şi Cihac; cf. rus. *posaditi* „a sădi, a băga la răcoare", rus. *posad* „târg, mahala". Origine incertă.

posedă – a avea ceva în proprietate, în stăpânire, a stăpâni, 2. a cunoaşte bine un lucru, un domeniu.

Fr. *posséder* (Cioranescu, 6675) din lat. *possidere* „a avea control, a ocupa" < *sedere* „a şedea" (v. **şedea**).

Der. *posedare*, *posedat*, *posesiune*, *posesiv*, *posesor*.

posmạg – pâine uscată.
Mgh. *peszmeg* sau v.rus *posmagŭ* (Cihac, II, 277). Are aceeaşi origine cu **pesmet**, dar filiera prin care au ajuns în limba română nu este tocmai clară. Forma **posmag** este mai veche, ea fiind prezentă şi în rusa veche. Este de presupus că nu provine din maghiară, dar nici din rusă. Este posibil să fie vorba de o formă veche românească având, în mod cert, aceeaşi origine cu **pesmet**, şi care ajuns în limbile din Balcani prin neogreacă sau turcă.

posomorî – 1. a se întrista, a se întuneca la faţă; 2. a se mohorî.
Cf. rus. *posmureti* „a se întuneca (despre cer)" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 279); cf. ceh. *pošmuriti* „a se întuneca". Origine dacică (Hasdeu, *Cuvente*, 1, 299). Vasmer (III, 251) nu analizează forma *posmureti*, ci doar *pachmureti* despre care consideră că provine din *chmura* „încruntat, posomorât", care este acelaşi cu rus. *chmura* „nor", având aceeaşi origine cu gr. *αμαυρός* „întunecat", gr. *αμαυρόω* „a se întuneca, a mâhni". Rom. **posomorî** poate fi asociat cu gr. *αμαυρόω*, fiind, astfel, o formă compusă din *pos-* şi rad. ***maur-**, **mor-**. Rom. **posomorî** poate fi asociat cu **posac**. Nu este clară legătura cu formele slave. Origine incertă, probabil traco-dacă.
Der: *posomorît*, *posomoreală*.

pospại (ar. *pospal'ŭ*, mgl. *păspal*) – pulbere fină de făină care se formează în timpul măcinatului şi se depune pe diferite obiecte; 2. pulbere fină, strat subţire de ceva; 3. superficialitate, spoială.
Sb. *posypati* „a stropi" (Cihac, II, 213; Tiktin). Nu am putut verifica etimonul sârb indicat de Cihac. Gr., ngr. *ποσπάλη* „făină foarte fină" (Miklosich, *Etym. Wb*., 233; Vasmer, *Gr*., 112; Scriban; Cioranescu, 6686). Legătura cu gr. *ποσπάλη* nu poate fi pusă la îndoială. Chantraine (860) crede că sensul iniţial în greaca veche a fost de „foarte puţin", dar prin etimologie populară s-a contaminat cu *παιπάλη* „făină foarte fină".In ce priveşte originea acestui cuvânt grecesc, Chantraine consideră că a fost ignorată, dar nici el nu o clarifică. Deşi legătura dintre cele două forme este evidentă, din moment ce nu se cunoaşte originea termenului grecesc nu putem spune că provine din greacă. O formă foarte apropiată există şi în albaneză; cf. alb. *poskajë* „făină măcinată fin". Din cele arătate mai sus este de presupus că forma greacă provine din fondul traco-illiric. Din fondul pre-latin.
Der: *a pospăi*, *pospăială*, *pospăit*.

post[1] (mgl. *post*) – 1. ajunare; 2. mâncare de post.
V.sl. *postŭ* „post" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 280; Cioranescu, 6689); cf. bg., scr., ceh., pol., ucr., rus. *post*. Vasmer (III, 340) respinge, pe bună dreptate, ipoteza lui Berneker (*IF*, 9, 364; cf. Vasmer) că formele slave ar proveni din gmc. ***fasto** „post", împrumut care ar fi venit prin slavii de apus, nu prin cei de sud. Acest lucru într-adevăr nu este posibil, deoarece nu se explică trecerea lui *f* la *p*, forma cu *p* fiind, de fapt, cea originală. Vasmer nu spune totuşi de unde provine acest termen în limbile slave.
Forme similare având acelaşi sens există atât în limbile germanice, cât şi în cele baltice; cf. gmc. ***fastejan** „a posti" cu got. *fastian* „a păzi, a păstra", v.scand. *fasta*, v.g.s. *fasta*, v.eng. *faste*, eng. *fast* „a posti, post", lituan. *posninkauti* „a posti", v.pr. *pastauton* „a posti". Kluge (278) consideră că formele germanice provin dintr-un PIE ***pŭosto** „pur". Sigur a existat o formă veche IE pentru **post**, din care au derivat toate aceste forme din limbile moderne.
Ştim bine că geto-dacii aveau un sistem religios bine stabilit cu multe sute de ani înainte de apariţia creştinismului, pe când slavii, înainte de a se creştina, au avut doar anumite credinţe religioase în care rolul principal îl juca şamanul (vrăjitorul). Rom. **post** nu este de origine slavă, ci slavii l-au preluat de la stră-români, care erau deja creştini la venirea slavilor în Balcani. De la acelaşi radical provin şi formele a **păzi** şi a **păstra** (v. **păzi**, **păstra**). Origine traco-dacă.
Der: *a posti*, *postire*, *postit*.

post[2] – funcţie, slujbă; 2. unitate de poliţie; 3. (post) telefonic; 4. loc de paza in armata.
Fr. *poste* (Cioranescu, 6690) din it. *posto* < lat. *positum* < *ponere* „a pune” (v. **pune**).
Der: *a posta*, *postament*, *poştă*, *poştal*, *poştalion*, *poştaş*.

post-[3] – prefix cu sensul de „după, mai târziu, ulterior”.
Lat. *post* „apoi, după” (v. **apoi**).
Der: *post-meridian*, *post-mortem*, *postnominal*, *postoperatoriu*, *postpune*, *postscriptum* etc, precum şi *posterior*, *posteritate*.

postată – porţiune de teren.
V.sl. *postatĭ* „parte” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 280; Cioranescu, 6621). Forma v.sl. *postatĭ* apare pentru prima oară într-o lucrare din secolul XII (cf. Djačenko).

postav – stofă de lână groasă.
V.sl. *postavŭ* „material” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 280); cf. bg. *postav* „teasc (de stors struguri)”, scr. *pastav* „căptuşeală”, pol. *postav* „material, ţesătură”.
Der: *postăvar*, *postăvărie*.

postelnic – 1. boier care se ingrijea de dormitorul domnitorului, sfetnic si om de incredereboier 2. şeful cancelariei cu afaceri externe.
V.sl. *postelnikŭ* „cubicular” din *postelja* „pat” (Miklosich, *Lexicon*, 638; Cihac, II, 280); cf. ngr. *ποστέλνικος*. V.sl. *postelja* este o formă compusă din *po* şi *-stelja* < *steljo* „a aşterne” din proto-sl. **steljo* din PIE ***stel**, acelaşi cu ***ster-** „a aşterne” (Vasmer, III, 753) (v. **aşterne**).
Der: *postelnicie*, *postelniceasă*, *postelnicel* „slujbaş sub comanda postelnicului”.

potaie – 1. cotarlă, javră, jigodie; 2. căţel.
V.sl. *tešti*, *teka* „a fugi” cu pref. *po-* (Cihac, II, 281). Dintr-un rad. *pot-* cu suf. *-aie* (Pascu, *Suf*., 200) sau din sb. *potaja* „ascunzătoare” (Scriban). Ambele sunt ipoteze total inadecvate din punct de vedere semantic. Forma **potaie** provine de la un **cotaie* cu trecerea lui *c* la *p*, formă foarte apropiată de **cotei** „câine mic, javră” din PIE ***kat-** „a făta, pui de animal” (Pokormy, 534) (v. **căţel**, **cotoi**, **cotei**, **a coteli**).

potâng – 1. lanţ, curea; 2. legătură, împletitură de nuiele.
V.sl. *potęgŭ* „obiect de cizmărie, curea cusută la capete pe care cizmarii ţin pielea pe care o cos” din *potęgati* „a trage” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; *Lexicon*, 634; Cihac, II, 282). Rom. **potâng** ca şi formele slave trebuie asociate cu PIE ***tengh-** „a trage, a întinde” (*IEW*, 1067).

potârnîche (var. *păturniche* (Mold.), ar. *piturnicl'e*, *pitrunicl'e*) – pitpalac (*Perdix cinerea*).
Lat. **coturnicula*, dim. de la *coturnix* „prepeliţă” (Puşcariu, 1364; Candrea-Densusianu, 1434; Schuchardt, *ZRPh.*, 40, 326). Densusianu (*Hlr*., 112) arată că, din punct de vedere fonetic nu este posibil ca din **coturnicula* să se obţină **potârniche**, deoarece este necesară existenţa unui **quoturnicula* de la un **quoturnix*. Prin urmare, formele româneşti presupun un mai vechi **kŭoturnikla* sau **kŭoturnikle*. Deşi în latină nu apare nici o urmă al unui PIE ***kŭo-**, acesta apare, în schimb, în limbile germanice; cf. v.eng. *wihtel*, v.g.s. *wahtala*, n.g.s. *Wachtel*, friz. *kwakkel* „potârniche”. Formele germanice şi cea latină duc la un PIE ***kŭokt-** (cf. Walde, I, 282). Dacă pornim de la acest radical refăcut de Walde, nu mai întâmpinăm nici o dificultate în a înţelege evoluţia rom. **potârniche**, ştiut fiind faptul că PIE ***kŭ**, urmat de *a* sau *o* a dat *p* în traco-dacă, respectiv, română. Prin urmare, se poate demonstra că rom. **potârniche** provine de la un mai vechi **kwoturnicla* sau **kwoturnicle*. Origine traco-dacă.

potcoavă – piesă de oţel în formă de semicerc care se fixează cu cuie pe copitele cailor.
V.sl. *podŭkovŭ* „potcoavă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 37; Cihac, II, 78; Cioranescu); cf. bg., sb., ceh. *podkova*, mgh. *patko*, alb. *patkua*. V.sl. *podŭkovŭ* este o formă compusă din *podŭ* „sub, talpă” şi *kovati* „a bate”.
Der: *a potcovi*, *potcovit*, *potcovar*, *potcovărie*.

potęcă – 1. drum îngust, cărare; 2. drum, cale.
Bg. *pătek* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 281; Pascu, *Arch. Rom*., 9, 303; Cioranescu, 6704). Nu am putut verifica forma bulgară invocată de Miklosich. Totuşi, forma se găseşte în albaneză; cf. alb. *patekë* „potecă, drum strâmt". Forme similare se întâlnesc în mai multe limbi IE, provenind de la PIE ***pent-** „a intra, a trece, a merge" cu forma nominală ***pont**(**h**)**a** „potecă, dâră, cărare, vad" (*IEW*, 808); cf. skt. *panthah* „trecere", av. *panta* „drum", v.pers. *pothi* „potecă", gr. *πάτος* „cărare, drum", rus. *putĭ* „drum". Walde-Pokorny (809) crede că formele germanice provin dintr-un rad. *paþa*; cf. v.eng. *paed* „potecă", eng. *path* „potecă", n.g.s. *Pfad* „potecă", care radical ar proveni dintr-un dialect iranic, deşi vechii germanici, în special cei de vest, nu au venit niciodată în contact cu triburi iraniene. În realitate, germanicii de vest au putut prelua această formă de la geto-dacii cu care s-au învecinat aproape 2000 de ani. Radicalul este, desigur, un împrumut în limbile germanice deoarece, conform legii lui Grimm, PIE ***p** a dat *f* în proto-germanică. Dacă Walde-Pokorny ar fi cunoscut câtuşi de puţin limba română nu ar fi făcut această greşeală. In magistralul său dicţionar mai apar o serie de alte erori similare, tocmai datorită necunoaşterii limbii române (cf. **baltă**). Origine traco-dacă.
Der: *potecuță*, *potecaş*.

pọteră (ar. *poteră*) – în trecut, detaşament înarmat de arnăuţi însărcinat cu prinderea răufăcătorilor, a celor scoşi în afara legii.
V.sl. *potera* „persecuţie" (Miklosich, *Lexicon*, 648; Cihac, II81; Cioranescu, 6705). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Există totuşi forme similare în limbile slave de sud şi în megleno-română; cf. bg. *poter* „poteră", sb. *potjera* „urmărire", slov. *potir*, mgl. *putirés* „a prinde". Trebuie asociat cu lat.med. *posse comitatus* „grup de urmărire, poteră" de la *posse*, *potui* „a putea". Astfel rom. **poteră** trebuie asociat cu mgl. *putirés* „a prinde" care are aceeaşi origine cu vb. a **putea**.
Der: *poteraş*.

potică – farmacie.
N.g.s. *Apotheke* „farmacie" (Cioranescu, 6707); cf. sp. *botica*.
Der: *potecăraş* (var. *poticarăş*) „farmacist".

poticnị – 1. a se împeidica; 2. a întâmpina dificultăţi în desfăşurarea unei acţiuni.
V.sl. *potŭknąti* „a împinge" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 269; Cioranescu, 6709). Acest verb nu este atestat în slava veche (cf. Djačenko). Există totuşi o formă similară v.sl. *potknŭti* „a înfige" care, însă, nu este etimonul rom. **poticni**. Rom. **ricală** are aceeaşi origine, deşi a fost derivat de la v.sl. *potykalo* (Cioranescu, 6708) pe care, de asemenea, nu l-am putut verifica. Provine, probabil, din PIE ***tengh-** „a trage, a întinde" (*IEW*, 1067) ca şi a **otânci**, **otâng** şi **tânjeală** (v. **otânci**, **otâng**, **tânjeală**) prefixat cu *po-*, prefix întâlnit atât în slavă, cât şi în cuvinte româneşti de origine traco-dacă. Reichenkron şi Poghirc (*ILR*, II, 364) consideră acest prefix de origine traco-dacă (v. **otânci**). Din fondul pre-latin.
Der: *poticnire*, *poticneală*.

potịr (mgl. *putir*) – 1. cupă de metal preţios din care se bea vin (în trecut); 2. pahar de aur sau de argint cu picior lung în care se ţine vinul pentru împărtăşanie.
Mgr. *ποτήριον* „potir" (Cihac, II, 690; Murnu, 47; Cioranescu, 6712); cf. alb., bg., rus. *potir*, scr. *putir*.

potlọg (var. *plotog*, mgl. *pudlog*) – bucată de piele cu care se cârpeşte încălţămintea.
V.sl. *podŭlogŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; *Lexicon*, 599; Cihac, II, 281; Cioranescu, 6714). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Există totuşi forme similare în limbile sud-slave; cf. bg. *podlog* „subiect", scr. *podloga* „bază, suport, fundaţie".
Der: *potlogar* „cârpaci, golan, şmecher", *potlogărie*, *potlogăresc*.

potmọl (var. *podmol*) **–** noroi.
Bg. *podmol* „gaură în malul unui râu", slov. *podmol* „loc spălat de ape" (Tiktin; Cioranescu, 6715). Formele sud-slave nu sunt adecvate din punct de vedere semantic. Cu toate acestea nu este clară natura

pref. *pod*, *pot-*. Trebuie asociat cu **mâl** şi **nămol** (v. **mâl**, **nămol**).
Der: *posmol*, *a* (*se*) *împotmoli*, *împotmoleală* etc.

potoli – a pierde (sau a face să piardă) din intensitate; 2. a (se) linişti; 3. a înceta.
V.sl. *potuliti* „a pune de acord, a împăca” < *toliti* „a ține, a reține, a îmblânzi” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 426; Cioranescu, 6717). Presupusul etimon slav *potuliti* nu este atestat (cf. Djačenko). Există totuşi v.sl. *toliti* cu sensul indicat mai sus, care trebuie asociat cu rom. a **potoli**, dar relația dintre cele două verbe nu este clară. Ambele provin de la un radical IE ***tol-**, având pref. *po-* în română, care, după Reichenkron, urmat de Poghirc (*ILR*, II, 364), este de proveniență traco-dacă.
Der: *potol* „mâncare”, *potoleală*, *potolitor*, *nepotolit*.

potop – revărsare mare de apă, diluviu.
V.sl. *potopŭ* „potop, inundație” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 414; Cioranescu, 6718); cf. sb., pol. *potop* „potop”.
Der: *potopi*, *potopitor*.

potricălă (var. *poticală*) **–** unealtă de metal cu care se fac găuri în curele, în piele, în urechile animalelor pentru a fi însemnate; 2. gaură făcută cu această unealtă.
V.sl. *protykati* „a găuri” (Cihac, II, 282; Cioranescu, 6722).
Forma v.sl. *protykati* nu este atestată (cf. Djačenko). Există totuşi rus. *protknuti* „a străpunge”; cf. rus. *protikalo* „curgere”, rus. *protknuti* „a străpunge”.
Der: *a potricăli*, *potricălit*.

potrivă – persoană sau lucru care se aseamănă cu un altul, pereche; 2. la fel, egal.
V.sl. *protivŭ* „contra” (Cihac, II, 297; Cioranescu, 6723); cf. v.sl. *protiven* „copie după un original”, rus. *protiv* „împotriva”.
PIE ***pret-**, **prot-** „a înțelege” (*IEW*, 845); cf. skt. *prati* „împotrivă”, gr. *πρότι*, frig. *πρότος* „vis-à-vis”, lituan. *pruotu*, *prost* „a înțelege, a prinde, a observa” (v. **brodi**).
Der: *a potrivi*, *împotrivă*, *dimpotrivă*, *potrivnic*, *a* (*se*) *împotrivi*, *împotrivitor*, *împotrivire.*

povară – 1. greutate, sarcină, încărcătură; 2. trudă, chin; 3. obligație, însărcinare grea; 4. suferință morală, apăsare; 5. veche unitate de măsură pentru greutăți de 100-125 ocale.
V.sl. *tovarŭ* „încărcătură” (Cihac, II, 283; Cioranescu, 6728), contaminat cu sl. *podŭvora* „targă” (Candrea, Scriban); cf. bg. *tovar*, rus. *tovari* „marfă”. Sensul presupusului etimon vechi slav este cel de „tabără întărită; 2. bogăție”, nu cel de „încărcătură”, indicat de Cihac. Cum am arătat în mai multe rânduri, atât Cihac cât şi Cioranescu recurg la astfel de „explicații” pentru a-şi justifica etimologiile pe care le avansează. Prin urmare, v.sl. *tovarŭ* nu poate fi etimonul rom. **povară**.
Vasmer (III, 112) asociază formele slave cu uig. *tavar* „animale, avuție”, tc. čagataic. *tavar* „avuție”, arm. *tavar* „turmă de oi” care, de asemenea, nu pot fi asociate cu rom. **povară**. În ceea ce priveşte rom. **povară** trebuie asociat cu skt. *bhara* „povară, greutate” şi cu eng. *burden* „povară”, respectiv, *to bear* „a duce” din PIE ***bher-** „a duce, a purta” (*IEW*, 128). Rom. **povară** provine de la acest radical şi este o formă compusă din pref. *po-* şi rad. **bar-* < ***bher-**, deci de la un mai vechi **po-bera*, *po-bara*, unde *b* a trecut ulterior la *v*, prin disimilarea dintre cele două oclusive labiale *p* şi *b*.
Cum am mai arătat, pref. *po-* este considerat de Reichenkron şi, după el, şi de Poghirc (*ILR*, II, 364) ca fiind prefix de origine traco-dacă. Rad. ***bher-** este conținut şi în rom. **dezbăra**. Ipoteza originii traco-illire a acestui cuvânt românesc este confirmată de alb. *barrë* „povară” şi de gr. *φόρα* „povară, încărcătură” care provin din acelaşi radical. După Meyer (*EWA*, 28) alb. *barrë* provine de la o formă proto-albaneză **bara*, formă apropiată de *bark* „burtă”. Rom. **burtă**, precum şi alte forme ca **burduf**, **borț** provin tot din acest radical (v. **burtă**, **burduf**, **dezbăra**). Origine traco-dacă.
Der: *a împovăra*, *împovărare*, *împovărător* etc

povạrnă – loc pentru distilat alcoolul.
V.sl. *povarinja* „bucătărie” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 282; Cioranescu, 6729). V.sl. *povarinja* provine din vb. *variti* „a fierbe” (v. **var**).

povață – îndrumare, învățătură.
Pol. *powodca* „călăuză” din v.sl. *povedą*, *povesti* „a conduce” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 284; Weigand, *BA*, 3, 109; Cioranescu, 6730). Etimonul polonez, invocat de Miklosich şi ceilalți, nu s-a verificat în limba poloneză, cum nu este atestat nici verbul v.sl. *povedą*, *povesti* (cf. Djačenko). Prin urmare, această ipoteză trebuie respinsă ca nefondată. Rom. **povață** are aceeaşi origine cu a **învăța** care provine de la PIE ***ŭat-** „a fi drept, corect din punct de vedere spiritual” (*IEW*, 1113) cu pref. *po-* de origine traco-dacă (cf. Reichenkron; Poghirc, *ILR*, II, 364). S-a presupus că a **învăța** provine din lat. **invitiare*, formă neatestată în latină. Prezența formei **povață** în limba română este un indiciu în plus că vechea etimologie dată vb. a **învăța** este falsă (v. **învăța**). Origine traco-dacă.
Der: *a povățui*, *povățuire*, *povățuitor*.

povârnị – a se înclina, a se lăsa într-o parte.
Scr. *povrnuti* „a întoarce, a returna” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 284) sau din v.sl. *vriniti* < v.sl. *rinąti* „a împinge” (Cioranescu, 6734). Formele slave invocate de Miklosich şi Cioranescu nu sunt atestate (cf. Djačenko). În vechea slavă există vb. *rinuti* „a trimite, a arunca”, dar nu poate constitui etimonul rom. **povârni**. Nici una din etimologiile propuse nu este convingătoare. Origine incertă.
Der: *povârniş*, *povârnitură*.

povește – 1. narațiune; 2. basm; 3. născocire, scorneală; 4. relatarea unor fapte reale; 5. întâmplare deosebită care atrage atenția.
V.sl. *povĕstĭ* „narațiune, povestire” (Mikolsich, *Slaw. Elem*., 36; Cihac, II, 454; Cioranescu, 6732); cf. bg. *povest*, rus. *povest* „povestire” (v. **veste**). În ciuda asemănărilor cu formele slave, totuşi rom. **poveste** ar putea avea aceeaşi origine cu **povață**, format pe acelaşi principiu din pref. *po-* şi **veste**. Este de presupus că rusa l-a preluat din slava veche. Prefixul *po-* este întâlnit şi la alte cuvinte româneşti de origine traco-dacă ca *postrungă*, *pociump* etc. Din română provine săs. *poweste*, *powestin* „a povesti” (v. **veste**). Origine incertă.
Der: *a povesti*, *povestitor*, *povestaş*.

pozitịv – care are o seminificație justă; adevărat; real; valoros.
Fr. *positif* din lat. *positivus*, part. trecut de la *ponere* „a pune” (v. **pune**).
Der: *pozitivism*, *pozitivist*, *pozitron*.

pọznă – 1. faptă sau vorbă care provoacă haz, veselie; 2. ciudățenie, cruiiozitate; 3. întâmplare neplăcută, faptă necugetată.
V.sl. *posmechŭ* „râs” (Cihac, II, 289) sau din n.g.s. *Possen* „glumă, poznă” (Tiktin; Scriban). Kluge (714) consideră că forma germană provine din fr. *bosse* „umflătură, ridicătură”, ipoteză nu tocmai convingătoare. Pentru Cioranescu (6737) rămâne cu origine incertă. Ipoteza lui Tiktin pare să fie veridică; în caz contrar, este vorba de o origine comună a n.g.s. *Possen* şi a rom. **poznă**. Din română provine ucr. *pozna* (cf. Cioranescu).
Der: *poznaş*.

prạctică – 1. acțiunea de a practica; 2. metodă, procedeu aplicat; 3. exercitarea unei profesiuni.
Fr. *practique* din lat. *practica* < gr. *πράξις* „faptă, acțiune” < *πρώσειν* (v. **pragmatic**). Formele *praxis*, respectiv *praxă* provin din greacă, atestate din sec. XVIII (cf. Gáldi, 235).
Der: *a practica*, *practicabil*, *practicant*, *practician*, *practicism*.

prạdă (ar. *pradă*) – 1.acțiunea de a prăda, jefuire; 2. vietate servind ca hrană animalelor sălbatice carnivore; 3. totalitatea bunurilor materiale şi a persoanelor luate prin forță în timp de război.
Lat. *praeda* „pradă, pradă de război” (Puşcariu, 1367; Candrea-Densusianu, 1436; *REW*, 6174; Cioranescu, 6741). Panromanic; cf. alb. *pre* considerat de origine

latină (Meyer, *Wb.*, 351). De asemenea, skt. *pradhana* „pradă de război” (cf. Monier-Willimas, 680, col. 3), skt. *dhana* „1. premiu; 2. pradă” (cf. Monier-Williams, 508, col. 2). După Walde (II, 352), lat. *praedo* „a prăda” din pref. *prae-* şi radicalul verbal *do* din PIE ***dhe-*** „a pune, a aşeza”. Pe de altă parte, se consideră că lat. *facio*, *facere* provine tot de la acest radical PIE, unde ***dh*** a dat *f* în latină. Este totuşi de presupus că lat. *facio* nu provine de la acest radical. Atfel, nu se explică de ce aici PIE *dh* nu a dat *f* în latină, aşa cum ar fi trebuit (v. **face**). Nu există nici un dubiu că lat. *praeda* este cognat cu skt. *pradhana*, unde *-dhana* provine din acelaşi radical PIE ***dhe-**, indicat de Walde pentru formele latineşti, deşi ignoră forma sanskrită. Radicalul este prezent şi în albaneză; cf. alb. *prua* „a prăda”, formă ignorată de dicţionarele etimologice albaneze.
Der: *a prăda*, *prădăciune*, *prădător*, *prădalnic*.

praf (var. *prau*, mgl. *prau*) – 1. pulbere, colb; 2. medicament luat sub formă de praf.
V.sl. *prachŭ* „praf” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 39; Cihac, II, 285; Cioranescu, 6743); cf. bg., scr. *prah*, ceh. *prach* „praf”, alb. *praf* „praf”. În albaneză există şi forma *pluhur* „praf”, pe care Orel (335) o consideră înrudită cu lat. *pulvis*, ceea ce este corect. Toate aceste forme provin din PIE ***pel-**, **pele-s** „praf” (*IEW*, 802). Radicalul PIE prezintă lichida *l*, păstrată în latină şi albaneză, pe când în limbile slave şi în română *l* a trecut la *r*, transformare specifică limbii române, deoarece *l* a fost cândva intervocalic aşa cum reiese din radicalul PIE, poziţie în care a rotacizat. Din fondul pre-latin (v. **pulbere**).
Der: *a prăfui*, *prăfărie*, *prăfos*, *a sprehui* (*sprăhui*) „a se scutura de praf”.

prag (ar., mgl. *prag*) – 1. partea de jos (orizontală) a unui toc de uşă, 2. uşă, poartă; 3. stânca pe care cade o cascadă.
V.sl. *pragŭ* „prag” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 39; Cihac, II, 285; Cioranescu, 6744); cf. bg. *prag*, alb. *prak* (art. *praku*), rus. *porog* „prag”. De asemenea, skt. *pariga* „poartă”, lat. *pergula* „terasă, balcon, odaie la stradă”, lituan. *praga* „deschizătură, trecătoare”. Toate aceste forme par să provină din PIE ***per-**, **perə-** „a trece prin, a trece peste”, ***portu-** „intrare, poartă”, ***pertu-**, **portu-** „trecere, vad” (*IEW*, 816), în acest caz de la o formă cu pre-lungire în velară ***perg-**. Metateza lichdei a avut loc şi în lituaniană. Nu are răspândire în limbile slave. În română are sensuri multiple, care se explică prin ideea de „a trece prin sau a trece peste” şi care se regăsesc la rad. PIE reconstituit de Walde-Pokorny. Acestea sunt: 1. partea de jos, orizontală a tocului uşii; 2. consolă, treaptă; 3. stâlp de pod; 4. banc, grind; 5, şuvoi adânc; 6. cordar; 7. pubis (cf. Cioranescu). Provine, probabil, din fondul traco-illiric (v. **poartă**).

pragmatic – 1. care ţine de pragmatism, care se bazează pe pragmatism; 2. persoană cu spirit practic.
Fr. *pragmatique* din gr. *πραγματικός* < *πρώσειν* „a face”.
Der: *pragmatică*, *pragmatism*, *pragmatist*.

prapur[1] – steag.
V.sl. *praporŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 39; Cihac, II, 286). Pentru Cioranescu (6754) rămâne cu origine îndoielnică. Acest etimon apare în dicţionarul lui Djačenko, dar autorul rus îl citează pe Miklosich ca sursă. Originea acestui cuvânt în slavă nu este clară. Rom. **prapur**[1] a fost confundat cu **prapur**[2]. După Miklosich (*Fremdw.*, 119) ar proveni din ngr. *φλάμβουρον*. Este evident că rom. **prapur**[1] este cognat cu ngr. *φλάμβουρον*, dar nu poate proveni din forma neogreacă. În medio-greacă avem forma *φλάμμουρον* „drapel”. Origine incertă.

prapur[2] – peritoneu, diafragmă.
A fost confundat cu **prapur**[1]. Diculescu (*Elemetele*, 476) îl asociază, în mod corect, cu gr. *πράπις* „diafragmă”. Chantraine (934) spune că gr. *πράπις* nu are etimologie (stabilită) şi că este un „cuvânt fără derivaţi sau compuşi, dar este echivalent cu *φρένες* al cărui câmp semantic este mult mai larg şi care

desemnează inteligența". Rom. **prapur**[2] (*prapure*) este, probabil, o formă refăcută după pl. *prapuri*, de la un mai vechi **prap-*, acelaşi cu gr. *πράπις*. Provine din fondul pre-latin.

prąştie – armă veche de luptă formată dintr-un petic de piele legată cu două sfori cu care se aruncau pietre asupra duşmanului.
V.sl. *prašča* „armă de aruncat pietre" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39, Cihac, II, 26; Cioranescu, 6757); cf. bg. *praştka*, slov., cr. *prača*, rus. *praşči*, alb. *prashtë* „praştie". Djačenko (1091) asociază formele slave cu skt. *prak* „a lovi".

praz (ar. *praşŭ*, mgl. *praz*) – plantă erbacee comestibilă din familia liliaceelor, înrudită cu ceapa (*Allium porrum*).
V.sl. *prazŭ* „usturoi" (Cihac, II, 285; Capidan, 231; Cioranescu, 6765) sau de la un lat. **prasum* (Pascu, I, 194); cf. bg. *pras*. După Vasmer (Gr., 122) formele slave provin din mgr. *πράσον*, formă existentă şi în greaca veche. Termenul nu are răspândire în limbile slave. În română provine din medio-greacă (v. **pur**).

prąznic – masă dată în amintirea unui mort sau la hramul unei biserici.
V.sl. *prazdinikŭ* „sărbătoresc" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cioranescu, 6766); cf. scr. *praznik* „sărbătoare"
Der: *a prăznui*, *prăznuire*.

prăbuşi – a cădea sau a face să cadă brusc şi cu zogomot, a (se) nărui, a (se) dărâma.
Sb. *probušiti*, bg. *probušiam* „a perfora" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cioranescu, 6739). Nu am putut verifica formele sud-slave invocate de Miklosich. Există doar bg. *probušdam* „a se trezi" care nu poate fi asociat cu rom. **prăbuşi**. În sanskrită există o formă similară; cf. skt. *para-bhu*, *para-bhavati* „a pieri, a se prăbuşi" (Monier-Williams, 590, col. 2). Forma sanskrită este compusă, ceea ce ne face să considerăm că şi cea românească, la rândul ei, este compusă din pref. *pră* şi **buşi** care este de natură onomatopeică (v. **buşi**). Provine din fondul pre-latin.
Der: *prăbuşire*, *prăbuşeală*, *prăbuşitură*.

prăduį – a denunța, a trăda, a jefui, a fura.
V.sl. *pradati* „a trăda" (Graur, *BL*, 5, 225). Acest verb invocat de Graur nu este atestat, dar există totuşi v.sl. *prodanije* „vânzare", respectiv, *prodaža* „biruri, pierdere materială" (cf. Djačenko); cf. rus. *prodati* „1. a vinde, a cumpăra; 2. a trăda". Acest radical nu are răspândire în limbile slave. Din țig. *paruv* „a schimba" (Graur, 182) sau din țig. *purd-* „a şopti" (Vasiliu, *GS*, 8, 123). Nu poate fi acceptată nici una din aceste ipoteze. Cioranescu (6742) îl consideră cu origine incertă, dar crede că ar putea fi vorba de o contaminare între **pradă** şi a **preda**, ceea ce nu este verosimil. Origine incertă.
Der. *prăduitor* „trădător, turnător"

prăjį (ar. *părjescu*, mgl. *prăjos*) – a expune un aliment la acțiunea focului (în special în grăsime încinsă); a o păți.
V.sl. *pražiti* „a prăji" (Miklosich, *Lexicon*, 656; Cihac, II, 285; Cioranescu, 6746); cf. bg. *prža* „a prăji", slov. *pražiti*, alb. *përžis*, mgh. *perszelni*. Nu este atestat decât în slavele de sud dintre limbile slave, precum şi în albaneză şi maghiară.
PIE ***peuor-**, **pūr**, gen. **pu-n-és** „foc" (*IEW*) radical cu o largă răspândire în limbile IE (v. **pârjoli**, **pârli**).
Der: *prăjeală*, *prăjitură*, *prăjitoare*, *prăjitor* etc.

prăjįnă – lemn lung şi subțire; 2. măsură de lungime de aprox. 6 metri.
Bg. *prăžina*, *păržina* (Cihac, II, 286; Cioranescu, 6747). Etimonul bulgar invocat de Cihac are sens de „mâncare prăjită", nu de **prăjină**. Există totuşi în bulgară o formă similară *paržola* „băț" care poate fi asociat cu rom. **prăjină**. Forma bulgară provine din fondul balcanic. Ucr. *prážyna* provine din română (Candrea, *Elemente*, 404).
PIE ***perg-** „bară, bâtă, pârghie, tulpină" (*IEW*, 819) (v. **pârghie**). Din fondul pre-latin.

prăpąstie – râpă mare cu pereți abrupți.
Rus. *propastĭ* „a se pierde, a dispărea, a pieri" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 50; Cihac, II, 211). Etimonul rusesc indicat de Miklosich nu este adecvat.

Rom. **prăpastie** provine dintr-un rad. *pasti*, *pusti* cu pref. *pre-*, similar cu rad. *-pădi* (v. **năpusti**, **năpădi**, **prăpădi**).
Der: *a prăpăstui*, *prăpăstios*.

prăpădi – 1. a (se) distruge, a (se) nimici; 2. a pierde, a risipi, a irosi; 3. a-şi pierde viaţa, a muri.
V.sl. *propasti*, *propadą* „a se crăpa" (Miklosich, *Lexicon*, 702; Cihac, II, 211). Această formă nu este atestată în slava veche (cf. Djačenko). În schimb, o formă similară există în limba rusă; cf. rus. *propasti* „a se pierde, a dispărea, a pieri": Probabil că Miklosich şi Cihac au avut în vedere forma rusă, considerând că ea a existat şi în vechea slavă bisericească (v. **prăpastie**, **năpădi**, **năpusti**).
Der: *prăpădire*, *prăpădit*, *prăpăditor*, *prăpădenie*.

prăşi – a face pui, a se reproduce, a se înmulţi.
Din a **rodi** (Cihac, II, 317). Ipoteza lui Cihac este complet inacceptabilă. Din scr., sloven. *prasiti* „a se înmulţi (despre porci), bg. *prasja* „a se înmulţi" (Tiktin; Cioranescu, 6755). Există doar în slavele de sud. Este atestat în limba illirică; cf. illir. *prazi* „berbec", dar şi în skt. *prs*, *vrs* „a fecunda", *vrsa* „taur" (cf. Djačenko, 476), skt. *pras*, *prasate* „1. a se extinde, a se răspândi; 2. a naşte pui, a se prăsi" (Monier-Williams, 692, col. 2). Origine traco-illirică (v. **pârci**).
Der: *prăsilă*, *prăseală*, *prăsitură*, *prăsilos*.

prăşi – a săpa un loc cultivat distrugând buruienile şi afânând pământul.
V.sl. *prašiti* „a se face praf" (Cihac, II, 285; Cioranescu, 6756); cf. slov., scr. *prašiti* „a acoperi cu praf, cu mizerie", ceh. *prašiti* „a face praf, a face vâlvă". Această ipoteză este total inadecvată din punct de vedere semantic. Alb. *prashit* „a prăşi", *preshajkë* „prăşitoare, unealtă de prăşit" are acelaşi sens cu româna. Din fondul traco-illiric.
Der: *praşilă*, *prăşitor*, *prăşitoare*.

prăştină (ar. *pruştină*) – tescovină.
Bg. *praština* (Cioranescu, 6759). Etimonul bulgar invocat de Cioranescu nu l-am putut verifica. Origine incertă.

prăvăli – 1. a doborî; 2. a cădea, a se răsturna; 3. a curge cu repeziciune.
V.sl. *provaliti* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40; Cihac, II, 443; Cioranescu, 6761). Etimonul vechi slav nu este atestat, dar există totuşi bg. *provala* „prăpastie, abis", precum şi rus. *provaliti* „a prăbuşi, a surpa" care nu este discutat de Vasmer. Forma nu are răspândire în limbile slave. O formă similară avem în limba albaneză; cf. alb. *stërval-et* „a (se) prăvăli, a se prăbuşi", precum şi skt. *pra-vli*, *pravlinati* „a copleşi, a strivi", skt. *pravlaya* „a prăbuşi", *pravlina* „zdrobit, prăbuşit" (Monier-Williams, 694, col. 3). Este cert că toate aceste forme provin dintr-un radical verbal *-val*, prefixat cu *pră-*. În timp ce în albaneză prefixul este *stër-*, în sanskrită acest prefix este identic cu cel din română, din PIE ***uel-**, **uela-** „a îndoi, a rostogoli" (*IEW*, 1140). Din fondul pre-latin.
Der: *prăval* (*prăvală*) „pantă, râpă", *prăvăliş*, etc.

prăvălie – local unde se vând diverse mărfuri.
După Scriban provine din sb. *provalja* „prăpastie", ipoteză care trebuie respinsă din motive semantice, deşi nu am putut verifica forma sârbă indicată de autor. În sârbă există forma *provale* „furt, spargere" din vb. *provaliti* „a sparge" care nu poate constitui etimonul rom. **prăvălie**. Cioranescu (6762) îl consideră cu origine incertă, dar sugerează că ar putea deriva din *prăvărie* „depozit de praf de puşcă", mai ales că în limba veche exista sintagma „prăvălie de vin". În *Pravila lui Matei Basarab* (1640) există formularea „prăvălie de vânzare de vin carea se chiamă prost cârciumă" (cf. Cioranescu). Ipoteza lui Cioranescu este plauzibilă (v. **praf**).
Der: *prăvălioară*, *prăvăliaş*.

prânz – 1. masă principală care se ia pe la mijlocul zilei; 2. timpul la care se ia această masă.
Lat. *prandium* „prânz" (Puşcariu, 1389; Candrea-Densusianu, 1451; *REW*, 6730 ; Cioranescu, 6845); cf. it. *pranzo*, sard. (logud.) *prandz*, vegl. *prints*. Lat. *prandium* „prânz" din *prandeo* „a prânzi". Lat. *prandium* dintr-un mai vechi **pram-ed-iom*, **pram* „primul", *ed-o* „a mânca" plus suf. *-iom* (Walde, II,

357). După Walde v.ir. *proind* „prânz” şi cymr. *prain* provin din latină. Dacă formele celtice nu provin din latină, ceea ce pare să fie cazul, atunci această formă este mult mai veche şi a putut exista şi în alte limbi IE mai vechi (v. **prim**).
Der: *a prânzi*, *prânzire*, *prânzitor*, *prânzuleț*.

prâsnel (mgl. *prăslen*) – 1. titirez, sfârlează; 2. persoană iute, ageră, isteață.
Cf. slov. *preslen*, sb. *prsljen* < v.sl. *pręsti* „a toarce” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 293). Nu s-a putut verifica niciuna dintre aceste forme din limbile sud-slave. De asemenea, nu am putut verifica nici v.sl. *pręsti* (cf. Blagova, Djačenko). Totuşi, o formă similară se găseşte în cehă; ceh. *preslen*, *brslen* „prâsnel” şi în maghiară; cf. mgh. *pereszlen* „fus, prâsnel”. Pe de altă parte, prezența acestei forme în megleno-română nu poate fi explicată prin cehă sau maghiară, astfel de forme provin probabil din română. Termenul ar putea fi de natură imitativă.

pre- – prefix verbal.
Lat. *per-* (Cioranescu, 6767). Acest prefix există şi în limbile slave, fapt care face de multe ori dificilă stabilirea etimologiei unor cuvinte româneşti cu acest prefix. În fapt, atât lat. *per-*, cât şi sl. *prě-*, precum şi rom. *pre-* îşi au originea în PIE ***per-** „peste, prea”, folosit atât ca prepoziție, cât şi ca prefix verbal sau adverb (*IEW*, 810); cf. skt. *pari*, av. *pairi*, v.pers. *pariy*, gr. *περί*, *περι-καλλής* „foarte frumos” (cf. rom. *prea-frumos*), osco-umbr. *per*, gall. *eri* < proto-celt. *peri*, v.ir. *ir*, cymr., corn., bret. *er*, got. *fair*, v.g.s. *fîr* (*ver*), v.pr. *per*, lituan. *per*, v.sl. *pre* (cf. v.sl *pre-blagŭ* „foarte frumos”).

preą (adv.) – foarte.
Lat. *prae* „înainte, în față” (Densusianu, *Hlr.*, 176; Puşcariu, 1370; Candrea-Densusianu, 1439; *REW*, 6707) sau din sl. *prě* (Tikitn, Scriban). Este folosit şi ca prefix. Provine din acelaşi rad. PIE ca şi pref. **pre-** (v. **pre-**).

preąjmă – spațiul care înconjură ceva sau pe cineva.
V.sl. *prěmo* „din regiune” (Cihac, II, 288) la care s-a adăugat un *j* de la **jur** (Iordan, *Dift*., 78) sau din v.sl. *prežda* „înainte” (Miklosich, *Etym. Wb*., 241). Aceste forme nu sunt atestate în slava veche (cf. Djačenko). Din v.sl. *preždinu* (Weigand, *Jb*., 14, 111), pe care, de asemenea, nu l-am putut verifica. Provine din *prejur*, mai exact din *a împrejmui* prin derivare regresivă (v. **jur**).
Der: *a împrejmui*, *împrejmuială*, *împrejmuitor*.

precipița – 1. a face ca o acțiune, eveniment să se desfăşoare mai repede, a grăbi, a zori; 2. a provoca depunerea sub formă de cristale sau pulbere a unei substanțe rezultate în urma unei reacții chimice sau separarea acesteia în urma unui proces fizico-chimic.
Fr. *précipiter* din lat. *praecipitare* „a arunca înainte” < *prae-*, *caput* „cap” (v.**cap**).
Der: *precipitație*, *precipitant*.

Pręcista (mgl. *Preacista*) – Maica Domnului.
V.sl. *precista* „preacurata” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41); cf. v.sl. *čistŭ* „curat”, rus. *čistyi* „curat”, v.pr. *skitan* „curat”. O formă similară a existat şi în limba dacă; cf. dac. *κτίσται* (pron. *čistai*). Strabon (7, 296), citându-l pe Poseidonus, spune: „*Moesii, aşa cum le este religia, nu mănâncă nici un fel de vietate, nici măcar din turmele lor; ei mănâncă doar miere, lapte şi brânză, ducând o viață liniştită şi de aceea sunt numiți „cu frică de Dumnezeu” şi „capnobatai”, şi, de asemenea, sunt unii dintre traci care trăiesc separați de femei, aceştia sunt numiți ctistai şi, pentru cinstea în care sunt ținuți, ei s-au dedicat cu totul zeilor trăind fără să se teamă de ceva*”. Aceşti *κτίσται* sânt menționați şi de Iosif Flavius (*Antichitățile*), care ii compara cu esenienii: „*Ei (esenienii) merită admirație în contrast cu toți ceilalți care se consideră virtuoşi deoarece astfel de calități ca ale lor nu s-au aflat niciodată printre greci sau alți barbari*”. Apoi, Flavius spune că esenienii trăiau fără femei sau sclavi, având proprietatea în comun şi că felul lor de viață nu diferă deloc de acela al aşa-zişilor *κτίσται* daci, dar se apropie de ei cât se poate de mult (*Ant*., 18, 22-23). Forma dacică *κτίσται* (*čistai*) provine din acelaşi rad. PIE ca şi lat. *castus* „*cel care se conformează normelor religioase*”.

PIE ***k**'**as**-, **k**'**əs**- „a constrânge, a instrui, a pedepsi" (*IEW*, 533; Walde, I, 179) (v. **cinste**).

preciza – a determina, a stabili,a arăta în mod exact; 2. a face să se distingă, să se vadă clar, distinct.
Fr. *préciser* din lat. *praecisus* „tăiat, scurtat", part. trecut de la *praecidere* „a tăia, a reteza" < *caedere* „a tăia".
Der: *precis*, *precizie*, *precizare*.

precoce – care se dezvoltă, se maturizează mai devreme.
Fr. *précoce* din lat. *praecox* < *praecoquere* „a (se) coace din vreme" < *coquere* „a (se) coace" (v. **coace**, **cuptor**).
Der: *precocitate*.

precupeț – 1. vânzător ambulant; 2. negustor.
Bg. *prekupec* < v.sl. *kupiti* „a cumpăra" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40); cf. *kupec* „negustor". Vasmer (II, 420) consideră că vechea slavă a împrumutat acest verb din got. *kaupôn* „a face comerț"; cf. v.sax. *cýpan*, n.g.s. *kaufen* „a cumpăra". Aceeaşi origine au şi v.pr. *kaupiskan* „comerț", precum şi fin. *kaupa* „marfă". După Vasmer cuvântul german provine din lat. *caupo* „negustor, cârciumar"; cf. lat. *cauponor* „a face afaceri" (v. **cumpăra**).
Der: *a precupeți*, *precupețire*, *neprecupețit*.

preda (ar., mgl. *pridau*) – a da mai departe, a încredința; 2. a explica o lecție sau un obiect de studiu.
V.sl. *predati* „a permite, a da drumul" (Cihac, II, 90); cf. v.sl. *prědanje* „învățătură, drept, lege", rus. *predati* „a trăda". Rom. a **preda** este, probabil, o construcție paralelă cu formele slave. Ca şi formele slave, este un compus din *pre-* şi *da*, la fel ca şi *prăda* (v. **prăda**) cu care trebuie să aibă o origine comună. Cele două verbe din limba română împart şi un anumit semantism (v. **prăda**).
Der: *predare*, *predabil*.

predica – a explica de la amvon un text biblic sau un fapt religios, a rosti o predică; 2. a da sfaturi cuiva (care nu sunt ascultate).
Lat. *praedicare* (Cioranescu, 6777) din lat. *dicere* „a arăta, a spune" (v. **zice**).
Der: *predică*, *predicator*, *predicat*, *predicativ*.

preferă – a da întâietate.
Fr. *préférer* (Cioranescu, 6781) din lat. *praeferrere* „a aduce în față, a prefera" < *pre-, ferrere* „a duce, a aduce".
Der: *preferabil*, *preferință*.

pregăti – a aranja ceva din timp, a prepara.
Este un derivat din a **găti** < **gata** cu pref. *pre-* (v. **gata**, **găti**); cf alb. *përgatis* „a pregăti" (cf. alb. *gat* „gata") (v. **gata**). Ele sânt formate pe acelaşi principiu ca şi lat. *prae-parare* sau n.g.s. *vor-bereiten* „a pre-găti". Origine traco-illirică.
Der: *pregătire*, *pregătit*, *pregătitor*.

pregetă (var. *împregeta*) – a sta pe gânduri înainte de a face ceva, a şovăi.
Lat. **prigitare* < *pigritari* (Candrea-Densusianu, 1440; Candrea, *Rom.*, 36, 325; *REW*, 6492); Cioranescu, 6782). Lat. *prigesco*, *prigitari* < *piger* „încet, inactiv" care, la rândul său, provine din PIE ***peig-** (Walde, II, 301); cf. lituan. *paikas* „prost, tâmpit".
Der: *preget*, *pregetă*, *pregetător*.

preot (ar. *preftu*, istr. *prewt*) – persoană care săvârşeşte ritualul unei religii sau al unui cult religios.
Lat. **prebiter* < *prēsbyter* „1. bătrân; 2. preot" (Densusianu, *Hlr.*, 126; Puşcariu, 1375; Candrea-Densusianu, 1441; *REW*, 6740; Cioranescu, 6787); cf. umbr. *praebyter*. Panromanic.
Der: *preoție*, *preoți*, *preoteasă*, *preoțime*, *preoțesc*, *preoțeşte*.

prepară – a pregăti cele necesare în vederea unei acțiuni.
Fr. *préparer* (Cioranescu, 6789) din lat. *praeparare* < *pre-*, *parare* „a aranja, a pregăti" (v. **pregăti**).
Der: *preparare*, *preparator*, *preparatist*, *preparand*.

prepeleac (var. *prepeleag*, *perpeleac*) – 1. par înfipt în pământ, având mai multe crăcane, pe care se agață diverse obiecte; 2. claie mică de fân pusă pe prepeleac.

Ucr. *prypyliaka* „prepeleac” (Cihac, II, 289). Cihac îl asociază cu sloven., scr. *pripeti* „a suspenda, a ridica”, forme pe care nu le-am putut identifica în aceste limbi. Cuvântul ucrainean nu este atestat (cf. Tiktin), iar dacă el există (sau a existat) în ucraineană este probabil, un împrumut din română. A fost apropiat de **prepeliță** (cf. Cioranescu), dar o astfel de asociere nu este posibilă. Prepeleacul serveşte la uscarea fânului, a rufelor etc., prin aşezarea acestora pe crăcanele sale. În acest caz (cf. Cioranescu, 6790), rom. **prepeleac** este forma metatizată a lui *perpeleac* (formă încă în uz) derivat din *a pârpăli*, **perpeli** (v. **perpeli**).

prepeliță (ar. *prepeliță*) – pitpalac (*Coturnix communis*).
V.sl. *prepeli* „potârniche” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 289; Cioranescu, 6791); cf. scr. *prepelica* „prepeliță”. Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Forma nu are răspândire în limbile slave, astfel scr. *prepelica* pare a fi de origine română. Totuşi, forme similare există în lituaniană şi albaneză, forme de origine onomatopeică; cf. lituan. *pĕpala*, *putpela*, alb. *potpoloshke*, forme apropiate de rom. **pitpalac**. Rom. **prepeliță** este, de asemenea, de natură onomatopeică ca şi rom. **pitpalac**.
Der: *prepelicar* „câine de vânătoare”.

presa – 1. a strânge, a îndesa material pentru a-i micşora volumul; 2. a apăsa; 3. a exercita constrângeri, a sili pe cineva să facă ceva.
Fr. *presser* din lat. *pressare* „a presa” < *pressus*, part. trecut de la *premere* „a presa” (**exprima**, **imprima**).
Der: *presă*, *presiune*, *presor*, precum şi formele compuse *a compresa*, *compresie*, *compresor* etc.

prescură (ar. *priscură*) – pâine sfințită.
Bg., scr., pol. *proskura* < mgr. *προσφορά* „ofrandă” (Cihac, II, 289 ; Vasmer, *Gr*., 124; Cioranescu, 6797). Rom. **prescură** provine probabil direct din medio-greacă.

prește – 1. gen de pasăre cântătoare (*Emberiza citrinella*, *hortulana*, *militaria*); 2. par care se aşează deasupra unui stog de paie sau fân pentru a nu fi risipit de vânt.
V.sl. *prŭsi* „piept” (Cihac, II, 286; Tiktin), datorită petelor de pe pieptul acestei păsări (cf. Cioranescu). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). A fost asociat cu gr. *πυρρούλας*, fiind considerat un împrumut din dor. **πυρσούλας* (Diculescu, *Elemente*, 481). Lat. **pressula* (Densusianu, *GS*, *V*, 173). Forma *πυρρούλας* „pasăre de culoare roşie”, probabil *botgros* (cf. Liddel, p. 1559), este un diminutiv de la *πύρρα* „pasăre de culoare roşie”, derivat de la *πυρρός* (de la *πυρσός*) „roşcat (despre păr, la oameni sau animale)”. Cioranescu (6802) se îndoieşte de aceste etimologii, dar nu propune o altă soluție. Este interesantă logica acestui gen de etimologii din greaca veche, în special din dialectul dorian, despre care am discutat în nenumărate rânduri în această lucrare. Cel puțin în acest caz etimonul dorian nici măcar nu este atestat. Este evidentă aici inadvertența logică că limba română ar fi făcut împrumuturi din greaca veche, mai precis din dialectul dorian, limbă ale cărei dialecte au fost contemporane cu limba traco-dacă şi nu româna. Ca urmare, din traco-dacă ar fi rămas doar un număr restrâns de cuvinte (80-180), dar împrumuturile din greaca veche sânt mai multe. Apelând la o logică elementară, aceste împrumuturi le-au făcut vorbitorii de limbă traco-dacă, nu cei de română. Absurdul intervine atunci când se consideră că românii au păstrat împrumuturile din greacă, deşi s-au lepădat aproape în întregime de limba lor. Pe de altă parte, traco-daca nu a putut împrumuta cuvântul din limba greacă, întrucât nu este un *Wanderwort*, numele unei păsări din partea locului. În astfel cazuri, putem vorbi doar de cognați, nu de împrumuturi. Nu putem accepta niciuna dintre aceste ipoteze. Forma **presură** are două sensuri diferite şi, dacă nu este vorba de omonimie, nu putem preciza prin ce metaforă s-a ajuns la o astfel de deviere de sens, atâta timp cât nu cunoaştem originea termenului (sau a unuia dintre ei dacă este vorba de omonimie). Origine incertă.

preş – 1. covor care se aşterne pe jos; 2. covor mic ce se aşează în faţa uşii, pentru ştergerea încălţămintei.
V.sl. *prešti*, *prega* „a întinde” (Cihac, II, 285). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Cihac pune rom. **preş** în legătură cu scr. *pregača*, *prešina* „şort (de lână)”, dar cele două forme nu pot fi asociate. Pentru a-l apropia de forma sârbă, Cihac traduce rom. **preş** prin „un fel de şorţ de lână”. Orice vorbitor nativ de limbă română ştie că nu acesta este sensul rom. **preş**. După Cioranescu (6795) acesta rămâne cu origine incertă, dar crede că provine dintr-un cuvânt slav neidentificat, de tipul **prej*. Pe de altă parte, tot Cioranescu îl asociază cu rom. *pregetoare* (var. *prigitoare*, *prijitoare*, *prejitoare*) „fustă” (Trans., Bucov.). Origine obscură.

preţ – valoare unei mărfi exprimată în bani; sumă care se plăteşte pentru o marfă.
Lat. *prĕtium* „preţ” (Puşcariu, 1377; Candrea-Densusianu, 1442; *REW*, 6746; Cioranescu, 6803). Panromanic. Lat. *prĕtium* provinve din PIE ***pretio-s** „de aceeaşi valoare, echivalent, egal” (Walde, II, 360); cf. skt. *prāti*, av. *pərəska* „preţ, valoare”, gr. *πρότι*, gr. (dial. eol.) *πρές*.
Der: *a preţui*, *preţios*, *preţuire*, *preţuitor*, *a dispreţui*, *dispreţ*, *dispreţuitor*, *dispreţuire*.

prezẹnt – 1. timpul actual, situaţia actuală; 2. acum.
Fr. *présent* din lat. *praesens*, part. trecut de la *praeësse* „a fi prezent, în faţa altora”.
Der: *a prezenta*, *prezenţă*, *prezentabil*, *prezentator*, *prezentaţie*, *prezentir*, *a reprezenta*, *reprezentare*, *reprezentaţie*, *reprezentanţă*, *reprezentant* etc.

prezidą – 1. a conduce o dezbatere, a şedinţă etc.
Fr. *présider* din lat. *praesidere* „a şedea în faţă” < *sedere* „a şedea” (v. **şedea**).
Der: *a prezida*, *prezidare*, *prezidenţial*, *prezidenţie*, *prezidiu*, *prezidium*, *preşedinte*, *preşedinţie* etc.

pribeąg – 1. rătăcitor din loc în loc, hoinar; 2. fugar, refugiat.
V.sl. ***prěběgŭ*** (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40; Cioranescu, 6810); cf. mgh. *pribeg* „fugar”, lituan. *pagebelis* „fugar”, lituan. *pabegti* „a fugi, a evada”. Forma nu are răspândire în limbile slave, deşi acest radical este prezent în scr. *pirbegnuti* „a alerga” şi bg. *pribežišče* „azil”. Lituan. *pagebelis* a suferit metateza de la ***pabegelis* la *pagebelis*, după cum arată forma verbală *pabegti*. Aceste forme provin, probabil, de la un IE ***perbeg**, care în rom. a metatizat lichida *r*, iar în lituan. a dispărut cu totul. Deşi forma veche slavă nu este atestată, rom. **pribeag** trebuie asociat cu v.sl. *bežati* „a fugi, a alerga” < v.sl. *beg* „fugă”, la rândul său din proto-sl. ***bego*, înrudit cu lituan. *begu*, *begti* „a fugi”, care provin din acelaşi rad. PIE ca şi gr. *φέβομαι* (I, sg.) „a fugi”, gr. *φόβος* „fugă”, gr. *φεύγω* (I, sg.) „a fugi”, precum şi lat. *fugio* „a fugi”. Toate aceste forme provin din PIE ***bheug-*** „a fugi” (Boisacq, 1023; *IEW*, 152; Walde, I, 556). Este evident că rom. **pribeag** provine de la acest radical PIE, dar este greu de precizat dacă vine prin filieră slavă sau printr-o altă limbă sau dialect IE (v. **fugi**, **zbengui**, **zbughi**).
Der: *a pribegi*, *pribegie*.

pric – cu pete albe (despre bovine).
Are aceeaşi origine cu **priu,** pe care Cioranescu (6870) îl consideră cu origine incertă. Pentru alte consideraţii etimologice (v. **priu**).
Rom. **pric** provine din PIE ***per-**, **pre-**, **preu-** „a stropi, a sforăi” (*IEW*, 809), cu prelungire în **k**; ***perk**, **prek** „cu pete”; cf. eng. *freckle* „pistrui”. Rom. **pric** provine din forma ***prek**, formă rămasă aproape neschimbată (v. **pestriţ**, **pistrui**). Origine traco-dacă.

pricăjị – a se sfriji, a se pipernici, a slăbi.
V.sl. *prikazŭ* „ordin” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 208; Cioranescu, 6813). Forma verbală de la v.sl. *prikazŭ* este v.sl. *prikazati* „a ordona” care nu poate fi asociat cu rom. **pricăji**. Prin urmare, ipoteza lui Miklosich este inadmisibilă. Rom. **pricăji** pare a fi o contaminare dintre *a necăji* şi a **prizări**.
PIE ***preis-** „a (se) mici” (*IEW*, 846); cf. alb. *prish* „a distruge, a zdrobi” (v. **prizări**). Origine traco-illirică.
Der: *pricăjit*.

prịcină (var. *price*) – ceartă, pretext, cauză, motiv.
Cf. sloven. *priča* „mărturie, poveste”, *pritkati* „a se certa” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 290; Cioranescu, 6814); cf. scr. *pritač* „poveste, anecdotă”, rus. *pričina* „cauză, motiv”.
Der: *pricinui*, *pricinaş*, *pricinuitor*, *a împricina*, *pricinuire*, *împricinat*.

pricẹpe – a înțelege.
Lat. *percipere* „a pune stăpânire, a prinde, a primi” (Philippide, *Principii*, 44; Puşcariu, 1379; Candrea-Densusianu, 1443; *REW*, 6399; Cioranescu, 6815). Lat. *percipio* < **per-capio* < *capio* „a prinde”.
Der: *pricepere*, *priceput*.

pricolịci – strigoi, spirit care ia înfățişare de lup.
Originea acestui cuvânt este greu de stabilit, dar poate fi asociat cu eng. *werewolf*, n.g.s. *Werwolf*, prin urmare dintr-un radical cu sens de **lup**, plus un prefix. Forma există în toate limbile germanice, fr. (veche de nord) *garwall* (mai târziu *garoul*, azi *loup-garrou*). Pentru română există pref. *per* şi rad. **ulk* < PIE ***ulkŭos** „lup” (*IEW*, 1178), deci o formă inițială **per-ulk,* care, prin două metatizări a lichidei *r* în pref. şi a velarei *k*, a dat**prekol*, la care se adaugă suf. *-ici*; cf. alb. *njeri-ujk* (< *njeri-ulk*) „om-lup”. Din română provine mgh. *pirkorics* (Edelspacher, 24) (v. **vârcolac**).

pricopsị – (var. *procopsi*, ar. *procupsescu*, mgl. *pricupțes*).
Ngr. *προκόπτο* (aor.) < *προκόψο* „a reuşi, a prospera” (Miklosich, *Fremdw*., 120; Murnu, 47; Vasmer, *Gr*., 124; Cioranescu, 6889); cf. bg., scr. *prokopsati*, alb. *prokops* „a reuşi, a face progrese”.
Der: *pricopseală*, *procopseală*, *nepricopsit*.

pridịdị – a supune, a ocupa, a învinge, a opri.
V.sl. *predati* „a permite, a da drumul” (Tiktin; Cioranescu, 6819). Rom. **pridìdi** nu poate fi asociat cu v.sl. *predati* datorită semantismului. Ar putea fi asociat cu a **prăda**, dar nu este decât o ipoteză greu de verificat (v. **prăda**). Origine incertă.

pridvọr – cerdac, balcon.
V.sl. *pritvorŭ* „prima încăpere dintr-o biserică creştină” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 291; Cioranescu, 6820); cf. sb. *pritvor* „arest”.
Este evident că rom. **pridvor** este un compus din pref. *pri-* (*pre-*) şi *dvor* „uşă” din PIE ***dhuer** (*IEW*, 278); cf. skt. *dvara*(*h*) „uşă”, gr. *θύρα*, toch. B *twere*, cymr., v.bret., corn. *dor*, v.ir. *dorus*, v.g.s. *turi*, got. *daur*, lituan. *duris*, let. *duris*, v.pr. *dauris*, v.sl. *dvŭri*, alb. *derë*. Toate au sens de „uşă”.
Pridvorul este aşezat în fața uşii de la intrarea în casă sau la intrarea în biserică. Ar putea fi dacic, de la un vechi dacic **dvor* „uşă” (cf. alb. *derë*), care s-a pierdut în româna modernă, cu pref. *per* > *pre*. Este totuşi posibil ca rom. **pridvor** să provină din slava comună, deoarece şi aceasta avea cele două elemente din care este compus acest cuvânt. Cred că, totuşi, această variantă este mai puțin plauzibilă, întrucât termenul nu are răspândire în limbile slave.

prieṛ (mgl. *pril'*) – luna aprilie.
Lat. *aprilis* (Puşcariu, 1381; Candrea-Densusianu, 1444; *REW*, 562 ; Cioranescu, 6821).

prieten (var. *priiatin* (înv.), *prietin* (Mold.), *pretin* (Trans.), *preten* (Olt)) – amic.
V.sl. *prijatelĭ* „prieten” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 291; Cioranescu, 6822); cf. bg. *prijatel*, scr. *prijatelj*. Prezent în majoritatea limbilor slave. Cu toate acestea, în slave există şi alte forme pentru prieten, de la rad. *drug-*; se poate ca cele provenind din rad. *pri-* să fie împrumuturi.
PIE ***prai-**, ***prəi-**, ***pri-** „a se bucura, a avea grijă de”, ***pri-to*** „iubit”, **priio** „plăcut”, **priịa** „soție”, ***priio-ta*** „iubire” (*IEW*, 844); cf. skt. *prinati* „a-(i) plăcea, a se bucura”, *priti* „bucurie, plăcere”, *prya* „plăcut, iubit”, av. *prya* „drag”, av. *fuya* „plăcut”, gr. *πραύς* „moale, plăcut”, got. *frijon* „plăcut”, got. *frijonds* „prieten”, v.g.s. *friunt* „iubit”, v.g.s. *fridel* (m.), *fridila* (f.) „iubită”, v.isl. *fraendi*, eng. *friend*, n.g.s. *Freund* „prieten”. Exemplele abundă, dar ne oprim aici. Se observă că în v.g.s. avem suf. *-el* (m.), *-ila* (f.) pentru „iubit, iubită”.

Nu există, practic, nici un impediment în a considera că rom. **prieten** provine direct din PIE ***pri-**, mai ales că acest radical PIE se regăseşte în rom. a **prii**. După cum am menționat mai sus, în slave există şi rad. *drug* pentru „prieten” care este mult mai frecvent folosit. Existența a doi radicali pentru aceeaşi noțiune în aceste limbi este un indiciu că cei doi radicali au origini diferite, astfel rad. *drug-* este moştenit, iar *prijatelĭ* este împrumut dintr-o altă limbă IE care este, probabil, traco-daca sau stră-româna (v. **prii**). Din fondul pre-latin.
Der: *prietenos*, *prietenie*, *prietenesc*, *prieteneşte*, *a* (se) *împrieteni*,

prigonị – a persecuta, a oprima.
V.sl. *prigoniti* „a mâna, a duce” < *gonŭ*, *goniti* „a vâna, a goni” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 237) (**goni**); cf. rus. *prigonjati* „a mâna, a duce”.
PIE ***gŭhen** „a lovi” (Berneker, I, 328; *IEW*, 491) cu forma nominală **gŭhono** „lovitură”; cf. skt. *han-ti* „a lovi a ucide”, av. *jainti*, arm. *gan* „lovitură, par”, gr. *θείνω* „a ucide”, alb. *gjanj* „a vâna, a goni”, lituan. *genu* „a lovi, a împinge”, eng. *hunt* (v**. goni**).
Der: *prigoană*, *prigonitor*.

prigọrie (var. *prigoare*) – 1. albinărel (*Merops apiaster*); 2. guşă-roşie.
Din a **prigori** „a arde, a dogori” (Tikitin, Scriban) sau gr. *πρηγορών* „guşă” (Cioranescu, 6826). Niciuna dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată. În ceea ce priveşte cea de-a doua ipoteză vezi comentariul de la **presură**. Origine obscură.

prihạnă – vină, pată, cusur, păcat.
Cf. ceh. *prihana* „acuzație”, pol. *przygana* „mustrare, muştruluială”, ucr. *prigana* „blam” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 237; Tiktin). Forma nu este atestată în slava veche, nici în rusă. Trecerea lui *g* > *h* în română nu se explică. Cihac, în mod greşit, asociază aceste forme cu v.sl. *poganŭ* „păgân”, care, după el, este tot de origine slavă. Este ştiut că slavele de răsărit transformă pe *h* > *g*, la elementele lexicale de împrumut. Acest detaliu este o dovadă că formele slave ar putea proveni din română. Origine incertă.
Der: *a prihăni*, *prihănire*, *neprihănit*, *neprihănire*.

prịị – a-i cadea bine, a-i fi favorabil cuiva a-i conveni
V.sl. *prijati* „a prevedea” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 291; Cioranescu, 6829); cf. scr. *prijati* „a prospera”. Rom. ***prii***, ca şi scr. *prijati*, nu pot proveni v.sl. *prijati*, care are alt sens; în slava veche există forma *prejo* „a fi favorabil”, iar radicalul nu are răspândire în limbile slave. Astfel, forma sârbo-croată poate proveni din română.
PIE ***prai-**, **prəi-**, **pri-** „a se bucura, a avea grijă de” (*IEW*, 844); cf. skt. *prinati* „a (se) bucura”, av. *fray* „a satisface, a mulțumi”, *frya* „drăguț”, v.sl. *prejo* „a fi favorabil” (v. **prieten**). Rom. a **prii** provine de la acest radical, dar nu prin intermediul limbii slave (v. **prieten**). Origine traco-dacă.
Der: *prielnic*, *priincios*, *neprielnic*, *priință*, *priitor*.

prilẹj – ocazie.
V.sl. *priležati* „a fi alături” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 292); cf. bg. *prilĕga* „a fi apt, a avea ocazia”. Semantismul formei slave vechi este diferit şi, prin urmare, nu poate constitui etimonul rom. **prilej**. Radicalul nu pare să aibă răspândire în limbile slave. Forma bulgară poate proveni din română. Provine din acelaşi rad. PIE ca şi precedentul (v. **prịị**)
Der: *a prilejui* (var. *prileji*).

prim (mgl. *prima* „înainte, odinioară) – întâi.
Lat. *primus* „primul, cel dintâi” (*REW*, 6756; Cioranescu, 6833).
PIE ***pri-ios** (Walde, II, 363); cf. skt. *purvyas*, v. pers. *paruviya* „primul”, skt. *prathama*, gr. *πρίν* „înainte”, gall. *ris* „înainte, în față”, v.ir. *ri*, *re* „înainte, în față”, gmc **fryst* > *fyrst* „primul”, v.sl. *privu*, gr. *πρότος* „înainte, primul”, lituan. *pirmas* „primul”. Pentru formele greceşti, Boisacq (815) reconstituie PIE ***pro-mo** „înainte, primul”, iar Lehmann (F99) reconstituie o formă similară PIE ***pṛmo** pentru cele germanice. Forma lituaniană este aproape identică cu cele din latină şi, respectiv, română.

primạr (ar. *ver primar*) – 1. văr primar; 2. conducător administrativ al unui oraş sau comună.

Lat. *primarius* „primul, de cea mai mare importanță, cel mai important” (Puşcariu, 1385; Candrea-Densusianu, 1446; *REW*, 6749; Cioranescu, 6835). În nicio limbă neolatină acest radical nu are sensul de *văr primar*. Exemplul dat de Cioranescu (6835) din v.it. *primaio* nu înseamnă nicidecum *văr primar*, ci pur şi simplu *primul* ca şi în latină. Prin urmare, este de presupus că rom. **primar** este un derivat al limbii române din **prim** şi suf. *-ar* (v. **prim**).
Der: *primărie*, *primăreasă*, *primăriță*.

prịmăvară (ar. *primăveară*, *prumuveară*, mgl. *primăveari*, istr. *primavere*) – anotimp care urmează după iarnă şi precede vara, cuprinzând intervalul de la 21 martie la 21 iunie.
Lat. **primavera* (Diez, I, 441; Puşcariu, 1386; *REW*, 6751; Cioranescu, 6836); cf. it. *primavera*, v.fr. *primevoire* (*prime flour*), engad. *priimavaira*, prov., cat., sp., port. *primavera*.
Cu toată prezența acestei forme în toate limbile neolatine, inclusiv albaneza, nu este atestată în latina clasică, nici în cea medievală. Lat. *ver* „primăvară” are cognați în multe limbi IE din PIE ***ues-** „an”, gen. ***ues-n-es** „primăvară” (cf. *IEW*, 1174); cf. skt. *vasanta* „primăvară”, *vasara* „dimineață”, av. *vasəri* (locativ) „în primăvară”, n.pers. *bahar* < **vasar*, arm. *garun*, gr. *ἔαρ*, *ἔαρος* „primăvară”, v.ir. *errach* < **ferrach*, lituan. *vāsara* „vară”, let. *vasara* „vară”, lituan. *vasarius* „văratic”, v.sl. *vesna* „primăvară”. În toate aceste limbi, radicalul a continuat să însemne **primăvară**, cu excepția limbilor baltice, unde înseamnă **vară**. Lituan. *pavasaris* „primăvară” unde *pa* este prefix (verbal sau nominal) ca şi *pra-*, prefix care provine din PIE ***per** (v. **pribeag**), este un exemplu concludent. Cu alte cuvinte, lituan. *pavasaris* implică noțiunea de „înaintea verii” sau *pre-vară*, ceea ce echivalează cu cea de **prima-vera*. Nu putem şti cu exactitate de unde provine acest compus care exprimă noțiunea de **primăvară** în limbile neolatine. Probabil, a pre-existat în unele limbi italice şi chiar în illiră sau tracă. Fonologic şi semantic vorbind, nimic nu ne opreşte să credem acest lucru (cf. **prim** şi **vară**), cel mult unele inhibiții de ordin cultural şi istoric.
Der: *primăvăratic*, *împrimăvăra*, *a desprimăvăra.*

primẹjdie (mgl. *primeajdă*) – pericol.
Bg. *prěmežde* „pericol, primejdie” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40; Cihac, II, 292; Berneker, 2, 32). Există doar în bulgară dintre limbile slave, fiind, probabil, un împrumut din limba română. Cihac, în mod eronat, îl asociază cu v.sl. *mežda* „mijloc, interval”. Posibil să fie cognat cu lituan. *primygti* „a forța, a constrânge”. Forma megleno-română presupune un mai vechi **premejda*. Rom. **primejdie** nu provine din bulgară. Origine incertă.
Der: *a primejdui*, *primejdios*.

primeni (mgl. *primenés*, *primininri*) – 1. a schimba rufăria murdară cu alta curată; 2. a schimba, a substitui, a renova.
V.sl. *priměniti* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40; Cihac, II, 154; Berneker, 2, 154; Şăineanu, Semasiol., 193; Cioranescu, 6838). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko); cf. ceh. *premena* „schimb”. Cihac îl asociază cu v.sl. *izmeniti* „a schimba”, ambele din *meniti* „a muta”; cf. bg. *menea* „schimb”, rus. *meneati* „a schimba”, lituan. *mainas* „schimbare”, *mainyti*, *pérmainýti*, let. *mainît* „a schimba”. Este cert că radicalul există atât în limbile slave, cât şi în cele baltice, dar în aceste limbi nu este precedat de pref. *pre* ca în limba română, cu excepția ceh. *premena*. Origine incertă.
Der: *primenire*, *primenit*, *primeneală*.

primi – 1. a lua în posesiune un obiect care ți se înmânează sau ți se oferă ; 2. accepta, a admite.
V.sl. *prijeti* „a lua” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 291). Presupusul etimon vechi slav nu este atestat (Blagova, Djačenko). Menționăm că radicalul este totuşi atestat în unele limbi balcanice; cf. scr. *primiti* „a primi”, alb. *pranoj* „a primi”. După unii autori alb. *pranoj,* provine din *pranë* < *per* plus *anë* (*anë* „latură”) „lângă, pe lângă” (cf. Meyer, *Wb*., 11; Orel, 341). Ipoteza lui Meyer este lipsită de sens,

întrucât nu există nici o legătură semantică între adverbul *pranë* şi verbul *pranoj*. Alb. *pranoj* este cognat cu rom. a **primi**, provenid de la un radical traco-illiric comun **pren-*, **prim-*. Forma sârbă provine din fondul traco-illiric. Origine traco-illirică.
Der: *primire*, *primitor*.

prin – prepopziție care introduce complemente circumstanțiale.
Din **pre** şi **în**; cf. lituan. *per* „prin, peste", alb. *për* „prin" (v. **pre** şi **în**).

principiu – 1. element fundamental, idee de bază pe care se întemeiază o teorie ştiințifică, un sistem politic; 2. cauză primară; 3. lege fundamentală a unei ştiințe; 4. convingeri morale.
La. *principum* < *princeps* < *primus*, *capere* „a prinde, a lua"; cf. fr. principe.
Der: *priceps*, *princip*, *principe*, *principesă*, *principal*, *principat*, *principial*, *principialitate* etc.

prinde (ar. *prindu*, mgl., istr. *prind*) – 1. a apuca. a înhăța, a înşfăca; 2. a lua, a captura; 3. a surpinde; a ademeni, a înşela; 4. a percepe, a înțelege; 5. a atârna, a agăța; 6. a ajunge din urmă; 7. a se înrădăcina; 8. a se solidifica un lichid; 9. a cădea bine, a fi oportun.
Lat. *prĕhendere* „a apuca, a prinde" (Puşcariu, 1388; Candrea-Densusianu, 1447; *REW*, 6736; Cioranescu, 4842). Panromanic.
Lat. *prehendo* este o formă compusă din rad. *-hendo* prefixat cu *pre-*. Rad. *-hendo* provine din PIE ***ghend-** „a prinde, a înțelege" (*IEW*, 437); cf. gr. *χανδάνω* „a prinde" (v. **gândi**).
Der: *deprinde*, *desprinde*, *cuprinde*, *prinzător*, *prinsoare*. Vb. *a surprinde* este calc după fr. *surprendre*.

prinos (mgl. *prenos*) – ofrandă, jertfă, omagiu, dar adus cuiva în semn de recunostintă.
V.sl. *prinosŭ* „dar, ofrandă" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 38; Cihac, II, 292; Cioranescu, 6843); cf. bg. *prinos* „contribuție", sb. *prinos* „venit". V.sl. *prinosŭ* < v.sl. *nestĭ* „a aduce"; cf. rus. *prinesti* „a aduce", lituan. *nésti*, let. *neste* „a aduce", skt. *náčaiti* „a primi", av. *nasaiti* „a primi".

prinț – 1. vlăstar al unei familii monarhice 2. principe, domnitor.
N.g.s. *Prinz* „prinț" (Cioranescu, 6844) care la rândul său provine din fr. *prince* „prinț" (Kluge, 721).

pripas – 1. abandonat, părăsit, 2. fără stăpân; 3. pui de animal domestic.
V.sl. *pripasŭ* „făt" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 211). Cihac îl asociază cu v.sl. *pasti*, *padati* „a cădea". Sensul etimonului vechi slav este diferit de cel al rom. **pripas**. Origine incertă.
Der: *a* (se) *pripăşi*, *pripăşit*.

pripi – 1. a se grăbi; 2. a se coace la foc repede
V.sl. *pripešti* „a arde, a pârli" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 292; Tiktin); cf. bg. *prepŭ*, scr. *prispeti* „a sosi, a-i veni timpul, a se coace". Cioranescu (6849) consideră că este vorba de suprapunerea a două verbe slave, *pripešti* „a arde, a pârli" şi *pripeti* „a se grăbi". Nu are răspândire în limbile slave, numai în bulgară există o formă similară; cf. bg. *prepuskvam* „a alerga, a galopa".
Rom. **pripi** poate fi asociat cu lat. *properare* „a se grăbi" care este o formă compusă din *pro* şi *perus* (cf. Glare). Deşi rom. **pripi** nu poate proveni din latină, cele două verbe sânt formate pe acelaşi principiu. Pe de altă parte, rom. **pripi** poate fi asociat cu **perpeli** (**v. perpeli**). În ultimă instanță, ar putea fi vorba de două etimoane diferite, fiind vorba de un caz de omonimie, nu de un singur cuvânt cu două sensuri diferite. Astfel, pentru primul sens, acela de „a se grăbi", am avea o situație similară cu cea a lat. *properare*, iar în al doilea caz, cu sensul de „a se pârli, a se încălzi", trebuie asociat cu **perpeli** care, după cum am dedus, provine din fondul pre-latin.
Der: *pripire*, *pripit*.

pripon – 1. țăruş de care se leagă un animal; 2.stâlp care serveşte la fixarea unei ambarcațiuni la țărm.
V.sl. *prĕponu* „obstacol" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 293). Etimonul propus de Miklosich nu este atestat în slava veche (cf. Blagova, Djačenko). Nu l-am putut identifica nici în limbile slave de sud. Origine incertă, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *a priponi*, *priponeală*.

pripọr – pantă abruptă, povârniş.
Cf. rus. *pripor*, ucr. *prypir* (Tiktin; Cioranescu, 6852). Nu am putut verifica forma **pripor** în limba rusă (cf. Bolocan), în slava veche (cf. Blagova) şi nici în ucraineană. Cihac îl asociază cu a **pripi**; cf. lat. *prae-ceps* „cădere abruptă”. Origine incertă, probabil din fondul pre-latin.

prisạcă – stupină.
Cf. bg. *presek* < v.sl. *prisekati* „a tăia” (Cihac, II, 293; Iordan, *Dift*., 79; Cioranescu, 6853). Nu am putut identifica etimonul bulgar invocat de Cihac. Există forme similare în sârbo-croată şi rusă, dar nu pot fi asociate cu rom. **prisacă**, întrucât sunt diferite din punct de vedere semantic; cf. scr. *prések* „actul de a tăia”, sb. *presjaka* „vale între munți”, rus. *prisekati* „a tăia”. Interesantă rămâne forma pol. *pasieka* „prisacă”, care este apropiată ca sens şi formă de rom. **prisacă**. Cu sensul din română, forma nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.
Der: *prisăcar*, *prisăcărie*, *prisăcărit*.

prislọp – pas, trecătoare în formă de şa, situat(ă) la înălțime.
V.sl. *prěslopŭ* (Candrea; Cioranescu, 6856). Etimonul vechi slav propus de Candrea şi Cioranescu nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.

prisọs – surplus, abundență, belşug.
Ngr. *περισσός* „1.abundent; 2. de prisos” (Cihac, II, 691; Murnu, 47; Puşcariu, *Lr.*, 261; Cioranescu, 6861). Forma există atât în greaca veche cât şi în neogreacă.
Der: *prisosi*, *prisosință*.

prișpă – terasă îngustă din lemn sau pământ, de-a lungul peretelui din față la casele țărăneşti.
V.sl. *prisŭpa* „terasament” (Cihac, II, 213; Tiktin; Cioranescu, 6862); bg. prespa „avalanşă”.
Nu am putut verifica etimonul bulgar invocat de Cihac, nici altă formă similară. Semantismul este total diferit. Rus. *prispa* „umplutură” < *pri-sypa*, *sypeti* „a astupa” (cf. Vasmer, III, 366) este, de asemenea, îndepărtat din punct de vedere semantic. Provine, probabil, de la *pri-*, **pre** „în față” şi **sta** printr-un mai vechi **pri-sta*.
PIE **per-*, **peri-** „înainte, în afară” (*IEW*, 810), cu trecerea lui *t* la *p*, prin asimilare la *p* precedent (v. **pre-** şi **sta**).

pristọl – altar, masă de altar.
V.sl. *prěstolŭ* „tron” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 294); cf. bg., rus. *prestol*, sb. *prijestol*. Din *pre-* şi *stolŭ* „masă”; cf. v.sl. *stolŭ* „masă”, precum şi got. *stols* „scaun”, v.pr. *stalis*, *stallan* „masă”, lituan. *stala* „masă” (cf. Vasmer, III, 361).

pritocị (ar. *pritocire*, mgl. *tuțiri* „a scoate zeamă de varză”) – a turna un lichid dintr-un vas în altul.
V.sl. **pritociti* < v.sl. *točiti* „a turna” (Miklosich, *Lexicon*, 685; Cioranescu, 6869); cf. bg. *pretoče* < bg. *pretakam* „a turna”, slov. *pretočat* „a pritoci”, alb. *tocit* „a decanta, a trece dintr-un vas în altul, a pritoci”. Capidan (306) crede că mgl. *tuțiri* provine din bg. *točam*. Deşi etimonul vechi slav nu este atestat, radicalul există în slava veche. Prezent doar în limbile slave de sud. De remarcat că formele slave moderne au prefixul *pre-* ca şi în limba română. În schimb, alb. *tocit* este fără acest prefix, dar are acelaşi sens. În română pref. *pri-* a fost necesar pentru a se deosebi de vb. **a toci**.
Der: *pritocire*, *pritocit*, *pritoceală*.

prịu (var. *pric*) – bou (animal) cu pete albe.
Lat. *privus* „caracteristic” (Tiktin). Ipoteza lui Tiktin nu poate fi acceptată, datorită semantismului. După Cioranescu (6870) este cu origine incertă.
Rom. **priu** provine din PIE **per-*, **pre-**, **preu-** „a stropi, a sforăi” (*IEW*, 809), cu prelungire în **k**; ***perk**, **prek** „cu pete”; cf. eng. *freckle* „pistrui” (v. **pestriț**, **pistrui**). Varianta **pric**, cu acelaşi sens, este practic identică cu tema cu prelungire în velară. Origine traco-dacă.
Der: *prian* (var. *prior*) „cu pete albe”, *Prian* „nume de bou”.

privegheạ (ar. *privegl'u*) – 1. a păzi ceva, a avea grijă; 2. a sta treaz, a nu dormi; 3. a sta de veghe noaptea la un mort.
Lat. *pervigilare* < *vigilare* „a sta treaz, a veghea" (Puşcariu, 1391; Philippide, II, 652; Cioranescu, 6873). Lat. *vigilo* provine din PIE ***ŭeg-**, ***ŭeg'e-** „a fi proaspăt, puternic" (*IEW*, 1117); cf. skt. *vaja* „putere, forță", lat. *vegeo* „a fi plin de viață". Radicalul este prezent în toate limbile germanice de la un gmc. **waken*; cf. got. *ga-waknan* „a fi treaz, a se trezi", v.isl. *vaka* „a veghea", v.g.s. *wahhon* „a veghea" etc. (v. **veghea**, **vlagă**). Rom. a **veghea** provine de la **viglo*, **vegliare*.
Der: *priveghere*, *privighetor*, *priveghi*, *privighetoare*.

privị – 1. a se uita; 2. a considera, a judeca; 3. a se referi la...
V.sl. *prividеti* „a se uita" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 39; Cihac, II, 294), din v.sl. *praviti* „a dirija" (Candrea) sau din v.sl. *priviti* „a (se) răsuci" (Tiktin). Formele v.sl. *prividеti* şi *priviti* nu sunt atestate (cf. Blagova, Djačenko), în ciuda celor arătate de Miklosich şi Cihac. În ce priveşte cea de-a doua ipoteză, aceasta este imposibilă din punct de vedere semantic. Pe de altă parte, aşa cum am arătat, formele slave indicate nu sunt atestate. În vechea slavă există doar verbul *prividati* „a se aşeza, a găsi sălaş", dar care, de asemenea, nu poate constitui etimonul rom. a **privi**. În schimb, pentru Cioranescu (6874) rămâne cu origine incertă, ceea ce reprezintă un punct de vedere onest față de elucubrațiile anterioare.
Provine, probabil, din PIE ***uel-** „a vedea, a se uita" (*IEW*) cu pref. *pri-*, printr-o formă **privili*, apoi **privi** prin palatalizarea şi ulterior dispariția lichidei *l* (v. **uita**). În traco-dacă PIE ***u**, urmat de o vocală a devenit *v* (v. **vatră**). Din fondul pre-latin.
Der: *privire*, *privință*, *privitor*, *priveliște*.

prizărị – a se pipernici, a se atrofia.
V.sl. *prežreti* „a disprețui" (Cioranescu, 6878) sau *prizivati* „a observa" (Tiktin). Nici una din soluții nu este admisibilă datorită semantismului diferit al etimoanelor propuse.
PIE ***pris-** „a (se) mici, a (se) pipernici" (*IEW*, 846). Walde-Pokorny consideră că acest radical există doar în greacă şi albaneză; cf gr. *πρίω* „a toca, a mărunți cu dinții", alb. *prish* „a sparge, a (se) strica, a dispărea" (v. **pricăji**). Origine traco-illirică.
Der: *prizărit*.

proạspăt (ar., mgl. *proaspit*, istr. *proaspăt*) – 1. preparat sau recoltat de puțină vreme; 2. nou, de curând, de dată recentă.
Gr. *πρόσφατος* „proaspăt" (Cipariu, *Gram.*, 84; Cihac, 690; Murnu, 47; Pascu, I, 194). Acest radical are o largă răspândire în limbile IE; gmc. **frisko* cu n.g.s. *frisch*, eng. *fresh* etc. Pe lângă germanice există lituan. *preskas* „nefermentat, proaspăt", rus. *presny* „dulce". Privitor la formele germanice, Barnhart (408) trimite la Kluge, care reconstruieşte un PIE ***preska**. Boisacq (816) consideră în mod greşit că gr. *πρόσφατος* este un compus din *πρός* şi *φατός*. După el, forma *φατός* ar proveni din PIE ***gŭhn̥-to-s**. Ipoteza lui Boisacq este greşită; el nu are în vedere formele germanice şi, respectiv, pe cea lituaniană, care provin din acelaşi radical cu forma greacă, toate de la PIE ***prosqŭo**. În mod similar, Chantraine (942) nu vede nici el aceste forme, dar crede că trebuie pornit de la un adjectiv neatestat **φατος* ca în *οδυνή-φατος* „care distruge durerea" sau *Αρηί-φατος* „lovit de Ares" şi, în sfârşit, *πρόσφατος δικαις* „răzbunare imediată". Chantraine crede că sensul de „proaspăt" devine uzual în greaca elenistică, fiind păstrat până în greaca modernă, dar recunoaşte că istoria acestui cuvânt este cu totul singulară. Ca şi Boisacq, Chantraine nu înțelege că acest cuvânt ar putea să nu fie compus şi astfel nu ar avea nimic în comun cu *οδυνή-φατος* sau *Αρηί-φατος*. În fapt, forma *πρόσφατος* nu a avut şi nu are decât sensul de „proaspăt, recent" ca şi în celelate limbi IE unde este atestat şi nu poate fi asociat cu „a lovi, a distruge". Pe de altă parte, în

ciuda celor spuse de Chantraine, că este atestat doar din perioada elenistică, forma apare şi la Homer (*Iliada*, 24. 757) şi Herodot (2. 89. 121) încoace. Prin urmare, şi forma greacă provine tot din PIE ***preskŭo** „proaspăt", cu trecerea labio-velarei ***kŭ** la *p,* ca în traco-dacă, într-o serie de dialecte greceşti, dar nu şi în cel ionian care stă la baza elinei clasice. Din această cauză trebuie considerată neapărat forma PIE ***preskŭo**, nu ***presko** (cf. Kluge, Barnhart). În greacă, trecerea lui *π* la *φ* se explică prin disimilarea celui de-al doilea *π* la *φ*. Origine traco-dacă.
Der: *a împrospăta*, *împrospătare*, *prospețime*.

prọbă – 1. dovadă; 2. încercare.
Lat. *proba* „probă, test" (Cioranescu, 6882), înrudit cu probare. Rom. *probabil* < *probabilis* „capabil să treacă un test, o probă" < *probare*, *proba*.
Der: *a proba*, *probatoriu*, *probabil*, *probabilitate*, *probalistică*, *contra-probă*.

problẹmă – chestiune teoretică sau practică importantă care cere rezolvare.
Fr. *problème* (Cioranescu, 6883) din lat. *problema* < gr. *πρόβλημα* < gr. *προβάλλειν* „a pune, a întinde, în față" < *βάλλειν* „a arunca" (v. **balistă**).
Der: *problematic*, *problematică*.

procurạ – 1. a achiziționa ceva; 2. a produce.
Lat. *procurare* „a avea grijă de" < *curare* „a avea grijă" < *cura*.
Der: *procură*, *procurator*, *procuratură*, *procuror*.

produce – 1. a realiza ceva prin muncă; 2 a aduce un venit, profit; 3. a rodi; 4 a da naştere, provoca.
Lat. *producere* „a aduce în față" < *pro-*, *ducere* „a duce" (v. **duce**).
Der: *producător*, *productiv*, *productivitate*, *neproductiv*, *a reproduce*, *reproducere*.

profạn – 1. neştiutor, nepriceput; 2. ignorant într-un domeniu oarecare; 3. care nu ține de religie, laic.
Fr. *profane* < lat. *profanus* „profanat" < *fanum* „templu, sanctuar".
Der: *a profana*, *profanator*, *profanare*.

profesạ – 1. a practica, a exercita o meserie, o profesiune; 2. a susține public o convingere.
Fr. *professer* din lat. *profiteri* „a declara public" < *fateri* „a aduce la cunoştiință".
Der: *profesare*, *profesie*, *profesional*, *profesionism*, *profesionist*, *profesiune*, *profesor*, *profesoral*, *profesoraş*, *profesorime*.

profẹt – 1. prooroc; 2. cel care vesteşte viitorul prin intuiție şi prin cunoaşterea evenimentelor prezente sau trecute.
Fr. *prophète* din lat. *propheta* < gr. *προφέτες* < *προ-*, *φάναι* „a vorbi".
Der: *a profetiza*, *a profeți*, *profetic*, *profeție*.

prohạb – şlițul, deschizătura din față a pantalonilor bărbăteşti.
Cioranescu (6900) propune sb. *vabiti* „a (se) încreți" > **provab*, o ipoteză imposibil de acceptat. Sensul presupusului etimom sârb este de „a atrage, a fi chemat, a fi numit", nu cel indicat de Cioranescu. Ipoteza trebuie respinsă. Origine obscură.

prohọd – 1. slujba înmormântării la creştini; 2. slujba şi cântările care se fac în noaptea Învierii.
V.sl. *prochodŭ*, *provodŭ* „moarte, înmormântare" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 39; Cihac, II, 297; Cioranescu, 6901); cf. v.sl. *prochoditi* „a trece", v.sl. *provoditi* „a petrece, a însoți" (Blagova, 530). Origine slavă.
Der: *a prohodi*, *prohodire*.

promịte – a-şi lua angajamentul de a face ceva, a făgădui.
Lat. *promittere* din *pro-*, *mittere* „a trimite" (v. **trimite**).
Der: *promisiune*, *a compromite*, *compromitere*.

promoroạcă – chiciură; strat subțire de gheață care se formează iarna.
V.sl. *mrakŭ* „beznă", v.sl. *primrŭzati* „a îngheța" (Cihac, II, 295; Tiktin; Cioranescu, 6212). Cihac face asocieri bizare legate de etimologia rom. **promoroacă**. Acest cuvânt românesc nu poate fi

asociat cu v.sl. *mrakŭ*, pe de o parte, iar pe de altă parte, v.sl. *primrŭzati* nu este atestat (cf. Djačenko). Totuşi, forme similare există în ucraineană şi rusă; cf. ucr. *prymorozok* „promoroacă”, rus. *primerzati* „a se lipi prin îngheţare”, rus. *pomoroziti* „a lăsa să degere”. Formele ruseşti nu sunt discutate de Vasmer.

propăşi – a progresa, a prospera.
Este derivat modern din a **păşi** prefixat cu *pro-*, fiind un calc de provenienţă livrescă, după lat. *pro-gredior* „a avansa, a progresa”.
Der: *propăşire*.

prọpriu – 1. care aparţine în mod exclusiv cuiva; 2. caracteristic, specific.
Lat. *proprius*; cf. fr. *propre*.
Der: *proprietar*, *proprietate*, *proprietărească* etc.

propţi – a (se) rezema de ceva.
V.sl. *podŭpreti* (Tiktin; Cioranescu, 6921). Etimonul vechi slav invocat nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Prin urmare, această ipoteză trebuie respinsă. Forme similare cu acelaşi sens există în alte limbi IE; cf. alb. *prapë* „înapoi”, alb. *prap* „(mă) opresc”, eng. *prop* „a propti”. Eng. *to prop* „a propti” provine din oland. med. *proppe* „arac de vie” (Barnhart, 849). Din fondul pre-latin.
Der: *proptă*, *proptea*, *propteală*.

prosọp (ar. *prosop* „faţă”) – ştergar.
Mgr. *πρόσωπον* „faţă” suprapus cu *προσώψι* „prosop” (Gáldi, 241; Cioranescu, 6927).
Nu cred că este vorba de o suprapunere, ci doar de o adaptare a mgr. *προσώψι* la natura limbii române. Astfel *i* final în română este marcă de plural şi trebuia să dispară la o formă de singular, iar grup. *ps* marcat cu *ψ* în greacă este nespecific limbii române, fiind astfel simplificat la *p*.

prost – lipsit de inteligenţă.
V.sl. *prostŭ* „simplu” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40; Cihac, II, 296; Şăineanu, *Semasiol.*, 226; Cioranescu, 6928); cf. bg. *prost* „simplu, direct”, sb. *prost* „sincer”, rus. *prostoj* „simplu”. După Vasmer (III, 380) lituan. *prastas* „simplu” şi let. *prasts* „simplu” provin din limbile slave. Cu toate acestea, mgh. *paraszt* „ţăran” şi alb. *proçkë* „prostie, greşeală, stupiditate” sunt mai apropiate ca sens de rom. **prost**, îndepărtându-se totodată de v.sl. *prostŭ* care pare să fie cognat cu formele din limbile balcanice neslave. Forma maghiară provine, probabil, din română.
Der: *prostuţ*, *prostănac*, *prostie*, *a prosti*, *prostire*, *prostit*, *prostească* etc.

proteja – a ocroti.
Fr. *protéger* (Cioranescu, 6932) din lat. *protegere* „a acoperi în faţă” < *tegere* „a acoperi”.
Der: *protecţie*, *protecţionism*, *protecţionist*, *protector*, *protectorat*.

proto- – 1. care se află în faţă; 2. care are întâietate; 3. care este mai vechi.
Gr. *πρώτος* „primul, întâiul” intrat din mediogreacă, iar ulterior prin termeni de origine franceză.
Der: *protogamie*, *protoierie*, *protoplasmă*, *protopop*, *prototip* etc.

proţạp – prăjină cu vârful despicat.
Bg. *procĕp* „par, proţap”, sb. *procjep* „crăpătură, crevasă” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 40; Cioranescu, 6931). Sensul din sârbo-croată este complet diferit şi trebuie să aibă origine diferită faţă de forma din limbile română şi bulgară. Forma nu are răspândire în alte limbi slave. Forma bulgară provine din limba română. Pare să fie un cuvânt compus din *pro-* şi *ţap*. Al doilea termen ar putea fi asociat cu **ţep**, *ţeapă*, aici cu sensul de „bucată de lemn” (v. **ţep**).

prọur (var. *proor*) – zori de zi.
Lat. *per rorem* (Hasdeu, *Etym*., 1108). Lat. *per roura* (Spitzer, *RF*, 2, 284-87) sau lat. **priulus* (Pascu, *Arch. Rom*., 26, 197). Toate aceste ipoteze sânt inacceptabile. Ngr. *πρόωρος* „foarte devreme” (Bogrea, *Dacor*., 1, 266; Diculescu, *Elemente*,

448; Cioranescu, 6916). Asemănarea cu forma neogreacă este evidentă atât din punct de vedere fonologic, cât şi semantic. Termenul este o formă compusă din pref. *pro-* şi rad. *-ur*, *-or*, la rândul său din PIE ***(i)ora** „perioadă de timp” (Boisacq, 1083); cf. gr. *ὥρα*, gr. *ὥροϛ* „an”, av. *yar* „an”, v.scand. *ar*.

providență – divinitatea, Dumnezeu.
Lat. *providentia* „previziune” (Cioranescu, 6941).
Der: *providențial*.

provincie – regiune, ținut al unei țări.
Lat. *provincia* „teritoriu din afara Italiei, cucerit şi controlat de romani printr-un guvernator trimis de la Roma”.
Der: *provincial*, *provincialism*.

prun (ar. mgl. *prun*) – arbore din familia rozeceelor cu flori albe-verzui şi fructe cărnoase (*Prunus domestica*).
Lat. *prunus* „prun” (Puşcariu, 1392; Candrea-Densusianu, 1453; *REW*, 6800; Cioranescu, 6975); cf. calabr. *prunu*, sp. *pruno*. Walde (II, 379) consideră că lat. *prunus* provine din gr. *προύμνη* „prun”, iar forma greacă provine din traco-illirică, în timp ce Boisacq (817) îl consideră cu origine obscură. Chantraine (942) consideră prunul un import recent, în perioada clasică provenind de undeva din Asia Mică. Frisk (cf. Chantraine) citează top. frigian *prumnessos*. Pe de altă parte, menționăm că unele specii de prun cresc în stare sălbatică în zonele de deal din România, cum este şi cazul altor pomi fructiferi (mărul, părul), precum şi al viței-de-vie. Termenul, aşa cum consideră Walde, a fost preluat de greacă din în traco-dacă, iar latina l-a împrumutat din greacă.
Der: *prună*, *prunar*, *prunărie*.

prunc – copilul sugaci în primele luni de viață.
Mgh. *poronty* „cuibar” < v.sl. *porodŭ* „naştere” (Cihac, II, 522; Tiktin). Lat. **pueruncul*us redus la **pueruncus* (Puşcariu, *Dacor.*, 1, 602; Drăganu, *Dacor*., 6, 260; *REW*, 6808a), precum şi altele mai puțin relevante.
Rom. **prunc**, ca şi lat. *puer* provin din PIE ***pou-**, **pəu-**, **pu-** „mic, puțin” cu deriv. **po**[**u**]**los** „pui”, **pen-ko** „puțin” şi **putlo-s** „copil” (*IEW*, 842). Cu formantul **-ro** (*IEW*, 843); cf. gr. *παύροϛ* „mic”, lat. *puer* „copil, puşti”. De la acest radical cu prelungire în **-ro** provine şi traco-dac. *por*, foarte des întâlnit în antroponime compuse trace (cf. *Marci-por*, *Muca-por* etc.). Rom. **prunc** trebuie să provină de la acest rad. *-por*, căruia i s-a adăugat suf. *-unc*(*-us*), deci un mai vechi **poruncu* cu sincoparea lui *o* din silaba neaccentuată (v. puşti). Origine traco-dacă.
Der: *pruncă*, *pruncie*, *prunceşte*, *pruncucidere* etc.

prund – 1. pietriş, prundiş; 2. albie cu prund.
V.sl. *prądu* „morman de pământ, dig” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Cihac, II, 297); cf. scr. *prud* „dună”, pol. *prąd* „curent”, rus. *prud* „iaz”, mgh. *porond*. În română, ca şi în maghiară, există nazala *n*, dispărută în slava comună. După Vasmer (III, 388) rus. *prud* provine din proto-sl. **pro˛dŭ*. Rom. **prund** şi v.sl. *pro˛dŭ* provin din acelaşi radical; cf. lituan. *prūdas* „lac, eleşteu, groapă”.
Der: *prundiş*.

Prut – râu în Moldova care străbate de la nord la sud vechiul stat al Moldovei; astăzi constituie granița României cu Republica Moldova.
De-a lungul timpului, pe o perioadă de cca 1500 de ani, apare sub forme uşor diferite: *Piretos* (Herodot, 4, 48), *Porata*, apoi *Brutos* (Porfirogenet., *De adm*., 38). Pascu (*Arhiva*, 1921) îl asociază cu **pârâu**, de la un trac. **parau*(*t*) cu echivalent în alb. *përrua* „pârâu”, dar această apropiere nu este verosimilă. Vasmer (II, 452) susține, în mod aberant, cu toată atestarea documentară pe care slavistul german preferă să o ignore, că rom. **Prut** este împrumut din slavă. Este bine cunoscut faptul că, încă pe vremea lui Herodot, în aceste regiuni trăiau de multă vreme doar geții, strămoşii românilor. Pe lângă alb.

përrua (pl. *përroj*), avem skt. *ā-pura* „torent, pârâu”, skt. *upa-prut* „a curge pe lângă”, pol. *parow* „mlaştină”. Poate, de asemenea, fi asociat cu osset. *furd* „râu”.
Acest hidronim pare să provină din PIE ***pere-tu-**, **por-tu-** (gen. **pṛ-teus**) „trecere, vad”; cf. av. *pərətu-š* „trecere, vad, pod”. După Walde-Pokorny, hidr. *Eufrat* provine din urartic. *hu-pərəθwa* „bun de trecut peste”, la rândul său de la acest radical indo-european. *Mutatis mutandis,* acelaşi lucru se poate spune şi despre râul Prut care este o apă liniştită, nu prea adâncă, uşor de trecut. Ca o ironie a soartei, în epoca modernă acest râu a devenit aproape imposibil de trecut, nu prin faptul că s-ar fi schimbat natura acestui râu, ci din calculele politice meschine ale celor care au împărţit lumea după cel de al II-lea război mondial. Origine geto-dacă (v. **brod**).
Der: *prutean*.

pụblic – 1. care aparţine unei colectivităţi, statului; 2. care are loc în prezenţa unui public.
Lat. *publicus* dintr-un mai vechi *poblicus*, *poplicus* < *populus*.
Der: *a publica*, *publicabil*, *publicaţie*, *publicistică*, *publicist*, *publicistic*, *publicitate*, *a republica*, *republică*, *republican*.

pụchi (var. *puchin*, *puchină*) – urdoare.
Cioranescu (6955) crede că provine din vb. *a puchini* „a face ceva migălos, a-şi strica ochii muncind”. Alţi autori preferă ca etimon pentru rom. **puchi** o formă latină neatestată **putulus* (Puşcariu, 1393; *REW*, 6889), ipoteză care trebuie respinsă. Rom. **puchi** (*puchină*) provine, probabil, din PIE ***puk-** „a (se) aduna, a (se) condensa” (*IEW*, 849) printr-o formă mai veche **puklu*; cf. gr. *πύκα* „gros, dens, meticulos”.
Der: *puchinos* „urduros”.

puf – perişor mărunt, pene mici
V.sl. *puchŭ* (Cihac, II, 298; Cioranescu, 6958). Etimonul vechi slav nu este atestat, deşi radicalul este răspândit în limbile slave; cf. bg., slov. *puh*, alb. *pef* „saltea”, mgh. *pih* „puf”, lituan. *pukas* „fulg, floc”. Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. skt. *púchas* „coadă”, av. *pusa* „păr, coadă”. Nu pare să aibă răspândire în limbile slave, cu excepţia slavelor de sud. Origine incertă.
Der: *pufos*, *pufărie* „saltea de puf”, *pufuliţă* (plantă, *Epilobium hirrsutum*), *pufuleţ*.

pufăị (var. *pufni*) – a sufla greu, a sufla cu zgomot.
Formaţie onomatopeică din *puf* „interjecţie care imită zgomotul sforăitului, pufăitului”, similar ca formă cu *buf*, *uf*. De asemenea, vb. *a pufni* are aceeaşi origine onomatopeică.
Der: *pufăit*, *pufăială*, *pufnit*, *pufnitură*.

pụhav (var. *buhav*) – 1. moale; 2. umflat.
Este de natură imitativă ca şi a **buhăi**

puhọi (var. *puvoi*, ar. *puvon'iu*) – şuvoi, ploaie mare, torenţială.
V.sl. *povonĭ* „râu” (Cihac, II, 284; Tiktin; Cioranescu, 6961). Forma nu are răspândire în limbile slave moderne. Djačenko îl asociază cu skt. *pavana* „apă”. Este, probabil, o formă echivalentă a lui **şuvoi**, prin varianta *puvoi*. Rom. **şuvoi** este de natură onomatopeică, cum sunt şi formele din slava veche şi, respectiv, sanskrită (v. **şuvoi**).

pui (ar. *pul'iu*, mgl. *pul'u*, istr. *pul'*) – pasăre, de la ieşirea din ou până la maturitate.
Lat. **pulleus* < lat. *pullus* „pui” (Puşcariu, 1395; Candrea-Densusianu, 1455; Cioranescu, 6962).
PIE ***po**[**u**]**los** „pui” (*IEW*, 842); cf. gr. *πολίον* „pui, mânz”, lat. *pullus* < **pulno-s*, got. *folo* „mânz”, v.g.s. *folo* „mânz” < gmc. **fulon*, alb. *pulë* „pui”. În mod evident, lat. *pullus* nu este etimonul rom. **pui**. Provenienţa prin traco-dacă este plauzibilă.
Der: *puişor*, *puiuţ*, *puică*.

pụlă (ar., mgl. *pulă*) – penis, *membrum virile*.
Lat. *pulla* (fem. de la *pullus* „pui”) (Creţu, *Rev. pt. Ist.*, 6, 83; Candrea-Densusianu, 1455; Cioranescu, 6964) sau lat **pubula* < *pubes* „ajuns la pubertate”

(Puşcariu, 1396; *REW*, 6806; Pascu, I, 147). Niciuna dintre aceste ipoteze nu este plauzibilă; cf. vgl. *pula*, cu acelaşi sens.

Dacă formele română şi vegliotă au aceeaşi origine cu lat. *penis*, acestea provin din IE ***pes-**, **pesos** (*IEW*, 824); cf. skt. *pásas* „*membrum virile*”, gr. *πέος* „*membrum virile*”, scot. *feaman*, m.ir. *feam* „penis”. După cum vom vedea, aceasta nu este singura ipoteză plauzibilă.

Prin urmare, atât forma latină cât şi formele celtice justifică o formă mai veche ***pes-nis**. În schimb, formele germanice: v.g.s. *fazel* „penis” şi v.eng. *faesl*, m.g.s. *visel* „penis” indică o formă IE ***pes-li**, ***peus-la**, similar cu IE ***pes-nis**. Ambele provin de la PIE ***pes-**, **pesos** „*membrum virile*”. În acest caz, rom. **pulă** ar putea proveni de la un mai vechi **peusla*. Grup. ***sl** a fost apoi simplificat la *l*. Prezenţa lui *s* ar justifica nerotacizarea lichidei *l*, deşi, după cum am arătat în multiple ocazii, *l* intervocalic nu a rotacizat, fenomen insuficient cunoscut (v. **bălan**).

Pe de altă parte, rom. **pulă** pare să fie atestat în numele compus al unei plante dacice *κινουβοιλά*, întâlnită la Dioscoride, iar, la Apuleius, aceeaşi plantă este denumită *cinubula* (sau *dinupula*). Aceste variaţii ale formei cuvântului dacic nu trebuie să ne mire; ele se pot datora, cel puţin în parte, atât copiştilor, cât şi transcrierii adeseori defectuoase a numelor sau denumirilor străine de către autorul însuşi, din motive uşor de înţeles. Numele acestei plante este un cuvânt compus, în care prima parte *κινου-* înseamnă „câine”, iar a doua *-βοιλά*, *-bula*, *-pula* pare să fie acelaşi cu rom. **pulă** (cf. N. Densuşianu, 1085). Modalitatea compunerii numelor de plante este evidentă la mai toate denumirile de plante din greacă, latină, gallică şi dacică, aşa cum apar ele la Dioscoride şi Apuleius, modalitate frecventă şi în româna modernă, unele la fel de plastice ca şi forma dacică în discuţie, precum *pula-calului* „o specie de ciupercă având o anumită formă” sau *pizda-ţigăncii* „o plantă cu flori de un roşu aprins” şi, prin extensie, orice fel de plantă cu astfel de flori.

Prin urmare, traco-daca pare să fi oscilat între o formă cu **b** şi alta cu **p**. Ţinând cont de aceste date, rom. **pulă** pare să provină de la un rad. **bal-*, **bol-* şi, prin urmare, trebuie asociat cu gr. *φαλλός* „penis”. După Boisacq, provine din IE ***bhl-no**, radical din care provin ir. *ball* „membrum virile”, m.g.s. *bole* „taur”, v.scand. *bole*, precum şi skt. *phala-h* „brăzdar de plug”.

Toate aceste forme, inclusiv cea din limba română, provin PIE ***bhel-**, ***bhlē-** „a se umfla” (*IEW*, 120) din care, după Walde-Pokorny, provin gr. *φαλλός*, gr. *φάλλη*, *φάλλαινα* „balenă, orice animal mare şi vorace”, frig. *βαλλιόν* „penis”, dar şi v.g.s. *bolla* „minge”, v.ir. *bolg* „sac de piele”, v.ir. *ball* „membrum virile”. Pentru a elucida etimologia rom. **pulă**, am avansat două ipoteze, ambele plauzibile şi cu mai mulţi corespondenţi în diverse limbi IE. După cum am văzut, în unele limbi precum greaca şi irlandeza, există câte două forme, provenind din cei doi radicali menţionaţi mai sus. Cea provenind din rad. PIE ***bhel-**, a putut fi o formă metaforică la început, aşa cum se întâmplă în astfel de cazuri, sau chiar un împrumut dintr-o limbă învecinată, cum ar fi cazul limbii greceşti, care pare să fi împrumutat forma *φαλλός* din frig. *βαλλιόν*. În traco-dacă cele două forme au putut co-exista multă vreme suprapunându-se sau, mai bine-zis, influenţându-se reciproc. Pe de altă, cele două forme au coexistat până târziu sau chiar co-există şi azi, cea cu *b* fiind atestată în forma *Bulă*, numele celebrului personaj din anecdotele româneşti.

Der: *pulărău* etc.

pụlbere (ar. *pulbire*) – 1. material solid care se prezintă sub forma unor particule fine; 2. praf, pudră.

Lat. *pulverem*, *pulvis* „praf” (Puşcariu, 1397; Candrea-Densusianu, 1456; *REW*, 6842; Cioranescu, 6965). Panromanic; cf. alb. *pliuhur*.

După Walde-Pokorny (802), lat. *pulvis* provine din PIE ***pel-**, **pel-en**, **pel-t** „praf, făină” ca şi lat. *pollen*; cf. gr. *παι-πάλη* „făină fină”.
Der: *pulberărie*.

pụlpă (ar., mgl. *pulpă*, istr. *pupę*) – 1. muşchiul inferior al gambei; 2. carne macră, ţesutul moale al fructelor.
Lat. *pulpa* „carne fără os, partea cărnoasă a unui fruct” (Puşcariu, 1399; Candrea-Densusianu, 1458; *REW*, 6834; Cioranescu, 6967); cf. it., prov., cat., port. *polpa*. În limbile neolatine s-a păstrat sensul din latină transmis până şi limbii engleze moderne, pe când sensul din română este diferit, dar identic cu cel din albaneză; cf. alb. *pulpë* „pulpă”. Pe de altă parte, trebuie arătat că există forme similare în alte limbi IE cu sens de „pulpă a piciorului”; cf. eng. *calf* „pulpă”, preluat, probabil, din v.scand. *kalfi* „pulpă, picior”, care este o formă adoptată din celtice; cf. ir., scoţ. *calpa* „pulpa piciorului, picior”. Asemănarea dintre formele celtice moderne şi română, precum şi identitatea de sens dintre ele, trimite la o formă IE ***kŭolp-a** „pulpă”. În traco-illirică *kŭ*, urmat de *a* sau *o* a trecut la *p*, fapt care explică forma **pulpă** din româna modernă. Celticele insulare nu au făcut această transformare. Este evident că din acest rad. ***kŭolp-a** provin şi formele celtice. În cazul în care lat. *pulpa* are aceeaşi origine cu formele celtice şi cu forma românească, atunci l-a împrumutat din osco-umbrică sau din unul din dialectele gallice din Gallia Cisalpină sau, dintr-o limbă celtică de pe continent, dacă nu provine cumva de la un cu totul alt radical, ceea ce nu pare să fie cazul. În mod similar, alb. *pulpë* trebuie să fie un împrumut din dialectele illiro-trace pre-latine, dar nu din dialectele illirice din Epir din care provine albaneza modernă, pentru că această transformare nu apare în albaneză la cuvintele moştenite (cf. alb. *katër* „patru”). Origine traco-dacă.
Der: *pulpar*, *pulpos* etc.

pumn (ar. *pulnu*, mgl. *pulm*, istr. *pumu*, *pumăn*) – 1. palmă închisă; 2. lovitură cu pumnul; 3. cantitate de ceva cât a lua în pumnul închis.
Lat. *pugnus* „pumn” (Puşcariu, 1400, Candrea-Densusianu, 1460; *REW*, 6814). Panromanic.
PIE ***pṇksti** „pumn” (*IEW*, 839); cf. gr. *πύξ*, *πυγμή* „pumn”, v.sl. *pestŭ* „pumn”, lituan. *kum*(*p*)*ste* (metateză a unui **punkte*), v.g.s. *feohtan* „a lupta”, eng. *to fight* „a lupta”, n.g.s. *Faust*, eng. *fist* „pumn”. Walde-Pokorny pune acest radical în legătură cu PIE ***penkŭe** „cinci”. O formă similară trebuie să fi existat şi în traco-dacă. Grupul consonantic *mn* este atestat de unele nume traco-dace (cf. antrop. *Lamneis*), precum şi în gallică; cf. antrop. *Domnotaurus*, fruntaşul tribului helvilor (*De bello*, 7, 65), *Conconnetodumnus* (*De bello*, 7, 3).
Der: *pumnal*, *a pumnui*.

punct – 1. semn grafic; 2. loc determinat pe o suprafaţă sau în spaţiu; 3. moment, stadiu, fază; ; 4. valoarea unei mărimi.
Lat. *punctum* din *punctus*, part. trecut de la *pungere* „a găuri, a înţepa” (v. **împunge**).
Der: *a puncta*, *punctual*, *punctualitate*, *puncţie*, *contrapunct*.

pụne (ar., mgl. *pun*, *puş*, istr. *pur*, *pus*) – 1. a aşeza, a plasa; 2. a întinde, a expune; 3. a obliga, a forţa; 4. a socoti, a calcula.
Lat. *ponere* „a pune” (Puşcariu, 1401; Candrea-Densusianu, 1461; *REW*, 6647). Panromanic. Lat. *pono* din IE ***po-zno** (Walde, II, 336).
Der: *depune*, *supune*, *răpune*, precum şi alte forme calchiate după o serie de derivaţi ai verbului *poser* din franceză: *impune*, *dispune*, *presupune*, *contrapune*.

pụngă (ar. *pungă*) – săculeţ de piele sau de pânză în care se ţin banii şi alte obiecte mici.
Mgr. *πούγγη* (cf. ngr. *πουγγί*) (Meyer, *Neugr. St.*, 4, 55; *REW*, 6849; Tiktin; Cioranescu, 6970); cf. lat.med. *punga*. Prin intermediul v.sl. *pągva*

(Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Miklosich, *Lexicon*, 764; Densusianu, *Rom*., 33, 284; Densusianu, *Hlr*., 1, 260).

Termenul este atestat şi în gotică; cf. got. *pugg* (pron. *pung*, acc. sg.), precum şi în alte limbi germanice; cf. v.isl. *pungr*, v.eng. *pung*, v.friz. *pung* şi, de asemenea, fără *n*: cf. v.isl. *poki*, v.eng. *pocca* > eng. *pocket* „buzunar". Lehmann (274) spune că formele germanice sânt un împrumut dintr-o sursă necunoscută, iar, după V. Corazza (66, 27), forma gotică provine din lat.med. *punga*, care, şi ea, provine dintr-o sursă necunoscută. Este evident, că unele limbi germanice, precum vechea islandeză nu l-au putut împrumuta din latină. Rămâne întrebarea: de unde provine acest radical, neatestat în greaca şi latina clasică dar apare în medio-greacă şi în latina medievală; care este acea limbă necunoscută (?). Sursa poate fi limba traco-dacă, din care a fost preluat în germanice, cu peste 2000 de ani în urmă, ajuns apoi în latina şi greaca medievală, iar mai târziu, în slavă. Cu toate acestea, o origine germanică este la fel de plauzibilă, în ciuda diverselor opinii. Forma trebuie asociată cu rom. **buzunar** care este de origine traco-dacă. Aceste forme provin dintr-un rad. PIE ***bog-**, **beug-** „pungă, buzunar". Pornind de la acest radical şi ţinând cont de *legea lui Grimm*, termenul se poate explica foarte bine prin germanice (v. **buzunar**).

Der: *punguţă*, *a pungăşi*, *pungaş*, *pungăşie* etc.

pụnte – 1. pod îngust, 2. platforma unei ambarcaţii.

Lat. *pontem*, *pons* „pod" (Puşcariu, 1402; Candrea-Densusianu, 1474; *REW*, 6649; Cioranescu, 6971). Panromanic; cf. vgl. *puant*.

PIE ***pn̥t** (Walde, II, 336) sau PIE ***pn̥t(h)ə** „potecă, drum, vad, pod" (*IEW*, 808); cf. skt. *panthah* „cărare, drum", av. *paθ* „cărare, drum", v.pr. *pintis* „drum, cale", gr. *πόντος* „cărare, drum pe mare", got. *findan* „a găsi", v.g.s. *findan*, eng. *find* „a găsi".

pupạ – a săruta.

Lat. *puppa* „ţâţă, mugure" (Puşcariu, 1403; Candrea-Densusianu, 1475; *REW*, 6854). După Cioranescu (6972) ar proveni din lat. **pŭppare* „a suge", la rândul său derivat din *pŭppa*. Nici una dintre aceste două ipoteze nu este verosimilă.

PIE ***bu-** „buză, sărut" (*IEW*, 103); cf. v.pers. *bosidan* „a săruta", m.ir. *busoc*, *pusoc* „sărut" (v. **buză**). Pe lângă forma ***bu-** trebuie să fi existat forma alternativă cu velară surdă **pu-**. Rom. a **pupa** reprezintă forma reduplicată a rad. ***bu**, ***pu**, radical care are o nuanţă onomatopeică. Din fondul pre-latin.

Der: *pupic*, *pupătură*, *pupăcios*.

pụpăză (ar. *pupăză*, mgl. *pupcă*, *pupează*).

S-a considerat că prima parte provine din lat. *upupa*, redus la **pupa*. După alţii suf. *-ăză* ar indica un împrumut din albaneză (Puşcariu, 1403; Candrea-Densusianu, 1476; Pascu, I, 149; Weigand, *Jb*., 16, 74; Philippide, II, 730; Puşcariu, *Lr*., 265; Rosetti, II, 121). Cioranescu (6973) crede că provine din *pupă*, care este atestată în aromână.

Analizând formele din alte limbi IE, nu încape nici o îndoială că toate sunt de natură onomatopeică datorită sunetului specific scos de această pasăre; cf. gr. *ἔποψ*, *-οποϛ*, lat. *upupa*, lituan. *puputis* (var. *kukulis*) „pupăză", let. *pupukis* „pupăză", arm. *popop* „pupăză", eng. *hoopoe* „pupăză", alb. *pupëzë* etc., ca şi în cazul numelui cucului (v. **cuc**). Din română provine bg. *pupŭza* (Capidan, *Raporturile*, 218). Origine traco-illirică.

Der: *pupăzoi*.

purcẹde – 1. a se pune în mişcare, a pleca, a porni; 2. a începe o acţiune.

Lat. *procedere* „a merge înainte, a ieşi" (Puşcariu, 1405; Candrea-Densusianu, 1477; *REW*, 6765a) păstrat numai în limba română (cf. Rosetti, I, 170). Face parte din lexicul cu caracter religios intrat în limbă odată cu alte elemente legate de religia creştină. Rom. **purcede**, deşi vechi element latin, se foloseşte, în general, în sfera religioasă sau cu o

anumită nuanță livrescă veche, fapt care spune mult despre împrumuturile latine din limba română. Majoritatea împrumuturilor latineşti intrate în limba română pe cale bisericească păstrează un semantism specific, restrâns, de obicei, la sfera bisericească (cf. Vinereanu, 2003). Origine latină.
Der: *purcedere*.

purcel – puiul scroafei (de obicei de sex masculin).
Lat. **porcellus* < *porculus* „purcel” (Puşcariu, 1406; Candrea-Densusianu, 1527; *REW*, 6660). Etimonul latin propus nu este atestat.
Rom. **purcel** provine din PIE ***porkélio** „purcel”, lituan. *paršēlis* „purcel”, m.g.s. *varchelin* „purcel”, n.g.s. *Ferkel* „purcel” (*IEW*, 841). Forma lituaniană şi cele germanice justifică PIE ***porkelio** care este mult mai apropiat de rom. **purcel** decât lat. *porculus*. Derivarea rom. **purcel** din forma PIE reconstituită de autorii *IEW* nu implică nici un fel de dificultăți fonetice, pe când derivarea din latină nu este tocmai posibilă din punct de vedere fonologic (v. **porc**). Origine traco-dacă.
Der: *purceluş*, *purcelaş*, *purcelan*.

pțurice (var. *puric*, mgl. *puric*, *puriţe*, istr. *purec*) – nume dat mai multor insecte mici parazite.
Lat. *pulĭcem*, *pulex* „purice” (Puşcariu, 1408; Candrea-Densusianu, 1479; *REW*, 6816; Cioranescu, 6978). Panromanic.
PIE ***polouk-** (Walde, II, 385); cf. skt. *plusi* „purice”, gr. *ψύλλος* „purice”, v.sl. *blucha* „purice”, lituan. *blusa* „purice”, afgan. *vraža* „purice”, gmc. **flauH* (cf. eng. *flea* „purice”) (Barnhart, 389). O formă similară a existat, probabil, şi în traco-dacă.
Der: *a pureca*, *purecos*, *puricel*.

purți (ar. *pron'iu*) – 1. materie lichidă vâscoasă formată în răni, în leziuni, coptură, in urma infecției.
Lat. **puronium* < *pus*, *puris* „puroi” (Puşcariu, 1410; Candrea-Densusianu, 1482; Tiktin; Candrea; Rosetti, I, 170). Cioranescu (6981) îl consideră cu origine obscură. Radicalul este prezent şi în alte limbi IE; cf. lituan. *puliai* „puroi”. Cu toată apropierea de latină, derivarea nu este posibilă, din punct de vedere fonetic. De remarcat că este foarte apropiat şi de forma lituaniană. Ținând cont de forma din aromână, provine de la o formă mai veche **puroniu*, toate de la un PIE ***puuos** (Walde, II, 392) sau PIE ***pu-** „a puți” (*IEW*, 848); cf. gr. *πύος* „putred”, av. *pūzeiti* „a (se) împuți”, gmc. **fulaz* cu got. *fuls*, v.g.s. *ful*, v.sax. *ful* „împuțit”, lituan. *puti* „a putrezi” (v. **puți**). Provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *a puroia*, *puroiere*.

purtă – 1. a lua, a ridica a ține ceva în mână, în brațe; 2. a duce, a transporta; 3. a fi îmbrăcat, încălțat; 4. a se comporta.
Lat. *portare* „a purta, a transporta, aduce” (Puşcariu, 1357; Candrea-Densusianu, 1483; *REW*, 6672).
Lat. *porto* din PIE ***poreo** (Walde 2, 345) sau după Walde-Pokorny (816) din PIE ***per-** „a trece, a duce (peste)”; cf. skt. *piparti* „a duce”, umbr. *purtatu* „portato”, got. *farjan* „a conduce, a duce”, alb. *pruva* „a aduce, a duce”.
Der: *purtare*, *purtăreț*, *purtător*, *nepurtat*.

pțururi (var. *pururea*) – 1. totdeauna; veşnic; 2. mereu.
Lat. *porro* „înainte” (Cipariu, *Gram., I*27; Meyer, 346; Tiktin). Cioranescu (6984) îl consideră cu origine necunoscută.
Lat. *porro* provine dintr-un **por ero* (Walde, II, 343); cf. gr. *πόρρω*, *πόρσω* „înainte”. O formă foarte apropiată avem în alb. *përherë* „pururea, întotdeauna”. Nu poate fi asociat cu forma latină, nici cu cea grecească, în schimb, are acelaşi sens cu forma albaneză. Cercetări din ultimele decenii, îl consideră de origine traco-dacă (cf. Brâncuş, *VALR*). Origine traco-illirică.

puşcă (var. *împuşca*) – a trage cu o armă de foc.
V.sl. *pušīka* „sclopetum” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 41; Miklosich, *Fremdw*., 120). Etimonul vechi slav nu este atestat, deşi acest radical este prezent în mai multe limbi balcanice şi slave; cf. alb. *puškë*, sb., mgh. *puška*, v.rus. *pušika* „tun”, rus. *pušl'ka* „tun”, pol. *puszka*.

În limba română, vb. a **puşca** „a pocni” (*împuşca*) în unele graiuri are sens de „a corespunde, a se potrivi”, sens care este anterior celui de *a împuşca*. Rom. a **puşca** este de natură onomatopeică. Un verb similar nu există în slave. Prin urmare, substantivul provine din vb. a **puşca** „a pocni” şi nu invers. În Evul Mediu, când au apărut armele de foc, limba română era mult mai răspândită decât astăzi. Acest verb fiind de natură onomatopeică trebuie să fie destul de vechi; cf. basc. *puskatu* „a rupe, a sparge”. Tiktin consideră că *puşcărie* provine tot de la acest radical, şi trebuie explicat prin faptul că un depozit de arme sau o cazarmă de artilerie ar fi putut servi ca închisoare, ceea ce este plauzibil. Din română provine bg. *puškaria* (Capidan, *Raporturile*, 234).

Der: *puşcă*, *puşcaş*, *puşcoace*, *puşcuţă*, *puşculiţă*, *împuşcătură*, *puşcărie* etc.

puşcheạ – veziculă dureroasă localizată pe mucoasa cavităţii bucale.

Lat. *pustula* „băşică (în apă, în pâine), puştulă” (Puşcariu, 1412; Candrea-Densusianu, 1486; *REW*, 6867).

Rom. **puşchea** provine de la o formă **puskla*. O formă *puscula* apare în latina medievală la Theodor Priscus şi Grigore din Tours (cf. Niermeyer).

În altă ordine de idei, se ştie că *u* din suf. latinesc *-ula* este de natură epentetică, apărut mai târziu în latina clasică. Pe de altă parte, trebuie arătat că o formă similară există în sanskirtă; cf. skt. *puphula* „umflătură, puştulă” care provine din PIE ***pu-**, **peu-**, **pou-** „a (se) umfla” (*IEW*).

pụşti – 1. copil, ştrengar.

După Cihac (II, 301) din sb. *pušt* sau din tc. *puşt* „desfrânat” (Şăineanu, II, 298; Tiktin; Cioranescu, 6987). Forme similare cu acelaşi sens există într-o serie de limbi IE, inclusiv în limba latină. Ele provin din PIE ***pou-**, **pu-** „mic, puţin” cu derivatul nominal ***putlo-s** „copil” (*IEW*, 842-43); cf. skt. *putra* „fiu”, av. *puθra* „fiu”, osc. *puklo* „fiu, copil, puşti”. Rom. **puşti** provine de la acest radical PIE, mai precis de la forma nominală ***putlo-s**. Din română provin ngr. *πούστες*, precum şi alb., bg., sb. *pušt* (v. **pui**, **prunc**, **puţin**). Origine traco-dacă.

Der: *puştan*, *puştancă*, *puştime*.

puteạ – a fi în stare, a avea putere.

Lat. **potere* < lat. *posse*, *possum*, *possui*, *posse* „a putea” (Diez, Gramm., I, 331; Puşcariu, 1362; Candrea-Densusianu, 1491; *REW*, 6682; Cioranescu, 6991). Panromanic.

Lat. *potui* < **potere*, acelaşi cu osc. *putiad* „*possit*”, *putians* „*possint*”. Lat. *potui* provine din *potis* „bogat, puternic” prin forma veche latină *potis*, la rândul său din PIE ***poti-s** „stăpân, soţ” (*IEW*, 842); cf. skt. *patih* „stăpân, soţ”, av. *paiti* „stăpân, soţ”, v.pr. *wais-pattin* „gospodină” etc. (v. **bade**, **gospodar**).

Der: *putere*, *putinţă*, *neputinţă*, *neputincios*, *puternic*, *a împuternici*, *împuternicire* etc.

pụtină (ar., mgl. *butin*, mgl. *putină*) – vas de lemn, de obicei de forma unui trunchi.

Gr. *πυτίνη* „vas pentru vin” (Philippide, *Principii*, 147; Pascu, 55). După Candrea prin intermediul unui lat. **putina*, iar după Tiktin din v.g.s. *buttina* (cf. n.g.s. *Butte* „bute, butoi”) sau, în sfârşit, din lat. **buttina* de la *buttis* (Pascu, *Beiträge*, 35).

După Walde (I, 125), lat. *buttis* provine din gr. *πυτίνη* (dial. *βυττίνη*). Este vorba de un radical **but-**/**put-**, alternanţă existentă atât în greaca veche, cât şi în româna modernă din care provin forme precum *bute*, *butoi*, *botă*, *putină*, *putinei* etc. Referitor la situaţia din greaca veche, Chantraine (203) spune că alternanţa *π*/*β* nu trebuie să ne mire, dar asta face să nu ştim forma originală. Tot el susţine că nu trebuie exclusă ipoteza unui împrumut în limba greacă, deoarece denumirilre pentru recipiente sânt adesea de origine străină în această limbă. Trebuie arătat că, cel puţin în cazul limbii române, în general, formele cu *b* definesc astfel de obiecte de capacitate mai mare, iar cele cu

p pe cele de capacitate mai mică. Alternanța *surd*/*sonor* pentru a reda contraste *mic*/*mare*, *afectiv*/*neafectiv* – este un fenomen destul de răspândit şi în alte limbi (v. **ied**). Pe de altă parte, româna are prea mulți derivați din acest radical ca să poată fi considerate împrumuturi. De altfel, forma grecească pentru acest tip de vas este *φλασκίον* (cf. Suidas).

Toate limbile învecinate au împrumutat acest cuvânt din limba română, precum sb. *putunja*, ceh. *putina*, ucr. *putyno*, *putna*, *putena*, pol. *putnia*, *putira*, mgh. *putina*, *putton* (Mikolsich, *Wander*., 18, 22; Candrea, *Elemente*, 401) (v. **botă**[1], **bute**, **butoi**). Origine traco-dacă.

Der: *putinică*, *putinei*.

putoạre (ar. (*m*)*putoare*, *butoare*, mgl. *putoari*) – 1. miros urât; 2. prostituată.

Lat. *putorem* < *putor* „miros nesuferit, putoare" (Puşcariu, 1420; REW, 6883 ; Cioranescu, 6995).

PIE ***pu-** „a mirosi urât, a puți", **pu-ti** „miros urât, putoare", **putro-** „putred", **pu-to** „podex, cunnus" (*IEW*, 848) (v. **puți**, **putred**).

Der: *puturos*, *puturoasă* (coriandru), *puturoşenie*.

pụtred (ar. *putrid*) – 1. care a putrezit, stricat; 2. alterat; 3. decăzut, imoral.

Lat. *putridus* „putred" (Puşcariu, 1420; REW, 6877). Păstrat doar în limba română (cf. Rosetti, I71); cf. skt. *puta* „putred, împuțit".

PIE ***pu-** „a mirosi urât, a puți", **pu-ti** „miros urât, putoare", **putro-** „putred" (*IEW*, 848) (v. **puți**, **putoare**).

Der: *a putrezi*, *putrezire*, *putreziciune*, *putrezit* etc.

puț (ar. *puțŭ*) – fântână.

Lat. *puteus* „groapă, puț de mină, puț, fântână" (Puşcariu, 1415; Candrea-Densusianu, 1490; REW, 6877; Cioranescu, 6989). Panromanic; cf. sard. *puzzu*, alb. *pus*, av. *put* (*pud*) „infern, iad", precum şi basc. *putzu* „puț, gaură" care pare să fie împrumut din latină sau din altă limbă IE. Forma apare dialectal în gr. *πυτέον*, în dialectul eolian (cf. Varro, *Lingua Latina*, 5, 25). Desigur că această formă dialectală este un împrumut din graiurile locale tracice. Toate aceste forme provin de la un PIE ***peut-** „puț, groapă". După Walde (II, 393) lat. *puteus* provine din PIE ***peu-to**, **pou-to**, cu sensul inițial de „a tăia, a pune în ordine"; cf. lat. *puto-*, *are*. Pe de altă parte, ținând cont de cele arătate de Varro, îl putem considera de origine pre-latină.

pụță (ar., mgl. *puță*, istr. *puțe*) – 1. penis (în limbajul copiilor), vulvă; 2. puşti.

După Cioranescu (6990) este o creație expresivă de la un rad. *piț-* care indică un obiect mic, radical pe care Cioranescu îl asociază cu lat. *preputium* „prepuț" şi lat. *salaputium* „mormoloc". După el, ar indica existența unui **putium* neatestat, formă propusă anterior şi de alți cercetători (Tiktin; *REW*, 6881; Rosetti, I, 171).

Pe de altă parte, ca în multe alte cazuri, sfera comparativă poate fi cu mult extinsă, încât rom. **puță** trebuie pus în legătură cu PIE ***pu-to** „podex, cunnus" (*IEW*, 848); cf. skt. *puccha* „membrum virile, coadă", la rândul său din PIE ***pu-** (*IEW*, 848). Forme similare apar şi în alte limbi balcanice sau neolatine; cf. alb. *poc* „vulvă", fr. *pot*, it. *potta* „vulvă", mgh. *pics*, *pit* „vulvă". Cu sensul al doilea este o contaminare cu ***putlo-s** „copil" (*IEW*, 842-43), derivat nominal al PIE ***pou-**, **pu-** „mic, puțin" (v. **puşti**).

Der: *puțoi*.

puțị (mgl. put) – a răspândi un miros greu, neplăcut.

Lat. **putire* < *putere* (Puşcariu, 1414; REW, 6876; Cioranescu, 6992). Acest radical este prezent şi în alte limbi IE; cf. skt. *patih* „împuțit", skt. *a-puy* „a putrezi", gr. *πύθω*, lituan. *puti* „a puți, a se strica".

PIE ***pu-** „a mirosi urât, a puți", **pu-ti** „miros urât, putoare", **putro-** „putred" (*IEW*, 848) (v. **putred**, **putoare**).

Der: *a* (*se*) *împuți*, *împuțit*, *împuțiciune*, *pucios*.

puțin – care este în cantitate mică, un pic.
Provine din rad. *put-*/*pit-*, similar cu radicalul alb. *pic-* (pron. *piț*), prezent şi în verbele a **piti**, a *pitula*, a **pițigăia**; cf. alb. *picerr* „mic, puțin”, radical de origine traco-illiră. Forme similare apar şi în bască; cf. basc. *pitin* „puțin”, basc. *pitika* „ied, capră tânără”. Rom. **puțin** îşi are originea în ultimă instanță în PIE ***pou-**, **pu-** (*IEW*, 842), cu prelungire în *t* (v. **puță**, **puşti**, **pitic**). Din fondul pre-latin.
Der: *puținel*, *puțintel*, *puțintică*, *puținătate*, *împuțina*.

puzdęrie – 1. resturi din tulpina lemnoasă a inului sau a cânepii, care cad în urma melițării; 2. mulțime, număr mare de oameni sau lucruri.
V.sl. *pazderije* „1. ramură fără frunze; 2. pleavă, miez” (Miklosich, *Lexicon*, 605; Candrea, 2, 284); cf. bg. *pazder* „câlți, scamă (rezultată din pieptănarea firelor)”, sb. *pózder* „câlți (de in)”, mgh. *pazdorja*. Nu are răspândire în limbile slave, cu excepția limbilor slave de sud. Provine, probabil, din fondul pre-latin.

R

rabạt – reducere de preț.
N.g.s. *Rabatt* din v.fr. *rabatre* „a bate, pune jos” < *batre* < lat. *batuere* „a bate” (v. **bate**).

rabin – şef religios al unei comunități evreieşti.
Ebr. *rabbi* „învățătorul meu” din *rabh* „învățător, maestru”, *-i* „meu” > lat.med. *rabbi* > pol. *rabin*.
Der: *rabinat*, *rabinic*, *rabinism*.

rạblă – lucru vechi, uzat.
Săs. *Rabel* „pleavă, praf” (Drăganu, *Dacor*., 4, 773). Cioranescu (7002) îl consideră cu origine incertă, dar crede că trebuie asociat cu sb. *rabatno* „în stare proastă”, *rabljenje* „uz” din sb. *rabiti* „a folosi”. Radicalul nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.
Der: *a* (*se*) *rablagi*.

rac (ar. (*a*)*rac*) – 1. crustaceu; 2. cancer, boală malignă.
V.sl. *rakŭ* „rac” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 42; Cihac, II, 302; Cioranescu, 7008); cf. bg., scr., pol., mgh. *rak*, rus. *rak* „rac”. Vasmer asociază formele slave cu skt. *karkatas* „rac”, gr. *καρκίνος* „rac”, lat. *cancer* „rac”, lituan. *érké* „căpuşă”, let. *erce* „căpuşă”.
Der: *răcar* „pescar de raci”, *racină* „boală cronică”, *racilă* (*răcilă*) „plasă de prins raci”.

rachẹtă[1] – 1. proiectil propulsat prin reacție.
Fr. *raquette* din it. *rocchetta* < *rocca* „fus, bobină”, probabil din got. **rukka*.

rachẹtă[2] – paletă ovală alcătuită dintr-o rețea de coarde folosită la jocul de tenis de câmp.
Cioranescu (7012) şi o serie de dicționare explicative ale limbii române confundă cele două forme omonime, ele având origine diferită în limba franceză.
Fr. *raquette*, *rachette* din arab. *rāhet*, *rāhah* „palmă”.

rạchiu[2] **–** nume dat diferitelor băuturi alcoolice.
Tc. *raki* < arab. *araq* (Roesler, 601; Cihac, II, 302; Şăineanu, II, 298); cf. bg., sb. *rakja*, ngr. *ρακί*, rus. *raki*. Este prezent, de asemenea, şi în unele limbi vest-europene; cf. fr. *arak*, it. *aracca*, sp. *arac*, eng. *arrack*. La origine era o băutură tare, făcută din suc de cocos, originar din India, sau din orez fermentat.

rạclă – 1. sicriu; 2. cutie, ladă.
Bg. *rakla* < v.sl. *raka* „mormânt” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 303); cf. scr. *raka* „înmormântare”, ceh. *raka* „sicriu”.
V.sl. *raka* este acelaşi cu lat. *arca* „1,cutie, ladă”; 2. sicriu” din care probabil că provine forma slavă care a metatizat lichida *r*. Lat. *arca* > got. *arka* „cutie, sac, corabie”, v.g.s. *arahha* „cutie”. Walde (I, 62) consideră că, v.sl. *raka* provine din germana veche, ca şi v.pr. *arkan* „corabie, arcă”, dar această ipoteză nu pare plauzibilă.

rạde – a răzui, a şterge.
Lat. *radere* „a zgâria, a răzui” (Puşcariu, 1422; *REW*, 6987).
PIE ***rēd-***, **rōd-**, **rəd-** „a zgâria, a rade, a râcâi, a roade” (*IEW*, 854); cf. skt. *radati* „a rade, a zgâria, a roade”, lat. *rodo* „a roade”, lat. *rado* „a zgâria, a răzui”, cymr. *rhathu* „a râcâi”, bret. *raza* „a rade”, v.g.s. *razi* „înțepător, aspru la gust, sălbatic” (v. **răzui**).
Der: *ras*, *răsătură*.

raft – poliță fixată într-un dulap, etajeră.
Tc. *raf* „raft” (Cihac, II, 606; Tiktin; Cioranescu, 7026); cf. ngr. *ράφι*, alb., bg. *raft*.

rage – a mugi, a răcni.
Lat. *ragere* (Densusianu, *Hlr*, 197; Puşcariu, 1427; *REW*, 7077). Este foarte rar întâlnit în latina clasică. Neatestat în latina medievală. Nu are derivaţi în limbile neolatine.
PIE ***rei-**, **rē(i)-** „a striga, a răcni, a lătra” (*IEW*, 859); cf. skt. *ras*, *rasati* „a urla, a striga”; skt. *rasa* „urlet, muget” (Monier-Williams, 879, col. 2, 3), eng. *roar* „a rage”, *uproar* „strigăt, răget”, v.g.s. *reren* „a rage”. Forme cu prelungire în **k**: **rek-** „a răcni, a rage, a urla”; cf. lat. *raccare*, *rancare* „a răcni” (despre tigri), lat. *rana* < ****racsna* „broască”, m.g.s. *ruohen* „a răcni, a sforăi”, v.sl. *reko* „(eu) spun”. Tot de la acest radical provine şi rom. a **răcni** (v. **răcni**).
Der: *răget*.

rągilă (var. *raghilă*) – pieptene pentru dărăcit cânepa.
Din n.g.s. (dial) *raffel* < *Riffel* „ragilă, pieptene pentru dărăcit inul sau cânepa, dispozitiv de curăţat coaja legumelor”, prin intermediul ceh. *rafala*, pol. *rafla* (Cihac, II, 310; Tiktin; Cioranescu). Este dificilă trecerea de la *f* > *g*, în plus, este vorba de o formă germană dialectală. Pe de altă parte, românii, precum şi strămoşii lor dacii, au cultivat cânepa de mii de ani şi este firesc să considerăm că unealta respectivă a existat din cele mai vechi timpuri, împreună cu cuvântul care o defineşte.
Kluge (740) consideră că n.g.s. *Raffel* provine din *raffen* „a smulge”. Sensul de bază al n.g.s. *Raffel* este acela de *răzuitoare*, astfel că rom. **ragilă** a putut avea şi sensul de *răzuitoare*, este probabil, un derivat din a **răzui** sau provine de la acelaşi radical ca şi a **rade** (şi **răzui**) din PIE ***rēd-**, **rōd-**, **rəd-** „a zgâria, a rade, a râcâi, a roade” (*IEW*, 854) sufixat cu *-ilă*. Forma mai veche fiind *rajilă* sau ****razilă* a devenit apoi **ragilă**, prin hipercorecţie.

rahat – preparat dulce din sirop de zahăr, amidon şi diferite arome.
Tc. (arab.) *rahat* (Roesler, 601; Şăineanu, II, 299; Cioranescu, 7032).

raţi – paradis.
Cf. bg., sb., ceh., pol., rus. *raj* „paradis, rai” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cioranescu, 7044). Forme similare, cu sens apropiat, sunt şi în alte limbi IE; cf. skt. *rayi* „bogăţie, avere” < *rā* „a da, a împărţi, a dărui” (Monier-Williams, 868, col. 3), av. *ray* „bogăţie, fericire”, lat. *res* „lucru, moştenire”. Sensul din sanskrită şi avestică este apropiat de rom. (dial.) **rai** „bogăţie, recoltă bogată”, sens care nu pare să existe în limbile slave. Vasmer (II, 486) consideră că formele slave provin din vechea iraniană, dar ele provin probabil din stră-română.

raţită – incursiune, expediţie.
Mgh. *rajta* (Cihac, II, 522; Cioranescu, 7039), folosit în timpul rondului de noapte cu sens de avertisment: „Atenţie!”; cf. eng. *raid* „expediţie militară” din v.eng. *riden*, gall. *reda*, *rodi* „căruţă uşoară cu patru roţi pentru călătorie”, cymr. *rhwydd-han* „a se grăbi”, m.ir. *riad* „a călători” (I, sg.), let. *raidit* „a urmări, a alerga, a trimite în fugă pe cineva”; v.g.s. *ritto* „călăreţ”.
Toate aceste forme provin din PIE ***reidh-**, **roith** „a călători, a umbla” (*IEW*, 861). Numai în limbile germanice are sensul de „a călări, a umbla călare”, pe când în celtice şi baltice are sensul mai general de „călători, a urmări, a umbla în grabă etc.”, sens apropiat de rom. **raită**, dar şi de originalul PIE. Prin urmare, forma maghiară provine dintr-o limbă indo-europeană care este, probabil, româna.

ram – creangă.
Lat. *ramus* „ram, ramură” (Puşcariu, 1428; Tiktin; Cioranescu, 7042); cf. alb. *rremb* „creangă, rând, şir”. Lat. *ramus* < ****uradmos* > *radix* (Walde, II, 416) sau PIE **u(e)rād-**, **urəd** „ramură, creangă, rădăcină” (*IEW*, 1167); cf. gr. *ραδίς* „ramură”, lat. *radix* „rădăcină”, alb. *rrënzë* „rădăcină”, cymr. *gwraidd* „rădăcină”, got. *waurts* „rădăcină”, v.g.s. *wurz* „plantă”, *wurzala* „rădăcină”, toch. B *witsako* „rădăcină”. Alb. *rremb* nu provine din latină, deşi este cognat cu lat. *ramus*, ambele forme albaneze fiind moştenite.
Der: *rămură*, *rămuriş*, *ramurea*, *rămuros*, *a înrămura*.

rạmă – 1. cadru de lemn sau metal în care se pune o fotografie, un tablou; 2. vâslă.
Mgh. *rama* „broderie, ramă” (Cihac, II, 304; Gáldi, *Les mots*, 154); cf. pol., rus. *rama*. N.g.s. *Rahmen* (Tiktin; *REW*, 7012; Candrea; Cioranescu, 7043).
Der: *a înrăma*, *înrămare*, *înrămat*.

rạnă – leziune, plagă.
Cf. bg., scr., slov., rus. *rana* „rană” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 304; Cioranescu, 7049). Vasmer (III, 441) asociază formele slave cu alb. *vras* „a omorî”, alb. *vrásjie* „asasinat”, av. *rana* „ostaş, luptător”.
Toate aceste forme provin din PIE ***uorna**, ***urona** „rană” (*IEW*, 1163); cf. skt. *vran*, *vrana*, *vranati* „a răni”, *vrana* „rană, ulcer”, alb. *varrë* „rană” (v. **vrană**).
Der: *a răni*, *rănire*, *rănit*.

ranchiụnă – ură ascunsă, duşmănie.
Lat. *rancor* „ranchiune” apare foarte târziu în latina medievală (la 1076 d.C.; cf. Niermeyer, 1149). În schimb, forma *rancune*, mult mai rar întâlnită, apare pentru prima oară la Sf. Ieronim (secolul IV d.Ch.) (cf. Dauzat, 630). Aceste forme au intrat în latina medievală din fondul pre-roman. Poate fi asociat cu **râcă,** de la PIE ***rei-** „a zgâria”, cu tema nominală ***rei-ka** „zgârietură, spărtură” (*IEW*, 857).
Der: *ranchiunos*.

randamẹnt – capacitate de producţie.
Fr. *rendement* din it. *rendimento* (Cioranescu, 7151).

rạngă – bară de fier.
Cf. sloven. *ranta* „băţ, prăjină” (Cihac, II, 305). Nu am putut verifica etimonul invocat de Cihac.
Rom. **rangă** poate fi asociat cu PIE ***reik-** „a întinde, a scutura, a balansa, bâtă, rangă” (*IEW*, 862); cf. norv. *ri* „par, bâtă”, v.g.s. *rigil* „catapultă, bară”.

rạniţă – sac purtat în spate de militari.
N.g.s. *Ranzen* „burtă, cocoaşă, raniţă” (Cioranescu, 7052; Sanzewitsch, 208); cf. sb. *ranac*, *ranca*, rus. *ranec*.

rạpăn – râie, erupţie a pielii.
V.sl. *svrabynŭ* „mâncărime” (Cihac, II, 305). Din n.g.s. *Rappe* „coji” (Puşcariu, *Dacor*., 2, 605; *REW*, 7059); cf. m.g.s. *rapfe* „râie” sau, în sfârşit, din gepid. ****rappons*** (Puşcariu, *Lr*., 273). Etimologiile date nu sunt justificate nici din punct de vedere fonologic, nici socio-istoric. Este vorba de un radical IE ***rap-** din care provin toate formele menţionate mai sus.
PIE ***sreup-** „rapăn, piele răpănoasă” (*IEW*, 1004); cf. skt. *rapas* „defect, erupţie pe corp, rană, leziune”, skt. *ripra* „jeg, murdărie”, *repas* „pată, murdărie, greşeală” (Monier-Williams, 880), gr. *ρύπος* „murdărie”. Rom. **rapăn** este foarte apropiat de skt. *rapas* şi, respectiv, *ripra*, având aceeaşi origine, dar şi de forma grecească. V.sl. *svrabynŭ* provine, probabil, tot de la acest radical, dar nu este etimonul rom. **rapăn**. Walde-Pokorny consideră că skt. *rapas* provine din rad. PIE ***rep-**, radical din care provin multe forme cu sensul de „a smulge, a sfâşia etc.” (v. **râp**). Origine traco-dacă.
Der: *răpănos*.

rạpiţă – plantă din familia cruciferelor.
Cf. scr., slov. *repica* „rapiţă” < v.sl. *repa* „nap, rapiţă” (Cihac, II, 306; Tiktin); cf. mgh. *repcza*, sued. *raps* „seminţe de rapiţă”, gr. *ρύπυς*, lat. *rapa*, *rapum* „nap, rapiţă”, alb. *rapë*, *rrepicë* „nap, rapiţă”, v.g.s. *raba*, eng. *rape* „nap-de-câmp, rapiţă”, v.g.s. *ruoba*, cymr. *erfin*, lituan. *ropé* „nap”. După Vasmer (III, 471) este vorba de un vechi *Wanderwort*, de origine necunoscută. Toate aceste forme provin din PIE ***rap-**, ***rēp-** „nap, rapiţă” (*IEW*, 852).
Suf. *-iţă* provine de la un suf. mai vechi *-itia*, întâlnit şi în latină şi care a existat şi în traco-dacă. Suf. -uţă este atestat în sec. VI d.Ch. la Procopius (*De Aedificiis*) în top. *Labutza* (v. **labă**). Există în limbile slave de sud şi în limba rusă, care l-a putut împrumuta din slava veche. Din fondul traco-illiric.

rar (ar. *rar*) – 1. depărtat, la distanţă; 2. neobişnuit, excepţional; 3. de puţine ori.

Lat. *rarus* „rar, puțin dens, rarefiat” (Pușcariu, 1437; *REW*, 7067). Panromanic; cf. alb. *rallë* „rar, sporadic, neobișnuit”.
Lat. *rarus* provine din PIE ***er-**, **erə-** „rar, neadânc, stagnant” (*IEW*, 332; Walde, II, 418).
Der: *a rări*, *rărire*, *rărit*, *răritură*, *rarişte*, *rareş* etc.

rasă[1] (ar. *rasă*) – veşmânt călugăresc.
Mgr. *ράσον* (Miklosich, *Fremdw*., 121; Cihac, II, 307; Murnu, 49; Vasmer, *Gr*., 127; Cioranescu, 7071).

rasă[2] – 1. grup de animale domestie legate prin ereditate; 2. clasificarea speciei umane în diferite tipuri pe baza unor caracteristici fizice.
Fr. *race* din it. *razza*, de origine obscură în italiană.

rastel – suport, întăritură.
Din lat. *rastellus* (Philippide, 49), ipoteză respinsă de Cioranescu (7101) care consideră că provine din it. *rastello*.

rasol (mgl. *răsol*).
V.sl. **razsolŭ* „saramură” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 308); cf. bg., slov. *razsol* „saramură”, rus. *razsolŭ*, ceh. *rosol*, lituan. *rasolas* „saramură”. După Cihac, formele slave provin din v.sl. *solĭ* „sare”.
Der: *a rasoli* „a găti prost, a face lucru de mântuială”.

raşcă – unealtă pescărească de forma unei prăjini cu care pescarii împing frânghiile năvodului pe sub gheață.
Rom. **raşcă** are un sens restrâns, ceea ce face dificilă asocierea sensului acestei forme cu alte cuvinte din română sau din alte limbi IE, fapt care împiedică stabilirea etimologiei sale. Origine obscură.

rată – 1. o anumită cantitate pe unitatea de timp; 2. sumă de bani care se plăteşte la un anumit termen.
N.g.s. *Rate* (Cioranescu, 7109) din lat. *rata*, fem. al lui *ratus*, part. trecut de la lat. *reri* „a judeca”.

rateş – han (în Mold.).
N.g.s. *Rathaus* „primarie, clădirea primăriei” > pol. *ratusz* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42, Cihac, II, 319; Cioranescu, 7113); cf. ucr. *ratuš*.

rață (ar. *rosă*) – nume dat mai multor specii de păsări înotătoare cu cioc lat şi turtit şi cu picioare scurte (*Anas*).
Cf. scr., slov. *raca*, bg. *reca* „rață” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 310); cf. alb. *rosë* „rață”, mgh. *rece* „rață”, friul. *raza*, *rasa* „rață”.
Hasdeu (*Cuvente,* II, 16) îl consideră dacic, iar Philippide (II, 730) crede că provine din albaneză, ipoteze respinse de Cioranescu.
PIE ***anət-** „rață” (*IEW*, 41); cf. skt. *atih* „pasăre de apă”, gr. *νίσσα* „rață” (dial. boet. *νάσσα*), lat. *anas* „rață”, v.g.s. *enit* „rață”, n.g.s. *Ente*, lituan. *antis* „rață”, v.pr. *antis* „rață”, sb. *utva*, v.rus. *utovŭ*, v.sl. *utja* „rață” < proto-slav. *oty* (cf. *IEW*, 41-42). Alinei (II, 950) crede că friul. *raza* (*rasa*) provine din slavă. După Alinei, tracii erau, de fapt, slavi, iar aceste împrumuturi „slave” în friulană sunt foarte vechi, unele „datând” din neolitic, deoarece slavii (citeşte tracii) au locuit pe aceste locuri dintotdeauna.
În realitate, în acest caz, formele din slavele de sud provin toate din fondul traco-illiric, deoarece forma proto-slavă este diferită. Astfel se explică faptul că în sârbă există şi o forma slavă moştenită, *utva,* care este aceeaşi cu forma veche slavă şi cea veche rusă. Lui Alinei îi scapă întotdeauna astfel de detalii, când încearcă să demonstreze că tracii şi slavii erau acelaşi lucru.
Rom. **rață** provine din PIE ***anət**, prin căderea lui *a* inițial şi „rotacizarea” lui *n* inițial (infra). Pe de altă parte, după Poghirc (*ILR*, II, 347) formele din limbile balcanice menționate mai sus provin din PIE ***ras-** „a striga” (*IEW*, 852) sau poate din PIE ***reudh-**, **roudh-** „roşu” (*IEW*, 872); cf. lituan. *raudele*, let. *rauda*, *rŭsa* „rață sălbatică de culoare roşcată”. Ipoteza lui Poghirc nu este întru totul întemeiată, deşi nu este lipsită de semnificație. Din exemplele de mai sus, s-a putut constata că limbile baltice au forme care provin de la PIE ***anət-**, ca şi multe alte limbi IE, pe lângă cele citate de Poghirc, ceea ce ne face să credem că, acestea din urmă sunt forme de natură onomatopeică sau cu referire la

culoarea roşie şi nu pot fi asociate în mod direct, cu rom. **rață**, respectiv alb. *rosë*. Pe de altă parte, Brâncuş (*VALR*, 109) arată că rom. *rică* „srigăt cu care chemăm sau alungăm rațele”, folosit în Transilvania şi Banat, are corespondent în alb. *rikë* „rață, rățuşcă”, termen care se foloseşte şi pentru alungat rațele. O formă similară se găseşte şi în sb. *rićka* „o specie de rață”, forme care sunt după toate aparențele, de natură onomatopeică, deşi există un radical PIE mai apropiat ca formă decât cel indicat de Poghirc; cf. PIE ***rei-**, **rē(i)-** „a striga, a răcni, a lătra” (*IEW*, 859) cu prelungire în **k**: **rek-** „a răcni, a urla”; cf. lat. *raccare*, *rancare* „a răcni, a urla, a striga”, cymr. *rhegen* „potârniche” etc. (v. **orăcăi**, **răcni**).

Având în vedere aceste detalii, forma **rață** pare să fie rezultatul unei contaminări între un mai vechi ***nață**, cu *rică*, fapt care a dus la „rotacizarea” lui *n* inițial. Forme similare cu primul avem în gr. *vísσα* „rață” şi dial. boet. *vásσα*, în care influența tracă a fost mai mare. Origine traco-illirică.

Der: *rățuşcă*, *rățoi*, *a* (*se*) *rățoi*, *rățoială*.

rază (ar. *radză*) – linia dreaptă în care se propagă lumina.

Lat. ***radia** < *radius* „beţişor, spiță (la roată), suveică” (Densusianu, *Hlr*, 130; Puşcariu, 1453; *REW*, 6999). Panromanic. Radicalul apare şi în albaneză cu aceleaşi sensuri ca şi în limba română; cf. alb. *rrezë* „1. rază; 2. spiță”. Lat. ***radia** nu este atestat, ci doar *radius*, care este de gen masculin şi are sensuri diferite, deşi latina are vb. *radio* „a radia”. În latină există şi forma *radia* „volbură aspră” (*Similax aspera*) < gr. *ραδία* „*σμίλαξ στριλχείε*”. Forma greacă apare la Pseudo-Dioscorides (cf. Walde, II, 414), dar nu poate fi asociată cu lat. *radius*. De asemenea, există skt. *rāj*, *rājati* „1. a conduce, a guverna; 2. a ilumina, a radia”, *anu-raj* „a radia, a străluci”, pref. *anu* „lângă, după, sub” (Monier-Williams, 872, col. 3), cu sensuri identice cu cel din română şi parțial cu albaneza.

Monier-Williams crede, pe bună dreptate, că la origine a fost vorba de două rădăcini în limba sanskrită. Ulterior ele s-au suprapus fonetic păstrând ambele sensuri. Una dintre aceste rădăcini este rad. PIE ***reg**’ „a conduce, a direcționa” (*IEW*, 854; Walde, II, 426). Celălalt radical ar fi PIE ***rad-** „a radia”; cf. lat. *radio*, *-are* „a radia, a străluci”, precum şi formele din sanskrită cu acelaşi sens, menționate mai sus.

rązna – fără să ştie încotro se duce.

V.sl. *ražino* „diferit, felurit” (Cihac, II, 312). Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Blagova). Există totuşi forme similare în slava veche şi în rusă; cf. v.sl. *raznostĭ* (Djačenko), rus. *raznica* „deosebire”, dar sensul formelor slave este destul de diferit şi nu pot fi asociate cu rom. **razna**.

Rom. **razna** are aceeaşi origine cu a **răzni**, ambele forme pot fi asociate cu PIE ***rēig-**, **rēi-** „a întinde, a extinde” (*IEW*, 862); cf. v.g.s. *reichen* „a da mai departe, a întinde”, lituan. *reiž-inos* „a (se) lăuda”, v.ir. *riag* „tortură”, *ringid* „a tortura, a răstigni”. Rom. **razna** formează o familie de cuvinte cu **răzleț** şi a **răzni** cărora li s-au dat diverse origini, dar, în mod evident, ele au aceeaşi origine. Din fondul pre-latin.

Der: *a* (*se*) *răzni* (despre animale) „a se pierde, a (se) înstrăina de turmă”.

răbdą (ar. *răvdare*) – a suporta greutăți, neplăceri.

V.sl. *raditi*, *ražda* „a avea grijă de” (Cihac, II, 302). Lat. ***re-obdulare** (Cihac, I, 294; Weigand, *BA*, 2, 260). Lat. ***rigidare** (E. Herzog, *Dacor*., 222-4). Lat. *regere* „a conduce” (Giuglea, *Dacor*., 4, 380). Lat. ***rabidare** „a turba” (Puşcariu, *Dacor.*, 8, 127-31) ori lat. ***rubidare** „a turba” (Puşcariu, *Lr*, 122). Lat. ***repedare** „a se retrage” (Scriban). În mod evident, toate aceste ipoteze sunt încercări lipsite de sens, deoarece nici una nu este adecvată din punct de vedere semantic.

Rom. **răbda** provine din PIE ***orbho-** „orfan, moştenitor” cu toate subsensurile de la **orfan** „copil, mic, slab, neajutorat”, până la acela de „servitor” sau

„sclav” (*IEW*, 781); cf. got. *arbi* „moştenitor”, v.g.s. *arbi* cu vb. **arbe-io* „a rămâne orfan, copil pus la munci grele”, got. *arbaiÞs* „necaz, suferinţă, muncă grea”, v.sax. *arbedi* „oboseală, muncă grea”, v.g.s. *arbeit* „muncă”, n.g.s. *Arbeit* „muncă”, rus. *rabota* „muncă”. Vasmer (III, 427) derivă rus. *rabota* „muncă” tot de la acest radical.

Rom. **răbda** provine de la un mai vechi **arb-edo* cu metateza lichidei **rab-edo* > rom. *rabdu* (v. **orb**, **rob**). Origine traco-dacă.

Der: *răbdare*, *răbdător*, *răbduriu*.

răboj (ar. *arăbuş*, mgl. *răbuş*) – bucată de lemn pe care, în trecut, se însemna prin crestături.

Cf. bg., scr. *raboš* „răboj” (Cihac, II, 319; Cioranescu, 7004). Cihac îl asociază cu v.sl. *ravŭ* „crestătură”, dar această formă nu s-a verificat în slava veche (cf. Blagova, Djačenko). Radicalul nu are răspândire în limbile slave, excepţie făcând bulgara şi sârbo-croata. Mgh. *rovas* provine din română (v. **răvaş**).

Rom. **răboj** provine din PIE ***rei-** „a zgâria, a sfâşia, a tăia”, cu prelungire în **b**, ***reib-** (*IEW*, 857).

răbufni – a răsuna, a bubui.

Provine din **a bufni** prefixat cu *ră*. Acest verb este de natură onomatopeică.

Tiktin crede că acest prefix trebuie explicat prin pref. neologic *re-*, o ipoteză fără sens, deoarece acest prefix este destul de răspândit în limba română; similar cu pref. *răz-* (v. **răguşi**).

Der: *răbufnire*, *răbufneală*, *răbufnit*.

răbui – a unge, a gresa.

Provine, probabil, din n.g.s. *reiben* „a freca” (Candrea; Cioranescu, 7006).

Der: *răbuială* „grăsime, ceară”.

răcan – 1. brotac; 2. recrut.

Formaţie onomatopeică de la un radical **rac* (Spitzer, *Dacor.*, 4, 668). Lat. **raccanus* < *raccare* „a răcni” (Puşcariu, *Dacor.*, 3, 687-9; *REW*, 7019; Candrea; Cioranescu, 7010). Tiktin şi Candrea îl apropie, în mod neadecvat, de *a răgădui*, **răgălie**. O formă similară se găseşte şi în italiană; cf. it. *ragano* (dim. *raganello*) (var. *racano* „brotac”). Înrudirea it. *ragano* cu rom. **răcan** este evidentă, dar etimonul latin corespunzător nu este atestat. Ambele trebuie asociate cu lat. *racco* „a răcni (despre tigri)”.

De Mauro-Mancini (1702) consideră it. *ragano* cu origine incertă. Aici trebuie adăugat că şi lat. *rana* „broască” provine de la un proto-latin **racsna*, adică „cea care orăcăie”.

PIE ***rei-**, **rē(i)-** „a striga, a răcni, a lătra” (*IEW*, 859) cu prelungire în **k**: **rek-** „a răcni, a urla”; cf. lat. *raccare*, *rancare* „a răcni, a urla, a striga”, cymr. *rhegen* „potârniche” etc. (v. **orăcăi**, **răcni**, **răncălui**). Origine traco-dacă.

Der: *răcănel*, *răcăleţ* (Bucov.), *a răcăni*.

răchiţă – nume dat mai multor specii de salcie.

V.sl. *rakyta* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 302); cf. bg., scr., slov. *rakita*, ceh. *rakita*, pol. *rokita*, mgh. *rakottya*. Alb. *arqitë* (reg.) „1. răchită; 2. ramură subţire de răchită folosită la împletituri”, lituan. *reketis* „1.arbore rămuros; 2. ramură, băţ”.

Vasmer (2, 488) asociază formele slave cu let. *ercis* „ienupăr”, let. *erskis* „porumbar” şi gr. *ἁρκευδος* „ienupăr”. Vasmer crede că formele slave provin de la un proto-sl. **orkyta*, dar, în acelaşi timp, respinge legătura cu lat. *arcus* „arc”.

La venirea slavilor în Balcani, în proto-slavă avusese deja loc metateza lichidelor, prin urmare, forma albaneză nu poate proveni din forma slavă. Este posibil ca, într-o fază timpurie a proto-slavei (înainte de metateză), să fi existat forma **orkyta*, de la un mai vechi **arkūta*. Este cunoscut faptul că în v.sl. *y* provine dintr-un **u** (lung) IE.

Despre v. sl. *mogyla* Bernstein (*Gram.*) spune că ar fi, de asemenea, un împrumut din iraniană. Ţinând cont de legile de transformare de la indo-europeană la slava comună, aceasta a împrumutat cândva o formă **māgūla*, deoarece **a** lung IE a trecut la *o* în slava comună, iar **u** lung a trecut la *y*; astfel s-a ajuns la v. sl. *mogyla*. Dacă acest cuvânt este

într-adevăr un împrumut în proto-slavă aşa cum susţin slaviştii, el poate proveni din dac. **māgūla* care a devenit în română **măgură**. Şi, în acest caz, împrumutul s-a făcut într-o fază timpurie a slavei comune. Cazul v.sl. *mogyla* este paralel cu cel al v.sl. *rokyta* care provine, aşa cum am arătat, de la un mai vechi **arkuta*, de origine dacică (v. **măgură**, **movilă**).
Judecând şi după forma din limba greacă, trebuie să fi existat o formă proto-balcanică **arkuta*, care să explice lipsa palatalizării velarei *k* atât în română, cât şi în albaneză, care, la rândul său, provine din PIE ***arqu-**„curbat, arcuit” (*IEW*, 67) (v. **arc**). Proveniența din acest radical este susținută şi de skt. *arkás*, formă care are sens de arc, dar care defineşte şi un arbore din India (*Calotropis gigantea*). Provine din fondul traco-illiric.

răcnị – vb. A scoate sunete puternice şi prelungi.
V.sl. *ryknuti*, *rikati* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 303; Cioranescu, 7016); cf. sb. *riknuti*.
PIE ***rei-**, **rē(i)-** „a striga, a răcni, a lătra” (*IEW*, 859) cu prelungire în **k**: **rek-** „a răcni, a urla”; cf. lat. *raccare*, *rancare* „a răcni, a urla, a striga”, cymr. *rhegen* „potârniche”, lituan. *rekti* „a țipa, a răcni”. Prin urmare, radicalul este prezent în mai multe limbi IE, inclusiv latina. Forma rom. *a răgădui* „a se răsti la cineva” provine tot din acest radical (v. **orăcăi**, **rage**). Are aceeaşi origine cu rom. a **rage**, ambele provenind din acest radical (v. **rage**).
Der: *răcnet*.

răcoạre (ar. *arcoare*) – frig moderat, temperatură uşor scăzută.
Provine din **rece** sufixat cu *-oare* (Puşcariu, 1454; *REW*, 7109; Cioranescu, 7017).
Aceste forme româneşti au fost derivate, în mod eronat, din lat. *recens* „recent, proaspăt” > **recor* (Pascu, I, 37) sau din lat. *rigorem*, *rigor* „înțepeneală, rigiditate” (Schuchardt, *RF*, 1, 20). Aceste ipoteze nu pot fi acceptate. Rom. **răcoare** provine de la acelaşi radical ca şi rom. **rece**, mai precis din PIE ***(s)rig-**, **srigos** „ger, brumă” (*IEW*, 1004). Este înrudit cu sard. *arragore* „îngheț” (v. **rece**). Origine traco-dacă.
Der: *răcori*, *răcoreală*, *răcoritor*, *răcoros*.

răcuịnă (var. *răcovină*) – mică plantă erbacee târâtoare.
A fost evitat de dicționarele etimogice ale limbii române.
Provine din PIE ***reig-** „a (se) întinde” (*IEW*, 802); cf. n.g.s. *reichen* „a atinge, a ajunge la”, eng. *reach* „a junge, a atinge”, v.ir. *riag* „tortură”. Acest radical este potrivit din punct de vedere semantic, întrucât răcuina este o plantă care se întinde pe pământ. Origine traco-dacă.

rădąşcă (var. *răgace*) – insectă din ordinul coleopterelor (*Lucanus cervus*).
V.sl. *rogŭ* „corn” (Cihac, II, 317); cf. bg. *rodaška*, slov. *roh* „rădaşcă”, ceh. *roh*, *roháč* „rădaşcă”, lituan. *ragus* „corn”.

rădăcịnă (ar. (*a*)*rădățină*) – parte a unei plante prin care aceasta se fixează de sol.
Lat. **radicina* < *radix*, *-icis* (Puşcariu, 1423; Densusianu, *Hlr.*, 159; *REW*, 6995); cf. sard. (logud.) *raigina*, ven. *razina*, fr. *racine*. Radicalul este prezent şi în limba greacă; cf. gr. *ρίζα* „rădăcină*”* Lat. *radacina* este totuşi atestat, dar foarte rar întâlnit, provine probabil din una din limbile italice.
PIE ***uṛd-**, **urad-** (Walde, II, 415) sau ***u(e)rād-**, **urəd-** „ramură, rădăcină” (*IEW*, 1167); cf. cymr. *gwreid* „rădăcină”, v.scand. *rot* „rădăcină”, got. *waurts* „rădăcină”, v.g.s. *wurzala* „rădăcină”, eng. *root* (v. **ram**).
Der: *rădăcinos*, *a înrădăcina*, *a desrădăcina* etc.

rădvạn – trăsură de lux închisă.
M.g.s. *reitwagen* „caleaşcă, rădvan” > pol. *rydwan* (Miklosich, *Fremdw.*, 123; Cihac, II, 303; Cioranescu, 7023); cf. rus. *rydvan*.

răfuị – a cere socoteală (cuiva).
Provine, probabil, din PIE ***reu-**, ***reuə-** „a sfâşia, a săpa, a grămădi” (*IEW*, 868); cf. skt. *rav-*, *ru-*

„a sparge, a distruge”, lat. *ruo* „a alerga, a se năpusti”, v.isl. *ryja* „a smulge lâna de pe oi”, lituan. *ráuju*, *ráuti* „a sfâşia, a smulge”, lituan. *raveti* „a smulge” (v. **rupe**).
În traco-dacă, PIE ***u** urmat de o vocală a trecut la *v*, în acest caz la *f* (v. **vatră**, **răgaz**). Pe de altă parte, suf. *-ui* este unul dintre sufixele derivative cele mai frecvente în limba română. Origine traco-dacă.
Der: *răfuire*, *răfuială*.

răgaz – timp liber, disponibil.
V.sl. *rokŭ* „soroc” (Cihac, II, 303); cf. lituan. *rakas* „soroc”. V.sl. *rokŭ* nu poate fi considerat etimonul rom. **răgaz**, fiind inadecvat atât din punct de vedere fonologic, cât şi semantic. Din sb. *gaz* „vad” (Cioranescu, 7029) este o ipoteză la fel de imposibilă.
PIE ***ero-**, ***rē-** „a se odihni”, ***re-ua**, **rō-ua** „linişte, răgaz” (*IEW*, 338); cf. gr. *ερωή* „răgaz, repaus”, av. *airime* „liniştit”, cymr. *araf* „liniştit”, n.g.s. *Ruhe* „linişte, odihnă”. Rom. **răgaz** provine de la forma nominală ***re-ua**, **rō-ua**, cu trecerea lui *u* semivocalic la *f* (*v*), apoi la *g*; prin urmare, de la un mai vechi **rava-s* (v. **răfui**). Origine traco-dacă.

răgălie – îngrămădire de rădăcini de plante sau arbori pe malul apelor curgătoare.
PIE ***u**(**e**)**rad-**, **urəd** „ramură, rădăcină” (*IEW*, 1167) printr-un mai vechi **rada-lia* cu trecerea lui *d* la *g*. Suf. *-lie* este foarte productiv în limba română (v. **ram**, **rădăcină**).

răguşi – Schimbarea vocii provocată de inflamarea laringelui.
Este un derivat din **guşă** prefixat cu *ră-* (v. **guşă**).

rămâne – 1. a sta pe loc; 2. a prisosi; 3. a fi lăsat în urmă.
Lat. *rĕmanēre* „a rămâne” (Puşcariu, 1430; *REW*, 7194). Lat. *remaneo* < *re* şi *mano*.
PIE ***men-** „a rămâne, a se opri” (*IEW*, 729); cf. skt. *man* „a ezita, a (se) opri”, av., v.pers. *man* „a rămâne, a aştepta”, arm. *mnam* „a rămâne” (I, sg.), gr. *μένω* „a rămâne” (I, sg.), alb. *mënoj* „a opri, a reţine, a rămâne”. Tot de la acest radical provin şi formele rom. *mas*, *mâne* „a rămâne”. Vorbitorii de limbă română au preferat, probabil, forma **rămâne**, deoarece *mâne* (*mânea*) se confundă uşor cu **mână**, **mâ**(**i**)**ne** etc.
Der: *rămas*, *rămăşag*, *rămăşiță*.

răncăluț – a rage, a mugi.
Formaţie expresivă (Cioranescu, 7050); cf. *a boncălui*, precum şi *Rancaleus* „divinitate războinică la traci”.
PIE ***rei-**, **rē**(**i**)**-** „a striga, a răcni, a lătra” (*IEW*, 859) cu prel. în **k**: **rek-** „a răcni, a urla”; cf. lat. *raccare*, *rancare* „a răcni, a urla, a striga”, cymr. *rhegen* „potârniche”, lituan. *rekti* „a ţipa, a răcni” (v. **răcni**).
Der: *răncăluire*, *răncăluit*.

răpăi – 1. despre zgomotul scos de picăturile de ploaie sau grindină pe o suprafaţă tare; 2. a bate ritmic în ceva.
Formaţie onomatopeică care imită un zgomot ritmic, similară cu a **zdupăi**, a **tropăi**.
Der: *răpăit*, *răpăială*, *răpăitură*.

răpciugă – 1. boală contagioasă (la cai) care se caracterizează prin ulceraţii pe mucoasa nazală; 2. animal bolnav, bătrân.
V.sl. *rŭpŭtati* „a murmura” (Cihac, II, 306). Această ipoteză nu poate fi acceptată, etimonul slav fiind incompatibil din punct de vedere semantic.
Rom. **răpciugă** provine din PIE ***sreup-** „rapăn, piele răpănoasă” (*IEW*, 1004); cf. skt. *rapas* „defect, erupţie pe corp, rană, leziune”. Forma sanskrită *rapas* este foarte apropiată ca formă şi sens de rom. **răpciugă** (v. **rapăn**). Origine traco-dacă.
Der: *răpciugos*.

răpciune – luna septembrie.
Lat. *raptionem*, *raptio* „furt, şterpeleală” (Puşcariu, 1433; Tiktin), ca având sensul de culesul viei. Lat. **rapationem* < *rapa* „ridiche” (Drăganu, *Rum. St.,* I, 6; *REW*, 7074a), cu sensul de recoltă de ridichi. Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată. Un radical similar există în germanice, cu sensul de „a

culege, a se coace"; cf. v.g.s. *rifan*, n.g.s. *reifen* „a se coace", v.eng. *ripian*, eng. *reap* „a culege", eng. *ripe* „copt" din *reap* „a culege, a recolta". Formele germanice provin de la un radical ***rep-**, de la care poate proveni şi rom. **răpciune**, radical care la rândul său poate fi raportat la PIE ***rei-** „a zgâria, a smulge, a sfâşia, a târî, a tăia" (*IEW*, 857) (v. **răpune**). Este de presupus că, rom. **răpciune** este cognat cu formele germanice, cu sensul de „luna, perioada culesului, al strânsului recoltei". O origine veche germanică nu este plauziblă, mai ales datorită suf. *-ciune*. Origine traco-dacă.

răpi – a lua cu sila pe cineva, a fura, a jefui.
Lat. *rapire* „a lua repede, a smulge, a fura" (Puşcariu, 1434; *REW*, 7049; Pascu, I, 37).
PIE ***rep-**, ***rabh-** „a smulge, a răpi, a aduna" (*IEW*, 865); cf. skt. *anv-a-rabh* „a prinde pe la spate, alb. *rjep* „a smulge, a răpi, a jefui", lituan. *ap-repti* „a apuca, a lua", gmc. **raub-* (n.g.s. *rauben* „a fura, a jefui", eng. *rob* „a fura, a jefui"). Ar putea proveni din latină, dar o formă similară a putut exista şi în traco-dacă, ţinând cont de prezenţa acestui radical în limba albaneză, precum şi în alte limbi IE.
Der: *răpire*, *răpit*, *răpitor*, *răpitură*.

răposa (ar. *răpăsezdu*, mgl. *răpos*) – a muri.
Lat. *repausare* „a se opri, a face pauză" (Tiktin; *REW*, 7218; Cioranescu, 7063). Panromanic. Origine latină.
Der: *răposat*.

răpune – a ucide, a omorî.
Lat. *reponere* „a pune din nou" (Puşcariu, 1436; Candrea-Densusianu, 1466; *REW*, 7225); cf. it. *riporre* „a pune înapoi, a înlocui, a pune la o parte"; sp. *reponer* „a înlocui, a pune înapoi". Sensul lat. *reponere* „a re-pune, a repara, a aşeza, a înapoia" este diferit de sensul rom. a **răpune**, prin urmare, nu putem accepta această etimologie. Nu are nici o legătură etimologică cu forma latină şi nici cu cele neolatine.
PIE ***rei-** „a zgâria, a smulge, a sfâşia, a târî, a tăia" (*IEW*, 857) cu prelungire în bilabială **p** (**b**), forma ***reib-**; cf. v.eng. *ripan* „recoltă", norw. *ripa* „a zgâria". Rom. **răpune** provine de la acest radical cu prelungire în **p**, sufixat cu *-une* (v. **răpciune**). Origine traco-dacă.
Der: *răpunere*, *răpuitor*.

rărunchi – rinichi, măruntaie.
Lat. **renunculus* < lat. *rēnēs* „rinichi (pl.)" (Puşcariu, 1439; *REW*, 7213); cf. lat. *reniculus* „rinichi mic". Lat. *renunculus* este, totuşi, atestat doar în latina târzie, către sfârşitul secolu III d.Ch., ceea ce duce la ipoteza că a intrat în latină din fondul pre-roman.
Este evident că rom. **rărunchi** provine de la acelaşi rad. *ren-* ca şi lat. *rēnēs*, dar nu poate proveni din forma latină (v. **rinichi**).

răsări (ar. *arsar*, mgl. *răsar*) – a apărea pe cer, a se ivi la orizont (despre aştri).
Lat. **resalire* (Puşcariu, 1440; *REW*, 7540; Cioranescu, 7074); cf. it. *risalire* „a ieşi, a se ridica din nou", sp. *resalir* „a ieşi din nou". Nu putem admite această ipoteză.
PIE ***er-**, **or-**, **ṛ-** „a urca, a se ridica", cu formele nominale ***eres-**, ***eros-**, cu sensul de „ridicătură, ridicare etc." (*IEW*, 326-330); cf. hitt. *arai* „a se ridica", lat. *orior* „a (se) ridica", av. *ərəti* „forţă, energie", v.pers. *rasatiy* „a ajunge, a obţine", got. *ur-reisan* „a se trezi, a se ridica", eng. *rise* „a (se) ridica", lituan. *rýs-tas* „dimineaţă".
Rom. **răsări** provine de la forma nominală a rad. **eres-**, **eros**, prin căderea lui *e* iniţial şi adăugarea suf. *-ări*, fiind apropiat de corespondenetele sale germanice, atât ca formă, cât şi ca sens. Prin urmare, lat. **resalire* nu poate constitui originea rom. a **răsări** (v. **urca**).
Der: *răsărit*, *răsărită*, *răsăritură*, *răsăritean*.

răscoli – a face dezordine căutând pe cineva sau ceva.
V.sl. *raskoliti* „a despărţi" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Tiktin; Cioranescu, 7984). Forma veche slavă

invocată de Miklosich nu este atestată (cf. Blagova, Djačenko). Există totuşi forma v.sl. *raskolynŭ* „care nu este de acord, care pune la îndoială” şi rus. *raskolĭ* „sciziune, schismă”, formă compusă din *ras* „odată” şi *koloti* „a sparge” (cf. Vasmer, II, 492), de la care provine rus. *raskoloti* „a despica, a sparge, a scinda”.
Rom. **răscoli** trebuie asociat cu rad. gmc. **rask*-, **rosk*- „repede, caracterizat prin mare grabă şi lipsă de atenţie”; cf. v.scand. *roskr* „brav, viteaz”, n.g.s. *rasch* „rapid, iute”, eng. *rash* „actul de acţiona în grabă şi lipsit de consideraţie”. Sensul eng. *rash* este foarte apropiat de cel al rom. **răscoli**. Din fondul pre-latin.
Der: *răscolire*, *răscolit*, *răscolitor*, *răscol* „separarea oilor după proprietari”.

răscula – a se răzvrăti.
Se consideră, în principiu, că are aceeaşi origine cu rom. **răscoli**, deşi cele două verbe au origini diferite (cf. Cioranescu, 7984). Rom. **răscula** este un derivat al vb. **scula** (v. **răscoli**, **scula**).
Der: *răscoală*, *răsculat*.

răsfăţa – a înconjura pe cineva cu dragoste, cu tandreţe exagerată.
Lat. **re-ex-faciare* (Puşcariu, 1442; *REW*, 3130). Etimonul latin imaginat de Puşcariu este un compus verbal complet neverosimil. De la **faţă** (Tiktin; Candrea). Cioranescu trimite la it. *sfacciato* „impertinent, neobrăzat”, care ar explica pref. *ex*- din latină. De Mauro-Mancini (1936) consideră că it. *sfacciato* provine din lat. **faciam*, *faccia* „faţă”. Cu toate acestea, Cioranescu (7085) asociază rom. **răsfăţa** cu a **desfăta**, considerându-l în ultimă instanţă cu origine incertă. Într-adevăr, rom. **răsfăţa** trebuie asociat cu a **desfăta**, ambele de la un radical **fat*- (v. **desfăta**). Acest radical provine din PIE ***sp**(**h**)**ei**-, **spī**-, **sphe**- „a prospera, a avea succes” (*IEW*, 983); cf. skt. *sphayate* „a deveni gras”, lat. *spero* „a spera”. În alte limbi indo-europene, radicalul apare cu prelungire în dentală ca şi în română; cf. hitt. *išpati* „a mânca pe săturate”, lituan. *speti* „a se desfăta, a se distra”, let. *spét* „a putea, a fi capabil” (v. **desfăta**). Origine traco-dacă.
Der: *răsfăţ*, *răsfăţare*, *răsfăţat*.

răsfrânge – 1. a se oglindi; 2. a îndoi.
Provine din a **frânge** prefixat cu *răs*-.
Der: *răsfrângere*, *răsfrânt*.

răsfira – a desface fir cu fir, a separa.
Provine din subst. **fir** prefixat cu *răs*- (v. **fir**).
Der: *răschira* < **răshira* (cf. *hir* „fir” (înv.)), *răsfirat*.

răsflocă – a răvăşi părul.
Provine din **floc** prefixat cu *răs*-; cf. alb. *stërflok* „a răvăşi ”, format pe acelaşi principiu cu rom. **răsfloca**. Pref. alb. *stër*- este din punct de vedere etimologic (şi semantic) echivalentul rom. *stră*-, dar în multe cazuri are sensul rom. de *răs*- (v. **floc**).
Der: *răsflocat*, *răsflocătură*.

răsfulg (var. *răsfug*, ar. *sfulg* „fulger”) – 1. inflamaţie a ugerului la oi; 2. dalac (*antrax*).
Tiktin îl asociază cu ar. *sfulg*. Cioranescu (7086) îl consideră cu origine incertă. Trebuie pus în legătură cu **fulger**, **a fulgera**. Oile suferă, de asemenea, de un alt gen de inflamaţie (necontagioasă) la urechi şi bot în sezonul cald, în timpul schimbărilor bruşte de temperatură provocate de ploile torenţiale, maladie numită *sfulger*, acelaşi cu vb. *a sfulgera* (v. **fulger**). Scriban, în mod eronat, crede că provine din a **fugi**, considerând, în mod greşit, că este vorba de o boală datorată alergării oilor; răsfulgul este o boală virală, contagioasă. Cu toate acestea, etimologia rom. *răsfulg* rămâne cu origine incertă.

răspica – a străbate, a despica.
De la a **despica** cu pref. *răs*- (Puşcariu, 524; Tiktin; Cioranescu, 7095). Trebuie asociat cu a **despica**, ambele provenind de la acelaşi radical (*s*)*pic*-, la rândul său din PIE ***(s)plei**- „a despica, a spinteca” (*IEW*, 1000), cu corespondente în limbile germanice şi celtice; cf. n.g.s. *spalten* „a despica”, eng. *split* „a despica”, v.ir. *sliss* „tăietură, depicătură”. Pentru

formele româneşti rad. *(*s*)*pic*- provine de la un mai vechi *(*s*)*plica* (v. **despica**, **spinteca**).
Der: *răspicat* etc.

răspândi (ar. *arăspindescu*) – a împrăştia.
V.sl. *raspądati* „a se dezmembra” (Cihac, II, 255). Cihac îl asociază cu a **pândi**, ceea ce nu poate fi acceptat; cf. rus. *raspadaca* „a se desface, a se dezmembra”. V.sl. *raspądati* provine, posibil, din stră-română sau este cognat cu rom. **răspândi**, ceea ce este mai puțin probabil. Forma nu are răspândire în limbile slave, în schimb, forme similare avem în limba latină şi franceză. Din lat. **re-expandire* (Pascu, I, 38); cf. lat. *re-pando* „a deschide larg”, lat. *expando*, *-ere* „a se răspândi, a se extinde” < lat. *pando* „a (se) răspândi, a se extinde”, lat. *pateo*- „a fi deschis, a fi expus”, forme care provin din IE ***pand-o** (Walde, II, 245). Se poate observa că rad. *pando* este foarte productiv în latină.
În ce priveşte rom. **răspândi**, deşi nu provine din latină, este, totuşi, evidentă înrudirea sa atât ca formă cât şi ca sens cu formele latineşti. Prefixul lat. *re*- are, în mod evident, aceeaşi origine cu pref. rom. *răs*-.
Toate aceste forme provin din PIE ***pet**- „a (se) întinde, răspândi” (*IEW*, 824); cf. av. *paθana* „întins, larg”, gr. (aor.) *πετάσσαι* „a întinde, a deschide”. De remarcat că fr. *répandre* „a răspândi” pare să provină dintr-un **respandere*, dar care nu este atestat, după toate aparențele, nici macar în latina medievală (cf. Niermeyer). Dauzat crede că provine din *épandre*, fără să explice prezența pref. *ré*-. (v. **padină**, **Tisa**).
Der: *răspândire*, *răspândac* „deziformator, persoană care răspândeşte zvonuri false”, *răspânditor*.

răspântie – loc unde se încrucişează mai multe drumuri.
V.sl. *raspątije* „răspântie” (Cihac, II, 308); cf. rus. *rasputije*.
Ca şi în cazul rom. a **răspândi**, această formă lipseşte în majoritatea limbilor slave. Are aceeaşi origine cu a **răspândi** (v. **răspândi**); cf. skt. *penda* „drum, cale”.

răspunde (ar. *răspun*, istr. *respundesc*) – a da un răspuns la o întrebare adresată de cineva.
Lat. *respondere* „a răspunde” (Densusianu, *Hlr*, 147; Puşcariu, 1446; *REW*, 7400). Panromanic.
Lat. *respondeo* derivă din *spondeo* „a garanta, a jura solemn” prefixat cu *re*-; cf. hitt. *ši*(*p*)*pand* „a face libații”, gr. *σπόνδή* „libație, jertfă”.
Der: *răspundere*, *răspuns*, *răspunzător*.

răstav – distanța dintre două rânduri de plante cultivate.
V.sl **rastavu* < *rastaviti* „a separa” (Cioranescu, 7100). Etimonul slav nu este atestat, cum nu este atestat nici presupusul verb din care Cioranescu crede că ar proveni acest etimon (cf. Blagova, Djačenko). Cu toate acestea, în limbile slave sunt atestate câteva forme similare; cf. sb. *stav* „poziție, postură”, rus. *rastaviti* „a aşeza, a pune”. Nu putem preciza dacă rom. **răstav** are vreo legătură etimologică cu aceste forme slave. În schimb, rom. **răstav** pare să provină din PIE ***ret-**, **rot**- „băț, trunchi, grindă” (*IEW*, 866) cu epenteza lui *s* (v. **resteu**, **retevei**). Origine incertă.

răști – a vorbi tare şi aspru.
V.sl. *resti* „a zice” (Cihac, II, 308). Pus în legătură cu v.sl. *rastŭ* „splină” (Tiktin). Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Cioranescu (7102) îl consideră cu origine îndoielnică.
PIE ***rās**- „a țipa, a răsuna” (*IEW*, 852); cf. skt. *rās*, *rāsate* „a striga tare, a urla” (Monier-Williams, 1879) sau cu *a* scurt, *ras*, *rasati* (Monier-Williams, 869), cu acelaşi sens, skt. *rasita* „tunet, zgomot”, got. *razda* „voce”, v.g.s. *rasta* „modulație a vocii” (v. **rosti**). Forma veche slavă are aceeaşi origine cu rom. **răsti**, respectiv, **rosti**, dar nu este etimonul rom. **răsti**, care poate fi asociat cu rost şi a **rosti**, atribuindu-li-se o origine latină (v. **rosti**). Origine traco-dacă.
Der: *răsteală*, *răstitură*.

răstimp – durată (limitată) de timp.
V.sl. *rastąpŭ* < v.sl. *tąpŭ* „tocit, slăbit, fără putere” (Cihac, II, 308; Philippide, *Principii*, 6). Formele

vechi slave invocate de Cihac nu sunt atestate (cf. Djačenko). Chiar dacă aceste forme ar exista, această ipoteză trebuie exclusă, fiind un non-sens, deoarece rom. **răstimp** provine de la forma **timp** prefixat cu *răs-* (v. **timp**).

răstigni – a crucifica; a ucide pe cineva pironindu-l cu brațele şi cu picioarele pe o cruce.
V.sl. *rastegnati* „a sili" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 368; Cioranescu, 7103). Acest verb nu este atestat în slava veche (cf. Blagova, Djačenko).
Rom. a **răstigni** diferă mult ca sens de v.sl. *rastegnati* care nu poate fi etimonul formei româneşti, chiar dacă forma invocată de Miklosich ar fi atestată. În rusă, avem forma *rastegnuti* „a desface, a descheia (gulerul, cămaşa)".
Rom. a **răstigni** provine, probabil, din PIE **reig**'- „a întinde, a extinde" (*IEW*, 862); cf. v.g.s. *reichen* „a da mai departe, a întinde", lituan. *reiž-inos* „a (se) lăuda", v.ir. *riag* „tortură", *ringid* „a tortura, a răstigni". Derivarea nu este tocmai clară, dar putem constata că rom. **răstigni** are acelaşi sens cu formele irlandeze care provin de la acest radical (**răzni**). Forma **răstigni** pare a fi o contaminare cu un rad. (*s*)*tig-* care ar trimite la rad. PIE ***(s)tegh-*** „băț, stinghie" (cf. Barnhart, 1056); cf. eng. *stake*, rom. **stinghie**, alb. *shtëngezë* „stâlp, suport". Astfel, sensul inițial al rom. **răstigni** a însemnat „a întinde (a răzni) pe cineva pe stâlp, a pune la stâlpul infamiei" (v. **steajer**, **stinghie**).
Pe de altă parte, PIE ***g**' a dat *z* în traco-dacă. În plus, este ştiut că răstignirea era un mod de pedeapsă folosit de romani din timpuri străvechi, fiind întâlnită şi la alte popoare vechi indo-europene. Răstiginirea lui Iisus este un episod târziu al acestei modalități de tortură.
Der: *răstignire*, *răstignitor*.

răstoacă – gârlă unde o apă este mai puțin adâncă.
Din *a răstoci* „a abate cursul unui râu", din v.sl. *rastěkati* „a curge în toate direcțiile" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 414). Forma veche slavă invocată nu este atestată (cf. Djačenko). Cu toate acestea, forme similare există în limbile slave; cf. v.sl. *rastegaju* (I, sg.) „a întinde", v.sl. *rastočiti* „a arunca, a împrăştia", rus. *rastočiti* „a arunca, a împrăştia, a cheltui". Trebuie precizat că radicalul nu are răspândire în limbile slave şi, în acelaşi timp, niciuna dintre cele două forme nu poate constitui etimonul rom. **răstoci**, din cauza diferențelor semantice. După Vasmer (II, 494), forma rusă provine din *točiti* „1. a ascuți; 2. a curge, a vărsa". Cu toate acestea, rom. **răstoci** ar putea fi asociat cu PIE **reig**'- „a întinde, a extinde" (*IEW*, 862); cf. v.g.s. *reichen* „a da mai departe, a întinde", eng. *reach* „a se întinde, a atinge", de la care par să provină şi formele slave (v. **răstigni**). Nu este exclusă o contaminare cu a **pritoci** (v. **pritoci**).

răsucị – a roti, a întoarce, a suci de mai multe ori.
Provine din a **suci** prefixat cu *răs-* (v. **suci**).
Der: *răsucire*, *răsucit*, *răsucitor*, *răsuceală*.

răsură – 1. numele folosit pentru mai multe specii de măceş, trandafir sălbatic; 2. floarea acestei plante.
În mod evident, are aceeaşi origine cu lat. *rosa* „trandafir", care provine din PIE ***urdho-** (Walde, II, 443). După Walde, etrusc. *ruze*, *rusi* provine din lat. *rosa*; cf. gr. *ρόδον*, v.sax. *word* „mărăcine". Are aceeaşi origine cu **rug** (v. **rug**). Origine traco-dacă.

răşină (ar. (*a*)*ruşină*) – nume generic dat unor substanțe secretate de diferite plante.
Lat. *resīna* „răşină" (Puşcariu, 1443; *REW*, 7244); cf. alb. *rrëshinë* (var. *rrëshirë*, *arshin*).
Lat. *resina*, *rasis* < gr. *ρετίνη*, *ράτις* „răşină, gumă". Forma latină provine din greacă, prin urmare radicalul respectiv are o existență veche în limbile balcanice. În plus, el este întâlnit şi în limba sanskrită; cf. skt. *rasin* „suc de plante", skt. *rása* „suc de plante, esență (din plante)" (cf. Monier-Williams, 869). Rom. **răşină** este, probabil, autohton.
Der: *răşinos*.

răşluị – a smulge, a descoji, a decortica.
Provine de la acelaşi radical cu a **răzui** (v. **răzui**).

rătăcị – a pierde drumul, a greşi direcţia.
Lat. *erraticus* „rătăcitor” < lat. *erro* „a rătăci” (Puşcariu, 1450; *REW*, 2905; Tiktin; Candrea). Lat. **erraticare* (Puşcariu, *Dimin.*, 141). Cioranescu (7111) îl consideră cu origine îndoielnică.
Walde (II, 417) derivă lat. *erro* din PIE ***er-**, **or-** „a se pune în mişcare” de la care provine şi lat. *orior* „a urca”, ipoteză de care ne îndoim.
Rom. a **rătăci** provine din PIE ***ret(h)** „a alerga, a umbla, a (se) rostogoli” (*IEW*, 866); cf. v.ir. *rethim* „alerg, umblu”, lituan. *ritu*, *risti* „a (se) rostogoli” (v. **roată**). Origine traco-dacă.
Der: *rătăcire*, *rătăcit*, *rătăcitor*.

răụ (ar. *răŭ*) – 1. care are însuşiri negative; 2. care aduce nemulţumire.
Lat. *reus* „acuzat” (Puşcariu, 1452; Şăineanu, *Semasiol*., 183; *REW*, 7274; Puşcariu, *Dacor.*, 3, 393); cf. it. *rio*, prov., cat. *reu*, sp., port. *reo* „acuzat”. Lat. *reus* provine din PIE ***rei-os** (Walde, 432).
Rom. **răŭ** poate fi asociat cu alb. *rreng* „rău” care provine din PIE ***ŭreng** (*IEW*, 1155); cf. eng. *wrong* „rău, greşit”.
Pe de altă parte, rom. **răŭ** este apropiat ca sens şi de skt. *ras*, *rayah*, av. *rayō* „slab, auster, neproductiv, puţin, rău”. În unele graiuri, **răŭ** are exact sensul din sanskrită şi avestică de „slab, puţin, neproductiv, fără valoare”; cf. *pământ răŭ* „pământ neproductiv, sărac”, *vite rele* „vite slabe”, *om răŭ* „persoană săracă, fără calităţi morale sau intelectuale”, pe lângă sensul de **răŭ** existent în toate graiurile, inclusiv în limba literară. Din fondul traco-illiric.
Der: *a înrăi*, *înrăire*, *înrăit*, *răutate*, *răutăcios*, *a înrăutăţi*, *înrăutăţire*, *răufăcător*, *răuvoitor*.

răvạş – scrisoare, bilet.
Scr., slov., ceh. *rováš* „crestătură” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 319) sau din mgh. *rovás* (înv. *ravás*) „canal, incizie” (Lacea, *Dacor*., 5, 401; Gáldi). Ngr. *ραβάσι* „bilet” < rom. **răvaş** (Meyer, *Neugr. St., II*, 78).
Provine din acelaşi radical ca şi **răboj** (v. **răboj**), de origine traco-dacă. Formele slave şi cea maghiară provin din stră-română. Marko Snoj (546) susţine că sloven. *rovaš* provine din mgh. *rovaš* < mgh. *rö* „a tăia”, la rândul său din v.sl. *rovŭ* „şanţ, groapă”.
Forma **răvaş**, cu răspândire în limbile balcanice, trebuie asociată cu rom. **răboj**, cu sens şi formă apropiate. Ambele forme provin din PIE ***rei-** „a zgâria, a sfâşia, a tăia”, cu prelungire în **b**, ***reib-** (*IEW*, 857) (v. **răboj**). Trebuie asociat cu a **răvăşi** (v. **răvăşi**). Din fondul pre-latin.

răvăşị – a face dezordine, a răscoli.
Provine de la acelaşi radical ca şi **răvaş**.
PIE ***rei-** „a zgâria, a sfâşia, a tăia”, cu prelungire în **b**, ***reib-** (*IEW*, 857). Atât Walde-Pokorny, cât şi Chantraine (397) consideră că gr. *ερείπω* „a răsturna, a răvăşi” şi gr. *ερείπια* „ruine” provin din acest radical. Rom. **răvăşi** trebuie asociat cu aceste forme greceşti, având aceeaşi origine (v. **răvaş**, **răboj**). Din fondul pre-latin.
Der: *răvăşire*, *răvăşeală*, *răvăşit*.

răzbị – a trece, a traversa, a străbate.
V.sl. *razbiti* „a sparge, a zdrobi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cioranescu, 7075); cf. rus. *razbiti*, Formele slave sunt forme compuse din *raz* şi *biti* „a bate”. Din punct de vedere semantic v.sl. *razbiti* este destul de diferit.
Rom. a **răzbi** trebuie asociat cu a **răzbate** care are acelaşi sens (v. **bate**). Formele slave sunt formate pe baza aceluiaşi principiu de compunere ca şi cele româneşti, dar ele au putut apărea în mod independent în română şi în slava veche. Forma nu are, totuşi, răspândire în limbile slave, astfel că slava veche ar fi putut să-l împrumute din română, iar rusa din slava veche. Din română provine săs. *resbin* (cf. Cioranescu).
Der: *a răzbici* „a străpunge, a perfora”, *răzbici* „beţigaş cu care se curăţă o ţeavă sau se scoate un dop sau un cui înţepenit”.

războị[1] (ar. *arizboi*) – conflict armat.
V.sl. *razboj* „ucidere, jaf” < v.sl. *bojŭ* „moarte, luptă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cioranescu, 7077); cf.

bg., slov. *razboj*, rus. *razboj* „tâlhărie, jaf”, lituan. *razbajus* „ucidere, carnaj”. Rom. *război* „război” este o formă artificială creată pe la 1860-1870, pornind de la lat. *bellum* (cf. Philippide, *Principii*, 107).
Der: *războire*, *războinic*.

războĭ[2] **–** intrument de țesut.
Cf. bg., sb. *razboj* „război de țesut” (Tiktin; Cioranescu, 7078). Forma este prezentă doar în slavele de sud. Nu se poate spune ce legătură are cu **războiu**[1]. Origine incertă.

răzlețt – care s-a desprins, s-a depărtat (de ceilalți).
V.sl. *razlici* „diferit” (Cihac, II, 308; Cioranescu, 7089). Din **răzneț* < *razna* (Tiktin, Candrea). (v. **razna**).
Ipoteza lui Tiktin este întemeiată. Provine din PIE ***rēig-**, **rēi-** „a întinde, a extinde” (*IEW*, 862) (v. **razna**, **răzni**). Origine traco-dacă.
Der: *răzleți*, *răzlețire*, *răzlețit*.

răzeș – țăran liber organizat în obști, care stăpânea în comun pământul satului (în orânduirea feudală, în Moldova).
Mgh. *részes* „coproprietar” < *resz* „parte” (Cihac, II, 523; Rosetti, *Mélanges*, 381-8). Din v.sl. *reza* „parte” (Densusianu, *GS*, 4, 409) sau tc. *erzes* „copărtaș pe un teren” (Philippide, II, 378). Forma turcă provine de la un **rezes*, prin metateză, care este, probabil, un împrumut din limbile balcanice, întrucât turca nu admite consoane în poziție inițială.
Lat. *radius* „hotar” (Giuglea, *Dacor*., 1, 496).
Toate par să provină de la un **radia*, foarte probabil cognat cu lat. *radius* „rază, spiță, băț ascuțit”, care nu înseamnă „hotar” așa cum consideră Giuglea (v. **rază**). În acest caz, ar putea proveni din fondul pre-latin, dar ipoteza necesită mai multe date pentru a putea fi confirmată. Origine incertă.
Der: *răzeșie*, *răzeșesc*.

răzmeriță (var. *răzmiriță*) – răscoală, răzvrătire.
V.sl. **razmirica* „război” < v.sl. *razmirije* „vrajbă” < *miru* „pace” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 197; Cioranescu, 7191). Cu toate acestea, forma v.sl. *razmirije* nu este atestată (cf. Djačenko). Origine incertă.

răznĭ (var. *râjni*) – a separa de turmă.
PIE ***rēig-**, **rēi-** „a întinde, a extinde” (*IEW*, 862); cf. v.g.s. *reichen* „a da mai departe, a întinde”, lituan. *reĩž-inos* „a (se) lăuda”, v.ir. *riag* „tortură”, *ringid* „a tortura, a răstigni” (v. **razna**, **răzleț**).
Der: *răznire*, *răznit*.

răzghiną (var. *răjghina*) – a-și rupe picioarele desfăcându-le prea mult unul de altul (despre animale).
Formă compusă din pref. *răz-* și rad. *-ghina*. Provine de la acest radical ca și *a îm-bina* < *în-ghina*, cu trecerea lui *g* la *b*, prin hipercorecție (v. **îmbina**).
Der: *răzghinare*, *răzghinat*, *răzghinătură*.

răzor – fâșie îngustă de pământ nelucrat, servind drept hotar.
Bg., sb. *razor* < v.sl. *razorati* (*orati*) „a ara” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 311). Nu am putut verifica nici una din formele indicate de Miklosich și Cihac. Există doar v.sl. *razoriti* „a distruge” (cf. Blagova, 592), precum și bg. *razorám* „a rupe, a desțeleni”, ceh. *rozorati* „a ara”, rus. *razor* „haos, dezordine”, pol. *rozorač* „a distruge, a sfâșia”.
Este, probabil, de origine slavă, dar etimonul direct, precum și limba sau dialectul slav de origine, nu pot fi stabilite.

răzuĭ – a îndepărta un strat subțire de pe suprafața unui lucru.
V.sl. **ruzu* > sb. *raz* „tăiș” (Tiktin). Cioranescu (7120) crede că este vorba de o contaminare cu a **rade**.
De fapt, ambele provin de la același rad. PIE ***rēd-**, **rōd-** (*IEW*, 854) (v. **rade**). Sb. *raz* probabil că provine din română.
Der: *răzuire*, *răzuit*, *răzuială*, *răzuitor*, *răzuitoare*.

răzvrăți – a se răscula.
V.sl. *razvratiti* „a respinge, a refuza” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 772; Cioranescu, 7108); cf. rus. *razvratiti* „a perverti, a corupe”.
Este o formă compusă din pref. *răz-* și PIE ***uert-** „a învârti, a roti” (*IEW*, 1156) (v. **învârti**). Forma rusă

pare a fi un împrumut din slava veche. Nu este discutată în dicționarul lui Vasmer.
Der: *răzvrătire*, *răzvrătitor*.

rîcă – ceartă.
V.sl. **rycŭ* (Cioranescu, 7173). Forma slavă indicată de Cioranescu nu este atestată şi nu are echivalente în niciuna dintre limbile slave moderne. Rom. **râcă** are, în schimb, cognați în alte limbi IE; cf. skt. *reka* „suspiciune, îndoială, frică" (M-W, 877, col. 1), lat. *rixa* „ceartă, dispută violentă", lat.med. *rancor* „ranchiune" (v. **ranchiune**).
Aceste forme provin, probabil, din PIE ***rei-** „a zgâria", cu tema nominală ***rei-ka** „zgârietură, spărtură" (*IEW*, 857) cu prelungire în **k** (v. **râcâi**). Rom. **râcă** provine de la această formă nominală. Origine traco-dacă.

râcâi – a zgâria.
V.sl. *ryti* „a scormoni" (Cihac, II, 312) sau v.sl. *rkati* „a sforăi" (Scriban). Formație expresivă (Cioranescu, 7175).
PIE ***rei-** „a zgâria, tăia", **rei-ka** „zgârietură, spărtură" (*IEW*, 857); cf. skt. *rikhati*, *likhati* „zgârie, râcâie", skt. *rekha* „zgârietură, dungă", gr. *ερείκω* „sparg", gr. *ρυκαρίζω* „a răzui", lat. *rixa* „ceartă, gâlceavă", cymr. *rhwygo* „a rupe, a sfâşia" (v. **râcă**). Vb. a **râcâi** provine de la tema nominală. Origine traco-dacă.
Der: *râcâit*, *râcâială*.

râde (ar. *arâd*, *-ere*, mgl. *rod*, *ros*, istr. *ărdu*, *ărs*) – a manifesta bucuria, veselia.
Lat. *ridere* „a râde" (Densusianu, *Hlr.*, 147; Puşcariu, 1459; *REW*, 7302; Cioranescu, 7176). Panromanic.
Lat. *ridere* provine din PIE ***urid** (cf. Walde, II, 434); cf. skt. *vrid*, *vridati* „a se ruşina", *vrida* „ruşine".
Der: *râs*, *râzător*, iar calcuri după franceză; cf. *a derâde*, *a surâde*, *surâs*, *surâzător*.

râgâi – a scoate pe gât un zgomot provocat de eliminarea gazelor din stomac.
V.sl. *rygati* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 312; Cioranescu, 7180); cf. scr., slov. *rigati*, rus. *rygati* „a râgâi". Acest radical este foarte răspândit în mai multe grupuri de limbi IE; cf. gr. *ερεύγομαι* „a râgâi", lat. *erugo* „a râgâi", v.sax. *rocettan* „a râgâi", v.g.s. *ita-ruchjian* „a râgâi", lituan. *rogti*, *rúgiu* „a râgâi", let. *ráûghiês* „a râgâi", arm. *orcam* „a râgâi", n.pers. *ārōγ* „râgâială".
Prin urmare, sunt forme de natură onomatopeică ca şi rom. **a râgâi**. Din română provine ngr. *ρουγχαίζω* (Meyer, *Neugr. St.*, 78; Murnu, *Lehnw.*, 39).
Der: *râgâit*, *râgâială*.

rîie (ar. *răn'e*, (*a*)*râne*, mgl. *rănă*) – boală de piele la oameni şi la animale.
Lat. *aranea* „păianjen, pânză de păianjen" (Diez, I, 356; Meyer-Lübke, *ZRPh.*, 8, 215; Densusianu, *Hlr*, 186; Puşcariu, 1400; *REW*, 593; Cioranescu, 7181). În toate limbile romanice înseamnă „păianjen (sau pânză de păianjen)"; cf. it. (*a*)*ragna* „păianjen", sp. *araña*, fr. *araigne* ca şi în latină. Prin urmare, nu este posibil ca rom. **râie** să provină din lat. *aranea*.
Pe de altă parte, există o altă serie de cognați în limbile neolatine cu sens de **râie**; cf. it. *rogna* „râie", log. *rundza*, sp. *roña* „murdărie, persoană murdară sau josnică", port. *ronha* „râie, vicleşug". După De Mauro-Mancini (1803), it. *rogna* ar proveni dintr-o formă latină neatestată **ranea*-(*m*), variantă a lui *aranea*, iar Corominas (V, 70) susține, de asemenea, că span. *roña* trebuie să aibă o legătură cu lat.med. *aranea*.
Cu alte cuvinte, în limbile neolatine există două categorii de cognați, una derivată din lat. *aranea*, în care caz toți cogn. au păstrat pe *a* inițial, cu sens de **păianjen**, dar fără vreun echivalent în limba română. Cealaltă categorie, fără *a* inițial, nu are un corespondent în latină. La acest grup de cognați se alătură şi limba română (inclusiv a-română şi megleno-română) şi înseamnă **râie** sau ceva similar.
Nu cred că este vorba de acelaşi radical. Trebuie să admitem că sânt doi radicali diferiți. Cel de-al doilea grup provine de la un radical IE ***ranea** „râie" care nu provine din latină, ci din fondul pre-

roman. Acest radical poate fi asociat PIE ***rei-** „a zgâria, a tăia” (*IEW*, 857); cf. lat. *rima* „crăpătură”, m.ir. *reo* „a freca, a zgâria” (v. **râcă**, **râcâi**). Din fondul pre-latin.
Der: *râios* (ar. *arănos*).

râjnị (var. *râşni*) – a măcina (ceva).
PIE ***rei-** „a zgâria, a sparge, a tăia” (*IEW*, 857) cu prelungire în velară, ***reik-** cu suf. *-ni* (v. **râcă**, **râcâi**, **râie**, **râma**).
Der: *râjniță* (var. *râşniță*). Este interesant că vb. a **râjni** este considerat ca derivat regresiv al rom. *râjniță* (cf. Cioranescu), pe când formei *râjniță* i s-a găsit un etimon slav şi anume din v.sl. *žrunuvinica* „roată de moară” (Cihac, II, 309). Din v.sl. *žrŭny* „moară” (Giuglea, *Dacor.*, 5, 769 – 771) prin intermediul unui dim. *žrŭnica* (cf. Cioranescu, 7183) sau v.sl. *rąčinica* „mâner” din v.sl. *rąka* „mână” (Tiktin). Dar forma v.sl. *žrŭny* nu este atestată (cf. Blagova, Djačenko), iar ipoteza lui Tiktin este inadecvată din punct de vedere semantic. Rom. *râşniță* provine de la a **râşni** şi nu invers, cum greşit consideră Cioranescu.

râmạ (ar. *răm*(*are*), *arâm*(*are*), mgl., istr. *rămari*) – a scormoni pământul.
Lat. *rimare* (Puşcariu, 1461; *REW*, 7040). Lat. *rimare* înseamnă „a examina (cu atenție), a examina crăpăturile a ceva”, prin urmare nu poate constitui etimonul rom. a **râma**. De asemenea, prov., *cat*., sp. *rimar* „a rima (de la rimă)” nu pot fi cognați ai rom. **râma**, dar nici sp. *arrimar* „a aduce aproape”.
Cognat cu rom. a **râma** este doar alb. *rrëmoj* (*rrëmih*) „a excava, a scormoni, a săpa”. După Orel (383), alb. *rrëmoj* ar proveni din lat. *rimare*, ceea ce este, desigur, o ipoteză greşită ca şi în cazul limbii române. Cu toate acestea, forme cu sensul din română şi albaneză există şi în alte limbi IE; cf. ir. *rob* „animal care râmă cu botul”, gr. *ρόμος* „vierme, râmă”.
Pentru ambele forme trebuie luat în calcul un radical traco-illiric **rim-* sau **rem-* diferit de lat. *rimare*. Acest radical traco-illiric are aceeaşi origine cu gr. *ρόμος* „vierme, râmă”. De asemenea, rom. **râma** pare a fi cognat şi cu lat. *rima* „crăpătură” care, după Walde-Pokorny (857), provine din PIE ***rei-** „a zgâria, a tăia”); cf. v.ir. *roen* „drum, lanț muntos”, let. *rIEWa* „deschizătură, crăpătură în lemn” (v. **râie**, **râcâi**, **râjniță**). Origine traco-illirică.
Der: *râmă* (cf. alb. *rrimë* „râmă”), *râmător* etc.

rậmnic – iaz, lac, heleşteu.
V.sl. *rybinikŭ* „lac de pescuit” (Tiktin; Cioranescu, 7186); cf. bg. *ribnik* „mâncare de peşte”. Presupusul etimon vechi slav invocat de Tiktin se crede că ar proveni din v.sl. *ryba* „peşte”, dar nu este atestat ca atare (cf. Blagova). Forma bulgară are alt sens, ceea ce infirmă încă odată această ipoteză. Prin urmare, un etimon cu acelaşi sens cu rom. **râmnic** nu este atestat în limbile slave.
Cu toate acestea, rom. **râmnic** pare să provină dintr-un mai vechi **răvnic* sau **rovnic*, acesta din urmă din rad. **rav-*, *rov-* din care provin formele **reavăn** (*ravăn*), respectiv, **rovină**, cuvinte de origine traco-dacă. Trecerea grupului *-vn* la *mn* este destul de obişnuită în limba română: aceeaşi situație avem şi în cazul rom. **râvnă**, **a râvni** care au variantele *râmnă*, respectiv, *a râmni* sau **pivniță** cu varianta *pimniță*. Rom. **Râmnic,** cu sens de „lac, heleşteu”, nu implică ideea de „lac cu peşte”, ci doar de apă sau loc mlăştinos. Astfel, apropierea de o formă veche slavă neatestată care la rândul său ar proveni din v.sl. *ryba* „peşte” constituie un lanț de ipoteze forțate şi neplauzibile (v. **reavăn**, **rovină**).

rậnă – fiecare dintre cele două laturi ale corpului omenesc.
Lat. *ren* „rinichi” (Philippide, *Principii*, 147; Puşcariu, *ZRPh*., 28, 685; Puşcariu, 1462; Cioranescu, 7187). Această etimologie nu poate fi acceptată datorită semantismului.
În schimb, Reichenkron asociază rom. **rână** cu forme corespondente din lituaniană şi din limbile iranice; cf. lituan. *strena* „*Lende*, *Hüfte*”, av., n.pers. *rân*. Toate aceste forme provin din PIE ***srena** „*Obershenkel*, *Lenden*” (*IEW*, 1002). Deşi în alte cazuri am tradus sensul cuvintelor din diverse limbi indo-europene sau

al radicalilor reconstituiți de *IEW*, Walde sau alți autori, în acest caz am folosit echivalentul german al acestor forme pentru a fi mai concludent, deoarece acest cuvânt dacic din limba română nu se mai foloseşte decât în expresia „a sta pe o rână”. În germană *Lende* defineşte partea corpului de la şold până la coaste, aceeaşi parte care este definită de rom. **rână** din expresia mai sus amintită. De asemenea, germ. *Obershenkel* defineşte partea de deasupra şoldului. Ca de obicei, Walde-Pokorny nu cunosc forma românească, meritul de a o asocia acestui radical revenind lui Reichenkron. Origine traco-dacă.

râncă **–** 1. inel, cerc; 2. vână de bou.
V.sl. *rąka* „mână” (Cihac, II, 278; Cioranescu, 7188). Etimologia dată de Cihac şi preluată în mod necritic de Cioranescu, este o eroare, deoarece nu se poate stabili nici o legătură semantică între v.sl. *rąka* şi rom. **râncă**.
Rom. **râncă** provine din PIE ***krengh-**, **khrongh-**, **krŋgh-** < (**s**)**ker-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 936); cf. umbr. *krenkatrum* „curea, cingătoare”, gmc. **hrengaz* „cerc” (n.g.s. *Ring*, eng. *ring* „inel, cerc”), v.sl. *krągŭ* „cerc”. Nu încape nici o îndoială că rom. **râncă** (cf. top. (oron.) *Rânca*) provine din acest radical PIE, prin căderea lui **k** inițial, ca şi în germanice. Asemănarea cu formele germanice este elocventă, astfel că este posibilă originea germanică a acestui cuvânt, dintr-un dialect est-germanic (gotic sau gepidic), cum este posibilă şi originea traco-dacă, ținând cont de forma umbrică, deşi prin traco-dacă se explică mai puțin căderea velarei inițiale.

râncaci (var. *răncău*, *râncău*) – cu un singur testicul.
Lat. **renicus* < *ren* (Puşcariu, 1463; *REW*, 7290a); cf. sp. *renco* (*rengo*) „şchiop, schilod”. V.sl. *rąka* „mână” (Cioranescu, 7189). Ambele ipoteze sânt inadecvate întrucât semantismul celor două presupuse etimoane este total diferit..
O atenție deosebită merită sp. *renco*. Corominas (IV, 872) consideră că sp. *renco* provine din gmc. *wrankjan* „a răsuci, a întoarce”, care la rândul său provine din PIE ***ŭreng** „a răsuci, a întoarce” (*IEW*, 1154). În acest caz, pentru forma română nu cred că este necesar să apelăm la germanice, deoarece derivarea din PIE nu prezintă dificultăți. Cu toate acestea, nu poate fi exclusă originea veche germanică a acestui cuvânt românesc.

râncăi (var. *a răncăi*) – a urla, a mugi.
Cf. sb. *rakati* „a răgi” (Cioranescu, 7190). Rom. **râncăi** provine de la acelaşi radical ca şi a **răgi**; cf. lat. *ranco* (*raceo*) „a urla (despre tigri)”, considerat de natură onomatopeică (Glare, 1572), toch. A *rake*, B *reke* „cuvânt”, v.sl. *reką* „a vorbi”. Rom **râncăi** provine de la un radical **rank-* ca şi lat. *ranco*. Numele zeului *Rancaleus*, divinitate războinică la traci, provine tot de la acest radical.
PIE ***rei-**, **rē(i)-** „a striga, a răcni, a lătra” (*IEW*, 859) cu prelungire în **k**: **rek-** „a răcni, a urla”; cf. lat. *raccare*, *rancare* „a răcni, a urla, a striga”, cymr. *rhegen* „potârniche”, lituan. *rekti* „a țipa, a răcni” (v. **rage**, **răncălui**, **răcni**).

rânced – alterat (despre grăsimi).
Lat. *rancidus* „rânced” (Puşcariu, 1464; *REW*; 7040); cf. sicil. *rancitu*, calabr. *grancitu*, logud. *rankidu*, fr., cat. *rance*, sp., port. *rancio*. *Rancidus* provine din lat. *ranceo* a cărui origine este incertă (cf. Ernout-Meillet, 564). Walde (II, 417) îl asociază cu v.scand. *rangr*, n.g.s. (dial.), oland. *wrang* „acru, amar”.
Der. *a* (*se*) *râncezi*, *râncezire*, *râncezeală*.

râncheză **–** a necheza.
Gr. *ρογκίζω ρογχαλίζω* „a sforăi” (Cihac, II, 693; Puşcariu, *Conv. literare*, 46, 142; Diculescu, *Elementele*, 458). Lat. *rhoncare* „a sforăi” > **rhonchi-zare* (Rosetti, II, 68).
Nici una din ipotezele de mai sus nu poate fi acceptată. Cu toată apropierea de forma grecească, aceasta nu este etimonul rom. **râncheza**. Ne bazăm 1. pe diferența semantică; 2. pe faptul că greaca veche nu a putut avea o foarte mare influență asupra limbii traco-dace, dată fiind răspândirea populației vorbitoare de traco-dacă; 3. pe faptul că un cuvânt ca a **necheza** (**râncheza**) nu poate fi subiectul unui

împrumut. Forma inițială este a **necheza** (cf. ar. *nicl'ezare*) şi provine de la un traco-dac *(*k*)*neklez-o* sau *(*k*)*neglez-o*, formă justificată de eng. *neigh* „a necheza" < v.eng. *knaegan* (în jur de 1000 d.C.), oland.med. *nijgen*, *mghen*, v.isl. *gneggia* „a necheza". Astfel putem reconstitui un PIE ***kneigh-** „a necheza" (cf. Vinereanu, 2002, 126). Barnhart (699) consideră formele germanice de natură imitativă. Totuşi, atât formele româneşti, cât şi cele germanice provin din PIE ***kneug-** „formație onomatopeică" (*IEW*, 608); cf. gr. *κνιζάν* „a mârâi" (despre câini), a scânci (despre copii)", lituan. *kniaukti* „a mieuna". Nu putem spune cu precizie de unde provine lichida *l* în forma traco-dacă (cf. ar. *necl'ezare*), deşi nu are importanță în stabilirea etimologiei acestui cuvânt, dar avem un bun exemplu în vb. a **răncălui** (v. **răncălui**).

Astfel, rom. **râncheza** este o variantă a lui **necheza** care, la rândul său, provine de la rad. PIE menționat mai sus care, ulterior, s-a contaminat cu formele **răncălui**, **râncăi**. Origine traco-dacă.

Der: *rânchezare*, *rânchez*, *rânchezat*.

rând – 1. şir, linie, serie; 2. ordine; 3. strat.

V.sl. *rędu* „ordine" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 313); cf. bg. *red*, alb. *rend* „rând, şir", mgh. *rend* „ordine (rând)". Forma apare în mai multe limbi balcanice, dar fără răspândire în limbile slave cu excepția bulgarei.

Trebuie asociat cu lat. *ordo*. Walde (II, 221) consideră că lat. *ordo* provine dintr-un PIE ***re-n-d**; cf. lituan. *rinda* „rând", v.ir. *rann* „parte", bret. *renn* „sfert, cantitate", gall. *-renda*, *-randa* (cf. Walde), gr. *όρδεω* „a întinde o pânză" (v. **orândui**, **urzi**). Origine traco-dacă.

Der: *a rândui*, *rânduială*.

rândaş – slujitor, argat.

Cf. v.sl. *rynda* „slujitor la curtea principelui în Rusia". Djačenko (564) susține că ar fi de origine tătară sau din v.sl. *runuza* „a se avânta, a arunca", fără să dea alte detalii. Este de presupus că forma este un împrumut în slavă datorită prezenței nazalei în poziție silabică finală.

Rom. **rândaş** pare să provină din a **rândui**, **orândui** (v. **orândui**, **rând**). În acest caz, forma veche slavă provine, probabil, din română.

Der: *rândăşie*.

rânduneą (var. *rândunică*, *rânduniță*, *rândurea*, *rândurică*, ar. (*a*)*lîndură*, (*a*)*rândură*) – pasăre migratoare (*Hirundo rustica*).

Lat. **hirundinella* < *hirundo* „rândunică" (Diez, I, 357; Pascu, I, 32; Philippide, II, 659; *REW*, 4146; Cioranescu, 7195); cf. fr. *hirondelle*, it. *rondine* „rândunică". It. *rondinella* „peşte zburător" nu înseamnă *rândunică*, cum lasă Cioranescu să se înțeleagă, iar fr. *hirondelle* este o formă relativ nouă (secolul XVI), refăcută după *arondelle* < *aronde* < lat. *hirundo* (cf. Dauzat, 372).

It. *rondine* < lat. *hirundine* care, după Walde (II, 652), provine din lat. *hirundo*, la rândul său din PIE ***ger-** „a țipa strident" (cf. *IEW*, 383). Ipoteza lui *IEW* nu este tocmai convingătoare, deoarece lat. *h* provine din velara aspirată PIE ***gh** şi nu din velara simplă PIE ***g**.

Der: *rândunel*.

râni (ar. *arnescu*, mgl. *rines*) – a curăța, a înlătura gunoiul, bălegarul animalelor etc.

Bg. *rina* „a săpa" din v.sl. *rynąti* „a introduce, a împinge" (Cihac, II, 305; Tiktin; Cioranescu, 7198). Forma veche slavă nu este atestată (cf. Blagova, Djačenko). Nu are răspândire în limbile slave în afară de bulgară, astfel că forma bulgară provine, probabil, din limba română şi nu poate fi asociată cu v.sl. *rynąti* aşa cum face Cihac, deoarece sensurile diferă.

Rom. a **râni** pare să provină din PIE ***reu-**, **ru-** „a smulge, a săpa, a lua la o parte, a aduna grămadă" (*IEW*, 868); cf. skt. *rav* „a sparge, a zdrobi", lat. *ruo* „a năvăli, a (se) prăvăli, a răscoli, a scormoni", v.isl. *ruja* „a smulge lâna de pe oi", lituan. *rauju*, *rauti* „a smulge buruienile, v.sl. *rujo* „a săpa". Din fondul pre-latin.

rânji – 1. a-şi arăta dinţii; 2. a avea un râs sardonic.
V.sl. *ręgnąti* „a căsca” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 313; Densusianu, *Hlr*, 258, 269; Cioranescu, 7200); cf. *režati* „a întredeschide gura”. Asocierea cu v.sl. *ręgnąti* este forţată şi ca atare nu poate fi acceptată, şi în plus, această formă pare să nu fie atestată (cf. Blagova).
Lat. *ringor* „a-şi arăta colţii” (Koerting, 8091). Această ipoteză este respinsă de Cioranescu, dar este evident că există o legătură etimologică între lat. *ringor* şi rom. a **rânji**. Dacă nu provine din latină, ceea ce pare să fie cazul, atunci, în mod cert, cele două forme sunt cognaţi. Există şi în lituaniană o formă apropiată; cf. lituan. *rizem* „a rânji, a-şi arăta dinţii”. Din fondul pre-latin.
Der: *rânjet*, *rânjitură*, *rânjitor*.

rântaş – făină prăjită în grăsime.
Mgh. *rántás* „rântaş” (Cihac, II, 522; Philippide, *Principii*, 64; Gáldi, 154; Cioranescu, 7202).

rânză (ar. *răndză*, istr. *ränză*, *ränzę*) – 1. pipotă; 2. cheag; 3. stomac.
Originea rom. **rânză** a dat naştere la multe discuţii. V.sl. *ręsa* „ciorchine de flori, mugure” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 32; Cihac, II, 313; Philippide, *Principii*, 159; Rosetti, 3, 92). Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1874, 107) îl asociază cu skt. *ransa* „1. gură; 2. suc” şi cu zend. *ranha*. Alb. *rrëndës* „cheag” (Pascu, II, 216; Philippide, II, 731; Capidan, *Raporturile*, 516; Rosetti, II, 121).
Etimologia slavă este exclusă atât pe baze fonetice, cât şi semantice. Forma română şi cea albaneză provin de la un radical **rend-* care are aceeaşi orgine cu **brânză** din PIE ***bhrendh-** „a se umfla, a se coace” (*IEW*, 167). Ştim că PIE ***d**(**h**) a dat *z* în traco-dacă atunci când a fost urmat de *i*(*e*), ca în **pânză**, **brânză**, **mânz** etc. (v. **brânză**). Din română termenul a intrat în ucraineană şi poloneză; cf. ucr. *ryndźa*, *ryńdza*, pol. *ryndza* (Miklosich, *Wand. der Rum*., 18), dar şi în alte limbi învecinate (cf. Russu, *Etn. rom*., 378). Origine traco-illirică.

râp – jeg, murdărie (Olt., Banat).
Ngr. *ρύπος* „jeg, murdărie” (Scriban; Cioranescu, 7205).
Nu se explică faptul cum un cuvânt neogrecesc a ajuns să fie folosit în română doar în graiurile din Oltenia şi Banat. Astfel, o origine neogreacă a acestui cuvânt este neverosimilă.
Rom. **râp** are aceeaşi origine cu **rapăn**, ambele din PIE ***sreup-** „rapăn, piele răpănoasă” (*IEW*, 1004); (v. **rapăn**, **răpciugă**). Origine traco-dacă.

râpă – surpătură de teren, coastă abruptă.
Lat. *ripa* „mal” (Puşcariu, 1467; *REW*, 7328); cf. alb. *rripë* „râpă, prăpastie”, alb. *përëpinë* „râpă, prăpastie”, v.it. *ripa*, prov., cat., sp., port. *riba*, fr. *rive*, v.scand. *rip* „marginea bărcii”, m.g.s. *rif* „mal”, cymr. *Rhiw* (top.) „râpă, mal, deal”. Alb. *përëpinë* (*më-rëpinë*) este un derivat al limbii albaneze din acelaşi radical.
Walde (II, 436) asociază *ripa* cu *rivus*. Lat. *ripa* provine din PIE ***rei-po** „râpă” din ***rei-** „a zgâria, a tăia” (*IEW*, 857); cf. lituan. *rievà* „crevasă, stâncă”, let. *rIEWa* „crăpătură, îndoitură”. La unii autori antici, munţii de la nordul Dunării se numeau *Ριπάια ορή* (cf. Stefan Byz.), iar Val. Flaccus, (*Arg*., 5, 603) afirmă că geţii locuiau lângă *Rhipaei montes* (cf. N. Densuşianu). După toate aparenţele, forma exista şi în traco-dacă, mai ales că forme similare sânt cunoscute şi în limbile baltice.
Der: *râpos*.

râs – linx.
V.sl. *rysĭ* „râs” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 314); cf. scr., slov. *ris*, ceh. *rys*, pol. *rys* „tigru, râs”. Koršinek (*LF*, 76, 289; cf. Vasmer, II, 557) crede că formele slave provin din iraniană, ipoteză respinsă de Vasmer. Forma veche slavă are aceeaşi origine cu lituan. *lušis*, let. *lusis*, v.pr. *luysis* „râs”, dar şi cu lat. *lynx*, gr. *λύγξ*, v.g.s., m.g.s. *luhs*, v.sax. *lohs* „râs”, ir. *lug*, *loga* „râs”, arm. *lusamunk*.
Larga răspândire a acestui radical în mai multe limbi IE face posibil ca rom. **râs** să nu provină din slavă. In plus, rotacizarea lui *l* nu este specifică limbilor slave,

dar în română acest fenomen are loc frecvent, ca şi în unele limbi celtice; cf. lat. *rufius* „o specie de lynx”, cuvânt de origine gallică în latină. Este cert că rom. **râs** are aceeaşi origine cu celelalte forme IE menționate mai sus şi probabil că nu provine din slavă. Ngr. *ρήσος* „râs” provine din română.

râşcov – ciupercă comestibilă de culoare roşcată sau gălbuie.
V.sl. *ryždĭ* „roşcat” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 314; Cioranescu, 7213); cf. bg. *ryžd* „roşcat”, *ryžyi* „roşcat”. Nu se explică trecerea lui *d* la *c*, dar este evident că formele slave sunt cognați cu cele româneşti.
Rom. **râşcov** pare să fie un derivat al limbii române de la acelaşi radical cu *roşcat*, *roşcovan*, fiind forme derivate de la **roşu** (v. **roşu**).

rât[1] – botul porcului.
V.sl. *rŭtŭ* „gură” (Cihac, II, 314; Cioranescu, 7216). Unii autori consideră că este dubletul lui **rât**[2] de origine maghiară, care ar proveni din aceeaşi rădăcină slavă (cf. Gáldi, *Dict.*, 153; Cioranescu). Trebuie asociat cu v.sl. *rylo* „lopată, rus. *rylo* „rât, bot, mutră”. Rad. *rylo* există în majoritatea limbilor slave cu sens de „bot, rât”.
Vasmer (III, 528) consideră că formele slave provin dintr-un proto-slav **rydlo*, pe care autorul îl asociază cu rus. *ryti* „a scormoni, a săpa” şi rus. *ryvati* „a rupe”, lat. *rutrum* „lopățică”, let. *rauklis* „răzuitoare”. Deci cele două forme provin de la un radical IE ***redlo**, ***rudlo** cu elidarea dentalei în cazul limbilor slave, dar cu elidarea lichidei în limba română. Nu putem preciza când a avut loc elidarea lichidei în cazul limbii române. Rom. **rât**[1] trebuie asociat şi cu gr. *ρύγχος* „bot, rât” pe care Chantraine (979) îl consideră termen expresiv.
Toate aceste forme par să provină, în ultimă instanță, din PIE ***rei-** „a zgâria, a sparge, a tăia” (*IEW*, 857) (v. **râma**). Din fondul pre-latin.
Der: *râtan*.

rât[2] **–** fâneață, păşune (Trans.).
Mgh. *rét* „păşune” (Gáldi, 153); cf. bg. *rŭt* „colină”, scr. *rt* „colină”. Gáldi îl consideră de origine slavă în maghiară. Este totuşi atestat doar în slavele de sud. Nu poate fi asociat cu **rât**[1]. Din fondul pre-latin.

râu – apă curgătoare.
Lat. *rivus* „râu” (Puşcariu, 1469; *REW*, 7341); cf. it., sp., port. *rio*, prov., cat. *riu*.
Lat. *rivus* din PIE ***rei-** „a curge” (Walde, II, 437) sau din PIE ***ere-s**, **res-**, **ros-** „a curge” (*IEW*, 336); cf. skt. *rinati* „a lăsa să curgă”, skt. *rayah* „curs de apă, râu”, v.sl. *reka* „curs de apă, râu”, m.ir. *rian* „râu, curs de apă, drum”, gall. *Renos* „Rhin” cu sensul de „râu, curs de apă”, alb. *rrjedh* „a curge”, alb. *rrymë* „izvor, pârâu” (v. **rouă**).
Der: *râuleț*, *a înrăuri*, *înrăurire*, *înrâurit*.

râvnă (var. (înv.) *râhnă*, *râmnă*) – imbold lăuntric puternic, însuflețire.
V.sl. *rĭvynyv* „zelos, plin de râvnă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 315; Cioranescu, 7218); cf. rus. *revnysnyi* „zelos”, rus. *ryven* „aspirație, atestat”. Forma nu are răspândire în limbile slave cu excepția limbii ruse şi a slavei vechi.
Vasmer (II, 501) asociază forma rusă cu lat. *rivalis* care, la rândul său, provine dintr-un proto-lat. **rivinus*. Având în vedere această formă proto-latină, este posibil ca forma slavă veche să provină din română, iar rusa să-l fi preluat din slava veche. Astfel rom. **râvnă** ar putea proveni dintr-o formă pre-latină **riniva* sau **revina*.
Der: *a râvni* (var. *a râmni*), *râvnitor*.

râzgâia (var. *răzgăia*) – a răsfăța.
Bg. *razgalvam* „a râzgâia, a dezmierda” (Puşcariu, *RF*, 2, 171). Puşcariu crede că este vorba de o contaminare cu a **mângâia**, deoarece prima silabă a putut fi interpretată ca prefix, prin asociere cu **mână**, ceea ce este plauzibil. În acest caz, forma bulgară provine din română (v. **mângâia**).
Der: *râzgâiere*, *râzgâiat*, *râzgâială*.

reavăn (var. *ravăn*) – care are suficientă umiditate (în special despre soluri).
V.sl. *rovŭ* „groapă” (Cihac, 319). V.sl. *rovŭ* este total incompatibil din punct de vedere semantic cu rom.

reavăn, astfel că ipoteza lui Cihac nu poate fi acceptată.
Acest radical este atestat şi în limbile baltice cu acelaşi sens ca în limba română. Poghirc (*RRL*, XII, 1, 1967) consideră acest radical ca fiind de substrat şi asociază rom. *ravăn* (**reavăn**) cu lituan. *riavas*, *rávas*, let. *rava* „mlaştină, rovină", precum şi cu hidronimele baltice *Rova*, *Rava*, *Revona*, dar şi cu hidronimul dac. *Páβov*, situat undeva în Oltenia de azi (gr. *β* reda în scris şi pe *v* în cuvintele de origine străină, întrucât greaca veche nu avea sunetul *v*; astfel, acest hidronim dacic se pronunța probabil *Ravon*, ținând cont de hidronimele baltice, dar şi de rom. **reavăn**, **rovină** (v. **rovină**).
Toate aceste forme par să provină din PIE ***ere-s**, **res**, **ros** „a curge", **rosa** „umezeală, rouă" (*IEW*, 336). De la acelaşi radical provin şi formele **rovină** şi **rouă**. Formele româneşti, precum şi cele baltice indică un rad. IE ***rau-**, ***rou-** (v. **rouă**, **rovină**). Numele antic al fluviului Volga, *Ra* sau *Rava* provine de la acelaşi radical. Origine traco-dacă.
Der: *a răveni* (*răvini*), *răvineală*.

rebegi – a amorți, a îngheța de frig.
V.sl. *zębsti* „a îngheța" (Cihac, II, 311) sau mgh. *rebegni* „a tremura" (Tiktin, Candrea). Nu am putut verifica forma mgh. *rebegni* în dicționarele maghiare, deşi ea există dialectal la maghiarii din România.
În maghiară există forma *rebeg* „a bombăni, a se clătina", dar nu poate fi asociat cu rom. **rebegi**. Ipoteza slavă este absolut exclusă. Este posibil ca maghiara să-l fi împrumutat din română, din moment ce termenul nu apare în dicționarele maghiare.
Der: *rebegit*, *rebegeală* etc.

reçe (ar. *arațe*) – care are temperatură scăzută.
Lat. *recens* „recent, proaspăt" (Densusianu, *Hlr*, 196; Puşcariu, 1454; *REW*, 7109; Cioranescu, 7128), redus de la un **reces* (Tiktin); cf. it., port. *recente* „recent"; sp. *recien* „recent", v.fr. *roisant* „proaspăt, recent".
Derivarea rom. **rece** din lat. *recens* întâmpină probleme extrem de serioase de ordin fonetic şi semantic. Dacă am accepta această etimologie, ar fi, totuşi, de neînțeles de ce în nici o limbă neolatină nu s-a transmis sensul de **rece**, ca în română, ci doar cel de *recent* sau *proaspăt*. În plus, din punct de vedere fonetic, nu putea rezulta un rad. **rec*, ci *recen* sau mai degrabă **recente*.
Lat. *recens* este o formă compusă din pref. *re-* şi *-cens* din PIE ***ken-** (*IEW*, 563) > lat. *cen-t*. Acest radical PIE ***ken-** este frecvent în multe limbi IE, în toate având sensul de „nou, recent, tânăr etc.". Cum ar fi putut să dea în română sensul de **rece** este imposibil de explicat.
Nu există nici o îndoială că rom. **rece** provine din PIE ***(s)rig-**, **srigos** „ger, brumă" (*IEW*, 1004); cf. gr. *ρίγος* „ger, brumă", gr. *ρίγεω* „a îngheța". Pentru lat. *frigus* a avut loc o contaminare între rad. ***(s)rig-** şi *frigo* „a frige". Origine traco-dacă (v. **răcoare**).
Der: *a* (*se*) *răci*, *răceală*, *răcituri*.

rechin – peşte marin răpitor
Fr. *requin* (Cioranescu, 7130).

recrut – tânăr soldat de curând încorporat
Fr. *recrue* (Cioranescu, 7131) part. trecut fem. de la *recroître* < *croître* < lat. *crescere* „a creşte" (v. **creşte**).
Der: *a recruta*, *recrutare*.

redacta – a formula în scris un text.
Din lat. *redactus*, part. trecut de la *redigere* < *agere* „a conduce".
Der: *redacție*, *redactor*.

referi – 1. a raporta, a relata; 2. a se raporta la ceva sau cineva.
Fr. *référer* (Cioranescu, 7139) din lat. *referrere* „a aduce înapoi" < *ferrere* „a duce, a aduce" (v. **burtă**, **povară**).
Der: *referat*, *referent*, *referitor*, *referință*.

refren – vers, strofă sau frază muzicală care se repetă.
Fr. *refrain* (Cioranescu, 7140) din lat. *refringere*, variantă a lui *refrangere* < *frangere* „a rupe, a frânge" (v. **frânge**).

regiment – unitate militară mai mică decât brigada.
N.g.s. *Regiment*, fr. *régiment* (Cioranescu, 7143) din lat.med. *regimentum* < lat. *regere* „a conduce” (v. **rege**).

regę – monarh.
Lat. *regem*, *rex* „rege” (secolul XIX) (Cioranescu, 71741). Forma veche **rigă** ar proveni, după Cioranescu, din mgr. *ρήγας* (Cioranescu, 7141); cf. ar. *rigă*, alb. *reg*, v.sb. *riga*. Rom. **rigă** este mai vechi, probabil moştenit din traco-dacă, înlocuit de forma modernă latinizantă **rege**. Greaca veche şi medie l-au avut pe *βασιλέος*, forma *ρήγας* apărută în medio-greacă trebuie să fie un împrumut.
Acest împrumut provine, probabil, din stră-română. Atât **rigă**, cât şi lat. *rex* provin din PIE ***reg**’- „drept, a îndrepta, a ghida, a conduce, a întinde” (*IEW*, 854); cf. skt. *raja*, *rajan* „rege”, *rajni* „regină”, v.ir. *ri*, *rig* (genitiv), v.ir. *rige* „regat”, v.cymr., v.bret. *ri*, gall. (*Catu*)*-rix* (*catu* „luptă”), v.lituan. *rikys* „rege” (Walde, în mod eronat, crede că provine din latină), v.pr. *reichs* „bogat”, got. **reiks* „domn, stăpân”.
Der: *regină* (cf. skt. *rajni*, v.ir. *rigan* „fată, virgină”), *regat* (înv. *rigat* < *rigă*), *regalitate*, *regalist*, *regeşte*, *regăţean* etc.

reţulă – normă.
Lat. *regula* (Cioranescu, 7145).
Der: *a regula*, *a regla*, *regulator*, *regulament*, *a reglementa*, *neregulă*, *neregulat*.

reţpede (var. *răpede*, istr. *răpede*) – iute, rapid.
Lat. **rapidis* < *rapidus* „repede” (Puşcariu, 1455; *REW*, 7054). Todoran (*Dacor.*, 2, 128) crede că **repede** ar fi o formă modernă, forma veche ar fi fost *rapăd*, idee acceptată de Cioranescu (7149), dar *rapăd* este doar o formă dialectală şi nu avem nici o certitudine că a fost prezentă cândva în toate graiurile limbii române.
Lat. *rapidus* < *rapio*, *-ere* „a lua repede, a smuci” < PIE ***rep**-, **rabh**- „a smulge, a răpi, a aduna” (*IEW*, 865); cf. alb. *vrap* „1.a alerga în grabă, a se grăbi; 2. repede, în grabă, rapid” (v. **răpi**).
Der: *a* (*se*) *repezi*, *repezeală*, *repeziciune*, *repejune* (înv.), *repejor*, *repezit*.

repetą – a spune sau a face ceva încă odată.
Fr. *répéter* (Cioranescu, 7150) din lat. *repetere* „a ataca din nou” < *petere* „a atinge, a căuta” (v. **peţi**).
Der: *repetiţie*, *repetent*, *repetitor*.

respęct – stimă.
Lat. *respectus* (Cioranescu, 7155) din lat. *respicere* „a se uita, a privi înapoi” < *specere* „a privi, a se uita”.
Der: *a respecta*, *respectuos*, *respectabil*.

restęu – cui cu care se închide jugul.
V.sl. *restaviti* „a separa” (Cihac, II, 364). Forma veche slavă indicată de Cihac nu este atestată (cf. Blagova) (v. **răstav**). Din mgh. *ereszto* „care dă drumul” (Scriban; Gáldi, 95; Cioranescu, 7159) sau lat. *rastellus* „greblă, săpăligă” (Tiktin). Nici una dintre aceste ipoteze nu este verosimilă.
Provine din PIE ***ret**-, **rot**- „băţ, trunchi, grindă” (*IEW*, 866) cu epenteza lui *s*. De la acest radical provin numeroase forme în limba română (v. **retevei**, **retez**, **rătează**, **rudă**[1]). Origine traco-dacă.

retevęi – bucată scurtă de lemn; scurtătură.
După Cihac (II, 311) este de origine slavă. Mgh. *retesz-fej* (Bogrea, *Dacor*., 1, 271).
Provine de la rad. PIE ***ret**-, **rot**- „băţ, trunchi, grindă” (*IEW*, 866) (v. **resteu**, **retez**, **rătează**, **rudă**[1]). Origine traco-dacă.

retęz (var. *retează*, *rătează*) – închizătoare simplă de lemn sau metal.
V.sl. *retęzi* „lanţ” (Cihac, II, 312); cf. slov. *retiazka* „lanţ”, ucr. *retiaz* „lanţ, sfoară”, mgh. *retesz*.
Formele din limbile slave au sens diferit. Prin urmare, originea rom. **retez** trebuie căutată în altă parte.
Rom. **retez** provine din rad. PIE ***ret**-, **rot**- „băţ, trunchi, grindă” (*IEW*, 866) (v. **resteu**, **rătează**, **retevei**, **rudă**[1]). Nu trebuie confundat cu a **reteza,** care provine de la un cu totul alt radical (v. **reteza**). Origine traco-dacă.

retezą – a tăia transversal şi complet, cu o singură tăietură.
V.sl. *rezati* „a tăia” (Cihac, II, 310) sau v.sl. *otrezati* (Creţu, 362; Weigand, *BA*, 2, 258; Pascu, *Beiträge*, 12). Lat. **recaedere* < *caedere* (Puşcariu, *Conv. lit*., 39, 305; Puşcariu, 1457; *REW*, 7106; Rosetti, I, 171). Nici una dintre cele trei ipoteze nu este acceptabilă nici din punct de vedere fonologic, dar nici semantic. Cu toate acestea, v.sl. *rezati* pare să fie cognat cu rom. **reteza**.
PIE ***rei-** „a zgâria, a tăia” (*IEW*, 857) cu prelungire în (**s**)**t**: **rest-**, **ret-**; cf. v.g.s. *rïzzen* > n.g.s. *ritzen* „a scobi, a tăia”, v.isl. *rista* „a tăia, a zgâria”, v.sued. *rista* „a zgâria (rune), a inciza rune”, lituan. *režti* „a tăia, a scobi”, lituan. *resti* „a tăia, a reteza (cu securea)”. Rom. **reteza** provine de la tema ***ret-**. Origine traco-dacă.
Der: *retezătură*, (M-ţii) *Retezat*.

rętor (var. *ritor*) – orator.
Ngr. *ρήτωρ* (Gáldi, *Les mots*, 246), din sec. XVIII. Forma nouă după fr. *rétheur*.
Der: *retorică*, *retoric*, *ritos*.

rețeą – împletitură, plasă.
Lat. **retella*, dim. de la *retis* (Tiktin, *ZRPh*., 9, 57); Puşcariu, 1456; *REW*, 7255a; Cioranescu, 7158). Ipoteza nu se poate susţine din moment ce rom. reţea este un neologism şi, prin urmare, nu poate proveni dintr-o formă latină neatestată.
Provine din it. *rezza*, cu accentul pe ultima silabă ca în franceză; cf. fr. *réseau*.

rețetă – 1. formulă; 2. prescripţie medicală.
It. *ricetta* (Cioranescu, 7159) din lat. *recepta* < *recipere* < *capere* „a prinde, a lua” (v. **căpăta**).

reuşi – a izbuti, a izbândi, a avea succes.
Fr. *réussir* (Cioranescu, 7164).
Der: *reuşită*, *nereuşită*.

reverend – demn de respect.
Lat. *reverendus* (Cioranescu, 7168) din lat. *revereri* „a simţi admiraţie, teamă”.
Der: *reverendă*, *reverenţă*.

revișstă – 1. publicaţie periodică; 2. spectacol de varietăţi.
It. *rivista* (Cioranescu, 7169).

revoltă – răscoală, rebeliune.
Fr. *révolte* (Cioranescu, 7170) din it. *rivolta* < lat.med. **revoltare* < lat. *revolvere* < *volvere* „a rostogoli, a se întoarce”.
Der: *a* (*se*) *revolta*, *revoltător*.

rezemą (ar. *aradzim*, *aradzimare* „răzimare”) – a (se) sprijini, a (se) propti.
Gr. *ριζόομαι* „a înfige, a planta” (Cioranescu, 7171). Lat. *ridica* (Puşcariu, *Conv. literare*, 1904, 260; Philippide, II, 730). Cihac (II, 310), ca de obicei, îl consideră de origine slavă.
Lat. *remediare* „a întări” (Scriban, *Arhiva*, 1925, 532; Giuglea, *Dacor*. 2, 643-5; *REW*, 7194). Nici una din aceste ipoteze nu poate fi luată în serios.
PIE ***reid-** „a (se) rezema, a ezita” (*IEW*, 860); cf. gr. *ερείδω* „a (se) rezema, a ezita”, lat. *ridica* „arac de vie” (cf. *IEW*, 860). Prin urmare, PIE ***reid-** este etimonul rom. **rezema**. De la acest radical sufixat -*ema*, un mai vechi **redjema* şi apoi palatalizarea dentalei *d*. Origine traco-dacă.
Der: *rezemare*, *rezemat*, *rezemătură*.

ridicą (var. *rădica*, *ardica*, mgl. *rădic*, *ardic*) – a lua de jos şi a duce în sus; a sălta (cu braţele, cu spatele.).
Lat. **adrecticare* (Cihac, I, 83). Lat. **ridicare* < *ridica* „arac de vie” (Meyer-Lübke, *ZRPh*., 19, 574; *REW*, 7303). Lat. *eradicare* „a smulge din rădăcini” (Tiktin; Candrea; Graur, *BL*, 5, 3). Nici una din aceste ipoteze nu este corectă.
Dicţionarele etimologice (cf. Walde, II, 434; *IEW*, 860) asociază lat. *ridica* cu gr. *ερείδω* „a (se) rezema”, ambele din PIE ***reid-** „a (se) rezema” (v. **rezema**). Rom. a **ridica** provine din PIE ***er**(**e**)**d-** „înalt, a se înălţa, a se ridica, a creşte” (*IEW*, 339); cf. skt. *ṛi-*, *ṛicchati* „a se ridica, a merge în sus, a obţine” (Monier-Williams, 223), skt. *ud-ri* „a porni în sus, a merge în sus, a se ridica”, eng. *rise* „a (se) ridica”.
Rom. a **ridica** provine de la un mai vechi *ardica*, formă care exclude etimoanele latine discutate mai

sus, apoi *rădică*, formă mai nouă prin metateza lui *r*. (v. **Ardeal**). Din română provine slov. *redicat*, *redicovat*, ceh. *ogradikavat*, pol. *redikać* „a pleca” (cf. Candrea, *Elemente*, 402) (v. **Ardeal**). Origine traco-dacă.
Der: *ridicare*, *ridicat*, *ridicată* „*en gros*”, *ridicătură*.

ridiche – plantă erbacee legumicolă din familia cruciferelor.
V.sl. *rŭdŭky* „lăptucă” (Miklosich, *Lexicon*, 808). Această ipoteză este total inadecvată şi, ca atare, trebuie respinsă. Lat. *radicula* „1. rădăcină mică, rădăcina unei plante folosite în medicină şi magie”; 2. ridiche” (Puşcariu, 1425; Tiktin; Cioranescu, 7178); cf. it. *radicchio* > ngr. *ραδίκι* „o plantă” > tc. *radikia*, alb. *radhiqe* „cicoare”. It. *radicchio* < lat. *radicula* (De Mauro-Mancini, 1695); cf. v.eng. *radic*, *redich*, *radice* < lat. *radic-em*. În secolul XV a fost readaptat în limba engleză sub forma *radish* din fr. *radis* ori it. *radice* „rădăcină” (cf. Murray, VIII, pt. 1, 101).
Dacă provine din latină, rom. **ridiche** presupune un mai vechi **ridicle* care provine din lat. *radicula* sau o formă similară **ridicla*, dar este mai plauzibil să-l considerăm un împrumut din italiană.

rindeą (var. *rîndea* (Mold.), ar. *rendă*) – unealtă (exp. „a da la rindea”).
Pers. *rende* > tc. *rende* (Şăineanu, II, 30; Cioranescu, 7194); cf. alb. *rende*, bg. *rendé*, sb. *erende*.

rinichi (ar. *arnicl'u*) – organe interne ale omului şi ale unor animale, cu funcţia de excreţie.
Lat. *reniculus* < *ren-is* „rinichi” (Puşcariu, 1466; *REW*, 7029). Lat. *reniculus* „rinichi mic” apare în latina târzie la sfârşitul secolul III d.Ch. Lat. *ren-is* este de origine necunoscută în latină şi a înlocuit pe *nebrundines* (*nefrendes*) (Ernout-Meillet, 570); cf. gr. *νεφρός* „rinichi”, v.g.s. *nioro*, v.isl. *nyra* „rinichi”, v.ir. *aru*, (gen. sg. *arann*, dat. sg. *arainn*) „rinichi”, cymr. *arenn* „glandă, testicul”.
Kluge (653) reconstituie pentru formele germane un IE ***negŭh-ro**, de la care provine şi forma greacă. Formele celtice, ca şi lat. *renis*, sunt rezultatul unor metateze. Latina a împrumutat forma *ren-is* dintr-o altă limbă, probabil o limbă italică sau altă limbă înrudită pre-romană, poate celtică. Forma *ren*-(*e*) este probabil o metateză a unui **ner-e*.
Ţinând cont de forma aromână, cele două forme româneşti provin de la o formă stră-română **reniclu* (v. **rărunchi**).

risc – pericol posibil.
Fr. *risque* (Cioranescu, 7210) din it. *risico*, *rischio*, de origine obscură.
Der: *a risca*, *riscant*.

risipi – a împrăştia.
V.sl. *rasypati* „a răspândi, a împrăştia” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 213); cf. scr. *rasipati*, rus. *rasypati* „a împrăştia, a risipi”. Din română provin ucr. *prisipati*, săs. *rissipin* (cf. Cioranescu, 7214). Forma v.sl. *rasypati* < *sypati* „a împrăştia” este foarte apropiată de lat. *supo*, *supare* „a arunca”, *dis-sipo* „a împrăştia” şi lat. *ob-sipo* „a arunca”.
Formele latineşti sunt forme compuse ca şi cele slave. Toate aceste forme provin din PIE ***seip-**, **seib-** „a turna, a risipi, a cerne, a curge, a picura” (*IEW*, 894).
Rom. **risipi** provine de la un mai vechi *răsipi* (*răsâpi*), şi azi în uz, fiind, astfel, o formă compusă din *răs-* şi *sipi*. Prefixele rom. *răs-*, *răz-* au echivalente şi în alte limbi IE, pe lângă limbile slave (cf. **răspândi**, **răscruce**) (v. **nisip**, **sită**).
Der: *risipă*, *risipire*, *risipitor*.

rişcă – joc cu moneda *cap-pajură*.
Rus. *arešok* „nucă” (Scriban). Nu am putut verifica etimonul rusesc invocat de Scriban (cf. Corlăteanu, Bolocan). Cioranescu (7211) îl consideră cu origine îndoielnică, dar presupune totuşi că ar putea proveni dintr-o formă neatestată **crijcă* din v.sl. *kruži* „cruce”, o altă ipoteză total lipsită de sens. Trebuie asociat cu *risc*; cf. it. *risico* de origine obscură. Origine obscură.

roabă – mijloc de transport (pe distanţă scurtă) cu o roată şi două mânere.

Din sb. *raba* „căruță”, din săs. *Rabber* (Lacea, *Dacor*., 3, 745); cf. alb. *rabë* „roabă”. Nu am putut verifica forma sârbă.
Formele română şi albaneză trebuie asociate cu basc. *errubera* „roată”. De menționat că basca nu admite lichida *r* în poziție inițială (la fel ca şi aromâna); cf. basc. *erropa* „haine” < sp. *ropa*, *Errumania* „România”, *Errusia* „Rusia” etc.
Prin urmare, acest radical este de origine pre-indo-europeană. Paliga (1999, 47) consideră că rom. **roabă** provine de la un rad. pre-IE ***r-b**, **r-m** „a îndoi, curbat, rotund”, formă de grad zero, care poate fi asociată cu PIE ***ret(h)-** „a alerga, a (se) rostogoli”, respectiv, ***roto** „roată” (*IEW*, 866) (v. **roată**). În orice caz, rom. **roabă** provine dintr-un strat mai vechi, cel pre-IE.

roạde (ar. *arod*, *aroş*, *aroadere*, mgl. *rod*, *roş*, *rądiri*) – 1. a rupe cu dinții pentru a mânca; 2. a distruge ceva printr-o acțiune lentă de măcinare, a submina.
Lat. *rodere* „a roade, a mușca” (Puşcariu, 1471; *REW*, 7358; Cioranescu, 7224).
După Walde (II, 440), lat. *rodo* provine din PIE ***urod-**, iar după *IEW* (854) din PIE ***red-**, **rōd-**, **rəd-** „a zgâria, a râcâi, a roade”; cf. lat. *rado*, cymr. *rhathu* „a răzui, a şlefui”, bret. *reza* „a (se) rade”, v.g.s. *razi* „înțepător (despre gust), sălbatic” (v. **rade**, **răzui**).
Der: *ros*, *rosătură*.

roạtă (mgl. *roată*) – cerc de lemn sau metal care se învârte în jurul unei osii.
Lat. *rota* „roată” (Puşcariu, 1470; *REW*, 7387). Panromanic; cf. alb. *rotë* „roată”.
PIE ***ret(h)-** „a alerga, a (se) rostogoli”, cu forma nominală **roto** „roată” (*IEW*, 866); cf. skt. *ratha* „car, car de luptă”, ir. *roth* „roată”, v.ir. *rethim* „a alerga”, cymr. *rodh* „roată”, gall. (top.) *Roto-magus*, azi Rouen, gall. *petor-ritu*(*m*) < **petor-roto* „car cu patru roți”, v.fr. *reth* „roată”, lituan. *ratas* „roată”. Din română provine ngr. *póda*.
Poate proveni în egală măsură din latină sau din PIE prin traco-dacă. Mulțimea de derivate din limba română care provin din acest radical, precum şi larga lor răspândire în limbile IE, nu exclude proveniența din fondul pre-latin (v. **raită**).
Der: *rotar*, *rotund* (cu derivate), *a roti*, *rotofei*, *rotat*, *rotocol* etc.

rob – 1. sclav; 2. prizonier de război.
V.sl. *rabŭ* „sclav, rob” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 315); cf. scr., ceh., pol., mgh. *rab*, alb. *rob*.
Vasmer (III, 427) consideră că rus. *rab* provine din slava veche, la rândul său din proto-sl. **robŭ* din PIE ***orbho-s**. Pentru alb. *rob*, Miklosich propune altă formă proto-sl. **orbŭ* (*Slaw. Elem.*, 32; Meyer, *Wb*., 368). După Orel (372), forma albaneză continuă forma unui dialect slav dispărut, ipoteză, desigur, eronată.
Toate aceste cuvinte provin din PIE ***orbho** „orfan” (*IEW*, 781) (v. **orb**, **răbda**) dar adevărata filiație este greu de stabilit.
Der: *a* (*în*)*robi*, *robire*, *robime*, *robie*.

rod – fruct.
V.sl. *rodŭ* „naştere, origine” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 316; Cioranescu, 7233); cf. bg. *rod* „fruct, rod”, scr. *rod*, scr. *rodina* „fertilitate”, rus. *porosĭ* „taur”, alb. *rod* „fel, rasă, familie, clan”, alb. *rit* „a creşte, a se ridica”, lituan. *rodynos* „naştere”, lituan. *rasmé* „roadă”, let. *rads* „rudă”, lat. *robor* „putere”, skt. *várdhate* „a creşte, a se înmulți”, av. *vərədaiti* „a creşte”, arm. *ordi* „fiu”, hitt. *hardu* „strănepot”; cf. **norod**.
Rom. **rudă**[2] provine de la acelaşi radical, formă care nu poate fi asociată cu cele slave, dar se apropie mult ca formă şi sens de let. *rads*.
Deşi rom. **rod** ar putea fi de origine slavă, în acelaşi timp, ar putea face parte dintr-o familie mai largă de cuvinte, împreună cu **rudă**[2], a **ridica**, având echivalente în limba albaneză (v. **rudă**[2]).
Toate aceste forme provin din PIE ***er(e)d-** „înalt, a se înălța, a (se) ridica, a creşte” (*IEW*, 339) (v. **ridica**, **Ardeal**).
Der: *a rodi*, *roditor*, *rodnic*, *rodnicie*.

rogọz (ar. *rugoz*) – numele a trei plante erbacee care cresc prin mlaştini şi locuri umede.

V.sl. *****rogozŭ „papură, rogoz” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 42; Cihac, II, 317; Cioranescu, 7238); cf. bg. *rogoz* „trestie, rogoz”, ceh. *rohoz*, *rohoska* „rogojină”, rus. *rogoz*, alb. *rogoz* „rogojină de paie”, mgh. *rogosz*. Forme similare există şi în limbile germanice; cf. got. *raus* „trestie”, v.eng. *risch*, *rusch*, m.oland. *rusch*, oland. *rus*, m.g.s. *rusch* „trestie, papură”.
În ciuda evidenţelor, Vasmer (III, 490) respinge asocierea cu formele germanice. Cu sensul de „împletitură” acest radical există şi în alte limbi IE; cf. skt. *rajju* „frânghie”, lat. *restis* „frânghie” < *****resgis*, let. *režgis* „împletitură, coş”, lituan. *rezgù* „a împleti”.
Toate aceste forme provin din PIE ***rezg-** „a împleti” (*IEW*, 874).
Der: *rogojină* (ar. *arugizină*, mgl. *ruguzină*); cf. bg., scr. *rogožina*.

roi (ar. *aroiŭ*, (*a*)*ruescu*, mgl. *roiac*, *ruiés*) – grup compact de insecte.
V.sl. *roj* „roi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 318; Cioranescu, 7240); cf. bg., scr. *roj* „roi”, alb. *roj* „roi”, bg. *roji sę*, scr. *rojti* „a roi”, rus. *roj* „roi de albine”. Cihac crede că provine din v.sl. *rinati* „a împinge” cu care desigur că nu poate fi asociat.
Vasmer (II, 532) consideră că v.sl. *roj* provine din proto-sl. *rojŭ* „şuvoi, curent”, o altă ipoteză nepotrivită. Forma există în slavele de sud, precum şi în albaneză, dar şi în rusă, care probabil că l-a împrumut din slava veche. Este ştiut faptul că dacii erau mari crescători de albine încă de pe vremea lui Herodot şi este puţin probabil să fi luat acest termen de la slavi, în timp ce slavii, ca popor nomad, nu puteau fi crescători de albine.
Termenul provine din PIE ***reiə-**, **ri-**, **roio-s**, **riti-** „a curge” (*IEW*, 330). Walde-Pokorny reconstituie de la acest radical şi o formă nominală ***roi-no-s** „drum, margine, movilă”.
Der: *a roi*, *roire*, *roişte*, *roiniţă*.

roib (ar. *aroibu*) – cal de culoare roşcat deschis.
Lat. *rubeus* < *robeus* „roşcat” (Cipariu, *Elemente*, 72; Puşcariu, 1473; *REW*, 7408; Cioranescu, 7241). Panromanic (cu sensuri diferite pornind de la culoarea respectivă); cf. umbr. *rofru* (*rofu*) „roşcat”, *rufra* „roşcată”, lat. *rufus*. Din română provine mgh. *rojb* (Edelspacher, 21).
PIE ***redh-**, ***roudho**, ***rudhro** „roşu, roşcat” (*IEW*, 872); cf. gr. *ερεύθω* „roşesc” (I, sg.). Trecerea PIE ***d**(**h**) > *b* în latină şi traco-dacă, are loc, de obicei, atunci când a fost precedat de o lichidă (v. **albie**, **barbă**, **vorbă**).

rojdi (var. *rujdi*) – a juli, a roade, a dezghioca.
După Cioranescu (7242) este cu origine necunoscută.
Provine de la acelaşi radical ca şi a **roade**, a **răzui** (v. **roade**, **răzui**).

rol – 1. misiune, atribuţie; 2. personaj interpretat de un artist în distribuţia unei piese de teatru.
Fr. *rôle* (Cioranescu, 7243) din v.fr. *ro*(*u*)*lle* < lat. *rotulus*, *rotula*, dim. de la *rota* „roată” (v. **roată**), aici cu sensul de „mic sul de hârtie” pe care era scris rolul actorului.
Der: *a înrola*, *înrolare*, *înrolat*.

roz – roşu deschis.
Fr. *rose* (Cioranescu, 7263) din lat. *rosa* „trandafir” (v. **roşu**, **rujă**).
Der: *roză*, *rozaliu*.

rozmarin (ar. *rismărină*) – arbust mic cu flori plăcut mirositoare.
It. *rosmarino*. Gáldi (155) crede că a intrat în română prin intermediul mgh. *rozmarin*. Intermediarul maghiar nu era necesar.

romaniţă – muşeţel (*Matricaria chamomilla*).
De la v.sl. *roman* „romaniţă, crizantemă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 318; Cioranescu, 7247); cf. sb. *ramenka* „muşeţel”, ucr. *romaneci* „crizantemă”, ucr. *romaška* „muşeţel”, rus. *romanik*.

rom (var. *rrom*)– ţigan.
Ţig. *rom* „rom, ţigan”. **Rom** înseamnă „om, bărbat” în limba ţigănească; cf. ţig. *romanes* „ţigan, limba ţigănească” de unde eng. *Romany* „ţigan, limba ţigănească”. În alte limbi sunt numiţi *Roma*.
Plecaţi din nordul Indiei, ţiganii ajung în Persia în secolul XI, iar în sudul Europei în sec. XIV,

răspândindu-se şi în vestul Europei începând cu sec. XV. În Țările Române țiganii ajung cam în aceeaşi perioadă, devenind cu timpul robi pe moşiile boiereşti sau pe lângă mânăstiri; alții rămân liberi continuând să fie nomazi. Înainte de a ajunge în Europa, țiganii au trăit peste două secole în Anatolia, pe vremea Imperiului Bizantin, unde au deprins o serie de meserii, pe care le practică şi astăzi. Țiganii au părăsit Anatolia răspândindu-se în Balcani şi apoi în toată Europa, probabil odată cu venirea turcilor în această zonă. Se pare că tot în aceeaşi perioadă au luat şi numele de *romanes*, după gr. *ρομάιος* „roman, bizantin". În România, au fost eliberați în a doua jumătate a secolului XIX. O parte dintre ei au emigrerat în Europa de Vest ajungând până în țările scandinave, Anglia şi chiar în Statele Unite.

Un număr considerabil de rromi, cca. 5 milioane, trăiesc azi în țările Europei Centrale şi în Balcani, în Grecia, Bulgaria, fosta Iugoslavie, România şi Ungaria, dar şi în alte țări europene.

român (înv. *rumân*, ar. *ar*(*u*)*mân*, istr. *rumăr*) – persoană care aparține poporului român.

Lat. *romanus* „roman" (Puşcariu, 1474; Şăineanu, *Semasiol*., 231; *REW*, 7371; Cioranescu, 7248); cf. alb. *rëmër* „păstor".

Termenul a fost larg răspândit şi după retragerea romanilor din zonă, definind în general pe locuitorii Imperiului Roman de Răsărit, la început dominat de traci, până la împăratul Iustin II, mai precis până la sfârşitul secolului VI d.Ch. După aceea, conducerea imperiului începe să treacă în mâinile grecilor, odată cu domnia lui Maricius (582-602), grecii bizantini continuând să se numească la fel; cf. gr. *Ρωμαίος* „1. roman; 2. grec (bizantin) sau cetățean al Imperiului Roman de Răsărit (sau Bizantin)". În neogreacă *ρωμαίκα* înseamnă limba neogreacă, de obicei limba vorbită; cf. ngr. *μίλε ρωμαίκα* „vorbeşte greceşte" cu sensul de „vorbeşte clar, răspicat", echivalentul expresiei din limba română „vorbeşte româneşte".

Dionysos din Halicarnas (sf. secolului I î.Ch. – înc. sec. I d.Ch.) este, alături de Titus Livius, autorul cel mai bine documentat în ce priveşte istoria veche a Romei. În lucrarea sa *Antichitățile romane* (1, 72-73) expune mai multe versiuni privitoare la originea numelui oraşului Roma. Cea mai răspândită dintre ele, împărtăşită de cei mai mulți autori dinaintea lui Dionysos şi a lui Titus Livius, este aceea că oraşul Roma a fost construit la a doua generație după războiul Troiei, de către acei care au scăpat cu Aeneas, iar numele de Roma vine de la *Romus*, unul dintre fiii lui Aeneas, cel care a fondat şi a condus mai întâi cetatea. Aeneas ar fi avut patru fii: Ascanius, Euryleon, Romulus şi Remus. Dionysos îl citează aici pe *Cephalon* din Gergis şi pe *Demagoras* din Samos, alt autor străvechi care a scris o lucrare despre antichitățile troiene sau samotrace, lucrare, din nefericire, azi pierdută. De aceeaşi părere sunt mulți alți autori străvechi.

Pe de altă parte, Dionysos (*Ant. rom*., I, 48) arată că despre sosirea lui Aeneas şi a troienilor în Italia vorbesc toate tradițiile romane privitoare la sacrificii, sărbătorile religioase, textele sibiline, oracolele pytice, precum şi multe alte lucrări. Tot ele menționează că troienii au stat mai întâi în Tracia, înainte de a pleca spre Italia, la tribul tracic al cruseenilor care le-a oferit refugiu. Aceşti cruseeni, spune Dionysos, au fost unii dintre cei mai aprigi apărători ai Troiei, alături de troieni, împotriva grecilor.

O altă versiune, mai puțin răspândită, este cea a lui Plutarch (*Moralia*, 3, *Destoinicia femeilor*, 1, *Troienele*), care relatează că, după înfrângerea troienilor, aceştia rătăcind pe mare au ajuns la gurile Tibrului, iar după ce au ancorat corăbiile, în timp ce bărbații erau plecați să cerceteze terenul, femeile, incitate de una dintre ele pe nume *Romula*, au dat foc la corăbii, sperând că astfel vor pune capăt rătăcirii pe mare şi vor convinge pe bărbați să rămână pe acele locuri, ceea ce s-a şi întâmplat. Bărbații au alergat să salveze corăbiile, dar femeile i-au întâmpinat cu îmbrățişări reuşind astfel să le

potolească mânia provocată de arderea corăbiilor. De aceea, spune Plutarch, era obiceiul ca femeile romane să-şi întâmpine soții cu un sărut.

Autorii moderni consideră că numele oraşului *Roma* provine de la *Rumon*, numele vechi al Tibrului. Până aici totul este destul de clar, dar de aici încolo părerile sunt împărțite cu privire la etimologia vechii denumiri a Tibrului. Walde (II, 441) crede că hidr. *Rumon* ar proveni de la un presupus nume de trib etrusc **ruma*, respingând ca neacceptabilă ipoteza lui Müller (*Philol*., 78, 273; cf. Walde), care susține că *Rumon* provine din PIE ***sreu-mon** „râu, curs de apă". Dacă este să acceptăm ipoteza lui Müller, hidr. *Rumon* este acelaşi cu trac. *Στρύμον* (v. **Strumon**). Astfel, după Müller **Ruma* ar proveni din ***sreu-ma** prin etruscă, mai precis prin componenta sa lidiană, mai exact traco-frigiană a limbii etrusce. Aceasta este opinia lui Müller, dar cercetătorii moderni consideră că etruscii nu erau indo-europeni. In acelaşi timp, este foarte puțin probabil ca acest radical să provină prin etruscă din moment ce are o largă răspândire în limbile IE, etrusca fiind, cum am spus, o limbă ne-indo-europeană. Desigur, etruscii au putut împrumuta acest nume de la triburile indo-europene din Italia. Atât trac. *Στρυμον*, cât şi ital. *Rumon* nu pot fi separate de gr. *ρεύμα* „râu", skt. *sarma* „curs de apă, râu", m.ir. *sruaim* „pârâu, izvor", v.pr. *rauta* „râu", lituan. *srove*, *strove* „pârâu", forme care provin din PIE ***sreu-** „a curge", ***sreu-mon**, ***sreu-tos** „râu, curs de apă" (*IEW*, 1008) (v. **Strumon**, **Siret**, **Sargeția**).

Se ştie că triburi IE au populat Peninsula Italică din cele mai vechi timpuri, triburi care au venit fie din nord de peste Alpi, fie, peste Marea Adriatică, din Peninsula balcanică în mai multe rânduri, triburi înrudite îndeaproape cu traco-illirii, dar şi cu celții. Venirea lui Aeneas cu troienii săi reprezintă unul dintre ultimele valuri de migrație din Balcani în Italia. Astfel, rămâne de neînțeles respingerea, în totalitate, a ipotezei lui Mülller de către Walde, care susține o origine prin excelență etruscă. Tagliavini crede că o aşezare cu acelaşi nume a putut fi fondată de etrusci şi nu de romani. Chiar dacă acesta ar fi adevărul cu privire la un posibil oraş etrusc cu acelaşi nume, acest lucru nu schimbă cu nimic etimolgia hidr. *Rumon* care a dat ulterior numele oraşului.

Der: *românește*, *românesc*, *românism*, *româniza*, *românime*, *România* etc.

ronțăi – a mânca, a roade producând un zgomot uşor. Formație onomatopeică de la *ronț*; cf. fr. *ronger* „a ronțăi". Dauzat (626) consideră că fr. *ronger* provine din lat. *rumigare*.

Rom. **ronțăi** nu poate proveni din lat. *rumigare*. De altfel nici fr. *ronger* nu pare să provină din latină.

Der: *ronțăială*, *ronțăit*, *ronțăire*.

ropot (var. *ropotă*) – 1. cădere zgomotoasă de ploaie sau de grindină; 2. zgomot produs de aplauze.

V.sl. *rŭpŭtati* „a murmura" (Cihac, II, 306; Cioranescu, 7250); cf. slov. *ropot* „vuiet", ceh., rus. *ropot* „țipăt, zgomot".

Vasmer (III, 502) derivă formele slave de la un proto-sl. **ropot* şi le asociază cu skt. *rápati* „a trăncăni, a pălăvrăgi", dan. *rappe* „a hohoti".

Este o formație onomatopeică ca şi a **răpăi**.

Der: *a ropoti*, *ropoteală*.

rost – 1. gură, cioc (înv.); 2. limbă; 3. spațiu lăsat între firele de urzeală; 4. ordine, normă, rânduială; 5. plan, proiect.

Lat. *rostrum* „botul unui animal" (Diez, *Gramm.,* I, 20, Puşcariu; 1476; *REW*, 7386; Şăineanu, *Semasiol*., 194; Cioranescu, 7255); cf. cat., port. *rosto*, sp. *rostro*. Lat. *rostrum* provine din **rod-strum* < *rodo* „a roade" (Walde, II, 439). Forma latină trebuie asociată şi cu m.g.s. *rŭezel* > n.g.s. *Russel* „cioc, bot", precum şi cu rus. *roža* „mutră, fizionomie".

Kluge (776) crede că, formele germane provin dintr-un rad. gmc. **wrota* „a scurma, a roade", pe care îl asociază cu lat. *rostrum* şi *rodo*. Vasmer (III, 492) consideră că forma rusă provine din proto-sl. **rodja*.

Aceste forme provin din PIE ***rās-** „a țipa, a răsuna" (*IEW*, 852) cu mulți derivați în limbile IE. Tot de la acest radical provine şi rom. **răsti** (v. **răsti**).

Der: *a rosti*, *rostire*, *rosteală*, *rostitor*, *rostui*, *rostuire*, *rostuială*.

rostogo̧l – 1. rotire, întoarcere; 2. plasă de pescuit.
Cioranescu (7257) îl consideră cu origine incertă, dar îl asociaztă totuşi cu **rotocol,** contaminat cu *răstăvăli* < **tăvăli**.
În realitate, nu poate proveni decât de la **rotocol** (v. **roată**, **rotocol**).
Der: *a se rostogoli*, *rostogolire*.

rostopa̧scă (var. *rostopastă*) – plantă erbacee cu flori galbene (*Chelidonium maius*).
Ucr. *rostopast* (Cihac, II, 319; Cioranescu, 7258); cf. pol. *rostopaśč*. Nu am putut verifica formele ucraineană şi, respectiv, poloneză, invocate de Cihac. Origine incertă, probabil traco-dacă.

ro̧şcovă (ar. *roşcuvă*) – cornul-caprei (*Celatonia siliqua*)
V.sl. **rožicovu* „silicvă” din *rogŭ* „corn” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 304; Cioranescu, 7252); cf. bg. *rožkov*, alb. *rogovečkë* „roşcov”.

ro̧şu – 1. a şaptea (şi ultima) culoare din spectrul luminii albe, produsă de radiaţiile luminoase cu cea mai mare lungime de undă; 2. incandescent; 3. de culoare roşie.
Lat. *russus* „brun-roşcat, roşu” (Diez, I, 358; Tiktin; Cioranescu, 7259). Lat. *roseus* „de trandafiri” (Puşcariu, 1475; *REW*, 7378; Candrea).
Niciuna din variantele propuse nu este total plauzibilă. Prima este incompatibilă din punct de vedere fonologic, pentru care există echivalentul rom. *rus* „roşcat, blond”. În ce priveşte a doua ipoteză, nu este adecvată din punct de vedere semantic.
PIE ***reudh-**, **rudho-** „roşu” (*IEW*, 872). Forme cu acelaşi sens derivate din acest radical există în majoritatea limbilor IE; cf. skt. *rohita*, av. *raoidhita* „roşu, roşcat”, v.ir. *ruad* „roşu”, got. *raups*, lituan. *raudas* „roşu”.
Astfel, rom. **roşu** poate proveni de la un mai vechi **rodio*, **rodiu*, apoi *rojiu*; cf. *ruje* (*rujă*) „oaie cu pete brun-roşcate pe bot”; de asemenea, *ruj* „măceş” şi *rujă* „trandafir”. Ca şi în română, şi în alte limbi IE există o largă varietate de forme care provin de la acest radical. Din română provine ucr. *roša* „capră cu păr roşcat” (Candrea, *Elemente*, 400), precum şi mgh. *ros*, *raska* (Edelspacher, 21).
Der: *roşcat*, *roşcovan.*

rotocǫl – contur, imagine în formă de disc, cerc sau inel.
Provine din acelaşi radical ca şi **roată** (v. **roată**, **rostogol**).

rotu̧nd (var. *rătund*) – de forma unui cerc, disc sau sfere.
Lat. *rotundus* (Densusianu, *Hlr*, 92, 94; Puşcariu, 1451; Tiktin; *REW*, 73, Cioranescu, 7260) (v. **roată**).
Der: *a rotunji*, *rotunjor*, *rotunjime*.

ro̧uă – picături de apă formate în timpul nopţii din vapori de apă condensată.
Lat. *ros*, *rorem* „rouă” (Puşcariu, 1477; *REW*, 7374; Cioranescu, 7261); cf. prov., cat. *ros*.
Este evident că rom. **rouă** nu poate proveni din lat. *ros*, *rorem*, deşi este cognat cu rom. **rouă**. Din lat. *ros*, *rorem* ar fi trebuit să avem în rom. un **roră* sau **roare*. Candrea (*Elemente*, 75) propune o var. **rolla*. Din lat. *ros* > **ro* (Philippide, *Principii*, 66; Puşcariu, 1477), din care ar fi rezultat **rouă** după modelul **zi**/**ziuă**. Nu există nici o justificare ca forma **rouă** să fi fost influenţată de ziuă.
De fapt, în cazul lui **zi**/**ziuă**, **ziuă** este forma originală şi nu **zi**, aşa cum indică forma articulată **ziua** < PIE ***deiwa** (v. **ziuă**). Prin urmare, raţionamentul acesta nu este corect, rom. **rouă** nu poate proveni din latină, dar este, desigur, cognat cu forma latină.
Lat. *ros* provine din PIE ***uros-**, ***ueres-** (Walde, II, 442-3). Acest radical apare într-o serie de limbi IE din PIE ***rosa** „umezeală, rouă”, **e-res-s** „a curge” (*IEW*, 336); cf. skt. *rasa* „umezeală”, skt. *varsam* „ploaie”, *varsati* „plouă”, skt. *vasah* „zeamă, suc”, gr. *ρόσος* „rouă”, m.ir. *frass* „ploaie”, alb. *resh*, *reshën* „a ninge”, alb. *vesoj* „rouă”, *vesuar* „înrourat”, v.sl. rosa „rouă”, av. *Ronha* (hidr.), *Rā* „numele vechi al fluviului Volga”.

Tot de la acest radical provin şi formele rom. **reavăn**, **rovină**. Toate aceste forme presupun un rad. **rou-*, **rov-*, specific limbii române (v. **reavăn**, **rovină**). Origine traco-dacă.
Der: *a* (*în*)*roua*.

roșvină – 1. loc mlăştinos, mlaştină.
V.sl. *rovŭ* „groapă” (Cihac, II, 318; Cioranescu, 7263); cf. alb. *moravinë* „umezeală, vreme umedă”. Cioranescu, pentru a-l apropia de presupusul etimon slav, îl traduce prin „groapă, râpă, adâncitură”, dar orice vorbitor de limbă română ştie că nu acesta este sensul rom. **rovină**.
Este exclus ca rom. **rovină** să provină din v.sl. *rovŭ*. PIE ***ere-s**, **res-**, **ros-**, (*IEW*, 336), printr-un **rou-*, **rov-* (v. **rouă**, **reavăn**).
Forme foarte apropiate cu sens identic există şi în limbile baltice; cf. lituan. *riavas*, *ráva*, let. *rava* „rovină, mlaştină”, precum şi hidr. *Rova*, *Rava*, *Revona*. Aceste hidronime baltice trebuie asociate cu hidr. dac. *Páβov*, situat undeva în Oltenia de azi, care se pronunța, probabil, *Ravon*, ținând cont de formele româneşti actuale, dar şi de cele baltice. Pe de altă parte, este ştiut faptul că *β* reda în scris şi sunetul *v* în cuvinte de origine străină, întrucât greaca veche nu avea acest sunet şi, prin urmare, nici simbolul grafic corespunzător. Origine traco-dacă.
Der: top. *Rovine*, *Rovinari* etc.

rudar – 1. țigan care lucrează obiecte din lemn; 2. țigan căutător de aur.
Bg., sb. *rudar* „miner” < *ruda* „metal” (Cihac, II, 320; Cioranescu, 7272); cf. rus, pol., ceh., lituan. *ruda* „minereu”, scr. *rud* „minereu”.
Formele sud-slave au sens de „miner”, nu de **rudar** ca în limba română. Ipoteza lui Cihac nu este lipsită de interes, deşi rom. **rudar** provine, probabil, din rom. **rudă**[1] „bucată de lemn”, ştiut fiind faptul că rudarii lucrează obiecte din lemn. Origine incertă.
Der: *rudărie*, *rudăresc*, *rudăreşte*.

rudă[1] **–** bucată (de lemn).
Sb. *ruda* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Rosetti, 82). Sb. *ruda* are sens de „1. minereu; 2. oişte”. Forma sârbă cu sensul al doilea provine, posibil, din română. Cu acest sens nu are răspândire în limbile slave. Rom. **rudă**[1] are cognați în limbile germanice; cf. eng. *rod* „bucată de lemn sau metal”, n.g.s. *Rute*, v.isl. *rudda* „băț, bâtă”.
Barnhart (934) pune forma engleză în legătură cu *to rid* „a elibera, a curăța terenul de ceva”, la rândul său derivat din PIE ***reudh-** „a elibera, a curăța, a ara” (*IEW*, 869). Nu este exclusă o origine veche germanică, dar este, probabil, de origine traco-dacă.

rudă[2] **–** rasă, viță, semințe.
V.sl. *rodŭ* „naştere, origine” (Cihac, II, 316; Şăineanu, *Semasiol*., 195; Cioranescu, 7271); cf. bg. *roda*, lituan. *rodynos* „naştere”, lituan. *rasmé* „roadă”, let. *rads* „rudă”, alb. *rit* „a creşte, a se ridica”, skt. *várdhate* „a creşte, a se înmulți”, av. *vərədaiti* „a creşte”, arm. *ordi* „fiu”, hitt. *hardu* „strănepot”.
Toate aceste forme provin din PIE ***er**(**e**)**d-** „înalt, a se înălța, a se ridica, a creşte” (*IEW*, 339) (v. **ridica**). Dat fiind faptul că, acest radical are o răspândire mai largă în limba română, probabil că rom. **rudă**[2] nu provine din slavă, ci din fondul traco-illiric (v. **rod**).
Der: *a* (*se*) *înrudi*, *înrudire*, *înrudit*, *rudenie* etc.

rufă – obiect de îmbrăcăminte care se poate spăla.
V.sl. *rucho* „greutate, povară, navă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43, Cihac, II, 320; Cioranescu, 7274). V.sl. *rucho* are şi sens de „rochie” (cf. Djačenko, 563). Această omonimie în slava veche se datorează unui împrumut din stră-română, cu sensul menționat de Djačenko, având în vedere prezența acestui radical şi în italiană, cu echivalente în câteva limbi slave; cf. bg., slov. *rucho* „îmbrăcăminte”, ceh. *roucha* „cearşaf”, rus. *ruchleadi* „zdrențe, vechituri”, dar şi ngr. *ρούχον* „îmbrăcăminte”. În limbile slave de sud şi vest are doar sensul de îmbrăcăminte (sau cearşaf), sens diferit de *rucho* „greutate, povară, navă”.
Pentru rus. *ruchleadi*, Vasmer (III, 552) trimite la *ruchlo* „bunuri mobile”, dar nu dă alte detalii. Trimite şi la *ruch* „acțiune, agitație”, dar în acest caz, pare să fie o apropiere forțată. În limba română are doar sensul de îmbrăcăminte propriu-zisă şi de rufe

murdare sau uzate, zdrențe, aşa cum reiese din adjectivul *rufos* „zdrențăros”. Mai mult, forma *rufană* „femeie uşoară, prostituată” (Mold.), indică încă o dată sensul original de „1. zdreanță, cârpă; 2. persoană decăzută moral”.
Este interesant că în italiana dinainte de 1300 AD, *ruffa* însemna acelaşi lucru: „femeie uşoară, codoaşă” (cf. De Mauro-Mancini, 1815). În italiana modernă *ruffiano* (fem. *ruffiana*) înseamnă „proxenet, codoş”. De Mauro-Mancini îl consideră cu origine incertă. Nu există ceva apropiat în latină. În urma acestei demonstrații este destul de evident că rom. **rufă** nu provine din slavă, ci din fondul prelatin ca şi formele italiene.
Der: *rufărie*, *rufos*.

rug[1] (ar. (*a*)*rug*, mgl. *rug*) – mur, măceş, mărăcine.
Lat. *rubus* „măceş, zmeuriş” (Diez, II, 58; Pascu, I, 141; Cioranescu, 7277); cf. it. *rovo*, it. (dial.) *rogo*. De Mauro-Mancini (1813) consideră că it. *rovo* provine din lat. *rubum*, pe când *rogo* (1803) rămâne cu etimologie incertă. De altfel, în cazul românei, trecerea lui *b* > *g* nu pare posibilă, deşi Cioranescu îl compară cu **negură** din lat. *nebula*, unde la fel *b* ar fi trecut la *g*, dar raționamentul este destul de hazardat, cel puțin în cazul de față (v. **negură**).
Rom. **rug** nu este altceva decât o formă de singular refăcută după pl. *ruji*, de la *ruj* (cf. *rujă*) care se pronunță la fel în acest caz. Sensul inițial a fost acela de „măceş”, ca apoi să însemne în general mărăcine. Provine de la acelaşi radical cu rom. **roşu** (v. **roşu**).

rug[2] – grămadă de lemne pe care, în antichitate se ardeau morții, iar în Evul Mediu erau arşi ereticii condamnați la moarte.
Lat. *rogus* (Cioranescu, 7276) (din sec. XIX).

rugą – a se adresa cuiva cerându-i îndeplinirea unei dorințe, favoare etc.
Lat. *rogare* „a întreba” (Puşcariu, 1472; *REW*, 7361; Cioranescu, 7278). Panromanic.
Walde-Pokorny consideră că lat. *rogare* provine din PIE ***perk-**, **prek-** „a întreba, a ruga” (*IEW*, 821); cf. skt. *prcchati* „a întreba” (III, sg.), v.prus. *aparsam* „a întreba”, ir. *arco* „a ruga” (I, sg.), gmc. *frehti* „a întreba”, toch. A *prak*, B *prek* „a întreba”. Walde nu face legătura cu PIE ***prek**. În latină există şi forma *precor*, *-ari* „a ruga”, mai apropiat de originalul PIE din care provine şi it. *pregare* „a ruga”.
Der: *rugare*, *rugăminte*, *rugăciune* etc.

rugină (ar. *arudzină*) – 1. oxid de fier; 2. boală a cerealelor cauzată de o ciupercă parazită (*Puccinia graminis*).
Lat. **rubiginem* < *ruber* „roşu” (Diez, I; Philippide, *Principii*, 33; *REW*, 7348). Lat. **aerugina* < *aerugo-inis* „cocleală, oxid de cupru” (Puşcariu, 1482; *REW*, 243; Pascu, I, 41; Tiktin; Candrea).
Deşi rom. **rugină** este cognat cu lat. *aerugo*, atât ca formă cât şi ca sens, derivarea directă de aici nu este posibilă. Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. alb. *rudzë* „rugină”, v.isl. *rydh* (*rydhr*) „rugină”, v.sax. *rudu* „roşcat, roşeață”, *rūst* „rugină”, eng. *rust* „rugină”, lituan. *rustas* „roşcat, ruginiu”, let. *rusta* „brun-roşcat”.
În limbile germanice noțiunea pentru **rugină** provenea de la ideea de **roşu**. Altfel, ca şi în germanice, rom. **rugină** trebuie să provină de la culoarea roşie, roşcată, prin urmare de la PIE ***reudh-** „roşu” (*IEW*, 872). Din acest radical, pintr-o formă mai veche **rudjina*, apoi **rudzina* > (stră-)rom. *rujină* (cf. **rujă**). Forma modernă **rugină** este o hipercorecție de la *rujină*. Origine traco-illirică.
Der: *a rugini*, *ruginiu*, *rugineală*.

ruină – dărâmătură, ceea ce mai a rămas dintr-o construcție veche.
Fr. *ruine* (Cioranescu, 7281) din lat. *ruina*.
Der: *a ruina*, *ruinător*.

rujă – măceş, trandafir.
Cf. bg., sb. *ruža* „măceş, trandafir sălbatic” (Miklosich, *Fremdw*., 123; Tiktin; Cioranescu, 7282). Din română provine mgh. *ruzsa* (Gáldi, *Dict.*, 155).
Este evident că formele bulgară şi sârbă provin din română, ca şi forma maghiară. Acest radical are mulți

derivați în limba română: *rujan* „roşiatic, roşcat”, *rujalină* „nalbă”, *rujioară* „bujor”, *rujinciu* „coacăz”, *rujincină* „coacăză”. Este cognat cu lat. *rosa*. Provine de la acelaşi radical ca şi rom. **roşu**, **rug**, **rugină** (v. **răsură**, **roşu**, **rugină**). Origine traco-dacă.

rumegạ – a mesteca a doua oară mâncarea întoarsă din stomac (despre animalele rumegătoare)
Lat. *rumigare* „a rumega” (Puşcariu, 1483; *REW*, 7440; Cioranescu, 7284). Panromanic.
Forma mai veche latină este *ruminare*, iar *rumigare* apare mai târziu, începând cu Apuleius (în a doua jumătate a secolului II d.Ch.) (cf. Glare, 1667), formă care se datorează influenței celorlalte limbi italice. Apuleius este bine cunoscut pentru stilul său neconformist.
Der: *rumegare*, *rumegătură*, *rumegător*, *rumeguş*.

rụmen – de o culoare care bate în roşu.
V.sl. *rumĕnŭ* „roşu” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 491; Cioranescu, 7286); cf. scr., sloven. *rumen*. Este atestat în majoritatea limbilor slave.
Vasmer (III, 517) consideră că formele slave provin dintr-un proto-sl. **rudmenŭ,* acelaşi cu *ruda* „minereu” (v. **roşu**).
Der: *a rumeni*, *rumeneală*.

rumoạre – zgomot confuz de voci care se aud în acelaşi timp.
Lat. *rumor*; cf. fr. *rumeur*.

runc (ar. *arunc*, *runcu*) – 1. munte despădurit; 2. loc desțelenit.
Lat. **runcus* < *runco* „a smulge buruieni” (Popovici, *Conv. lit.*, 25, 705-16; *REW*, 7444; Pascu, I, 42; Tiktin; Cioranescu, 7288).
Lat. *runco* nu are aceeaşi origine cu *runcinare*, *runcina* < gr. *ρυκάνη* (cf. Varro, 6, 76) cum consideră Cioranescu. Lat. *runcus* nu este atestat, deşi **runc** poate fi asociat cu lat. *runco*, dar şi cu rom. **arunca**.
PIE ***reuk-** „a smulge, arunca” (*IEW*, 869) (v. **arunca**).

rụpe (ar. *arupu*, mgl. *rup*, istr. *rupu*) – 1. a distruge continuitatea unui material, a despărți un obiect în două; 2. a curma; 3. a sfâşia; 4. a se exprima cu greu într-o limbă.
Lat. *rumpere* „a rupe” (Puşcariu, 1485; *REW*, 7442; Cioranescu, 7290). Panromanic.
PIE ***reu-** cu prelungire în **p**, ***reup-** „a smulge, a sfâşia, a rupe” (*IEW*, 870); cf. skt. *ropayati* „a smulge, a rupe”, skt. *lup*, *rup*, *lumpati* „a rupe”, *lupta* „rupt”, lituan. *rupeti* „a se încovoia”.
Forma PIE nu are nazala *m*, prin urmare, nazala este un infix în latină, care apare şi în anumite forme din sanskrită (v. **răfui**).
Der: *ruptură* (ar. *aruptură*).

rus (ar. *arus*, mgl. *rus*) – roşu.
V.sl. *rusŭ* „blond, roşcat” (Cihac, II, 32; Tiktin; Cioranescu, 7291). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Lat. *russus* „persoană cu păr roşcat” (Puşcariu, 1487; Capidan, *Dacor.*, 4, 850; *REW*, 7466).
Rom. **rus** poate fi autohton sau poate proveni din latină; cf. *ruscă* „rusoaică sau oaie roşcată”. Având în vedere aceste detalii, deşi se consideră că etnonimul **rus** provine de la *Rus*, întemeietorul viking al statului kievean, totuşi acest etnonim poate fi asociat rom. **rus** „roşu, roşcat”. Leon Diaconul, autor bizantin din secolul X d.Ch., relatează o serie de detalii legate de luptele bizantinilor cu geții din Durostorum şi cu tauro-sciții, lupte care au avut loc în a doua jumătate a secolului X. În timpul unei bătălii a geto-dacilor din Durostorum cu bizantinii, primii cer ajutor tauro-sciților, numiți de autor şi *rosi*, al căror conducător se numea *Sfentostlav*. Tauro-sciții erau din Crimeea de azi şi, prin urmare, nu pot fi asociați cu vikingii kieveni (v. **comânda**).

Rusạlii (ar. *Rusale*, mgl. *Rusal'ă*) – sărbătoare religioasă care cade la şapte săptămâni după Paşti; 2. ființe mitologice care dezlănțuie furtuni şi pot face rău oamenilor, iele.
V.sl. *rusalija* < mgr. *ρούσάλία* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 321; Vasmer, *Gr.*, 129; Philippide, II, 732; *REW*, 7376; Tiktin; Cioranescu, 7292). Lat. *Rosalia* (Puşcariu, *Dacor.*, 8, 334).

Cioranescu indică faptul că *l* muiat slav (bg. *rusalja*, sb. *rusalje*) ar fi trebuit să dispară în rom. şi să dea **rusaie*. În *Pravila Mică* (cf. Cioranescu) apare forma *Rosalii* care nu se explică nici prin slavă, nici prin medio-greacă. După Capidan (*Raporturile*, 184-90), forma românească provine din medio-greacă, iar cea bulgară (respectiv, slavă) din română. *Rosalia*, la romani, era o sărbătoare religioasă precreştină care se celebra pe la începutul verii.

Djačenko (561) arată că v.sl. *rusalij* „joc, dans păgânesc" este menționat în documentele vechi slave. Ele amintesc de acest dans în care apar duhurile necurate, potrivnice divinității şi ca urmare aceste dansuri au fost interzise de biserică. În albaneză avem forma *Rusica* „sărbătoare ortodoxă la 25 de zile după Paşti" care are, în mod evident, aceeaşi origine.

ruşine (ar. *ar*(*u*)*şine*, mgl. *ruşoni*, istr. *ruşire*) – sentiment penibil de jenă.

Lat **rosinus* „trandafiriu" (Puşcariu, 1488; *REW*, 7382). Lat. **russionem* (Pascu, I, 43). În schimb, Cioranescu (7294), în mod just, consideră că trebuie pornit de la a **ruşina** care derivă de la a **roşi** cu suf. *-ina*. În mod evident, **ruşine**, **ruşina** derivă de la a **roşi**, **roşu** (v. **roşu**).

Der: *a (se) ruşina*, *ruşinos*, *ruşinat*, *ruşinare*, *neruşinos*, *neruşinat*, *neruşinare*.

rută – traseu.

Fr. *route* < lat. *rupta* (via) „drum rupt" < *rumpere* „a rupe" (v. **rupe**).

Der: *rutier*.

rutină – capacitate câştigată prin practică.

Fr. *routine* din fr. **route** (v. **rută**).

S

sabie – armă formată dintr-o lamă lungă de oțel, ascuțită la vârf şi pe una din laturi, prevăzută cu un mâner.

Mgh. *szablya* < *szab* „a tăia” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 322; Meyer, 370; Cioranescu, 7310); cf. sb., slov., rus. *sablija*, bg. *sabijŭ*, pol. *szabla*, alb. *sablë*, *sabje*, lituan. *szoblis*, *soble* „sabie”. După Orel (393), forma albaneză este împrumut din slavele de sud.

Termenul este larg răspândit şi în alte limbi europene, având acelaşi sens; cf. n.g.s. *Säbel*, sued. *sabel*, it. *sciabola*, fr. *sabre*, sp. *sable*. O formă înrudită avem în gr. *σαυνίον* „vârf de lance”. Festus spune: „Samniticus nomen factus propter genus hastae quod *σαυνία* apellant Graeci”. Pe de altă parte, Chantraine (991) spune că gr. *σαυνίον* este „cuvânt de împrumut de origine necunoscută”.

Acest radical întâlnit în greacă şi latină are echivalente apropiate în limbile afro-asiatice (hamito-semitice), forme care provin din AA ***šab-** „secure, sabie” (Orel, 1995, 2317); cf. sem. **śabaw-* „lama (sabiei), arab. *šabā-t*, v.chad. **ŝab-* „sabie, secure”. Orel raportează aceste forme la AA ***ŝabah-** „a tăia” (Orel, 1995, 2320).

Ținând cont de gr. *σάυνίον*, precum şi de formele din limbile afro-asiatice, formele europene pot proveni de la un mai vechi **sabnia*. Ulterior, grupul *bn* s-a simplificat la *b*. Desigur, ipoteza lui Miklosich este plauzibilă, dar, acest termen poate proveni dintr-o limbă IE neidentificată.

Der: *însăbia*, *săbier*, *săbioară*, *săbiuță*.

Sabạzios – divinitate tracă.

Glosele şi numele traco-dace stârnesc un interes tot mai mare, încât considerăm oportun ca etimologia lor să fie discutată, în măsura posibilităților. Teonimul **Sabazios** este compus din două elemente *Saba* şi *-zios*. Uneori apare şi sub forma *Sabadios*, cu dentală. Este probabil vorba de o alternanță dialectală.

Cel de-al doilea component este uşor de identificat cu rom. **zeu** din rad. PIE ***deiuo-s** „zeu” (*IEW*, 185) cu o largă răspândire în limbile IE; cf. skt. *dēva-h* „zeu”, *dēvi* „zeiță”, skt. *dive* „zi”, av. *daeva* „demon”, lat. *deus*, osc. *deivai* „*divae*”, umbr. *deueia* „*divinam*”, v.ir. *dia* „zeu”, v.scand. *tivar* „zei”, v.sax. *Tig* (gen. *Tiwes*) „Marte”, v.g.s. *Zio*, v.pr. *deiw*(*a*)*s*, lituan. *dievas* „zeu”, lituan. *deive* „zeiță”, v.pr. *deius* „zeu”, v.ir. *dia* (cf. gall. *devo*), arm. *tiv* „zi”, fin. *taiwas* „cer”. Walde-Pokorny refac şi rad. PIE ***dieus** (**diieus**) „cer, zeu”, **dieus-pater** „tatăl ceresc” (*IEW*, 184) în directă legătură cu ***dei-**, **di**, **dia** „a luci, a străluci” (*IEW*, 183); cf. skt. *dyauh* „cer”, lat. *Iu-ppiter*, umbr. *Ju-pater*, skt. *dyaušpitā*, illir. *Δεί-πατορος*, osc. *Diuvei* „Iovi-s”, lat. *Diespiter*. Acest radical apare şi în numele altor divinități traco-dace precum **Zamolxis** şi **Gebelizis**.

În ce priveşte primul element, acesta se pronunța *Saba* sau *Sava*. În textele greceşti apare *Σαβαζιος*, dar greaca veche nu avea sunetul *v*, iar în cuvinte de origine străină *v* era notat *β*.

Traco-dacul *Sava* (*Saba*) trebuie asociat cu av. *sava* „salvare, mântuire”, şi, probabil, cu lat. *salveo* „a fi sănătos”. Cu alte cuvinte, numele acestui zeu s-ar traduce prin „zeul salvării, mântuirii”, echivalent al gr. *sotiros*. Acest radical apare şi în numele lui *Sava*

Gotul, apostol get mort la 12 Aprilie, 372, fiind înnecat în Buzău de către goți. Acest radical apare frecvent şi azi în nume de familie româneşti precum *Sava*, *Săvescu*, *Săveanu*, *Săvulescu*, *Săvoiu* etc. La românii din sudul Dunării acest nume poate fi şi nume de botez (v. **zeu**, **Zamolxis**).

sac (ar., mgl. *sac*, istr. *soc*) – obiect confecţoinat din pânză, piele, material plastic sau hârtie rezistentă care serveşte la transportarea sau depozitarea cerealelor sau altor produse.
Lat. *saccus* „sac" (Puşcariu, 1492; *REW*, 7489; Cioranescu, 7314). Panromanic; cf. alb. *shakull* „sac de piele, burduf", alb. *cakë* „sac mic". Lat. *saccus* < gr. *σάκκος*. După Chantraine (985), gr. *σάκκος* este un împrumut din limbile semitice; cf. akkad. *ŝaqqu*, ebr. (fenician) *ŝaq* „haină din păr de animal, haină de doliu". Got. *sakkus* < lat. *saccus* (cf. Walde, II, 458-59). Cu toate acestea, lat. *saccus*, gr. *σάκκος* provin din PIE ***seg-**, **seng-** „a coase, a însăila" (*IEW*, 887); cf. skt. *sájati* „a coase, a însăila", lituan. *ségti* „a coase, a însăila", lituan. *sagis* „o manta de călătorie purtată de femeile lituaniene", let. *saga* „piesă de îmbrăcăminte pentru femei". Din acest radical provine şi dac. *sagum* care a dat în română **zeghe**. Walde (II, 464) spune că lat. *sagum* este cuvânt de origine gallică, de la un gall. **sagon*, **sogon***.*
Astfel, este evident că rom. **sac** a avut un echivalent şi în limba dacă, în gallică şi, probabil şi în alte limbi IE. Având în vedere că termenul există şi în limbile semitice, este de presupus că este vorba de un radical din fondul comun eurasiatic (nostratic) (v. **saia**, **zeghe**).
Der: *săculeț*, *săculete*, *săcui*, *săcoi etc.*

sacă – butoi pe două roți pentru apă.
Tc. (arab.) *saka* „sacagiu" (Roesler, 601; Cihac, II, 608; Şăineanu, II, 304; Cioranescu, 7315); cf. sb. *saka*, ngr. *σακκάς*, sp. *azacan*.
Der: *sacagiu*.

sacâz (ar. *samcâz*) – colofoniu.
Tc. *sakiz*, *samkiz* „sacâz, mastic" (Cihac, II, 608; Şăineanu, II, 305; Cioranescu, 7321); cf. sb. *sakaz*, alb. *sakes*.

sacoviște – unealtă de pescuit formată dintr-o plasă agățată de o prăjină.
De la acelaşi radical ca şi **sac** cu suf. -(*o*)*viște*.

sacru – sfânt.
Lat. *sacrum*, *sacer* (Cioranescu, 7322)
Der: *a sacrifica*, *sacrificiu*, *sacrilegiu*, *sacrosanct*, *sacral*, *sacramental*.

sadea – pur, legitim.
Tc. (pers.) *sade* „simplu, sincer" (Cihac, II, 608; Şăineanu, II, 305; Meyer, 371; Cioranescu, 7325); cf. alb., bg., sb. *sadé* „simplu".

saia – 1. pânză groasă de bumbac cu țesătură rară; 2. ață de însăilat; 3. gard, împrejmuire din nuiele.
Tc. *saya* „gard" < mgr. *σαγία* (Cihac, II, 694; Şăineanu, II, 307; Cioranescu, 7343). Sensul al treilea poate fi asociat cu tc. *saya*, la rândul său de origine medio-greacă, pe când celelalte două au altă origine. Cihac consideră, pe bună dreptate, că rom. **saia** „ață de cusut, însăilat" trebuie asociat cu *a săi* „a însăila", dar pe care Cihac îl consideră de origine slavă din v.sl. *šiti* „a coase".
Forme similare există în italiană şi franceză; cf. it. *saia* „stofă cu țesătură în diagonală" care provine din fr. *saie* la rândul său din lat. neatestat **sagia* < *sagus* „manta groasă de lână purtată de soldați sau de barbari". Walde (II, 464) consideră lat. *sagum* cuvânt de origine gallică, un gall. **sagon*, **sogon*; cf. PIE ***seg-**, **seng-** „a coase, a însăila" (*IEW*, 887) (v. **sac**).

saivan – adăpost de iarnă pentru vite.
Tc. *sayvan* (Şăineanu, II, 308; Cioranescu, 7352) (v. **saia**).

salată (ar., mgl. *sălată*) – 1. plantă culinară din familia compozeelor cu frunze mari şi rotunde, cultivată ca plantă culinară (*Lactuca sativa*); 2. preparat culinar din legume fierte sau crude.
It. *salata* „salată" (Cioranescu, 7361) sau mgh. *saláta* (Gáldi, *Dict.*, 157); cf. ngr. *σαλάτα*, tc., bg. *salata*, alb. *sallatë* „salată". It. *salata* < *salare* „a săra" din lat.med. *salāre* „a săra" (De Mauro-Mancini, 1828).

Formele sud-dunărene nu pot fi explicate prin maghiară. Provine din italiană.
Der: *salatieră*.

sală (ar. *sală*) – încăpere mare; 2. coridor, vestibul.
Fr. *salle* (Cioranescu, 7355) de origine germanică; cf. v.scand. *salr*, n.g.s. *Saale* (v. **sălaş**).
Der. *sălită*, *salon*.

salam – mezel, cârnat.
It. *salame* din lat.med. **salamen* < *salare* „a săra" (v. **sare**).

sălbă – 1. colier; 2. caprifoi, salbă-moale.
Originea acestui cuvânt a fost mult discutată. Panromanic. Cihac (II, 324) porneşte de la pol. *szalba* „lumânărică", dar explică deviaţia semantică prin faptul că femeile de la ţară obişnuiau să poarte salbe de caprifoi (**salvie**). Nu am putut verifica etimonul polonez indicat de Cihac.
Lat. *salvia* „salvie" (Puşcariu, 1498; *REW*, 7558; Cioranescu, 7366). Lat. **subalba* (Candrea, *Éléments*, 3). Lat. *salvia* nu este un bun candidat, deoarece avem **salvie** din lat. *salvia* (cf. **salvie**); cf. alb. *shabi* „salvie de grădină" (*Salvia officinalis*).
Rom. **salbă** este, probabil, autohton, cognat cu lat. *salvia*, împrumutat şi de unele limbi slave. Din română provin ucr. *salba* (Candrea, *Elem*., 402), precum şi săs. *salbe*.

sălcie (var. *salcă*, ar. *salţe*, mgl. *sulcă*) – numele a trei specii de arbori cu ramuri lungi, subţiri şi mlădioase care cresc pe marginea apelor (*Salix alba*, *triandra* şi *pentandra*).
Lat. *salicem* < *salix* „salcie" (Puşcariu, 1499; *REW*, 7542). Derivarea din latină este dificilă.
PIE ***sal(i)k-*** „salcie" (Walde, II, 469); cf. gr. (arcad.) *élikη* „salcie", alb. *selk*, m.ir. *saile* (gen. *sailech* „salcie"), fr. *saule* (cf. gall. *Salicilla* (Brugmann, II, 1, 505)), gmc. **salhion* „salcie", v.sax. *sealh* „salcie", v.scand. *selja* „salcie", v.g.s. *sal*(*a*)*ha* „salcie". Forma lat. cu *i* epentetic, apărută pe terenul limbii latine, este cu greu un candidat pentru rom. **salcie** (**salicie*, *salice*), cu atât mai mult pentru *salcă*. Forma românească este foarte apropiată de cea albaneză cu echivalente şi în alte limbi IE. Provine, probabil, din fondul traco-illiric.

salcâm (ar. *sălcâm*) – arbore din familia leguminoaselor care are ramuri cu spini şi flori albe dispuse în ciorchine (*Robinia pseudacacia)*.
Tc. *salkım* (Şăineanu, II, 310; Roesler, 601); cf. ngr. *σακiλμi*, bg. *salcăm*.

salteă
Tc. *şelte* (Meyer, 406; Şăineanu, II, 311; Cioranescu, 7282). Din turcă, dar prin intermediul ngr. *σαλτές* (Gáldi, 247); cf. alb. *shilte*, bg., scr. *šilta*.

sălvie (var. *sălvie*, *şălvie*, *şalvie*, *salbie*) – jale (*Salvia pratensis*).
Cf. pol. *szałwis*, rus. *šalfei* (Miklosich, *Fremdw.*, 126; Cihac, II, 284); cf. mgh. *zsalya*.
Cioranescu (7386) crede că provine din lat. *salvia* „salvie", dar a ajuns în limba română prin intermediul limbilor slave, ceea ce constituie un mod, cel puţin bizar, de a interpreta lucrurile. Existenţa acestei forme în limbile slave nu trebuie să ne inducă în eroare. Prezenţa silabei închise arată că sunt împrumuturi relativ târzii în limbile slave. Formele slave ca şi cea maghiară provin din română. Apropierea de lat. *salvia* este mai mult decât evidentă (v. **salbă**).
După Walde (II, 471) lat. *salvia* derivă din *salvus* „care vindecă". Vasmer (III, 369) susţine că forma rusă provine din poloneză care la rândul său este împrumut din m.g.s. *salveie* < lat. *salvia*. Vasmer face acest mare ocol probabil pentru a evita formele româneşti (**salbă**, **salvie**), care sunt cu mult mai la îndemână decât tot acest lung lanţ al împrumuturilor. Rom. **salvie** pare a fi împrumutat din latină, spre deosebire de **salbă**, care este autohton.

salivă – lichid puţin vâscos care se formează continuu în gură fiind secretat de organele salivare.
Fr. *salive* din lat. *saliva*.
Der: *a saliva*, *salivare*, *salivaţie*.

samạr (ar. *sumar*, *sămar*, mgl. *sămar*) – şa mare de povară fără scări care se pune pe măgari sau catâri.
V.sl. *samarŭ* „greutate, povară” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 324; Cioranescu, 7391); bg. scr., slov., pol. *samar* „samar”, alb. *samár* „samar, încărcătură”, tc. *semer*, mgh. *szamar* „măgar”. Din mgr. *σα(γ)μάριον* (Roesler, 576; Meyer, *Türk. St.,* I, 40; Vasmer, *Gr.*, 129; *REW*, 7512).
Pe lângă limbile balcanice, forma apare în anumite limbi vest-europene; cf. it. *samaro* „divan, somieră”, fr. *sommier*, fr. *somme* „greutate, povară”, cat., port. *sauma* „măgăriță”, m.g.s. *saum* „măgar, povară”, forme care provin din lat.med. *sagma*, *sauma*, *salma*, *soum* „samar”.
Forma latină medievală este atestată pentru prima oară la 744 d.C. (Niermeyer, 1213) şi provine, probabil, din fondul pre-roman. Rom. **samar** vine din aceeaşi sursă, iar formele slave se trag din stră-română.

samavọlnic – care acţionează după bunul plac încălcând voinţa şi drepturile altora.
V.sl. *samavolinŭ* „care face după cum doreşte, în mod arbitrar” (Tiktin; Cioranescu, 7393); cf. rus. *samavolyno* „cu de la sine putere”. Origine slavă.
Der: *samavolnicie*, *samavolniceşte.*

sạmă (var. *seamă*) – 1. recensământ, număr; 2. dar în bani; 3. număr, cantitate.
Mgh. *szam* „număr” (Lambrior, 375; Cihac, II, 525; Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1883, 22-30; Gáldi, 96; Cioranescu). Rom. **samă** are cognaţi în mai multe limbi IE; astfel că, originea acestui cuvânt trebuie regândită.
PIE ***som(o)-*** „unu, împreună, la fel” (*IEW*, 903); cf. hitt. *šam*. „preţ”, skt. *samas* „împreună, la fel cu”, skt. *samana* „la fel, asemănător”, av. *hama* „la fel, acelaşi”, gr. *όμος* „la fel, asemănător”, toch. A *soma-pacär* „acelaşi tată”, lat. *similis* „la fel, similar”, lituan. *sam* „a angaja” (cf. **sâmbrie**).
Încă din PIE acest radical a avut două sensuri care au evoluat independent într-o multitudine de feluri în diverse limbi IE. Primul sens de „unu” a evoluat în traco-dacă cu sensul de număr în general, iar celălalt, cu sensul iniţial în PIE de „asemănător, similar”. Sensul de „împreună”, prezent în PIE, precum şi în multe limbi alte IE, s-a păstrat în sensul secundar al lui **samă**, acela de **număr** sau un „grup de”, o seamă de persoane (cf. *O samă de cuvinte*). Sensul „de egal, a fi de o seamă” există în skt. *sama* „la fel (ca vârstă, mărime, rang social)” (v. (**a**)**semăna**).
Trebuie arătat că rom. **samă** formează o familie de cuvinte cu a (se) **asemăna**, a **semăna**, un motiv în plus să respingem originea maghiară a acestui termen. Nu este nici o îndoială că mgh. *szam* provine din română. Origine traco-dacă.
În limba română există multe locuţiuni verbale cu *seamă*: *a da seamă*, *a-şi da seama*, *a băga de seamă*, *a băga în seamă* etc. Mulţimea de expresii şi locuţiuni verbale din română care se formează cu **samă** infirmă încă o dată ipoteza că **samă** ar fi un împrumut.

sạmeş – funcţionar în funcţia de contabil, casier.
Provine din **samă** sufixat cu *-eş* (v. **samă**).

samsạr – misit, mijlocitor, intermediar.
Tc. *symsar* „samsar, intermediar” < arab. *simsar* (Roesler, 602; Şăineanu, II, 411; *REW*, 7930a; Cioranescu, 7401); cf. sb. *samsar*, bg. *simsar*.
Forma este, la origine latină, din lat. *censualis* „cel care făcea recensământul la romani”, preluat de arabă din it. *sensale*.

samụr – animal carnivor din pădurea siberiană, vânat pentru blana lui (*Mustela sibellina*); 2. blana acestui animal.
Tc. *semmur* (vulg. *samur*) „samur, zibelină” (Roesler, 602; Şăineanu, II, 312); cf. bg., sb. *samur*, ngr. *σαμουρι*, sp. *zamarra* (*REW*, 7563a).

sandạlă – încălţăminte uşoară de vară.
Fr. *sandale* < pers. *sandal* „încălţăminte” (Cioranescu, 7413); cf. ngr. *σανδάλον*. Termenul se găseşte şi în sanskrită; cf. skt. *rañj-candana* (pron. *čandana*) „sandală roşie”.

sạnie – vehicul (în general cu tracțiune animală) care are în loc de roți două tălpi care alunecă pe zăpadă sau pe gheață.

Bg., sb., slov. *sani* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 325; Cioranescu, 7421); cf. pol. *sanie*, ceh. *sane*, rus. *sani* „sanie", ngr. *σάνια*, alb. *saje*, mgh. *szan*.

Vasmer (III, 576) asociază formele slave cu lituan. *šónas* „parte, latură", let. *sans* „parte, latură, coastă", respinge însă legătura cu gr. (mgr.) *σανίς* „scândură (groasă)".

Apropierea de formele baltice, făcută de Vasmer, este nepotrivită din punct de vedere semantic. Totuşi, în limbile baltice există forme similare pentru sanie; cf. v.pr. *slayan* „talpa saniei", lituan. *slājoa* „sanie", forme apropiate de eng. *sleigh* „sanie" şi de oland.(med.) *sledde*, *sled* „sanie". Eng. *sleigh* are aceeaşi origine cu *slide* „a aluneca".

Vasmer respinge, de asemenea, posibilitatea unui împrumut din limbile finno-ugrice, limbi în care există acest termen cu acelaşi sens; cf. saami *čiønne* „sanie", tăt. *čana* „sanie", kazah. *śana* „sanie", mong. *čana* „sanie", buriat. *sana*, calmâc. *sana* „sanie". Prin urmare, legătura cu limbile ugro-finnice este indubitabilă. Un împrumut al tuturor acestor limbi ugro-finnice din rusă sau din slavele de răsărit este, de asemenea, exclus. Având în vedere aria vastă de răspândire a acestui termen, adevărata sursă a acestui radical rămâne greu de stabilit. Origine incertă.

Der: *săniuță*, *sănioară*, *săniuş*.

sạpă (ar. mgl. *sapă*, istr. *sape*) – unealtă agricolă pentru săpat şi prăşit.

Lat.med. *sappa* „sapă, târnăcop" (Densusianu, *Hlr*, 197; Puşcariu, 1512; Candrea, *Elem*., 404; *REW*, 9599; Cioranescu, 7427); cf. it. *zappa*, fr. *sape*, sp. *zapa*, alb. *capë* „un fel de sapă". tc. *capa*.

Corominas (6, 75) consideră că este un termen specializat militar împrumutat de spaniolă din italiană O formă similară avem în gr. *σκαπάνη* „sapă sau alt instrument de săpat".

Prin urmare, este vorba de un mai vechi **skapa*, înrudit cu forma grecească, ambele din PIE ***(s)kēp-**, **(s)kōp-**, **(s)kap-**, **(s)keb(h)-**, **skob(h)-**, **skab(h)-** „a tăia cu un obiect ascuțit, a ciopli, a scobi" (*IEW*, 930) sau PIE ***skabh-** (*IEW*, 916). Astfel, este evident că formele menționate mai sus provin dintr-un **skapa*, unde, ulterior, velara **k* a fost elidată pentru a evita omonimia cu alte forme provenite din acest radical sau alt radical similar. De Mauro-Mancini (2308) consideră it. *zappa* cu origine incertă. Lat. *sappa* este întâlnit pentru prima oară la 1182 d.C. (cf. Niermeyer, 1224). Alte forme în latina medievală: *sapa*, *zappa*, *sappis* „sapă, târnăcop". În latina medievală provine din fondul pre-roman, dar nu putem şti exact din ce parte a imperiului roman, probabil dintr-una din limbile sau dialectele italice. Acest termen a putut exista nu numai în unele limbi italice, dar şi în traco-illiră sau celtice. Răspândirea acestui radical în Balcani şi în Europa Centrală ne face să credem că el a existat şi în fondul balcanic pre-roman, mai ales că din secolele V-VI legăturile cu Europa de Vest au fost extrem de reduse.

Din română provine ucr. *sapa*, mgh. *szapaly*. Alb. *sëpatë* „topor", alb. *capë* „un fel de săpăligă", alb. *capoj* „a săpa", provin, probabil, din fondul pre-roman ca şi în cazul formelor româneşti. Din fondul pre-latin (v. **sapin**).

Der: *a săpa*, *săpăligă*, *săpător*, *săpătură*, *săpoi*.

sapịn (var. *ţapin*) – unealtă formată dintr-o cange de oțel fixată într-o coadă de lemn, întrebuințată la manevrarea buşteni lor.

Slov. *capin* (Candrea; Cioranescu, 8509), înrudit cu it. *zappa*, tirol. *zappên* (Miklosich, *Fremdw.*, 80). Fără îndoială că radicalul provine din fondul italo-tracic (v. **sapă**).

Are aceeaşi origine cu **sapă** din PIE ***(s)kēp-**, **(s)kōp-**, **(s)kap-**, **(s)keb(h)-**, **skob(h)-**, **skab(h)-** „a tăia cu un obiect ascuțit, a ciopli, a scobi" (*IEW*, 930). Rom. **sapin** este acelaşi cu alb. *capin* (pron. *ţapin*).

Der: *sapinar* (*ţapinar*).

saramụră – soluție de apă cu sare folosită la conservarea unor alimente.

Bg., scr. *salamura* „saramură" (Cihac, II, 234; Densusianu, *Rom.*, 33, 285; Tiktin; *REW*, 7545); cf. tc. *salamora*.

Lat. **salimuria* > ven. *salimora* > ngr. *σαλαμούρα* (Candrea; Cioranescu, 7446). În latină este atestată, deşi rar întâlnită, forma *salemuria* cu sensul de „lac sărat” (cf. Walde, II, 466). Radicalul se găseşte şi în limbile baltice; cf. lituan. *solymas* „saramură”, lituan. (dial. žemaitic) *solymas* „lac sărat”, let. *salims* „lac sărat”.

Formele sud-slave, precum şi cea neogreacă, provin din română, iar forma venetă este un cognat al rom. **saramură** de la un mai vechi **salamura*, deopotrivă cognați cu v.g.s. *salzmuora*.

Lingviştii consideră că limba venetă era un dialect illiric. Pe de altă parte, după o serie de autori antici veneții sunt urmaşii troienilor veniți acolo cu Antenor, cealaltă căpetenie troiană care a scăpat în urma dezastrului de la Troia. Formele sud-slave cu *l* intervocalic arată că la vremea împrumutului *l* intervocalic nu rotacizase, cel puțin nu rotacizase peste tot.

Prin urmare, principiul după care formele cu lichida *l* nerotacizată ar fi de origine slavă, sau alte împrumuturi mai târzii, este eronat şi trebuie considerat diferit de la caz la caz. În acelaşi timp, *l* intervocalic a rotacizat chiar şi în împrumuturi târzii din neogreacă precum **patrafir** şi **trandafir**. Forma este atestată în geto-dacă, mai precis în hidr. *Salmorude*, numele dacic al actualului lac *Razelm*, denumire care este de origine turcă. Ar fi o idee fericită dacă numele acestui lac atât de cunoscut în România să fie înlocuit cu *Salmorude* sau cu forma adaptată românei moderne, *Salmoruda*.

Toate aceste forme provin din PIE ***salimo** „apă sărată” (*IEW*, 878). Menționăm că, forme similare apar şi în alte limbi neolatine; cf. it. *salamoia* din lat. med. **sallamoria*(*m*) (cf. De Mauro-Mancini), precum şi fr. *saumme* dintr-o altă formă a latinei medievale **salmuria* (v. **sare**). Origine traco-dacă.

Der: *a saramura*, *saramurat*, *saramurică etc*.

sarcină – greutate pe care o duce un om sau un animal, povară.

Lat. *sarcina* „boccea, legătură de boarfe, ranița soldatului” (Puşcariu, 1523; *REW*, 7598; Cioranescu, 7449); cf. v.it. *sarcina*, calabr. *sarcina*. Nu a supraviețuit în nici una din limbile neolatine moderne, cu excepția dialectului calabrez.

Lat. **sarcina** provine din *sarcio* „a repara” din PIE ***serk-** „a strânge, împletitură” (*IEW*, 912); cf. gr. *έρκος* „gard, zid”, lat. *sarcio* „a repara, a cârpi”.

Der: *a însărcina*, *însărcinare*, *a desărcina*.

sare – substanță cristalină, sfărâmicioasă, solubilă în apă, cu gust specific care constituie un element de bază în alimentație, clorură de sodiu.

Lat. **sale* < *sal-is* „sare” (Puşcariu, 1524; *REW*, 7521). Panromanic. Acest radical nu este prezent doar în limbile romanice, ci practic în aproape toate limbile IE, în orice caz în toate grupurile de limbi IE. Lat. *salis* provine dintr-un proto-lat. **sale*, identic cu forma latină neatestată care se consideră că ar fi etimonul rom. **sare**, formă care a putut exista şi în traco-dacă.

PIE ***sal-**, **sald-**, **sal-i**, **sal-u-** „sare, sare de mare” (*IEW*, 878); cf. skt. *sal-ila* „sărat”, *ushara* „sare”, gr. *άλικος* „sărat”, umbr. *salu* „sare”, v.ir. *salann* „sare”, cymr. *halen*, v.g.s. *salz*, got. *salt*, toh. A *sale*, toh. B *salyi*, v.sl. *solĭ* „sare”, lituan. *solymas* „saramură” etc. Toate aceste forme au sens de **sare**. De asemenea, top. *Salapia* (în Apulia) de la un hidronim **Sal-apa* (cf. *IEW*), precum şi top. dacic *Saldapa* (în *Scythia Minor*, Dobrogea), *Salentinai* (în Dacia; cf. Walde, II, 466), top. illir. *Saldae* (în Pannonia) şi top. tracic *Salsovia*. Acest radical a existat cu certitudine şi în traco-dacă (v. **saramură**).

Der: *a săra*, *sărat*, *sărătură*, *sărățea etc.*

Sargeția – denumirea dacică actualului râu *Strei* care curge în apropiere de Sarmisegetusa.

Pare a fi o formă compusă din PIE ***sreu-** „a curge, a se mişca cu repeziciune” (*IEW*, 1003) pentru primul element *sar-*. Al doilea element trebuie asociat cu etnonimul **get**. Astfel, hidr. **Sargeția** ar fi putut însemna „râul geților sau râul getic”. Pe de altă parte, având în vedere forma actuală *Strei*, aceasta este destul de apropiat de radicalul PIE, la care s-a infixat un *t* între *s* şi *r* ca şi în cazul hidr. **Strumon**, fenomen

specific traco-dac, deci un mai vechi **Streu* < ***sreu**, apoi *Strei*, forma actuală a acestui hidronim.

Râul *Strei* este o apă relativ mică, ceea ce denotă că şi microhidronimia de proveniență veche indo-europeană, respectiv dacică, s-a păstrat destul de bine, deşi atestări documentare ale acestora sunt destul de puține (v. **Bârzava**). Conform lui Dio Cassius, Decebal şi-a ascuns comorile sub albia acestui râu, care au fost găsite ulterior, prin trădare, de către romani, şi duse la Roma. Din cele spuse de autorul roman, averile regelui dac ajunse pe mâinile romanilor erau într-adevăr fabuloase.

Este ştiut că macrohidronimia se păstrează mult mai bine, chiar atunci când are loc o schimbare de limbă a populației din zona respectivă (cf. Vinereanu, 135), fapt mai puțin frecvent în cazul microhidronimiei care se poate schimba, cel puțin în parte, odată cu schimbarea limbii vorbitorilor.

Denumirea actuală a acestui râu, a cărui formă dacică o avem atestată documentar, fiind astfel menționat de autorii antici, este o dovadă a continuității poporului român. Este, de asemenea, de presupus că denumirile oficiale dacice, precum şi alte aspecte de limbă să nu fi coincis întotdeauna cu limba cea de toate zilele a omului de rând, aşa cum reiese şi din acest hidronim (v. **Siret**, **Strumon**).

sarică (ar. *sar*(*i*)*că*) – manta groasă de lână, țundră.

Lat. **sarica* < *serica* „(de) mătase” (Densusianu, *Hlr*., 74; Puşcariu, 1525; *REW*, 7848; Cioranescu, 7456); cf. calabr. *sarga*, fr. *sarge*, v.it. *sargano* „stofă groasă”. Cu formă şi sens apropiate, avem lituan. *sarkas* „stofă de acoperit masa, bucată de stofă”.

Lat. *sericus* (*serica*) este cu totul alt radical care a dat alte forme în limbile neolatine; cf. it. *sirighella* „ultimul înveliş al viermilor de mătase, calabr. *siriku* „vierme de mătase, sp., port. *sirgo* „mătase (răsucită)”. Este cert că lat. *serica* nu poate constitui etimonul rom. **sarică**.

Rom. **sarică** provine din PIE ***serk-** „a strânge, împletitură” (*IEW*, 912) (v. **sarcină**). Din fondul pre-latin.

sarmă (var. *sărma*, mgl. *sarma*) – preparat culinar din carne tocată amestecată cu orez şi alte ingrediente făcute cocoloş şi învăluite în foaie de varză sau de viță-de-vie.

Tc. *sarma* „chiftea, cocoloş” (Şăineanu, II, 315; Cioranescu, 7463); cf. ngr. *σαρμάς*, bg., sb. *sarma*.

Der. *sărmăluță*.

Sarsaiă – denumire populară a diavolului.

V.sl. *saraselŭ* „numele lui Lucifer în literatura religioasă slavo-bizantină” (Turdeanu, *Et. slav*., 33, 151-153; Cioranescu, 7467).

sas – saxon din Transilvania.

V.g.s. *sahse*, n.g.s. *Sachse*. Miklosich (*Slaw*. *Elem*., 44) şi Cihac (II, 327) consideră că provine prin intermediul sl. *sasŭ*, ceea ce este un nonsens, întrucât saxonii au venit în contact cu populația românească din momentul sosirii lor în Transilvania.

Der: *săsoaică*, *săsesc*, *săseşte*.

sat (ar. *fsat*) – aşezare rurală.

Alb. *fshat* „sat” (Cihac, II, 718; Meyer, 112; Densusianu, *Filologie*, 449; *REW*, 3461) sau din lat. *fossatum* „şanț” (Bogrea, *Dacor.*, 1, 253; Tiktin; Daicoviciu, *Dacor.*, 5, 478; Rosetti, *Mélanges*, 354). În emiterea celei de-a doua ipoteze s-a ținut cont de forma albaneză şi de cea aromână, deşi în aromână există şi forma *fusate* „şanț” care provine din lat. *fossatum*. Astfel, ipoteza lui Bogrea, preluată fără spirit critic de toți care i-au urmat, nu se susține.

Cioranescu (7479) se îndoieşte, de asemenea, de ambele ipoteze, considerându-l cu origine incertă, dar, crede, totuşi, că se poate porni de la lat. *satum* „semănat” din *serro* „a planta, a semăna”, ipoteză emisă inițial de Cipariu (*Gram., II*05) care, desigur, nu poate fi acceptată.

Originea rom. **sat** trebuie căutată în altă parte şi anume cred că trebuie asociat cu lat. *vicus*. Walde (II, 783) consideră că lat. *vicus* „sat” provine din PIE ***voikos** „locuință, casă”. Acest radical este foarte productiv în limbile IE, ceea ce dovedeşte vechimea sa; cf. skt. *avasatha* „aşezare, sat, locuință, şcoală”

(Monier-Williams, 104), dar şi *veśāh*, *veśah* „vecin” (Monier-Williams, 155), umbr. *vuku* „locuinţă”, gr. *oíκoς* (dial. *ϝoíκoς*) „casă”, av. *vīs* (acc. *visəm*) „casă, sat”, got. *weihs* „sat”, v.sl. *vŭsŭ* „sat”, v.prus. *weis-pattin* „gospodină”, v.pr. *viƀam* „casă, sat, clan”, lituan. *viešpats* „domn, stăpân”, let. *wesis* „oaspete”, v.ir. *fich*, bret. *guk*, cymr. *gwig*, corn. *gwie* „sat”.

De remarcat că, în toate limbile IE citate sensul este de „casă, locuinţă, sat” şi uneori „clan”. Top. dacic *Pata-vissa* (*Potaissa*) este o formă compusă din *pata* şi *vissa*, *pata*, însemnând „întins” din PIE ***pet-**, **petə-** „a (se) întinde” (*IEW*, 824) (v. **padină**, **Tisa**) şi *vissa* care a însemnat „sat, aşezare omenească” în dacă sau, mai precis, într-o fază mai veche a limbii dace când s-a fondat această localitate, sensul iniţial al acestui toponim fiind acela de „sat întins, sat mare” (cf. *Satu-Mare*). Forma *Potaissa* pare să fie pronunţia latină a acestui toponim, întrucât latina nu avea sunetul *v*, iar dublu s pare să indice sunetul ş (v. **Mureş**, **Argeş**).

Reichenkron porneşte, de asemenea, de la dac. *vissa* printr-o formă **vissatu* > *fsat* > **sat**. Forma **vissatu* (sau *višatu*) este foarte apropiată de skt. *avasatha* < *a-vasa*. Este posibil ca sunetul redat cu *ss* să se fi pronunţat *š* în traco-dacă, sunet provenit din PIE ***k**, astfel într-o perioadă mai veche a limbii române (dial. daco-român) se pronunţa **fşat* < **vissatu*, cu elidarea vocalei din silaba neaccentuată, formă identică cu cea din albaneză şi foarte apropiată de cea din aromână (v. **vecin**). Origine traco-illirică.

Der: *sătuc*, *sătucean*, *sătean*, *sătesc*, *consătean*.

satisfăce – a mulţumi pe cineva îndeplinindu-i o dorinţă, o necesitate.

Fr. *satisfaire* (Cioranescu, 7487). Mai potrivit este să-l considerăm împrumut neologic din lat. *satisfacere* < *satis* „destul” şi *facere* „a face” (v. **destul**, **face**).

Der: *satisfacere*, *satisfăcut*, *satisfăcător*, *satisfacţie*.

satâr – cuţit mare de bucătărie scurt, lat şi greu pentru spart oase şi tocat carne.

Tc. (arab.) *satır* (Cihac, II, 610; Şăineanu, II, 316; Cioranescu, 7485); cf. ngr. *σατήρι*, alb. *satër*, bg. *satăr*.

saţ (var. *saţiu*) – 1. senzaţia celui sătul; 2. săturare, îndestulare.

Lat. *satis* „destul” (Cioranescu, 7480). Deşi cognat cu lat. *satis*, acesta din urmă nu este etimonul rom. **saţ**.

Ambele forme provin din PIE ***sa-t-is** „saţietate, saţ” < ***sā-** „sătul, a sătura” (*IEW*, 876) (v. **sătul**, **sătura**). Rom. **saţ** presupune un mai vechi **satiu*. Origine pre-latină.

Der: *nesaţ*, *nesăţios*, *a săţia* „a se ghiftui, sătura”, *saţietate*.

sau – ori.

Lat. *seu* < *sive* „sau” (Meyer-Lübke, *Rom. Gr*., 3; Cihac, II, 233; Cioranescu, 7492). Lat. *seu* ar fi trecut printr-o formă **siau*, apoi **şau*. Cu *sive*, care este o altă variantă mult mai uzuală, lucrurile nu stau mai bine. Forma lat. *seu* era deja învechită încă din perioada Republicii (cf. Glare, 1776), rar folosită încă din această perioadă. Prin urmare, este de presupus că nu se mai folosea demult în secolele II-III. AD. Cu toate acestea, rom. **sau** este cognat cu lat. *seu*.

Sava – râu în Illiria (Serbia de azi).

Atestat încă din antichitate sub forma *Savus*. Hidronime identice sau similare sunt atestate în Gallia sub forma **Sava** sau *Savara* (cf. *IEW*), ceea ce atestă încă o dată apropierea între limba traco-illirică şi limba gallică sau limbile celtice continentale, în general. Aceste hidronime au la bază un PIE ***sou-s** < PIE ***seu-**, ***su-** „zeamă, umezeală” (*IEW*, 912) (v. **Sargeţia**, **Siret**, **zeamă**, **zer**).

să (ar., mgl. *să*, *si*, istr. *se*) – conjuncţie care introduce un verb la modul conjunctiv.

Lat. *sī* „aşa” (Puşcariu, 1491; Tiktin; Cioranescu, 7300).

Lat. *sī*, *sic* au corespondente foarte apropiate în limba geto-dacă, anume *seg*, *se* atestate pe o serie de fiale (cupe), descoperite pe teritoriul României şi al Bulgariei, cu inscripţia ΚΟΤΥΟCΕΓΒΕΟ, într-un alfabet similar cu cel grecesc, dar, cel puţin în unele aspecte ale sale, apropiat şi de cel chirilic. În 1931 a fost descoperit la Agighiol, jud. Tulcea, un mormânt aristocratic ce conţine un tezaur dacic, datat din sec.

V î.C. Mormântul conține între altele cinci cupe, între care una de argint cu inscripția menționată mai sus. Un alt mormânt descoperit la Rogozen, în Bulgaria, conține un tezaur impresionant din diverse piese din aur şi argint, între care 165 de vase de argint, 112 vase de băut. Un număr de 18 dintre aceste vase de băut au gravate pe ele aceeaşi inscripție. Un alt mormânt descoperit în 1974, lângă Borovo, județul Ruse, Bulgaria, conține, de asemenea un tezaur de vase, între care trei din ele au inscripții în limba dacă, una din ele fiind cea menționată mai sus: KOTYOCEΓBEO. Prin urmare, inscripția este frecventă şi apare doar pe vasele de băut. Cercetătoarea A.C. Cionchin desparte inscripția dacică astfel: KOTYO SEG BEO „cutie (cupă) să beu" sau în limba modernă „cupă (cutie) de băut". Despărțirea în cuvinte precum şi traducerea făcută de A.C. Cionchin nu poate fi pusă la îndoială. Prin urmare, inscripția conține trei cuvinte dacice care s-au păstrat în limba română, anume: **cutie**, **să** şi a **bea**, toate trei aparținând fondului principal lexical. Astfel rom. **să** provine de la acest dacic *seg*, *se* care în dacă avea acelaşi sens ca şi în româna de azi, spre deosebire de latină, unde sensul era destul de diferit. Din acest exemplu reiese cât de mult semăna daca cu latina şi celelalte limbi italice. Pe pe altă parte, modul conjunctiv introdus de această conjuncție este un aspect morfo-sintactic vechi de cel puțin 2400-2500 de ani, aspect prezent în toate limbile balcanice care se datorează, prin urmare, fondului traco-illiric.

Rom. **să** este înrudit cu alb. *të* „să", cu acelaşi sens şi aceeaşi valoarea sintactică; cf. *do të thatë* „el vrea (doreşte) să zică (spună)". După Meyer (383) forma albaneză provine din proto-alb.**tsja*, la rândul său, din PIE ***k'iā**, dar având în vedere cele arătate mai sus consider că etimologia formei albaneze trebuie regândită.

săbaş – trăsătură specifică, particularitate (a unei persoane).

Trebuie asociat cu skt. *sabhá* „adunarea comunității sătești, got. *sibia*, n.g.s. *sippea* „neam, gintă", v.sl. *sobi* „particularitate" şi, probabil, cu etnonimul *Sabini*. Sensul din română este foarte apropiat de cel din germanice şi slava veche. Origine traco-dacă (v. **osebi**, **deosebi**).

sădi – a planta.

Lat. *sata* (part. de la *sero*, *-ere*, *satum* „a sădi") (Diez, *Gramm.,* I, 211); cf. lat. *satio* „actul de a semăna, ceea ce este sădit", lat. *sator* „semănător, săditor".

V.sl. *sadŭ* „plantă, pădurice, crâng" > *saditi* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 322). Cioranescu (7323) consideră că provine din v.sl. *saditi*, deşi forma veche slavă corectă pentru „a sădi" este *sejati*; cf. scr. *sad* „răsad".

Forma sârbo-croată provine, probabil, din română. Asemănarea rom. a **sădi** cu formele latine indicate mai sus este evidentă, totuşi rom. a **sădi** nu pare să provină din latină.

PIE ***se-(i)**, **si-**, **se-** „a arunca, a semăna, a lăsa să cadă", **seti** „semănat(ul)" (*IEW*, 889-90); cf. got. *saian* „a sădi", lituan. *seti* „a sădi, a semăna". Rom. a **sădi** ca şi forma lituaniană provin de la tema nominală a acestui radical, anume ***seti**, păstrată în forma *sad* „răsad", azi mai puțin folosită. Din fondul pre-latin.

Der: *sădire*, *sădit*, *săditor*, *a răsădi*, *răsad*, *răsadniță*.

săgeață (ar. *sădzeată*) – vergea de lemn care are la un capăt un vârf ascuțit de fier.

Lat. *sagitta* „săgeată" (Puşcariu, 1495; *REW*, 7508; *REW*, 2, 44; Cioranescu, 7335); cf. hitt. *šiyattal* „săgeată", ir. *saighid* „săgeată, lance", bret. *saeth* „săgeată", alb. (gheg) *shigjetë* „săgeată", alb. (tosk) *segetë* „rază, jet, şuvoi".

După Meyer (403), alb. *shigjetë* provine din lat. *sagitta*. Pe de altă parte, Walde (II, 464) arată că lat. *sagitta* este împrumut în latină. Formele diverse din albaneză şi prezența acestui radical în hittită şi în limbile celtice, indică faptul că acest radical este vechi şi a existat şi în alte limbi IE. Walde (II, 464) asociază lat. *sagitta* cu lituan. *segú*, *segti* „a coase, a însăila", pe care Walde-Pokorny (887) îl derivă din PIE ***seg-** „a coase, a însăila" (v. **sac**).

În schimb, Alinei (II, 933) consideră că aceste forme provin din PIE ***sāg-** (*IEW*, 876-877). Lat. *sagitta* este cognat cu v.pr. *sagis* „cataramă, caia"; cf. tc. *sagit* „armă" care pare să provină din română. După toate aparențele, termenul a existat şi în traco-dacă. Provine probabil din fondul pre-latin.
Der: *a săgeta*, *săgetare*, *săgetat*, *săgetător*.

sălaș – 1. construcție rudimentară, făcută în câmp pentru oameni sau vite; 2. găzduire vremelnică.
Mgh. *szallas* „locuință, sălaş" (Miklosich, *Fremdw.*, 124; Cihac, II, 524; Gáldi, *Dict.*, 96); cf. sb. *salaş* „cătun", pol. *szalasz* „cabană".
Cu toate acestea, termenul are totuşi origine indo-europeană şi pare să provină din PIE ***sel-** „spațiu de locuit" (*IEW*, 898); cf got. *saliÞwos* „han, sălaş", got. *saljan* „a se opri, a rămâne", v.g.s. *sel* „locuință", longobard. *sala* „curte, casă, locuință", v.isl. *salr* „casă, cameră", v.isl. *sel* „stână, sălaş", v.sl. *selo* „sat", lituan. *salà* „sat".
Rom. **sălaş** ar putea fi de origine veche germanică. Maghiara l-a împrumutat din română. Rom. **sălaş** are aceeaşi origine cu **sălişte** (v. **sălişte**).
Der: *a sălăşlui*, *sălăşluire*.

sălbatic (var. *sălbatec*, mgl. *sălbatic*) – 1. neîmblânzit, necultivat, natural; 2. frust; 3. rău, crud, violent.
Lat. **salvaticus* < *silvaticus* (Diez, I, 365; Puşcariu, 1497; *REW*, 7922; Rosetti, I, 59; Cioranescu, 7367); cf. it. *salvatico* „sălbatic, necultivat", prov. s*alvage*, fr. *sauvage*.
Lat. *silva* provine dintr-un PIE ***seula** (Walde, II, 537) < PIE *(**k**)**sulo-m** (Boisacq, 679; Walde, II, 537; cf. gr. *ξύλιον* „lemn de construcție", lat. *silva* < **selŭa*, gmc. **ksulo-m* „stâlp, cabană" (got. *sauls*, v.g.s. *süla* „stâlp, coloană"). Menționăm că forma *silva* „pădure" este atestată în limba română (v. *sihlă*).
Der: *a* (*se*) *sălbătici*, *sălbăticie*, *sălbăticit*.

sălişte (var. *selişte*, *silişte*) – aşezare, vatra satului.
Cf. bg. *selište* „aşezare" (Tiktin; Iordan, *BL*, 6, 39; Cioranescu, 7792). Forma bulgară provine din română. Suf. *-işte* este traco-illiric; cf. alb. *sëlishte* „teren în jurul casei". În limbile slave există forme similare, cf. v.sl. *seló* „sat, aşezare, locuință", scr., rus. *selo* „sat" din proto-sl. **selo* „arătură, țarină" (cf. Vasmer, II, 606).
Vasmer asociază aceste forme cu lat. *solum* „sol, pământ", lat. *solea* „sandală", got. *saliþwōs* „casă, sălaş", v.g.s. *sal* „casă, sălaş", longodard. *sala* „casă, ogradă", forme care slavistul german consideră că provin dintr-un IE ***sedlo** „aşezământ".
Toate aceste forme provin de la acelaşi rad. PIE ***sel-** „spațiu de locuit" (*IEW*, 898) ca şi **sălaş** (v. **sălaş**).
Der: top. *Sălişte*, *Silişte*.

sălcțu – cu gust insipid, leşios, searbăd.
Derivat din **salcie** (Puşcariu, 1499; Cioranescu, 7309). Puşcariu justifică originea rom. **sălciu** din **salcie** prin faptul că frunzele de **salcie** au gust amar, deşi **sălciu** nu înseamnă amar.
Această ipoteză nu poate fi acceptată. Rom. **sălciu** are aceeaşi origine cu **sare**. Prin urmare, provine de la rad. PIE ***sal-** „sare" (*IEW*, 878) cu suf. *-ciu*. Termenul se foloseşte şi pentru apa care conține multe săruri minerale, întâlnită în zonele cu sol aşa-zis sărat, adică cu un conținut neobişnuit de mare de săruri minerale (v. **sare**). Din fondul pre-latin.

săltța (ar. *saltu*) – a sări, a se ivi.
Lat. *saltare* „a dansa" < *salio* „a sări" (Puşcariu, 1503; *REW*, 7551; Cioranescu, 7380). Panromanic. Împrumutat şi în germanice; cf. v.g.s. *salzon*, v.eng. *sealtan*.
PIE ***sel-** „a sări" (*IEW*, 899); cf. skt. *ucchalati* < **ud-salati* „a sări" (cf. *IEW*), v.pr. *salus* „torent de ploaie", lituan. *salti* „a curge, a alerga", ir. *salt* „salt" (v. **sări**).
Der: *săltare*, *săltat*, *săltăreț*, *săltător*, *săltătoare*, *săltătură*.

sămădțu – persoană care ține socotelile cuiva, contabil.
Mgh. *számodó* „casier, contabil" (Candrea; Cioranescu, 7649).

Rom. **sămădău** provine din **samă**. Am arătat că rom. **samă** nu este de origine maghiară. Chiar dacă rom. **sămădău** provine din maghiară, radicalul este de origine IE, intrat în maghiară din română, deşi suf. *-eu*, *-ău* sunt specifice limbi române (v. **samă**).

sămânță – 1. parte a plantelor (închisă în fruct) care conține embrionul şi din care, în condiții prielnice, se poate dezvolta o nouă plantă 2. sâmbure; 3. semen; 4. rasă, semințe.
Lat. **sementia* (Puşcariu, 1608; *REW*, 7804); cf. it. *semenza* „sămânță", prov., cat. *semença*, fr. *semence* „sămânță", it. *semenza*. It. *semenza* < lat.med. **sementia*(*m*) > *sementis* „semănat, perioada semănatului" (De Mauro-Mancini, 1914).
Deşi rom. **sămânță** are cognați în limbile neolatine, etimonul din care provin aceste forme nu este atestat în latină.
PIE **sē(i)-**, **si-**, **sē-** „a arunca, a lăsa să cadă, a semăna", **sē-men** „sămânță" (*IEW*, 889); cf. gmc. **sējan*, got. *saian*, v.g.s. *samo*, v.scand. *samo* „sămânță", precum şi lituan. *seju*, v.sl. *sejo* „a semăna, v.sl. *semę* „sămânță", rus. *sémea* „sămânță, urmaş", v.pr. *semen* „sămânță", lituan. *sémenes*, *sémenys* „sămânță de in", lituan. *Semones* „divinitate lituaniană a semănăturilor", v.ir. *sil* „sămânță". Formele baltice sunt apropiate atât de română, cât şi de latină; cf. lat. *semen* (v. **semăna**).
Der: *sămâncioară*, *a însămânța*, *însămânțat*, *însămânțare etc*.

sămulaștră – plantă răsărită din semințele scuturate de la strângerea recoltei.
Provine de la PIE ***semen** „sămânță" (*IEW*, 889). Suf. *-astra* este întâlnit în cuvinte româneşti care de multe ori nu au echivalent în latină, ca şi în cazul de față. Menționăm că acest sufix este prezent şi în latină şi greacă. În limba latină, este sufix diminutival sau peiorativ care denotă ceva care seamănă la modul imperfect sau imită un lucru adevărat; cf. *poetastru*, *criticastru* etc.
Acelaşi lucru se poate spune şi despre sensul rom. **sămulastră** care creşte spontan fără să fie semănată. Rom. **sămulastră** provine de la rad. PIE ***sem**(**-en**), sufixat cu *-astra*. Din fondul pre-latin (v. **sămânță**).

sănătate (ar. *sinătate*, mgl. *sănitati*) – stare bună de funcționare a unui organism.
Lat. *sanitatem* (Puşcariu, 1509; *REW*, 75, 80; Cioranescu, 7406); cf. alb. *shëndet* „sănătate".
PIE ***sano-s** „sănătos" (*IEW*, 880); cf. umbr. *sanes* „sănătos", n.g.s. *gesund* < v.g.s. *gisanti* „puternic, sănătos", alb. *shëndosh* „sănătos".
Kluge (354) derivă n.g.s. *gesund* „sănătos" de la un mai vechi gmc. *ga-sunda* din care provin şi v.eng. *gesund*, v.friz. *sund*.
Rom. a **sâneca** „a vindeca", care nu are echivalent în latină şi căruia nu i s-a putut stabili originea, provine tot de la acest radical (v. **sâneca**).
Der: *sănătos*, *a se însănătoşi*, *însănătoşire etc.*

săptămână – perioadă de şapte zile consecutive.
Lat. *septimana* „săptămână" (Diez, I, 382; Puşcariu, 1513; *REW*, 7834; Cioranescu, 7433). În latină este un derivat al lui *septem* ca şi *septimani* „soldați din legiunea a şaptea" (Walde, II, 517). Panromanic.
Der: *săptămânal*.

săpun – (var. *sopon* (Mold., Banat), *săpon* (Trans.), ar. *săpune*, mgl. *săpun*, istr. *sapun*) – produs obținut prin saponificarea acizilor graşi cu o soluție de hidroxid de sodiu sau de potasiu şi care se foloseşte la spălat; 2. bucată din acest produs.
Lat. *saponem* < *sapo* „săpun" (Puşcariu, 1515; *REW*, 7589) sau prin v.sl. *sapunŭ* (Densusianu, *Rom.*, 33, 235); cf. ngr. *σαπούνι*, it. *sapone*, alb. *sapun* „săpun". Forma scr., sloven. *sapun* este împrumut din limba română. De asemenea, bg. *sapun* provine din română (Capidan, *Raporturile*, 211). Slavii nu puteau să-l ia decât de la populația românească autohtonă, nu din latină aşa cum, greşit, consideră Densusianu.
Din lat. *sapo* > gr. *σαπόν*, precum şi formele germanice. Cu toate acestea, lat. *sapo* poate proveni dintr-un mai vechi **saipon* în legătură cu ***seib** > *sebum* „seu"; cf. toch. A *sepal* „seu" (Walde, II, 418) (v. **seu**).
Der: *a săpuni*, *săpuneală*, *săpunar*, *săpunărie*, *săpunos.*

sărac (var. *sireac*) – care nu are avere, care este lipsit de bunuri materiale.
V.sl. *sirakŭ* „sărac” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 44; Cihac, II, 326; Philippide, II, 732; Cioranescu, 7438).
Etimonul vechi slav invocat de aceşti autori nu este atestat, există doar v.sl. *sirŭ* „abandonat, siguratic, pustiu, orfan” (cf. Blagova) din care, după Blagova, ar proveni bg., sb. *sirak* „orfan”. Termenul nu are răspândire în limbile slave, cu excepţia limbilor bulgară şi sârbă. Forme similare se întâlnesc şi în alte limbi IE; cf. v.friz. *ser* „sensibil la durere”, v.isl. *sär* „rănit”, v.scand. *sär* „rană”, lituan. *sergu* „a (fi) bolnav, m.ir. *serg* „boală”, toh. A *särk*, toh. B *sark* „boală”.
Aceste forme provin din PIE ***sāi-*** „durere, boală, a avea grijă de” (*IEW*, 877). Rom. **sărac** provine de la un radical **ser-*, **sir-* (cf. *sireac*) cu sensul de „sărac, bolnav, suferind” din care provin şi formele **sărântoc** şi **sărman**, a căror etimologie a rămas neclară. Radicalul **ser-*, **sir-* este justificat şi de forme precum *ăra*, *ira* cu elidarea lui *s* ca şi în *aracan* (de mine) (v. **sărântoc**, **sărman**).
Der: *sărăcan*, *sărăcie*, *sărăcăcios*, *a sărăci*, *sărăcire*, *sărăcime*.

sărăntoc (ar. *sărăntoc*) – sărac.
Mgh. *szarandok* „pelegrin” (Bogrea, *Dacor*., 1, 272; Cioranescu, 7460). Din v.sl. *sirotŭkŭ* „orfan” (Tiktin; Pascu, *Arh. Rom.*, 7, 573).
Forma macedo-română nu se poate explica prin maghiară. Rom. **sărântoc** este o variantă a lui **sărac;** mai precis ambii termeni provin de la acelaşi radical (v. **sărac**). Provine, probabil, din fondul pre-latin.

sărbătoare – zi în care se aniversează un eveniment important de natură religioasă sau social-istorică.
Lat. **servatoria*. Lat. **servatoria*, neatestat, ar proveni după unii autori (Puşcariu, 1582; Cioranescu, 7695) de la *servo-*, *are* „a păstra, a păzi”.
Un număr mai larg de forme IE indică un radical PIE ***sergŭh-***, ***serghŭo-*** (Walde, II, 526); cf. osc. *serevkid auspicio* „a lua auspicii, a citi semnele”, av. *haraiti*, *haurvaiti* „a avea grijă, a păzi”, *pašu-haurvo* < **pasu-sarva* „a păzi vitele (oi, capre), a avea grijă”, got. *saurga* „grijă, durere”, v.g.s. *sorga* „grijă, preocupare”, v.sl. *strego* „a păzi”, rus. *storožŭ* „paznic”, lituan. *sergiu*, *sergmi* „a păzi”.
Astfel, PIE ***sergŭh-*** ***serghŭo-***, prin trecerea labio-velarei ***ghŭo*** > *b*, fenomen care a avut loc în traco-dacă, obţinem un radical traco-illiric **serb-* > **serbatoria* > **sărbătoare**. Nu mai este astăzi nici un secret, fapt atestat de textele autorilor antici, că dacii erau foarte religioşi având o religie bine definită, superioară multor religii antice. Deşi etimonul latin nu este atestat, radicalul există şi în latină, dar nu sânt alte atestări în limbile neolatine cu sensul de „sărbătoare”. Prin urmare, rom. **sărbătoare** nu pare să provină din latină.
Der: *a sărbători*, *sărbătorire*, *sărbătorit*, *sărbătoresc*, *sărbătoreşte etc.*

sări – a se ridica de la pământ, a sălta, a se ridica; 2. a ţâşni, a erupe; 3. a ţopăi, a face salturi; 4. a trece peste un obstacol.
Lat. *salire* „a sări, a sălta” (Puşcariu, 1516; *REW*, 7540; Cioranescu, 7455). Panromanic.
PIE ***sel-*** „a sări” (*IEW*, 899); cf. skt. *sŗi*, *sarati*, *sal* „a alerga, a sări” (Monier-Williams, 1244), gr. *άλλομαι* „a sări”, lituan. *salti* „a curge” (v. **sălta**).
Der: *sărită*, *săritură*, *săritor etc.*

sărman – 1. sărac; 2. biet, nenorocit.
V.sl. **siromachŭ* < gr. *χειρομάχος* „lucrător cu mâna, pălmaş” (Cihac, II, 326; Cioranescu, 7564); cf. bg., scr. *siromah* „sărac, cerşetor”. Trecerea gr. *χ* la *s* nu este posibilă, prin urmare, nici rom. **sărman**, nici prezumtiva formă veche slavă *siromah* nu pot proveni din gr. *χειρομάχος*. Pornind de aici, nu se explică nici suf. *-man* pentru sărman. Acest radical **ser-* provine din PIE ***sāi-*** „durere, boală, a avea grijă de” (*IEW*, 877), cu cognaţi în mai multe grupuri de limbi IE (v. **sărac**, **sărântoc**). Din fondul pre-latin.
Der: *sărmănel*, *sărmănuţ*.

sărută – a atinge cu buzele ceva sau pe cineva în semn de afecţiune; 2. a pupa.

Lat. *salutare* „a saluta” (Puşcariu, 1528; *REW*, 7556; Şăineanu, *Semasiol.*, 188; Cioranescu, 7471). Lat. *saluto* < *salus*, *-atis* „sănătate, siguranţă, securitate”.
Der: *sărutare*, *sărutat*, *sărut*.

sătụl (ar., mgl. *sătul*, istr. *satú*) – 1. care şi-a potolit foamea sau setea; 2. îndestulat; 3. satisfăcut, mulţumit.
Lat. *satŭllus* < *satus* „sătul” (Puşcariu, 1531; *REW*, 7620; Cioranescu, 7490).
Lat. *satŭllus* este rar întâlnit în latină, fiind forma diminutivală de la *satur* „sătul”. Lat. *satur* provine din PIE ***sa-**, **sə-** „sătul, a sătura”, *satis* „saţ” (*IEW*, 876) (v. **sătura**).

săturạ (ar. *satur*, mgl. *satur*, istr. *sotur*).
Lat. *saturare* „a (se) sătura” (Puşcariu, 1532; *REW*, 7622; Cioranescu, 7491).
PIE ***sā-** „sătul, a sătura”, ***sa-t-is** „saţietate, saţ” (*IEW*, 876); cf. skt. *sah*, *sahyati* „a satisface, a mulţumi”, gr. *áεται* „a se sătura”, lat. *satis* „destul”, v.ir. *saith* < **sati* „saţietate, saţ”, v.ir. **saithech* „sătul”, got. **saþ* (*soþa*, dat. sg.) „saţietate, saţ”, *go-soþjan* „a (se) sătura”, v.g.s. *saton* „a (se) sătura”, v.eng. *sadian* „a (se) sătura”, lituan. *sotis* „saturaţie”, *sótùs* „sătul” (v. **sătul**).
Der: *săturare*, *săturat*.

sậu (*sa*, *săi*, *sale*, ar. *su*, mgl. *seu*, *sa*, istr. *seu*, *se*) – pronume şi adjectiv posesiv (pers. III, sg.).
Lat. *suus*, *sua* > **sous*,**sa* (Densusianu, *Hlr*, 145; Puşcariu, 1534; *REW*, 8393a) ori lat. **seus*, **sa* (Graur, *Rom*., 55, 473; Rosetti, I, 60; Cioranescu, 7493).
PIE ***seue**, ***sue** (*IEW*, 882); cf. skt. *sva* „său”, av. *hva*, v.pers. *huva* „său”, osc. *suveis* „său”, *suvad* „sa”, umbr. *sue-*, *suo* „său”, got. *swes* „al său (propriu)”, v.g.s. *swas*, v.scand. *swas* „său”, lituan. *saves* „său”, v.sl. *svoj* „(al) său”.
Se poate observa că acest radical s-a conservat bine în marea majoritate a grupurilor de limbi IE. Lat. *suus* provine din v.lat. **sovos*, la rândul său dintr-o formă proto-latină **sous*. Această ultimă formă este mult mai apropiată de rom. **său** decât lat. *suus*. Acesta din urmă, în mod evident, nu poate constitui etimonul rom. **său**. Pe de altă parte, derivarea rom. **său** din latină nu este posibilă, datorită vocalei *ă* care provine de la un **e*, inexistent în forma latină.
Prin urmare, rom. **său** provine de la un mai vechi **seu*, foarte apropiat de forma ***seue** reconstituită de Walde-Pokorny. Diftongul PIE ***eu** s-a păstrat în traco-dacă, dar în cuvinte monosilabice a devenit **au*, apoi *ău* în limba română (**năuc**, **lăun**). Origine traco-dacă.

săvârşị – 1. a face, a înfăptui, a îndeplini; 2. a duce la bun sfârşit; 3. a comite.
V.sl. *sŭvrŭšiti* „a desăvârşi, a termina” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 449; Tiktin; Puşcariu, *Dacor*., 8, 349; Cioranescu, 7497). Cihac îl asociază cu **vârf**, a **covârşi** şi **obârşie**, apropieri nu tocmai justificate. Doar asocierea cu a **covârşi** este potrivită. Pe de altă parte, Vasmer (II, 686) arată că, rus. *soveršiti* provine din slava veche bisericească, pe care îl asociază cu v.sl. *vrŭchŭ*, lituan. *viršús* „vârf”, let. *virsus* „vârf”, skt. *várşma* „înălţime, vârf”, lat. *verruca* „înălţime, neg”, ir. *ferr* „mai bine”. Aceste forme indicate de Vasmer provin de la alt rad. PIE (v. **vârf**).
Rom. **săvârşi** provine de la acelaşi radical cu a **covârşi**, din PIE ***ŭerg-** „a lucra, a face” (*IEW*, 1168) (v. **sfârşi**).
Der: *a desăvârşi*, *desăvârşire*.

sâc – interjecţie care exprimă satisfacţia răutăcioasă a cuiva.
Ceh. *syik* „sunet strident” (Cihac, II, 343) sau din slov. *sik*, ceh., pol. *syk* „fluierat” (Tiktin); cf. rus. *sykati* „a cere să se facă linişte”. Tc. *sık* „supărător” (Philippide, *Principii*, 148; Şăineanu, II, 320).
Primele două ipoteze sunt absolut fără sens şi trebuie excluse. A treia ipoteză se bazează pe asemănarea semantică, dar nu trebuie să presupunem o origine turcă a rom. **sâc**, prezent în limba română cu o întreagă familie de cuvinte, cum nu este cazul cu împrumuturile din limba turcă, care sunt foarte sărace în ce priveşte varietatea de sensuri şi cu extrem de puţini derivaţi, deşi ipoteza nu poate fi respinsă în

totalitate. Cioranescu (7765) îl consideră creaţie expresivă. Origine incertă.
Der: *a sâcâi*, *sâcâială*, *sâcâitor*.

sâmbătă – a şasea zi din săptămână.
Lat. **sambatum* < *sabbatum* (Lambrior, 104; *REW*, 7479; Cioranescu, 7799); cf. mgr. *σαμβατος*, engad. *samda*, fr. *samedi*, n.g.s. *Samstag*. De altfel, forma reală trebuie să fi fost **sambata* < **sambatum*.
Der: *sâmbătaş* „evreu (înv.) sau creştin care ţine sâmbăta", de asemenea, *sâmbătar*, cu acelaşi sens.

sâmboviņă – arbore cu fructe comestibile de forma unor cireşe, de culoare brun-violetă sau purpurie (*Celtica australis*).
Cioranescu ((7802) îl consideră cu origine necunoscută. Ca şi în alte cazuri, denumirea acestui arbore trebuie pusă în legătură cu fructele sale, mai precis cu culoarea acestora. Aceste fructe sânt de culoare brun-violet, purpuriu; cf. v.sl. *sini* „negru, albatru-ânchis", v.sl. *sliva* „prună", de la un radical IE întâlnit şi în alte limbi IE.

sâmbră – asociaţie, societate.
V.sl. *sŭmbrŭ* „tovarăş" (Miklosich, *Fremdw.*, 125; Tiktin; Cioranescu, 7803). Forma corectă în slava veche este *sjabrŭ* „vecin, tovarăş" (cf. Djačenko, 701), ceea ce este cât se poate de normal, ştiut fiind faptul că proto-slava a elidat nazalele în poziţie silabică finală.
Din română provin ngr. *σεμπρία* „muncă în dijmă", *σέμβρος* „dijmaş" şi mgh. *szimbra* „societate", *cimbra* „tovarăş", dar tot din stră-română provine, probabil, şi forma slavă veche.
Rom. **sâmbră** îşi are originea în PIE ***som(o)-** „împreună, la fel" (*IEW*, 903); cf. hitt. *šam* „preţ", lituan. *sam* „a angaja" (v. **samă**). Din fondul pre-latin.

sâmbrie – salariu, plată.
Cioranescu (7803) crede, în mod just, că provine din **sâmbră**. Radicalul este prezent şi în limba albaneză; cf. alb. *sembër* „ţăran sărac" care este un împrumut din română sau din slavele de sud. Rom. **sâmbrie** trebuie asociat cu **samă** care are multiple sensuri în limba română între care şi acela de „plată, dar în bani" (v. **samă**, **sâmbră**).
Der: *simbriaş*.

sâmbure (ar. *sumbru*, *sumbur*) – parte din interiorul unor fructe cu învelişul lemnos care conţine sămânţa; 2. parte centrală, miez, inimă, nucleu.
Lat. *symbola*, *sumbula* < *συμβολή* „contribuţie în bani" > gr. *σύμβολον* „emblemă, semn distinctiv" (Cioranescu, 7804).
Dacic (Hasdeu, *Cuvente,* I, 309). Din v.sl. *žruno* (Cihac, II, 344). Traco-dac **sumbula* (Pascu, I91). Alb. *thumbull*(*ë*) (Philippide, II, 733; T. Papahagi, *Jb*., 12, 546; Tiktin; Rosetti, II, 122).
Cuvântul este de origine dacică, aşa cum a intuit Hasdeu, idee susţinută şi de Pascu. De remarcat că forma **sumbula* dată de Pascu nu poate avea o vocală rotunjită în prima silabă, deci mai degrabă un **sembola* ori **sambola* care a trecut la *ă* şi apoi la *â*.
Apropierea de albaneză este justă, dar nu este un împrumut din albaneză, aşa cum au susţinut Philippide şi cei care l-au urmat.
Ipoteza lui Cioranescu are obstacole de netrecut, atât fonetice cât şi semantice. El propune lat. *symbola* ca origine a rom. **sâmbure**. Sensul din latină este total diferit, dar Cioranescu insistă asupra unui presupus sens pierdut din greaca veche, anume „jumătate de fruct", „sens" care s-ar fi transmis latinei. După Orel (481), alb. *thumbull* provine din *thumb* „ţep", ceea ce nu poate fi corect. Brâncuş (*VALR*, 114) crede că provine din PIE ***sēmn-ulo**, formă apropiată de cea indicată de Pascu, diminutiv al lui ***semen**; cf. lat. *semen* (v. **sămânţă**). Ipoteza lui Brâncuş este corectă. În plus, rom. **sâmbure** trebuie asociat şi cu gr. *έμβρυον*. Se ştie că aspiraţia din greacă provine de la un mai vechi *s*, adică *s* urmat de o vocală, ca în *hals* „sare", *helios* „soare" etc., astfel că aspiraţia din limba greacă corespunde lui *s* în alte limbi indo-europene. Origine traco-illirică.
Der: *sâmburel*, *sâmburos*.

sâmceą – 1. vârf (de cuţit); 2. pisc, vârf de munte.
Lat. **senticella* (Cihac, I, 254; Puşcariu, 1589; *REW*, 6823). Lat. **summicella* < *summa* (Candrea, *Bul. Soc. Fil*., 1, 28; Rosetti, I, 171).

De la un dac. **σαμψηρα* (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1873, 239). În baza unei apropieri semantice cu lat. *summa* „culme, sumă, totalitate", putem admite o origine comună a celor două forme, dar o derivare din latină nu este tocmai posibilă datorită vocalei rotunjite *u* din latină care nu putea să treacă la *ă*(*â*) în română.
Mai exact, rom. sâmcea pare să fie cognat cu lat. *summus*, *summum* „vârf, culme muntoasă". radicalul este prezent şi în gr. *σάμος* „înălţime, culme". Chantraine (986) nu dă nici o etimologie pentru forma greacă, se mulţumeşte doar să spună că este acelaşi cu numele de insule *Samos*, *Sáme*. Din fondul pre-latin.

sân (ar., mgl. *sin*, istr. *sir*) – 1. fiecare dintre cele două mamele ale femeii; 2. parte dinainte a coprului uman; 3. parte interioară, interior, centru, miez.
Lat. *sinus* „1. curbură, arc, spirală; 2. golf; 3. îmbrăcăminte; 4. (fig.) „sân, piept, inimă" (Puşcariu, 1591; *REW*, 7950); cf. it., sp. *seno*, fr. *sein*, port. *seio*.
Lat. *sinus* are aceleaşi sensuri cu *sinuo* „a îndoi, a ridica, a găuri" de la care provine. În latină sensul de **sân** este absolut secundar şi figurat, deşi el apare cu regularitate în limbile neolatine. Astfel, este de presupus că sensul care predomină în aceste limbi era predominant şi în alte limbi pre-romanice.
Lat. *sinus* provine de la acelaşi radical cu lat. *sinum* „vas de pământ, blid", anume din PIE ***(k)sei-*** „a încovoia" (Walde, II, 546).

sâneață – puşcă (var. *săneață*) (înv. sec. XVII-XVIII).
V.sl. *svinecŭ* „plumb" (Tiktin; Cioranescu, 7823). Înrudit cu lituan. *švinas* „plumb". Origine slavă.

sânecă – a (se) vindeca.
Lat. **sanicare* < *sanus* (Buescu, *Études Roumaines*, 1, 109-15; Cioranescu, 7824). Lat. **signicare* „a-şi face cruce" (Puşcariu, *Conv. literare*, 44, 540; *REW*, 7906; Drăganu, *Dacor*., 4, 742). V.sl. **sunicati* „a indica" (Bogrea, *Dacor*., 4, 742).
Apropierea de lat. *sanus* este corectă, deşi nu putem considera ca etimon al rom. **sâneca**, un lat. **sanicare*, fiind neatestat şi fără corespondenţi în alte limbi neolatine. Cele două forme, lat. *sanus* şi **a sânceca**, au o origine comună provenind din PIE ***sano-s*** „sănătos" (*IEW*, 880). Cuvântul este rar, păstrat numai în formule de descântec (cf. Cioranescu) (v. **sănătate**).

sânge (ar. *sândze*, mgl. *sondz*, istr. *sănje*) – substanţă lichidă de culoare roşie, compusă din plasmă şi globule albe şi roşii care circulă prin vene şi artere asigurând nutriţia şi oxigenarea organismului.
Lat. **sanguem* < *sanguis* (Puşcariu, 193; *REW*, 7574; Cioranescu, 7826). Panromanic.
Walde (II, 475) reconstituie un PIE ***s(u)akŭen*** > **sangŭen** > **sangen** cu sensul de „sevă, sânge" din PIE ***sengŭ-*** „a cădea, a curge" (*IEW*, 906); cf. gr. *ὀπος* „suc, sevă", lituan. *sakai* „răşină", let. *asinis* (*asins*) „sânge", alb. *gjak* „sânge". Cu acest radical trebuie asociat şi cu gmc. **sinkwan* „a curge"; cf. v.g.s. *sinkan* „a (se) scurge, a coborî", v.sax. *sinkan* „a se scurge", n.g.s. *sinken* „a (se) scurge, a coborî", eng. *to sink* „a coborî nivelul, a se scurge". În mod cert, toate aceste forme îşi au originea în acest rad. PIE, în limbile germanice păstrându-se sensul de „a curge", iar în celelalte sensul de „sevă, suc, sânge". Rom. **sânge** poate proveni din latină, deşi nu este singura alternativă.
Der: *a sângera*, *sângeros*, *sângerătură*, *sângerător*, *sângerare*, *sângerete etc.*

sân(t)[1] (ar. *sunt*) – sfânt (mai ales formele *sân*, *sâm* în compuşi).
Lat. *sanctus* „sfânt" (Tiktin; *REW*, 7569). Panromanic. Nu este folosit de sine stătător pentru noţiunea de **sfânt**, pentru care româna a păstrat autohtonul **sfânt** (v. **sfânt**). Forma *sân* este doar asociat cu numele unor sfinţi creştini: *Sânpetru*, *Sâñedru*, *Sântoader*, *Sântă-Mărie*, *Sân Văsâi* etc. şi nu apare niciodată de sine stătător. Prin urmare, ca şi alţi termeni de origine latină, a intrat în limba română prin biserica creştină şi păstrează un sens restrâns.
sânt[2] – a fi (III, pl., prez. ind.).
Această formă a vb. *a fi* nu pare să provină din lat. *sunt*. Pe lângă faptul că forma este larg răspândită în multe limbi IE, *u* din latină nu putea să dea *î* în

română. Prin urmare, consider că rom. **sunt** provine din PIE ***senti** (*IEW*, 340); cf. skt. *santi* „sunt”, osc., umbr. *sent* „sunt”, got. *sind*, n.g.s. *sind* „sunt”, v.cymr. *hint* „idem”.

Am arătat în multe alte ocazii că româna nu a transformat vocalele rotunjite în vocale nerotunjite în diverse cuvinte de origine latină sau împrumuturi din alte limbi. Raportându-ne doar la latină, indiferent că este vorba de forme înrudite, fie că este vorba de împrumuturi, raportul consoanelor rotunjite (*o*, *u*) cu cele nerotunjite (*e*, *a*) s-a păstrat. Pe de altă parte, din exemplele de mai sus vedem că doar latina a rotunjit PIE ***e**, celelalte limbi italice au păstrat pe *e* (osca, umbrica), limbile germanice l-au închis la *i*, iar sanskrita l-a deschis la *a*. În traco-dacă PIE ***e** > *a* > *ă*, ca apoi *ă* > *â*. De aceea suntem împotriva ortografierii şi pronunţării în română cu *sunt*, care este o formă total artificială, nefolosită în limba vorbită, decât cu un puternic sens de prețiozitate. După 1990, această formă a căpătat o mai mare răspândire, mai ales în scris, dar şi în limba vorbită, deşi limba română populară nu a cunoscut niciodată această formă. În fazele mai târzii ale limbii, forma tradițională pentru pers. I, sg. **îs** a trecut la **sunt** prin analogie, analogie creată de forma prescurtată *-s* a celor două forme *îs* şi respectiv **sunt**. Acest proces analogic este prezent la multe verbe din limba română, la indicativ prezent forma de la pres. I sg. şi cea de la pers. III pl. sunt identice (v. **îs**).

sânziạnă – 1. sărbătoare în calendarul ortodox român care se celebrează la 24 iunie; 2. numele a trei plante erbacee.

Pe lângă ipoteza tradițională din lat. *sanctus dies Johannis* (cf. *DEX*, 869), trebuie menționată ipoteza Anei Radu Chelariu (63-76), care consideră că formele **Sânziana**, respectiv **Cosânzeana**, trebuie asociate cu mitul din legenda *Soarele şi Luna*, în care soarele doreşte să se căsătorească cu sora sa care refuză, invocând interdicția incestului, şi pe care Dumnezeu o transformă ulterior în lună. În ceea ce priveşte etimologia acestui termen, A. Radu Chelariu porneşte de la rad. ***sŭelnos** „soare”; cf. gr. *ἥλιος* şi *ἑλενα*, respectiv lat. *Selene*. Cert este că, formele pentru **soare** s-au conservat bine în diverse limbi IE, forme care provin din PIE ***sauel-**, **suel-**, **sul-** „soare” (*IEW*, 881).

Astfel, rom. **sânzianǎ** este o formă compusă în care prima parte *sân-* provine de la acest radical printr-o formă **saln-*, **seln-*, iar cea de-a doua de la o formă **diena* „zeiță, zână”, deci de la un mai vechi **Sal-diena*, apoi **San-diena* „zeița Soarelui”. Această ipoteză este în acord cu celebrarea acestei sărbători în jurul solstițiului de vară, când puterea soarelui este la apogeu. Solstițiul de vară era celebrat de multe religii pre-creştine, inclusiv de gnosticism (v. **cosânzeana**, **soare**, **zână**).

sârg – silință, străduință.

Mgh. *sürgös* „urgent, imediat” < v.sl. *usrudije* „străduință” (Cihac, II, 321; Gáldi, *Dict.*, 96). Cioranescu (7851) trece peste intermediarul maghiar şi dă ca etimologie probabilă v.sl. *usrudije*.

Apropierea de mgh. *sürgös* este certă, deşi nu este exclus ca maghiara să-l fi împrumutat din română. De asemenea şi apropierea de forma veche slavă este evidentă, dar derivarea din forma slavă nu pare posibilă, deoarece trecerea *d* > *g* nu are nicio justificare fonetică. Forma skt. *sarj*, *sarjati* „a câştiga banii prin muncă (fizică), a câştiga, a obține” (Monier-Williams, 1184) pare să provină de la un PIE ***serg-**, ca şi forma română şi slavă.

Der: *a sârgui*, *sârguință*, *sârguincios*, *sârguitor*.

sậrmă (ar. *sirmă* „mătase”, mgl. *sărmă* „sârmă”) – fir metalic.

Ngr. *σύρμα* „sârmă” (Roesler, 576; Cihac, II, 699; Vasmer, *Gr.*, 133; Cioranescu, 7854); cf. tc. *sirma*, alb. *syrmë*, bg. *sărma*, sb. *srma*. Ngr. *σύρμα* „sârmă” nu pare să fie acelaşi cu gr. *σύρμα*, identic ca formă, dar cu sens diferit „dâră, urmă, orice care se târăşte”.

Der: *sârmuliță*, *sârmos*.

scậfă – 1. pahar, cupă; 2. vas mare, recipient de lemn; 3. blid, strachină; 4. covată de lemn în care se frământă aluatul sau se spală vasele; 5. căuş de lemn sau de metal

folosit la măsurarea grăunţelor; 6. teică la moara de apă; 7. luntre primitivă dintr-un singur lemn scobit; 8. orbita ochiului; 9. matca unui râu; 10. carapace de broască ţestoasă; 11. craniu, ţeastă.

Rom. **scafă** are sensuri multiple, dar în toate cazurile desemnează un obiect scobit. Prin urmare, are aceeaşi origine cu vb. a **scobi** (v. **scoabă**, **scobi**). Trecerea lui *b* la *f* a avut loc ca modalitate de derivare internă (v. **scofeli**)

Der: *scufă* „recipient în care se spălau nisipurile aurifere”

scăi (ar. *scăliu*, mgl. *scal'u*) – nume dat mai multor plante cu frunze ghimpoase şi fructe globuloase înconjurate cu ghimpi.

Sb. *čkalj* (Cihac, II, 328; Tiktin; Candrea; Scriban). Forma sârbă este un împrumut dintr-o formă străromână **skaliu*, formă neatestată în daco-română, dar uşor de refăcut având în vedere formele din a-română şi megleno-română. Din lat. **squaleus* „rigid, aspru, murdar” < *squaleo* „1. a avea un aspect murdar; 2. a fi acoperit cu o suprafaţă aspră” < *squaleo* < *squalus* „murdar” (*REW*, 8197a; Cioranescu, 7523). Etimonul latin nu este adecvat, din punct de vedere fonetic, întrucât ar fi trebuit să avem un **spai* printr-o formă **spaliu* (*qua* > *pa*.). Pe de altă parte, nici din punct de vedere semantic, nu este potrivit.

Din gr. *σκαλίας* (Diculescu, *Elemente*, 484). Walde (II, 582) asociază lat. *squalus*, *squaleo* cu *squama* „solz, coajă”. Russu (*Traco-dac*., 119) consideră, pe bună dreptate, că provine din dac. *σαλία* „plantă spinoasă”, formă care reprezintă o transcriere greşită pentru **σκαλία*, ceea ce este cât se poate de justificat.

PIE ***kel-** „a înţepa, a fi ţepos”, **kolso** „spin, scai” (*IEW*, 545); cf. v.g.s. *hulis*, n.g.s. *Hulst*, eng. *holly* „ciulin, scai”, m.ir. *cuilenn*, cymr. *celyn*, corn. *kelin*, m.bret. *quelenn* „scai, ciulin”, alb. *hele* „lance”

Rom. **scai**, în mod evident, este cognat cu toate formele menţionate mai sus şi provine de la un mai vechi **scaliu* < ***(s)kolio**. Tema ***kolso**, refăcută de Walde-Pokorny, a avut o formă alternativă ***kolo** sau ***(s)kolo** (v. **ciulin**). Din fondul pre-latin.

Der: *scăiecior*, *scaiete*.

scamă – fibră scurtă sau mic ghemotoc de fibre desprinse dintr-o ţesătură.

Lat. *sqŭama* „scamă, solz, coajă, înveliş” (Puşcariu, 1540; *REW*, 8199; Cioranescu, 7528). Ca şi în cazul rom. **scai**, această etimologie implică dificultăţi de ordin fonetic. Astfel, fonetic vorbind, ar fi trebuit să avem **spamă* şi nu **scamă**.

Prin urmare, rom. **scamă** presupune un mai vechi **scama*, formă atestată doar în latina medievală; cf. lat.med. *scama* (Niermeyer, 1228). Înrudirea cu lat. *squama* este totuşi evidentă, dar forma latină nu poate constitui etimonul rom. **scamă**.

Der: *a scămoşa*, *scămoşare*, *scămoşat*.

scară – 1. obiect de lemn sau de metal care serveşte la urcat sau coborît; 2. şir de trepte.

Lat. *scala* „scară” (Puşcariu, 1543; *REW*, 7637; Cioranescu, 7534); cf. alb. *shkallë* „scară, treaptă”. Lat. *scalae* se foloseşte numai la plural şi atunci extrem de rar.

Lat. *scala* ar putea proveni din gr. *σκάλα*. Este condamnat de Quintilian (*Inst.,* I, 5.16) ca barbarism. Datorită acestui fapt şi a frecvenţei sale reduse în latină este de presupus că rom. **scară** nu provine din latină. Această ipoteză este confirmată şi de top. *Scares*, menţionat de Procopius din Cesarea (*De Aedificiis*, IV), fiind denumirea uneia din cetăţile reparate de Iustinian, pe la mijocul sec. VI, d.C. (v. **arde**, **argint**, **casă**, **cămin**, **duşman**, **fântână**, **labă**, **şapte**, **stână**, **scară**).

Der: *scăriţă*, *scăricică*, *scăriş* „gradat”.

Scaraoţchi – nume popular al diavolului.

Bg., rus. *Iskariotski* „(Iuda) Iscariotul” (Şăineanu, *Semasiol*., 61; Tiktin; Cioranescu, 7536).

scarpă (var. *scarpet*, *scarpete*, scarpin, ar. *scarpinia*) – 1. papuc; 2. pantof vechi.

It. *scarpa* (Cioranescu, 7538), din sec. I9. După Cihac (II, 696) din it. *scarpino* prin intermediul ngr. *σκαρπίνι*; cf. rom. *scarpin* (v. *zgarbură*).

scaţiu – 1. pasăre (*Fringila spinus*); 2. poliţist.

Ngr. *σκαθί* (Tiktin; Gáldi, *Les mots*, 248; Cioranescu, 7541). Nu am putut identifica forma *σκαθί* în

neogreacă. În cazul în care, forma este totuşi atestată în neogreacă, ea este desigur rar întâlnită. În orice caz, denumirea unei păsări care trăieşte pe aceste locuri nu poate fi un împrumut târziu dintr-o limbă străină. Astfel, este de presupus că provine din fondul traco-dac.

scaun (var. (dial.) *scand*, ar. *scamnu*, mgl. *scant*, istr. *scond*) – mobilă cu sau fără spătar pe care poate şedea o singură persoană.

Lat. *scamnum* „scaun" (Puşcariu, 1546; *REW*, 7649; Cioranescu, 7543); cf. calabr. *scanno*, prov. *escan*, sp. *escano*, port. *escanho*.

Derivarea directă din lat. *scamnum* nu este posibilă. Astfel, a fost propusă o variantă **scabnum* (cf. Cioranescu). De altfel, lat. *scamnum* < **scabnom*. Această formă din latina veche este cea pe care o propune lingvistica tradiţională ca origine a rom. **scaun**. Formele din dialectele sud-dunărene, mgl. *scant*, istr. *scond*, precum şi dr. *scand* (Bihor), cu atât mai puţin pot proveni din lat. *scamnum*. Astfel, aceste forme provin, în mod inevitabil, dintr-un *scamb* cu trecerea lui *b* > *d*. Cioranescu observă că grupurile *bn*, *vn* au tendinţa să devină *mn* (cf. **râvni**, *râmni*, **pivniţă**, *pimniţă*), dar această observaţie nu ajută absolut cu nimic în rezolvarea problemei noastre; dimpotrivă, o face mai insolvabilă, deoarece aici fenomenul în cauză este exact invers şi anume acela de trecere a grupului lat. *mn* la *bn*, apoi la *un*. Prin urmare, fenomenul despre care vorbeşte Cioranescu a avut loc în latină şi nu în română. În ce priveşte cazul nostru trebuie văzut cum a putut un mai vechi **scabnu*(*-m*) să devină **scaun**. Răspunsul par să ni-l ofere limbile celtice. În aceste limbi avem: ir. *scamun*, cymr. *yscafn*, bret. *scaon*, unde a avut loc o transformare similară.

Prin urmare, în cymrică PIE ***bh** > *f*, iar în bretonă apare vocala *o* în locul consoanei. Cu toate acestea, după Walde, formele celtice ar proveni din latină, deşi rămâne o simplă ipoteză nedemonstrabilă. Prin urmare, putem conchide că, **bh** > *f* (sau *v*), apoi la *u* care în bretonă s-a deschis la *o*. Rom. **scaun** a avut o evoluţie similară. Astfel, un mai vechi **skabn*, **skavn*, a devenit **scaun** sau *scamn*, prin trecerea grup. *vn* > *un* sau la *mn*.

PIE ***scabh-**, **skambh-** „a opri, a sprijini" (*IEW*, 916); cf. skt. *skabhnati* „a sprijini", *skambhana* „suport, proptea", lat. *scamnum*, alb. *skanjë* „scaun". Forma ar. *scamnu* nu indică faptul că doar aromâna a preluat forma latină, ci doar că aromâna a urmat aceeaşi cale a transformărilor fonetice pe care a urmat-o şi latina, adică grupul *bn* > *mn*, deşi este posibil ca peste un mai vechi **skabn*, **skavn* să se fi suprapus forma latină, dar asta rămâne doar o ipoteză. Pe de altă parte, celelalte forme *scand*, *scant*, *scont* au avut o evoluţie diferită, provenid din forma ***skambh-**, doar cu trecerea lu *b* la *d* în traco-dacă. Trecerea lui *b* la *d* sau a lui *d* la *b* este destul de obişnuită în traco-dacă (v. **albie**, **vorbă**).

Der: *scăunaş*, *scăunel*, *a înscăuna*, *înscăunare*, *înscăuntat*.

scădeá (ar. *scad*) – *a* (*se*) *reduce*, *a* (*se*) *micşora*, *a* (*se*) *diminua*.

Lat. **excadere* (Densusianu, *Hlr*., 169; Puşcariu, 1536; *REW*, 2944; Cioranescu, 7520); cf. it. *scadere* „a scădea", prov. *escazer*, fr. *échoir*. În latina clasică este atestată doar forma *excido* „a lua, a tăia, a ciopli", care, după Walde, provine de la o formă mai veche neatestată **excaedo* < *caedo* „a lovi, a ucide, a tăia".

Lat. *excido* „a scădea" < *cado* „a cădea". Cu toate acestea, etimologia dată de Walde pentru lat. *excido* nu pare plauzibilă. PIE ***kadio-** „a cădea" (Walde, I, 128) sau PIE ***k**'**ad** „a cădea"(*IEW*, 516). Formele neolatine par să provină de la o formă veche neatestată sau de la o formă similară din fondul pre-roman. În ceea ce priveşte it. *scadere*, De Mauro-Mancini (1857) consideră că provine din lat. **excadere*, pe care o consideră o formă neatestată a latinei târzii.

Rom. a **scădea** pare să provină din PIE ***(s)k(h)ed-**, **(s)k(h)end-** „a despica, a împuţina, a împrăştia" (*IEW*, 918-19); cf. skt. *sčandate* „a despica, a

spinteca", av. *sčandayeiti* „a sparge, a anihila", gr. *σκεδάννυμι* „a despica, a împuţina, a împrăştia", v.sax. *scateren* „a împrăştia, eng. *scatter* „a împrăştia", lituan. *skaderva* „bucată, fragment, aşchie".

Observăm că atât în PIE, cât şi în toate celalalte forme menţionate mai sus apare rad. ***sked-**, ***skad-** cu *s* iniţial ca şi în română, ca de altfel şi în italiană. Formele lat.med. *excadere*, *escadere* sunt rar întâlnite. Se pare că este atestat pentru prima oară la 1229 (cf. Niermeyer, 508), cu alte cuvinte foarte târziu, fiind o formă care nu putea în nici un fel să pătrundă în limba română. Pe de altă parte, lat. *excido* nu este potrivit din punct de vedere fonetic. Rom. **scădea** presupune o formă pre-latină **scado* „a împuţina, a scădea".

Der: *scădere*, *scăzut*, *scăzător*, *scăzământ*, *scadenţă*, *descăzut etc.*

scălâmbăia (var. *scălâmbăi*) **–** a se strâmba.

Provine din *scălâmb* – 1. „(despre fiinţe) cu membre strâmbe, deformat"; 2. scâlciat".

PIE ***(s)kel-** „a se încovoia, a (se) rezema" (*IEW*, 928) (v. **ciuli**[1], **scâlcia**). Din fondul pre-latin.

scăluş – 1. scăunel; 2. căluş.

Derivat din *căluş* (Cioranescu, 7527) (v. **cal**).

scăldă – a face baie.

Lat. **excaldare* „a încălzi" (Diez, *Gram., I*, 12; Puşcariu, 1537; *REW*, 2946; Rosetti, I, 173); cf. it. *scaldare* „a încălzi, a înfierbânta apa", prov. *escandar*, sp., port. *escaldar* „a opări, a înfierbânta". It. *scaldere* înseamnă „a (se) încălzi, a (se) înfierbânta". It. *scaldare* < lat.med. **excaldare* < *caldo* (De Mauro-Mancini, 1859). Forma **excaldare* nu este atestată, ci doar *excaldatus* „pâine coaptă în apă fierbinte" (cf. Niermeyer, 509), deşi o formă *excaldare* este de presupus, având în vedere formele neolatine. Totuşi forma *excaldo* cu sensul de „a (se) spăla în apă caldă" apare abia în secolul V d.Ch., la Marcellus Empiricus, formă care se explică prin substratul pre-roman. Latina medievală a secolului V nu a putut influenţa evoluţia limbii române.

Menţionăm că lituan. *skalbti* „a se spăla puţin, a se scălda" este apropiat ca sens şi formă de rom. **scălda**, fapt care confirmă cele spuse mai sus. Pare să provină din fondul pre-latin.

Der: *scaldă*, *scăldare*, *scăldat*, *scăldătură*, *scăldătoare*.

scăpa (ar. *ascap*, mgl. *scap*) – 1. a se elibera, a se desprinde de, a se salva; 2. as pune sau a face ceva fără voie; 3. a trece sau a lăsa neobservat.

Lat. **excapare* (Diez, I, 368; Puşcariu, 1542; *REW*, 2952); cf. it. *scappare* „a scăpa", prov., cat., sp., port. *escapar*, fr. *échapper* > eng. *escape* „a scăpa". Din română provine ucr. *skapaty* (Candrea, *Elem*., 408) şi mgh. *szkepal* (Edelspacher, 22); cf. alb. *shkëputur* „abrupt", alb. *shkëput* „a detaşa, a deconecta".

Forma **excapare* nu este atestată nici în latina medievală (cf. *Thesaurus LL*; Niermeyer). Este probabil vorba de un radical pre-romanic. Cu toate acestea, lat. *escapium* „fugă" este atestat în latina medievală (cf. Niermeyer, 509), care provine PIE ***kap-** „a prinde" (*IEW*, 527); cf. lat. *capio* „a prinde". Sensul opus se datoreşte pref. (*e*)*s-* (cf. lat. *ex-*) (v. **căpăta**, **scăpăta**). Din fondul pre-roman.

Der: *scăpare*, *scăpat*.

scăpăra (ar. *ascapir*, mgl. *scapir*) – 1. a produce scântei prin ciocnirea cremenei cu amnarul; 2. a se ivi, a izbucni.

Gr. *στρόπτειν* „a face raze" (Cihac, II, 695). Ipoteza lui Cihac nu poate fi admisă, din motive fonetice şi deopotrivă semantice. Lat. **excapulare* „a pune în libertate" (*REW*, 2955); cf. it. *scapolare* „a elibera". Etimonul latin invocat nu este atestat, în plus it. *scapolare* are alt sens şi derivă, în mod evident, din it. *scappare* „a scăpa". Din alb. *shkrëp* „a scăpăra cu chibrit, a trage cu o armă de foc" (Meyer, 408; Philippide, I, 265; Rosetti, II, 122). Alb. *shrep* este cognat cu rom. **scăpăra**, dar nu este etimonul acestuia. Prin urmare, originea rom. **scăpăra** trebuie căutată în altă parte.

Ambele forme provin din PIE ***(s)krep-** „a tăia, a zgâria, a izbi, ascuţit" (*IEW*, 944); cf. alb. *shkrëp* „a scăpăra", *shkrepës* „cremene". Origine traco-illirică.

Der: *scăpărare*, *scăpărat*, *scăpărătură*, *scăpărător*, *scăpărătoare*, *scăpărici etc.*

scăpăța (ar. *ascapit*) – 1. a coborî spre asfințit, a asfinți; 2. a aluneca în jos, a cădea; 3. a dispărea (după o culme); 4. a sărăci.
Lat. **excapitare* (Puşacriu, 273; *REW*, 1635; Pascu, I, 56; Cioranescu, 7533); cf. it. *scapitare* „a pierde". Etimonul latin invocat nu este atestat. Rom. **scăpăta** este un derivat al limbii române din a **scăpa**. (v. **scăpa**).
Der: *scăpătare*, *scăpătat*.

scărmăna – 1. a smulge şi a răsfira firele de lînă sau a altui material textil; 2. a bate sau a certa pe cineva.
Lat. **excarminare* < *carminare* „a scărmăna (lână)" < *caro* „a scărmăna" (Puşcariu, 1544; Candrea-Densusianu, 265; *REW* 2958; Cioranescu, 7537); cf. sp. (*es*)*carminar*, calabr. *scarminare*.
Lat. **excarminare* nu este atestat, iar *carminare* este extrem de rar întâlnit. În mod teoretic, este ca rom. **scărmăna** să provină din lat. *carminare*, dar practic vorbind este puțin probabil să fie aşa, întrucât este dificil să explicăm prezența lui *s* inițial.
PIE ***kars-** „a zgâria, a scărmăna" (*IEW*, 532); cf. skt. *kaşati* „a freca, a zgâria", lat. *caro* „a scărmăna (lână)", lituan. *karšin* „a pieptăna, a scărmăna", v.bg. *krasta* < **korsta*, v.g.s. *scerran* „a zgâria, a freca". Provine, probabil, din fondul pre-latin.
Der: *scărmănare*, *scărmănat*, *scărmănătoare*, *scărmănătură*, *scărmăneală*.

scărpina (ar. *scarchin*, mgl. *scarpin*) – 1. a se râcâi cu unghiile sau un obiect în locul unde simte o senazație de mâncărime a pielii; 2. a trage cuiva o bătaie.
Lat. **scarpinare* (Puşcariu, 1545; *REW*, 7663; Cioranescu, 7539). Lat. **scarpinare* nu este atestat în ciuda unor forme prezente în unele limbi şi dialecte neolatine; cf. engad. *karpiner*, calabr. *scarpinnare* „a rupe". În latină există doar *scariphatio*, *scaripho* < gr. *σκαριφοαμαι* „a zgâria, a sterge".
PIE ***skerp-**, (**s**)**krep-** „a tăia, a zgâria" (*IEW*, 943); cf. m.ir. *cerb* „ascuțit, tăios", v.eng. *screpan* „a râcâi, zgâria", balto-slav **skirba* „crăpătură", eng. *scrape* „a râcâi, a zgâria". Barnhart (971) consideră că eng. *scrape* „a râcâi" provine de la acest radical PIE. Origine traco-dacă.
Der: *scărpinare*, *scărpinat*, *scărpinătoare*.

scâlcia – 1. a strica, a deforma; 2. a scutura.
V.sl. *sŭklŭčiti* „a încreți" (Cihac, II, 723). Acest verb nu este atestat în slava veche (cf. Blagova, Djačenko).
Din lat. *calcare* (Tikitin) sau bg. *izkulčam* „a se deplasa repede" (Puşcariu, *Dacor*., 3, 689). După Cioranescu (7556) este o variantă a lui a **stâlci** (v. **stâlci**).
PIE ***(s)kel-** „a se încovoia, a (se) rezema" (*IEW*, 928) (v. **ciuli**[1], **scălâmbăia**, **schilod**). Din fondul pre-latin.
Der: *scâlciere*, *scâlciat*, *scâlcietură*.

scândură (ar. *scândură*, mgl. *scondură*) – bucată de lemn lată, cu secțiune dreptunghiulară, tăiată dintr-un trunchi de copac.
Lat. *scandula* „scândură" (Puşcariu, 1552; *REW*, 7652; Cioranescu, 7566); cf. friul. *skándule*, engad. *skandella* „şindrilă", împrumutat în v.g.s. *scindala*. În latină este atestată şi forma *scindula* înrudită cu gr. *σκιδαξ*. Nu se ştie care din cele două forme latine este cea originală (cf. Ernout-Meillet, 599). Există, de asemenea, gr. *σκανδουλάκα* (cf. Walde, II, 488). După Walde-Pokorny (919) lat. *scandula*, *scindula* provin din PIE ***sk**(**h**)**end-** „a spinteca", care este o formă derivată de la PIE ***sek-** „a tăia" (*IEW*, 918), prin urmare, a putut fi o formă **skendula* din care provine *scandula* cu deschiderea lui *e* > *a* şi *scindula* cu închiderea lui *e* > *i*. Forme similare se găsesc în limbile baltice; cf. lituan. *skederva* „aşchie", let. *skendens* „aşchie, țandără".
Der: *scândurărie*, *scândurică*, *scândurice*.

scânțeie (ar. *scânteal'e*) – 1. particulă incandesncentă care sare dintr-un lemn (obiect) aprins; 2. părticică din ceva.
Lat. **scantilia* < lat. *scintilla* „scânteie" (Puşcariu, 1533; Philippide, II, 653; *REW*, 7220; Cioranescu, 7568). Lat. **scantilia* ar fi, după Puşcariu, rezultatul

unei contaminări cu lat. *excandere* sau cu alb. *skendilije* „scânteie” (Densusianu, *Rom*., 33, 285); cf. gr. *σπινζήρ* „scânteie”. Formele româneşti, precum şi cea albaneză provin de la un mai vechi **scantela*, **scantelia*.

PIE ***(s)kand-**, **(s)kend-** „a lumina, a scânteia” (*IEW*, 918); cf. skt. *candati* „luminează” sau PIE ***kand-**, **skand-** „a lumina” (*IEW*, 526). Cei doi radicali, reconstituiţi de Walde-Pokorny, ar putea fi consideraţi unul singur. Walde (II, 495) reconstituie un radical similar, PIE ***skent-**, ***skint-**; cf. lat. *candeo* „a lumina, a străluci”, arm. *šant*, *šand* „scânteie, fulger”, got. *skeinan* „a (stră)luci”, v.g.s. *skinan* „a lumina, a străluci”, lituan. *spindžiu*, *spindeti* „a lumina, a radia”. Rom. **scânteie** presupune, un mai vechi **scantilia*, cu *a* ca în originalul PIE, nu cu *i* ca în latină. În schimb, forme cu *a* se găsesc în armeană.

Der: *a scânteia*, *scânteiere*, *scânteiţă*, *scânteiuţă*, *scânteietor*.

scârbă – dezgust, repulsie.

V.sl. *skrŭbĭ* „durere, mâhnire” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Şăineanu, *Semasiol*., 215); cf. lituan. *skurbti* „a se întrista”, *skurbé* „necaz, amărâciune”, let. *skrúbt* „a-şi pierde conştiinţa”, let. *skurba* „ameţeală”. Radicalul nu are răspândire în limbile slave, fiind mai bine reprezentat în limbile baltice. Forma slavă prezintă metateza lichidei, pe când limbile baltice şi româna nu. Din fondul pre-latin.

Der: *a* (se) *scârbi*, *scârbit*, *scârbos*, *scârboşenie*, *scârbavnic* (înv.).

scârnă (mgl. *scrămă* „urdoare”) – murdărie, excremente.

V.sl. *skvrŭna* „poluare” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 329); cf. v.sl. *skvrynav* „murdar”, sb. *skvrn*, cr. *skrunja*. Nu are răspândire în limbile slave, cu excepţia slavelor de sud.

PIE ***sker(d)-** „gunoi, excremente” (*IEW*, 947); cf. hitt. *šakkar* „excremente”, skt. *apa-*, *ava-skara-h* „excremente”, av. *sairya* „bălegar”, m.pers. *sargon*, n.pers. *sargin* „bălegar”, gr. *σκώρ* „excremente”, v.scand. *skarn*, v.sax. *scearn* „gunoi, bălegar”, let. *sarni* (pl.) „excremente” (v. **zgură**). Din fondul pre-latin.

Der: *scârnav*, *scârnăvi*, *scârnăvie.*

scârţâi (var. *scârţăi*) – a produce prin frecare sau datorită greutăţii, un zgomot ascuţit strident.

Verbul a **scârţîi** este de natură onomatopeică, din *scârţ* (cf. Cioranescu, 7573).

Der: *scârţâială*, *scârţâitură*, *scârţâit*, *scârţar*.

scenă – 1. platformă, estradă; 2. scandal.

Fr. *scène* (Cioranescu, 75449) din lat. *scena* < gr. *σκηνή* „cabină” (unde se îmbrăcau actorii).

Der: *scenetă*, *scenic*, *scenariu*, *scenografie*, *scenograf*, *a înscena*.

sceptru (var. *schiptru*, ar. *schiptru*) – 1. baston purtat de suverani ca simbol al autorităţii regale sau împărăteşti.

Lat. *sceptrum* (Cioranescu, 7545). Var. *schiptru* din mgr. *σκήπτρον* (Murnu, 50).

schelęt – 1. totalitatea oaselor unui vertebrat; 2. structura sistemului de rezistenţă al unei construcţii; 2. planul unei lucrări.

Fr. *squelette* (Cioranescu, 7546) din gr. *σκέλετον* „mumie”, forma de neutru a part. trecut *σκελετός* „uscat” < *σκέλλειν* „a usca”.

Der: *scheletic*.

schemă – plan redus la cîteva linii sau idei principale.

Fr. schème din lat. schema < gr. σχέμα „formă, figură”.

Der: *a schematiza*, *schematizare*, *schematism*.

scheuną (var. *cheuna*, *cheuni*, *chefni*) – 1. a scoate sunete ascuţite şi repetate de durere sau de bucurie (despre câini, mai rar despre alte animale); 2. a se văita, a plânge.

V.sl. *skomati* „a geme” (Cihac, II, 330). Ipoteza lui Cihac este respinsă de Cioranescu (7550), considerându-l creaţie expresivă. De altfel, etimonul indicat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko). Formaţie onomatopeică după *schiau*, *chiau* (cf. Cioranescu).

Der: *scheunat*, *scheunătură*.

schijă – 1. sfărâmătură dintr-un proiectil sau grenadă ruptă prin efectul exploziei; 2. fontă, tuci.
Pol. *spiża* „aliaj” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 7553). Sensul al doilea este rar, practic inexistent în româna modernă, astfel că forma poloneză nu poate constitui etimonul rom. **schijă**. Este totuşi posibil ca, forma poloneză să fi influenţat sensul al doilea, dar rămâne doar o ipoteză. Rom. **schijă** provine din it. *scheggia* „aşchie”, poate prin intermediul ngr. *σχιζα* „aşchie, ţandără”.

schilav – schilod.
V.sl. *kilavŭ* (Diez, *Gramm.,* I, 445); cf. sb. *iskilaviti*, *kilaviti* „a rupe, a sfâşia, a produce hernie”. Contaminat cu **schilod** (Candrea; Cioranescu, 7555).
Radicalul nu este atestat în slava veche (cf. Blagova, Djačenko) şi nu are răspândire în limbile slave. Este de presupus că forma sârbă provine din română. Provine din acelaşi radical ca şi **schilod** (v. **schilod**).
Der: *a schilăvi*, *schilăvit*.

schiloḍ – cu membrele mutilate sau anchilozate, infirm.
Ngr. **σκελώδης* < *σκέλος* „coapsă” (Bogrea, *Dacor*., 3, 736), ipoteză greu de admis, sensul fiind diferit. Din *schilog* (var. a lui **schilav**), cu schimbarea suf. în *d* (Cioranescu, 7557). Vasmer (II, 637) consideră rus. *skiljaga* „cerşetor” de origine necunoscută, în schimb, Cioranescu crede că forma rusă nu poate proveni din română. Nu am putut verifica rus. *skiljaga* (cf. Corlăteanu, Bolocan), deşi este discutat de Vasmer. Putem presupune că are o răspândire extrem de redusă în limba rusă.
PIE ***(s)kel-*** „a se încovoia, a (se) rezema”, **skelno-** „încovoiat, strâmb” (*IEW*, 928); cf. alb. *çalë* „şchiop”, alb. *çalo* „a şchiopăta”, lat. *scelus* „ticălos, ticăloşie”. Există în limba română o serie de forme cu sens apropiat care derivă de la acest radical. Nepalatalizarea velarei se explică prin prezenţa lui *ă* sau *î*, după velară ca în a **scălâmbăi**, a **scâlcia** (v. **scălâmbăi**, **scâlcia**). Din fondul pre-latin.
Der: *schilodi*, *schilodire*, *schilodit*, *schilodeală*, *schilogeală*, *schilodenie*.

schimbạ (mgl. *schimb*(*ari*)) – a înlocui ceva sau pe cineva cu altceva.
Lat. **excambiare* (Puşcariu, 1548; *REW*, 2949). Lat. *excambire* „a schimba” este atestat în latina medievală la 824 d.C. (Niermeyer, 509). Lat.med. *cambiare* „a schimba produse, a face troc” este de origine celtică (cf. Corominas, I, 782); cf. sp. *cambiar*, it. *scambiare*, prov. *escambiar*, fr. *echanger*, cu *e* iniţial în franceză şi provensală, deoarece în aceste limbi întotdeauna există un *e* iniţial când cuvântul latinesc din care provine începe cu *s* (urmat de o altă consoană). Termenul există şi în albaneză; cf. alb. *çkëmbej* „a schimba”. Este aproape de prisos să mai adăugăm că din latina târzie era greu să pătrundă în română, dar fiind de origine celtică a putut exista şi în traco-illiră.
PIE ***(s)kamb-*** „a îndoi” (Walde, I, 145; *IEW*, 918); cf. gr. *σκαμβός* „cu picioare strâmbe”, v.ir. *camm* „îndoit, încovoiat”, cymr. *com*, *cam*, bret. *kamm* „id”. Lat. *cambio* apare în secolul IV D.C, la Siculus Flaccus (cf. Dauzat, 152), deşi o formă mai veche *cambire* este atestată la Apuleius (sec. II D.C), cunoscut pentru stilul său neconformist. Dauzat consideră că fr. *changer* provine din lat.med. **excambio*, fără să explice trecerea lui *b* > *g*. În mod evident, trecerea lui *b* la *g* se explică prin tendinţa spre hipercorecţie a vorbitorilor de gallo-romanică, unde existau probabil multe paralelisme *b*/*g*, ştiut fiind faptul că în gallică PIE ***gŭ*** > *b*, ***kŭ*** > *p*, iar în latină a rămas *g* şi, respectiv, *q*(*u*).
Probabil că gallo-romanica avea multe astfel de perechi, cu un element gallic şi celălat latin, iar formele gallice acolo unde nu au dispărut au trecut *b* la *g*, chiar şi acolo unde în PIE a fost **b** şi nu **g**.
Der: *schimb*, *schimbare*, *schimbat*, *schimbător*.

schingiuị – a tortura.
Tc. (pers.) iskence (Şăineanu, II, 318; Cioranescu, 7567).
Der: *schingiuire*, *schingiuitor*.

schịsmă (var. *shismă*, ar. *shizmă*) – sciziune, separare.
Mgr. *σχίσμα* (Murnu, 50; Gáldi, 250) din gr. *σκιζείν* „a spinteca, a separa”.
Der: *schismatic*.

schit – mică mânăstire izolată.
Ngr. *σκήτη* < mgr. *ασκητής* „ascet” (Murnu, 50; Cioranescu, 7575).
Der: *schitean*.

schiță – 1. desen sau sculptură în care autorul conturează în limnii mari un subiect care îl preocupă; 2. planul sumar al unei lucrări sau acțiuni, schemă; 3. compoziție literară de proporții mai mici decât nuvela în care se redă o întâmplare scurtă şi relativ simplă fără o acțiune complexă în care este portretizat un individ sau un aspect social.
It *schizzo* (Candrea; Cioranescu, 7576).
Der: *a schița*, *schițare*.

sclifosi – a face mofturi, nazuri, fasoane, a se fandosi; 2. a plânge fără motiv.
Cihac (II, 697) îl asociază, în mod eronat, cu gr. *κλαίω* „a (se) plânge”. Ngr. *στιλβώνω*, aor. *στιλβώσω* (Gáldi, *Les mots*, 249; Cioranescu, 7582) din care provine şi rom. a **sclivisi**. În neogreacă este şi forma *στλίβω* „a sclipi, a lustrui” (v. **sclipi**).
Der: *sclifos*, *sclifosire*, *sclifosit*, *sclifoseală*.

sclipi – a luci, a scânteia, a străluci.
Mgr. *στίλβω* „a sclipi, a luci” > **stlipi* > *sclipi* (Cioranescu, 7582). S-a ignorat faptul că încă din primele secole ale erei creştine *β* se pronunța *v*, prin urmare rom. a **sclipi** nu poate proveni din medio-greacă. În schimb, dacă l-am considera ca împrumut din greaca veche, acesta a fost făcut în traco-dacă nu în (stră)-română. Radicalul există şi în celtice.
PIE ***stilp-**, ***stilb-** „a sclipi, a se uita” (*IEW*, 1035); cf. ir. *sell* „ochi”, *sellaim* „a privi”, cymr. *sylln*, corn. *sylly*, bret. *sellout* „a se uita” < proto-celtic **stil*(*p*)*n* (cf. Boisacq, 913). Rom. a **sclipi** este acelaşi cu a **sticli**, ambele de la un mai vechi **stilpi*, la rândul său din acest rad. PIE. (v. **sticli**)
Der: *sclipeală*, *sclipire*, *sclipicios*, *sclipitor*, *sclipici*.

sclipui – 1. a strânge cu greu, puțin câte puțin, a agonisi.
Scriban îl asociază cu **a sclipi**, dar este o ipoteză neplauzibilă, întrucât, din punct de vedere semantic, cele două verbe sunt diferite.
După toate aparențele, etimologic vorbind, nu poate fi asociat cu a **sclipi**. În schimb, pare să aibă aceeaşi origine cu a **scobi**, a **scofeli** etc. (v. **scobi**, **scofeli**), deşi derivarea nu este tocmai clară. Probabil de la un mai vechi **scopeli* (de la care provine şi **scofeli**), cu metateza lichidei *l*.
Der: *sclipuire*.

scoabă – 1. adâncitură, depresiune, zănoagă; 2. nişă, firidă; 3. gură de broască; 4. cârlig, crampon.
V.sl. *skoblĭ* „răzuitoare” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 332); cf. v.sl. *skobeti* „a scărpina, a scobi”, bg. *skob*, sb., slov. *scoba* „fibulă”, rus. *skoba* „1. clanță, răzuitoare; 2. scoabă, clamă”.
Djačenko (1105) asociază v.sl. *skobeti* cu skt. *skobh* „a scărpina, a scobi”. Radicalul nu are răspândire în limbile slave cu excepția slavelor de sud şi a limbii ruse. Rom. **scoabă** a fost asociat cu a **scobi**, acesta din urmă fiind considerat un derivat din **scoabă**. Forma *scoacă* „adâncitură de teren, vâlcea” este un derivat intern de la acelaşi radical, cu trecerea lui *b* la *c* ca modalitate de derivare.
Provine din PIE ***(s)kēp-**, **(s)kōp-**, **(s)kap-**, **(s)keb(h)-**, **skob(h)-**, **skab(h)-** „a tăia cu un obiect ascuțit, a ciopli, a scobi” (*IEW*, 930) (v. **scobi**).

scoarță – 1. înveliş extern (gros şi tare) al trunchiului unui copac; 2. învelişul extern al pământului; 3. copertă tare a unei cărți.
Lat. **scortea* < *scorteus* „de piele” (Diez, I, 374; Densusianu, *Hlr*., 158; Puşcariu, 1557; *REW*, 7742). Etimonul propus nu este atestat în limba latină.
PIE ***(s)keu-** „a acoperi, a înveli”, **sku-ro** „scoarță, înveliş” (*IEW*, 951); cf. hitt. *kurša*, *gurša* „piele, scut”, n.g.s. *Schwarte* „coajă, scoarță”, n.g.s. *schorf*, eng. *scurf* „coajă, pojghiță”, v.pr. *skordo*.
Lat. *scortum* „piele, prostituată” provine PIE ***skuti** „piele”, cu epenteza lui *r*, deci un proto-latin **skorti*, de la un mai vechi **skort-*, este prezent şi în n.g.s. *Schwarte*, precum şi în v.pr. *skordo*. De la acest radical provine şi rom. **scoarță**, mai precis dintr-un traco-dac **skortia*.
Der: *scorțos*, *scorțişoară*.

scoațe (ar. *scot*) – a lua ceva dintr-o cantitate mai mare sau din locul în care se află.
Lat. **excotere* < *excutere* „a scutura” (Puşcariu, 1562; Meyer, *Alb. St*., 4, 50; *REW*, 2998; Cioranescu, 7588). Forma latină invocată ca etimon al rom. a **scoate** nu este atestată în latină.
Lat. *excutere*, precum şi formele it. *scuotere* „a scutura”, calabr. *scotulare* „a scutura” nu sunt cognați cu rom. a **scoate**, ci cu a **scutura**; cf. lat. *quatio* „a scutura” (v. **scutura**). Originea rom. a **scoate** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***(s)keud-** „a arunca, a țâşni” (*IEW*, 955); cf. got. *skaut* „a țâşni, a ieşi, a înmuguri”, v.g.s. *scutten*, v.scand. *skuddian* „a turna, a arunca”, eng. *shoot* „a ieşi, a tâşni, a trage (cu o armă, arc sau puşcă, pistol), a înmuguri”. Origine traco-dacă.
Der: *scoatere*.

scobi – a face o gaură, o adâncitură în ceva (tăind cu o unealtă); a găuri, a scormoni, a săpa, a ciopli.
Se consideră (cf. Cioranescu, 7583) că vb. **a scobi** este un derivat regresiv din **scoabă**, deşi există o rădăcină verbală PIE cu echivalente în mai multe limbi IE.
PIE ***(s)kēp-**, **(s)kōp-**, **(s)kap-**, **(s)keb(h)-**, **skob(h)-**, **skab(h)-** „a tăia cu un obiect ascuțit, a ciopli, a scobi” (*IEW*, 930) sau PIE ***skabh-** (*IEW*, 916); cf. skt. *skobh* „a scărpina, a scobi”, lat. *scabo* „a ciopli, a râcâi”, got. *scaban* „a ciopli, a râcâi”, v.isl. *scafa* „scobitoare”, v.g.s. *scaben* „a râcâi, a zgâria”, v.g.s. *scaf* „vas pentru lichide”, eng. *scoop* „a scobi, a scoate cu ceva”, lituan. *skobti* „a scobi”, lituan. *skabas* „ascuțit, tăios”, lituan. *scaba* „potcoavă”, lituan. *skapoti* „a râcâi, a tâia, a scobi”, lituan. *kabé* „cârlig”, let. *kablis* „clamă, cârlig” (v. **scafă**, **scofală**, **scofâlci**, **scofeli**).
În mod evident, rom. a **scobi** este cognat cu lat. *scabo*. Lat. *scabo* nu a fost considerat etimonul rom. **scobi**, deoarece *b* intervocalic trebuia să „dispară”, deşi sunt multe excepții (v. **avea**, **reavăn**). De la acest radical provin o serie de variante verbale în limba română precum *a scobâlți* „a slăbi, a diminua”, *a scobârli* (cu varianta *a scorbeli*) „a scobi”. Mulțimea derivaților în limba română provenind de la acest radical exclude originea slavă a acestui radical (v. **scofeli**, **felie**). Origine pre-latină.
Der: *scobitură*, *scobitor*, *scobitoare*.

scoc (mgl. *scoc*) – jgheab.
V.sl. *skokŭ* „iuțeală, cu toată viteza” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 332); cf. bg. slov. *skok* „săritură, plonjon în apă”.
O formă apropiată este alb. *shkoq* „a separa, a dispersa”, deşi nu pare să fie înrudită cu rom. **scoc**. Sensul din vechea slavă este diferit şi nu poate fi asociat cu rom. **scoc**. Rom. **scoc** provine de la acelaşi radical ca şi vb. a **scobi**, respectiv **scoabă**, cu trecerea lui *b* la *c*, ca şi în *scoacă* „adâncitură de teren, vâlcea”
Formele slave şi probabil şi cea albaneză, provin din PIE ***skeub(h)-**, **skeug-**, **skeuk-** „a arunca, a împinge peste, a ocoli” (*IEW*, 954), cu echivalente în mai multe limbi IE; cf. v.sl. *ščuti* „a goni, a alunga”, sued. *skuga*, eng. *shy* „a ocoli”, lituan. *śokti*, *śoku* „a sări, a dansa”.
Rom. **scoc** are altă origine provenind din fondul pre-latin de la acelaşi radical PIE ca şi a **scobi**, **scoabă** (v. **scobi**, **scoabă**).

scofeli – 1. a scobi; 2. a căuta, a scormoni.
Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi a **scobi**, *scofelie*, *scofelaje* „felie” (**scofelie* > **felie**), ca şi *a scofâlci* „a slăbi, a avea obrajii traşi” şi *a scobâlți* „a diminua, a reduce” (Trans.) (v. **scobi**). Din fondul pre-latin.
Der: *scofală*.

scociorî – 1. a scormoni, a râcâi; 2. a căuta, a scotoci; 3. a face să se mişte din loc, să iasă de unde se află.
Structura acestui verb prezintă un interes aparte, în sensul că pare să fie o creație sui-generis în care s-au suprapus mai multe forme şi sensuri diferite.
Din cele trei sensuri indicate mai sus rezultă că această formă a fost asociată cu alte forme similare. Astfel rom. a **scociorî** provine de la acelaşi radical ca şi a **scobi**, cu trecerea lui b la c (ca şi în **scoc**,

respectiv **scoacă**), iar sensul inițial pare să corespundă cu sensul 3, în timp ce sensurile 1 şi 2 au fost adăugate ceva mia târziu prin etimologie populară (v. **scormoni**, **căuta**).

scoică – 1. nume dat mai multor specii de vietăți din încrengătura moluştelor; 2. cochilia acestor moluşte, cochilia melcului.
V.sl. *skolĭka* „scoică” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac; 2, 332; Cioranescu, 7582). Etimonul vechi slav invocat nu este atestat (cf. Djačenko). Nu este întâlnit nici în limbile slave moderne.
Rom. **scoică** provine din PIE (**s**)**keu-**, (**s**)**ku-** „a acoperi”, cu tema nominală (**s**)**kulo** „ascunziş, loc închis” (*IEW*, 951); cf. eng. *shell* „scoică” de la un mai vechi **skel-*. Rom. **scoică** provine de la rad. *(*s*)*kol-*, printr-o formă **skolika* cu palatalizarea şi apoi disparitia lui *l*, urmat de *i*. Din fondul pre-latin.

scopi (ar. *scupat*, mgl. *scupes*) – a castra.
V.sl. *skopiti* „a castra, a scopi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 333; Cioranescu, 7597); cf. bg. *skopa*, rus. *skopec* „eunuc”, alb. *skopit* „a castra”, lituan. *skopti* „a tăia ceva”, gr. *καπτω* „bate, a tăia”, n.pers. *šikaften* „a despica”.
Djačenko (608) arată că forma rusă provine din bulgară, mai precis din slava bisericească Acest radical cu sensul de „a castra” nu are răspândire în limbile slave.
Provine de la acelaşi radical ca şi **a scobi** din PIE ***skab-** „a zgâria, a tăia” (Walde, II, 485) sau PIE *(**s**)**kēp-**, (**s**)**kōp-**, (**s**)**kap-**, (**s**)**keb**(**h**)-, **skob**(**h**)-, **skab**(**h**)- „a tăia cu un obiect ascuțit, a ciopli, a scobi” (*IEW*, 930). Acest radical trebuie asociat cu lat. *capulo* „a despica” şi respectiv *capo* „clapon”. Din fondul pre-latin.
Der: scopire, *scopit*.

scorbură (ar. *scorbu*) – scobitură în trunchiul unui copac, gaură.
Lat. **scorbia* din *scrobis* „groapă în pământ” (Puşcariu, 1561; *REW*, 747; Cioranescu, 7598); cf. alb. *zgarbë*, *zgarbull* „scorbură”. Presupusul etimon latin nu este atestat, este atestat doar lat. *scrobis*, desigur cognat cu rom. **scorbură**, dar care nu este etimonul formei româneşti.
PIE ***skerb**(**h**)-, **skreb**(**h**)- „bucată, gaură” (*IEW*, 938). Atât lat. *scrobis* cât şi rom. **scorbură** şi alb. *zgarbë* (*zgarbull*) provin de la acest radical. Origine traco-dacă.

scormoni – a scotoci, a cotrobăi, a răscoli.
Provine de la acelaşi radical ca şi a **scurma**, a **zgârma** din PIE ***g**'**her-** „a zgâria, a râcâi” (*IEW*, 441); cf. alb. *gërmoj* „a scurma, a săpa”. Origine traco-illirică.
Der: *scormonire*, *scormonit*, *scormonitor*, *scormoneală*.

scorni (var. *a zgorni*, ar. *sgurnescu* „a scormoni”, mgl. *scornes* „a trezi, a provoca, a stârni”) – 1. a plăsmui, a inventa; 2. a născoci (din rea voință); 3. a face să se mişte din loc, să iasă din adăpost.
Sb. *skrenuti* „a se mişca, a se pune în mişcare” (Cihac, II, 44). Etimonul sârb indicat de Cihac are alt sens, anume acela de „a întoarce”. Prin urmare, această ipoteză nu poate fi acceptată.
Lat. *cornu* (ca termen de vânătoare) (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1883, 48; Philippide, *Principii*, 99). Cioranescu (7600) îl consideră cu origine necunoscută. Din română provin bg. *skorivam*, *skorna* „a stârni, a scorni” (Weigand, *Jb*, 29, 141) şi ucr. *skornjati* „a scorni” (Candrea). Rom. **scorni** provine de la un radical traco-dac **skor-*, cu prelungire în nazală (v. **scormoni**, **stârni**, **scurma**). Din fondul pre-latin.
Der: *scornire*, *scorneală*, *scornitură*.

scoroji – a se usca, a se deteriora sub influența căldurii.
A fost evitat de dicționarele etimologice ale limbii române. Autorii *DEX* îl consideră cu origine necunoscută. O serie de dicționare explicative nu îi indică sensul corect, fapt care împiedică, în general, stabilirea etimologiei unui cuvânt. Rom. a **scoroji** este cognat cu eng. *scorch* „a arde la suprafață, a scoroji, a usca”.

În ceea ce priveşte eng. *scorch*, Barnhart (969) îl consideră de origine scandinavă; cf. v.isl. *skorpna*, v.sax. *skorken*, *scorchen*.
Pornind de la formele germanice şi forma românească, se poate reconstitui un PIE ***skork**, ***skorg**. Nu este exclusă o origine veche germanică, deşi este mai degrabă de origine traco-dacă cu cognați în limbile germanice.
Der: *scorojire*, *scorojeală*, *scorojit*.

scorpie (ar. *scorpiu*) – 1. numele popular al scorpionului; 2. calificativ injurios dat unei femei rele.
Mgr. *σκορπίος* > v.sl. *skorpija* (Miklosich, *Fremdw.*, 125; Densusianu, *Rom.*, 3, 285; Murnu, 50; *REW*, 7741a; Vasmer, *Gr.*, 134; Cioranescu, 7601); cf. lat. *scorpio*. În greacă şi latină sunt de gen masculin. Chantraine (1022) arată că lat. *scorpio* provine din greacă, iar etimologia gr. *σκορπίος* a fost ignorată. Îl citează pe Frisk, după care scorpionul este o vietate care trăieşte în regiuni calde, astfel denumirea acestuia este un împrumut dintr-o limbă mediteraneană, fără să indice care ar putea fi aceea, dar care nu poate fi decât limba pelasgă sau tracă.

scoruș – arbust cu fructe comestibile (*Sorbus domestica*).
Cf. scr., slov. *oskoruša* „scoruş” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 333). Forma nu are răspândire în limbile slave, în afară de cele două limbi sud-slave menționate mai sus.
Lat. **scoruscius* < *scoruscus* (Philippide, *ZRPh.*, 31, 308; Pascu, I, 90). Cioranescu (7602) respinge ultima ipoteză. Menționăm că forme similare se găsesc în latină şi în limbile germanice; cf. lat. *sorbus* „scoruş”, eng. *service-tree* „scoruş”. Este evident că, fonetic vorbind, rom. **scoruş** nu poate proveni din lat. *sorbus*, deşi cele două forme sunt înrudite. Rom. **scoruş** provine ca şi forma latină de la un mai vechi **soru*-(*us*), cu epenteza velarei. Din fondul pre-latin.

scotocị – a scormoni, a căuta.
V.sl. *skutiti* „a râcâi” (Cihac, II, 333). Această formă nu este atestată în slava veche. Nu poate fi asociat nici cu v.sl. *skuatatea* „a înmormânta, a acoperi” (Djačenko, 612) care are alt sens. Din a **scoate** (Tiktin) prin asimilare cu *a cotroci*, *a cotrobăi* (cf. Cioranescu, 7605).
Ambele ipoteze sunt neverosimile. Provine de la acelaşi radical ca şi a **căuta** şi anume din PIE ***keu**-, **skeu**- „a studia, a cerceta, a privi” (*IEW*, 587) (v. **acătării**, **căuta**, **isca**, **iscodi**, **isteț**). Din fondul pre-latin.

scovạrdă (var. *scovargă*, *scove*(*a*)*rgă*) – gogoaşă.
V.sl. *skovrada* „tigaie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 333; Cioranescu, 7606); cf. rus. *skovoroda* „sobă, plită”. Provine, probabil, din a **scoroji** contaminat cu v.sl. *skovrada* (v. **scoroji**).

scrâncịob – leagăn.
Formație onomatopeică de la *scârț* (v. **scârțâi**).

scrântị (var. *scrinti*, *sclinti* (Banat, Olt).
V.sl. *iskrętati* „a rupe” (Cioranescu, 7616) sau v.sl. *sŭkrenati sę* „a devia” (Popovici, *Dacor.*, 10, 70). Nici unul dintre etimoanele propuse nu este atestat în limba slavă (cf. Blagova, Djačenko), prin urmare, cele două ipoteze nu pot fi acceptate. Rom. **scrânti** este, probabil, de origine imitativă.

scrâșnị (var. *crâşni*, mgl. *crăsnes*, *crănuiri*) – a strânge din dinți.
V.sl. *skružitati* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 329). Cioranescu (7620) îl consideră o creație expresivă. Etimonul vechi slav invocat nu este atestat (cf. Djačenko). În schimb, există v.sl. *skergtati* „a scrâşni”; cf. rus. *skrežetati*, lituan. *kregeti* „a grohăi”, v.isl. *skaraekr* „țipăt”, eng. *shriek* „a țipa, a scoate un sunet ascuțit”. În toate aceste limbi, aceste forme sunt de natură imitiativă.

scrẹme (ar. *mi sprem*) – a scoate un zgomot înfundat (de obicei pentru a elimina ceva din organism).
Lat. *exprimere* „a presa, a extrage” (Densusianu, *Rom.*, 33, 285; Puşcariu, *ZRPh.*, 27, 728; Puşcariu, 1563, *REW*, 3057; Cioranescu, 7609). Lat. *exprimo* este un derivat al lui *premo* „a presa”, de la un radical

prem*, **pres* (Walde, II, 360), formă care nu pare să fie etimonul rom. **screme, deşi cele două forme sunt înrudite. „Contaminarea" cu *excrementum* pentru *p* > *c* nu este plauzibilă (Tiktin; Cioranescu, 7609). Poate fi asociat şi cu eng. *scream* „a ţipa", precum şi cu lat. *exprimere*, dar derivarea nu este clară. Origine incertă.
Der: *scremut* (*scremet*).

scrie (ar. *scriu*, *scriat*, *scriire*) – 1. a reprezenta prin semne convenţionale sunetele asociate în cuvinte ale unei limbi sau alteia; 2. a aşterne pe hârtie un text, a-şi exprima gândurile în scris; 3. a nota, a însemna; 4. a trimite o scrisoare sau a înştiinţa prin scris.
Lat. *scribere* „a scrie" (Puşcariu, 1564; *REW*, 7745; Cioranescu, 7610). Panromanic; cf. alb. *skruaj* „a scrie" < lat. *scribere* (Miklosich, *Rom. Elem*., 59; Orel, 423).
După Walde (II, 499) lat. *scribere* „a zgâria cu un stilet, a scrie" provine din PIE ***skerbh-** „a zgâria". Forme similare se întâlnesc în limbile celtice, germanice şi baltice, pe lângă oscă şi umbrică. Unele pot fi de origine latină, dar majoritatea lor, desigur, nu sunt; cf. gr. *σκαριφος* „stilet", v.ir. *scribam* „scriu", v.g.s. *scriban* „a scrie", v.sax. scriban, let. *scripat* „a zgâria".
Mai potrivit este PIE ***sker-**, ***skre-** „a tăia" (Walde, II, 499; *IEW*, 938); cf. gr. *γράφω* „a inciza, a scrie", osc. *scriftas* „*scriptae*", umbr. *screhto* „*scriptum*", *screhtor* „*script*", v.scand. *hrifa* „a zgâria", rus. *skrebu*, let. *skrabu*, v.eng. *sceorpan* „a zgâria", alb. *skërfit* „a lua coaja la ceva, a zgâria".
Walde-Pokorny traduce rad. PIE ***sker-** doar prin „a tăia", dar în multe limbi IE sensul este de „a zgâria, a inciza" (v. **zgâria**). Radicalul PIE reconstituit de *IEW* este fără **b**, ca şi rom. a **scrie**, precum şi a **zgâria** şi a **scrijeli** care au aceeaşi origine. Pare evident că aceste verbe româneşti, cu derivatele lor, formează o familie de cuvinte care provin de la acest radical PIE, la care se alătură şi forma albaneză (v. **scrijeli**, **zgâria**).
Der: *scriitură*, *scriere*, *scriitor*, *a descrie* (cu derivate).

scrijeli (var. *scrijela*) – a zgâria.
Provine din PIE ***sker-**, ***skre-** „a tăia" (Walde, II, 499; *IEW*, 938) (v. **scrie**).

scrin (ar. *scrina*) – 1. dulăpior cu mai multe sertare suprapuse în care se ţine mai ales rufărie; 2. cutie în care se păstrează bijuterii.
V.sl. *skrinija* „dulap" (Miklosich, *Fremdw.*, 126; Tiktin; Densusianu, *Rom*., 33, 285; Cioranescu, 7613); cf. bg., v.rus. *skrina*, rus. *skrin*. Formele slave sunt împrumuturi din lat. *scrinium* „ladă cilindrică pentru păstrarea hărţilor" sau din v.g.s. *skrini* „dulap", la rândul său provenind tot din latină (Vasmer, III, 657). Vasmer respinge originea greacă a formei slave din gr. *σκρινίον*. Rom. **scrin** provine, probabil, direct din greacă, fără intermediar slav.

scripcă – vioară.
Rus. *skripka* „vioară, scripcă" < v.sl. *skripati* „a scârţâi" (Tiktin; Cioranescu, 7617); cf. let. *skripstet* „a scârţâi, lituan. *kripšterêti* „a foşni" (v. **scârţâi**). Formele slave sunt de natură onomatopeică cu echivalente în limbi slave (cf. Vasmer, III, 657).
Der: *scripcar*.

scripete (mgl. *scripeati*).
Bg. *skripec* „scripete" (Cioranescu, 7617). Termenul nu are răspândire în limbile slave. Forma bulgară provine, probabil, din română. Poate fi asociat cu rom. *scripuşă* „bucată de lemn care leagă cele două piese orizontale ale jugului".

scroafă – femela porcului.
Lat. *scrofa* „scroafă" (Puşcariu, 1565; *REW*, 7748); cf. it. *scrofa*, ngr. *σκροφα*. Lat. *scrofa* < gr. *σκρόφα* (Walde, II, 500). După Glare (1712) lat. *scrofa* are origine incertă.
PIE ***su-s** „porc domestic, scroafă" (*IEW*, 1038). Forme cu prelungire în **k**; cf. skt. *sukara* „mistreţ, porc", lat. *sucula* „scroafă tânără", sued. *sugga* „scroafă". Forma **scroafă** provine de la un IE ***sukor-cha** > *skro-cha* (v. **porc**, **purcel**).
Der: *scrofiţă*, *a scrofăi*, *scrofăială*.

scrob – 1. păsat, terci; 2. ouă bătute (Mold.); 3 mâncare sau pâine uscată care nu mai poate fi mâncată; 4. tencuială.

Cf. sb. *skrob* „amidon, terci” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 334; Cioranescu, 7622). Din rom. *scrobeală* > bg. *skrobela* (cf. Cioranescu). Forma nu are răspândire în limbile slave. Rom. **scrob** are sensuri multiple, e răspândit în toate zonele țării, deci nu poate proveni din sârbă. Trebuie asociat cu a scoroji, din PIE ***skork-**, ***skorg-**, cu echivalente în limbile germanice (v. **scoroji**). Din fondul pre-latin.
Der: *a scrobi*, *scrobeală*.

scrum (ar. *scrum*) – 1. materie neagră sau cenuşie care rămâne după arderea completă a unui corp; 2. coajă arsă care se desprinde de pe fundul unui vas, arsură.
Tc. (cuman.) *kurum* „funingine” (Meyer, 409; Şăineanu, II, 318; Densusianu, *Hlr.*, 383; Pascu, II, 161; Capidan, *Raporturile*, 458; Puşcariu, *Lr*, 258). Această ipoteză trebuie respinsă, deoarece este vorba, cum vom vedea, de un radical IE. Din alb. *shkrumb* (Philippide, II, 733; Rosetti, II, 122); cf. bg. *skrum*.
PIE ***ker**(**ə**)- „a arde, a înfierbânta” (*IEW*, 571; Walde, I, 287); cf. lat. *cremo* „a arde”, gall. *κορμα*, *κορμι*, v.ir. *coirn*, m.cymr *cwruif* „bere”, got. *hauri* „cărbune”, toh. B *kark* „a prăji”, lituan. *kurin*, *kurti* „a încălzi, a înfierbânta”.
Putem reconstitui un rad. proto-italo-illiro-trac *(*s*)*krem-*, *(*s*)*kreum-* „a arde”. Formele română şi albaneză sunt foarte apropiate de lat. *cremo*, *-are*, atât ca sens, cât şi ca formă şi au, fără îndoială, aceeaşi origine. Origine traco-illiră.

scrumbie (ar. *scrumbie*) – nume dat mai multor specii de peşti mărunți migratori cu corp alungit (*Scomber*)
Ngr. *σκουμπρί* < gr. *σκόμπρος* (Cihac, II, 698; Gáldi, *Les mots*, 249; Cioranescu, 7624); cf. alb. *scumbri*, bg. *skomrija*, tc. *uskumru*.

scufie (var. *scufă*, ar. *scufie*) – bonetă de pânză sau stofă, tichie, căciuliță.
Ngr. *σκουφία* „bonetă, scufie” (Miklosich, *Fremdw.*, 126; Cihac, II, 697; Gáldi, 249); cf. alb. *skufë*, tc. *iskufie* sau din ngr. *σκοῦφος* (Candrea; Cioranescu, 7626) (v. **coif**, **cupă**).

scuipa (var. *scuipi*, *ştipi ştipa*, *şchi*(*u*)*pi* (Banat), *stupi*, *stuchi* (Mold), ar. *stikescu*, *ascukiŭ*, mgl. *scupés*, *scupiri*) – a elimina din gură salivă cu o mişcare specifică a buzelor şi a limbii.
Lat. **expuere* (Cihac, I, 249). Lat **scuppire* (Meyer-Lübke, *ZRPh.*, 10, 173), **scuppire* (imitativ) (Meyer-Lübke, *ZRPh*, 10, 173; *REW*, 8014) sau **esconspire* (Puşcariu, 1556; Tiktin). Lat **stupire* < **sputare* (Densusianu, *Hlr.*, 197). Lat. **cospuere* < *conspuere*, cu o metateză **scupuere* (Cioranescu, 7627).
Există şi alte ipoteze care, în principiu, se învârtesc în jurul aceluiaşi radical. Lat. *conspuere* „a scuipa” este un compus din pref. *con-* şi *spuo* „a scuipa”. Derivarea din latină este dificilă, de unde şi mulțimea de etimoane propuse. Prin urmare, originea rom. **scuipa** trebuie căutată în altă parte. Forme similare există şi în alte limbi IE. Densusianu este cel mai aproape de adevăr, cu diferența că formele date de el nu sunt din latina populară, ci din fondul autohton.
PIE (**s**)**piēu-** „a scuipa” (*IEW*, 999; Walde, II, 580); cf. skt. *sthivati*, gr. *σπύω*, v.sax. *spiwan*, eng. *spit* „a scuipa”, v.g.s. *spiwan*, n.g.s. *spucken* „a scuipa”, lituan. *spiauju* „a scuipa”. În limbile IE radicalul apare predominant cu *p*, dar şi cu *t*, ca în sanskrită. Pe lângă lat. (*con*)-*spuo* există forma *sputo*, similară cu rom. *stupi* (*stuchi*), *ştipi* de la un mai vechi **sput”*, cu metateza lui *p* cu *t*. În orice caz, pentru rom. **scuipa** avem ca punct de plecare forma **sputire*, apoi prin metateză *stupi* (*stuchi*). Din fondul pre-latin.
Der: *scuipare*, *scuipat*, *scuipătură*, *scuipătoare*.

scul – legătură mare de fire înfăşurate în formă de colac.
Ngr. *σκολί* „furcă”, *σκουλίδι* „scul” (Cihac, II, 699; Roesler, 575; Gáldi, *Les mots*, 249; Cioranescu, 7628); cf. alb. *shkull* „scul, jurubiță”. Nu am putut verifica formele neogreceşti indicate de dicționarele etimologice româneşti. Se consideră, de asemenea, că fr. *escaigne* „scul” provine din lat.med. *scagna*, dar această formă nu este în Niermeyer.
Rom. **scul** are aceeaşi origine ca şi alb. *Shkul*; probabil provin din PIE ***kŭel** „a (se) îndoi, a (se) roti, răsuci”, ***kŭelo-s**, ***kŭolo-s** „roată, pivot” (*IEW*, 639) (v. **ocol**).

sculą (ar. *scol, sculare*, mgl. *scol*, *sculari*, istr. *scolu*) – a (se) trezi din somn
Lat. **excollocare* (Cihac, I, 146; Koerting, 3366; Creţu, 365). Lat. **excŭbŭlare* „a scoate din vizuină” (Puşcariu, *Conv. lit*., 35, 16; Puşcariu, 1559; Pascu, I, 154; Rosetti, I, 171). Lat. **collare* (*REW*, 2041). Cioranescu (7630) îl consideră cu origine obscură.
Multitudinea de „etimoane” latineşti neatestate care au fost propuse indică şubrezenia acestor ipoteze. În mod evident, nu poate proveni din latină.
PIE ***kel-**, **kol-** „a (se) înălţa, a (se) ridica”, **kl̥nis** „deal, colnic” (*IEW* 544); cf. lituan. *kelin*, *kelti* „a (se) ridica”, m.ir. *coll* „cap, conducător”.
Rom. **scula** provine din PIE ***kol-** prefixat cu *s*. Diferite alte forme în diverse limbi IE provin din **kl̥nis**, fiind astfel forme nominale (v. **colnic**, **culme**). Forma verbală pare să se fi conservat numai în română şi lituaniană, dar şi în forme compuse în latină; cf. lat. *ex-cello* „a fi mai înalt, a excela”, *prae-cello* „a fi superior, a ieşi din comun”. I.I. Russu (*Elem*., 218) îl consideră de origine traco-dacă, dar indică, în mod greşit, PIE ***skeubh-** „a împinge, a arunca” ca etimon al rom. a **scula** (v. **răscula**). Origine traco-dacă.
Der: *sculat* „trezit”, *sculătoare*, *sculăreţ* „priapic”, *sculătură* „înviere” (*înv*.).

sculamẹnt – blenoragie.
It. *scolamneto* (Cioranescu, 7631); cf. fr. *écoulement*.

scụlă – unealtă, instrument.
Gr. *σκῦλον* (eol. *σκύλλον*) „deposedare” (Diculescu, *Elemente*, 469). Din **scul** (Scriban). Nu poate fi asociat cu gr. *σκῦλον*, nici cu **scul**. Cioranescu (7629) îl consideră cu origine obscură, deşi crede că poate proveni din ngr. *σκόλη* „festiv”. Nici una din aceste ipoteze nu poate fi acceptată.
Rom. **sculă** provine din PIE ***(s)kel-** „a tăia” cu formele nominale ***skela**, **skolma** „sabie”, ***skolo** „cui sau obiect ascuţit” (*IEW*, 932); cf. trac. *σκάλμη* „sabie”, gr. *σκάλλω* „a zgâria”, gr. *σκάλις* „secure”. Mai precis, provine de la tema nominală ***skolo**, al cărui sens este aproape identic cu cel al rom. **sculă**. Din fondul pre-latin.
Der: *sculărie*.

scump (ar. *scumpu*, mgl. *scomp*) – 1. care se vinde sau se cumpără la preţ mare; 2. valoros; 3. drag, iubit.
V.sl. *skąpŭ* „avar, zgârcit” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cioranescu, 7632); cf. ceh. *skoupost* „zgârcit”, rus. *skupj* „zgârcit”. Forma nu are largă răspândire în limbile slave. Radicalul apare în lituaniană; cf. lituan. *skúpas* „zgârcit, avar”, *skupummas* „zgârcenie”. Vasmer (III, 662), pentru a explica formele slave, porneşte de la un rad. **skom-* cu formantul *p* de la care provine şi *skomiti* „a strânge”.
Der: *a* (*se*) *scumpi*, *scumpire*, *scumpeală*, *scumpete*, *scumpătate*, *scumpişor*.

scund – 1. de statură mică; 2. de mică înălţime.
V.sl. *skądŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 335; Cioranescu, 7633). Sensul v.sl. *skądŭ* este acela de „sărac, sărăcăcios, neînsemnat” (cf. Blagova, 608) cu echivalentul rus. *skudnyi* „sărac, neînsemnat”, rus. *skud* „sărăcie”. Prin urmare, forma veche slavă nu este etimonul rom. **scund**, deşi cele două forme ar putrea fi cognaţi.
PIE **(s)keut-**, **(s)keudh-** „a se strânge, a se mici, a se atrofia” (*IEW*, 956); cf. n.g.s. (dial. elv.) *hott* „om mic, scund”, oland. *hotten* „a se coagula, a se strânge”, lituan. *ap-kiausti* „a se încovoia”, *kustu*, *kudan* „a se mici”. Origine traco-dacă.
Der: *scundac*, *scundatec*, *a scunda* „a tăia, a amputa” (Trans.).

scụrge – a ieşi sau a face să iasă curgând.
Este un derivat al vb. a **curge** (v. **curge**); cf. alb. *shkurro* „a (se) scurge”. În limba română *s* iniţial adăugat la un radical verbal are sensul de acţiune exhaustivă (cf. **mulge**/**smulge**, **curge**/**scurge**) (v. **curge**).
Der: *scurgere*, *scursătură*, *scursură*, *scursoare*.

scurmą – a zgâria pământul cu ghearele, cu ciocul sau cu râtul.
Lat. **excorrimare* (Giuglea, *Cercetări lexicografice*, 26; Tiktin; *REW*, 2254; Candrea; Cioranescu; 7635). De la **scrum** (Cioranescu, 7634) care, în opinia sa, ar fi însemnat „praf, în general”.

Ambele ipoteze sunt eronate. Pe de altă parte, rom. **scrum** nu a însemnat niciodată praf şi are o origine bine stabilită (v. **scrum**). Rom. **scurma** provine de la acelaşi radical ca şi **a scormoni**.

PIE ***g**'**her-** „a zgâria, a râcâi" (*IEW*, 441); cf. alb. *gërmoj* „a scurma, a săpa" (v. **scormoni**, **zgârma**). Rom. **scurma** (**scormoni**) provine de la un radical traco-dac **skor-*. Origine traco-dacă.

Der: *scurmare*, *scurmat*, *scurmător*, *scurmaci* „cel care scurmă, gheară de pasăre", *scurmeică* „pisică", *scurmuş* „scurmaci, gheară de pasăre", *scurmuzui*.

scurt (ar. *scurtu*, istr. *scurt*) – de lungime redusă.

Lat. *curtus* > **excurtus* (Densusianu, *Hlr*, 169; Puşcariu, 463; *REW*, 2421; Cioranescu, 7635). Panromanic.

În limbile neolatine lipseşte *s* iniţial, dar este prezent în albaneză şi în limbile germanice. Aproape identic cu româna este alb. *shkurt* „scurt", care după Orel (425) provine din gmc. **skurtaz* „scurt"; cf. v.eng. *sceort*, *scort*, eng. *short* „scurt", v.g.s. *scurz*, v.isl. *skort* < gmc. **skurta* < ***(s)ker-** „a tăia". Ipoteza lui Orel este desigur eronată; cf. calabr. *scurtare*.

PIE ***skert-** < ***sker-** „a tăia" (*IEW*, 941); cf. hitt. *kartai*, illir. *Scordus mons*. Origine traco-illirică. Din română provin bg. *skurtejka*, sb. *škurteljka*, *stuteljka* (cf. Cioranescu).

Der: *scurtac*, *scurtă*, *a scurta*, *scurtare*, *scurtat*, *scurtime*, *scurtătură*, *scurteică etc.*

scut – armă defensivă de metal sau de piele folosită în antichitate şi evul mediu.

Lat. *scutum* „scut" (Puşcariu, 1568; *REW*, 7759; Cioranescu, 7636).

Lat. *scutum* provine dintr-un IE ***skeutom** (Walde, II, 503), la rândul său din PIE ***(s)keu-**, ***(s)ku-** „a acoperi, a învel" (*IEW*, 951-52), cu tema nominală (**s**)**kuti** „piele"; cf. skt. *skauti* „a acoperi" (I, sg.), lat. *cutis* „piele", v.ir. *sciath* < **skeito* „scut", v.bret. *scoit* „scut", alb. *skjut* „scut", v.sl. *skutati* „a acoperi, a înmormânta". Gmc. **skeldu-* „scut" provine, după *IEW* (923), din PIE ***(s)kel-** „a tăia"; cf got. *skildus* „scut", v.g.s. *scilt* „scut", v.sax. *scield* „scut". Prezenţa lui *l* în germanice ar putea fi de natură epentetică, la fel ca şi în eng. *shelter* „adăpost", care pare să provină tot de la PIE ***(s)keu-**. Amintim că albaneza are un verb cu sens similar *skut-et* „a (se) ascunde şi subst. *skutë* „loc ascuns", care provin din acest rad. PIE. Vb. *a* **scuti** (cu derivatele sale *scutire*, *scutealã*, *scutitor*) nu sunt simple forme derivate ale lui **scut**, ci provin de la un radical verbal ***skeut-** ca şi skt. *skauti* şi alb. *skut-et*. În mod normal, PIE ***s** a dat *sh* în albaneză, având în acest caz o excepţie sau este vorba de un împrumut din limba română. Sensul rom. *scutealã* cu sens de „adăpost" este foarte apropiat de cel al radicalului PIE. Prin urmare, acest radical formează o familie de cuvinte în limba română, cu echivalente nu numai în latină, ci şi în limbile celtice, sanskrită, albaneză şi slavă. Astfel, putem considera că radicalul este de origine pre-latină (v. **scutar**, **scutec, scuti**).

scuţar – baci, ajutor de baci.

V.sl. *skotarĭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 335; Cioranescu, 7638). V.sl. *skotarĭ* nu este atestat (cf. Djačenko) şi nu are răspândire în limbile slave, dar este prezent în albaneză şi neogreacă; cf. alb. *skutër*, ngr. *σκουτάρι*.

Rom. **scutar** (var. *scutaş*) nu are nimic în comun cu sl. *skotŭ* „oaie". Nu provine nici din lat. *scutarius* „cel care face scuturi". Alb. *skutër* are acelaşi sens ca şi în română. Rom. **scutar** provine din a **scuti**, însemnând „ajutor de baci", adică cel care înlocuieşte pe baciul principal (v. **scut**).

scuţec (ar. *scutic*) – bucată de pânză cu care se învelesc copiii sugari.

V.sl. *skutŭ* „poală, fustă" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 335; Tiktin; Cioranescu, 7639); cf. v.sl. *skutati* „a acoperi, a înmormânta", rus. *skutati* „a înfăşura", ngr. *σκουτί* „îmbrăcăminte".

Formele slave sunt cognaţi cu forma din limba română. Provin de la acelaşi rad. ***skeut-** ca şi **scut** din PIE ***(s)keu-**, (**s**)**ku-** „a acoperi, a învel" (*IEW*, 951-52) cu tema nominală (**s**)**kuti-** „piele"; cf. alb. *skutinë* „scutec". Din română provine bg. *skuták* (v. **scut**, **scutar**).

Der: *scutecel*.

scuți – 1. a pune la adăpost; 2. a proteja; 3. a nu presta servicii.
Cioranescu (7636) consideră că este un derivat de la *scut*, deşi ambele forme româneşti provin de la acelaşi radical PIE.
După cum am arătat rom. **scut** provine de la PIE ***(s)keu-**, ***(s)ku-** „a acoperi, a învel” (*IEW*, 951-52), cu tema nominală (**s**)**kuti** „piele”, al cărui sens este apropiat de al rom. **scuti** (v. **scut**, **scutec**). Acest radical are mulți derivați în limba română. Origine traco-dacă.
Der: *scutire* „dispensă”, *scuteală*, *scutitor*, *scutință* „adăpost” (înv.) etc.

scuturą (ar. (*a*)*scutur*, mgl. *scutur*) – 1. a zgâlțâi, a zgudui; 2. a bate un pom pentru a-i culege fructele; 3. a (se) cutremura.
Lat. **excutulare* (Meyer, *Alb. St*., 4, 115; Candrea, *Éléments*, 44; Puşcariu, 1562; Tiktin; *REW*, 3000; Cioranescu, 7640). În latină sunt atestate doar formele lat. *excutio*, *quatio* „a scutura”, din care nu poate proveni rom. **scutura**.
PIE ***(s)kut-** „a scutura” (*IEW*, 957; Walde, II, 400); cf. skt. *ā-skut* „a stropi, a împrăştia”, skt. *shkut* „a stropi”, lat. *excutere* „a scutura”, v.g.s. *scutilon* „a scutura”, v.g.s. *sculten* „a arunca, a împrăştia”, v.friz. *schedda* „a scutura”, n.g.s. *schutten* „a arunca, a împrăştia”, n.g.s. *schandern* „a scutura, a tremura”, eng. *shudder* „a scutura, a tremura”, alb. *shkund* „a scutura”, lituan. *kutu*, *kuteti* „a (se) trezi, a (se) scutura”. Orel (424) derivă forma albaneză din IE ***skeut-**, similar cu cel refăcut de *IEW*.
De remarcat că, atât formele din diverse limbi IE, cât şi rad. PIE, au *s* inițial ca şi rom. **scutura**. Excepție fac lituaniana şi latina. Lat. *quatio* „a scutura”, în mod evident, provine tot de la acest rad. PIE. Origine traco-illirică.

scụză – dezvinovățire.
It. *scusa* (Cioranescu, 7641) din lat. *excusa* „exonarare” < *causa* „cauză”.
Der: *a scuza*, *scuzabil*.

se – pronume reflexiv.
Lat. *se* (*REW*, 7761; Cioranescu, 7648). Panromanic.
PIE ***se** „se” (pron. reflexiv) (*IEW*, 882); cf. lat. *sibi*, osc. *sifei* „sibi”, got. *sis*, v.isl. *ser* „îşi”, v.sl. *sebe* „îşi” (dativ), *se* „se” (acc.) (v. **sine**). Prin urmare, pe lângă latină şi limbile italice, forme reflexive similare există nu numai în vechea slavă, în unele limbi slave moderne, dar şi în limbile germanice.

seạră – 1. partea de la sfârşitul zilei; 2. timpul cuprins între sfârştul zilei până cineva se duce la culcare.
Lat. **sera* (Diez, I, 379; Puşcariu, 1518; *REW*, 7841); cf. lat. *serum* „oră târzie, vreme înaintată”, it. *sera*, prov. *ser*, fr. *soir*.
Forma *sera* nu este atestată în latina clasică, ci doar în latina medievală (cf. Niermeyer, 1253). It. *sera* < lat.med. **sera*(*m*) < *serus* „târziu” (De Mauro-Mancini, 1927) atestat în italiană din secolul XIII. Latina medievală nu a putut influența limba română.
PIE ***sei-** „de lungă durată, târziu” (Walde, II, 257); cf. skt. *saya*, *sayam* „seară”, *vasura* „noapte, pământ, femeie”, v.ir. *sir* „de multă vreme”, got. *seiþus* „târziu”, v.g.s. *sid*, v.sax. *sid* „târziu”.
Der: *a se însera*, *înserat*, *înserare*, *aseară*, *deseară*, *deunăseară* etc.

seạrbăd (var. *sarbăd*) – 1. fără gust, fad, cu gust nedefinit; 2. palid la față; 3. plictisitor, monoton.
Lat. **subalbidus* „albicios” (Candrea, *Éléments*; *REW*, 2934) sau lat **exalbidus* (Puşcariu, 1521; Densusianu, 33, 285; Rosetti, II, 122). Din lat. *fervidus* „cald” (Cioranescu, 7651), printr-o formă **sfearbăd*. Lat. *fervo* (*ferseo*) < *bher* „a fierbe” (Walde, I, 487).
Rom. **searbăd** nu poate fi asociat decât cu alb. *tharbët* „acru, searbăd”, *tharb* „a fermenta”. Çabej (cf. Brâncuş, *VALR*, 111) asociază alb. *tharbët* cu *thar* „a tăia”.
Rom. **searbăd** provine din PIE ***sū-ro**, **sou-ro-** „acru, amar” (*IEW*, 1039); cf. v.isl. *syra* „lapte acru”, n.g.s. *sauer* „acru”, eng. *sour* „acru”, v.sl. *syrŭ* „brânză”, lituan. *sūris* „brânză”, Origine traco-illiră.

Der: *a sărbezi* (var. *serbezi*), *sărbezeală*, *sărbeziu*, *sărbuşcă* „ciorbă la care se adaugă cu zer”.

sec (ar., istr. *sec*, mgl. *seac*) – lipsit de apă, uscat.
Lat. *siccus* „sec, uscat” (Puşcariu, 1569; *REW*, 7897; Cioranescu, 7652). Panromanic.
PIE ***seik-*** „sec, uscat” (Walde, II, 533); cf. skt. *sikata* „nisip”, skt. *siñcati* „a (se) usca”, av. *hinčati* „a (se) usca”, m.ir. *seccaim* (I, sg.) „a (se) usca”, *sicc* „ger, îngheţat”, let. *siku*, *sikt* „a se usca”.
Din română provin mgh. *szék* „vad” (Drăganu, *Dacor*., 7, 199) şi mgh. *szécita* „secetă” (Edelspacher, 23) (v. **secetă**).
Der: *a seca*, *a secătui*, *secătură*.

secą – a secera, a tăia.
Lat. *sĕcāre* „a tăia” (Candrea, *GS*, 6, 325; *REW*, 7764; Cioranescu, 7653).
PIE ***sek-*** „a tăia” (*IEW*, 895) ca şi lat. *seco* (v. **seceră**, **a secui**). Rom. *a secătui* are două sensuri: 1. a defrişa; 2. a epuiza. Primul sens provine de la acest radical, iar sensul al doilea este o contaminare cu *a seca* „a se usca” < **sec** (v. **sec**); cf. *secătură* „runc, teren defrişat”.

secară (ar., mgl. *sicară*, istr. *secore*) – plantă din familia gramineelor cu paiul mai înalt şi spicul mai aspru decât al grâului (*Secale cereale*).
Lat. *secale* „secară” (Diez, I, 373; Puşcariu, 1493; *REW*, 7763; Cioranescu, 7654); cf. ven. *segala*, it. *segale*, fr. *seigle*, cat. *segle*, ngr. *σικάλις*, alb. *thëkërë* (de origine română, întrucât *l* intervocalic nu trece la *r* în albaneză), deşi Cioranescu crede că provine din lat. *secale*. Lat. *secale* este un împrumut în latină (cf. Glare, 1716). Lat. *secale* a fost asociat cu *seco* „a tăia” (cf. Walde, II, 504). Origine incertă.
Der: *secărică*.

seceră (ar. *seaţire*, mgl. *seţări*) – unealtă agricolă pentru recoltarea cerealelor păioase.
Lat. **sicila* < *sicilis* (Puşcariu, 1573; *REW*, 7900); cf. ven. *sezola*. Lat. *sicilis* are aceeaşi origine ca şi *sica* „cuţit, sabie scurtă”.
Rom. **seceră** nu poate proveni din *sicilis*, ci doar dintr-o formă similară **secela* care îşi are originea, probabil, în fondul pre-roman. Lat. *sicilis* „vârf de lance, seceră” < *seco* „a tăia” (v. **seca**).
PIE ***sek-*** „a tăia” (*IEW*, 895). Formele germanice provin de la forma *sicila*; cf. v.g.s. *sichila*, n.g.s. *Siche*, v.eng. *sicol*, *sicel*, eng. *sickle*, m.oland. *sickele*, toate cu sens de **seceră**.
Der. *a secera*, *seceriş*, *secerător*, *secerătură*, *secerar* „luna august” etc.

secetă – lipsă îndelungată de precipitaţii atmosferice având ca urmare uscarea solului şi a vegetaţiei
Lat **siccitās* „uscare, secare” (Cihac, I, 251; Candrea, *Elem*., 27; Puşcariu, 1576; *REW*, 7896). Cioranescu (7755) arată că un lat. **siccitas* ar fi dat în rom. **secetate*. Prin urmare, derivarea din latină nu este posibilă. Cioranescu crede că **secetă** provine de la un **secet* de la **sec** cu suf. *-et*, ca în *tunet*, *urlet* (v. **sec**).
Din română provin mgh. *szek* „vad” şi *szecita* „secetă” (Edelspacher, 23).
Der: *secetos*.

secret – 1. care este necunoscut; 2. ascuns, mascat.
Lat. *secretus* (Puşcariu, 1575; *REW*, 7765; Tiktin; Cioranescu, 7660). Lat. *secretus* „ascuns” de la forma de part. trecut a lat. *secernere* „a distinge, a discerne” < *cernere* „a cerne” (v. **cerne**).
Der: *a secreta*, *secreţie*, *secretar*, *secretariat*.

secui[1] (var. *săcui*) – populaţie de limbă maghiară care locuieşte în partea de răsărit a Transilvaniei.
Mgh. *szekely* „secui” (Cioranescu, 7661).
Der: *secuime*, *secuiesc*.

secui[2] – a tăia, a defrişa.
Cihac (II, 336) şi Cioranescu (7659) consideră că *seci* „teren defrişat” şi *a seciui* „a defrişa” provin din v.sl. *sečĭ* de la *sěšti*, *sěką* „a tăia”; cf. sb. *seča*. Este evident că formele româneşti în discuţie trebuie asociate cu a **secui**. Pe de altă parte, derivarea din slavă este dificilă. Se pare că radicalul nu are răspândire în limbile slave, dar, dacă există şi în limbile slave, afară de sârbă, provine de la acelaşi

radical PIE ca şi rom. a **secui**, cu echivalente în limbile IE, inclusiv latina.
PIE ***sek-** „a tăia” (*IEW*, 895). Dacă rom. **seca** „a tăia” poate proveni atât din lat. *seco*, cât şi din rad. PIE corespunzător, nu acelaşi lucru se poate spune despre rom. a **secui** care nu poate proveni din latină (v. **seca**, **secure**).
Der: *seci* „teren defrişat”, *seciui* „a defrişa”.

secure (var. *săcure*, ar., istr. *secure*, mgl. *sicuri*) – unealtă manuală întrebuinţată la tăiatul şi spintecatul lemnelor, topor.
Lat. *securis* „secure” (Diez, II, 66; Puşcariu, 1494; *REW*, 7775; Cioranescu, 7662).
PIE ***sekūra** „secure” < **sek-** „a tăia” (*IEW*, 895); cf. alb. *shaltë* < **sekti*, v.sl. *sěčivo* „secure”. V.sl. *sekyra* este, probabil, un împrumut din geto-dacă ca şi alb. *çakorrë*. În albaneză există şi forma *sakë*, care provine de la acelaşi radical PIE. Termenul a existat şi la massageţi şi scyţi sub forma *sagaris* „secure de război” (cf. Herodot, Strabo). Massageţii erau geţi, numiţi şi sciţi, iar prin sciţi, grecii înţelegeau, fie pe geţii de la nordul Pontului Euxin sau alte popoare trăitoare în această regiune, fie pe geto-daci în general (v. **seca**, **secui**). Din fondul pre-latin.
Der: *securice*.

seţn (var. *săin*) – gri, cenuşiu.
V.sl. *sinĭ* „livid, vânăt” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 336; Tiktin; Cioranescu, 7670). Cu toate că acest radical există în bulgară şi rusă, el nu este atestat în vechea slavă (cf. Djačenko); cf. bg. *sin* „albastru”, *sinilo* „indigo”, rus. *sineli* „*Syringa vulgaris*”, cu echivalente în baltice şi fino-ugrice; cf. lituan. *šivas* „de culoare deschisă”, fin. *sini* „albastru”, mordv. *śen*, eston. *sen* „albastru”, mari *šinžiš* (cf. Vasmer). Etimologia dată iniţial de Miklosich şi adoptată de ceilalţi lingvişti nu poate fi admisă atât din motive semantice, dar şi fonetice. Nu se poate explica trecerea lui *i* din v.sl. *sini* în *ei*, care nu este nici măcar un diftong, deoarece cele două vocale formează doua vocale diferite. Prin urmare, originea rom. **sein** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***sen-(o)** „bătrân” (*IEW*, 907); cf. skt. *sana* „bătrân, vechi”, av. *hana*, gall. *Seneca*, v.ir. *sen* „bătrân”, lat. *senex* „bătrân”, *senesco* „a îmbătrâni”, got. *sineigs* „bătrân, vechi”, lituan. *šenas* „cenuşiu”, *šẽnis* „cărunt”. Grup. *ei* (*ăi*) se explică printr-o vocală lungă accentuată: ***sēno**, devenită diftong **seinu*, pentru ca apoi diftongul să se separe în două elemente silabice distincte: *e* şi *yi*. Din punct de vedere semantic, româna împărtăşeşte acelaşi sens cu forma lituan. *šẽnis*, fiind, în acelaşi timp, foarte apropiat de formele latine şi celtice. Probabil că în stadiile mai vechi ale limbii române au existat ambele sensuri ca şi în lituaniană, apoi sensul iniţial (primar), fiind acoperit de forma **bătrân**, a dispărut, rămânând doar sensul secundar de „gri, cenuşiu”. Origine traco-dacă.

semănaţ[1] (ar. *seamîn*, mgl. *semin*, istr. *semiru*) – a însămânţa.
Lat. *sēminare* „a semăna” (Puşcariu, 1505; *REW*, 7807). Panromanic.
Deşi în acest caz verbul există şi în latină, precum şi în majoritatea limbilor neolatine, rom. **sămânţă** nu se poate explica prin latină.
PIE ***sē(i)-**, **səi-**, **sē-** „arunca, a lăsa să cadă, a semăna”, **sē-men** „sămânţă” (*IEW*, 889) (v. **sămânţă**).

semănaţ[2] (var. *sămăna* (Mold.)) – a se asemăna.
Lat. **similare* < *similis* „similar” (Puşcariu, 1504; *REW*, 7929; Cioranescu, 7676). Panromanic.
Cum am arătat în cazul rom. **samă** (*seamă*), acesta nu este de origine maghiară cum a fost considerat în mod tradiţional. Acest radical este larg răspândit în foarte multe limbi IE şi are o bogată familie de cuvinte în limba română. De aceea, nu putem admite că verbul a **semăna** este de origine latină (v. **samă**); cf. skt. *samana* „la fel, asemănător”, got. *samana* „împreună, la fel” (v. **asemăna**). Desigur că şi lat. *similis* are aceeaşi origine provenind din PIE ***som-o** „împreună, la fel” (*IEW*, 903) (v. **samă**). Origine traco-dacă.

semeţi (var. *sumeţi*) – a se făli, a se mândri, a se lăuda.
V.sl. *sŭměti* „a îndrăzni” (Cihac, II, 336; Tiktin; Berneker, 2, 47; Cioranescu, 7677); cf. rus. *smeti* „a

îndrăzni", lituan. *sùmdau*, *sumdyti*, skt. *çimi* „străduință, tendință". Nu sunt forme echivalente în alte limbi slave moderne, cu excepția limbii ruse. Origine incertă.
Der: *semeț*, *semeție*.

semi- – prefix cu sensul de „jumătate".
Lat. *semi-*; cf. v.g.s. *sāmi-*, skt. *sāmi-* „jumătate".

semn (ar. *semun*, mgl. *semn*) – tot ceea ce arată sau indică ceva; 2. manifestare exterioară unui fenomen.
Lat. *signum* „semn" (Puşcariu, 1577; *REW*, 7908; Cioranescu, 7680); cf. gr. (hom.) *σήμα* „semn de recunoaştere", *σεμαίνω* „a marca cu un semn". După Walde, (II, 535), lat. *signum* provine din *secare* „a tăia", dar ipoteza nu pare verosimilă, întrucât nu se explică formele greceşti şi cele din limbile celtice; ir. *sen*, cynr. *swyn*. După Walde acestea din urmă ar fi de origine latină, ceea ce nu este, de asemenea, verosimil. Boisaq (861) consideră că gr. *σήμα* < IE ***dhia-mụ** din care provine şi skt. *dhyama* „a gândi", skt. *dhyati* „a reflecta, a observa". Ipoteza lui Boisaq nu este corectă. PIE ***dh** nu a dat *s* în greacă, ci *θ*. Grupul *gn* din latină trebuie să se datoreze unui fenomen de întărire şi provine dintr-o nazală (*m*, *n*). Formele greceşti *σήμα*, *σήμειον* sunt o dovadă în acest sens. Şi Ernout-Meillet (624) consideră că ir. *sen* şi cymr. *swyn* „semn" sunt împrumuturi din latină, ceea ce nu pare să fie adevărat. Chantraine (998) consideră forma greacă cu origine obscură, deci poate fi de origine traco-dacă sau pelasgă.
Der: *a semna*, *semnare*, *semnat*, *semnătură*, *a însemna*, *însemnare*, *însemnat* etc.

senạt – 1. sfatul bătrânilor în vechea Romă; 2. camera superioară a parlamentului.
Lat. *senatus* din *senex* „bătrân" (v. **sein**).
Der: *senator*, *senatorial*.

seniṇ (var. *serin*, *sărin* (Trans.), ar., mgl. *sirin*) – 1. fără nori, clar; 2. liniştit.
Lat. *serenus* „senin" (Puşcariu, 1579; *REW*, 7843; Cioranescu, 7684). Sensul inițial al lat. *serenus* este cel de „sec, uscat", întâlnit la Lucrețiu (cf. Ernout-Meillet, 616). Lat. *serenus* provine din PIE ***kser** > ***kseresnos** (Walde, II, 520); cf. skt. *ksārah*, *ksayati* „a arde", gr. *ξερός* „uscat", v.g.s. *serawen* „a se usca". În română există doar sensul din latina clasică.
Der: *a* (*se*) *însenina*, *înseninare*, *înseninat*, *senină*tate.

seniọr – 1. persoană mai în vârstă; 2. tată.
Lat. *senior* (Cioranescu, 7685) din *senex* (v. **senat**).
Der. *seniorie*, *seniorial*.

ser – partea lichidă a sângelui.
Lat. *serum* „zer" (Cioranescu, 7689) (v. **zer**, **zeamă**).
Der: *seros*, *serozitate*.

serdạr (*înv*.) – genaral turc de cavalerie.
Tc. (pers.) *serdar* (Roesler, 603; Şăineanu, II, 319; Cioranescu, 7697).

serbạ (var. *sărba*) – a celebra, a sărbători.
Lat. *servare* „a păzi, a observa" (Puşcariu, 1582; *REW*, 7872; Cioranescu, 7695); cf. it. *serbare* „a păstra". Rom. **serba** provine de la acelaşi radical ca şi **sărbătoare** (**sărbători**), nu provine din latină, dar este, probabil, influențat de forma latină; cf. osc. *serevkid* „auspicio" (v. **sărbătoare**).

sertạr (var. *sărtar*, *săltar*, ar. *sirtare*) – cutie, parte a unie mobile care se trage în afară.
Ngr. *συρτάρι* (Cihac, II, 694; Cioranescu, 7705).
Der: *sertăraş*.

sęte (ar., mgl. *seate*, mgl. *seti*, istr. *sęte*) – 1. dorința de a bea; 2. pasiune, ardoare.
Lat. *sitis* „sete" (Puşcariu, 1587; *REW*, 7961; Cioranescu, 7712). Panromanic; cf. vgl. *sait* „sete".
PIE ***seit-** „uscat, sete" (Walde, II, 548); cf. alb. *ete*, *etje* „sete", alb. *thatë* „uscat, arid". Formele din limba albaneză nu provin din latină.
Der: *setos*, *a înseta*, însetare, însetat.

sęu (ar., mgl, *seu*, istr. *sew*) – grăsime de animale rumegătoare.
Lat. *sebum* „seu" (Diez, I, 382; Puşcariu, 1553; *REW*, 7762); cf. it. *sego* (*sebo*), logud., prov., cat. *seu*, v.fr. *siu*, sp., port. *sebo*. În latină este atestată şi forma

seuum care este considerată de Glare (1716) cu origine incertă.
După Walde (II, 478), lat. *sebum* provine din PIE ***se(i)b-*** „seu” (Walde, II, 478). Amintim că forma *seuum* apare doar la Iunius Moderatus Columella în *De rustica* (7.5.13) la jumătatea secolului I d.C. care este, în principiu, mai veche, unde *u* intervocalic a trecut la *b*, dând forma din latina clasică *sebum*, formă mult mai răspândită. Aşa se explică „dispariția” lui *b* intervocalic la „trecerea” la limba română. Astfel, acolo unde *b* intevocalic a existat în radicalul PIE, acesta s-a păstrat şi în limba română (v. **cal**, **avea**, **găbui**, **dibui**).

sex – totalitatea caracteristicilor morfologice şi fiziologice care disting animalele şi plantele în două categorii distincte.
Fr. *sexe* (Cioranescu, 7718) din lat. *sexus* < *secare* „a diviza, a tăia” (v. **secuị**[2]).
Der. *sexual*, *sexualitate*.

sezọn – anotimp, perioadă propice pentru ceva.
Fr. *saison* (Cioranescu, 7719) din v.fr. *seison* < lat. *satio*, *sationem* „semănat” < *serere* „a semăna” (v. **sădi**).
Der: *sezonal*.

sfadă – 1. ceartă; 2. conflict, neînțelegere.
V.sl. *svada* „conflict, calomnie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 337; Cioranescu, 7720). Forma v.sl. *svada* nu este atestată, în schimb, există o formă similară, v.sl. *svar* „ceartă” (cf. Blagova, 593), care nu poate constitui etimonul rom. **sfadă**, deşi cele două forme sunt, în mod evident, cognați; cf. rus. *svára* „ceartă, duşmănie” din proto-sl. ****svar***, bg. *svara* „mustrare, dojană”. Formele slave sunt înrudite cu lat. *sermo*, *-nis* „dispută, conversație”, osc. *sverrunei* „cel care vorbeşte”, got. *swaran* „a jura”, v.isl. *svara* „a răspunde”, v.sax. *andsvara* „a răspunde”, eng. *answer* „a răspunde”, eng. *swear* „a jura” (cf. Vasmer, II, 585). În română există şi forma *sfară* „ceartă” (înv.).
Prin urmare, formele slave prezintă lichida *r* în poziție finală ca şi celelalte limbi IE (inclusiv latina). N. Densuşianu (1105) îl asociază cu gr. *σφεδανός* „violent, vehement”, dar şi cu lat.med. *faida* „duşmănie deschisă”. Limba română are ambele forme cu *d*, dar şi cu *r*. Formele cu *r* sunt răspândite în mai multe grupuri de limbi IE. Ambele provin de la un radical comun. În schimb, forme în dentală avem în română şi limbile germanice; cf. v.g.s. *fehida* „ceartă, duşmănie”, v.eng. *fahd*, eng.med. *fede* „idem”, eng. *feud* „idem”, eng. *foe* „duşman”. Lat.med. *faida*, menționat de N. Densuşianu, trebuie să provină din v.g.s. *fehida*, cu elidarea lui *h*, sunet care dispăruse în latina târzie. Din fondul pre-latin.
Der: *a* (*se*) *sfădi*, *sfădire*.

sfanț – monedă austriacă de 20 de unități.
N.g.s. *Zwanziger* (Borcea, 205; Cioranescu, 7721); cf. it. *svanzica*.

sfat – 1. povață, îndemn, îndrumare, 2. adunare de oameni întruniți pentru a delibera sau a lua hotărîri; 3. consfătuire, consiliu.
V.sl. *sŭvedŭ* „sfat” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 337; Cioranescu, 7725).
Rus. *sovet* „sfat” provine din slava veche bisericească. După Vasmer (II, 686), forma veche slavă ar fi un calc după gr. *συμβούλιον* „consfătuire, sfat”. După el, v.sl. *sŭveštati* ar fi tot o calchiere după gr. *συμβουλέυμαι* „a (se) consulta”, care ar proveni din sl. *veche* „adunarea populară a vechiului Novgorod” din proto-sl. ****vetjo*** „sfat”, înrudit cu v.pr. *wayte* „rostire”. Forma proto-slavă ca şi cea veche prusacă au aceeaşi origine cu rom. a **învăța** din PIE ***ŭat-*** „a fi drept, corect din punct de vedere spiritual” (*IEW*, 1113); cf. skt. *vac*, *vakti* „a vorbi”, skt. *anu-vac* „a recita, a studia”, lat. *vates* „profet, ghicitor”, got. *wods* „posedat”.
Cu toate acestea, nu este clară originea formei cu s inițial din slava bisericească şi, respectiv, din română, întrucât ipoteza lui Vasmer nu este deloc plauzibilă.
Rom. **sfat** formează o familie de cuvinte cu a **învăța**, **povață** şi derivatele acestora. De altfel, vb. *a sfătui* şi *a povățui* au aproape acelaşi sens, fiind, în acelaşi timp, apropiate ca sens de cel al vb. a **învăța**.

Epenteza lui s inițial ca mijloc de derivare, este un fenomen frecvent în limba română; cf. **smulge**, **sfârc**, **smintit** etc. Forma din slava bisericească pare să provină din stră-română (v. **învăța**, **povață**).
Der: *a sfătui*, *sfătuială*, *sfătos*.

sfęclă – plantă erbacee cu frunze mari lucioase şi rădăcină cărnoasă de culoare albă sau roşie.
Mgr. *σεύκλον* > v.sl. *sveclŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 382; Vasmer, *Gr.*, 139; Cioranescu, 7726). Nu este necesar intermediarul slav.
Der: *a sfecli*.

sfert – fiecare dintre cele patru părți egale în care se poate împărți un întreg.
V.sl. *četvrŭtŭ* „sfert” (Cihac, II, 387; Cioranescu, 7727). Derivarea din v.sl. *četvrŭtŭ* este dificilă, ar fi trebuit să dea în limba română un **cetvrut*, **cevrut* sau ceva similar, nu **sfert**.
Provine din n.g.s. *Viertel* „sfert” cu epenteza lui *s* inițial.

sfidą – a înfrunta pe cineva sau ceva cu dispreț.
It. *sfidare* (Cioranescu, 7730).
Der: *sfidare*, *sfidător*.

sfiį – a fi reținut dintr-un sentiment de jenă sau teamă, a se imtimida.
V.sl. *sveniti sę* (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 7731).
Presupusul etimon vechi slav nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Forme similare nu par să existe în alte limbi slave. Reichenkron (120) derivă rom. a **feri** de la PIE ***pel-**, **ple-** „a acoperi, a ascunde” (*IEW*, 803) unde **p** > *f,* iar **l** intervocalic a trecut la *r*. Rom. **sfii** provine de la o formă similară, un PIE *(**s**)**peli**, apropiat ca sens şi formă de PIE ***pel-**, **ple-**.
Der: *sfială*, *sfielnic*, *sfiiciune*, *sfios*.

sfânt -1. divin, sacru; 2. iele, duhuri.
V.sl. *svętŭ* „sfânt” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 340; Şăineanu, *Mel. Soc. Ling.,* 12, 331-334; Cioranescu, 7734).
Radicalul este atestat în mai multe limbi IE; cf. hitt. *spand* „a (se) ruga, a aduce o ofrandă”, skt. *çvantas* „înfloritor, prosper”, av. *spənta* „divinitate, spirit”, lat. *spondeo* „a făgădui în mod solemn”, lituan. *sventas* „sfânt” (*ugnis sventa* „focul sacru”), let. *svinet*, *svinu* „a sărbători”.
Der: *a sfinți*, *sfințenie*, *sfințire* etc.

sfârc – 1. vârful moale al unor organe; 2. vârf flexibil (al mustăților, a cozii animalelor, al biciului).
PIE ***uer-** „ridicătură pe pământ sau pe piele” (*IEW*, 1151) cu prelungire în **d** şi **s**, **uer-d**; cf. lat. *verruca* „neg, ieşitură, înălțime”, lat. *varus*, v.ir. *ferbb* „umflătură pe piele”, v.g.s. *warza*, n.g.s. *Warze* „sfârc”, v.sax. *weart* „sfârc”, v.isl. *varta* „sfârc”.
Rom. **sfârc** presupune o formă cu prelungire în **k**: ***uerk** > **verk*, **ferk* cu *s* inițial (v. **urcior²**, **urdoare**, **vârcă**, **vârf**). Origine traco-dacă.

sfârâi (ar. *zvângânescu* „a sfârâi, a trosni”).
Formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 7735).
Forme similare de natură onomatopeică există şi în alte limbi IE; cf. skt. *anu-sphur* „a sfârâi”, v.sl. *sviriti* „a fluiera”, n.g.s. *schwinen* „a sfârâi”.
Der: *sfârâială*, *sfârâitoare*, *sfârâiac*, *sfârlează*, *sfârlă*.

sfârşi – 1. a duce la capăt un lucru, a termina; 2. a se prăpădi, a muri.
V.sl. *sŭvrŭšiti* „a termina, a sfârşi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 449; Cioranescu, 7737).
Provine, probabil, din PIE ***ŭerg-** „a lucra, a face” (*IEW*, 1168) (v. **săvârşi**).
Der: *sfârşeală* (*fârşeală*), *sfârşit*, *nesfârşit*.

sfârtecą – a sfâşia, a rupe în bucăți.
Pare să provină din PIE ***spleit-**, **split-** „a spinteca, a desface, a sfâşia” (*IEW*, 1000). De la acest radical printr-o formă mai veche **spiltecare* > **sfirtecare*; cf. eng. *split* „a spinteca”. Are aceeaşi origine cu **a spinteca**, ambele prezintă suf. *-eca*. Într-o serie de cazuri, PIE ***p**, urmat de **e** sau **i**, a dat *f* în traco-dacă (v. **feri**, **ferie**, **ferigă**). Din fondul pre-latin.
Der: *sfârtecare*, *sfârtecat*.

sfâşią – 1. a rupe în bucăți; 2. a mușca, a rupe cu colții sau cu ghearele.

Din **fâşie** (Cioranescu, 3288); cf. lituan. *skedzu* „a separa”. Provine, probabil, de la acelaşi radical ca şi precedentul care este identic ca sens, contaminat cu **fâşie** (v. **fâşie**, **faşă**).
Der: *sfâşiere*, *sfâşiat*.

sfoạră – 1. fir lung şi gros obţinut prin împletirea mai multor fibre textile; 2. unitate de suprafaţă (în trecut).
V.sl. *sŭvora* „zgardă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 341; Cioranescu, 7740). Formele slov. *svora* „agrafă, ceva de prins” şi pol. *sfora* „haită de câini, grup”, indicate de Cihac, nu pot avea aceeaşi origine. Radicalul nu are răspândire în limbile slave.
Din ngr. *σφόρα* (Roesler, 576; Meyer, *Neugr. St., II*, 60). Din română provine ucr. *swara* (Miklosich, *Wander*, 21). Forma neogreacă ar putea proveni din română, deşi nu am putut-o identifica în neogreacă.
Vasmer (II, 596) asociază formele slave cu lituan. *pavará* „partea superioară sau inferioară a frânghiei sau sfoara năvodului”, lituan. *veriú*, *verti* „a băga aţă în ac”.
Rom. **sfoară** provine din PIE ***sper-** „a îndoi, a răsuci” (*IEW*, 991); cf. gr. *σπείρα* „spirală”, v.lituan. *spartas* „bandă, fâşie”. În traco-dacă *p* urmat de *e* sau *i* a trecut la *f* (v. **sfii**, **feri**).
Der: *sforar*, *sforărie*, *însfora*.

sforăi – 1. a respira greu în timpul somnului producînd un zgomt specific; 2. a forăi (despre cai).
Formaţie onomatopeică de la *sfor*, similară cu *for* (v. **forăi**) şi *sfâr* (v. **sfârâi**).
Der: *sforăire*, *sforăit*, *sforăitură*.

sfrâncioc (var. (*s*)*francioc*, *frânciog*) – pasăre (*Picus maior*).
Scr. *svračak* „o pasăre” (*Emberiza hortulana*) (Cihac, II, 341; Cioranescu, 7742). Provine, probabil, din fondul pre-latin.

sfrędel (ar. *sfreadine*, mgl. *frădel*, *sfordel*) – 1. burghiu; 2. larvă de fluture.
V.sl. *svrudlŭ* „sfredel” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, 341; Cioranescu, 7743); cf. bg. *svrede* „sfredel”, sb. *svrdao* „sfredel”, rus. *sverlo*. Forma nu are răspândire în limbile slave, în afara slavelor de sud şi rusă, unde este împrumut din slava veche.
Vasmer (II, 589) asociază formele slave cu v.g.s. *swert* „spadă”, şi cu v.isl. *svero* „spadă”. Termenul pare să provină din PIE ***sper-** „a îndoi, a răsuci” (*IEW*, 990) (v. **sfoară**).
Der: *a sfredeli*, *sfredelire*, *sfredelit*, *sfredelitor*.

sidęf (ar. *sidefe*, mgl. *sidef*) – materie dură albă, lucioasă şi cu irizaţii care formează stratul interior al cochiliei unor scoici.
Tc. *sedef* < arab. *sadef* „scoică” (Şăineanu, II, 321; Roesler, 602; Cioranescu, 7777).
Der: *sidefat*, *sidefiu*.

sidịlă (var. *sedilă*) – ţesătură rară în care se pune caşul la scurs.
Sb. *cèdilo* „sidilă” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 7778); cf. slov. *cedilo* „sidilă”.
Forma nu are răspândire în limbile slave. De la acelaşi radical ca şi **sită** cu suf. *-ilă* şi anume rad. PIE ***se(i)-** „a cerne”, cu tema nominală **sētlo** „sită” (*IEW*, 889) ca şi **sită** (v. **sită**). Formele sârbă şi slovacă provin din română.

sịgur – 1. cert, neîndoielnic; 2. convins, încredinţat.
Ngr. *σίγουρος* < ven. *siguro* < lat. *securus* (Cihac, II, 698; Densusianu, *Rom.*, 33, 286; Cioranescu, 7783); cf. alb. *shigur*.
Forma veneţiană provine din lat. *securus* „sigur, fără grijă”. Din latină provine şi v.g.s. *sichur*.
Der: *nesigur*, *siguranţă*, *nesiguranţă*, *asigura* (cu derivate).

sihạstru (var. *sehastru*, *săhastru*) – 1. persoană care trăieşte departe de lume în post şi rugăciune; 2. persoană care trăieşte retrasă, izolată.
Mgr. *ησυχαστής* „care trăieşte liniştit” (Murnu, 15; Cioranescu, 7784).
Der: *sihăstrie*.

sịhlă (var. *silbă*, *silhă*, *sâlhă*, *ţihlă*, *ţâhlă*) – pădure deasă, hăţiş.
Lat. *silva* (Cihac, I, 254). V.sl. *sŭchli* „rămuriş” (Candrea). Legătură cu lat. *silva* a fost considerată

improbabilă (Philippide, *Principii*, 140; Şăineanu, *Semasiol*., 148; Tiktin), ipoteză, desigur nefondată. Cele două forme sunt variante ale aceluiaşi radical cu alternanţa *f*/*h*, *v*/*h*, alternanţă destul de răspândită în limba română (v. **vârtop**/**hârtop**, **făgaş**/**hogaş**).
Lat. *silva* provine dintr-un PIE ***seula** (Walde, II, 537). Din română provine ucr. *syhlja* (Miklosich, *Wander*., 19; Candrea, *Elemente*). Rom. **sihlă** provine din PIE ***seula** cu trecerea lui **u** la *v*, apoi la *h*. Trebuie arătat că este atestată şi forma *silvă* „pădure” (Trans.) (cf. *Dicţ. de arh. şi reg*.), cu der. *silvos* „păduros”.
Der: *sihlete* „pădure deasă, hăţiş”, *sihliş*, *sihlos*, *sâlhui*.

silaḅă (ar. *silavie*) – grup de sunete pronunţat într-un singur efort respirator.
Fr. *syllabe* (Cioranescu, 7787) din lat. syllaba < gr. *συλλαβή* < gr. *σύν*- „împreună”, *λαμβάνειν* „a lua”. Ar. *silavie* din ngr. *συλλαβή*.
Der: *silabic*, *a silabisi*, *silabisire*.

sḭlă (ar., mgl. *silă*) – dezgust,, scârbă, neplăcere.
Bg. *sila* „putere” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 344; Cioranescu, 7786); cf. v.sl. *sila*, rus. *sila* „putere, vigoare”. Vasmer (II, 624) asociază formele slave cu lituan. *siela* „suflet, spirit”, v.pr. *seilin* „sârguinţă, silinţă”, v.pr. *seilins* „sentiment”, senzaţie”, v.pr. *noseilis* „duh, spirit”.
De remarcat că rom. **silă** este mai apropiat ca sens de formele baltice decât de cele slave, astfel încât ar putea fi vorba de forme înrudite în toate aceste limbi. O situaţie similară există şi în cazul rom. **milă** (v. **milă**). De asemenea, nerotacizarea lui *l* intervocalic nu este un indiciu al originii slave, întrucât excepţii de la această regulă există multe în limba română. Fenomenul rotacizării în limba română este încă puţin înţeles (v. **bălan**). Origine incertă.
Der: *a sili*, *silnic*, *silitor*, *siluitor*, *nesilit*, *silnicie*.

silogḭsm (var. *siloghism*) – raţionament deductiv care conţine trei judecăţi legate între ele într-un anumit raport în care ultima care este o concluzie se deduce din prima prin intermediul celei de-a doua.
Fr. *syllogisme* (Cioranescu, 7784) din gr. *συλλογισμός* < *συλλογιζεσθαι* < *σύν* „cu, împreună”, *λογιζεσθαι* „a calcula, a estima” < *λόγος* „cuvânt, discurs”. Var. *siloghism* din ngr. *συλλογισμός* (Gáldi, 251).
Der: *silogistic*.

sḭmbọl (var. *simvol*, ar. *simvolie*) – 1. tot ceea ce reprezintă în mod convenţional sau prin analogie o noţiune, o idee, un sentiment; 2. semn convenţional.
Fr. *symbole* (Cioranescu, 7801) din gr. *σύμβολον* < *σύν*, *βάλλειν* „a arunca”. Var. *simvol*, precum şi ar. *simvolie* provin din ngr. *σύμβολον* (Gáldi, 252).
Der. *a simboliza*, *simbolic*, *simbolică*, *simbolism*, *simbolist*.

simfonḭe (ar. *sinfonie*) – 1. compoziţie muzicală pentru orchestră care reprezintă de obicei patru părţi.
Fr. *symphonie* (Cioranescu, 7806) din lat. *symphonia* < gr. *συμφονία*. Înainte de sec. XIX din ngr. *συμφονία* (Gáldi, 251).
Der: *simfonic*., *simfonism*, *simfonist*.

siminọc (var. *semenic*, *siminic*) – plantă erbacee din familia compozeelor cu flori mici galbene (*Gnaphlium arenarium*).
Scr. *smilije* „*Gnaphalium*” (Cihac, II, 344). După unii autori, asimilat cu bg. *semenik* „testicul”, sb. *semenik* „idem” (Candrea; Cioranescu, 7807). Argumentul este lipsit de sens şi, ca atare, trebuie respins, în totalitate. Origine incertă.

simţḭ (ar. *simtu*, mgl. *sint*) – 1. a percepe prin intermediul organelor de simţ, efectul unei senzaţii; 2. a-şi da seama, a înţelege.
Lat. *sentire* „a simţi” (Puşcariu, 1590; *REW*, 7824; Cioranescu, 7809). Panromanic.
Foma lat. *sentire* provine din PIE ***sṇt** „*seiend*” (Walde, II, 516).
Der: *simţire*, *simţit*, *simţământ*, *nesimţire*, *nesimţit*.

sinagọgă – templu evreesc.
Fr. *sinagoque* (Cioranescu, 7813) din gr. *συναγωγή* < *σύν*, *αγωγός* „adunare” < *άγειν* „a aduce, a conduce”.

sincer – 1. fără prefăcătorie sau gânduri ascunse; 2. deschis, cinstit.
Fr. *sincère* din lat. *sincerus* „pur, curat, nepătat”.
Der: *sinceritate*.

sine – pronume reflexiv (pers. III, sg).
Lat. *se* (Cioranescu, 7820) refăcut după **mine**, **tine** (v. **mine**, **tine**). Cioranescu uită că şi **mine** şi **tine** sunt în aceeaşi situaţie, adică nu se pot explica prin latină. Terminaţia *-ne* a acestor forme nu se poate explica prin latină, astfel că a fost considerată de Miklosich şi Schuchardt ca fiind de origine dacică (cf. Densusianu, *ILR*), ipoteză împărtăşită şi de Poghirc (*ILR*, II, 325-326). Ideea este general acceptată astăzi. Origine traco-dacă.

singur (ar., mgl. *singur*) – 1. neînsoţit, fără tovarăş; 2. solitar, izolat, retras.
Lat. *singulus* „singur” (Puşcariu, 1596; *REW*, 7945; Cioranescu, 7833); cf. vgl. *sanglo*, calabr. *siengro*, *campid singra*, v.fr. *sangle*. Din română provine ngr. *σέγγρα* „celibatară” (Meyer, *Neugr. St., II*, 78). În latină este folosită mai mult forma de pl. *singuli* „câte unul” de la un PIE ***sem-golo** < ***sem** „unul” (*IEW*, 902). O formă paralelă avem în gotică *ainkls* „singur”, care provine dintr-o formă compusă IE ***oino-golo** (cf. Barnhart, 1009). Atât ***oino**, cât şi ***sem** înseamnă „unu” (v. **samă**, **un**).
Der: *singurel*, *singuratic*, *singurătate*.

sinod – conciliu bisericesc
Gr. *σύνοδος* (Cioranescu, 7835) din *σύν*, *οδός* „drum cale”.
Der: *sinodal*.

sintеză – metodă de cercetare bazată pe trecerea de la particular la general.
Ngr. *σύνθεσις* din *σύν*, *τιθέναι* „a pune, a plasa” (Gáldi, 254), atestat din sec. XVII. Din fr. *synthèse* (Cioranescu, 7838) din sec. XIX.
Der: *sintetic*, *a sintetiza*, *sintetizator*.

sipică – numele a două plante erbacee; una cu frunze păroase şi cu flori albe-albăstrui (*Chephalaria trasssilvanica*), cealaltă cu flori gălbui-roşietice întrebuinţată în medicină (*Scabiosa ochroleuca*).
V.sl. *sipŭkŭ* „trandafir” (Cihac, II, 345). Etimonul slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko).
Cioranescu (7843) respinge ipoteza lui Cihac, considerând ca etimon pentru rom. **sipică** bg. *sipka* „variolă” (Cioranescu, 7843), o altă ipoteză inacceptabilă. Origine incertă.

sipeţ – cufăr, ladă.
Tc. *sepet* „cufăr, sipet” (Şăineanu, II, 323); cf. ngr. *σεπέτι*, sb. *sȅpet*.

sireţp (var. *sireap*) – 1. iute, vijelios; 2. sălbatic, neîmblânzit (despre cai).
V.sl. *sverěpŭ* „sălbatic” (Miklosich, *Slaw. Elem.* 44; Cihac, II, 345; Iordan, *Dift.*, 81; Cioranescu, 7847); cf. bg. *sverep* „sălbatic”, rus. *sverepyi* „feroce, crud, cumplit”.
Vasmer (III, 580) spune că sunt mai multe ipoteze privind originea acestor forme, dar nici una nu este sigură. El apropie formele slave de lituan. *sarpalis* „cocoş bătăuş”, lituan. *svarus* „greu”, v.isl. *svarr* „puternic, dur, greu”, got. *swars* „respectat”, v.g.s. *schwer* „greu”, lat. *verpa* „*membrum virile*”.

Siret – râu în partea de vest a Moldovei şi care se varsă în Dunăre.
Este atestat sub formele *Gierasus* la Ptolemeu sau *Gerasus* la Ammianus Marcelinus.
PIE ***sreu-tos** „râu, curs de apă” < ***sreu-** „a curge, a se mişca cu repeziciune” (*IEW*, 1003); cf. skt. *sirati*, *sárati* „a curge”, skt. *sarma* „pârâu, râu”. Tema nominală refăcută de *IEW* este foarte apropiată de forma modernă a hidronimului **Siret**, deşi autorul nu a avut în vedere acest hidronim. Este de presupus că această formă s-a păstrat peste milenii, deşi apare sub diverse forme la diverşi autori antici şi bizantini, dovadă că redarea unor nume şi denumiri străine era destul de aproximativă la aceşti autori (v. **Sargetia**, **Strumon**, **strungă**). Ca în cazul marei majorităţi a macrohidronimiei româneşti, acest hidronim este de origine străveche indo-europeană, moştenită prin traco-dacă în limba română.

sistem – ansamblu de elemente dependente între ele formând un tot unitar.
Fr. *sistème* din lat. târz. *systema* < gr. *σύστημα* „întreg compus din mai multe părți” < *συ-*, *στε-* „a sta” (v. **sta**).
Der: *sistematic*, *sistematiza*, *sistematizare*, *sistematizat*.

sițar – pasăre migratoare de mărimea unui porumbel cu cioc lung, drept şi subțire şi cu pene cafenii (*Scolopax rusticola*).
V.sl. *sitije* „stuf” (Miklosich, *Lexicon*, 841; Cihac, II, 345). Etimonul slav invocat de Miklosich nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Există totuşi două forme similare; cf. v.sl. *sitnik* „plantă acvatică” şi v.sl. *sitni* „trestie” (cf. Djačenko, 601), dar niciuna nu poate constitui etimonul rom. **sitar**. Cioranescu (7871) îl consideră cu origine incertă, dar îl asociază totuşi cu ngr. *σιτάρι* „grâu”. Cihac explică această etimologie prin faptul că sitarul trăieşte în stuf, dar acest lucru nu este adevărat. Ambele ipoteze sunt lipsite de sens şi trebuie respinse.
A fost pus în legătură cu **sită** datorită găurilor pe care le face în căutare de viermi (Tiktin; Candrea). Sitarul este o pasăre migratoare cu pene cafenii sau cenuşii, cu cioc lung şi subțire care trăieşte în zone împădurite. Ipoteza lui Tiktin este singura plauzibilă, deşi nu este sigură (v. **sită**).

sițĭă (ar. *sită*) – 1. obiect de gospodărie care serveşte la cernut făina sau la zdorbit legume şi fructe; 2. ciur, dârmon.
V.sl. *sito* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 343; Meyer, *Neugr. St.,* II, 58; Densusianu, *Rom.*, 33, 286; Cioranescu, 7869). Prezent în toate limbile slave, dar şi în alte limbi IE; cf. lituan. *sietas* „sită mică”, let. *siets*, *sijóti* „a cerne”, calabr. *sita*, ngr. *σίτα* „sită”, alb. *sitë* (*setë*) „sită”.
Prezența acestui termen în dialectul calabrez îi infirmă originea slavă. Pe de altă parte, larga răspândire a acestui termen, în mai multe limbi IE are menirea să schimbe optica privind originea sa în limba română. O formă similară există şi în limba italiană; cf. *setaccio* „sită” şi în limbile celtice şi germanice, toate provenind de la un radical IE comun (v. infra). De Mauro-Mancini (1923) consideră că it. *setaccio* provine de la un lat.med. *setacciu*(*m*), la rândul său din lat. *saeta* (*seta*) „1. fir de păr de animal; 2. plasă din păr de cal pentru pescuit”; cf. v.g.s. *seid* „funie, ochete, praştie”, v.g.s. *seit* „frânghie, sfoară”, skt. *setuh* „frânghie, lanț”, skt. *syati* „a lega”, lituan. *pa-saitis*. Aceste forme provin din PIE ***sai-t** „a lega” (cf. Walde, II, 462).
Formele pentru **sită**, din diverse limbi IE, provin din PIE ***se(i)-** „a cerne”, cu forma nominală **sētlo** „sită” (*IEW*, 889); cf. cymr. *hydl* „sită”, m.bret. *sizl* „sită”, v.isl. *sald* „sită”. Unele forme germanice sunt cu prelungire în bi-labială; cf. gmc. **seip* (*seib*) cu n.g.s. *sieb*, eng. *sieve* „a turna, a cerne” (Duden, 1963, 642).
Rad. PIE ***se(i)** este apropiat de PIE ***seip-**, **seib-** „a turna, a risipi, a cerne, a curge, a picura” (*IEW*, 894) (v. **sidilă**). Din fondul pre-latin.

slab (ar., mgl. *slab*) – 1. lipsit de putere, lipsit de vlagă; 2. fără grăsime.
V.sl. *slabŭ* „slab” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 45; Cihac, II, 346; Cioranescu, 7873).
Prezent în majoritatea limbilor slave. Acest radical se găseşte şi în limbile baltice şi germanice: cf. lituan. *slōbti*, *slobstu* „a slăbi, a leşina”, let. *slabst* „a se ofili, a slăbi, a se stinge”, v.g.s. *slaf*, n.g.s. *schlaff* „slab, fără putere”, sued. *slapp* „moale, slab, fără putere, slab legat”, sued. *slak* „slab, lax”. În germanice apar şi forme cu *k*: gmc. **slak*; cf. v.isl. *slakr*, norv. *slakk*. De asemenea, lat. *laxus* „slab” şi v.ir. *lacc* „slab, fără putere” provin de la acelaşi radical. Pentru lat. *lacio* (de la acelaşi radical cu *laxus*), Walde propune o formă mai veche **lakŭ-io*.
În fine, pentru aceste forme *IEW* (959) propune PIE ***(s)leg-**, **(s)ləg-**, **(s)leg-** „slab, fără putere, a fi slab” sau PIE **(s)leup-**, **(s)leub-** „slab agățat”. (*IEW*, 964). Unele forme germanice au bilabiala *p* în loc de velară, iar cele cu *f* provin din *p* (*Legea lui Grimm*), iar cele cu *p* dintr-un ***(s)leub-**. Poate fi de origine pre-latină.
Der: *a slăbi*, *slăbănog*, *slăbănogi*, *slăbuț*, *slăbătură*, *slăbănogeală*.

slățină – salină, apă sărată.
V.sl. *slatina* „baltă, apă sărată” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 347; Cioranescu, 7880); cf. scr., slov., ceh., rus. *slatina*. Poate proveni de la un mai vechi **saltina*, prin metateză. În Dacia a existat top. *Salentinai* (cf. Walde, II, 466), citat de Walde în legătură cu PIE ***sal-** „sare”. Deşi este evident că, din cele arătate, provine din PIE ***sal-** „sare”, iar pe de altă parte este atestat în toponimia dacică, adevărata filieră nu o putem şti (v. **sare**). Posibilă origine dacică.
Der: *slătinos*, *slătioară*.

slavă – glorie, onoare.
V.sl. *slava* „slavă, glorie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 347; Cioranescu, 7881; cf. rus., ucr. *slava*. Formele slave sunt înrudite cu lituan. *slóve*„cinste, onoare”, let. *slova*, skt. *çrávas* cinste, slavă”, av. *sravah* „cuvânt” (cf. Vasmer, II, 656).
Der: *a slăvi*, *slăvitor*.

slănină – 1. strat de grăsime dintre pielea şi carnea porcului; 2. aliment preparat din această grăsime.
Bg., sb., slov., ceh. *slanina* < v.sl. *slanŭ* „sărat” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 347); cf. **slatină**, lat. *salinus*, *salina*.

sleĭ – 1. a goli, a deseca o fântână; 2. a epuiza; 3. a se închega, a coagula.
V.sl. *sŭliti*, *sulijati* „a turna într-un vas” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 168). Acest verb nu este atestat în vechea slavă (cf. Blagova, Djačenko). Cu sensul al treilea, poate fi asociat cu **sloi** (v. **sloi**). Origine incertă.
Der: *sleire*, *sleială*, *sloi*.

slin (var. *slim*, *slimă*) – strat de murdărie.
V.g.s. > n.g.s. *Schleim* prin intermediul slov., sb. *slina* (Cioranescu, 7895). Forma veche germană pe care o citează Cioranescu fără să o identifice este v.g.s. *slim*, prezent şi în engleză.
PIE ***lei-**, ***slei-** „murdar, mucilaginos” (*IEW*, 662); cf. lat. *limus* „murdărie”, v.s.g. *slim*, eng. *slime* „murdărie”. Tot de la acest radical provine şi rom. **im** „murdărie”, acelaşi cu lat. **limus** (v. **im**). Nu este clar de ce lichida *l* din **slin** nu a palatalizat ca şi în cazul rom. **im**, *imos*; faptul se poate datora lui *s* iniţial. Forma cu *m*, care este cea iniţială, nu se explică prin slavele de sud. Nu este exclusă o origine veche germanică, din dialectul gepidic.
Der: *slinos* (var. *slimos*).

sloață (var. *zloată*, ar. *sloată*) – ploaie amestecată cu zăpadă.
V.sl. *slota* „sloată” (Tiktin; Cioranescu, 7898); cf. alb. *skllotë* „sloată”, ngr. *σλότα*. Forma neogreacă este împrumut din aromână. Acest radical are echivalente în limbile germanice.
Formele germanice provin de la un gmc. **slaut* < PIE ***sleut-**, (**s**)**leu-** „slab, slab agăţat” cu forma nominală ***slout** (**sloud**) (*IEW*, 962-3); cf. m.g.s. *sloz*, n.g.s. *Schlosse* „grindină”, m.g.j. *sloten* (pl.) „grindină”, v.friz. *slat*, isl. *slydda* „sloată, zăpadă cu ploaie amestecată”, norv. *slutr* „sloată”, eng. *sleet* „sloată”, alb. *skotë*, *shklotë* „sloată”. Atât forma din limba română, cât şi cea din albaneză sunt foarte apropiate de cele germanice, toate provenind de la acelaşi rad. PIE. Origine traco-illiră.

slobod (mgl. *slobod*) – 1. liber, care se bucură de libertate; 2. autonom.
V.sl. *svobodŭ* „liber” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cioranescu, 7898); cf. bg., slov. *sloboden*, sb. *slobodan*, mgh. *szabad*. Din proto-sl. **sveboda* „libertate” înrudit v.g.s. *Swabs* (lat. *Suebi*) (cf. Vasmer, II, 596). Vasmer consideră că este îndoielnică apropierea de traco-frig. *Saba-zios*. Nu încape nici o îndoială că numele acestui zeu trac provine de la acelaşi radical. Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. lat. *salvere*, osc. *salavs*, av. *saba* „salvare, mântuire” din IE ***seluo-s** (Walde, II, 472).
Der: *a slobozi*, *slobozie*, *slobozenie*, *Slobozia* (top.).

sloi – 1. bloc, ţurţure de gheaţă; 2. bulgăre, coagul dintr-o materie care se solidifică la o anumtiă temperatură; 3. mâncare din carne de oaie preparată în seul ei.

V.sl. *sŭlogŭ* „compunere” < *suložti* „a pune” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 348; Cioranescu, 7901). Această ipoteză este total lipsită de sens şi, ca atare, nu poate fi acceptată. În slava veche există forma *sloj* „strat, foaie” care, de asemenea, nu poate constitui etimonul rom. **sloi**. Pe de altă parte, există bg. *sloj* „sloi, bucată de gheaţă” care provine din română.
Rom. **sloi** pare să provină din PIE ***sleut-**, ***sleu-** „slab, slab agăţat” (*IEW*, 962-3). Walde-Pokorny consideră că formele germanice pentru **sloată** provin de la acest radical. Prin analogie am considerat că şi rom. **sloată** provine de la acelaşi radical (v. **sloată**). Cât priveşte rom. **sloi** „ţurţure de gheaţă”, putem considera că provine de la acelaşi radical, sensul iniţial fiind acela de „slab, slab agăţat”, acoperind ulterior şi sensul de „îngheţat, coagulat” care l-a înlocuit pe primul. Din fondul pre-latin.

slọvă – 1. scriere, alfabet.; 2. scrisul cuiva cu caracterisiticile lui.
V.sl. **slovo** „literă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 348; Cioranescu, 7903). Prezent în majoritatea limbilor slave, înrudit cu let. *slava* „reputaţie, cinste”, skt. *çravas* „glorie, cinste” (v. **slavă**).

slụgă – 1. servitor, argat; 2. persoană subordonată alteia.
V.sl. *sluga* „slugă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cioranescu, 7905); cf. mgh. *szolga*.
PIE ***slougo-**, **-ā** (fem.) „ajutor, servitor, slugă” (*IEW*, 965); cf. gall. *Catu-slugi* (*slogi*) „armată de strânsură”, v.ir. *slog*, *sluag* „hoardă, armată”, lituan. *slaugan* „a ajuta”, *slauga* „ajutor, slugă”.
Rom. **slugă** pare să provină din PIE ***slougo-**, **-ā** (fem.) prin traco-dacă. Vasmer (II, 664) respinge ipoteza lui Shachmatov că formele slave ar proveni din celtice, dar nu găseşte altă soluţie. Cum am mai arătat, slavii nu au putut avea contacte cu celţii decât într-o foarte mică măsură sau deloc dar au avut numeroase contacte cu geto-dacii şi cu strămoşii.
Der: *a sluji*, *slujbă*, *slugarnic*, *slugărnicie*, *slugărie*, *slugăreală*, *slugoi*, *slugărime*.

slugẹr – dregător la curtea domnilor români, intendent al curţii şi al armatei (var. *sulger*)
Ar putea proveni din **slugă** (cf. Cioranescu, 7906) (v. **slugă**).

slut – 1. urât, pocit, diform; 2. mutilat, schilodit.
Bg. *splut* „putred” (Cihac, II, 350) sau sb. *sluta* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cioranescu, 7909). Nu am putut verifica formele sud-slave menţionate mai sus. Forma sârbă ar putea fi împrumut din limba română. Termenul nu este prezent şi în alte limbi slave. Ucr. *sluta* provine din română (Candrea, *Elemente*, 409).
Pe de altă parte, termenul există în limbile celtice şi cele germanice; cf. m.ir. *lott* < proto-celt. **slot* „femeie uşoară, curvă”, v.sax. *slutte* „femeie murdară, neîngrijită”, eng. *slut* „femeie uşoară”, sued.(dial.) *slata* „femeie leneşă, femeie uşoară” de la un PIE ***slout-** (Barnhart, 1021). Poate fi de origine veche germanică având în vedere prezenţa termenului în limbile germanice, deşi poate avea şi origine pre-latină.
Der: *a sluţi*, *sluţenie*, *sluţitură*.

smeạd (var. *smad*) – palid, negricios.
V.sl. *smědŭ* „închis la culoare, întunecat” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 351; Cioranescu, 7914); cf. sb. *smegj* „brun deschis”. Forma nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.

smeri – 1. a (se) umili; 2. a adopta o atitudine cucernică.
V.sl. *sŭměriti* „a se smeri, a se umili” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Cihac, II, 351; Cioranescu, 7916); cf. rus. *smerenyi* „smerit”.
Der: *smerenie*.

smiceạ (var. *simcea*) – ramură subţire.
Lat. **senticella* < *sentis* „măceş, mărăcine” (Cihac, I, 254). Reichenkron (174) îl consideră dacic din PIE ***smig-**. Rom. **smicea** este o variantă a lui **sâmcea** (v. **sâmcea**).

smịdă – hăţiş, desiş de pădure.
V.sl. **sviteti* „a scăpăra, a fulgera” (Cihac, II, 338). Cihac presupune că acest verb care nu este atestat ar

proveni din v.sl. *svet* „lumină”. Pentru a-şi justifica ipoteza, Cihac traduce rom. **smidă** prin „fulger, pădure care a fost incendiată de fulger şi care a crescut din nou”, iar mai departe afirmă că a fost la origine **svidă*. Ipoteza lui Cihac nu se susține. Origine incertă.
Der: *smidar* (var. *smirdar*), *smidărie*, *smidos*.

smințĭ (ar. *mintescu*, mgl. *smintes*) – 1. a-şi pierde mințile; 2. a deplasa, a mişca din loc.
V.sl. *sŭmesti*, *sŭmetati* „a tulbura” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Cihac, II, 352; Şăineanu, *Semasiol*., 211; Rosetti, 3, 58; Cioranescu, 7923). Etimonul vechi slav propus de Miklosich nu este atestat (cf. Djačenko). Provine, în mod evident, din acelaşi radical ca şi **minte** cu pref. *s-* (v. **minte**).
Der: *smintează*, *smintire*, *smintit*.

smiorcăĭ (var. *smârcăi*, *smiorcăni*) – 1. a trage aerul pe nas (din cauza plânsului); 2. a se preface că plânge, a scânci.
Cioranescu (7925) crede că provine din **smârc** „loc mlăştinos, ochi de apă”, ipoteză care nu se susține. Formație onomatopeică din *smiorc*.
Der: *smiorcăială*, *smiorcăit*(*ă*), *smiorcăire*, *smârcăială*, *smârcăit*(*ă*), *smiorcăire*, etc.

smirdar – arbust alpin cu flori roşiatice
Derivat din **smidă** „tufă, arbust” cu suf. *-ar* şi epenteza lui *r*.

smirnă – răşina arborelui *Styrax benzoe*.
Gr. *σμύρνα* (Tiktin; Vasmer, *Gram., I*35; Cioranescu, 7928); cf. v.sl. *smirna*.

smântână – strat de grăsime care se formează deasupra laptelui nefiert.
V.sl. **sŭmętana* < *sumętati*, *sumesta* „a arunca jos” < *metati* „a arunca” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Lambrior, 100; Cihac, II, 352; Tiktin; Cioranescu, 7924).
Rom. **smântână** nu poate fi asociat cu radicalul v.sl. *metati*, fiind total diferit din punct de vedere semantic. Forma este prezentă în mai multe limbi slave; cf. bg. *smetan*, slov. *smetena*, pol. *śmietana*, ceh., rus. *smetana*, dar şi în lituan. *smantas* „smântână” (var. *šmanta*, *smetona*), n.g.s. *Sahne*. Doar forma românească presupune o formă slavă cu *ę* (cf. Vasmer, II, 672), în timp ce formele slave indică un *e* nenazal. Cu toate acestea, forma lituaniană este tot cu nazală. Este evident că slava comună l-a preluat din geto-dacă, iar acest radical nu are nimic în comun cu verbul slav *sumętati*. După Cihac (I, 157) a existat şi forma rom. *mantică*, care a avut o circulație restrânsă. Probabil că este un împrumut din italiană, altfel dacă ar proveni din latină ar suna **mântică*.
Din lat. **mantana* < *mantum* (Puşcariu, *Dacor.*, 3, 386; Puşcariu, *Lr*, 286), este o ipoteză inacceptabilă. După Philippide (2, 15) provine din geto-dacă. Forme similare există şi în alte limbi şi dialecte neolatine; cf. sp. *manteca* „grăsime, untură”, în Sicilia şi dialectele italiene de sud, în special în Calabria şi Campania. Corominas (III, 824) consideră acest radical de origine pre-romană. Astfel, rom. **smântână** ca şi celelate forme neolatine provin de la un radical pre-roman (*s*)*mant-* „grăsime”. Poate fi asociat cu rom. **a mânji**, pe care Reichenkron îl consideră dacic de la un PIE ***mag**’-; cf. v.sl. *maža* „unsoare”, rus. *mažati* „a unge cu grăsime” (v. **mânji**). Origine pre-latină.
Der: *a smântâni*, *smântânire*, *smântânică*, *smântânează*, *smântânos*.

smârc – loc mocirlos, ochi de apă.
V.sl. *smrukŭ* „tub, canal” < *smrŭkati* „a goli, a scoate” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Candrea, 2, 350). Etimonul propus de Miklosich nu este atestat în slava veche (cf. Blagova, Djačenko).
Rom. **smârc** provine de la acelaşi radical ca şi **mocirlă** şi **mărghilă** (cf. **mocirlă**, **mărghilă**).

smârd – murdar.
V.sl. *smrŭdŭ* „om simplu, plebeu” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 865; Cihac, II, 351; Cioranescu, 7926) care s-ar fi contaminat cu v.sl. *smradŭ* „loc, miros urât”. V.sl. *smrŭdŭ* nu este atestat, totuşi rom. **smârd** este cognat cu v.sl. *smradŭ*, provenind de la acelaşi rad. PIE ca şi **murdar**; cf. rus. *smorad*, *smrad* „putoare, miros greu”. De asemenea, există lituan. *smardas* „miros urât, putoare”.

Atât forma română, cea lituaniană, cât şi v.sl. *smradŭ* provin de la PIE ***(s)merd-**, ***(s)merd-** „a puți” (*IEW*, 970); cf. got. *smarna* „fecale”, n.g.s. (dial.) *smart* „murdar”. Rom. **smârd** trebuie pus în legătură cu **murdar**, identice ca sens, apropiate ca formă (cf. **murdar**). Din fondul pre-latin.

smoală – substanță neagră, vâscoasă care rămâne de la distilarea petrolului sau a gudronului de cărbuni.
Bg., sb., pol. *smola* „smoală, bitum” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 352; Cioranescu, 7929); cf. lituan. *smelá* „a mocni”, *smela* „smoală”, let. *smelj* „smoală”, eng. *smolder* „fum”.
Der: *a smoli*, *smolit*.

smoc – mănunchi de păr sau de pene pe care îl au unele animale pe urechi, pe coadă, pe cap etc.
Sb. *smotak* (*smotka*) „mănunchi” (Candrea; Cioranescu, 7930).
Nu poate proveni din sârbă, fiind răspândit în toate graiurile limbii române. Forma sârbă provine din română. Trebuie pus în legătură cu **moț** (v. **moț**). Din fondul pre-latin.
PIE ***mūk-** „grămadă, morman” (*IEW*, 752); cf. gr. *μύκων* „grămadă de pietre”, v.g.s. *mu-werf* „aluniță”, m.g.s. *mocke* „bulgăre”, n.g.s. *Maucke* „protuberanță, excrescență”. Origine traco-dacă.
Der: *smoculeț*, *smocuşor*.

smochină – fructul smochinului.
V.sl. *smokvina* < v.sl. *smoky*, *smokinŭ* „smokin” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 353; Cioranescu, 7931); cf. bg. *smokin*, sb. *smokva*, got. *smakka*, *smakko* „fruct gustos”.
Lehmann (S105) spune că slava l-a împrumutat din germana balcanică, dar, când slavii au ajuns în Balcani, goții plecaseră din aceste regiuni de cca 200 de ani.
Vasmer (II, 674) îl consideră, de asemenea, de origine gotică şi consideră puțin probabilă ipoteza lui Kiparski că ar fi de origine tracică. Lehmann crede, în ultimă instanță, că este cu origine obscură, dar îl asociază cu PIE ***smeg(h)-** „a fi gustos”, cu derivați în gemanice şi baltice; cf. v.eng. *smeccan*, v.friz. *smakia*, v.g.s. *smeccan*, lituan. *smagus* „bucuros”, *smagurys* „bucată gustoasă”. În regiunea de la nord de Balcani nu creşte smochinul şi, judecând după radicalul din care provine, acest cuvânt este evident că el a denumit mai întâi fructul şi nu arborele.
Este demn de menționat faptul că în dialectele sud-dunărene, în aromână şi megleno-română formele provin din latină sau dintr-un fond comun mai vechi; cf. ar. *hic* „smochin”, *hică* „smochină”, mgl. *ic* „smochin”, *ică* „smochină”. De asemenea, în aromână avem *țeațere* „năut”, acelaşi cu lat. *cicer*, *-em* „năut”. Aceşti termeni de proveniență latină indică, fără putere de tăgadă, că a existat întotdeauna o populație românească la sud de Balcani, peste care au venit din nord valuri noi ale unor populații vorbind aceeaşi limbă, altfel nu s-ar fi păstrat aceste forme, deşi linngvistica româneaască consideră că aromânii şi megleno românii au venit în locurile unde se află azi de la nord de balcani (v. **năut**). În ce priveşte rom. **smochină** este posibil să fie de origine gotică, mai ales că este vorba de un fruct exotic. În plus, acest radical este atestat în limbile germanice.
Der: *smochin*, *a se smochini* „a se zbârci”, *smochinit*.

smuci (var. *smâci*) – a trage brusc şi cu putere pentru a smulge, a scoate, a desprinde ceva sau pe cineva din locul unde se află.
V.sl. *sŭmŭknati* „a smulge” (Cihac, II, 350; Tiktin, Candrea). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Cioranescu (7920) crede că este vorba de o creație expresivă din *smâc* „interjecție care exprimă o mişcare grăbită”. Amintim că o formă similară se găseşte şi în lituan. *smukti* „a scoate, a scutura, a smulge, a cădea”, precum şi eng. *snatch* „a smulge”, m.oland. *snacken*, oland. *snakken* „a smulge” (cf. Barnhat, 1026).
Prin urmare, este vorba de un rad. IE ***snak-**, ***smuk-** din care provin toate aceste forme. Din fondul pre-latin.

smulge (ar. *zmulgu*) – a scoate din locul unde se află trăgând cu putere.

Lat. **exmulgere* (Cihac, I, 172; Philippide, *Principii*, 44; Puşcariu, 1944; Candrea-Densusianu, 1167; *REW*, 2864). Provine din acelaşi radical ca şi a **mulge**. În general, verbele româneşti care sunt derivate prin prefixare cu *s* din alte forme similare, au sens exhautiv (v. **mulge**).
Der: *smulgere*, *smuls*, *smultură*.

snạgă – putere, forță.
Sb., bg. *snaga* „putere, energie" (Tiktin; Cioranescu, 7937). Nu are răspândire în limbile slave, cu excepția limbilor slave de sud. Provine probabil din fondul pre-latin.

snamă (var. *snamenie*) – monstru, lepădătură.
Sb. *znamenje* „semn, semnal" (Cioranescu, 7938). Ipoteza nu se susține datorită semantismului diferit. Rom. **snamă** poate fi asociat cu rom. **namilă**, *nămetie* „matahală", **nămetenie**, de la un rad. **nem-*, **nam-*, legătură pe care Cioranescu nu o sesizează (v. **namilă**, **nămentenie**).

snoạvă – scurtă povestire hazlie.
V.sl. *iz nova* „din nou" (*DEX*). Cioranescu (4571) spune că este posibil ca **snoavă** să provină din. sl. *iz nova*. În Moldova se spune şi *iznoavă* care pare a fi o contaminare cu *iznoavă* „noutate" de origine slavă. Origine incertă.

snop – legătură de paie, de coceni sau de iarbă.
V.sl. *snopŭ* „snop" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 353; Cioranescu, 7944); cf. bg., scr., sloven, pol., rus. *snop* „snop".
Vasmer (II, 682) asociază formele slave cu v.g.s. *snuaba* „bandă", v.g.s. *snuobili* „lanț", dar respinge, în mod nejustificat, apropierea de lat. *napurae* „legătură pentru paie" care, după el, ar putea fi de origine etruscă. Indiferent de originea acestei forme în limba latină, apropierea acestei forme latineşti de rom. **snop** nu poate fi ignorată.
Der: *a snopi*, *snopeală.*

soạre (ar. *soare*) – astrul central al sistemului nostru solar în jurul căruia gravitează planetele din acest sistem.
Lat. *solem*, *solis* „soare" (Puşcariu, 1601; *REW*, 8059; Cioranescu, 7951); cf. vegl. *saul*. Panromanic.
PIE ***sauel-**, **suel-**, **sul-** „soare" (*IEW*, 881); cf. skt.(ved.) *suvar* „soare", skt.(clas.) *surya*, av. *hvar* „soare", gr.(hom.) *ἥλιος*, got. *sauil*, v.isl. *sol*, norv., sued., dan. *sol*, v.eng. *saul*, cymr. *haul* < proto-celt. **saul*, m.corn. *houl*, bret. *heol* „soare", lituan. *sáulė*, v.pr. *sáulė* „soare". În traco-dacă a existat, în mod cert, o formă similară. Poate proveni din latină sau dintr-o formă traco-dacă similară.
Der: *a sori*, *soreală*, *sorete*, *floarea-soarelui*, *însori.*

soạrtă (ar. *soarte* „placentă", mgl. *sorți*) – forță sau voință depre care se crede că decide ce se petrece în viața oamenilor, noroc, destin.
Lat. *sortem* < *sors* „1. sorți, tragere la sorți; 2. soartă, destin" (Puşcariu, 1603; *REW*, 8107; Cioranescu, 7953). Panromanic; cf. alb. *short* „soartă".
Walde (II, 564) aociază lat. *sors* cu *sero* „a lega, a împleti" de la un IE ***sṛtis**; cf. v.ir. *sreth* „rând" < **sṛta* (cf. Walde). Din română provine bg. *soarta* „placentă" (Capidan, *Raporturile*).
Der: *a sorti*, *sorți*.

sọbă (ar., mgl. *sobă*) – 1. instalație pentru încălzit; 2. cameră.
Tc. > bg. *soba* „sobă, dormitor" (Roesler, 602; Tiktin; Cioranescu, 7954); cf. alb. *sobë* „1. sobă; 2. cameră încălzită", mgh. *szoba*, ngr. *σόμπα*.
Forme similare se întâlnesc în alte limbi slave; cf. pol. *izba* „cameră, apartament", dar şi în limbile neolatine; cf. it. *stufa*, sp., port. *estuba*, v.fr. *éstuve*, precum şi în germanice: cf. v.g.s. *stuba*, v.sax. *stofa*, eng. *stove* etc din lat.med. *stuba* „baie, sală de baie". Prin urmare, forma turcă provine dintr-o limbă IE. Pe de altă parte, toate aceste date par să se reducă la o formă din latina medievală. Termenul fiind atât de răspândit, este greu de stabilit care este adevărata filiație a acestuia, dar este vorba de o sursă pre-romanică.
Der: *sobiță*, *sobar*.

sobọl – 1. cârtiță (*Talpa europea*); 2. şobolan (Banat); 3. samur (Mold.).

V.sl. *sobolŭ* „*mustella zibellina*” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 353; *REW*, 8049; Cioranescu, 7955); cf. slov., ceh., pol. *sobol*, rus. *sobolŭ* „samur, zibelină”, mgh. *szoboly*.

Forme similare sunt atestate în latina medievală şi în limbile germanice; cf. lat. med. *sabelus*, *sabellum*, v.g.s. *zobel*, n.g.s. *Zobel* „zibelină”. Kluge (1015) consideră n.g.s. *Zobel* cu origine obscură.

Vasmer (II, 685) crede că din slavă s-a răspândit în celelalte limbi europene; cf. v.fr. *sable*, it. *zibellino*, v.isl. *safali*.

Trebuie arătat că rom. **sobol** a fost influenţat de limbile slave doar cu sensul 3, dar nu şi cu sensul 1 şi 2. Are aceeaşi origine cu rom. **şobolan** (v. **şobolan**).

sobor – 1. adunare, întrunire, consfătuire; 2. sinod bisericesc; 3. catedrală (înv.)

V.sl. *sŭborŭ*„sobor” (Cihac, 3, 353). Vasmer (III, 37) crede că este un calc după gr. *συναγωγή*. Cu toate acestea, o formă similară există şi în sanskrită; cf. skt. *sabha* „întâlnire, congregaţie, consiliu”.

Der: *a soborî*, *sobornic*, *sobornicesc*.

soc (ar. *ştog*) – arbust de dimensiuni mici ale cărui ramuri au măduvă în interior (*Sambucus nigra*).

Lat. *sambucus*, *sabucus* „soc” (Cihac, I, 256; Puşcariu, 1605; *REW*, 7561; Cioranescu, 7956). Walde (II, 473) derivă lat. *sambucus* de la un mai vechi *sabucus* de la un radical **sab* ce ar proveni de la PIE ***skob**- „a scobi, a găuri”, pe care îl asociază cu dac. *σέβα* „tijă” şi gall. *σκόβιν*.

Deşi rom. **soc** are aceeaşi origine cu lat. *sabucus* (*sambucus*), acesta din urmă nu este totuşi etimonul rom. **soc**. Teoria dispariţiei lui *b* intervocalic la trecerea la limba română a unor elemente latine este greu de demonstrat. Trecerea lui *b* la *k*, iar apoi, dispariţia lui *k* din acest radical a avut loc pentru a evita omonimia cu alte forme, provenind de la acelaşi radical PIE, cum ar fi vb. a **scobi**, **scoabă**, **scoc**, într-o perioadă istorică greu de determinat (v. **scobi**, **scoc**).

Pe de altă parte, cum am arătat şi în alte ocazii (v. **alună**, **cal**), *b* intervocalic din latină de multe ori provine dintr-un *u* (*v*) mai vechi. Astfel, v.lat. *sabucus* pare să provină dintr-un **sauucus*, unde *u* intervocalic a trecut la *v*, apoi la *b*. Forme fără *b* intervocalic apar şi în alte limbi neolatine; cf. sicil. *savuku*, prov. *saiuc*, cat. *sauc*.

Meyer (*EWA*, 417) consideră că alb. *shtog* „soc” provine din rom. **soc**. Papahagi (1012) consideră că ar. *ştog* provine din albaneză. Este evident că formele română şi albaneză au o origine comună. Ţinând cont şi de latină (şi de limbile neolatine), s-ar părea că dentala *t* din forma albaneză este de natură epentetică. Cu toate acestea, forma albaneză ar putea proveni de la acelaşi rad. PIE, trecând printr-o serie de transformări similare cu cele din limba română, în mod independent de limba română.

socol – şoim peregrin.

Cf. bg. *sokol*, scr. *soko* „şoim”. Radicalul este prezent în toate limbile slave. Orel (399) consideră că alb. *sokol* „şoim peregrin” provine din slavă. O formă similară cu sens apropiat există în limba sanskrită; cf. skt. *sakuna* „vultur, pasăre de pradă”, precum şi n.g.s. *Sackerfalke* „şoim de vânătoare”. Vasmer (II, 688) crede că lituan. *saklas* provine din limbile slave.

socoti – 1. a calcula, a număra; 2. a gândi, a chibzui, a judeca.

Mgh. *szokotalni* < v.sl. *skotŭ* „vită mică” (Roesler, 351; Cihac, II, 526; Şăineanu, *Semasiol*., 190; Tiktin). Cioranescu (7959) respinge această ipoteză considerându-l cu origine incertă, iar Edelspacher (22) consideră forma maghiară de origine română.

Din română provine ucr. *sokotyty* „a păstra” (Miklosich, *Wanderw.*, 10; Miklosich, *Fremdw.*, 126; Candrea, *Elemente*, 400). Bg. *sokotiti* „a îngriji, a păzi” pare să provină din română. În schimb, rus. *sčitati* „a număra, a considera”, *sčot* „socoteală” sunt cognaţi cu rom. a **socoti**, ambele provin de la un PIE ***skeut**-. Din fondul traco-dac.

Der: *socoată*, *socoteală*, *socotinţă*, *socotitor*, *nesocotit*, *nesocotinţă*.

soţru (ar., mgl., istr. *socru*) – tatăl unuia dintre soţi în raport cu celălalt soţ.

Lat. **socrum* < *socerum*, *socer* „socru” (Cihac, I, 256; Puşcariu, 1606; *REW*, 8054; Cioranescu, 7960); cf. calabr. *socru*, nap. *suogru*, logud. *sogru*, prov., cat. *sogre*, sp. *suegro*.
PIE ***sŭekru** „mama soţului”, **sŭĕkuro** „tatăl soţului” (*IEW*, 1043); cf. skt. *svasura* (*svasru*), av. *χvasura* „socru”, arm. *skesur*, gr. *ἑκυρος* „socru”, cymr. *chwegr*, got. *swaihra*, v.g.s. *swehur*, v.sl. *svekry* „soacră”, lituan. *sesuras*, alb. *vjehërr*. Se poate observa larga răspândire a acestui radical în multe limbi IE, fiind prezent, practic, în toate grupurile de limbi IE. Rom. **socru** este mai apropiat de originalul PIE, decât de lat. *socer*, formă cu epenteza lui *e*. Pare să provină din fondul pre-latin.
Der: *soacră*.

soi[1] – strat de murdărie.
Trebuie asociat cu **zoi** (*zoaie*). Rom. **soi** este cognat cu fr. *sale* „murdar”, considerat de origine germanică. PIE ***sal-** „gri, murdar” (*IEW*, 897); cf. skt. *sara*, *sala* „cenuşiu”, v.sl. *solr* „murdar”, v.sax. *sol* „murdar”. Rom. **soi** provine din acest radical printr-un mai vechi **soliu* (v. **zoi**). Origine traco-dacă.
Der: *soios* „murdar”.

soi[2] (ar. *soi*, mgl. *soi*) – fel, specie, rasă.
Tc. *soy* „soi, specie, rasă” (Şăineanu, II, 325; Cioranescu, 7975); cf. ngr. *σόι*, alb., bg. *soj*, alb. *sojli* „pur-sânge, de soi”.

sofa – divan
Tc. *sofa* (Şăineanu, II, 324; Cioranescu, 7966) din arab. *śuffah* „platformă folosită pentru a şedea”; cf. alb., bg., sb. *sofa*, it., fr., eng. *sofa*.

sol – persoană trimisă undeva cu o misiune, emisar.
V.sl. *sŭlŭ* „sol” < v.sl. *sŭlati* „a trimite” (Cihac, II, 353; Cioranescu, 7979); cf. slov. *sol*, rus. *sol*, rus. *slati* „a trimite”.
Formele slave sunt înrudite cu got. *saljan* „a aduce, a jertfi”, v.isl. *selja* „a transporta, a vinde”, eng. *sell* „a vinde”, alb. *suljiem* „a alerga”, alb. *sulm*, *sulmë* „grabă”, arm. *slanam* „a se arunca, a alerga” (cf. Vasmer, II, 689).
Prin urmare, formele albaneze pot explica pe cea din limba română. Termenul nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.
Der: *solie*, *solitar* (înv.) „trimis, delegat”.

soniță – vas mic în care se serveşte sarea la masă.
Bg., sb., slov. *solnica* „solniţă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Cihac, II, 347; Cioranescu, 7987); cf. v.sl. *solĭ* „sare” (v. **sare**).

solomonar – cititor în stele, vrăjitor, vraci.
De la numele propriu *Solomon*, pe baza tradiţiei creată de cartea populară *Solomon şi Marculfo* (Şăineanu, *Semasiol*., 177; Tiktin; Cioranescu, 7988).
Der: *a solomoni*, *solomoneală*.

solz – placă mică tegumantară care acoperă corpul celor mai mulţi peşti şi al celor mai multe reptile.
V.sl. *slŭzŭ* „muci” (Cihac, II, 354; Candrea). Lat. *solidum* „în mod consistent” (Hasdeu, *Cuvente,* I, 302; Philippide, *Principii*, 148; Puşcariu, *Dacor*., 7, 480; Puşcariu, *Lr*, 187).
Ambele ipoteze sunt total hazardate şi nu pot fi acceptate. Cioranescu (7990) îl consideră cu origine necunoscută, totuşi, crede că este vorba de o creaţie expresivă, altfel am avea pl. **solji*, ipoteză incorectă, deoarece şi în cazul lui **bulz**, pl. este *bulzi*, nu **bulji*. Este evident că nu poate fi creaţie expresivă. Originea rom. **solz** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***(s)leidh-** „alunecos, a aluneca” (*IEW*, 961); cf. v.sax. *slidan*, m.g.s. *sliten*, eng. *slide* „a aluneca”, lituan. *slýtu*, *slýdan* „a aluneca, a glisa”, lituan. *slidus* „neted, alunecos” sau din PIE ***(s)leug**’-, **(s)leuk**’- „a aluneca”; cf. m.g.s. *sluch* „piele de şarpe”, n.g.s. *Slauch* „tub, piele”, eng. *slough* „piele de şarpe” (*IEW*, 964).
În principiu rom. *solz* poate proveni din oricare din cei doi radicali reconstituiţi de *IEW*, întrucât atât velara palatală PIE ***g**’, cât şi dentala ***dh,** urmate de *e* sau *i*, au dat *z*, în traco-dacă, sunete care s-au păstrat în română. Rom. **solz** este foarte apropiat ca sens de formele germanice. Origine traco-dacă.
Der: *solzos*, *solzar* „nume de peşte”.

somn[1] (ar. *somnu*, mgl. *son*, istr. *somn*) – starea fiziologică de repaos a ființelor, în timp ce dorm.
Lat. *somnis* „vis” (Cihac, I, 256; Puşcariu, 1607; *REW*, 8086). Panromanic; cf. vegl. *samno*.
PIE ***suepno-s***, ***suopno-s*** „somn” < **suep-** „adormi” (*IEW*, 1048); cf. skt. *svapna* „somn, vis”, v.ir. *suam* „somn”, corn., cymr, bret. *hun* „somn”, lituan. *sapnas*, let. *sapnis* „vis”, v.isl. *svefn*, v.sax. *swefn* „vis”.
Sensul lat. *somnis* este acela de *vis* nu de *somn*. Ținând cont de sensul radicalului PIE, precum şi de cel al formelor din celelalte limbi IE, este evident că deviația semantică a avut loc în latină, nu în română. Grupul *mn* este foarte frecvent în limba română şi a fost, probabil, şi în geto-dacă, pe când în latină este destul de rar. Nu avem alte detalii privind evoluția grupului PIE ***pn*** în traco-dacă, dar posibil a dat *mn*, grup întâlnit în traco-dacă; cf. antrop. trac. *Lamneis* (v. **lemn**). În orice caz, grupul *pn* nu se găseşte în lexicul tradițional din româna modernă.
Der: *somnoros*, *somnoroasă*, *nesomn*.

somn[2] (mgl. *som*) – peşte răpitor.
V.sl. *somŭ* „somn” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 45; Cihac, II, 354; Cioranescu, 7994); cf. bg., scr., slov. *som*. Prezent în majoritatea limbilor slave. Înrudit cu lituan. *šamas*, let. *sams*.
Vasmer (III, 716) respinge, în mod nejustificat, apropierea de lat. *salmo* „somon”, făcută de Preobraženski. Acest radical este răspândit în mai multe limbi europene; cf. v.ir. *saman*, lituan. *szamas*, v.g.s. *salmo* < lat. *salmo* (Kluge, 782). Walde (II, 470) asociază lat. *salmo* cu *salio* „a sări”.

sọră (pl. *surori*) (ar. *sor*(*ă*), mgl. *soră*) – persoană de sex feminin considerată în raport cu copiii aceloraşi părinți.
Lat. *soror* „soră” (Puşcariu, 1608; *REW*, 8102; Cioranescu, 8006). Panromanic; cf. vegl. *saur*, calabr. *suora*, *sora*.
PIE ***suesor*** „soră” (*IEW*, 1051); cf. skt. *svasar*, av. *χvaəhar* „soră”, gr. *ἑορ* „soră”, v.g.s. *swester*, v.isl. *syster* „soră”, v.ir. *siur* „soră”, v.pr. *swestro*, lituan. *seswo*, toch. A *şar*, toch. B *şer* „soră”. Ca şi formele pentru **frate**, şi cele pentru **soră** au o largă răspândire în limbile IE.

sorb – numele unui arbust din familia rozaceelor (*Sorbus terminalis*).
Lat. *sorbus* „sorb” (Cihac, I, 257; Tiktin; *REW*, 8095; Cioranescu, 8007). Walde (II, 562) consideră că lat. *sorbus* provine din PIE ***sordho-s***; cf. lituan. *sartas* „roşcat (despre cai)” (v. **şarg**). Cioranescu arată că termenul ar putea să nu aibă un caracter popular, ceea ce pare să fie adevărat.

sorbị (ar. *sorbu*) – a bea ceva puțin câte puțin.
Lat. *sorbere* „a sorbi” (Cihac, I, 257; Puşcariu, 1609; Pascu, I, 164; *REW*, 8094; Cioranescu, 8809). Panromanic; cf. alb. *surb* „a sorbi”, alb. *gjorb* „a sorbi”.
PIE ***sṛbeio*** „a sorbi” (Walde, II, 561) sau PIE ***srebh-***, ***sṛbh-***, ***serbh-*** „a sorbi” (*IEW*, 1001); cf. gr. *ροφέω* „a sorbi”, arm. *arbi* „(eu) beau” < **sarbi*, m.g.j. *slorpen*, m.g.s. *sürpfeln*, n.g.s. *schliurfen* „a sorbi”, oland. *slurpen* > *slurp*, lituan. *srebiu* „sorb”, *srebiu* „sug”, lituan. *siurbiti*, *siurbti* „a sorbi, a absorbi”, let. *surbiu* „sorb, mănânc cu lingura”, alb. *gerp* „sorb”, norv. *slurpe* „a sorbi”, v.g.s. *schlurfen* „a sorbi”, eng. *slurp* „a sorbi”. Radicalul are o largă răspândire în limbile IE, încât el pare să fi existat şi în traco-dacă.
Der: *sorb*, *soarbere*, *sorbitură*, *sorbeală*, *sorbitor*, *sorbancă* „strachină” *etc.*

sorcovị – a umbla, a ura cu sorcova.
Bg. *survakam* < *surkavi* „Anul Nou” (Cihac, II, 354; Candrea; Scriban; Cioranescu, 8010). Cihac îl asociază cu v.sl. *sroka* „punct”. Radicalul nu are răspândire în limbile slave. Poate fi asociat cu **soroc** (v. **soroc**).
Der: *sorcovă*, *sorcoveală*.

sorọc – 1. termen fixat pentru îndeplinirea unei acțiuni; 2. răstimp; 3. rost, socoteală, orânduială.
V.sl. *sŭrokŭ* „termen” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Cihac, II, 354; Cioranescu, 8015); cf. bg., scr. *rok*, pol. *zrok*, ceh. *srok*, rus. *srokŭ* „termen”, alb. *rok*

„termen”. Rus. *sorok* „patruzeci” a înlocuit pe *cetyre-desiti*. Forma din rusă *sorok* este explicată ca împrumut din gr. *τεσσαράκοντα* „patruzeci” sau gr. *σαρακοστή* „patruzeci de zile de post” (cf. Vasmer). Vasmer (II, 698) crede că ar putea proveni din tc. *kirk* „patruzeci”, prin disimilarea primei velare ca şi în cazul lui *sobaka* „câine” < tc. *köbäk*. Pe de altă parte, trebuie arătat că doar în limba rusă are şi sensul de „patruzeci”, nu şi în celelalte limbi slave, română sau albaneză. În mod evident, Vasmer nu are argumente convingătoare cu privire la originea turcă a formelor slave, nici cu privire la calchierea unor forme greceşti. În ultimă instanță, rus. *sorok* poate fi o contaminare cu formele greceşti menționate de Vasmer. Origine incertă.

sosi (ar. *asescŭ*) – a ajunge undeva.
Ngr. *σώζω*, aor. *έσωσα* „a salva” (Miklosich, *Fremdw*., 126; Cihac, II, 700; Murnu, 51; Philippide, II, 733; Puşcariu, *Lr*, 261; Cioranescu, 8021); cf. alb. *sos* „a termina, a reuşi, a sosi”, bg. *sosa* „a veni, a sosi”. Acest verb nu este un *Wanderwort*, astfel că, este puțin probabil să provină din neogreacă, mai ales că există şi în albaneză şi bulgară. Pe de altă parte, sensul din neogreacă este total diferit de cel al celorlalte forme balcanice. Cihac, în mod abuziv, traduce ngr. *σώζω* prin „a salva”, dar şi prin „a sosi”, acesta din urmă fiind inexistent în neogreacă. Provine din fondul traco-illiric.
Der: *sosire*, *sosit*.

soț (ar., mgl. *soțŭ*) – 1. bărbat căsătorit socotit în raport cu soția lui; 2. tovarăş, ortac, asociat.
Lat. *socius* „partener, asociat” (Cihac, I, 257; Puşcariu, 1610; *REW*, 8056); cf. alb. *shoq* „soț, (înv.) asociat, prieten”, fem. *shoqe* „prietenă, soție”.
PIE ***sokŭis*** „companion” < PIE ***sekŭ*** „la fel, a urma, împreună” (*IEW*, 896; Walde, II, 551; Cioranescu, 8024); cf. skt. *saci*, v.scand. *seggr*, v.sax. *secq* „companion”, it. *soccio* „arendaş”.
Der: *a însoți*, *însoțire*, *soție*.

sovârf (var. *solovârv*) – plantă erbacee aromatică, cu flori roşii purpurii folosită la vopsirea lânii, savur (*Origanum vulgare*).
V.sl. *suchvruchŭ* „vârf uscat” (Candrea; Scriban; Cioranescu, 8031).
Nu există nici o rațiune ca rom. **sovârf** să provină din v.sl. *suchvruchŭ* care este o formă compusă. Origine incertă.
Der: *sovârvariță* „numele a câtorva specii de plante (*Hypericum quadragulum*, *Inula britanica*, *Betonica officialis*)”.

spaimă – teamă, frică, groază.
Lat. ***expavimens*** < *expavere* „a (se) înspăimânta” (Cipariu, *Gram*., 87; Puşcariu, 1611; Tiktin).
Lat. *expavere* provine din PIE ***poueio*** (Walde, II, 266); cf. gr. *πτο(ι)έω* „a se speria, înspăimânta”, lituan. *baimė* „frică, spaimă, groază”. În mod evident, rom. *spaimă* nu provine din lat. neatestat ***expavimens***, deşi este cognat cu lat. *expavere*. Forma greacă şi cea lituaniană sunt, de asemenea, cognați cu rom. **spaimă**. Lituan. *baimė* este foarte apropiat de rom. **spaimă**, atât ca sens cât şi ca formă (v. **speria**). Origine traco-dacă.
Der: *a* (*se*) *înspăimânta*, *înspăimântător*.

spanac (ar. *spănac*) – plantă erbacee cultivată pentru frunzele folosite ca aliment (*Spinacia oleracea*).
Pers. *aspanakh* > ngr. *σπανάκι* (Roesler, 576; Densusianu, *Rom*., 33, 286); cf. tc. *ispanak*, alb., bg. *spanak*. Forma a fost preluată şi de alte limbi europene; cf. eng. *spinach* < v.fr. *espinach*.

sparanghel – plantă leguminoasă (*Asparagus officinalis*).
Ngr. *σπαράγγι* < gr. *άσπαράγος* „asparagus, sparanghel” (Cioranescu, 8045); cf. bg. *sparangi*, alb. *spërëng*, pol. *sparang*, mgh. *spárga*.

sparge (ar. *spargu*, mgl. *sparg*, istr. *sporg*) – a preface în bucăți sau în cioburi, a crăpa.
Lat. *spargere* „a stropi, a împrăştia” (Cihac, I, 259; Şăineanu, *Semasiol*., 142; Puşcariu, 1614; *REW*, 8120; Cioranescu, 8047). Sensul din latină este destul de diferit.
Lat. *spargere* provine din PIE ***sper-***, ***spre-*** „a împrăştia, a stropi” (Walde, II, 567; *IEW*, 993); cf. av. *sparəγa* „mugur”, gr. *σπείρω* „a împrăştia, a

sparge, a stropi", n.g.s. *sprengen* „a împrăştia", eng. *sprinkle* „a stropi", lituan. *sprogti* „a lovi, a ieşi, a înmuguri", lituan. *spargas* „mugur".
Rom. a **sparge** provine de un alt radical şi anume din PIE ***sp(h)er-**, **sp(h)erəg** „a sfâşia, a rupe, a sparge" (*IEW*, 992), care este mult mai apropiat ca sens şi formă de verbul din limba română; cf. hitt. *parš*, *paršai* „a sparge", arm. *pert* „ruptură, bucată", gr. *σπαράσσω* „a sfâşia, a rupe". Origine traco-dacă.

spată (ar., mgl. *spată*, istr. *spote*) – 1. omoplat; 2. spătarul scaunului; 3. pieptene la războiul de ţesut; 4. spadă.
Lat. *spatha* „1.spată (la scaun), spatulă, lopăţică; 2. sabie lungă cu două tăişuri" < gr. *σπάθη* „sabie" (Diez, *Gram., I*, 21; Puşcariu, 1616; *REW*, 8128); cf. it. *spada* „spadă, sabie", sp. *espada*. De asemenea, lat. *spatula* „spatulă, lopăţică; omoplat, spată (de animal)" provine de la acelaşi radical; cf. alb. *shpatull* „spată, omoplat", alb. *shpathë* „sabie". Sensul original trebuie să fi fost acela de „obiect plat", deoarece lat. *spatha* înseamnă un obiect plat de lăţime considerabilă, inclusiv acela de sabie cu lama lată. În irlandeza modernă, rad. *spad-* are aceeaşi semnificaţie de „obiect plat": cf. *spadchosach* „picior plat, platfus", *spadcheasach* „persoană cu urechi mari, clăpăuge", *spada* „lopată, vâslă, parte a plugului etc". Prin urmare, este vorba de un rad. IE ***spat-**, **spad-** care are o largă răspândire în limbile IE. Rom. **spată**, dacă ar proveni din lat. *spatula*, ar fi dat în română **spatură*, nu **spată**. Cu toată apropierea de latină, din raţiuni fonetice, rom. **spată** nu provine din latină, el fiind autohton. Ca şi în latină, acest radical are forme şi sensuri multiple.
Aceste forme provin din PIE ***spe(i)** „a trage, a întinde" (*IEW*, 982; Walde, II, 569); cf. gr. *σπάδη* „spadă". Forma românească este mai apropiată de greacă. Origine traco-dacă (v. **spătar**).
Der: *spate*, *spătos*, *a* (*se*) *speti*, *spetează etc.*

spaţiu – formă de bază a materiei care se prezintă ca un întreg neîntrerupt cu trei dimensiuni; 2. întindere nemărginită, orizont larg; 3. loc liber între obiecte.
Lat. *spatium* (Cioranescu, 8054).
Der: *a spaţia*, *spaţios*, *spaţial*.

spălą (ar. *aspel*, *şpul'escu*, mgl. *spel*, istr. *spelu*) – a (se) curăţa folosind apă, săpun, leşie etc.
Lat. ***perlavare** „a spăla" < *lavare* (Cipariu, *Gram*., 314; Cihac, I, 141; Meyer, *Alb. St*., 4, 99; Puşcariu, 1613; Candrea-Densusianu, 936; *REW*, 3044; Rosetti, I, 171; Cioranescu, 8039). Ipoteza a fost respinsă de Densusianu care propune lat. **expellare* (Densusianu, *Rom*., 26, 100).
Nici una din aceste etimologii nu poate fi admisă din raţiuni multiple, în primul rând fonetice. Pe de altă parte, acest radical nu există doar în albaneză *shplaj* „a spăla", ci şi în germanicele de vest: cf. v.g.s. *ir-spuolen*, n.g.s. *spüllen*, oland. *spoelen*, v.sax. *ā-spylian*, toate cu sensul de „a spăla".
Kluge (872) arată că originea acestor forme în germanicele de vest nu este deloc clară. Prin urmare, ele pot proveni de la dacii aflaţi la est de Rhin la venirea germanilor din Scandinavia, având în vedere că în celelalte limbi germanice termenul nu este atestat. Origine traco-illiră.
Der: *spălare*, *spălat*, *spălătură*, *spălător*, *spălăţel*, *spălătoare*, *spălătoreasă*, *spălătoriţă*, *a spălăci*, *spălăcire*, *spălăcit*, *spălăcitură*, *nespălat* etc.

spătąr – boier de prim rang, şef al armatei în Ţara Românească.
Mgr. *σπαθάριος* (Roesler, 276; Murnu, 52; Cioranescu, 8052); cf. lat. *spatarius* „1.„cel care poartă o spadă"; 2. funcţionar în casa unei familii avute, aristocrate; cf. *spadă*, **spată**. Termenul nu este atestat în greaca veche, astfel că mediogreaca l-a împrumutat din latina medievală sau din stră-română. În Moldova, şeful armatei se numea *hatman*, din n.g.s. *Hauptmann*.
Der: *spătărel*, *spătărească*, *spătărie*.

spân (ar. *spân*) – celui căruia nu-i creşte aproape de loc barbă şi mustaţă.
Ngr. *σπάνος* „spân" < gr. *σπάνις* „rar, neobişnuit, lipsit de" (Densusianu, *Hlr*., 345; Philippide, II, 14, 733; Rosetti, II, 68; Cioranescu, 8074). După Cioranescu calabr., sicil. *spanu* ar proveni tot din greacă; cf. v.sl. *spanŭ*, alb. dial. *spënk* (*spërk*) „spân". Sensul din română este identic cu cel din albaneză.

Existența acestei forme în siciliană şi calabreză indică un împrumut vechi în aceste dialecte, astfel încât este vorba de un fond comun pre-roman. Dacă provine într-adevăr din greacă, atunci se pune întrebarea când a intrat în limba română; dacă este la fel de vechi în limba română ca şi în siciliană şi calabreză, atunci este împrumutat înainte de aşa-zisa romanizare. Pe de altă parte, dacă ar fi un împrumut din neogreacă ar trebui să se pronunțe **span*, nu **spân**. Chantraine (1032) consideră gr. *σπάνις* cu etimologie necunoscută. Prin urmare, poate proveni, în greaca veche, după toate aparențele, din traco-illirică.
Der: *spânatic*.

spânz (ar. *spingiu* „dalac, boală a splinei") – plantă erbacee toxică (*Helleborus purpurescens*).
V.sl. *prąziti* „a se destinde" > **spânz* (Cihac, II, 357). Philippide (OR, II, 621) crede că **spânz** a însemnat la origine „splină" şi îl asociază cu ven. *spendza* şi vgl. *spianza* cu acelaşi sens. Alb. *shpendër* „id" (Rosetti, II, 122). Lat. *spongia* „burete" (Cioranescu, 8077).
Cioranescu distorsionează sensul rom. **spânz**, explicându-i sensul ca „o anumită boală la cai", sens care pare să nu existe în daco-română. Ar. *spingiu* „dalac, boală a splinei" are, probabil, o altă origine. Astfel, Cioranescu vrea să lege rom. **spânz** de sp. *espundia* „rană la cai" şi de logud. *ispundzola* „boală a cailor", asociere cu totul hazardată.
Forma aromână poate fi asociată cu friul. *splendze* „splină", eng. *spleen*, care provin PIE ***splenghen**, ***splengh-**, ***splegh-** „splină" (*IEW*, 987), forme care probabil că nu pot fi asociate cu daco-rom. **spânz**. De remarcat că forma albaneză are exact acelaşi sens cu cel din daco-română.
Revenind, este evident că rom. **spânz** provine de la acelaşi radical ca şi alb. *shpendër* (*shpënder*) „spânz". Georgiev (*RRL*, 10, 80) îl consideră autohton, iar Brâncuş (*VALR*, 115) îl trece în rândul cuvintelor autohtone sigure. În acest caz, putem reconstitui un rad. proto-illiro-trac. **spendi-o*. În traco-dacă *d* urmat de *i* a palatalizat devenind *z* (cf. **mânz**, **pânză**, **brânză** etc). Cercetările din ultimele decenii consideră rom. **spânz** de origine traco-dacă.

spânzura (ar. *aspândzur*, mgl. *spinzur*) – 1. a executa pe cineva prin spânzurare; 2. a agăța, a atârna.
Lat. **pendiare* < *pendere* „a fi suspendat, a spânzura" (Puşcariu, 1623). Lat. **pendulare* (Meyer, *Alb. St*., 4, 74) sau lat. **expendiolare* (Pascu, I, 159; Candrea; Scriban; Densusianu, *Rom*., 33, 286).
Deşi lat. *pendere* este cognat cu rom. a **spânzura**, forma **pendiare* nu poate constitui etimonul pentru rom. **spânzura**.
PIE ***(s)pend-** „a trage, a întinde" (*IEW*, 988); cf. skt. *spandate* „a lovi, a răsuci, a se mişca din loc", lat. *pendeo*, got., v.g.s., v.scand. *spinnan* „a răsuci", lituan. *spendžiu*, *spęsti* (*spensti*) „a pune o capcană, a întinde, a agăța".
Rom. a **spânzura** provine de la un traco-dac **spandi-ulo*, **spendi-ulo*.

spęcie (var. *speță*) – clasă, categorie de obiecte, plante sau animale de acelaşi fel.
Lat. *species* (Cioranescu, 8055). Var. *speță* din it. *spezie*.
Der: *special*, *a specializa*, *specialist*, *specific*, *a specifica*, *specios*.

spectącol – 1. reprezentație (teatrală); 2. privelişte întâmplare care atrage atenția.
Fr. *spectacle* (Cioranescu, 8056) din lat. *spectaculum* „vedere, spectacol" < *spectare* < *specere* „a se uita, a privi". Este mai potrivit să considerăm că este împrumut neologic din latină.
Der: *spectacular*, *spectator*.

sperią (ar. *aspar*, mgl. *spar*, *spărui*) – a (se) înspăimânta, a (se) înfricoşa.
Lat. **exparere* < *expavere* „a fi speriat" (Tiktin; *REW*, 3036). În mod corect, Cioranescu (8065) respinge această ipoteză, dar nu propune altă soluție.
Lat. *pavere*, *expavere* provine din PIE ***poueio** (Walde, II, 266). Lat. *pavere* pare să fie înrudit cu rom. speria, dar nu poate să constituie etimonul rom. a **speria** (v. **spaimă**). Forme similare cu rom. a **speria** se întâlnesc şi în alte limbi IE; cf. eng. *to scare* „a speria", care este un împrumut din vechea scandinavă (cf. Barnhart, 965), prezent şi în v.isl.

skirra „a speria, a îngrozi” şi *skjarr* „fricos, timid”. Forma veche islandeză şi cea română indică un PIE ***sker-** „a (se) speria”, cu alternanţa *k*/*p*. Origine traco-dacă.
Der: *sperios*, *sperietură*, *sperietoare*.

sperjur – care jură strâmb sau care îşi calcă jurământul.
It. *spergiuro* (Cioranescu, 8066).

spic (ar. *schic*, mgl. *spic*) – inflorescenţă a plantelor graminee.
Lat. *spicum* „spic” (Puşcariu, 1617; *REW*, 8148; Cioranescu, 8069); cf. it. *spigo*, prov. *espic*, fr. *épi*, sp. *espiga*.
PIE ***spei-**, **spi-** „ascuţit, bucată de lemn ascuţit” (*IEW*, 981), care poate apărea cu prelungirile **-d**, **-g**, **-k**, **-l**, **-n**, **-r**, **-t** (cf. *IEW*); cf. v.g.s. *spiz* „băţ ascuţit, frigare”, norv. *spita* „ţăruş, ţeapă”, v.g.s. *speihha* (v. scand. *speca*), m.g.s. *speiche* „spiţă”, v.sax. *spaca* „spiţă (la roată)”, eng. *spoke* „spiţă”, lituan. *speigliai* (pl.) „pinteni (pl.) de îndemnat calul”.
Forma latină cea mai frecventă este *spica*, deşi sunt atestate şi forme de masc. *spicus* şi neutru *spicum* pe care Varro îl consideră un cuvânt rustic (cf. Glare, 1804). Ar putea proveni din latină, dar radicalul a existat şi în traco-dacă, deoarece **spiţă** este de origine traco-dacă.
De la acest radical provin şi rom. **spin** şi, respectiv, **spiţă**. Prin urmare, aceste forme, cu derivatele lor, formează o familie de cuvinte în limba română (v. **spin**, **spiţă**).
Der: *a înspica*, *a spicui*, *înspicat*, *spicure*, *spicuitor*.

spin (ar. *schin*, mgl. *spin*) – 1. ghimpe; 2. ţepuşă, aşchie.
Lat. *spinus* „prun sălbatic, porumbar” (Puşcariu, 1619; *REW*, 8155; Cioranescu, 8073).
PIE ***spei-**, **spi-** „ascuţit, bucată de lemn ascuţită”, formă nominală cu prelungire în **n**, ***spei-no**, **spina** „vârf ascuţit” (*IEW*, 981). Forme cu prelungire în **n** există într-o serie de limbi IE; cf. umbr. *spinia*, *spina* „columnă, coloană”, v.g.s., v.scand. *spinela* „ac de prins părul”, let. *spina* „băţ, nuia”, toch. A *spin* „par, ţeapă, ţăruş”. În latină a existat forma de fem. *spina* „spin”, lat. *spinus* având alt sens, deşi provin de la acelaşi radical. Pe de altă parte, mgl. *spiţă* are sens de „spin”, nu de „spiţă” ca în daco-română. Posibilă origine traco-dacă (v. **spic**, **spiţă**).
Der: *spinărie*, *spinet*, *spinos*.

spinare (ar. *schinare*) – spate.
Lat. *spinalis* „al şirei spinării” < *spina* „şira spinării” (Densusianu, *Hlr*., 158; Puşcariu, 1619; *REW*, 8151; Cioranescu, 8075). Lat. *spinalis* este un derivat adjectival şi nu este plauzibil ca rom. **spinare** să provină de aici. Forme similare există în câteva limbi învecinate; cf. alb. *shpinë* „spinare, spate”, pol. *spina* „coloană vertebrală”, rus. *spiná* „spate, spinare”.
Rom. **spinare** este un singular refăcut după pluralul *spinări* de la o formă mai veche **spina* cu sens de „spinare”, nu de „coloană vertebrală”, formă identică cu lat. *spina*, dar şi cu formele slave, respectiv albaneză. Posibilă origine traco-dacă.

spinteca (ar. *spânțic*) – 1. a despica cu un instrument ascuţit trupul unie fiinţe, a scoate măruntaiele; 2. a crăpa, despica.
Lat. **expanticare* (Puşcariu, 1622; Candrea-Densusianu, 1394; Philippide, *Principii*, 99; *REW*, 3032; Cioranescu, 8076); cf. calabr. *spantecare* „a deschide”, ven. *spantegar* „a desface”.
Nu putem admite o origine latină a acestui cuvânt. Prezenţa acestui radical în două dialecte italiene nu-l face mai latin, ci, dimpotrivă, atestă existenţa lui în afara latinei, ştiut fiind că dialectul calabrez are ca substrat limba oscă, iar cel veneţian limba venetă, veneţii fiind illiri sau, după autorii antici, urmaşi ai troienilor.
Atât rom. a **spinteca**, cât şi formele din dialectele italiene menţionate mai sus provin din PIE ***spleit-**, **split-** „a spinteca, a desface, a sfâşia” (*IEW*, 1000). De la acest radical printr-o formă mai veche **spiltecare* > *spintecare*; cf. eng. *split* „a spinteca”. Origine traco-dacă (v. **despica**).
Der: *spintecare*, *spintecat*, *spintecător*.

spion – iscoadă.
Fr. *espion* (Cioranescu, 8079) din v.fr. *espie*, de origine germanică; cf. n.g.s. *spähen* „a spiona”.
Der: *a spiona*, *spionaj*.

spi|rit – 1. minte, rațiune, inteligență; 2. semn grafic; 3. glumă, banc.
Lat. *spiritus* (Cioranescu, 8083). Forma *spirt* „alcool” din it. *spirito*.
Der: *spiritual*, *spiritualism*, *spiritualist*, *spiritualitate*, *a spiritualiza*, *spiritism*, *spiritist*, *spiriduş*.

spi|tal – instituție medicală unde se îngrijesc bolnavii.
It. *ospitale* (Cioranescu, 8087) din lat. *hospitalum* < *hospes* „oaspete” (v. **oaspete**, **gazdă**, **gospodar**).
Der: *a spitaliza*, *spitalicesc*.

spi|țer – farmacist.
It. *speciale* prin intermediul ngr. *σπετζιέρης* (Densusianu, *Rom*., 33, 286; Cioranescu, 8088).
Der: *spițerie*, *spițereasă*.

spi|ță (ar. *spiță*, mgl. *spiță* „spin”) – bucată de lemn sau de metal care leagă cercul sau obezile roții unui vehicul de butucul sau de centrul ei.
N.g.s. *Spitze* „vârf, țep, ceva ascuțit” (Miklosich, *Fremdw*., 126; Cihac, II, 358; Cioranescu, 8086), prin intermediul bg., sb., rus. *spica* „spiță”.
Este exclus să provină din n.g.s. *Spitze* care are alt sens, deşi aceste forme au aceeaşi origine PIE. Germana are o formă similară, dar uşor diferită, pentru spiță, *Speiche* „spiță”. Dacă ar proveni din *Spitze* ar trebui, probabil, să se pronunțe ***ʂpiță***; cf. alb. *spicë* „1. aşchie, țandără; 2. spiță”, alb. *spilcë* „cu care se leagă proțapul jugului”, alb. *spilc* „spiță (la roată)”.
Este evident că formele din dialectele sud-dunărene, cât şi cea albaneză exclud posibilitatea împrumutului din germană. Pe de altă parte, sensurile din macedo-română, megleno-română şi albaneză întăresc încă o dată ideea că rom. **spic**, **spin**, **spiță** provin toate din acelaşi radical PIE (v. **spic**, **spin**). În acest caz, limbile slave l-au preluat, probabil, din stră-română. Origine traco-illirică.

spla|i – malul înalt al unei ape.
Provine de la acelaşi radical cu **plai**, ambele având sensul de loc înalt (v. **plai**).

spli|nă (ar., mgl. *splină*, ir. *splire*).
Lat. ***splen**(*em*) < gr. *σπλήν* „splină” (Cihac, I, 260; Philippide, *Principii*, 148; Puşcariu, 1625; *REW*, 8164; Cioranescu, 8090); cf. v.sl. *splina*, alb., bg. *splin*, ngr. *σπλήνα*. Din română provine mgh. *szplina* (Edelspacher, 22) şi bg.(dial.) *splina* (Capidan, *Raporturile*, 212), dar şi v.sl. splina, întrucât forma moştenită în slava veche este *sležena* (v. infra).
PIE ***splenghen**, ***splengh-**, ***splegh-** „splină” (*IEW*, 987); cf. skt. *plihan* „splină”, av. *spərəzan* „splină”, arm. *paicałn* „splină”, lat. *lien* „splină”, v.ir. *selg*, m.bret. *felc'h*, v.sl. *sležena* „splină”, eng. *spleen* „splină” < fr. *esplen*. Forma latină moştenită din proto-latină este *lien*. Forma din limba română este cognat cu cea din greacă şi moştenită din traco-dacă.

spo|i – 1. a mâzgăli; 2. a acoperi cu un strat protector; 3. a vărui.
V.sl. *spojiti* „a uni, a lega” (Cihac, II, 358; Cioranescu, 8092); cf. sb. *spojiti* „a lega, a uni”, rus. *spajati* „a suda”. Sensul presupusului etimon slav este diferit de rom. a **spoi.** Origine incertă.
Der: *spoire*, *spoit*, *spoială*, *spoitor*.

spor (mgl. *spor*) – înaintare în lucru, progres.
V.sl. *sporinŭ* „abundent” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 359; Cioranescu, 8095); cf. v.sl. *sporo*, *sporina* „abundență”.
Aceste forme vechi slave apar în dicționarul lui Djačenko (651), dar acesta îl citează doar pe Miklosich ca sursă. Acest radical nu se regăseşte în nici o altă limbă slavă modernă. Miklosich nu este întotdeauna o sursă demnă de încredere. Dacă aceste forme sunt atestate în slava veche, ele sunt împrumuturi din stră-română. Miklosich comite multe erori de acest gen, erori preluate de Cihac şi apoi de către toți lingviştii de la el încoace.
Într-o manieră similară, Cihac şi Cioranescu exemplifică cu bg., sb. *spor*, al cărui sens este acela de „ceartă, dispută”, nici de cum **spor** sau ceva similar; cf. mgh. *szapor*. Forma există şi în limba rusă cu acelaşi sens ca şi în slavele de sud. Din fondul pre-latin.
Der: *a spori*, *spornic*, *nespornic*, *sporitor*.

sporovăi – a vorbi mult şi fără rost, a flecări.
Derivat din **spor** (Cihac, II, 359) sau din v.sl. *sŭporu* „luptă” (Tiktin). Cioranescu (8096) îl consideră creaţie expresivă (cf. *ciorovăi*). Rom. a **sporovăi** poate fi asociat cu forma din limbile sud-slave şi rusă *spor*, dar toate acestea par să fie de natură imitativă. Pe de altă parte, nu poate fi asociat cu rom. **spor**. Este formaţie imitativă, aşa cum spune Cioranescu.
Der: *sporovăire*, *sporăvăit*, *sporovăială*.

spovedi – 1. a mărturisi unui duhovnic greşelile făptuite pentru a obţine iertarea; 2. a primi mărturisirea unui credincios; 3. a mărturisi cuiva o taină, a se destăinui.
V.sl. *ispovędeti*, *supovędati* „a admite un fapt, a se spovedi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 24; Cihac, II, 359; Cioranescu, 8097); cf. rus. *ispovedi* „mărturisire, spovedanie”. Origine slavă.
Der: *spovadă*, *spovedanie*, *spovedire*.

sprânceană (ar. *suprăceană*) – linie arcuită deasupra orbitei ochiului formată din fire de păr scurte şi dese.
Lat. **supercenna* < **supergenna* (Cipariu, *Gram*., 48; Cihac, I, 107). Trebuie menţionat că lat. *gena* înseamnă „obraz”, nu **geană**.
Lat. *supercilium* „sprânceană” (Hasdeu, Cuvente, I, 111; Puşcariu, 1629; Tiktin; *REW*, 8459). Sp. *sobreceño* „încruntare, privire aspră” (Batisti, 2, 953, cf. Cioranescu. 8102) nu rezolvă originea latină a rom. **sprânceană**, în schimb, aruncă o lumină asupra fondului pre-latin al limbii spaniole şi al rom. **sprânceană**.
Rom. **sprânceană** este o formă compusă din **spre** (supra) şi **geană**, aşa cum reiese din forma aromână, prin infixarea primei nazale şi pierderea sonorităţii africatei *ğ* (v. **spre** şi **geană**). Rom. **sprânceană** este format pe baza aceluiaşi principiu ca şi lat. *supercilium* „deasupra pleoapei”, respectiv, **sprânceană** „deasupra genei” (v. **geană** şi **spre**). Din fondul pre-latin.
Der: *sprâncenat*.

spre – 1. pe (*înv*.); 2. indică direcţia.
Lat. *super* „deasupra, asupra” (Puşcariu, 1626; *REW*, 8456; Cioranescu, 8100). Sensul vechi coincide cu **deasupra** (**asupra**). De asemenea, numeralele de la *11* la *19* se formează cu **spre**, care are, în mod evident, sens de „peste, deasupra”.
În albaneză aceste numerale se formează la fel. Astfel, *dymbësdhjetë*, unde *dy-mbës-dhjete* înseamnă „doi-peste (deasupra)-zece”. Astfel, ipoteza după care numeralele româneşti de la *11* la *19* se formează după modelul slav nu are nici un suport. Modelul este fără îndoială traco-illiric, aşa cum consideră majoritatea cercetărorilor din ultimele decenii. Termenul apare şi în alte limbi italice; cf. umbr. *super* „pe, deasupra”, *subra* „deasupra”, *superne* „peste”, osc. *supruis*.
PIE ***upér**, **upéri** „supra, deasupra” (*IEW*, 1105); cf. skt. *upári*, av. *upairi*, v.pers. *upariy* „deasupra”, gr. *ὑπερ* „deasupra”, lat. *super*, umbr. *super*, osc. *supruis* „superis”, got. *ufar*, v.g.s. *ubari* (v. **asupra**, **deasupra**, **supra**). Având în vedere răspândirea acestui radical în mai multe gruprui de limbi IE, precum şi faptul că este folosit la formarea numeralelor de la *11* la *19*, este de presupus că a existat şi în traco-dacă.

sprijini – 1. a susţine, a rezema; 2. a ajuta, a proteja, a ocroti.
Din a **opri** (Cihac, II, 229) sau v.sl. *sprešti* „a reuni” > *sŭprĕzem* „reunit” (Candrea) sau derivat din **prăjină** (Puşcariu, *Dacor*., 1, 241). Cioranescu (8101) îl consideră cu origine necunoscută, dar avansează totuşi ipoteza că ar putea fi un derivat din **jur** > *sprejur* > **sprejuri*.
Nici una dintre aceste ipoteze nu se susţine. Acest verb nu poate fi explicat prin împrumuturi sau derivări recente. Nu am putut identifica forme apropiate ca sens şi formă decât în limba lituaniană, deşi ele pot exista şi în alte limbi indo-europene; cf. lituan. *spirru*, *spirti* „a se sprijini”. Din fondul pre-latin.
Der: *sprijin*, *sprijinire*, *sprijinitoare*, *sprijinitor*.

spriţinten – care se mişcă cu uşurinţă, vioi, iute.
V.sl. **sŭpretinŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Cihac, II, 359; Tiktin; Cioranescu, 8105); cf. scr. *spretan* „abil, iscusit”.
Această ipoteză nu poate fi acceptată, întrucât forma veche slavă nu este atestată, în primul rând, iar în al doilea rând forma nu se întâlneşte în limbile slave, cu excepţia sârbo-croatei.

PIE ***sperd**(**h**)-, **spred**(**h**)-, **sprend**(**h**)- „a vibra, a țopăi, a sări” (*IEW*, 995); cf. skt. *spardhate* „a lupta, a concura”, gr. *σπυρθιζείν* „a sări, a țopăi”, v.isl. *spretta* „a sări”, sued. (dial.) *sprinta* „a sări, a țopăi”, lituan. *sprandas* „gât, grumaz”, v.sl. *prędajo* „a sări, a tremura, a vibra”, v.g.s. *spurt*, got. *spaurds* „fugă, alergare”, m.eng. *sprenten*, „a sări”, eng. *sprint* „a alerga repede”.

Forma românească provine de la forma cu nazală, din PIE ***sprend**(**h**)-, cu suf. *-en*. V.sl. *prędati* „a sări, a tremura” provine tot de la acest radical PIE. În schimb, forma sârbă pare să provină din română, deoarece sensul de „abil, iscusit” este secundar şi lipseşte din originalul PIE. Româna păstrează sensul original IE, acest sens nu s-ar putea explica printr-un împrumut din sârbo-croată.

Tot de la acest radical provine şi rom. **sprințar** (v. **sprințar**). Origine traco-dacă.

Der: *a sprinteni*, *sprintenime*, *sprinteneală*, *sprinteior*, *sprintenel*.

sprințar – 1. zglobiu, nebunatic; 2. sprinten, iute, jucăuş.

Derivat din **sprinten** (Tiktin; Scriban). Cioranescu (8104) respinge această ipoteză, în mod nejustificat, considerându-l cu origine necunoscută. În mod evident, rom. **sprințar** provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **sprinten** (v. **sprinten**). Origine traco-dacă.

Der: *sprințăroi*.

spulberą (ar. *spulbir*) – a ridica praful, 2. a rispi, a împrăştia.

Lat. ***expulverare*** (Puşcariu, 1631; Candrea-Densusianu, 1457; *REW*, 6842; Cioranescu, 8108); cf. it. *spolverare* „1.a peria, a şterge praful; 2. a stropi, a pudra”.

Forma italiană şi cea română nu provin de la acelaşi radical verbal latin, ci sunt formații proprii ale acestor limbi. De Mauro-Mancini derivă it. *spolverare* de la *polvere* „praf, pulbere”; cf. lat. *pulvero* „1.a şterge praful, a pulveriza; 2. a se acoperi de praf”.

Cu toată apropierea de latină, *s* inițial nu se explică prin latină, cum nu se explică prin latină nici forma italiană. Este un derivat al limbii române din **pulbere** prefixat cu *s* exhaustiv (v. **pulbere**).

spụmă (ar., mgl. *spumă*) – 1. strat albicios pe suprafața unui lichid agitat; 2. clăbuc.

Lat. *spuma* „spumă, bale” (Cihac, I, 261; Puşcariu, 1633; *REW*, 8189); cf. it. *spuma*, sp., port. *espuma*.

PIE ***skeu-**, ***sku-** „a acoperi” (*IEW*, 951); cf. skt. *skunāti*, *skunōti* „a acoperi”, skt. *phēna-h*, gmc. **skuma* „spumă” (v.g.s. *scum*, n.g.s. *Schaum*, oland. *schuim*, v.sax. *scome*, eng. *scum*, sued. *skum*), alb. *shkumë* „spumă”, lituan. *spainé* „spumă”, v.prus. *spoayno* „spumă”, v.sl. *pena* „spumă”.

Menționăm faptul că în albaneză este cu *k*, iar în baltice cu *p*. Orel (424) crede, în mod eronat, că alb. *shkumë* este un împrumut din germanice prin latină. Forme cu *k* există şi în unele dialecte italiene: cf. it. (dial. nap.) *škumme*. Aici nu este vorba de împrumuturi, ci de alternanța *k*/*p* în diverse dialecte IE (v. **a speria**). Astfel, aşa cum formele baltice cu *p* nu pot fi considerate ca provenenid din latină sau traco-dacă, cu atât mai mult, forma albaneză nu poate proveni din limbile germanice. Forme cu *p* avem şi în sanskrită şi vechea slavă. Prin urmare, deşi ar putea proveni din latină, forma a putut exista şi în traco-dacă.

Der: *a spumega*, *spumos*, *înspumat*.

spụne (ar. (*a*)*spune* , mgl. *spun*, istr. *spur*) – 1. a expima prin viu grai un gând, o părere; 2. a zice, a povesti.

Lat. ***exponere*** „a scoate afară, a abandona, a (se) expune, a împrăştia” < *ponere* „a pune” (Puşcariu, 1636; Candrea-Densusianu, 1467; *REW*, 3054; Cioranescu, 8110); cf. it. *esporrare* „a expune, a arăta”, calabr. *spunere* „a expune, a arăta”, alb. *shpun* „a învăța, a instrui”.

Originea latină a rom. **spune** nu este tocmai plauzibilă, deşi nu poate fi în întregime exclusă. Rom. **a spune** poate fi raportat la PIE ***(s)pel-** „tare, a spune tare”, cu tema nominală (**s**)**pleno** „povestire” (*IEW*, 985); cf. gr. *σπειλη* „amenințare”, arm. *aro-spel* „proverb”, gmc. **spellian* < **spelnan* (got. *spill*, eng. *spell* „formulă magică, incantație, povestire”, *to*

spell (*out*) „a spune clar, răspicat"), lituan. *pelt* „insultă", toh. A, B *pal* „a slăvi". Prin urmare, radicalul este prezent în mai multe grupuri de limbi IE, inclusiv în greacă, armeană şi baltice, limbi care au legături genetice cu traco-daca. Rom. **spune** provine de la un mai vechi **spelno*, **spulno*, cu elidarea lichidei. Posibilă origine traco-dacă.
Der: *spunere*, *spusă*, *nespus*.

spurcą (mgl. *spurc*, *spurcari*) – 1. a păta, a mânji, a murdări; 2. a pângări, a profana.
Lat. *spurcare* „a murdări, a contamina" (Puşcariu, 1637; *REW*, 8193; Cioranescu. 8111); cf. it. *sporcare* „a murdări, a profana", alb. *spurdhis* „a vorbi murdar". Din română provine mgh. *szpárkat* (Puşcariu, *Dacor*., 7, 474). Walde (II, 581) asociază lat. *spurco* cu lituan. *purvai* „noroi", let. *purs* „mocirlă, noroi".
Der: *spurcare*, *spurcat*, *spurcăciune*.

spụriu (var. *spur*) – bastard (Trans. de Nord şi Bucov.).
Lat. *spurius* „bastard" (Drăganu, *Dacor.*, 2, 611-7; Cioranescu, 8112). Lat. *spurius* „bastard" este considerat de origine etruscă (cf. Walde, II, 581).
Dacă această formă s-a păstrat doar în graiurile de nord ale ţării, este puţin probabil să fie de origine latină.

spụză (ar. *spuză*, mgl. *spuză*, *spruză*) – 1. cenuşă fierbinte; 2. mulţime, grămadă.
Lat. *spodium* „cenuşă" < gr. *σποδίον* „zgură" (Philippide, *Principii*, 66; Philippide, II, 655; Capidan, *Raporturile*, 549; Tiktin; *REW*, 8166).
Există o serie de probleme legate de această ipoteză. În primul rând, schimbarea genului din neutru în feminin, apoi trecerea lui *o* > *u* sunt greu de explicat (cf. Cioranescu, 8113).
Provine de la acelaşi radical ca şi alb. *shpuzë*. Putem reconstitui un proto-illiro-trac. **spudia* „spuză", de la acelaşi radical PIE ca şi lat. *spodium*; cf. gr. *σποδός* „cenuşă, praf", gr. *σποδιά* „grămadă de cenuşă". Rom. **spuză** trebuie asociat cu gr. *σποδιά*. Chantraine (1040) spune că „acest grup rămâne obscur" în greacă.
În mod cert, rom. **spuză** nu provine din latină, dar nici din greacă. Formele greceşti provin din traco-dacă, din moment ce Chantraine le consideră cu origine obscură. Pe de altă parte, daco-româna şi aromâna mai au un set de elemente care provin de la acelaşi radical, şi anume dr. *spernău*, **şperlă** (*sperlă*) şi ar. *spură*, *spurnă*, cu acelaşi sens (v. **şperlă**). Origine traco-illiră.
Der: *a spuzi*, *spuzeală*, *spuzime*.

sta (ar., mgl. *stau*, istr. *stowu*) – 1. a se opri; 2. a rămâne, a se menţine; 3. a trăi, a locui.
Lat. *stare* „a sta" (Puşcariu, 1639; *REW*, 8231; Cioranescu, 8115).
PIE ***stā-**, **stə-** „a sta", cu prelungire în **t**; **sta-ti**, **sta-to** „a sta", **sta-tu** „stat" (part. trecut) (*IEW*, 1004); cf. skt. *sthiti* „stătător, stagnant", av. *stati* „stătător, stagnant", skt. *tisthati*; av. *hištati* „a sta", av., v.pers. *staya* „a sta (în picioare)", gr. *στάτος* „stătător, stagnant", gr. *ἵστεμι*, umbr. *stahu* „a sta" (I, sg.); osc. *stait* „stat", lituan. *stoju* „stau", v.pr. *staya* „a sta", v.ir. *tair* „a sta", v.scand, v.g.s. *stan* „a sta". Exemplele pot continua, dar ne oprim aici. Există practic în toate grupurile de limbi IE.
Forma lat. *sto* (I, sg.) nu poate fi etimonul rom. *stau*, care presupune o formă mai veche **stao*. Este în aceeaşi situaţie cu *dau* din lat. *do* „dau" (v. **da**). Acest aspect pune la îndoială originea latină a acestui verb. În plus, dată fiind larga răspândire a acestui radical în toate grupruile de limbi IE. Posibilă origine traco-dacă.
Der: *stare*, *stat*, *stătător*, *nestător*, *statornic*, *nestatornic*, *statornicie*, *nestatornicie*, *a statornici*, *stătut*, *a înstări*, *înstărit* etc.

stacạnă – cană, pahar mare.
V.sl. *stokanŭ* „vas, pocal" (Cihac, II, 359; Cioranescu, 8117); cf. v.rus. *dostokanŭ*, rus. *stakan* „cupă, pahar". Forma veche rusă (atestată la 1356) este considerată de origine turcică; cf. čagat. *tosatkan* „strachină de lemn", kazah. *tostaγan* „stacană, ploscă" (cf. Vasmer, III, 743); cf. let. *stakans*.

stafidă (ar. *stăfidă*, mgl. *stăfigă*) – boabă uscată a anumitor soiuri de struguri.
Ngr. *σταφίδα* (Roesler, 576; Tiktin; Cioranescu, 8123); cf. calabr. *stafida*, bg. *stafida*, alb. *stafidhë*. Prezența acestui cuvânt în calabreză este un argument împotriva originii neogreceşti. Prin urmare, ar putea proveni din medio-greacă. În greaca veche există *σταφίδοω* „a usca strugurii” şi *σταφίς* „stafidă”.
Der: *a* (*se*) *stafidi*, *stafidire*.

stafie (var. *stahie*, *stihie*) – fantomă, nălucă, strigoi.
Mgr. *στοιχεϊον* „demon” (Cihac, II, 703) sau prin intermediul v.sl. *stighija* (Roesler, 576; Murnu, 53); cf. alb. *stihú*, v.sl. *stihija*, rus. *stihija*.

stagiu – perioadă de lucru, practică; 2. interimat.
Fr. *stage* (Cioranescu, 8124) din v.fr. *estage* < lat.med. **staticum* < *status*, part. trecut de la stare „a sta” (v. **sta**).
Der: *stagiune*, *stagiar*, *stagiatură*.

stană – bloc de piatră, stâncă, bolovan.
Bg. *stena* „perete” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 360) sau v.sl. *stanŭ* „şedere, oprire” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 8130). Aceste ipoteze nu pot fi acceptate din motive semantice.
Forme similare cu sens identic există şi în germanice: cf. gmc. **stainaz* < PIE ***stai-**, **stī** „a întări, a înghesui” (*IEW*, 1010); cf. got. *stains*, v.g.s. *stein*, v.isl. *steinn* „piatră”. De la acest radical pot proveni lat. *stiria* „gheață, țurțuri”, dar mai ales gr. *στία*, *στίον* „piatră, pietricică”. Vocala *a*, în mod normal, trebuia să se închidă la *â* (*an* > *ân*), dar acest proces nu a avut loc, probabil, pentru a se evita omonimia cu **stână**. Sensul din română este identic cu cel din germanice. Pe de altă parte, ar putea proveni din gotică sau alt dialect est-germanic, printr-o formă mai veche **staina* < got. *stains*, deşi radicalul se regăseşte şi în alte forme româneşti. Diftongul *ai* ar putea explica pe *a* în loc de *â* (v. **stâncă**).

stareț – călugăr care conduce o mânăstire.
V.sl. *starici* „bătrân” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 362; Cioranescu, 8135).
Der: *stareță*, *stăreție*.

staroste – conducător, şef, fruntaş.
Cf. pol. *starosta* „bătrân” de la acelaşi radical ca şi *stareț* (cf. Cioranescu, 8135).

stavă – herghelie de cai.
V.sl. *stava* „articulație, încheietură” (Cihac, II, 364; Cioranescu, 8142).
Această formă veche slavă este prezentă în dicționarul lui Djačenko (656), dar acesta îl citează pe Miklosich ca sursă. Am menționat în repetate rânduri că Miklosich a exagerat întotdeauna în ce priveşte influența slavă asupra limbii române. În plus, trebuie arătat că rom. **stavă** este total incompatibil din punct de vedere semantic cu v.sl. *stava*. Prin urmare, această ipoteză nu se susține. Pe de altă parte, rom. **stavă** trebuie asociat cu **stăvi**, **stăvili**. Origine traco-dacă (v. **stăvi**, **stăvili**).
Der: *stăvar* „păzitor de cai”.

stavrid – peşte de mare (*Trachurus trachurus*).
Ngr. *σταυρίδι* din *σταυρός* „cruce” (Candrea; Cioranescu, 8143).

stăura – a privi cu teamă sau cu mirare, a se minuna (Trans.).
Din *staur* „grajd” (*DAR*) cu sensul de „a urmări din grajd”, ipoteză cu totul aberantă, respinsă de Cioranescu (8141) care îl consideră cu origine necunoscută.
Rom. a **stăura** are cognați în limbile germanice; cf. v.scand. *stara*, n.g.s. *staren*, eng. *stare* „a privi fix şi insistent”, forme înrudite cu *stark* „tare, puternic” din gmc. **stara* „tare, rigid, puternic, solid”. Rom. a **stăura** pare să fie de origine veche germanică, mai precis gepidică, având în vedere că se întâlneşte în Transilvania sau poate fi traco-dac de la acelaşi rad. PIE ca şi **tare** din PIE ***(s)ter-**, **(s)terə-** „tare, rigid, a fi rigid” (*IEW*, 1022) (v. **tare**).

stăvi – a se stabili, a se aciua.
V.sl. *staviti* „a pune, a aşeza” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46, Cihac, II, 364; Cioranescu, 8142); cf. bg. *stavam* „a pune, a se ridica”, scr. *staviti* „a pune, a plasa”.
Forme similare există în multe alte limbi IE; cf. lat. *stabilio*, *stabilis* „a întări, a stăvili”, got. *stojan* „a

direcționa", v.sax. *stovian* „a ține, a menține", alb. *stavis* „a stivui", lituan. *stoveti*, *stoviu* „a sta", let. *stavet* (v. **stăvili**). Walde (II, 534) pune lat. *stabilis* în legătură cu *stabulum*, cu un radical proto-italic **staflo* < PIE ***stədhlo** < PIE ***ste-** „a sta".
În mod evident, rom. **stăvili** provin de la acest radical poate cu **bh** (**stədhlo** > *stəbil* > *stăvili*) (**a stăvili**, **stăvi**, **stivă**). Din fondul pre-latin.
Der: *stăvilar*.

stăvilị (mgl. *stăvilă*) – 1. a opri, a face să înceteze; 2. a zăgăzui.
Foarte apropiat ca sens şi formă de lat. *stabilis*, *stabilio* „1. a întări; 2. a stăvili, a opri" (cf. Tiktin), fără să provină de la acesta. Bg., sb. *stavilo* provin din română (v. **stăvi**). Din fondul pre-latin.
Der: *stăvilar*.

stạul (var. *staur*, *staor*) – loc îngrădit unde stau oile sau caprele.
Lat. *stabulum* „staul" (Puşcariu, 1640; *REW*, 8209; Cioranescu, 8140); cf. umbr. *staflarem*, *stabulorem* < proto-it. **staflo* (Walde, II, 584). Forma proto-italică, refăcută de Walde, arată că lat. *stabulum* < **stablum* < **staflum*, provine, probabil, de la un mai vechi **staŭlum*, cu trecerea lui *u* la *f*, apoi *f* a trecut la *b*.
Forme similare cu acelaşi sens există în germanice; cf. v.g.s. *stal*, oland. *stal*, v. friz. *stal*, norv. *stall*, v.sax. *steall* de la un gmc. **stallaz* (cf. Barnhart, 1058) din PIE ***stel-**, **stol-** „a pune, a plasa, a face să stea" (*IEW*, 1019). Se observă că formele germanice nu prezintă nici o bi-labială sau labio-dentală cum avem în formele italice, astfel că acestea sunt mai apropiate de originalul PIE.
Acelaşi lucru se poate constata şi despre rom. **staul**. Din română provine ngr. *σταύλος*, precum şi mgh. *stál*, *istál*, *stár* (Drăganu, *Dacor*., 7, 199). Origine pre-latină.

stăpận – 1. persoană în a cărei proprietate se găseşte un bun material, proprietar; 2. patron.
V.sl. *stopanŭ* (Miklosich, *Fremdw*., 127; Miklosich, *Lexicon*, 885; Cihac, II, 361; Tiktin); cf. bg. *stopan*(*in*), alb. *stëpa*(*n*) (pl. *shtëpanj*) (dial. gheg). În altă parte, Miklosich (*Slaw. Elem.*, 10) îl consideră de origine traco-dacă.
Lat. **hospitanus* < *hospes* (Maxim-Laurian; Puşcariu, *Dacor*., 3, 379; Capidan, *Raporturile*, 149; Philippide, II, 733). Din lat. **stephanus* < gr. *στέφανος* (Puşcariu, *Dacor*., 7, 436; Puşcariu, *Lr*, 286). Din traco-dac. **stapanu* de la un rad. **stap-* (Philippide, II, 14-15). Philippide asociază daco-rom. **stăpân** cu ar. *stăpuescu* „opresc, stăpânesc, țin pe loc" şi skt. *sthāpáyāmi* „fac să stea".
Cioranescu respinge toate ipotezele anterioare, considerându-l cu origine incertă. Apropierea de alb. *shtëpi* „casă" a fost făcută de Papahagi (*Notițe etim*., 43). Mai sunt şi alte ipoteze pe care nu le mai menționăm aici.
Rom. a **stăpâni** „a opri, a ține în frâu, a avea în stăpânire", se suprapune, în ce priveşte primele două sensuri, cu forma aromână, astfel că putem presupune în daco-română un vb. *a stăpui* care a fost înlocuit sau refăcut după forma nominală **stăpân**. Dintre toate ipotezele enunțate mai sus, numai cea a lui Philippide prezintă interes, fiind singura veridică.
Rom. a **stăpâni** provine din PIE ***steb**(**h**)-, **stemb**(**h**)- „stâlp, trunchi", verbal „a opri, a întări, a lega" (*IEW*, 1017-1018).
Din română a fost împrumutat v.sl. *stopanŭ* „stăpân". Ivănescu (254) arată că forma alb. *stopan* „baci" este un împrumut din slavă din perioada de după anul 1000, deoarece până la acea perioadă *s* din proto-albaneză trecuse la *š*. Origine traco-dacă.
Der: *a* (*se*) *stăpâni*, *stăpână*, *stăpânire*, *stăpânitor*.

stărui – a pleda, a insista.
Ceh. *starati* „a insista" (Cihac, II, 363).
După Cioranescu (8137) este o formație cultă de la *stare* prin sufixare cu *-ui*, întâlnită prima oară la Cantemir (cf. Cioranescu).
Cu toate acestea, forme similare cu sens apropiat există în mai multe limbi slave; cf. rus. *staraca* „a se strădui" etc., dar şi în alte limbi IE.
Rom. a **stărui** este acelaşi cu *a stăura* „a holba ochii, a privi insistent, a privi cu mirare; 2. a pofti", care nu poate fi explicat prin cehă sau altă limbă slavă.

Ambele verbe provin din PIE ***ster-**, ***stor-** „a fi rigid” (*IEW*, 1022); cf. lat. *sternax*, lat. *consterno*, lat. *strenuus*, v.sax. *stirne* „sobru”, eng. *stare* „a privi insistent”, let. *starîgs* „silitor”, lituan. *starinti* „a târî cu greu”, v.pr. *sturnawiskan* „seriozitate”, cymr. *trin* „muncă”. Barnhart consideră că eng. *stare* „a privi insistent” provine de la acest radical. De la acest radical provine şi v.sl. *stradati* (cf. Barnhart) ca şi a **străduí** cu care trebuie asociat (v. **străduí**). Din fondul pre-latin.

Der: *stăruință*, *stăruitor*, *stăruială*.

stâlcị – 1. a deforma, a strivi, a zdrobi, a schilodi prin lovire; 2. a bate crunt pe cineva; 3. a pronunța greşit, a vorbi prost o limbă.

V.sl. *sŭtlaciti*, *sŭtlača* „a zdrobi, a strivi” (Cihac, II, 359; Cioranescu, 8178). Etimonul vechi slav invocat de Cihac nu este atestat (cf. Djačenko) şi nici nu se întâlneşte în limbile slave.

Trebuie asociat cu a **scâlcia,** din PIE ***(s)kel-** „a se încovoia, a (se) rezema” (*IEW*, 928), dar şi cu *a struci* „a strivi, zdrobi”, a stropşi, „a strivi, zdrobi”, *a storci*, cu trecerea lui *r* la *l*, forme care par a fi contaminări ale lui a **stâlci** cu a **strivi**, a cărui origine este greu de stabilit neavând corespondenți în alte limbi indo-europene cu excepția eng. *to strike* (v. **strivi**, *struci*). Barnhart (1076) derivă eng. *strike* „a lovi” din PIE ***ster-** „dungă, crestătură, tăietură”. Ipoteza lui Barnhart este destul de puțin probabilă. Din fondul pre-latin.

Der: *stâlcire*, *stâlcit*, *stâlcitură*.

stâlp – lemn lung şi gros, de obicei cioplit, fixat în pământ pentru a susține ceva.

V.sl. *stŭblo* „tulpină” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 369). În vechea slavă este atestată şi forma *stlepŭ* „stâlp” (cf. Djačenko, 663) care este, probabil, de origine română. Forma nu are răspândire în limbile slave, în afara sârbo-croatei şi a rusei; cf. scr. *stup* „stâlp”, rus. *stolb* „stâlp”. Radicalul este răspândit în mai multe limbi IE; cf. alb. *stap* „băț, par, prăjină”, lituan. *stabąs*, *stulbas* „coloană, stâlp”, v.isl. *stolpi* „coloană, stâlp”. Forma rusă provine, probabil, din slava veche.

Vasmer (III, 765) respinge ipoteza lui Zubatov care susține că forma veche islandeză ar fi de origine baltică sau slavă. După Vasmer, formele slave provin de la un proto-sl. **stelbŭ*, *stelpŭ*.

PIE ***steib(h)-**, **steip**, **stip**, **stipo** „țeapăn” (*IEW*, 1015); cf. skt. *stibhi* „mănunchi”, skt. *stabaka* „mănunchi”, gr. *στιφρός* „gros, solid, puternic”, gr. *στύλος* „coloană”, v.g.s. *stab*, n.g.s. *Stab* „băț, par”, v.isl. *stafr*, norv., sued., dan. *stav*, v.sl. *stoborŭ* „stâlp”, v.sl. *stŭblo*. În unele limbi slave apare forma nemetatizată ca şi în română, ceea ce este nefiresc pentru un element moştenit în limbile slave.

Rom. **stâlp** provine, probabil, de la un mai vechi **stap* (cf. alb. *stap*), la care a fost infixată lichida *l*, formă pe care au preluat-o limbile slave; cf. lat. *stipes* „trunchi de copac, ramură, copac”, lituan. *stiebas*, let. *stiba* „băț, par”, lituan. *stibis* „*membrum virile*”. Din fondul pre-latin.

Der: *stâlpan*, *stâlpar*.

stậnă (ar. *stână*, *stane*) – aşezare păstorească de vară.

V.sl. *stana* „oprire” < *stati*, *stana* „a sta” (Cihac, II, 361; Densusianu, *Hlr*, 282; Tiktin; Cioranescu, 8182).

Dac. **stana* (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1874, 105; Pascu, I, 191; Philippide, II, 15; Puşcariu, *Lr.*, 176); cf. v.bulg. *stana* „locuință”, alb. *stan* „stână”, *stanar* „păstor, cioban”, scr. *stan* „stână”, *stanar* „păstor, cioban”, ngr. *στάνη*.

Ipoteza lui Cihac, preluată fără spirit critic de toți ceilalți autori, nu este validă şi prin faptul că acest cuvânt este atestat în top. *Stenes*, în sec. VI d.Ch., la Procopius din Cesarea (*De Aedificiis*, IV), fiind una din cetățile reparate de Iustinian, cetăți menționate de autorul bizantin în lucrarea mai sus amintită. La acea vreme slavii nu se stabiliseră în sudul Dunării. Forma *Stenes* din originalul grecesc pare să redea un traco-dac (stră-român) **stăna* (nu **stena*), unde *ă* este redat prin *e*, sunetul din greacă cel mai apropiat de *ă* din originalul traco-dac (v. **arde**, **duşman**, **casă**, **cămin**, **duşman**, **labă**, **scară**).

Menționăm că în sanskrită şi avestică sunt atestate forme similare; cf. skt. *asva-sthana* „staul de cai”, av. *stana-* „loc pentru vite”.

Formele sud-slave sunt identice cu cele din română şi albaneză, astfel nu provin din v.sl. *stana*, ci din fondul balcanic de la un traco-illiric **stana* din PIE ***sta-**, ***stə-** „a sta” (*IEW*, 1004) (cf. Reichenkron, 150; Poghirc, *ILR*, II, 356). Origine traco-illirică.
Der: *stânar*, *stânaş*.

stâncă – bloc mare de piatră cu pereți abrupți.
Ceh. *stenka* (Miklosich, *Lexicon*, 880; Cihac, II, 361; Petrovici, *Dacor.*, 1, 139; Rosetti, *GS*, 5, 171).
Nu am putut identifica etimonul ceh invocat de Miklosich; cf. it. *stinca* „coastă de munte”. Cioranescu (8183) îl consideră cu origine îndoielnică.
Rom. **stâncă** provine din acelaşi radical cu **stană**, din PIE ***stai-**, **stī-** „a întări, a înghesui” (*IEW*, 1010) cu echivalente în limbile germanice; cf. eng. *stone*, n.g.s. *Stein*, dar şi în greacă. Walde-Pokorny consideră că formele germanice provin de la acest radical (v. **stană**, **stei**).
Der: *stâncărie*, *stâncos* etc.

stâng (ar. (*a*)*stâng*, mgl. *stong*) – în partea unde se află inima.
V.it. *mano stanca* „mâna stângă” (Tikitin; *REW*, 8225).
Este evident că rom. **stâng** nu poate proveni dintr-o formă veche italiană, din moment ce contactele lingvistice dintre română şi italiana veche au fost practic nule, dar cele două forme au o origine comună, ambele provenind din fondul pre-roman. Lat. **stancus* „obosit” (Cioranescu, 8185); cf. it. *stanco* „obosit”. De Mauro-Mancini (2054) consideră it. *stanco* cu origine incertă. Cu toate acestea, Cioranescu nu ezită să „găsească” un lat. neatestat **stancus*.
Ipoteza lui Cioranescu este complet neverosimilă. Rom. **stâng** poate fi asociat cu **stingher** cu forme echivalente în albaneză; cf. alb. *shtënk* „chior”.
Eng. *squint* „în mod indirect, oblic”, folosit înainte de 1610 avea sensul de „saşiu” (cf. Barnhart, 1055), sens existent şi în limba albaneză. Barnhart consideră eng. *squint* cu origine necunoscută. Formele din română şi albaneză au aceeaşi origine cu eng. *squint* (dar şi cu v.it. *stanca*) de la un PIE ***skeunt-**, ***steunk-** „stângaci, oblic”. Din fondul traco-illiric (v. **stingher**).
Der: *stângaci*, *stângăcie*.

stânjen (ar. *stânjin*, mgl. *stonjin*) – 1. veche unitate de măsură egală cu 1, 366 m în Muntenia şi 2, 23 m în Moldova; 2. măsură de capacitate echivalentă cu volumul unui paralelipiped cu laturile egale cu un stânjen; 3. plantă (*Iris germanica*).
V.sl. *sežini* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 43; Cihac, II, 369; Tiktin; Cioranescu, 8188); cf. slov. *seženj*, v.rus. *sežen*, rus. *sažen* „stânjen”, lituan. *sieksnis* „stânjen”.
În cazul în care rom. **stânjen** ar proveni din v.sl. *sežinŭ*, nu se explică epenteza lui *t*. Cu toate acestea, formele slave şi cea din limba română par să fie cognați.
Rom. **stânjen** provine PIE ***(s)teg-** „băț, prăjină” (*IEW*, 1014). Rom. **stinghie** are aceeaşi origine cu alb. *shtëngezë* „stâlp, suport”, având echivalente în limbile germanice (v. **steag**, **stejar**, **steajer**, **stinghie**). Origine traco-illirică.

stânjeni – 1. a stingheri, a deranja, a jena, a împiedica; 2. a se sfii, a ezita.
V.sl. *sŭtegnati*, part. *suteženŭ* „a comprima, a oprima” < *tegnati* „a întinde” (Cihac, II, 411; Tiktin; Candrea; Cioranescu, 8189).
Niciuna dintre aceste forme verbale nu este atestată în vechea slavă (cf. Blagova, Djačenko). De remarcat că, în sânul limbii române, din punct de vedere semantic, a **stânjeni** este foarte apropiat de a **stingheri**. Deşi a **stingheri** pare a fi o creație literară (cf. Cioranescu), fără circulație în limba populară, aceasta nu se îndepărtează ca sens de familia de cuvinte din care face parte.
PIE ***stegh-**, ***stengh-** „a înțepa, prăjină, vârf ascuțit” (*IEW*, 1014). Forme cu nazală apar în greacă şi germanice; cf. gr. *στόνυξ* „vârf ascuțit”, v.isl. *stinga* „par, băț”, eng. *sting* „a înțepa”, lituan. *stegiu* „a extenua, a obosi”, lituan. *stangùs* „insubordonat, încăpățânat”. Origine traco-dacă.

stârc (ar. *stircu*) – 1. barză (*Ciconia alba*); 2. bâtlan (*Ardea alba*).
V.sl. *strŭchŭ*, *strechŭ* „stârc” (Cihac, II, 362; Cioranescu, 8196); cf. bg. *stărk*.

Dacă forma bulgară ar proveni din slava comună ar trebui să fie *strŭk*, iar nu *stărk*. Nu are răspândire în limbile slave moderne, dar există în albaneză; cf. alb. *shtërk* (*shtërg*) „stârc”. În plus, forma se întâlneşte şi în limbile germanice; cf. v.sax. *storc*, m.g.j., m.oland. *storc*, v.g.s. *storch*, v.isl. *storkr*, sued., norv., dan. *stork* < gmc. **sturkaz* (Barnhart, 1072).

Toate aceste forme provin dintr-un IE ***sterk-**, ***stork-** (v. *cocostârc*). Din fondul traco-illiric.

stârnị – 1. a aţâţa, a provoca; 2. a mişca, a urni din loc ceva; 3. a pricinui, a cauza, a provoca.

V.sl. *strumiti sę* „a forţa, a ţâşni” (Cihac, II, 369). Acest verb nu este atestat în vechea slavă (cf. Djačenko). Din **târn** „mătură” (Puşcariu, *Dacor*., 3, 691).

Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată. Forme similare există în limbile germanice; cf. v.sax. *styren* „a stârni, a necăji, a pune în mişcare” (Beowulf, 725 d.C.), eng. *stir* „a agita, a amesteca”, v.friz. *stera* „a deranja”, v.isl. *styrr* „turbulenţă, tumult”, v.g.s. *storan*, *storren*, n.g.s. *stören* „a deranja, a perturba, a necăji” < gmc. **staurjanan* (cf. Barnhart, 1069). Este absolut evidentă relaţia cu formele germanice, atât ca sens cât şi ca formă (v. **scorni**). Origine traco-dacă.

Der: *stârnire*, *stârnitoare*, stârnitor.

stârv – cadavru, leş, hoit.

V.sl. *strŭvi*, *strŭvo* „cadavru” (Cihac, II, 363; Cioranescu, 8200); cf. scr. *strvina* „cadavru, animal slab”, alb. *stërvinë* „stârv, cadavru”, lituan. *sterwa*. Pentru Orel (1998, 402) alb. *stërvinë* provine de la un inexistent v.sl. **strŭrvina* (cf. scr. *strvina*, Meyer, *EWA*, 393). Radicalul este destul de răspândit în limbile slave; cf. bg., scr. ucr. *strv*, rus. *sterva* „hoit”.

Formele par a fi împrumuturi în limbile slave. Şi în acest caz, există forme germanice apropiate; cf. v.sax. *steorfan* „a muri”, eng. *starve* „a muri de foame”, v.g.s. *sterban* „a muri” < gmc. *sterbanan*, precum şi m.ir. *ussarb* „moarte”. Provin din PIE ***sterbh-**, **strebh-** < (**s**)**ter-**, (**s**)**tre-** „ţeapăn, rigid” (*IEW*, 1025); cf. gr. *στερεός* „nemişcat”. Din fondul pre-latin.

steạ (ar. *steao*, *steauă*) – 1. corp cresc cu lumină proprie; 2. actor sau actriţă celebră; 3. soartă, ursită.

Lat. *stella* „stea” (Puşcariu, 164, *REW*, 8248; Cioranescu, 8144). Panromanic; cf. vgl. *stala*.

PIE ***ster-** „stea” (Walde, II, 587; *IEW*, 1027); cf. av. *starəm* „stea”, arm. *astł* (gen. *astet*) „stea”, gr. *αστήρ* „stea”, lat. *stella* < **sterla* (cf. Walde), got. *stairno*, v.g.s. *sterno*, v.scand. *stjarna* „stea”, bret. *sterren*, cymr. *steren*, corn. *sterenn* „stea”.

După cum se poate vedea, acest radical are o largă răspândire în limbile indo-europene, astfel că o formă similară pare să fi existat şi în traco-illirică. Această ipoteză devine mult mai plauzibilă, dacă luăm în considerare faptul că rom. **stei**[1] „cu stea în frunte”, respectiv *stărnut* „idem” nu se pot explica prin latină (v. **stei**[1]).

Der: *steluţă*, *stelar*, *stelesc*, *înstela*.

steạg – drapel, stindard.

V.sl. *stegŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 365); cf. v.sb. *stegŭ* „steag”, rus. *stjag* „pârghie, bară cu care se ridică greutăţi”.

V.sl. **stegŭ* nu este atestat, fiind refăcut de Miklosich după v.sb. *stegŭ*, al cărui sens prezumtiv ar fi acela de „steag, stindard”. Numai forma veche sârbă are sens de **steag**, care trebuie să fie un împrumut din stră-română.

Vasmer (III, 36) crede că v.sl. *stegŭ* provine din v.scand. *stong* „bucată de lemn, prăjină”, dar nu explică modul cum acest termen, vechi scandinav, a putut intra în slava bisericească, limbă a slavilor de sud.

Forma provine de la acelaşi radical PIE ca şi rom. **stinghie** şi **stânjen**, anume din PIE ***(s)teg-** „stinghie, par, stâlp, bârnă” (*IEW*, 1014); v.isl. *stjaki* „par, stinghie”, v.sued. *staki* „par, prăjină”, dan. *stak* „sulă”, let. *stēga* „par lung”. Acest radical este foarte bine reprezentat în limba română (v. **stejar**, **steajer**, **stinghie**, **stânjen**). Tot în acest radical îşi are originea şi v.scand. *stong*, invocat de Vasmer. Provine din fondul pre-latin.

Der: *stegar*.

steạjer (ar. *steajer*) – 1. băț; 2. par înfipt în pământ în mijlocul ariei de treierat de care se leagă funia cailor.
Are aceeaşi origine cu **stejar** din PIE ***(s)teg-** „stinghie, par, stâlp, bârnă” (*IEW*, 1014); De altfel, **stejar** este un derivat mai târziu din **steajer** (v. **steag**, **stejar**, **steajer**, **stinghie**, **stânjen**). Din fondul pre-latin.

steị[1] – cu pată albă în frunte.
Lat. **stelleius* < *stella* „stea” (Diculescu, 176). Lat. **stelleus* (Graur, *GS*, 6, 335). Derivat din **stea** (Cioranescu, 8153).
Provine din acelaşi radical ca şi **stea**, de la un mai vechi **steliu* (v. **stea**).

steị[2] – stâncă, bolovan.
Provine de la acelaşi radical ca şi **stană**, respectiv, **stâncă**, din PIE ***stai-**, **stī** „a întări, a înghesui” (*IEW*, 1010), probabil printr-o formă intermediară *steniu (cf. scr. stenije) (v. **stană**, **stâncă**). Din fondul pre-latin.

stejạr – 1. arbore, mare cu lemn de esență tare, cu frunze adânc crestate, gorun (*Quercus sessiliflora*).
V.sl. *stežerŭ* „zăvor” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 366; Tiktin; Cioranescu, 8154); cf. bg. *stožar* „băț”. V.sl. *stežerŭ* există în dicționarul lui Djačenko (661), dar acesta îl citează pe Miklosich ca sursă. Termenul nu are răspândire în limbile slave. Din dac. **sthagara* (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1873, 244).PIE ***(s)teg-** „stinghie, par, stâlp, bârnă” (*IEW*, 1014); cf. lat. *tignum* „bârnă, lemn de construcție”, v.isl. *stjaki*, v.g.s. *stehho* „băț, par, țeapă”, lituan. *stagaras* „tulpină uscată şi lungă”, let. *stega* „băț”, rus. *stožarŭ* „băț”.
Cu toată asemănarea ca formă cu limbile sud-slave, rom. **stejar** provine dintr-un mai vechi **steger*, de la PIE ***steg-**, denumind inițial lemnul de **stejar** folosit pentru construcție (cf. lat. *tignum*), ca apoi să denumească arborele ca atare. Denumirea mai veche pentru **stejar** este acea de **gorun** (v. **gorun**). În unele graiuri românești mai conservatoare nu se folosește decât forma **gorun**. Formele slave, deşi similare, au sensul de „băț, zăvor” (v. **steag**, **steajer**, **stinghie**, **stânjen**). Rom. **stejar** poate fi asociat cu lituan. *stāgaras*, *stegerys* „tulpină, trunchi lung şi uscat”, ca şi de lat. *tignum* „bârnă, lemn de construcție”, care provin de la acelaşi radical. Un sens similar a avut la origine şi rom. **stejar**. O deviație de sens similară a avut loc şi în cazul rom. **mesteacăn** (v. **mesteacăn**). Din fondul pre-latin.

stejị (var. *stăji*) – a grăbi, a zori (*înv*., Trans.).
V.sl. *sŭtęzati* (Tiktin; Cioranescu, 8155). Etimonul indicat de Tiktin nu este atestat (cf. Djačenko). Forme similare cu acelaşi sens există în albaneză şi armeană; cf. alb. *suljiem* „a alerga”, alb. *sulm*, *sulmë* „grabă”, arm. *slanam* „a se arunca, a alerga” (v. **sol**). Origine incertă.
Der: *steje* „grabă”.

stęmă – 1. blazon, scut; 2. coroană (*înv*.)
Mgr. *στέμμα* „coroană” (Roesler, 576; Murnu, 52; Vasmer, *Gr*., 136; Cioranescu, 8157); cf. v.sl. *stema*.

sterp (ar., mgl. *sterp*) – steril, neroditor.
Lat. **extirpus* (Puşcariu, 1644; Philippide, II, 641; *REW*, 3072; Rosetti, II, 68; Cioranescu, 8164); cf. it. (dial. de sud) *stirpa*, ven. *sterpa*, friul. *sterpe*, slov. *stirpa*, alb. *shterpë*. Toate aceste forme nu se pot explica prin latină, ele provin din fondul pre-latin, chiar şi în dialectele din Italia.
PIE ***ster-** „sterp, steril” (*IEW*, 1031); cf. skt. *stari* „vacă stearpă, gr. *στείρα* „stearpă”, *στέριφος* „sterp”, lat. *sterilis* „sterp, steril”, arm. *sterj* „sterp, stearpă” (despre animale), alb. *shtjerrë* „vacă sau oaie tânără”, got. *stairo* „sterp”, v.g.s. *stero* „berbec”, bg. *sterica* „stearpă, fără lapte”. Şi în limba română există forma **ştiră** (despre animale) „care nu reproduce”, pe lângă stearpă „care nu are pui sau lapte la un moment dat”. În română apar ambele forme: cu bi-labiala surdă *p*, dar şi fără, ca şi în albaneză, pe când în latină există doar forma fără bi-labială. Origine traco-illirică.
Der: *a stârpi*, *stârpiciune*, *stârpitură*.

stịclă – 1. substanță solidă, casantă, tramsparentă sau opacă; 2. vas înalt cu gât îngust pentru lichide făcut de obicei din sticlă.

V.sl. *stĭkló* „sticlă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 363); cf. bg. *stăklo*, sb. *staklo*, rus. *steklo*.
Forma apare şi în limbile germanice, celtice, dar şi în baltice; cf. got. *stikls* „cupă”, v.g.s. *stehhal* „cupă, pocal” (Lehmann, S145), v.ir. *stikill* „vârf” (al unui corn de băut), v.g.s. *stichil* „vârf”, v.scand. *stekul*, lituan. *stiklas*, let. *stikls*, v.pr. *stiklo* „sticlă”.
Vasmer (III, 9) crede că formele baltice provin din slave. Pe de altă parte, Lehmann consideră că slava veche l-a împrumutat din gotică, dar slavii au apărut în Balcani cu aproape 200 de ani după plecarea goților de pe aceste locuri, detaliu de care germaniştii şi slaviştii nu vor să țină cont. Terminația slavă arată că este un împrumut din stră-română, deoarece formele germanice, inclusiv cea gotică nu au vreo terminație în vocală care să justifice pe *o* final din forma slavă. Acest *o* final provine din *ă* românesc. Pe de altă parte, trebuie arătat că în germanice există doar sensul de „vas de băut”, sens inexistent în limbile slave, ca, de altfel, şi în română.
Formele celtice şi, respectiv germanice, provin din PIE ***steig-** „a înțepa, ascuțit” (*IEW*, 1016). Desemnând inițial un obiect ascuțit (cornul de băut) în celtice şi germanice, ar fi putut ajunge apoi să definească obiectele de băut confecționate din sticlă, dar această extindere a sensului este puțin probabilă. Există o oarecare probabilitate ca stră-româna să-l fi împrumutat din got. *stikls* > **stikla*. Nepatalizarea lui *l* în grupul *cl* ar fi o excepție în acest caz.
Cu toate acestea rom. **sticlă** pare să provină din PIE ***stilp-**, **stilb-** „a sclipi, a se uita” (*IEW*, 1035), radical cu mai mulți derivați în limba română; cf. rom. a **sclipi**, a **sticli**, **sticlete** (v. **sclipi**). Săpăturile arheologice din zona Sarmisegetusei au dezvăluit că dacii prelucrau sticla în urmă cu 2000 de ani, când nu putea fi vorba nici de goți şi cu atât mai puțin de slavi. Origine incertă.
Der: *sticlar*, *sticlărie*, *sticlos*.

sticlețe – mică pasăre cu pene viu colorate.
N.g.s. *Stieglitz* „sticlete” > sb. *steglic* (Miklosich, *Fremdw*., 130; Candrea, 2, 368; Cioranescu, 8170).
Kluge (884) consideră n.g.s. *Stieglitz* de origine slavă, mai precis din ceh. *stehlek* „sticlete”. Fonetic vorbind, forma românească nu se poate explica prin cele slave, nici prin cea germană, deoarece am fi avut un **stegliț* sau ceva similar.
Miklosich şi ceilalți slaviști consideră sb. *steglic* ca provenind din germană, iar Kluge îl consideră slav, ceea ce este un non-sens. Rom. **sticlete** provine din a **sticli**, datorită coloritului viu al penelor sale, variantă a lui a **sclipi** din PIE ***stilp-**, **stilb-** „a sclipi, a se uita” (*IEW*, 1035) (v. **sclipi**, **sticlă**).

sticlị – a luci, a sclipi, a scânteia.
Din **sticlă** (Cioranescu, 8169). În fapt, fenomenul pare să fie invers (v. **sticlă**).
Dacă în limba română nu ar exista forma a **sclipi**, am putea admite ipoteza lui Cioranescu. Este acelaşi cu a **sclipi**, ambele provin din PIE ***stilp-, stilb-** „a sclipi, a se uita” (*IEW*, 1035) (v. **sclipi**, **sticlete**).

stih (ar. *stih*) – 1. vers, 2. verset.
Mgr. *στίχος* (Roesler, 576; Murnu, 53; Vasmer, *Gr*., 137; Cioranescu, 8174).

stihịe – 1. fenomen al naturii care se manifestă ca o forță irezistibilă; 2. duh rău personificând o forță oarbă a naturii.
Mgr. *στοιχεῖον* > v.sl. *stichja* (Roesler, 576; Murnu, 53; Cioranescu, 8176) (v. **stafie**).

stịnge (ar. *astingu*, mgl. *sting*, istr. *stingu*) – a face să nu mai ardă, a opri focul din ardere; 2. a slăbi, a dispărea; 3. a dispărea fără urmaşi; 4. a muri.
Lat. *extinguere* (Cihac, I, 264; Puşcariu, 1646; *REW*, 3070).
Lat. *extinguere* < *stinguo*, *-ere* „a distruge, a stinge”; cf. prov. *estenher*, fr. *éteindre*. Forma lat. *stinguo*, *-ere* este mai veche şi extrem de rară în latina clasică. Se întâlneşte doar la Lucrețiu şi în fragmentele poetice ale lui Cicero (cf. Ernout-Meillet, 649). Ținând cont de aceste detalii, pare evident că rom. **stinge** nu provine din latină.
Walde (II, 592) consideră că lat. *stinguo* „a înțepa” trebuie asociat cu *stigo*/*instigo* „a incita, a instiga”. Acesta din urmă provine de la PIE (**s**)**teig-** „a înțepa, ascuțit” (*IEW*, 1016). Walde-Pokorny (1016) derivă lat. *stinguo* de la acest radical.
Der: *stingere*, *stingător*, *stingătoare*, *nestins*.

stinghęr – 1. izolat, răzleț; 2. care a rămas fără pereche, desperecheat.
Lat. **extraiugularius* (Densusianu, *GS*, 4, 290). După Densusianu, lat. **extraiugularius* ar fi desemnat la început „boii fără pereche”, ceea ce, trebuie să admitem, este un argument extrem de şubred.
Rom. **stingher** are aceeaşi origine cu alb. *shtëngër*(*ë*) „şaşiu, cu privire încrucişată, chior”, alb. *shtënk* „chior”; cf. rom. (dial.) *stingheră* „oaie, capră, care are lapte numai într-o ţâţă”. Formele din română şi albaneză provin de la un traco-illir. **steng*- „singur, desperecheat”. Ar putea fi asociat cu lat. *singulus*. Origine traco-illiră (v. **stâng**, **stânjeni**).
Der: *a stingheri*, *nestingherit* etc.

stinghie (var. *stinghe*) – 1. bucată de lemn lungă şi îngustă, 2. partea a corpului unde se îmbină piciorul cu trupul.
V.sl. *sŭtegŭ* „traversă” < *sŭtegliti* „a reuni” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 8187).
Sensul formei vechi slave *sŭtegŭ* este acela de „steag” (cf. Djačenko, 681), iar verbul *sŭtegliti*, din care autorii de mai sus susţin că ar proveni v.sl. *sŭtegŭ*, nu este atestat (cf. Djačenko).
Rad. *steng*-, cu acelaşi sens ca în română, se găseşte şi în germanice; cf. v.g.s. *stanga*, m.g.s. *stange* „stinghie, băţ, prăjină”, v.isl. *stong* „băţ, par”, sued. *stang*, eng. *to sting* „a înţepa, a străpunge”.
PIE ***stegh**-, **stengh**-„a străpunge, stinghie, suliţă, vârf” (*IEW*, 1014).
Rom. **stinghie** trebuie să provină de la un mai vechi **stinglia*, **stingle*, fără să aibă vre-o legătură cu forma slavă.
Barnhart (1056) asociază eng. *stack* „grămadă, morman” cu *stake* „băţ ascuţit” pe care îl raportează la acelaşi rad. PIE ***(s)tegh**- „băţ, stinghie”; cf. alb. *shtëngezë* „stâlp, suport”. Origine traco-illiră.

stivă – grămadă de lemne sau alte obiecte aşezate ordonat unele peste altele.
It. (ven.) *stiva*, prin intermediul unor forme balcanice (Cioranescu, 8205); cf. ngr. *στοίβα*, bg. *stiva*, alb. *stivë* „stivă, grămadă”, alb. *stivoj* „a stivui”. În italiană există doar în dialectul venețian, dar forma este bine reprezentată în limbile balcanice, ceea ce indică origine pre-romană.
Forme similare există şi în limbile germanice; cf. eng. *stack* „stivă, grămadă”, împrumutat din scandinave; cf. v.isl. *stakkr* „căpiță de fân”, norv. *stakk*, dan. *stak*, sued. *stack*.
În mod evident, formele balcanice, precum şi cele germanice (scandinave), provin de la acest rad. PIE ***ste**- „stivă, grămadă”, cu prelungire fie în velară (**k**), pentru limbile germanice, fie în labio-dentală (**v**), pentru limbile balcanice. De remarcat că forma hun. *strava* „morman, stivă de arme ale inamicului” (cf. Walde, II, 601), este similară cu formele balcanice.
Walde pune această formă din limba hună în legătură cu lat. (*con)-struo* „a construi”. Vorbind doar de acest caz, reiese cu destulă claritate că hunii vorbeau o limbă IE şi nu erau, prin urmare, de origine mongolă, aşa cum s-a crezut multă vreme. Procopius din Caesarea (*Războaiele gotice*), care a scris în secolul VI d.Ch. şi a fost contemporan cu ei, îi consideră urmaşii cimmerienilor, o ramură estică a tracilor. Din păcate nu sunt atestate de la huni decât câteva cuvinte, pe lângă numele proprii care sunt tot de origine IE (v. **stăvili**).
Der: *a stivui*, *stivuire*, *stivuitor*.

stoarce (ar. *storcu*) – 1. a presa, a scoate, a extrage; 2. a obține; 3. a epuiza.
Lat. *extorquere* „a suci, a smulge” (Puşcariu, 1649; *REW*, 3094; Cioranescu, 8206); cf. it. *storcere*, cat., prov. sp. *estorcer* şi alb. *tork* „a stoarce”.
PIE ***terk**-, **trek**-, **tork**-, **trok**- „a răsuci, a freca” (*IEW*, 1077); cf. skt. *tarka* „fus, ax”, lat. *torqueo* „a răsuci”, v.ir. *trochal* „catapultă, praştie, centrifugă”.
Rom. **stoarce** este un derivat al limbii române din acelaşi rad. **tork** ca şi a **toarce**, prefixat cu *s* exhaustiv (v. **toarce**).
Der: *a storşi*, *a storcoşi*, *storsură*, *stoarcere*.

stocị – a stoarce.
V.sl. *istociti* „a subția prin tocire” < v.sl. *točiti* „a toci, a roade” (Tiktin; Cioranescu, 8209); cf. rus. *istočiti* „a toci, a roade”. Rom. **a stoci** este o variantă a lui **a stoarce** (v. **stoarce**).

stọfă (ar. *stofă*) – postav, țesătură.
N.g.s. *Stoff* (Cioranescu, 8210); cf. it. *stoffa*.

stog – grămadă de fân sau de paie.
V.sl. *stogŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 370); cf. bg., scr., slov., rus. *stog* „stog de fân”, v.isl. *stakkr* „stog”, lituan. *stogas* „acoperiş, adăpost, casă”, v.pr. *stege* „şopron”, alb. *stog* „căpiță de fân”.
Aceste forme sunt înrudite cu skt. *sthágati*, gr. *στέγος* „acoperiş” (cret. *στεγα*), lat. *tego* „a acoperi”. Nu are răspândire în limbile slave cu excepția slavelor de sud şi a limbii ruse. Sensul din greacă este identic cu cel din lituaniană. Provine din fondul balcanic.

stol – 1. grup de păsări; 2. mulțime, gloată.
Mgr. *στόλος* „flotă” (Roesler, 575; Cihac, II, 703; Murnu; Densusianu, *Rom*., 33, 286; *REW*, 8276; Cioranescu, 8214). În medio-greacă există doar forma *στολή* (fem.) „haine, îmbrăcăminte”, nu şi forma indicată de Roesler.
În schimb, o formă similară există în greaca veche; cf. gr. *στόλος* „echipament de luptă” < gr. *σλέλλω* „a ridica, a pregăti, a trimite, a se îmbrăca”, pentru care Chantraine (1050) trimite la PIE ***stel-**, **stelen-** „a ridica, a întinde” cu forma nominală ***stl̥-no** „platformă, loc ridicat” (*IEW*, 1019); cf. alb. *shtjelj* „a înfăşura, a împacheta”.
Cu toate acestea, nici v.gr. *στόλος* nu poate constitui etimonul rom. **stol**, întrucât este inadecvat din punct de vedere semantic, deşi cele două forme ar putea fi cognați. Pe de altă parte, rom. **stol** poate fi asociat cu alb. *suljiem* „a alerga”, alb. *sulm*, *sulmë* „grabă”, arm. *slanam* „a se arunca, a alerga” de la un rad. **sol*(*n*) cu epenteza lui *t* (v. **sol**). Origine incertă.

stolnic – şeful bucătarilor la curtea domnilor români.
V.sl. *stolŭ* „masă” > v.g.s. *stols* „scaun” (Cihac, II, 370; Cioranescu, 8115). Origine slavă.
Der: *stolnicel* „băiat care servea masa”, *stolnicească*, *stolnicie*.

stomac – parte a aparatului digestiv, situată între esofag şi intestinul subțire.
Ngr. *στομάχι* „stomac” (Cioranescu, 8218); cf. lat. *stomachus* „esofag, stomac”, v.sl. *stomachŭ* (Vasmer, *Gr*., 137).

strachină – vas de lut ars, blid.
Mgr. *όστρακίνος* „scoică” (Cihac, II, 704; Murnu, 54; Cioranescu, 8225). După Cioranescu pierderea lui *o* inițial a avut loc deoarece a fost considerat drept articol, dar argumentul lui Cioranescu este lipsit de sens. Acest argument ar putea fi valid dacă ar fi vorba de un împrumut în limba greacă. În acest caz, vorbitorii de limbă greacă ar fi putut într-adevăr să ia pe *o* inițial drept articol hotărât care apoi să fie elidat, dar în cazul de față este vorba de limba română, nu de greacă. Pe de altă parte, sensul mgr. *όστρακίνος* este total diferit. V.sl. *strakina* „*vocabulum dubium*” (Miklosich, *Lexicon*, 887) trebuie să provină din română (cf. Cioranescu, 8225). Origine incertă.
Der: *străchinar*.

strădă – drum, cale.
It. *strada* (Cioranescu, 8226) din lat. (via) *strata* „drum pavat”, plural de la *stratum* „strat” (v. **strat**).
Der: *stradelă*, *străduță*.

strai (ar. *strańu*) – haină, îmbrăcăminte; 2. pătură, cuvertură.
Lat. **sternium* (Tiktin). Slov. *srajca* „îmbrăcăminte” (Cioranescu, 8232). Cioranescu crede că din forma slovenă ar proveni rom. *străiță* „hăinuță”, iar prin regresiune s-a obținut forma actuală **strai**.
În primul rând, Cioranescu uită că vorbitorii de macedo-română nu au fost niciodată în contact lingvistic cu vorbitorii de slovenă. Cu toate acestea, nu am putut verifica forma slovenă indicată de Cioranescu. În plus, forma ar. *strańu* ne obligă să considerăm o formă mai veche **straniu*, astfel slov. *sraica* este un împrumut din limba română; cf. skt. *ā-stara* „pătură, plapumă”.
Lat. **sternium* nu este atestat, dar este apropiat de lat. *sterno* „a întinde, a aşterne” care provine de la PIE ***ster-**, **stre-** „a întinde, a aşterne” (*IEW*, 1029); cf. lituan. *straja* „staul aşternut cu paie”, friul. *straja* „aşternut de paie pentru animale”. Rom. **strai** provine de la acest radical printr-o formă mai veche **strenio*, apoi **straniu*. Origine traco-dacă.
Der: *străios*.

strậjă – 1. gardă, santinelă, patrulă, pază.
V.sl. *straža* „pază” (Miklosich, *Slaw. Elem.* 46; Cihac, II, 371); cf. bg. *straža*, sb. *streža*, rus. *straža* „gardă, gardian”, mgh. *sztrasza*, alb. *stražë*. Rus. *straža* este împrumut din slava veche, în locul originalului rus. *storoža* (Vasmer, III, 770); cf. lituan. *sargs*, *sargas* „paznic”, v.g.s. *strak* „dur, strâns” (cf. Vasmer).
Der: *a străjui*, *străjuire*, *străjer*, *străjerie*, *străjeresc*.

strậiță – traistă.
Variantă a lui **traistă**; cf. alb. *strajcë* „sac, traistă” (v. **traistă**).

strậmă – destrămătură.
Lat. **extrama* < *trama* „urzeală, pânză” (Tiktin; Cioranescu, 8236). Legătura cu lat. *trama* este evidentă, deşi etimonul propus nu este atestat în latină (v. **destrăma**).

strậnă – jilț, scaun în biserică pentru demnitari.
V.sl. *strana* „parte, regiune” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 372); cf. bg. *stran*, scr., slov., ceh. *strana*. Origine slavă.

strậşnic – 1. grozav; 2. teribil, de temut.
V.sl. *strašinŭ* „înspăimântător, groaznic” < *strachŭ* „frică, înmărmurire” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 373; Puşcariu, *Dacor*., 7, 466; Cioranescu, 8245); cf. lituan. *stregti*, *stregiu* „a înțepeni, a îngheța”, lituan. *strošnas* „teribil, de temut”, lituan. *strokùs*, *strakùs* „impetuos, vehement”.
Sensul din vechea slavă este puțin diferit, pe când sensul din limba română este identic cu cel din lituaniană cu care este cognat. Ar putea proveni de la acelaşi radical ca şi **zdravăn** (v. **zdravăn**). Origine incertă.
strat – 1. înveliş; 2. pat, aştenut, culcuş; 3. fâşie de pământ pe care se seamănă legume sau flori.
Lat. *stratum* „strat” (Tiktin; *REW*, 8292); cf. alb. *shtrat* „pat, aşternut”.
Lat. *stratum* < *sterno* „a întinde, a aşterne”< PIE ***ster-**, **stre-**, **stŗto** „strat” (*IEW*, 1029); cf. skt. *strtah* „întins, aşternut < *stŗtus*, *στρατός* „întins, aşternut” (v. **aşterne**).
Der. neol: *a stratifica*, *stratificare*, *stratificat*.

strateg – comnadant militar.
Gr. *στρατηγός* (Murnu) din gr. *στρατός* „armată”, *άγειν* „a conduce” sau din fr. *stratège* (cf. Cioranescu, 8249) din sec. XIX.
Der: *strategie*, *strategic*, *stratagemă*.

stră- – prefix.
Lat. *extra* (Tiktin; *REW*, 3095; Cioranescu, 8223). Există o serie de cognați cu lat. *extra*; cf. umbr. *ap-ehtre* „*ab extra*”, v.ir. *echtar*, cymr. *eithar*.
Rom. **stră-** are acelaşi sens cu alb. *stër-*; cf. alb. *stërgjush* „străbunic”, *stërnip* „strănepot”, folosit în maniera skt. *pra-*; cf. skt. *pra-tata-maha* „stră-bunic” (lit. stră-tată-mare”).

străbậte – 1. a intra într-un corp şi a trece în partea cealaltă; 2. a cutreiera, a merge cu greu învingând obstacole.
Lat. **extrabatere* (Pascu, I, 50). De la **bate** cu pref. **stră-** (cf. Cioranescu, 8224). Este un derivat al limbii române, aşa cum remarcă Cioranescu, din a **bate** (v. **bate**).
Der: *străbatere*, *străbătător*.

străd̦ậnie – efort, silință.
V.sl. *stradanije* „suferință, chin” < v.sl. *stradati* „a îndura” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 46; Cihac, II, 371; Cioranescu, 8227).
Rom. **străd̦anie** este o formă derivată din vb. a **străd̦ui** care pare a fi cognat cu formele slave (v. **străd̦ui**).

străd̦ui̯ – a depune mult efort ca să realizeze ceva.
Cioranescu (8227) îl asociază cu **străd̦anie** din v.sl. *stradati* „a îndura”; cf. bg. *strada* „a munci mult”, scr. *stradati* „a îndura, a se străd̦ui”.
Acest radical nu are răspândire în limbile slave, cu excepția slavelor de sud care au putut să-l împrumute din limba română. Pe de altă parte, forme similare apar şi în limbile germanice; cf. v.isl. *striða* „a munci cu râvnă”, v.isl. *strid* „dispută, grijă, rigoare”, v.scand. *strid* „străduință, luptă”, v.sax. *stridan* „a merge cu paşi mari”, v.g.s. *stritan* „a se certa, a se străd̦ui”, v.eng. *striden* „a merge cu paşi grăbiți”, eng. *stride* „a merge sau a alerga cu paşi grăbiți”, norv. *strita* „a duce ceva cu greu”.

Rom. **strădanie**, ca şi *străduinţă*, provin din a (se) **strădui**. Formele germanice ca şi cele româneşti provin din PIE ***ster-**, ***stor-** „a fi rigid” (*IEW*, 1022) cu prelungire în dentala PIE ***stridh-** (*IEW*, 1026). Nu este exclus să fie un împrumutut din unul din dialectele est-germanice vorbite pe teritoriul Daciei.
Der: *străduinţă*, *străduitor*.

străfigạ – a strănuta (Banat, Olt., Mold.).
Cioranescu (8229) îl consideră cu origine necunoscută. Este o formaţie de natură onomatopeică ca o formă alternativă a lui a **strănuta** (v. **strănuta**).
Der: *străfigare*, *străfigat*.

străghiáţă (ar. *străgl'eată*, mgl. *străgl'eată*) – caş, brânză proaspătă.
Lat. **extracaglata* > **extraglata* dintr-un **extracoagulatum* (Pascu, I, 68). Cioranescu (8231) îl consideră cu origine incertă. Nici presupusul etimon **extraglata*, nici celelalte forme intermediare nu sunt atestate în latină, încât ipoteza nu se susţine.
Trebuie pornit de la vb. *a străgheţa* „a închega”, formă paralelă cu *a îngheţa*, închegarea fiind percepută în vechime ca un fenomen similar cu cel al *îngheţării* (**gheaţă**).

străịn (var. *strein*, *stri*(*i*)*n*) – 1. necunoscut; 2. venetic, venit din altă parte; 3. care nu este cunoscut.
Lat. *extraneus* „din afară, străin” (Cihac, I, 264; Koerting, 3526; Cioranescu, 8233).
Lingvistica modernă respinge această etimologie din consideraţii fonetice. Din lat. *extraneus* ar trebui să avem un **strâi* (cf. Cioranescu, 8233). Forme similare avem în it. *straino* „străin” (formă înv. şi literară), calabr. *strainu*, tosc., umbr. *straino*.
Lat. **exterrinus* (Densunsianu, *Rom.*, 33, 286). Lat. **extralienus* (Puşcariu, *Dacor.*, 8, 105). V.sl. *straninu* „pelegrin” (Weigand, *Jb.*, 3, 214; Puşcariu, 1651; *REW*, 3098). Cioranescu crede că a avut loc metateza lui *i* (*e*) din **extraneus* la **extrainu*.
După cum am văzut, forme aproape identice există în mai multe dialecte italiene. Este evident că nu provine din latină, deşi este cognat cu forma latină. După Walde (II, 433) lat. *extraneus* provine din *exterrus* „din afară, străin”; cf. lat. *externus* „din afară”. În acelaşi timp, nici soluţia slavă propusă iniţial de Weigand nu poate fi acceptată, deoarece nu se mai pot explica formele dialectale din Italia. Singura soluţie este acceptarea unor forme prelatine atât în limbile italice, cât şi traco-illirică. De Mauro-Mancini (2076) consideră că it. *straniero* „străin” provine din v.fr. *estranger* „străin” < *extraneus*.
Der: *a înstrăina*, *înstrăinare*, *înstrăinat*, *străinătate*, *străinos* etc.

strămurạre (var. *strămurariţă*, ar. *strimurare*, *strimulare*, mgl. *strămulari*) – băţ ascuţit sau prăjină cu vârf metalic cu care se îndeamnă animalele.
Lat. **stimularia* < *stimulare* „a stimula, a incita” (Cihac, I, 265; Tiktin; *REW*, 8261; Capidan, 276; Cioranescu, 8237); cf. skt. *astrā* „săgeată, sabie, arc” (Monier-Williams, 122), alb. *strumullar*.
După Capidan (*Dacor.*, 7, 152), forma albaneză provine din română. Tiktin crede că este o formă artificială latinistă, ceea ce este un nonsens, deoarece apare la cronicari (cf. Grigore Ureche), relatând evenimente din epoca lui Ştefan cel Mare.
Este puţin probabil ca rom. **strămurare** să provină dintr-un lat. **stimularia*. Rom. **strămurare** este, în mod cert, cognat cu lat. *stimulus* „băţ ascuţit pentru a îndemna animalele”, ambele provenind din PIE ***(s)tei-** „ascuţit” (*IEW*, 1015), radical din care provine şi lat. *stilus* „băţ ascuţit”. Derivarea din latină este dificilă, astfel încât pare să fie de origine traco-dacă.
Rom. **strămurare** este, probabil, o formă refăcută după forma de pl. **strămuri*, deci o formă neatestată **strămură* de la un mai vechi **stemula*, formă feminină foarte apropiată de lat. *stimulus*. Epenteza lui *r* din prima silabă s-ar putea explica prin contaminare cu a **stră-punge**.

strănutạ (ar. *stărnut*) – a elimina cu zgomot aerul din plămâni.
Lat. *sternutare* „a strănuta” (Meyer, *Alb. St.*, 4, 120; Pascu, I, 161; *REW*, 8250; Cioranescu, 8242). Panromanic; cf. v.ir. *sreod* „strănut” (subst.), m.bret. *streuyarff* „a strănuta”, cym. *ystrewi* „a strănuta”,

v.ir. *strenim* „a sforăi”, arm. *p'rngam* „a strănuta” de la un rad. PIE ***pster**(**n**)-, radical de natură onomatopeică (cf. Walde, II, 591) (v. **străfiga**).
Der: *strănut*, *strănutare*, *strănutat*.

străpụnge – a înfige un obiect ascuțit în ceva făcându-l să răzbată în cealaltă parte.
Derivat al limbii române paralel cu a **împunge** de la un radical *pung-o*; cf. lat. *pungo* „a înțepa, a străpunge” (v. **împunge**).
Der: *străpungere*, *străpungător*.

strâmb (ar. *strîmbu*) – 1. care nu este drept,, diform; 2. încovoiat, îndoit, gîrbovit; 3. într-o parte pieziş; 4. incorect, nejust, fals.
Lat. **strambus* < *strabus* „care se uită cruciş” (Cipariu, *Arhiv*., 209; Diez, I, 402; Tiktin; *REW*, 8281; Pascu, I, 160); cf. gr. *στραβών*, gr. *στρεβλός* „răsucit”, it. *strambo* „ciudat, bizar”, alb. *shtrëmb* „strâmb”, *shtremb* „persoană diformă”(arg.), *shtrembër* „1. strâmb; 2. necinstit, greşit”.
Lat. *strambus* este rar întâlnit, sensul din italiană este destul de diferit, pe când sensurile din română şi albaneză coincid. De Mauro-Mancini (2075) consideră că it. *strambo* provine din **strambu*(*m*), o formă a latinei târzii. Or, latina târzie nu putea avea influență asupra românei. Gr. *στραβός* „saşiu” provine de altfel de la *στρεβλός* „răsucit, strâmb”, pe care Chantraine (1062) îl asociază cu *στρέφω* „a întoarce, a răsuci”, a cărui etimologie nu se cunoaşte (cf. Chantraine). Formele greceşti provin, probabil, din fondul traco-illiric.
Pornind de la formele română, albaneză şi cele greceşti se poate reconstitui un PIE ***streb**(**h**)- „a răsuci, a strâmba”, la care româna şi albaneza au infixat un *m*. Origine traco-illirică.
Der: *a strâmba*, *strâmbătură*, *strâmbătate*, *Strâmbă-lemne*.

strâmt (ar., mgl., istr. *strimt*) – care nu este destul de larg, îngust.
Lat. **strinctus* < *strictus* < *stringere* „a strânge” (Cihac, I, 267; Puşcariu, 1659; Philippide, II, 655; *REW*, 8305; Cioranescu, 8270); cf. v.it. *strinto*, ven. *strento*, sard. *istrintu*, precum şi alb. *streite*, *skrimtë* „moderat, temperat”, n.g.s. *stramm* „strâmt”, let. *strengt* „a se strâmta”.
PIE *strenk-, streng- „strâmt, înghesuit” (*IEW*,1036). Posibilă origine traco-dacă (v. strânge).
Der: *a strâmta*, *a strâmtora*, *strâmtoare*, *strâmtoreală*.

strậnge (ar. *stringu*, *strinsu*, *strimptu*, mgl. *string*, *strins*) – 1. a strâmta, a îngusta; 2. a aduna; 3. a fi prea mic ca obiect de îmbărăcăminte sau încălțăminte; 4. a comprima, a concentra.
Lat. *strīngere* „a strânge” (Puşcariu, 1661; *REW*, 8315). Panromanic; cf. vegl. *strengar*, alb. *shtrëngoj* „a strânge, a stoarce”, alb. *shtrëngim* „strâmtoare, strâmtorare” (fig).
PIE ***strenk-**, **streng-** „strâmt, înghesuit” (*IEW*, 1036-37); cf. gr. *στραχχός* „răsucit”, v.sax. *streng*, v.g.s. *strang* „frânghie”, v.ir. *strengim* „a trage, a târî”, v.isl. *strengr* „puternic, violent”, v.g.s. *strengi* „ascuțit, puternic”, eng. *strong* „puternic” (v. **strâmt**).
Walde-Pokorny (1036) derivă lat. *stringo* din PIE ***streig-** „rigid, strâmt”; cf. v.g.s. *strickan* „a lega strâns”, v.g.s., m.g.s. *stric*, n.g.s. *Strick* „dungă, linie”.
Der: *strângere*, *strâns*, *strângător*, *strânsură*, precum şi derivatele moderne *a restrânge*, *a constrânge*.

streaşină – 1. prelungire a acoperişului unei construcții în afara zidurilor; 2. acoperiş, bor la pălărie.
Cf. bg., slov. *strešina* < v.sl. *strecha*, *ostrešije* „acoperiş” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 232; Tiktin; Cioranescu, 8244).
Nu am putut verifica formele sud-slave indicate de Miklosich. Totuşi radicalul există în limbile slave în forme destul de diferite de forma românească; cf. bg. *strehu* „acoperiş”, slov. *streha* „acoperiş”, ceh. *strecha* „acoperiş”, rus. *strechà* „acoperiş, acoperiş de paie”, mgh. *esterha* „streaşină”, înrudite cu lituan. *stregti* „a acoperi” (Vasmer, III, 36). Toate aceste forme par să provină din PIE ***ster-**, **stre-** „a întinde, a aşterne” (*IEW*, 1029) (v. **aşterne**, **strai**); Forma românească pare să fie doar cognat cu formele slave. Posibilă origine traco-dacă.
Der: *a străşini*.

stręche (mgl. *streaclă*) – 1. specii de insecte foarte vătămătoare pentru animalele domestice (*Hypoderma bovis*, *Oestrus ovis*); 2. nebunie, nelinişte, spaimă.
Lat. **oestriculus* < *oestrus* „streche, tăun” < gr. *οϊστροϛ* „tăun, streche” (*tabanus bovinus*) (Giuglea, *Dacor*., 2, 824; *REW*, 6040a; Rosetti, I, 171).
V.sl. *strekati* „a înțepa” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 373); cf. bg. *strekŭ* „țânțar”, sb. *strk* „tăun”. Dintr-o formă veche slavă neatestată **streklja* (Tiktin; Candrea).
Legătura cu formele latină şi greacă, atât ca sens cât şi ca formă este evidentă, deşi derivarea directă din latină nu pare posibilă. Provine de la un mai vechi **strecle*, înrudit cu formele greacă şi latină (cf. mgl. *streaclă*). În greacă *οιστροπλήξ* înseamnă „lovit de streche” cu ambele sensuri care se întâlnesc în româna modernă, acela de „muşcat de streche” şi „apucat de nebunie”, iar *οϊστροϛ* are, de asemenea, cele două sensuri din limba română de „streche”, dar şi de „nebunie”.
PIE ***(s)teig-** „a înțepa, ascuțit” (*IEW*, 1016); cf. gr. *στίζω* „a înțepa”, got. *stiks* „înțepătură, muşcătură”, v.g.s. *sticken* „a înțepa”. V.sl. *strekati* provine tot de la acest radical. Rom. **streche** provine de la acest radical cu epenteza lui *r* ca în greacă şi latină. Din fondul pre-latin.
Der: *a strechia*, *strechiat*.

strecură (ar. *stricor*) – 1. a trece prin sită sau pritr-o țesătură un lichid; 2. a limpezi, a purifica; 3. a intra, a pătrunde; 4. a se furişa.
Lat. colare „a strecura, a curăța, a purifica” > *transcolare (Cipariu, Gram., 368; Meyer, Alb. St., 4, 110; Cioranescu, 8254). Există şi lat. colare care înseamnă „a locui, a cultiva pământul, a avea grijă de, a decora”. Lat. *extracolare (Puşcariu, 1650). Lat. stercorare „a îngrăşa cu bălegar” (Candrea; Tiktin).
Nici una dintre aceste trei ipoteze nu poate fi admisă, deşi legătura cu lat. *colare* este evidentă. Lat. *colo* < *colum* „coş de strecurat” este similar cu *qualum* „coş împletit” care provine din **quoslom*, **quaslom*, la rândul său, din PIE ***klo**, **kle** „a îndoi, a împleti” (Walde, I, 249). Totuşi, Walde îl consideră cu origine nesigură; cf. lat. *caulae* „gard, împletitură”, let. *kast* „a strecura”.
Rom. **strecura** şi lat. *colum* par să aibă o origine comună, însă derivarea rom. **strecura** din lat. *colare* este dificilă datorită pref. *stre-* (*stră-*). Provine de la un mai vechi **stre-colare*, **stre-culare*.
Der: *strecură*, *strecurătoare*, *strecurare*, *strecurător*.

strępede (ar. *strepădz*, *strepeț*, mgl. *strepŭ*) – numele unor larve care trăiesc în brânză, slănină sau în boabele de grâu.
Cioranescu (8257) propune ca etimon lat. *trepidus* „îngrijorat, timid”, totuşi consideră rom. **strepede** cu origine incertă.
Provine, din PIE ***serp-** „a (se) târî” (*IEW*, 912). De la acesta prin forma ***srep-**, unde grup. *sr* a trecut la *str* (v. **Strumon**). De la acest radical provine şi rom. **şarpe** (v. **şarpe**). Origine traco-dacă.

strepezi – a se irita provocând o senzație neplăcută (despre dinți).
Lat.**serpidus* < *serpere* prin intermediul alb. *shtrep* (Philippide, II, 734); cf. alb. *strapizoń*. Lat. **extorpidare* „a amorți, a înțepeni” (Candrea). Cioranescu (8259) crede că provine din **strepede**, plecând de la ideea de „a avea mâncărime”. Ipoteza este plauzibilă. De asemenea, Poghirc (*ILR*, II, 349) consideră că rom. a **strepezi** şi **strepede** au aceeaşi origine (v. **strepede**).
Der: *strepezire*, *strepezit*.

stricą (mgl. *stricari*) – 1. a deteriora, a defecta; 2. a (se) altera; 3. a deparava, a corupe.
Lat. *extricare* „a elibera, a curăța, a rezolva” (Tiktin; Capidan, 277; Puşcariu, *Lr.*, 199); cf. calabr. *stricare* „a freca, sp. *estregar* „a freca”, it. (umbr.) *strica* „a distruge” (cf. Cioranescu, 8261).
Corominas (II, 804) consideră că, sp. *estregar* provine de la un lat. neatestat **stricare*, fiind rezultatul încrucişării dintre **strigilare* „a țesăla” < *strigilis* „țesală” şi *frecare*, o cale mult prea ocolită ca să fie reală. Pe de altă parte, sp. *estregar* are acelaşi sens cu calabr. *stricare* „a freca”. În schimb, rom. a **strica** este identic ca sens şi formă cu umbr. *strico*. Astfel de perechi nu pot fi întâmplătoare. În plus, ele

indică apropieri certe între limbile (şi dialectele) italice, celtice şi illiro- tracă, fiind, în acest caz, vorba de fondul pre-latin.
PIE ***streig** < **ster-** „a freca, a tăia” (*IEW*, 1028); cf. lat. *striga* „rând, brazdă”, v.g.s. *strihhan* „a lua, a lovi”, v.sax. *strican* „a freca, a lua”, got. *striks* „dungă, rând”, v.sl. *strigo*, *strišti* „a tăia”, eng. *strike* „a lovi”, *stroke* „lovitură”. Origine traco-dacă.
Der: *stricat*, *stricăcios*, *stricăciune*, *stricător*.

strịdie – specie de moluscă (*Ostrea edulis*).
Ngr. *στρίδι* (Roesler, 576; Cihac, II, 704) înrudit cu gr. *óστρειον* „scoică”; cf. alb. *stridhë* „stridie”.

strigạ (ar. *strig*) – 1. a ţipa, a răcni; a chema; 3. a da cuiva un epitet, a denumi.
Lat. **strigare* „a ţipa ca o cucuvea” < *strix* „cucuvea” (Meyer, *Alb. St*., 4, 73; Tiktin; Puşcariu, 1657; *REW*, 8319).
Nu putem admite această etimologie. Lat **strigare* nu este atestat; în plus, nu există nici un cognat în alte limbi neolatine. Mult mai apropiat ca sens este lat. *strepo* „a striga, a face zgomot” > PIE ***(s)trep-** „a ţipa, a striga” (*IEW*, 1037) de care se apropie ca sens, iar ca formă se apropie de PIE ***(s)treig-**, **streidh** „a sfârâi, a hârâi” (*IEW*, 1036); cf. gr. *σρίζω* „a ciripi, a hârâi”, gr. *στρίξ* „cucuvea”, lat. *strix*, *-gis* „cucuvea”, lat. *strideo* „a scoate un ţipăt ascuţit”.
Este evident că toate aceste forme sunt apropiate şi din punct de vedere semantic. Rom. a **striga** provine de la PIE ***streig-**; cf. rom. *a stricui* „a striga, a răcni”. Walde-Pokorny derivă gr. *στρίξ* „o pasăre de noapte” (probabil, cucuvea) şi lat. *strix* „cucuvea” de la PIE ***streig-**. De altfel, între lat. *strepo* şi rom. **striga** legătura este destul de evidentă, fără însă ca rom. a **striga** să provină din latină, fiind vorba de alternanţa bi-labială/velară. Origine traco-dacă.
Der: *strigăt*, *strigare*, *strigătură*, *strigător*.

strịgă (ar. *strigă*) – cucuvea, vrăjitoare.
Lat. **striga* „spirit, duh rău” (Diez, *Gram., I*, 21; Cihac, I, 266; Tiktin; Pascu, I, 161; Philippide, II, 655; *REW*, 8308).
Rom. **strigă** este acelaşi cu lat. *strix*, *-igis*, dar şi cu gr. *στρίξ*. Are cognaţi în it. *strega* „vrăjitoare” şi alb. *strigë* „vrăjitoare”. Din română provin slov. *štriga*, pol. *strzyga*, *strzygonia* (cf. Candrea, *Elemente*, 409).
Der: *strigoi*, *strigoaică*.

strivị – 1. a zdrobi, a turti, a stâlci; 2. a nimici, a distruge; a omorî prin strivire.
V.sl. *sŭtryvati* „a strivi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Cihac, II, 374). Etimonul vechi slav invocat de Miklosich nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). O formă similară există şi în sanskrită; cf. skt. *śri-*, *śrinoti* „a strivi, a sparge”, dar şi în lat. *strages* „distrugere, strivire”.
Nu putem disocia etimologia rom. a **strivi** de aceea a lui a **zdrobi** (v. **zdrobi**).
Rom. a **strivi** pare să provină din PIE ***ster-**, ***stre-** „a freca, a împrăştia, a opri” (*IEW*, 1028); cf. lituan. *stripti* „a bătători, a strivi”, m.g.s. *strabbeln* „a se face ghem”, m.g.s. *strafen* „a pedepsi”. Formele germanice ca şi cea din limba română provin de la o formă cu prelungire în **b**, ***streub-**; cf. v.g.s. *stroufen* „a jefui”. Din fondul pre-latin.
Der: *strivire*, *strivitor*.

stropị – a împroşca cu apă sau alt lichid, a uda uşor.
V.sl. **sŭtropiti* < *kropiti* (Cihac, II, 375; Tiktin; Cioranescu, 8275); cf. sb. *kropiti*, pol. *skropič*. Nu putem accepta această etimologie.
Rom. a **stropi** provine din PIE ***stre-k-** „a împrăştia, a stropi” (*IEW*, 1030); cf. skt. *ava-sri* „a stropi”, got. *stranjan* „a stropi”, v.g.s. *streuwen*, v.sax *stregdan* „a stropi”, eng. *strew* „a stropi”, v.bret. *stronis*, n.bret. *strenien* „a stropi”, alb. *stërpik* „a stropi”, alb. *stërkas* „a stropi”.
Este evidentă apropierea rom. a **stropi** de albaneză şi de germanice. Spre deosebire de germanice, formele albaneze şi română conţin labiala *p*, ceea ce ne îndreptăţeşte să considerăm un proto-illiro-trac **strep-*, **strop-*. Origine traco-illirică.
Der: *strop*, *stropire*, *stropitură*, *stropeală*, *stropitoare*.

stropolị – a face treburi mărunte, a roboti.
Derivat expresiv după *a trebălui*. Legătura cu bg. *tropolja* „a tropăi” (Candrea; cf. Coranescu) nu este

deloc necesară, deoarece există şi în română forme similare de natură onomatopeică (v. **tropăi**, **tropoti**).

strụgure (var. *strugur*, *strug* (Basar.)) – 1. fructul viței-de-vie; 2. ciorchine.

Din *strug* „pilă mare” (Cihac, II, 376). Lat. **uvula* < *uva* „strugure, ciochine de strugure” (Puşcariu, *Dacor*., 6, 73; *REW*, 9105). Lat. **trugus* < *σρύγος* „fruct, folos” (Tiktin). Lat. *surculus* (Crețu, 377) sau lat **stribulus*, **strubulus* de la un rad. **streb-* „a răsuci”. Gepid. **thrubilo* > **struwilo* (cf. n.g.s. *Traube*) (Diculescu, *ZRPh*., 41, 424; Diculescu, 178, Gamillscheg, *Rom. Germ.*, 2, 266).

Niciuna din aceste ipoteze nu este adecvată, fie din punct de vedere semantic, fie fonologic, fie din ambele puncte de vedere, unele fiind total neverosimile. Ipoteza lui Cihac este incompatibilă din punct de vedere semantic. Etimologia de la *surculus* a lui Crețu este, de asemenea, fără sens, ca şi cea a lui Puşcariu, de altfel. Este practic imposibil, din punct de vedere fonologic, ca **strugure** să provină din **uvula*.

În ceea ce priveşte originea gepidă a rom. **strugure** nu este mai simplu, deşi există câteva forme germanice similare; cf. v.g.s. *thrubo*, n.g.s. *Traube*, oland. *druif* „strugure”. Şi mai regretabil este că ipoteza este preluată, în mod necritic de Meyer-Lübke, autorul *REW*, cum face în multe alte cazuri. Postularea unui gepid. **thrubilo* de către Diculescu, idee preluată apoi de Gamillscheg, este cât se poate de hazardată. O anumită apropiere între germ. *Traube* şi rom. **strugure** există, dar proveniența rom. **strugure** dintr-un ipotetic cuvânt gepid este fără îndoială o pistă greşită.

Dicționarele etimologice ale limbii germane (cf. Duden, *Etym*., 716; Kluge, 216) nu au putut elucida originea acestui radical germanic. Termenul nu se întâlneşte în celelalte grupuri germanice, respectiv grupul nordic şi cel estic (limba gotă).

Rom. **strugure** nu poate fi apropiat, în mod eficient, decât de gr. *σταφυλή* „struguri (cultivați)”. Fără îndoială că rom. **strugure** nu provine din greacă, în acest caz ar suna *stafure*, dar cele două forme au o origine comună. Ambele provin de la un PIE ***stagŭh-** (cf. Boisacq, 903).

În treacăt fie spus, în greacă PIE ***gŭh** > *φ* în cele mai multe cazuri. În traco-dacă labio-velara PIE aspirată ***gŭh** a devenit velară simplă (*g*) palatalizându-se când a fost urmată de *e* sau *i*, dar nu în acest caz, unde a fost urmată de *u*. În greacă există două forme, *σταφυλή* „strugure” cu accent pe ultima silabă, şi *σταφύλη* „ața cu plumb a zidarului”. Din păcate, Boisacq crede că, cele două forme au origini diferite, deşi chiar el remarcă faptul că bila de plumb agățată de firul de ață seamănă cu o boabă de strugure. Astfel, avem de fapt un transfer metaforic de la o noțiune la alta, ca modalitate de a crea cuvinte noi de la formele vechi existente în limbă, într-o vreme când posibilitățile împrumuturilor erau reduse.

Prin urmare, cele două forme, română şi greacă, provin de la o veche formă proto-balcanică **stagŭhul*. În traco-dacă a fost o formă **stagule* ori **stugule*, apoi epenteza lui *r*, **strugul*(*e*) şi ulterior *l* intervocalic a rotacizat. Epenteza lui *r* a avut loc cu mult înainte, dacă ne închipuim că n.g.s. *Traube* poate fi un împrumut din dialectele celto-dacice din ultimele secole ale mileniului I î.Ch. Acest lucru este şi mai evident dacă ne gândim că acest radical nu există în germanicele de nord şi cele de est. Pe de altă parte, vița de vie nu creşte în Scandinavia, locul de origine al popoarelor germanice.

Ştim că în celticele continentale labio-velarele au devenit labiale indiferent de vocala care a urmat. În schimb, indiferent care ar fi originea n.g.s. *Traube*, originea rom. **strugure** nu poate fi alta decât cea traco-dacă.

Der: *strugurel*, *struguraş*.

strụnă (ar. *strună* „vierme lung şi subțire care trăieşte în apele stătătoare”) – 1. coardă; 2. sfoară întinsă făcută din fire elastice.

V.sl. *struna* „păr, tendon” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 377; Cioranescu, 8281); cf. bg., scr., slov. *struna* „păr de cal”, ceh. *struna*, rus. *struná*

„strună”, lituan. *striuna*, *struna* „strună, coardă”, lituan. *striunyti* „a ridica, a pune pe picioare, a construi, a edifica”, v.g.s. *strom* „frânghie, odgon”.
Vasmer (III, 31) asociază forma rusă cu lat. *struo*, *-ere* „a aşeza, a construi”. Forma aromână pare mai veche şi, foarte probabil, nu provine din slavă. Origine incertă.
Der: *a struni*, *strunească*.

strung – maşină-unealtă cu ajutorul căreia se fac operaţii de rotunjire şi aşchiere a pieselor de metal.
V.sl. *strugŭ* < v.sl. *strugati* „a răzui” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Tiktin; Cioranescu, 8282); cf. bg., cr., slov., rus. *strug* „rindea, cioplitor”.
Der: *a strunji*, *strunjire*, *strungar*.

strungă (ar., mgl. *strungă*) – 1. loc îngrădit la stână; 2. deschizătură îngustă prin care trec oile un câte una pentru a fi mulse, numărate etc.; 3. trecătoare îngustă în munţi, defileu.
Din vb. a **strânge** (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47). Alb. *strungë* (Miklosich, *Slaw. Elem. im Magyar*, 35). IE ***strng** (Jokl, *Sb. Wien*, 168, 1, 89; Barič, *Albanorum. St., I*, 105). Rad. ***sru-** „a fugi” (Philippide, II, 735), rad. trac. **struma* „curgătoare” (Pascu, I, 191.
Noţiunea de **strungă** implică ideea de a (se) **strecura**, cu alte cuvinte, locul pe unde oile trec („se strecoară”) pentru a fi mulse, numărate etc.
Cioranescu (8283), în mod cu totul bizar, crede că provine de la **strung** cu sensul de „dispozitiv care execută frecare”. Pe de altă, Poghirc (*ILR*, II, 334) consideră că provine din PIE ***streng-** „strâns, strâmt” (*IEW*, 1036). Etimologia lui Poghirc, care se apropie de cea a lui Jokl, nu este plauzibilă, întrucât ar fi dat în română **strângă*, nu *strungă*. Poghirc asociază, în mod corect, forma **strungă** cu *strungăreaţă* „spaţiu între dinţi”. Această ipoteză pare să aibă mai mulţi adepţi decât cea a lui Philippide, deşi ipoteza lui Philippide este mult mai veridică.
Etimoanele indicate de Philippide şi Pascu provin din PIE ***sreu-** „a curge” (*IEW*, 1003). De la acest radical cu suf. *-unga*, un mai vechi **srunga*, apoi cu epenteza lui *t* (cf. **Sargetia**, **Siret**, **Strumon**). Origine traco-dacă.
Der: *strungar*, *strungărit*, *strungărie*, *strungăreaţă.*

Strụmon – denumirea tracică a unui râu din Macedonia care se varsă în Marea Egee (anterior, Marea Tracică), azi *Struma*.
Acest hidronim tracic, păstrat până azi în graiul aromânilor, provine din PIE ***sreu-mon** „râu, curs de apă < ***sreu-** „a curge” (*IEW*, 1003); cf. skt. *sarma* „râu, pârâu” (v. **Sargetia**, **Siret**).

struţ[1] (mgl. *struş*) – pasăre mare din ordinul alergătoarelor cu picioare lungi şi puternice (*Struthio camelus*).
Lat. *struthius* (Capidan, 278). Din it. *struzzo* (Puşcariu, 1662; Tiktin); cf. sb. *struc*. După Capidan (278) şi Cioranescu (8285), forma megleno-română ar putea proveni direct din latină. Este puţin probabil ca forma daco-rom. **struţ** să provină din latină, de aceea trebuie să adoptăm, în acest caz, ipoteza lui Puşcariu.

struţ[2] – buchet (Trans.).
N.g.s. *Strauss* „struţ, buchet de flori” (Candrea; Cioranescu, 8286).
Der: *a înstruţa* „a împodobi cu flori”.

studiạ – a cerceta, a observa, a învăţa.
It. *studiare* (Cioranescu, 8290) din lat.med. *studiare* < lat. *studium*. Rom. a **studia** poate fi considerat împrumut neologic din latină.
Der: *studiu*, *studio*, *studios*, *student*, *studenţie*, *studenţime*, *studenţesc*.

stuf (ar. *stuf*) – plantă erbacee din familia gramineelor cu tulpina înaltă şi frunze lanceolate (*Phragmites communis*)
După Roesler (18) din gr. *τύφη* „o plantă folosită pentru a umple saltele”. Atât Boisacq (994), cât şi Chantraine (1147) asociază forma greacă cu lat. *tuber* „tumoare”, ceea ce este o eroare. Totuşi, forma greacă pare să fie cognat cu rom. **stuf**, ambele de la un rad. IE ***tū-bh** (cf. Boisacq, Chantraine).

V.sl. *žukŭ* (Cihac, II, 378). Cihac traduce presupusul etimon slav cu *juncus* „trestie, stuf", dar această formă nu este atestată în slava veche (cf. Djačenko), deşi forme similare există în mai multe limbi slave; cf. bg., pol., rus. *žuk* „vierme, insectă", ceh. *žukati* „a bâzâi", dar aceste forme au cu totul alt sens decât cel dat de Cihac şi fiind de natură onomatopeică, nu pot fi asociate cu rom. **stuf**.

Vasmer (II, 64) arată, pe bună dreptate, că Berneker greşeşte când include aici şi scr. *žúka* „stuf", formă care are cu totul altă origine. Cuvântul sârb provine din it. *junco* „stuf, trestie", la rândul său din lat. *juncus* cu acelaşi sens, ceea ce l-a determinat probabil pe Cihac să creeze un etimon vechi slav neatestat. Cihac, probabil, s-a orientat după forma sârbă, asociind-o prin extrapolare cu formele din celelalte limbi slave care au cu totul altă origine. Din păcate, Cihac comite frecvent astfel de erori.

Rom. **stuf** provine din fondul eurasiatic cu echivalente în limbile afro-asiatice din AA ***šabab-** „(fluier de) trestie", arab. *śabab-* „fluier de trestie", ebr. *suf* „trestie, stuf", akkad. *šabît-* „instrument muzical", berb. **sab-*(*V*)*b-* „fluier", egipt. *šbb* „trestie, tub de trestie". Sensul iniţial a fost acela de „stuf, trestie", aşa cum reiese din egipteană şi din ebraică.

Rom. **stuf** provine de la un radical ***sub-**, ***suf-**, cu infixarea lui *t*, radical aparţinând fondului nostratic, eurasiatic. Limba română are un număr de cuvinte comune cu limbile hamito-semitice, cuvinte care nu există în alte limbi indo-europene, păstrate din fondul eurasiatic. Alte cuvinte româneşti, care nu au cognaţi în limbile IE, dar au forme echivalente în limbile afro-asiatice sunt rom. **deal** şi **hotar** (hat) (v. **deal**, **hotar**).

În ultimele decenii, o serie de cercetători sovietici şi americani au dovedit că familia de limbi indo-europene face parte dintr-o macro-familie eurasiatică, alături de limbile hamito-semitice, împreună cu alte cinci familii de limbi.

Der: *stufăriş*, *stufărie*, *stufos*.

stup (ar. *stup*) – 1. adăpost pentru albine; 2., ştiubei; 3. totalitatea albinelor dintr-un stup.

Din sb. *stup* „stâlp" (Cihac, II, 359). Lat. **stupus* < gr. *στύπος* „buştean, buturugă, trunchi" (Meyer, *IF*, 6, 121; Puşcariu, *Conv. literare*, 39, 50; Diculescu, *Elemente*, 463; *REW*, 8334; Candrea). Cioranescu (8292) se îndoieşte de ipotezele citate mai sus, dar se gândeşte la o rădăcină slavă prin intermediul ucr. *stub* „trunchi găunos", din care ar proveni rom. *ştiob*, apoi *ştubei*. Nici una dintre aceste ipoteze nu se susţine. Cu toate acestea, rom. **stup** este cognat cu forma greacă şi, probabil, şi cu cea ucraineană, dacă aceasta din urmă nu este un împrumut din română.

PIE ***stab**(**h**)-, ***stəb**(**h**)-, nazalizat **stemb**(**h**) „stâlp, trunchi de copac" (*IEW*, 1011); cf. *στύπος* „trunchi de copac", m.g.j. *stump*, m.oland. *stomp*, eng. *stump* „buturugă, trunchi", let. *stups*, *stupe*, *stupure* „buştean, buturugă, trunchi", rom. (dial.) *ştiomp* „ciot, trunchi tăiat".

Rom. **stup** nu poate fi separat de **ştiubei**. Aceste forme româneşti, în mod evident, au cognaţi în greacă, baltice, germanice (v. **ştiubei**). În unele zone, în special în Moldova (şi Basarabia), la **stup** i se spune şi azi **ştiubei**. Cum bine ştim, dacii erau mari crescători de albine, astfel că rom. **stup** şi respectiv, **ştiubei** se explică numai prin traco-dacă. Cele două forme din limba română par să se fi diferenţiat cu mult timp în urmă. Origine traco-dacă.

Der: *stupar*, *stupărie*, *stupărit*.

sturz (ar. *sturdzŭ*) – numele mai multor păsări de pădure de talie mică, cu pene brun-roşcate (*Turdus*).

Lat. **turdeus* < *turdus* „struz" (Puşcariu, 1665; *REW*, 8999; Cioranescu, 8296). Meyer-Lübke consideră că s-a contaminat cu *sturnus* „graur", pentru a-l explica pe *s* iniţial, dar acest artificiu nu este necesar deoarece *s* iniţial există şi în alte limbi IE. Forma lat. **turdeus* a fost propusă iniţial de Puşcariu pentru a explica pe *z* final, în schimb, pentru Byck-Graur (26), *z* provine de la forma de plural. Cum am arătat cu altă ocazie (Vinereanu, 2002, 100-101), acest lucru nu este posibil întrucât fenomenul nu apare în alte cazuri similare (cf. **brad**/*brazi*).

PIE ***trosdos** „sturz" (*IEW*, 1096). Această formă s-a păstrat în majoritatea grupurilor limbilor IE, nu

numai în latină. În plus, în baltice apare un *s* inițial ca şi în română, de aceea ar trebui corectată forma dată de Walde-Pokorny adăugându-i un *s* inițial ***(s)trosdos**; cf. skt. *truda* „o pasăre” (nu există sturz în India), m.ir. *truit*, *druit*, n.ir. *truid*, *druid*, v.g.s. *droska*, n.g.s. *Drossel* „sturz”, norv. *trost* „sturz”, v.isl. *Þrostr* „sturz”, v.pr. *tresde*, lituan. *strazdas*, let. *strazds* „sturz”, rus. *drozd* „sturz”.

Rom. **sturz** nu poate proveni din lat. *turdus* atât datorită lui *s* inițial cât şi datorită lui *z* final. Dacă ar proveni din latină, ar trebui să fie **turd*, nu **sturz**. Provine de la un mai vechi **sturdiu-s*. Origine traco-dacă.

Der: *sturzuleț*, *sturzişor*, *sturzoaică*.

sub (ar. *su*) – prepoziție care introduce un complement circumstanțial de loc.

Lat. *subtus* < lat. *sub* „sub” (Diez, I, 390; Puşcariu, 1668; *REW*, 8402). Panromanic.

PIE ***upo-**, **up-** „sub, până la” (*IEW*, 1106); cf. skt. *úpa* (pref. verbal şi prep.) „lângă, până la”, v.pers. *upa* „sub”, av. *upa*, umbr. *supu* „sub”, osc. *συπ*, gr. *ὕπο*, got. *uf* „pe, sub” (prefix), got. *uf* „sub” (prep.).

Atât forma latină, cât şi cele oscă şi umbrică indică o formă proto-italică **sup-*, *sub-*. *S* inițial din formele italice se explică prin contaminare cu *super* (v. **supra**, **deasupra**). Date fiind formele oscă şi umbrică, dar şi larga răspândire a acestui radical în atâtea limbi IE, este posibil ca această formă să fi existat şi în traco-dacă.

subiect – temă, problemă.

Lat. *subiectum* (Cioranescu, 8300), forma de neutru a lui *subiectus*, part. trecut de la *subiectare* < *subicere* < *jacere* „a arunca”.

Der: *subiectiv*, *subiectivitate*, *subiectivism*.

subția – a face sau a deveni mai subțire.

Lat. **subtiliare* < *subtilis* (Densusianu, *Hlr*., 166; Puşcariu, 1669; *REW*, 8398; Cioranescu, 8303); cf. it. *sottigliare*. Lat. **subtiliare* nu este atestat în latina clasică, dar nici în cea medievală. De Mauro-Mancini derivă it. *sottigliare* din lat. târzie **subtiliare*.

Rom. **subția** trebuie considerat un derivat al limbii române din **subțire** (v. **subțire**).

Der: *subțiere*, *subțiat*.

subțioară (var. *subsuoară*) – partea de de desubt a încheieturii brațului cu umărul.

Lat. *subala* „subraț, subțioară” (Cihac, I 268; Philippide, *Principii*, 33, 97; Densusianu, *Rom*., 123, 286; GS, 2, 315; Puşcariu, 1667; *REW*, 8346; Rosetti, I, 171; Cioranescu, 8304).

Relația cu lat. *subala* este evidentă, dar rom. **subțioară** nu poate proveni din lat. *subala*, ci dintr-o formă înrudită, **subiola*, **subtiola*. Origine incertă.

subțire (ar. *subțîre*, *supțîre*, mgl. *sup*(*ț*)*sori*, istr. *supțir*(*e*)) – care are grosime mică.

Lat. *subtilis* „subțire” (Puşcariu, 1670; *REW*, 8399; Cioranescu, 8305). Lat. *subtilis* < **subtexmen* „*Einschlagfaden*” (cf. Walde, II, 620).

Der: *subțiratic*, *subțirime*, *subțială*.

sucị (ar. *şuțu*) – 1. a răsuci un fir; 2. a da unui obiect o mişcare de rotație; 3. a întoarce pe o parte şi pe alta.

V.sl. *sukati* „a suci, răsuci” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 378; Cioranescu, 8315); cf. bg. *suča*, sb., slov. *sukati*.

Forma nu are răspândire în limbile slave cu excepția slavelor de sud, astfel că aceste limbi par să-l fi împrumututat din română.

PIE ***sue**(**n**)**g**, ***su**(**n**)**k** „a îndoi, a (se) legăna” (*IEW*, 1047); cf. skt. *svájate* „a suci, a răsuci”, norv. *svaga* „a legăna”, lituan. *suku*, *sukti* „a răsuci, a întoarce”, let. *sukt* „a scăpa”, v.ir. *so*(*a*)*id* „răsucit”, v.sax. *swingan*, eng. *swing* „a umbla de colo-colo, a (se) întoarce, a legăna”, n.g.s. *schwingen*. Provine din fondul pre-latin.

Der: *suceală*, *sucitură*, *sucitoare*, *sucit*, *a răsuci*, *răsucit*, *răsucitură*, *răsuceală*, *răsucitoare*, *răsucitor*.

sudạlmă – înjurătură.

Mgh. *szidalom* „invectivă, sudalmă” < *szidás* „a certa” (Cihac, II, 527; Gáldi, *Dict.*, 97; Cioranescu, 8321). Din mgh. *szidás* provine rom. *a sudui* (cf. Cioranescu). Rom. *a sudui*, **sudalmă** par să aibă

aceeaşi origine cu a **osândi** dintr-un rad. IE ***seud-**, **sud-** „a condamna, a blama” (v. **osândi**). Este demn de menţionat că forme similare există în limbile caucaziene de nord, forme care provin de la un rad. **sVrdV* „a blestema, blestem” (Starostin, 965), fapt care invalidează ipoteza originii maghiare a acestui radical, astfel că formele maghiare par să provină din limba română. Limbile caucaziene de nord nu sunt înrudite cu caucazienele de sud, dar par să aibă ceva în comun cu limba bască. Nici unele nu fac parte din grupul nostratic. Este vorba de o veche familie de limbi din Europa, mult diferită de limbile IE şi de celelalte familii aparţinând macro-familiei nostratice.
Der: *a sudui*, *suduitură*, *suduială*.

sudoare (ar. *sudoare*, *asudoare*) – transpiraţie, năduşeală.
Lat. *sudorem*, *sudor* „sudoare, năduşeală” (Puşcariu, 1673; *REW*, 8427). Panronanic; cf. vegl. *sudaur*.
PIE ***sueid-** „a asuda”, **su**(**e**)**idro**, **suoido** „sudoare” (*IEW*, 1043); cf. skt. *svid*, *svedati* „a asuda”. Acest radical PIE este foarte bine reprezentat în limbile germanice; cf. v.sax. *swat* „sudoare”, *swetan* „a asuda”, v.g.s. *sweiz*, sued. *svett*, norv., dan. *sved* de la un gmc. **swaita*, dar şi în celtice, şi baltice; cf. cymr. *chwys*, let. *svist* „a asuda”, *sviedri* „sudoare”. O formă similară a putut exista şi în traco-dacă. Posibilă origine traco-dacă (v. **asuda**).

suferi – 1. a suporta, a îndura o durere fizică sau morală; 2. a tolera; 3. a îngădui, a permite.
Lat. **sufferire* < *sŭffere* „a duce, a îndura” (Puşcariu, 1675; *REW*, 8428; Cioranescu, 8327). Panromanic.
După Walde (II, 625) lat. *suffero* provine din *fero* „a duce, a purta” < PIE ***bher-** „a duce, a aduce” (*IEW*, 128); cf. skt. *bháráti* „duce”, gr. *φέρομαι* „duc” etc. Origine latină
Der: *suferinţă*, *suferind*, *suferitor*, *nesuferit*.

sufertaş – ansamblu alcătuit din câteva vase metalice în fomă de cratiţă în care se transportă mâncarea.
Tc. *sefer tasi* < arab. *sefer* „călătorie” şi *tas* „ceaşcă” (Şăineanu, II, 318; Cioranescu, 8328); cf. ngr. *sefertas*, alb. *soferˈtas*.

sufla (ar. *suflu*) – 1. a elimina aer din gură şi din plămâni; 2. a bate vântul.
Lat. *sŭfflare* „a sufla” (Puşcariu, 1673; *REW*, 8430; Cioranescu, 8329). Panromanic. Lat. *sufflo* din *sub* şi *flo* „a sufla” (Walde, II, 517).
Lat. *flo* provine din PIE ***bhel-**, **bhle-** „a (se) umfla, a sufla” (*IEW*, 120) (v. **foale**, **umfla**).
Der: *suflare*, *suflu*, *sufloi*, *suflet*, *sufletesc*, *sufleteşte*, *a însufleţi*, *însufleţire*, *neînsufleţit*, *a răsufla*, *răsuflare*, *răsuflat*.

sufleca (var. *supleca*, *suplica* (Mold.), *sufluca* (Maram.), *sufulca*, *suvulca* (Trans.), *suvelca*, *zuvelca* (Munt., Olt.) – a îndoi, a răsuci marginile unui obiect de îmbrăcăminte, a sumete.
Lat. *supplicare* „a cere iertare, a implora” (Cihac, I, 209; Meyer, *IF*, 2, 72; Densusianu, *Rom*., 33, 287; Philippide, *Principii*, 158). Această ipoteză nu se susţine.
Lat. **suffolicare* „a se plia ca foalele” < *follis* (Puşcariu, *ZRPh*., 27, 742; Puşcariu, 1678; *REW*, 8432; Tiktin; Candrea). Şi această ipoteză rămâne o soluţie la fel de nepotrivită. Este apropiat atât ca sens, cât şi ca formă de lat. *plico*, *-are* „împături”.
PIE ***pel-** „a îndoi, a împături” (*IEW*, 802); cf. gr. *δι-πλός* „îndoit”, umbr. *dupla* „duplas”, m.ir. *diabul* „a dubla, a îndoi”. Forme cu prelungire în dentală (*d*) sunt atestate în limbile germanice: cf. v.g.s. *faldan*, v.sax. *fealdan*, eng. *fold* etc.
Rom. **sufleca** provine de la un radical similar cu lat. *plico*. Ca şi în alte cazuri, PIE ***p** urmat de **e** a trecut în traco-dacă la *f* (cf. **ferigă**, **a feri**). Provine de la un mai vechi **su-pelca*, **sufilca*, **sufelca*. Variantele *suplica*, *sufulca*, *suvulca* din unele graiuri confirmă cu prisosinţă această ipoteză. Origine traco-dacă.
Der: *suflecare*, *suflecat*.

sụge (ar. *sug*) – 1. a sorbi, a aspira lichid; 2. a absorbi; 3. a bea, a trage laptele din sân.
Lat. *sugere* „a suge” (Puşcariu, 1680; *REW*, 8438; Cioranescu, 8334); cf. it. *suggere*, port. *sugir*.
PIE ***seuk-**, **suk-**, **sug-** „a suge” (*IEW*, 912); cf. v.sax. *sugan*, v.g.s. *sugan*, m.g.s. *saugen*, n.g.s. *suagen* „a suge”, eng. *to suck*, let. *suzu*, *sukt* „a suge”. Din română provin bg. *sugar* (Capidan, *Raporturile*, 212) şi ngr. *σιουγκάρι* (Murnu, *Lehnw*., 40); cf. alb. *sugar*. Posibilă origine traco-dacă.
Der: *sugar*, *sugător*, *sugătoare*, *sugativă*.

sugẹl – inflamaţie supurativă a ţesuturilor din jurul unghiilor.
Lat. **sugillum*, contaminare a lat. *sigillum* „sigiliu” cu *sugillare* „a face vânătăi” (Puşcariu, *Dimin*., 172; *REW*, 7903; Cioranescu, 8335).
Această ipoteză nu este verosimilă. Lat. *sigillum* nu poate fi asociat cu **sugel** şi nu este deloc clar de ce ar fi avut loc o astfel de contaminare între *sigillum* şi *sugillare*. Pe de altă parte, Tiktin şi Candrea cred că este vorba de o contaminare cu vb. a *suge*, ipoteză la fel de eronată.
Rom. **sugel** pare să provină din PIE ***seug-** „necăjit, trist, bolnav” (*IEW*, 915); cf. v.ir. *socht* „depresie, supărare”, got. *siuks* „tristeţe, boală”, v.g.s. *suht* „boală”.

sughiţạ (ar. *sugl'iţă*, mgl. *sugliţ*) – a scoate zgomote datorită contractării diafragmei.
Lat. **subgluttiare* (Cihac, I, 126; Densusianu, *Hlr*., 170; Puşcariu, 1682; *REW*, 7943; Tiktin; Cioranescu); cf. sic. *suggytsari*, calabr. *sogliuttu*, sp. *soluzar*, port. *solučar*.
Provine de la o formă mai veche **su-glitare*, al cărui radical verbal *-glitare* are aceeaşi origine cu **gât** (v. **gât**).
Der: *sughiţare*, *sughiţat*, *sughiţ*.

suhạt – 1. păşune, izlaz; 2. teren mlăştinos unde pasc vitele.
Scr. *sùvat* „păşune de munte” (Cihac, II, 379; Cioranescu, 8342). Scr. *sùvat* nu poate proveni din v.sl. *suchŭ* „uscat”, aşa cum crede Cihac şi Cioranescu. Sensul original este cel de „teren mlăştinos” care a devenit loc de păşunat, întrucât terenul respectiv era necultivabil, prin urmare, nu poate proveni din v.sl. *suchŭ* al cărui sens este nu doar diferit, ci total opus. Termenul trebuie raportat la noţiunea de „umed, mlăştinos”. În sârbo-croată s-a pierdut sensul de „umed, mlăştinos”, însemnând doar „păşune”, mai precis „păşune de munte”, astfel sârbo-croata pare să-l fi împrumutat din română. Origine incertă, probabil pre-latină.

suị (mgl. *sui*(*ri*)) – 1. a merge în sus, a urca, a escalada; 2. a ridica, a înălţa.
Lat. *subire* „a veni sub, a veni după, a urma” (Cipariu, *Gram*., 368; Cihac, I, 270; Puşcariu, 1687; Candrea-Densusianu, 811; *REW*, 8364; Cioranescu, 8343); cf. sp. *subir* „a sui, a urca”.
Deviaţia semantică de la sensul lat. *subare*, *subire* la cel din rom. (şi spaniolă) nu este verosimilă. Astfel, Corominas (V, 322) derivă sp. *subir* „a urca” din lat. **subire* „a urca, a sui” care este, după el, un alt verb latinesc decât *subire*. Un lat. *subire* „a se întoarce” apare doar în latina medievală la Helmodus în secolul XII d.Ch. (cf. Niermeyer). Pentru română nu putem accepta acest etimon din latina medievală cu o atestare atât de târzie. Din fondul pre-latin.
Der: *suiş*, *suitor*.

sul (ar., mgl. *sul*) – 1. rol, cilindru; 2. piesă cilindrică la războiul de ţesut.
Ceh. *sul* „brad” (Cihac, II, 379). Etimonul ceh propus de Cihac are sens de „sare”, nu de „brad”, dar şi în acest caz ipoteza rămâne la fel de nepotrivită.
Lat. **subulum* < *insubulum* „sul” (Candrea, *Éléments*, 80; Puşcariu, 1688; Philippide, II, 656; *REW*, 4474; Cioranescu, 8351); cf. it. *subbio*, sp. *enjullo*, alb. *sulj*.
Lat. *insubulum* apare la Isidor din Sevilla (secolul VII d.C.) (cf. Niermeyer, 716).
În mod evident, cele două forme, latină şi română, sunt cognaţi, dar rom. **sul** nu poate proveni dintr-o formă a latinei medievale, rar întâlnită. Am arătat şi

în cazul altor cuvinte că, de multe ori, *b* intervocalic din latină provine de multe ori dintr-un *u* devenit apoi *v* şi, respectiv, *b* (v. **seu**). Din fondul pre-latin.

sụlă (ar. mgl. *sulă*, istr. *sule*) – 1. intrument de găurit; 2. penis.
Lat. *subula* „sulă" (Cipariu, *Gram*., 95; Cihac, I, 265; Puşcariu, 1689; *REW*, 8403); cf. logud. *sula*, it. *suggia*, friul. *suble*, gal. *solla*, ngr. *σοϋβλα*.
PIE ***seu-*** „a coase", ***siudhla*** „sulă" (*IEW*, 915) sau PIE ***sū-dhla*** (Walde, II, 620); cf. v.sl. *šilo* „sulă" < proto-slav **siūdlo* (cf. ceh. *šidlo*), v.g.s. *šilo* „sulă, cui". În traco-dacă ca şi în latină PIE ***d**(**h**), urmat de o lichidă, a devenit *b* (v. **albie**, **vorbă**).
Rom. **sulă** provine de la un mai vechi **subla*, apoi bilabiala *b* a dispărut. Ngr. *σοϋβλα* indică o formă **subla*, care provine probabil din română sau, dintr-un lat. **subla*.
Der: *sulac* (var. *sulaci*) „1. obiect de lemn sau metal lung şi ascuţit: 2. specie de crap cu formă alungită; 3. penis, organul genital al calului".

sulf – metaloid de culoare gălbuie cu miros neplăcut, pucioasă.
Lat. *sulphur* (*sulpur*) (Cioranescu, 8356); cf. it. *zolfo*.
Der: *sulfamidă*, *sulfat*, *sulfură*, *sulfuric*.

sulfịnă – plantă cu flori galbene sau albe.
Lat. **sulfina* (cf. Cioranescu, 8357). Forma **sulfina* nu este atestată în latină. Origine incertă, probabil traco-dacă (v. **sulf**).

sụliţă – lance, săgeată.
V.sl. *sulica* „suliţă" (Miklosich, *Lexicon*, 903; Cihac, II, 380); cf. scr., pol. *sulica* „suliţă", ucr. *sula* „suliţă", mgh. *szuca*. Djačenko (689) asociază v.sl. *sulica* cu skt. *cula* „suliţă". O formă similară există şi în latină. Lat. *sublica* „par, stâlp" < lat. *suba* „par, prăjină". Walde (II, 620) consideră că lat. *sublica* provine de la acelaşi radical ca şi *subula* „sulă".
În aceeaşi manieră, nu putem separa rom. **suliţă** de **sulă**, atât din punct de vedere semantic, dar şi fonetic. Rom. **suliţă** provine de la acelaşi rad. PIE ***sūdhla**, ca şi **sulă**. Este posibil ca limbile slave să-l fi împrumutat din stră-română.
Der: *suliţar*, *suliţaş*, *a însuliţa*.

sultạn – monarh musulman.
Tc. *sültan* (Şăineanu, II, 328; Cioranescu, 8361) din arab. *sultān* „suveran".
Der: *sultană*, *sultănică*.

sụmă (înv. *somă*, *şumă*, ar. *sumă*) – 1. cantitate, mulţime; 2. cantitate de bani; 3. rezultatul adunării.
Lat. *summa* „sumă" (Puşcariu, 1691; Cioranescu, 8362). Alţi autori (Tiktin; Candrea) îl consideră un împrumut târziu din polonă.
Forma *sumedenie* care provine de la acelaşi radical, ca şi forma veche *somă* (secolul XVI), infirmă ipoteza unui împrumut târziu (cf. Cioranescu, 8361); cf. alb. *sumë* „mult, foarte", de obicei urmat de un substantiv. Forma modernă **sumă** este, după Cioranescu, o formă cultă, dar, aşa cum am arătat, acest lucru nu este posibil, datorită atestărilor mai vechi şi prezenţei sale în aromână. Provine de la acelaşi radical ca şi samă (v. **samă**).
Der: *sumedenie*, *a însuma*, *însumare*, *însumat*.

sumạn (ar. *sumă* „lână lungă şi aspră") – haină ţărănească lungă până la genunchi făcută din pănură sau din postav gros, ţundră, zeghe; 2. pănură.
Bg. *sukman* < v.sl. *sukno* „postav" (Miklosich, *Slaw. Elem*., 47; Cihac, II, 379; Cioranescu, 8363); cf. rus. *sukno* „postav". Tc. *sükman* (Şăineanu, II, 327); cf. mgh. *szokman*.
Aceste ipoteze nu sunt plauzibile, întrucât niciuna nu explică pe ar. *sumă*. Rom. **suman** provine de la o formă identică cu cea din aromână, formă care azi nu se mai păstrează în daco-română. Papahagi (991) crede, în mod eronat, că ar. *sumă* ar proveni din lat. *summa*. Din fondul pre-latin.
Der: *sumăiaş*, *sumănar*, *sumănărie*.

sụnạ (ar. *asun*, mgl. *sun*) – 1. a produce un sunet; 2. a chema pe cineva prin semnale sonore.
Lat. *sonare* „a suna" (Cihac, I, 271; Puşcariu, 1694; *REW*, 8087). Panromanic; cf. vgl. *sonuar*.

PIE ***suen-** „a suna a răsuna” (Walde, II, 559; *IEW*, 1046), ***suono-s** „sunet, răsunet” (*IEW*, 1046); cf. skt. *svanati* „a suna, a răsuna” (III, sg.), v.ir. *son* „zgomot”, v.ir. *senn* „a suna, a cânta” (la un instrument), v.sax. *swinsian* „a cânta”, v.g.s., v.sax. *swan* „lebădă”, let. *sanēt* „a bâzâi, a fredona” (v. **zvon**).
Der: *sunare*, *sunet*, *sonerie*, *a răsuna*, *răsunet* etc.

sụpă (ar. *supă*) – fiertură de carne cu legume.
Fr. *soupe* (Cioranescu, 8370) din v.fr. *souppe*, *sope*, de origine germanică; cf. v.sax. *sūpan*, n.g.s. *saufen* „a bea” (v. **ciorbă**).
Der: *a supa*, *supeu*.

supărạ – a (se) necăji, a (se) amărî, a (se) întrista.
Lat. *superare* „a urca, a (se) ridica, a depăşi, a învinge” (Cipariu, *Gram*., 33; Cihac, I, 19; Philippide, *Principii*, 48; Şăineanu, *Semasiol*., 126; Puşcariu, 1096; Pascu, I, 164; *REW*, 8458; Cioranescu, 8371).
Cioranescu consideră, în mod eronat, că au existat în limba veche sensurile din latină. În română nu pare să avut niciodată sensul de „a întrece, a depăşi”, iar exemplele aduse din N. Costin „pe unii i-au supărat cu pedeapsă”, precum şi din S. Ludescu „supărat de străinătate” (cf. Cioranescu) nu justifică ipteza lui Cioranescu că sensurile au existat în limba veche. Sensul din exemplul citat din N. Costin nu poate fi asociat cu cel din latină, iar cel din S. Ludescu, de asemenea, nu pare să aibă sens de „a depăşi, a întrece”. În orice caz, exemplele date de Cioranescu sunt izolate şi, prin urmare, neconcludente. În limba veche, exista subst. *supăr* „boală, supărare, pagubă” care, de asemenea, infirmă cele spuse de Cioranescu. În mod evident, lat. *superare* nu poate constitui etimonul rom. a **supăra**.
Prin urmare, originea rom. **supăra** trebuie căutată în altă parte. În astfel de cazuri, trebuie găsite forme echivalente în cel puțin câteva limbi IE, vechi sau moderne, după care s-a reconstituit un rad. PIE sau se poate reconstitui un astfel de radical. În cazul de față, rom. **supăra** poate fi asociat cu PIE ***sāi-** „durere, boală, a răni” (*IEW*, 877), radical destul de răspândit în limbile IE, cu sensuri similare cu cel din limba română. Astfel, în germanice apare cu prelungire în *-ro*; cf. got. *sair* „durere”, v.g.s., v.friz., v.sax. *ser* „durere”, eng. *sore* „bolnav, dureros, care cauzează durere”, *sorry* „supărat, întristat, îndurerat”.
De asemenea, cu prelungire în *-t*, apare în limbile celtice; cf. v.ir. *sáeth* „supărare, necaz, boală”, v.ir. *saethar* „supărare, oboseală, muncă”. Cu prelungire în *-uo*, în latină şi baltice; cf. lat. *saevus* „furios, violent”, let. *sievs*, *sivs* „incisiv, muşcător” (cf. *IEW*).
Prin urmare, pentru rom. a **supăra** se poate porni de la tema cu prelungire în *-uo*, ca şi în cazul latinei şi letonei, unde *v* a trecut la *b*, apoi la *p*, având în vedere apropierea traco-dacei atât de latină, cât şi de limbile baltice. Având în vedere că în diverse grupuri de limbi IE prelungirea respectivă diferă, în general, de la grup la grup, nu este greşit dacă pornim de la acest rad. PIE având de la început prelungire în *p*. De remarcat că sensurile din exemplele citate mai sus, din N. Costin şi S. Ludescu, precum şi cel al rom. *supăr*, discutate mai sus, sunt mai apropiate de originalul PIE decât sensul din româna actuală. Amintim, de asemenea, că în unele graiuri mai conservatoare se foloseşte frecvent şi azi locuțiunea „a fi supărat (despre animale)” cu sensul de „a fi bolnav, a nu se simți bine”. Radicalul PIE avea vocala *a*, cum reiese şi din exemplele din limbile ind-europene indicate mai sus, astfel este de presupus că forma mai veche din care provine forma românească a fost inițial cu *a* sau *o*, apoi s-a închis la *u*. Închiderea vocalelor deschise a avut loc în daca târzie (v. **Dokidova**, **Mureş**). Origine traco-dacă.
Der: *supărare*, *supărat*, *supărăcios*, *supărător*, *nesupărat*.

supra – în forme ca **deasupra**, **asupra** (v. **deasupra**, **asupra**)
Lat. *supra* (Cioranescu, 8374); cf. alb. *sipër*. Are aceeaşi origine ca şi **spre**. După Mikloscih (*Rom. Elemente*, 65), forma albaneză provine din lat. *super*.
PIE ***upér**, **upéri** „supra, deasupra” (*IEW*, 1105; cf. skt. *upári*, av. *upairi*, v.pers. *aupriy* „deasupra”, gr. *ὑπερ*, umbr. *super*, osc. *supruis*, *supreis*, cymr. *gor*, corn. *gor-*, bret. *gour-* „deasupra”, got. *ufar*, n.g.s. *über*, eng. *over* „deasupra” (v. **spre**).

suprafață – întindere, parte exterioară.
Calc lingvistic după fr. *surface* din **supra** şi **față** (v. **supra**, **față**).

supụne – 1. a aduce, a pune sub stăpânirea cuiva, a cuceri, a subjuga; 2. a constrânge; 3. a da ascultare, a se resemna.
Lat. *supponere* „a pune sub, a înmormânta, a supune” < *subponere* (Puşcariu, 1697; Candrea-Densusianu, 1468; *REW*, 8469); cf. it. *supporre* „a presupune” (v. **pune**).
Der: *supunere*, *supuşenie*.

sur – gri, cenuşiu.
Bg., scr. *sur* „sur, gri” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 380). Lat. *syrus* „mătură” (Tiktin).
Nu este atestat în alte limbi slave. Formele sud-slave provin din română. Forme provenind de la acelaşi radical se găsesc şi în alte limbi IE; cf. alb. *surmë* „gri închis, sur”, lituan. *širmas* „gri”, lituan. *sirvis* „cal sur, de culoare gri”. Mgh. *szürke* „gri” pare a fi un împrumut dintr-o limbă indo-europeană.
În mod evident, formele albaneză şi lituaniană nu pot fi explicate prin slavele de sud. Trebuie să fi existat o formă mai veche **surm*(*ŭ*) în care *m* final a căzut în română. După unii cercetători, alb. *surmë* provine din PIE ***k**’**ṛmo** (Jokl, *Mélanges*; Pedersen, 153-155) (cf. Orel, 405). PIE ***k**’ a dat, de asemenea, *s* în limba română (cf. **sută**), dar în alte cazuri a rezultat *ş* (v. **şale**). Menționăm că forme apropiate există în limbile nord-caucaziene de la un rad. nord-caucazian **sVrV* „cenuşiu, sur” (Starostin, 966), unde *V* reprezintă o vocală nedeterminată.
Rom. **sur**, precum şi forma albaneză şi cele baltice provin de la un rad. PIE comun. Legătura cu caucazienele de nord nu are o explicație bine determinată. Una din explicații ar fi aceea că aceste limbi au putut împrumuta acest radical de la un popor indo-european cu care au venit în contact, fie anumite graiuri indo-europene au preluat cândva anumite elemente lexicale din limbile caucaziene de nord (v. **sudalmă**). Origine traco-illirică.
Der: *Surilă* (nume de bou), *a însuri*.

surcẹl (ar. *surțel*, *surțear*, mgl. *surțol*) – băț subțire, surcea.
Lat. **surcellus* < *surculus* „ramură (mică)” < *surus* „creangă, ramură, par” (Cihac, I, 271; Densusianu, *Rom*., 33, 287; Puşcariu, 1699; *REW*, 8472; Cioranescu, 8380). Păstrat doar în dialectele italiene de nord *surcel* (cf. Battisti, 5, 3556, apud Cioranescu). Lat. **surcellus* nu este atestat.
PIE ***suer-** „băț, par” (*IEW*, 1050); cf. skt. *svaru* „băț, par”, v.g.s. *swiron* „a înțepa, a trage în țeapă”, n.g.s. (dial. elv.) *Schwirren* „par, stâlp”. Probabil că nu provine din latină, fiind doar cognat cu forma latină.

surd (ar. *surdu*) – care nu aude.
Lat. *surdus* „surd” (Puşcariu, 1700; *REW*, 8474; Cioranescu, 8382). Panromanic; cf. alb. *shurdh*, *shurdër*.
PIE ***suer-** „a zumzăi, a murmura” (*IEW*, 1049). Walde-Pokorny consideră că lat. *surdus* provine de la acest radical (v. **şoarece**, **surlă**, **a susura**).
Der: *surzenie*, *surzilă*.

surghiụn – exil, deportare.
Tc. *sürgün* „exilat” (Roesler, 603; Şăineanu, II, 329; Cioranescu, 8387); cf. ngr. *σουργούνια*, alb. *sürgün*, bg. *sjurgjun*.
Der: *a surghiuni*, *surghiunire*, *surghiunit*.

sụrlă (ar. *surlă*, *zurnă*, mgl. *surlă*) – instrument muzical de suflat, trompetă, goarnă.
Tc. *surna*, *zurna* < pers. *surna* (Miklosich, *Fremdw*., 128; Cihac, II, 381; Şăineanu, II, 331); cf. scr. *surla* „flaut”, pol. *surma*, rus. *surna*, alb. *zurmë*.
Dacă etimonul de origine este pers. *surna*, ceea ce pare să fie adevărul, acesta provine din PIE ***suer-** „a zumzăi, a bâzâi” (*IEW*, 1049), de natură onomatopeică (v. **susura**, **zornăi**).

surpạ (var. *surupa*) – 1. a prăbuşi, a prăvăli; 2 a ruina, a distruge.
Lat. **subrupare* (Cihac, I, 371; Meyer, *Alb. St*., 6, 76; Puşcariu, 1702; Pascu, I, 42; *REW*, 7451). S-a „păstrat” doar în română (Rosetti, I, 171). Lat. *surripiare* (Philippide, *Principii*, 148) sau lat.

*surpere (Pascu, *Beiträge*, 12); cf. sp. *derribar* „a dărâma, a surpa". Forma spaniolă provine din *riba* „râpă" (cf. Corominas, II, 448).
În aceeaşi manieră, forma românească este un derivat al limbii române, din **sub** şi **râpă** > *subripare cu elidarea lui *b*, s-a ajuns la un *surâpa, *surupa* (v. **râpă**).
Der: *surpare*, *surpătură*, *surpat*.

sursă – 1. izvor; 2. origine.
Fr. *source* (Cioranescu, 8393) din v.fr. *sourse*, *source*, part. trecut de la *sourdre* < lat. *surgere* „a izvorî, a ţâşni".
Der: *resursă*.

surtuc (ar. *siurtuc*) – haină bărăbătească din postav.
Fr. *surtout* „palton" prin intermediul ngr. *σουρτούκο* (Cioranescu, 8394) sau prin intermediul rus. *sjurtuk* (Sanzewitch, 209; Bogrea, *Dacor*., 1, 292); cf. sb. *surtuka*, alb. *surtukë*. Cea de-a doua variantă este mai puţin probabilă.
Der: *surtucar* „orăşean, târgoveţ".

sus (ar. (*n*)*sus*, mgl (*an*)*sus*, istr. *sus*) – într-un loc mai ridicat sau mai înalt, deasupra.
Lat. **susum* < *sursum* (Puşcariu, 1703; *REW*, 8478; Cioranescu, 8397); cf. it. *su*(*so*); calabr., prov., v.fr., cat. *sus*, sp., port. *suso*. Lat. *susum* este atestat numai în latina medievală (Niermeyer, 1318).
Lat. *sursum* < *subs-uorsom* (cf. *deorsum* „jos") de la acelaşi radical cu *verto* (Walde, II, 635) (v. **învârti**, **jos**). Cu toate acestea, radicalul apare şi în irlandeza veche şi modernă sub forma *suas* „sus" de la un proto-celt. **sus*, formă de la care provin şi formele neolatine. Origine traco-dacă (v. **jos**).

susai – numele a câtorva plante erbacee (*Sonchus oleraceus*, *S. asper*, *S. arvensis*, *S. palustris*).
Rus. *susak* „plantă" (Cihac, II, 381). Nu am putut verifica etimonul rus indicat de Cihac. După Pascu (*R. critică*, 1938, 110) rus. *susaj* provine din română.
Hasdeu (*Cuvente, I*, 303) îl consideră dacic, părere însuşită şi de Philippide (2, 735); cf. alb. *susaljë* (*Lagenaria vulgaris*).
Cioranescu (8398) crede că provine din v.sl. *susati*, *susa* „a suge", pe motiv că această plantă produce un suc alb asemănător laptelui, idee absolut eronată. Forma albaneză justifică ipoteza lui Hasdeu. Ţinând cont de forma albaneză, rom. **susai** provine de la un mai vechi **susaliu*. Origine pre-latină.

susan (ar. *susame*) -plantă cu seminţe comestibile (*Sesanum indicum*).
Tc. *susam* „susan" (Roesler, 603; Şăineanu, II, 331; Cioranescu, 8399; cf. ngr. *σουσάμι*, alb., bg., sb. *susam*.
La origine, cuvântul provine din akkadiană; cf. akkad. **sawaš-šammu*, acelaşi cu assyr. *šamaš-šamnu* „sămânţă uleioasă", preluat de aramaic. *shumshema* şi arab. *simsim* (cf. Barnhart, 988).
Împotriva concepţiei generale, tc. *susam* probabil că nu provine din arab. *simsim*, întrucât termenul este atestat şi în greaca veche, forma turcă fiind mai apropiată de cea greacă, decât de cea arabă; cf. gr. *σεσάμον*, gr.(dor.) *σασάμον* şi lat. *sesama*, *sesamum* „susan". Având în vedere aceste detalii, forma turcă provine dintr-o limbă IE din Balcani sau din Asia Mică, cel mai probabil din medio-greacă. Româna l-a împrumutat din greacă într-o perioadă greu de determinat, fiind vorba de un veritabil *Wanderwort*.

suspina (ar. *suschir*(*are*)) – a ofta, a scoate suspine.
Lat. *suspirare* „a suspina" (Puşcariu, 1704; *REW*, 8489); cf. it. *sospirare*, prov. *sospirar*, fr. *soupirer*.
Lat. *suspiro* < *sus-spiro* „a suspina, a răsufla" < PIE ***spens-** (Walde, II, 575); cf. gr. *σπεος* „gaură".
Der: *suspin*, *suspinat*.

susura (ar. *şuşuredz*) – a produce un zgomot uşor, lin şi continuu (despre ape, frunze).
Lat. *susurare* „a vorbi în şoaptă, a face un zgomot uşor" (ca cel al albinelor sau al vântului) (Puşcariu, 1706; Pascu, I, 168). Din fr. *susurer* (Cioranescu, 8407).
Rom. a **susura** nu provine din franceză, aşa cum consideră Cioranescu. Existenţa formei macedo-române exclude această posibilitate. În plus, trebuie accentuat că, atât în română, latină, cât şi în franceză aceste forme sunt formaţii onomatopeice, dar în acelaşi timp ele sunt vechi.

PIE ***suer-** „a zumzăi” (*IEW*, 1049); cf. skt. *svarati* „a tuna, a răsuna”, lat. *susuro* „a sfârâi, a zumzăi”, v.isl. *svara* „a tuna, a lovi”, norv. *svera* „a se învârti, a se roti”, norv. *surla* „a îngâna, a cânta încet”, sued. *sorla* „a îngâna”, n.g.s. *schwirren* „a zumzăi”, n.g.s. *surren* „a zumzăi”, lit. *surma* „a murmura”, v.sl. *svirati* „a urla, a scânci”, alb. *shësheris* „a sfârâi”. Orel consideră că forma albaneză provine din gr. *συριζω* „a fluiera”, ceea ce este, în mod evident, o eroare (v. **surlă**).

Der: *susur*, *susurare*, *susurat*.

sută (ar., mgl. *sută*) – numărul care urmează după nouăzeci şi nouă.

V.sl. *sŭto* „sută” (Miklosich, *Slaw. Elem.* 48; Cihac, II, 381; Cioranescu, 8408); cf. bg., scr., ceh., pol., rus. *sto* dintr-un proto-sl. **sŭto* (cf. Vasmer, III, 15). Trecerea sunetului slav *ŭ* > *u* în limba română nu poate fi explicată (Meillet, *Bul. Soc. Lingvistique*, 19, 91; cf. Cioranescu).

Trebuie menționat că Meyer (*Alb. St.*, 4, 47) îl consideră de origine persană în limba română. Pe de altă parte, o serie de slavişti sunt de părere că ar proveni din vechea irlandeză. Mikkola (*RS*, 1, 5, *Ursl. Gr.* 1, 69, 3, 37), Osten-Saken (*IF*, *Anz.*, 28, 37), Iakobson (*Arier*, 205; Sobolevsky, *Af. sl. Ph.*, 27, 204), Koržinek (*LF*, 67, 289; Hirt, *IF*, 6, 348) (cf. Vasmer), mai exact dintr-un v.ir. **sutom*, cu trecerea lui *u* la *ŭ*, la fel ca şi în cazul lui *Danapris* care a dat un *Dŭneprŭ* în proto-slavă.

Această ipoteză, este, o eroare deoarece slavii nu au avut nici cel mai mic contact lingvistic cu irlandezii ca să împrumute elemente lexicale din vechea irlandeză. În orice caz, *Danapris* nu este de origine celtică, ci de origine traco-scitică, iar dacă traco-scit. *a* a trecut la *ŭ* în proto-slavă, acelaşi lucru s-a întâmplat şi în cazul lui **sŭto* care provine de la un geto-dac **suta*, la rândul său de la un mai vechi **sata*.

Vasmer susține că tot din irlandeză ar proveni şi fin. *sata*, precum şi got. crim. *sada* „sută”. În mod evident, fin. *sata* şi got. crim. *sada* sunt împrumuturi în aceste limbi, deoarece finlandeza nu este limbă IE, iar gotica este limbă germanică, iar în germanice PIE ***k** a dat *h*. În vechea irlandeză se spunea *cet* la sută, iar în irlandeza modernă *cead* cu diftongarea vocalei *e*. Este cert că toate aceste forme provin de la un **suta* „sută”, care, după cum am văzut, nu este de origine irlandeză, nici măcar celtică.

De remarcat că irladeza face parte din grupul celticelor insulare, vorbitorii lor emigrând de pe continent cu peste 3000 de ani în urmă. În ce privește celții care au fost răspândiți în Europa, inclusiv în Europa Centrală sau în Asia Mică, dialectele lor făceau parte din grupul celticelor continentale care în marea lor majoritate au dispărut. Din acest grup se mai vorbesc doar cymrica (*Welsh*) şi bretona care au o serie de particularități ce le fac să difere de celticele insulare (cf. Vinereanu, 2002).

În ce privește termenul *sută*, în cymrică se spune *cant* (pron. *kant*) şi în bret. *kant*, forme apropiate de lat. *centum*. Aceeaşi formă sau forme foarte apropiate au existat şi în celelalte limbi şi dialecte celtice continentale. Prin urmare, proto-slavii nu puteau să preia această formă nici din vreun dialect celtic continental. Singura alternativă este aceea că proto-slavii au împrumutat forma din traco-dacă încă din primele secole ale erei creştine, dacă nu chiar mai dinainte. În consecință, toată teoria cu originea irlandeză a sl. *sto* este complet neverosimilă.

Pe de altă parte, I. Pătruț (*Orig. rom. sută*) consideră că *sută* a intrat în română, dinaintea dispariției *ierilor* slabi din slava comună, care au dispărut înaintea altor împrumuturi slave din română ca *sfadă* şi *sfat* (din *sŭvada*, *sŭvetŭ*). E. Petrovici (cf. Pătruț) considera că au fost cuvinte slave care au intrat în latina dunăreană. Printre acestea menționează rom. *măgură* < proto-sl. **magūla*, care ar fi intrat în latina dunăreană sub forma **magula*. După el, a fost împrumtat înainte ca *ū* < *y* în slavă. Un alt exemplu în acest sens ar fi *mătură* < v. sl. **metula*. Pe de altă parte, Pătruț arată că forma proto-slavă pentru *sută* a fost **sito* (pe care îl compară cu lituan. *šimtas*), dar ar fi

devenit ulterior, *sŭto*, înainte de a fi împrumutat de română. Pentru a justifica acest împrumut din slavă, Pătruț recurge la exemple ca *măgură* şi *mătură*, citate şi de Petrovici, care astăzi sunt considerate traco-dace (cf. I.I. Russu, *Elem*., 177, 179; Brâncuş, *VALR*, 95, 142). Pe de altă parte, slaviştii consideră că sl. *mogyla* este împrumut în slavă, ca şi *sută*.

Prin urmare, este plauzibil ca rom. *sută* să provină din traco-dacă, ştiut fiind că PIE **k' > s* sau *ş* în traco-dacă, situație care s-a perpetuat şi în română. La limită, n-ar fi exclus ca forma slavă să provină din anumite graiuri iranice, deşi nu acesta pare să fie adevărul, întrucât, slavele au împrumutat o formă **suta*, şi nu **sata* care este forma de tip iranic (cf. av. *satem*).

PIE ***k**'**mtom** < **dk**'**mtom** „zece ori zece" (*IEW*, 192); cf. skt. *satam*, av. *satəm*, lat. *centum*, v.ir. *cet*, ir. *ced*, cymr. *cant*, bret. *kant*, alb. *kint*, toch A *känt*, toch. B *känte*, lituan. *šimtas*, let. *simts*.

Rom. **sută** provine din traco-dacă, ştiut fiind că PIE ***k**' > *s* sau *ş* în traco-dacă şi română. Este cert că rom. **sută** are caracteristici *satem*, dar, după cum ştim, traco-daca împărtăşea anumite caracteristici cu limbile *satem*, nefiind o limbă prin excelență *satem*, aşa cum s-a crezut până acum.

Der: *sutică*, *sutaş*, *sutar*, *sutime*, *a însuti*, *însutit*.

suveică (ar. *suval'că*, mgl. *săvaică*) – piesă de lemn la războiul de țesut în care se fixează țeava cu fir de bătătură şi care este trecută prin rost pentru a țese.

Cf. bg. *sovelka* (Cihac, II, 381; Pascu, *Suf*., 233; Cioranescu, 8410). Nu se întâlneşte în alte limbi slave, în afară de bulgară.

PIE ***sue(i)** „a îndoi, a legăna, a se mişca dintr-o parte în alta", cu temele nominale ***suilo**, ***suimo** „întoarcere, răsucire" (*IEW*, 1041). Walde-Pokorny consideră că forma bulgară provine de la acest radical, dar este de presupus că este de origine română. Cum am spus, acest termen nu are răspândire în celelalte limbi slave. Rom. **suveică** are un cognat în lituan. *šeiwa*, *šéiwele* „suveică" care provine tot de la acest radical. Ținând cont de formele aromână şi lituaniană, putem reconstitui o formă mai veche **suvala*, *suval-ka*. Din fondul pre-latin.

svastică – 1. străvechi simbol religios indian, întâlnit şi în alte culturi vechi, în formă de cruce cu brațele egale şi cu extremitățile răsfrânte; 2. simbol al nazismului.

Fr. svastika din skt. svastika < su- „bun, bine" (cf. gr. ευ-), asti „este" (v. **este**) şi suf. -ka, cu sensul original de „well-being" (bun-augur, bunăstare); cf. eng. swastika.

svelt (ar. *sveltu*) – suplu.

Fr. *svelte* (Cioranescu, 8416) din it. *svelto* < lat. *evulsus*, part. trecut de la *evellere* < *vellere* „a trage, a smulge".

Ş

şa (pl. *şei*, *şele*, ar., mgl. *şauă*, pl. *şali*) – piesă de harnaşament din piele sau din lemn pe care şade călărețul.
Lat. *sella* „scaun, fotoliu” (Puşcariu, 1490; *REW*, 7795); cf. it., prov., cat. *sella* „șa”, fr. *sella* „șa”, sp. *silla* „scaun”, alb. *shalë* „șa”. Meyer (398), urmat de Orel (407), consideră că forma albaneză provine din lat. *sella*.
PIE ***sedla** „scaun, şa” (Walde, II, 511; *IEW*, 884) < PIE ***sed-** „a ședea”; cf. got. *sitls* „scaun”, v.sax. *setl*, eng. *saddle* „șa”, v.g.s. *sezzal* „scaun, fotoliu”, v.sl. *sedlo*, arm. *eti* „loc, poziție”, alb. *shalë* „șa”.
Din punct de vedere fonetic, rom. **şa** poate proveni din latină, dar şi direct din PIE prin traco-dacă. În schimb, din punct de vedere semantic, în latină avea doar sensul de „scaun”. În schimb, în unele limbi neolatine (italiană, franceză) precum şi în unele limbi germanice ca engleza, sensul este acela de **şa**. În general, atât în grupul neolatin, cât şi în cel germanic, în diferite limbi avem fie un sens, fie celălalt.
Unii cercetători fac deosebirea între originea lui a **înşela** (*înşeua*) „a pune şaua” şi a lui a **înşela** „a amăgi”, dar cele două verbe au aceeaşi origine. Aceştia preferă să derive a doua formă din v.bg. *mšel* „înşelăciune, amăgire” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 31; Cihac, II, 148; Weigand, *Jb.*, 13, 110; Puşcariu, *Dacor.*, 6, 327- 32; *DAR*).
Având în vedere cele arătate mai sus, este evident că v.bg. *mšel* provine din rom. **înşela**. Prin urmare, nu trebuie să considerăm că cele două sensuri ale vb. a **înşela** provin de la etimoane diferite.
Der: *şelar*, *şelărie*, *a înşeua*.

şacal – mamifer carnivor sălbatic asemănător cu lupul (*Canis aureus*).
Fr. *chacal* (Cioranescu, 7316) din sp.mex. *jacal* < limba nahuatl *xahtalli*.

şah – 1. rege al Iranului; 2. joc de origine orientală.
Pers. *šah* prin tc. şah (Cioranescu, 7338). Jocul de şah a fost imaginat ca un război virtual pentru şah şi cei dela curte, cu victime de ambele părți, iar când regele era ucis sau luat prizonier jocul lua sfârşit. Expresia *šah mat* înseamnă în persană „regele (este) mort”.

şagă (ar. *şuguescu* „a şugui”) – glumă.
V.sl. *šega* „glumă” (Cihac, II, 384; Tiktin; Iordan, *Dift.*, 73; Cioranescu, 7334); cf. bg., scr. *šega*, *šag* „glumă”, alb. *shakë* „glumă”, ngr. *σάκαϛ*. Forma există doar în slavele de sud, albaneză şi neogreacă, pe lângă română. Provine probabil din fondul traco-illiric.
Der: *a şugui*, *şăgalnic*.

şal (ar. *şal*) – țesătură din lână sau mătase împodobită cu borderii pe care femeile o poartă pe cap sau pe umeri.
Tc. (pers.) *şal* „şal” < hindi *shal* (Tiktin; Cioranescu, 7354). Forma a fost preluată şi de alte limbi europene moderne; cf. n.g.s. *Schal* „șal, fular”, eng. *shawl* „șal, fular”.

şalău – peşte răpitor de apă dulce (*Lucioperca sandra*)
Mgh. *süllö* „peşte de apă dulce” (*Esox lucius* sau *Perca fluvilatilis*) (Cihac, II, 527; Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 159; Cioranescu, 7362).

Rom. **şalău** ar putea proveni din PIE ***(s)kŭalo-s** „specie de peşte mare” (*IEW*, 958); cf. lat. *squalus* „specie de peşte de mare neidentificat”, v.isl. *hvarl* „balenă”, v.sax. *hwoel*, v. scand, n.g.s. *hwal* „balenă”, v.g.s. *hwelira* „somn”, v.pr. *kalis* „somn”. În acest caz, mgh. *süllö* provine din română. Reichenkron (152) consideră că PIE ***sk** a dat ş în traco-dacă, ipoteză care nu se confirmă întotdeauna (v. **şopârlă**, **şold**). Origine incertă.

şale (ar. *şale*) – partea spinării din jurul regiunii lombare.
Lat. *sella* „scaun, fotoliu” (Puşcariu, 1490; *REW*, 7795; Cioranescu, 7301).
Puşcariu crede că atât rom. **şa** cât şi **şale** pot proveni de la acelaşi etimon latin, dar această ipoteză trebuie respinsă. Rom. **şale** nu poate fi asociat cu lat. *sella*.
PIE ***k'louni** „fesă, şale” (*IEW*, 607); cf. skt. *śroni* „fesă, şale”, av. *sraoni* „şale”, lat. *clunis* „coapsă, şold”, lituan. *šlaunis* „şale, fesă”, v.pr. *slaunis* „fesă”, cymr. *clun* „şale”, v. isl. *klaun* „fesă”. Velara ***k**' a fost palatală încă din PIE care a dat *ş* sau *s* (v. **sută**) în traco-dacă, apoi prin metateza lichidei *l*, un mai vechi ***şalne**. Prezența nazalei *n* lângă *l* explică nerotacizarea lui *l* (cf. Vinereanu, 101-102). Sensurile în toate aceste limbi IE sunt aproape identice, pe când lat. *sella* este total diferit ca sens. Este ştiut că elementele lexicale care denumesc părțile corpului reprezintă una din categoriile de cuvinte care rezistă cel mai bine la schimbări, fiind de obicei înlocuite odată cu limba, adică atunci când vorbitorii unei limbi pierd limba însuşindu-şi o altă limbă. Origine traco-dacă.
Der. *a deşela*, *deşelare*, *deşelat*.

şandramă – construcție primitivă de scânduri.
Tc. *sundurma* „hangar” (Şăineanu, II, 335; Tiktin). Cioranescu (7416) consideră că derivarea este dificilă din punct de vedere fonetic.

şanț – 1. săpătură, groapă, canal, rigolă; 2. tranşeu.
N.g.s. *Schanze* „şanț”, prin intermediul pol. *szanc* (Cihac, II, 385; Tiktin). Din săs. *schanz* (Borcea, 207) sau mgh. *sanc* (Gáldi, *Dict.*, 96). Intermediarul polonez nu este necesar. Româna l-a împrumutat din săs. *schanz*.

şapcă (ar., mgl. *şapcă*) – acoperământ pentru cap, capelă.
Sl. *šapŭka*, bg., scr., rus. *šapka* (Miklosich, *Fremdw*., 128; Cihac, II, 385).
Der: *şepcar*, *şepcărie*.

şapte (ar. *şeapte*, *şapte*) – numărul care urmează după şase.
Lat. *septem* „şapte” (Puşcariu, 1514; *REW*, 7830). Panromanic; cf. vegl. *sapto*.
Acest numeral este atestat în top. *Septecasas*, la Procopius din Cesarea (De Aedificiis, IV), fiind una din cetățile reparate de împăratul Iustinian (v. **duşman**, **labă**, **casă**).
PIE ***septm** „şapte” (*IEW*, 910); cf. hitt. *šipta*, skt. *sapta*, av. *hapta*, v.ir. *secht*, cymr. *saith*, got., v.g.s. *sibun*, alb. *shteté* etc.
Acest radical este prezent în toate limbile IE. Numeralele de 1 la 10 s-au conservat cel mai bine, în fiecare dintre aceste limbi. O formă similară a existat şi în traco-dacă (cf. Vinereanu, 60).
Der: *şeptar*, *şeptime*, *a înşepti*, *înşeptit*.

şarg – cu părul galben deschis (despre cai, rareori despre alte animale).
Mgh. *sarga* „galben” (Cihac, II, 627; Tiktin; Cioranescu, 7454); cf. lituan. *sartas* „roşcat (despre cai)”. Având în vedere forma lituaniană, mgh. *sarga* pare să provină dintr-o limbă IE care nu poate fi decât româna (v. **sorb**). Din fondul pre-latin.

şarlatan (ar. *şarlatan*) – escroc, pungaş.
Fr. *charlatan* (Cioranescu, 7463) din it. *ciarlatone* < *ciarlare* „a pălăvrăgi, a vorbi repede” de natură imitativă, asociat prin etimologie populară cu *cerretano* < *Cerreto* „sat din Umbria”, cunoscut pentru pentru medicii şi negustorii săi ambulanți.
Der: *şarlatanie.*

şa̦rpe (ar. *şarpe*) – reptilă târâtoare cu corpul cilindric, fără picioare, care se târăşte.
Lat. **serpes* < *serpens* „şarpe” (Diez, 380; Puşcariu, 1527; *REW*, 7855; Cioranescu, 7465). Derivarea directă din lat. *serpens* nu este posibilă din punct de vedere fonetic.
PIE ***serp-** „a (se) târî” (*IEW*, 912); cf. skt. *sárpati* „a (se) târî” (3, sg), *sarpá* „sarpe”, gr. *έρπω* „a se târî, a merge” (I, sg.), alb. *gjarpër* „şarpe”.
PIE ***s**, urmat de **e**, a dat *ş* în traco-dacă şi a rămas la fel în română (v. **şopârlă**, **şapte**, **şase**). Origine traco-dacă.
Der: *şerpoaică*, *şerpesc*, *şerpeşte*, *a şerpui*, *şerpuitor*, *şerpuire*, *şerpar* etc.

şa̦se (ar. *şase*) – numărul care urmează după cinci.
Lat. **sess* < *sex* „şase” (Tiktin, *ZPPh*., 12, 456; Puşcariu, 1529; *REW*, 7885; Cioranescu, 7473).
PIE ***seks**, ***sueks**, ***kseks** (*IEW*, 1044); cf. skt. *shash* < **shaksh* „şase” (Monier-Williams, 1108), av. *χšvaš*, got. *saihs*, v.g.s. *sehs*, v.ir. *se*, alb. *ğastë*, toch. A *šak*, toch. B *škaš*, lituan. *šeše*, let. *šesi*.
Rom. **şase** nu poate proveni direct din lat. *sex*. În schimb, forma românească este foarte apropiată de baltice şi de sanskrită. Cum am mai arătat, numeralele de la *1* la *10* s-au conservat în întregime în toate limbile IE. În cazul românei, câteva dintre acestea nu pot proveni prin latină, dar pot proveni din formele PIE prin traco-dacă. Am văzut că numeralele sânt un sistem unitar foarte rezistent la schimbări. Origine traco-dacă.
Der: *şesime*.

şa̦tră – 1. cort al ţiganilor nomazi; 2. grup de corturi de ţigani; 3. comunitate de ţigani nomazi.
V.sl. *šatĭrŭ* „cort” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 53; Cihac, II, 386; Cioranescu, 7488). În ciuda celor indicate de Miklosich şi ceilalţi, forma veche slavă nu este atestată. Există totuşi într-o serie de limbi slave moderne; cf. bg, scr. *šator* „cort”, rus. *šatjor* „cort”, mgh. *šator* „cort”, lituan. *šetra* „colibă, bordei”. Ulterior, Miklosich reconsideră etimologia rom. **şatră** ca provenind direct din tc.(pers) *çadir* (Miklosich, *Fremdw*., 128; Roesler, 609), ceea ce este mult mai paluzibil.
În aceeaşi manieră, Vasmer (III, 379) consideră formele slave de origine turcică; cf. kazah. *šatir* „cort”, tc., azer., uigur., tăt. *čadir* „şatră, cort”. La rândul lor, formele turcicee provin din pers. *čatr* „cort, perdea”; cf. skt. *chāttram* „perdea”.
În ce priveşte limba română, nu este sigur prin ce filieră a provenit cuvântul dar, dat fiind faptul că în majoritatea limbilor turcice acesta are sens atât de **cort** cât şi de **şatră,** este de presupus că a fost împrumutat direct din turctă sau tătară.
Der: *şetrar* (var. *şătrar*).

şchiau (ar. *şcl'au*) – bulgar.
Lat. *sclavus* (Puşcariu, 1457; REW, 8003a; Cioranescu, 7552) din mgr. *σκλαβήνος* < v.sl. *sloveninŭ*; cf. it. *schiavo*, calabr. *schiau*.

şchiop (ar., mgl. *şcl'op*, istr. *şliop*) – 1. care are un picior mai scurt, care nu are un picior, 2. care şchiopătează.
Lat. **scloppus* < *cloppus* „şchiop” (Puşcariu, 1550; *REW*, 1997; Tiktin; Cioranescu, 7569); cf. v.fr., prov. *clop*, cymr. *cloff*, v.corn. *claf* „şchiop”, alb. *shkjep* „şchiop”. Etimonul latin propus nu este atestat ca atare. După Walde (I, 237), alb. *shkjep* „şchiop” < lat. **skloppus*. Radicalul se găseşte şi în limbile celtice.
Forma română şi albaneză provin de la un traco-illir. **skloppo-s*, la rândul său probabil din PIE ***skeibh-**, **skimbh-**, **skeip-** „strâmb, saşiu, şchiop” (*IEW,* 922). De remarcat că epenteza lui *l* apare atât în latină cât şi în română, în albaneză, dar şi în celtice. *s* iniţial este prezent şi în originalul PIE, dar a dispărut în latină. Origine traco-illirică.
Der: *a şchiopa*, *a şchiopăta*, *şchiopătat*, *şchiopătură*, *şchioapă* „unitate de măsură pentru lungime”.

şcoa̦lă (ar. *sculic*, *scul'o*, mgl. *sculó*) – 1**.** instituţie de învăţământ, 2. localul clădirea unei astfel de instituţii; 3. curent, mişcare artistică sau ştiinţifică.

Lat. *schola* „şcoală” (Densusianu, *Rom*., 33, 285; Cioranescu, 7585); cf. bg., sb. *škola*, pol. *szkola*, mgh. *iskola*. Forma există practic în toate limbile europene. Din română provine bg. *školar* (Capidan, *Raporturile*, 234).
Der: *şcolar*, *şcolăriță*, *şcolăreşte*, *a şcolări*.

şedeą (ar. *şed*, *sidzeri*, mgl. *şod*, *şădzui*, istr. *şed*) – a fi aşezat pe ceva, a sta pe ceva.
Lat. *sedere* „a şedea” (Puşcariu, 1576; *REW*, 7780; Cioranescu, 7663). Panromanic.
PIE ***sed-*** „a şedea” (*IEW*, 884); cf. hitt. *aš*, *ašatar* „a şedea, a se aşeza”, skt. *sad*, *sadayati* „a şedea”, skt. *a-shad*, *a-sidati* „a se aşeza”, v.pers. *had*, v.ir. *sa*(*i*)*did* „a şedea” (III, sg.), cymr. *seddu*, v.isl. *sit*, v.g.s. *sezzen*, got. *sitan*, eng. *sit*, v.sl. *seždo*, *sedeti*, lituan. *sedu*, *sesti*, let. *sest* „a se aşeza” etc.
Acest radical există practic în toate grupurile de limbi IE. Rom. a **şedea** are aceeaşi origine cu a **aşeza**. Acesta din urmă nu poate proveni din latină (v. **aşeza**).
Der: *şedere*, *şezut*, *şezătoare*, *şezător*, *şedință*.

şef – conducător, cap.
Fr. *chef* (Cioranescu, 7665) din v.fr. *chef* < lat.med **capum* < lat. *caput* „cap” (v. **cap**).
Der: *şefie*.

şerb – sclav, rob.
Lat. *sĕrvus* „înrobit, sclav” (Puşcariu, 1581; *REW*, 7876; Cioranescu, 7694). Panromanic; cf. alb. *shërbej* „a servi”.
Lat. *servus* provine din PIE ***serghŭo*** (Walde, II, 526); cf. osc. *serevkid* „auspicio”, lituan. *sergiu*, *sergmi* „a păzi”, *sergus* „paznic”, v.sl. *strego* „a păzi”. PIE ***serghŭo*** ar explica pe *b* din limba română, PIE ***ghŭo*** > **b* în traco-dacă. În acest caz, forma albaneză este un împrumut din unul din dialectele trace sau illirice de nord. Dialectul illiric din care provine albaneza nu a trecut labio-velarele PIE la labiale (*p*, *b*), astfel forma albaneză este un împrumut.
Der: *şerbie*.

şerbęt – preparat dulce din fructe cu zahăr.
Tc. *şirbet* < arab. *chorbet* (Roesler, 609; Şăineanu, II, 336; Cioranescu, 7696); cf. ngr. *σερβετι*, alb., bg., sb. *serbet*, precum şi limbile neolatine; cf. it. *sorbetto*, fr. *sorbet*, sp. *sorbete*.

şerpạr – brâu lat de piele, prevăzut cu buzunare, pe care îl poartă țăranii, chimir.
Este un derivat de la **şarpe** (v. **şarpe**).

şes (ar. *şes*) – teren plan, neted.
Lat. *sĕssus* „şezut, actul de a şedea” < *sessor* „cel care şade” < *sedeo* (Puşcariu, 1586; Cioranescu, 7709). Această ipoteză emisă inițial de Puşcariu şi preluată, în mod necritic, de Cioranescu este necorespunzătoare atât din punct de vedere semantic. *REW* (7882) consideră, în mod eronat, că provine din alb. *shesh* „şes”; cf. gr. *ϊσος* „la fel, egal (ca mărime, număr), asemănător”.
Nu este vorba aici de un împrumut, ci de fondul comun balcanic. Gr. *ϊσος* provine de la un mai vechi IE ***sessos*** „la fel, egal, asemănător” < PIE ***sem-*** „unu, unitar, la fel” (*IEW*, 902), printr-o formă intermediară ***sesmo***, radical de la din provin rom. **şes** şi alb. *shesh*. Din fondul pre-latin.

şi (ar., mgl., istr. *şi*) – conjuncție coordonatoare copulativă.
Lat. *sic* „aşa” (Puşcariu, 1588; *REW*, 7892; Cioranescu, 7763). În toate celelalte limbi neolatine lat. *sic* care este adverb a dat tot un adverb. În schimb, rom. **şi** este conjuncție. Originea rom. **şi** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***kue*** „şi” (*IEW*, 635) sau PIE ***kai*** „şi” (*IEW*, 519); cf. skt. *ca*, av. *ča*, v.pers. *ča* „şi” (enclitic), gr. *καί* „şi”, lat. *-que* „şi” (enclitic), v.sl. *cĕ* „şi”, v.pr. *kai*, lituan. *keu*, let. *kâ*, *kâi* „şi”. În general, din prima formă a radicalului PIE au rezultat formele enclitice, iar din a doua, celelalte. Tiktin consideră că forma **şi** s-a folosit în română şi enclitic cu unele abverbe şi pronume demonstrative pentru a le întări; cf. *acelaşi*, *totuşi*. Astfel este de presupus că rom. **şi** provine din primul rad. PIE, înlocuind de timpuriu cea de-a doua

formă, folosindu-se o vreme atât enclitic ca element de întărire, dar şi cu rolul de conjucţie copulativă coordinativă. Origine traco-dacă.

şifọn – ţesătură subţire de bumbac.
Fr. *chiffon* (Cioranescu, 7780) din arab. *šiff* „ţesătură subţire". Forma este învechită, se folosesc doar derivaţii săi.
Der: *a şifona*, *şifonier*.

şịnă – 1. linie, cale ferată; 2. cerc, obadă.
N.g.s. *Schiene* „şină" (Cihac, II, 388; Borcea, 207; Cioranescu, 7812). Cihac crede că a intrat în română prin poloneză; cf. pol. *szyna*. Intermediarul polonez nu este necesar.

şindrịlă – scândurică de brad îngustă şi subţire care serveşte la acoperitul caselor.
Lat. *scindilla* < *scindula* (Cipariu, *Elem*., 60). N.g.s. *Schindel* (Cihac, II, 388; Borcea, 208; Cioranescu, 7818); cf. ceh. *šindel*, sb. *šindra*, mgh. *zsindely*, alb. *shindrë*. N.g.s. *Schindel* provine din lat. *scindilla*. Etimonul comun al acestor forme este lat. *scindilla*, deşi se pare că româna l-a împrumutat din germană (v. **scândură**).
Der: *a şindrili*, *şindrilar*.

şịpcă – bucată de lemn lungă şi subţire.
Cf. bg. *šipka* „măceş", scr. *šipka* „băţ, bară", slov. *šipka* „săgeată" (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 7840); cf. alb. *shipkë*. Pare să provină de la Formele sud-slave din fondul balcanic.

şịpot (ar. *şoput* „şiroi, şipot", mgl. *şopit*) – izvor de apă, jgheab pe care curge apa unui izvor.
V.sl. *šapŭtŭ*, *šopŭtŭ* (Miklosich, Slaw. Elem., 53; Cihac, II, 387; Rosetti, II, 52).
Este, de fapt, o formaţie onomatopeică. Forme similare există în limbile slave de sud; cf. bg. *šepot*, sb. *šepot*. Aceste forme provin probabil din română. Suf. *-ot* se întâlneşte şi la alte substantive de natură onomatopeică ca **ropot**, **şopot** etc. (v. **şopot**, **şopti**).
Der: *şipoţel*.

şir – 1. linie, rând, şirag; 2. funie; 3. serie, succesiune.
Lat. *series* „serie" (Philippide, *Principii*, 148); cf. ngr. *σείρα* „şir" (Densusianu, *Hlr*., 374-376) sau din mgh. *sor* (Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 96). Aceste două ipoteze nu pot fi acceptate, din raţiuni, în primul rând de ordin fonetic. După Cioranescu (7844) este o creaţie expresivă.
Rom. **şir** nu pare să fie de natură expresivă, provine din PIE ***k'er** „frânghie, împletitură, a înnoda, a împleti" (*IEW*, 577); cf. gr. *καίρος*, arm. *sari-k* „frânghie, linie, dungă". Walde-Pokorny nu găseşte reflexe ale acestui radical PIE decât în armeană şi greacă. În mod evident, acest radical există şi în română. Origine traco-dacă.
Der: *a înşirui*, *înşiruire*, *a deşira*, *deşirat etc.*

şirạg (înv. *şireag*) – 1. şir; 2. mărgele înşirate pe un fir.
Se consideră, în mod eronat, că provine din v.g.s. *scara* > n.g.s. *Schar* „mulţime, grămadă, turmă" (Miklosich, *Fremdw*., 129; Cihac, II, 628). Această ipoteză este total neverosimilă. Provine din **şir**; cf. mgh. *sereg*, scr., slov., ucr. *šereg*, pol. *szereg*, rus. *šerenga*.

şirẹţ[1] (ar., mgl. *şirit*) – cordon subţire ţesut tubular sau sub formă de bentiţă pentru a strânge încălţă-mintea sau alte piese de îmbrăcăminte
Tc. *şerit* (Roesler, 609; Şăineanu, II, 337; Cioranescu, 7849); cf. ngr. *σιρίτι*. Pare să nu provine din turcă, ci de la acelaşi radical cu **şir**, **şirag** (v. **şir**, **şirag**).
Der: *a înşireta*, *înşiretat*.

şirẹţ[2] (ar. *şiret*) – viclean, perfid.
Tc. *şirret* „şmecher, viclean" (Roesler, 609; Cihac, II, 616; Şăineanu, II, 324; Cioranescu, 7850).
Der: *şiretenie*, *şiretlic* (cf. tc. *sirretlık*).

şirọi (ar. *şuruină* „şiroi") – şuviţă abundentă de lichid, care curge sau se prelinge de undeva.
Cioranescu (7844) îl asociază cu **şir**. Este o formaţie onomatopeică; cf. alb. *shurrë* „urină" (cf. **şuvoi**).
Der: *a şiroi*, *şiroială*.

şiş (ar., mgl. *şiş*) – spadă, cuțit.
Tc. (pers.) *şiş* „stilet” (Şăineanu, II, 337; Cioranescu, 7859); cf. bg., sb. *šiš* „frigare”, skt. *pra-šas* „cuțit, secure”. În mod evident, pers. *šiš* şi skt. *pra-šas* au aceeaşi origine.

şiștăr (var. *şuştar* (Trans.)) – măsură de capacitate (lichid sau solid).
Lat. *sextarius* „măsură de capacitate echivalentă cu o şesime dintr-un congius” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 53; Cihac, II, 398; Tiktin; *REW*, 7887). După Miklosich (urmat şi de alții) prin intermediul v.sl. *šestaru*. Este ilogică ideea unui intermediar slav pentru un etimon latin în limba română. Lat.*sextarius* a intrat si in limbile celtice; cf. cymr. *hestor* „unitate de măsură de capacitate” (v. **şase**).

şiță – un fel de şindrilă
Scr. *štica* (Cihac, II, 389; Cioranescu, 7870). Este o formă prescurtată de la **şindrilă**. Cu toate acestea este posibil să fie o formă mai veche, pre-existentă formei şindrilă, de la PIE ***sek-** „a tăia”, radical de la care provine rom. a **seca** „a tăia” şi lat. *scandula* (v. **scândură**, **şindrilă**).

şleampăt (var. *şlampăt*) – persoană murdară, neglijentă la îmbrăcăminte.
N.g.s. *Schlampe* „persoană murdară, neîngrijită” (Cioranescu, 7884).

şleau[1] – lanț tras de cai.
Pol. *szla*, *szleja* „şleau” < v.sl. *silo* „laț” (Cihac, II, 390; Tiktin; Cioranescu, 7887) sau din săs. *Schlif* (Lacea, *Dacor*., 3, 745). Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. v.g.s. *silo*, m.g.s. *sile*, n.g.s. *Siele* „ham”, v.g.s., m.g.s. *seil*, n.g.s. *Seil* „frânghie”, lituan. *šlajei* „ham, harnaşament”, mgh. *szij* „şleau”.
Kluge (780) asociază n.g.s. *Sile* şi *Seile* cu *Saite* „frânghie”, toate provenind din PIE ***sei-** „a lega, frânghie”, cu temele nominale ***sei-lo**, ***soi-lo** (*IEW*, 891). Prin urmare, este puțin probabil ca forma poloneză să fie etimonul rom. **şleau**. Rom. **şleau** îşi are originea în temele nominale ale acestui radical, cel mai probabil din ***sei-lo**, cu metateza lui *l*, probabil prin traco-dacă sau printr-unul din dialectele germanice vechi, vorbite pe teritoriul Daciei.

şleau[2] **–** urmă, dâră, drum.
Pol. *szlach*, *sznak* (Cihac, II, 390; Tiktin). Nu am putut identifica forma poloneză indicată de Cihac. Este de presupus că are aceeaşi origine cu **şleau**[1].

şlefui – 1. a prelucra o suprafață dură prin frecare, pilire, etc; 2. a netezi, a cizela.
N.g.s. *schleifen* „a lustrui, a şlefui” (Cihac, II, 390; Borcea, 208; Cioranescu, 7888); cf. pol. *šlifować*.
Der: *şlefuire*, *şlefuitor*, *şlefuială*.

şmecher – viclean, şiret.
N.g.s. *Schmecker* „persoană cu gust” (Tiktin; Cioranescu, 7915).
Der: *şmecherie*, *a şmecheri*, *şmechereşte*, *şmechereală*, *şmecheresc*.

şnur (var. *şinor*) – cordon, bandă.
N.g.s. *Schnur* (Borcea, 209; Cioranescu, 7945); cf. pol. *sznur*, rus. *snur*.
Der: *a şnurui*.

şoarece (ar., mgl. *şoaric*, *şoarecŭ*) – animal mic din ordinul rozătoarelor de culoare cenuşie închisă (*Mus musculus*).
Lat. *soricem*, *sorex* „şoarece de câmp” (Diez, I, 389; Cihac, I, 275; Puşcariu, 1602; *REW*, 8089; Cioranescu, 7952); cf. vgl. *surko*, it. *sorcio*, calabr. *suoriciu*, cors. *soragu*, lituan. *giurkë* „şoarece”.
Radicalul se întâlneşte, pe lângă latină, în greacă, lituaniană şi germanice.
Toate aceste forme provin de la un PIE ***suer-** „a scoate un zgomot, un bâzâit, zumzăit etc.” (*IEW*, 1040). După Walde, lat. *sorex* „şoarece” < IE **sŭor-ak*; cf. ngr. *úραç* „şoarece”. De asemenea, Boisacq (1006) consideră că lat. *sorex* provine de la un mai vechi **suorak*, iar gr. *είραξ* „şoarece” < **surak*. Eng. *shrew* „cârtiță, sobol” < v.sax. *screawa* pare să provină de la acelaşi radical, formă care nu pare să aibă echivalent în alte limbi gemanice (cf. Barnhart,

1001), fiind astfel un împrumut dintr-o altă limbă IE neidentificată (v. **susura**).
Der: *şoricel*, *şoricuţ*, *şoricioaică*.

şobolạn – mamifer rozător omnivor mai mare decât şoarecele (*Mus decumanus*).
Din **sobol** sufixat cu *-an* (Cioranescu, 7955) (v. **sobol** „samur"). În limbile slave are sensul doar de **samur**. Este de presupus că rom. **şobolan** este cognat cu formele slave fără să provină de aici. Din română provine bg. **šobolan** (Capidan, *Raporturile*, 218). Din fondul balcanic.
Der: *şobolănime*, *şobolănos*.

şofẹr – conducător auto.
Fr. *chauffeur* (Cioranescu, 7968) din fr. *chauffer* < lat. *calefacere* din *caldus*, *facere* (v. **cald**, **facere**).
Der: *a şofa*, *şoferie*.

şọim – pasăre răpitoare (*Falco laniarius*, *Falco peregrinus*)
Mgh. *scholy*(*o*)*m* „şoim" (Cihac, II, 528; Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 97; Cioranescu, 7977). O formă similară există în limba sanskrită; cf. skt. *šyena* „şoim, vultur sau orice altă formă de pasăre răpitoare" (Monier-Williams, 1095).
Este, după toate aparenţele, termen IE provenind din PIE ***(s)k'el*** „a sări"; cf. skt. *śaluna* „o insectă", *śalura* „broască", m.g.s. *schel* „care sare", *scleltec* „care sare sălbatic", lituan. *šuolis* „galop", let. *suolis* „pas". Origine incertă.

şold – coapsă, crupă.
Pol. *szołdra* (Cihac, II, 391; Tiktin); cf. mgh. *sodar*. Cioranescu (7984) indică n.g.s. *Schulter* (Cioranescu, 7984) care ar fi intrat în română prin intermediar slav. Totuşi acest radical nu pare să fie atestat în nici o limbă slavă, cu excepţia limbii poloneze. De remarcat că în germanice înseamnă „umăr", nu **şold**, deci formele germanice trebuie să fie cognaţi cu rom. **şold**.
Cuvintele care definesc părţile corpului se conservă cel mai bine şi sunt greu şi arareori înlocuite cu cuvinte de origine străină. Astfel de înlocuiri apar doar în cazurile când există un contact lingvistic şi bilingvism prelungit; româna nu a avut astfel de contacte cu poloneza şi germana. Este mai degrabă vorba de un radical comun moştenit în aceste limbi. Radicalul se întâlneşte în mai toate limbile germanice cu sensul de „umăr" dintr-un gmc. **skuldro*.
Kluge (827) consideră că formele germanice provin din PIE ***skel-*** „a săpa", de la care provine forma nominală ***skḷ-dhra*** „osul omoplat" (Barnhart, 1000); cf. v.friz. *skuldere*, v.g.s. *skultra*, n.g.s. *Schulter*, eng. *shoulder*.
Tot de aici provine şi gr. *σκέλος* „şold", lat. *scapulae* „spate, spinare". Rom. **şold** este apropiat ca sens şi formă de forma greacă având aceeaşi origine. După Reichenkron (152), PIE ***sk** a dat *ş* în traco-dacă, dar ipoteza se confirmă doar sporadic, ea nu are un caracter general (v. **şopârlă**, **şalău**).
Der: *a şoldi*, *şolduros*, *şoldiş*, *şoldeală*, *şoldar* etc.

şoldạn – pui de iepure.
Mgh. *süldö* „purcel, puşti" (Cihac, II, 528; Cioranescu, 7985).

şomoiạg (var. *şomoiag*, *şomoltoc*) – mănunchi de fîn, de paie, de câlţi cu care se spală sau se şterge un obiect.
Mgh. *szóma* „paie" (Cihac, II, 528). Mgh. *csomō* (Tiktin; Candrea; Scriban) sau mgh. *csormolya* (Gáldi, *Dict.*, 97). Cioranescu (7995) îl consideră cu origine incertă.

şont – şchiop (Mold.).
Mgh. *sánta* „şchiop" (Şăineanu, *Semasiol.*, 171; Tiktin; Candrea; Gáldi, *Dict.*, 183); cf. sb. *šantav* „şchiop", slov. *šantati* „a şchiopăta".
Cioranescu (8000) îl consideră creaţie expresivă după modelul **bont**, **ciont**, **tont** etc. Pornind de la această premisă, se poate spune că formele sud-slave şi cea maghiară provin din fondul balcanic (v. **ciont**, **ciut**, **şut**).
Der: *şontâc*, *şontorog*, *a şontâcăi*, *şontâcăială*.

şopârlă – nume dat mai multor specii de reptile cu corpul aproape cilindric sprijinit pe patru picioare.
Alb. *shapë*, *shepirellë* „şopârlă” (Cihac, II, 720; Meyer, 399; Tiktin; Schuchardt, *ZRPh*., 26, 612; Philippide, II, 735; Rosetti, I23). Pentru Cioranescu (8004) nu este nimic altceva decât o creaţie expresivă.
Reichenkron (152) îl consideră dacic provenind din PIE ***sk**’**eu-** cu prelungire în **b**, **bh**, **g**, **k** „a ţâşni” (*IEW*, 955). După Reichenkron grupul PIE ***sk**’- a dat *ş* în română, ipoteză care se confirmă doar sporadic.
Bg. *šopârla* provine din română (Capidan, *Raporturile*, 218). Totuşi forma română şi cele albaneze trebuie asociate cu gr. *σήψ* „şarpe veninos, şopârlă”, lat. *seps* „şopârlă” (v. **şarpe**). Origine traco-illirică.
Der: *şopârliţă*.

şopot – zgomot uşor produs de apă, de vânt, de frunze.
Cioranescu (8002) crede că provine de la interj. *şop* care ar indica „ideea de şuşoteală”. Este într-adevăr o formaţie onomatopeică, dar nu indică doar ideea de şuşoteală, ci şi pe aceea de „susur, izvor” (v. **şipot**, **şopti**).
Der: *a şopoti*, *şopoteală*.

şopron (var. *şopru*) – adăpost în care se ţin uneltele sau vitele.
N.g.s. *Schoppen* „hangar” (Cihac, II, 392). N.g.s. *Schoppen* provine din lat. med. *scopa*; cf. fr. *écoppe*, eng. *shop*.

şopţi – a vorbi încet, în şoaptă.
Se consideră în general că provine de la **şopot** care ar proveni din v.sl. *šapŭtŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 53; Cihac, II, 387; Tiktin; Rosetti, III, 52); cf. v.sl. *šop*(*s*)*ti* „a sufla în flaut”, sb. *šaptati* „a şuşoti”, rus. *šeptati*. Aceste forme sânt, în mod cert, de origine onomatopeică, cum o arată prezenţa lor nu numai în limbile slave şi în română, ci şi în alte limbi ca sanskrita şi lituaniana; cf. skt. *jap*, *japoti* „a şopoti, a şuşoti”, lituan. *šapšeti* „a şopti”.
Der: *şoptire*, *şoptit*, *şoptitor*.

şorici (var. *sor*, *şoric*, *cioric* (Basar.)) – piele de porc pârlită sau opărită şi curăţată de păr.
Ipotezele etimologice au gravitat în jurul formei regionale *sor*. Din lat. *suber* „plută” (Scriban, Candrea), ipoteză respinsă de Cioranescu care îl consideră cu origine incertă, dar încearcă să-l apropie de lat. *sus*, ***suris** (în loc *suis*). Autorii *DEX* îl consideră cu etimologie necunoscută.
PIE ***k**’**el-** „a acoperi, a ascunde”, cu forma nominală **k**’**olia** „acoperitoare, ascunzătoare” (*IEW*, 553). Rom. **şoric** provine de la un mai vechi ***k’olicio** „piele, şoric”; cf. gr. *κάλια* „colibă, cuib”, lat. *cilium* „pleoapă”, got. *hulian*, v.scand. *hulia*, v.g.s. *hullen* „a acoperi”. Varianta cu č (*cioric*) atestată în Basarabia, este o formă mai veche, ceea ce confirmă că este vorba de africatizarea PIE **k**’. Origine traco-dacă.

şorţ (var. *şurţ*) – îmbrăcăminte de protecţie care se poartă dinainte.
N.g.s. *Schurze* (Diez, *Gramm., I*21; Cihac, 392; Cioranescu, 8017).

şovăi (ar. *şuvăescu*) – 1. a fi nehotărît, a ezita; 2. a fi nesigur în mers, a se clătina.
V.sl. *ševęža* „legătură” (Cihac (II, 447) prin contaminare cu bg. *ševe*, *ševica* „şuviţă”. Ipoteza nu se susţine din raţiuni semantice. După Cioranescu (8027) este o creaţie expresivă ca şi **şuvoi**. Rom. **a şovăi** nu poate fi asociat nicicum din punct de vedere etimologic cu **şuvoi**.
Pentru rom. a **şovăi** Reichenkron (157) trimite la PIE ***kseubh-** „a şovăi, a se legăna” (*IEW*, 625); cf. skt. *kšubhyati*, *kšobhate* „a şovăi, a tremura, a fi agitat”. Grupul PIE ***ks** > *ş* în traco-dacă (cf. Vinereanu, 110). Origine traco-dacă.
Der: *şovăire*, *şovăială*, *şovăielnic*.

şparlţ – a şterepli, a fura.
Are aceeaşi origine cu rom. a **şterpeli** (v. **şterpeli**).

şpęrlă (var. *sperlă*, *spernău*) – cenuşă încă fierbinte.
Mgh. *pernje* „cenuşă fierbinte” (Cihac, II, 243). Forma maghiară provine probabil din română prin

elidarea siflantei *s*; maghiara nu admite grupuri consonantice în pozitie inițială. Pentru Cioranescu (8067) rămâne cu origine incertă.
PIE ***perk-**, **pṛk-** „cenuşă aprinsă, cărbuni” (*IEW*, 820); cf. v.ir. *riches* „cărbune aprins”, lituan. *pirkšnys* „cenuşă cu scântei aprinse”, let. *pirkstis* „idem”.
Rom. **şperlă** este acelaşi cu *spernău* „id”, ambele provin dintr-un mai vechi **sper*(*k*)-*lo*, **sper*(*k*)-*no*. Aceste forme româneşti au aceeaşi origine cu rom. **spuză**, iar diferențierea lor ca formă ține de o anumintă diferențiere semantică (v. **spuză**). Origine traco-dacă.

şteạză[1] – nuia cu care se țin separate ochiurile unei plase.
Lat. *schidia* „aşchie” (Diculescu, *Elementele*, 467; Puşcariu, *Dacor*., VI, 754; *REW*, 7689). Cioranescu (8150) crede că trebuie pornit de la lat. **scida* < gr. *σκίδη* „fâşie smulsă”. Origine incertă
PIE ***(s)teg-** „băț, stinghie” (*IEW*, 1014); cf. alb. *shtëngezë* „stâlp, suport”, alb. *shtizë* „1. lance; 2. oişte”, eng. *stake* „băț ascuțit”. Acest radical este similar cu PIE ***stegh-**, **stengh-** „a străpunge, stinghie, suliță, vârf” (*IEW*, 1014) (v. **stinghie**). Origine pre-latină.

şteạză[2] – piuă.
Gr. *σχεδία* „coş” (Diculescu, *Elementele*, 466). Rom. **ştează**[2] ca şi alb. *shtizë* sunt probabil înrudite cu presupusul etimon grecesc, dar nu provin de aici. Din fondul traco-illiric (v. **ştează**[1]).
Der: *a şteza* „a da la piuă”, *ştazar* „piuar”.

ştęrge (ar. (*a*)*ştergu*, mgl. *şterg*) – 1. a curăța, a curăța de praf; 2. a freca; 3. a pleca repede, în grabă.
Lat. **extergere* < *tergere* „a şterge” (Puşcariu, 1643; *REW*, 3088; Cioranescu, 8161).
PIE ***ter-** „a freca, a şterge”, cu prelungire în **b**, **g**, **gh**, **k**, **p** (*IEW*, 1071), radical de la care provine şi lat. *tergo*. Rom. a **şterge** nu provine din lat. *tergo*, dar este cognat cu acesta. Trebuie să fi existat o variantă cu *s* inițial a rad. PIE ***ter-** din moment ce forme cu *s* inițial apar şi în alte limbi IE, nu numai în română; cf. rus *stirati*, *stereti* „a şterge, a scutura”.
Der: *ştergar*, *ştergătoare*, *ştergător*, *ştergură*, *ştersătură*, *neşters*.

şterpelị – a sustrage cu abilitate, a fura.
N.g.s. *stibitzen* „a fura, a şterpeli” (Tiktin). Această ipoteză nu poate fi admisă. Cioranescu (8165) îl consideră „creație expresivă” de la a **şterge** cu suf. *-eli*. Kluge (883) arată că n.g.s. *stibitzen* „a şterpeli” provine din limbajul studenților prin infixarea silabei *-bi* la o formă dialectală *stitzen* „a fura”, acelaşi cu *stehlen* „a fura”.
PIE ***ster-** „a fura” (*IEW*, 1028); cf. gr. *στερέω*, gr. *στερίσκω* „a jefui, a depriva de ceva”, m.ir. *serb* „furt”, got. *stilan* „a fura”, v.isl. *stela* „a fura”, v.sax. *stelan* „a fura”, v.g.s. *stelan* „a fura”. Rom. a **şterpeli** provine de la acest radical cu prelungire în **p** şi cu suf. *-eli*.
Der: *şterpelire*, *şterpelit*, *şterpeleală*.

ştęvie (var. *şteghie*, ar. *şteaie*) – plantă erbacee cu tulpină puternică şi cu frunze ovale (*Rumex acutus*, *cripsus*, *Rumex nemolapathum*).
V.sl. *štavije* „ştevie” (Miklosich, *Slaw. Elem.* 53; Cihac, II, 366); cf. lituan. *stambas* „*Rumex acetosa*”. Etimonul slav indicat de Miklosich şi ceilalți nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Formele bulgară şi sârbo-croată, respectiv, bg. *števa* şi sb. *štavalj* indicate de Miklosich şi Cihac nu le-am putut verifica, deşi ele pot exista în aceste limbi. Din fondul traco-dac.

şti (ar. *ştiu*, mgl. *ştiu*, istr. *ştiure*) – a avea cunoştință, a cunoaşte.
Lat. *scīre* „a şti” (Diez, I, 6365; Pascu, I648; *REW*, 7722); cf. sard. (logud.) *iskire*.
Nu s-a păstrat în nici o altă limbă neolatină (exceptând sarda). În schimb, există forme cu sensuri similare în germanice şi lituaniană; cf. got. *skeirs* „clar, explicit”, v.g.s. *skeri* „ascuțit la minte”, lituan. *skaidrus* „clar”.

Walde-Pokorny (919) derivă lat. *scio*, *-re* de la PIE ***skei-** „a tăia, a diviza, a separa”, iar Walde (II, 496) din PIE ***sk(h)ei-** din PIE ***sek-** „a tăia”; cf. lat. *seco*, *scindo* (v. **seca**).
Der: *ştire*, *ştiutor*, *neştiutor*, *atotştiutor*, *neştire*, *ştire*, *ştiinţă*.

ştimă – fiinţă mitologică feminină care protejează apele, pădurile, comorile.
Trebuie să aibă aceeaşi origine cu skt. *shtyuma* „luna, apa, lumina, bunul augur” (Monier-Williams, 1111). Luna şi apa sunt în orice mitologie elemente feminine. La aceste noţiuni, skt. *shtyuma* adaugă şi „bunul augur, bunele auspicii”, ceea ce o apropie mult de rom. **ştimă** care este o fiinţă mitologică benefică. Origine traco-dacă.

ştioalnă – 1. loc mai adânc într-o apă curgătoare; 2. baltă.
N.g.s. *Stollen* „galerie, tunel” (Drăganu, *Dacor*., 3, 709; Cioranescu, 8190) prin intermediul mgh. *stolna*, ucr. *štolnja*. Nu putem accepta această etimologie, sensul din germană fiind cu totul altul.
Provine probabil din PIE ***(s)tel-** „a lăsa să curgă, a urina” (*IEW*, 1018); cf. gr. *σταλάσσω* „a lăsa să curgă”, gr. *τέλμα* „baltă, mocirlă”. De la o formă traco-dacă **stelna*, **stolna* similară ca sens şi formă cu gr. *τέλμα*.

ştir (ar. *ştirnu*) – nume dat unor trei plante erbacee, una cu flori verzi dispuse în ghemuleţe şi cu frunze comestibile (*Amarantus blitum*).
V.sl. *štirŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 53; Cihac, II, 393); cf. scr. *štir* „ştir” (*Amarandus blithum*), pol. *szczyr* „*Mercurialis annua*”, tc. *ištir*. Etimonul vechi slav indicat de Miklosich are sens de „scorpion”, nu de **ştir** sau ceva similar cu echivalentul ceh. *štir* „scorpion”.
Prin urmare, această ipoteză nu se susţine datorită incompatibilităţii semantice. Formele sârbă, poloneză şi, respectiv, turcă provin din română. Nu există în alte limbi slave. Forma aromână cu nazala *n* după lichida *r* este mai arhaică. Din fondul pre-latin.
ştiră – vacă sau oaie stearpă.

Gr. (mgr.) *στείρα* (Philippide, II, 736; Diculescu, *Elemente*, 443; Rosetti, I23; Cioranescu, 8193); cf. alb. *shtjërrë*, bg. *štir*. Forme similare există în multe limbi IE, pe lângă limbile balcanice menţionate.
PIE ***ster-** „sterp, steril” (*IEW*, 1031); cf. skt. *stari* „vacă ştiră”, lat. *sterilis* „sterp, steril”, arm. *sterj* „ştir, sterp” (despre animale), got. *stairo* „sterp, steril”, v.g.s. *stero* „berbec”. Origine traco-dacă.

ştirb (ar. *ştirbu*) – căruia îi lipseşte unul sau mai mulţi dinţi.
V.sl. *štrubŭ* „incomplet” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 53; Cihac, II, 393). Cu toate că forma veche slavă nu este atestată, forme similare există în mai multe limbi slave; cf. bg. *ščerb* „ştirbitură”, rus. *ščerba* „ştirb”, cu echivalente în alte limbi IE; cf. lituan. *strubas* „ciot, butuc”, let. *skirba*, v.g.s. *skirbi*, m.g.s. *skerbe* „ciob, hârb”. Formele slave par să fie împrumuturi. Origine incertă.
Der: *a ştirbi*, *ştirbire*, *ştirbenie*, *ştirbitură* etc.

ştiubei – 1. trunchi găunos sau scobit în care se păstrează diverse obiect casnice; 2. trunchi de copac care serveşte ca ghizd la o fântână mică; 3. stup.
Are aceaşi origine cu rom. **stup**. În unele graiuri (Mold., Basar.) se spune şi azi **ştiubei** la **stup**.
PIE ***stab(h)-**, ***stəb(h)-**, nazalizat **stemb(h)** „stâlp, trunchi de copac” (*IEW*, 1011) (v. **stup**). Origine traco-dacă.

ştiucă – peşte răpitor (*Esox lucius*).
Cf. bg., scr., rus. *štuka* „ştiucă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 53; Cihac, II, 394); cf. mgh. *csuka* „ştiucă”, ngr. *στούκα*. Forma apare în majoritatea limbilor slave. Mladenov (cf. Vasmer) consideră că provine din v.sl. *sčupati* „a pipăi”, ipoteză destul de şubredă, dacă nu total eronată.

ştiulęte (var. ştiuleu) – cocean de porumb cu boabele ajunse la maturitate.
Slov. *štulec* (Tiktin; Cioranescu, 8204). Nu am putut verifica etimonul sloven indicat de Tiktin, dar nici în alte limbi sud-slave. Forma de singular **ştiulete** este refăcută analogic după cea de pl. *ştiuleţi* (Byck-Graur, 26). Rom. **ştiulete** trebuie asociat cu **tuleu** „cocean” (v. **tâlv**, **tuleu**, **tulnic**).

Din PIE ***tuo-**, **tu-l** „tub, țeavă” (*IEW*, 1102), prefixat cu *s* şi prin adăugarea suf. *-ete*. Din fondul pre-latin.

ştreạng (mgl. *ştrang*) – 1. frânghie cu care se leagă vitele; 2. funie cu care se spânzură osândiții la moarte.
N.g.s. *Strang* „frânghie” (Cihac, II, 394, Borcea, 212) prin intermediul sb. *stranjga*. Prin intermediul mgh. *istrang* (Tiktin; Candrea; Gáldi, *Dict.*, 196).
Forma megleno-română exclude proveniența din maghiară sau din germană. Ipoteza sârbă nu este mai potrivită, deoarece ar fi trebuit să sune în daco-română şi megleno-română **straniga* ori **stranga*, nu **ştreang**. Forma din irlandeza modernă seamănă mult cu cea română; cf. ir. *sreang* „funie, frânghie”.
Toate aceste forme provin de la acelaşi radical PIE ***streng-** „strâmt, îngust” (*IEW*, 1036-37) de la care provine şi a **strânge**. Radicalul are o largă răspândire în limbile IE, fiind foarte productiv în limba greacă; cf. gr. *στρογγός* „încovoiat”, *στραγγάλη* „frânghie, laț, praştie”, *στραγγαλεύω* „a strangula” de unde şi lat. *strangulo*. Din fondul pre-latin.

şụbred – 1. lipsit de vigoare, slab, fără vlagă (despre oameni); 2. nerezistent, care este gata să se prăbuşească.
V.sl. *ščuplyi* „debil, plăpând” (Cihac, II, 395; Weigand, *Jb*., 16, 78). Cioranescu (8301) crede că provine din lat. *hybridus* < gr. *υβρίδος*. În primul caz, este puțin probabil ca rom. **şubred** să provină din v.sl. *ščuplyi* din motive fonetice, deşi sensul este apropiat, astfel încât ambele forme par să provină de la un radical comun. În cazul ipotezei propuse de Cioranescu este practic imposibil ca *h* > *s*(*ş*) în limba română. Cert este că semnul aspru din greacă (care se pronunță *h*) este situat în poziție inițială, şi provine dintr-un PIE ***s**, ceea ce, în mod cu totul indirect, neintuit de Cioranescu, ar da parțial dreptate şi opiniei sale. În schimb, gr. *υβρίδος* are alt sens, acela de „violent, insolent”, care, la rândul său, provine de la preacunoscutul gr. *ύβρις* „insolență, orgoliu nemăsurat etc.”. Prin urmare, gr. *ύβρις* < proto-grec. **su-bri-s*. De la o formă similară provine şi rom. **şubred**. Cantraine (1150) crede că greaca l-a împrumutat din hitt. *hu*(*wa*)*ppar* „insultă”, ceea ce este puțin probabil. Greaca l-a împrumutat probabil din proto-tracă. Origine traco-dacă.
Der: *a şubrezi*, *şubrezenie*, *şubrezeală*, *şubrezit*.

şuguị (ar. *şuguescu* „a glumi, a şugui”) – a glumi.
După o serie de cercetători, rom. **şugubăț** ar proveni din v.sl. *dušegubĭcĭ* „ucigaş” (Şăineanu, *Semasiol*., 216; Tiktin; Cioranescu, 8339), sens care nu a existat în română. În limba veche a existat sensul de „amăgitor, înşelător, primejdios”, dar nu cel de „ucigaş”. Este evident că **şugubăț** provine din a **şugui** care la rândul său provine din **şagă** (v. **şagă**).
Der: *şuguire*, *şuguială*, *şuguit*.

şụi[1] – 1. zvelt, subțire; 2. strâmb, diform ; 3. semn de recunoaştere făcut la urechea vitelor.
Ceh. *šuhaj* „inteligent, galant” (Cihac, II, 396); cf. slov. *šuhaj* „băiat, tânăr”.
Marea majoritate a vorbitorilor de limbă română nu a fost în contact lingvistic cu ceha şi slovaca, dar aceste două limbi slave au putut fi influențate de limba română, deoarece au existat români atât în Boemia, cât şi în Slovacia. Cioranescu (8345) îl consideră cu origine incertă. Rom. **şui**[1] are aceeaşi origine cu *a şuia* „a slăbi, a se sfriji” (despre oameni), verb care nu se explică prin limbile slave menționae mai sus. Forma **şui** are sensuri multiple în limba română (cf. *Dict. de arh şi reg*.), sensuri care par să provină de la un sens de bază „lung, subțire”. Din fondul pre-latin.

şụi[2] – zăpăcit, fluşturatic
V.sl. *šuj* „sinistru” (Cihac, II, 396; Şăineanu, *Semasiol*., 104). Din ucr. *šuja* „neisprăvit, nenorocit” (Bogrea, *Dacor*., 4, 849) înrudit cu pol. *szuija* „mizerabil, nenorocit”. Forma nu are răspândire şi în limbile slave. Are probabil aceeaşi origine cu **şui**[1].

şuierạ (ar. *şuir*) – 1. a face un zgomot ascuțit şi puternic (despre vânt, furtună, vijelie); 2. a scoate un sunet ascuțit, strident.

Lat. *sibilare* „a şuiera” (Cihac, I, 276; Puşcariu, 1674; *REW*, 7890; Cioranescu, 8325).
Lat. *sibilare* provine din PIE ***sui-** (Walde, II, 531); cf. gr. *σίζω* „a şuiera”, got. *swiglon* „a şuiera, a fluiera”, v.g.s. *sweglon* „fluier”, let. *seik* „a şuiera”. Indiferent de origine, acest radical are o puternică notă onomatopeică.
De remarcat că în originalul PIE nu apare *b* care este specific limbii latine. Aşa-zisa „dispariţie” a lui *b* intervocalic se explică în română prin faptul că în cazurile în discuţie, acel *b* intevocalic nu a existat niciodată, deoarece el a apărut în latină mai târziu, astfel formele din română fiind doar cognaţi cu cele din latină. Origine pre-latină.
Der: *şuierat*, *şuierătură*.

şulimai (dial.) – gălăgie, ceartă.
Cuvânt de natură imitativă; cf. hitt. *šullai*, *šulli* „dispută, ceartă” (v. **şuiera**).

şuncă – jambon.
N.g.s. *Schinken* (dial. *Schunke*) (Cihac, II, 39; Borcea, 213; Gáldi, *Dict.*, 103); cf. mgh. *sonka* (*sunka*), scr. *šunka*.
Der: *şunculiţă*.

şupui – a se scurge, a se furişa.
Din **surupi* < *şurup* (*şurub*) (Philippide, *Principii*, 140). Ipoteza nu poate fi acceptată. Cioranescu (8377) îl consideră cu origine incertă, probabil expresivă. Trebuie considerat formaţie onomatopeică. Poate fi asociat cu *şup* „cădere de apă” (cf. **şiroi**, **şuvoi**).

şură – construcţie anexă pe lângă o gospodărie rurală în care se adăpostesc vitele sau se păstrează vehiculele şi uneltele.
N.g.s. *Scheuer* (Diez, *Gramm.,* I, 129; Tiktin; Bogrea, *Dacor*., 4, 849) sau mgh. *csúr* (Cihac, II, 529; Gáldi, *Dict.*, 196). Forma românească, cât şi cea maghiară, provin totuşi din săs. *schyren* (Mândrescu, 92; Borcea, 214). Ucr. *šura* provine din română.

şurub (var. *şurup*) – piesă cilindrică de lemn sau de oţel, cu suprafaţa brăzdată de şanţuri în spirală, care serveşte la înfiletare.
N.g.s. *Schraube* (dial. *Schrube*) (Cihac, II, 394; Philippide, *Principii*, 38; Cioranescu, 8395).
Der: *a şurubi*, *a înşuruba*, *deşuruba*, *şurubărie*, *şurubelniţă*.

şuştă – aranjament.
Origine incertă; cf. alb. *shustë* „1. arc de sârmă, pat, buton”; 2. (*fig*., *peior*.) „motivating force”.

şuşoţi – a vorbi încet, în şoaptă.
Cioranescu (8002) îl asociază, în mod corect, cu a **şopti** (**şopoti**) şi îl consideră de natură imitativă. Origine onomatopeică.

şut (fem. *şută*, ar. *şut*) – fără coarne.
Are aceeaşi origine cu **ciută**, **ciunt**, a **ciunti**; cf. alb. *sutë* „ciută”, alb. *shut*, *shyt* (pron. *şiut*) „fără coarne”, alb. *shyto* „a rupe, a ciunti”, bg. *šut*, scr. *šut*. Formele sud-slave provin din fondul traco-illiric.
PIE ***kseud-** „a mărunţi” (*IEW*, 625); cf. skt. *kşadati* „a măcina, a mărunţi”, *kşoda* „zdrobire, făină, pulbere”, *ksudra* „mic, mărunt”, v.bg. *chudŭ* „mic, scund”, av. *xšudra* „lichid, care curge” (v. **ciută**, a **ciunti**).

şuviţă – 1. smoc de fire de păr sau de lână; 2. fir de apă sau de alt lichid.
V.sl. *šuvęža* „legătură” (Ciahc, 2, 447). Forma slavă invocată de Cihac nu este atestată (cf. Djačenko). Cioranescu (8027), în mod eronat, îl asociază cu a **şovăi**.
Rom. **şuviţă** poate fi asociat cu **şuvoi**, care este de natură imitativă, pornind de la ideea de „şuviţă de sânge sau alt lichid”, deşi pare să aibă aceeaşi origine cu rom. **şui**[1], de la un radical comun cu sensul de „lung şi subţire” (v. **şui**[1], **şuvoi**).

şuvoi – 1. curent de apă care se scurge cu repeziciune, ploaie abundentă, repede; 2. val, mulţime (de oameni) care se mişcă repede.
Formaţie onomatopeică; cf. alb. *she* „torent de munte, şuvoi”, mgh. *sio* (cf. **puvoi**, **puhoi**).

T

tabac[1] (ar. *tăbac*, mgl. *tabac*) – muncitor tăbăcar.
Tc. (arab.) *tabak* (Şăineanu, II, 338; Cioranescu, 8420); cf. alb., bg., scr. *tabak*.
Der: *a tăbăci*, *tăbăcar*, *tăbăceală*.

tabac[2] (ar. *tabac*) – tutun.
Sp. *tabaco* „tutun” (*REW*, 8508a; Cioranescu, 8421). În română nu poate proveni direct din spaniolă, ci doar prin intermediul francezei sau al germanei; cf. fr. *tabac*, it. *tabacco*, n.g.s. *Tabak*, eng. *tobacco*, rus., ucr. *tabak* etc. Întâlnit în majoritatea limbilor europene.
Der. *tabacheră*, *tabagism*.

tabără (ar. *tăbure* „batalion”, mgl. *tăbur*) – 1. loc întărit unde staționează trupe militare timp mai îndelungat; 2. partidă, grupare; 3. cantonament.
Tc. (tătar) *tabur* „întăritură de căruțe” (J. Melich, *Ung. Jb*., 15, 529-40; Vasmer, III, 66); cf. tc. čagat. *tabur* „fortificație”. Prin intermediul v.sl. *taborŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Tiktin; Candrea); cf. bg., scr., slov., ceh., pol., rus. *tábor* „tabără”, alb. *tabor* „unitate militară de 1000 de oameni”.
Vasmer (III, 66) susține că v.rus. *tabar* „tabără turcească” provine din turcă, în schimb, forma rusă modernă a fost preluată prin intermediul polonezei sau maghiarei datorită accentului care cade pe prima silabă.
Der: *a tăbărî*.

tabiet – 1. obicei, stil, deprindere; 2. viață confortabilă, satisfacție.
Tc. (arab) *tabjet* „caracter, temperament” (Cihac, II, 617; Şăineanu, II, 339; Cioranescu, 8429); cf. ngr. *σαμπιέτι*, alb., sb. *tabiat*, bg. *tabiiat*.

tablă (ar. *tablă*, *tavlă*) – 1. placă metalică, piesă plană; 2. placă pe care se scrie la şcoală.
Lat. *tabula* „scândură, tăblie” prin intermediul v.sl. *tabla* „scândură” (Miklosich, *Fremdw.*, 131; Cihac, II, 398) sau mgh. *tabla* (Gáldi, *Dict.*, 161); cf. ngr. *τάβλα*, tc. *tabla*, bg. *tabla* „moldă, masă”, sb. *tabla* „scândură”. Trebuie să fi existat o formă populară **tabla* (cf. gr. *τάβλα*, v.fr. *table*), similar cu umbr. *tafle*. După Isidor din Sevilla (19, 19, 8) „*veteribus tagula vocatur*”. Aceste forme provin dintr-un **tabla*, formă preluată de slavele de sud, turcă şi maghiară. Forma umbr. *tafle* provine de la un proto-it. **tafla* de la un mai vechi IE **tadhla* (Walde, II, 641), printr-o formă intermediară **tabla*.
Atât în latină, cât şi în traco-dacă PIE ***d**(**h**) în fața unei lichide a trecut la *b*. Chantraine (1087) consideră că gr. *τάβλα* „joc de zaruri” nu este acelaşi cu lat. *tabula*, dar nu aduce nici o altă explicație în acest sens.
PIE ***tel-**, ***telŭ** „plat, suprafață plată, scândură”, ***tal-dhala** > ***tadhla** (*IEW*, 1061). Forma **tabla* provine din PIE ***tadhla** şi este anterioară lat. *tabula* unde *u* din suf. *-ula* apare mai târziu.
Der: *tăbliță*, *tablagiu*, *tablou* după fr. *tableau*.

tac (var. *tic-tac*) – cuvânt care imită zgomotul produs de lovirea unui obiect.
Formație onomatopeică (cf. Cioranescu, 8437) (v. **țac**).
Der: *a tăcăi*, *a ticăi*, *ticăit*.

tachina – a necăji pe cineva în glumă.
Fr. *taquiner* (Cioranescu, 8441).

tacâm (ar. *tacâme*, mgl. *tăcom*) – serviciu de masă complet.
Tc. *takım* (Roesler, 603; Şăineanu, II, 340; Cioranescu, 8442); cf. ngr. *τακίμι*, alb. *takëm*, bg. *takăm*, sb. *takum*.

taclă – discuție, conversație, pălăvrăgeală.
Sb. *tlaka* „adunare de seară pentru lucru în comun” < sb. *tlapti* „a sta de vorbă” (Cioranescu, 8444).
Nu am putut verifica formele sârbeşti indicate de Cioranescu. O formă similară este sb. *tlápiti* „a visa” care, desigur, nu poate constitui etimonul rom. **tacla**. Forma există totuşi în limba bulgară; cf. bg. *tlaka* „şezătoare”. Rom. **tacla** este rezultatul metatezei lichidei *l*. Se foloseşte mai mult sub forma de plural, *taclale*.

tact – 1. măsură, cadență; 2. simț al măsurii în comportament.
Fr. *tact* (Cioranescu, 8448) din lat. *tactus* „simțul pipăitului”, part. trecut de la *tangere* „a atinge” (v. **atinge**).
Der: *tactică*, *tactician*, *tactil*, *tacticos*.

tafaloș (var. *tăpălog* (reg.)) – cu mişcări încete, molâu.
Este o formație expresivă (v. **înfofoli**).

tagmă (ar. *tagmă*) **–** clasă, categorie.
Ngr. *τάγμα* „ordine” (Tiktin; Gáldi, *Les mots*, 258; Cioranescu, 8455).

tăică – tată.
Cf. sb. *tajko*, *tajka* „tată” (Tiktin; Cioranescu, 8461).
Este o formă derivată din **tată** prin contaminare cu **maică**. Forma sârbă provine din română (v. **tată**). Origine pre-latină.

taifăs – 1. conversație familiară; 2. flecăreală, pălăvrăgeală plăcută.
Din ngr. *ταϊφάς* (Gáldi, *Les mots*, 258) care, la rândul său, provine de la tc. (arab.) *tayfe* „alai, grup de însoțitori” (Şăineanu, II, 344); cf. bg., alb. *taifa*.
Der: *a tăifăsui*, *tăifăsuire*.

tain – porție, rație.
Tc. (arab.) *tayin* (pl. lui *ta'jnât*) „rație, porție” (Cihac, II, 618; Roesler, 603; Şăineanu, II, 345; Cioranescu, 8464); cf. ngr. *ταίνι*, bg., sb. *tain*; cf. mgr. *ταγίζω* „a distribui porție de mâncare”.

taină – 1. mister, ceea ce este de neînțeles; 2. secret, ascuns.
Scr. *tajna* (Miklosich, *Slaw. Elem.* 48; Cihac, II, 399). Forma există în majoritatea limbilor slave; cf. v.sl. *tajnŭ*, bg., rus. ucr. *tajna* „secret, mister”. Vasmer (III, 69) asociază această formă cu scr. *tajati* „a ascunde”; cf. skt. *tayś* „hoț”, av. *tayu* „hoț”, av. *taya* „furt, tainā, mister”, hitt. *tayezzi* „a fura”. Toate aceste forme provin de la un rad. IE ***taju-tio** (cf. Vasmer).
Der: *a tăinui*, *tainic*, *tainiță*.

talangă – clopot.
Formație onomatopeică de la *talang* (cf. Cioranescu, 8469); cf. *balang*, a **bălăngăni**. La fel s-a format şi rom. **tilincă** „clopoțel”. Vocala deschisă *a*, precum şi oclusiva sonoră *g* indică forme care denotă obiecte mai mari, fenomen întâlnit şi în alte limbi. Astfel Kluge (491) arată că în vechea germană de sus există forma *kizzi*(*i*) care provine de la un mai vechi **kitt*, formă afectivă pentru **ied**, iar în germana modernă există, de asemenea, forma *Ziecke*, formă afectivă pentru *Ziege* „capră” (v. **ied**, **tilincă**).

talaș – aşchii subțiri şi răsucite rezultate de la prelucrarea lemnului cu rindeaua.
Tc. *talaş* (Şăineanu, II, 346; Cioranescu, 8472). Din română provine pol. *talász* (Miklosich, *Wanderw*., 22).

talaz – val de mare stârnit de furtună.
Gr. *θάλασσα* „mare” > tc. *talaz* (Roesler, 603; Şăineanu, II, 346); cf. alb. *tallaz*, sb. *talas*, bg. *talaz*. Forma românească, precum şi celelalte forme balcanice provin direct din greacă.
Der: *a tălăzui*.

ţaler[1] (var. *talger*, ar. *talir*) – 1. farfurie, tavă; 2. platou.
It. *tagliere* (sau n.g.s. *Teller*) (Miklosich, *Fremdw.*, 131; Cihac, II, 399, *REW*, 8542; Cioranescu, 8475); cf. pol. *talierz*, ucr. *talir*, sb. *taljer*, ngr. *ταλέρι*.

ţaler[2] – veche monedă germană.
N.g.s. *Thaler* (Borcea, 214; Cioranescu, 8474). Forma germană este o prescurtare de la *Joachimstaler Silber Münze* (Kluge, 904); cf. eng. *dollar*.

ţalie – 1. mijloc, brâu; 2. statură.
Fr. *taille* (Cioranescu, 8478) din fr. *tailler* < lat. *taliare* „a tăia".

talismạn – mic obiect despre care se crede că are puteri magice, astfel protejează sau ajută pe cel care îl poartă.
Fr. *talisman* din arab.(pop.) *tilsman* (pl. lui *tilsam*) < arab.(clas.) *tilasm* < gr. *τελέσμα* „ritual religios" (Dauzat, 730).

ţalpă – 1. partea inferioară a labei piciorului; 2. sprijin, bază de susţinere; 3. clasa cea mai de jos a unei societăţi.
Bg. *talpa* „scândură" (Cihac, II, 530; Tiktin; Candrea; *REW*, 8545a; Gáldi, *Dict.*, 97); cf. mgh. *talp* „talpă". Forma există, de asemenea, în unele limbi şi dialecte romanice; cf. friul. *talpe*, comel. *talpa* (cf. Cioranescu), precum şi friul. *talpina*, *talpeta* „a călca, a strivi". Formele din friulană şi comeică l-au făcut pe Meyer-Lübke (*REW*) să reconstituie un lat. **talpa*. Cioranescu îl consideră cu origine incertă. Formele maghiară şi bulgară provin din română.
Toate acestea conduc la o formă pre-latină **talpa*. Pe de altă parte, trebuie arătat că acest radical există şi în sanskrită şi hittită; cf. skt. *talpa* „pat, sofa", hitt. *patalha* „talpă, podea".
PIE ***tel-***, ***telə-***, ***telu-*** „plat, suprafaţă plată, scândură" (*IEW*, 1061); cf. skt. *tala* „suprafaţă, palma mâinii, talpa (piciorului)", gr. *τηλία* „scândură", lat. *tellus* „pământ", m.ir. *tel* „frunte", cymr., corn., bret. *tal* „frunte", v.pr. *talus* „podeaua unei camere" (cf. rom. *talpa casei*). Rom. **talpă** de la un **tal-dha* > **talba* > *talpă* (v. **tablă**). Origine pre-latină.

tamạn – tocmai, întocmai, chiar.
Tc. *taman* (Roesler, 603; Şăineanu, II, 347; Cioranescu, 8485); cf. alb., sb., mgh. *taman*.
Formă derivată din *tocman* > *taman* (Lambrior, 109). Ipoteza lui Lambrior este corectă, deşi neacceptată de Cioranescu şi ceilalţi. Existenţa acestei forme în albaneză, sârbă, maghiară şi română face aproape imposibilă originea turcă a acestui cuvânt (v. tocmai).

ţandru – afectuos.
Fr. *tendre* (Cioranescu, 8501) din lat. *tenerum*, *tener* „fraged, delicat".
Der: *tandreţe*.

ţanti – mătuşă.
Fr. *tante* (Cioranescu, 6503) din v.fr. *ante* < lat. *amita* „mătuşă" < *amatus*, part. trecut de la *amare* „a iubi".

ţapă – scobitură, tăietură.
Rom. **tapă** poate fi asociat cu eng. *to tap* „a lovi, a bate" de origine gallo-romanică sau germanică (Barnhart, 1115); cf. v.isl. *tapsa* „a lovi", v.fr. *tap* „a lovi, a pălmui". Toate aceste forme sunt, la origine, de natură onomatopeică.

tapẹţ – 1. hârtie, pânză imprimată cu desene care se aplică pe pereţi; 2. zugrăveală.
It. *tappeto* (Cioranescu, 8508) prin intermediul n.g.s. *Tapete*.
Der: *a tapiţa*, *a tapeta*, *tapiţerie*.

tarạbă – masă pe care negustorii ambulanţi îşi expun mărfurile.
Tc. *tarab* < arab. *darabah* (Şăineanu, II, 348; Cioranescu, 8513).

tarạf (ar. *tarafe* „partid") – formaţie de muzică populară.
Tc. *taraf* < arab. *taraf* „parte" (Şăineanu, II, 349; Cioranescu, 8518); cf. ngr. *ταράφι*, alb. *taraf*.

taragoț (var. *torogoată*) – intrument de suflat.
Este o formație onomatopeică ca și **talangă**, **tilincă**, cu suf. *-ot*, specific unor substantive de natură onomatopeică; cf. **ropot**, **șopot** etc., cu un *g* care face legătura între cele două vocale *a* și *o* aparținând radicalului și respectiv sufixului (v. **găligan**).

țarcă – dungă.
Mgh. *tarka* „1.multicolor, colorat; 2. cu pete” (Miklosich, *Fremdw.*, 131; Cihac, II, 532; Tiktin; Drăganu, *Dacor*., 5, 338).
Radicalul este de origine indo-europeană din PIE ***dher-** „închis la culoare, murdar” cu prelungire în velară ***dherg-**, **dhorg-** (*IEW*, 252); cf. lituan. *derkti* „a murdări”, let. *dárks* „tărcat” (despre animale), toch. A, B *tärkär* „nor”, eng. *dark* „întunecat, închis la culoare”. Barnhart consideră că eng. *dark* provine de la acest radical. Sensul din română este identic cu cel din letonă. În mod evident, este vorba de un rad. IE, astfel că maghiara l-a preluat din română. Origine traco-dacă.
Der: *a tărca*, *tărcat* (var. *tărceat*).

țare (mgl. *tari*, istr. *tore*) – 1. puternic, robust, viguros; 2. rezistent, dur, solid; 3. cu concentrație mare de alcool sau altă substanță; 4. foarte (*adv*.)
Lat. *talis* „astfel de” (Pușcariu, 1713; *REW*, 8543; Rosetti, I, 173).
Formele neolatine au același sens cu cel din latină. Evoluția semantică nu a fost niciodată explicată satisfăcător, încercându-se explicații de tipul „anume, cineva” deviind semantic spre „atât de important” (Tiktin; Cioranescu, 8528). Aceste încercări sunt lipsite de spirit științific și nu pot fi acceptate.
PIE ***(s)ter-**, **(s)terə-** „tare, rigid, a fi rigid” (*IEW*, 1022); cf. hitt. *tarhuiti* „tare, puternic”, skt. *taras* „rapiditate, tărie, energie”, gr. *στερεός* „rigid, puternic, solid”, gmc. ****stara*** „tare, rigid, puternic, solid” (cf. *IEW*) prezent în majoritatea limbilor germanice. Rom. **tare** provine din acest rad. PIE. Origine traco-dacă.
Der: *tăricel*, *tărie*, *tărime*, *a întări*, *întărire*, *întăritor*, *întăritură* etc.

țargă – 1. pat portativ pe care se transportă răniții sau bolnavii; 2. platformă de lemn portativă pe care se transportă diverse materiale.
N.g.s. *Trage* „targă” prin intermediul pol. *tragi* „tomberon” (Cihac, II, 402; Philippide, *Principii*, 141; Tiktin; Candrea); cf. slov. *traglje* „targă”, mgh. *taraglya*. Nu este necesar intermediarul polonez. Lat. *tragula* (Giuglea, *Dacor*., 2, 820). Această ultimă ipoteză nu este posibilă.

tarhon – plantă folosită drept condiment (*Artemisia dracunculus*).
Tc. (arab.) *tarhun* (Șăineanu, II, 349); cf. bg., pol. *tarhon*, mgh. *tarhonya*.

tarlă – cultură, bucată de teren
Tc. *tarla* (Șăineanu, II, 353; Cioranescu, 8537). Ar putea fi asociat cu skt. *tala* „suprafață plată” (Monier-Williams, 440) din PIE ***tel-** „plat, suprafață plată”. Provine probabil din persană sau altă limbă IE din regiune.

țarniță -1. șa; 2. culme de deal sau de munte în formă de șa, depresiune; 3. drum de munte bătut de oi sau de vite.
Scr. *tarnice* (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 8540); cf. mgh. *tárnok* „șa”. Scr. *tranice* are sensul de „căruț, cărucior” și, prin urmare, nu poate constitui etimonul rom. **tarniță**. Origine incertă.

țartor – demon.
Gr. *τάρταρος* „ceea ce se află sub pământ, iadul” (Murnu, 55; Cioranescu, 8548); cf. v.sl. *tartarŭ* „abis, iad”. Chantraine (1095) spune că etimologia acestui cuvânt grecesc a rămas neexplicată, dar consideră că ar putea fi un împrumut oriental, fără să aducă alte detalii (v. **tătar**).
Der. *tartoriță*.

țașcă (var. *teașcă*, *tescoi*, *tecșoi*) – traistă, sac.
N.g.s. *Tasche* „sac, geantă” prin intermediul mgh. *taska* (Cihac, II, 403; Miklosich, *Fremdw.*, 132;

REW, 8592); cf. slov. *taška*. Nu pot proveni din germană nici forma românească, dar nici cea slovacă şi cea maghiară, deoarece ar trebui să se pronunţe **taşe*, **taşă*. N.g.s. *Tasche* < v.g.s. *tasca* „sac, traistă, raniţă"; cf. sued. *taska* „traistă, sac, pungă", norv. *taske* „traistă, sac, pungă", dan. *taske* „pungă, sac". Forma românească, cât şi cele germanice au origine comună. Formele slave, precum şi cea maghiară provin din română.

Kluge (906) consideră n.g.s. *Tasche* „geantă" cu origine neclară, dar îl asociază cu it. *tasca*. De Mauro-Mancini (2122) consideră că it. *tasca* provine din frank. **taska*, deci de origine germanică. Nu este exclus ca rom. **taşcă** să provină dintr-unul din dialectele germanice de est (gotic sau gepidic), dar este mult mai probabil să provină din traco-dacă, dată fiind varietatea de forme şi sensuri din limba română (v. **tecşilă**). Din fondul pre-latin.

tăţă (ar. *tată*) – 1. bărbat care are copii; 2. apelativ cu care copiii se adresează tatălui lor.

Lat. *tata* (Diez, 413; Puşcariu, 1718; *REW*, 8596; Densusianu, *Hlr*., 139; Puşcariu, *Lr*., 281; Cioranescu, 8553). În latină era rar folosit, mai mult în limbajul copiilor sau cu ton afectiv. Unele forme din dialectele italiene (cele de sud) sunt cu siguranţă pre-romane. Este răspândit şi în limbile slave; cf. sb., ceh., pol. *tata*, ceea ce l-a făcut pe Miklosich (*Slaw. Elem.*, 48; *Lexicon*, 983) să-l considere de origine slavă, dar, în mod cert, rom. **tată** nu este de origine slavă. El există în egală măsură în greacă, albaneză, sanskrită, în limbile celtice şi baltice, precum şi în alte limbi IE.

PIE ***tata** „cuvânt din limbajul copiilor" (*IEW*, 1056); cf. skt. *tata* „tată", gr. *τάττα* „tată", got. *atta* „tată", cymr. *tad*, corn. *tat* „tată", let. *teta*, lituan. *tetis*, *tetë* „tată", v.pr. *thetis* „bunic, tată mare", rus. *otetz* „tată", pol. *ojczec* „tată".

Acest radical îşi datorează răspândirea, dar şi vechimea, originii sale din limbajul copiilor. Silabele *ta*, ca şi *ma*, pe lângă *ba*, *pa* şi *ca*, sunt printre primele silabe pe care copiii sunt în stare să le rostească, silabe simple, deschise, formate dintr-o oclusivă urmată de o vocală. Rom. *tata-mare* are echivalente în alb. *tata-madh* „tată-mare, bunic" şi skt.(ved.) *tata-maha* „tată-mare, bunic". Lat. *atta* (în limbajul copiilor şi ca formă de respect pentru persoane în vârstă) are echivalente în hitt. *atta*, skt. *ata*, gr. *άττα*, got. *atta*, alb. *atë*, tc. *ata* (împrumut dintr-o limbă IE), lituan. *ata*. De asemenea, numele lui *Attila* provine de la acest radical cu suf. *-ila* (v. în Lehmann la got. *atta*). Origine traco-dacă.

tăur (ar. *taur*) – masculul necastrat al vacii, apt pentru reproducere (*Bos taurus*).

Lat. *taurus* „taur" (Puşcariu, 1721; *REW*, 8602). Panromanic; cf. calabr. *táuru*, alb. *ter*.

PIE ***tauro-s** „taur" (Walde, II, 651); cf. skt. *sthura*, av. *staora*, osc. *taurom*, umbr. *turu*, *turuf* „taur", etrusc. *thevru* „taur", gr. *τάρβος*, gall. *tarvos*, v.ir. *tarb*, m.ir. *tarbh*, v.ir. *tarb*, manx. *taroo*, v.cymr. *taru*, m.cymr. *tarw*, corn. *tarow*, v.bret. *taru*, lituan. *tauras*, v.prus. *tauris* „zimbru, bizon", v.sl. *turŭ* „zimbru", scand. *Þiorr*, v.g.s. *stior*, ţig. *šturno*. Prin urmare, radicalul este prezent în toate grupurile IE, astfel că în traco-dacă trebuie să fi fost un ***tauru-(s)**.

Der: *tăuraş*.

tavăn (ar. *tăvane*, mgl. *tavan*) – plafon.

Tc. *tavan* „tavan" (Roesler, 603; Şăineanu, II, 352; Cioranescu, 8567); cf. ngr. *ταβάνι*, alb., bg., sb. *tavan*.

tavă (ar., mgl. *tavă*) – 1. talger, platou; 2. vas de metal în care se coc prăjituri, friptură sau alte mâncăruri.

Tc. *tava* (Şăineanu, II, 352; Cioranescu, 8565); cf. ngr. *νταβάς*, alb. *tavë*, bg., sb. *tavá*.

taxă – 1. sumă de bani care se percepe la anumite mărfuri; 2. sumă de bani care se plăteşte pentru anumite servicii; 3. impozit pe venit.

Fr. *taxe* din lat.med. *taxa* < *taxare* „a aprecia, a manevra" < lat. *tangere* „a atinge" (v. **atinge**).

Der: *a taxa*, *taxare*, *taxator*, *taximetru* etc.

tăceạ (ar. *tac*, *tăţeare*, mgl. *tac*, *taţeari*, istr. *tocu*) – a nu spune, a nu vorbi nimic; 2. a înceta să vorbească; 3. a nu răpunde.
Lat. *tăcēre* „a tace” (Puşcariu, 1708; *REW*, 8517; Cioranescu, 8439); cf. it. *tacere*, prov. *tazer*, fr. *taire*, vegl. *takar*. În limbile italice; cf. umbr. *taçez*, *tases* „tăcut”.
PIE ***takei-*** „a tăcea” (Walde, II, 642) sau PIE ***tak-***, ***take-*(*i*)** „a tăcea” (*IEW*, 1055); cf. got. *Þahan* „a tăcea”; v.g.s. *dagen* „a tăcea”, v.scand. *thagon* „a tăcea”, v.isl. *Þegja* „a tăcea”, v.ir. *tachlaid* „tace”, cymr. *tagu*, corn., bret. *taga*, v.ir. *tachaim* „a sufoca, a strangula”, cymr. *tager* „a strangula”. Este un radical extrem de răspândit în italice, celtice şi germanice. A putut exista şi în traco-dacă.
Der: *tăcere*, *tăcut*.

tăciụne (ar. *stăcîn*, *tucine*, mgl. *tăciuni*) – 1. bucată de lemn care nu a ars complet; 2. cărbune de lemn în faza de ardere fără flacără; 3. boală a unor cereale provocată de o ciupercă parazită.
Lat. *titionem*, *titio* „tăciune” (Puşcariu, 1709; *REW*, 8758; Cioranescu, 8443); cf. calabr. *tizzune*.
Walde (II, 685) asociază lat. *titionis* „jar, tăciune” cu gr. *τίτω* „zi, soare” > *Τίτυος* „divinitate solară” şi cu skt. *titih*, *tithah* al cărui sens nu-l indică. În mod cert, ar. *stăcîn* „tăciune” nu poate proveni din lat. *titionem*, dar desigur cele două forme sunt cognaţi. Astfel şi celelalte forme româneşti sunt probabil în aceeaşi situaţie. Provine probabil din fondul pre-latin.
Der: *tăciunos* „atacat de tăciune” (despre creale).

tăgăduị – a nega.
Mgh. *tagadni* „a nega, a tăgădui” (Cihac, II, 529; Gáldi, *Dict.*, 97; Cioranescu, 8452).
Der: *tagă*, *tăgadă*, *tăgăduitor*.

tăgậrță (var. *tăgârnă*, ar. *tăgărgică*, mgl. *tăgărcică*) – sac, traistă.
Tc. *dhagharcik* „sac” (Cihac, II, 617; Tiktin); cf. mgr. *ταγίσρρον*, ngr. *ταγάρι*, *ταγάρτζικα*, bg. *tagarec*, scr. *tarčug*. Nu pare să fie turcesc la origine, ci cuvânt vechi balcanic. Din fondul balcanic.

tăiạ (ar. *tal'iu*, mgl. *tal'iu*) – 1. a diviza ceva cu un obiect tăios; 2. a fi acuţit. tăios; 3. a ciopli, a şlefui; 4. a scurta drumul; 5. a ucide.
Lat. *taliare* (Cipariu, *Gram*., 33; Puşcariu, 1711; *REW*, 8542). Lat. *taliare* nu este atestat în latina clasică, ci doar în latina medievală. Întâlnit în limbile neolatine, lat. *taliare* este considerat a fi un derivat al lui *talea* „bucată de lemn” cu dim. *taleola* (cf. Ernout-Meillet, 43), ipoteza Ernout-Meillet este puţin probabilă.
Rad. *dal-, *tal- apare în multe limbi IE, uneori chiar fără lichidă, din PIE *da-, dāi „a tăia” (*IEW*, 175). În majoritatea limbilor indo-europene apare cu lichida *l*, deci formele *dal-, *tal- sunt mai aproape de forma IE originală; cf. hitt. *tar* „a tăia”, skt. *dati*, *dayati* „a tăia, a împărţi”, skt. *dalayati* „a despica”, gr. *δαίομαι* „a tăia”, got. *dails* „parte”, v. friz, v.sax. *del* „parte”, eng. *deal* „parte, porţie, afacere”, v.isl. *deil*, v.g.s. *teil*, n.g.s. *Teil* „bucată”, n.g.s. *teilen* „a tăia”, v.sl. *delŭ* „parte”, *deliti* „a separa, a împărţi”, alb. *daj*, *udaj* „a separa, a împărţi”. Forma albaneză provine de la un proto-alb. **dalio*. În mod similar, forma română provine de la un traco-dac **talio* (cf. ar. *tal'u*, mgl. *tal'u*).
Der: *tăiere*, *tăiat*, *tăietor*, *tăietură*, *tăietoare*, *tăiţei*, *tăios*, *tăiş* etc.

tălmạci – 1. traducător, interpret; 2. tâlcuitor.
V.sl. *tlumaču* „tâlmaci, traducător”, *tlumačiti* (Cihac, II, 400; Cioranescu, 8481), întâlnit în majoritatea limbilor slave, în general fără metateză; cf. scr. *talmačiti*, rus. *tolmač*, dar şi în maghiară, *tolmacsol*, *tolmacs* „tălmaci”. În rusă este atestat din secolul XVI (cf. Vasmer, III, 115). După Vasmer formele slave sunt împrumuturi din limbile turcice, probabil din kipč. *tilmač*; cf. kazah. *tilmaš*, altaic. *tilmač*, uigur. *tilmazi*, tc. *dilmač*.
Mai departe, Vasmer spune că izvorul formelor turcice trebuie căutat în limba mitani; cf. mitan. *talami* „tălmaci, traducător”. Vasmer omite să

menţioneze că limba mitani era o limbă IE, vorbită în Asia Mică. În plus, acest radical este foarte răspândit într-o serie de limbi IE, multe din ele fără să fi avut contacte cu limbile turcice. Este evident că limbile turcice menţionate mai sus au preluat forma dintr-o altă limbă IE, nu din limba mitani, cum lasă Vasmer să se înţeleagă. Limba mitani a fost vorbită în Asia Mică, iar poporul mitani a avut un imperiu înfloritor între 1500-1360 î.C. care se întindea din Munţii Zagros până la marea Mediterană. După decăderea imperiului lor, mitani au fost încorporaţi imperiului hittit. Mitani şi-au pierdut identitatea etnică pe la sfârşitul mileniului II î.Ch., deci în urmă cu peste 3000 de ani. La acea vreme nu se putea vorbi nici pe departe de triburi turcice în regiune, care să fi împrumutat acest termen din limba mitani.

Am menţionat deja că în limbile slave moderne formele nu prezintă metateza lichidei. Pe de altă parte, acest radical este foarte răspândit în limbile germanice; cf. isl. *túlko* „a traduce, a lămuri”, isl. *túlko* „tălmaci”, dan. *tolk*, sued. *tolk*, m.g.s. *tolc*, *tolke*, oland. *tolk* „interpretare”, n.g.s. *Dolmetcher*, precum şi în baltice; cf. lituan. *tùlkas* „tălmaci”, let. *tulks* „interpret”.

Toate aceste forme provin din PIE ***tolkŭ*** „a vorbi, a explica” (*IEW*, 1088); cf. lat. *loquor*, *-i*, *locūtus* „vorbesc”, v.ir. *ad tluch* „a mulţumi”, eng. *to talk* „a vorbi”, precum şi rom. **tâlc**, *a tâlcui*. Aşa cum am menţionat deja, este prezent de asemenea în limba turcă; cf. turc. *tilmač* „persoană care mijloceşte între două părţi”. În română pare să se fi păstrat din fondul traco-dac (v. **tâlc**).

Der: *a tălmăci*, *tălmăcire.*

tămăduị – a vindeca

Mgh. *tamádni* (Cihac, II, 531; Gáldi, *Dict.*, 97; Cioranescu, 8484).

Sensul mgh. *tamad*, *tamádni* este cu totul altul, acela de „1. a se ridica, a-şi avea originea; 2. „a ataca, a asalta”, mgh. *tamadas* „atac, asalt”. Nu putem admite această ipoteză, în primul rând, datorită incompatibilităţii semantice.

Rom. tămădui pare să provină din PIE *tem- „a ameţi, a amorţi, a anestezia” (*IEW*, 1063); cf. skt. tamyati „a ameţi, a extenua”, lat. temetum „băutură tare”, temulentus „beat, băut”, m.ir. tam „boală, slăbiciune”, n.g.s. dämisch „ameţit”. Sensul de a vindeca din româna modernă provine de la faptul că în vechime vindecarea se făcea prin metode care cereau folosirea unor băuturi preparate din diverse plante sau prin incantaţii. Încă de la Platon (în Charmides) se ştie că dacii erau renumiţi pentru folosirea unor metode sofisticate de vindecare. Vb. a tămădui este un derivat de la tămadă „leac”, azi învechit. Din fondul pre-latin.

Der: *tămăduire*, *tămăduială*, *tămăduitor*.

tămâie (ar. thimană, megl. tămonă) – substanţă răşinoasă cu un miros specific care se obţine din scoarţa livanului întrebunţată în practicile religioase.

Gr. θυμιάμα (Miklosich, Fremdw., 133; Roesler, 577; Murnu, 54; REW, 8722; Cioranescu, 8493) sau mgh. tömjen (Cihac, II, 400); cf. v.sl. timijanŭ. Din lat. thymiama > *thymanea (Tiktin; Candrea); cf. v.sard. timangia, v.fr. timoine. Forma românească nu poate proveni direct nici din greacă, dar nici din slavonă sau latină. La origine termenul este grecesc, etimonul formei româneşti este un mai vechi *timanea.

Der: *tămâier*, *tămâierniţă*, *tămâioară*, *a tămâia*, *tămâios etc.*

tămânjị – a mânji.

Este o variantă a lui a **mânji** (v. **mânji**).

tămbălău – zgomot, gălăgie, zarvă.

Mgh. *tombolás* „scandal, gălăgie” (Cihac, II, 531; Tiktin; Cioranescu, 8489). Formele din ambele limbi sânt de natură imitativă (v. **tărăboi**).

tăpălagă – 1. picior mare, deformat; 2. încălţăminte mare, grosolană

Provine din **talpă** printr-o formă intermediară *tălpălagă* cu suf. augumentativ *-agă* (cf. **hodoroagă**).

Tăpia – localitate în Banat.
Forma antică *Tapae*, locul unde au avut loc bătălii importante între armatele romane şi cele dacice atât în războiul din 101-102, cât şi cel din 105-106, d.C. Acest toponim apare la Dio Cassius.
Georgiev (*Intro*., 139) îl asociază cu av. *taka* „râu, pârâu” şi v.bg. *tokŭ* „râu, pârâu” de la un PIE ***tokŭo**. De remarcat că acest toponim s-a păstrat, deşi nu este vorba de un centru important. Putem trage concluzia că multe astfel de toponime dacice s-au păstrat până în zilele noastre, deşi ele nu sunt atestate din acele timpuri. Păstrarea unor astfel de toponime arată că aceste localităţi au avut o existenţă neîntreruptă, de pe vremea războaielor daco-romane până azi.
PIE ***tekŭ-** „a alerga, a curge”, **tokŭo** „alergare, curgere” (*IEW*, 1059); cf. skt. *tákti* „a (se) grăbi”, *táku* „grăbit”, av. *taka* „curgere”, av. *tači-āp* „apă curgătoare”, lituan. *tākas* „curgere”, v.sl. *tokŭ* „idem”, v.ir. *techid* „fuge”, toch. B *cake* „râu”. PIE ***kŭ** urmat de *a* a trecut la *p* în traco-dacă.

tăpşi – a bătători, a nivela, a lovi uşor, a mângâia.
Mgh. *taposni* „a călca în picioare” (Candrea; Scriban); cf. n.g.s. *tapsen* „a merge clătinându-se, a merge cu paşi mărunţi, a se clătina”, fr. *taper*, eng. *tap* „a lovi uşor” < fr. *taper* „a lovi uşor” dintr-o răd. gallo-rom. ***tapp** „a lovi (cu ceva plat, cu palma)” (Barnhart, 1115). Cioranescu (8504) crede că ar putea fi o creaţie expresivă. Ucr. *tapčan* „platformă” provine din română (Drăganu, *Dacor*., 5, 372-75). Forma maghiară provine, de asemenea, dintr-o limbă IE.
PIE ***tap-** „a apăsa, a presa” (*IEW*, 1056); cf. gr. *ταπεινός* „care se află jos, umil”, v.isl. *Þefia* „a apăsa, a presa”, lituan. *taba*, let. *tuba*, v.pr. *tubo* „fetru”. Origine pre-latină.
Der: *tăpşan*.

tărăboi – gălăgie mare, zarvă, scandal.
Ceh. *tarabiti* se „a face zgomot” (Cihac, II, 401). Etimonul ceh invocat de Cihac nu l-am putut verfica. Cioranescu (8515) îl consideră cu origine incertă, probabil expresivă. Natura imitativă a acestui cuvânt este destul de evidentă, fiind prezent şi în alte limbi balcanice; cf. gr. *θορυβος* „zgomot confuz, tumult”, alb. *tërboz*, alb. *tërboj* „a (se) înfuria, a turba”.
Boisacq (349) consideră că gr. *θόρυβος* provine dintr-un PIE ***dhorugŭ-**, **dṛgŭ-**, la rândul lor din PIE ***tur-**, **teur-** „a se umfla” (*IEW*, 1080) cu prelungire în **bh**, **g**, **k**, **l**, **m**, **n**, **r**, **s**, **t**, ***teuta** „mulţime” (cf. **tot**). De la acest radical provine şi lat. *turba* „mulţime”.

tărăgăna (var. *trăgăna*) – 1. a amâna de pe o zi pe alta soluţionarea unei acţiuni; 2. a dura, a se prelungi; 3. a cânta alene, a doini.
Reichenkron îl consideră dacic din PIE ***tragh-** (*IEW*, 1089) cu suf. *-ăna* (cf. **legăna**). A. Ionescu (*Lex*., 158-159) arată că forma iniţială a fost *a trăgăna*, singura care apare în limba sec. XVII-XVIII. Formele actuale *tărăgăna*, *tărăgăni*, *tărăgăia*, *tărăgăi* sunt de dată mai recentă. Autoarea arată că originea latină dintr-un lat. ****traginare** din *traho*, *-ere* este dificilă, întrucât trecerea lui *h* la *g* este puţin probabilă. Asta ar însemna că latina balcanică a păstrat pe *h*, ceea ce nu este posibil. A. Ionescu consideră că a existat o formă de substrat ****traginare** care a influenţat lat. *trahere* care a devenit *tragere* (v. **trage**). În realitate, latina nu a jucat niciun rol în dezvoltarea acestor forme. Din fondul pre-latin.
Der: *tărăgănare*, *tărăgănat*, *tărăgăneală*.

tărăşenie – şir de întâmplări, poveste lungă.
Trebuie asociat cu a **tărăgăna**, pornind de la ideea de „ceva de durată, lung” (v. **tărăgăna**).

tărâm – regiune, meleag, ţinut.
Lat. *terranus* (Lambrior, 107). Mgh. *terem* „salon” (Cihac, II, 532; Meyer, *Türk. St.,* I, 45) sau tc. *tarim* „locuinţă” (Şăineanu, II, 350).
Am arătat (Vinereanu, 102-103) că rom. **tărâm** face parte din aceeaşi familie de cuvinte cu **ţară**, **ţărână**, **ţarină**, toate provenind de la PIE ***ters-** „uscat” (*IEW* 1078). O formă apropiată ca sens şi formă de rom.

tărâm este osc. *teer*, *terum* „ținut, teritoriu” (v. **țară**, **țărână**, **țarină**). Origine traco-dacă.

tărâță – coaja grăunțelor de grâu sau a altor cereale zdrobită prin măcinare.
Cf. bg. *trici* „tărâță” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 402; Philippide, *Principii*, 38; Cioranescu, 8536).
Provine din PIE *ter-, teri- „a freca” (*IEW*, 1071); cf. gr. *τειρω* „a freca”, lat. *tero*, *trivi*, *tritum* „freca”. Forma bulgară provine din română. Din fondul pre-latin.
Der: *tărâțos*.

tărbăci – 1. a certa; 2. a bate, a lovi; 3. a (se) murdări.
Ucr. *terbiciti* (Bogrea, *Dacor.*, 4, 850) care ar proveni din română (cf. Cioranescu, 8521). Trebuie menționat că ucr. *terbiciti* are sensul de „a (se) grăbi” și, prin urmare, nu poate constitui etimonul rom. **a tărbăci**. Cioranescu îl consideră creație expresivă, dar îl asociază, în mod greşit, cu a **tăbăci**.
Rom. a **tărbăci** are aceeaşi origine cu *tărbacă*, folosit în expresia „a da în tărbacă” cu sensul de „a chinui, a necăji pe cineva”. Trebuie asociat cu a **terfeli** de la un radical comun **terb-*, *terf-* din PIE ***dreb-**, ***drob-** „a călca, a trece peste” (*IEW*, 204) (v. **tearfă**, **terfeli**). Origine traco-dacă.
Der: *tărbacă*.

tărhat – povară.
Mgh. *terh* (acuz. *terhet*) „încărcat” (Cihac, II, 532; Tiktin; Puşcariu, *Lr.*, 105; Cioranescu, 8531); cf. ucr. *terh*.

tătar – persoană care face parte din grupul etnic al tătarilor care în sec. XIII au invadat Europa, după care s-au stabilit în estul continentului european constituind statul Hoarda de Aur, de unde făceau dese incursiuni în țările vecine.
Tc. (tăt.) *tatar* (Şăineanu, II, 351; Cioranescu, 8557).
Der: *tătăraş*, *tătăroaică*, *tătărime*, *tătărăsc*, *tătăreşte*.

tătăișe – 1. dădacă; 2. termen afectuos pentru o mătuşă sau cumnată.
Provine de la acelaşi radical ca şi **tată** şi **țață**, din PIE ***tata**, **teta** „cuvânt din limbajul copiilor” (*IEW*, 1056); cf. v.sl. *teta* „mătuşă”, rus. *tjotka* „mătuşă”, norv., sued. *tatte* „țâță, sân”, sued. *titta* „mătuşă, femeie în vârstă, necăsătorită”, v.sax. *titt* „țâță, sân”, m.g.s. *zitze* „țâță, sân” (v. **dadă**, **tată**, **țață**, **țâță**). Origine traco-dacă.

tău[1] – lac, iezer, baltă.
Mgh. *tó* „lac” (Cihac, II, 532; Gáldi, *Dict.*, 162; Cioranescu, 8560). Sensul de bază este acela de „lac, iezer rezultat din topirea zăpezii”.
PIE ***tā-**, ***tau-**, ***təu-** „a topi, a (se) dizolva” (*IEW*, 1053); cf. gmc. **thawojanan* cu sued. *töa*, norv., dan., v.g.s. *dowen*, *doan*, n.g.s. *tauen*, eng. *thaw* „a topi”, precum şi lat. *tabeo*, *-ere* „a risipi, a topi”, v.sl. *tajetu* „a topi”, osset. *thayun* „a topi”, cymr. *toddi* „a topi”. Lat. *tabesco* „a topi” prezintă un *b* intervocalic, spre deosebire de celelalte limbi IE (v. **cal**). Acest cuvânt este IE, foarte probabil de origine traco-dacă sau, mai puțin probabil, de origine germanică veche, împrumutat de română din dialectele germanice de est, mai exact dialectul gepid.

tău[2] (ar. *tău*, *tăi*, mgl. *tou*, *ta*) – pronume posesiv (pers. II, sg.).
Lat. *tuus* (Candrea, *Éléments*, 26; Puşcariu, 1719; *REW*, 9020).
Au fost postulate diverse forme latine precum **toum* sau **teum*, deoarece rom. **tău** nu poate proveni direct din lat. *tuus*.
PIE ***teue** „(al) tău” (*IEW*, 1097); cf. hitt. *-ti*, skt. *tva*, av. *tava*, gr. (hom.), gr. (dor.) *τεός*, umbr. *tover*, osc. *tuvai*, proto-celt **toue* cu v.ir. *toi*, m.cymr. *teu*, bret. *da*, precum şi lituan. *tavas*, v.sl. *tvojŭ*.
Derivarea rom. tău din PIE *teue nu întâmpină nici un fel de dificultăți fonetice, dar dacă încercăm să-l derivăm din latină întâmpinăm aceleaşi probleme ca şi în cazul derivării rom. său din lat. *suus*. Rom. tău este apropiat din punct de vedere fonetic de forma din greaca homerică şi de cea din dialectul dorian, precum şi de cea din cymrica medie.

tăụn (ar., mgl. *tăun*) – insectă din ordinul dipterelor de culoare brună cu pete gălbui pe pântec care atacă vitele (*Tabanus bovinus*).
Lat. *tabanus* „tăun” > ***tabonem* (Diez, I, 406; Puşcariu, 1720; *REW*, 8507; Tiktin; Meyer-Lübke, *Dacor*., 3, 643; Cioranescu, 8563). Atestat în latină de la Varro încoace; cf. etrusc. *tapn*, *tapane*. Unele forme neolatine presupun o formă ***tafanus* (cf. it. *tafano*). Forma italiană provine probabil din osco-umbrică (cf. Walde, II, 639). Fr. *taon* presupune o formă ***taonis* şi nu *tabanus*; cf. prov. *tauna*. Formele neolatine au la bază etimoane fără *b* intervocalic, acelaşi fiind şi cazul limbii române.
De Mauro-Mancini (2110) consideră it. *tafano* de origine incertă. Sp. *tabano* ar proveni din lat. *tabanus* (cf. Corominas, V, 354). Bilabiala *b* din forma latină poate proveni dintr-un *u* ca şi în alte cazuri; cf. lat. *tabesco* „a topi” din PIE ***tā-**, ***tau-**, ***təu-** „a topi, a (se) dizolva” (*IEW*, 1053). De reţinut că rad. PIE din care provine acest verb latin nu are bilabiala *b* (v. **tău**[1]).
Formele franceză, provensală şi română presupun o formă ***taonis* sau mai exact un rad. ***taon-**, ***taun**.

tăvăli (ar. *antăvălescu*, mgl. (*an*)*tăvăles*) – 1. a (se) rostogoli; 2. a culca iarba sau florile la pământ.
V.sl. *valiti* „a învârti” (Cihac, II, 243; Tiktin) cu pref. *tă-*, prefix greu de explicat (cf. Cioranescu, 8566). Din sb. *tavoljiti* „a trăi greu” (Candrea).
Nu pot fi admise ipotezele emise de Cihac şi, respectiv, de Candrea. După Reichenkron, *tă-*, *to-* sunt prefixe, rădăcina verbelor fiind *-văli*. Astfel, prima rădăcina verbală provine din IE ***uel-** „a se rostogoli, a se roti” (*IEW*, 1140). În traco-dacă *u* intervocalic, urmat de o vocală, a dat *v* (v. **tologi**). Origine traco-dacă.
Der: *tăvălug* (var. *tevelug*).

tâlc – înţeles, sens, semnificaţie.
V.sl. *tlŭkŭ* „interpretare, tălmăcire” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 400; Cioranescu, 8697); cf. rus. *tolkŭ* „tâlc, noimă”, *tolkovati* „a explica”. După Vasmer (III, 115) formele baltice, lituan. *tulkas*, let. *tulks*, eston. *tulk* ar proveni din rusă. În orice caz, formele ruseşti sunt împrumuturi relativ târzii în limba rusă datorită lipsei metatezei lichidei. Totodată Vasmer respinge ipoteza lui Shachmatov care presupune că formele slave ar fi de origine celtică.
Radicalul este prezent, de asemenea, în limbile germanice: cf. isl. *túlko* „a traduce, a lămuri”, isl. *túlko* „tălmaci”, dan. *tolk*, sued. *tolk*, m.g.s. *tolk*, *tolke*, oland. *tolk* „interpretare”.
Jóhannesson (1211) crede că atât formele baltice cât şi cele germanice provin din slavă, întrucât nici una din aceste limbi nu are metateza lichidei, nici măcar rusa. Pe de altă parte, Kluge (209) consideră n.g.s. *Dolmetsch*(*er*) şi m.g.s. *tolmetsche* ca provenind din mgh. *tólmács*, la rândul său din tc. *tilmaç*, din v.tc. *til* „limbă”. Kluge ignoră răspândirea acestui radical în majoritatea limbilor germanice, în baltice şi slave. Suf. *aç*(*-aci*) este frecvent în limba română, dar şi în limbile slave.
Rom. **tălmaci** nu poate fi separat de **tâlc**, ambele de origine IE. Forma **tălmaci** provine dintr-un mai vechi ***tălcaci**, prin disimilarea lui *c* care a trecut la *m*. Maghiara şi turca l-au preluat din română. Toate aceste forme provin din PIE ***tolkŭ** „a vorbi, a explica” (*IEW*, 1088); cf. lat. *loquor*, *-i*, *locūtus* „vorbesc”, v.ir. *ad tluch* „a mulţumi”, v.ir. *totluch* „a cere”, eng. *to talk* „a vorbi” (v. **tălmaci**).
Der: *a tâlcui*, *tâlcuire*, *tâlcuitor*, *tâlcos* „povestitor” (Basar.).

tâlhạr – 1. persoană care fură, pradă, jefuieşte; 2. hoţ, bandit.
Mgh. *tolvaj* „hoţ” (Cihac, II, 530); cf. cr. *tolvaj*, tc. *tulvaj*, *dulvaj* „hoţ, tâlhar”. Forme similare se întâlnesc în limbile germanice; cf. v.sax. *thiof*, v.eng. *theof*, eng. *thief*, v.friz. *thiaf*, v.g.s. *diob*, v.isl. *thjōfr*, got. *thiufs*; norv. *tyv*, sued. *tjuv* < gmc. ***theubaz**. Legătura cu formele din maghiară şi turcă este evidentă, dar adevăratele raporturi ale rom. **tâlhar** cu aceste forme sunt greu de precizat, în timp ce relaţia cu formele germanice este greu de definit. Origine incertă.
Der: *a tâlhări*, *tâlhărie*.

tâlv – 1. tigvă; 2. fructul tigvei întrebuinţat la scoaterea unui lichid dintr-un butoi.
PIE ***tuo-**, **tu-l-** „tub, ţeavă” (*IEW*, 1102) (v. **tulnic**). Origine traco-dacă.

tâmp[1] (var. *tâmpit*) – prost, tâmpit.
V.sl. *tąpŭ* „obtuz, prost” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 410; Philippide, I, 460; Cioranescu, 8710); cf. rus. *tupoj* „prost”. Forme foarte apropiate de rom. **tâmp**, cu sensul de „prost, tâmpit”, există în limbile germanice; cf. got. *dumbs* „mut”, v.g.s. *tumb*, *tump* „mut, prost”, v.sax. *dumb* „mut”, eng. *dumb* „mut, tâmpit”, v.isl. *dumpr* „mut”, sued. *dum* „prost”. Cu sensul al doilea trebuie să aibă altă origine.
PIE ***dhumbho-s** „întunecat” (*IEW*, 264). Mgh. *tömpe* „prost” provine din română. Este probabil de origine traco-dacă cu echivalente, în mod preponderent, în germanice şi parţial în slave, dar şi în persană (v. **tembel**).
Der: *tâmpit*, *tâmpenie*, *tâmpeală*, *a* (*se*) *tâmpi*.

tâmp[2] – tocit, ştirb.
Pare să aibă aceeaşi origine cu **tâmpă**, respectiv, **dâmb** (v. **tâmpă**, **dâmb**). Nu trebuie asociat cu **tâmp**[1].

tâmpă – coastă, deal.
Cu echivalente în unele limbi romanice fără corespondent în latină; cf. calabr. *timpa* „prăpastie”, *timpune* „deal, colnic”, sicil. *timpa* „colină, deal”, cat. *timpa*, *timba* „prăpastie”. Nu poate fi asociat cu **tâmp**, aşa cum încearcă Cioranescu (8710).
REW (8739) consideră un lat. neatestat **timpa*. Pentru limbile iberice, Corominas (I, 394) consideră o formă pre-romană **tempa*, **timp*. Corominas arată că acest radical este destul de răspândit, atestat în Tesalia şi Tracia. Trebuie asociat cu gr. *τύμβος* „tumul, movilă funerară” cu sens aproape identic cu cel din româna de azi, pe care Boisacq (991) îl derivă de la un PIE ***tumb-**. Are aceeaşi origine cu rom. **dâmb** (v. **dâmb**). Provine din fondul pre-latin.
Der: top. *Tâmpa*.

tâmplă[1] (ar. *templă* „bârnă”) – iconostas.
Lat. *templum* > mgr. *τέμπλον* „iconostas” (Roesler, 517; Tiktin; Cioranescu, 8714); cf. alb. *temblë*. Lat. *templum* are multiple sensuri, dar îl are şi pe acela de „bârnă, grindă aşezată orizontal pe căpriori, sens apropiat de cel din ar. *templă* (v. **tâmplar**).

tâmplă[2] – fiecare parte laterală a capului cuprinsă între ochi şi urechi.
Lat. **templa* (Puşcariu, 1730; Tiktin). Lat. *templum* (*REW*, 8635). Lat. *templum* este de gen neutru şi are sens diferit.
Alte dicţionare etimologice (cf. Barnhart, 1123) postulează, pentru eng. *temple* „tâmplă”, un lat. vulg. **tempula*, mai apropiat de formele neolatine, dar neatestat nici în lat. medievală (cf. Niermeyer). Acest radical destul de răspândit în diverse limbi neolatine, preluat şi de engleză, provine din fondul pre-roman; cf. it. *tempia*, sicil. *tempula*, v.fr. *temple*.

tâmplar – meseriaş care lucrează în lemn, dulgher.
De la o formă mai veche dispărută *tâmplă* „bârnă” (cf. ar. *templă* „bârnă”) (v. **tâmplă**[1]).
Der: *tâmplărie*, *a tâmplări*, *tâmplăresc*.

tânăr – 1. persoană care, ca vârstă, se află între copilărie şi maturitate; 2. fraged.
Lat. **tenerus* < lat. *tener* „moale, flexibil, delicat, tânăr” (Puşcariu, 1734; *REW*, 8645; Cioranescu, 8717); cf. it. *tenero*, prov. *tendre*, fr., cat. *tendre*.
Sensurile din limbile neolatine coincid cu cele din latină. Lat. *tener* are sensuri multiple, dar cel de „tânăr” este secundar. În schimb, în alte limbi IE, precum sanskrita, avestica şi osseta, sensul primar (sau singurul) este cel de „tânăr”.Sensurile din latină sunt mai apropiate de greacă şi alte limbi italice precum sabina.
PIE ***tor-no** „tânăr” (*IEW*, 1070); cf. skt. *taruna* „tânăr, fraged”, skt. *tarna-h* „animal tânăr, viţel”, av. *tauruna* „tânăr”, gr. *τέρεν* „delicat, fraged”, sabin. *terenum* „fraged, moale”, osset. *tärin* „băiat, băietan”, skt. arm. *thorn* „copil”. De remarcat că sensul dat radicalului pe care a fost reconstituit de Walde-Pokorny este acela de „tânăr”.
Der: *tineret*, *tinereţe*, *tinerime*, *tinerel*, *a întineri*, *întinerire* etc.

tândạlă – care nu este bun de nici o treabă, prostănac.
Din *tând* (**tont**) cu suf. *-ală*. (Pascu, *Suf*., 238; Pascu, *Arch. Rom*., 7, 563). N.g.s. *tändeln* „a zburda” (Puşcariu, *Dacor*., 1, 238; Bogrea, *Dacor*., 4, 851).
Ipoteza lui Pascu este corectă, în timp ce aceea propusă de Puşcariu nu se susține. O formă aproape identică există în limba lituaniană; cf. lituan. *tandus* „leneș, puturos”. Mgh. *tandi* „tont” provine din română (cf. *tânt*, **tont**). Din fondul pre-latin.
Der: *Tândală* (NP), *a tândăli*, *tândăneală*, *tândălitură*.

tậngă (mgl. *tongă*) – 1. supărare, necaz; 2 dorință după ceva.
V.sl. *tąga* „povară, greutate” (Tiktin, Cioranescu, 8726); cf. rus. *teaga* „tragere, tracțiune”. Ipoteza nu se susține datorită semantismului diferit.
Rom. **tângă** provine din PIE ***tonga** „sentiment, presentiment, emoție” (*IEW*, 1088) (v. **tângui**). De remarcat că forma megleno-română este practic identică cu cea PIE, fără ca Walde-Pokorny să fi luat în considerare formele româneşti. Origine traco-dacă.

tânguị – a (se) plânge, a (se) văicări.
V.sl. *tągovati* „a fi neliniştit” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 41). Forma **tângă** este învechită. Radicalul nu are răspândire în limbile slave. V.sl. *tągovati* provine din stră-română sau sunt cognați provenind de la acelaşi rad. PIE, ceea ce este mai puțin probabil.
PIE ***tong-**, ***teng-** „a gândi, a simți”, cu forma nominală ***tonga** „sentiment, presentiment, emoție” (*IEW*, 1088); cf. lat. *tongeo* „a şti” (întâlnit la Ennius; cf. Guțu, 1230), v.g.s. *dencken*, n.g.s. *denken* „a gândi”, eng. *think* „a gândi”. Origine traco-dacă (v. **tânji**).
Der: *tânguire*, *tânguitor*, *tânguială*, *tânguios*.

tânjậlă – dispozitiv care se adaugă când se foloseşte un atelaj în plus sau încă o pereche de boi.
V.sl. *tęzalo* (Cihac, II, 411; Cioranescu, 8729). Acest presupus etimon slav nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). După Cihac, v.sl. *tęzalo*, care nu-i indică sensul, ar proveni din v.sl. *tągovati* „a fi neliniştit”, ceea ce este, firește, exclus. Rom. **tânjală** ar putea fi asociat cu v.sl. *tąga* „greutate, povară”, fiind probabil cognați, dar, în mod cert, rom. **tânjală** nu provine din slavă.
PIE ***tengh-** „a trage, a întinde” (*IEW*, 1067); cf. lat. *temon*, *-is* „tânjală” (cf. *IEW*). Rom. **tânjală** are acelaşi sens cu lat. *temo*, *-nis* „oişte, tânjală” < proto-lat. **tenksmo*, ambele provenind de la acest rad. PIE. Origine traco-dacă.

tânjị – 1. a se întrista; 2. a lâncezi, a slăbi, a se ofili.
V.sl. *tąziti* „a fi supărător” (Cihac, II, 11; Cioranescu, 8730). Forma corectă în slava veche este *tožiti* „a tânji” (cf. Vasmer, III, 148); cf. bg. *tega* „tristețe”, rus. *tužiti* „a tânji”, rus. *tugá* „tristețe”. Rom. a **tânji** are aceeaşi origine cu a (se) **tângui**, respectiv **tângă**.
PIE ***tong-**, ***teng-** „a gândi, a simți” (*IEW*, 1088) (v. **tângui**). Origine traco-dacă.

târcọl (ar., mgl. *tărcol*) – ocol, înconjur.
Bg. *tărcalo*, *tărkolo* (Cihac, II, 401; Cioranescu, 8754). Nu am putut verifica forma bulgară, dar chiar dacă există în bulgară, nu prezintă metateza lichidei, cerută de regula silabei deschise.
Provine de la acelaşi radical ca şi **ocol** din PIE ***kŭel-** „a îndoi, a ocoli”, **kŭolo** „roată” (*IEW*, 639); cf. lat. *collum* „gât”, got. *hals* „gât”, n.g.s. *hals* „gât”, v.ir. *cul* „car, căruță”, v.sl. *kolo* „roată”, v.pr. *kelan* „roată”. Rom. **târcol** prezintă prefixul *târ-* fiind probabil rezulatul contaminării cu vb. a **târî** (v. **târî**, **ocol**).
Der: *a târcoli*.

tậrfă – femeie uşoară, prostituată.
Este o variantă a lui **tearfă**.
PIE ***dreb-**, ***drob-** „a călca, a trece peste” (*IEW*, 204); cf. m.g.s. *trumpfen* „a alerga, a umbla”, eng. *tramp* „a umbla”, eng. *tramp* „1. persoană care călătorește pe picioare, vagabond; 2. prostituată”. Subst. *tramp* din limba engleză face legătura între sensul rad. PIE şi noțiunea de „femeie uşoară, prostituată” (v. **tărbăci**, **tearfă**, **a terfeli**).

târg – 1. loc întins unde se vând vite, cereale, precum şi diverse alte produse; 2. orăşel; 3. tranzacţie, înţelegere.

V.sl. *trŭgŭ* „târg” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 401; Cioranescu, 8757). Cu toată prezenţa în slava bisericească a formei *tregŭ* (nu *trŭgŭ*) acest radical a existat, în forma fără metateză **terg*, în venetă şi illirică: cf. top. illir. *Tergeste* (azi *Trieste*), top. venet. *Opitergium* (localitate pe teritoriul venet), *Tergolupe* (în Noricum) (cf. Lozovan, 120), top. illir. *Boudorgis* (cf. Chantraine, 1147) (v. **bou**), precum şi illir. *tergitio* „negustor” (Strabo, 314) (cf. *târgoveţ*), dar şi în alte limbi IE, atât antice; cf. hitt. *gurta* „oraş, târg”, skt. *pranta-durga* „suburbie, grup de locuinţe în afara zidurilor cetăţii”, dar şi moderne; cf. alb. *treg* „piaţă, târg, tranzacţie”, lituan. *turgas* (*turgus*) „târg, piaţă”, *turgavoti* „a târgui”, let. *tirgus* „piaţă, târg”, sued. *torg* „piaţă, târg” (cf. *Röda Torget* „Piaţa Roşie”), norv. *torg* „piaţă, târg”, *torg dag* „zi de târg”, finl. *turku* este împrumut din suedeză. Forma *torg* în suedeză şi norvegiană apare în multe expresii ca şi în limba română.

Cu toate acestea, Vasmer (III, 123) crede că formele scandinave ar fi împrumuturi din slavele de răsărit, deşi formele scandinave nu prezintă metateza lichidei. De altfel nici forma rusă *torg* nu prezintă metateza lichidei.

Prin urmare, acest radical are o largă răspândire în limbile IE, astfel încât putem reconstitui un rad. PIE ***terg-** „aşezare omenească, oraş, târg”. Aşa cum arată sensul din sanskrită, noţiunea de **târg** a desemnat în vechime, partea exterioară a unui oraş, din afara zidurilor cetăţii, unde se găseau şi pieţele comerciale, spre deosebire de partea întărită cu ziduri a oraşului, care la daci se numea de cele mai multe ori *dava*. Săpături arheologice recente au scos la iveală partea oraşului Troia din afara zidurilor cetăţii. Schliemann nu a înţeles de ce oraşul pe care l-a dezvăluit el nu semăna decât în anumite privinţe cu cel descris de Homer. Homer descrie o Troie mare, prosperă, cu o populaţie numeroasă, dar aceasta trăia, în majoritate, în afara zidurilor. Această parte a oraşului era înconjurată doar de un canal cu apă, canal descris şi de Homer, dar negăsit de Schliemann. Arheologii din zilele noastre au descoperit extrem de multă ceramică, precum şi obiecte de metal, tocmai în afara zidurilor cetăţii. Origine traco-illirică.

Der: *târguşor*, *târguleţ*, *târgoveţ*, *a târgui*, *târguire*, *târguială*, precum şi top. *Târgovişte*.

târî – a trage după sine.

V.sl. *tŭro*, *treti* „a freca” (Cihac, II, 411; Tiktin; Cioranescu, 8758). Sensul v.sl. *treti* este acela de „a urmări”, dar sensul indicat de Cihac a fost probabil refăcut după rus. *treti* „a freca”. Rom. **târî** nu poate proveni din v.sl. *treti*, al cărui sens diferă de cel al rom. a **târî**. În schimb, rom. a **târî** este cognat cu lituan. *tursti* „a (se) opune, a merge încet”.

Ambele provin din PIE ***dherāgh-** „a trage, a (se) târî pe jos” (*IEW*, 257); cf. v.scand. *draga* „a trage”, v.sax. *dragan* „a trage”, got. *dragan*, eng. *draw* „a trage”, v.sl. *draga* „vale”, rus. *dróga* „drum”.

Totuşi, forma română şi cea lituaniană presupun un rad. ***d(h)era-**, nu ***dherāgh-**, aşa cum este reconstituit de Walde-Pokorny. Prin urmare, rad. PIE în discuţie trebuie să fie ***dherā(gh)**. Acest radical este asociat de Walde-Pokorny cu PIE ***tragh-** „a trage” (v. **dâră**, **târş**, **a trage**). Din fondul pre-latin.

Der: *târâtură*, *târâre*, *a târşi*, *târşă* „opritoare, piedică”.

ţârlă (mgl. *torlă*) – stână, ocol pentru vite.

Bg. *tărlo* (Miklosich, *Slaw. Elem*., 49; Cihac, II, 412; Cioranescu, 8763); cf. rus., ucr. *týrlo* „gard, loc împrejmuit”. Cu toate acestea, Vasmer (III, 161) crede că formele slave provin din română. Nu am putut verifica etimonul bulgăresc indicat de Miklosich şi Cihac. Nu este atestat în nici o altă limbă slavă de sud, dar este, în schimb, atestat în albaneză; cf. alb. *terlë* „stână”. Provine din fondul traco-illiric.

Der: *târlaş*, *târlişte*, *a târli*.

târlic (ar. *tirliche*) – papuc de casă fără tocuri confecţionat din postav.

Tc. *terlik* „târlic, papuc” (Lokotsch, 2072; Cioranescu, 2072); cf. ngr. *τερλίκι*, alb., bg. *terlik*.

târn – 1. smoc de mărăcini sau nuiele; 2. mătură mare de nuiele.
V.sl. *trŭnŭ* „spin” (Cihac, II, 402; Cioranescu, 8765); cf. bg. *tărn*, *trăn*, slov. *tern*, ceh. *trn*, pol. *tarn*, rus. *tern* „porumbar”. Radicalul există, în egală măsură, şi în limbile germanice; cf. got. *thaurnus* „ghimpe”, v.sax. *thorn*, eng. *thorn* „ghimpe, spin”, v.g.s. *dorn*, n.g.s. *Dorn* „ghimpe, spin”, v.isl. *thorn*, sued., norv., dan. *torn*.
PIE ***(s)tern-*** „tulpină, vreg” (*IEW*, 1031); cf. skt. *trna-m* „fir de iarbă, iarbă”, gr. *τέρναξ* „cactus”.
În germanice are, în mod invariabil, sensul de „spin, mărăcine” ca şi v.sl. *trŭnŭ*, presupusul etimon al rom. **târn**. Formele slave sunt, în mod cu totul neobişnuit, aproape toate fără metateză. Sensul din română este mai apropiat de cel dat de Walde-Pokorny, acela de „tulpină, vreg”, pe lângă cel de mărăcine care este secundar (v. **târnă**).

Târnava – numele a două râuri din centrul Transilvaniei, precum şi al regiunii respective.
Are aceeaşi origine cu rom. **târn** (v. **târn**). În maghiară este *Kükülö*, fiind traducerea termenului rom. **Târnava**. Forma maghiară a fost preluată şi de saşi sub forma *Kokkel*. Drăganu (1933) discută acest toponim românesc, comentând argmentele lui Hunfalvy care consideră că provine din v.sl. *trunŭ* „spin, mărăcine”, la care se adaugă suf. *-ava*. Drăganu arată, pe bună dreptate, că dacă românii ar fi venit după unguri în Transilvania, aşa cum susţine autorul maghiar, aceştia ar fi reluat forma maghiară cum au făcut şi saşii. Acest toponim este extrem de răspândit în teritoriile locuite azi sau în trecut de români, aşa cum arată Drăganu: *Târnava*, în Hunedoara, *Târnăviţa*, în Arad şi Hunedoara, *Târnova*, în Caraş-Severin, satul *Târnava*, în Dolj, un alt sat *Târnava* în judeţul Neamţ, *Târnovu*, munte în Vâlcea, *Valea Târnavei* în Teleorman, precum şi *Trnovo* în Bulgaria, capitala Imperiului Asăneştilor. Există trei *Târnave* şi în Basarabia: *Târnava*, sat în Hotin, *Târnava*, sat în judeţul Soroca, şi un cătun tot în Hotin. Suf. *-ava* apare şi în alte nume româneşti precum **Bârzava** şi **Sava** (v. **Bârzava**, **Sava**), dar şi toponime şi hidronime gallice; cf. *Sava*, *Savara* (hidr.), *Masava*, *Asmmava*, *Apava*, *Ariava*, *Belenava*, *Corbava*, *Genava* (cf. Holder, 3, 766).

ţârnă – coş mare de nuiele.
Bg. *trăvna* (Cihac, II, 402; Tiktin; Candrea). Ipoteza lui Cihac este greu de acceptat din raţiuni fonetice. Cioranescu (8766) îl consideră cu origine incertă. Rom. **târnă** provine de la acelaşi radical ca şi **târn**.
PIE ***tern-*** „tulpină, vreg” (*IEW*, 1031). Ca şi în cazul rom. **târn**, **târnă** „coş de nuiele” are sensul apropiat de rad. PIE (v. **târn**). Origine traco-dacă.

târnăcop – unealtă formată dintr-o bară de oţel, ascuţită la un capăt şi lată la celălalt, prinsă într-o coadă de lemn.
Cioranescu (8765) consideră, în mod corect, că provine de la acelaşi rad. ca şi **târn**; cf. bg. *tărnăkop*, alb. *tërnakop* „1.grapă de nuiele; 2. târnăcop”. Sensul 1 din albaneză indică originea acestui termen întâlnit în limbile balcanice. Sensul iniţial trebuie să fi fost acela de „grapă de nuiele”, cum atestă sensul de bază din limba albaneză, ca apoi să însemne „cazma, hârleţ, târnăcop” din PIE ***tern-*** „tulpină, vreg” (*IEW*, 1031) (v. **târn**). Din fondul traco-illiric.

târnosi – a sfinţi o biserică.
Scr. *tronosati* < gr. *θρόνος* „tron” (Miklosich, *Fremdw.*, 133; Cihac, II, 413; Cioranescu, 8768). Mgr. *θρονιάζω* (Philippide, *Principii*, 141). Nu este necesar intermediarul sârbo-croat.
Der: *târnosire*, *târnoseală*.

târş – 1. copac pipernicit; 2. vreascuri, ramuri uscate.
V.sl. *trŭsi* „viţă, lăstar” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 27; Cihac, II, 403; Cioranescu, 8769); cf. slov., sb., ceh. *trs* „viţă-de-vie”, slov., sb. *trš* „buruiană, teren necultivat”. Forma este atestată şi în greacă, cf. gr. *θύρσος* „bastonul bacantelor, ghirlandă de viţă-de-vie şi iederă, folosită la cultul lui Dyonisos”.
Forma a fost împrumutată în lat. *thyrsum*, cu acelaşi sens. Despre gr. *θύρσος*, Chantraine (447) spune că este „cuvânt de împrumut” şi îl asociază cu hitt.

tuwarsa „curmei de viță, curpen”. În greacă există şi forma *τυρσίον* „nume de plantă”, probabil cimbru (cf. Chantraine), sau o altă plantă cu tulpină târâtoare. Având în vedere cele arătate mai sus, forma veche slavă este probabil un împrumut din stră-română, deoarece vița-de-vie creşte şi în mod sălbatic în Balcani, iar Chantraine consideră forma greacă ca fiind un împrumut dintr-o altă limbă IE care, în aceste caz, nu poate fi decât traco-daca.
Toate provin din PIE ***tris-*** „tulpină de plantă, viță” (*IEW*, 1096) (v. **târî**, **trestie**). Din fondul pre-latin.

târțan – evreu (*peior*.).
N.g.s. *Untertan* „subaltern, lacheu” (Philippide, *Principii*, 157; Borcea, 215; Cioranescu, 8771).

țârtiță – coccis, noadă la păsări.
Sb. *trtica* „coccis, parte din spate a unui animal” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 8772). Există doar în limba sârbă dintre limbile slave. Forma sârbă provine din română. Din fondul pre-latin.

târziu – 1. care se întâmplă după timpul potrivit;
2. tomnatic, maturizat după momentul obişnuit.
Lat. *tardivus* < *tardus* „încet (la mişcare”) (Densusianu, *Hlr*., 163; Puşcariu, 1741; *REW*, 8596). Panromanic.
Lat. *tardivus* provine din PIE ***(s)terd*** < ***ster-*** „rigid, țeapăn” (cf. Walde, II, 649), probabil înrudit cu gr. *τόρδυλον* „o anumită plantă”, cymr. *tardd* „a sparge, a curge, a răsări” (cf. Walde).
Der. *târzior*, *a întârzia*, *întârziere*.

teacă (ar. *teacă*) – 1. păstaie, coajă a unor legume; 2. înveliş, toc, apărătoare.
Lat. *theca* „înveliş, teacă” < gr. *θήκη* (Puşcariu, 1722; *REW*, 8699; Cioranescu, 8571). În latină, este întâlnit doar de la Petronius încoace. Cu alte cuvinte, a avut o circulație redusă în latină.
Gr. *θήκη* provine de la *τίθημι* „a pune, a plasa”. Forma greacă ca şi cea românească provin din PIE ***dhe-*** „a pune, a aşeza” (*IEW*, 236); cf. skt. *dhaká-h* „rezervor”, av. *daδaiti* „a pune”. Provine din fondul pre-latin.

teafăr – 1. intact, nevătămat, întreg; 2. cuminte.
Bg. *tehen* „al lor” (Tiktin). V.sl. *tvrŭkŭ* „puternic” (Scriban) sau gr. ****τράφερος*** (Giuglea, *RF*, 2, 63). Forma veche slavă dată de Scriban nu este atestată (cf. Blagova, Djačenko). Nici una dintre aceste ipoteze nu se susține. Cioranescu (8572) îl consideră cu origine necunoscută.
Reichenkron îl consideră dacic şi îl derivă din PIE ***ste(i)bh-***, ***steip-*** „par” sau ca adjectiv „rigid” (*IEW*, 1015); cf. arm. *step* „puternic”, lituan. *stiprūs* „tare, puternic”, let. *stiprs* „id”. Lingvistul german crede că în dacă a existat o formă similară cu cele baltice, anume un ****stip'rus***, apoi ****stifrus*** > ****teferŭ*** > **teafăr**. Origine traco-dacă.

teanc (mgl. *denc*) – grămadă de obiecte (de acelaşi fel) puse unele peste altele.
Tc. *denk* „teanc” (Cihac, II, 620; Tiktin; Candrea; Cioranescu, 8573); cf. ngr. *τέγγι* „teanc”.

teapă – 1. fire, caracter; 2. neam, soi.
V.sl. *teti* „a biciui, a bate” (Tiktin). Ipoteza lui Tiktin trebuie respinsă, deoarece sensul presupusului etimon slav este diferit. În schimb, Cioranescu (8574) consideră că este dubletul lui **tapă**.
Trebuie asociat cu gr. *τύπος* „semn, urmă lăsată de ceva” < *τύπτω* „lovesc” < PIE (**s**)**teup-** „a lovi” (*IEW*, 1034; cf skt. *tupati* „a lovi” (v. **tapă**). Provine din fondul pre-latin.

tearfă (var. *târfă*) – 1. zdreanță, otreapă.
Rus. *triapica* „zdreanță” (Cihac, II, 405). Nu am putut verifica această formă în limba rusă, dar în această limbă există în schimb forma *treapka* „cârpă, petic”. Forma rusă trebuie să fie cognat cu cea din limba română, dar nu este etimonul rom. **tearfă**. Din gr. *τέρφος* „piele” (Lacea, *Dacor*., 4, 781). Cioranescu (8578) îl consideră creație expresivă, asociindu-l cu a **tărbăci**. O formă similară există în limba spaniolă; cf. sp. *trapo* „zdreanță, cârpă”. Corominas (V, 604) consideră că sp. *trapo* provine din lat.med. *drap*(*p*)*us* „covor” pe care îl consideră de origine IE pre-romanică, probabil celtică, la fel ca şi De Mauro-Mancini (624).

Reichenkron (164) îl consideră dacic din PIE ***der-** „a maltrata, a rupe, a sfâşia”, cu forma nominală ***dripa** „bucată de material textil, cârpă”. Din fondul pre-latin.
Der. *a terfeli*, *terfelească*.

teașc – presă manuală cu care se strivesc strugurii sau semințele uleioase pentru a se obține mustul sau uleiul.
V.sl. *teskŭ* „teasc” < *teskovati* „a strânge, a presa” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 405). Etimonul vechi slav nu este atestat, dar acest radical este răspândit în mai multe limbi slave; cf. sloven. *tisknut* „a apăsa, a tipări”, sb. *tijesak*, ceh. *tesak*, rus. *tiski* „menghină”, *tiskati* „a strânge”, lituan. *trezke* „presă”.
Der: *a tescui*, *a ticsi*.

teatru – 1. instituție de cultură care dă reprezentații de teatru; 2. spectacol.
Fr. *théatre* (Cioranescu, 8581) din gr. *θέατρον* < *θεάσθαι* „a privi”. În principiu termenul a intrat în limba română din neogreacă; cf. ngr. *θέατρον*.
Der: *teatral*, *teatrologie*, *teatrolog*.

tecșilă – 1. scrot; 2. taşcă.
Trebuie asociat cu **taşcă**, ambele având aceeaşi origine. Cihac şi Cioranescu consideră rom. **taşcă** ca fiind de origine germană, ceea ce este o eroare (v. **taşcă**).

tehui – zăpăcit, smintit.
Formație expresivă (cf. Cioranescu, 8595). Origine obscură.
Der. *a tehui*, *tehuială*.

tei (ar. *til'iu*) – arbore cu frunze mari în formă de inimă cu flori albe sau albe-gălbui puternic parfumate (*Tillia platyphyllos*).
Lat. **tilia* < *tilium* „tei” (Puşcariu, 1725; *REW*, 8735; Cioranescu, 8596). Panromanic. Devenit masculin ca toate numele de arbori (cf. Cioranescu). Radicalul este prezent şi în alte limbi IE; cf. m.ir. *teile* „tei”, arm. *t'eli* „ulm”, gr. *τελέα* „ulm”, gr. (dial. epid.) *πελέα* „ulm”.
Forma irlandeză ar proveni din v.eng. *teyle* < fr. *teil* (*IEW*, *KZ*, 5, 307; cf. Walde). Totuşi, formele greceşti, precum şi cea armeană, indică o mult mai largă răspândire a acestui radical în limbile IE. Toate aceste forme pot fi raportate la un radical PIE ***tel-** „tei, ulm”.
Der: *teios*, *a* (*se*) *înteioşa*.

teică – cutie în care cad grăunțele la moară înainte de a intra între pietre.
Are aceeaşi origine cu **teacă** din PIE ***dhe-** „a pune, a aşeza” (*IEW*, 236). Rom. **teacă** a fost considerat de origine latină, în schimb, forma **teică** nu se poate explica prin latină (v. **teacă**). Origine traco-dacă.

tejgheă – masă pe care negustorii îşi expun marfa.
Tc. (pers.) *tezgiah* (Şăineanu, II, 357; Cioranescu, 8597); cf. alb., bg. *tezgiah*, sb. *tezgia*.
Der: *tejghetar*.

tel (ar. *tel'iu*, mgl. *tel'*) – sârmă, resort.
Tc. *tel* „sârmă, fir metalic” (Cihac, II, 621; Şăineanu, II, 353; Cioranescu, 6598); cf. ngr. *τέλι*, bg. *tel* „sârmă”, alb. *tel*.

tele- – prefix care indică ideea de distanță sau mai precis de transmitere la distanță.
Gr. *τήλε* „departe”, înrudit cu *τέλος* „sfârşit, finalitate”; cf. *telefon*, *telegraf*, *telescop*, *telepatie* etc.

teleagă (var. *telegă*, *teligă*, *tileagă*) – 1. căruță mică de obicei pe două roți; 2. cotigă.
V.sl. *telěga* „căruță, teleagă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Cihac, II, 406); cf. bg. *taliga* „căruță, vehicul”, sb. *teljiga*, pol., rus. *telega*, slov., mgh. *taliga*.
Miklosich (*Türk. Elem*., 2, 169) îl consideră de origine turcă, mai precis din tc. *telika*. În schimb, Vasmer (III, 89) crede că turcii l-au preluat de la slavi. Cu toate acestea acest radical apare şi în alte limbi turcice; cf. teleut (dial. altaic) *täγäräk* şi dial. lebedin *täγälak*, precum şi tăt. *tägärämk* „a rostogoli” (cf. Vasmer), iar după Poppe (*Word*, 9, 1953, pg. 97) din mongol. *telege*(*n*) „căruță”.

Poppe face trimitere la *Istoria Secretă* din 1240 unde se întâlneşte vb. *tele* „a transporta” (cf. Vasmer). Cioranescu (8602) îl consideră cu origine obscură.
Der: *teleguță*, *telegar* „cal (de trăsură)”.

teleleu – om fără căpătâi care îşi pierde vremea umblând de colo colo.
Mgh. *telelö* „de iarnă, care hibernează” < *telel* „iarnă” (cf. *DEX*). Această ipoteză este complet lipsită de sens şi, prin urmare, nu poate fi acceptată. Este probabil o formație expresivă.

telemeă – varietate de brânză.
Tc. *tellemé* (*telmé*) (Şăineanu, II, 357; Tiktin; Scriban, Cioranescu, 8605).

tembel – tâmpit, nepăsător.
Tc. (pers.) *tembel* (Şăineanu, II, 355; Cioranescu, 8611); cf. ngr. *τεμπέλης*, bg., sb., alb. *dembel*. Pers. *tembel* are, după toate aparențele, aceeaşi origine cu rom. **tâmp**. Asemănarea ca sens şi formă cu rom. **tâmp** (**tâmpit**) a ajutat la păstrarea acestui împrumut în limba română (v. **tâmp**).

tęme – a avea frică de ceva, a fi îngrijorat.
Lat. *timere* „a se teme” (Puşcariu, 1726; *REW*, 8737; Cioranescu, 8612); cf. it. *temere*, prov., sp., port. *temer*, cat. *tembre*.
Lat. *timere* este considerat cu etimologie incertă în latină (cf. Glare, 1941). Forma verbală provine de la cea nominală (**teamă**) cu echivalente în sanskrită şi greacă, dar fără echivalent în latină. Este de presupus că şi în română ca şi în greacă verbul provine din forma nominală. Această ipoteză este întărită şi de faptul că în sanskrită nu există decât forma nominală.
PIE ***tem-*** „a atenționa” (Walde, II, 682); cf. skt. *tāma* „teamă, anxietate” (Monier-Williams, 442), gr. *τίμεο* „mă tem”, gr. *δέμα* „teamă”. Pare să provină din fondul pre-latin.
Der: *teamă*, *temător*, *netemător*, *teamăt*.

temęi (ar. *θimel'u*) – bază, fundament.
Mgr. *θεμελίον* „fundație” (Roesler, 577, Murnu; Cioranescu, 8613); cf. skt. *dhāma* „instituție, aşezare”, av. *damiš* „creație, creator”, av. *dama* „creație, ființă”, gr. *θέμις* „instituție, regulă, obicei”, bg., scr. *timelj*, alb. *themel* „fundație, temelie”. Rom. **temei** este acelaşi cu mgr. *θεμελίον*. Formele gr. *θεμείλια*„fundație” şi „care aparține fundației” apar şi în greaca veche încă de la Homer (cf. Chantraine, 428).
În acelaşi timp, gr. *θέμις* „statut, instituție, regulă, obicei” este atestat, de asemenea, în greaca veche tot de la Homer încoace (cf. Chantraine, 428) de la un mai vechi **θεμι* (cf. Chantraine) de la PIE ***dhe-*** „a pune, a aşeza” (*IEW*, 235) cu prelungirea în nazală **dhe-mi** (cf. *IEW*) (v. **temelie**).
Der: *temeinic*, *netemeinic*, *temeinicie*, *netemeinicie*, *a întemeia*, *întemeietor*, *neîntemeiat*.

temelie (ar. *θimel'u*, mgl. *timel'a*) – partea inferioară a unei construcții care se sprijină pe pământ, fundație.
V.sb. *temelije* (Candrea, Tiktin; Vasmer, *Gr*., 141; Cioranescu, 8614). Tc. *temel* (Meyer, *Alb. St*., 4, 55). S-a crezut că *l* urmat de *i* ar fi trebui să palatalizeze şi de aceea a fost considerat ca etimon pentru rom. **temelie**, împrumut mai recent, ca acela din vechea sârbă. Deşi acest lucru este adevărat în mare măsură, în acest caz, lichida din suf. *-lie* nu a palatalizat. Trebuie arătat cu această ocazie că *-lie* este format din două silabe şi ar trebui să se scrie *li-ie* (sau *li-ye*), unde primul *i* este o vocală simplă, nu semivocala *y* care ar fi putut palataliza lichida *l* (v. **ciocârlie**).
Rom. **temelie** are aceeaşi origine cu gr. *θεμελία* „partea de jos, bază, fundație” atestat încă de la Homer (cf. Chantraine, 428); cf. *θεμελίοω* „a întemeia” de la rad. *θεμ-ο*. Atât **temei**, cât şi **temelie** pot proveni din greacă, dar larga răspândire a acestui radical în alte limbi IE ne face să credem că originea greacă a acestor termeni nu este singura alternativă (v. **temei**).

temeneă (ar. *timinee*, mgl. *timină*) – 1. salut făcut după obiceiul musulman; 2. ploconeală.
Tc. *temenea* (Şăineanu, II, 355; Cioranescu, 8615); cf. ngr. *τεμενάς*, alb., bg., sb. *temena*. Se foloseşte mai mult sub formă de plural în expresia „a face

temenele", expresie care are sens peiorativ, cum au, în general, multe cuvinte şi expresii de origine turcă.

țemniță – închisoare.
V.sl. *timinica* < *timinŭ* „întuneric" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cioranescu, 8618); cf. scr. *tamnica*, slov. *temnica*, pol. *ciemmica*.

tencui – a acoperi un zid cu un strat de mortar.
N.g.s. *tünken* „a spăla, a albi" (Cihac, II, 407; Tiktin; Cioranescu, 8623) prin intemediul pol. *tynkowac*. Intermediarul polonez nu este necesar.
Der: *tencuială*, *tencuitor*.

tenta – a ispiti, a ademeni.
Fr: *tenter* din lat. *tentare* „a proba"
Der: *tentație*, *tentativă*, *tentacul*, *tentacular*.

teologie (var. *teologhie*) – studiul dogmelor religioase ale unei religii.
Gr. *θεολογία*, atestat din sec. XVII (Gáldi, *Les mots*, 258) din gr. *θεός* „zeu, Dumnezeu", *λόγος*. După sec. XIX pronunția a fost adaptată după fr. *théologie*.
Der: *teolog*, *teologic*, *teologal*.

teorie – sistem de principii care constituie conținutul ideologic al unei ştiințe, al unei arte sau al unui sistem filosofic.
Gr. *θεωρία* (Gáldi, *Les mots*, 260; Cioranescu, 8628), atestat din sec. XVIII.
Der: *teoretic*, *teoremă*, *teoretician*.

țerchea-bȩrchea – om de nimic.
Mgh. *tarka-barka* „pestriț" (Philippide, *Principii*, 109; Tiktin; Candrea) (v. **tarcă**)

țerci – mălai fiert în apă, mămăligă foarte moale.
N.g.s. *Sterz* „*dumpling pieces*" (Cihac, II, 532; Tiktin). Cioranescu (8633) îl consideră cu origine necunoscută, poate expresivă. Forma **terci** se foloseşte în graiurile din Muntenia (şi Moldova), nu în cele din Transilvania unde ar fi putut intra forma germană. Prin urmare, această ipoteză nu este plauzibilă şi, ca atare, trebuie respinsă.
Trebuie asociat cu PIE ***terk-**, **trek-**, **tork-** „a răsuci, a freca" (*IEW*, 1077). Pare să provină din fondul pre-latin.
Der: *terciui*, *terciuială*.

terȩn – întindere, bucată de pământ.
Fr. *terrain* (Cioranescu, 8634) din lat.med. *terranum*, *terranus* < *terra* „pământ, ținut" (v. **țară**).

țermen – 1. limită; 2. soroc, scadență.
Lat. *termen* (Cioranescu, 8638).
Der: *a termina*, *terminal*, *terminație*, *neterminat*.

teroare – groază provocată intenționat prin amenințări şi alte mijloace de intimidare.
Fr. *terreur* (Cioranescu, 8639) din lat. *terror* < *terrere* „a înfricoşa".
Der: *a teroriza*, *terorism*, *terorist*.

tertip (ar. tertipe, mgl. tirtip) – şiretlic, stratagemă, truc.
Tc. (arab) *tertib*, *tertip* „combinație, aranjament, metodă" (Cihac, II, 623; Şăineanu, II, 357; Cioranescu, 8644); cf. ngr. *τερτίπι*, alb., bg., sb. *tertip*.

țertă – interval muzical format din trei note consecutive.
It. *terza* (Cioranescu, 8642).
Der: *terțină*, *terțiar*.

terțiu (var. *terțîu*, *târțiu*, *întârțiu*) – berbec de trei ani.
Lat. *tertius* (Cioranescu, 8645) care ar fi dat în română **terț*. Din lat. **tertivus* (Puşcariu, 1740; *REW*, 8679). Tiktin crede că provine din expresia *in tertio* (anno) şi ar fi vorba de o formație cultă, ipoteză cu totul exclusă, iar după Candrea din lat. **tertianeus*, ceea este, de asemenea, este greu de presupus. Origine incertă.

tescovină – ceea ce rămâne de la stoarcerea fructelor, a strugurilor sau a sfeclei de zahăr.
Provine de la acelaşi radical ca şi **teasc** (v. **teasc**).

țeslă – instrument de tâmplărie.
V.sl. *tesla* „secure" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 408; Cioranescu, 8651); cf. alb. *teskë* „teslă, bardă", alb. *teslicë* „teslă", bg., scr., ceh., slov.

tesla „topor, secure”, pol. *ciešlice* „topor, secure”. De remarcat că în limbile slave are sens de „topor, secure”, numai în albaneză are acelaşi sens cu forma românească, ceea ce nu poate fi o simplă coincidenţă. Pe de altă parte, alb. *teskë* nu poate proveni din limbile slave.

PIE ***tek**’**Þ-** „a împleti, lucrare în lemn pentru a construi o casă”, ***tek**’**Þla** „secure” (*IEW*, 1058); cf. skt. *takšati* „a ciopli, a lucra în lemn”, *takşan* „tâmplar”, *takša* „dulgher”, skt. *taksh* „a fasona prin tăiere, cioplire” (Monier-Williams, 43), av. *tašati* „a tăia, a lucra în lemn”, av. *tašati* „a tăia, a ciopli”, av. *tašan* „contructor”, n.pers. *tašitan* „a se ocupa cu dulgheritul”, gr. *τέκτων* „tâmplar”, lat. *telum* „topor” < proto-lat. ****tekslom***, v.g.s. *deahsal*, *dehsala* „topor, secure”, lituan. *tešiti*, *tešau* „a ciopli”, lituan. *taszlyszia* „topor, secure”. Vasmer (III, 100) asociază rus. *tesla* cu lat. *telum* „săgeată, suliţă, lance” şi cu v.scand. *Þesla*.

Rom. **teslă** provine din PIE ***tek**’**Þla** „secure”, probabil prin traco-dacă, nu prin slavă. Brâncuş (*VALR*, 138) afirmă că lucrul în lemn este o îndeletnicire veche la români; astfel de termeni nu sunt împrumuturi. Limbile slave au putut să-l împrumute din stră-română sau să-l moştenească din PIE.

Der: *teslar*, *teslărie*, *teslăresc*.

testamẹnt – act prin care cineva îşi exprmiă dorinţele ce urmează a fi împlinite după moartea sa.

Lat. *testamentum* (Cioranescu, 8653) din lat. *testari*. Rom. a *testa* „a încerca” din fr. *tester* care provine tot din lat. *testari* „a fi martor”.

Der: *testamentar*, *testator*.

testemẹl (ar. *disdimele*) – basma, tulpan.

Tc.(pers.) *destemal*, *destimal* „prosop” < pers. *deste* „mână” (Roesler, 604; Şăineanu, II, 358); cf. ngr. *ντεστεμέλι*, alb. *destemel*, bg. *testemal*.

testicul – glandă sexuală bărbătească care produce spermatozoizii.

Fr. *testicule* din lat. *testiculus*, diminutiv de la *testis*.

Der: *testicular*.

tẹte (var. *tite*, ar. *tetă* „mătuşă”) – formă de respect folosită pentru un frate sau un bărbat mai în vârstă (Trans., nord. Olt.)

Cioranescu (8656) crede că este de origine ţigănească, deoarece, crede el, se foloseşte când este vorba de ţigani, opinie complet greşită.

Trebuie arătat că acest termen se foloseşte ca formă de respect pentru un frate mai mare sau un bărbat mai în vârstă în comunităţile tradiţionale româneşti din Transilvania şi nordul Olteniei. În greaca homerică este atestastă forma *τέττα*, având acelaşi sens din româna de azi. Forma din greaca homerică este un împrumut din traco-dacă.

Chantraine (1096) îl asociază cu *τάτα* „tată” pentru care trimite la PIE ***tata** (*IEW*, 1056). Am văzut la **tată** că acest radical este extrem de răspândit în limbile IE mergând până la PIE. Provine de la acelaşi radical ca şi **tată**; cf. lituan. *dede* „unchi”, skt. *tāta* „termen afectuos adresat unei persoane mai în vârstă (sau mai tinere)” (Monier-Williams, 439) pe lângă skt. *tata* „tată”.

PIE ***tata** „expresie din limbajul copiilor” (*IEW*, 1056); cf. rus. *djadja* „unchi”, *daj* „unchi” (v. **dadă**, **dede**, **tată**, **tătăişe**, **ţaţă** etc.). Origine traco-dacă.

teşi – 1. a turti, a netezi; 2. a reteza oblic, curmeziş; 3. a ascuţi; 4. (fig.) a se jena.

V.sl. *tesati*, *tesa* „a tăia” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 48; Cihac, II, 408; Tiktin). Provine de la acelaşi radical ca şi **teslă**. Menţionăm că există şi forma „a (se) tecşi” folosit, în general, cu sensul 4, formă care se apropie foarte mult de rad. PIE.

PIE ***tek**’**Þ-** „a împleti, lucrare în lemn pentru a construi o casă”, ***tek**’**Þla** „secure” (*IEW*, 1058). Pare să provină din fondul pre-latin (v. **teslă**).

Der: *teşeală*, *teşitură*.

tetra- – prefix care exprimă ideea de „patru, patru ori”.

Gr. *τέτταρα*, forma de neutru de la *τέτταρες* „patru”; cf. *tetralogie* (v. **patru**).

tẹză – 1. idee principală expusă într-o operă şi care urmează a fi demonstrată; 2. dizertaţie pe un subiect

anume, făcută pe baza unor cercetări originale şi prezentată de un candidat în vederea obţinerii unui titlu ştiinţific; 3. lucrare scrisă făcută de elevi sub supravegherea profesorului.
Fr. *thèse* (Cioranescu, 8664) din lat. *thesis* < gr. *θέσις* „ceva aşezat” < *τιθέναι* „a pune, a aşeza”.
Der: *antiteză*, *antitetic*.

tezaur – comoară, visterie, patrimoniu.
Lat. *thesaurus* (Cioranescu, 8665) din gr. *θυσαυρός* „tezaur, trezorerie”.
Der: *a tezauriza*, *trezorerie*.

ticăi – a emite un sunet ritmic.
Formaţie onomatopică de la *tic* (var. *tic-tac*) care exprimă o mişcare ritmică. Cioranescu (8670) îl consideră creaţie expresivă. (v. **ţăcăni**).

ticălos – 1. care comite fapte reprobabile, nemerinic, păcătos; 2. vrednic de milă, sărman, nenorocit.
V.sl. *tykati* „a străpunge, a împinge” (Cihac, II, 409). Etimonul vechi slav indicat de Cihac nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko), dar chiar dacă ar exista în această limbă tot nu poate constitui etimonul rom. **ticălos** datorită diferenţelor semantice. Graur (*BL*, 2, 192) îl asociază cu ţig. *toka* „sărăcie”, respectiv, *tikalo* „ticălos”.
Asemănarea cu formele din limba ţigănească este pe fond IE. O formă similară este atestată şi în sanskrită; cf. skt. *takka* „meschin, zgârcit, ticălos”, fapt care explică formele din limba ţigănească Cioranescu (8670) crede, în mod bizar, că provine de la intejecţia *tic* care exprimă o mişcare ritmică de pulsaţie sau un zgomot care se repetă la intevale de timp egale. Rom. **ticălos** provine din *tical*ă (înv.) „mizerie”, la rândul său de la *a tică*i „a trăi în mizerie”. Provine din fondul pre-latin.
Der: *ticăloşenie*, *a ticăloşi*, *ticăloşit etc.*

tichet – bilet.
Fr. *ticket* (Cioranescu, 8672) din v.fr. *estiquette* < v.fr. *estiquer* „a lipi”, de origine germanică; cf. *etichetă*.

tichie – calotă de stofă sau de pânză care acoperă creştetul capului.
Tc. *takiya*, *tâgja* „bonetă, tichie” < arab. *takija* (Şăineanu, II, 359; Cioranescu, 8673). Forma turcă pare să aibă aceeaşi origine cu fr. *toque* care, după Dauzat (752), provine din sp. *toca*; cf. it. *toca* < longobard. **toh*, acelaşi cu n.g.s. *Tuch* „pânză” (cf. Dauzat). Prin urmare, radicalul pare să fie de origine indo-europeană, nu arabă.

ticluiţ – 1. a pune la cale ceva; 2. a-şi potrivi cuvintele; 3. a compune, a redacta.
O variantă a lui *a tâlcui* (Scriban). Cioranescu (8674) îl consideră cu origine incertă. Provine, în mod evident, de la acelaşi radical ca şi **tâlc** şi *a tâlcui* (v. **tâlc**).
Der: *ticluire*, *ticluit*.

ticsi – a înghesui, a înţesa.
Este o variantă a lui a **tescui** (v. **teasc**).

tiflă – gest batjocuritor.
Ngr. *τύφλα* „orbeşte” (Roesler, 577; Cihac, II, 706; Tiktin; Pascu, II, 56; Gáldi, *Les mots*, 261). Se foloseşte doar în expresia „a da cu tifla”. Cihac îl asociază cu **nătăfleţ**. Origine incertă.

tifan – plasă, năvod de pescuit.
Cioranescu (8677) îl consideră cu origine necunoscută, poate turcă. Poate fi asociat cu *tifon* „pânză subţire” din eng. *tiffany* „tifon” (cf. Tiktin; Cioranescu, 8680). Deşi forma *tifon* este de origine engleză, pare totuşi înrudit cu rom. *tifan*.

tifos (ar. *tif*) – nume generic al mai multor boli infecţioase şi epidemice.
Ngr. *τύφος* (Gáldi, *Les mots*, 261; Cioranescu, 8681) din secolul XIX; cf. fr. *typhus*.

tigaie (ar. *tigane*, mgl. *tigana*) – vas de bucătărie de formă rotundă, cu marginea joasă şi cu coadă lungă întrebuinţat la prăjit.
Mgr. *τιγάνι* „tigaie” (Miklosich, *Fremdw.*, 132; Cihac, II, 706; Tiktin; Vasmer, III, 142); cf. cuman. *tegana* (Kuun, 124), v.sl. *teganŭ*, alb. *tigan*, bg., scr. *tigau*, rus. *tagan*.
Der: *tigăiţă*.

tighęl – cusătură vizibilă foarte măruntă.
Tc. *niguendé* „înțepătură, cusătură” (Cihac, II, 623). Tc. *tegel*, *teyel* (Şăineanu, II, 360; Tiktin; Cioranescu, 8636) (v. **tivi**).
Der: *a tigheli*, *tighelire*, *tighelit*.

tigoạre – persoană leneşă.
Provine din PIE ***(s)teigŭh-*** „a persista, a sta, a se odihni” (*IEW*, 1018); cf. skt. *titkşate* „a sta pe loc, a îndura”, *titikşa* „răbdare” (v. **tihni**). Din fondul pre-latin.

tịgru (ar. *tigru*) – mamifer carnivor mare din familia felinelor care trăieşte în Asia (*Panthera tigris*).
Lat. *tigris* (Cioranescu, 8692) din gr. *τίγρις*, atestat din sec. XVIII. Provine, de fapt, din neogreacă.
Der: *tigroaică*, *tigresă* (după fr. *tigresse*).

tịgvă (var. *tiugă*) **–** 1. craniu, țeastă; 2. plantă erbacee agățătoare sau târâtoare din familia cucurbitaceelor (*Lagenaria vulgaris*); 3. fructul acestei plante, vas făcut din fructul uscat al acestei plante.
V.sl. ****tyky*** „castravete” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 409; Tiktin). Deşi forma slavă veche nu este atestată, forma este prezentă într-o serie de limbi slave; cf. bg., sb. *tikva* „tigvă, cucurbitaceu”, pol. *tigwa*, rus. *tykva*, precum şi mgh. *tök*.
De menționat că o formă similară există în limba provensală; cf. prov. *tŭko* „dovleac” care, după Meyer-Lübke, provine din gall. ****tukkos***. Aceste forme au aceeaşi origine cu lituan. *túkti*, *tunkú* „a se îngrăşa” (cf. Vasmer, III, 160). Vasmer asociază formle slave cu gr. *σίκνις* „castravete”. Origine incertă.

tihnị (var. *ticni* (Mold., *tigni* (Trans.) – a se bucura de odihnă, a sta liniştit.
După Cihac (II, 409), urmat de Cioranescu (8695), este rezultatul confuziei între sl. *tichnati* „a fi odihnit” şi sl. *tekniti* „a se simți bine”, dar această ipoteză nu este plauzibilă.
PIE ***(s)teigŭh-*** „a persista, a sta, a se odihni” (*IEW*, 1018); cf. got. *stiwiti* „răbdare”, lituan. *tykas* „liniştit”. De la acest radical printr-o formă *tigni* (*ticni*), vin forme frecvent întâlnite şi astăzi (v. **tigoare**). Din fondul pre-latin.
Der: *tihnă*, *tihnit*.

tilịncă – clopoțel.
Formație onomatopeică (cf. **talangă**). Vocala închisă *i* şi oclusiva surdă *c* indică forme care desemnează obiecte mai mici, pe când vocala deschisă *a*, precum şi oclusiva sonoră *g* indică forme care denotă obiecte mai mari (v. **ied**, **talangă**).

tilişcă – plantă erbacee cu rizomul târâtor (*Circaea lutetiana*).
V.sl. *telo* „corp, trup” (Cihac, II, 407) sau bg. *teleški* „de juncan” (Scriban). Ambele ipoteze sunt total inacceptabile. Cioranescu (8701) îl consideră cu origine necunoscută, dar crede totuşi că ar fi o variantă a lui **tilincă**, ipoteză la fel de lipsită de sens. Tilişca este o plantă erbacee cu rizom târâtor şi frunze cu puf.
Ținând cont de aceste caracteristici, rom. **tilişcă** provine probabil din PIE ***tel-***, ***telə-***, ***telu-*** „plat, loc, teren plat” (*IEW*, 1061); cf. skt. *tala* „plat, palmă, talpă”, lat. *tellus* „pământ” (v. **talpă**).
Der: *Tilişca* (top. în Trans.).

Tịmiş – râu în vestul României.
În antichitate, apare sub forma *Tibiscos* la Ptolemeu (sec. II d..Ch.), *Tibisia* la Iordanes (secolul VI d.Ch.), iar mai târziu *Timisas*. Georgiev (1981) consideră că acest hidronim românesc provine din PIE ***tibh-***; cf. gr. *τίφος* „mlaştină”. (De notat că în jud.Timiş sânt şi astazi cele mai mlăştinoase zone din România.)
Prin secolele IX-X, *b* intervocalic a trecut la *m*, fenomen cunoscut şi de limba albaneză (v. **păcat**), întrucât la Porphirogenetul (sec. XI) apare deja forma *Τιμήσης*. În română a avut loc şi fenomenul invers de trecere a lui *m* la *b* sau *p* (v. **zăpadă**), cu alte cuvinte, este vorba de o alternanță *m*/*b* care a avut loc în străromână. Suf. *-sia*, *Tibisia*, ca şi *Crisia* pentru **Criş** sau *Marisia* pentru **Mureş** explică pe *ş* final din aceste hidronime, forme întâlnite la Iordanes (sec. VI, d.C.) (v. **Criş**, **Mureş**).

Ca şi în cazul celorlalte hidronime din zonă, mgh. *Temes* provine din română. În cazul toponimului *Timişoara*, acesta este o formă compusă din **Timiş** şi *oară*, o altă formă pentru **oraş** cu echivalente în latină (cf. lat. *urbs*), în bască, dar şi în limbile hamito-semitice ca şi în cazul top. **Hunedoara** (v. **oraş**).
Der. *timişan*, *Timişoara*, *timişorean*.

timp (mgl. *timp*) – 1. formă obiectivă de existenţă a materiei; 2. durată, perioadă măsurată ore, zile etc.; 3. vreme.
Lat. *tempus* „timp" (Puşcariu, 1729; *REW*, 8634; Cioranescu, 8709). Etimologie problematică în limba latină. Walde (II, 661) consideră că lat. *tempus* < PIE ***stemp-** „a întinde".
Trebuie arătat că acest radical există în mai multe limbi IE; cf. arm. *ti* „vârstă, an, timp". În schimb, limbile germanice au forme mult mai apropiate de latină şi română, cu acelaşi sens; cf. v.eng. *tima* „timp", eng. *time*, v.isl. *timi* „timp" şi nor., dan., sued. *time* „oră" < gmc. **timon* (cf. Barnhart, 1143).
Alte forme germanice din gmc. **Þenhos*, *Þengos*; cf. got. *Þeihs* „timp", v.isl, v.sax. *Þing*, v.scand., v.g.s. *thing* „adunare a oamenilor" presupun un PIE ***tenk-**, ***tenkŭ-o*** „întindere (de timp), durată", cu echivalente şi în alte limbi IE; cf. skt. *tanoti* „a dura" (III, sg.), gr. *τάννω*, v.ir. *tan* „timp".
Astfel, lat. *tempus* pare să provină din PIE ***tenkŭ-o*** „durată, timp". În acest caz, nu este moştenit din proto-latină, ci este un împrumut din osco-umbrică sau altă limbă sau dialect-P, după cum indică trecerea labio-velarei PIE ***kŭ*** la *p*, fenomen specific osco-umbrei, traco-illirei şi celticelor continentale. În baza acestor date, rom. **timp** ar putea să nu provină din latină.
Der: *timpuriu*, *netimpuriu*, *pretimpuriu*, *estimp*, *răstimp*, precum şi der. neologice după franceză: *temporal*, *temporar*, *contemporan*, *temporiza*, *contratimp*, *extemporal* etc.

ţină – noroi, nămol, glod.
V.sl. *tina* „lut, mâl" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 411; Cioranescu, 8716); cf. bg., ucr., rus. *tina* „tină, noroi", alb. *tinë* „noroi, nămol".
Vasmer (III, 106) asociază forma slavă cu skt. *stimas* „neuscat", skt. *stimitas*, *timina* „stătut", gr. *τίλος* „excremente lichide", v.sax. *dinan* „a uda, a îmbiba".
Pe lângă cele indicate de Vasmer, trebuie arătat că acest radical există şi în limbile asiatice de la un rad. AA ***tin-** „pământ, noroi" (Orel, 2472); cf. sem. **tīn-* „clei, pământ, noroi" cu aram. (syr.) *tīnō*, arab. *tīn*, egipt. *itn*, *iwtn*.
În acest caz, este vorba de fondul nostratic. Este impresionant cât de apropiat este radicalul hamito-semitic reconstituit de Orel, atât ca formă, cât şi ca sens, de formele din română, albaneză şi limbile slave. Formele slave provin probabil din fondul traco-illiric.
Der: *a întina*.

tinctură – soluție de alcool sau apă în care sunt dizolvate substanțe cu efecte terapeutice.
Lat. *tinctura* (Cioranescu, 8719) din lat. *tingere* „a vopsi".

ţindă – încăperea de intrare la casele ţărăneşti.
V.sl. *tenta* (Miklosich, *Fremdw.*, 132) sau mgr. *τέντα* (Cihac, II, 706). Lat. *tĕnda* „cort" (Densusianu, *Rom.*, 33, 287; Puşcariu, 1737; Cioranescu, 8721). Lat. *tenta* (*tenda*) este atestat doar în latina medievală şi înseamnă cort, de la *tendo* „a întinde"; cf. it., prov., cat. *tenda* „baldachin, umbrar", sp. *tienda* „prăvălie, butic", v.fr. *tente* „cort".
Rom. **tindă** nu are aceeaşi origine cu ar. *tendă* „cort" care provine din medio-greacă. Forma românească are probabil o altă origine, greu de identificat. Origine incertă.

tindęche (var. *tindechi*, mgl. (*s*)*tindecl'ă*) – stinghie care ţine pânza întinsă la războiul de ţesut
Lat. *tendicula* „laţ, sfoară întinsă" (Puşcariu, 1738; *REW*, 8641; Cioranescu, 8724). Lat. *tendicula* < *tendo* „a întinde" (cf. Glare, 1917).

Rom. *tindeche* (var. *tindechi*), nu provine din latină, deoarece sensul este diferit provenind de la alt rad. PIE. De remarcat că forma megleno-română prezintă pe *s* inițial ca în originarul PIE de la un mai vechi *(*s*)*tindecla*. După Pascu (*Suf*., 237) şi Iordan (*Dift*., 158) este un derivat din a **întinde** (v. **întinde**).
Din PIE ***stegh-**, ***stengh-** „a înțepa, bară, băț” (*IEW*, 1014). Origine traco-dacă (v. **stinghie**).

tingire (ar. *tengire*, *tingire*) – vas de metal în care se găteşte mâncare.
Tc. *tendjerè* „oală, castron” (Cihac, II, 623; Şăineanu, II, 360; Cioranescu, 8727); cf. ngr. *τέντζερας* „marmită”, scr. *tendžera*.

tinicheă – tablă.
Tc. *teneke* (Roesler, 604; Şăineanu, II, 360; Cioranescu, 8728); cf. alb., bg. *teneke*, sb. *tenegjika*, ngr. *τετεκές*.
Der: *tinichigerie*, *tinichigiu*.

tip – 1. formă sau model care reprezintă un grup întreg; 2. fel. soi, gen; 3. individ.
Fr. *type* (Cioranescu, 8737) din lat. *typus* < gr. *τύπος* (v. **tipar**).
Der: *arhetip*, *prototip*, *tipic*, *tipicar*, *tipicărească*.

tipar – 1. ansamblul operațiunilor necesare tipăririi unui text; 2. tehnica de a tipări.
Mgr. *τυπάριον* „formă” din mgr. *τύπος* „emblemă, tipar” (Cihac, II, 707; Murnu, 56; Cioranescu, 8740); cf. v.sl. *tiparŭ* „riglă, indicator”.
Der: *a tipări*, *tipărire*, *tipăritură*, *a* (*se*) *întipări*, *tiparniță*.

tipsie – tavă mare, rotundă, de metal.
Tc. *tepsi* „veselă, farfurie” (Cihac, II, 623; Şăineanu, II, 361); cf. mgr. *τάψι*, *τάψια*, ngr. *τάψι*, alb. *tepse*, bg. *tepsijŭ*, scr. *tepsija*, ceh. *tepša*, mgh. *tepsi*.

tiptil – încet, uşurel.
Tc. (arab.) *tebdil* „deghizat, incognito” (Cihac, II, 624; Roesler, 604; Şăineanu, II, 362); alb., sb. *tevdil*, bg. *tepdil*.

Tisa – râu care curge prin câmpia Pannonică şi se varsă în Dunăre.
Denumirea acestui râu este atestată, de-a lungul timpului, sub următoarele forme: *Tissas*, *Patissus*, *Tisas* (cf. Priscus, *Amb*.), *Tisia* (Iordanes). Formele *Tissas*, *Tisas*, *Tisia* sunt prescurtări de la *Patissus* care provine de la PIE ***pet-**, **petə-** „a (se) răspândi, a se lăți, a se extinde” (*IEW*, 824); cf. hitt. *pedan* „loc”, av. *paθana* „larg, întins”, gr. (aor.) *πετάσσαι* „a (se) întinde”, lat. *pateo* „a întinde, a extinde”.
Numele acestui râu este compatibil cu natura sa, deoarece albia acestuia se lărgeşte extrem de mult odată ajuns în zona de câmpie, revărsându-se în sezonul ploios de primăvară şi producând inundații mari. În epoca modernă, autoritățile maghiare au făcut desecări şi îndiguiri pentru a opri inundațiile (v. **padină**).

tisă – arbore răşinos (*Taxus baccata*, *Pinus taxus*).
V.sl. *tisa* „cedru libanez” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Tiktin; Cioranescu, 8774); cf. mgh. *tisza*, alb. *tis* „tisă”, bg., scr. *tis* „pin”. De menționat că rom. **tisă**, împreună cu formele sud-slave, sunt înrudite cu lat. *taxus* „tisă”. Forma latină *taxus* nu a fost remarcată de lingvişti în legătură cu rom. **tisă**.
Este evident că rom. **tisă** nu provine din latină, dar nici din slavă. Formele slave ca şi mgh. *tisza* provin din română. Lat. *taxus* „tisă” este cognat cu gr. *τόξον* „arc”, care este împrumut din scit. **taχša* (cf. NP scitice *Τόξαρίς*, *Ταζακίς*). Lat. *taxus* este, de asemenea, cognat cu skt. *taksaka* „nume de arbore” (cf. Walde, II, 653). Origine traco-dacă de la un PIE ***tek'so**, ***tek'sa** „tisă”. În multe cazuri lat. *x* îi corespunde *s* în limba română (v. **lăsa**).

tivi[1] – a fugi repede.
Cioranescu (8784) crede că provine din *tiva* „iute, repede”, considerând, în mod greşit, că **tivi**[2] are aceeaşi origine cu **tivi**[1]. Chiar dacă adimtem că rom. **tivi**[1] provine de la *tiva*, acest lucru nu rezolvă etimologia rom. a **tivi**[2], nici pe cea a lui *tiva*. Totuşi, *tiva* ar putea fi de natură expresivă.

tivi[2] – a face un tiv.
Din **tighel** (Scriban), ipoteză respinsă de Cioranescu (8734) ca fiind insuficientă. Totuşi rom. **tivi**[2] pare să provină din **tighel**, aşa cum a intuit Scriban, de la o formă mai veche **tighi*, devenit **tivi** prin hipercorecţie (v. **tighel**).
Der: *tiveală*, *tivitură*.

tivic – laţ, coardă.
Tc. *tevlik* „sfârşit” (Scriban), este, în mod cert, o ipoteză greşită. Cioranescu (8785) îl consideră cu origine necunoscută.
Der: *tivig* „stinghie” (Banat), *tivilincă* „intrument de împletit laţuri din păr de cal”, *tivinlichi* „pieptar”.

tiz – persoană care poartă acelaşi nume cu alta, considerată în raport cu aceasta.
V.sl. *tizŭ* „poreclă, supranume” (Cihac, II, 414); cf. rus. *tjoska* „tiz, omonim”, pol. *tež* „de asemenea”, ceh. *tež* „de asemenea”. Din română provine bg. *tizul* (Capidan, *Raporturile*, 234).

toacă – placă din lemn sau din metal pe care se bate ritmic cu unul sau două ciocănele, pentru a anunţa începutul serviciului religios sau a marca anumite momente, la o biserică sau mânăstire
Formaţie onomatopeică de la *toc*; cf. alb. *tokë* „toacă”, calabr. *tocco* „toacă sau un obiect similar” (v. **toca**).

toamnă (ar., mgl. *toamnă*, istr. *tomne*) – anotimpul care urmază după vară şi precede iarna.
Lat. *autummus* (*REW*, 812); cf. fr. *automne*, sp. *otoño*, port. *ontono*. Schimbarea de gen a fost explicată prin nivelarea la genul feminin a tuturor anotimpurilor (cf. Tiktin; Iordan, *Dift.*, 189; Cioranescu, 8795), explicaţie nu întru totul fondată. În celelalte limbi neolatine s-a păstrat genul masculin pentru **toamnă**, în ciuda diferenţei de gen între anotimpuri.
Lat. *autumnium* (Puşcariu, *ZRPh.*, 28, 688; Puşcariu, 1743). Ipoteza lui Puşcariu nu schimbă cu nimic situaţia faţă de *autumnus*. Cioranescu crede că trebuie să se pornească de la un lat. **otumna*, dar de la această formă ar fi rezultat **utumnă* sau **tumnă* şi nu **toamnă**, cum am fi avut **utumn* de la *autumnus* sau *atumnium*. O formă **otomna* ca etimon pentru rom. **toamnă** ar fi mult mai potrivită, deoarece numai *o* ar fi putut diftonga datorită umlautului.
Walde (I, 88) crede că lat. *autumnus* ar poveni de la un rad. PIE ***aug-**, ***oug-** „rece” de la care provine şi gall. *Ogroni* „numele unei luni a anului în perioada de toamnă” (cf. Walde).
Der: *tomnatic*, *a întomna*.

toană – capriciu.
Scr. *tonja* „furtună” (Cihac, II, 415). Nu am putut verifica etimonul sârb invocat de Cihac. Din vb. *a tuna* (Philippide, *Principii*, 61). Cioranescu (8797) consideră că provine din ngr. *τόνος* „putere, forţă”. Provine de la **a tuna** cu sensul „a-i tuna ceva cuiva, a i se năzări dintr-o dată”, aşa cum a intuit Philippide (v. **tuna**).

toarce (ar. *torcu*) – a răsuci mai multe fibre la un loc cu ajutorul fusului, pentru a obţine firul; 2. a scoate un zgomot continuu şi monoton, asemănător cu sfârâitul fusului (despre pisici).
Lat. *torquĕre* „a suci, a răsuci, a întoarce” (Puşcariu, 1747; *REW*, 8798; Cioranescu, 8800). Panromanic.
PIE ***terk-**, ***tork-** „a întoarce, a răsuci” (*IEW*, 1077); cf. skt. *tarka* „fus”, gr. *άτρακτος* „fus”, v.g.s. *drahsil* „darac”, toch. A *tark* „cercel”, toch. B *tärk* „a răsuci, a îndoi”, toch. A, B *tsärk* „a întoarce”, alb. *tjerr* „a toarce, a răsuci < proto-alb. **terka* (v. **întoarce**). Posibilă origine traco-illirică.

toartă – parte încovoiată a unui obiect sau vas, ieşită în afară, de care se apucă anumite obiecte.
Provine din radicalul ***tork**, similar ca formă şi sens cu lat. *tortus* „încovoiat, curbat, răsucit” cu care este cognat. De la acelaşi rad. PIE ***terk-**, ***tork-** „a întoace, a răsuci” (*IEW*, 1077) ca şi a **toarce**; cf. calabr. *torta* „legătură între jug şi oiştea plugului” (cf. Cioranescu). Trecerea lui **k** la *t* se explică prin procesul de asimilare cu *t* din poziţie iniţială.

ţobă (var. *dobă* (Mold., Trans.)) – instrument muzical de percuţie.
Mgh. *dob* (Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 89).
Formaţie onomatopeică atât în maghiară, cât şi în română. După Capidan (*Raporturile*, 234) bg. *toba* provine din română.

ţoca (ar. *toc*, *tucare*) – toca, a mărunţi, a bate toaca.
Lat. **toccare* (Densusianu, *Hlr.*, 198; Puşcariu, 1746); cf. it. *toccare*. De Mauro-Mancini (2168) consideră forma italiană de natură onomatopeică. Tot onomatopeice sunt şi prov., cat., sp., port. *tocar*, alb. *tok* „a toca mărunt, a mărunţi”. Acelaşi lucru se poate spune şi despre rom. a **toca,** ce trebuie considerat fomaţie onomatopeică de la *toc* (cf. *cioc*, *boc*, *poc* etc.) (v. **toacă**). Din română provin mgh. *tóka* „scândură de tocat”, *tokány* „tocătură” (cf. Edelspacher); cf. rom. *tocană*.
Der. *tocător*, *tocătură*, *tocană*, *tocăniţă*.

toc[1] – 1. teacă, învelitoare; 2. vas de lemn dintr-o singură bucată; 3. cadru de uşă sau de fereastră; 4. obiect de scris; 5. cutie în care se ţine piatra de ascuţit coasa
V.sl. *tokŭ* „flux, scurgere, hemoragie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 414; Gáldi, *Dict.*, 164); cf. scr. *tok* „curent, curgere”, sloven. *tok* „curent, cursul unei ape”, rus. *tok* „curent electric”, mgh. *tok*. Sensul presupusului etimon slav este complet diferit; această ipoteză trebuie respinsă în totalitate. Trebuie asociat cu **teacă**. În română are sensuri multiple. Din fondul pre-latin (v. **teacă**).

toc[2] – partea din spate la încălţăminte.
Formaţie onomatopeică de la *toc* (v. **toca**), datorită zgomotului făcut de această parte a încălţămintei în timpul mersului; cf. alb. *takë* „toc la pantof”.

ţoacă – baretă, tichie.
Fr. *toque* (Cioranescu, 8806).

tocị – 1. a (se)face mai puţin ascuţit, a roade, a uza, prin frecare sau întrebuinţare; 2. a învăţa mecanic.
Sb. *točiti* „a ascuţi” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 414; Cioranescu, 8809); cf. bg. *točam*, rus. *točiti* „a ascuţi”.
Rom. a **toci** nu poate proveni din limbile slave, sensul fiind cu totul altul. Este o formă derivată din **a toca** cu sensul de „a se toca, a se uza” (v. **toca**).
Der: *tocilă* (are corespondent în alb. *tocillë* „1. roata olarului; 2. tocilă”, bg., scr. *točilo*), *tocilărie*, *tocire*, *tocitoare*, *tocilar* etc.

ţocmai – exact, precis, la fel, chiar.
V.sl. *tŭkŭma* „numai”, v.sl. *tŭkŭmŭ* „în mod egal” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 416; Cioranescu, 8813). Formele vechi slave indicate de Miklosich şi Cihac nu sunt atestate (cf. Blagova, Djačenko). Un radical similar există, totuşi, în slava veche şi în rusă; cf. v.sl. *tučiti* „a pune în ordine, a calcula”, rus. *toči* „punct”, respectiv *točno* „exact”. Formele slave sunt cognaţi cu rom. **tocmai**, dar acestea nu par să constituie etimonul rom. **tocmai**, deoarece în aceste limbi avem o africată, pe când în română este o velară.
Mgh. *tokma*, *tukma* „acord”, *tukmal* „a pune de acord” par să provină din română. Din română provine şi ucr. *tokma*, *tokmyty* (Miklosich, *Wander.*, 11). (v. **taman**).
Der: *tocmi*, *a întocmi*, *tocmeală*.

ţoi – 1. punct maxim al unei acţiuni, al unui proces; 2. zgomot.
Cuman. (tc.) *toy* „chef, ospăţ” (Şăineanu, II, 363; Puşcariu, *Lr.*, 315; Cioranescu, 8814). Folosit doar în expresia „în toi sau în toiul (a ceva)”.

toiag (ar. *teg*, *tuiag*) – 1. băţ lung şi drept de care se serveşte cineva la mers; 2. sprijin, ajutor, reazem.
V.sl. *tojagŭ* „toiag, baston” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 416). Cu toate că etimonul vechi slav indicat de Miklosich şi Cihac nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko), totuşi forma există în bulgară şi sârbă; cf. bg. *toiag*, sb. *toiaga*, *toliaga* „băţ, toiag”.
Deşi în rusa modernă nu există, Vasmer (III, 130) discută forma v.rus. *tojaga* „toiag, băţ” care, după el, este un împrumut din limbile turcice; cf. uigur., tăt., ciuvaş. *tajak*, tc. *dayak*, mong. *tajag*, *tajaga* „toiag, băţ”. Apropierea de limbile turcice este evidentă, dar

este greu de stabilit adevărata filiaţie a acestui termen. Lipsa în slavele de răsărit, deşi prezent în limbile din Balcani, ar putea indica faptul că limbile turcice au împrumutat acest cuvânt dintr-o limbă IE neidentificată, ca şi în cazul lui **tălmaci**, iar formele balcanice să provină din fondul pre-latin.

tolăni – a se întinde, a se culca, a se trânti.
Cioranescu (8520) îl asociază cu *a toloci* (*tologi*) „a lăsa vitele pe o ţarină pentru a o îngrăşa". Asocierea rom. **tolăni** cu **a tologi** a fost făcută şi de Reichenkron. După Reichenkron, *tă-*, *to-* sunt prefixe, rădăcina verbului, fiind *-logi* de la PIE ***legh-**, **logh-** „a sta întins" (*IEW*, 658). Prefixul *to-*, *tă-* se găseşte şi la verbele *a tămânji*, *a tăvăsi*. Fără îndoială că şi vb. *a* (*se*) *tolăni* trebuie adăugat aici, deşi a fost omis de Reichenkron. Vb. *a tolăni* pare o variantă mai nouă a lui *tologi* unde, prin analogie, *-lăni* pare să fie obţinut prin analogie cu alte verbe care au suf. *-ăna*, *-ăni* (v. **tăvăli**, **tologi**). Origine traco-dacă.

ţolbă (var. *torbă*) – 1. un fel de geantă atârnată la şold în care se păstrează mâncare sau vânatul; 2. toc în care se păstrau săgeţile.
Bg., scr. *torba* „sac, tolbă" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 425; Tiktin; Cioranescu, 8836); cf. alb. *torbë*, ngr. *τούρβας*, tc. *tarba*, rus. *torba* „traistă", lituan. *torba*. Silaba închisă (lipsa metatezei) în formele slave exclude posibilitatea originii proto-slave a acestei forme. Vasmer (III, 123) consideră că formele est-slave provin fie din poloneză, fie direct din turcă sau din limba tătarilor din Crimeea; cf. tăt. *torba* „sac, desagă".
Forma pare să provină din PIE ***tuo-**, ***tu-l** „tub, ţeavă" (*IEW*, 1102). De la cea de-a doua formă cu prelungire în **b** (v. **ştiulete**, **tâlv**, **tulnic**).

tologi – a se întinde jos.
Din ucr., rus. *toločiti* „ a călca în picioare" (Cihac, II, 416; Tiktin; Cioranescu, 8820). Cioranescu îl asociază cu *a toloci* „a lăsa vitele să pască pe islaz sau pe o ţarină", de la *toloacă* „pământ necultivat, islaz". Reichenkron consideră că provine din PIE ***legh-**, **logh-** „a sta întins" (*IEW*, 658). După Reichenkron, *to-* este prefix, rădăcina verbului, fiind *-logi* de. Prefixul *to-*, *tă-* se găseşte şi la verbele a **tăvăli**, a **tămânji** (v. **tăvăli**, **tămânji**, **tolăni**).

tolomac – molâu, bleg, tont.
Origine obscură. Pare să fie formaţie expresivă.

tomată – pătlăgea roşie.
Fr. *tomate* (Cioranescu, 8823) din sp. *tomato* < nahuatl *tomatl*. Limba nahautl este o limbă uto-aztecă, vorbită şi aztăzi de cca 500 000 de persoane în Mexicul Central, fiind, de fapt, limba vechilor azteci, cuceriţi de Cortés, în 1521.

tont (var. *tânt*) – prost, neghiob, nătâng.
Creaţie expresivă (Cioranescu, 8826); cf. it., sp., port. *tonto*, calabr. *ntontu*. Corominas (V, 545) consideră sp. *tonto* ca fiind, de asemenea, o creaţie expresivă, ceea ce pare să fie corect. Rom. **tont** poate fi asociat cu **tâmp** (v. **tâmp**), ambele cu origine pre-romanică.
Der: *tontălău*, *tăntălău* (cf. *Tândală*).

topi (ar. *tuchescu*, mgl. *tupes*) – a trece din stare solidă în stare lichidă sub influenţa căldurii.
V.sl. *topiti* „a încălzi" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 417). V.sl. *topiti* nu este atestat, ci doar v.sl *topli* „căldură", deşi acest radical există în majoritatea limbilor slave, precum şi în multe alte limbi IE.
PIE ***tep-** „a fi cald" (*IEW*, 1069); cf. hitt. *tapašša* „febră, căldură", *tapaššiia* „a încălzi, a înfierbânta", skt. *tap*, *tapati* „a (se) încălzi" (Monier-Williams, 436), av. *tāpayati* „a încălzi, a încinge", n.pers. *taftan* „a arde, a încălzi", lat. *tepeo* „a fi călduţ", *tepesco* „a (se) încălzi", v.ir. *te* „a încălzi", v.ir. *tess*, ir. *ten* „foc", cymr., corn. *tes*, bret. *tez* „căldură", toh. B *tsatsapan* „încălzit", alb. *ftoh*. Doar vocala *o* (în loc de *e*) face să difere forma românească de cea latină, precum şi de rad. PIE, dar asta nu înseamnă că rom. a **topi** este de origine slavă. În limbile indo-iraniene este vocala *a*, în celtice este *e* ca în latină, iar în albaneză *o* ca în română şi slave. Provine din fondul pre-latin.

Der: *topire*, *topitură*, *topitorie*, *topitor*, *topitoare*, *topliță* „izvor de apă minerală, băltoacă”.

topọr (ar. *tăpor*, *tupor*) – bardă, secure.
V.sl. *toporŭ* „secure” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 417; Cioranescu, 8832); cf. bg., slov., ucr., pol., rus., mgh. *topor*, alb. *topër* „topor”.
Cioranescu consideră că ar putea fi un cuvânt oriental; cf. tc. *teber*. Cert este că forma există şi în alte limbi IE; cf. arm. *tapar* „topor, secure”, pers.med. *tabrak*, n.pers. *teber*, kurd. *tefer*, beluc. *tapar*, dintre limbile IE din Asia, precum şi în unele limbi germanice; cf. v.scand. *tapar* „topor de luptă”, v.sax. *tæpæreχ*. Fără îndoială că forma turcă este un împrumut din persană sau din armeană.
Prin urmare, acest radical nu este la origine slav, ci este mai vechi în limbile IE, dar nu putem stabili limba de origine. Probabil că limbile slave l-au preluat din fondul balcanic sau din vreo limbă iraniană. Bernstein (*Gram*.) consideră că proto-slava l-a împrumutuat din limbile iraniene.
Der: *toporaş*, *toporel*, *toporişcă*.

toptạn – grămadă.
Tc. *toptan* „cu ridicata, la grămadă” (Cihac, II, 624); cf. alb. *toptan*. Folosit doar în expresia „cu toptanul”, adică „în cantitate mare”.

toroipạn (var. *toropală*) – ciomag, măciucă
Ngr. *τό ρόπαλον (*Candrea, *GS*, 6, 326; Cioranescu, 8540). Trebuie asociat cu rom. *târpan* „un fel de coasă cu care se taie stuful sau cânepa”. Originea acestor forme româneşti este greu de stabilit. Origine incertă.

toropị – a aduce în stare de torpeală, a ameți, a buimăci.
Cf. ucr. *toropyti* (*DEX*). Este o variantă a lui a **topi** prin epenteza silabei *-ro-* ca metodă de derivare (v. **topi**).
Der: *toropire*, *toropit*, *toropitor*, *toropeală*.

tot[1] (ar., mgl. istr. *tot*) – în număr complet, întreg.
Lat. *tōtus* „tot” (Puşcariu, 1750; *REW*, 8815; Cioranescu, 8843). Panromanic.
Vendryes (T-101) consideră v.ir., n.ir. *toit* ca fiind de origine latină. Prezent şi în alte limbi italice cu sens apropiat de orignalul PIE; cf. osc. *touto* „cetate, oraş”, umbr. *totam* „cetate, oraş”, forme care provin de la un mai vechi **touta* „popor” (Walde, II, 696) sau PIE ***teuta*** „mulțime, lume” (*IEW*, 1084), de la **teu-** „a se umfla” (*IEW*, 1080); cf. illir. (NP) *Teuta*, *Teutana*, *Teuticus*, *Teutaros*, messap. (NP) *Δeotona*, v.ir. *tuadh* „lume, ținut”, got. *þiuda*; v.g.s. *diot*(*a*) „lume”, let. *tauta* „lume”. Alb. *tërë*, *tanë* „tot” < proto-alb. **twana* < PIE ***teu-*** „a se umfla” (cf. Orel, 454).
Der: *todeauna*, *totodată*, *netot* etc.

tot[2] (var. *tăut*) – slovac.
Mgh. *tot* (Gáldi, *Dict.*, 165).

tọtuşi – cu toate acestea.
Este un derivat al lui **tot**[1] sufixat cu *-şi* (Cioranescu, 8843); cf. lituan. *tačian* „totuşi, cu toate că”. Nu putem spune ce legătură sau dacă este vreo legătură etimologică între rom. **totuşi** şi lituan. *tačian*, dar apropierea este frapantă şi de aceea trebuie menționată. Suf. *-şi* are aceeaşi origine cu conj. **şi** (v. **şi**, **acelaşi**).

tovạrăş – 1. prieten, camarad; 2. părtaş, asociat.
V.sl. *tovarišti* „tovarăş” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 283); cf. sloven. *tovaruš*, cr. *tovariš*, pol. *towarzysz*, ucr. *tovarys*, rus. *tovarist* „tovarăş”.
De obicei, formele slave sunt explicate prin limbile turcice; cf. tc. čagat. *tavar* „bogăție, marfă” sau din ciuvaş. *tavra* „în cerc”, cu suf. *-iş* „însoțitor, tovarăş” (cf. Vasmer, III, 112). Vasmer respinge unele încercări anterioare de a-l considera slav. Originea turcică a formelor slave trebuie respinsă.
Der: *tovărăşie*, *a întovărăşi*, *întovărăşire*.

tradụce – 1. a tălmăci, a tâlcui; 2. (*arg*.) a înşela.
Lat. *traducere* (Cioranescu) din *ducere* „a duce” (v. **duce**).
Der: *traducere*, *traducător*.

trạge (ar., mgl. *trag*, istr. *trougu*) – 1. a deplasa ceva, a târî; 2. a extrage, a smulge, a scoate; 3. a suporta, a pătimi; 4. a întinde, a lungi; 5. a azvârli, a arunca, a lansa.
Lat. **tragere* < *trahere* (Puşcariu, 1752; *REW*, 8841). Panromanic.
PIE ***trāgh-**, ***trōgh-**, ***trēgh-** „a trage” (*IEW*, 1089); cf. alb. *tragë* „urmă, dâră”, v.ir. *traig* „picior”. Forme similare cu acest sens există şi în limbile germanice; cf. v.isl. *draga*, got. *dragan*, v.sax. *dragan,* eng. *draw*, v.g.s. *tragan*.
Se consideră că formele gerrmanice provin de la un radical similar PIE ***dherāgh** „a trage, a (se) târî pe jos” (*IEW*, 257). Lat. *h*, provenit din PIE ***gh**, ar fi trebuit să dispară din română, aşa cum a dispărut în celelalte limbi romanice, deoarece *h* nu se mai pronunţa în latina populară. În schimb, româna păstrează pe *g* din PIE ***gh**. Am arătat (cf. Vinereanu, 118) că PIE ***gh** a dat *g* în traco-dacă, respectiv în română (v. **tărăgăna**). Origine traco-dacă.
Der: *tragere*, *trăgaci*, *trăgătoare*, *trăsătură*, *trăgător.*

tragedịe (var. *tragodie*) – 1. operă dramatică cu deznodământ fatal; 2. întâmplare nefericită, nenorocire.
Fr. *tragédie* (Cioranescu, 8859) din gr. *τραγωδία* < *τράγος* „ţap”, *ωιδή* „odă, cântec” < *αειδείν* „a cânta”. Var. *tragodie*, atestată din sec. XVIII, provine din greacă (Gáldi, 263).
Der: *tragic*, *tragedian*.

trạistă (var. *straiţă*) – sac din pânză groasă sau de lână care se poartă pe umăr.
Mgr. *τάγιστρον* (cf. rom. **tăgârţă**) (Meyer, *IF*, 2, 441; Creţu, 374; Diculescu, *Elemente*, 447; Capidan, *Raporturile*, 552; *REW*, 8528; Cioranescu, 8862). Nu am putut verifica forma medio-greacă.
Lat. *canistrum* (Miklosich, *Etym.Wb*., 109; Vasmer, III, 70).
Origine dacică (Hasdeu, *Cuvente,* I, 304; *Col. lui Traian*, 126). După Hasdeu, din română a trecut în toate limbile cu care româna a venit în contact; cf. ngr. *τραϊστο*, alb. *trajstë*, *trastë*, *trashtï*, *strajcë* (cf. rom. *straiţă*), bg. *strica*, mgh. *tarisznya*, ceh. *tanystra* > n.g.s. *Tornister*, slov. *tanejstra*, ucr., pol. *tajstra*, rus. *taistra* (cf. Cioranescu, 8862).
Mgr. *τάγιστρον* este mai apropiat de rom. **tăgârţă**, iar lat. *canistrum* este acelaşi cu gr. *κανάστρον* „coş de ţinut mâncarea”. O formă similară există în dialectul calabrez, cf. calabr. *Trástina,*fapt care indică originea pre-română a acestui termen.
Der: *trăistuţă*, *trăistar*.

trạmpă – schimb, troc.
Tc. *terâmpa*, *trampa* „troc, schimb” (Cihac, II, 624; Şăineanu, II, 365; Cioranescu, 8866); cf. ngr. *τράμπα*, bg., sb. *trampa*.

trandafịr (ar. *trandafir*, *trandafilă*, mgl. *trindafil*) – arbust din familia rozaceelor cu flori albe, roşii, galbene sau roz (*Rosa*).
Ngr. *τρ(ι)αντάφυλλον* (Cihac, II, 707; Roesler, 577; Sandfeld, 18; Cioranescu, 8870); cf. alb. *trandafilj*, bg. *trandafil* „trandafir”.
Der: *trandafiriu*.

trans- – prefix cu sensul de „prin, dincolo”.
Lat. *trans* „peste, dincolo, prin” (Cioranescu, 8871); cf. *transparent*, *translucid*, *transmercurian*, *transplutonian*, *transport* etc.

trap (var. *treap* (Mold.)) – mers în fuga calului.
N.g.s. *Trab* „trap” (Tiktin, Cioranescu, 8874). Este o formaţie onomatopeică ca şi în germană (v. *trop*, **tropăi**).
Der: *trăpaş* „nume dat raselor de cai specializaţi pentru mari viteze la trap”.

trădạ – a înşela în mod perfid pe cineva.
Lat. *tradere* „a transmite, a încredinţa” (Puşcariu, 1751; *REW*, 8828; Cioranescu, 8850). A intrat în limba română în secolul XIX şi ca atare ar putea fi considerat neologism, iar neologismele nu sunt discutate în acest dicţionar. Cu toate acestea, modul în care a fost creat acest termen în limba română cere câteva explicaţii în plus. Deşi sensul din latină este destul de diferit, sensul rom. a **trăda** a fost calchiat

după sensul formelor similare din limbile neolatine, în special italiana; cf. it. *tradire*, fr. *traitre*.
Der: *trădare*, *trădător*.

trăi (mgl. *trăies* „a suporta") – 1. a fi în viață, a exista; 2. a locui, a sta; 3. a conviețui, a coabita; 4. a avea relații sexuale cu cineva.
V.sl. *trajiti* „a dura" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 419; Şăineanu, *Semasiol.*; Tiktin; Cioranescu, 8861).
V.sl. *trajiti* nu este atestat (cf. Djačenko). Există totuşi o serie de forme în limbile slave de sud; cf. bg. *trajin* „durabil", scr., slov. *trajiti* „a dura". Acest radical nu există în niciuna din limbile slave de răsărit. Formele sud-slave provin din română.
PIE ***treu-*** „a prospera, a înflori, a (se) dezvolta" (*IEW*, 1095); cf. av. *tuθruye* „a susține, a menține, a hrăni". Radicalul este întâlnit şi în limbile germanice; cf. v.g.s. *triuuit* „a înflori, a fi puternic", eng. *thrive* „a prospera", v.isl. *thrifa* „a prinde, a lua". Din fondul pre-latin.
Der: *trăire*, *trai*, *trainic*, *trăinicie*, *trăitor*, *netrainic*, *trăirism*, *trăirist* etc.

trăncăni – a pălăvrăgi.
Formație onomatopeică de la *tranc* (*tronc*) (v. **troncăni**).
Der: *trăncăneală*, *trăncănit*.

trăsni (ar. *trisnes*) – 1. a detuna, a produce trăsnete; 2. a pocni, a exploda; 3. a lovi, a izbi; 4. a-i trece prin minte.
V.sl. ****tresniti*** < *tresnati* „a percuta" (Cihac, II, 419; Cioranescu, 8877).
V.sl. *tresnati* nu este atestat în slava veche (cf. Djačenko); cf. slov. *tresnuti* „a trăsni, a lovi". Forme similare există într-o serie de limbi slave, dar cu sens destul de diferit, fapt care indică originea onomatopeică în toate aceste limbi; cf. bg. *treaskot* „pocnet", rus. *tresnuti* „a plesni, a crăpa, a lovi", rus. *tresk* „pocnet, țăcănit", dar şi în limbile baltice; cf. lituan. *tróskis* „crăpătură", *tresketi*, *trasketi* „a trăsni, a pocni", let. *traškis* „gălăgie". Trebuie considerat formație onomatopeică ca şi **trosc** (v. **trosc**, **trosni**).
Der: *trăsnire*, *trăsnit*, *trăsneală*, *trăsnet*.

trândav (var. *trând*) – leneş.
V.sl. *trądu* „dizenterie, hidropică" (Cihac, II, 422; Tiktin; Candrea); cf. lituan. *trada* „dizenterie".
Ipoteza nu se susține datorită semantismului diferit. Cioranescu (8909) îl consideră creație expresivă, variantă a lui *tând* (cf. *Tândală*, *tânt*, **tont**). Acest radical există în lituan. *trandeti* „a trândăvi", lituan. *tandus* „leneş, puturos", dar şi în sanskrită; cf. skt. *tandra* „lene, laşitate". După cum se poate vedea, rom. **trândav** are cognați în lituaniană şi sanskrită. De remarcat că eng. *drone* „trântor" are ambele sensuri, întâlnite şi în română (v. **trântor**). Origine traco-dacă.
Der: *a trândăvi*, *trândăveală*.

trânji – hemoroizi.
Pluralul lui *trând*, la rândul său din v.sl. *trądu* „dizenterie" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 422). Ipoteza devine invalidă în virtutea celor arătate la precedentul cu care trebuie asociat (v. **trândav**).

trânți – 1. a arunca cu putere, a azvârli un obiect, a povară; 2. a culca la pământ.
V.sl ****tratiti*** (Cihac, II, 422; Tiktin; Candrea; Cioranescu, 8910) justificat prin ucr. *trutyty* „a împinge, a lovi". Cihac îl asociază cu v.sl. *tresnati* „a percuta, a lovi", cu care este înrudit pe fond IE. Rom. a **trânti** are o puternică notă onomatopeică. Forma ucraineană provine tot de la acest radical fiind probabil un împrumut din limba română.
PIE ***trenk-*** „a lovi, a scutura, a împinge" (*IEW*, 1093); cf. n.g.s. *drëngen* „a împinge, a presa", got. *threihan* „a împinge, a presa", alb. *trondit* „a scutura", lituan. *tremti* „a arunca". Provine din fondul traco-illiric.
Der: *trântă*, *trântitură*, *trânteală*.

trântor – 1. leneş, parazit; 2. masculul albinei.
V.sl. *trątŭ* „bondar" (Cihac, II, 422; Tiktin; Cioranescu, 8911). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko), iar pol. *trąd* are sens de „lepră", nu de „trântor". Cu primul sens, este o contaminare cu *trând* (**trândav**). Cu al doilea sens, forme similare apar nu numai în slavă, dar şi în baltice şi germanice.

PIE ***dher-**, ***dhen-** „a bâzâi, a zumzăi” (*IEW*, 255); cf. v.g.s. *treno*, n.g.s. *Drohne* „trântor”, v.scand. *dreno*, v.sax. *drān*, eng. *drone* „trântor”, lituan. *tranas* „trântor”. În engleză, *drone* are ambele sensuri care există şi în română.

Din cele arătate mai sus, a putut exista un proto-slav **trątŭ*, din care a dispărut nazala, dar, în principiu, nu constituie etimonul rom. **trântor**, deşi este cognat cu acesta.

treabă – 1. ocupație, activitate; 2. muncă, lucru; 3. împrejurare, situație.

V.sl. *trěbe* „trebuință, nevoie, cerință” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 40; Cihac, II, 421; Cioranescu, 8878).

Sensul este totuşi diferit, cel din vechea slavă trimite la sensul rom. a **trebui** care nu are aceeaşi origine cu **treabă** (v. **trebui**). Forme similare, cu acelaşi sens, apar în unele limbi neolatine; cf. sp. *trabajo* „treabă, muncă”, fr. *travaille* „muncă”.

După Corominas (V, 571), sp. *trabajo* ar proveni din lat. vulg. **tripaliare* „a tortura”. Dauzat (762) derivă fr. *travailler* tot din lat. **tripaliare* „a tortura cu tripalium”, dar această presupusă formă latină nu este atestată nici în latina medievală.

Totuşi formele neolatine nu pot fi separate de rom. **treabă**. Cred că este vorba de un radical pre-romanic **treb-* „muncă, treabă, activitate”. Această ipoteză este susținută de lituan. *dirbu*, *dirbti*, *dárbas* „treabă, muncă”, lituan. *dirbti* „a munci din greu, a face”. Toate aceste forme provin din PIE ***dherbh-** „a munci” (*IEW*, 257); cf. gr. *δράω* „a face”, arm. *derbuk* „dur, aspru”. Origine traco-dacă.

Der: *a trebălui*, *netrebnic*.

trebuị (mgl. *trebués*) – 1. a fi necesar; 2. a avea nevoie de ceva.

V.sl. *trebovati* „a avea nevoie” (Cihac, II, 420); cf. bg. *treba* „ceremonie religioasă”, bg. *trebvam* „plan”, rus. *trěbovati* „a cere, a pretinde”, pol. *trzeba* „trebuie” (impers.). Formele slave de răsărit în *treb-* sunt împrumuturi din slava veche bisericească (cf. Vasmer, IV, 96). Forme similare cu acelaşi sens există şi în germanice şi baltice; cf. got. *thaurban*, v.sax. *thurbhan*, v.g.s. *durfan* „a avea nevoie”, got. *tarba*, v.g.s. *darba* „nevoie, trebuință”, v.pr. *enterpen* „util, folositor”, v.pr. *enterpo* „care aduce folos”, lituan. *tarpa* „prosperitate”, lituan. *tarpti* „a înflori, a prospera”. Lehmann (Th21) consideră că got. *thaurban* provine din PIE ***terp-**, **trep-** „a fi satisfăcut, bucuros” (*IEW*, 1077); cf. skt. *paśu-tŕp* „a fura vite”, av. *trəfya*, *tarəp* „a fura”, v.pr. *en-terps* „a fi folositor”.

Kluge (223) reconstituie, pentru n.g.s. *dürfen* „a trebui”, un PIE ***terp-**, acelaşi cu cel indicat de *IEW*. Cred că o traducere mai potrivită a rad. PIE respectiv ar fi „a avea nevoie, a fura”. Este probabil de origine traco-dacă.

Der: *trebuință*, *trebuitor*, *trebuială*, *trebuincios*, *a întrebuința*, *întrebuințare* etc.

treaptă – 1. fiecare dintre suprafețele orizontale care alcătuiesc o scară; 2. grad, rang, categorie.

Lat. **traiecta* < *traicere* „a arunca” (Densusianu, *Rom.*, 33, 273; Puşcariu, 1756; *REW*, 8842; Cioranescu, 8881). Această ipoteză nu poate fi acceptată, întrucât presupusul etimon latin nu este atestat, iar verbul de la care se presupune că ar proveni acest etimon are sens diferit. În schimb, forme similare există şi în alte limbi IE; cf. lituan. *trepas* „treaptă, scară”, v.prus. *trep*, *treppe*, m.g.s. *treppe*, n.g.s. *Treppe* „treaptă, scară”, v.sax. *treppan*, eng. *trip* „a călca, a se împiedica”, *trap* „capcană”. Formele germanice de la un gmc. **trap-* (v. **tropăi**, **trepăda**).

PIE ***drā-**, **dreb-** „a alerga, a păşi (pe ceva)” (*IEW*, 204); cf. skt. *drati* „a alerga”. Origine traco-dacă.

Der: *treptat*.

treaz (ar. *treaz*) – 1. în stare de veghe; 2. care nu a băut.

V.sl. *trezvŭ* „sobru, cumpătat” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 420; Cioranescu, 8882); cf. slov. *trezen* „treaz”, dar şi alb. *trazivë* „agitație”, *trazoj* „a agita, a stârni”. Vasmer (IV, 46) consideră că rus. *trezvij* „treaz, cumpătat” provine din slava veche bisericească.

Pare să provină din PIE ***tres-**, **ters-** „a tremura, a tresări” (*IEW*, 1095) (v. **tresări**).

Der: *a* (*se*) *trezi*, *trezire*, *trezie*.

tręce (ar., mgl., istr. *trec*) – 1. a merge fără a se opri; 2. a avea traseul prin; 3. a traversa; 4 a da, a transmite ceva; 5. a ierta, a îngădui.
Lat. *traicere* „a arunca, a traversa, a pune un pod” (Puşcariu, 1757; *REW*, 8842; Cioranescu, 8883). Lat. *traicere* este o formă compusă din *trans-* şi *iacere*.
PIE ***dhregh-*** „a alerga” (*IEW*, 273); cf. skt. *tri*, *tarati* „a trece, a traversa”, gr. *τρέχω* „a alerga, a trece peste”, got. *Þrigjan* „a alerga”, *Þrag* „perioadă de timp”, lituan. *drazu* „a alerga”, let. *drazt* „a alerga”. Pentru forma greacă, Chantraine (1136) trimite la PIE ***tragh-***, ***trogh-*** „a trage” (*IEW*, 1089), dar ipoteza este eronată. În schimb, *IEW* derivă forma greacă din PIE ***dhergh-***. Provine din fondul pre-latin.
Der: *trecere*, *trecut*, *a întrece*, *întrecere*, *întrecut*, *neîntrecut* etc.

trẹi (ar. *trei*) – numărul dintre doi şi patru.
Lat. *tres* „trei” (Puşcariu, 1858; *REW*, 8883). Panromanic; cf. vegl. *tra*.
Rom. **trei** nu poate proveni din lat. *tres* din motive fonologice, deoarece în română ar fi trebuit să sune **tre*.
PIE ***trei-*** „trei” (*IEW*, 1090); cf. hitt. *tri*, skt. *trayah*, av. *θrayo*, gr. *τρεῖς*, osc. *tris*, umbr. *trif*, v.ir. *tri*, cymr. *tri*, bret. *teir*, got. *Þreis*, v.g.s. *dri*, n.g.s. *drei*, eng. *three*, lituan. *trijs*, let. *tris*, v.prus. *tris*, arm. *erek* < ***treies***, toch. A *tre*, toch. B *trai*, alb. *tre*. Este practic prezent în toate grupurile de limbi IE. Numeralele de la *1* la *10* se conservă cel mai bine. Forma din româna modernă este practic identică cu cea din PIE. În traco-dacă a existat aceeaşi formă.
Der: *treime*.

treierạ (var. *treera*, *triera*, ar. *triir*, *triγir*, megl. *trăir*) – a separa semințele cerealelor de pleavă.
Lat. *tribulare* „a presa, a stoarce” (Desuşianu, *Hlr*, 168; Koerting, 9722; Puşcariu, 1759; *REW*, 8885; Cioranescu, 8887); cf. it. *trebbiare* „a treiera”, sard. *triulare*, prov. *treblar*, sp. *trillar* „a treiera”, port. *trihlar*.
Lat. *tribulare* are aceeaşi origine cu lat. *tero* „a freca, a separa prin frecare, a treiera, a uza”. Acest radical există şi în limbile germanice cu sensul de a **treiera**; cf. got. *thriskan*, v.g.s. *dreskan*, n.g.s. *dreschen*, v.sax. *threscan*, eng. *thresh* „a treiera”, v.isl. *thriskja*, norv. *treske*, sued. *tröska*. Formele germanice provin de la un rad. gmc.**tre-sk* cu sensul de „a treiera, a îmblăti”.
Toate aceste forme provin de la PIE ***ter-***, ***terə-*** „a freca, a freca prin răsucire” (*IEW*, 1071); cf. skt. *tura* „a răni”, gr. *τειρω* „a freca”, gr. *τρίβω* „a freca, a strivi”, v.sl. *trebiti* „a curăța, a ara”, m.ir. *trebait* „a ara” (III, sg.) (v. *cutreiera*).
Forme provenind de la un rad. IE **trib-* sunt nu numai în latină, ci şi în greacă, slavă şi irlandeză. Ideea dispariției lui *b* intervocalic în română, la „trecerea” din latină, este o eroare, întrucât acest lucru nu s-a întâmplat decât în anumite cazuri (cf. **avea**) sau în situații in care latina a împrumutat termenul din alte limbi (cf. *caballus*; v. **cal**).
În altă ordine de idei, *b* intervovalic nu a dispărut din formele provenind din dacă (cf. *Tibiscum*, **abur** etc). În aşa-zisele împrumuturi slave nu a dispărut de asemenea. Rom. **treiera** provine din rad. **tre-* şi suf. (*i*)*-era*; *γ* din aromână se explică prin influența grecească, unde semivocala *j* (*i*) > *γ*.
Der: *treier*, *treierat*, *treierător*, *treierătoare*, *treieriş*.

tremurạ – a face mişcări involuntare, bruşte şi repetate provocate de frig, boală, emoție, frică.
Lat. *tremulare* < *tremulus* „care tremură” < *tremo* „a tremura” (Diez, I, 424; Densusianu, *Hlr*, 167; Puşcariu, 1760; *REW*, 8879; Cioranescu, 8888); cf. it. *tremolare*, prov. *tremblá*, fr. *trembler*, sp. *temblar*.
De Mauro-Mancini (2199) consideră că it. *tremolare* provine din lat.med. *tremulare*. Forma latină clasică este *tremo*; cf. gr. *τρέμω* (I, sg.) „a tremura”, lituan. *trimù* „a tremura”, v.sl. *tręso* „a scutura”, alb.(tosk.) *tremp*, alb.(gheg.) *trem* „a se teme, a-i fi frică”, toch. A *träm* „a tremura”, toch. B *tremem* „tremurare”.
Toate aceste forme provin din PIE ***trem-***, ***trems-*** „a se bâțâi, a lovi cu ceva greu, a tropăi” (*IEW*, 1092). Formele greacă, albaneză, lituaniană, precum şi cele toharice sunt foarte apropiate de latină şi română.

Walde-Pokorny derivă lat. *tremo* de la acest radical. Poate proveni din latină, dar mai probabil, din fondul pre-romanic.
Der: *tremur*, *tremurat*, *tremurare*, *tremurătoare, tremurător*, *tremurătură*, *tremurici*.

tren (ar. *tren*) – convoi de vagoane de cale ferată.
Fr. *train* (Cioranescu, 8889) din v.fr. *tra*(*h*)*iner* „a trage”< lat. **traginare* < *trahere* „a trage” (v. **trage**).
Der: *a trena*, *trenă*.

trepădą (var. *trăpăda*) – a alerga fără astâmpăr de colo până colo.
Lat. *trepidare* „a se mişca agitat, în dezordine, a se zbate, a tremura de frică” < *trepidus* „a fi în panică, a tremura, a fi grăbit” (Puşcariu, 1755; Tiktin; Cioranescu, 8890). Totuşi, această formă atât în latină, cât şi în română are o puternică notă onomatopeică, deşi sensurile din latină sunt diferite de cel din română.
PIE ***trep-** „a merge repede, a călca în picioare, a tropăi” (*IEW*, 1094); cf. skt. *tṛpra* „grăbit”, lituan. *trepseti* „a călca greu, a tropăi”, v.scand. *trabon* „a tropăi”, n.g.s. *traben* „a tropăi” (v. **tropăi**).
Der: *trepădare*, *trepădat*, *trepădătoare*, *trepădător*, *trepăduş*.

tresărį (ar. *antrisar*) – a tresălta, a face o mişcare bruscă şi spontană.
Lat. **tra*(*n*)-*salire* (Puşcariu, 1761). Cioranescu (8893) crede că etimonul propus de Puşcariu ar fi valabil doar pentru macedoneană, deoarece, după el, rom. **tresări** este un calc după fr. *tressaillir*, ipoteză desigur eronată, întrucât existenţa formei macedo-române ne împiedică să emitem o astfel de ipoteză.
PIE ***tres-**, **ters-** „a tremura, a tresări” (*IEW*, 1095); cf. skt. *tras-*, *trasati* „a tremura, a se teme”, alb. *trezoj* „a (se) agita”, *trazinë* „agitaţie” (v. **treaz**). Din fondul pre-latin.

tręstie (ar. *trescă*, *trîscă*, mgl. *trăscă*) – plantă erbacee din familia gramineelor cu tulpina rigidă şi cu multe noduri (*Arundo donax*).
V.sl. **trŭsti* „trestie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 421; Cioranescu, 8894); cf. bg. *trăstika*, rus. *trostnik* „stuf, trestie”, lituan. *trušis* „trestie”, let. *trusis* „stuf, trestie”, gr. *τύρσος* „mugur, lăstar, alb. *trishë* „lăstar, mugur”. Nu are răspândire în limbile slave. În schimb, radicalul este prezent şi în lituaniană cu acelaşi sens.
PIE ***tris-** „tulpină de plantă, viţă” (*IEW*, 1096). Walde-Pokorny derivă alb. *trishë* de la acest radical; cf. scr. *trs* „viţă-de-vie, trestie”, ceh. *trs* „tulpină de plantă”, slov. *ters* „butuc de viţă-de-vie” < v.sl. *trŭsŭ*.
Der: *trestioară*, *trestiiş*.

tricǫu (var. *tricot*) – pulover.
Fr. *tricot* (Cioranescu, 8899) din *tricoter* „a împleti, a tricota”, de origine germanică; cf. n.g.s. *stricken* „a tricota”.
Der: *a tricota*, *tricotare*, *tricotaj*.

trifǫi (ar. *trifol'iu*) – nume dat mai multor plante din familia leguminoaselor cu frunze compuse din trei foliole (*Trifolium alpestre*)
Lat. *trifolium* „trifoi” (Diez, I, 425; Puşcariu, 1762, Candrea-Densusianu, 613; *REW*, 8899, 8900); cf. it. *trifoglio*, prov. *trefuelh*, fr. *trefenil*, alb. *tërfil* (v. **foaie**).
Der: *trifoiaş*, *trifoişte*.

trimįte (mgl. *trimet*, istr. *tremetu*) – 1. a dispune ca cineva să meargă undeva; 2. a dispune ca un obiect să ajungă la o anumită destinaţie.
Lat. **tramittere* < *trasmitto* „a trimite dincolo, a transporta” (Puşcariu, 1763; *REW*, 8849); cf. prov., cat. *trametre* „a trimite”. Lat. *trasmitto* derivă din *mitto* „a lăsa să plece, a transmite” care, după Walde-Pokorny (968), provine din PIE ***smeit-**, **smit-** „a arunca”; cf. av. *maeθ* „a arunca”.
Der: *trimitere*, *trimis*.

trist – supărat, necăjit, deprimat.
Lat. **tristus* < *tristis* (Densusianu, *Hlr*, 141; Puşcariu, 1764; *REW*, 8918); cf. it. *tristo*, port. *triste*, prov. *tritz*.

PIE ***treisti-**, **tristi-** „dificil, ciudat” (*IEW*, 1092); cf. v.g.s. *dristi*, v.scand. *thristo*, v.sax. *driste* „îndrăzneţ”. Walde-Pokorny consideră că lat. *tristis* provine de la acest radical.
Walde (II, 207) reface un alt radical PIE ***treis-** „a presa, a apăsa” de la care ar proveni şi lituan. *trieškin* „a presa, a stoarce”, v.sl. *dresŭlŭ* „trist”, v.sl. *dreselŭ* „morocănos”.
Der: *tristeţe*, *a întrista*, *întristare*, *întristat*.

trişcă – fluier primitiv.
V.sl. **trŭsti* „trestie” (Tiktin). Ipoteză respinsă de Cioranescu (8917) care îl consideră o creaţie expresivă. Poghirc (*ILR*, II, 334) îl pune în legătură cu trac. *τορέλλη* „cântec de jale trac, acompaniat de fluier” (Hesychius). Tomaschek (*Die alt. Thräker*, 2, 1, 21) asociază glosa tracă cu gr. *τορός* „strident, pătrunzător”. Origine traco-dacă.

triumf – victorie, succes.
Lat. *triumphus* (Cioranescu, 8921) din gr. τριάμβος „imn lui Dionysos”.
Der: *a triumfa*, *triumfal*, *triumfător*, *triumfalism*, *triumfalist*.

triunghi – figură geometrică plană cu trei laturi.
Este un calc după lat. *triungulus* din *tri-* „trei” şi **unghi** (v. **trei**, **unghi**).
Der: *triunghiular*.

troacă (*troc* (Trans.), *treucă* (Mold.) – 1. albie, copaie covată scrută şi lată făcută dintr-o singură bucată de lemn scobit; 2. jgheab
Ceh. *troky* (Cihac, II, 421; Densusianu, *Rom*., 33, 287). Nu am putut verifica etimonul ceh invocat de Cihac.
Săs. *tröch* < n.g.s. *Trog* „troacă, albie” (Diez, Gram., I, 129; *REW*, 8932; Candrea). Acest radical nu se întâlneşte doar în germana modernă, ci în majoritatea limbilor germanice; cf. v.g.s. *trog*, v.sax. *trog*, v.isl. *trog*, dan. *trug*, norv. *trau*, sued. *träg*, eng. *trough* „troacă, albie”.
PIE ***druko** < **deru-**, **doru-** „copac, lemn” (*IEW*, 214); cf. gr. *δροίτη* „vană de lemn, troacă” < ***drog**. Prezenţa acestui radical în greaca veche, cu sens identic cu româna modernă, este un indiciu că a existat şi în traco-dacă, deşi un împrumut din limbile germanice nu poate fi exclus. Ipoteza este confirmată de faptul că troaca este făcută dintr-un singur trunchi de copac scobit. Din fondul pre-latin.
Der: *trocuţă*.

troian – 1. îngrămădire mare de zăpadă adunată de vânt şi aşezată în valuri, nămete; 2. morman, grămadă; 3. val de pământ construit într-o perioadă străveche, greu de determninat de-a lungul unei linii aproape paralelă cu lunca Dunării, atribuit, în mod eronat, împratului Traian sau epocii romane.
V.sl. *trojanŭ* (Cihac, II423; Şăineanu, *Semasiol*., 179; Tiktin; Cioranescu, 8927). Etimonul vechi slav nu este atestat, deşi forme similare apar în mai multe limbi slave; cf. sb. *trojan* „zid antic”, rus. *trojan* „fiinţă mitică, divinitate păgână”. Lat. *Traianus* (Tagliavini, *Archivum Romanicum*, 12, 218).
Se consideră de către lingvistica tradiţională că derivarea directă din lat. *Traianus* nu este posibilă fonetic, deoarece lat. *i* ar fi dat *j* în limba română (cf. **jug**, **zace** etc.). De asemenea, se consideră că memoria lui *Traian* nu s-a păstrat în folclorul românesc. Totuşi Djačenko (735-736) arată că *Trajan* este o divinitate slavă atestată în multe documente slave încă de la 1300. La sârbi este o fiinţă nocturnă care dispare odată cu lumina zilei. În Ucraina de sud pe un teritoriu vast se întinde aşa-zisul *val al lui Traian*. De acest val poporul leagă unele date cu caracter mitic, iar în altele se pomeneşte de *Trojan* care mai este numit şi ţarul *Termalan*. Tot el arată că există *valul lui Traian* şi în teritoriile dunărene unde se găsesc monede romane care, de multe ori, îl reprezintă pe împăratul *Traian*. În legătură cu fiinţa mitică din tradiţiile vechi ruseşti, autorul rus spune că nu se ştie cu certitudine care este originea acesteia. Mai departe afirmă că împăratul roman divinizat a devenit o zeitate la acele triburi slave şi în acele regiuni unde se întindea puterea acestui împărat. În sprijinul acestei ipoteze autorul crede că trebuie avute în vedere mărturiile slavilor de sud şi că a susţine că

aceste valuri grandioase, aflate şi în sudul Rusiei, ar fi construite de anumiți eroi, care ar fi trăit înainte de împăratul *Traian,* este în contradicție cu cercetarea istorică serioasă.
Vasmer (III, 142) afirmă că există în vechea limbă rusă expresia „pământul lui Trojan", care nu a însemnat „pământ troian", ci avea sensul de „pământul treimii", a cărei origine nu este clară.
Der: *a troieni*, *troienire*, *troienit*.

troiță – cruce mare de lemn sau de piatră aşezată la răspântii sau la fântâni.
V.sl. *troica* „trinitate" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 423, Cioranescu, 8929); cf. rus. *tróca*, lituan. *traice*.

tron – 1. cufăr, ladă; 2. coşciug.
N.g.s. *Truhe* (dial. *Truh*(*e*)*n*) (Cihac, II, 423; Tiktin; Cioranescu, 8932). Forma germană modernă provine din v.g.s. *truha*, la rândul său cu origine incertă (Kluge, 953).

troncăni – a face un zgomot izbind un obiect de altul.
Formație onomatopeică de la *tronc* (cf. *hodoronc-tronc*) (v. **trăncăni**).
Der: *troncăneală*, *troncănit*.

tropăi – a face un zgomot cu picioarele sau cu copitele umblând sau alergând.
Formație onomatopeică de la *trop*; cf. v.fr. *tripper* „a lovi, a bocăni cu picioarele", provenit dintr-o sursă germanică (cf. Barnhart, 1168), n.g.s. *trippeln* „a fugi, a dansa, a merge legănat, şchiopătat", oland. *trappen*, lituan. *drebeti* „a tremura".
Cu toate că rom. a **tropăi** are o natură onomatopeică, el poate fi asociat cu PIE ***dreb-**, **drob-** „a alerga, a păşi (pe)" (*IEW*, 204).
Der: *a tropăi*, *tropăială*, *tropoti*, *tropăitură*, *tropot* (ar. *troput*).

trosc – cuvânt care imită zgomotul produs de o cădere sau de o trosnitură.
Din v.sl. *treskŭ* „tunet" (Tiktin) sau mgh. *tarack* (Candrea).
Este evident că forma veche slavă este de natură onomatopeică. Acelaşi lucru se poate spune şi despre rom. **trosc** (v. **trosni**, **trăsni**).
Der: *a trosni*, *trosnet*, *trosnitură*.

trəscot (megl. *troscăt*) – brebenel, iarbă roşie (*Polygonum aviculare*).
V.sl. *troskotŭ* „iarbă fragedă" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 419); cf. bg. *troskot* „*couch-grass*, *quich-grass* (*Lynodon dactilon*)". Cihac îl asociază, în mod bizar, cu a **trăsni**. Este element izolat în slave, prezent doar în bulgară. Provine din fondul pre-latin.

trudă – efort fizic sau intelectual, muncă grea, obositoare.
V.sl. *trudŭ* „oboseală, muncă" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 424; Cioranescu, 8941); cf. scr., rus. *trud*.
PIE ***treud-** „a presa, a apăsa, a împinge" (*IEW*, 1095); cf. lat. *trudo* „a împinge", got. *us-thriutan* „a necăji, a persecuta", v.isl. *thriota* „a apăsa", v.sax. *treotan* „a trudi, a obosi", v.scand. *thriota* „a trudi, a obosi", alb. *treth* „a tăia, a răni", cymr. *truđ* „*quällen*", lituan. *triusas* „muncă". Walde-Pokorny derivă atât lat. *trudo*, cât şi v.sl. *trŭdŭ* de la acest radical.
Der: *a trudi*, *trudnic*, *trudnicie*.

trufie (var. *trufă*) – mândrie.
Gr. *τρυφή* „delicii, desfătări, slăbiciune" (Cihac, II, 708, Şăineanu, *Semasiol.*, 209; Roesler, 577; Densusianu, *Rom.*, 33, 287; Rosetti, II, 69). Ipoteza este neverosimilă datorită semantismului diferit.
Cioranescu (8942) respinge ipoteza lui Cihac, considerându-l cu origine incertă. Menționăm că în latina medievală este atestată forma *truffa*. Totuşi, forme similare există şi în unele limbi neolatine; cf. it. *tronfio* „mândru, trufaş" < *tronfiare* „a păşi țanțoş, semeț", *tronfiezza* „trufie". De Mauro-Mancini (2217) crede că it. *tronfiare* provine din lat. *trionfare*. Ambele forme vin din fondul pre-romanic şi pot fi asociate cu lat. *triumphus*.
Der: *trufaş*.

trụnchi – 1. tulpina unui copac; 2. linie directă a unei familii, ascendent comun; 3. butuc, buştean.
Lat. *trunculus* < *truncus* „ciuntit, tăiat” (Densusianu, *Hlr*, 139; Puşcariu, 1765; *REW*, 8655); cf. alb. *trupo* „a tunde un pom, a amputa” (v. **trup**).
Lat. *truncus* provine din PIE ***trenk-** „a împinge”, **tronko-s** „îndesat, împins” (cf. *IEW*, 1093); cf. av. *θuarəz* „a tăia, a reteza”, n.g.s. *Strunk* „tulpină, trunchi”, alb. *trungo* „trunchi”, lituan. *strungas* „trunchiat”, lituan. *trankas* „schiop”, cymr. *trwch* „mutilat”. Rom. **trunchi** provine de la un mai vechi **trunclu*.
Der: *a trunchia*.

trup (ar. mgl. *trup*) – corp.
V.sl. *trupŭ* „corp, cadavru” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 49; Cihac, II, 425; Cioranescu, 8945); cf. alb. *trup* „trup, corp”, alb. *trupo* „a tunde un pom, a amputa”, alb. *trupak* „1. bucată de lemn pentru foc; 2. corp mic”, alb. *trupak* (adj.) „îndesat, solid”, alb. *trupicë* „butuc de lemn pentru şezut”, bg., scr., pol. *trup* „cadavru”, v.pr. *trupis* „butuc, buştean”, lituan. *trupu*, *trupeti* „a se fărâmiţa”, *trupus* „fragil, casant”, lituan. *striubas* „scurt”.
Nu are răspândire în limbile slave. Trebuie asociat cu **trunchi** (v.fr. *troupe*). Din fondul pre-latin (v. **trupiţă**)
Der: *trupesc*, *trupeşte*, *trupeş*, *a* (*se*) *întrupa*, *întrupare*.

trupiţă – partea centrală a plugului
Sb. *trupica* „cadavru” (Tiktin; Candrea). Nu poate proveni din sb. *trupica* din consideraţii de ordin semantic. Forma sârbă este o dezvoltare paralelă de la acelaşi radical; cf. alb. *trupicë* „butuc de lemn (pentru şezut)”, v.pr. *trupis* „butuc, buştean”. Provine de la acelaşi radical ca şi **trup** (v. **trup**, **trunchi**).

tu (ar. *tu*) – pronume personal (pers. II, sg).
Lat. *tū* „tu” (Puşcariu, 1768; *REW*, 8963). Panromanic.
PIE ***tu** „tu” (*IEW*, 1097); cf. hitt. *tug* „ţie”, palaic. *ti* „tu”, skt. *tu*, *tvam*, av. *tu*, v.pers. *tuvam*, arm. *du* „tu”, alb. *ti* < ***tu**, v.ir. *tu*, cymr. *ti*, got. *thu*, v.isl. *thu*, v.g.s. *du*, n.g.s. *du*, eng. *thou*, lituan. *tu*, toch. A *tu*, toch. B *t*(*u*)*we* „tu”, n.pers. *to*, *tu*, kurd. *tu*, *te*. Radicalul apare şi în majoritatea limbilor slave; cf. v.sl., v.rus., rus., ucr. *ty*, bg., scr. *ti*. Acest pronume personal este unul dintre cele mai bine conservate în limbile IE.

tuci (ar. *tunge*) – 1. fontă; 2. ceaun.
Tc. *tuç* < pers. *tuč* „bronz” (Şăineanu, II, 385; Cioranescu, 8954); cf. ngr. *τούτσι*, alb., bg., sb. *tuč*.
Der: *tuciuriu* (peior.) „persoană cu pielea de culoare închisă”.

tufă (ar. *tufă*, mgl. *tufcă*) – nume generic pentru orice arbust cu ramuri dese, care pornesc direct de la rădăcină.
Lat. *tufa* „panaş, pampon” (Puşcariu, 1769; Philippide, II, 656; *REW*, 8973; Cioranescu, 8955).
Lat. *tufa* este considerat împrumut în latină dintr-o limbă „barbară” (cf. Walde, II, 714); cf. sp. *tufo* „cârlionţ”.
Radicalul există şi în greacă, precum şi în albaneză; cf. gr. *τύφη* „plantă acvatică”, alb. *tufë* „buchet de flori”. Cioranescu crede, în mod eronat, că **stuf** provine de la **tufă** (v. **stuf**).
PIE ***teu-**, **tu-** „a (se) umfla”, cu forma nominală ***tūbha** „ridicătură de pământ” (*IEW*, 1080); cf. lat. *tuber* „umflătură, protuberanţă”, osco-umbr. *tufera* „movilă”, v.ir. *tuaim* „movilă”, m.ir. *tom* „1. movilă; 2. tufiş”, v.isl. *thufa* „ridicătură de pământ, movilă”, v.g.s. *duf* „tufă, tufiş”. Bg. *tufa* provine din română (Capidan, *Raporturile*, 213). Din fondul pre-latin.
Der: *tufiş*, *tufăriş*, *a tufli*, *tufănică*, *tufănea*.

tuie – arbore exotic (*Thuja orientalis*, *Thuja occidentalis*).
Fr. *thuja* (Cioranescu, 8962) din mgr. *θύια* < gr. *θύα* „arbore exotic”.

tulbură (var. *tulbura*)
Lat. **turbulare* < *turbare* „a tulbura, a face dezordine” (Puşcariu, 1774; *REW*, 8997).
PIE ***tuer-**, **tur-** „a se mişca repede, a se învârti, a se răsuci”, cu forma nominală **turba** „gălăgie, dezordine” (*IEW*, 1100); cf. skt. *tvarate*, *turati* „a se

grăbi", gr. *τύρβη* „gălăgie, dezordine", m.ir. *torbaid* „a tulbura" (I, sg.), cymr. *twirf* „gălăgie", *turfu* „a face gălăgie", got. *drobjan* „a amesteca, a tulbura", v.g.s. *truobi*, v.g.s. *trube* „tulbure", v.g.s. *truoben* „a tulbura", v.sax. *drefan* „a tulbura, a produce neliniște".

tụlbure (var. *turbure*) – 1. lipsit de transparență; 2. amestecat cu impurități.
Lat. **turbulus* (Puşcariu, 1774; Philippide, II, 656, *REW*, 8998; Cioranescu, 8990). Panromanic; cf. calabr. *turbula*, *turvulo*, sicil. *trubbulu*, alb. *turbull* „tulbure", alb. *turbullit* „confuz, neclar, în dezordine". Presupusul etimon latin este neatestat. Provine de la acelaşi radical ca şi a **tulbura** (v. **tulbura**).
Der: *tulburare*, *tulburat*, *tulburător*, *tulbureală*, *tulburel*, *tulburiu*.

tulẹi – perişor, puf.
V.sl. *tulŭ* „tub, tolbă" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 427). Această ipoteză trebuie respinsă datorită semantismului. Cioranescu (8967) crede că sensul rom. **tulei** este o contaminare cu tc. *tily* „puf", *tüylü* „pufos" (Cioranescu, 8967) ceea ce pare să fie adevărat, dar mai curând provine din turcă. Amintim că dicționarele etimologice româneşti consideră, în mod eronat, că **tulei** şi **tuleu** au aceeaşi origine.

tulẹu – 1. tulpina unor plante (rămase după recoltare); 2. cocean, pănuşă de porumb.
V.sl. *tulŭ* „tub, cilindru" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 427). Sb. *tulaj* „cocean" provine din română. Din gr. *στῦλος* „coloană" (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1874, 156). Lat. *tubula* „trompetă mică" (Puşcariu, *Dacor.*, 5, 423; *REW*, 8968).
Rom. **tuleu** nu poate proveni direct din lat. *tubula*, dar este cognat cu acesta, care la rândul său provine din *tubus* „țeavă, conductă", cum este cognat şi cu forma slavă.
PIE ***tuo-**, **tu-l** „tub, țeavă" (*IEW*, 1102) (v. **ştiulete**, **tâlv**, **tulnic**). Provine din fondul pre-latin.

tulị – 1. a se duce, a fugi; 2. a coborî din munți.
Formație onomatopeică după zgomotul pietrelor trase de un curent (Puşcariu, *Dacor.*, 5, 420-5). Cioranescu (8969) îl consideră cu origine îndoielnică, dar sugerează că ar putea proveni din v.sl. *tulŭ* „tub, țeavă". Ambele ipoteze sunt neverosimile. Ulterior, Puşcariu (*Lr*, 163) porneşte de la ideea că păstorii sunau din **tulnic** (bucium) la coborârea de pe deal sau munte, unde păşteau vitele toată ziua. Ideea este mult mai plauzibilă. Prin urmare, de la sensul inițial de a coborî din munți, **tulị** a început să semnifice şi „a se duce, a fugi". Interjecția *tulai*, folosită în Transilvania şi Banat, exprimă aceeaşi idee de grabă. Nu poate fi asociat cu mgh. *tolvaj* „hoț, bandit" (cf. Candrea).
PIE ***tuo-**, **tu-l-** „tub, țeavă" (*IEW*, 1102) (v. **tulnic**).

tụlnic – instrument de suflat asemănător cu buciumul.
Din scr. *túliti* „a urla" (Cihac, II, 427); cf. bg. *tulnik*. Ipoteza este eronată (v. **tuli**). Provine din PIE ***tuo-**, **tu-l** „tub, țeavă" (*IEW*, 1102); cf. skt. *tuna* „tolbă", tunara „fluier", v.sl. *tulŭ* „tub, tolbă", gr. *τωλήν* „canal". Din fondul pre-latin.

tulpạn (ar. *dulben*) – basma în trei colțuri cu care femeile îşi acoperă capul.
Tc. *tülbent* < pers. *dulbend* „pânză, turban" (Şăineanu, II, 866); cf. lat.med. *tulipantus*, it. *tulpnao*, n.g.s. *Tulipan*(*e*), ngr. *τουλπάνι*, alb. *düljben*, bg. *djulben*, sb. *dulbent*, scr., ceh., pol., ucr. *tulipan*.

tulpịnă (var. *trupină*, *turpină*) – 1. trunchi de copac; 2. parte a unei plante erbacee pe care crec ramurile sau frunzele.
Bg., sb. *trupina* < *trupŭ* (Cihac, II, 425; Tiktin; Cioranescu, 8971). Provine de la acelaşi radical ca şi **trup**. Forma inițială a fost *trupină* (v. **trup**, **trunchi**).

tunạ (ar. *tun* „tunet", *tună* (impers.) „tună") – 1. a bubui, a produce un tunet; 2. a trăsni.
Lat. *tŏnāre* „a tuna" (Puşcariu, 1771; *REW*, 8778; Cioranescu, 8980); cf. it. *tonare*, fr. *tonner*. Acest radical există în multe limbi IE şi este la origine de natură imitativă.
PIE ***(s)ten-**, **(s)ton-** „a tuna, a urla, a mormăi" (*IEW*, 1021); cf. skt. *stanati* „a tuna, a urla", skt. *tanati* „a tuna", gr. *στένω* „a tuna", v.sax. *thunar* „tunet", eng. *thunder* „tunet", v.friz. *thuner*; v.isl. *Thorr* „zeul

tunetului", v.g.s. *donar*, n.g.s. *Donner* „tunet", lituan. *stenu* „a mormăi", n.pers. *tundar* „tunet".
Der: *tun*, *tunar*, *tunet*, *tunător*.

tụnde (ar. *tundu*, mgl. *tund*) – 1. a tăia părul; 2. tăia lâna de pe animale; 3. a curăța copacii de lăstari.
Lat. **tondĕre* < *tonctēre* (Densusianu, *Hlr*., 147; Puşcariu, 1773; *REW*, 8779). Panromanic; cf. calabr. *tundiri*.
PIE ***tend-**, **tem-** „a tăia" (Walde, II, 690); cf. gr. *τένδω* „a roade, a muşca", cymr., corn. *tam* „bucată, îmbucătură", lituan. *tandu* „a muşca" (I, sg).
Probabil că nu provine din latină, ci din fondul autohton. Formele greacă şi calabreză, mai apropiate de română decât de latină, ne îndreptățesc să tragem această concluzie.
Der: *tundere*, *tuns*, *tunsoare*, *tunsură*.

tupilạ – 1. a se face mic, a se ghemui; 2. a se ascunde, a se pitula.
Este o formă derivată a lui **pitula** prin metateza lui *p* cu *t* care la rândul său provine de la rad. **pit-** (v. **pitula**, **pitic**, **puțin**).

tur – fundul pantalonilor.
Scr. *tur* „tur" (Cihac, II, 427; Cioranescu, 8995). Este derivat din forma **cur** prin înlocuirea lui *c* cu *t* pentru a obține un termen eufemistic. Forma sârbă provine probabil din română.

turbạ (ar. *turb*, *turbez*, mgl. *anturb*, istr. *turbu*) – 1. a se îmbolnăvi de rabie; 2. a se mânia, a se înfuria peste măsură.
Lat. *turbare* „a tulbura" (Puşcariu, 1774; Philippide, II, 656; *REW*, 8992; Cioranescu, 8987).
Lat. *turbo*, *-are* înseamnă „a tulbura, a agita". În limbile neolatine occidentale s-a păstrat sensul din latină; cf. sp. *turbar* „a tulbura", port. *torvar* „a tulbura, a perturba", prov., cat. *torbar* „a tulbura, a distrage". În schimb, în albaneză sensul este identic cu cel din română; cf. alb. *tërbo* „1. a turba; 2. a se înfuria, a exploda de furie". Poate fi de origine pre-latină.
PIE *tuer-, tur- „a se mişca repede, a se învârti, a se răsuci", cu forma nominală turba „larmă, gălăgie" (*IEW*, 1100) (v. tulbura, turmă). Din fondul pre-latin.
Der: *turbare*, *turbat*.

Tụrda – oraş în Transilvania.
Provine de la forma dacică *Turdava*, cu căderea silabei finale; care, la rândul său, provine de la hidr. *Tur* care curge prin apropiere. Hidr. *Tur* are aceeaşi origine cu dac. *Tyras*, azi **Turla**, cum mai este denumit Nistrul (v. **Turla**).

Tụrla – numele râului Nistru, la românii de pe ambele maluri ale acestuia, în special a cursului sau inferior, mai ales atunci când Nistrul inundă după ploile de primăvară.
Se foloseşte şi ca subsatntiv comun sub forma *turlă* cu sens de „apă multă, inundație care face stricăciuni".
Acest hidronim este de origine geto-dacă, fiind menționat încă de Herodot şi Strabon sub forma *Τύρας* (pron. *Tiuras*). Pe ambele maluri ale Nistrului locuiau în antichitate tyrageții. Mai târziu, la Porfirogenetul apare sub forma *Trullos* cu metateză. Lichida *ll* se datorează apariției în stră-română a articolului hotărât, de la un mai vechi **Turlu* sau este de natură epentetică. Acest hidronim în vorbirea populației româneşti din acestă regiune nu se explică decât printr-o continuitate neîntreruptă a locuirii geto-dacilor, din cele mai vechi timpuri până astăzi.
Dron (2001, 281) arată că acest radical este prezent şi în limbile baltice; cf. lituan. *tyras* „spațiu întins, băltos, baltă mlăştinoasă greu de străbătut", lituan. *tyrulis* „spații imense băltoase sau baltă mică şi adâncă", let. *tirelis* „baltă, baltă mlăştinoasă şi adâncă". Autorul arată că în nordul Transilvaniei există forma *turlaş* „apă mare, şuvoi de apă", care după unele opinii ar proveni din mgh. *torlasz* „morman, troian, zăgaz". Origine geto-dacă.

tụrlă – turn, clopotniță.
Ngr. *τρούλλα* „dom, cupolă, turlă" (Cihac, II, 708; *REW*, 8949; Cioranescu, 8994) (v. **turn**).

ţurmă (ar. *turmă*, istr. *turme*) – grup mare de oi.
Lat. *turma* „1. escadron de cavalerie; 2. mulţime, ceată (fig.)” (Puşcariu, 1777; Philippide, II, 636; *REW*, 9005; Cioranescu, 8995); cf. it. *torma*, friul. *torme*, alb. *turmë* „mulţime”, v.sax. *thrym* „mulţime (gălăgioasă)”.
PIE ***tuer-**, **tur-** „a a se mişca repede, a se învârti” (*IEW*, 1100), cu prelungire în **m**; cf. lat. *turma*, v.isl. *Þurma* „gălăgie”, v.sax. *drymn* „turmă, mulţime”, m.g.s. *turm* „vârtej, ameţeală”, arm. *tarm* „stol de păsări”.
Din română provin bg. *turma* (Capidan, *Raporturile*, 214), scr. *turmo*, *turma* (Miklosich, *Wander*., 8; Candrea, *Elemente*, 408; Berneker, 379, ucr. *turma* (Miklosich, *Fremdw.*, 133), pol. *turma*, cr. *turmar* „căruţaş”, bg. *turmak* „bou tânăr” (cf. Cioranescu, 8995).

turn – construcţie prismatică sau cilindrică de înălţime relativ mai mare decât construcţiile din jur.
Săs. *turn* < n.g.s. *Turm* „turn” (Cihac, II, 428; Borcea, 215; Tiktin; Cioranescu, 8996); cf. sb. *torm*, slov. *turen*, mgh. *toron*(*y*). Radicalul a existat şi în limbile italice; cf. lat. *turris*, osc. *tiurri* „turn”, precum există şi în limbile celtice moderne; cf. m.cymr. *tuir* „turn”, m.cymr. *twr* „oraş, târg”.
Chantraine (1147) crede că gr. *στύρsis* este un împrumut dintr-o altă limbă IE. Astfel, aduce ca exemplu toponimul illir. *Bou-dorgis* „turnul boilor” şi toponim. lidiene *Τύρρα*, *Τύρσα*, precum şi etnonim. *Τύρσενοι* „Etrusci”.
Toate aceste forme provin din PIE ***dher-** „a ezita, a opri, a ţine strâns, a reţine” (*IEW*, 252). Forma m.g.s. *turn*, *torn* provine din v.fr. *torz*, mai precis dintr-un v.fr. **torn*, prescurtare de la v.fr. *tournelle* din lat. *turris* (Kluge, 936).
Kluge recunoaşte că formele cu *n*(*m*) sunt neobişnuite, dar provin din forma de acuzativ al lat. *turris*. Forma cu nazală (*n*) apare şi în alte limbi, nu numai în vechea franceză. Astfel, formele vechi franceze ar putea să fie de origine celtică şi nu latină. Tot cu nazală este şi v.sl. *trěmŭ* „turn”. După Dauzat (754) forma v.fr. *tournelle* s-ar datora contaminării cu vb. *tourner* „a întoarce”, ceea ce pare să fie o simplă presupoziţie a acestuia (v. **târg**).

turnă (ar. *tornu*) – a vărsa un lichid în, pe sau peste ceva.
Lat. *tornare* „a întoarce” < *tornus* (Philippide, *Principii*, 48; Şăineanu, *Semasiol*., 163; Puşcariu, 1748; *REW*, 8794; Cioranescu, 8997). Se presupune că lat. *tornus* < gr. *τόρνος* „rotund, rotunjit”.
PIE ***tuer-**, **tur-** „a încovoia, a răsuci” (*IEW*, 1100); cf. skt. *tvarati*, *tuvati* „a se grăbi”, *turna-*, *turŋi* „grăbit”.
De la acest radical provine cea mai veche atestare documentară a limbii române „*torna*, *torna*, *fratre*” (sfârşitul secolului VI d.Ch.). Cu această ocazie, reamimtim că rom. **bălan** este atestat din aceeaşi perioadă la Procopius din Caesarea, formă care nu poate fi asociată cu latina. Astfel, se pare că străromâna din secolul VI d.Ch. nu era cu mult diferită de limba de azi, judecând fie şi numai după aceste trei elemente: *torna*, *fratre* şi **bălan** (v. **bălan**, **frate**).
Der: *a înturna*, *înturnură*, *turnură*, *a răsturna*, *răsturnare*.

ţurtă (ar., mgl. *turtă*, istr. *torte*) – pâine turtită şi rotundă din aluat nedospit.
Lat. **turta* < *torta* (Diez, I, 419; Puşcariu, 1743; *REW*, 8802); cf. it., prov., sp., port. *torta* „turtă, prăjitură”, fr. *tourte*. Cu toate că acest radical este larg răspândit în limbile neolatine, lat. *torta* nu este atestat în latina clasică. Apare doar într-un manuscris al *Vulgatei* (cf. Corominas, V, 561).
Corominas crede că lat. med. *torta* provine din gr. *τορτίδιον*, care, după el, ar fi o contracţie a lui *τό αρδιον* „pâine mică”, deşi forma *τορτίδιον* nu este atestată în greaca veche. De Mauro-Mancini (2178) consideră că it. *torta* provine din lat.med. *torta*. În latina medievală apar forme multiple precum *torta*, *tarta*, *turta*, *turda* „pâine rotundă” (Niermeyer, 1349), dar Niermeyer nu indică prima atestare a acestor forme latine.
Latina medievală nu a avut cum să influenţeze evoluţia limbii române. Multitudinea de forme întâlnite în latina medievală atestă larga răspândire a

acestor forme în limbile şi dialectele pre-romane. Forma latină medievală este un împrumut din fondul pre-roman, formă care la rândul său provine din PIE ***tuer-**, ***tur-** „a încovoia, a răsuci” (*IEW*, 1100).
Din română provine bg. *turta* (Capidan, Raporturile, 214). Acelaşi lucru se poate spune şi despre sb., slov. *turta* (v. **turna**). Origine traco-dacă.
Der: *a turti*, *turteală*.

turtureạ (ar. *turtură*, mgl. *turtură*, *tărtură*) – porumbel sălbatic (*Columba turtur*).
Lat. *turturem* < *turtur* „turturea” (Puşcariu, 1779; Cioranescu, 8999) sau prin intermediul dim. *turturella* (Puşcariu, 1480; *REW*, 9019). Lat. *turtur* este de gen masculin, dar forma nu este de gen masculin, în nici unul dintre dialectele româneşti.
Forma diminutivală propusă de Puşcariu nu explică formele aromână şi megleno-română; cf. alb. *turtull* „turturea”. Forma se întâlneşte şi în alte limbi IE.
PIE ***tet(e)r-** „a cârâi” (*IEW*, 1079); cf. skt. *tittira* „potârnichie”, gr. *τετράζω* „a cârâi”, arm. *tatrak* „turturică, porumbel”, radical care poate fi asociat cu PIE ***tu**, **tutu** „imită sunetul anumitor păsări sau despre alte sunete înfundate” (*IEW*, 1097); cf. skt. *thuthukṛt* „porumbel sălbatic, turturea”, lat. *tutubare* „a ţipa (despre bufniţă)”, lituan. *tutuoti* „a scoate un zgomot scurt şi repetat, a suna din corn”, lituan. *tututis* „pupăză”, n.g.s. *tuten*, eng. *toot* „a scoate un zgomot scurt şi repetat, a suna din corn” (v. **tutui**). Având în vedere atât natura imitativă a acestor forme, cât şi prezenţa unor forme similare în mai multe limbi IE, în special în albaneză şi armeană, presupunem că nu provine din latină. Lituan. *tututis* este, în mod evident, de natură onomatopeică, ca şi rom. **pupăză** (v. **pupăză**).

turuị – a vorbi repede.
Formaţie onomatopeică de la *tur* „interjecţie care imită un zgomot continuu” (v. **durui**).
Der: *turuit*, *turuială*.

tụse (ar., mgl. *tuse*) – expiraţie reflexă cauzată de îmbolnăvirea aparatului respirator.
Lat. *tussis* „tuse” (Puşcariu, 1781; *REW*, 9016; Cioranescu, 9003). Panromanic. Walde (II, 721) asociază lat. *tussis* cu lituan. *tutuoti* „a suna din corn”, lituan. *tututis* „pupăză”, got. *Þu-haurn* „corn de vânătoare”, v.sax. *Þūtan* „a scoate un anumit sunet”. Are în ultimă instanţă o natură onomatopeică (v. **turturea**, **tutui**).
PIE ***tu**, **tutu** „imită sunetul anumitor păsări sau despre alte sunete înfundate” (*IEW*, 1097); cf. v.scand. *thiota* „a (ră)suna, v.g.s. *diozan*, gr. *τούτις* „mierlă”.
Der: *a tuşi*, *tuşit*, *tuşitură*.

tuş – cerneală neagră pentru desen.
N.g.s. *Tusche* (Tiktin; Cioranescu, 9002).

tụşă – margine.
Fr. *touche* din *toucher* „a atinge” < lat. ****toccare*** „a lovi, a atinge”, de natură onomatopeică (v. **toacă**).

tuşinạ – a tunde (oile).
Lat. ****tonsionare*** < ****tonsionem*** (Densusianu, *Rom*., 33, 287; Cioranescu, 9005). Etimonul latin propus nu este atestat, ci doar lat. *tonsito* „a tunde”.
Der: *tuşinătură* „lână tunsă”.

tụtă – 1. câine care latră mult; 2. persoană care vorbeşte mult.
Provine de la acelaşi radical ca şi a **tutui**, **tuse** (v. **tutui**, **tuse**).
PIE ***tu**, **tutu** „imită sunetul anumitor păsări sau despre alte sunete înfundate” (*IEW*, 1097).

tutuị – imită un sunetul scos de un instrument de suflat sau alt zgomot.
PIE ***tu**, **tutu** „imită sunetul anumitor păsări sau despre alte sunete înfundate” (*IEW*, 1097); cf. lituan. *tutuoti* „a scoate un zgomot scurt şi repetat, a suna din corn”, *tututis* „pupăză”, n.g.s. *tuten*, eng. *toot* „a scoate un zgomot scurt şi repetat, a suna din corn” (v. tută).
Der: *tutoi* „bucium” (Trans.).

tutụn (ar. *tutune*) – plantă erbacee din familia solanaceelor cu tulpina înaltă şi frunze mari şi moi de culoare verde-închis (*Nicotiana tabacum*).
Tc. *tütün* „fum, vapor, tabac” (Roesler, 604; Şăineanu, II, 370; Cioranescu, 9010); cf. ngr. *τουτούνι*, bg., rus. *tiutiun*, sb. *tutun*. Forma este atestată şi în limba cumană; cf. cuman. *tutun* „fum” (Kunn, 125).
Der: *tutunar*, *tutungiu*.

Ț

ța – strigăt cu care se cheamă sau se alungă caprele.
Provine de la **țap** prin căderea consoanei finale (Brâncuş, *VALR*, 122). Autorii *DEX* (984) îl consideră formaţie onomatopeică, dar această ipoteză nu poate fi acceptată (v. **țap**).

țaică – apelativ pentru femei mai în vârstă.
Este o formă derivată din **țață** după modelul *maică*, *taică* din **mamă**, respectiv **tată** (v. **țață**)

țambal – intrument muzical de percuţie alcătuit dintr-o cutie de rezonanţă cu coarde de metal care sunt lovite cu două bețe speciale.
Lat. *cymbalum* „instrument muzical” prin intermediul n.g.s. *Zimbal* (Cioranescu, 8488). Lat. *cymbalum* < gr. *κύμβαλον* (cf. Glare, 481).
Boisacq (534) consideră că gr. *κύμβαλον* provine din PIE ***kumb-** „a se curba” (*IEW*, 534). Gr. *κύμβαλον* este un derivat al lui *κύμβη* „vas, barcă mică” cu cognaţi în alte limbi IE; cf. skt. *chumbhah* „vas, oală”, av. *χumba* „oală, cavitate”, ir. *cummal* „cupă” < **kumbalo*. Menţionăm că acest termen în greacă şi latină definea un instrument muzical care consta din două discuri de alamă, ce se loveau ritmic între ele şi care, la origine au putut fi două vase.
Der: *țambalagiu*.

țambră – construcţie de lemn care căptuşeşte pereţii unei galerii de mină sau ai unei fântâni.
Pol. *cembry*, *cembra* „construcţie din lemn care căptuşeşte pereţii unei galerii de mină” (Cihac, II, 428; Cioranescu, 8490). Forma poloneză ca atare nu am putut-o verifica, dar există anumiţi derivaţi de la acest radical; cf. pol. *cembrować* „a zidi pereţii unei fântâni”, *cembrowanie* „împrejmuire cu scânduri”.
Acest radical este, în mod cert, un împrumut în această limbă, probabil din germana medie şi nu este etimonul rom. **țambră**, care este probabil autohton, cu cognaţi în limbile germanice; cf. got. *timrjan* „a construi”, v.sax. *timbar* „a construi”, eng. *timber* „lemn de construcţie”, v.g.s. *zimpar*, m.g.s. *zimber*, n.g.s. *Zimmer* „cameră” din PIE ***dōmo-s** „casă, construcţie” < PIE ***dem-** „a construi” (*IEW*, 198); cf. skt. *dāma-s* „casă”, lat. *domus* „casă”. Rom. **țambră** trebuie asociat cu **țandără** (v. **țandără**).

țanc[1] **–** vârf ascuţit şi înalt de stâncă.
V.sl. *znakŭ* „semn” (Cihac, II, 429), ipoteză respinsă de Cioranescu (8498), considerând că **țanc**[1] este acelaşi cu **țanc**[2] (var. a lui *ţac*) de natură expresivă.
Din n.g.s. *Zinke* „1. dinte de greblă, furculiţă; 2. pinten” (Tiktin). N.g.s. *Zinke* pare să fie cognat cu rom. **țanc**. Din mgh. *czenk* „sunet, zgomot” (Lacea, *Dacor*., 3, 744).
Nici una din aceste ipoteze nu poate fi acceptată. Forme similare cu rom. **țanc**, apropiate ca sens, exiistă în albaneză şi sanskrită; cf. alb. *cak* (pron. *ţac*) „margine, colţ”, skt. *tanka* „spadă, hârleţ, margine, povârnişul unui deal sau munte”. Sensurile din albaneză, germană şi sanskrită sunt aproape identice cu cele din română, încât este posibil să reconstituim un PIE ***tek-**, ***tenk-** „margine, colţ, prăpastie”. Din fondul pre-latin.
Der: *ţăncuş* (*ţencuş*) „vârf ascuţit”.

țanc[2] – la momentul potrivit, la timp.
A fost asociat, în mod greşit, cu **țanc**[1] (cf. *DEX*, Cioranescu, 8498). Cioranescu îl consideră o variantă a formei *ţac*, de natură onomatopeică.

Originea rom. **ţanc²** trebuie căutată în altă parte. Rom. **ţanc²** provine probabil din PIE ***tag-** „la locul potrivit” (*IEW*, 1055). Totuşi, dacă pornim de la radicalul reconstituit de Walde-Pokorny, întâmpinăm anumite dificultăţi de derivare. Astfel pentru rom. **ţanc²** trebuie postulat un mai vechi ***tenk-**.

ţăndără (var. *ţandură* (Moldova), *ţandră* (Banat) – bucată de lemn lungă şi subţire care se desprinde prin spargere.
Slov. *condra*, mgh. *condra* „zdrenţe” (Cihac, II, 429; Tiktin). Cioranescu (8499) îl consideră cu origine incertă.
Trebuie asociat cu **ţambră**, prin forma intermediară *ţandră* atestată în Banat, provenind din acelaşi rad. PIE. Origine traco-dacă (v. **ţambră**).

ţănţoş – semeţ, mândru, fudul, arogant.
Mgh. *dacos* „arogant” (Cihac, 534). Ipoteza lui Cihac nu este posibilă din punct de vedere fonetic. Este o formaţie de natură imitativă.

ţap (ar. *ţap*) – 1. masculul caprei; 2. pahar special de bere cu toartă având capacitatea de 300 de ml; 3. numele constelaţiei Capricornului.
V.sl. *capŭ* „ţap” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 51; Cihac, II, 429). Din alb. *cap* „ţap” (Meyer, 387; Pascu, II, 223; Philippide, II, 738). Meyer (*REW*, 9599) porneşte de la un illir. *zapp* „ţap”; cf. abruzz. *tsappe*, vegl. *sapial*. Din iran. *čapis* (Roswadowski, *Revue des études slaves*, 2, 109, Densusianu, *GS*, 1, 242). Cioranescu (8505) îl consideră cu origine obscură.
De remarcat că pe lângă albaneză, limbile balcanice, există şi în cehă, poloneză şi ucraineană, precum şi în vegliotă şi în dialectele italiene de nord şi sud, dar, în ultimă instanţă, şi în limbile iranice şi în sanskrită; cf. skt. *tabha* „ţap” (Monier-Williams, 437). Acest ultim detaliu a fost omis de cercetători.
Prin urmare, termenul este vechi IE şi are o largă răspândire. Din română a trecut în toate limbile cu care a intrat în contact; cf. scr., slov., ceh., pol., ucr., rus. *cap* „ţap”, mgh. *cáp* (Berneker, I21; Vasmer, III. 281; Edelspacher, 11). În rusă forma este întâlnită doar dialectal, în partea de apus.
Vasmer (III, 281) îl consideră de origine română fiind răspândit, după opinia sa, de către păstorii români nomazi. În ceea ce priveşte prezenţa acestui radical în dialectele italiene, Pisani (*Paideia*, 12, 5, 1957) spune că este de origine balcanică. Origine traco-illiriră.

ţară (ar. *ţărnă*, *ţară* „ţărână”) – 1. stat; 2. patrie; 3. câmp; 4. popor, lume.
Lat. *terra* (Puşcariu, 1412; *REW*, 8668; Cioranescu, 8512). Panromanic; cf. vegl. *tyarra*.
PIE *ters- „a (se) usca” (*IEW*, 1078); cf. ir. *tir* „ţinut, teritoriu”, v.cymr., corn., bret. *tir* „ţară, ţinut, pământ”. Având în vedere formele din limbile celtice, rom. ţară poate proveni în egală măsură atât din latină, dar şi din PIE *ters-, prin traco-dacă. Această ultimă ipoteză este întărită şi de faptul că în aromână ţară înseamnă ţărână şi nu „ţară, loc, ţinut”. În plus, acest fapt dovedeşte că formele ţară, ţărână, ţarină şi tărâm au toate aceeaşi origine. Walde-Pokorny derivă lat. *terra* de la acest radical, de unde provin şi celelalte trei forme care nu se pot explica prin latină.
Astfel, dacă explicăm rom. **ţară** prin lat. *terra*, atunci trebuie să derivăm doar aceste forme din PIE ***ters-**, ceea este lipsit de sens (cf. **ţărână**, **ţarină**, **tărâm**). Din română provine ucr. *cara* „mulţime” (Miklosich, *Wanderw*., 10; Candrea, *Elemente*, 403), pol. *cara* (Miklosich, *Wander*., 13), precum şi ucr., rus. *caranin* „cultivator” (Vasmer, III, 282).
Der: *ţăran*, *ţărănesc*, *ţărăneşte*, *a* (*se*) *ţărăni*, *ţărănie*, *ţărănism* „mişcarea politică a Partidului Ţărănesc”, *ţărănist* „membru al Partidului Ţărănesc”.

ţarc (ar. *ţarcu*) – loc îngrădit.
Alb. *cark* „ţarc, îngrăditură” (Treimer, *ZRPh*., 38, 391; Pascu, II, 222; Philippide, II, 738; Tiktin; Rosetti, II, 123). A fost pus în legătură cu iran. **čark* > pers. *čart* „cerc” (Densusianu, *GS*, 1, 245). Cioranescu (8523) îl consideră cu origine necunoscută.

Reichenkron (165) îl consideră dacic din PIE ***serk-** „împletitură, a îngrădi” (*IEW*, 912); cf. gr. *έρκος* „ţarc. gard”. Ipoteza lui Reichenkron prezintă dificultăţi de derivare, deoarece PIE **s** prin palatalizare ar fi dat *ş* în română, nu *ţ*.
Russu (*An. Muz. de E. T*., 1958, 146) consideră că rom. **ţarc** provinedin PIE ***tuer-** „a cuprinde, a îngrădi” (*IEW*, 1101); cf. lituan. *tveriù*, *tvérti* „a cuprinde, a îngrădi”, *tvártas* „îngrăditură, ţarc, ocol”, let. *tvāre* „gard”, v.pr. *toaris* „hambar”, v.sl. *zatvoriti* „a încuia, a îngrădi”, precum şi gr. *σορός* „urnă”, *σώρακος* „coş, paner” (cf. *IEW*). Russu consideră o formă nominală ***ter-ko**, unde *e* a iotacizat determinând trecerea lui *t* la *ţ*, deci **terk* > **tjark* > *ţarc*. Din română provine ngr. *τζάρκος*, precum şi ucr. *carok*, *carka* „ţarc”, *cerkati* „a mulge” (Candrea, *Elemente*, 402). Origine traco-illirică.
Der: *ţărcuş*, *ţărculeţ*, *a ţărcui* „a închide într-un ţarc”, *a înţărca*, *înţărcătoare*.

ţarcă – coţofană (*Pica caudata*).
Mgh. *szarka* < v.sl. *svraka* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 44; Cihac, II, 429; Gáldi, *Dict.*, 165); cf. lituan. *šarka* „coţofană”. Forma lituaniană este cognat al rom. **ţarcă** şi, prin urmare, mgh. *szarka* provine dintr-o limbă IE care nu poate fi decât româna.
Atât forma română, cât şi cea lituaniană provin din PIE ***ker-**, **kor-**, **k’er-**, **k’or-** „sunet scos de anumite păsări” (*IEW*, 567), mai precis de la forma **k’er-** (v. **cioară**, **corb**). Origine traco-dacă.

ţarină – câmp, ogor.
Sb. *carina* „vamă” (Cioranescu, 8535); cf. alb. *terinë* „pământ, uscat”, alb. *carinë,*taxă pe pământ în Evul Mediu”. Forma sârbă provine din română.
Rom. **ţarină** provine din PIE ***ters-** „a (se) usca” (*IEW*, 1078) (v. **ţară**, **ţărână**). Origine traco-dacă**.**

ţaţă (var. *ţacă* (Basarab.), ar. *ţaţă*) – formă de adresare către surorile mai mari, mătuşi sau femei mai în vârstă.
Ngr. *τζάτζα* „mamă” (Cihac, II, 709; Tiktin; Gáldi, *Les mots*, 259). De menţionat că forma aromână are acelaşi sens cu cea din daco-română, astfel că nu l-au împrumutat din neogreacă, aşa cum greşit s-a crezut anterior.
PIE ***tata**, **teta** „cuvânt din limbajul copiilor” (*IEW*, 1056); cf. v.sl. *teta* „mătuşă”, sued. *tytta* „femeie în vârstă”, rus. *tjotka* „mătuşă (dim.)”. Rom. **ţaţă** provine de la a doua formă **teta*, printr-un mai vechi **tjeta* (v. **dadă**, **dede**, **tată**, **tete**, **ţâţă**). Origine traco-dacă.

ţăcăniţ – a produce un zgomot ritmic, repetat.
Cihac (II, 428) consideră, în mod nejustificat, că ar proveni din scr. *ciknati* „a foşni”. Formaţie onomatopeică de la *ţac* „interjecţie care imită un anumit zgomot” (cf. Cioranescu, 8438) ca şi a ţicni (v. **ţicni**).
Der: *ţăcănit*, *ţăcănitură*, *ţăcăneală*.

ţărcălaţn – cerc, cearcăn.
Mgh. *cirkalom* „compas” (Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 165; Cioranescu, 8525). Acest termen trebuie asociat cu rom. **cerc**, respectiv **ţărcălău** „compas”. Forma maghiară este luată din română. Provine de la acelaşi radical ca şi **cerc**. Origine traco-dacă.

ţărcălău – compas.
Este denumirea unui compas folosit de dulgheri, uneori denumit şi **ţărcălan** (cf. **ţărcălan**). Provine de la acelaşi radical ca şi **ţărcălan** (v. **cerc**). Origine traco-dacă.

ţărână – 1. pământ fărâmat mărunt; 2. stratul de la suprafaţă al pământului.
Are aceeaşi origine cu ţarină din PIE ***ters-** „a (se) usca” (*IEW*, 1078); cf. alb. *terinë* „pământ uscat, ţărână”. Origine traco-illirică.

ţăruş – par ascuţit la un capăt care se înfige în pământ.
V.sl. *cerŭ* „terebintus” (Cihac, II, 432). Etimonul slav indicat de Cihac nu este atestat în slava veche (cf. Djačenko). Lat. *terreus* „(făcut) din pământ” (Giuglea, *Dacor.*, 2, 327; *REW*, 8673). Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată.

Reichenkron (165) consideră că provine din PIE ***suer-** „par” (*IEW*, 1050). Totuşi, mai potrivit este PIE ***(s)tei-** „ascuţit”, **stoi-lo** „vârf” (*IEW*, 1015); cf. skt. *tivra* „violent, ascuţit”, av. *staera*, *taera* „vârf de munte”. Rom. **ţăruş** provine de la o temă ***te(i)-lo**, apropiat ca formă de ***stoi-lo**, reconstituit de *IEW*. Origine traco-dacă.

ţâcă – expresie familiară adresată unui copil.
Tiktin crede, în mod eronat, că este o reducere de la *puţică*, iar Cioranescu (8671) îl consideră creaţie expresivă. Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **ţânc**, mai exact din PIE ***teuk-** „mugur, lăstar, descendent” (*IEW*, 1085) (v. **ţânc**). Origine traco-dacă.

ţâfnă – ifos, aroganţă.
Ngr. *τζίφνα* „piuitul puilor” (Cihac, II, 709; Gáldi, *Les mots*, 261). Ipoteza nu se susţine din cauza semantismului diferit. Este o formaţie expresivă.
Der: *ţâfnos*.

ţânc – pui de animal, copil.
Mgh. *cenk* „căţel, băiat, recrut” (Cihac, II, 535; Tiktin). Apare şi în expresia „ţâncul pământului”. Rom. **ţânc** are aceeaşi origine cu **ţâcă**, cu cognaţi în alte limbi IE. Forma maghiară provine din română.
PIE ***teuk-** „mugur, lăstar, descendent” (*IEW*, 1085); cf. skt. *tuc* „copil, descendent”, skt. *takan* „descendent, copil”, av. *taoχman* „sămânţă, lăstar”, afgan. *toma* „sămânţă”. Rom. **ţânc** provine de la un mai vechi ***tenk**, cu infixarea lui *n*. Origine traco-dacă.
Der: *ţângău* „băietan”.

ţânţar[1] (mgl. *ţânţar*) – insectă din ordinul dipterelor (*Culex pipiens*).
Lat. ***zinzala** (Diez, 450; Densusianu, *Hlr.*, 198; Puşcariu, 1739; *REW*, 9623, Cioranescu, 8733). Lat. ***zinzala** nu este atestat, doar *zinzio* „sunetul scos de mierlă”. Lat. *zinzio* este o formaţie onomatopeică (cf. Walde, II, 851). Prin urmare, acelaşi lucru se poate spune şi despre rom. **ţânţar**.

Deşi rom. **ţânţar** pare să aibă o origine onomatopeică, poate fi raportat şi la PIE ***deigh-** „a înţepa, a gâdila, insectă care înţeapă” (*IEW*, 187); cf. arm. *tiz* „căpuşă”, m.ir. *dega* „căpuşă”, germ. *tikan*, v.sax. *ticia*, n.g.s. *zecke*, eng. *tick* „căpuşă”, norv. (dial.) *tikka* „a împinge, a lovi uşor”.
Der: *tânţărel*, *ţânţărime*.

ţânţar[2] – aromân (*peior*.).
Formaţie expresivă datorată sunetului *ţ* frecvent în dialectul aromân.

ţâr[1] (ar. *ţir*) – varietate de scrumbie sărată.
Ngr. *τσήρος* (Tiktin; Gáldi, *Les mots*, 262); cf. tc. *çiroz*, bg. *ciroz*.

ţâr[2] – pasăre (mică) (*Troglodytes troglodytes*).
Cf. alb. *çerr* „pitulice”. Acest radical exprimă noţiunea de mic; cf. *o ţâră*, *cu ţârâita*. Probabil că numele păsării vine de la aceeaşi noţiune de mic. Origine traco-illiră. Orel (52) consideră, în mod cu totul inexplicabil, că alb. *çerr* provine din v.sl. *črŭnŭ* „negru”, ceea ce este eronat.

ţârâi – 1. a curge sau a face să curgă puţin câte puţin; 2. a suna, a zbârnâi; 3. răsuna în vibraţii scurte şi tremurătoare.
Scr. *curati* „a fugi” (Cihac, II, 435). Ipoteza nu este verosimilă din punct de vedere semantic, pe de o parte, iar pe de altă parte, etimonul indicat de Cihac nu se verifică în sârbo-croată. Există totuşi în limba sârbă vb. *curiti* „a picura”, formaţie desigur onomatopeică în această limbă, ca şi rom. *a ţurui* „a curge, a picura”, ca şi ngr. *τσιρίζω* „a piui”. Forma neogreacă poate fi asociată cu rom. a **ciripi** (v. **ciripi**). Trebuie considerat o formaţie onomatopeică.
Der: *ţârâit*, *ţârâitor*, *ţârâială*, *ţârâitură*.

ţârcǫvnic – cântăreţ, dascăl la biserică.
V.sl. *crŭkŭvinikŭ* „cleric, om al bicericii” < v.sl. *crŭkŭvi* „biserică” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 51; Cihac, II, 435); cf. bg. *crăkovnic*, slov., rus. *cerkovnik*. V.sl. *crŭkŭvinikŭ* < v.sl. *crŭkŭvi* „biserică” < gr. *κυριάκη* „biserică” la rândul său din gr. *κύριος*

„domn” ca şi formele germanice; cf. v.g.s. *khiria*, n.g.s. *Kirche*, v.sax. *kirika*, eng. *church* „biserică”.
Der: *ţârcovnicesc*.

ţâşni – 1. a ieşi cu presiune printr-o deschizătură; 2. a sări, a împroşca; 3. a apărea, a ieşi pe neaşteptate.
Formaţie expresivă ca şi a **ţâşti** (v. **ţâşti**).
Der: *ţâşnire*, *ţâşnitor*, *ţâşnitoare*, *ţâşnitură*.

ţâşti – a ieşi, a apărea brusc.
Formaţie expresivă de la *tâşti*, *ţuşti* „interjecţie care imită o mişcare bruscă şi neaşteptată” (cf. Cioranescu, 8779) ca şi a **tâşni** (v. **ţâşni**).
Der: *a ţuşti*.

ţâţă (ar. *ţâţă*, mgl. *ţoţă*, istr. *ţiţe*) – 1. sân, mamelă; 2. uger.
Lat. **titia* (Diez, I, 415; Densusianu, *Hlr*, 198; Densusianu, *Rom*., 33, 287; Puşcariu, 1742; *REW*, 8759).
Lat. **titia* nu este atestat. Pe de altă parte, radicalul cu acelaşi sens se întâlneşte în mai multe grupuri de limbi IE; cf. gr. *τίθος* „doică, sân, ţâţă”, gmc **titta* cu v.sax. *titt* „sfârc, ţâţă de vacă”, eng. *tit*, *teat* „sân, ţâţă”, v.g.s. *tuta* „sfârcul sânului”, m.g.s. *zitze*, n.g.s. *Zitze* „ţâţă, sfârc”, oland. *tit*, alb. *cicë*, *sisë* „ţâţă”, lituan. *cicé* „ţâţă”, pol. *cycka*. În mod evident, rom. **ţâţă** nu provine din latină, ci de la un mai vechi **titia*.
Din cele arătate reiese că are o largă răspândire în limbile indo-europene de la un PIE **tita*, **titia*, similar cu PIE ***tata**, **teta** „expresie din limbajul copiilor” (*IEW*, 1056). În toate aceste limbi sensul a derivat de la „mamă, doică” la acela de „sân, ţâţă”, aşa cum atestă forma din greaca veche. Origine traco-dacă (v. **tată**, **tete**, **tătăişe**, **ţaţă**).
Der: *ţâţişoară*, *ţâţoasă*.

ţâţâi – a dârdâi, a trepida.
Formaţie expresivă (cf. Cioranescu, 8781).
Der: *ţâţâială*, *a ţuţula* „a legăna (Trans.), *ţuţul* „leagăn” (Trans.)

ţâţână (ar. *ţânţână*) – 1.balama; 2. celulă în care se dezvoltă matca albinelor.
Derivat din **ţâţă** (Hasdeu, *Cuvente*, I, 306; Cihac, II, 436; Puşcariu, 1742) sau de la un lat. **titina* (Pascu, I, 173). Ipoteza lui Hasdeu este plauzibilă, dar nu tocmai sigură. Cioranescu (8781) consideră că provine din a **ţâţâi** care ar fi o creaţie expresivă. Este probabil de origine imitativă, aşa cum consideră Cioranescu, de la a **ţâţâi** cu sensul de „a se legăna” (v. **ţâţâi**).

ţeapăn – tare, rigid, neclintit, fix.
V.sl. *cepenŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 52, Cihac, II, 430). Forma v.sl. *cepenŭ* nu este atestată (cf. Djačenko).
PIE ***steib(h)-**, ***stip-** „par, băţ”, ***stipo-** „ţeapăn, rigid” (*IEW*, 1015); cf. v.sax. *stif*, m.g.s. *stif*, eng. *stiff*, n.g.s. *steif*, toate cu sens de „ţeapăn, rigid”, let. *stipt* „a înţepeni”. Origine traco-dacă.
Der: *a înţepeni*, *înţepeneală*.

ţeastă – cutie craniană, craniu.
Lat. *testa* „vas din lut ars” (*REW*, 8682; Cioranescu, 8580); cf. it., prov., cat., sp. *testa*, fr. *tête*. În limbile romanice are sens de „cap, ţeastă”.
Walde (II, 676) consideră că lat. *testa* provine din PIE ***tek-** „a îndoi, a împleti”. Fr. *tête* < lat. *testa* (Dauzat, 743) care, după Dauzat, în latina medievală a început să însemne „craniu”. Într-adevăr, sensul din latina medievală este acela de „vas de piatră, craniu”. Apare mai întâi la Grigore din Tours (secolul VI d.Ch.) (cf. Niermeyer, 1341 (v. **ţest**).

ţeavă (var. *ţăghe*, *ţăghie*, ar. *ţaγe*, *ţaie*, mgl. *ţavă*) – piesă de lemn, metal os, etc de formă cilindrică, goală pe dinăuntru cu diverse întrebuinţări.
V.sl. *cevi* „ţeavă, tub” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 52; Cihac, II, 431; Cioranescu, 8582). Deşi forma veche slavă nu este atestată (cf. Blagova, Djačenko), acest radical există în slavele de sud, dar şi în poloneză; cf. bg. *ceva*, cr., slov. *cĕv* „ţeavă”, pol. *cewa* „bobină”.

Radicalul este prezent şi în alte limbi IE, fiind atestat şi în limba dacă; cf. dac. *σέβα* „bătrân, scorburos” (cf. Georgiev, *Introduction*, 122), gr. *τίφον* „tub, ţeavă, furtun”, lat. *tibia*, *tuba*, *tubus*, lituan. *šeiva* „ţeavă, tub”. Georgiev consideră că atât forma dacă, cât şi lituan. *šeiwa* „ţeavă, tub” provin dintr-un PIE ***tuibh-** „găunos, gol pe dinăuntru” (*IEW*, 1102). Rom. **ţeavă** presupune un mai vechi **tebha*, respectiv **teva*. Origine traco-dacă.

ţ̧elină[1] – loc necultivat.
V.sl. *celina* „teren necultivat” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 52; Cihac, II, 432; Cioranescu, 8608); cf. bg. *cělina* „ţelină”, pol. *calec*, *calina* „ţelină”, rus. *celiná*. Nu este analizat în Vasmer. Ar putea proveni din PIE ***ters-** „a (se) usca” (*IEW*, 1078) din care provin formele româneşti ţară, ţarină, ţărână etc., cu trecerea lui *r* la *l* pentru a se deosebi de celelalte forme.
Der: *a înţeleni*, *înţelenire*, *înţelenit*, *a desţeleni*, *desţelenire*, *desţelenit*.

ţ̧elină[2] (ar. *selin*) – plantă rădăcinoasă (*Apium graveolens*).
Mgr. *σέλινον* „ţelină” (Tiktin; Vasmer, *Gr.*, 130; Cioranescu, 8607); cf. v.sl. *selina*.
Prezent şi în alte limbi europene; cf. fr. *céleri* > eng. *celery*, n.g.s. *Sellerie*. Fr. *céleri* < lat. *selinon* „pătrunjel”, la rândul său, din gr. *σέλινον* (Barnhart, 2, 153). Chantraine (995) consideră că acest termen provine în greacă, din substrat care nu este altul decât substratul pelasgic, adică proto-tracic.

ţep (ar. *ţeapă*) – 1. par lung ascuţit la un capăt; 2. spin.
Este considerat element de substrat de către Poghirc (*ILR*, II, 352), precum şi de către Brâncuş (*VALR*, 124). Reichenkron (166) consideră, în mod corect, că provine de la PIE „**k**’**oipo-**, **k**’**eipo-** „par, piatră sau lemn ascuţit” (*IEW*, 542); cf. alb. *thep* „piatră ascuţită”. Velara palatală PIE ***k**’ a dat, în general, *ţ* în traco-dacă, respectiv română. Origine traco-illirică.
Der: *ţepuş*, *ţeapă*, *ţepuşă*, *a înţepa*, *înţepătură*, *Ţepeş*.

ţesaţ̧ă (ar. *chişeală*) – unealtă de metal dinţată, cu care se curăţă părul şi pielea vitelor.
V.sl. *česalo* „pieptene” < *česati* „a scărmăna” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 52; Cihac, II, 48; Cioranescu, 8647); cf. rus. *česati* „a scărmăna, a pieptăna”.
Radicalul există şi în alte limbi IE; cf. skt. *kacchuš* „râie”, lituan. *kasýt*, *kasau* „a pieptăna”, let. *kasît* „a scărpina”, let. *kast* „greblă”.
Der: *a ţesăla*, *ţesălare*, *ţesălat*.

ţ̧ese (ar. *ţas*, mgl. *to˛s*, istr. *tesu*) – a încrucişa în unghi drept două sisteme de fire pentru a obţine o ţesătură.
Lat. *texere* „a ţese, a împleti” (Puşcariu, 1727; *REW*, 8693; Cioranescu, 8649). Panromanic.
PIE ***tek-** (Walde, II, 679; *IEW*, 1058) sau ***tek**’**þ** „a împleti” (*IEW*, 1058); cf. skt. *tvakşati* „a împleti, a croşeta”, av. *θwaχš*, a croşeta”, gr. *τέχνη* „lucru de mână”, v.sl. *tŭkati* „a ţese”, v.pr. *tuckoris* „ţesător”, osset. *taxun* „a ţese”, v.g.s. *taht* „şnur”, arm. *t’ek’em* „a îndoi, a împleti”. Poate proveni din latină sau direct dintr-un din radical PIE prin traco-dacă.
Der: *ţesere*, *ţesătură*, *ţesător*, *ţesătoare*, *ţesătorie*.

ţest (ar. *ţest*, mgl. *ţost*) – un fel de capac de lut sau de fontă cu care se acoperă în vatră pâinea, mălaiul etc puse la copt.
Lat. *testu* „capac de lut ars” (Puşcariu, 1728; *REW*, 8686; Cioranescu, 8580). Forma lat. *testu* este indeclinabilă. Walde (II, 675) asociază această formă cu *testa* < IE ***teksto**; cf. av. *tašta* „blid, farfurie, cupă”.

ţiba – interjecţie cu care se alungă câinii.
Mgh. *csiba* „câine” (Cihac, II, 534; Puşcariu, *Dacor.*, 1, 79; Cioranescu, 8667); cf. ucr., rus. *cyba* (Vasmer, III, 294).

ţicnị – 1. a sparge un obiect; 2. a-şi pierde minţile.
Formaţie onomatopeică de la *ţa*, *ţic*, *ţac* (cf. Cioranescu, 8675) (v. **ţăcăni**).
Der: *ţicneală*, *ţicnitoare* „ciocănitoare” (Banat).

ţiḍulă – 1. hârtie scrisă, document; 2. bilet.
Pol. *cedula* sau mgh. *cédula* (Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 166; Cioranescu, 8686). Este mult mai probabil să provină din maghiară, cu care limba română a avut contacte mai strânse.

ţigaie (*ţigău*) – rasă de oi cu lâna fină.
Mgh. *cikyuh* „rasă de oi din Asia” (Cihac, II, 534) sau din gr. *τιγαλόεις* „moale” (Diculescu, *Elemente*, 438). Cioranescu (8685) respinge aceste ipoteze considerând cuvântul cu origine incertă, totuşi îl asociază cu *ţiglău*. Dintre cele două ipoteze indicate mai sus, cea a lui Cihac este mai plauzibilă. Originea rămâne totuşi incertă.

ţigan (var. *aţigan* (înv.)) – rrom.
Mgr. *τσίγγανος* „ţigan” (Cihac, II, 33; Tiktin; Vasmer, III, 294; Cioranescu, 8683); cf. scr. *ciganin*, slov. *cigan*, rus. *cygan*, mgh. *cigány*, tc. *čengene* etc.
În realitate, forma medio-greacă este *αθίγγανοι* „de neatins” de la care provine şi it. *zingano* (cf. De Mauro-Mancini, 2312). Forma mgr. *αθίγγανοι* îşi are originea în acelaşi radical ca şi gr. *αθίγης* „neatins, virgin” din *θιγεῖν* „a atinge”, *θιγγάνω* (aor.) (cf. Chantraine, 437); cf. lat. *attingo* „a atinge”, rom. a **atinge**. Kluge (1012) consideră că n.g.s. *Zigeuner* provine din it. *zingano*, la rândul său cu origine neclară, spune Kluge, deşi e clar ca originea acestui etnonim este din mgr. *τσίγγανος*..
Der: *ţigancă*, *ţigăncuşă*, *ţigănesc*, *ţigăneşte*, *ţigănie*, *ţigănime*, *ţigănos*, *ţigănuş*, *ţigănească*, *a* (*se*) *ţigăni*.

ţiglă – placă de ceramică flosită la acoperit casele.
N.g.s. *Ziegel* „cărămidă, ţiglă” (Borcea, 216; Tiktin; Cioranescu, 8687). Prin intermediul v.sl. *cigla* (Miklosich, *Fremdw.*, 81; Cihac, II, 433; *REW*, 8618); cf. pol. *cegla*, ucr. *tjaglij*.
Nu este necesar intermediarul slav. Forma m.g.s. şi n.g.s. *Ziegel* < v.g.s. *ziegule*, la rândul său provine din lat. *tegula* „acoperiş, ţiglă” (Kluge, 1010).
Der: *ţiglar*, *ţiglărie*.

ţine (ar. *ţîn*) – a avea ceva în mână; 2. a menţine, a susţine; 3. a poseda, a domina; 4. a dura, a rămâne; 5. a avea afecţiune, simpatie, a iubi.
Lat. *tĕnēre* „a ţine ceva” (Puşcariu, 1733; *REW*, 8646). Panromanic; cf. vegl. *tenar*.
PIE ***ten-**, ***tend-** „a întinde, a trage” (*IEW*, 1065); cf. skt. *tanoti* „a dura, a ţine”, umbr. *tenitu* „*teneto*”. Walde-Pokorny derivă lat. *teneo* de la acest radical.
Der: *ţinere*, *ţinut*, *ţinută*, *ţiitor*, *ţiitoare*, precum şi calc. neologice: *a abţine*, *a conţine*, *a deţine*, *a obţine*, *a reţine*, *a susţine* cu derivaţii lor.

ţintă – 1. obiectiv, scop; 2. cui mic.
V.sl. *cęta* „monedă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 52; Cihac, II, 434; Rosetti, III, 58).
Această ipoteză trebuie respinsă pe principii semantice, sensurile fiind total diferite. O formă similară avem în onomastica dacică; cf. dac. *Tsinta* (NP). Deşi nu cunoaştem sensul acestui nume propriu dacic, forma este practic identică. Trebuie adăugat că şi în onomastica românească există nume de familie precum *Ţintă*, *Ţintea*, *Ţinteş* etc. Este probabil de origine traco-dacă.
Der: *a ţinti*, *ţintat* „cu stea în frunte”, *a ţintui*, *a aţinti*, *ţintaş*.

ţintaṛ – joc de societate.
Provine de la **ţintă** (Cioranescu, 8732) (v. **ţintă**).

ţipa[1] **–** a zbiera, a urla.
V.sl. *piti* „a ţipa” (Cihac, 434) sau din v.sl. *tŭpŭtŭ* „ţipăt” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50). Lat **tinnipare* (Pascu, I, 64). Formele vechi slave invocate nu sunt atestate (cf. Djačenko). V.sl. *tŭpati* „a tropăi” nu poate constitui etimonul rom. **ţipa**. Formaţie expresivă pornind de la *ţip* „sursă, izvor” (Drăganu, *Dacor.*, 7, 138; Scriban; Cioranescu, 8738). cf. *ţipă* (var. *ţîpă*) „fluier” (Trans.).
Reichenkron (167) consideră că provine din PIE ***sueib-** „a sfârâi, a urla” (*IEW*, 1040-1041). PIE ***s**, urmat de **e** sau **i** a dat *ş*, nu *ţ*, dar, în acest caz, este desigur vorba de o excepţie. Este cognat cu lat. *sibilare* „şuiera, a fluiera”. Origine traco-dacă.
Der: *ţipet*, *a ţipui*, *a ţipuri* etc.

ţipą[2] – a arunca.
Cihac (434) consideră că este unul şi acelaşi cu **ţipa**[1], din v.sl. *piti*, asociindu-l cu sloven. *cip* „bătaia

pulsului", *cipica* „arteră". Trebuie asociat cu *ţip* „sursă, izvor" (v. **ţipa**[1]). Reichenkron (167) îl consideră dacic şi crede că provine din PIE ***suei-**, **sueib-** „a (se) legăna, arunca" (*IEW*, 1040). Origine traco-dacă.

ţipar – peşte de apă dulce cu corpul lung şi cilindric (*Cobitis fossilis*, *Anguila vulgaris*)
Mgh. *csik* „ţipar" (*Cobilis fossilis*) (Cihac, II, 535); cf. ceh. *čik*, scr. *čiko* „ţipar". Cioranescu (8738) îl asociază, în mod cu totul hazardat, cu *ţip* „sursă, izvor", care ar fi de natură expresivă.
Reichenkron (167) propune ca etimon PIE ***k**'**ips** „ramură subţire şi strâmbă, rădăcină" (*IEW*, 598); cf. skt. *śiphā* „rădăcină subţire, băţ", gr. *κίφος*, let. *sipsna* „băţ", lituan. *šipulys* „bucată de lemn". Consoana velară palatală PIE ***k**' a dat *ţ*, uneori *ş* în limba română. Ţinând cont de natura acestui peşte, adică forma sa lungă şi cilindrică, ipoteza lui Reichenkron pare corectă. Origine traco-dacă.

ţipiriţg[1] – numele a mai multor plante cu frunze cilindrice, ascuţite la vârf, care cresc în locuri umede.
Cioranescu (8743) crede că este o variantă a lui **pipirig**. Trebuie arătat că este vorba de o contaminare cu **ţep**, a **înţepa**, datorită naturii ascuţite a frunzelor acestor plante (v. **pipirig**, **ţep**).

ţipiriţg[2] **–** amoniac.
Sb. *caparika* (Candrea). Nu am putut verifica forma sârbă. Este o formă derivată din a **înţepa** (Cioranescu, 8743), datorită mirosului său înţepător şi de aceea consideră că are aceeaşi origine cu **ţipirig**[1], mai precis din vb. a **înţepa**. Cu toate că cele două forme au aceeaşi origine, ele nu trebuie confundate, primul păstrează sensul primar al radicalui, pe când al doilea provine de la sensul figurat, acela de miros înţepător (v. **ţeapă**).

ţistuì – a recomanda sau a impune cuiva tăcere, prin folosirea interjecţiei „ţist".
Formaţie expresivă de la *ţist*.

ţiţei – 1. zer de lapte acru; 2. petrol brut.
Cioranescu (8781) îl asociază cu *a ţâţâi* „a dârdâi, a tremura" pentru faptul că ar forma „o masă densă care tremură", dar această ipoteză nu este deloc plauzibilă. Provine probabil din a **înţepa**, datorită gustului acru, înţepător al acestuia, cu trecerea lui *p* la *ţ* prin asimilare. Sensul al doilea este unul metaforic, plecând de la primul sens (v. **ţep**).

ţiţeică – balansoar (Olt., Trans.).
După Cioranescu (8781) provine din a **ţâţâi** „a dârdâi, a tremura", aici cu sensul de „a (se) legăna"; cf. *ţâţâială*, *a ţuţula* „a legăna (Trans.), *ţuţul* „leagăn" (Trans.) (v. **ţâţâi**).

ţoală – obiect de rufărie sau de îmbrăcăminte.
Tc. *çul* „cuvertură, husă, iebâncă" prin intermediul ngr. *τζούλι* „husă" (Densusianu, *Filologie*, 448; Pascu, *Arch. Rom*., 6, 231); cf. alb. *colë* „pâslă, stofă", alb. *çiull* „pătură (din păr de capră), iebâncă". Forma turcească provine din fondul balcanic.
Lat. *stola* „haină lungă purtată de femeile romane bogate" (Philippide, *Principii*, 148). Walde (II, 599) consideră că lat. *stola* provine din gr. *στολή* „haină, ţoală", la rândul său din gr. *στελλω* „a se pregăti de plecare, a se îmbrăca".
Chantraine (1051) consideră că forma grecească provine din PIE ***stel-** „a pune, a aşeza" (*IEW*, 1019). Este greu de spus dacă formele greceşti provin de la acest rad. PIE, aşa cum cred Walde-Pokolrny şi Chantraine.
În schimb, Reichenkron (168) porneşte de la alt rad. PIE şi anume de la PIE ***k**'**el-** „a acoperi, a ascunde" (*IEW*, 553) cu o formă nominală **k**'**olu**; cf. m.ir. *culaid* „înveliş", m.ir. *cuilche* „palton, manta". Forme similare sunt atestate în sanskrită; cf. skt. *cela*, *cil* „haine, ţoale", skt. *cola* „tunică, jachetă", skt. *cola-pataka* „bucată de pânză, cârpă" (*mot-á-mot* „ţoală-petec"). Ipoteza lui Reichenkron este mult mai potrivită. Origine traco-illirică.
Der: *ţol*, *a înţoli*, *înţoleală*.

ţocăì (var. *ţuca*) – a săruta.
Formaţie onomatopeică de la *ţoc* „onomatopee care imită un sărut".
Der: *ţocăială*.

ţoi – păhărel.
Trebuie asociat cu **cioi** „blid, farfurie” din PIE ***kau-**, ***kəu-** „a scobi, a tăia, a lovi” (*IEW*, 535) (v. **cioi**, **ciobacă**, **covată**, **copaie**, **scobi**). Din fondul pre-latin.

ţopăi – a sălta, a sări de pe un picior pe altul.
Creaţie expresivă de la *ţop* care exprimă noţiunea de „salt, săritură neaşteptată”, similar cu hop.
Der: *a ţopăi*, *ţopăit*, *ţopăială*, *ţopârlan*, *ţoapă*; cf. sb., slov. *cop*, ucr. *cuppa* (Candrea).

ţucal (ar. *ţocali*) – oală de noapte.
Ngr. *τζουκάλις* „*olla fictilis*” < it. *zucca* „dovleac” (Cihac, II, 710; Tiktin; Gáldi, *Les mots*, 263); cf. tc. *çukal*, bg. *cukalo*.
Der: *ţucălar*.

ţucăr (var. *ţucără*) – varietate de fasole.
N.g.s. *Zucher*(*bohne*) „varietate de fasole” (cf. Cioranescu, 8953); cf. alb. *kikërë* „varietate de mazăre”.

ţugu (var. *ţugule* (Trans.)) – interjecţie cu care se cheamă porcii.
Creaţie expresivă (Cioranescu, 8957). Nu trebuie asociat cu **ţugui** şi *a ţuguia*, cum face Cioranescu, întrucât acestea din urmă au altă origine (v. **ţugui**).

ţugui – 1. vârf de deal sau de munte, creştet, pisc; 2. vârful ascuţit al unui obiect.
Are aceeaşi origine cu **cucui**, **gugui**, **gurgui** de care se apropie de sens şi formă (v. **cucui**, **gurgui**, **Kogaion**).
PIE ***keu-**, **keug-** „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89). De la **kugui*, prin dezasimilarea celor două velare, prima *k* > *ţ*. Pe de altă parte, reamintim că PIE ***k**, urmat de **e** sau **i** a dat *ţ* în traco-dacă şi română. Origine traco-dacă.
Der: *a ţuguia*, *ţuguiere*, *ţuguiat*, *ţuguitură*.

ţuică – băutură alcoolică obţinută prin fermentarea şi distilarea prunelor sau a altor fructe.
Cf. scr. *cujka* (Cihac, II, 437). Nu am putut identifica etimonul sârb, invocat de Cihac. Cioranescu (8961) îl consideră cu origine necunoscută.

Reichenkron (169) îl consideră dacic provenind din PIE ***seu-** „zeamă” (*IEW*, 912-913) cu suf. *-că* (v. **zeamă**, **Siret**, **Strumon**).
Der: *a ţuicări*, *a ţuicui*, *ţuicar*, *ţuicăreală*, *ţuiculeană*, *ţuiculiţă*.

ţumburuş (var. *tâmburuş*) – mică protuberanţă rotundă (la un obiect).
Trebuie asociat cu **ţugui** (v. **ţugui**) de la PIE ***keu-**, **keug-** „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89). Din acest radical cu prelungire în **b**(**h**) > **keub**(**h**) (*IEW*, 589-90) cu infixarea nazalei *m*. Origine traco-dacă.

ţundră – haină groasă de lână.
Dac. **tunndra* (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1873, 218). Mgh. *condra* „cârpă, zdreanţă” (Tiktin; Candrea; Gáldi, *Dict.*, 166); cf. ucr. *cundra* „cârpă”. După Cioranescu (8982) are origine incertă. Pornind de la forma *ţoandră*, îl asociază cu *buleandră*, *handră*, dar toate acestea nu soluţionează etimologia acestui cuvânt. Formele maghiară şi ucraineană par să provină din română. Este probabil de origine traco-dacă, aşa cum a intuit Hasdeu.

ţurcă – 1. beţişor ascuţit la ambele capete cu care se joacă copiii şi pe care-l aruncă lovindu-l cu un alt băţ mai mare; 2. căciulă mare miţoasă făcută din piele de oaie.
Hasdeu (*Col. lui Traian*, 1874, 175) îl asociază cu **căciulă**, considerându-le pe amândouă dacice. Din mgh. *turcos* „cu păr lung” (Cihac, II, 536). Forma maghiară provine probabil din română. Cioranescu (8993) îl consideră cu origine incertă. Intuiţia lui Hasdeu se dovedeşte corectă, întrucât rom. **ţurcă** aparţine aceleiaşi familii ca şi **ţugui**, **ţumburuş**, **cucui** etc., prin epenteza lichidei *r* cu acelaşi sens de „ascuţit, ţuguiat”, toate din PIE ***keu-**, **keug-** „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89).
Der: *ţurcan*, *ţurcană* „oaie cu lâna lungă şi aspră”.

țurlọi – fluier, fluierul piciorului.
Reichenkron (169) îl consideră dacic, din PIE ***krus** „fluierul piciorului, os” (*IEW*, 624) printr-un radical dac. ***k'ur-**, ***țur-**. Origine traco-dacă.

țụrțur (var. *țurțuroi*) – sloi mic de gheață de formă rotundă şi uşor prelungită.
Face parte din aceeaşi familie cu **țugui**, **țurcă**, **cucui,** de la un PIE ***keu-**, **keug-** „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89) cu epenteza lichidei *r* şi suf. *-ur*.

țuț – 1.excrescență cărnoasă; 2. păcălit, tras pe sfoară.
După Cioranescu (9006) este o creație expresivă.
Provine din PIE *teu- „a (se) umfla” (*IEW*, 1080) cu prelungire în t. Pentru primul sens, proveniența de la acest radical PIE nu prezintă nici o dificultate. În ceea ce priveşte sensul al doilea, nu ştim ce metaforă a mijlocit apariția acestuia.

țuțuị – țugui.
Este o variantă a lui țugui prin asimilarea lui *g* la *ț*.
PIE *keu-, keug- „a îndoi, ridicătură, curbură” (*IEW*, 588-89) (v. țugui). Origine traco-dacă.
Der: *a țuțuia* „a se cocoța”, *țuțuian* „cioban de la munte, cioban ardelean”.

U

ubicuitate – proprietatea de a fi peste tot în acelaşi timp.
Fr. *ubiquité* (Cioranescu, 9015) din lat. *ubiqu*(*e*) „peste tot”.

ucenic – 1. discipol, elev; 2. tânăr care învaţă o meserie.
V.sl. *učenikŭ* < v.sl. *učiti* „a învăţa” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 60; Cihac, II, 437; Cioranescu, 9017).
Der: *ucenicie*, *a ucenici*.

ucide (ar. *ţid*(*ere*), mgl. *uţid*, istr. *ucidu*) – 1. a omorî; 2. distruge, a nimici, a zdrobi; 3. a bate, a lovi rău.
Lat. *occidere* „a cădea, a muri” (Densusianu, *Hlr*., 153; Şăineanu, *Semasiol*., 225; Puşcariu, 1734); cf. it. *uccidere* „a ucide” O formă similară este atestată în sanskrită; cf. skt. *uc-chid*, *ud-chid* „a tăia, a extirpa, a distruge” (Monier-Williams, 173).
După Walde (II, 129) lat. *occidere* provine din *ob-caedo* „a cădea” < *caedo* „a lovi” de la PIE ***skeid-** „a spinteca”. Formele sanskrită şi latină par să provină de la un radical comun.
Der: *ucidere*, *uşigaş*, *ucigă-l-crucea*, *ucigă-l-toaca*, *omucidere*.

ud (ar. *ud* „ud, a uda”) – pătruns de apă sau de alt lichid, îmbibat cu umezeală.
Lat. *udus* „ud” (Puşcariu, 1785; REW, 9030); cf. vegl. *yoit*, alb. *ujë* „apă” < proto-alb. ****udja***.
PIE ***(a)ued-, ud-*** „a uda, a muia, a curge” (*IEW*, 78); cf. hitt. *uatar* „apă”, skt. *vatar* „apă”, umbr. *utur* „apă”, gr. *ýδορ* „apă”, v.ir. uisce „apă”, v.sl. voda „apă”, v.isl. vatr „ud”, norv., sued. vat, dan. vad „ud”, eng. wet „ud” etc.
Acest radical este atestat şi în hidronimul dacic Salmor-ude, azi lacul Razelm. Lat. udus este o formă arhaică care nu se mai folosea pe vremea Republicii, fiind înlocuită cu humidus. Având în vedere cele arătate mai sus, este probabil de origine traco-dacă.
Der: *a uda*, *udeală*, *udătură*.

uf – interjecţie care exprimă suferinţa sau uşurarea.
Creaţie expresivă (*REW*, 9032; Cioranescu, 9020); cf. alb. *uf* interjecţie care exprimă „suferinţă, oboseală, plictiseală”, ca şi în limba română (v. **of**).

uger (ar. *udzire*, istr. *uger*) – orgnan cărnos de secreţie a laptelui la femelele mamifere.
Lat. *uber* „uger” (Puşcariu, 1737; Tiktin; *REW*, 9026; Cioranescu, 9022). Trecerea lui *b* > *g* a fost explicată prin analogie cu a **suge** (Puşcariu; Tiktin), ceea ce este desigur o ipoteză neîntemeiată. Acest radical există în mai toate limbile IE.
PIE ***ēudhr̥**, **ūdhr̥** (*IEW*, 347); cf. skt. *udhar*, *udhas* „uger”, gr. *oúθαρ*, v.g.s. *utar*, n.g.s. *Euter*, v.sax. *uder*, eng. *udder* „uger”, m.oland. *uder*, v.isl. *jugr*, sued. *juver*, lituan. *udruo-ju* „a fi gravidă (gestantă)” de la PIE ***ūdhr̥**.
În latină, PIE ***d**(**h**) a trecut la *b* atunci când a fost precedat sau urmat de o lichidă (v. *arbor*, *verbum*, *libero*), fenomen întâlnit şi în traco-dacă (v. **albie**, **vorbă**), dar, în acest caz, este o excepţie probabil datorită faptului că epenteza lui *e* între dentală şi lichidă a avut loc înaintea fenomenului de trecere a dentalei la bilabială, aşa cum reiese din majoritatea formelor citate mai sus. Forma

firească în română este **uzer* sau *ujer*. Forma *ujer* este forma populară, **uger** fiind forma hipercorectă târzie. Origine traco-dacă.

ugiliị – a fi, a deveni umil, a (se) umili.
Origine obscură. Poate fi asociat cu lat. *humilis* „aproape de pământ, jos, scund; 2. de jos, umil". Verbul ca atare nu se mai foloseşte, ci doar forma de participiu trecut sub formă de adjectiv (v. **ofili**).
Der: *ugilit*.

uguị – sunetul scos de porumbelul sălbatic.
Formație onomatopeică.

uimị – 1. a stârni mirare, adimrație, a impresiona; 2. a tulbura, a zăpăci, a buimăci (*înv*.).
V.sl. *ujeti*, *ujmą* „a fura" (Miklosich, Slaw. Elem., 51; Cihac, II, 43; Tiktin; Cioranescu, 9028). Verbul vechi slav *ujeti* nu este atestat (cf. Djačenko). Nu sunt forme similare nici în limbile slave moderne. În vechea slavă există totuşi vb. *ujmati* „a lua, a deposeda" care, desigur, nu poate constitui etimonul rom. **uimi**.
PIE ***uel-**, **uelə-** „a decepționa, a induce în eroare" (*IEW*, 1140); cf. lituan. *vilbinti* „a tenta, a prosti", lituan. *vilti* „a înşela", let. *vilt*, v.pr. *pravilts* „a trăda, a revela", m.ir. *fell* „trădare". Lituan. *vilbinti* provine de la un **uḷbh*. De la această formă provine şi rom. *uimi*, de la o formă **ulibh* > **uljbi* > **uibi* > *uimi*.
Lichida *l* a dispărut prin palatalizare datorată semivocalei j; *b* > *m*, fenomen obişnuit în traco-dacă (cf. Tibiscum > Timiş). Origine traco-dacă (v. **bumăci**).
Der: *a uimăci* „uimi", *uimire*, *uimit* etc.

uitạ (ar. *ultu*, *ultare*, mgl. *ul't*(*ari*), istr. *uitu*) – 1. a pierde din memorie; 2. a îndrepta privirea spre (*refl*.)
Lat. **oblitare* (Cipariu, *Principii*, 165; Schuchardt, *ZRPh.*, 32, 472; Puşcariu, 1788; *REW*, 6015); cf. prov., cat. *oblidar*, fr. *oublier*, sp., port. *olvidar*. Fonologic vorbind, rom. a **uita** nu poate proveni din lat **oblitare*. Dacă presupunem că *l* a palatalizat şi a dispărut, fapt care ar fi avut loc târziu, atunci *b* intervocalic trebuia să se conserve (v. **ului**).
PIE ***uel-** „a vedea, a se uita", **uḷtu-** „aparență, aspect" (*IEW*, 1136); cf. lat. *voltus*, *vultus* „privire, expresie, față", cymr. *gweled* „a vedea", got. *wlits* „față, privire", v.scand. *wliti* „privire", v.sax. *wlitan* „a vedea, a arăta", got. *wlaiton* „a se uita în jur, a căuta". Judecând mai ales după formele sud-dunărene (aromână şi megleno-română), este cert că rom. **uita** provine de la tema nominală **uḷtu**, formă de la care provine şi forma latină *vultus*, precum şi formele celtice şi germanice.
Forma românească a devenit reflexivă *a* (*se*) *uita*, pentru a se diferenția de a **uita**. Nu este totuşi sigur că a **uita** este acelaşi cu *a* (*se*) **uita**, fiind diferite din punct de vedere semantic, deşi nu poate fi identificat un al doilea etimon. Formele neolatine au acelaşi sens cu a **uita** şi par să provină de la acelaşi radical PIE, de la o formă celtică (sau italică) cu epenteza lui *b*, fenomen întâlnit destul frecvent în limbile celtice (v. **cal**).
Origine traco-dacă.
Der: *uitare*, *uitat*, *uitător*, *uituc*, *uitătură*.

uium (var. *oiem*) – cantitate de cereale sau făină reținută la moară sau la treierat.
V.sl. *uimati* „a reține" (Miklosich, *Lexicon*, 1044; Cihac, II, 723; Cioranescu, 5854); cf. slov., ceh. *ujem*, scr. *ujam*, alb. *ujem*.

ulceạ – oală mică (de lut).
Lat. **ollicela* < *olla* (Puşcariu, 1790; Iordan, *Dift*., 59; *REW*, 6059; Cioranescu, 9033) (v. **oală).**
Der: *ulcică*.

ulcer – leziune care apare pe suprafața pielii sau a mucoaselor stomacului.
Fr. *ulcère* din lat. *ulcus*, *-eris*.
Der: *a ulcera*, *ulcerat*, *ulcerație*, *ulceros*.

ulẹi (var. (înv.) *olei*, *uleiu*, *uleu*, *oloi*, *uloi*) – lichid gras insolubil în apă şi mai uşor decât apa de proveniență vegetală, animală sau minerală.

Slov., ceh., pol., rus. *olej* (Cihac, II, 227; Cioranescu, 9035) sau din mgh. *olaj* (Gáldi, *Dict.*, 167). Rom. **ulei** (*olei*) pare să provină din gr. *έλαιον* „ulei de măsline” sau prin intermediul latinei; cf. lat. *oleum*, got. *alew* (pron. *aleu*) „ulei, măslină”, lituan. *aliejus* „ulei”. Forma slavă ar putea proveni din stră-română. Lat. *oleum* < *olea* „măslin” < gr. *έλαινα* „măslin”.

Lehmann (A119) arată că sursa, dar mai ales calea de transmitere a acestui cuvânt gotic este neclară. Cu alte cuvinte, autorul spune că limba gotă nu a luat acest cuvânt direct din greacă. Astfel goții l-au putut lua de la daci sub forma **aleu* (oleu) > got. *alew*. Dacă a existat în gotică, a putut exista şi în traco-dacă, cu care goții au fost în contact mai multă vreme. În daca târzie, vocalele deschise au avut tendința să se închidă (v. **Dunăre**, **Olt**, **Mureş**).

Pentru formele slave, Vasmer (II, 283) consideră că este vorba de un împrumut dintr-o limbă occidentală, din latină sau din v.g.s. *olei*, dar nu direct din greacă. În ultimă instanță, Vasmer admite că este vorba de un termen vechi din bazinul mediteranean.

Der: *a uleia*, *uleiere*, *uleiat*, *uleios*, *uleier*.

ulițĭă – drum îngust (şi nepavat) în interiorul unui sat sau oraş.

Bg., slov., rus. *ulica* „stradă, uliță” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 50; Cihac, II, 438; Cioranescu, 9037); cf. mgh. *utca*, lituan. *ulyčia*, *ulyče*, alb. *ulicë* „uliță, alee”. Forma **uliță** poate fi asociată cu fr. *allé* (cf. eng. *alley*) care, după Barnhart (24), ar proveni din vb. *aller*. Dauzat (23) asociază fr. *aller* cu lat. *ire*, ale cărui forme neregulate coincid cu acest radical latin.

Menționăm că o formă similară există şi în limba armeană; cf. arm. *uli* „drum”. Prezența acestui radical în limba armeană atestă vechimea acestuia. Vasmer (III, 182) consideră că formele din limbile slave moderne provin dintr-un proto-sl. **ula*. Slavistul german asociază formele slave cu gr. *αύλος*. Forma armeană indică un rad. **ul-*, acelaşi cu cel din formele română şi albaneză.

Aceste forme provin din PIE ***au-lo-s**, **ēu-l** „şanț, scobitură lungă” (*IEW*, 88); cf. lat. *alveus*, v.sl. *ulŭjŭ* „stup”, lituan. *aulys*, *avilys* „stup” (v. **uluc**).

Der: ulicioară.

ulĭu – nume dat mai multor păsări răpitoare mari din familia acvilidelor care atacă păsări şi animale mici (*Accipiter nisus*, *Astur palumbarius*, *Buteus vulgaris*, *Archibuteo lagopus*, *Circus aeruginosus*).

Mgh. *ölyü* „uliu, şoim” (Cihac, II, 536; Gáldi, *Dict.*, 186; Cioranescu, 9038); cf. *ultan* < *vultan* (hultan) (v. **vultur**).

PIE ***uel-** „a smulge, a jefui, a zgâria” (*IEW*, 1144); cf. lat. *vello* „a smulge”, got. *wilwan* „a jefui”, v.ir. *fuil* „sânge, a răni, rană”, m.ir. *fuili* „rană sângerândă”. Walde-Pokorny derivă lat. *vultur* de la acest radical (v. **vultur**). Prin urmare, rom. **uliu** are aceeaşi origine cu **vultur**, astfel forma maghiară pare să provină din română. Origine traco-dacă.

Der: *uligan*, *uliganie*, *uligaie*.

ulm (mgh. *ulm*, *uolm*) – arbore cu scoarță netedă, cu coroana stufoasă şi frunze zimțate (*Ulmus campestris*).

Lat. *ulmus* „ulm” (Puşcariu, 1792; Philippide, *Principii*, 67; *REW*, 9036).

PIE ***olmo-s**, ***elmo-s**, ***l̥mo-s** „ulm” (*IEW*, 303). Acest radical s-a conservat în germanice şi celtice; cf. v.g.s. *elme*, *elm*, v.isl. *almo*, m.ir. *lem*, cymr. *llwff* „ulm”, toponim gall. *Lemo-*, *Limo-*, arm. *elevin* „cedru”.

Der: *ulmet*, etc.

ultim – care este cel din urmă.

Lat. *ultimus* înrudit cu *ulterior* şi, respectiv *ultra* „dincolo” din **ult*(*e*)*r* „situat dincolo”.

ultrąj – ofensă, insultă adusă autorității.

It. *oltragio* (Cioranescu, 9040) din lat. ultra; cf. fr. *outrage*.

Der: *a ultragia*.

ulục – scoc, canal.
Tc. *uluk*, *oluk* „rigolă, canal” (Cihac, II, 627; Şăineanu, II, 312; Cioranescu, 9042); cf. alb. *ulluk* „scoc, uluc”.
Forma **uluc** provine din PIE ***au-lo-s**, **ēu-l** „şanţ, scobitură lungă” (*IEW*, 88). *IEW* derivă din acest radical lat. *alveus*, v.sl. *ulŭjŭ* „stup”, lituan. *aulys*, *avilys* „stup”. Prin urmare, turca l-a preluat din fondul balacanic (v. **uliță**). Din fondul pre-latin.
Der. *ulucă* „scândură”.

uluị – a uimi.
Mgh. *hulani* „a cădea” (Drăganu, *Dacor*., 6, 303). Mgh. *vallani*„a investiga” (Gáldi, *Dict.*, 167). Sb. *uloriti* „a prinde vânatul” (Scriban). Provine de la acelaşi radical ca şi a **uimi**.
PIE ***uel-**, ***uelə-** „a decepționa, a induce în eroare” (*IEW*, 1140). Dacă a **uimi** provine de la **uḷbh** cu un *l* vocalic *ḷ* > *li*, care apoi a palatalizat şi a dispărut, în acest caz, **ului** provine de la ***uel** > **ul*, unde lichida nu este vocalică. Lichida *l* nu a rotacizat, dar rotacizarea lui *l* intervocalic are multe excepții în limba română. Un exemplu bine cunoscut este rom. **bălan**, formă atestată în sec. VI d.Ch. la Procopius din Caesarea (v. **uimi**).
Der: *uluire*, *uluit*, *uluială*, *uluitor*.

ụmăr (ar. (*n*)*umir*, mgl. *numir*, istr.(*r*)*umer*) – articulație între mână şi trunchi.
Lat. (*h*)*ŭmĕrus* „umăr” (Puşcariu, 1794; *REW*, 4232; Cioranescu, 9044); cf. it. *omero*, sp., port. *hombro*.
PIE ***omeso-s** „umăr” (*IEW*), 778) sau PIE ***omsos** (Walde, II, 815); cf. skt. *amsa* „umăr”, arm. *us*, gr. *ωμός* < ***omsos**, umbr. *onse*, *uze*, got. *ams* „umăr” < proto-gmc **amsa*, toch. B *antse* „umăr”. Este evident că h din forma latină este de natură epentetică. Sunetul *s* intervocalic a rotacizat, fenomen specific atât latinei cât şi traco-dacei (v. **zori**).
Der: *umeraş*, *umeros*.

umbla (ar. *imnu*, mgl. *amnu*, istr. *omnu*) – 1. a se mişca dintr-un loc în altul, a merge; 2. a călători, a circula, a funcționa; 3. a căuta, a scotoci; 4. a merge după cineva, a urmări.
Lat. *ambulare* „a umbla” (Diez, I, 19; Candrea, *Éléments*, 82; Puşcariu, 1797; *REW*, 412); cf. umbr. *amboltu* „*ambulatio*”.
PIE ***el-la**, **eleu-dh** „a se pune în mişcare” (*IEW*, 306). Acest radical prefixat cu *amb-*, a dat o formă intermediară **amb-lo* (Walde, I, 38).
Der: *umblăreț*, *umblător*, *umblătură*, *umblat*, *umblet*.

ụmbră – lipsă de lumină, întunemcime.
Lat. *umbra* „umbră” (Puşcariu, 1798; *REW*, 9046; Cioranescu, 9046); cf. it., prov., cat. *ombra*, fr. *ombre*.
PIE ***unkŭs**(**r**)**a**; cf. lituan. *unks-ua* „umbră”. Walde (II, 815) arată că *Umbria* a însemnat „ținutul umbrei”, indicând un PIE ***unqs-ra**, din care **q**(**k**) nu putea da *b*. Aici *b* nu poate proveni decât dintr-un *kŭ*(*gŭ*), fenomen întâlnit în osco-umbrică. *Umbria* este cuvânt umbric provenit de la ***unkŭs-ra**, preluat apoi în latină.
Der: *a umbri*, *umbrire*, *umbrit*, *umbritor*, *umbros* etc.

ụmed – jilav, neuscat.
Lat. *humidus* (Puşcariu, 1802; *REW*, 4233; Cioranescu, 9047) (din sec. XIX).
Der: *a umezi*, *umezeală*, *umiditate*.

umflạ (ar. *umflu*, mgl. *amflu*, istr. *ămflu*) – a mări volumul, a dilata.
Lat. *inflare* „a sufla, a umfla” (Puşcariu, 1802; *REW*, 4406; Cioranescu, 9048). Trecerea lui *in-* la *un-* este mai veche, ea nu a avut loc în română; cf. logud. *unflare*, sicil. *unkari*, calabr. *uhhare* (cf. Cioranescu).
PIE ***bhel-**, **bhle-** „a se umfla” (*IEW*, 120). Provine de la a doua formă cu pref. **in-bhlo* > *inflo*.
Der: *umflare*, *umflat*, *umflătură*.

umilị – 1. a se simți sau a face pe cineva să se simtă umil; 2. a (se) înjosi.
V.sl. *umiliti* „a se căi” (Miklosich, *Slaw*. *Elem*., 50; Cihac, II, 196). Forma slavă este împrumut din latină sau din str-română; cf. lat. *humilis*.
Der: *umil*, *umilire*, *umilință*, *umilitor*.

ụmple (ar. *umplu*, mgl. *ampl'u*) – 1. a face ca un recipient să fie plin; 2. a îmbuiba, a îndesa; 3. a împlini; 4. a molipsi.
Lat. *implere* „a umple" (Şăineanu, *Semasiol*., 198; Puşcariu, 1807, *REW*, 4310, Cioranescu, 9052).
PIE ***pel-**, **ple-** „a curge, a umple" (*IEW*, 798); cf. v.ir. *lin*(*a*)*im* „a umple" (I, sg.) < **plin-aim*, cymr. *llawn* „plin", bret. *lenn*, got. *fulls*, v.scand., v.sax. *full*, v.g.s. *fol*, lituan. *pilnas* „plin", v.sl. *plŭnŭ* „plin", gr. *πιμπλεμι* „umplu" (v. **plin**).
Der: *umplere*, *umplut*, *umplutură*.

un (ar., mgl. *un*, *ună*, istr. *ur*) – aricol nehotărît (masculin, sg).
Lat. *unus* „unu" (Puşcariu, 1808; *REW*, 9075; Cioranescu, 9053).
PIE ***oi-no-s** (*IEW*, 286); cf. gr. *oívoς*, lat. *unus* < v.lat. *oinos*, v.ir. *oen* „un", cymr., bret. *un* „un", v.pr. *ains* „un", lituan. *vienas* „un", v.sl. *inŭ* „un", alb. *një* < proto-alb. **ajnja* < PIE ***oinos** (cf. Orel).
Der: *a uni*, *unire*, *uneală*, *unitate*.

ụnchi – bărbat considerat în raport cu copiii fraţilor şi ai surorilor sale.
Lat. **unclus* < *avunculus* „fratele mamei" de la *avus* „bunic" (Puşcariu, 1809; *REW*, 838; Rosetti, I, 70; Cioranescu, 9054).
Forma **unclus* nu este atestată, deşi are aceeaşi origine cu lat. *avunculus*. Tot de la această formă provin prov., fr. *oncle*, alb. *ungj*. Din franceză a trecut în germană şi engleză. După Dauzat, forma fr. *oncle* < lat. *avunculus* „unchi din partea mamei" < lat. *avus* (v. **auş**).
Forma românească presupune un mai vechi **aunclu-s* > **onclu*, **unclu*. Ca şi în alte cazuri, formele neolatine presupun forme fără primul *u* din suf. lat.-*ulus*. Am arătat cu diverse ocazii că acest *u* este de natură epentetică în limba latină, în latina veche acest *u* lipsea.
Der: *unchiaş* „moş, bărbat în vârstă" (var. *uncheş* „unchi). Varianta *unchieş* este întâlnită în toată Moldova (la apus, dar şi la răsărit de Prut) cu sensul de „unchi".
Der: *unchiuleţ*, *uncheş*, *unchiaş*.

ụndă (ar. *undă*) – val, talaz.
Lat. *unda* „val, undă" (Puşcariu, 1810; *REW*, 9059; Cioranescu, 9050). Panromanic; cf. vegl. *yonda*.
PIE ***aud-**, **ud-** „a uda, a muia, a curge" (*IEW*, 78) de la un ***auent** (*IEW*); cf. skt. *udan* (locat. *udna*) „apă", let. *udens* „apă", v.pr. *unds* „apă" (v. **ud**).
Der: *a undui*, *unduire*.

ụnde (var. *une*, *inde* (Trans.), ar. *iu*, *iudo*, *iuva*, mgl. *iunde*, istr. *dende*) – adverb de loc.
Lat. *unde* „unde" (Puşcariu, 1812; *REW*, 9062). Panromanic.
PIE ***kŭu** „unde" (*IEW*, 647); cf. skt. *ku*, av. *ku* „unde", skt. *kutah* „unde, încotro", av. *ku*, *kuda* „unde", v.ir. *codu* „unde", m.cymr. *cu*, *cwd* „unde", got. *hun* „unde", lituan. *kur* „unde" < **kun*, v.sl. *kąda*, alb. *kund* „unde". În mod evident, a existat o formă **kund*(*a*), *kund*(*e*), apoi velara iniţială a căzut în latină.
De remarcat că în albaneză această velară s-a păstrat. Nu este clar de ce în cymrică PIE ***kŭ** nu a trecut la *p*, cum ar fi fost normal. Este desigur vorba de o excepţie de la regulă. Acelaşi lucru este valabil şi în ce priveşte pronumele relativ-interogative din română (v. **care**, **când**). Formele aromâne sunt mai apropiate de lat. *ubi* „unde", mai frecvent în latină decât *unde*. Cum am mai arătat, categoriile gramaticale închise (adverbe, conjuncţii, prepoziţii) se schimbă mult mai greu decât cuvintele din categoriile deschise. Şi din acest caz, reiese că aşa-zisa latină balcanică era neunitară.

ụndiţă (ar. *undiţă*, mgl. *vondiţă*) – unealtă de pescuit alcătuită dintr-o vergea flexibilă de care este legată o sfoară, având la un capăt un cârlig ascuţit de care se prinde momeala.
V.sl. *ąda*, *ądica* „cârlig, undiţă" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 54; Cihac, II, 439; Cioranescu, 9059). Forma din slava veche este *udica*, în ciuda celor indicate de Miklosich; cf. sloven., scr. *udica* „undiţă, rus. *uda*, *udica*. Forma nu are răspândire în limbile slave, fiind prezentă doar în slavele de sud şi rusă. Rusa l-a preluat probabil din slava veche bisericească. Vasmer

(III, 173) crede că formele dintr-o serie de limbi din zona baltică: let. *unda*, eston. *und*, livon. *unda* „undiță” provin din proto-sl. **õda* care, după el, ar fi compus din pref. **an* sau **on* şi rad. **dhe*.
Totuşi, ipoteza lui Vasmer nu este corectă din moment ce acest radical apare în mai multe limbi IE cu sens de „cârlig, încovoiat”; cf. skt. *ankás* „cârlig”, gr. *ágκoς* „cârlig, încovoiat”, lat. *uncus* „curbat”, lat. *uncinus* „cârlig, undiță”.
Toate aceste forme provin din PIE ***ank-**, **ang-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 45). Bg. *vadica* provine probabil din mgl. *vondiță* şi nu invers, cum ar părea la prima vedere. Prezența în latină a formei *uncinus* cu acelaşi sens permite reconstruirea unui rad. IE **onkda* „undiță”. Cu toate acestea, este greu de stabilit adevărata filiație a acestui termen.
Der: *undițar*.

undreạ (var. *îndrea*, *andrea*) – numele lunii decembrie.
De la numele *Sf. Andrei* (Diez, *Gramm., I*, 440; Roesler, 564; Tagliavini, *Arch. Rom*., 12, 190; Tiktin)Lat. **endrella* < gr. *ένδριον* (Giuglea, *RF*, 2, 49). Forma greacă *ένδριον*, dată de Giuglea, nu este atestată, forma corectă fiind *ένδρυον*, iar **undrea** cu acelaşi sens pare a fi o contaminare cu **undrea** „ac, cârlig” care ar putea fi înrudit cu *ένδρυον* „cui de lemn, cui cu care se prinde jugul la proțap, oiştea dintre boi”. Chantraine (346) consideră că gr. *ένδρυον* provine din PIE ***deru-**, **dru** „arbore, copac” (*IEW*, 214) care ulterior a ajuns să însemne „lemn”. Acest radical are multe forme în diverse limbi IE, inclusiv limba română (v. **drug**, **druete**). De altfel, etimologia formei greceşti nu interesează prea mult în acest caz, pentru că originea rom. **undrea** „ac, cârlig” a fost bine stabilită de Poghirc (v. **andrea**).
Dat fiind faptul că provine de la *Andreas*, este evident că forma de bază este *îndrea* (*andrea*), nu **undrea**. Pe de altă parte, accentul pare să nu fie acelaşi la cele două forme omonime, fapt care atestă originea lor diferită (v. **andrea**).

uneạltă – sculă.
Formă compusă de la *une-alte* (Hasdeu, *Cuvente*, I, 726; Philippide, *Principii*, 148; Tiktin; *REW*, 382).
Der: *a unelti*, *uneltire*, *uneltitor*.

ụnge (ar. (*a*)*ungu*, mgl. *ung*, istr. *ungu*) – a acoperi cu un strat unsuros sau lipicios.
Lat. *ungere* „a unge” (Puşcariu, 1815; *REW*, 9069).
PIE ***ongŭ-** „a unge”, **ongŭen**, **ụngŭen** „unsoare” (*IEW*, 779); cf. skt. *anakti*, *añjáyati* „a unge”, skt. *añgih* „unt folosit la sacrificii”, umbr. *umtu* „*unguito*”, v.pr. *anctan* „unt”, v.g.s. *ancho* „unt”, v.ir. *imb*, cymr. *ymen*, bret. *amann*, alb. *yndyrë* „untură”.
Rom. **unge** poate proveni, în egală măsură, din latină sau din PIE ***ongŭ-** prin traco-dacă (v. **unt**).
Der: *ungere*, *uns*, *unsoare*, *untură*, *unsuros*.

unghẹr (var. (înv.) *înghiu*) – 1. colț al unei încăperi; 2. loc retras, ascuns.
Lat. *angŭlus* „unghi, colț” (Densusianu, *Hlr*, 106; Puşacriu, 1817; *REW*, 465; Cioranescu, 9064). Din punct de vedere fonetic derivarea din lat. *angŭlus* nu este posibilă, întrucât ar fi dat în româneşte **îngher*. *U* inițial provine de la o vocală rotunjită.
PIE ***ank-**, **ang-** „a îndoi” cu formele nominale ***anko**, **onko**, **ankulo**, **anken-**, **ankon**, **anko-to**, **ankro-** (*IEW*, 46; cf. skt. *ancati* „a îndoi, a încovoia”, skt. *antuča-h* „cârlig”, m.pers. *ancitan* „a încovoia”, av. *aka* „cârlig”, gr. *ágκων* „arc, cot”, lat. *ancus* „*qui aduncum brachium habet*”, lat. *uncus* „strâmb, încovoiat”.
Der: *unghi* „colț, figură geometrică”.

ụnghie (ar. *ungl'e*, mgl., istr. *ungl'ă*) – 1. placă cornoasă care creşte la ultima falangă a degetelor la mâini şi la picioare; 2. substanță cornoasă la degetele păsărilor şi a animalelor.
Lat. *ungula* „copită” < *unguis* „unghie” (Cipariu, *Gram*., 47; Puşcariu, 1817; *REW*, 9071; Cioranescu, 9062). Panromanic.
PIE ***onogh-**, **ongh-**, **nogh-** (*IEW*, 780); skt. *anghrih* „picior” < **onghli* (cf. *IEW*), got. *ga-nagljan* „*nail up*”, v.g.s. *nagal*, n.g.s. *Nagel* „unghie”, v.ir. *ingen*,

v.cymr. *enguin* „unghie”, v.prus. *nagutis* „nghie”, lituan. *nagas* „unghie”, lituan. *naga* „copită”, v.sl. *nogŭtŭ* „unghie”, v.sl. *noga* „picior”.
Forma rom. **unghie** provine de la un mai vechi **onglie*, **unglie*, formă similară cu cea din care, după *IEW*, provine skt. *anghrih*. De menționat că *u* din pref. latin *-ula* este de natură epentetică. Cu alte cuvinte, lat. *ungula* provine dintr-un proto-lat. **ungla*.
Der: *unghiuță*, *unghioară*.

unt (ar. *umtu*, mgl., istr. *unt*) – grăsime extrasă din lapte.
Lat. *ŭnctum* „ulei, unguent” (Puşcariu, 1818; *REW*, 9057). Lat. *unctum* derivă din *ungo* „a unge”. În general, grupul lat. *ct* a dat *pt* în română; cf. v.prus. *anctam* „unt” (v. **unge**).
Der: *untdelemn*, *untişor*, *untos*.

untură (ar. *umtură*, mgl. *untură*) – grăsime animală.
Lat. *unctura* (Puşcariu, 1820; *REW*, 9058; Cioranescu, 9068). Panromanic; cf. alb. *ündürë*. Are aceeaşi origine cu a **unge**, respectiv **unt** (v. **unge**, **unt**).

ura (ar. *aor* „a ura”) – a adresa cuiva o dorință de bine.
Lat. *orare* „a vorbi, a vorbi ca un orator, a ruga” (Cipariu, *Gram*., 44; Densusianu, *Rom*., 28, 61; Şăineanu, *Semasiol*., 86; Puşcariu, 1830; *REW*, 6081; Cioranescu, 9071). Panromanic.
PIE ***ōr-**, ***ər-** „a vorbi, a striga” (*IEW*, 781); cf. hitt. *arija* „a consulta un oracol”, skt. *aryati* „a lăuda, a binecuvânta”, gr. *ára* „1. rugăciune; 2. promisiune; 3. blestem”, alb. *uro* „a ura”, rus. *orú*, *oratŭ* „a striga, a țipa”.
Der: *urare*, *urat*, *urător*, *urătură*.

urcă – 1. a merge în sus, a sui; 2. a se cățăra; 3. a se ridica; 4. a se mări, a creşte.
Lat. **oricare* < *orior* „a apărea, a se ridica” (Puşcariu, 1824; Tiktin; *REW*, 6098; Rosetti, I, 172). Din gr. *óroç* „munte” (Pascu, *Etim*., 49; Pascu, *Beiträge*, 11).
Deşi rom. **urca** nu provine nici din greacă, nici din latină, este totuşi cognat cu cele două forme presupuse de cercetători a fi etimoane ale formei româneşti.
PIE ***er-**, **or-**, **ṛ-** „a (se) pune în mişcare, a ajunge, a urca” (*IEW*, 326), cu prelungire în velară **ṛgh** (*IEW*, 328); cf. hitt. *šark* „a se urca”, hitt. *arai* „a se ridica”, skt.(ved.) *arta* „a se ridica”, skt. *abhy-ucchraya* „ridicare”, skt. *uccar* < *ud-car* „a urca, a se ridica”, gr. *érχομαι* „a pleca, a începe”.
Pentru rom. **urca** trebuie pornit de la forma cu prelungire în velară ca şi în cazul limbilor greacă şi hittită. Forma rom. *crai-nou* „lună nouă” provine de la acest radical primtr-o formă mai veche **ukraino* „cel care urcă, cel care răsare” al cărui sens originar s-a pierdut, forma fiind de asemenea adaptată după forme deja cunoscute, prin etimologie populară (v. **aburca**, **porni**, **urni**).
Der: *urcuş*, *urcător*, *urcare*.

urciȯr[1] (ar. *ulcior*) – vas de lut.
Lat. *urceolus* < *urceus* „urcior, borcan” (Cipariu, *Elem*., 54; *REW*, 9079).
După Glare (2105) lat. *urceolus* este un împrumut, înrudit cu gr. *órχη* „urcior, borcan”. Lat. *urceus* provine de la acelaşi radical ca şi lat. *orca*, *urna*. Chantraine (1161) apropie forma greacă de lat. *urceus*. Din aceste forme se poate reconstitui un PIE ***ork**'-, **orgh-** „vas, urcior”.

urciȯr[2] (ar. *urcior*, *ulcior*) – mic furuncul la ochi.
Lat. *hordeolus* < *hordeus* „orz” (Candrea-Densusianu, 1289; Pascu, I, 137; *REW*, 4179). Această ipoteză este neverosimilă din punct de vedere semantic.
PIE ***uer-**, **uerd-**, **uers-** „ridicătură, umflătură pe pământ sau pe piele” (*IEW*, 1151); cf. lat. *varus* „îndoit în afară, coş pe față”, *verruca* „neg, ieşitură în afară”, m.ir. *ferbb* „umflătură pe piele”, isl. *var* „urdoare”, v.pr. *warsus* „buză”. Rom. *urcior* provine de la un mai vechi **urd-or* (v. **sfârc**, **urdoare**). Origine traco-dacă.

ụrdă (ar., mgl. *urdă*) – produs lactat care se obține prin fieberea zerului.
Dacic (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1874, 105; Hasdeu, *Cuvente*, I, 307). Mgh. *orda*, *urda* (Cihac, II, 537). Forma maghiară provine din română (cf. Edelspacher, 24).

Tracic **urida* (Philippide, II, 739; Pascu, *Arch. Rom*., 6, 224; Pascu, I, 192). Asemănarea cu alb. *urdhë* „urdă” indică originea traco-illirică a acestui termen. Cert este că acest cuvânt există în toate limbile balcanice şi slave, care l-au împrumutat din română; cf. ngr. *oúρδα* (Meyer, *Neugr. St., II*, 77; Murnu, 37), bg. *urda* (Capidan, *Raporturile*, 214), sb., slov., ucr., ceh. *urda*, pol. *hurda* (Miklosich, *Wander*., II, 20; Candrea, *Elem*., 401), rus. *urda* (Vasmer, III, 188).

PIE *uer- „a fierbe, a arde” (*IEW*, 1166); cf. hitt. *uar* „a arde”, arm. *varem* „a aprinde”, lituan. *virti* „a fierbe”; gmc. **uarma* „cald” (cu got. *warmjan* „a încălzi”, v.g.s. *warm* „cald”, eng. *warm*), v.sl. *variti* „a găti”, alb. *urdhë* „urdă”. Extragerea urdei din zer se face prin fierberea acestuia (v. var). Origine traco-dacă.

Der: *a urdi* „a scoate urda din zer prin fierbere”, *urdit*, *urdar* „vergea de amestecat zerul în timpul fierberii”.

urdiņă (ar. *urdin* „brazdă”, *urdin* „a circula”, mgl. *ordin*) – a face un drum în mod repetat.

Lat. *ordinare* „a pune pe rânduri, a aranja” (Puşcariu, 1826; *REW*, 6090; Cioranescu, 9079). Lat. *ordinare* < lat. *ordo* „rând” (Walde, II, 222).

Sensul rom. *urdina* este diferit, astfel încât este puțin probabil ca lat. *ordinare* să fie etimonul formei româneşti, deşi cele două forme sunt înrudite (v. **rând**).

Der: *urdiniş* „gura stupului”.

urdoare – secreție care se depune la marginea pleoapelor, puchin.

Cihac (II, 440) îl pune în legătură cu a **urdina**, în acest caz cu sensul de „a avea diaree”. Lat. **horridorem* (Puşcariu, *Conv. lit.*, 39, 303; Puşcariu, 1828; *REW*, 4187) sau lat. **udor* (Puşcariu, *Dacor*., 5, 410). Niciuna dintre aceste ipoteze nu este verosimilă. Cioranescu (9080) îl consideră cu origine incertă.

PIE ***uer-**, **uerd-**, **uers-** „ridicătură, umflătură pe pământ sau pe piele” (*IEW*, 1151); cf. lat. *varus* „îndoit în afară, coş pe față”, *verruca* „neg, ieşitură în afară”, m.ir. *ferbb* „umflătură pe piele”, isl. *var* „urdoare”. Ambele forme latine provin, după Walde-Pokorny, de la acest radical (v. **urcior**[2], **sfârc**). Origine traco-dacă.

Der: *urduros*.

urechе (ar. *ureacl'e*, mgl. *urecl'ă*, istr. *urecl'e*) – fiecare dintre cele două organe ale auzului.

Lat. **oricla* < *auricula* < *auris* „ureche” (Diez, I, 275; Puşcariu, 1829; *REW*, 793; Cioranescu, 9082). Panromanic; cf. vegl. *orakla*.

PIE ***ous-**, **əus-**, **us-** „ureche” (*IEW*, 785); cf. av. *uši*, n.pers. *hoš* „ureche”, gr.(dor.) *ṓs* „ureche”, lat. *auris* „ureche” < proto-lat. **ausis*, got. *auso* „ureche”, v.isl. *eyra*, v.sax. *eare*, v.g.s. *ōra* „ureche”, v.ir. *au* „ureche”, v.sl. *ucho*, lituan. *ausis* „ureche”, alb. *vesh* „ureche”.

Remarcăm că forma lituaniană modernă este identică cu forma proto-latină şi apropiată de cea albaneză (v. **unghie**).

Der: *a urechea*, *urechеală*, *urecheat*, *urechiuşă*, *urechelniță*.

urgie (ar. *urγie*) – năpastă, nenorocire.

Gr. *oργή* „temperament, dispoziție” (Densusianu, *ILR*, I, 202; Puşcariu, 1831; Candrea) sau prin intermediul unui lat. **orgia*.

PIE ***urga** „furie, forță” (Boisacq, 710); cf. skt. *urja* „forță, putere”, skt. *urj* „furie”, ir. *ferg*, *ferk* „furie”. Sensurile din sanskrită şi irlandeză sunt mult mai apropiate de română decât cel din greacă. Provine din traco-dacă.

Der: *urgisi* (cf. ngr. *όργιζωμαι* „a supăra”), *urgiseală*.

uriaş – gigant.

Mgh. *óriás* „uriaş” (Cihac, II, 537; Tiktin; Cioranescu, 9086); cf. sloven. *orijaš*, pol. *oriak* „numele unui personaj din mitologia slavă” (cf. Cihac).

Rom. **uriaş** are echivalente în mai multe limbi IE, deci nu poate fi de origine maghiară. Forma maghiară provine din română, ca şi formele slave.

Rom. **uriaş** pare să provină din PIE ***uer-** „loc ridicat”, ***uŗsu** „înalt” (*IEW*, 1151), cu echivalente

foarte apropiate ca sens şi formă în mai multe limbi indo-europene vechi; cf. skt. *uru* „larg, mare, spațios”, hitt., luvit. *ura* „mare”, palaic. *ura* „mare”. Înrudirea cu aceste forme este indubitabilă.
Rom. **uriaş** provine de la PIE ***uṛsu**, unde lichida vocalică **ṛ** > *ri*, *re*, deci un mai vechi **uresu* > **uriesiu*, *urieş* > **uriaş**. Origine traco-dacă.

u̯ric (**-ce**) – document scris.
V.sl. *urokŭ* „sentință” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 50; Cihac, II, 441). Cioranescu (9087) respinge, pe bună dreptate, această ipoteză.
Din mgh. *örök* „etern, perpetuu, permanent” (Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 98; Cioranescu, 9087). Şi această ipoteză trebuie respinsă pe principii semantice.
Este atestat în documentele slavo-române încă din 1392. Rom. **uric** provine probabil din PIE ***ōr-**, ***ər-** „a vorbi, a chema, a striga” (*IEW*, 781); cf. skt. *áryati* „a lăuda, a preamări”, hom. *αρή* „rugăciune”, lat. *oro*, *-are* „a vorbi, a ruga, a cere”, *oratio* „vorbire, discurs, cuvântare”, osc. *urust*, *ōrāverit*, *ēgerunt*. În vechime, de multe ori, uricul era scris cu scopul de a fi citit unui public neştiutor de carte.
Der: *uricar* „1. persoană însărcinată cu redactarea uricelor în cancelariile domneşti, logofăt, pisar”; 2. colecție de documente vechi”.

urî (ar. *urăscu*) – a nutri un sentiment puternic de antipatie pentru ceva sau cineva.
Lat. **horrire* < *horescere* (Puşcariu, 1823; *REW*; 4185; Cioranescu, 9085).
Lat. *horesco* < *horreo* înseamnă „a fi rigid, a se zbârli, a fi agitat”. Deci, chiar dacă am considera o formă lat. **horrire*, această formă nu poate constitui originea rom. **urî** şi alb. *urrej* „a urî” din motive semantice. O formă similară există în limba sanskrită; cf. skt. *vi-hary*, *haryeti* „a dispreţui, a urî”, formă care este apropiată de cele din română şi albaneză. Din fondul traco-illiric.
Der: *ură*, *urât*, *urâcios*, *urâciune*, *urâtor*, *urâţenie*.

urla[1] (ar. *aurlu*) – a scoate urlete.
Lat. **urŭlare* < *ululare* „a urla, a striga” (Diez, I, 436; Puşcariu, 1813; *REW*, 9039); cf. it. *urlare*, fr. *hurler* „a urla”. Lat. *ululo* este considerat formație onomatopeică.
Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. skt. *ululih*, gr. *όλολυζω* „strig”, v.sax. *hulen*, m.oland. *hulen*, v.g.s. *huwila* „cucuvea” (cf. lat. *ulula* „huhurez, bufniță”), m.ir. *ulach* „strigăt, urlet”, lituan. *uluoti* „a striga”, alb. *ulerij*, eng. *howl* „a urla (despre animale)”, alb. *ulëri* „a urla”. Orel (484) consideră că forma albaneză provine din lat. **urulare* < lat. *uluare*; cf. sard. *urulare*. Barnhart (494) consideră eng. *howl* de origine imitativă.
Der: *urlet*, *urlător*, *urlătoare*, *urlătură*.

urla[2] – a cădea, a fugi.
Trebuie asociat cu v.sax. *hurlen* „a arunca cu forță”, eng. *to hurl* „a se mişca cu viteză, a se arunca cu forță”, n.g.j. *hurreln* „a arunca”. Aceste forme germanice sunt cognați cu rom. **urla**[2]. Barnhart (498) consideră eng. *hurl* cu origine incertă.
Legătura dintre formele germanice şi rom. **urla**[2] este evidentă. Atât formele germanice cât şi cea din limba română sunt, probabil, de origine imitativă provenind de la un radical IE comun (cf. **urla**[1]).
Der: *urloi* „burlan”.

urluị (var. *a urui*) – a măcina mare.
Mgh. *öröl*, *-ni* „a măcina” (Tiktin; Gáldi, *Dict.*, 98; Cioranescu, 9090). Ambele forme par să fie de natură imitativă.
Der: *urluială*, *uroaie*.

u̯rmă (ar., mgl. *urmă*) – 1. dâră, semn, amprentă; 2. vestigiu; 3. rezultat, consecință.
Gr. *οσμή* „miros” (Diez, I, 296; Densusianu, *Hlr*, 201, Roesler, 577; Philippide, II, 740; *REW*, 6112; Rosetti, II, 69). Gr. *ορμάω* „a presa” (Cihac, II, 721; Schuchardt, *ZRPh.*, 20, 252; Puşcariu, 1835). Cioranescu (9091) îl consideră cu origine incertă
Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi admisă. Rom. **urmă** este probabil cognat cu gr. *ορμάω*, dar forma românească nu provine din greacă. Acest radical este prezent, de asemenea, în albaneză şi italiană; cf. alb. *gjurmë* „urmă”, *gjurmoj* „a urmări”,

it. *orma*. De Mauro-Mancini (1401) consideră it. *orma* cu origine incertă. Este de presupus că în toate cele trei limbi provine din fondul pre-roman. Pe lângă română, italiană şi albaneză forme similare sunt atestate în hittită, latină şi în limbile germanice.
Der: *a urma*, *a urmări*, *următor*, *urmare*, *urmărire*, *urmaş*.

urnị (ar. *aurnescu* „a se grăbi") – a (se) mişca din loc.
V.sl. *urinati* „a devia" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 34; Cihac, II, 345; Cioranescu, 9092). V.sl. *otŭrinati* „a împinge" (Tiktin). Formele vechi slave invocate nu sunt atestate (cf. Djačenko). Cioranescu respinge ipoteza lui Tiktin ca fiind dificilă din punct de vedere fonetic.
PIE ***ureg-** „a împinge, a urmări" (*IEW*, 1181); cf. lat. *urgeo* „a presa, a păsa, a împinge", v.friz. *wreka*, v.sax. *wreccan* „a mâna, a împinge". Rom. a **urni** provine de la acest radical prin înlocuirea velarei *k* cu nazala *n* (**porni**). Origine traco-dacă.
Der: *urnire*.

urs (ar. *ursu*, mgl., istr. *urs*) – mamifer omnivor masiv cu botul lung şi coada scurtă cu blană neagră, brună-roşcată sau albă.
Lat. *ūrsus* „urs" (Puşcariu, 1836; *REW*, 9089; Cioranescu, 9093).
PIE ***ṛk'sos**, **ṛk'tos** „urs" (*IEW*, 875); cf. skt. *rksas*, gr. *ἄρτος*, alb. *ari* (*arushë* „ursoaică"), v.ir. *art* „urs", cymr. *arth* „urs". De remarcat că forma albaneză se apropie de cele celtice.
Kretschmer (*Glossa*, 14, 86; cf. Walde) spune că nu este sigur dacă numele tribului illiric al *Ursenitini*-lor este de origine latină ori illirică, deşi acest radical este prezent şi în numele insulei *Ursaria* (Krahe, *IF*, 57, 115; cf. Walde). Este destul de evident că atât etnonimul, dar mai ales toponimul respectiv sunt de origine illirică şi nu latină, astfel că rom. **urs** este, probabil, de origine traco-illirică (v. **lup**). În limba bască avem forma *hartz* „urs" apropiat de formele celtice şi de hitt. *harttaga* „urs". Este posibil ca forma bască să fie un împrumut din dialectele celtice din Peninsula Iberică înainte de cucerirea romană.
Der: *ursoaică*, *ursuleț*, *ursar*, *ursesc*, *urseşte* etc.

ursị (var. *a ursa*, ar. *ursescu*) – a hotărî dinainte soarta unei fiinşe sau a unui lucru, a predestina.
Cihac (II, 203) crede că are aceeaşi origine cu „a urzi". Ngr. *ορίζω* „a limita, a determina, a pune hotar" (Pascu, II, 98; Tiktin; Candrea; Cioranescu, 9094); cf. bg. *orisvam* „soartă, destin" care provine din română.
Rom. a **ursi** nu poate proveni din neogreacă deoarece este un cuvânt vechi, legat de o mulțime de tradiții şi legende populare, care au o vechine considerabilă. Contacte lingvistice mai strânse între română şi neogreacă sunt de dată recentă, din secolele XVII-XVIII. Provine din fondul pre-latin.
Der: *ursire*, *ursit*, *ursită*, *ursitor*, *ursitoare*.

ursụz – morocănos, posac, necomunicativ.
Tc. *ogursuz* „nefericit" < gr. *αγούρι* < lat. *augurium* „augur, prevestire" (Roesler, 604; Şăineanu, II, 374; Cioranescu, 9096). Nu este exclus să provină din tc. *ogursuz*, deşi ipoteza este puțin probabilă. Origine incertă.

uruiọc (var. *urioc*, *urioş* (Trans.) – capetele firelor de urzeală care rămân după țeserea pânzei.
Sb. *urivak* „sfoară" (Candrea; Cioranescu, 9088), ucr. *uri*(*v*)*ok* „capăt" (Scriban). V.sl. *urezati* „a tăia" (Candrea, II, 310). Gr. *ούρίαχος* „capăt" (Diculescu, *Elementele*, 465). Ultimele două ipoteze sunt respinse de către Cioranescu.
În mod evident, rom. **uruioc** trebuie asociat cu gr. *ουρίαχος*, ambele având acelaşi sens şi desigur aceeaşi origine, în ciuda celor spuse de Cioranescu. Boisacq (728) asociază forma greacă cu lat. *urruncum* „partea inferioară a sabiei". Pe de altă parte, Walde (II, 842) asociază lat. *urru*, *urruncum* cu v.g.s. *ars* „coccis, coadă, partea din spate", v.ir. *err* „coadă, capăt", arm. *or* „spate, dos", hitt. *arraš* „anus".

Walde crede că lat. *urruncum* are aceeaşi origine cu *verruca* care provine din PIE ***uer-**, **uerd-**, **uers-** „umflătură, ridicătură (pe pământ sau pe piele)”. Cu toate acestea, este de presupus că nu au aceeaşi origine, în ciuda opiniei lui Walde. Pe de altă parte, am văzut că rom. **uruioc** are o multitudine de forme echivalente în diverse limbi IE, astfel încât trebuie considerat de origine traco-dacă.

urzi (ar. *urdzăscu*) – 1. a pregăti urzeala pentru țesut; 2. a unelti, a complota; 3 a crea, a face.
Lat. *ordīri* „a urzi” (Densusianu, *Hlr*., 14; Puşcariu, 1839; *REW*, 6093). Panromanic. Acest radical este atestat şi în greacă; cf. gr. *ορδέω* „a întinde o pânză”. Prin urmare, termenul a avut o răspândire mai largă.
Toate aceste forme provin de la un IE ***ord-, *urd-**. După Walde (II, 221) lat. *ordīri* provine de la un PIE ***ar-** „a adăuga, a pune peste” (v. **rând**).
Der: *urzire*, *urzeală*, *urzitor*, *urzoi*, *urzit*.

urzică (ar. *urdzică*, mgl. *urzică*, istr. *urzikę*) – plantă erbacee cu flori verzi, cu peri urticanți pe tulpină şi pe frunze (*Urtica dioica*, *Urtica urens*).
Lat. *urtīca* „urzică” (Puşcariu, 1840; *REW*, 9090); cf. it. *ortica*, prov., cat., sp., port. *ortiga*.
Este problematică trecerea *tī* > *zi*, ar fi trebuit să fie **dī* > *zi*, deci un lat. **urdīca*. Forme cu dentală sonoră există în unele dialecte romanice periferice; cf. abruzz. *ardica*, sicil. *firdica*, arag. *jordiga*. Cu toate acestea, Meyer-Lübke (*ZRPh.*, 8, 145) crede că este vorba de o contaminare cu gr. *άδίκη* (*άρδίκη*) „urzică” sau cu *ardere* (Meyer-Lübke, *Archiv.*, 166, 59), dar acest lucru nu poate fi adevărat, deoarece o contaminare cu forma greacă în toate aceste dialecte italiene este puțin probabilă. Forme similare au putut exista în unele idiomuri pre-romanice.
Der: *a urzica*, *urzicare*, *urzicuță*, *urzicător*, *urzicătură*.

uscă (ar. *usîc*, (*u*)*suc*, mgl. *usc*, istr. *uscu*) – 1. a scoate umiditatea dintr-un obiect, a (se) zvânta, a (se) zbici; 2. a deshidrata; 3. a se ofili, a se vesteji.
Lat. **exsucare* „a extrage (sucul)” (Densusianu, *Rom*., 33, 288; Meyer, *Alb. St*., IV, 89; Puşcariu, 1841; *REW*, 3073). Lat. **usticare* < *ustum* „ars, uscat” < *uro* „a arde, a usca” (Cioranescu, 9099).
Rom. **usca** trebuie asociat cu calabr. *uscare* „a arde”, cu care are o origine comună, precum şi cu lat. *ustum* şi *ustio*, *-nis* „expunere la foc”, fără să existe însă un verb latin apropiat, cu excepția lat. *uro*.
Toate aceste forme provin din PIE *eus- „a arde” (*IEW*, 347); cf. skt. *oşati* „a arde” (III, sg.), gr. *εύω* < **euso* „a arde”, v.scand. *usli* „cărbuni aprinşi”. De la acest radical cu prelungire în *t*, prin urmare un radical **ust-* în latină şi cu prelungire în *k* în română şi calabreză (v. ustura). Provine din fondul pre-latin.
Der: *uscare*, *uscat*, *uscător*, *uscătură*, *uscătorie*, *uscăciune*, *uscăcios*, *uscățiv*, *uscățele*.

ușnă (var. *uznă*) – gură, deschizătură.
V.sl. *ustina* „buză” (Cihac, II, 441; Tiktin; Cioranescu, 9102). Forma veche slavă nu este atestată, deşi forme similare există în câteva limbi slave; cf. bg. *usten* „gură”, pol., ceh. *usta* „gură”.
Deşi rom. **usnă** este cognat cu aceste forme slave, nu poate proveni din slavă din motive fonetice, mai precis trecerea lui *t* la *n* este foarte puțin probabilă. În acest sens, trebuie reținut că grupul *st* este foarte frecvent şi stabil în limba română, pe când cel *sn* este cu mult mai rar. Pornind de la acest fapt, era firesc să se fi păstrat grupul *st*, aşa cum este în limbile slave, dacă ar fi vorba de un împrumut din aceste limbi.
Are aceeaşi origine cu **uşă**, ambele provenind din PIE ***os-**, **əus-**, **us-** (Walde, II, 228); cf. lituan. *úoksas* „deschizătură”. Din fondul pre-latin (v. **uşă**).

usturą – a face pe cineva să simtă o senzație puternică de înțepătură sau de arsură.
Lat. *ustulare* „a arde parțial, a ustura” (Densusianu, *Rom*., 33, 288; Puşcariu, 1845; *REW*, 9097; Cioranescu, 9108). Lat. *ustulare* are aceeaşi origine cu *ustum* „ars, uscat” (v. **usca**).
Der: *usturător*, *usturătură*, *usturime*, *usturoi*, *usturoia* etc.

usục (ar. *suc*, *usâc*) – substanță unsuroasă de pe lâna oilor.

Gr. *οϊσυπος* „grăsime de oaie”, printr-o formă eolică **οϊσυκος* (Diculescu, *Elemente*, 456). Această ipoteză nu are nici o justificare ştiințifică, deşi rom. **usuc** poate fi asociat cu gr. *Οϊσυπος*; pare să provină din fondul balcanic. Din a **usca** (Tiktin). Nu poate fi asociat cu a **usca**. Cioranescu (9109) îl consideră cu origine necunoscută..

ụşă (var. *uşe*) – deschizătură de formă regulată în perele unei clădiri, al unei locuințe, vehicul pentru a permite intrarea sau ieşirea prevăzută cu un ansamblu format dintr-un cadru fix de care se prinde un cadru mobil care închide sau deschide această deschizătură.

Lat. **ustiam* < *ostium* „uşă” (Cipariu, *Gram.,* I, 60; Meyer-Lübke, *ZRPh.*, 25, 355; Puşcariu, 1832; Pascu, I, 181; *REW*, 6117; Rosetti, I, 60; Cioranescu, 9101); cf. it. *uscio*, prov. *uis*, fr. *huis*.

Rom. **uşă** nu poate proveni din **ustiam* din motive fonetice, deoarece ar fi dat în română **ustie*. Rom. **uşă** provine de la un mai vechi **usce*, aşa cum indică şi forma *uscior*.

PIE ***os-**, **əus-**, **us-** „uşă, deschizătură” (Walde, II, 228); cf. hitt. *aiš* „gură”, *aška* „uşă”, skt. *ostha* „buză”, av. *āh* „gură”, v.sl. *usta* „gură”, lat. **os-* „gură”, lituan. *úoksas* „deschizătură” (v. **usnă**).

Der: *uşiță*, *uşier*, *uşernic*.

uşọr (var. *uşure*, (înv.) *i*(*u*)*şor*), ar. *li*(*c*)*şor*, mgl. *licşor*) – 1. de mică greutate; 2. sprinten, iute; 3. simplu, care nu este dificil.

Lat. *levis* „uşor” (Pascu, *Beiträge*, 12; Tiktin; *REW*, 5004; Cioranescu, 9103).

Derivarea directă din lat. *levis* este imposibilă, deşi rom. **uşor** este, în ultimă instanță, cum vom vedea, cognat cu lat. *levis*.

PIE ***leui-s**, **ləgŭh-** (Walde, II, 788) sau PIE ***legŭh** „uşor în mişcare sau în greutate” (*IEW*, 660) cu nazală **lengŭh-o**; cf. skt. *laghú-s* „uşor”, gr. *ελαχύς*, got. *leihts*, v.sax. *leoht*, eng. *light*, v.friz. *licht*, v.g.s. *līhti*, germ. *Leicht*, v.sl. *lēttr*, lituan. *leñgvas*, alb. *lehtë*. Toate aceste forme IE au sens de „uşor”.

Forma daco-română a suferit mari transformări, încât nu se poate observa cu uşurință adevărata origine a acestui cuvânt. Totuşi, formele aromână şi meglenoromână, într-o mai mică măsură şi daco-rom. *i*(*u*)*cşor* sânt ceva mai apropiate de originalul PIE, în sensul că fac legătura cu celelalte forme IE şi, în acelaşi timp, arată că nu pot proveni din latină. Ar., mgl. *licşor* provine din rad. *lic-*, cu suf. *-şor*, iar *lic-* nu din lat. *levis*, ci de la un mai vechi **lek*(*t*)-, **leg*(*t*)-, care trimite la PIE ***legŭh**, fiind, în acelaşi timp, apropiat şi de alb. *lehtë* „uşor”. Labio-velara aspirată **gŭh** nu a suferit mari transformări de la PIE la traco-dacă, întrucât formele aspirate ale labio-velarelor nu s-au palatalizat nici urmate de *e* sau *i*.

Prin urmare şi în stră-română trebuie să fi existat forma **lektior* unde *t* a palatalizat şi a trecut la *ş* ca şi în alte cazuri similare (cf. *fecior*, *picior*), devenit astfel *licşor* (v. *i*(*u*)*cşor*), unde *l* a fost palatalizat, apoi a dispărut. Ca în multe alte cazuri, anumite similitudini cu latina au fost încărcate de semnificații inexistente, ca şi în cazul de față, obliterând fenomene lingvistice de mare importanță ştiințifică, atât pentru istoria limbii române, cât şi pentru indoeuropenistică, în general. Origine traco-dacă.

Der: *a uşura*, *uşurare*, *uşurat*, *uşurătate*, *uşurător*, *uşuratic*, *uşurel*, *uşurime*, uşurință etc.

utrẹnie – slujbă religioasă care se oficiază dimineața în biserica ortodoxă.

V.sl. *utrinja* „utrenie” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 50; Cihac, II, 441; Cioranescu, 9114).

uvertụră – compoziție muzicală de introducere a unei opere.

Fr. *ouverture* (Cioranescu, 9115) din *ouvert*, part. trecut de la *ouvrir* „a deschide” < lat. *aperire* „a deschide”.

uz – întrebuințare.

Lat. *usus* part. trecut de la *uti* „a folosi”.

Der: *uzual*, *a uzita*, *uzanță*, *uzură*, *uzufruct*.

V

va[1] **–** verb intranzitiv defectiv.
S-a păstrat doar în expresia „*mai va*” cu sensul de „mai durează mult”.
Lat. *vadere* „a merge, a porni” (Puşcariu, 1847; *REW*, 9117; Cioranescu, 9117).
Dacă pornim de la lat. *vado*, mai precis *vadit* (III, sg.) ar fi trebuit să se păstreze *d* care aparţine rădăcinii verbului. Prin urmare, rom. **va** are altă origine. Astfel această formă verbală provine din forma *va* (III, sg.) a verbului a **voi**, folosit în limba română şi ca verb auxiliar. Forma **va** este identică cu forma de pers. III, sg. a verbului auxiliar. Această ipoteză este întărită de faptul că în română **va** este forma invariabilă a verbului a **voi** cu care se formează viitorul. Este de presupus că şi în română expresia „*mai va*” provine de la un mai vechi „*va mai fi*” (v. **voi**).

va[2] – particulă care serveşte ca element de compunere la formarea unor adverbe (*cineva*, *cândva*, *undeva*) şi pronume relative (*cineva*, *careva*) dându-le o nuanţă nedeterminată.
Origine incertă.

vacă (ar. *vacă*) – animal domestic din famila bovinelor.
Lat. *vacca* „vacă” (Puşcariu, 1848; *REW*, 9109). Panromanic.
PIE ***ŭakā*** „vacă” (*IEW*, 1111); cf. skt. *vaśā* „vacă, femelă de elefant” (Monier-Williams, 929), skt. *vāśita* „vacă”. Prin urmare, termenul este vechi indo-european şi a fost prezent şi în alte limbi vechi pe lângă latină (v. **viţel**).
Der: *văcuţă*, *văcar*, *văcărit* etc.

vaccin – preparat folosit la inoculări cu caracter preventiv împotriva bolilor infecţioase.
Fr: *vaccin* din lat.târz. *vaccinae* < lat. *vacca* „vacă” (v. **vacă**).
Der: *a vaccina*, *vaccinare*, *vaccinat*, *vaccinal*, *vaccinator*, *vaccinoterapie*.

vad – 1. loc de trecere în albia unui râu, 2. albia, matca unui râu.
Lat. *vadum* „vad” (Puşcariu, 1849; *REW*, 9120a; Cioranescu, 9122). Panromanic.
PIE ***uādh-*** „a merge”, **uadhom** „vad” (*IEW*, 1109); cf. v.sax. *wæd* „vad, apă mică”, v.g.s. *wat* „vad”, v.isl. *vadh* „vad, apă mică”, sued. *vad* „vad”, alb. *vadë* „canal de irigaţie”. Se poate constata că acest radical are o largă răspândire în mai multe grupuri de limbi IE.
Der: *a vădui* „a trece prin vad”, *vădărit* „taxă de trecere”, *vădar* „cel care încasează taxa”.

vadră (mgl. *veadră*) – 1. cantitate egală cu 10 ocale; 2. găleată, căldare.
V.sl. *vedro* „urcior” (Miklosich, *Lexicon*, 120; Cihac, II, 442; Cioranescu, 9126); cf. bg. *vedró*, scr. *vedro*, rus. *vedró*, mgh. *veder*, alb. *vedrë*, lituan. *wĕdras*, ngr. *βέδρον*. Pe lângă formele din aceste limbi moderne din zona balcanică, o formă similară a existat şi în greaca veche; cf. v.gr. *ύδρια* „căldare pentru apă” < gr. *ύδορ* „apă”. Forma nu are răspândire în limbile slave, în afară de slavele de sud şi rusă.
Toate aceste forme provin din PIE ***(a)ued-***, **ud** „a uda, a muia, a curge” (*IEW*, 78) (v. **ud**). În traco-

dacă *u* inițial urmat de o vocală a dat *v* (v. **vatră**). Forma poate fi de origine slavă, dar nici originea traco-dacă nu poate fi exclusă. Termenul pare a fi vechi balcanic dacă ținem cont şi de faptul că este atestat şi în greaca veche.

vag – confuz, nedeterminat.
Fr. *vague* (Cioranescu, 9128) din lat. *vagus* „rătăcitor”; cf. lat. *vagari* „a rătăci, a umbla de colo-colo”.
Der: *vagabond* (< fr. *vagabond* < lat.târz. *vagabundus*), *vagabondaj*, *a vagabonda*.

vagọn – vehicul care circulă pe şine propulsat de o locomotivă.
Fr. *wagon* (Cioranescu, 9130) din eng. *wagon*; cf. n.g.s. *Wagen*.
Der: *vagonet*.

vại (ar. *vai*) – exclamație care exprimă un sentiment puternic de durere, deznădejde, compătimire, milă, regret, necaz, ciudă, bucurie, plăcere, admirație, nerăbdare etc.
Lat. *vae* „vai” (*REW*, 9126; Pascu, I, 182). Cioranescu (9131) crede că este o „creație expresivă”. Pe lângă latină, radicalul are o foarte largă răspândire în limbile indo-europene.
PIE ***uai-** „vai”, **uailo-s** „valeu” (*IEW*, 1110); cf. av. *vayoi*, *avoi* „vai”, arm. *vaj* „vai”, m.ir. *fae*, cymr. *gwae* „vai”, got. *wai*, v.isl. *vei*, v.scand. *ve*, v.g.s. *we*, v.sax. *wa* „vai”, let. *vai* „vai”, alb. *vai* „vai”, ngr. *βαί*, bg., scr. *vai*. *Valeu*, *văleu* provin de la cea de-a doua formă dată de Walde-Pokorny, respectiv, ***uailo-s**, cognat cu v.isl. *vala*, *vela* „a se lamenta”, v.sax. *woelan*, eng. *wail* „a plânge, a se lamenta” (v. **aoleo**). Origine traco-dacă.
Der: *a* (*se*) *văita* (are corespondente în alb. *vajtoj* „a (se) văita” şi în let. *waidet* „a (se) văita”), *văitătură*, *văicăreală*, *văicăreț* etc.

val[1] – undă.
V.sl. *valŭ* (Miklosich, *Slaw. Elem.*; Cihac, II, 443; Cioranescu, 9136); cf. bg. *valem* „val”, scr., ceh, rus. *val* „val”.
PIE ***uel-** „a (se) roti, a răsuci, a rostogoli” (*IEW*, 1140); cf. skt. *valati* „a se învârti, a răsuci”, lat. *volvo* „a învârti”, v.isl. *valr* „rotund”, v.g.s. *wella*, n.g.s. *Welle* „val, undă”, alb. *valë* „val”, lituan. *veliu* „a rostogoli”, lituan. *vilnis*, let. *vilna* „val”, precum şi lat. *vallum* „val de pământ, ridicătură”.
Der: *a înveli* (*învăli*), *învălui*; cf. skt. *valati* „a (se) roti”, gr. *ειλλω* „a se roti”. arm. *gelum*„a (se) roti, răsuci”, v.g.s. *wellan* „a (se) rostogoli”.

val[2] – val de pământ.
Este înrudit cu lat. *vallum* „întăritură, val de pământ”. Ar putea proveni din latină, dar acest radical cu sens de „val de pământ” a existat şi în limbile celtice; cf. ir. *fal* „val de pământ” < *proto-celt. **valo*. Provine de la acelaşi rad. PIE ca şi **val**[1].

valạh (var. *vlah*) – nume dat poporului român de către vecini, până în sec. XIX.
Cf. v.sl. *vlachŭ*. Termenul este prezent în toate limbile slave şi defineşte nu doar pe români, ci populațiile romanice, în general. Slavii l-au preluat de la germanici, termen cu care aceştia denumeau în egală măsură pe celți, pe romani şi, probabil, pe geto-daci, pe negermanici, în general. Astfel, în v.g.s. *walh*, *walah* < gmc. **walcaz* însemna „străin, celt, gal sau roman”; cf. got. *walhs*, v.sax. *welisc*, *wilisc* „celt, breton”, v.isl. *valskr* „gal, francez”, sued. *välsk*, dan. *vaelsk* „italian, francez, persoană din sudul Europei”, fr. *vallon* „francez din Belgia”.
Termenul germanic provine de la *Volcae*, numele unui puternic trib celtic de pe teritoriul actual al Germaniei (cf. Caesar, *De bello gallico*) şi care a fost primul trib celtic cu care au venit în contact germanicii prin secolele V-IV î.Ch., când aceştia au început să coboare din Peninsula Scandinavă pe continent, mai întâi pe țărmul Mării Baltice, apoi, deplasându-se spre vest, s-au stabilit la răsărit de Rhin.
Acest radical apare nu numai în limbile slave, dar şi în maghiară, definind pe români şi pe italieni; cf. bg., scr. *vlach*, slov. *láh* (*vláh*), pol. *włoch* „italian”, ceh. *vlach* „italian”, mgh. *olah* „român”,

olaśz „italian” etc. De asemenea, în limbile slave există forme similare cu sens de „mag, vrăjitor”; cf. v.sl. *vlŭchvŭ*, bg. *vlahva*, slov. *volhva*, *volos* „zeitate păgână la slavi”. Din vechea rusă provin fin. *velho* „mag”, şi eston. *volu* „vrăjitor”. Pentru aceste forme slave, Pogodin propune proto-sl. **velch* în loc de **vechv*, pe care îl asociază cu *voloch* „valah” (cf. Vasmer).

În ultimul timp există o tendinţă, mai puţin academică, după care rom. **valah** ar proveni de la acelaşi radical ca şi *pelasg*, de origine greacă, tendinţă greşită desigur, deoarece **valah** şi respectiv *pelasg* nu provin din aceeaşi sursă, chiar dacă denumirea de *pelasg* se referă la proto-traci, iar cea de **valah** la urmaşii lor, românii.

Herodot arată că primii locuitori ai Greciei au fost *pelasgii*, care, după spusele sale, trăiau pe acele locuri pe vremea sa, alături de greci. Gr. *πελασγοί* înseamnă „oamenii mării” şi are aceeaşi origine cu lat. *plaga* „loc deschis, teritoriu, regiune, ţinut” care, după Walde (II, 314) provine dintr-un PIE *pela-g „plat, întins”; cf. gr. *πέλαγος* „întinderea mării” sau din PIE *plak-, plə-k, ple-k, plo-k „întins şi plat, a se întinde” (*IEW*, 831), la rândul său apropiat de PIE *plat-, plet-, plot- „întins, plat, a se întinde” (*IEW*, 833).

Această denumire li se trage de la faptul că proto-tracii au fost primii navigatori din Europa şi au controlat căile maritime din Marea Neagră şi Mediterana până la căderea Troiei, după care, controlul acestor căi maritime a fost preluat încet, încet de către greci. Nu este exclus ca *pelasgii* sau anumite triburi *pelasge* să se fi numit ei înşişi cu un termen similar, provenind de la acelaşi radical PIE indicat mai sus, un termen **pelag-os*, însemnând poate „cei mulţi, cei numeroşi” sau poate „cei care trăiesc pe câmpii întinse”, iar grecii, prin etimologie populară, l-au adaptat limbii lor, făcându-l *pelasgoi*, adică „oamenii mării”, deoarece aceştia erau şi cei mai mari navigatori ai antichităţii vechi, pre-greceşti. Dacă admitem această ipoteză ca bază de pornire pentru explicarea etnonimului *pelasg*, nu se poate admite că acest termen are aceeaşi origine cu numele triburilor numite *Volcae*.

Se ştie, de asemenea, că civilizaţia minoică, cu centrul în Creta de azi, era singura putere care controla apele Mediteranei şi regiunile adiacente până pe la 2000 î.C., după care a dispărut brusc, după arderea şi distrugerea Knossos-ului, capitala acestei civilizaţii. Denumirea de „popoarele mării” apare şi în textele vechi egiptene, denumire care se referă fără îndoială la aceeaşi *pelasgi* sau proto-traci, adică oameni ai mării. De menţionat că autorii antici, greci şi romani, numeau *pelasgi* şi pe unii din vechii locuitori ai Italiei (cf. Glare), nu numai pe cei din Grecia. Deci, este vorba despre o populaţie străveche pe aceste locuri, care avea o origine comună, mai exact este vorba de triburi vechi proto-tracice a căror cultură şi civilizaţie stau la baza culturii europene antice şi moderne.

În încheiere, trebuie accentuat că *vlah*, **valah** este un etnonim pe care atât românii din nordul Dunării, cât şi cei din sud nu-l folosesc pentru a se denumi pe ei înşişi, termen cu care numai străinii, cu precădere slavii, îi numesc aşa, ceea ce este un indiciu foarte clar că termenul este de origne străină pentru români şi de dată destul de recentă, ba mai mult, acelaşi lucru se poate spune şi despre naţiunile romanice din Europa de Apus.

Cu alte cuvinte, nici francezii, nici italienii, nici spaniolii sau celelalte popoare neo-latine, ca şi românii, nu se numesc pe ei înşişi cu acest termen. Termenul este folosit de către nordici, şi astăzi, pentru a denumi aceste popoare.

Der: *valahic*, *Valahia*.

vạle (ar. *vale*) – depresiune adâncitură străbătută de o apă curgătoare.

Lat. *vallis* „vale” (Puşcariu, 1854; *REW*, 9134). Panromanic.

Walde (II, 729) consideră că lat. *vallis* provine dintr-un mai vechi IE ***ualsis** sau **ualnis**; cf. hitt. *wela* „pajişte, livadă, luncă”, av. *vasha* „păşune, iarbă”, v.g.s. *wisa*, n.g.s. *Wiese* „pajişte, păşune” (Kluge, 989).

Walde-Pokorny (1140) reconstituie un PIE ***uel-**, **uelə-** „a îndoi, a încovoia”, cu forma nominală ***uelika** „păşune vale”, similar cu cel reconstituit de Walde. De data aceasta ipoteza lui *IEW* este mai puţin probabilă. Formele din limbile menţionate indică într-adevăr un IE ***uelnis**, ***uelsis**. După teoria clasică, se consideră că *l* intervocalic din latină a rotacizat, pe când *ll* nu a rotacizat, dar această ipoteză nu este veridică. Am arătat şi cu alte ocazii că *ll* din latină nu putea fi perceput ca dublu *l* de populaţia traco-dacă, ci ca *l* simplu şi deci, la nivel fonologic, nu putea fi nici o diferenţă între cele două sunete, cum reiese din tratamentul lui *ll* intervocalic din împrumuturile medio-greceşti sau italiene (cf. **patrafir**, **trandafir**, **vioară**[2]). Pornind de la aceste consideraţii, este de presupus că a existat o formă pre-latină **valne*.
Der: *vâlcea*, *văioagă*.

valiză (ar. *valiţă*) – geamantan.
Fr. *valise* (Cioranescu, 9146).

vălmă – mulţime, învălmăşeală.
Din v.sl. *valŭ* „val” (Cihac, II, 446; Tiktin; Cioranescu, 9147); cf. rus. *valomŭ* „cu grămada, în masă”, ceh. *valem* „repede (adv.)”. Rus. *valomŭ* nu este analizat în Vasmer şi nu poate fi asociat cu v.sl. *valŭ*. Forma nu are răspândire în limbile slave. Origine incertă.
Der: *vălmaş*, *devălmaş*, *devălmăşie*, *învălmăşi*, *valmăşag*, *învălmăşeală*.

valoare – 1. preţ; 2. importanţă, merit.
Fr. *valeur* (Cioranescu, 9148) din lat. *valor* < *valere* „a valora”.
Der: *a valora*, *valoros*, *a devaloriza*, *a valorifica*, *valută*, *valutar*.

vals – dans în măsura de trei timpi.
Fr. *valse* (Cioranescu, 9149) din n.g.s. *Walzer* < *walzen* „a (se) rostogoli, a dansa”.
Der: *a valsa*, *valsator*.

vamă (ar. *vamă*) – 1. punct de frontieră; 2. taxă vamală.
Mgh. *vám* „vamă” (Lambrior, 375; Cihac, II, 538; Gáldi, *Dict.*, 98; Cioranescu, 9153); cf. ngr. *βάμμα*, sb., ucr. *vam*, slov. *vama*. În română, *vameş* a avut şi sensul de „persoană care colectează taxele”, astfel **vamă** trebuie să fi avut sensul iniţial de „taxă” în general, inclusiv taxa plătită la punctele de frontieră între state, în timpul Evului Mediu şi după aceea. Termenul este răspândit în mai multe dintre limbile balcanice şi probabil că nu provine din maghiară. Origine incertă.
Der. *vameş*, *vămăşie*, *a vămui*, *vămuială*.

vapor – 1. gaz, abur; 2. navă, ambarcaţiune pusă în mişcare de un motor propriu
It. *vapore* (Cioranescu, 9161) din lat. vapor „abur”; cf. vapeur. Cu sensul al 2-lea accentul cade pe a doua silabă.
Der: *a vaporiza*, *a* (se) *evapora*, *vaporizator*, *vaporos*, *vaporaş*.

var (mgl. *var*) – oxid de calciu.
V.sl. *varŭ* „arşiţă, jar” < *variti* „a coace” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 16; Cihac, II, 448); cf. bg. *var* „var”, rus. *var* „smoală topită, apă clocotită”. Forma *varinica* „încăpere pentru fierberea sării” este atestat pentru prima oară într-un document numit *Domo stroj*, de pe vremea lui Ivan cel Groaznic (cf. Djačenko), dar sensul rămâne diferit faţă de rom. *varniţă*. După toate aparenţele, rom. **var** nu provine din slava veche, deşi este cognat cu formele slave. Sensul de „var” din română există doar în limba bulgară, dintre limbile slave.
Toate aceste forme provin din PIE ***uer-** „a arde, a înnegri” (*IEW*, 1166). Sensul provine de la ideea de ardere a pietrei de **v**ar (carbonatul de calciu), procedeu prin care se obţine oxidul de calciu, iar apoi prin procesul de stingere a varului (prin adăugarea apei care reacţionează chimic cu oxidul de calciu) se obţine hidroxidul de calciu, numit cu un termen general, **var**.
Tot de la acest radical provine şi rom. **urdă** care este obţinută prin procesul de fierbere a zerului.

Dacă despre rom. **urdă** se poate spune cu certitudine că provine din traco-dacă, rom. **var** provine probabil tot din traco-dacă, dar nu este exclusă în totalitate filiera slavă, deşi această ultimă ipoteză este mai puțin probabilă, având în vedere cele arătate mai sus (v. **urdă**). Acest radical se pare că este prezent şi în alb. *vorbë* „vas de ceramică folosit la fierbere” (cf. rom. **hârb**).
Der: *varniță*, *a vărui*, *văruială*.

vạră (ar. *veară*) – anotimpul cel mai cald al anului între primăvară şi toamnă.
Lat. **vēra* (Puşcariu, 1875; *REW*, 9213; Cioranescu, 9165).
Teoretic, lat. **vēra* ar putea fi forma de plural a lui *ver* (s. n.) „primăvară”, dar nu este nici o rațiune să se fi folosit forma de plural. Lat. *ver* „primăvară” provine din **uesr* > **uer* (Walde, II, 755); cf. lat. *vernus*, *vernalis* „de primăvară”, *verno* „a reîntineri la venirea primăverii, a reînverzi”.
PIE ***ues-** „an”, **ues-nes** „primăvară” (*IEW*, 1174; Walde, II, 755) sau PIE ***uesr-** (Boisacq, 210); cf. v.scand. *var* „primăvară”, gr.(dor.) *ϝήρ*, gr.(ion.) *ἔαρ*, *-οϛ* „primăvară”, av. *vanri*, n.pers. *bahar* „vară”, arm. *garun* „primăvară” < **gar* < **ge*(*h*)*ar* < **uesr-* (cf. Boisacq), alb. *verë* „vară”. Dacă forma a existat în dialectul dorian, avem certitudinea că acest radical a existat în limbile şi dialectele balcanice din cele mai vechi timpuri. Trecerea PIE ***u** la *v* în poziție inițială, urmată de altă vocală, este un fenomen fonetic specific limbii traco-dace (dar şi altor limbii IE) (v. **vatră**). Poate proveni din fondul pre-latin.
Der: *a văra*, *vărat*, *văratic*.

vạrgă (ar., mgl. *veargă*, istr. *verge*) – nuia, vergea, băț.
Lat. *virga* „ramură, lăstar” (Puşcariu, 1858; Philippide, II, 661; *REW*, 9361); cf. it., prov., cat., port. *verga*. Originea lat. *virga* a rămas obscură (cf. Glare, 2070).
PIE ***ueis**, ***uei-** „a îndoi”, cu forma nominală **ueis-ga** (Walde, II, 798); cf. skt. *vaya* „ramură”, v.sl. *véja*, *vetvu* „ramură, vargă”, ir. *fe* „nuia, băț”, lituan. *viržis* „frânghie, coardă”, v.isl. *visk* „snop de paie”, sued. *viska* „măturică”, similar cu PIE ***uel-**, **uelə-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 1140), cu forma nominală ***uloiska** „băț, nuia”. Rom. *vergea* < lat. **virgella* (Puşcariu, 1876; *REW*, 9363).
Der: *a vărga*, *vărgat*, *vergea*, *vărgelat* „obicei folcloric de Crăciun sau de Anul Nou la care participanții încearcă să ghicească cu ajutorul unor bețe (vergele) ce li se va întâmpla în anul care vine”, *a vărgela* „a ghici viitorul”, *vărgelator* „ghicitor”.

varia – a fi diferit, a nu se aemăna.
Lat. *variare*; cf. *varius*.
Der: *variabil*, *nevariabil*, *varietate*, *varieteu*, *variabilitate*, *variantă*, *variație*, *variațiune*,

vạrză (ar. *veardza* „varză”, *veardză* „verdeață”, mgl. *vęrdză*, istr. *vęrzę*) – plantă erbacee cu flori galbene deschise sau albe, cu frunze mari şi groase învelite, folosite în alimentație
Lat. **vīrdia* < *vīrīridia* „verdeață, locuri înverzite” (Diez, I, 442; Şăineanu, *Semasiol*., 198; Puşcariu, 1863; *REW*, 9367). It.(dial.) *verza* „varietate de varză” < lat.vulg. **virdia* (pl.) < **virdis* < *viridis* „verde” (Battaglia, 21, 807, col. 3). Formele latine invocate nu sunt atestate.
Ambele forme indică un rad. **uerd-* „verde” de la un IE ***uiro-s** „verde” (Walde, II, 797).
Der: *vărzuță*, *vărzare*.

vas (ar. *vas*) – 1. recipient; 2. oală, borcan, farfurie; 3. navă, vapor.
Lat. *vasum* „vas” (Densusianu, *Hlr*., 134; Puşcariu, 1864; *REW*, 9161; Cioranescu, 9174). Panromanic. Este atestat şi în alte limbi italice; cf. umbr. *uaso*(*r*), *vasa* (pl.) „vas”. După Walde (II, 737), lat. *vasum* provine din PIE ***ua-** „a îndoi”.
Der: *văsărie*.

vasiliṣc – animal din basme.
Mgr. *βασιλίσκος* (Murnu, 80; Cioranescu, 9176). Nu am putut verifica această formă în medio-greacă, nici în neo-greacă, dar trebuie asociat cu gr. *βασίλειος* „rege, împărat”. Origine incertă.

vatră (ar., mgl. *vatră*) – 1. cămin, loc unde se aprinde focul; 2. casă, locuință; 3. locul central al unei aşezări; 4. loc de baştină, de origine.
Dacic (Miklosich, *Slaw. Elem*., 9; Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1876, 32; Puşcariu, *Lr*, 179; Rosetti, II, 124). Din alb. *vatrë* (Cihac, I, 721; Pascu, II, 224) sau mgr. *βάθρον* „loc de aşezat, bază” (Phillipide, II, 741; Cioranescu, 9184). Din română a fost preluat de toate limbile slave; cf. scr., slov. *vatra*, pol. *watra*, ucr. *vatra*, rus. *vatrucha*.
PIE ***(u)āter** „foc, vatră” (*IEW*, 69); cf. skt. *atharvan* „preot al focului”, av. *atarš* „foc”, av. *atrya* „cenuşă”, n.pers. *ađar* „foc”. De asemenea, umbr. *vatra* „ceva aparţinând animalului adus la sacrificiu”. Prin urmare, sensul umbr. *vatra* rămâne nesigur. Tot de la acest radical provine probabil şi lat. *atrium* „camera principală a unei case romane”. Extrem de interesant este etr. *atrš* „casă, familie” care nu pare să fie străin de rad. PIE amintit mai sus. Nu putem şti dacă este vorba de un împrumut al etruscei dintr-o limbă IE sau de un radical vechi comun atât limbilor IE, cât şi grupului de limbi ne-indo-europeene din care face parte etrusca (v. **lan**). Origine traco-dacă.
Der: *vătrar* (*vătrai*) (v. **vătrai**).

văcălie (var. *veacă*) – 1. cerc, inel de lemn; 2. cingătoare.
Rus. *věko* „capacul unui coş, pleoapă” (Candrea; Cioranescu, 9191).
Radicalul este răspândit în limbile slave şi baltice cu sensul de „capac, pleoapă”, dar aceste forme nu sunt înrudite cu rom. **văcălie**. După Cihac (II, 454) forma *veşcă* ar proveni din v.sl. *věsko*. Forma rom. **văcălie** nu se poate explica prin formele slave invocate. Pentru rom. **văcălie** trebuie pornit de la un radical ce are sensul de „a îndoi, încovoiat”.
Pornind de la această premisă, rom. **vacălie** provine din PIE ***uek-**, **uonk-** „a îndoi”, **uonko** „îndoit, curbat” (*IEW*, 1134) sau PIE ***uək-**, **uak-** „a fi arcuit” (*IEW*, 1135); cf. skt. *vakra* „arcuit, curbat”, av. *vašla* „îndoit, curbat”, lat. *convexus* „îndoit, curbat”, lat. *vacillo* „a se clătina, a se îndoi”. Origine traco-dacă.

văcuț (var. *vecui*) – a trăi.
Trebuie asociat cu **veac**. Ambele forme provin din PIE ***uet-** „an” (*IEW*, 1175) (v. **veac, vătui**, **viţel**, **vechi**).
Der: *vecie*, *veşnic*, *veşnicie*,

vădi – a descoperi, a da la iveală.
V.sl. *vaditi* „a acuza” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 16; Cihac, II, 442; Cioranescu, 9125); cf. v.sl. *obaditi* „a calomnia”, rus. *vaditi* „a acuza”.
Rom. a **vădi** are sens diferit de formele slave şi, prin urmare, pare să nu provină din slavă. Rom. a **vădi** are aceeaşi origine cu a **vedea** din PIE ***ụedi-** „a percepe, a vedea” (*IEW*, 1125) (v. **vedea**).
Der: *vădit*, *văditor*.

văduvă (ar. *veduŭ* „văduv”, *veduŭă* „văduvă”) – femeie care şi-a pierdut soţul prin moarte şi nu s-a recăsătorit.
V.sl. *vidova* „văduvă” (Cihac, II, 443). Lat. *viduus* „lipsit, văduvit” (Puşcariu, 1851; *REW*, 9321; Cioranescu, 9127). Panromanic.
Pe lângă slavă şi latină, acest radical este practic răspândit în marea majoritate a limbilor IE, vechi şi moderne. În orice caz, formele din aromână exclud originea slavă a acestui radical. În treacăt fie spus, Papahagi (1106) consideră că formele aromâne provin din lat. *viduus*.
PIE ***ŭideŭa** „văduvă” (*IEW*, 1128); cf. skt. *vadhávā* „văduvă”, *vadhavya* „văduvie”, *vidhu-s* „singuratic”, av. *vidhavā* „văduvă”, lat. *vidua* „văduvă”, got. *widuwo*, v.g.s. *wituwa*, *witawa*, n.g.s. *Witwe* „văduvă”, v.sax. *widewe*, eng. *widow* „văduvă”, v.prus. *widdewu* „văduvă”, v.ir. *fedb* „văduvă”.
Forma masculină *văduv* derivă de la **văduvă** deoarece în societăţile arhaice noţiunea de văduvie se aplica doar femeilor şi nu bărbaţilor, care de multe ori aveau mai multe femei sau se recăsătoreau. Acest lucru este şi mai evident în limbi precum engleza în care forma *widower* „văduv” derivă din *widow* „văduvă” şi nu invers, aşa cum reiese din suf. *-er* al formei de masculin. Având în vedere larga răspândire a acestui termen în limbile IE cu acelaşi sens, el a

existat, cu siguranță, și în traco-dacă. În acest caz, un mic detaliu fonetic, anume *v* intervocalic, a făcut să fie preferată ca etimon forma slavă, nu cea latină. În plus, forma latină are un sens similar, nu identic cu cel din română şi celelalte limbi indo-europene menționate mai sus. Origine traco-dacă.
Der: *văduv*, *văduvie*, *văduvioară*, *văduvoaie*, *văduvoi*, *a văduvi* „a lipsi de ceva", *văduvesc* etc.

văgăună – 1. loc înfundat între dealuri sau munți, scobitură adâncă într-un munte; 2. gaură adâncă, scorbură; 3. (rar) orbita ochiului.
A fost evitat de Dicționarele etimologice ale limbii române. Are aceeaşi origine cu rom. **vizuină** şi, respectiv, lat. *vagina* „teacă", toate provenind din PIE ***ueg-**, **uag-** „a fi îndoit" (*IEW*, 1120); cf. lat. *vagor* „a umbla de colo-colo, a rătăci", v.ir. *fan* „pantă, gaură, cavitate". Sensul rom. **văgăună** este mai apropiat de cel al formei irlandeze, ceea ce dovedeşte că este vorba de sensul mai vechi al acestei forme nominale întâlnite în cele trei limbi, sensul din latină fiind mai nou.
Este înrudit cu rom. **vizuină** căruia i s-a atribuit altă origine, fiind asociat cu rom. **viezure** (v. **viezure**, **vizuină**). Siflanta sonoră *z* din **vizuină** este rezultatul palatalizării PIE ***g** datorită unei vocale prepalatale (**e**, **i**), acest sunet s-a păstrat în schimb, când a fost urmat de o altă vocală precum **a**, **o** sau **u**. Origine traco-dacă.

văl (ar. *vel*) – bucată de țesătură fină şi rară cu care femeile îşi acoperă capul.
Lat. *velum* „pânză, văl". Intrat în limba română din secolul XIX (Cioranescu, 9137). Totuşi, rom. **a învălui** provine de la un rad. *val-*, *văl-* cu acelaşi sens cu **văl** care este cu mult mai vechi. Este posibil ca forma **văl** să fi fost reintrodusă din latină în secolul XIX, dar după cât se poate constata radicalul a existat în limba română şi înainte de această dată. Papahagi (1107) consideră că ar. *vel* provine din italiană. Prezența mai veche a acestui radical în limba română este atestată de forme precum a **învălui** şi **velință** (v. **învălui**, **velință**).

vălău – jgheab de scurgere sau pentru adăpat vitele; 2. jgheab de lemn care serveşte la spălarea minereurilor aurifere.
Mgh. *vállu* „troacă, vălău" (Cihac, II, 537; Gáldi, *Dict.* 168; Cioranescu, 9140); cf. ceh. *vālov*, scr. *valov*.

văpaie – flacără, foc.
Lat. **vapalia* (Puşcariu, 1855; Philippide, II, 661; Tiktin; *REW*, 9147; Cioranescu, 9160). Lat. **vapalia*, formă neatestată, se presupune că ar proveni din lat. **vapa* care, de asemenea, nu este atestat, o formă înrudită cu *vapor* „abur". Cu toate acestea, radicalul există în albaneză cu acelaşi sens ca şi în română; cf. alb. *vapë* „căldură, văpaie". Lat. *vapor* „abur, căldură" < v.lat. *vapos* provine de la acelaşi radical PIE *uēp-, uəp- „a scoate abur, a izbucni" (*IEW*, 1149); cf. skt. *vapayati* „a face să izbucnească", v.it. *vapa* „vapor, căldură" (Meyer, *EWA*, 463).
Rom. **văpaie** nu poate proveni din latină. O formă traco-dacă **vapalia* stă la originea acestui cuvânt românesc înrudit cu alb. *vapë* şi cu v.lat. *vapos* etc. De la acest radical provine şi rom. **vipie** (v. **vipie**).
Vb. a **zvăpăia** este foarte apropiat ca formă şi sens de skt. *vapayati*. Origine traco-illirică (v. **zvăpăia**, **opaiț**).
Der: *a învăpăia*, *văpăiere*, *a văpăi*, *văpăit*, *văpaiță* „opaiț".

văr (ar., mgl. *ver*) – grad de rudenie, persoană considerată în raport cu copiii fraților şi surorilor părinților săi.
Lat. (*consonbrinus*) *vērus* (Cipariu, *Gram.,* 27, 11; Puşcariu, 1856; *REW*, 9262; Cioranescu, 9164); cf. it., v.sp., port. *vero* „adevărat", cat. *ver*. Nici în latină, nici în celelalte limbi neolatine acest radical nu înseamnă **văr**, ci *adevărat*. Această etimologie eronată, stabilită încă de Cipariu, nu a fost pusă la îndoială, dar în mod evident, ea trebuie respinsă. Rom. **văr** trebuie asociat cu alb. *vëlla* „frate". Forma albaneză nu este analizată în Orel. Ambele provin probabil din fondul pre-latin.
Der: *verişor*, *vară*, *verişoară*.

vărsa (ar. *versu*) – 1. a turna; 2. a împrăştia, a risipi; 3. a vomita.
Lat. *versare* „a (se) învârti, a răsturna” (Diez, I, 442; Puşcariu, 1861; *REW*, 9252; Cioranescu, 9171); cf. it. *versare*, prov. *versar*, fr. *verser*. Lat. *verso*, *-are* derivă de la *verto*, *-are* „a (se) învârti”.
PIE ***uert-*** „a îndoi, a întoarce” (*IEW*, 1156); cf. alb. *vërshoj* „a (se) vărsa, a revărsa”. Sensul din latină este destul de diferit, deşi în albaneză şi în limbile neolatine sensul este mai apropiat de cel din română, dar şi de sensul formelor sanskrite; cf. skt. *a-vrish* „a vărsa”, skt. *varsha* „ploaie, sezon ploios”, skt. *vrish*, *varshati* „a ploua”.
Der: *vărsare*, *vărsat*, *vărsătură*, *vărsător*, *a* (*se*) *revărsa*, *revărsare* etc.

vătaf – şef, comandant.
În Moldova secolului al XVI-lea definea funcţia de administrator al unei provincii sau al unui judeţ, dar avea şi sensul mai general de şef; cf. *vătaf de aprozi*, *vătaf de plai*, *vătaf de vistierie* etc.
Tăt. *vatahu* „grup” (Miklosich, *Etym*. *Wb*.; Lambrior, 109; Cihac, II, 451; Tiktin). Forma există în mai multe limbi slave: cf. ucr. *vatah*, *vatag*, pol. *wata*(*c*)*he*, rus. *vataga* „bandă, grup”. Ulterior Miklosich (*Wanderw.*, 11; Miklosich, *Fremdw.*, 135), urmat de Candrea (*Elem*., 40) şi Capidan (*Raporturile*, 191) consideră că formele slave provin din română.
După Cioranescu (9180) rămâne cu origine îndoielnică. Formele slave ar putea proveni din turcice; cf. v.tc. *otaγ* „cort, cameră, familie”, v.ciuvaş. *vataγ* „cort, cameră”. Rom. **vătaf** nu pare să provină din limbile turcice, întrucât are alt sens. Origine incertă.
Der: *vătăşel*, *vătăşie*, *vătăşoaie*, *vătăşiţă*.

vătală – cele două piese ale războiului de ţesut în care se aşează spata.
Bg. *vatala*, *vatalo* (Tiktin; Cioranescu, 9181). Nu am putut verifica etimonul bulgar indicat de Tiktin, deşi el poate exista în limba bulgară ca regionalism. De asemenea, nu pare să existe în alte limbi slave. Suf. *-ală* este specific românesc. Provine din fondul prelatin. Pare să provină din PIE ***uat-*** „a îndoi” (*IEW*, 1113); cf. lat. *vatax* „cu picioare strâmbe”. Menţionăm că partea de sus a **vătalei** are formă, de obicei, curbată.

vătămă (ar. *vatăm* „ucid”, mgl. *vatăm*) – 1. a dăuna, a produce neajunsuri, boală, răni etc.; 2. a ucide (*înv*.).
Lat. *victimare* „a aduce o jertfă, a consacra” (Cipariu, *Gram*., 78; Philippide, *Principii*, 48; Şăineanu, *Semasiol*., 234; Meyer, *Alb. St*., 4, 107; Pascu, I, 182; Graur-Rosetti, *BL*, 3, 72; Cioranescu, 9182).
Nu este posibil ca rom. **vătăma** să provină din lat. *victimare*. În primul rând, din punct de vedere fonetic *ct* nu putea da *t* în română. Apoi, trecerea lui *i* > *ă* este dificilă. În plus, semantic vorbind, de asemenea, nu este posibil. Cu alte cuvinte, această ipoteză nu poate fi acceptată.
PIE ***uā-***, ***uō-***, ***uə-*** cu prelungire în **t**, ***uāt-*** „a lovi, a răni, a vătăma” (*IEW*, 1108); cf. gr. *ούταω*, *ούταζω* „a vătăma, a răni”, gr. (eol.) *ώτελλα* „rană”, let. *vats*„rană”, lituan. *votis* „abces, rană deschisă”. Este evident că rom. **a vătăma** nu poate proveni decât de la PIE ***uāt-*** „a lovi, a răni, a vătăma”. În română este atestată forma *vatăm* „rană”, similară ca formă, având sens identic cu formele baltice. Origine traco-dacă.
Der: *vătămare*, *vătămat*, *vătămător*, *vătămătură*, *vătămătoare* „plantă din familia leguminoaselor”, *vatăm* „rană”.

vătraie (var. *vătrar*) – unealtă în formă de cârlig sau lopăţică prevăzută cu coadă cu care se caută sau se scomoneşte în jarul din vatră, sobă, cuptor.
Bg. *vatral* (Tiktin, Candrea); cf. sb. *vatralj*. Brückner (*ZSlPh*., 16, 205) consideră, în mod corect, că aceste forme provin de la **vatră**. Astfel rom. **vătrai** provine din **vatră**, printr-o formă mai veche **vatraliu*, formă preluată şi de limbile sud-slave (v. **vatră**). Origine traco-dacă.

vătui (ar. *vitul'iu*) – 1. ied de un an; 2. pielea iedului de căprioară.
Mgh. *fiatal* „tânăr” (Cihac, II, 534). Lat. ***vituleus*** (Weigand, *Jb*., 16, 230; Puşcariu, 1867; *REW*, 9406).
Forma din aromână exclude ipoteza maghiară. În ce priveşte cea de-a doua ipoteză şi aceasta trebuie

respinsă, etimonul propus fiind neatestat. Este considerat autohton I.I. Russu (*Elem*., 211) şi Brâncuş (*VALR*, 150). Are aceeaşi origine cu alb. *ftujak* „ied de un an, vătui", *ftuje* „iadă de un an, vătuie". Limba albaneză are şi variantele *ftulë*, *vëtulë*. După unii autori (cf. Orel, 105) forma albaneză ar proveni tot din lat. **vitulea*, **vituleus*; cf. lat. *vitulus* „viţel". De remarcat că forma latină pentru viţel este foarte apropiată de cea traco-illiră **vituliu* pentru ied de un an, ceea ce dovedeşte încă o dată înrudirea traco-illirei cu limbile italice.

Toate aceste forme provin de la PIE ***uet-** „an", ***uet-elo-** „de un an, animal tânăr" (*IEW*, 1175). Rom. **vătui** provine de la forma nominală a acestui radical, formă de la care provine şi **viţel** (v. **viţel**). Este evident că atât forma românească, cât şi cele albaneze provin de la acest rad. PIE. Origine traco-illirică.

văzdụh – înveliş gazos care înconjoară pământul, atmosferă.

Bg. *vŭzduchŭ* < v.sl. *vŭzduchŭ* (Tiktin; Cioranescu, 9188); cf. rus. *vozduch*. Este o formă compusă din pref. verbal *voz-* care indică faptul că acţiunea verbului se îndreaptă în sus sau se repetă şi respectiv *duchŭ*.

vâjâi – 1. a scoate zgomotul specific deplasării în viteză a vântului sau al unui curent de apă; 2. a pulsa cu violenţă.

Formaţie onomatopeică de la *vâj* (cf. Cioranescu, 9255); cf. skt. *uyaj*, *vij* „a ventila". Legătura rom. **vijelie** cu v.sl. *vijalica* „furtună" (Cihac, II, 456) poate fi explicată ca formaţie onomatopeică proprie limbii slave.

Der: *vijelie*, *vâjâială*, *vijelios*.

vâlcạn (var. *vâlsan*, *vâigan*, *vâjgău*) – peşte (*Aspius vapax*).

V.sl. *volak*, *voka* „tăuraş" (Cioranescu, 9260). Ipoteză imposibil de admis atât din punct de vedere fonetic, cât şi semantic. Origine incertă.

vậlced – vânăt.

It. *vincido* „înmuiat" (Scriban). Cioranescu (9261) optează pentru un lat. **vincidus* „înmuiat", deşi îl consideră, în ultimă instanţă, cu origine incertă. Nu numai că forma latină nu este atestată, dar şi sensul este deosebit, nefiind decât o formă similară cu cea propusă de Scriban.

Legătura cu *mârced* „vânăt" < **mâlced* (cf. Cioranescu) este inacceptabilă, deoarece *mârced* nu înseamnă „vânăt", cum susţine Cioranescu, ci „veşted, ofilit". Apropierea de **vânăt** poate fi făcută prin faptul că cele două forme pot fi asociate din punct de vedere semantic, dar ele nu au aceeaşi origine. Rom. **vâlced** provine din **vârcă** „umflătură, dungă", probabil prin contaminare cu **vânăt** (v. **vânăt**, **vârcă**).

Der: *a vâlcezi* „a învineţi".

vậlnic – 1. fotă, pânză ţărănească subţire; 2. învelitoare de cap din astfel de pânză.

Bg. *väljanik* < sl. *vlŭna* „lână" (Tiktin; Cioranescu, 9263). Ţesătura respectivă nu este de obicei din **lână**, fiind o pânză subţire de pus pe cap, de obicei de **in**, astfel că ipoteza emisă de Tiktin nu este valabilă. Provine de la acelaşi radical ca şi a **înveli**.

PIE ***uel-** „a îndoi, a răsuci, a înveli" (*IEW*, 1140) (v. **învălui**, **velinţă**). Din fondul pre-latin.

vâltoạre – vîrtej de apă.

Lat. **voltoria* (Puşcariu, 904) sau lat. **volutŭlare* (Tiktin; *REW*, 9441). După Cioranescu (9264) este o creaţie expresivă. Provine de la acelaşi rad. ca şi a **învârti** şi **vârtej**. Rom. **vâltoare** derivă de la un mai vechi **vârtoare* (cf. **vârtej**).

PIE ***uert-** „a îndoi, a învârti" (*IEW*, 1156). De la forma *vârtoare* prin disimularea primului *r* (cf. **vârtej**). Din fondul pre-latin.

vậlvă – 1. zgomot, zarvă; 2. faimă; 3. zână (*Vâlva băii* „zână care stăpâneşte o mină de aur").

V.sl. *vlŭchvŭ* „vrăjitor" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 446 Cioranescu, 9265); cf. bg. *vălhva*.

Este o formaţie expresivă de genul *fâlf-*, *bâlb-*, *pâlp-* (Tiktin; Iordan, *BF*, 1, 187). În ceea ce priveşte sensurile 1 şi 2 ipoteza lui Tiktin este corectă, dar în ce priveşte sensul 3 nici una dintre aceste ipoteze nu

este convingătoare. De altfel, se pare că avem două omonime cu sens şi origine diferită. Astfel **vâlvă**[1] acoperă sensurile 1 şi 2 pentru care admitem etimologia dată de Tiktin, în timp ce **vâlvă**[2] acoperă sensul 3. Originea acestuia din urmă rămâne incertă.
Der: *vîlvătaie* „foc mare”.

vâna (ar. *avin*) – 1. a pândi, a urmări, a prinde şi a ucide păsări sau animale sălbatice; 2. a hătui pe cineva.
Lat. **venare* < *venari* „a urmări, a vâna” (Puşcariu, 1895; *REW*, 9186); cf. prov, cat. *venar*.
PIE ***ŭe(i)na-** „a urmări” (Walde, II, 750) sau din PIE ***uen-** „a lovi, a răni” (*IEW*, 1109); cf. skt. *veti* „a urmări”, skt. *vanati* „a căuta să atingă o ţintă, un scop”, av. *vay*, *vayeiti* „a vâna”, v.scand. *veidi* „vânătoare”, v.g.s. *weida* „vânătoare”, lituan. *veju*, vyti „a vâna”, lituan. *vainati* „a brusca, a ataca”, v.sax. *winnan* „a lupta pentru ceva, a suferi, a câştiga”, v.g.s. *winnan* „a se înfuria, a se dezlănţui”. Radicalul propus de *IEW* nu este cu mult diferit de cel al lui Walde (v. **vânăt**).
Der: *vânător*, *vânătoare*, *vânat*, *vânătoresc* etc.

vânătă (ar., mgl. *vină*, istr. *virę*) – 1. vas sanguin; 2. filon, zăcământ; 3. nervură.
Lat. *vēna* „vână” (Puşcariu, 1888; *REW*, 9185). Panromanic; cf. vgl. *vaina*. Lat. *vēna* este considerat cu etimologie incertă (cf. Walde, II, 746).

vânăt (ar. *vinit*, mgl. *vinăt*, istr. *viret*) – de culoare albastră-închisă.
Lat. *venetus* „vânăt” (Puşcariu, 1891; *REW*, 9198; Rosetti, I, 172). S-a păstrat numai în română.
Provine probabil un PIE ***uen-** „a lovi, a răni” (*IEW*, 1109); cf. arm. *vandam* „a distruge”, got. *wunds* „rănit” v.g.s. *wund* „rană”, eng. *wound* „a răni, rană” (v. **vâna**).
Der: *vânătaie*, *vineţiu*, *vinecior*, *a învineţi*, *vânătă*.

vânj[1] – 1. varietate de ulm (*Ulmus effusa*); 2. flexibilitate.
V.sl. *vązu* „legătură” (Cihac, II, 447; Tiktin); cf. bg. *văže* „coardă”, scr. *vez* „coardă”. Pe lângă sensul de coardă, unele forme slave au sens de „ulm”; cf. scr. *vez*, ceh. *vaz*, pol. *wjaz*, rus. *vjaz*, precum şi lituan. *vinkšna*, let. *vîksna* „ulm”, alb. *vith*, *vidhe* „ulm”.
PIE ***uen-g-** „a fi îndoit, arcuit” (*IEW*, 1151); cf. skt. *váŋgati* „şchiop”, *vanjula* „numele unei plante”, alb. *vang* „obadă, nojiţă de opinci”, arm. *viz* „gât”, v.pr. *winsus* „gât”, v.g.s. *winchan* „a oscila, a se legăna”. Nu trebuie confundat cu **vânj**[2] care are altă origine. Origine traco-illirică.

vânj[2] – forţă, putere.
Provine din dacă (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1876, 123), la rândul său din PIE ***ueg**’- „proaspăt, a fi puternic” (*IEW*, 1117); cf. skt. *vaja* „putere, forţă, repeziciune”, lat. *vigeo* „a avea forţă mentală şi fizică”, lat. *vigor*. Forma rom. **vânj**[2] prezintă epenteza nazalei *n*, spre deosebire de sanskrită şi latină. Din fondul pre-latin.
Der: *vânjos*, *vânjoşie* (var. *vânjoşenie*).

vânt (ar. *vimtu*, mgl. *vânt*, istr. *vintu*) – deplasare a unei mase de aer provocată de diferenţa de presiune din atmosferă.
Lat. *ventus* „vânt” (Puşcariu, 1897; *REW*, 9212; Cioranescu, 9280). Panromanic; cf. vegl. *viant*.
PIE ***au**(**e**)-, **ue-** „a bate, a sufla”, ***uent-os** „vânt” (*IEW*, 82). După Walde-Pokorny, ***uent-o** ar fi forma de gerunziu a rad. verbal ***au**(**e**)-, **ue-**; cf. hitt. *huwant* „vânt”, skt. *vata* „vânt”, skt. *vayuh* „vânt, aer”, av. *vata* „vânt”, got. *winds*, v.g.s. *wind* „vânt”, v.isl. *vindr*, dan., norv., sued. *vind*, cymr. *gwynt* „vânt”, lituan. *vejas* „vânt”, *vetra* „furtună”, toch. A *want* „vânt”.
Der: *vântuţ*, *vânticel*, *vântoasă*, *vântoaică* „vijelie”.

vânturą (ar. *vintur*) – a trece boabele de cereale de la o mică înălţime astfel ca vântul să împrăştie impurităţile.
După unii autori ar proveni din lat. *ventilare* „a agita în aer, a scutura, a expune la aer” (cf. Diez, *Gramm*., I, 619) sau din forma lat. vulg. **ventulare* (Tiktin; Pascu, I, 185; Candrea; Graur, *Rom*., I, 508). Este un derivat al limbii române de la **vânt**.
Der. *vântură-lume*, *vântură-ţară*, *vânturător*, *vânturătoare*.

vânzoli – a se răsuci, a se agita.

Mgh. *voncolni* „a arunca” (Scriban). Cioranescu (9279) îl asociază cu **vânj**.

Ipoteza lui Scriban trebuie respinsă pe principii semantice. În schimb, asocierea cu **vânj**[1] nu este total lipsită de sens, deoarece, deşi cele două forme provin de la doi radicali diferiți, aceştia se aseamănă totuşi între ei.

PIE ***uendh-** „a (se) întoarce, a (se) răsuci” (*IEW*, 1148); cf. umbr. *uendu* „a se întoarce, a se răsuci” (Untermann, III, 835), got. *biwindan* „a se răsuci, a se vânzoli”, v.sax. *windan*, eng. *wind* „a (se) întoarce, a (se) răsuci, a (se) vânzoli”, v. friz. *winda*, v.g.s. *wintan*, n.g.s. *winden* „a curba, a încercui”. Origine traco-dacă.

Der: *vânzolire*, *vânzolit*, *vânzoleală*.

vârcă (var. *vâlcă*) – 1. cucui, umflătură; 2. nervură, dungă.

Dacic (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 9). Cihac (II, 457) crede că provine din v.sl. *vrŭvĭ* „coardă”. Cu origine necunoscută (Tiktin; Phlippide, II, 741).

Rom. **vârcă** provine din PIE ***uer-**, **uerd-**, **uers-** „ridicătură, umflătură pe pământ sau pe piele” (*IEW*, 1151); cf. lat. *varus* „îndoit în afară, coş pe față”, *verruca* „neg, ieşitură în afară”, m.ir. *ferbb* „umflătură pe piele” (v. **sfârc**, **urcior**, **urdoare**). Majoritatea formelor româneşti indică un rad. ***uerk-**, cu excepția lui **urdoare**. Origine traco-dacă.

vârcolac (ar. *vârcolac*) – strigoi, duh rău căruia i se atribuie eclipsele de lună.

V.sl. *vurdalak*, *volkodlak*, *vovkolak* „strigoi, vampir” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 448; Cioranescu, 9293); cf. bg. *vărcolak*, sb. *vukodlak*, rus. *vurdalak*, *volkolak*, alb. *vurkolak*, ngr. *βουρκόλακος* (Meyer, *Neugr. St.*, II, 20), fr. *brucolague* (Gaster, *ZRPh.*, 4, 385; *REW*, 946).

Vasmer (I, 218) consideră că acest termen este o formă compusă din *vlŭkŭ* „lup” şi *-dlaka* „păr, piele”. În schimb, Djačenko (107) crede că formele *volkolak* şi *vovkolak* sunt mai recente şi provin din *vurdalak*, pe care îl asociază cu pol. *ugardlic*, *wurgalec* „a strangula” care a fost probabil la origine ***wugardlak** din *gardlo* „gâtlej”, şi pe măsură ce s-a pierdut sensul de gât şi strangulare, forma a putut deveni *vurdalak*, apoi în *vovkulak* şi, în ultimă instanță, în *volkodlak*, prin asociere cu ***volk** „lup”. Djačenko este de părere că această ipoteză este justificată şi de faptul că în toate limbile slave acest termen este asociat cu ideea de a suge sânge.

Toată această argumentație a lui Djačenko ar fi plauzibilă dacă nu ar exista forme similare în franceză şi în limbile germanice care pun sub semnul întrebării originea slavă a rom. **vârcolac**; cf. fr. *brugolague* „vârcolac”, eng. *werewolf*, precum şi n.g.s. *Werwolf* < v.g.s. *werwolf* (format din *wer* „om” şi *wolf* „lup”).

În acest context, formele slave sunt rezultatul unui împrumut dintr-o altă limbă, iar mulțimea de forme din limbile slave, chiar în sânul aceleaşi limbi, este rezultatul încercărilor acestor limbi de a adapta acest termen străin la natura lor, prin etimologie populară, în special prin asociere cu lupul şi cu noțiunea de a strangula cu care se aseamănă din punct de vedere fonetic. Nu este exclus ca la originea formelor slave şi balcanice să stea un etimon germanic, probabil gotic sau gepid, printr-o formă neatestată ***vervol-**(*f*), sufixat cu *-ac* şi cu trecerea celui de-al doilea *v* la *c* prin procesul de dezasimilare de primul *v*.

Pe de altă parte, nu este exclus ca toate aceste forme să aibă o origine comună, mult mai veche, al cărui adevărat etimon este greu de identificat, fiecare limbă sau grup de limbi încercând să-l adapteze naturii lor (v. **pricolici**).

În ultimă instanță, trebuie asociat cu radicalul PIE ***uļkŭos** „lup” (*IEW*, 1178), radical cu foarte largă răspândire în limbile indo-europene (v. **lup**). Cu toate acestea, limba indo-europeană de origine este greu de identificat.

vârf – partea cea mai de sus a unui lucru sau a unor forme de relief (deal, munte).

V.sl. *vrŭchŭ* „vârf” (Miklosich, *Lexicon*, 78; Cihac, II, 448; Cioranescu, 9294): cf. bg. *vrăh*, ceh. *vreh*.
Nu există doar în română şi în cele două limbi slave, ci şi în alte limbi IE.
PIE ***uer-**, ***uerd-**, ***uers-** „ridicătură, umflătură pe pământ sau pe piele” (*IEW*, 1151); cf. skt. *varşman* „înălţime, vârf”, lat. *verruca* „neg, ieşitură, înălţime”, lituan. *viršus* „vârf, partea de sus”, lituan. *kalna viršis* „vârful muntelui”, lituan. *viršús* „vârf”, let. *virsus* „vârf”, ir. *ferr* „mai bine”.
Walde-Pokorny derivă v.sl. *vrŭchŭ* tot de la acest radical. Mulţimea derivaţilor din limba română provenind de aici ne face să credem că şi rom. **vârf** este autohton, totuşi filiera slavă nu poate fi, în întregime, exclusă (v. **sfârc**, **uriaş**, **urcior**[2], **vârcă**).
Der: *a vârfui*, *vârfuială*.

vârî – a băga, a introduce.
V.sl. *vryje* „a introduce” (Cihac, II, 457; Tiktin; Cioranescu, 9296).
PIE ***ŭel-** „a împinge, a înghesui, a presa, a forţa, a vârî, a închide” (*IEW*, 1138); cf. gr.(hom.) *εἱλω* „a împinge < *fέλυω*, gr.(dor.) *fέλεω* „a împinge, a presa, a înghesui”.
Nu încape îndoială că rom. a **vârî** provine de la acest radical PIE, cu rotacizarea lui *r* intervocalic. V.sl. *vryje* provine probabil din stră-română, deoarece rotacizarea lui *l* intervocalic este specifică limbii române. Rus. *vryti* „a împlânta, a îngropa” ar putea proveni din slava veche. În orice caz, acest radical nu are răspândire în limbile slave. Forma rusă nu este analizată de Vasmer. Origine traco-dacă.
Der: *vârîre*.

vârstă – 1. etate; 2. dungă, fâşie.
V.sl. *vrysta* „vârstă” (Cihac, II, 465; Cioranescu, 9298); cf. bg. *vrasti* „vârstă”, slov. *verste* „linie” etc. În vechea rusă avea atât sens de „vârstă”, cât şi de „unitate de lungime”. În rusa modernă primul sens a dispărut, păstrându-se doar cel de „unitate de lungime”. Este de presupus că v.sl. *vraska* „rid, zbârcitură” are aceeaşi origine.
Cu cel de-al doilea sens, radicalul se găseşte şi în limbile italice; cf. osco-umbr. *vorsus* „unitate de măsură a ogorului”, lat. *vorsus*, *versus* „unitate de lungime echivalentă cu 100 de picioare”.
Lat. *versus* are sensuri multiple între care şi acela de **brazdă**. În limbile baltice există atât sensul de **vârstă**, cât şi cel de unitate de măsură; cf. lituan. *varstas*, *varsna* „vârstă, distanţă”.
PIE ***uer-** „ridicătură pe pământ sau pe piele” (*IEW*, 1151). În afară de română, există forme similare şi în limbile sud-slave. Cu acelaşi sens, radicalul este atestat şi în limba sanskrită; cf. skt. *varshā* „an, cu referire la vârstă” (cf. Monier-Williams, 926), ca în *varsha-sata* „un secol, 100 de ani”, *varsha-satika* „persoană în vârstă de 100 de ani” sau *varsha* „parte (diviziune) de pământ între două culmi muntoase” (Monier-Willams, 926). În mod cert, sensul iniţial a fost cel de „dungă, fâşie”, care apoi a început să însemne şi **vârstă** (v. **sfârc**, **uriaş**, **urcior**[2], **vârcă**, **vârf**).
Der: *a învârsta* „a dunga, a marca”, *vârstnic*.

vârşe (var. *vârşă*) – plasă de pescuit.
V.sl. *vrŭše* (Cihac, II, 449; Tiktin; Cioranescu, 9297); cf. sb., slov. *vrša*.
Radicalul este prezent în majoritatea limbilor slave. Vasmer (I, 302) consideră că formele slave sunt înrudite cu n.g.s. *Reuse* „vârşe”, norv.(dial.) *ryse*, *rasa* „vârşe”, ceea ce pare a fi corect.
Pentru sloven. *vrša*, Marko Snoj (*Slov. etim*., 1997) propune proto-sl. **vyrša*, la rândul său PIE ***uerg**ʾ**h-** „a învârti, a presa”; cf. lituan. *veržys* „frânghie”, lituan. *váršas* „vârşe”, let. *varza* „golful unui râu, loc de pescuit”.
Der: *vârşar* „pescar care pescuieşte cu vârşa”.

vârtej – 1. bulboană, vâltoare, rotire a apei sau a vântului; 2. mişcare rapidă în cerc.
V.sl. *vrŭteži* < *vrŭteti* „a coti” (Miklosich, *Lexicon*, 772; Cioranescu, 9299).
Lat. *vertigium* < *vertigo* „învârtire, rotire, vârtej” (Cipariu, *Gram.,* II, 9). Cioranescu consideră că ipoteza lui Cipariu nu este posibilă, deşi lat. *vertigo* şi

rom. **vârtej** au aceeaşi origine. Lat. *vertigo* (*-inis*) provine de la *verto* „a învârti, a roti, a întoarce”. Atât forma slavă cât şi cea latină provin de la acelaşi radical PIE (*IEW*, 1156), extrem de răspândit în limbile IE.
PIE ***uert-** „a învârti, a roti”, cu formele nominale ***uorteio**, ***uertnom** „fus, vârtej” (*IEW*, 1156); cf. skt. *vartati* „a (se) roti, a (se) învârti”, alb. *vërtit* „a învârti, a roti” (v. **învârti**).
Rom. **vârtej** are aceeaşi origine cu **a învârti** sau mai precis ambele forme provin de la radicalul **uert-**. Origine traco-dacă.
Der: *vârteguş*, *vârtejitor*, *vârtejuire*.

vârtelniță – unealtă cu care se deapănă firele.
Derivat din vârtelnic, la rândul său din *a în-vârti*; cf. bg. *vărtelka*.
PIE ***uert-** „a învârti, a roti” (*IEW*, 1156) (v. **învârti**, **vârtej**).

vârtos (ar. *vârtos*, *vărtos*) – 1. puternic, voinic, viguros; 2. tare, îndesat, solid.
Lat. **virtuosus* (Cipariu, *Elem*., 6; Densusianu, *Hlr*., 195; Cioranescu, 9301). Lat. **virtuosus* nu a este atestat în latina clasică (cf. Puşcariu, 1862).
Cu privire la it. *virtuoso*, De Mauro-Mancini (2282) cred că provine de la un lat.med. *virtuosu*(*m*). Ambele provin probabil din fondul pre-latin (v. **vârtute**). Forma este totuşi atestată în latina medievală; cf. lat. med. *virtuosus* „puternic, viguros” (cf. Niermeyer, 1447).
PIE ***uiro-s** „bărbat” (*IEW*, 1177); cf. lat. *vir* „bărbat”, skt. *vira*, av. *vīra* „bărbat”, umbr. *uiro*, lituan. *vyras*, let. *wîrs*, v.pr. *wijrs* „bărbat”, got. *wair*, v.isl. *verr*, v.scand., v.g.s. *wer* „bărbat”, v.ir. *fer*, cymr. *gwr* „bărbat”, alb. *burë* „bărbat”.
Der: *vârtoşenie*, *a* (*se*) *învârtoşa*, *învârtoşeală*.

vârtute (ar. *vârtute*) – putere, tărie, vigoare.
Lat. *virtutem* < *virtus* „bărbăție, virtute” (Puşcariu, 1862; *REW*, 9371; Cioranescu, 9301). Panromanic; cf. alb. *vërtyt* „virtute”. Forme similare există şi în alte limbi IE; cf. skt. *vīrya* „bărbăție, valoare, putere” (Monier-Williams, 1006), lituan. *vyriškumas* „bărbație, putere” (v. **vârtos**).

vâsc (ar. *vâscu*) – plantă parazită care trăieşte pe ramurile unor copaci, cu frunzele veşnic verzi şi fructe mici, albe (*Viscum album*).
Lat. *viscum* „vâsc” (*REW*, 9376). Radicalul nu este prezent în alte limbi neolatine.
PIE ***uiks-**, ***uisk-** „vâsc sau alt arbore care produce clei” < **ueis-** „a curge” (*IEW*, 1134); cf. gr. *ἰξός* „vâsc, fructe de vâsc; 2. clei” (v. **vâscos**).

vâscoș – cleios, lipicios.
Lat. *visco* „a prinde în clei” < *viscum* „vâsc” (v. **vâsc**). Lat. **viscosus* nu este atestat nici în latina clasică, nici în cea medievală. După De Mauro-Mancini (2283) it. *viscoso* „vâscos” provine din latina târzie.

vâsdoagă (var. *vâzdoacă*, *bâzdoacă*) – ghioagă, măciucă.
V.sl. *gvozdĭ* „cui” (Cihac, II, 451; Tiktin). Nu poate proveni de la sl. *gvozdĭ*. Este o variantă a rom. **bâzdoagă** şi are aceeaşi origine cu **buzdugan** (v. **bâzdoagă**, **buzdugan**).
PIE ***ueis-** „a îndoi”, cu forma nominală ***uoiso** „par, bâtă” (*IEW*, 1133); cf. skt. *veśká* „frânghie de strangulat”, lat. *virga* „creangă, ramură, par” < proto-lat. **vis-ga* (cf. *IEW*), lituan. *vizgu* „a scutura”. Rom. **vâsdoagă** este apropiat ca sens şi formă de proto-lat. **vis-ga* (v. **buzdugan**). Origine traco-dacă.

vâslă – 1. lopată, ramă; 2. şirag de fructe sau de struguri.
V.sl. *veslo* „vâslă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 451); cf. bg., slov. *veslo*, rus. *vesló* „vâslă”. Cihac crede, că v.sl. *veslo* derivă din v.sl. *vesti*, *vezą* „a căra, aduce”. Vasmer (I, 192) porneşte de la acelaşi principiu considerând un IE ***vegh-slom** ca origine a formelor slave (v. **viezure**).
Der: *vâslaş* (înv. *vâslariu*), *a vâsli*, *vâslit*.

vâşcă (var. *vâscăi*) – a se mişca.
Scriban îl pune în legătură cu a **mişca**, iar după Cioranescu (9303) este o „creaţie expresivă” (cf. *a fâşcăi*). Ivănescu (259) îl consideră şi el o variantă fonetică a lui **mişca**. Este posibil să fie vorba de o

contaminare a lui **mişca** cu formaţii onomatopeice de tipul *a fojgăi*, *a* (*se*) *vâjgâi* (v. **mişca**).

veac (var. *vac*, mgl. *veac*) – 1. interval de 100 de ani, secol; 2. timp îndelungat; 3. eră, epocă.
V.sl. *věkŭ* „perioadă de timp, ev” (Cihac, II, 452; Cioranescu, 9190); cf. bg., rus. *vékŭ*. Prezent în majoritatea limbilor slave.
Aceste forme provin din PIE ***uet-** „an” (*IEW*, 1175), aici cu sens mai general de „perioadă de timp” (v. **vătui**, **viţel**, **vechi**).
Der: *vecie*, *veşnic*, *veşnicie*, *a văcui* (*vecui*) „a trăi”.

vechi (ar., mgl. *vecl'u*) – 1. care există de mult timp, care durează de multă vreme; 2. îmbătrânit, demodar, uzat.
Lat. **veclus* < *vetulus* < *vetus* „vechi, bătrân” (Diez, I, 440; Cipariu, *Gram*., 47; Puşcariu, 1868; *REW*, 9291; Cioranescu, 9194). Panromanic; cf. it. *vecchio*, vegl. *vieklo*. Se ştie că primul *u* din suf. lat. *-u-lus* este de natură epentetică, inexistent în latina arhaică, fapt confirmat şi de umbrică în care apar forme „sincopate” precum *vetlu* „viţel” (cf. lat. *vitulus*), *vesklu* „mic vas” (cf. lat. *vasculum*) etc. (cf. Buck, 351).
Cu alte cuvinte, aceste forme au o existenţă pre-romană (v. **unghie**, **ureche**). Acelaşi lucru trebuie să se fi întâmplat şi cu **veklu*, care, deşi nu este atestat în vreuna din limbile italice, trebuie să fi existat; aşa arată nu numai româna, dar şi italiana şi vegliota.
PIE ***uet-** „an” (*IEW*, 1175); cf. skt. *vatsa* „an”, gr. *έτος* < *ϝέτος* „an”, alb. *vit*, *vjet* „an”, lat. *vetus*„vechi”, alb. *vjetruar* „vechi, bătrân”, alb. *vjeç* „bătrân” când se exprimă vârsta cuiva (cf. *7 vjeç* „în vârstă de şapte ani”), v.sl. *vetušu* „vechi, bătrân”, lituan. *vetušas* „vechi, bătrân”. De Mauro-Mancini (2258) consideră că it. *vecchio* provine din lat.med. **veclu*(*m*). Forma *veglo*, *veglio* „(om) bătrân” apare în latina medievală la 1100, d.C. (cf. Niermeyer, 1393) (v. **bătrân**, **veac**). Provine probabil din fondul pre-latin.
Der: *a* (*se*) *învechi*, *învechire*, *învechit*, *vechime*, *vechitură*.

vechil (ar. *vechil'u*) – 1. persoană care supravehea şi administra munca pe o moşie; 2. om de încredere a unui moşier, administrator.
Forma este învechită, nu se mai foloseşte astăzi. Tc. *vekil* „administrator, sindic” (Roesler, 590; Şăineanu, II, 376; Cioranescu, 9195); cf. ngr. *βεκίλης*, alb., bg. *vekil*, sb. *večil*.

vecernie (var. *vecerne*) – 1. monentul serii; 2. slujba religioasă de seară.
V.sl. *večernja* „slujba de seară” < v.sl. *večerŭ* „seară” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 452; Cioranescu, 9193). Origine slavă.
PIE ***uesperos**, **uekeros** „seară” (*IEW*, 1173); cf. gr. *έσπερος* „seară”, lat. *vesper* „seară”, cymr. *ucher* „seară”, arm. *gišer* „noapte”, lituan. *vecere*, *vakaras* „seară”, let. *vakars* „seară” dintr-un balto-slav **uekera* „seară”.

veciņ (ar. *viţin*, istr. *vecin*) – 1. care se află, se situează în proximitate, care se află alături; 2. apropiat, alăturat; 3. ţăran aservit stăpânului feudal (în Moldova).
Lat. *vīcīnus* < lat. *vicus* „sat” (Puşcariu, 1869; *REW*, 9321; Cioranescu, 9196). Panromanic; cf. vgl. *vicain*, alb. *fqin* „vecin”. Lat. *vicus* provine din PIE ***voikos** „locuinţă, casă” (Walde, II, 783), radical cu o largă răspândire în limbile IE (v. **sat**).
Der: *a* (*se*) *învecina*, *vecinătate* (ar. *viţinătate*).

vedeą (ar. *ved*, *vizdui*, mgl. *ved*, *vizui*, istr. *vedu*, *vezut*) – a percepe cu ajutorul văzului.
Lat. *vīdere* „a vedea” (Puşcariu, 1850; *REW*, 9391; Cioranescu, 9199). Panromanic; cf. vgl. *vedar*.
PIE ***ụedi-** „a percepe, a vedea” (*IEW*, 1125); cf. skt. *vetti*, *vidmasi*, *vedate* „a şti”, *veda* „cunoaştere”, av. *vaeda*, *vidarə* „a şti”, gr. *εἴδομαι* „a apărea, a părea”, got. *wait*, *witum* „ştiu, ştim”, got. *witan* „a privi, a supraveghea”, got. *weitan* „a vedea”, v.g.s. *weiz* „a şti”, lituan. *vézditi* < *veidmi* „a vedea”, v.pr. *waisei*, *waisse* „a şti (II, sg.), v.pr. *widdai* „a vedea”, v.sl. *videti* „a vedea”.

Din exemplele de mai sus, rezultă că acest radical are o largă răspândire în limbile indo-europene, de cele mai multe ori cu sensul de a vedea sau cu sensuri apropiate. Acest radical a existat probabil şi în traco-dacă.
Der: *văz*, *vază*, *văzător*, *atotvăzător*, *vedeală*, *vedere*, *viziune*, *revedea* (cf. fr. *revoir*), *revizui*, *revizor*, *a prevedea* (cf. fr. *prevoir*), *prevedere*, *previziune*, *prevăzător*.

Vędea – râu în Muntenia.
Georgiev (*Intro*.), şi Poghirc (*ILR*, II, 257) asociază acest hidronim românesc tot cu rad. PIE ***(a)ued-** „a muia, a uda, a curge” (*IEW*, 78). După cum am mai arătat că PIE ***u**, urmat de o vocală a trecut la *v* în traco-dacă ca şi în latină (v. **ud**). Fiind un râu mai mic, nu este atestat în niciun autor antic sau medieval, dar acest hidronim este la fel de vechi ca şi cele atestate de la Herodot încoace. Acelaşi lucru s-a petrecut şi cu numele altor cursuri de rîuri mai mici de pe teritoriul actual al României. Origine geto-dacă.
Der: *Roşiorii-de-Vede* (top.).

vedęnie – halucinaţie, nălucă, fantomă.
V.sl. *videnije* „vedenie, viziune, vis” < v.sl. *videti* „a vedea” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, 455; Cioranescu, 9200). Apropierea dintre lat. *vīdere* şi v.sl. *videti*, ambele cu acelaşi sens (v. **vedea**) şi rom. **a vedea** face dificilă stabilirea originii rom. **vedenie** care, în mod firec, provine din acelaşi rad. *ved-* ca şi **a vedea**.
Având în vedere cele arătate mai sus, forma a putut exista şi în vechea slavă, independent de stră-română (v. **vedea**).

vegheą (ar. *avegl'iu*, mgl. *viglu*, istr. *veglu*) – 1. a sta treaz în timpul nopţii; 2. a îngriji un bolnav; 3. a sta de pază, a supraveghea.
Lat. *vigilāre* „a sta treaz” (Puşcariu, 1871; *REW*, 9326). Panromanic. Formele româneşti presupun o formă mai veche **viglare*, **veglare*.
PIE ***ueg-** „a fi proaspăt, puternic” (*IEW*, 1117); cf. hitt. *weh* „a veghea”, skt. *vajayati* „a se trezi”, lat. *vegeo*, *-are* „a fi plin de energie, a fi treaz”, got. *wakan*, v.sax. *wakon*, eng. *awake* „treaz”, *watch* „a veghea, a păzi”, v.g.s. *wahhen*, n.g.s. *wachen* „a fi treaz, a păzi”, v. friz. *wakia*, v. isl. *vaka*.
Der: *veghere*, *vegheat*, *veghetor*, *a supraveghea*, *supraveghere* etc.

velińţă (ar. *velendză*) – cergă, pătură ţărănească de lână, cuvertură.
De la *Valencia* (Schuchardt, *Literaturblatt*, 1893, 177; Meyer, *Neugr. St., I*7; Bogrea, *Dacor*., III, 738; Cioranescu, 9204). Mgh. *velenze* „Veneţia” (Miklosich, *Fremdw.*, 135; Cihac, II, 452). Pascu (I, 192) consideră un trac **velenza* în legătură cu lat. *vellus* „lână tunsă”. Cioranescu crede că denumirea se datorează reputaţiei ţesăturii de Valencia.
Rom. **velińţă** este tracic şi trebuie pus în legătură cu radicalul românesc *vel-*, din care provine şi a **înveli**. Termenul se găseşte şi în graiul sărăcăcenilor din Grecia.
PIE ***uel-** „a îndoi, a răsuci, a roti” (*IEW*, 1140). Este vorba de o ţesătură de lână tradiţională ţărănească, deci nu de un obiect nou, adus prin comerţ. Din stră-română a fost preluat în toate limbile balcanice; cf. ngr. *βελέντσα*, alb. *veljendzë*, *velenχë*, sb. *velenca*, tc. *velençe*, pol. *welenc*. Suf. *-inţă* este vechi tracic, de la un mai vechi *-entia*, are echivalent şi în limba bască (cf. basc. *urreg-intza* „aurărie”). Origine traco-dacă.

venetic[1] (ar. *venetic*) **–** străin, persoană venită din altă parte.
Este un derivat de la vb. a **veni** (v. **veni**).

venetic[2] **–** (*înv*.) monedă, ducat venetian care a circulat în Ţările Române.
Mgr. *βενετικός* (Densusianu, *Rom*., 33, 288; Cioranescu, 9206); cf. v.sl. *venedikŭ*, tc. *venedik*, alb. *venetik*. Nu trebuie asociat cu **venetic**[1].

veni (ar. *γin*, mgl. *viniri*, istr. *vir*) – 1. a sosi, a se apropia de, a merge către; 2. a se potrivi.
Lat. *venire* „a veni” (Puşcariu, 1887; *REW*, 9200; Cioranescu, 9208). Panromanic; cf. alb. *vij* „vin”, *vjen*„(el) vine”.

PIE ***gŭen-**, **gŭom-**, **gŭm-** „a merge, a veni” (*IEW*, 464); cf. skt. *gam*, *gamati* „a merge”, av. *jamaiti* „a merge”, gr. *βαίνω* < **βανιω* < PIE ***gŭomio** „a merge” (cf. Boisacq, 112), umbr. *benust* „a veni”, ir. *beim* „pas”, osc. *kumbenet* „a conveni”, got. *qiman* „a veni”, v.g.s. *queman*, v.isl. *koma*, toch. A *käm*, *kum*, B *käm*, *kam* „a veni”.
În osco-umbrică, greacă şi celtice PIE ***gŭ-**, cum era firesc, a dat *b*. În traco-dacă trebuie să fi avut loc acelaşi fenomen, dar mai târziu *b* a putut trece la *v* (*b* > *v*) sub influenţa limbii latine. Extrem de interesantă este forma dialectală *a zâni* „a veni”, întâlnită în Maramureş, care provine de la acest radical PIE cu trecerea labio-velare PIE ***gŭ** la velară simplă (*g*), ca apoi aceasta să palatalizeze, deoarece *z* iniţial nu poate proveni din *v*. Este de presupus că această formă provine din geto-dacă fără vreo influenţă latină.
Trebuie adăugat că româna nu admite africatele *č*, *ğ* înainte de vocala centrală *î* (*â*). Cert este că acest radical s-a păstrat în română prin traco-dacă. Este posibil ca forma *a zâni* să fi fost mult mai răspândită cu secole în urmă de la un mai vechi **zeni*, **jeni*. Astfel, în diferitele dialecte traco-dace au putut exista două forme, una cu *b* iniţial, alta cu *z*.
Der: *venire*, *venit*, *nou-venit*, *viitor*, *viitorime*, *viitură* etc., precum şi calc. neologice: *a conveni*, *a contraveni*, *a parveni*, *a preveni*, *a proveni* etc.

veniņ (ar., mgl. *virin* „amărăciune”, istr. *virir*) – 1. substanţă toxică secretată de unele animale sau plante; 2. otravă.
Lat. *venenum* „băutură magică, otravă, venin” (Puşcariu, 1872; *REW*, 9195; Cioranescu, 9209); cf. it. *veleno*, cat. *veri*, sp. *veneno*. Walde (II, 747) consideră că alb. *verer*, *vërer* provine tot din latină.

ventįl – valvă de închidere.
N.g.s. *Ventil* (Cioranescu, 9210) din lat. *ventus* „vânt”.
Der: *a ventila*, *ventilator*, *ventilaţie*.

ventųză – organ al unor animale acvatice cu ajutorul căruia se fixează pe suprafaţa unui corp.
Fr. *ventouse* (Cioranescu, 9211).

vęrde (ar. *vearde*, mgl. *verdi*, istr. *verde*) – care are culoarea frunzelor, a ierbii, în general culoarea vegetaţiei proaspătă de vară.
Lat. **virdis* < *viridis* (Puşcariu, 1874; *REW*, 9368a) (cf. **varză**). Panromanic; cf. alb. *verdhe* „galben, galben-închis”.
Lat. *viridis* < *vireo* „a fi verde” de la un IE ***uiro-s** „verde” (Walde, II, 797); cf. cymr. *gwyrdd*, bret. *gwer* „verde”.
Der: *a înverzi*, *înverzit*, *verdeaţă* etc.

veresįe (înv.) (ar. *virise*, mgl. *virisiă*) – credit.
Tc. *veresi* „credit” (Şăineanu, II, 378; Cioranescu, 9214); cf. ngr. *βερεσέ*, alb. *veresie*, bg., sb. *veresija*. Cuvântul este învechit nu se mai foloseşte astăzi.

vęrgură (ar. *virghiră*) – virgină.
Lat. *virginis* < *virgo* „fată tânără, fecioară” (Densusianu, *Rom*., 33, 288; Puşcariu, 1860; *REW*, 9364; Cioranescu, 9216).
Derivarea formelor româneşti din latină este dificilă, dar nu imposibilă. Forma aromână pare să provină de la un mai vechi **virgură*, formă similară cu cea din daco-română şi care explică păstrarea lui *g* care altfel ar fi dat *dz* în aromână.
De la un lat. **virgula* (Puşcariu, 1875). Pe de altă parte, Capidan (*Raporturile*, 553) crede că forma aromână provine din alb. *virgir*. Legătura cu lat. *virgo* este dincolo de orice îndoială, însă etimonul latin propriu-zis lipseşte. În daco-română, termenul se foloseşte în legătură cu Fecioara Maria, având, astfel un caracter preponderent religios. De remarcat că toate cuvintele latineşti intrate în limba română odată cu religia creştină au, în general şi azi, un sens foarte restrâns (v. **cumineca**, **purcede**, **părinte** etc) (cf. Vinereanu, 2003). Forma neologică *virgină* are sensul pe care îl avea şi în latină.

veriģă (ar. *vărigă*, mgl. *virigă*) – 1. fiecare dintre inelele care alcătuiesc un lanţ; 2. inel de metal; 3. element de legătură.
V.sl. *verigi* „lanţ” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 17; Cihac, II, 453; Cioranescu, 9218); cf. bg. *veriga*

„lanț”, scr. *verige* „lanț”, rus. *verigi* „lanț”, alb. *verigë*.
Forma rusă este împrumut din slava veche şi este azi învechit. Nu are răspândire şi în alte limbi slave. Formele sud-slave provin din fondul traco-illiric. Acest radical provine din PIE ***uel-**, **uelə-** „a îndoi, a încovoia” (*IEW*, 1140), cu formele nominale ***uelika** „păşune vale”, *uloiska „băț, nuia”. Rom. **verigă** provine de la acest radical dintr-o formă nominală ***ueliga**, similară cu cele reconstituite de Walde-Pokorny (v. **vale**). Din fondul traco-illiric.
Der: *a înveriga*, *înverigătură*, *înverigat*, *verighetă*.

vęsel – cu voie bună, bine dispus.
V.sl. *veselŭ* „vesel” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 453); cf. bg. *vesel*, scr. *veseo*, *veselo* „a râde”, rus. *vesjolyi*. Forme similare există în albaneză şi lituaniană; cf. alb. *veseli* „abundență”, *veselit* „a sătura, a satisface”, lituan. *vesels* „sănătos, întreg”.
Într-o inscripție în limba latină descoperită în zona illirică apare numele propriu feminin *Veselia Felicetas*. În mod firesc, s-a considerat că lat. *Felicia* < *felix* este traducerea latină a formei illirice *Veselia*. Vasmer consideră că aceste forme provin dintr-un IE ***vesu-** din care provin şi skt. *vasu* „bun”, av. *vaŋhu-*, *vohu-*, cymr. *vesu*, ir. *fiu* „destoinic, egal”. Este probabil de origine traco-illirică.
Der: *veselie*, *a înveseli*, *înveselire*, *înveselitor*.

vęste – 1. întâmplare, noutate care se aduce la cunoştiința cuiva.; 2. ştire, informație.
V.sl. *věstĭ* „veste” (Miklosich, *Lexicon*, 122; Cihac, II, 455; Cioranescu, 9222). Forma există în majoritatea limbilor slave. Forma slavă veche provine din proto-sl. **ved-tu* din *vedati* „a şti, a avea cunoştiințe, a-şi da seama”; cf. skt. *vittis* „cunoştințe”, av. *visti* „cunoştințe” (Vasmer, I, 192). Aceste forme par să provină din PIE ***ŭat-** „a fi drept, corect din punct de vedere spiritual” (*IEW*, 1113) (v. **învăța**, **povață**, **poveste**). Rom. *vestit* are acelaşi sens cu av. *vista* „cunoscut”, gr. *áfístος* „care lipseşte, este lipsă”, dar şi cu v.sl. *vestŭ*, rus. *vest* „cunoscut”. Deşi Vasmer (I, 192) nu asociază cei doi radicali slavi, ei au, în mod evident, aceeaşi origine. Prin urmare, şi despre rom. *vestit* şi respectiv veste se poate spune acelaşi lucru.
Der: *a vesti*, *a prevesti*, *vestitor*, *prevestitor*, *poveste*.

veşmânt (ar. *visminte*, ar. *vescu* „a (se) îmbrăca), mgl. *vişţmint*) – 1. obiect de îmbrăcăminte; 2. odăjdii.
Lat. *vestimentum* „îmbrăcăminte, haină” (Puşcariu, 1878; *REW*, 9281; Cioranescu, 9223). Panromanic.
PIE ***ŭes-** „a (se) îmbrăca”, **ŭes-mn̥**, **ŭesti-s**, **ŭestro-** „îmbrăcăminte” (*IEW*, 1172); cf. hitt. *waš*, *weš* „a (se) îmbrăca”, skt. *vaste* „a se îmbrăca” (III, sg.), av. *vaste*, got. *wasti* „robă”, got. *wasjan*, v.g.s. *werian* „haine, a se îmbrăca”, toch. B *wastsi* „haină, robă”.

vęşted (ar. *veaştid*, *vişţidzăscu*, *vistijescu* „a vesteji”) – care şi-a pierdut prospețimea, ofilit (despre plante).
Lat. *viscidus* „acru, amar” (Cipariu, *Principii*, 395; Densusianu, *Hlr*, 39; *REW*, 9271). Presupusul etimon latin este incompatibil din punct de vedere semantic.
Lat. **vescidus* < *vescus* „subțire, atenuat” (Candrea, *Éléments*, 13; Puşcariu, 1877; Philippide, II, 661; Rosetti, I, 172). Nici acest etimon nu este mai potrivit din punct de vedere semantic; cf. sard. *biskidu*„rânced”.
Rom. **vęşted** provine din PIE ***uei-**, cu prelungire în **t** şi **s** ***ueis-** „a (se) vesteji”; cf. lat. *viesco* „a se vesteji, a se zbârci”, lat. *vietus* „veşted”, v.isl. *visna*, v.g.s. *wesanen* „a (se) vesteji”, n.g.s. *welken* „a se vesteji”, eng. *wilt* „a se vesteji”, lituan. *výsti* „a se vesteji”, let. *vietet* „a se vesteji”.
Prin urmare, rom. **veşted**, **a vesteji** sunt cognați cu lat. *vietus*, respectiv *viesco*, dar, în mod evident, formele româneşti nu pot proveni din latină. În plus, aşa cum reiese din exemplele de mai sus, radicalul are o largă răspândire în limbile indo-europene, cu acelaşi sens ca şi din română şi latină. Origine traco-dacă.
Der: *a* (*se*) *veşteji*, *veştejire*, *veştejit*.

vęveriță (ar. *virviriță*, mgl. *ververiță*) – mamifer din ordinul rozătoarelor de talie mică cu blana roşcată sau neagră pe spate şi albă pe piept, cu coadă lungă şi stufoasă (*Sciurus vulgaris*).

V.sl. *veverica* „veveriță” (Cihac, II, 454; Cioranescu, 9229); cf. bg. *ververica*, sb. *vjeverica*, slov. *veverica*, rus. *veverica*. Forma apare doar în slavele de sud şi în rusă care este probabil un împrumut din slava veche bisericească. În sprijinul acestei idei, vine şi forma rusă *belka* „veveriță”, formă mult mai uzuală în limba rusă decât *veverica*. Pe de altă parte, această formă apare în multe alte limbi IE.

PIE ***ŭer-ŭer-*** „veveriță” (*IEW*, 1166); cf. ngr. *βερβειίτσα* care provine probabil din ar. *virviriță*, lituan. *veveris* „veveriță”, let. *vavere*, *vaveris* „veveriță”, v.prus. *weware* „veveriță”, n.pers. *varvarah* „veveriță”, cymr. *gwiwer*, bret. *gwiber* „veveriță”. După *IEW*, formele celtice ar proveni din lat. *viverra*. Lingvistul german greşeşte în acest caz, deoarece radicalul are o largă răspândire în limbile indo-europene. Astfel formele baltice, precum şi cea neopersană nu se pot explica prin împrumuturi. Din fondul pre-latin.

viață (ar. *γeață*, mgl. *vață* „animal”) – faptul de a fi viu, ceea ce este viu.

Lat. ****vivitia*** < *vivus* „viu” (Cipariu, Gram., II2; Puşcariu, 1910; Candrea). Lat. *vita* < *vivo* „a trăi” (Walde, II, 809). Cu toată apropierea ca sens şi formă de lat. *vita*, rom. **viață** nu poate proveni din forma latină cum este cazul celorlalte limbi romanice. Cioranescu (9323) derivă rom. **viață** din *viu* cu suf. *-eață* (ca în *albeață*, *roşeață* etc.), ceea ce este cu mult mai plauzibil. PIE ***gŭei-***, ***gŭio-*** „a trăi”, ***gŭoio-***, ***gŭitis***, ***gŭiuo-to-s*** „viață” (*IEW*, 467); cf. skt. *jivatu-h* „viață”, gr. *βίος*, *βίοτος* „viață” gr. *βιοτή* (f) „viață”, osc. *bivus* „viu”, biítam „viață” (cf. Untermann, III, 146-7), v.ir. *biu*, *beo*, cymr., v.ir. *bith* „viață, lume, vârstă”, *byw*, corn. *buit*, bret. *boed* „aliment, mâncare”, bret. *beo* „viu, vivace”, v.ir. *biad*, cymr. *bywyd*, v.ir. *bith*, gall. *byd*, bret. *bed* „lume”, gall. *Bitu-riges* „rege al lumii”, got. *qius* „viu”, v.g.s. *quet* „viu”, v.sl. *živa*, *žiti* „a trăi”. Formele greacă, oscă precum şi formele celtice sunt destul de apropiate de rom. viață.

După cele arătate mai sus, rom. **viață** pare să provnă din PIE ***gŭoio-***, ***gŭitis***, ***gŭiuo-to-s*** „viață”; derivarea nu este tocmai clară, dar explicabilă prin trecerea PIE ***gŭ*** la *b* în traco-dacă, ca şi în greacă, italice şi celtice, apoi *b* a trecut la *v*. Ar putea să fie vorba de un caz similar cu a **veni** (v. **veni**). De remarcat că lituan. *viekas* „viață” nu se explică prin lituaniană unde PIE ***gŭei-*** trebuia să dea un *ž* în lituaniană (cf. rom.(dial.) a *zâni*, v. discuția de la a *veni*) sau este vorba de un dialect baltic cu o evoluție diferită din acest punct de vedere, evoluție similară cu cea din traco-dacă, unde PIE ***gŭ*** a dat *b* (v. *viu*).

Der: *a viețui*, *viețuitor*, *viețuitoare* (cf. ar., mgl. *vață* „animal”).

vicar – prelat care ține locul unui demnitar de rang mai înalt.

Lat. *vicarius* (Cioranescu, 9232).

Der: *vicariat*.

vicleán (var. *hiclean* (înv.)) – fățarnic, ipocrit, perfid.

Mgh. *hitlen* „perfid, viclean” (Cihac, II, 538; Gáldi, *Dict.*, 98; Cioranescu, 9235). Forma veche a fost *hiclean*, formă întâlnită la cronicari. Ulterior *h* a trecut la *v*, datorită alternanței *h*/*v*, alternanță specifică limbii române.

Der: *viclenie*, *vicleşug*, *a vicleni*.

vicleim – dramă populară jucată în timpul sărbătorilor de iarnă.

Mgr. *Βηθλέεμ* „Bethleem” (Tagliavini, *Arch. Rom.*, 12, 188; Cioranescu, 9236); cf. rom. *Viflaim* „orașul Betleem”.

vidmă – stafie, fantomă.

Ucr. *vidĭma* „vrăjitoare” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 9238); cf. rus. *vedĭma* „vrăjitoare” din proto-sl ****vede*** (I, sg.) „a şti” (Vasmer, I, 285)

vidră (ar., mgl. *vidră*) – mamifer carnivor de mărimea unui câine care trăieşte în vizuini pe malul apelor (*Lutra vulgaris*).

V.sl. *vydra* „vidră” (Cihac, II, 455; Meyer, *Neugr. St.*, II, 20; Rosetti, III, 49); cf. bg., scr., mgh. *vidra*, ceh., rus. *vydra*, pol. *widra*, ngr. *βύδρα*, alb. *vidër*.

În afară de limbile slave şi balcanice, forme similare există şi în alte limbi IE provenind din PIE ***udro-s** „animal de apă” (*IEW*, 78); cf. skt. *udra*, *urdra* „vidră”, gr. *ýδροϛ*, v.sax. *otr*, v.isl. *otr*, v.g.s. *ottar* „vidră”, eng. *otter* „vidră”, v.pr. *wudro*, lituan. *vidras*, let. *udris* „vidră”. O formă suplimentară a acestui radical ***uedro-s**, ***uidro-s** este necesară pentru a explica formele română, lituaniană, albaneză şi pe cele slave. Rom. **vidră** poate proveni direct din această formă după legile fonologiei istorice ale traco-dacei şi românei, fără să fie necesar un intermediar slav.

vie (ar. (*a*)*ɣińe*, mgl. *vińă*) – terne săditcu viță-de-vie.
Lat. *vīnea* „vie” (Puşcariu, 1879; *REW*, 9350). Panromanic; cf. vegl. *veña*. Lat. *vīnea* derivă de la *vinum* (cf. Glare, 2069) (v. **vin**)
Der: *vier*, *viereasă*.

vier – porc necastrat.
Lat. *verres* „vier, mistreț” (Lambrior, 93; Puşcariu, 1880; *REW*, 9239; Cioranescu, 9242); cf. skt. *vṛşah* „taur”, skt. *vṛsana-h* „testicul”, gr. *fártεv*, lituan. *veršis* „viței”, let. *versis* „bou”.

vierme (ar. *ɣermu*, mgl. *varmi*, istr. *l’erm*) – nume generic dat unor animale nevertebrate lipsite de picioare cu corpul moale şi alungit.
Lat. *vermis* „vierme” (Puşcariu, 188; *REW*, 9231). Panromanic.
PIE ***uṛmi-s**, **uṛmo-s** „vierme” (*IEW*, 1152); cf. got. *waurms* „şarpe”, v.g.s. *wurm*, n.g.s. *Wurm* „vierme”, v.isl. *ormr*, lituan. *vurmas* „insectă, tânțar”.
Rom. **vierme** poate proveni din forma PIE, prin traco-dacă, ținând cont de prezența acestui radical în limbile germanice şi cele baltice.
Der: *a viermui*, *viermuire*, *viermuit*, *viermişor*, *viermănos*, *viermăraie*, *viermişor* etc.

viers – cântec, melodie.
Lat. *versus* „1. locul unde întoarce plugul; 2. rând (scris), vers” (Puşcariu, 1882; *REW*, 9248). Sensul din română este secundar în limba latină. Forma modernă *vers* provine din fr. *verse* sau mai bine spus este întărit de acesta deoarece forma exista deja în limba română.
Der: *a viersui*.

viespe (ar. *ɣeaspe*, mgl. *vespi*) – insectă himenopteră asemănătoare cu albina (*Vespa vulgaris*).
Lat. *vespa* „viespe” (Puşcariu, 1883; *REW*, 9272); cf. it., prov., cat. *vespa*, fr. *guêpe*, sp. *avispa*, port. *bespa*. PIE ***uobhsa** „viespe” (*IEW*, 1179); cf. av. *vawažaka* „scorpion”, lituan. *vapsva*, v.prus. *wobse*, v.isl. *osa*, v.sax. *waspa*, v.g.s. *wafsa*, n.g.s. *Wespe*, norv. *veps*, v.corn. *guhi-en*, v.ir. *foich*, bret. *gwsped*, cymr. *gwenyen*.
Este evident din exemplele de mai sus că fr. *guêpe* se grupează cu limbile celtice, nu cu celelalte limbi neolatine. Româna, mult mai puțin influențată de latină decât franceza, a avut posibilitatea să păstreze originalul dacic care putea proveni din PIE ***uobhsa**.
Der: *viespar*, *viespariță*, *viespoi* etc.

viezure – bursuc (*Meles taxus*).
Dacic **viedula* (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1877, 579). Din v.sl. *jazvrŭ*,,de arici” (Cihac, II, 455) sau alb. *vjedhulë* (Philippide, II, 741; Tiktin; Rosetti, II, 124). Pentru Cioranescu (9247) rămâne cu origine incertă. Nu încape îndoială că este dacic.
PIE ***ŭegh-** „a duce, conduce, a cără” (*IEW*, 1118); cf. skt. *vahati* „a conduce (un vehicul)”, lat. *veho* „a duce, a cără”, got. *ga-wigan* „a fura”, alb. *vjedh* „a fura”, cu sensul inițial de „a duce cu sine, a cără”. Alb. *vjedhullë* are aceeaşi origine cu *vjedh*. Sensul original a fost de „cel care duce, cară”, datorită obiceiului acestui animal de a strânge provizii. Forma verbală, prezentă în latină şi albaneză, a dispărut din română. Nu are aceeaşi origine cu **vizuină** care provine de la un alt radical (v. **vizuină**).

vifor – vânt puternic, furtună (însoțită de zăpadă).
V.sl. *vihrŭ* „furtună, vifor” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 456; Cioranescu, 9249); cf. bg. *vihŭr*, sb. *vihor*, mgh. *vihar*, rus. *vihri*. Este de origine imitativă (v. **vijelie**, **viscol**).
Der: *viforniță*, *viforos*, *viforatic*, *viforos*.

vijelie – vânt foarte puternic însoțit de ploaie.
Din v.sl. *vijalica* (Cihac, II, 456), ipoteză respinsă de Cioranescu (9257). Nu am putut verifica forma slavă

indicată de Cihac. Provine din a **vâjâi** de natură onomatopeică (v. **vâjâi**).
Der: *vijelios*, *vijelit*.

vileąg – lume.
Folosit doar în expresia „a da în vileag, a face public”.
Mgh. *vilag* „lume” (Şăineanu, *Semasiol*., 189; Gáldi, *Dict.*, 98; Cioranescu, 9262).

vin (ar. *γin*, mgl. *vin*, istr. *vir*) – băutură alcoolică obținută prin fermentarea mustului de struguri.
Lat. *vinum* „vin” (Puşcariu, 1886; *REW*, 9356; Cioranescu, 9266). Panromanic. Lat. *vinum* provine dintr-un mai vechi **oino* (Walde, II, 793).
De la un PIE ***uino-s**, la rândul său din PIE ***uei-**, **ui-** „a răsuci, a îndoi” (*IEW*, 1120-21) cu preplungire în **n**; cf. hitt. *wa-ja-na*, luv. *win*, falisc., volsc. *vinu*, umbr. *vinu* „vin”, gr. *oívoς*, gr. micen. *vono*, arm. *gini* „vin”, alb. *venë*, *verë*, v.ir., fin., cymr. *gwin*, got. *wein*, v.sax. *win*, v.g.s. *wīn*, n.g.s. *Wein*, v.sl. *vino*, lituan. *vynas*.
Radicalul apare şi în limbile hamito-semitice; cf. etiopian. *wain*, ebr. *yayin*, assyr. *īnu*. Formele hamito-semitice provin de la un AA **wainu* (cf. *IEW*).
Atât Walde, cât şi Walde-Pokorny susțin că vinul îşi are originea undeva în zona Pontului Euxin, unde a existat o veche cultură a vinului.
Forma există şi în unele limbi caucaziene; cf. georg. *γeino* „vin”. Vasta răspândire a acestui radical în limbile IE, dar şi în cele semitice şi caucaziene, ne face să credem că termenul a existat şi în traco-dacă, ştiut fiind că dacii cultivau vița-de-vie pe scară largă, fiind în acelaşi timp mari producători de vin, ba mai mult că termenul provine din această limbă. Este, de asemenea, bine cunoscut faptul că Burebista, la sugestia marelui preot Deceneu, a dat ordin să fie distruse viile, mult prea numeroase în Dacia (cf. Strabo).
Pe teritoriul României de azi, vița-de-vie creşte în stare sălbatică şi este de presupus că această plantă a fost cultivată din cele mai vechi timpuri pe aceste locuri. Astfel, este plauzibil să admitem că vinul şi termenul care îl defineşte au apărut pentru prima oară în Dacia, din timpuri străvechi.
Der: *vinişor*, *vinar*, *vinariță*, *vinars*.

vină – 1. greşeală; 2. culpă.
V.sl. *vina* „acuzație” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 457; Cioranescu, 9267); cf. v.sl. *vinovnyi* „vinovat”, v.sl. *vinovnovati* „a considera vinovat”, rus. *viná*.
La forma adjectivală *vinovat* < v.sl. *vinovatŭ* (cf. Cihac, Cioranescu), suf. *-at*, prezent şi în forma slavă, pare a fi de origine română.
Acest radical există şi în limbile baltice; cf. v.pr. *etwinūt* „a scuza, a ierta”, lituan. *vainoti* „a calomnia”, let. *vaina* „vină”, let. *vainuot* „a acuza, a învinui”, forme înrudite cu skt. *vèti* „a urmări, a persecuta”, lat. *vindex* „răzbunător”.
Vasmer (I, 316) respinge ipoteza unui împrumut din iran. **vinah*; cf. pers.med. *vinaθ* „păcat”, n.pers. *gunah* „păcat”, ipoteză propusă de Levi (cf. Vasmer). Prin urmare, originea formelor slave este controversată. Pe de altă parte, se poate constata că acest radical este destul de răspândit şi în alte limbi indo-europene, astfel că originea slavă a rom. **vină** este puțin probabilă. Origine incertă.
Der. *nevinovat*, *vinovăție*, *nevinovăție*, *a învinovăți*.

vînde (ar. *vindu*, mgl. *vind*, istr. *vindu*) – a ceda unui cumpărător dreptul de proprieate asupra unui bun în schimbul unei sume de bani.
Lat. *vendĕre* „a vinde” (Puşcariu, 1892; *REW*, 9190; Cioranescu, 9274). Panromanic.
PIE ***uesno-** „preț de cumpărare” (*IEW*, 1173); cf. skt. *vasna* „preț”, skt. *vanij* „comerciant, negustor”, gr.(hom.) *ώvoς* „preț”, gr.(lesb.) *óvva*, lat. *venus* „preț” (folosit numai în cazurile acuzativ şi dativ; cf. Ernout-Meillet, 721).
Der: *vânzare*, *vânzător*.

vindecă (ar. *vindic*) – a (se) face sănătos, a tămădui.
Lat. *vindīcāre* „a cere ceva, a pretinde în mod ilegal, a pedepsi” (Cipariu, *Gram*., 308; Diez, I, 441; Şăineanu, *Semasiol*., 185; Puşcariu, 1893; Rosetti, I, 174; *REW*, 9347; Cioranescu, 9275).
Lat. *vindīcāre* are sensul de „a cere ceva (din punct de vedere legal), a pretinde, a pedepsi, a răzbuna”. Sensurile din latină, dar şi din limbile neolatine,

diferă de cel din română. De aceea, au fost încercări de a justifica această etimologie prin sensul de „a elibera”, dar acest sens nu există în latină. Cu toate acestea, termenul este specific latin, fără forme echivalente în alte limbi indo-europene aşa cum se întâmplă în multe alte cazuri. Lat. *vindico* < *vim* „putere, vitalitate” şi *dico* „a zice” (cf. Glare, 2066).
Der: *vindecare*, *vindecător*.

vineri – ziua a cincea din săptămână.
Lat. *Vēnēris* (dies) (Diez, I, 441; Puşcariu, 1897; Cioranescu, 9277). Panromanic.
Der: *vineriță* „plantă erbacee”.

vîntre – burtă, stomac.
Lat. *ventrem* < *venter* „burtă, pântece” (Puşcariu, 1899; *REW*, 9205; Cioranescu, 9283). Panromanic.
Lat. *venter* „burtă, pântec” din PIE ***uend-tri** < **guertro** (Walde, II, 751); cf. skt. *jathraram* „pântec, burtă”, gr. *γέντερ*. Walde asociază lat. *venter* cu *vesica* (< **vensica*) de la un ***uent-**, probabil acelaşi cu PIE ***uendh-** „a îndoi, a curba” (*IEW*, 1148); cf. umbr. *pre-uendu* „*advertito*”, got., v.g.s., v.sax. *windan* „a îndoi, a răsuci”.

vioară[1] (var. *viorea*, ar. *g'ioară*, *γioară*, mgl. *vioară*) – violetă.
Lat. *viola* „numele mai multor flori de primăvară” (Puşcariu, 1902; *REW*, 9149; Cioranescu, 9284). Panromanic. După Walde (II, 795), forma latină este împrumut dintr-o limbă mediteraneană ne-indo-europeană.
Der: *vioriu*, *viorea*, *viorică*.

vioară[2] – instrument muzical de coarde, violină, scripcă.
It. *viola* „vioară” (Cioranescu, 9285). Trecerea lui *l* > *r* într-o fază târzie a făcut pe unii cercetători să considere că provine din lat. **vivula* (cf. Puşcariu, 1903; Drăgan, *Dacor.*, II, 623), deoarece o serie de cuvinte româneşti de presupusă origine slavă nu au rotacizat pe *l* intervocalic, dar această ipoteză este greşită (v. **bălan**).

Proveniența termenului direct din latină nu este posibilă, deoarece instrumentul ca atare este relativ recent. În italiană provine din provensală (cf. De Mauro-Mancini, 2280), intrat în italiană pe la sfârşitul secolului al XII-lea, iar româna l-a împrumutat din italiană câteva secole mai târziu. Trecerea lui *l* intervocalic la *r* a avut loc şi în fazele târzii ale limbii române în cazul împrumuturilor din alte limbi, precum medio-greaca şi chiar neogreaca. Dacă **patrafir** provine probabil din medio-greacă, în schimb, **trandafir**, cu certitudine, provine din neogreacă şi a intrat în română prin secolul al XVIII-lea, în perioada fanariotă (cf. **trandafir**, **patrafir**).
Der: *viorist*.

vioi – plin de viață, de vigoare, iute, sprinten.
Provine de la acelaşi radical ca şi **viu** şi, respectiv, **viață** (v. **viu**).
Der: *vioiciune*.

viperă (ar. *nvipiredzŭ* „a învenina”, *nvipirat* „rău, meschin”, istr. *viperę*) – şarpe mic foarte veninos (*Pelias berus*, *Vipera ammodytes*).
Lat. *vipera* „viperă, şarpe” (Puşcariu, 1904; Cioranescu 9286). Tiktin crede că nu este moştenit din latină, ci un împrumut mai târziu, dar formele aromână şi, respectiv istro-română infirmă această ipoteză. Lat. *vipera* < *vivo-pera* < *pario* „a da naştere” (cf. Walde, II, 796).

vipie – zăduf, căldură.
Scriban îl pune în legătură cu **văpaie**. Ipoteză respinsă, în mod nejustificat, de Cioranescu (9297) care îl consideră cu origine necunoscută. Provine într-adevăr de la acelaşi radical ca şi **văpaie**.
PIE ***uēp-**, **uəp-** „a scoate abur, a izbucni” (*IEW*, 1149) (v. **văpaie**, **zvăpăiat**). Origine traco-illirică.

viran (ar. *virane*) **–** părăginit, necultivat.
Tc. (pers.) *viran* „deşert, nelocuit” (Şăineanu, II, 378; Cioranescu, 9291).

virgulă – unul din semnele de punctuație.
Lat. *virgula* (Cioranescu, 9295).

viroagă – vâlcea.
V.sl. *virŭ* „votex, piscina” (Cihac, II, 455). Această formă nu este atestată în slava veche (cf. Djačenko). Provine de la acelaşi radical ca şi **vale**, *vâlcea*, *văioagă*, de la o formă mai veche **veloga*, cu rotacizarea lui *l* intervocalic (cf. *văioagă*).

vis (ar. *γis*, mgl., istr. *vis*) – 1. înlănţuire de imagini şi idei în timpul somnului; 2. ideal, iluzie.
Lat. *visum* „ceea ce se vede, aparenţă, imagine, viziune, vis” (Densusianu, *Hlr*., 195; Puşcariu, 1960, *REW*, 9386; Cioranescu, 9302); cf. campid. *bizu*, logud. *bizare* „a visa”. Lat. *visum* este forma de participiu trecut de la *video* „a vedea”
Der: *a visa* (ar. *nvisedz*, *visare*, mgl. *visés*, istr. *miso*), *visător*, *visare*.

vişcol (var. *vicol*) – vânt puternic cu ninsoare.
Mgh. *viszkol* „a împinge” (Drăganu, *Dacor*., 5, 377) sau din mgh. **veskölni* < *veszködni* „a fi agitat” (Scriban, *Arhiva*, 30, 286). Nu am putut verifica nici una dintre formele maghiare menţionate. Reichenkron îl consideră dacic dintr-un PIE ***ue-sko-lo**. Rom. **viscol** are aceeaşi origine cu lituan. (dial.) *viesoles* „viscol” şi let. *veîsuols* „viscol”. Toate aceste forme sunt probabil de origine imitativă ca şi **vijelie**, dar cu certitudine sunt forme vechi (v. **vijelie**). Origine traco-dacă.
Der: *a viscoli*, *viscoleală*, *viscolitură*, *viscolitor*.

vistiẹr – tezaur, visterie.
Mgr. *βεστιάρης* din lat. *vestiarium* (Cioranescu, 9313).
Der: *visterie*, *vistiernic*.

vişină (ar., mgl. *vişină*) – fructul vişinului, arbore din familia rozaceelor (*Prunus cerasus*).
Bg., rus. *višnja* „vişin” (Miklosich, *Fremdw*., 136; Cihac, II, 459, *Gram*., *BL*, 6, 172).
Tc. (pers.) *vişne* (Pascu, II, 174; Cioranescu, 9305); cf. ngr. *βίσσινον*, alb. *vishnje*, lituan. *viszne*, let. *viksna*, v.prus. *wisnaytos* „cireaşă”. Forma apare şi în limbile vest-europene; cf. it. *visciola* „vişină”, *visciolo* „vişin”. De Mauro-Mancini consideră (2283) consideră it. *visciola* de origine germanică; cf. v.g.s. *wihsela* „vişină”.
În schimb, Kluge (978) spune că acest termen a fost adus de romani în secolul II, d.C. şi îl asociază cu lat. *viscum* „vâsc”. În ce priveşte asocierea acestui termen cu lat. *viscum*, Kluge greşeşte, deoarece trebuie să provină de la lat. *viscidus* „acru, amar”, întrucât aceste fructe au gust acru-amărui.
Aceeaşi greşeală o face şi Vasmer (I, 208), asociind formele slave cu lat. *viscum*, desigur sub influenţa lui Kluge. Vasmer consideră formele germanice înrudite cu cele slave, nu împrumuturi din limbile slave, dar dacă formele germanice provin din latină, atunci aserţiunea lui Vasmer este lipsită de sens, deoarece limbile slave nu le puteau împrumuta direct din latină.
Putem conchide totuşi că rom. **vişină** nu provine nici din slave, dar nici din persană prin turcă şi, prin urmare, provine din latină sau dintr-o limbă înrudită cu latina. Termenul este cu mult mai vechi în Europa şi provine, în majoritatea cazurilor, din latină şi trebuie asociat cu lat. *viscidus*.
Der: *vişin*, *vişiniu*, *vişinată*.

vịţă (ar., mgl. vaţă „animal”) – nume dat animalelor domestice mari.
Lat. *vita* „viaţă” (Şăineanu, *Semasiol*., 198; Puşcariu, 1910; Philippide, II, 741; *REW*, 9385; Cioranescu, 9315). În celelalte limbi romanice înseamnă *viaţă*, nu *vită*. Această ipoteză nu poate fi acceptată. Pe de altă parte, ar., mgl. *vaţă* „animal” nu se pot explica prin lat. *vita*.
Provine de la acelaşi radical ca şi viţel, *viţea*. Rom. vită este cognat cu lat. *vitulus* şi nu provine din lat. *vita*.
PIE ***uet-** „an” (*IEW*, 1175); cf. skt. *vatsa* „pui de animal, viţel, vacă”, *vatsaka* „viţea”, lat. *vitulus*, lat. *veterinus*, umbr. *vitlu* „viţel”, alb. *vits* „viţel”, alb. *vjetë* „viţel”, gmc. **wethru* „animal tânăr de un an” cu got. *withrus* „noatin, miel de un an”, v.g.s. *widdar*, n.g.s. *Widder* „berbec”, v.sax. *withar* „berbec”. Din fondul pre-latin (v. **vătui**, **viţel**).

viteaz – 1. ostaş de curte recrutat din clasa boierilor mici, curtean; 2. care dă dovadă de curaj în luptă; 3. îndrăzneţ, dârz, curajos.

V.sl. *vitezĭ* „erou” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 459; Cioranescu, 9317; Vasmer, I, 322); cf. bg., sb. *vitez*, mgh. *vitéz*, pol. *witez*, rus. *vitezĭ* „erou, viteaz”.

Vasmer (I, 206) asociază formele slave cu m.g.s. *witseze* „țărani”, lat.med. *withasii* „categorie de soldați de cavalerie” şi v.pr. *witing* „mercenari aristocrați”. Forma veche prusacă ar proveni, după Vasmer, din poloneză. Vasmer crede că o formă proto-sl. **vitedzu* a fost împrumutată din gmc. *viking* (cf. v.isl. *vikingr*) printr-o formă intermediară **vičedzu*, apoi **vitedzu* ca rezultat al disimilării.

Chiar dacă demonstrația lui Vasmer poate fi în parte adevărată, argumentele sale nu explică lat.med. *withasii*, deoarece această formă nu poate fi asociată direct cu gmc. *viking*.

Toate aceste forme ar putea proveni din PIE ***ueik-** „energie, manifestare ostilă de forță” (*IEW*, 1128); cf. lat. *vinco* „înving”, *victor* „învingător”, v.ir. *fechid* „a lupta, *fich* „mânie, furie”, got. *weihan* „a lupta”, lituan. *veikiu*, *veikti* „a face ceva, a lucra”, v.sl. *věkŭ* „putere”. În schimb, limba indo-europenană de origine, precum şi filiația acestui termen, atât în română, cât şi în limbile slave şi maghiară sunt destul de greu de stabilit. Origine incertă.

Der: *vitejie*, *a* (*se*) *viteji*, *vitejesc*, *vitejeşte*.

vitęză – rapiditate în deplasare, iuțeală.

Fr. *vitesse* (Cioranescu, 9319) din *vite* „repede” < v.fr. *viste*, de origine incertă, probabil celtică.

vịtreg – 1. care nu este rudă de sânge (despre relația de rudenie între părință şi copii); 2. ostil, neprielnic.

Lat. *vītricus* „tată vitreg” (Cipariu, *Gram.*, 30; Puşcariu, 1914; *REW*, 9400; Cioranescu, 9400); cf. logud. *bidrigu*, *bitricu*, calabr. *vitrico*, alb. *vitruk*, *vitërk* „tată vitreg”.

Lat. *vitricus* „tată vitreg” < **vi-tero* „al doilea” (cf. *vi-ginti* „douăzeci”); cf. skt. *viteram* „mai departe”.

Der: *a vitregi*, *vitregie*.

vịță (ar. *viță* „nuia”, *gită*, (*a*)*γită*) – 1. arbust agățător din familia vitaceelor (*Vitis vinifera*); 2. descendent, urmaş.

Lat. **vitea* < *vitis* „viță-de-vie” (Densusianu, *Rom.*, 33, 288; Puşcariu, 1911; Tiktin; Cioranescu, 9316). Lat. **vitea* nu este atestat. Din lat. *viteus* „de vie” (*REW*, 9388). Radicalul există şi în ale limbi indo-europene; cf. lituan. *vytis*, *vytine*, let. *vitols*, v.pr. *witwan* „ramură de salcie”.

Remarcăm că forma aromână are sens foarte apropiat de formele baltice. Formele baltice provin de la acelaşi radical ca lat. *vitis* şi rom. **viță**.

Atât formele româneşti cât şi cele baltice, dar şi cea latină au o origine comună şi par să provină din PIE *uet- „an”, *uet-elo- „de un an, animal tânăr” (*IEW*, 1175).

Din română provine ngr. *βίτσα* (Meyer, *Neugr. St.*, II, 18), precum şi bg., sb., rus. *vica* (Capidan, *Raporturile*, 220). Din fondul pre-latin (v. comentariul de la **vin**)

vițẹl (ar. *viță̆l*, mgl. *vitąl*, istr. *vițelu*) – puiul vacii (în special mascul) până la un an.

Lat. **vitellus* < *vitulus* „vițel” (Puşcariu, 1973; *REW*, 9385; Cioranescu, 9518).

PIE ***uet-** „an” (*IEW*, 1175); cf. skt. *vatsaka* „vițel, pui de animal”, alb. *vjetë* „vițel”, umbr. *vitlu* „vițel”, gmc. **withru* „animal tânăr de un an” cu got. *withrus* „noatin, miel de un an”, v.g.s. *widdar*, n.g.s. *Widder* „berbec”, v.sax. *widar* „berbec” (v. **vătui**, **vită**).

Der: *vițea*, *vițeluş*, *vițelar*, *vițeluşă*.

vịu (ar. *giŭ*, *γiŭ*) – 1. care este în viață; 2. alert, însuflețit.

Lat. *vivus* „viu” (Puşcariu, 1915; *REW*, 9420). Panromanic.

PIE ***gŭei-**, **gŭio-** „a trăi” (*IEW*, 467); cf. skt. *jivas*, av. *jiva* „viu”, osc. *bivus* „viu”, v.ir. *biu* (cf. sard., logud. *biu* „viu”), v.ir. *beo*, *beu* „viu”, cymr. *byw*, bret. *beo* „viu”, got. *qius* „viu”, lituan. *gyvas*, let. *dzivs* „viu”, v.sl. *žiti* „viu”.

Dacă rom. **viu** poate proveni din lat. *vivus*, lat. **vivitia* nu poate fi considerat etimonul rom. **viață** (v. **viață**).

Der: *vietate*.

vizuịnă (var. *viezuină*, *vizunie*, *ghizuină*, *iezuină*, *ghizunie*) – adăpost în pământ al unor animale sălbatice, ascunzătoare.

Are aceeaşi origine cu **văgăună** din PIE ***ueg-**, **uag-** „a fi îndoit” (*IEW*, 1120); cf. lat. *vagina* „teacă”, v.ir. *fan* „pantă, gaură, cavitate”, cymr. *gwan* „depresiune, vale, mlaştină”. Sensul rom. **vizuină** (respectiv **văgăună**) este mai apropiat de cel al formei irlandeze, ceea ce dovedeşte că este vorba de sensul mai vechi al acestei forme nominale întâlnită în cele trei limbi, sensul din latină fiind mai nou (v. **văgăună**).
Siflanta sonoră *z* din **vizuină** este rezultatul palatalizării PIE ***g** datorită unei vocale prepalatale (*e*, *i*), acest sunet s-a păstrat, în schimb, când a fost urmat de o altă vocală precum *a*, *o* sau *u*.
Cioranescu (9247) îl asociază, în mod greşit, cu rom. **viezure** care provine de la rad. tracic ***vez-**, *viez-* „a duce, a căra” din PIE ***ŭeg**’**h-** „a căra, a duce” (*IEW*, 1118) (v. **viezure**). Această ipoteză nu este corectă deoarece rom. **vizuină** are un sens mai larg, acela de ascunzătore a mai multor specii de animale sălbatice, făcută în pământ (v. **văgăună**). Origine traco-dacă.

vlagă – putere, forţă, vigoare.
Sb. *vlaga* „umezeală” (Cihac, II, 460; Tiktin; Cioranescu, 9330); cf. rus. *vlaga* „umezeală” care provine din slava veche bisericească, alb. *vlag* „umezeală”.
Orel (512) crede că forma albaneză provine din bg. *vlaga*. Vasmer (I, 340) asociază formele slave cu let. *valgs* „umed”, v.g.s. *wlec* „umed”, *wolkan* „nor”, v.maced. (hidron.) *Ολγάνος*, ar., mgl. *vlagă* „umezeală” are aceeaşi origine cu formele de mai sus şi nu trebuie asociat cu dr. *vlagă* care are altă origine.
Diferenţa semantică între daco-română şi sensul din celelalte limbi ne face să nu putem accepta această etimologie. Forme similare cu sens identic cu rom. **vlagă** există în mai multe limbi IE. Toate aceste forme pornesc de la PIE ***ueg**’- „proaspăt, a fi puternic” (*IEW*, 1117); cf. skt. *vaja* „putere, forţă, repeziciune”, lat. *vigeo* „a avea forţă mentală şi fizică”, lat. *vigor* (v. **vlăjgan**).
Rom. **vlagă** provine de la acest radical de la un mai vechi **vagă* cu infixarea lui *l*.
Der: *a vlăgui*, *vlăguitor*.

vlădică – 1. episcop; 2. stăpânitor, domn, principe (*înv.*).
V.sl. *vladyka* „vlădică” (Miklosich, *Slaw. Elem.*; Cihac, II, 220); cf. scr. *vladika* „nobil”, pol. *wladyka*, rus. *vladyka* „stăpân, vlădică”. V.sl. *vladyka* provine din v.sl. *vlasti*, *vladiti* „a conduce, stăpâni”; cf. lat. *valere* „a fi puternic”, v.sax. *waldan*, v.g.s. *waltan*, n.g.s. *walten* „a conduce, a domni”, v.ir. *follnathir* „a conduce”, toch.B *walo* „rege”, lituan. *waldyti* „a conduce, a domni”. De la acest radical provine şi numele propriu *Vlad* (cf. *Vladislav*, mgh. *Ladislau*). Origine slavă.

vlăjgan – tânăr voinic, zdravăn.
Este un derivat al lui **vlagă**; cf. scr. *vlažan*, alb. *vigan* „vlăjgan, uriaş”. Forma albaneză este fără *l*, ceea ce arată că în formele româneşti *l* este de natură epentetică. Acest *l* nu apare în rad. PIE ***ueg**’- „proaspăt, a fi puternic” (*IEW*, 1117), aşa cum a fost reconstruit de *IEW* după formele din limbile IE cunoscute, incluzând sanskrita şi latina (v. **vlagă**).

vlăstar (var. *lăstar*, ar., mgl. *vlăstar*) – 1. lăstar; 2. descendent.
Mgr. *βλαστάριον* (Miklosich, *Fremdw.*, 104; Tiktin; Vasmer, *Gr.*, 88; Cioranescu, 9332); cf. alb. *vljastar*, bg. *vlastara*, *lastar*, tc. *lastaria*, sb. *lastar*. Forma mgr. *βλαστάριον* nu am putut-o verifica, deşi există în medio-greacă forme apropiate (v. **lăstar**).

voadă (ar. *voivodă*, *vuivudă*) – titlu al domnitorilor români.
V.sl. *voda* „conducător” < *vaditi* „a conduce” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 460); cf. bg. *vojvod*, scr. *vojevoda*, alb. *vojvodë*, mgh. *vojvoda*, *vaida*, ngr. *βοεβόδος*, lituan. *vadas* „conducător” (v. **vlădică**). Meillet (*Et.*, 200, *RS*, 8, 296; cf. Vasmer, I, 332) consideră că formele slave sunt calcuri după gmc. *herozogo* care la rândul său ar fi un calc după gr. *στρατεγός*.

voi[1] (ar. *voi*) – pronume personal (II, pl.)
Lat. *vos* „voi” (*REW*, 9455; Cioranescu, 9339); cf. it., vegl. *voi*, prov., cat., sp., port. *vos*, fr. *vous*.

PIE ***iu**, **ues-**, **uos** „voi” (*IEW*, 514); cf. skt. *vah*, skt. (dual) *vam*, av. *va*, umbr. *vestra* „vostru” < PIE ***uestero**, lat. *vester* (v. **vostru**). Provine din varianta ***uos** ca şi lat. *vos*, devenit **voi** prin analogie cu **noi**, iniţial formă de dual, formă care este atestată în greaca homerică (v. **noi**)

voi[2] (ar. *voi*) – a vrea.
Lat. *volo* „a vrea, a voi” (Diez, I, 448; Cihac, I, 319; Puşcariu, 1920; *REW*, 9180; Cioranescu, 9369); cf. it. *volere*, prov., cat. *volu*, fr. *voulir*. Rom. **voi** presupune un mai vechi **volio*, **volire*.
PIE ***uel-**, **uol-** „a vrea, a voi, a alege” (*IEW*, 1137); cf. lat. *volo* „a vrea”, v.sax. *willian* „a voi”, v.friz. *willa*, v.g.s. *wellan* „a voi”, n.g.s. *wollen* „a voi”, eng. *will* „a voi, voinţă”, v.sl. *voliti*.
După unii lingvişti, vb. a **voi** ar deriva din *voie* prin v.sl. *volja* (cf. Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 461; Tiktin) ceea ce este o eroare deoarece acest radical există ca verb în mai multe limbi IE, inclusiv latina şi slava.
Este demn de menţionat că ar. *volă* „voie” nu poate proveni din bg. *volja*, aşa cum consideră Papahagi. Dacă ar fi împrumutat din bulgară, ar trebui să fie **vol'ie*.
Der. *a învoi*, *învoială*, *voie*, *nevoie* (v. **nevoie**).

voiaj – călătorie.
Fr. *voyage* (Cioranescu, 9340) din lat. *viaticum* „bani de călătorie” < *viare* „a călători” < *via* „drum, cale”.
Der: *a voiaja*, *voiajor*.

voinic – tânăr chipeş, curajos, robust.
V.sl. *vojnikŭ* < *vojnŭ* (Tiktin; Cioranescu, 9345); cf. bg., sb., slov. *vojnik*, rus. *vojn* „ostaş, soldat”, tc. *voiniklar* „ienicer”. Vasmer (I, 334) asociază acest radical slav cu lituan. *veju*, *výti* „a urmări, goni”, skt. *véti* „a urmări”, av. *vayeiti* „a goni, a urmări”, lat. *veno* „a vâna”, v.isl. *veiðr* „vânătoare”, v.g.s. *weida* „vânătoare” (v. **vâna**).
Der: *voinicel*, *voinicie*, *voinicesc*, *voiniceşte*.

voios (ar. *yios*) – bucuros, vesel, bine dispus.
Derivat din *voie* cu sensul de „a fi cu voie bună” (v. **voi**).

volan – piesă circulară cu ajutorul căreia se dă vehiculului direcţia dorită.
Fr. *volant* (Cioranescu, 9346) din *voler* < lat. *volare* „a zbura”.
Der: *volănaş*.

vorbă (var. *voroavă*) – 1. gând, idee exprimată verbal; 2. spusă, zisă; 3. proverb; 4. conversaţie, discuţie; 5. promisiune, angajamnet; 6. grai, vorbire.
Lat. *verbum* „cuvânt” (Cipariu, *Gram*., 320; Şăineanu, *Semasiol*., 164).
V.sl. *dvorĭba* < *dvoru* „curte” (Tiktin; Candrea; Densusianu, *GS*, 2, 16). Nu poate proveni din v.sl. *dvoriba*.
La cronicari apar ambele forme: *dvorba* „serviciu de curte” şi **vorbă**, dar nu se confundă niciodată una cu cealaltă. Forma *horbă* apare la Dosoftei (cf. Iordan, *BL*, 9, 57), alternanţa *h*/*v* fiind bine cunoscută în limba română. Cipariu are dreptate, cel puţin în parte, întrucât lat. *verbum* este fără îndoială cognat cu rom. **vorbă**. În schimb, Cioranescu (9350) îl consideră cu origine incertă.
PIE ***uer-** „a vorbi”, ***uerdho-**, **uordho-**, **wṛdh-o** „vorbă, cuvânt” (*IEW*, 1162); cf. gmc. ***wurdan** cu got. *waurds* „cuvânt”, v.g.s. *wort*, v.sax. *word*, eng. *word* „vorbă, cuvânt”, v.prus. *wirds*, lituan. *vardas* „nume”, lituan. *vardnica* „dicţionar”. De menţionat faptul că în traco-dacă PIE ***dh** > *d*, care apoi a trecut la *b*, atunci când a fost precedat de lichida *r*, ca şi în cazul lat. *verbum*. O evoluţie similară a avut **albie** şi **barbă** < PIE ***bardha** (v. **albie**, **barbă**).
Lat. *verbum* provine din proto-lat. ***vorbom** (cf. *IEW*). Forma proto-latină este aproape identică cu cea română, atestând vechimea formei româneşti. Origine traco-dacă.
Der: *vorbărie*, *a vorbi* (înv. *a vorovi*) (ar. *verghescu*, mgl. *vrighes*).

vornic – 1. boier de rangul întâi în vechea administraţie românească; 2. nume pentru diverşi demintari; 3. şef de protocol la nunţi
V.sl. *dvornikŭ* < v.sl. *dvorŭ* „curte, ogradă, poartă” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 21; Cihac, II, 463); cf. cr.,

slov. *dvornik* „curtean”, pol. *dwornik* „intendent”, rus. *dvornik* „portar” (v. **pridvor**).
Der: *vornicel*, *vorniceasă*, *vornicie*.

voștru (ar., mgl., istr. *vostru*) – pronume personal (II, pl.).
Lat. **voster* < *vester* (Puşcariu, 1919; *REW*, 9279; Rosetti, I, 59). Panromanic.
PIE ***uestero-**, **uesterā** (cf. Untermann, 851); cf. umbr. *vestra* „vostru”. Remarcăm că radicalul este prezent şi în limba umbrică, nu numai în latină, limbă cu care traco-illira avea multe asemănări.

voțtru – 1. pețitor; 2. mijlocitor.
V.sl. *votri* „fierar” (Tiktin). Cioranescu (9357), deşi îl consideră cu origine incertă, îl apropie de sb. *motriti* „a privi”. Niciuna din aceste ipoteze nu poate fi acceptată din motive semantice.
PIE ***uer-** „a vorbi, a vorbi la ocazii festive”, cu forma nominală **ureto** „1. lege, regulă; 2. cerere, invitație” (*IEW*, 1162); cf. skt. *vrata* „lege”, av. *urvata* „regulă”. De la acest radical provine şi rom. **vorbă**, *a vorbi* (v. **vorbă**). Acest cuvânt vechi românesc cu origini străvechi ar trebui reintrodus în circuitul general cu sensul de „purtător de cuvânt, mijlocitor”, mai ales că româna modernă nu are un cuvânt potrivit pentru a exprima această noțiune modernă. Din fondul pre-latin.
Der: *vruță*.

vrąbie (var. *vrabete*, *brabete*, *brăbete*, *barabete*) – pasăre mică cu pene cenuşii împestrițată cu negru (*Passer domesticus*).
V.sl. *vrabij* „vrabie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 463); cf. bg. *vrabei*, bg. *vrabec*, slov. *vrabeti*, rus. *vorobei*. Nu are răspândire în limbile slave în afara slavelor de sud şi rusă. În albaneză există forma *rabeckë* „vrabie” care după Orel (364) ar proveni din v.sl. **vorbŭcŭ*.
Majoritatea formelor IE pentru vrabie provin din PIE ***sper-g**, **sparuo**, **pravo** „vrabie” (*IEW*, 991); cf. umbr. *parfam*, *parfa* „numele unei păsări”, gmc. **sparwan* „vrabie” cu got. *sparwa*, v.eng. *spearwa*, v.g.s. *sparo*, sued. *sparv*, norv., dan. *sparv*, corn. *frau*, bret. *frao* „cioară”, lituan. *zvirblis* „vrabie”, v.prus. *spurglis* „vrabie”, toch. A *sparan*, fin. *varpu* „vrabie”. De la acest radical printr-o formă mai veche **parve-* cu inversarea lui *p* cu *v* (v. **brabete**).
Der: *vrăbiuță*, *vrăbioară*, *vrăbioi*.

vraf – grămadă, maldăr.
V.sl. *vrachŭ* „grămadă, vraf” < *vrĕšti*, *vrŭcha* „a zdrobi” (Cihac, II, 464; Tiktin); cf. rus. *vorochŭ* „grămadă pâlc” şi majoritatea limbilor slave, precum şi în baltice; cf. let. *vârsnis* „grămadă de grâu”. De asemenea, trebuie asociat şi cu lat. *verro*, *verrere* „a treiera” (cf. Vasmer, I, 230).
Der: *a vrăfui*.

vrąci – 1. doctor; 2. vrăjitor.
V.sl. *vračŭ* „vindecător, doctor” (Cihac, II, 464; Cioranescu, 9361); cf. bg. *vrač* „vrăjitor”, scr. *vrač* „ghicitor”. Cihac îl asociază cu **vrajă**. După Vasmer (I, 234) provine de la *vrati* „a spune minciuni” şi *vorčati* „a bombăni”. Origine incertă (v. **vrajă**).

vrąişte – neorânduială, harababură.
Formație expresivă (Iordan, *BF*, 2, 194). Cioranescu (9363) îl pune în legătură cu v.sl. *vrešti* „a arunca, a lăsa”. Trebuie asociat cu lat. *verrere* „a târî” < **versere*. Este probabil vorba de o formație expresivă. Origine incertă.

vrąjă – 1. vrăjitorie; 2. farmec.
V.sl. *vraža* „divinație, incantație” < *vrucati* „a bâigui” (Cihac, II, 464; Cioranescu, 9365). Forma nu are răspândire în limbile slave; cf. pol. *wrog* „vrajă”, mgh. *varazsol*. În schimb, forme similare există în limbile iberice, în greacă şi în baltice; cf. sp. *bruja* „vrăjitoare”, *brujar* „a face vrăji”, *brujeria* „vrăjitorie”, port. *bruxa*, cat. *bruixa*, gr. *φαρμακός* „magician, vrăjitor”, lituan. *buriù*, *bùrti*, let. *buriu*, *burt* „a vrăji, a fermeca”.
Chantraine (1177) spune că gr. *φαρμακός* este o formă izolată în greacă şi de aceea este probabil un împrumut care provine din PIE ***bher-** „a tăia” (*IEW*, 135), în schimb, Boisacq (1016) preferă PIE ***bhṛmen**.

Corominas (I, 679) consideră formele iberice „de origine necunoscută, în mod sigur pre-romană". Radicalul este prezent, de asemenea, în dialectele gascone şi provensale. În mod evident, **vrajă** nu poate fi separat de formele aparţinând limbilor iberice, deşi forma slavă a fost pusă în legătură cu verbul *vrucati* „a bâigui", dar acest lucru nu explică originea formelor din limbile neolatine. Relaţia cu formele iberice este evidentă, atât la nivel semantic, cât şi fonetic. În română este probabil de origine traco-dacă.
Der: *a vrăji*, *vrăjitor*, *vrăjitoare*, *vrăjitorie*, *vrăjitoresc*.

vrąjbă – duşmănie, ură, ceartă.
V.sl. *vražida*, *vražda* „duşmănie" < *vragŭ* „duşman" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 17; Cihac, II, 464); cf. ceh. *vražba* „ură de moarte, moarte", alb. *vras* „ucid, omor", *vréje* „crimă, omucidere", lat. *urgeo*, *-ere* „a goni, a urmări", got. *wrikan* „a persecuta", got. *wraks* „persecutor", m.g.s. *warc* „tiran". Lehmann (*W* 93) derivă got. *wrikan* din PIE ***ŭr̥gh-** asociindu-l cu v.prus. *wargs* „rău", *wargan* „necaz, suferinţă", lituan. *vargas* „nenorocire", let. *vèrgs* „sclav", let. *vargs* „nenorocire" (v. **vrăjmaş**).
Der: *a învrăjbi*, *învrăjbire*.

vrąnă (ar. *vrană*) – gaură rotundă sau dreptunghiulară la butoaie.
Cf. bg. *vranŭ* (Cihac, II, 465); cf. sb. *vranj*, *vrana* „cioară", pol. *wrona* „cioară". Cihac traduce forma bulgară prin „gaură, vrană", dar atât presupusul etimon bulgar cât şi forma sârbă şi cea poloneză au sens de „cioară", nu de **vrană** sau deschizătură aşa cum consideră Cihac (v. **rană**).
PIE ***uorna**, **urona** „rană" (*IEW*, 1163). Am arătat cu diverse ocazii că PIE ***u** iniţial urmat de o altă vocală a dat *v* în traco-dacă (v. **vatră**, **vorbă**). Tot de la acest radical provine şi rom. **rană** cu echivalente în limbile slave (v. **rană**). Provine din fondul pre-latin.

vrăjmąş – duşman.
Provine de la acelaşi radical cu **vrajbă** (v. **vrajbă**)

vreą (ar. *vrea*) – 1. a dori, a voi; 2. a pretinde, a cere.
Lat. *volo*, *velle*, *volui* „a vrea, a voi" (Diez, I, 448; Cihac, I, 319; Puşcariu, 1920; *REW*, 9180; Cioranescu, 9369). Are aceeaşi origine cu a **voi**. Probabil că s-a simţit, la un moment dat, nevoia unei diferenţieri a formei, odată cu diferenţierea semantică deoarece a **voi** se foloseşte şi ca verb auxiliar.
PIE ***uel-**, ***uol-** „a vrea, a voi, a alege" (*IEW*, 1137) cu cognaţi în latină, germanice şi slavă. Provine de la un mai vechi **veleo* „a vrea" din prima formă a rad. PIE, cu rotacizarea lui *l* intervocalic şi cu elidarea ulterioară a lui *e* din silaba iniţială. Este acelaşi cu a **voi** care provine din a doua formă a radicalului indicat de Walde-Pokorny (v. **voi**).
Der: *vrere*, *vrute* şi *nevrute*.

vreąsc (ar. vreaje „vreasc") – creangă, ramură uscată.
V.sl. **chvrastŭ* (Tiktin; Cioranescu, 9390); cf. sb., slov. *hrast*, mgh. *haraszt*, rus. *horost* „vreascuri, uscături". Vasmer (IV, 231) asociază formele slave cu v.g.s. *hurst* „tufiş", v.sax. *hyrst* „pădure", n.g.s. *Forst* „pădure", sard. *colostri*, *golostri* şi basc. *korostri*, *khorostri* „*ilex, aequifolium*".
Papahagi (1123) consideră că forma aromână provine din bg. *vreža* „ramură, stolon". Totuşi forma bulgară provine probabil din limba română (cf. rom. **vreg**).
Toate aceste forme provin probabil din PIE ***uresk-** < ***uer-** „a rupe, a sfâşia, a zgâria" (*IEW*, 1163); cf. skt. *ava-vrašc* „a despica, crăpa", skt. *ā-vrašc* „a rupe, a sfâşia", skt. *pra-vraska* „bucată". Pare să provină din fondul pre-latin.

vrędnic (var. *vrenic*, mgl. *vreadnic*) – harnic, capabil, destoinic.
V.sl. *vredinŭ* „demn" (Miklosich, *Fremdw.*, 136; Cihac, II, 466; Tiktin); cf. bg. *vreden*, cr. *vrednik*.
Der: *vrednicie*, *a învrednici*, *învrednicire*, *nevrednic*, *nevrednicie*.

vreg (var. *vrej*, ar. *vreaje* „vreasc") – tulpina anumitor plante agăţătoare sau târâtoare.
Bg. *vreža*, *vreažvam* „a tăia, a inciza" (Tiktin; Cioranescu, 9373). Nu putem accepta această ipoteză, întrucât presupusul etimon bulgar are sens cu totul diferit. Există totuşi în limba sârbă o formă similară cu sens apropiat de rom. *vrej* (**vreg**); cf. scr. *vreža*

„lăstar, tulpină” care provine din română. Forma nu are răspândire în limbile slave.
PIE ***uerg-** „a îndoi, a răsuci” (*IEW*, 1154); cf. skt. *varjati* „a îndoi, a încovoia”, *vṛjina* „încovoiat”, lat. *vergo* „a se îndoi”, v.isl. *virgill* „frânghie”, v.g.s. *wurgen*, n.g.s. *würge*, *erwürgen* „a gâtui, a sugruma”, lituan. *veržiu* „a strânge, a îndoi”. Din fondul pre-latin.

vręme (mgl. *vreami*) – timp.
V.sl. *vrěmę* (Cihac, II, 466; Cioranescu, 9374); cf. bg. *vreme*, sb. *vreme*, rus. *vreme*. Vasmer (I, 25) spune că forma rusă provine din vechea slavă bisericească. Tot el asociază această formă din limbile slave cu skt. *vartma* „drum, cale”. Forma nu are răspândire în limbile slave în afară de slavele de sud şi de rusă. Origine incertă.
Der: *a vremui*, *vremuire*, *vremelnicie*, *vremelnic*.

vre-(**un**) (ar. *vârnu*, *vâr* „vreun”, *vâră* „vreo”) – particulă care indică ideea de nedeterminare, folosită doar în forme compuse.
Lat. *vere* (*unus*) (Salvioni, *ZPPh*, 22, 479; Tiktin; *REW*, 9224; Cioranescu, 9368). Lat. *vere* „într-adevăr” nu poate sta la originea rom. **vre-un**. Rom. **vre-** care indică ideea de nedeterminare şi apare şi sub forma veri (în *veri-care*, *vericine*); cf. *oricare*, *oricine*.
Cu alte cuvinte, **vre-**, *veri-*, este acelaşi cu **ori-**. Pe de altă parte, şi rad. **fie-** din forme precum *fiecine*, *fiecare* are aceeaşi origine. Poate fi asociat cu eng. *every*(*one*) „fiecare” din v.eng. **aefre* (cf. Barnhart) care are o funcţie similară (v. **ori-**). Din fondul pre-latin.

vuị – a produce un zgomot prelungit, a vâjîi, a mugi.
Formaţie onomatopeică (cf. Cioranescu, 9377) ca şi a **vâjîi**. Cu toată natura onomatopeică, forme similare există şi în alte limbi IE; cf. skt. *vana* „sunet, zgomot”, ngr. *βοϊζω*, sb. *hujiti*.
Der: *vuiet*, *vuială*, *vuietoare*.

vụlpe (ar., istr. *vulpe*) – mamifer carnivor de mărimea unui câine obişnuit (*Vulpes vulpes*).
Lat. **vulpes* < *volpes* (Puşcariu, 1921; *REW*, 9464; Cioranescu, 9378).
PIE ***uḷp**, **lup-** „vulpe, lup, şacal” (*IEW*, 1179); cf. skt. *lopaša* „vulpe, şacal”, av. *urupis* „câine” < *lupi-s*, lat. *volpes* „vulpe”, v.g.s. *welf*, v.sax. *hwelp*, eng. *whelp* „pui de animal carnivor din familia caninelor”, v.scand. *hvelpr* „cățel, pui de lup sau vulpe”, lituan. *vilpišis* „pisică sălbatică” (*Felix catus*), alb. *dhëlpër*.
Walde (II, 830), ca şi *IEW*, consideră că lat. *lupus* ar putea proveni de la acest radical, deşi există un alt radical PIE similar de la care provin formele pentru **lup** în marea majoritate a limbilor IE (v. **lup**).
Der: *vulpoi*, *vulpeşte*, *vulpesc*.

vụltur (var. *vultan*, *hultan*, ar. *vultur*, mgl. *vằltur*) – numele mai multor păsări răpitoare de zi care se hrănesc cu animale mici şi cu stârvuri.
Lat. *vultur* „vultur” (Puşcariu, 1923; *REW*, 9466; Cioranescu, 9379). Din română provine bg. *vúntur* (Capidan, *Raporturile*, 218).
PIE ***uel-** „a sfâşia, a jefui, a zgâria” (*IEW*, 1144). Walde-Pokorny derivă lat. *vello* „a smulge, a sfâşia” de la acest radical, iar Glare (2122) crede, de asemenea, că lat. *vultur* trebuie asociat cu lat. *vello*, de la un mai vechi **voltur*.

vụvă – tamburină.
Formaţie onomatopeică (v. **vui**).

Z

za (var. *zauă*, *zală*) – 1. verigă de lanț; 2. lănțișor întrebuințat ca podoabă; 3. cusătură de flori în formă de lănțișor pe iie sau pe catrință; 4. împletitură de inele mici de metal servind ca armură.
Mgr. *ζάβα* „cuirasă” < lat.med. *zaba* „cuirasă” (Cihac, II, 712; Philippide, *Principii*, 55; Philippide, II, 741; Tiktin; *REW*, 9584; Cioranescu, 9381).
Mgr. *ζάβα* este întâlnit la Joanes Malalas, secolul VI, şi în *Chronicon Paschale*, secolul VII (cf. Lampe, 590). Lat. *zaba* este întâlnit în *Lex Visigotica* (lib. 1, tit. 2.9) (cf. Niermeyer, 1179). Este cuvânt din gotică (dial. vizigot) intrat în latină. Rom. **za** este o formă mai nouă a lui *zauă*, folosită şi azi în unele graiuri mai conservatoare, formă care explică mgr. *ζάβα*, unde *β* se pronunța deja *v*. Termenul are mai multe sensuri în limba română, astfel încât nu pare să fie un împrmut din vizigotă, ci vizigota pare să-l fi împrumutat din geto-dacă.
Der: *a înzăua*, *înzăuat*.

zacușcă – preparat culinar care se serveşte la aperitiv.
Rus. *zakuska* „gustare, aperitiv” (Tiktin; Cioranescu, 9398).
Rus. *zakuska* provine din rus. *zakusiti* „a gusta” < *kusati* „a mușca”; cf. rus. *kus* „bucată”.

zadar – inutilitate.
V.sl. *za darŭ* „de dar” (Miklosich, *Lexicon*, 153; Cihac, II, 90; Cioranescu, 9400); cf. rus. *darom* „degeaba, pe nimic”.
Cioranescu (9400) arată că acelaşi principiu apare în spaniolă, precum *de balde* şi *en balde*, cu ambele sensuri, „de dar” şi inutil. Nu se foloseşte decât în expresia „în zadar”.
Der: *zadarnic*, *a zădărnici*, *zădărnicie*.

zadă (ar. *dzadă*, mgl. *zadă*, istr. *zadę*) – arbore răşinos (*Larix sibirica*, *Larix decidua*).
Lat. **daeda* < *taeda* „1. pin, brad; 2. torță” (Meyer, *IF*, 6, 119; Meyer, *Alb. St.*, 4, 39; Densusianu, *Hlr*, 124; Puşcariu, 1927, *REW*, 8520; Cioranescu, 9399); cf. calabr., sicil., cors. *deda*. Lat. *taeda* este considerat că provine din acc. gr. *δάδος* „faclă” (cf. Walde, II, 642). Rom. **zadă** nu provine din latină, ci de la un mai vechi traco-dac **deda* înrudit cu gr. *δας*, *δάδος*. Pentru ca *d* > *z*, acesta trebuie să fi fost urmat de un *e*, nu de *a*.

zahăr (ar. *záhare*) – substanță albă cristalină, uşor solubilă în apă cu gust dulce, obținută mai ales din sfecla de zahăr sau din trestia de zahăr, fiind un produs alimentar de bază.
Ngr. *ζάχαρι* „zahăr” (Murnu, 60; Densusianu, *Rom*., 33, 288; Cioranescu, 9411). La rândul său, forma neogreacă provine din v.gr. *σάχαρον* < pers. *shakar* < skt. *śarkara*; cf. v.sl. *zacharŭ*. Întâlnit în toate limbile europene moderne, având aceeaşi origine.
Der: *zaharicale*, *zaharide*, *a zaharifica*, *zaharină*, *a zaharisi*, *zaharisire*, *zaharisit*, *zaharniță*, *zaharos*, *zaharoză* etc.

zai – 1. ghețar; 2. apă amestecată cu gheață.
Mgh. *zaj* „zgomot” (Cihac, II, 539; Gáldi, *Dict.*, 170; Cioranescu, 9414). Pentru a da credibilitate acestei ipoteze, Cihac traduce mgh. *zaj* prin „zgomot şi ghețar”, dar, în realitate, mgh. *zaj*

înseamnă doar „zgomot”. Cihac, ca şi Cioranescu mai târziu, recurg la astfel de distorsionări ale datelor tocmai pentru a-şi justifica etimologiile greşite pe care le susţin.
Rom. **zai** provine de la acelaşi radical ca şi **zăpadă** din PIE **g**’**hei-**, **g**’**hi-** „iarnă, zăpadă” (*IEW*, 425). Forma rom. **zai** este foarte apropiată de PIE **g**’**hei-**, unde PIE **g**’**h** a dat *z* (sau *j*) în traco-dacă, sunet care s-a moştenit în română (v. **zăpadă**).
Apropierea ca sens şi formă dintre rom. **zai** şi **zăpadă** justifică, proveniența rom. **zăpadă** din acest radical PIE. Origine traco-dacă.

zaică (var. *zeiță* (Banat)) – gaiță (*Garrulus glandarius*).
Mgh. *szajko* „gaiță” (*REW*, 3640; Cioranescu, 9415).
S-a presupus că forma maghiară ar proveni din mgh. *szaj* „gură”, dar asocierea nu pare să fie corectă. Rom. **zaică** este o variantă dialectală a lui **gaiță**, rezultat al metatezei între velara *g* şi siflanta *ț* (*z*), formă preluată şi de maghiară (v. **gaiță**).

zambilă – plantă erbacee din familia liliaceelor cu frunze crescute din bulb cu flori, albe, roz, violete sau albastre (*Hyacinthus orientalis*).
Tc. *sumbül* (Roesler, 592; Şăineanu, II, 382; Cioranescu, 9425); cf. alb. *zümbül*, bg., sb. *zumbul*.
Der: *zambilică*.

zamfir (*înv*.) – safir.
Mgr. *σάμφερος* (Tiktin; Vasmer, *Gr*., 130; Cioranescu, 9427); cf. v.sl. *samfiru*. Nu am putut identifica această formă în medio-greacă, dar nici în neogreacă.
Der: *zamfiră* „grangur”.

Zamolxis – divinitatea supremă la geto-daci.
În textele antice apare şi sub forma *Zalmoxis*. Este greu de identificat sensul primului element al acestui teonim. Porfiriu consideră că provine de la trac. **zalma* „piele”, dar această „etimologie” nu este credibilă. Porfiriu a fost un autor vehement anti-creştin care arăta dispreț față de tot ce nu era grecesc sau cel puțin roman, aşa că nu putem acorda crezare celor spuse de el. Cel de-al doilea element *-zis* este acelaşi cu *-zios*, care are aceeaşi origine cu rom. **zeu** din PIE ***deiuo-s** „zeu” (*IEW*, 185); cf. skt. *dēva-h* „zeu”, *dēvi* „zeiță”, skt. *dive* „zi”, av. *daeva* „demon”, lat. *deus*, osc. *deivai* „divae”, umbr. *deueia* „*divinam*”, v.ir. *dia* „zeu”, v.scand. *tivar* „zei”, v.sax. *Tig* (gen. *Tiwes*) „Marte”, v.g.s. *Zio*, v.pr. *deiw*(*a*)*s*, lituan. *dievas* „zeu”, lituan. *deive* „zeiță”, v.pr. *deius* „zeu”, v.ir. *dia* (cf. gall. *devo*), arm. *tiv* „zi”, fin. *taiwas* „cer”.
Walde-Pokorny reface şi rad. PIE ***dieus** (**diieus**) „cer, zeu”, **dieus-pater** „tatăl ceresc” (*IEW*, 184) în directă legătură cu PIE ***dei-**, **di**, **dia** „a luci, a străluci” (*IEW*, 183); cf. skt. *dyauh* „cer”, lat. *Iu-piter*, umbr. *Ju-pater*, skt. *dyaušpitā*, illyr. *Δεί-πατορος*, osc. *Diuvei* „*Iovi-s*”, lat. *Diespiter* (cf. *IEW*).
În greacă, pe lângă *Zeus*, apare şi forma *Δεύς* (cf. Chantraine, 399; cf. Lejeune, *Phonetique*, 96). Gr. *Zeus* trebuie să provină din limba traco-dacă, limbă a cărei fonetică istorică explică această formă. De asemenea, este ştiut faptul că mai tot pantheonul grecesc este de origine tracă; cf. trac. *Saba- zios*, *Gebelei-zis* (v. **Sabazios**, **zeu**).

zapciu (ar., mgl. *zaptiu*) – 1. cârmuitor al unei plăşi, subordonat ispravnicului, însărcinat cu strângerea birurilor; 2. grad în armată, căpitan (*înv*.).
Provine din tc. *zabth* „acțiunea de a prinde, de a lua în posesie” (Cihac, II, 629).

zapis – document, dovadă scrisă, act.
V.sl. **opisŭ* „descriere, listă, copie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 228; Cioranescu, 9439); cf. v.sl. *opisanije* < v.sl. *opisuju* „a desena, a reprezenta” < v.sl. *pisati* „a scrie”, rus. *zapisĭ* „înscriere, înregistrare”, rus. *opis* „inventar”.

zară – lichid albicios care rămâne după separarea untului din smântână.
Are aceeaşi origine cu **zer**; cf. alb. *dhallë* „zer, lapte bătut”. După Orel (1998, 80), alb. *dhallë* este înrudit cu gr. *γάλα* „lapte”, iar rom. **zară** ar proveni din albaneză.

Reichenkron (171) porneşte de la PIE ***ser-** „a curge” (*IEW*, 909), prin sonorizarea lui *s* iniţial (v. **Siret**, **Sargetia**, **Strumon**). Acest radical este atestat în toponimul dac. *Germi-zara* (v. **zer**). Ipoteza lingvistului german este mult mai plauzibilă. Origine traco-dacă.

zar (ar. *zare*, mgl. *zar*) – mic cub care are imprimat pe fiecare din feţe unu până la şase puncte şi care se foloseşte la anumite jocuri de noroc.
Tc. *zar* < pers. *zar* „zar, noroc” (Cihac, II, 630; Şăineanu, II, 385; Cioranescu, 9446); cf. ngr. *ζάρι*, alb. *zar*, bg. *zar*, v.it. *zara*, sp. *azar* < arab. *az zar*.

zare (ar. *zare*, mgl. *zari*) – orizont.
V.sl. *zarja*, *zorja* „strălucire, fulger” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 469; Cioranescu, 9452); cf. bg. *zarja* „rază, lumină, zori”, rus. *zarea* „aurora, zori de zi”.
Vasmer (I, 443) asociază formele slave cu v.pr. *sari* „jar”, lituan. *žara* „zori”, lituan. *žareti* „a străluci, a lumina”, lituan. *žirti* „a scânteia”, precum şi gr. *χαραπός* „radios, luminos”. Aceste forme sunt înrudite cu rom. **zori** şi respectiv **jar**, dar nu cu **zare**, care are o altă origine (v. **zori**, **jar**).
Rom. **zare** este un derivat regresiv din vb. a **zări** (v. **zări**) şi nu poate fi asociat cu v.sl. *zarija*.
Der: *zarişte* „orizont”, *jarişte*, *jerişte* „luminiş”.

zarvă – gălăgie, ceartă.
V.sl. **zarŭvati* (Miklosich, *Lexicon*, 807; Cihac, II, 470; Cioranescu, 9459). Sensul rom. **zarvă** diferă de cel al presupusului etimon slav, care de altfel nici nu este atestat şi nu are forme echivalente în limbile slave moderne. Ca atare, această ipoteză nu poate fi acceptată. Rom. **zarvă** este de natură imitativă.
Der. *zărghit* „ţicnit” (Mold.)

zarzavat – legume, verdeţuri.
Tc. (pers.) *zarzavat* „zarzavat” (Roesler, 592; Şăineanu, II, 388; Cioranescu, 9461); cf. ngr. *ζαρζαβάτι*, bg., sb. *zarzavat*.
Der: *zarzavagiu*.

zarzăr – fructul zarzărului, corcoduşă.
Ngr. *ζέρζαλον* < tc. *zerdali* > pers. *zerdalu* (Tikitin; Cioranescu, 9461); cf. bg. *zerzala*.
Nu am putut identifica forma turcă din care se presupune că ar proveni acest radical în limbile balcanice.
Der: *zarzăr*.

zavără – nume dat răscolaei organizate de greci la 1821, împotriva stăpânirii tureceşti, răscoală, revoltă.
Bg. *zavera* „mişcarea de eliberare a Greciei; 2. conspiraţie” (Cihac, II, 471; Tiktin; Cioranescu, 9471); cf. lituan. *wera* „credinţă”, lat. *verus*, v.sl. *vera* „credinţă”, rus. *za vera* „pentru credinţă”.

zavistie – invidie, pizmă, ură, gelozie.
V.sl. *zavistije* „invidie” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 471; Cioranescu, 9472); cf. rus. *zavistij* „invidie”.

zăbală – parte a căpăstrului constând dintr-o bară subţire de metal care se trece prin gura calului pentru a putea fi strunit mai uşor.
V.sl. *zǫbu* „dinte” > mgh. *zabáló* „lacom, mâncăcios (cf. mgh. *zabál* „a mânca”) (Diez, *Gram.*, I, 446; Cihac, II, 539; Gáldi, *Dict.*, 99; Cioranescu, 9383).
Rom. **zăbală** nu poate fi asociat cu v.sl. *zǫbu*, dar nici cu mgh. *zabáló*. În schimb, are echivalente cu acelaşi sens în albaneză şi lituaniană; cf. alb. *zabel* „bucată mică de lemn”, alb. *zagall* „zăbală, frâu”, lituan. *žabas* „zăbală, ramură, bucată de lemn”, *zaboti* „a struni”. Toate aceste forme provin de la un rad. PIE comun.
PIE ***g**’**ebh-** „ramură, bucată de lemn” (*IEW*, 353); cf. v.isl. *kafi* „bucată de lemn”. Formele albaneză şi lituaniană fac legătura între noţiunea „de ramură, bucată de lemn” şi **zăbală**. Rom. **zăbală** provine de la acest rad. PIE, sufixat cu *-ală*. Sensul de „bucată de lemn” nu mai există în româna modernă, dar este evident că este cognat cu formele din lituaniană şi albaneză. Velara palatală PIE ***g**’ a dat *z* (*j*) în traco-dacă şi română, ca şi în albaneză şi lituaniană (v. **jar**). Acest fenomen

fonetic este unul de natură *satem*. Cum am mai arătat, traco-daca era doar parțial o limbă *satem*. Origine traco-dacă.
Der:*a înzăbăla*, *zăbălos*.

zăbșvă – întârziere, tărăgăneală.
V.sl. *zabava* „staționare, obstacol” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 22; Cihac, II, 467); cf. bg., sb., slov., rus. *zabava* „distracție”, lituan. *zabova* „plictiseală”, alb. *zbavit* „a (se) amuza”, *zbavitje* „distracție, amuzament”. Djačenko (189) derivă v.sl. *zabava* din v.sl. *baviti* „a distra”. Orel (519) traduce alb. *zbaviti* prin „a împrăştia” pentru a-l putea asocia cu bg. *izbava*, scr. *izbaviti*, sens care nu există în albaneză. Sensul este cel dat mai sus, aşa cum apare în Newmark (954).
Der: *a zăbovi*.

zăbreș – gratie.
V.sl. *zabralo* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 22; Drăganu, *Dacor.*, 9, 209; Cioranescu, 9391). Sensul v.sl. *zabralo* este acela de „crenel, partea superioară zimțată a unei cetăți” (cf. Djačenko, 189), sens destul de diferit de al rom. zăbrea, astfel că această ipoteză rămâne îndoielnică. Origine incertă.
Der: *a zăbreli*.

zăbșn (ar. *țipune*) – haină lungă, anteriu.
Tc. *zubun* (Roesler, 592; Şăineanu, II, 379). Din it. *giubbone*, ven. *zupon* prin intermediul sb. *zubun* (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23) sau din mgh. *zubbony* (Diez, *Gram.*, I, 446). În schimb, după Edelspacher (24), mgh. *zubbony* provine din română, iar după Capidan (*Raporturile*, 225) bg. *zăbun* provine tot din română.
După Battisti (1817), it. *giubba* este atestat din secolul XIV în regiunea umbrică, la rândul său din lat.med. *giupa*, preluat de franceză din siciliană în secolul XII ca *jupe* (cf. fr. *jupe*). Prin urmare, în italiană provine din umbrică, astfel este de presupus că în limbile balcanice provine din fondul traco-illiric.

zăceș (var. *a zace*, ar. *zac*) – a sta întins, culcat din cauza oboselii sau a bolii.
Lat. *jacere* „a arunca, a întinde” (Puşcariu, 1926; *REW*, 4562; Cioranescu, 9393); cf. it. *giacere* „a sta întins”, prov., port. *jazar*, sp. *yacer* „a sta întins”.
O formă apropiată de rom. a **zăcea** există în hittită; cf. hitt. *zikk* „a pune jos, a sta întins, a (se) aşeza”. Rom. a **zăcea** este mai apropiat ca sens şi formă de hitt. *zikk* decât de lat. *jacere*. Walde (I, 667) spune că analiza etimologică a lat. *jacere* este nesigură, dar îl asociază cu gr. *δικεῖν* „a arunca”. Dacă ipoteza lui Walde este corectă, atunci este de presupus că lat. *jacere* este un împrumut dintr-o altă limbă italică, formă provenind de la acelaşi rad. PIE ca şi forma greacă. Chantraine (282) arată, de asemenea, că forma greacă nu are o etimologie clară.
Rom. a **zăcea** trebuie asociat cu PIE ***dhēigŭ-** „a fixa, a aşeza, a pune jos” (*IEW*, 243); cf. lituan. *dygstu*, *dygti*, let. *dîgt* „a germina”. Dacă lat. *jacere* provine din acest radical, atunci este, în mod cert, un împrumut, deoarece latina nu a palatalizat PIE ***d**(**h**). Rom. a **zăcea** provine, în mod cert, de la acest radical, dar probabil că nu prin latină.
Der: *zacere*, *zăcătoare*, *zăcătură*, *zăcător*, *zăcut*, *zăcământ*.

zădărî – a întărâta, a provoca.
Sb. *zadirati* „a tăia, a interfera, a intra undeva” (Cioranescu, 9401). V.sl. **zadrati* (Tiktin). Etimologiile propuse nu sunt adecvate. Alte forme similare în limbile slave; cf. bg. *zadiram* „1. a necăji; 2. a bloca”, rus. *zadira* „buclucaş, gâlcevitor”, rus. *zadirati* „1. a ridica, a sufleca; 2. a căuta ceartă” par să infirme aceste etimologii. Origine incertă.
Der: *zădărîre*.

zădșf (ar. *zaduh*) – căldură mare, arşiță, caniculă.
Ceh. *zaduchŭ* „aer închis, urât mirositor” (Cihac, II, 304; Tiktin; Cioranescu, 9403); cf. v.sl. *zadužiti* „a strangula, a sufoca”, bg. *zaduch* „1. căldură;

2. astmă", slov. *zaducha* „astmă", ceh. *zaducha* „astmă", alb. *zagushi* „zăduf". Cihac îl asociază cu **duh**. Papahagi (1134) crede că forma aromână provine din bulgară. În mod evident, ambele forme româneşti provin din aceeaşi sursă, nu din surse diferite, aşa cum au opinat diverşi cercetători (v. **duh**, **năduf**). Origine incertă.

zăgạn – vultur bărbos (*Gypaetus barbatus*).
Tc. *zagan* < mgr. *ζαγάνος* „pasăre răpitoare" (Cihac, II, 628; Şăineanu, II, 380; Cioranescu, 9405). Nu am putut verifica această formă în medio-greacă. Provine probabil din fondul pre-latin.

zăgạz (var. *zăgastru*) – dig, stăvilar.
Sb. *zagažnja* „năvod" (Cihac, II, 118). După Cioranescu (9407) ar fi o contaminare între sb. *gaz* „vad" şi *zagaziti* „a începe să meargă". Ambele ipoteze sunt la fel de imposibile. Originea rămâne incertă.

zăgârnă – strecurătoare de cânepă.
Lat. *zaberna* „tolbă, teacă" (Scriban). Gr. *σαγίς* (Diculescu, *Elemente*, 453). Ipoteza lui Diculescu nu este verosomilă. Sb. *zagrnuti* „a lega" (Cioranescu, 9408). Nu am putut verifica etimonul sârb indicat de Cioranescu. Apropierea de *zaberna* este mult mai realistă, deşi lat. *zaberna* nu poate fi etimonul rom. **zăgârnă**, întrucât lat. *zaberna* era foarte rar întâlnit, apare în *Edictul lui Diocleţian* (sf. secolului III d.C.). Este probabil cuvânt traco-illiric, Diocleţian însuşi era illir de origine, iar ca împărat a trăit mai mult în Illiria şi în partea de răsărit a imperiului. Din fondul pre-latin.

zălọg – gaj, garanţie.
V.sl. *zalogŭ* „zălog, amanet" din *založiti* < *ložiti* „a pune" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 468; Cioranescu, 9421); cf. bg. *zalog*, mgh. *zalog*.
Der: a zălogi, zălogire.

zălụd – 1. smintit, nebun, zăpăcit; 2. naiv, nepriceput.
V.sl. *ludŭ* „prost" (Scriban; Cioranescu, 9423); cf. scr. *sulud* „nebun".

zămisli – 1. a concepe fătul, a procrea; 2. a lua fiinţă, a se naşte.
V.sl. **zamysliti* „a plănui, a gândi" (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 468; Cioranescu, 9429); cf. v.sl. *zamislenije* „gând, plan", v.sl. *zamisel* „intenţie" < v.sl. *mysel* „gând, cugetare", bg. *zamislja*, *se mysliti* „a plănui", rus. *zamisliti* „a pune la cale, a plănui", got. *ga-mandjan*.
Der: *zămislire*, *zămislitor*.

zănạtic – zăpăcit, smintit.
Lat. **dianaticus* < *Diana* (Hasdeu; Philippide, *Principii*, 148; Puşcariu, *Jb.*, 11, 65; Tagliavini, *Arch. Rom*,. 103; Serra, *Dacor.*, 9, 170; Cioranescu, 9497).
Lat. **dianaticus* nu este atestat nici în latina medievală (cf. Niermeyer).
Provine din rom. **zână** sau mai exact din acelaşi radical ca şi **zână**. Conform tradiţiei populare, *ielele* (spirite, zâne), dacă sunt văzute, pot cauza rău, inclusiv pierdrea minţilor; cf. ar. *dzin* „fiinţă fantastică" (v. **zână**, **zeu**). Din fondul pre-latin.

zăngăni (var. zângâni, zîngăni) – a zornăi, a zdrăngăni.
Formaţie onomatopeică (v. **zongoră**).
Der: *zangăt*, *zăngănire*, *zăngănitură*, *zăngăneală*, *zăngănitor*, *zăngănit*.

zănoạgă – căldare, depresiune circulară pe versanţii prăpăstioşi ai unor masivi muntoşi înalţi.
V.sl. *za noga* „la picior" (Tiktin; Cioranescu, 9434); cf. bg. *zadnoga*, ucr. *zanoga*. Este o ipoteză aberantă, nedemnă de a fi luată în serios. Originea rom. **zănoagă** trebuie căutată în altă parte.
PIE ***dhengh-** „a presa, a încovoia" (*IEW*, 259); cf. lituan. *dengiu* „a acoperi, a sta pe ceva", *dengti* „a acoperi"; v.isl. *dyngia* „grămadă, bordei". Rom. **zănoagă** provine de la acest rad. PIE cu sensul primar de „teren curbat, groapă", de la un mai vechi **denga*, **zenga*, cu epenteza unei vocale între *n* şi *g* care a putut fi *a* (sau *e*) care a trecut apoi la *o*. Zănogile au apărut pe anumiţi masivi muntoşi probabil ca urmare a topirii gheţarilor ultimei ere

glaciare care a luat sfârşit în urmă cu cca. 12 000 de ani. Din fondul pre-latin.
Der: *zănoguță*.

zăpadă – 1. precipitație atmosferică sub formă de fulgi formați din cristale de apă înghețată; 2. strat format din depunerea acestora.
V.sl. *zapadŭ* „cădere” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 211; Cioranescu, 9437); cf. bg. *zapad* „Apus”. Ipoteza este cu totul eronată şi trebuie respinsă în totalitate. Am arătat (cf. Vinereanu, 163) că rom. **zăpadă** trebuie să provină de la PIE ***g**'**hei-**, **g**'**hi-** „iarnă, zăpadă” (*IEW*, 425); cf. skt. *heman* „iarnă”, *hime-h* „zăpadă, ger”, lat. *hiems* „iarnă”, av. *zimo* „ger”, arm. *jmern* „iarnă”, lituan. *žiema* „iarnă”, let. *ziema*, v.pr. *zima* „iarnă”, alb. *dhimër*, gr. *χείμα*, v.sl. *zima*. Dacă ar fi de origine slavă, ar fi trebuit să se păstreze forma v.sl. *zima* care are echivalente în majoritatea limbilor slave. Astfel nu se explică de ce rom. **zăpadă** provine de la v.sl. *zapadati* „a cădea”. Rad. traco-dac trebuie să fi fost **gjemada*, apoi **zemada* > **zabada* > **zăpadă**, cu trecerea lui *m* > *b*, cunoscută fiind alternanța *m*/*b* în traco-dacă (cf. *Tibiscum*/**Timiş**). Rad. **gjem-*, **zem-* propus aici este foarte apropiat de cel din albaneza modernă **dhim-* (*er*), unde alb. *dh* provine de la un mai vechi *z*. Ulterior *b* > *p* pentru a disimila una dintre cele trei consoane sonore: *z*, *b*, d. Rom. **zai** „sloiuri de gheață duse de apele curgătoare”, folosit şi azi în Muntenia, este o continuare directă a PIE ***g**'**hei**. De asemenea, rom. **zăpor** „dezgheț, viitură” provine tot de la acest radical care a suferit aceeaşi trecere a lui *m* la *p* (v. **zai**, **zăpor**). Origine traco-dacă.
Der: *a înzăpezi*, *înzăpezire*, *înzăpezit*, *zăpădos*.

zăpăcị – a (se) tulbura la minte, a (se) buimăci.
V.sl. *deti* „a pune, a lua, a îndepărta” (Cihac, II, 468); cf. rus. *deti* „a pune”. V.sl. *zapačiti* „a face să se învârtească” (Densusianu, *GS*, 390).
Etimonul indicat de Densusianu nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko). Nici una din două ipoteze nu poate fi acceptată.

PIE ***dhabh-*** „a uimi, a rămâne fără glas” (*IEW*, 233). *IEW* spune că acest verb avea şi sensul de „a lovi”; cf. gr. *θώπτω* „a uimi”, gr. *τάφος* „uimire”, got. *afdobn* „a rămâne mut, fără glas” < **afdobnan*, eng. *dab* „a lovi pe neaşteptate”, lituan. *dóbiu*, *dóbti*, let. *dábiu*, *dábt* „a lovi”.
Rom. a **zăpăci** provine de la acest rad. PIE prin traco-dacă, de la un radical proto-traco-dac **deb-* cu palatalizarea lui *d* inițial şi trecerea lui *b* la *p*, prin procesul de disimilare a celor două consoane sonore *z* şi *b*. Origine traco-dacă.
Der: *zăpăceală*, *zăpăcitor*, *zăpăuc*, *zăbăuc*.

zăpârste – fiul cel mai mic (Trans. şi Olt.)
Sb. *zaprtak* (Candrea; Cioranescu, 9438). Nu am putut verifica presupusul etimon sârb invocat de Candrea şi Cioranescu. Origine incertă (v. **prâslea**).

zăplaz – gard (de scîndură, de ulucă).
Ucr. *zaplaz* (Scriban; Cioranescu, 9440). Nu am putut verifica forma ucr. *zaplaz*. În ucraineană există doar vb. *zaplazovati* „a începe să se târască pe burtă” care nu poate fi asociat cu rom. **zăplaz**. Cioranescu îl asociază, în mod greşit, cu **plaz**. Origine incertă.

zăpor – dezgheț, viitură formată din apă şi gheață rezultată în urma unui dezgheț.
V.sl. *zaporŭ* „zăvor, opreliște” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 229). Etimonul vechi slav indicat de Miklosich nu este atestat (cf. Blagova, Djačenko).
Totuşi această formă există în limba rusă, dar cu alt sens; cf. rus. *zapor* „1. zăvor, încuietoare; 2. constipație” care desigur nu este etimonul rom. **zăpor**. Acelaşi lucru s-ar putea spune despre forma veche slavă indicată ca etimon al rom. **zăpor**, dacă ar fi atestată, sau despre bg. *zapor* „necaz, supărare”. Mgh. *zapor* „viitură” provine din română.
Rom. **zăpor** are aceeaşi origine cu **zai** şi **zăpadă** din PIE ***g**'**hei-**, **g**'**hi-** „iarnă, zăpadă” (*IEW*, 425) (v. **zai**, **zăpadă**). Din fondul pre-latin.
Der: *a zăporî* „a inunda în timpul zăporului”.

zăpuşi – a (se) încălzi foarte tare.
Sb. *zabušiti* „a evita, a ieşi, a înşela” (Cioranescu, 9445). Sb. *zapušiti* „1. a înfunda o sticlă; 2. a opri, a înfunda” (Candrea). Forma nu este atestată în slava veche şi nu are răspândire în limbile slave. Trebuie asociat cu **zăduf** (v. **zăduf**). Origine incertă.
Der: *zăpuşeală*, *zăpuşitor*.

zări (ar. *andzărire*) – a vedea (ceva) la distanță.
Rom. a **zări** are aceeaşi orgine cu alb. *shoh* „a vedea”, cu lat. *seruo* „a observa, a zări, a păzi” (cf. lat. *ob-seruo* „a observa”), cu lituan. *žuru*, *žureti* „a privi, a zări”, cu formele germanice pentru „a vedea” (cf. n.g.s. *sehen*, eng. *see* etc.), precum şi cu toch. A *šotre*, toh. B *šotri* „a arăta” de la PIE ***sekŭ-*** „a observa, a vedea, a indica” (*IEW*, 896).
Derivarea nu este tocmai clară nici pentru latină, nici pentru germanice, dacă este să pornim de la radicalul refăcut de Walde-Pokorny, dar rom. a **zări** este foarte apropiat ca sens şi formă de lat. *seruo* şi de lituan. *žuru*, *žureti*. Barnhart (879) consideră că eng. *to see* provine de la acest radical. Radicalul de la care provin formele latină şi română prezintă lichida *r* de la un rad. proto-italo-tracic ****ser-*** „a vedea”, apropiat de cel refăcut de Walde-Pokorny, cu excepția faptului că labio-velara ***kŭ** este înlocuită cu lichida *r*. Astfel, pentru rad. PIE menționat, ar fi mai potrivită forma ****se-*** „a vedea”, care în proto-italo-tracică are o prelungire în *r*.
Din română provin ngr. *ζιαρίζω* (Murnu, *Lehnw*., 25), precum şi ucr. *zyryty* „a privi” (Candrea, *Elemente*, 409) (v. **năzări**). Origine traco-dacă.
Der. *întrezări*, *întrezărire*.

zător – țâță (la scroafă) (Banat, Oltenia).
Scr. *zatore*, *zátor* „ruină, distrugere” (Miklosich, *Slaw. Elem*., 23; Cihac, II, 470). Sensul presupusului etimon este total diferit, astfel că această ipoteză este complet eronată. Trebuie probabil asociat cu **țâță**, ambele forme provenind de la acelaşi radical (v. **țâță**).

zău (ar. *niți dzău* „să nu spui nici un cuvânt”) – întăreşte o afirmație sau o negație (pe legea mea, jur că...).
Lat. *deus* „zeu” (Puşcariu, 1929, *REW*, 2610; Cioranescu, 9468).
Este acelaşi cu **zeu**, formă atestată în teonimele traco-dace (v. **zeu**).

zăvelcă (var. *zavelcă*) – şorț popular (Trans., Olt.).
V.sl. *zaviti* „a ondula, a răsuci” (Cihac, II, 470). Bg. *zavirka* (Tiktin; Rosetti, III, 46); cf. rus. *zaviti* „a coafa, a ondula”. Rus. *zaviti* este o formă compusă din *za-* şi *viti* „a încreți, a ondula” (cf. Vasmer). Pentru Cioranescu (9470) rămâne cu origine incertă.
Acest cuvânt provine în ultimă instanță din PIE ***uel-*** „a îndoi, a răsuci, a roti” (*IEW*, 1140). Nu este totuşi clară proveniența prefixului *za-*, pare a fi de origine slavă, deşi rad. *vel-* este destul de productiv în limba română (v. **înveli**, **val**, **velință**).

zăvod – câine.
V.sl. *zavoditi* < v.sl. *voditi* „a conduce” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 22; Cihac, II, 471); cf. rus. *zavoditi*. Cioranescu (9473) îl consideră cu origine obscură.

zăvoi – pădurice pe malul unei ape, luncă.
V.sl. *zavoj* „cerc, formă circulară” < v.sl. *zaviti* „a ondula” (Cihac, II, 471). Ipoteză complet eronată care nu poate fi acceptată. Origine incertă.

zăvor – încuietoare la uşi constând dintr-o mică bară mobilă.
V.sl. *zatvorŭ* „închisoare” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 471; Cioranescu, 9475); cf. slov. *zavora* „zăvor”, mgh. *zavor*.
Der: *a zăvorî*, *zăvorîre*, *zăvoraş*.

zâmboc – cui, dinte mic.
PIE ***g'ombho-s*** „dinte” (*IEW*, 369); cf. v.g.s. *camb*, v.sax. *camb* „pieptene”, toch. A *kam*, toch. B *keme* „dinte”, alb. *dhëmb* „dinte”. Spre deosebire de **zimț**, forma **zâmboc** a păstrat pe **b** provenit din rad. PIE (v. **zimț**). Origine traco-dacă.

zâmbi – a surâde.
V.sl. *zǫbŭ* „dinte” (Cihac, II, 473; Tiktin).
PIE ***g**'**embh-** „a-şi arăta dinții, a muşca” (*IEW*, 369); cf. skt. *jámba* „cui, dinte”, lituan. *žambas* „dinte”, alb. *dhëmb* „dinte”. Origine traco-dacă.

zâmbre – boală la cai care se manifetă prin inflamarea gingiilor şi ulcerații în jurul gurii
Cihac (II, 472) îl asociază cu a **zâmbi** de la v.sl. *zǫbŭ* „dinte”.
PIE ***g**'**embh-** „a-şi arăta dinții, a muşca”, **g**'**ombhos** „dinte” (*IEW*, 369) (v. **zimț**, **zâmboc**, **a zâmbi**).
Der: *a zâmbri* (*zimbri*) „a pofti”, *zâmbrit*, *zâmbreală*, *zâmbriturâ*.

zână (ar. *zână*) – 1. personaj din basmele româneşti, imaginat ca o femeie frumoasă; 2. zeiță.
Lat. *Diana* (Puşcariu, 1942; *REW*, 2624; Tiktin; Rosetti, *Mélanges*, 352; Cioranescu, 9497). Rom. **zână** este doar cognat cu teonimul lat. *Diana*. Forma există şi în albaneză cu acelaşi sens; cf. alb. *zanë* „zână, muză”. Rom. **zână** este echivalentul feminin al lui **zeu**, atestat în teonimele dacice. Rom. **zână** este o formă paralelă cu *ziuă*, pereche similară cu skt. *dive*/*devi* (*zi*/*zână*).
PIE ***dieus-** „cer, zeu” (*IEW*, 184). Forme feminine cu nazală apar în limbile baltice; cf. lituan. *diena* „zi”, v.sl. *dena* „zi” (v. **zeu**, **zi**). Se consideră că alb. *zanë* „zână” ar proveni din lat. *Diana* (Jokl, *Studien*, 97-98; cf Orel, 522). Alb. *zanë* are aceeaşi origine ca şi rom. **zână** şi nu poate fi asociată cu alb. *zonje* „femeie”, aşa cum consideră Paliga (cf. Paliga, 29). Această formă are altă origine provenind din PIE ***gŭenā** „soție, femeie” (*IEW*, 473). În albaneză există şi formele (gheg) *grue*, tosk. *grua* „femeie”. Prin urmare, alb. *zanë* şi, respectiv, *zonje* au origini diferite. Origine traco-dacă.

zârnă – plantă otrăvitoare (*Solanum nigrum*).
Dac. **dierna* (Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1873, 80). În Istoria critică (I, 271-274), Hasdeu asociază rom. **zârnă** cu numele de plantă dacic *προ-διάρνα* (*vatrarum nigrum*). Dată fiind denumirea ştiințifică a acestor două plante care conțin epitetul *nigrum*, precum şi verbul *a se zârni* „a se înnegri” (despre plante), ca şi epitetul **zârnă** dat oilor negre, Hasdeu consideră că partea a doua a numelui de plantă dacic înseamnă „negru” şi, în acelaşi timp îl pune în legătură cu top. antic *Dierna*, *Tsierna*, *Tierna* (azi **Cerna**), precum şi top. *Zârna*, *Zărneşti*.
Din v.sl. *zruno* „grăunte” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 9499). Presupusul etimon slav este total incompatibil din punct de vedere semantic. Dac. **dzarna* „negru” (Mihăescu, 1993, 311; cf. Francu, 8); cf. rom. *oaie* **zârnă** „oaie neagră” din PIE ***kers-**, **krsno-** „negru” (*IEW*, 583).
Pe de altă parte, Poghirc raportează rom. *zârnă* la IE ***dherg-no**; cf. m. ir. *derg* „roşu”, ags. *deorc*, eng. *dark* „întunecat”. În orice caz, radicalul indicat de Poghirc este altul decât cel indicat de Georgiev. Poghirc crede că forma actuală **Cerna** ar putea fi o adaptare slavă după un mai vechi *Dzerna* (v. **Cerna**). Consider că Poghirc are dreptate ân ceea ce priveşte etimologia rom. **zârnă**, dar greşeşte când îl asociază cu **Cerna**, întrucât dacă zârnă nu a avut nevoie de i adaptare slavă de ce ar fi avut nevoie **Cerna**, toponim şi hidronim cu o largă răspândire, orecum şi vb. a **cerni** cu derivatele sale (v. **cerni**).
(v. **cerni**, **Cerna**, **Criş**). Origine traco-dacă.

zâzânie (ar. *zizaniu*) – plantă furajeră.
Mgr. *ζιζάνια* (Murnu, 60; Cioranescu, 9503).
Nu am putut identifica etimonul medio-grecesc, indicat de Murnu. Cioranescu consideră că rom. *zâzanie* cu sens de „discordie, vrajbă” are aceeaşi origine, ceea ce nu este posibil. Origine incertă.

zbanghiu – saşiu.
Țig. *bango* „sucit” (Graur, 195; Cioranescu, 7502).
Rom. **zbanghiu** trebuie asociat cu lituan. *spangys* „saşiu”. Apropierea de lituan. *spangys* a fost făcută încă de Cihac (II, 355), dar negată de alți lingviști (Cioranescu, 7502). Desigur nu provine din lituaniană, dar ambele au aceeaşi origine. Din fondul pre-latin.

zbąte – a face mişcări bruşte, convulsive de durere sau pentru a scăpa de o strânsoare; 2. a se chinui, a se zbuciuma.
Lat. **ex-battere* (Densusianu, *Hlr*., 169; Puşcariu, 1930; Pascu, I, 50). Provine de la a **bate** cu pref *z*, modalitate de derivare în limba română (cf. **mulge**/**smulge**).
Der: *zbatere*.

zbenguị (var. *zbegui*) – a se juca sărind şi alergând, a zburda.
Sb. *zbjeg* „refugiu” (Cihac, II, 326; Tiktin; Cioranescu, 7507); cf. slov. *sbeg*, pol. *zbjeg* „fugar, dezertor”. Nu putem preciza natura legăturii cu aceste forme slave, deşi *z* iniţial nu se explică prin slava veche. În ultimă instanţă toate provin de la PIE ***bhegŭ-** „a fugi, a ieşi” (*IEW*, 116); cf. hindi *bhag* „a fugi”, gr. *φέβομαί* „a fugi”, lituan. *begŭ*, *begau* „a alerga, a fugi”, let. *bêgu*, *bêgt* „a fugi”, proto-slav. **běga* > rus. *běgu*, v.sl. *bihu* „a alerga”, v.sl. *bežo*, *bežati* „a fugi”. Rom. *a* (*o*) *zbughi* „a fugi, a pleca repede” provine tot de la acest radical (v. **fugi**).
Der: *zbenguire*, *zbenguit*, *zbenguială*.

zbiciị – a (se) usca la suprafaţă, a (se) zvânta.
V.sl. *suchŭ* „uscat” (Cihac, II, 327). Nu este posibil din punct de vedere fonetic. Sb. *zbječi* „a (se) aduna” (Candrea; Cirorănescu, 7510). Această formă nu are răspândire în limbile slave, iar sb. *zbieči* nu are vreo legătură cu rom. **zbici**, sensurile fiind total diferite. Forma sârbă trebuie asociată cu rom. a **zbârci**, a **zgârci**. În ce priveşte rom. **zbici**, originea rămâne obscură. Provine probabil din fondul pre-latin.
Der: *zbicire*, *zbicit*, *zbiceală*.

zbieraị (ar. *azg'er*) – a răcni, a behăi (despre animale); 2. a striga tare, a ţipa, a urla.
Lat. *belare* „a behăi” (Cipariu, *Archiv*., 82; Cihac, I, 244; Philippide, *Principii*, 39; Pascu, I, 49). Lat. **verrare* < *verres* „vier” (Puşcariu, 1392; Tiktin; Puşcariu, *Dacor*., I, 414). Cea de-a doua ipoteză este lipsită de sens şi ca atare nu poate fi acceptată. În schimb, prima ipoteză poate fi admisă doar ca punct de pornire pentru a explica originea rom. a **zbiera**, în sensul că cele două forme sunt înrudite pe fond IE. Forma lat. este *bālare* (*belare* este mai rar întâlnit) (v. Varro, *Rust., II*, 1, 7), iar prezenţa lui *z* nu se explică prin latină.
Ambele forme provin din PIE ***b**(**h**)**le-** „a urla, a zbiera” (*IEW*, 154); cf. let. *bleju*, *blet* „a zbiera”, v.sl. *bleju*, *blejati* „a zbiera”, v.g.s. *blazan*, v.sax. *blaetan*, eng. *bleat* „a zbiera (despre oi, capre)” ori PIE ***bhel-** „a ţipa, a urla, a lătra” (*IEW*, 123). În fapt cei doi radicali reconstituiţi de Walde-Pokorny pot fi reduşi la unul singur. În albaneză există forma *bërtas* „a zbiera”. Origine traco-dacă.
Der: *zbieret*, *zbierătură*.

zbilţ (var. *zbalţ*) – laţ.
A fost asociat cu **balţ** (Scriban), cu germ. *Band* (Geheeb, *Jb.*, 4, 31; cf. Cioranescu). Cioranescu (7511), în mod inexplicabil, îl consideră creaţie expresivă. Legătura cu **balţ** este firească (v. **balţ**).

zbârcị – a (se) strânge, a (se) încreţi.
Bg. *bărčea* „a încreţi” (Geheeb, *Jb.*, 4, 31; Tiktin; Candrea). Nu am putut verifica etimonul bulgar. Cioranescu (7512) crede că provine de la interjecţia *zbâr*, de natură onomatopeică, ceea ce este, în mod evident, o eroare. În plus, îl asociază şi cu alte forme româneşti care, după el, ar proveni de la această onomatopee, precum a **zburli** şi a **zborşi**. Rom. a (se) **zbârci** are aceeaşi origine cu a (se) **zgârci**, fiind în realitate două forme alternative ale aceluiaşi radical.
PIE *(**s**)**ker-**, (**s**)**kerk-**, (**s**)**kerg-** „a zgârci, a zbârci, piele aspră” (*IEW*, 933) (v. **zgârci**). Origine traco-dacă.
Der: *zbârcire*, *zbârcit*, *zbârcitură*, *zbârceală*, *zbârciog* „nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile cu pălăria zbârcită de culoare brună-negriciasă sau cenuşie roşcată”.

zbârlị (ar. *zbârlescu*) -1. a se ridica părul în sus de spaimă, de mânie (despre păr); 2. a (se) ciufuli; 3. a se supăra, a se mânia.

Rus. *burliti* „a clocoti” (Cihac, II, 34). Din onomatopeea *zbâr* (Cioranescu, 7512). Niciuna dintre aceste două ipoteze nu se susține.
Are aceeaşi origine cu rom. **bârzoi** şi a (se) **burzului**. În cazul rom. **zbârli**, pornind de la ideea de „a se ridica părul” din PIE ***bhereg**'**h-** „înalt, a se ridica” (*IEW*, 140) (v. **bârzoi**, **burzului**). Origine traco-dacă.
Der: *zbârlire*, *zbârlit*, *zbârlitură*, *zbârleală*.

zbârnâi – a scoate un sunet specific, a agita, a zgudui, a bâzâi.
Cihac (II, 327) îl asociază cu slov. *brneti*, ngr. *σβουρνόω*. Cioranescu (7513) îl consideră de natură expresivă. Rom. **zbârnâi** este de origine onomatopeică, aşa cum arată Cioranescu.
Der: *zbârnâire*, *zbârnâit*, *zbârnâială*, *zbârnâitură*, *zbârnâitor*, *zbârnâitoare*.

zborşi – 1. a se înfoia, a-şi zbârli penele; 2. a ciufuli părul unei persoane; 3. a se răsti la cineva, a deveni furios.
Trebuie pus în legătură cu a **zbârli** din PIE ***bhereg'h-** „înalt, a se ridica” (*IEW*, 140) (v. **zbârli**, **burzului**, **bârzoi**). Din fondul pre-latin.
Der: *zborşit*.

zbuciumą – 1. a se frământa sufleteşte, a se chinui; 2. a se agita, a se mişca cu neastâmpăr.
Din **bucium** (Cihac, I, 30). Verbul provine din subst. *zbucium*, acelaşi cu **bucium**. Totuşi legătura semantică cu **bucium** nu este suficient de clară; cf. alb. *buçet* „a scoate zgomot puternic”, *buçimë* „zgomot puternic” (v. **bucium**).
Der: *zbucium*, *zbuciumare*, *zbuciumat*, *zbuciumător*, *zbuciumeală*.

zburą (ar. *azboair*, *azbor*) – a se mişca în aer cu ajutorul aripilor.
Lat. **exvolare* < *volo* „a zbura” (Puşcariu, 1833; *REW*, 3115; Pascu, I, 49; Cihac, 7517); cf. it. *svolare* acelaşi cu *volare* „a zbura”.
Rom. a **zbura** nu provine din etimonul latin propus de Puşcariu, dar este cognat cu lat. *volo*. Rom. **a zbura** prezintă siflanta sonoră *z*, ca în cazul multor cuvinte româneşti care nu se pot explica prin latină sau alte împrumuturi, dar au echivalent în PIE, echivalent căruia îi lipseşte siflanta din poziție inițială, cum lipseşte şi din latină atunci când există un echivalent în limba latină (v. **zbârli**, **zborşi**, **zbiera**, **zbuciuma**, **zburda** etc.).
Der: *zburare*, *zburat*, *zburatic* „iute la fugă”, *a zburătăci*, *zburătăcit*, *zburătoare*, *zburător*, *zburătură*.

zburdą (ar. *zburdălisescu*, *burdal* „zburdalnic”) – a sălta, a alerga sprinten încoace şi încolo.
Pol. *burda* „ceartă, dispută” (Cihac, II, 328). Lat. **exvolitare* (Geheeb, *Jb.*, 4, 32) sau lat. *abhorridus* (Skok, *ZRPh.*, 43, 191; *REW*, 21).
Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi acceptată. Cioranescu (7519) îl consideră cu origine necunoscută. Poghirc (*ILR*, II, 329) consideră că provine din PIE ***bher-**, ***bhor-** „a duce” (*IEW*, 1218), de la care ar proveni şi **burtă**, **borţ**, a **îmburda**. Ipoteza lui Poghirc este puțin probabilă în acest caz. Rom. a **zburda** are aceeaşi origine cu alb. *bredh* (aor. *bhrodha*) „a sări, a țopăi, a zburda” care, după Walde-Pokorny (164), ar proveni din PIE ***bred**(**h**)- „a trece prin, a face vad, a stropi cu apă”.
Cu toate acestea, sensul rad. PIE ***bred**(**h**)- este diferit de cel al alb. **bredh** cu toată asemănarea lor ca formă. Formele română şi albaneză provin de la un radical similar cu cel reconstituit de *IEW*, un PIE ***beurdh-**, dar cu sensul de „a sări, a zburda”. Origine traco-illirică.
Der: *zburdalnic*, *zburdălnicie*.

zdrahon – găligan, vlăjgan.
De la *dragon* prin intermediul limbii ucrainene (Tiktin; Cioranescu, 7643). Ipoteză foarte puțin probabilă, dacă nu imposibilă. Poate fi asociat cu **zdravăn** unde *v* a trecut la *h*, alternanța *f*/*h*, *v*/*h* (cf. **făgaş**/*hogaş*, **vârtop**/*hârtop*) fiind binecunoscută în limba română (v. **zdravăn**).

zdrąvăn – voinic, puternic, vânjos.
V.sl. **sŭdravinŭ* „sănătos” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 46; Cihac, II, 336; Cioranescu, 7644). Etimonul vechi

slav nu este atestat, deşi forme similare există în câteva dintre limbile slave moderne; cf. v.sl. *sdravstuju* „a fi sănătos”, *sdravŭ* „sănătos”, scr., slov. *zdravo* „sănătos”, rus. *zdravyi* „sănătos, înţelept”.
Apropierea de limbile slave nu este tocmai concludentă, dar avem forme apropiate în alte limbi IE; cf. skt. *dhruva*, av. *drva* „puternic”. De remarcat că în sanskrită şi avestică sensul este identic cu cel din română. Cihac, urmat de Cioranescu, au asociat rom. **năzdrăvan** cu **zdravăn**, ceea ce este corect.

zdrăngănị (var. *a zdroncăni*, ar. *zdrâng* „onomatopee care imită sunete metalice”) – a produce un sunet caracterisitc când un obiect se loveşte de ceva sau este lovit de ceva.
Formaţie onomatopeică de la *zdrang*.
Der: *zdrăngănire*, *zdrăngănit*, *zdrăngănitură*, *zdrăngănească*, *zdrăngănel* „clopoţel”.

zdreanţă (var. *treanţă*) – 1. bucată ruptă, sfâşiată dintr-o pânză sau obiect de îmbrăcăminte; 2. haină veche, ruptă; 3. om de nimic, lepădătură.
V.sl. **sudranica* < *sŭdrati* „a rupe” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 47; Cihac, II, 101; Drăganu, *Dacor*., 5, 339 şi 7, 216). V.sl. *sŭdrati* nu este atestat, deşi există rus. *sodrati* „a rupe”. După Cioranescu (7645) este o „creaţie expresivă” de la un **zdranţ*, care ar imita zgomotul de sfâşiere al unei pânze.
Provine din PIE ***rendh-** „a sfâşia” (*IEW*, 865); cf. skt. *randhram* „deschizătură, gaură”, v.sax. *rendan* „a sfâşia”, v.g.s. *rinda*, n.g.s. *Rinde* „coajă”. Pornind de la acest radical a putut exista un traco-dac. **srendia*, **srentia* „zdreanţă, cârpă”, cu epenteza lui *t*, deoarece grupul *sr* nu era acceptat în traco-dacă (v. **Strumon**), apoi **zdreanţă**. Origine traco-dacă.
Der: *a zdrenţui*, *zdrenţuire*, *zdrenţuit*, *zdrenţăros* etc.

zdrelị – a (se) răni uşor prin jupuirea pielii.
V.sl. *strela* „săgeată” (Cihac, II, 336); cf. lituan. *strela* „săgeată”. Etimologia propusă de Cihac nu se susţine. Origine obscură.
Der: *zdrelire*, *zdrelit*, *zdrelitură*.

zdrobị (mgl. *drubes*) – 1. a strivi, a sfărâma; 2. a nimici, a distruge.
V.sl. *sŭdrobiti* < v.sl. *drobĭ* „bucată” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 21; Cihac, II, 102). Cioranescu (3069) îl asociază cu *drob*; cf. alb. *drobit* „a epuiza, a extenua”.
PIE ***dhrebh-** „a zdrobi, a mărunţi” (*IEW*, 272); cf. got. *ga-draban* „a tăia, a scobi”, v.scand. *drepa* „a găuri, a ucide”, v.sax. *drepan* „a ucide, a lovi”, v.sl. *drobiti* „a zdrobi, a sparge”.
Forma v.sl. *sŭdrobiti* nu pare să fie atestată, forma veche slavă fiind *drobiti*. Ca şi în cazul echivalentelor latineşti, nici în cazul celor slave nu se explică *z-* iniţial. Prin urmare, trebuie să considerăm că provine din PIE ***dhrebh-**, prin adăugarea lui *z*(*s*) iniţial, fenomen frecvent în limba română. Origine traco-dacă.
Der: *zdrobire*, *zdrobit*, *zdrobitură*, *zdrobitor*, *zdrob* „fragment, rest”, *zdroabă* „oboseală, agitaţie”.

zdruncinạ (ar. *zdruncin*) – a scutura tare, a zgâlţâi.
Lat. **extrucinare* < **trucire* < *trucidare* „a măcelări, a ucide” (Candrea, *Éléments*, 85; *REW*, 3105). Lat. **extortionare* „a tortura” (Tiktin; Candrea, *GS*, 7, 203) sau lat. **extrancionare* (Pascu, I, 42; Scriban).
Cioranescu (7646) crede, pe bună dreptate, că toate încercările de a găsi un etimon latin au dat greş, astfel că el apelează la slava veche, unde identifică două „etimoane” slave; v.sl. *drąciti* „a perturba”, v.sl. *sŭdrąciti* „a îmblânzi”, fără legătură între ele, când de fapt nu era nevoie decât de unul. În plus, aceste forme vechi slave nu sunt atestate (cf. Djačenko). Prin urmare, nici Cioranescu nu are mai mult noroc cu alternativa slavă.
PIE ***dhreugh-** „a (se) scutura, a vibra, a tremura, a zdruncina” (*IEW*, 275); cf. lituan. *drugys* „febră”, let. *drudzis* „friguri”, pol. *drze* „a scutura, a tremura”. Şi în acest caz, chiar în raport cu rad. PIE, româna prezintă un *z-* iniţial, precum şi epenteza nazalei *n*. Sensul rad. PIE ***dhreugh-** este foarte apropiat de cel din limba română. Origine traco-dacă.
Der: *zdruncinare*, *zdruncinat*, *zdruncinător*, *zdruncinătură*.

zdupănị (var. *zdupăi*, ar. *zdupunescu*) – a călca greu cu zgomot, a tropăi.
Formație onomatopeică de la *zdup*, interjecție care imită zgomotul produs de căderea unui obiect greu (cf. Cioranescu, 7647).
Der: *zdupăneală*, *zdupănit*, *zdupănitură*.

zeạmă (var. *zamă*, ar. *dzamă*) – 1. fiertură de carne cu legume; 2. partea lichidă a bucatelor; 3. suc de fructe, lichidul conținut de plante.
Gr. *ζέμα* „fermentație, fierbere” > lat. **zema* (Tiktin; Graur, *Rom*., 61, 109; Rosetti, II, 69; Cioranescu, 9476); cf. alb. *dhjamë* „grăsime, seu”.
Este greu de presupus un împrumut din greacă. În plus, sensul etimonului grecesc este diferit. Nici apropierea de alb. *dhjamë* nu este mai potrivită. Orel (83) derivă forma albaneză din proto-alb. **dzelma*, pe care îl asociază cu *dhallë* „zer”. Din română provine ucr. *dzema*, *djama* (Candrea, *Elemente*, 403).
PIE *seu-, su- „zeamă, suc, umezeală” (*IEW*, 912); cf. skt. *soma* „băutură”, av. *haoma* „băutură”, v.g.s. *sou*, v.sax. *séaw* „suc, zeamă”. Forma din limba română este apropiată de formele sanskrită și avestică, toate prezentând o prelungire în *m* a rad. PIE.
Rom. **zeamă** provine de la un mai vechi **sema*, similar cu formele sanskrită și avestică, cu sonorizarea lui *s* ca și în **zer** și, respectiv **zară** (v. **zer**, **zară**). Origine traco-dacă.
Der: *a zemui*, *zemos*, *zămurcă* (*zemârcă*), *zemuială*.

zębră – erbivor sălbatic, înrudit cu calul, care trăiește în Africa
Fr. *zèbre* din port. *zebra*, *zebro* „măgar sălbatic din Iberia”, probabil din lat. *equiferus* „cal sălbatic” (cf. Pliniu); cf. sp. *cebra*.

zęce (ar. *dzațe*, megl. *zeți*, istr. *zece*) – numărul între nouă și unsprezece.
Lat. *decem* „zece” (Puşcariu, 1934; *REW*, 2497). Panromanic; cf. vegl. *dik*, alb. *dhjetë*.
PIE ***dek**’**m**, **dek**’**u** „zece” (*IEW*, 191). Ca și în cazul celorlalte numerale de la 1 la 10, și acest radical este prezent în toate limbile IE ca și cei care definesc celelalte numere de la 1 la 10; cf. skt. *daśa*, av. *dasa*, gr. *δέκα*, osc. *deke*, umbr. *dese*-(*n*), got. *taihun*, v.ir. *deich*, cymr. *deg*, bret. *dek* etc., ca să dăm doar câteva exemple.
Radicalul a existat cu certitudine și în traco-dacă. PIE ***d**, urmat de **e** sau **i**, a trecut la *z* încă din traco-dacă (v. **zeu**, **zână**, **ziuă**). Cum am mai arătat, postularea originii latine a numeralelor românești rămâne superfluă.
Der: *a zeciui*, *zeciuire*, *zecime*, *zeciuială*, *zecer*, precum și formațiile neologice *zecimal*, *zecimală*.

zeflemeạ – luare în râs, ironie.
Tc. *zevkleme* (Șăineanu, II, 388; Cioranescu, 9480).
Der: *a zeflemisi*, *zeflemist*, *zeflemesitor*.

zęghe – haină țărănească lungă, împodobită uneori cu găitane de culoare neagră.
Lat. *setula* < *seta* „păr aspru, țep, coamă” (Hasdeu, *Cuvente*, I, 311). Lat. *decula* < *decus* „podoabă” (Puşcariu, *Conv. lit*., 33, 459). După Cioranescu (9481) este cu origine necunoscută.
Mgh. *zeke* „piesă de îmbrăcăminte scurtă purtată de țăranii maghiari” (Cihac, II, 4540) și săs. *säcke* provin din română (cf. Cioranescu, 9481). Aceste forme, precum și rom. **zeghe**, provin din dac. *sagum*. Popoarele barbare precum geții și sciții purtau un veșmânt (militar) din lână numit *sagum*. Forma apare la Avien (*Orb. Descr*.) „*Praecinctique sagis semper picti Agathyrsi*”, iar într-o scrisoare a împăratului Claudian către Regallian stă scris: „*Arcus sarmaticos et duo saga ad me vellim mittas*” (Pollio, 30, tyr.) (cf. N. Densușianu, 1104).
Prin urmare, etimologiile propuse de Hasdeu și, respectiv, Puşcariu nu pot fi acceptate. Dac. *sagum* provine din PIE ***seg**-, ***seng**- „a coase, a însăila” (*IEW*, 887) (v. **sac**). Origine dacică.

zel (var. *zilos*, ar. *zil*) – râvnă.
Fr. *zèle* din gr. *ζῆλος* (Cioranescu, 9482). Var. zilos, azi dispărută, provine direct din neogreacă.
Der: *zelos*.

zer (var. *zăr*, ar. *dzăr*) – lichid galben-verzui care se separă din laptele închegat.

Lat. *serum* „zer" (Diez, *Gramm*., I, 221). Această ipoteză a fost respinsă de Densusianu (*Rom*., 33, 84) şi Tiktin. Din lat. *serum* contaminat cu gr. *ζέμα* (Giuglea, *Dacor*., 3, 578). Trac. **zerum* (Pascu, I, 190). Pentru Cioranescu (9485) rămâne cu origine necunoscută. Totuşi rom. **zer** este cognat cu lat. *serum*, ambele provenind de la acelaşi rad. PIE.

PIE ***ser-** „a curge", **sero-m** „lichid" (*IEW*, 909); cf. skt. *sarah* „lichid, fluid", top. dac. *Germi-zara*, hidr. trac. **Strumon**, v.prus. *Sar-ape* etc.

Reichenkron (171) porneşte tot de la PIE ***ser-** „a curge" (*IEW*, 909) pentru a explica originea rom. **zer**. Lingvistul german arată că în sanskrită atât *kşaram* „lapte", cât şi *kşárati* „a curge" provin de la acelaşi rad. PIE, radical de la care provine şi lat. *serum* (v. **Siret**, **Sargeţia**, **Strumon**, **zară**, **zeamă**). Origine traco-dacă.

Der: *a zeri* „a se acri" (despre lapte).

zęstre (ar. *zestră*) – avere care se dă unei fete când se mărită.

Lat. *dexterae* „mâna dreaptă, promisiune, înţelegere" (Puşcariu, 1935; Iordan, *Dift*., 115; *REW*, 2618; Tiktin; Cioranescu, 9486). V.sl. *zastroiti* „a pregăti" (Cihac, II, 472). Nu este folosit în Banat şi Crişana (cf. Cioranescu).

Rom. **zestre** provine din PIE ***g'hesor-**, **g'hesr-** „mână" (*IEW*, 447); cf. hitt. *kessar*, arm. *jern* „mână", gr. *χείρ* „mână", toch. *tsar*, similar cu PIE ***g(h)esto-** „mână, braţ" (*IEW*, 447); cf. skt. *hasta-h* „mână", lat. *praesto* „a distinge, a arăta, a pune la dispoziţie" < *prae-hesto*, n.pers. *deste* „mână", kurd. *dest* „mână", lituan. *po-žaste* „sub-braţ".

Rom. **zestre** provine din a doua formă ***g'esr-** cu epenteza lui *t*, între *s* şi *r*, fenomen specific limbii traco-dace (v. **Strumon**). Este ştiut că PIE ***g(h)**, urmat de **e** sau **i**, a dat *z* (uneori *j*) în traco-dacă şi română (v. **Germizara**, **viezure**, **jar** etc). Sensul iniţial a fost acela de „a lua în mână sau în braţe". Prin urmare, în vechime, zestrea consta în ceea ce îşi putea duce mireasa în mână la plecarea din casa părintească.

Din română provin bg. *zestra* (Capidan, *Raporturile*, 225), ucr. *zjastra* (Candrea, *Elemente*, 409), mgh. *zeszter* (Edelspacher, 24) şi săs. *zestre* (Cioranescu). Origine traco-dacă.

Der: *a înzestra*, *înzestrare*, *înzestrat*, *zestraş* „bărbat care se mută după căsătorie în gospodăria soţiei".

zęu – divinitate.

Lat. *deus* „zeu" (Puşcariu, 1929; *REW*, 2610; Cioranescu, 9468).

Radicalul este prezent în limbile italice, celtice, iranice, baltice, sanskrită şi traco-illiră, precum şi în alte limbi indo-europene.

PIE ***deiuo-s** „zeu" (*IEW*, 185); cf. skt. *dēva-h* „zeu", *dēvi* „zeiţă", skt. *dive* „zi", av. *daeva* „demon", lat. *deus*, osc. *deivai* „divae", umbr. *deueia* „*divinam*", v.ir. *dia* „zeu", v.cymr. *duiu-*(*tit*) „divinitate", v.corn. *duy*, corn. *duw*, v.scand. *tivar* „zei", v.sax. *Tig* (gen. *Tiwes*) „Marte", v.g.s. *Zio*, v.pr. *deiw*(*a*)*s*, lituan. *dievas* „zeu", lituan. *deive* „zeiţă", v.pr. *deius* „zeu", v.ir. *dia* (cf. gall. *devo*), arm. *tiv* „zi", fin. *taiwas* „cer".

Walde-Pokorny refac şi rad. PIE ***dieus** (**diieus**) „cer, zeu", **dieus-pater** „tatăl ceresc" (*IEW*, 184) în directă legătură cu PIE ***dei-**, ***di**, ***dia** „a luci, a străluci" (*IEW*, 183); cf. skt. *dyauh* „cer", lat. *Iu-piter*, umbr. *Ju-pater*, skt. *dyaušpitā*, illir. *Δεί-πατορος*, osc. *Diuvei* „*Iovi-s*", lat. *Diespiter* (cf. *IEW*).

În greacă, pe lângă *Zeus*, apar şi forma *Δεύς* (cf. Chantraine, 399; cf. Lejeune, *Phonetique*, 96). Gr. *Zeus* trebuie să provină din tracă, a cărui fonetică explică pe gr. *Zeus*; cf. trac. *Saba-zios*, dac. *Zalmoc-zis*, *Gebelei-zis*.

Prin urmare, acest radical a existat şi în traco-dacă, aşa cum reiese din teonimele menţionate mai sus. În plus, este atestat faptul că PIE ***d**, urmat de **e** sau **i**, a dat *z* încă din traco-dacă. Chantraine (390) asociază forma *Zeus* cu formele corespondente din sanskrită şi latină, dar nu spune nimic de trecerea lui *d la *z*. Deşi limba pelasgilor cretani s-a păstrat

în scrierea cu alfabet silabar, numit *Linear* A, pe tăbliţe de lut, ea nu a fost descifrată încă, dar este o limbă indo-europeană pe care o putem numi pelasgă sau proto-tracă. De la ei se păstrează numele unei divinităţi pe nume *Δία* (Macrobiu, *Sat*., 1, 15), formă identică cu o altă divinitate din Laţiu, protectoarea vieţii pastorale şi agricole. Templul acestei zeiţe se afla în Campagna, nu departe de Roma, şi era îngrijit de Colegiul Fraţilor arvali. La vechii italici era divinitatea zilei, ca şi la cretani („*Cretenses Δία τήν ήμεραν vocant*" (cf. Macrobiu) şi care trebuie să fi definit ziua, lumina zilei la pelasgi şi la popoarele vechi italice (cf. N. Densusianu, 1088). Origine traco-dacă (v. **zău**, **zi**, **zână**).
Der: *zeie*, *zeiţă*, *zeesc*, *zeeşte*, precum şi *Dumne-zeu* cu derivatele sale.

zevzęc (ar. *zevzec*) – prost, nătâng, neghiob.
Tc. *zevzec* (Şăineanu, II, 389; Cioranescu, 9487); cf. ngr. *ζεϋκι*, alb. *zejk*, bg. *zevzek*.

zgaibă (ar. *zgaibă*) – bubă, rană mică, iritaţie a pielii, zgârietură.
Lat. **scăbia* < *scabies* < *scăbere* „a zgâria, a se freca" (Cipariu, *Elem*., 72, Densusianu, *Hlr*, 133; Puşcariu, 1936; *REW*, 7634; Cioranescu, 7744); cf. it. *scabbia* „râie". Alb. *zgebë* (Philippide, II, 653; Weigand, *Jb*, 19, 144).
Etimonul latin propus nu este atestat, ci doar o formă similară din care nu poate proveni rom. **zgaibă**. Lat. *scabere* provine din PIE ***skabh-**, **skobh-** „a zgâria" (Walde, II, 485) de la care provine şi rom. **zgaibă**. Origine traco-dacă. Rom. *zgancă* „crustă care se formează pe rană" are aceeaşi origine.
Der: *zgăibuliţă*.

zgarbură (var. *sgarbură*) – încălţăminte.
După Bogrea (*Dacor*., 3, 748), urmat de Tiktin ar proveni din it. *scarpa*, cu refacerea formei de singular, după pl. **scarpuri* (v. **scarpă**). Ipoteza nu este plauzibilă. Teremenul pare să fie atestat din sec. XVI, perioadă în care influenţa italiană în Ţările Române era mică. Prin urmare, rom. **zgarbură** pare să aibă o altă origine.
Rom. **zgarbură** provine din PIE ***(s)kerp-**, **(s)krep-** (*IEW*, 944) de la **(s)ker-** „a se zbârci, piele aspră, crustă" (*IEW*, 933), printr-un mai vechi **scarpură*, **scarbură*, devenit apoi **zgarbură**; cf. skt. *karpata* „haină cârpită", lituan. *kerpŭ*, *krpiti* „a tăia, a scurta". Această ipoteză este justificată de faptul că rom. *cârpaci* „cizmar" provine de la acest radical PIE ca şi it. *scarpa* (v. **cârpă**)

zgardă – curea sau cerc de metal care se pune în jurul gâtului la câini.
A fost apropiat de **gard** (Geheeb, 37). Ucr. *garda* „podoabă" (Puşcariu, *Dacor*., II, 610). Alb. *shkardhë* (Rosetti, II, 122); cf. lituan. *sgarda* „tablă, obiect rotund de metal".
Rom. **zgardă** provine din PIE ***g'herd-**, **gherd-** „a împrejmui, a închide cu gard, a îngrădi" (*IEW*, 444), pornind de la sensul de „ceva care împrejmuieşte" (v. **gard**, **gardină**, **grădină** etc.) cu pref. *s* sonorizat la *z*, în acest caz datorită velarei sonore *g*. Origine traco-illirică.
Der: *zgărdat*, *zgărdiţă*.

zgău – uter, matrice.
Lat. *cavum* „gaură" (Cioranescu, 7748). Alb. *zguië* (Philippide, II, 742). Legătura cu lat. *cavum* este pe fond indo-european.
PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate" (*IEW*, 592) printr-un rad. traco-dac. **(z)gau*. De la acest radical cu *z-* iniţial; cf. m.ir. *cua* „gol, găunos", *cuas* „cavitate", bret. *keo* „grotă" (v. **gaură**). Origine traco-dacă.

zgâi (ar. *zgârlescu*) – a căsca, a holba ochii.
Este un derivat al lui **zgău** din PIE ***koŭo-** „gol, găunos, cavitate" (*IEW*, 592). (v. **zgău**, **gaură**). Pe de altă parte, Reichenkron (172) consideră că provine din PIE ***g'ho-**, ***g'hanio**. Origine traco-dacă.
Der: *zgâire*, *zgâit*, *zgâială*.

zgâlţâi – 1. a (se) scutura cu putere; 2. a (se) zgudui, a (se) cutremura.

Formaţie onomatopeică de la *zgâlţ* (v. **zgudui**).
Der: *zgâlţâire*, *zgâlţâit*, *zgâlţâitură*, *zgâlţâială*.

zgâmboi (var. *zgâmboia*) – a se strâmba, a se schimonosi.
Cioranescu (7749) îl consideră cu origine îndoielnică, dar îl asociază cu gr. *σκαμβός* „sucit, strâmb”; cf. it. *sghembo* „sucit”. Rom. **zgâmboi** „copil, puşti” este acelaşi cu rom *a* (*se*) *zgâmboi*, *zgâmboia* „a se strâmba”. Formele româneşti, precum şi forma greacă şi respectiv italiană, provin din PIE ***skeibh-**, ***skimbh-** „strâmb, saşiu, şchiop” (*IEW*, 922); cf. v.isl. *skeifr* „strâmb, saşiu” < **skoip* < gmc **skippa* „cruciş”, lituan. *paskybei* „cruciş”, gr. *σκίμβος* „şchiop”, *σκιμβλείν* „şchiop”. Origine traco-dacă.
Der: *zgâmboire*, *zgâmboit*, *zgâmboială*.

zgândări – a irita, a excita.
V.sl. *žigati* „a arde” (Cihac, II, 158), ipoteză respinsă de Cioranescu (7750) care consideră rom. a **zgândări** cu origine necunoscută.
PIE ***(s)k(h)ai-t-** „a înţepa, a împinge” (*IEW*, 917); cf. arm. *χait* „a înţepa, înţepătură”, alb. *zhgjandërë* „treaz”. Asemănarea cu forma albaneză este evidentă. De la acest radical cu suf. *-ări* şi epenteza nazalei *n*. Origine traco-illirică.
Der: *zgândărire*, *zgândăreală*.

zgârci – 1. a (se) strânge, a (se) contracta; 2 a (se) chirci, a (se) micşora; 3. a se scumpi.
V.sl. *sŭgrŭčiti* „a se strânge” (Miklosich, *Lexicon*, 146; Cihac, II, 41; Tiktin; Berneker, 369). Nu am putut verifica presupusul etimon slav indicat de Miklosich (cf. Djačenko).
PIE ***(s)ker-**, ***(s)kerk-**, ***(s)kerg-** „a zgârci, a zbârci, piele aspră” (*IEW*, 933); cf. norv. (dial.) *hork* „femeie zbârcită” (cf. **hârcă**), norv.(dial.) **skarka** „crustă de gheaţă” (v. **zbârci**). V.sl. *sŭgrŭciti* este probabil cognat cu rom. **zgârci** (**zbârci**). Origine traco-dacă.
Der: *zgârcire*, *zgârcit*, *zgârcenie*, *zgârci* „persoană zgârcită”, *zgârciob*, *zgârcioabă*, *zgârcitură*, *zgârci* „cartilaj”, *zgârciuros*.

zgâriă (mgl. *zgair*) – 1. a(-şi) face o rană uşoară pe piele; 2. a produce unui obiect o zgârietură.
De la o formă neatestată **sdâria* < sl. *sŭdrati* „a rupe” (Cihac, II, 101; Bogrea, *Dacor*., 4, 845). Lat. **excariare* < *caries* (Puşcariu, *ZRPh.*, 27, 687; Puşcariu, 1938). Lat. *excoriare* „a strivi” < *corium* (Cioranescu, 7752). Nici una dintre aceste ipoteze nu poate fi admisă.
PIE ***g'her-** „a zgâria, a râcâi” (*IEW*, 441); cf. gr. *χαράδρα* „crăpătură în pământ”, lituan. *žeriu*, *žerti* „a zgâria, a râcâi”. Origine traco-dacă.
Der: *zgâriere*, *zgâriat*, *zgârietură*, *zgârietor*, *zgârie-brânză*, *zgârie-nori*.

zgârmă (ar. *zgrâm* „a scărpina, a zgâria”) – a scurma.
Are aceeaşi origine cu a **scurma**. Forma aromână face legătura între cele două forme din daco-română. Totuşi forma originară trebuie să fie a **zgârma**, ambele provenind din PIE ***g'her-** „a zgâria, a râcâi” (*IEW*, 441), cu prelungire în **m**; cf. alb. *gërmoj* „a scurma, a săpa” (v. **scurma**, **scormoni**). Origine traco-dacă.
Der: *zgârmare*, *zgârmat*, *zgârmătură*.

zgâţie – fată zglobie, neastâmpărată.
După Cioranescu (7753) este o creaţie spontană de la un *zgâţ*, care ar exprima „ideea de vivacitate sau de agitaţie”.
PIE ***(s)keud-** „a arunca, a se grăbi” (*IEW*, 955); cf. skt. *codati* „a mâna, a împinge”, skt. *skundate* „a se grăbi”, n.pers. *čust* „grăbit”, alb. *heth* „a arunca”, v.isl. *skjota* „a arunca”, v.sax. *sceotan*, lituan. *skandrùs*, lituan. *skudrùs* „repede, grăbit, agitat”, let. *skandrs* „repede, agitat”, let. *kudra* „mierlă”. Origine traco-dacă.

zglobiu – ştrengar, vesel, jucăuş.
V.sl. *zglobivŭ* „rău, ticălos” (Cihac, II, 342; Şăineanu, *Semasiol*., 220; Cioranescu, 7755). Etimonul vechi slav nu este atestat (cf. Djačenko). Radicalul nu are răspândire în limbile slave cu excepţia bg. *zloba* „răutate”, care nu poate fi asociat cu rom. **zglobiu**. În schimb, rom. **zglobiu** poate fi pus în legătură cu

zgâtie de la un radical PIE ***skeub-**, similar cu ***(s)keud-**, de la care provine şi rom. *zgubilitic* „ştrengar, zglobiu” (v. **zgâtie**).

zgo̧mot – sunet sau amestec de sunete puternice, discordante.
Scr. *glomot* (Cihac, II, 343; Cioranescu, 7757). Nu am putut verifica forma sârbo-croată, dar există ceh. *hlomoz* „urlet, zgomot” care poate fi asociat cu rom. **zgomot**, deşi nu constituie etimonul formei româneşti.
PIE ***kem-** „a scoate un zgomot înfundat, a bâzâi” (*IEW*, 556); cf. v.g.s. *humbal*, *hummel*, n.g.s. *hummeln* „a zumzăi”, eng. *to hum*, eng. *humble-bee*, lituan. *kamane*, *kamine* „albină”, v.pr. *camus* „albină”, v.sl. *komar* „ţânţar”. Suf. *-ot* este frecvent în limba română la substantivele de natură onomatopeică sau cvasi-onomatopeică (cf. **ropot**, **şopot**). De la un mai vechi **komot*, **gomot* prefixat cu *z*.
Der: *a zgomota*, *zgomotos*.

zgorni – a alunga, a stârni, a scoate vânatul din culcuş.
Are aceeaşi origine cu a **scorni** (v. **scorni**).
Der: *zgornire*.

zgrăbu̯nță (var. *zgrăbunț*) – 1. bubuliță, coş; 2. grăuncior de unt.de brânz, de gheaţă.
Lat. *carbunculus* „cărbune mic, nisip roşcat” (Puşcariu, *Jb*., 11, 129; Puşcariu, 1939; *REW*, 1677; Tiktin). Scriban îl apropie de *zgrunț*. Cioranescu (7758) preferă o „creaţie expresivă” bazată pe forma *grăunț*, ceea ce este o contradicţie în termeni, deoarece *grăunț* nu este de natură onomatopeică. Dacă se bazează pe *grăunț* nu mai poate fi creaţie expresivă.
PIE ***kreup-** „scoarţă, piele aspră, a face crustă” (*IEW*, 623); cf. v.isl. *krjufo* „aspru”, *kryfe*, *krufa*, v.sax. *kreof*, eng. *rough* „aspru”, v.g.s. *kriupi* „râie, scabie”, lituan. *kraupus* „aspru”, let. *kŕaũpis* „crustă (pe o rană), zgrăbunţă”, v.pr. *kŕùpu*, *kŕupt* „a se mici, atrofia”, v.pr. *krupis* „broască râioasă, pitic”, v.bg. *krupa* „firimitură”, alb. *kripë*, *krup* „sare”. Origine traco-dacă.
Der: *zgrăbunțică*, *zgrăbunțos*.

zgrepțăna̯ – 1. a zgâria, a râcâi cu ghearele; 2. a scărpina; 3. a ara la suprafaţă.
Lat. **excarptiare* (Giuglea, *LL*, 2, 34). După Tiktin este o creaţie expresivă, idee la care aderă şi Cioranescu (7759). Etimonul latin propus de Giuglea nu este atestat (cf. Glare).
PIE ***ghrebh-** „a zgâria, a râcâi” (*IEW*, 455); cf. v.sl. *greti*, *grebsti* „a râcâi”, germ. *grapschen* „a prinde, a ciupi”. Origine traco-dacă.

zgribuli̯ (ar. *gribuire* „a se încovoia”) – a se strânge, a se ghemui, a tremura de frig.
Din sb. *škrebetati* „a plesni” (Cihac, II, 343). Este o ipoteză nepotrivită din punct de vedere semantic. Nu am putut verifica acest etimon. Pentru Meyer-Lübke (*ZRPh*., 1923, 228), urmat de Cioranescu (7760), este o creaţie expresivă. Din slov. *zgrobiti* „a se încreţi” (Tiktin). Din ucr. *dryguliti* „a tremura” (Densusianu, *GS*, I, 164) sau din mgh. *görbülni* (Giuglea, *Dacor*., 3, 625). Având în vedere forma macedo-română, precum şi sensul acesteia, ambele provin de la acelaşi radical PIE ***ger-**, **gerbh-** „a (se) îndoi, a (se) încovoia” (*IEW*, 385), printr-un rad. traco-dac. **(z)gerb-*. Formele slovenă şi ucraineană trebuie asociate cu forma românească, fiind cognaţi cu forma românească (v. **zgripțor**). Origine traco-dacă.
Der: *zgribulire*, *zgribulit*.

zgrịpțor – specie de acvilă mare.
Provine probabil din fondul autohton, dată fiind prezenţa acestui cuvânt în basmele româneşti, fiind cognat cu gr. *γρύψ* „animal mitologic cu aripi de vultur şi trup de leu” din care provine lat. *gryphus* > fr. *griffon*. Rom. **zgripțor** este cognat cu gr. *γρύψ*. Chantraine spune că gr. *γρύψ* provine din *γρύπος* „curbat”, ca epitet pentru unghii, provenind din PIE.
Der: *zgripțuroi*, *zgripțuroaică*.

zgrụnțur – bucățică, drib, bulgăre, grunz.
Provine din PIE *(**s**)**ker-** „ca bază pentru cuvinte precum a se zgârci, a se zbârci, piele aspră, crustă” (*IEW*, 933). De la un mai vechi (*z*)*gru*(*n*)*ț*. Forme cu prelungire în *-nt-*: cf. lituan. *skrentu* „a fi acoperit cu o crustă uscată”, norv. *skranta* „a slăbi”, norv.(dial.) *skranta* „crustă de gheață”. Alte forme similare: cf. v.isl. *skra* „bucată de piele uscată”, norv. *skrinn* „uscat, slab” etc. (v. **zbârci**, **zgârci**). Nu poate fi asociat cu **grunz** (v. **grunz**) Origine traco-dacă.
Der: *zgrunțuros* (var. *zgrumțuros*).

zguduị – 1. a (se) cutremura sau a face să se cutremure; 2. a (se) clătina, a (se) scutura.
Formație cu caracter onomatopeic (cf. *zgâțâi*, *zgâlțâi*, *zgâltăi*), apropiat ca formă și sens de PIE *(**s**)**kut-** „a scutura” (*IEW*, 857), radical de la care provine rom. a **scutura** cu formă și sens apropiate. Rom. a **zgudui** exprimă aceeași acțiune cu a **scutura**, dar cu un grad de intensitate mai mare. De aceea, consoanele surde *s*, *c* și *t* devin sonorele *z*, *g*, *d* (v. **scutura**), fenomen destul de larg răspândit, atât în română, cât și în alte limbi (v. **ied**, **talangă**). Origine traco-dacă.
Der: *zguduire*, *zguduit*, *zguduială*, *zguduitură*, *zguduitor*.

zgụră (ar. *zgură*) – produs care rămâne de la extragerea metalelor din minereuri.
Ngr. *σκουρά*, *σκουριά* < *σκωρία* (Cihac, II, 698); cf. scr. *skorija*, bg. *zgorija*, alb. *zgjyrë* „zgură, rugină”. Lat. *scoria* „zgură” < gr. *σκωρία* < gr. *σκώρ* „murdărie, excremente”. Alb. *zgurë* < mgr. *σκουρία*, alb. *skur* < mgr. *σκουρία* (Walde, II, 497). Formele grecești provin din PIE ***sker**(**d**)- „gunoi, excremente” (*IEW*, 947) (v. **scârnă**). Provine probabil din fondul pre-latin.

zi (var. *ziuă*, ar. *dzi*, *dzuuă*, mgl. *zună*, istr. *zi*).
Lat. *dies* „zi” (Pușcariu, 1940; *REW*, 26; *REW*, 2632; Cioranescu, 9489).
PIE ***diues** „zi” (*IEW*, 185); cf. skt. *dive* „zi”, gmc. **dagas* cu got. *dags*, v.sax. *dag*, v.sax. *daeg*, v.g.s. *tag*, v.friz. *dei*, n.g.s. *Tag*, eng. *day* „zi”), v.ir. *die*, arm. *tiv*, lituan. *diena* „zi” etc., la rândul său din PIE ***dei-**, **di**, **dia** „a luci, a străluci” (*IEW*, 183) din care provin formele pentru **zeu** și **zi** în mai multe limbi IE. Trecerea PIE ***d** la *z* a avut loc încă din traco-dacă, așa cum reiese din teonimele dacice. Forma mai veche *ziuă* a fost curentă în vechime, formă care explică și forma articulată *ziua*. Forma *ziuă*, precum și ar., mgl. *dzuuă*, *zuuă*, nu se pot explica, fonetic vorbind, prin lat. *dies*, ci printr-o altă formă **diua*, **diue* apropiată de skt. *dive* „zi” din rad. PIE ***dieu-s** similar cu PIE ***deiuo-s** „zeu” (*IEW*, 185). Forma **zeu** este atestată în teonime ca: *Gebelei-zis*, *Sabazios*, *Zalmoc-zis*, *Zeus* (v. *zeu*). Din fondul pre-latin.
Der: *azi*, *astăzi* (v. **azi**), *a zili* (var. *a înzili*), *zilier*, *zilnic*, *ziar*, *ziarist*, *ziaristic*, *ziaristică*.

zịce – 1. a exprima în cuvinte, a spune cu voce tare; 2. a afirma, a declara; 3. a riposta; 4. a cânta la un instrument (sau din gură), a doini, a hori.
Lat. *dicere* „a arăta, a zice” (Pușcariu, 1941; *REW*, 8268; Cioranescu, 9491). Panromanic.
PIE ***deik**’- „a arăta, a indica” (*IEW*, 188); cf. skt. *didesti*, *diśati* „a arăta, a indica”, gr. *δείκνυμι* „a arăta”, osc. *deicum* „a zice”, *dicust* „*dixerit*”, umbr. *deitu* „*dicito*”. În oscă și umbrică avea același sens ca și în latină. Pe de altă parte, se știe că PIE ***d** urmat de **e** sau **i**, a trecut la *z* (v. **zeu**). Astfel, putem conclude că rom. a **zice** poate proveni din PIE ***deik**’- prin traco-dacă.
Der: *zicală*, *zicătură*, *zicătoare*, *a prezice*.

zid (mgl. *zid*) – element de construcție executat din cărămidă, piatră sau beton așezat vertical alcătuind un perete, o fortificație, o îngrădire.
V.sl. *zidŭ* „perete” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 472); cf. bg., scr., slov. *zid* „perete”, bg. *zidam* „a construi”. Trebuie arătat că Vasmer (I, 450) consideră că rus. *zdati*, *sozdati*, *sozidati* „a crea, a făuri, a întemeia” provine din vechea slavă. De

remarcat că forma **zid** se întâlneşte doar în slavele de sud, iar rusa, cum am văzut, l-a preluat din slavele de sud. Forme similare există în limbile baltice; cf. v.pr. *seidis* „perete”, lituan. *žiedžiu*, *žiesti* „a modela, a forma”, let. *ziest* „a murui”.

Forma **zid** ar putea proveni din PIE ***dheigo-s**, **dhoigo-s** „zid, perete” (*IEW*, 244); cf. skt. *dehi* „zid, val de pământ, dig”, arm. *dizanem* „a aduna, a clădi”, gr. *τεῖχος* „zid de piatră”, trac. *-dizos*, *-diza* „fortăreață”, v.pers. *dida* „fortăreață”. Trac. *-dizos*, *-diza* provine de la acest radical. Astfel, rom. **zid** poate proveni din traco-dac. *-dizos* cu metateza între *d* şi *z*, formă preluată şi de slavele de sud.

Der: *a zidi*, *zidar*, *zidire*, *ziditor*.

zimbru – animal sălbatic din familia bovinelor (*Bison europaeus*), răspândit odinioară şi în Carpați, azi în câteva rezervații din România şi alte țări europene.

V.sl. ***ząbrŭ** < v.sl. *ząbŭ* „dinte” (Cihac, II, 473). Presupusul etimon vechi slav nu este atestat, deşi radicalul există în mai multe limbi slave; cf. ceh., pol., ucr., rus. *zubr*.

Vasmer (I, 463) afirmă, fără să argumenteze, că mgr. *ζύμβρος*, *ζούμβρος* ar proveni din slavă. Mai departe, Vasmer, ca şi Cihac, îl asociază cu v.sl. *ząbŭ*, asociere lipsită de sens, deoarece acest animal nu iese cu nimic în evidență cu privire la dinți. Amintim că radicalul nu apare în slavele de sud. Totodată lingvistul german crede că existența trac. *ζόμβρος* întâlnit la Tomaschek (*Alt. Thräker*, II, 1, 12) nu este veridică, deşi ea este atestată la mai mulți autori bizantini: la N. Choniates (41, 433, 16) la 1164, precum şi într-un document grec de la 560 d.C. (cf. Hasdeu, *Col. lui Traian*, 1875, 97).

Această atitudine a lui Vasmer este lipsită de spirit ştiințific. În schimb, forme similare există şi în alte limbi IE; cf. lituan. *stumbras* „zimbru”, let. *stumbrs*, *sumbrs*, „zimbru”, v.pr. *wissambris*, v.g.s. *wisunt* „zimbru”, v.isl. *visundr*. Forma din limbile slave moderne provine din stră-română. Origine traco-dacă.

zimț (ar. *zâmbă*, *zâmbe* „dinte de dantelă”) – 1. dinte, colț, vârf; 2.crestătură pe marginea monezilor.

V.sl. *ząbŭ* „dinte” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 9496). Derivarea din v.sl. *ząbŭ* nu este posibilă.

Proto-indo-europeana avea două forme pentru **dinte**, una ***g'ombho-s** „dinte” (*IEW*, 369) şi alta ***dont-**, **dnt** „dinte” (*IEW*, 289). Rom. **zimț** provine din prima formă, parțial contaminată cu cea de-a doua (prin înlocuirea lui *b* cu *t*) a dat rom. **zimț** cu sensul de „cui, colț”; în schimb, forma aromână păstrează bi-labiala din radicalul PIE. Cu acest sens există în greacă şi sanskrită; cf. gr. *γόμφος* „cui (de lemn), cep”, skt. *jámbha* „cui, bulon, cep”. Atât greaca, cât şi sanskrita au şi cealaltă formă pentru **dinte** (v. **dinte**, **zâmboc**). Origine traco-dacă.

Der: *a zimțui*, *zimțuire*, *zimțuit*, *zimțar*, *a zimța*, *zimțat*, *zimțişor*, *zimțos*.

zlătar (mgl. *zlătar*) – țigan aurar.

V.sl. *zlatarŭ* < v.sl. *zlatŭ* „aur” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 473; Cioranescu, 9506).

zmeu (var. *zmău*, ar., mgl. *zmeu*) – 1. personaj din basmele româneşti, imaginat ca un uriaş foarte puternic, duşman al oamenilor; 2. erou, viteaz.

V.sl. *zmiĭ* „dragon, balaur” (Miklosich, *Lexicon*, 230; Cihac, II, 474); cf. bg. *zmija*, *zmej*, scr. *zmija*, *zmaj*, rus. *zmej* „zmeu” (mit.). Vasmer (I, 457) crede că formele slave provin din *zemlja* „pământ”, ipoteză extrem de şubredă, argumentând că şi alb. *dhemjë*, *dhemizë* „omidă” ar proveni din alb. *dhë* „pământ”. Forma nu are răspândire în limbile slave. Există doar în slavele de sud şi rusă. Forma rusă provine probabil din slava veche bisericească. Origine incertă.

Der: *zmeios*, *zmeoi*, *zmeoaie*, *zmeoaică*.

zmęură (ar. *asnură*) – fructul zmeurului.
Tiktin credea că provine din **zmeu**, ipoteză complet eronată. Scriban propunea un lat. **meulum*, iar Cioranescu (7919) îl consideră cu origine necunoscută.
Provine de la acelaşi radical PIE ca şi *mură*, prin adăugarea lui *z-* iniţial şi, ulterior, prin alternarea vocalei *u*, vocală conservată în macedo-română (cf. ar. *asnură*).
PIE ***moro-*** „mură” (Walde, II, 114) (v. **mur**). Origine traco-dacă.
Der: *zmeur* „arbust din familia rozaceelor, cu ramuri ghimpoase, flexibile (*Rubus, idaeus*)”, zmeurar, *zmeuret*, *zmeuriş*, *zmeuriu*.

zmucị (var. *zmâci*) – a trage de ceva cu o mişcare bruscă, rapidă,a smulge.
Creaţie expresivă (cf. Cioranescu, 7920) de la un *zmâc* care „exprimă ideea de mişcare grăbită”.
Der: *zmucire*, *zmucit*, *zmucitură*, *zmuceală*.

zoạie (var. *zoală*) – apă murdară rămasă de la spălatul rufelor.
Cf. rus. *zola* „cenuşă, scrum” (Cihac, II, 474; Tiktin; Cioranescu, 9507); cf. bg., ucr., pol. *zola* „rămăşiţe după arderea pădurii”. Vasmer (II, 103) asociază formele slave cu v.g.s. *kolo* „cărbune”.
Ipoteza lui Cihac trebuie respinsă, deoarece forma slavă *zola* este incompatibilă din punct de vedere semantic cu rom. **zoaie**, astfel că originea rom. *zoi* (**zoaie**) trebuie căutată în altă parte.
Există forme similare apropiate ca sens în alte limbi indo-europene din Europa; cf. fr. *sale* „murdar” considerat de origine germanică. Rom. *zoi*, formă similară cu **soi** „murdărie”, provine de la un mai vechi **zoliu*.
PIE ***sal-*** „gri murdar” (*IEW*, 897); cf. skt. *sara*, *sala* „cenuşiu”, v.isl. *solr* „murdar”, v.sax. *sol* „murdar” (v. **soi**). Origine traco-dacă.

zob – ciob, bucată mică.
Bg. *zob* „mertic” (Tiktin; Candrea; Cioranescu, 9510); cf. v.sl. *zob* „ovăz”, sb. *zob* „ovăz”. Rom. **zob** nu poate fi asociat cu formele slave menţionate mai sus, sensul fiind complet diferit. Rom. **zob** provine din *a zobi* care este o variantă a lui a **zdrobi** (v. **zdrobi**).
Der: *a zobi*, *zobit*, *zobitură*.

zọdie – 1. constelaţie zodiacală; 2. semn zodiacal; 3. destin, soartă.
Mgr. *ζώδιον* (Murnu, 60; Cioranescu, 9511) din *ζώιον* „animal”.
Der: *zodiac*, *zodiacal*.

zọnă – 1. parte din suprafaţa unei sfere; 2. regiune, parte.
Lat. *zona* din gr. *ζώνη* „centură, curea”.
Der: *zonal*.

zor (ar. *zore*, mgl. *zor*) – grabă mare, activitate febrilă.
Tc. (pers.) *zor* „forţă, violenţă” (Cihac, II, 631; Şăineanu, II, 390; Cioranescu, 9516); cf. ngr. *ζόρι*, alb., bg., sb. *zor*.
Der: *a zori*, *zorit*.

zọri (mgl. *zor*) – 1. lumina care se arată pe cer înainte de răsăritul soarelui; 2. început.
V.sl. *zarja*, *zorja* „strălucire, fulger” (Miklosich, *Slaw. Elem.*, 23; Cihac, II, 469; Cioranescu, 9452); cf. bg. *zarja* „rază, lumină, zori”, rus. *zarea* „aurora, zori de zi”. Aceiaşi autori consideră că de la acest etimon slav ar proveni şi rom. **zare**, ceea ce este complet eronat, deoarece **zare** are o cu totul altă origine (v. **zare**). Rom. **zori** nu pare să provină din v.sl. *zorja*, *zarja*, dar cele două forme sunt totuşi cognaţi.
PIE ***aues-*, aus-os** „a lumina, a străluci, aur, zori” (*IEW*, 86). Rom. **zori** provine de la cea de-a doua formă ***aus-os***. Atât lat. *aurora*, cât şi rom. **zori** provin de la un mai vechi IE **ausosa*, prin rotacizarea celui de-al doilea *s* în traco-dacă şi rotacizarea ambilor *s* în latină.
De la acest rad. PIE provin şi alte forme din diferite limbi IE; cf. skt. *uşah* „zori”, av. *uša* „zori”, gr. *éoς*

„zori", lituan. *aušra* „zori". De la acest radical provin desigur şi formele slave.
Der: *Zorilă* „1. luceafărul-de-dimineaţă; 2. personaj din basme care semnifică zorii zilei".

zornăi – a produce un zgomot caracteristic prin lovire, ciocnire sau rostogolire a unor obiecte de metal sau de sticlă.
Mgh. *zörrög* „a zornăi" (Cihac, II, 540), ipoteză respinsă de Cioranescu.
Ambele sunt formaţii onomatopeice de la **zor**, *zur* (cf. Cioranescu) ca şi a **zurui** (v. **zurui**).
Der: *zornăit*, *zornăială*, *zornăitură*, *zorzoane*, *a înzorzona*.

zugrav (ar. *zugraf*) – 1. lucrător specializat în executarea lucrărilor de zugrăveală; 2. pictor de biserici.
Mgr. *ζωγράφος* „pictor, zugrav" < *ζωγραφίζω* „a picta, a reprezenta" (Murnu, 60; Cioranescu, 9523); cf. v.sl. *zografŭ*, alb. *zograf*.
Der: *a zugrăvi*, *zugrăvire*, *zugrăvit*, *zugrăveală*.

zuluf (ar. *dzuluf*, *ţaluf*) – cârlionţ, buclă de păr.
Tc. (pers.) *zülüf* „cârlionţ, zuluf" (Roesler, 592; Şăineanu, II, 392; Cioranescu, 9525); cf. ngr. *τσουλούφι*, bg. *zuluf*, *culuf*.

zumzăi – a produce un zgomot caracteristic insectelor când zboară.
Formaţie onomatopeică de la *zum*, interjecţie care imită zumzetul albinelor.
Der: *zumzet*, *zumzăială*, *zumzătură* etc.

zurbă – 1. zarvă, gălăgie; 2. revoltă, răscoală.
Tc. (pers.) *zorbâ* „revoltat, rebel" (Şăineanu, II, 391); cf. ngr. *ζορμπάς*, sb. *zorba*.
Der: *zurbagiu*.

zurgălău – clopoţel.
Mgh. *zörgeni* „a bate talanga" (Cihac, II, 540). Formaţie onomatopeică atât în română, cât şi în maghiară (cf. **zornăi**, **zurui**).

zurui – a zornăi.
Formaţie onomatopeică de la *zur* (v. **zornăi**).
Der: *zuruială*, *zuruit*.

zurliu – zăpăcit, nebunatic, smintit.
Ngr. *ζούρλος* „nebun, maniac" < gr. *ζούρλα* „nebunie" (Graur, *BL*, 4, 200). Cioranescu (9531) crede că la originea rom. **zurliu** stă tc. *zorlu* „violent", ceea ce nu pare să fie corect. Ipoteza lui Graur este mult mai plauzibilă.

zvăpăia – a fi zvăpăiat zburdalnic.
Are aceeaşi origine cu **văpaie** din PIE ***uēp-**, ***uəp-** „a scoate abur, a izbucni" (*IEW*, 1149); cf. skt. *vapayati* (v. **văpaie**, **vipie**). Origine traco-dacă.
Der: *zvăpăiat*.

zvâcni – 1. a bate repede cu putere (despre inimă, puls), a palpita; 2. a ţâşni.
Formaţie onomatopeică din *zvâc*, interjecţie care imită un sunet ritmic, înfundat.
Der: *zvâcnet*, *zvâcnire*, *zvâcnit*, *zvâcneală*, *zvâcnitură*.

zvânta – a se usca la suprafaţă, a (se) zbici.
Lat. **exventare* (Puşcariu, 1945). Etimonul latin propus de Puşcariu nu este atestat. Rom. **zvânta** este un derivat al limbii române de la **vânt**.
Der: *zvântare*, *zvântat*.

zvârcoli – a se zbate, a face mişcări spasmodice.
Din v.sl. *kolo* „roată" (Cihac, II, 557) sau bg. *vărkolest* „rotund" (Weigand, *Jb.*, 19, 142; Candrea). După Cioranescu (8417) este o formaţie onomatopeică de la **zvârc*, variantă a lui *zvâc*. Nici una dintre aceste ipoteze nu este acceptabilă.
PIE ***ŭer-** „a îndoi, a încovoia" (*IEW*, 1152). De la acest radical cu prelungire în **k**, ***uerk-**, apoi ***verk-**; cf. v.sl. *zvreti*, *svrkniti* „a se zvârcoli". Origine traco-dacă.
Der: *zvârcolire*, *zvârcolit*, *zvârcolitură*, *zvârcoleală*.

zvârlugă – 1. peşte mic cu mişcări rapide; 2. persoană care se mişcă repede
Provine din vb. *a zvârli* (v. **azvârli**)

zvon – 1. ştire, veste, informaţie necontrolată (sau tendenţioasă); 2. rumoare produsă de mai multe voci; 3. zgomot confuz, nedefinit; 4. sunet depărtat produs de clopote sau instrumente muzicale.

V.sl. *zvonŭ* „sunet” (Miklosich, *Lexicon*, 221; Cihac, II, 383; Tiktin; Cioranescu, 8419); cf. sb. *zvon*, bg. *zvan*, rus. *zvon* „sunet”.

PIE ***suen-** „a suna, a răsuna”, **suono-s** „sunet” (*IEW*, 1046); cf. skt. *svanati* „a suna, a răsuna”, *svanas* „sunet”, v.ir. *son* „tare, zgomotos”, lituan. *svanas* „clopot”, let. *sanet* „a „zumzăi”, alb. (tosk) *zeh* „voce, glas”, alb. (gheg) *zah*, arm. *jain*. Lat. *sono*, *-āre* < v.lat. *sonēre* < *sueno*, lat. *sonus* < proto-lat. **suonos* „sunet” (v. **suna**).

Rom. **zvon** provine de la forma nominală **suono-s** > **zvon**, care poate proveni prin slavă sau nu. În traco-dacă semivocala PIE ***u**, urmată de o vocală, a dat *v* (v. **vatră**, **vătăma**, **învăţa**).

Der: *a* (*se*) *zvoni*, zvonist, *zvoner* „persoană care emite zvonuri, dezinformator”.

BIBLIOGRAFIE

Alinei, M., *Origini delle lingue de l'Europa*, Società editrice il Mulino, Bologna, 1996-2000.

Andrusyshen, C.H., Krett, J.N., *Ukrainian-English Dictionary*, University of Toronto Press, 1957.

Atanassova, T. et al., *Bulgarian-English Dictionary*, Sofia, 1980.

Anthony, D. W., *Horse, wagon and chariot: Indo-European languages and chariot*, în „Antiquity", 1995, pp. 69, 554-565.

Arbois de Jubainville, Henri d', *Les premiers habitants de l'Europe d'apres des écrivains de l'antiquité et les travaux des linguistes*, Paris, 1889-1894.

Atkins, A. et al., *Dictionnaire français-anglais, anglais-français*, Harper Collins Publishers, New York , 1998.

Atzori, M.T., *Glosario di sardo antico*, Parma, 1953.

Aulestia, G., *Basque-English Dictionary*, University of Nevada Press, 1989.

BA: *Balkan-Archiv. Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänischen Sprache*, Leipizig, 1 (1924) – 4 (1928).

Baltsan, H., *Webster's New World Hebrew-English, English-Hebrew Dictionary*, Prentice Hall, New York, London, 1992.

Barnhart, R., *A Dictionary of Etymology*, H.W. Wilson, New York, 1988.

Barnea, I., *Les monuments rupestres de Basarabi en Dobroudja*, în „Cahiers archeologiques", 13, pp. 187-208.

Bharucha, S. D., *Avesta-English and English-Avesta glossary*, Bombay, 1910.

Battisiti, C., Alessio, G., *Dizionario etimologico italiano,* G. Barbera Editore, Florența (5 vol.), 1995.

Bărbulescu, I., *Individualitatea limbii române şi elementele slave vechi*, Editura Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1929.

Bednarczuk, L., *The Italo-Celtic hypothesis from the Indo-European point of view*, în „Proceedings of the first North American Congress of Celtic Studies", Ottawa, 1988.

Berinde, A., Lugojan, S., *Contribuţii la cunoaşterea limbii dacilor*, Facla, Timişoara, 1984.

Berneker, E., *Slawischwes Etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1908-1913.

Berneker, E., *Die Preussische Sprache*, Strassburg, 1986.

Bhaldraithe, T. de, *English-Irish Dictionary*, Oifog an Solathair, Baile Átha Chiath, Dublin, 1959.

Birnbaum, H., Puhvel (ed.), *Ancient Indo-European dialects*, Berkeley, Los Angeles, 1966.

Bârzu, L., *Continuitatea populaţiei autohtone în Transilvania în sec. IV-V*, Bucureşti, 1973.

BL: *Bulletin Linguistique*, Bucarest-Paris, 1 (1933) – 4 (1938).

Blagova, E., Ceitlin, R.M., Večerki, R., *Staroslaveanski slovarĭ (po rukopiseam 10-11 vekov)*, Moscova „Russki jazyk", 1994.
Bloch, O., von Wartburg, W., *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Presses Universitaires de France, Paris, 1964.
Bogdan, D. P., *Grafitele de la Basarabi*, în „Analele Universităţii Bucureşti", Seria Ştiinţe Social-Istorice, 9, pp. 35-41.
Boisacq, E., *Dictionnaire etymologique de la langue greque, étudiée dans ses rapports avec les autres langues indo-européennes*, Carl Winter, Heidelberg, Klincksieck, C. Paris, 1923.
Bolocan, G., *Dicţionar rus-român*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964.
Bonfante, G., *The Trojans*, „Classical Philology", 36, 1941, pp. 6-12.
Bonfante, L., *Etruscan*, British Museum Publications Ltd, London, 1990.
Borcea, I., *Deutsche Sprachelemente im Rumänischen*, *Jb*., 10, 1904, pp. 138-253.
Brugmann, K., *Elements of the comparative Grammar of the Indo-Germanic Languages: A concise exposition of the History of Sanskrit*, *Old Iranian... Old Armenian*, *Old Greek*, *Latin*, *Umbrian-Samnitic*, *Old Irish*, *Gothic*, *Old High German*, *Lithuanian*, *Old Bulgarian*, Westermann and Co., New York, 1888-1895.
Byck-Graur, *L'influnece du pluriel sur le singulier des noms roumain*, *BL*, 1, 1933, pp.14-57.
Byhan, A., *Die Entwicklung von e vor Nazalen in dem Lateinischen Element des Rumänschen*, *Jb*., 3, 1896, pp. 1-170.
Byhan, A., *Die alten Nazalvokale in den Slavischen Elemente des Rumänischen*, *Jb*., 4, 1998, pp. 298-370.
Brockhaus, F.A., Efron, I.A., *Enciklopedičiski slovar'*, Sankt Petersburg, 1903.
Buck, C.D., *A Grammar of Oscan and Umbrian*, Chicago, Illinois, 1904.
Bulgăr, Gh., Constantinescu-Dobridor, Gh., *Dicţionar de arhaisme şi regionalisme*, Saeculum Vizual, Bucureşti, 2005.
Burrow, T., *The Sanskrit Language*, Faber & Faber, London, 1973.
Caesar, J., *De bello gallico*, English, Penguin Books, New York, Harmondsworth, England, 1982.
Çabej, E., *Zur Characteriezierung der lateinischer Lehnworter im Albanischen*, „Revue de linguistique", 7, 1962.
Candrea, I.A., *Elementele române în limbile slave*, în Noua revistă română, 1 mai, 1900, pp. 399-409.
Candrea, I.A., *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*, Cartea Românească, Bucureşti, 1932.
Candrea, I.A., Densusianu, O., *Dicţionarul etimologic al limbii române*, (a-putea), Bucureşti, 1907-1914.
Candrea-Hecht, J.A., *Les éléments latins de la langue roumaine*. *Le consonantisme*, Paris, 8, 1902, pp. XXVII-110.
Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973.
Capidan, T., *Raporturile albano-române*, Dacoromania, 2, 1921-1922, pp. 444-554.
Capidan, T., *Raporturile lingvistice slavo-române*, Dacoromania, 3, 1922-1923, pp. 129-238.
Capidan, T., *Megleno-românii*, Bucureşti, 1935.
Cavalli-Sforza, L.L., *Genes, Peoples and Languages*, Nort Point Press, New York, 2000.
Chantraine, P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*. *Histoire de mots*, Klincksieck, Paris, 1968-1980.
Chelariu, A. R., *Metafora metaforei (studiu de mitologie comparată)*, Cartea Românească, Bucureşti, 2003.

Cheshire, H.T. et al, *Czech-English Dictionary*, Praga, J. Otto Limited, 1933.
Churchin, L., *Roman Spain-Conquest and Assimilation*, Routledge, London, New York, 1991.
Cihac, A., *Dictionnaire d'étymology daco-roumaine*, Frankfurt (2 vol.), 1870-1879.
Cipariu, T., *Gramatica limbei române*, Bucureşti (2 vol.), 1869-1877.
Collinder, B., *Fenno-ugric vocabulary. An etymological Dictionary of Uralic Languages*, Alimqvist & Wiksell, 1955.
Cionchin, A.C., Cionchin, I., *De la scrierea dacică la cea românească*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2006.
Cioranescu, A., *Diccionario etimologico rumano*, Madrid, 1958.
Colson, F., *Nationalité et régénération des paysans moldovalaques*, Paris, Dentu, 1862.
Conev, B., *Eziko vni vzaimnosti meždu bălgari i români*, Sofia, 1921.
Corazza, V., *Le parole latine in gotico*, în „Atti della Academia nazionale dei Lincei. Memorie. Classe di Scienze morali, storiche e filologiche", serie 8, vol. 14, fasc. 1, 1969.
Corlăţeanu, N.G., Gusev, E.N., *Russko-rumynskii slovar*, *Izd-vo Sov. entsiklopediia,* 1967.
Corominas, J. & Pascual, J.A, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Editorial Gredos, Madrid, 1987.
Cortelazzo, M. & Marcato, C., *I dialetti italiani*, *Dizionario etimologico*, UTET (Unione Tipografico-Editrice Torinese), Torino. 1998.
Creţu, Gr., *Mardarie Cozianul*, *Lexicon slavo-românesc şi tâlcuirea numelor*, *din 1649*, *publicat cu studii*, *note şi indicele cuvintelor româneşti*, Bucureşti, 1908.
Daicoviciu, C., Petrovici, E., Ştefan Gh., *La formation du peuple roumain et sa langue*, Bucureşti, 1963.
Dalametra, J., *Dicţionar macedo-român*, Bucureşti, 1906.
Damé, Fr., *Nouveau dictionnaire roumain-français*, Bucarest (4 vol.), 1893-1895.
DAR: *Dicţionarul Academiei Române*, Bucureşti, 1913-1940 (a-lepăda).
Dauzat, A. et al, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*, Librairie Larousse, Paris VI, 1964.
David, J-M., *The Roman Conquest of Italy*, Blackwell Publishers Ltd, 1994.
Dečev, D., *Characteriesirung der thrakischen Sprache*, în „Linguistique balkanique", 2, 1960, pp. 147-213.
Dečev, D., *Die thrakischen Sprachreste*, Viena (în Rohrer, R.M.), 1957.
Densuşianu, N., *Dacia preistorică*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1986.
Densusianu, O., *Histoire de la langue roumaine*. *Les origines*, Paris, 1902.
Densusianu, O., *Filologie*. *Cum se falsifică la noi titlurile ştiinţifice*, în Noua revistă română, 1901, pp. 418-425, 447-453.
Diculescu, C., *Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, Leipzig, 1922.
Diculescu, C., *Elemente vechi greceşti în limba română*, în Dacoromania, 4, 1924-1926, pp. 394-516.
Diez, F., *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*. *Dritte Auflage*, Bonn, 1869.
Djačenko, *Polnyi cerkovno-slaveanski slovarĭ*, Moscova, în „Terra knižyi Klub" (2 vol.), 1998.
Dolgopolski, A.B., *The Indo-European homeland and lexical contacts of Proto-Indo-European with other languages*, în „Mediteranean Language Review", 3, 1988, pp. 7-31.

Dolgopolski, A.B., *The Nostratic Macrofamily and Linguistic Paleontology*, The McDonald Institute for Archeolgical Research, Cambridge, England, 1998.
Domaschke, W., *Der lateinische Wortschatz des Rumänschen*, Jb., 1919, pp. 21-25, 65-173.
Dottin, G., *La langue gauloise*. *Grammaire*, *text, glossaire,* Kleinsieck, Paris, 1918.
Dron, I., *Studii şi cercetări*, Pontos, Chişinău, 2001.
Duridanov, I., *Der Sprache der Thraker*, Hieronimus, Neurid, 1985.
Duval, P-M., Pinaults, G., *Recueil des Inscriptions Gauloises*, Paris, 1986.
Edelspacher, A., *Rumun elemeka Magyar nyelvbén*, Budapest, 1875.
Ernout, A., Meillet, A., *Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Librairie C. Klincksieck, Paris, 1951.
Falileyev, A., *Etymological Glossary of Old Welsh*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 2000.
Falk, H., Torp, A., *Norwegisch-Dänisches etymologisches Wörtebuch*, Oslo & Bergen Universitetsforlaget, 1960.
Frankel, E., *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Göttingen, 1963.
Frâncu, C., *Geneza limbii române şi etnogeneza românilor*, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 1999.
Freeman, P., *The Galatian language: a comprehensive survey of the language of the ancient Celts in the Greco-Roman Asia Minor*, The Edwin Melten Press, 2001.
Friederich, P., *Proto-indo-european kinship*, Etymology, 5, 1966, pp. 1-36.
Friederich, P., *Proto-indo-european trees*. *The arboreal system of a prehistoric people*, University of Chicago Press, Chicago, 1970.
Gáldi, L., *Les mots d'origine néo-grecque en roumain á l'époque des Phanariotes*, Budapest, 1939.
Gáldi, L., *Samuelis Klein Dictionarium valachico-latinum*, Bevezetötanulmánial közzétszi Gáldi Lászlo, Budapest, 1944.
Gamillscheg, E., *Romania Germanica*. II. *Die Ostgoten*, *die Longobarden*, *die altgermanischen Bestandteile des Ostromanischen*, Berlin, 1935.
Georgiev, V., *Die Dakischen Glossen und ihre Bedeutung zum Studium der dakischen Sprache*, în „Linguistique balkanique", 8, 1932, pp. 5-14.
Georgiev, V., *Le dace comme substrat de la langue roumnaine,* în „Revue roumaine de linguistique", 10, 1965, pp. 75-80.
Georgiev, V., *La thracologie: etat actuel*, în „Études balkanique", 8, 1972, pp. 5-15.
Georgiev, V., *Introduction to the History of the Indo-European Languages*, Sofia, 1982.
Gimbutas, M., *The Indo-European Archeological Problems*, în „American Anthropologist", 63, 1965, pp. 815-836.
Gimbutas, M., *The Bronze age and cultures in Central and Eastern Europe*, Mouton, The Hague, 1965.
Gimbutas, M., *The civilization of goddess; the world of Old Europe*, Harper San Francisco, San Francisco, 1991.
Gimbutas, M., *The Kurgan Culture and the Indo-Europenization of Europe*, Institute for the Study of Man, Washington, D.C., 1999.

Giuglea, G., *Cercetări lexicografice. Elementele latine în limba română*, Bucureşti, 1909.
Giuglea, G., *Concordances linguistiques entre le roumain et les parlers de la zones pyrénaïque*, Cluj, 1923.
Giurescu, C.C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Albatros, Bucureşti, 1995.
Glare, P.G.W., *Oxford Latin Dictionary*, Clarendon Press, Oxford, 1996.
Godefroy, Fr., *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe siècle au XVe siècle*, Scientific Periodicals Establishment Vaduz, Lichtenstein, 1961.
Golab, Z., "Kentum" *elements in Slavic*, în „Lingua Posnaniensis", 16, 1972, pp. 53-82.
Goodenough, W.H., *The evolution of pastoralism and Indo-European Origins*, în Cardona, G., Hoenigswald, H.M. & Senn, A. (ed), *Indo-European and Indo-Europeans*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1970.
Grad, A. et al, *Angleško-Slovenski Slovar*, Ljubljana, Državna Založba Slovenje, 1989.
Graur, A., *Les mots tzigans en roumain,* în *BL*, 1934, pp. 108-200.
Graur, A., *Scrieri de ieri şi de astăzi*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.
Greppin, J.A.C., *An etymological dictionary of the Indo-European components of Armenian*, Bazmavep, 141, 1983, pp. 235-323.
Griffiths, B., *The Welsh Academy English-Welsh Dictionary*, University of Welsh Press, Cardiff, 1995.
Groza, A., *Din istoria necunoscută a românilor* (sec. I-XIV), Civitas, Chişinău, 2001.
Guţu, G., *Dicţionar latin-român*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983.
Haddlich, *The Phonological History of Vegliote*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1961.
Hamp, E. P., *Albanian and Baltic as clues to Thracian*, în „Thracia", 11, 1974.
Hahn, J.H. von, *Albnesische Studien*, Verlag von Friederich Mauke, Jena, 1854.
Hasdeu, B. P., *Cuvente den betrani*, Bucureşti, 1878-1879.
Hasdeu, B.P., *Magnum etymologicum Romaniae. Dicţionarul limbii istorice şi poporane a Românilor*, (a-bărbat), Bucureşti (4 vol.), 1886-1868.
Helias, Per Jakez et al., *Dictionnaire breton, Breton-français*, Garnier, Paris, 1986.
Herodot, *Histories of Herodotus*, London, New York, 1964.
Hesseling, D.C., *Les mots maritimes empruntés par le grec au langues romanes*, Amsterdam, 1903.
Hoeg, C., *Les Saracatsans*. *Une tribu nomade grecque*. II. *Textes*, *vocabulaire*, Paris-Copenhagen, 1926.
Holder, A., *Alt-celtischer Sprachschatz*, B.G. Teubner, Leipzig, 1896-1913.
Hubschmid, J., *Praeromanica. Studien zur vorromanischen Wortschatz der Romania*, Bern, 1949.
Hubschmid, J., *Alpenwörter romanischen und vorromanischen Ursprungs*, Bern, 1951.
IEW: Walde, A., Pokorny, J., *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Bern, München, 1959.
Iordan, I., *Diftongarea lui e şi o accentuaţi în poziţiile a*, *e*, Iaşi, 1920.
Iordanes, *The Gothic history of Jordanes*, Barnes & Noble, Cambridge, New York, 1960.
Iorga, N., *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, Bucureşti, 1989.
Ivănescu, G., *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iaşi, 1980.
Jarman, B.G. & Russel, R., *Oxford Spanish Dictionary*, *Spanish-English/English Spanish*, Oxford, University Press, New York, 2001.

Jb: *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipizig, 1 (1883) – 25 (1919).
Jokl, N., *Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung*, Wien, 1911.
Jokl, N., *Lingustisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanesischen*, Berlin, Leipzig, 1923.
Julliand, A., *Le vocabulaire argotique roumain d'origine tsigane*, în Cahiers Sextil Puşcariu, 1, 1952, pp. 81-151.
Kent, R.G., *Old Persian Grammar: texts, lexicon*, American Oriental Society, New Haven, Connecticut, 1953.
Kluge, Fr., *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2002.
Krahe, H., *Lexicon altillyrische Personen Namen*, Winter, Heidelberg, 1929.
Krahe, H., *Die Sprache der Illyrer*, Harrassowitz, Wiesbaden, 1929.
Kretschmer, P., *Die erste thrakische Inschrift*, în Glotta, 6, 1915, pp. 74-79.
Kretschmer, P., *Pelasger und Etrusker*, în Glotta, 11, 1921, pp. 276-285.
Krogmann, W., *Das Buchargument*, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, 1955-1956, 72, pp. 1-29; 73, pp. 1-25.
Krogmann, W., *Das Lachargument*, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, 76, 1960, pp. 161-178.
Körting, G., *Lateinisch-romanisches Wörterbuch. Zweite Auflage*, Paderborn, 1901.
Lactantius *De mortibus persecutorum*, Clarendon Press, Oxford, 1984.
Laen, G.S., *The beech-argument: A re-evaluation of linguistic evidence*, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, 81, 1967, pp. 197-216.
Lahovary, N., *Contribution à l'histoire linguistique ancienne de la région balkanodanubienne et à la contribution de la alangue roumaine*, în Vox romanica, 14, 1954-1955, pp. 109-114.
Lahovary, N., *Dravidian Origins and the West, Orient longmans*, Bombay, Calcutta, New Delhi, 1965.
Lambrior, A., *Essai de phonétique roumaine*, Romania, 9, 1880, pp. 99-116, 266-276.
Lampe, G.W.H., *Patristic Greek Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1961.
László, O. et al., *Magyar-Angol Nagyszótár*, Akademémiai Kiadó Budapesta, 1998.
Laurian, A.T., Massim, J.C., Dicţionarul limbei române, Bucureşti (2 vol.), 1871-1876.
Lehmann, W. P., *A Gothic Etymological Dictionary*, E.J. Brill, Leiden, 1986.
Lejeune, M., *Manuel de la langue venete*, Winter, Heidelberg, 1974.
Leon Diaconul, *Istoria*, în „Izvoarele istoriei României", Editura Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1964.
Levițchi, L. et al. (colectiv), *Dicţionar englez-român*, Editura Academiei, Bucureşti.
Lexiconul de la Buda: Micu-Klein, S., Maior, P., *Dicţionar românesc-latinesc-unguresc-nemţesc*, Budapesta, 1825.
Lidell, H., Scott, R., *Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1996.
Loebel, T., *Contribuţii la stabilirea originii orientale a unor cuvinte româneşti*, Academia română, Memoriile secţiei literare, II30, 1908, pp. 225-263.
Loewe, K., *Die adjectivsuffixe im Dakoromanischen*, Leipzig, 1910.

Lokotsch, K., *Etymologisches Wörterbuch der europäischen* (*germanischen*, *romanischen und slavischen*) *Wörter orientalischer Ursprungs*, Heidelberg, 1927.
Majewicz, A.F. & Majewicz, E., *An Ainu-English Index-Dictionary*, Poznan, 1986.
Marcellinus, Amm., *Rerum gestarum libri*, *English & Latin*, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1935-1940.
Mauro, T. de, Mancini, M., *Dizionario etimologico*, Garzanti Linguistica, Milano, 2000.
Meer, W., *Fremdwörter im Gottischen*, în Neophilologus, 14, 1929, pp. 286-291.
Meid, W., *Gaulish Inscriptions*, Budapesta, 1992.
Meillet, A., Vaillant, A., *Le slave commun*, Paris, 1934.
Meyer, G., *Etymologisches Wörterbuch der albanischen Sprache*, Strassburg, 1891.
Meyer, G., *Albanischen Studien*, în „Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften", Wien, 1883-1892.
Meyer, G., *Türkische Studien*. I. *Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen*, Wien, 1892.
Meyer, G., *Neugriechische Studien*. II. *Die slawischen*, *serbischen und rumäschen Lehnwörter im Neugriechischen*, Wien, 1893.
Meyer, G., *Neugrichischen Studien*. IV. *Die romanischen Lehnwörter im Neugrischischen*, Wien, 1894.
Miklosich, F., *Die Slawischen Elemente in Rumänischen*, în „Denkschriften", XII, Akademie der Wissenschaften, Viena, 1862.
Miklosich, F., *Lexicon palaeoslovenico-greco-latinum*, Viena, 1862-1865.
Miklosich, F., *Die Fremdwörter in der slawischen Sprachen*, în „Denkschriften", XV, 1867.
Miklosich, F., *Albanesische Forschungen*, Wien, (3 vol.), 1870-1871.
Miklosich, F., *Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und die Karpaten*, Wien, 1879.
Mitt. Wien: *Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien*, herausgegeben von W. Meyer-Lübke, I. Hedeilberg, 1914.
Mândrescu, S., Elemente ungureşti în limba română, Bucureşti, 1892.
Mohen, J-P., Èluere, C. (ed.), *Decouverte du metal*, Picard, Paris.
Monier-Williams, Sir Monier, *A Sanskrit-English Dictionary, etimologically and philologically arranged*, Claredon Press, Oxford, 1976.
Murnu, G., *Studiu asupra elementului grec antefanariot în limba română*, Bucureşti, 1894.
Murnu, G., *Rumänischen Lehnwörter im Neugriechischen*, München, 1902.
Murray, J.A.H., *A new English Dictionary on Historical Principles*, Clarendon Press, Oxford, 1888.
Newmark, L., *Albanian-English Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1998.
Niermeyer, J.F. & van de Kieft, C., *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Brill, Leiden, Boston, 2002.
O'Reilly, E., *An Irish-English Dictionary*, James Duffy, Dublin, 1864.
Orel, V., *Albanian etymological Dictionary*, Brill, Leiden, Boston, 1998.
Orel, V., *A Concise Historical Grammar of the Albanian Language*, Brill, Leiden, Boston, Köln, 2000.
Oțetea, A. et al., *Istoria lumii în date*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1972.
Ovidiu, Naso Publius, *Tristia, Ex Ponto*, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1965.

Paliga, S., *Thracian and Pre-Thracian Studies*, Bucharest, 1999.
Papahagi, P., *Rumänischen Etymologien*, Jb., 12, 1906, pp. 101-104.
Papahagi, P., *Notiţe etimologice*, Bucureşti, 1907.
Papahagi, T., *Dicţionarul dialectului aromân*, Bucureşti, 1963.
Pascu, G., *Etimologii româneşti*, Iaşi, 1910.
Pascu, G., *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916.
Păcurariu, M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Bilblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980.
Pedersen, H., *Le groupement des dialects indo-europeens*, Copenhagen, 1965.
Petrescu-Dâmboviţa (coord.), *Istoria României*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995.
Philippide, Al., *Istoria limbii române. Principii de istoria limbii*, Iaşi, 1894.
Philippide, Al., *Originea Românilor*, Tipografia Viaţa Românească, Iaşi, 1907.
Piesarskas, B. & Svecevičius, B., *Lithuanian-English Dictionary*, Vilnius, Moklas Publishers, 1979.
Pârvan, V., *Dacia*, Editura Carpaţii, Madrid, 1956.
Poghirc, C., *Considerations sur le lexique de l'ancien macédonien*, în „Revue roumaine de linguistique", 5, 1960, pp. 135-145.
Poghirc, C., *Problemes actuels de l'etymologie roumaine*, în „Revue roumaine de linguistique", 13, 1968, pp. 208-219.
Poghirc, C., *Problemes actuels de l'etymologie roumaine*, în „Revue roumaine de linguistique", 13, 1968, pp. 208-219.
Poghirc, C., *Influenţa autohtonă* în *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, 1968, pp. 313-365. Poghirc, C., *Reflexions sur les problemes du daco-mesien*, în *L'ethnogenese des peuples balcaniques*, Sofia, 1971, pp. 171-177.
Poghirc, C., *Sur les elements de substrat du roumaine*, *Dacoromania*, 1, Freiburg, München, 1973.
Pogonovski, I.C., *Unabridged Polish-English Dictionary*, New York, Hippocrene Books (3 vol.), 1997.
Preobrazhensky, A.G., *Etimological Dictionary of Russian Language*, Columbia University Press, New York, 1910-1914.
Priscus, Panites, *Ambasadele* în *Izvoarele Istoriei României*, vol. II, Bucureşti, 1964.
Procopius din Caesarea, *History of Wars*, Harvard University Press, Cambridge, Massachussetts, 1992-1998.
Procopius din Caesarea, *De Aedificiis Iustiniani Imperatoris*, Harvard University Press, Cambridge, Massachussetts, 1992-1998.
Protase, D., *Riturile funerare la daci şi dacoromani*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971.
Puhvel, J., *Hittite Etymological Dictionary*, Mouton de Gruyter, Berlin, New York, 1984.
Pulgram, E., *The tongues of Italy. Prehistory and history*, Harvard Unviersity Press, Cambridge, Massachusetts.
Puşcariu, S., *Etymologisches Wörtebuch der rumänischen Sprache*. I. *Lateinische Elemente*, Heidelberg, 1905.
Puşcariu, S., *Limba română*, Bucureşti, 1940.
Qesku, P., *Fjalor anglisht-shkip*, Botimet EDFA, Tirana, 2000.

Reichelt, H., *Avestische Elementarbuch*, C. Winter, Heidelberg, 1909.
Reichenkron, G., *Das Dakische* (reconstruiert aus dem Rumänischen), Heidelberg, 1966.
REW: Meyer-Lübke, W. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Carl Winter Universitätverlag, Heidelberg, 1972.
Roesler, R., *Romänische Studien: Untersuchungen zur älterren Geschichte Romäniens*, Duncker & Humboldt, Leipzig, 1871.
Ronzevalle, L., *Les emprunts turcs dans le grec vulgaire de Romélie*, *et spécialement d'Adrianople*, Paris, 1912.
Rosetti, Al., *Mélanges de linguistique et de philologie*, Bucarest, Copenhague, 1947.
Rosetti, Al., *Influenţa limbilor slave meridionale asupra limbei române* (sec. VI-XII), Bucureşti, 1953.
Rosetti, Al. et al (colectiv), *Dicţionarul limbii române literare contemporane*, Editura Academiei, Bucureşti, 1955.
Rosetti, Al., *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1964.
Russu, I.I., *Limba traco-dacilor*, Bucureşti, 1959.
Russu, I.I., *Elemente autohtone în limba română; substratul comun româno-albanez*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1970.
Russu, I.I., *Etnogeneza românilor*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981.
Russu, I.I., *Obârşia tracică a românilor şi a albanezilor: clarificări comparativ-istorice şi etnologice*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
Ryan, W.B., Pittman, W., *Noah's Flood: the new scientific discovery about the event that changed the history*, Simon & Schuster, New York, 1998.
Sandfeld, K., *Linguistique balkanique*, *problèmes et résultats*, Paris, 1930.
Sani, L., *Vocabulario inglese-italiano, italiano-inglese*, Società Editrice, Dante Alighieri, 1989.
Săvescu, N., *Noi nu suntem urmaşii Romei*, Editura Intact, Bucureşti, 1999.
Schrader, O., *Prehistoric antiquities of the Arian people; a manual of comparative philology of the earliest cultures*, C. Griffin and company, London, 1890.
Schuchardt, H., *Der Vokalismus der Vulgarlateins*, B.G. Teubner, Leipzig, 1866- 1868.
Scriban, A., *Dicţionarul limbii româneşti*, Iaşi, 1939.
Shevelov, G.Z., *A Prehistory of Slavic*, Carl Winter, Heidelberg, 1964.
Snoj, M., *Slovenski etimologiški Slovar*, Založba Mladinska Knijga, Ljubljana, 1997.
Speirs, A.G.E., *The Proto-Indo-Europeans labio-velars*, Hakkert, Amsterdam, 1978.
Spinei, V., *Moldavia in the 11th-14th centuries*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1986.
Starostin, S.A. & Nikolayev, S.L., *A North Caucazian Etymological Dictionary*, Asterisk Publishers, Moscova, 1994.
Steinhauser, W., *Flussnamen und Volkstum in der deutschen Ostmark*, în „Actes et memoires du 1-er Congres international de toponymie et hydronymie", 1938, pp. 181- 189.
Studia Linguistica et Philologica in honorem Constatin Frâncu, Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", (serie nouă); secţiunea III, Lingvistică, tom. LI, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005.

Şăineanu, L., *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre transiţiunea sensurilor*, Bucureşti, 1887.
Şăineanu, L., *Dicţionar universal al limbii române*, Bucureşti, 1895.
Şăineanu, L., *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române*, Bucureşti (3 vol.), 1900.
Tagliavini, C., *Divagazioni semantiche rumene*. *Dal nome commune*, în Archivum Romanicum, 12, 1928, pp. 161-231; 16, 1932, pp. 332-383.
Tagliavini, C., *Le origine delle lingue neolatine*, Bologna, 1959.
Thesaurus linguae latinae, Editus auctoritate et consilio academiarum quinque Germanicum Berolinensis, Gottingensis, Lipsiensis, Monacensis, Vidobonensis, Lipsiae, In aedibus B.G. Teubneri, 1900-.
Tiktin, H., *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Bucureşti, 1925.
Thordarson, F., *Gallia Alanica*, în „Studia Iranica et Alanica", Roma, 1998.
Thyen, O., Clark, M. et al, *Englisch-Deutsch, Deutsch-Englisch*, *Standardwörterbuch Englisch*, Duden Oxford, Dudenverlag, Mennheim, Leipzieg, Wien, Zürich, 1998.
Tomaschek, W., *Les restes de la langue dace*, Louvain, 1883.
Tomaschek, W., *Die alter Thräker; eine ethnologische Untersuchung*, Viena, 1980.
Tonciulescu, P.L., *Ardealul – cuvânt şi pământ românesc*, Editura Miracol, Bucureşti, 2001.
Tovar, A., *The Basque Language*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1957.
Tuglaci, P., *Büyük Türkçe-Ingilzce sözlük*, Sermet Matbaasi, Istambul, 1966.
Van Windenkens, A. J., *Lexique étymologique des dialects tokhariens*, Louvain, 1941.
Van Windenkens, A.J., *Essai sur une indo-europeene préhelenique*, Louvain, 1952.
Varro, M.T., *De lingua latina*, Harvard University Press, Cambridge Mass. (English-Latin), 1951.
Vasmer, M., *Russisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1953-1955.
Vasmer, M., *Etimologičeski slovarĭ russkogo jazyka*, Moscova, Progress (4 vol.), 1986-1987.
Vasmer, M., *The ancient population situation of Russia in the light of linguistic reasearch*, Institute of East Central Europe, Columbia University, New York, 1974.
Vendryes, J., *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*, Dublin Institute for Advanced Studies, Dublin, 1959-1996.
Victor, Sextus Aurelius, *De Caesaribus*. English. Liverpool University Press, Liverpool, 1994.
Vinereanu, M., *Originea traco-dacă a limbii române*, Pontos, Chişinău, 2003.
Vraciu, A., *Limba daco-geţilor*, Facla, Timişoara, 1980.
Vries, J. de, *Altnordisches etymologisches Wörtebuch*, E.J. Brill, Leiden, 1961.
Wagner, H., *Studies in the Origins of the Celts and of Early Civilization*, Tübingen, Niemeyer, 1971.
Walde, A., *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch*, Carl Winter Universitätverlag, Heidelberg, 1965.
Weigand, G.L., *Albanesisch-deutsches und deutsch-albanesisches Wörterbuch*, J.A. Barth, Leipzig, 1914.
Xenopol, A.D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1925.
Zaharia, E., *Populaţia românească din Transilvania în sec. VII-VIII*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1977.
Zaharia, E., *Săpăturile de la Dridu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1967.